P. VIRGILII MARONIS

OPERA

INTERPRETATIONE ET NOTIS

ILLUSTRAVIT

Carolus Ruæus, Soc. Jesu,

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS

AD USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

Juxta Editionem novissimam Parisiensem.

LONDINI:

Apud J. KNAPTON, R. KNAPLOCK, J. & B. SPRINT, D. MIDWINTER, J. OSBORN & T. LONGMAN, R. ROBINSON, B. MOTTE, & A. WARD.

MDCCXXVII

P R

Qui vero pr
vix e tota i
tem, prope
Chriſtianiſſi
tauſerii Dux
penſorem vi
& orbis uti
cumque ſubſ

His ego
tis nitoriſq
mea me lau
ſubjeci. E
ut eſſet con
tzirem: t
ractoque ora
eorum copia
eſſe aliquis

Atque i
declarabit
ſcite prude
nunc licet.
civilis moa
per tulit,
pientiam p
ditionem n

PRÆFATIO.

FUIT iis hominibus, qui ſcripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut ſe primum, auctorem deinde ſuum, illuſtrandos ornandoſque ſuſceperint; eos, quorum ſcriberent gratia, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim ſcribere otioſis videntur voluiſſe, quibus ad libelli intelligentiam interdum ſatis exigui multa & magna commentationum volumina placere poſſent; aut eruditis viris & maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia & communia faſtidirent. Qui vero primos juvenum conatus adjuvare non a ſua dignitate alienum duceret, vix e tota interpretum gente unus atque alter inventus eſt. Idcirco hanc partem, prope depoſitam a cæteris, tanto ſtudioſius ſuſcipi voluit, qui eſt ab rege Chriſtianiſſimo Sereniſſimi Delphini inſtitutioni præpoſitus, Illuſtriſſimus Montauſerii Dux; quanto regii alumni indolem ad pernoſcenda veterum opera propenſiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodeſſe jam tum inciperet ſuis, & orbis utilitati natum ſe intelligeret; hæc privatorum ejus ſtudiorum qualiacumque ſubſidia, publica facere etiam viſum eſt.

His ego auctoribus ac ductibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitoriſque ſtudium, id imprimis mihi propoſui; publicis commodis, non meæ me laudi ſervire. Igitur verſibus interpretationem, notas interpretationi ſubjeci. Et eum quidem interpretationis optimum eſſe duxi modum; primum ut eſſet continua: ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris verſuum ſententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut præter vim ſenſumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis, neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio uſus eſſe aliquis poſſet; nihil ad ſolam literaturæ oſtentationem uſurpavi.

Atque id quidem mihi a ſummis viris impoſitum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut ſpero, non mediocris inde percipiendus. Quam ſit autem ſcite prudenterque inſtitutum, ex iiſdem ipſis conſilii auctoribus exiſtimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militariſque prudentiæ, ſed literatæ etiam ſapientiæ vim præ ſe ſemper tulit, Carolus Sanctamauræus Montauſerii Dux; potuit is ad eamdem ſapientiam parum tutum ac facilem ipſi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præſidia conquirere vir Divinis humaniſque doctri-

nis excultiſſimus, Epiſcopus Condomienſis, Jacobus Benignus Boſſuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex ſapientiſſimus ſuas regnique ſui ſpes omnes unice commiſit? Præſertim cum curis meis conſilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Sereniſſimi Principis ſtudiis ſecundæ ſunt partes. Is, cum & doctrinæ fama multum apud cæteros, & morum ſuavitate plus apud me aliquid poſſit; effecit amicitiæ ſuæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibuſdam ſuis, ne tanto me operi omnino imparem putarem.

In quo quid præter alios interpretes præſtiterim, facile intelliget quiſquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim aſperius, qui excuſari meos peto. Sane opera non inutilis a me poſita eſt in explicandis ex fide hiſtoriæ compluribus locis, obſcuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum ſubſidia aliarum artium ac diſciplinarum, ne Grammaticum egiſſe tantum dicerer: quibus tamen in ſingulis ſi cui videbor nimis preſſe ſtricteque verſatus, cujuſmodi querelæ jam ad me delatæ ſunt; is me, non Geographum, aut Philoſophum, aut Rhetorem, ſed Virgilii interpretem eſſe intelligat.

Hac ſecunda editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum vero imprimis textus ipſe Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinſii, reſtitutus: cum ille noviſſimam editionem ſuam ex MSS. triginta diligentiſſime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuoſa mors; memoria cara ſemper & jucunda futura eſt.

VITA

VITA:

INCERTO AUCTORE,

Quem aliqui DONATUM *falso putant.*

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo primum Coſſ. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum ſomniaſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreviſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus, cerneret: ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagîſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſumma gravidarum & tœtarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota.

Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & xvii. anno virilem togam cepit, illis conſulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipſo die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſiit: ubi cum literis & Græcis & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem contu-

lit: ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabulariis, dari juſſit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus: qui omnium judicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hunc cum aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuiſſe inventum eſt. Quod cum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cum item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Auguſtus Octavii ne filius eſſet, an alterius: idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt quia canum & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat: & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæſarem Auguſtum: & ferme æquam cum Diis immortalibus poteſtatem habere ſcio, ut quem vis felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Auguſtus: Putant alii me natum Octavio: quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens: Facile, inquit, ſi impune licenterque quæſentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ſe ægre laturum: immo non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hæc, oculos oculis Auguſti infigens Maro: Facilius, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philoſophis cognoſci poſſunt, in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attente expectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille: quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſque viris potuiſſent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari juſſiſti: quod quidem aut piſtoris, aut nati piſtore, officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit Cæſar, non a piſtore, ſed a rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia: nam plerumque ab ſtomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: ſanguinem etiam ſæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama eſt eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe; ſed boni ita eum pueros amaſſe putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, donatum ſibi ab Aſinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimiſit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero & poëtam. Vulgatum eſt, conſueviſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pædianus affirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, invitatum quidem ſe a Vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſime recuſaſſe. Cætera ſane vita, & ore, & animo, tam probum fuiſſe conſtat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac ſi quando Romæ, quo rariſſime commeabat, viſeretur, in publico ſectantes demonſtranteſque ſe, ſubterfugere ſolitum in proximum tectum. Bona autem cujuſdam exulantis offerente Auguſto, non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mæcenatis: quamquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum

rimum uteretur. Quæcunque ab Auguſto peteret repulſam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat: quos jam grandis amiſit: ex quibus, patrem oculis captum: & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia, ut ſupra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam unam omnino, nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pene indocto ſimilem fuiſſe. Meliſſus tradidit.

Poëticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras; & Culicem, cum eſſet annorum quindecim, cujus materia talis eſt. Paſtor fatigatus æſtu, quum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet e palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem contrivit, & viſum ſerpentem interemit, ac ſepulchrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parve culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere redd.t.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoaſſet, offenſus materia, & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit: maxime ut Aſinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum juſſu trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cum ſibi vixdum noto opem tuliſſet adverſus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam: a quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Noviſſime autem Æneidem aggreſſus eſt, argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus ac rebus, Græcis Latiniſque, commune: & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul urbis & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurde carmen ſe urſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida proſa prius oratione formatam, digeſtamque in duodecim libros, particulatim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii ejus ſententiæ ſunt ut exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum, Auguſti vero geſta diligentiſſime executurum: quippe qui dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leviſſimis verſibus ſcripſit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Aſinii Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic Tranſpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione, ſuos Claudio ſeu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxime amavit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulcritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollio-

nis filium C. Asinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amicitia Cæsaris Augusti fuit: postea in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verum usque adeo hunc Gallum Virgilius amaret, ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem ejus laudem contineret: quem postea, jubente Augusto, in Aristeæ fabulam commutavit.

Georgica septennio Neapoli: Æneida partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in scena quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. At cum Cicero quosdam versus audisset, & statim acri judicio intellexisset non communi vena editos, jussit ab initio totam Eclogam recitari: quam cum accurate pernotasset, in fine ait, *Magnæ spes altera Romæ:* quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit: suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare:

Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus vero, cum jam forte expeditione Cantabrica abesset, & supplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide, ut ipsius verba sunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret: negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multo post, perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit: secundum videlicet, quartum & sextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ cum recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque ægre refocillata dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit & pluribus: sed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse extempore: & huic, *Misenum Æolidem*, adjecisse, *quo non præstantior alter.* Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accendere cantu*: statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare: ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. At cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit: ita ut gravior indies, tandem Brundusium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio, Coss. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magna instantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imper-

imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Vario ac ſimul Tuccæ ſcripta ſub ea conditione legavit, ne quid adderent quod a ſe editum non eſſet; & verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus oſſa Neapolim transferri, ubi diu & ſuaviſſime vixerat: ac extrema valetudine hoc ipſi ſibi epitaphium fecit diſtichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, duces.

Tranſlata igitur juſſu Auguſti ejus oſſa, prout ſtatuerat, Neapolim fuere: ſepultaque via Puteolana, intra lapidem ſecundum: ſuoque ſepulchro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Auguſtum: ex duodecima Mæcenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æncidem poſt obitum, prout petiverat, juſſu Cæſaris emendaverunt. Nam nullius omnino ſententia crematu Æneis digna viſa fuit, de qua re Sulpitii Carthaginenſis extant hujuſmodi verſus:

Juſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca vetat, Variuſque ſimul: tu, maxime Cæſar,
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoria.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pone eſt alio Troja cremata rogo.

Extant & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures & clariſſimi, quorum initium eſt:

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur muſa Maronis?
Et paulo poſt,
Sed legum ſervanda fides: ſuprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies.——— Et ea quæ ſequuntur.

Nil igitur auctore Auguſto Varius addit, quod & Maro præceperat: ſed ſummatim emendavit: ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt: ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemiſtichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, ſenſum videntur habere perfectum. Niſus grammaticus audiſſe ſe a ſenioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutaſſe, & qui ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egreſſus ſilvis, vicina coegi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrecta-

P. VIRGILII MARONIS

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modo Eclogas, ſed inſulſiſſime παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt:

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis:

Dic mihi Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis: noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus,* ſubjecit, *habebis frigora, febrem.*

Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eum a Mæcenate ſuppoſitum, appellabat novæ κακοζηλίας repertorem: dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem; ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Petilius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina: quibus annotatur, quos & unde verſus tranſtulerit. Aſconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodum ei objecta proponit: & potiſſimum quod non recte hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: cur non illi quoque eadem furta tentarent; verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clavam, quam Homero verſum ſurripere. Et tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe: & uſque adeo invidiæ expertem, ut ſi quid erudite dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet ac ſi ſuum fuiſſet: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate eſſe, ut niſi perverſus maxime, quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi: illudque Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *communia eſſe amicorum omnia.* Quare coævos omnes poëtas ita adjunctos habuit, ut cum inter ſe plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer vero, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illum non obſervaſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemptor fuit, ut cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque de re docti haberentur; non modo ægre non ferebat, imo voluptuoſum id ſibi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemq; Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore infixiſſet, iderat ejuſmodi:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus, vero, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque a Cæſare fuit. Sed æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis.* Poſtulabat Auguſtus ut hi verſus complerentur. Quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius præpoſito diſticho ſic ſubjunxit,

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores
Sic vos non vobis nidificatis aves.

Sic

Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret: reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias ſententias, ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: ſi inquit, prudentiores temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit Virgili, ſatietatem homini non affert? omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam ſuam ſervare poſſet. Cui Maro: ſi quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tanto liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia, ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat: Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi narraret: Quam putas inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam? nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis ſaibuſque vexabat. Quare ille ſæpe, aut tacibundus diſcedebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verum cum Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſam etiam ſuam, ſi linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſtum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique & diutiſſime audiretur. Tu loquacitate non modo aures hominum, ſed muros rumpis. Auguſtus vero Filiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus, Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis ſit non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & Senatui Remp. reddere. In qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit Mæcenatem & Agrippam: Agrippa enim, utile ſibi fore etiamſi honeſtum non eſſet relinquere tyrannidem, longa oratione contendit; quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diverſæ ſententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini ſe in ſua repub. tyrannum facere. Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempub.

pub. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit & civibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorum aut eorum injuſtitiam, in magna ſuſpicione magnoque timore vivere: ſed ſi cives juſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum; civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compoſitione, diſtribues, dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te & adorent & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar, principatum tenuit. Audivit a Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maxime, videatur; ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præſtantiſſimi poëtæ vitam, quod antiquiſſima ſit, non omiſi: quod tamen & ſcateat erroribus, & aliis fere omnibus locum errandi præbuerit; ideo non eſſe abſque cenſura proponendam exiſtimavi. Quamobrem vitam aliam digeſſi per annos urbis & conſules, quos cum annis Auguſti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione ſeries operum rerumque veritas certius innoteſceret.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

HISTORIA

Descripta per Consules,

A CAROLO RUÆO S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* 1.
CN. POMPEIUS MAGNUS 1.
M. LICINIUS CRASSUS 1.

PUBLIUS Virgilius Maro nascitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille passibus Mantua distat; Idibus Octobris, qui dies est illius mensis decimus quintus. Ita vitæ scriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγενήθη τότε δ' ἔτους εἰδοῖς Ὀκτωβρείαις: *Virgilius Maro poëta natus est hoc ipso anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. lib. 12. 68. *Octobres Maro consecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pseudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, rusticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pseudo-Donato, mercenarius, a socero Maio gregibus curandis & rei rusticæ præfectus.

Maium illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta sit: omnino Maiæ pater fuit Maius, non Magus: indeque ortum existimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuisse creditus sit ab Elnando monacho aliisque sequioris sæculi scriptoribus: quod & Ecloga septima magica quædam sacra descripsisset, & peritus esset multarum artium, & præcipue avum habuisse *Magum* diceretur.

Virgilius, an *Vergilius* appellandus sit, magna fuit superiore sæculo controversia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant; nec Græca Suidæ scriptio, Οὐεργίλιος; cum Stephanus scribit in dictione *Mantua*, Βιργίλιος· nec

nec etymon nominis a *Vere* aut *Vergilis* ſtellis; cum alii deducant a *virga* laurea, quam prægnans mater in ſomnis vidit; alii a *virga* populea, quæ poſt ejus ortum more gentis humi defixa eſt; alii a *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus eſt, a παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio exiſtimo, facilem aliquando & promiſcuam fuiſſe commutationem elementorum *e* & *i*. Sic, teſte Quinctiliano, dicebatur apud veteres *Deana* pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *mageſter*, pro *liber* & *magiſter*. Sic reperitur adhuc in quibuſdam codicibus *Verginius* pro *Virginius*. Sic etiam ſcribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quam a patre. Si enim fuit cognomen a *virga* aut *vere*; certe non ſecundo loco, ſed tertio, quæ cognominis ſedes eſt, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibuſdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex ſcriptorum inſcitia contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus U. C. 691. *Auguſti* 1. *Virgilii* 8.
M. TULLIUS CICERO.
C. ANTONIUS.

NAſcitur Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9 Kal. Octob. id eſt 23 Septemb. Patre C. Octavio; Matre Attia, M. Atti Balbi & Juliæ illius filia, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut male quidam ſcripſerunt.

Annus U. C. 696. *Aug.* 6. *Virg.* 13.
L. CALPURNIUS PISO.
A. GABINIUS.

Virgilius Cremonæ ſtudiis eruditur. Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen vitæ ſcriptor: *Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum:* quo fere anno Mediolanum conceſſit. Studia autem illius fuere Græci præcipue ſermonis, tum medicinæ & mathematicarum diſciplinarum: philoſophiæ quoque ſub Syrone Epicureo, & juxta Joſ. Scaligerum ſub Catio etiam Inſubri, ejuſdem ſectæ philoſopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem ſtudio ſocium habuit Varum illum, cujus gratia ſextam Eclogam deinde ſcripſit, Epicureæ philoſophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius Eclogæ argumento: de Varo in eadem Ecloga, v. 7.

Poëſim imprimis dicitur auſpicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*, *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior ſcripſiſſe. At Joſ. Scaliger, & poſt eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimi Severi eſſe idem ſuſpicatur: *Diræ*, quin a Valerio Catone ſcriptæ ſint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priſcianus, ſed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obſcœniſſimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fœcibus collecta eſſe manifeſtum eſt. In *Catalectis* & *Epigrammatis* ut multa ſunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos ſales; ita paucula quædam eodem adoleſcente digna poſſunt videri. De *Ciri* & *Culice* major eſt controverſia.

Ac Virgilii quidem eſſe hoc utrumque opuſculum, ſuaſerunt multis verſus utriq; complures aſperſi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paulo accuratius limati reperiuntur. Non eſſe autem, mihi perſuadet ſtylus enervis ac vagus, obſcura ſententia, numeri diſſoluti, prorſus ut qui tam ſordide humilis fuit, non videatur potuiſſe unquam ad perſpicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad ſplendidam Æneidos majeſtatem aſſurgere. Bene quidem Scaliger falſum de-

demonſtrat, i
tur, ſcripſiſſe C
Culex ille ſit,
Quippe Stati
Sylv. l. 2. v.
ſiſſe Pharſalia
niani. At L
ultimam con
magna ex par
no quo mort
mo. Addo eg
bemus, Octa
us tum, cum
decimum qui
attigerat: qu
cari, nec ea di
cui meritis ori
bent codices
fiducia caſtris
ſcriptum fuiſ
Octavius ali
circa id temp
ſare militarib
ſia caſtra ſecu
709. Octavi
credat? Virg
ita repente c
tio quartove
bili & vivido
adducor ut
cem, quem
epto aliquo p
fictum eſſe:
paſſim vide
cem; amiſſ
ſtituere per
dociam volu
viſſimis ſcri
ficta ſunt, u
per Petroni
Idem eſto
dii tempore
læ, patris &
cum nutric
exaratus ad
quod habet
ens, cum n
Nec abſtine
ſius Myrrha

demonſtrat, id quod in vita Virgilii legitur, ſcripſiſſe Culicem, quicumque tandem Culex ille ſit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. 2. v. 74. teſtatur Lucanum ſcripſiſſe Pharſaliam, *ante annos Culicis Maroniani*. At Lucanus poſt multa opera ultimam condidit Pharſaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus eſt ætatis vigeſimo ſeptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum eſſe. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimum quintum, ipſe tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipſi poëmata dicari, nec ea dici de ipſo potuerunt; *At tu, cui meritis oritur fiducia tantis*; aut ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia caſtris, Octavi venera de*. Igitur ſcriptum fuiſſe Culicem probabile eſt, cum Octavius aliquo in nomine cœpit eſſe: circa id temporis, quo donatus a Julio Cæſare militaribus donis, eum in Hiſpanienſia caſtra ſecutus eſt, anno U. C. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat? Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluiſſe; ut anno poſt tertio quarto ve Bucolica ſcribere tam æquabili & vivido & puro nitore inceperit. His adducor ut putem, inſulſum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo poſteriorum ætatum ſcriptore fictum eſſe: qui cum apud veteres laudari paſſim videret juvenilem Maronis Culicem; amiſſum illum vitio temporum reſtituere per ludum aut per ſummam audaciam voluerit, quomodo deinceps a leviſſimis ſcriptoribus multa malitioſe conficta ſunt, ut Cornelii Galli elegiæ, & nuper Petronii fragmentum.

Idem eſto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore poſteriorem eſſe indicat Scyllæ, patris & patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad ſimilitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore inſaniens, cum nutrice item ſua, Metam. l. 9. Nec abſtinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipſius Myrrhæ proferendo; ut plane exiſtimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter ſcribendum oculos intendiſſe. Non eſt igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipſam ultimum eſſe ſtatuit opus Virgilii, etiam Æneide poſterius: quanquam enim fuſum eſt feliciore vena, quam Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quam pauciſſima: nec a Virgilio ſeneſcente, & æquo rerum ſuarum æſtimatore ſcribi tantillo in poëmatio potuit; *Accipe dona meo multum vigilata labore*, nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum ceperat tædium, ut in hoc tam levi opere deſinere non dubitaret: *In quo jure meas utinam requieſcere Muſas, & leviter blandum liceat deponere amorem.* Nec juvenis itaque, nec ſenex Virgilius Cirim ſcripſit.

Annus U. C. 699. *Aug.* 9. *Virg.* 16.
CN. POMPEIUS MAGNUS 2.
M. LICINIUS CRASSUS 2.

VIrilem togam ſumpſiſſe dicitur Virgilius apud Pſeudo-Donatum, anno ætatis 17. iiſdem illis Conſulibus, quibus natus erat. Idipſum agnoſcit Scaliger, ſed minus conſiderate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Conſulatus, ad Idus Octobres ſecundi, completos annos reperio plures quam quindecim. Si ergo Virgilius toga virili donatus eſt Pompeio & Craſſo ſecundum Coſſ. id anno Virgilii aut decimo quinto completo, aut decimo ſexto ineunte contigit. Sin ad uſque decimum ſeptimum ineuntem recedendum eſt: annus is fuit U. C. 700. Conſules, L. Domitius Ænobarbus, & Appius Claudius Pulcher. Si denique decimus ſeptimus completus requiritur: annus fuit U. C. 701. Conſules, Cn. Domitius Calvinus, & M. Valerius Meſſala; quem annum conſignat his verbis Hieronymus in Euſebio: *Virgilius ſumpta toga Mediolanum tranſgreditur.*

Et vero, etſi Romano jure puertia anno 17 finiretur, tumque ſumeretur toga pura

pura ſeu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Auguſtus ex Suetonio togam ſumpſit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antonius philoſophus ex Julio Capitolino, anno 15.

An. U. C. 708. *Auguſti* 18. *Virgilii* 25.
C. JULIUS CÆSAR 3.
M. ÆMILIUS LEPIDUS 1.

JUlius Cæſar menſe Octobri quater triumphat de Gallia, de Aſia, de Ægypto, de Africa. Octavius, ſororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt, quamquam expers belli propter ætatem.* Suetonius in Auguſto, 8.

An. U. C. 709. *Auguſti* 19. *Virgilii* 26.
C. JULIUS CÆSAR 4. *ſolus.*

CÆſar proficiſcitur in Hiſpanias adverſus Pompei magni liberos. Octavius *vixdum firmus a gravi valetudine, per infeſtas hoſtibus vias, pauciſſimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum ſubſecutus magnopere demeruit.* Suetonius ibid. Cæſar redux ſub initium Octobris triumphat quintum de Hiſpaniis.

Annus U. C. 710. *Aug.* 20. *Virg.* 27.
C. JULIUS CÆSAR 5.
M. ANTONIUS.

CÆſar expeditionem deſtinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum ſtudiis vacat, audit Cæſarem in ſenatu occiſum eſſe Idibus Martiis, ſe ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: ſed adverſante M. Antonio, Conſule, adjungit ſe optimatibus, quos ei infenſos ſciebat.

Annus U. C. 711, *Aug.* 21. *Virg.* 28.
C. VIBIUS PANSA.
A. HIRTIUS.

OCtavius mittitur cum Conſulibus adverſus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obſeſſum tenebat. Solvitur obſidio; Conſules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites diviſio per decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingreſſus, Conſulatum mortuo Panſa tunc vacuum, ab invito ſenatu extorquet 14 Kal. Septemb. ſeu 19 Auguſti, ante annum ætatis vigeſimum expletum. Initio Conſulatu ſtatim in nomen & bona Cæſaris lege tranſiit, vocatuſque eſt deinceps ab omnibus, Dione teſte l. 46. C. JULIUS CÆSAR OCTAVIANUS. Paulo poſt nempe 27 Novembris, ipſe ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, triumviros ſe reipublicæ conſtituendæ in quinquennium renunciant, magiſtratus abſque ſenatus & populi conſilio deſignant: idem tempus, proſcriptionem inimicorum ſuorum indicunt, qua Cicero 7 Decembris occiſus eſt.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii ſextam Romæ auditam a Cicerone fuiſſe in theatro, cum a Cytheride mima cantaretur: eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad ſuam novi poëtæ laudem exclamaſſe: *Magna ſpes altera Romæ:* quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occiſus eſt, Eclogas ſcribere nondum Virgilius cœperat: nec dum venerat Romam: ſed adhuc, aut Mediolani, aut in rure ſuo verſabatur, ut mox deinde oſtendemus.

Annus U. C. 712. *Aug.* 22. *Virg.* 29.
L. MUNATIUS PLANCUS.
M. ÆMILIUS LEPIDUS 2.

KAlendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæſari habitos honores ſacellum ipſi dedicant in foro, ejus ſimulacrum ludis Circenſibus cum Veneris ſimulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus ſe *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntq; Caſſius & Brutus duobus prœliis, menſis fere unius intervallo diſſitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Aſiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros ſuis Antonianiſque veteranis dividat.

Annus

Annus U. C. 713. *Aug.* 23. *Virg.* 30.
L. ANTONIUS,
P. SERVILIUS ISAURICUS.

FIT agrorum diviſio, ex optimis quibuſq; urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros ſteterant, ſed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Conſul Marci frater, cum diviſionis illius adminiſtrationem & gratiam apud milites derivare ad ſe non potuiſſent, veterum poſſeſſorum querelis in ſpeciem commoti, bellum in Octavianum ſuſcitant. Aſinius Pollio, M. Antonii ſingularis amicus, Galliam Ciſalpinam interim copiis tenet, & Alpium tranſitum Octaviani legionibus intercludit, ut conſtat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Peruſiæ obſeſſo ſuppetias ferre fruſtra conatus, ſub anni ſequentis initium dedita Peruſia, cum ſeptem legionibus Veneriam, in qua regione Mantua eſt, in poteſtate Antonii diu retinet, ut teſtatur Velleius.

Atque hæc illa eſt Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio ſuo mulctatus eſt. Neque enim eſt, cur Corradus calamitatem illam accidiſſe poetæ ſuſpicetur decemvirali illa diviſione, quæ Mutinenſe bellum ſecuta eſt, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipſe Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit*: neque iſtud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant*: potuit vero hac Philippenſi diviſione; cum ſe jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, ſummaque polleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam diviſionem rejiciunt, & annum U. C. 723. Cum enim è pleriſque omnibus Virgilianæ vitæ ſcriptoribus certum ſit, Bucolica triennio eſſe perfecta; certum item, ut mox demonſtrabitur, Eclogam quartam anno U. C. 714. Pollione Conſule, eſſe editam: certum id quoque habendum eſt, ſpatium illud triennii circa Conſulatum Pollionis omnino eſſe numerandum. Adde quod idem ipſe Pomponius Virgilium dicat edidiſſe Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pædianus anno 28. Servius, anno 29. Atqui diviſionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta, quod incuriam ſcriptorum ejuſmodi manifeſtam facit.

Igitur ſic ſtatuo: Virgilium Aſinio Pollioni, tum in Gallia Ciſalpina & Venetia, cujus pars eſt ager Mantuanus, cum imperio verſanti, ſive per Varum, quocum philoſophiæ ſtuduerat, ſive per Cornelium Gallum, ſive per ſeipſum innotuiſſe: per Pollionem commendatum eſſe Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepſiſſe. Quam enim tunc diverſarum erant partium Mæcenas & Pollio: ſimilitudo tamen ſtudiorum & æqua probitatis fama ſic utrumque ſociabat, ut anno proxime ſequente adminiſtri Brunduſinæ pacis una adhibiti ſint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuiſſe merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat, quod prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata ſit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomine nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet ſuos, Romam ſub anni hujus initio primum venit. Quidni enim Virgilio de ſe fides habeatur? At Eclogâ primâ ſub Tityri perſona teſtatur, ſibi ante amiſſos agros Romam ignotam fuiſſe: *Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi Stultus ego huic noſtræ ſimilem, &c.* ſe libertatis obtinendæ gratia eò profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi? Libertas*, &c.

Eam ob rem inter fabulas puto quic-

quid habet vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magiſtro ſtabuli charus primum fuerit: quod panes eidem ut uni è ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſolicitus, conſuluerit ea de re ſtabularium Maronem; ejuſque opera ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus ſcite interdum reſpondebat. Fuerit enimvero Maroni ſingularis illa, quam reipſa fuiſſe libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime ſunt: quis tantum Octaviani fuiſſe ſtuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam eſſe vim ſibi perſuaderet: aut tantam Romani moris inſcitiam, ut ſe *regem magnanimum* appellaret? aut ipſi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Auguſti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quam eſſet honorifica illa appellatio ejus in gratiam inſtituta? Quid? jocus ipſe quam inſulſus: piſtoris filium ſibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret! Cui fabulæ locum puto præbuiſſe quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra ſolitum objicere, quod proavum haberet piſtorem.

Hoc itaque anno ſcripta eſt Ecloga prima, qua poëta ſuam in agro recuperando felicitatem ſub Tityri nomine repræſentat. Proinde exorſus eſt Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigeſimum; necdum Idus Octobres attigiſſet, quo tempore trigeſimum erat ingreſſurus. Statimque Roma profectus Mantuam, novoſque poſſeſſores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quiſquis fuerit, male habitus, ægrè vitæ ſuæ conſuluit, Mincio natatu trajecto. Romam regreſſus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtuliſſe videtur Varo, apud Octavianum gratioſo, quaſi libellum ſupplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, ſubitario impetu è variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnaſſe: quod legenti perſuaſum fore facile confido.

Annus U. C. 714. *Aug.* 24. *Virg.* 31.
CN. DOMITIUS CALVINUS.
C. ASINIUS POLLIO.

OCtavianus Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brunduſii pacem cum Octaviano componit; adminiſtris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia ſoror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: ſed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infeſtis navibus obtinente, fames in urbe ſæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, à plebe tantum non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compoſitis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magiſtratu Conſules, Calvinus & Pollio, in paucos qui ſupererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus ſui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adverſus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Caſſiique ſtudioſam: expeditionemque Pollioni ſuo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proximo conſequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus eſſet, ejus genethliacon canit Eclogæ quarta: antequam Pollio magiſtratum abdicaſſet; nam v. 11. *Teque adeo decus hoc ævi, te conſule, inibit Pollio*:

poſt

poſt Brunduſinam pacem Pollionis operâ conſtitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*: poſt pacem etiam Puteolanam, invecta ſcilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ Ubera*, &c. Igitur ſub extremos anni dies. Parum enim ſana fuiſſet illa ætatis aureæ promiſſio, imminente aut Brunduſini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus U. C. 715. *Aug.* 25. *Virg.* 32.
L. Martius Censorinus.
C. Calvisius Sabinus.

POllio bellum adverſus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perluſtratque Illyrici & Venetiæ litora: Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perſtringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris*, &c.

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur ſcripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum ſcilicet victimæ & ſacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni paſcantur v. 84. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam: Pierides, vitulum lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum*, &c. Quam ſi quis levem conjecturam putet; de illa non admodum pugnabo mecum ut ſentiat.

Annus U. C. 716. *Aug.* 26. *Virg.* 33.
Appius Claudius Pulcher.
C. Norbanus Flaccus.

BEllum inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adverſa primum Octaviani fortuna.

Virgilius Bucolicis finem imponit, poſtquam ea triennio ante incepiſſet. Tunc ergo ſcripta eſt Ecloga, quæ decima numeratur, quam hac ipſe conſignat nota: *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hic omiſimus, quo tempore ſcriptæ ſint, nihil certo indicat.

Annus U. C. 717. *Aug.* 27. *Virg.* 34.
M. Vipsanius Agrippa I.
L. Caninius Gallus.

DUM adverſus S. Pompeium Octavianus bellum inſtaurat: ordiTur Virgilius Mæcenatis ſuaſu Georgica, quæ ſeptem annis conſequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus U. C. 718. *Aug.* 28. *Virg.* 35.
L. Gellius Poplicola.
M. Cocceius Nerva.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugna vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit: ut habet Appianus *lib.* 5. *Civil.* M. Antonius, re adverſus Parthos male geſta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi ſe luxui & voluptatibus tradit.

Annus U. C. 719. *Aug.* 29. *Virg.* 36.
L. Cornificius.
S. Pompeius S. F.

S. Pompeius fuga ſe recipit ad Antonium, ejuſque juſſu in Phrygia occiditur à Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim conſecratur, cum jam annos 28. exegiſſet, ut habet diſerte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. *Divi Julii* ſe filium appellabat.

Annus U. C. 720. *Aug.* 30. *Virg.* 37.
M. Antonius 2.
L. Scribonius Libo.

Annus U. C. 721. *Aug.* 31. *Virg.* 38.
C. Cæsar Octavianus 2.
L. Volcatius Tullus.

Annus U. C. 722. *Aug.* 32. *Virg.* 39.
Cn. Domitius Ænobarbus.
C. Sosius.

HIS annis tribus jacta ſunt belli ſemina, Octavianum inter & Antonium.

Annus U. C. 723. *Aug.* 33. *Virg.* 40.
C. Cæsar Octavianus 3.
M. Valerius Messala.

DEbellatur apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immensis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Asia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus U. C. 724. *Aug.* 34. *Virg.* 41.
C. Cæsar Octavianus 4.
M. Licinius Crassus.

REversus in Italiam Octavianus, ut quartum Consulatum acciperet obvium habet Brundusii Senatum, à quo Consul renunciatur: ibique dies, juxta Suetonium septem & viginti, juxta Dionem triginta cum substitisset; inde statim abit in Asiam, ubi reliquam hyemem traducit, instruendo belli Ægyptii apparatu.

Falsum igitur, quod in vita Virgilii legitur: hunc Cæsari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs est Campaniæ, commoranti, legisse Georgica: Mæcenate suscipiente legendi vices, quoties is vocis offensione interpellaretur. Aut id si verum est; non post Actiacum bellum, sed post Ægyptium necesse est accidisse

Alexandriam Ægypti regiam, Octavianus capit, mense Sextili, qui deinde Augustus appellatus est. Tum Cleopatræ & Antonii obitu solus universi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, sub procuratoris nomine, instituit Cornelium Gallum, eum, de quo decima Ecloga scripta est. Inde Octavianus per Syriam in Asiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Tiridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ suæ terrore composuit: tum denique Divinos honores affectavit palam, permisitque sibi templa extrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clausulam adhibebat his verbis: *Hæc super arvorum cultu pecorisque canebam, Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope*, &c. Idem tum prioribus libris quosdam attexuit versus, hujus ipsius anni & Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te maxime Cæsar, Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris, Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, & navali surgentes ære columnas: Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem*, &c. Qua eadem hyeme statim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim executus est, ut communiter vitæ scriptores habent.

Annus U. C. 725. *Aug.* 35. *Virg.* 42.
C. Cæsar Octavianus 5.
S. Appuleius.

CÆsar Romam reversus ter triumphat Sextili mense: de Dalmatis, de Macedonia & Actio, de Cleopatra & Ægypto. Atque ita pace per universum orbem Romanum constituta, templum Jani claudit tertium à Romulo. Quod inseruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aspera tum positis mitescent sæcula bellis, claudentur belli portæ*, &c.

Eodem anno Censuram exercet Cæsar, & collegam sibi assumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ moresque, ambo multa fecerunt. Id quoque significat Virgilius eodem libro v. 256 *Casta fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt.*

Dicitur & hoc anno Cæsar deliberasse de imperio deponendo, eaque de re

re conſultores adhibuiſſe Mæcenatem & Agrippam. Et ſuadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus conſilio obſecutus eſt. Id vero perquam abſurdum, quod ſi eſſet, non fuiſſet à ſolo Pſeudo-Donato, ſed à graviſſimis etiam hiſtoricis memoratum: Maronem nempe ab Cæſare vocatum etiam in conſilium, Mæcenati aſſenſum eſſe, nutantemque principis animum aſſenſu hoc ſuo confirmaſſe.

Annus U. C. 726. *Aug.* 36. *Virg.* 43.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 6.
M. VIPSANIUS AGRIPPA 2.

CÆſar perfecta hoc anno cenſura, ſolennibus ſacrificiis Romano more luſtrum condit: ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ ſuæ memoriam à ſe prius inſtitutos, primum exhibet, nobilium puerorum equeſtri decurſione & gymnica exercitatione præcipue inſignes: ex Dione l. 51. & 53. Quæ omnia ſub Æneæ perſona repræſentat Virgilius l. 3. v. 279. *Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæſtras Nudati ſocii*, &c.

Annus U. C. 727 *Aug.* 37. *Virg.* 44.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 7.
M. VIPSANIUS AGRIPPA 3.

AUguſti nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci ſententia, Januario menſe.

Annus U. C. 728. *Aug.* 38. *Virg.* 45.
C. CÆSAR AUGUSTUS 8.
T. STATILIUS TAURUS 2.

COrnelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Auguſto conſtitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem inviſus, & à Senatu damnatus, ſeipſum interficit. Aiunt ejus laudes fuſe à Virgilio fuiſſe celebratas Georg. lib. 4. indeque poſt ejus necem juſſu Auguſti ſublatas, & Ariſtæi fabulam earum loco ſubſtitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Ariſtæi fabula ſic cum apum cultura connexa eſt, ut nata è re ipſa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuiſſe, qui non niſi pauculos verſus Mæcenati dederat ſuo, cui totum ipſum opus dedicabat: tum quod Auguſtus ipſe, qui Suetonio teſte luxerat Galli necem, non ita videtur infeſtus ejus fuiſſe memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus U. C. 729. *Aug.* 39. *Virg.* 46.
C. CÆSAR AUGUSTUS 9.
M. JUNIUS SILANUS.

AUguſtus movet expeditionem in Cantabros: qua dum abeſſet, ſupplicibus, ut Pſeudo-Donatus ait, minacibuſq; literis partem Æneidos aliquam efflagitat à Virgilio; nec obtinet. Virgilianæ ad Auguſtum epiſtolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. l. 1. c. ultimo: *Ego vero frequentes à te literas accipio . . . De Ænea quidem meo, ſi mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res eſt, ut pene vitio mentis tantum opus ingreſſus mihi videar: cum præſertim, ut ſcis, alia quoq; ſtudia ad id opus, multoq; potiora impartiar.*

Annus U. C. 730. *Aug.* 40. *Virg.* 47.
C. CÆSAR AUGUSTUS 10.
C. NORBANUS FLACCUS.

MArcellus, Octaviæ ſororis Auguſti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euſeb. Horatius de hujus obitu Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonenſem, à Quintilio Varo debere diſtingui, oſtendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus U. C. 731. *Aug.* 41. *Virg.* 48.
C. CÆSAR AUGUSTUS 11.
CN. CALPURNIUS PISO.

MOritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Auguſti & Octaviæ totiuſque populi Romani luctu,

luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo post sextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus: quos cum recenti adhuc dolore Augusto recitaret, dicitur Octavia defeciſſe, & pro singulis hujus argumenti versibus poëtæ dena sestertia jussisse numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Augusto excipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & signa, bellis superioribus Romanis erepta, Augustus à Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum suspicaretur, inseruit libro septimo, cui tunc dabat operam. v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum*, &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque sequi, Parthoſque repoſcere ſigna: Sunt geminæ belli portæ*, &c. Igitur annis minus quatuor, sex fere ultimos operis libros poëta perfecit: nec vero tanta in iis elucet, quanta in superioribus, cura.

Annus U. C. 732. *Aug.* 42. *Virg.* 49.
M. CLAUDIUS MARCELLUS.
L. ARRUNTIUS.

SUB anni hujus finem, antequam sequentes Consules magistratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Augustus suscipit.

Annus U. C. 733. *Aug.* 43. *Virg.* 50.
Q. ÆMILIUS LEPIDUS.
M. LOLLIUS.

AUgustus perlustrat Græciæ & Siciliæ civitates, hyememque transigit in insula Samo.

Annus U. C. 734. *Aug.* 44. *Virg.* 51.
M. APPULEIUS.
P. SILIUS NERVA.

TRajicit Augustus in Asiam, mulctat Syriæ civitates: ibique amissas à Crasso aquilas recipit à Parthis. Romam revertitur; iterumque in Samum hyematum consedit.

Annus U. C. 735. *Aug.* 45. *Virg.* 52.
C. SENTIUS SATURNINUS.
Q. LUCRETIUS VESPILLO.

VIrgilius, Æneide confecta, profiscitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Augusto Romam revertenti occurriſſet, de reditu cum eo cogitans languore correptus est: auctaque per navigationem valetudine, Tarentum aut, juxta plures, Brundusium appulit, ibidemque deceſſit, 22. Septembris, annos natus 50. menses 11. dies 7. Dicitur moriens Æneida, cum nondum ad eam quam instituerat animo formam perduxisset, petiisse comburendam; negatamque sibi ab amicis, per testamentum legasse Plotio Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus: sed cum id aperte Gellius, Macrobius, imprimisque Plinius, historiæ suæ lib. 7. c. 30. testentur: non video contra testes ejusmodi quæ vis possit esse tantarationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium; è quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satyr. l. 1. 5. *Poſtera lux oritur multo gratiſſima: namque Plotius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſque, Occurrunt: animæ, quales neque candidiores Terra tulit, nec queis me ſit devinctior alter.* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, translatum, via Puteolana sepultum est. Scripta, sublatis aliquot versibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum & famæ cognitio, è veterum testimoniis mox afferendis, potius quam ex Pseudo-Donato, repetenda est.

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, *Sat. l.* 1. 10.

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat.* 6. *Optimus olim*
Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.

PROPERTIUS, *lib.* 2. *Eleg. ult.*

Me juvet æternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis littora Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poëtæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

OVIDIUS, *Artis amat. lib.* 3.

Et profugum Æneam, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, *Amorum lib.* 1.

Tityrus, & segetes, Æneiaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Trist. l.* 2.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SILIUS, *lib.* 8.

Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

STATIUS, *Thebaida alloquens.*

Vive, precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe sequere, & vestigia semper adora.

JUVENALIS, *Satyra* 11.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

MARTIALIS, *Epig. l.* 8.

Temporibus nostris ætas cum cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tanta bella sonare tuba?
Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt, &c.

IDEM, *lib.* 14.

Accipe facundi Culicem studiose Maronis,
Ne nugis positis arma virumque canas.

SULPICIUS CARTHAGINIENSIS.

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygiam quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul; tu, maxime Cæsar,
Non finis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.

Mœonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit, & hæc cecinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere;
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

VELLEIUS, *lib.* 2.

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.

SENECA, *Controv. lib.* 3.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, *Hist. l.* 7. *c.* 30.

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita Vati testimonium contigit, quam si ipse sua carmina probavisset.

PLINIUS, *Epist.* 21. *lib.* 3.

Virgilii ante omnes imaginem venerabatur Silius, cujus natalem religiosius quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, *Dialogo de Orat.*

Malo securum & secretū Virgilii secessum: in quo tamen, neq; apud D. Augustum gratia caruit, neq; apud populum Romanum notitia. Testes Augusti Epistolæ: testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, *lib.* 10.

Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: Secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, *lib.* 9.

Vetustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS.

Totis capitibus quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS, *de Alexandro Severo.*

Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, & Achillis, & magnorum virorum.

ARGU-

ARGUMENTUM

IN

BUCOLICA.

BUCOLICUM carmen idem eſt ac paſtorale, deducto nomine à paſtoribus; quorum ſunt præcipui qui curant boves, ſive bubulci, Græce βουκόλοι, *à* βοῦς *bos. Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracuſanum poëtam, imitandum ſibi propoſuit.*

Carmina ejuſmodi ſua vocavit Theocritus Idyllia, *Virgilius* Eclogas. *Eſt autem* ἐκλογὴ Ecloga, *delectus paucorum aliquot opuſculorum è pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel, delectus quorundam verſuum quos è Theocrito per imitationem expreſſerit: eſt enim* ἐκλέξειν eligere, ſecernere. *Male autem ſcribitur à quibuſdam Ægloga, quaſi ab* αἴξ capra & λόγος ſermo: *tum quia non* ἐκλογή, *ſed* αἰγολογία *dicenda eſſet: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multo maxima: tum denique quia nomen Eclogæ aliis operibus tribuitur bene multis, in quibus paſtoritium nihil, imo nihil omnino præter* delectum *ſignificat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis* Eclogas, *ſive excerpta è majori opere: odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris,* varii carminis Eclogas. *ejuſdem Horatii Satyræ quibuſdam in codicibus* Eclogæ *inſcribuntur.*

Cœpta ſunt Bucolica anno Virgilii 29, *exeunte, U. C.* 713. *& triennio perfecta: ut jam in vita, moxque ſingulis in Eclogis diſſeremus.*

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I.

*TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR *Octavianus cum agrum Cremonenſem & Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuiſſet, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello ſuo ſpoliatus eſt: ſed Mecænati commendatus per Aſinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus verſabatur; & per Mecænatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiſerat, recuperavit. Hæc igitur eclogæ laudes Octaviani & Romæ, ſuam felicitatem, Mantuanorum calamitatem, commemorat. Tityrus Virgilium repræſentat, Melibœus Mantuanos.*

Scripta eſt anno Virgilii 29. Urbis conditæ 713. Coſſ. P. Servilio & Lucio Antonio, Marci fratre: quo anno facta eſt celebris agrorum diviſio, ex qua bellum Peruſinum ſtatim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, & cum eo adverſus Triumviros conſpirantibus. Accidit autem agraria illa diviſio poſt victoriam Philippenſem Octaviani & M. Antonii, de Bruto & Caſſio Julii Cæſaris percuſſoribus, anno proxime præcedente relatam: non vero poſt victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut male in Pomponii & Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii 39. at Bucolica ante annum ejus 32. abſoluta ſunt; quippe anno 29. inchoata, & triennio perfecta. Quos errores in vita Poetæ ſuſius emendavimus.

NOTA.

**TITYRUS.*] Aptum argumento nomen. *avis quædam:* Servio, *aries major:* interpreti Eſt enim Tityrus, Heſychio, *Satyrus, calamus,* Theocriti, *otioſus.*

MEL. MELIBOEUS, TITYRUS.

TItyre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi,
Sylveſtrem tenui Muſam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra

INTERPRETATIO.

MEL. *Tityre, tu jacens ſub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam paſtoralem* cum *parva fiſtula: nos deſerimus terminos patriæ, & agros amœnos; nos eximus e patria: tu, Tityre, otioſus ſub umbra*

NOTÆ.

Melibœus.] Boum curator, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, *quia cura eſt ipſi de bobus.*

1. *Fagi*] Fagus, quæ & æſculus dicitur, arbor glandifera, Beech, ex qua olim homines victitarunt: unde dicta Græcis quidem φηγὸς *fagus*, a φάγειν ſive φήγειν *edere*; Latinis autem æſculus pariter ab eſu. Utramque aliqui non male diſtinguunt.

2. *Avena*] Muſica inſtrumenta inter paſtores concinnata, primo ex avenis calamiſque triticeis inter ſe cera compactis: tum ex arundinibus & cavatis buxi fiſtulis: mox e gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, ſtipula, calamus, arundo, fiſtula, buxus, tibia, cornu, æs, &c.* pro muſicis inſtrumentis uſurpantur.

doces arbores referre nomen *pulcræ Amaryllidis.* TIT. *O Melibœe, Deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebo ſemper illum Dei loco: ſæpe tener agnus* electus *ex ovili noſtro tinget illius aram* ſanguine. *Ille permiſit vaccas meas vagari, ut vides, & me ipſum canere fiſtulâ ruſticâ quicquid vellem.* ME. *Ego quidem non invideo, immo admiror,* cum *tantus ſit tumultus toto rure. Ecce ego mœrens abigo præ me capellas, & hanc, ô Tityre difficile traho. Modo enim enixa geminos* fœtus, qui erant *ſpes gregis, proh* dolor! *deſeruit eos rigido in ſaxo, inter ſpiſſas corylos. Memini quercus afflatas fulmine ſæpe prænunciaſſe nobis hanc calamitatem, niſi animus imprudens fuiſſet; ſæpe cornix funeſta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam ſit ille Deus.* Tit. *Ego demens, ô Melibœe, exiſtimavi urbem, quæ vocatur Roma, ſimilem eſſe noſtræ* Mantuanæ, *ad quam* nos *paſtores conſuevimus deducere agnos tenellos.*

Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.
TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.
MEL. Non equidem invideo, miror magis: undique
Uſque adeo turbatur agris. En ipſe capellas [totas
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe ſiniſtra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, ille Deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
TI. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.

NOTÆ.

5. *Amaryllida ſylvas.*] Per ſylvas, Eccho intellige, quæ frequens in ſylvis. De *Amaryllide* infra, verſ. 31.

6 *Deus nobis hæc otia fecit.*] Octavianus quem Deum per adulationem appellat. Errant quippe qui ſacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuiſſe inſtituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus, niſi poſt ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diſerte Appianus l. 5. *Civil.* hoc eſt annis tribus poſt edita à Virgilio Bucolica ſimul omnia.

14. *Corylos.*] Corylus, the Hazle. Nux avellana ſylveſtris.

16. *Si mens non læva.*] Læva, ſeu ſiniſtra pars, ambigue à Romanis accepta: ſæpe in malum omen, ut hic, & v. 18. ſæpe in bonum ut Æn. 2. 693. *Intonuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diverſa? An quod in interpretandis oſtentis, aliquando ſitum Deorum, à quibus illa dabantur, aliquando ſitum augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis eſt. Ita volunt aliqui, auctore Plutarcho lib. de queſtionibus Romanis. Aliud quiddam ſuggerit Cicero de divin. 2. 82. Cum enim dicat Græcis quidem & barbaris dextra auſpicia, Romanis ſiniſtra viſa eſſe meliora: hinc dici poſſunt Romani ſæpe ſuo more, ſæpe Græco more in re divinatoria locuti eſſe. Unde autem utriq; ſiniſtras dextraſq; partes ſumerent, dicetur Ecl. 9. 15.

18. *Sæpe ſiniſtra, &c.*] Non quidem *à ſiniſtra parte:* quippe ex augurum doctrina, *cornix à ſiniſtra, corvus à dextra, ratum facit:* ut docet Cicero de divin. lib. 1. 85. & Plautus in Aſin. At *ſiniſtra* hic ſimpliciter *funeſtam* ſignificat, ex quacunque parte venerit. Nam ſic ait idem Cicero de divin. lib. 2. 82. *Hæc ignoro, quæ mala ſunt, ſiniſtra nos dicere, etiamſi dextra ſint.* Quæ vox, *mala*, quanquam ſuggeſta ſit à Lambino, ubi prius legebatur *bona:* tamen conſtat emendationis veritas ex eo, quod alioqui locus ille totus ſenſu careat, & aliis à Lambino patentiſſimis erroribus purgatus ſit. Porro funeſta hæc eſt Virgiliana cornix, 1. quia cornix omnis per ſe funeſta. 2. quia ex ilice, arbore item funeſta. 3. quia ex ilice cava & putri.

18. *Ab ilice.*] Ilex, arbor glandifera, è genere quercuum, the Holm Oak.

19. *Da, Tityre.*] *Dare* & *accipere* pro *dicere* & *audire.* Terentius Heaut. *Nunc quamobrem has artes didicerim, paucis dabo.* Æn. 2. *Accipe nunc Danaum inſidias.* Audacius etiam ſequioris ævi ſcriptores *datur* uſurpavere pro *traditur, dicitur.* Statius 7. Theb. *Æſopus genuiſſe datur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic poſuiſſe cruentam Ægida, captivamque, pater poſt prælia prædam advexiſſe datur.* Quod contra Jul. Scaligerum defendit Barthius, ſed male: quicquid enim affert è veteribus eam in rem, probat *dare* pro *dicere* active dici, non paſſive.

Sic

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Nôram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi. 26
MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
TIT. Libertas: quæ ſera, tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit, 30
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,

Quemadmodum ſciebam catulos canibus, & hœdos capellis eſſe ſimiles: quemadmodum ſolebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter cæteras, quantum cupreſſi ſolent eminere inter viburna flexilia. MEL. *Et quæ tanta neceſſitas te coegit Romam petere?* TIT. *Libertas quæ* licet *tarda, tamen aſpexit me deſidem, cum jam cana barba decideret ſecanti: tamen aſpexit, & venit poſt multos annos* ſervitutis: *ex quo ſecutus ſum Amaryllida, & reliqui Galateam. Scilicet, quamdiu amavi Galateam, (fatebor enim) nec ſperavi libertatem, nec curavi patrimonium; licet ederem ex ovilibus meis multas victimas,*

NOTÆ.

23. *Sic Canibus &c.*] Senſus juxta Servium legitimus hic eſt: Putabam antea Romam ita ſimilem eſſe urbibus aliis, ut ſunt catuli canibus ſimiles, qui ſola magnitudine differunt: in quo errabam: nunc enim probavi, eam à cæteris genere etiam & natura diſtare: nam ſedes eſt Deorum, tamq; noſtris urbibus antecellit quam cupreſſi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter ſe, non ſola magnitudine differunt.

26. *Inter viburna cupreſſi.*] Viburnum, virgulti ſpecies, the Way-faring-tree. Cupreſſus, Cypreſs: arbor nota.

29. *Candidior poſtquam, &c.*] Grave hic diſſidium interpretum. Cauſa diſſidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo ſcripſit hanc eclogam canus eſſe non potuit. Quatuor modis ſolvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Poſtquam tondenti barba cadere cœpiſſet, id eſt, poſtquam cœpit barbam alere; tum inertem reſpexit me *libertas candidior*, id eſt, *ſpecioſa & benigna*. Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior eſt, nec dum colorem induit: hoc pacto Libertas reſpexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expreſſe dicitur: *Fortunate ſenex, &c.* III. Melius, junior poëta latere ſub ſenili perſona dicetur voluiſſe, ideo, quia ſervum ſe fingit eſſe, deque recepta libertate gloriantur, quam obtinere ſervi, niſi jam ſenes & multis laboribus probati, non ſolebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique ſervatam allegoriam, quod mox clarius patebit. *Igitur*, ut ait Probus, *eadem licentia ſenem ſe dixit, cum ſit juvenis; qua paſtorem ſe fecit, cum ſit urbanus; aut Tityrum nominat, cum ſit Virgilius.*

31. *Poſtquam nos, &c.*] Amicarum nomina: *Galatea* quidem à lacte deductum, quod Græce eſt γάλα, γάλακτος. *Amaryllis* ab incilibus per quæ in agris aquæ derivantur: hoc enim eſt ἡ ἀμάρα· ruſticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem, Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam eſſe: quo id auctore? ut enim conſtet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuiſſe, quod evulgare nefas eſſet, ſane quid illud nominis fuerit à nemine proditum eſt. Nannius vero, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui ſeptem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuiſſe ait: factis deinde Vertumno ſacris exſiccatum: quod per incilia factum eſſe ſuſpicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut & *Galateæ* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati ſedes haberent, tractuſque ille *Gallia togata* vocaretur. His omiſſis nugis, ego nullam hic allegoriam agnoſco: I. Quia Poëta bis in hac ecl. Romam diſerte ac proprio nomine appellat, quum quid eſſet cauſæ, cur modo Romam, modo Amaryllida appellaret? II. Diſtinguit pariter Mantuam à Galatea, cum dicit ſe, dum ſerviret Galateæ, ſine fructu caſeos ingratæ urbi preſſiſſe. III. Si ſtet allegoria, inextricabilis eſt verſus ille, *Mirabar quid mœſta Deos, &c.* ut mox conſtabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum eſſe, in bucolicis, neque nuſquam, neque ubiq; aliquid figurate dici, hoc eſt, per allegoriam.*

33. *Nec cura peculî.*] Pro *Peculii*. *Peculium* autem, I. juxta Pomponium, patrimonium univerſim ſignificat, à *pecu*, ſive *pecore*; unde & *pecunia* dicta: ſive quod omnia veterum bona olim in pecoribus conſiſterent, ut habent Varro & Plutarchus: ſive quod prima pecunia facta ſit ex inciſis pecudum coriis, ut volunt Caſſiod. & Suidas: ſive quod æs antiquiſſimum, cum ſignari cœpit, ovis aut bovis capite ſignatum ſit, ut refert Plinius. II. *Peculium* proprie eſt pri-

& coagulavem opimos caſeos ad uſum *ingratæ urbis; nunquam referebam domum manus plenas pecunia.* MEL. *Mirabar cur triſtis invocares Deos, o Amarylli, cui ſervares poma pendentia ſuis* quæque *arboribus: Tityrus hinc aberat: ipſæ pinus, ipſi fontes, hæ ipſæ arbores te repetebant.*

TIT. *Quid feciſſem? nec poteram* aliter *abire e ſervitute: nec Deos experiri tam propitios in alio loco,* quam Romæ. *Illic vidi juvenem illum, o Melibœe, propter quem aræ noſtræ fumant ſingulis annis per duodecim dies. Illic ipſe prior* ita *reſpondit roganti mihi: Pueri, paſcite boves, ut prius: & jubligate tauros* jugo.

Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra re-
ME. Mirabar quid mœſta Deos, Amarylli, vocares,
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipſæ te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.
TIT. Quid facerem? neq; ſervitio me exire lice-
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves, pueri: ſubmitte tauros.

NOTÆ.

vata pecunia, quam ſervus, domini permiſſu, ſeparatim a dominì rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in uſus. Atque eo quoque modo hic ſumi poteſt, ubi Tityrus ſervi perſonam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecunia, quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum ſignato, conſtitit.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic verſus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepſiſſe huc velint, & reponi, *Galateam* pro *Amaryllide*, de quo ſibi conſtet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere iſta non poſſe: quia neque Melibœus, Romanarum rerum inſcius, Romæ dolorem de abſente Virgilio ſeu Tityro ſcire potuit, cum doceatur ab ipſo Tityro quid ſit Roma: *Urbem quam Romam dicunt, &c.* Neq; Virgilius, poetarum modeſtiſſimus, ita de ſe ſentiebat jam tum ac ſcribebat magnifice, ut tantam de ſe fuiſſe Romæ ſolicitudinem putaret. Planus abſque allegoria ſenſus eſt, ſi de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiſcitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, abſentis deſiderio tabeſcit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item cauſam doloris; nunc demum a Tityro profectionis cauſam intelligit, eidemq; abſentiam exprobrat quaſi leviter amanti: unde purgat ſe Tityrus: *Quid facerem*, inquit, quid aliud remedii malis meis eſſe poterat, quam Romam proficiſci? &c.

40. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt & fruticeta, ut quidem putant. Nam *convalles & arboreta magna erant*, inquit Gellius l. 17. c. 2. ex Q. Claudii annalibus; additque *arboreta ignobilius verbum eſt, arbuſta celebratius.* Igitur loca ſunt arboribus conſita fructiferis, vel non fructiferis; ut ſcite quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei ruſticæ. Nec obeſt quod legatur ecl. 4. 2. *Non omnes arbuſta juvant humileſque myricæ. Si canimus ſylvas, &c.* Senſus enim eſt, *Non omnibus placent myricæ, &c. ne ipſæ quidem arbores: ſed ſylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majeſtas imperii minueretur.*

44. *Bis ſenos.*] Singulas duodecim antemenſium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte ſacrificia fiebant, ad concilliandos quidem Octaviano Deos; non vero tum in ipſius Octaviani honorem, ut diximus ad verſ. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio precem meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet ſignificationes, ex Paulo *in Verb. ſignif.* Unam qua ſervi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonſtratur. Addi poteſt & quarta, quæ ad blandities pertinet: quando patronus aut dominus ſubditos, etiam ætate grandiores, populariter & amice compellat. Quarta hæc, & prima conveniunt Tityro, qui ſervum ſe fingit, & *ſenex* appellatur.

Submittite tauros.] Secuti ſumus interpretationem Servii, utpote ſimpliciorem & convenientiorem loco: ſenſus enim erit: *Paſcite & arate*, qua duplici cura res fere omnis ruſtica continetur. Alio tamen deduci poteſt. I. Cum Nannio: *ſuperinducite ad propagationem*; aliquando enim in compoſitis *ſub* uſurpatur pro *ſuper*, ut Æn. 12. 287. *corpora ſaltu ſubjiciuntis equos:* hoc eſt *ſuperjiciunt.* II. Cum Cerdano *proferte & producite in paſcua:* eſt enim apud Lucret. l. 1. *Lætificos nequeat fœtus ſubmittere tellus*, i. e. *proferre.* III. Cum Erithræo, *ſupplete gregem*, & ſubſtituite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt: eſt enim in Juſtin. inſtit. l. 2. de rerum diviſ. *Si gregis uſum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet.*

MEL

MEL. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fætas:
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.
TIT. Ante leves ergo paſcuntur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul

MEL. *O felix ſenex! itaq; agri tui relinquentur tibi, iiq; tibi ſatis ampli: licet nuda ſaxa tegant cæteros undique, & palus operiat paſcua cœnoſo junco: inſolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contagies vicini gregis inficiet eas. O fœlix ſenex! hic prope amnes cognitos, & fontes dicatos* Nymphis *frueris umbra frigida. Ex alia parte ſepes limitis propinqui in qua flos ſalicum carpitur ſemper a Siculis apibus, ſæpe tenui murmure* apum *te invitabit, ut ſomno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelſo in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes, quæ ſunt tuæ deliciæ, neque turtur deſinet, queri ex ulmo ſublimi.* TIT. *Prius igitur agiles cervi paſcent in aere, & maria deſerent in littore piſces defectos aqua:*

NOTÆ.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes deſcribi his verbis Virgiliani ſterilitatem agri, qui, ut innui putant Eccl. 9. 7. a colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertinebat: adeoque nec erat frumento, nec paſcuis opportunus. Ego iis non aſſentior: tum quod ejus agri deſcriptio quæ fit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potius notet; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horreſcat.

50. *Graves tentabunt pabula fætas.*] *Fætas & graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes: quia fætas* ſine addito, de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Et vero *fœta* aliquando eſt *gravida, plena*, Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando eſt *fœcundi enixa:* Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro Procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros.*

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po*, de quo Georg. 1. 182.

54. *Hinc tibi, &c.*] Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quædam Virgilium inter ejuſq; vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa ſalicibus conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſoporem conciliant. IV. Apes Hybleæ figurate dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum eſt Siciliæ & mons oppido vicinus; loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta*, ut Æn. 1. 593. *Os humeroſq; Deo ſimilis, &c.* i. e. *ſecundum florem, ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur*, pro *Saliceti. Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

48. *Palumbes.*] Columbæ ſylveſtres Wood-Pigeons. Dic. etiam palumbus & palumba.

61. *Freta.*] *Fretum*, ſynecdoche pro mari: *fretum* enim proprie eſt anguſtum mare inter duas terras: ut, *fretum Siculum, Gaditanum, &c.* a fervendo dictum, quod in eo mare compreſſum efferveſcat, ac veluti ebulliat.

62. *Ante, pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi e Scythis, eam Aſiæ regionem occupavere, quæ ab occaſu, Media; a ſeptentrione, mari Caſpio: ab oriente, Bactriana & Ariana; a meridie, Carmaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evaſere ſub Arſacidis regibus, regna duodeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino ſubiere, ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mira arte verſis equis & inſtaurata pugna. *Germani*] Rheno ab occidente; Oceano & mari Balthico a ſeptentrione; Viſtula ab oriente; Danubio, a meridie olim circumſcripti: nunc terminis ab oriente paullo anguſtioribus utuntur; a meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia diviſi, *Araris.*] Non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeſo monte, *Vauge*, & placidiſſime fluens, ad Lugdunum Rhodano

Prius extorris Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim regionibus mutuo permutatis, quam forma illius juvenis *excidat mihi ex animo.* MEL. *Nos vero hinc* pulsi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam: aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino separatos à cæteris populis. Nunquamne post diuturnum tempus, post aliquot annos, revisam cum admiratione patriam regionem,*

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
MEL. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,

NOTÆ.

rapidiſſimo amni commixtus, cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus Arar, Rhodanuſque celer. Tigris.*] Non eſt in Parthia proprie dicta: ſed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto poſt ſpatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Aſſyriam ac Meſopotamiam in Euphratem influit, quocum in Perſicum ſinum defertur. *Amborum.*] Inſulſe Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroq; fluvio: ſed optime Servius de utriſque populis Parthis & Germanis. Porro quidam ſugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare. Excuſant errorem aliqui ex decoro inſcitiæ paſtoralis. Alii melius animadvertunt, hoc eſſe Virgilio familiare, non ex inſcitia, ſed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantum ſine veritatis diſpendio fieri poteſt, extendere: quod ſæpius deinde videbimus: G. 1. 490. & G. 4. 287. Atqui verum eſt Ararim & Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia proprie dicta: ſed ſaltem in ſubditis Germanorum & Parthorum imperio regionibus tunc fuiſſe. Sane Parthos longo ſpatio Tigrim eſſe prætergreſſos, patet ex clade Craſſi: qui paulo ante cæſus fuerat ab iiſdem, ad Carrhas Meſopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut conſtat ex Cæſare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, conſederant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licet inde pulſi ab eodem fuiſſent ultra Rhenum, id tamen de Arioviſto duntaxat ejuſq; exercitu, non etiam de pacatis & inermibus familiis, intelligi poteſt.

65. *Sitientes Afros.*] Africa mundi quarta pars, *ſitiens* dicta, quia zonæ torridæ magna ex parte ſubjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad ſeptentrionem, Oceano ad occidentem & meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis inſula, niſi eam continenti Aſiæ conjungeret aliquot Leucarum Iſthmus inter Erythræum & Mediterraneum mare interjectus.

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine Septentrionales omnes Aſiæ populos antiqui complexi ſunt, qui vagi, ſine urbibus, tectis, & legibus opes in armentis habebant omnes, uxores & liberos plauſtris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem ſub ſpecie acinacis adorabant, ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars eſt, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem eſt, Scythia ſive Tartaria citerior, & intra Imaum: quæ ad orientem vergit, ulterior & extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Exſtat fluvius hujus nominis non in Creta, ſed in Meſopotamia, de quo ſermonem hic eſſe contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quod cretam, ſeu terram albam curſu ſecum rapiat, unde ſit turbulentus. Quod vix cuiquam ſano placeat. Volunt alii Oaxem reipſa fuiſſe in Creta: quod etſi in Geographis veteribus diſerte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. 1. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Herodotus l. 4. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejuſdem cum urbe nominis fuiſſe ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quam ad vanum inſcitiæ paſtoralis effugium cum aliis recurrere.

67. *Diviſos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, inſula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obverſa, duas diviſa in partes, Angliam & Scotiam. *Diviſos orbe.*] Quia orbem antiqui vocabant terram continentem, quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, inſulæ Oceani extra orbem dicuntur eſſe, non item inſulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat *unquamne, aliquandone.* Fruterius, *an unquam.* Non ſatis diligenter: ſunt enim iſta omnia dubitantis tantum & interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimetur, *nunquamne:* ut manifeſtum eſt ex Ecl. 8. 7. *En erit unquam illa dies mihi cum liceat, &c.*

Pauperis & tugurî congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas! 70
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? En quo diſcordia cives
Perduxit miſeros! en queis conſevimus agros!
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites:
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ. 75
Non ego vos poſthac, viridi projectus in antro,
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum & ſalices carpetis amaras. 79
TIT. Hic tamen hac mecum poteris requieſcere
Fronde ſuper viridi. Sunt nobis mitia poma, [nocte
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

& tectum caſæ pauperis extructum è gleba, quæ tota erat mea poſſeſſio? Sceleratus miles poſſidebit hæc arva tam culta? peregrinus has meſſes? Ecce quo calamitatis *diſſenſio adegit cives infortunatos: ecce propter quos ſeminavimus arva. Nunc o Melibœe, inſere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite, mea capellæ, grex olim fortunate. Non ego deinde ſtratus viridi in ſpelunca aſpiciam vos procul ſpinoſa e rupe pendere: cantilenam nullam modulabor: non tondebitis, o capellæ, cytiſum florentem & ſalices amaras, me cuſtode.* TIT. *Tamen poteris hac nocte quieſcere hic mecum ſuper foliis virentibus: habemus matura poma, caſtaneas molles, & multum coacti lactis: & jam ſumma pagorum tecta procul fumant, & umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.*

NOTÆ.

69. *Tuguri.*] Pro tugurii, ut ſupra *peculi* pro peculii: eſtque omne ædificium ruſticæ rei cuſtodiendæ conveniens a tegendo dictum. *Ceſpite.*] Ceſpes herba eſt cum propria terra excila, a turf. *Culmen.*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant e culmis, ſeu paleis, inquit Serv.

70. *Poſt aliquot mea regna, &c.*] Locus difficilis. I. *Ariſtæ* hic communiter pro meſſibus, & meſſes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. 4. Coſ. Honorii, *decimas emenſus ariſtas.* Non placet Germano & Cerdano: ſi enim, inquiunt, *vix unquam* & *longo poſt tempore?* quomodo *poſt aliquot ariſtas* ſive annos, quod breve tempus notat, rura ſua reviſurus eſt? II. Itaque iidem illi *poſt*, non præpoſitionem, ſed adverbium eſſe volunt: & interpretantur *deinde*, hoc ſenſu: nunquamne, ne longo quidem poſt tempore, dabitur hoc ut videam mea regna pauculas *deinde* ariſtas; id eſt, ex florenti meſſe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jam ac ſteriles ariſtas ſuperſtites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *poſt ariſtas*, eadem forma dictum eſſe qua ecl. 3. 20. *poſt carecta latebas*, behind the ſtanding Corn: & eſſe deſcriptionem agelli Melibœi, cujus regnum conſtiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi caſulæ: cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emineret grandioribus ariſtis: adeoque inter eas, ſive poſt eas, latere dici poſſet.

71. *Novalia.*] Dicitur *hæc novalis*, & *hoc novale*: eſtque terra, vel, juxta Servium, ex quæ ſylva recens eradicata eſt; vel potius in qua ſatum jam aliquid fuit, & quæ, priuſquam alia ſatione renovetur, ceſſat per annum & requieſcit: idque ſæpe fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonſas ceſſare novales.*

74. *Inſere nunc.*] Apoſtrophe ironica Melibœi ad ſeipſum, qua indignatur ſe fruſtra laborem colendis hortis & vitibus impendiſſe, cum in barbarorum commoda ceſſuræ ſunt. *Nunc.*] Particula ironiis & inſectationi apta. Juven. Sat. 12. 57. *I nunc, & ventis vitam committe, &c. Inſerere* eſt ſurculum, vel diverſi, vel ejuſdem generis, ſylveſtri arbori immittere, ut fructus mitiores ferat, to graft. Vide Geo. 2. 73.

79. *Cytiſum.*] Genus fruticis ſive herbæ, cujus ſpecies multiplex, & deſcriptio apud diverſos diverſiſſima. Conſtat greges inde imprimis pingueſcere & augeri lac. In inſula Cythno, quæ Cycladum una eſt, primo inventus memoratur, ex eaque nomen accepiſſe.

82. *Caſtaneæ molles.*] Servio, *maturæ*; Erythræo, *novæ, recentes:* male utrique: quo enim maturiores & recentiores, eo duriores. Igitur mollitiem, vel ad coactionem refert, qua edules fiunt: vel ad corticem: caſtanearum enim aliud genus eſt denſiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. Καρύων τὸ μὲν λοπιμὸν, τὸ δὲ μαλακόν. Unde & Ecl. 7. 53. *Caſtaneæ hirſutæ*: hic, *Caſtaneæ molles.*

ECLOGA II.

*ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Amabat Virgilius puerum: hunc Alexidis, ſe Corydonis nomine diſſimulat, & I. Duritiem ipſi exprobrat. II. Jactat apud eum ſuas opes, muſicæ peritiam, elegantiam formæ. III. Invitat eum in ſylvas commendatione vitæ agreſtis. IV. Promittit munuſcula. Agnoſcit inſaniam ſuam, & ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius Apologia 1. fuiſſe Folliones Martialis l. 5. Ep. 16. fuiſſe Mecænatis: nihil prohibet quo minus ita ſit. Prohibet vero blandientiarum ejuſmodi levitas, quo minus eas Octaviano dictas putem, in quem ſane orbis dominum tam dedere iſta non poſſunt, delicias domini: *immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10 videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, ſecundam Lud. Vives peram tuentur. De tempore, quo ſcripta eſt, nihil conjici poteſt.*

NOTA.

*ALEXIS.] Ab ἀλεξέω, *arceo, opitulor*: quia voluptas erat ac ſolatium Domini, ſeu quia puer arcebat a ſe Corydonem; ſeu

INTERPRETATIO. *Paſtor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat voluptas domini: nec erat ipſi ſpes ulla: ſolummodo veniebat frequenter ad ſpiſſas fagos, quarum cacumen opacum eſt: illic ſolus fundebat inutiliter montibus & nemoribus hæc verba incompoſita. O dure Alexi! nullomodo curas meos cantus: nullomodo miſereſcis mei: denique coges me mori. Nunc ipſa pecora fruuntur umbra & frigore: nunc lacerti ipſi virides latent in vepribus: & Theſtylis conterit herbas odoriferas, allium & ſerpyllum, meſſoribus fatigatis ob gravem æſtu*

FOrmoſum paſtor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſidue veniebat: ibi hæc incondita ſolus
Montibus & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
Nil noſtri miſerere: mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpyllumque herbas contundit olentes.

NOTÆ.

1. *Corydon.*] A κορυδὸς vel κορυδαλὸς, *alauda*, a Lark. De *fagis*, Ecl. 1. 1.

4. *Incondita.*] Incompoſita, ſine arte, ſed quaſi naturali impetu. Quo ſenſu Donatus interjectiones, quales ſunt *Ah! ô!* vocavit *incondita*: quia natura, non hominum inſtituto proferuntur.

8. *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris ſui a labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique viliſſimi fruuntur umbra; meſſores æſtu defeſſi cibo reficiunt vires; ego æſtuans & impranſus te quæro; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum poteſt, præter cicadas, quibus undique ſtrepitant arbores.

9. *Spineta lacertos.*] Lacertus, & lacerta, Lizard.

10. *Theſtylis.*] Hic famulæ nomen, veneſ apud Theocritum, Idyl. 2. 1. Unde inſulſe derivat Servius a Latina voce *teſta*, quia herbas cibum meſſorum in teſtaceis poculis tundebat.

11. *Allia ſerpyllumque.*] *Allium*, oleris bulbi ſpecies, Garlick. *Serpyllum*, herba odor ta *ſerpens* humi ramuſculis tenuibus, Thym

Olentes.] Ambiguum vocabulum, tam ad b nos quam ad malos odores pertinens. Ad bon quidem qualis eſt ſerpylli; ad malos, qua alliorum. Sic ap. Hor. l. 1. Sat. 2. 27 *Paſſ los Ruſillus olet, Gorgonius hirſum: Nil medius* Contra, *olidus* malam in partem ubiq; ſumit

A

At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras
Atq; ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris Alexi:
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
Lac mihi non æſtate, novum non frigore deſit.

Interim, dum ſequor tua veſtigia, mecum ad ſolem ferventem raucæ cicadæ ſtrepitant per loca conſita arboribus.

Nonne fuiſſet melius tolerare graves iras & imperioſa faſtidia Amaryllidis? Nonne fuiſſet melius tolerare *Menalcan? licet ille fuſcus ſit, licet tu albus ſis. O formoſe puer, ne nimis confidas colori. Liguſtra jacent humi,* quamvis *candida; vaccinia colliguntur,* quamvis *nigra. Me contemnis, o Alexi, nec conſideras quis ego ſim, quam multas poſſideam oves, quam multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ: lac non deeſt mihi per æſtatem, nec recens per hyemem.*

NOTÆ.

13. *Cicadis.*] *Cigalle*, Gall. inſecti genus, ſtridulum potius quam canorum. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

14, 15. *Amaryllidis, &c. Menalcan.*] De nomine *Amaryllidis*, Ecl. 1. 31. *Menalcæ*, Ecl. 3. 1.

17, 18. *Ne crede colori. Alba, &c.*] Ut enim liguſtra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia vero, quamvis nigra, in pretio ſunt, quia utilia tingendis veſtibus: ita tu, quamvis candidus negligeris propter ſuperbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18. *Liguſtra.*] Liguſtrum, Privet, arbor flores Maio menſe racematim ferens candidiſſimos.

Vaccinia.] Volunt aliqui baccas nigras, ſive acinos eſſe liguſtri, quaſi *baccinia*, quæ ſcriptorio attramento inſerviant. Alii mora agreſtia, quæ e rubo ſentis producta, ad tingendas ſervorum veſtes olim legebantur. Tamen conſtat, vel florem eſſe, vel plantam, ex hoc cujus eclogæ v. 50. *Mollia luteola pingit vaccinia caltha.* Melius igitur cum Turnebo & Salmaſio dicemus hyacinthum eſſe: tum ob alia, tum quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium Latine reddidit Eccl. 10. 39. *Et nigræ viola ſunt, & vaccinia nigra:* plane ex illo Idyllii 10. καὶ τὸ ἴον μέλαν ἔντι καὶ ἀγραπὶς ὑάκινθος. Adde quod & vaccinium tingendæ ſervorum purpuræ uſui erat, ex Plinio, & hyacinthus hyacino colori, qui purpuræ ſpecies eſt, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmaſ. in Solin. p. 272. & 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi ſpeciem refert, quæ *gladiolus* dicitur, Corn flag. Ruellius tamen fretus ſimilitudine nominis, ad eam ſpeciem quam Galli vocant *vaciet*. Vide Ecl. 3. 62.

Nigra.] Non proprie nigra; ſed ferruginea ſunt; unde Geo. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos.* Ferrugineus autem color eſt, non rubiginoſi quidem ferri, ut quidam volunt: ſed politi ac levigati ferri, poſtquam candefactum refriguit, Angl. bright brown. Is autem color non admodum a violaceo diverſus eſt: videturque e rubro, nigro, ac cœruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus paſſim uſurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarus & oſtro*; pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, *Et ferruginea ſubvectat corpora cymba*; pro cœruleo apud Plaut. in mil. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum*; *nam is color thalaſſicus eſt*, id eſt, marinus & cœruleus. Talis eſt hyacinthi & vaccinii color.

21. *Siculis in montibus.*] Vel quia ſcena hujus eclogæ forte in Sicilia conſtituitur; vel quia poeta imitatur Siculum Polyphemum, qui iiſdem fere verbis Galateam apud Theocritum alloquitur, Idyl. 11, vel potius quia Sicilia fertiliſſimis abundat pabulis; unde olim Romani imperii horreum vocata eſt, ob vina, frumenta, & paſcua. De *Sicilia* inſula, Italiæ adjacente, fuſe Æn. 3. 687.

24. *Amphion Dircæus*] Jovis filius & Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, & a Dirce, cum qua Lycus ſecundas nuptias contraxerat, carcere incluſa; inſtante partus tempore a Jove liberata eſt, & in Cytheronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos paſtores educaverunt: & alterum quidem appellaverunt Zetum, a ζητεῖν *quærere*; alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus eſſet. Hi poſtea adulti matrem ulti ſunt ſuam, occiſa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ ſono, quam a Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus*, vel a Dirce occiſa, vel a fonte ipſo Thebano dictus.

Canto

Cano ea qua Amphion Thebanus ſolebat canere in Aracyntho maritimo. Nec ſum tam deformis: nuper vidi me e littore, cùm mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipſo arbitro: niſi aliquando forma me decipiat. Utinam velis tantummodo mecum incolere agros tibi viles, domoſque parvas: & transfodere cervos, & ducere gregem hœdorum ad hibiſcum virentem. In ſylvis ſimul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nectere cerâ multas arundines: Pan protegit oves & paſtores ovium. Nec pigeat te labra atterere fiſtulâ. Quid non faciebat Amyntas, ut diſceret hac eadem à me? Habeo fiſtulam conflatam e ſeptem cicutis inæqualibus quam Damœtas quondam donavit mihi: & dixit moriens: Tu nunc iſtam ſecundus poſſides. Damœtas hoc *dixit, Amyntas ſtolidus invidit. Inſuper duo capreoli inventi à me in valle, non ſine periculo: quorum pelles ſunt adhuc diſtinctæ* maculis *candidis.*

Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare: non ego Daph
Judice te, metuam, ſi nunquam fallat imago. [nim
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,
Hœdorumq; gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum unà in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum.
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum
Dixit Damœtas: invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi velle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,

NOTÆ.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Attica eſt, quæ Ἀκτὴ vocata eſt, unde & mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant, & Aracynthum in Bœotia communi ferme ſuffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum eſt. At unde hic vocatur *Actæus?* Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cum a canibus, ob viſam in lavacro Dianam, laniatus eſt. Servius Actæum vocatum putat, quaſi *litoralem*; eſt enim ἀκτὴ *littus*. Qua voce uſus eſt Virgilius, Æn. 5. 613. *At procul in ſola ſecreta Troades* [illegible]

26. *Nec ego Daphnim.*] Alius paſtor forma nobilis. Nomen a Δάφνη, *Laurea.*

29. *Compellere hibiſco.*] *Hibiſcus* planta e genere malvarum ſylveſtrium, folio major & caule piloſior, the larger Mallows. Hanc Scaliger in Varr. refert inter paſcua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinæ cauſa compelli ſolitos: atque ita *hibiſco*, erit *ad hibiſcum* ut, *it clamor cælo*, pro *ad cœlum*. Stephanus vero ait in Seminario, ita interdum hibiſcum grandeſcere, ut ex herbacea natura velut in arborem tranſeat, unde paſtores conficere baculos poſſint: & ita *compellere hibiſco*, erit *deducere baculo*. Servius *compellere* interpretatur, a *lacte depellere, & ad paſtionem herbarum cogere*, hibiſco propoſito.

31. *Pana.*] Pan ruſticæ & paſtoritiæ rei præſes Deus, quem habuerit patrem haud ſatis conſtat: Mercurium plerique dicunt. Sic appellatus a πᾶν *omne*: vel, juxta Homerum in hymnis, quia Deorum omnium delectaverat mentes, cum citharam recens natus ſcite pulſaſſet vel, juxta alios, quia naturam omnem repræſentabat; cornibus, radios Solis & Lunæ cornua rubicunda facie, ætherem; caprinis pedibus terræ ſoliditatem; pilis hiſpidis, terræ arbores & feras, &c. Fiſtulam compegiſſe dicitur primus ex arundineis calamis, cum Syringem nympham, quam deperibat, ſociarum precibus mutatam vidiſſet in arundinem, unde fiſtula Græcis σύριγξ dicta.

35. *Amyntas,*] Ab ἀμύνω *ſuccurro.*

36. *Diſparibus, &c.*] Fiſtula continebam olim ſeptem calamis, apud Theocritum etiam novem, Idyl. 8. ut vocum diſcrimina totidem imitaretur. Calami porro cera inter ſe conjuncti ea proportione decreſcebant, ut in ſummo qua inflabantur, æquales eſſent; inæquales in imo, qua exibat ſpiritus. *Cicutam.*] Scaliger vult hic plantam illam eſſe venenatam cujus ſucco Athenienſes ad publicum mortis ſupplicium caule autem cavo ad muſicam utebantur, Hemlock. Servius putat eſſe calamorum quorumlibet internodia, ſed ſine teſte.

39. *Damœtas.*] Dorice pro Δημοίτης, quaſi δημότης *popularis*: a δῆμος *populus*

Bina

Bina die ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
Jampridem a me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, o formoſe puer. Tibi lilia pleni
Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Naïs
Pallentes violas & ſumma papavera carpens,
Narciſſum & florem jungit bene olentis anethi.
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo:
Et vos, o lauri, carpam, & te, proxima myrte,
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.

quotidie exhauriunt gemina ovis ubera: hos ſervo tibi. Jamdudum Theſtylis conatur precibus obtinere illos a me, & obtinebit, ſiquidem dona mea tibi vileſcunt. Huc veni, o formoſe puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis canistris: alba Naïs tibi colligens violas pallidas & capita papaverum, addit narciſſum & florem anethi odoriferi: deinde miſcens cum caſia & aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis. Ego vero colligam poma albentia molli lanugine, & nuces caſtaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, & laus erit quoque huic fructui.

Et vos decerpam, o lauri; & te, myrte, lauris vicina: quia ita junctæ emittitis gratos odores.

NOTÆ.

46. *Nymphæ.*] *Nympha* quaſi νία φαίνουσα *nova apparens:* & ſignificat, tum *novam nuptam*; tum fœmineæ illa numina, quæ juxta Pauſaniam, non immortalia quidem, ſed longiſſimi & pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naïades*, ſive *Naides* a ναίειν *fluere*; marinis *Nereides*, Nerei & Doridis filiæ; montibus *Orcades*, ab ὄρος *mons*; ſylvis *Dryades*, a δρῦς arbor, *quercus*; ſingulis arboribus *Hamadryades*, ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *arbor*, quia cum iiſdem arboribus occidebant; hortis & lucis *Naïades*, a ναίπη *ſaltus, viretum*; pratis *Limoniades*, a λειμών *pratum*; ſtagnis *Limniades*, a λίμνη *ſtagnum*.

47. *Calathis.*] Græcum eſt κάλαθος, Latine *canistrum, qualum, qualus, quaſillum, quaſillus.* Calathi forma patenti lilio ſimilis. Lilium enim ita deſcribit Plin. l. 21. c. 5. *Effigie calathi, reſupinis per ambitum labris.*

47. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. Violas ait alias eſſe purpureas, alias luteas, alias albas: ad albas revocantur pallentes, quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat. enim l. 3. Od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

Papavera.] Papaver, Narciſſus, & Anethum, pulcherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores ſuorum nominum converſi ſunt: quos dum offert Corydon, Alexim quaſi admonet, ne ipſe tale aliquid ex amore olim patiatur. De *Narciſſo* quidem nota eſt fabula. Fuit Cephiſi Bœotiæ amnis & Liriopes nymphæ filius: quem prædixerat Tireſias tandiu victurum, quamdiu a ſui conſpectu abſtineret. Is cum Echûs nymphæ amorem ſpreviſſet, ſuamque in fonte imaginem conſpexiſſet, amore ſui contabuit, & in florem cognominem eſt mutatus. De *Anethi* autem & *Papaveris* metamorphoſi nihil apud veteres legi.

49. *Tum caſia.*] Caſia multiplex. I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle.* II. Fiſtula cujus medulla medicinalis eſt, *de la caſſe.* III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygnio Plinius vocat, l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam*; nigrum *Roſmarinum* eſſe putat Dalecampius. De hac tertia ſpecie ſolum hic ſermo eſt.

50. *Vaccinia caltha.*] De *Vaccinii* ſupra v. 18. *Caltha* flos lutei ſive crocei coloris, the turnſole, quaſi *ſolſequium*, quia præſertim cum tenerior eſt, ad ſolem inflectitur.

51. *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia ſive Cotonea, Quinces, ut ex canitie & lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeſte expreſſum eſt.

Sordent velleribus hirſuta Cydonia canis,
Sordent hirſutæ munera Caſtaneæ:
Nolo nuces, Amarylli, tuas, nec cerea pruna;
Ruſticus hæc Corydon munera magna putet.

52. *Caſtaneaſque nuces.*] Nux genus eſt fructuum omnium qui duriore corio muniti ſunt: ſpecies ſunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, caſtaneæ, &c.

53. *Cerea pruna.*] Cerea vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeis, *magiſque cera luteum nova prunum.*

Honos erit huic pomo.] Commendatione accipientis Alexidis: ſicut caſtaneis ob amorem Amaryllidis.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuo virens, Veneri ſacra, vel quia propter odorem accommoda eſt ad delicias; vel quia maris litoribus gaudet, unde & Venus orta. *Proxima* lauro, vel ſitu, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ uſui fuerunt in triumpho, myrteæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

Ruſticus

Agreſtis es, ô Corydon, & Alexis non movetur tuis donis: & ſi contendas donis, Iolas non cedet tibi. Heu miſer, quid feci? immiſi Auſtrum floribus, & apros puris fontibus, imprudens! ah, ſtulte, quem fugis? Dii ipſi incoluerunt nemora, & Paris Trojanus. Pallas incolat ipſa urbes quas extruxit: ſylvæ autem placeant nobis præ cæteris rebus. Ferox læna ſectatur lupum, lupus ipſe capellam, petulans capella ſectatur cytiſum: te Corydon ſectatur, ô Alexi: unuſquiſque rapitur ſua voluptate. Vide, en juvenci referunt domum aratra ſublevata jugo: & ſol occidens auget creſcentes umbras: me tamen amor inflammat: nam quis poteſt eſſe finis in amore! Ah Corydon, Corydon, quænam inſania te occupavit! Habes in ulmo frondoſa vitem media ex parte recijam: cur non potius conaris ſaltem texere vimine, aut junco flexili, aliquid earum rerum, *quarum eget vitam ea? reperies alium Alexim, ſi hic te deſpicit.*

Ruſticus es, Corydon: nec munera curat Alexis;
Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens! habitarunt dii quoque ſilvas,
Dardaniuſq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam;
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, o Alexi: trahit ſua quemq; voluptas.
Aſpice: aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras,
Me tamen urit amor: quis enim modus adſit amori?
Ah, Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus molliq; paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

NOTÆ.

56. *Ruſticus es.*] Tria amoris impedimenta; Corydon ignobilis & ruſticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57. *Iolas.*] Forte ab interjectione ἰὼ, quæ modo lætitiam, modo luctum ſignat.

58. *Eheu, quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Luc. Vivis: Inanem operam ſumo, fundo carmina ſurdis auribus; perinde ac ſi flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam ſuibus proculcandam. II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam ſententiam hic duplici proverbio, ventorum & porcorum, deinde expreſſis verbis exponit: *quæ te dementia cepit? Semiputata tibi, &c.* III. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cum Iolam nominavi, & munerum feci mentionem? Alexis enim, ſi me audierit, Iolam ditiorem ſane mihi præponet: Perinde igitur feci, ac ſi *floribus auſtrum, &c.*

Auſtrum.] Auſter ſive Notus, ventus a meridie flans, magnos humores colligens, quibus infert floribus & valetudini perniciem.

60. *Dii quoque ſylvas.*] Apollo ſcilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulſus ob cædem Cyclopum qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaetonta filium Apollinis.

61. *Dardaniuſque Paris.*] Priami & Hecubæ filius: a patre expoſitus in ſylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum. Itaque educatus inter paſtores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebratum Hectorem viciſſet, & ab eodem iratore pe eſſet occidendus, pro ejuſdem fratre ag eſt. Cætera paſſim in Æn. *Dardanius.* eſt, Trojanus, a Dardano Electræ Joviſque lio, uno e Trojæ conditoribus.

Pallas quas, &c.] Pallas, nata e cere Jovis, armata & haſtam quaſſans: unde men habuit a *πάλλω quatio.* Artium Prima ædificiorum inventrix: & apud A nienſes conditrix habita ejus arcis, quæ πόλις eſt dicta, quia in ſumma urbis parte ſita erat. De *Cytiſo*, Ecl. 1.79.

66. *Aſpice, aratra, &c.*] Colligit anim Corydon, & ex occaſu ſolis, & ceſſatione rum ruſticorum, agnoſcit jacturam tempor inſaniam amoris ſui. Mox illud quaſi exp brando ſibi objicit, *Me tamen urit amor: enim modus, &c.* Tum negligentiam ſibi ponit ob oculos: *Semiputata tibi, &c.* nique ad ſaniora conſilia præ deſperatio mentem revocat: *Quin tu aliquid, &c.*

71. *Quorum indiget uſus.*] Quæ poſtulat & conſuetudo quotidiana vitæ ruſticæ: ut naſſæ, crates, calathi.

72. *Detexere.*] Non minuendi, ſed auge verbum: eſtq; *perfecte texere.* Sic Plaut. Pſeud. 4.7. *Neq; exordiri primum unde occipias habe neque ad detexendam telam certos terminos.*

73. *Alexim.*] Ad exemplum Theocr. ἄλλα σὺς Γαλάτειαν ἴφως ἢ καλλίον ἄλλαν. *Invenies Galateam forte & pulchriorem aliam.* Idyl. 11.

ECLOGA III.

*PALÆMON.

ARGUMENTUM.

EST *Amœbæa contentio inter Menalcam & Damœtam, paſtores: ac primo continet jurgia, deinde muſicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde a judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc eclogam putat: & Virgilium, ſub perſona Damœtæ: poetam ex ejus obtrectatoribus aliquem, ſub perſona Menalcæ agnoſcit.*

Amœbæum vero carmen, alternum, *ſive* reciprocum *eſt*, ἀμοιβαῖον· *hujus lex eſt, ut, qui poſterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior: aut certe paria: ſenſu, vel eodem, vel diverſo: alioqui victus habeatur.*

Tempus editæ hujus eclogæ erui poteſt ex his ejuſdem verſibus: Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam: Pierides vitulam lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina; paſcite taurum, &c. *Hæc enim tauri & vitulæ mentio facit, ut credam, ſcriptum hoc opus fuiſſe tum, cum Aſinius Pollio miſſus a M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adverſus Parthinos, inde reverſus eſſet victor, & jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima deductio taurorum aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratiſq; cornibus; quæ Jovi Capitolino mactandæ a triumphante offerebantur. Præſcribit igitur poeta bucolicus, ut taurus & vitula ad ſacrificia Pollionis triumphalia ſaginentur: idque præſcribit Muſis ipſis: quia Pollio non ſolum bello, ſed literis etiam & poeſi clarus fuit.* Ecl. 4. in argum. *Porro cum triumphus ille notetur in Faſtis, ad 8. Kal. Nov. A.V.C. 715. ſcripta fuit hæc eclogæ circa medium Octobrem illius anni, qui fuit Virgilii 31. definens, ant 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibuſdam videbitur.*

NOTA.

* PALÆMON.] A verbo παλαίειν, *luctari:* pro quo poetæ dicunt παλαιμονεῖν.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

MEN. DIC mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
D. Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit (Ægon.
ME. Infelix o ſemper oves pecus! ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora:
tepenat ipſi: mercenarius iſte paſtor Damœtas *exprimit lac ovibus bis* ſingulis *horis;*

INTERPRETATIO. MEN. *O Damœta, dic mihi, cujus eſt grex iſte? an Melibœi?* DAM. *Minime, ſed eſt Ægonis: Ægon mihi nuper illum commiſit.* MEN. *O oves, pecudes ſemper infauſtæ! dum Ægon ipſe demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipſi:* mercenarius *iſte paſtor* Damœtas *exprimit lac ovibus bis* ſingulis *horis;*

NOTÆ.

Menalcas.] A μένος, *robur*, vel μίνυω, *duro, maneo*; & ἀλκὴ, *auxilium. Damœtas* v. Ec. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo cuja eſt!* Plaut. in Curcul. 2. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum pro iſtiſce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2. *Ægon.*] Paſtor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, & herus Damœtæ. *Ægon.* ab αἴξ αἰγὸς, *capra. Neæra*] a νέαιρα, *ſumen, abdomen. Melibœus*, v. Ecl. 1. ſub initium.

3. *Infœlix o ſemper oves pecus.*] Legunt aliqui, *ovis.* Quod Servius peſſime interpretatur: O infelix pecus, ſemper ovis, id eſt, ſemper imbecille futurum: Ramus vero ſic: O ſemper infelix pecus ovium; ita ut *ovis* in genitivo ſit ſingulari, pro plurali *ovium.* Sed ſinceriſſimi codices habent, *oves:* plano ſenſu: O oves, pecus ſemper infœlix! Quare autem *infœlix?* & propter paſtorem, qui ut vacet amoribus, curam ejus abjecit; & propter cuſtodem, a quo exhauritur & expilatur.

Et

Et ſuccus ſubripitur gregi, & lac agnis. DAM. *Memineris tamen iſta cautius eſſe exprobranda viris. Scimus & qui te* corruperint, *hœdis oblique ſpectantibus, & quo in delubro, ſed bonæ Nymphæ riſerunt.* MEN. *Tunc, puto,* riſerunt, *cum viderunt me amputare improba falce arbores, & novas vites Myconis.* DAM. *Vel potius hic prope fagos antiquas, quando rupiſti arcum & ſagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidiſti data eſſe puero* illi *& invidebas, & periiſſes, niſi damnum aliquod* ipſi *intuliſſes.* MEN. *Quid faciet herus Ægon: ſiquidem* ſervus *furax audet talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequiſſime, dolo furari caprum Damonis, lyciſcâ multum latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre, collige gregem: tu deliteſcebas poſt carecta.* DAM. *An ille, canendo ſuperatus, mihi non reddidiſſet caprum, meus, & ipſe Damon id fatebatur, ſed dicebat ſe non poſſe reddere.* MEN. *Tu illum canendo? an unquam habuiſti avenam cerâ compactam?*

Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DA. Parcius iſta viris tamen objicienda memen
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.
ME. Tum, credo, cum me arbuſtum videre M
Atque mala vites incidere falce novellas. [con
D. Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcu
Fregiſti & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cum vidiſti puero donata, dolebas;
Et ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
ME. Quid domini facient, audent cum talia fur
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante lyciſca?
Et cum clamarem; Quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ill
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum
Si neſcis, meus ille caper fuit; & mihi Damon
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula c
quem avena mea meruerat cantilenis! ſi ignoras, caper ille
canendo?

NOTÆ.

6. *Et ſuccus pecori, & lac.*] Idem lac qui matribus quidem nativus eſt ſuccus; fœtibus autem, ſive agnis alimentum. Notetur hic defectus ſynalœphæ.

7. *Parcius iſta viris, &c.*] Scito moderatius & cautius ea eſſe exprobranda viris, & pudicis? iis præſertim, qui te mollem & corruptum ſciunt. Servius non inſulſe explicat, & interpungit aliter: *Parcius: iſta viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc eſt: Parce quicquam mihi exprobare: ſi tamen exprobres, memineres ea eſſe ejuſmodi, quæ viro objici poſſint: at novimus tua ſcelera viro indigna.

8. *Tranſverſa tuentibus hircis.*] Servius *hirquis* legit, & *hirquos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii ſimplicius de *hircis* intelligunt, libidinoſis eo uſque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: tranſverſa autem tueri invidiæ ſignum eſt.

9. *Sacello.*] Sacellum, locus ſacer numini, parva ædicula: ſæpe, præſertim apud ruſticos, antrum erat. *Nymphæ.*] Vel Dryades, vel Napææ. Nemeſian. Ecl. 2. 20. *Quæ colitis ſylvas Dryades, quæque antra N pæa.*

10. *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loqui & ſcelus alienum quaſi de ſe narrat; ſed vultu & nutu, ut reipſa Damœtas ejus aud eſſe intelligatur. *Arbuſtum.*] Non arbuſ eſt, ſed locus arboribus conſitus, præſer hoc loco ad fulciendas vites, quæ ideo *arbu væ* a Columella dicuntur. Ecl. 1. 40. *Myc* Paſtoris nomen a *μυκάω mugio. Daphni δαφνὶς corona Laurea.*

17. *Damonis.*] Quaſi *δαήμων peritus.*

18. *Lyciſca.*] Canis ex lupo & cane edi a *λύκος lupus*, & *κύων canis.*

20. *Carecta.*] Locus ubi multæ ſunt c ces. *Carex* planta eſt ex arundineo gene Sedge. *De Tityro,* Ecl. 1. in argum.

25. *Cantando tu illum.*] Supple *viciſti*: re centia ad ſubſannationem: ut iſta ad furo & impetum, Æn. 1. 139. *Quos ego,* ſuppl *corripuero.*

Aut unquam tibi, &c.] Negat eum hab fiſtulam illam nobilem, ſeptiforem: non gat habere ignobilem, ſimplicem, atque u calami, e cicuta, e ſtipula, de quo genere 2. 36. Ait enim, *non tu in triviis, &c.*

Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus,)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes. (cum.
ME. De grege non auſim quicquam deponere te-
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum, id quod multo tute ipſe fatebere majus,
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,

Nonne tu, imperite ſolebas rauca cicuta ſpargere in plateis miſerabiles cantilenas? DAM. *Viſne igitur* ut *privatim videamus, quid uterque* noſtrum *valeat alterno carmine? ego do pignori hanc juvencam: ne fortaſſe rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte geminos vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum.* MEN. *De grege non auſim collocare quicquam in ſponſione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: & bis quotidie recenſent uterque gregem, alteruter* vero *hœdos. At, ſiquidem tibi placet ſtultum eſſe, opponam id quod tu ipſe fateberis eſſe longe pretioſius, calices, e fago* confectos, *opus inciſum a præſtantiſſimo Alcimedonte: in quibus vimen* hederæ *ſuperadjectum* ope *torni facilis,*

NOTÆ.

26. *In triviis.*] *Bivium, trivium, quadrivium,* locus in quem duæ, tres, quatuorve concurrunt viæ. Ruſtici per trivia ululare certis diebus ſolebant, & flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, ſive Proſerpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam a Plutone raptam per trivia cum clamore veſtigantis. Unde Diana dicta *Trivia*; ſive ex illis clamoribus; ſive ut ait Varro, quod ejus ſimulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29. *Vitulam.*] Proprie *juvencam*, ſiquidem jam fœtus binos enixa eſt. Sic Eccl. 6. 47. Paſiphaen *virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro ſit conjuncta.

Ne forte recuſes.] Vel ſenſus eſt: Ne forte recuſes mecum gratis certare, vitulam in pignus depono: ut ſaltem lucri ſpe ad certamen movearis. Vel, ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quaſi leve rejicias: binos fœtus alit, &c.

30. *Ad mulctram.*] *Mulctram, mulctrum, mulctrale*, vas ruſticum excipiendo lacti comparatum: *Mulctra* etiam dicitur pro ipſa actione mulgendi.

34. *Biſque die, &c.*] I. Servius ſic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: & ſic recenſio totius pecoris videatur uni patri attribui. Male, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non ſolus pater: tum quia *alter* ad maſculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus ſic: Ambo pecus numerant; *alter*, id eſt, pater, ſeorſum hœdos. III. Nannius vero, quem ſequimur, ſic: Ambo pecus, id eſt, matres numerant; *alter*, id eſt alteruter, hœdos, id eſt fœtus, eo quod ad majorem numerum bini cuſtodes adhibendi ſint; ad minorem unus ſufficiat.

36. *Inſanire.*] Mecum certando, qui te multo doctior ſum.

37. *Fagina.*] Vaſa e fago, of Beech juxta Plin. 16. 38. fuere aliquando in honore, & in uſu ſacrorum; recenſentur tamen a poëtis in pauperum ſupellectili. Ovid. Faſt. 5. 522. *Terra rubens, crater, pocula, fagus erat.*

37. *Cælatum.*] Impreſſum, inciſum, per cavitatem exſculptum, a κοίλον *cavum:* unde & cœli nomen per æ ſcribendum: ſive pro ſuperiore illa & concava mundi parte, ſive pro ſcalpro ſumatur.

Alcimedontis.] Sculptoris nomen ab ἀλκὴ *auxilium* & μηδέω *tego, curo*: nomen heroi, quam ſculptori, aptius.

38. *Lenta quibus, &c.*] Salmaſius & Cerdanus duplicem hic artem agnoſcunt, tornaturam & cœlaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non poſſe, quo ligna teruntur tantum & levigantur, ſed ſolius cœli ſive ſcalpri opus eſſe, quo ſive ligna, ſive metalla inciduntur & excavantur. Hi locum iſtum ita explicant, ut velint *quibus* eſſe ablativus caſus, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cœlaturam addita eſt torno, ſive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materia tornata, Latine dici. II. Video, *toreumata* quæ proprie in veteribus gloſſ. exponuntur, *opera torno raſa*, ſumi promiſcue a probatiſſimis ſcriptoribus pro cœlato opere: cujuſmodi ſunt calices, crateres, ſigna hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem ſenſu. III. Plinius l. 34. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, conſummatorem Polycletum; quos ſculptores ac ſtatuarios, non ſolum tornatores fuiſſe conſtat. Unde exiſtimo, licet exacte tornus a cœlo, & ſcalpro diſtinguatur: uſu tamen eſſe factum, ut promiſcue haberentur. Favet inſuper etymon, *tornus* enim a τερέω, vel τύρω, τίτορα, *tero, trivi.* Teritur autem materia non ſolum cum verſando raditur ſed & cum repetita ſcalpri impreſſione, inciditur.

Diffuſos

implicat frondibus *hederæ pallidæ corymbos* suos *disperſos. In medio duæ* ſunt *effigies, Conon: & quis fuit alter, qui virga diſtinxit populis totum mundum, & tempora quæ eſſent apta meſſori, quæ curvo aratori? Neq; adhuc illos* calices *attigi labiis, ſed ſervo abditos.* DAM. *Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, & circum ambiit anſas acantho flexili, & locavit in medio Orpheum & arbores ſequentes. Neq; adhuc illos attigi labiis, ſed ſervo abditos. Si tamen ad juvencam reſpicies, non eſt cur æſtimes calices.* MEN. *Nullatenus hodie evitabis* certamen: *deſcendam ad quaſcunque conditiones* me *adduxeris.*

Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon: & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator habere
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula feci
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho:
Orpheaq; in medio poſuit, ſylvaſque ſequentes.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula lau
M. Nunquam hodie effugies: veniam quocu
(voca

NOTÆ.

38. *Torno facili.*] I. *Facile* alii explicant, *rude*, & facili nec longiori opera elaboratum. II. Alii, *verſatile*, quemadmodum Virg. Æn. 8. 310. *Facileſque oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facile obſequens*, & ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul. l. 1. 40. *Pocula de facili compoſuitque luto.*

39. *Diffuſos hedera.*] Multi vitem & hederam hic implexas fuiſſe volunt. Ego cum Nannio ſolam hic hederam agnoſco; vitemq; accipio pro ipſo hederæ vimine, quod *viticula* vocatur a Plinio; hederam vero pro foliis, hoc ſenſu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos ſuos. *Hedera.*] Ἰυγ. Ideo poculis inſculpta, quia Baccho ſacra.

Corymbos.] Κόρυμβοι Iſidoro eſt annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: ſed Plinio, eſt racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primo appellatus eſt ſubrectio quædam & ſuggeſtus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Voſſius ἀκάρα *caput*, unde & κόρυς *galea.*

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Athenienſium, ſed nobilis Mathematicus, patria Samius qui in gratiam Ptolemæi Euergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter ſydera finxit eſſe relatam: ut habet Callimachus in epigr. quod a Catullo redditum extat. Æqualis & amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathemat. magiſter.

Et quis fuit alter, &c.] Oblitus paſtor Mathematici alterius, ſeipſum interrogat; & non occurrente nomine, perſonam deſcribit ab operibus, iis maxime, quæ ad agreſtem uſum pertinent: qualis eſt diviſio temporum ſationis & arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus eſt, poeta Solenſis, qui ſcripſit Græce *Phænomena* ſive motum ſitumque ſtellarum: quo quidem opere ſic Romani delectati ſunt, ut illud Cicero adoleſcens, Claudius item, & German Latinum reddiderint. Vel Heſiodus eſt, ex Aſcra Bœotiæ oppidulo, qui inter alia ſcr *Opera & dies*, ſive *Georgica.* Vel denique babilius Archimedes, Cononis vel diſcip vel ſaltem amicus, celebris ante alios Ma maticus, & bellicarum machinarum inven qui in expugnatione Syracuſarum, ab ig Marcelli victoris milite interfectus eſt, figuras in arena deſcriberet.

41. *Radio.*] Radius hic virga eſt, ſive culus mathematicus, quo variæ cœli terra que partes aſſignantur, & figuræ in arena ſcribuntur.

45. *Acantho.*] Herba eſt acanthus longi que & flexuoſo folio, Bears foot, cap columnarum, in ordine Corinthio, adhibe lita ad ornatum: unde Romanis *Marmo* dicta eſt, auctore Fuſchio.

46. *Orpheaque.*] Orpheus Thrax, Apol & Calliopes filius: lyram a patre, aut a curio acceptam ita ſuaviter impellebat, ut minum ſiſtere curſus, & ſylvas feraſque here dictus ſit. Ejus cum Eurydice am profectionem ad inferos, & mortem Georg. 4. 454.

49. *Nunquam hodie effugies, &c.*] Depoſ juvencam; negaverat Menaclas ſe ob patri tum poſſe juvencam deponere, & pocula tulerat: hærebat tamen in ſponſione juv Damœtas, *Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt*, atque adeo videbatur certamen ſubterfu quod hac ſponſione admitti a Menacla non terat. Ergo Menaclas, ne adverſarius effu admittit juvencæ conditionem, depoſito, ſpem victoriæ, patris & novercæ metu. *am quocunque vocaris.* Unde arbiter Pala de præmio deinde judicium ferens, nullam culorum, ſed juvencæ duntaxat mentionem cit, *Et vitula tu dignus, & hic.*

Au

Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon:
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas. 51
D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla:
Nec quenquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas. (herba:
PAL. Dicite: quandoquidem in molli consedimus
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos: 56
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta: tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ. (na:
DA. Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia ple-
Ille colit terras, illi mea carmina curæ. 61
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus. (me

tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat. En Palæmon: Faciam ne deinceps ullum provoces cantu. DAM. *Ergo age, si habes aliquid; ego nullo modo morabor: neque recuso ullum judicem. Unum precor, o Palæmon mi vicine: id penitus defige animo, res est non levis.* PAL. *Canite, siquidem sedimus in tenero gramine; & nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora virescunt, nunc annus pulcherrimus est. Incipe, o Damœta; tu deinde succedes o Menalca: canetis vicissim, vicissitudo placet Musis.* DAM. *A Jove ducamus initium, o Musæ: omnia plena sunt Jove: ille fœcundat terras, ille curat meos versus.* MEN. *Phœbus quoque me amat: sunt semper apud me dona sacra Phœbi, lauri, & hyacinthus suaviter purpurascens.*

NOTÆ.

58. *Audiat hæc tantum.*] Adsumus hic uterque, adsunt pignora, deest tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.*] Menalcas, viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicunque tandem ille sit: inest quippe ea vis huic voci, *vel qui venit.* Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, & æmulum audacius alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

59. *Camenæ.*] Musæ: prius dictæ *Carmenæ* & *Casmenæ*, ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*: sicut *arbor*, *arena*, *janitor*, prius *arbos*, *asena*, *janitos*, ex eodem Varr. Unde errant qui scribunt *Camœnæ*, & deducunt a *camœno*.

60. *Ab Jove principium, Musæ.*] Ex illo Theocriti ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγετε μῶσαι, *a Jove incipiamus, & in Jovem desinite o Musæ!* Idyl. 17. 1. Unde male quidam hic legunt *Musæ* in genitivo; Quasi esset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena.*] Tum quia Deorum ille princeps, & rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum est undique diffuso, G. 2. 325. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

Musæ.] Jovis & Mnemosynes filiæ novem, artium præsides: Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polymnia, Urania; natæ in Pieria regione Macedoniæ; sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, & Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62. *Phœbus.*] Idem qui Apollo & Sol, Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo, medicinæ repertor: divinationis, musicæ, & poëseos Deus. Phœbus dictus quasi φάος βίος, *lumen vitæ.*

62. *Sua semper apud me munera.*] Sacra munera Phœbo, laurus & hyacinthus: de *lauro* quidem, Ecl. 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus e vulnere pueri cognominis, qui Zephyro & Apollini cum placeret, & aliquando disco luderet cum Apolline, Zephyri invidia inter ludendum periit; disco, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem ille sit quæritur. Certe non is est, qui vulgo sic nominatur, cœruleus totus, & absque ullis literarum notis. Certissime is est, qui Græcis ὄξιος vel ὀξὺς dicitur, hoc est, *acutus*. Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Anglice vero *glaver*; & communi Græcis, Latinis, Gallisque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diversitatem, vel deformato nomine a ἴρις. Hoc multis probat Salmasius in Solin. p. 1224. I. Ex Columella l. 9. 4. *Cœlestis nominis Hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porro cœleste nomen, nisi *Iris*? II. Ex Palladio, l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. Gladiolus habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, & multa I, confuse saltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai flos habet inscriptum.* Ovid. Met. 10. 215. IV. Gladiolus magnitudine & specie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, si non purpureus color his, argenteus esset in illis.* Ovid. Met. 10. 212. V. Gladiolus purpureus est; unde & ferrugineus, & niger & rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho a poetis. Reliqua infra, v. 107.

DAM. *Galatæa, jocosa puella, me ferit malo, & fugit ad salices, & optat se videri* a me *priusquam* fugiat. MEN. *Amyntas vero, meus amor, se sponte exhibet mihi: ita ut jam Delia* ipsa *non sit familiarior canibus meis.* DAM. *Dona* jam *parata sunt amicæ meæ: nam observavi ipse locum, in quo palumbes aëreæ nidificaverunt.* MEN. *Misi Amyntæ decem mala flava electa ex arbore sylvestri: quod* unum *potui* facere: *cras mittam* totidem *alia.* DAM. *O quoties, & quæ* verba *mihi dixit Galatea! O venti, ferte ad aures Deorum aliquam* eorum *partem.* MEN. *Quid prodest mihi, o Amynta, quod tu me non aspernaris animo, si ego servo retia, dum tu apros insequeris?* DAM. *O Iola, mitte ad me Phyllida, meus est* dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terræ frugibus, tu ipse veni.* MEN. *O Iola, diligo Phillyda præ aliis, me enim abeuntem ploravit, & diu, dixit, vale, vale, o formose.*

DAM. Malo me Galatea petit, lasciva puella:
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.
MEN. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.
DA. Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notavi
Ipse locum, aëreæ quo congessere palumbes.
ME. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi: cras altera mittam.
DAM. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divum referatis ad aures!
M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? (Amyntas,
DA. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola,
Cum faciam vitula pro fugibus, ipse venito. (flevit
ME. Phyllida amo ante alias: nam me discedentem
Et, longum, formose, vale, vale, inquit, Iola.

NOTÆ.

67. *Delia.*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes, Latonæ filia: soror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius. Vel quod luce sua omnia δῆλα, id est, *manifesta*, faciant. Vel ab insula Delo: quæ cum antea lateret, aut juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti, subito emersit, & sese obtulit: unde in præmium affixa est uni loco, & conspicua deinceps ac stabilis facta: dicta Delos quasi δῆλος *manifesta*. Tamen hic *Delia* forte non Dea, sed Menalcæ famula, ex insula Delo: cui sane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta*. Ecl. 2. 35.

68. *Meæ Veneri.*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178. *Nec Veneres nostras hoc fallit.* Mariti autem, uxores suas Junones; uxores viciſſim, maritos Joves appellant. Plaut. in Cas. 2. 3. 14. *Ea mea Juno, non decet te esse jam tristem tuo Jovi.*

69. *Aëreæ quo, &c.*] Palumbes, Wood-Pigeons: Veneri sacræ, cujus trahendo curru addicuntur. *Aëreæ.*] vel quia aërei sunt coloris inquit Servius, & *liviæ* appellantur; vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congessere.*] Accumulavere festucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73. *Divum referatis ad aures.*] Vel quia inest his verbis tanta suavitas, ut beatissimos Deos beare possint; vel ut Dii testes sint promissorum Galateæ.

74. *Quid prodest, quod, &c.*] Damœtas ostendit antea gaudium suum de colloquiis cum amica præsente. Nunc Menalcas majori amaris testimonio dolorem suum testatur, priv de amici absentia: secundo de ejusdem periculo; *sectaris apros:* tertio de sua securita *ego retia servo.* In quo sic hæret, ut Amyn amorem inutilem putet, nisi societatem pa etiam periculorum.

76. *Phyllida, &c. Iola, &c.*] Iolas pas ab interjectione ἰὼ hen. Iolæ famula *Phy* communis amica Damœtæ & Menalcæ: φύλλον *folium.*

76 *Meus est natalis.*] Natali in sacrificio cebat voluptati indulgere: non item in barvali, quod pro terræ frugibus Cereri o rebatur; ter ducta circum agros, aut a aut vitula immolata. Unde puella invitatu natale; solus pastor ad ambarvale. De amb vali, G. 1. 345.

77. *Cum faciam vitula.*] *Facere* & op ri sine addito, est *sacra facere, sacris* rari. Et *facere vitula*, est *sacra facere* tula.

79. *Vale, inquit, Iola.*] Illa vox *Iola,* est Phyllidis ad Iolam, cui vale dicat; Menalcæ ad Iolam. Ut enim Damœtas co pellaverat prius Iolam: *O Iola, mitte Phyllida.* Ita nunc Menalcas eundem co pellat: *O Iola, amo Phyllida, nam dixit longum vale.*

D. Triſte ſupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ. 81
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori: mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam.
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum.
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
DAM. Qui te, Pollio, amat; veniat quo te quoq; gau-
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum. (det:
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos. 91
D. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, o pueri! fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. Parcite oves nimium procedere: non bene ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat. 95

DA. *Lupus funeſta res eſt gregibus, pluvia ſegetibus maturis, venti arboribus: nobis iræ Amaryllidis.* MEN. *Humor grata res eſt teneris ſegetibus, arbutus hœdis a lacte depulſis, ſalix flexilis gregibus gnanti: mihi ſolus Amyntas.* DAM. *Pollio diligit mea carmina, licet ſint agreſtia: o muſæ, nutrite juvencam* Pollioni, *qui vos legit.* MEN. *Ipſe etiam Pollio componit novos verſus: nutrite* illi *taurum, qui jam cornibus feriat, & ſpargat arenam calcibus.* DAM. *Quiſquis te diligit, o Pollio, perveniat* ad ea, *ad quæ lætatur te quoque perveniſſe: illi mel fluat, & vepres rigidi producant amomum.* MEN. *Quiſquis non odit Bavium, amet tuos verſus, o Mævi! id mque ſubliget jugo vulpes, & exprimat lac ex hircis.* DAM. *O pueri, qui colligitis flores, & fragæ naſcentia humi, hinc fugite: ſerpens lethalis occultus eſt ſub gramine.* MEN. *O oves, abſtinete longius ire, non tuto ſiditur ripæ; ipſe aries ſiccat adhuc villos.*

NOTÆ.

81. *Amaryllidis iræ.*] Cum videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem ſibi obſtare, imo præferri; ad alium amorem deflexit, & jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus.*] Arbor foliis lauro affinibus, ſed ſeris, the Strawberry-tree: in deliciis ejus umbra fuit apud antiq. Hor. Od. l. 1. 1. 21. *Nunc viridi membra ſub arbuto ſtratus.* Fructus profert inſtar ceraſorum, aut tragorum, cum aliqua dulcedine aſperos: Vocantur a Plinio *unedones*; quod, inquit, plures edi non poſſint propter aſperitatem: a Virgilio *arbuta*. G. 1. 148. *Cum jam glandes, atque arbuta ſacra Deficerent ſylvæ.* Et G. 2. 520. *Dant arbuta ſylvæ.*

83. *Mihi ſolus Amyntas.*] Ut oſtendat Menalcas, quidquid a ſe de luctu Phyllidis, deque ſuo in eam amore dictum eſt, per jocum dictum eſſe, quo Damœtam aliqua invidia ſtimularet: nunc ultro profitetur ſe præter Amyntam, amare neminem.

85. *Pierides.*] Muſæ novem, de quibus v. 60. Sic dictæ, vel a Pierio Theſſaliæ monte, ubi ex Jove & Mnemoſyne natæ dicuntur: vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias relata; quæ Muſas auſæ ad cantum provocare, & ab iiſdem ſuperatæ, totidem in picas ab iis mutatæ ſunt.

86. *Pollio & ipſe.*] Quis fuerit, fuſe habetur in argum. Ecl. 4. pervenit ad ſummam oratoris, hiſtorici, & poëtæ laudem; ad conſulatum anno U. C. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poëticam ſolam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius: *Pollio & ipſe facit nova carmina:* cæteros honores, ut paſtoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus: *veniat quo te quoque gaudet:* nempe ad conſulatum & triumphum.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota ſunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

Amomum.] Parvus eſt frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno ſeſe convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ſeu violæ albæ; ligno ſubrufo & valde odorato: in Aſſyria, Armenia, Ponto & Media optimum. Ita fere a Dioſcoride deſcribitur. Plerique tamen ab ea deſcriptione diſſentiunt.

90. *Qui Bavium non odit, &c.*] Bavius & Mævius, poëtæ peſſimi, Virgilio pariter & Horatio infeſti. Imprecatio eſt reſpondens e contrario votis Damœtæ pro Pollione; ſi quis non odit Bavium, ita ſtultus fiat, ut & amet Mævium, & jugo ſupponat vulpes.

94. *Parcite oves, &c.*] Senſus eſt juxta Servium & Farnabium: O pueri, cavete ne oves longius procedant: quod durius & abſque exemplo eſt. Noſtra interpretatio tum nititur exemplis, eſt enim apud Catul. in Argon. 146. *Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt:* tum conformis eſt Theocritæo exemplo Idyl. 5. 100. οἴτ' ἀπὸ τᾶς κότινω ται μηκάδες, ὦ νομεῆες, &c. *diſcedite ab oleaſtro, capellæ, hic paſcite.*

Non bene ripæ Creditur.] Quia periculum eſt, ne vel oves lapſæ in profluentem rapiantur, vel ripa ipſa, fluctuum allapſu ſubtus exeſa, ruinam faciat.

DAM. *O Tityre, remove a fluvio paſcentes capellas: ego purgabo eas omnes in fonte, cum erit opportunum.* MEN. *O pueri, colligite oves* in ovile: *ſi vis caloris corruperit lac, ut ante paucos dies incaſſum prememus mammas manibus.* DAM. *Heu quam macilentos habeo tauros in fertili agro: idem amor perdit gregem, & dominum gregis.* MEN. *Non certe amor* id *importat his ovibus meis*: tamen *vix ſtant oſſibus. Neſcio quis oculus corrumpit mihi juniores agnos.*

DAM. Tityre, paſcentes a flumine reice capellas;
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
MEN. Cogite oves, pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
D. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium pecori eſt, pecoriſq; magiſtro.
M. His certe neq; amor cauſa eſt; vix oſſibus hæret.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
DA. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.
ME. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum

DAM. *Dic qua in regione, cœli ſpatium apertum ſit ulnis non pluſquam tribus, & eris mihi magnus vates.* MEN. *Dic qua in regione oriantur flores notati regum nominibus:*

NOTÆ.

95. *Réite capellas.*] Eſt hic primo ſyncope, *reſice* in *re-ice*; tum contractio geminæ vocalis brevis in diphthongum longam; *re-ice*, in *reice*. Sic *eicit* pro *ejicit*, apud Lucret. l. 3. 891. *Ne radicitus e vita ſe tollit & eicit.*

98. *Si lac præceperit æſtus.*] Vel exſiccaverit; vel ita corruperit ut vaneſcat, & nimis liqueſcat.

100. *In arvo.*] Alii legunt in *ervo*. *Ervum* autem, the bitter Vetch, leguminis genus eſt, piſi affine, bobus ſaginandis utile.

101. *Pecoriſque magiſtro.*] Damœtæ mercenario pecoris cuſtodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida, videtur pecus e tam multiplici magiſtri ſolicitudine maciem contrahere.

103. *Oculus mihi faſcinat agnos.*] *Faſcinum* ſpecies incantationis, ſic dictum, I. Vel a faſcis, ſive liciis & filis, quibus ad illigandos & incantandos homines magicis in ſacris utebantur, de quo more Ecl. 8. 74. II. Vel a fando, ut vult Feſtus; quia verbis ac præſertim laudatione immodica, perficiebatur: de qua ſpecie Ecl. 7. 27. III. Vel ut probat Voſſius in Etym. a βασκαίνειν *invidere*: quod eſt, quaſi φάσι κλαίειν *oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipue fit faſcinatio: cum ſcilicet maligni ſpiritus, ex invido aut male affecto pectore emiſſi per oculos aërem circumfuſum inficiunt; idemque ſic infectus aer eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. l. 3. Junioribus vero, utpote tenerioris naturæ, ſæpius faſcinum adhæreſcit.

104. *Dic quibus in terris, &c.*] Uterque, quaſi de victoria deſperans, ad ænigmata confugit.

Apollo.] Vatum Deus, de quo ſupra v. 62. Cur ſic appelletur, docet Macrob. Saturn. l. 17. 1. Quia radios *ἀεὶ πάλλει*, id eſt, *ſemper vibrat*. II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales Ἀπόλλυται, eſt, *enecat*. III. Quia caloris benignitate morbos omnes ἀπελαύνει, id eſt, *fugat*. IV. Quia ἀναπολεῖ, id eſt, *inter utrumque mundi polum vertitur*. V. Quia unus eſt, non multiplex: idem enim aliquando eſt atque Sol. Ab *a* privativo, & πολλοὶ *multi*.

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, quo Virgilium crucem fixiſſe Grammaticis refert Servius ex Aſconio qui hoc ipſum e Virgilio audiſſe ſe profeſſus eſt. Servius interpretatur I. De Cœlio quodam Mantuano: qui dilapidato patrimonio ſepulchrum ſibi duntaxat triumpedarum, ſeu pedum ſex, reſervaverat; idq; mihi placet Salmaſio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti & Æthiopæ, ſub primo Cancri: quem locum in recto lumine ſolis radiare putabatur, medio ſolſtitii die; ut neceſſe tiſſimo quidem in puteo, eam in rem a philoſophis effoſſo, umbram ullam efficeret. III. Aclii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id eſt, trium cubitorum: ſic enim aliquando ulna ſumitur, oſtendit Voſſius in Etym. IV. Alii de ſpecu Sicilia, ubi rapta fertur a Plutone Proſerpina. V. Ciacconius & Cerdanus de foſſa quadam Romæ in comitio facta more Etruſcorum: quæ mundus dicebatur, & toto anno claudi ſolita patebat certis duntaxat diebus tribus: hi autem *cœlum* pro mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam cujus ſtatua trium duntaxat eſſet cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus oſtium ad ulnas tres apertum ſit. VIII. Alii de quolibet puteo: quem qui deſcenderit, ſpatium cœli tantum conſpiciat, quantum putei latitudo permiſerit. Eliq

Naſcantu

Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto. (tes:
PAL. Non noſtrum inter vos tantas componere li-
Et vitula tu dignus, & hic: & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri: ſat prata biberunt.

& poſſidebis ſolus Phyllida.
PAL. *Non meum eſt dirimere tantam contentionem inter vos: Tu mereris vitulam, & hic* quoque: *& quicunque aut diffidet amoribus proſperis, aut experietur triſtes. Nunc obſtruite rivos, o juvenes: prata ſatis irrigata ſunt.*

NOTÆ.

107. *Naſcantur flores, &c.*] Cerdanus explicat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Auguſti effigiem cum his verbis, *Auguſtus Cæſar*; altera florem præfert, cum hoc elogio, *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctiſſimus, Auguſti cognomen Octaviano non tributum eſſe niſi anno U. C. 727. Virgilii 43. Octavio VII. & Agrippa III. Coſſ. ut habet Cenſorinus. Edita autem ſunt Bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem & paſtoralem ſenſum confugio, qui eſt de hyacintho flore, in quem Hyacinthus primum, Pœbo dilectus puer; tum Ajax Græcorum poſt Achillem fortiſſimus, mutati ſunt. Videntur enim in illo ſcriptæ quodammodo literæ *αι*, quæ primæ ſunt in Ajace; &, ſi retrorſum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, ſi, ut vult Nannius, per j non per y. ſcribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe *αι* gemitum notat, unde eſt *αἰαΐζω gemo.* Ita Met. 10. 215. *Ipſe ſuos gemitus foliis inſcripſit, & ai ai flos habet inſcriptum.* Tum l. 13. 397. *Littera communis mediis, puroque, viroque Inſcripta eſt foliis; hæc nominis, illa querela. Ajax* porro & *Hyacinthus*, non reges, ſed regum filii fuere: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius eo more, quo Laviniam & Ariadnem reginas alibi vocavit.

109. *Et quiſquis amores, Aut, &c.*] Non uni digni eſtis vitula pro præmio, ſed etiam quicumque vobis ſimiles ita belle expriment affectus amantum: ſive ejus qui felix in amore felicitati ſuæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce ſatis humor, &c. Quid proderit, ſi me, &c.* ſive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas: *Triſte, lupus ſtabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam, &c.*] Allegoria eſt. Jam cantare deſinite: ſatis enim aures noſtræ cantu veſtro delectatæ ſunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

*POLLIO.

ARGUMENTUM.

CONFECTO bello Perusino, de quo dictum eſt in argum. Ecl. 1. M. Antonius multis de cauſis infenſus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brunduſium, adminiſtris L. Cocceio communi amico, & ex parte Octaviani, Mecænate; ex parte Antonii Aſinio Pollione, tum conſule, ambo cum ovationis honore Romam ingreſſi ſunt. Sed paucis poſt diebus, cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupata Sicilia commeatum intercluderet, ideoque Roma fame premeretur, Octavianus & Antonius, lapidibus palam appetiti a populo, coacti ſunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax compoſita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto poſt tempore extinctis, quadam aureæ ſpecies ætatis affulſit. Hæc autem omnia cum accidiſſent ſub extremum Pollionis conſulatum, & ipſo Pollione adminiſtro, cui tunc temporis filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit; ejuſdemque, & temporum illorum in laudem detorſit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Chriſti ortu, ejuſque matre atque ætate legerat.

Scripta eſt anno Virgilii 31. *ineunte: U. C.* 714. *exeunte: ſub ipſum pacis Puteolanæ tempus Coſſ. Domitio Calvino, & Aſinio Pollione: paulo antequam hi conſules magiſtratum abdicarent, quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui ſupererant ex illo anno dies: in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, & P. Canidii, qui conſules in annum reliquum appellati ſunt.*

NOTA.

* POLLIO.] C. Aſinius Pollio, a Julio Cæſare, paulo ante cædem, Hiſpaniæ ulteriori præfectus; poſt ejus cædem amiciſſimus fuit M. Antonio, ut ipſe profitetur ſuis in Epiſtolis, quæ extant apud Ciceronem, l. 10. *Famil.* in ejuſdem Antonii partes cum duabus legionibus tranſiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu inſtituto, & triumviris urbanos magiſtratus in quinquennium aſſignantibus, ipſe in an. U. C. 714. Conſul deſtinatus eſt; adnitente, ut credibile eſt, amico Antonio. Quo eodem tempore Feſcenninis verſibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4. Ei tunc in Gallia Ciſalpina verſanti videtur Virgilius innotuiſſe, & per eum commendatus eſſe Mecænati: ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in ſuos & Antonianos milites negotium unus in ſe ſuſceperat. Orto deinde Perufino bello, L. Antonio, Marci fratri, ſuppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian.* l. 5. *Civil.* Sed victo Lucio, ipſe tum Conſul, diu retenta in poteſtate Marci Venetia, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejuſque claſſem allexit. *Velleius lib.* 2. Conſecuta eſt pax Puteolana: ſtatimque in Parthinos, Illyricam gentem, & Bruti olim Caſſiique ſtudioſiſſimam, auſpiciis M. Antonii, expeditionem duxit: triumphavitque anno ſequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italia, & licet *poſt eneruatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus ejus nunquam ſe miſcuerit*, ad bellum tamen Actiacum proficiſci noluit cum Octaviano, *propter notiora in ſe Antonii beneficia*, ut ait *Velleius l.* 2. Hiſtoriam ſcripſit bellorum civilium, item tragœdias; accuſavit juvenis Catonem: orator egregius, ſed Ciceronis eloquentiæ infeſtiſſimus. *Quintil. l.* 8. 1. *&* *l.* 10. 12. fortaſſe ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis laceraverat. Vixit ferme ad extremum Auguſti principatum, & an. U. C. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Euſebii Chron.*

Filium habuit nullum *Saloninum* nomine, i. nepotem; qui certe, cum edita eſt hæc ecloga, nondum ortus erat; quippe qui annis, post editam hanc eclogam, 60. juvenis obiit, Tiberio *progener deſtinatus*, inquit Tacit. *annal.* 75.

Filius autem Pollionis dictus eſt C. Aſinius Gallus, non *Saloninus*: diris deinde ſuppliciis Tiberio Cæſare necatus anno U. C. 789. Igitur Pollionis Saloninus, qui a Servio dicitur *inter ipſa primordia periiſſe*, aut Servii commentum eſt, aut certe tunc, cum ſcripta eſt Ecloga *Saloninus* dici non potuit: cum *Salonæ* a Pollione non captæ ſint niſi anno editionem eclogæ conſequente. Vide Ecl. 8. 13.

INTERPRETATIO.

O Muſæ Siculæ, cantemus paulo grandiora. Arbores, & parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus ſylvas, ſylvæ deceant conſulem. Nunc attigimus extremum ſæculum vaticinii Cumeæ Sibyllæ!

SIcelides Muſæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſq; myricæ
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:

NOTÆ.

1. *Sicelides.*] A Græco nomine Σικελὶς: a Latino enim *Sicilia*, eſſet *Sicilides*: abſona vox, propter exiguitatem literæ *i*, ſæpius repetitæ. Eas invocat Muſas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracuſis, bucolicorum princeps fuit. Unde & *Syracuſium verſum* dicit, pro *Bucolico* Ecl. 6. 1. & *Arethuſam* Siciliæ fontem invocat Ecl. 10. 1.

2. *Myricæ.*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant; alii Bruyam ſylveſtrem, Tamariſk. De *arbuſtis* Ecl. 1. 40.

3. *Sylvas.*] Per *ſylvas* hic, & per *ſylveſtrem muſam* Ecl. 1. 2. bucolica ſive paſtoritia carmina intelligit. Cælius Rhodig. auctor eſt tamen, per *ſylvas conſule dignas*, alluſum ad ſylvarum curam: quæ minima erat provinciarum illarum, quæ conſuli e magiſtratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidia conatos eſſe, ut ea Jul. Cæſari provincia committeretur, quaſi minimi negotii: hunc vero contra perfeciſſe, ut ſibi Gallia decretur.

4. *Ultima.*] Vel *poſtrema* eſt: vel *prima*, ab ætate noſtra remotiſſima, utroque enim ſenſu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de qua hic Virgilius, *poſtrema* dici poteſt: quod ea Sibylla quaſi quinto loco conſtituerit, poſt Sibylias quatuor per metalla deſignatas, auream, argenteam, æream, & ferream. *Prima* vero dici etiam poteſt: quod hæc eadem inſtauratio ſit primæ ætatis aureæ, & eadem vetus ætas rediviva.

Cumæi carminis.] Sibyllini. *Cumæam* vero Sibyllam aliqui diſtinguunt a Cumana, ut a

Magnus ab
Jam redit &
Jam nova
Tu modo
Deſinet, ac
Caſta fave
Teque ade
Pollio: &

tera Italica, a
percelebres, i
alia in Æolide
Utrumque tan
Sibyllarum n
cemus Æn. 6.

5. Magnus
culorum. Sæ
tium eſt; hic
nus ſæclorum
plicantur a pl
qui ex Cicer
tur, cum Solis
ad eandem in
um ſpatiis, eſ
eundem ſitum
Quo tempore
c. 1. ſphæræ
ſunt, eodem
nantur. Addi
res, hunc ſpat
tantum 2576
ſit, de hoc
malimque *m*
modo heroes
ſunt. Multa
ger de magno
daicis, quæ
Canon. Iſago

6. Virgo.]
midis filia:
cum homini
minum iniq
reliquit, ſed

Saturnia
fuerunt Satu
jus filii imp
Georg. 1. 1:
a Titane fr
inclusus, a
dem Jove, c
Italiam auf
in qua latue
bulis poëtar

8. Tu mo
vum genus

Magnu

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo.
Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te conſule, inibit,
Pollio: & incipient magni procedere menſes.

Magna ſeries temporum oritur de novo. Nunc Aſtræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc novum genus hominum *mittitur e ſummo cœlo. Tu tantum, o pudica Diana! adſis naſcenti puero: ſub quo ferrea ætas primum finietur, & aurea per totum orbem orietur: tuus* frater *Apollo jam imperat. Porro ſub tuo conſulatu, o Pollio, gloria illa ætatum inchoabitur, & magni menſes incipient currere.*

NOTÆ.

tera Italica, altera Æolica ſit. *Cumæ* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejuſdem nominis: alia in Æolide Aſiæ; alia in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. 6. 36. De *Cumis*, Æn. 6. 2.

5. *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclorum* pro *ſæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum ſpatium eſt; hic *ætas* & *tempus* indefinite. *Magnus ſæclorum ordo*, & poſtea *magni menſes* explicantur a pleriſque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. *tum efficitur, cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium, ad eundem inter ſe comparationem confectis omnium ſpatiis, eſt facta converſio*; id eſt, reditus ad eundem ſitum, unde primo curſum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, inquit Clavius in c. 1. ſphæræ, *tunc omnia quæcumque in mundo ſunt, eodem ordine eſſe reditura, quo nunc cernuntur*. Addunt autem fabuloſi hujus anni auctores, hunc ſpatio contineri 49000 annorum: alii tantum 25760: alii etiam plurium. Quicquid ſit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hic, eſſe *illuſtrem*; quomodo heroes Alexander, Pompeius, *magni* dicti ſunt. Multa tamen erudite docet Joſ. Scaliger de magno anno, magniſque menſibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire poſſint. In Canon. Iſagog. p. 252.

6. *Virgo.*] Aſtræa, ſeu Juſtitia, Jovis & Themidis filia: quæ finito aureo ſæculo, quo Dii cum hominibus habitaverunt, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, ſed omnium ultima.

Saturnia regna.] Feliciſſima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: ſub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli & Veſtæ filius a Titane fratre ob regni contentionem carcere incluſus, a Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui ſtruebat inſidias, regno puſus, in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta ſunt.

8. *Tu modo naſcenti puero*] Quaſi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero naſcenti: qui princeps illius novi generis, id eſt, primus eſſe debet.

10. *Lucina.*] Dea certe fuit partui præſidens: dicta ſic, a *luce*, quam infantibus dabat. Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuiſſe colligunt ex hac ſolemni parientium formula: *Juno Lucina fer opem.* Alii Dianam e plurimis poëtarum locis. Alii diſtinctum ab utraque numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur a Junone impedita, quo minus Latonæ, Dianæ matri parturienti, opem ferret. Virgilius adhæret ſecundæ opinioni: cum eam Apollinis ſororem hic dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id eſt, *tuus frater.*

Apollo.] Multi de Octaviano interpretantur: ut & Lucinam de Octavia ejus ſorore: quæ, & multum apud fratrem poterat; & pudicitiæ laude inſignis fuit, & mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipſo tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac ecloga celebratur, ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quod in cœna quadam convivis duodecim Deorum habitu diſcumbentibus, ipſe Apollinem repræſentaverit? Certe Antonius deinceps id ei quaſi impie factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipſum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen Virgilium hic explicandum puto de Lucina ipſa, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipſo Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam conſtat veritas vaticiniorum quæ per Sibyllam ſuam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11. *Inibit.*] Incipiet, orietur. Sic *ineunte anno*, id eſt, *incipiente*, dicitur abſolute.

12. *Magni menſes.*] Quintilis & Sextilis, aiunt Servius & Pomponius. *Magni* ideo, quia *Julius* & *Auguſtus*, ex Imperatorum nominibus appellati ſunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum ſit, de Auguſto menſe tamen falſum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, & tres Octaviani triumphos, a ſenatu tributum eſt: immo non ante an. U. C. 727. *Magni* ergo *menſes* dicendi, quomodo ſupra *magnus ordo ſæclorum*, v. 5.

Te auctore, ſi aliquæ noſtri criminis reliquiæ ſuperſunt, tunc *deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipſe* puer *particeps erit vitæ divinæ, & videbit heroas ſociatos Diis, & ipſe videbitur* ab *illis, & gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terræ autem ubique ſine cultura producet tibi parva munera, o puer!* nempe *vagas hederas paſſim cum baccare & colocaſia mixta grato acantho. Ipſæ capræ reportabunt in ſtabulum mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipſæ cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoq; morientur, & morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum orietur ubique. Sed ſtatim atque poteris jam legere laudes heroum, & geſta tui patris, ac percipere quid ſit virtus;* tunc *agri ſenſim flaveſcent ſpicis maturis, & racemi rubentes pendebunt e rubis agreſtibus, & duræ quercus ſtillabunt mel inſtar roris:*

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Diviſque videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtu
Molli paullatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

NOTÆ.

13. *Sceleris veſtigia noſtri.*] Scelus illud, vel ſunt perjuria Trojanorum, quibus omnes poſterorum Romanorum calamitates tribuuntur, Georg. 1. 501. *Jampridem ſanguine noſtro Laomedontea luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæſaris & Pompeii. Vel cædes ipſa Cæſaris, ſpectante ſenatu, patrata; cujus in pœnam atrociſſima bella Octaviani principatus initium infeſtarunt.

15. *Ille deum vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem, qua pater eſt, futurum quoque gratia apud Triumviros & alios deinde reipublicæ adminiſtratores, quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat, Ecl. 1. v. 6.

17. *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id eſt, conſulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum ſcilicet extincta republica: imo ſpe tum vigente maxima reſtituendæ mox a Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano conſtat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget:* Reget orbem, uſu & exemplo virtutum omnium patriarum, id eſt, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum:* Reget orbem pacatum virtute atque induſtria Pollionis patris, qui cum Mecænate adminiſter fuit pacis inter Octavianum & M. Antonium.

19. *Hederas paſſim cum baccare.*] *Baccar,* ba eſt radicis odoratæ, quæ vim ad faſcinationem depellendam habere putabatur. Non ne Gallico caret: quibuſdam videtur eſſe *dus ruſtica*; quibuſdam vero, *digitalis:* glice Ladies Gloves. Deſpauterio fœmi generis: at vero, ut probat exemplis vete Voſſius, ſemper neutrius: *hoc baccar.* He ram puero promittit, ut futuro poëtæ, qu admodum Ecl. 7. 25. *Paſtores hedera cre tem ornate poëtam*; baccar, ut puero form qui proinde faſcinationi invidentium m obnoxius ſit, quemadmodum ibid. 27. *care frontem cingite, ne vati noceat mala gua futuro.*

20. *Colocaſia fundet acantho.*] *Colcaſium,* vel *colocaſia, æ,* faba eſt Ægyptia: cujus ra & caulis, ad cibum; flos ad coronas adhi batur. De *acantho* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Generatim omn herbam intelligit latentioris veneni. De *A mo* Ecl. 3. 89.

26. *At ſimul heroum, &c.*] Proſecutus p ritiæ ludos, nunc tria ſtudia adoleſcentiæ e merat. I. Poeſim, *heroum laudes.* II. Hiſt riam, *facta parentis,* quæ vide in arg. III P loſophiam, *& quæ ſit poteris cognoſcere virt* Deinde ad virilis ætatis laudes aſcendit: *ubi jam firmata, &c.*

Pauc

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

Tamen latebunt nonnullæ reliquiæ malitiæ veteris, quæ cogant adire navibus mare, & claudere urbes mœnibus, & ſulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, & altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoque bella alia, & ingens Achilles rurſus iret adverſus Trojam. Deinde poſtquam ætas jam robuſta te reddiderit virum, ipſe etiam nauta recedet e mari, nec naves e pinu fabricatæ transferent merces: omnis terra producet omnia: nec ager ſcindetur raſtris, nec vitis falce. Tum quoque jugatis agricola auferet jugum bobus; nec aſſueſcet lana ſimulare diverſos colores: ſed aries ipſe in paſcuis tinget vellus purpura ſuaviter rubenti, & croco luteo: Sandyx ultro induet agnos inter paſcendum.

NOTÆ.

31. *Pauca tamen, &c.*] Gradus quoſdam ponit ætatis aureæ, ſimul cum Pueri ætate procedentis: ita ut in ipſius ortu refloreſcere natura videatur, *fundent cunabula flores:* in ejus adoleſcentia fructus ferre, *ariſtas, uvas, mella;* cum aliquibus tamen priſcæ fraudis, & ætatis ferreæ veſtigiis: firmata denique ejus ætate quaſi plena pace gaudere, bellis & laboribus extinctis, *omnis feret omnia tellus.* Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma poſt pacem Puteolanam.

32. *Thetim.*] Eſt *Thetis*, Græce Θέτις, genitivo *Thetidis*, prima brevi: Et Τηθὺς *Tethys*, genitivo *Tethyos*, prima longa. Iſta *Tethys*, uxor Oceani, ſive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc vero *Thetis* Nerei & Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxoremque ducere decreviſſet, monitus eſt a Prometheo ſic eſſe in fatis, ut qui ex ea naſceretur, patri major eſſet futurus: quo audito, Jupiter ab ejus nuptiis abſtinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem ſuſcepit.

34. *Tiphys.*] Gubernator navis quæ dicta eſt Argo. *Argo.*] navis, ſive prima juxta fabulas, ſive apparatu & mole maxima omnium, quæ prius in uſu fuerant: conſtructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Theſſalia: inſerto e quercubus Dodoneæ ſylvæ malo, qui oracula reddebat. Nomen, vel ab Architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; vel ab *Argivis*, id eſt, Græcis ducibus, quos vehebat, ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuſcul. Vel a celeritate: ἀργὸς enim *velox* eſt. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagaſæ* promontorium & oppidum Theſſaliæ, non procul a Pelio monte. Unde *Pagaſæa navis* dicta eſt.

35. *Delectos heroas.*] *Argonautas*, nobiles Græcos, e Theſſalia præcipue: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti ſunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, a Tauris ignivomis & Dracone cuſtoditum. Dux Jaſon: poſt eum notiſſimi Caſtor, Pollux, Hercules, Theſeus, Orpheus, Zetes & Calais.

36. *Achilles.*] Thetidis & Pelei filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem vero quemcunque virum fortem: per Trojam, quamcunque civitatem; per Argo, quamcunque navem: per Tiphym, quemcunque gubernatorem ſignificari, bene admonet Servius: & eſt expoſitio illius, quod ante dixerat; futura nempe bella & navigationes.

38. *Vector.*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quam paſſive pro eo qui vehitur.

39. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc fit cum peregrinis multis gentibus.

49. *Raſtros.*] *Raſtrum:* plur. *Raſtri*, vel *raſtra*; inſtrumenuum quo franguntur glebæ: a radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piſcis eſt marinus e concharum genere, pauluum a purpura diverſus: caro in eſcam, ſanguis in colorem aſſumitur, ex Martiale Epig. l. 13. 87. *Croceo luto.*] Alii pro croco luteo dictum volunt: crocus autem, Saffron, lutei coloris eſt, id eſt, flavi rubeſcentis. Alii lutum herbam agnoſcunt: quæ vel *glaſtum* ſit, Woad, vel *caltha* quædam ſpecies, Marigold.

45 *Sandyx.*] Vel color eſt compoſitus ex quæ ſandarachæ & rubricæ commixtione ex Plin. l. 35. 6. flammæ, vel minio concolor; Vermilion, *coleur de feu.* Vel frutex, aut herba, cujus dicitur a quibuſdam flos ſimilis cocco, Scarlet.

Talia

Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt ſuis fuſis: o talia tempora, currite. Accede o ad magnos magiſtratus, mox veniet tempus accedendi: *o dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne! Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, & ſpatia maris, & altum cœlum. Vide, ut cuncta exultent ob adventum ætatis aureæ. Utinam reſtet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, & animæ, quantum ſufficiet ut tua geſta celebrem. Non me cantu ſuperabit, aut Orpheus Thracius, aut Linus: licet huic Orpheo mater faveat Calliopea; & huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipſe contendat mecum Arcadiæ arbitrio; ipſe Pan fatebitur ſe ſuperatum eſſe, Arcadiæ arbitrio. Incipe parve puer, agnoſcere matrem* ex ipſius *riſu: decem menſes attulerunt matri diuturna tædia. Incipe, puer: cui parentes non arriſere,*

Talia ſæcla ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, o magnos, aderit jam tempus, honos
Cara Deum ſoboles, magnum Jovis incrementum!
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſq; maris, cœlumq; profundum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus, & quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atq; huic pater adeſt,
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam, Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer, cui non riſere parentes,

NOTÆ.

47. *Parcæ.*] Erebi & Noctis filiæ: ſic dictæ vel a partu quaſi *Partæ*, juxta Varronem; quia naſcentibus bonum malumque in partu conferunt. Vel per antiphraſim a parcendo, juxta alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria ſunt tempora: colo inſtructæ, qua vitæ humanæ ſtamina deducunt. Prima eſt *Clotho*, a κλώθω *volvo*. Secunda *Lacheſis*, a λαγχάνω *ſortior*. Tertia *Atropos*, ab α privativo, & τρέπω *verto*, quia inflecti non poteſt.

49. *Jovis incrementum.*] Jovis filius, alumnus; ideo incrementum & augmentum: quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque ſobolem vocat & alumnum: eo modo, quo Homerus heroes ſuos, διοτρεφεῖς, & θρέμματα Διὸς, *nutritos a Jove.*

50. *Nutantem convexo, &c.*] Geſtientem & præ lætitia commoventem ſe. *Convexum*, eſt curvatura exterior cœli, *concavum*, curvatura interior: utrumque promiſcue ſumitur a poëtis. Æn. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava* quæ ſola intuemur. *Convexum*, dixit pondus, quia mundi pondus & gravitas rotundum illum, adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus.*] Apollinis & Terpſichores filius, paſtor idem & muſicæ peritiſſimus, Orphei & Herculis ea in arte præceptor. Hunc ab ipſo Hercule occiſum ferunt, impacta in caput cithara, quod ipſum Herculem ruſticus canentem irrideret.

57. *Orphei.*] Dativus Græcus, hic diſſyllabus Ὀρφεύς, εος, ῆι vel εῖ. Sic apud Catullum *Pelei*, τῷ Πηλεῖ. De Orpheo Eccl. 3. 46. *liopea*] Vel *Calliope*: ut *Penelopea*, vel *lope*. Una e novem muſis, mater Orphei roici carminis præſes: a κάλλος *pulchritudo* ὄψ, ὀπὸς, *vox*.

58. *Pan etiam, Arcadia, &c.*] De Ecl. 2. 31. *Arcadia* Peloponneſi regio in a mari undique remota, ubique in monte ſurgens; unde paſtioni pecorum, quam agrituræ aptior; ideoque Pana paſtorum Deum gulari cultu venerata.

61. *Longa decem.*] Vulgo menſe nono ſcuntur infantes: unde hic Vives, & Turn decem Lunæ menſes agnoſcunt, qui brevi Alii menſem decimum ineuntem intelli vel etiam completum: cum ad hoc uſque pus partum differri poſſe conſtet; immo am ulterius. *Tulerunt.*] Penultima brevi, vulgo habeatur longa. Sic Æn. 2. 774. 48. *Steteruntque comæ.* Georg. 2. 129 *eruntque comæ.* Lucret. 3. 86. *Prodiderunt.* *Occiderunt, &c.*

62. *Cui, &c. Parentes, &c.*] De hac voce controverſia eſt. *Cui.*] Quintilianus legit, *Qui*, plurali nominativo, hoc ſenſu: *pueri non riſere*; *hunc*, id eſt, *hos*, (per gen, ſive commutationem numerorum) *nec us menſa dignatur, nec, &c.* II. Servius *Cui*, dativo ſingulari; ſive, *Quoi*, quomodo teres Latini ſcripſerunt, uſque ad ipſius Quinni pueritiam, ut ait ipſe, l. 1. 7. Et hic ſenſus: *Cui puero parentes non arriſere, hunc*

Nec Deus hunc menſa, Dea nec dignata cubili eſt. *hunc nec Deus ad menſam, nec Dea in lectum*, excipere *dignata eſt.*

NOTÆ.

Deus, &c. Qui quidem ſenſus ut conſtet magis, hæc ſuperiora verba, *riſu cognoſcere matrem*, de riſu matris, non de pueri riſu, accipio: cum Erythræo & Bembo. Solent enim parentes ante cæteros a liberis agnoſci ex blandiore riſu, & eſt in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo riſu citiſſime parentes agnoſcere. Quare poëta puerum invitat, ut ex riſu cito parentes agnoſcat. *Parentes.*] Qui legunt cum Servio, *Cui*, nihil hic habent negotii: &, *parentes*, nominativo plurali intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, *Qui*, I. vel parentes eſſe volunt in vocativo, *o parentes*; ita Politianus, Miſcell. 89. II. Vel in accuſativo: pro, *qui non riſere ad parentes:* ita Joſ. Scaliger in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in cap. 3. 1. 21. *Quaſi muti ſilent, neque me rident:* pro, *mihi arrident.* Servium ſequor, quia figura Quintiliani durior hoc loco videtur.

63. *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio eſt imminentis puero calamitatis: ſi matrem riſu non agnoſcat. Quæ autem ſit illa calamitas dubium eſt. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer ſimilis ſit futurus: Vulcanus vero, cum ei naſcenti parentes, Jupiter & Juno, propter deformitatem non arriſiſſent ab iis in Lemnum inſulam dejectus eſt: quo ex caſu claudus factus, deinceps, nec *a Jove* ad menſam Deorum, nec *a Minerva* in maritum admiſſus eſt. Obſtat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœleſti convivio, Iliad. 1. 595. II. Politianus, Miſcel. 89. explicat de *Genio* & *Junone*, qui puero propitii non ſint futuri. Conſtat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. 2. 7. veteres hominibus ſingulis Genium & Junonem, tutelares Deos, ab ipſo ortu attribuiſſe. Sed conſtat etiam apud eruditos omnes, Genium ſolis maſculis, Junonem ſolis fœminis fuiſſe attributam: atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius & Juno non conveniunt. Minime autem conſtat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilibus editis in atrio Junoni Lucinæ lectum ſterni ſolitum, & menſam Herculi; ſive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ & Cubæ; divis edendi, potandi, & cubandi:* alter docet, *natus ſi erat ſublatus, Diis conjugalibus, Pilumno & Picumno, in ædibus, lectum ſterni.* At ex iis locis nihil erui poteſt; niſi quod menſa Deabus, lectus Diis poneretur: cum Virgilius contra, menſam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum ſolvo. I. Per *menſam*, educationem & nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuiſſe Genium; per *cubile*, conjugium intelligo, cui conſtat præfuiſſe Junonem. Atque ita ſenſus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut ſi permiſerit, certe non permittet Juno ad felices nuptias pervenire.* II. Sic præterea commode poteſt explicari. *Si non agnoſcas matrem riſu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam & conſortium pervenire, quod prius tibi promiſeram, verſu* 15. Illa autem Deorum vita, ſive apotheoſis, gemino capite præcipue continebatur: convictu Jovis, & Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium l. 4. Od. 8. Herculis divinitas inde ſtatuitur, quod, *Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.* Idemque, ut notum eſt Heben juventutis Deam accepit in conjugem. Sic & Virgilius Georg. 1. 31. Immortalitatem, quam promittit Auguſto, ita exprimit: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.* Eo itaque recident Virgilii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vita, quia te nec Jupiter admittet ad menſam, nec Dea ulla in cubile.*

ECLOGA V.

*DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PASTORES duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopſus illius epitaphium, Menalcas apotheoſim canit. Quis autem ſit ille Daphnis, ambiguum eſt. I. *Aliqui paſtorem*

rem esse putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit a Δάφνις, laurea: *peritum illum quidem musices, & Bucolici carminis auctorem, oculos inventorem. Qui cum amaretur a Nympha, eique datam fidem fefellisset, ob amorem Regis, oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde pastoribus fuit. Nec sane vero simile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes esse passum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam scripsisse Idyllium primum. II. Alii Jovis filium esse conjiciunt: cujus genethliaco in ecloga superiore, hic mors immatura celebretur, si inter ipsa, ut volunt, obiit primordia; quomodo* curru subjungere tigres instituit, & thiasum ducere Baccho? *III. Sentit Vives a Virgilio, quamquam inscio & imprudente, mortuum atque divivum Christum esse laudatum. Sed pius magis, quam verus ille sensus est. IV. Pierium esse Quinctilium Cremonensem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac Ecloga posterior est, annis circiter quindecim; caditque in an. U. C. 730. ut patet ex Euseb. V. Alii de Quinctilio Varo interpretantur, illo, qui in Germania cæsus est an. U. C. 762. postquam ipsius Virgilii 27. quam scite, ipsi viderint. VI. Jul. Scaliger Poet. l. 14. suspicatur Flaccum esse quendam ipsius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri districho: Fata tui dum fles in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas. Non tamen a modestissimo poëta tam superbe desletum fratrem fuisse, obscurum hominem ac ignotum; nec fidem habeo versiculis incertis. VII. Melius Jos. Scaliger in Euseb Chron p. & aliis, de cæde & apotheosi Julii Cæsaris rem explicant. Quam commode, constabit ex Scripta est, forte quibusdam ludis, aut sacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præcise pore, non liquet. Certe post secundam, ac tertiam Eclogam: siquidem extremis hujus vementio fit secundæ & tertiæ.*

MENALCAS, MOPSUS.

MEN.

INTERPRETATIO.

MEN. *Mopse, siquidem una sumus; periti uterque, tu fistula canere, ego canere versus: cur nondum hic procubuimus inter ulmos mixtas corylis?* MOP. *Tu* natu *major, justum est ut tibi obediam, o Menalca: seu subimus umbracula fluctuantia ventis agitantibus, seu potius cavernam. Vide quomodo vitis agrestis prætexit cavernam uvis raris.* MEN. *Amyntas unus tecum potest contendere in montibus nostris.* MOP. *Quid* mirum, *cum ipse contendat vincere Phœbum cantu!*

CUr non, Mopse, boni quoniam convenimus unum,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?
MO. Tu major: tibi me est æquum parere, Menalca,
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras
Sive antro potius succedimus: aspice ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
MO. Quid si idem certet Phœbum superare canendo?

NOTÆ.

4. *TU major.*] Ambo tamen juniores. Sic tum deinde v. 19. Mopsus ad Menalcam: *sed tu desine plura, puer.* Et vicissim Menalcas ad Mopsum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5. *Zephyris.*] *Zephyrus* ventus flans ab occasu æquinoctiali: dictus quasi ζαηφόρος *vitam ferens.* Latinis *Favonius. Hic est genitalis mundi spiritus, a fovendo dictus,* inquit Plinius lib. 16. 25. sive ut habent quidam codices, *a favendo.*

7. *Labrusca.*] Vitis sylvestris: sic dicta, vel quia circa macerias & septa, in terræ marginibus & labris nascitur; vel quia a sapore acerbo labra lædit. De *Amynta* Ecl. 2. 35. De *Phœbo* Ecl. 3. 62.

10. *Phyllidis ignes.*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonta Thesei gis Athenienſis ex Phædra filium amavit, cepitque e Trojano bello redeuntem. Is Athenas ad componenda regni negotia sus, illic longiores contra fidem datam ret moras; Phyllis spretam se rata, amori patientia vitam laqueo finivit, & in arb amygdalum foliis carentem est conversa. versus deinde Demophoon cum arborem plexus esset, illa sponsi adventum veluti tiens emisit folia: unde folia quæ ante τάλα dicebantur, ab ejus nomine dicta φύλλα.

M. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi,
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer, ſucceſſimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coryli teſtes & flumina Nymphis:
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque Deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egere diebus (nem
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq; am-
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones

ME. *Moſe, incipe primus, ſi habes, aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe: Tityrus cuſtodiet hœdos paſcentes.* MO. *Meditabor potius illa carmina, quæ nuper ſcripſi in cortice fagi, & per vices canens inſculpſi: tu poſtea fac ut contendat Amyntas.* M. *Quanto ſalix flexilis inferior eſt olivæ, quanto parva ſaliunca rubentibus roſis, tanto tibi inferior eſt Amyntas, mea* quidem *ſententia.* MO. *At tu, puer, omitte plura loqui, ingreſſi ſumus in antrum. Nymphæ lugebant Daphnim defunctum fera morte: vos, o coryli & fluvii, teſtes fuiſtis Nympharum* luctus. *Dum mater amplexa miſerandum cadaver filii ſui, & Deos & ſidera fera appellaret. O Daphni, nullus boves deduxit e paſtu ad fluvios frigidos, per illos dies: nulla quadrupes nec deguſtavit aquam, nec attigit herbam graminis. O Daphni, & montes inculti, & ſylvæ, dicunt leones*

NOTÆ.

11. *Alconis.*] Alcon celebris ſagittarius Cretenſis, qui in ſerpentem Phaleri filii ſui corpori circumplicatum tam induſtrie ſagittam direxit, ut eam in ſerpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri.*] Codrus rex Athenienſium fuit; qui bello adverſus Lacones, ut ait Servius; aut Dorienſes, ut Juſtinus, aut Thraces, ut Plutarchus: cum ab oraculo reſponſum eſſet, eum populum victorem fore, cujus rex periiſſet; atque adeo edictum fuiſſet ab hoſtibus, ne quis regem Athenienſem læderet: ipſe ſumpto ignotis habitu, jurgiis aliquos ex hoſtibus laceſſivit, ab iiſque occiſus eſt: hoſtes re cognita ſine prœlio victi domum abierunt. *Phyllis* tamen, *Alcon*, & *Codrus*, fortaſſe hic paſtoritia nomina ſunt. Fuit & *Codrus* poëta, de quo Ecl. 7. 22.

14. *Modulans alterna notavi.*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram, deſcriberem in fagi cortice. De *fago* Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] *Puniceus*, ſive *phœniceus* color ſplendide rubet: *quales fructus palmæ arboris non ſole incocti: unde ſpadicis & phœnicei nomen est*; inquit Gellius, l. 2. 26. σπάδιξ enim Dorice ſignificat, *avulſum e palma termitem cum fructu*: & communiter, φοῖνιξ *palma* eſt & *palma fructus*. *Saliunca*] Ex Plinio l. 21. 7. *foliosa quidem eſt, ſed brevis, & quæ necti non poſſit, ramulici numero roſæ cohæret herba, verius quam flos. Veſtibus interponi eam gratiſſimum.* Alii Lavendulam eſſe putant; alii nardum Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim.*] Aptum mihi videtur Julio Cæſari nomen: Lauream enim ſignificat. At Cæſar, ex Suet. c. 45, *Calvitii ſui deformitatem cum iniquiſſime ferret, ex omnibus decretis ſibi a ſenatu, populoque honoribus, non aliud aut recepit, aut uſurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo geſtandæ.* Bene item, *crudeli funere.* Quia Cæſar medio in ſenatu, tribus & viginti pugionum ictibus occiſus eſt, ducibus conjurationis Bruto & Caſſio, ejuſdem familiaribus, idibus Martiis.

23. *Mater.*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam, quæ paulo ante diem cædis, ſomniavit maritum *in gremio ſuo confodi:* ex Suet. 81. ego matrem *Romam* puto: quæ corpus ejus medio in foro, pro roſtris, inſolito tumultu & gentium omnium comploratione combuſſit: igne ex ipſis tribunalibus ac ſubſelliis excitato: ut eſt apud Sueton. 84.

24. *Non ulli paſtos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæſaris præceſſerunt. *Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos & ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic ſignificantur, ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.*

26. *Libavit.*] Guſtavit, attigit. Æn. 1. 740.

27. *Pœnos leones.*] Punicos; id eſt Carthaginenſes, ſeu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quaſi Phœni: quia e Phœnicia profecti, duce Eliſa, ſive Didone. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum & monſtrorum eſt Africa. In qua Cæſar Catonem, Scipionem, & Jubam vicerat.

Interitum

ipſos Africæ doluiſſe mortem tuam. Daphnis etiam induxit morem ſubligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas in honorem *Bacchi, & induendi flexiles haſtas teneris frondibus. Ut vitis eſt ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut meſſes agrorum fertilium: ſic tu* eras *ornamentum omne tuorum; ex quo mors te abſtulit, ipſa Pales atque ipſe Apollo deſeruit arva. Sæpe miſerum lolium, & infœcundæ avenæ regnant in ſulcis, quibus commiſimus magna hordea. Carduus, aut paliurus* armatus *ſpinis acutis naſcitur pro dulci viola, & narciſſo purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, o paſtores! Daphnis jubet hæc ſibi præſtari: & ſtatuite ſepulchrum, & adjicite ſepulchro epitaphium: Ego Daphnis* hic jaceo, *celebris in ſylvis hinc uſque ad cœlum: magiſter pulchri pecoris, ipſe pulchrior.* ME. *Tales mihi ſunto tui, o divine poëta, qualis res* eſt *fatigatis jomnus in herbis, & qualis res* eſt *æſtuantibus*

Interitum, monteſque feri ſylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit: Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulci
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſylvis hinc uſq; ad ſidera notus,
Formoſi pecoris cuſtos formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtus

Dulcis aquæ
Nec calamis
Fortunate pu
Nos tamen h
Dicemus, Da
Daphnin ad a
MOP. An q
Et puer ipſe
ampridem
ME. Candi
Sub pedibuſ
Ergo alacris
Panaque, pa
Nec lupus i
Illa dolum
ipſi lætitia v
intonſi mon
pſa ſonant

acem. Ipſi m
us, ipſa arbores

NOTÆ.

29. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc aperte ad Cæſarem pertinet, quem conſtat primum ſacra Liberi patris tranſtuliſſe Romam, & Liberalia inſtituiſſe*, inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo ſacra Liberi multo ante nota fuiſſe Romæ manifeſtum eſt. Niſi forte dicatur magnificentius ea deinceps a Julio celebrata: eo quod periculoſiſſimo certamine Pompeii filios ad Mundam viciſſet, ipſo Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæſare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiiſſe quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi inſignia fuere, *Tigres*: quibus currui ſubligatis circumvehi ſolitus eſt. *Thyrſus*, haſta erat, veſtita pampinis & hedera, armata cuſpide in cori formam deſinente: Bacchi geſtamen & comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrſus quippe dicitur, quicquid ita ſurgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiaſus* eſt chorus, ſive ſacra ſodalitas canentium, ſaltantium, convivantium: non ſemper ad Bacchum, ſed ad alia etiam divina pertinens. Dicturque, a θύια ἄσαι, divina canere. De *Baccho* infra v. 69.

29. *Curru ſubjungere tigres.*] *Curru* pro *currui*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extuſiere per *uis*, *curruis*: & dativum per *ui*, *currui*. Unde poſtea ſicut genitivum contraxere in *us*, *curruis*, *currus*; ita aliquando contraxere dativum in *u*, *currui*, *curru*. innuit Gellius l. 4. 16. qui multa congeſ empla Virgilii & aliorum. Sic Æ. 1. 261. *metu.* 6. 465. *teque aſpectu ne ſubtrahe.* 9. *venatu invigilant pueri. Tigres.*] Bene *Ar as.* Tigris enim vox eſt Armena, ex Va Medica, ex Plinio: quæ celeritatem ſigni Unde apud eos, feram illam, ſagittam, & men celebre ſignificat.

35. *Ipſa Pales, &c.*] Pales Dea paſtor pabuli: quam tamen Varro vult eſſe maſc generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius i gitur: ſic dictus a νομὸς, *paſcuum*; quia olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro ge hordeum pro quolibet frumento.

37. *Infelix lolium, &c.*] Lolium, Cot Weed: Græcis ζιζάνιον. *Avena.*] Du altera ſativa, & ad equinum pabulum utilis tera plane inanis ac ſterilis, de qua hic ſe In hanc ultimam, & in lolium dicuntur menta degenerare.

38. *Purpureo narciſſo.*] Duplex narciſſ cies; præcipua, ex Dioſcoride, l. 4. 161. *albus*, inquit, *intus crocens*, κροκῶδης; *in buſdam purpureus*, πορφυροειδὴς.

39. *Carduus &, &c.*] Carduus agreſtis, Thiſtle. *Paliurus.*] Herba, vel juxta frutex aſperrimus: quidam ſpinam albam tant.

Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo: 49
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninq; tuum tollemus ad aſtra: (nis.
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoq; Daph-
MOP. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis. 55
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſylvas & cætera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis 60
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta: Deus, Deus ille, Menalca.

ſedare ſitim ſcaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantum æquas magiſtrum fiſtula, ſed etiam voce. Felix juvenis, tu modo eris primus poſt eum. Nos tamen viciſſim tibi qualicumque modo canemus hæc noſtra, & Daphnim tuum tollemus in cœlum: Daphnim tollemus in cœlum, Daphnis nos etiam dilexit. MOP. *An ulla res mihi ſit pretioſior, quam hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.* ME. *Daphnis ſplendens miratur portas cœli a ſe non ante viſas, & deſpicit ſub pedibus nubila & aſtra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campoſque omnes, & Pana, & paſtores, & Dryadas virgines. Neq; lupus ſtruit inſidias gregi, neq; ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis. Daphnis bonus diligit*

acem. Ipſi montes inculti emittunt clamores ad aſtra præ *gaudio, ipſæ rupes* modulantur ver-
is, ipſa arbores modulantur hoc: Deus, o Menalca, Deus ille eſt.

NOTÆ.

49. *Alter ab illo.*] Secundus; non dignitate uidem, quia doctrina par utrique eſſe dicitur, *Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum:* ed ordine tantum temporis: Ita ut alter alteri t ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, Hopſus vero ſecundus & junior, *Magiſter* autem le Mopſi, videtur ipſe fuiſſe Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inqui- nt, Menalcas Virgilius eſt, ſiquidem deinde di- it de ſua fiſtula: *Hæc nos, Formoſum Corydon rdebat Alexim: Hæc eadem docuit, &c.* Vir- ilium autem non amavit J. Cæſar, quippe ig- otum adhuc tunc temporis: atque adeo Daph- is non eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quo mi- us dicamus amatos a Cæſare Mantuanos, & æteros Galliæ Ciſalpinæ populos: utpote ex a provincia, quam Cæſar tantopere expetiiſſet. irgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe.*] Negat Servius poſſe id con- enire J. Cæſari, qui non puer, ſed annos na- us 56. interfectus eſt. Ego exiſtimo Cæſarem onſulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat nter cœleſtes Deos: Dii vero cenſebantur vi- orem ſemper habere juvenilem; nec aliam ob auſam *Heben*, ſive *Juventam*, Diis ad pocula iniſtrantia adhibebant. Contra *Senectus* inter nferna numina numerabatur. Æn. 6. 275. *rimiſque in faucibus Orci, &c. pallentesque abitant morbi, triſtiſque ſenectus.* Sic Ovid. er. l. 4. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconcepta juventa: Tu puer æternus, tu formoſiſſimus alto Conſpiceris cœlo.*

56. *Candidus.*] Color Diis ſuperis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibul. l. 3. 6. 1. *Candide Liber, ades.* Ovid. Triſt. 5. 514. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non male cœli veſtibulum & limen vocari poteſt. *Limen.*] Eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius. Sic dicitur vel a *limes*, quia terminatur hic domus; vel a limus, id eſt *obliquus* & *tranſverſus*, ut vult Feſtus.

Olympi.] Montes duodecim hoc nomine inſigniti ſunt. Præcipuus in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum uſque pertinere dicatur; immo & pro cœlo ſumatur a poetis. Dictus quaſi ὁλολαμπὴς, *totus lucidus*, quia nubes excedit & ſole ſemper illuſtratur. De *Dryadibus.* Ecl. 2. 46. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

64. *Deus, Deus, ille, &c.*] Conſtat honores Divinos J. Cæſari a Triumviris decretos eſſe, paulo poſt Triumviratum conſtitutum, anno U. C. 712. Lepido 11. & Munatio Planco Coſſ. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, conſtrueretur: ut ſimulacrum ejus ludis Circenſibus una cum ſimulacro Veneris circumferretur: ut ſi qua victoria nunciaretur, ei ſeorſum quaſi victori ſacrificaretur: ut qui in ejus ædem confugiſſet, ab injuria tutus eſſet. Et ab eo tempore Octavianus ſe *Divi* filium appellavit.

Sis

Utinam ſis commodus, & propitius tuis! ecce quatuor aras, ecce duas tibi, & duo altaria Phœbo erecta. Singulis annis offeram tibi duo vaſa recenti lacte undantia, & duo vaſa pinguis olei. Inſertimque lætificans epulas copioſo vino; ad ignem, ſi fuerit hyems; ſub umbraculis, ſi fuerit æſtas: effundam e calicibus vina Chia, quæ ſunt novum nectar. Damœtas, & Ægon Cretenſis mihi canent: Alphesibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuam ſemper fient, & cum ſolvemus Nymphis vota annua, & cum circuimus campos cum hoſtia. Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piſcis amnes, & quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ vore: ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt. Agreſtes ſingulis annis ſic tibi facient, quemadmodum Baccho & Cereri. Tu quoque adiges eos ad vota ſolvenda.

Sis bonus o felixque tuis! en quattuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo:
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo imprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbra;
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt; & cum ſolennia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis ama
Dumq; thymo paſcentur apes, dum rore cic
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; maneb
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoq; votis.

NOTÆ.

65. *Felixque tuis.*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quam is qui facit alios felices. Æn. 1. 334.

68. *Crateraſque*] *Crater* Græca vox, κρατὴρ, a κεράννυμι miſceo; iſtud autem a κέρας cornu: quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iiſque vinum aqua miſcerent.

69. *Bacch.*] Vino, cujus inventor Bacchus a poëtis dicitur: Jovis ex Semele filius: διμήτωρ *bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ tranſlatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto: turba ſtipatus temulentarum & vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixere. Supra v. 29.

71. *Arviſia nectar.*] Ab Arviſo, promontorio Chii inſulæ, in mari Ægeo, ubi vinum exquiſtiſſimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambroſia* cibus: ſæpe tamen promiſcue ſumuntur: utrumque immortalitatem ſignificat. *Nectar* enim a νη privata particula, & κτείνω occido: *ambroſia*, ab α privativo, & βροτὸς mortalis. Utrumque miniſtrarunt diis Hebe, ſive Juventa, & Ganymedes. *Calathis.*] Poculis ad ſpeciem calathorum formatis. Ecl. 2. 46. Et Martialis apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyri, nos Bacchus amat*: unde patet calathum poculum quoque eſſe, non tantum caniſtrum.

72. *Damœtas, &c.*] Ecl. 3. 1. *Ægon.*] ab αἴξ capris: dictus *Lyctius*, a Lycto Cretæ inſulæ civitate.

73. *Alpheſibœus.*] Ab ἀλφέω invenio, & βοῦς bos. Hoc loco nomen paſtoris proprium, ſed apud Homerum Il. 18. 593. epitheton puellarum, quæ propter formam reperie multos juvenes, a quibus boves accipie munerum loco: quia opes omnes illis poribus in gregibus ſitæ erant. De Se Ecl. 6. in arg.

74. *Et cum ſolemnia vota.*] Sacra Ny fieri ſolita; vel in agris, ut Turnebo p vel etiam in domibus, ut Victorio. Su ſunt quæ *ſolum in anno* fiunt, id eſt, ſingulis annis.

75. *Et cum luſtrabimus agros.*] Sacri innuit dictum *Ambarvale*. De quo Ge 345.

79. *Cerérique.*] Ceres Saturni & Opis mater Proſerpinæ, quam a Plutone r fertur laborioſiſſime toto orbe quæſiviſſe gum, & cultus terræ, magna ex parte trix.

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qui ſuſcipit, poſtulat aliquid a Deo, eidemq quid promittit. Si Deus promiſſa an tum vovens quaſi damnatur, & judicio tur promiſſa exolvere. Unde Deus *damnare votis* vel *voti*, cum poſtulata & ſic adigit voventem ad exolvenda pro Livius, dec. 3. l. 7. *Deos, Deaſque precab ut illis fauſtum iter felixque pugna eſſet damnarentur ipſi votorum, quæ* pro *iis ſ ſent.* Æneid. 5. 237. eodem ſenſu *voti reus.*

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta. 85
Hæc nos: Formoſum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
MO. At tu ſume pedum, quod me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (& erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque ære, Menalca. 90

MO. *Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim ſuſurrus Auſtri ingruentis, nec ripæ undis verberatæ ſic me delectant, neque fluvii qui inter lapidoſas valles volvuntur.* ME. *Prius tibi dabo hanc tenuem fiſtulam: qua ego didici canere: Formoſum Corydon amabat Alexim; eademque didici, Cujus pecus? an Melibœi?* MO. *Tu vero, Menalca, accipe pedum inſigne nodis æqualiter diſtantibus, & tunc tamen merebatur amari.*

ære: quod Antigenes non obtinuit, licet ſæpe à me peteret; &

NOTÆ.

82. *Venientis ſibilus Auſtri.*] Venientis, id eſt, naſcentis: tunc enim potius eſt aura, quam ventus. Sic Æn. 5. 344. *gratior & pulchro veniens in corpore virtus:* id eſt, *naſcens & creſcens.* De Auſtro, Eclog. 2. 58.

86. *Hæc nos: formoſum, &c.*] Hac eâdem fiſtula cecinimus Eclogam 2. quæ incipit: *Formoſum paſtor Corydon, &c.*] Item Eclogam 3. quæ incipit: *Dic mihi, Damœta, cujum pecus an Melibœi?*

88. *Pedum.*] Virgam paſtoralem incurvam: *formoſum ære,* quo ſuppactum eſt, & *nodis paribus,* id eſt, nodis qui æquali intervallo à ſe invicem diſtant.

ECLOGA VI.

* SILENUS.

ARGUMENTUM.

SILENUS pueros Chromin & Mnaſilum docet primam rerum originem, juxta doctrinam Epicuri, additque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philoſophum; per Chromin & Mnaſilum, Virgilium & Varum, Syronis ea in philoſophia diſcipulos, intelligunt interpretes. Certe Romæ tunc temporis vigebat hæc ſecta plurimum. Et Virgilium *quidem oſtendit hæc Ecloga diſciplinæ hnic aliquando adhæſiſſe. Nam conſequentibus annis videtur ad Pythagoram aut Platonem deflexiſſe, cujus Philoſophiam ſequitur,* Æn. 6. 724. Varum *autem illum, de quo hic ſermo, ab Epicuri diſciplina, etiam in moribus, non abhorruiſſe conjicio, ex Ode Horatii* 18. *lib.* 1. *quæ ad eum ſcripta eſt, & plane Epicureum ſapit. De* Syrone *utriuſque præceptore habemus apud Ciceronem, & quod ipſius Ciceronis amicus fuerit,* Epiſt. famil. *l.* 6. 11. *& quod vir optimus, doctiſſimuſque Epicureus,* De finib. *l.* 2. 119. *Quo eodem ex opere facile colligitur, eam in Italia floruiſſe ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.*

Ex hoc primo Eclogæ verſu, Prima Syracoſio, &c. *ſunt qui probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam eſſe; eamque à Cicerone fuiſſe auditam in theatro, cum à Cytheride ſive Lycoride mima cantaretur; unde ad ſuam & Virgilii laudem Cicero exclamarit:* Magnæ ſpes altera Romæ. *Sed hæc Donati ſomnia ſunt, qualia multa ſomniavit. Videtur quippe poeta profiteri Ecl.* 1. *veniſſe ſe primo Romam, ut agros recuperaret ſuos: at Cicero annis ante Diviſionem agrorum fermè duobus obiit, nempe ſub initium Triumviralis proſcriptionis, anno U. C.* 711. *cum agri diviſi non ſint niſi anno U. C.* 713. *ineunte. Immo probo ego ex iiſdem verſibus, hanc non eſſe primam:* Prima Syracoſio dignata eſt ludere verſu: *igitur non jam primum; ſed o & a*

etiam luſerat, idque unum ſignificat, ſe primum omnium inter Latinos, Bucolicum ſcribendi nus e Græcia ſeu Sicilia, tranſtuliſſe. Quo autem ordine ac tempore hæc ſcripta ſit, incertum

NOTÆ.

* *SILENUS.*] Senex, Bacchi nutritius & pædagogus; ſemper aſino vehi, ſemper ebrius deſcribi ſolitus; cornuto capite, ſimis naribus: magnæ tamen ſolertiæ, unde dicitur multa ſapienter ediſſeruiſſe regi Midæ: memoraturque rex Antigonus vertiſſe ſibi laudi, quod ab hoſtibus propter deformitatem quaſi Silenus rideretur, ut eſt apud Senec. De Ira, l. 3. 22. Nomen a σιλλαίνειν, *ſcommata jacere, cavallari*, ex Ælian. l. 3. Var. Hiſt. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri ſeniores, ex Pauſania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem e Bacchi comitibus etiam fuerunt, ſalacitate inſignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam eſſe adductum. Hyeronymus in vita Pauli Eremitæ, unum quoque a S. Antonio viſum eſſe teſtatur: itemque alium ab omni Alexandrino pop Conſtantini temporibus. Alii tamen hos ter ſpectra aut naturæ monſtra referunt, tumque id genus revocant ad fabulas. Non deducit Ælianus a σεσηράναι, quod eſt, *os ha in modum rictus canini conformatum*: Caſau nus a Dorica σάταρ, *jocari*: aliunde

Panes his non abſimiles, quorum pri *Pan*, Mercurii filius; a πᾶν, *omne*: de multa Ecl. 2. 31.

Fauni, a *fando* dicti: quia ſylveſtribus locis affari homines & alloqui putabant quod aiunt in prælio Romanos inter & E ſcos de reſtituendis in regnum Tarquinii diſſe: voce e ſylvis erumpente, quæ Rom bono eſſe animo juberet.

Sylvanus & *ſylvani*, a *ſylvis* dicti. Ecl. 24.

INTERPRETATIO.

Muſa mea, prima omnium *dignata eſt canere Sicula carmina: nec eam pudnit incolere nemora. Cum canerem reges & bella, Apollo* mihi *vellicavit aurem, & me* ſic *admonuit: Tityre, decet paſtorem paſcere pingues oves, & componere tennes verſus. Ego nunc, o Vare, exercebo fragili*

PRima Syracoſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges & prælia, Cynthius aur
Vellit, & admonuit: Paſtorem, Tityre, ping
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; ſuper tibi erunt qui dicere laud
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)

NOTÆ.

1. *Prima Syracoſio.*] Primus e Latinis non ſum dedignatus ſcribere carmina bucolica ad imitationem Theocriti Syracuſani. *Syracoſio:* ut brevis eſſet ſyllaba tertia quæ alioqui longa eſt in *Syracuſio*, Συρακουσίῳ *Syracuſæ*, urbs Siciliæ tunc ampliſſima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone ambitu ſuo complectens. Nunc *Saraguſa*.

2 *Thalia.*] Una e novem Mutis, comœdiæ & ludicrorum præſes: a θάλλω *vireſco, floreo, exhilaror.*

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur Virgilius res Albanas primo tractandas ſuſcepiſſe, ſed abjeciſſe deinde opus, & ad bucolica ſtudium convertiſſe. *Cynthius.*] Et Cynthia, nomina Apollinis & Dianæ: quia nati ambo in inſula maris Ægæi *Delo*, ubi mons eſt *Cynthus*.

4. *Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*; ſive quia, ut vult Eraſmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem eſſe teſtem volebant: unde Horat. Sat. l. 1. 9. 75. *Licet anteſtari? ego vero oppono auriculam, rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ conſecrata eſt; quemadmodum Genio, & digiti Minervæ. *Tityrum* hic pellat Virgilius, ut Ecl. 1. 1.

5. *Deductum Carmen.*] Id eſt, tenue: na, quæ ad majorem tenuitatem nendo citur. Horat. Epiſt. l. 2. 1. 225. *Tenui de poemata filo.* Tibul. l. 1. 3. 86. *Deducat ſtemina longa colo.*

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud pretes. Alii enim laudes illas attribuunt *P pheno Varo*; alii *P. Quintilio Varo*; alii lio *Cremonenſi*, quem item *Varum* vocant. ſtat hos tres Virgilii æquales fuiſſe. Et nus quidem *Varus*, Servii Sulpicii juriſcon diſcipulus, juriſconſultus ipſe fuit cel qui ex arte ſutoria; aut, ut volunt alii, ria, ad conſulatum adrepſit, an. U. C. 75 geſtorum libros ſcripſit quadraginta. L a Gellio propter ſtudium antiquitatis, lib Ab Horatio memoratur propter vatritem lib. 1. 3. Ab interpretibus Horatii, Crem ſis dictus. Tamen huic non puto dicat hanc Eclogam; tum quia nulla laude

Agreſt

Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoq; ſi quis
Captus amore leget; te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis & Mnaſilus in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant:
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle:
Ægle Naïadum pulcherrima: jamque videnti

ſtula ruſticam muſam: ſiquidem multi ſuppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, & ſcribere funeſta bella. Canto ea, quæ a Phœbo juſſus ſum cantare. Si tamen aliquis, ſi aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus; te noſtræ myricæ, te omnis ſylva reſonabit, o Vare: nullaque pagina magis placet Apollini, quam quæ ſibi præfixit Vari nomen. Pergite, o Muſæ. Chromis & Mnaſilus pueri viderunt Silenum in caverna proſtratum ſomno: venis tumentibus heſterno vino, ut mos eſt. Erant procul humi coronæ, tantum lapſæ e capite: Et grande poculum ſuſpenſum erat per anſam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula confecta *ex ipſis coronis: ſæpe enim* ille *ſenex utrumque deceperat ſpe verſuum. Ægle adjungit ſe ſociam, & accedit pavidis: Ægle formoſiſſima Naiadum: Et* ipſis *jam oculos aperienti,*

NOTÆ.

ſed una forenſi claruit: tum quia, cum ſutor dicatur fuiſſe, nec ad conſulatum niſi diu poſt obitum Virgilii pervenerit; non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ ſcriberentur, ſatis Virgilii fortunæ præſtitiſſe, ut hic illi tam effuſis laudibus adularetur. *Quintilius* vero *Cremonenſis*, de quo ſic Euſebii Chron. ad annum primum Olymp. 189. qui reſpondet anno U. C. 730. *Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur.* Idem ille eſt, quem Servius Virgilii cognatum appellat; & cujus in morte Horatius Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Sed huic a nemine, præterquam a Gramaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes iſtæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ ſunt: qui magnis muneribus ſub Auguſti imperio perfunctus eſt. Conſul an. U. C. 741. Syriæ deinde præſes per annos octo. Denique miſſus in Germaniam cum tribus legionibus; quas ingenti clade amiſit, inſidiis ab Arminio circumventus, an. U. C. 762. tanto ſuo dolore, ut ſibi conſciverit mortem; tanto Auguſti luctu, ut caput illidens parieti exclamaret, *Vare, legiones redde.*

7. *Et triſtia bella.*] Miror hic Nannium & alios, qui bella intelligunt Germanica, Varo tam funeſta: illa enim anno, poſt obitum Virgilii ſeptimo circiter & vigeſimo, geſta ſunt. Bella igitur ſignificantur alia, quibus Varus per Triumvirales tumultus intertuerat: *triſtia*, non illi, ſed ejus hoſtibus, & patriæ generatim.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruerit a tuis factis heroico verſu deſcribendis: ſi quis tamen hæc legat bucolica; is nomen tuum noſtris in ſylvis, ſeu bucolicis, undique ſparſum reperiet: quod quidem ideo undique ſparſi, qui ſcio, ſcripta Phœbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona Ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. 4. 6. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

13. *Chromis & Mnaſilus.* Juniones Satyri. *Chromis* a χρόμις, *hinnitus, andacia.*

Mnaſilus.] a μνάω, *meminiſſe facio:* & σίλλος, *ſcomma.*

15. *Iaccho.*] Bacchi nomen, ab ἰαχὴ, *clamor:* ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum:* ſerta procul jacebant: tantum delapſa e capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus: Jacebat, dormiebat, vinum inhalabat, omnes habebat ebrietatis notas: hæc una tantum nota deerat, quod ſerta non gereret in capite. Hic enim erat ebriorum mos. *Capiam coronam mi in caput, aſſimulabo me eſſe ebrium*, Plaut. in Amphit. 3. 4. 16. *Capiti.*] pro capite. Sic. G. 1. 267. *Nunc torrete igni fruges.*

17. *Cantharus.*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui κάνθαρος dicitur. Baccho ſacer eſt: unde notatus ſuperbia C. Marius, quod poſt victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo auſus fuerit, ex Plin. l. 33. 11.

18. *Ambo.*] *Ambos* Latina forma; *ambo* Græca, ἄμφω. Sic *duos* & *duo*, δύο. Ecl. 5. 68. *Crateraſque duos ſtatuam.* Æn. 11. 285. *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet Terra viros.*

21. *Ægle Naiadum pulcherrima.*] Ab αἴγλη, *ſplendor.* Nymphæ nomen Neæræ & Solis filia. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46. Dicuntur *Na-i-a-des*, quadriſyllaba voce, ut hic; vel *Naiades*, aut *Naides*, triſyllaba voce, ut Ecl. 10. 10. *Naiades indigno cum Gallus amore periret.*

linit frontem & tempora moris rubris. Ille videns fraudem: Cur, ait, implicatis mihi *vinc[u]la? expedite me* ex iis, *O pueri: ſufficit quod potuerim deprehendi* à vobis. *Audite verſus quos petitis: vobis verſus; huic Ægle, aliud præmium erit: ſimul ipſe incipit. Tunc vero aſpiceres Faunos & feras ſaltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnaſſus adeo lætatur Apolline, nec Rhodope & Iſmarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo ſemina terrarum, & aeris, & maris, & ſimul puri ignis, congregata fuerint in immenſo vacuo: ut* ex *his primis omnia principia, & ipſa moles recentis mundi coaluerit. Deinde* quomodo *terra*

Saguineis frontem moris & tempora pingit,
Ille dolum ridens: Quo vincula nectitis? inqui
Solvite me, pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque vid
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes, [phe
Nec tantum Rhodope miratur & Iſmarus O
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque animæque, mariſque fuiſſe
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbi
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea Ponto

NOTÆ.

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morum*, fructus arboris *mori*: Mulberry. Vocat *ſanguinea*: quod, candida cum eſſent prius, è ſanguine Pyrami & Thisbes ruborem induerint. Ovid. Met. 4. 54.

25. *Satis eſt potuiſſe videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia*, inquit Servius, *ſemidei, cum volunt tantum, videntur:* atque adeo, ſi videri volunt, ſignum eſt eos velle videntibus poſtulata concedere. Vel ſenſus eſt, Solvite me, ſatis enim ludi eſt, quod is viſus ſim vobis, qui ligari poſſem.

27. *In numerum Ludere.*] Saltare, ita ut motuum ratio & menſura, cantuum rationi & menſuræ reſpondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Eclog.

29. *Parnaſſia rupes.*] Mons in Phocide, Cithæroni & Heliconi vicinus; gemino vertice: quorum alter *Niſa* vocatur, Baccho ſacer: alter *Cirrha*, Phœbo Muſiſque dicatus.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ, nivibus ſemper horrens, ad Euxinum mare protenſus, ex quo Hebrus profluit. *Iſmarus.*] Plur. *Iſmara:* mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab oſtiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo G. 4. 454. De *Orpheo*, ibid.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philoſophi Athenienſis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Chriſtum circiter 341. regnante in Macedonia Philippo, Alexandri patre: ex calculo ſenex obiit. Cujus philoſophiam de rerum natura verſibus perſecutus eſt Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum* & *inane*: quia quicquid eſt, vel continetur, & eſt *plenum*; vel continet, & eſt *inane*. *Inane* vocabat, tium uſquequaque diffuſum, carens cor bus; *plenum* appellabat, atamos, ſive m corpuſcula, toto inani volitantia; quæ Virgilio *ſemina* vocantur: quorum ex fo to concurſu coaluerint illa quatuor, quæ mus elementa, ignis, aqua, terra, & aer. Ae hic *animam* vocat, poſt Lucretium l. 6. *Ventus ubi, atque anima ſubito vis maxima dam.* Quia *animabilis & ſpirabilis eſt*, ex De nat. Deor. 2. 91. Ex his porro eleme inter ſe ordinatis ac temperatis, cœlum, animalia, cæteraque deinde formata ſunt.

35. *Solum.*] Primo dicitur de planta Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum peragr nullius ante trita ſolo.* Hinc *ſolea* dicta partem illam pedis obtegit. Hinc & pro terra vulgo ſumitur, ex Varr. l. 4. de quia *ſolo*, id eſt, planta pedis teritur. pro terra tantum, ſed pro unaquaque re alteri ſupponitur, eamque ſuſtentat. Pro ri, Æn. 5. 198. *Vaſtis tremit ictibus aru pis, ſubtrahiturque ſolum.* Pro cœlo Ovid Met. 1. 73. *Aſtra tenent cæleſte* Frequentius tamen pro terra, tam in lari, quam in plurali numero, G. 1. 8 *ſaturare ſimo pingui pudeat ſola.*

Diſcludere Nerea ponto.] *Pontus* hic u tur, non pro aquis, ſed pro loco, ſive tatibus terrarum, in quibus aquæ ſeg ſunt. *Nereus* vero ſumitur pro aquis ip juxta Orpheum, Deorum antiquiſſimu juxta alios, Oceani & Tethyos filius. Id Doride, ſorore & uxore ſua, maximam pharum marinarum turbam ſuſcepit, qua *reides* dictæ: *Nerea*, accuſativus Græcus.

Cœ

Cœperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Jamq; novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errant animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſq; refert volucres, furtumq; Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,

cœperit ſolidari, & aquas diſpellere à ſe in mare, & accipere ſenſim ſpecies rerum. Poſtea quomodo terra miraretur ſolem recentem emicare, & quomodo pluviæ deciderent è nimbis alte remotis à terra: cum nemora tunc inciperent creſcere, & cum animalia adhuc rara vagarentur per montes nondum cognitos. Deinde narrat ſaxa projecta à Pyrrha, tempora Saturni, & aves Caucaſi, & ignem ſubreptum à Prometheo. Addit his rebus, quem ad fontem Argonautæ alte vocaſſent Hylan amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Paſiphae; felici ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier miſera, quæ inſania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt campos falſis mugitibus: nulla tamen earum quæſivit tam infames amplexus pecudum; licet metueret ſuo collo jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in fronte polita. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes! at tamen* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis,*

NOTÆ.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervati duntaxat bi duo, & navicula delati in Parnaſſum; qui montium omnium unus aquis ſubmerſus non fuerat. Ibi Themidis oraculum conſuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos è terra omniparente lapides projecere, quorum qui ſunt à Deucalione projecti, in mares; qui à Pyrrha, in fœminas continuo mutati ſunt. Ov. M. 1. 318. *De Saturni regno*, Ec. 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Aſia conjuge, Deucalionis pater: cum ignem è cœlo furatus eſſet, admota ſolis currui face è ferulis confecta: eoque igne, vel hominem è ſe e luto formatum animaſſet; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad uſum hominum reperiſſet; a Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi ſcopulo ligatus eſt: vultur, aut aquila jecori ejus aſſidue perrundendo adhibita. *Caucaſus*, Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium.

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, delicia Herculis, ejuſque comes in Argonautica expeditione. Is cum e navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demerſus eſt: a Nymphis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule & Argonautis diu fruſtra inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42.

Quo fonte.] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat, qui Pruſiadem Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla, omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem raro elidunt, & ſæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

46 *Paſiphaen.*] Filia Solis fuit: nomen a patre deductum, qui πᾶσι φάει omnibus lucet: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vaccæ ligneæ incluſa, Minotaurum e tauro peperit, ſemihominem & ſemibovem. Reliqua Æn. 6. 26. *Virginem* vocat, etſi jam Phædræ, Ariadnes & Androgei matrem: Plauti, Terentii, & Euripidis exemplo; qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior ſit.

48. *Prœtides.*] Filiæ Prœti regis Argivorum, & Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum ſe Junoni forma æquipararent, ab illa in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt a Melampo. *Falſos* mugitus vocat, quia re ipſa non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, exploraſſentque num cornutæ eſſent.

Sub umbroſa ilice reguſtat herbas pallidas: vel conſectatur aliquam vaccam *in numeroſo armento. O Nymphæ, Cretenſes Nymphæ! claudite jam, claudite ſaltus ſylvarum:* ut videamus, *an fortaſſe alicubi vaga veſtigia tauri ſe noſtris oculis offerent obviam. Forſitan aliquæ vaccæ allicient illum ad ſtabula Gortynia, aut ſectantem greges, aut cupidum viridis herbæ. Deinde cantat virginem admiratam poma Heſperidum. Deinde cingit ſoroves Phaetontis muſco corticis amaræ, & attollit e terra excelſas alnos. Deinde cantat quemadmodum una e Muſis deduxerit in colles Bœotiæ* Cornelium *Gallum, deambulantem circa fluenta Permeſſi. & eodmodum Linus paſtor,*

Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas:
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite Nymphæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite ſaltus
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum,
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaethontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum;
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,

quemadmodum totus chorus Apollinis aſſurrexerit huic *viro.* Qua

NOTÆ.

54. *Ruminat.*] *Rumen* eſt pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demiſſi cibi a quibuſdam animalibus revocantur, & reguſtantur; quod *ruminare* dictum eſt.

Pallentes herbas.] Quia calore ſtomachi viriditatem amiſerunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *Ilice*, Ecl. 1. 18.

55. *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba ſunt, vel Paſiphaes, qui Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipſius Sileni Paſiphaen ſolantis, & Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

56. *Claudite.*] Retibus, ſive indagine; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant.

Saltus.] A ſaliendo: pars eſt ſylvarum, vel in qua ſpiſſæ arbores exiliunt & aſſurgunt altius, ut Iſidoro placet; vel potius, ut Varroni, pars vacua & expedita ab arboribus, ubi pecudes libere paſcant & exiliant. Ita G. 3. 143. *Saltibus in vacuis vaſcant. Dictæa.*] a Dicte, qui mons eſt in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluere. G. 4. 152.

58. *Forſitan illum, &c.*] Forteſſe, niſi claudatis ſylvas, effugiet *ſtabula ad Gortynia. Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis inſigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61. *Heſperidum miratam mala puellam.*] Atalanta eſt, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægei inſula; quæ cum procis curſu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem eſt ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote: dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni dederat Venus, ex horto Heſperidum. *Heſperidum* fuere tres, Ægle, Arethuſa, & Heſperethuſa filiæ Heſperi, qui frater Atlantis fuit. Hæ Lixum Mauritaniæ oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretioſos, & a perviglidracone cuſtoditos; quem Hercules occidit fructuſque deprædatus eſt.

62. *Phaethontiadas.*] Sorores Phaethontis, filiæ Solis, a quo dictæ quoque ſunt *Heliades*. Phaethuſa, Lampetie, & Lampethuſa: quæ nimio luctu ob fratrem dejectum e curru Solis in Eridanum, mutatæ ſunt, vel in alnos, ut hic narrat Virgilius; vel in populos, ut Æn. 10. 190. Ovidius vero M. 2. 365. ait ex earum remis electrum, ſive ſuccinum, in Eridanum lacrymarum inſtar ſtillare. *Muſcus*, eſt quid extimo arborum cortici quaſi lanugino ſum & villoſum adhæret. *Cortex* maſculini fœminini generis.

64. *Permeſſi ad flumina Gallum.*] *Permeſſus* fluvius Bœotiæ, ex Helicone profluens. *Gallum.*] De eo, Ecl. 10. in argumentum.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem & Cithæronem, montes Bœotiæ: quæ primo Aonia dicta eſt, ab Aone Neptuni filio, qui montis ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bœotia, a bove; cujus ductu Cadmus pervenit in eum locum, ubi Thebas condidit. Ovid. Metam. 3. 14. Hinc Muſæ *Aonides* appellantur, quia ſacer eſt ipſis Helicon.

66. *Phœbi chorus.*] Muſæ novem, vel poëtæ. *Aſſurrexerit.*] Surrexerit e ſedibus, honoris cauſa. *Linus*, Apollinis & Terpſichores filius, Ecl. 4. 56.

Floribus

Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ;
Aſcræo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto,
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?

coronatus floribus & atri apio, hæc illi dixerit divinis verſibus: En ſume, Muſæ dant tibi hanc fiſtulam; quam prius dederant *Aſcræo ſeni; qua ille canendo ſolebat evocare duras ornos e montibus: hac fiſtula celebratur a te origo Grynææ ſylvæ; ut nulla ſit ſylva, qua magis Apollo glorietur. Quid dicam* ut memoraverit, *aut Scyllam Niſi* filiam; *quam rumor tulit, cinctam latrantibus monſtris* circa *alba crura, diſſipaſſe naves Ulyſſeas, & in profundo mari laniaſſe, heu! nautas pavidos canibus marinis? Aut ut memoraverit corpus Terei converſum* in upupam; *quos cibos, qua munera Philomela illi præparaverit: qua celeritate abierit in deſerta; & quibus pennis miſer volaverit ſuper domum* prius *ſuam?*

NOTÆ.

68. *Apio.*] *Apium*, Parſly: herba coronaria, qua & ſepulcra ſpargi ſolebant ex Suida, & victores Iſthmicis Nemæiſque ludis, itemque epulantes, coronari, ex Horatio Od. l. 2. 7. 23. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ergo ad luctus & delicias idonea.

70. *Aſcræo quos ante ſeni.*] Heſiodo, cujus patria, *Aſcra*, vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere ſitus: qui, ut ipſe de ſe fabulatur initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone paſceret, accepit a Muſis non calamos quidem, ſed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam aſſignat, unde cum Dio patre commigravit Aſcram. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putant. Lis adhuc pendet.

71. *Ornus.*] *Ornus*, Fraxinus ſylveſtris & montana. Wild Aſh.

72. *Grynæi nemoris.*] *Grynium* juxta Strabonem, oppidum fuit Æolidis; ubi templum Apollinis candido e lapide, & lucus eidem ſacer fuit: locus oraculis inſignis. *Gallus* autem, de quo ſuſe dicemus Ecl. 10. fertur reddidiſſe Latinis verſibus quædam ex Euphorione poeta Chalcidenſi: Suidas vero, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mopſopia*, ſive *Confuſa*: in quibus varias hiſtorias, in primiſque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile eſt originem Gyrnæi oraculi fuiſſe deſcriptam, eamque partem a Gallo Latine redditam eſſe.

74. *Quid loquar? aut Scyllam, &c.*] Duplex vulgo *Scylla* diſtinguitur: altera *Niſi* Megarenſium regis filia, quæ patrem, execto fatali ejus capillo, prodidit hoſti Minoi, cujus amore flagrabat; & in avem ceirim eſt converſa. *Ceiris* quibuſdam eſt, a Heron; quibuſdam, a Bittern. Altera *Phorci* filia, quæ cum amaretur a Glauco, per Circes invidiam mutata eſt inferiori parte corporis in caninos rictus, fonte quo lavari ſolebat, veneficiis infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum ſe præcipitem dedit, ibique in ſcopulum eſt converſa; non longe a celebri voragine, cui *Charybdis* nomen eſt: de qua Æn. 3. 420. Hoc loco valida tempeſtate jactatæ ſunt naves Ulyſſis, regis Ithacæ & Dulichii, inſularum in Ionio mari. Igitur pleriq; Virgilium accuſant, quod utramque fabulam confuderit; tribueritque *Scyllæ Niſi*, quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Iidemque non male verſum emendant ex fide MSS. leguntque. *Quid loquar, an Scyllam Niſi, aut quam fama, &c.* Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut, &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. 3. 12. 21. qui *Scyllæ Niſi* canes quoque attribuit: *Per nos, Scylla, patri cano furata capillos, Pube premit rabidos inguinibuſq; canes.* Item Propert. l. 4. 4. 4. *Quid mirum in patrios Scyllam ſæviſſe capillos, Candidaq; in ſævos inguina verſa canes?*

78. *Terei, &c.*] Philomela & Progne filiæ fuerunt Pandionis, Athenienſium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eaque ſuſcepit Itym filium. Poſtea Philomelæ ſtuprum intulit, eique linguam abſcidit, ne ſcelus evulgaret: quo tamen in tela deſcripto, utraque ſoror Itym jugulavit, & Tereo dedit epulandum: prolato deinde ſub finem epularum capite pueri, cum Tereus ſtricto enſe in ultionem raperetur, ipſe in upupam avem mutatus eſt, a Lapwing; Philomela in luſciniam, a Nightingale; Progne in hirundinem; Itys in phaſianum, a Pheaſant.

Silenus cantat omnes fabulas quas felix Eurotas olim audiit, Phœbo canente; & jussit ut lauri discerent: valles repercussæ referunt cantus ad cœlum: quousque Hesperus advenit, cœlo invito, & coegit pastores *colligere oves in stabulis, & recensere numerum* earum.

Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beat
Audiit Eurotas, jussitque edisci lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles;
Cogere donec oves stabulis, numerumque red
Jussit, & invito processit Vesper Olympo.

NOTÆ.

82. *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline; cum Apollo ejus in ripis versaretur, ab amorem Hyacinthi, Laconis pueri.

83 *Eurotas.*] Laconiæ fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Basilipotomo.*

86. *Invito processit Vesper Olympo.*] *Vesper*, sive *Venus*, e septem planetis unus, Solem fere comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer*; Græce φωσφόρος, qua etiam voce Latine usus est Martialis Epig. l. 8. 22. 1. *Phosphore redde diem.* Dicitur & *Eous*, id est, matutinus, Georg. 1. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.* Sero cum apparet, vocatur *Vesper*, *Hesperus*, apud Plautum *Vesperugo.* Hunc equo vehi putabant, ut Solem quadrig Lunam bigis: sed equo mane albo, ser co: unde, quia ex equo in equum desil equos ei dicabant *desultorios*, ex Isido Cassiodoro. Stellam hanc alii Venerem dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem lium Atlantis, Hesperum nomine: qui altissimum conscendisset montem, ut in dera melius contemplaretur, in cœlum creditur, & in Stellam mutatus.

Invito Olympo.] Quia cantus suavitate captus ægre ferebat noctem cum Vesper cedere, quæ cantum abrumperet. De O Eclog. 5. 56.

ECLOGA VII.

* MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT Melibœus pastor contentionem amœbæam, sive alternam, Tyrsidis & Cory se coram & Daphnide judicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone possumus scere Cornelium Gallum, aut Asinium Pollionem, utrumque poeseos laude florentem: in d poetam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud q contenderent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos consulit, de recuperandis agris & bus solicitus, assumitur ab iis in judicem, jubeturque de re sua securus esse. Certe sub storibus non infimæ sortis homines latere, vel ex eo conjici potest, quod aureas marmoreas voveant statuas. Virgilium vero nihil prohibet hic Melibœum *vocari, qui non unam gis personam, sed multiplicem induit.* Tityrum *enim se, in prima Ecloga*; Corydon *secunda*; Menalcam, *in nona, nuncupat. De scriptionis tempore, nihil certum. Affini dyllio Theocriti Octavo.*

NOTA.

* *MELIBOEUS.*] A cura boum dictus: μέλει cura est, βοῦς bos. *Corydon* a κορυδὸς, *alauda, alouette. Daphnis*, a δαφνὶς *laurea*, *Thyrsis*, a θύρσος, *hasta* pampinis vest Bacchi sacris.

MEL

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

MEL.

FOrte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque gregres Corydon & Thyrſis in unum:
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atque ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contra videt; Ocius, inquit,
Huc ades, o Melibœe; caper tibi ſalvus & hœdi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Minicus, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos a lacte domi quæ clauderet agnos:

INTERPRETATIO.

MEL. *Forte Daphnis recubuerat ſub ilice ſuſurrante, & Corydon atque Thyrſis conjunxerant ſimul greges: Thyrſis oves, Corydon capellas tumentes lacte. Uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia: & pares cantu, et parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat a me hircus ipſe dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero ſtatim Daphnim video. Daphnis ubi me videt e regione; dixit, Veni huc cito, o Melibœe: hircus et hœdi tui ſunt in tuto: et ſi potes aliquantulum morari, quieſce ſub hac umbra. Juvenci tui venient ipſi huc per prata ad potandum: hic Mincius virens tegit ripas tenera arundine, et apes ſuſurrant e quercu ſacra. Quid egiſſem? Namque non habebam Alcippen, nec Phyllida, quæ domi ſepararet* a matribus *agnos abductos ab ubere.*

NOTÆ.

1. *Ilice.*] Arbore glanderifera, Holm. Eclog. 1. 18. *Arguta*, ſeu ſtridula; vel ob avium in ea ſedentium concentus; vel ob ventorum inter folia ſuſurrum.

4. *Arcades.*] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi ſimiles. Scena enim hujus Eclogæ, non in Arcadia: ſed in Gallia Ciſalpina ſtatuitur, ad Mincii ripas, non procul a Mantua. De *Arcadibus*, Eclog. 4. 58. *Myrtis*, Eclog. 2. 54.

7. *Vir gregis ipſe caper.*] Caper pro hirco dictus; & *vir* per tranſlationem: nam *vir* propria hominum eſt. Sic G. 3. 125. de tauro: *Quem legere ducem, & pecori dixere marem.* Horat. Od. l. 17. 7. de capellis & hirco: *Olentis uxores mariti.* Auctor hujus licendiæ Theocritus, Idyl. 8. 49. Ὦ τράγε τᾶν αἰγᾶν ἄνερ, *O hirce albarum caprarum vir.*

13. *Minicus.*] Fluvius Galliæ Ciſalpinæ leniſſime fluens, *Menzo:* e Benaco lacu emiſſus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Eque ſacra, &c. quercu.] Sacra apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, & ſingulis addicebant Dryadas & Hamadryadas; quæ cum illis & viverent & occiderent: ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *quercus.* Apud Romanos item, qui Nymphas ſive *Viras querquetulanas* colebant, præſides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo *querquetulanam:* ex Feſto. Apud Gallos etiam, quorum ſacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, ſacra nulla faciebant ſine querneo viſco, Miſſleto of the Oak. ex Plinio l. 16. 44.

Examina.] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas emiſſæ: dictæ ſic, vel ab *exeundo*, quia ab alvearibus exeunt; vel melius, ut probat Voſſius in Etym. quaſi ξημμένα *ſimul ligata.* *Apes* enim dictæ ſunt ab antiquo verbo, *apo:* hoc autem deductum ab ἅπτω *ligo:* quia ſæpe apes colligatæ in cumulum videntur. G. 4. 257. *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Et adhuc Latine aptum dicitur, quicquid ligatum & conjunctum eſt. G. 3. 168. *Ipſis e torquibus aptos junge pares, &c.*

14. *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Famularum Melibœi nomina. *Alcippe*, ab ἀλκὴ *ſubſidium*, & ἵππος *equus*; quaſi curans equos. *Phyllis*, a φύλλον *folium.*

Et

Præterea *magna erat contentio Corydonis cum Thyrſide. Attamen poſtpoſui mea negotia cantui illorum. Itaque cœpit inter eos certare verſibus alternis: Muſæ enim volebant per vices ut cantarent. Hos Corydon, illos Thyrſis dicebat*, ſua quiſque *vice*. COR. *Nymphæ Bœotiæ noſtræ deliciæ: vel inſpirate mihi carmina, qualia* inſpiratis *meo Codro: ille componit proxima carminibus Apollonis: vel ſi non omnes poſſumus* id aſſequi, *hoc loco canora* mea *tibia ſuſpendetur e ſacra pinu*. TH. *Paſtores Arcadiæ, coronate hedera* me *poetam creſcentem, ut Codro rumpantur viſcera præ invidia: aut ſi laudavevit me ultra quam volo, coronate mihi frontem baccare; ne lingua maligna faſcinet poetam tem.* COR. *O Diana, puer Mycon* offert *tibi hoc caput piloſi apri,*

Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, par:
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
COR. Nymphæ, noſter amor, Libethrides: aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: proxima Phœbo
Verſibus ille facit: aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
TH. Paſtores hedera creſcentem ornate poëtam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
COR. Setoſi caput hoc apri tibi, Delia, parat.

NOTÆ.

16. *Et certamen erat Corydon, &c.*] Antiproſin hic Ramus agnoſcit, caſum pro caſu, *Corydon*, pro *Corydonis*: Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrſide. Alii *certamen* accipiunt, quaſi *certator*: qua figura dicitur Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores:* id eſt, *tertius victor*. De *Muſis*. Ecl. 3. 60.

21. *Nymphæ &c. Libethrides.*] Primum hoc amœbæum continet vota pro poeſi; petitque Corydon a Muſis, ut ſibi dent vim condendi carminis, qualem Codro conceſſerant: alioquin ſe artem depoſiturum. *Nymphæ.*] Muſæ. *Libethrides.*] Præſides Libethrii fontis: quem Solinus, c. 8. in Magneſia locat, vocatque *præſidium poetarum*: cæteri in Bœotia, ad Heliconem, auctore Pauſania in Bœot. qui addit, ſigna ibidem eſſe Nympharum & Muſarum.

22. *Codro.*] Codrus Poeta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ perierunt.

24. *Hic arguta ſacra, &c.*] Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis inſtrumenta Diis ejus præſidibus ſuſpenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Epiſt. 1. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro. Sacra pinu.*] Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25. *Paſtores hedera.*] Hedera, non tantum lauro, coronantur poetæ. Vel quia, ſicut lauri, ſic hederæ ſemper virent: ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poetæ, Baccho etiam ſacri ſunt, propter furorem quo interdum Bacchantium inſtar corripiuntur. Unde e duobus Parnaſſi jugis, alterum dictum *Cirrha*, ſacrum eſt Apollini; alterum dictum *Niſa*, ſacrum Baccho.

27. *Laudarit, baccare frontem, &c.*] Laude immodica ſpecies quædam faſcinationis: quia *Nemeſis* Dea, ſcelerum ultrix, bonorum remuneratrix, inde iram concipiebat; & ab eo qui ſic laudatus fuerat pœnas repetere. Ait & Plinius l. 7. *in Africa familias quaſdam effaſcinari, quarum laudatione intereant probata, arbores, emoriantur infantes.* Ad averſendum igitur faſcinum, vel baccaris corona, vel amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam, *præfiſcini*, ſive, *præfiſcine*, hoc eſt *ſine faſcino:* ut innuerent ſe laudare ſine non animo faſcinandi. Ita Plaut. Aſin. 3. 3. 84. *Præfiſcine hoc nunc dixerim: nemo me accuſavit merito meo: neque me eſt alter hodie quiſquam, cui credi rectius putent.* Senſus igitur Eclogæ eſt: Cedo me, aut lauro, ut invidia rumpatur Codro, aut baccare, ne me faſcinet maligna, & immodica laudatione. De *baccare*, Ecl. 19. De *faſcino*, Eclog. 3. 103.

29. *Setoſi caput hoc apri, &c.*] Secundum mœbæum habet vota pro venatione ruſtica. Ac primo Corydon offert per Myconem amicum, caput apri, & cornua; vel arbori, vel fani valvis affigenda: tum ſtatuam integram mittit e marmore. Thyrſis primo jocoſe cum Priapo ludicro numine: mox etiam cendi ſtudio & inani jactantia, marmoream aureamque ſtatuam vovet. De *Delia*, 67. De *Mycone*, Eclog. 3. 10.

t ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
niceo ſtabis ſuras evincta cothurno. [nis
H. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotan-
xpectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti. [tu,
func te marmoreum pro tempore fecimus: at
fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
O, Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
andidior cycnis, hedera formoſior alba:
um primum paſti repetent præſepia tauri,
qua tui Corydonis habet te cura, venito.
A. Immo ego Serdois videar tibi amarior her-
orridior ruſco, projecta vilior alga; [bis,
mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.

& arborea cornua cervi longævi. Si hoc ſit mihi *ſtabile, ſtatueris integra e polito marmore, ligata calceamento purpureo* circa *tibias.* TH. *O Priape, ſatis eſt te ſingulis annis expectare* a me *vas lactis, & has placentas:* tu *es cuſtos horti pauperis. Nunc te poſuimus e marmore, juxta præſentem* facultatem: *ſed ſi fœtus reparaverint gregem,* tu *eris ex auro.* COR. *Galatea, Nerei filia, gratior mihi quam thymus Hyblæ, candidior quam cycni, pulchrior quam alba hedera: ſtatim atque ſaturati tauri redibunt in ſtabula; accede, ſi habes aliquam curam tui Corydonis.*

H. *Ego vero appaream tibi aſperior quam herba Sardonica, ſpinoſior quam ruſcus, abjectior quam alga ad litus ejecta; ſi hæc dies non mihi jam videtur prolixior quam annus integer.*

NOTÆ.

31. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, & quaſi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. 1. 76. *Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.* Et Æn. 3. 85. *Da propriam ſtirpemque domum.* Item. Æn. 6. 871. *propria hæc dona fuiſſent.* Quid autem eſt illud, *hoc?* talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Virgilius. Male: quid enim Diana, aper, & cornua ad poëſim? Melius: ut quod in apri cervive venatione mihi contigit, hoc mihi ſit proprium: nempe feliciter venari.

32. *Puniceo.*] Hujus quoque ſive rubri coloris, marmor eſt, *porphyrites:* in Ægypto frequens ex Plin. l. 36. 7. *Suras.*] Sura pars eſt cruris maxime carnoſa & mollis, quæ ſolis eſt hominibus. *Cothurno.*] Cothurnus eſt calceamenti genus utrique aptum pedi, & utique ſexui. Non multum differre videtur ocreis, ſiquidem alter ſuras includit. Æn. 1. 337. *Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.* Erat in uſu, tam in venatione, ut hinc patet, quam in theatro, quo primum a Sophocle inductus eſt. Sed tragicus a venatorio in eo differt, quod tragicus ſpiſſiori ſubere ſuppactus eſſet, ad augendam dicentis ſtaturam; innuit Juvenal. Sat. 6. 504. *Brevioreque vicinar virgine Pygmæa, nullis adjuto cothurnis.*

33. *Sinum lactis.*] *Sinum, ſini,* vas eſt a *ſinu,* quod *majorem cavationem quam pocula habeat,* inquit Varro. Sed cum prima ſyllaba in *ſinu* brevis: videtur Voſſio dedendum a *δινέω. verſo circumago:* quia in butyrum verſando conficiebatur. *Liba.*] *Libum,* placentæ genus, ex farina, melle, & oleo fit: ſic dictum, quia pars ejus in ignem ſacrificium injecta Diis libabatur: *Libare* autem pro ſacrificare ſæpe ſumitur, etſi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur: λείβω enim eſt *ſtillo. Priape.*] Priapus Veneris & Bacchi filius; Dampſaci, quæ urbs eſt ad Helleſpontum, natus & imprimis cultus: cuſtos hortorum, quorum in limine ſtatuam ei rudem & quaſi informem ponebant.

36. *Si fœtura gregem ſuppleverit.*] Si damnum, quo grex meus affectus eſt, fœtus novi reparaverint. *Fœtura* enim, ſunt agni novi. *Supplere,* eſt, quod deeſt ſufficere: talia ſunt in exercitu *ſupplementa,* novi milites.

37. *Nerine Galatea.*] Tertium amœbæum continet amicæ deſideria. Corydon invitat eam tribus molliſſimis blanditiis, ut ſub noctem ad ſe veniat. Thyrſis tria imprecatur ſibi, quo teſtetur diem ſibi anno eſſe longiorem: & juvencos incuſat ſuos, quaſi diutius paſcendo producerent diem, & noctem removerent. *Nerine,* id eſt, Nerei filia & Doridis. Nympha fuit a Polyphemo amata, qui cum Acim, Siculum paſtorem, Fauni filium, ſibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum paſtorem miſerata, mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam ſuam ruſticulam, *Nerinen Galateam* hic vocat, quaſi Nymphæ illi forma ſupparem.

Thymo mihi dulcior, &c.] Dulcior odore, non guſtu. *Hybla* mons in Sicilia, thymo abundans, atque apibus.

41. *Sardois herbis.*] Sic dictis quia naſcuntur in Sardinia inſula: & mandentium ora ſic contrahunt, ut ii quaſi ridentes earum veneno emoriantur. Unde proverbium: *Sardonicus riſus.* Virgultum acutis foliis & pungentibus a Holly Bush. *Alga,* herba vilis, foliis lactucæ ſimilis, in mari naſcens, unde ad litus ejectatur.

Ite

Abite in ſtabulum o boves jam ſaturati: abite, ſi vobis eſt aliquis pudor. CO. *Fontes muſcoſi, & gramen dulce ad ſomnum, & virens arbutus quæ vos inumbrat variis foliis, protegite pecus contra calorem ſolſtitialem: æſtas nunc imminet calidiſſima, nunc gemmæ tument in fœcundo palmite.* TH. *Hic ſemper eſt focus, & tædæ pingues, & multus ignis, & limina perpetuo fumo nigrantia: hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus timet multitudinem ovium, aut fluvii rapidi timent ripas.* CO. *Hic ſunt juniperi, et caſtaneæ hirſutæ: jacent hinc inde ſub arbore ſui quique fructus: nunc omnia pulchra ſunt: ſi pulcher Alexis diſcedat ex his collibus, videbis fluvios ipſos arentes.*

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida: jam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora: quantus
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
COR. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma:
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.

NOTÆ.

45. *Muſcoſi fontes.*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum & tectorum: agrorum quidem a fontibus, gramine & umbra; tectorum autem, a foco & igne. De *muſco*, Eclog. 6. 62.

Somno mollior.] Mollis & commoda ad ſomnum. Sic dixit Propert. l. 3. 15. 29. *Et durum Zetum, et lacrymis Amphiona mollem*, id eſt, mollem ad lacrymas.

47. *Solſtitium pecori defendite.*] *Solſtitium* duplex eſt, unum æſtivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur; tunc æſtas eſt ſumma, dieſque nobis longiſſimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; & tunc hyems ſumma, dieſque breviſſimus. Solſtitia dicta non quod ibi Sol ſtet immotus, ſed quod ulterius non progrediatur, & iter ſuum incipiat relegere: unde quia eundo & redeundo bis eidem viæ videtur inſiſtere, ideo nobis quaſi immotus apparet. *Solſtitium* tamen, & *ſolſtitia*, præter Columellam veteres omnes de æſtivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius; hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in G. 1. 100. Dicitur porro, Defendere aliquem ab aliqua re, ſupra v. 6. *tenevas defendo a frigore myrtos*; & defendere aliquam rem alicui, ut hic, & apud Horat. Od. l. 1. 17. 3. *Igneam defendit æſtatem capellis.*

48. *In palmite gemmæ.*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *ſurculus*: nempe lignum illud quod ex ipſa ſtripe quotanis emergit, gemmaſque producit; quæ deinde abeunt in virgulas; virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ.*] Nodi ſunt palmitum, qui corticem rumpunt, & in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49. *Hic focus et tædæ.*] *Focus* locus eſt continens & *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* a *picea* non admodum diverſa, ignem concipiens propter pinguedinem: in eis pro face adhiberi ſolita: unde ſæpe poetas, *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ.*] Ventus eſt flans a ſeptentrione frigidus & ſiccus; a *βορέω clamo*, & *curro*; quia flat cum ſonitu. Vocatur & *lo*, a vehementiori flatu & volatu: *quila*, inquit Feſtus. Strymonis Martis fluvii filius, Orithyam Erechthei Athenarum regis filiam rapuit, ex qua ſuſcepit Calaim & Zetem, quibus deinde ex patria Boreades alæ ſuccreverunt.

53. *Stant et juniperi.*] Quinto amœbæo enumerantur effectus varii prælentiæ & abſentiæ amici & amicæ. *Stant hirſutæ*, nempe caſtaneæ, quæ cum hirſutis echinis incluſæ fructum ipſam, ſi multæ ſint, amœna quadam hirſutia ſpectabilem reddunt. Ita Æneid. 5. 484. *Vitis flant lumina flamma. Juniperus.*] Arbor ſpinarum in modum, anguſtis & acutis parvis rotundis, & adoratis. De *caſtaneis*, Ecl. 1. 82. Verſus gravis ſignis, propter ſpondæum quinti pedis hiatum geminum ſyllabæ longæ, abſque synalœpha, more Græco.

54. *Sua quæque ſub arbore poma.*] Mira eſt Interpretatio. I *Quæque poma ſua ſub arbore.* At tum *ſua* vel contrahitur in ſyllabam, ut in *ſuavis aureus*; vel *ſua* dictum eſt, more veterum, qui *ſuus* dixere: imprimis Ennius, cujus in fragmentis extat; *Poſtquam lumina ſis oculis bona reliquit.* II. *Quaque ſub arbore, ſua poma.* At tum *legitur quaque* non *quæque* arborem referatur: ſed ſine veterum auctoritate. III. Abſque his tricis, dicas: *Sub arboribus jacent ſua quæque*

H. Aret ager, vitio moriens ſitit aeris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit:
Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.
CO. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho:
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſylvis cedat tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

TH. *Campi areſcunt, gramina pereunt exuſta cœli aſtu nimio. Bacchus abſtulit montibus pampinos umbriferos, ſed omnis ſilva revireſcet ad adventum noſtræ Phyllidis, et multus aer ſolvetur in pluviam fertilem.* CO. *Populus acceptiſſima eſt Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchræ Veneri, Apollini ſua laurus: Phyllis amat corylos: quamdiu Phyllis amabit illas, nec myrtus, nec laurus Appollinis ſuperabit corylos.* TH. *Fraxinus formoſiſſima eſt in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelſis: ſed ſi me ſæpe inviſas, o pulcher Lycida; fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, ce-*

et tibi. ME. *Recordor illorum* carminum, *et quod Thyrſis ſuperatus fruſtra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon, habetur a nobis* vere *Corydon.*

NOTÆ.

58. *Liber.*] Bacchus, de quo Ecl. 5. 30. ſic dictus; vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. Vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Jupiter et læto, &c.*] Jovem veteres aerem dixere; eumdemque Veſtæ, ſive Terræ conjugem, quam imbre fœcundat. G. 2. 325.

61. *Populus Alcidæ.*] Sextum & ultimum amœbæum laudes proſequitur amici & amicæ, atque laudes a variis arboribus petit. *Populus*, the Poplar, ſacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos: unde pars ea foliorum, quæ capiti appreſſa erat, ex capitis ſudore palluit; quæ pars ad auras obverſa erat, loci fuligine nigram quamdam viriditatem contraxit. De *populo*, G. 2. 13. De *Alcide*, En. 5. 414. *Vitis.*] Baccho ſacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Eclog. 6. 15.

62. *Myrtus.*] Veneri ſacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequens in litore maris, cujus e ſpuma Venus orta fingitur, Ecl. 2. 54. *Laurea.*] Sacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatum. Sumitur ſæpius pro corona e lauro: hic tamen pro ipſa arbore: ut & apud Hor. Od. l. 2. 15. 9. *Tum ſpiſſa ramis laurea.* De *lauro*, Ecl. 2. 54. De *corylis*, Ecl. 1. 14.

65. *Fraxinus, &c.*] the Aſh. *Abies*, the Fir, *&c.*

69. *Et victum fruſtra, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo orditur a pietate in Deos: Thyrſis a rabie, qua inimicum inceſſit. In ſecundo Corydon invocat Dianam caſtum numen; Thyrſis Priapum, obſcœnum Deum. In tertio Corydon blandiſſima vota facit: Thyrſis dira imprecatur ſibi. In reliquis Corydon læta; Thyrſis triſtia ut plurimum canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hic ſenſum abruptum eſſe, ex decoro paſtoralis ruſticitatis: & ſic ſupplet: Ex illo tempore Corydon eſt nobis, habetur a nobis, victor nobilis ſupra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem *nobis*, ſed *noblis*, ſeu *nobilis* per contractionem: ſed hoc durius & abſque auctoritate. III. Simplicius: ex illo tempore Corydon habetur a nobis vere Corydon, id eſt, vere dignus ea fama qua floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

* PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUÆ ſunt hujus Eclogæ partes. Prima e tertio; ſecunda e ſecundo Theocriti Idyllio prompta. In prima, juvenis, Niſæ puellæ procus, Mopſum rivalem ſibi prælatum dolens, cunda, veneſica Daphnim, a ſe averſum, incantationibus magicis ad ſe ſummque amorem cit. Primam canit Damon, ſecundam Alpheſibœus: neuter in ſua; ſed hic in veneſicæ proci perſona. Utrumque paſtorem induxit Virgilius. Tum opus dicat Aſinio Pollioni multi putant, Octaviano Cæſari: quemadmodum notæ docebunt.

Scripta eſt anno U. C. 715. Virgilii. 31. L. Marcio Cenſorino, & C. Calviſio Sabino, Pollio ſubactis Parthinis, & perluſtratis oræ Illyricæ populis, per Venetiam & Timavi oſtia, Romam ad triumphum rediret.

NOTA.

* *PHARMACEUTRIA.*] Id eſt, *veneſica*: φάρμακος enim ambigua vox eſt: & modo remedium, modo venenum ſignificat: unde φαρμακεὺς, *veneficus*, & φαρμακεύτρια, *veneſica*. Titulus autem ad ſecundam Eclogæ partem attinet, quæ canitur pheſibœo.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

INTERPRETATIO. *Narrabimus carmen paſtorum, Damonis & Alpheſibœi, quos canentes admiratæ ſunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obſtupuere lynces, & fluvii turbati cohibuerunt ſuos curſus. Tu mihi fave, o Pollio! ſive jam tranſcendis rupes Timavi:*

PAſtorum Muſam, Damonis & Alpheſi
Immemor herbarum quos eſt mirata ju
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine ly
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis Muſam dicemus & Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Ti

NOTÆ.

DAMON.] Ecl. 3. 17. *ALPHESIBOEUS.*] Ecl. 5. 73.

3. *Lyntes.*] *Lynx*, animal acutiſſimi viſus, e luporum cervariorum genere, maculoſa & varia pelle.

4. *Requierunt, &c.*] Vel neutrum eſt, hoc ſenſu: Flumina mutata ſecundum ſuos curſus, id eſt, mutato curſu deflectentia ab alveo, ut ad paſtores currerent; quieverunt & ſteterunt, poſtquam ad eos pervenere. Vel activum eſt hoc ſenſu: flumina ſtiterunt curſum; *mutata*, id eſt, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam ſteterant, incurrentibus. Sic Propert. l. 2. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Oetæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quieſcant.*

6. *Tu mihi, ſeu, &c.*] Pollionem hic non Octavianum: bellum enim Illyr Dalmaticum ab Octaviano Cæſare no eſt, niſi poſt devictum occiſumque Pompeium. Pollionis autem expediti thinos, Illyrici populos, omnino in tempus cadit: ut conſtat ex faſtis C animadverſionibus Joſ. Scaligeri Errat tamen in eo Scaliger, quod per *vi*, res intelligat ab eodem Pollione g Altinum, urbem in Venetia: quibus ita Velleius l. 2. poſtquam Lucii Anto finam deditionem deſcripſit. *Pollio Aſ ſeptem legionibus, diu retenta in poteſta Venetia, magnis ſpecioſiſque rebus circa aliaſque ejus regionis urbes editis,*

ive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
le dies, mihi cum liceat tua dicere facta!
n erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
ola Sophocleo tua carmina digna cothurno! 10
te principium: tibi desinet: accipe jussis [cum
armina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora cir-
ter victrices hederam tibi serpere lauros.

sive veheris circum litus maris Illyrici. Nunquamne aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua gesta! Nonne aderit illud tempus, *cum potero laudare per totum orbem tuas tragœdias:* quæ *solæ dignæ* sunt *cothurno Sophoclis! A te incœpi; in te finiam: accipe versus inchoatos mandato tuo; & permitte* ut *hæc hedera repat circum caput tuum, inter lauros triumphales.*

NOTÆ.

tens, vagum adhuc Domitium & propriæ classis ctum ducem, consiliis suis illectum ac fide data junxit Antonio. Unde manifestum est res illas Pollione, contra Octavianum, & pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse: neque Virgilius leo expers fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret; ob ea ipsa, & Timavæ adversus ipsum præclare gesserat. Igitur telius hæc intelligo de reditu Pollionis e Dalmatia Romam: non recto quidem itinere; sed am Illyricam, & ipsa Venetiæ litora lustrando.

6. *Timavi, &c.*] *Timavus*, Fluvius Carnorum, qui populi sunt in Forojulienſi ditione, *ens re Frioul.* Latissimus, sed brevissimus, us decursus: quippe novem fontibus e montibus erumpens, ad tanum Diomedis, nunc S. *Giovanni*; non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ arvæ quædam sunt, insignes calidis fontibus, ii mare æstu increscunt. Has forte insulas cat hic Poeta, *saxa Timavi.*

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio amplissima, in ngitudinem obversa Italiæ, a qua per mare adriaticum dividitur: universim hodie dia, *Slavonia.* Vulgo duas in partes apud veres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; & *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit.*] cl. 1. 68.

10. *Sophocleo, &c.*] Scripsit quidem Augustus agœdiam *Ajacem*; sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde od in lucem non edidit; ac ne perfecit quidem, sed delevit: unde dicere solitus erat, jacem suum in spongiam incubuisse, ut est ud Suetonium. At ex Horatio Od. l. 2. 1. nstat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paullum opera desit tragœdiæ desit theatris, &c.* Per *thurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipsa intelligitur: ut per *soccum*, calceum humilem, mœdia, versusque humiles. Horat. de Art. et. 89. *Indignatur enim privatis ac prope socco nis carminibus narrari cœna Thyestæ. Sopho-*

Pollio Ajax Athenienſis, tragicæ poeseos princeps, exhibuit fabulas 123. in quibus ter & vicies victoriam retulit; quarum postrema cum ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in Theatrum. De *Cothurno*, Eclog. 7. 32.

11. *A te principium; tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare: cujus in honorem primam Eclogam, & ultimum opus *Æneida* conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperaverit agros, indeque scribendi occasionem arripuit. Quod si *non desinit* in ejus laudibus, ut promiserat: memineris multa poetas promittere, quæ non exolvunt.

13. *Hederam, &c.*] Permitte ut cingam tibi caput hac hedera poetica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici, id est, ut te laudem poetam poeta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poetarum ex hedera, triumphantium e lauro: quanquam deinde poetis etiam e lauro data est. Vide Eclog. 7. 25.

Victrices lauros.] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis: anno U. C. 715. 8. Kal. Novemb. de quo, in Argumento Ecl. 4. dictum est. *Parthini* autem, sive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat: in Illyrico cæteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia proprie dicitur. Rursus qua in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur a Cæsare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio & Macedoniæ confinis est. Alii Dionem secuti *Epidaurum* esse volunt, *Ragusæ*, in media fere Dalmatiæ. Alii *Salonas* esse putant, in eo Dalmatiæ litore, quod a Macedonia remotissimum est: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphasse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium, p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum: sed contra fastorum fidem, contra fidem historiæ: quæ res ab eo gestas usque ad consulatum, immo itinera ejus omnia fere describit, absque ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem

Frigida

Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ. [m
DA. Naſcere, præque diem veniens age, Luci
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & Divos (quanquam nil teſtib
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hor
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mænalus argutumque nemus pinoſque loqu
Semper habet: ſemper paſtorum ille audit am
Panaque, qui primus calamos non paſſus i
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſu
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus am
Jungentur jam gryphes equis, ævoque ſequ
Cum canibus timidi venient ad pocula dam
Mopſe, novas incide faces: tibi ducitur ux
Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Heſperus O
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno conjuncta viro! dum deſpicis omn
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula dumque c

Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aere, cum vos in molli gramine jucundiſſimus eſt pecudibus. Tunc *Damon innitens oleæ tereti, ſic orſus eſt.* DA. *Orere, Lucifer, & prævius advehe lucem: dum conqueror, deluſus inſano amore Niſæ ſponſæ, & moriens appello Deos* in *ultima hora vitæ: quamvis nihil mihi profuit atteſteri eos. Incipe mecum, o mea fiſtula,* paſtorales *cantus Mænali! Mænalus habet ſemper ſylvam canoram, & pinus reſonantes: ſemper ille* mons *audit amores paſtorum, & Pana, qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus! Niſa datur Mopſo.* Nos *amatores quid non poſſimus expectare? Jam gryphes copulabuntur equis, & futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopſe, præcide novas tædas, ſponſa deducitur ad te. Abjice nuces, o ſponſe! Heſperus pro te relinquit Oetam. Incipe mea fiſtula, paſtorales cantus. O ſociata digno marito! Dum contemnis reliquos, habes meam fiſtulam, & capellas,*

NOTÆ.

Illyricum perluſtraſſe: eamque victoriam & *Dalmaticam* fuiſſe dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; & *Parthinicam*, quia Parthini tum in Dalmitia forte plurimum poterant; & *Saloninam*, quia Parthinorum ditio ad hanc uſque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti olivæ.*] Dicitur *teres* quicquid rotundum & oblongum eſt, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex oliva; vel trunco arboris ipſius defenſus.

18. *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, ſed quæ fore ſperabatur conjux. Sic Æn. 4. 536. *Quos ego jam toties ſum dedignata maritos*, id eſt, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nil teſtibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quod Niſa ſuam mihi fidem dederit, ejuſque teſtes appellaverit Deos.

21. *Incipe Mænalios, &c.*] Verſus *intercalaris*, qui ſæpius aliis interponitur. *Mænalios.*] Quales a paſtoribus cani ſolent in Mænalo, monte Arcadiæ, qui Pani ſacer: in plurali numero *Mænala*. *Argutum.*] Ecl. 7. 1. *Pana.*] Ecl. 2. 31.

27. *Gryphes.*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis & roſtro aquilæ, equis vehementer infeſti, Apolloni ſacri, inquit Servius. Plinius tamen fabuloſa monſtra putat, ut & *Pegaſos*, l. 10. 49.

28. *Damæ.*] E genere caprarum ſ
um, Deer. Virgilio, maſculini,
fœminini generis.

29. *Mopſe, novas, &c.*] Rivali ſu
marito, invide gratulatur: eumque h
cum amara indignatione, ut ritus om
quatur nuptiarum, cum nox im
I. Enim, præviis facibus quinque, d
uxor ſub noctem in mariti domum:
ſpina, vel corylo, vel pinu, incide
ſumma parte minutas in virgulas, ſ
inſtar & ariſtarum, quo facilius igne
perent: unde G. 1. 292. *Ferroque ſa
cat acuto.* II. Maritus nuces ſparge
vel ut oſtenderet ſe pueritiam relinqu
ces enim relinquere, adagium eſt, ho
ſignificans. Vel ob alia myſteria, q
Roſinum videre eſt.

30. *Heſperus Oetam.*] *Oeta*, Theſſa
in ſinum Malliacum deſinens, altiſſi
ut Attici & Bœoti, qui hunc habe
Occidentem, ex eo ſtellas cadere
quemadmodum ex *Ida*, Phrygiæ mo
altiſſimo, quem habebant ad Orient
eaſdem fabulabantur. Qui loquendi
aliarum etiam regionum poetas tra
alio ſitu poſitos. Noctem igitur ja
dere ſignificat. De *Heſpero*, Ecl. 6.

Hirſut

Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare Deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor. Duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
Nec generis noſtri puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus; crudelis tu quoque, mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque, mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narciſſo floreat alnus,
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ.

& ſupercilia mea *piloſa, & barbam longam: & putas nullum Deum prævidere mortalibus* rebus. *Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. In ſeptis* horti *noſtri, vidi te* adhuc *parvam, colligentem cum matre poma perfuſa rore: ego vos ducebam* illuc. *Tunc ordiebar annum duodecimum: Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Statim ac te vidi, quomodo perii! quomodo noxius error me rapuit* mihi! *Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Jam cognoſco quid ſit amor. Iſmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum,* qui *non* eſt *noſtræ naturæ & originis. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Durus amor ſuaſit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis fuiſti, o mater. Magiſne immitis mater* fuit, *an puer ille improbus? Improbus* fuit *ille puer:* ſed *tu etiam immitis fuiſti, o mater.*

Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Nunc & lupus ſponte fugiat oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat Narciſſo, myricæ ſtillent cortice pingui ſuccinum.

NOTÆ.

33. *Hirſutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut Mopſus commendet ſuum, cujus indicium eſt pilorum denſitas: Ita Polyphemus apud Theocr. Idyl. 3. & apud Ovid. Met. 13. Vel potius ut ſuum exaggeret de amiſſa Niſa dolorem, qui factum eſt ut capillitium incultum quinque, dimiſerit.

38. *Cum matre.*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius *tua*. Tamen apud Theocr. eſt *mea*. Idyl. 26. Ἦλθες ἐμᾶ σὺν ματρί. *Veniſti mea cum matre.* Diſcrimen eſt quod apud Theocritum puer matrem ducat in montes: apud Virgilium vero in hortum, & domeſticas ſedes; quem in locum duce puero non egebat mater.

39. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus eſt, decimus tertius? Certe *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit Servius hic annum decimum tertium ſignari: *ut*, inquit, *unus hunc habet undecimus, ſit duodecimus; alter decimus tertius* cadere. Ego annum intelligi duodecimum puto; ut undecimus unum aliquid cum aliis ſupponat; *alter* vero huic adjectus, ſit illum primus, adeoque de numeris veluti poetas tradebus dicatur. Sic Ecl. 5. 49. *Alter ab illo* omnium judicio *primus poſt illum*, adeoque igitur jam ſecundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino e Theocrito, Idyl. 3. 42. Ὡς ἰδών, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλλετ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum ſaltavit amorem!*

44. *Iſmarus, aut Rhodope.*] Ecl. 6. 30. *Garamantes.*] Interioris Libyæ populi, ſine legibus & matrimoniis. Regio nunc dicitur *Guangara*.

47. *Matrem.*] Medeam, Ætæ Colchorum regis filiam: quæ cum Jaſoni Argonautarum duci artem dediſſet expugnandi aurei velleris, & cum eo e paternis regnis aufugiſſet, repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creuſæ Corinthiorum regis filiæ; Creuſam cum Creonte patre magicis ignibus abſumpſit, filios ipſa ſuos, ex Jaſone ſuſceptos, in oculis patris jugulavit: tumque alatis ſerpentibus alium in locum devecta eſt.

54. *Electra myricæ.*] *Electrum, de l'ambre:* ſic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *ſuccinum:* quia ſuccus eſt arborum quarundam e pineo genere, ex quibus quaſi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad litus, aut a piſcatoribus extrahitur, maxime in inſulis Septentrionalibus. Vide Ecl. 6. 62. De *myricis* Ecl. 4. 2. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48.

Ululæ quoque contendant cum cycnis: Tityrus fiat Orpheus: Orpheus inter arbores; Arion inter delphinos. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus. Cuncta fiunt altum ipsum mare: valete nemora, præcipitabo me in mare e culmine rupis excelsæ: accipe donum hoc ultimum morientis. Cessa mecum, o mea fistula, a pastoralibus cantibus. Hæc dixit Damon: vos, o Musæ, narrate ea quæ retulit Alphesibœus: non possumus omnes omnia facere. ALPH. *Exporta aquam, & circumda has aras taenia lanea, & adure verbenas pingues, & mascula thura: ut coner magicis ritibus abalienare sponsum a recta mente. Nihil hic deest præterquam carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Carmina possunt Lunam ipsam evocare e cœlo. Circe transmavit per carmina socios Ulyssis:*

Certent & cycnis ululæ: sit Tityrus Orpheus:
Orpheus in sylvis; inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ.
Præceps aërii specula de montis in undas
Deferar: extremum hoc munus morientis habe.
Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.
Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus.
Dicite, Pierides: non omnia possumus omnes.
ALP. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta
Verbenasq; adole pingues, & mascula thura,
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus, nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei:

NOTÆ.

55. *Cycnis ululæ, &c.*] *Cycni* non nisi apud poëtas canori: re autem ipsa & vivi & morientes fere muti, aut stridui. Quo magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinosq; de Cycnei cantus deliciis consensio. Nazianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plausum alarum, Zephyris inter pennarum calamos sibilantibus. *Ulula*, nocturna avis, ab ululatu sic dicta, *sun hibou*. *Tityrus.*] Hic pro insulso pastore sumitur. *Orpheus.*] Ecl. 3. 46.

56. *Arion.*] Ex insula Lesbo, urbe Methymna, citharœdus & lyricus poëta nobilis: qui cum ex Italia, ubi multas opes arte sua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percarus erat; ab avaris nautis modulans in mare projectus est: sed a Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus, Tænarum, quod oppidum est Laconiæ, vectus ab eodem est. *Delphini* autem dicuntur & musica & amore hominum capi.

58. *Vivite sylvæ.*] Græcis χαίρετε, *gaudete*. Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, & abire jubemus. Catul. 11. 17. *Cum suis vivat, valeatque mœchis*: id est, *abeat*.

64. *Effer aquam.*] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65. *Verbenasque.*] Proprie *verbena* certa quædam herbæ species est, *de la vervene*. Vulgo tamen sumebatur apud Romanos pro omni herba, cum sua terra, e puro sacroque loco evulsa: quasi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras festis diebus coronabant: tales ferebant ex arce Capitolina erutas, & dabant hostibus, cum ad eos ibant res caducas petitum; & legatorum unus ideo *verbenarius* vocabatur. Hæc perunctis magi putabant impetrari quod volebant; abigi febres, amicitias conciliari. Plin. l. 22. 2, &c. *Mascula thura.*] Mascula, non sexu, nullum enim est fœmineum; sed bonitate.

67. *Nihil hic nisi carmina, &c.*] Omnia materia incantationis jam parata est; nihil aliud requiritur præter carmina, id est, solam ac ritualem verborum formulam. Deducit ipsam hortatur exemplo Circes, de qua sociis Ulyssis in sues transformatis, Æn. 3. & Æn. 7. 19.

69. *Deducere Lunam.*] Antiqui putabant enim esse magorum incantationibus subjecta, ita ut, quoties iis luberet, rubescere cogeret modum sanguinis: & e cœlo deducere invita, ut in herbas despumaret. Aiebant putabant eum deliquium pati, tumque nitu cymbalorum succurrebant.

70. *Ulyssei.*] Pro *Ulyssis*. Sic Horat. 6. 7. *Nec cursus duplicis per mare Ulyssei*. Æn. 1. 34. *Reliquias Danaum atque Achillei*. Latini enim Græca, in εύς, Ἀχιλλεύς, Ὀφρεύς: aliquando ad declinationem reduxere: *Ulyssens, chilleus, ei*; *Orpheus, ei*: aliquando ad ut *Ulysses, is, Achilles, is.*

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit
Uno eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum feſſa juvencum

Serpens gelidus in pratis obrigeſcit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, o mea carmina. Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; & circa has aras tertio tuum ſimulacrum. Numerus impar placet Deo. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, o Amarylli, & dic, implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Quemadmodum* hoc ſimulacrum *e limo* factum *induratur, & hoc* alterum *e cera* factum *emollitur, una & eadem flamma: ſic Daphnis noſtri amore* induretur & emolliatur. *Diſperge fruges ſalſas, & combure bitumine crepitantem laurum, Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum* comburo *contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Talis amor* occupet *Daphnim, qualis eſt, cum juvenca*

NOTÆ.

71. *Cantando rumpitur anguis.*] Id eſt, dum incantatur. Sic G. 2. 250. *Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo:* id eſt, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejuſmodi paſſivam ſæpe habere ſignificationem.

74. *Licia.*] Sunt limbi qui telam hinc inde ingunt, & in quibus capita ſtaminum conduntur.

73. *Terna triplici colore.*] *Novem:* tria alba, tria rubea, tria nigra: ex hoc verſu, in Ceiri, 371. *Terquenovena ligat triplici diverſa colore Fila,* &c. quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores. Et Veneris, dic, vincula necto*; quibus verbis incantationis formula continetur.

75. *Numero Deus impare gaudet.*] Numeris rerum omnium naturam conſtare affirmabant Pythagorici: in imparibus in primis vim eſſe aliquam putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, 18. ut numerus gregis ſemper impar ſit: in bellum apud Vegetium, l. 3. 8. ut foſſæ quinis cubitis muniuntur latæ ſint pedes novem ad ſeptem ac decem ad ſummum; ſemper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius ſignificatur, princeps omnium: tum quia, ex Ariſtotele & Plutarcho, continet in ſe principium, medium, & finem; tum quia poteſtati Deorum, tam ſuperorum, quam inferorum, ſignificandæ adhibetur. Jocus enim trifidum eſt fulmen, Neptuni ſceptrum tridens. Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furiæ tres. Apollo idem, Sol & Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ*, quæ Diana eſt in terris, Luna in cœlo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus.*] Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præeſt. *Deum* enim genere fœminino dici poſſe quidam volunt: & ſic Lucanum de furiis dixiſſe lib. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum.*

81. *Sic noſtro, &c.*] Sic uno eodemque amore noſtro, liqueſcat, & mollior fiat mihi, cæteris dureſcat.

82. *Sparge molam.*] *Mola* placentæ quædam ſpecies quæ fiebat ex farre *horno*, & ſale horno, id eſt *illius anni.* Ex farre, inquam, ſalſo, toſto, & molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ dicebantur *immolari*, quia & frons victimarum, & foci, & cultri hac mola inſpergebantur. Itaque mola conſpergitur effigies Daphnidis; ut victima hujus magici ſacrificii.

Incende bitumine.] *Bitumen*, limus aut terra, cujus natura vicina eſt ſulphuri.

83. *In Daphnide.*] Ex Theocriti Pharmaceutria Idyl. 2. 23. Δέλφις ἐμ' ἀνίασεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν αἴθω, *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδι, vertunt κατὰ Δέλφιδος, *contra Delphida*, in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum caſum extulit: *In Daphnide.*

fatigata ſequendo juvencam per ſylvas & alios ſaltus, recumbit miſera juxta rivum aqua, in ulva viridi, & omittit abire ſub ſeram noctem. Talis amor occupet Daphnim, & ego non curem illum ſanare. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, o mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has veſtes, dilecta monumenta ſui: quæ nunc ego ſub ipſo limine committo tibi, o terra: hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me. *Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Mœris ipſe mihi tradidit hæc gramina, & hæc venena, collecta in Ponto: multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrin ſæpe transformari per illa in lupum, & abdere ſe in ſylvis: ſæpe evocare animas e profundis tumulis, & transferre meſſes ſatas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Amarylli, exporta cineres extra domum; & jacta eos poſt caput in rivum fluentem: neque retro aſpicias. Ego per hos* cineres *oppugnato Daphnim: ſiquidem non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipſe ultro involvit aram flamma tremula: ſit hoc ſanctum! Certe neſcio quid apparet, & latrat in limine. Credamne illud? An amantes fingunt ſibi ſomnia? Ceſſate, jam o mea carmina. Daphnis ab urbe venit.*

Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat: nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, d
Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quæ nunc ego limine in
Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daph
Ducite ab urbe domum, mea carmina, d
Daphnim.
Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venen
Ipſe dedit Mœris; naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylv
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
Ducite ab urbe domum, mea carmine, ducite D
Fer Cineres, Amarylli, foras: rivoq; fluenti,
Tranſq; caput jace: ne reſpexeris. His ego Daph
Aggrediar: nihil ille Deos, nil carmina cura
Ducite ab urbe domum, mea carmina, d
Daphnim.
Aſpice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum
Neſcio quid certe eſt: & Hylax in limine lat
Credimus? an, qui amant ipſi ſibi ſomnia fing
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, car
Daphnis.

NOTÆ.

87. *Ulva.*] Herba paluſtris: caret Gallico nomine.

92. *Pignora cara ſui, debent, &c.*] Expetuntur in ſacris magicis ea præcipue, quæ ſunt ejus, adverſus quem ſacra fiunt: ut capilli, veſtes. *Pignora ſui, quæ debent Daphnim:* id eſt, quæ tenentur ipſum Daphnim adducere ad limen, & in ipſo limine ſiſtere; quare ipſo in limine defodiuntur.

96. *Ponto.*] Pontus Aſiæ minoris regio; Euxino mari ſive Ponto, a Septentrione terminata; ab Oriente, Colchide; ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis paſcebatur; in Colchide nata eſt Medea, celebris venefica.

101. *Rivoque fluenti.*] In rivum fl Sic Æn. 5. 451. *It clamor cœlo*, pro ad co

109. *Bonum ſit.*] Cineres ignem con Lætum omen; quod Terentiæ Ciceron ſacrificanti cum accidiſſet, quaſi ſignum tiſſimum opprimendi Catilinæ habitum Veſtalibus; ut refert Plutarch. in Cice

107. *Hylax.*] Canis nomen, ut *Hylac* Ovid. Met. 3. 224. ab ὑλάω & ὑλαγ tro. Latratus autem canis in limine re eſſe Daphnim.

108. *An qui amant.*] Vocalis *i*, rec hic ſynalœpham, nec ſervat propriam tatem longam; ſed hiat, & brevis fit.

ECLOGA IX.

* MOERIS.

ARGUMENTUM.

CUM in agrorum divisione Virgilium indemnem amici sui præstitissent, ut in Ecl. 1. dictum est, is ab Arii Centurione, vel a Milieno Torone primipilari, vel a Claudio veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certe militum, cui prædium illud obvenerat, male habitus & ferme occisus: ut vitæ consuleret, Mincium natatu transiit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret; interim reliquit domi villicum suum Mœrim, monuitque ut novum agri dominum officiis, quibus posset, leniret omnibus. Hic itaque Mœris, huic domino munuscula Mantuam deferens ex itinere in Lycidam familiarem incidit; quocum de Menalcæ, id est Virgilii fortuna, colloquitur; simulque variis cantilenis tædium itineris levant. Existimat fuisse oblatum Varo hoc opuscul um, quasi libelli supplicis loco: ut beneficium, ejus & Pollionis Mecenatisque gratia, jam acceptum tueri porro sibi apud Octavianum vellet. Est enim hic I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, & amplioris ejus in laudem operis promissio. IV. Julius Cæsaris consecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac subitarium; ex variis concinnatum versibus, quos primo impetu effuderat Poëta; aut ex occasione prius inchoatos, nondum suo quosque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga, sane haud multo deinde, scripta est.

NOTA.

* *MOERIS.*] A μοῖρα *fatum, sors, pars:* quia agrorum partem sorte amiserat.

LYC. * LYCIDAS, MOERIS.

QUO te, Mœri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?

MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri
(Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli
Diceret: Hæc mea sunt; veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam fors omnia versat,
Ista illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.

LY. Certe equidem audieram, qua se subducere colles

INTERPRETATIO.

LYC. *O Mœri, quo te ducunt pedes? an Mantuam, ad quam via ducit?* MOE. *O Lycida, viventes eo miseriæ deventimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret,* id *quod nunquam timueramus; Hic ager ad me pertinet, recedite, o antiqui cultores. Nunc superati, mœsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hædos, quod utinam non prosit* illi. LYC. *Ego sane audiveram*

NOTÆ.

* *LYCIDAS.*] A λύκος, *lupus*; *et* λυκίδια *luporum catuli.*

2. *Vivi pervenimus.*] Exaggerat vox ista calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem pro Quinctio, 50. *Huic acerbissimum vitæ vestigium funus indicitur.*

7. *Qua se subducere, &c.*] Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus, inde fagus & aqua, ve paludis vel Mincii fluminis. *Clivus* est inclinatum montis latus.

Menalcam veſtrum dominum *verſibus ſuis* ſibi *conſervaſſe cuncta* ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, & incurvare cacumen facili clivo; uſque ad aquam,* & ad *cacumen ruptum antiquæ fagi.* MOE. *Id audiveras, & rumor ſic tulit: ſed verſus noſtri non plus poſſunt inter arma belli, o Lycida, quam dicunt* poſſe *columbas Epiroticas, aquila imminente. Quod niſi funeſta cornix e carioſa ilice me admoniſſet, ut quocumque modo abrumperem novas rixas; nec ego ipſe tuus* amicus *Mœris, nec ipſe Menalcas vivus eſſet.* LYC. *Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum* verſuum *ſolamen fere nobis ablatum eſt tecum, O Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis tegeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut* quis caneret *verſus quos tibi nuper ſurripui: quando ibas ad Amaryllida, noſtram amicam? Tityre, donec redeam, breve eſt iter, paſce capellas: & poſtquam eas paveris, duc potum, o Tityre: & dum ducas, cave ne occurras capro, ille cornu petit.* MOE. Aut *potius* quis caneret *hos* verſus, *quos* Menalcas *cantabat Varo, nu perpolitos.*

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam & veteris jam fracta cacumi
fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcan.
MOE. Audieras, & fama fuit: ſed carmina tant
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia; quam
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalca
LYC. Heu, cadit in quemquam tantum ſcel
heu tua nobis
Pene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca! (he
Quis caneret Nymphas? quis humum florenti
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capel
Et potum paſtas age, Tityre, & inter agendu
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.
MOE. Imo hæc, quæ Varo, necdum perfe
canebat.

NOTÆ.

12. *Martia.*] Bellica, quia *Mars* belli præſes, dictus etiam *Mavors*, quia *magna vertit.* Quidni *μαυρόω, intingo, obſcuro:* quod poëtice dicitur pro *ἀμαυρόω*: Junonis & Jovis, aut ſolius Junonis abſque patre, filius; ut Minerva ſolius Jovis abſque matre filia. Hunc dicitur Juno concepiſſe tactu cujuſdam floris, quem ipſi eum in uſum Flora monſtraverat.

13. *Chaonias columbas.*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæa Epiri ſylva, oracula reddidiſſe dicuntur quercus, & iis inſidentes columbæ duæ; quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famoſa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* ſæpe dicitur: quod *Chaones*, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo l. 7.

15. *Ante ſiniſtra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta ſunt, Ecl. 1 16. 18. quærendum ſupereſt, unde veteres Græci Romaniq; *dextram* ac *ſiniſtram* in auſpiciis peterent. Utrique ſane diverſo modo locuti, idem ſenſere: hoc eſt orientalia auſpicia, quia lucis & motus principium ab ea parte eſt, viſa ſunt utriſque meliora: quæ tamen eadem, Græci *dextera*, Romani *ſiniſtra*, vocaverunt. De Græcis patet ex Homero Iliad. 12. 239. Ubi Hector ſe aves augurales minime curare: *ſive ad tram vadant verſus auroram & ſolem, ſiniſtram verſus occaſum obſcurum,* Εἴτ' ἐπ ἠῶτ πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιον τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ ποτὶ ζόφον ἠερόεντα. De Romanis conſ Varrone Epiſt. Quæſt. l. 5. *A Deorum cum in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram partes mundi exorientes, ad dexteram o tes: factum arbitror, ut ſiniſtra meliora cia, quam dextera, eſſe exiſtimentur.* hunc locum Feſtus Pompeius, alioſque cit teres ejuſdem ſententiæ. Confirmat l. 2. c. 54. *Læva, proſpera exiſtimantur niam læva parte mundi ortus eſt.* Ratio appellationis fuit: quod in auſpiciis, G Septentrionem, Romani ad meridiem, vertent: ut patet ex antedictis: quod fecerint, non eſt hujus loci diſquirere.

21. *Sublegi.*] *Sublegere*, eſt *ſuffurari* inquit Servius, *ſacrilegus* dicitur qui *ſacr* id eſt, *furatur.*

24. *Tityre, &c.*] Renarrat primum fr tum carminum, quæ ſublegerat. *Tityr* eſt caprarius aliquis e Virgilii famulis. *ro*, Ecl. 6. 7.

Vare, tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua, væ miſeræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
LY. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos,
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ:
Incipe; ſi quid habes: & me fecere poëtam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoq; dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MŒ. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, o Galatea: quis eſt nam ludus in undis?

O Vare, olores canori alte eſferent ad aſtra nomen tuum: dummodo Mantua ſalva ſit nobis: Mantua, væ miſeræ nimis propinqua Cremonæ! LYC. Sic tuæ apes evitent taxos Corſicæ inſulæ: ſic tuæ vaccæ ſaturatæ cytiſo diſtentent ubera. Incipe ſi habes aliquid! Muſæ me quoque reddiderunt poëtam: habeo etiam verſus: paſtores appellant me etiam vatem, ſed ego non adhibeo fidem illis: nondum enim videor ea proferre, quæ ſint Varo aut Cinna digna: ſed videor ſtridere inter cycnos canoros, velut anſer. MŒ. Equidem id facio, & tacite revolvo ipſe mecum, o Lycida, an poſſim recordari: neque eſt carmen abjectum. Huc veni, o Galatea, quæ enim eſt voluptas in aquis?

NOTÆ.

27. *Vare, tuum, &c.*] Secundum fragmentum, de laudibus Vari.

28. *Mantua Cremonæ, &c.*] Galliæ Ciſalpinæ urbes vicinæ. *Mantua* ad Mincium fluvium, *Menzo*: nunc ducatus caput: *Cremona*, ad Padum, *le Po*: nunc ducatu Mediolanenſi comprehenſa. Hæc Antonii partes cum adverſus Octavianum tenuiſſet, ejus ager veteranis Octaviani militibus addictus eſt; & cum non ſufficeret, addita pars agri Mantuani.

29. *Sublime ferent.*] Vel ad *nomen* referri poteſt, vel adverbii loco ſumi. Ita G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis ſublime expulſam everterit.* Et Cicero de Nat. 2. 101. *Aër ſublime fertur.* Id eſt, ſublimiter, in ſublime.

Cycni.] Poëtæ. Sic Horat. Od. 1. 4. 2. 25. *Multa Dircæum levat aura cycnum:* id eſt, Pindarum poëtam Thebanum. Nam ex Cicer. Tuſc. 1. 73. *Cycni Apollini dicati ſunt, quod ab eo habere divinationem videantur: quia, providentes quid in morte ſit boni, cum cantu & voluptate moriuntur.* Tamen fictus eorum cantus eſt, de quo Ecl. 8. 55.

30. *Sic tua, &c.*] Obteſtandi formula & bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id eſt: Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi recitabis carmina. *Cyrneas taxos.*] *Taxus* arbor funeſtis annumerata, *Plin.* Qua paſtæ apes mel amariſſimum cudunt: unde Corſicæ mel infame, quod hæc inſula taxis & cicuta abundet. Ovid. Amor. l. 1. 12. 10. *Meſſe ſub infami Corſica miſit apis. Corſica*, inſula in mari Mediterraneo, quæ cum Sardinia & Sicilia Italiæ adjacet: *Cyrnus* Græcis dicta, a rege hujus nominis. De *examinibus*, Ecl. 7. 13. De *cytiſo*, Ecl. 1. 79. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

35. *Varo, &c. Cinna.*] Alii poëtas eſſe volunt; alii viros Octaviani gratia inſignes. Sed prima opinio ſtare non poteſt; I. Quia Cinna hic poëta, non poſſet eſſe alius quam *Helvius Cinna*, qui Smyrnam ſcripſit annis novem, de inceſto Myrrhæ in patrem Cinyram Cypriorum regem amore: laudatus a Catullo 94. & ab Ovidio Triſt. 2. 1. 435. At is jam inde a tempore Ceſareæ cædis, errore nominis pro Cornelio Cinna prætore & Cæſaris hoſte, a plebe occiſus fuerat: ut eſt apud Sueton. II. Quia ex *Varis*, qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. 6. 7. nullus in poëſi nomen habuiſſe dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius*, de quo ſæpe Horatius, imprimiſque Od. 1. 5. 6. 1. *Scriberis Vario fortis, & hoſtium victor Mœonii carminis alite*; tamen male Servius hic legit *Vario* pro *Varo: Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Male, inquam: ſiquidem dixit paulo ante Virgilius, *Vare, tuum nomen, &c.* Itaque ſecundam opinionem ſecutus, *P. Quinctilium Varum* intelligo, de quo Ecl. 6. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum*, Pompei Magni ex filia nepotem, qui primo hoſtis Octaviani, deinde ab eodem ſuſceptus in caſtris Bruti & Caſſii, ut notat Lipſius in caput 9. l. 1. Senecæ de Clementia: Magna deinceps apud eum floruit gratia, auſus tamen in benefactorem ſuum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, & conſulatum, an. U. C. 758.

36. *Anſer.*] Volunt hic alluſum ad Anſerem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius e bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat: unde Cicero Philip. 13. 14. *Anſeres de Falerno depellentur.*

39. *Huc ades, o, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expreſſum e Theocriti Cyclope, Idyl. 11. De *Galatea*, Ecl. 1. 31.

Hic eſt ver rubicundum; hic terra producit diverſos flores circa fluvios; hic alba populus incumbit caverna, & vites flexuoſæ efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quod procelloſi fluctus percutiant litora. LYC. *Quid* vero? *quænam audiveram te cantantem ſolum per noctem ſerenam? recordor cantum, ſi ſcirem verba.* MOE. *Daphni, quid miraris veteres ortus ſiderum? En prodiit ſidus Cæſaris* oriundi *a Venere; ſidus, per quod ſata abundabunt frumento, & per quod racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni, planta piros, poſteri colligent tua pira. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recordor me ſæpe traduxiſſe canendo totos dies, cum eſſem puer. Nunc tot verſus exciderunt mihi; ipſa etiam vox me deſtituit: lupi me priores aſpexerunt. Attamen Menalcas ſat ſæpe recitabit iſta tibi.* LYC. *Differs diu meam vo-*
tem, quærendo varias *cauſas. Aſpice, jam tota aqua quieta tibi tacet, & omnes*

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antr
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine littora fluctus.
LY. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canen
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpici
Ecce, Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, &
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere, Daphni, piros, carpent tua poma nep
Omnia fert ætas, animum quoque, ſæpe ego lo
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoq; Me
Jam fugit ipſa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas
LY. Cauſando noſtros in longum ducis amor
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, & o

NOTÆ.

46. *Daphni, quid, &c.*] Quartum verſuum fragmentum, quod recitat Mœris. In eo Menalcas ſive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum paſtorem, de morte J. Cæſaris; cujus in funeribus ludis crinita ſtella per ſeptem continuos dies fulſiſſe dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti; & ideo ſimulacris ejus & nummis ſtella in vertice addita. G. 1. 488.

47. *Dionæi.*] Cæſar ex gente Julia fuit; Julia gens orta ab Julo Æneæ filio; Æneas Veneris & Anchiſæ filius; Venus, juxta multos, Jovis & Diones, Nymphæ marinæ filia; licet juxta alios, orta ſit e ſpuma maris.

48. *Aſtrum, quo ſegetes.*] *Aſtrum* proprie ſignum eſt, e multis ſtellis compoſitum, vulgo *conſtellatio*; hic tamen pro ſtella unica ſumitur.

42. *Apricis.*] Soli expoſitis & apertis, quaſi *apericis*, inquit Voſſius. Niſi cum aliis deducere malis ab *α* privativo, & *φρίκη horror*; quod ſint ſine frigore; unde & Africam dictam volunt. Oppenuntur *apricus*, & *opacus*.

50. *Inſere, Daphni, piros.*] Hortatur paſtorem, ut ſerat arbores; futurum quippe, ut fidere illo faveute creſcant feliciter, & poſterorum commodis ſerviant; *Inſerere* hic, non inſitionem ſignificat; qua ſurculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; ſed ſimpliciter plantationem arborum; quomodo Columella dixit, *hortos inſerere*. Tum quaſi ciente memoria, ſilet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidiſſe*. Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi libros ferri a Demetrio*; id eſt, allatum fuiſſe. *Condere*, eſt finire, ad occaſum ducere, & quaſi pelire. Quemadmodum dicitur Æn. 1. *Ante diem clauſo componet Veſper Olympo*, ad ſepulturam componet.

53. *Nunc oblita mihi.*] Duo notanda. I. *lita* paſſiva ſignificatione. II. *Mihi*, pro *me*. Sic Æn. 1. 330. *Nulla tuarum mihi neque viſa ſororum.*

54. *Lupi Mœrim videre priores.*] Di lupi, ſed falſo, vocem ei adimere, quem conſpexerint; perdere vero ipſi conſpec us; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabul* verbium eſt; quoties colloquentibus ſupe aliquis, de quo ſermo erat; is enim u præſentia ſermonem amputat loquentibus

56. *Cauſando.*] Cauſas & excuſatione texendo; nempe caducam memoriam, dinem, & alia quæ attulerat Mœris, ne cantare cogetur. Hunc igitur Lycidas invitamentis ad cantandum pellicit; ſilen ti, medium iter confecimus, &c.

57. *Silet æquor.*] Non mare, ſed aqua cii fluvii, qui Mantuam & vicinas regio luit: *Menzo.* *Æquor* enim dicitur de q planitie, ſive aquarum, ſive camporum. ro mare longe inde remotum eſt. Æn. 2

(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes: hic, Mœri, canamus:
Hic hœdos depone, tamen veniemus in urbem:
Aut ſi, nox pluviam ne colligat ante, veremur:
Cantantes licet uſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
MOE. Deſine plura, puer: & quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

ſibili ventorum ſtrepentium ceſſaverunt. Præterea ex hoc loco ſupereſt nobis tantum media pars via: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt ſpiſſa folia. Hoc loco canamus, o Mœri: hoc loco demitte hœdos, nihilominus perveniemus in urbem. Aut ſi timemus ne nox adducat imbrem, ante quam ad eam perveneri mus: *progrediamur, quamvis* interim *ſemper canentes: iter minus* nos *fatigabit. Ut progrediamur canendo, ego te levabo hoc onere.* MOE. *Puer, omitte cætera, & faciamus quod jam urget: tum cantabimus commodius verſus, cum Menalcas advenerit.*

NOTÆ.

60. *Bianoris.*] Ocnus, idem qui & Tuſcorum rex, Tiberis fluvii & Mantus fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus ſepulcrum in via, veterum more: qui ideo ſepulcrorum elogia ad viatores dirigunt: *Sta viator, Abi viator.*

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ ſtricta manu decerpuntur: ut G. 1. 305. *Quernas glandes tunc ſtringere tempus, Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in faſciculum: ut hic, & G. 1. 317. *Fragili jam ſtringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

*GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Gallus Lycoridem: ſprevit hæc illum, ut alium ſibi chariorem ſequeretur in Rhætiam alpeſque regiones Italiæ, ſive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit & Alpes inſident. Gallus abire fingitur, quaſi in exilium, repulſæ impatientia: locus exilii ſtatuitur Arcadia, paſtoribus nota ſedes, poëtiſque Bucolicis, qualis ipſe Gallus fuit. Huc amici, huc Dii ſylveſtres, ad ſolandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque ſua ſorte diu fruſtra meditatus ut amantium ingenium eſt, iterum ad amorem redit. Multa hic ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc Lycoridem *eandem eſſe cum* Cytheride *mima, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobiliſſimi liberta primum; ac deinde M. Antonio ſic chara fuit, ut is illam in Italia perluſtrationi per civitates & municipia ſecum aperta lectica circumferret, trahentibus leonibus; ut Plinius notat, l. 8. 16. Id ſane ſi ita eſt, multis eam neceſſe eſt nominibus inſignitam; quam & Volumniam ab Antonio vocatam eſſe Cicero indignatur, Philip. 2. 48. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum & Rhenanum, eam ipſam eſſe Antonianam perluſtrationem Italiæ, parum certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perluſtratio facta eſt, eadem comite mima, inquit Cicero, ibid. 51. Altera ante pugnam Pharſalicam, ab eo tum tribuno plebis, altera poſt pugnam, ab eodem tum equitum magiſtro: hoc eſt annis, ut minimum decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ poſtrema omnium ſcripta fuit; ea tempeſtate, qua jam Antonius in Oriente cum imperio verſabatur.* Extremum hunc Arethuſa, *&c.*

Ita

Ita igitur ſtatuo: aut Lycoridem illam, a Cytheride, ſive Volumnia mima diverſam eſſe Galli rivalem, diverſum ab Antonio; aut hac Ecloga exhiberi Gallo præteritorum amorum viam, veterumque caſuum memoriam voluptatis cauſa revocari: cum Lycoridis fuga prius contigiſſet.

NOTA.

* *GALLUS.* Cneus, vel Publius Cornelius Gallus; nam vario prænomine reperitur: patria Forojulienſis, *du Frioul:* ex infima fortuna ad ſummam Octaviani gratiam, immo & amicitiam evectus eſt. *Suet. in Aug. 66.* Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam a ſe Parætonium urbem, adverſus vim doloſque M. Antonii, vi doliſque fortiter propugnavit. Ideo mortua Cleopatra & Antonio, redactaque in provinciæ formam Ægypto, non auſus Cæſar, metu novarum turbarum, copioſam regionem, gentemque leviſſimam viro nobili committere; tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. *Dio. l. 51.*

At non ita multo poſt, abuſus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa ſeditionem moventes, aut expilavit, *ex Ammiano*, l. 17. aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euſeb.* Tum cœpit in ipſum imperatorem multa intemperanter jactare, præſertim inter pocula. *Dio.* l. 53. *Ovid. Triſt.* 2. 445. Statuas ubique ſibi per Ægyptum erexit, acta ſua pyramidibus inſcripſit. Quibus nominibus cum eſſet a Valerio Largo, ſocio & convictore olim ſuo, accuſatus; Auguſtus huic Gallo ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis ſuis interdixit. Senatus graviore ſententia, mulctatum bonis, & exilii ignominia notatum eo adegit, ut ſua ſibi manu mortem accerſeret. Mortuum tamen Gallum luxit Auguſtus, & ob ſeveritatem ſenatus vicem ſuam conqueſtus eſt: *quod ſibi ſoli non liceret, amicis quatenus vellet iraſci. Suet.* 66. Periit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. & Euſebio varie ſcriptum eſt: U. C. 728. ante obitum Virgilii, 7. Multis carus, Pollioni primis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex ſtolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipſum Ciceronem, *Famil.* l. 10. 31. Virgilio certe cariſſimus: qui ejus etiam des celebraſſe dicitur quarto Georg. libro, de poſt ejus necem Auguſti juſſu ſublatæ & earum in locum Ariſtæi fabula ſubſtituta. Quod mihi tamen veriſimile non videtur, belle Ariſtæi fabula cum reliquis libri & argumento cohæret.

Poëta fuit. Scripſit de Lycoride ſua elegiaco carmine, libros quatuor: quo in Tibullo & Propertio durior fuiſſe dicitur *Quintil. l.* 10. 1. Tranſtulit præterea in verſibus aliquid ex Euphorione, poëta obſcurus, ut probamus *Ecl. hac.* 10. 50. & 72. Perierunt omnia. Illas enim ſex elegias quæ ejus nomine circumferuntur, opus recentium & barbarum, plane conſtat Maximiano cuidam eſſe, recentioris nebulonis: ubi tot errores in ſyllabarum quantitate bene multos & ineptam minimeque Latinam verborum ſtructuram, accedit illud præterea, quod ipſe Gallus ſenem ſe profiteatur, qui tamen vix adhuc ætate deceſſit. *Gyraldus, Voſſius.* Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis & edita ſunt, ea omnia infulſa, tamen omnino ſuppoſitia eſſe docuit Joſ. Scaliger in opuſculis. In quo ſecutus vit & hoc alterum Manutius, quod Gallum Cornelium, cum Aſinio Gallo Pollionis confundit, deluſus a veteribus grammaticis Virgilianæ vitæ ſcriptoribus.

INTERPRETATIO.

O Arethuſa, permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi ſunt pauci verſus amico *meo Gallo, ſed quos ipſa Lycoris legat. Quis poſſet negare verſus Gallo?*

EXtremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris.
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?

NOTÆ.

1. *Arethuſa.*] Fons in inſula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, & quartam Syracuſanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponneſi fluvius, poſtquam in mare defluxit, impermixtas dicitur ſervare aquas, & continuo lapſu in Ortygiam erumpere, per hunc ipſum fontem Arethuſam: idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia, per os Arethuſæ fontis, in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ, Alpheum fluvium Arethuſæ Nymphæ fuiſſe amatorem; hanc fugientem Diana converſam eſſe in fontem, ea fuga ſubter mare in Ortygiam emerſiſſe. Alpheum, eodem impetu conſecutum, ut ſuas deinde miſcuiſſe. Æn. 3. 692. fontem invocat Siculum, ut ante *Siceliſas*, ob Theocritum Siculum poetam, eorum principem.

2. *Quæ legat, &c.*] Quæ legat Lycoris pudorem, quod ſe Gallo tam duram pr

c tibi, cum fluctus ſubter labere Sicanos,
oris amara ſuam non intermiſceat undam.
ncipe; ſollicitos Galli dicamus amores,
dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
on canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ.
uæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
am neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
lla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
lum etiam lauri, etiam flevere myricæ.
inifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
tant & oves circum, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta
t formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit & upilio, tardi venere bubulci:
Jvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? Venit Apollo.
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris,
Perque nives alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.

Sic ſalſa Doris non confundat ſuas aquas cum tuis, cum fluet ſubter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli; dum capellæ depreſſis naribus carpunt teneros frutices. Non cantamus ſurdis, ſylvæ referunt omnia. Quæ ſylvæ, aut qui ſaltus detinuere vos, o Nymphæ Naiades, cum Gallus deficeret præ amore indigno? Neque enim ullæ culmina Parnaſſi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica vos retardaverunt. Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Mænalus etiam abundans pinis, & rupes gelidi Lycæi ploraverunt illum, ſtratum ſub deſerta rupe. Oves quoque circumſiſtunt, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, o divine poëta: ipſe pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoque cuſtos ovium: venerunt lenti cuſtodes boum, venit Menalcas madefactus e colle hyberna glandium. Omnes petunt, unde ſit tibi amor ille. Venit Apollo: Galle, ait, cur deſipis? Lycoris, amica tua, ſecuta eſt alium per nives, & per caſtra horribilia.

NOTÆ.

4. *Sicanos.*] Siculi ſic dicti ſunt, vel a Sicano Cyclopis filio; vel a Sicanis Hiſpaniæ populis, illam in inſulam tranſlatis. *Sic tibi.*] Ecl. 9. 30.

5. *Doris.*] Oceani & Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex qua Nereides peperit. Hic ſumitur pro amara maris aqua, quæ dulcibus Arethuſæ & Alphei aquis non admiſcetur.

9. *Quæ nemora, aut, &c.*] Naiades alloquitur poëta, ſive Nymphas præſides fontium, qui e Parnaſſo, Pindo & Helicone profluunt: eaſque increpat, quod ad ſolandum Galli amorem non venerint, tam multis eo advolantibus. Eſtque incepta quædam ipſius Galli reprehenſio, quod ſtudia carminum omiſerit, ut amori vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46.

11. *Nam neque Pindi, &c.*] Mons in Macedonia, Epiri, & Theſſaliæ confinio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam eum in Phocidem & Bœotiam uſque pertinere: & in Phocide quidem *Parnaſſum*; in Bœotia *Heliconem*, ac denique *Citharonem* vocari. Certe montes illi quatuor, licet in longa ſpatia diffuſi, tamen fere contigui ſunt, & perinde Muſis dicati.

12. *Aonia Aganippe.*] Bœotiæ fons, Muſis ſacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permeſſum fluvium defluens. *Aonia*, id eſt Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippe*. De *myricis*, Ecl. 4. 2.

15. *Mænalus, &, &c.*] *Mænalus*, & *Lycæus* Arcadiæ montes, Pani ſacri. Unde: & *Lycæa* feſta, ejus in honorem ibi a paſtoribus inſtituta: quæ *Lupercalia* Latinis dicta; inter quos inducta ſunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugiſſet.

18. *Adonis.*] Filius Cinyræ Cypriorum regis, & Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cyprii nemore venaretur, apri dente percuſſus interiit: a Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli ſolatium: ut is meminerit, ne ipſam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cypariſſum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cypariſſo in arborem cognominem, transformatis.

19. *Upilio.*] Pro *opilio*: *o* brevi, in *u* longum, metri cauſa, mutato. Et antiqui *opes* dixere, quas poſteri *ves*.

Venit

Venit quoque Sylvanus cum ruſtica corona capitis, quatiens ferulas florentes & magna lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipſi conſpeximus rubizundum minio & ſanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? *Amor negligit iſta; nec durus amor ſatiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiſo, nec capellæ foliis. At Gallus mœſtus ait; Tamen, o Arcades, ſoli docti canere Arcades, canetis hæc veſtris montibus. O quam placide tunc quieſcent mea oſſa, ſi quondam veſtra tibia referat meos amores: & utinam fuiſſem unus e vobis, aut cuſtos veſtri peeoris, aut putator maturorum racemorum. Certe ſive amaſſem Phyllida, ſive Amyntam, ſeu quemcunque* alium (*quid refert utrum Amyntas ſit niger? & violæ ſunt nigræ, & vaccinia nigra*) *recumberet* ille *mecum ſub vite flexuoſa inter ſalices. Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret. O Lycori, ſunt hic fontes frigidi & amœna prata, & ſylvæ; hic traducerem tecum omnem ætatem. Nunc ſtultus amor me retinet inter media & infeſtos hoſtes, in armis Martis.*

Venit & agreſti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quaſſans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis min oque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit: amor non talia
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivi
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit
Montibus hæc veſtris: ſoli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter oſſa quiescent
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicumq; furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra.)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori:
Hic nemus, hic ipſo tecum conſumerer ævo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media atque adverſos detinet hoſtes.

NOTÆ.

24. *Sylvanus.*] Deus ὁ ὕλης, ὕλη autem alii *ſylvam* interpretantur, unde ſylvarum Deum hunc fecere; alii *fæcem* omnium elementorum, ſeu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia conſtant. Quare eundem eſſe volunt cum Pane, qui totius naturæ Deus eſt, ut diximus, Ecl. 2. 31. πᾶν enim, eſt *omne*; & ὕλη, *omnium materia*. Diſtinguuntur tamen Sylvanus & Pan, G. 1. 17. & 20. *Agreſti honore.*] Corona è foliis agreſtibus.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta eſt affinis fœniculo; cujus caulem, leviſſimum & dura cute munitum, ſenes aſſumebant in baculos; narthex a quibuſdam dicitur, *ferulæ.*

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, *de l'hieble*, herba autem virgultum affine ſambuco, *au ſureau.*

Minioque.] Minium, *du vermillion*, materies eſt foſſilis, vel e propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui ſolita: præſertim in Hiſpania, circa fluvium, qui *Minius* appellatur, *Minho*, Gallæciam a Luſitania dividens. Hoc colore ſimulacra Deorum, Jovis præcipue, linebantur: Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30. *Nec cytiſo.*] Ecl. 1. 79. De *Arcadibus* Ecl. 4. 58.

33. *Quam molliter oſſa, &c.*] Superſtitem timebant veteres ne mortuorum corpora jectæ terræ pondere gravius premerentur, re levem & contritum pulverem fere injiciebant, hæc verborum formula; *terra levis.*

38. *Seu quicumque furor.*] *Amor*, ſæpe multum dementiæ & furoris eſt. ro ea quæ ſequuntur, ſpeciem habent tiſſimi amoris. Namque inops conſili do vota facit pro ea, cujus faſtidia e eſt: *Ah! ne te frigora lædant, &c.*] ad poeſim & muſicam, modo ad ſylva lentium, modo ad venationem; quaſi dem amoris diverticula & remedia co mox in furorem relapſus, immedicabile eſſe amorem profitetur. De *Phyllide*, 76. De *Amynta*, Ecl. 2. 35. De Ecl. 2. 18.

44. *Nunc inſanus amor, &c.*] Serſu Hic, ſi tibi liberet, ambo quieti & ſe veremus; nunc propter duritiem tuam miſeri ſumus. Amor enim meus cogit deſperatione bellicis periculis caput meum nere, quod ita vile tibi ac deſpicatum e interim alienus amor rapit in regiones alieno tempore, difficili itinere.

Tu procul a patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, nives, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides. Ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum,
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ, creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu.

Tu, o crudelis, longe a patria (utinam liceret mihi id non credere) ſola ſine me vides tantummodo nives Alpium & glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu! Ah ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes! Ibo, & canam fiſtula Siculi paſtoris ea, quæ verſibus traduxi e Chalcidenſi poëta. Ratum eſt, me malle pati inter nemora & ſpeluncas belluarum, & meos amores inſcribere teneris arboribus; creſcent illæ, creſcetis, o amores. Interea circuibo Mænalum montem, cum *ſociis Nymphis; aut perſequar fortes apros; nulla frigora prohibebunt me cingere canibus ſylvas Parthenii* montis. *Jam fingo mihi, me vagari per montes & nemora reſonantia, juvat vibrare arcu Parthico ſagittas Cretenſes.*

NOTÆ.

46. *Nec ſit mihi credere.*] Nec liceat mihi, nec poſſim. Sic Æn. 8. 676. *Actia bella cerere erat.* Horat. Epod. 17. 25. *Neque eſt levare tenta ſpiritu præcordia.* Hauſta e Græcis fontibus locutio, apud quos ἔξι ſignificat *licet*. Sic Homerus Odyſſ. 11. 157. ἣ οὕτως ἐξὶ πιφάσθαι, *nem non licet tranſmittere.*

Tantum.] Tribus præcipue modis explicatur. I. Ita ut ſit nomen & referatur ad *credere*; Utinam liceat non credere *tantum*, id eſt, rem tantam tamque indignam. II. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad *ſit*; Utinam *ſit tantum*; Utinam liceat *tantum* hoc non credere. Quaſi non peto ut Lycoris non ſit perfida, ſed ita ſane; ſed peto ut liceat mihi *tantummodo* id non credere. III. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad ſententiam ſequentis verſus; Vides *tantummodo* nives & frigora, &c. Prima explicatio infirmior, ſecunda ſubtilior, tertia facilior.

47. *Alpinas, &c.*] Alpes, excelſi montes qui Italiam a Gallia Germaniaque diſterminant; multis diſtæ nominibus, pro varia regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* Maritimæ, Cottiæ, Grajæ, Pœninæ, Rheticæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii; celeberrimi, Padus, Ticinus, & Atheſis, *il Pò, il Teſin, l'Adige*, qui in Italiam; Rhodanus, *il Rhoſne*, qui in Galliam; Rhenus, qui in Germaniam, devolvitur.

Rheni.] Fluvii Europæ poſt Danubium celerrimi, qui antiquus Galliæ & Germaniæ terminus fuit, a fontibus ad oſtia. Fontes ejus ſunt in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Griſons.* Oſtia plurima, quibus in Oceanum influit. Mirum tamen eſt tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput eſt inſulæ Bataviæ, duas diviſus eſt in partes, Vahalim, & Rhenum, unde *bicornis* appellatur; mox varios deinde ſcinditur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; ſed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel, abibo hinc, deſeram caſtra, & ſylvis abditus, carmina modulabor. *Chalcis* urbis eſt Eubœæ inſulæ, quæ Calcis quoque vocata eſt. Eubœa porro Bœotiæ continenti dicitur olim adhæſiſſe; ab ea nunc Euripo diſtincta, tam anguſto, ut aliquando ponte tranſmiſſus fuerit. Ex illa inſula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percarus, ejuſque bibliothecæ præfectus; poëta nobilis, ſed juxta Ciceronem, obſcurus; cujus opera in deliciis fuiſſe Tiberio Cæſari memorantur: ex quibus aliqua Latinis verſibus expreſſiſſe diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Paſtoris Siculi.*] Theocriti, poëtæ Siculi, ſtylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti ſtylo componi; ſed aliquid bucolicis Idylliis affine.

53. *Malle pati.*] Supple, quam Lycorida in poſterum ſequi, atque ita deperire.

55. *Mænala.*] Montem Arcadiæ, Ecl. 8. 21.

57. *Parthenios.*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari ſolebant: unde nomen a παρθένος *virgo*.

59. *Libet Partho, &c.*] Species pro genere, arcus Parthicus & ſagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu & quibuſlibet ſagittis. Parthi enim & Cydones arte ſagittandi celebres: Æn. 12. 858. *Parthus ſive Cydon telum immedicabile torſit.* De *Parthis*, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta inſula. *Cornu* dixit, pro arcu e cornea materia fabricato.

Spicula

veluti hæc omnia *essent remedium insaniæ meæ, aut* quasi *ille Deus disceret placari miseriis hominum. Nunc iterum neq; Hamadryades, neq; versus ipsi nobis arrident: Valete iterum,* vos *ipsa nemora. Nostræ curæ nequeunt flectere amorem, ne* sic quidem, *si media hyeme potaremus* aquam *Hebri; & toleraremus Thracias nives hyemis humidæ: ne* sic quidem, *si pasceremus oves Æthiopum sub sidere Cancri, cum* intimus *cortex exsiccatus arescit in ulmo excelsa. Amor superat omnia; nos quoque cedamus amori. O Divæ Musæ, sufficiet vestrum poetam cantavisse ista* carmina, *sedendo, & conficiendo calathum ex hibisco tenui: vos efficietis, ut ista* videantur *Gallo maxima. Gallo, erga quem amor meus tantum crescit singulis horis, quantum alnus virens attollit se ineunte vere. Surgamus: umbra solet esse noxia canentibus;* præsertimque *umbra Juniperi, umbra quoque nocent frugibus. Ite, ite domum, o capellæ saturatæ: Vesper*

Spicula: tanquam hæc sint nostri medicina furo
Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, nec carmina
Ipsa placent: ipsæ rursum concedite sylvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec si frigoribus mediis Hebrumq; bibamus,
Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ:
Nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo
Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
Omnia vincit amor; & nos cedamus amori.
Hæc sat erit, Divæ, vestrum cecinisse poëtam
Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra;
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ:
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

NOTÆ.

62. *Jam neque Hamadryades.*] De iis Ecl. 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum & consiliorum suorum inanitatem agnoscere, seque amori victum tradere.

63. *Concedite sylvæ.*] Idem quod antea dixerat: *Vivite sylvæ.*] Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque.*] Fluvium Thraciæ maximum; hodie *Mariſa:* arenas olim aureas volventem. In Ægeum mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibusdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66. *Sithoniasque nives.*] Sithonia pars est Thraciæ; vergens, vel in Pontum Euxinum, juxta Solinum; vel in oram Macedonicam Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida & nivosa est, propter altissimum montem Hæmum, quo dividitur.

68. *Æthiopum.*] Æthiopia regio Africæ vastissima, Ægypto finitima: quam Nilus quoque fere mediam, ut & Ægyptum, interfluit, *le pais des Abyssins.* Tota zonæ torridæ jecta est, a tropico Cancri ultra æquporrecta. Virgilius ergo *sidus Cancri* tropico Cancri; & tropicum pro zotorrida, cujus terminus est ad septentri*Cancer* signum est in ea parte cœli, qu Sol attigit exeunte Junio, tum æstatem calidissimam, dieſque longissimos effi*zonis* & *tropicis*, G. 1. 233. De Ecl. 2. 30.

74. *Se subjicit alnus.*] Se superjicit, tollit. Vide Ecl. 1. 46. *Alnus*, aquosis locis gaudens.

75. *Gravis cantantibus umbra.*] Imoma: præcipue Juniperi, *du genievre,* bor & odora est, & nihil venenatum & adversus aëris vitia comburi solet significat diuturniorem in umbra morari cere canentibus posse propter frigus. quidam legunt *cunctantibus*, non *cant* De *Hespero*, Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

ARGUMENTUM IN GEORGICA.

GEORGICORUM *nomen, a* γεωργὸς, agricola: *hoc autem a* γαῖα *vel* γέα terra, & ἔργον opus. *Traduntur hoc opere præcepta de agricultura, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De paſtione cultuque pecorum. IV. De apibus & mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici ſoli, præſertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere ſecutus eſt Virgilius Heſiodum Aſcræum ex Bœotia, de quo diximus Ecl. 6. 70. Cujus librum, inſcriptum* ἔργα καὶ ἡμέραι, opera & dies, *longe & copia & elegantia ſuperavit. Cœptum eſt opus anno circiter U. C. 717. Virgilii 32. aut 33. & ſeptennio perpolitum.*

Mæcenas, cui Georgica inſcripta ſunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus, genere Tuſcus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum poſteri, poſt multas gentis clades, Romanam in civitatem admiſſi, equeſtri dignitate vixerunt. Eruditus complexus eſt, imprimis Virgilium & Horatium: adeo parum cupidus, ut cæteris magiſtratibus imperabat, ipſe equeſtri ordine, & urbis atque Italiæ præfectura contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in conſilium de imperio deponendo, retinendum perſuaſit. Secta Epicureus fuit, in veſtitu, inceſſu, supellectile, conviviis, ipſaque dictione mollior ac remiſſior. Scripſit Prometheum & Octavium tragœdias, carminum libros decem; ſoluta oratione commentarios de rebus ab Auguſto geſtis, item de animalibus & gemmis dialogos: omnia periere. Deceſſit anno U. C. 746. C. Martio Cenſorio & C. Aſinio Gallo Coſſ. Triplex eſt apud eruditos de ejus nomine controverſia. I. Quodnam ipſius nomen fuerit? Lambinus Vipſaniam gentem inducit, ſed eum confundit cum Agrippa, cujus certe gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in Cinciam: *Glandorpius in* Heliam; *Muretus* Aquiliam: *omnes aut levibus aut falſis conjecturis: Maxima & optima pars, Lipſius, &c. in* Cilniam, *quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria. II. Unde cognomen* Mæcenatis? *Inſulſe deducit Becmannus ab ejus moribus, quod eſſet* μὴ κοινὸς non communis; *aut* μὴ καινὸς, non novus: *nam & Græci nunquam negativi* μὴ, *ſed privativum* α *præfigunt, & Varro l. 7. de L. L. a loco dictum exiſtimatur. Eſt igitur a mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæſenæ vicino, qua in ora Plinius vina Cæſenatia ſimul & Mæcenatia commendat, lib. 24. 6. III. Quomodo prima & media cognominis ſyllaba pingenda ſit? Certe media, per e longum; quia Græce vulgo per η legitur. Prima vel per æ, vel œ: quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per æ frequentius. Igitur nomen integrum fuit,* CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICO

AD

C. CILNIUM MÆCENATE

LIBER I.

ARGUMENTUM.

CONTINET hic liber propoſitionem totius operis ejuſque diviſionem quadruplicem. Tum [illegible] *tur Deorum invocatio quotquot ruſticæ præſident rei, quos inter Octaviano Cæſari loc* [illegible] *tur; novo ſane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharſalia, Statius in Thebaide, ad laudem Neronis & Domitiani immodeſtius abuſi ſunt. Atque ha* [illegible] *comprehenduntur. Liber vero ipſe ſex habet partes. I. Multiplicem agri colendi ratione* [illegible] *ta variam ejus Naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum inſtrumenta. IV. Ruſticorum operum tempora. V. Tempeſtatum prognoſtica. VI. Digreſſionem ad varia* [illegible] *quæ cædem Julii Cæſaris aut præceſſerunt, aut ſubſecuta ſunt. Denique Epilogi loco, I* [illegible] *incolumitate Octaviani, & pro ſalute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorum* [illegible] *rum præceptis, non pauca obſolevere, contrario uſu poſteriorum temporum, noſtrorum in* [illegible] *quæ multa, ut artibus cæteris, ita huic quoque addidere.*

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, ordiar ſcribere deinceps quænam res efficiat meſſes copioſas; quo tempore oporteat arare tellurem, & vites alligare ulmis; quæ ſit cura boum; quæ diligentia ſit neceſſaria, ut habeatur pecus; & quanta induſtria, ut alantur apes frugales:

QUID faciat lætas ſegetes: quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmiſque adjungere vites,
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: apibus quanta experientia parcis:

NOTÆ.

1. *Quid faciat.*] Quatuor his verſibus diſtinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum:* quæ ſingulæ ſingulis libris explicantur: eſtque partitio totius operis.

3. *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi ſupprimitur, *aptus, par, neceſſarius,* aut aliquid ſimile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 80. *Solvendo non erat.* Ap[illegible] *Radix eſt veſcendo.*

4. *Apibus quanta, &c.*] Præter intentionem jam traditam afferri poteſt hæc [illegible] *am.* Vel Attica Dicam quæ ſit apum experientia, pr[illegible] *primos & antiq* ingenium, ars quædam; non uſu quidem parata, ſed ingenita.

Hinc canere incipiam. Vos, o clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano. Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis o Tegeæe favens: oleæque Minerva

O vos ſidera mundi ſplendidiſſima quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche, & Ceres nutrix hominum: *ſi homines veſtro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas* pro *frumento pingui, & miſcuerunt aquam Acheloi* cum *vino reperto. Et vos o Fauni, Dii propitii ruſticis: adeſte, o Fauni, una cum Dryadibus Nymphis. Canto veſtra dona. Et tu, cui terra* adhuc *recens produxit equum ferocem, icta magna tridente, o Neptune: & tu qui colniſti* loca *ſylveſtria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles* inſulæ *Cææ. Tu ipſe, o Pan Tegeæe, protector ovium: ſi curas Mænalum tuum, adeſto propitius, relinquens nemus patriæ & ſylvas Lycæi. Et* tu, *o Pallas, repertrix oliva,*

NOTÆ.

5. *Clariſſima mundi Lumina, Liber, &c.*] Liberum & Cererem appellat mundi lumina, anique ductores. Vel quia præſides & repertoes habentur meſſis & vindemiæ, quæ præci- ſunt anni partes, & præcipua mundi or- amenta, unde cibus hominum & potus exi- it; Vel quia per eos Lunam & Solem ſignifi- at. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. 1. 18. falſe probat *Solem*, non Liberum & Di- nyſum dixiſſe; ſed & Jovem, & Martem, Mercurium, & Herculem ipſum eſſe; *Libe-* rum vero dici, quod *libere vagetur*. Lunam i- em addit ipſam eſſe *Cererem:* Cujus nomen iqui deducunt a *creando*, quod ad rerum pro- uctionem plurimum valeat. De *Libero*, Ecl. 8. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

8, 9. *Chaoniam glandem, &c. Acheloïa po- la, &c.*] Species pro generibus: primi enim ominum glande ad paſtum, aqua ad potum i ſunt. Celebris autem fuit inter ſylvas glan- feras Dodonæa, in Epiro ſive Chaonia: de a Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous Ætolia; ſive quia primus e terra erupit, e quia ejus in ripa primæ vineæ ſunt con- æ ab Oeneo Ætoliæ rege, qui ex uva a Sta- ylo paſtore ſuo reperta liquorem expreſſum, ibero patri, apud ſe tum diverſanti, cum ob- liſſet, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10. *Fauni.*] In argumento Ecl. 6. *Dryades.*]

12. *Prima tellus.*] Vel recens formata. Vel ovalis, quomodo G. 2. 44. *Primi lege litoris erat.* Apulei 2. 46. Præter inte- poteſt hæc *am.* Vel Attica, quia Athenienſes hominum rientia, pr primos & antiquiſſimos eſſe jactabant. n uſu quide

14. *Neptune.*] Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi diviſione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuiſſe primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum iis inter eum & Minervam orta eſſet de tribuendo Athenis nomine, placuiſſetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dediſſet: Neptunum percuſſo litore equum, bellicum animal, produxiſſe; Minervam haſta impacta olivam, pacis inſigne, procreaſſe: victoriamque Minervæ fuiſſe adjudicatam. Neptuni inſigne *tridens*, ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; ſed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda ſunt.

Cææ.] Cæa, inſula maris Ægæi, Cycladum una; quam relictis Thebis occupavit Ariſtæus, poſt laniatum a canibus Actæonem filium, ob viſam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filia Penei Theſſaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis uſum invenit, lactiſque coagulum: unde hic invocatur. Plura vide, G. 4. 317.

17. *Tua ſi tibi, &c.*] Senſus eſt: ſi curas Mænalum, Lycæum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & ſylvas, loca illa nunc relinque, ut mihi de te paſtoritia & arbore dicenti præſens adſis: his enim locis & honorificus & utilis erit ſermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeæe.*] Non *Tegæe*, ut quidam legunt. Conſtat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani ſacra, brevibus ſyllabis, Τεγέα; unde adjectivum *Tegeæus*.

& tu, o puer, auctor unci aratri. Et tu, o Sylvane, portans a radice teneram cupreſſum. Et vos, o Dii & Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros; ſeu qui ſuſtentatis novas fruges aliquo ſemine: ſeu qui effunditis e cœlo pluviam copioſam in ſegetes. Et tu præcipue, o Cæſar, quem dubium eſt quinam cœtus Deorum deinde acceptum ſint; an velis perluſtrare urbes, & ſuſcipere curam terrarum; an totus orbis cognoſcat te parentem frugum, & rectorem temporum, coronans tuum caput myrto matris tuæ; an evadas Deus vaſti æquoris, & nautæ adorent tuam ſolam potentiam,

Inventrix, uncique puer monſtrator aratri:
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupreſſum:
Diiq; Deæq; omnes, ſtudium quibus arva tueri
Quique novas alitis nonnullo ſemine fruges,
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem:
Tuq; adeo, quem mox quæ ſint habitura Deum
Concilia, incertum eſt, urbiſne inviſere, Cæſar,
Terrarumque velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An Deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis ſidus te menſibus adde

tibique Thule ultima inſularum pareat; & Tethys te comparet ſibi generum omnibus undis: vero te adjungas quaſi novum aſtrum tardis menſibus,

NOTÆ.

19. *Uncique puer,* &c.] Vel Oſiris apud Ægyptios aratri inventor; vel potius Triptolemus, Celei *Eleuſinæ* urbis in Attica, regis filius; quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepto hoſpitio, dum Proſerpinam inquireret; cum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit; impoſitumque ſuo currui quem alati ſerpentes trahebant, miſit per totum orbem, ut uſum frumentorum hominibus inicaret. Eleuſini incolæ, beneficii memores, Cereri ſacra inſtituerunt.

20. *Sylvane, cupreſſum.*] Ob memoriam Cypariſſi pueri; qui Sylvano, aut juxta alios Apollini dilectus, cum ex dolore occiſæ a ſe per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, extabuiſſet; ab amatore Deo in cupreſſum arborem eſt converſus. De *Sylvano*, Ecl. 10.24.

22. *Quique novas alitis,* &c.] Sensus eſt; Vel qui jacta ab hominibus frugum ſemina, occulto quodam ſemine, pluvia, rore, alitis: juxta Servium. Vel qui novas fruges, novo aliquo invento ſemine, producitis, juxta Cerdanum. Vel qui ſingulas frugum ſpecies conſervatis; relicto ſemper aliquo ſemine, in conſequentem annum ſuperſtite, quo renoventur. Legit N. Heinſius, *non ullo ſemine*; & ſenſus hic eſſe poteſt, Qui novas fruges produxiſtis primum ſine ullo ſemine.

25. *Urbiſne inviſere,* &c.] Multi *urbis* agnoſcunt in genitivo caſu. Sed vix puto Latine dici, *inviſere curam urbis*; & præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* eſſe vult in accuſativo caſu, pro *urbes*; & utrumque fuiſſe olim in uſu; ut *turrim* & *turrem*. Unde & plerumque legitur *urbeis*, ancipiti pronunciatione. Igitur *urbes* vel *urbis* in accuſativo accipio, hoc ſenſu, *an velis curam terrarum inviſere urbes*. Quod ne barbare dictum putetur, firmabitur hac Horatii piam videatur, firmabitur hac Horatii ne plane ſimili, Od. l. 1. 2. 49. *Hic magnus triumphos, hic ames dici pater atque*

28. *Materna myrto*] Dicata Veneri Æneæ; unde genus ducis, Ecl 9.46. *to*, Ecl. 2. 54.

30. *Thule.*] Terrarum ultima, qua noverint, & maxime ſeptentrionalis occidentem. Ortelius putat eſſe tractum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* Cambrenus *Schetlandias* inſulas Oceanii, ſub ditione regis Daniæ; quas nunc *Thyleuſel*. Cæteri *Iſlandiam*, ejectionis maxime Borealem inſulam; ubi nive perpetua opertus, flammis æſtu

31. *Tethys emat.*] Tethys Ecl. 4. 32. putat Servius Danielis ad ritus Romanos conjugia tribus fiebant modis; re. & coemptione: uſu, cum aliquot mul conjuges fuerant; farre, cum rem Flaiem aût Pontificem, ſparſo mola ſalſa, conjungebantur: coempti ſe ſub certa verborum formula inter vir mulierem, *an ſibi materfamilias* uxor virum, *utrum ſibi paterfamilias let*, &c.

32. *Tardis te menſibus addas.*] Æſtivis ſuccedas: in locum *Libræ*, inter & *Scorpium*; id eſt, in menſem Sept. *Tardos* vocat menſes æſtivos, quia ſium illorum longiores ſunt, & mor horizonte diuturnior. Unde menſes quam reipſa non pigriores cæteris; minibus qui die præſertim inter ſe æqu

Qua locus Erigonen inter, Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſta plus parte reliquit.
Quicquid eris: (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis:
Gnaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
Ant prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:

qua patet ſpatium inter Virginem & brachia Scorpii illam *ſequentia. Ipſe Scorpius ardens jam conſtringit pro te brachia, & ceſſit tibi de cœlo plus* quam *juſtam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi ſperent te ſibi regem, neque tam inſana cupiditas regnandi veniat tibi: Etſi Græcia admiretur campos Elyſios, etſi Proſerpina non curet ſequi matrem,* a qua *repoſcitur) Præbeiter facile, fave conſiliis audacibus; & ingredere mecum* viam, *miſeratus ruſticos inſcios viæ, & jam nunc aſſueſce invocari per vota. Principio veris, cum humor nivoſus liqueſcit e montibus candidis, & gleba emollita diſſolvitur Zephyro: tunc ſtatim aratro* alte *impreſſo incipiat mihi taurus gemere, & vomer ſulcando tritus fulgere. Illæ tandem ſeges complet deſideria cupidi agricolæ, quæ bis æſtatem, & bis hyemem paſſa eſt: ampliſſimæ meſſes illius* agricolæ *rumpant horrea. Sed antequam aremus ferro campum & propriam culturam naturæ cognitum; cura ſit præneſſe ventos, & diverſam cœli rationem, atque terrarum: & quid unaquaque regio producat, & quid unaquæque neget. Hic ſegetes naſcuntur fertilius, illic vites.*

NOTÆ.

dici poſſunt. Adde quod civili dimenſione, duodecim in horas dividitur ab ortu Solis ad occaſum; nox item duodecim in horas, ab occaſu Solis ad ortum. Unde fit, ut æſtivæ horæ per diem hybernis multo ſint longiores, per noctem breviores; Contra hyeme, nocturnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. 12. 1. *Hora nec æſtiva eſt*, id eſt, longa. Et Plaut. in Pſeud. Scena ult. *Credo eidem poſſe te, ſcelus, Maſſici montis uberrimos quatuor fructus ebibere in una hora. P. hyperna addas*, id eſt, brevi.

33 *Erigonen.*] Icarii filiam, quæ caſum patris, a temulenta paſtorum Atticorum turba occiſi, tam graviter tulit, ut laqueo ſibi vitam fecerit. Ob pietatem a Diis in cœlum tranſlata, & *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quanquam alii Aſtræam putant, de qua Ecl. 4. 6.

Chelaſque ſequentes.] Veteres diu *Libram* ſignum ignoraverunt, medium inter *Virginem* & *Scorpium*: unde *Chelas*, id eſt, forfices & brachia Scorpii, dicit poeta poſt Virginem ſequi. Atque *Libra* loco, Scorpium in ſexaginta dividunt gradus. Ovid. M. 2. 198. *Porrigit in ſpatium ſignatum membra duorum.*

35. *Juſta cœli, &c.*] Cedit tibi ex ea parte, quam hactenus pluſquam juſtam ac ſibi debitam obtinuit. Vel, Cedit tibi pluſquam juſtam cœli partem; id eſt, pluſquam opus ſit ut commode ſedeas; nempe locum Libræ. Iſque locus Octaviano aſſignatur, ex Joſ. Scaligeri mente, quia natus eſt principio Libræ, ſcilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro*, G. 4 482. De *Elyſiis campis*, Æn. 6. 638.

39. *Proſerpina.*] Jovis & Cereris filia, a Plutone rapta, a matre diu quæſita, & reperta, impetravit a Jove, ut quotannis ſex menſibus apud ſuperos, ſex apud inferos degeret. Ait tamen poeta ſic eam Elyſii deliciis capi, ut parum ſuperos curet.

43. *Vere, &c.*] I. PARS. De *agri colendi varia ratione.* Cujus I. Præceptum eſt, *De prima aratione.* De *Zephyro*, Ecl. 5. 5.

48. *Bis quæ ſolem, &c.*] *Novale*, ſive *vervactum* intelligit, agrum ſcilicet qui primo *vere actus*, id eſt, aratus, tota quieſcit æſtate; tum ſub finem autumni ſive veris conſequentis initio, ſementi paratur; ac deinde ſecunda æſtate fructum fert; unde bis æſtatem, & bis hyemem patitur.

50. *At prius, &c.*] II. Præceptum. *De cognoſcenda ſoli natura. Æquor*] Terram, proprie eſt quælibet planities æqua, Æn. 2. 780.

alibi fructus arborum, & herba ſponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittis ad nos *crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi ſuum thus? At nudi Chalybes* mittunt *ferrum, & Pontus graveolentes caſtorum teſticulos, Epirus optimas equarum Olympicarum. Natura impoſuit certis locis has leges, & hæc pacta perpetua, ſtatim ab illo tempore, quo Deucalion projecit ſaxa in mundum deſertum: unde orti* ſunt *homines,* quod *eſt durum genus. Eia igitur, ſtatim a primis menſibus anni, robuſti tauri arent pinguem terræ planitiem: & æſtas ſicca torreat glebas inertes vehementi Sole.*

Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epirus equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, primis
Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni
Fortes invertant tauri: glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:

Sed ſi terra non ſit pinguis, ſufficiet eam perſtringere levi ſulco ortum Arcturi:

NOTÆ.

56. *Tmolus odores.*] Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. G. 2. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipſum, *le ſaffran.*

57. *India mittit ebur.*] Aſiæ regio ampliſſima, ad occidentem Indo fluvio; ad orientem Sero item fluvio, ad meridiem Oceano Indico terminata; ad ſeptentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars eſt, a Scythia ſeparata: Gange fluvio in duas diviſa partes: regnis hodie plurimis diſtincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui dens eſt Elephantinus, in India celebre.

Thura Sabæi.] Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balſamo, caſia, myrrha, cinnamomo, thure præſertim conſtant, quod ex arbuſculis inſtar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17. *Non alia ligni genera in uſu ſunt quam odorata: ciboſque coquunt thuris ligno, alii myrrhæ.*

58. *Chalybes nudi ferrum.*] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium ex Strabone: vel Hiſpanica, ad Chalybem fluvium ex Juſtino: ferri fodinis celebrata: unde *chalybs* dictum eſt, puriſſimum optimeque temperatum ferrum.

59. *Caſtorea.*] Caſtor ſive fiber, canis eſt Ponticus: ita dictus, quod in Ponto frequentiſſimus: hujus teſticuli medicos in uſus expetuntur: ideoque ubi ſe requiri ſentit, ut vitæ conſulat, eos avellit morſu, & venatoribus permittit. Quod tamen merito plerique falſum exiſtimant. *Caſtorea* ſunt caſtoris teſticuli. *Viroſa* dicuntur: vel a *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur: vel a *virus*, quod mediæ ſignificationis vocabulum eſt, ut θελημαχος; bonam, modo malam in partem ſumi bonam apud Statium Sylv. l. 1. 4. *benigne virus, odoriferis Arabum quod arvis, &c.* in malam paſſim apud reli itaque gravem odorem ſignificat, qua tur a Plinio caſtoreis.

Eliadum palmas Epirus equarum.] olim regnum, ſita inter Ionium mare liam, Macedoniam, & Achaiam: dict dam, Albania inferior, equorum fer ſive *Elea*, regio Peloponneſi maritim Achaiam, Meſſeniam & Arcadiam. bes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; & agro Piſæo, ad Alpheum fluvium. lympii templo, ludiſque memorata, G. 3. 49. *Equarum* dixit, quia eas tant equis eſſe velociores. *Palmas* id eſt, equas victrices in Olympico cu modo Æn. 5. 339. *Nunc tertia palm* id eſt, Diores tertius victor.

62. *Deucalion.*] Ecl. 6. 41.

64. *Primis a menſibus anni.*] Ja Februario. Nec obſtat, quod præc *Vere novo.* Sic enim Columella l. 9. *novi veris principium ſic obſervare ra bet, quemadmodum aſtrologus: ſed tiam ſumat de parte hyemis, quoniam bruma jam intepeſcit annus, permitt mentior dies opera moliri.*

66. *Maturis ſolibus.*] *Diebus*, vel *Se bus.* Et *maturis* paſſive, pro activo *ma*

68. *Arcturum.*] *Arcturus* ſtella magnitudinis in ſigno Bootæ, prope ſiæ majoris: unde nomen habet *urſa* & οὐρὰ *cauda*: pluvias tempe portendit ortu & occaſu ſuo. Moneſ

lic officiant lætis ne frugibus herbæ;
lic. erilem exiguus ne deſerat humor arenam.
lteri idem tonſas ceſſare novales,
t ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
ut ibi flava ſeres mutato ſidere farra;
nde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
ut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
ſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.
rit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
runt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
ed tamen alternis facilis labor: arida tantum
e ſaturare fimo pingui pudeat ſola; neve
ffœtos cinerem immundum jactare per agros.
ic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
ec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
æpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
rq; levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
ive inde occultas vires & pabula terræ
ingui concipiunt: ſive illis omne per ignem
xcoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
u plures calor ille vias, & cæca relaxat
piramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
magis, & venas aſtringit hiantes:
e tenues pluviæ, rapidive potentia Solis

In illa terra hoc facies, *ne herba nocent frugibus fertilibus; in hac, ne modicus humor deſitnat infœcundam terram.* Tu *idem permittes, ut novalia demeſſa requieſcant alternis* annis, *&* ut *ager inutilis indureſcat otio. Vel* ſaltem *converſo anno ſeminabis frumenta flaventia, illic, unde collegeris antea copioſa legumina folliculis ſtrepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues ſtipulas & manipulos crepitantes lupini amari. Nam ſeges lini exſiccat agrum, exſiccat* quoque ſeges *avenæ, exſiccant papavera contiliantia ſomnum obliviоſum. Attamen alternis annis facile erit* ea ſerere: *modo ne pigeat fœcundare terram pingui ſtercore, & ne* pigeat *ſpargere fœdos cineres per arva exhauſta. Ita etiam agri quieſcunt variatis ſegetibus: & interim terra,* quæ *non arata* fuerit, *non caret utilitate. Sæpe etiam utile fuit accendere agros infœcundos, & cremare leves calamos igne crepitante: ſive* quia *terra ſumit inde ſecretam virtutem & pingue alimentum: ſive* quia *omne ejus vitium igne conſumitur, & humor exſiccatur: ſive* quia *calor ille aperit plures meatus & clauſa ſpiracula, per quæ ſuccus tenuior tranſeat in herbas novas: ſive* quia ille calor *magis indurat* terram *& comprimit vimas apertas: ſive quia imbres, nimiuſve ſolis ardor*

NOTÆ.

ſterilis terra leviter aretur ſub ejus exortum qui contingit juxta Columellam, circa is: juxta Plinium, circa 12. ejuſ. Nunc tamen multo tardius, nem- ſi initio Octobris. Exoriri autem r *coſmice*, cum aſcendit ſupra hori- ſtrum orientalem, eodem momen- ipſe.

71. *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum *De novatione agrorum*, ſive *alterna* Quæ lex, ſi propter ſoli anguſtias poſſit: monet ne continuis annis ferant; ſed alternis frumenta & le- viora: qualis vicia, aut lupinus. men, ut a lino, & avena, & papa- ferendis abſtineant, niſi agri copioſa e reparentur.

73. *Farra.*] *Far* puriſſimum & optimum nus.

74. *Siliqua quaſſante legumen.*] *Siliqua*, fol- lus leguminum ſeminis. *Quaſſante.*] Acti- *quaſſata*, nimirum a vento, cujus im- pulſu ſiliquæ crepitant. Sic Æn. 238. *Volventibus annis*, pro *volutis. Legumen.*] Fruges, quæ non ſecantur, ſed manu leguntur.

75. *Viciæ, triſtiſque lupini.*] *Vicia* legumen minutis & nigrantibus in ſiliqua granis. *Veſce. Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus ſemina ſapore amariſſima, unde *triſtis* dicitur.

78. *Lethæo.*] Obliviоſo: a fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: a λήθη, *oblivio*, Æn. 6. 323.

80. *Ne ſaturare, &c.*] IV. Præceptum eſt, *De ſterilitatis remediis*, quæ tria præcipuæ ſunt, *ſtercoratio, cinerum jactatio, glebarum cum ſtipulis incenſio.*

86. *Sive inde, &c.*] Quatuor cauſas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philoſophia, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exſiccetur. Ut denſitas terræ relaxetur. Ut ejuſdem raritas aſtringatur.

vel frigus penetrans Boreæ exſiccet eam. Cæterum ille *qui rumpit raſtris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates* ſuper illas, *valde prodeſt agris; nec flava Ceres fruſtra illum aſpicit ex alto cœlo.* Velde etiam prodeſt ille, *qui ducto oblique aratro, proſcindit iterum tumores* ſulcorum, *quos excitaverat* prima *agri aratione; & qui aſſidue colit terram, & domat agros. O agricolæ, petite* a Diis *æſtatem humidam, & hyemem ſiccam; frumenta copioſa ſunt, & ager fertilis eſt, ex ſiccitate hyemali. Nullam* aliam *ob culturam ſic Myſia gloriatur, & ipſa Gargara admirantur ſuas ſegetes. Quid dicam* de eo, *qui projecto ſemine ſtatim agros exercet, & frangit globos terræ male compactæ? Poſtea inducit in* agros *conſitos aquam, & rivos fluentes; & cum terra exſiccata languet herbis areſcentibus, ex improviſo educit aquam ex ſummitate canaliculi inclinati; illa cadens, raucum ſtrepitum inter lapides attritos, & ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam* de eo, *qui, lami concidant* ſub pondere *plenarum ſpicarum, amputat ſuperfluitatem ſegetum,* quando *tenera ſunt.*

Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſq; trahit crates, juvat arva; neq; illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro:
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis
Humida ſolſtitia atque hyemes orate ſerenas,
Agricolæ: hyberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſq; ruit male pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes,
Et cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce, ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,

NOTÆ.

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De *Boreæ* Ecl. 7. 51. *Penetrabile* paſſiva vox, active ſumpta, pro *penetrans*. Sic Æn. 10. 481. *Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum. Adurat.*] Vox tam frigori quam calori atributa. Lucan. l. 4. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. l. 13. Ann. *Ambuſti artus vi frigoris.*

94. *Multum adeo raſtris, &c.*] V. Præceptum, *De agri complanatione.* Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel raſtros; *horſe, raſteau.* Alterum per ſecundam aratri impreſſionem, qua recti ſulci ſulcis aliis oblique ductis ſubiguntur. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

100 *Humida ſolſtitia, &c.*] VI. Præceptum, *De exoranda a diis commoda tempeſtate.* Commoda autem erit, ſi & æſtas opportunis pluviis mitigetur; & hyems ſiccitate frigida ac ſerena temperetur. *Solſtitia* dixit, pro æſtate. Vide Ecl. 7. 47.

102. *Nullo tantum ſe, &c.*] Senſus eſt; Nullus cultus tantum prodeſt Myſiæ & Gargaris fertiliſſimis regionibus, quantum illa cœli temperies. *Myſia*] Vel *Mœſia*, duplex; Europæa, quæ proprie Mœſia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam & Daciam, nunc *Serviam, Bulgariam*, & *Beſſarabiam* complexa. Aſiatica, quæ proprie Myſia, de qua hic ſermo eſt; Aſiæ minoris pars, maxime occidentalis, ad Propontidem, Helleſpontum, & Ægæum mare; Troadem undecumque ambiens, niſi qua parte Troas mari alluitur. *Gargara.*] Pars Idæ montis, & oppidum in Troade; regiones ubi memorabiles.

104. *Quid dicam, jacto, &c.*] VII. Præceptum, *De coopertione ſeminis. Cominus.*] Prope, ago locum notat, quaſi *prope, e vicino* [illegible] tamen ſignat tempus, quaſi, *ſtatim, ſine* Et hanc quoque habere ſignificationem Cujacius l. 11. Obſerv. c. 39.

105. *Male pinguis arenæ.*] *Arena* ſæpe terra qualibet. Et vero G. 4. 291. pro [illegible] li ſumitur, qui pinguis eſt; *Et viridem* [illegible] *ptum nigra fœcundat arena.* Et G. 2. 1[illegible] citur; *Turiferis Panchaïa pinguis arenis.* ita, *male pinguis* non hic eſt, *ſterilis terra male, intempeſtive, & fruſtra compacta & globata.*

106. *Deinde ſatis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri ſiccioris.*

110. *Scatebris.*] Effuſionibus, ebullitionibus. *Scatebra* eſt a *ſcateo*; ut *latebra* a *lateo*; *ſcateo* eſt *redundo, ex plenitudine effluo*; proprie de fontibus dicitur, tranſlative de aliis, ut *tentem belluis pontum.* Horat. Od. 4. 2. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22.

111. *Quid, qui, ne gravidis, &c.*] IX. Præceptum, *De noxia pinguedine coercenda.*

112. *Depaſcit.*] Ut calami breviores & floriores ſurgant, atque adeo ferendo ſpicæ aptiores.

Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo,
Undæ cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum ſint hominumque, boumque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſq; per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri
Mollique deciſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros & nomina fecit,

ſtatim atque herbæ æquales ſunt ſulcis? Et de eo qui derivat ex terra bibula aquam illic collectam inſtar paludis? Præcipue ſi menſibus dubiis fluvius tumefactus exundat & undique tegit omnia limo ſuperjecto: unde cavæ foſſæ fiunt madidæ tepida uligine. Tamen licet hominum & boum labores experti ſint hæc omnia, terram exercendo: præterea *malignus anſer, & grues Thraciæ, & cichorea,* cujus *radices amaræ* ſunt, *nonnihil obſtant; & umbra nocet. Ipſe Jupiter colendæ* terræ *noluit rationem eſſe facilem: & primus ex arte verſavit terram, excitans curis hominum animos: nec paſſus eſt ſua regna languere triſti otio. Ante Jovis* tempora, *nulli agricolæ exercebant agros. Ne licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant* cibos *in commune, & ipſa terra ſponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit noxium venenum nigris ſerpentibus: & voluit lupos voraces eſſe, & mare agitari, & excuſſit mel e foliis arborum, & occultavit ignem, & ſtitit vinum ubique fluens in rivos. Ut experientia obſervando excogitaret paulatim diverſas artes, & calligeret ſpicas frumenti e ſulcis, & exprimeret ignem occultum e ſilicis lapidum. Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem & nomina ſideribus,*

NOTÆ.

113. *Incertis menſibus.*] Veris & Autumni: quando tempeſties nunc ſuda, nunc pluvia, tempus dubia eſt.

115. *Tepido ſudant, &c.*] Plerique explicant de foſſis agros dividentibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ inſidentis pondere fiunt in agris, & uliginoſo ſudore diu poſtea madent. *Tepido.*] Quia terra autumnali vernaque pluvia intepeſcit, eo tempore generantur vermiculi, &c.

117. *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diverſarum rerum, quæ ſegetibus nocent. *Anſer* nocet, *fugit*: tum quia ex Colum. l. 8. 13. *Quicquid anſerum contingere poteſt, carpit*: tum quia ex Pallad. l. 1. 23. *Anſerum ſtercus ſatis omnibus inimicum eſt. Grues* nocent, quia quemadmodum aves cæteræ, ſemina deprædantur. *Strymoniæ* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes verſantur. Nocet & *Intybum*, vel *Intybus*, olus e cichoreæ genere: vel quia radicibus ſerpit latius, vel quia ab anſeribus expetitur, eoſque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca eſt.*

121. *Pater ipſe, &c.*] II. PARS. *De origine agriculturæ.*

124. *Veterno.*] *Veternum* & *Veternus*, morbus eſt ſtuporem inducens, tam animi quam membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydropiſim*, alii ad *phthiſim referunt*. Hic pro otio & deſidia ſumitur.

138. *Ignemque removit.*] Non extinxit aut abſtulit; ſed tantum occuluit, vel in lapidibus vel in terræ viſceribus. Illum vero, quia neceſſarium ad humanos uſus, dicitur Prometheus dolo furatus eſſe: ut jam narravimus Ecl. 6. 42.

appellans *Pleiadas, Hyadas, & lucidam urſam Lycaonis* filiam. *Tunc repertum eſt capere feras laqueis, & decipere viſco: & cingere canibus magnis ſylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, ſe committens alto* fluvio, *& alius trahit e mari retia humida. Tunc* venit *durities ferri, & lamina ſerræ ſtridentis: (nam majores dividebant cuneis lignum fiſſile) Tunc variæ artes prodierunt: Magnus labor ſuperat omnia, & neceſſitas urgens in rerum inopia. Ceres prima docuit homines movere terram ferro: cum jam glandes & arbuta ſacræ ſylvæ deficerent, & Dodona recuſaret cibos. Deinde addita eſt frugibus* materies *laboris:* nempe, *ut noxia rubigo abſumeret calamos, & carduus inutilis horreſceret in agris: ſegetes riantur, ſuccedit copia* herbarum *aſperarum,*

Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum: & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ;
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venere artes. Labor omnia vicit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cum jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmo
Eſſet robigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus: intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva,

NOTÆ.

138. *Pleïadas.*] Stellæ ſunt ſeptem in collo Tauri, Sic dictæ, a πλέω *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriantur circa æquinoctium vernum, unde dicuntur Latinis a *vere, Virgiliæ*. Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nympha. Harum nomina *Electra, Alcyone, Celæno, Sterope, Taygeta, Maia* Mercurii mater ex Jove: quæ ſex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt. Septima *Merope*, quia mortalis Siſypho nupſit, præ pudore latere. *Pleïadas* hic quadriſyllabum eſt: apud Ovid. Faſt. 4. 169. triſyllabum *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos:* apud Statium Syl. 1. 3. 95. etiam prima brevi. *Hæc per & Ægæas hyemes, Pleiadumque nivoſum Sidus.*

Hyadas.] Stellæ ſunt ſeptem, in fronte Tauri. Sic dictæ ab ὕω *pluo*, quia pluvias creant. Latinæ *Suculæ*, ab eadem illa Græca voce; non a *ſuibus*, quam imperitorum eſſe opinionem ait Cicero, de Nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoque Atlantis fuiſſe filiæ, ex Æthra matre: quæ cum Hyantem, fratrem ſuum, a leone interfectum inſolabiliter lugerent; miſeratione Jovis totidem in ſtellas converſæ ſunt: & ad pietatis memoriam, nomine fratris & imbrifera virtute inſignitæ. Nomina: *Ambroſia, Eudoxa, Paſithoe, Corone, Plexauris, Pytho, & Tyche.*

Lycaonis Arcton.] *Urſa*, Græce ἄρκτος, ſignum cœleſte. Duplex eſt, major & minor: utraque circa polum ſeptentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab ἕλιξ *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynoſura*, a κύων *canis*, & οὐρὰ *cauda*; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices in bantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ reg lia, Calliſto dicta: quæ a Jove amata, none in urſam converſa eſt; eaque ſub cum ab Arcade filio, quem ex Jove ſuſce prope eſſet occidenda, in cœlum a Jove eodem filio rapta eſt: & ipſa quidem in ejuſdem nominis, filius in Bootem ſive A phylacem mutatus eſt. Minor urſa Ny fuit e nutricibus Jovis in grati animi teſti nium eo tranſlata. De majore hic ſermo

141. *Funda.*] Reticulum eſt quod in am projicitur, *a fundendo* dictum, inquit Ser melius a *fundo*, ut Taubmannus ſuggerit. *mida lina.*] Retia e lino contexta.

143. *Ferri rigor.*] Ars indurandi ferri hac ſpecie artes metallicæ omnes exprimun

146. *Improbus.*] Id eſt, juxta Servium *nus:* juxta Pomponium, *continuus*; juxta cenſium *modum neſciens*, & quaſi *inſatiab* juxta Ramirem, *improbatus:* juxta alios, *commodus, importunus, difficilis.* Eodem nes fere recidunt. Sic Æn. 12. 687. *Fertu abruptum magno mons improbus actu.*

147. *Prima Ceres.*] Supra v. 19. *Arb* Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona.*] Syl Epiro: ſupra v. 8. & Ecl. 9. 13.

151. *Robigo.*] Vitii genus, quo culmi ni ſcunt, *nielle*. Ex nebula naſcitur: vel ex via aut rore, cum e ſpica non decutitur, ſed lis ſuperventu putreſcit. Hinc apud Rom *Robigus* Deus, & *Robigalia* feſta x. Kal. M ad avertendam hanc peſtem.

152. *Aſpera ſylva.*] Uſurpatur & pro *a dinibus*, Æn. 10. 710. *Sylva paſtus arundi*

Lappæque, tribulique: interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
Concuſſaque famem in ſylvis ſolabere quercu.
Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma:
Queis ſine, nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei viliſque ſupellex
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſylvis magna vi flexa domatur

& lappæ, & tribuli; & infelix lolium, ſterileſque avenæ regnant per arva pinguia. Quod niſi & aſſidue terram proſcindas raſtris, & terreas volucres ſonitu, & amputes falce ramos arborum umbroſi, & precibus obtineris pluviam: heu, fruſtra videbis magnum acervum alterius, & cogêris ſubvenire fami ſuccutiendo quercum in ſylvis. Dicendum eſt quoque, quæ ſint inſtrumenta durorum agricolarum: ſine quibus ſegetes nec ſeminari, nec creſcere poſſunt. Primo vomer, & gravis moles curvi aratri, & plauſtra Cereris matris difficile volubilia, & tribula, & trahæ, & raſtri magni ponderis. Præterea vilis & viminea ſupellex Celei, crates ex arbuto, & ſacra vannus Bacchi. Quæ omnia memineris multo ante parare & ſervare: ſi te ſpectat vera laus beati ruris. Principio in ſylva, magna vi inflexa

NOTÆ.

Pro *cepullis*, apud Juvenal. S. 9. 13. *Horrida ſicca ſolea ſumæ.* Pro *leguminibus*, ſupra v. 76. *Triſtiſque lupini Suſtineris fragiles calamos, ſylvamque tonantem.* Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. 3. 103. *ſylva rerum & ſententiarum copiaſa eſt.* Igitur ſignificat tranſlative, *copiam* multarum rerum. Et uſu venit, ut poëtæ conſeriores graviorem poëmatum, diverſi carminis & argumenti, *ſylvas* vocarent: immo & ſingulatim librorum unumquodque *ſylvam.* Tales habemus Statii Papinii *ſylvarum* libros quinque.

153. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa, glouteron, bardane:* herba capitula ferens hamis aſperata, quæ veſtibus prætereuntium adhærent. *Tribulus*, herba item floribus aculeatis. Galliconi non caret. *Lolium*, ζιζάνιον, *de l'yvraie. Nitentia culta.*] Loca culta & pinguia: *nitere* enim dicuntur vulgo quæ pinguia ſunt. Pari forma dicet infra. v. 393. *Aperta ſerena*, id eſt, ſpatioſa aëris ſerena & aperta.

157. *Umbras.*] Ramos: ſic infra v. 191. *At luxuria foliorum exuberat umbra.*

160. *Dicendum &, &c.*] III. PARS. *De inſtrumentis.* Aratrum, *la charruë.* Vomis vel vomer, ferrum aratri terram ſecans, *le ſoc de la charruë.* Plauſtrum, *charrete.* Tribulum, tabula ferro aſperata, qua terebantur fruges: nunc ſine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi ſine rotis, *traiſneau.* Raſtrum, plurali, *raſtri* vel *raſtra*, ferreis aut ligneis dentibus armatum, *raſteau.* Virgea ſupellex, *panier, d'oſier.* Crate, *claye*, ex arbuto arbore contexta, Ecl. 3. 82. Vannus cribrum vel ventilabrum frumentarium, *Crible, van.*

162. *Grave robur aratri.*] *Robur*, vel eſt aratri moles & pondus ipſum, quod durum ac robuſtum eſt: ſic Æn. 7. 609. *Centum æri claudunt veſtes, æternaque ferri robora.* Vel eſt lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur: ſic enim aliquando *robur* ſumitur, pro ligno quovis duriore: infra, v. 175. *Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro ſpecie arboris e querceo genere.

163. *Tardaque Eleuſinæ, &c.*] Plauſtra, quorum rotæ non erant radiatæ, ſed inſtar tympanorum e ſolidis tabulis, atque ita axi impactæ, ut una cum eo volverentur. Tali vehiculo ſimulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus uſus tam in ſacris Cereris, quam in re frumentaria, ab Eleuſi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, ſupra v. 16. *Volventia.*] Paſſive ſignificat, ut Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, id eſt, revolutis, volubilibus.

166 *Myſtica vannus Iacchi.*] Myſtica, id eſt, in myſteriis Bacchi adhibita. Vel quia Iſis dicitur cribro impoſuiſſe membra Oſiridis, ſive Bacchi, a Typhone dilaniata, Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno ruſtici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

169. *Continuo in ſylvis, &c.*] Aratri deſcriptio. *Ulmus, orme*, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, & præcipua pars aratri, cui cætera aptantur. *Temo*, qui uſque ad jugum, in-

In

ſubigitur ulmus in burim, & capit formam curvi aratri. Huic buri jungitur *per imam partem temo extenſus in octo pedes, accommodantur binæ aures, & dentalia* quæ habent *duplex dorſum. Amputatur quoque prius tilia levis ad jugum & fagus alta, & ſtiva, quæ regat poſteriorem aratri partem: & fumus probat ligna illa ſuſpenſa ad focum. Poſſum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, niſi nolis, & te tædeat diſcere minima quæque. Præcipue* oportet *complanare aream magno cylindro, & manu tractare terram, & firmare creta tenaci: ne herbæ naſcantur, & ne* area *ſiccitate reſoluta rimas agat. Præterea varii hoſtes nocent. Sæpe parvus mus facit domum ſub terris, & ſtruit horrea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: & bufo in cavernis reperitur, & multa alia animalia quæ terra producit: & curculio, & formica providens egenæ ſenectuti corrodunt magnum cumulum frumenti. Præterea contemplare, cum in ſylvis multa nux veſtiet ſe floribus, & demittet ramos odoriferos: ſi flores plures ſint* quam folia, *ſimiliter frumenta ſuccedent, veniet magna ubertas, cum magno calore. Si omni abundent nimia copia frondium; fruſtra conteres in area manipulos, palea craſſos. Ipſum vidi multos ſatores condire ſemina,*

In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos:
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci,
Ne ſubeant herbæ; neu pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudunt peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terra
Monſtra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,

NOTÆ.

ter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur & imponitur: dicuntur, *a dorſo duplici*, id eſt, ut vulgo explicatur, *lato, & craſſo*: ut G. 3, 87. *At duplex agitur per lumbos ſpina*: vel quia reipſa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem aſſerculi, quibus ſulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur aligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore leviſſima, *tilleul*; vel ex fago, *heſtre*, de qua Ecl. 1. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet ad regendum aratrum, *le manche*.

174. *Currus torqueat imos.*] Aratrum, quod quibuſdam in regionibus inſtruitur rotis. *Imos.*] Poſteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima* eſt, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175. *Explorat robora fumus.*] Probatæ enim ſoliditatis ea ſunt ligna, quæ fumo expoſita rimas non agunt. Supra v. 162.

178. *Area cum primis, &c.*] Inſtrumentis ruſticis annectit præceptum, *De paranda ad fruges terendas area, l'aire. Cylindro.*] Lapide rotatili & tereti, id eſt, longo ac rotundo, in modum columnæ, a κυλίνδω, *volvo*.

179. *Creta*] Terra argilloſa ac tenax.

180. *Pulvere.*] Siccitate quæ pulverem. ita ſupra, v. 101. *Hyberno lætiſſima pulvere.*

181. *Exiguus mus.*] Mus ruſticus ac raneus, *mulot*. 184. *Bufo.*] *Crapault.*

186. *Curculio.*] Vermis frumenta corr dictus quaſi *gurgulio*, quia nihil in eo fer ter guttur, *calendre, charenſon.*

187. *Nux.*] Nucis variæ ſunt ſpecies: dalam hic intelligunt rei ruſticæ ſcriptores flores fertilitatis indicium eſſe ſtatuunt.

190. *Tritura.*] Terendi actio, & hic p tilitate uſurpatur: ubi enim multæ fru multa opus eſt tritura.

192. *Pingues palea.*] Alii legunt *pal* referunt ad *culmos, paleæ culmos*: me cum Servio *palea* in ablat. & referunt *gnes*; ſenſuſque eſt, culmos, non granis ctu, ſed inutili palea pingues fore.

193. *Semina vidi, &c.*] Aliud addit ptum, *De ſeminum cura.* Qua de re du ſulit, medicationem, & majorum electio minum, ſed iſtud magis.

Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen; ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit: ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
Hœdorumq; dies ſervandi, & lucidus anguis;
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus & oſtriferi tauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem;
Exercete, viri, tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini ſegetem & cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere aratris:

& ſpargere prius nitro ac nigra amurca, ut grana majora eſſent in ſiliculis vulgo *inanibus. At licet modico igne madefacta properarentur, tamen vidi ea, diu electa, & magna cura explorata, degenerare: niſi hominum induſtria ſingulis annis eligeret maxima quæque* grana. *Sic* vidi *omnia vi jatorum abire in pejus, & retroacta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægre impellit remis cymbam: ſi forte remittat brachia, ſtatim impetus rapit illum in profluentem, quæ propendet fluvius. Præterea, nos* agricolæ, *tam debemus ſtellam Arcturi obſervare, & dies hœdorum, & ſplendidum draconem; quam ii qui, vecti in patriam per ventoſum mare, exponunt ſe Helleſponto, & ſreto Abydi oſtriferi. Quando Libra fecerat horas diei & noctis æquales, & jam diſtribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, o agricolæ, ſeminate hordea in agris, uſque ad ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Tempus quoque eſt abſcondere terræ ſegetem lini, & papaver Cereris: & quamprimum incumbere aratris:*

NOTÆ.

194. *Et nitro prius &, &c.*] Nitrum, ſuccus calidæ naturæ, ſali affinis: frequens in ea Ægypti regione, quæ inde *Nitria* vocata eſt. Fit quoque vel Nili aqua, vel pluvia Solis ardore concocta lapidis in modum. Vulgo ſal petræ dicitur, *ſalpetre*, ſed male. *Amurca*, fæces olivarum, ſive ſedimentum & ſordes olei.

195. *Fallacibus.*] Vulgo enim leguminum folliculi, laxiores & ampliores, minima grana continent.

196. *Properata maderent.*] Madeſcunt propter humorem vi caloris eductum: atque ita fieri dicitur, ut citius creſcant ſemina.

200. *Atque.*] Hic ſignificat *ſtatim*, ut explicat Gellius, l. 10. 29.

204. *Præterea, &c.*] IV. PARS. *De temporibus agrorum ruſticorum.* Monet tam eſſe agricolis obſervanda ſidera, quam nautis: ea præſertim quæ tempeſtates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 68. *Hœdi*; ſtellæ duæ in humero aurigæ, ſive Erichthonii. *Anguis*, nempe ſeptentrionalis. Quam triplex eſt, unus ad ſeptentrionem, alter ad Ophiucho ſub æquatore circulo, tertius ad Auſtrum: de ultimo hic ſermonem eſſe putat Servius; de primo cæteri omnes, quia nobis magis eſt conſpicuus.

207. *Pontus & oſtriferi, &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latiſſimum illum maris ſinum, inter Propontidem & Mœotidem paludem. Ego de *Helleſponto* accipio, *d'étroit de Gallipoli*, cujus in anguſtiſſima parte duæ ſunt arces, mille paſſuum trajectu diſſitæ, *Seſtos*, in Europa, *Abydos* in Aſia, *les Dardanelles*. Totum illud litus oſtreis ferax, unde Ennius; *Mures ſunt Æni, eſt aſpera oſtrea plurima Abydi.*

208. *Libra die, &c.*] I. Præceptum, *De ſatione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, ſive principio *Libræ*, ad extremos uſque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro tota hyeme, ſed pro hyberno ſolſtitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Die.*] *Diei*; antiquorum more, qui ſic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib. 9. 14. ab iis dictum eſſe, *hujus dies, hujus dii, hujus die*; quod nunc eſt, *hujus diei.*

212. *Cereale papaver.*] Sic dictum: vel quia inventum a Cerere, juxta Euſebium de Præpar. Evang. l. 3. Vel quod eo Ceres uſa fuerit, ad oblivionem doloris de amiſſa Proſerpina; juxta Servium. Vel quod ſimulacra Cereris illud in manu geſtarent; juxta Brodæum & Turneb. Vel quod frequens naſcatur in ſegetibus, quæ in Cereris tutela ſunt: juxta Probum. Vel potius, quia *papaveris candidi ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, & panis ruſtici cruſta eo inſpergebatur*; juxta Plin. l. 19. 8. idque ad delicias & famem excitandam: unde *veſcum papaver*, id eſt, *edule* dicitur G. 4. 131.

Dum

dum terra ſicca id *permittit, & nubes* pluviæ *ſuſpenſæ ſunt. Vere* fit *ſementis fabarum: tunc etiam ſulci molles excipiunt te, o Medica: & radit annuus cultus milii, quando taurus fulgens aureis cornibus inchoat annum, & canis occidit, dans* locum *ſideri retrogrado. Quod ſi præparas terram ad ſegetem tritici & far robuſtum, & ſoli frumento intentus es: Pleiades tibi occidant matutinæ, & ardens ſtella corona Ariadnes recedat prius*

Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tum te quoque, Medica, putre
Accipiunt ſulci; & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & averſo cedens canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ;

NOTÆ.

214. *Dum ſicca tellure licet, &c.*] Plerique poſt Servium interpretantur: Antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluvioſa tempeſtas. Ego ſic: Quoties, in illa ipſa pluvioſa tempeſtate, terra erit paulo ſiccior, & imber ſuſpenſus. Et vero poëta ſationem illam aſſignat Autumno, cujus ultima pars pluvioſa eſt: eandemque ſationem profert *uſque ſub extremum brumæ imbrem:* non igitur jubet præveniri tempeſtatem imbriferam; ſed illius tempeſtatis eos eligi dies, qui ſicci magis ac ſereni erunt.

215. *Vere fabis, &c.*] II. Præceptum, *De tempore ſerendæ fabæ, medicæ, milii. Medica,* herba eſt, in Græciam a Medis advecta, per bella Perſarum, quæ Græcis Darius intulit: ſimilis trifolio, optimum animalium pabulum, *grand tréfle, ou foin de Bourgogne;* ſeme ſata, dicitur durare tricenis annis a Plin. l. 18. 16. Unde hic opponitur milio, *au millet,* cujus eſt *annua cura,* quia ſingulis annis ſerendum eſt.

217. *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius ſationis aſſignat, non initium veris, ſed ver jam adultum; quando *Canicula* ſive *Sirius,* quæ ſtella eſt in ore canis majoris, occidit *acronice* cum Sole, apud Taurum tunc exiſtente: id eſt, quando Sirius deſcendit infra horizontem noſtrum occidentalem eodem momento, quo Sol in Tauro exiſtens infra eundem horizontem deſcendit. Hic eſt enim occaſus *acronycus* ab ἄκρος *extremus,* & νὺξ *nox,* qui fit in primo noctis termino, ſeu initio. Porro occaſus ille canis exeunte Aprili tum contingebat, nunc multo tardius.

Aperit cum cornibus annum Taurus.] Annum fuiſſe apertum ab *ariete* ſive menſe Martio, vulgare eſt; Virgilius tamen aperiri ait a *tauro,* ſive menſe Aprili: vel quod reſpexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus eſt, quia tunc aperiuntur omnia molliori tempeſtate: vel quod, ut ait Joſ. Scaliger, locutus ſit ex mente Heſiodi & Bœotorum, qui annum ſuum, non ab ortu arietis, ſed ab ortu Vergiliarum ſive Pleiadum in Tauro, inchoabant.

Auratis cornibus.] Strigelius alludi putat morem Romanorum, qui triumphalium taurorum cornua inaurabant. Ego ſic dici puto lucidiſſimam in utroque cornuum acumine ſtellam *tauri* gerit; alteram ſecundæ alteram magnitudinis.

218. *Averſo cedens canis occidit aſtro.*] corrigit e MSS. N. Heinſius, cum antea legitur, *adverſo,* difficili & ambiguo ſenſu, plano. *Averſum* enim aſtrum, eſt *navis* pone canem ſequens, & poſt eum occidens illa autem, contra navium morem, averſa poſteriore ſui parte incedens in cœlo deſcenditur, puppe ſcilicet, non prora.

219. *At ſi triticeam, &c.*] III. Præceptum *De tempore ſerendi tritici & farris:* quæ dicitur *robuſta:* tum quia frumenta omnia plus habent, quam legumina, virium; adeoque terram exigunt multo pinguiorem: tum inter ipſa frumenta primum locum tenent & *triticum.*

221. *Ante tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud ſignat ex duplici indicio: nempe poſt occaſ. *coſmicum* matutinum *Pleiadum,* & ortum *acronycum* matutinum *coronæ* ſeptentrionalis; id quando Pleiades deſcendunt infra horizontem noſtrum occidentalem; eo momento, quo aſcendit ſupra horizontem noſtrum orientalem & quando corona ſeptentrionalis ſatis diſtat a Sole; ut poſſit expedire ſe e fulgore Solis paulo ante ejus ortum, in horizonte oriente apparere: quod utrumque contingebat Virgilii ætate ſub extremum Octobrem, nunc autem longe tardius. Occaſus *coſmicus* dicitur, a κόσμος *mundus,* ortus *heliacus,* ab ἥλιος *Sol.* *Atlantides.*] Pleiades, Vergiliæ, v. 138. Non *orientales* hoc loco, quia agitur de occaſu verſus horizontem occidentalem; *matutinæ,* quia occaſus ille mane contingit: ἠὼς *aurora, diluculum.*

222 *Gnoſia.*] Cretica. *Gnoſus* oppidum Cretæ inſulæ, in qua regnavit Minos pater Ariadnes: quæ a Theſeo rapta, ab eodem relicta in inſula Naxo, nupſit deinde Baccho:

Deb

Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere: ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis:
Haud obſcura cadens mittit tibi ſigna Bootes:
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una co-
ruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra lævaq; trahuntur,
Cœrulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divûm, & via ſecta per ambas,

quam deponas in ſulcis ſemina debita, & quam properes committere ſpem anni terræ repugnanti. Plurimi inceperunt ante occaſum Pleiadum, ſed meſſis ſperata fefellit eos inanibus ſpicis. Si autem ſeminas viciam, & vilem faſelum; neque dedigneris cultum lentis Ægyptiæ; Bootes occidens dabit tibi ſigna non dubia: incipe tunc, *& profer ſationem uſque ad mediam hyemem. Ideo* Sol *aureus gubernat, per duodecim mundi ſigna, orbem diſtributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum, quarum unæ ſemper rubet fulgente Sole, & ſemper incaleſcit ab* ejus *ardore. Circa illam, ad dextram & ad ſiniſtram* duæ *ultimæ ducuntur: rigentes glacie cœrulea, & nigris pluviis. Inter illas & mediam, duæ beneficio Deorum datæ ſunt miſeris hominibus: & orbita ſciſſa eſt inter has duas,*

NOTÆ.

in nuptiis, cum a Diis omnibus dona accepiſſet, impriniſque coronam a Venere: coronam Bacchus, ſive juxta alios ipſam Ariadnen, in cœlum tranſtulit.

Dandat.] Non a nobis, quibus tunc incipit fieri conſpicua ante ortum Solis; ſed a Sole, cui antea cum eſſet vicinior, nobis mane non apparebat, quia tunc ejus nimia luce delebatur.

225. *Ante occaſum Maiæ.*] Monet ad ſationem non eſſe præveniendum occaſum Vergiliarum: quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

227. *Si vero viciamque, &c.*] IV. Præceptum. *De tempore ſerendæ viciæ, faſeli, & lentis. Viciam veſce.* Faſelus, *faiſelle.* Lens, *lentille:* frequens in Ægypto, præſertim apud *Peluſium*, a quo extremum e ſeptem Nili oſtiis Peluſiacum dictum eſt.

229. *Cadens mittet tibi ſigna Bootes.*] Temporis ejus ſationis conſignat caſu Bootæ. Sed notatur quo Bootæ caſu. Duplex enim huic caſui convenire poteſt *coſmicus*, & *acronycus*: *coſmicus*, cum deſcendit Bootes infra horizontem occidentalem eo momento quo Sol aſcendit ſuper orientalem; quod contingebat tunc initio Martii: *acronycus* cum deſcendit infra horizontem occidentalem, eodem momento quo Sol ipſe; quod contingebat initio Novembris. Et vere Plinius l. 18. 15. triplicem agnoſcit viciæ ſationem: primam circa occaſum Arcturi, quem incidebat menſe Decembri priorem eſſe; ſecundam circa menſem Januariam; tertiam circa Martium. Igitur primæ ſationi conveniet occaſus Arcturi, ſive Bootæ, *acronycus*; tertiæ *coſmicus*. Hujus itaque, & proxime conſequentis verſus, hic ſenſus eſt; Incipe primam ſationem a caſu *acronyco* Bootæ, menſe Novembri; & extende, ſive remitte, ſecundam ſationem uſque ad mediam hyemem, menſemque Januarium. Tertiam ſationem menſis Martii, quæ convenit cum occaſu Bootæ *coſmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcturo*, v. 68. De *Boota*, in quo Arcturus eſt, v. 138.

233. *Quinque, &c. Zonæ.*] *Zona* ζώνη, Latine *cingulum, faſcia*: quintuplex eſt; ſic dicta, quia mundum zonæ inſtar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehenſa, ſemper itineri ſubjecta Solis, qui nunquam ex ea excurrit: extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus poliſque definitæ: duæ temperatæ, inter torridam & frigidam hinc inde interjectæ.

238. *Via ſecta, &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim ſigna cœleſtia ſpatiis æqualibus deſcripta ſunt. De eo iſta quinque notanda. I. Dividitur in partes, ſive gradus 360. ſigna ſingula in gradus 30. e quibus unum circiter gradum ſingulis diebus motu proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo; atque ita uno circiter anno duodecim ſigna decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor & viginti horarum ſpatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo & nomina

Obliquus

quà ordo duodecim *ſignorum obliqu ſe volveret. Sicut mundus ſublimis attollitur verſus Scythiam & montes Riphæos; ita deprimitur inclinans in Auſtrum Africæ. Hic polus ſemper nobis altus eſt: ſed illum Styx nigra, & umbræ infernæ vident ſub pedibus. Ad polum* ſuperiorem *maximus draco volvitur flexu ſinuoſo, in modum fluvii, circa* polum, *& inter duas urſas quæ timent lavari aquis Oceani.*

Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Riphæaſq; arduus arces
Conſurgit; premitur Libyæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.

NOTÆ.

his verſibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, Libraque, ſcorpius, arcitenens, caper, amphora, piſces.* Quæ quia maxima ex parte animalia ſunt, hinc circulus *zodiacus* appellatur, a ζῴδιον, *animal*. III. Menſi *Martio* reſpondet *aries:* in quem ingredi Sol dicitur circa vigeſimum Martii, ſignumque totum decurrere, uſque ſub vigeſimum Aprilis; quo tempore in *taurum* ſubit: atque ita fere de cæteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non diſtat æqualiter a polis: ſed per zonam torridam tranſverſus utrumque tropicum attingit, & æquatorem circulum bis ſecat. Attingit in primo gradu cancri tropicum ſeptentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur. attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni*. Secat æquatorem in primo gradu arietis, & in primo gradu libræ. V. Cum ſol pervenit ad tropicum cancri, circa 21. Junii; tunc nobis eſt æſtas ſumma, ſive *ſolſtitium:* Cum ad tropicum capricorni, circa 21. Decembris; tunc hyems ſumma, ſive *bruma:* iique tropici dicuntur a τρέπω *verto*; quia Sol, quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit curſum. Cum vero Sol pervenit ad ſectionem arietis, ſub 20. Martii; tunc eſt *æquinoctium vernum:* cum ad ſectionem libræ, 23. Septembris, tunc eſt *æquinoctium autumnale.*

240. *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis diſſerit: qui ſunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, a πολέω *verto*, unde a Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos eſſe, nempe Borealem, & Auſtralem. II. Borealem ſemper a nobis videri, Italis, Gallis, &c. Auſtralem nunquam a nobis videri: ſed ab iis quos appellamus *antipodas:* Virgilius *manes profundos*, ex ignaræ vetuſtatis mente, quæ ſedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum deſcribit: Borealem quidem a cœleſtibus ſignis, quæ inde apparent, *dracone* præſertim & *urſa* gemina: de Auſtrali, utpote ignoto, conjicit; aut Solem a nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem eſſe perpetuam.

Scythiam, Riphæaſque arduus arcet.] *Scythia*, per quam intelligit partes mundi ſeptentrionales, Ecl. 1. 66. *Arces.*] Montes. ἄκρος, *ſummus.* Sic G. 4. 471. *Flerunt Rhodopeiæ arces. Riphæi.*] Montes Sarmatiæ Europæ, nunc *Muſcoviæ:* porrecti verſus Orientem Scythicum, ad uſque oſtia *Obii* fluvii, quibuſdam nunc appellantur *Stolp.*

241. *Libyæ devexus in Auſtros.*] Partes Libyæ meridionales deſignat per ventum qui inde flat, *Auſtrum:* de quo Ecl. 2. 58. Deinde ipſam *Libyam*, terrarum antiqui orbis, partem polum illum, remotiſſimam. Certe *Libya* ſumitur apud veteres pro tota Africa ſumitur, a Libya Epaphi filia, quæ huic nomen ſuum dedit: proprie tamen Africæ pars eſt ea, quæ mari Mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, & Æthiopia circumcluditur: nunc Numidum & deſertum *Barca.*

243. *Styx atra, &c.*] De *Styge* infera fluvio, aut palude, Æn. 6. 323. De *Manes* ſive umbris, Ib. 743.

244. *Anguis, &c.*] Sive *draco*, cuſtos Heſperidum a Junone conſtitutus, & ab ea in cœlum tranſlatus, cum ab Hercule occiſus eſſet. Ecl. 6. 61. Is circa polum vertitur, majorem urſam cauda attingit, minorem corpore complectitur.

246. *Arctos, Oceani, &c.*] Urſas genuit quæ nunquam deſcendunt infra horizontem noſtrum; quia viciniores polo ſeptentrionali qui ſemper nobis attollitur: ideo dicuntur quam *æquore tingi*, id eſt, nuſquam occidere more poetarum, qui ſolem & aſtra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius vero Faſt. 2. 191. de majore urſa canit affert, odium Junonis: quæ cum eam in cœlum admiſſam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam ſuis lavari permitteret. De Arctos utraque v. 138.

Metuentes æquore tingi.] Id eſt, nunquam tingendas. Et eſt familiaris poëtis locutio. Horat. Od. 2. 2. *Illum aget penna metuentis vi fama ſuperſtes:* id eſt, nunquam ſolvetur

Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ;
Aut redit a nobis aurora, diemque reducit:
Noſq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus: hinc meſſiſq; diem, tempuſq; ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quattuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber:
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes,

Ad polum inferiorem, *aut profunda nox ſemper ſilet, ut aiunt, & tenebræ denſantur offuſa nocte: aut Aurora, a nobis* recedens, *illic revertitur, & refert lucem; & cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus, illic rubens Heſperus accendit ſidera ſerotina. Ex his poſſumus prænoſcere tempeſtates, cœlo incerto: ex his, & tempus meſſis, & tempus ſationis: & quandonam opportunum ſit agitare remis infidum mare: & quandonam* opportunum ſit *deducere claſſes armatas, aut cædere in ſylvis pinum tempeſtivam. Nec fruſtra conſideramus ortus & occaſus ſyderum, & annum dimenſum* æqualiter *in quatuor tempeſtates. Si aliquando pluvia frigida retinet* domi *agricolam*; tunc *licet multa præparare, quæ poſtea feſtinanter facienda eſſent ſudo tempore. Arator exacuit duram aciem vomeris hebetati, cavat naviculas e ligno: vel imponit notas pecudibus, vel numeros cumulis* frugum. *Alii acuminant palos, & furcas bicornes,*

NOTÆ.

247. *Intempeſta ſilet nox.*] Quaſi *intempeſtiva* & [illegible]endum incommoda: definit enim eam Varro [illegible]. 5. L. L. *cum tempus agendi eſt nullum.*

249. *Aurora.*] Titanis & Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laomedontis Trojani regis filio, quem ſic amavit, ut eum ſenem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit & Cephalum. Roſeos ei digitos tribuit Homerus; roſeos equos alii, ſive bigas, ſive quadrigas, quibus aperire diem & Solem percurrere dicitur. Idque ob colorem ſubrubentem & aureum, in quem definit ſæpe matutinum crepuſculum. Unde & *Aurora* vocata eſt, ab *aura*, juxta Varronem.

250. *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit [illegible] & afflatu equorum, qui quatuor ipſi a poetis fingnantur: *Pyrois*, a πῦρ *ignis*; *Eous*, ab ἕως *aurora*; *Æthon*, ab αἴθω *ardeo*; *Phlegon*, a φλέγω *comburo.*

251. *Accendit lumina Veſper.*] Veſper, primus ſtellarum apparet ſero, unde cæteras dicitur accendere. De eo, Ecl. 6. 86.

253. *Tempeſtivam, &c.*] Hoc eſt, tempore idoneo cædendis arboribus: nempe decreſcente Luna, poſt meridiem, ſine vento Auſtro, ſine rore, ſemine maturo, menſibus præſertim Julio & Auguſto: quia tunc minus obnoxiæ ſunt putrefactioni ac vermibus.

258. *Temporibuſque parem diverſis, &c.*] Veris, æſtati, autumno, hyemi. Quaſi *ſufficientem* quatuor illis temporibus, id eſt, qui poteſt eas quaſi ex ſeſe emittere ac ſuppeditare: ſic apud Cicer. *par differendo*; apud Quintil. *par laboribus corpus.* Vel quaſi *idem valentem*, atque quatuor ipſas tempeſtates: totum enim eſt æquale partibus: ſic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, & idem valens.* Vel quaſi *æqualiter dimenſum* in quatuor partes: quia ſingulæ tres menſes occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quaſi dimenſa, & paria reſpondeant.*

259. *Frigidus, &c.*] V. Præceptum, *De iis quæ hyberna & pluvia tempeſtate agricolis facienda ſunt.*

261. *Maturare.*] Sæpe ſignificat, celeriter aliquid facere: ut Æn. 1. 141. *Maturate fugam:* apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturare* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare*; & ſignificat aliquid cum maturitate & otio, ſeu tempeſtive, facere; neque ſerius, neque citius.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula eſt fluviatilis, ex unica arbore excavato; vel vas aliquando pecori comparatum, ex uno item ligno exſculptum.

263. *Numeros impreſſit acervis.*] Modiorum numerum, vel teſſeris inſculpendo, vel ſaccis ipſis quibus continentur, appingendo.

264. *Vallos.*] Sudes, *de pieux.*

Atque

& præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modo conficite leves canistros e vimine rubeo: modo coquite igne frumenta, modo ea terite saxo. Qui etiam fas & leges permittunt facere res aliquas festis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas ex agris, *cingere segetem septo, struere dolos avibus, comburere spinas, & lavare in aqui gregem ovium, sanitatis* causa. *Sæpe ductor pigri asini dorsum illius oleo onerat, vel fructibus vilibus: & rediens* domum *ex urbe refert molam incisam, vel messam nigræ picis. Ipsa Luna præbet dies varios varia serie prosperos ad opera. Evita quintum* diem: illo die *Fluto pallidus, & Furiæ genitæ sunt: præterea Terra scelerato partu produxit & Cœum & Iapetum, & crudelem Typhœa & fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati sunt imponere Ossam Pelio, & injicere Ossæ frondosum Olympum: ter Jupiter disturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus* dies *felix est, minus quam decimus, & plantandam vineam, & ad subigendos boves ligatos; & ad jungenda licia tela.*

Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam testis quædam exercere diebus
Fas & jura sinunt: rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator asselli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenidesque satæ: tum partu Terra nefando
Cœumque, Iapetumq; creat, sævumque Typhœa
Et conjuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atq; Ossæ frondosum involvere Olympum:
Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima post decimam felix, & ponere vitem
Et prensos domitare boves, & licia telæ

NOTÆ.

265. *Amerina.*] Ex *Ameria*, civitate Umbriæ: ubi frequentes salices.

266. *Rubea virga.*] Vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ; vel quæ fit ex *rubo*, virgulti specie.

267. *Nunc torrete, &c.*] Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde pistum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus sine pistura tostis vescebantur.

268. *Quippe etiam, &c.*] VI. Præceptum, *De iis quæ festis diebus exercere licet agricolæ.*

272. *Salubri.*] Explicat Columella l. 2. 22. *Pontifices vetant festis diebus lanarum causa lavari oves, nisi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, fluvio mersare salubri.* Nempe, non ut purgetur lana, sed ut curetur scabies.

274. *Lapidemque, &c. incusum.*] Lapidem molarem, sive molam, arte incisam, ut sit usui terendis & molendis frugibus.

276. *Ipsa dies alios, &c.*] VII. Præceptum, *De observatione dierum felicium & infelicium.*

277. *Pallidus Orcus.*] Pro Plutone sumitur a Cicerone, de Nat. Deor. 3. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Male autem a plerisque pro Thessaliæ fluvio, quem dicunt pinguem esse in modum olei, ideoque innatantem Penco, in quem e Stygia palude influit. Fons erroris est Homeri versus Iliad. 2. 755. Ὅρκος γὰρ δεινὸς Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ. *Juramenti enim tremendus aquæ Stygiæ rivus est.* Patet vero legentibus ab Homero de Titaresio amne, quem ait scripsit, omnino dici: neque illic, ὅρκος, significare quam *juramentum*; non fluvium. cit quippe Stygiam paludem, cujus Titaresius rivus est, juramentum esse Deorum. Confirmatur vero hæc sententia a Strabone, lib.

278. *Eumenides.*] Furiæ, sic dictæ per tiphrasim, quod minime sint εὐμενεῖς *benevolæ*. Acherontis fluvii & Noctis filiæ, vipereis nibus & facibus instructæ, ultrices crim numero tres: *Alecto* ab α privante, & cesso. *Tisiphone*, a τίω ulciscor, & φόνος Megæra, a μεγαίρω, *invideo.*

276. *Cœumque, &c.*] Gigantum præci qui adversus Deos. ad Phlegram Macedo urbem, ausi pugnare: aggestis ejus regioni cinæque Thessaliæ montibus, *Pelio, Ossa, Olympo. De Olympo*, Ecl. 5. 56. *Typhœa.*] Ty phœa, ut passim scribitur: neque enim in mine *o* & *e* in unum coalescunt; sed *e* quippe est a Græco τυφωεύς, ubi ω cum tacit diphongum, sed ε cum υ. Noterur sus Græco more bis hians: *Ter sunt conati*

280. *Fratres.*] Gigantes, Terræ & T filios.

285. *Licia telæ.*] Ecl. 1. 74.

Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere:
Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves stipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumq; fruuntur,
Mutuaque inter se læti convivia curant:
Invitat genialis hyems, curasque resolvit.
Ceu pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas & retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores; tum figere damas

Nonus felix est, ad peregrinationem, & adversus furtis. Multa etiam melius succedunt noctu, aut cum Lucifer spargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles aristæ, noctu fœnum siccum melius secatur: humor tenax non deest noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, & acuto ferro incidunt faces. Interim uxor leniens cantilenis longum laborem addensat telam stridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, & frondibus aufert spumam ex unda cacabi bullientis. At segetes flave secantur media die, & media die frumenta exsiccata teruntur in area. Ara nudus, semina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æstatem comparatis: & hilares agitant inter se mutuas epulas. Suadet hoc hyems voluptuaria, & curas relaxat. Veluti cum naves onerate jam attigere portum, & nautæ hilares imposuere coronas puppibus. Attamen tunc tempus est colligere & glandes quercinas, & baccas lauri, & olivas, & myrta sanguinea. Tunc tempus est objicere pedicas avibus, & retia cervis, & persequi lepores auritos: tunc tempus est occidere damas

NOTÆ.

286. *Fugæ melior, contraria furtis.*] Opportuna cervis aut captivis fugientibus, inquiunt aliqui. Melius opportuna itineribus & peregrinationi: velox enim cursus *fuga* poëtis dicitur, G. 3. 201. *Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.*

287. *Multa adeo, &c.*] VIII. Præceptum, *De iis quæ noctu ac die, æstate atque hyeme, melius præstantur.* *Eous.*] Lucifer, Ecl. 6. 86.

292. *Faces inspicat.*] Faces e ligno minutas in virgulas incidit spicarum & aristarum in modum. Ecl. 8. 29.

294. *Pectine.*] Pecten est instrumentum quo texitur tela, Æn. 3. 483.

295. *Musti.*] Vini novi. Describit autem Maro vini coctionem: quod si ad tertiam partem musturæ decoquatur, *sapa* dicitur: si ad dimidium, vocatur *defrutum, du resiné*, ex Plin. l. 14. 9. Nota redundantem ultimam versus syllabam, quæ cum prima sequentis versus elisa est.

296. *Vulcano.*] Pro igne sumitur, qui in ejus est tutela: Jovis & Junonis filius fuit: ab iis e cœlo propter deformitatem dejectus in insulam Lemnum, claudus e casu factus est, & ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi constituit, Æn. 8. 416.

297. *Ceres.*] Pro segete hic accipitur; alibi pro pane. De ea, Ecl. 5. 79.

302. *Genialis hyems.*] Ea quibus inest voluptas, *genialia* dicuntur: a *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; & *genium defraudare*, voluptate abstinere.

303. *Pressæ.*] Jactatæ mari & afflictæ scopulis, juxta Ramum: oneratæ mercibus, juxta Taubmannum: sic Tibul. l. 1. 196. *Pressérat externa navita merce ratem.*

304. *Coronas.*] Reduces e navigatione coronabant naves, puppes præcipue, quia in postrema illa navis parte sacrarium erat.

305. *Stringere.*] Ecl. 9. 61. *Myrta.*] Fructus myrti arboris, qui maturi denso rubore nigrescunt.

307. *Gruibus pedicas.*] Laqueos quibus implicantur pedes, & *gruibus* posuit pro quibuscumque avibus, speciem pro genere.

intorquendo lora ſtupea Balearis fundæ: cum nix alta jacet, cum fluvii propelluntglaciem. Quid enumerem procellas & aſtra autumni? & quænam ſunt providenda ruſticis, cum dies jam decreſcunt, & æſtas eſt mitior: vel cum ver pluvium deſinit, cum ſpicæ ſegetum jam intremiſcunt per agros, & cum frumenta plena lacte tumeſcunt in culmo adhuc herbeſcente. Sæpe cum colonus introduceret meſſorem in ſegetes maturas, & jam ligaret hordea paleis fragilibus: ego vidi miſceri pugnas omnium ventorum: quæ diſſiparent in auras plenam ſegetem extirpatam radicitus: tam denſo nimbo jactabat procella calamos leves, & ſtipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadit e cœlo, & nubes e mari advectæ colligunt tempeſtatem nigræ pluviæ: cœlum altum minatur ruinam, evertitque largo imbre opera boum & campos fertiles: foſſæ implentur aquis, & fluvii profundi augentur cum ſtrepitu, & mare æſtuat fluctibus quaſi ebullientibus. Jupiter ipſe mediis in tenebris

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ;
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trud
Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æ
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit, & c
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpe ego cum flavis meſſorem induceret arvi
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culm
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus imi
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmumq; levem, ſtipulaſq; vol
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aqu
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther
Et pluvia ingenti ſata læta, boumque labores
Diluit: implentur foſſæ, & cava flumina cre
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æqu
Ipſe pater, media nimborum in nocte, co
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagra
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia

nubium, vibrat rubente manu tonitrua: quo tumultu terra late concutitur, feræ fugiunt, milis timor dejicit undique mentem hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Athon, vel Rhodopen, vel arduæ Ceraunia:

NOTÆ.

309. *Figere damas ſtupea, &c.*] Ordo eſt: tempus eſt, torquentem, id eſt, eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi poſſe damas funda; ſed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo e fundis excuſſo perinde figantur, ut nunc figuntur exploſo ex æreis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. 2. 729. *Non ſecus exarſit, quam cum Balearica plumbum Funda jacit; volat illud, & incandeſcit eundo. Balearides* autem inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, *Majorca* & *Minorca:* quarum incolæ fundæ uſu præ cæteris inſignes, inde nomen habere memorantur, a βάλλειν *jacere. Stupea verbera*] Funes e ſtupa contexti, ſive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempeſtates, &c.*] V. PARS. *De tempeſtatum prognoſticis:* quibus præmittit tempeſtatum ipſarum deſcriptionem.

322. *Agmen aquarum.*] Vel, juxta Servium, motum & impetum ſignificat: ut Æn. 2. 782. *leni fluit agmine Tybris.* Vel, juxta Pomponium copiam & multitudinem: cui aſſentior, propter epithetum *immenſum*, quod piæ, quam motui convenit.

324. *Collecta ex alto nubes.*] I. Col *Septentrione* & Aquilone, juxta Servi Septentrio ſublimis nobis; Auſter, dies, depreſſus eſt: at procellæ tamen dionali parte, Auſtro flante, præſe gruunt; & mox dicetur, *Ingeminat* II. Colle ctæ e *mari*, juxta Pomponi nubes e mari & lacubus aquas colligu Collectæ *ex aëre ſublimi*: juxta ali muniter.

327. *Fervetque fretis.*] Etymon *fre* ſuit. *Fretum* enim eſt mare inter ge ris anguſtias compreſſum, ibique qua *ſcens*, & *ſpirans*, & ebulliens.

332. *Aut Atho, aut, &c.*] *Athos* in Macedonia, imminens mari Ægæo *pe* in Thracia; *Ceraunia* in Epiro, ſic frequenti fulmine propter altitudinem tur, a κεραυνὸς *fulmen*. Legitur in aliqu *Athon:* & vero Accuſativus Græca ἄθων. Uſu tamen Theocriti, Iſocratis

Dejicit: ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes & ſidera ſerva:
Fri[gi]da Saturni ſeſe quo ſtella receptet:
Qua[e] ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſæq; in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret:
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus & ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque & agentes frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,

invaleſcunt Auſtri & pluviæ copioſiſſima: jam ſylvæ, jam litora ſonant magno vento. Hoc timens, obſerva menſes & ſigna cœli: quam in partem abeat tardum aſtrum Saturni: Quos per circulos planeta Mercurii vagetur. Tracipue cole Deos, & annua ſacrificia perſolve magnæ Cereri, ſacrificans in herbis fertilibus, ſub exitum ultimæ hyemis, jam ſudo vere. Tunc agni ſunt *pingues, tunc vina ſuaviſſima, tunc ſomni dulces, & umbræ opacæ in montibus. Omnis ruſtica juventus adoret tibi Cererem: cui tu miſce mel cum lacte & vino leni, & victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, & ſocii læti comitentur; & clamoribus invocent Cererem in domum* ſuam: *nec ullus ſubjiciat falcem maturæ ſegeti, priuſquam edat motus inconditos, & canat carmina* in honorem *Cereris. Et ut poſſimus hæc cognoſcere certis indiciis, calorem & imbres, & ventos adducentes frigora; Jupiter ipſe definivit, quid menſtrua Luna indicaret,*

N O T Æ.

nis, &c.] receptus eſt accuſativus ἄδω: cujus ultima hic brevis ſit, nec eliditur, Græco more; &c. v. 281. *Imponere Pelio Oſſam.*

336. *Frigida Saturni, &c.*] Vis aſtrorum, planetarum imprimis, ad procellas & anni temperiem ſane maxima, augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci ſignis quiſque reſpondet, & hoc ſignificat *quo ſe receptet*, vel prout planetis aliis conjungitur, & hoc ſignificat *quos erret in orbes.* Aſſignatur enim planetis *orbis* ſive circulus cuique ſuus. Itaque *Saturnus* noxius eſt, & reſpondens Capricorno, ciet pluvias; reſpondens Scorpio, grandines; *Mercurius* præſertim nulla virtute peculiari inſignis, qualis planeta cui ſeſe admovet; ſi *Jovi*, felix eſt; ſi *Saturno*, funeſtus: unde *mixtorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

337. *Cyllenius.*] Mercurius, a Cyllene Arcadiæ monte, in quo natus eſt, patre Jove, matre Maia, una ex Pleiadibus. Bene *erret*: planetarum ſeptem, ex quibus unus eſt, nomen habent πλάνη *error*: quia non fixa, ſed errantia ſunt.

338. *Sacra refer Cereri.*] Cereri duo indicit ſacrificia, vernum unum, *jam vere ſereno*; alterum æſtivum, *neque ante Falcem maturis quiſquam*, &c. v. 347. *Operatus.*] *Operari & facere*, Servio addito, eſt tacere ſacrificium, Ecl. 3. 77.

343. *Cuncta tibi, &c.*] Ritum deſcribit ſacrificii *ambarvalis*, quo ſolebant *arva ambire*, & circuire cum hoſtia. Quæ vide fuſius apud Tibul. l. 2. 1. *Tibi.*] Tuo juſſu, tui cauſa, &c. eſtque Latinis, ut & Gallis, familiaris locutio. Sic ſupra, v. 45. *Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere.*

344. *Cui tu lacte favos, &c.*] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum, hoſtiam: quæ juxta Virgil. Ecl. 3. 77. *vitula* erat: juxta Tibull. l. 2. 1. *agnus*; juxta eundem, l. 10. *porcus*: juxta Servium, *ſus gravida.*

Miti dilue Baccho.] Conſtat ex Plauto Aulul. act. 2. 6. 5. vinum a ſacrificiis Cereris abfuiſſe: cur igitur hic adeſt? Douza in illum Plauti locum, diſtinguit duo Cereris ſacrificia: *ambarvalia*, quæ cum vino fiebant; quod patet ex Tibulli loco citato. *Eleuſinia*, quæ nuptiarum ejus memoriam celebrabant, & hæc fiebant ſine vino: de iis Plautus explicandus eſt: *Cererine hi ſunt facturi nuptias? quia temeti*, id eſt, vini, *nihil allatum intelligo.*

347. *Cererem clamore vocent in tecta.*] Uteorum domino propitia ſit; velitque copioſam ſegetem, quæ & Ceres ipſa dicitur, in ejus horreum inferri.

349. *Quercu.*] Ob memoriam victus prioris, nempe glandium; a quibus ad frumenta revocati ſunt, beneficio Cereris.

353. *Quid menſtrua Luna.*] Quæ ſingulis circiter menſibus curſum conficit: ut enim Sol anni, ſic Luna menſium eſt præſes: unde &

quo indicio Auſtri qui ſcerent, quid videntes ruſtici ſæpe continerent greges non longe a ſtabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, & ſiccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripæ procul reſonantes perturbari, & murmur ſylvarum augeſcere. Jam tunc fluctus difficilè ſe abſtinent a curvis navibus vorandis, *cum mergi revolant celeriter e medio mari, & emittunt vocem ad litora: & cum marinæ fulicæ ludunt in arena: & cum ardea relinquit paludes ſibi notas, & volat ſupra altam nubem. Sæpe etiam vento imminente, videbis ſtellas præcipites cadere e cœlo: & longos tractus lucis albeſcere a tergo, per tenebras noctis: ſæpe paleas leves, & folia caduca volitare, aut plumas natantes in ſuperficie aquæ agitari. Sed quando fulmen cadit a regione Boreali, & quando regio Euri & Zephyri tonat; omnes campi inundati plenis: & omnis nauta per mare*

Quo ſigno caderent Auſtri, quid ſæpe videntes
Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longe
Litora miſceri, & nemorum increbeſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis male temperat unda carinis
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora, cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi: noctiſque per umbram
Flammarum longos a tergo albeſcere tractus.
Sæpe levem paleam & frondes volitare caduca,
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Euriq; Zephyriq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto

NOTÆ.

menſis dictus eſt e *μήν Luna.* Monetque poëta, tempeſtatum prognoſtica repeti poſſe duplici e capite: ex aſtrologia & experientia. Aſtrologiam exprimit his verbis: *Quid menſirua Luna moneret: quo ſigno, &c.* Experientiam his verbis: *Quid ſæpe videntes agricolæ, &c.* Incipit a prognoſticis experientiæ, verſu 356. tum exequitur prognoſtica aſtrologiæ, de Sole & Luna verſu 424.

354. *Quo ſigno, &c.*] Vel *quo ſub ſidere*; vel melius, *quo indicio* intelligi poſſet ventos deficere. *Auſtri* pro quibuſlibet procelloſis ventis: de iis Ecl. 2. 58.

356. *Continuo ventis ſurgentibus, &c.*] Ventorum affert prognoſtica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem e montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur ſylvarum. 5. Volatum mergorum e mari. 6. Ludos fulicarum in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapſum ſtellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aqua colluſionem.

357. *Aridus fragor.*] Epithetum e Lucretio l. 6. 118. *Aridus unde aures tergit ſonus.* Siccus & acutus; qualis eſt arboris cum frangitur.

361. *Mergi.*] *Plongeons*, aliis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ.*] *Foulques, poules d'eau:* anatibus non admodum abſimiles.

364. *Ardea.*] *Heron:* e præpetum genere quæ altius volant; unde dicta quaſi *ardua.*

365. *Sæpe etiam ſtellas, &c.*] Co… omnes nullam cœlo ſtellam labi, ſe… vulgi mente dictum eſſe, cui labi… Lapſus autem illi juxta Plinium l. … redundationes quædam humoris illius… luntur ſtellæ; ut in luminibus accen… re olei videmus accidere. Juxta Servi… particulæ quædam ignis ætherei, qu… untur a vento vehementiore, cum ali… ſcenderit. Nugæ. Juxta Ariſtotelem, … ræ exhalationes aptæ ad concipiendum… quæ ad mediam uſque aëris regionem … illic circumfuſi aëris frigore compre… ſcunt.

370. *At Boreæ de parte, &c.*] Pr… pluviarum colligit XII. 1. Fulmen … id eſt, ſeptentrione. 2. Concurſum E… orientalis; & Zephyri, venti occ… 3. Fugam gruum e vallibus. 4. Buc… ptantem naribus auras. 5. Hirundin… circumvolitantem. 6 Ranas coaxantes… micas ova e latebris educentes. 8. An… leſtem. 9. Corvos rauce crocitantes. … rinarum avium & cycnorum frequen… quis demerſiones. 11. Solitariam … in arena diſcurſationem. 12. Fungo… cerna concreſcentes.

371. *Eurique, &c.*] Spirat ab orient… li. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Pli… De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Borea*, Ecl. 7…

Humida vela legit. Numquam imprudentibus imber
Obfuit. Aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriæ fugere grues : aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras :
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo :
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpes & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter, & bibit ingens
Arcus : & e paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores ;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem : teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles, & aperta ſerena
Prænoscere, & certis poteris cognoſcere ſignis.

tolligit vela humida : nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëriæ fugiunt ex imis vallibus : vel juvenca cœlum aſpiciens hauſit aëra naribus patentibus : aut hirundo canora volat circa lacus : & ranæ in limo canunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis : & haurit aquam magnus arcus cœleſtis : & turba corvorum rediens e paſtu magno numero, ſtrepit denſis alis. Præterea videre *potes diverſas aves maris, & quæ circumveſtigant Aſiana prata in mollibus paludibus Cayſtri, certatim aſpergere humeros multa aqua : nunc objicere caput fluviis, nunc currere per undas, & fruſtra agitari deſiderio lavandi ſe. Tunc cornix importuna advocat imbrem alta voce, & ſola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellæ quidem noctu nentes lanam ignorant pluviam futuram : cum vident oleum emittere ſcintillas in lucerna ardere, & putridos fungos cumulari. Pariter poſt imbrem poteris prævidere, & certis indiciis diſcere ſudos, & cœlum apertum ac ſerenum.*

NOTÆ.

Nunquam imprudentibus imber Obfuit, &c.] Nunquam incautis nocuit : quia tam clarui ſui ſigna, ut quibuſcumque innotuit, ii potuerint.

Et veterem, &c.] Alluditur ad metamoſim, qua Lyciæ ruſtici in ranas commutati ſunt : cum Latonæ, Dianam & Apollinem liberos ſinu gerenti, & ad lacum præ ſiti venienti, convicium feciſſent. Ovid. Met. 6. *Quoque turpes litibus exercent linguas ; Pulſaque pudore, quamvis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant,* &c.

Et bibit ingens arcus.] Vulgus veterum putat arcum cœleſtem, ſive *Irim*, haurire cornibus aquam e fontibus, eaque nutriri. Virgo & eam *Junonis* nunciam finxere, id eſt, pluviam.

Et quæ Aſia circum, &c.] *Cycnos* intelligit frequentes in Cayſtri ripis : *Cayſter*, vel *Cayſtrus*, fluvius Aſiæ minoris, naſcens in Phrygia majore, trajectaque Lydia, per Ioniæ litus in Ægæum mare defluens. *Aſia* palus & oppidum inter *Cayſtrum* fluvium, & montem *Tmolum*, qui eſt in confinio Lydiæ & Phrygiæ majoris : primam ſyllabam habet longam : *Aſia* vero totius mundi pars, brevem. *Rimari* eſt cibum per terræ rimas veſtigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata ſunt, in quæ Cayſter exundat, & in quibus ſtant reſides aquæ.

387. *Incaſſum.*] Fruſtra. Quia cycnorum candori nihil addi per lotionem poteſt. *Geſtire.*] Eſt lætitiam & contentionem ſuam motu geſtuque corporis exprimere.

388. *Tum cornix plena, &c.*] Ita vulgo legitur : Servius tamen *rauca*. Corvi itaque in utriſque prognoſticis locum habent : ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit denſis, &c.*] *Cornix plena pluviam, &c.*] Ad ſerenitatem vero v. 410. *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces,* &c. Nempe ſi *plena* voce ad rauca diu crocitent, pluviam indicant ; ſi *ter* aut *quater*, & *preſſo gutture*, & *liquida voce*, ſerenitatem nuntiant.

390. *Penſa.*] Lanas, quæ puellis dantur ad penſum, id eſt, intra conſtitutam diem expediendæ. *Teſta.*] Lucerna teſtacea. *Fungos.*] Scintillas ; quæ circumfuſi aëris humore & craſſitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis reſident, & cumulantur in quamdam fungorum ſimilitudinem.

393. *Nec minus ex imbri, &c.*] Enumerat prognoſtica ſerenitatis IX. 1. Nitorem ſtellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cœlum

Tunc enim, nec lux ſtellarum appavet languida, nec Luna videtur oriri, debens lucem ſuam luci Solis, nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones cæteræ Thetidi non explicant Soli alas in litore. Fœdi porci non meminerunt diſſipare roſtro faſciculos palearum laceratos. Sed potius nubila deprimuntur in valles, & reſidunt in campis. Et noctua, obſervans occaſum Solis ex alto cacumine, non emittit ſerotinos cantus. Falco videtur ſublimis puro in aëre, & alauda ſolvit pœnas pro crine purpureo a ſe ſecto: quacumque alauda fugiens ſindit alis tenuem aërem; ecce falco hoſtis crudelis magno murmure perſequitur eam per aërem: quacumque falco fertur per aërem, alauda fugiens celeriter ſcindit alis tenuem aërem. Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces comp eſſo gutture: & ſæpe in nidis excelſis, neſcio qua lætitia pleni præter morem, inter ſe frondes commovent: placet redire ad parvam prolem & gratos nidos, pluvia exacta. Sane non puto ſit illis datum a Diis

Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna:
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbu
Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens ſecat æthera pen
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant: & ſæpe cubilibus alti
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque revitere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis

NOTÆ.

ſine velleribus & nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depreſſas. 7. Noctuam cadente Sole ſilentem. 8. Falconis in alaudam incurſus. 9. Corvorum lætos ſtrepitus. *Ex imbri.*] Vel *poſt imbrem*. Vel ex ipſo imbre, ive obſervatione indiciorum pluviæ tempeſtatis, cognoſces oppoſitam temperiem: ſi nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta ſerena.*] Supra v. 153.

396. *Obnoxia.*] Quia tam clare lucet, ut lucem tunc, non a Sole ſed a ſe ipſa habere videatur. Sol & Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

399. *Dilectæ Thetidi Halcyones.*] Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domeſtica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cum in mariti cadaver appulſum litori involaret amoris impetu: ambo in aves converſi ſunt uxoris nomine *Halcyones* dictas: & in fidei præmium quotannis ipſarum fœturæ mare placidiſſimum ſubſternitur per 7 vel 11 vel 14 dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, & contingunt circa brumam. Hinc *dilectæ Thetidi* ſunt. De *Thetide*, Ecl. 4. 32. *Meminere ſues.*] Non memoria proprie dicta, quæ fit per ſpecies, ſeu imagines rerum, uſu & ſenſu comparatas: ſed memoria improprie dicta; quam vocant *inſtinctum*, quæ fit per ſpecies in ortu ingenitas, animantes ad rem aliquam fugiendam, petendam moventur; quoties ſpecies ſimilis objectu & præſentia, excitantur. ſpecies ingenita agitandi luti, ſolvendiq nipuli movet ſuem. quoties luti, aut m li objectu excitatur.

403. *Nequicquam exercet.*] Id eſt, ho *non exercet*. juxta Servium qui ſic explic ſium, S. 2. 51. *Nequicquam fundo ſuſpire mus in imo*, id eſt, *non ſuſpiret*. *Noctu* funeſta & nocturna, *chouëtte*.

404. *Niſus, &c.*] *Haliætus*, ſive falco *con*, olim Niſus Megarenſium rex: *Scyll ris*, ſive *alauda*, *alouëtte*, ejus filia: aves miciſſimæ. De earum metamorph. Ecl 6.

415. *Haud equidem, &c.*] Cauſam cur aves, cæteræque animantes mutation eris præſentiant non item homo. Ac eas habere rationem, & ingenium di datum: indeque diſcrimen repetit; qui mo ratione pollet. atque adeo judicio tione, præter naturam & qualitatem aëris teſt eſſe triſtis & lætus: at vero animant liquæ, cum ratione careant, obſequuntur ræ aëris: atque aceo quoties vel triſtes, v tæ apparent, id ex aliqua cœli aëriſque ctione fieri probabilius eſt, qua neceſſario moventur.

Ingeni

Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
Verum, ubi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutavere vias; & Jupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modo; &, quæ denſa, remittit
laxat:
Varuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si vero Solem ad rapidum Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies; nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu;
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cœlum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt:
Vota quæ ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

ingenium, & rerum prudentia, quæ potentior eſt fato. Sed quando temperies & humor mutabilis cœli mutavit qualitates aëris: & quando aër humectatus Auſtris condenſat ea quæ prius erant rara; & rarefacit ea quæ prius erant denſa: tunc ſpecies animorum mutantur, & corda nunc ſuſcipiunt affectus alios, & alios, dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, & lætæ ſunt pecudes, & corvi exultant gutture. Si autem conſideres Solem rapidum & ordinem Lunarum ſequentium, nunquam dies craſtinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis ſerenæ. Cum primum Luna colligit lucem renaſcentem, ſi amplectatur aërem obſcurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis & mari. Sed ſi ſparſerit in vultu ſuo ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea ſemper rubeſcit ex vento. Si vero quarto die (nam hic eſt index certiſſimus) incedit per aërem clara, & cornibus non hebetatis; & ille dies totus, & qui ſequuntur poſt illum uſque ad menſem tranſactum, erunt abſque imbre & vento: & nautæ ſervati a tempeſtate reddent in litore vota Glauco, & Panopeæ & Melicertæ filio Inûs.

NOTÆ.

428. *Mutavere vias.*] Mutavere rationem & qualitatem aëris. *Via* enim eſt ſæpe *ratio* & *modus*. Sic G. 2. 22. *Sunt alii quos ipſe via ſibi repperit uſus.*

429. *Denſat, &c.*] *Denſare* eſt aliquid in minorem dimenſionem contrahere: *relaxare*, ſeu *rarefacere*, eſt in majorem dimenſionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui rara eſt facile mobilis: aëris autem vis eſt in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutatur, varieque agitantur ſpecies & imagines rerum, in animantium memoria ſuperſtites: mutatis ſpeciebus, mutatur cognitio: mutata cognitione, appetitus quoque varie movetur; ſive ad triſtitiam, ſive ad lætitiam; ſive ad protervitionem, ſive ad fugam. Per *ſpecies animorum* cognitio exprimitur: per *motus*, affectio ſeu perſa appetitus, cujus ſedes eſt in corde, ſeu *pectore*.

433. *Ovantes.*] Lætantes, Æn. 3. 189.

427. *Luna revertentes.*] Proponit ea prognoſtica quæ ab aſtrologia petuntur. I. A *Luna* 1. Si nova ſit obſcura, pluviam notat. Si rubeſcat, ventum minatur. 3. Si quarta ſit ſerena ſit, menſem ſerenum promittit. Unde vulgare eſt: *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.* II. A *Sole* Octo. 1. & 2. Si in ortu aut ſit maculoſus, aut media tantum ſui parte appareat, imbrem nuntiat. 3. & 4. Si in ortu diviſi ſint radii, aut Aurora palleat, ventos prædicit. 5. & 6. In occaſu ſi ſit cœruleus, pluviam; ſi igneus, ventos. 7. Si maculoſus, pluviam & ventos. 8. Si in ortu & occaſu lucidus, ſerenum ac ſudum Aquilonem.

427. *Colligit ignes.*] Quos decreſcens amiſiſſe videbatur, & quaſi diſſipaſſe.

437. *Glauco & Panopea, &c.*] Marinis numinibus. Verſus bis hiat Græcum in morem. *Glaucus* piſcator fuit: qui cum piſces a ſe captos fortuito cujuſdam herbæ attactu reſilire in aquam vidiſſet: eadem ipſe deguſtata, piſces in mare ſecutus eſt, & in marinum Deum eſt converſus. *Panope*, vel *Panopea:* Nympha maris, Nerei & Doridis filia. *Melicerta* vel Melicertes *Inûs* filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor, quæ maritum fugiens, in mare ſe cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: & *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, aſ-

Sol quoque & oriens, & quando ſe abſcondit in mare, præbebit indicia: certiſſima indicia ſequuntur Solem, & quæ dat mane, & quæ ſtellis apparentibus. Cum Sol additus in cavo nubis, diſtinxerit primum ortum maculis, & media ſui parte latuerit: tunc pluvia ſit tibi ſuſpecta. Nam Notus funeſtus & arboribus, & ſegetibus, & pecudibus imminet e mari. Vel cum ſub initium diei radii ſeparati emittent ſe ex opacis nubibus: vel cum Aurora, relinquens aureum lectum Tithoni, orietur pallida; Heu! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos: tam multa & horrida grando ſaliet crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc alia annotare, cum Sol occidet cœlo decurſo: nam ſæpe videmus diverſos colores ſpargi in ejus vultu. Cœruleus ſignificat imbrem, flammeus ventum. Si vero maculæ incipiant miſceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æque turbari vento & pluvia. Nullus me hortetur ire illa nocte per mare, & ſolvere funem a terra. Sed ſi globus Solis nitidus ſit, & quando reducet diem, & quando reductum abſcondet: fruſtra timebis pluviam, ſed videbis ſylvas agitari ſudo Aquilone. Denique Sol tibi ſignificabit, quid ferat Veſper ſerotinus. qua ex parte ventus pellat ſiccas nubes: quid humidus Auſter præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem? Ille quoque ſæpe declarat ſecretos tumultus imminere, inſidiaſque & bella occulta parari. Ille quoque miſertus eſt Romæ occiſo Cæſare, quando velavit lucidum caput obſcura ferrugine,

Sol quoq; & exoriens, & cum ſe condit in undas
Signa dabit: Solem certiſſima ſigna ſequuntur;
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres: namque urget ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus, pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi erumpunt radii, aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens aurora cubile;
Heu male tum mites defendet pampinus uvas,
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam emenſo cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cœruleus pluviam denunciat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Fervere. Non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſylvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid Veſper ſerus vehat, unde ſerenet
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit: Solem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet: fraudemq; & operta tumeſcere bella.
Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,

NOTÆ.

Portunus, appellatus eſt. Alii tamen Auroram his nominibus deſignatam putant: & *Leucotheam* Græco nomine, quaſi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam eſſe, quaſi *matutinam*. *Inoo.*] *Inous*, adjectivum nomen, id eſt, *filius Inûs*.

443. *Ab alto.*] Supra v. 324. *Notus.*] Idem qui Auſter, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58.

446. *Seſe erumpunt, &c.*] Hic active ſumitur, auctore Lucretio, l. 4. 1108. *Tandem ubi ſe erupit nervis collecta cupido.*

447. *Tithoni croceum, &c.*] De *Tithono*: deque *Aurora*, ſupra v. 249. *Croceus* color, *du ſaffran*, 4. 44. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

456. *Fervere.*] Penultima brevi ſemper a Virgilium: ut & *fulgere*, *ſtridere*, *effulgere*, *fervere*.

460. *Aquilone.*] Vento ſeptentrionali, & *Boreas* dicitur: ſiccat nubes & cœlum ſtergit, Ecl. 7. 51.

464. *Ille etiam, &c.*] VI. PARS. *Digreſſio prodigiis quæ eadem J. Cæſaris, aut præceſſerunt aut ſubſecuta ſunt.* Quæ ſingula Scriptorum liorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovid. Met. 15. 782. qui progia illa recenſuit, & Virgilium imitatus eſt.

467. *Cum caput obſcura ferrugine, &c.*] Servius de vero Solis defectu interpretatur, in

Impe

Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquo-
ra ponti,
Obſcœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in a-
gros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaq; volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit, inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudeſque locutæ,

& quando *homines ſcelerati timuerunt perpetuam noctem. Quamquam illo tempore terra quoque, & æquor maris, & fœdi canes & funeſtæ aves dabant ſigna. Quoties vidimus Ætnam exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, & eructare globos flammarum ac lapides comminutos. Germania audiit toto æthere ſtrepitum armorum, & Alpes tremuerunt inſuetis motibus. Voces etiam magnæ auditæ ſunt paſſim per lucos tacitos: & ſpectra pallentia miris modis viſa ſunt circa crepuſculum noctis: & pecora locuta ſunt:*

NOTÆ.

eclipſi; quam tamen aut illo, aut ſequente anno fuiſſe ullam negat Scaliger, & explicat de inſolito Solis pallore: de quo ſic Plin. l. 2. 80. *Fiunt prodigioſi & longiores Solis defectus, qualis occiſo Dictatore Cæſare, & Antoniano bello; totius pene anni pallore continuo.* Ita quoque Plutarchus in Cæſare: ἡ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα ἀυγῆς, &c. *Circa Solem quoque hebetatio ſplendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, & ſine fulgore oriens, debilem & tennem emiſit calorem: itaque nubilus aër & gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cœli rigorem, & flaccidi evaſere. Ferrugine.*] Non proprie caligine, ſed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. 2. 18.

468. *Sæcula.*] Genus hominum, homines Lucretii more: cui nihil eſt illa locutione familiarius, l. 1. 1090. *Quippe etiam veſci e terra mortalia ſæcla*: l. 5. 986. *Mortalia ſæcla Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.* Sic l. 4. 1220. *Et muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum*; id eſt, mulieres: l. 3. 754. *Deſiperent homines, ſequerent fera ſæcla ferarum*, id eſt, feræ: l. 5. 860. *Leonum ſecla*; id eſt, leones: l. 5. 864. *Bucera ſecla*; id eſt, boves, &c. Suſpicatur Gifanius id e Græcis hauſtum eſſe, apud quos γενεὰ & *genus* & *ſæculum*, aut certe ſpatium aliquot annorum ſignificat.

470. *Obſcœnique canes, &c.*] Mali ominis: ſic paſſim a probatis auctoribus *fœda* dicuntur omina & auguria, quæ funeſta ſunt. De hac voce Æn. 3. 262. Appianus autem l. 4. civil. inter omina, quæ triumviratum in ultionem Julianæ cædis inſtitutum præceſſere, hoc quoque recenſet. Κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμάλως, οἷα λύκοι, *Canes vero ululabant ex compoſito. inſtar luporum.*

Importunæque volucres.] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, καταίρουλας ἀγρίας ἐρήμους ὄρνιθας, *aves ſolitarias in fora delatas.* Suetonius vero in Julio c. 81. *Priedie eaſdem idus avem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſe inferentem volucres varii generis ex proximo nemore perſecutæ ibidem diſcerpſerunt.*

471. *Cyclopum effervere in agros, &c.* De hoc prodigio nemo ſingulatim hoc tempore. *Ætna*, mons eſt Siciliæ, *mont Gibel:* de quo Æn. 3. 571. *Cyclopes*, juxta Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas, Neptuni & Amphitrites filii; ſic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipſis inditum a κύκλος *circulus*, & ὤψ *oculus, vultus:* iidem Vulcano miniſtri & opifices attributi: tres præcipue, Brontes, Steropes & Pyracmon: officinam habebant apud Ætnam, ſupra v. 295.

473. *Liquefactaque volvere ſaxa.*] Saxa exeſa, & igne comminuta, ſeu pumices aridos ac ſpongioſos, vel cineres: quod inde conſtat magna interdum copia erumpere.

474. *Armorum ſonitum, &c.*] Appianus, l. 4. Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαὶ, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, & armorum ſtrepitus, & curſus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De *Germania*, quæ bello tentata, & aliqua ex parte victa a Cæſare fuerat, vide Ecl. 1. 63.

475. *Motibus Alpes.*] Ovidius, non Alpes, ſed Romam tremore concuſſam dicit, Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus*, Ecl. 10. 47.

476. *Vox quoque per lucos, &c.*] Ovid. ibidem v. 793. *Cantuſque ferantur Anditi ſanctis & verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis, &c.*] Plutarchus in Cæſare. Τύποις νύκτωρ πολλαχὴ διαφερομένοις, *imagines noctu paſſim diſcurrentes.*

478. *Pecudeſque locutæ, infandum.*] Appian. l. 4. Βὸς τε φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπου, &c. *Bos etiam humanam vocem emiſit, & infans recens natus locutus eſt.*

Infandum

dira res! Fluvii conſtiterunt, & terræ hiaverunt. Præ triſtitia ſtatuæ eburneæ lacrymatæ ſunt in templis, & æreæ ſudaverunt. Padus rex fluminum inundavit ſylvas, eas provolvens magnis vorticibus; & per omnes agros rapuit armenta cum ſtabulis: nec eodem tempore aut venæ minaces ceſſaverunt apparere in triſtibus viſceribus hoſtiarum, *aut ſanguis ceſſavit fluere e puteis, aut urbes* ceſſaverunt *reſonare alte per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam plura fulgura ceciderunt cœlo ſereno, nec toties cometæ funeſti effulſerunt. Itaque* campi *Philippici viderunt Romanos exercitus pugnare iterum inter ſe armis paribus:*

Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt;
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraq; ſudat
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit; & alte
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:

NOTÆ.

479. *Siſtunt amnes.*] Unde ſequitur inundatio redundantium fluctuum. Horat. Od. 1. 2. *Vidimus flavum Tyberim retortis Litore Hetrusco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Veſtæ, &c.* Huc adde quæ mox dicentur, v. 482. de inundatione *Eridani.* De ſequenti prodigio, nempe *terræ hiatu*, nuſquam mentio.

480. *Et mœſtum illacrymat, &c.*] Appianus, l. 4. Τῶν ξοάνων τὰ μὲ ἱδρῶ, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἱδρῶ. *E ſimulacris alia quidem ſudabant; alia etiam ſanguinem ſudabant.*

482. *Fluviorum rex Eridanus.*] Ἠριδανὸς Græcis, Latinis *Padus*, *le Po*: ex Veſulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Ciſalpinam, quæ nunc Italiæ pars eſt, in *Tranſpadanam & Ciſpadanam* dividens: in mare Hadriaticum multis oſtiis influit. *Rex.*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus eſt: vel quia inſignitum eſt ejus nomine ſignum cœleſte vaſtæ magnitudinis, ab æquatore verſus Oriona, ad circulum uſque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.*] Vel pes anapæſtus pro dactylo hic appoſitus; vel duæ breves *fluvii*, in unam longam coaleſcunt, ut ſupra v. 397. *tennia nec lanæ, &c.*

484. *Triſtibus aut extis fibræ, &c.*] Cicero de divinat. l. 119. de J. Cæſare. *Cum immolaret illo die, quo primum in ſella aurea ſedit, & cum purpurea veſte proceſſit, in extis bovis opimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculſus; cum Spurina diceret, timendum eſſe, ne conſilium & vita deficeret; earum enim rerum utramque a corde proficiſci: poſtero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur a Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem fere habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Exta*, dicta juxta Feſtum, quia e viſceribus ea Diis præſecantur, quæ maxime *extant* eminentque. *Fibra* quoque dicta eſt quibuſdam juxta Varronem, cujuſque rei *extremitas*: unde pro venulis & nervulis & radicibus vulgo uſurpatur: & veſtium extremitates appellantur *fimbriæ.*

485. *Aut puteis, &c. & alte per noctem, &c.*] De primo portento tacent hiſtoriæ: de ſecundo ſic Appian. l. 4. Λύκοι τὴν ἀγορὰν διέδραμον. *Lupi per forum diſcurrebant.*

487. *Cœlo ceciderunt plura ſereno, &c.*] Appian. l. 4. Καὶ κεραυνὸν συνεχῆς εἰς ἱερὰ, καὶ ἀγάλματα ἐπίπλον. *Et fulmina crebra in templa ſtatuas cadebant.* Fulmen & fulgur *ſereno* aliquando mali ominis fuit, ut hic; quando etiam boni, ut Æn. 9. 630. *Audiit cœli genitor de parte ſerena Intonuit lævum.*

488. *Cometæ.*] Plutarchus in Cæſ. ὅτι μ κομήτης ἐφάνη. *Grandis Cometa poſt Cæſarem eximie fulgens ſeptem noctes apparuit.* autem cometa, Stella eadem illa fuit, de Ecl. 9. 47. *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſ* ſic enim Sueton. in Cæſ. 88. *Ludis, quos conſecratos ei hæres Auguſtus edebat, ſtella nita per ſeptem dies continuos fulſit exoriens undecimam horam; creditumque eſt anima Cæſaris in cœlum recepti.*

489. *Paribus telis.*] Quia Romani cu Romanos bello civili certabant:

490. *Romanas acies iterum videre Phi &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præm I. *Philippi* urbs eſt in confinio Thraciæ & M doniæ, ad radices Pangæi montis, qui pa *Hæmi.* II. *Pharſalus*, urbs eſt in ea parte T ſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit. III. Ema nomen, ab Emathione rege, Memnonis fr datum eſt Macedoniæ locisque confinibus. Octavianus Cæſar haud dubie Brutum & C ſium delevit, ad Hæmum & Philippos T ciæ: Julius vero Cæſar Pompeium, ad Pha

Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam & latos Hæmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila :
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Dii patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,

Nec viſum eſt indecorum Diis, bis Macedoniam, & præſertim vaſtos Hæmi agros, fœcundari noſtro cruore. Nempe futurum eſt ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro reperiat tela corroſa rubigine aſpera : vel pulſet raſtris gravibus caſſides inutiles, & apertis tumulis, admiretur oſſa i gentia. O Dii patrii, Semidei, & Romule, & Veſta mater,

NOTÆ.

lum Theſſaliæ. Atque ita locus utriuſque pugnæ, tota Macedonia intermedia, immo leucis admodum octoginta, diſſitus eſt: ut conſtat e Græcis ſcriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio poſteriores, Lucanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipſe Metam. 15. 825. de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur: *Pharſalia ſentiet illum, Emathiique iterum madefient cæde Philippi :* plane quaſi unum idemque ſit, *Pharſalia* & *Philippi*.

Hic nodus. Hæc ſolutio multiplex. I. Reperiunt aliqui apud Stephanum, ſcriptorem Græcum Nobilem, Thebas Theſſalicas aut Phthiotidis Pharſalo vicinas, etiam vocatas eſſe *Philippos*. Hinc utramque cladem, & Pompeianam & Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ addixerunt, Pharſalicæ nimirum: & Philippis, non Thracicis, at Theſſalicis. Errant illi : quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis & Hæmo monti abjudicant, quibus conſtanti totius hiſtoriæ fide tribuitur. II. Cenſent alii, Theſſaliæ Thraciæque fines, ac proinde Pharſalum & Philippos, Hæmumque adeo montem, Emathiæ ſive Macedoniæ nomine comprehendi; præſertim cum hæc omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, ditione tenerentur. Idque more poetarum, imprimiſque Virgilii, cui familiare eſt regionum fines quam latiſſimos deſcribere, jam vidimus Ecl. 1. 63. Recte quidem illi, ſi Virgilius, & cæteri, pugnam utramque univerſim Emathiæ aſſignaſſent; non Philippis ſeorſim, aut Pharſaliæ. Quis vero id capiat? urbes duas, octoginta leucarum ſpatio diſſitas, unum eundemque locum eſſe. III. Exiſtimavi aliquando Virgilium, nullum hic de Pompeiano caſu facere mentionem, ſed tantum de geminа Bruti & Caſſii clade; quæ utraque apud Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit: & prima quidem Caſſius, ſecunda Brutus, periit utraque menſis fere unius intervallo diſcreta: ut liquet ex Plutarcho in Bruto. At viſum accuratius deinde meditanti, clades illas duas vicinas atque conjunctas eſſe, ut agri dici non poſſint inde *bis pingueſcere*, quod annorum diverſitatem innuit. IV. Igitur ſimplicius & ſanius ita explico. Adverbium *iterum*, non ad *Philippos*, ſed ad Romanorum exercituum concurſum refero. Unde ſit hic ſenſus, meo judicio planiſſimus. *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere.* Philippi quidem tunc ipſi *primum* viderunt; pugnam tamen *ſecundam*, de ſummo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum & Brutum, cum prima jam ante commiſſa eſſet apud Pharſalum inter Pompeium & Cæſarem.

491. *Bis ſanguine noſtro Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.*] Admiſſa explicatione proxime allata, ſenſus eſt facilis: Bis ſanguine noſtro Emathia, ſive Macedonia, redundavit: primum ad Pharſalum, victo Pompeio; iterum ad Philippos, victo Bruto & Caſſio. Pharſalus enim & Philippi, etſi non in Macedonia ſtricte ſumpta: tamen in ejus confinio ſunt. Vox autem illa, *bis*, in Emathiam tantum cadit; non in Hæmi campos Philippicos, ubi ſemel duntaxat pugnatum eſt: ſed Hæmum præcipue ſignat, ut inſignem recentiore plaga, nimirum clade Bruti & Caſſii, quæ nuper contigerat. Quaſi dicat: *Bis ſanguine Romano rigata fuit Emathia, ſed præſertim ſemel Hæmus mons* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus, & auro :* id eſt, pateris variis, ſed præcipue aureis. Sic G. 3. 56. *Maculis inſignis, & albo*; id eſt maculis variis, ſed præcipue albis.

498. *Dii patrii Indigetes, &c.*] Alii conjungunt, ut iidem ſint *patrii* & *indigetes* Dii: alii diſtinguunt: primi melius: & *indigetes* dicti, vel quia eos *indigetare*, id eſt, appellare & invocare mos erat: vel quia homines fuerant, *in* eodem ſolo cum hominibus *degentes*; vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes*, vel quia beati, nullius rei *indigentes*. Talis Romulus, & Æneas: *Quem turba Quirini nuncupat indigetem, temploque ariſque recepit.* Ovid. Met. 14. 608. De *Romulo*, Æn. 280.

Veſtaque.] Geminam eſſe volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt; de quo Ovid. Faſt. 9. 300. *Stat vi terra ſua, vi ſtando Veſta vocatur :* alteram Saturni filiam,

Quæ

quæ cuſtodis Etruſcum Tibrim & Romanas arces: ne impedite, quo minus hic adoleſcens ſubveniat mundo ruenti. Jamdudum ſatis expiavimus noſtro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, o Cæſar, aula Deorum dolet te eſſe apud nos, & indignatur te delectari mortalibus triumphis. Si quidem hic fas ac nefas confuſum eſt: tot bella ſunt per orbem, tot criminum formæ: non habetur *agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis* ad militiam, *& curvæ falces cuduntur in crudelem gladium: hinc Euphrates, illinc Germania parat bellum: urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem: Mars ſceleſtus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt e ſeptis, per ſpatium* circi, *& auriga incaſſum adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.*

Quæ Tuſcum Tiberim & Romana palatia ſervas
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete: ſatis jampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumph
Quippe ubi fas verſum atque nefas, tot bella
orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos, ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Ut cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatio: & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

NOTÆ.

quam virginem & ignis præſidem ſtatuunt; ab ἑστία *focus*, de qua Cicero, de Nat. 2. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Ænea inter Deos Penates, ut videbitur Æn. 2. 717. ejuſque ſacra tradita deinde Albanis, & a Numa Pompilio illata Romam; collegio virginum inſtituto, quæ perpetuum ignem ad ſalutem imperii alerent.

499. *Tuſcum Tiberim.*] Italiæ fluvius eſt, Tuſciam, ſive Etruriam, a Latio dividens. De eo Æn. 8. 330. De *Palatiis* Romanis, Æn. 9. 9.

500. *Juvenem.*] Octavianum Cæſarem, Ecl. 1. De *ſæclo*, ſupra v. 468.

502. *Laomedonteæ, &c.*] Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem ſuam hactenus immunitam cingeret mœnibus: Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam ſuſceperant, pacta mercede fraudavit. Ideo peſte & inundatione vexatus, cum ad placandos Deos, Heſionem filium juſſu oraculi marinæ expoſuiſſet beluæ: eaque per Herculem liberata eſſet: equos eidem liberatori, quos promiſerat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diique complures Trojanis infeſti, rum odio Romanas quoque calamitates buit.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.*] nificat bellum ab oriente, ab occidente, ab ſa Italia imminere, a civibus viciniſque bus; a Parthis, quorum terminus erat Euph tes; & a Germanis: de utraque gente, Ecl. 63. Et vero de Parthis paulo ante triumphat Ventidius, & adhuc adverſus eos bellum vebat Antonius. *Euphrates.*] Nobilis fluvius Armeniæ montibus ortus: Meſopotamiam inde, Nili inſtar, inundatione fœcundans: nique cum Tigride conjunctus, in Perſicum num influit.

512. *Ut cum carceribus, &c.*] Septis, repagulis, quibus continebantur equi ad ſum parati. *Quadrigæ.*] Quatuor equi ſi juncti, dicti, vel quod ſub eodem jugo ſint, *quadrijugæ*, ut eſt apud Gell. l. 11. Vel quod pellantur & agantur ſimul, quaſi *quadrig* ut recentioribus magis placet. De illo equ decurſu, ludiſque Circenſibus Æn. 5. 288.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM LIBER II.

ARGUMENTUM.

HABET hic liber de plantatione partes ſeptem. I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte. II. Varias earum ſpecies, & quo ſingulæ modo tractandæ ſint, naturali, an artificioſo. III. Quibus ſingulæ locis felicius proveniant: ubi excurritur in laudes Italici ſoli. IV. Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli. V. Culturam vitis. VI. Culturam oleæ, & aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vitæ ruſticæ felicitate.

HActenus arvorum cultus, & ſidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam, necnon ſylveſtria te-
Virgulta, & prolem tarde creſcentis olivæ. (cum
Huc, pater o Lenæe: tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris.
Huc, pater o Lenæe, veni: nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

INTERPRETATIO. *Huc uſque* locutus ſum *de cultura agrorum, deque ſignis cœleſtibus: jam loquor de te, o Bacche: & de ſylveſtribus arbuſculis tecum, deque ſobole oleæ lente creſcentis. Huc* adſis, *o Bacche pater: hic omnia repleta ſunt tuis donis: ager floret tibi omuſtus pampinis autumnalibus: vindemia ſpumat plenis vaſis. Huc adſis, o pater Bacche: & mecum tinge novo vino ſuras detractis calceamentis.*

NOTÆ.

2. *Nunc te, Bacche, &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem olivæ*, vel fructum, vel propaginem olearum: per *virgulta*, generatim ſylveſtres omnes arbores.

3. *Tarde creſcentis olivæ.*] *Oliva* tam tarde creſcit, ut per ducentos annos creſcere a quibuſdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Heſiodus negaverit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam:* ſua tamen ætate baccas ſecundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονος *ſero genita*, ὀψίκαρπος *ſero fructum ferens.*

4. *Pater o Lenæe.*] Invocatio Bacchi ſolius: quia præcipuum hoc libro ſtudium impendit in vinearum cultu præſcribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen: non a *lenienda* mente, ut Donatus putat: ſed a ληνὸς *torcular.* At *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præſertim dicitur. Ita Velleius, de M. Antonio, l. 2. *Cum currus velut liber pater vectus eſſet Alexandriæ.* Horat. Epiſt. 2. 1. 5. *Romulus, & Liber pater, & cum Caſtore Pollux.* De *Baccho*, ejuſque inſignibus, Ecl. 5. 29. 69.

5. *Pampineo gravidus autumno, &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc verſum, quod in quinta ſede iambum pro ſpondæo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumno non florent: adeoque hic *florere*, non proprium, ſed metaphoricum eſt. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. *floret mare navibus*, id eſt, *abundat, gaudet*, &c.

Labris.] *Labrum* vaſis genus, in quo lavabant, quaſi *lavabrum.*

7. *Muſto tinge novo.*] Redundat hic *novo*, juxta aliquos. *Muſtum* enim ſine addito *vinum novum eſt*, imo *novum* ſimpliciter, ut ſcribit Nonnius, citaturque in illa ſignificatione ex Nævio *virgo muſta:* ex Catone Cenſorio, *agna muſta:* pro quo magis placuit Plinio: *muſteum piper, muſteus caſeus:* Plinius junior, *muſteus liber*, id eſt, *novus, recens.* De *cothurnis*, Ecl. 7. 32.

Principio

Primo natura diversa est in producendis arboribus. Aliæ enim, nullis hominibus per artem *compellentibus, ipsæ ultro nascuntur, & late occupant agros, & amnes flexuosos: ut siler tenerum, & genistæ flexibiles, & populus, & salices albentes foliis virentibus. Aliæ vero oriuntur ex jacto semine: ut castaneæ sublimes, & æsculus, quæ maxima in sylvis frondescit* ad honorem *Jovis, & quercus* quæ *existimatæ* sunt *a Græcis oracula. Aliæ emittunt a radice spississimam multitudinem* ramorum: *ut cerasi, & ulmi: laurus etiam Apollineæ parva attollit se sub grandi umbraculo matris suæ. Natura primo suppeditavit* tres *illos modos, quibus virescit omne genus sylvarum & virgultorum & lucorum sacrorum. Sunt alii* modi, *quos ipsa experientia sibi invenit* certa *ratione. Hic avellens los e trunco tenero matrum, committit* eos *fossulis. Iste sepelit radices, & perticas fissas i tuor* partes, *& palos trunco acuminato:*

Principio arboribus varia est natura creandis
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsa
Sponte sua veniunt, camposque & flumina late
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ
Populus & glauca canentia fronde salicta
Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima fron
Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
Ut cerasis, ulmisque: etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus o
Sylvarum fruticumq; viret, nemorumq; sacrorum
Sunt alii, quos ipse via sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matr
Deposuit sulcis: hic stripes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos:

NOTÆ.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. De *modis quibus arbores proveniunt, tam a natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, sponte sua, semine fortuito, & radice: semine, inquam, fortuito; est enim quædam seminatio quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 22.

12. *Siler, lentæq; genistæ.*] Siler, frutex humilis & lentus, *du siler:* ut & genista, *du genest.*

13. *Populus, Peuplier. Tria hujus genera:* ex Plinio l. 16. c. 23. *alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor superne candicans, inferiore parte viridi.* Immo contra, inferne candicans, superne viridis, ut notat Marthiol. Causam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

Glauca canentia fronde salicta.] Loca arboribus consita dixit, pro ipsis arboribus; *salicta* vel *saliceta*, pro *salicibus, saules.* Multiplex earum species: præcipue *alba* quæ validioribus assurgit ramis: & quemadmodum populus foliis hinc virentibus, inde albentibus notabilis est. Reliquæ gracilioribus virgis fere constant, & inter vimina recensentur, *osiers.*

15. *Castaneæ.*] *Chastaigniers. Æsculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum est; quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, e quibus oracula repeti solebant, Ecl. 9. 13.

18. *Cerasis, ulmisque.*] *Cerasus, cerasier*, arbor ex Cerasunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam a L. Lucullo, & in ejusdem de Mithridate Ponti rege triumpho cir lata. Scite autem notat Casaubonus in næum, non arbori nomen ab urbe; sed potius ab arborum ejusmodi multitudine tum esse: ut & aliis compluribus locis enim *Rhamnus, untis*, vicus in Attica, a nis; *Achradus, untis*, Atticæ tribus, ab ἀδός, quæ *pyrus sylvestris* est; *Selinus*, in Sicilia, itemque in Cilicia, a σέλινον *Ulmus* arbor nota, *orme. Laurus*, Ecl. *Parnassia*, quia frequens in Parnasso, in tutela est Apollinis, cui sacer Parnassus

21. *Fruticum.*] Frutices, quæ & virg sunt ea quæ statim a radice se in ramos luti virgulas effundunt, & nunquam arbor Mediæ naturæ sunt, inter arbores & herb olera: quæ vero propius ad herbas acce vocantur a Plinio *suffrutices.*

22. *Sunt alii.*] Modos enumerat se quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas, &c.*] I. Modus, *A* qua stolones, *les rejettons*: una cum fibr radiculis, e stirpe aut corpore arboris ab duntur, & sulcis sive scrobibus mandantu

24. *Hic stirpes.*] II. Modus, *Defossio s um*, id est, imi & crassioris trunci cum ra bus, *des souches.*

25. *Quadrifidasque sudes &, &c.*] III dus. *Infossio palorum*, sive in quatuor p sive in acumen inciforum, *des pieux. Rob* Hic truncum ipsum pali significat, qua durior est: sic enim Plin. l. 17. 17. *Ram*

Sylvarum

Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, o proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxima noſtræ,

Aliæ arbores deſiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, & plantas vivas in propria terra defodi. *Aliæ non indigent radice, & amputator non timet reddens terræ committere ſummum faſtigium* rami. *Præterea ex ſicco ſtipite* oleæ, *ramis circumciſis, emittitur radix oleacea,* quod *mirum* eſt *dictu. Et ſæpe cernimus ramos unius arboris ſine damno mutari in* ramos *alterius, & pyrum transformatam producere mala* ſibi *inſita, & duræ cornæ rubeſcere in pruno* arbore. *Agite igitur, o coloni: diſcite culturam* ſingulis *generibus congruam, & manſuefacite per cultum fructus ſylveſtres.* Cavete *vero ne terræ ſint inutiles: prodeſt Iſmarum vitibus implere, & tegere oleis magnum Taburnum. Tu quoque fave miqi, o Mæcenas, vere ornamentum & pars maxima famæ meæ;*

NOTÆ.

runtur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuato. Alibi aliud eſt *robur.* G. 1. 162.

26. *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *Propagatio,* quæ præſertim in vitibus uſui eſt, *provigner.* Cum palmites e trunco in terram arcuatim inflectuntur, evadunteque novas in plantas: quæ *ſua,* id eſt, propria nativaque *terra* deinde pullulant; & *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur e matris corpore, ſed ei ſemper adhærent. *Propago.*] Eſt palmes ille inflexus, quo vitis propagatur & multiplicatur, *provin.*

28. *Nil radicis, &c.*] V. Modus, *Infoſſio ſarculi,* ſive taleæ e cacumine rami amputata, quæ abſque radice creſcit & viret.

30. *Quin &, &c.*] VI. Modus. *Infoſſio circumfecti ſtipitis,* qui non acuminatus, non e cacumine deciſus, ut in tertio quartoque modo dictum eſt; ſed præciſus ab utraque parte, & ramis undecumque ſpoliatus, radicem ex ſeſe progignit. *Caudex* in arboribus idem eſt quod *caulis* in herbis: nempe id, quod e terra ſimplex aſſurgit, ex quo rami & folia circum erumpunt, *la tige.*

32. *Et ſæpe alterius, &c.*] VII. Modus. *Inſitio,* cum ſurculus unius arboris alteri immittitur, quæ quaſi in ejus naturam tranſit: *enter.* De ea tuſius infra v. 73. *Vertere.*] Id eſt, vertere ſe, ut G. 3. 365. *Inglaciem vertere lacunæ,* id eſt, verterunt ſe. Et Æn. 1. 108. *tum prora avertit:* id eſt, avertit ſe. Et Æn. 2. 229. *novus per pectora cunctis inſinuat pavor:* id eſt, inſinuat ſe.

34. *Prunis---rubeſcere corna.*] *Cornum,* fructus eſt; *cornus,* arbor, *corneillier.* Senſus ambiguus: vel enim dicit, corna inſita rubeſcere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubeſcere prunis inſitis; quo ſenſu ultimo, non *corna,* ſed *corni,* dicendum fuiſſet. Sed interdum Virgilius fructum ſumit pro arbore: ut inferius v. 426. *poma* uſurpat, non *pomos.*

39. *Fructuſque feros.*] Plinius, l. 17. c. 10. de plantis: *manſueſcunt tractatu, ceu feræ.*

37. *Juvat Iſmara, &c.*] *Iſmarum* & *Taburnum* pro quibuſlibet montibus accipit. *Iſmarus,* plurali neutro *Iſmara,* in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab oſtiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: ipſa regio percelebris vino. Quo Ulyſſes Polyphemum Cyclopem inebriaſſe narratur Odyſſ. 9. 197.

38. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam & Nolam ferax oleis, hodie *Taburno.*

39. *Decurre laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc a circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantia ſolvere colla,* &c. Ego a navigatione repeto, ut & cætera quæ ſequuntur. Et vero verbum *decurro,* etiam aquis inſervit: apud Catul. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.*

Mæcenas,

& perſequere mecum ſuſceptum opus: & naviganspande [illegible] mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus: Non ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream: fave mihi, & rade oram proximi litoris. Terra eſt in propinquo: non hinc morabor te poëmate fabuloſo, per circuitus & exordia prolixa. Quæ arbores *ultro erigunt ſe in aërem, oriuntur quidem ſteriles, ſed amplæ & robuſtæ: quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immittat his ſurculos aliarum, aut has tranſlatas committat foſſis præparatis, deponent naturalem aſperitatem, & per aſſiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ ſurgit ſterilis e radice, idem faciet; Si diſponatur per campos patentes: nunc alta folia & rami matris inumbrant* eam, *& abſumunt fructus ſurgenti, & enecant ſe* fructus. *Quæ autem arbor extulit ſe e ſemine projecto, lente creſcit, ſero datura umbram p*

Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centu
Ferrea vox, ades, & primi lege litoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc cur
ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis;
Exuerint ſylveſtrem animum: cultuque freque
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequent
Necnon & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferente
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram.

NOTÆ.

41. *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut ſecum laborem ſuſciperet: mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare; quod Galli quoque familiari ſermone uſurpamus, *s'embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere. *Volans.*] Id eſt, *navigans:* mutua eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mneſthei: *ſic illam fert impetus ipſe volantem.* Et Æn. 6. 16. de volatu Dædali, *inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigium alarum.* Et G. 4. 59. de apibus, *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Ne te, o Mæcenas, alto mari committas; ſed *lege* tantum, id eſt, ſtringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit, *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdam hic ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat: *Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantum capita; itaque lege duntaxat litus.* Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoſco: *patens* enim mare, hic non altum & longe ſemotum litoribus mare ſignificat; ſed hunc habet ſenſum: *Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis:* id eſt, *Aſpira mihi, dum vena ſinit, dum ſcribere incipio: & lege litus terrarum,* &c.

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat facili & in promptu eſt terræ, ruris deſcri de cujus cultu ſcribimus: πρὸ χειρὸν enim cis *facile* eſt. Alii melius: non recede terra inter navigandum: legemus tantum terræ ſemper erunt in propinquo, & poteſtate ac manibus noſtris. Sic Æn. *Terra autem in manibus noſtris.*

47. *Sponte ſua, &c.*] Jam relegit modos: docetque quid cujuſque ſit prop tum admonet, artificiales modi quibus bus conveniant; quemadmodum antea turalibus monuerat, v. 12.

49. *Solo natura ſubeſt.*] *Solum* Turneb plicat, pedem ſeu radicem arboris: cujus ra vividior eſt in ſylveſtribus, ad elici ſuccum. Alii de *terra* ipſa explicant, tiva vis ineſt; eaque veluti fortior ad ſyl arbores, quam ad ſativas ſuſtentandas. *lo*, ſub utraque ſignificatione, *terra* & Ecl. 6. 35.

50. *Inſerat.*] Id eſt, per inſitionem in truncum transferat, inquit Aſcenſius. non enim arbor ſylveſtris alteri trunc arbori ſylveſtri ſurculus ex altero trunco cundiore imponitur. Quippe *inſerere* non eſt duntaxat eam alteri inſerere; tiam, eam inſitione alterius perficere: l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſu ſam ſurculo.*

Pom

Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fœtu nuci arbutus horrida,
Et ſteriles platani malos geſſere valentes:
Caſtaneæ fagus, ornuſque incanuit albo

& fructus ejus degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos, qui ſunt præda avium. Nempe cura eſt adhibenda ergà omnes, & omnes redigendæ ſunt in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At oleæ melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris e craſſis palis. Oriuntur ſtirpibus duræ coryli, & magna fraxinus; & populus arbor umbrifera, ex qua Herculis corona fuit; & quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam ſic alta palma, & abies quæ expertura eſt pericula maris. Arbutus autem horrida inſeritur ſurculo nucis, & platani infœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus fuit alba flore caſtaneæ, & ornus candido

NOTÆ.

60. *Uva racemos.*] Aut hic, *uva*, pro *vite*; aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus, *uva*, *racemus*, & *botrus*, idem plane; ſcilicet totius ipſe fructus vitis: partes ejus ſunt *acini*, ſive grana: partes acini, *folliculus*, ſive cutis, *ſuccus*, *caro*, & *nucleus*.

62. *Multa mercede.*] Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63. *Sed truncis olea, &c.*] Docet quo ſingulæ modo melius arbores per artem tractandæ ſint. I. *Truncis oleæ:* id eſt, caudicibus undecumque ſectis, qui ſextus eſt modus, v. 30. *Quin & caudicibus*, &c. *Truditur e ſicco radix oleagina ligno*: II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus*, &c. III. *Solido de robore myrtus*, id eſt, palo acuminato; qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto robore vallos.* Et vero ſic Plin. l. 17. 17. *Ramoſe venter & punica, item myrtus longitudine trium pedum, trunco prius exacuato. Robur* eſt ipſa pars trunci ſive rami durior, ut diximus v. 25. IV. & V. *Plantis eduræ coryli*, &c. id eſt, vel ſtolonibus, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindere*, &c. VI. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus*: id eſt, nux arbuto inſita melius ſuccedit. *Arbutus, arboiſier.* Ecl. 3. 82. Unus e ſeptem modis ſupereſt, nempe *decacuminatio*, ſive *tallea*, cujus uſum non attulit; quia fere convenit cum tertio modo, vel cum ſexto.

64. *Paphiæ.*] Veneris, a *Papho*, urbe in inſula Cypro, ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſit dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, *coudriers*. *Edura*, id eſt, valde duræ; littera enim e vocalis præfixa, aliquando auget, ut hic, & apud Ovid. in arte, *Nec tamen, edure, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci.* id eſt, nodo carentes.

66. *Fraxinus.*] *Freſne, Herculeæque arbos, &c.*] *Populus, peuplier:* de qua & Herculis corona, Ecl. 7. 61.

67. *Chaoniique patris glandes.*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive Dodonæo, Ecl. 9. 13.

68. *Abies.*] *Sapin.* Cujus aliqua ſpecies apta navibus: unde ipſi quaſi ſenſum tribuit, ad videnda maris pericula.

69. *Arbutus.*] *Arboiſier*, Ecl. 3. 82. Horrida, quia raris eſt foliis, & verſus ultima ſyllaba cum ſequente verſu eliditur. *Fœtu nucis*, ſurculo, & gemma e nuce decerpta.

70. *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus, un plane:* arbor umbræ tantum opacitate, & foliorum amplitudine utilis. *Malus, un pommier.*

71. *Caſtaneæ fagus.*] Vulgo legitur: *Caſtaneæ fagos:* quod abſurdum videtur, in Caſtanea fertili, fagum infœcundam inſeri. Unde mire ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit: *Et ſteriles platani malos geſſere valentes Caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit*, &c. hoc ſenſu: Platani geſſere ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videre poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit: *Caſtaneas fagus:* ita ut fagus ſit in plurali nominativo, quartæ declinationis. At illa lectio, *caſtaneas* pro *caſtaneæ*, paulo ſane audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos*, ſed levi literæ unius immutatione: *Caſtaneæ fagus:* ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo; *fagus* in nominativo, per cæſuræ licentiam hic producto: hoc ſenſu: fagus incanuit flore Caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et vero flores caſtaneæ, cum aliquo arbore vireſcunt, *Fagus, heſtre*, Ecl. 1. 1. *Ornus, freſne ſauvage*, E. 6. 71. *Pyrus, poirier.*

flore pyri: & porci comederunt glandes ſub ulmis. Nec una & eadem res eſt, inſerere, & inoculare. Nam quà parte oculi arborum *emittunt ſe e medio cortice, & rumpunt tenuem pelliculam; arctus ſinus aperitur in ipſo oculo: in quo includunt oculum ex alia arbore deciſum, eumque docent concorporari cum cortice* interiore *humido. Aut præterea trunci carentes nodo ſcinduntur, & profunde rima aperitur cuneis per medium* lignum: *poſtea ſertiles ſurculi inſinuantur: nec longo poſt tempore magna arbor ſurgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, & fructus non ſui generis. Præterea non eſt unica ſpecies, nec ulmorum robuſtarum, nec ſalicum & lotorum, & cupreſſorum Idæarum.*

Flore pyri: glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere atq; oculos imponere ſimplex
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via, deinde feraces
Plantæ immittuntur. Nec longum tempus, & (ge
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, & radii, & amara pauſia bacca:
Pomaque, & Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volem

Nec olivæ pingues oriuntur eadem figura, Orchades & radii, & pauſiæ quarum *bacca* ar *ſunt: nec poma & arbores Alcinoi; nec genus idem eſt pyris Cruſtumiis, Syriis, & volemi derofis.*

NOTÆ.

72. *Glandemque ſues, &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere, &c.*] Deſcribitur inſitionis duplex modus: unus qui proprie vocatur *inſitio, enter en greffe*; alter qui dicitur *inoculatio, enter en ecuſſon.* Additur a Plinio tertius, *emplaſtratio:* quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis: quod *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, ſinu inter corticem ac truncum aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublata parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium repleret. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16. 18. &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem: in eoque noſtros homines a Virgilio diſcedere, quod hic *ſinum* in ipſo arboris nodo ac gemma faciendum moneat; quem nos, infra, vel ſupra nodum, in corticis parte maxime terſa ac nitida, aperimus. De verbo *inoleſcere*, Æn. 6. 738.

74. *Gemmæ.*] Proprie nodi ſunt, & germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat, metaphorice vocantur, *oculi*, & *gemmæ: oculi*, propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; *gemmæ* ſimili metaphora.

78. *Enodes.*] Supra, v. 65.

83. *Præterea genus, &c.*] II. PARS. De *variis arborum ſpeciebus.* De *ſalicibus*, v. 13 *tus* arbor Africana, magni uſus pro paſt vino: unde & populi dicti *Lotophagi:* de fuſe Plinius, l. 13. 17. De *Cypariſſis* v preſſis, G. 1. 20. *Idæis,*] Mons Ida dup alter in Phrygia, alter in Creta inſula: de timo hic ſermo eſt: quem Plinius l. 16 appellat *patriam cupreſſi.*

85. *Nec pingues, &c.*] Tres enumerat varum ſpecies. *Orchades*, vel, ut alii leg *Orchites*, non ab inſulis Scotiæ adjacentibus *Orcades* appellantur; ſed ab ὄρχις teſtis quod rotundæ ſint. *Radios*, quod oblongæ inſtar radii textorii: *Pauſias*, quod ad o exprimendum tundantur ab antiqua voce *re*, id eſt, tundere: monet enim Columell chites & radios, ad eſcam eſſe, quam ad o rem meliores: itaque pauſia propter amar ad oleum apta eſt.

87. *Alcinoi ſylvæ.*] Alcinous Phæacum hortorum ſtudio laudatus apud Homer dyſſ. 7.

88. *Cruſtumiis, &c.*] Pyrorum ſpecies cipue tres eligit e pluribus: *Cruſtumia* ab o do Tuſciæ Cruſtumio, ſubrubicunda: *perles*, ex Dalecampio in Plin. 15. 15. nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quod e Tarentum tranſlata fuiſſent: *bergamottes* ta aliquos. *Volema*, quod volam manus im ant, *bon Chreſtien:* unde quidam confundunt iis, quæ Plinius appellat *libralia*, a libræ po re; ſed hæc ad aliam ſpeciem pertinent, nomen, *poires de livre.*

Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque lageos
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,

Non eadem uva pendet e noſtris arboribus Italicis, atque illa, *quam Lesbos decerpit e vite Methymnæa. Sunt vites Thaſiæ, ſunt quoque Mareoticæ albæ; Thaſiæ apt æ ſolo pingui, Mareoticæ ſolo tenui.* Eſt *quoque* vitis *Pſythia*, quæ *aptior* eſt *ad vinum coactum, & lageos ſubtilis*, quæ *aliquando pedes captat & alligat linguam.* Sunt *purpureæ, & preciæ: & quo verſu vos laudabo, o Rhæticæ? ne tamen idcirco pugnate cum cellariis Falernis. Sunt præterea vites Ammineæ, vina* valde *durabilia: quibus cedit & Tmolus, & Phanæus ipſe, princeps* montium vitiferorum,

NOTÆ.

89. *Arboribus.*] Vel vitibus ipſis, quæ recenſentur a Theophraſto inter arbores: vel ulmis, quibus in Italia tulciuntur. Harum ſpecies diſtinguit quindecim.

90. *Quam Methymnæo, &c.*] *Lesbos* inſula maris Ægæi; cujus urbs *Methymna*; vino illuſtris.

91. *Thaſiæ, &c.*] *Thaſus*, ejuſdem maris inſula. *Mareotides.*] Fuit *Mareia*, lacus Ægyptius, Alexandrinam a meridie alluens, & urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, Libyæ, ſeu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ & Marmarica dicta eſt, nunc *Barca*. Fuit denique *Mareotis* alia, pars Epiri, ſeu Græciæ. Tribus his vinum *Mareoticum* attribuitur a diverſis auctoribus: lacui quidem & urbi, ab Athenæo, l. 1. Libyæ regioni, a Strabone lib. ultimo: Græcæ regioni a Colum. l. 3. 2. Plures tamen Libycum & Ægyptium fuiſſe cenſent, unde *Alexandrinum* quoque appellant.

93. *Paſſo Pſythia utilior.*] De paſſo *Pſythio* & *Melampſythio* frequens apud varios auctores mentio: unde vero *Pſythia* nomen, obſcurum eſt. Cerdanus ſuſpicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum eſſe: ſiquidem Columella l. 3. c. 2. Pſythiam vitem *Græculam* facit: vel a πίθος, quod apud Heſychium, eſt vinum illud, quod ſponte & ſine torculari profluit. *Paſſum* vinum eſt, quod fit ex uvis vite diutius Sole aduſtis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis in lixivio & oleo ad ignem aliquantulum exſiccatis, ex Columel. l. 12. 16. Unde *paſſum* dictum, vel quia Solem aut ignem *patitur*; vel quia Soli *expanditur*.

93. *Tenuiſque lageos, &c.*] Λάγιος, *leporaria*; quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur; vel juxta Servium, quaſi penetrabilis; quæ facile ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim*, adverbium eſt cujuſlibet temporis. Vel ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quaſi levis & exiguæ virtutis; quæ *olim*, id eſt, tarde ac lente admodum inebriat.

95. *Purpureæ, preciæque.*] Illæ a colore nomen habent; hæ a maturitate, quaſi *præcoquæ*, inquit Servius: quia cito matureſcunt.

96. *Quo te carmine dicam, Rhætica?*] Laudatur hæc vitis a Catone, a Plinio; apud Auguſtum etiam fuiſſe in pretio traditur a Sueton. 77. Teſtatur tamen Servius, eam a Catullo fuiſſe vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione uſum eſſe. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine*, &c. non dubitationi, ſed admirationi tribuit, ac ſeriæ laudi, qua locum ipſi inter optima vina aſſignat, ſed poſt vina Falerna: ideo addit: *nec cellis*, &c. Firmatque ſententiam auctoritate Plinii l. 14. 6. *Rhætica, tantum Falernis poſthabita a Virgilio. Falernus* mons & ager Campaniæ: mons vino, ager frumento feraciſſimus. *Rhatia* regio Italiæ contermina, inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Griſones, Tridentina ditio, comitatus Tirolenſis, vallis Tellina, &c.

97. *Sunt etiam Ammineæ, &c.*] Scribunt Plinius & Auſonius *Ammineum vinum:* Galenus & Heſychius Ἀμμιναῖον: igitur juxta illos legendum, *Sunt & Aminæa vites:* & utroque fane modo diverſis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quaſi ἄμεινον *melius:* at ſine teſte. Macrobius eſſe conjicit vinum ipſum Falernum: nam *Aminia fuerunt, ubi nunc Falernum eſt*, inquit ille, Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hic Ammineum a Falerno diſtinguit. Ego vinum puto tota ſparſum Italia, ubi ſolas ab antiquis agnitas fuiſſe vites Ammineas teſtatur Columella; & ſuis quoque temporibus, vetuſtiſſimas ita ſolitas nuncupari. Eo quippe tranſlatas vites e Theſſalia, ab *Amineis* Theſſalia populis, ait Ariſtoteles in Polit. citante Philargyrio. Plin. vero l. 14. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, ſenioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98. *Tmolus, &c. Phanæus.*] De vino Tmoli Lydiæ montis G. 1, 56. *Phanæus*, mons in pro-

& *parvæ Argitis, cum qua nulla* alia *possit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, o vitis Rhodia, grata Diis secundarum mensarum! nec te, o bumaste, turgidis uvis. At non est numerabile quot* sint earum *species, & quæ sint nomina: neque vero interest eas redigere in numerum. Quem* numerum *quicumque vellet discere, idem vellet discere quot arenæ moventur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabuntur ad litus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes possint producere omnia: Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, orni infœcundæ in lapidosis montibus: litora feraciſſima sunt myrtorum: denique vitis amat colles expositos soli; taxi Boream & frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum* ab *agricolis, & regionem orientalem Arabum, & Gelonos pictos.*

Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos,
Non ego te, mensis & Diis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, & tumidis, bumaste, racemis.
Sed neque quam multæ species, nec nomina cuique
sint,
Et numerus: neque enim numero comprendere refert.
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ,
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,
Littora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.

NOTÆ.

montorio Chii, insulæ maris Ægæi: cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Assurgit.*] Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitisque minor.*] Minor majore præstantior: duplex enim est species, ex Columel. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, *albus*; vel ab *Argis*, Peloponnesi urbe & regno, quasi *Argiva*.

101. *Non ego te, &c. Rhodia.*] Mensæ primæ, carnium erant; mensæ secundæ, pomorum, & cæterorum ejusmodi, quæ *bellaria* generatim appellabant, Græci πραγήματα, Galli *dessert*. In secundis illis mensis comprecabantur Deos, iisque vina libabant, effundebantque: Mercurio præsertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, e *Rhodio* Mediterranei maris insula, aptum dicit, vel ad usum inter bellaria, vel ad solemnem illam libationem.

102. *Bumaste,*] Βυμαστὸς, vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varroni, *bumammia* Columellæ & Plinio dicitur.

105. *Libyci.*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars est Africæ, de qua G. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro*, G. 1. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, angustam Asiæ minoris regionem, inter Cariam & Æolidem; sed quod Siciliam inter & Græciam interfusum est: a quo mare Hadriaticum distinguitur *Acroceraunio* Epiri promontorio. Nominis origo incerta.

109. *Nec vero terræ, &c.*] III. Para. *variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius veniunt.* Salices, *saules*, v. 12. Alni *aunes*. Orni, *fresnes sauvages*. *Myrteta*, Loca myrtis consita, Ecl. 2. 54. *Taxus*, *If*. Infra, v. 148. *Aquilo*, Ecl. 7. 51.

115. *Eoasque domus Arabum.*] Eoas, orientales: ab ἠὼς *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia* ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem, mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad occidentem, Syria & Mesopotamia ad septentrionem definita: in tres divisa partes: in *Deserta*tam: in *Felicem*, ubi *Sabæi*, & *Panchæi* insignes; & in *Petræam*, ubi *Nabathæi*, quoque nobiles odoribus.

Gelonos] Barbaros populos, de quibus Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes agnoscunt, & scribunt geographi. Vibius Sequester populos Thraciæ exponit: ita enim scribit:* Gelonni Thraciæ populi, picti corporis partes: *si quis nomen Thraciæ, ut mendosum fugiat.* Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare, G. 3. 461. *Acerque Gelonus fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, lac concretum cum sanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons est: & Gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ termina.

Di

Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana? 120
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

Sua ſingulis *arboribus patria aſſignata eſt. Sola India producit nigrum ebenum: ſoli Sabæi habent ramos turiferos. Cur commemorem tibi balſama ſudantia ex odorifera arbore, & baccas acanthi ſemper virentes? Cur dicam ſylvas Æthiopum, albentes molli lana? & quemadmodum Seres deducant e frondibus fila tenuia? aut* quid deſcribam *ſylvas, quas gerit India vicina Oceano,*

NOTÆ.

116. *India nigrum Fert ebenum.*] Dicitur *hoc ebenum, & hæc ebenus.* De ea ſic Plin. l. 12. 4. *Unam e peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Uritur odore jucundo.* An Ebenus noſtra vera ſit, dubitatur, quia ſuffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena exiſtimat eſſe Guajaci ſpeciem. De *India, Sabæi, & thure*, G. 1. 57.

119. *Balſamaque.*] *Balſamum*, arbuſcula eſt, de qua ſic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terræ Judææ conceſſum; quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Oſtendere arbuſculum hunc urbi Imperatores Veſpaſianus*, nempe in triumpho Judaico. *Servit nunc hic, & tributa pendit cum ſua gente. Saviere in eam Judæi, ſicut in vitam quoque ſuam; contra defendere Romani, & dimicatum pro fructice eſt. Viti ſimillor eſt, quam myrto: & implet colles vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ferro laedi vitalia odit. Succus e plaga manat, quem opobalſamum vocant, eximiæ ſuavitatis, ſed tenui gutta: plaratus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno:* quod etiam odoratiſſimum eſt. Sic tamen Lipſius, in Tacit. l. 5. 6. *Atque ita ſane tunc fuerit; poſtea non dubium ſuperem eam in Ægyptum tranſiſſe.* Citatque Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen Joſephi fides eſt, Judaic. antiq. l. 8. 6. balſami plantas potius in Judæam ex Ægypto tranſiit: donata Solomoni a *Nicauli*: quam hic regi dicit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ literæ regnum Saba nuncupant.

Acanthi.] Non eſt hic *branca urſina*, de qua Ecl. 3. 45. quæ paſſim in agris reperitur, herba communaria; ſed arbor eſt peregrina, ſemper frondens, & baccis ferax. Ea certe eſt *Ægyptia ſpina*, ſive *acacia*, flores habens candidos; ſemina item in ſiliquis, unde ſuccus exprimitur medicus in uſus expetitus, quæ *baccæ* dici poſſunt. Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum*, quia plerique ſpinam Ægyptiam cum Arabica ſpina confundunt. *Acanthus*, ἄκανθος, porro dicitur omnis ſpina, ab ἀκάζω *acuo*: unde ἀκανία quoque deducitur: eadem igitur utriuſque vocis origo eſt. Ita Bodæus in Theophraſtum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, ſed propter ſoli mutationem, ab Ægyptia multum degener.

120. *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina inſignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in deſcriptione Indorum atque Arabiæ, dicta eſt.* Has autem Arabicas ita deſcripſerat l. 12. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas quæ maturitate rupta oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.* Lana illa ſpecies eſt goſſipii, *coton*. De *Æthiopia*, Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut, &c.*] Diſtinguunt plerique vellera *byſſina, bombycina*, & *ſerica*; ita ut *byſſina* ſint e lino aurei coloris: *bombycina* e verme ſatis noto; *ſerica* ex arborum lana. Et *byſſum* quidem naſci perhibet Plinius *circa Elim in Achaia*, l. 19. 1. *Bombycem* vermiculum Aſſyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejuſque velleris texendi artem a Pamphila quadam muliere repertam eſſe, in Coo maris Ægæi inſula, teſtatur ibidem, poſt Ariſtotelem, Hiſt. an. l. 5. 19. Unde celebrantur a poëtis *Coæ* veſtes. Arbores vero ſericas in extremo oriente, apud Seres populos, conſtituit Plinius, l. 6. 17. *Seres lanificio ſylvarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem. Mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythis, Indis & Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenſes propius accedere.

122. *Aut quos Oceano, &c.*] Plin. l. 7. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperari nequeant. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India G. 1. 57. *Extremi ſinus orbis.*] Quia latiſſimum habet ſinum, qui dicitur Gangeticus, verſus oceanum Eoum ſive Orientalem; & tota illa regio terrarum ter-

& quæ eſt receſſus ultimi mundi? ubi nullæ ſagittæ poſſunt jactu ſuperare ſupremum cacumen arboris: & tamen illa natio non eſt pigra in uſu pharetræ. Media producit ſuccos acerbos, & lentum ſaporem mali fortunati: quo nullum remedium certius eſt, & certius expellit e corpore nigra venena: quando noverca corruperunt potum, & miſcuerunt cum eo herbas, & verba perniciosa. Arbor ipſa magna eſt, & ſimilis lauro ſecundum formam: & laurus eſſet, niſi circum emitteret alium odorem: frondes nullo vento decidunt: flos valde tenax eſt. Medi hoc malo corrigunt halitum ſuum, & graveolentia ora; & medentur ſenibus anhelantibus. Attamen nec ſylvæ Medorum, regio opulentiſſima; nec pulcher Ganges, nec Hermus fluens aureo limo, contendant cum laudibus Italiæ: nec Bactra, nec nec tota Panchaia dives ſolo turifero.

Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius ullum
(Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax: animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Herm
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque In
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.

NOTÆ.

nus habita eſt; Sinis, qui ad orientem ulteriores ſunt, aut parum cognitis, aut Indorum nomine comprehenſis. *Aëra ſummum.*] Vel cacumen arboris ita appellat, vel aërem cacumini circumfuſum.

126. *Media fert, &c.*] Regio Aſiæ, opibus inſignis: ad ſeptentrionem mari Caſpio, ad meridiem Perſide, ad orientem Hircania & Parthia, ad occidentem Armenia & Aſſyria, definita. *Malum* fert *Medicum* aut *Aſſyrium* nomine, vulgo *citrium*, *citron*. Quod quidem his octo notis inſignit poëta. I. Amaritie, eaque *lenta*, quod diu palato inhæreat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, ceu fœcunditate: ut enim ait Plin. l. 12. 3. *Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis vero ſubnaſcentibus.* III. Virtute adverſus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophraſto, Athenæo, Dioſcoride, etiam adverſus accepta, præſertim ſi cum vino ſuccus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro ſimilitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Virore perpetuo. VII. Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Uſu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. l. 11. 5; *Parthorum populis hoc præcipue & a juventa propter indiſcretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio: ſed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali, cujus eſt ſuavitas præcipua, in eſculenta addito.* Addit & mederi *ſenibus anhelis*, id eſt, vel fœtide reſpirantibus, & idem erit cum priore ſenſus; vel aſthmaticis & difficile reſpirantibus, & diverſa erit ſententia, nonaque mali virtus. Denique Plinius l. 12. 3. ſic ait: *Tentavere gentes transferre ad ſe propter remedii præſtantiam, fictilibus in va niſi apud Medos in Perſide naſci noluit.* T deinde Palladii diligentia convaluit ar Italia, & inde propagata eſt.

134. *Apprima.*] Pro *apprime*: neutrum rale pro adverbio, Græco more: id eſt, *mis*, Sic G. 3. 500. *Et pede terram Crebr* &c. Ita plerique omnes. At Joſ. Scalig Gifanius legunt *apprime*, & contra fas co unt ultimam, Lucretiano more l. 6. 596. *ſuperne timent, metuunt inferne caverna* l. 4. 429. *Longe tamen parte ab ſumma*, &

136. *Sed neque Medorum, &c.*] Exc laudes Italiæ: quam commendat, 1. A quibus caret. 2. A bonis quibus ab *Medorum ſylvæ.*] Quæ mala citria pro de quibus v. 126.

137. *Ganges, &c. Hermus,*] Auriflui *Ganges* ex Emodis profluens montibus am duas in partes mediam dividens, in num Indicum exit meridiem verſus: oſtiis, ſi fides Virgilio Æn. 9. 30. neg men Strabone, l. 15. *Hermus* Lydiæ fl qui auctus Pactolo, aurifero etiam am Phocaicum ſinum illabitur.

138. *Bactra.*] *Bactriana* regio Aſiæ Parthiam ab occidente atque Indiam ab te, Oxo fluvio a ſeptentrione, definita. vel *Bactrii* populi ſunt: *Bactra*, *orum*, eorum præcipua, Plin. l. 18. 7. de tritico, *dunt in Bactris grana tantæ magnitudinis ut ſingula ſpicas noſtras æquent.* De *Indi* nique *Panchaia*, vel *Panchæa*, Arabiæ f ſive Sabæorum regione, G. 1. 57.

Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis denſiſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Implevere: tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas.
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis
Adde tot egregias urbes, operumq; laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis:
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem; quodq; alluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime; teque (fras?
Fluctibus & fremitu aſſurgens, Benace, marino?

Tauri efflantes ignem naribus, non aravere hanc regionem dentibus magni draconis ſeminatis: nec ſeges riguit caſſidibus, & denſis haſtis militum. Sed fœcundæ fruges, & Maſſicus liquor vitis replent illam, *& oleæ armentaque pinguia occupant. Ex una parte equus bellicoſus immittit ſe campis alta cervice: ex alia parte greges ovium; & tauri,* quæ ſunt *maximæ victimæ, ſæpe loti ſacris aquis tuis, o Clitumne, præceſſere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic* eſt *perpetuum ver, & æſtas menſibus non ſolitis: Bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furioſæ* hinc *abſunt, & crudelis proles leonum: nec aconita decipiunt miſeros colligentes: nec ſerpens ſquamoſus magnis gyris repit humi, nec tanta longitudine ſe convolvit in ſpiram. Adde tot urbes illuſtres: & difficultatem operum: tot oppida manu extructa in altis rupibus: & flumina ſubeuntia veteres muros urbium. An laudabo mare, quod alluit* Italiam, *ſupra & infra? An vero lacus tam vaſtos? te, o magne Lari; & te, o Benace, intumeſcens fluctu & ſonitu marino?*

NOTÆ.

141. *Hæc loca non, &c.*] Colchidem intelligit, in quam profectus Jaſon, vellus aureum in Martis luco ſuſpenſum diripuit, domitis, & ad aratrum alligatis ignivomis tauris: ſeminatis hydri dentibus; occiſis militibus, qui ſtatim ex illo ſeminе eruperant: interfecto denique dracone, velleris cuſtode: quæ omnia perfecit herbarum quarundam virtute, & arte Medeæ, Æetæ regis filiæ, qui cuſtodiam illam velleri ſuo compoſuerat, Ovid. Met. 7.

143. *Maſſicus.*] *Maſſicus* mons in Campania, vini ferax. De *Baccho*, Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne, &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbria: in Topinum primo amnem, mox cum eo in Tiberim labitur: in eo lavabantur victimæ, eoque dealbari putabantur: victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immola bantur niſi candidæ. Notat Turneb. l. 29. 26. *Clitumnum* hic pro Deo; non pro ipſo flumine accipi, ſi quidem dicitur, *tuo cum flumine*: Deus autem ille, vel fuit fluminis præſes, cui extructum ejus ripa templum ait Plin. Ep. l. 8. 8. Vel fuit ipſe Jupiter, qui, Vibio teſte, Clitumnus dictus etiam eſt. *Maxima taurus victima.*] Victimæ olim ſunt majora animalia, in quibus maximus eſt taurus: hoſtiæ minora, ut oves. *Templa Deûm.*] Capitolium, Jovi ſacrum.

149. *Bis pomis utilis arbos.*] Hyperbole quibuſdam videtur: eſt tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. & Varronem l. 1. 7. de malo bifera, apud Conſentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152. *Aconita, &c.*] Herbæ venenoſæ: dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel juxta Plin. Ovid. Lucan. a nudis cautibus ubi naſcuntur, quæ dicuntur ἀκόνιτα. Naſcuntur & in Italia, teſte Servio: ſed poëta arte utitur ut rem excuſet: nam ea innuit non obeſſe, quia ſunt omnibus nota, nec *fallunt legentes.* Sunt item ſerpentes ſed parvi; neque tanti, quanti alibi: *neque tanto ſquamens*, &c.

158. *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia: *Hadriatico*, quod *ſuperum* vocant, quia eſt ad ſeptentrionem, ſuperiorem nobis mundi partem; & *Tyrrheno*, quod *inferum*, quia eſt ad meridiem.

159. *Te, Lari maxime, teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus eſt *Larius, Lago di Como*, in ducatu Mediolanenſi: qui patet in longitudinem ad 30. millaria, bicornis verſus meridiem: & altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus eſt *Benacus, Lago di Garda*, in agro Veronenſi: Mincium fluvium ex ſe emittens meridiem verſus: oppidum alluens *Gardam*, ad orientem, unde ipſi nomen: Lario non multo longior, ſed latior: unde maris inſtar agitari tempeſtatibus a Virgilio perhibetur. Fa-

An laudabo portus, & moles objectas lacui *Lucrino, & mare* circa illas *indignans magno mugitu: qua* parte *aqua Julia resonat, mari procul repulso; & qua Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni? Eadem* Italia *monstrat* in *venis rivos argenti & metallum æris, & auro multum abundavit. Hæc* produxit *bellicosum genus hominum, Marsos & juventutem Sabellam, & Ligures assuetos labori, & Volscos armatos verubus. Hæc produxit Decios, Marios, & magnos Ca*

An memorem portus, Lucrinoque addita clau
Atque indignatum magnis stridoribus æquor:
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marsos pubemque Sabell
Assuetumque malo Ligurem, Volscosque veru
Extulit: hæc Decios, Marios, magnosque Cami

NOTÆ.

bricius tamen ita legit: *Te, Lari, Maxime, teque &c. Benace, &c.* ita ut tres distinguantur lacus: & per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc est *Lago maggiore:* sed neque lacus ille dictus est antiquis *Maximus*, sed *Verbanus*; neque versus ita interpunctus Virgilium sapit.

161. *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ sinu minor est sinus, inter Baias & Puteolos: intra eum *Avernus* lacus est, eidem per angustas fauces conjunctus. Constat ex Strabone l. 5. Lucrinum sinum fuisse jam inde a temporibus Herculis disclusum a Tyrrheno mari, aggere longo stadia octo; lato, quantum trahendo currui sufficeret: cum autem vi tempestatis aquam admitteret multis locis, additum fuisse ab Agrippa id quod structuræ deerat. Causam affert illius instaurationis Sucton. in Aug. 16. ut nempe commoda esset statio continendis & exercendis navibus, quas Sexto Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo, quod quidam e veteribus scribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuisse perfossum, ut Dion. l. 48. & Sueton. in Aug. 16. Quidam contra, fuisse molibus a mari seclusum, ut Virgil. & Plinius l. 36. 15. Hos ita concilio. Pontus unus e gemino contiguo lacu factus est: & Avernus quidem perfossus, ut cum Lucrino confluereat; Lucrinus fere intercluſus ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius: *Portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit.* Male igitur Servius tribuit Julio Cæsari opus illud, quod Julii nomen ad memoriam duntaxat Cæsaris tulit: extructum anno U. C. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc Avernus supereſt, *lago d'Averno:* at e Lucrino nihil supereſt, nisi palus lutosa cum arundineto; ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, exiit terræ motu, anno 1538.

164. *Tyrrhenoque, &c. Avernus.*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab usque Tuscia sive Etruria, ad fretum usque Siculum, aquarum est. De *Averno* lacu qui a poetis inferorum ostium habitus est, fuse Æ. 6. 237.

165. *Æriſque metalla.*] Plinius l. ultimis, de Italia: *Metallis auri, a æris, ferri, quandiu libuit exercere, n sit.*

167. *Marsos, &c.*] De *Marsis*, Æ. 7. De *Sabellis*, Æ. 7. 665. De *Ligu*ribus, 185. De *Volscis*, Æ. 7. 803.

Verutos.] Armatus verubus, id est, e nio, brevibus & acutis telis. Lipsius *assuetumque malo Ligurem, Volscosque* & est idem, verutum & veru: sed p communem lectionem, *verutos* a *veru*; modo passim legimus *scutatos* a *scuto*, a *cinctu.*

166. *Decios.*] Familiam Romæ cel mam: ex qua *P. Decius Mus*, *consul Latino*, *collega Manlio Torquato: cum consuli somnio obvenisset, eos victores fo quorum dux in prælio cecidisset: tum cum collega somnio, convenisset, ut cuju in acie laboraret, Diis se Manibus vove clinante sua parte, se & hostes, per Va Pontificem, Diis Manibus devovit: imp hostes facto, victoriam suis reliquit.* Ita lius Victor. Cicero vero, Tuscul. 1. 89. tur idem ab ejus filio factum bello Etrusc demque ab ejus nepote, bello contra Py Epiri regem.

Marios.] Caius Marius, ex municipio pinate humili loco natus, triumphavit de gurtha rege Numidiæ, deque Cimbris: Consul fuit: in septimo consulatu, me imminentem ex Asia Syllam, aut morbo voluntaria morte decessit: *Marius* junior filius, ut ex sorore nepos, Prænestæ ob deinde a Syllanis, cum per cuniculum vel fugere, septus ab hostili exercitu, mortem conscivit in ipso cuniculo, cum evadere se posse animadverteret.

Camillos.] M. Furium Camillum: q Veientibus, decenni obsidione victis, triu vit: Gallos Roma capta Capitolium obs tes vicit: alter Romulus dictus, pestilentia octogenarius.

Scipiadas duros bello: & te, maxime Cæſar,
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes:
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis,
Palladia gaudent ſylva vivacis olivæ.
Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis & fertilis ubere campus,

Scipiones bello aſperos, & te, o Cæſar maxime, qui jam nunc victor, in ultimis Aſiæ finibus, repellis molles Indos a Romanis urbibus. Salve, o terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: ſuſcipio in tuam utilitatem res laudatas & excultas ab antiquis, auſus experiri primus *ſacros fontes: & canto per urbes Romanas carmen* Heſiodi *Aſræi. Jam locus eſt* differendi *de naturæ terrarum: quæ ſit cuique vis, quis color, & quæ indoles ad* certas quaſdam *res producendas. Primo terra aſpera & colles ingrati, ubi ſterilis argilla & lapilli* ſunt *in agris ſpinoſis, amant ſylvam vivacis oleæ* ſacram *Minervæ. Oleaſter plurimus naſcens in illis locis, & campi operti olivis ſylveſtribus, hoc indicant. At terra quæ pinguis eſt, & abundans dulci humore, & campus qui ferax* eſt *herbarum, & fœcundus ubere:*

NOTÆ.

170. *Scipiadas.*] E Scipionum gente duo præcipue inſignes, *Africani* dicti: de quibus, Æn. 6. 842.

171. *Qui nunc extremis, &c.*] Certe verſus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit: nondum enim ullum ejuſmodi bellum geſſerat Octavianus, cum huic libro primum ſcribendo poetam operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. Primo enim Ægyptus Aſiæ confinis eſt: deinde, Indos & Arabes & Sabæos, inter auxilia M. Antonii & Cleopatræ fuiſſe memorat, Æ. 8. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus & Indi, Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.* Neque vero Indi apud veteres, ut apud nos, exacta ratione ſumuntur; ſed promiſcue pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit: cum dicit alicubi, Perſeum devexiſſe Andromeden *nigris ab Indis:* Appianus in Annib. ſumit pro Afris; ubi ait Annibalem juſſiſſe, ut Indi conſcenſis elephantis in Claudii caſtra irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *Liber in India Ammonem*, &c. id eſt, in Africa, ubi templum Jovis Ammonis.

172. *Saturnia tellus.*] Italia in qua Saturnus regnavit. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.

176. *Aſcræum.*] Ad imitationem Heſiodi Aſræi, qui Georgica conſcripſit, Ecl. 3. 40. Ecl. 6. 70.

177. *Nunc locus, &c.*] IV. PARS. *De arte diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli.* Et. I. quidem præcipuum eſt, de *terra apta oleis*, v. 179. II. *Apta vitibus*, v. 184. III. *Apta paſcuis*, v. 195. IV. *Apta frumento*, v. 203. V. *Apta ex æquo his omnibus*, v. 217. VI. *Quo modo terra cognoſcatur denſa & rara*, v. 227. VII. *Salſa*, v. 238. VIII. *Pinguis*, v. 284. IX. *Humida*, v. 251. X. *Gravis, levis, & frigida*, v. 254.

180. *Tenuis ubi argilla.*] Sicca, nam eſt argilla pinguis, *terre à la potier.*

181. *Palladia.*] De *Pallade*, Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate, G. 2. 3. Cur oliva Palladi ſit ſacra, G. 1. 14. *Oleaſter*, eſt ſylveſtris olea.

184. *Dulcique uligine.*] Servius: *Uligo proprie eſt naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit, ad diſcretionem amaræ*, & ſalſæ: quæ ex Columella l. 3. 1. vitifero ſolo deeſſe debet: *Ne*, inquit, *ſaporem vini corrumpat, & incrementa vitium veluti quadam ſcabra rubigine coërceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decurſu oritur in vallibus, requiri a Virgilio, ex natura Italici ſoli, quod ut plurimum ſiccius eſt: a nobis enim glareoſa potius, & ſiccior terra ad vites expetitur.

185. *Fertilis ubere campus.*] Uber aliquando adjective ſumitur. Propert. l. 1. 22. *Umbria terris fertilis uberibus*, & ſignificat, *fœcundus, copioſus.* Aliquando ſubſtantive, ut hic, & infra v. 234. *vitibus almis aptius uber erit:* & ſignificat ipſam ubertatem, ſive *mammam* terræ. Idque exemplo Homeri, qui Il. 9. 141. Argos appellat *mammam terræ*, μαστὸν ἀρούρης.

Qualem

qualem ſæpe ſolemus videre in ima valle montis, in quam fluvii defluunt ex altis rupibus, & devolvunt limum fertilem: & campus *qui aſſurgit ad meridiem, & alit filicem incommodam curvis aratris: hic* campus *producet tibi aliquando vites robuſtas, & abundantes multo vino: hic ferax eſt racemorum, & liquoris, qualem effundimus pateris aureis quando pinguis Etruſcus inflavit* tibiam *eburneam ante aras,* & quando *offerimus* Diis *viſcera* victimarum *in patinis curvis. Si vero magis amas nutrire armenta, & vitulos, & ſobolem ovium, & capellas quæ exhauriunt* loca *culta, quære ſylvas & remota arva Tarenti fertilis, & agros quales infelix Mantuæ perdidit, qui nutriunt olores candidos in herboſo fluvio.* Illic *pari fontes non deſunt gregibus, nec herba: & quantum* herbarum *armenta depaſcent per longos dies, tantum ros humidus reddit* per *brevem noctem. Terra ferme nigra & pinguis ſub vomere* alte *immiſſo, & cujus ſuperficies mollis eſt (hoc enim perficimus aratione) optima eſt frumentis: nullo ex agro videbis plura plauſtra exire, bobus* difficile *trahentibus. Item* illa terra, *ex qua arator iratus abſtulit ſylvam, & diruit nemora injœcunda multis annis, & evulſit vetera labula volucrum cum radicibus imis: illæ fugerunt in aërem, nidis relictis;*

Qualem ſæpe cava montis convalle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro
Et filicem curvis invisam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis; qualem pateris libamus & auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas:
Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt,
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis, non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis:
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis;

NOTÆ.

189. *Filicem, &c.*] *Filix, fongere,* herba fruticoſa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192. *Pateris libamus & auro.*] Diſſolutio eſt vocum pro *pateris aureis:* quibus vinum exquiſitiſſimum Diis libabatur. De *libatione* Æ. 1. 740. Notat morem ſacrificiorum, eorum præcipue, quæ fiebant ad *exta* victimarum conſulenda: quæ ars *aruſpicina* dicta eſt: in qua principes erant Etruſci ſive Tyrrheni, qui ideo Romæ ad ſacrificia adhibebantur, cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Etruſcus: vel ex vitio gentis; nam Catullus, 40. 11. *Aut parcus Umber, aut obeſus Etruſcus.* Vel ex vitio tubicinum, quibus intumeſcunt genæ. Vel ex vitio ſacrificulorum, qui victimarum carnibus opipare veſcebantur.

194. *Lancibus & pandis.*] Vel patentibus; vel melius, extorum pondere curvatis & *repandis. Reddere* autem verbum eſt ſacrificiorum: *reddi enim dicebantur exta,* ait Servius, *cum probata & elixa aræ imponebantur.* Tacit. l. 20. *Luſtrata bove, & ſuper ceſpitem redditis extis,* &c.

196. *Urentes culta capellas.*] *Morſus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque ſterilem faciunt.* Plin. l. 8. 50. *Culta* G. 1. 153.

197. *Saturni Tarenti, &c.*] Servius: *Antiquandi, aut quod eſt juxta oppidum Saturum. Tarentum enim & Saturum, vicinæ ſunt Calabriæ civitates.* Probus locum & paludem eſſe dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Satura palude,* ſive *Pomptina,* nunc *Satiſcente palude,* ii graviter errant. Eſt enim Tarentum in orientali cornu Italiæ, Æn. 3. 55. Pomptina vero palus, in litore meridionali, ad mare inferum, Æn. 7. ſub finem notæ 794.

198. *Mantua.*] De ejus calamitate, in agum. Ecl. 1. De *cycnis,* Ecl. 8. 55. *Flumen* Mincius eſt, *Menzo.* Ecl. 7. 13.

204. *Hoc imitamur arando.*] Hoc unum aratione contendimus, ut imitemur arte, terram natura ſua mollem; ergo ſignum eſt, eam, quæ ex ſe ipſa mollis & ſubacta eſt, eſſe frumentis aptiſſimam.

207. *Iratus.*] Offenſus ob diuturnam ſylvæ ſterilitatem.

At

Aut rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta: negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſq; volucres,
Et bibit humorem, & cum vult ex ſe ipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie & falſa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ eſt: Illam experiêre colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamq; modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſit denſa, requiras:
(Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Denſa, magis Cereri: rariſſima quæque Lyæo)
Ante locum capies oculis: alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt; rarum, pecorique & vitibus almis

at campus, prius incultus, refulſit vomere impreſſo. Nam certe glarea ſicca agri declivis vix profert apibus parvas caſias & roſmarinum; quemadmodum tophus aſper, & creta corroſa a nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum ſerpentibus, & præbere tam cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores & leves fumos, & bibit humorem, & ipſa ſponte ejicit illum ex ſe; & qua ſemper tegit ſe propriis herbis, nec inficit vomerem ſcabritie & rubigine amara: illa tibi implicabit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis eſt oleis: illam ſenties colendo, & aptam gregibus, & tractabilem vomere acuto. Talem arat Capua dives, & regio propinqua monti Veſuvio, & Clanius non commodus Acerris deſertis. Jam docebo quomodo poteris unamquamque agnoſcere. Si quæris an *rara ſit, an plus æquo denſa (quia altera bona eſt frumento, altera viti; denſa magis frumento, rariſſima quæque viti.) Primo eliges locum oculis, & jubebis puteum dejodi profunde in ſolido loco: deinde repones omnem terram* in eundem locum, *& complanabis pedibus ſummas arenas. Si non ſufficiant* ad replendum locum; *ager erit rarus, & melior ad paſcua & vites almas:*

NOTÆ.

211. *Enituit.*] Aut campus refulſit repercuſſu lucidi vomeris. Aut pinguis factus eſt: *nitere* enim dicuntur ea, quæ pinguia ſunt. Hor. Epiſt. 1. 4. 15. *Me pinguem & nitidum*, &c. Virgil. G. 1. 153. *Interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id eſt, in eo enituit & refulſit vomer: G. 1. 46. *Sulco attritus ſplendeſcere vomer.*

212. *Nam jejuna, &c.*] Ita cohæret oratio. Terra nigra, & putris, aut ex qua erutæ ſunt ſylvæ, optima eſt frumento: nam glarea, quæ huic contraria eſt, non eſt frumentaria, & vix flores producit. *Glarea, du gravier. Tophus, tuf.* lapis aſper & ſiccus, e terra & arena concretus, *Creta*, terra alba.

214. *Chelydris.*] Sunt proprie teſtudines marinæ, a χέλυς *teſtudo*, & ὕδωρ *aqua*. Apud Nicandrum tamen verſu 411. ſunt ſerpentes, quæ modo in paludibus, modo in arboribus latent: unde Druinæ quoque appellantur, a δρῦς quercus. De *caſiis & roſmarino*, herbis coronariis, Ecl. 2. 49.

224. *Capua & vicina Veſevo, &c.*] *Capua*, Campaniæ caput: unde & *Capuam* a *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen a Capy, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æn. 10. 145. Hanc conſtat nulli terrarum ſoli bonitate poſthabendam; fuiſſe autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam*, teſtatur Florus, l. 1. 16. *Veſevus, Veſuvius*, & *Veſvius*, mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde ſæpe ignes emittit: nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinius hiſtoriæ naturalis ſcriptor, qui cognoſcendi illius ignis cupiditate eo ſe contulerat, fumo flammiſque extinctus eſt.

225. *Ora jugo.*] Dicitur, ut narrat Gellius l. 7. 20. ſcripſiſſe primo Virgilius, *Nola jugo*, ad laudem *Nolæ*, urbis Veſuvio vicinæ; ſed poſtea deleviſſe, propterea quod Nolani aquam ipſi negaſſent, ſuum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

Clanius non æquus Acerris.] *Acerra: Acerra*, antiquiſſima Campaniæ urbs, non longe a Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius*, *l. Agno:* cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhauſit: unde ipſe, *non æquus Acerris*, & Acerræ *vacua*, hic dicuntur.

229. *Cereri --- Lyæo.*] De *Cerere*, Ecl. 5. 69. Lyæus, Bacchi nomen, a λύω *ſolvo:* quod curis ſolvat & liberet.

Aptius

ſi vero abnuant ſe poſſe redire in ſuum locum, & foveis repletis terra redundet; ager erit *denſus: exiſtima* fore *glebas duras & craſſos tumores, & ara terram bobus robuſtis. Terra autem ſalſa, & quæ dicitur amara, inepta* eſt *frumentis: illa neque emendatur aratione, neque ſervat vino ſuam genus,* ac *ne nomina* quidem *propria pomis: tale præbebit indicium* ſui. *Tu corbes e denſo vimine, & cola torcularis detrahe e tectis fumoſis. In iis terra illa mala, & dulces fontium aquæ comprimantur* uſque *ad ſummam* oram: *quippe omnis aqua exprimetur, & longæ gutte defluent per foramina vimi-num. At ſapor dabit ſignum manifeſtum, & amarities ledet guſtu ora egra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoſcimus, quænam terra ſit pinguis:* illa *manibus verſata nunquam diſſolvitur, ſed dum tenetur, adhæret digitis inſtar picis. Humida nutrit grandiores herbas, & ipſa fœcunda eſt pluſquam oportet: ah ne illa ſit mihi nimis fertilis, & ne monſtret ſe fortiorem primis in herbis! Quæ eſt gravis, & quæ levis, manifeſtat ſe ipſo pondere, etſi de illa taceatur. Facile eſt cognoſcere viſu nigram, & quiſquis* unicuique *color* eſt.

Aptius uber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager; glebas cunctantes craſſaque terga
Expecta, & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec manſuefcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat.
Tale dabit ſpecimen: tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prelorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque a fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior: ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis!
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quæque levis. Promptum eſt oculis prædicere nigram,
Et quiſquis color. At ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.
His animadverſis, terram multo ante memento

Sed difficile eſt inveſtigare frigus perniciofum: tantummodo picea, taxi noxiæ, vel nigræ hederæ, dant aliquando ſigna illius. *His cognitis memineris putrefa-terram,*

NOTÆ.

234. *Aptius uber.*] Supra, v. 185. *Poſſe negabunt.*] Non poterunt. Et quaſi ſenſum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

240. *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terra falſa ſic ingrata eſt, ut arboribus apud ſe depoſitis non ſervat nomen: ſed eas & virtute & nomine ſpoliet: id eſt, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejuſdem generis ac nominis eſſe videantur. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

241. *Qualos Colaque prelorum, &c.*] *Torcular* tota machina eſt uvis premendis, a *torquendo* ſic dicta. *Prelum*, ſunt trabes, quæ uvas torculari impoſitas premunt, a *premendo*, dictæ per contractionem, *premulum*, *prelum*: unde ſyllaba prima brevis eſt in *premo*; longa in *prelum*. *Cola* ſunt ſacci, vel corbes, quæ torculari ſuppoſitæ vinum expreſſum excipiunt percolantque. *Quali*, corbes e vimine, calathi, Ecl. 2. 46.

244. *Eluctabitur.*] Per vim, & quaſi cum luctu exibit.

250. *Habendo.*] Paſſiva ſignificatione, *habetur*: ut pleraque gerundia, Ecl. 8. 71.

252. *Ne ſit mihi fertilis.*] Terra enim, vis in herbas aut frondes abſumitur, parum habet virtutis ad fructum ferendum.

254. *Tacitam.*] Etſi de illa taceatur, lumque aliud indicium a me aſſignetur.

257. *Piceæ --- taxi, &c.*] *Picea*, pini ſpecies de qua Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac regis virens: hac plurimam reſinam fundit. Taxus, de illa*: de qua Plin. ibidem. *Taxus, minus virens, graciliſque & triſtis aſpectu dira: letale baccis, in Hiſpania præcipue, venenum ineſt. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.*

259. *His animadverſis.*] V. PARS. *De cultura vitis.* Continet præcepta præcipue XV. I. Eſt *de ſcrobibus & foveis hyeme parandis*, v. 260. II. *De ſoli ſimilitudine in ſeminario & vinetis*

Excoquere,

Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere montes:
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, & quo mox digeſta feratur:
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Reſtituant. Adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vites,
Quære prius. Sin pinguis agros metabere campi;
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos;
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.

& aperire foveis altos montes multo prius, & exponere Aquiloni glebas inverſas multo *prius, quam plantes hilare genus vitis. Optimi* ſunt *agri, quorum ſolum eſt tenerum:* id autem *efficiunt venti, & pruinæ frigidæ, & robuſtus foſſor agitans terram proſciſſam. Sed ſi nulla vigilantia deeſt quibuſdam viris,* hi *prius eligunt loca* duo *ſimilia:* unum, *in quo primum ſeminarium arborum præparetur;* & alterum, *in quem deinde transferatur diſtinguendum* per omnes: *ne ſurculi non aſſueſcant* terræ *matri ſubito mutatæ. Fraterea notant cœli ſitum in cortice: ut reponant* arborem, *quomodo unaquæque poſita fuerat, quæ parte paſſa erat calorem meridionalem, quæ terga verterat ſeptentrioni. Tantum poteſt conſuetudo* capta *a tenera ætate. Perpende prius, an melius ſit plantare vites* in *planitie, an* in *collibus. Si eligis agros pinguis campi, ſere* vites *ſpiſſas: vitis non eſt ſterilior in denſo agro. Si vero* eligis *ſolum aſſurgens in tumores, & colles inclinatos, fac ordines* laxiores: *nihilominus omnia intervalla congruant perfecte, arboribus diſpoſitis per ſectos tramites.*

NOTÆ.

v. 265. III. *De ſignando vitis cortice, ad cognoſcendum nativum ejus ſitum*, v. 269. IV. *De ordine, quo ſerenda eſt*, v. 273. V. *De profunditate ſevearum*, v. 288. VI. *De iis quæ cavenda ſunt in ſatione vitis*, v. 298. VII. *De tempore ſationis*, v. 315. VIII. *De ſtercoratione*, v. 346. IX. *De lapidum & concharum infoſſione*, v. 348. X. *De paſſinatione*, ſive terra vertenda paſtino, *la bonë, la beſche*, v. 354. XI. *De ligatione*, quæ *pedatio* dicitur, *mettre les echalas*, v. 358. XII. *De frondatione*, ſeu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De ſepto adverſus pecorum injurias*, v. 371. XIV. *De Bacchi ſacris*, v. 380. XV. *De vinitoris diligentia aliis in rebus*, v. 397.

261. *Aquiloni.*] Vento ſeptentrionali: generatim hic hyemem ſignificat. De eo Ecl. 7. 51.

267. *Arboribus.*] Vel vites ipſas, arbores vocat, ut ſupra, v. 89. Vel præceptum generale eſt pro omnibus arboribus, *Seges.*] Bene de arbuſculis, quæ ſeruntur in ſeminario.

268. *Semina.*] Non hic grana ſunt, ſed ſurculi, ſive avulſi e vitis corpore, qui vocantur *malleoli, marcottes*; ſive cum ſuis radicibus tranſlati, qui vocantur *viviradices.*

271. *Auſtrinos, &c. Axi, &c.*] Pro meridie, *Auſtrum* dicit, ventum inde flantem, de quo Ec. 2. 58. Pro ſeptentrione, *axem*, id eſt, polum ſimpliciter; quia polus hic unus a nobis videtur.

275. *Denſa.*] Pro *denſe*, ſupra, v. 134. De *ubere*, ſupra, v. 185. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

277. *Secins.*] Ve *ſequins*, ut Germano placet: *ſecus*, ſignificat *aliter*, & habet primam brevem *ſecins* vel *ſequius*, ſignificat *deterius, pejus, minus*, & primam habet longam. Hac ſignificatione dixit paſſim Apuleius, *ſeqniorem ſexum*, pro *muliebri*, qui minor ac deterior eſt: & Seneca, *ſequius de aliquo loqui*, id eſt, ſiniſtre. Et derivat Turneb. l. 19. 17. a *ſequor*: quia *præire* conſuevit id, cujus melior eſt conditio; *ſequi*, cujus deterior, ut ſervus.

In unguem.] Exacta perfectaque ratione. Tranſlata dictio á marmorariis opificibus, qui marmorum junctúras ungue explorant, an perfecte commiſſæ ſint. Horatius de A. P. 295. *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* Et Sat. l. 15. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto via limite quadret.*] Diſpoſitio arborum hic duplex intelligi poteſt: Ita ut ſingulæ viæ ſectæ ſint inter arbores, vel diſpoſitas in quadrangulum, & tunc perfecte quadrata figura eſt: vel diſpoſitas in triangulum, & tunc eſt quincuncialis figura, *enechiquier.* Quincuncialis porro figura, ſive *quincunx*, ita dicebatur a figura quinti numeri, V. quam ſinguli trianguli exprimunt.

Ut

Quemadmodum in magno bello, cum longa legio extendit ſuas cohortes, & omnis turba conſtitit in campo vacuo: & exercitus ordinati ſunt, & omnis terra undique ſplendet fulgore armorum *æreorum: nondum* tamen *committunt horridam pugnam, ſed Mars incertus vagatur in medio armorum.* Sic *omnia intervalla* arborum *ſunt dimenſa æqualibus numeris tramitum: non ſolum, ut aſpectus delectet animum otioſum; ſed quia alioquin terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt ſe extendere in aërem. Forte petes quænam* debeat *eſſe altitudo foſſarum: auderem* ego *deponere vitem in tenui etiam foſſa; arbor* vero *profundius ac penitus defoditur in terra. Præcipue æſculus, quæ tantum progreditur radice ad inferos, quantum* progreditur *cacumine ad plagas cœleſtes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ illam eruunt: manet inconcuſſa, & per multos annos ſuperat durando tranſigens multas ætates hominum: tum late porrigens ramos robuſtos, & brachia huc illuc, ipſa* inter ram *ſuos media, alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi inclinent ad Solem occidentem: ne plantes corylum inter vites: & ne*

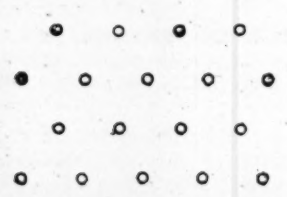
Ut ſæpe ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo uti paſcat proſpectus in
nem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt ſe extendere ra
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
Altius ac penitus terræ defigitur arbos:
Æſculus imprimis, quæ quantum vertice ad aur
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbr
Convellunt: immota manet, multoſque per ann
Multa virûm volvens durando ſæcula vincit.
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella

N O T Æ.

Quadrum.

Quincunx.

Vox *quadret* proprie notat priorem figuram; metaphorice vero ſecundam. Ita Cicero, de Orat. 3. 173. *Conjunctionem verborum numerus cadere, & quadrare, & perfici volumus.* Et Bruto, 43. *Quoniam tibi quadrat:* id eſt, *convenit, congruit.*

279. *Cohortes explicuit legio.*] Militum numerus in legione, pro temporum varia ratione varius fuit. Univerſim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In inceſſu quadratam ſervabat figuram; in pugna porrigebatur in longum, triplici vel five linea, quarum ſingulæ manipulos decem continebant.

281. *Fluctuat omnis Ære renidenti tellus.* Id eſt, ſplendor æris tremulus huc illuc terra circumvolat. Sic ſupra, v. 211. *Exæſtuit impulſo vomere campus.* De *Marte*, E. 9. 2.

291. *Æſculus.*] Arbor glandifera, e quercuum genere. Supra v. 16. *Tartara* G. 1. 36.

299. *Corylum.*] Supra v. 65. Nocet radicum denſitate, quæ vitibus alimentum præripiunt. *Flagella*, ſunt ramorum ſummitates, e quibus non ſunt decerpendi ad plantandum ſurculi ſive malleoli; ſed ex infima arboris parte quæ terræ vicinior eſt, jam enim terræ affixerunt, eamque amant.

Summa pete
plantas
(Tantus amo
Semina: ne
Nam ſæpe i
Qui furtim
Robora com
Ingentem co
Per ramos v
Et totum in
Ad cœlum
Præſertim f
Incubuit, gl
Hoc ubi; n
Poſſunt, atq
Infelix ſuper
Nec tibi tan
Tellurem Bo
Rura gelu tu
Concretam
Optima vine
Candida ven
Prima vel au
Nondum hy
Vel adeo fro
Vere tument
Tum pater
Conjugis in g
Magnus alit,
Avia tum re
utile eſt.
potens, labi
ejus corp
1. *Nec fer*
præcidi;
acerarentur
id eſt, *ſu*
3. *Nam ſæ*
oleæ ſyl
Theophra
quam ficus
amque ind
5. *Robora.*
8. *Ruit.*]
105. *Cu*
0. *A verti*
rvium: qu
G. 1. 242.

Summ

Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas :
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina : neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſq; elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit : inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum picea craſſus caligine nubem :
Præſertim ſi tempeſtas a vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi ; non a ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra :
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cum vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris :
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit æſtas ;
Vere adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis :
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,

carpas ſuprema cacumina, aut ne abſcindas ſupremos ſurculos ex arbore (adeo amant terram) & ne vulneres ferro obtuſo ſurculos : & ne plantes ſimul truncos oleæ ſylveſtris. Nam ſæpe paſtoribus imprudentibus excidit ignis, qui primo occultus ſub pingui cortice oleæ clam corripuit truncos, & erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem : inde gliſcens regnat victor per ramos & per altum verticem, & implicat flammis totam ſylvam, & denſus piceo fumo emittit in cœlum nigram nubem. Præcipue ſi tempeſtas a ſeptentrione incumbat arboribus, & ſi ventus augens volvat incendia. Cum id accidit, tum vites *neque poſſunt e radice, neque per amputationem repullulare, & renaſci ſimiles ab ima terra : ſed ſterilis oleaſter amaris frondibus remanet* ſolus. *Ne autem ullus tam prudens, tibi auctor ſit hujus conſilii : ut flante Borea aperias* in ſcrobes *terram rigentem : tunc hyems conſtringit arva frigore : nec permittit ut, ſurculo defoſſo, radix conſtricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum eſt vere purpureo, cum redit avis alba, inſenſa longis ſerpentibus : vel circa prima frigora autumni : cum Sol rapidus nondum attigit equis hyemem, ſed jam calores abierunt. Ver præcipue foliis arborum, ver arboribus utile eſt. Terra intumeſcunt vere, & petunt ſemina fœcundantia. Tum aër,* qui eſt *pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in ſinum lætæ uxoris* terræ : *& magnus ipſe, commixtus magno* ejus *corpori nutrit omnes fœtus. Tum frutices* extra vias *poſiti reſonant volucribus,*

N O T Æ.

311. *Neu ferro læde retuſo.*] Non prohibet ferro præcidi ; ſed ferrum obtuſum adhiberi, quo lacerarentur potius quam amputarentur *ſemina*, id eſt, *ſurculi :* vide ſupra v. 268.

313. *Nam ſæpe, &c.*] Cur a vitibus removendi ſint oleæ ſylveſtres, ſive oleaſtri, affert alias causas Theophraſtus l. 3. 13. Quod nempe tam oleæ quam ficus, alimenti plurimum exugant, umbramque inducant maximam.

315. *Robora.*] Truncos, ſupra v. 25.

318. *Ruit.*] Emittit ; active hic ſumitur, ut G. 1. 105. *Cumuloſque ruit male pinguis arena.*

320. *A vertice.*] A ſeptentrionali polo, juxta Servium : quia, *hic vertex nobis ſemper ſublimis*, G. 1. 242. A vertice arborum, juxta Germanum & Victorium. Vide G. 1. 324. *Collecta ex alto nubes.*

316. *Borea.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51.

319. *Cum vere rubenti Candida, &c.*] Ciconia, de qua Plin. l. 10. 23. *Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eoſdem repetunt : genetricum ſenectam invicem educant.* Ver hic *rubens* dicitur propter flores : ut paſſim alibi *purpureum.*

322. *Hyemem contingit equis.*] Tropicum Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma eſt & hyems ſumma : vide G. 1. 238.

325. *Tum pater, &c.*] *Æther*, ſive aër, per Jovem a poëtis : terra per Junonem adumbrata eſt. Inter utrumque quoddam quaſi conjugium.

Et

& animalia redeunt ad concubitum ſtatis diebus. Omnis campus parturit, & aſtri aperiunt ſinum tepidis flatibus Zephyri: abundat in *omnibus* agris *humor: & herbæ audent tuto exponere ſe novo Soli: nec vitis timet Auſtros ſurgentes, aut pluviam emiſſam e cœlo magnis Aquilonibus: ſed propellit germina, & eſſunditomnia folia. Non puto alios dies fulſiſſe in primo ortu naſcentis mundi, aut habuiſſe alium ordinem.* Tempus *illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, & Euri continebant hybernos flatus: Statim ut pecudes acceperunt lucem, & ferreum genus hominum extulit caput* ex *agris ſaxoſis, & feræ immiſſæ ſunt in ſylvas, & ſidera in cœlum.* Et vero *mundus adhuc tener non potuiſſet tolerare hunc laborem: niſi tanta quies eſſet inter hyemem & æſtatem, & niſi clementia æ̈ris complecteretur terras. Cæterum quæſcumque arbuſculas defodies in agris, ſparge ſtercore pingui, & memineris tegere multa terra. Vel* circa *infode lapides bibulos, aut conchas aſperas: nam aquæ inter eas fluent, & tenuis vapor permeabit, & ea quæ plantata ſunt ſument vires. Inventi* ſunt *etiam, qui premerent ea deſuper ſaxo, & pondere magnæ teſtæ: & hoc munimentum* eſt *adverſus pluvias immodicas: hoc* munimentum eſt, *quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, reſtat ſæpe accumulare terram ad radices* eorum *& immittere ligones ferreos* in terram.

Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
Laxant arma ſinus: ſuperat tener omnibus humor
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri;
Cum primum lucem pecudes hauſere, virûmq;
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, friguſque caloremque
Inter; & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſq; ſubibit (cha
Halitus, atque animos tollent ſata: jamque reperi
Qui ſaxo ſuper atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent: hoc effuſos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes.

NOTÆ.

330. *Zephyrique.*] Ecl. 5. 5. *Auſtros.*] Ecl. 2. 58. *Aquilonibus.*] Ecl. 7. 51.

336. *Non alios, &c.*] Diſceptatur, quo tempore mundus conditus ſit: verno, an autumnali: favet autumno ratio, quæ petitur a maturitate frugum: favet veri, quæ petitur a commodiſſima temperie. Poëtæ omnes pro vere ſtant. De *Euro*, G. 1. 371.

343. *Virûmque ferrea progenies, &c.*] Alludit ad ætatem ferream, & inſtaurationem mundi poſt diluvium factam, a Deucalione & Pyrrha, jactis poſt tergum lapidibus, Ecl. 6. 41.

343. *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel ſenſus eſt: Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuiſſent perferre calorem æſtivum, aut frigus hybernum: ergo conveniens fuit, naſci eas verno tempore, quæ anni quædam eſt quies. Vel ſenſus eſt generalis: Nec mundi res, quæ per ſe teneræ ſemper ac fragiles ſunt, poſſent ferre vim æſtatis & hyemis; niſi vere, quaſi quies recrearentur.

355. *Canis æſtifer.*] Sirius, vel canicula: ſtella in ore majoris canis: cujus vis in ſubjectas mundi partes inſignis eſſe perhibetur, quo tempore Sol oritur in principio leonis, nempe exeunte Julio: tumque æſtus ferventiſſimus, morbique ex illo æſtu frequentiſſimi: dieſque illi *caniculares* vocantur, dum Sol totum leonis ſignum perluſtraverit, ad uſque diem 23. Auguſti. *Sirius* dictus, vel a σειραίνω, *ſicco*; vel a σειρόω, *evacuo*.

355. *Capita.*] Vitium arborumque capita, ſtirpes ſunt vel radices; quibus, quaſi ore alimentum e terra trahunt.

Bidentes.] *Bidens* aliquando eſt *ovis*; hic inſtrumentum fodiendæ terræ comparatum, *pala, num, ligo, un hoyau.* Etymon a binis dentibus; quod ligo ſit bifurcus. *De ove bidente*, Æn. 4. 57.

Aut

Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis.
Ipſa acies nondum falcis tentanda; ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint: tum ſtringe comas, tum brachia tonde,
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes.
Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt:
Præcipue dum frons tenera imprudenſque laborum:
Cui, ſuper indignas hyemes, Solemque potentem,
Sylveſtres uri aſſidue capreæque ſequaces
Illudunt: paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas;
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi:

Aut movere terram ſub vomere depreſſo, & deducere boves reſilientes inter ipſas vineas. Deinde adjungere viti politas cannas & haſtilia e virgis decorticatis, & palos fraxineos, & furcas bicornes: quarum viribus aſſueſcant aſſurgere, & deſpicere ventos, & adhærere ramis ad uſque ſummas ulmos. Et parcendum quidem *eſt teneris* vitibus, *dum prima ætas creſcit novis frondibus, & dum palmes lætus attollit ſe in altum, emiſſus in aërem* veluti *laxatis habenis. Ipſæ acies ferri non eſt adhuc adhibenda: ſed frondes primo lendæ ſunt unguibus manuum, & paſſim auferendæ. Poſtea, quando vites, firma radice implicatæ ulmis, creverint; tunc amputa pampinos, tunc ſeca palmites: prius timent ferrum: tunc demum exerce dura imperia, & coërce ramos ſuperfluos. Præterea ſepes jungendæ ſunt, & greges omnes continendi: præcipue dum frondes teneræ ſunt & inaſſuetæ noxiis rebus: quibus* frondibus, *præter magnas hyemes & Solem vehementem, ſylveſtres boves, & capræ ſquaces aſſiduæ nocent: oves & avidæ juvencæ carpunt eas. Nec hyems conſtricta albo gelu, aut gravis æſtas penetrans rupes aridas, tantum* nocuit, *quantum nocuerunt illæ pecudes, & venenata dentis, & cicatrix impreſſa in ſtirpe corroſa. Non aliud ob delictum, caper immolatur Baccho in omnibus altaribus, & antiqui ludi prodeunt in theatra:*

NOTÆ.

356. *Aut preſſo exercere ſolum, &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliiſque arboribus ſubjiebantur: adeoque laxius digeſtæ ſpatium arandi relinquebant, imo & frugum interſerendarum.

359. *Fraxineas.*] E fraxino arbore, *freſne.*

361. *Tabulata.*] Servius: *Sunt rami effuſiores, & in plana tendentes, non in altiora creſcentes.* Et Columella, l. 5. 6. *Tabulata inſtituenda ſunt: hoc enim nomine uſurpant agricolæ ramos, transverſoque prominentes; ut vites laxius diffundantur.*

364. *Laxis per purum, &c. habenis, &c.*] *Laxis habenis* metaphora eſt ab equis deſumpta, ut Lucretio l. 5. *Arboribuſque datum eſt variis exinde per auras creſcendi magnum immiſſis curſamen habenis.* Et *per purum*, ſignificat, *per aërem.* Sic & Horatius, Od. 1. 34. 7. *Per purum tonantes egit equos, volucremque curruni.*

374. *Sylveſtres uri.*] *Bubali*, quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. l. 8. 15. *Uri* enim juxta Cæſarem, de bello Gall. l. 6. ſunt feræ, *magnitudine paulo infra elephantos, ſpecie & colore & figura tauri:* quæ in ſola Hercynia Germaniæ ſylva reperiuntur. *Bubali*, boves ſunt ſylveſtres, frequentes in Italia, ex Iſidoro & aliis: quanquam aliter a Plinio deſcribuntur.

381. *Proſcenia.*] Theatrum locus fuit ſemicirculi figuram habens, ſpectaculis ſcenicis deſtinatus, a Θεάομαι *ſpecto.* Partes ejus fuere, I. *Porticus ſcalæ, ſedilia:* ſedilium ordines dicebantur *cunei*; quia, cuneorum modo, eo ſtrictiores erant, quo magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant: & hæc omnia circa ambitum theatri erant diſpoſita. II. *Orcheſtra*, pars interior, ſive centrum theatri, eaque omnium infima & concava: unde *cavea* dicebatur totum theatri ſpatium. Hic ſedebant ſenatores, ludebantque chori ſaltatorum & muſicorum; ab ὀρχέομαι *ſaltare.* III. *Proſcenium*, locus ab uno theatri

& magni Athenienſes inſtituerunt præmia circa pagos, & vias, & læti inter bibendum ſaltavere in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoque coloni, gens orta e Trojanis, jocantur verſibus incompoſitis, & riſu effuſo; & induunt larvas horribiles e cavis corticibus; & te vocant, o Bacche inter hilaria carmina, & in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex alta pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, & valles curvæ, & ſaltus opaci implentur uvis; & quicumque locus, in quem imago *Bacchi circumvertit vultum ſormonium. Itaque rite cantabimus Baccho ſuas laudes, verſibus patriis, & offeremus ei diſcos atque placentas, & ſacer hircus, deductus cornibus ſtatuetur ante aram: & torrebimus pinguia viſcera in verubus e corylo factis.*

Præmiaque ingentes pagos & compita circum
Theſeidæ poſuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.
Necnon Auſonii, Troja gens miſſa, coloni 385
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto:
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis.
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu: 390
Complentur valleſque cavæ ſaltuſque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba feremus:
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram, 395
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis

NOTÆ.

cornu ad alterum ductus, inter orcheſtram & ſcenam, altior quam orcheſtra, inferior quam ſcena: in eo agebant loquebanturque hiſtriones comici tragicique, e pulpito, id eſt, ex editiore aliquo & pedibus ſubſtrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adverſa ſpectantibus: velis, picturis, columniſque decorata, & olim arboribus ad inumbrandos actores, cum ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: a σκηνὴ *umbraculum*. V. *Poſcenium*, ubi actores poſt ſcenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in ſemicirculum, ſed in circulum extructus: ubi nulla erat ſcena, ſed undecumque ſedilia ſpectatorum; cum *arena* in medio, in qua gladiatorum, ferarumque & alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur, quaſi *undique theatrum*; ab ἀμφὶ *circum*, & θεάομαι, *ſpecto*.

382. *Præmiaque, &c.*] Ludi omnes theatrales e Bacchicis ejuſmodi ludicris ortum habuere, quibus victor *hircum* referebat: unde tragœdiæ remanſit nomen a τράγος *hircus*, & ᾠδὴ *cantilena*. Horatius in arte Poëtica, v. 220. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, Mox etiam agreſtes Satyros nudavit*. &c. Floruit primo apud Athenienſes, qui *Theſeidæ* dicuntur, a *Theſeo* rege, qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit, mœnibuſque ſepſit. De eo, Æn. 6. 122.

384. *Unctos ſaliere per utres.*] Præcipua pars *Liberalium* ſive *Bacchicorum* ludorum, erat ſaltus per pelles hircinas, in campo cumulatas, inflatasque & unctas oleo. Hircinas eligebant pelles ſive utres ad contemptum hircorum etiam mortuorum, quod viti infeſtum ſit animal: ungebant, ut magis eſſent lubricæ, nec veſtigium cadentis ſuſtinerent: uno pede inſiliebant, reducto altero: & cum frequenter caderent *cernui*, ſive proni, vocabant ludos illos *Cernuales*. Græci ἀσκωλία, ab ἀσκὸς *uter*.

385. *Auſonii coloni.*] *Colonus* hic non *agricola* ſignificat, ſed *coloniam*, ſive Trojanos, Æneæ duce, miſſos ad *incolendam* Auſoniam, id eſt, Italiam. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ populis, Æn. 1. 171.

389. *Oſcilla ſuſpendunt.*] Imagunculas fictiles, Baccho ſacras, & ad ejus ſpeciem efficiatas, quæ vineis providere putabantur, eiſque fertilitatem conferre, ad quas vento, aut numinum providentia impulſæ ſeſe converterent. Unde addit: *Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum*. Nomen hoc, *oſcillum*, diminutivum eſt ab *os oris*, quaſi *parvum os*: unde etiam *oſculum*, Æn. 1. 260.

391. *Saltuſque, &c.*] *Saltus* non eſſe ſylvarum ipſas arbores, ſed loca ſylvarum ab arboribus vacua, notavimus, Ecl. 6. 56.

394. *Liba.*] Placentæ genus, Ecl. 7. 33.

395. *Et ductus.*] Verba ſolemnia: omnino ſum enim erat in ſacrificiis, ſi victima *trahebatur*, non facile duceretur: tum ſi ad aram non ſponte *ſtaret*, ſed reluctaretur.

396. *Colurnis.*] Bene, cum enim *corylum* & *hircum* viti eſſe infeſtum dixerit, utrumque ad ſacrificia adhibet: *hircum*, ut victimam; *corylum*, ut materiem veru.

Et

Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Terq; quaterq; ſolum ſcindendum, glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus, omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem,
Atq; in ſe ſua per veſtigia volvitur annus: (bem,
Et jam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem; 404
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra, 410
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Necnon etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur; incultique exercet cura ſalicti. 415
Jam vinctæ vites: jam falcem arbuſta reponunt,
Jam canit extremos effœtus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus:
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Eſt etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam ſatis perfectum eſt: nempe oportet omnem terram vertere ſingulis annis ter & quater, & aſſidue comminuere glebas ligonibus inverſis, & exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, & annus in ſe replicatur per eaſdem vias. Et tum demum, cum vinea amiſit ultimas frondes, & cum frigidus Aquilo abſtulit arboribus pulcritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; & perſequitur curvæ Saturni falcis vitem nudatam, eam tondens, & componit amputando. Primus movet terram, primus combure ſarmenta domum *deportata, & primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes denſiores inumbrant vitem, bis herbæ ſuffocant vinetum ſpiſſis vepribus: magna difficultas in utriſque* amputandis. *Lauda rura magna, ſed cole parvum* rus. *Præterea ſecanda ſunt in ſylvis aſperæ vimina e ruſco, & fluviales cannæ in ripis; & habenda cura ſalicti ſylveſtris. Poſtquam vites ligatæ ſunt, poſtquam vineta* permittunt *falcem reponi, poſtquam vinitor laſſus cantat* attigiſſe *ſe extremos* vineæ *ordines; tamen vertenda* eſt *terra, & glebæ comminuendæ, & aër timendus racemis jam maturis.*

NOTÆ.

397. *Eſt etiam, &c.*] Præcipit *alteram*, id eſt, ſecundam *paſſinationem*, quæ dicitur *repaſſinatio*, de qua v. 354. Item & ſecundam *pampinationem*, ſeu frondium amputationem, de qua, v. 365. Quamquam monet, ter aut quater laborem utrumque eſſe repetendum: quia nunquam *huic labori*, id eſt, in hoc labore, *ſatis eſt exhauſti*, id eſt, juxta Servium, exhauſtionis, finitionis, perfectionis: ſic Æn. 2. 427. *Servantiſſimus æqui*, id eſt, æquitatis.

401. *Actus in orbem.*] Id eſt, perpetuus & continuus: nullus enim in orbe, ſeu circulo terminus eſt.

404. *Aquilo.*] Ventus ſeptentrionalis, Ecl. 7. 51.

406. *Curvo Saturni dente. &c.*] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præſertim de *ablaqueatione:* quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro ſuperfluæ radices: eæ præſertim quæ terræ ſuperficiem propius tangunt; ut inferiores convaleſcant. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quaſi totidem laqueis, expeditur & liberatur, *Saturni dente.*] Falce dentata ſeu acuta, quæ Saturni geſtamen eſt. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

410. *Bis vitibus, &c.*] Cauſam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præceperat; item & geminæ *runcationis*, qua herbæ noxiæ eruuntur, *ſarcler.*

413. *Aſpera ruſci Vimina.*] Commendat curam truticum, unde parantur viti retinacula. *Ruſcus*, vel *ruſcum*, *du houx*. De eo, Ecl. 7. 42. *Salictum* vel *ſalicetum*, locus ſalicibus conſitus, *ſauſaye.*

417. *Extremos effœtus vinitor antes.*] *Antes*, ſunt ordines vitium, qui ſunt ante cæteros poſiti, & vineam quaſi circundant, & quavis ex parte extremi ſunt. *Effœtus*, laſſus, qualis eſt mulier quæ multos edidit fœtus.

418. *Pulviſque movendus.*] Commovendus & excitandus pulvis, fractione glebarum.

419. *Metuendus Jupiter uvis.*] Aër grandine & pluviis intempeſtivis infeſtus. *Jupiter* pro aëre, ſupra, v. 325.

Contra, nulla eſt difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem & raſtros mordaces: cum ſemel radices egerunt in terram, & aſſueverunt aëri. Ipſa terra ſuppeditat ſuccum plantatis oleis, quando aperitur ligone aduncо; & reddit plenas olivas, ſtatim cum ipſo vomere. Ideo nutri olivam pinguem & gratam paci. Poma quoque, quando ſenſere truncos robuſtos, & accepere vires ſibi debitas, cito aſſurgunt in aërem virtute propria, nec egent noſtro auxilio. Interea ſylvæ omnes non minus onerant ſe fœtibus, & inculta avium latebræ rubeſcunt baccis ſanguineis. Cytiſi ſecantur: ſylva alta ſuppeditat tædas, quibus ignes nocturni aluntur, & præbent lucem. Et homines negligunt eas plantare, & in iis curam adhibere? Quid commemorem majores arbores? ſalices & geniſtæ humiles, illæ ipſæ præbent, aut cibum pecudibus, aut umbram paſtoribus, & ſepem ſegetibus, & cibum apibus. Et pulchrum eſt videre Cytorum fluctuantem buxo, & ſylvas Narcyarum picearum: pulchrum eſt videre campos non egentes raſtris, aut ulla cura hominum. Sylvæ ipſæ ſteriles in Caucaſo monte,

Contra, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtroſque tenaces;
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque ut primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas; ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi: tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt; ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,

NOTÆ.

410. *Contra, non, &c.*] Laborioſæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenera ætate ſimilis eſt: diſparitas igitur a firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea, curam exigit; unde addit poëta; *Cum ſemel hæſerunt arvis.*

424. *Cum vomere, &c.*] Id eſt, ſtatim atque aperitur vomere, ſine mora, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum & celerem proventum indicat.

424. *Fruges.*] Olivas interpretor. Et vero voces illæ promiſcue adhibentur a poëtis: *Nemus*, non proprie tantum pro ſylveſtrium arborum multitudine, ſed & pro vinea, v. 400. *Omne levandum fronde nemus: Sylva*, pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus G. 1. 152. *Meſſis* pro collectione non ſolum tritici, ſed etiam uvarum, G. 2. 410. *Poſtremus metito.* Item pro mellis proventu, G. 4. 231. *Duo tempora meſſis. Vindemia* apud Plin. l. 15. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges*, pro arbuſculis in ſeminario, G. 2. 266. *Ubi prima paretur arboribus ſeges*, &c.

425. *Placitam paci nutritor olivam.*] *Nutritor*, pro *nutri*: paſſivum, activa ſignificatione: ut apud Cicer. pro Mil. 33. *Inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es*, pro *puniſti. Placitam paci*, quia inſigne pacis fuit. Æn. 7. 23. Minervæ fuit dicata. Vide G. 1. 14.

426. *Poma.*] Fructus pro arbore: arbores nim, *pomus* eſt.

431. *Cytiſi: tædas, &c.*] De *cytiſo* frutice, qui tondetur ſaginando pecori, Ecl. 1. 79. De tædis arboribus e picearum genere, Ecl. 7. 49.

434. *Salices, &c.*] Salices, *Sanles*. Geniſtæ *Geneſt:* G. 2. 12.

436. *Pabula melli.*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437. *Cytorum.*] Cytorus urbs, & mons Galatiæ, in ora Paphlagoniæ: buxo fertilis. Ovid. M. 4. 312. *Sæpe Cytoriaco dedncit pectine* crines: id eſt, *buxeo.*

438. *Naryciæque picis lucos, &c.*] Sylvas fertiles tædarum, picearum, aliorumque arborum, e quibus ſuccus erumpit; qui, ſi igne exprimatur, dicitur *pix, poix:* ſi ſponte fluit, dicitur *reſina, poix reſine*, turi affinis. *Narycium* urbs Græciæ & Italiæ, de qua, Æn. 3. 399.

440. *Caucaſeo, &c.*] De *Caucaſo* monte Aſiæ Ecl. 6. 42. De *Euro* vento orientali, G. 1. 371. Hic Caucaſus, pro quolibet monte, Eurus pro quolibet vento.

Qua

Quas animoſi Euri aſſidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque cupreſſoſque:
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas. 445
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus; Ityræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum, 449
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
Necnon & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado; necnon & apes examina condunt
Corticibuſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſas dedit: ille furentes 455
Centauros leto domuit, Rhœtumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona nôrint,
Agricolas! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus. 460
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam;

quas validi Euri ſemper perflant & rumpunt, exhibent alios aliæ fructus, præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros & cupreſſos, utilia domibus: ex his agricolæ toraverunt radios rotis, & rotas plauſtris; & fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda eſt ad validа haſtilia, & cornus ad arma alia: taxi flectuntur in arcus Ityræos. Necnon tiliæ politæ, & buxus torno raſilis, accipiunt figuram & cavantur acuto ferro. Alnus quoque levis dimiſſa per Padum, innatat aquæ currenti: apes quoque abſcondunt examina in cavis corticibus, & in ſinuoſis cariоſæ. Quid produxerunt Bacchi munera, quod ſit æqualiter laudandum? Bacchus occaſiones etiam præbuit peccandi: ille morte affecit furioſos Centauros, & Rhœtum, & Pholum, & Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, ſi cogноſcerent ſuam felicitatem: quia a bellis diſcordibus. Si apud *hos terra ipſa æquiſſima producit ex ſe victum parabilem, longe illos domus alta portis ſuperbis non emittit* ex *totis ædibus magnam multitudinem* hominum *mane ſalutantium*;

NOTÆ.

444. *Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris,*] *Hinc*, non ad cedros & cupreſſos, e quibus nemo rotas fabricatur; ſed ad ſylvas, ſeu ſylveſtres arbores, refertur. De *radiis, tympanis*, & *plauſtris*, G. 1. 163. *Trivere*, perfecere torno, de qua arte Ecl. 3. 38.

445. *Ratibus poſuere carinas.*] *Rates* proprie, ſunt ligna inter ſe colligata, quæ per aquam aguntur; metaphorice ſumitur pro navi perfecta. *Carina*, eſt trabs ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum eſt.

447. *Myrtus*] *De myrto*, Ecl. 2. 54. De *corno*, *cornouiller*, ſupra, v. 34. De *taxo*, *if*, ſupra, v. 257. De *tilia*, *tilleul*, G. 1. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum, buis.*

448. *Ityræos.*] Gens eſt juxta Servium, e Paphia; juxta cæteros, e Syria: ſagittandi arte memorabilis.

451, 452. *Alnus miſſa Pado.*] *Alnus*, *aulne*, nota arbor: *Pandus*, *le Po*, nobiliſſimus Italiæ fluvius, de quo G. 1. 482. Hic ſumitur pro quovis fluvio. *Pado*, pro *per Padum*: ut, *It clamor cœlo*, pro *ad cœlum*. De *examinibus* apum, E. 7. 13. De *ilice* arbore, *yeuſe*, E. 1. 18.

456. *Centauros, &c.*] *Centauri* & *Lapithæ* vicini ſunt populi Theſſaliæ: hi Pindum & Othryn; illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithous cum Hippodamiam uxorem duceret, Centauri, ſponſam ipſo nuptiarum die rapere aggreſſi, a Theſeo & Hercule amicis Pirithoi, cæteriſque Lapithis ingenti clade inter ipſa pocula affecti ſunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius: Rhœtum, Pholum, & Hylæum. Pro *Rhœto*, aliqui *Rhœcum* legunt: & vero ſic apud Callimachum alioſque legitur. De *cratere*, Ecl. 5. 68.

458. *O fortunatos, &c.*] VII. PARS & ultima: *Digreſſio de vitâ ruſticâ felicitate.* I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum & philoſophiæ ſtudiis, v. 475. III. Præfert quibuſlibet aliis hominum ſtudiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem a primis Italiæ colonis, primiſque hominibus repetit, v. 532.

462. *Mane ſalutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos ſalutatum venirent prima luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quaſi fluctus fluctum trudit. *Vomit*, metaphora antiqui uſus in eam rem: unde *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in ſedilia ſeſe effundebat.

si illi non appetunt limina variata pulchra testudine, & vestes distinctas auro, & æra Corinthia; si apud illos lana non tingitur Assyrio colore, & usus olei sinceri non depravatur casia. Tamen apud illos non deest *quies tuta, & vita nescia decipere, affluens variis opibus: tamen otia in amplis fundis, & antra, & vivi lacus, & umbrosi campi, & mugitus boum, & dulces somni sub arbore, non desunt. Illic sunt sylvæ, & latibula ferarum, & juventus patiens in laboribus parvoque assueta, & cæremoniæ Deorum, & venerandi parentes. Justitia abiens e terra ultima? pojuit pedem apud illos. Me vero teneant præ cæteris dulces Musæ,*

Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreïaque æra;
Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi.
At secura quies, & nescia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni
Non absunt. Illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum parvoque assueta juventus,
Sacra Deûm, sanctique patres. Extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musæ,

NOTÆ.

463. *Testudine postes.*] Portas intelligit, vel in testudinem, id est, fornicem, arcuatas: vel tectas conchis testudinis Indicæ in laminas sectis. De *testudinibus, tortuës*, ita Plin. l. 9. 10. *Testudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas, rubri præcipue maris, his navigabant cymbis. Inmari conchyliis vivunt; tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram egressæ, in herbis pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa exæra aquas, incubant noctibus.* Tum cap. 11. *Testudinum putamina fecare in lamina, lectosque & repositoria his vestire, Corbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.*

464. *Illusasque auro vestes, &c.*] *In quibus artifex ludens, ex auro aliqua depinxit*, inquit Servius.

Ephyreïaque æra.] Quinque syllabarum vox; apud Lucanum etiam quatuor, *Ephyrea*: l. 6. *Insedit castris Ephyreaque mœnia servat:* id est, Corinthia: Corinthus enim, *Ephyra* dicta est, ab Ephyra Nympha. Urbs est Achaiæ, sita in medio isthmi Peloponnesiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta est & incensa, a L. Mummio Consule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, & ad vasa expetitum: cujus pretii causa hæc affertur a Floro, l. 2. 6. *Quantas opes & absulerit & cremaverit hinc scias: quod, quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.* Æri tamen huic fuisse pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliisque argumentis Germanus.

465. *Alba nec Assyrio, &c.*] Quadruplex est Syriæ divisio, Syria, Assyria, Cœlesyria, & Leucosyria: Phœnicia vero & Tyrus, sunt in Cœlesyria: in Phœnicia autem & circa Tyrum inventa est purpura primum e conchis expressa. *Venenum*, ut & φάρμακον Græcis, ambiguæ significationis est: & significat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem; atque adeo & colores, quibus lana fucatur.

466. *Casia.*] Casiam triplicem distinximus, Ecl. 2. 49. De prima specie haud dubie hic intelligendus poëta: qua oleum ad majores delicias conditum fuisse puto, *de la canelle.*

469. *At frigida Tempe.*] *Tempe*, pluralis numeri, ac neutrius gen. amœnissima vallis inter Thessaliæ: cincta montibus Ossa, Pelio, & Olympo: Peneo fluvio interfusa. Ab ea valle, multæ, amœnitate pares, eo quoque nomine insignitæ sunt: sic in Sicilia posuit Ovid. Fast. 4. 475. *Heloria Tempe.* Statius in Bœotia, Theb. 1. 486. *Theumessia Tempe.* Hic Virgilius amœna quælibet loca intelligit. Nomen, a τέμνω, *lacus, fanum*; quod Æoles deformarunt in τεμπος.

471. *Saltus ac lustra ferarum.*] De *saltibus* vide Ecl. 6. 56. De *lustris*, quæ sunt ferarum in sylvis cubilia, puto magis adhærendum Festo quam Servio. Festus derivat a *luto*: unde metaphorice *lustra* dicuntur popinæ & lupanaria, ubi ventri ac desidiæ opera datur. Servius deducit ab *umbra*, quia loca illa parum *illustrantur.* Stat pro Festo Voffius in Etym.

474. *Justitia excedens.*] Astræa, de qua Ecl. 4. 6.

475. *Musæ.*] Profitetur se literarum studia præferre agriculturæ: si tamen his studiis minus se idoneum senseret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum. *Musæ.*] Non hic solius carminis præsides: sed literarum omnium, earum præcipue quæ ad cœlestia pertinent, quibus præest *Urania*

Quarum

Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant; cœlique vias & ſidera monſtrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſuſque in ſeipſa reſidant:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem ſylvaſque inglorius. O ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! o qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari!
Fortunatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaq; Sylvanumq; ſenem, Nymphaſque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum

quarum fero res ſacras, magno earum *amore captus: & doceant* me *circulos cœli, & ſidera, & diverſas eclipſes Solis, & eclipſes Lunæ: unde motus terræ* oriatur: *qua virtute altum mare turgeſcat, ſuperato alveo; ac deinde in ſeipſum recurrat: qua de cauſa Sol hyemalis ita properet ſe lavare aquis Oceani: vel quæ mora differat noctes æſtivas. Si vero ſanguis frigidus circumfuſus cordi impediat, quo minus poſſim penetrare hæc ſecreta naturæ; placerent mihi rura, & fluvii decurrentes in vallibus: amarem fluvios & ſylvas, ſine* ulla *gloria. O ubi* ſunt *campi, & Sperchius* fluvius, & mons *Taygetus frequentatus* a *puellis Laconicis! o, quis me transferat in valles gelidas Hæmi* montis, *& operiat* me *magna umbra ramorum! Felix* ille eſt, *qui potuit diſcere cauſas rerum, & qui poſuit ſub pedibus omnem timorem & tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque* eſt *ille qui colit Deos ruſticos, & Panam, & ſenem Sylvanum, & Nymphas ſorores. Ille non movetur, nec faſcibus populi, nec purpura regum.*

NOTÆ.

476. *Quarum ſacra fero.*] Poëtæ Muſarum ſe ſacerdotes appellant. Ita Horat. Od. l. 3. 1. *Carmina non prius audita, Muſarum ſacerdos, virginibus puerisque canto.* Sacerdotum eſt *ſacra ferre*, adminiſtrare ac ducere.

481. *Quid tantum Oceano, &c.*] Hyemem & æſtatem ſignificat: & ſenſus eſt: Quæ cauſa ſit, cur dies hyberni tam ſint in occaſum præcipites: & quæ mora noctes æſtivas differat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero: quemadmodum G. 1. 66. *Pulverulenta coquat maturis Solibus æſtas.*

484. *Frigidus obſtiterit, &c.*] *Secundum phyſicos, qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris ſanguinis; prudentes, calidi. Unde & ſenes, in quibus jam friget; & pueri, in quibus necdum calet, minus ſapiunt.* Ita Servius. *Præcordia* propriè ſunt membranæ cordi prætenſæ: Græci vocant διάφραγμα. Supra præcordia ſunt pulmones & cor; infra, jecur & lien. Sæpe tamen ſumuntur pro *extis* omnibus, hic & alibi præcipue pro *corde*, ſæpe pro ipſo *animo*.

487. *Sperchiuſque, &c.*] *Sperchius*, Theſſaliæ fluvius, e Pindo monte, in Maliacum ſinum rapide fluens: hodie *Agriomela*. *Taygetus*, plurat. *Taygeta*, mons Laconiæ, Spartæ & Amyclis imminens, venatione & Bacchi orgiis celebris: unde *Virginitus bacchata Lacænis:* id eſt, frequentata a Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo G. 1. 492.

490. *Felix qui, &c.*] Videntur hi verſus geminam philoſophiæ partem diſtinguere: primus *phyſicam*, ſive naturalem, quæ rerum cauſas inveſtigat: alii *ethicam*, ſive moralem, quæ tota eſt in temperandis hominum moribus & conſectanda beatitate: beatitas autem in voluptate a pleriſque veterum conſtituebatur: nocet porro voluptati metus fati & inferorum.

492. *Acherontis avari.*] *Acheron*, inferorum fluvius, de quo Æ. 6. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

492. *Deos agreſtes, Panaque, &c.*] De Diis agreſtibus Ecl. 6. in notis ad argum. De *Pane* Ecl. 2. 31. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Nymphis ſororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napais*, &c. Ecl. 2. 46.

495. *Non populi faſces, non, &c.*] Neque movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *faſces*; barbaros, per *purpuram* regum, ſignificat. *Faſces*, erant faſciculi virgarum, quibus erat obligata ſecuris, ita ut ferrum in ſummo extaret: inſignia fuere magiſtratuum apud Romanos. Dicuntur *faſces populi*, quia populi ſuffragiis magiſtratus eligebantur in comitiis. Faſces habebat

nec dissensione quæ turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit a Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis peituris: neque ille aut cum angore miserescit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipsi volentes ultro producunt: nec cognoscit leges duras, & tumultuosum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, & currunt ad militiam: pervadant in aulas & domos regum. Hic intentat ruinam urbi & miseris domibus, ut bibat in poculo gemmeo, & dormiat in purpura Tyria: alius occultat divitias, & incumbit auro defosso: alius obstupescit mirabundus ad rostra: alium percelsit hiantem plausus plebis & senatorum in theatro, nam iteratur: alii *gaudent tincti sanguine fratrum,*

Flexit, & infidos agitans discordia fratres;
Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas & limina regum.
Hic petit excidiis urbem miserosque Penates,
Ut gemma bibat, & Sarrano indormiat ostro:
Condit opes alius, defossoque incubat auro:
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebisq; patrumque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,

NOTÆ.

Dictator xxiv. Consul xii. Prætores provinciales vi. Prætores urbani ii. Præterebantur a *lictoribus*, quorum nomen a *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis e fasce detractis.

497. *Dacus ab Istro.*] *Daci* nunc *Transylvani*, *Moldavi*, & *Valachi*, olim feræ gentes & Romanis infestæ, intra Carpathum montem a Septentrione; Istrum fluvium, a meridie: ad utique Istri ostia porrectæ. *Ister* sive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ: deinde auctus fluviis 60 navigabilibus, in Pontum Euxinum influit ostiis sex, quorum duo tantum jam navigabilia sunt, cæteris arena clausis. Danubius olim vocatus ab ortu, ad usque Axiopolim urbem Mysiæ; quo loco Ister appellabatur: unde proprie Ister a Virgilio hic dicitur: & Dacus usurpatur pro quolibet hoste barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab ea parte Ister fuit.

498. *Non res, &c.*] Opponit Romanum imperium regnis cæteris: quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499. *Aut doluit miserans, &c.*] Loquitur e Stoicorum sententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos & vitia, ex homine sublatos volebant ad bene beateque vivendum. Ac speciatim patet misericordiam excludi a Seneca ex animo sapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat: ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis: itaque pessimo cuique familiarissima est.*

502. *Populi tabularia.*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia instrumenta ac præliis, vectigalibus, portoriis, reditibusque aliis publicis, servabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. 43. *Consensu extemplo in atrium Libertatis ascenderunt: & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & admissis servis publicis, negarunt se priusquicquam negotii publici gesturos, quam judicium populi de se factum esset.*

505. *Hic petit, &c.*] Eos carpit, qui opes domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

506. *Sarrano dormiat ostro, &c.*] Purpura quæ fit e sanie *ostrei* sive conchylii, qui murex appellatur, Phœnicum lingua *Saro*: unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piscatu celebris dicta est prius *Sarra*; & color purpureus, *Sarranus* & *Tyrius*. Distinguunt tamen plerique purpuram piscis, sive ostreum, a murice: hanc tamen a poëtis vulgo promiscue usurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id est, bis tincta, a δὶς *bis*, & βάπτω *tingo*.

508. *Hic stupet attonitus rostris, &c.*] Notat studium audiendi oratores, vel orandi e suggestis, quæ *rostra* dicebantur. Nam ex Livio l. 8. cum *Antiates*, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi a Romanis & classe spoliati essent, naves eorum partim in navalia subductæ, partim incensæ sunt: servatisque rostris, id est, eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro suggestum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509. *Per cuneos, (geminatus enim,) &c.*] Notat studium spectaculorum: in quibus plausus non a sola plebe, sed etiam a senatoribus ipsis dabatur, & sic geminabatur. *Cunei* sedilia theatrorum, de quibus supra, 7. 381.

Exilioque

Exilioque domos & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam, parvoſque nepotes
Suſtinet; hinc armenta boum, meritoſq; juvencos.
Nec requies; quin, aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſylvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt: pingueſq; in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos: fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
Corporaque agreſti nudat prædura palæſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus & frater: ſic fortis Etruria crevit,
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,

& relictis domibus & gratis liminibus abeunt in exilium, & quærunt patriam ſuppoſitam alii Soli. Agricola autem *vertit terram curvo aratro; inde* eſt *labor anni; inde alit patriam & parvos nepotes; inde* alit *armenta boum, & juvencos, qui* id labore *meruerunt. Nec ceſſat, donec annus abundet, vel pomis, vel fœtu pecudum, vel manipulis ſpicarum Cerealium: & oneret ſulcos proventu, & ſuperet horrea.* Poſtquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torculariibus: redeunt porci ſaginati glandibus: ſylvæ præbent poma ſylveſtria: & autumnus ſuppeditat variis fructus: & alte racemi dulces coquuntur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent circa ora; caſta domus ſervat pudicitiam: vaccæ dimittunt mammas plenas lacte: & pingues hœdi in herba fertili certant invicem oppoſitis cornibus. Ipſe* agricola *celebrat dies feſtos: & ſtratus in herba, ubi ignis* eſt *in medio, & ubi ſocii implent pocula, te invocat, o Bacche, vinum effundens tibi: Et proponit cuſtodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, & nudat robuſta* eorum *corpora ad luctam ruſticam. Sic inſtituerunt vitam olim antiqui Sabini, ſic Remus, & frater* ejus Romulus: *ſic crevit generoſa Tuſcia: atque adeo Roma evaſit pulcherrima res mundi,*

NOTÆ.

517. *Cerealis mergite culmi.*] *Hæc merges*, Virgilio videtur eſſe manipulus ſpicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 18. 30. videtur eſſe furca colligendis apta manipulis: qua ſignificatione dicitur etiam *merga*, æ, a Columella, & Feſto.

519. *Sicyonia bacca trapetis.*] *Sicyon*, urbs Achaiæ proprie dictæ, non longe ab Iſthmo Peloponneſiaco, ferax oleis. *Trapes*, ſive *trapetum* mola eſt, ſive torcular olei.

520. *Arbuta.*] Proprie ſunt fructus *arbuti*, arboris, *Arboiſier*, de qua Ecl. 3. 82. Hic forte pro baccis omnibus ſylveſtribus uſurpantur.

522. *Mitis in apricis, &c.*] Matureſcit Soli ardore. De loco *aprico*, id eſt, Soli expoſito, vide Ecl. 9. 49.

523. *Circum oſcula.*] Circa os pendent, ab ore pendent. *Oſculum* enim, non ſemper *basium*; ſed magis proprie ipſum *os* ſignificat. Æn. 1. 260.

528. *Cratera coronant.*] Non coronant floribus ſed vino: quod ad ſummam uſque poculi oram ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. 15. ex Ariſtotele, ὅτι οὐδὲν κολοβὸν προσφέρομεν πρὸς τοὺς θεούς, ἀλλὰ τέλεια, &c. *Nihil mutilum eſſe offerendum Diis, ſed integra & perfecta: plenum vero perfectum eſt: coronare autem, plenitudinem quandam ſignificat.* Citatque Homerum: Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο. *Juvenes vero crateras coronaverunt potu.*

531. *Palæſtra.*] Lucta: Græca vox παλαίστρα, radix πάλλω *agito*, propter corporis in ea agitationem.

532. *Sabini.*] Romæ vicini, Apennini jugis circumvallati: quorum fœminas in ludis Romani rapuerunt.

533. *Hanc Remus, & frater, &c.*] Remus & Romulus, fratres, Romæ conditores, Iliæ & Martis filii: de iis Æn. 8. 630.

Sic fortis Etruria.] Tuſcia a Latio, per Tiberim, diviſa: Æn. 8. 479. & 10. 164.

Septemque

& una circumcinxit ſibi muris ſeptem montes. Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam interris, ante imperium Jovis Cretenſis, & antequam ſcelerati homines veſcerentur oc iſis bobus. Nondum etiam homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios ſonare impoſitos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum immenſum longitudine: & jam tempus* eſt *liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

Septemq; una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæſis gens eſt epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

NOTÆ.

535. *Septemque---- muro circumdedit arces.*] *Arces*, vel loca munita ſunt; vel potius, montes, rupes: ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.* Et vero *arx* probabilius derivatur ab ἄκρα, *cacumen, vertex:* quanquam inepte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelſa parte montis habitarunt; Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano*. Porro ſeptem Romæ colles inclusi muro fuere: Palatinus, nunc *Palazzo maggiore:* Quirinalis, *monte Cavallo*; Cœlius, *monte di S. Giovanni Laterano*; Capitolinus, *Campidoglio*; Aventinus, *monte di S. Sabina*; Eſquilinus, *monte di S. Maria maggiore*; Viminalis denique; quibus ſeptem additi deinceps fuerunt, Janiculus collis, *Montorio*; & Vaticanus.

536. *Dictæi regis, & ante Impia quam,* &c.] Antequam regnaret Jupiter, qui educatus fuit in Dictæo monte Cretæ inſulæ, G. 4. 152. Id eſt, aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, ſed ſolis terræ fructibus veſcerentur. De *Saturno*, & *aurea* ætate, Ecl. 4. 6.

541. *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut & priores, allegoria terminat ab equis petita. Æquor hic eſt campus. Æn. 2. 780.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo & pecorum paſtioni præſident: deinde laudes Octaviani: denique invitationem Mæcenatis, cujus juſſu ſuſceptum id operis ſe iſſe, rurſus teſtatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes diſtinctæ. I. Agit de bobus & equis. II. De ovibus & capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infeſtis; nempe ſerpentibus, ſcabie, febri, ac peſte: quæ peſtis deſcriptio epilogi locum obtinet. Sparſæ ſunt præterea toto libro fuſiores, oblectationis cauſa, deſcriptiones, quaſi quædam diverticula. Talis eſt deſcriptio curſus equeſtris, v. 103. Aſili ſive æſtri, v. 147. Taurorum amoris, v. 217. Furiarum amoris, 242. Scythicæ hyemis, v. 349.

TE

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ amneſq; Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? Tentanda via eſt, qua me quoq; poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas: 11

INTERPRETATIO.

Te etiam cantabo, o magnæ Pales; & te, o paſtor memorabilis ob Amphryſum; & vos, o ſylvæ, & flumina Lycæi. Cætera omnia argumenta, *quæ delectare* poſſent *animos otioſos, jam pertractata* ſunt. *Quis neſcit aut Euryſtheum ſeverum, aut altaria infamis Buſiridis? Cui non dictus* eſt *Hylas puer, & Delos Latonia, & Hippodame, & Pelops notabilis humero eburneo,* ac *peritus* artis *equeſtris? Tentanda eſt* mihi *via, quæ poſſim attollere me etiam e terra, & victor volare per ora hominum. Ego primus rediens e Bœotiis montibus deducam mecum muſas in patriam:*

NOTÆ.

1. *Te quoque, magna Pales.*] Dea paſtorum & pabuli, cui ſacra lacte fiebant: & feſta celebrabantur *Palilia*, 12. Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

2. *Paſtor ab Amphryſo.*] *Amphryſus*, fluvius Theſſaliæ; ubi Apollo greges pavit Admeti regis: vel ipſius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno; vel juxta alios, eidem addictus in ſervitutem a Jove, propter interfectos Cyclopas, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëthonta, vel Æſculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryſo*: id eſt, ob Amphryſum: quia ob operam ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus eſt *Apollo Nomius*, a νομὸς paſcuum.

Sylvæ, amneſque Lycæi.] Loca quælibet paſcuis abundantia: quales ſunt in Arcadia ſylvæ, amneſque *Lycæi* montis, Ecl. 10. 15.

4. *Euryſthea.*] Mycenarum regem: qui Junonis odio obſequens, Herculem, oraculi juſſu ſibi ſubditum, difficillimis periculis objecit: e quibus evaſit victor. De *Hercule*, Æn. 8. 287.

5. *Illaudati Buſiridis aras.*] Regis Ægypti, qui cum hoſpites ad aras immolaret, ad eas ipſas cum Amphidamante filio & miniſtris occiſus eſt ab Hercule, cui ſtruebat eaſdem inſidias. *Illaudati.*] Illaudabilis, in quo nihil eſt laude dignum, ac proinde ſumma ſunt omnia vitia. Sic vulgo *invictus* ſumitur pro *invincibili*, quod non eſt in uſu, ut notat Turneb. l. 4. 17. Videturque Virgilius carpere Iſocratem, Græcum oratorem, qui ſcripſit, quam adhuc habemus, laudationem Buſiridis.

6. *Hylas---- Latonia Delos.*] *Hylas*, puer dilectus Herculi: Ecl. 6. 43. *Latona*, Cœi Titanis filia, a Jove compreſſa, Ecl. 3. 67. *Delos*, inſula maris Ægæi, ubi Latona Dianam & Apollinem enixa eſt, Æn. 3. 74.

7. *Hippodameque.*] Vel Hippodamia, filia OEnomai regis Elidis & Piſarum: qui cum ex oraculo ſe a genero occidendum eſſe accepiſſet: equis conſiſus velociſſimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis propoſuit, ea lege, ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem ſubiret. Igitur tredecim victis & occiſis, Pelops Myrtilum OEnomai aurigam pretio corrupit, ut currui fragilem axem ſubjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto OEnomaus e curru concidit, membriſque caſu colliſis mortuus eſt. Pelops Hippodamia potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumelioſius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta eſt. *Pelopis* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos excepiſſet hoſpitio, eorumque numen explorare vellet, ſuum hunc filium iis epulandum dedit; a cujus eſu cæteri abſtinuerunt, excepta Cerere, quæ humerum ejus abſumpſit. Jupiter eum ſuſcitavit, humerumque ei reſtituit eburneum: Tantalus ob id ſcelus perpetua ſiti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præſentibus epulis coactus abſtinere. Pelops deinde non Elida tantum, ſed tota peninſula potitus, eam ſuo nomine *Peloponneſum* vocavit.

10. *Primus ego in patriam, &c.*] Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noſter cecinit, qui primus amæno detulit ex Helicone perenni fronde coronam, per gentes Italas*, &c. Igitur non ſignificat Virgilius ſe primum omnium Græcas Muſas deducturum in Italiam, ſed in agrum Mantuanum.

11. *Aonio vertice.*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta eſt. Ecl. 6. 65. De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

Primus

dummodo vita duret mihi.
Primus reportabo tibi palmas Idumæas, o Mantua: & ædificabo in campo viridi templum e marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, & tegit marginem riparum tenera arundine. In medio templo mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis purpura Tyria, impellam jussa fluvium centum currus æthos quatuor equis. Omnis Græcia veli quadrijugos Alpheum, & sylvas Molorchi, meo jussu certabit curru, & duro cæstu.

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas;
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cæstu.

NOTÆ.

12. *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume*, sive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Esau, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates: in quas triumphali pompa invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam e republica constitutis.

15. *Mincius.*] Fluvius Mantuam alluens, *Menzo*, Ecl. 7. 13.

16. *In medio, &c.*] Promittit multa in honorem Octaviani. I. *Templum.* II. *Ludos Olympicos, & Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statuis.* IV. *Sacrificia.* V. *Ludo theatrales.* VI. *Trophæa, imagines & statuas.*

17. *Victor ego, & Tyrio, &c.*] Victor poëtarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco Romano quidem, juxta quem victores purpura vesti quadrigis invecti triumphant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant; unde supra dixit; *referam tibi, Mantua, palmas:* & infra v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ*, &c. De *Tyrio ostro*, sive purpura, G. 2. 506.

18. *Centum quadrijugos, &c.*] Vel modo poëtarum, *centum* dixit pro magna multitudine: Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est, emissiones curruum e repagulis & carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli, pro sua factione, suis distincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; & venata, sive cœrulea. Igitur centum currus Virgilii missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi, cursus equestres Olympicos imitabantur, Æn. 5. 288.

Ad flumina.] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens periculum*; inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19, 20. *Cuncta mihi, &c.*] Significat veteram esse Græciam ad suos ludos, patriis celebratos, quasi vilioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia. *Olympica, Pythia, Isthmia, & Nemeæa.* I. *Olympica* instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pacta prope stabulum a triginta annorum limo repurgatum. Victore, corona donabantur ex oleastro, vel olea. Constabant autem ludi illi, pentathlo, sive quintuplici certamine, cæstu, cursu, saltu, disco, & palæstra: durabantque quinque dies, et quarto quoque anno celebrabantur: unde spatium quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia*, fiebant in Pythia Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis: unde Apollo Pythius dictus est, a πύθειν ferire, quod sagittis serpentem percussisset: indeque carmen in ipsius & cæterorum deinde Deorum laudem, vocatur *hic pæan.* Coronabantur victores lauro. III. *Isthmia*, in honorem Neptuni, a Theseo Athenensium rege instituta, in faucibus isthmi Corinthiaci. Corona dabatur e pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob eædem leonis ab eo interfecti in silva Nemeæa, prope Cleonas, urbem Achaiæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem, certamina intelligit *Olympica*; quæ ibi committebantur. *Per lucos Molorchi*, certamina *Nemeæa*. Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cæstus.*] Chirothecæ quædam species est, e corio bubulo, eoque *crudo*: quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æn. 5. 401.

Ipse

Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphaten,

Ego decoratus frondibus tonſæ oleæ circa caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, & videre mactatas victimas: vel videre, *quomodo ſcena mutetur converſa facie: & quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis templi ſculpam in auro & ſolido ebore pugnam Indorum, & bella victoris Romuli: ibidemque ſculpam Nilum agitatum claſſibus, & longe fluentem: & columnas extru-*

ctas ex ære navium captarum. *Adjiciam urbes Aſiæ expugnatas, & Armenos ſubjugatos;*

NOTÆ.

21. *Tonſæ.*] Conciſis foliis apte compoſitæ.

22. *Ducere Pompas.*] *Pompæ*, erant imagines Deorum impoſitæ ferculis; & alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad oſtentationem coram populo ducebantur: præcipue in *Circenſibus*. Nomen a πομπὴ; hoc autem a πέμπω *mitto, deduco, tranſveho*. De pompa illa Circenſi fuſe Ovid. Amor. 2. 2. 43. *Sed jam pompa venit: lingvis animiſque favete*, &c. *Prima locofertur ſpecioſi, Victoria pennis*, &c. Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

24. *Vel ſcena ut, &c.*] Scena, frons eſt theatri, ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus: quæ aulæis, velis, aliiſque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat: σκηνὴ *umbraculum*, a σκιὰ *umbra*, G. 2. 381. Scena autem illa fiebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis*. Verſatilis; cum ſubito machinis quibuſdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem oſtendebat. Ductilis, cum evolutis velis & aulæis, picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25. *Intexti tollant aulæa Britanni.*] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulæa*: vela ingentia peripetaſmata, dicta ſunt ab *aula* Attali, Pergami regis ditiſſimi, qui populum Romanum hæredem reliquit: primuſque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. 8. 48. unde *Attalica* & *Babylonica* aulæa veſteſque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli & Scoti. Non ab Octaviano victi ſunt, ut vult Servius, ſed a Julio Cæſare: qui ex continenti Galliæ bis in eorum inſulam navigavit: duabuſque victoriis re bene geſta, & acceptis obſidibus, magnum ſervorum numerum, ac prædam reportavit: juxta Strabonem l. 4. Ex iis igitur Julii principiis puto multos officiis theatralibus addictos eſſe: de quibus, ut illo tempore paſſim notis, hic ſermo eſt. III. *Intexti*, Nempe quia Julii victoriæ in ipſis aulæis depictæ erant: & inter eas, fortaſſe Britannica: unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acupicti videbantur.

26. *Elephanto.*] De ebore, qui dens eſt elephanti, G. 1. 57.

27. *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini.*] Octaviani: qui quaſi alter Romulus, & alter conditor Romæ habitus eſt. Romulus autem Quirinus dictus eſt a *quiri*, quæ Sabinorum lingua haſtam ſignificat, qua ſemper inſtructus pingitur Romulus. Certum eſt agitatum fuiſſe in ſenatu, Romuli-ne, an Auguſti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum eſt, neque id contigiſſe niſi ann. U. C. 727. annis poſt edita Georgica circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos eſſe. Igitur appellatur a Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, ſed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor: qui ipſe dolo Armenios, Ventidio duce, Parthus vicerat; Indos vero, Arabes, alioſque Aſiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris perfectis attextum eſſe.

28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. 7. 399. *Torvumque repente clamat*, &c. De *Nilo* Ægyptio flumine, G. 4. 288, & Nilus victoriam ſignificat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.

29. *Navali ſurgentes, &c.*] Octavianus e roſtris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflaviſſe: auctor Servius.

30, 31. *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipſos intelligit; per montem, populos montis incolas. Sic Æ. 10. 13. *Alpes immittet apertas*: id eſt, populos Alpinos. De *Parthis*, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici poſſit viciſſe Armenios & Parthos, vide ſupra, in nota ad v. 27.

Fidentemque

dummodo vita duret mihi. Primus reportabo tibi palmas Idumæas, o Mantua: & ædificabo in campo viridi templum e marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, & tegit marginem riparum tenera arundine. In medio templo mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis purpurâ Tyriâ, impellam juxta fluvium centum currus octos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, & sylvas Molorchi, meo jussu certabit curru, & duro cæstu.

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cæstu.

NOTÆ.

12. *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume*, sive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Esau, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates: in quas triumphali pompa invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam e republica constitutis.

15. *Mincius.*] Fluvius Mantuam alluens, *Menzo*, Ecl. 7. 13.

16. *In medio, &c.*] Promittit multa in honorem Octaviani. I. *Templum.* II. *Ludos Olympicos, & Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statuis.* IV. *Sacrificia.* V. *Ludo theatrales.* VI. *Trophæa, imagines & statuas.*

17. *Victor ego, & Tyrio, &c.*] Victor poëtarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco Romano quidem, juxta quem victores purpura vestiti quadrigis invecti triumphant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant; unde supra dixit; *referam tibi, Mantua, palmas:* & intra v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ*, &c. De *Tyrio ostro*, sive purpura, G. 2. 506.

18. *Centum quadrijugos, &c.*] Vel modo poetarum, *centum* dixit pro magna multitudine: Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est, emissiones curruum e repagulis & carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli, pro sua factione, suis distincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; & veneta, sive cærulea. Igitur centum currus Virgilii missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi, cursus equestres Olympicos imitabantur, Æn. 5. 288.

Ad flumina.] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens periculum;* inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19, 20. *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos, patriis cuncta temptis, quasi vilioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia. *Olympica, Pythia, Isthmia, & Nemeæa.* I. *Olympica* instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pacta propter stabulum a triginta annorum fimo repurgatum. Victore, corona donabantur ex oleastro, vel olea. Constabant autem ludi illi, pentathlo, sive quintuplici certamine, cæstu, cursu, saltu, disco, & palæstra: durabantque quinque dies, & quarto quoque anno celebrabantur: unde spatium quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia*, fiebant in Pythio Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis: unde Apollo *Pæan* dictus est, a παίειν *ferire*, quod sagittis serpentem percussisset: indeque carmen in ipsius & cæterorum deinde Deorum laudem vocatur *hic pæan.* Coronabantur victores lauro. III. *Isthmia*, in honorem Neptuni, a Theseo Athenienſium rege instituta, in faucibus isthmi Corinthiaci. Corona dabatur e pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob eædem leonis ab eo interfecti in sylva Nemeæa, prope Cleonas, urbem Achaiæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem certamina intelligit *Olympica*; quæ ibi committebantur. *Per lucos Molorchi*, certamina *Nemeæa.* Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cæstus.*] Chirothecæ quædam species est, e corio bubulo, eoque *crudo:* quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æn. 5. 401.

Ipse

ſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
ona feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
d delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
el ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque
urpurea intexti tollant aulæa Britanni.
n foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
angaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
que hic undantem bello, magnumque fluentem
ilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
ddam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphaten,

Ego decoratus frondibus tonſæ oleæ circa *caput*, *proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, & videre mactatas victimas: vel* videre, *quomodo ſcena mutetur converſa facie: & quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis* templi *ſculpam in auro & ſolido ebore pugnam Indorum, & bella victoris Romuli: ibidemque* ſculpam *Nilum agitatum* claſſibus, *& longe fluentem: & columnas extru-*

ctas ex *ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Aſiæ expugnatas, & Armenos fugatos;*

NOTÆ.

21. *Tonſæ.*] Conciſis foliis apte compoſitæ.
22. *Ducere Pompas.*] *Pompæ*, erant imagines
rum impoſitæ ferculis; & alia quælibet lu-
rum ornamenta, quæ ad oſtentationem coram
pulo ducebantur: præcipue in *Circenſibus.*
men a πομπὴ; hoc autem a πέμπω *mitto*,
duco, tranſveho. De pompa illa Circenſi fuſe
id. Amor. 2. 2. 43. *Sed jam pompa venit:*
gnis animiſque favete, &c. *Prima locofertur*
rſis Victoria pennis, &c. Tum Neptunus,
urs, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.
24. *Vel ſcena ut, &c.*] Scena, frons eſt the-
i, ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus: quæ
ciis, velis, aliiſque ornamentis decorata, a-
res tegit atque inumbrat: σκηνὴ *umbracu-*
m, a σκιὰ *umbra*, G. 2. 381. Scena autem
fiebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis.* Verſa-
is; cum ſubito machinis quibuſdam, ut
cipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur,
amque picturæ faciem oſtendebat. Ductili
cum evolutis velis & aulæis, picturæ fa-
s interior nudabatur. Utramque exprimit
rgilius.
25. *Intexti tollant aulæa Britanni.*] Singulæ
ces egent explicatione. I. *Aulæa*: vela in-
tia peripetaſmata, dicta ſunt ab *aula* At-
i, Pergami regis ditiſſimi, qui populum Ro-
anum hæredem reliquit: primuſque invenit
rum intexere, ut Babylonii colores, ex Pli-
l. 8. 48. unde *Attalica* & *Babylonica* au-
a veſteſque memorantur. II. *Britanni*, nunc
gli & Scoti. Non ab Octaviano victi ſunt,
vult Servius, ſed a Julio Cæſare: qui ex con-
eni Galliæ bis in eorum inſulam navigavit:
abuſque victoriis re bene geſta, & acceptis
idibus, magnum ſervorum numerum, ac
edam reportavit: juxta Strabonem l. 4. Ex
igitur Julii mancipiis puto multos officiis the-
alibus addictos eſſe: de quibus, ut illo tem-
re paſſim notis, hic ſermo eſt. III. *Intexti*,
mpe quia Julii victoriæ in ipſis aulæis depi-
erant: & inter eas, fortaſſe Britannica:
unde portabant vela iidem Britanni qui in velis
acupicti videbantur.
26. *Elephanto.*] De ebore, qui dens eſt ele-
phanti, G. 1. 57.
27. *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini.*] Octaviani: qui quaſi alter Romulus, & altec conditor Romæ habitus eſt. Romulus autem Quirinus dictus eſt a *quiri*, quæ Sabinorum lingua haſtam ſignificat, qua ſemper inſtructus pingitur Romulus. Certum eſt agitatum fuiſſe in ſenatu, Romuli-ne, an Auguſti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum eſt, neque id contigiſſe niſi ann. U. C. 727. annis poſt edita Georgica circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos eſſe. Igitur appellatur a Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, ſed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor: qui ipſe dolo Armenios, Ventidio duce, Parthus vicerat; Indos vero, Arabes, aliioſque Aſiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris perfectis attextum eſſe.
28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. 7. 399. *Turvumque rependente clamat*, &c. De *Nilo* Ægyptio flumine, G. 4. 288. & Nilus victoriam ſignificat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.
29. *Navali ſurgentes, &c.*] Octavianus e roſtris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflaviſſe: auctor Servius.
30, 31. *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipſos intelligit; per montem, populos montis incolas. Sic Æ. 10. 13. *Alpes immittet apertas*: id eſt, populos Alpinos. De *Parthis*, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici poſſit viciſſe Armenios & Parthos, vide ſupra, in nota ad v. 27.

Fidentemque

& Parthos confidentes fugæ ac ſagittis retro jactis, & ſpolia bis rapta manu ex diverſis hoſtibus, & populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque ſtatuæ e marmore Pario, ſimulacra prope *animata, ſoboles Aſſaraci, & heroës familiæ deductæ a Jove: & Tros pater* Aſſaraci, *& Apollo munitor Trojæ. Invidia infelix timebit furias, & ſeverum fluvium Cocyti, & tortos ſerpentes Ixionis, & rotam immenſam, & rupem* Siſyphi *inſuperabilem. Interea ſubeamus ſylvas Dryadum, & ſaltus adiis inacceſſos; ſubeamus tua mandata, o Mæcenas, non ſane facilia. Animus meus nihil altum incipit ſine te. Eia vero amputemus pigras moras: Citharon vocat* nos *magno clamore & canes Taygeti, & Epidaurus domitrix equorum:*

Fidentemque fuga Parthum verſiſque ſagittis:
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina: Troſque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix furias amnemque ſeverum (Cocyti
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſylvas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat: en age, ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum.

NOTÆ.

32, 33. *Et duo rapta--- Biſque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diverſum hoſtem*, de Gangaridis & Britannis; *utrumque litus*; de orientali, in quo ſunt Gangaridæ; & occidentali, in quo ſunt Britanni. Sed male, ſiquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Aſiaticis Africaniſque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affecit, prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore; altera ad Alexandriam, in Africano litore. *Rapta manu.*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cætera; ſed proprio Marte, propria manu, geſtum eſſe.

34. *Parii lapides.*] Marmora candida e Paro inſula, quæ una eſt e Cycladibus in mari Ægæo.

35. *Aſſaraci proles, &c.*] Gentis Iuliæ ſeriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter: Dardanus*, Jovis filius ex Electra Atlantis filia: *Erichthonius: Tros.* Hic ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Trois filios, *Ilum & Aſſaracum. Ilus* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum. Aſſaracus* vero habuit *Capyn*, hic *Anchiſen:* Ex *Anchiſe & Venere*, *Æneas*, *Aſcanii* ſive *Iuli* pater, qui auctor fuit gentis Iuliæ.

36. *Trojæ Cynthius auctor.*] Apollo, natus in inſula *Delo*; ubi mons eſt *Cynthus*, Ecl. 6. 3. Trojæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

37. *Invidia, &c.*] Eorum ſupplicium notat, qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id uſque tempus Romæ fuerant; e veteribus Sexti Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum, &c.*] Inferorum fluvium, e Stige profluentem, a κωκύειν *gemere*, Æ. 6. 32

Ixionis angues.] Ixion Phlegyæ, Lapithar in Theſſalia regis, filius: cum ob cædem ſoc ſui Deionei inexpiabilem vagaretur, aſſumpt que in cœlum, & expiatus a Jove eſſet: nonis amore percitus, ex nube, quam ei Ju ter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. pud homines deinde cum ſuos & Junonis an res quaſi veros jactaret: fulmine dejectus ad feros, ibique tortis anguibus alligatus eſt ro cujus perpetuo circumactu torquetur.

39. *Non exuperabile ſaxum.*] Siſyphi ſupp cium ſignifica. Is filius Æoli, cum Attic latrociniis infeſtaret, occiſus eſt a Theſeo thenarum rege: cujus in gratiam finxere Gra Siſyphum apud inferos huic addictum pœn ut in montis verticem ſaxum provolvat, continuo inde gravitate ſua devolutum rev vat.

40. *Dryadum, &c.*] E. 2. 46. *Saltus.*] E 6. 56. *Mæcenas.*] In argumento Georg.

43, 44. *Vocat ingenti, &c.*] Dicit ſe voc eas in regiones, quæ abundant iis animalib quorum culturam hoc libro doctorus eſt. *Cith ron.*] Mons Bœotiæ, quæ regio a *bove* nom habuit; ut dictum eſt Æ. 6. 65. & a Juven S. 10. 50. *Vervecum patria* nominatur. *Tay tus.*] Mons in Laconia prope Spartam; ve tu inſignis, atque adeo canibus. *Epidaur* Urbs multiplex hujus nominis; hæc in Pe ponneſo eſt, in Argia regione, ad orientale tus, ubi colebatur Æſculapius: Et tota Ar ferax equorum fuit: unde laudantur eo nom Mycenæ, urbs ejuſdem rationis, v. 121. *patriam Epirum referat, forteſque Mycenas.*

vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
lox tamen ardentes accingar dicere pugnas
ſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
ithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
ſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos;
orpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
orma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
crurum tenus a mento palearia pendent.
um longo nullus lateri modus: omnia magna:
s etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
ec mihi diſpliceat maculis inſignis & albo:
ut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
faciem tauro propior: quæque ardua tota,
gradiens ima verrit veſtigia cauda.
tas Lucinam juſtoſque pati Hymenæos
eſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
æra nec fœturæ habilis; nec fortis aratris.
terea, ſuperat gregibus dum læta juventus,
lve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
que aliam ex alia generando ſuffice prolem.
ptima quæque dies miſeris mortalibus ævi
ma fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus:
labor, & duræ rapit inclementia mortis.
mper erunt, quarum mutari corpora malis.

& vox reboat multiplicata repercuſſu ſylvarum. Paulo poſt tamen aggrediar celebrare animoſa bella Octaviani: & fama propagare nomen ejus per tot annos, quot annis Octavianus diſtat a primo ortu Tithoni. Sive aliquis alit equos, admirans præmia victoriæ Olympiacæ; ſive aliquis alit robuſtos boves ad arationem: eligat præſertim corpora matrum. Optima eſt figura terribilis vaccæ, cui caput eſt deforme, cui collum eſt magnum, & cui pelles pendent a mento uſque ad crura: cui præterea latus longum eſt ſine modo, & omnia magna: pes etiam, & aures hirſutæ ſub cornibus inflexis. Nec diſplicebit mihi vacca notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, & aliquando cornibus petit, & facie ſimilis tauro; & quæ tota alta eſt, & ambulans verrit veſtigia parte extremæ caudæ. Ætas ſubeundi legitimum conjugium, & labores partus, finit ante decem annos, & incipit poſt quatuor: reliqua ætas, nec apta eſt generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis: da licentiam maribus, & cito mitte pecora ad coitum, & propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque ætas vitæ prima elabitur miſeris mortalibus: morbi ſuccedunt, & mœſta ſenectus; & labor, & ſeritas duræ mortis eos rapit. Erunt ſemper aliquæ pecudes, quarum voles mutare corpora.

NOTÆ.

46. *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur ſuida, quæ ad gentis Iuliæ laudem conſcri- eſt, continetque paſſim laudes Cæſaris Octani. *Accingar.*] Suſcipiam. Tranſlatio eſt iis qui aliquid facturi veſtem altius cingunt; laciniis defluentibus impediantur.

48. *Tithoni.*] Vel Tithonus eſt ille Laomedontis aut frater, aut filius, ab Aurora dilectus, quo G. 1. 249. Vel juxta Servium & Euſtathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, dicitur quoque Titan: nempe a τιτταίνω *tendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, diſtabat ab Octaviano ille duntaxat annis; Sol tota mundi ætate, ne adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

49. *Si quis Olympiacæ, &c.*] I. PARS. *De equis & bobus.* Continetque præcepta quatuor. I. *De cognoſcenda optima forma vaccæ*, v. 51. et ſeq. v. 75. II. *De delectu admiſſariorum, deinde equorum*, v. 95. *& equarum ad admiſſuram*, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari poſſunt. III. *De cura equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De cura & inſtitutione vitulorum*, v. 157. *& equuleorum*, v. 179.

52. *Turpe caput.*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, λαᾶς ἀναιδὴς, *lapis impudens*, Iliad. 4. 521. & alibi.

56. *Maculis inſignis & albo.*] Maculis albis: ut G. 2. 191. *Pateris libamus & auro:* pro pateris aureis.

70. *Lucinam --- Hymenæos.*] Deam partus, Deoſque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra, v. 125. mariti nomen equo. *Et pecori dixere maritum.* De *Lucina*, Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus:* Vel fuit filius Liberi & Veneris, qui primus certas nuptias inſtituit; vel vir Atticus, qui raptas a latronibus virgines parentibus intactas reſtituit. Unde ejus nomen invocari ſolebat apud Græcos in feſtis nuptialibus: & nuptiæ ipſæ dicebantur *Hymenæi.*

Semper

igitur ſemper repara armentum: *& ne poſtea deſideres ea quæ amiſeris, præveni* damnum, *& ſubſtitue armento prolem novam ſingulis annis. Similiter* neceſſarius *eſt armento delectus idem equorum. Tu modo adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos ſtatuis ſeponere ad propagationem armenti, jam inde a tenera* eorum *ætate. Stativus pullus generoſi pecoris alte incedit per campos, & flexibili crure figit* gradum. *Primus audet ingredi viam, & explorare fluvios tumentes, & exponere ſeſe ponti incognito: nec timet ſtrepitus inanes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem ſubſtrictum, terga carnoſa, pectus robuſtum eminet in toros. Boni ſunt badii & glauci; color eſt peſſimus albis, & gilvis. Si autem arma aliqua longe ſonuerunt, non poteſt conſiſtere in loco: arrigit aures, & tremit membris, & volvit ſub naribus collectum calorem,* eum *coërcens. Crines denſi ſunt, & agitati recidunt in dextrum humerum.*

Semper enim refice: ac ne poſt amiſſa requiras,
Anteveni; & ſobolem armento ſortire quotannis.
Necnon & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere genti,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga;
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo: tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumq; premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina: cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, &, quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.

At ſpina dorſi duplex extenditur inter lumbos: & ungula cavat ſolido cornu terram, ſonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus fræno Pollucis Amyclæi: & tales equi bijuges Martis, & equi curules magni Achillis, quos Græci poëtæ commemorant.

NOTÆ.

70. *Semper enim refice.*] Hic *enim*, non cauſam notat, ſed effectum: *igitur, itaque.*

Ne poſt amiſſa requiras.] Ne ſero agnoſcas negligentiam tuam, ne ſero armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam annua ſubſtitutione novæ ſobolis.

81. *Luxuriatque toris animoſum, &c.*] Tori, ſunt eminentiæ muſculorum, quaſi nodoſæ ac tumentes: ut in robuſtioribus corporibus videre eſt.

82. *Spadices, glaucique, &c.*] I. Tamen conſtat *ſpadices* eſſe ex rubro nigricantes, badios, *bay brons: σπάδιξ* enim & *βίας* ſignificant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit: unde color ille Phœniceus etiam dictus eſt, a *φοῖνιξ palma.* Vide Gellium l. 2. 26. II. Docet ibidem Fronto apud Gellium, per *glaucum* equum, viridem hic ſignificari: & perinde Virgilium dicere potuiſſe, cœruleum. Quis autem eſt equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus? Haud dubie ſcrutatus hic, quem ex maculatum denſitate vocamus *Pommele ardoiſe.* Ardoſia quippe lapis eſt fiſſilis, & denſe cœruleus. III. *Albus* hic a candido diſtinguitur: nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Iſidorus *album* explicat *pallidum, blanchaſtre.* IV. *Gilvus*, Varroni *helvus*, qualis eſt melli aut lateri ſemicocto: *iſabelle lave:* Germani dicunt *Gelb.*

87. *Duplex ſpina.*] Ita Xenoph. lib. de Re equeſtri. Ita Varro. Non quod re duplex ſit, ſed ſpecie tantum & aſpectu: ut enim in equo macilento extat & eminet quaſi acuta ſpina dorſi ita in robuſto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam ſpinam intercurrere; idque patet ex Varronis verbis: ſit *ſpina maxime duplex; ſi minus, non extant.*

89. *Talis Amyclæi, &c.*] De *Polluce*, ejuſque fratre *Caſtore*, Æ. 6. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil inſignis fuiſſe; Caſtor, equorum domitor. Contra tamen videtur hic ſentire Virgilius. *Cyllarus* Equus Pollucis, juxta Virgilium & Propertium Caſtoris, juxta Senecam, Valerium Flaccum & Claudianum. *Amyclæi.*] *Amyclæ*, urbs in Laconia, non longe a Lacedæmone: unde Caſtor & Pollux, modo Lacedæmone, modo Amyclis nati dicuntur.

91. *Martis equi, &c.*] De *Marte*, Ecl. 9. 12. *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Pavorem, & Timorem, δεῖμον & φόβον*, idque e Heſiodo & Homero conantur probare: ſed e

Talis & ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hinc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit; &, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos ævumq; notabis
Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Cum ſpes arrectæ juvenum, exultantiaq; haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Æëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis flatuque ſequentum:
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus & quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere,

Talis ipſe quoque Saturnus velox emiſit crines e collo equino ſuperveniente uxore, & fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto. Hunc etiam include ſtabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut ſenio piger: & ſis indulgentior ſenectuti non infami. Senex inutilis eſt ad coitum, & in eo fruſtra extendit laborem ſterilem: & ſi interdum deſcenditur ad pugnam, fruſtra furit, ut aliquando magnus ignis in paleis furit ſine viribus. Ergo ſpectabis præſertim generoſitatem & ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum ſint ſoboles; quomodo unuſquiſque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides? in celeri certamine cum currus corripuerunt campum, & ruunt emiſſi e repagulis: cum ſpes juvenum excitatur, & metus pulſans fatigat corda ſubſultantia; juvenes imminent flagello intorto, & pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu: & jam demiſſi, & jam alte ſublati, videntur ire per aërem vacuum, & attolli in ventos. Nec moram faciunt, nec quieſcunt. At nubes flavi pulveris aſſurgit: equi ſiunt humidi ſpuma & halitu ſe-

quentium. Adeo amant gloriam, adeo appetunt victoriam. Erichthonius primus omnium auſus eſt componere currus & quadrigas: & poſt victoriam inſidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, inſidentes dorſo equorum,

NOTÆ.

is ipſis oſtendit Germanus, aurigas fuiſſe, non quos. *Achillis* equi, *Balius* & *Xanthus*, immortales; Zephyro patre, & Podarge Harpyia matre, geniti: Iliad. 15. 149. De *Achille*, Æ. 34.

92. *Talis & ipſe, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. 6. cum Philyram, Oceani filiam, amore inqueretur; Ope, ſive Rhea uxore ſuperveniente, in equum ſe convertit, aufugitque in montem Theſſaliæ *Pelium*. Philyra Chironem ex eo peperit; ſuperiore parte hominem, inferiore equum.

96. *Nec turpi ignoſce ſenectæ.*] Affert Servius ſententiam hujus loci ſententiam; Vel, *nec ignoſce turpi ſenectæ*: vel, *ignoſce ſenectæ non turpi*. Secunda pluribus placet, quia Ennius, Plutarchus, Auſonius, &c. laudant equi ſenectutem, jubentque mitius haberi, & præteritos laores quiete compenſari: unde hic quoque eſt, *Abde domo.*

101. *Artes, prolemque parentum.*] Id eſt, uorum parentum ſint proles: ſive, quale ſit genus, & ſeries parentum e quibus nati ſunt. *Artes.*] Studia quibus apti ſunt, bellone, an agro, &c.

105. *Haurit.*] Ita pulſat, ut e ſedibus trahere & eruere videatur: hoc enim ſignificat *haurire*, quod eſt ab ἀρύω *haurio*; & iſtud ab ἑρύω *traho*: quod enim hauritur, e profundo trahitur, vide Æ. 10. 314.

114. *Primus Erichthonius, &c.*] Æſchylus Prometheum, Cicero Minervam, Maro Erichthonium curruum inventorem facit: ſive illum Athenienſium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguipedem, qui ut pedum deformitatem tegeret, dicitur curtum fabricaſſe: ſive illum Phrygem, Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et vero Plinius, l. 7. 56. *Bigas primum junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.*

115. *Fræna Pelethronii Lapithæ.*] Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lyſias orator Amazonibus, alii aliis: Virgilius *Lapithis*, Theſſaliæ populis, de quibus

invenerunt artem *frænandi & gyrandi: & docuerunt equitem armatum insultare terræ, & glomerare superbos passus. Difficultas utraque par est: pariter magistri artis eligunt equum juvenem & ferventem animis, & viridum in curſu: non senem, etsi sæpe ille converterit in fugam hostes pulsos, & referat patriam Epirum, aut sortes Mycenas, & ducat genus ab ipsa stirpe equi Neptuni. His notatis, magis solliciti sunt circa tempus admissuræ; & adhibent omne studium ut saginent densa pinguedine eum, quem eligerunt ducem, & designaverunt admissarium armenti: & secant huic herbas vigentes, & præbent aquam copiosam, & frumenta: ne non possit sufficere jucundo labori, & ne pulli imbecilli ferant* notas *maciei paternæ. At de industria faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novum coitum, tunc auferunt* eis *cibum, & avertunt* eas *a potu: sæpe etiam agitant* eas *cursu, & fatigant æstu: cum area sonat frugibus graviter tritis, & cum paleæ vacuæ projiciuntur in ventos surgentes. Hoc faciunt ne trajectus partis genitalis sit strictior ob nimiam pinguedinem, & claudat meatus hebetes: Sed* ut pars illa *avide attrahat semen, & interius includat. Postea incipit cura patrum recedere, & cura matrum succedere, quando vagantur gravidæ expletis mensibus.*

Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumq; animis, & cursibus acrem:
Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas;
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis, instant sub tempus, & omnes
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere marirum:
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
Atq; ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondesque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt, & Sole fatigant;
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
Rursus, cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cum mensibus errant.

NOTÆ.

G. 2. 457. *Pelethronii* vero vel adjectivum est, epithetum Lapitharum, a Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem; vel nomen cujusdam Lapithæ proprium est, genitivo casu, trænorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde cæteri usi sunt ad domandum & instituendum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56. inveniſſe *frænos & strata equorum Pelethronium: pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem.* Lapithæ autem vicini Centauris.

117. *Gressus glomerare.*] Quasi colligere, reductis & replicatis anterioribus cruribus: dum posteriora tenduntur & explicantur.

118. *Æquus uterque labor.*] Par laus, atque difficultas in utraque arte: sive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; sive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120. *Quamvis ille, &c.*] Agitur hic de delectu equi admissarii, *etalon.*

121. *Epirum referat, &c.*] De *Epiro*, equorum feraci, G. 1. 59. *De equo Neptuni*, G. 1. 14. *Mycenæ*, urbs in Argia Peloponnesi regione, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124. *Denso pingui*] Densa pinguedine: duplex adjectivum, pro substantivo & adjectivo: ut G. 1. 393. *Aperta serena*, & alibi sæpe.

126. *Pubentes herbas.*] Non teneriores, aut duriores, sed succi plenas; qualis est homo adulta ætate, cum pubescit.

130. *Concubitus primos jam nota voluptas.*] Pugnant hæc verba, *primos* & *jam nota.* Nisi juxta alios intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; sed tantum de primo & novo anni cujusque redeuntis.

134. *Zephyrum.*] De vento illo occidentali, Ecl. 5. 5.

135. *Usus.*] Trajectus, via: ut Æ. 2. 453. *Limen erat cæcæque fores, & pervius usus Tectorum inter se Priami.*

Non

Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæq; tegant, & ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtron Graii vertere vocantes:
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori; armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos, aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atq; uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi:
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuerint, ipſis e torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes

Nullus patiatur eas trahere juga graviumplauſtrorum, aut viam trajicere ſaltando, aut per urere prata celeri curſu, aut innatare fluviis rapidis. Paſcantur in ſpatiis apertis ſylvarum, & juxta tumentia flumina: ubi ſit muſcus, & ripa virens herbis; & ubi antra tegant equas, *& umbra rupium incumbat. Circa ſylvas Silari, &* circa *Alburnum virentem ilicibus, eſt plurima volitans* muſca, *quæ Romanis nominatur aſilus, Græci appellantes interpretati ſunt œſtrum: aſpera & acerbe murmurans, quæ armenta tota territa fugiunt e ſylvis, aër ſonat percuſſus mugitibus, & ſylvæ, & ripa Tanagri aridi. Per hoc monſtrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem juvencæ Inachi. Expelles quoque illum* aſilum *a gravidis matribus; nam importunior ingruit media æſtate: & paſces armenta* quando *ſol recens ſurrexit, aut* quando *ſtellæ inducunt noctem. Poſt partum omnis cura transfertur in vitulos: ſtatimque imprimunt iis ſigna & nomina gentis, &* notant eos *quos velint; ſive ſeponere ad propagandum armentum, ſive ſervare dicatos ſacrificiis; ſive* quos velint *arare terram, & verſare agrum aſperum glebis ſolidis. Reliqui vituli paſcuntur inter virides herbas. Tu exerce jam tum vitulos, quos erudies ad laborem & uſum ruſticanum: & inſtitue rationem* eos *domandi: dum animi juvenum docile ſunt, dum ætas mutabilis eſt. Ac primo circunda collo laxos circulos e tenero vimine: deinde poſtquam colla* prius *libera aſſuevernt ſervituti: conjunge* duos *juvencos æquales, alligatos ipſis circulis, & coge eos ſimul incedere. Et jam tum rotæ ſine onere ſæpe trahantur* ab *iis per humum,*

NOTÆ.

164. *Eſt lucos Silari, &c.*] *Silarus*, nunc *Selo*: Italiæ fluvius in Lucania: quo Lucani a Picentinis dividuntur. *Alburnus.*] Ejus regionis mons, *Alborno*: ex quo monte fluvius oritur. Tanagrus, *Negro*, tenuis, & ideo æſtate fere areſcens. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe.*

147. *Aſilo Romanum, &c.*] Tabanus, *taon*: muſca boves agitans, veteribus Italis dicta eſt *aſilus*: Græcis οἶστρος.

153. *Inachiæ Juno, &c.*] Io, Inachi fluvii Peloponneſiaci, vel potius Argivorum regis, filia: ut lateret Junonem, a Jove in juvencam converſa eſt, & Junoni petenti dono data: ab ea tradita eſt Argo paſtori in cuſtodiam: qui cum fuiſſet a Mercurio ſopitus & occiſus, Io a Junone œſtro immiſſo agitata, in Ægyptum uſque fugit: ubi implorato Jovis auxilio priſtinam recepit formam, nupſitque regi Oſiridi, & poſt mortem ab Ægyptiis habita eſt pro Dea, ſub Iſidis nomine.

166. *Circlos.*] Syncope pro *circulos*: quemadmodum *ſeclum* & *periclum*, pro *ſeculum* & *periculum*.

168. *Aptos.*] Ligatos: ab ἅπτω *ligo*, ut fuſe oſtendimus, Ecl. 7. 13.

& illi *imprimant orbitas in ſuperficie pulveris. Poſtea axis e fago laborans ſub magno onere ſtrideat, & temo ex ære trahat rotas ſibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non ſolum herbas, & frondes edules ſalicum, & ulvam paluſtrem; ſed* etiam *frumenta e tenera ſegete. Neque vaccæ partu ſolutæ replebunt tibi* lacte *candida mulctralia, ut* erat *conſuetudo veterum: ſed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus. Si vero ſtudium magis eſt ad bella, & ad exercitus feroces; aut ſi* magis ſtudium eſt *radere curru amnem Piſæ Alpheum, & impellere currus celeres in luco Jovis; primus labor equi eſt, videre contentiones & arma pugnantium; & ferre plangorem tubarum, & tolerare gemitum rotæ tractæ, & audire in ſtabulo crepitum frænorum: præterea magis ac magis lætavi blandis laudibus magiſtri, & amare ſonitum palpati colli. Audiat autem iſta, ut primum depulſus eſt a lacte matris: & vice* frænorum *præbeat collum mollibus loris,* adhuc *debilis, imo & trementes, necdum confidens ætati. At cum quartus annus acceſſerit, tribus jam elapſis, ſtatim incipiat deſcribere gyros, &* incedere *paſſibus numeroſis* ac *ſonantibus:. & inflectat alterne commiſſuras cruram, ita ut videatur coactus; deinde laceſſat ventos curſu: & currens per campos patentes, quaſi ſolutus fræno, vix attingat pedibus ſuperficiem arenæ. Qualis eſt Aquilo, cum imminet vehemens a ſeptentrionalibus partibus,*

Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamq; paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ,
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes:
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas;
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis: ſinuetque alterna volumina crurum.
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
Qualis hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris

NOTÆ.

172. *Faginus.*] E fago, *de heſire*: Ecl. 1. 1.

175. *Veſcas.*] Edules, quæ famem excitent. G. 4. 131. *Ulva.*] Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine.

176. *Sed frumenta, &c.*] Servius aliique explicant de farragine, hoc eſt, de furfuribus triticeis, & farina hordeacea. Ego de herbis adhuc teneris, & recens ortis. Favent mihi voces, *carpes ſata*, quæ plane herbarum putationem & collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii, v. 205. *Tum demum craſſa magnum farragine corpus Creſcere jam domitis ſinito:* ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis ſemeſtribus. Virgilius itaque dicendus eſt, aut Varroni eſſe contrarius, aut farraginem domitis copioſe, indomitis ac junioribus parce tantum permittere. *Fœta.*] Vox ambigua quæ ſæpe gravidas, hic partu jam ſolutas ſignificat, Ecl. 1. 50. *Mulctralia.*] Vaſa mulgendo pecori. Ecl. 3. 30.

180, 181. *Aut Alphea, &c.*] De *Piſa*, urb an fons tantum fuerit, dubitare videtur Strab lib. 8. Regio certe fuit, & pars Elidis, ſive E leæ, in Peloponneſo: in qua *Olympia* urbs, *Alpheus* fluvius, G. 1. 59. loca ludis Olympi & Jovis templo, inſignia. Vide ſupra, v. 20.

183. *Lituoſque pati.*] *Lituus*, ſpecies incu væ buccinæ: a cujus ſimilitudine *lituus* quoq dicitur augurum baculus, quo varias cœli regi nes deſignabant.

196. *Qualis hyperboreis, &c.*] De *Scythia*, E 1. 66. De *Aquilone*, ſive *Borea*, vento ſepte trionali, Ecl. 7. 51. De *Hypoboreis* ſeu *Riphæ* Muſcoviæ montibus, G. 1. 240. Dicuntur H perborea, quia ſupra eos & ex iis flare inci Boreas. Differt *Aquilo Scythia hyemes*, id e nubes in Scythia collectas, meridiem ver propellit; eaſque *aridas*, quia non ſolvit in pluviam, utpote ſiccus & conſtringens.

Incubui

Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longiq; urgent ad litora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul æquora verrens.
Hic, vel ad Elei metas & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namq; ante domandum
Ingentes tollent animos; prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos avertere amoris:
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina [lata:
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim, uritq; videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec her- [bæ:
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſylva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſylvæq; & magnus Olympus.
Nec mos bellantes una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris:
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi

& cum diſſipat procellas Scythiæ & nimbos adhuc ſiccos: tum ſegetes altæ, & agri ſpicis fluctuantes tremiſcunt modico flatu: & cacumina ſylvarum edunt ſtrepitum: & longi fluctus impellunt ſe ad litora. Aquilo autem ruit; ſimul radens curſu campos, & ſimul mare. Talis equus, vel ſudabit & emittet ore ſpumam ſanguineam, ad metas & magna ſpatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc denique permitte, ut magnum corpus eorum, qui jam domiti ſunt, pingueſcat denſa farragine: nam ſi ſaginentur antequam domentur, efferent animum ferocem, & comprehenſi recuſabunt pati flagella flexibilia, & obtemperare duris frænis. Sed nulla cura magis corroborat eorum vires quam impedire coitum & aculeos inſani amoris: ſive boum ſive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longe, & in deſerta paſcua, poſt montem interjectum, & translatos fluvios. Vel ſervant incluſos interius ad præſepia pabulo abundantia. Nam fœmina, dum videtur, paulatim minuit vires, & exhaurit marem: nec permittit ut meminerit ſylvarum, & pabuli: illa quidem facit hoc dulcibus blanditiis: & ſæpe cogit ſuperbos amantes certare inter ſe cornibus. Fulchra juvenca paſcitur in magna ſylva: tauri vero illi viciſſim multo ardore miſcent pugnam plagis frequentibus: niger ſanguis tingit membra, & cornua impinguntur converſa vicisſim *in* adverſarium *obnitentem, magno cum gemitu, & ſylvæ & magnum cœlum remugiunt. Nec ſolent adverſarii manere in eodem ſtabulo: ſed alteruter abit victus, & procul exulat in regione incognita: multum dolens de ignominia,*

NOTÆ.

202. *Elei---campi ſpatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo G. 1. 59. & G. 3. 20. & modo, v. 181.

204. *Belgica eſſeda.*] Eſſedum, vehiculi genus, tam ad iter, quam ad bella comparatum. Eo quippe uti ſolitos fuiſſe Britannos in bellis memorat Cæſar, de bello Gall. lib. 4. Quod & vicinis quoque gentibus, ut Belgis qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuiſſe in uſu colligitur ex aliis auctoribus. De *Farragine*, v. 176.

206. *Ante domandum.*] Vide infra, v. 348.

208. *Lupatis.*] Lupatum, frænum aſperrimum, uncis armatum ferreis *lupinorum* dentium formam habentibus; unde nomen eſt.

215. *Uritque videndo.*] Dum videtur. Gerundia enim plerumque vim habent paſſivam, Ecl. 8. 71.

221. *Lavit.*] Dicitur *lavare*, & *lavere*: hic *lavit*, non eſt præteritum a *lavare*; longam enim haberet ſyllabam primam; ſed præſens a *lavere*, atque ita habet brevem.

223. *Olympus.*] Cœlum tranſlative, proprie mons in Theſſalia, de quo Ecl. 5. 56.

& vulneribus illatis a feroci victore: & de amissa quam perdidit sine ultione, & exit e regnis avorum, frequenter retorquens oculos ad stabulum. Exercet igitur suas vires omni cura, & jacet pernoctans in cubili strato sub duris saxis, comedens frondes hispidas, & juncos acutos: & experitur se, & discit furere in sua cornua obluctans trunco arboris: & impetit aërem ictibus: & proludit ad pugnam arenis sparsis. Deinde postquam robur reparatum est, & vires refectæ, mutat locum, & celeriter incurrit in hostem immemorem. Veluti fluctus, cum cœpit albescere procul in medio mari, & eminus sinuatur: ac veluti volvens se ad litus, resonat horrende inter rupes, & cadit non minor ipsa rupe: at aqua infima ebullit in vortices, & superjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris, & hominum, & ferarum, & genus piscium, pecudes, & volucres versicolores, rapiuntur in furorem & ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore leæna negligens catulos crudelior errat in campis: neque ursi turpes edunt plures cædes passim & strages in sylvis: tunc aper est crudelis, tunc tigris est pessima: heu! tunc periculose inceditur per desertos agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, si duntaxat aër advexit ad nares *notum odorem* fœminæ? *Tunc sane nec frænæ aurigarum, nec sæva flagella, nec scopuli & rupes cavæ, neque fluvii interjecti & volventes saxa abreptâ vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus irruit, & acuit dentes, & conculcat terram pedibus, & fricat costas arbore,*

Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura jacet pernox instrato saxa cubili;
Frondibus hirsutis & carice pastus acuta:
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, ubi collectum robur viresque receptæ,
Signa movet, præcepsq; oblitum fertur in hostem:
Fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit: utque volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
Vorticibus, nigramque alte subjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per sylvas: tum sævus aper, tum pessima tigris:
Heu! male tum Libyæ solis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras!
Ac neque eos jam fræna virûm, neq; verbera sæva,
Non scopuli, rupesque cavæ, atq; objecta retardant
Flumina, correptos unda torquentia montes.
Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,

NOTÆ.

228. *Regnis avitis.*] Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur: sic Ecl. 1. *Mea regna videns mirabor aristas.*

230. *Jacet pernox.*] Servius tamen, & juxta omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem Pierius, legunt *pernix*: & explicant, *perseverans*, a pernitendo. At *pernix* nusquam habet hanc significationem, & ubique celeritatem notat: ut supra, v 93. *Pernix Saturnus*, & Æn. 4. 180. *Pedibus celerem & pernicibus aliis.* Celeritas autem, huic tauro, mœrenti ac fesso, non convenit: legatur itaque *pernox*, cum utroque Scaligero.

231. *Carice.*] Planta ex arundineo genere, Gallice non nominata: de qua Ecl. 3. 20.

236. *Signa movet.*] Metaphora a bellis hominum, qui, cum castra movent, signa terræ defixa avellunt, alioque transferunt.

241. *Subjectat.*] *Superjicit*: & notavimus Ecl. 1. 46. præpositionem *sub* in compositis aliquando significare *super*.

249. *Libya.*] Africæ pars est, quæ vulgo pro Africa tota sumitur. G. 1. 241.

251. *Odor attulit auras.*] Commutatio: id est, aura, sive aër impulsus attulit odorem.

255 *Sabellicus sus.*] Vel aper, vel sus domesticus, e Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicina, Æ. 7. 665.

Atque

Atque hinc atq; illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid Lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſq; ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant:
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos & depreſſas convalles
Diffugiunt: non, Eure, tuos, neq; Solis ad ortus,

& ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid facit juvenis, cujus in oſſibus durus amor excitat ignem? ſcilicet vigilans per obſcuram noctem trajicit natatu fretum agitatum ſubita tempeſtate: ſuper ejus caput magna portæ cœli tonat, & mare impactum rupibus ſonat: nec miſeri parentes poſſunt eum impedire, nec ipſa inſuper amica peritura crudeli morte. Quid, lynces maculoſæ Bacchi, & genus acre luporum & canum: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis eſt tamen præ cæteris furor equarum. Et vero Venus ipſa immiſit illis hunc furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & trans rapidum Aſcanium: tranſcendunt montes, & trajiciunt fluvios: ſtatimque, poſtquam ignis exarſit in medullis avidis, præſertim vere (quia vere calor redit in oſſa) illæ omnes ſtant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aërem: & ſæpe ſine ullo concubitu, gravidæ vento, quod *mirum* eſt *dictu, currunt per ſaxa, & rupes, & valles humiles: non ad* ortum *tuum, o Eure; neque ad ortum Solis,*

NOTÆ.

258. *Quid juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Aſiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris ſacerdotem, e Seſto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Helleſponti, inter utrumque oppidum interjectas; ſed aliquando viribus deſtitutus, ac tempeſtate oppreſſus interiit. Cadaver cum eſſet ad litus Thraciæ delatum, Hero doloris impatientia ex ipſa arce in mare ſe præcipitem abjecit. De *Seſto, Abydo, & Helleſponto*, G. 1. 207.

261. *Porta cœli.*] Eſt juxta Manutium aër nubibus plenus: juxta alios, oriens, quia inde Solis incipit motus: juxta alios ipſa nubes, ex qua portæ inſtar biſcente, fulmen erumpit. Juxta Cerdanum optime, regia, ſive templum Jovis. Nam Jupiter a poëtis quaſi e templo fulminare fingitur. Lucret. l. 1. 1096. *Cœli tonitralia templa.* Silius l. 1. 136. *Tonat alti regia cœli.*

264. *Lyncei.*] Species luporum cervariorum, de quibus Ecl. 8. 3. Has, ut & tigres, currui Bacchus alligavit.

267. *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus Siſyphi filius, e Potnia Bœotiæ vico; cum equas ſuas quo eſſent velociores, a coitu cohiberet; Venus indignata tantum iis furorem immiſit, ut dominum laniarint.

169. *Gargara----Aſcanium.*] *Gargara*, pars Idæ montis, & oppidum in Troade. *Aſcanius* Bithyniæ fluvius in Aſia. Hic pro quolibet monte & fluvio.

273. *Ore omnes verſæ, &c.*] Equas in Luſitania circa Olyſſiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Juſtinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ & Luſitaniæ. Virgilius, duce Ariſtotele, ex illo conceptu non verum fœtum, ſed lentum virus ſtillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore: *ἵππος* enim *equus*, & *μανία furor*. Eſt etiam *hippomanes*, caruncula, quæ fronti puili adnaſcitur: utrumque venenatum creditur.

277. *Non, Eure, tuos, &c. in Boream, &c.*] Alii ſic interpretantur: Non ad Eurum, ſed ad Boream, &c. Ego ſic: Non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia ſcriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut & ipſe Virgilius; *Ore omnes verſæ in Zephyrum.* De *Zephyro*, vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Borea*, ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Auſtro*, meridionali, Ecl. 2. 58 De *Euro*, orientali, G. 1. 371. *Caurus*, ſive *Corus*, ſpirat inter ſeptentrionem & occaſum.

neque *ad Boream & Caurum*; *neque ad eam partem, unde oritur Auſter nigerrimus, &* unde *contriſtat aërem pluvia tempeſtate. Poſt hunc denique* conceptum *diſtillat e partibus genitalibus viſcoſus liquor, quem paſtores apto nomine vocant hippomanes, quod ſæpe malæ novercæ collegerunt, addideruntque* huic *herbas, & verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa ſingula, correpti amore. Hoc ſufficit armentis. Supereſt ſecunda pars laboris,* nempe *tractare greges lanigeros, & capellas hirſutas: hoc difficile* eſt; *hinc ſperate gloriam, o ruſtici laborioſi. Nec dubito animo, quam ſit difficile ſuperare ſermonis* dignitate *iſta argumenta, & addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor ſuavis rapit me per altiſſimas ſolitudines Parnaſſi: placet ire per* ea *culmina, per quæ nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione* ad *Caſtaliam* undam. *Nunc, o veneranda Pales, nunc canendum eſt magna voce. Principio, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus ſtabulis, donec æſtas frondoſa paulatim redit: &* ut colonus *tegat duram terram multa palea, & manipulis filicum, ſub* ipſis ovibus; *ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus, tenerum, & importet ſcabiem ac turpes podagras. Poſtea diſcedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos virides, & det aquam recens* hauſtam; *& ut ſtabula* tuta *a ventis, objiciantur Soli hyemali, verſa ad meridiem: cum frigidus Aquarius jam demum occidit, & aquam emittit ſub extremum annum.*

In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas:
Hic labor; hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.
Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas:
Et multa duram ſtipula filicumque maniplis
Sternere ſubter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpeſque podagras.
Poſt, hinc digreſſus, jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluvios præbere recentes;
Et ſtabula a ventis hyberno opponere Soli
Ad medium converſa diem: cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

NOTÆ.

297. *Pluvio frigore.*] Auſter non eſt frigidus, ſed calidus atque humidus: unde *frigus* hic pro pluvia tempeſtate uſurpatur: ut *hyems* ſæpe, pro æſtiva etiam tempeſtate. G. 1. 321. *Ferret hyems culmumque levem paleaſque volantes.*

280. *Hippomanes.*] Supra, v. 273.

286. *Hoc ſatis armentis: ſuperat, &c.*] II. PARS. *De cultu ovium & caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyberna utriuſque gregis curatione*, v. 295. II. *De æſtiva utriuſque cura, & meridiana ac ſerotina paſtione*, v. 322. III. *De lanificio*, v. 384. IV. *De lactis proventu*, v. 394.

291. *Parnaſſi.*] De eo monte Phocidis, Ecl. 6. 29. Cujus in radicibus *Caſtalia* eſt, ſive fons Caſtalius, Muſis ſacer. De *Pale*, Dea pabuli, ſupra, v. 1.

297. *Filicumque maniplis.*] Filix, *fougere*, nota herba.

301. *Arbuta.*] Sunt proprie fructus arbuti: hic ſumuntur pro ipſa arbuto, *Arboiſier*: quæ arbor inter caprarum pabula numeratur a Colum. l. 7. *Ea ſunt arbutus, cytiſus agreſtis*, &c. Vide Ecl. 3. 82.

303. *Olim.*] Vulgo tempus ſignificat præteritum, aut futurum: aliquando præſens, aut indefinitum: ut hic, & Æn. 5. 125. *Quod tumidis ſubmerſum tunditur olim fluctibus.* Et alibi. Tunc autem ſignificat, *aliquando, ſæpe denique*, &c.

304. *Extremoque irrorat Aquarius anno.*] Annum exprimit eum, qui a Martio menſe numerari incipit; & ſic deſinit in Januarium & Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario menſe. *Aquarius*, dicitur Ganymedes Trois filius, quem Jupiter, Aquila tranſvectum in cœlum, ſuis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis ſitu: de eo, Æ. 5. 252.

Hæ quoque non cura nobis leviore tuendæ,
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis:
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Lacta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes;
Uſum in caſtrorum & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſq; rubos & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero, Zephyris cum læta vocantibus æſtas,
In ſaltus utrumq; gregem atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:

Hæ quoque capræ non colendæ ſunt a nobis minori ſtudio, nec minor erit utilitas ex iis: etſi Mileſia vellera ovium, *imbuta Tyria purpura, magno pretio vendantur. E capris ſoboles frequentior eſt, & largior abundantia lactis. Quanto magis mulctrale ſpumaverit, uberibus exhauſtis; tanto copioſius lac fluet ex uberibus preſſis. Interea paſtores etiam ſecant barbas, & pilos canos, & ſetas longas hircorum Libycorum, ad uſus bellorum, & ad veſtes pauperum nautarum.* Capræ *autem comedunt arbores & cacumina Lycæi, & rubos ſpinoſos, & dumos qui amant* loca *edita: & ipſæ meminerunt redire in ſtabula, & eo deducunt ſuos fœtus; & vix tranſiliunt limen, uberibus onuſtis* lacte. *Itaque omni cura defendes* ipſas *a frigore & ventis nivalibus; quo minus ipſæ provident mortali indigentiæ: portabiſque libens cibos & pabula e virgis: nec claudes* ipſis *fœnile per totam hyemem. At vero cum grata æſtas* imminebit, *Zephyro incitante;* tum *induces utrumque pecus* ovium & caprarum *in ſaltus & in paſcua: ſub primum ortum Luciferi* fac ut *paſcantur campos ſubfrigidos: dum mane novum* eſt; *dum herbæ candidæ ſunt, ros in teneris herbis jucundiſſimus eſt pecudibus. Deinde cum quarta diei hora induxerit ſitim, & cicadæ querulæ fatigabunt ſtridore ſuo arbores: jube ut greges circa puteos, aut circa profunda ſtagna aquam bibant currentem canalibus* factis *ex ilice. At ſub medium diem,* jube *eos quærant opacam vallem:*

NOTÆ.

306. *Mileſia, &c.*] Miletus, urbs in finibus Joniæ & Cariæ: lanarum proventu celebrata. De *Tyro & purpura*, G. 2. 506.

311, 312. *Incanaque menta Cinyphii, &c.*] *Incana* affirmat, augetque: ut Æ. 6. 809. *Incanaque menta regis Romani*, Numæ, qui annos 80 natus deceſſit. *Tondent.*] Priſcianus ſumit paſſive pro *tondentur*; & *hirci*, accipit in nominativo: commodius tamen active legetur; *& hirci*, in genitivo; ſuppreſſo nominativo, *paſtores. Cinyphii.*] Africani. Cinyps eſt Ptolemæo Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi hirci ſunt villoſiſſimi.

313. *Uſum in caſtrorum, &c.*] Ex hircorum pilis cilicia texuntur: vel ad nautarum militumque veſtes, ſaccos, funes; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facile ignis bellicis machinis impactus adhæreſcat. Ita Varro, Philo, &c. De *Lycæo*, monte Arcadiæ, E. 10. 15.

321. *Fœnilia.*] Loca in quibus fœnum includitur, non ſunt claudenda: id eſt, ex iis ſemper educendum eſt fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Lucifero*, ſtella Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarta ſitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt ab ortu Solis ad occaſum; & noctem quamlibet duodecim in partes. Quo ſenſu meridies *ſexta* hora eſt; *quarta* nonæ noſtræ reſpondet. De *cicadis*, *cigalles*, Ecl. 2. 13. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.*] Ex ilice factis, *Ilex* arbor glandifera, *yenſe.*

Sicubi

ſi alicubi magna quercus Jovis antiqua firmitate porrigit ingentes ramos; aut ſi alicubi obſcura multis ilicibus ſylva explicat ſacram umbram. Poſtea jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum, & iterum ducant* illos *paſtum, ſub occaſum Solis: cum Veſper frigidus mitigat* calorem *aëris, & cum Luna humida reparat arbores, & cum litora perſtrepunt* voce *halcyonis, & ſpinæ* cantu *acanthidis. Cur dicam verſu paſtores Numidiæ, cur paſcua, & pagos conſtantes paucis æſis? Sæpe grex paſcitur noctu diuque, & per totum ſpatium menſis; inciditque per longas ſolitudines, ſine ullis ſtabulis: tanta eſt vaſtitas camporum. Paſtor Numida trahit ſecum omnia, & domum, & larem, & arma, & canem Amyclæum, & pharetram Cretenſem. Non aliter ac ſortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam ſub graviori onere, & obſtat hoſti caſtris ordine diſpoſitis, antequam expectetur. At non* ſic fit, *ubi ſunt Scythiæ gentes, Maotica palus, & Danubius turbidus volvens flavas arenas;*

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum: cum frigidus aera Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida Luna,
Litoraque halcyonem reſonant, & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemq; & totum ex ordine menſe
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. Omnia ſecum
Armentarius Afer agit; tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque
pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non; qua Scythiæ gentes, Mœoticaque unda
Turbidus, & torquens flaventes Iſter arenas:

NOTÆ.

332. *Jovis quercus, &c.*] Quomodo ſacra ſit Jovi, Ecl. 7. 13. Monet Servius non eſſe mentem Virgilii, ut greges in ſacros lucos deducantur, quod nefas erat; ſed hic *quercum Jovis*, & *ſacram umbram*, generalia eſſe, non ſpecialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, & omne nemus Dianæ ſacratum eſt.

336. *Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. De *halcyone*, ave, ejuſque fabula, G. 1. 399. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis *chardonneret*.

339. *Libyæ.*] Libya generatim Africam ſignificat, G. 1. 241. Tamen hi paſtorum mores præcipue pertinent ad eam Africæ partem litoralem, quæ *Numidia* vocata eſt: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, a νομὴ *paſcuum*; quia paſtioni pecorum addicti.

340. *Mapalia.*] Salluſtius. *Ædificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant: oblonga, incurvis lateribus tecta: quaſi navium carinæ ſunt.* Ab his non fere differunt *magalia*, de quibus Æn. 1. 425. *Miratur molem Æneas, magalia quondam*: niſi quod hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344, 345. *Laremque---Amyclæumque canem, &c.*] De *Laribus* & *Penatibus*, Æn. 2. 717. *Amyclæ*, urbs Laconiæ, celebris canum genere & venatu, de qua ſupra, v. 89. *Creſſa*, e Creta, inſula Mediterranei maris, cujus incolæ ſagittandi induſtria memorabiles.

347. *Injuſto ſub faſce.*] Qui plus æquo gravis eſt. Sexaginta fuiſſe librarum a Vegetio memoratur. Quarum autem eſſet rerum, patet ex Cicer. Tuſcul. l. 2. 37. *Quis labor, quantus agminis? ferre plus dimidiati menſis cibaria, ferre ſi quid ad uſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, in onere noſtri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus.*

348. *Hoſti Ante expectatum, &c.*] Vulgo referunt *hoſti* ad *ſtat*; hoc ſenſu; *ſtat hoſti, ſtat hoſti.* Iidemque *ante expectatum*, vertunt *antequam expectetur*; ut ſupra, v. 206. *ante domandum*, pro *antequam dometur*. Quo exemplo dixit Silius, imitator Virgilii, l. 2. v. 3. *Dabitur tibi copia noſtri, ante expectatum.* Habent tamen exemplaria nonnulla *hoſtem*, non *hoſti:* atque ita legit Vegetius, l. 1. de re mil. & interpretatur, *ante hoſtem expectatum*, id eſt *ſperatum, optatum:* ut animoſam Romanorum audaciam notet.

349. *Scythiæ gentes, &c.*] De iis, Ecl. 1. 6. *Mœotica unda.*] Palus Mœotis, *mar* Bianco ultra pontum Euxinum, a quo per Cimmerium Boſporum diſtinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet ſyllabam brevem apud Ovid. Triſt. 3. 12. 2. *Longior annis tiquis viſa Mœotis hyems. Iſter.*] Danubius, de quo G. 2. 497.

aque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
c clauſa tenent ſtabulis armenta: neque ullæ
herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
d jacet aggeribus niveis informis, & alto
rra gelu late, ſeptemque aſſurgit in ulnas. 355
mper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
m Sol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
c cum invectus equis altum petit æthera; nec cum
æcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
ncreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ:
ndaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes, 361
ppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris:
raque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
dutæ, cæduntque ſecuribus humida vina,
totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ, 365
riaque impexis induruit horrida barbis.
erea toto non ſecius aëre ningit:
ereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
rpora magna boum: confertoque agmine cervi
rpent mole nova, & ſummis vix cornibus extant.
os non immiſſis canibus, non caſſibus ullis, 371
niceæve agitant pavidos formidine pennæ:
d fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
mminus obtruncant ferro, graviterq; rudentes
dunt, & magno læti clamore reportant. 375
ſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta

& ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium ſeptentrionem. Illic continent pecora clauſa in ſtabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: ſed terra jacet late deformata cumulis nivium, & alta glacie, & tumeſcit ad uſque ſeptem cubitos. Semper eſt *hyems, ſemper Cauri proſtantes frigus. Præterea nunquam Sol diſſipat umbras pallidas: nec quando conſcendens currum aſcendit in altum cœlum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Cruſtæ ſubitæ conſtringuntur in currenti fluvio: & unda nunc portat dorſo ferratas rotas; illa* quidem *ante excipiens latas naves; nunc* excipiens *plauſtra.* Vaſa *ærea paſſim franguntur, & veſtes indutæ congelantur; &* homines *rumpunt ſecuribus vina* prius *liquida, & totæ lacunæ convertunt* ſe *in duram glaciem, & gutta horrida dureſcit in barbis impexis. Interim non ſegnius nix cadit per totum aërem: moriuntur pecora: magna boum corpora ſtant circumdata nivibus: & cervi preſſo agmine torpent* ſub *novo onere, & vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non perſequuntur illos timidos immiſſis canibus, aut ullis la-*
is, aut formidine pennarum rubrarum, ſed comiſus feriunt ferro eos, *dum propellunt pectore oſtum cumulum* nivis, *& occidunt* eos *alte rudentes, & læti referunt magno clamore.* Scythæ *ſecure & quiete vivunt in excavatis ſpeluncis,*

NOTÆ.

351. *Redit medium Rhodope, &c.*] Mons ille raciæ, in orientem extenditur, ibique con-gitur cum Hæmo; tum inde abſcedens, ptentrionem verſus quaſi regreditur. De *axe*, polo ſeptentrionali. G. 1. 240.

355. *Septem --- in ulnas.*] *Ulna*, a Græco ν, eſt proprie *cubitus*; ſive ſpatium a flexu ti ad medii digiti partem extremam: atque hic ſumitur. Latius etiam interdum ſumi-, pro ſpatio brachii utriuſque extenſi. No-ndum autem hunc rigorem hyemis, noctiſque petuitatem, non convenire proprie Scythiæ Mœoticæ regioni; ſed iis tantum partibus, æ ad polum accedunt propius, ſub quo pro-nt Geographi annum die unica, unica item te conſtare, utraque ſemeſtri. Igitur hyper-lica eſt hæc deſcriptio, & *nullæ frondes, nullæ rbæ*, ſunt *raræ frondes & herbæ. Cauri*, vent er ſeptentrionem & occaſum ſpirantes.

359. *Rubro æquore.*] Non mari orientali, quod vulgo rubrum dicitur, & Erythræum; ſed occidentali, quod a colore decedentis ſolis rubeſcere videtur.

365. *Vertere lacunæ.*] Foſſæ, in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *Vertere*: verſæ ſunt, verterunt ſe: ut alibi paſſim.

366. *Stiria.*] Gutta, diminutivum eſt *ſtilla.*

367. *Non ſecius.*] Non ſegnius, G. 2. 277.

372. *Puniceæ formidine pennæ.*] *Formido*, linea, aut funi ulus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo*, ſplendide rubente, Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.*] Hanc vocem tribuit hic *cervis*, Æ. 7. 16. *Leonibus*, Æ. 8. 284. *Cæco ſemiſero.* Perſius, Sat. 3. 9. *Aſino:* ſed Perſius primam producit, quam corripit Virgilius: *Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.*

Otia

ſub profunda terra: & inferunt focis, injiciuntque flammis quercus accumulatas & ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo, & imitantur vini potum fermento & baccis acidis. Sic genus hominum indocile, ſuppoſitum Boreali ſeptentrioni perflatur Riphæo vento: & tegitur circa *corpora fulvis villis animalium. Si ſtudes lanæ: primo ſint procul ſylvæ ſpinoſæ, & lappæ, & tribuli: fuge pabula* nimis *pinguia, & ſtatim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etſi ipſe ſit candidus, cui lingua ſolum nigra eſt ſub humido palato, ne denigret maculis fuſcis vellera fœtuum: & elige alium in campo pleno* ovium. *Sic Pan Deus Arcadiæ, ſi fas eſt credere, decepit te, o Luna, captam dono niveæ lanæ: invitans te in altam ſylvam: nec tu aſpernata* es *invitantem. At qui ſtudet lacti, ille manu inferet in præſepia cytiſum, & copioſas lotos, & ſalſas herbas: inde magis appetunt potum, & magis implent mammas, & relinquunt in lacte ſecretum ſaporem ſalis. Multi hœdos jam ſeptos arcent a matribus.*

Otia agunt terra: congeſtaque robora, totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ: primum aſpera ſylva,
Lappæque tribulique abſint: fuge pabula læta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum; plenoq; alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum eſt,
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequenti
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hœdos

NOTÆ.

380. *Fermento, atque acidis--ſorbis.*] Deſignat duplicem ſpeciem liquoris, qui vini defectum ſupplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento*, id eſt, fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum ſcilicet certo quodam calore medicata grana turgeſcunt & aceſcunt; qui duo ſunt effectus fermenti: quod ideo ſic appellatur, a *ferveo*, quaſi *fervimentum*: & ſic fere cereviſia fit, *la biere*. Alter liquor exprimitur e baccis fructibuſque acidioribus contuſis, qualia ſunt poma, pyra, corna, ſorba: *le cidre*, &c.

381. *Hyperboreo ſeptem, &c.*] De nomine *Hyperboreo*, ſupra v. 196. De nomine *ſeptemtrionum* variæ ſunt ſententiæ: probabilior illa, quæ Varronis eſt: ita dici a *bobus* qui *teriones* olim vocati ſunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *urſam majorem* appellamus, ruſtici antiquitus *plauſtrum majus* appellavere: ob ſeptem ſtellas, in eo maxime conſpicuas; & in plauſtri, aut junctorum boum formam diſpoſitas. Vicinumque ſignum dixerunt *Booten*: quia boves illos, ſive plauſtrum, præ ſe agere videtur.

382. *Riphæo Euro.*] De *Riphæis* montibus Moſcoviæ, valde ſeptentrionalibus, G. 1. 240. *Eurus*, ventus eſt occidentalis, iiſque montibus ingruit, qua parte vergunt ad orientem: nec enim tota illa montium compages recto dine ad polum tendit, ſed longe lateque rigitur.

385. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, teron; *tribulus*, herba e carduorum genere, Gallico nomine: de iis jam G. 1. 153.

Fuge pabula læta.] Quia ſuccus omnis ex cibo in adipem abit, non lanam.

388. *Nigra ſubeſt, &c.*] Plinius l. 8. 47. *rietum maxime ſpectantur ora: quia cujus ris ſub lingua habuere venas, ejus & lanic eſt in fœtu: variumque, ſi plures fuere.*

392. *Pan Deus, &c.*] De *Pane*, Ecl. 2. Macrobius fabulam teſtatur ſumptam e Nicandro, qui Georgicorum antiquus ſcriptor Ita narrat Probus, ut velit Pana, amore L percitum, ei mediam gregis ſui partem mun loco obtuliſſe: hanc elegiſſe oves candidiſſim atque ita deceptam fuiſſe, quod eſſet pars deterior. Aliter alii: nempe Pana ſe in a tem candidiſſimum transformaſſe, Lunam formæ candore deceptam, ac ſequentem ab xiſſe in ſylvas ac vitiaſſe.

394. *Cytiſum lotoſque.*] De *Cytiſo*, Ecl. 1. De *loto*, G. 2. 84.

Primaq

imaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
uod ſurgente die mulſere horiſque diurnis; 400
octe premunt: quod jam tenebris & ſole cadente,
b lucem exportans calathis adit oppida paſtor,
ut parco ſale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed una
eloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum 405
aſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis
octurnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
ut impacatos a tergo horrebis Iberos.
epe etiam curſu timidos agitabis onagros;
canibus leporem, canibus venabere damas. 410
epe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
atratu turbabis agens: monteſque per altos
gentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce et odoratam ſtabulis accendere cedrum,
albaneoque agitare graves nidore chelydros. 415
epe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
ipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
ut tecto aſſuetus coluber ſuccedere & umbræ,
eſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
ovit humum: cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,
ollentemque minas & ſibila colla tumentem 421
ejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte;
um medii nexus extremæque agmina caudæ

cingendo extremum os loris ferratis. Quod expreſſerunt lactis *ſub ortum diei, & per horas diei;* id *coagulant per noctem: quod* expreſſerunt *ſub noctem, & Sole occidente*; id *paſtor ferens in caniſtris circa lucem vadit in urbem: aut condiunt moderato ſale, & reſervant in hyemem. Nec tibi ultima ſit cura canum: ſed ſimul ale ſero pingui celeres canes Sparta, & fortes Moloſſos. Illis cuſtodientibus, nunquam timebis ſtabulis nocturnum latronem, aut incurſiones luporum, aut inquietos Hiſpanos a tergo* ingruentes. *Sæpe etiam perſequeris curſu pavidos onagros: urgebiſque canibus leporem, & canibus damas. Sæpe inſequens exturbabis latratu apros ejectos e cubilibus ſylveſtribus, & per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia. Diſce etiam urere in ſtabulis cedrum odoratam, & fugare galbaneo odore perniciosos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit ſub præſepibus male purgatis, & territa fugit lucem; vel colnber, peſtis infeſta bobus, ſolitus ſubire tecta atque umbracula, & infigere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides; cape fu-*

s, o paſtor: & deturba tollentem minas ac tumentem ſibilanti collo: jamque fugiens occuluit pro-nde timidum caput, cum compage media corporis, *& motus extremæ caudæ abrumpitur,*

N O T Æ.

404. *Nec tibi cura canum, &c.*] III. PARS *de cultura canum.* Præceptum unicum de ipſo-um cibo: quem, *ſerum*, ſive aquam lactis eſſe bet: idque vocat *pingue*, quia ejus uſus indu-t pinguedinem.

405. *Veloces Spartæ, &c.*] *Sparta* ſive *Lace-mon*, nobiliſſima totius Peloponneſi urbs, cu-s legiſlator Lycurgus fuit. *Moloſſia*, Epiri re-o, ſic dicta a Moloſſo, Pyrrhi Epiri regis, & ndromaches Hectoris viduæ filio. Æ. 3. 292. partani canes iis reſpondent, quos dicimus *le-rieres:* Moloſſi iis, quos dicimus *dogues.*

408. *Iberos.*] Iberi rapinis aſſueti memoran-r a Juſtino, l. 44. aliiſque ſcriptoribus: iidem nt, qui & Hiſpani; ſive id nominis habue-nt ab Ibero, *Ebre*, hujus oræ nobili flumine; ve ab Iberis Aſiæ populis, inter Colchidem Albaniam ſitis, unde commigraſſe dicuntur.

409. *Onagros.*] Sylveſtres aſinos.

414. *Diſce &, &c.*] IV. PARS, *De rebus pe-cori infeſtis:* Præcepta continet quatuor I. Eſt *De fugandis ſerpentibus, vel odorum ſuffitu, vel ſaxis, vel fuſtibus*, v. 414. II. *De ſcabiei cauſis, nempe imbre, frigore, illoto ſudore, ſpinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, & ſectione ulceris*, v. 444. III. *De febri, ejuſque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peſte, ejuſque effectis latiſſime*, v. 474.

415. *Galbaneoque, &c.*] *Galbanum*, ſuccus eſt, gummi aut turis modo expreſſus e ferula, ſive narthece: cujus nidore ſerpentes fugantur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelydrus:* ſerpentis ſpecies, de quo G. 2. 214.

417. *Vipera.*] Serpentis ſpecies; ſic dicta, quaſi *vivipara*; quia ex Ariſtotele Hiſt. anim. l. 1. 6. cum cæteræ ſerpentes ova pariant, una vipera vivum animal parit.

423. *Agmina caudæ.*] Agmen de ſerpente dicitur, quia corporis pars poſt partem ſuccedit, atque *agitur*; inſtar exercitus agminatim pro-

Solvuntur,

& extrema curvatura trahit lentas ſpiras. Eſt etiam malus ille ſerpens in ſylvis Calabriæ, contorquens dorſum ſquamoſum erecto pectore, & magnis maculis notatus ſub *longa alvo: Qui, quandiu aliqui fluvii erumpunt e fontibus; & quandiu terra humida eſt,* propter *ver udum, & Auſtros imbriferos; amat ſtagna. & degens in ripis illic avidus implet fœdam gulam piſcibus & ranis clamoſis: poſtquam aquæ exſiccatæ ſunt, & terra hiat calore, emergit in ſiccam terram, & vibrans oculos ignitos, & ſiti exaſperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat* in mentem *indulgere dulci ſomno ſub aëre, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando* ille *renovatus depoſita pelle, & juventute reſplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad Solem, & vibrat linguam triſidam. Docebo te etiam cauſas & indicia morborum. Fœda ſcabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, & hyems horrens alba glacie; vel quando ſudor hæſit,* nec *deterſus eſt* ovibus, *poſt tonſuram; & quando ſpinæ aſperæ læſerunt* earum *corpora. Propterea paſtor lavant aquis dulcibus totum gregem, & aries humido vellere demergitur in fluvium, & merſus rapitur aqua profluente:*

Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & du
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit, ripiſq; habitans hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcun
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas & ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:

NOTÆ.

cedentis. Sic tribuitur pluviæ, G. 1. 322. *Cœlo venit agmen aquarum:* quia gutta poſt guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris:* quia fluctus poſt fluctum volvitur.

425. *Eſt etiam ille, &c.*] *Cherſydrum* ſignificat, eumque deſcribit e Nicandro: nomen ejus a χέρσος *terra* & ὕδωρ *aqua*, quia in terra & aquis vivit. Ex Solino c. 8. frequentiſſima eſt cherſydris *Calabria*, extrema pars Italiæ meridiem verſus.

429. *Auſtris.*] A meridie flantibus. Ecl. 2. 58.

431. *Ingluviem.*] Sinus eſt gutturis; ſive pellis cava, qua cibus primo ingeſtus, & adhuc indigeſtus, continetur.

435. *Sub dio.*] Sub divo, *ſub Jove frigido*, inquit Horat. Od. 1. 1. 25. ſub cœlo & aëre: quia Jupiter pro aëre ſumitur: vide G. 2. 325.

436. *Dorſo.*] Vel *dorſo nemoris*, id eſt, clivo & colle nemoroſo, qui in dorſum aſſurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorſo jacuiſſe*, id eſt, reſupinum jacuiſſe.

437. *Cum poſitis novus exuviis, &c.*] Plin. l. 8. 27. *Anguis hiberno ſitu membrana cor obducta, fœniculi ſucco impedimentum illud e nit, rutiluſque vernat. Exuit autem a cap primum, &c.* Juxta alios pellem exuit, arcta petrarum foramina tranſeundo.

438. *Catulos aut ova, &c.*] *Catuli*, prop ſunt canum fœtus; tranſlative, quorumlibet nimalium. Videturque dubitare Virgilius, ſi cherſydrus, *oviparus*, an *viviparus*, quemadm dum de vipera mox diximus. Probabilius o parus eſt: & hic, *catuli*, ſignificant fœtus ex vis egreſſos.

439. *Linguis --- triſulcis.*] Ariſtoteles de pa animal. *l.* 2. 17. ſerpentum linguam agnoſ longam ac biſidam; poëtæ triſidam: ſive qu in modum cuſpidis conformata triplex beat acumen; ſive quod ita vibretur celerit ut non tantum triſida, ſed triplex etiam app reat: unde Ovid. Met. 3. 36. *Treſque mi linguæ.*

t tonſum triſti contingunt corpus amurca,
ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulfura,
æſque pices, & pingues unguine ceras,
llamq; helleboroſq; graves, nigrumq; bitumen.
n tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
m ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
cis os: alitur vitium, vivitque tegendo:
m medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
egat, & meliora Deos ſedet omnia poſcens.
in etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
m furit, atque artus depaſcitur arida febris;
uit incenſos æſtus avertere, & inter
a ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
læ quo more ſolent, acerque Gelonus,
m fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
ac concretum cum ſanguine potat equino.
am procul, aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
eris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
remamque ſequi, aut medio procumbere campo
centum, & feræ ſolum decedere nocti;
ntinuo ferro culpam compeſce, priuſquam
a per incautum ſerpant contagia vulgus.
n tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
am multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
pora corripiunt; ſed tota æſtiva repente
mque, gregemque ſimul, cunctamque ab origine
m ſciat aërias Alpes, & Norica ſi quis (gentem.

aut ungunt acerba amurca corpus tonſum, & miſcent ſpumam argenti, & ſulphur vivum, & picem Idæam, & ceram pinguem unguento, & ſcillam, & graves helleboros, & nigrum bitumen. Nulla tamen eſt opportunitas magis commoda in his malis, quam ſi quis poſſit ſecare ferro extremam oram ulceris: nam *malum creſcit & durat, dum tegitur; quandiu paſtor recuſat admovere vulneribus manum medicam & otiatur, petens a Diis ſucceſſum meliorem. Præterea, quando dolor penetrans in oſſa intima ovium furit, & febris calida abſumit corpus: prodeſt expellere calorem inflammatum, & inter extremas* ungulas *pedis aperire venam ex* qua *ſanguis exilit: quomodo ſolent* aperire *Biſaltæ, & ſævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum, &* cum *bibit lac coagulatum cum ſanguine equorum. Quam* ovem *procul videris, aut quærere ſæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius ſummas herbas, aut ultimam incedere, aut reſidere in medio campo inter paſcendum, & ſolam abire nocte* jam *provecta;* hujus *morbum coerce ſtatim ferro, antequam ſævo contagio gliſcat in turbam,* quæ ſibi *non cavet.*

n tempeſtatem ferens non ingruit tam denſus, quam frequentes ſunt pecudum morbi: neque i invadunt ſingula corpora, ſed tota æſtiva ſtatim, & fœtus, & gregem, & totam gentem ab rigine. Tum hoc *perſuaſum habebit, quiſquis nunc etiam videbit, poſt tantum tempus, Alſtellas, & Norica*

NOTÆ.

8, 449, 450, &c. *Amurca.*] Fæx olivarum, ſimentum olei. *Spuma argenti*, aliter *liyrium*, quæ materies in argenti fodinis reur. Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo explicat. *Pix Idæa*, id eſt, optima, quaſt in Ida, ſive Cretæ inſula, ſive Troadis e, duplex enim eſt. *Scilla* vel *ſquilla*, bulnus. *Helleborus* vel *helleborum*, ſive *vera, grave* dicitur, quia olim noxium habitum terribile. *Poſtea tam promiſcuum, ut pleriſtudiorum gratia, ad providenda acrius quæ entabantur, ſæpius ſumptitaverint.* Plin. . 5. Purgat, juxta eundem, vomitione, & utamento. *Bitumen* limus eſt, cujus natura a ſulphuri. *Vivaque ſulphura*; verſus daus, cujus extrema ſyllaba cum prima veronſequentis eliditur. Sic G. 2. 69. *Inſeriero ex fœtu nucis arbutus horrida.*

50. *Ima ferire pedis, &c.*] Jubet Columella l. 7. 5. *De talo, vel inter duas ungulas, ſanguinem emitti.*

461. *Biſaltæ quo more, &c.*] Mos ille tribuebatur, non *Biſaltis* duntaxat, Thraciæ vel Macedoniæ populis, neque duntaxat *Gelonis* populis Scythiæ, vel Thraciæ; ſed generatim Scythis, Sarmatis, Getis, & Maſſagetis omnibus: Ita Plinius, Claudianus, &c. *Lac.*] Vel ovium, vel equorum, cujus item apud eos uſus fuit. De *Rhodope, Getis, & Gelonis*, G. 2. 115.

472. *Tota æſtiva.*] *Æſtiva* & *hyberna*, loca ſunt ubi milites per æſtatem & hyemem degunt: idque a militibus tranſtulit ad greges, qui æſtivis noctibus non continentur in ſtabulis; ſed in paſcuis ſub dio.

474. *Tum ſciat, aërias Alpes, &c.*] V. PARS & ultima, ſive Epilogus. *Deſcriptio ſaviſſimæ peſtis*; quæ tractum omnem Alpinum vaſtaverat, regionem olim paſcuis & pecore feraciſſimam:

Caſtella

caſtella in collibus, & agros Timavi fluvii *Iapidiæ, & regna paſtorum deſerta, & ſylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira peſtilentia orta eſt corruptione aëris, & inflammata eſt toto ardore autumni, & interfecit omne genus pecudum, & omne* genus *ferarum, & vitiavit aquas, & fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat miſera membra; tum humor rabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim* medullam *omnium oſſium putrefactorum morbo. Sæpe in medio ſacrificio Deorum victima ſtans ante aram, dum infula lanea alligatur niveis cantiis, cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos prius occiderat aliquam cultro; ex ea neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa: & cultri ſuffixi vix colorantur ſanguine, & ſuperficies arenæ nigreſcit exigua ſanie. Præterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis, & exhalant dulces animas in ſtabulis plenis. Præterea rabies oritur blandis canibus: & tuſſis anhela concutit porcos ægros,* eosque *ſtrangulat tumente gutture. Equus* aſſuetus *victoriæ cadit, miſer* poſt tot nobilia *exercitia, cibique negligens: & horret a potu, & crebro percutit terram unguis: aures dejectæ* ſunt: *ſudor dubius* eſt *ibidem, ille quidem frigidus* in iis qui mox *morituri ſunt:*

Caſtella in tumulis, & Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regn
Paſtorum, & longe ſaltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex, ſed ubi ignea ven
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus;
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque in
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad ara
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægr
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herb
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede terra
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret

NOTÆ.

ac licet multo ante Virgilii tempora ſæviiſſet, illius adhuc veſtigia tum reſtabant. *Alpes*, Montes, qui Italiam a Gallia & Germania diſterminant, Ecl. 10. 47. *Norici*, Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes: nunc Bavaria, fortaſſe & Auſtria. *Timavus* fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojulienſis dicitur, *le Frioul*. Hic olim *Japides*, gens Illyrica, Straboni *Japodes*, E. 8. 6.

481. *Tabo.*] *Tabum*, diminuta vox a *tabes*: quæ liquefactio eſt, rei alicujus ſoliditatem ſolvens: vulgo ſumitur *tabum* pro corrupto ſanguine, nec multum differt a *ſanie*: hic tamen pro corruptione ſumitur. Oritur a Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio*.

482. *Simplex.*] Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficili. Citatque Servius illud e Salluſtio: *Ne ſimplici quidem morte morierentur.*

487. *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex P chalio, aliiſque conſtat, fuit latior faſcia, nea & alba: caput non quidem totum op ens, ſed tempora inſtar diadematis cinge unde vitta ſeu tænia pendebat. Hac victim ſacerdotes, vates, coronabantur. *Lanea* q dem, quia lanæ magnus in ſacris uſus fuit: de Ecl. 8. 64. Æ. 4. 459.

497. *Fancibus angit obeſis.*] Bene *angit*; q *angina* morbus eſt fauces occupans: *ſquinan Obeſis.*] Vel natura vel morbo.

498. *Infelix ſtudiorum.*] Pari forma dixit V gilius, G. 4. 491. *Victus animi.* Æ. 5. 73. *vi maturus.* Æ. 11. 73. *Lata laborum*, D Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum*, &c.

500. *Incertus Sudor.*] Vel cujus cauſa inc ta eſt, cum nulla præceſſerit fatigatio, vel tius varius, inſtabilis, qui modo oritur, do deſinit.

Pel

ellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
in in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
piritus interdum gemitu gravis : imaque longo
ia ſingultu tendunt : it naribus ater
anguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
rofuit inſerto latices infundere cornu
enæos : ea viſa ſalus morientibus una.
lox erat hoc ipſum exitio : furiiſque refecti
rdebant : ipſique ſuos jam morte ſub ægra
Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
iſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
ce autem duro fumans ſub vomere taurus
oncidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
xtremoſque ciet gemitus : it triſtis arator,
ærentem abjungens fraternâ morte juvencum,
que opere in medio defixa relinquit aratra.
on umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
ta movere animum, non qui per ſaxa volutus
rior electro campum petit amnis : at ima
lvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
terramque fluit devexo pondere cervix.
id labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
vertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
unera, non illis epulæ nocuere repoſtæ :
ondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ :
cula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
umina : nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
empore non alio dicunt regionibus illis

pellis rigeſcit, & dura ad tactum reſiſtit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progreſſu temporis *morbus incipit augeri : tum vero oculi inflammantur ; & anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu : & tendunt ima ilia longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit è naribus, & lingua ficca hæret gutturi obſtructo. Utile fuit* primo *immittere in* os *liquorem Bacchicum inſinuato cornu : hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum perniciosum erat : & vino corroborati inflammabantur furore : & jam non longe ab ægra morte lacerabant dentibus* carne *nudatis ſua membra diſcerpta. Dii, reſervate meliora piis, & illam rabiem hoſtibus! Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, & ejicit ex ore ſanguinem miſtum ſpumâ, trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit, ſolvens taurum dolentem fratris morte, & relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum ſylvarum, non jucundæ poſſunt herbæ recreare animos* taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum : at ima latera flacceſcunt, & ſtupor net oculos* eorum *immobi & cervix vergit ad terram, primente pondere. Quid prodeſt illis labor, aut opera* collata homini? *Quid* prodeſt *araſſe vomere terras difficiles? Tamen, dona Bacchi è Maſſico* monte, *non epulæ coacervata nocuerunt* illis. *Aluntur frondibus & alo herbæ communis : potus ſunt rivi puri, & amnes agitati curſu : nec cura excutiunt ſomnum ſtarem. Aiunt, nullo alio tempore deſideratas* fuiſſe *boves in illis plagis*

NOTÆ.

o. *Lenæos.*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus
æos, *torcular.* G. 2. 4.
2. *Electro.*] Electrum puriſſime fulget :
pro *ſuccino* ſumatur, *ambre, amber :* de quo
8. 54. ſive pro metallo, de quo Æ. 8. 402.
6. *Maſſicæ Bacchi.*] Vina è Maſſico, mon-
Campaniæ. De *Baccho* Ecl. 5. 30. 69.
1. *Tempore non alio,* &c.] Volunt plerique
es poſt Servium alluſum hic eſſe ad hiſto-
, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio
ntur. Sic autem à Cicerone Tuſcul. 1. 113.
ie *ſacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur.*
fabula eſt. Cum enim illam ad ſolemne &
m Junonis *ſacrificium curru vehi jus eſſet,*
morarenturque jumenta : tunc juvenes ii veſte poſitâ ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus ductus eſſet à filiis, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo : poſt, epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inventos eſſe mortuos. Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, currû invectas, ad templa proceſſiſſe. Ego ſuſpicor adhibitos currus ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quælibet ſacrificii inſtrumenta convectanda : quemadmodum Cereris ſimulacrum plauſtris quoque

caſtella in collibus, & agros Timavi fluvii *lapidiæ, & regna paſtorum deſerta, & ſylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira peſtilentia orta eſt corruptione aëris, & inflammata eſt toto ardore autumni, & interfecit omne genus pecudum, & omne* genus *ferarum, & vitiavit aquas, & fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat miſera membra; tum humor rabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim* medullam *omnium oſſium putrefactorum morbo. Sæpe in medio ſacrificio Deorum victima ſtans ante aram, dum infula lanea alligatur viveis tantiis, cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos prius occiderat aliquam cultro; ex ea neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa: & cultri ſuffixi vix colorantur ſanguine, & ſuperficies arena nigreſcit exigua ſanie. Præterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis, & exhalant dulces animas in ſtabulis plenis. Præterea rabies oritur blandis canibus: & tuſſis anhela concutit porcos ægros,* eoſque *ſtrangulat tumente gutture. Equus* aſſuetus *victoriæ cadit, miſer* poſt tot nobilia *exercitia, cibique negligens: & abhorret a potu, & crebro percutit terram unguis: aures dejectæ* ſunt: *ſudor dubius* eſt *ibidem, & ille quidem frigidus* in iis qui mox *morituri ſunt:*

Caſtella in tumulis, & lapidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex, ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus;
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret

NOTÆ.

ac licet multo ante Virgilii tempora ſæviiſſet, illius adhuc veſtigia tum reſtabant. *Alpes*, Montes, qui Italiam a Gallia & Germania diſterminant, Ecl. 10. 47. *Norici*, Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes: nunc Bavaria, fortaſſe & Auſtria. *Timavus* fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojulienſis dicitur, *le Frioul*. Hic olim *Japides*, gens Illyrica, Straboni *Japodes*, E. 8. 6.

481. *Tabo.*] *Tabum*, diminuta vox a *tabes*: quæ liquefactio eſt, rei alicujus ſoliditatem ſolvens: vulgo ſumitur *tabum* pro corrupto ſanguine, nec multum differt a *ſanie*: hic tamen pro corruptione ſumitur. Oritur a Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio*.

482. *Simplex.*] Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficili. Citatque Servius illud e Salluſtio: *Ne ſimplici quidem morte morierentur.*

487. *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex Paſchalio, aliiſque conſtat, fuit latior faſcia, lanea & alba: caput non quidem totum operiens, ſed tempora inſtar diadematis cingens: unde vitta ſeu tænia pendebat. Hac victimæ, ſacerdotes, vates, coronabantur. *Lanea* quidem, quia lanæ magnus in ſacris uſus fuit: vide Ecl. 8. 64. Æ. 4. 459.

497. *Faucibus angit obeſis.*] Bene *angit*; quia *anginæ* morbus eſt fauces occupans: *ſquinancie. Obeſis.*] Vel natura vel morbo.

498. *Infelix ſtudiorum.*] Pari forma dixit Virgilius, G. 4. 491. *Victus animi.* Æ. 5. 73. Æ. *vi maturus.* Æ. 11. 73. *Læta laborum*, Dido. Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum*, &c.

500. *Incertus Sudor.*] Vel cujus cauſa incerta eſt, cum nulla præceſſerit fatigatio, vel potius varius, inſtabilis, qui modo oritur, modo deſinit.

Pelli

Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis : imaque longo
Ilia ſingultu tendunt : it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos : ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio : furiiſque refecti
Ardebant : ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus : it triſtis arator,
Mœrentem abjungens fraternâ morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis : at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ :
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ :
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina : nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis

pellis rigeſcit, & dura ad tactum reſiſtit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progreſſu temporis *morbus incipit augeri : tum vero oculi inflammantur ; & anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu : & tendunt imæ ilia longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit è naribus, & lingua ſicca hæret gutturi obſtructo. Utile fuit* primo *immittere in* os *liquorem Bacchicum inſinuato cornu : hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum perniciosum erat : & vino corroborati inflammabantur furore : & jam non longe ab ægra morte lacerabant dentibus* carne *nudatis ſua membra diſcerpta. Dii, reſervate meliora piis, & illam rabiem hoſtibus ! Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, & ejicit ex ore ſanguinem miſtum ſpumâ, trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit, ſolvens taurum dolentem fratris morte, & relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum ſylvarum, non jucundæ poſſunt herbæ recreare animos* taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum : at ima latera flacceſcunt, & ſtupor - net oculos* eorum *immobi & cervix vergit ad terram, primente pondere. Quid prosunt* illis *labor, aut opera* collata homini? *Quid* prodeſt *araſſe vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi è Maſſico* monte, *non epulæ coacervata nocuerunt* illis. *Aluntur frondibus & pabulo herbæ communis : potus ſunt rivi puri, & amnes agitati curſu : nec cura excutiunt ſomnum ſalutarem. Aiunt, nullo alio tempore deſideratas* fuiſſe *boves in illis plagis*

NOTÆ.

510. *Lenæos.*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus à Ληνὸς, *torcular*. G. 2. 4.

522. *Electro.*] Electrum puriſſime fulget : ſive pro *ſuccino* ſumatur, *ambre, amber :* de quo Ecl. 8. 54. ſive pro metallo, de quo Æ. 8. 402.

526. *Maſſicæ Bacchi.*] Vina è Maſſico, monte Campaniæ. De *Baccho* Ecl. 5. 30. 69.

531. *Tempore non alio*, &c.] Volunt plerique omnes poſt Servium alluſum hic eſſe ad hiſtoriam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem à Cicerone Tuſcul. 1. 113. *Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur. Nota fabula eſt. Cum enim illam ad ſolemne & feſtum* Junonis *ſacrificium curru vehi jus eſſet, morarenturque jumenta : tunc juvenes ii veſte poſitâ ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus ductus eſſet à filiis, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo : poſt, epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inventos eſſe mortuos.* Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, currû invectas, ad templa proceſſiſſe. Ego ſuſpicor adhibitos currus ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quælibet ſacrificii inſtrumenta convectanda : quemadmodum Cereris ſimulacrum plauſtris quoque

ad ſacra Junonis: & currus tractos fuiſſe *ad alta templa* ab *uris inæqualibus. Itaque* agricolæ *difficile proſcindunt terram raſtris, & ipſis unguibus defodiunt ſemina, & obnixo collo trahunt per altos montes plauſtra ſtridentia. Lupus non meditatur inſidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: aſperior cura ſubigit illum: timidi damæ & fugaces cervi jam vagantur, & inter canes & circa domos. Jam in ultimo litore fluctus lavat progeniem vaſti maris, & omne genus piſcium, veluti corpora naufraga, & vituli* marini *præter ſolitum fugiunt in fluvios. Moritur quoque vipera fruſtrà tecta cavis latibulis, & hydri conterriti ſquamis arrectis. Aër eſt perniciosus ipſis avibus, & illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Præterea nec jam prodeſt mutare pabula: & medicinæ adhibitæ noxiæ ſunt. Receſſere* medicinæ *principes, Chiron* filius *Philyræ, & Melampus* filius *Amythaonis.*

Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibus infodiunt fruges, monteſq; per altos
Contentâ cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem, & genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites altâ vitam ſub nube relinquunt.
Præterea, nec jam mutari pabula refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.

NOTÆ.

vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis ſacra lente admodum & graviter ſolita circumferri, notum eſt ex Horatio, Sat. 1. 3. 10. *Perſæpe velut qui Junonis ſacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco eſt, Ἡραῖον βαδίζειν, *Junonio greſſu incedere.* De *Junone*, Æ. 1. 19.

532. *Uris imparibus.*] Cum boves manſueti deeſſent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli difforme eſt. De *uris*, ſive bobus ſylveſtribus, G. 2. 374.

533. *Donaria*] Aliquando *dona* ſignificant: hic *templa*, ſive loca in quibus dona ſervantur. Apuleius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquam opulentum.*

534. *Raſtris.*] De iis, G. 1. 160. *Plauſtra.*] De iis, G. 1. 163.

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ peſtilentiæ metu, ad flumina præter conſuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini, quos vocant phocas, ſpirant ac dormiunt in terra: item teſtudines.* Quare vitæ ſunt ancipitis, & in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terreſtrium ſola, intra ſe parit ova unius coloris, & mollia, ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit, viginti fere numero. Itaque cæteræ, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occiſa parente.* Ita fere Ariſtoteles, Nicander, Plutarchus, *&c.* Propterea quæ Romæ parricidæ ſubmergebantur inſuti culeo cum vipera, cane, gallo, & ſimia. Ælianus tamen, & alii, ſupereſſe partui ſuo viperam tradunt: idque verius eſſe nunc fere conſtat.

Hydri.] Plinius l. 28. 4. *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua vivit: hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno.* Ab ὕδωρ, *aqua.*

550. *Phillyrides Chiron,* &c.] Id eſt, præſtantiſſimi medici, quales olim fuere *Chiron* & *Melampus. Chiron* fuit Centaurus, Saturni & Philyræ filius, ut diximus ſupra, v. 92. Qui cum creviſſet, abiit in ſylvas, ibique herbarum viribus cognitis ſapientiſſimus evaſit medicus: i Peleo, Nerei genero; & Thetide, Pelei uxore, ad inſtituendum Achillem electus. Denique cum eſſet graviter vulneratus fortuito caſu Herculeæ ſagittæ, Lernæo ſanguine infectæ; dolo ris impatientiâ oravit ſuperos, ut ſibi, quanquam immortali, mori liceret: quo conceſſo, ab iis in cœlum tranſlatus eſt, & in Zodiaco locatus, ubi nunc *ſagittarius* vocatur. *Melampus*, Amythaonis & Dorippes filius, dicitur augurio claruiſſe, & animalium omnium atque avium percepiſſe voces. Filias Prœti furiis agitatas ad ſanam mentem reſtituit, Ecl. 6. 48. Ob medicinæ ſcientiam, templo, feſtis & ſacrificiis honoratus. Pauſan. l. 1.

Sævi

Sævit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone : morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo :
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcant.
Nam neque erat coriis uſus : nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flammâ.
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur : nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

Et pallida Tiſiphone fuerit, emiſſa in lucem è nocte inferna : præ ſe ducit morbos & metum, & aſſurgens indies, extollit altius caput inſatiabile. Fluvii, & ſicca ripæ, & colles curvi fremunt balatu ovium & frequentibus mugitibus. Jamque Tiſiphone *edit ſtrages turmatim, & accumulat in ipſis ſtabulis cadavera diffluentia fœdâ tabe : donec in mentem venit* populis *ſepelire* ea *terrâ, & occultare in foveis. Nam neque* ulla *erat utilitas in coriis : nec quiſquam poteſt abluere undis, aut purgare igne viſcera :* ac *ne tondere quidem villos corroſos lue & ſanie : nec poſſunt tangere telas putridas. Sed etiam ſi quis attrectaverat veſtes* ejuſmodi *odioſas, ardentes poſtulæ, & fœdus ſudor adhærebat membris graveolentibus : & ſacer ignis abſumebat deinde membra attactu* fœdata, *ejus qui vel brevi tempore veſtes tardabat* eas dimittere.

NOTÆ.

551. *Stygiis.*] *Styx* fons Arcadiæ eſt, fluvius habitus inferorum, & à ſuperis tanta veneratione cultus, ut per illum jurarent ; &, ſi juramentum violarent, divinitate uſuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei conceſſus, quia ejus filiæ Victoria, Vis, Robur, Zelus, Diis opem adverſus Titanas tulerant, ut eſt apud Heſiodum in Theog. Nomen à στυγέω, *odi.*

552. *Tiſiphone.*] Una è Furiis, de quibus G. 1. 278.

566. *Sacer ignis.*] Male Servius interpretatur de *ſacro morbo*, qui *epilepſia* eſt. Reliqui de eo qui dicitur vulgo, *ignis ſancti Antonii* ; Græcis ἔρυσιπελας ; Plinio, *zoſter & circinus* ; & à Lucretio ita deſcribitur l. 6. 660. *Exiſtit ſacer ignis & urit corpore ſerpens, Quamcumque arripuit partem, repitque per artus.*

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

POST brevem de apibus & mellatione propoſitionem, dedicationemque operis, opus ipſum octo partibus exequitur. I. Eſt de commoda apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugnis. III. De duabus earum ſpeciebus. IV. De earum quaſi civili prudentia & republica. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque ſignis ac remediis. VII. De apum reparatione, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, & auctore Ariſtæo, hujus fabulam epilogi loco fuſe narrat : eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.

INTERPRETATIO.

Continuo deſcribam cœleſtia munera aërii mellis: O Mæcenas! fave huic etiam parti Georgicorum. *Dicam ſpectacula parvarum rerum admiranda tibi, & reges* apum *generoſos, & mores, atque artes totius generis per ordinem, & ſpecies, & pugnas. Labor* ille eſt *in parva* re, *ſed gloria non eſt parva; ſi dii adverſi permittunt aliquem* id exequi, *& ſi Apollo invocatus exaudit. Primo quærenda* eſt *apibus ſedes & habitatio,* in loco *ad quem venti non poſſint pervenire (nam venti impediunt, quominus* apes *ferant pabula in alveare) &* in quo *oves & hœdi petulantes non ſaltent ſuper floribus, & juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis, *nec premat herbas naſcentes. Abſint quoque à pingui alveari lacerti maculoſi ſplendenti tergo, & meropes, & cætera aves, &* imprimis *Procne,* quæ *notavit* ſibi *pectus manibus ſanguinolentis.*

PRotinus aërii mellis cœleſtia dona
Exequar: hanc etiam Mæcenas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oves hœdiq; petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmaque veſtibulum, aut ingens oleaſter inumbret,
Ut, cum prima novi ducent examina reges

Nam circum populantur omnia, & roſtro ferunt ipſas apes, ut ſint *gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adſint fontes puri, & ſtagna* cooperta *viridi lanugine, parvus rivus currens inter herbas, palmaque, vel magnus oleaſter tegat veſtibulum. Ut quando novi reges ducent prima examina vere* ſibi *commodo,*

NOTÆ.

1. *Aërii mellis cœleſtia dona.*] Ex aëre ros defluit, adhæretque floribus & arborum foliis; inde colligitur ab apibus, & mel confitur. Quare *aëris* & *cœli* donum eſt. De *Mæcenate* in arg. Georg.

7. *Numina læva.*] *Læva* modo in bonam, modo in malam partem ſumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc verſum Gellius l. 5. 12. dicitque *vim eſſe quorundam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentem* —— *nam Deos quoſdam, ne obeſſent, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum,* & *Robigum,* & *Vejovem,* cujus eſſet Romæ templum, in eoque ſimulacrum ſagittas tenens quaſi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod ſicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem,* qui non juvaret: particula enim *ve,* aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, & *Plutonem,* & *Ditem,* unum eumdemque eſſe perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æn. 4. 636. *Plutonem* vocat *Jovem Stygium:* at Plutonem, & Furias, & cætera inferorum numina, *læva* & adverſa hominibus fuiſſe habita, nemo neſcit, teſtaturque Arnobius l. 3. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. 3. 104.

8. *Principio, &c.*] I. PARS. *De apum habitatione:* præcepta continet duo. 1. *De commodo alvearibus loco: deque iis, quæ adeſſe eum, aut procul abeſſe debent,* v. 8. 2. *De forma alvearium,* v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti.*] Lacertus, *lizard, a lizard. Squalor, ſqualidus, ſqualeo, ſqualens,* derivantur à *ſquamis:* ſignificantque quid ita inculcatum obſitumque eſt, ut ſquamarum in ſerpentium piſciumque coriis deſitatem & aſperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic Æ. 10. 314. *Per tunicam ſqualentem auro:* quia aurum denſe intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries ſordium.

14. *Meropes.*] *Merops* avis, quæ & *apiaſter* dicitur, *guêpier, a bee eater,* apibus infeſta. *Procne,* hirundo: notas quaſdam habet in pectore, quæ ſanguinem aliquo modo referunt: quas ſibi impreſſiſſe fingitur, plangens pectus manibus cæde filii ſui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

21. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas ex alveariibus egreſſæ, *eſſaims, ſwarms.* De iis Ecl. 7. 13.

Ver

Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum Solem; ſi forte morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia late
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat: irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus; nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent: collectumque hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fodere larem; penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo

& quando *juniores* apes *ludent egreſſæ ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet* eas, *ut ſe ſubtrahant calori; & arbor occurrens excipiat* eas *hoſpitio foliorum. In mediam aquam, ſive ſtabit immota, ſive fluet, projice ſalices obliquas, & magnos lapides: ut poſſint ſtare* in iis quaſi *in frequentibus pontibus, & explicare alas ad Solem æſtivum: ſi forte Eurus vehemens diſſipaverit redeuntes, aut disjecerit in aquas. Circa illa* omnia, *caſiæ virides, & ſerpylla longe redolentia, & copia thymbræ graviter halantis floreat, & violæ illic irrigentur liquido rivo. Ipſa autem alvearia, ſive à te compacta* ſint ex *corticibus cavatis, ſive texta vimine flexili, habeant introitum arctum. Nam hyems conſtringit mella frigore, & calor reſolvit eadem liquefacta: utriuſque violentia pariter formidabilis eſt apibus: neque fruſtra illæ diligenter cerâ oblinunt parvas rimas domorum, & complent margines* rimarum *fuco, & floribus, & ſervant ad hos ipſos uſus gluten collectum, tenacius viſco & pice* montis *Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, ſi vera eſt fama, aperuerunt ſibi domum ſub terra, effoſſis latibulis, & inventa ſunt profunda* in *lapidibus cavis, & in alvo arboris cariosæ. Tu tamen & unge alvearia hiantia,*

NOTÆ.

29. *Neptuno immerſerit Eurus.*] *Neptunus* hic pro quibuſlibet aquis, G. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vento violentiore, G. 1. 371.

30, 31, 32. *Caſiæ virides.*] *Caſiæ*, lavendula eſt, aut roſmarinus, Ecl. 2. 49. *Serpyllum, ſerpillet, wild thyme*, Ecl. 2. 11. *Thymbra*, quæ Maturcia, & cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *ſariette, ſavory. Violaria*, loca violis conſita.

38. *Cerâ Spiramenta linunt, fucoque & floribus.*] Non cerâ proprie, neque floribus; ſed *pelligine*, id eſt, glutine quodam, & viſcosâ tenacique materiâ, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliiſque. *Commoſis, piſſoceros*, & *propolis. Commoſis*, κόμμωσις, cruſta eſt prima, atque ima, ſaporis amari, dicta quaſi *gummitio*, à κόμμι, *gummi*: quia fit è lacrymis arborum, ſalicis, ulmi, aruncinis: è gummi præſertim, & reſina, &c. *Piſſoceros*, πισσόκηρος, ſecunda eſt cruſta, diluvior, fitque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet à πίσσα, *pix*, & κηρός, *cera. Propolis* tertia cruſta, & proximum favorum ſtabilimentum, craſſioris materiæ, cui florum ſuccus additur: *hæc omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur*, inquit Plinius: hanc ſignificat Virgilius *fucoque & floribus*; cruſtas alias inferiores per *gluten*.

39. *Fuco.*] Herba eſt, lactucæ timilis, ex algæ genere, *fucus marinus* à Plinio dicta: hujus aliqua ſpecies quadamtenus rubet. *Laudatiſſima*, inquit, *quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit*, l. 32. 6. & l. 26. 10. Notat Aldrovandus in Muſæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquitus hac herbâ conciliaſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimiſque ceruſſa ad candorem præparata, dicta ſit *fucus, fard, paint.*

41. *Viſco & Phrygiæ, &c.*] Hoc *Viſcum*, vel hic *viſcus, gluë, birdlime.* De *pice* Idæ montis in Phrygia, G. 3. 450.

44. *Pumicibuſque.*] Pumex, *pierre ponce, pumice ſtone.*

45. *Tu tamen &, &c.*] Etſi intus apes alvearia glutine obducant: tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

circum linens molli luto: & ſuperjice luto *folia tenuia: neve permitte ut taxus ſit vicinior alveari: neve coque* in *foco cancros rubentes: neve colloca* alveare *prope paludem profundam; aut ubi odor luti gravis eſt; aut ubi ſaxa intus cava reſonant pulſu* vocis, *& ſoni ſpecies alliſa reſilit. Quod ſpectat* ad alia, *quando Sol rutilus expulit hyemem ſub terras, & aperuit cœlum lumine calido: ſtatim apes volant per ſaltus & ſylvas, & carpunt flores purpureos, & volando deguſtant ſuperficiem fluviorum. Ex his* floribus & aquis *recreat a neſcio quâ delectatione, nutriunt fœtus, &* conficiunt *eorum nidos: ex his elaborant artificioſe ceras novas, & fabricant mella glutinoſa. Deinde quando videbis examen emiſſum ex alveariibus per æſtatem ſerenam, volare in altum aërem, & nigram nubem* apum *diffundi vento: Conſidera: quærunt ſemper aquas dulces, & ramos frondentes,* ubi conſidant: *ſparge circa hunc locum odores præſcriptos, meliſphylla confricata, & vilem herbam cerinthæ: & excita tinnitum, & quate circum cymbala* Cybeles, *matris* Deorum: *apes conſiſtent in ſedibus ſic præparatis:*

Unge fovens circum, & raras ſuperinjice frondes,
Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentes
Ure foco cancros: altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. Hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulces & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliſphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus: ipſæ

NOTÆ.

47. *Taxum.*] *Taxus, if, yew tree,* de qua G. 2. 29. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus ſucco mel amariſſimum conficitur, quale eſt Corſicum, Ecl. 9. 57.

Neve rubentes, &c.] Cancri, *ecreviſſes, crabs,* rubentes cum cocti ſunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine ſubmergit apes: quia non facile patitur lapides, quibus, quaſi pontibus, apes inhæreſcant. *Cœnum* nocet odoris gravitate. *Echo,* remiſſo ſono, pavidas facit.

51. *Quod ſupereſt, ubi, &c.*] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. 1. *Quomodo examina cogenda ſint in alvearia,* v. 58. 2. *Quomodo pugnæ compeſcendæ ſint,* v. 86.

Egit ſub terras.] Sub polum Auſtralem, ſive antarcticum, quem *ſub pedibus Styx atra videt,* G. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad noſtras accedit, ab illis recedit: quo ex receſſu ſequitur hyems. *Æſtivâ luce.*] Calidore: nec enim proprie æſtas hic ſignificatur, ſed ver.

54. *Libant.*] Deguſtant, radunt. Æn. 1. 740.

57. *Excudunt ceras.*] Metaphora à fabris ferrariis ducta, quorum eſt proprie ferrum excudere: ideo comparabit apes cum Cyclopibus v. 170.

59. *Nare per æſtatem liquidam.*] *Nare* ſæpe pro *volare*: *volare* ſæpe pro *nare*, mutuâ tranſlatione ſumuntur: vide Æ. 5. 219. *Liquidam.*] Puram, ſerenam: unde Ecl. 6. v. 33. *Et liquidi ſimul ignis.*

63. *Meliſphylla.*] Ita reſtituit è manuſcriptis N. Heinſius, cum ante, non ſine Latinæ quantitatis damno, legeretur ſecundâ brevi, *meliphylla.* Citrago eſt Latinorum, Gallorum *melliſſe, balm gentle*: herba apibus gratiſſima, Græco nomine dicta à μέλι, *mel*, & φύλλον, *folium.*

Cerinthæ.] *Cerintha,* κήρινθον, à κηρίον, *favus*: Gallice *paſquete, hony ſuckle,* juxta Ruellium, à paſcendis apibus.

64. *Tinnituſque cie, & Matris, &c.*] Certum eſt apes tinnitu æris colligi unum in locum: gaudio-ne, an metu, Ariſtoteles dubitat: Plato & Plinius gaudio tribuunt; Varro & Columella metui. *Cymbala.*] Ærea inſtrumenta concava, quæ bacillis æreis percuſſa tinnitum edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deorum, quæ & *Rhea*, & *Ops*, & *Veſta*, vocata eſt: cujus in ſacris quatiebantur cymbala, ex veteri inſtituto *Corybantum* ſive *Curetum*, de quibus infra dicemus, v. 151.

Intima

Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis: concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus: magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſque cadunt: non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis, aut hos,
Aut hos, verſa fugâ victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcunt.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambos:
Deterior qui viſus; eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacuâ ſine regnet in aulâ.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidiâ, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis:

apes ſeſe immittent more ſuo in intima alvearia. Si vero exire voluerint *ad certamen (nam ſæpe diſcordia magno impetu inflammat utrumque regem) ſtatim licet longè præſentire & iram plebis, & corda belli avida: nam Martius etiam ſtrepitus rauci aris excitat tardas, & auditur bombus referens fractos ſonitus buccinarum. Tunc feſtinæ inter ſe congregantur, & micant alis, & acuunt aculeum roſtris, & parant* ad pugnam *brachiola, & ſtipantur denſæ circa regem & ipſius cellam, & invitant hoſtem magno fremitu. Itaque quando invenerunt tempus ſerenum, & ſpatia* aëris *aperta: irruunt è portis:* pugna *committitur: fit ſtrepitus in alto aëre, confuſæ denſantur in magnum globum, & cadunt præcipites: non pluit grando ſpiſſior ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quaſſata. Ipſi* reges *in mediis exercitibus, alis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore, obſtinati non recedere, eò uſque, quo victor terribilis cogat, vel hos, vel illos, dare in fugam terga converſa. Hæ commotiones animorum, & hæ tantæ pugnæ ſedabuntur, repreſſæ jactu exigui pulveris. Sed poſtquam revocaveris à pugna geminos reges: da neci eum, qui viſus* fuerit *pejor, ne noceat conſumendo* cibos; *& permitte ut melior regnet in domo vacua ab* hoſte. *Alter erit lucidus notis auro aſperis (ſunt enim duo apum genera) hic melior* eſt, *formâ pulcher, & clarus ſquamis rutilantibus: alter ille horridus* eſt *ignaviâ, & trahens magnam alvum ſine honore. Ut geminæ* ſunt *formæ regum, ita ſpecies gentis:*

NOTÆ.

67. *Duobus regibus.*] Colum. l. 9. 9. *Inter ſe, tanquam civilibus bellis; & cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, præliantur.* Hic bellum deſcribitur civile. Nam ex Plin. l. 12. 16. *Naſcuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ cæteras fugant.*

69. *Trepidantia.*] Non timida, ſed cum feſtinatione tumultuantia, ſic Æ. 9. 114. *Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,* id eſt, ne feſtinate. Sic infra v. 73. *Tum trepidæ inter ſe coeunt.*

75. *Prætoria.*] Cellas regum: metaphora ducta à caſtrenſibus tabernaculis eorum, qui bella adminiſtrabant: quod munus primo prætoribus, deinde conſulibus demandatum fuit, ex Feſto. Hinc etiam apud Columellam & Martialem *prætoria* ſunt ampla ædificia ruſtica; in quibus fortaſſe jus ruſticis à domino ac patrono dicebatur.

91. *Alter erit, &c.*] III. PARS. *De variis apum ſpeciebus.* Duæ ſunt: rufæ, quæ minores; & nigræ magiſque variæ, quæ majores. Prima ſpecies melior. Rex magnitudine præſtat in ſua quiſque ſpecie, & in ſupremis favis habitat. *Squalentibus.*] Vide ſupra, v. 13.

Namque aliæ apes horrent fœdæ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, & ſitibundus excreat pulverem ore ſicco: aliæ lucent & micant ſplendore, ardentes corporibus, quæ aſperſa ſunt auro & ſimilibus notis. Hoc genus melius eſt: *ex his exprimes ſtato anni tempore mel dulce: nec tam dulce, quam & purum, & mitigaturum aſperam vim vini. At cum examina volant incerta, & ludunt per aërem, & faſtidiunt favos, & deſerunt alvearia inania, revocabis animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas revocare: tu evelle regibus pennas: nullus audebit illis morantibus vagari per aërem, & eruere ſigna è caſtris. Horti ſpirantes croceis floribus* eas *alliciant; & tutela Priapi Helleſpontiaci, abactrix latronum & volucrum, cum falce è ſalice,* eas *ſervet. Ille ipſe, qui curat talia, tranſferens exaltis montibus thymum & pinos, plantet* eas *undique circa alvearia: ipſe atterat manus duro* plantationis *labore: infodiat terræ plantas fertiles, & invergat* plantis *aquam opportunam. Ego certe, niſi jam ultimum finem laborum colligerem*

Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt,
Inſtabiles animos ludo prohibetis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti:
Et cuſtos furum atque avium, cum falce ſaligna,
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ſerat late circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat, ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum

Provectâ rediens autumno poma: ſum aquarum;

NOTÆ.

96. *Ceu pulvere ab alto Cum, &c.*] Comparat horridam ſecundæ ſpeciei nigritiem, vel cum vultu habituque viatoris, qui pulvere ac ſudore obſitus ſpuit; vel cum ipſo illius ſputo, quod in fœdum ſalivæ ac terræ globulum humi colligitur.

102. *Liquida.*] Pura & ſine fæce: quæ enim omnino liquida ſunt, mala ſunt, ut admonet Servius.

Bacchi domitura ſaporem.] Vel mulſum intelligit, quod fiebat duabus vini menſuris, admixtâ mellis unâ: vel quodlibet vinum aſperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. 2. 4. 24. *Auſidius forti miſcebat mella Falerno mendoſe* ——— *leni præcordia mulſo prolueris melius*: ergo diſtinguit Horatius hanc vini temperaturam à mulſo. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Auſidium ab Horatio, quod ille mulſum non è vino levi, ſed aſpero Falerno conderet. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

108. *Caſtris audebit vellere ſigna.*] Metaphora è militia Romanorum; qui cum caſtra metabantur, ſigna in terram defigebant ante prætorium; cum caſtra movebant, evellebant; & ſi facile quidem, bonum erat omen; contra, ſi difficile,

109. *Croceis.*] Verſicoloribus: color certa pro incerto: de eo colore Ecl. 4. 44.

110. *Cum falce ſaligna, Helleſpontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi ſtatuam collocare, cum falce è quolibet rudi ligno pro quo genere, ſalignum poſuit, id eſt, e ſalice. De *Priapo* Ecl. 7. 33. *Helleſpontiacus* dicitur, quia colebatur imprimis Lampſaci, quæ urbs eſt in minore Myſia ad fretum Helleſpontiacum. De *Helleſponto*, *detroit de Gallipoli*, *the ſtreights of Gallipoli*, G. 1. 207.

112. *Pinoſque.*] Victorius non *pinum* arborem, ſed genus eſſe putat virgulti ſemper virentis: Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem ſuam, vanum eſt. Neque enim, ut volunt, Columella l. 9. 4. pinum inter frutices agnoſcit, ſed inter arbores apibus gratas; pinumque conjungit cum ilice, *ſemper virens pinus & minor ilex.* Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter *coronamenta*: ut enim lauro triumphatores; ſic pinu coronabantur victores ludis Iſthmiis: nec tamen laurus eſt è florum genere. Neque Virgilius in Culice v. 405. cum dixit *ſemper florida pinus*, ſignificavit pinum florere eſſe perennem; ſed arborem perpetuo florentem, metaphorice, id eſt, ſemper virentem.

Vela

Vela traham, & terris feſtinem advertere proram;
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ, tortuſq; per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes litora myrtos.
Namq; ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
Lilia verbenaſq; premens, veſcumq; papaver,
Regum æquabat opes animis: ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atq; autumno carpere poma:
Et cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frenaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,

vela, & properarem torquere proram ad terram; fortaſſe cantarem quoque, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, & cantarem roſaria Pæſti bis fœcundi: & quomodo intyba, & margines virentes apio, latarentur aquis irrigantibus, & quomodo cucumis curvatus per herbam tumeſceret in modum ventris: nec prætermiſiſſem narciſſum tarde florentem, & caulem acanthi flexilis, & hederas albentes, & myrtos quæ amant litora. Namque ſub altis mœnibus Tarenti, qua profundus Galeſus irrigat agros flaventes ſegetibus, memini me vidiſſe ſenem Corycium, qui habebat pauca jugera agri deſerti: terra illa nec apta erat arationi boum, nec opportuna paſtioni pecorum, nec commoda vitibus. Tamen in illo loco, prius dumoſo, plantans rara olera, & in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitias regum, & nocte jam provectâ rediens domum, onerabat menſam cibis non emptis. Primus colligebat vere roſam, & autumno poma: & cum triſtis hyems frangeret adhuc lapides vi frigoris, & cohiberet glacie fluxum aquarum; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi,

NOTÆ.

119. *Biferique roſaria Pæſti.*] *Pæſtum*, oppidum & ſinus Lucaniæ, *Peſto*: cujus ſolum roſis nobile, quas bis, nempe menſe Maio & Septembri, ferebat.

120. *Intyba.*] *Chicorëe, ſuccory*, Georg. 1. 120. *Ripæ.*] Margines fontium. *Apium.*] *Perſil, parſley*, Ecl. 6. 68. *Cucumis.*] *Concombre, cucumber*, olus notæ figuræ. *Narciſſum.*] Ecl. 2. 48. tardius floret: ideo *ſera comantem* vocat: & *ſera* dicit, pro *ſero*; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi.*] Caulem *brancæ urſinæ*, de qua Ecl. 3. 45. Non vero *ſpinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi eſt, de quo G. 2. 119. De *myrtis*, Ecl. 2. 54.

125. *Namque ſub Oebaliæ, &c.*] Tarenti: urbis in Italiæ ſinu maxime auſtrali: cujus inſtaurator fuit Phalantus, ex Oebalia, ſeu Laconia, profectus.

126. *Qua niger, &c.*] *Galeſus, Galaſo*, Calabriæ fluvius eſt, in ſinum illum Tarentinum defluens: *niger* dicitur, vel ab umbra circumſtantium arborum: unde à Propertio l. 2. 34. 67. vocatur umbroſus. *Umbroſi ſubter ſpineta Galeſi*: vel à profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt: unde frequens eſt illud epithetum Homero, *μέλαν ὕδωρ, nigra aqua.* Erythræus legit *piger*, quia certum eſt eum lentiſſime labi.

127. *Corycium ſenem.*] Vel nomen fuit hujus ſenis proprium; vel appellativum à gente: *Corycus* enim, *κώρυκος*, mons croci ferax, & oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio eſt Aſiæ in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, à Pompeio petiti bello; & partim occiſi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati ſunt: præſertimque Cilicum remiges, quorum operâ uſus erat Pompeius, in Calabria Tarentinoque agro collocati ſunt. Ex iis hunc unum eſſe aliquem non immerito ſuſpicantur. *Flaventia culta.*] Loca culta & flaventia: duo adjectiva, quorum alterum ſubſtantivi vim obtinet, ut G. 1. 393. *Aperta ſerena.*

130. *Rarum.*] Raris, non denſis ordinibus, conſitum; quod in ſterili terra fit.

131. *Verbenaſque premens.*] *De la vervene, vervein.* Ecl. 8. 65. *Premens.*] Plantans, G. 2. 346. *Quacumque premes virgulta per agros.* *Veſcumque papaver.*] Edule, cauſam vide ſupra G. 1. 212. Veſcum item minutum ac parvum ſignificat. Ovid. Faſt. l. 3. *Veſcaque parva vocant.* Plin. l. 7. 20. *Corpore veſco fuiſſe, ſed eximiis viribus Tritanum*, memorat.

137. *Mollis acanthi.*] *Brancæ urſinæ.* Ecl. 3. *De Zephyris*, Ecl. 5. 5.

Æſtatem

incuſans æſtatem pigram & Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, & multis examinibus; & colligebat mel ſpumoſum è favis compreſſis: habebat tilias, & pinos copioſas: & quot pomis arbor ferax ſe veſtierat tempore *novorum florum; totidem matura* poma *retinebat autumni* tempore. *Ille etiam digeſſerat in ordinem ulmos tarde* creſcentes, *& piros duras, & ſpinos jam ferentes pruna, & platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus ſpatiis anguſtioribus, iſta omitto, & relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, deſcribam proprietates, quas ipſe Jupiter addidit apibus: propter quod donum* obtinendum, apes, *ſecutæ canoros ſonitus Corybantium & æra crepitantia, nutriverunt regem cœli ſub caverna Dictæa. Solæ* animalium *habent fœtus communes, & domos urbis communes, & vitam ducunt ſub legibus immobilibus: & ſolæ cognoſcunt patriam, & ſtatas domos: & prævidentes hyemem futuram, exercent* ſe *labore per æſtatem, & congregant in commune* bona *parta. Aliæ enim provident cibis, & lege conſtituta laborant per campos: pars intra clauſtra alvearium componunt ima fundamenta favorum, ex ſuco narciſſi & viſcoſo glutine corticis;*

Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſq; morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramq; pirum, & ſpinos jam pruna ferentes,
Jamq; miniſtrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipſe equidem, ſpatiis excluſus iniquis,
Prætereo, atq; aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cœli regem pavere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſq; agitant ſub legibus ævum;
Et patriam ſolæ, & certos novere penates.
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces

NOTÆ.

141. *Tiliæ, atque, &c.*] *Tilia, tilleul, a teil-tree:* arbor nota. *Pinus uberrima*, vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutinis, quo apes utuntur ad mellis fundamina, vide ſupra, v. 39.

144. *In verſum, &c.*] De arborum ordinata plantatione, G. 2. 277. *Eduram pirum.*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitatem intus lapideſcentem. De hac voce, *edura*, vide G. 2. 65. De *Platano*, *plane*, ibidem G. 2. 70.

145. *Spinos jam pruna ferentes.*] Spinus vel ſignificat prunum ſylveſtrem, quod vult Car. Stephanus; vel ſpinam ipſam, quæ in prunum converſa ſit per inſitionem, de qua inſitione G. 2. 73.

149. *Nunc age, &c.*] IV. PARS. *De apum republica, & quaſi civili prudentia*, in melle conficiendo, in rege obſervando, &c.

151. *Curetum ſonitus, &c.*] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre, vel ex metu ſuo, cum eſſet in fatis, fore ut à filiis regno pelleretur: Rhea ſive Ops, aut Cybele, ejus uxor Jovem, in Creta natum in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus eſt, occuluit: juſſitque ut *Curetes*, ſive *Corybantes*, ſive *Dactyli*, ſacrorum ſuorum adminiſtri, cymbalis, æreiſque clypeis circa cunas obſtreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porro inſulæ rex dicitur fuiſſe *Meliſſus*, cujus filiæ duæ Jovem aluerunt caprino lacte & melle: unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, & apes Curetum cymbalis excitatas, Jovis nutrices fuiſſe: & ob id quidem beneficium capram à Jove relatam inter ſidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hac adjecta facultate, ut quidquid optaſſent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cum antea nihilo eſſent muſcis aliis ſagaciores, nova ſagacitate fuiſſe præditas: unde facultates illæ *additæ* dicuntur. *Pro qua mercede.*] Supple, *conſequenda:* quaſi hoc ſibi officii ſui præmium ac finem apes propoſuerint.

158. *Victu.*] Pro *victui:* dativus contractus, de quo Ecl. 5. 29. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48. De *glutine*, quo ceræ & mellis fundamenta conſtant, ſupra, v. 39.

Suſpendunt

Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum properant: alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magnâ vi brachia tollunt
In numerum; verſantq; tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At feſſæ multâ referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamq; crocumq; rubentem,
Et pinguem tiliam, & furrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis, nuſquam mora: rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantque oras & limina circum.
Poſt, ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſq; ſopor ſuus occupat artus.

poſtea tenaces concamerant ceras: aliæ alunt incubando *fœtus creſcentes,* qui ſunt *ſpes generis: aliæ addenſant mella expurgata, & implent favos puro nectare. Sunt* aliquæ *quibus ſtatio ad portas ſorte obtigit: &* quæ *per vices prævident pluviam & nubes aëris; aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos,* quod eſt *genus pigrum. Fervet labor, & mella thymum halantia bene olent. Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina è maſſis emollitis: alii accipiunt & remittunt aërem follibus è tauri corio* factis; *alii mergunt in aquas æra ſtridentia: Ætna plangit* ſub *incudibus* ſibi *impoſitis: Illi inter ſe attollunt brachia magno robore per ordinem, vertuntque ferrum mordaci forcipe. Non aliter (ſi licet comparare parva magnis) ingenita cupiditas congregandi* mella *urget apes Atticas, unamquamque* juxta *ſuum officium. Seniores curant alvearia, & tuentur favos, & conſtruunt domos artificioſas. At juniores redeunt laſſæ provecta nocte, refertæ thymo* circa *crura: & hinc inde carpunt arbuta, & ſalices virides, & caſiam, & crocum rufum, & tiliam viſcoſam, & hyacinthos nigreſcentes. Simul omnes quieſcunt à labore, ſimul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia* eſt. *Poſtea cum Heſperus eis ſignificavit recedendum* eſſe *ex agris & paſtione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, & ſtrepunt circa veſtibulum & portas. Deinde cum jam conſederunt in cellis, ſilent per noctem, & conveniens ſopor tenet membra laſſa.*

NOTÆ.

162. *Suſpendunt ceras, &c.*] Plinius, l. 11. 10. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſole fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum.* De *Nectare*, potu Deorum, Ecl. 5. 71.

165. *Sorti.*] Pro *ſorte:* ſic *igni* pro *igne*, G. 1. 267. *Capiti* pro *capite*, Ecl. 6. 16.

168. *Fucos.*] *Guêpes, waſps.* Ex Plinio l. 11. 11. *Sunt quaſi ſervitia apum, his ſunt cellarum minimæ: quamobrem imperant iis, primoſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt.*

170. *Cyclopes, &c.*] De iis, & *Ætna* monte G. 1. 471. & fuſius Æ. 3. 569.

175. *In numerum.*] Certo quodam ordine, ac veluti numeroſo malleorum concentu.

177. *Cecropias.*] Atticas, à primo Atticorum rege Cecrope: mel autem Atticum celebre fuit, præſertim ex *Hymetto* monte.

179. *Dædala.*] A Dædalo, ingenioſiſſimo Athenienſi fabro, qui labyrinthum condidit; artificioſa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalea* dicta ſunt. De eo plura Æ. 6. 29.

181. *Crura thymo plena.*] Plin. l. 11. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id naturâ ſcabra; priores pedes roſtro.*

Arbuta paſſim, &c.] Arbuta, *fruits d'arboiſiers, arbut-berries*, Ecl. 3. 82. Caſia, *lavande, lavender*, Ecl. 2. 49. Crocus, *ſafran, ſaffron*, Ecl. 4. 44. Hyacinthus, *glayeul, gladder*, Ecl. 3. 63. Tilia, *tilleul, teil tree.* De *Ferrugineo* colore, Ecl. 2. 18.

186. *Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86.

Nec

Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber inſtat, nec confidunt aëri, quando imminent venti: ſed, ſecuræ prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, & faciunt breves excurſiones; & ſæpe quemadmodum naves fluitantes habent *arenam* contra *agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, & his ſuſtinent ſe per nubes vagas. Miraberis autem hanc conſuetudinem placuiſſe apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipſæ noſtro colligunt fœtus è foliis & herbis dulcibus: Ipſæ ſupplent reges & parvos cives, & reparant palatia ac regna cerea. Sæpe quoque vagando contuderunt alas in duris ſaxis, & ſponte amiſere vitam ſub onere: tantus eſt* ipſis *amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaque licet brevis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plus* quam *ſeptem annos) tamen genus* earum *manet immortale, & fortuna familiæ ſubſiſtit per multos annos, & numerantur avi avorum. Præterea Ægyptus, & magna Lydia, & gens Parthorum, & Hydaſpes Mediæ non ità venerantur regem. Rege vivo, unanima eſt concordia omnium*; rege *mortuo, diſſolvunt ſocietatem, & ipſæ rapiunt mella accumulata,*

Nec vero à ſtabulis pluviâ impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant: & ſæpe lapillos,
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt.
Verum ipſæ è foliis natos & ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem, parvoſque Quirites
Sufficiunt: aulaſque & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus ævi
Excipiat (neq; enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet, multoſq; per annos
Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſervant. Rege incolumi mens omnibus una eſt;
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella

NOTÆ.

192. *Euris.*] Quibuſlibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195. *Saburram.*] Arenam graviorem, quâ naves ad certam uſque menſuram onerantur, ac *ſaburrantur*, ut ſtabiliores fiant.

198. *Concubitu.*] Pro *concubitui*. Ecl. 5. 29. Plin. l. 11. 16. *Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit: apum enim coitus viſus eſt nunquam. Plures exiſtimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primum vermiculus videtur candidus --- donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingunt ovorum modo, univerſum agmen emergat.* Ita fere Ariſtoteles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod ſit ſeminis loco; idque deinde formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

201. *Quirites.*] Cives, ducta metaphora à Romanis civibus, qui dicti ſunt *Quirites*; vel à Romulo rege, qui dictus eſt *Quirinus*: vel à *Curibus*, oppido Sabinorum, poſtquam fœdus ictum eſt inter Tatium eorum regem, & Romulum.

203. *Duris in cotibus.*] *Cos* uſurpatur ſæpe pro lapide, qui ferro acuendo adhibetur. Hic tamen & alibi pro quolibet lapide aſpero, & cauto. *Cos*, itaque & *cautes*, idem ſunt: quemadmodum & à Græcis uſurpatur ὀξὺς in utraque ſignificatione.

210. *Regem non ſic, &c.*] Comparat obſequia apum erga reges, cum ſtudio populorum; eorum maxime qui delicüs fracti, dominos quaſi ſervili cultu adorabant. Tales *Ægyptii*, de quibus infra, v. 287. *Lydi*, quorum regio pars eſt Aſiæ minoris, Pactolo, aurifero flumine perfuſa, Crœſo olim regi ditiſſimo ſubdita. *Parthi*, de quibus Ecl. 1. 62. *Medi* ad occidentem Parthorum ſiti: qui hic per Hydaſpem fluvium notantur. *Hydaſpes* tamen ab uno Virgilio in Media, ab aliis in India collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur ad urbem Niſam, ab aliis in mare labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ cauſâ; quia Medi & Perſæ, duce Alexandro, Indiam domuerant: quod ſi admittatur, *Græcus* etiam & *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit, *Indus Hydaſpes*, ſed ſine fide manuſcriptorum. Ego admodum incertam fuiſſe & eſſe ejus notitiam puto, nec alia de cauſa dixit Horatius, Od. l. 1. 22. 8. *Quæ loca fabuloſus lambit Hydaſpes*: adeo varia de illo narrantur.

Diripuere

Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello [tem.
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mor-
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervaraque mella
Theſauris relines; prius hauſtu ſparſus aquarum,
Ora fove, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis.
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:

& evertunt compagem favorum. Ille rex *præſidet operibus, admirantur illum, & omnes circa* illum *conglobantur multo* cum *murmure, & ambiunt* illum *magno numero, & ſæpe efferunt humeris, &* in *bello objiciunt corpora* pro eo, *& quærunt per vulnera glorioſam necem. Quidam ob hæc indicia, & conſiderantes hæc ſpecimina* prudentiæ, *dixerunt, partem divinæ mentis & cæleſtes ſpiritus ineſſe apibus. Quippe* dixerunt *Deum fuſum eſſe per omnes, & terras, & tractus maris, & cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum,* denique *quemlibet naſcendo ſibi attrahere animam. Quippe* dixerunt *omnia poſt diſſolutionem reverti ac referri ad eum: nec eſſe locum exinanitioni; ſed* omnia *volare viva, ſui* quæque *ſideris in ordinem, atque ire in altum cœlum. Si aliquando recludis arctum alveare, & mella ſervata in favis; prius os* tuum *imple, imbutus hauſtu aquarum; & prætende manu fumos* qui *inſequantur* apes. Apiarii *bis colligunt favos plenos, duo ſunt tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias monſtravit terris formoſum vultum, & repulit pede aquas Oceani à ſe contemptas;*

NOTÆ.

214. *Crates favorum.*] Quia favi in modum craticularum cancellati ſunt

220. *Eſſe apibus partem, &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ & Platonis. Pythagoræ opinio ſic à Servio explicatur: *Omnia animalia ex quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, à divino ſpiritu ingenium: quod quia eſt in apibus, ſicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis.* Platonis autem opinio eſt in Timæo, Deum, cum mundum condidit, aſtris parem diſtribuiſſe numerum animarum; ſinguliſque aſtris ſingulas attribuiſſe, quaſi totidem vehiculis. Pythagoræ autem & Platonis communis ſententia eſt, animam eſſe interitus expertem; &, cum exit, pervenire in cognatam ſibi animam mundi, ut teſtatur Plutarchus l. 4. de Placit. Philoſ. Juxta has igitur ſententias docet Virgilius, *morti non eſſe locum*, id eſt, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *ſideri in numerum*, id eſt, ad ea ſidera quibus ſingulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei ſedes eſt.

229. *Relines, &c.*] Aperies, detracta illâ omni materiâ, quâ totum alveare apes *linunt*. Tum duplici utere induſtria ad fugandas apes. I. Aquam hauſtam ore preſſo ſparge ſuper alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

Hauſtu ſparſus aquarum Ora fove.] Supple, *& deinde projice in pluviæ modum.* Prius legebatur, *ore fove*: ambiguâ & difficili ſententiâ. Reſcripſit è Manuſc. N. Heinſius: *Ora fove.*

231. *Bis gravidos cogunt, &c.*] V. PARS. *De mellationis temporibus*; verno ſcilicet, & autumnali. Per *gravidos fœtus* haud dubie mella intelligit, quæ ſunt fructus & proventus apum: neque enim ſignificat proprie fœtus, qui non ſunt *gravidi*: neque matres apes, quæ dici non poſſunt *fœtus*.

232. *Taygete ſimul, &c.*] Una è *Pleiadibus*; ſub qua ſex etiam alias comprehendit: de iis G. 1. 138. Earum ortu & occaſu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphorice *meſſem* vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro circa ultimum Aprilis, aut initium Maii: occidunt oriente Sole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: Vide G. 1. 221.

233. *Oceani amnes.*] Quia Oceanus terram ambit.

Aut

Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuro,
Contuſoſq; animos & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis;
Aut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint; hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:

aut cum eadem, fugiendo aſtrum piſcis imbriferi, deſcendit mœſta è cœlo in aquas hybernas. Illæ apes *iracundæ ſunt ſupra modum, & offenſæ immittunt venenum punctione, & affixæ venis relinquunt aculeos occultos, & amittunt vitam in vulnere. Si vero timeas hyemem ſterilem, & provideas in futurum, & miſereſcas gentis afflictæ opumque direptarum: tamen quis omittat fumigare* eas *thymo, & auferre ceras ſuperfluas? Nam ſæpe occultus lacertus corroſit favos, cubilia plena* ſunt *blattis fugientibus lucem, & fucus iners otiatur prope alienum cibum, aut aſper crabro ſe miſcet* apibus, armatus *majori aculeo, aut importunum genus tinearum, aut aranea odioſa Minervæ ſuſpendit in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuatæ, eo diligentius omnes contendent reparare jacturam gentis vexatæ, & replebunt cellas, & conficient favos è floribus. Si autem (quoniam vitæ* conditio *intulit quoque apibus noſtras miſerias) corpora earum langueant triſti ægritudine, poteris deinceps cognoſcere id ſignis non incertis. Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat ſpeciem: tunc efferunt* ex *alvearibus cadavera carentium lumine, & ducunt triſtia funera:*

NOTÆ.

234. *Sidus fugiens piſcis aquoſi.*] Certe fugimus tantum inſequentes: at nullum proprie piſcium ſidus Pleiades ſequitur, ſed antecedit. Nodum hunc ut ſolvat Petitus, verſum ſic interpungit: *Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas:* hoc ſenſu: *Aut eadem fugiens ſidus*, id eſt, Solem; *ubi deſcendit in undas hybernas piſcis aquoſi*, id eſt, in quas jam ſidus piſcium ante deſcendit. Alii aliter ſolvunt. Ego ſervatâ vulgari interpunctione, per piſcem aquoſum intelligo *hydram*, qui ſerpens eſt in aquis degens, unde nomen habet ab ὕδωρ, *aqua:* hoc enim ſidus, etſi in occaſu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis diſtet: tamen eas ſubſequitur, iiſque videtur imminere.

238. *Animaſque in vulnere ponunt.*] Hoc inde fit, quia aculeus cum alvo, ſive inteſtino, conſertus eſt; & cum infixus fuerit, è vulnere retrahi nequit ſine alvi ruptione.

239. *Sin duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; & interim purga alvearea noxiis peſtibus; ut ſunt ſtellio, *laiſard, the lizard:* blatta, *cloporte, the wood-louſe:* fucus, *guêpe, the waſp:* crabo, *frêlon, the hornet:* tinea, vermiculi genus, corrodens veſtes & alia, &c.

246. *Inviſa Minervæ Aranea.*] Arachne, Lydia, lanificii arte auſa cum Minerva contendere; ægre ferens opus ſuum ab eadem confractum eſſe, ſuſpendio ſibi vitam abſtulit: à Minerva in araneam transformata eſt.

250. *Foros.*] *Fori* ſunt ſpatia in navibus apertiora, tabulata, in quibus inceditur: unde nomen habent, vel à *ferendo*, vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejuſmodi ſpatia, è quibus videntur ſpectacula. Hinc diminutivum eſt *foruli*: quæ ſunt apud Suet. & Juven. librorum conditoria in Bibliothecis. Hic pro cellulis melleis uſurpantur.

251. *Si vero, &c.*] VI. PARS. *De morbis apum, eorumque ſignis & remediis.*

Aut

Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes:
Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior, tractimq; ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter,
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythiâ paſſos de vite racemos,
Cecropiumq; thymum, & graveolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,

aut eadem dependent ad portam ſimul implicatæ pedibus: aut omnes intus clauſa morantur in alvearibus, deſides præ fame, & pigræ præ frigore contrahente membra. *Tum murmur obſcurius auditur, & ſuſurrant* longo *tractu: quemadmodum Auſter frigidus aliquando ſibilat in ſylvis; quemadmodum mare turbatum ſtridet fluctibus reciprocantibus; quemadmodum ignis fervens æſtuat* in *fornacibus clauſis. Tunc conſulo,* ut *galbanei odores urantur illic, & mella infundantur per cannas arundineas; ultro excitando & invitando* apes *languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *ſuccum gallæ contritæ, & roſas ſiccas, vel muſtum multo igne ſpiſſatum, vel paſſas uvas è pſythia vite, & thymum Atticum, & centaurea gravia odore. Eſt etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta* eſt *facilis repertu. Quippe uno è ceſpite erigit magnam copiam caulium: aureus ipſe* eſt; ſed *purpura violæ nigricantis ſublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt* floſculum. *Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus* amello *implexis. Sapor illius aſper eſt palato: paſtores colligunt eum in pratis demeſſis, & ad flexuoſa fluenta Mellæ. Coque radices illius in vino optimo, & plenis calathis offer* apibus *in cibum ad foramina* alvearis. *Sed ſi aliquis amiſerit ſubito totam gentem,*

NOTÆ.

257. *Pedibus connexæ, &c.*] Non puto hic *uvam* ſignificari, ſiquidem ut lætitiæ indicium apponitur infra, v. 558. Itaque intellige de ſingulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adhærent ad limina.

261. *Frigidus Auſter.*] Quilibet ventus: Auſter enim non frigidus, ſed humidus eſt. Macrobius tamen ait frigidum eſſe ab origine; & humidum fieri cum per zonæ torridæ plagam ad nos commeat. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis Incaſſum furit.*

264. *Galbaneos, &c.*] Galbanum, *galbanon*, gummi è narthece ſive ferula in Syria: hujus odor fugat ſerpentes. Galla, *pomme de chêne, oak-apple:* Defrutum, vinum coctum, *reſiné, ſodden wine:* de quo G. 1. 295. Racemi paſſi, *ſechez au Soleil, dried in the Sun:* quem in uſum apta præ cæteris vitis Pſythia, de qua G. 2. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ; & centaurium, ii; *fiel de terre, centory:* herba quæ nomen traxiſſe dicitur à Chirone Centauro: quia adhibita vulneri, quod ipſi Herculis ſagittæ fecerant, eum ſanavit. *Cecropium thymum*, quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in qua primus regnavit Cecrops. *Amellus* certiſſime eſt *Aſter Atticus*, id eſt, *ſtella Attica*, ob formam & patriam ſic dicta: Aliter *bubonium*, id eſt, *inguinalis*; quod inguinum doloribus medeatur: in hortis viſu notiſſima, nomine Gallis ignota.

278. *Mellæ.*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Ciſalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

281. *Sed ſi quem, &c.*] VII. PARS. *De reparatione apum, ejuſque reparationis inventore Ariſtæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis: in Arcadia deinde regnaſſe dicitur; & apum ac mellis uſum, lactiſque coagulum inveniſſe, v. G. 1. 14.

Nec

nec habeat, unde reparetur genus novæ familiæ: tunc *tempus* eſt *aperire inventum memorabile Arcadii apiarii, & quomodo occiſis bobus, jam ſæpe ſanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens* eam *altius à prima origine. Nam, qua* parte *felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum inſidentem* agris *inundante flumine, & circumnavigat ſuos agros in naviculis verſicoloribus: & quâ* parte regiones *vicinæ Perſis phareatratis attingunt* Ægyptum; *& quâ* parte *fluvius defluens ab uſque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, & præcipitans exonerat ſe in oſtia ſeptem diſtincta; tota regio collocat in hoc iavento ſpem certam. Primum quæritur locus anguſtus, & arctatus ad hunc ipſum uſum: hunc tegulis parvi tecti & contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor feneſtras, obliquo lumine, à quatuor ventis. Tum cruentus juvencus jam flectens cornua* in *fronte bienni: huic multum repugnanti claudantur ambæ nares, & halitus oris;*

Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atq; ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt arctis: & quattuor addunt
Quattuor à ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris

NOTÆ.

287. *Quà Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hic regionem ſignificari, Ægyptum & Indiam: duplicem fluvium, Nilum & Indum: utrobique inventam eſſe artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non eſt veriſimile quod contendit, verſum hunc ſuppoſitum eſſe; *& viridem Ægyptum nigra fœcundat arena*, qui verſus plane de Nilo intelligi debet; & locus ipſe totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiſcitur neſcio quid de Gange Indico fluvio, qui per ſubterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obſtare, ſic explico. I. Dicitur *Devectus ab Indis*, id eſt, Æthiopibus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus G. 2. 171. Et vero quicquid olim jactatum ſit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum eſt oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *Vicinia Perſidis urget* reipſa Ægyptum, non inquam, ipſa Perſis, ſed vicinæ Perſidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Perſidis nomine comprehendit, quia ſubjecta aliquando fuerant Perſarum imperio, Cyri nempe & Cambyſis ejus filii, qui Ægyptum ipſam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam poteſt latiſſimos, aſſignare: ut vidimus Ecl. 1. 63. & G. 1. 490. Nunc ſingulæ voces explicandæ.

Canopus.] Urbs eſt Ægypti, quam poëta innuit vicinam eſſe Alexandriæ, cum Canopum vocat *Pellæum*, id eſt, *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pella natus erat: Per *Gentem Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquiſſima; ſita ad maximum è ſeptem oſtiis, quibus Nilus in mare ſe exonerat. *Gens fortunata.*] propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum.*] Quia Sole in cancrum ſubeunte, creſcere incipit per centum dies ad uſque Autumnum: qua exundatione fœcundantur agri, per quos itur phaſelis & navigiis anguſtis, ex arundine papyracea. *Pharetratæ Perſidis.*] Quia Perſæ equitatu, venatione, & ſagittandi arte inſignes fuerunt: ſiti ad orientem Aſſyriæ, ad occidentem Aſiæ, ad meridiem Parthiæ, ad ſeptentrionem ſinus Perſici. De *Indis*, G. 1. 57.

298. *Quattuor à ventis.*] Qui flant è quatuor mundi cardinibus, ſive partibus oppoſitis, unde *cardinales* vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas à ſeptentrione, Notus à meridie.

300. *Nares & ſpiritus, &c.*] Oculi etiam, & partes omnes ad halitum aut egeſtionem neceſſariæ, linteo pice oblito obſtruebantur.

Multa reluctanti obſtruitur; plagiſque peremptо
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt: & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quàm prata coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat: & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt:
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre: aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis, ut fama, apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes: quid me præclara ſtirpe Deorum (pollo)
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus A-
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.

& huic interfecto verberibus, contuſa viſcera putreſiunt intra pellem non laceratam. Sic relinquunt depoſitum in loco *clauſo, & lateribus ſubſternunt fragmina ramorum, thymum, & caſias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas, antequam campi pingantur novis coloribus* florum, *antequam loquax hirundo defigat nidum* in *tignis* domorum. *Interea humor calefactus in oſſibus teneris effervеſcit; & congregantur mirabili modo animalia digna viſu; prima carentia pedibus, deinde alis etiam ſtrepentia, & magis, magiſque tentant auras tenues: donec evolent* tam denſe, *quam imber cadens per æſtatem è nubibus: aut quam ſagittæ ex arcu emittente, ſi quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnandi. O Muſæ! quis Deus invenit hanc artem in noſtra commoda? Unde nova hac hominum experientia cepit exordium? Paſtor Ariſtæus relinquens Tempe,* quæ *Peneo* alluuntur, *apibus amiſſis per morbum & famem, ut narratur; ſtetit mœſtus ad ſacrum fontem ſummi fluvii, multum querendo; & allocutus eſt matrem his verbis: Mater Cyrene, mater, quæ habitas in fundo hujus fontis: cur me produxiſti odioſum fatis ex illuſtri Deorum genere, ſi modo Thymbræus Apollo pater meus eſt, ut memoras? aut quonam depulſus eſt à te amor* tuus *erga me? Cur jubebas me ſperare* honores *immortalium? Ecce amitto, cum ſis mea mater, hunc ipſum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum & pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia.*

N O T Æ.

302. *Per integram, &c.*] Nec enim laceranda eſt pellis & cruentanda, ſed paulatim ictibus maceranda; ita ut viſcera, carnes, & oſſa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304. *Caſiaſque.*] Roſmarinum, vel lavendulam, Ecl. 2. 49.

305. *Hoc geritur, Zephyris, &c.*] Id eſt, circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum eſſe, donec putrefiat.

310. *Trunca pedum, &c.*] Hinc aliqui dictas volunt *apes*, quaſi ἄποδες, *ſine pedibus*: ſed verum etymon retuli, Ecl. 7. 13.

311. *Magis, magis aëra carpunt.*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas ventilant.

314. *Leves . . . . Parthi.*] De iis Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

317. *Paſtor, &c.*] VIII. PARS. *Fabula Ariſtæi & Orphei*; Epilogi loco. *Tempe.*] Theſſaliæ vallis eſt, quam Peneus fluvius præterfluit, G. 2. 469. Fugiebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, ſive fontem Penei fluvii, qui matris ſuæ Cyrenes pater erat, excurreret, quaſi ad maternam domum. De *Ariſtæo* ſupra, v. 283. & G. 1. 4.

323. *Thymbræus.*] Apollinis cognomen, à Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem à Paride fuiſſe occiſum.

Age ergo, ipſa etiam evelle manu fœcundas arbores, immitte infeſtum ardorem in pecora, & eneca ſegetes, incende agros, & impelle validam ſecurim in vites: ſi tanta negligentia meæ gloriæ cepit te. At mater percepit ſonum vocis è cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Mileſiam lanam, tinctam multo colore vitri: & Drymo, & Xantho, & Ligea, & Phyllodoce, quarum *coma ſublucens diffuſa* erat *per colla candida; Neſæe, & Spio, & Thalia, & Cymodoce, & Cydippe, & flava Lycorias; altera* adhuc *virgo, altera jam paſſa primam difficultatem partus; & Clio, & ſoror* ejus *Beroë. Ambæ Oceani filiæ, ambæ veſtitæ auro, & verſicoloribus pellibus; & Ephyre, & Opis, & Aſia Deïopeïa, & velox Arethuſa, ſagittis denique depoſitis. Inter quas Clymene narrabat vanam ſolicitudinem Vulcani,* de cuſtodienda Venere, *& fraudes, jucundaque furta Martis; & numerabat frequentes amores Deorum ab uſque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum verſant fuſis molles lanas,*

Quin age, & ipſa manu felices erue ſylvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes:
Ure ſata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit: eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla;
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque, & Beroë ſoror. Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ:
Atque Ephyre, atque Opis, & Aſia Deïopeia;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Aque Chao denſos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa

NOTÆ.

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potius ſacrum illum ac peſtiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, *à bina pinna*: nam *pinnæ* ſunt quædam faſtigia; ut ſummitates in templis, quæ vocantur *pinnacula.*

334. *Mileſia vellera.*] Pretioſa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ & Cariæ. Species eſt pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cœruleum, & viridem medio; ab ὕαλος, *vitrum.*

336. *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero l. 18. 39. partim ex Heſiodo in Theogon. 245. Drymo, à δρύμος, *ſylva quercea.* Xantho, à ξανθὸς, *flava.* Ligea, à λίγεια, *canora.* Phyllodoce, à φύλλον, *folium*, & δέχομαι, *capio.* Neſæe, Νησαίη, à νῆσος, *inſula.* Spio, à σπεῖον, *ſpelunca.* Thalia, à θάλλω, *floreo.* Cymodoce, à κῦμα, *unda*, & δέχομαι, *capio.* Cydippe, à κῦδος, *gloria*, & ἵππος, *equus.* Lycorias, à λύκος, *lupus.* Clio, à κλείω, *laudo.* Ephyre, à φύεω, *virgo.* Opis, ab ὤψ, ὤπος, *vultus.* Deiopeia, à δηίος, *ardens*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox.* Aſia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Aſia palude, de qua G. 1. 383. Clymene, à κλύω, *audio.* Arethuſa, primo venatrix & Dianæ comes, tum ſagittis & venatione dimiſsâ, ab eadem mutata in fontem, Ecl. 10.

340. *Lucinæ.*] De hac partuum præſide Dea Ecl. 4. 10.

345. *Curam inanem Vulcani, &c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehenſa eſt à marito; & ſubtiliſſimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio expoſita eſt. *Curam inanem Vulcani* appellat, ſive in cuſtodienda uxore, ſive in eadem irretiendâ: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani ſuſtulere, ſed evulgavere. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

347. *Atque Chao.*] Ita reſtituit Heinſius ex antiquis MSS. cum antea legeretur *Atque Chaos* & *Eque Chao.* Chaos, indigeſta moles, ex qua omnia eruperunt: vulgo numeratur inter ea nomina, quæ per caſus non declinantur; tamen hic ablativus eſt *Chao.* Senſus eſt: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens vel à prima mundi formatione, vel ab ipſo Chao, qui primus Deorum fuit, juxta Heſiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores conſtituit, *Chaos, Tellurem*, & *Amorem.*

348. *Mollia penſa.*] Manipulos lanæ. *Penſum*, vel à *pendeo*, quia pendet è colo; vel potius à *pendo*, quia appenditur, & cuique aſſignatur cum menſura & pondere.

Devol-

Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſummâ flavum caput extulit undâ.
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror; ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus, Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos; fas illi limina Divûm
Tangere, ait. Simul alta jubet diſcedere late
Flumina, quà juvenis greſſus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genitricis & humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat; & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & nati fletus cognovit inanes

rurſus querela Ariſtæi perculit aures matris, & omnes è vitreis *ſedibus obſtupuerunt: ſed ante alias ſorores Arethuſa proſpectans, extulit flavum caput è ſuperficie aquæ. Et procul* dixit: *O Cyrene ſoror, non fruſtra obſtupefacta tanto luctu; ipſe mœſtus Ariſtæus, tua maxima cura, adſtat tibi lacrymans ad fontem Penei patris ſui, & te appellat nomine crudelem. Huic reſpondit mater, percita mentem novo timore: Age, duc* illum *ad nos, licet* illi *ingredi in domum Deorum. Statimque juſſit, ut aquæ late dividerentur, quà juvenis dirigeret paſſus: at aqua accumulata in ſpeciem montis cinxit ipſum, & excepit magno gremio, & admiſit intra fluvium. Jamque ibat admirans domum matris, & regna liquida, & aquas clauſas in receptaculis, & ſylvas reſonantes: & ſtupefactus magno motu aquarum, conſiderabat omnes fluvios labentes ſub magna terra, diſtinctos locis; & Phaſim, & Lycum, & fontem, ex quo Enipeus emittit ſe primo, & exquo pater Tibris, & ex quo fluvius Anio, & Hypanis ſtrepens inter ſaxa, & Caicus Myſiæ, & Eridanus deauratus* circa *duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare ſplendidum. Poſtquam pervenit in tecta cubiculi* ſtructa *è pumice impendente, & Cyrene cognovit*

NOTÆ.

358. *Fas illi, &c.*] Quia Deo patre, matre Nympha genitus eſt.

364. *Speluncíſque lacus clauſos, &c.*] De fluviorum origine duæ ſunt opiniones præcipuæ; altera Platonis, altera Ariſtotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viſcera conditum putat; quem hic ſequitur Virgilius: Ariſtoteles è mari profluere exiſtimat, quem ſequitur Homerus l. 21. 195. Adit igitur Ariſtæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucos ſonantes* appellat poëta herbas in fluviis & lacubus magnâ copiâ enaſcentes, quæ aquarum interſtrepentium motu agitantur.

367. *Phaſimque, Lycumque, &c.*] *Phaſis* fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa eum frequentes aves, inde dicti Phaſiani, *faiſans, phœaſants. Lycus* multiplex: præcipuus eâdem Colchide. *Enipeus* in Theſſalia, Larſalicos campos irrigans. *Tiberinus* & *Anio* in Italia. *Hypanis* in Scythia. *Caicus* in Myſia. *Eridanus* in Italiâ; de eo G. 1. 482.

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 1108. *Se erupit venis collecta cupido.*

371. *Et gemina, &c.*] Tauri forma à poëtis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic tauriformis volvitur Aufidus.* Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram ſulcant, inſtar boum; vel quia flexuoſos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua. Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter ſtellas, quibus in cœlo inſignis eſt; eſt enim aſtrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua.* Quia etſi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pinguia culta.*] Vide ſupra v. 126. *Flaventia culta.*

373. *In mare purpureum.*] Poëtæ *purpureum* dixere, quicquid nitet ac ſplendidum eſt: quale eſt *mare*, Sole præſertim affulgente. Catullus, quercûs *ramos purpureos* appellavit: Albinovanus ad Leviam, *purpuream nivem:* Horatius, *purpureos olores.*

immoderata lamenta filii: ſorores per ordinem invergunt aquas manibus, & efferunt mappas corraſis pilis: pars onerat menſas cibis, & ponit pocula plena vino; *altaria incenduntur ignibus thureis. Et mater ait: Accipe duo pocula vini Lydii,* hoc *effundamus* in honorem *Oceani. Simul ipſa orat & Oceanum parentem rerum & Nymphas ſorores* ſuas, *quæ tueatur innumeras ſylvas, & innumeros fluvios. Ter reſperſit ardentem flammam puro vino; ter flamma ſuppoſita emicuit ad* uſque *ſummum tecti. Quo omine corroborans animum* illius, *ſic ipſa incipit: In Carpathio ſinu maris vates eſt, Proteus cæruleus, qui perambulat magnum mare* invectus *piſcibus, & curru equorum* habentium *duos pedes. Hic nunc reviſit portus Emathiæ, Pallenenque patriam: hunc* nos *nymphæ veneramur, hunc & ipſe Nereus ſenior* colit: cum enim ſit *vates, cognoſcit omnia, & quæ ſunt* præſentia, *& quæ præterita, & quæ poſt immineant futura. Nam ſic placuit Neptuno: cujus dum ſub mari magnos greges & phocas infames. O nate, ille primo tibi ſtringendus eſt catenis, ut explicet tibi omnem originem morbi, & det bonos ſucceſſus.*

Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula; Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater: Cape Mæonii carcheſia Bacchi:
Oceano libemus, ait. Simul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſylvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates,
Cœruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reviſit
Pallenen; hunc & nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt: immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.

N O T Æ.

374. *Pendentia pumice tecta.*] *Pumex,* lapis ob foraminum multitudinem leviſſimus, *pierre-ponce, a pumice-ſtone.*

379. *Panchæis adoleſcunt, &c.*] Nullum fere convivium apud antiquos abſque re ſacra & libatione: vide Æ. 1. 727. De thure Panchææ regionis in Arabia, G. 3. 139. De *libatione,* Ecl. 7. 33.

380. *Mæonii carcheſia Bacchi.*] *Carcheſium* ex Athenæo, eſt poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compreſſum, anſis à ſummo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id eſt, Lydium: Lydia enim Aſiæ minoris regio, prius Mæonia dicta eſt, arboribus fere carens, & vite conſita, ex Strabone l. 13.

382. *Oceanumque patrem rerum.*] Ex Orpheo & Homero, multis locis; eorumque philoſophorum ſententia, qui, Thalete Mileſio duce, ex aqua putabant conſtare omnia: Cicero meminit Academ. 2.

384. *Ter --- nectare Veſtam.*] De myſteriis numeri ternarii, Ecl. 8. 75. De *nectare,* quod hic pro vino ſumitur, Ecl. 5. 71. De *Veſta* Dea, quæ hic pro igne uſurpatur, G. 1. 498.

387. *Carpathio.*] Pars mediterranei maris *Carpatho* circumjecta: quæ inſula eſt, obversa Ægypto, inter Cretam & Rhodum media, hodie *Scarpanto.* De *Neptuno,* G. 1. 14.

388. *Proteus.*] Neptuni & Phœnices, ve Oceani & Tethyos filius: Ægyptius genere juxta Homerum; ſed juxta Virgilium ex pe ninſula *Pallene,* quæ eſt in Macedonia, inter ſinum Thermaicum & Toronaicum. Regnavi in Ægypto, ex communi opinione; ex Platone ibidem ſophiſta fuit; ex Luciano, hiſtrio unde eum, quas vellet, induiſſe formas & mutaſſe memorant. Aiunt & hunc fuiſſe pa ſtorem Neptuni pecoris, nempe phocarum & Neptunum, ejus in gratiam, è quodam Pallenes hiatu ſpeluncam ſub mari feciſſe, qu illum in Ægyptum uſque ſecum perduxit.

389. *Et juncto bipedum, &c.*] Eoſdem piſces & equos appellat; ſed bipedes, equ videlicet marinos, qui pedes duos partemq corporis anteriorem habent equorum, poſt riores deſinunt in piſces. *Emathia,* Macedon eſt, G. 1. 490. De *Pallene* mox diximus. *Nereo,* Ecl. 6. 35.

Na

Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cum Sol accenderit æſtus,
Cum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſedis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vincliſque tenebis;
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulvâ cervice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes;
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit, mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus in-
Exeſi latere in montis; quo plurima vento [gens
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat, ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida ponti

Quippe nulla dabit tibi *conſilia niſi coactus, neque vinces illum precando. Quando ceperis* illum, *injice* illi *vim durorum vinculorum: contra hæc* vincula *fraudes* ejus *inutiles cadunt. Ego ipſe, cum Sol calefecerit medium diem, cum herbæ ſiccæ ſunt, & umbra jam jucundior eſt gregibus, ducam te in latebras ſenis, in quas ſe recipit è mari fatigatus; ut facile invadas* eum *ſtratum ſomno. Sed cum tenebis* illum *comprehenſum manibus & vinculis; tunc variæ figuræ & vultus belluarum* te *decipient. Nam repente apparebit ſus horribilis, & ſæva tigris, & ſerpens ſquameus, & leæna rufo capite; aut emittet ſtridorem acutum flammæ, & ſic expediet ſe è vinculis, aut effugiet ſolutus in aquas tenues. Sed quo magis ille mutabit ſe in omnes figuras; eo magis, ô nate, conſtringe vincula retinentia; uſque dum evadat talis transformato corpore, qualem aſpexeris, cum ſomnus inceptus clauderet oculos. Hæc dixit, & ſparſit liquidum odorem ambroſiæ, quo perunxit totum filii corpus, at illi ſuavis odor exivit è capillis unctis, & conveniens robur inditum eſt membris. Eſt ingens antrum in latere montis excavati, quo plurimi fluctus pelluntur* vi *ventorum, & finduntur in ſinus replicatos;* quod eſt *aliquando receptaculum tutiſſimum nautis periclitantibus. Proteus occultat ſe intus objectu ingentis ſaxi. Hic Nympha conſtituit juvenem in inſidiis remotum à luce, ipſa remanet procul latens in nube. Jam rapidus Sirius, amburens ſitientes Indos, ardebat* in *cœlo, & Sol flammeus ſiccaverat medium orbem: herbæ arefcebant, & radii urebant* uſque *ad limum profunda flumina calefacta ſiccatis alveis: cum Proteus exibat è mari petens ſolitam ſpeluncam: circa eum genus humidum magni*

N O T Æ.

415. *Ambroſiæ.*] Cibus eſt Deorum; *Nectar* potus: confunduntur tamen ſæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambroſia, Ecl. 5. 71.

418. *Habilis venit vigor.*] Ut luctari facile poſſet cum Proteo, contra vincula obluctaturo.

421. *Statio tutiſſima.*] Vel in ipſo ſpecu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipſam, & continentem: videtur enim rupes non in litore, ſed in ipſo mari fuiſſe non longè à litore; ideoque ſpatii ſatis rupem inter & litus fuiſſe interjectum, ut poſſent illic ſtare naves, adverſus vim ventorum, rupis objectu defenſæ. *Olim*, aliquando, G. 3. 303.

425. *Sirius Indos, &c.*] Significat calorem tunc fuiſſe vehementiſſimum, qualis eſt tempore *meridiano*, per dies *caniculares*. Meridiem iſta exprimunt, *medium Sol igneus orbem*, &c. Caniculares dies efficit *Sirius*, ſtella in ore majoris canis, de qua G. 2. 353. *Indos.*] Pro quibuſlibet calentibus plagis: de iis G. 1. 57.

maris exiliens ſpargit late aquam ſalſam. Vituli marini *adjiciunt ſe* præ *ſomno ſeparati in litore. Ipſe Proteus (quemadmodum aliquando cuſtos armenti in montibus, cum Heſperus revocat vitulos è paſtione ad ſtabulum, &* cum *agni auditi* à lupis *excitant eos balatibus) ſedet in rupe in medio* armentorum, *& recognoſcit* eorum *numerum. Siquidem offertur Ariſtæo copia hujus* capiendi; *vix paſſus ſenem diſponere* ad ſomnum *corpus fatigatum, irruit* in eum *magno clamore, & invadit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus ſuæ induſtriæ, vertit ſe in omnia prodigia rerum, &* in *ignem, &* in *belluam horribilem, &* in *amnem fluentem. Sed poſtquam nulla fraus invenit* modum *fugiendi, victus revertitur ad propriam* formam, *ac demum locutus eſt ore humano: At quis tibi, audaciſſime juvenum, imperavit ut venires* in *meam domum? aut quid à me poſtulas? ait. Ille autem* reſpondit: *Scis, ô Proteu, ſcis ipſe; neque ullus poteſt te decipere. Tu vero ceſſa velle* fallere me: *obſecuti juſſis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum,* quod medeatur *damnis rerum* noſtrarum. *Hæc ſolum locutus* eſt. *Poſtea vates magno denique impetu defixit oculos cærulea luce* coruſcantes; *& minaciter collidens* dentes, *ſic aperuit os ad fata* evulganda: *Alicujus Dei ultio te perſequitur: ſolvis* pœnam *magni ſceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miſer imprecatur tibi has pœnas (niſi fata obſtent) & atrociter furit ob conjugem* ſibi *ereptam. Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes alta in herba magnum ſerpentem degentem in ripa. At turpa Dryadum ejuſdem ætatis impleverunt clamoribus ſummas*

Exultans, rorem late diſpergit amarum,
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditique lupos acuunt balatibus agni)
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. Ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemq; horribilemq; feram, fluviumq; liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus;
Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille,
Scis, Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle: Deûm præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
Ardentes oculos intorſit lumine glauco;
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ;
Magna luis commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & raptâ graviter pro conjuge ſævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos

NOTÆ.

434. *Veſper.*] Heſperus, ſtella Veneris, de qua Ecl. 6 86.

447. *Neque eſt te fallere cuiquam.*] Pro, *nec licet cuiquam*; Græca locutio. Vide Ecl. 10. 46. *Nec ſit mihi credere.*

454. *Orpheus.*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel OEagrio Thraciæ fluvio, Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455. *Haud quaquam ob meritum pœnas, &c.*] Triplex interpretatio. 1. Abrahami: *omnino præter meritum*, id eſt, majores quam tu meruiſti. Non placet, quia antea Proteus *magna* vocavit ipſius *commiſſa*. 2. Servii & aliorum: *non adhuc juxta meritum*: id eſt, minores quam tu mereris. Sed ſane videntur verba aliud ſonare. 3. Quam ſuggerit Taubmannus, qui refert hæc verba ad Orpheum: *miſerabilem nullo ſuo merito*, & in hac hærec.

458. *Hydrum.*] Serpentem in aquis, humidiſque locis degentem, ab ὕδωρ, *aqua*.

460. *Dryadum.*] Nympharum ſylveſtrium, à δρῦς, *quercus*, Ecl. 2. 46.

Implerunt

Implerunt montes : flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.
Ipſe cavâ ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigrâ formidine lucum
Ingreſſus, Maneſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum:
Quam multa in ſylvis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,

montes : ploraverunt rupes Rhodopeiæ, & Pangæus altus, & Martia terra Rheſi, & Getæ, & Hebrus, & Attica Orithyia. Orpheus leniens cavâ citharâ dolorem amoris, ſolus canebat, te, ô dulcis uxor, te deſerta in ripa, te die oriente, te die occidente, ſolus canebat. Ingreſſus etiam Tænarias cavernas, quæ ſunt portæ profundæ inferorum, & ſylvam obſcuram tenebroſo metu, adiit Manes, & Plutonem timendum, & animos inſuetos leniri precibus hominum. At umbræ tenues, cantu Orphei *excitatæ ex intimis locis inferorum, & figuræ carentium lumine, incedebant : quam multa millia volucrum occultant ſe in ſylvis, quando Heſperus, aut frigida pluvia pellit* eas *è montibus : uxores, & mariti, & corpora fortium heroum ſpoliata vitâ, pueri, & puellæ innuptæ,*

NOTÆ.

461. *Flerunt Rhodopeiæ arces, &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota ſunt. *Rhodope.*] Mons eſt, de quo, Ecl. 6. 30. *Arces.*] Montes, rupes, ab ἄκρον, *ſummum:* ſic G. 1. 240. *Ripheaſque arduus arces. Rhodopeiæ arces.*] Hiatus & contractio diphthongi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa.*] Neutrum plurale : ſingulare maſculinum eſt *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens.

462. *Rheſi Mavortia tellus.*] Prolepſis eſt, ſive anticipatio temporis: Rheſus enim Trojani excidii tempore vixit ; Orpheo igitur poſterior. De *Rheſo*, Thraciæ rege, Martis filio, Æn. 1. 473. *Mavortia tellus.*] Thracia, quia Mars in Thracia natus, in Rhodope monte, ex Jove & Junone. De *Getis*, populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis, G. 2. 115. De *Hebro*, Thraciæ fluvio, Ecl. 10. 65.

463. *Actias Orithyia.*] Erechthei Athenarum regis filia, rapta à Borea in Thraciam ; ex eo peperit Calain & Zethen, quibus alæ deinde ſuccreverunt. *Actias* dicitur, ab Attica regione. *Attica* enim ex Strabone l. 9. ſic appellata eſt deformato nomine ab *Actica* ; cum à veteribus *Acte* vocata eſſet, quia tota litoralis ; ἀκτὴ autem eſt *litus*. *Orithyia*, vox quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi ſunt ; ὠρειθύια, unde verſus ſpondaicus eſt.

467. *Tænarias fauces.*] *Tænarus*, plur. *Tænara* : promontorium Peloponneſi, dividens ſinum Meſſeniacum à Laconico : quod Græci fabulabantur aditum eſſe inferorum, Æn. 6. 237.

Ditis.] Plutonis, qui Jovis & Nepruni frater, inferorum imperium ſorte obtinuit : Proſerpinam, Cereris filiam, rapuit, *&c.* Utrumque nomen à divitiis habet, quæ è terræ viſceribus effodiuntur : *Dis* quidem Latine dictus à *divitiis* ; *Pluton* Græce à πλοῦτος, quæ vox idem ſignificat.

468. *Nigra formidine lucum.*] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliaſque conſtituit, Æn. 6. v. 444. ac deinceps. Et hic eſt enallage ſive immutatio : *caligantem nigra formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili.*

469. *Manes.*] Sumuntur & pro mortuorum animis, & pro loco ipſo inferorum, ubi animi degunt, & pro Diis ipſis inferorum. De iis ita philoſophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optime. Statuit, 1. Animos illos generatim dici *lemures*. 2. Ex his lemuribus, qui poſterorum curam ſortitus, pacato & quieto nomine domum poſſidebat, *larem* dici familiarem. 3. Qui propter adverſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *larvam* dici. 4. Cum incertum erat, quæ cuique ſortitio eveniſſet, utrum lar eſſet, an larva ; *Manem* Deum nuncupari, & honoris cauſa vocabulum eſſe additum. *Manes* porro dictos putant, vel à *manando*, quia manant & diſcurrunt per auras ; vel ab antiqua voce *manus*, hoc eſt, *bonus*, unde & *mane* derivatum volunt. Reliqua vide Æ. 6. 743.

471. *Erebi.*] Juxta Hyginum, Deus eſt inferorum, ex Chao & Caligine progenitus, pater noctis : juxta alios, ipſa eſt inferorum profundiſſima ſedes, ab ἐρεβος, *loco*.

& juvenes elati in busta ante oculos parentum. Quos limus niger, & fœdæ arundines Cocyti, & palus odiosa pigris aquis circumcludit, & Styx novies circumvoluta compescit. Obstupuerunt etiam ipsæ domus, & profundissima Tartara mortis, & Furiæ implicatæ cæruleis serpentibus crinium loco, & Cerberus hians continuit tria guttura; & orbis rotæ Ixioniæ quievit, flante *vento* contrario. *Jamque regrediens vitaverat omnia pericula; & Eurydice* ipsi *restituta redibat in altam lucem, propius sequens; nam Proserpina posuerat hanc conditionem; cum repentina insania occupavit improvidum amantem, condonanda* illa *quidem, si* Dii *inferi scirent condonare* quicquam. *Stetit, & jam in ipso* aditu *lucis, immemor & impatiens animo, respexit Eurydicem suam: illic omnis opera perdita* est, *& pactum crudelis regis rescissum, & fragor ter auditus per stagna Averna. Illa* sic *locuta est: Quis & me miseram, & te perdidit, ô Orpheu? Quis tantus furor? Ecce rursus dura fata retro appellant me, & somnus claudit oculos fluitantes. Jam ergo vale: trahor circumfusa magnis tenebris, & porrigens tibi manus imbecilles, heu! non* amplius *tua. Sic locuta est, & ex oculis statim evanuit in aliam* partem, *veluti fumus commixtus in aëra tenuem: neque postea vidit Orpheum, frustra captantem umbras, & conantem multa loqui: neque portitor inferorum passus est deinde* eum *trajicere fluvium interjectum. Quid faceret? quo se conferret, conjuge bis erepta? quibus lacrymis Manes, quibus verbis Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur naviculâ Stygiâ. Aiunt illum septem integros menses continuo*

Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ
Alligat, & novies Styx interfusa coërcet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima leti
Tartara, cœruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Jamque pedem referens, casus evaserat omnes:
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem:
Cum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes:
Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa,
Immemor, heu! victusque animi, respexit: ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
Illa; Quis & me, inquit, miseram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro [heu!
Fata vocant, conditq; natantia lumina somnus.
Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diversa; neque illum
Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se raptâ bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses

NOTÆ.

479. *Cocyti . . . .* 480 *Styx.*] Inferorum flumina sunt, *Æn.* 6. 323.

482. *Tartara.*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, infimus inferorum locus: à ταράσσω, *conturbo*, quod illic plena sint omnia perturbationis; vel à ταρταρίζω, *tremore obrigesco.*

483. *Eumenides.*] Furiæ: *G.* 1. 278. *Cerberus.*] Canis triceps, custos inferorum, *Æn.* 6. 417. *Ixion.*] G. 3. 38.

487 *Proserpina.*] G. 1. 39. 493. *Stagnis Avernis.*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus ostium inferorum, ut *Tanarus* Græcis. *Æn.* 6. 237.

496. *Natantia lumina.*] *Invalida*, juxta Servium: *humida*, quod, juxta doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium est: *fluitantia & errantia*, juxta Scaligerum, dum modo clauduntur, modo aperiuntur; ut fit quando somnus invitis obrepit.

502. *Portitor Orci.*] *Charon*, qui animas cymba transportat, *Æn.* 1. 299. *Orcus*, inferi, *G.* 1. 277.

Rupe

Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populeâ mœrens Philomela ſub umbrâ
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes, detraxit; at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis late loca queſtibus implet.
Nulla Venus, nulliq; animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque nivalem
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat; raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens: ſpreto Ciconum quo munere matres,
Inter ſacra Deûm, nocturniq; orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoq; marmoreâ caput à cervice revulſum,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen, animâ fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & ſe jactu dedit æquor in altum;
Quaq; dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque ultro affata timentem:
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. Tu munera ſupplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.

ploraviſſe, ſub rupe alta, juxta aquas deſerti Strymonis, & revolviſſe frigidis in cavernis hos caſus ſuos, movendo tigres, & trahendo cantu quercus. Qualis luſcinia triſtis ſub umbra populi lamentatur pullos amiſſos, quos crudelis agricola deprehendens in nido abſtulit adhuc implumes; illa vero plorat per noctem, & ſtans in ramo renovat lugubrem cantum, & implet loca omnia triſtibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrebat glacies Boreales, & Tanaïm nivoſum, & agros nunquam carentes Riphæo gelu, lugens Euridicen ereptam, & vana dona Plutonis: quo nuptiali munere contempto mulieres Ciconum, inter ceremonias Deorum, & nocturna orgia Bacchi, disjecerunt per vaſtos campos membra laniati juvenis. Tunc etiam, cum Hebrus Oeagrius ferens medio in fluento volveret caput ejus reſectum à candido collo, ipſa vox & lingua frigida Eurydicen, ah infelicem Eurydicen, appellabat anima erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen. Hæc dixit Proteus, & ſe ſaltu immiſit in profundum mare; & qua ſe immiſit, ſupra caput ſuum convolvit aquam ſpumantem: at Cyrene non ſe immiſit; nam prior allocuta eſt trepidantem: Fili, potes abjicere ex animo mœſtam ſolicitudinem. Hæc eſt tota origo morbi: ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miſcebat choreas in profundis ſylvis, intulerunt funeſtam perniciem apibus. Tu ſupplex offer dona, obſecrans veniam, & cole Napæas placabiles.

NOTÆ.

508. *Strymonis.*] Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ.

511. *Philomela.*] Quæ in luſciniam converſa eſt, Ecl. 6. 78.

516. *Hymenæi.*] De *Hymenæo*, conjugii Deo, G. 3. 60. De *Hyperboreis* regionibus, G. 3. 196. De *Riphæis* montibus, G. 1. 340. De *Dite*, ſupra v. 467.

517. *Tanaim.*] *Tanais*, fluvius in Moſcorum finibus oriens; in Mæoticam paludem influens, Europam ab Aſia diſterminans.

520. *Spreto Ciconum quo munere matres.*] Ita lege ex antiquis aliquot codic. non *ſpretæ*: quia ſic conſtat ſibi ſententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de Nuptiis ſolicitaverant: *quo nuptiali munere ſpreto*, ipſum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa oſtia Hebri, & montem Iſmarum, de quibus G. 2. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.*] *Orgia*, ſacra Bacchi, ab ὀργὴ, *furor*, quod cum furore peragerentur. De *Bacchis* & *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69.

524. *Oeagrius Hebrus.*] Orphei truncum caput in Hebrum cum lyra projectum, dicitur in inſulam Lesbum appuliſſe, atque ibi eſſe ſepultum; lyra relata inter ſidera, & à ſingulis Muſis, quarum cecinerat laudes, ſtellis novem inſignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oeagro*: ſive Oeagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen ſuum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; ſive fluvius fuerit, ex quo Hebrus naſcitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.*] Nymphæ lucorum ſunt, à νάπη, *ſaltus, viretum.*

Namque

nam concedent veniam precibus, & deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ ſit ratio precandi. Elige quatuor tauros inſignes robuſto corpore, qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, & totidem juvencas, collo nondum *ſubacto. Erige his* victimis *quatuor altaria in altis templis Nympharum, & effunde è gutturibus ſacrum ſanguinem, & relinque ipſa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum ſuum, dabis inferias Orpheo è papaveribus Lethæis; & coles mitigatam Eurydicen occiſâ vitulâ, & immolabis ovem nigram, & repetes lucum. Sine mora, ſtatim exequitur mandata matris; venit ad templa, erigit altaria præſcripta, ducit quatuor tauros inſignes robuſto corpore, & totidem juvencas, collo* nondum *ſubacto: deinde, poſtquam nona aurora patefecerat ſuum ortum, dat inferias Orpheo, & repetit lucum. Illic vero vident prodigium improviſum & mirabile dictu: apes ſtridere toto utero inter putrefacta viſcera boum, & erumpere fractis coſtis, & diffundi magnas* earum *nubes; & jam* eas *congregari in cacumine arboris, & è ramis flexibilibus dependere* in modum *uvæ. Hæc cantabam de cultura agrorum & pecorum, & de arboribus: dum magnus Cæſar tonat circa profundam Euphratem, & victor diſtribuit leges*

Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intactâ totidem cervice juvencas.
Quattuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæsâ,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora, continuo matris præcepta faceſſit:
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus:
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt; liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſq; trahi nubes; jamque arbore ſummâ
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu pecorumque canebam
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorq; volentes

NOTÆ.

539. *Lycæi.*] Montis Arcadiæ, qua in regione Ariſtæus aliquando regnavit. De *aurora* G. 1. 249.

545. *Inferias Orphei lethæa, &c.*] *Inferiæ*, ſacrificia, quæ Diis Manibus offerebantur. *Orphei*, Dativus Græcus Ὀρφεῖ, Ecl. 4. 57. *Papavera lethæa*, id eſt, oblivionem & ſomnum inducentia; à λήθη, *oblivio*, G. 1. 78. Æ. 6. 323.

556. *Stridere, effervere.*] Penultima brevi, G. 1. 456.

558. *Uvam demittere.*] Certe hic lætitiæ ſignum eſt illa apum glomeratio, de qua vide ſupra, v. 257.

561. *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum eſt ex hoc loco, ultimam huic operi manum admotam eſſe poſt bellum Alexandrinum, occiſis Cleopatra & Antonio: cum Octavianus per Syriam in Aſiam hyematurus abiiſſet: tunc enim non longe abierat ab Euphrate. Tunc Teridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ ſuæ terrore aliquando compoſuerat: Teridatemque victum in Syria permiſerat verſari, Phraatis filium obſidem ſecum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat; & templa ſenebat ſibi fieri Nicomediæ, Pergami, & alibi paſſim. Quæ omnia, ut conſtat ex Dione l. 51. contigere per hyemem anni U. C. 724. exeuntis, cum natus eſſet Octavianus, annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim aliud eſt in hiſtoria tempus, cui melius aſſignari hæc poſſint. Tumque videtur poëta addidiſſe operi jam perfecto, quicquid in eo paſſim legimus de Octaviani victoriis, G. 1. 171. *Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris*, &c. G. 2. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum*, &c. Quod autem dicunt ejus vitæ ſcriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, & Attellæ commoranti, legiſſe Georgica, Mæcenate ſuſcipiente legendi vices; id aut omnino falſum eſt, aut certe nonniſi poſt bellum Alexandrinum contigit. Conſtat enim ex Dione, Plutarcho, & aliis, Octavianum, confe-

Per

Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis otî:
Carmina qui luſi paſtorum; audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

populis non invitis, & præparat ſibi *viam ad cœlum. Illa tempeſtate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacantem ſtudiis otii privati: qui luſi verſibus paſtoralibus; & confidens juventuti, te cecini, ô Tityre, ſub umbraculo opacæ fagi.*

NOTÆ.

Bello Actiaco, non ſtetiſſe in Italia, niſi paucissimos dies Brundusii; ideoque ſtatim in Græciam, Aſiamque abiiſſe, ibidemque hyemaſſe, ad inſtruendos Alexandrini belli apparatus; tantum abeſt, ut Attellam, quæ urbs eſt Campaniæ, venerit.

564. *Parthenope.*] Neapolis, urbs Italicæ Campaniæ maritima, nunc regni caput; à Chalcidenſibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primo illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius è Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyſſem cantu ſuo non fuiſſe allectum, mortem ſibi conſciverat. At cum loci hujus ubertas & frequentia Cumis noceret, hanc poſtea diruerunt: deinde graſſante late peſtilentiâ admoniti divinitus, inſtaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id eſt, urbem novam. De Virgilii in ea commoratione ac morte, vitam conſule.

Studiis ignobilis otî.] Studia intelligit privata literarum ac bonarum artium, quæ à poëta modeſtiſſimo dicuntur *ignobilia*, præ adminiſtratione reipublicæ & magiſtratuum, ad quos nunquam Virgilius acceſſit.

FINIS GEORGICORUM.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIS.

ARGUMENTUM.

ÆNEIS poëma heroïcum, ſive epicum; ab Ænea Trojano, Veneris & Anchiſæ filio, Priami genero, nomen habet: non quod actiones illius omnes comprehendat; ſed unam inter omnes præcipuam, ſcilicet regnum in Italia fundatum. Scripta eſt à Virgilio in gratiam tum Romanæ totius gentis, tum familiæ imprimis Juliæ, quæ originem referebat ſuam ad Iülum ſive Aſcanium, Æneæ filium, ex Creüſa Priami filia. In hanc porro familiam adſcitus a Julio Cæſare avunculo fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto ſubactâ, M. Antonio & Cleopatrâ interfectis, unus orbis Romani dominus. Scribi cœpta eſt Anno U. C. 724. exeunte: Virgilii 40. Octaviani 33. cum Octavianus in Aſia non longe ab Euphrate hyemaret: atque ita Virgilius poſt adhibitam Georgicis extremam manum, continuo animum Æneidi videtur applicuiſſe; in eaque annos, ut habet Servius, undecim collocaſſe, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino numerantur. Secutus eſt Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Heſiodum; ita in Æneide Homerum: cujus Odyſſeam ſex prioribus libris, Iliadem ſex poſterioribus, expreſſit, an etiam ſuperavit? id vero ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POEMA *epicum*, ſive *epopœia*, ſic dictum eſt ab ἔπος, *verbum*, quia totum poëtæ dictione ſeu narratione continetur. Definitur ex doctrina Ariſtotelis: *Imitatio actionis unius illuſtris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione & verſu hexametro viros principes cum admiratione & delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem, fabulam, mores, ſententiam, dictionem.* Actio eſt poëmatis materia; fabula eſt actionis forma & tractatio: mores, ſententia, dictio, ſunt neceſſaria fabulæ ornamenta. Poëta ſumit actionem ab heroë, fabulam ab arte ſua, mores à philoſophia, ſententiam à rhetorica, dictionem à grammatica.

ACTIO debet eſſe *una, illuſtris, completa, certæ magnitudinis.*

Una, id eſt, ab uno heroë præcipuo, & uno continuo ſpatio temporis abſque intermiſſione perfecta; taliſque præterea, ut alias in actiones integras item completaſque dividi non poſſit.

Illuſtris, ergo & virorum principum, & in gravi ſplendidaque materia.

Completa, cui nihil deſit eorum omnium, quæ adeſſe debent, ut abſoluta & ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis ſive *durationis*, quæ vulgo anni unius ſpatio, interdum etiam minore definitur: ab ea nimirum actionis parte, unde poëta ſumit poëmatis exordium;

dium, ad uſque poëmatis finem. Sic Odyſſea dies quinque omnino & quinquaginta; Ilias annum integrum capit.

FABULA conſtat partibus, ſive plane neceſſariis, quæ ſunt *exordium, nexus, & ſolutio:* ſive non plane neceſſariis, quæ ſunt *epiſodia.*

Exordium habet propoſitionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus eſt variorum caſuum ſeries, ad eam uſque perducta partem operis, in qua fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio eſt quicquid ab eo flexu ad finem uſque actionis peragitur.

Epiſodia ſunt actiones quædam adſcititiæ, quæ cum actione præcipua veluti neceſſariam, certe veriſimilem conjunctionem habent. Ea vulgo in nexum, raro in ſolutionem, nunquam in exordium inſeruntur. Ἐπεισόδια dicta ab ἐπὶ, *ſuper, præter,* εἰς, *in,* & ὁδὸς, *via*; quaſi *ſupervenientia in viam & ſeriem* actionis.

MORES denique manifeſtant animi affectus. SENTENTIA mentis cogitationes exprimit. DICTIO mores & ſententiam repræſentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

ACTIO Æneidos, ut nuda eſt operis materia, ſic ſe habet. Æneas, incensâ à Græcis Trojâ, cum ſuorum reliquiis mari ſe committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti eſſe ferebantur: illuc, poſt caſus terra marique varios, appellit: excipitur humaniter à Latino, tunc ibidem regnante; & Laviniæ nuptiis in generum adoptaretur, niſi obſtaret Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Laviniæ nuptias jampridem ambiens, Æneam gravi bello vexat: ſed ab eo victus & occiſus, ſponſam ei regnumque habendum denique permittit.

Unam eſſe, atque *illuſtrem*, eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideoque ſibi poſſe viſus eſt decimum tertium librum Æneidi aſſuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias & apotheoſin complexus eſt: temere omnino. Nam apotheoſis a Jove promiſſa eſt lib. 1. 263. *Feres ad ſidera cœli Magnanimum Æneam.* Tum confirmata l. 12. 794. *Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris, Deberi cœlo.* Jam Lavinia regnumque Latii à Turno moriente Æneæ permittitur l. 12. 937. *Tua eſt Lavinia conjux.* Cætera, quæ ad pompam luctumque pertinent, frigidâ ac puerilia, certe miníme neceſſaria.

Magnitudinem habet *certam* ac juſtam: licet enim octo circiter annis duraſſe actio tota dicatur; unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëta complectitur: ſuperioribus reliquis in epiſodicam Æneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem ſexdecim menſes Æneidi attribuit, eo adductus, quod Anchiſes, ut ex l. 5. liquidum eſt, obierit in Sicilia verno tempore. Unde ſic colligit: Æneam non multo poſt, verno item tempore, inde ſolviſſe, cum in Africam tempeſtate ejectus eſt: quid enim eum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Sicilia tenuiſſet? Tum addit eundem in Africa totam hyemem, atque adeo annum fere traduxiſſe; ſiquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniverſarios patri ludos celebravit, reliquis autem in Italia præclare geſtis, menſes minimum quatuor eſſe tribuendos. Pugnat contra Segreſius, in egregia præfatione in Gallicam Æneidos interpretationem: oſtenditque Æneam è Sicilia non niſi Julio menſe, quarto nempe poſt obitum patris, in Africam appuliſſe: toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ claſſi, vel expectandæ commodæ tempeſtati, curiſque aliis impenſo. Atque ita legitimo unius anni ſpatio Æneis tota continebitur; quod ſuis locis probabimus, præſertim l. 1. v. 539. & 760.

FABULA, ſive actio ſuis epiſodiis ornata, repeti poteſt ex argumentis cujque libro præfixis: ea tamen cautione, ut, ſi quæritur ordo temporis, ſecundus liber primum legendus ſit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps & cæteri: artis enim, ſive poëmatis, alium ordinem poëta inſtituit; ſeriemque conſulto perturbavit earum rerum, quas hiſtoricus ſingulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine deſcriberet.

Exordium breviſſimum, verſus vix quindecim capit. Unde autem ſumendum ſit, dubitatur: utrum ab illis verſibus, *Ille ego*; an ab his, *Arma virumque cano*. Ego ab his puto ſumendum, veteres ſecutus, Virgilii præſertim æquales: qui quoties Æneidos meminêre, toties eam his ipſis vocibus deſignarunt. Ovid. Amor. l. 1. 15. 25. *Tityrus, & ſegetes, Æneiaque arma legentur.* Idem Triſt. l. 2. 533. *Felix Æneidos auctor Contulit in Tyrios arma virumque toros.* Propert. l. 2. 34. 63. *Qui nunc Æneæ Trojani ſuſcitat arma.* Martialis l. 8. 56. 19. *Protinus Italiam concepit & arma virumque, Qui modo vix culicem fleverat ore rudi.* Auſonius Epig. 129. *Arma virumque docens, atque arma virumque peritus, &c.* Et vero abeſſe prævios quatuor verſus à MSS. antiquiſſimis teſtatur Pierius: adeo ut N. Heinſius nec editioni ſuæ dignatus ſit adſcribere. Vulgo tamen adſcribuntur, ſed ſeorſim ab aliis conſequentibus: unde conjiciunt plerique à Tucca & Vario, quaſi parum aptos tanti operis exordio, fuiſſe ſublatos; factos tamen à Virgilio: non quidem ut exordium, ſed ut auctoris ſignaculum notamque, operis editioni præfigendam, & inter recitandum ab eo ſupprimi ſolitam: unde cum ſtatim ordiretur ab *Arma virumque*, &c. poëma ſub his verſibus, non ſub aliis, innotuiſſe probabile eſt.

Nexus totis duodecim libris, ad uſque duellum Æneæ cum Turno pertinet. *Solutio* incipit à duello.

Epiſodia ſunt Junonis conſilium de ſubvertenda Trojana claſſe, Æneæ apud Didonem diverſio, amores, narratio Trojani incendii, cæteraque ejuſmodi, quæ partes quidem ſunt fabulæ, non autem actionis: poſſunt enim ab actione, qualis antea nude deſcripta eſt, omnino ſeparari; à fabula, ſine gravi ejus immutatione, non poſſunt.

MORES ubique æquabiles, & ad imitationem ac delectationem aptiſſimi. SENTENTIA autem & DICTIO ſic abſoluta ac perfecta eſt, ut vel hoc utroque nomine princeps poëtarum Virgilius habendus ſit.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

ARGUMENTUM.

PROPOSITIONE & invocatione præmiſſis, narratio incipit à ſeptimo Æneæ expeditionis anno: quo tempore, Trojanis è Sicilia in Italiam ſolventibus, Juno tempeſtatem excitat, conciliato ſibi Æolo. Sedat tempeſtatem Neptunus. Naves Æneæ ſeptem in portum Africæ ſe recipiunt, reliquis alio diſjectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, expoſita Æneæ ejuſque poſteritatis futurâ felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginienſium animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate exploranti: indicatâque Didonis ac regionis conditione, utrumque nebulâ ſeptum Carthaginem dimittit. Illic Æneas, templum ingreſſus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in Didonem, & in ſocios quos fluctibus oppreſſos putaverat, Didoni ſupplicantes. Dat ſe in conſpectum Æneas: à Regina benigne excipitur: accerſitur per Achatem Aſcanius: cujus in locum dolo Veneris Cupido ſubſtituitur, ut Æneæ amorem Didoni inſpiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

ILle ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egreſſus ſylvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

INTERPRETATIO.
Ego ille ſum, *qui olim cecini cantilenas tenui calamo: & egreſſus è ſylvis coëgi propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantumlibet cupido*; quod *opus jucundum* fuit *ruſticis. Sed jam horrida Martis*

ARma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit 6

Cano bella, & hominem, què pulſus fatis, primus venit è regione Trojana in *Italiam*, & ad *litus Lavinum*.

NOTÆ.

5. *Troja.*] Troja, regio Phrygiæ minoris, in Aſia minore; cujus urbs præcipua *Ilium*, ab Ilo rege dicta: non procul ab Ida monte. Hæc & *Troja*, à Troë rege, & *Dardania*, à Dardano Trois avo; & *Teucria*, à Teucro Dardani ſocero, vocata eſt. Ejus arx *Pergamus*, plur. *Pergama*.

Primus.] Antenor tamen prius in Italiam venit. Pataviumque condidit: ſed non prius Trojâ profectus eſt, neque ad Lavinum litus venit, ſed in Venetiam, ut legitur infra, v. 246.

6. *Italiam.*] Regio eſt Europæ notiſſima, in formam ocreæ extenſa; inter Hadriaticum ſinum à ſeptentrione & oriente; ac mare Tyr-

Litora:

Ille multum agitatus fuit *terrâ & mari* per *potentiam Deorum, & propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea* in *bello, donec fundaret urbem, & induceret Deos in Latium*; *ex quo* facto *populus Latinus, & cives Albani, & muri altæ Romæ* orti ſunt. *O Muſa, ſuggere mihi cauſas* earum rerum: *quo Deorum violato, vel quo* ſcelere *offenſa regina Deorum coegerit hominem pietate illuſtrem agitari tot calamitatibus*, & *ſuſcipere tot labores. Tantuſne furor* ineſt *mentibus divinis? Fuit urbs vetus*, quam *colonia Tyriorum incoluit*,

Litora: multum ille & terris jactatus & alto,
Vi ſuperûm, ſævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoq; & bello paſſus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa, mihi cauſas memora: quo numine læſo,
Quidve dolens regina Deûm, tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæne animis cœleſtibus iræ?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,

NOTÆ.

rhenum, à meridie: ad ſeptentrionem & occidentem Alpibus ſeparatur à Germania & Gallia.

Lavina.] Id eſt, quæ deinde *Lavina* dicta ſunt, à Laviniæ nomine, quæ, Latini filia, Ænea nupſit. Unde hic *prolepſis* agnoſcitur, ſive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eandem urbem dictam eſſe primo *Lavinum* à Lavino Latini fratre; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum à Latino, cum regnum fratre mortuo ſuſcepiſſet; & hoc utroque nomine fuiſſe inſignitam, priuſquam Æneas in Italiam veniſſet: tertio denique ab Ænea vocatam eſſe *Lavinium*, à Lavinia uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuiſſe acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuiſſe negat Strabo: quare primæ opinioni adhæreo. Damnant Virgilium nonnulli, quod *Lavina*, non *Lavinia* dixerit: ſed præterquam quod ſibi conſtant in ea ſcriptione MSS. omnes, habet quoque Propertius l. 2. 34. 64. *Factaque Lavinis mœnia litoribus.*

7. *Litora.*] Quamvis Lavinium diſtaret à litore, juxtâ Servium, octo milliaribus; juxta alios, minimum tribus: litus tamen, quod huic urbi reſpondebat, eodem nomine inſigniri potuit.

Terris jactatus & alto, &c.] Propoſitio eſt ſex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoque & bello, &c.*] Propoſitio eſt ſex poſteriorum, qui terreſtria continent.

8. *Memorem Junonis ob iram.*] Id eſt, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infra v. 30.

9. *Dum conderet urbem.*] *Lavinium.* In quam primum Deos & ſacra intulit: quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Male enim ait Servius poſſe explicari de *Troja*, quam condidit Æneas lib. 7. 159. ſtatim poſt adventum in Italiam, caſtrorum potius quam urbis in ſpeciem, ſiquidem hujus deinde mentio nulla. Male item de *Roma*: ſiquidem urbs hic ſignificatur, unde *Albani patres atque alta mœnia Romæ* orta ſint.

10. *Deos Latio.*] Penates, de quibus Æ. 2. 717. *Latio*, pro, *in Latium*: ut, *It clamor cælo*, Æ. 5. 451. *Latium* Italiæ regio: de qua Æ. 7. 54.

Genus unde Latinum.] Quomodo ex Ænea genus Latinum? ſi quidem Latini ante adventum Æneæ in Italiam noti erant; quare Juno ad Jovem, Æ. 12. 820. *Pro Latio obteſtor. Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troes fieri jubeas.* Facile ſolvunt, qui vocem *unde* ad Latium referunt: patet enimvero, ex Latio ortos eſſe Latinos, Albanos item, & Romanos: cum ii omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen melius vox *unde* refertur ad factum Æneæ, idcirco quæritur quomodo Latinum inde ortum dicatur. Hunc autem modum ſuggerit Servius: quia victos Æneas, cum Trojanum nomen Latinis imponere jure potuiſſet, ipſe Latinum nomen Trojanis impoſuit ſuis, & ex utroque genere unum fecit; quo ex genere mixto, *Albani* deinde *patres*, ſive reges; & *mœnia Romæ* propagata ſunt: ut infra fuſius dicetur, v. 265.

12. *Muſa.*] Muſam invocat nullo certo nomine: Homeri exemplo, qui in Iliade, Μῆνιν ἄειδε, θεὰ, *Iram cane, Dea*; & in Odyſſea, Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, *Virum mihi dic, muſa.* Alibi Calliopen, heroici carminis præſidem, diſtincte invocat; hic tum obſcure.

Quo numine læſo.] Quibus læſis numinibus. Quippe præter Junonem, Deos alios Æneas infeſtos habuit: ut patet ex illo verſu, qui huic reſpondet, *Vi ſuperûm, ſævæ memorem Junonis.*

13. *Tot volvere caſus.*] Pro *tot volvi caſibus*: quod quanquam durum eſt, tamen firmatur hoc Statii non abſimili exemplo, ex Theb. l. 2. 402. *Ex quo frater inops ignota per oppida triſtes Exul agit caſus:* pro *agitur caſibus.*

16. *Tyrii.*] *Tyrus*, urbs Syriæ in Phœnicia, inter Sidonem ad ſeptentrionem, & Ptolemaidem ad meridiem, in ora maris Mediterranei. Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra*: unde *Sarranum* oſtrum, pro *Tyrio* celebratum eſt. Tyrii, cum

Carthago,

Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Oſtia; dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem belloque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,

Carthago nomine, *procul ex adverſo Italiæ & oſtiorum Tiberis; abundans opibus, & acerrima belli artibus. Juno dicitur hanc unam habitaſſe præ cæteris regionibus,* etiam *Samo poſtpoſitâ. Illic Junonis arma, illic currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa imperet populis, protegitque* eam in hanc ſpem, *ſi fatum* id *quoquomodo permittat. Enimvero audierat prolem deduci è ſtirpe Trojanorum, quæ aliquando diruerent mœnia Tyriorum. Inde per cladem Africæ, gentem* illam *futuram ubique dominam, & bello glorioſam: ita ſtatuiſſe Parcas.* Audierat hoc *Juno, hoc* ipſum *timens, & reminiſcens præteriti belli,*

NOTÆ.

in Africam venerunt, dicti ſunt *Pœni*, quaſi *Phœni*: quia ex *Phœnicia* profecti.

Coloni.] Proprie ſunt ii, qui terram colunt, agricolæ: ut ſupra, v. 3. *Ut quamvis avido parerent arva colono*, &c. Aliquando ſumuntur pro parte civium, qui ex conſenſu civitatis ad ſedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia*: quales ſexaginta ſupra centum deductæ à Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthaginis conditores, non proprie *coloni* fuêre, ſed profugi; ſiquidem non ex conſenſu ſuæ civitatis, ſed fuga & ſeceſſione, Tyro profecti ſunt.

17. *Carthago.*] Urbs, caput Africæ, Græcis Καρχηδὼν dicta. Æmula Romæ diu fuit, cum eaque geſſit bella tria graviſſima: à Scipione victa primum & vectigalis facta; poſtmodum à Scipione Æmiliano deleta. De illa, deque illius initiis, dicemus in argumento libri IV.

Tiberina Oſtia.] *Tiberis*, fluvius Italiæ, de quo Æn. 8. 330. Oſtia ejus duo, quibus in mare Tyrrhenum evolvitur: ubi urbes duæ, *Oſtia* ad orientem, *Portus* ad occidentem.

19. *Magis omnibus unam, &c.*] Multas habuit urbes ſibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenas: imprimis Samon.

20. *Samo.*] *Samos*, ſive *Samus*, inſula eſt Icarii maris, Ioniæ adjacens, contra Epheſum. In ea Juno adolevit, nupſitque Jovi: ideoque templum ejus erat Sami nobiliſſimum, & ſimulacrum habitu nubentis, & ſacra ritu nuptiarum.

21. *Arma, Hic currus fuit.*] Currum Junonis deſcribit Homerus Il. 5. 720. cujus miniſtra eſt Hebe: hunc aut ſimilem intellige, aut potius *thenſam*, vehiculum, quo Deorum ſimulacra in ſacris circumferebantur. *Illius arma.*] Vel haſta fuit; agnoſcit enim Plutarchus Junonem *Curitim*, & *curis* lingua Sabinorum haſta eſt. Vel ſceptrum & fulmen, his enim inſignibus ornatum fuit Carthagini ſimulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc ſolemnem è ſacris Tiburtibus formulam: *Juno curilis, tuo curru clypeoque tuere meos curia vernulas ſane.*

22. *Si qua fata ſinant.*] Juno enim, & ipſe Jupiter, Diique cæteri ſubditi erant fato, quod eſſe dicebatur cauſa rerum immutabilis & æterna.

26. *Venturum excidio, &c.*] Modicius hic agnoſcit ablativum caſum: *excidio* pro *per excidium*; hoc ſenſu: *Hinc populum Romanum futurum late regem per excidium Africæ.* Vulgo tamen agnoſcitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cœlo*, pro *ad cœlum*; hoc ſenſu: *Populum Romanum hinc*, id eſt, *poſt Carthaginis expugnationem, late ac ſine æmulo regnantem, venturum ac progreſſurum ad excidium totius Africæ.* Placet utraque interpretatio: ſecunda communior: prima ſubtilior. *Libya*, pars Africæ, pro tota, G. 1. 241.

Sic volvere Parcas.] Parcæ tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis Ecl. 4. 47.

27. *Id metuens.*] Difficile eſt intelligere, quò nominativus iſte referatur. Alii referunt ad verbum ſuperius, *audierat*; hoc ſenſu: *Audierat Carthaginem à Romanis delendam eſſe, id metuens*; id eſt, *cum metu audierat.* Alii ad poſterius verbum, *arcebat longe Latio*; hoc ſenſu: *Id metuens; præterea his aliis tribus cauſis*, quæ per parentheſim enumerantur, *accenſa, arcebat Trojanos Latio.* Sed longior ſane mihi videtur ille trajectus: poteſt tamen admitti, ſi *Necdum etiam*, cum quatuor ſequentibus verſibus, parentheſi includatur.

Saturnia.] Juno Saturni & Opis filia, atque ita Jovis ſoror, itemque conjux.

quod prima ſuſcitaverat contra Trojanos pro Argis ſibi *dilectis. Præterea cauſæ iracundiæ & ſæva indignatio non abierant adhuc* ex *animo : reſidet infixum profunda in mente judicium Paridis, & contumelia contemptæ pulchritudinis* ſuæ, *& familia* ſibi *odioſa, & munus Ganymedis* à Jove *rapti. His inſuper irritata, repellebat procul à Latio Trojanos, reliquias Græcorum & crudelis Achillis, agitatos per totum mare ; & illi à multis annis vagabantur impulſi fatis circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum.*

Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis.
Necdum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repôſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm atque immitis Achillei,
Arcebat longe Latio : multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant ;

Vix vela faciebant læti è conſpectu Siculæ terræ in altum mare, & roſtris æratis ſecabant ſpumas maris ;

NOTÆ.

28. *Prima.*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis : à quo poſtpoſitæ Veneri fuerunt Juno & Pallas. Juno igitur prima & dignitate & tempore, Græcis idcirco adverſus Trojanos favit. *Argis.*] Urbis nomen eſt in Peloponneſo ; *Argi* maſculinum plurale, vel *Argos* neutrum ſingulare : cives hujus, & Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

30. *Repôſtum.*] *Repoſitum* ; ſyncope frequens apud Poetas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repôſtâ*, Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repôſtum Cæcubum ad feſtas dapes.*

31. *Judicium Paridis.*] Paris ſive Alexander, Priami & Hecubæ filius : à patre primum expoſitus in ſylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum : à matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam à Diis electus eſt judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem : orto nempe inter eas diſſidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias à Diſcordia illatum, atque inſcriptum his verbis, *Detur pulcherrimæ.* Paris Veneri malum addixit : poſtmodum agnitus ab Hectore fratre & parentibus, ac deinde miſſus in Græciam, & Menelai Spartani regis hoſpitio uſus, Helenam ejus uxorem Veneris favore ſecum abduxit : ad quam repetendam, bellum à Græcis conflatum eſt. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, & paulo poſt à Philoctete occiſus eſt.

32. *Et genus inviſum.*] Quia Trojanorum genus à Dardano fluxerat, Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filiâ. Infra v. 239.

Rapti Ganymedis honores.] Munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis, tranſlatum eſt ab Hebe, Dea juventutis, ad Ganymedem, formoſum puerum, Trois filium, à Jove ſub aquilæ formam latente ſublatum inter ſidera, cum in Ida monte venaretur. *Rapti.*] Vel genitivus eſt caſus, & refertur ad *Ganymedis* ; vel nominativus pluralis, & *honores* reſpicit, qui rapti, ſeu erepti ſunt Hebe, Junonis & Jovis, vel juxta alios, unius Junonis filiæ.

33. *His accenſa ſuper.*] Accenſa *ſuper his*, id eſt, *de his cauſis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, & Ganymedis honore. Donatus ac Servius melius, *ſuper* explicant, quaſi *præterea :* nempe accenſa his tribus ; *ſuper* ſive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum : quæ quarta erat odii ejus in Æneam cauſa.

34. *Danaûm, &c.*] Græcorum, à *Danao* Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulſo rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achillei.] Genitivus eſt pro *Achillis :* cauſam vide infra v. 224. *Achilles* Pelei & Thetidis filius, regnavit in Auſtrali Theſſaliæ parte quæ Phthiotis dicta eſt. Statim ab ortu Stygiis aquis immerſus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam eâ pedis parte, quâ, dum lavaretur, à matre comprehenſus eſt. Occultatus à Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam iret, unam earum vitiavit Deidamiam, ex eaque Pyrrhum ſuſcepit. Agnitus tamen Ulyſſis dolo, & ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, & viciſſim à Paride occiſus eſt, ſagittâ in talum impactâ. *Pelides* à patre Peleo dictus : *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ inſulæ rege, de quo Æ. 2. 7.

38. *Sicula telluris.*] Sicilia, inſula Mediterranei maris, de qua fuſè, Æ. 3. 687. Hinc ſolvit Æneas menſe Julio exeunte : ut diximus in argumento generali.

Cum

Cum Juno, æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam & furias Ajacis Oïlei?
Ipſa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
Diſjecitque rates, evertitque æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ Divûm incedo regina, Joviſque
Et ſoror & conjux, unâ cum gente tot annos
Bella gero: & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. Hic vaſto rex Æolus antro

cum Juno ſervans ſub pectore plagam immortalem, hæc mente volvebat: *Egone ut victa ceſſem à cœpto, nec poſſim arcere* ab *Italia regem Trojanorum? ſcilicet impedior fatis. An Pallas potuit incendere naves Græcorum, & ipſos ſubmergere mari, propter culpam & furorem ſolius Ajacis Oilei? Ipſa vibrans è nubibus rapidum fulmen Jovis, & diſſipavit naves, & turbavit mare ventis, ipſumque* Ajacem *evomentem flammas è tranſfoſſo pectore, involvit turbine, & impegit rupi acutæ. Ego vero quæ gradior regina Deorum, Joviſque & ſoror & uxor, bellum facio à tot annis adverſus unicum populum: & aliquis poſtea colet divinitatem Junonis, aut ſupplex imponet victimam altaribus? Talia volvens Dea privatim animo ardente, venit in Æoliam, regionem tempeſtatem, & loca plena furioſis ventis. Illic rex Æolus ſpatioſa in caverna*

N O T Æ.

42. *Teucrorum.*] Trojanorum, à *Teucro* rege: de quo infra v. 239.

43. *Quippe vetor fatis.*] Occurrit objectioni, quæ peti poſſet è ſumma vi fatorum in ipſos Deos; & eſt indignatio cum amaro quodam joco: *Quaſi vero fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare.* De *Pallade*, Ecl. 2. 61.

44.] *Argivûm.*] Non proprie Argivorum, ſive Græcorum omnium; ſed Locrenſium: qui cum rege ſuo Ajace, Oïlei filio, poſt Trojanum excidium patriam repetentes, tempeſtate oppreſſi ſunt: Ajax ipſe fulmine afflictus à Pallade; eo quod is, captâ Trojâ, Caſſandram Priami filiam virginem, & vaticinandi munere inſignem, in ipſo Palladis templo vitiaſſet. Juxta Homerum tamen ſubmerſus eſt à Neptuno, eò quòd invitis Diis evaſurum ſe è fluctibus impudenter jactaſſet, Odyſ. l. 4. 505.

45. *Ajacis Oïlei.*] Duo enim Ajaces fuerunt. Hic Oïlei, Locrenſium regis; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amiſſa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oïlei.*] Subſtantivum eſt, & eſt *Ajax Oïlei*, nempe *filius*; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe *filia*.

46. *Jovis.*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviorem infligeret plagam. Juno enim, & Pallas, & Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; ſed non tam valida, quam Jupiter.

49 *Scopuloque.*] Aut Caphareo, Eubœæ monti; aut juxta Homerum Odyſſ. 4. 507. Gyrææ petræ, quam Didymus eſſe putat Gyarum, Ægæ inſulam, non longe à Delo, ſteriliſſimam & exilii loco habitam à Romanis.

50. *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junonii inceſſus, G. 3. 532. Solemnia Deorum cum ſororibus connubia ſunt, Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe ſuas habuere ſorores. Sic Saturnus Opim junctam ſibi ſanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum ſignificarunt; per Junonem aërem: unde Juno Jovis *ſoror* dicitur, quia aër ætheri ſubtilitate perſimilis; *conjux* vero, quia aër ætheri ſubjectus. Ex Cicerone & Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipſum & ætherem videtur in uno Jove adumbraſſe, eique terram conjugem attribuiſſe, G. 2. 325.

55. *Auſtris.*] Proprie ventis à meridie flantibus, de quibus Ecl. 2. 58. Hic promiſcue pro omnibus.

56. *Æoliam.*] Non hic Aſiæ minoris regio ſignificatur, inter Troadem & Ioniam ſita, *Æolia*, ſive *Æolis* dicta; ſed *Æoliæ inſulæ* inter Italiam & Siciliam ſitæ, numero ſeptem; aliter *Vulcaniæ* & *Hephaſtiades* appellatæ: quarum principes ſunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcaniæ* & *Hephaſtiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam exiſtimatus eſt; præſertim in Hiera, de qua Æ. 8. 416. *Æoliæ* vero, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maxime in Strongyle: rex ventorum habitus ideo, quia juxta Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex inſularum fumo ventos in triduum

continet auctoritate suâ ventos pugnantes & tempestates sonantes, eosque coercet catenis & carcere. Illi impatientes tumultuantur circa obices, magno cum fragore montis: Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, & mitigat animos, & moderatur furorem. Nisi id faceret, scilicet venti *rapidi secum raperent maria ac terras & cœlum intimum, eaque per aërem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit* eos *in antris obscuris, & superimposuit moles altarum rupium, præfecitque regem, qui constanti lege sciret & eos coercere, & iis permittere laxiora frena,* quoties *juberetur. Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis: Æole (nam parens Deorum & rex mortalium tibi dedit, & mitigare, & concitare vento fluctus) natio mihi infensa currit per mare Tyrrhenum, in Italiam ferens Trojam & Penates domitos. Adde impetum ventis, & obrue naves submersas, aut impelle* in *diversas* partes, *& disperge corpora mari. Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: è quibus Deïopeiam, quæ specie elegantissima* est, *sociabo* tibi *firmo conjugio, & propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes annos, & efficiat te patrem formosâ sobole. Æolus hæc vicissim respondet: Tua cura est, ô regina, considerare quid velis; æquum est me exequi tua mandata.*

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsa sedet Æolus arce,
Sceptra tenens: mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montes insuper altos
Imposuit: regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Æole (namque tibi Divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus; & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.

NOTÆ.

prædicere nautis solitus erat: unde hæ insulæ dicuntur hic *ventorum patria*. Nomen Æoli ab αἰολος, *varius*, ob naturam ventorum mutabilem.

60. *Arce.*] Vel proprie in arce, quæ ipsi palatii loco sit; vel in summa montis rupe: rupes enim *arces* aliquando appellantur, G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.*

63. *Verrantque.*] Vox Lucretiana, l. 5. 267. *Valide verrentes æquora venti.*

66. *Fœdere.*] Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

71. *Tyrrhenum æquor.*] Mediterranei maris ea pars est, quæ Italiam ad meridiem alluit; unde *mare inferum* etiam vocatur, & mare *Tuscum*: à Tuscia sive Etruria, ad fretum Siculum extenditur: *mer de Toscane, the Tuscan sea.*

72. *Ilium in Italiam, &c.*] De *Ilio*, Troja, supra v. 5. De *Italia*, v. 6. de *Penatibus*, Diis domesticis l. 2. 717.

75. *Nymphæ.*] Proprie minora aquarum numina sunt, ut diximus, Ecl. 2. 46. Addicuntur tamen & aliis numinibus quasi famulæ.

76. *Deiopeiam.*] Nomen à δηϊος, *ardens*, & ὀψ, ὀπὸς, *vox*.

77. *Connubio.*] Vulgo secundam syllabam habet longam, quia est à *nubo*, cujus prima longa: ita Æ. 3. 319. *Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas?* Æ 4. 316. *Per connubia nostra*, &c.

78. *Pulchrâ prole.*] Innuit hic Æolum liberis fuisse hactenus infelicem; Sisypho nempe latrociniis infami, Macareo sororis suæ Canaces incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Ep. Heroid. 11. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex qua digniores suscipiat liberos. Adde quod Dea nuptiarum & partuum est: unde non indecora est hæc ejus promissio.

81. *Fas est.*] Licebit mihi facere, etiamsi illicita jusseris, tibi enim tam multa debeo, sceptra, gratiam Jovis, ut nemini reus possim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, im-

Tu

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu ſceptra, Jovemque
Concilias: tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Quâ data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Una Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus: & vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm, ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque, diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther:
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra.
Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis,
Contigit oppetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe? tuaq; animam hanc effundere dextrâ?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simoïs correpta ſub undis

Tu mihi demereris Jovem, & imperium, & eam qualemcumque auctoritatem: tu facis ut accumbam menſis Deorum, & reddis me *dominum nubium ac tempeſtatum. Poſtquam hæc dicta* ſunt, *concuſſit cavernoſum montem ad latus intortâ cuſpide: ac venti quaſi turmatim erumpunt, quà via aperta* eſt, *& agitant flatu terras. Inſederunt mari, ac ſimul Euruſque, Notuſque, & frequens tempeſtatibus Africus, evertunt totum mare ab ipſo fundo: & propellunt ad litora magnos fluctus. Sequitur & clamor hominum, & ſtridor funium. Statim nubes auferunt cœlum & lucem ex oculis Trojanorum: nox obſcura inſidet mari: poli tonuere, & aër ſplendet frequentibus fulguribus: & omnia ingerunt hominibus præſentem necem. Continuo membra Æneæ frigore diſſolvuntur: Ingemit, & attollens ad aſtra ambas manus, talia ore pronunciat: O ter & quater felices, quibus accidit mori in oculis parentum, ad muros excelſos Trojæ: ô generoſiſſime nationis Danaorum, fili Tydei, egone non potui mori in campis Trojanis, & amittere hanc vitam tua manu? Ubi durus Hector periit armis Achillis, & magnus Sarpedon: ubi Simois volvit inter aquas tot correptos clypeos hominum,*

NOTÆ.

pleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius vero ait eſſe commutationem negativi ſenſus in affirmativum; *fas eſt capeſſere*, pro, *nefas eſt non capeſſere*: ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munera nec ſperno*, pro, *libenter accipio*, Æ. 7. 261.

83. *Epulis accumbere.*] Divinitatis hæc nota eſt: ſic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. l. 4. 8. 29. *Sic Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.*

84. *Tempeſtatum potentem.*] Dominum. Sic Horat. Od. l. 1. 3. *Sic te Diva potens Cypri.*

89. *Euruſque, &c.*] *Eurus*, ventus ab oriente. *Notus*, à meridie, qui & *Auſter* dicitur. *Africus*, ab Africa ſpirans, inter occidentem ac meridiem.

91. *Stridorque rudentum.*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu ſtridorem, *rudere* quodammodo videntur.

93. *Teucrorum.*] Trojanorum, ſupra, v. 42.

96. *Extemplo.*] *Continuo*: & verbum eſt ſacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemadmodum enim *ilicet*, dimiſſo ſenatu, id eſt, *ire licet*; ita *extemplo*, ſacrificio peracto, pronunciabatur à præcone: quo ſignificaretur, ut exirent *è templo*. Quod quia cito fiebat, ideo pro *cito* & *continuo* ſumi utrumque cœptum eſt.

97. *Ingemit.*] Accuſatur hic à quibuſdam Æneas puſilli animi, ſed temere: non enim hic mortem deprecatur, ſed mortem ingloriam atque inutilem.

100. *Danaûm, &c. Tydide, &c.*] *Danaum*, Græcorum, à Danao, ſupra, v. 34. *Tydide.*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello: de quo Æ. 11. 243. Ab eo vulneratus Æneas in coxa, & tantum non occiſus eſt, Iliad. 5.

103. *Sævus.*] Hic pro *forti*, bonam in partem ſumitur.

Æacidæ.] Achillis, qui nepos fuit Æaci, ſupra v. 34.

Hector.] Priami & Hecubæ filius, Trojæ propugnator, qui decimo obſidionis anno ab Achille occiſus eſt, & bigis alligatus, ac circa Patrocli ſepulchrum & Trojæ muros tractus: cadaver à Priamo redemptum auro, poſtquam dies duodecim inſepultum fuiſſet.

104. *Sarpedon.*] Jovis ex Laodamia filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, & à Patroclo occiſus eſt.

& galeas, & generoſa corpora. Talia dicenti, tempeſtas ſtridens ab *Aquilone* percutit ex *oppoſita* parte *velum, & propellit fluctus ad aſtra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, & objicit latus undis: ſuccedit mons aquæ altitudine præruptus. Alii pendent è ſummo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres* naves *abreptas ad ſcopulos occultos; ſcopulos* inquam illos, *quos Itali in medio mari appellant Aras,*

Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſydera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi ſummo in fluctu pendent, his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet;
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus Aras,

N O T Æ.

104. *Simoïs.*] Fluvius Troadis, ex Ida monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens, & cum eo in Helleſpontum, non longe à Sigeo promontorio: nunc dicitur *Simoers.*

106. *Aquilone.*] Qui & *Boreas* appellatur, ventus ſeptentrionalis, Ecl. 7. 51.

107. *Adverſa.*] Quia Aquilo, flans à ſeptentrione, adverſus eſt illac navigantibus è Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui ſolverat è Drepani portu, & Siciliæ parte maxime occidentali; jamque aliquantum in mare Tyrrhenum ad ſeptentrionem proceſſerat; retro ad meridiem actus eſt, Africam verſus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quaſi medium teneret; tum Notus à meridie, tres naves ad ſeptentrionem & *aras* repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias in occidentem impegit, ad latera Africæ, & Syrtim minorem, v. 114.

108. *Prora avertit.*] In quibuſdam codd. *proram avertit*, & refertur ad *procella:* in cæteris melius *prora avertit*, id eſt, *avertit ſe. Prora.*] Pars navis anterior.

109. *Inſequitur cumulo, &c.*] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. 15. 508. *Cum mare ſurrexit, cumuluſque immanis aquarum, In montis ſpeciem curvari & creſcere viſus.*

112. *In ſaxa latentia.*] Non in quælibet ſaxa latentia; ſed in ea, quæ ab Italis *aræ* vocantur: quænam autem illa ſunt, mox inquiremus.

113. *Aras.*] 1. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africa celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro diſterminandis Carthaginienſium ſuorum à Cyrenaica ditione limitibus, ibi ſe vivos defodi paſſi ſunt: ut eſt apud Salluſt. in Jugurtha. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quod ſunt aræ iſtæ *mediis in fluctibus.* 2. Scaliger in Comment. ad Epiſtolam. 9. Auſonii, *aras* ait eſſe moles & crepidines, quibus flumina aut maria coercentur, Gallice *quays, keys:* citatque hos Virgilii verſus, ſed male; nam crepidines illæ litora muniunt, *aræ* iſtæ ſunt *mediis in fluctibus.* Firmat ſententiam hoc ejuſdem epiſtolæ verſu, *Deſertus vacuis ſoliſque exercet aris:* ſed libenter, nec temere reſcriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lectioni favet impenſe ſubſequentium verſuum ſententia. Addit locum è Tertulliani pallio, cap. 5. *Soleo de quolibet margine, vel ara, medicinam moribus dicere:* putatque *margine* & *ara* hic eſſe ſynonyma: ſed præterquam quod in quibuſdam codd. legitur *area*, non *ara*; manifeſtum eſt nihil hic eſſe, quod ad mare fluvioſque pertineat: & hæc eſſe Cynici cujuſdam philoſophi verba, qui profitetur ſe ad dicendum, non ſuggeſtu, non pulpito indigere; ſed ex quolibet loco paulo editiore, quales ſunt in viis margines, qualis in aris gradus, concionem habere. 3. Ex Servio & Pomponio Sabino colligitur *aras* inſulas eſſe, Africam inter & Siciliam poſitas, non longe à Lilybæo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægates* appellatas; tres numero, Phorbantiam, nunc *Lavenzo*; Æguſam, nunc *Favignana*; Hieram, nunc *Maretamo*; eaſque admodum ſcopuloſas, & ſaxis *latentibus* vallatas. Ad has conſtat victos eſſe navali prœlio Pœnos à Q. Lutatio Catulo conſule anno U. C. 512. & pace ibidem conſtitutâ terminatum ab eo feliciter fuiſſe bellum Punicum primum; iis conditionibus, ut quicquid inſularum eſt Africam inter & Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Teſtatur Servius ex illo fœdere ſaxa illa dicta Italis fuiſſe *aras propitias*, & eo nomine appellari apud Siſennam hiſtoricum veterem, cujus opera perierunt. Atque ille inſularum ſitus plane cum Virgiliana tempeſtatis deſcriptione convenit, qualem explicuimus ad v. 107. Non poſſum tamen, quin hic Turnebum, & Pomponium Melam, obiter perſtringam. Turnebus quidem l. 26. c. 23. ſaxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucani l. 8. 892. *Auguſtius aris*

Dorſum

Dorſum immane mari ſummo. Tres Eurus ab alto
In brevia & ſyrtes urget, miſerabile viſu;
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipſius antea oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur pronuſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore
Apparent rari nantes in gurgite vaſto: [vortex.

quæ ſunt quaſi *grande dorſum* in *ſuperficie maris. Eurus tres* naves *impellit à pleno* mari *in brevia & ſyrtes, res viſu miſerabilis:* eaſque *impingit in vada & circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipſius* Æneæ *percutit à prora in puppim, unam* navim, *quæ ferebat Lycios & fidelem Orontem: concidit gubernator, & pronus ſubvertitur in caput: navem vero fluctus ter eodem in loco circum involvens torquet, & præceps vortex abſorbet mari. Videntur pauci enatantes in immenſo mari:*

NOTÆ.

victoris Libyco pulſatur ab æquore ſaxum Tarpeiis. Ubi ſane dormitavit vir ſagax: patet enimvero legentibus, ſaxum hoc Lucani, tumulum illum eſſe ſubitarium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio litore conditum eſt; & hanc eſſe verſuum ſententiam: *ſaxeum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in litore, auguſtiorem eſſe aris illis, quas adulatrix Roma victori Cæſari deinde erexit:* vox autem *Tarpeiis* plane ſequenti verſui adjungenda eſt. Pomponius Mela, cum l. 2. c. 7. vocavit *Ægates Romana clade memorabiles*, aut erravit, aut cladem intellexit, non quam Romani paſſi ſint, ſed quam Pœnis intulerint.

114. *Dorſum immane, &c.*] Quomodo igitur *latentia*; ſiquidem dorſum in mari faciebant? ſcilicet *dorſum* faciebant inſulæ: circumjecta inſulis ſaxa *latebant*. Polybius l. 4. de Iſtri oſtiis loquens, ait, in iis aggeſtiones quoque arenarum eſſe, quas nautæ vocant *pectora*: καλοῦσι δ' αὐτὰς οἱ ναυτικοὶ στήθη.

115. *In brevia & ſyrtes.*] Non in omnia *brevia*, ſed in ea quæ peculiariter vocantur *ſyrtes*. Et *brevia, vada, ſyrtes*, communiter ſignificant partes illas maris, ubi frequentes & vento mutabiles fiunt arenarum aggeſtiones: *brevia* quidem dicta βραχέα, quia *brevis* & parum alta ibidem aqua eſt: *vada*, quia pedibus illac facile eſt *vadere*, difficile navibus; *ſyrtes*, à *tractu* inquit Salluſtius, id eſt, quaſi σύρτεις à σύρω, *traho*, quia eo *limum, arenamque, & ſaxa ingentia fluctus trahunt*, ait idem. Syrtes ejuſmodi duæ ſunt in Africano litore, vaſtos in ſinus porrectæ, Tripolitanam regionem utrimque vallant: major ad orientem eſt, *les ſeches de Barbarie, the quick-ſands of Barbary*; minor ad occidentem, *le golfe de Capes: the gulf of the Cape:* major à minore disjungitur ducentis & quinquaginta paſſuum millibus. Itaque de minore ſola hic eſt ſermo: pluralem tamen numerum poëta ad rem augendam adhibuit. Et *Eurus* facile potuit ad Syrtis illius occidentale latus, Carthagini vicinius, Æneæ naves impellere, cum ab oriente ſpiret.

117. *Lycios.*] Aſiæ minoris populos, inter Pamphyliam & Cariam, qui Trojanis in auxilium venerant: & mortuo rege ſuo Sarpedone, Æneæ adnæſerant. *Orontes*, earum dux, magiſter navis, *Leucaſpis* videtur fuiſſe, de quo Æ. 6. 334.

118. *A vertice, &c.*] Explicat Servius, *à puppi*, quam ait eſſe verticem navis: male, non enim *a puppi in puppim* pontus ferire poteſt. Idem Servius, ab *Aquilone*, ſeu *Boreali polo*, qui *vertex* appellatur; durius Modicius, *a puncto verticali*, quod Arabes *Zenith* vocant; curioſius Taubmannus, *a vertice*, ſive, quod idem eſt, *vortice aquarum aut ventorum*; Lucretius enim l. 1. 293. de ventis, *Interdum vortice torto corripiunt:* ſed ab eo ſenſu videtur abhorrere præpoſitio *à*. Ego interpretor *à prora*; quæ pars eſt navis, ſi non mole altior, ſaltem acutior & in roſtrum deſinens: unde *vertex* dici poteſt. Adde quod levior cum ſit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, & in puppim ſubverti: unde *pronus magiſter in caput* revolutus fuerit.

121. *Vortex.*] Chariſius diſtinguit *verticem* à *vortice*; & hunc derivat à *vorando*, illum à *vertendo*. Alii tamen melius utrumque à *vertendo* deducunt, & utriuſque vim confundunt; ut ſignificent quicquid *vertitur* ac torquetur, ut in aquis, ventis, extrema parte axis, capillis: à capillis autem, ad ſummam capitis partem exprimendam transfertur *vertex*; à capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriuſque vocis affinitas ex Quinctiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in *vortices* & *vorſus* literam *o* mutaſſe in *e*.

122. *Apparent rari, &c.*] Hoc de navi Orontis intelligendum: ex qua pauci enatare conabantur, cæteris mari demerſis.

Gurgite vaſto.] *Gurges* eſt pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti ſono quaſi ſorbens; unde à ſoni ſimilitudine nomen habet: ſumitur hic, ut vulgo apud cæteros poetas pro toto mari: & eſt tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior; unde additur, *vaſto*. Sic Æ. 3. 197. *Diſperſi jactamur gurgite vaſto.*

& *arma hominum, & tabulæ, & Trojanæ opes per aquas. Jam tempeſtas ſuperavit firmam navem Ilionei, jam* navem *generoſi Achatæ; & eam quâ portabatur Abas, & quâ ſenior Alethes: & omnes ſolutis juncturis laterum admittunt pernicioſam aquam, & rimis debiſcunt. Interea Neptunus animadvertit mare magno tumultu agitari, & immiſſam tempeſtatem, & profunda* maris *ab imis vadis revoluta: graviter iratus, & mari providens, ſuſtulit caput tranquillum è ſuperficie aquæ. Cernit naves Æneæ diſperſas toto mari, Trojanos obrutos fluctibus & æris fulminibus. Nec fraudes & iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri* Junonis: *appellat ad ſe Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait: Tantane vos cepit confidentia ex veſtra origine? Jam audetis, ô venti, abſque mea auctoritate, confundere cœlum & terram, & attollere tantos cumulos* fluctuum?

Arma virûm, tabulæque & Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ;
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis: graviter commotus, & alto
Proſpiciens, ſummâ placidum caput extulit undâ.
Diſjectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlique ruinâ.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurum ad ſe Zephyrumque vocat: dehinc talia fa-
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri? [tur;
Jam cœlum terramque, meo ſine numine, venti,
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?

NOTÆ.

123. *Troia gaza.*] Perſica vox, ærarium ſignificat, ex Pom. Mela, l. 1. 11. Neque tantum pro auro ſumitur, quod natare non potuiſſet; ſed pro qualibet pretioſa ſupellectile. Addit Mela, *Gazam*, Palæſtinæ urbem inde nomen accepiſſe; quod Cambyſes Perſarum rex, cum Ægyptum armis peteret, *huc belli opes & pecuniam intuliſſet. Troia* adjective, *Troius, Troia*, trium ſyllabarum.

124. *Ilionei---Achatæ.*] *Ilionei* vult eſſe dativum Servius, & caſum pro caſu poſitum: at dativus quidem eſt Græcus, ſed genitivus Latinus, *Ilioneus, Ilionei. Achatæ* quoque genitivus eſt Latinus primæ declinationis, ut Æ. 4. 351. *Me patris Anchiſæ.* Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo paſſim ubique ſermo eſt. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 525.

125. *Abas---Alethes.*] *Abas*, is forte, qui à Lauſo Mezentii filio occiditur, Æ. 10. 427. *Alethes*, ut præcipui vir conſilii atque auctoritatis inducitur, Æ. 9. 246. *Hic annis gravis atque animi maturus Alethes.*

126. *Hyems.*] Vis tempeſtatis: æſtas enim nunc erat, ut videbimus, v. 539. Sic de æſtiva tempeſtate G. 1. 321. *Ita turbine nigro Ferret hyems culmumque levem ſtipulaſque volantes.*

127. *Imbrem.*] Vel proprie pluviam, vel ipſam maris aquam: aqua enim generatim imber à Lucretio dicitur, l. 1. 715. *Ex igni, terra, atque anima procreſcere, & imbri.*

129. *Neptunus.*] Jovis & Plutonis frater; maris præſes. Uxorem habuit Amphitriten; ex qua Nymphas complures ſuſcepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline: equum è terra ſuſcitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur, G. 1. 14. Nomen ejus, juxta Ciceronem, à *nando*; juxta Varronem, à *nubendo*, quia terras aquis obnubit & cooperit.

130. *Stagna vadis.*] Tapinoſis, humilis expreſſio majoris rei: *ſtagnum* enim eſt *aqua ſtans: vadum*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ eſt: hic utrumque pro *mari.*

133. *Cœlique ruinâ.*] Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ è cœlo *ruunt.*

134. *Fratrem Junonis.*] Neptunum: ambo enim Saturnum patrem, Opem matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater: quia aër, qui Juno eſt, confinis eſt aquæ, quæ Neptunus.

135. *Eurum---- Zephyrumque.*] Ventos oppoſitos; hunc ab occidente, illum ab oriente.

136. *Generis fiducia.*] Venti enim principes feruntur Auroræ & Aſtræi Titanis filii eſſe. Admonet ergo Neptunus objurgando, ut, ſi Gigantum majorum ſuorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorundem timeant.

137. *Cœlum terramque.*] Puto hic à Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobrari: & per *cœlum* quidem, aërem & atherem; per *terram*, aquam etiam ſignificari, quæ cum terra conglobata eſt.

Quos

Quos ego. Sed motos præſtat componere fluctus.
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi, ſævumq; tridentem;
Sed mihi ſorte datum: tenet ille immania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos: illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoë ſimul, & Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti;
Et vaſtas aperit ſyrtes, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus;
Jamq; faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexêre, ſilent, arrectiſq; auribus aſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet. [quam
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora poſt-
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.

Vos ego puniam. *Sed melius eſt ſedare turbatas aquas. Deinceps non luetis crimina tali pœna. Celerate fugam, & dicite iſta veſtro regi: Non illi conceſſam* eſſe *dominationem maris, & potentem tridentem; ſed mihi per ſortem. Habet ille rupes ingentes,* quæ ſunt *veſtra domus, ô Eure: Æolus glorietur in illa aula, & clauſo carcere ventorum exerceat imperium. Sic dixit, & celerius* quam *dixerat, ſedat inflatum mare, & pellit nimbos congregatos, &* rurſus *inducit Solem. Simul* cum eo *Cymothoë, & Triton connitens, depellunt naves* ab *acuto ſcopulo: ipſe* Neptunus *ſublevat* eas *tridente, & recludit immenſas ſyrtes, & ſedat mare, & perſtringit ſuperficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum ſæpe, cum in populo numeroſo commota eſt ſeditio, & plebs vilis furit animis; & jam tada ac lapides volant, ira ſuppeditat tela: tunc ſi fortuito viderint virum aliquem inſignem virtute ac meritis, tacent, & ſtant attentis auribus: ille temperat animos & placat corda ſermone. Ita omnis tumultus maris ceſſavit, ſtatim atque pater videns mare, & vectus per aërem ſerenum, impulit equos, & currens immiſit habenas currui facili.*

NOTÆ.

Numine.] *Numen* proprie *nutus* eſt; ſive motus quidam oculorum & capitis, quo petenti ſignificamus nos poſtulata concedere. Hinc ad ſignificandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic & Æn. 2. 777. *Non hæc ſine numine Divûm eveniunt.* Tum ad potentiam eorundem & auctoritatem, ut ſupra, v. 52. *Et quiſquam numen Junonis adoret?* & infra v. 670. *Et ſupplex tua numina poſco.* Denique ad ipſum Deum, ut G. 4. 453. *Non te nullius exercent numinis iræ;* & Æn. 4. 382. *Si quid pia numina poſſunt.*

139. *Quos ego.*] Reticentia, ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego ſi corripuero, probe ultiſcar.* De hac figura, Ecl. 3. 25.

141. *Maturate fugam.*] Celerate. De hac voce, G. 1. 261.

142. *Tridentem.*] Sceptrum Neptuni, quod ipſi tribuitur: vel quia tria ſunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piſcatores telo ejuſmodi ad venationem piſcium utebantur, vocabantque *fuſcinam.*

143. *Saxa.*] Æoliarum inſularum, de quibus v. 55.

148. *Cymothoë-Triton.*] Dii marini. *Cymothoë* Nympha, Nerei & Doridis filia: à κῦμα, *unda*, & θέω, *curro*. *Triton*, Neptuni & Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius: ſuperiore parte hominem, inferiore piſcem referens: Neptuni buccinator, conchâ utens pro tuba.

150. *Syrtes.*] De ſyrtibus ſupra, v. 115.

159. *Cœloque aperto.*] Non per cœlum vectus, inquit Servius; ſed vectus per maria, cœlo jam ſereno. Tamen ſic aër mari jungitur, inquit Corradus, ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici poſſit.

160. *Flectit equos.*] Geminos, marinos, qui ipſius currui à poëtis alligantur: pedibus anterioribus inſtructos, poſterioribus carentes. Unde ſic à Statio deſcribuntur, Achil. l. 1. 390. *Illi ſpumiferos glomerant à pectore fluctus, Pone natant, delentque pedum veſtigia cauda.* Et à Virgilio G. 4. 389. *Proteus magnum qui piſcibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.* Equos hujuſmodi bipedes, quos à caudæ flexu *hippocampos* appellant, inter poetarum figmenta refert Aldrovandus: nulloſque agnoſcit niſi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut ſuillæ, quam equinæ, affinem: vo-

Defeſſi

Trojani fatigati conantur aſſequi curſu litora quæ vicina ſunt, & deflectunt ad plagas Africæ. Eſt locus in longo receſſu, ubi *inſula format portum oppoſitu laterum, quibus omnis è mari* veniens *fluctus frangitur, & finditur in ſinus replicatos. Hinc & inde rupes immanes & duo ſcopuli eminent ad cœlum: quorum ſub cacumine undique mare placidum quieſcit: præterea umbraculum arborum micantium, & nemus obſcurum horrentibus tenebris deſuper impendet. Ex oppoſita parte, caverna* eſt *in ſcopulis ſuſpenſis: in* caverna *ſunt aquæ dulces, & ſedilia è vivo lapide; domus* videtur *Nympharum: illic nulla retinacula continent*

Defeſſi Æneadæ, quæ proxima, litora curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli: quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent: tum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo;
Nympharum domus: hic feſſas non vincula naves

NOTÆ.

eatque *hippotamos*, à fluviis, præcipue Ægypti; ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro & Nilo.

160. *Curru.*] Dativus antiquus, pro *currui*: de quo Ecl. 5. 29.

162. *Libyæ.*] Pars eſt Africæ ad oram mediterranei maris, ad occidentem Ægypti varie à variis ſcriptoribus definita: vulgo pro tota Africa ſumitur.

163. *Eſt in ſeceſſu, &c.*] Portum, à natura, non ab arte factum deſcribit. Et hunc aliqui volunt eſſe portum Africanæ Carthaginis, ſed falſo; ſtatim enim vidiſſet Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit niſi poſtera die. Alii dicunt eam deſcriptionem plane convenire portui Carthaginis Hiſpanicæ, ſive novæ; at ea ſimilitudo caſu occurrit; neque enim ad Hiſpanicas, ſed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum à poëta, circa litus Carthaginienſe, & omnino expreſſum ad formam Ithacenſis portus, apud Homer. Odyſ. 13. 95.

163. *Inſula portum, &c.*] Suppreſſa eſt vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi*: ſic ſupra: *Urbs antiqua fuit: Tyrii*, &c. pro *quam Tyrii*, &c. Hæc autem eſt loci deſcriptio. 1. Sinus eſt longus ac profundus, non latus, in ora Libyæ. 2. Sinus illius fauces, ne laxiores ſint, clauduntur objectu inſulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit ſinui, alterum pleno mari. 3. Inſula ſinum ita claudit, ut aditum tamen in ſinum utrimque liberum relinquat. 4. Sic inſula mari latus opponit, ut fluctus eo allapſi frangantur, & in ſe ſinuatim revoluti, non recto impetu, ſed magno flexu, per extrema inſulæ aditum utrimque in portum quærant. 5. Sinus ipſe, non inſula, ſcopulis fere circumcingitur: quorum altiſſimi duo procurrunt ad extrema terræ continentis cornua, & utrumque aditum defendunt, ſylvis in vertice inumbrati. 6. In intimo ſinus receſſu, quæ frons eſt adverſa portum ſubeuntibus, ſcopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, *&c.*

165. *Sinus reductos.*] Vel ſinus in ſe revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu ſic alliſa ſemper facit; ut explicamus G. 4. 420. Vel ſinus à ſe invicem recedentes, ut explicat Turnebus; qui ſic exponit quoque illud Horatii, Epod. 2. 13. *Aut in reducta valle*, id eſt, *recedente ac remota.*

167. *Sub vertice tuta.*] Quia ſcopuli imminent mari, atque inſulæ: ideoque locum à ventis ac tempeſtate tutum præſtant.

168. *Scena.*] *Scena*, σκηνὴ, eſt *umbraculum*, à σκιὰ, *umbra*: unde hic proprie dicitur: transfertur ad theatrum, G. 2. 481. & 3. 24.

169. *Coruſcis Deſuper, horrentique, &c.*] Vel, ſylvis *deſuper* Sole illuſtratis; *ſubter*, ramorum opacitate horrentibus. Vel, ſylvis criſpantibus & ventorum impulſu agitatis, & ingenti umbra nigrantibus, ſcena & nemus *deſuper* imminent. Nam *deſuper*, & ad *coruſcis*, & ad *imminet* referri poteſt. *Coruſcis.*] Notat interdum *ſplendorem*, ut G. 1. 233. *Coruſco ſemper ſole rubens.*] Interdum *motum*, ut Æ. 12. 919. *Telum Æneas fatale coruſcat*; id eſt, *movet, vibrat.* Sic *micare* ambiguum eſt. Æ. 10. 396. *Semianimeſque micant digiti*, id eſt, *moventur*

172. *Hic feſſas non, &c.*] Vel ſignificat adeo tutum à procellis portum eſſe, ut naves vinculis & anchoris in eo non egeant. Vel dicit Nymphis unis familiarem eſſe locum, ignotum adhuc mortalibus; necdum ullas eo naves appuliſſe.

Ulla

Ulla tenent, unco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Æneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi, optatâ potiuntur Troës arenâ,
Et ſale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primum ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaq; arma
Expediunt feſſi rerum: frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
Proſpectum late pelago petit, Anthea ſi quâ
Jactatum vento videat, Phrygiaſque biremes,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navem in conſpectu nullam, tres litore cervos
Proſpicit errantes: hos tota armenta ſequuntur

naves laſſatas, anchora non affigit eas *unco dente. Illuc intrat Æneas congregatis navibus ſeptem ex tota multitudine: & Trojani* ex iis *egreſſi* cum *magno terra deſiderio, obtinent arenam deſideratam, & ſternunt in litore corpora ſalſis* undis *fluentia. Et primo Achates excuſſit ſcintillam è lapide, & recepit ignem in frondibus, & circumjecit ſicca alimenta, & ſuſcitavit flammam in foco. Tum fatigati caſibus educunt frumenta infecta undis, & inſtrumenta piſtoria: incipiuntque & coquere igne, & comminuere lapide, frumenta erepta è* naufragio. *Interim Æneas conſcendit rupem, & petit omnem undique proſpectum* in *mare, ſi alicubi Antheum cernat agitatum vento, & Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caici in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos,* ſed *tres cervos vagantes in litore: hos toti greges ſequuntur*

NOTÆ.

174. *Septem.*] Nempe viginti navibus Troja ſolverat, infra, v. 385. Una Lyciorum mox naufragio periit, v. 117. Duodecim mari diſſipatæ, deinde incolumes redibant, v. 397.

180. *Rapuitque in fomite flammam.*] Servius & Diomedes hic agnoſcunt ſpeciem ſolœciſmi: *in fomite*, pro *in fomitem*; idque factum à poëta ex veteri licentia circa communes præpoſitiones, *in*, *ſub*, *ſuper*, &c. *Fomes*, inquit Servius, ſunt aſſulæ quæ ab arboribus cadunt, cum inciduntur, & igni concipiendo commodæ ſunt. Mihi tamen hic videtur aliquid præterea ſignificari; & *fomitem* ſumi pro *foco*, ubi ſit congeries grandiorum lignorum: *focus* enim & *fomes* ſunt pariter à *foveo*. Senſus igitur erit, 1. Excudit ſcintillam. 2. Suſcepit eam in foliis. 3. Foliis arida alia nutrimenta adjecit, puta aſſulas. 4. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibus rapuit in fomite flammas: id eſt, celeriter & raptim excitavit flammam in foco & ſtrue lignorum.

181. *Cererem.*] *Ceres*, Saturni & Opis filia fuit: frugum repertrix, ideoque hic pro *pane* ſumitur; ut *Bacchus* pro *vino*.

Cerealiaque arma.] Arma ſunt cujuſque artis inſtrumenta. Sic G. 1. 160. *Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma.* Hic igitur artis piſtoriæ ſignificantur inſtrumenta.

182. *Feſſi rerum.*] Earum nempe quæ ipſis acciderant, ut Æ. 12. 589. *Trepida rerum*, vel feſſi miſeriarum, ut infra v. 466. *Sunt lacrymæ rerum.*

183. *Et torrere, &c.*] Tranſpoſitio; prius enim fuit tundere ſaxo fruges, quam *panem* coquere.

185. *Anthea, &c.*] *Antheus*, accuſat. Græco *Anthea*; de quo mentio eſt l. 12. 443. *Capys*, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æ. 10. 145. *Caïcus*, de quo Æ. 9. 35.

186. *Phrygiaſque biremes.*] Naves, quæ duplici remorum ordine inſtructæ erant, Æn. 5. 119.

187. *Arma Caïci.*] Explicant multi de inſignibus figuris belluarum, avium, monſtrorum, quæ in puppi exſculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æn. 5. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 118. *&c.* Ego cum Corrado exiſtimo, *arma* eſſe ipſa, quæ à navigantibus in puppi ordine diſponebantur, præſertim clypeos, ut in veteribus nummis & monumentis videre eſt: ſic Æn. 10. 80. *Præfigere puppibus arma*, pro *armare naves*. Et fortaſſe navis Caici clypeos atque arma certæ cujuſdam habebat formæ, quæ facile dignoſci poſſet.

188. *Cervos.*] Ariſtoteles & Plinius negant in Africa cervos eſſe. Affirmat tamen Dalecampius in Plin l. 8. 33. additque id jam omnibus notum eſſe.

à tergo, & turba paſcitur per valles. Illic ſtetit, & cepit manu arcum & ſagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primo interficit ipſos duces, tollentes capita ſublimia cornibus ramoſis: deinde perſequens telis per frondoſam ſylvam turbat vulgus & reliquam multitudinem. Nec ceſſat ante quam victor affligat ad terram ſeptem magna corpora, & eorum *numerum æqualem faciat numero navium. Poſtea redit in portum, & diſtribuit inter omnes ſocios. Deinde dividit vina, quæ largus Aceſtes impoſuerat cadis* in *litore Siculo, dederatque heros diſcedentibus, & ſolatur verbis mœſta corda: O ſocii (nam non obliti ſumus malorum præteritorum) ô qui toleraſtis acerbiora! Deus ponet his quoque terminum. Vos acceſſiſtis ad rabiem Scyllæ, & ad rupes intus latrantes: vos experti eſtis quoque rupes Cyclopum: reſumite animos, & pellite triſtem metum: fortaſſe gratum erit aliquando recordari harum etiam* rerum. *Per caſus diverſos, per tam multa pericula rerum, tendimus in Latium; ubi fata monſtrant ſedes tranquillas: in illo* loco *licebit regnum Trojanum excitari. Perſeverate, & reſervate vos ipſos ad res proſperas. Hæc dicit ore* quidem tenus, *& anxius gravi ſolicitudine ſpem fronte fingit;* ſed *comprimit corde profundum dolorem. Trojani parant ſe ad prædam & ad futuras epulas: detrahunt pelles è coſtis, & detegunt carnes.*

A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumque manu celereſque ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferentes
Cornibus arboreis, ſternit: tum vulgus, & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æ-
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes. [quet.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Littore Trinacrio, dederatq; abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet:
O ſocii (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora: dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Accêſtis ſcopulos; vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mœſtumque timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert: curiſque ingentibus æger,
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt dapibuſque futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant:

NOTÆ.

199. *Vina bonus, &c.*] Parum commoda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facile tolli potuiſſet: *Deinde bonus quæ vina cadis onerarat Aceſtes, dividit. De Aceſte Siciliæ rege*, Æn. 5. 36.

Cadis onerarat.] *Cadus*, vas vinarium, aliter *Amphora Attica*, capiens *urnas* duas. *Onerarat cadis vina*, pro *onerarat cados vino.*

200. *Trinacrio.*] Siculo. *Sicilia* dicta eſt *Trinacria* à tribus promontoriis, de quibus Æ. 3. 687.

202. *Ante malorum.*] Agnoſcit hic J. C. Scaliger *ſyntheſin*, ſive *conjunctionem:* ita ut *antemalorum* ſit una vox è duabus compoſita: opponitque hanc figuram *ſejunctioni*, quâ vox una in duas diſſolvitur, ut infra, v. 614. *Quæ me cumque vocant terræ.* Turnebus mavult ſuppreſſum eſſe articulum & verbum, fere Græco more; & ſenſum eſſe: *malorum quæ fuerunt ante:* quemadmodum apud Ovid. Met. 1. 20. *Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus*; id eſt, *quæ ſunt ſine pondere.*

205. *Accêſtis ſcopulos.*] Pro *acceſſiſtis ad ſcopulos.* Sic *extinxem*, pro *extinxiſſem*, Æ. 4. 606. Et *direxti* pro *direxiſti*, Æ. 6. 57. De *Scylla* olim virgine, nunc ſcopulo ad fretum Siculum, Æ. 3. 420. De *Cyclopibus* ejuſdem Siciliæ ad montem Ætnam incolis, Æ. 3. 569.

209. *Latium.*] De ea Italiæ regione, Æ. 7. 54.

211. *Durate.*] Perſeverate, ſuſtinete: quo ſenſu active etiam dicitur Æ. 8. 577. *Quemvis durare laborem.* Et apud Horat. Od. l. 1. 14. 7. *Vix durare carinæ poſſint imperioſius æquor.*

214. *Præda accingunt.*] Cervis, quæ venatorum *præda* erat, ad cibum curandis *accingunt* ſe, id eſt, parant: ſolent enim miniſtri ad præſtandum commodius operam, defluentem veſtem altius *cingere.*

215. *Tergora, &c.*] Per *tergora* pelles intellige, per *viſcera*, vel interiora quæ educuntur; vel juxta alios, carnes ipſas quæ pelli proxime ſubjectæ ſunt. Per *ahena*, vaſa ærea; vel ad elixandas carnes; vel, ut mavult Servius, ad

Pars

Pars in fruſta ſecant, verubuſq; trementia figunt.
Littore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam,
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exempta fames epulis, menſæque remotæ:
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt,
Spemq; metumq; inter dubii: ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemq; Cloanthum.
Et jam finis erat: cum Jupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacentes,
Littoraque, & latos populos; ſic vertice cœli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumq; Deûmque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres:
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis

alii ſcindunt in partes, & trajiciunt verubus eas adhuc *palpitantes: alii diſponunt area* vaſa in *litore, & ſubjiciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo: & diſcumbentes in gramine ſatiantur vino veteri, & pingui* carne *ferarum. Poſtquam fames pulſa eſt cibo, & menſa ſublatæ* fuerunt, *inquirunt longo colloquio de ſociis amiſſis, inter ſpem ac timorem incerti; utrum putare* debeant eos *vivere, an in extremis verſari, nec jam audire* quamvis *inclamentur. Imprimis pius Æneas, nunc dolet privatim* fortunam *generoſi Orontis, nunc fortunam Amyci, nunc duram ſortem Lyci & fortem Gyan, & fortem Cloanthum. Et jam erat finis, cum Jupiter ex alto cœlo deſpectans mare navigabile, & terras humiles, & litora, & diffuſas gentes, tali* ſitu *ſtetit in ſupremâ* parte *cœli, & fixit oculos in regnis Africæ. Venus autem triſtior, &* habens *pulchros oculos lacrymis perfuſos, illum alloquitur volventem animo tales curas:* O tu, *qui ſempiternâ potentiâ moderaris res hominum ac Deorum, & fulmine terribilis es: Quid meus Æneas tam grave peccare contra te* potuit, *quid Trojani potuere? Quibus,* jam *oppreſſis tam multiplici clade,*

N O T Æ.

lavanda ante epulas hominum corpora. Errat tamen Servius, cum ait heroicis temporibus elixæ carnis uſum non fuiſſe. Nam Ovid. Met. 1. 228. de Lycaone loquitur, qui, ante ipſa diluvii tempora, hoſpitum ſuorum *femineces partim ferventibus artus Mollit aquis, partim ſubjecta torruit igni.*

219. *Implentur veteris Bacchi, &c.*] Græcorum more, apud quos verba implendi regunt genitivum. Sic Plaut. in Amphit. A. 1. S. 2. v. 8. *Erroris ambo ego illos & dementiæ complebo. Bacchi*, id eſt, vini, cujus inventor fuiſſe dicitur à poëtis: Jovis & Semeles filius fuit, E. 5. 69.

223. *Vocatos.*] Significat eos eſſe mortuos: & alludit ad morem veterum; qui & morientium manes, & eos quos per errorem amiſerant, ter vocabant. Sic Æ. 6. 505. *Tunc egomet tumulum Rhœteo in litore inanem Conſtitui, & magna manes ter voce vocavi.* Et Æ. 2. 769. *Mœſtuſque Creuſam Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.* Huc etiam valet *Hylæ* inclamatio, Ecl. 6. 43.

224. *Orontei.*] In genitivo caſu, pro *Orontis.* Sic apud Ciceronem *Ariobarzani, Verri*, &c. pariter in genitivo. Ratio è Græcis repetenda eſt, apud quos frequens erat declinationum commutatio. Sic nomina in εὺς, ut, Ἀχιλλεὺς, efferebant Dores per ης Ἀχίλλης: poëtæ viciſſim nomina in ης, Ἀνλιφάτης, efferebant per εὺς, ut, Ἀνλιφατεὺς. Hinc nomina Latina ex iis deducta ad duplicem quoque declinationem pertinent: & dictum eſt, *Achillei*, ſupra, v. 34. *Ulyſſei*, Ecl. 8. 70. Hic *Orontei*; ab *Achilleus, Ulyſſeus, Oronteus*, Ἀχιλλεὺς, &c. Viciſſimque *Orphei* Dativo caſu, Ecl. 4. 57. *Orphen* accuſativo, *Oronten, Achillen, Ulyſſen:* ab *Orphes, Orontes, Achilles, Ulyſſes*; Ὄρφης, &c. An vero *Orontei* an *Oronti, Achillei*, an *Achilli* ſcribendum ſit, inanis eſt controverſia.

225. *Amyci, &c.*] Duo hujus nominis à Turno deinceps occidentur: alter Æ. 9. 771. alter Æ. 12. 509. Uter hic fuerit, non liquet, qui naufragio periiſſe nunc putatur, unde tamen emerſit cum aliis compluribus, de quibus v. 513. *Lyci* pugna cum Turno deſcribitur, Æ. 6. 545. De *Gya* & *Cloantho*, frequens ſermo eſt nauticis in ludis, Æ. 5.

227. *Finis erat.*] Cœnæ, colloquii, diei.

228. *Velivolum.*] Ubi naves velis, quaſi alis, volant: Æn. 3. 520. *Velorum pandimus alas.* Et contra, volucres nare per aërem dicuntur: de Dædalo Æ. 6. 16. *Gelidas enavit ad Arctos*; ibidemque, v. 19. *Remigium alarum.* De *Libya*, pro *Africa*, ſupra v. 162.

Cunctus

totus orbis terrarum clauditur propter Italiam? Sane promiseras hinc aliquando, annis labentibus, Romanos, hinc duces orituros esse è stirpe Teucri instauratâ, qui mare & terras regerent omni auctoritate: quodnam consilium mutavit te, ô pater? Hac spe lenibam dolorem *de interitu Trojæ & tristi excidio, compensans* his *fatis fata adversa. Nunc* tamen *idem infortunium persequitur homines agitatos tot casibus: quem ponis terminum laborum, ô magne rex? Antenor, cum effugisset è medio Græcorum,*

Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te, genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Trojæ tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,

NOTÆ.

237. *Cunctus ob Italiam.*] *Ob* non est hoc loco *circa*, ut somniat Servius; sed *propter*: quod enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarsit Deorum & hominum furor, ut toto orbe arceantur.

238. *Volventibus annis.*] Usu venit in illa voce, quod vix usquam in alia; nempe ut activa vox passivam habeat vim, & hic, & G. 1. 163. *Volventia plaustra*, id est, *volubilia, quæ volvuntur.* Tum ut vox futuri temporis, præteritum significet, ut Æ. 9. 7. *Volvenda dies en attulit ultro:* & apud Lucret. l. 6. *Glans etiam longo cursu volvenda liquescit*; id est, *voluta.*

239. *Revocato à sanguine Teucri.*] *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electra Atlantide, Coriti Tusciæ regis uxore. Hic cum venisset in Phrygiam, Teucri regis, in Phrygiæ parte, gener factus, ei successit in regnum, & urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta est *Troja.* Itaque Trojani modo *è sanguine Teucri*, modo *Dardanidæ* appellantur. Hinc statuit Servius, hoc loco *Teucri* nomen à poëta substitutum esse pro nomine *Dardani:* siquidem Dardanus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *sanguinem Teucri*, Trojanos explicat; sed negat Dardanum Italum fuisse: atque adeo *revocato* interpretatur, non ut cæteri, *revocato in Italiam*; sed *restituto & revocato in pristinum splendorem, unde per incendium urbis exciderat.* Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italia oriundum esse, Æ. 3. 167. ideo è Servio & Corrado tertiam explicandi rationem compono: & per *sanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc sensu: Sanguis Teucri & sanguis Dardani, jam unus idemque est: is revocabitur in Italiam: unde profluxit, non per Teucrum quidem, sed per Dardanum.

243. *Fatis contraria fata rependens.*] Compensans Trojani fati acerbitatem, jocundâ spe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum, cum immobilem esse fati vim sciat? Puto ego *Fatum* nihil aliud fuisse, quam immutabilem rerum & eventuum seriem, in Jovis mente, sive decretis existentem; quam proinde solus ipse cognoscere; solus Diis per se, hominibus per oracula declarare: unde ait Harpyia fatidica, Æ. 3. 251. *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit.* Addo fatum veteres immobile quidem credidisse: sic tamen, ut crederent, 1. Ejus eventum, etsi omnino impediri non posset, posse tamen aliquantum retardari. Ita Juno Æ. 7. 313. *Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis: At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.* 2. Eventum pendere sæpe à certis conditionibus, quibus elusis, fatum elusum esset. 3. Fati cujuslibet declarationem, sive per Jovem, sive per oracula, posse esse ambiguam. Unde sæpe tam Dii, quam homines, contra fata sibi adversa nitebantur. Hic igitur Venus timet, ne Jupiter parum sincere de fatura Æneæ felicitate sit locutus.

246. *Antenor.*] Hunc aliqui testantur ex sorore Priami natum esse, de quo sic Livius initio historiæ: *Constat, Troja capta, in cæteros sævitum esse Trojanos, duobus, Æneæ Antenoreque, & vetusti jure hospitii* (quia Ulysses sub habitu mendici latentem, & a se agnitum, Priamo non prodiderant) *& quia pacis reddendæque Helenæ semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetum, qui seditione ex Paphlagonia pulsi, & sedes & ducem, rege Pylemene ad Trojam amisso, quærebant; venisse in intimum maris Hadriatici sinum: Euganeisque, qui inter mare & Alpes incolebant, pulsis; Henetos Trojanosque eas tenuisse terras. Et in quem primum ingressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen est: gens universa Venети appellati.* Addunt *Patavium* urbem ab ipso conditam in illo tractu, nunc *Padoue*, *Padua.* De *Achivis*, Græcis, v. 492.

Illyricos

Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum & fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi ſedeſque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa: nunc placidâ compôſtus pace quieſcit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? Sic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum,
Vultu, quo cœlum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ: dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam, neq; me ſententia vertit.

potuit ſecurus intrare in ſinum Illyricum & intima regna Liburniæ, & tranſgredi fontem Timavi: unde per novem ſcaturigines, magno cum ſonitu montis exit quaſi *profuſum mare, & aquis ſtrepentibus operit agros. Nihilominus ille fundavit illic urbem Patavium, & ſedes Trojanorum, & impoſuit populo nomen, & ſuſpendit arma Trojana, jamque quieſcit fruens dulci pace. Nos,* qui ſumus *tua ſoboles, quibus promittis regiam cœli, amiſſis navibus (horrenda* res) *prodimur propter furorem ſolius* Junonis, *& procul ejicimur ab Italis litoribus. Hoc præmium eſt virtutis? Sic reſtituis nos in regna? Pater hominum ac Deorum illi ſubridens,* eâ *facie quâ ſerenat aërem & tempeſtates, tetigit labra filiæ: deinde hæc dicit: Abſtine metu, Cytherea: fata tuorum ſtant tibi immota: videbis urbem & muros promiſſos Lavinii, & ſublimem extolles ad aſtra cœli generoſum Æneam, neque* aliud *conſilium mutavit me.*

NOTÆ.

247. *Illyricos penetrare ſinus, &c.*] Iter Anteoris deſcribit per mare Hadriaticum, qui ſinus eſt ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad ſeptentrionem *Illyricum*, *l'Eſclavonie*, *Sclavonia*; ejus Illyrici pars orientalis eſt *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiæ. Ulterius in intimo ſinu ſunt *Carni*, nunc pars Fori Julii, *Frioul*: ubi fluvius eſt *Timavus*. In meridiem deinde, Italiam verſus, reflexo curſu occurrit Veneta regio, ubi *Patavium* & *Venetiæ*, urbes celeberrimæ.

249. *Per ora novem, &c.*] De *oſtiis Timavi* explicantur: quæ varias inter inſulas diviſa, ſeptem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam? qui dicitur è monte erumpere per novem ſcaturigines, quæ deinde in unum confluunt flumen, breviſſimum quidem, ſed latiſſimum; unde *maris* nomen ipſi attributum ab incolis, teſtatur Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obſcurum eſſe rivulum perhibent. De illo jam diximus, Ecl. 8. 6.

252. *Teucrorum, & genti, &c.*] Trojanorum, à Teucro, ſupra v. 239. *Genti nomen dedit*, cum Venetos appellavit ab Henetis ſociis, *Arma fixit Troja*, dum pagum Trojam ibi condidit, ſupra, v. 246.

254. *Cœli quibus annuis arcem.*] Quia inter indigetes Æneam aliquando vocandum eſſe, fatum ferebat Æ. 12. 794. De *Indigetibus*, G. 1. 498.

25. *Prodimur.*] Tradimur à te in poteſtatem hoſtium.

260. *Oſcula libavit natæ.*] *Natæ*, non dativo caſu, ſed genitivo. *Libavit*, non *dedit*; ſed *leviter tetigit*. *Oſcula*, non *baſia*: ſed *ſummum os, parvum os.* Id eſt, *os ſuum ſummo natæ ori leviter admovit.* Sic Ovidius *oſcula* dixit diminutivè, pro *parva ora*: Met. 1. 499. *Videt igne micantes ſideribus ſimiles oculos, videt oſcula.* Et Martialis, Ep. lib. 11. 92. 4. *Ipſaque crudeles ederunt oſcula morbi.* Et Horat. Od. 1. 13. *Dulcia barbare ladentem oſcula.*

Natæ.] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. I. 3. de Nat. Deorum. Præcipuæ ſunt; ea quæ nata eſt è ſpuma maris; & ea quæ Jovis & Diones filia fuit, de qua hic ſermo eſt. Utraque vulgo confunditur, & re, & nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς, *ſpuma*. Latinis autem *Venus*; quod, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, eſt enim voluptatis Dea; at *trahit ſua quemque voluptas.*

261. *Parce metu, Cytherea.*] *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. 5. 29. *Cythera, orum*, inſula Mediterranei maris, contra Cretam, non longe à Malea Peloponneſi promontorio, dicata Veneri; τὰ Κύθηρα, ſecundâ ſyllabâ longâ, quanquam in *Cytherea* brevis eſt.

262. *Lavini.*] Pro *Lavinii*. Et prima in hoc nomine communis eſt; hic brevis, ut & verſu 274. alibi longa, ut v. 6. *Italiam fato profugus Lavinaque venit litora.* Sic quoque prima, in

Hic

Ille (dicam enim tibi, ſiquidem ea cura te ſolicitat; & explicabo ſecreta fatorum ea *longe revolvens) faciet grave bellum* in *Italia, & domabit gentes aſperas, & dabit viris leges & urbes: donec tertia æſtas eum viderit dominantem, & tres hyemes fluxerint poſt Rutulos domitos. At puer Aſcanius, cui modo adjicitur agnomen Iuli,* qui *dicebatur Ilus, dum res Iliacæ vigebant regno; traducet imperando triginta magnos annos, menſibus labentibus: & tranſportabit regnum ab urbe Lavinio, & multo labore ædificabit Albam longam. Illic deinde regnum erit* per *annos trecentos integros ſub ſtirpe Trojana; donec Ilia, regii* ſanguinis *ſacerdos, Marte gravida edet partu binam ſobolem. Poſtea Romulus, gaudens rufo tegmine lupæ altricis* ſuæ, *ſuccedet* in curam *gentis, ſtatuet urbem Martiam, & appellabit Romanos de ſuo nomine. Ego illis nec deſinio limites ditionis, nec durationem: conceſſi imperium abſque termino. Immo acerba Juno,*

Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet;
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italiâ, populoſque feroces
Contundet, moreſque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaq; tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iülo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno
Triginta magnos volvendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lavini
Transferet, & longam multâ vi muniet Albam.
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea, donec regina ſacerdos
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanoſq; ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. Quin aſpera Juno,

NOTÆ.

Italia, Italiam fato, &c. & v. 256. *Prodimur atque Italis,* &c.

270. *Ternaque tranſierint, &c.*] Per tres æſtates treſque hyemes, tres annos deſcribit, quibus Æneas regnavit Lavinii, poſt Turnum, Rutulorum regem, à ſe devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ varie à variis deſcribitur. Aliqui occiſum volunt in prœlio adverſus Mezentium: aut certe poſt victoriam nuſquam comparuiſſe; inde habitum inter Deos. De *Latio* Æ. 7. 54. De *Italia* & *Lavinio*, ſupra v. 6. De *Rutulis* Latii populis, Turno ſubditis, Æn. 7. 794.

271. *At puer Aſcanius.*] *Aſcanius* ſic dictus eſt, ab Aſcanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipſo Ilio, ſive Troja, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde eſt in *Iulus*, ab ἴουλος inquiunt, quæ eſt *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium ſingulari certamine occiderat, cum prima lanugine veſtiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minime cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, Æ. 10. 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certe ſic obſcura ſunt heroica illa, aut potius fabuloſa tempora, ut dubitet Livius, utrum Creüſæ, an Laviniæ filius ſit, is, qui Albam condidit, Aſcanius.

273. *Triginta, &c.*] Regnaſſe ait Aſcanium annos triginta; alii dicunt octo & triginta: forte triginta Lavinii, octo Albæ. *Volvendis*] Revolutis, ſupra v. 238. *Orbes.*] Annos, qui *in ſe ſua per veſtigia volvitur annus*, G. 2. 402. *Magnos orbes.*] Si comparentur cum lunaribus, qui breviores ac menſtrui ſunt.

277. *Hectorea.*] Trojana, ab Hectore Priami filio, ſupra v. 103.

278. *Regina ſacerdos Marte gravis, &c.*] Ilia, ſive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, Patris fratre & expulſore, ſacerdotio Veſtæ addicta, ut virgo permaneret; à Marte compreſſa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Fauſtulum paſtorem feri expoſiti, à *lupa* nutriti dicuntur; juxta alios ab Acca Laurentia Fauſtuli uxore, quæ meretricio cognomine *lupa* appellabatur. Hi ultavum ſuum, & occiſo Amulio, Romam condidere. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, ſaltu parvitati mœnium illudentem interfecit; poſt bella deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus eſſe creditus eſt.

280. *Mavortia.*] Marti dicata, quia Mars Remi & Romuli pater.

281. *Suo de nomine.*] *Romulus* diminutivum eſt nominis, ad blanditias; nomen ipſum *Romus*, unde *Roma:* citarque Servius eam rem hæc Sibyllæ verba, Ῥωμαῖοι Ῥωμαῖδες.

Qua

Quæ mare nunc terraſque metu cœlumque fatigat,
Conſilia in melius referet; mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet luſtris labentibus ætas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchrâ Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
Julius à magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus,

quæ nunc timore commovet mare & terras & cœlum, mutabit ſententiam in melius, & mecum promovebit Romanos dominos rerum, & populum togatum. Ita placuit. Veniet fluentibus temporibus ætas, quando familia Aſſaraci ſubjiciet ſervituti Phthiam, nobileſque Mycenas, & imperabit Argis ſuperatis. Orietur Cæſar, Trojanus illuſtri origine, qui definiet ditionem ſuam Oceano, famam ſideribus, iſque erit Julius, quod nomen deductum eſt à magno Iülo. Tu olim ſecura illum excipies in cœlo, oneratum ſpoliis Orientis: ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora manſueſcent compoſitis bellis. Cana fides, & Veſta, Romulus cum fratre Remo,

NOTÆ.

286. *Togatam.*] *Per togam*, exteriorem veſtem vulgo albam, diſtinguit Romanam gentem à cæteris: Romanorum enim tam erat propria *toga*, quam *pallium* Græcorum, *bracca* Gallorum.

287. *Luſtris.*] Varro l. 5. de L.L. *Luſtrum nominatum tempus quinquennale à luendo, hoc eſt, ſolvendo: quod quinto quoque anno vectigalia & tributa per cenſores perſolvebantur.* Complectitur autem perfectum quinquennium: unde differt ab *Olympiade*, quæ quadriennium dumtaxat capit.

288. *Domus Aſſaraci.*] Bene Romanos vocat domum Aſſarici. Nam in duobus Trois filiis, Ilo & Aſſaraco, familia regia diviſa eſt; & ex *Ilo* reges Trojani propagati ſunt; ex *Aſſaraco* Capys, è Capy Anchiſes, ex Anchiſa Æneas ortus eſt, ex quo Romani.

Phthiam, &c.] Urbs eſt & regio Theſſaliæ, Achillis patria & ditio. *Mycenæ*, urbs Peloponneſi, in qua regnavit Agamemnon. *Argi*, urbs item Peloponneſi, in qua idem regnaſſe quoque dicitur ab Euripide paſſim in Oreſte: patetque ex ejus tragœdiæ, v. 98. & 101. duarum illarum urbium populos, quod inter ſe vicini eſſent, eidemque regi parerent, ideo communia habuiſſe nomina; & promiſcue utroſque, modo Argivos, modo Mycenæos eſſe appellatos: id quod Strabo ipſe annotavit, l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxiſſe dicitur Diomedes ab Homero Iliad. 2. 563. Quod autem hic diſputant interpretes, à quo Romanorum ducum urbes illæ captæ ſint, diſcutiemus, Æn. 6. 838.

292. *Julius.*] De hoc Julio Cæſare, diximus tota paſſim, Ecl. 5.

293. *Orientis.*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæſar per urbem invectus eſt, diebus quatuor continuis; ſecundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege, Ptolemæo; tertius de Pharnace Ponti rege; de Gallia primus; de Africa & Hiſpania ultimus.

295. *Aſpera tum poſitis, &c.*] Ex his & ſequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneidos. Incepta enim eſt, exeunte anno U. C. 724. Deducta ad hunc, quem explicavimus, locum, ineunte anno ſequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renunciatus eſt Octavianus quintum conſul; & portæ Jani, pacato jam orbe belliſque civilibus extinctis, clauſæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili menſe (qui poſt annos duos Auguſtus appellatus eſt) nempe unum de Pannoniis & Dalmatis, alterum de Actio & Macedonia, tertium de Ægypto & Cleopatra. Quod autem hujus libri ſcriptio ad ſequentes annos non pertineat, patet ex eo, quod vaticinium Jovis definit in clauſis Jani portis, quæ anno proxime ſequente rurſus apertæ ſunt, ob bellum Cantabricum.

296. *Cana Fides, & Veſta, Remo, &c.*] Perfectam reipublicæ felicitatem deſcribit; quæ his quatuor continetur, *religione, fide, legitima auctoritate, pace. Religio* conjungit principem & populos cum Deo; *fides* populos, & inter ſe, & cum principe ſociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Veſtam* adumbratur, quæ ignem ſignificat, inquit Servius; & proinde ſacrificia, quæ ſine igne eſſe non poſſunt: de hac G. 1. 498. *Fides*, eaque antiqua, per *canitiem* inſignitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clauſas belli portas.

jus distribuent : odiosa porta belli claudentur ferro & strictis compagibus : intus sceleratus Furor sedens supra arma crudelia, & ligatus post tergum centum æreis catenis, frendebit horrens ore sanguinolento. Hæc dicit, & mittit è cœlo filium Maiæ : ut regio, ut & mœnia nova Carthaginis aperiantur ad hospitium Trojanorum : ne Dido, ignara voluntatis divinæ, *prohiberet eos* è *sua regione. Ille volat per latum aërem,* utens *alis* quasi *remis, & statim constitit in litore Africæ : & jam exequitur mandata ; & Carthaginienses deponunt asperum animum, Deo jubente : præcipue regina sumit animum lenem & mentem placidam erga Trojanos. Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, statim atque lux alma orta est, statuit egredi, & considerare nova loca, & inquirere quasnam in regiones* vi *ventorum venerit, quinam* eas *habitent, an homines, an fera (nam cernit* loca *inculta)*

Jura dabunt : diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ : Furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus aheneis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Majâ genitum demittit ab alto :
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris : ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris :
Et jam jussa facit : ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo : imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemque benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos ; quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,

NOTÆ.

296. *Remo cum fratre Quirinus.*] Vel alludit ad discordiam utriusque fratris, quam comparat cum bellis civilibus, hoc sensu : frater à fratre non dissidebit amplius, non insidiabitur fratri, non occidet fratrem ; ut in civilibus bellis usu venit : sed res, mores, auctoritas communis inter eos ; idem sensus futurus est : Romulus ipse cum Remo, si nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibusque conveniret. Vel Octavianum & Agrippam intelligit : nam Octavianus eodem anno censor factus, collegam assumpsit sibi Agrippam, victoriarum omnium suarum administrum, etiam deinde generum : quo in munere senatum expurgasse, patriciorum familias suppleviſſe ambo dicuntur. Et vero jam Octavianum *Quirini* nomine insigniverat Virgilius, G. 3. 27. ubi de *Quirino*, Romuli nomine, diximus.

298. *Claudentur belli portæ.*] Templum Jani à Romulo conditum quidam volunt post initum fœdus Romanos inter & Sabinos, ideoque pingi Janum fronte geminâ, ad significandam coitionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum innuit conditum fuisse, siquidem ait in ipsa pugna, templo statim patente, calidæ aquæ torrentes erupisse, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugarint. Unde ortus mos ejus aperiendi, cum ingrueret bellum, ad memoriam & spem auxilii. Quicquid sit de fundatore, Numa certe instituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Raro autem contigit claudi : primo sub Numa : secundò post primum bellum Punicum, T. Manlio Consule : deinde ter sub Octaviano, ut evincit Lipsius Elect. l. 1. c. 20. nempe, primo post Alexandrinam victoriam, ejusdem consulatu quinto ; iterum post bellum Cantabricum, consulatu decimo ; denique orbe terrarum tenarique pacato, consulatu undecimo. Deinceps à Nerone per ludum : denique à Domitiano.

299. *Ahenis Post tergum nodis.*] Nodis vinculorum æreorum. Alludit, juxta Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, & ab Augusto dedicatam in foro suo ; ut est apud Plin. l. 35. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Juxta Germanum, ad simulacrum Martis à Spartanis in urbe sua sic constricti.

301. *Majâ genitum.*] Mercurium, Jove genitum, & Majâ Atlantis filiâ, quæ inter Pleiades stellas numeratur : editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius :* nuncium Deorum, unde habet *gemini commercia mundi*, superi scilicet atque inferi, & capite ac pedibus alatus pingitur : Deum eloquentiæ, palæstræ, mercatorum, ac furum : inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

302. *Carthaginis ——— Teucris.*] De illa, v. 17. De his, v. 42.

303. *Ne fati nescia Dido.*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benigne excipi jubebat. Sic Æ. 8. 292. *Fatis Junonis iniquæ.*

305. *Remigio alarum, &c.*] De hac translatione, v. 228. De *Libya*, Africæ parte, v. 162. *Pœni*, quasi Phœni, Carthaginienses è Phœnicia oriundi.

Quærere

Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum atque horrentibus umbris,
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater mediâ ſeſe tulit obvia ſylvâ,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucremque fugâ prævertitur Hebrum.
Namq; humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Succinctam pharetrâ & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus: at Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi, neque viſa ſororum,
O (quam te memorem!) Virgo: namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. O Dea, certe:
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves quæcunque laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.

& ſtatuit renarrare iſta ſociis, poſtquam inquiſiverit. Abſcondit in curvo ſylvarum, ſub ſpelunca cava, naves undique cinctas arboribus & umbra nigrante: ipſe incedit comitatus ſolo Achate, quaſſans manu duo jacula lata cuſpidibus armata. Huic Venus *genitrix occurrit obviam in medio ſylvæ, præ ſe ferens vultum & amictum virginis, & arma virginis Lacænæ: aut* talis, *qualis Harpalyce Thracia impellit equos, & præcurrit curſu celerem Hebrum. Quippe, juxta conſuetudinem* venatorum, *ſuſpenderat humeris commodum arcum,* quaſi *venatrix, & permiſerat ventis diffiare capillos:* habens *nuda genua, & vagos plexus* veſtium *diffluentes, coërcitos nodo. Et prior ait: Heus juvenes! docete num fortaſſe videritis hic vagantem aliquam mearum ſororum, inſtructam pharetrâ & pelle verſicoloris lyncis, aut urgentem clamore curſum ſpumantis apri. Sic* locuta eſt *Venus: at natus Veneris ita cœpit* loqui *viciſſim: Nec ulla tuarum ſororum audita* eſt, *nec viſa à me. O virgo, quam te dicam* eſſe? *non enim habes ſpeciem mortalem, nec vox* tua *refert hominem. O Dea, certe: an* vero *ſoror Phœbi, an una è genere Nympharum? Eſto propitia, & quæcumque* es, *minue noſtram ſolicitudinem: & doce, quo demum ſub cœlo, qua in regione terrarum verſemur: vagamur neſcii hominum & locorum* iſtorum: *huc impulſi ventis & magnis tempeſtatibus.*

NOTÆ.

314. *Convexo.*] Concavo: eſt enim *convexum* exterior rei rotundæ ſuperficies; *concavum* interior; & promiſcuus eſt poëtis utriuſque vocis uſus. Æ. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri,* id eſt, *concava.* Et Ovid. Triſt. l. 1. 11. 20. *Inque modum tumuli concava ſurgit aqua,* id eſt, *convexa.*

320. *Spartanæ.*] Virgines enim Spartanæ, ſecundum Lycurgi inſtituta, virilibus etiam ſtudiis exercebantur, imprimiſque venatu.

Equos Threïſſa fatigat.] Comparatio quidem non in equitatione eſt, aut præcipiti curſu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: ſed in ipſo habitu, quo Venus Amazoni ſimilis eſt. *Threïſſa.*] E Thracia, non Europæa, ſed Aſiatica, ut oſtendemus, Æ. 11. 659. ubi fusè de Amazonibus.

321. *Harpalyce.*] Celebris Amazon, quæ patrem ſuum à Getis bello captum dicitur fortiter & celeriter ex eorum manibus recepiſſe.

Hebrum.] Quid mirum, ſi fluvii impetum eques præcurrat? tum, quam inſolens fluvio epithetum, *volucrem?* Quare locum ſolerter emendat V. C. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum,* ſed *Eurum,* in quem iſta perquam conveniunt. Juvat conjecturam, quod facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio: tum quod *Hebrus* fluvius eſt Thraciæ Europææ, ut dictum eſt, Ecl. 10. 65. Amazones autem Thraciam Aſiaticam incoluerunt, Æ. 11. 659.

321. *Fugâ.*] Curſu. Sic G. 3. 142. de equo: *Acri carpere prata fugâ.*

327. *Lyncis.*] *Lynx* animal eſt acutiſſimi viſus, è luporum cervariorum genere.

333. *Phœbi ſoror.*] Diana: utriuſque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. 3. 67. De *Phœbi* nomine, Ibid. 62.

334. *Sis felix.*] Dicitur *felix,* & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicem, inquit Servius. Sic. E. 5. 65. *Sis bonus ô, felixque tuis*

Multa hoſtia occidetur manu meâ, in honorem *tuum, ante altaria. Tunc Venus* ait: *Non equidem me* judico *dignam tali cultu. Conſuetudo eſt puellarum Tyriarum ferre pharetram, & cingere alte tibias purpureis ocreis. Cernis regna Punica, Tyrios, & urbem Agenoridum; ſed regio Libya* eſt, *gens bello ferox. Dido tenet* hoc *regnum, quæ exiit* ex *urbe Tyro, fugiens fratrem: longa eſt* ea *injuria, longi circuitus: ſed perſtringam ſumma rerum capita. Huic maritus erat Sichæus, inter Phœnices agris ditiſſimus, & magno amore dilectus ab infelici* Didone: *huic* Sichæo *pater* eam *dederat* adhuc *virginem, & primis auſpiciis conjunxerat: ſed frater* Didonis *Pygmalion tenebat regnum Tyri, crimine crudelior præ cæteris omnibus. Hos inter medios odium ortum eſt. Ille ſacrilegus, & obcæcatus cupidine divitiarum, clam occidit ipſum gladio ante altaria improvidum, non curans amores ſororis: & diu abſcondit ſcelus, & plurima malitioſe ſimulans, inutili ſpe fefellit mœſtam conjugem. At umbra ipſa mariti inſepulti apparuit ei in ſomno, mirum in modum erigens caput pallidum: revelavit fatalia altaria, & pectus gladio confoſſum, & declaravit omne crimen ignotum familiæ. Deinde ſuadet, ut celeret fugam, & exeat è patria:*

Multa tibi ante aras noſtrâ cadet hoſtia dextrâ.
Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios & Agenoris urbem;
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
Germanum fugiens: longa eſt injuria, longæ
Ambages: ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat
Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medios venit furor: ille Sichæum,
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celavit; & ægram,
Multa malus ſimulans, vanâ ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras trajectaque pectora ferro
Nudavit, cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriâque excedere ſuadet:

NOTÆ.

341. *Suras, &c.*] *Sura* pars eſt tibiæ maxime carnoſa & mollis. *Cothurnus* eſt calceamenti genus, Ecl. 7. 32.

342. *Punica, &c.*] Quaſi *Phœnica*, ſeu *Phœnicia*, unde Dido & Carthaginenſes profecti. *Tyrios.*] Non cives, ſed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris,*] Id eſt, *Agenoridum:* ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata eſt, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 162.

347. *Conjux Sichæus.*] Idem & avunculus Didonis fuit, & Herculis ſacerdos, & nomine Acerbas: ex Juſtino. *Sichæus* hic primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sichæum.*

349. *Pater.*] Belus rex Tyri, v. 733.

350. *Primis ominibus.*] Primis nuptiis. Cicero de divin. l. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi cum diceret, cum vellet ſororis ſuæ filiam in matrimonium collocare, exiſſe in quoddam ſacellum ominis capiendi causâ: quod fieri more veterum ſolebat.*

352. *Quos inter, &c.*] Adjungit hæc Servius verbis proximè præcedentibus: *Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit*, id eſt *inter omnes qui unquam odio & furore incen- ſunt.* Alii diſtinguunt melius, & ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum eſt odium*; ſi non mutuum, ſaltem Pygmalionis in Sichæum; quod ſufficit ut *medius* dici poſſit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

353. *Ante aras.*] Herculis, cujus erat ſacerdos Sichæus, & hæc erat prima poſt regem dignitas, ex Juſtino l. 18.

354. *Securus amorum.*] Negligens, contemnens, nihil ſibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei.*

357. *Inhumati.*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut eſt Æ. 6. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæſum Sichæum inſepultum abjecerat.

Auxilium-

Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota, fugam Dido ſociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
Aut metus acer erat; naves, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum;
Ante diem clauſo componet veſper Olympo.
Nos Trojâ antiquâ (ſi veſtras forte per aures
Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos,
Forte ſuâ Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, famâ ſuper æthera notus.

& ad ſubſidium itineris aperit antiquos theſauros in terra, incognitum pondus auri & argenti. His rebus *concitata Dido inſtruit fugam & ſocios. Concurrunt, quibus erat aut odium crudelis tyranni, aut gravis metus: invadunt naves, quæ caſu inſtructæ* erant, *eaſque onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari Pygmalionis: mulier auctor* eſt *facti. Pervenerunt* ad ea *loca, ubi mox videbis magnos muros, & arcem novæ Carthaginis ſe attollentem: & emerunt agrum,* dictum *Byrſam, nomine ab* ipſa *fraude* deducto; tanti ſpatii, *quantum poſſint includere pelle tauri. Vos vero, quinam* eſtis *denique, aut quanam è regione profecti eſtis? aut quem in locum habetis iter? Æneas* huic *talibus* verbis *interroganti* reſpondit *ſuſpirans, & educens vocem* ex *intimo pectore: O Dea, ſi revolvens à prima cauſa progrediar, &* ſi tibi *otium ſit audire hiſtoriam noſtrarum calamitatum; prius Heſperus clauſo cœlo ſepeliet diem. Tempeſtas, caſu ſolito, projecit ad litus Africæ nos, pulſos per varia maria è Troja vetere (ſi fortaſſe nomen Trojæ venit ad aures veſtras) ſum pius Æneas, fama ſuper cœlum cognitus, qui fero mecum navibus Penates ereptos è* poteſtate *hoſtium.*

NOTÆ.

363. *Ignotum argenti.*] Juſtinus l. 18. 4. *Sichæus aurum metu regis, non tectis, ſed terræ credideraſ; quam rem etſi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad ſcelus incenderat.

366. *Paratæ.*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius. Vel ut ipſam Didonem ad Pygmalionem tranſportarent: *Finxit enim ſe,* inquit Juſtinus, *ad regem migrare velle; ſed miniſtros migrationis à rege miſſos navibus impoſuit,* &c.

368. *Pygmalionis opes.*] Vel quas jam ut ſuas Pygmalion animo conceperat. Vel quia ipſa, cum opibus conjugis opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.

370. *Arcem: Mercatique, &c.*] Dido in Lybyam appulſa cum ab Iarba Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantum amplecti bovis corium poſſet. Quod ubi obtinuit, corio tenuiſſimas in partes conciſo, ſtadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecunia è bubulo corio quæ primis temporibus in uſu fuit, quâ Dido mercata ſit urbis ſolum. Ita fabulæ. Quid verum ſit, vide in argumento lib. 4.

377. *Annales.*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obſidio, ſeptem annis Æneæ navigatio duraverat.

378. *Diem clauſo, &c.*] Duplex hic metaphora. 1. Eſt à morte ac tumulo: *componere* enim eſt *ſepelire*; & *diem clauſo Olympo componere* eſt, *diem in cœlo quaſi in tumulo ſepelire ac condere.* Dies enim ut naſci dicitur, ſic mori: Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius Sat. l. 1. 9. 28. *Omnes compoſui, felices; nunc ego reſto.* Virgil. Ecl. 9. 52. *Longos Cantando puerum memini me condere Soles.* 2. Eſt, quod cœlum claudi nocte, & aperiri die dicatur; unde G. 3. 261. *Porta tonat cœli. Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. *Olympus.*] Mons Theſſaliæ, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56.

381. *Forte ſua.*] *Caſu ſuo, quo ſolet:* & nomen eſt à nominativo *fors.* De *Troja*, v. 5. De *Libya*, v. 162. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *Italia*, v. 6.

385. *Fama ſuper æthera notus.*] Secutus eſt Virgilius Homerum Odyſ. 9. 20. ubi ait Ulyſſes ad Alcinoum: Καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει, *& mea gloria cœlum attigit.*

Quæro Italiam patriam, & originem familiæ meæ, quæ eſt *à ſupremo Jove. Conſcendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Deâ ter oſtendente, obſecutus fatis* mihi *poſitis. Vix ſeptem* naves *ſuperſunt concuſſæ fluctibus & Euro. Ego ipſe incognitus, egenus, erro per ſolitudines Africæ, ejectus ex Aſia & Europa. Nec Venus ſuſtinuit eum longius queri; medio in dolore ſic interlocuta eſt: Quicumque es, non odioſus ſuperis ducis ſpiritum vitalem, opinor, ſi quidem appuliſti urbi Tyriæ. Perge tantummodo, & hinc conſer te ad palatium reginæ. Tibi enim annuncio ſocios rediiſſe, & naves reductas eſſe, & provectas in ſecurum* locum *Aquilonibus mutatis: niſi mendaces parentes* mei *fruſtra* me *docuerunt* artem *auſpiciorum. Aſpice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens è cœli partibus agitabat vacuo* in *aëre: jam videntur longa ſerie, vel eligere* ſedes *in terra; vel jam electas conſiderare propius. Quemadmodum illi redeuntes ludunt alis ſtrepitantibus, & turmatim circumiere aërem, & emiſere cantus: ita alio modo, & naves tuæ, & flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat oſtia* portus. *Perge tantummodo, & dirige paſſus quà via te ducit. Sic locuta eſt, & recedens reſplenduit pulchrâ cervice, & capilli ambroſia* deliburi *exhalaverunt è capite divinum odorem:*

Italiam quæro patriam, & genus ab Jove ſummo
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
Matre deâ monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convulſæ undis Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
Europâ atque Aſiâ pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus: medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inviſus cœleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuncio, & in tutum verſis Aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Æthereâ quos lapſa plagâ Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere;
Haud aliter puppeſque tuæ, pubeſque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & quà te ducit via, dirige greſſum.
Dixit: & avertens roſeâ cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem

NOTÆ.

384. *Patriam, & genus.*] Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit: v. 239.

385. *Phrygium.*] Alluens Phrygiam minorem. Duplex enim eſt ejus nominis in Aſia minore regio: altera *major*, quæ tota mediterranea eſt; altera *minor*, quæ maritima eſt, ad Propontidem, Helleſpontum, & Ægæum mare, contra inſulam Lesbon. Hæc minor etiam *Troas* dicta eſt, quæ pars ejus fuit præcipua.

387. *Euroque.*] Vento orientali, quo naves ejus, partim ad latus Syrtis minoris, partim ad litus Africæ dejectæ ſunt, v. 114.

388. *Ignotus.*] Licet enim Æneæ nomen *fama ſuper æthera notum ſit*; ipſe tamen Afris nondum ſub eo nomine innotuit.

389 *Europa atque Aſia.*] Troja enim eſt in Aſia, unde profectus eſt; Italia in Europa, unde rejectus in Africam.

395. *Verſis Aquilonibus.*] Ut enim Aquilo à ſeptentrione ad meridiem Æneæ naves pepulerat in Africam, v. 106. ita ut illæ è minori Syrte ad litus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *verſus* retro caderet, prævaleretque Notus à meridie.

396. *Ni fruſtra, &c.*] Ne Divinitas futuri prædictione palam fiat, fingit ſe à parentibus imbutam augurandi arte.

398. *Jovis ales.*] Aquila, quæ miniſtra fulminis dicitur, quia tempeſtatis tempore ſuper altiſſimas nubes ſeſe volatu erigit.

406. *Avertens.*] Supple, *ſe*, ut ſupra, v. 108. *Tum prora avertit.*

Roſeâ cervice.] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, 53. 22. ῥοδόχρως, *roſicolor*: vel roſeam interpretor, *pulchram*, qua de re dicemus infra, v. 591. Et hoc primum affert Divinitatis indicium, *fulgorem roſeæ cervicis.*

407. *Ambroſiæque comæ.*] Secundum Divinitatis indicium, *ſuavitas odoris.* Sic Ovid. Faſt. 5. 375. *Omnia finierat, tenues ſeceſſit in auras, Manſit odor, poſſes ſcire fuiſſe Deam* More autem Homerico *ambroſiæ comæ*, vel ſunt *immortales*; vel potius *reſperſæ ſucco ambroſiæ.* De *Ambroſia & nectare*, Ecl. 5. 71.

Spiravere:

Spiravere : pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit Dea. Ille ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, quâ ſemita monſtrat.
Jamque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa;
Pars aptare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris

veſtis decidit ad pedes infimos, & greſſu apparuit vera Dea. Æneas, ſtatim atque agnovit genitricem ſuam, *proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: Cur tu etiam, ô dura, decipis tam ſæpe filium* tuum *vanis figuris? quare non permittitur applicare dextram* meam *dextræ* tuæ, *atque audire & reddere verba non ſimulata? Sic queritur* de ea, *& dirigit paſſus ad urbem. Sed Venus cinxit euntes tenebroſo aëre, & circumdedit multo tegmine nubis,* utpote *Dea, ne quis poſſet eos videre, neve quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem* cur *veniſſent. Ipſa* ſe *attollens abit Paphum, & redit gaudens in regionem ſuam: ubi templum & centum altaria fervent* in *ejus* honorem *thure Arabico, & redolent flores novos. Interim ingreſſi ſunt viam, quâ callis oſtendit. Et jam conſcendebant collem, qui valde impendet urbi, & deſuper aſpicit turres oppoſitas. Æneas admiratur magnitudinem* urbis, ubi erant *olim caſæ: admiratur portas, & tumultum, & pavimenta viarum.*

Feſtinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, & erigit arcem, & manibus rotat lapides: pars eligit locum ad *tectum, & cingit foſsâ: eligunt jura, & magiſtratus, & ſacrum concilium. Illic alii excavant portus, illic alii ponunt profunda fundamenta theatri,*

NOTÆ.

408. *Pedes veſtis, &c.*] Tertia Divinitatis nota, *promiſſa veſtis ad pedes.* Idque Deorum omnium proprium fuiſſe, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium, l. 10. v 639. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l. 3. 15. 32. Tibullus quoque ac Statius.

409. *Inceſſu patuit Dea.*] Quantum & maximum Divinitatis argumentum, *incedendi modus.* Quem ſic ab humano diſtinguit Heliodorus Æthiop. l. 3. ut divinus, non dimotione pedum & tranſpoſitione, ſed continuo impetu & quaſi lapſu quodam fiat: unde perhibet ſtatuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis & quaſi unitis pedibus inſiſtere: citatque teſtem Homerum. Et vero apud Theocritum, Idyl. 17. 25. Dii vocantur πέτροδις, *uſu pedum carentes:* & apud Callimachum, Hymno 5. 3. Pallas Θεὸς ἔυτυκ@ ἕρπ. *Dea parata ſerpit.* Addit & aliud indicium Divinitatis Heliodorus, quod Dii recto obtutu, neque clauſis unquam palpebris intueantur. Statius tamen greſſum Diis non fluentem, ſed humano majorem & nimium tribuit, l. 10. 347. *Tamen aſpera produnt ora Deam, nimiique gradus.*

417. *Cernere ne quis, &c.*] Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura eſſet, Junonis cultui addicta.

419. *Paphum.*] Urbem in Cypro, notiſſimâ mediterranei maris inſulâ, Veneri dicatam.

420. *Centumque Sabæo, &c.*] Tacitus l. 2. de ſacris Paphiæ Veneris. *Hoſtiæ, ut quiſquis voviſſet, mares deliguntur. Certiſſima fides hadorum fibris. Sanguinem ara offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur.* Unde hic cum de aris fiat mentio, nulla fit de victimis. *Sabæum thus,* petitum *è Sabæis,* Arabiæ felicis populis: de quibus, G. 1. 57.

425. *Magalia.*] Seu *mapalia,* ruſticorum Afrorum caſæ ſunt, de quibus, G. 3. 340.

430. *Jura.*] Alii pro *legibus*; alii pro *juridicis*; alii melius pro *locis ipſis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus *in jus rapere, in jus ambulare.* De *Scenis* theatralibus, G. 2. 381. & 3. 24.

& ſecant è rupibus ingentes columnas, quæ ſunt *alta ornamenta futurarum ſcenarum.*

Fundamenta locant alii, immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub Sole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O furtunati, quorum jam mœnia ſurgunt!
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebulâ, mirabile dictu,
Per medios, miſcetque viris: neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbrâ;
Quo primum jactati undis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrarat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſecula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine Divæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque

Talis eſt eorum labor, *qualis labor occupat apes ad Solem, æſtate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorem ſobolem generis, aut cum denſant mella liquidiora, & implent alvearia ſuavi nectare, aut excipiunt onera venientum* è paſtu, *aut collectâ turmâ expellunt à ſtabulis ſuis fucos pigrum gregem. Fervent* omnes in *opere, & mella odorata olent thymum. O felices, quorum muri jam eriguntur: inquit Æneas, & ſpectat altitudinem urbis. Immittit ſe in medios* cives *clauſus nube*, quod *admirabile* eſt *dictu: & miſcet ſe viris, nec videtur à quoquam. Erat in media urbe ſylva* ſacra, *gratiſſima* propter *umbram: quo loco Pœni, agitati fluctibus & ventis, primum fodiendo* repererunt *ſignum, quod regina Juno* eis *oſtenderat*; nempe *caput bellicoſi equi: ita quippe* oſtenderat, *populum* illum *futurum eſſe nobilem bello*, & *aptum vivere æternâ famâ. Hoc* loco *Tyria Dido ædificabat Junoni magnum templum, ſplendidum muneribus, & præſentiâ Deæ: cui limen æreum impoſitum erat gradibus,*

N O T Æ.

437. *Nectare.*] Potu Deorum, de quo, Ecl. 5. 71. Hic pro *melle* ſumitur.

439. *Fucos.*] *Gueſpes*, *waſps*, apum quaſi ſervitia ſunt, G. 4. 168.

448. *Caput acris equi.*] Juſtinus l. 18. 5. *In primis fundamentis caput bubulum inventum eſt: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ, ſed laborioſæ, perpetuoque ſervæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs tranſlata. Ubi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, urbi auſpicatam ſedem dedit.*

449. *Facilem victu.*] Explicat Pierius, *quæ facile vinci poſſet*; ita ut *victu*, ſupinum à *vinco*, paſſive ſignificet: ſed malum hoc omen, bonum autem hic quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ *facile vincere poſſet*; ita ut *victu*, ſupinum à *vinco*, active ſignificet. Explicant alii communiter, *quæ ſit fertilis frugibus, & commoda ad victum*; ita ut *victu* ſit ſupinum à *vivo*. Ego eodem ſupino uſus, *victu* à *vivo*, interpretor de fama & gloria gentis, quæ florere æternum debeat: hoc enim eſt proprie, *vivere per ſecula.*

450. *Sidonia.*] *Tyria:* Nam *Sidon*, urbs Phœniciæ, in Syria, portus in ora mediterranei maris, nunc *Sayde*, hic pro *Tyro* ſumitur; quia utraque vicina, & à Phœnicibus condita, & eidem regi ſubdita.

452. *Limina.*] *Portæ* ac *januæ* partes omnes hic diſtinguemus. *Porta* proprie de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum deſignabantur, qua parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac *portabatur*, ne ſulcum imprimeret. At privatarum domorum ingreſſus, cum apertus eſt, dicitur *janua*, vel ab *eundo*, vel à *Jano*; cum clauſus eſt, dicitur *oſtium*, ab *obſtando*. Nam ea per quæ prohibetur ingreſſus, ſi *foras* aperiuntur, dicuntur *fores:* ſi duas in partes ab utroque latere panduntur, *bifores:* ſi ab uno tantum latere, ſed in ſe *volvuntur* ac replicantur, vocantur *valvæ*, quaſi *volvæ*. Id autem, quo vertuntur fores, eſt *cardo:* quia eſt earum, vel quaſi *cor*, ut volunt Servius & Iſidorus: vel quaſi hamus ex quo ſuſpenduntur, eſt autem *hamus* Græcis κρίκος. Tum *limen*, eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius; vel à *limes*, quia illic terminatur domus; vel à *limus*, id eſt, *obliquus* & *tranſverſus*. Denique *poſtes* ſunt arrectaria portarum, quaſi *poſt oſtium:* ſaxa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, ſera & repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiſcue vulgo uſurpantur pro janua.

Ære

Ære trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primum Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens; dum, quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe operumq; laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumq; & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrymans: Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi,
Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait: atque animum picturâ paſcit inani,
Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus;
Hac Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrymans: primo quæ prodita ſomno
Tydides multâ vaſtabat cæde cruentus:
Ardenteſque avertit equos in caſtra, priuſquam

& trabes compactæ ære, & cardo ſtridebat in *portis æreis. In hac ſacra ſylva nova res occurrens primo minuit metum: hic Æneas primo auſus eſt ſibi promittere ſalutem, & melius ſperare de rebus male affectis. Nam dum circumſpicit ſingula magno in templo, expectans reginam: dum admiratur quæ ſit felicitas* illius *urbis, & manus opificum invicem* concordes, *& difficultatem operum, cernit prælia Trojana per ordinem, & bellum jam famâ cognitum per omnes terras, & Atrei filios, & Priamum, & crudelem utriſque Achillem. Subſtitit, & flens: Quis jam locus eſt, ait, ô Achate! qua plaga in terris non plena noſtrorum caſuum? Ecce Priamus: hic quoque datur virtuti ſuæ merces, eſt commiſeratio calamitatum, & caſus hominum movent corda. Depone timorem, hæc fama aſferet tibi aliquam ſalutem. Sic locutus eſt: & oblectat mentem vanis picturis, multum gemens, & irrigat faciem copioſo fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantes circa Trojam Græci hac fugerent, & Trojana juventus perſequeretur* eos: *hac Trojani* fugerent; *& Achilles criſtâ inſignis immineret è curru. Non longe hinc agnoſcit plorans tabernacula Rheſi à candidis velis prodita: quæ in prima nocte filius Tydei populabatur multâ ſtragе ſanguinolentus, & abducit acres equos in caſtra* Græcorum, *antequam*

NOTÆ.

462. *Sævum ambobus Achillem.*] Tres tamen ſunt; *Atridæ* duo, Menelaus & Agamemnon, Atrei regis Mycenarum filii; & *Priamus*, Trojæ rex. Tum *Achilles* Menelao ſævus non fuit: ſed Agamemnoni tantum, cum receſſit ab ejus exercitu propter ereptam ſibi Briſeida; & Priamo, cujus filium Hectorem occidit, & indigne habuit. Quomodo igitur *ambobus?* An geminos Atridas pro uno poſuit, quia unius patris erant filii? An *ambobus* poſuit, pro *utriſque?* An geminos exercitus ſignificavit, Atridarum & Priami? An potius legemus cum Seneca Epiſt. 104. *Atriden*, non *Atridas*, ut ad unum Agamemnona referatur? Hunc ſane malim audire, quam Donatum, qui *ſævum* interpretatur, *ſæviorem*, Agamemnone ſcilicet ac Menelao.

466. *Lacrymæ rerum.*] Propter res adverſas, calamitates: Sic Æ. 2. 784. *Lacrymas dilectæ pelle Creuſæ:* id eſt, Lacrymas propter dilectam Creuſam, & dolorem de ea conceptum mitiga.

470. *Pergama.*] *Pergamus*, arx fuit Trojana in editiſſimo urbis loco ſita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata ſunt. Cave ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*, quæ in eadem Phrygia minore poſtea condita eſt ad Caicum fluvium, fuitque *Attalicorum* regum ſedes, & Galeni patria & celebris uſu chartæ pergamenæ, *du parchemin, parchment.*

472. *Hac Phryges, inſtaret, &c.*] *Phryges*, Trojani, qui Phrygiæ minoris partem incolebant; ſupra, v. 385. *E curru* pugnabant ſæpe veteres, quo miles & auriga ferebantur. *De criſtis*, Æ. 3. 468.

473. *Rheſi.*] Rheſus Thraciæ rex. Martis, vel Strymonis filius; cum Trojanis veniret in auxilium; adduceretque ſecum equos, quorum erat fatum, ut, ſi ſemel Xanthi aquam bibiſſent, Troja foret invicta: clauſis jam portis, coactus eſt in litore tentoria ponere. Sed proditus à Dolone Trojano ſpeculatore, qui in Græcorum ſpeculatores Diomedem & Ulyſſem inciderat, à Diomede interfectus eſt, & equi fatales abducti, Iliad. 10. 453. Equi porro ill ferocitate

Pabula

carpſiſſent pabula Trojæ, & potaſſent aquam *Xanthi. Parte aliâ Troilus, miſer adoleſcens, &* quanquam *inæqualis* auſus *pugnare in Achillem, trahitur* ab equis, *& pendet reſupinus è curru vacuo, retinens tamen habenas: huic & cervix & capilli raptantur per humum, & pulvis ſulcatur haſtâ inversâ. Interea Trojanæ ſparſis capillis ibant ad templum Palladis non* ipſis *amicæ, & portabant* ei *pallam, mœſta* more *ſupplicantium, & percutientes pectus palmis. Dea infenſa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, & vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem Æneas emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit ſpolia, & currum, & ipſum cadaver amici, & Priamum tendentem manus exarmatas. Animadvertit etiam ſe mixtum principibus Græcis,*

Pabula guſtaſſent Trojæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte aliâ fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixq; comæq; trahuntur
Per terram, & versâ pulvis inſcribitur haſtâ.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conſpex t inermes.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,

NOTÆ.

præcellebant, ab equis Diomedis Thraciæ regis oriundi, humana carne veſci ſoliti; quibus ideo dominum ipſum devorandum Hercules tradidit. *Primo ſomno.*] *Somnus* pro *nocte*, ut G. 1. 208. *Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas. Tydides.*] Diomedes, Tydei filius, Æ. 11. 243.

477. *Xanthum.*] Diis ita dictum, hominibus vero *Scamandrum*, inquit Homerus; quia nomen illud iſto antiquius: fluvium Troadis, ex Ida monte profluentem, unde ſe in Helleſpontum exonerat.

478. *Troïlus.*] De ejus ætate variæ ſunt ſententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impuberem* facit: alii, ut Hyginus & Tzetzes, jam grandiorem, & unum è maximis Priami natis. Variæ quoque de ejus morte opiniones: Theocritus & Lycophron eum volunt, ob ſpretum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuiſſe occiſum: alii, in ipſo certamine: alii per vim; alii ex inſidiis.

479. *Impar congreſſus Achilli.*] Vel *impar Achilli:* vel ut mavult Servius, *congreſſus Achilli*; id eſt, cum Achille: ut Catullus dixit in carmine nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.*

482. *Versâ pulvis inſcribitur haſtâ.*] Non haſta Troili, quam adhuc manu retineret; nam *amiſſis armis*, id eſt, *dilapſis*, ferebatur: & ſola lora manu implicata retinebat. Igitur haſta Achillis, quæ per Troili pectus adacta, & cum eo reſupino *inverſa*, ferro pulverem ſulcabat.

483. *Non æquæ Palladis.*] Infeſtæ propter judicium Paridis, de quo, v. 31. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecuba, Heleni & Hectoris admonitu, cum gravem à Diomede accepiſſent cladem; ut Deam Diomedi faventem & peplo dono, & ſacrificiis placarent, Iliad. 6. 302.

484. *Crinibus Iliades, &c.*] Alludit ad morem Romanarum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, & ſolutis paſſiſque crinibus incedebant, fortaſſe etiam Trojanæ ac barbaræ; cum contra Græcæ tonderent comas: quod docet Plutarchus in Romanis quæſt. *Peplum.*] Offerebatur Deabus, non in luctu tantum; ſed etiam ſolemnibus quibuſdam diebus, muneris loco: *Palladi* præſertim; *Junoni*, ex Pauſania l. 2. & Statio Theb 10. 56. Imò & *Veneri*, ex Claudiano de nuptiis Honor. v. 123. Eo induebantur ſimulacra; ſic enim Stat. Theb. 10. 65. *Hoc tunc Argolica ſanctum velamine matres induerant ebur. Peplum* autem fuit palla, ſive pallium muliebre, ſubtili arte contextum, ad pedes effuſum, ſine manicis; coloris aliquando purpurei, aliquando candidi: aureâ fimbriâ clavisque aureis, & variis Deorum heroumque figuris ornatum.

487. *Ter circum, &c.*] De *Achille* v. 34. De *Hectore* v. 103.

492. *Achivis.*] Græcis. *Græcia* enim proprie dicta, ſive *Hellas*, *Achaia* quoque appellata eſt, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Zuthi, qui in ea regione regnavit: cujus populi *Achæi* & *Achivi* ſunt dicti; eſt & alia minor *Achaia*, Peloponneſi pars.

Eoaſque

Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuqe hæret defixus in uno;
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magnâ juvenum ſtipante catervâ.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ [tram
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa phare-
Fert humero, gradienſq Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regniſque futuris.
Tum foribus Divæ, mediâ teſtudine templi,
Septa armis ſolioque alte ſubnixa, reſedit.

& exercitus orientales, & arma nigri Memnonis. Penthesilea furens ducit turmas Amazonum inſtructus *ſcutis lunatis, & ardet inter media millia, nectens cingulum aureum ſub nudato ubere*, utpote *bellatrix, & audet puella certare* cum *viris. Dum iſta mirabilia conſpiciuntur ab Æneâ Trojano, dum ſtupet, & ſtat defixus in hoc ſolo aſpectu; regina Dido ſpecie clariſſima venit in templum, magnâ juvenum turbâ ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miſcet choreas; quam ſecuta mille Oreades hinc atque inde congregantur: Diana geſtat humero pharetram, & incedens extat ſupra cæteras Nymphas. Lætitia tacite mulcet animum Latonæ. Talis erat Dido, talem ſe attollebat læta inter medios, urgens opus, & regna futura. Deinde ſedit ad fores Junonis, ſub medio fornice templi, cincta militibus, & alte ſuffulta ſolio.*

NOTÆ.

493. *Eoaſque acies, &, &c.*] *Memnon* Auroram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis filium. Quare Trojanorum in auxilium veniſſe dicitur, cum ingentibus Indorum & Æthiopum copiis; & ab Achille occiſus, è rogo ſuo aves produxiſſe; quæ duas in partes diviſæ, roſtris atque unguibus, ad parentandum auctori ſuo, decertaverint. Ejus ſtatua, in Ægypto, Solis orientis icta radiis, emiſiſſe ſonum memoratur. *Eoas.*] Orientales, ab ἠὼς, *Aurora.*

494. *Amazonidum.*] Id eſt, *Amazonum:* quæ ſibi mammam alteram inurebant, ne jaciendis ſagittis eſſet impedimento: alteram baltheo ſubſtringebant. Nomen inde ab α privativo, & μαζος, *mamma.* De iis fuſe Æ. 11. 659. &c. Harum regina *Penthesilea* Trojanis poſt mortem Hectoris opem tulit: & juxta aliquos ab Achille; juxta alios, à Neoptolemo Achillis filio interfecta eſt. *Peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam mediæ Lunæ.

502. *Qualis in Eurotæ, &c.*] Explodit hanc Didonis cum Diana comparationem Valerius Probus apud Gellium, l. 9. c. 9. aitque nihil tam improſpere à Virgilio converſum eſſe ex Homero, apud quem illa reperitur, Odyſſ. 6. 102. Defendit eam Scaliger Poëtic. l. 5. c. 3. aitque Virgilianam eſſe à magiſtro. Homericam à diſcipulo. Ego in Valerii ſententiam paulo ſum propenſior: vel ideo, quod ex iis circumſtantiis, quas ſane multas congerit, nulla eſt ad rem, niſi multitudo Oreadum, quæ Dianam comitantur; cæteræ omnino à Didone diverſæ ſunt. *Eurotæ.*] Fluvii in Laconia, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris eſt. *Cynthi.*] Montis in inſula Delo, ubi Diana & Apollo nati ſunt.

503. *Choros.*] Multitudo ſaltantium & canentium eſt proprie *chorus.*

504. *Oreades.*] Nymphæ montium, ab ὄρος, *mons*, Ecl. 2. 46.

506. *Latonæ.*] Filiæ Cœi Titanis, quæ Dianam & Apollinem ex Jove peperit in inſula Delo, Ecl. 3. 67.

509. *Tum foribus Divæ, &c.*] Adjungit Servius hæc verba proxime præcedentibus, hoc ſenſu: *Inſtat regina operi, tum præſertim adificandis Junonii templi foribus.* Affert & aliam interpretationem, quam etſi priori poſtponat, ego tamen præpono: nempe medio in templo locum fuiſſe ſeparatum, ubi ſervabatur ſimulacrum Numinis, & religio adminiſtrabatur; iſque appellatur à Polluce *ſacellum, delubrum*, à Vitruvio *cella*, à cæteris *adytum, penetrale:* atque is, vel velo, vel muro ſeptus erat, & pervius *foribus*; quemadmodum noſtris in templis uſuvenit. Iis porro in *foribus* Dido jus dicebat: & mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere, ac ſenatum habere. *Media teſtudine.*] Medio in templo, cujus tectum concavum & fornicatum erat in morem teſtudinis, *tortuê, arched.*

Jura

Distribuebat jus & leges civibus, & dividebat in æquas partes laborem operum, aut ducebat sorte. Cum repente Æneas videt accedere cum *ingenti multitudine Antheum, & Sergestum, & generosum Cloanthum, & alios Trojanorum, quos nigra tempestas mari dissjecerat, & abstulerat ad litora omnino diversa. Obstupuit continuo ipse, &* continuo *Achates* quoque *commotus est gaudio & timore; cupiebant avide sociare dextras* cum iis *; sed successus incertus turbat mentes. Dissimulant* adhuc, *& obtecti cavâ nebulâ considerant, qua sociorum sors, quo* in *litore reliquerint naves, cur veniant: veniebant autem electi singulis è navibus, poscentes veniam, & lamentando accedebant ad templum. Postquam ingressi sunt, & data est facultas loquendi coram* reginâ: *spectatissimus* intra socios *Ilioneus sic incepit sedatâ mente: O regina, cui Jupiter permisit extruere urbem novam, & coërcere aequitate populos feroces: Nos miseri Trojani, acti ventis per omnia maria, precamur te: propelle diva incendia à navibus, ignosce religiosæ genti, & benignius aspice miserias nostras. Nos non venimus, aut vastare gladio domos Africanas, aut abducere ad litora prædas raptas: non inest menti ea violentia, nec tanta ferocitas victis. Est regio,* quam *Graii vocant nomine Hesperiam: regio antiqua, potens bello & fertilitate terræ:*

Jura dabat legesque viris, operumque laborem
Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat:
Cum subito Æneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumque videt, fortemq; Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias avexerat oras:
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates
Lætitiâque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube cava speculantur amicti,
Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
Justitiâque dedit gentes frænare superbas:
Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à navibus ignes,
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atq; ubere glebæ:

NOTÆ.

514. *Anthea, Sergestumque, &c.*] De *Antheo*, v. 185. De *Cloantho*, & *Sergesto*, passim lib. 5. nauticis in ludis. De *Teucris*, Trojanis, supra, v. 42.

523. *Orantes veniam.*] Orantes ut mitius haberentur: nam *venia* non semper *culpam* supponit; sed sæpe *pacem* & favorem significat: Cicero, pro Rabir. 5. *A Jove pacem & veniam peto.* Pro Fonteio, 20. *In bellis gerendis, a Diis immortalibus pacem & veniam petunt.* De *Ilioneo*, v. 124.

534. *Est locus, Hesperiam, &c.*] Supple, *quem* ut supra, v. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, supple, *quam Tyrii.* Italia multis nominibus dicta fuit, pro varia temporum ratione. *Hesperia*, quod nomen ipsi cum Hispania commune fuit; vel ab *Hespero*, Atlantis Mauritaniæ regis fratre, qui primo obtinuit Hispaniam, indeque à fratre pulsus in Italiam venit; vel ab *Hespero*, Veneris stella; quæ mane sub Luciferi nomine apparet, sero sub nomine *Hesperi*, atque ita occasum significat; quo factum est, ut Græci ex iis regionibus, quas habent ad occasum, Italiam appellaverint *Hesperiam magnam*; Hispaniam vero, *minorem Hesperiam.* Alterum Italiæ nomen fuit *Oenotria*; vel ab *Oenotro* rege Sabinorum; vel ab Oenotro, Lycaonis Arcadiæ regis filio; vel potius ab οἶνος, *vinum*, & ὀτρύνειν, *incitare*, quod vini ferax regio sit. Aliud ejusdem regionis nomen est *Italia*; vel ab Italo rege Siculorum; vel à bobus, qui veteri lingua Græca dicebantur ἰτάλοι, & illic fuere magnâ copiâ. Alia item nomina tulit, de quibus fuse Kircherus in Latio l. 1. c. 1, 2, 3. Quodnam autem sit omnium antiquissimum, difficile est conjicere: Virgilius *Italiam* novissimum putat, cum ait, minores *Italiam dixisse.*

535. *Ubere glebæ.*] De forma illa loquendi, G. 2. 185.

Oenotrii

Oenotrii coluere viri; nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Huc curſus fuit:
Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit, penituſq; procacibus Auſtris
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa
Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major & armis:
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aurâ
Æthereâ, neq; adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus, officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoq; à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſylvis aptare trabes, & ſtringere remos.
Si datur Italiam ſociis & rege recepto,
Tendere; ut Italiam læti Latiumque petamus:

Oenotrii populi ipſam *incoluerunt: nunc rumor* eſt, *poſteros eam regionem appellaviſſe Italiam, de nomine ducis. Illuc direximus curſum: cum repente oriens è mari procelloſus Orion impulit* nos *in vada latentia, & petulantibus ventis,* ac *mari ſuperante, funditus disjecit, perque aquas, perque rupes inacceſſas: pauci enatavimus huc ad veſtra litora. Quodnam* eſt *hoc genus hominum? aut quæ regio tam crudelis tolerat hanc conſuetudinem? negatur* nobis *arena* pro *hoſpitio: bella movent, & impediunt* quominus *maneamus* in *primo litore. Si deſpicitis genus humanum, & vindictam hominum: at expectate Deos memores æqui & iniqui. Regem habebamus Æneam, quo non fuit ullus juſtior, nec pietate, nec bello & armis inſignior. Si fata virum hunc ſervant, ſi ſpirat aërem cœleſtem, nec adhuc cecidit* ſub *ſævas umbras; nullus* eſt *timor* nobis, *neque pœnitebit te provocaſſe prius* eum *beneficiis. Sunt etiam* nobis *urbes* in *terra Sicula, & arma, & Aceſtes illuſtris è Trojana origine. Permittatur* nobis *detrahere* ad terram *naves ventis fractas, & accommodare trabes è ſylvis, & abſcindere remos. Ut læti eamus in Italiam & Latium, ſi conceditur ire in Italiam, ſocios & rege recepto:*

NOTÆ.

539. *Orion.*] De hujus ſigni cœleſtis fabula dicemus, Æ. 3. 517. Ex hoc autem verſu probat Segreſius, Æneam non niſi Julio menſe in Africam eſſe appulſum. Nam de triplici tantum Orionis ortu hic agi poteſt, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronico*: quas voces explicuimus, G. 2. 217. & 221. & 229. Conſtat autem de *quotidiano* non poſſe explicari; ſic enim Orion quotidie tempeſtates excitaret: non de *acronico*, qui hyeme contigit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, olim tamen in medium Junium: at vis hujus ſideris, non ad unum ortus diem, ſed ad conſequentes etiam dies pertinere putanda eſt. Firmat opinionem hoc etiam verſu libri 4. 52. ubi Anna Didoni ſuadet, ut Æneam per hyemem detineat: *Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion:* quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronico*, qui menſibus poſt heliacum circiter quinque contingit.

540. *Procacibus Auſtris, &c.*] Obſtinate importunis. Horat. Od. l. 1. 26. 2. *Tradam protervis in mare Creticum portare ventis.* Lucret. l. 6. 110. *Furit petulantibus Euris.* De *Auſtris* ventis meridionalibus, Ecl. 2, 58.

541. *Salo.*] *Sal* & *ſalum* uſurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur ἅλς, Æn. 5. 866. *Sale ſaxa ſonabant.*

547. *Sperate Deos, &c.*] Expectate. Æn. 4. 419. *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, & perferre, ſoror, potero. Fandi atque nefandi.*] Illius, quod *fas*, & *nefas* eſt: utrumque enim à *fando* dicitur: quia quod æquum eſt, digne *fari* poſſumus: quod iniquum, *fari* non poſſumus.

550. *Si veſcitur aurâ.*] Si ſpirat, ſi halitum ducit ex aëre. Et vero apud Lucret. l. 5. 72. *Veſci*, eſt *uti: Quove modo genus humanum variante loquela Cœperit inter ſe veſci.*

554. *Aceſtes.*] Rex Siciliæ, de quo Æ. 5. 36. De *Sicilia* inſula, Æ. 3. 687.

556. *Stringere remos.*] Ecl. 9. 61. *Agricolæ ſtringunt frondes:* id eſt, *amputant.*

558. *Ut Italiam, &c.*] De ea, v. 6. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Trojanis, ſupra v. 239. De *Libya*, Africa, v. 162. De *Iulo*, Aſcanio, v. 271. De *Sicanis*, Siculis, Æ. 3. 687. De *Dardanidis*, Trojanis, ſupra v. 239.

Sin

ſi vero ſalus extincta eſt, *teque mare Africæ tenet, ô pater optime Trojanorum, nec jam ſupereſt ſpes Aſcanii; at ſaltem* ut *eamus ad mare Siciliæ, &* ad *paratas urbes, ex quibus huc pulſi* ſumus, *&* ad *regem Aceſten. His verbis Ilioneus* orabat: *interea Trojani omnes murmure approbabant. Tum Dido, vultu demiſſo, breviter loquitur: Ejicite metum* ex *animo, ô Trojani: expellite ſolicitudinem. Difficilis* ſtatus *rerum* mearum, *& novitas dominationis, cogunt me facere talia, & circum munire terminos cuſtodibus. Quis ignoret familiam Æneæ, & Trojam urbem, & virtutes, & populos, & incendia tanti belli?* Nos *Pœni non habemus adeo craſſa ingenia, nec Sol alligat equos* currui *tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italiam, & agros Saturni, ſive regionem Erycis, & regem Aceſtem: dimittam* vos *ſecuros præſidio, & reficiam opibus. Vultiſne etiam manere mecum pariter* in *hoc regno? urbs quam condo, veſtra eſt: trahite* in terram *naves: Trojanus & Tyrius à me tractabitur* ſine *ulla diverſitate. Atque utinam ipſe rex Æneas adeſſet, pulſus eodem vento! Sane mittam fidos* homines *circa litora, & mandabo* ut illi *perveſtigent extremam Africam: ſi* forte *naufragus vagatur aliquibus* in *ſylvis, aut urbibus.*

Sin abſumpta ſalus, & te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iüli;
At freta Sicaniæ ſaltem ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demiſſa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri, ſecludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Trojæ neſciat urbem?
Virtuteſque, viroſque, & tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva;
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſten;
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt; ſubducite naves:
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas! Equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus ſylvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant: prior Æneam compellat Achates:
Nate Deâ, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi

vagatur aliquibus in *ſylvis, aut urbibus. His ſermonibus excitati, & generoſus Achates, & pater Æneas jamdiu optabant exire è nube. Prior Achates alloquitur Æneam: Fili Veneris, quod conſilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, & naves & ſocios recuperatos: unus tantum deeſt, quem ipſi conſpeximus mediis in undis*

NOTÆ.

565. *Vultum demiſſa.*] Puduit enim reginam minime barbaram, naufragos, & exteros à ſuis tam dure habitos fuiſſe.

569. *Genus Æneadûm.*] Non nepotes Æneæ, qui nulli tum erant; ſed majores, à quibus ille genus ducebat.

571. *Pœni.*] Dicti quaſi *Phœni*, v. 342.

572. *Nec tam averſus, &c.*] Senſus eſt: *Tyriam urbem non eſſe tam remotam à Solis ortu & calore*; atque adeo cives ſuos ingenio non eſſe tam obtuſo. *Non obtuſa, &c.*] Aiunt enim philoſophi, populus qui frigidioribus in plagis naſcantur, vulgo tardiori eſſe indole.

573. *Heſperiam magnam, &c.*] Italiam v. 534. *Saturnia arva.*] Eam Italiæ partem, quæ *Latium* dicta eſt, quod in ea Saturnus latuerit, Æ. 8. 319. *Erycis fines.*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *mont de S Julien*, non longe à Drepano: cui nomen impoſuit *Eryx*, ibidem ſepultus. De eo, Æ. 5. 24. *Aceſtes.*] Ejuſdem Siciliæ rex, Æ. 5. 36.

577. *Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt, &c.*] Servius refert accuſativum *urbem*, ad præcedens verbum *vultis*; hoc ſenſu: *Vultis his conſidere regnis? vultis urbem quam ſtatuo? veſtra eſt.* Vulgo tamen agnoſcunt Grammatici mutationem caſus. *Urbem quam ſtatuo*, pro, *urbs quam ſtatuo.* Aliqui, quibus accedo, ſolam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem ſtatuo.*

579. De *Noto*, ſive Auſtro, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

588. *Unus abeſt.*] *Orontes*, de quo, v. 117.

Submerſum:

Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit,
Os, humeroſque Deo ſimilis: namq; ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariuſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctiſque repente
Improviſus ait: Coram, quem quæritis, adſum
Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores!
Quæ nos, relliquias Danaûm, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quicquid ubiq; eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem;
Dii tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt) & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet:

ſubmerſum? reliqua conveniunt cum *ſermone matris tuæ. Vix ea locutus erat, cum ſubito nebula circumjecta rumpit ſe, & ſolvitur in vacuum aërem:* Viſus *eſt ſtans Æneas & emicuit claro ſplendore, ſimilis Deo* ſecundum *vultum & humeros. Ipſa enim mater aſpiraverat filio decorem in coma, & egregiam lucem juventutis, & hilarem pulchritudinem oculis. Qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro. Tunc ſic alloquitur reginam, & ſtatim omnibus inexpectatus inquit; Adſum præſens,* ego *quem quaritis, Trojanus Æneas, ſervatus à fluctibus Africæ. O* quæ *ſola miſerta* es *infandarum calamitatum Trojæ! Quæ nos excipis urbe & domo,* nos qui ſumus *reliquiæ Græcorum, fracti jam omnibus infortuniis terræ & maris, indigentes omnium* rerum. *Non eſt noſtræ facultatis tibi referre gratias debitas, ô Dido: nec quodcumque uſquam eſt nationis Trojanæ, qua diſſipata eſt toto mundo, tibi reddere* poſſit *præmia merita;* ſed ſoli *Dii, ſi aliqui Dii reſpiciunt pios, ſi eſt ullo in loco aliquid juſtitiæ;* ſed & tua *mens conſcia ſibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt? qui tanti parentes talem produxere? Quamdiu amnes current in mare, quamdiu umbræ* arborum *circuibunt cacumina* in *montibus, quamdiu cœlum alet aſtra:*

NOTÆ.

595. *Purpureum.*] Ad colorem poteſt referri, qui rubicundus ac roſeus juvenibus fere eſt. Sic ſupra, v. 406. tribuitur Veri *roſea cervix.* Sic Æ. 10. 16. *Venus aurea* dicitur, forte ex aureo colore capillorum. Quamquam his nominibus exiſtimo non tam certum colorem ſignificari, quam generatim pulchritudinem: ut cum dixit Horat. Od. l. 4. 1. 10. *Purpureis ales oloribus.* Piſo Albinov. *Brachia purpureâ candidiora nive.* Homerus Odyſſ. 6. 231. Κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας, *comas hyacinthino flori ſimiles.* Cum enim inter colores pulcherrima ſit purpura; inter metalla aurum; inter flores roſa, & veterum æſtimatione, hyacinthus; ideo hæc nomina, ad exprimendam quamlibet pulchritudinem tranſtulerunt. Expreſſus eſt hic locus, cum ſequenti comparatione, ex Homeri Odyſſ. l. 6. 229. ubi Minerva formam addit Ulyſſi, ut Nauſicaæ placeat.

596. *Manus addunt, &c.*] *Manus*, pro arte & labore hic ſumuntur; ut ſupra, v. 459. *Artificumque manus inter ſe.*

597. *Parius lapis.*] Marmor candidum è Paro inſula, in mari Ægæo.

602. *Relliquias Danaûm.*] Supra v. 34.

607. *Si qua pios, &c.*] Modicius ait tria hic promitti virtutis præmia: primum à Diis, *ſi qua pios reſpectant numina*; ſecundum ab hominibus, *ſi quid uſquam juſtitiæ eſt:* tertium ab ipſa Didonis conſcientia, *& mens ſibi conſcia recti*; quaſi dicat Æneas: *Non meum eſt, nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari; ſed Deorum, ſed omnium hominum, ſed tui ipſius:* nam virtus ſibi eſt ipſa præmium.

612. *Luſtrabunt convexa, &c.*] *Convexa* montium accipio, pro *cacuminibus*, quæ rotunda & convexa ſunt, *luſtrabunt* pro *circuibunt*; quemadmodum Hercules, Æ. 8. 231. *Ter totum fervidus ira Luſtrat Aventini montem*, id eſt *circuit. Luſtrare* autem proprie ſignificat *expiare*, à *luo*; per tranſlationem, *circuire*, quia expiationes agrorum & urbium per *circuitiones* fiebant; unde de ſacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. 5. 75. *Et cum luſtrabimus agros.* Umbræ porro ad motum Solis moventur, & in orbem circumflectuntur.

Semper

ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt: quæcumque regio trahat me ad ſe. *Sic locutus apprehendit* manu *dextrâ carum Ilioneum, & ſiniſtrâ Sereſtum, poſtea alios, & generoſum Gyan, & generoſum Cloanthum. Obſtupuit primo Tyria Dido ob aſpectum, deinde ob tantam calamitatem Æneæ; & ſic ore dixit: Quæ te fortuna, ô fili Deæ, perſequitur per tot diſcrimina? quæ potentia te projecit ad crudelia litora? Tu-ne es ille Æneas quem alma Venus peperit Anchiſæ Trojano prope aquas Phrygii Simoentis? Ego quidem recordor Teucrum veniſſe Sidona, ejectum è terminis patriæ, & quærentem nova regna ope Beli. Tunc* meus *pater Belus populabatur pinguem Cyprum, & victor* cum *imperio poſſidebat. Jam* inde *ab illo tempore nota eſt mihi ruina urbis Trojanæ, & nomen tuum, & reges Græci. Ipſe* Teucer *hoſtis, extollebat magnis laudibus Teucros,*

Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt:
Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævâque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemq; Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto; & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate Deâ, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tunc ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seq; ortum antiquâ Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite, ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris!
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam, hâc demum voluit conſiſtere terrâ.

Trojanos, *& aiebat ſe oriundum è veteri Teucrorum* illorum *familia. Agite ergo, ô juvenes, intrate* in *noſtras domos. Similis fortuna voluit, ut ego quoque agitata per multos caſus, denique manerem hac in regione.*

NOTÆ.

Polus dum ſidera paſcet.] E veterum opinione, qui Solem & ſidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, paſci crediderunt aquarum humore in cœlum educto; ſed fruſtra quidam legunt *palus*; nam Lucretius in multis Virgilii magiſter, dixit l. 1. 231. *Unde æther ſidera paſcit.*

615. *Ilionea, &c.*] Penultimam, natura brevem, metri cauſa produxit, Ionum more, qui Ἰλιονῆα, dicunt pro Ἰλιονέα. *Sereſtum.*] Teſtatur Pierius in Longobardico cod. *Sergeſtum* legi, & v. 514. dixit, *Anthea Sergeſtumque videt*; nulla de *Sereſto* mentio. Tamen l. 12. 561. diſtinguuntur hæc duo nomina: *Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum.*

621. *Dardanio Anchiſæ.*] Notanda gravitas verſus, quæ oritur ex hiatu vocalium, & ſpondæo quinti pedis. *Dardanio*, Trojano, v. 239. *Anchiſæ*, Capyos filio, Aſſaraci nepoti, è ſtirpe Trojanorum regum. Hic à Venere adamatus; oculis deinde privatus fuiſſe dicitur, quod amores jactaſſet ſuos. De *Venere*, v. 260. De *Simoënte*, fluvio, v. 104. De *Phrygia*, v. 385.

623. *Teucrum memini Sidona.*] Teucer, Telamonis Salaminis inſulæ regis filius, cum è bello Trojano rediiſſet in patriam, multâ fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyſſis circumventus, ob dolorem de amiſſis judicio armis Achillis, mortem ſibi intulerat; à patre actus in exilium, & Cyprum appulſus urbem, illic, de patriæ ſuæ nomine, Salamina conſtituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis à Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuiſſe expugnatam; atque adeo Teucrum veniſſe ad Belum, ut ejus ope ſedem in illa inſula obtineret. *Sidona.*] De qua urbe, v. 450. De Belo in argumento lib. 4.

626. *Cyprum.*] Ingentem inſulam mediterranei maris, in ſinu Iſſico, inter Ciliciam & Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628. *Pelaſgi.*] Proprie Theſſali; qui ſic dicti ſunt, vel a *Pelaſgo*, Lycaonis Arcadiæ regis filio, à quo ducebant originem; vel quaſi *Pelargi*, à πελαργὸς, *ciconia*, quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, & hic, & paſſim ſumuntur.

630. *Teucrorum à ſtirpe.*] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani ſocero, ſic dicti fuerant, v. 239. Ab ea Teucri ſtirpe oriebatur Teucer, per Heſionem matrem ſuam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilus Trois, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucri gener.

Non

Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat, ſimul Æneân in regia ducit
Tecta, ſimul Divûm templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos:
Munera lætitiamque Dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, celataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten:
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,

Non inſcia miſeriarum didici auxiliari miſeris. Sic loquitur: ſtatimque ducit Æneam in regiam domum, & eodem tempore mandat ſacra fieri in *templis Deorum. Interim nec minore* cura *mittit ad litora ſociis Æneæ, viginti tauros, centum corpora hirſuta porcorum, centum agnos pingues, cum* centum *ovibus:* præterea *dona & gaudia Bacchi. At domus interior,* licet *ſplendida, ornatur regali pompa, & ſub medio tecto parantur epulæ.* Adſunt *veſtimenta perfecta* magno *artificio, & purpura illuſtri* tincta: *magna* vaſa *argentea* in *menſis, & egregia facinora majorum ſculpta in auro, ordo rerum longiſſimus deductus per tot viros, ab* ipſo *ortu veteris familiæ. Æneas (nam affectus paternus non ſuſtinuit* ejus *animum tardare* diutius) *mittit celerem Achaten ad naves,* ut *referat iſta Aſcanio, & adducat eum in urbem. Tota ſolicitudo cari patris poſita eſt in Aſcanio. Inſuper imperat, ut aſſerat munera ſervata* ex *Trojano excidio, pallam figuris aureis, & velamen* cui *croceus acanthus intextus* erat: *ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipſa Mycenis exportaverat,*

NOTÆ.

640. *Lætitiamque Dei.*] Vinum; lætitiam Dei, id eſt, Bacchi, de quo infra v. 738. *Adſit lætitiæ Bacchus dator.* Gellius aliique legunt non *Dei*; ſed, vel *dii*, vel *die*; qui ſunt antiqui genitivi, à nomine *dies:* ut G. 1. 208. *Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas:* Et ſenſus erit; miſſa eſſe à Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent. Plura tamen & vetuſtiora exemplaria habent *Dei.*

652. *Pallam.*] Pallium muliebre; utraque vox, vel à *palam*, quia veſtis eſt exterior; vel à πάλλω, *vibro*, quod frequenti motu vibretur.

653. *Croceo velamen acantho.*] Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expreſſæ. *Velamen* alii qui *cycladem* eſſe volunt; genus fœmineæ veſtis tenuiſſimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci ſit mentio, putant eſſe *epicrocum*, amiculum tenue ac periucidum: iique melius, quia *epicrocum* velaminis inſtar fuit, *cyclas* talaris veſtis, Prop. l. 4. 7. 40. *Aurata cyclade ſignat humum. Acanthius, branche urſine, bearsfoot*, herba corollaria, Ecl. 3. 45. *Crocus*, flos, *ſaffron.*

654. *Argivæ Helenæ.*] Patrem habuit Jovem, ſub cycni ſpecie; matrem Ledam, Tyndarei Laconiæ regis uxorem. Leda ova duo peperit: ex altero Pollux & Helena divino ſemine: ex altero Caſtor & Clytemneſtra mortali ſemine excluſi ſunt. Dixit tamen Horatius, ſed contra communem opinionem, Pollucem & Caſtorem ex eodem ovo prodiiſſe, Sat. l. 2. 1. 26. *Caſtor gaudet equis, ovo prognatus eodem Pugnis.* Nuptæ Helena Menelao, cui erepta eſt à Paride; & Trojam deducta, ortum dedit bello Trojano: ſupra v. 31. Cætera de eadem, Æ. 2. 567. Æ. 6. 511. *Argivæ.*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit, nec *Mycenis* regnavit; ſed vir ejus Menelaus frater fuit Agamemnonis, qui in hac utraque regnavit urbe, ſupra v. 283. Menelaus autem adſcitus in generum à Tyndareo, Spartæ vel Lacedæmonis rege, mortuis Caſtore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiſcue tamen ſumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem, omnes enim ſunt in Peloponneſo.

cum iret Trojam ad vetitum conjugium, dona miranda Ledæ matris ejus. *Præterea ſceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami tulerat quondam, & monile ex unionibus* ad ornatum *colli, & coronam duplici* textu *auri & gemmarum: properans iſta* afferre *Achates dirigebat iter ad naves. At Venus volvit animo novos dolos, nova conſilia:* nempe *ut Cupido, mutatâ formâ & vultu, veniat pro dulci Aſcanio, & inflammet muneribus amantem reginam, ac immiſceat ignem oſſibus* ejus. *Nam metuit domum dubiam, & Tyrios fallaces: angit* eam *aſpera Juno, &* hæ *ſolicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis: Fili,* qui es *meum robur, & magna mea vis: fili, qui ſolus deſpicis fulmina ſupremi Jovis,* quibus vicit *Typhoëum: confugio ad te, & ſupplex imploro tuam poteſtatem. Notum tibi* eſt, *quomodo frater tuus Æneas agitetur mari circa omnia litora, odio Junonis* nobis *infenſæ; & ſæpe condoluiſti mihi dolenti. Hunc Tyria Dido detinet, & retardat dulcibus ſermonibus: & dubito quem habitura ſint* exitum *hæc hoſpitia,* quibus præeſt *Juno: non quieſcet in* hoc *flexu tam commodo* rerum. *Quapropter meditor prius occupare reginam fraude, & amicitiâ ignè: ne mutet ſe* ad *ullius Dei* nutum; *ſed* ut *mecum proſequatur Æneam magno amore. Quomodo poſſis id exequi, audi jam conſilium meum. Regius juvenis, quem maxime curo,*

Pergama cum peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues:
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus,
Nate, patris ſummi, qui tela Typhoëa temnis:
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe Junonia vertant
Hoſpitia; haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis & cingere flammâ
Reginam meditor: ne quo ſe numine mutet;
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quà facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius, accitu chari genitoris, ad urbem

NOTÆ.

655. *Pergama. Hymenæos.*] Illa, pro *Troja* ſumuntur, v. 470. Hi pro nuptiis, G. 3. 60.

657. *Ilione.*] Polymneſtoris Thraciæ regis uxor.

659. *Duplicem.*] Quia duplex erat in ea ordo, ſive faſcia; altera aurea, altera gemmea.

661. *Cytherea.*] Venus, v. 260. *Cupido,* amoris Deus, duplex à quibuſdam fingitur; honeſtus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque Erebo. Alii non Jovem, ſed Mercurium honeſto patrem aſſignant.

665. *Bilingues.*] Vel alludit ad duplicem linguam, qua utebantur, Phœniciam & Libycam; vel perfidiam notat genti familiarem, proverbio enim fuit, *Punica fides.*

669. *Typhoëa.*] Fulmina, quibus Gigantes vicit; imprimiſque Typhoëum, de quo G. I. 279. Sunt qui ſcribunt *Typhoïa*; nec admodum refert: debuit enim dici *Typhoëia*, à Græco τυφώεια: perinde autem potuit ex diphthongo ει, vel abjici ι, ut fieret *Typhoëa*, vel abjici ε, ut fieret *Typhoïa.*

674. *Phœniſſa.*] E Phœnicia oriunda, & Jononis cultui addicta, ſupra v. 450. De *cardine*, qui hic pro flexu rerum ſumitur; ex eo quod janua flectitur & vertitur in cardine, v. 453.

Sidoniam

Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis reſtantia Trojæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium, ſacrata ſede recondam:
Ne quà ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo: & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet;
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis charæ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iüli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat: & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci aſpirans complectitur umbrâ.
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aureâ compoſuit ſpondâ, mediamque locavit.
Jam pater Æneas & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.

parat ſe vocatu dilecti patris, ad eundum in urbem Carthaginem, portans munera quæ ſuperſunt è naufragio, & incendio Trojæ. Ego occultabo illum ſopitum ſomno, ſacro in *loco, ſuper alta Cythera, vel ſuper Idalium* nemus: *ne poſſit aliquo modo cognoſcere fraudes* meas, *& medius intervenire. Tu ſimula per fraudem formam illius, & puer aſſume notam faciem pueri, non plus quam unâ nocte: ut cum Dido læta excipiet te ſinu, inter epulas regias & liquorem Bacchicum; cum amplectetur* te, *& præbebit* tibi *ſuavia oſcula; inſinues* ei *ſecretam flammam, & decipias* eam *veneno* amoris. *Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, & deponit alas, & eundo imitatur inceſſum Aſcanii. Venus autem infundit Aſcanio dulcem ſomnum in membra: & Dea aufert* eum, *compoſitum* in ſuo *ſinu, in altas ſylvas Idaliæ: ubi amaracus ſuaviter halans cingit illum floribus & gratâ umbrâ. Et jam ibat Cupido, obediens juſſis Æneæ, & portabat Carthaginienſibus regalia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum regina diſcumbit in aurea ſponda & magnificis tapetibus, & media ſedet. Tum pater Æneas, & tum juvenes Trojani* ſimul *accedunt; & diſcumbunt in lectis purpureis.*

NOTÆ.

682. *Sidoniam.*] Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 16.

684. *Super alta Cythera, &c.*] Ut Æ. 6. 794. *Super & Garamantas & Indos proferet imperium*: vel eſt *ultra*, vel *in*. *Cythera, orum.*] Inſula mediterranei maris contra Cretam, v. 261. *Idalium.*] Vel *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri.

690. *Lyæum.*] Bacchicum: Bacchus enim *Lyæus* dictus eſt, à λύω, *ſolvo*, quod curis animum ſolvat ac liberet. De *Iülo*, ſive *Aſcanio*, v. 271. De *Venere*, v. 260.

697. *Amaracus.*] Herba coronaria, ſuaviſſimi odoris, floſculos emittens perpuſillos, candidos, *mariolaine, marjoram.*

700. *Aulæis.*] Velis pretioſiſque tapetibus: vel ſuſpenſis ſuper lectum, vel in lecto ſubſtructis.

702. *Aureâ ſpondâ, &c.*] *Sponda* pars lecti exterior eſt; ſæpe pro toro lecto ſumitur, à σπονδὴ, *fœdus*: unde & ſponſis nomen eſt. *Aureâ.*] Diſſyllabâ voce; quomodo Æ. 7. 190. *Aureâ percuſſum virgâ.*

Mediamque locavit.] Uſus ad menſam duplex fuit, vel ſedendi in ſella, vel in lecto diſcumbendi. Sedendi uſus antiquior & ſeverior: Barbari & orientales populi molliores, diſcumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus ſedere: poſt Aſiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, diſcubuere: mulieres tamen adhuc ſedendi morem præmodeſtia retinebant. Auguſti temporibus obſoleſcebat in domibus, & in ſacris tantum Capitolii epulis ſervabatur; ut eſt apud Valerium Max. l. 2. 3. Patet autem ex Livio l. 28. 18. Afros diſcumbere ſolitos, jam inde à Scipionis & Syphacis temporibus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam.*] Vel in lecto, qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam diſcumbere cum Ænea: & vero circa menſam tres vulgo lecti ſternebantur; unde conclave dicebatur *triclinium*, à τρεῖς, *tres*, & κλίνη, *lectus*. Vel etiam in eodem lecto, quod dici poteſt apud Barbaros gravitati non obfuiſſe. Et vero videtur Aſca-

Miniſtri infundunt aquam manibus, & proferunt panem è caniſtris, & geſtant mantilia è raſis velleribus. Intus ſunt *quinquaginta miniſtræ, quibus cura eſt componere longa ſerie penum, & ſuffire igne* domeſticos *Deos.* Sunt *aliæ centum, & totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant menſis cibos, & proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per lætam domum, juſſi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Aſcanium, & vultum ardentem Cupidinis, & ficta* ejus *verba, & pallam, velamen intextum croceo acantho. Præſertim miſera Dido, deſtinata amori futuro, non poteſt ſatiare animum, & inflammatur ſpectando, & æqualiter capitur* pulchritudine *munerum & pueri. Ille poſtquam hæſit collo &* in *complexu Æneæ, & ſatiavit magnum amorem ficti patris; it ad reginam. Hæc oculos, hæc totum animum defigit* in puerum, *& aliquando premit* eum in *ſinu: ignorans Dido, quantus Deus* ſibi *miſeræ inſideat. Sed ille recordatus* mandatorum *matris* ſuæ *Veneris, incipit delere paulatim* memoriam *Sichæi, & conatur præoccupare vehementi amore mentem jamdudum otioſam, & corda deſueta* amandi.

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates:
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrii per lumina læta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur lülum,
Flagranteſque Dei vultus, ſimulataque verba:
Pallamque & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa: & puero pariter doniſque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet: inſcia Dido,
Inſideat quantus miſeræ Deus: at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos deſuetaque corda.

NOTÆ.

nius, ſive Cupido, inferiorem ſeu ſiniſtrum in eodem lecto locum occupaſſe, unde facile Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici & amicæ diſcumbebant loco: ut commode jacerent illius in ſinu, qui medium locum obtinebat; & dextra manus ejus ad cibos carpendos libera eſſet. Æneas autem certe dextrum ſive ſuperiorem obtinuit locum, nam l. 2. 2. *toro ſic orſus ab alto.* Quis autem locus dignior haberetur, an *dexter* & ſuperior, an *medius*, dubia eſt ſententia, ſuis utraque rationibus ac teſtimoniis nixa. De *oſtro* conchylio unde exprimitur purpura, G. 2. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. 5. 79.

706. *Mantilia.*] Villoſa lintea, tergendis *manibus* comparata, unde habent nomen; differunt à *mappis*, juxta Voſſium in Etym. quod mantilibus etiam ſternerentur menſæ, *mappis* manus tantum tergerentur; afferrenturque mappæ aliquando eum in uſum à ſingulis convivis: unde Martial. Epig. l. 12. 29. 11. *Attulerat mappam nemo, dum furta timentur: Mantile è menſa ſurripit Hermogenes.*

708. *Penum, &c.*] *Penus, hujus peni*, vel *hujus penus*, maſculini vel fœminini generis: vel *penus penoris* neutrius: ſunt res ad victum neceſſariæ, quæ in intima domus parte ſervantur. Hinc eſt *penitus*, & *penetro*, & *Penates*, Dii, qui in intima domus parte colebantur. Cum autem ait Naſcimbænus, *flammis adolere Penates*, eſſe *coquinam facere*, plane errat: patet enim ex Athenæi complurib s locis, convivia rem ſacram apud veteres fuiſſe; nihilque in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum ſimulacra libationes. Igitur *flammis adolere Penates*, eſt ſuffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum, G. 4. 379. *Panchaïs adoleſcunt ignibus ara.* De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

724. *Acidaliæ.*] Veneris, quæ ſic dicitur ab *Acidalio* fonte, in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui Gratiis dicatus eſt: Gratiæ autem Veneris & Liberi filiæ à quibuſdam dicuntur. De *Sichæo*, v. 347.

725. *Prævertere.*] Præoccupare, ne Juno Didoni odium inſpiret in Trojanos.

Poſtquam

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi: & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit,
Implevitque mero pateram; quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis;
Juppiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem Trojâque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit letitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, & in menſam laticum libavit honorem:
Primaque libato, ſummo tenus attigit ore,
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro:
Poſt alii proceres. Citharâ crinitus Iopas
Perſonat auratâ, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores:

Poſtquam ceſſatum eſt à primis epulis, & ſublati ſunt cibi, ponunt magna pócula, & coronant vinum. Fit ſonus per domum, & vox volvitur per ſpatioſa atria: lucernæ accenſæ pendent è laquearibus auratis, & faces luce pellunt tenebras. Tunc regina petiit pateram auro & gemmis gravem, & replevit eam *vino, quam Belus, & omnes Beli poſteri* ſolebant replere. *Tunc ſilentium factum* eſt tota *domo: Jupiter,* inquit Dido *(nam aiunt te auctorem eſſe legum hoſpitalium) fac ut hic dies ſit felix Carthaginienſibus, & advenis Trojanis: & ut poſteri noſtri hujus recordentur. Adſit Bacchus auctor latitiæ, & propitia Juno: Et vos, ô Carthaginienſes, adeſte faventes huic convivio. Sic ait, & ſtillavit in menſam* vinum, *honorem liquorum: &* eo *ſtillato primo deguſtavit* reliquum *ſummis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortans* eum: *ille alacer ebibit pateram ſpumantem, & conſperſit ſe* vino *aurea* paterâ *plenâ: poſtea alii proceres. Iopas comatus ludit citharâ,* ea *quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, & defectus Solis:*

NOTÆ.

727. *Menſæque remotæ.*] Menſæ, non tantum ſunt τραπέζαι, ſeu menſæ ipſæ quæ ferculis onerantur; ſed etiam σιτία, ſeu cibi & ferula quæ imponuntur menſis: quod diſerte ſcribit Pollux, & innuunt auctores Latini, apud quos frequens eſt diviſio convivii in *primas* ac *ſecundas menſas:* at menſæ non mutabantur: itaque prima & ſecunda fercula intelligi, quorum prima graviorum erant ciborum; ſecunda pomorum, compotationum, libationum: utraque diſtinguebantur ſaltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quieſcerent: & hæc eſt *prima quies*; cui reſpondet, *ſecundæ quietis* loco, finis epularum poſt ſecundas menſas. De *crateribus*, poculis vinariis, Ecl. 5. 68. De *coronatione* vini, G. 2. 528.

730. *Lychni laquearibus.*] Λύχνος, *lucerna:* Græcam vocem Latinæ præpoſuit, quia minus humilem. *Laquear.*] Sive *lacunar*, eſt interſtitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis, diciturque à *lacu*, quia cavum eſt: *lacus* autem ſignificat proprie cavum quodlibet aquarum receptaculum, ſed transfertur ad alia multa ob figuræ ſimilitudinem. *Funalia.*] Funes cerâ obliti.

733. *Belus & omnes à Belo, &c.*] Belus iſte, non Didonis pater eſt, de quo prius, v. 625. de hoc enim dici non poſſet, *omnes à Belo*, id eſt, *omnes Beli poſteri*; ſiquidem inter hunc & Didonem nullus occurrit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores: vide argumentum lib. 4.

735. *Jupiter hoſpitibus.*] Magna fuit in veneratione *Jupiter hoſpitalis*, Græcis ξένιος.

740. *Libavit.*] Stillavit: à λείβω, *ſtillo.* Ritus hic fuit ſacrificiorum: ſacerdos vinum è vaſculo deguſtabat, dabatque deinde deguſtandum cæteris; tum illud, vel in victimæ cornua; vel, ſi ſacra ſolo rure abſque victima fierent, in ignem aræ impoſitum; vel, ſi abſque igne, ut in conviviis, in menſam invergebat. Unde *libo* primo ſignificat *ſtillo*; deinde quia in libatione vinum deguſtabatur, ſignificat etiam *deguſto* ac *leviter tango*, ut ſup. v. 260. *Oſcula libavit natæ.* G. 4. 54. *Flumina libant ſumma leves.* Denique generatim ſumitur pro *ſacrificio*, quia nullum ſacrificium erat ſine libatione.

745. *Atlas.*] Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer, rex Mauritaniæ, qui cum eſſet aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum humeris ſuſtinuiſſe dicitur; & in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, à Perſeo Jovis filio, quem excipere hoſpitio noluerat.

unde oriatur *genus hominum, & pecudes ; unde pluvia & fulmina :* canit *Arcturum, & Hyadas imbriferas, & duos Triones ; cur Sol hyemalis ita properet ſe lavare* aquis *Oceani, vel qua mora retardet lentas noctes* æſtatis. *Carthaginienſes dant plauſum, & Trojani* eos *imitantur. Miſera etiam Dido traducebat noctem variis* cum Ænea *colloquiis, & ſenſim hauriebat amorem : quærens multa de Priamo, multa de Hectore : modo, quibus armis inſtructus filius Auroræ veniſſet* Trojam: *modo quales* eſſent *equi Diomedis : modo, quantus* eſſet *Achilles. Age potius, ô hoſpes, inquit, & narra nobis dolos Græcorum à prima origine, ruinamque* civium *tuorum, & tuos errores : nam æſtas jam ſeptima te circumfert errantem omnibus terris & ſynaribus.*

Unde hominum genus, & pecudes : unde imbe, & ignes :
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troëſque ſequuntur.
Necnon & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem ;
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis :
Nunc, quales Diomedis equi : nunc, quantus Achilles.
Immo age, & à prima dic, hoſpes, origine nobis
Inſidias, inquit, Danaûm, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos : nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æſtas.

NOTÆ.

748. *Arcturum, &c.*] Stellam procelloſam, in ſigno Bootæ, prope caudam urſæ majoris ; unde nomen habet ab ἄρκτος, *urſa*, & οὐρά, *cauda*, G. 1. 68. *Hyadas*, ſtellas ſeptem in fronte tauri, quibus nomen eſt ab ὕω, *pluo*, G. 1. 138. *Geminos Triones.*] Urſas duas, ſigna Borealia, quæ à ruſticis *plauſtrum majus*, ac *plauſtrum minus*, olim dicta ſunt : quia in majore ſeptem ſtellæ ita diſpoſitæ ſunt, ut boves aratro ſubligatos referant : boves autem *triones* antiquis dicti ſunt : quod arando, vel terram terant, juxta Varronem, quaſi *teriones* ; vel ſtrias in terra excavent, juxta Scaligerum, quaſi *ſtriones*. In minore vero, ſtellæ item aliquot, licet multo minores, eundem fere ſitum imitantur.

749. *Se tingere ſoles.*] Ex vulgi mente, cui ſidera in Oceanum decumbere & lavari videbantur. Senſus eſt : cur dies hyberni tam ſint breves ; & quæ mora ſic obſtet noctibus æſtivis, ut ſero ac lente veniant : verſus ii huc tranſlati ſunt è G. 2. 481, 482. *Soles*, dies, vel ſol ipſe.

754. *Priamo, &c.*] Trojano rege, de quo paſſim lib. 2. De *Hectore* ejus filio, & *Achille*, ſupra, v. 103. De *Auroræ filio Memnone*, v. 493. De *Diomede*, Tydei filio, v. 101. De *equis*, quos Rheſo Diomedes abduxit, v. 476.

760. *Septima æſtas.*] Hinc probat Segreſium æſtate Æneam ad Africæ litus appulſum eſſe. Nec refert quod lib. 5. v. 626. ſub ipſum ſequentis veris initium, dicat etiam Beroë: *Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas.* Illic enim addit *vertitur*, id eſt, tranſacta eſt & in aliam æſtatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER II.

ARGUMENTUM.

NARRAT Didoni Æneas Trojani excidii seriem; ea est ejusmodi: Graci decennali bello pene fracti, dolo capere urbem constituunt: fugam simulant; circa Tenedum insulam latent; equum relinquunt in castris, fœtum intus militibus. Quo, per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontis faciebat, in urbem inducto: noctu reserato ejus utero Græci erumpunt; admissoque exercitu, Trojam ferro & igne populantur. Admonetur in somnis Æneas ab Hectore, ut fugâ sibi consulat: Æneas mortem fugæ præferens, coactâ manu, Græcos aliquot cædit; sumptisque eorum armis, suorum telis fere obruitur. At vastatâ regiâ, Priamo Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum revertitur, Anchisæ patri sacra Penatesque committit, suis eum imponit humeris; & cum Ascanio filio, Creusaque uxore, fugam arripit. Mox amissâ inter eundum Creusa, iter ad eam quærendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque se à Cybele in Phrygia detineri. Redit ille in montem Idam, & cum sociis mari fugam parat.

COnticuere omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
Infandum, regina, jubes renovare dolorem:
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai, quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulysſei,

INTERPRETATIO.

Omnes siluerunt, & attenti comprimebant vocem. Tum pater Æneas sic incœpit è superiori parte *lecti: Jubes me, ô regina, renovare dolorem infandum,* narrando *quomodo Graci everterint potentiam Trojanam, & regnum deplorandum: & quacunque vidi ipse digna miseratione, & quibus magna ex parte interfui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut* quis *miles duri Ulyssis hæc commemorando*

NOTÆ.

2. *Ab alto.*] Quia Æneas sedebat in altiore, id est, dextera parte lecti, Ascanius in inferiore, seu sinistra; Dido in media, Æ. 1. 702. *Danai.*] Græci, Æ. 1. 34.

7. *Myrmidonum, &c.*] Milites Achillis fuerunt, ex Ægina insula sinûs Saronici, inter Peloponnesum & Atticam: sic dicta à μύρμηξ, *formica*: quod, ut ait Strabo, propter soli sterilitatem, formicarum in morem terram fodientes, semen in saxa conjicerent; itemque laterum coctorum penuriâ in foſſis habitarent. Fabulæ tamen ex eo derivant nomen, quod Æacus,

abſtineat à fletu? Et jam nox humida præceps abit è cœlo, & aſtra decedentia invitant ad ſomnum. Sed ſi tanta tibi eſt *cupiditas cognoſcendi caſus noſtros, & breviter audiendi ultimam Trojæ ruinam, quamvis* mea *mens abhorreat, & præ dolore recuſet recordari:* tamen *incipiam. Duces Græcorum, afflicti bello, & fatis repulſi* ab expugnatione urbis, *tot annis jam elapſis; faciunt equum, in modum montis, divino conſilio Minervæ, & ſtruunt coſtas ex abiete ſciſſas. Fingunt* eſſe *votum pro reditu: ſpargitur is rumor. Ad* eam rem *ſortiti electa corpora militum,* ea *clam occultant in obſcuris lateribus* equi *& magnas cavernas atque uterum profunde implent armatis militibus. Eſt in propinquo Tenedos inſula, fama notiſſima, abundans opibus, dum regnum Priami ſtabat: nunc*

Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem:
Quanquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit:
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum, divinâ Palladis arte
Ædificant: ſectâque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima famâ
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant:
Nunc tantum ſinus, & ſtatio malefida carinis.
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:

ſolum eſt *ſinus & ſtatio parum tuta navibus. Illuc elapſi occultant ſe deſerto in litore: nos putavimus* eos *diſceſſiſſe, & ventis* propitiis *repetiiſſe Mycenas. Itaque Troja omnis liberat ſe diuturno angore:*

NOTÆ.

Achillis avus, Æginæ rex, eum regnum videret peſte vaſtatum, precibus à Jove impetravit, ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat, novos in incolas mutarentur. Aliqui ſic fabulam explicant, ut putent Æginam inſulam frequentiorem ab ipſo redditam, deductis ex Theſſalia coloniis; teſtatur enim Velleius initio hiſtoriæ, *Theſſaliam* prius vocatam eſſe *Myrmidonum civitatem*, ac non niſi poſt Trojana tempora *Theſſaliam*. Igitur Achillis *Myrmidones*, vel erunt *Æginetæ*, vel potius *Theſſali*.

7. *Dolopum*.] Eos quidam Theſſaliæ, Plinius Ætoliæ, Ptolemæus Epiro annumerat. Addit Strabo, præpoſitum iis fuiſſe à Peleo Achillis patre, Phœnicem, qui cum Chirone centauro Achillis educationi præfuerat, eumque ad Trojam ſecutus eſt. Igitur Dolopes, vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

Ulyſſei.] Ithacæ & Cephaleniæ, inſularum in Ionio mari, regis; cujus dolis Trojana expeditio præcipue promota eſt: de illo paſſim, hoc & aliis libris. *Ulyſſei*, pro *Ulyſſis*, Genitivus, de quo Æ. 1. 224.

8. *Cœlo præcipitat*.] Nox abit, fugit è cœlo.

9. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos*.] Decedentia, die proxime imminente: quam interpretationem probabimus, Æ. 4. 81.

15. *Inſtar montis equum, &c.*] De voce, *inſtar*, Æ. 6. 865. Equi fabricator fuit *Epeus*; materiam advexit *Ajax Oilei*. Equus autem ille, non reipſa equus fuit: ſed, vel machina, cujuſmodi eſt aries, quâ muri ſubruti ſint; vel pictura in ea urbis porta, quam Græcis prodidiſſe Antenor dicitur, vel ſignum Græcis datum, ut in pugna ſuos ab hoſtibus dignoſcerent; vel equeſtrem notat pugnam, qua Græci Trojanos vicerint; vel montem *Hippium*, poſt quem latentes Græci urbem oppreſſerint: ἵππος enim eſt *equus*, & ideo quibuſdam videtur dixiſſe Virgilius: *Inſtar montis equum*.

16. *Abiete, &c.*] *Sapin, fir*: pro quovis ligno.

17. *Votum pro reditu*.] Ad obtinendum felicem reditum: & Accius in Deiphobo ſic inſcriptum ait equum fuiſſe: *Minervæ donum armipotenti Danaï abeuntes dicant*.

21. *Tenedos*.] Inſula Helleſponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

25. *Mycenas*.] Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneſo, de qua Æ. 1. 288.

26. *Teucria*.] Troja, à *Teucro* rege, *Dardani* ſocero, Æ. 1. 239.

Panduntur

Panduntur portæ; juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, littuſque relictum.
Hic Dolopum manus: hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona,
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magnâ comitante catervâ
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce
Et procul: O miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi;
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum

portæ aperiuntur, dulce eſt exire, & aſpicere caſtra Græca, & vacua ſpatia, & litus derelictum. Hic turmæ Dolopum, hic crudelis Achilles habebat tentoria: hæc erat *ſtatio navium: hic exercitus ſolebant pugnare. - Pars ſtupet munus pernicioſum* oblatum *innuptæ Palladi, & admiratur magnitudinem equi: & primus Thymœtes ſuadet,* ut *admittatur intra muros, & ſtatuatur in arce; ſeu per fraudem, ſeu jam fata Trojæ ita volebant. At Capys, & quorum animo prudentior* inerat *ſenſus, aut ſuadent,* ut *abjiciant dolos Græcorum & munera ſuſpecta, comburantque ſuppoſitis ignibus; aut* ut *fodiant & explorent cavas latebras alvi. Plebs ambigua diſtrahitur in oppoſita conſilia. Tunc prior coram omnibus Laocoon magnâ turbâ ſequente, decurrit celer è ſumma arce: & procul* clamat: *O miſeri cives! quæ tanta* eſt *ſtultitia? An putatis hoſtes* eſſe *profectos? aut exiſtimatis ulla Græcorum munera carere fraudibus? ſic Ulyſſes cognitus* eſt vobis? *Aut Græci clauſi hoc ligno latent; aut hæc machina ſtructa eſt contra noſtra mœnia ad explorandum domos, & ex alto ingruendum urbi; aut alius aliquis dolus latet: Trojani, ne fidite* huic *equo: quodcumque iſtud eſt, metuo Græcos, etiam dum munera dant. Cum hæc dixit, immiſit totis viribus magnam haſtam in latus, & in uterum equi curvatum juncturis:*

NOTÆ.

27. *Dorica.*] *Doris*, Græciæ regio, inter Theſſaliam, Ætoliam, & Phocidem; ad Parnaſſum & OEtan montes. Pro tota Græca hic ſumitur.

29. *Tendebat.*] Tendebat tentoria: vox Tacito & Suetonio familiaris. Suet. in Galba 12. *Germanorum cohortem remiſit in patriam, quaſi Cn Dolabellæ, cujus juxta hortos tendebat, pronicrem.* De *Achille*, Æ. 1. 103.

31. *Innuptæ Minervæ.*] *Pallas* item dicta eſt. Vulcani nuptias reſpuit, & virginitatem ſervivit. Nomen, vel à *minari*, quod armata pingatur: vel à *memini*, quod memoriæ Dea dicatur; vel potius ab antiquo *minervo*, id eſt, *moneo*, quod homines bene moneat, utpote Dea ſapientiæ at artium.

37. *Sive dolo.*] Habuit enim Thymœtes aliquam prodendi Priami quaſi juſtam cauſam. Narrat enim ſcholiaſtes Lycophronis, *Cillam*, Hecubæ ſororem, Thymœtæ uxorem, amatam à Priamo: ac deinde cum filio Munippo, quem furtim ex eo ſuſceperat, ab eo fuiſſe occiſam. De *Danais*, Græcis, Æn. 1. 34.

41. *Laocoon.*] Juxta aliquos, Anchiſæ frater fuit: juxta alios, Priami filius, ſacerdos Apollinis: cætera infra, v. 201. 229. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 192.

47. *Inſpectura domos, venturaque, &c.*] Cum enim altior eſſet muris & domibus, ſuſpicabatur Laocoon eſſe aut ſpeculam, aut machinam fœtam ignibus, qui deinde in ſubjectam urbem ingruerent.

51. *Feri.*] Equi: ſic Æ. 7. 409. de cervo: *Pectebatque ferum.*

Contorſit:

hæſit illa tremens, & repercuſſo utero cava ſpatia ſonuerunt, & emiſerunt gemitum. Et, ſi fata Deorum, ſi mens non fuiſſet ſiniſtra, Laocoon *perſuaſiſſet, ut violaſſemus armis Græcas latebras: & nunc ſtares, ô Troja: & maneres, ô arx alta Priami. Ecce interim paſtores Trojani magno clamore ad regem trahebant juvenem ligatum manibus poſt terga: qui ſponte ſe ignotum tradiderat venientibus, ut illud ipſum formaret,* ac deinde *panderet Trojam Græcis: confidens animo, & paratus ad utrumque; ſeu ad faciendam fraudem, ſeu ad mortem certo ſubeundam. Undique Trojana juventus cupiditate videndi circumfuſa accurrit, & inſultat certatim captivo. Audi jam dolos Græcorum, & ab una* eorum *fraude cognoſce omnes* Græcos. *Scilicet ut ſtetit in medio conſpectu, ſtupefactus, ſine armis; & circumſpexit oculis Trojanas turmas: Heu, inquit, quæ jam terra, quæ maria poſſunt me excipere? aut quid miſero mihi demum ſupereſt? Cui neque locus uſquam eſt apud Græcos: præterea ipſi Trojani inimici pœnas cum ſanguine repetunt. Quo gemitu mutati* ſunt *animi, & vis omnis cohibita* eſt: *hortamur* ut *loquatur, & narret, quâ ſtirpe natus* ſit: *quid nunciet, quæ fides* adhibenda *ſit* ipſi *captivo. Ille compreſſo denique metu ſic loquitur: Ego quidem, ô rex, vera, inquit, tibi aperiam omnia, quæcunque fuerint; neque negabo me eſſe è genere Græco; hoc primum: ne adverſa fortuna, etſi miſerum fecerit Sinonem, faciet etiam fallacem & mendacem. Si forte inter loquendum* de *aliqua re, venit ad aures tuas*

Contorſit: ſtetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
Et, ſi fata Deûm, ſi mens non læva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat: fidens animi, atq; in utrumq; paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.
Namque ut conſpectu in medio turbatus, inermis
Conſtitit, atq; oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi deniq; reſtat!
Cui neq; apud Danaos uſquam locus: inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret; quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſitâ tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi, rex, fuerint quæcunq; fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.
Fando aliquid, ſi forte tuas pervenit ad aures

NOTÆ.

54. *Læva.*] *Fata* ſignificat *contraria*; ut G. 4. 7. *Numina læva: mentem* vero *imprudentem*, ut Ecl. 1. 16. *Si mens non læva fuiſſet.* Ubi de ambigua vocis hujus poteſtate fuſe agitur.

55. *Argolicas fœdare.*] *Argolicas*, Græcas ab *Argis*, urbe Peloponneſi, de qua Æ. 1. 289. *Fœdare.*] Lacerare, vulnerare: ut Æ. 3. 241. *Obſcœnas ferro fœdare volucres.*

59. *Dardanidæ.*] Trojani à rege Dardano, Teucri genero, Æ. 1. 239. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

68. *Phrygia.*] Trojana, quia Troas in Phrygia minore fuit. Æ. 1. 385.

78. *Argolica.*] De *Argis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 289.

81. *Fando aliquid.*] Gerundia modo paſſive ſignificant; ut hic, *fando*, id eſt, *dum aliquid dicitur*: modo active, ut ſupra v. 6. *Quis talia fando*, id eſt, *dum dicit talia*. Ita Servius.

Belidæ

Belidæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci; nunc caſſum lumine lugent:
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conſiliis; & nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus: invidiâ poſtquam pellacis Ulyſſei
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: & me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem, & verbis odia aſpera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc ſemper Ulyſſes
Criminibus terrere novis: hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro--

nomen Palamedis Belidæ, & gloria nobilis per *famam: quem Græci ſub falſo* prætextu *proditionis innocentem morti addixerunt per crudelem calumniam, quia diſſuadebat bellum; nunc deflent privatum luce. Pater* meus *pauper miſit me illi* Palamedi *comitem & ſanguine cognatum, huc ad bellum à prima adoleſcentia. Dum ſalvus ſtetit in regno, & regnum floruit* ejus *conſiliis, ego quoque aliquid famæ & honoris obtinui: poſtquam invidiâ fallacis Ulyſſei (non ignota dico) abiit* ex hoc *mundo ſuperiore; triſtis ducebam vitam in dolore ac tenebris, & clam indignabar ob mortem innocentis amici. Nec filui inſanus: & ſi me fortuna aliqua reduxiſſet, ſi aliquando rediiſſem victor ad patriam* meam *Argos, promiſi* me fore *ultorem, & querelis concitavi acerbum odium* Ulyſſis in me. *Hæc mihi* fuit *prima origo calamitatis: inde ſemper Ulyſſes* cœpit me *terrere novis criminationibus: inde emittere in plebem ſermones dubios* de me, *& apud ſe reus quærere ea* unde mihi noceret. *Neque vero ceſſavit, donec Calchante adminiſtro* ——

NOTÆ.

82. *Belidæ Palamedis.*] Fuit Palamedes Nauplii filius, regis Eubœæ inſulæ, in Ægæo mari: per Amymonen, Danai filiam, ortum duxit à Belo Priſco, rege illius Africæ partis, quæ deinde Ægyptus vocata eſt. Is Palamedes infeſtum habuit Ulyſſem duabus maxime de cauſis. 1. Nolebat Ulyſſes ad bellum Trojanum proficiſci cum cæteris Græcis; ideoque inſaniam ſimulans, junctis ad aratrum animalibus diverſæ naturæ, ſerebat ſalem. Filium ejus Telemachum aratro Palamedes ſuppoſuit; quo viſo, Ulyſſes aratrum ſuſpendit, atque ita minime ſtultus eſſe indicatus eſt. 2. Ulyſſes ad bellum profectus, & in Thraciam deinde miſſus ad frumenta convehenda, cum nihil retuliſſet, increpitus eſt à Palamede, qui illuc ipſe miſſus magnam frumenti vim advexit. Subtiliſſimo ingenio Palamedes, & in otio caſtrorum reperit multa, literas quatuor, θ, φ, ξ, χ, ludos complures, multa de ponderibus.

83. *Falſa ſub proditione Pelaſgi, &c.*] Sub ſpecie proditionis. Ulyſſes enim aurum in Palamedis tentorio clam defodit: tum epiſtolam fingit Priami ad Palamedem, qua gratiæ ei agebantur pro proditione, & aurum muneris loco fuiſſe datum indicabatur: quod cum Græci in ejus tentorio reperiſſent, inſontem lapidibus obruerunt. Rem Dictys aliter narrat. *Pelaſgi.*] Græci, proprie Theſſali, Æn. 1. 628. *Indicio.*] Relatione Ulyſſis, & auri indicatione. *Quia bella vetabat.*] Hoc mentitur Sinon, in gratiam Trojanorum, ut fidem ſibi apud eos faciat.

86. *Conſanguinitate propinquum.*] Et hoc mentitur Sinon: non enim Palamedi ſanguine junctus fuit, ſed Ulyſſi; ex eadem *Autolyci* & *Siſyphi* ſtirpe.

88. *Regno incolumis, &c.*] Vel intelligit regnum Eubœæ, quod obtinebat Nauplius Palamedis pater; vel potius commune imperium & concilium Græciæ totius, ad bellum Trojanum conſociatæ.

99. *Quærere conſcius arma.*] *Conſcius:* id eſt, *ſciens ſe reum occiſi Palamedis, atque adeo ſe verbis & querelis meis unum peti. Arma.*] Sunt cujuſlibet rei faciendæ inſtrumenta & auxilia, hic, *inſidiæ, fraudes, nocendi occaſio.*

100. *Calchante.*] Calchas, Græcorum augur: cujus abſque conſilio & divinatione nihil Trojano bello geſtum eſt. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

Sed

At vero cur ego hæc fruſtra vobis *ingrata? aut cur moror? ſi eodem modo tractatis omnes Græcos, & ſi jamdudum ſatis eſt hoc audire; ſumite ſupplicium de* me: *hoc optaverit Ulyſſes, & Atridæ magno* pretio *emerint. Tunc autem cupimus interrogare, & petere cauſas, inſcii tantorum criminum & fraudis Græcæ. Pergit timens, & mendaci animo ait: Sæpe Græci optaverunt fugam petere, Trojâ relictâ, & abire fatigati diuturno bello. Et utinam* id *feciſſent! Sæpe adverſa tempeſtas maris eos detinuit, & Auſter terruit abeuntes. Præſertim cum jam ſtaret hoc loco equus extructus è lignis acernis, nubes tenuerunt toto aere. Incerti mittimus Eurypylum* ad *conſulendum oraculum Apollinis: & ille refert ex* ejus *penetralibus hæc triſtia verba: O Græci, cum primo veniſtis ad litus Trojanum; propitiaſtis ventos ſanguine, & immolatâ virgine: reditus impetrandus* eſt *ſanguine, & ſacrificandum eſt animâ Græcâ. Quæ vox poſtquam venit ad aures plebis, obſtupuerunt animi: & frigidus timor penetravit in oſſa intima; cui mortem deſtinet, quem petat Apollo. Tum Ulyſſes magno tumultu educit in*

Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi omnes uno ordine habetis Achi-
Idq; audire ſat eſt jamdudum; ſumite pœnas: [vos,
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus ſcitari, & quærere cauſas,
Ignari ſcelerum tantorum artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Trojâ cupiere relictâ
Moliri: & longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentque utinam! Sæpe illos aſpera ponti
Intercluſit hyems, & terruit Auſter euntes.
Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis,
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus: iſque adytis hæc triſtia dicta reportat:
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,
Cum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obſtupuere animi, geliduſq; per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina Divûm,
Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſuâ quenquam, aut opponere morti.

medios vatem Calchanta: quærit quænam ſit illa voluntas Deorum: & multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificioſi Ulyſſis, *& clam prævidebant futura. Ille* Calchas *tacet* per *decem dies: & occultus abnuit declarare ullum voce ſuâ, aut objicere morti.*

NOTÆ.

104. *Ithacus velit, &c.*] Rem facietis optatiſſimam Ulyſſi *Ithacæ* regi, & *Agamemnoni & Menelao* Atrei filiis.

106 *Pelaſgæ.*] Græcæ, nam ſuſpecta olim fuit Græcorum fides. De *Pelaſgis*, Æ. 1. 628. De *Danais*, Æ. 1. 34.

111. *Auſter.*] Ventus meridionalis, adverſus redeuntibus è Troade in Græciam. De *Auſtro*, E. 2. 58. *Acernis*, ex *acere* arbore, *erable, maple.*

114 *Eurypylum.*] Augurem nobilem, quem quadraginta navibus ad bellum Trojanum veniſſe ait Homerus Il. 2. 736.

116. *Virgine cæſa.*] Iphigeniâ, Agamemnonis filiâ. Nam Græci Trojam profecti, cum ad Aulidem Bœotiæ portum veniſſent, ſuſpenſis ventis & peſtilentia graſſante, conſuluerunt oraculum; à quo reſponſum eſt, Agamemnonis filiam Dianæ eſſe immolandam; ſed hæc in ipſo ſacrificio à Diana ſubducta eſt, & cerva ejus in locum ſuppoſita; ipſa virgo in Tauricam regionem tranſlata, ubi Dianæ ſacerdotio functa eſt. Videtur tamen Virgilius cæſam affirmare; ut & Ovidius.

118. *Litandum.*] Et *ſacrificandum*, differunt; nam *litare* dicuntur ii, quorum ſacrificium Diis gratum & acceptum eſt: vel à λύω, id eſt, *ſolvo*; vel à λιτὴ, *precatio ſupplex*, unde & *litaniæ* noſtræ derivantur. De *Apolline*, vaticiniorum Deo, Ecl. 3. 104.

123. *Numina.*] Hic ſumi pro voluntate Deorum, haud dubium eſt; vide Æn. 1. 137. *Ithacus.*] Ulyſſes, Ithacæ inſulæ rex.

Vix

Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compositò rumpit vocem, & me destinat aræ.
Assensere omnes: & quæ sibi quisq; timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:
Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulces natos exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte pia-
bunt.
Quod te, per superos & conscia numina veri;
Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro: miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miserescimus ultro.
Ipse viro primus manicas atque arcta levari
Vincla jubet Priamus; dictisq; ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios,
Noster eris: mihique hæc edissere vera roganti:
Quo molem hanc immanis equi statuere? quis
auctor?
Quidve petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis instructus & arte Pelasgâ,

Denique agre coactus magnis clamoribus Ulyssis, ex compacto emittit vocem, & me devovet altaribus. Applauserunt omnes: & passi sunt verti in perniciem unius miseri ea, quæ unusquisque metuebat sibi. Jamque dies funesta advenerat: mihi incipiebant *parari sacrificia, & mola salsa, & tæniæ circa caput* pendulæ. *Subduxi me morti fateor, & abrupi catenas, & latui per noctem obscuram in herbis limosi lacus, donec præberent vela ventis, si fortasse præbituri essent. Neque mihi nunc spes ulla* est *videndi veterem patriam, & jucundos liberos, & patrem desideratum: quos illi fortasse ad sacrificium repetent ob meam fugam, & expiabunt hoc delictum nece miserorum. Hoc* ergo *precor te, per superos & Deos qui veritatem sciunt; per si qua est inviolata fides, quæ superstit uspiam hominibus: miserere tot calamitatum, miserere animi indigna passi. His lacrymis concedimus vitam, & lubenter miseremur* ejus. *Ipse Priamus imperat solvi manicas & catenas strictas: & amicis verbis sic loquitur: Quicumque sis, jam inde obliviscere Græcos relictos, noster eris: sed hæc mihi petenti vere declara: aut quid petunt? quæ* est in eo *religio? aut quæ* est hæc *machina belli? Dixerat. Ille, imbutus fraudibus & calliditate Græca,*

NOTÆ.

133. *Salsæ fruges.*] *Mola*, placentæ species, ex *farre* sive frumento, salso, tosto, ac molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ, quarum fronti ante sacrificium imponebatur, dicebantur *immolari*, E. 8. 82.

Vittæ.] *Infula*, fascia latior, vulgo lanea & nivea ex qua minores aliæ dependebant: unde Lucretius l. 1. 87. De Iphigenia immolanda: *Cui simul infula virgineos circumdata comptus, Ex utraque pari malarum parte profusa est.* Hæc infula non tantum victimæ, sed sacerdotes, & ipsa etiam Deorum simulacra coronabantur: unde infra v. 168. *Virgineas ausi Divæ contingere vittas.*

135. *Ulva.*] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

141. *Quod.*] Vel est *quocirca*; vel redundat, ut sæpe apud Græcos ὅτι, vel, ut mihi videtur, pronomen est, *quod te oro*; id est, *hoc te oro, hoc unum te oro, miserere*, &c. Sic Æ. 6. 363. *Quod te per cæli jucundum lumen & auras, Per genitorem oro*, &c.

142. *Per si qua est, &c.*] Locutio poëtis familiaris; & sensus est: *Per intemeratam fidem, si qua est intemerata fides hominibus.* Sic Æn. 12. 56. *Per si quis Amatæ tangit honos animum.*

146. *Manicas.*] Vox à *manu* deducta: significatque aliquando vestium partem, quæ manus & brachia protegit: aliquando vincula manuum; ut *compedes*, pedum.

152. *Arte Pelasgâ.*] Græci vafritie & mala fide infames fuerunt. De *Pelasgis*, proprie Thessalis, Æ. 1. 628.

Sustulit

extulit ad aſtra manus ſolutas vinculis: Vos atteſtor, inquit, ignes ſempiterni, inviolabilem veſtram divinitatem: vos aræ & enſes funeſti, quos evitavi; & taniæ Deorum, quas victima geſtavi: liceat mihi violare arcana ſacramenta Græcorum: liceat odiſſe illos, & exponere cuncta in lucem, ſi occultant aliqua: neque vero jam *obſtrictus ſum ullis legibus patriæ. Tu tantum, ô Troja, ſta promiſſis; &* per me *ſervata, ſerva* mihi *fidem: ſi vera profero, ſi magna præſto. Tota ſpes Græcorum & confidentia incepti belli poſita fuit in ope Palladis. At vero à quo* tempore *impius Diomedes & Ulyſſes repertor criminum, aggreſſi auferre è ſancto templo* Trojæ *fatale Palladium, occiſis cuſtodibus ſummæ arcis, rapuerunt ſacram ſtatuam; & auſi ſunt tangere ſanguinolentis manibus virgineam inſulam Deæ: ab illo* tempore *ſpes Græcorum cœpit evaneſcere, & retro acta abire: vires infirmatæ* ſunt, *animus Deæ alienatus* eſt ab iis: *nec incertis portentis id ſignificavit Pallas. Ea ſtatua depoſita* eſt *in caſtris* Græcorum, cum *rutilæ flammæ eruperunt* ex ejus *oculis ſubrectis, & ſalſus ſudor fluxit per* ejus *membra, & ipſa ter exiliit è terra,*

Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas.
Vos, æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ enſeſque nefandi,
Quos fugi; vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi:
Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura;
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem: ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaûm & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit. Impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem; manibuſq; cruentis
Virgineas auſi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaûm: fractæ vires, averſa Deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit, terque ipſa ſolo (mirabile dictu)

NOTÆ.

154. *Vos, æterni ignes.*] Aliqui explicant de ignibus aræ, quos effugerat; alii melius cum Servio, de Sole, Luna, & ſideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, & igneæ eſſe naturæ, & in æternum lucere, & habere Divinitatem: & frequenter jurabant per ſidera, Æ. 8. 429. *Cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor.*

159. *Si qua tegunt.*] *Si* pro *ſiquidem*, non dubitantis, ſed affirmantis eſt.

162. *Danaûm.*] Græcorum, Æ. 1. 34 De *Pallade*, ibid. 43. & ſupra, 31. De *Tydide*, Diomede Tydei filio, Æ. 1. 101. De *Ulyſſe*, ſupra, v. 7.

166. *Palladium.*] Statua fuit Palladis, armata parmâ, id eſt, ſcuto breviore, & haſtâ; eo ritu conſecrata, ut crederent urbem, in qua eſſet, inexpugnabilem fore. Aliqui dicunt è cœlo eſſe delapſam; alii factam ex oſſibus Pelopis. Hanc Ulyſſes & Diomedes, ſublapſi per cuniculos aut cloacas in urbem Trojam, ex arce ſubripuerunt: Diomedes deinde poſt excidium Trojæ tempeſtate actus in Italiam, Deorum reſponſis monitus ut Palladium Trojanis reſtitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam tranſeunti reſtituiſſe, vel cuidam ex Æneæ amicis, cui nomen *Nautes*. Ab hoc illatum in Italiam, & Lavinii primum, deinde Albæ, tum Romæ ſervatum in templo Veſtæ, ſub Veſtalium & Nautiæ familiæ cuſtodia; tam ſecreto, ut Herodianus teſtetur, ſub Commodo Imperatore cum templum Veſtæ conflagraſſet, Palladium Romæ tunc primo viſum eſſe. De *vittis*, ſupra, v. 133. *Virgineæ* dicuntur, quia *Pallas innupta.*

171. *Tritonia.*] Pomponius Mela, l. 1. c. 7. paludem & amnen Africæ *Tritona* memorat, non longe à Syrte minore, *Unde*, inquit, *Minervæ cognomen inditum eſt, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quod quem natalem ejus putant, ludicris virginum inter ſe decertantium celebrant.* Sic & Lucanus. l. 9. 347. *Torpentem Tritonos adit illaſa paludem. Hanc & Pallas amat: patrioque è vertice nata Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo eſt, Ut probat ipſe calor) tetigit: ſtagnique quietâ Vultus vidit aquâ, poſuitque in margine plantas. Et ſe dilectâ Tritonida dixit ab unda.* Vel ſane

Emicuit

Emicuit, parmamq; ferens haſtamque trementem.
Extemplo tentanda fugâ canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis;
Omina ni repetant Argis; numenque reducant,
Quod pelago & curvis ſecum advexere carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas;
Arma Deoſq; parant comites, pelagoq; remenſo
Improviſi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo,
Effigiem ſtatuere, nefas quæ triſte piaret:
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere juſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ;
Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ipſum
Convertant) Priami imperio Phrygibuſq; futurum:
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
Ultro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.

quaſſans clypeum & haſtam trementem; quæ res eſt *miranda dictu. Statim Calchas declarat tentandam eſſe fugam mari: nec poſſe Trojam everti Græcis armis, niſi requirant* ex urbe *Argis alia auſpicia*; *& reducant Palladem* faventem, *qualem* prius *mari & curvis navibus ſecum adduxerant. Et nunc ſi vento redeunt Mycenas*, in urbem *patriam*; *parant* nova *bella & Deos ſocios, & mari* iterum *trajecto aderunt inexpectati: ſic Calchas diſponit omnia. Pro Palladio* rapto, *& Dea offenſa, admoniti extruxerunt hoc ſimulacrum, quod expiaret funeſtum crimen. Tamen Calchas præcepit* eos *extruere lignis compactis hanc molem altiſſimam, &* eam *ad cœlum erigere: ne poſſit capi portis, & induci in muros*; *neve ſervare populum, ſecundum antiquam religionem. Nam*, dicebat, *ſi veſtra manus læſiſſent* hoc oblatum *Palladi munus*; *tunc magnam ruinam imminere regno Priami & Phrygibus, quod vaticinium Dii potius convertant in ipſum* Calchanta: *ſi vero manibus veſtris inductum fuiſſet in urbem veſtram*; *ſponte Aſiam magnis copiis venturam eſſe ad urbes Peloponneſi, & ea fata ſpectare noſtros poſteros.*

NOTÆ.

alluſum eſt à Latinis auctoribus ad Græcum Palladis epithetum, quo dicitur, Iliad 2. 157. & alibi, ἀτρυτώνη *indefeſſa, expers timoris*; à τρέω, *timere*, & α privativo.

176. *Calchas, &c.*] Græcorum vates. *Pergama.*] Arx Trojæ, Æn. 1. 470. *Argi*, & *Mycenæ*, urbes Peloponneſi, regiæ Agamemnonis, Æ. 1. 288.

178. *Omnia ni repetant, &c.*] Reſpexit morem Romanorum, inquit Servius: nam ſi egreſſi male pugnaſſent, revertebantur ad captanda rurſus auguria: aut ſi longius abeſſent Româ, locus aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, in illa provincia in qua bellabatur, ad quem, ſi renovanda eſſent auſpicia, dux rediret.

182. *Omnia Calchas.*] Legunt aliqui *omina*; nec male.

186. *Roboribus.*] Vel ſpecies eſt quercus *robur*; vel lignum quodvis duriſſimum, G. 1. 162.

188. *Antiqua ſub relligione tueri.*] Id eſt, in locum Palladii ſuccedere, quod antiquo cultu & populi credulitate urbem ſervaturum erat.

191. *Phrygibus.*] Trojanis, in minore Phrygia ſitis, Æ. 1. 385.

193. *Aſiam.*] Duplex eſt: major & minor. *Major*, è tribus mundi partibus, quas veteres agnoverunt, longe maxima eſt: quam ab Europa Tanais fluvius, pontus Euxinus, & Ægæum mare diſterminant; ab Africa ſinus Arabicus: nunc in partes diſtincta præcipue ſex, imperium Moſcoviticum, Tartaricum, Turcicum, Perſicum, Indicum, & Sinenſe. *Minor*, peninſula eſt majoris Aſiæ, maxime occidentalis: inter pontum Euxinum; & eam mediterranei maris partem, quæ Iſſico ſinu terminatur: nunc *Natolia*: de hac ſermo hic eſt, quia in ea erat *Troas*.

193. *Pelopeia ad mœnia.*] Vel *Argos* ubi præcipue regnavit Pelops: vel totam peninſulam Iſthmo Corinthiaco Græciæ annexam; quæ cum *Apia* diceretur, *Peloponneſus* deinde, id eſt, *inſula Pelopis*, vocata eſt à *Pelope*; qui è Phrygia, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eo deduxit. *Pelops* à Tantalo patre dicitur appoſitus fuiſſe Diis ad epulas, cumque humerum avidior Ceres comediſſet, eburneo humero donatus à Jove, Oenomaum deinde regem Elidis curuli certamine vicit; fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi ſubduxerat: atque ita Hippodamiam

Talibus

Talibus dolis, & vafritie perjuri Sinonis, res credita eſt; *& decepti fraudibus, ejuſque fletu ſubacti* ſunt ii, *quos neque Diomedes, nec Achilles Lariſſæus, nec decem anni, nec mille naves ſubegerant. Tunc aliud majus & longe magis terribile* portentum *objicitur miſeris* Trojanis, *& turbat incautas mentes. Laocoon ſorte electus ſacerdos Neptuno, ſacrificabat magnum taurum ad ſolemnia altaria. Ecce autem (horreſco narrans) duo ſerpentes immenſis ſpiris à Tenedo* emiſſi *per mare ſedatum, innatant undis, & ſimul accedunt ad litus: quorum pars anterior ſublata è fluctibus & criſtæ ſanguinolentæ excedunt undas; pars reliqua propius radit mare, & curvat volvendo immane caudas. Fit ſtrepitus, mari ſpumante: & jam attigerat litus, & ſuffuſi ſanguine & igne* circa *coruſcantes oculos, lambebant linguis mobilibus ora ſibilantia. Fugimus exanimati aſpectu: illi certo impetu currunt ad Laocoonta & primo ſerpens uterq; amplectendo conſtringit parva corpora duorum filiorum* Laocoontis, *& morſu devorat miſera membra: deinde invadunt* patrem *ipſum venientem in auxilium & arma attollentem, ſpiriſque grandibus involvunt: & jam bis complexi medium, bis circumdantes* ejus *collo dorſa ſquamoſa, excedunt capite & collis altis. Ille ſimul conatur manibus diſrumpere nexus,*

Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis,
Credita res: captique dolis, lacrymiſque coacti;
Quos neque Tydides, nec Lariſlæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miſeris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno ſorte ſacerdos,
Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterq; ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exuperant undas; pars cætera pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: jamq; arva tenebant;
Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt, ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,

NOTÆ.

Oenomai filiam ſolus è procis obtinuit, aliis tredecim ab Oenomao jam ante victis & occiſis: eam enim iis poſuerat legem, ut victus moreretur, victori filia nuberet, monitus oraculis à genero ſibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamia *Atreum* ac *Thyeſtem* ſuſcepit: Atreus *Menelaum* & *Agamemnona*. *Pelopeia*, quatuor ſyllabis, Græca diphthongo, *Pelopeia*.

197. *Tydides, &c.*] Diomedes Tydei filius, Æ. 1. 101. *Lariſſæus Achilles.*] Phthius potius, quia Phthiæ natus eſt; cum ejus pater Peleus, ex Ægina inſula propter fratris ſui Phoci cædem profugus ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adſcitus eſſet. Sed *Phthia & Lariſſa* vicinæ ſunt Theſſaliæ urbes.

198. *Mille carinæ.*] Homerus in catalogo numerat mille centum & octoginta ſex. *Carina* proprie eſt trabs ima, quæ fundamentum eſt totius navis: vulgo pro tota navi uſurpatur.

201. *Neptuno ſorte, &c.*] De *Laocoonte* ſupra v. 41. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. Sorte ductus eſt ſacerdos Laocoon, quia ubi non erant certi Deo ſacerdotes, ſorte duci mos erat: non erant autem apud Trojanos Neptuno, vel ex quo Laomedon Neptunum contempſerat; vel ex quo Trojani ejus ſacerdotem interfecerant, quia ſacrificiis adventum Græcorum non vetuerat. Nunc itaque rati Græcos abiiſſe, ſacra Neptuno facienda putaverunt ipſo in litore; & ſors in Laocoonta cecidit, jam antea ſacerdotem Apollinis. De *Tenedo*, inſula Helleſponti, ſupra, v. 21.

209. *Salo.*] Mari, Æ. 1. 541.

212. *Agmine certo.*] Certo & ordinato motu: ſic G. 3. 423. *Extremaque agmina cauda:* locum vide.

Perfuſus

Perfuſus ſanie vittas atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor: & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque Divæ
Numina conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi: pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt: ſcandit fatalis machina muros,
Fœta armis: pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ô Divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,

infectus circa *tenias tabo & nigro veneno, ſimul emittit ad aſtra clamores horrendos:* tales, *quales mugitus* emittit *taurus, cum vulneratus fugit altaria, & excuſſit à collo ſecurim dubio* ictu impactam. *At gemini angues ſerpendo fugiunt ad ſumma templa, & abeunt in ædem ſavæ Minervæ: & occultantur ſub pedibus ſimulacri, & ſub orbe clypei. Tunc vero novus timor omnibus illabitur in corda attonita: aiuntque Laocoonta dignum fuiſſe pœnâ,* quam *perſolvit; qui vulneravit telo ſacrum lignum, & immiſerit tergo haſtam impiam. Clamant invehendum* eſſe *in urbem equum, & orandam Dea divinitatem. Evertimus muros, & aperimus munimenta urbis. Omnes præparant* ſe *ad opus: & pedibus* equi *rotarum ſupponunt orbes, & injiciunt collo funes è ſtupa: fatalis machina intrat muros, plena armatis: circum pueri & virgines puellæ canunt ſacra* carmina, *& gaudent tangere manu funes. Machina progreditur, & minans inducitur in mediam urbem.*

O patria, ô Troja ſedes Deorum, & muri Trojanorum nobiles bello! Reſtitit quater in ipſo aditu portæ, & quater arma in ejus *alvo ediderunt ſtrepitum. Urgemus tamen improvidi & occæcati inſaniâ,*

NOTÆ.

221. *Sanie vittas.*] Sanies eſt ſanguis mutatus ac fere corruptus, atro colore permixtus. De *vittis*, ſupra, v. 133.

225. *Delubra.*] Templa ſic dicta, à *deluo*: quia plerumque ante templa fontes erant, aut lacus, ubi templa ingreſſuri deluebantur.

226. *Tritonidis arcem.*] Minervæ Tritoniæ, de qua ſupra, v. 171. *Arcem.*] Vel Trojanæ urbis in qua templum illud erat, ut v. 41. *Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce.* Vel arcem dixit, pro templo & æde Minervæ, quocumque loco ſita fuerit.

227. *Clypeique ſub orbe.*] Serpentes à Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabitur, qui ſciet ex Plutarchi libro de Iſide, draconem ſacrum fuiſſe Minervæ, & à Phidia Minervæ ſimulacro eſſe appoſitum: qui Politianum legerit, ſcribentem, ſe vidiſſe Romæ Palladis clypeum, ſquamoſo draconis corio contextum, & dracunculis fimbriatum.

229. *Inſinuat.*] Supple *ſe:* ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit.*

Scelus expendiſſe merentem.] Quidam dicunt ſupplicium luiſſe tum quidem Laocoonta, non ob læſum equum, iramque Palladis; ſed ob violatam alio ſcelere ſanctitatem Apollinei templi, cujus erat ſacerdos; & ſerpentes aufugiſſe in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230. *Robur.*] Lignum quodvis durius, G. 1. 162.

231. *Tergo.*] Dixit v. 51. *In latus, inque alvum.* Ergo à *tergo* equum aggreſſus, ictum in eam impegit *lateris* partem, quæ *alvo* contermina eſt.

234. *Muros, & mœnia, &c.*] Ita diſtinguit Germanus, ut *muros* velit eſſe lapideum ambitum, quo urbs cingitur; *mœnia* munitiones, turres, & id genus cætera, quibus muri defenduntur.

235. *Accingunt.*] Supple *ſe*, ut v. 229. *Inſinuat pavor.*

241. *Divûm domus Ilium.*] Quia murorum ſtructores habuit Neptunum & Apollinem: quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, è ſtirpe regia protulit. De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *Dardanidis*, Trojanis, Ibid. 239.

& locamus funeſtum portentum in ſacra arce. Tunc etiam Caſſandra ſolvit in vaticinia futuræ ruinæ *vocem, Phœbi voluntate nunquam creditam à Trojanis. Nos miſeri per urbem tegimus feſtivis ramis templa Deorum, quibus dies ille* futurus *erat extremus. Interim cœlum mutatur, & nox cadit in Oceanum, tegens magnis umbris & terram & cœlum & fraudes Græcorum: Trojani ſparſi per urbem, ſiluerunt: ſomnus tenet laſſa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiſcebatur è Tenedo, per opportuna ſilentia Lunæ tacitæ, accedens ad litora cognita: cum navis regia ſuſtuliſſet facem; Sinon quoque, protectus voluntate Deorum* nobis *infeſtâ, aperuit clam lignea clauſtra, & Græcos* in *alvo clauſos: equus apertus effundit eos in aërem: & hilares emittunt ſe è cavo ligno duces Tiſandrus & Sthenelus, & improbus Ulyſſes, deſcendentes per funem dejectum; & Athamas, & Thoas, & Neoptolemus Pelei nepos, & primus Machaon,*

Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, Dei juſſu non unquam credita Teucris.
Nos delubra Deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſtâ velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbrâ magnâ terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
Littora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat; fatiſque Deûm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo ſe robore promunt
Tiſandrus Sthenelusque duces, & dirus Ulyſſes,
Demiſſum lapſi per funem; Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,

NOTÆ.

246. *Caſſandra.*] Priami & Hecubæ filia, quæ cum ab amatore Apolline artem accepiſſet vaticinandi, nec ei tamen gratiam amoris mutui retuliſſet: indignatus Deus effecit, ut à Trojanis fides ipſius vaticiniis non haberetur. Nupſit ſub extremis illius belli temporibus Chorœbo: captâ urbe, vitiata eſt ab Ajace Oilei, in ipſo Minervæ templo, & in prædam Agamemnoni ceſſit; quem cum admoneret ſæpe de cavendis Clytemnæſtræ inſidiis, nec dicto haberet audientem; cum ipſo deinde, Ægiſthi & Clytemnæſtræ ſcelere, in convivio obtruncata eſt. De *delubris*, ſupra, v. 225. De *Myrmidonibus*, Achilli ſubditis, v. 7.

250. *Ruit Oceano nox.*] Sole nimirum in Oceanum, ut fingitur, cadente; conſequitur ſtatim nox, & poſt eum præcipitat *Oceano*, id eſt, *in Oceanum*. Sicut *it clamor cœlo*, id eſt, *ad cœlum*.

254. *Argiva phalanx.*] *Phalanx* proprie Macedonum eſt agmen pedeſtre, perpetuo umbonum textu conſertum, atque ita juncto impetu in hoſtes incurrens; unde nomen habet juxta Suidam, à πελάζειν ἄγχι, *accedere prope*. Ex Vegetio habebat hominum octo millia. *Argiva.*] Græca ab *Argis* urbe Peloponneſi, de qua Æ. 1. 289. De *Tenedo*, Helleſponti inſula, ſupra, v. 21.

255. *Silentia Lunæ.*] Ne explices de Luna cum Sole conjuncta, quæ tum dicitur *silere*, quia minime lucet; ſed intellige de media & ſilente nocte, ut explicabimus, v. 340.

261. *Tiſandrus.*] Servius ait eum fuiſſe filium Polynicis illius, qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confligens occidit: ſed hunc Polynicis filium vulgo *Therſandrum*, non Tiſandrum vocant. At Servius *Tiſſandrus* hic legit; Pomponius, *Theſſandrus*.

Sthenelus.] Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicem ſecutus occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus.

Duces.] Non ad Tiſandrum, & Sthenelum dumtaxat, vox illa pertinet; ſed ad Ulyſſem etiam, & Neoptolemum, & alios quos hic appellat.

263. *Pelideſque Neoptolemus.*] *Pyrrhus*, Achillis & Deidamiæ filius: *Pyrrhus* dictus à colore capillorum, nam πυῤῥὸς *rufus* eſt: *Neoptolemus*, à νέος, *novus*, & πόλεμος, *bellum*; quia admodum adoleſcens ad belli Trojani reliquias perductus eſt: erat enim in fatis abſque aliquo Æacidarum capi Trojam non poſſe. Trojâ capta Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam ſub Achillis tumulo immolavit, Andromachen Hectoris uxorem ex præda captivam habuit;

Et

Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epeus.
Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam:
Cæduntur vigiles: portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono Divûm gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus:
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios: ultro flens ipſe videbar
Compellare virum, & mœſtas expromere voces:
O lux Dardaniæ! ſpes ô fidiſſima Teucrûm!
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno!
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur;

& Menelaus, & ipſe Epeus architectus doloſi equi. *Aggrediuntur urbem impeditam vino ac ſomno: occiduntur excubitores: & apertis portis admittunt omnes ſocios, & conjungunt turmas ejuſdem concilii participes. Tempus erat, quo primus ſomnus feſſis hominibus ſubit, & Deorum munere gratiſſimus illabitur. Ecce per ſomnum Hector triſtiſſimus viſus eſt mihi adſtare præ oculis, & emittere copioſas lacrymas: tractus equis, ut olim, & niger ſanguineo pulvere, & tranſfoſſus loris per pedes tumidos. Hei mihi, qualis erat! quam diverſus ab illo Hectore, qui rediit ornatus ſpoliis Achillis, vel* cum *injeciſſet ignes Trojanos in naves Græcorum! habens barbam ſordidam, & capillos coharentes ſanguine, & plagas illas, quas multas accepit circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui virum, & emittere* hæc *triſtia verba: O Lumen Trojæ! ô ſpes firmiſſima Trojanorum! quæ tam longa mora te detinuit? ô Hector optate, quibus è regionibus venis! quomodo te videmus laſſi, poſt multas neces tuorum, poſt diverſos & urbis & civium labores? quæ cauſa indigna maculavit pulchram faciem? aut quare video has plagas? Ille nihil* ad hæc dixit, *nec* reſponſis *detinxit me petentem inutilia;*

NOTÆ.

Moloſſum ex ea ſuſcepit; & cum eam deinde matrimonio junxiſſet Heleno Priami filio, ducturus Hermionem Menelai & Helenæ filiam; ab Oreſte Agamemnonis filio, cui Hermione deſponſata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus eſt. *Pelides* vocatur, quia *Pelei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Ægina inſula, & Thetidis maritus.

263. *Primuſque Machaon.*] Æſculapii filius, Podalirii frater; uterque medicus inſignis fuit, præcipue ſanandis vulneribus. *Primus:* id eſt, primo loco delapſus per funem: nec obſtat quod Tiſandrus & reliqui ſupra vocati ſint *duces*; erant enim *duces* dignitate ac munere, non deſcendendi ordine.

264. *Menelaus*] Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde ſucceſſor; maritus Helenæ, quam cum raptam à Paride fruſtra legationibus à Priamo repetiiſſet, ſociali totius Græciæ bello repetiit, recepitque tandem everſo Trojano regno: & conſcensâ navi, poſt octavum erroris annum domum redit.

Epeus.] Ideo equi lignei fabricator dicitur, quia muralem reperit machinam, quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. 7. 56.

272. *Raptatus bigis.*] De *Hectore* bigis raptato, Æ. 1. 487. De *bigis*, & quadrigis, duobus & quatuor equis, ſub eodem jugo conjunctis, G. 1. 512.

275. *Exuvias Achillis, &c.*] Cum nempe Achilles è Græcorum caſtris receſſiſſet, offenſus Agamemnoni ob ereptam ſibi Briſeida: territi navium incendio Græci, fruſtra precibus Achillem tentaverunt, Patroclus imprimis, ipſi chariſſimus; qui cum ad reditum impellere eum non poſſet, rogavit, ſua ſibi ſaltem arma militeſque ſuos concederet, quibus Trojanis metum incuteret. Conceſſit Achilles: at Patroclus, Achillis armis indutus, ab Hectore occiſus eſt. Igitur per *Achillis exuvias*, Achillis arma intellige; non Achilli quidem, ſed Patroclo direpta. Ita Homerus Iliad. 15. ſub finem, & 16.

ſed agre trahens gemitus ex intimo pectore: Heu! fuge, fili Veneris, & te, inquit, ſubtrahe huic incendio. Hoſtis tenet urbem, cadit ab alto vertice Troja: ſatisfecimus patriæ & Priamo: Si Troja manu aliquâ *ſervari poſſet, hac meâ etiam fuiſſet ſervata. Troja committit tibi* ſua *ſacra, & ſuos Deos: accipe hos caſuum* tuorum *ſocios, quære illis urbem, quam tandem magnam condes peregrinato mari. Sic locutus eſt; & manibus exportat ex adytis intimis infulas, & potentem Veſtam, & ignem inextinctum. Interim urbs turbatur variis miſeriis: & quamvis domus patris Anchiſæ ſeparata, & cincta arboribus, ſubmoveatur; magis & magis auditur ſonus, & horror armorum imminet. Excitor è ſomno, & aſcendens ſupergredior ſummum culmen tecti, & ſto attentis auribus. Sicut quando ignis ventis ſævientibus cecidit in ſegetem; aut* quando *præceps torrens montanis undis vaſtat agros, vaſtat ſegetes fertiles & labores boum, & rapit arbores in præceps:* tunc *paſtor ignarus obſtupeſcit audiens ſonum ex alto cacumine rupis. Tunc vero clara* fuit *veritas* verborum Hectoris *& apparent fraudes Græcorum: jam domus magna Deiphobi fecit ruinam, igne vincente: jam domus vicina Ucalegontis ardet: promontorium Sigæum late relucet flammis.*

Sed graviter gemitus imo de pectore ducens:
Heu fuge, nate Dea, teque his (ait) eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troja:
Sat patriæ Priamoque datum: ſi Pergama dextrâ
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra, ſuoſque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miſcentur mœnia luctu:
Et magis atque magis (quanquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit);
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum verò manifeſta fides, Danaûmque pateſcunt
Inſidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano ſuperante, domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.

NOTÆ.

291. *Pergama, orum.*] Arx Trojæ, Æ. 1. 470.

293. *Sacra, ſuoſque, &c.*] Per *ſacra*, res eas intelligit, quæ ad ceremonias Deorum pertinebant; ut vittæ, infulæ, de quibus ſupra, v. 133. Pepla, de quibus Æ. 1. 484. Per *Penates*, Deorum domeſticorum ſimulacra, de quibus infra, v. 717. Per *Veſtam*, vel unum ex illis Penatium ſimulacris, vel ignem ipſum æternum: ait enim Ovid. Faſt. 6. 291. *Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam.* Per *ignem perpetuum*, ignem inextinctum: qui, ſi aliquando extingueretur; non alio igne, ſed admotis Soli fomitibus ipſo Solis calore excitandus erat. De hoc, deque *Veſta*, Georgicorum 1. 498.

297. *Adytis effert.*] Vel reipſa effert; vel in ſomnis videtur efferre. Effert autem in Æneæ domum, è templo quod erat in arce; & cum iis imperium à Priamo in Æneam tranſfert. Cultum porro ignis acceperant Phryges & Græci ab orientalibus populis, præcipue Perſis; quibus ob uſus maximos dignus Divinitate viſus eſt, & perpetuâ cuſtodia *Adyta.*] Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas eſt, ab privativo, & δύω, *ingredior*. De *penetralibus* in voce *penus*, Æ. 1. 708. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

310. *Deiphobi.*] Priami filius fuit, qui poſtquam Paris à Pyrrho occiſus eſt, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus eſt, ut fuſe deſcribitur, Æ. 6. 494. De *Vulcano*, qui pro igne hic ſumitur, G. 1. 295.

312. *Ucalegon: Sigea igni freta, &c.*] Ucalegon, ſenex, unus è conſiliariis Priami; *Ucalegon* ponitur pro *domo Ucalegontis. Sigea, Sigeum, & Rhœteum:* promontoria duo Troadis, non longe ab urbe Troja. *Freta* dixit, pro mari Helleſpontiaco, quod regionem illam alluit, & proprie fretum eſt.

Exoritur

Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Pantheus elapſus Achivûm,
Pantheus Otriades, arcis Phœbique ſacerdos;
Sacra manu, victoſque Deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit: curſuque amens ad limina tendit:
Quo res ſumma loco, Pantheu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
Tranſtulit: incensâ Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus aſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans: portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
Obſedere alii telis anguſta viarum
Oppoſiti: ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Otriadæ dictis, & numine Divûm

Attollitur clamor virorum, & fremitus tubarum. Attonitus arma ſumo, nec ſatis erat *rationis* cur ſumerem *arma: ſed cupit animus colligere turbam ad pugnandum, & convolare in arcem cum ſociis: furor & ira impellunt animum, & venit* in mentem *glorioſum* eſſe *mori ſub armis. Ecce autem Pantheus elapſus ex armis Græcorum, Pantheus Otrei filius, ſacerdos Phœbi & arcis, rapit ipſe manu* res *ſacras, & Deos ſuperatos, & parvum nepotem: & exanimatus currendo tendit ad januam* meam: *O Pantheu, dixi, quo* in *ſtatu ſuprema res eſt? quam in arcem currimus? Vix ea locutus eram, cum talia reſpondet gemens: Venit ſuprema dies & tempus inevitabile Trojanis: periimus Trojani, periit Troja, & magna gloria Trojanorum: crudelis Jupiter omnia tranſmiſit ad Argivos: Græci regnant in urbe inflammata. Equus altus ſtans in medio murorum emittit milites, & victor Sinon ſpargit incendia illudens:* totque *alii intrant portis utrimque apertis, quot millia nunquam venere è magna urbe Mycenis: alii obſtantes occupaverunt armis anguſtas vias: obſtat gladiorum acies micanti mucrone, nuda, parata ad cædem, vix primi excubitores portarum ſuſtinent pugnam, & reſiſtunt inſano certamine. Talibus verbis Panthei, & voluntate Deorum*

NOTÆ.

319. *Pantheus Otriades, &c.*] Otrei filius, ſacerdos Apollinis qui in arce colebatur: licet enim arx Trojana præcipue ſacra eſſet Palladi, ut deinde Romanorum Capitolium Jovi; utraque tamen ſedes Diis aliis complurib[us] dicata erat. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. 104. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

321. *Limina.*] Legunt alii *litora*, nec male. Servius & Donatus retinent *limina*; & hinc Æneæ virtutem exaggerant, cujus in domum, & Hector, & Pantheus ſacra deferebant.

322. *Quam prendimus arcem?*] Senſus eſt: *Quam occupabimus arcem? in quam arcem concurremus?* Maxime enim de arce videtur Æneas fuiſſe ſolicitus, dixit enim v. 315. *Et concurrere in arcem cum ſociis ardent animi.* Sed arx illa primo à Græcis capta fuerat, & equus in eam inductus, v. 245. *Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.* Tamen aliæ fuere arces & munita loca: imprimis Priami regia, in quam ultimus Græcorum impetus fuit, infra, v. 437. Dubitat igitur Æneas, quænam arx adhuc propugnari poſſit.

325. *Dardaniæ. Ilium.*] Trojæ nomina, Æ. 1. 5. *Troës Teucrorum:* Trojanorum nomina, Æ. 1. 34. 239. *Argos, Mycenis:* urbes ſunt Peloponneſi, regnum Agamemnonis, Æ. 1. 288. *Danai*, Græci, Æ. 1. 34. *Sinon*, ſupra, 86.

332. *Anguſta viarum.*] Anguſtas vias: familiaris poëtis & hiſtoricis locutio: infra, v. 425. *Opaca locorum*, Æ. 1. 426. *Strata viarum.*

335. *Cæco Marte.*] Certamine vel obſcuro, quia per noctem committebatur; vel inſano, quia à paucis & improvidis contra multos & paratos. De *Marte*, belli Deo, Ecl. 9. 12. *Otriadæ.*] Panthei, qui filius Otrei. *Numine.*] Æ. 1. 137.

rapior in arma & in incendia: quo crudelis Erinnys, quo tumultus & clamor elatus in cœlum me *vocat. Adjungunt ſe ſocios Ripheus, & grandis ætate Iphitus, occurrentes* mihi *ad* lucem *Lunæ, & Hypanis, & Dymas; & denſantur ad latus noſtrum: & Chorœbus juvenis Mygdonis* filius: *forte per illos dies venerat Trojam, ardens magno amore Caſſandræ; & gener ferebat auxilium Priamo & Trojanis: miſer qui non crediderat monitis ſponſæ vaticinantis. Poſtquam vidi illos collectos promptos eſſe ad pugnam, de iis* rebus *ſic cœpi* loqui: *O juvenes, corda fruſtra generoſa: ſi firmum eſt vobis deſiderium ſequendi* me *tentantem extrema; cernitis quis ſit ſtatus rerum. Omnes Dii, per quos hoc regnum ſteterat, abierunt deſertis altaribus & penetralibus: vos* vero vultis *ſubvenire urbi* jam *combuſtæ: moriamur* potius, *& ruamus in medium armorum. Sola ſalutis* quæ via reſtat *victis,* eſt *nullam ſperare ſalutem. Sic furor additus eſt virtuti juvenum. Deinde veluti lupi rapaces, per nebuloſum tempus, quos rabida ventris aviditas expulit furioſos* ex antris, *&* quos *proles relicta expectat ſ cis gutturibus:* ita nos *per arma, per hoſtes, imus ad mortem certiſſimam, & inſiſtimus medi viam urbis: nigra nox errat circa* nos *cavis tenebris. Quis explicet ſermone ſtragem & mor illius noctis?*

In flammas & in arma feror: quo triſtis Erinny
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clam
Addunt ſe ſocios Ripheus & maximus annis
Iphitus, oblati per lunam, Hypaniſque, Dymaſq
Et lateri agglomerant noſtro: juveniſque Chorœb
Mygdonides: illis ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore;
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat:
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi confertos audere in prœlia vidi,
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido eſt
Certa ſequi: quæ ſit rebus fortuna, videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Dii, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis ur
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus.
Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ce
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant ſiccis: per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenem
Urbis iter; nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando

NOTÆ.

337. *Erinnys.*] Nomen commune tribus furiis: quæ, ut *Eumenides*, ſic *Erinnyes* vocantur. Propert. lib. 2. 20. 29. *Tunc me vel tragicæ vexetis Erinnyes.* Privata ſingularum nomina ſunt, *Alecto, Tiſiphone, Megara:* de quibus, G. 1. 278.

340. *Oblati per lunam.*] Probat enim Scaliger, de Emendatione temp. lib. 5. captam eſſe Trojam circa plenilunium & finem veris: idque etiam patet ex Petronii fragmento de expugnatione Trojæ: *Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar:* at tum Luna maxime lucida eſt. Igitur *ſilentia Lunæ*, ut antea dixit Virgilius, v. 255. de *media nocte* explicanda ſunt, quod tempus vocatur *conticinium*, quia tunc tacent omnia: Luna autem nocturni ſilentii præſes dicitur: unde Horat. Epod. 5. 51. *Nox & Diana quæ ſilentium regis.*

342. *Mygdonides.*] Nomen à *Mygdone* patre, fratre Hecubæ Priami uxoris: non à *Mygdon* regione; monet enim Servius gentilia nomi non deſinere in *des*, ſed patronymica. *Caſſandra* ſupra, v. 246. De *Phrygibus*, Æ. 385.

348. *Fortiſſima fruſtra.*] Hic agnoſcunt vu go interpretes plane prolixam & incomm dam verborum trajectionem, & verba dig runt hoc modo: *Juvenes, fortiſſima pectora videtis quæ ſit fortuna rebus: omnes Dii, qui hoc imperium ſteterat, abierunt adytis ari relictis: fruſtra ſuccurritis urbi incenſa. Si bis cupido certa eſt ſequi audentem extrema, mus in media arma, & moriamur.* Ego ctum, abſque trajectione, ſenſum verbor videre mihi videor, ut patet in interpretatio ne: ubi vocat Æneas juvenum *pectora fru fortiſſima*, quia eorum fortitudo ad patriæ lutem deinceps inutilis erat.

Explicet

Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & relligioſa deorum
Limina. Nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus,
Victoreſque cadunt Danai: crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus ſe Danaûm, magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius; atque ultro verbis compellat amicis:
Feſtinate viri, nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum à navibus itis?
Dixit: & extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cœrula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis:
Ignaroſque loci paſſim & formidine captos
Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans ſucceſſu animiſque Chorœbus:
O ſocii, quà prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmque inſignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur: lateriquè Argivum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.

aut poſſit lugendo æquare illos labores? Perit urbs vetus, quæ regnaverat per multos annos: multa inutilia corpora paſſim funduntur, & per vias, & per domos, & per ſacra veſtibula Deorum. Nec ſoli Trojani luunt pœnas ſanguine: aliquando etiam virtus redit victis in corda, & Græci victores occiduntur: ubique crudelis eſt luctus, ubique timor, & multæ ſpecies mortis. Androgeos primum è Græcis occurrit nobis, magna turba cingente, putans nos eſſe *agmen ſociorum, inconſultus: & prior nos alloquitur ſermone amico: Properate, ô viri, quæ enim tam tarda deſidia* vos *detinet? alii vaſtant & evertunt Trojam combuſtam: vos nunc primo venitis ab altis navibus?* Sic *locutus eſt: & ſtatim agnovit ſe deveniſſe in medium hoſtium, nam non reddebantur* ipſi *reſponſa ſatis tuta. Obſtupuit, & retro continuit pedem cum voce. Sicut qui in vepribus rigidis innitens terræ calcavit anguem ex improviſo: & ſubito tremens fugit* eum *aſſurgentem in iras, & inflantem collum cæruleum. Non aliter Androgeos recedebat territus aſpectu. Irrumpimus & circum miſcemur confertis armis: & paſſim dejicimus* Græcos, *inſcios locorum & metu percitos: fortuna favet primis conatibus. Et tunc Chorœbus latus ſucceſſu & animoſior ait: O ſocii, eamus, quâ fortuna oſtendit viam ſalutis, & quâ ſe præbet propitiam. Mutemus clypeos, & accommodemus nobis arma Græcorum. Quis exigat in hoſte,* utrum *virtus, aut dolus* ſit? *Ipſi* Græci occiſi *ſuppeditabunt* nobis *arma. Sic locutus poſtea induit caſſidem criſtatam Androgei, & pulchrum ornamentum clypei, & alligat lateri gladium Græcum. Hoc facit Ripheus, hoc ipſe Dymas, & omnis juventus læta: unuſquiſque armat ſe ſpoliis novis.*

NOTÆ.

367. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis Incaſſum furit.* De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34.

377. *Senſit delapſus in hoſtes.*] Id eſt, *ſe delapſum eſſe*: Græciſmus, Latinis veteribus familiaris. Sic Catul. in Peleo, v. 2. *Ait fuiſſe navium celerrimus, &c.*

379. *Aſpris.*] Pro *aſperis*: ut Æ. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis.*

391. *Comantem galeam.*] Criſtatam, caudis animalium ornatam, Æ. 3. 468. *Argivum*, Græcum, ab Argis urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

Imus permixti Græcis, Diis non propitiis: & congressi per obscuram noctem committimus multas pugnas, mittimus plurimos Græcorum ad inferos. Alii fugiunt ad naves, & quærunt currendo tutum litus: aliqui fœdo metu iterum conscendunt magnum equum, & occultantur in utero ejus sibi *cognito. Heu, nihil oportet quemquam sperare invitis Diis! Ecce filia Priami Cassandra, capillis expassis, rapiebatur à templo & penetralibus Palladis, frustra tollens ad cœlum ardentes oculos: oculos* inquam, *nam catenæ ligabant teneras manus. Chorœbus irato animo non passus est hoc spectaculum, & moriturus immisit se mediam in turbam. Omnes sequimur, & ingruimus spissis telis. Tum statim è summo fastigio templi obruimur jaculis nostrorum* Trojanorum, *& fit strages deploranda, ob armorum formam & errorem cristarum Græcarum. Tunc Græci* commoti *dolore & ira* ob *ereptam* sibi *Cassandram undique congregati* nos *oppugnant: ardentissimus* erat *Ajax & gemini filii Atrei, & omnis exercitus Dolopum. Quemadmodum venti oppositi scisso turbine aliquando certant, & Zephyrus, & Notus, & Eurus exultans equis orientalibus: sibilant sylvæ, ac Nereus spumosus tridente furit, & commovet mare* ab *imo fundo. Si aliquos per tenebras obscuræ nostri fugavimus dolis, & dispersimus tota urbe: illi etiam occurrunt, primique agnoscunt scuta & arma simulata, & notant voces sono discrepantes* à suis. *Statim opprimitur numero, & primus Chorœbus occiditur manu*

Vadimus immixti Danais, haud numine nostro:
Multaque per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus, multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & littora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu, nihil invitis fas quenquam fidere Divis!
Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus à templo Cassandra adytisque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiatâ mente Chorœbus,
Et sese medium injecit moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis irâ,
Undique collecti invadunt: acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
Eurus equis: stridunt sylvæ: sævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clypeos mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero, primusque Chorœbus

NOTÆ.

396. *Haud numine nostro.*] Non propitiis Diis. Sic Æ. 12. v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Æneæ veniente sui.* De *Orco*, qui pro inferis sumitur, G. 1. 277.

404. *Cassandra, &c.*] Supra v. 246. In templo Minervæ vitiata ab Ajace Oilei filio, Æ. 1. 44. De *Ajace* Oilei, de quo hic mentio, Æ. 1. 45. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, supra, v. 264. De *Dolopibus*, supra, v. 7.

417. *Zephyrus, &c.*] Ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Notus.*] Qui & *Auster* meridionalis: ἀπὸ τοῦ νοτίζειν, *humidus*, Ecl. 2. 58. *Eurus.*] Orientalis, unde equis invectus dicitur *Eois*, ab ἠὼς *Aurora*. Et verò Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. 4. 4. 44. Per *Siculas equitavit undas. Quondam.*] Aliquando, supra, v. 367.

419. *Nereus.*] Juxta aliquos pro *Neptuno* sumitur, ob tridentem: juxta Orpheum pro Deorum antiquissimo: juxta Hesiodum, pro Ponti filio: juxta omnes, pro Nereidum Nympharum patre, & uno è maris præsidibus.

423. *Ora sono discordia.*] Alii enim Phrygiâ, alii Græcâ linguâ utebantur: quidam explicant de vario militum symbolo, *mot du guet, the watch word.*

Penelei

Peneleï dextra divæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum. Pereunt Hypaniſque, Dymaſque,
Confixi à ſociis: nec te tua plurima, Pantheu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaûm; &, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſei.
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum Danaoſq; ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumque actâ teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus: clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turres ac tecta domorum
Culmina convellunt: his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis;
Auratasq; trabe, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores, has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus

Peneleï ad aram Deæ Palladis. Occiditur etiam Ripheus, qui inter Trojanos unus omnium juſtiſſimus fuit, & obſervantiſſimus æquitatis. Aliter viſum eſt Diis. Moriuntur Hypanis & Dymas, confoſſi à civibus; nec multa religio tua nec vitta Phœbi protexerunt te morientem, ô Pantheu. Trojani cineres, & ſupremus ignis meorum; teſtor vos, me *in exitio veſtro nec effugiſſe arma, nec ulla pericula* illata *à Græcis: &, ſi fatum voluiſſet ut morerer, me dignum fuiſſe* propter *facta. Abſtrahimur inde Iphitus & Pelias mecum: è quibus Iphitus jam erat annis tardior, Pelias etiam tardatus ob plagam ab Ulyſſe* acceptam. *Statim vocamur clamoribus ad regiam Priami. Illic autem* videmus *magnum certamen; quaſi nulla eſſent alibi prælia, & nulli morerentur reliqua* in *urbe: ſic videmus Martem effrænem, & Græcos ad faſtigia aſcendentes, & portas obſeſſas admotâ teſtudine. Scalæ affiguntur muris, & innituntur gradibus ad ipſas portas: & Græci tecti opponunt ſiniſtris* manibus *clypeos ad jacula, dextris apprehendunt tecta. Contra Trojani diruunt turres & culmina tegentia domos: ſiquidem vident extremas* res, *conantur defendere ſe his armis in ruina jam ſuprema: & dejiciunt auratas trabes, magna ornamenta antiquorum patrum: alii ſtrictis gladiis occupaverunt portas, & has defendunt ſpiſsâ multitudine. Renovatus* eſt mihi *ardor ſuccurrendi domui regis, & adjuvandi viros auxilio, & addendi vires victis. Erat limen, & janua occulta, & pervia conjunctio domorum*

NOTÆ.

425. *Penelei.*] Unius è quinque Bœotorum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerant. Iliad. 2. 494. *Armipotentis.*] Palladis, quæ quaſſans arma è cerebro Jovis nata eſt, unde nomen à πάλλω, *quaſſo.*

428. *Diis aliter viſum.*] Licet juſtiſſimus eſſet, viſus eſt tamen Diis reus ac morte dignus eſſe. De *infula* ſeu vittis Apollinis, v. 133. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

434. *Meruiſſe manu.*] Me dignum fuiſſe morte propter ea quæ *manu* feceram: nempe ob cædes Græcorum plurimas.

440. *Martem.*] Pro bello, cujus Deus eſt, Ecl. 9. 12.

441. *Teſtudine.*] Machina, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic deſcribitur à Livio l. 44. 9. *Scutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertii magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis; faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant.* Ait Xiphilinus in Auguſto, tam firmam fuiſſe, ut homines ſupra illam ire poſſent: ſed & equi agi & vehicula. Nomen à corio *teſtudinis, tortuë, tortoiſe.* Græcis συναστισμὸς à clypeis ſimul nexis. De *poſtibus*, Æn. 1. 452.

Tectorum

Priami inter ſe, & porta relicta à tergo: quâ miſera Andromache, dum ſtabant regna, ſæpe ſolebat abſque comitatu ſe conferre ad ſoceros, & ducebat avo puerum Aſtyanacta. Hac aſcendo ad faſtigia ſummi tecti, unde miſeri Trojani vibrabant manibus ſpicula inania. Evertimus ab altiſſima parte, & disjecimus turrim ſitam in loco declivi, & ſummis tectis elatam ad ſidera, unde ſolebat tota Troja ſpectari, & naves Græcorum, & Achaiæ caſtra: poſtquam eam *circum accidimus ferro, qua* parte *ſupremum tabulatum reddebat juncturas* parietis *infirmiores. Illa* turris *extemplo concidens ruinam fecit cum tumultu, & late incubuit ſuper turmas Græcorum: ſed alii ſuccedunt: nec lapides, nec ullum genus armorum interim ceſſat. Ante ipſum introitum & ad primam portam Pyrrhus gaudet fulgens armis & luce* armorum *æreorum. Qualis* eſt *coluber, quem hyems frigida occultabat effœtum ſub terra; quando refectus venenatis herbis, & jam reparatus depoſitâ pelle, ac juventute conſpicuus, elato pectore protrahit in lucem lubricum dorſum, erectus ad Solem, & vibrat linguam tricuſpidem. Simul magnus Periphas, & armiger Automedon ductor equorum Achillis: ſimul tota juventus Scyri* inſulæ, *aſcendunt ad tectum, & conjiciunt ignes ad faſtigia.*

Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm ſolitæ naves, & Achaïca caſtra;
Aggreſſi ferro circum, quà ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque. Ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina late
Incidit: aſt alii ſubeunt; nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoq; in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruſcus ahenâ.
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat;
Nunc poſitis novus exuviis, nitiduſq; juventâ,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis.
Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.

NOTÆ.

454. *Tectorum inter ſe, &c.*] Videntur continua duo fuiſſe palatia Priami, & Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti.*] Ab hoſtibus, qui poſticam illam januam non animadverterant.

456. *Ardromache.*] Filia Eetionis regis Thebes, in Cilicia, minoris Aſiæ provincia. Occiſo marito Hectore, Priami & Hecubæ filio, captâque Trojâ, Pyrrho ceſſit in prædam: à quo ducta in Epirum, ex eo Moloſſum ſuſcepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regni Epirotici parte in uxorem conceſſa eſt. *Soceri* igitur Andromaches fuere Priamus & Hecuba.

457. *Aſtyanacta.*] Filium unicum Andromaches ex Hectore: hic poſt Trojam captam cum quæreretur à Græcis ad mortem, occultatus a matre in ipſo Hectoris tumulo, indeque dolo Ulyſſis erutus, è turri præceps actus eſt.

462. *Achaica caſtra.*] De Achaia, Græciæ regione, Æ. 1. 492. De *Danais*, lb. 34.

463. *Qua ſumma, &c.*] Qua trabium, quæ ſummum tabulatum ſuſtinebant, capita, parieti immiſſa, infirmiorem illum reddebant, & exſcindi facilem. De *Pyrrho*, ſupra, v. 263.

471. *Qualis ubi, &c.*] De illa ſerpentis renovatione, herbarum paſtu, lingua tricuſpide, jam diximus, G. 3. 437.

477. *Scyria pubes.*] E Scyro inſula, una è Cycladibus, in qua regnavit Lycomedes: apud quem depoſitus à Thetide Achilles puellari habitu, ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamia Lycomedis filia Pyrrhum ſuſcepit. De *bipenni*, ſecuri utrinque acuta, G. 4. 331. De *limine, poſtibus, cardine*, Æ. 1. 452.

Ipſe

Ipſe inter primos, correptâ dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Æratos: jamque excisâ trabe firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus & atria longa pateſcunt:
Apparent Priami & veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur: penituſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant: ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant:
Amplexæq; tenent poſtes, atq; oſcula figunt.
Inſtat vi patriâ Pyrrhus; nec clauſtra, neq; ipſi
Cuſtodes ſufferre valent: labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſq; trucidant
Immiſſi Danai, & late loca milite complent.
Non ſic, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſq; per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſq; in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi,

Pyrrhus *ipſe inter primos correpta ſecuri durum limen perfringit, & è cardinibus eruit portas areas: & jam abſciſsâ trabe perforavit duriſſima ligna, fecitque magnum hiatum lato ſpatio. Apparet interior domus, & longa atria patent, apparent receſſus Priami & antiquorum regum: & cernunt milites reſiſtentes in ipſo aditu. At domus interior turbatur luctu & miſero tumultu: cavæ ædes intime reſonant planctibus fœminarum: clamor ferit aſtra lucida. Tunc timidæ matres vagantur totâ domo, & hærent amplexæ portas,* iiſque *dant oſcula. Urget Pyrrhus paterno impetu: nec obices, nec ipſi cuſtodes poſſunt* eum *ſuſtinere: janua quatitur multo ariete, & porta concidunt ejectæ è cardinibus. Fit via per vim, & Græci immiſſi pandunt* ſibi *aditum, & occidunt primos, & undique replent ſpatia militibus. Non ſic ſpumans fluvius volvitur in agros furens auctu* aquarum, *& per omnes campos evertit armenta cum ſtabulis; quando fractis obicibus exundavit, & ſuperavit* aquarum *copiâ moles oppoſitas. Ipſe vidi furioſum cædibus Pyrrhum, & duos Atrei filios in limine. Vidi Hecubam, & centum fœminas, & Priamum inter aras inficientem ſanguine ignes, quos dicaverat* Diis. *Quinquaginta cubicula,* in quibus erat ei *magna ſpes poſteritatis: porta ornata auro peregrino & ſpoliis,*

NOTÆ.

491. *Vi patriâ.*] Hauſta è patris Achillis exemplo, qui ex *Horat.* de A. P. 292. *Iracundus, inexorabilis, acer.*

492. *Ariete.*] Machina fuit longior, cujus caput in arietis caput ex ære conformatum, in urbium portas magna vi librabatur. De *Pyrrho Neoptolemo* ſupra, v. 263.

501. *Hecubam.*] Uxorem Priami, filiam Ciſſei Thraciæ regis: quæ in ſervitutem à Græcis abducta fingitur mutata in canem, quia Græcos inanibus convitiis laceſſebat. *Centumque Nurus.*] *Nurus* proprie uxor filii eſt, *bru.* Cum tamen conſtet Priamum filios centum, atque adeo centum nurus, non habuiſſe; conſtat hic juniores intelligi fœminas, quæ in comitatu Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid. Met. 2. 364. de populis arboribus loquentem: *Inde fluunt lacrymæ, ſtillataque Sole rigeſcunt De ramis electra novis, quæ lucidus amnis Excipit, & nuribus mittit geſtanda Latinis.* De *aris* Priami, infra, v. 513.

503. *Quinquaginta illi thalami.*] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero, Iliad. 6. 244. totidem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant: & è regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem habitabant filiæ apud generos: ergo liberos habuit ex utroque ſexu duos ac ſexaginta, è variis uxoribus, præſertimque ex Hecuba novemdecim, ut ait ipſe Priamus, Iliad. ultima, 496.

504. *Barbarico.*] Cerdanus probat exemplis compluribus, *Barbaricum & Phrygium* idem eſſe, & Phryges divitiis fuiſſe inſignes: & certum quidem eſt, barbaros à Græcis vocatos eſſe Aſiaticos omnes, quales erant Trojani, Phryges, & Perſæ. Nec tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Æneæ ipſo hic appellari: igitur melius explica de auro Aſiaticis aliis gentibus per

Procu-

Procubuere: tenent Danai, quà deficit ignis.
Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus ho-
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo [ſtem;
Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atrâ ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & Divûm amplexæ ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit: quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis [ctor.
Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc afforet He-
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacrâ longævum in ſede locavit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius: illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamq; manu tenet, & premit haſtâ.
Ut tandem ante oculos evaſit & ora parentum,

ceciderunt: ubi deeſt ignis, occupant locum *Græci. Forte etiam petes, quæ fuerit ſors Priami. Poſtquam vidit ruinam captæ urbis, & perruptas portas domus, & hoſtem in medio* ejus *receſſu: ſenex fruſtra induit humeris ſenio trementibus arma diu deſueta, & accingitur gladio inutili, & ruit moriturus in confertos hoſtes. In media domo & ſub apertis auris cœli fuit ara magna, & prope laurus antiquiſſima, imminens aræ, tegens umbrâ* Deos *domeſticos. Hic Hecuba, &* ejus *filiæ, fruſtra circa aras confertæ, ſicut fugientes columbæ per nigram tempeſtatem, & amplectentes Deorum ſtatuas,* eis *adhærebant. Cum vero vidit Priamum ipſum ſumptis armis juvenilibus: Quæ tam funeſta mens, ait, ô miſer marite, impulit* te *ad induenda hæc arma? aut quo curris? Tempus* præſens *non indiget tali ſubſidio, nec talibus propugnatoribus; ne ſi meus* quidem *Hector nunc ipſe adeſſet. Huc denique* te *recipe: hæc ara proteget cunctos, aut morieris nobiſcum. Sic ore locuta, accepit ſenem juxta ſe, & poſuit* eum *in ſacra ſedili. Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitata morte* illatâ *à Pyrrho, inter arma, inter hoſtes, fugit per longas porticus, & perrerat ampla atria, vulneratus: Pyrrhus furens perſequitur illum inimico telo, & prope manu attingit, urgetque haſtâ. Poſtquam autem* Polites *pervenit ante oculos & ora parentum,*

NOTÆ.

bellum direpto, præcipue quia cum *ſpoliis* hic jungitur.

512. *Sub ætheris axe.*] *Sub Dio*, vel *ſub Jove*; id eſt, ſub ipſo aëre & aperto cœlo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe.*] Cœlo. Vel quia pars cœli nobis imminens ſignum habet maxime conſpicuum, *urſum*, ſive *ſeptentriones*; quod & *plauſtrum* dicitur, & *axis* ideo dici poteſt, juxta Servium. Vel quia, ſicut *poli*, ita & *axis*, pro toto cœlo ſumitur: ſunt enim *poli*, puncta duo axem terminantia; *axis* autem linea ipſa ſive obelus, circa quem cœlum volvi concipitur.

513. *Ingens ara fuit.*] Ara illa, in loco ſubdiali & aperto, mediis in ædibus poſita fuit, & *Jovi Herceo* dicata ex Athenæo, l. 5. Ad hanc occiſus fuit Priamus: ex Euripide, Pauſania, Ovidio, Seneca. Dicebatur Herceus ἑρκεῖος, ab ἕρκος, *ſeptum*, quia intra domorum ſepta ſtatuebatur ejus ara. Præter oculos naturales duos, tertium habebat in fronte, ex Pauſania in Corinth. Non aſſentior Turnebo, l. 14. 15. in hac ara ſacratum fuiſſe ignem perpetuum; ſed ignem recens à Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo v. 502.

Laurus.] Hanc aliqui dicunt arte factam fuiſſe: cujus truncus cubitorum duodecim ex auro puriſſimo; rami & folia ex auro & argento, flores & fructus è gemmis. Sed ſativam & naturalem puto.

514. *Penates.*] Vel domum intelligit, vel ſtatuas domeſticorum Deorum cum Herceo Jove in eadem ara poſitas. De *Penatibus*, infra, v. 717.

529. *Vulnere.*] Ictu, vel telo, quo vulnus infligitur.

Concidit,

Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit. [tur,
Hic Priamus, quanquam in media jam morte tene-
Non tamen abſtinuit, nec voci, iræque pepercit:
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dii (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſolvent grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed jura fidemque
Supplicis erubuit; corpuſque exangue ſepulchro
Reddidit Hectoreum, meq; in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipſa tremen-
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati: [tem
Implicuitque comam lævâ; dextrâque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam & prolapſa videntem
Pergama, tot quondam populis terriſq; ſuperbum
Regnatorem Aſiæ; jacet ingens litore truncus,
Avulſumq; humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primum ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit chari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creüſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iüli.

cecidit & emiſit animam cum multo ſanguine. Tum Priamus, etſi jam in media morte poſitus, tamen non ſibi *temperavit, nec iram & vocem continuit: Tibi vero, exclamat, Dii referant meritam gratiam, & reddant debitam mercedem pro hoc crimine & talibus factis; ſi eſt* in *cœlo aliqua pietas, quæ provideat talia:* tibi, inquam, *qui feciſti me coram videre mortem filii, & funeſtaſti faciem patris* hac *cade. At ille Achilles, ex quo fingis te procreatum eſſe, talis non fuit erga hoſtem Priamum: ſed rationem habuit juris* gentium *& fidei* debitæ *ſupplicantibus; & reſtituit tumulo exanime corpus Hectoris, & me remiſit in urbem meam. Sic dixit ſenex, & projecit telum debile abſque impetu, quod ſtatim reſiliit* ex *ære rauco, & fruſtra pependit è ſummo umbone clypei. Cui Pyrrhus* reſpondit: *Feres ergo iſta, & ibis nuncius ad Achillem patrem* meum: *memento narrare illi mea indigna facta & Pyrrhum degenerem. Nunc morere. Hæc dicens trahit* eum *ad ipſas aras trepidum, & vacillantem in medio ſanguine filii, & involvit ſiniſtrâ capillos, ac dextra ſuſtulit enſem micantem, condiditque in* ejus *latus uſque ad manubrium. Hic fuit terminus caſuum Priami: hic exitus neceſſitate abſtulit eum, videntem Pergama everſa & Trojam combuſtam:* eum inquam *regem Aſiæ, clarum propter tot gentes, & tot regiones: jacet in litore magnus truncus, & caput abſciſſum* ex *humeris & cadaver ſine nomine. Tunc verò primùm dirus horror invaſit me. Attonitus fui: venit* in mentem *imago dilecti patris* mei; *quando vidi regem* ipſi *coævum efflantem crudeli plagâ animam: venit* in mentem *Creüſa derelicta, & ſpoliata domus, & periculum parvi Aſcanii.*

NOTÆ.

542. *Supplicis, &c.*] De hac Priami ſupplicatione apud Achillem, pro repetendo Hectoris cadavere, Æ. 1. 103.

546. *Umbone.*] *Umbo, ἄμβων*, eſt quicquid in plano eminet, rotundâ figurâ: talis erat media pars clypei. *Pelides:* Achilles, filius Pelei, de quo Æ. 1. 34.

554. *Hæc finis.*] Vulgo maſculini generis eſt: hic etiam fœminini, ut Æ. 5. 384. *Quæ finis ſtandi?*

557. *Regnatorem Aſiæ.*] Priamus enim imperaſſe dicitur Phrygiæ minori ac majori quæ maximam Aſiæ minoris partem complectuntur.

Litore truncus.] Dicitur enim à quibuſdam Priamus à Pyrrho tractus ab ara domeſtica ad Achillis tumulum, qui erat in litore Sigei promontorii; ibique occiſus: Virgilius occiſum quidem vult ad aram, ſed cadaver deinde protractum fuiſſe ad litus innuit.

562. *Creüſa.*] De ea infra, v. 712.

Reſpicio

Circumſpicio, & quæro quænam eſſet circa me multitudo. Omnes me *reliquerant fatigati, & corpora ſaliendo præcipitaverant in terram, aut afflicta conjecerant in flammas. Et jam fere reſtabam ſolus, cum video filiam Tyndarei occupantem templum Veſtæ, & clam occultam in arcano loco: claræ flammæ præbent lucem vaganti* mihi *& circumquaque intendenti oculos in omnia. Illa communis furia Trojæ & Græciæ, timens Trojanos ſibi infenſos ob ruinam Trojæ, & ſupplicia à Græcis* inferenda, *& furorem derelicti mariti, occultaverat ſeſe, & hærebat aris non viſa. Accenſus eſt furor* in *animo: ſubortus eſt ardor vindicandi patriam everſam, & repetendi pœnas ſceleris. Nempe,* aiebam, *hæc videbit illæſa Spartam & Mycenas patrias? & abibit regina* poſt *partam victoriam? & cernet maritum, & domum, & parentes, & filios, ſtipata multitudine Trojanorum & famulis Phrygiis! Priamus* interea *gladio perierit? Troja arſerit igne? Trojanum litus tam ſæpe maduerit ſanguine? Non ſic* erit: *nam licet nulla ſit memorabilis gloria in* laudabor quod *occiderim ſceleratam, & pœnis affecerim ream; & dulce erit expleviſſe deſiderium ardentiſſimæ ultionis, & ſatis feciſſe manibus* meorum *civium. Talia dicebam, & currebam furioſo animo: cum alma mater* mea *præbuit ſe mihi videndam, nuſquam antea tam manifeſta oculis;*

Reſpicio, &, quæ ſit me circum copia, luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Jamque adeo ſuper unus eram, cum limina Veſtæ
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriaſq; Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho;
Conjugiumq; domumq; patres, natoſq; videbit,
Iliadum turbâ & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita: namq; etſi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas; animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, & furiatâ mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam

punitione fœminæ, & talis victoria non ſit digna laude: tamen

N O T Æ.

567. *Jamque adeo, &c.*] Verſus duos & viginti ſequentes ſuſtuliſſe dicuntur Varius & Tucca; eo quod ea, quam continent, Helenæ fuga, contraria videatur iis, quæ leguntur, Æn. 6. v. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, ſed apud filium Priami Deiphobum, ſuum poſt necem Paridis maritum, habitaſſe; & in ejus domum Græcos ad ipſum jugulandum induxiſſe: *Intra tecta vocat Menelaum & mœnia pandit; ſcilicet id magnum ſperans fore munus amanti, & famam extingui veterum ſic poſſe malorum.* At reſpondeo cum Naſcimbæno, dici poſſe, ſpem Helenæ de placando Menelao vanam fuiſſe, quod innuit vox illa *ſcilicet*; proditoque Deiphobo, Helenam, cum ſe nihilominus velut hoſtem peti animadvertiſſet, evaſiſſe fugâ in Veſtæ templum ſacrarium domus regiæ, per illud ipſum poſticum oſtium, quo Æneas eundem in locum penetraverat. Et vero Euripides in Troad. v. 35. 876. 1056. docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam à Menelao abductam eſſe, eo conſilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello perierant, occidenda traderetur. *Tyndaris* vocatur, ob *Tyndareum* patrem, Spartæ regem, Æ. 1. 654. *Erinnys* furiis commune nomen, ſupra, v. 337. De *Veſta*, v. 296.

577. *Spartam.*] *Sparta* ſive *Lacedæmon* patria Helenæ, urbs Peloponneſi, ut & *Mycenæ*: quare autem dicatur etiam ejus patria *Mycenæ*, diximus Æn. 1. 654. De *Phrygia*, Æn. 1. 385.

585. *Nefas.*] Pro perſona ſceleſta & nefaria: ſic frequenter apud Plautum uſurpatur *ſcelus*.

Obtulit,

Obtulit, & purâ per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa Deam; qualiſque videri
Cœlicolis & quanta ſolet; dextrâque prehenſum
Continuit, roſeoque hæc inſuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes undique Graiæ
Circumerrant acies: & ni mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris; verum inclementia Divûm
Has evertit opes, ſternitque à culmine Trojam.
Aſpice: namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parere recuſa.
Hic ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoq; undantem pulvere fumum;
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit, nimbo effulgens & Gorgone ſæva.

& in tenebris reſplenduit nitido lumine faſſa ſe Deam eſſe, & qualis ac quanta ſolet apparere Divis: & repreſſit me dextrâ apprehenſum: prætereaque adjecit hæc verba *ore roſeo: Fili, quis tantus dolor commovet* hanc *iram intractabilem! Cur furis? aut quem in* locum *tibi abiit cura noſtrarum* rerum? *Nonne prius quæres, ubi deſerueris patrem* tuum *Anchiſem, annis gravem? An ſuperſit uxor Creuſa, aut Aſcanius filius? quos omnes cingunt undique turmæ Græcorum; &, niſi mea ſolicitudo obſtitiſſet, jam ignis abſumpſiſſet, aut gladius hoſtilis interfeciſſet. Non vultus Helenæ Spartanæ tibi odioſus, aut* toties *incuſatus Paris; ſed Deorum ira delet hanc potentiam, & dejicit Trojam ex* alto *faſtigio. Vide: nam auferam omnem nubem, quæ offuſa tibi aſpicienti debilitat oculos mortales, & humida circum nigreſcit: tu ne ulla matris imperia metue, & ne abnuas obtemperare* ejus *mandatis. Illic ubi cernis moles proſtratas, & lapides avulſos lapidibus, & fumum undatim* ſurgentem *mixto pulvere;* illic *Neptunus ſuccutit fundamenta impulſa magno tridente, & convellit à radicibus totam urbem. Illic ferociſſima Juno occupat Scæas portas, & armata fero* ac *furioſa vocat à navibus exercitum ſociorum. Jam, aſpice, Tritonia Pallas ſtetit in ſummis arcibus, reſplendens nube & torvo* capite *Meduſæ.*

NOTÆ.

600. *Hauſerit.*] De hac voce, pro *vulnerarit, occiderit*, Æ. 10. 314.

601. *Tyndaridis Lacænæ, &c.*] Helenæ, Tyndarei filiæ, Lacedæmoniæ, Æ. 1. 654. *Lacæna*, fœmininum, non à maſculino *Lacænus*, ſed à *Lacon*, incola Laconiæ; ut à λέω, *leo*, λέαινα, *leæna*. De *Paride*, Æ. 1. 31.

610. *Neptunus muros, &c.*] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infeſtum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pactâ mercede fraudavit, poſtquam is cum Apolline muros urbis condidiſſet, G. 1. 502. Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ait ſe Trojanis benevolum ſemper fuiſſe, ex quo muros eorum condiderat: ſed in fabulis incerta omnia. Aitque Servius Laomedontem Apollini & Neptuno pecuniam ad ſacra vovisſe, ac deinde ad murorum fabricam convertiſſe; unde fabula emanavit, Deos & feciſſe muros, & regi offenſos fuiſſe. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

612. *Scæas portas.*] Trojæ portas ſex fuiſſe ait Dares, *Antenorida, Dardanien, Iliam, Catumbriam, Trojanam, & Scæam.* Hæc nomen habuit, vel à σκαιὰ, *ſiniſtra*, quod in ſiniſtra urbis parte eſſet: vel a σκήνωμα, *tentorium, tabernaculum*; quod hic ſepulcrum eſſet Laomedontis: vel, juxta Strabonem l. 13. vox eſt Thracica, cujus ſignificatum non affert.

615. *Tritonia.*] Supra v. 171. *Pallas*, Æ. 1. 43.

616. *Nimbo.*] Servius explicat, *nube divina*: & puto circulum eſſe lucidum, huic ſimilem diademati, quo Divorum capita Chriſtiani præcingunt. Aitque Iſidorus l. 19. 31. *Nimbum*

Ipſe

Ipſe Jupiter ſuggerit Græcis animos & robur opportunum: ipſe commovet Deos adverſus arma Trojana. Fili, accelera fugam, & pone finem laboribus. Nuſquam te *deſeram, & ducam* te *ſecurum ad paternam domum.* Sic *locuta fuerat, & ſtatim abdidit ſe denſis tenebris noctis. Apparent horrendæ ſpecies, & numina magna Deorum adverſæ Trojæ. Tunc vero omne Ilium viſum eſt mihi recumbere in flammas, & Troja Neptunia à fundamentis ſubrui. Et quemadmodum quando in altis montibus ruſtici conantur certatim evellere veterem ornum, circumciſam ferro multiſque ſecuribus; illa diu minatur, & ramis tremens vacillat emoto cacumine: donec paulatim victa ictibus, poſtremùm inſonuit, & evulſa fecit ruinam in montibus. Deſcendo, ac ducente Venere elabor inter ignes & hoſtes:* eorum *arma permittunt* mihi *viam, & ignes retro abeunt. Sed poſtquam jam progreſſus ſum ad januam paternæ domus, & veteres ædes; pater, quem cupiebam exportare primum in altos montes, & ad* quem *primum ibam, renuit protrahere vitam, & tolerare exilium,* poſt *everſam Trojam: & dicit, O vos, quibus ſanguis ætate viget, & ſana vires ſtant propria firmitate: vos tentate fugam. Si ſuperi voluiſſent me proferre vitam, ſervaſſent mihi hanc domum: ſatis & pluſquam* ſatis *eſt.*

Ipſe Pater Danais animos vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat, & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deûm.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
Cum ferro occiſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente Deo flammam inter & hoſtes
Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos: genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam,
Abnegat exciſa vitam producere Trojâ,
Exiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires;
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes: ſatis una ſuperque

NOTÆ.

quoque dici *faſciolam tranſverſam ex auro, aſſutam in linteo, quod eſt in fronte fœminarum.* Qua voce uſus eſt Arnobius l. 2. *Laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes nimbis.* Et Plautus in Pœnulo Act. 1. ſc. 2. v. 135. Meretricem vocat *nimbatam.*

Gorgone] *Meduſa, Euryale, Sthenyo,* Phorci filiæ, apud inſulas Dorcadas in Æthiopico oceano regnaſſe dicuntur; *Gorgones* dictæ à γοργότης, *ferocitas.* Ex his, cum *Meduſa* vim à Neptuno paſſa eſſet in Minervæ templo, Minerva capillos ejus mutavit in ſerpentes, quorum aſpectu homines in ſaxa vertebantur. Hoc deinde caput Perſeus, Jovis & Danaes filius, abſcindit auxilio Minervæ: quæ ſuum ipſi clypeum eam in rem commodavit ex ære politiſſimo, quo velut in ſpeculo reflexam capitis ſpeciem tuto aſpiceret: abſciſſum caput Minerva deinceps eidem ſuo clypeo ad terrorem impoſuit.

625. *Neptunia.*] a Neptuno condita, ſupra, v. 610.

626. *Ornum.*] *Ornus,* fraxinus eſt ſylveſtris & montana, *freſne ſauvage, wild Aſh.*

632. *Deo.*] Dea Venere. Nam *Deus* communi genere aliquando ſumitur. Sic Lucanus, l. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum,* furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 948. τὴν θεὸν κόλαζε, *Deum objurga,* Venerem intelligit. Sic Demoſthenes in exordio orationis de Corona: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, *Deos precor cunctos & cunctas.*

642. *Una excidia.*] Cum olim ab Hercule Troja expugnata eſt, Æ. 3. 476.

Vidimus

Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam: miſerebitur hoſtis,
Exuviaſque petet: facilis jactura ſepulcri eſt.
Jampridem inviſus Divis & inutilis annos
Demoror, ex quo me Divûm pater atque hominum
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni. [rex
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lacrymis, conjuxque Creüſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus: ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque & ſedibus hæret in îſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui,
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
Teque tuoſque juvat: patet iſti janua leto.
Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me, per tela, per ignes,
Eripis? ut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcaniumque, patremque meum, juxtaq; Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais, ſinite inſtaurata reviſam
Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus: clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iülum.

me *vidiſſe* jam *unum exſidium, & ſatis ſuperfui captæ urbi. Abite ô* poſtquam ultimum *vale dixeritis meo cadaveri ſic depoſito. Ipſe reperiam mortem* propriâ *manu, aut hoſtis miſertus* mei me occidet, *& detrahet mihi ſpolia: leve eſt privari ſepulcro. Jamdudum odioſus Diis & inutilis traho vitam, ex quo pater Deorum & rex hominum afflavit me aurâ fulminis, & tetigit igne. Talia dicens perſtabat & manebat pertinax. Nos contra effuſi in fletus, & uxor Creüſa, & Aſcanius, & tota domus: ne pater vellet evertere omnia ſecum, & vim addere fato* nos *prementi. Abnuit* hoc, *& hæret* in *propoſito & loco eodem. Iterum curro ad pugnam, & infeliciſſimus mortem appeto. Quod enim* aliud *conſilium, vel quæ ſors jam offerebatur? An ſperaſti, ô pater, me poſſe* hinc *exportare pedem te deſerto? an tantum crimen exiit* ex *ore patris? Si placet Diis nihil ſupereſſe ex urbe tantâ, & ſi hoc fixum eſt* in eorum *mente, & delectat* eos *adjicere te ac tuos Trojæ* mox *perituræ; aperta eſt via ad hanc mortem. Et mox veniet Pyrrhus ex* effuſione *multi ſanguinis Priami; qui* novit *jugulare filiam ante oculos patris, & patrem ante altaria. Haccine erat* cauſa, *ô alma mater, cur me inter arma, inter flammas ſervaviſti? ut videam hoſtem in mediis receſſibus* domus; *& ut* videam *Aſcanium, & patrem meum, & Creuſam occiſos alterum in alterius ſanguine? O famuli, arma, date arma: dies poſtremus invitat victos.* Permittite ut *redeam ad Græcos, permittite* ut *repetam pugnas renovatas: nullatenus moriemur hodie omnes abſque ultione. Tunc iterum induor armis; & accommodans inſerebam clypeum ſiniſtræ, & conferebam me extra domum. Ecce autem uxor amplectens pedes* meos *in* ipſo *aditu* domus *hærebat, & proferebat* mihi *patri parvum Iulum.*

NOTÆ.

644. *Poſitum affati.*] Verba duo funebria. *Poſitum*, jacens mortuum, Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec poſitos artus unget amica manus. Affati*: morem notat Romanorum, qui ſtatim atque cadaver combuſtum aut ſepultum fuerat, antequam diſcederent, *vale* ter inclamabant.

649. *Fulminis afflavit, &c.*] Fulmen fere nunquam, niſi vento flante, impellitur: unde pingitur cum alis, & Æ. 8. 430. Cyclopes admiſcent fulmini radios *tres ignis & alitis Auſtri.* Anchiſes autem à quibuſdam dicitur oculis privatus, hic à Virgilio tactus fulmine, eo quod ſuos cum Venere amores evulgaviſſet: nec plane occiſus; ſed *afflatus tactuſque*, ac proprie *attonitus*, unde ſtuporem & debilitatem membrorum contraxit.

Si exis moriturus, & nos trahe tecum in omnes casus: *si vero* propter *experientiam* militarem *collocas aliquam spem in pugna, defende primo hanc domum, cui parvus Iulus, cui pater tuus* relinquuntur; *cui relinquor ego olim vocata uxor tua. Talia inclamans implebat gemitu totam domum. Cum repentinum & dictu admirabile prodigium apparuit. Nam inter complexus & oscula tristium parentum, ecce levis apex visus est è summo capite Iuli emittere lucem, & flamma innocua molli attactu delibare capillos* ejus *& nutriri circa tempora. Nos timidi* cœpimus *currere* præ *metu, & agitare capillos accensos, & extinguere aquâ sacrum ignem. Sed pater Anchises gaudens erexit oculos ad astra, & protulit manus ad cœlum cum his verbis: Jupiter omnipotens, si placaris ullis precibus, intuere nos, hoc solum* petimus: *& si religione meremur* aliquid, *præterea fer opem, ô pater, & confirma hæc auspicia. Vix senex ea dixerat, & repentino sonitu tonuit* ad *sinistram* partem; *& stella protrahens facem, cadens è cœlo per tenebras, cucurrit multo cum lumine. Videmus hanc* stellam *cadentem supra summa fastigia domus, se manifestam abdere in sylva Idæa, & designantem iter: tum trames longo tractu emittit fulgorem, & circum undique loca fumant sulfure. Tunc vero pater expugnatus convertit se ad cœlum, & alloquitur Deos, & adorat stellam,* aitque: *Nunc nunc nulla est mora: sequor, & vado, qua ducitis. O Dii patrii, custodite domum, custodite nepotem. Omen hoc vestrum, & Troja* est *in vestra potestate. Equidem cedo, nec abnuo ire tibi socius, ô fili. Ille locutus fuerat: & jam flamma clarior* crepitans *auditur per urbem,*

Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum: cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquor,
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum subitum dictuq; oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter mœstorumque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iüli
Fundere lumen apex, tractuque innoxia molli
Lambere flamma coma, & circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nos, hoc tantum: &, si pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore
Intonuit lævum, & de cœlo lapsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmnia tecti,
Cernimus Idæâ claram se condere sylvâ,
Signantemque vias; tum longo limite sulcus
Dat lucem, & late circum loca sulfure fumant.
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque Deos, & sanctum sidus adorat:
Jam jam nulla mora est: sequor, &, qua ducitis,
Dii patrii, servate domum, servate nepotem. [adsum.
Vestrum hoc augurium, vestroq; in numine Troja est.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
Dixerat ille, & jam per mœnia clarior ignis
crepitans auditur,

NOTÆ.

683. *Apex.*] Summa pars pilei. Nam ex Servio Danielis, qui Suetonium citat, tria erant pileorum genera, quibus sacerdotes utebantur: *apex, tutulus, galerus. Galerus*, pileum erat ex pelle hostiæ cæsæ: *tutulus*, pileum lanatum, in metæ formam: *apex*, pileum sutile, circa medium virga eminente, cui luna circumligata erat; nomen ab antiqua voce *apio* vel *apo*, ab ἅπτω, *ligo*.

693. *Intonuit lævum.*] De sinistro fulmine prospero, & hujus vocis, *lævum*, ambigua significatione, fuse, Eccl. L. 16. De *stellis* quæ cadere videntur, & accensis in media aëris regione siccis exhalationibus, G. 1. 365.

696. *Idæa sylva.*] Infra v. 801.

698. *Sulfure.*] Fulmina enim sulfuris odorem habere dicuntur.

703. *Augurium.*] Proprie est consultatio avium ad futura prænoscenda, tamen ad alia omnia futuri omina transfertur. Nomen ab *avium* vel *gestu*, vel *garritu*, vel *gustu*: quia hujus artis ministri spectabant, quomodo aves se gererent in volatu; quomodo garrirent; quomodo offam oblatam gustarent. De *Numine*, Æ. 1. 137.

Auditur,

Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.
Ergo age, chare pater, cervici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris: nec me labor iſte gravabit.
Quo res cunq; cadent, unum & commune periclum,
Una ſalus ambobus erit: mihi parvus Iülus
Sit comes, & longe ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus, templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris: juxtaque antiqua cupreſſus,
Religione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſque Penates.
Me, bello è tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis,
Succedoque oneri: dextra ſe parvus Iülus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis.
Pone ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant

& incendium propius ſpargit calorem. Age igitur, ô dilecte pater, imponaris noſtro collo, ipſe portabo te humeris: nec iſtud pondus me premet. Quocunque res abeant, unum & idem utrique periculum, una ſalus erit. Parvus Iülus mihi ſit comes, & uxor eminus ſequatur veſtigia. Vos ô famuli, defigite mentibus veſtris ea quæ dicam. Occurrit exeuntibus ex urbe colliculus, & antiquum templum Cereris deſertum: & prope vetuſta cupreſſus, ob majorum reverentiam ſervata per multos annos. Veniemus in hunc eundem locum per varias vias. *Tu, pater, accipe manu res ſacras, & patrios Deos. Non licet me, redeuntem è tanta pugna & recenti ſtrage, tangere* eos: *donec me lavero purâ aquâ. Hæc locutus tegor veſte, & pelle ruſi leonis* circa *latos humeros collumque ſubmiſſum; & ſubeo onus: parvus Aſcanius adhæſit* meæ *dexteræ, & ſequitur* me *patrem paſſibus non æqualibus. Uxor juxta ſequitur. Vadimus per obſcura loca: & me quem nulla ſpicula immiſſa*

NOTÆ.

714. *Cereris.*] *Ceres* fuit Saturni & Opis filia, frugum repertrix, G. 1. 39.

717. *Penates.*] Deos domeſticos: qui cum in interiore domo colerentur, ita dicti ſunt à nomine *penus*; quæ ſunt res neceſſariæ, in intima domus parte ſervatæ; ut ab *optimus, magnus*; *optimas, magnas*; *optimates, magnates*; ita à *penus, penas, penates.* Quinam illi eſſent, ambigitur. Alii *Jovem, Junonem,* ac *Minervam,* fuiſſe aiunt: alii *Neptunum* & *Apollinem*: alii *Cœlum* ac *Terram*: Arnobius Deos *conſentes* ſeu *complices,* quorum numerum ac nomina ignora fuiſſe docet. Dionyſius Halicarn. l. 1. refert ex Timæo caducea fuiſſe ænea, & ferrea, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait ſe Romæ in templo vidiſſe, forma duorum juvenum haſtatorum, habitu ſedentium. Hi tamen *Caſtor* & *Pollux* eſſe non poſſunt, cum fratres eſſent Heleæ; Penates vero multo antiquiores. Hos Dardanus è *Samothracia,* inſula contra Thraciam, advexiſſe cum Palladio dicitur, & Trojæ collocaſſe; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porro unde Penates acceperit Æneas; dubium videri poteſt. An vere Hectoris umbra è locis, ubi ſervabantur, ipſi detulerit, ut dictum eſt, v. 297 An ſimiles domi habuerit eorum ſtatuas, quas Anchiſæ patri commiſerit. An cum Palladio à Diomede acceperit, ut vidimus v, 166. An Æneas, per incendii tumultum ingreſſus arcem, eos inde extulerit: ut ait Halicarnaſſeus, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* vero Dii etiam fuerunt domeſtici; ut Ovidio placet, Mercurii & Laræ, ſive Larundæ, filii; juxta Plautum, caninâ ſpecie efformabantur: juxta Plutarchum, caninâ pelle tantum induebantur, propter fidam cuſtodiam domus. Exiſtimo cum Apuleio *Lares* eſſe ipſas animas parentum, qui, quod olim in ipſa domo ſepulturæ mandarentur, curare ſemper familiam putabantur ſuam: unde erat *Lar familiaris*: & *Lars* vox eſt Etruſca, quæ *populi principem* ſignificat. In eoque diſtinguo *Penates* à *Laribus*: quod *Penates* divinâ eſſent origine, *Lares* humanâ. De *Larium* cultu, *Æn.* 3. 177.

719. *Flumine vivo.*] Mos fuit veterum, ut nunquam aut attrectarent ſacra, aut ad ſacrificium offerendum accederent, niſi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore: præſertim ſi cæde aliquâ, aut funere, aut impuro uſu fœdi eſſent. Lotio fiebat, non ſtagnanti, aut pluviali torrentique aquâ; ſed vivâ ac perenni, qualis eſt fontium ac fluminum: ſive in ipſo flumine, per immerſionem; ſive aquâ inde hauſtâ, per ſolam effuſionem.

725. *Opaca locorum.*] Opaca loca: ſupra v. 312.

neque conferti Græci ex hoſtili exercitu antea turbabant; nunc omnes flatus terrent, omne murmur ſolicitat ancipitem, & æqualiter metuentem comiti & oneri. Et jam accedebam ad portas, & videbar exceſſiſſe ex omnibus viis: cum repente frequens ſtrepitus pedum viſus eſt allabi ad aures: & pater per noctem intuens vociferatur: Fili, fuge, fili: appropinquant: video fulgentes clypeos, & arma ærea ſplendentia. Tunc neſcio quis Deus inimicus abſtulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum currendo quæro loca *à viis* remota, *& recedo è ſpatiis cognitis itinerum: heu! Creuſa uxor ſubſtitit: dubium eſt, an fato ablata* mihi *miſero, an aberraverit ab itinere, an feſſa ſederit: nec deinde reſtituta eſt oculis meis. Neque vidi* eam eſſe *amiſſam, aut adverti mentem: priùs quàm perveniſſemus ad collem vetuſtæ Cereris, & templum ſacrum: hic denique congregatis cæteris, ſola defuit, & fruſtrata eſt comites & filium & maritum. Quem non accuſavi Deorum & hominum, inſanus! aut quid vidi durius in ruina urbis? Commendo ſociis Aſcanium, & Anchiſen, & Trojanos Deos, eoſque occulto in humili valle. Ego redeo in urbem, & tegor armis nitentibus. Deliberatum eſt renovare omnes caſus, & redire per omnem Trojam, & iterum objicere caput periculis. Primum reviſo muros & limina obſcura portæ* urbis, *quà exportaveram pedem: & retro relego veſtigia notata in tenebris, & quæro oculis, Ubique horror, & ſimul ipſum ſilentium terret mentem. Inde redeo domum,* ut viderem *an fortaſſe retuliſſet gradum* illuc. *Græci invaſerant, & occupabant totam domum. Continuò ignis vorax fertur* vi *ventorum ad ſupremum cacumen: flammæ ſupra aſſurgunt, ardor javit in aerem. Progredior ad regiem Priami, & repeto arcem. Et jam in porticibus deſertis, & templo Junonis,*

Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graii;
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam; ſubito cum creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens: Nate, exclamat, fuge nate: propinquant
Ardentes clypeos atque æra micantia cerno. [quant.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem. Namque avia curſu
Dum ſequor, & notâ excedo regione viarum:
Heu! miſero conjux fatone erepta Creüſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec priùs amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris, ſedemque ſacratam
Venimus; hic demum collectis omnibus una
Defuit, & comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumq; Deorumq;
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſenque patrem, Teucroſq; Penates
Commendo ſociis, & curvâ valle recondo.
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principio muros, obſcuraque limina portæ,
Quà greſſum extuleram, repeto: & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero: irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento [bant.
Volvitur, exuperant flammæ, furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis, Junonis aſylo,

NOTÆ.

754. *Lumine luſtro.*] Vel luce ex flammis ardentis patriæ, ut vult Donatus: & vero dixerat, v. 312. *Sigea igni freta lata relucent.* Vel oculis: *lumen* enim hoc ſenſu, etiam ſingulari numero dicitur, Æ. 12. 220. *Aram ſuppliciter venerans demiſſo lumine Turnus.*

760. *Priami ſedes, arcemque.*] Duo ſunt loca diverſa, ut diximus v. 322.

761. *Vacuis.*] Non à Græcis, qui multi ibi erant; ſed à civibus ac defenſoribus.

Junonis aſylo.] *Aſylum*, ἄσυλον, ab α privativo & σύλαν, *trahere*, σῦλα, *ſpolium*: quia qui

Cuſtodes

Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Craterefque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quinetiam voces jactare per umbram
Implevi clamore vias: mœſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterumq; iterumq; vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius umbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divûm
Eveniunt: nec te comitem aſportare Creüſam
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandum.
Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creüſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes Dolopumve ſuperbas

cuſtodes electi Phœnix & crudelis Ulyſſes ſervabant ſpolia: in hunc locum *undique cumulantur divitiæ Trojanæ, ſublatæ è receſſibus combuſtis, & menſæ Deorum, & pocula ſolida* ex *auro, & veſtimenta capta: pueri & timidæ matres longa ſerie ſtant circum. Imo etiam auſus emittere voces inter tenebras, replevi vicos clamoribus, & triſtis fruſtra repetens Creuſam rurſus & rurſus appellavi. Miſera ſpecies & umbra ipſius Creuſæ, & figura grandior* quàm ea quæ erat *cognita, apparuit præ oculis mihi veſtiganti, & ſine fine dolenti per domos urbis. Obſtupui, & capilli obriguerunt* mihi, *& vox hæſit* in *gutture. Tunc ſic* cœpit *me alloqui, & auferre ſolicitudinem his verbis: Quid tantum prodeſt vacare immodico dolori, ô chare marite? iſta non contingunt abſque voluntate Deorum: nec fatum, aut ille rex ſummi cœli, permittunt te auferre* hinc *ſociam Creuſam. Tu percurſurus es longa exilia, & immenſum ſpatium maris. Pervenies ad terram Italicam, ubi Tybris Lydius volvitur pacato curſu inter pingues agros populorum. Illic parata eſt tibi fortuna proſpera, & regnum, & uxor, regis* filia: *depone dolorem ob charam Creuſam* conceptum. *Ego non videbo ſuperbas regiones Myrmidonum aut Dolopum,*

NOTÆ.

ad illud confugiſſet, inde trahi aut ſpoliari non poterat. Idque jus ſylvis quibuſdam, ſed præcipue templis tributum eſt. De *Phœnice*, Achillis rectore, ſupra, v. 7. De *Ulyſſe*, Ibid. De *gaza*, Æ. 1. 123. De *crateribus*, poculis, Ecl. 5. 68.

772. *Creuſæ.*] Æneæ uxor fuit, mater Aſcanii, filia Priami & Hecubæ. Scriptores Æneæ infeſti hanc ab Ænea occiſam volunt, ex pactione cum Græcis: ne quid ex Priami ſanguine ſupereſſet. Virgilius fingit à Cybele fuiſſe retentam: ne quid eſſet impedimenti, quominus Æneas aut à Didone adoptaretur, aut à Lavinia aſſumeretur in virum.

777. De *numine.*] Voluntate Deorum, Æ. 1. 137. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumi ſolet, Ecl. 5. 56.

780. *Maris æquor arandum.*] *Æquor* eſt quælibet æqua planities, ſive terræ, ſive maris, ſive etiam ſpeculi: unde Æ. 7. 781. *Æquore campi exercebat equos.* Hic *maris æquor*, Lucret. l. 4. 105. *Reddunt ſpeculorum ex æquore viſum. Arandum*: ducta metaphora ab agris: ſicut Æ. 5. 158. *Sulcant vada ſalſa carinæ.* Eſt enim *ſulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781. *Heſperiam.*] Duplex eſt, *Hiſpania*, & *Italia*; hic *Italia*, Æ. 1. 534. *Tybris*, Italiæ fluvius, de quo Æ. 8. 330. *Lydius* dicitur, quia Tuſcos, ſive Etruſcos, à Latio dividit. Tuſci autem etiam *Tyrrheni* dicti ſunt à Tyrrheno, filio Atyos, qui Atys, Herculis & Omphales filius, Lydiæ rex, in Aſia minore, cum regio fame laboraret, ſorte inter filios jacta, *Lydum* regni ſucceſſorem habuit, *Tyrrhenum* è regno emiſit ad condendam coloniam: quam poſt varios tandem errores, in Italia ad ſuperiorem Tybris ripam collocavit: quare Etruſci & Tyrrheni è *Lydia* oriundi ſunt. De *agmine*, pro impetu, G. 3. 423. De *Myrmidonibus* ac *Dolopibus*, ſupra, v. 7.

nec ibo miniſtratum matribus Græcis: cum ſim è Dardani ſanguine, & nurus Deæ Veneris. Sed magna mater Deorum retinet me in his regionibus. Nunc igitur vale, & retine amorem filii noſtri. Poſtquam protulit hæc verba, reliquit me plorantem & volentem loqui plurima, & evanuit in aërem levem. Tunc ter conatus ſum injicere brachia collo ejus; ter ſpecies fruſtra apprehenſa abiit è manibus, ſimilis levi vento, & ſimilis vago ſomno. Denique tranſacta nocte ſic redeo ad ſocios. Et illic reperio admirans magnam multitudinem novorum ſociorum adveniſſe, & matres, & viros, juventutem congregatam ad fugam, & plebem miſerandam. Undecunque concurrerunt, parati & voluntate & facultatibus, in quaſcunque terras velim eos ducere mari. Et jam Lucifer oriebatur è cacuminibus ſummæ Idæ, & inchoabat diem: & Græci occupabant clauſos aditus portarum: nec offerebatur ulla ſpes auxilii. Ceſſi, & patre ferens conſcendi montem.

Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo:
Dardanis, & Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deûm genitrix his detinet oris.
Jamque vale, & nati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa volen-
tem
Dicere deſeruit, tenueſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumptâ nocte reviſo.
Atque hic ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum: matreſque viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Undique convenere, animis opibuſque parati,
In quaſcunque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

NOTÆ.

787. *Dardanis, &c.*] Quia Priami filia, è Dardano oriunda. Vide ſtemma, G. 3. 35.

788. *Magna Deûm genitrix.*] *Cybele*, de qua, ejuſque ſacris, Æ. 3. Quomodo autem Creüſam detinet? Senſus eſt: Creüſam in Idæos famularum ejus choros adſcitam eſſe; & immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801. *Lucifer Idæ.*] Significat *Idam* montem ad orientem fuiſſe Trojæ, unde *Lucifer*, ſtella Veneris, ante Solis ortum primo appareret. *Ida* quippe per Troadem univerſam ſparſa eſt in varios montes: quorum pars ſeptentrionalis, ad Propontidis litus: pars occidentalis ad Helleſpontum; pars meridionalis, ad Adramyttenum maris Ægei. Imminebat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de tribus Deabus judicium tulit. Feminini generis eſt *Ida* contra regulam communem. De *Lucifero*, Ecl. 6. 86. Ait Varro ſtellam illam Veneris ab Ænea ſemper viſam eſſe, donec ad agrum Laurentem veniret; quo tempore videri tandem ab eo deſiit.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER III.

ARGUMENTUM.

PERGIT Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas incensâ Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, defertur in Thraciam, ubi cum urbem conderet, territus prodigio cæsi à Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: à quo monitus, ut antiquam matrem *exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eò contendit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis à Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex una audit se non prius in Italia fixurum sedes, quam fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaonia Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi à Diis in Italia paratam: eo loco, ubi suem albam inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiæ parte considat, Græcorum metu, qui ventis eo dejecti fuerant: tum ne Siculum trajiciat fretum, metu Scyllæ & Charybdis: sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora est, & Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus: hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc mediâ æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.*

POstquam res Asiæ Priamique evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja;

INTERPRETATIO.

Postquam placuit Diis destruere potentiam Asiæ & populum Priami; & postquam nobile Ilium cecidit, & tota Troja à Neptuno munita fumat à fundamentis;

NOTÆ.

1. *Res Asiæ.*] Minoris, cujus magna pars est utraque Phrygia, major & minor, Priamo subdita, Æ. 1. 385.

2. *Immeritam*] Nam perfidia Laomedontis in Neptunum & Apollinem, & crimen Paridis in Junonem ac Minervam, non debuere tanto populo creare perniciem, Æ. 1. 31. Æ. 2. 610.

3. *Ilium--- Neptunia Troja.*] Per *Ilium*, arx; per *Trojam*, urbs significatur. *Ilium* dicitur à Virgilio tantum neutro genere: ab Horatio, *Ilios* fœminino: ab Ovidio *Ilion* etiam fœminino, communi urbium genere.

Diversa exilia, & desertas quærere terras,
Auguriis agimur Divûm : classemque sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ :
Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur.
Contrahimusque viros. Vix prima inceperat æstas,
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriæ lacrymans, portusque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit : feror exul in altum,
Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:
Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, Divisque ferebam
Auspicibus cœptorum operum : superoque nitentem

Impellimur ominibus Deorum petere exilia remota, & regiones vacuas; & fabricamus naves prope ipsam Antandrum & prope montes Idæ Phrygiæ: dubii, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere: & colligimus socios. Vix prima æstas inceperat: & jam pater Anchises imperabat nos *dirigere vela*, quo *fata* vellent. *Tunc lugens desero litora patriæ, & portus, & arva, ubi Troja* sita *fuit. Abeo exul per mare, cum sociis, & nato,* cum *Penatibus, & magnis Diis. Terra Martia spatiosis agris longe habitatur,* quam *Thraces colunt, subjecta olim bellicoso Lycurgo: vetus hospitium Trojanorum, &* cujus *Dii* erant *conjuncti* nostris, *dum felices fuimus. Illuc navigo, & in sinuoso litore statuo primos muros, appulsus fatis adversis: & nomen* civibus *facio Æneadas, de meo nomine. Offerebam sacrificia matri Veneri, & Diis auctoribus operis inchoati:*

NOTÆ.

5. *Auguriis.*] Hectoris admonitu, Æn. 2. 295. flammâ, quæ verticem Ascanii lambebat, v. 682. cursu stellæ cadentis, & lævo fulmine, v. 694. sermone ultimo Creusæ, v. 781.

6. *Antandro.*] *Antandros* urbs est Phrygiæ minoris, nunc *S. Dimitri*, ad sinum Adramyttenum, & litus Ægæi maris: sub radices Idæ, ubi copia erat arborum ad navalem structuram, & latebrosi sinus procul à conspectu Græcorum. De *Ida* monte, Æ. 2. 801.

7. *Incerti quo fata ferant.*] Tamen Creusa monuerat, Æ. 2. 781. in Hesperia ad ripas Tybris sedes esse futuras. Ergo, vel non credidit inani Creusæ simulacro; vel illud Creusæ vaticinium ex iis est locis, quos Virgilius emendare debuisset.

8. *Æstas.*] Nam Troja sub finem veris capta est, ut diximus, Æ. 2. 340. Et in ædificanda viginti navium classe aliquantum sane temporis abiit.

12. *Penatibus & magnis Diis.*] *Magni* sunt Jupiter, Juno, Mars, &c. communes Dii: *Penates*, domestici, nec nominati, Æ. 2. 717.

13. *Procul.*] Thracia tamen à Troade non distinguitur, nisi angustissimis faucibus Hellesponti, *les Dardanelles.* Igitur *procul* non est *longe dissita*; sed quæ *longe lateque colitur*, latissima enim est Thracia. *Mavortia* dicta, quia Mars in ea natus est, Ecl. 6. 30. & 9. 12.

14. *Thraces arant.*] Relativum *quam* suppressit more suo, sic Æ. 1. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni. Thracia*, ampla Europæ regio olim duas in partes divisa, in Thraciam cis Rhodopen, & trans Rhodopen montem. *Romania* dicta deinde est, cum in eam Constantinus Romanum imperium transtulit. Ejus caput *Constantinopolis*: termini, à septentrione & occidente Bulgaria; à meridie, mare Ægæum; ab oriente, Hellespontus, Propontis, & Pontus Euxinus.

Lycurgo.] Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infestus ipsum fugere compulit in insulam Naxum, & vites Thraciâ totâ succidi jussit : quas cum ipse succideret, dicitur Dei ultione in furorem actus sibi crura amputasse. *Regnata.*] Passive dixit : ut Æ. 6. 770. *Regnandam acceperit Albam :* & Horat. Od. l. 2. 6. 11. *Regnata Laconi rura Phalanto.*

15. *Sociique Penates.*] Nam Polymnestor Thraciæ rex conjugem habuerat Ilionen, filiam Priami. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

18. *Æneadas.*] Urbem vocat Mela, l. 2. 2. *Ænos*: inter ostia Hebri & Chersonesum: confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem esse Polydori tumulum, l. 4. 11. Nunc etiam dicitur *Eno. Dionææ matri*, Veneri, filiæ Jovis & Dionæ, Æ. 1. 260.

Cœlicolûm

Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras ;
Horrendum & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes :
Alter & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis,
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia nixu
Aggredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ :
Eloquar, an ſileam ? gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures :
Quid miſerum, Ænea, laceras ? jam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus : non me tibi Troja
Externum tulit : haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego : hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.

& immolabam in litore taurum pinguem ſummo regi cœleſtium. Forte tumulus prope erat, quo in ſummo erant frutices cornei, & myrtus aſpera multis haſtilibus. Acceſſi ad tumulum, *& conatus abrumpere è terra ramos virides, ut tegerem altaria ramis illis foliaſis ; video prodigium tremendum & mirabile dictu. Nam quæ arbor primo eruitur e terra fractis radicibus, ex hac defluunt guttæ nigrè ſanguinis, & tingunt terram ſanie. Frigidus tremor agitat meum corpus, & ſanguis metu gelidus congregatur* ad cor. *Iterum pergo extirpare virgam flexilem alterius* arboris, *& explorare cauſas occultas : & niger ſanguis fluit ex alterius cortice.* Ego *volvens mente plurima, orabam Nymphas ſylveſtres, & patrem Martem, qui præeſt campis Thraciæ,* ut *bene proſpera redderent viſa, & averterent* malum *augurium. Sed poſtquam majore conatu acceſſi ad tertios ramos, & genibus obnixus ſum* contra *terram oppoſitam : dicam, an tacebo ? flebilis gemitus auditur* ab *intimo tumulo, & vox emiſſa pervenit ad aures : Cur diſcerpis miſerum, ô Ænea ? abſtine à ſepulto, cave polluere religioſas manus* tuas : *Troja non me produxit alienum tibi : ſanguis hic non fluit e trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge litus avarum.* Ego *enim* ſum *Polydorus : multitudo* telorum *ferreorum obruit hic* me *confixum, & crevit* in *acuta haſtilia.*

NOTÆ.

21. *Taurum.*] Dicunt interpretes, ex Atteio, non licuiſſe immolare Jovi *taurum, vervecem, arietem :* adduntque ideo non acceptum fuiſſe ſacrificium Jovi, ſecutumque ſtatim eſſe Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita diſtinctas fuiſſe religionum rationes : taurumque etiam Jovi placuiſſe, ut probat hic multis exemplis Cerdanus.

22. *Tumulus.*] Et editiorem locum, & ſepulcrum ſignificat. *Cornea*, ex arbore *corno, cornouiller, corneil-tree* : de qua G. 2. 34. De *Virgultis*, Ibid. 21. De *Myrto*, Ecl. 2. 54. De *ſylva*, pro qualibet multitudine, G. 1. 152.

34. *Nymphas agreſtes.*] Hamadryadas, Ecl. 2. 46. Cum enim hæ unà cum arboribus vivant & occidant ; dubitabat num eſſet earum ſanguis.

35. *Gradivum --- Geticis.*] *Gradivus* Mars nominatur, à κραδαίνω, *vibro. Getæ* : populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam, G. 2. 115. De *Marte*, E. 9. 12.

36. *Secundarent viſus.*] *Viſus*, pro *viſa*. Notatque Cerdanus, *ſecundarent*, proprie dictum : nam poſt adverſum omen, cum repetereretur novum, ſi hoc proſperum erat, primum deſtruebat, vocabaturque *ſecundum* ; ſi rurſus adverſum erat, vocabatur *alterum.*

42. *Scelerare manus.*] Violatione ſepulcri : quæ religio ſancta ſemper fuit.

45. *Hic confixum, &c.*] Euripides tamen in Hecuba v. 700. ait à Polymneſtore cæſum, & in mare projectum, ad illud litus ejectum eſſe, quo Græci è Troja domum repetentes appulſi erant : ibique ab Hecuba matre fuiſſe agnitum :

Tum

Tunc autem obſtupui, oppreſſus dubiâ formidine ſecundum *animum, & capilli obriguerunt, & vox ſtetit in gutture. Olim miſer Priamus clam miſerat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copia auri: cum jam male ſperaret de armis Trojæ, & videret urbem premi obſidione. Ille* Polymneſtor, *poſtquam potentia Trojanorum imminuta* eſt, & *fortuna abiit* ab eis; *converſus ad partes Agamemnonis & victorem exercitum, violat jura omnia, jugulat Polydorum, & per vim rapit aurum* ejus. *Quid non cogis corda hominum* facere, *ô execranda cupiditas divitiarum? Poſtquam timor abiit e membris* meis, *renarro prodigia Deorum electis principibus populi, & primum patri* meo, *& peto quis ſit eorum ſenſus* ea de re. *Idem* eſt *omnibus conſilium, abire ex impia regione, deſerere ſuſtatum hoſpitium, & præbere vela ventis. Itaque apparamus exequias Polydoro, & multum*

Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threïcio regi: cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit;
Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumq; parentem,
Monſtra Deûm refero; & quæ ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus, ſceleratâ excedere terrâ,
Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens

NOTÆ.

& in ultionem ſceleris Polymneſtora occæcatum à Trojanis mulieribus, eâdem Hecubâ duce, quæ remotum in locum eum abduxerat ſpe detegendi theſauri. Aliter etiam narrat Hyginus: nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam miſſum: ab Ilione ſorore, Polymneſtoris uxore, ſuppoſitum eſſe pro Deiphilo, Polymneſtoris filio, ſed ex alia uxore; ut turius Græcos lateret: atque ita Deiphilum ab inſcio patre occiſum deinde fuiſſe, non Polydorum.

54. *Agamemnonias.*] Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelai Spartani regis frater, rex ipſe Mycenarum, ad expeditionem Trojanam dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* à poëtis appellatur: capta Troja Caſſandram filiam Priami captivam ſibi habuit, amavitque; ac reverſus in patriam, occiſus eſt cum eadem Caſſandra in convivio, inſidiis Clytemneſtræ uxoris, ab Ægiſtho adultero, Thyeſtis filio, qui Thyeſtes Atrei frater fuerat. At Oreſtes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, & Ægiſthum & matrem Clytemneſtram interfecit.

57. *Sacra.*] *Execranda:* vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui *devovebantur, ſacrabantur, & addicebantur* morti pro publicis delictis; ita ut impune occidi poſſent. Sic devovebatur apud Maſſilienſes pauper aliquis, peſtilentiâ ſæviente: ſic aliquando Codrus apud Athenienſes, Curtius & Decius apud Romanos ſe devoverunt: ſic etiam omnis victima immolatur quaſi onuſta populi totius delictis. Rhodiginus tamen ait *ſacrum* dici quicquid *magnum* eſt, & ſic Homero Il. 16. 407 ἰχθὺν, eſſe *piſcem magnum.* Addo hic etiam apud Hebræos magna omnia dici *Dei* eſſe. ſic Pſ. 36. 7. *Montes Dei*, ſunt *magni montes:* & Pſ. 80. 10. *Cedri Dei*, ſunt *magnæ cedri.* Hic igitur fortaſſe *ſacra fames*, eſt *magna fames.*

61 *Dare claſſibus Auſtros.*] Commutatio: id eſt *committere claſſem ventis.* Poſuit *Auſtros*, ventum meridionalem, de quo Ecl. 2. 58. pro vento generatim. Euntibus enim è Thracia in inſulam Delum, Auſter contrarius, Boreas commodus eſt.

62. *Inſtauramus Polydoro funus, &c.*] Perſtringit hic ceremonias funebres, quæ fuſius l. 6. 215. deſcribentur. 1. Inſtaurat funus, quia male tumulatus primo fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. 2. *Funus* alii *ſepulcrum* explicant, alii *pompam* funebrem. 3. *Manes*, ſunt animæ mortuorum: hic anima Polydori: de iis G. 4. 469. 4. *Aras*, numero plurali, quia heroum animis geminæ ſacrabantur: infra v. 305. Hectori Andromache, *geminas cauſam lacrymis ſacraverat aras*, Ecl. 5. 66. paſtores Daphnidi, *en quatuor aras: ecce duas tibi, Daphni.* 5. *Cæruleis vittis* & tæniis ornabantur aræ: & *cæruleus* color, tum in ſacris uſui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. *Multâ pallens ferrugine taurus ſtabat adhuc, cui cærulea per cornua vitta:* tum in luctu aſſumi ſolebat à mulieribus, depoſita veſte purpureâ, ut eſt apud

Aggeritur

Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus aræ,
Cœruleis mœſtæ vittis atraque cupreſſo:
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ,
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animamq; ſepulcro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.
Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum:
Deducunt ſocii naves & littora complent.
Provehimur portu, terræque urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri & Neptuno Ægæo:
Quam pius arcitenens oras & littora circum
Errantem, Mycone celsâ Gyaroque revinxit;
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

terræ accumulamus in ſepulcrum: eriguntur altaria animæ ejus, *triſtia cæruleis taniis & nigrâ cupreſſo: & Trojanæ circum* eunt *paſſis capillis, juxta conſuetudinem. Infundimus pocula ſpumantia tepido lacte, & pateras ſanguinis hoſtiarum; & claudimus animam* in *ſepulcro, & magnâ voce ultimo conclamamus. Deinde ſtatim ut prima ſecuritas maris* apparuit, *& venti præbuerunt quietum mare, & Auſter blande ſtrepens invitavit ad navigationem: ſocii detrahunt naves, & tegunt litora. Recedimus e portu, terræque & urbes relinquuntur. Medio in mari jucundiſſima inſula incolitur, dicata matri Nereidum & Neptuno Ægæo: quam pius Apollo religavit Mycone altâ & Gyaro, vagam* antea *circa litora &* circa *extrema* terrarum: *& voluit coli ſtabilem, & aſpernari ventos.*

NOTÆ.

Danielis Servium, qui citat Catonem; ſed addit cœruleum à veteribus nigrum dici: unde fortaſſe hic cœruleæ vittæ, nigræ ſunt. 6. Cupreſſus addebatur aris & buſtis ad latera: vel quia gravis eſt odoris, ad fœtorem cadaverum leniendum: vel quia ſemel exciſa non renaſcitur, ad mortem exprimendam; vel quia cariem non ſentit, ad gloriæ immortalitatem ſignificandam. 7. *Iliacæ* mulieres crines ſolvebant: alluditque poëta ad morem Romanum, qui forte fuit etiam apud Phryges: nam Græci crines in luctu non ſolvebant, ſed ſecabant; ut ait Plutarch. in Roman. quæſt. 8. *Cymbia*; vaſa oblonga & anguſta, in modum cymbæ & naviculæ. 9. Sanguinem, & lac; etiam aliquando vinum, & mel, & aquam affundebant: quia his paſci & delectari animas credebant, præcipue ſanguine: hinc etiam gladiatorum certamina circa buſtum: hinc Odyſſ. 11. 36. Ulyſſes Tyreſiæ manibus ſacra faciens non eum educit, niſi effuſo in ſcrobem multo victimarum ſanguine. 10. *Animam condebant ſepulcro*; quia, qui fuerant inhumati, hos errare centum annos exiſtimabant. 11. *Voce ciebant*, & appellabant ter proprio nomine, ut faculis errantem animam ad ſepulcrum urnamque revocarent: tum ter *vale* dicto, diſcedebant.

74. *Nereidem, &c.*] *Delum* inſulam ſignificat, in qua nati Apollo & Diana, Ecl. 3. 67. Una eſt è Cycladibus inſulis, in mari Ægæo, quod hic dicitur *Neptunus Ægæus*: vel ab *Ægis* Euboeæ oppido, vel ab Æga Æolidis promontorio, juxta Strabonem; vel à crebris inſulis, quæ procul aſpicientibus videntur habere ſpeciem αἰγῶν, *caprarum*, juxta Feſtum, vel ab Olenia capra, cœleſti ſidere, quæ exoriens graves ibi tempeſtates excitat. Ibi magna inſularum multitudo: quarum meridionales dicuntur *Sporades*, à σπείρω, *ſpargo*, quia diſperſæ ſunt ſine ordine; ſeptentrionales vero *Cyclades*, à κύκλος, *circulus*, quia quaſi in circulum diſpoſitæ ſunt circa *Delum*: quam, antea vagam, poſt Latonæ vero partum uni affixam loco, circumcingunt, & quaſi *revinciunt*. *Mycone* & *Gyaros*, duæ ex iis, pro cæteris hic appellantur, quamvis aliquæ ſint Delo propiores. *Mycone* quidem ad ortum, una è Cycladibus, nunc *Mycoli*: *celſa* dicitur propter montem ejus *Dimaſtum*. *Gyaros*, ad occidentem inter Sporades, ſteriliſſima, & à Romanis olim deſtinata facinoroſorum exilio: nunc *Caloira* à quibuſdam vocatur; quanquam incerti admodum eſt, & ſitus, & nominis. *Arcitenens.*] Apollo, qui ſtatim ut natus eſt, Pythona ſerpentem *arcu* & ſagittis occidit; in Latonam matrem ſuam, tum gravidam, immiſſum à Junone: unde *pius* dicitur. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Doride*, quæ *Nereides* ex Nereo fratre ſuſcepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque, &c.*] Olim dicitur erraſſe mari atque adeo aliquando ventorum agitatu mari ſubmerſa eſſe Deinceps vero Δῆλος, *manifeſta*, vocata eſt: vel quia Latonæ locum ad pariendum quærenti, tutum à ſerpentis Pythonis inſidiis, ſubito è mari emerſit: vel quod poſt diluvium Ogygium, quod Deucalioneum longe præceſſit, prima ex aquis apparuit: vel quod Phœbi oracula, alibi obſcura, hic manifeſta ſunt. Fabulam aliqui referunt ad terræ motus, quibus agitabatur antea, & deinceps agitari deſiit: alii ad ſecuritatem portus. Urbs ejus primaria dicta eſt etiam *Delos*.

Huc

Illuc navigo: illa tranquilliſſima excipit ſecuro portu nos *laſſos: egreſſi* è navibus *veneramur urbem Apollinis. Rex Anius, idem rex populi & ſacerdos Apollinis, coronatus* circa *caput taniis & lauro dicatâ* Apollini, *venit obviam, & agnoſcit Anchiſen antiquum amicum. Jungimus manus in* ſignum *hoſpitii. Reverebar templum Apollinis conditum vetere ſaxo: O Thymbræe, concede* nobis *propriam ſedem, da muros fatigatis, & familias, & urbem ſtabilem: protege ſecunda Pergama Trojæ, reliquias Græcorum & crudelis Achillis. Quem ſequimur? aut quo imperas* nos *ire, & ubi ſtatuere ſedes? O pater! præbe* nobis *omen, & deſcende in mentes noſtras. Vix dixeram iſta: ſtatim omnia viſa ſunt trepidare, & porta, & laurus Dei: & totus mons circum concuti, & tentorium ſonare apertis receſſibus. Humiles cadimus in terram, & vox pervenit ad aures: Trojani fortes, quæ terra vos produxit à prima origine majorum, eadem fertili ſinu excipiet*

Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit: egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phœbique ſacerdos,
Vittis & ſacrâ redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa Dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaûm atque immitis Achillei.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, pater, augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque Dei: totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto

NOTÆ.

80. *Rex Anius, &c.*] Veterum more, rex idem & ſacerdos: Apollinis filius ex Rhæa, vel Rhæo. Filiæ ejus ex Dorippe fuere tres, *Oeno, Spermo, & Elais*, dictæ *Canotropæ*, à κάνω, *novus*, & τρέπω, *verto*: quod Bacchi beneficio, quicquid tangerent, novas in formas verterent: OEno quidem in οἶνον, *vinum*: Spermo in σπέρμα, *ſemen triticeum*; Elais in ἔλαιον, *oleum*. Fabula inde eſt, quod pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblatis. Conſtat enim ex antiquis monumentis, quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delii nullo victimarum ſanguine cultam fuiſſe, ſed precibus, floribus, &c. unde ait ſolùm Æneas *venerabar*; & preces ſuas, non etiam victimas, commemorat.

85. *Thymbræe.*] Strabo l. 13. ait campum eſſe Thymbram, in agro Trojano, quem Thymbrius fluvius interfluit, in Scamandrum influens, ubi templum eſt Apollinis Thymbræi: quibus locis ex Servio nomen eſt à copia thymbræ, herbæ condimentariæ, *ſavietre*, *ſavoury*. Hic Æneas Apollinem, non Delium vocat, ſed Thymbræum: ut oſtendat unum eundemque Deum eſſe, eumque ſibi placabilem reddat, commemoratione Trojani cultus & patrii templi.

91. *Liminaque, lauruſque, &c.*] Vel laurus quâ caput ſimulacri coronabatur. Vel potius laurea ſylvâ, conſita in templi limine ſeu veſtibulo: more veterum, qui lucos templis addebant. Notetur hic ſyllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons, &c.*] *Cynthus*, mons Deli inſulæ: unde Apollo *Cynthius*, & Diana *Cynthia*.

Cortina.] Proprie fuit vas tingendis lanis, dictum à *corte*, *baſſe court*, *court-yard*; vel quia hujus vaſis forma rotunda fuit, ut *cortis*, quam rotundam fuiſſe habemus ex Catone; vel quia vaſis hujus magnus erat uſus in *corte*. Hinc à formæ ſimilitudine cortinæ appellatio tranſlata eſt ab Ennio ad ſignificandum *hemiſpherium cœli*. *Quæque freto cava cærulea cortina receptat*. Hinc ad exprimendum tentorium circa tripoda Delphicum, ubi ſedens Pythia puella vaticinabatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro hiſtriones latent; & in ſacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*. Alii aliunde deducunt: vel à *corio* Pythonis ſerpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel à *corde* puellæ, quod illic à Phœbo tenebatur: ſed primum probabilius Voſſio videtur, Scaligero, &c. Hic autem ambiguum eſt, an *velum* ſimpliciter, an etiam *tripodis* tentorium ſignificet: cum dubium ſit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an ſolâ Dei voce redditum ſit ex adytis hoc Æneæ oraculum.

95. *Ubere.*] De *ubere* terræ, pro ubertate, Æ. 1. 535. & G. 2. 185.

Accipiet

Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt:
Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite, ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.
Maximus unde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum eſt advectus in oras,
Optavitque locum regno: nondum Ilium & arces
Pergameæ ſteterant, habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,

vos redeuntes: quærite veterem genitricem. Illic familia Æneæ regnabit in regiones omnes, & filii filiorum, & qui orientur ab illis. Apollo hæc dixit: *& gaudium magnum ortum* eſt *mixto tumultu, & omnes inquirunt quæ ſit ea urbs, quò Phœbus revocet vagos, & imperet* eos *redire. Tunc pater* meus *recogitans hiſtorias antiquorum hominum, dixit: O primates, audite, & intelligite ſpes veſtras. Creta, inſula Jovis magni, ſita eſt* in *medio mari, ubi* eſt *mons Ida, & origo nationis noſtræ; incolæ illius occupant centum urbes magnas, regna fertiliſſima: unde, ſi bene memini auditarum* rerum, *maximus pater Teucer primo advenit ad promontorium Rhœticum, & elegit ſedem regni: nondum Ilium & arx Pergamus condita erat, degebant in profundis vallibus. Hinc* venit *mater Cybele protectrix* loci, *& cymbala Corybantia,*

NOTÆ.

97. *Domus Æneæ, &c.*] Verſus ii duo vaticinium continent de magnitudine Romani imperii. Traducti ſunt ex Homero Iliad. 20. 306. ubi Neptunus Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illic, & in hymno Veneris v. 197. omnia exemplaria habent, non πάντεσσιν, *cunctis*, ſed Τρώεσσιν, *Trojanis:* unde plerique putant Æneam non veniſſe in Italiam, ſed poſt Priameæ familiæ excidium Trojæ regnaſſe: cujus rei ſane multa veſtigia & argumenta profert Bochartus in diſſertatione quam Segreſius præfixit Gallico ſuo Virgilio: prævaluit tamen Italorum opinio, quam ſecutus eſt Virgilius.

102. *Volvens monumenta, &c.*] Erravit in ea explicatione oraculi & pater & filius: pater quidem, quod in re dubia, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italia, per Teucrum è Creta oriebatur, minime dubitaret: filius autem, quod patrem non monuerit, ſe à Creüſa abeunte audiviſſe, ſibi ſedes à Diis in Italia ad Tybrim fluvium eſſe paratas; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuiſſet: vide Æ. 2. 781.

104. *Creta, &c.*] *Candie*, ingens inſula mediterranei maris: inter Ægæum & Libycum mare: olim urbibus clara centum, unde ab Homero in Iliade ἑκατόμπολις dicitur; in Odyſſ. habet tantum urbes ἐννεήκοντα, *nonaginta:* præcipuæ fuerunt *Gnoſſus, Gortyna, Cydon, Dictymna.* De Jovis in ea inſula cunabulis; deque *Cybele* & *Corybantibus*, G. 4. 151. & mox v. 111.

108. *Teucrus Rhœteas.*] Teucer, Scamandri Cretenſis filius, cum inſula frugum inopiâ laboraret, dicitur, ad ſedes novas quærendas, cum tertia populi parte ſolviſſe; acceptoque oraculo, ibi ſe poſiturum ſedes, ubi eſſet à terrigenis noctu oppugnatus, in Phrygia circa Amaxitum & Rhœteum Troadis in Helleſponto promontorium maximâ murium multitudine vexatus, ibi ſedem fixit, templum conſtituit Apollini Smintheo, cujus ſimulacrum pede premebat murem, qui Phrygiâ aut Creticâ linguâ σμίνθος appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, & montem vocavit Idam ab Ida Cretenſi monte, Æ. 2. 801. à patre ſuo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur; unde Homerus ait Xanthum a Diis vocari, Scamandrum ab hominibus; id eſt, nomen hoc eſſe illo recentius. Denique cultum Cybeles matris Deorum in Phrygiam intulit è Creta, ubi illa Jovem pepererat & aluerat.

109. *Optavitque locum regno.*] *Elegit:* ſic Æ. 1. 429. *Pars optare locum tecto.* Et vero primus ibi regnavit: pauloque poſt venit ex Italia Dardanus, qui ab ipſo in generum ac ſucceſſorem adſcitus eſt, Æ. 1. 239.

111. *Mater cultrix Cybele.*] Quæ & *Rhea*, & *Ops*, Saturni uxor, mater Deorum ac terra ipſa. Nomen vel a *Cybelo* monte Phrygiæ; vel a

Idæumque

& ſylva Idæa: hinc fidele arcanum ceremoniarum, & juncti leones traxerunt currum Deæ. Itaque agite, & eamus quà mandata Deorum nos ducunt. Propitiemus ventos, & proficiſcamur in regnum Creticum. Neque abeſt longo ſpatio: dum Jupiter faveat, tertia dies appellet naves ad litus Creticum. Sic locutus immolavit in altaribus dignas victimas: Neptuno taurum; tibi taurum, ô Phœbe formoſe: Tempeſtati ovem nigram, Zephyris propitiis candidam. Rumor ſpargitur, ducem Idomeneum ejectum abiiſſe e paternis regnis, & litora Cretæ eſſe vacua, domos carere hoſtibus, & regionem relictam patere. Linquimus portus Deli, & mari currimus:

Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, &, Divûm ducunt quà juſſa, ſequamur;
Placemus ventos, & Gnoſſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu: modo Juppiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores:
Taurum Neptuno; taurum tibi, pulcher Apollo:
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque littora Cretæ,
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:

NOTÆ.

κυβήσειν, *in caput ſaltare, caput rotare*, quod in ſacris ejus miniſtri crebro caput rotarent. Et verò Græcis ipſa dicitur & Κυβήλη, & Κυβήβη. Vocabantur miniſtri illi *Corybantes, Curetes*, & *Dactyli Idæi*, Jovis altores, qui frequenti cymbalorum æreorum pulſu in ſacris utebantur. Vehebatur curru, quia ex Lucret. l. 2. 600. terra eſt; terra autem in medio pendet. Trahebatur à leonibus, quia mater eſt omnium, & parentum officiis proles etiam ferociſſima molliri decet. Cætera ejus myſteria ibi fuſe ab eodem Lucretio explicantur. Præmebantur autem ejus ſacra gravi ſilentio, ut & Cereris ceremoniæ: fortaſſe ut inſcrutabilem terræ profunditatem exprimerent. Reliqua vide G. 4. 151. & Æ. 6. 784. Legunt hic multi, *cultrix Cybeli*, in quo Phrygiæ monte culta eſſe dicitur: atque adeo hunc incoluiſſe dici poteſt, & protexiſſe, quomodo Juno Carthaginem, l. 1. 20. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Poſthabitâ coluiſſe Samo.* Alioqui *cultrix Cybele* dicetur, pro cultrice montium, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat Catul. de nuptiis Pelei, 300. *Unigenamque ſinu cultricem montibus Idæ.*

115. *Gnoſſia regna.*] Cretam, cujus urbs præcipua *Gnoſſus*, ſupra, v. 104.

116. *Juppiter.*] Sumitur hic, vel pro Deorum rege, qui natus in Creta eidem præfuerat; vel pro aëre ventis impulſo, ut à Catullo ſumitur in Phaſelo: *ſive utrumque Jupiter ſimul ſecundus incidiſſet in pedem.*

118. *Honores.*] Pro ſacrificiis ſæpe ſumuntur: infra, v. 547. *Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.* De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

120. *Nigram Hyemi, &c.*] Per *Hyemem* intelligit *Tempeſtates*, quæ ex Cicer. de Nat. Deorum 3. 51. *Populi Romani ritu conſecrata ſunt --- noſtri duces, mare ingredientes, immolare hoſtiam fluctibus conſueverunt.* Ad hunc morem alluſit Virgilius hic, & l. 5. 772. *Tempeſtatibus agnam cædere deinde jubet.* Et notat hic Taubmannus ex Plauto, *pecudem* maxime de ovino genere dici. *Venti* quoque Deorum loco habiti ſunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienſes inducit Boreæ ſacrificantes; quam apud Romanos ex Seneca, Natur. quæſt. l. 5. 17. qui ait, Auguſtum in Gallia commorantem, Circio, Galliæ Narbonenſis peculiari vento, templum voviſſe ac feciſſe. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. At notat Macrobius hæc ſacrificia non in templo Deliaco facta eſſe, ubi ſanguinem fundi nefas erat. Et vero non ſacrificaſſe hyemi & ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur? fortaſſe in litore

122. *Idomenea.*] Ἰδομενῆα, ut longa ſit penultima, ut Æ. 1. 615. *Ilionea petit dextrâ.* Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minois Cretenſis regis, duxitque Cretenſes ad Trojanum bellum: unde rediens cum in tempeſtate voviſſet ſe ſacrificaturum Diis, quod ſibi appulſo primum occurreret, occurriſſetque filius; eum pater immolavit: ortâ deindè peſte pulſus eſt rex à civibus, quaſi impius in prolem, atque ita Diis inviſus. Inde abiiſſe dicitur in Calabriam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidiſſe. Ait tamen interpres Lycophronis, eum à Nauplio pulſum, Eubœæ rege: qui ut necem Palamedis filii, Ulyſſis dolo à Græcis ad Trojâm oculi, vindicaret; Cretam occupaverat. Diodorus non pulſum Idomenea, ſed in patria diem obiiſſe cenſet.

124. *Ortygiæ.*] Antiquum nomen Deli inſulæ; vel ab ὄρτυξ, *coturnix, caille, quail*; quod genus

Bacchatamq; jugis Naxon, viridemq; Donyſam,
Olearon, niveamq; Paron, ſparſaſq; per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamq; voco: & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere ſicco ſubductæ littore puppes:
Connubiis arviſque novis operata juventus:
Jura domoſq; dabam: ſubito cum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque ſatiſque lues, & letifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum ſteriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiæ Phœbumq; remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat, unde laborum

& radimus Naxum in *montibus* ſonantem tumultu *Bacchorum, & viridem Dionyſam, & Olearon, & Paron candidam, & Cycladas ſparſas per mare, & freta diſtincta multis inſulis. Tollitur clamor nautarum diverſo conatu. Socii impellunt* ſeſe, *ut adeamus Cretam & majores. Ventus ſuboriens à puppi propellit navigantes: ac demum appellimur ad vetera litora Curetum. Ergo cupidus exſtruo muros deſiderata urbis,* & eam *appello Pergameam: & hortor populum gaudentem* hac *appellatione*, ut *curet domos, & erigat arcem* alto *faſtigio. Et jam ferme naves deductæ* à mari ſtabant *in litore ſicco: juventus vacabat conjugiis & agris novis: diſtribuebam leges ac domos: cum repente peſtis funeſta, & putrida, & annus mortifer venit in corpora,* & in *arbores,* & in *ſegetes, vitiatis ſpatiis aeris.* Socii *amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora: præterea Sirius* cœpit *urere campos infœcundos: herbæ ſiccabantur, & meſſes aridæ non dabant cibum. Pater* meus *hortatur* me, ut *remenſo mari eam iterum ad oraculum Deli,* & ad *Phœbum;* & ut *orem veniam:* & petam, *quem terminum ponat rebus afflictis, unde imperet* nos

NOTÆ.

illic, aut primum, aut magna multitudine viſum volunt grammatici: vel juxta alios, ab Ortygia Ætoliæ; cujus & hanc, & alias complures Ortygias, colonias volunt.

125. *Bacchatamque jugis Naxon.*] *Naxus*, una Cycladum, inſula nobiliſſima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho dicata: quia Ariadnem, à Theſeo raptam ibique relictam fertur excepiſſe. *Bacchata* dicitur, id eſt, frequentata à Bacchis, furioſis Bacchi comitibus fœminis, Ecl. 5. 29. 69. Hodie *Naxi.*

Viridemque Donyſam.] Jacet inter Icariam & Gyarum, marmore viridi celebris: hodie *Donuſſa.*

126. *Olearon, &c.*] *Olearus* vel *Oliaros:* juxta Nigrum nunc dicta *Quiniminio. Paron.*] *Paros*, hodie *Pario*, niveo marmore nobilis. De *Cycladibus* ſupra, v. 74.

127. *Conſita terris.*] Ubi variæ terræ, ſeu inſulæ quaſi *ſatæ* & *ſeminatæ* ſunt: & poſt mentionem *Cycladum*, hic ſignificat *Sporadas*; quæ nomen habent à σπείρω, *ſemino*, quia ſine ordine ſparſæ ſunt.

131. *Curetum oris.*] Cretam ſignificat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit miniſtrorum Cybeles: ſic dicti juxta Strabonem, l. 10. à κυρὰ, *tonſura*, quia anteriorem capitis partem detonſam geſtabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Cæteri etiam tympana, quorum ſtrepitu Jovem recens natum Saturni patris voracitati ſubduxere. Iidem dicti *Corybantes* & *Idæi Dactyli.*

134. *Amare focos.*] Servius ait commendari ſtudium ſacrificiorum, quæ ſemper igne perficiebantur: ego curam privatarum domorum & rei familiaris, id enim focus ſæpe ſignificat: ut cum dicimus, *pugnare pro aris & focis*, id eſt, pro re ſacra ac profana, publica ac domeſtica.

136. *Operata, &c.*] Vel *operam dabat* connubiis & agris colendis, ut explicat Donatus. Vel *ſacrificabat* pro felici ſucceſſu conjugiorum & agrorum; nam & ante hæc omnia præibat apud veteres ſacrificium, & *operari* ſimpliciter *ſacrificare* interdum ſignificat, ut G. 1. 339. *Latis operatus in herbis.*

141. *Sirius.*] Stella in ore majoris canis, quæ *canicula* dicitur. De ea G. 2. 353. De *Ortygia*, ſive Delo inſula, ſupra, v. 124. De *Phœ-*

quærere ſubſidium in tot *difficultatibus, & quo convertere curſum. Nox erat, & ſomnus tenebat animalia per terras. Statuæ ſacræ Deorum, & Penates Phrygii, quos exportaveram mecum à Troja, & è medio incendio urbis; viſi* ſunt *in ſomnis ſtare ante oculos decumbentis, multa luce conſpicui, quâ* parte *Luna plena mittebat ſuum lumen per feneſtras hiantes. Tunc ſic* viſi ſunt *me alloqui, & auferre ſolicitudinem his verbis: Quod Apollo dicturus* eſſet *tibi appulſo* ad *Delum:* hoc ipſum tibi *prædicit hoc loco, & ecce nos ipſe ſponte mittit in tuam domum. Nos* poſt *Trojam combuſtam, ſecuti* ſumus *te & tua arma; nos te duce percurrimus navibus procello ſum mare; nos ipſi extollemus ad ſidera futuros poſteros* tuos, *& dabimus imperium* orbis *urbi* tuæ. *Tu deſtina magnos muros* nobis *magnis, & ne abjice laborem longi itineris. Mutanda* eſt *regio: Delius Apollo non ſuaſit tibi* adire *hæc litora, nec juſſit* te *manere in Creta. Eſt regio,* quam *Græci cognomine appellant Heſperiam:*

Tentare auxilium jubeat, quo vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat.
Effigies ſacræ Divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum à Troja mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante oculos aſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine: quà ſe
Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit: & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma ſecuti;
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor;
Idem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit
Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt;
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: hinc Dardanus ortus,
Jaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge, age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terraſq; require

terra vetus, potens bello & fertilitate agrorum. Populi Oenotrii hanc *tenuerunt: nunc rumor* eſt *poſteros vocaviſſe nationem, Italiam, e nomine ducis. Hæ ſedes addictæ* ſunt *nobis: hinc natus* eſt *Dardanus, & pater Jaſius, à quo* Dardano *principe genus noſtrum* dictum eſt. *Age, ſurge, & lætus renarra ſeniori patri hac verba non* revocanda *in dubium. Quare Coritum, & terras*

NOTÆ.

bo, Ecl. 3. 62. De *Phrygiis Penatibus*, Æn. 2. 717.

152. *Inſertas.*] Servius explicat, *inſeratas*, id eſt, *non ſeratas, non clauſas ſerâ*; per ſyncopen ut Æ. 2. 379. *Aſpris ſentibus*, pro *aſperis:* paulo durius. Turnebus, *adibus inſertas & interpoſitas*, ad lucem admittendam. Germanus, *trajectas & penetratas lumine.* Alii, *hiantes, quibus lumen incertum erat*; quo fere modo dixit, Æ. 2. 135. *Per noctem obſcurus, in ulva delitui:* id eſt, *per noctem obſcuram.*

163. *Eſt locus, &c.*] Hi verſus & ſequentes omnino tranſlati ſunt ex Æn. 1. v. 534. ubi fuſe explicantur.

167. *Dardanus, Jaſiuſque pater, &c.*] *Pater* ad poſteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit: ambo Electram habuere matrem, filiam Atlantis Mauritaniæ regis, uxorem Coriti Tuſciæ regis in Italia; ſed Jaſius hunc Coritum habuit patrem; Dardanus Jvoem. Mortuo Corito, oritoque de ſuccedendi jure diſſidio, Jaſium Dardanus occidit: ideoque pulſus à Tuſcis, & à Siculo Hiſpaniæ rege, Electræ fratre, qui ad componenda diſſidia venerat; primo in Samothraciam inſulam fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Teucri filiam accepit in conjugem, & cum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta eſt. Igitur, *à quo* non ad Jaſium, ſed ad Dardanum referri debet, Æ. 1. 239.

170. *Coritum.*] *Coritus*; mons & urbs Tuſciæ, nunc *Cortona:* vel a Corito, Dardani, ut putabatur, patre, ſic dicta; vel à κόρυς, *galea*, quam Dardanus illic in pugna amiſit. De *Tuſcia* ſive *Etruria*, Italiæ regione, Æ. 8. 479.

Auſonias: Dictæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus viſis ac voce Deorum,
Nec ſopor illud erat; ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis: perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminoſque parentes:
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes,
Hanc quoque deſerimus ſedem, pauciſq; relictis

Auſonias: Jupiter negat tibi Cretenſes agros. Ego *ſtupefactus talibus juſſis & ſermone Deorum (neque enim hoc erat ſomnus; ſed videbar coram diſtinguere vultus, & capillos velatos, & facies præſentes:* & *tum ſudor frigidus fluebat toto corpore) effero corpus è lecto, & extollo ad cœlum manus inverſas cum prece, & injicio flammis pura dona: confecto ſacrificio lætus facio Anchiſen certum* de iis rebus, *& explico ordine prodigium.* Anchiſes *animadvertit familiam ancipitem, & binos* ejus *auctores:* & *ſe deluſum* eſſe *novo errore antiquarum regionum. Deinde ait: Fili agitate fatis Trojanis: ſola Caſſandra mihi prædicebat tales caſus. Nunc reminiſcor* illam *prædixiſſe hæc deſtinata* eſſe *noſtræ genti:* & *ſæpe appellaſſe Heſperiam, ſæpe regna Italica. Sed quis putaviſſet Trojanos venturos ad litus Italiæ? aut quem tum Caſſandra vaticinans moviſſet? Obediamus Apollini, & admoniti ſequamur meliora* conſilia. *Sic dixit, & omnes obtemperamus lati verbis* ejus. *Relinquimus hanc etiam terram, & paucis* ibi *relictis prabemus*

NOTÆ.

171. *Auſonias: Dictæa, &c.*] Italiam volunt dictam eſſe Auſoniam ab *Auſone*, Ulyſſis & Calypsûs filio: at male: non enim hic Penates Æneæ nomen hoc Italiæ tribuerent, cum vixdum natus eſſet Auſon, tantum abeſt ut illic regnaret. Niſi uſurpatum id putemus per anticipationem temporis. Alii volunt *Auſones* dictos eſſe Græcis, veteres eos Latii populos; qui Latinis *Aurunci* dicebantur, commutatione vulgari literæ *r* in *s*. Et bene: nam *Aurunci* antiquiores fuerunt Ulyſſis & Æneæ temporibus, ſiquidem ait Latinus Latii rex, Æn. 7. 206. *Atque equidem memini.... Auruncos ita ferre ſenes. Dictæa arva*, Cretenſia ſunt, à monte *Dicte*, ubi educatus eſt Jupiter, nunc *Laſthi*, in parte orientali Cretæ: ab aliquibus Idæa pars eſſe dicitur, & diſtinguitur ab aliis.

174. *Velataſque comas.*] Ornatus vittis, quæ etiam ſacrarum ſtatuarum capitibus alligabantur, Æ. 2. 133.

176. *Supinas.*] Ita ſublatas, ut palmæ cœlo obvertantur.

177. *Munera libo, &c.*] Penatibus & Laribus ſacra fiebant; alia quotidiana & privata; aliis publica in compitis; unde apud Romanos dicebantur *Compitalia*. Privata vulgo *ad focum*, aliquando etiam ad aram, quæ in ſacrario domus erecta erat: eaque fiebant thure, vino, coronis, & laneis & floreis, cibo aliquo lautiore è menſa in ignem injecto. Patet id præſertim ex Plauto in Aululariæ prologo. Publica ſacrificia fiebant porcâ cæſâ. Igitur hic *munera intemerata* erunt, purum vinum, ac thus: *quare libari* dicuntur, id eſt, *ſtillari* & *injici*, Æ. 8. 740.

180. *Geminoſque parentes, &c.*] *Teucrum*, qui ex Creta, *Dardanum*, qui ex Italia venerat. At vero errorem agnoſcere antè debuerat, præſertim ex ultimis Creuſæ verbis ad Æneam, Æ. 2. 781.

183. *Caſſandra.*] De illa Priami filia & vate, cujus vaticiniis nulla fides à Trojanis habebatur, Æ. 2. 246. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Teucris*, Trojanis, Ibid. 239.

189. *Ovantes.*] Proprie *ovatio* erat minor triumphus, pedeſtris; ad ſummum ex equo, non è curru. Nomen eſt, vel ab acclamatione militum, geminatâ ſæpius literâ O, juxta Feſtum: vel ab *ove*, quæ in minori triumpho immolabatur; non taurus, juxta Plutarchum. Hinc ad lætitiam omnem ſignificandam vox illa traducta; etiam ad corvos, qui dicuntur, G. 1. 428. *Ovantes gutture corvi.*

vela ventis, *& decurrimus magnum mare cavis navibus. Poſtquam naves provectæ* ſunt in *altum* mare, *nec jam ullæ terræ amplius videbantur*; ſed *undequaque aer, & undequaque aqua: tunc cærulea pluvia decidit mihi ſupra caput, inducens noctem & tempeſtatem: & mare terribile* factum eſt *ob tenebras. Statim venti impellunt mare, & magni fluctus intumeſcunt: agitamur diſperſi immenſo mari. Nubes obtexerunt diem, & nox imbrifera eripuit lucem: crebro micant fulgura è ſciſſis nubibus. Dejicimur à* recto *curſu, & vegamur per undas ignotas. Ipſe Palinurus ait* ſe *non diſtinguere diem à nocte* in *cælo, nec cognoſcere iter in mediis fluctibus. Itaque vagamur mari* per *tres dies ambiguos* propter *tenebras obſcuras, &* per *tres noctes ſine aſtro. Quarto demum die terra primum viſa eſt ſe erigere, & procul oſtendere montes, atque emittere fumum. Vela detumeſcunt, incumbimus remis: non* eſt *mora, nautæ connitentes convolvunt ſpumoſos* fluctus, *& ſecant* ſpatia *cærulea. Litora Strophadum primo excipiunt* [illegible] *ereptum ex undis. Strophades inſulæ Græco nomine appellatæ jacent in magno* mari *Ionio: quas ſæva Celæno & aliæ Harpyiæ habitant: ex quo* tempore *domus Phinei*

Vela damus, vaſtumque cavâ trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ :
Apparent terræ; cœlum undique, & undique pontus;
Tum mihi cœruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens : & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Æquora : diſperſi jactamur gurgite vaſto :
Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit : ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem noctemque negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus : haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primum
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno : quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ : Phineia poſtquam

N O T Æ.

202. *Palinurus.*] Gubernator navis Æneæ, qui Morphei dolis oppreſſus in mare decidet, Æn 5. 883. & in Italiam, ad litus Velinum enatans, ab incolis occidetur, nomenque dabit promontorio Lucaniæ Palinuro, Æ. 6. 337.

210. *Strophades Graio, &c.*] Inſulæ duæ parvæ, hodie *Strivali*, ad latus Peloponneſi, in mari Ionio. *Ionium* vero mare dicitur : non quod Ioniam alluit, Aſiæ minoris regionem inter Æolidem & Cariam; ſed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter & Græciam, ad uſque promontorium Epiri Acroceraunium, ubi mare Hadriaticum incipit, quod vocatur à quibuſdam *ſinus Ionius*. Inſulæ porro illæ prius dicebantur *Plotæ:* deinde *Strophades* à στροφὴ, *converſio:* quia Calais & Zetes, alati Boreæ filii ex Orithyia, cum Harpyias è Phinei regno ad has uſque inſulas expuliſſent; à Jove admoniti ne Harpyias ultra perſequerentur, inde repreſſo curſu reverſi ſunt. Notetur longa diphthongus *æ* ante vocalem correpta, nec eliſa, Græco more: *Inſulæ Ionio,*

211. *Celæno, Harpyiæque, &c.*] Ponti & Terræ dicuntur filiæ, unde in inſulis habitant: nomen ab ἁρπάω, ἁρπάζω, *rapio.* Vulgo tres numerantur ab Heſiodo, *Iris, Aello, Ocypete.* Alii mutant nomina. Virgilius unam appellat *Celæno*, nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quartam addunt *Thyellam.* Vocavit eas Apollonius, Διὸς κύνας, *Jovis canes*; Valerius Flaccus, *Jovis famulas*; Virgilius hic, *furias* v. 252. *diras*, v. 262. unde probat Servius, & poſt eum Cerdanus, eaſdem eſſe quæ apud inferos dicuntur *furiæ*, apud ſuperos *diræ*, in medio *harpyiæ:* quemadmodum eadem eſt Diana in terris, Luna in cœlo, Proſerpina in inferis.

212. *Phineia.*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ rex, cum filios ex prima conjuge ſuſceptos, fraude novercæ excæcaſſet: ipſe à Jove excæcatus & immiſſis Harpyiis vexatus eſt. Argonautæ deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectos, cum iter docuiſſet: Calais & Zetes ut gratiam referrent, Harpyias ad Plotas uſque inſulas perſecuti ſunt, ut moſ diximus,

Clauſa

Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis & ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus: ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Irruimus ferro, & Divos ipſumque vocamus
In prædam partemque Jovem: tunc littore curvo
Extruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ: & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli cæciſque latebris,
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis,
Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedere
Littora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
Obſcænas pelagi ferro fœdare volucres.

clauſa eſt ipſis, *&* præ *timore deſeruerunt menſas priores. Non* eſt *monſtrum* pernicioſius *illis, nec ulla peſtis aut furor Deorum crudelior extulit ſe ex undis inferorum. Vultus* earum *volucrum* ſunt *fœminei, ſordidiſſima effuſio alvi, & manus aduncæ, & facies ſemper pallidæ* præ *fame. Poſtquam huc appulſi ingreſſi ſumus portum: ecce cernimus paſſim in campis pingues boum greges, & greges caprarum in pratis, ſine cuſtode. Irruimus* in eos *gladiis, & vocamus in prædam & in partem Deos & Jovem ipſum. Deinde in ſinuoſo litore ſtruimus lectulos, & comedimus pingues carnes. Sed improviſæ Harpyiæ advolant tremendo volatu è montibus, & ſuccutiunt alas magno ſtridore, & rapiunt cibos, & turpant omnia immundo tactu. Præterea vox* earum *horribilis* eſt *inter fœtidum odorem. Iterum in receſſu remoto ſub rupe cavata, circumtecti arboribus & densâ umbrâ, ſternimus menſas, & collocamus ignem in aris. Iterum ex alia* parte *cœli & latebris incognitis, turba Harpyiarum ſtridens advolat circa prædam aduncis pedibus, & fœdat cibos ore. Præcipio tunc ſociis,* ut *ſumant arma, & bellum faciendum* eſſe *cum ſæva turba. Non aliter ac juſſi* erant *faciunt, & præparant gladios occultos ſub herba, & abſcondunt clypeos latentes. Igitur, cum* Harpyiæ *advolantes ediderunt ſtrepitum per ſinuoſa littora; Miſenus ab alto colle dat ſignum* pugnæ *cava buccina: aggrediuntur ſocii, & tentant novam pugnam,* nempe *vulnerare gladio turpes volucres maris.*

NOTÆ.

215. *Stygiis.*] *Styx*, inferorum fluvius, de quo Æ. 6. 323.

223. *In prædam partemque Jovem.*] Id eſt, *in prædæ partem.* Et mos erat veterum, ut partem ſpoliorum in bello, aut prædæ in venatione Diis voverent: eamque vel addicerent ſacrificiis, vel è tholo & fornice & arboribus ad memoriam ſuſpenderent. Sic Æ. 9. 407. Nifus ad Dianam, *Siqua ipſe meis venatibus auxi, Aut ſuspendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi*

224. *Toros.*] *Lectos:* juxta grammaticos veteres à *torta* herba, ex qua ſtruebantur: juxta recentiores, à τοῖος, *funis*, quia extentis funibus fiebant.

231. *Ariſque, &c.*] Vel quia nuſquam epulabantur veteres abſque aliqua ſpecie ſacrificii, & ſaltem libationis, de qua Æ. 1. 740. Vel quia forte aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei ſacrificarent.

239. *Specula Miſenus, &c.*] *Specula*, locus editior, unde late proſpectus patet: ab antiquo *ſpecio*, id eſt, *video*; hinc eſt *ſpeculor. Miſenus*, Æoli filius, Hectoris olim tubicen, nunc Æneæ, de quo multa, Æ. 6. 164.

241. *Pelagi volucres.*] Quia Harpyiæ Ponti aut Neptuni, & Terræ dicuntur filiæ, ſupra, v. 212.

At neque excipiunt plumis ictum illum, aut plagas tergo: & celeri fugâ elapsæ ad astra, deserunt prædam semimanducatam & notas fœdas. Una ex iis *Celæno constitit in altissima rupe, funesta vates, & emisit hæc verba è pectore: An etiam bellum, bellum* inquam, *vultis* nobis *inferre, post stragem boum & occisos juvencos* nostros, *ô Trojani? & ejicere Harpyias insontes è paternâ ditione? Ergo animis excipite & imprimite hæc mea verba: quæ Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi, ego maxima furiarum expono vobis. Petitis navigatione Italiam: & ventis invocatis pervenietis in Italiam, & permittetur* vobis *ingredi portus* ejus. *Sed non claudetis muris urbem concessam, priusquam crudelis fames & injuria cædis nobis* illatæ cogat *vos devorare dentibus mensas corrosas. Sic locuta est, & fugit in sylvam alis ablata. At sociis sanguis frigidus constipatur repentino timore: animi defecerunt: nec jam ulterius volunt armis* pugnare, *sed votis & precibus petere pacem ab* Harpyiis, *seu sint Deæ, seu funestæ & fœdæ volucres. At pater Anchises extensis è litore manibus invocat nos Deos, & destinat* ipsis *digna sacrificia. O Dii,* inquit, *impedite* effectum harum *minarum. Dii avertite tale infortunium, & placati protegite pios. Deinde imperat* socios *evellere funem litore, & solvere ablatos rudentes.*

Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fugâ sub sidera lapsæ,
Semesam prædam & vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsa consedit rupe Celæno
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum stratisque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
Et patrio insontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, nostræque injuria cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
At sociis subitâ gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis
Sed votis precibusque jubent exposcere pacem:
Sive Deæ, seu sint diræ obscœnæque volucres.
At pater Anchises passis de littore palmis
Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
Dii, prohibite minas, Dii talem avertite casum,
Et placidi servate pios. Tum littore funem
Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.

NOTÆ.

248. *Laomedontiadæ.*] Trojani, à Laomedonte rege, Priami patre, G. 3. 35.

249. *Patrio regno.*] Neptuni patris, cui parent mare & insulæ. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Apolline*, Ibid. 104. Nomen utrumque conjunxit, Homerico more. Innuit autem, fatorum omnem cognitionem & oracula à solo Jove prodire; ut diximus, Æ. 1. 243.

257. *Ambesas subigat, &c.*] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere subigat? Tamen ludicrum esse probabit eventus, Æ. 7. v. 116. Cum, non fames dira, sed edendi aviditas, Trojanis suadebit, ut panis frusta, quæ cibis aliis substraverint, etiam comedant. *Ambesas*, id est, *circumesas: ambi* enim vel *ambe*, Latinis est *circum*; à Græco, ἀμφί.

262. *Deæ, Diræ, obscœnaque, &c.*] Per *Deas*, intelligit *furias*, quæ sic passim à Græcis Latinisque poetis appellantur. Per *obscœnas volucres*, non tantum *fœdas*, sed potius *funestas* & mali ominis. *Obscœnum* enim vox est augguralis: cujus etyma septem affert Vossius. Tria hæc probatissima; alterum ab *ob* & *scævum*, quod est à σκαιὸν, *sinistrum* & *bonum*; itaque *obscœnum*, quod *obstat scævo* & bono omini; alterum ab *ob* & *cano*, id est, *contra cano*: quod quando pulli in auguriis captandis faciebant, funestissimum erat: tertium ab *ob* & *cœnum*, *lutum*, quod *sordium* notat. Ex prima origine scribi debet per *æ*, ex secunda per *e* simpliciter, ex tertia per *æ*.

264. *Numina magna.*] Erant enim *majores* & *minores* Dii. Majores duodecim; mares sex, Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo; sex fœminæ, Juno, Vesta, Ceres, Pallas,

Tendunt

Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Quà curſum ventuſque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis:
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna,
Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,

Auſtri inflant vela: fugimus per ſpumoſas aquas, qua ventus & gubernator dirigebant navigationem. Jam Zacynthos ſylvoſa apparet in medio mari, & Dulichium & Same, & Neritos alta rupibus. Evitamus ſcopulos Ithacæ, regna Laërtæ, & deteſtamur regionem nutricem crudelis Ulyſſis. Deinde etiam oſtenditur procelloſus vertex Leucatæ montis,

N O T Æ.

Diana, Venus. Minores erant, heroës, ſemidei, &c. inter quos *furias* illas, quaſi famulares Deos, reponebat Æneas. De *rudentibus*, funibus nauticis, Æ. 1. 91.

268. *Noti.*] Auſtri, venti meridionales: & proprie quidem, hoc enim vento opus eſt, à Strophadibus ad Zacynthum naviganti. De *Noto*, Ecl. 2. 58.

270. *Zacynthos.*] Perſequitur iter; in eodem Ionio mari, à meridie in ſeptentrionem: quo ordine, poſt *Strophades* occurrit....

I. *Zacynthus*, *Zante*, ad latus occidentale Peloponneſi, contra promontorium Chelonaten, hodie ſub Veneta ditione.

II. *Same*, *Dulichium*, & *Ithaca*. Hæ tres ſub eadem fere linea occurrunt, ante fauces ſinus Corinthiaci.

Dulichium ab eo ſinu minus diſtat, eſtque una ex *Echinadibus* inſulis, quæ jam communi nomine vocantur *Cozzulari*, incerto numero, ut monet Strabo l. 10. quia cum parvæ ſint, & ad oſtia Acheloi fluvii Acarnaniæ, modo arenarum appulſu junguntur, modo aquæ impetu ſeparantur.

Same, vel *Samos*, quæ & *Cephalenia*, nunc *Cephalonie*, ex Strabone l. 10. major, & à Corinthiaco ſinu magis ad occidentem recedens: paret reipublicæ Venetæ.

Ithaca, nunc *Val di compare*, inter Cephaleniam & Dulichium media: Ulyſſis patria; quandoque paruit Turcis. In Ithaca eſt *Neritos*, non inſula, ut lexica geographica vulgo ferunt, ex Strabone. Strabo enim contra probat multis Homeri verſibus, montem eſt Ithacæ *Neritum*, Νήριτον. Quod autem hic legitur fœminini generis, *Neritos ardua ſaxis*, explicat Suidas; apud quem *Neritum* mons eſt, *Neritos* ſylva ibidem denſiſſima: quod confirmat Heſychius, cum ait; Neritum, Ithacæ montem eſſe ſemper virentem ac frondentem: & Homerus, qui vocat Νήριτον εἰνοσίφυλλον, *Neritum frondoſum*. Et bene congruit, quod ſtatim mentio ſequitur Ithacæ: quaſi dicat Æneas: *Apparet Ithacæ ſylva Neritos, ſaxis altiſſimis impoſita; ſed ſtatim illos Ithacæ ſcopulos effugimus.*

III. Sequitur ad ſeptentrionem trium illarum, inſula *Leucas*, *Leucadis*, vel *Leucate*, *cates*; nunc *ſainte Maure*, nuper ſub ditione Turcarum, ad litus Acarnaniæ, quæ pars eſt Epiri: cui aliquando conjuncta fuit anguſto iſthmo; ac deinde ponte, poſtquam iſthmum illum Corinthii perfodiſſent. In hac inſula, Cephalenium verſus, mons eſt ſive rupes, *Leucata*, *catæ*. Hæc rupes, quia alba eſt, inde ſibi & inſulæ nomen fecit: λεύκος enim eſt *albus*. Ex hac rupe qui amantes exiliſſent in mare, ſanari ab amore putabantur; quod feciſſe perhibetur Sappho poëtria, Phaonis amore inſaniens. Eidem rupi fanum Apollinis impoſitum fuiſſe teſtatur Strabo, cui quotannis in ſacrificium ſolebat reus aliquis è rupe in mare dejici, quam ob rem, ſive ob ſcopulorum aſperitatem, dicitur hic, *formidatus nautis Apollo*. In ea inſula urbs eſt eodem nomine *Leucas*, quam Plinius ait olim dictam fuiſſe *Neritum*: ſed emendandus eſt ex Strabone, legendumque *Nericos*, non *Neritum*. De hac urbe Æneas loquitur, cum dicit: *Parvæ ſuccedimus urbi*. Tum deinde relictis illic navibus, ad Actiacum uſque litus proceſſit, à quo nondum Leucas diviſa fuerat, ut colligi poteſt ex Homeri verſibus apud Strabonem, lib. 10.

IV. Igitur, ſequitur ad ſeptentrionem *Actium* promontorium nunc *capo Figalo*, in ipſis faucibus Ambracii ſinus, ubi Actium erat oppidulum, & fanum alterum Apollinis: totus enim ille tractus Epiri ſacer erat Apollini, dicebaturque *Actius*, id eſt, litoralis, ab ἀκτὴ, *litus*.

272. *Laërtia regna.*] Laërtes Acriſii filius, Jovis nepos, vulgo Ulyſſis pater creditus eſt: quidam tamen dixere Ulyſſem Anticleâ quidem Laertæ uxore prognatum eſſe, ſed patre, Siſypho vel Autolyco. Regni autem Laërtæ præcipua quidem ſedes *Ithaca* fuit: paruit tamen ipſi etiam *Cephalenia*, & *Zacynthus*, & *Epiri* magna pars, præcipue ubi *Leucas*: ut ex Strabone colligitur, & Homero, Iliad. 2. 631. *Dulichium* vero & *Echinades*, etſi fortaſſe aliquando Laërtæ paruerant, ſiquidem Ulyſſes ſæpe *Dulichius* appellatus: tamen earum incolas ad expeditionem Trojanam duxit Meges quadraginta navibus, Iliad. 2. 625.

& Apollo terribilis navigantibus. Hunc montem *lassi petimus, & imus* ad *parvam urbem. Anchora demittitur è prora, puppes sistunt in litore. Igitur potiti demum terrâ insperatâ, & sacrificamus Jovi, & cumulamus aras victimis, & nobilitamus Actium promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias luctas oleo fluente: delectat eos evitasse tot urbes Græcas, & iter habuisse inter medios hostes. Interea Sol circumagit annum integrum, & gelida hyems infestat mare Aquilonibus. Appendo liminibus anterioribus scutum aris cavi,* quod *gestâverat magnus Abas,*

Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, stant littore puppes.
Ergo insperatâ tandem tellure potiti,
Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras:
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socii: juvat evasisse tot urbes
Argolicas, medioque fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,

NOTÆ.

279. *Lustramurque Jovi, &c.*] Solvimus vota & sacrificia Jovi. *Lustro* enim, ut jam notavimus, Æ. 1. 287. & 612. dicitur à *luo*, id est, *solvo*: unde cum vota Deo fecimus, voti *rei* sumus, ut diximus, Ecl. 5. 80. Igitur *lustramur*, cum *solvimur* voto: & multo etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. Sic l. 6. 231. in funere Miseni, sacerdos *ter socios pura circumtulit unda.... lustravitque viros.* Sic l. 8. 183. post oblatas Herculi victimas Trojana juventus vescitur *perpetui tergo bovis & lustralibus extis.* Quare autem nunc *lustrantur Jovi?* Ut exolvant vota quæ nuncupaverat Anchises magnis numinibus, in Strophadum litore, supra v. 264. Quare Jovi præcipue sacrificia, Apollini ludos instituit.

280. *Actiaque Iliacis, &c.*] Alludit certe poëta ad ludos eos, quos Octavianus maxima celebritate instituit, post victoriam de M. Antonio & Cleopatra relatam, ad Actium Epiri promontorium, Anno U. C. 723. iv. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam naves plurimas Apollini Actiaco consecravit; Actiacum templum majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipsis faucibus sinus Ambracii, contra Actium, in eo loco ubi castra posuerat; locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum è rostris captarum navium, & sacrarium Apollini sub dio excitavit; ludos imprimis instituit quinquennales, qui præcipue equestri decursu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnicâ pugnâ constabant. Sed ludos illos non exhibuit, nisi Anno U. C. 726. quo anno ipse Octavianus vi, & M. Agrippa ii, consules fuerunt, perfeceruntque simul censum ac lustrum populi, anno proxime præcedente inceptum: quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. & 53.

Atque hæc paulo fusius: quia ex his commercio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis sui partem perveniſſe hoc ipso anno 726. paulo post exhibitos ludos. Quia 1. *Iliaci ludi*, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatam esse *Trojam*, & à Trojanis ad Romanos transiisse, testatur Æ. 5. 602. Facile autem Æneæ suppetebant equi, in Epiro, feracissimâ equorum regione, G. 1. 59. 2. *Palæstræ* & *nudati socii*, sunt ludi gymnici, γυμνὸς enim *nudus* est: qui autem eo pugnæ genere exercebantur, nudi erant: atque ut manus adversariorum in lubricam cutem impactæ, facilius ictum amitterent; ideo sibi cutem oleo, luto, & cerâ ungebant: hinc aliqui nomen *palæstræ* deducunt à πηλὸς, *lutum*; quanquam alii melius à πάλλω, *vibro, agito*; ob variam agitationem & vibrationem corporis ad evitandos ictus. 3. *Lustramur Jovi*: alludit ad solemnem populi lustrationem, quæ singulis quinquenniis post conditum populi Romani censum fiebat *suovetaurilibus*, id est, sacrificio *suis, ovis, & tauri*, aliisque ceremoniis, quæ censum terminabant & condebant. Quod hoc anno U. C. 726. ab Octaviano perfectum est.

283. *Argolicas.*] Græcas: *Argi*, urbs Peloponnesi, Æ. 1. 288.

286. *Abantis.... postibus.*] Audax ac superbum Æneæ factum: qui in mediis Græcorum urbibus atque insulis, trophæa de Græcis ipsis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur: unus fortasse ex iis quos nocte suprema è comitibus Androgei occiderat, Æ. 2. 371. *Postibus* autem figit Apollinei templi, vel Leucatæ, vel Actii.

Postibus

Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Littoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures:
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi ſceptriſque potitum;
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes & littora linquens.
Solemnes tum forte dapes & triſtia dona
Ante urbem, in luco, falſi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache: maneſque vocabat

& noto factum hoc *verſu: Æneas* poſuit *hæc ſpolia de Græcis* Trojæ *victoribus* relata. *Poſtea impero* ſocios *relinquere portum & ſedere in ſcamnis. Socii certatim verberant mare* remis, *& radunt fluctus. Continuo præterimus altas arces Phæacum, & radimus litora Epiri, & intramus portum Chaonium, & accedimus ad excelſam urbem Buthrotum. Hic incredibilis rumor rerum implet aures* noſtras: *Helenum filium Priami imperare per urbes Græcas, potitum uxore & regno Pyrrhi* nepotis *Æaci; & Andromachen rurſus veniſſe* in poteſtatem *mariti Trojani. Obſtupui; & pectus exarſit mirabili deſiderio alloquendi hominem, & ſciendi tantos caſus, Progredior* ultra *portum, relinquens naves & litus. Tunc forte Andromache ante urbem, in* ſacra *ſylva, ad aquas ficti Simoëntis, offerebat cineri ſolemnes epulas, & funebria munera, & appellabat manes*

NOTÆ.

289. *Tranſtris.*] Scamnis, in quibus remiges ſedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291. *Phæacum abſcondimus arces.*] Ab Actio promontorio, ſive Leucade, ad occidentem deflexo curſu, occurrit deinde inſula *Phæacum*, ſive *Corcyra*, hodie *Corfu*: ad latus Epiri, olim hortis Alcinoi regis nobilitata, nunc ſub ditione Veneta. *Abſcondimus* arces, id eſt, *abſconduntur nobis*, dum celeri navis decurſu prætermittuntur: qua voce uſus eſt deinde Seneca Ep. 70. *In hoc curſu rapidiſſimi temporis primum pueritiam abſcondimus.* Et bene dixit *abſcondimus arces*, id eſt, urbes aliquas ad orientem inſulæ ſitas; non vero *abſcondimus inſulam*: quia *Buthrotum*, quam petebat, eſt in ipſo conſpectu & ex adverſo inſulæ, qua ad occidentem vergit.

292. *Epiri.*] Regni olim in Europa nobilis, cujus ad meridiem & occidentem eſt mare Ionium, ad orientem Achaia & Theſſalia, ad ſeptentrionem Macedonia: nunc Albania inferior à quibuſdam dicitur. Ejus olim præcipuæ partes fuerunt *Acarnania*, *Caſſiopæa*, *Amphilochia*, *Theſprotia*, & *Chaonia*, quæ maxime occidentalis eſt; dicta etiam *Moloſſia*. Hanc tamen ab alia Strabo diſtinguit: Chaonia quidem, à *Chaone*, Trojano, Heleni fratre; *Moloſſia* deinde, à Moloſſo Andromaches & Pyrrhi filio, qui regnavit ibi poſt Helenum, quem veluti tutorem, occiſo Pyrrho habuerat. In Chaonia urbs eſt *Buthrotum*, vel *Buthrotus*, hodie *Butrinto*; in ingreſſu portûs *Pelodis*, hoc eſt, *cænoſi*, inquit Strabo lib. 7. de quo portu hic eſt mentio. In eadem regione eſt *Dodona* Sylva, ubi Jovis oraculum: quam tamen ibidem Strabo, primo Theſprotiæ, deinde Moloſſiæ, attributam fuiſſe teſtatur.

295. *Priamiden Helenum.*] De eo Priami filio: deque *Pyrrho*, Achillis filio, Æaci pronepote, Æ. 2. 263. De *Andromache*, antea Hectoris uxore, Æ. 2. 456.

301. *Solemnes dapes, &c.*] Annua ſacrificia, quæ vulgo cum epulis conjuncta erant; ex ipſis victimarum extis. De *Simoënte*, Trojano fluvio, cujus nomen alicui rivulo Andromache in Epiro tribuerat, Æ. 1. 104. De *Hectore*, Ibid. 103.

303. *Libabat cineri.*] Vel vero cineri cujus partem aliquam in urna deferre ſecum Andromache potuerat, ex iis qui collecti ſunt ex ejus funere, Iliad. ultimo, 790. Vel ejus manibus atque umbræ. *Dona triſtia.*] Lac, ſanguinem, &c. ut ſupra, v. 66. Unde proprie, *libabat*, erit *effundebat*: quanquam generatim etiam ſumi poteſt pro *ſacrificabat*. De hac voce, Æ. 1. 740.

prope ſepulcrum Hectoris, quod dedicaverat è viridi ceſpite vacuum; & binas aras. cauſam lacrymarum. Ut aſpexit me accedentem, & ſtupefacta vidit circa me *Trojana arma; attonita* hoc *magno prodigio, exanimata eſt in ipſo aſpectu: calor abiit* ex *oſſibus: cadit, & longo* poſt *tempore vix demum* it. *loquitur: An vera ſpecies, & verus nuncius te mihi ſiſtis, ô fili Veneris? an vivis? aut ſi lux alma abiit* à te, *ubi eſt Hector?* Sic *locuta eſt, & emiſit lacrymas, & implevit clamore omnem locum. Vix reſpondeo pauca mœrenti, & turbatus os aperio interruptis verbis: Certe vivo, & traho vitam per omnes miſerias. Ne dubita, nam vera aſpicis. Heu! quis caſus ſucceſſit tibi, privata tanto marito, aut quæ fortuna ſatis* tibi *congrua redit* ad te? *O Andromache. teneſne conjugium Hectoris, an Pyrrhi? Demiſit vultum, & humili voce dixit: O fortunata præ aliis, virgo Priami* filia, *coacta mori ad ſepulcrum hoſtis, prope muros altos Trojæ: quæ non paſſa eſt ullam ſortitionem, nec tetigit captiva lectum victoris domini.*

Hectoreum ad tumulum, viride quem ceſpite inanem
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, & Trœïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris,
Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuncius affers,
Nate Dea, viviſne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? Dixit, lacrymaſq; effudit, & omnem
Implevit clamore locum: vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hiſco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubitâ, nam vera vides.
Heu quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia ſervas?
Dejecit vultum, & demiſsâ voce locuta eſt:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
Juſſa mori: quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos patriâ incensâ diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, juvenemque ſuperbum
Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionem, Lacedæmonioſq; Hymenæos,

Nos poſt patriam combuſtam vecta per longinqua maria, parientes in captivitate, toleravimus ſuperbiam familiæ Achillis, & juvenem ferocem: qui poſtea quæſitam Hermionem neptem *Ledæ, & conjugium Spartanum,*

NOTÆ.

304. *Inanem.*] Tumulum *honorarium* vocat Suetonius in Claudio, c. 1. Xenophon in Exped. Cyr. l. 6. κενοτάφιον id eſt, *vacuum tumulum.*

305. *Geminas, cauſam lacrymis, &c.*] Alteram Hectori; alteram Aſtyanacti filio, quem Græci è Trojæ turribus præcipitem miſerant. Vel potius utramque Hectori: quia geminas heroibus dicari mos erat, ſupra, v. 63. *Cauſam lacrymis*] Id eſt, quæ viri memoriam, ac dolorem ſuum alerent.

319. *Connubia ſervas?*] Maneſne in viduitate, ac fide data Hectori, an vero tranſiſti ad Pyrrhi nuptias?

321. *Priameïa virgo*] Polyxena, Priami & Hecubæ filia, amata ab Achille: qui cùm ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbræi convenisset, à Paride, poſt Apollinis ſimulacrum latente, ſagittæ ictu occiſus eſt. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari ſibi petiit. Illa ad Achillis tumulum ab ipſo Pyrrho Achillis filio jugulata eſt.

327. *Servitio enixæ.*] Andromache captiva à Pyrrho in uxorem admiſſa, ſuſcepit ex eo Moloſſum: qui patri Epiri nomen fecit, v. 292.

328. *Ledæam Hermionem, &c.*] Menelai filiam, Spartani ſeu Lacedæmonii regis ex Helena filia Jovis & Ledæ. Hermione, Menelao ad Trojanum bellum profecto, à Tyndareo Ledæ marito deſponſata eſt Oreſti cognato ſuo, Agamemnonis filio. Eadem interim à patre Menelao ad Trojam deſponſata eſt Pyrrho, Achillis filio: eidemque poſt confectum bellum tradita. Quod cum ægre ferret Oreſtes, Delphos venit: & nactus ibi Pyrrhum de futuris ſibi ex eo conjugio prole oraculum conſulentem, cum ad ipſas aras Apollinis interfecit.

Me

Me famulam famuloq; Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſcelerum furiis agitatus Oreſtes
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Trojano à Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamq; jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aura?
Quem tibi jam Troja--
Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura parentis?

me ſervam tradidit poſſidendam Heleno, ipſi quoque ſervo. At Oreſtes ardens magno deſiderio raptæ uxoris, & impulſus furiis criminis ſui, intercipit illum improvidum, & jugulat ad altaria patria. Per mortem Pyrrhi pars regni data ceſſit Heleno: qui à Trojano Chaone vocavit cognomine campos Chaonios & totam Chaoniam; & condidit in monte Pergama, & hanc arcem Iliacam. Sed quinam venti & quanam fata direxerunt tibi curſum? aut quis Deus adduxit te inſcium ad noſtra litora? Quid? puer Aſcanius ſupereſtne & fruitur vita? is quem tibi jam Troja--- Quiſnam eſt jam puero dolor de amiſſa matre?

NOTÆ.

331. *Scelerum furiis agitatus Oreſtes.*] Agamemnonis & Clytemnæſtræ filius: patre ad Trojam profecto, & Ægiſtho Clytemnæſtræ adultero Mycenas tenente, ſubductus ejus inſidiis à ſorore Electra. & ad Strophium Phocidis principem miſſus eſt: ubi ſingularem cum ejus filio Pylade amicitiam contraxit. Poſt Trojam expugnatam, & patrem Agamemnonem Ægiſthi inſidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo furiis agitatus, ac poſt labores plurimos expiatus ac ſolutus crimine ab Areopagitis, aut, ut ait Cicero, ipſius Minervæ judicio, in regnum rediit: Hermionem uxorem accepit, occiſo prius apud Delphos Pyrrho: cum ea regnum quoque Spartanum addidit ſuo. Corpus ejus poſt mortem refoſſum, ſeptem cubitorum fuiſſe refert Plinius lib. 7. 16.

332. *Patrias ad aras.*] Certum eſt Pyrrhum ab Oreſte occiſum eſſe *Delphis*, in Phocide, apud ipſas Delphici Apollinis aras: Achillem vero Pyrrhi patrem interfectum à Paride, ad Trojam, in Apollinis Thymbræi templo, atque ita fatale fuiſſe patri & filio, ut apud Apollinem caderent. At varie ſe torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poëta dixerit: multa comminiſcuntur: hæc duo mihi videntur optima. 1. Si ad ſenſum Naſcimbæni per *patrias*, intelligamus eaſdem, ad quas *pater* Achilles occiſus fuerat, nempe *Apollineas*, quanquam loco diſſitas. 2. Tamen tutius puto *patrias* explicare ad ſenſum Turnebi, *Græcas*: ara enim Delphica, fere in medio totius Græciæ ſita, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet. Epirum, ubi tum regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias non eſſe habitam, ut patet ex Strabone l. 7. Pyrrhum vero & Oreſtem patriâ Græcos fuiſſe: Oreſtem quidem Argivum è Peloponneſo: Pyrrhum, patre natum Achille, Theſſalo è Phthia: matre Deidamia, è Scyro Ægæi maris inſula.

335. *Trojano à Chaone.*] *Chaon*, unus è Priami filiis: quem Helenus frater cum in venatu ignarus occidiſſet, ad ſolatium doloris, regnum ejus nomine appellavit; regnavitque quaſi tutor Moloſſi, ut jam diximus, v. 292.

336. *Pergamaque, Iliacamque, &c.*] Diviſio eſt unius rei in duas: *Pergamus* enim fuit arx *Iliaca*, ſive Trojana.

340. *Quem tibi jam Troja..*] Verſus, aut à Virgilio relictus imperfectus, aut à Tucca & Vario mutilatus. Suppleverunt ſic aliqui: *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creuſa*. Male. Troja enim fumante, & Ænea fugiente, patrem ſequebatur jam tum pedes Aſcanius, Æn. 2. 724. Alii ſic: *Quem tibi jam Troja obſeſsâ eſt enixa Creuſa*. Paulo veriſimilius. Cum enim decem annos bellum Trojanum, annos ſeptem Æneæ navigatio duraverit, annos ſexdecim aut ſeptemdecim numerare tum potuit Aſcanius, cum Italicis pugnis deinde interfuit: ſed omnino abhorret verſus à nitore Virgiliano.

341. *Ecquæ jam puero eſt, &c.*] Putant aliqui oblitum hic ſui eſſe Virgilium. Quomodo enim ſcire potuit Andromache Creuſam, Aſcanii matrem, in fuga amiſſam fuiſſe; cum ea de re nihildum Æneas ei dixiſſet? quidni vero ſcire id potuit ante ſuum è Trojano littore diſceſſum? præſertim cum Æneas in urbem rediiſſet, quæſiiſſet eam omnibus viis, ab omnibus amicis: quorum aliquis ad captivas deferre caſum potuit.

Ecquid

quomodo & pater Æneas, & avunculus Hector incitant ipsum ad veterem fortitudinem & animos viriles? Talia dicebat plorans, & frustra movebat longos fletus: cum heros Helenus filius Priami, effert se ex urbe, comitantibus plurimis: & agnoscit suos Trojanos, & lætus ducit in domum suam: & inter singulas voces emittit multum lacrymarum. Progredior, & agnosco parvam Trojam, & Pergama assimilata magnis, & siccum rivum cognomine Xanthi, & amplector postes portæ Scææ. Trojani quoque potiuntur simul urbe sociâ. Rex sub vastis porticibus excipiebat eos. Bibebant vini pocula in medio aulæ, cibis auro impositis, & tenebant pateras. Jamque dies & secundus dies abiit, & venti invitant vela, & lintea inflantur tumido vento. Alloquor his verbis Helenum vatem, & rogo eum *talia: Trojane, interpres Deorum, qui cognoscis divinitatem Apollinis,*

Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
Incassùm fletus: quum sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscitque suos, lætusque ad limina ducit:
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, simulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco: Scææque amplector limina portæ.
Necnon & Teucri sociâ simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, pateraque tenebant.
Jamque dies alterque dies processit; & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus Austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phœbi,

NOTÆ.

348. *Multum lacrymas.*] Alii legunt, *Multum lacrymans*. Favet primæ lectioni, quod alioqui verbum *fundit* nullo casu fulciretur. Favet secundæ, quod durum sit: *multum lacrymas*, pro *multum lacrymarum*. Hæreo tamen primæ, quia communior est. De *Xantho*, seu *Scamandro* Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Scæa*, Trojæ porta, Æ. 2. 612.

354. *Aulaï in medio, &c.*] *Aulaï*, dissolutio more veterum, diphthongi *a*, quæ Græcis est *αι*, in vocales duas *a* & *i*. *Libabant*: vel gustabant, bibebantque, vel offerebant Diis per libationem & effusionem, Æ. 1. 740. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

359. *Qui numina Phœbi, &c.*] Quinque divinationis species enumerat. Primam, quæ fit *afflatu Dei*: secundam, quæ *insessu in tripode*: tertiam, quæ *combustione lauri*: quartam, quæ *intuitu siderum*: quintam, quæ *observatione avium*. 1. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates illapsus, os ipsis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. 2. Per *tripodas*, in quibus sedentes puellæ vaticinabantur: præsertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templa transierat. Erat autem *tripus*, vel puteus tres latus pedes, in quem demissa puella emergente halitu amens reddebatur: vel vas & crater tribus nitens pedibus: vel mensa, tribus edita gradibus: vel probabilius, sella tribus fulcris imposita, in medio patens, ubi sedebat vates; eaque aliquando ærea, aliquando aurea, etiam Delphis corio Pythonis serpentis cooperta. 3. Per *Clarii lauros*, vaticinium innuit, quod petebatur ex combustione laurei rami: qui si in igni crepitaret, bono erat omini; si taceret, malo, Tibul. l. 2. 5. 81. *Ut succensa sacris crepitet bene laurea flammis, Omine quo felix & sacer annus eat*, Propert. l. 2. 20. 36. *Deficiunt magico torti sub carmine rhombi, Et jacet extincto laurus adusta foco. Clarii.*] Epithetum Apollinis, cui *Claros*, urbs Ioniæ, prope Colophonem, in Asia minore, celebri templo & oraculo dicata erat: & hoc epithetum pro quolibet alio hic additum est: quemadmodum Apollo *Delius*, appellatus est *Thymbræus*, v. 85. 4. Per ipsa *sidera* satis notatur *astromantia*. 5. Per *volucrum linguas* notatur proprie an *augurum*, qui *avium garritum* & cantum consulebant. Per *Prapetis omina penna*, proprie an *auspicum*, qui *aves spectabant* volantes. Et aves quidem, quarum spectabatur cantus, dicebantur *oscines*, ab *os*, & *cano*; ut corvus, cornix, picus: quarum autem spectabatur volatus, dicebantur *prapetes*, à *πρόπτασθαι*, *prævolare*; ut vultures, aquilæ. De *Celæno* & *Harpyiis*, supra, v. 211.

Qui

Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ;
Fare age: namq; omnem curſum mihi proſpera dixit
Religio; & cuncti ſuaſerunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & triſtes denunciat iras,
Obſcœnamq; famem. Quæ prima pericula vito?
Quidve ſequens, tantos poſſum ſuperare labores?
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divûm: vittaſque reſolvit
Sacrati capitis; meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate Dea: nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deûm rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo.
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq; vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque inſula Circes;

& tripodas, & lauros Clarii, & aſtra, & canitus avium, & auſpicia volantis alæ: dic age: nam ceremoniæ propriæ mihi declaraverunt totum iter meum; & omnes Dii ſuâ auctoritate ſuaſerunt mihi petere Italiam, & quærere terras mihi præparatas. Sola Harpyia Celæno canit prodigium novum & horrendum dictu, & prædicit funeſtas iras & fœdam famem. Quod periculum primo effugiam? & quid exequendo, poſſum emergere è tantis caſibus? Tunc Helenus, primo mactatis juvencis juxta conſuetudinem, precatur veniam à Diis: & ſolvit tænias ſacri capitis, & ipſe ad tua templa, ô Phœbe, manu ducit me trepidantem ob magnam reverentiam Dei. Ac poſtea ſacerdos loquitur hæc divino ex ore: Fili Veneris: nam certo ſcio te majoribus auſpiciis currere per mare: ita rex Deorum diſponit fata, & miſcet fortunas: ea ſeries rerum decurrit. Explicabo tibi verbis pauca è plurimis, ut ſecurior percurras maria quæ te excipient, & poſſis quieſcere in portu Italico: nam Parcæ impediunt ne Helenus ſciat reliqua, & Juno impedit ne loquatur. Primo longum iter impeditum procul longis regionibus ſeparat à te Italiam, quam tu jam putas propinquam, & cujus paras intrare vicinos portus, ô ignare. Et curvandi ſunt remi in mari Siculo, & percurrenda navibus planities maris Italici, & infernæ paludes adeundæ, & inſula Circes Colchica:

NOTÆ.

370. *Vittaſque reſolvit.*] Infulam, qua implicati erant capilli. Vittata enim infula, ſacerdotis inſigne eſt, Æ. 2. 133. Soluta autem indicium eſt vaticinantis ac furentis, Æ. 6. 48. de Sibylla: *Non compta manſere comæ.*

375. *Majoribus auſpiciis.*] Vel bonis: vel ad majora ſpectantibus; vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis, &c. non avium aut ſiderum tantum.

379. *Parcæ, &c.*] Tres, quæ fuſis diſpenſabant fata hominum, Ecl. 4. 47. *Juno* Saturni & Opis filia, inimica Trojanis: cauſam habes Æ. 1. 29.

384. *Trinacriâ lentandus, &c.*] *Flectendus* & *curvandus*, ob vim adverſam fluctuum inter ſe pugnantium. Sic Catullus de nupt. Pelei, v. 182. *Quidne fugis lentos incurvans gurgite remos?* De *Trinacria*, Sicilia, fusè infra, v. 687. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 171.

386. *Infernique.*] De deſcenſu ad inferos, Æ. 6. De appulſu ad inſulam *Circes*, Æ. 7. 10. Erat autem Solis & Perſes Nymphæ filia, ſoror Æetæ Colchici regis, qui pater fuit Medeæ: aut juxta alios, Æetæ filia, Medeæ ſoror. *Æææ* dicta, id eſt, *Colchica*: ab *Æa*, inſula & urbe Colchici regni, circa oſtia Phaſis fluvii. Sarmatarum regi nupſit, quo venenis occiſo, in Italiam fugit, ad promontorium & montem, qui deinde *Circæus* dictus eſt, hodie *Circello*, in Latio: qui quidem mons continenti junctus eſt: ſed quia Pomptinis paludibus cingitur ad ſeptentrionem, ideo inſulæ formam aliquando habuit. Eadem Circe, cum Glaucum, marinum Deum amaret, ex zelotypia Scyllam puellam in monſtrum marinum commutavit: item & Picum Latinorum regem in avem, quod canentem conjugem ſibi præferret.

Quam

priusquam possis condere urbem in secura regione. Dicam tibi signa, tu ea retine commissa animo. Quando porca reperta a te solicito, jacebit circa undam remoti fluvii, enixa prolem triginta capitum, alta, recumbens humi, & porcelli albi circa mammas: ille locus erit urbis, ille certus finis laborum. Nec tu expaveſce futurum esum mensarum. Fata reperient viam, & Apollo invocatus adjuvabit. Evita autem has terras, & hanc extremitatem Italici litoris, quæ propinqua alluitur fluctu nostri maris: cuncta illæ urbes incoluntur à pravis Græcis. Illic & Narycii Locri statuerunt muros, & Cretensis Idomeneus occupat militibus campos Salentinos:

Quàm tutâ possis urbem componere terrâ.
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus suis,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros.
Fata viam invenient, aderitq; vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Narycii posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos

NOTÆ.

389. *Secreti ad fluminis, &c.*] De omine suis, cum triginta porcellis repertæ ad ripam Tybris, ubi *Alba* urbs, aut juxta alios *Lavinium* condita deinde est, Æ. 8. 42.

394. *Mensarum morsus.*] De his v. 257.

396. *Italique hanc littoris oram, &c.*] Italiæ *frontem* intelligit, sive partem meridionalem: quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illuc post varios errores appulsis, ab iis *magna Græcia* vocata est: nunc Neapolitani regni maximam partem constituit; Italiamque divisit duo in cornua, quæ Tarentino sinu vasto & patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitus obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minus remotum est, promontorium est Japygium, vel Salentinum, *Capo de sainte Marie:* totumque cornu Salentini occupabant: quorum urbes præcipuæ, Tarentum *Taranto*, Brundusium *Brindes*, Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria: Lacinium, *capo delle colonne*, Salentino respondens: Brutium, sive Leucopetra, *capo dell' armi*, Siciliæ proximum; & Zephyrium, *capo de stillo*, inter utrumque medium. Infra Lacinium, in ipso sinu Tarentino, est Petilia, *Strongoli*. Inter Lacinium & Zephyrium, est sinus Scylacius vel Scylleticus *golfo di squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium, & Brutium ingens est ora, ubi non longe à Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon, *Castel vetere:* tum infra, meridiem versus, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc fusior descriptio ad ea, quæ sequuntur hoc libro, planè necessaria visa est.

399. *Narycii Locri.*] Constat eos à Græcis Locris oriundos esse: duce, vel Evanthe juxta Strabonem: vel Ajace juxta alios. Tres autem in Græcia fuerunt hujus nominis populi; *Epicnemidii* & *Opuntii*, contermini; ad septentrionem Phocidis, & meridiem Euboeæ sinusque Maliaci: tum *Ozolæ*; ad occidentem Phocidis, & septentrionem fauces ipsius sinus Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ab Ozolis Crissæi sinus oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Narycia* urbis innuit, eos, si non ab Opuntiis: saltem ab Epicnemidiis esse profectos; siquidem *Naryxium* urbs à Plinio collocatur apud Locros Maliaci sinus, & Boagrium fluvium. At ibidem erant Epicnemidii: ibidem regnabat Ajax Oilei filius, ex Homero Iliad. 2. 523. Et *naryx* sive *Naryco*, sive *Naryxium*, urbs est, ex qua juxta Suidam fuit Ajax. Quæ ut conciliem, existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperasse, cum omnes Parnasso monte conjungantur; in reditu deinde Ajace mortuo, ut diximus Æ. 1. 44. aliis alio per tempestatem disjectis, aliquas è Locris omnibus reliquias Evanthe duce in Italiam pervenisse, & Naryciam condidisse: tumque dictos esse *Epizephyrios:* quod non procul à promontorio Italiæ *Zephyrio* sedem elegissent.

400. *Salentinos, &c.*] De eorum situ, v. 396. De *Idomeneo* Cretæ rege, v. 122. *Lyctius* dicitur à *Lycto* oppido Cretæ, de qua insula, v. 104.

Lyctius

Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in littore ſolves;
Purpureo velare comas adopertus amictu:
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori;
Læva tibi tellus & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus & undas.
Hæc loca, vi quondam & vaſtâ convulſa ruinâ
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt: cum protinus utraq; tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit: arvaque & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis

illic eſt *illa Petilia ducis Melibœi Philoctetæ, defenſa muro. Imo quando naves tranſvectæ ultra mare conſtiterint, & jam reddes vota altaribus in litore ſtructis: tegaris* ſecundum *capillos coopertus velo purpureo: ne aliquis vultus hoſtilis occurrat inter pia ſacrificia, in cultu Deorum, & abrumpat auſpicia. Socii* ſervent *hanc conſuetudinem ſacrificiorum,* tu *ipſe hanc ſerva: poſteri pii perſiſtant in hac ceremonia. Sed quando ventus te profectum appulerit ad litus Siculum, & minuentur anguſtiæ arcti Pelori: ſiniſtra terra & ſiniſtra maria à te petantur longâ circuitione: evita dextrum litus* & dextras *aquas. Narrant hæc loca olim magnâ violentiâ & ruinâ diſceſſiſſe. Adeo remota vetuſtas temporis poteſt mutare* res. *Cum utraque terra eſſet una continuo: mare* cum *impetu venit* in *medium, & aquis ſeparavit Italicum latus à Siculo: & labitur anguſto freto inter arva & urbes, diſtinctas* ſuo quaſque *litore. Scylla occupat dexterum latus: immanis Charybdis lævum:*

NOTÆ.

401. *Melibœi Parva, &c.*] Philoctetes, Pæantis filius, Melibœæ rex, urbis in Theſſalia, ad radices montis Oſſæ: cum in Œta, Theſſalico monte Trachiniæ regionis, pyram, in qua ſe Hercules comburendum collocaverat, ejus juſſu ſuccendiſſet; ab eodem arcum & ſagittas, Lernææ hydræ felle imbutas, accepit in munus. Trojam deinde profectus, & colubri morſu in crure ſauciatus, à Græcis in inſula Lemno fœtoris impatientiâ, relictus eſt. Poſtea tamen, monente oraculo Trojam non niſi ſagittis Herculeis capi poſſe, ab Ulyſſe & Neoptolemo in caſtra accerſitus, Paridem occidit: & urbe captâ, auditaque Melibœorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam: ibique Petiliam aut condidit, aut juxta alios mœnibus firmavit: ſitum ejus vide, v. 396.

405. *Purpureo, &c.*] Hunc morem ſervavere Romani, ut in ſacris caput obnuberent: ne turbatus alienarum rerum aſpectu ſacerdos, aut interrumperet ſacra, aut ex iis aliquid omitteret: utrumque enim fatale atque ominoſum erat. Idque aiunt Romani ſcriptores Æneæ exemplo à poſteris uſurpatum, infra, v. 545. Saturno tamen, Honori, & Herculi, aperto capite facta ſacra, non velato, probat multiplici auctoritate Cerdanus.

411. *Rareſcent clauſtra Pelori.*] *Pelorus*, ſeu *Pelorum, Capo di Faro*, promontorium Siciliæ maxime orientale: ſic Italiæ vicinum eſt, ut eidem contiguum aliquando fuerit, quemadmodum hic narrat poëta; & adhuc procul aſpicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium: tamen propius accedentibus paulatim rareſcunt & aperiuntur clauſtra illa, minuunturque viſu anguſtiæ, & laxior aditus apparet paulo. De *Sicilia*, infra, v. 687.

416. *Protinus.*] Sine interruptione atque intervallo, continua & perpetua ſerie. Sic Æ. 9. 337. *Felix ſi protinus illum æquaſſet nocti lucem, in lucemque tuliſſet:* id eſt, ſi continuo luſiſſet. Hinc Æ. 10. 340. *Protinus haſta fugit*, & alibi vulgo ſumitur pro *ſtatim*; quia quod ſtatim fit, ſine intermiſſione fit. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

420. *Dextrum Scylla, &c.*] *Scylla* ad latus Italiæ, Cænym promontorium: ſcopulus eſt tumultuoſo fluctuum allapſu ſemper fremens, nunc *Sciglio*: à σχύλλω, *vexo*. *Charybdis*, ad latus Siciliæ, prope Meſſanam urbem: mare eſt vorticoſum, aquas ſorbens, & cum impetu deinde ructans, nunc *Calofaro*: à χάσκω, *hio*, & ῥοιζδῶ, *ſorbeo*. *Charybdim* aiunt meretricem fuiſſe voraciſſimam: quæ, cum Herculi boves eripuiſſet,

Obſidet

& profundo gurgite voraginis ter vorat fluctus in præceps, deinde alternatim attollit eos in aërem, & ferit aquis aſtra. At antrum includit Scyllam in obſcuris latebris, pandentem guttura, & trahentem naves in ſcopulos. Superior forma eſt humana, & puella formoſo pectore, uſque ad imum ventrem: inferior eſt priſtis immenſo corpore, conjuncta uteris canum circa caudam Delphinorum. Melius eſt, te morantem circumnavigare fines Siculi Pachyni, & circumflnuare longos curſus; quàm ſemel videre ſub lata caverna turpem Scyllam, & ſcopulos ſonantes canibus cæruleis. Præterea, ſi aliqua eſt ſcientia Heleno, ſi aliqua fides habenda vati, ſi Apollo implet animum veris rebus: unice hoc tibi prædicam, & unice ante omnia, & repetens rurſus ac rurſus inculcabo. Primo cole precibus divinitatem magnæ Junonis, fer lubens vota Junoni, & vince potentem reginam ſupplicibus muneribus: ſic demum victor relictâ Siciliâ admittêris in regiones Italas. Quando illuc appulſus veneris ad Cumæam urbem,

Obſidet: atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſq; ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat undâ.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exertantem, & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinûm caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus;
Quàm ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cœruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum ſi veris implet Apollo:
Unum illud tibi, nate Dea, præque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumq; iterumq; monebo.
Junonis magnæ primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamq; potentem
Supplicibus ſupera donis: ſic denique victor
Trinacriâ fines Italos mittêre relictâ.
Huc ubi delatus Cumæam acceſſeris urbem,

NOTÆ.

à Jove fulmine icta, & in fretum præceps acta, in voraginem ibi converſa eſt. *Scyllam* Phorci filiam, à Circe commutatam dicunt in monſtrum, cujus ſuprema pars fœmineam ſpeciem retinuerit, infima in canes abierit: quorum latratu fluctuum ſtrepitum exprimere voluerunt; ipſumque monſtrum in ſcopulo latere, eoque naves attrahere ac lacerare fabulati ſunt. Atque hæc, ex mente poetarum dicta, emendabimus infra, v. 565. & 685.

421. *Barathri.*] Græca vox βάραθρον, *barathrum*: ex Suida & Diomede, locus erat apud Athenienſes profundiſſimus, in quem noxii & morti deſtinati præcipitabantur, à βαθὺς, *profundus*, juxta Feſtum.

427. *Priſtis, &c.*] Scylla tres habuit partes: ſuperiorem virgineam, pube tenus; infimam, in modum piſtricis, ſive ingentis piſcis deſinentem in caudas bifidas, quales habent Delphini; mediam, ſcilicet commiſſuram pubis & caudæ, unde uteri & capita canum ſive luporum erumpebant. Ex his patet ſenſus verſuum. Notanda hic quatuor. 1. Græco more dictum eſt, *commiſſa caudas*: ſupple, κατὰ, *circa caudas, per caudas.* 2. *Delphinus*, vel *Delphin*, juxta aliquos porcus eſt marinus, *marſouin, a porpoiſe.* 3. *Priſtis*; vel *piſtrix, piſtricis*: ſumitur vulgo pro *balæna*, quamvis à Plinio diſtinguatur: maximæ molis, & tamen velociſſime fluctus ſecans, unde nomen habet: πρίστης enim eſt *ſector.* 4. Cæteri poëtæ *canes* tantum Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem *lupos* dixit.

429. *Trinacrii Pachyni.*] *Pachynum*, meridionale promontorium Siciliæ: unum è tribus, quæ ipſam Trinacriam efficiunt, *capo Paſſaro*, v. 687.

437. *Junonis, &c.*] De ea ejuſque in Trojanos odio, Æ. 1. 27, 28. 33.

441. *Cumæam, &c.*] *Cuma*, urbs fuit Italiæ, in litore Campaniæ, nunc everſa. De hac Æ. 6. 2. *Divini lacus* ſunt, *Avernus*, & *Lucrinus*, in Puteolano ſinu, prope Baias & Cumas. *Divini* dicti: propter vicinum Sibyllæ antrum. De his fuſe G. 2. 161. Et Æ. 6. 237. *Avernus* plur. *Averna*, montibus undequaque horrebat & ſylvis, quas excidit Agrippa, locuſque deinde multis ædificiis amœnus redditus eſt. De *Sibylla*, Æ. 6. 10.

Divi-

Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſylvis;
Iuſanam vatem aſpicies, quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas & nomina mandat.
Quæcunq; in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſeclusa relinquit:
Illa manent immota locis, neq; ab ordine cedunt.
Verum eadem verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes;
Nunquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus implere ſecundos:
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas
Ipſa canat, vocemque volens atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſq; feraſq; laborem,
Expediet: curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt quæ noſtrâ liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt:
Dona dehinc auro gravia ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem:

& lacus ſacros & Avernum inter ſylvas ſonantem: videbis Sibyllam furentem, quæ ſub antro profundo aperit fata, committitque frondibus literas & vaticinia. Virgo diſponit in ordinem, & manens *clauſa in antro relinquit* ante oſtium *vaticinia, quæ ſcripſit in frondibus. Illa* vaticinia *ſtant ſuis locis immota, nec recedunt à ſitu. Sed quando revoluto cardine levis ventus afflavit ea, &* porta aperta *turbavit frondes: nunquam poſtea curat colligere vaticinia cavo* in *antro, aut reſtituere in ordinem, aut jungere. Exeunt ſine conſilio, & oderunt domum Sibyllæ. Illic ne ulla damna moræ ſint tibi cura: etſi ſocii* te *incuſent, & navigatio per vim invitet vel in altum mare, & poſſis replere vento favente ſinus* velorum: *immò* potius *conveni Sibyllam, & ora precibus ut ipſa reddat oracula, & libens aperiat os & vocem. Illa explicabit tibi gentes Italiæ, & futura bella, & quâ ratione tolerabis aut evitabis unumquemque laborem: & à te culta impetrabit tibi curſus felices. Hæc ſunt* de quibus *licet admoneri te meâ voce. I perge, & factis extolle ad aſtra magnam Trojam. Poſtquam vates ore benevolo locutus eſt iſta: deinde jubet portari ad naves munera gravia auro & ſciſſo ebore: & congerit in naves multum argenti, & ollas Dodonæas, loricam compactam hamis, & triplici licio auri:*

NOTÆ.

460. *Venerata.*] Paſſive dictum: ſic Horatius Sat. l. 2. 2. 124. *Et venerata Ceres ut culmo ſurgeret alto.*

464. *Elephanto.*] Ebore, quod ex dentibus elephanti ſecatur & perpolitur.

466. *Dodonæoſque lebetas.*] Pelves *Dodonæas*, id eſt, *æreas*: æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo fuere lebetum genera: alii qui admovebantur igni ad culinæ miniſteria, ad abluendas manus: alii qui appendebantur ad ornatum, ſive in domibus, ſive in templis. Et vero aiunt, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuiſſe lebetibus, ita ſibi invicem conjunctis, ut commoto uno cæteri moverentur, ſonitumque diu redderent: unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem *Dodona* lucus ſylvaque, Jovis oraculo & quercu fatidica celebris, in Epiro, Ecl. 9. 13. & ſupra 292.

467. *Loricam conſertam hamis, &c.*] *Lorica* tunica quædam eſt, ac munimentum pectoris in bello: quæ quia primum è *loris* & coriis fiebat, *lorica* dicta eſt. Contexta deinceps ex laminis ferreis: tum annulis ſibi invicem *hamorum* inſtar impactis & concatenatis: denique ſquamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim inſertis. Hæc autem aliquando ſimplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat. Unde Statius l. 7. 312. *Ter inſuto ſervant ingentia ferro Pectora.* Et Virgil. l. 9. 707. *Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro.* Duplex vocabatur *bilix*; triplex, *trilix*: id eſt, *bino* & *trino licio*, ſive textu: parte pro toto accepta. Atque ut multiplex textus, per multiplex *licium* hic exprimitur; ſic à Silio l. 4. per *ſubtemen*, quæ pars in ipſo textu alia eſt. *Nexilis innumera chalybum ſubtemine thorax.* De *licio* & *ſubtemine*, infra, v. 483. Quid vero ſi dicamus

Et

& apicem pulchræ caſſidis, & criſtas capillatas, quæ fuerant *arma Pyrrhi: ſunt quoque pro patre* meo *ſua munera. Adjicit equos, adjicit etiam duces. Subſtituit remiges: ſimul inſtruit armis ſocios* meos. *Interim Anchiſes imperabat* eos *inſtruere naves velis, ne ulla mora opponeretur vento faventi. Quem vates Apollinis alloquitur magno honore: O Anchiſa,* qui *honoratus* es *connubio glorioſo Veneris,* qui es *cura Deorum,* & *bis ſervatus è Trojano excidio; ecce tibi* præſens eſt *terra Italiæ, hanc apprehende navibus. Et tamen opus eſt, ut naviges mari ultra iſtam* partem. *Pars iſta Italiæ, quam aperit Apollo, procul* eſt. *I, inquit, ô fortunate* propter *pietatem filii! quid ulterius pergo, & retardo ſurgentes Auſtros loquendo? Nec minus Andromache, triſtis* ob *ultimum diſceſſum, fert Aſcanio amictus verſicolores aureo textu, & chlamydem Phrygiam: nec male reſpondet dignitati* ejus: *& cumulat operibus textilibus; & hæc dicit:*

Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes,
Arma Neoptolemi: ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura Deûm, bis Pergameis erepte ruinis:
Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix nati pietate; quid ultra
Provehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros?
Nec minus Andromache, digreſſu mœſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtes,
Et Phrygiam Aſcanio chlamydem: nec cedit honori
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur:

NOTÆ.

auro trilicem loricam, unico ac ſimplici ferreorum annulorum textu fuiſſe: ſed cujus extrema ora triplici licio aureo ſive triplici annulorum aureorum verſu ornata & quaſi fimbriata eſſet? Audi Valerium l. 3. 199. *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, qua ſtomachi ſecreta ferit.* Ergo in thorace, non contextus totus, ſed *pars tantum* aliqua *trilix* fuit: eaque ima; quæ ad *ſecreta ſtomachi* ſive ad ventrem proxime accederet.

468. *Conum, &c.*] Proprie *conus,* eſt quicquid in pineæ nucis figuram aſſurgit, & ex rotundo in acutum deſinit. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet; ſuſtinetque *criſtas,* ſive è jubis equinis, ſive è verſicoloribus pennis: quæ in modum capillorum ſive *comarum* diffundebatur.

470. *Duces.*] Nempe itineris, qui ſcopulos & ſyrtes oſtenderent.

475. *Anchiſa, &c.*] Vocativus Græcus, qui longam habet ultimam. Venus amavit Anchiſen, ex quo Æneam peperit, Æ. 2. 649.

476. *Bis Pergameis, &c.*] *Primo,* cum Hercules Laomedonti offenſus ob negatam ſibi pro Heſione filia, è ceti faucibus liberata, pactam mercedem, expugnavit Trojam, Heſionem Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcen Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus eſt Priamus, à πρίαμαι, *emo. Secundo* cum à Græcis Troja incenſa eſt. De *Auſtris,* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

483. *Picturatas auri ſubtemine veſtes.*] Aliqui legunt *ſubtegmine:* male. Nam machina tota, in qua tela texitur, & præſertim ea pars cui alligatur, dicitur *jugum:* prima fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ut definiunt, vocantur *licia:* fila quæ in longum ducta alligantur licio, & ſubinde attolluntur deprimunturque, ſunt *ſtamina:* fila, quæ inter ſtamina tranſverſim inſeruntur, alterna ſtaminum depreſſione & ſublatione, ſunt *ſubtemina,* quaſi *ſubſtamina:* inſtrumentum quo deprimitur attolliturque ſtamen, dicitur *arundo;* quo inſeritur ſubtemen, dicitur *radius;* quo addenſatur ſubtemen cum ſtamine, dicitur *pecten.* Patent iſta ex his Ovidii verſibus Metam. 6. 53.

Haud mora, conſiſtunt diverſis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt ſtamine telas.
Tela jugo *juncta eſt:* ſtamen *ſecernit* arundo:
Inſeritur medium radiis *ſubtemen acutis;*
Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum
Percuſſo feriunt inſerti pectine *dentes.*

484. *Phrygiam chlamydem.*] Veſtem breviorem, & vulgo militarem, quæ ſuperponebatur thoraci, ad ornatum, *caſſaque. Phrygiam.*] Id eſt, acu pictam: nam Plin. l. 8. 48. *Picta veſtes jam apud Homerum fuere, unde triumphales natæ: acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati ſunt.* De *Aſtyanactis* Æ. 2. 457.

Accipe

Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, & longum Andromachæ teſtentur amorem,
Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum,
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus, opto,
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arva
Intrâro, gentique meæ data mœnia cernam:
Cognataſque urbes olim, populoſque propinquos
Epiro, Heſperiâ, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus, unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat noſtros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta,
Unde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris, ad undam,
Sortiti remos, paſſimque in litore ſicco
Corpora curamus; feſſos ſopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes

Accipe etiam hæc, ô puer, quæ tibi ſint monumenta mearum manuum, & diu probent amorem Andromachæ, uxoris Hectoris: accipe ultima munera tuorum, ô unica effigies, quæ mihi reſtat mei Aſtyanactis. Sic ille gerebat oculos, ſic manus, ſic vultum. Et jam tecum adoleſceret pari ætate. Ego diſcedens eos alloquebar lacrymis erumpentibus: Vivite fortunati, vos quibus ſua fortuna jam perfecta eſt: nos trahimur in fata alia poſt alia? Vobis quies acquiſita eſt, nulla planities maris eſt ſecanda, neque quærendi agri Italiæ ſemper fugientes retro: cernitis imaginem Xanthi, & Trojam, quam manus veſtræ fecerunt melioribus ominibus, ut cupio, & quæ minus expoſita ſit Græcis. Si unquam ingrediar Tybrim & agros Tybridi propinquos, & aſpiciam muros deſtinatos meo populo: quondam urbes conſanguineas, & nationes vicinas, ex Epiro, & ex Italia, quibus idem conditor eſt Dardanus, & eadem fortuna, faciemus utramque Trojam unam voluntate: ea cura ſpectet noſtros poſteros. Progredimur mari prope vicina Ceraunia, unde via & trajectus breviſſimus eſt mari in Italiam. Interim Sol cadit, & montes denſi obſcurantur. Decumbimus in ſinu deſideratæ terræ, prope aquam, partiti officia navalia: & paſſim in litore ſicco reficimus corpora, ſomnus fluit in laſſa membra. Nondum nox provecta horis attigerat medium curſum: impiger Palinurus ſurgit è lecto,

NOTÆ.

497. *Xanthi, &c.*] De *Xantho*, Troadis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut Trojæ nomen alicui vico, Æ. 1. 477. De *Epiro*, ſupra, v. 292.

503. *Idem Dardanus auctor.*] Non Epiro & Heſperiæ; ſed populis in utramque regionem appulſis: nempe Trojanis, qui, cum Heleno in Epiro jam ſederant, cum Æneâ in Heſperia ſive Italia ſeſſuri erant. Utrique jactati Trojæ caſibus, & à Dardano oriundi, ſupra, v. 167.

504. *Unam faciemus utramque Trojam, &c.*] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno, & alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiæ conditurus erat Æneas, Æ. 7. 158. Sive potius, utroſque Trojanos intelligit; tam Epiri, quam Italiæ.

506. *Ceraunia.*] Montes ſunt altiſſimi, & ideo crebro fulmine percuſſi: unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur, ab ἄκρον, *ſummum*, & κεραυνὸς, *fulmen*. Termini ſunt Epiri ad ſeptentrionem, ut & maris Ionii, quod inde Hadriaticum dici incipit. Hinc curſus in Italiam breviſſimus: quare facile à media nocte ad auroram tranſmiſſo mari Æneas potuit in conſpectum Italiæ venire.

510. *Sortiti remos.*] Remigandi officium apud veteres, non in reos, ſed in ipſos milites ſorte dividebatur; ut & excubandi cura. De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æ. 5. 838. & 6. 337.

& observat omnes ventos, & auditu captat aërem : notat omnia astra decurrentia cœlo silente Arcturum, & imbriferas Hyadas, & geminos Triones ; & aspicit Oriona armatum aurea luce. Postquam cernit omnia congruere in *cœlo sereno, è puppe dat clarum signum : nos movemus classem, & ingredimur iter, & extendimus alas velorum. Et jam stellis expulsis Aurora rubescebat : cum videmus procul colles obscuros & planam Italiam. Achates primus conclamat Italiam : socii clamore hilari salutant Italiam. Tunc pater Anchises cinxit magnum poculum coronâ, & replevit vino, & invocavit Deos erectus in alta puppe : O Dii,* ait, *præsides maris & terræ & tempestatum : date* nobis *viam facilem* per *ventum, & favete prosperi. Augentur flatus desiderati, & portus jam propior aperitur, & in monte apparet templum Palladis. Socii colligunt vela, & vertunt proras ad litora.*

Explorat ventos, atque auribus aëra captat.
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum è puppi signum : nos castra movemus
Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis :
Cum procul obscuros colles, humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates ;
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera coronâ
Induit, implevitque mero : Divosque vocavit,
Stans celsa in puppi :
Dii, maris & terræ tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ : portusque patescit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt socii, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum :
Objectæ salsâ spumant aspergine cautes,

Portus ab orientali mari curvatur in arcum ; rupes opposita spumant salsâ aspergine,

NOTÆ.

516. *Arcturum, &c.*] Stellam in signo Bootæ, quæ aliquando pro toto signo sumitur, G. 1. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, ibid. 138. *Geminos Triones*, utramque ursam, majorem ac minorem, Æ. 1. 748.

517. *Oriona.*] Orion venator fuit, comes Dianæ, qui scorpii morsu in talo vulneratus occubuit : & Deorum miseratione in sidus mutatus est. Scorpius autem, vel à Terra in eum immissus est, quod Orion nullam sibi feram insuperabilem esse gloriaretur ; vel, juxta alios, à Diana, cui vim inferre in venatione voluerat. Orion in cœlo lucidissimum sidus stellis constat sex & quinquaginta, pingiturque accinctus gladio & clavam intendens : unde *armatus auro* dicitur, id est, *aureâ luce conspicuus*. De ejus ortu, Æn. 1. 539.

518. *Constare.*] Omnia serenitatis signa sibi respondere, inter se congruere : eaque certa, & firma, & constantia ; non varia.

520. *Velorum alas.*] Mutua translatio est, inter volandi & navigandi verba, Æ. 1. 228.

522. *Humilem Italiam.*] Tum quia in ea parte altis montibus caret : tum quia è longinquo spectantibus altissima quæque humilia videntur : tum quia universim mare terris altius apparet.

525. *Cratera coronâ Induit, &c.*] *Corona* poculum, duo significat. Aliquando *implevino*, ut diximus, G. 2. 528. Aliquando cingere coronâ floreâ, ut hic : siquidem hic utrumque distinguitur : *corona induit, implevitque mero*. Et *libationem* exprimit, facile quotidianum Diis fere omnibus sacrificium vini effusionem in mare. De *libatione*, Æ. 1. 740.

531. *Templum in arce Minervæ.*] Templum in promontorio Japygio, sive Salentino : de quo Strabo l. 6. de Salentinis loquens : Ἐν ταύτῃ δ' ἐστὶ καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλούσιον ποτε, &c. *Hic vero fuit & Minervæ templum dives olim, & scopulus quem vocant promontorium Japygium, multum procurrens in mare contra ortum hybernum.*

533. *Portus ab Eoo fluctu.*] Id est, ad orientem obvertitur : ἠὼς, *Aurora* est, quæ ab oriente nascitur. *Arcem* vero accipio, vel pro munitione aliqua, quæ locum defenderet, vel pro ipso scopulo promontorii quod ἄκρον dicitur, ut explicuimus ad illud, G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeia arces*,

Ipsæ

Ipſe latet : gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque à litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes, Bellum, ô terra hoſpita, portas.
Bello armantur equi : bellum hæc armenta minan-
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti [tur.
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre :
Spes eſt pacis, ait. Tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes :
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu :
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum :
Grajugenûmque domos, ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti :

Ipſe portus *occultus eſt : ſcopuli turribus* ſimiles *demittunt* utrinque *latera* quaſi *duplici muro : & templum recedit à littore. Illic vidi in pratis quatuor equos candore niveo late carpentes herbam,* quod fuit *primum omen. Et pater Anchiſes ait, O terra hoſpitalis, portendis bellum. Equi armantur ad bellum : hæc armenta minantur bellum. Sed tamen iidem equi aſſueti* ſunt *ſubire currum, & portare fræna concordia* ſub *jugo : ſpes eſt pacis. Tunc oramus ſanctam Divinitatem Palladis armigeræ, quæ prima excepit lætos : & ante altaria tegimur Phrygio amictu* circa *capita. Et ex monitis Heleni, quæ dederat maxima, offerimus rite Junoni Argivæ ſacrificia præſcripta. Abſque mora, votis continuo ordine perſolutis, convertimus cornua antennarum veliferarum : & deſerimus ſedes Græcorum, campoſque ſuſpectos. Hinc videtur ſinus Tarenti, ſi verus eſt rumor, Herculei :*

NOTÆ.

535. *Brachia muro Turriti ſcopuli.*] Nec turres erant, nec brachia : ſed rupes porrectæ in modum brachiorum, & erectæ inſtar turrium, Propert. l. 3. 20. 24. *Scandam ego Theſeæ brachia longa viæ.*

541. *Curru, &c.*] Pro *currui*, dativo contracto, Ecl. 5. 29. De *Pallade armiſona*, Æ. 1. 43. De *ovatione*, pro lætitia, ſupra, v. 189.

545. *Phrygio velamur amictu.*] Obſervat præceptum Heleni : de quo ſupra, 405. *Amictum* illum volunt eſſe capitis integumentum, cui nomen erat *tutulus*, de quo Æ. 2. 683. *Phrygium* autem vocat, vel ſimpliciter quaſi Trojanum, vel arte factum Phrygiâ, id eſt, arcu elaboratum, ut ſupra, v. 484. Hic autem aliqui volunt accidiſſe Æneæ, quod ſtrigimus, Æ. 2. 166. ut Diomedes, qui cum Ulyſſe fatale Palladium ex arce Trojana eripuerat ; pulſus deinde fatis adverſis in Italiam, & juſſus à Diis illud Trojanis reſtituere, Æneam forte illuc appulſum, & operto capite ſacrificantem nactus, hoc eidem reddere non auſus ſit, ne turbaret ſacra, ſed cuidam ex Æneæ ſociis tradiderit, cui nomen *Nautes*. Et vero regnaſſe dicitur Diomedes in Apulia, quæ Salentinis & Calabris conterminа eſt ad occidentem, quanquam ſatis longo intervallo diſſita.

547. *Junoni Argivæ.*] Quæ celebratur in *Argia* Peloponneſi regione : ita ut cum *Mycenis* & *Argi* vicinæ illic urbes, quæ Danao ſimul paruerant, in duo deinde regna diviſæ ſunt, templum celebre, Heræum dictum, Ἡραῖον, id eſt, Junonium, licet ad Mycenas ſitum, utrique tamen regi commune eſſet, Strab. l. 8. Hinc profecti in Italiam Græci, ſacra Junoni Argivæ ibidem inſtituerunt : Diomedes lucum apud Venetos, ex Strabone l. 5. Jaſon fanum in Lucania, ex eodem, l. 6.

548. *Continuo.*] *Continuo ordine*, id eſt, non interrupto ſacrificio : ideoque caput velare juſſus fuerit, ſupra, v. 405.

549. *Cornua velatarum, &c.*] *Antennæ* ſunt ligna tranverſa in malo, quibus alligantur vela : antennarum extrema vocantur à Virgilio *cornua :* unde ipſas antennas appellat Lucanus, l. 8. 177. *ſummos ceruchos*, id eſt, *habentes cornua*, ab ἔχω, *habeo*, & κέρας, *cornu*.

549. *Obvertimus.*] Ab extremo illo Italiæ promontorio Japygio, ad partem maxime meridionalem, cujus deſcriptionem habes, v. 396.

551. *Herculei Tarenti.*] De Tarenti ſitu, v. 396. urbs eſt cum portu celebri, in receſſu maxime ſeptentrionali ſinus Tarentini ; bella olim geſſit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege, Romanis deinde ſubdita, tum in Annibalis poteſtatem redacta, iterum ad Romanos reverſa eſt. Hujus conditor *Taras :* qui heros juxta Strabonem ; juxta Servium, Neptuni filius fuit : inſtaurator aut potius invaſor, *Phalantus* Lacedæmonius ; qui cum Partheniis, nothâ Lacedæmoniorum prole, expulſus è patria ibidem ſedes ſtatuit,

ex adverſo templum Deæ Laciniæ erigit ſe, & arces Caulonis, & Scylacæum navifragum. Deinde procul è mari videtur Ætna Sicula, & eminus audimus magnum fremitum maris, & ſcopulos repercuſſos, & ſonitus ruptos ad litora: & fluctus exiliunt, & arena turbantur ebullitione. Et pater Anchiſes ait: Scilicet hæc eſt illa Charybdis: Helenus prædicebat hoc ſcopulos, has rupes horrendas.

Cernitur, attollit ſe Diva Lacinia contra,
Cauloniſque arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad litora voces:
Exultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat

NOTÆ.

& divinis honoribus poſt mortem affectus eſt; ut eſt apud Strabonem l. 6. & Juſtinum l. 3. 4. *Herculeum Tarentum* cur appelletur non liquet: videturque Virgilius de nominis veritate ipſe dubitare, cum addit, *ſi vera eſt fama.* Quadruplicem conjecturam affero. 1. Eſt ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuiſſe poſteris, ab eoque octavum: ſed hoc quaſi commentum rejicitur. 2. Eſt ex Erythræo, qui docet ex Ariſtotelis libro de mirabilibus auditis, locum quem Tarentini occupaverunt, vocatum eſſe poſtea *Heracleam*, cum prius dictus eſſet *Pleon*, & *Sigeum*. Addit vero, quod plane incertum eſt, Tarentinos ab Hercule fuiſſe domitos. 3. Eſt ex Pomponio Sabino, qui ait in Herculis tutela Tarentum fuiſſe. Et vero legimus in Strabone l. 6. fuiſſe in illa urbe coloſſum Herculis æreum, opus Lyſippi; à Fabio maximo, qui recepit urbem, inde ſublatum, & in Capitolio dedicatum. 4. Addo: non urbem ſolum, ſed totum tractum, Herculis itineribus & memoriâ fuiſſe inſignem: quod colligo ex eodem Strabone: urbs enim ibidem fuit *Heraclea*, id eſt, *Herculea*; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant: tum *Leuca* urbs, qui fons fœtentis aquæ, excitatus è ſanguine gigantum Leuterniorum, quos ab uſque Phlegræis Italicæ Campaniæ campis perſecutus Hercules ibidem terrâ obruerat.

552. *Diva Lacinia contra.*] Junonis Laciniæ templum, prope Crotonem urbem, ſanctum omnibus circa populis, ex Livio l. 24. cujus tegulas marmoreas Fulvius Flaccus in cenſura ſua, tranſtulit in ædem Fortunæ equeſtris, quam Romæ faciebat, ex Valerio l. 1. 2. ubi ara ſub dio poſita, in qua cinis, perſtantibus procellis, ſemper immobilis, ex Plin. l. 2. 107. *Contra.*] Meridiem verſus, in promontorio Lacinio, cum Tarentum ſit ad ſeptentrionem v. 356.

553. *Cauloniſque arces, & navifragum, &c.*] Prius tamen occurrit *Scylacæum*, quam *Caulon.* Eſt *Caulon*, vel *Caulonia*, urbs prius *Aulonia* dicta, à valle quam habebat in conſpe- erat enim in Apennini jugo ſita: Gr autem αὐλὼν, *vallis.* Ab Achivis condit Strab. l. 6. nunc *Caſtel vetere*; mons a *Caulo.*

553. *Navifragum Scylacæum.*] *Scylac* nus, in media ſinus ora *Scylacæum* habet bem, coloniam Athenienſium, qui Mneſthe regem ad Trojam ſecuti ducem fuerant, Str l. 6. Sed hic varia eſt lectio. Dubitat Scalig Poet. l. 2. 31. an ſit, *Navifragum Scylæ* redundante ſyllabâ, aut extremis duabus unam coaleſcentibus; an vero, *Naufrag Scylacæum*, ubi amphimacer in dactyli loc ſuccederet. Turnebus cenſet, l. 19. 21. co modius legi poſſe *Scyllæum*, quod vel eſt p montorium *Canys*, *coda della volpe*, in ar ſtiis freti Siculi; vel *Scylla* ſcopulus, e ultra Cænym leucâ integrâ remotus. Sed ſ cum Æneas ne ad Charybdim quidem eminus acceſſerit; vix potuit Scyllæum vid Igitur commodius eſt legere cum anti pleriſque codicibus *Navifragum Scylacæum*, unicum l. præſertim cum dicat Strabo *Scy tium* antiquis, recentioribus dictum eſſe λάκιον, *Scylacium.*

555. *Et gemitum ingentem pelagi, &c.*] Vi tur hic Virgilius verius quàm cæteri poetæ turam Charybdis expreſſiſſe. Quippe Cluver qui ad pernoſcendam loci naturam ſe Me nam contulerat, ait, probatque in Sicilia qua, l. 1. c. 5. etſi vortex ille circa Meſſan oſtendatur, appelleturque *Calofaro* & *la Ro* tamen mare toto freto vorticoſum eſſe, ac multuoſum: laudatque Thucydidem, qui tum totum Charybdim appellavit, l. 4. *Eſt tem fretum, mare inter Rhegium & Meſſanam, minimum Sicilia diſtat à continente: & hoc eſt, quod Charybdis appellatum fuit, quâ Ulyſ fertur tranſnavigaſſe:* καὶ ἔστιν ἡ χάρυβδις Δεῖσα, τοῦτο, &c. Hinc à quibuſdam ad Pe rum promontorium, ab aliis ad Meſſanam, c locatur; ab Homero ſub ſcopulo caprificis boribus inumbrato, ab aliis ut hians abſque ſc pulis vorago deſcribitur. Re autem ipſa impe

Eripi

Eripite, ô ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſque rudentem
Contorſit lævas proram Palinurus ad undas:
Lævam cuncta cohors remis ventiſque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
Subductâ ad manes imos deſcendimus undâ.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere;
Ter ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum Sole reliquit:
Ignarique viæ, Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe; ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo & candente favilla:
Attollitque globos flammarum, & ſidera lambit:
Interdum ſcopulos avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.

Extrahite hinc vos, *ô ſocii*, *& pari* impetu *incumbite remis. Nec faciunt minus quam juſſi* erant facere: *& primum Palinurus deflexit proram ſtridentem ad aquas ſiniſtras: turba omnis abiit in ſiniſtram* partem *remis & ventis. Erigimur in cœlum ſinuato mari, & iidem ſubtractâ aquâ delabimur ad imos inferos. Ter ſcopuli ſonitum emiſerunt intra cava ſaxa, ter vidimus ſpumam impactam & ſidera ſtillantia. Interim ventus cum Sole deſtituit nos fatigatos: & inſcii via appellimur ad litus Cyclopum. Portus* eſt *imperturbatus ab ingreſſu ventorum, & ipſe capax; ſed Ætna prope tonat horribili tumultu: & aliquando emittit ad cœlum nigram nubem, fumantem turbine piceo & ferventibus favillis: & attollit globos flammarum, & tangit aſtra: aliquando erigit evomens rupes & diſrupta viſcera montis, & cum ſonitu congerit in aere ſaxa comminuta, & ebullit* ex *imo fundo.*

NOTÆ.

eſt maris, à ſeptentrione vehementius quàm à meridie influentis: cujus fluctus, adverſis ventis obluctantibus, Auſtro præſertim à meridie ſæviente, repelluntur in freti anguſtias; ibique compreſſi, ingenti murmure & litorum ſcopulorumque mugitu in vortices contorquentur. Scite ergo Virgilius, nullâ certi loci mentione factâ, generatim *gemitum, litora, ſaxa, vada, æſtum* commemorat: additque *horrorum hæc illa Charybdis.* Male ergo plerique cum Cerdano *ſaxa* & *ſcopulos* interpretantur de *Scylla:* quæ, ut oſtendemus, v. 685. plurium diſtat à vulgari Charybdis loco, quam ut ejus latratus inde audiri poſſit. De fabula *Charybdis* & *Scyllæ*, ſuprà, v. 420.

565. *Ad manes.*] In profundum maris, & quaſi ad inferos, ſedem umbrarum & animarum, quæ *manes* dicuntur, de quibus, G. 4. 469.

567. *Rorantia aſtra.*] Stillantem aërem, deſcendente aquâ, quæ maris impetu ejecta ſurſum fuerat.

569. *Cyclopum oris.*] Ex Cluverio de Sicilia, l. 1. 2. *Cyclopes* primi Siciliæ, ſive Trinacriæ habitatores fuerunt: præcipue circa montem Ætnam, & agrum Leontinum. Fatetur eos ſtaturâ fuiſſe gigantæâ, quod probat multis ibidem repertis cadaveribus inſolitæ magnitudinis; eos item agreſtes, & hoſpitibus infeſtos memorat. Hinc finxerunt poëtæ veſci eos humanis carnibus; unicum habere media in fronte rotundum oculum, unde nomen ipſis à κύκλος, *circulus*, & ὤψ, *oculus.* Tum, ob Ætnæ montis, & Liparearum in ſeptentrionali Siciliæ litore ſeptem inſularum viciniam, addiderunt eoſdem Vulcani miniſtros eſſe, ſuis illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina; Neptuni autem filios, quia ſolent fabulæ ſceleratos omnes ei pro filiis attribuere. Portus Cyclopum à Virgilio fingitur, circa litus ubi nunc eſt *Catana* urbs, ad radices Ætnæ: patet enim è ſubſequenti narratione, eum in Siciliæ continenti, loco ſylvoſo deſcribi: non in iis ſcopulis quî circa idem litus à Cyclopibus vulgo nomen habent.

571. *Ætna.*] *Montgibel*, non longe à litore Siciliæ orientali: miræ fertilitatis.

572. *Prorumpit nubem.*] Activum hic eſt; unde paſſivum apud Lucret. l. 6. 415. *Prorumpitur in mare venti vis:* neutrum vero, Æ. 10. 379. *Medios denſos prorumpit in hoſtes.*

573. *Candente.*] Non ſolum *candida*, ſed *fervente*, quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æn. 12. 91. *Enſem quem . . . . . Stygiâ candentem tinxerat undâ.*

576. *Liquefactaque ſaxa.*] Exeſa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium inſtar inde erumpunt; & Catanenſem agrum, vicinumque mare interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

Rumor eſt, corpus Enceladi ſemiuſtum fulmine, premi hac mole, & magnam Ætnam ſuperimpoſitam exhalare ignem fractis caminis: &, quoties Enceladus *vertit latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu, & involvere cœlum fumo.* Per *illam noctem occulti in ſylvis patimur infanda prodigia, nec cognoſcimus quæ cauſa emittat* illum *ſonitum. Nam nec erant lumina ſiderum, nec cœlum fulgens ſplendore æthereis: ſed nebulæ tenebroſo aëre, & nox importuna includebat Lunam in nube. Et jam dies ſequens naſcebatur primo diluculo, & aurora diſpulerat è cœlo humidas tenebras: cum repente prodit è ſylvis nova figura hominis ignoti, exeſa macie ſummâ, & miſerabilis habitu; & ſupplex tendit manus ad litora. Reſpicimus: fœdæ* erant *ſordes, & barba diffuſa, veſtis contexta ſpinis*; quantum ad *alia Græcus, & olim miſſus ad Trojam in patrio exercitu. Atque ille quando vidit eminus veſtes Trojanas & Trojana arma, paululum ſubſtitit territus viſu, & pedem cohibuit: deinde currens contulit ſe ad litora cum precibus & fletu:* aitque, *Obſecro per aſtra, per Deos,* & per *hanc lucem* qua *reſpiro: auferte me, ô Trojani, aſportate in quaſlibet terras. Hoc ſatis erit. Scio me* eſſe *è claſſe Græca, & fateor me invaſiſſe armis Iliacas domos.*

Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis:
Et, ſeſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthra
Siderea polus; obſcuro ſed nubila cœlo,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram.
Cum ſubito è ſylvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri, miſerandaque cultu,
Procedit, ſupplexque manus ad litora tendit.
Reſpicimus: dira illuvies, immiſſaque barba,
Conſertum tegmen ſpinis; ad cætera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus & Troïa vidit
Arma procul; paullum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad litora præceps
Cum fletu precibuſque tulit: Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile lumen:
Tollite me, Teucri; quaſcunque abducite terras.
Hoc ſat erit. Scio me Danais è claſſibus unum
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.

NOTÆ.

578. *Enceladi ſemuſtum, &c.*] Cauſam affert hujus incendii fabuloſam: nempe bello gigantæo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum à Jove fuiſſe, & Ætna monte obtectum. Pindarus, & Ovidius hoc ſupplicium Typhoëo attribuunt: eundemque volunt non hoc uno monte, ſed Siciliâ totâ, oppreſſum eſſe, Ovid. Met. 5. 346. Veram alii cauſam proferunt: quod totus ille tractus, ad uſque Campaniam, ſulfure abundet ac ſpeluncis, in quas admiſſi venti incendia excitant. Unde exiſtimo non aliam ob cauſam Lipareas inſulas, & *Æolias* & *Vulcanias* appellatas eſſe; earumque regnum & *Æolo* & *Vulcano* ex æquo attributum, quam quod & igne & vento perinde agitentur.

585. *Æthra Siderea.*] Cœleſtis ignis ſpira, ut aiunt, quæ vocatur *æther*; & pro cœ & aëre, & aſtrorum ſplendore ſumitur.

587. *Nox intempeſta.*] Ad agendum inep atque intempeſtiva.

588. *Eoo.*] Lucifero, Veneris ſtellâ, qui *diluculo* ſumitur: nomen ab ἠὼς, Aur De eo, Ecl. 6. 86. De *Aurora*, G. 1. 249.

594. *Conſertum tegmen ſpinis.*] Veſtis è fr dibus arborum, quæ ſpinis inter ſe aſſura compoſita erant. *Cætera.*] Quantum ad cæ ra, nempe ſtatum, inceſſum, colorem, vo ſonum.

600. *Cœli ſpirabile lumen.*] Vel aërem qu reſpiramus, & qui luce penetratur; vel luc ipſam Solis vitalem, quâ cuncta fruuntur veluti ſpirant.

Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.
Si pereo manibus hominum, periisse juvabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans
Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipse pater dextram Anchisæ, haud multa moratus,
Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyssei,
Nomen Achemenides: Trojam genitore Adamasto
Paupere (mansissetque utinam fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens; ipse arduus, altaque pulsat
Sidera (Dii, talem terris avertite pestem)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magnâ, medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impune quidem: nec talia passus Ulysses,

Pro qua re, si tanta est iniquitas mei criminis, projicite me in undas, & demergite vasto mari. Si pereo manibus hominum, dulce erit perire. Dixerat: & amplectens genua nostra, & abjectus in genua, hærebat: incitamus eum, ut dicat qui sit, quo ortus sanguine; utque postea fateatur, quæ sors eum vexet. Ipse pater Anchises, non expectans diutius, porrigit dextram juveni, & confirmat ejus animum hoc *prospero testimonio* fidei. *Ille excusso metu hæc demum loquitur: Sum ex patria Ithaca, comes miseri Ulyssis, nomen* mihi est *Achemenides*, qui *iveram Trojam patre Adamasto paupere* existente, *& utinam illa sors* mihi *mansisset! Hic socii, dum fugiunt festini crudelem domum, obliti* mei *me reliquerunt in vasta caverna Cyclopis. Domus* est *interius tenebrosa, magna, tabo & sanguinolentis cibis* plena: *ipse Cyclops altissimus, & tangit alta astra Dii (servate terras à tali pernicie) nec facilis videri, nec sermone affabilis cuiquam: pascitur visceribus miserorum & nigro sanguine. Vidi ego ipse, cum supinus media in caverna allideret ad rupem duo corpora de numero nostro comprehensa magnis manibus, & porta redundaret sanguine infecta: vidi, cum devoraret membra stillantia tabo, & membra calentia tremerent sub* ejus *dentibus. Non tamen absque ultione: nec Ulysses toleravit talia,*

NOTÆ.

611. *Præsenti pignore.*] Traditâ manu: quod fidei signum. Sic Curtius l. 5. Darium morientem ita inducit cum Polystrato loquentem: *Alexandro hoc fidei regiæ unicum dextræ pignus pro me dabis. Hac dicentem accepta Polystrati manu vita destituit.*

613. *Ex Ithaca, &c.*] Insula est ad sinum Corinthiacum, pars regni Ulyssis: supra v. 270, 272. *Ulyssei* pro *Ulyssis*, Æ. 1. 224.

614. *Achemenides.*] Fictum nomen ab ἄχος, *mœror*, & μένω, *maneo:* quia derelictus à sociis in mœrore diu fuerat: unde miror Nannium hujus nominis nullum etymon reperisse; ideoque rescribendum duxisse *Agamenides*, quasi ab ἄγαν, *valde*, & μένω, *maneo:* eoque miror magis, quod Ovidius, qui Metam. lib. 14. totum hoc iter ex Virgilio quasi exscripsit, hunc ipsum sæpius *Achemeniden* vocat.

615. *Paupere.*] Ut se ad Trojam non voluntate profectum ostendat, habeatque necessitatis excusationem. Sic Sinon ad Priamum, Æ. 2. 87. *Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.*

617. *Cyclopis in antro.*] Polyphemi. Is Ulyssem, appulsum in Siciliam & cum sociis duodecim ad se venientem, antro inclusum tenuit: devoratisque sex ex illis, ab Ulysse vini potu sopitus, impactâ in oculum clavâ excæcatus est. Ulysses deinde sub arietum villis socios seque ipsum implicuit, & cum grege ex antro emersit. Quæ fuse describit Homerus Odyss. 9. 105. Hoc imitatur Virgilius: fingitque casu relictum illic esse unum è sociis Ulyssis, qui ante tres menses ad idem litus appulsus fuerat.

aut Ithacensis oblitus est sui in tanto periculo. Nam statim atque Cyclops *satiatus cibis & sepultus vino, demisit collum incurvatum, & jacuit per cavernam vastus, inter dormiendum ejectans tabum & frusta mista* cum *vino sanguineo: nos* postquam *invocassemus magnos Deos, & duxissemus sorte officia, simul undique circumfistimus, & perfodimus telo acuto oculum magnum, qui unicus occultabatur sub feroci fronte, in modum scuti Argolici aut solaris lampadis: & lati vindicamus denique animas sociorum. Sed fugite, ô infortunati, fugite, & abscindite funem à litore. Nam qualis & quantus Polyphemus includit cavo in specu greges ovinos, & premit ubera; tales* ac tanti *centum alii horrendi Cyclopes manent circa hac sinuosa litora, & vagantur per altos montes. Jam tertia Lunæ cornua implent se luce, ex quo duco vitam in sylvis, inter cubilia vacua & sedes ferarum: & è rupe specto Cyclopas immanes, & trepido ad sonum pedum & vocem. Rami prabent* mihi *misera alimenta, baccas, & lapidosa corna, & herba nutriunt* me *vulsis radicibus. Circumspiciens omnia, vidi hanc primo classem tendentem ad litora: destinavi me illi, quæcunque esset: sufficit evitasse nationem immanem. Vos potius,* quam illa, *extinguite hanc* meam *vitam morte. Vix ista locutus erat, cum cernimus in summo monte ipsum pastorem Polyphemum moventem se vastâ mole inter greges, & tendentem ad litora* sibi *cognita. Monstrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata est. Pinus truncata sustinet manum, & firmat incessum. Oves lanigeræ sequuntur* eum, *hac unica oblectatio est* ipsi,

Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans, ac fusta cruento
Per somnum commixta mero; nos, magna precati
Numina, sortitique vices, unà undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar:
Et tandem læti sociorum ulcisimur umbras.
Sed fugite, ô miseri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat:
Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent,
Cum vitam in sylvis, inter deserta ferarum
Lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
Victum infelicem, baccas, lapidosaque corna
Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans, hanc primum ad litora classem
Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset,
Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque absumite leto.
Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem:
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas,

NOTÆ.

636. *Latebat.*] Clausus erat tunc oculus, nempe somno.

637. *Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis.*] Tria notat, figuram, multitudinem, & splendorem oculi. Notat *figuram* quidem rotundam; quæ figura erat *clypei*, & Cyclopes vocabantur à rotundo oculo, v. 560. Notat *magnitudinem* ingentem; qualis erat *clypei Argolici*, qui totum tegebat militem, ita ut cæsorum corpora in clypeis exportarentur. Notat denique *splendoris* vim acerrimam, qualis est *Phœbeæ lampadis*, id est, Solis.

649. *Lapidosa corna.*] Fructus *corni* arboris, *cornouiller, a cornel-tree:* qui rubicundi sunt, intus osficulo muniti durissimo. *Bacca* sunt exigui quilibet arborum fœtus.

Solamenque

Solamenque mali: de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem:
Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito, tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
Clamorem immenſum tollit, quo pontus & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſylvis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aëriæ quercus aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterunt, ſylva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra, juſſa monent Heleni Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam, leti diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.

& ſolatium miſeria: tibia pendet è collo. Poſtquam attigit ſummos fluctus, & pervenit ad mare; inde abſtergit ſanguinem fluentem ex oculo excacato, ſtridens dentibus inter gemendum: & jam incedit per medium mare, nondum tamen *aqua madefecit alta* ejus *latera. Nos timentes* cœpimus *properare fugam procul inde, admiſſo ſupplice,* qui *ſic merebatur, & ſilentes ſecamus funem, & incurvi percurrimus mare remis* inter ſe *contendentibus. Agnovit* hoc Polyphemus, *& retulit pedem ad murmura vocum. Sed quoniam nulla datur* ipſi *facultas jungendi manum, nec poteſt præcedendo æqualis eſſe fluctibus Ioniis; emittit clamorem, quo mare & omnes fluctus tremuerunt; & terra Italiæ intime tremefacta, atque Ætna ſinuoſis cavernis remugiit. At gens Cyclopum evocata è ſylvis & altis montibus currit ad portum, & tegit litus. Videmus fratres Ætnæos fruſtra ſtantes oculo fero, attollentes ad cœlum alta capita, turbam horrendam: quales cum aëriæ quercus, vel cypariſſi coniferæ alto cacumine eriguntur, altum nemus Jovis, aut ſylva Dianæ. Timor gravis compellit* ſocios *feſtinos tollere funes quamcunque* in partem, *& immittere vela propitiis ventis. Contra* autem, *præcepta Heleni admonent, ne iter habeant inter utramque viam,* nempe *Scyllam & Charybdim, qua parum diſtat à morte: deliberatum eſt retro agere vela.*

NOTÆ.

670. *Dextram affectare.*] Cum affectu & aviditate apprehendere.

671. *Nec potis Ionios, &c.*] Nec potis eſt, nec poteſt: antiquæ voces, *pos* & *potis*: unde *compos, impos*: & verbum *poſſum*, quaſi *pos ſum*: & *potire* à *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus.*] Quia mare *Ionium* à Sicilia ad uſque Græciam appellatur, ſupra v. 210. De *Ætna*, v. 571. De *Cyclopibus*, v. 569.

680. *Coniferæ cypariſſi.*] Fructus pini & cupreſſi, quia rotundi in acumen abeunt, ideo dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipſa figura eſt, v. 468. Quercus dicata Jovi erat: ideo, *ſylva Jovis.* Cupreſſus arbor luctuoſa, Proſerpinæ; quæ Diana eadem erat: ideo *lucuſque Dianæ*, Æn. 4. 511.

685. *Inter utramque viam.*] *Utraque via* hic, pro Scylla ſcopulo, & Charybdi voragine ſumitur; quam qui teneat, vitæ diſcrimen adeat: & *Ni*, pro *ne* dictum eſſe, conſentiunt omnes interpretes. Monuerat enim Helenus, ſupra, v. 429. ne illac tranſirent, ſed retro potius abirent, &, curſu ad ſiniſtram reflexo, Siciliam circumnavigarent.

Leti diſcrimine parvo.] Non hoc dicit; utrumque monſtrum *Scyllam & Charybdim parum inter ſe diſtare*: ſciebat enim, id quod jam ſcimus, diſtantiam ac diſcrimen inter utrumque eſſe, ut minimum, duodecies mille paſſuum. Sed hoc dicit: in his freti anguſtiis, totaque adeo via, quicunque curſum tenent, *parum à morte diſtare*, propter frequentes vortices, ſupra, v. 555.

Ecce

Ecce autem Boreas oritur flans ab anguſto freto Pelori: prætervehor oſtia è vivo ſaxo Pantagiæ, & ſinus Megareos, & Tapſum humilem. Hæc oſtendebat nobis *Achemenides, comes miſeri Ulyſſis, retro vadens litora* jam ante à ſe *perrerrata. Inſula jacet objecta ſinui Siculo, contra*

Ecce autem Boreas anguſta à ſede Pelori
Miſſus adeſt: vivo prætervehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulyſſei.
Sicanio prætenta ſinu jacet inſula contra

NOTÆ.

687. *Boreas.*] Ventus ſeptentrionalis, de quo Ecl. 7. 51. Et hic quidem proprie, quia Siculum fretum rectis faucibus à ſeptentrione ad meridiem patet: unde à *Peloro* promontorio ad *Pachynum* navigantibus omnino Boreâ opus eſt.

Anguſta à ſede Pelori.] Bene *anguſta*, hic enim ſunt maximæ Siculi freti anguſtiæ: paſſuum ſcilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atqué hic opus eſt brevem Siciliæ deſcriptionem attexere.

Sicilia, omnium mediterranei maris inſularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. 1. *Cyclopas*, ut diximus, v. 569. 2. *Sicanos*, Hiſpaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui juxta alios eſt Sicoris; *Segre*; juxta alios Cinga, *Cinca*: ab his dicta eſt *Sicania*. 3. *Italos*, qui Siculo duce, Sicanos in occidentalem inſulæ partem ejecerunt: à quibus dicta eſt *Sicilia*: quanquam aliis aliter placet. 4. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in eam deduxerunt. Denique Carthaginienſibus paruit, Romanis, &c.

Nomen antiquiſſimum eſt, *Trinacria* à triangulari figura, quam efficiunt τρία ἄκρα, *tria* extrema, ſeu *promontoria*. Primum eſt *Pelorus, capi di Faro*, ad ſeptentrionem, ſic dictum à Pharo, ſive ſpeculo & turri, quæ illic ad dirigendas naves extructa eſt. Secundum eſt *Pachynus, capo di Paſſaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum, capo di Marſalla*, vel *di Boco*, ad occidentem.

In orientali latere occurrunt, *Pantagias* fluvius, *Megareus* ſinus, *Tapſus* peninſula, *Ortygia* inſula, *Plemmyrium* promontorium, *Helorus* fluvius, *Pachynum* promontorium.

In meridionali latere, à Pachyno, ſunt *Camarina* palus, *Geloi* campi; *Gela*, *Agragas*, *Selinus*, urbes: tum *Lilybæum* promontorium.

In ſeptentrionali latere, à Lilybæo, *Drepani portus*.

689. *Pantagiæ.*] *Pantagias*, fluvius breviſſimus, nunc *Porcari*: cujus oſtia utrinque prærupto ſaxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hic tamen hybernis auctus torrentibus è Leontinis collibus, magnam ſecum ſaxorum copiam devehit ingenti murmure: unde Claudianus eum vocat l. 2. de raptu, v. 58. *ſaxa rotantem Pantagiam*: nomenque deducit Cluverius à πάντα, *omnia*, & ἄγω, *traho*: quamvis alii à πάτταγος, *fragor*.

Megaroſque ſinus.] Apud Ovid. *Megarus*: Sinus eſt hic à Tauro promontorio ad Tapſum peninſulam. In media ſinus ora fuit urbs *Megare*, vel *Megaris*: à Megarenſibus Achaiæ ſic appellata: prius *Hybla* dicta, ab *Hyblæis* collibus vicinis, thymi & mellis feracibus: jamdiu penitus exciſa.

Tapſumque jacentem.] Peninſula eſt *Tapſus*, ſinum Megarenſem à meridie definiens, plana, æqua fluctibus, & iis quaſi ſepulta: unde forte nomen habet à θάπτω, *ſepelio*: præcipue iſthmum habet humilem & anguſtum; quare inſula dicitur à Servio, & adhuc vocatur *iſola delli Manghiſi*.

690. *Relegens errata retrorſum.*] Nempe Virgilius eorum opinionem ſequitur, qui putant Ulyſſem, è Lotophagorum terra, quæ *Meninx* inſula eſt, ad Syrtim Africæ minorem, per meridionale ac deinde orientale Siciliæ latus, ad montem Ætnam & ad Cyclopas veniſſe, Odyſſ. l. 9. Juxta quam opinionem, Achemenides viſa jam à ſe litora retro legit; ab orientali quippe latere, ad meridionale navigans. At Cluverius ab illa opinione abhorret: probatque in Sicilia, l. 2. 17. Ulyſſem à Lotophagis ad Lilybæum promontorium Drepanumque navigaſſe: &, cum Cyclopes totam inſulam occuparent, Polyphemum illic in Eryce monte, non in Ætna, latuiſſe.

692. *Sicanio, &c.*] De hoc Siciliæ nomine, ſupra, v. 687. Syllabas habet ad arbitrium longas aut breves: legitur enim Ecl. 10. 4. *fluctus ſubterlabere Sicanos*. Hoc autem *Sicanio ſinu* ſignificat ſinum, conſequentibus poſt Æneam temporibus, *Syracuſanum* dictum: cujus fauces ad ſeptentrionem inſidebat urbs ipſa *Syracuſa*; ad meridiem, *Plemmyrium* caſtellum in promontorio cognomine. Inter urbem

Plemmy-

Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc, Elidis amnem,
Occultas egiſſe vias ſubter mare; qui nunc
Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
Juſſi numina magna loci veneramur: & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloi,

Plemmyrium undoſum: majores dedere ipſi *nomen, Ortygiam. Fama narrat Alpheum, Elidis fluvium, feciſſe* ſibi *ſecretum iter huc uſque ſub mari, qui* fluvius *nunc* exiens *per os tuum, ô Arethuſa, miſcetur aquis Siculis. Adoramus magnos Deos regionis,* ut *juſſi* eramus: *& inde prætereo pingues terras Helori ſtagnantis. Inde radimus altas rupes & ſaxa procurrentia Pachyni: & procul videtur Camarina,* quam *fata nunquam permiſerunt moveri, & campi Geloi,*

NOTÆ.

& promontorium, inſula erat *Ortygia*, ponte quidem urbi juncta, urbis ipſa pars; magis autem à promontorio remota, & quaſi ſinui prætenta, ne laxius pateret. Urbs nunc *Saraguſa* dicitur: cujus Virgilius quare hic non meminerit, dicemus, v. 707. *Plemmyrium*, quod *vadoſum* ſignificat, πλημμυρὶς, *maris inundatio*, nomen promontorio conveniens: nunc dicitur *maſſa d' Olivero*. Denique *Ortygia* inſula, juxta Diodorum l. 5. nomen inde habuit, quod ſit ſacra Dianæ, quæ, cum nata ſit in *Ortygia* Delo, de qua v. 124. ſoli natalis appellationem in illam tranſtulit.

694. *Alpheum fama eſt.*] *Alpheus*, fluvius eſt Elidis, regionis in Peloponneſo. *Arethuſa* fons in Occidentali Ortygiæ inſulæ latere, in ſinum Syracuſanum erumpens; munitione & mole lapidum à mari disjunctus, ne fluctu totus operiatur: tanta dulciſſimarum aquarum copiâ, ut fluvium emittere ſtatim in ortu dicatur. Hunc porro fluvium arbitrabantur veteres ipſum eſſe Elidis Alpheum: qui, vel per ſubterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eo penetraret: idque vel inde certum volebant, quod ludis Olympicis, qui in Elide quinta quaque æſtate celebrabantur; victimarum ſordes in Alpheum projectæ, per os Arethuſæ Siculæ emergerent. Hic figmentum explodit Strabo l. 6. Hinc fabuloſos Alphei & Arethuſæ Nymphæ amores, vide Ecl. 10. 1. Nunc fons Arethuſa in ea inſula fere ignoratur: nempe multos in alveolos ad uſus opificum diviſus fuit; aut fluctibus ea litora, unde erumpebat, exedentibus, ex ipſo mari nunc erumpit; ubi nunc multæ ſunt ejuſmodi dulcis aquæ non longe à litore ſcaturgines. Ita Fazellus Decad. 1. lib. 4. 1. quocum recentiores conſentiunt.

697. *Juſſi numina magna, &c.*] Admoniti, vel tum ab Achemenide, vel prius ab Heleno. *Numina*, fortaſſe Dianæ, cui dicatam hanc inſulam fuiſſe ex Diodoro retulimus, v. 692.

698. *Stagnantis Helori.*] *Helorus*, paulo ſupra Pachynum promontorium, ad ſeptentrionem: fluvius amœniſſimus: in decurſu nunc dictus *Atellari*; circa oſtium, *Abyſo*; qua parte ſtagni inſtar leniter fluens, hybernis præterea auctus imbribus, more Nili vicinos in agros ſæpe reſtagnat: unde *ſtagnans* hic dicitur: tanta porro amœnitate atque ubertate, ut Ovidius Faſt. 4. 475. locum illum *Heloria tempe* vocaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, & arx *Helorus*: utraque diruta.

699. *Saxa Pachyni.*] *Pachynus*, vel *Pachynum*; prima ſyllaba vulgo brevi, longa tamen apud Ovid. Metaph. 13. 726. promontorium eſt meridionale Siciliæ, duorum fere milliarium ſpatio in mare projectum, in peninſulæ modum: quæ altis cautibus prærupta, ſexcentorum eſt paſſuum ambitu; cujus iſthmus, paſſuum admodum viginti, tumeſcente mari inſulæ ſpeciem præbet.

701. *Camarina.*] *Palus*, verius *lacus*, cum è viginti fontibus erumpat: prope urbem cognominem, extructam a Syracuſanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium, nunc *lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *fiume di Camarana*. Dicitur *fatis nunquam conceſſa moveri*: quia ex Suida, & veteribus grammaticis, cum aliquando deficiente aquâ peſtilentiam ex putore creaſſet; petiiſſentque Camarinenſes ab Apolline, num eam penitus exſiccarent; prohibuit Deus; quod tamen præter Dei juſſum cum feciſſent, morbus quidem extinctus eſt, at hoſtes per ſpatium paludis ingreſſi Camarinam urbem expugnarunt. Qua de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in Anthol. l. 4. Μὴ κίνει Καμαρείναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων. *Ne moveas Camarinam, immota enim melior.*

Imman ſque

& ingens Gela, appellata de nomine fluvii. Inde altissimus Agragas, olim ferax generosorum equorum, ostendit eminus maximos muros. Te quoque prætereo faventibus ventis, ô palmosa Selinus: & trajicio vada Lilybeia, aspera scopulis occultis. Inde portus Drepani & injucunda regio me excipit. Hic agitata tot procellis navis, heu! amitto patrem Anchisen, solatium omnium curarum & casuum. Hic me deseris, ô pater optime, heu! frustra servate à tantis periculis. Nec vates Helenus, cum prænunciaret aspera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipsa Celano.

Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Agragas ostentat maxima longe
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus:
Et vada dura lego saxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curæ casusque levamen,
Amitto Anchisen: hic me pater optime fessum
Deseris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus cum mula horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus; non dira Celæno.

NOTÆ.

702. *Geloi, Immanisque Gela.*] *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; & propriis regibus insignis fuit, quibus frequens cum Syracusanis bellum: à Rhodiis & Cretensibus condita: ab Agrigentinorum tyranno Phintia tandem diruta: urbs *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipsi nomen, *Gelas*, nunc *fiume di Terra nova:* populi *Geloi*, & *Gelenses*. In voce *Gela* brevis ultima syllaba producitur, ob sequentem in *fluvio* geminam consonantem.

703. *Agragas.*] Græcis, ὁ Ἀκράγας, Latinis *Agrigentum*, nunc *Gergenti:* ad fluvium cognominem, nunc *fiume di S. Biagio*; urbs olim in vertice rupis extructa à Gelensibus.

704. *Generator equorum.*] Habemus ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ ludis nobiles fuisse: ex Diodoro l. 13. Exænetum, Olympicis victorem, curru urbem ingressum esse, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris; tum sepulcra victoribus equis magnifice interdum ibidem extructa.

705. *Palmosa Selinus.*] à Megarensibus Siculis condita, de quibus v. 689. Nunc plane diruta: diciturque locus, *terra de li Pulci:* ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni*. Nomen dedit σέλινον, *apium, persil, parsley*; cujus adhuc ibidem, ut & palmarum agrestium, ingens copia est.

706. *Saxis Lilybeïa cæcis.*] *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad occidentem: planum quidem, sed ad tria passuum millia excurrens in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem perfusis. Unde hic *saxis cæcis dura vada* dicuntur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs est hodie *Marsalla:* à qua promontorium appellatur *capo di Marsalla*; vel à Latino nomine corrupto *capo di Boëo*. Græca vox Λιλυβαῖον, Ionice Λιλυβήϊον, unde Virgilius deduxit *Lilybeïa* pro *Lilybæa*.

707. *Drepani me portus, &c.*] A Lilybæo in Boream deflectendo, portus hic occurrit capacissimus, ad radices *Erycis* montis, qui nunc est mons *S. Juliani*, & *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus est *portus Erycinorum*, sive *Drepanum*; à litoris curvatura in modum *falcis*; quæ Græcis est δρέπανον. Hic Amilcar Carthaginiensis oppidum condidit, Eryce urbe destructa, anno primi belli Punici primo, U. C. circiter 480. quod oppidum nunc *Drepanum* est; sive neutro plurali *Drepana*, vulgo *Trapani*.

Atque hic non abs re erit observare prudentiam Virgilii: qui, cum sciret Punici belli & conditi Drepani recentem esse memoriam, quippe nondum annis ducentis, & quinquaginta distantem ab ætate sua; cavit omnino, ne quam Æneas suus mentionem de *urbe* faceret, de *portu* tantum & *ora* locutus. Idem cavit in *Siracusis* omittendis: cujus urbis cum esset maximum Romæ nomen, & celebratissima per Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant; sciebantque ab Archia Corinthiisque conditam, annis ab excidio Trojæ plus quadringentis. In cæteris vero, quarum obscuriora initia, non veritus subtiliorum hominum supercilium, indulsit aliquid rudiorum simplicitati, plebeiis usus & notis urbium nominibus. Sic *Megaridem* & *Tapsum* passus est ab Ænea commemorari; quamvis eadem prope, ac Syracusæ, ætate essent. Sic ad *Camarinæ* urbis casum alludi: quamvis annis centum, ac triginta recentior Syracusis, & Syracusanorum colonia esset. Sic *Gelam* urbem laudari, annis post Syracusas quadraginta quinque conditam à Cretensibus & Rhodiis: *Agrigentum* quoque, Gelensium opus; & *Selinuntem*, Megarensium Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucydide certissima est.

Hic

Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic pater Æneas, intentis omnibus unus,
Fata renarrabat Divûm, curſuſque docebat:
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

Hoc fuit ipſi extremum malum, hic terminus longa navigationis. Hinc me profectum Dii applicuerunt ad veſtra littora. Sic pater Æneas, ſolus omnibus attentis, narrabat fata à Diis ſibi impoſita, & referebat errores ſuos. Denique ſiluit, & hic poſito fine ſeceſſit ad quietem.

NOTÆ.

710. *Amitto Anchiſen.*] Verno tempore: ut patebit, Æ. 5. 46. cum anniverſarios patri ludos celebrabit. De *Anchiſa*, Æ. 1. 621. De *Heleno*, Æ. 2. 263. De *Celano* & *Harpyiis*, ſupra, 211.

715. *Hinc me digreſſum, &c.*] E Drepani portu in vicinam Italiam ſolvens, tempeſtate ad litus Africæ rejectus eſt, ut vidimus, Æ. 1. Idque contigit æſtate poſt Trojæ excidium ſeptimâ, ut eſt, Æ. 1. 759. Ita ut totos annos ſex jam errando conſumpſerit. Quanquam vix conſtat hæc tam longi temporis ratio: niſi dicatur per unum alterumve annum in Thracia, itemque in Creta perſtitiſſe ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis moram feciſſe, niſi brevem.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

DIDO amores in Æneam ſuos Annæ ſorori aperit; ejuſque conſilio animum adjicit ad nuptias. Juno, ut Æneam ab Italia deducat, agit cum Venere de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac Dido venatum abeunt, ſubortâque Junonis artibus tempeſtate, confugiunt in antrum: ibidemque falſum illud infauſtumque conjugium perficitur. Iarbas, Getulorum rex, Jovis Ammonis filius, Didonis procus, advenam ſibi præferri indignans, apud Jovem graviter queritur. Jupiter, & ejus precibus, & fatis urgentibus adductus, Mercurium ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem neceſſaria: quod ſuſpicata Dido, precibus & lacrymis deterrere eum ab incepto, tum per ſe, tum per ſororem conatur. Æneas iterum à Mercurio in ſomnis admonitus, nocte intempeſta ancoras ſolvit. Dido doloris impatiens, extructam ſimulatione ſacri magici pyram conſcendens, ipſo Æneæ gladio ſibi vitam adimit.

Unus hic è libris omnibus plurimum artis habet ac ſuavitatis, motuſque animi tenerrimos quoſque ac violentiſſimos: præſertim in octo Didonis orationibus, quibus I. Sorori amorem aperit, v. 9. II. Diſſuadet Æneæ profectionem, v. 305. III. Eidem multa exprobrat, & multa comminatur, v. 305. IV. Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem, v. 416. V. Deſperatis omnibus, ſpe-

cie ſacri magici, moriendi conſilium ſorori diſſimulat, v. 478. *VI. Secum ipſa noctu varia conſilia agitat*, v. 534. *VII. Fugientium Trojanorum aſpectu extremum furit*, v. 590, *VIII. Stricto enſe ſibi imminens in verba noviſſima erumpit*, v. 651. *Accuſant Virgilium aliqui, quod ex Argon. Apollonii lib. 4. multa decerpſerit: quos damnat Scaliger: neque convenit argumentum, niſi hoc uno, quod hoſpitem hic Dido, illic Medea, ſuum ament. At nihil admodum, præter comparationes pauculas, inde excerptum eſt: qualia etiam nonnulla ex Calypsûs & Ulyſſis amoribus, Odyſſ. l. 5. tum ex Euripidis Medea & Hippolyto, & Catulli carmine de Pelei nuptiis, excerpta ſunt.*

NOTÆ.

DE *ætate, familia, moribus* Didonis, locus hic eſt diſſerendi: quæ tria conſtat eſſe à Virgilio parum expreſſa fideliter.

1. DE ÆTATE. Male Virgilius Æneam Didoni æqualem fecit, cum ſit hæc illo tribus propemodum ſeculis recentior: quam temporis anticipationem *anachroniſmum* appellant. At nuper Marollius hac Virgilium culpa liberare conatus eſt, ex fide fabuloſæ hiſtoriæ: atque in ejus familiæ gradibus hunc ordinem ſtatuit; ut caput ſit generis. 1. *Inachus*. 2. *Io*, ejus filia. 3. Ex ea & Jove *Epaphus*. 4. Ex Epapho *Belus ſenior*. 5. Ex Belo ſeniore *Agenor*. 6. Ex Agenore *Phœnix, Cadmus, Europa*, &c. Per quos familia multas in partes diviſa eſt. Et ex Phœnice quidem ortus putatur, 1. *Belus junior* ſive *Methres*, & *Pliſthenes*. 2. Ex Belo, *Pygmalion, Eliſa* ſive *Dido*, & *Anna*. Ex Pliſthene *Acerbas*; qui *Sicharbas*, & *Sichæus* dicitur, conſobrinus & conjux Didonis: iique triplici tantum gradu ab Agenore diſſiti. Cujus ex altero filio Cadmo prodiit, 1. *Polydorus*. 2. Ex Polydoro *Labdacus*. 3. Ex Labdaco *Laius*. 4. Ex Laio *Oedipus*. 5. Ex Oedipo *Polynices* & *Eteocles*. 6. Ex Polynice *Therſandrus*, qui in equo Trojano cum aliis Græcorum ducibus incluſus dicitur. Cætera familiæ membra graduſque non attingo. Ex iis autem ipſis, quæ profert Marollius in rem ſuam, manifeſtum eſt Didonem, ſi non prætergreſſa eſt, annis centum & pluribus Trojanum eſſe excidium antegreſſam. Quî enim fiat, ut Dido, quæ tribus tantum gradibus diſtat à capite generis Agenore, cadat in ætatem illius Therſandri, qui totis ſeptem gradibus ab eodem capite diſtat? Quod vero addit Marollius, aliquot eſſe omiſſos in ſerie Didonis gradus, injuria temporum aut ſcriptorum, inde fit id ipſum quod volumus: nempe & incertam eſſe temporum illorum ſcriptorumque fidem; & ſtatui omnino non poſſe, quot omiſſi ſint gradus: an quatuor, aut ad Trojana tempora Dido perduci poſſit; an plures, ut ſi ſuperis placet, etiam ad Romana.

Porro ſi à fabulis ad hiſtoriam appellamus: conſtat Didonem, Troja multo poſteriorem, Roma paulo ſuperiorem eſſe: etſi intervalla illa temporum alii aliis majora definiant. Quippe à Carthagine condita ad Romam conditam numerantur à Velleio anni 65. à Trogo. & Juſtino 72. Colliguntur ex Epitome quinquageſima prima T. Livii, 92. ex Solino, 129. ex aliis apud Euſebium, 140. Statuuntur autem ab exactiſſimis ætatis noſtræ chronographis, imprimiſque Labbeo, quem, quia rem adverſus Marollium accurate defendit, ſecuti ſumus, anni omnino 135. Cum autem ex Porcii Catonis exactiſſimis calculis, apud Dionyſium Halicarnaſſeum, Roma diſtet ab excidio Trojano annis 432. quos reducit Labbeus ad 431. hinc facile patebit, ſubductis numeris, quanta ſit ab illo excidio diſtantia Didonis & Carthaginis: nempe juxta nos, annorum 296. juxta veteres, aut plurium aut paulo pauciorum. Atque hæc omnia nituntur graviſſimo Joſephi teſtimonio, qui l. 1. contra Appionem ſeriem deſcribit Tyriorum regum, ex Menandro Epheſio & exactiſſimis Tyriorum annalibus. Ubi conſignatus eſt exceſſus Didonis è Phœnicia ad condendam Carthaginem, anno Pygmalionis regis ſeptimo, qui in annum ab excidio Trojano 276. plane cadit.

At cum doceat Appianus fama circumferri, fundatam fuiſſe à Xoro & Carchedone Phœnicibus Carthaginem, annis ante excidium Trojæ 50. Et in Virgilio, Æ. 1. v. 425. legamus de Carthagine: *Miratur molem Æneas, magalia quondam*. Tum. v. 370. *Ingentia cernes Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem, Mercatique ſolum facti de nomine Byrſam, &c.* Ex iis colligi poſſe exiſtimo, Carthaginis quidem *magalia*, caſaſque & initia quædam, annis ante excidium Trojæ 50. à Phœnicibus Xoro & Carchedone poſita eſt. Tum annis ab excidio Trojæ 276. fugiſſe Didonem è Phœnicia, eoque fugam intendiſſe, ubi multis ante annis aliquos è Phœnicibus ſedem poſuiſſe audierat; hanc ſedem avectis è patria opibus muniviſſe; & ad magalia adjeciſſe arcem, quæ inde *Byrſa* dicta eſt, à *boſra*, voce Hebraica, quæ *munitum locum* ſignificat: quam deinde vocem Græci, ob ſimilitudinem, fabulis & *corio* ſuo bubulo deformarunt. Eſt enim apud Græcos βύρσα, *corium*. Sic arce munita vetus Carthago, nova facta eſt; concurrente cum antiquo fundatoris nomine Phœnicia voce *Carthada*, quæ juxta Solinum c. 30. *civitatem novam* ſignificat. Atque ita

Carthago

Carthago perfecta eſt, anno poſt fugam Didonis 20. qui Pygmalionis 27. à Troja capta 396. ante Romam, 135. ante Chriſtum, 888. mundi 3166.

II. DE FAMILIA. A Joſepho, ex certiſſimis monumentis Tyriorum, pater ponitur Didonis, Annæ, & Pygmalionis *Metginus*: qui vocatur à Theophilo Antiocheno *Metten*: avus *Badezorus*: pro avus *Ithobalus*, ſacris in literis *Ithbaal* nuncupatus; qui, occiſo rege *Phele*, regnum in familiam tranſtulit ſuam ex antiqua *Abibali*, *Hirami*, & *Baleaſari* familia.

Ex his conjicio Virgilium hiſtoriæ Phœniciæ parum ſcientem, ut Didonem retro ad uſque Trojæ tempora removeret, è Græcorum fabulis antiqua nomina petiiſſe: vel, ſi Phœnicum literas attigerat, nominum aſperitate deterritum, ea mollioribus elementis leniiſſe. Sic *Beli* nomen & patri Didonis, & uni ex ejus majoribus dedit: haud dubie detruncatum, ex *Abibalo*, *Baleaſaro*, *Ithobalo*. Tum *Acerbam* ſeu *Sicharbam*, in *Sichæum* mollivit. Servius *Methrem* ſuum, quem ipſum eſſe Belum putat Didonis patrem, ex *Metgino* ſeu *Mettene*, vero Didonis parte, deformavit. Porro *Anna*, *Eliſa*, & *Dido*, Phœnicum vocabula ſunt. Anna enim eſt, *gratioſa*: Eliſa, *fortitudo viri*, ſeu *virago*: Dido, *dilecta*. Dubium autem eſt, utrum huic reginæ nomen prius inditum fuerit. Si conſulantur interpretes, prius nomen Eliſæ: ſi vocis ſignificatio, Didonis prius fuit; & ex facti audacia, Eliſæ poſterius.

III. DE MORIBUS. Graviter quidem querentem de Virgilio Didonem inducit Auſonius, Epig. 111. quod eam impudici amoris impatientia ac dolore mortem oppetiiſſe cecinerit, contra fidem hiſtoriæ: quæ rogum eam concendiſſe teſtatur; ne datam Sichæo primo conjugi fidem, novis cum Iarba Getuliæ rege nuptiis, violaret. Atque ea quidem in re peccaſſe gravius Virgilium puto, ſi peccavit, quam in illa mutatione temporum.

Statuo itaque ſcientem ac volentem in hunc utrumque errorem lapſum eſſe Virgilium: eo conſilio, ut Punicis bellis, quibus nihil erat in hiſtoria Romana illuſtrius, in poëmate etiam ſuo locum daret; mutuique inter utramque gentem odii cauſam aliquam afferret. Qua tamen in re non eum puto à poeticæ legibus receſſiſſe. Quanquam enim per eas cautum eſt, ne poëta temporum ordinem temere intervertat, in re nota præſertim atque inſigni: tum, ne quem niſi ſuis moribus coloribuſque depingat: lex tamen eſt omnium prima, *placere*. Quod ſi aſſequi ſperavit poſſe Virgilius apud ſuos, illa deformatione temporum atque morum (& vero aſſecutus eſt) omnino poëtæ maximi partes implevit. Eſt autem certe aſſecutus, ſiquidem Ovidius paulo poſt, hos Didonis amores transferre non dubitavit in Met. l. 14. 77. Idemque teſtatur, Triſt. 2. 1. 535.

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.

AT regina gravi jamdudum ſaucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras, 6
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum ſic unanimem alloquitur maleſana ſororem:

INTERPRETATIO.

Regina autem, jamdiu vulnerata gravi ſolicitudine, fovet plagam in venis, & abſumitur occulto igne. Multa virtutes Æneæ, & multa gloria ejus redit in mentem: vultus ejus & ſermo harent impreſſi animo, & hæc cura non permittit tranquillam quietem corpori. Poſtera Aurora illuſtrabat terras luce Solis, & expulerat è cælo humidas tenebras; cum ſic maleſana loquitur ad concordem ſororem:

NOTÆ.

1. *At Regina.*] Pendet hoc initium ex ultimo libri tertii verſu: Æneas *conticuit tandem, factoque hic fine quievit: At Regina*, ex quo ipſum audivit, amore ſaucia non quievit, &c.

2. *Vulnus alit, &c.*] Hic videtur Amor ſolito habitu depingi: cæcus, ſagittis & face armatus: ſagittis *vulnus* intulit, face *ignem* accendit, cæcus *cæco* igne carpſit.

3. *Multa viri virtus, &c.*] Quatuor amoris cauſæ. Virtus; *multa viri virtus*. Nobilitas, *gentis honos*. Pulchritudo; *infixi pectore vultus*. Eloquentia; *verbaque*. Quas eaſdem cauſas iterum enumerat, v. 10.

6. *Phœbea lampade.*] Tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior, *Solis*, per *lampadà*: ſimilis huic, qua *mare* appellat *gurgitem*, Æn. 1. 122. Imò auſus eſt dicere Lucret. l. 6. 1196. *Aut etiam nona reddebant lampade vitam*: pro *nona die*.

Anna

Anna ſoror, quæ inſomnia terrent me dubiam? quis hic novus hoſpes venit in regionem noſtram? ô qualem ſe ſpecie exhibens! quam generoſis animis & factis! Certe credo hunc eſſe prolem Deorum. Nec temere credo: metus prodit animos ignobiles. Heu! quibus fatis fuit ille agitatus! qua bella confecta narrabat! Si non maneret mihi conſtitutum & immutabile id propoſitum, *ut nolim me ulli conjungere* per *nexum conjugalem, ex quo primus amor fefellit me deceptam morte* Sichæi; *ſi non taderet me lecti & facis: fortaſſe poſſem cadere in hoc ſolum delictum. Nam fatebor, ô Anna, poſt mortem miſeri mariti Sichæi, & Deos infectos cæde à fratre* factâ, *ſolus Æneas movit ſenſus meos, & impulit animum vacillantem; animadverto ſigna veteris amoris. Sed cupio ut vel terra intima mihi ante aperiatur; vel pater omnipotens fulmine demittat me ad umbras, pallidas umbras inferorum, & noctem profundam: antequam te lædam, ô pudicitia, & frangam tua jura. Ille* Sichæus, *qui me primus ſociavit ſibi, abſtulit meos amores:*

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore & armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumq; ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde penates;
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat;
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam,
Ante, pudor, quam te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores

NOTÆ.

9. *Anna ſoror, quæ me, &c.*] Oratio plane ad ejus ingenium conformata, quæ primum è ſeveris moribus ad amorem deflectit. Quatuor habet partes. 1. Admiratur Æneæ pulchritudinem, virtutem, nobilitatem, res præclare geſtas. 2. Proponit ſibi cauſas, quæ ab ejus amore animum avertant: nempe viduitatis propoſitum, primi conjugii calamitates, voluptatum faſtidium. 3. Fatetur tamen ſenſus ſuos, non animum, aliquatenus inflexos. 4. Denique alienam ab amore voluntatem æternam fore pollicetur. Quod tamen propoſitum invito animo fieri teſtantur effuſæ in unum lacrymæ.

Inſomnia.] ἐνύπνια, ea quæ in ſomnis apparent, ſomnia, ſimulacra.

17. *Deceptam morte.*] Primo nupſerat Sichæo, qui à Pygmalione Didonis fratre occiſus fuerat, Æ. 1. 347.

18. *Tadæque.*] Facis è *tæda* arbore, è piceārum genere: pro nuptiis ſumitur; quia præferebatur novæ uxori, in mariti domum deducendæ. De illo more nuptiali, E. 8. 29.

19. *Culpæ.*] Quia ſecundæ nuptiæ adjunctam infamiæ notam habuerunt, propter ſuſpicionem intemperantiæ: unde, juxta Servium, apud Romanos repellebantur à ſacerdotio bis nuptæ: juxta Tacitum, apud Germanos ſecundæ nuptæ lege prohibebantur.

21. *Penates.*] Vel pro domo ſumuntur; vel potius pro Diis ipſis domeſticis: nam Æn. 1. 353. occiſus eſt Sichæus *ante aras*. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. *Fraterna cæde.*] Non qua frater occiſus eſt; ſed qua Sichæus vir Didonis à Pygmalione, Tyri rege, occiſus eſt.

23. *Veteris veſtigia flammæ.*] Senſus duplex eſſe poteſt. Primus obvius; *Agnoſco veſtigia veteris amoris in Sichæum, qui me ab Æneæ amore deterret.* Secundus abſtruſior, at convenientior eſt: *Agnoſco veſtigia conjugialis amoris, quo primum olim in Sichæum, nunc iterum in Æneam feror.* De *Erebo*, pro inferis, G. 4. 471.

27. *Ante, pudor, quam, &c.*] Redundat illud *ante*. Sic enim eſt, *tellus prius ima dehiſcat, ante, pudor, quàm te violo.* Sic apud Salluſtium in Catilina: *Priuſquam legiones ſcriberentur, multa ante capere.*

Violo---reſolvo.] Hæc eſt antiqua lectio, quam Apronianus & MSS. plurimi confirmant; cum vulgo legatur *violem, reſolvam.*

Abſtulit:

Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetque ſepulcro.
Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Soláne perpetuâ mœrens carpêre juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
Eſto: ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro: deſpectus Iarbas:
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. Quid bella Tyro ſurgentia dicam,

ille habeat eos *ſecum, & ſervet* in *tumulo. Sic locuta implevit gremium lacrymis erumpentibus. Anna reſpondet: O ſoror chara ſorori magis quàm vita, an ſola conſumêris dolens per totam juventutem? nec experieris jucundos liberos, nec dona Veneris? Putaſne cinerem aut umbras ſepultas id curare? Ita ſit: nulli proci antea commoverunt dolentem* te; *nec in Libya, nec prius Tyri: contemptus* eſt à te *Iarbas, aliique duces, quos regio Africana abundans victoriis nutrit: an etiam reſiſtes grato amori? Nec venit* tibi *in mentem, quorum in agris conſiteris: hinc urbes Getulæ, genus bello inſuperabilis, & Numidæ indomiti, & Syrtis inhoſpitalis* nos *cingunt: hinc regio ſiccitate ſolitaria, & Barcæi furioſi. Quid dicam* de *bellis imminentibus* ab urbe *Tyro,*

NOTÆ.

31. *O luce magis dilecta, &c.*] Annæ oratio, animum eò, quò propenſum videt, ſcite impellentis. Duas habet partes. I. Perſuadet nuptias, 1. à delectabili, ut aiunt: cui addit poſthabendam eſſe memoriam Sichæi, cum nullus inſit ſenſus mortuis: poſthabendum quoque propoſitum viduitatis, quæ ideo tantum chara fuit, quia nullus procorum chaſior. 2. Ab utili: ad defenſionem & gloriam novæ urbis ac gentis, cui hanc à Diis olim præſtitam putat. II. Modum aſſignat perficiendi conſilii, ſacrificia, moram hoſpitis, *&c.*

32. *Mœrens carpêre juventa.*] Tranſlatio eſt à floribus, qui *carpuntur* manu, atque ita deflorescunt, quaſi dicat: *Solane totâ juventâ triſtis conſumeris ac defloreſces?*

36. *Libyæ.*] Aliquando pro tota Africa ſumitur: hic pro parte Africæ, quæ Ægyptum proxime attingit, G. 1. 241. De *Tyro*, Æ. 1. 16.

Non Libyæ, non ante Tyro.] Aliqui nulla interpunctione, continuo ordine, ſic legunt, *Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas:* ut ſenſus ſit, Iarbam & in Libya deſpectum fuiſſe à Didone, & prius Tyri. Sed cum nulla auctoritate conſtet Didonem, ante adventum in Libyam, ab Iarba petitam fuiſſe: utor interpunctione ſolertiorum interpretum, unde ſenſum iſtum elicio, Didonem, ut in Libya, ſic Tyri multos deſpexiſſe procos. Nec vero mirum eſt *Libyæ* dictum eſſe pro *in Libya*; & *Tyro*, ſive *in Tyro*, pro *Tyri*: ſiquidem dixit Cicero, *Sicilia cum eſſem*; & *in Alexandria*: pro, *in Sicilia*, & *Alexandria.*

Iarbas.] Jovis & Garamantidis Nymphæ filius, aut Mauruſiorum, aut Maxitanorum, aut Getulorum, fortaſſe totius Africani litoris, rex: cum dicatur deinde v. 198. filius Ammonis Jovis, qui eſt in extrema orientali parte, juxta Ægyptum. Is cum fraude bovini corii deceptus, Carthaginem à Didone ſtructam videret, ejus nuptias ſub belli denunciatione petiit: ad quas cum cives repugnantem adigerent, trium menſium petito ſpatio, pyrâ in ultima urbis parte extructâ, veluti placaturâ viri prioris manes, multis hoſtiis cæſis pyram conſcendit: atque ita ad populum reſpiciens; ituram ſe ad virum, ſicut præceperat, dixit, vitamque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro Dea culta eſt. Ita fere Juſtinus, lib. 18. 6. & alii.

37. *Africa terra, &c.*] Africana. Sic Tibullus, 1. 9. 33. *Terra Campania:* Catullus 40. 21. *Terra Celtiberia.* De *Africa*, Ecl. 1. 65.

38. *Pugnabis amori.*] Verba contentionis junguntur ſæpe dativo caſui, Ecl. 5. 8. *Tibi certet Amyntas*, G. 2. 99. *Cui non certaverit ulla*, &c.

40. *Getulæ urbes, &c.*] *Getuli* ad meridiem Carthaginis ſiti erant: *Numidæ* ad occidentem, qui & *Nomades*, ob feram ac paſtoralem vitam, eſt enim νομὴ, *paſtus. Syrtis* utraque, major & minor, Libyci maris ſinus, arenarum aggeſtionibus infeſti, ad orientem: de iis, Æ. 1. 115. *Barcæi*, ſive Barcitæ; ultra Syrtes, ad orientem majoris: nunc regnum *Barca.*

& de *minis fratris? Certe existimo naves Iliacas, Diis auctoribus, & Junone propitia, huc vento direxisse cursum. Qualem tu videbis hanc urbem, ô soror! qualia regna crescere tali connubio! quantis factis eriget se Pœnorum gloria, adjuvantibus armis Trojanorum! Tantummodo tu pete à Diis favorem, & sacrificiis perfectis, protrahe* tempus *hospitii, & suggere* iis *causas manendi: dum hyems & pluvius Orion furet mari; & naves fractæ* erunt, *& aër* erit *intolerabilis. His verbis incendit amore animum* jam *ardentem, & spem attulit menti incertæ, & abstulit verecundiam. Primo petunt templa, & ad altaria petunt favorem* Deorum: *immolant juxta ritum oves selectas Cereri legum inventrici, & Phœbo, & Baccho patri præ omnibus Junoni, cui cura sunt nexus conjugales.*

Germanique minas?
Diis equidem auspicibus reor, & Junone secundâ
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quæ surgere
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis, [regna
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce Deos veniam, sacrisque litatis, fa
Indulge hospitio, causasque innecte morandi:
Dum pelago desævit hyems, & aquosus Orion;
Quassatæque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammavit amore
Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo:
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

NOTÆ.

44. *Germanique minas.*] Testatur Justinus, Pygmalionem Tyri regem, cognitâ sororis fugâ, impio bello persequi fugientem paravisse; sed matris precibus & Deorum minis victum quievisse.

45. *Junone secundâ.*] Quæ & præses est nuptiarum, & Pœnorum custos, Æ. 1. 19. & infra, v. 59.

50. *Veniam.*] Vel reipsa *veniam*, quia conjugii desiderium vocavit *culpam*, v. 19. Vel *favorem*, quem sæpe *venia* significat, Æ. 1. 523.

Sacris litatis.] Non factis tantum, sed feliciter factis: hoc enim est *litare*, ut diximus, Æ. 2. 116. Et jam addo locum è Cicerone de Divin. 2. 38. *Quid? cum pluribus Diis immolatur: qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* Dictum est autem *litare sacra*, ut à Propert. l. 4. 1. 24. *Litare exta*; à Suetonio *litare victimas.*

52. *Desævit.*] Duo significat: & valde *sævit*, & *sævire cessat.* Cerdanus affirmat semper cessationem significare; nullumque exemplum esse, quod non explicet hunc in modum. Hoc ergo explicet, ex Æ. 10. 569. *Sic toto Æneas desævit in æquore victor, ut semel intepuit mucro:* ubi certe affirmat augetque, non minuit. At minuit & cessationem notat apud Lucanum, 5. 303. *Nec, dum desæviat ira, expectat.* His affirmat, siquidem affirmant cætera: *Quassataque rates, & non tractabile cœlum.* Porro certissimum puto, tempus præsens hic positum esse pro futuro: *desævit*, pro *desæviet*: hoc sensu: *detine hic Æneam quamdiu sæviet hyems.* Patet enim ex v. 6. institutum inter Annam Didonemque colloquium, postridie quam Æneas advenerat: tunc autem æstas fuit, ut probavimus, Æ. 1. 539. De Orione. Firmabit interpretationem meam geminus versus, alter ex hoc eodem libro v. 121. *Dum trepidant alæ*, id est, *trepidabunt*: alter è Georg. l. 4. v. 84. *Dum gravis aut hos, aut hos versa fugâ victor dare tergа coëgit*, id est, *dum cogat, donec coëgerit.* De *Orione*, Æ. 3. 517. Æ. 1. 539.

56. *Delubra.*] Templa, de iis, Æ. 2. 225.

57. *Bidentes.*] Oves Gellius disputat ita dictas quasi *biennes*, duorum annorum. Festus, quæ inferiores ac superiores haberent dentes, unde & *ambidentes* etiam vocabantur, quasi utrinque dentatæ. Isidorus, quod inter dentes octo *binos* haberent cæteris eminentiores. Tales autem oves exigebantur ad sacrificia.

58. *Legiferæ Cereri.*] Ceres Saturni & Opis filia, Proserpinæ mater ex Jove; quæ fruges & culturam agrorum invenit; ideoque jura & leges, quæ de agrorum divisione natæ sunt: unde sacra ejus apud Athenienses Θεσμοφόρια appellabantur, à Θεσμὸς, *lex*, & φέρω, *fero*. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Lyæo*, Baccho, G. 2. 229.

59. *Junoni, &c.*] Hæc Saturni & Opis filia, Jovis & soror & conjux: quia nuptis præerat; ideo Græcis dicebatur Ζυγία, Romanis *Juga*, à *jugo*, sive à *jungendis* conjugibus: nam in nuptiis, si Servio & Isidoro fides est in symbolum conjunctionis, jugum reipsa imponebatur contrahentibus, si aliis credimus, vittâ tantum sive tæniâ simul ambo ligabantur.

Ipsa

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis, pecudumque reclusis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu, vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens. Qualis conjectâ cerva ſagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius; illa fugâ ſylvas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit:
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit:
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacuâ, ſtratiſque relictis

Ipſa formoſiſſima Dido tenens manu *dextera pateram, fundit* vinum *inter media cornua vaccæ candidæ: aut incedit circa pinguia altaria ante imagines Deorum, & renovat ſacrificia* per *diem, & intenta pectoribus victimarum apertis conſulit viſcera* earum *palpitantia. Heu, ignaræ mentes vatum! quid vota, quid templa proſunt amanti? interim gratus ignis abſumit medullas, & occulta plaga durat ſub corde. Uritur miſera Dido, & inſana errat* per *totam urbem. Qualis cerva* poſt *conjectam ſagittam, quam paſtor perſequens armis perſodit improvidam procul in ſylvis Creticis, & reliquit ignarus volatile ferrum* in vulnere; *illa* cerva *percurrit fugiens ſylvas & ſaltus Dictæos; mortifera ſagitta hæret lateri.* Dido *nunc* ducit *Æneam ſecum per media munimenta: & oſtentat Tyrias divitias, & urbem paratam. Incipit loqui, & hæret in media voce. Nunc die occidente repetit eaſdem epulas: & inſana poſtulat rurſus audire Trojanos caſus, & ſuſpenſa eſt rurſus ab ore narrantis. Deinde, cum exierunt, & viciſſim Luna obſcurior ſubducit lucem* ſuam, *& ſtellæ decedentes cogunt ad ſomnum: ſola dolet* in *domo vacua, & incumbit lecto relicto* ab Ænea:

NOTÆ.

61. *Candentis vaccæ.*] Alluſum putat Naſcimbænus ad legem Numæ Romanorum regis, quam refert Plutarchus: ne mulieres ab obitu conjugis ad uſque menſes decem nuptias repeterent: quæ autem infra id tempus vellent repetere, vaccam prægnantem ſacrificarent. Illa porrò vini effuſio, *libatio eſt*, Æ. 1. 740.

62. *Spatiatur ad aras.*] Etiam more Romano, matronæ ante aras, faculas tenentes, & geſtu gravi, ſaltationemque ſeveram imitantes, movebantur & ferebantur: quod Horatium intellexiſſe puto, cum in Arte ſcribit: *Ut feſtis matrona moveri juſſa diebus.* Hæc Turnebus, l. 23. 3.

63. *Inſtaurat.*] Frequenter repetit ac renovat ſacrificia. Verbum in ea re ſolemne.

64. *Spirantia conſulit exta.*] *Extiſpicium* eſt: quo *exta*, id eſt, victimarum interiora quæ maxime *extant*, cor, pulmo, lien, jecur, celeriter extrahuntur; & adhuc ſpirantia ac palpitantia inſpiciuntur, antequam frigeſcant, habeturque inde futuri cognitio.

70. *Creſſia.*] Cretica, in Creta inſula, *Candie*, de qua, Æ. 3. 104. cujus in parte orientali mons eſt *Dicte*.

81. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.*] Non initium noctis, ut vulgo putatur, ſed exitum intellige, ut & Æ. 2. 9. Duo enim hic diſtinguit tempora: unum, quo Dido repetit convivia, ſcilicet *labente die*; & hoc eſt initium noctis: alterum, quo mœret domo vacuâ, nempe cum *viciſſim luna premit lumen*; & hic exitus noctis. Nec te decipiat, quod dicantur, tunc *ſuadere cadentia ſidera ſomnos*, quod videtur in initia noctis aptius convenire: immo plane in exitum convenit, tunc enim proprie *cadunt ſidera*, noctis initio *ſurgunt*: tunc etiam ſomnus mollior & facilior, & iis qui noctu vigilavere, omnino neceſſarius eſt.

82. *Vacua.*] Silente, cæteris ad ſomnum digreſſis.

Stratis relictis.] Lectis, non *conjugalibus*, nondum enim conjugium coaluerat; ſed *ſingularibus*, qualis ille de quo, Æ. 2. 2. *Inde thoro pater Æneas*, &c.

aſpicit auditque abſens abſentem illum : aut tenet in *ſinu Aſcanium, capta ſimilitudine patris* ejus; ut videat *an poſſit fallere amorem infandum. Turres inceptæ non attolluntur, juventus non exercetur armis, nec præparat portus & tuta munimenta ad bellum: opera manent interrupta, & eminentia magnæ murorum, & machinæ eductæ* ad *cœlum. Statim atque dilecta uxor Jovis cognovit hanc tali veneno imbutam* eſſe, *nec famam obſiſtere* ejus *infaniæ; Juno compellat Venerem talibus verbis : Nempe reportatis pulchram laudem, & magna ſpolia, & tu, & filius tuus; magnam & memorabilem gloriam : quod una mulier ſuperata ſit fraude duorum Deorum. Nec vero me latet, te timuiſſe noſtros muros, & ſuſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ. Sed quis erit finis? aut quo jam* tendimus *tanta contentione? Quin potius facimus pacem æternam & firmas nuptias? obtines quod quæſiviſti toto animo : uritur amans Dido, & hauſit per oſſa amorem. Gubernemus igitur hanc gentem communem, & æquali poteſtate : liceat obedire Phrygio marito, & tradere in manum tuam Tyrios* quaſi *dotem. Contra Venus ſic cœpit* loqui *illi (nam agnovit* illam *locutam eſſe ficto conſilio,*

Incubat : illum abſens abſentem auditque videtque.
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant : pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Chara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis :
Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis,
Tuque puerq; tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm ſi fœmina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam pactoſque hymenæos
Exercemus? habes, totâ quod mente petîſti:
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque regi-
Auſpiciis : liceat Phrygio ſervire marito, [mus
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulatâ mente locutam,

NOTÆ.

85. *Si fallere poſſit amorem.*] Eâdem formâ, Æ. 6. 78. *Magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe Deum.*

88. *Minæ Murorum.*] Contendunt cum Turnebo plerique omnes *minas* eſſe partes altiſſimas murorum, pinnas feneſtratas; vel quia inde propugnatores hoſtibus *minantur*, juxta Turnebum; vel quia partes illæ maxime *eminent*, juxta Hortenſium. Sed quia id auctoritatibus firmant ſequioris ſæculi ſcriptorum, Rufini, Ammiani : vix fidem habeo : ſuſpicorque *minas* dici, non de muris tantum, ſed etiam de celſis quibuſlibet acervis ac molibus imperfectis, quæ ruinam videntur *minari*, aut certe ipſo aſpectu terrent. Juvant conjecturam hic, *opera imperfecta.*

89. *Machina.*] Sunt qui pro ædificiis ſumant : ego pro machinis illis, quæ ad ſubvehendos lapides, attollendamque molem ædificii eriguntur.

91. *Nec famam obſtare furori.*] Nec famæ curam ac ſtudium obſtare amori ardentiſſimo, qui ſæpe in furorem accenditur. *Saturnia*, Juno, Saturni & Opis filia. De *Venere*, Æ. 1. 260. De ejus puero Cupidine, Æ. 1. 661.

96. *Veritam te mœnia noſtra.*] Et vero Venus, Æ. 1. 675. ideo ſub Aſcanii habitu Cupidinem Didoni obtulit, qui eam in amorem Æneæ illiceret : ne Juno, Carthagini propitia, Trojanis infeſta, hoc hoſpitio adverſus eos abuteretur : *Vereor quo ſe Junonia vertant Hoſpitia.* De *Hymenæo* Deo, pro nuptiis, G. 2. 60.

102. *Paribus Auſpiciis.*] Tranſlata dictio è comitiis, ubi creabantur conſules captato pariter volatu avium, quod proprie *auſpicium eſt.*

103. *Liceat Phrygio ſervire marito, &c.*] *Liceat*, me ac Didonem; Deam nempe, Reginamque; ſervire *Phrygio*, id eſt, exuli & ſervo; quod acerbe ac maligne dictum eſt: erant enim Phryges Trojani tum exules, & univerſim tota gens notâ ſervitutis aliquâ infamis : ex ea enim ſervi ac mancipia vulgo petebantur, ut notat Athenæus, & paſſim apud ſcriptores videre eſt. De *Phrygia*, Æ. 1. 381.

104. *Dotaleſque.*] *Dos* eſt patrimonium uxoris, & quicquid viro cum uxore datur.

Quo

Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror: ſi Jupiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem, Trojaque profectis;
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
Perge, ſequar. Tum ſic excepit regia Juno:
Mecum erit iſte labor: nunc qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unaque miſerrima Dido,
In nemus ire parant: ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opacâ.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient: adero, &, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.

ut abduceret imperium ab *Italia ad Africanam terram*) *Quis ſtultus recuſet talia? aut malit tecum diſceptare bello? dummodo ſors promoveat conſilium quod ſuggeris. Sed fatis rapior dubia: utrum Jupiter velit eandem urbem eſſe Tyriis, & iis qui venerunt Trojâ; aut approbet confundi nationes, aut nuptias ſociari. Tu es* ejus *uxor, tibi facile* eſt *ſolicitare precibus mentem* ejus. *Perge, ſequar. Tum ſic reſpondit Juno regina: Mea erit illa cura: jam attende, paucis* verbis *explicabo, quo modo* id *quod imminet, poſſit perfici. Æneas & miſerrima Dido parant ire venatum in ſylvam, quando Sol craſtinus primo extulerit* ſe *orientem, & luce detexerit mundum. Ego, dum equites current, & claudent ſylvas retibus, deſuper immittam obſcuram nubem mixtâ grandine, & commovebo fulmine totum aërem. Diſpergentur comites, & occultabuntur denſis tenebris. Dido & dux Trojanus pervenient* ad *idem antrum: præſens ero, &, ſi tuus conſenſus mihi certus eſt, ſociabo* illam *firmo conjugio, & addicam* Æneæ *propriam.*

NOTÆ.

106. *Quo regnum Italiæ*, &c.] Æ. 1. 23. *Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces: Hinc populum late regem . . . venturum:* nempe Romanum, Italum: cujus parentem Æneam ideo mari Juno inſequebatur, ejeceratque vi tempeſtatis ad litus Africæ; ut eum à fundando in Italia regno averteret, ac debitum ejus fatis orbis imperium in Africa ſtabiliret.

110. *Fatis incerta feror: ſi*] Pro *an*: ita fere, v. 85. *Si fallere poſſit amorem*; id eſt, ut videat *an fallere poſſit amorem.*

116. *Confieri.*] Baldus Ciceroni, in Epiſt. ad Atticum, l. 9. 10. *Ut per te res tota confieret*, Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Poſteaquam id difficilius confieri animadvertit.*

119. *Titan.*] Solis nomen: Refert Gyraldus ex antiquis fabularum auctoribus, *Titeam*, quæ *Terra* dicta etiam eſt, è *Cœlo* genuiſſe *Titanas*, quorum unus fuit *Hyperion*, qui ex ſorore *Baſilea* ſuſcepit *Solem* & *Lunam*. Unde Sol *Titan* dictus eſt gentili nomine. Omnia quippe incerta in fabulis.

121. *Trepidant alæ.*] *Trepidant*: non ſemper eſt *timent*, ſed aliquando *feſtinant*: ut hic, & Æ. 9. 114. *Ne trepidate meas Teucri defendere naves, neve armate manus*: id eſt, *ne feſtinate*, prohibet enim defendi. *Alæ.*] Idem ſunt in equeſtri, quod in acie pedeſtri *cornua*: ſic dictæ, quia equeſtres turmæ pedeſtres copias quaſi *alis* tegunt. Et venatorum ſpecies quatuor profert Joannes Scoppa è veteri fragmento, *inveſtigatores, indicatores, inſidiatores*, & *alatos*, qui equo feras in caſſes urgent.

Indagine cingunt.] *Indago*, juxta Servium, eſt ipſa ferarum inquiſitio. Juxta Hortenſium, ſunt canes ferarum indigatores atque inquiſitores. Juxta Budæum, quem ſequuntur plerique omnes, eſt retium ac plagarum ſeries in perticas ſublata captandis feris. Facit pro Budæo quod *indago*, ut plurimum, jungitur cum verbis *cingendi, includendi.* Facit pro Hortenſio, nomen ipſum. *indaginis*, quod in canes melius cadit: tum illud, G. 1. 140. *Canibus circundare ſaltus*: tum iſtud è Livio l. 7. *Cum præmiſſus eques velut indagine diſſipatos Samnites ageret*; quod canibus longe convenientius eſt. Hinc ſuſpenſus hæreo de utroque quid ſtatuam.

Trepidant . . . cingunt.] Certe hic tempus præſens eſt pro futuro: quod jam notavimus, v. 52.

Hic erit Hymen. Non obſiſtens petenti Venus annuit, & riſit ob *fraudem repertam* à Junone. *Interim Aurora ſurgens deſeruit Oceanum. Luce ortâ juventus electa exit è portis.* Adſunt *retia ſubtilia, plagæ, haſtilia latâ cuſpide, & equites Maſſyli, & virtus odoratrix canum, erumpunt. Primi Carthaginienſium expectant ad portas reginam tardantem in cubiculo: ſtatque equus ornatus auro & purpura, & acer mandit frænum ſpumans. Denique procedit comitante magnâ turbâ, cincta verſicolore inſtitâ* circa *Tyriam chlamydem: huic pharetra* eſt *aurea, capilli colliguntur in* nodum *aureum, aurea fibula coërcet veſtem purpuream. Nec non & Trojani comites, & lætus Aſcanius eunt quoque: Æneas ipſe formoſiſſimus aliis omnibus addit ſe ſocium, & adjungit* ſuas *turmas. Qualis* eſt *Apollo, quando frigidam Lyciam flumenque Xanthum relinquit,*

Hic Hymenæus erit. Non adverſata, petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit.
In portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magnâ ſtipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Necnon & Phrygii comites, & lætus Iülus,
Incedunt: ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta

NOTÆ.

127. *Hymenæus.*] Deus nuptiarum præſes, G. 3. 60. *Cytherea*, Venus, Æ. 1. 261. *Aurora*, G. 1. 249.

130. *Jubare exorto.*] Primum diluculum notat: nam *Jubar*, juxta Varronem, lib. 6. de L. L. *dicitur ſtella Lucifer, quæ in ſummo habet diffuſum lumen, ut leo in capite jubam:* A quibuſdam etiam pro Sole ſumitur: & generatim, pro rerum quarumlibet ſplendore, Stat. Theb. 9. 699. *Et pictum gemmis galeæ jubar.*

131. *Retia, plagæ, &c.*] Venatoria inſtrumenta. *Retia rara*, caſſes minus denſo filo contexti. *Plagæ*; vel majora retia, juxta Turnebum; vel, juxta Servium, funes quibus retia tenduntur circa imam ſummamque partem. *Venabula*; tela, ſive haſtæ breviores, ferro latiore.

132. *Odora canum vis.*] *Odoratrix*, nam *odora* propriè eſt, quæ odorem ex ſe emittit; *odoratrix* vero, quæ percipit.

Canum vis] Vel *copia & multitudo:* ut apud Cicer. de Aruſp. reſponſis, 22. *Vis innumerabilis ſervorum.* Vel *facultas odorandi*; apud eundem, de Divin. 2. 35. *vis cordis ad vivendum*; & 37. *vis quædam ſentiens.* Vel, *canes ipſi:* Græco more, ut Homerus dixit Iliad. 3. 105. Πριάμοιο ϐίην, *Priami vim*, pro ipſo *Priamo.*

Maſſyli.] Gens Africana, admodum incerti ſitus; à Virgilio ponitur ad occidentem Carthaginis, nempe ad oceani fines, ut videbitur, v. 483.

133. *Cunctantem.*] Scilicet placendi ſtudio, ex iis fuit mulieribus, de quibus Terent. Heaut. A. 2. S. 2. 11. *Dum comuntur annos eſt.* De *oſtro*, purpura, G. 2. 506.

137. *Sidoniam chlamydem picto limbo.*] *Sidoniam* explico purpuream, à Sidone, urbe Phœniciæ, vicina Tyro, unde purpura celebris, G. 2. 506. *Picto*, interpretor, diverſi à purpura coloris, fortaſſe aurei. *Limbo*, inſtitâ, in extrema ora chlamydis. *Chlamydem*, veſtem militarem ac venatoriam, thoraci ſuperpoſitam, *caſaque, looſe Gown, or Coat.*

138. *In aurum.*] Vel in reticulum aurei contextus implexi crines: vel crines ipſi flavi coloris in aurei nodi formam ligati. De *Phrygia*, Aſiæ regione, unde Trojani erant, Æ. 1. 385. De *Iulo*, Aſcanio, Ibid. 271.

143. *Qualis ubi, &c.*] Comparaverat Virgilius Æ. 1. 502. Didonem cum Diana: nunc Æneam cum fratre Dianæ Apolline. Et aliquantum expreſſa res eſt ex duobus Apollonii locis, Argon. l. 1. Solemnis autem erat opinio, Deos certis anni temporibus commutare ſedes: aitque Servius conſtare, ſex hybernis menſibus Apollinem apud Pataram Lyciæ urbem oracula reddere; ſex æſtivis apud Delum Ægæi maris inſulam. *Lycia* regio eſt Aſiæ minoris, ad meridiem maritima urbs ibi *Patara* fuit, nunc *Patera*, Apollinis templo quondam inſignis, & Xanthus fluvius & urbs, nunc *Santo.*

Deſerit,

Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros: mixtique altaria circum
Creteſque Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atque invia luſtra:
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrêre jugis: alia de parte patentes
Tranſinittunt curſu campos atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant, monteſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque hos curſu, jam præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Deveniunt: prima & tellus & pronuba Juno

ac petit Delum inſulam *matris, & renovat choreas, & mixti Cretenſes Dryopeſque pictique Agathyrſi lætantur circa aras: ipſe incedit in cacuminibus Cynthi, & componens effuſos capillos cingit tenerâ coronâ, involvitque auro: ſagittæ ſonant ad humeros. Non deformior illo Æneas incedebat, tanta pulchritudo elucet* in *eximio vultu. Poſtquam perventum eſt ad altos montes & cubilia* ferarum *inacceſſa: ecce capræ ſylveſtres emiſſæ è cacumine rupis decurrerunt per colles: ex alia parte cervi prætereunt curſu campos apertos, & fugiendo colligunt ſe in greges pulverulentos ac deſerunt montes. At juvenis Aſcanius per medias velles exultat* in *equo generoſo: & jam hos, jam illos anteit curſu, cupitque concedi votis* ſuis *aprum ſpumantem inter pigros* illos *greges, aut rufum leonem deſcendere è monte. Interim cœlum incipit turbari magno tumultu: ſuccedit nubes mixtâ grandine. Paſſim & comites Carthaginienſes, & juventus Trojana, & Trojanus nepos Veneris, hinc inde per agros quæſiverunt diſperſas caſas: torrentes cadunt è montibus. Dido & dux Trojanus deveniunt in idem antrum: & prima Tellus ac Juno pronuba*

NOTÆ.

144. *Delum maternam.*] Quia in ea Ægæi maris inſula Dianam & Apollinem Latona è Jove peperit, Æ. 3. 74. & 77.

146. *Creteſque, Dryopeſque, &c.*] Confluentes ad oraculum Delium undecunque populi. *Cretes* ex inſula Creta, *Candie*, Æ. 3. 104. *Dryopes*, ex Strabone l. 9. fuerunt in Peloponneſo: eò tranſvecti, vel à Dryope Arcade, cum antea circa Sperchium Theſſaliæ fluvium habitarent; vel ab Hercule ejecti è Doride, quæ eſt juxta Parnaſſum montem. *Agathyrſi*, gens Scythica, qui ex Mela l. 2. 1. *Ora artuſque pingebant, ut quiſque majoribus præſtabat, ita magis vel minus.* Juxta alios gens Sarmatica. *Cynthus*, mons in inſula Delo, Æ. 3. 92.

151. *Luſtra.*] Ferarum cubilia: qua de re, G. 2. 471. De *Cervis*, quos eſſe in Africa multi negant, Æ. 1. 188. Affirmant tamen Oppiani & Philoſtrati aliorumque teſtimonia apud Cerdanum.

163. *Dardanius nepos Veneris.*] Aſcanius, filius Æneæ, qui Anchiſe & Veneris filius: *Dardanius*, Trojanus, Æ. 1. 239.

166. *Prima & tellus, & pronuba Juno.*] Conſtat ad ſingula gravioris momenti negotia ſolitos veteres captare auſpicia atque omina; ſed præſertim ad nuptias: ut diximus, Æ. 1. 350. Igitur omina quæ fuerint hic notandum eſt. 1. Quidam aiunt *Tellurem* quoque è Diis fuiſſe nuptiarum præſidibus: *prima* autem dicitur ordine ſignificandi, quia tunc prima omnium ſigna dedit: quæ autem? niſi terræ motum. 2. *Juno*, ut conſtat, nuptiis præfuit, hinc dicta *Pronuba*, Γαμηλία à γάμος, *nuptia*. Hæc autem, cùm pro *aëre* terræ proximo ſæpe ſumatur; ſignum dedit, *nimbis & commixta grandine.* 3. *Æther* ſuperior, & ignea mundi pars, quæ *Jupiter* aliquando dicitur, ſigna dedit fulguribus & fulmine; juxta eorum opinionem, qui fulmina parabant, non in media aëris regione fabricari, ſed à Jove mitti & igneo æthere. *Conſcius* dicitur, quia nuptiarum illarum conſcii & auctores ſuperi ipſi fuerant, Juno, Venus, & ipſe, quem ſuum in conſilium adegerant, Jupiter, v. 110. & ſequentibus.

dant ſignum: fulgura emicuerunt, & cœlum particeps conſilii de conjugio, Nymphæ ululârunt ex alto cacumine. Ille dies primus auctor fuit exitii, & primus calamitatum: nec enim Dido amplius terretur ſpecie aut rumore, nec jam exercet amorem ſecretum; hunc appellat conjugium, & velat crimen hac appellatione. Statim fama currit per magnas urbes Africæ: Fama, malum, quo nullum eſt celerius, præſtat agilitate, & auget vires eundo: parva primum, ob timorem; mox erigit ſe in aërem, inceditque per terram, & abſcondit caput inter nubes. Terra mater irritata ad furorem Deorum produxit illam, ut narrant, ultimam ſororem Cœo & Encelado, velocem pedibus & citis alis: monſtrum horribile, ingens, cui quot ſunt plumæ in corpore, tot oculi aperti vigilant ſubter eas (res mirabilis dictu) tot linguæ, tot ora loquuntur, tot arrigit aures. Volat nocte per medium cœli, & per umbram terræ, ſtridens, nec permittit ſomnum oculis die ſedit ſpeculatrix, aut in faſtigio ſummi tecti,

Dant ſignum: fulſere ignes & conſcius æther
Connubii, ſummoque ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus leti, primuſque malorum
Cauſa fuit: neque enim ſpecie famâve movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem;
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
Fama, malum quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo:
Parva metu primò; mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, irâ irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladoq; ſororem
Progenuit; pedibus celerem & pernicibus alis:
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,

NOTÆ.

167. *Fulſere ignes, &c.*] Mos erat in nuptiis, ut ſponſæ ad ſponſum eunti præferrentur faces; ut puellæ ad mediam noctem ante conjugum fores lætis carminibus perſtreperent, quorum exemplum inſigne ſupereſt apud Theocritum Idyllio 18. Ideo Virgilius hic adhibet *fulgura* pro facibus; & *ululatum Nympharum*, pro carminibus.

168. *Nymphæ.*] Vel fuere *Oreades*, Nymphæ montium, quia erant in ſpeluncæ *ſummo vertice*. De iis Ecl. 2. 46. Vel, ut cenſet Cerdanus, *Diræ & Furiæ*, quæ pro Nymphis ab amantibus acceptæ fuerint. De quo errore ſic Dido apud Ovid. Heroid. 7. 73. *Audieram voces: Nymphas ululaſſe putavi: Eumenides fatis ſigna dedere meis.*

170. *Neque enim ſpecie famâve movetur.*] Non ſpecie, ac præſenti deformitate ſceleris ſui; nec fama ac ſermone abſentium hominum.

174. *Fama malum, &c.*] Vapulat à Macrobio aliiſque Virgilius, ob eam famæ deſcriptionem, quam tamen ſubſequentes poëtæ imitari fruſtra conati ſunt: & certe multum habet aeuminis. *Mobilitate viget*, quia eſt incerta ac mutabilis. *Vires acquirit eundo* qua vel una re monſtrum videri poteſt, cum eundo cætera deficiant. *Parva metu primo, mox, &c.* quia non niſi timide primo, quæ ſunt tacenda, divulgantur. *Caput inter nubila condit*: quia licet ſparſa ſit ubique fama, ſæpe tamen ejus caput, atque auctor, & veritas, ignorantur. *Terra parens extremam progenuit ſororem* gigantibus: quia fama turpia Deorum ſcelera evulgavit: qui videtur extremus Terræ conatus in Deos, poſt extincta gigantum bella. Huic *plumæ multæ*: quia unuſquiſque de ſuo aliquam quaſi plumam famæ addit. *Vigiles oculi ſubter plumas*: quia videt omnia, videtur à nemine. *Nocte volat*: neque enim animadverti poteſt, quî fiat, ut tantillo tempore tam longe lateque pervagetur. *Luce ſedet cuſtos*: ut obſervet quæ tractantur inter homines; præſertim in ædibus regum, magniſque urbibus. Cæterum tam eſt apta veris, quam falſis evulgandis.

179. *Cœo, Enceladoque ſororem.*] Gigantum præcipuis, Terræ ac Titanis filiis: qui bellum Jovi intulerunt ad ulciſcendam patris injuriam, cui cœli regnum, ut fratri Saturni natu majori, debitum eſſe contendebant. Hi aggeſtis montibus, ut cœlum aſcenderent, iiſdem oppreſſi ſunt, G. 1. 279.

Turribus

Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat:
Veniſſe Æneam Trojano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fovere
Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
Hæc paſſim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam:
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, raptâ Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras poſuit: vigilemq; ſacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.
Jupiter omnipotens, cui nunc Maurufia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,

aut in altis turribus, & tremefacit magnas urbes: tam retinens mali & falſi, quam nuncia veri. Illa tunc lata implebat populos vario rumore, & narrabat perinde facta & non facta: Æneam veniſſe, ortum è Trojano ſanguine, cui marito ſociare ſe dignetur formoſa Dido: nunc illos in *luxu traducere inter ſe hyemem, quam longa* eſt, *oblitos regnorum, & correptos inhoneſto amore. Turpis Dea ſpargit hæc paſſim per ora hominum. Confeſtim deflectit volatum ad regem Iarbam: inflammatque ſermonibus animum* ejus, *& accumulat iras. Ille natus* Jove *Ammone, & Nymphâ Garamantide raptâ, ſtruxerat Jovi centum templa ſpatioſa vaſtis in regnis, & centum altaria: & dedicaverat ignem immortalem, perpetuas excubias Deorum; & dedicaverat terram pinguem ſanguine victimarum, & portas ornatas ſertis verſicoloribus. Ille autem impos mentis & inflammatus rumore acerbo, dicitur ante altaria, inter media ſimulacra Deorum, ſupplex elatis manibus plurimùm oraſſe Jovem: O Jupiter omnipotens, cui gens Maurica epulans in verſicoloribus lectis nunc effundit Bacchicum liquorem,*

NOTÆ.

198. *Hic Ammone ſatus.*] *Jupiter Ammon*, Ægyptiis & Afris celebre oraculum ac templum habuit in Libya, ad orientem Cyrenaicæ regionis, ad occidentem Ægypti, ad ſeptentrionem Garamantum ac Naſamonum: in irriguo & palmifero loco, quamvis tota regio ariditſima ac deſertiſſima ſit. Hujus origo varie refertur: tribuitur tamen maxime Libero, ſive Baccho, cui per Libyæ deſerta iter facienti, aries cornu fontem ibi monſtravit; quem ille Jovem eſſe patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi, cornuto & arietino capite, vocavitque *Ammona*, ab *arena*, quæ Græcis eſt ἄμμος, vel ψάμμος. Plutarchus tamen lib. de Iſide, videtur negare nomen eſſe illud Græcæ originis, ſed Ægyptiorum proprium. Unde aliqui putant *Ham*, ſive *Cham*, Noe filium, primum Ægypti cultorem, ſub eo coli nomine: alii *Solem*, qui, ut & *calor*, dicitur Hebræis *Hamma:* eique volunt, ut & Moſi, appicta eſſe cornua pro radiis. Et vero ex Curtio l. 4. juxta illud templum fons erat quoque, *Solis* dictus, qui rigeſcebat interdiu, noctu fervebat; tepidus aut frigidus, pro vario Solis acceſſu aut receſſu. Hoc adiit oraculum Alexander, cum eſſet in Ægypto: ab eoque ſe Jovis filium dici per ſacerdotem curavit. Hujus hic Iarbas filius dicitur fuiſſe, & *Garamantidis* Nymphæ; ſive *Garamantis* proprium, ſive gentile nomen ſit: non enim longe aberant populi Garamantes. De *Iarba*, v. 36.

199. *Templa Jovi centum, &c.*] Aliqui inde colligunt Iarbam Ammonis templi conditorem dici: ſed perperam: cum centum illa templa, *latis regnis*, id eſt, variis latiſſimi regni locis condita dicantur.

200. *Vigilem ignem.*] Plutarchus, lib. de defectu oraculorum, teſtatur in Ammonis templo lucernam fuiſſe perpetuo ardentem, de quo more, Æ. 2. 297.

205. *Supinis.*] Notetur mos orandi veterum, non expanſis, non porrectis; ſed ſupinis manibus, ita ut palmæ cœlo obverſæ eſſent.

206. *Cui gens Maurufia, &c.*] *Maurufii* ſive *Mauri*, partem Africæ occidentalem obtinebant, ab uſque Carthagine aut Numidia, ad fretum Gaditanum: varias in gentes diſtributi.

207. *Gens epulata toris, &c.*] Poſt ſacrificia ſolebant è victimarum extis epulari, inque epulis vina in honorem Deorum *libare* & effundere. De *epulis* illis, Æ. 7. 175. De *libatione*, Æ. 1. 740. De *toris*, lectis vulgo gramineis, Æ. 3. 224. De *Lenæo*, ſive Bacchico honore, pro vino, G. 2. 4.

Aſpicis

videſne hæc? an vero *fruſtra timemus te, ô pater, cum vibras fulmina? an fulgura vana in nubibus terrent mentes, & edunt inutiles ſonos? Mulier, quæ vaga in regione noſtra condidit parvam urbem emptione, cui dedimus litus colendum, cui* impoſuimus *conditiones loci: rejecit nuptias noſtras, & admiſit in regnum Æneam maritum. Et nunc ille Paris cum comitatu effœminato, ſubligatus mitrâ Lydiâ* circa *mentum & capillos delibutos fruitur prædâ: nos ſcilicet inferimus dona tuis templis, & ſuſtentamus famam inanem. Omnipotens audiit* eum *precantem talibus verbis, & hærentem* ad *aras: & flexit oculos ad urbem regiam, & ad amantes negligentes famæ honeſtæ. Tunc ſic loquitur ad Mercurium, & imperat talia: Vade, age, fili, advoca Zephyros, & deſcende alis: & alloquere Trojanum ducem, qui nunc moratur in Tyria Carthagine, nec conſiderat urbes à fatis* ſibi *conceſſas: porta per levem aërem mandata mea. Mater ejus formoſiſſima non eum nobis pollicita fuerat talem, nec eam ob rem bis eripuit* eum *è Græcorum armis:*

Aſpicis hæc? an te, genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæciq; in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Fœmina, quæ noſtris errans in finibus urbem
Exiguam pretio poſuit; cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus: connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæoniâ mentum mitrâ crinemque madentem
Subnexus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens: oculoſq; ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade, age, nate, voca Zephyros, & labere pennis:
Dardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatiſque datas non reſpicit urbes,
Alloquere: & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiûmque ideo bis vindicat armis:

NOTÆ.

215. *Paris, &c.*] Æneam vocat Paridem, id eſt, mollem: de eo Æ. 1. 31. Proptereaque Athenæus l. 1. notat Homerum nemini heroum uſum unguentorum, præterquam Paridi, tribuiſſe: erat autem uſus ille præcipue in capillis: unde mox addit, *crinemque madentem. Semiviro comitatu.*] Alludit ad morem Phrygum, apud quos inſignis erat cultus Deæ Cybeles, cujus ſacerdotes exſecabantur, unde molles & effœminati evadebant, vocabanturque *Galli.*

216. *Mæoniâ mitrâ, &c.*] Lydi ex Strabone, l. 13. Priami tempore vocabantur *Mäones*, *Mœones*, vel *Mäones*, *Mæones*: paulo poſt *Lydi*, à Lydo rege, Herculis nepote, Æ. 2. 781. *Lydia* porro, Aſiæ minoris mediterranea regio eſt, quæ à poëtis ſolet Phrygiæ annumerari, ex eodem Strabone, l. 14. Ad orientem ac ſeptentrionem habet Phrygiam majorem; ab occidente Æolidem: flumina *Pactolum* & *Hermum*, aureis arenis inſignia: montem *Tmolum*, vino & croco celebrem: unde regio tota divitiis deliciiſque nobilis fuit. Illic in uſu erat *mitra*, pileum muliebre, incurvum: baccis inſigne, ac redimiculis vinculiſque, quibus mento ſubligabatur.

217. *Subnexus.*] Ita emendo cum Gevartio, Elect. lib. 1. c. 7. Olim legebatur *Subnixus*, literis vel ante Servii tempora male corruptis. Fruſtra quippe Servius interpretabatur, *crinem unguentatum ſubnixum habens*, vel *fiduciâ elatus*. Fruſtra Turnebus explicabat, *ſub mitra crinem ad mentum ſubjectum habens*. Utraque enim interpretatio ſenſu caret & acumine: noſtra rectior & ſimplicior.

218. *Famam inanem.*] Qua dicor filius tuus, rex Libyæ, conjux Didonis futurus.

219. *Araſque tenentem.*] Mos ſupplicantium ac ſacrificantium: unde Varro apud Macrobium l. 3. 2. ait *aras* dictas olim eſſe *aſas*, quaſi *anſas*, quibus vaſa teneri ſolent; quemadmodum *Valerii* & *Furii*, prius dicebantur *Valeſii* & *Fuſii*.

222. *Mercurium.*] De eo, infra, v. 238. Æ. 1. 301. De *Zephyris*, ventis occidentalibus, Ecl. 5. 4. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 238. De *Tyria Carthagine*, ſupra in argumento.

228. *Bis vindicat armis.*] Æneam *Venus* bis è Græcorum armis eripuerat. *Primo*, quando Diomedes in Trojana obſidione, Æneam ſaxo ita percuſſit, ut is in genua prolapſus haud dubie occidendus fuiſſet, niſi Venus eum peplo circumfuſum eripuiſſet morti, Iliad. 5. 316. *Secundo*, quando Æneas, matris conſilio &

Sed

Sed fore qui gravidam imperiis, belloq; frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem:
Aſcanio-ne pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit! aut quâ ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam & Lavinia reſpicit arva?
Naviget: hæc ſumma eſt, hic noſtri nuncius eſto.
Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit,
Dat ſomnos adimitque, & lumina morte reſignat.
Illâ fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila. Jamque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:

ſed pollicita fuerat hunc *futurum qui poſſideret Italiam plenam regnis, & belli cupidam:* qui *probaret originem ſuam* eſſe *è nobili ſanguine Teucri, & ſubjiceret imperio* ſuo *totum orbem. Si nullus ſplendor tantorum factorum* hunc *movet, nec ſuſcipit ipſe laborem ad ſuam laudem: an pater invidet Aſcanio Romanam urbem? Quid parat? aut quâ ſpe manet apud gentem inimicam? nec cogitat poſteritatem Italicam & campos Lavinios? Navem conſcendat: hæc* eſt *ſumma, hic ſit* illi *nuncius* à *nobis. Sic locutus erat. Mercurius parabat ſe ad obediendum juſſis magni patris: & primo ſubligat talaria aurea; quæ, ſeu ſupra mare, ſeu ſupra terram, ferunt pennis* eum *volantem pariter cum rapido vento. Deinde accipit virgam: per hanc ille educit ex inferis animas pallidas, alias dejicit ad triſtes inferos, præbet aufertque ſomnos, & ex morte aperit oculos. Hac inſtructus pellit ventos & trajicit turbidas nubes. Jamque volans videt cacumen & excelſa latera duri Atlantis, qui capite ſuſtinet cœlum:*

NOTÆ.

auxilio, è Trojano incendio ereptus, & ad fugam incitatus eſt, Æ. 2. 619. Neque enim iis aſſentior, qui explicant de ejus congreſſu cum Achille, ubi à Neptuno morti ereptus eſt, Iliad. 20. 290. Namque hanc ei opem non Venus, ſed Neptunus contulit.

229. *Gravidam imperiis.*] Variis regnis regibuſque diſtinctam ac plenam: qua forma dixit, G. 2. 5. *Pampineo gravidus autumno floret ager.* De *ſanguine Teucri*, Trojanorum parentis, Æ. 1. 239. De *orbis* imperio Trojanis Romaniſque promiſſo, Æ. 1. 282.

234. *Aſcanio-ne, &c.*] De eo, Æn. 1. 271. Albam condidit, unde prodiit *Roma* per *Romulum*, Albanorum regum ſobolem, Æn. 1. 273. 278. De *Auſonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Lavinio*, ab Ænea condita urbe, Æ. 1. 6.

239. *Talaria.*] Calceamenta alata Mercurii: quæ Valerius Flaccus vocat *plantaria*: Statius *alas plantares.*

242. *Virgam.*] Quam dono viciſſim accepit ab Apolline Mercurius, cum ei lyram dediſſet. Hac inſtructus cum abiret in Arcadiam, incidit in ſerpentes duos ad pugnam comparatos, projectâque virgâ ſtatim compeſcuit. Unde pacis ſymbolum evaſit virga illa duobus implexa ſerpentibus: quam Græci legatis ſuis dabant, ad pacem & ſecuritatem; vocabantque κηρύκιον, quia *legati*, κήρυκες, ex qua voce Latini virgam ipſam appellaverunt, cum aliqua literarum deformatione, *Caduceum.* De *Orco*, qui pro inferis ſumitur, G. 1. 277. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, G. 1. 36.

244. *Lumina morte reſignat.*] 1. Explicat Servius *claudit*: malè: cum opponuntur *reſigno* & *ſigno*, id eſt, *ſigillis munio, claudo.* 2. Explicat Turnebus, *aperit in buſto*: idque hauſit è Plinio l. 11. 37. *Morientibus* oculos *operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritum magno ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas ſit; & cœlo non oſtendi, nefas.* Hoc igitur officium tribuit Mercurio: ſed quia ſolebat id fieri à cognatis, antequam buſto cadaver imponerent: ideo 3. Explico, *aperit oculos ex morte*; id eſt, *revocat è morte corpora*: quod quintum officium à primo diſtinguitur: primum enim eſt, *quod animas ex Orco evocet*, ſive ut Jovi ſiſtat, ſive ad alia miniſteria: quintum eſt, quod *corpora ipſa revocet à morte, oculoſque corporis aperiat.*

247. *Atlantis.*] *Atlas* mons Africæ maximus, nivoſo ſemper cacumine, Mauritaniam

Atlantis

Atlantis, cui caput piniferum, semper circundatum nigris nubibus, tunditur ventis & pluviis. Nix superjecta tegit humeros: præterea fluvii devolvuntur è mento senis, & barba horrida concrescit glacie. Hic primo stetit Mercurius contendens alis æqualibus; hinc delapsus toto corpore se impulit ad undas: similis volucri, quæ circa litora, circa rupes piscosas volat demisse prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante *avo materno, volabat inter cœlum & terram, scindebat aërem & litus arenosum Libyæ. Statim atque alatis pedibus attigit casas; vidit Æneam fundantem arces, & reparantem tecta: illi autem erat ensis interpunctus jaspide fulvâ, & toga rubescebat* ex *Tyriâ purpurâ pendens ex humeris: quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, & distinxerat telas subtili auro. Statim aggreditur* eum his verbis: *Tu nunc statuis fundamenta altæ Carthaginis, & condis pulchram urbem uxori serviens, heu, immemor regni tui & rerum tuarum! Ipse rex Deorum, qui potestate sua vertit cœlum & terras, misit me tibi è cœlo splendido: ipse imperavit me portare hæc sua mandata per levem aërem: Quid paras, aut qua spe perdis otia in Libyca regione?*

Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulsatur & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit; hinc toto præceps se corpore ad undas
Misit: avi similis, quæ circum litora, circum
Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlumque volabat,
Litus arenosum Libyæ ventosque secabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conspicit: atque illi stellatus iaspide fulvâ
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice læna
Demissa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Extruis, heu, regni rerumque oblite tuarum!
Ipse Deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras:
Quid struis? aut quâ spe Libycis teris otia terris?

NOTÆ.

à Libya interiore dividens; & ad oceanum occidentalem desinens: hujus longa series dicitur ab Hispanis *montes claros*. In hunc dicitur Atlas rex Mauritaniæ commutatus à Perseo, aspectu Medusei capitis, quod is eum excipere hospitio noluisset: cum autem esset idem Atlas astrologiæ peritissimus, cœlum dictus est humeri sustinere. Hic à Virgilio describitur, quasi hominis figuram adhuc retinens.

252. *Cyllenius*] Atlas hic septem Peliadum pater fuit, G. 1 138. Harum una *Maia* Mercurium peperit ex Jove, in vertice *Cyllenes*, Arcadiæ montis. Unde Atlas dicitur Mercurii *avus maternus*, id est, avus Mercurii ex parte matris.

254 *Avi similis.*] Comparatio illa habitusque Mercurii est ex Homero, Odyss. 5. 43. Avem vocat Homerus *Laron*, quæ vel est fulica, *foulque*, *a coot*, vel ciconia, vel alia, de ea enim varie disputatur.

259. *Magalia*] Casas pastorum Libyæ, de quibus, G. 3. 340.

261. *Stellatus iaspide fulvâ.*] Capulus gladii cum vagina, gemmis, quasi stellis interpunctus. De *Iaspidis* pretiosi lapilli coloribus multa Plinius l. 37. 9. Nulla tamen fulva tota agnoscitur: sed aureo tantum distincta quasi pulvere. *Fulvus* autem color mixtus est ex rufo & viridi, qualis est in leonibus.

262. *Tyrio murice læna.*] *Læna:* Nonnio vestimentum est militare, quod supra omnia vestimenta assumitur; sed facile errare potuit & *lænam* cum chlamyde confundere: siquidem Varroni, Festo, atque aliis, *læna* vestimentum est duplex, instar duarum togarum; atque adeo oblongum, & bello parum commodum. Sacerdotalis fuit vestis: unde Popilius *Lænas* appellatus est, quod ea indutus exisset e sacrificio ad seditionem sedandam. Hyberna etiam videtur fuisse ob densitatem: quare tum conveniens erat Æneæ, qui in hyeme versabatur, infra, v. 309. *Hyberno moliris sidere classem:* Nomen vel à *lana* multa, juxta Varronem; vel juxta Plutarchum, à Græca voce χλαῖνα, quæ vestis erat ejusdem usus, χλιαίνω enim est *calefacio*. De *Tyrio murice*, purpura, G. 2. 506. De *Olympo*, Thessaliæ monte, qui pro cœlo sumitur, Ecl. 5. 56.

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iüli
Reſpice: cui regnum Italiæ, Romanaq; tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Æneas aſpectu obmutuit amens:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fugâ, dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat?
Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſq; rapit varias, perq; omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt. [thum:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloan-
Claſſem aptent taciti, ſocioſque ad litora cogant,
Arma parent; & quæ ſit rebus cauſa novandis,
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyus omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens: eadem impia fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamq; incenſa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris

Si nullus ſplendor tantarum rerum te movet; nec ſuſcipis ipſe laborem ad tuam laudem; attende ad *ſpes hæredis Iuli: cui imperium Italiæ & Romana terra debentur. Talibus verbis locutus Mercurius fugit aſpectum humanum* in *medio ſermone, & procul abiit ex oculis in levem aërem. At vero Æneas ſtupefactus viſu, obmutuit, & capilli* præ *horrore arrecti* ſunt, *& vox ſtetit* in *gutture. Cupit exire fugiendo & deſerere gratam regionem, territus tanto monitu & juſſu Deorum. Heu! quid faciat? quo alloquio audeat circumvenire reginam amantem? unde capiat primum initium? & nunc huc, nunc illuc diſtrahit animum, & trahit in diverſas partes, & volvit per omnia. Hoc conſilium viſum eſt melius ponderanti. Vocat Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Cloanthum:* jubetque *ut inſtruant claſſem ſecreto, & congregent ſocios ad litus, & præparent arma; & celent, quæ ſit cauſa mutandarum rerum: interim, dum bona Dido ignorat, & non ſuſpicatur abrumpi tantos amores, ſe quæſiturum aditus, & quæ tempora loquendi* erunt *commodiſſima; quæ via negotii conficiendi tutiſſima. Celeriter omnes ebediunt lati mandato, & exequuntur juſſa. Sed regina præſenſit fraudem (quis poſſit decipere amantem?) & cognovit prima tumultum futurum, metuens omnia* vel *tutiſſima. Eadem fama nunciavit amanti, claſſem inſtrui, & parari diſceſſum. Furit impos mentis, & inflammata bachatur per totam urbem: qualis Baccha incitata quaſſatis ſimulacris,*

NOTÆ.

275. *Regnum Italiæ, Romanaque tellus.*] Tellus, Romana olim dicenda; ſupra, v. 234.

288. *Mneſthea, &c.*] Accuſativus Græcus, pro Latino *Mneſtheum.* De eo, deque *Sergeſto*, & *Cloantho*, Æ. 5. v. 116.

301. *Bacchatur, &c.*] Didonem comparat Bacchi comitibus fœminis: quæ ipſum ex India victorem temulentæ ſequebantur, lynces actigres ejus currui ſubligatas commovebant, coronatæ pampino, thyrſis armatæ ſive haſtis, pampino atque hedera implicatis. Hinc 1. *Bacchæ* vocatæ ſunt & *Thyades*, à θύω, *curro*, vel à θύω, *ſacrifico*, *impetu furor.* 2. Harum exemplo, ſacra ſibi à mulieribus fieri deinceps voluit, quæ dicta ſunt ὄργια, *Orgia*, ab ὀργὴ, *ira*, quia cum furore peragebantur. 3. Cithæron ſacris illis celebris, mons Bœotiæ, pars Parnaſſi, ut quibuſdam videtur: & vero pars aliqua Parnaſſi dicata fuit Baccho, Ecl. 7. 25. 4. Sacra illa imprimis tertio quoque fiebant anno; & Athenienſes ante inſtituras Olympiadas, per Dionyſia ſive Bacchica feſta ſolebant tempora diſtinguere: vocabantque feſta illa τριετηρικὰ, *triſterica*, id eſt, *triennalia*,

Thyas,

quando orgia triennalia ſtimulant eam *audito Baccho, & Cithæron invitat* eam *nocturno tumultu. Denique ultro alloquitur Æneam his verbis: Etiamne, ô perfide, ſperaſti poſſe celare tantum crimen; & tacitus abire mea regione? Nec te amor noſter, nec te dextra olim data; nec Dido retinet peritura crudeli morte? Imo etiam ſtruis claſſem hyemali tempore, & properas navigare per mare inter medios Aquilones, crudelis! Quid? ſi non quæreres regionem externam & ſedes incognitas,* ſed ſi *vetus Troja ſtaret:* an *claſſe peteretur* à te *Troja per mare procelloſum? An fugis me? ego* 310 *te per has lacrymas & dexteram tuam (ſiquidem ipſa nihil aliud reſervavi mihi jam miſera) per conjugium noſtrum, per nuptias inchoatas; ſi bene merui quicquam de te, aut* ſi *quicquam meum fuit gratum tibi: miſerere domus* meæ *cadentis; &, ſi quis adhuc aditus* eſt *precibus, precor depone hoc conſilium. Propter te populi Libyæ & reges Numidarum oderunt* me, *& Tyrii infenſi* ſunt mihi: *propter eundem te pudor periit, & prima fama,* per *quam unicam attingebam aſtra: cui relinquis me morituram, ô hoſpes? ſiquidem hoc unum nomen ſupereſt de conjuge. Quid expecto? an ut Pygmalion frater diruat muros meos? aut Iarbas Getulus trahat* me *captivam? Saltem ſi ante fugam aliqua proles mihi ſuſcepta fuiſſet de te, ſi parvulus aliquis Æneas mihi luderet in aula, qui te tantummodo vultu repræſentaret;*

Thyas, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas, tacituſque meâ decedere terrâ?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
Crudelis! Quid? ſi non arva aliena domoſque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret;
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrymas dextramque
tuam, te,
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miſerere domus labentis, & iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, &, quâ ſolâ ſidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi parvulus aulâ
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret;

NOTÆ.

à τρία & ἔτος, *annus.* 5. Noctu fiebant: unde dicebantur νυκτήλια, *nyctelia,* à νὺξ, νυκτὸς, *nox.* 6. *Commotis ſacris:* id eſt, vel quaſſatis thyrſis, ſacris Baccho haſtis, de quibus, Ecl. 5. 29. vel commoto, quod circumferebant, Bacchi ſimulacro: unde Horatius Od. l. 1. 18. 11. *Non ego te, candide Baſſareu, invitum quatiam.*

305. *Diſſimulare, &c.*] Tres habet partes hæc oratio. PROPOSITIONEM, qua conſtituit non eſſe Æneæ clam fugiendum, idque per interrogationem duobus primis verſibus comprehendit. CONFIRMATIONEM per quinque rationes. 1. Eſt *Amor.* 2. *Data dextera* & fides. 3. Pietas in morituram *crudeli funere.* 4. Incommoda itineris, *hyberno ſidere.* 5. Comparatio à majori ad minus: Non peteres Trojam hac tempeſtate, ergo multo minus *arva aliena* & *domos ignotas.* PERORATIONEM, ſive affectuum commotionem, in qua maxima vis eſt. Nam, 1. Obſecrationes adhibet per ſacratiſſima & chariſſima quæque. 2. Commemorat beneficia, odium exterorum & ſuorum, extinctum pudorem, famam amiſſam. 3. Exponit ſolitudinem ſuam & pericula, quibus ad mortem certiſſime adigetur. 4. Videtur aliquid Æneæ concedere, ut viciſſim aliquid obtineat; precaturque ſaltem ut expectet, dum aliqua ſibi ſuperſit ex eo ſoboles.

310. *Aquilonibus.*] De iis ſeptentrionalibus ventis, Ecl. 7. 51. De *Hymenæo,* nuptiali Deo,

Non equidem omnino capta aut deſerta viderer.
Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert; Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abſcondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte meâ componere curas;
Urbem Trojanam primum dulceſque meorum
Reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ juſſere capeſſere ſortes:
Hic amor, hæc patria eſt. Si te Carthaginis arces

equidem non plane viderer decepta aut derelicta. Sic locuta fuerat. Ille juſſu Jovis tenebat immotos oculos, & obſtinatus coërcebat curam in animo. Tandem repoſuit hæc pauca: Ego, ô regina, nunquam negabo te meruiſſe de me *multa, quæ loquendo potes enumerare: nec me pœnitebit recordari Eliſæ; quamdiu ipſe recordabor mei, dum anima movebit iſta membra. Dicam pauca pro* ſtatu *rei. Nec ego ſperavi tegere ſilentio* hanc *fugam, ne fingas* id tibi; ſed etiam *nunquam prætexui faces maritales, aut veni* huc *ad has nuptias. Si fata permitterent me tranſigere vitam mea voluntate, & conſtituere negotia meo arbitratu: primo venerarer Trojanam urbem & dulces reliquias meorum, & ſtarent alta palatia Priami, & manu condidiſſem victis Pergama caduca. Sed jam Grynæus Apollo magnam Italiam, Lycia oracula Italiam* imperaverunt me *quærere: hic eſt amor, hæc patria. Si munimenta Carthaginis*

NOTÆ.

G. 3 60. De *Nomadibus*, qui & *Numidæ* dicuntur, ſupra, v. 40. De *Pygmalione*, v. 44. De *Iarba*, v. 36.

333. *Ego te, quæ, &c.*] Tres habet partes Æneæ reſponſio. CONFESSIONEM acceptorum beneficiorum, pro quibus gratum animum pollicetur: idque locum habet exordii. NEGATIONEM furtivæ fugæ: immò & conjugii, quod legitimum non fuit, & ſine ſolemnibus ceremoniis, ſupra, v. 166. EXCUSATIONEM. 1. Quia primum ipſius conſilium fuit Trojam inſtaurare in Phrygia: quo in flexu rerum, conjux Didonis eſſe non poterat. 2. Quia Dii in Italiam ipſum etiam repugnantem miſerunt; quod alterum fuit conjugii obſtaculum. 3. Comparatione à pari; quia ſi Diis ipſa paruit, & eorum juſſu Carthagine detinetur, quidni ipſe ſequatur Deos in Italiam? 4. Quia cogitur iis obſequi, & paternæ umbræ, & ipſius Mercurii admonitu. 5. Quia fatis jubetur Aſcanio regnum parare, quo careret in Libya, ubi regnum ad ſuam ex Didone ſobolem pertineret. Fatendum tamen orationem illam, ſi Deorum juſſa excipias, ſane eſſe ſubfrigidam.

340. *Meis Auſpiciis.*] Mea voluntate atque ſponte, meo arbitratu. Mos enim erat veterum, ut gravius nihil, niſi prius captatis auſpiciis, ſuſciperent. Atque ita non ſuis auſpiciis rem gerere, eſt non ſuâ voluntate.

344. *Recidiva.*] Alii explicant *reſtituta*, & poſt excidium redeuntia: quomodo *recidiva febres* dicuntur. Sed puto *recidivas febres* ideo dici, quia in eas *recidimus*; atque ita ſemper *caſum* ſignificare. Igitur *recidiva* ſimpliciter interpretor *caduca* ſive *cadentia*. Quod ſi *recidiva* caſum iteratum notant; puto alluſum ad geminam Trojæ expugnationem, primam ab Hercule, alteram à Græcis, Æ. 3. 476.

345. *Grynæus, &c.*] *Grynium*, in Æolide, Aſiæ minoris, maritima regione, ad occidentem Lydiæ: ubi vetus oraculum, & templum Apollinis ſumptuoſum. Sic Strabo, l. 13. De eo, Ecl. 6. 72. *Lycia*, ejuſdem Aſiæ minoris regio ad meridiem, urbem habuit *Pataram*, ubi celebre etiam oraculum Apollinis, de quo ſupra, v. 143. Hinc Apollo *Grynæus* & *Patareus* dictus eſt; & quanquam Æneas Phœbi monita de quærenda Italia, neque Pataræ accepiſſet; ſed in inſula Delo, apud Anium regem, Æ. 3. 97. & in Epiro, apud Helenum regem, Æ. 3. 381. per hæc tamen communia nomina *Grynæi* & *Lycii*, unus idemque Apollo, ejuſque oraculum, non locus ſignificatur. Sic in ipſo Delio templo, Apollinem nuncupat *Thymbræum*, cum Thymbra ſit in Troade, Æ. 3. 85.

346. *Sortes.*] *Oracula*, quæ conſulentibus modo proſpera, modo adverſa, prout *ſors*, ſive fatum ferebat.

Phœniſſam

& viſus Libycæ urbis retinet te Phœniſſam: quæ demum eſt tibi *invidia*, quod *Trojani ſedeant* in *Italica terra? licet nos quoque quærere regna externa. Umbra aſpera Anchiſæ ſolicitat me in ſomnis, quoties nox tegit terras humidis tenebris, quoties lucida ſidera oriuntur.* Solicitat *me puer Aſcanius, & injuria facta dilecto capiti* ejus, *quem privo regno Italiæ & terris fatalibus. Nunc etiam nuncius Deorum, miſſus ab ipſo Jove (attèſtor utrumque Deum) portavit* ejus *juſſa per levem aërem: ipſe vidi Deum in luce perſpicua ingredientem muros, & excepi his auribus vocem* ejus. *Ceſſa commovere & me & te his queſtibus: non ſponte peto Italiam. Talia loquentem* Dido *jamdiu infenſa intuetur, rotans huc illuc oculos: & totum* Æneam *circumſpicit oculis tacitis, & ſic irata loquitur: Nec tibi mater* eſt *Dea, nec Dardanus auctor familiæ* eſt, *ô perfide; ſed Caucaſus horribilis duris rupibus peperit te, & Hyrcanæ tigres præbuerunt* tibi *ubera. Quid enim diſſimulo? aut quæ graviora expecto? An gemuit ob fletum meum? an obvertit oculos? an emollitus fudit lacrymas, aut miſertus eſt amantis? Quæ quibus præferam? nunc nunc neque maxima Juno,*

Phœniſſam, Libycæque aſpectus detinet urbis:
Quæ tandem Auſoniâ Teucros conſidere terrâ
Invidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis & turbida terret imago:
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria chari,
Quem regno Heſperiæ fraudo & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres Divûm, Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor utramq; caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipſe Deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine, meque tuis incendere, teque querelis:
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos: totumque pererrat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
Nam quid diſſimulo? aut quæ me ad majora reſervo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miſeratus amantem eſt?
Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno

NOTÆ.

348. *Phœniſſam.*] Cum è Phœnicia oriunda ſis, Æ. 1. 450. De *Libya*, ſupra, v. 36. De *Auſonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Italia Aſcanio promiſſa*, Æ. 1. 270.

356. *Interpres Divûm.*] Mercurius qui Græce Ἑρμῆς dicitur, quaſi ἑρμηνεὺς, *interpres.*

360. *Incendere querelis.*] Sic, Æ. 10. 895. *Clamore incendunt cœlum.* Et Æ. 11. 147. *Mœſtam incendunt clamoribus urbem.*

362. *Averſa.*] Vel *oculis averſa*, id eſt, torvis ac retortis oculis intuens: vel *averſa animo.*

365. *Nec tibi Diva parens, &c.*] Erumpit Didonis furor in hanc ſupremam orationem, qua 1. Negat ea quæ jactaverat, v. 12. de divino Æneæ genere. 2. Æneam incuſat; quod nec gemitu, nec aſpectu, nec fletu dignatus & flentem & amantem fuerit. 3. Deos incuſat ipſos, quod hæc impune ſinant abire. 4. In Æneam iterum, ut in ingratum invehitur: commemoratione beneficiorum quinque. 5. Ut in mendacem, qui oracula, Deorumque juſſa fugæ prætexat: quod refutat, negando curam rerum mortalium Diis ineſſe. 6. Pe correctionem, negat ſe velle mendacia illu refellere: tum addit conceſſionem deluſoria & comminationem futuri naufragii, perpetu rumque poſt mortem inimicitiarum. Ubi n tandum, eam ex animi perturbatione De modo iniquos dicere, modo rerum human rum negligentes incuſare, modo pios appe lare, à quibus juſtam perfidiæ ultion ſperet. 7. Denique ſequitur ex furore de quium.

365. *Dardanus.*] Auctor Trojanorum, Æ 1. 239.

367. *Caucaſus, Hyrcanæque, &c.*] *Caucaſ* mons Aſiæ, præ cæteris altus & ſcopuloſ inter mare Euxinum & Caſpium: *Hyrcan* olim Parthiæ pars ad meridiem Caſpii ma nunc *Tabareſtan*, ſub ditione Perſarum: reg pantheris ac tigribus infeſta.

371. *Quæ quibus anteferam, &c.*] Inter q omnia immanitatis ſigna, quænam aliis m jora dicam?

Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi:
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu! furiis incenſa feror. Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
Interpres Divûm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis; & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors animâ ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit: ſeque ex oculis avertit & aufert,
Linquens multa metu cunctantem & multa parantem
Dicere. Suſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoq; animum labefactus amore:
Juſſa tamen Divûm exequitur, claſſemque reviſit.
Tum vero Teucri incumbunt, & litore celſas

nec pater Saturnius videt hæc juſtis oculis. Nullibi certa eſt fides. Excepi Æneam *expulſum è litore, egenum; & ſtulta conſtitui eum in parte regni: ſervavi naves amiſſas & ſocios à morte. Heu! rapior inflammata à furiis. Nunc Apollo vates, nunc oracula Lycia, nunc nuncius Deorum miſſus ab ipſo Jove portat per aërem dura mandata. Quaſi vero is eſſet labor Deorum, & ea cura vexaret* eos *tranquillos. Neque te retineo, neque refuto* quæ *dixiſti. I, pete ventis Italiam, quære regna per mare. Equidem, ſi juſti Dii poſſunt aliquid, ſpero* te *luiturum pœnas in mediis ſcopulis, & ſæpe nomine appellaturum Didonem. Perſequar* te *nigris ignibus*, licet *abſens: & poſtquam frigida mors ſeparaverit corpus* ab *anima, adero umbra cunctis locis: ſolves* mihi *pœnas, ô improbe: audiam, & hæc fama* pœnarum tuarum *veniet ad me apud inferos profundos. His prolatis interrupit medium ſermonem, & afflicta fugit lucem, & ſe abducit & aufert ex aſpectu, relinquens* Æneam *metu tardantem* dicere *multa, & parantem dicere multa. Suſtinent* eam *famulæ: & reportant in marmoreum cubiculum membra defecta, locantque* ea in *lecto. At pius Æneas quamvis optet conſolando placare mœrentem, & pellere curas ſermonibus, multum gemens, & concuſſus animo* propter *amorem: tamen obſervat juſſa Deorum; & repetit claſſem. Tunc autem Trojani incumbunt* operi,

NOTÆ.

372. *Jam jam nec, &c.*] Sed quid mirum ſi ea in me iniquus Æneas: cum ne Juno quidem Carthaginis & conjugii perinde tutrix; ne Jupiter quidem ipſe, Saturni filius & Junonis conjux, æquis oculis hæc in me ab illo commiſſa ſcelera aſpiciant.

373. *Nuſquam tuta fides.*] Nec apud homines, qui eam temere violant; nec apud Deos, qui eam impune violari ſinunt.

380. *Neque dicta refello, &c.*] Senſus eſt: Oracula quidem & juſſa illa, à te ficta ſunt: poſſem fraudem tuam eaque refellere: ſed nec refello, nec te hic ultra retineo: *I, ſequere Italiam*, &c.

383. *Supplicia hauſurum.*] Pro *hauſturum*: id eſt, fluctibus ſubmergendum, ſuffocandum aquis, quibuſcum mortem *hauriat*. *Dido.*] In accuſativo Græco.

384. *Sequar atris ignibus abſens.*] Inſtar furiæ tibi adhærebit abſentis & derelictæ Didonis memoria.

385. *Anima, &c.*] Tribuuntur Ovidio quatuor hi verſus:

Bis duo ſunt homini: manes, caro, ſpiritus, umbra:
Quatuor iſta, loci bis duo ſuſcipiunt.
Terra tegit carnem, tumulum circumvolat umbra,
Orcus habet manes, ſpiritus aſtra petit.

Ex quibus erui poteſt hujus loci ſenſus: *Cum mihi mors* carnem à ſpiritu. *corpus ab anima ſeparaverit:* umbra *mea te ſemper inſequetur: & fama ſupplicii tui ſub terras perveniet ad* manes *meos.* Hæc fuſius, Æ. 6. 748.

& detrahunt altas naves è toto litore: natant uncta naves: & nautæ portant remos virecentes, & ligna è ſylvis adhuc informia, deſiderio fugiendi. Videas eos exeuntes, & erumpentes ex urbe tota. Et quemadmodum formica, quando depradantur magnum cumulum frumenti, provida in hyemem, & ſeponunt in latebris: nigra turba incedit per agros, & ſubvehunt prædam anguſto tramite inter herbas: partim obnixæ humeris propellunt magna grana: partim colligunt turmas, & accelerant morantes: omnis ſemita fervet labore. Quis tunc ſenſus erat tibi, ô Dido, ſpectanti talia? aut quos emittebas gemitus? cum ex alta arce ſpectares litora undique aſtuare, & aſpiceres coram oculis totum mare turbari tantis clamoribus? Improbe amor, quid non cogis facere animos hominum? Cogitur rurſus deſcendere ad lacrymas; rurſus oppugnare Æneam precando, & ſupplicando ſubjicere animum amori: ne omittat quicquam intentatum, antequam fruſtra moriatur. Anna, inquit, cernis circum properari toto litore: undique collecti ſunt: jam vela invitant ventos,

Deducunt toto naves: natat uncta carina;
Frondenteſque ferunt remos, & robora ſylvis
Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum [nunt:
Cum populant, hyemis memores, tectoque repo-
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus? cum litora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum, fruſtra moritura, relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum:
Undique convenere: vocat jam carbaſus auras,

NOTÆ.

398. *Uncta carina.*] Pice aliaque pingui materia perlitæ naves, quarum trabs infima *carina* eſt.

399. *Frondentes remos.*] Non elaboratos aut ſiccos; ſed adhuc recentes ex arbore, immò & frondibus veſtitos: hyems enim tunc deflectebat in ver: quam tamen hyemem ſimpliciter vocat Dido, Æneæ deterrendi cauſa, v. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem.* Ver autem optime congruit cum iis quæ dicentur, Æ. 5. 46. *Robora.* Duriora grandioraque ligna, ad malos conficiendos. De *robore*, quod aliquando pro ſpecie glandiferæ arboris ſumitur, ſæpius pro duriore quovis ligno, G. 1. 162.

402. *Ac veluti.*] Trojanorum laborem cum formicarum ſedulitate comparat: *Parvula nam exemplo eſt magni formica laboris*, inquit Horat. Sat. l. 1. 1. Expreſſa eſt iſta comparatio ex paræneſi Phocyllidis, quæ legitur apud Hortenſium. *Far.*] plur. *farra*, frumenti ſpecies eſt puriſſimi. *Callis.*] Eſt ſemita quæ *callo* pedum induruit. *Semita.*] Anguſta via, quaſi *ſemi iter.*

407. *Caſtigantque moras.*] Accelerant, ac veluti increpant morantes.

409. *Litora fervere.*] *Æſtuare*, nautis, Trojanis, aliis referta eſſe. Utraque tranſlatio petitur ab æſtu, & aquis ferventibus, quæ dum ebulliunt, confertim ac tumultuoſo impetu miſcentur inter ſe, multiplicantur, intumeſcunt.

416. *Anna, vides, &c.*] Dido jam Æneæ diriſſima quæque comminata atque imprecata fuerat, v. 381. Nunc ſuadet Annæ, ut eum ſupplex adeat pro ſe: more amantum, qui nunc minis, nunc precibus agunt: jam furioſi, mox dejecti, nuſquam ſibi ſimiles. Oratio tres habet partes. 1. Expo.it præſens profectionis periculum. 2. Rogat Annam, ut Æneam adeat: tum quia colitur ab Ænea, tum quia novit ipſa pertentare ejus animum. 3. Docet eam argumenta, quibus eum à profectione deterreat, eaque tria. 1. Quod nihil in eum hoſtile Dido commiſerit. 2. Quod nondum commoda ſit navigatione tempeſtas. 3. Quod non jam conjugium; ſed breve tantum tempus petat, ut dolori aſſueſcat ſuo, ejuſque abſentiæ.

417. *Carbaſus.*] Plur. *Carbaſa.* Lini genus: quo & vela, & veſtes etiam fiunt: in Hiſpania inventus eſt circa Tarraconem, ex Plin. l. 19. 1.

Puppibus

Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem:
Et perferre, ſoror, potero. Miſeræ hoc tamen unum
Exequere, Anna, mihi: ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus;
Sola viri molles aditus & tempora noras.
I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cineres maneſve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Expectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: miſerere ſororis:
Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam.

& nautæ hilares addiderunt puppibus coronas. Ego ſi potuiſſem præſentire tantam calamitatem, poſſem etiam eam *ſuſtinere. Tamen, ô Anna, fac iſtud ſolum mihi miſeræ: nam perfidus ille* ſolebat *te ſolam revereri, etiam tibi committere ſecretos ſenſus; ſola cognoſcebas tempora & commodos aditus ad illum. I, ſoror, & ſupplex alloquere hoſtem ferocem. Non ego juravi cum Græcis in Aulide, evertere Trojanam gentem, aut miſi naves adverſus Trojam: nec effodi cineres & umbram patris Anchiſæ. Cur abnuit excipere rigidis auribus meos ſermones? Quo vadit? Concedat ultimum hoc munus miſeræ amanti: expectet commodam fugam, & ventos opportunos. Non jam peto antiquum conjugium, quod violavit: nec* ut *abſtineat pulchro Latio, & deſerat regnum. Peto tempus leve, quietem & moram* ad *amorem* extinguendum: *donec ſors mea me domitam aſſuefaciat* huic dolori. *Hoc precor* ab illo *beneficium ultimum: miſerere ſororis: cum mihi hoc dederit, dimittam illum expletum* etiam *morte* mea.

NOTÆ.

418. *Coronas.*] Mos nautarum cum ſolverent, & appellerent, in ſignum lætitiæ, G. 1. 303. *Cæ preſſæ cum jam portum tetigere carinæ, Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.* Imponebant autem præcipue puppibus, quia in ea navis parte ſacrarium erat.

419. *Hunc ego ſi potui, &c.*] *Si potuiſſem:* mutatio modi, ut ſupra v. 27. *Ante pudor quam te violo:* id eſt, *violem.* Et ſenſus eſt: Quamvis non poſſim perferre, *tamen* hoc mihi ſolatium qualecumque exhibe, *I, ſoror, atque hoſtem affare*, &c.

426 *Aulide juravi.*] *Aulis* Tanagræorum pagus eſt, in ora Bœotiæ, loco ſaxoſo, ad Euripum Euboeæ appoſitus, non longe a Chalcide: portum habet duplicem; quo convenit Græcorum claſſis navium mille, ad Trojanam expeditionem proficiſcens. Hic cum in illo Græcorum conventu Agamemnon rex Myceuarum cervam, Dianæ Aulidenſi ſacram, inter venandum occidiſſet, ventis adverſis detenta claſſis fuit, donec admonitus à Calchante Agamemnon Iphigeniam filiam ſuam Dianæ immolaret, Æ. 2. 116. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470.

427. *Anchiſæ cineres maneſve.*] Grave crimen apud veteres, violare mortuorum ſepulcra. De *manibus* ſupra, v. 385. De *Latio*, Italiæ parte, Æ. 1. 10.

435. *Veniam.*] Favorem ac beneficium, Æ. 1. 523.

Miſerere ſororis.] Extremum hoc ab illo beneficium peto: miſerere igitur ſororis, & fac ut illud obtineam.

436. *Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam.*] Ita, collatis exemplaribus, hunc verſum, totius operis difficillimum & maxime luxatum, emendo. Et ſenſus eſt: *Hoc beneficium moræ paulò longioris, hanc gratiam extremam cum mihi contulerit; remittam illum, dimittam, ſinam abire, & mortem meam quaſi cumulum votis ejus adjiciam.* Eſtque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte ſua exiſtimant: qualis ille paſtor, Ecl. 8. 59. *Præceps aërii ſpecula de montis in undas Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.* Habent alii codices: *Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam*, vel, *cumulata in morte relinquam:* nullo, vel abſurdo ſenſu.

Talibus verbis *precabatur, & ſoror miſerrima fert ac refert Æneæ tales fletus : ſed ille nullis fletibus movetur, & nulla verba audit exorabilis. Fata obſtant, & Deus occludit Æneæ benignas aures. Et veluti quando Boreæ Alpini nunc hinc, nunc illinc, conantur inter ſe evertere flatibus quercum validam antiquo robore ;* tunc *ſtridor auditur, & trunco profunde commoto folia tegunt terram : ipſa* quercus *hæret rupibus : & tantum radice progreditur ad inferos, quantum cacumine in cœleſtem aërem. Non aliter heros verberatur hinc atque hinc continuis ſermonibus, & magno animo ſentit dolores : animus* tamen *perſtat immutabilis, inutiles lacryma defluunt. Tunc autem miſera Dido territa fatis rogat mortem : tædet* eam *aſpicere concava cœli. Ut magis perficiat conſilium, & abjiciat vitam : vidit, cum imponeret munera altaribus* ubi *thus crematur,* rem *horribilem dictu, ſacrum liquorem nigreſcere, & vinum effuſum mutare ſe in fœdum ſanguinem. Nulli elocuta* eſt *hoc prodigium, ne ipſi* quidem *ſovori. Præterea fuit in ædibus ſacrarium primi mariti è marmore, quod venerabatur mirabili cultu, cinctum vittis albis & feſtivis foliis. Verba & voces mariti appellantis viſa* ſunt *hinc audiri, cum opaca nox obtegeret terras : & bubo ſolus* viſus eſt *è tectis ſæpe queri funeſto cantu, & protrahere longas voces in* modum *fletus. Et præterea vaticinia veterum vatum terrent* eam *monitis horrendis. Ipſe crudelis Æneas*

Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant: placidaſque viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſo validam cùm robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis: & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat:
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigreſcere ſacros;
Fuſaque in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipſe furentem

NOTÆ.

442. *Alpini Boreæ.*] De *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic numero plurali, ut paſſim *Aquilones* & *Auſtri*. Dicuntur *Alpini*, quia flant à ſeptentrione: ager autem Mantuanus, unde Virgilius erat, & magna pars Italiæ, Alpibus à ſeptentrione & occidente cingitur. De *Alpibus*, E. 10. 47.

451. *Convexa, &c.*] *Tædet cœlum videre*, id eſt, *vivere*. *Convexa* dixit, id eſt, *concava :* concavam enim cœli ſuperficiem duntaxat videmus, non convexam, Æ. 1. 314.

454. *Latices nigreſcere, &c.*] Per *latices* lac & aquam intelligit, quæ cum alba vulgo ſint, novo prodigio nigreſcebat : tum vina in cruorem vertebantur. Hæc enim offerebantur in ſacrificiis, vina præſertim, ad libationem, de qua Æ. 1. 740.

457. *Templum.*] *Sacrarium*, locus in privata domo, ubi ſtatuam ſervabat Sichæi, primi conjugis : ornatam frondibus, & velleribus niveis, iiſque laneis, quæ *vittæ* dicebantur ; ornamenta non ſacerdotum tantum, ſed & ſtatuarum & victimarum, Ecl. 8. 64. Æ. 2. 133.

462. *Sola bubo.*] *Hibou, the owl* ; vulgo maſculini generis, hic fœminini : idque notat Nonnius Marcellus ; idemque legit *ſera*, non *ſola :* utrumque apte, cum *ſero* ſub noctem canat, & loca *ſola* plerumque incolat.

In

In ſomnis ferus Æneas : ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſertâ quærere terrâ.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes, 471
Armatam facibus matrem & ſerpentibus atris
Cum fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori : tempus ſecum ipſa modumque
Exigit, &, mœſtam dictis aggreſſa ſororem, 476
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat :
Inveni, germana, viam, gratare ſorori,
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
Oceani finem juxta Solemque cadentem, 480

turbat furentem per ſomnia; & ipſa ſibi videtur ſemper deſeri ſola, ſemper ire per *longum iter incomitata, & quærere Carthaginienſes* in *locis deſertis. Quemadmodum Pentheus inſaniens videt turmas furiarum, duoſque Soles, & duas Thebas ſe offerre* ipſi : *vel* quemadmodum *Agamemnonis* filius *Oreſtes*, tam ſæpe *jactatus* in *theatris, quando fugit matrem armatam facibus & nigris anguibus, &* quando *furiæ vindices ſtant ad januam. Igitur poſtquam* Dido *ſuccumbens dolori ſuſcepit* animo *furias, & ſtatuit mori : ſecum ipſa meditatur tempus & modum, & compellans verbis triſtem ſororem, celat conſilium ſub vultu, & exhilarat frontem ſpe* ſimulatâ : *O ſoror*, inquit, *gratulare ſorori : reperi artem, quæ reſtituet illum mihi, vel me amantem liberabit* ab *illo. Prope terminos Oceani & Solem occidentem,*

NOTÆ.

469. *Eumenidum veluti, &c.*] Furorem Didonis comparat cum furore Pentheï & Oreſtis. *Pentheus*, Echionis filius, Cadmi nepos ex Agave filia, rex Thebarum in Bœotia: cum cives à Bacchi veneratione averteret, ipſumque Bacchum, ad ſe ſub Acœtæ forma adductum à famulis, carcere includi juſſiſſet: tum in Cithæronem, Bœotiæ montem, ad orgia diſturbanda cucurriſſet, à matre & materteris orgia celebrantibus laceratus eſt. Ita Ovid. Metam. 3. 700. Ita fere & Euripides in Bacchicis : ubi ait Pentheum, antequam in montem abiret, furore immiſſo vexatum à Baccho fuiſſe, v. 848. ipſumque inducit Pentheum, ita loquentem, v. 915. Καὶ μὴν ὁρᾷν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ, δισσὰς δ' Θήβας. *Et vero videre mihi duos quidem Soles videor, dupliceſque Thebas.* Addit Virgilius etiam *agmina Eumenidum*, ſive furiarum, quæ tres tantummodo ſunt. De quibus, G. 1. 278.

471. *Oreſtes.*] Agamemnonis filius, propter occiſam matrem Clytæmneſtram agitatus ab ejus umbra & Furiis, quæ ſemper ei cum facibus imminere videbantur, Delphos adiit ad conſulendum Apollinem : à quo cum audiſſet ſe Athenis in templo Minervæ expiandum, Furiis templi limen obſidentibus ne exiret, exiit tamen; & Athenas profectus, Minervæ judicio cauſam adverſus Furias obtinuit. Hinc dixit Virgilius *in limine*. Ita fere Æſchylus in Eumenidum tragœdia : qua de re cum aliæ ab Euripide aliiſque poëtis tragœdiæ ſcriptæ ſint; ideo dicitur *ſcenis agitatus Oreſtes*. Cætera de eo, Æ. 3. 331. De *Scena*, parte theatri, G. 2. 381. & 3. 24. De *Diris*, Furiis, Æ. 3. 211. G. 1. 278. G. 3. 552.

480. *Oceani finem juxta, &c.*] *Heſperides* tres, *Ægle*, *Arethuſa*, *Heſperethuſa* : patrem habuerunt vel Heſperum Atlantis fratrem; vel Atlantem ipſum, ex Heſperide. Is hortos filiabus attribuit, ubi mala fuere aurea : eoſque cuſtodiendos dedit pervigili draconi : inde Hercules, ab Euryſtheo juſſus, occiſo dracone, mala diripuit. Præter draconem addit Virgilius *ſacerdotem* & *templum*, fortaſſe Veneris, cui mala dicata erant. Situs hortorum à Virgilio deſcribitur juxta communiorem opinionem, in Mauritania Tingitana, extrema Africæ parte ad occidentem, circa Lixum oppidum : vel in continenti, juxta aliquos: vel in inſula, juxta alios. Hic locus ad orientem habet *Maſſylos* ſive *Maſæſylos*, ad meridiem *Æthiopas* occidentales, & *Atlantem* montem, de quo v. 247. qui mons cum variis nominibus ad Ægyptum uſque pertineat, & Africam univerſam dividat in ſeptentrionalem & meridionalem; ideo veteres poëtæ quicquid erat fere gentium ad meridiem Atlantis, Æthiopum nomine comprehendebant, dividebantque in orientales & occidentales. De *Æthiopia* proprie dicta diximus, Ecl 10. 68. Alii Heſperidum hortos collocant in parte Africæ plane oppoſita, nempe ad orientem in orientali ora Syrtis majoris : quorum errorem refellit Salmaſius ad Solinum. *Mala* porro hortorum, alii *oves* pretioſiſſimi velleris aiunt fuiſſe, quæ ut & *mala*, Græcis dicuntur μῆλα : alii *mala* illa exiſtimant, quæ vel *citrea* vel *aurantia* appellamus; inde ab Her-

extrema eſt regio Æthiopum: ubi magnus Atlas vertit humeris cœlum conſixum aſtris fulgentibus. Inde oriunda *oſtenſa eſt mihi ſaga Maſſylæ nationis, cuſtos templi Heſperidum, & quæ præbebat cibum draconi, & ſervabat ſacros ramos in arbore, fundens liquida mella & ſomniferum papaver. Hæc pollicetur ſe carminibus reſolvere animos quos velit: aliis vero injicere triſtes curas, retinere aquam* in *fluviis, & retro agere ſidera; & evocat infernas umbras. Videbis terram reboare ſub pedibus, & ornos delabi è montibus. O dilecta ſoror, atteſtor Deos & te, tuumque jucundum caput, me coactam præparari ad magicas artes. Tu tacita, ſub aëre,* in *interiore domo, extrue rogum: & ſuperpone arma Æneæ, quæ ſceleratus reliquit ſuſpenſa* in *cubiculo,*

Ultimus Æthiopum locus eſt: ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Spargens humida mella ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas,
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſque ciet manes. Mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor, chara, Deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige: & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit

NOTÆ.

cule exportata in Græciam. *Hortos* vero putant inſulas eſſe *Fortunatas*, nunc *Canaries*, infra Lixum quidem, ſed Atlanti proximas, & à litore non admodum diſſitas. Alii volunt eas eſſe, quæ ab antiquis *Heſperides & Gorgades* appellata ſunt, nunc *Iſles du cap verd, the iſles of Cap Verd*: ſed illæ multo ad meridiem accedunt magis, & ab Atlante recedunt, ad oſtia nigri fluvii, à quibus leucis totis centum & quinquaginta diſſitæ ſunt. *Draconem* denique exiſtimant flexuoſum maris fretum fuiſſe, quo horti à continente dividebantur.

482. *Stellis ardentibus aptum.*] Hæc locutio ter reperitur in Ennii fragmentis, unde Virgilius eam hauſit. *Aptum* autem hic, *fixum* & *connexum* eſt, à Græco ἅπτω, *ligo*, Ecl. 7. 13. Sic Lucret. l. 5. 538. *Ex ineunte ævo conjunctam atque uniter aptam* Et v. 1205. *Stelliſque micantibus æthera fixum*: id eſt, *in quo ſtellæ micantes fixæ ſunt.* Ita: *Stellis ardentibus aptum*, id eſt, *in quo ſtellæ ardentes aptæ & junctæ ſunt.*

486. *Soporiferumque papaver.*] Si pervigil eſſe debuit draco, quomodo ſoporifero papavere ſacerdos eum alebat? Hic multa interpretes. Ego hæc duo. 1. Non ſignificat poëta ſopitum draconem à ſacerdote, ſed nutritum cibis delicatiſſimis. Erat autem in deliciis menſarum ſecundarum apud veteres maſſa quædam dulciaria, toſto ſemine papaveris & melle condita, ex Plin. l. 19. 8. nihilque apud eos fere mellitum erat, quod non eſſet ſparſum etiam papavere. 2. Forte vult illius ſagæ potentiam extollere, quæ artem etiam ſciret ſopiendi pervigilis draconis: ut Medea apud Ovid. Met. 7. 150. De *manibus*, animis mortuorum, G. 4. 469. De *ornis*, fraxinis ſylveſtribus, Ecl. 6. 71.

493. *Accingier artes.*] Pro *accingi ad artes*: ſuppreſſa præpoſitione, & voce triſyllaba in quadriſyllabam prolata, more Græcorum; qui infinitivis attexunt ſyllabas. *Accingi*, pro *parari*: morem eorum innuit, qui fluentem veſtem colligunt & cingunt, ut ſint ad opus expeditiores. Cur autem opus erat hoc apparatu? nonne ſibi necem conſciſcere poterat Dido clam ſorore? Poterat enimvero. Sed ſperare etiam poterat, apparatus illius inſolentiâ Æneam fore commovendum. Et pompam illam ex arte adhibuit Virgilius, ut hiſtoriæ aliquo modo ſerviret, quæ Didonem erecto rogo ſibi vitam ademiſſe teſtatur, licet honeſtiorem ob cauſam, ſupra, v. 36.

494. *Pyram.*] Struem lignorum ad comburenda cadavera. *Rogus* dicitur, antequam ardeat: vel à ῥωγὴ, *fiſſura*, ex Marſilio; vel potius, à *rogandis* Diis, qui cadavere impoſito rogabantur, ex Perotto. *Pyra* dicitur, cum jam ardere cœpit, à πῦρ, *ignis*. *Buſtum*, cum ardere deſiit, vel quaſi bene uſtum, ex Feſto; vel potius, ex Voſſio, ab antiquo *buro*, unde *comburo*, quod eſt à Græco πύθω.

Tecto interiore ſub auras.] Non quidem ſub *tecto*, quod inde arſiſſet: ſed in intimo regiæ receſſu, aperto loco, *ſub auras*. *Tectum* igitur hic pro domo ſumitur, pars pro toto.

495. *Arma, thalamo, &c.*] Et infra, v. 507. *enſem relictum*. Itaque immerito culpant non-

Impius,

Impius, exuviaſque omnes, lectumque jugalem
Quo perii, ſuperimponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monimenta jubet monſtratque ſacerdos.
Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit; aut graviora timet, quam morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.
At Regina pyrâ, penetrali in ſede, ſub auras
Erectâ ingenti, tædis atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funereâ: ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum: & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaoſque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.

& omnes veſtes, & lectum conjugalem in *quo perii. Placet delere omnes reliquias peſſimi hominis, &* ita *docet ſaga. Hæc locuta tacet: ſimul pallor invadit vultum. Tamen Anna non putat ſororem celare mortem* ſuam ſub illis *novis ceremoniis: nec ſuſpicatur animo tantam rabiem; aut timet atrocius* quicquam, *quam* in *nece Sichæi. Igitur præparat* quæ *mandata* fuerant. *Sed regina extructo rogo, è tædis & ilicibus ſectis, ſub aëre, in interiore domo, cingitque locum ſertis, & coronat funebribus foliis: ſuperponit lecto veſtes, & enſem relictum, & imaginem* Ænex, *non inſcia futuri* caſus. *Altaria ſtant circum, & ſaga ſoluta crinibus tonat ore trecentos Deos, & Erebum, & Chaos, & Hecaten triplicem, tria capita virginis Diana. Affuderat quoque fictas aquas lacus Averni.*

NOTÆ.

nulli Virgilium, quod enſis ab Ænea Didoni; à viro mulieri, dona datus ſit. At non ait *datum*, ſed caſu relictum in cubiculo. Nec obſtat, quod eum *munus* appellat, v. 647. Sic enim ait: *non hos quæſitum munus in uſus*, id eſt, *non hos in uſus quæſitum & comparatum ab Ænea; cui, muneris loco, datus ab aliquo alio fuerat.*

496. *Exuvias.*] Spolia, veſtes, ab *exuo.*

505. *Tædis atque ilice.*] *Tæda*, arbor pinguis, è *picearum* genere, ex qua faces fiebant, quæ ideo *tædæ* vocabantur: *Ilex*, arbor glandifera è quercuum genere, *de l'yeuſe, the holm oak.*

506. *Intenditque locum ſertis, &c.* Vel pyram, vel parietis loci ubi ſtabat pyra. *Funerea fronde*, verbena ex funeſtis arboribus, cupreſſo, taxo, &c. De *verbenis*, Æ. 8. 65.

508. *Effigiemque toro, &c.*] Ad amoris affectum, ut ne in morte quidem ab Ænea ſepararetur; in ſpeciem tamen, ad magica ſacra; quibus adhibebantur effigies eorum, in quos illa parabantur. præſertim cereæ, Ecl. 8. 75. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

509. *Sacerdos.*] Maſſyla, de qua v. 483. De *crinium in ſacris effuſione*, Æ. 3. 370.

510. *Tercentum tonat ore Deos.*] Vel juxta Hortenſium, ſonat *tercentum Deos*, id eſt, *innumeros*: certo numero, pro incerto. Vel juxta Servium, *Ter tonat centum Deos*; id eſt, centum numina Hecates, quæ ſic dicta ab ἑκατὸν, *centum*: quia centum varias habere dicebatur poteſtates, & centum victimis placabatur, & centenarius numerus ipſi ſacer erat.

Erebum.] Vel Deus eſt inferorum ex Chao & Caligine prognatus, paterque Noctis, juxta Hyginum: vel profundiſſima inferorum ſedes, ab ἐρέφω, *tego.*

Chaos.] Vel antiquiſſimus Deorum eſt, unde cæteri propagati, juxta Heſiodum in Theog. v. 116. Vel prima rerum omnium & confuſa moles, unde orbis eductus eſt, G. 4. 347.

511. *Tergeminam Hecaten, &c.*] Sororem Apollinis, triplici nomine; quippe *Luna* in cœlo, *Diana* in terris, *Proſerpina* in inferis appellabatur. At præterea *Hecate.* Ergo nomine quadruplici, non triplici? Immo *Hecate* nomen non fuit, ſed cognomen. de quo proximè diximus. Eadem quoque tribus capitibus pingebatur, dextro equino, ſiniſtro canino; medio, vel humano, vel ſuillo, variant enim auctores. Tum colebatur in triviis. *Virgo* dicitur, quia virginitatis amans, ideoque ſylveſtres mores & venatum coluit. Igitur poëta per *Hecaten* & *Dianam*, idem dixit, diverſe tamen expreſſit.

512. *Simulatos fontis Averni.*] *Lucus* proprie, non *fons* eſt, in Campania Italiæ, per quem deſcenſus eſſe dicitur ad inferos, G. 2. 161. Cujus aquæ ad magica ſacra celebres dicuntur apud Latinos: an item apud Barbaros & Græcos, non perinde liquet. Fortaſſe *Averna* generatim dicuntur lacus omnes, quorum halitus putris & gravior avibus infeſtus

Et conquiruntur lanuginoſæ herbæ ſucciſæ falcibus æreis ad Lunam, cum ſucco nigri veneni. Conquiritur etiam Hippomanes, *amor equæ ſubductus, & evulſus è fronte pulli naſcentis. Ipſa* Dido *moritura, exuta calceamentis* circa *unum pedem, in veſte ſuccincta, prope altaria, teſtatur molâ & manibus piis Deos & aſtra concurrentia ad ſuum fatum: præterea, ſi aliquis Deus æquus & memor curam gerit amantum non æquali nexu* junctorum, *hunc implorat. Nox erat, & corpora fatigata ſomnum capiebant in terris, ſylvæque & aſpera maria quieverant: quando aſtra vertuntur in medio curſu:*

Falcibus & meſſæ ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus
Et matri præreptus amor.
Ipſa molâ manibuſque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtumque memorque, precatur.
Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque & ſæva quiêrant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu:

NOTÆ.

eſt: inde enim *Avernus* nomen habuit, quaſi ἄορνος, ab *α privativo*, & ὄρνις, *avis*, Æ. 6. 237. Conjecturam firmat Lucret. l. 6. 738. *Nunc age, Averna tibi quæ ſint loca cumque, lacuſque.* Aquam autem ejuſmodi à magis ubique expetitam, quippe fœdam & graveolentem, veriſimile eſt. Addit *ſimulatos*: quia communem aquam hoc nomine Dido appellabat, ad fallendam ſororem.

513. *Falcibus &, &c.*] *Ad lunam*: quia putabatur in herbas deſpumare, & inſervire rebus magicis; quippe eadem atque Hecate, Ecl. 8. 69. *Pubentes herbæ*; vel villoſæ & lanuginoſæ: vel grandiores & adultæ, quibus vis inſit major; non teneræ. *Ahenis falcibus*, id eſt, æreis: quia id ea in arte ſolemne. Ovid. Met. 7. 228. de Medea: *Partem ſuccidit curvamine falcis ahenæ.*

514. *Nigri lacte veneni.*] Vel *lac* dixit, pro quolibet ſucco: *nigrum venenum* pro infauſto, diro, ut G. 2. 130. *Membris egit atra venena.* Vel, *lac nigri veneni*, pro ſucco nigri coloris.

515. *Naſcentis equi, &c.*] Plin. l. 8. 42. *Cenſent equis innaſci amoris veneficium; hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod ſtatim edito partu devorat fœta; aut partum ad ubera non admittit, ſi quis præreptum habeat.* Eadem fere Ariſtoteles & Ælianus. Ideo Hippomanes *matris amor* dicitur: quia primo expetitur ab equa, eique pullum chariorem reddit. Nomen ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Hoc autem hippomanes quæri jubet Dido; ut ſorori perſuadeat, ſacra illa, ad conciliandum Æneam, non ad mortem ſibi quærendam, inſtitui.

517. *Ipſa molâ manibuſque, &c.*] Ipſa Dido, non ſacerdos, Deos atteſtatur: *ſpargens molam*, ſive placentam ſalſam ſuper aras, eaſque *tenens manibus*. De *mola*, ejuſque ſpargendæ conſuetudine, Æ. 8. 82. De *tenendis* ara inter ſupplicandum, ſupra, v. 219.

518. *Unum exuta pedem vinclis, &c.*] Sagarum habitus. Talis Medea apud Ovid. Met. 7. 182. *Egreditur tectis, veſtes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos.* Siniſtrum *pedem* fuiſſe exiſtimat Cerdanus. *Vincla* explicat Pontanus, *calceamenta*: ex Tibull. l. 1. 6. 30. *Vinclaque de niveo detrahit ipſe pede.*

In veſte recincta.] Explicant omnes, *diſcinctam, ſolutam, ac fluentem* veſtem: quia, inquit Naſcimbænus, nihil in ſacrificiis non ſolutum eſſe oportebat. Ego *ſuccinctam*, & *collectam*; ut pes nudus appareret, & commodior eſſet ad circumeundas aras habitus. Et vero tres poetarum principes reperio hæc tria in magico habitu deſcripſiſſe, nudos pedes, effuſos capillos, & veſtem recinctam. Virgilium quidem hoc loco de Didone; Ovidium Met. 7. 182. De Medea: *Egreditur tectis, veſtes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos*; Horatium Sat. l. 1. 8. 23. de Canidia: *Vidi egomet nigrâ ſuccinctam vadere pallâ Canidiam, pedibus nudis, paſſoque capillo.* Tutius igitur puto Virgilii & Ovidii interpretem adhibere Horatium: & *recinctam*, explicare *ſuccinctam, accinctam*: præſertim cum antea, v. 493. Dido dixerit: *Magicas invitam accingier artes*: & in pleriſque aliis verbis *re*, non neget, ſed augeat, ut in *recido, recipio*; in pleriſque utramque vim habeat: ut in *recanto*, & *recino*, quæ ſignificat incantationem & diſſolvere & iterare; ſic erit in *recingo* utraque vis.

520. *Non æquo fœdere amantes.*] Amantes, non æquali affectu; non pari fide conjunctos: quales erant Dido & Æneas; illa multum, hic leviter amans.

Cum

Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæq; lacus late liquidos, quæq; aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa; neque unquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rurſuſque reſurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid ago? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar? quiáne auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti.
Quis me autem, fac velle, ſinet? ratibuſque ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu, perdita, necdum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fugâ nautas comitabor ovantes?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidoniâ vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorem.
Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas?

quando omnis campus ſilet, beſtiæ, & verſicolores aves, & quæ incolunt late lacus liquidos, & quæ agros rubis horridos, jacentes ſub nocte tacitâ mulcebant ſomno curas & corda oblita laborum. Non vero mulcebat curas *Phœniſſa animo miſera, nec unquam reſolvitur in ſomnum, aut admittit noctem oculis aut pectore: augeſcunt curæ, & iterum renaſcens amor furit, & agitatur magno motu irarum. Sic adeo inſtat* ſibi, *& ſic apud ſe cogitat: Quid nunc faciam? an viciſſim contemnenda tentabo primos amatores, & ſupplex flagitabo nuptias Numidarum, quos ego jam toties dedignata ſum* accipere *conjuges? An ergo ſequar naves Trojanas, & ſuprema imperia Trojanorum? an quia* mihi *prodeſt eos prius* à me *recreatos eſſe ſubſidio, &* quia *gratia* illius *antiqui facti manet* adhuc *in bene gratis* eorum animis? *Fac autem* me *velle* eos ſequi, *quis* eorum *mihi permittet? & navibus admittet irriſam? Heu! neſciſne miſera, necdum ſentis perjuria Trojana gentis? Quid tum* ſi hoc accidat? *an ſola fugiendo ſequar nautas* eorum *triumphantes? an cincta Carthaginienſibus, & omni turba meorum perſequar* eos? *& iterum traham in mare, & jubebo committere vel ventis,* eos *quos difficile extraxi ex urbe* Tyro, *Sidoniæ* vicina? *Morere potius, ut digna es, & expelle enſe dolorem. Tu, ô ſoror, commota meis lacrymis, tu primo oppreſſiſti amantem his miſeriis, & exponis* me *hoſti. Nonne fas erat ducere vitam immunem nuptiarum,* in *modum feræ, nec tangi talibus curis?*

NOTÆ.

529. *Phœniſſa.*] Hic *Phœnix*, hæc *Phœniſſa*: oriundi è Phœnicia, Æ. 1. 450. *Infelix animi.*] Græca locutio: ut G. 4. 491. *Victuſque animi*, G. 3. 498. *Infelix ſtudiorum*, &c.

534. *En quid age? &c.*] Deliberat noctu Dido, quid factura ſit. Quinque ſibi proponit conſilia. 1. Procos priores adire precibus, ut per eos læſum amorem ulciſcatur. 2. Trojanorum navibus & fidei ſe committere. 3. Solam Trojanos fugientes ſequi. 4. Eos totius regni ſui viribus perſequi. 5. Rejectis his omnibus, mori. Denique miſeriarum cauſam in ſororem refert: cujus blanditiis impulſa eſt, ut datam Sichæo falleret fidem. De *Nomadibus*, vel Numidis, ſupra, v. 41.

538. *Quiáne.*] An quia? Et ironia eſt, hoc ſenſu: *An quia jam nihil prodeſt mihi quod eos olim juverim: ideo eorum naves ſequar, eorum imperio me ſubjiciam?* De gente *Laomedontea*, ejuſque perjuriis, G. 1. 502.

551. *More feræ, &c.*] Id eſt ſolitariam vitam degere, & minime ſociabilem, & quaſi feram. Fruſtra enim nonnulli ad *lynces* reſpexiſſe exiſtimant, quas aiunt amiſſo conjuge nunquam deinceps alteri ſociari. *Tangere curas.*] Dictum, pro *tangi curis*: ut Æ. 1. 13. *volvere caſus*, pro *volvi caſibus*.

Non

Non est servata à me fides cineribus Sichæi. Illa effundebat è pectore tantas querelas. Æneas jam certus abeundi capiebat somnum in alta puppe, jam bene præparatis rebus. Species Dei redeuntis sub eadem figura obtulit se illi per somnum, & iterum visa est ita increpare illum; similis Mercurio per *omnia & vocem, & colorem, & flavos capillos, & membra pulchra juventutis: Fili Veneris,* inquit, *potesne capere somnum in hoc casu? nec vides pericula quæ mox te circumstabunt? insane! nec audis ventos propitios flare? Illa* Dido, *certa moriendi, meditatur animo fraudes & sævum crimen, & agitatur variis motibus irarum. Nec fugis hinc festinus, quamdiu potestas* est *festinandi? Mox videbis mare agitari remis, & splendere foedis facibus; mox litora accendi flammis: si Aurora invenerit te tardantem* in *his regionibus. Age ergo, amputa moras: mulier* res est *semper varia & mutabilis. Ita locutus, confudit se* cum *nigris tenebris. Tunc autem Æneas territus subito simulacro, eripit corpus somno, & increpat socios: Expergiscimini celeriter, ô socii, & sedete in scamnis: explicate vela cito: ecce Deus missus ex alto cœlo rursus hortatur celerare fugam, & secare funes. Sequimur te, ô sancte Deus, quicunque es, & rursus læti obtemperamus mandatis. Adjuva ô, & nos benignus adjuves, & reddas è cœlo sidera*

Non servata fides cineri promissa Sichæo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus jam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ:
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec, quæ circumstent te deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas?
Jam mare turbari trabibus, sævasque videbis
Collucere faces; jam fervere litora flammis:
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe moras, varium & mutabile semper
Fœmina. Sic fatus nocti se immiscuit atræ.
Tum vero Æneas, subitis exterritus umbris,
Corripit è somno corpus, socioque fatigat:
Præcipites vigilate viri, & considite transtris:
Solvite vela citi: Deus æthere missus ab alto,
Festinare fugam tortosque incidere funes
Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte Deorum,
Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adsis ô, placidusque juves, & sidera cœlo

NOTÆ.

552. *Cineri Sichæo.*] Adjectivè pro *Sichæi*: nisi legatur, ut in antiquis plerisque cod. *Sichai.*

560. *Nate Deâ.*] Secunda Mercurii ad Æneam legatio: qua suader, ut etiam noctu fugiat. Duplici ratione utitur. 1. Petitur ab imminentibus periculis. 2. A commoda tempestate. Pericula deinde exponit, in eo posita, quod nunc quidem Dido statuerit mori; sed cum sit *varium ac mutabile fœmina*, fieri possit, ut nolit inulta mori, & postera die fugientem armatâ classe persequatur.

562. *Zephyros*] Commodum quemlibet ventum: nam ex Africa in Italiam solventibus Austro meridionali, non Zephyro occidentali opus est, Ecl. 5. 5.

566. *Jam mare turbari trabibus.*] Carthaginiensium navibus, à Didone immittendis. Sic Æn. 3. 191. *Cavâ trabe currimus æquor.* De *Aurora*, G. 1. 249.

573. *Transtris.*] Scamnis nauticis, ubi remiges sedent.

576. *Sancte Deorum, Quisquis es.*] Sumpsit ex Ennio: *Respondit Juno Saturnia, sancta Deorum:* qui forte ex Græcis, apud quos illa dicitur θεὰ θεῶν. Alii sic interpungunt: *Sequimur te sancte, Deorum quisquis es. Quisquis es.*] Non enim videtur iterum venisse Mercurius armatus caduceo & talaribus, ut v. 239. sed colore tantum & voce similis, v. 559.

577. *Ovantes.*] Læti, Æ. 3. 189.

Dextra

Dextra feras. Dixit: vaginâque cripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntque, ruuntque:
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor:
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina è ſpeculis ut primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis;
Litoraque & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſque abſciſſa comas: Proh Jupiter! ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur,
Diripientque rates alii navalibus? ite:
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania
Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit, cum ſceptra dabas. En dextra fideſque!
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates,

propitia. Dixit: & eripit è vagina gladium coruſcantem, & ſtrictâ acie ſecat funes. Idem ardor occupat ſimul omnes: & rapiunt, & ruunt: reliquerunt litora: mare tegitur ſub navibus: adnixi convolvunt fluctus *ſpumoſos, & trajiciunt cærulea ſpatia. Et jam prima Aurora, deſerens croceum lectum Tithoni, illuſtrabat terras nova luce: ſtatim atque regina vidit è ſpecula diem albeſcere, & claſſem progredi velis paribus; & animadvertit litora & portus vacuos abſque remigibus: percutiens ter & quater manu pulchrum pectus, & evellens flavos capillos: Proh Jupiter! inquit: abibit ille advena, & illuſerit noſtro regno?* Cives *non educent arma, nec* eum *inſequentur ex urbe tota, nec alii extrahent naves è ſtationibus? ite celeres, injicite faces, immittite vela, agitate remos. Quid dico, aut ubi ſum? quæ amentia turbat mentem? Miſera Dido, nunc fata crudelia te urgent. Tunc decebat* hæc facere, *cum tradebas ſceptra* tua Æneæ. *En dextra* data, *& fides:* en ille, *quem dicunt ferre ſecum patrios Penates,*

NOTÆ.

379. *Dextra fidera.*] Propitia. De uſu vocis hujus; & cur ſæpe *læva* etiam proſpera ſint, Ecl. 1. 16.

385. *Tithoni croceum, &c.*] Tithonus Laomedontis Trojani regis filius, ex Strymone: ob formam raptus ab Aurora, ab eadem immortalitatem obtinuit; ſed oblitus perpetuam juventam etiam petere, cum demum conſenuiſſet, tædio affectus mortalitatem petiit; quæ reſtitui cum non poſſet, in cicadam ab Aurora mutatus eſt. De *Aurora*, G. 1. 249. *Croceus* color, qui proprius eſt *croci* floris, *du ſafran, ſaffron.*

386. *E ſpeculis.*] Locis editioribus, unde *ſpeculari* procul poterat abeuntes: inſomnis enim tota nocte, eo ſe Dido amoris impatientiâ contulerat.

390. *Proh Jupiter, &c.*] Erumpit in hanc orationem reginæ furor. *Imprecatoria* eſt: habetque partes ſeptem. 1. Exclamationem abruptam, quâ Jovem appellat, quaſi violati hoſpitii vindicem: quemadmodum eum in excipiendo primum hoſpite appellaverat, Æn. 1. 735. 2. Juſſa aſpera & concitata, quibus Carthaginienſes in fugaces Trojanos commoveat. 3. Correctionem amentiæ ſuæ, quâ ſe abſentibus ſtulta imperare cognoſcit: tum enim ſola loquebatur è ſpeculis. 4. Exprobrationem fictæ Æneæ pietatis, in Deos, in patrem. 5. Dolorem amiſſæ ultionis, quam in Æneam, ejuſque filium & gentem, exercere potuiſſet. 6. Obteſtationem Deorum, tam ſuperorum, quàm inferorum; ut ſibi adeſſe ultores velint. 7. Diram imprecationem, tam in Æneam, quam in ejus poſteros; quæ æterna Carthaginienſibus & Italis inter ſe odia portendit.

395. *Quæ mentem inſania mutat?*] Olim quippe ſervabas Æneam ejuſque naves à Pœnorum furore, Æ. 1. 566. nunc eos in illum immittis? Olim ſceptra dabas Æneæ, nunc ejus vitam petis?

396. *Nunc te fata impia tangunt.*] Nunc inſtant tibi fata ultima, dura ſors, ſuprema dies: & jam tibi mentem & conſilium, mox vitam quoque eripient.

397. *Tum decuit, cum, &c.*] Decuit hæc, quæ nunc jubes, tum jubere; & Trojanos habere hoſtiliter: cum eos hoſpitio, eorum ducem in regni partem, accepiſti, cum ei ſceptra tua, teque adeo tradidiſti.

398. *Penates.*] De *Penatibus*, quos Trojano incendio Æneas eripuerat, deque *Anchiſa* ſublato in humeros, Æ. 2. v. 717. & ſequentibus.

Quem

quem ſuſtentaſſe humeris patrem annis effœtum. Nonne potui lacerare correptum corpus, & ſpargere in *aquas? nonne occidere gladio ſocios, nonne ipſum Aſcanium, & offerre* eum *in menſa patri comedendum? At dubius fuiſſet exitus* illius *pugnæ! fuiſſet. Quem timebam* ego *moritura? immiſiſſem faces in caſtra: impleviſſem ignibus naves: extinxiſſem patrem & filium cum gente: ipſa me præcipitaſſem ſuper* illos. *Sol, qui luce circumſpicis omnia terrarum opera: tuque Juno, conciliatrix & particeps nuptialium negotiorum: & tu Hecate inclamata per urbes in triviis nocturnis: & Furiæ vindices, & Dii morientis Didonis: audite hæc, & applicate huc numen meritum à ſceleratis, & excipite noſtras preces. Si neceſſe eſt* Æneam, *ſceleratum* illud *caput, attingere portus, & appulſ terris; & ſic voluntas Jovis* id *exigit, & hic terminus ſtat: ſaltem agitatus & bello & armis fortis populi,*

Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem
Non potui abreptum divellere corpus, & undis 60
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum apponere menſis
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna! fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem:
Implêſſemq; foros flammis: natumq; patremq; 60
Cum genere extinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras:
Tuque harum interpres curarum, & conſcia Juno
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes,
Et Diræ ultrices, & Dii morientis Eliſæ, 61
Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
Et noſtras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;
Et ſic fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis, 61

NOTÆ.

600. *Abreptum divellere corpus.*] Quemadmodum Bacchæ Orpheum, Pentheum, diſcerpſerunt, G. 4. 520. & ſupra, 469.

602. *Patrii epulandum, &c.*] Quemadmodum Atreus, Thyeſtæ fratris filios, ipſi ad epulas evocatos appoſuerat: Procne & Philomela Tereo Itym, Ecl. 6. 78.

605. *Foros.*] Vel ſpatia in navibus aperta, ut tabulata in quibus inceditur: vel concava navium latera, quæ onus *ferunt*, G. 4. 250.

606. *Extinxem.*] Syncope, pro *extinxiſſem*: infra, v. 682.

607. *Sol, qui, &c.*] *Solem* obteſtatur, vel quaſi altorem vitæ, quam relictura eſt; vel ut, qui luſtrat omnia, ſuæ mortis & alienæ perfidiæ teſtis eſſe velit. *Junonem*, ut pronubam & conciliatricem interpretemque nuptiarum, propter quas moritur, ſupra, v. 59. *Hecaten* ut præſidem ſacrorum magicorum, quorum ſimulatione moritur, ſupra, v. 511. *Diras*, ſeu *Furias*, ut infeſtæ ſint Æneæ, cujus ſcelere moritur, Æ. 3. 212. G. 3. 552. *Deos* denique; vel turelares urbis ſuæ, ut inter illam atque Italos odia æterna ſuſcitent; vel mortis præſides, ut facilem ſibi mortem præbeant. De voce *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

611. *Meritum malis, &c.*] Advertite & applicate huc numen veſtrum, id eſt poteſtatem illam & vim ulciſcendi ac puniendi, quâ mali coerceri atque opprimi meruerunt. De *fatis*, eorumque diſpenſatore Jove, Æ. 1. 243.

615. *At bello, &c.*] Volunt interpretes hanc imprecationem aliquatenus exitum habuiſſe. Nam Æneas 1. Appulſus in Italiam, vexatus eſt armis Turni regis. 2. Avulſus eſt a Iüli complexu, cum ab eo diſceſſit, ut apud Evandrum quæreret auxilium, Æ. 8. 3. Vidit indigna ſuorum funera variis in præliis, Æ. 10. 11. 12. Præſertim cædem Pallantis, Æ. 10. 489. 4. Pacem, aiunt, in quis conditionibus cum Latino rege ſanciv quia propriæ gentis amiſit nomen, & commune Latinorum nomen accepit, Æ. 1. 5. Cecidit ante diem, & inhumatus jacuit quia dicitur, tertio imperii anno cum Mezentio pugnans, in Numici fluminis ripa, nu quam comparuiſſe: alii tamen aliter, Æn. 270. 6. Nullus amor populis, nec fœder fuerunt: ſiquidem tria Romanos inter Carthaginienſes orta ſunt Punica bella; Pœnorum perfidia, qui nulla fœderum reli gione coerceri poterant. 7. Exortus ipſius gente Annibal, novem annos natus Amilcare patre ad aras Deorum jurejuran adactus eſt, ut, quamprimum poſſet, hoſt Romanorum foret. Idem bellum Punicu ſecundum Romanis intulit, in ipſum Ital ſinum; illudque octodecim annis geſſit. V ctus demum à Scipione Africano majore, Africa; apud Pruſiam Bithyniæ regem venen ſe ipſe interemit, ne in manus Flamin Romanorum legati traderetur.

Finibus

Finibus extorris, complexu avulſus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera: nec, cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor; hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrii, ſtirpem & genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique hæc mittite noſtro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos.
Nunc, olim, quocunque dabunt ſe tempore vires,
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſique nepotes.
Hæc ait: & partes animum verſabat in omnes,
Inviſam quærens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, chara, mihi, nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum & monſtrata piacula ducat.
Sic veniat, tuque ipſa piâ tege tempora vittâ.
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere eſt animus: finemque imponere curis:

exul è finibus ſuis, abſtractus à complexu Aſcanii, imploret auxilium, & cernat indignas mortes ſuorum: &, cum ſubmiſerit ſe conditionibus pacis oneroſæ, non potiatur regno aut vitâ deſideratâ; ſed moriatur ante tempus, & ſit inſepultus in media arena. Hæc imprecor: emitto hæc ultima verba cum ſanguine. Vos etiam, ô Carthaginienſes, perſequimini odiis ſtirpem ejus & omnem gentem futuram; & offerte hæc dona meis cineribus: nullus amor, nulla concordia ſit inter hos populos. Naſcere, ô vindex aliquis, è noſtris oſſibus; qui perſequaris ferro & flammâ colonias Trojanas. Nunc, & olim, & quocunque tempore offerent ſe vires, imprecor litora inimica litoribus, maria maribus, arma armis: certent etiam ipſi poſteri. Dixit hæc, & convertebat animum in varias partes, quærens quam citiſſime abrumpere vitam odioſam. Tunc breviter allocuta eſt Barcen nutricem Sichæi, nam nigra humus tenebat ſuam nutricem *in vetere patria: O nutrix dilecta, accerſe huc mihi Annam ſororem. Mone ut feſtinet aſpergere corpus aqua flumineâ, & ſecum adducat pecudes ac piacula præſcripta. Sic veniat, & tu ipſa cinge caput ſacrâ vittâ. Mens eſt* mihi *abſolvere ſacrificia, quæ inchoata deſtinavi Jovi inferno: & ponere terminum miſeriis:*

NOTÆ.

620. *Cadat ante diem, &c.*] Cadere dicuntur ante diem, qui non præfixo juxta communem naturæ ordinem tempore; ſed violentâ, aut fortuitâ, aut immaturâ morte pereunt. De *Tyriis*, Carthaginienſibus Tyro oriundis, Æn. 1. 16. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

623. *Cinerique hæc mittite, &c.*] Alludit ad munera, quæ ſepulcris mortuorum imponebant infundebantque; *lac, vinum, ſanguinem.* Æ. 3. 62. Quorum loco petit *odia*, & inimicitias cum Trojana ſtirpe.

628. *Litora litoribus, &c.*] Nam Carthaginis ſitus Italiæ litori ſitu oppoſitum eſt, Æ. 1. 17. *Carthago Italiam contra.* Sic odiis quoque.

635. *Fluviali ſpargere lympha.*] De ablutione veterum, ante ſacrificia, purâ & fluviali in aquâ, Æ. 2. 719. Notant autem interpretes ad ſacra ſuperorum Deorum ablutionem adhibitam; ad ſacra inferorum, ſolam aſperſionem. Sic Æ. 6. 636. Æneas ramum Proſerpinæ figens apud inferos: *Corpuſque recenti ſpargit aquâ.* At idem Æ. 2. 720. Penates attingere non audens ait, *Donec me flumine vivo Abluero.*

636. *Monſtrata piacula.*] Res ad expiandos Deos neceſſarias. Cur autem? quia fidem juratam Sichæo, novo & fatali conjugio violaverat. Quæ autem illa piacula? Nempe nigræ victimæ, quæ Diis inferis immolabantur, Æ. 6. 153. *Duc nigras pecudes, ea prima piacula ſunto.* Et multa mandat vetulæ nutrici; ut ea diutius abſente, ſe ipſam facilius interimat: adſtantibus paucis duntaxat, iiſque inferioris ordinis mulierculis, de quibus v. 664. *Collapſam aſpiciunt comites:* non auſæ nimirum ad eam propius accedere. De *vittis* & tæniis è capite pendentibus ad ſacra myſteria, Æ. 2. 133.

638. *Jovi Stygio.*] Plutoni, Saturni filio, Jovis fratri: cui, in diviſione univerſi imperii, ſorte inferi obtigerunt. Dictus à *Styge*, inferorum fluvio, Æ. 6. 323.

Dardaniique

& dare igni buſtum Trojani ducis. Sic locuta eſt. Illa urgebat greſſum ſenili affectu. At Dido tremens, & efferata horridis conſiliis, rotans oculos ſanguineos, & infecta maculis circa *malas trementes, & pallens* ob *mortem imminentem, ingreditur interiorem partem domus, & furens conſcendit altam pyram, & educit gladium Trojanum, munus non comparatum in hos uſus. Poſtquam vidit veſtes Trojanas & lectum* ſibi *cognitum, paululum illic morata flendo & cogitando, abjecit ſe in lectum, & protulit hæc ultima verba: Reliquiæ dulces, dum fata & Dii permittebant, excipite hanc animam, & liberate me his curis. Vixi, & perfeci curſum quem fortuna* mihi *dederat: & nunc ſimulacrum meum deſcendet illuſtre ſub terras. Condidi urbem egregiam, vidi meos muros, vindicavi maritum, exegi pœnas ab inimico fratre. Fortunata, heu nimis fortunata! ſi tantummodo Trojanæ naves non attigiſſent noſtra litora. Dixit* hæc, *& ore incumbens in lectum:* An *moriemur inulta? ſed* tamen *moriamur, inquit: ſic, ſic dulce eſt deſcendere ad umbras. Crudelis Trojanus è mari videat oculis has flammas, & auferat ſecum ſigna noſtræ mortis. Dixerat: & in medio talium* verborum *famulæ vident eam collapſam, & gladium ſpumantem ſanguine, & manus* eodem *tinctas. Clamor ſpargitur in profundam*

Dardaniiq; rogum capitis permittere flammæ. 640
Sic ait. Illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos 645
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic, poſtquam Iliacas veſtes notumque cubile
Conſpexit, paullum lacrymis & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba: 650
Dulces exuviæ, dum fata Deuſque ſinebant:
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
Vixi, &, quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui: mea mœnia vidi: 655
Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi:
Felix, heu nimium felix! ſi litora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.
Dixit, &, os impreſſa toro, moriemur inultæ? 659
Sed moriamur, ait: ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſq; manus. It clamor ad alta 665

NOTÆ.

640. *Dardaniique rogum capitis.*] Rogum extructum ad abolenda monumenta omnia exuviaſque Æneæ Trojani, ejuſque amorem extinguendum: ut à ſaga ſibi præſcriptum eſſe fingebat, v. 495. De *rogo*, buſto, v. 494.

646. *Enſem, non hos, &c.*] De enſe illo, ſupra, v. 495. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

651. *Dulces exuviæ, &c.*] In hac ſuprema Didonis oratione tres elucent præcipuè ſenſus: *Amoris, gloriæ, ultionis.* 1. AMORIS: cum Æneæ imagini, jugalique lecto vitam ſuam animamque committit: & in iis exuviis non tam præſentem intuetur acerbitatem, quam præteritæ dulcedinis recordatur; *dulces, dum fata*, &c. 2. GLORIÆ: cum ſe ſperat illuſtrem fore, tam apud inferos, *magna mei ſub terras*, &c. quam inter homines; apud quos, & præclaram urbem fundavit munivitque, & Sichæum ulta eſt, raptis Pygmalionis opibus: illuſtrior ac felicior futura, ſi nunquam Æneas Carthaginem appulſus eſſet. 3. ULTIONIS: cum os lecto imprimens rabie quadam furoris, inultam ſe mori dolet: mox perpenſis quaſi rerum momentis, & ſecum exiſtimans, duo eſſe quæ morte quærere poſſit, ultionem, & miſeriarum finem; ſtatuit ſibi eſſe moriendum, ſaltem ut finem illum & quietem conſequatur: *ſic, ſic juvat, &c.*] maxime cum aſpectus incenſi rogi permovere Æneæ animum poſſit, & ultionem inchoare. De *Exuviis*, ſpoliis, v. 496.

654. *Imago.*] Umbra, manes, Æ. 5. 81.

656. *Ulta virum.*] Quia opes Pygmalioni, tum ſuas, tum eas propter quas Sichæum occiderat, fugiens eripuit, Æ. 1. 368. 363. De *Dardano* & *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Atria

Atria, concuſſam bacchatur fama per urbem,
Lamentis gemituque & fœmineo ululatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribus æther.
Non aliter quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæque furentes
Culmina perq; hominum volvantur perq; Deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675
Hoc rogus ille mihi, hoc ignes araque parabant?
Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocaſſes,
Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi 680
Voce Deos; ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Extinxti me teque, ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. Date, vulnera lymphis
Abluam; & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaſerat altos, 685
Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens cubitoque innixa levavit, 690
Ter revoluta toro eſt: oculiſque errantibus, alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuitque repertâ.

aream: fama furit per urbem commotam, domus fremunt gemitu & ululatu fœminarum, aër ſonat magnis planctibus. Non aliter ac ſi tota Carthago, aut Tyrus antiqua ſubvertatur irrumpentibus hoſtibus; & ſi flammæ furentes ſpargantur per tecta & Deorum & hominum. Audiit hoc *ſoror exanimata, & pavefacta feſtino curſu, lacerans vultum unguibus & pectus pugnis, irrumpit inter medios, & inclamat morientem nomine: Hoc ipſum fuit, ô ſoror? fallebas me hoc dolo? hoc parabat mihi pyra iſta hoc ignes & altaria? Qua de re primum conquerar* ego *derelicta? an moriens deſpernata es ſororem te comitari? ſi me invitaſſes ad eadem funera, idem dolor atque eadem hora ſuſtuliſſet utramque gladio. Erexi etiam his manibus* meis, *& voce appellavi patrios Deos; ut* ego *inhumana abeſſem à te ſic jacente? Perdidiſti, ô ſoror, & me, & te, & populum, & ſenes Phœnicios, & tuam urbem. Date, abluam aquis plagas; &, ſi aliquis ultimus ſpiritus adhuc vagatur,* illum *ore colligam. Sic locuta pervenerat ad altiſſimos gradus, & gremio complexa ſororem ſemimortuam, fovebat* eam *cum gemitu, & abſtergebat veſte nigrum ſanguinem. Illa conata erigere tardos oculos, deficit iterum: ſtridet ſub pectore plaga infixa. Ter erexit ſe efferens & innitens cubito, ter relapſa eſt in lectum: & vagis oculis quæſivit lucem ex alto cœlo, & ingemuit* poſt lucem *repertam.*

NOTÆ.

666. *Atria.*] Proprie *atrium* eſt *area ſubdialis* ante ædes, quaſi αἴθριον, unde etiam ad primam ædium ipſarum partem ſignificandam traductum eſt. Ab eo non longe aberat culina: in eoque cœnabant veteres, & majorum imagines diſpo ebant; quæ cum à fumo culinæ non longè abeſſent, ideo appellabantur *fumoſæ*; ipſumque atrium, ut frigide argutatur Servius, dictum etiam inde volunt quaſi *atrum*. De voce *bacchatur*, pro *furit* a furioſis Bacchi comi ibus fœminis deducta, ſupra, v. 301. De Carthagine in argumento. De *Tyro*, Æ. 1. 16.

681. *Sic te ut poſitâ.*] Sic *depoſitâ*, ſic *jacente*: vox funebris, de qua Æ. 2. 644. Et ſenſus loci eſt: *Itane vero ſtruxi hunc rogum meis manibus, & ad hæc ſacra Deos vocavi: ut eorum particeps non eſſem; ut abeſſem, dum tu te occidiſti?*

682. *Extinxti, &c.*] Pro *extinxiſti*, ſyncope; ut ſupra, 606. *Extinxem*, pro *extinxiſſem*: & Æ. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis*. Ita legunt Valerius Probus, Cariſius, &c. Veteres tamen plurimi codices habent *Extinxi*, prima perſona: ita ut culpam omnem damnumque commune Anna in ſe unam conferat. De *Sidoniis*, unde oriundi Carthaginienſes, Æ. 1. 430.

685. *Ore legam.*] Mos Romanorum veterum, ut amici & cognati, admoto ad os morientis ore, extremum ejus ſpiritum quaſi excipere & haurire velle viderentur. Moris etiam illius apud Græcos aliqua reperit veſtigia Cerdanus in hunc locum.

Tum

Tunc Juno omnipotens, miſereſcens longi doloris & difficilis mortis, miſit Irim è cælo, quæ ſepararet animam pugnantem & membra eidem *conjuncta. Nam, quia nec moriebatur* ex *natura, neque morte meritâ; ſed miſera ante tempus, & inflammata ſubito furore: nondum Proſerpina eripuerat illi flavum capillum, nec damnaverat ejus caput Stygio Orco. Igitur Iris rorifera, ducens ex oppoſito Sole mille colores varios, devolat per cælum croceis alis, & ſtetit ſupra* ejus *caput: Ego juſſa, offero Plutoni hunc* crinem *ſacrum, & libero te iſto corpore. Sic dixit, & dextra abſcindit crinem: & ſimul omnis calor effuſus* eſt, *ac vita abiit in aërem.*

Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam nexoſque reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat;
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore:
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, & ſupra caput aſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextrâ crinem ſecat: omnis & unà
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

NOTÆ.

696. *Nec fato, meritâ, &c.*] Triplex diſtinguit genus mortis: quæ *fato*, quæ *merito*, quæ *caſu* contingit. Contingit *fato*, quæ naturalis eſt; *merito*, quæ propter ſcelera, aut intemperantiam accidit; *caſu*, quæ nec natura, nec merito. In primis duabus fatalem crinem ſecari definit Virgilius, in tertia negat, quaſi *fata* tantum, hominumque *merita*, ſub Deorum providentiam caderent; *caſus* eam falleret. At Dido cadit ante diem, non *fato* & natura, ſupra, v. 620. Cadit *miſera*, non rea, nec merita. Igitur *caſu*. Quare crinis ipſi non amputatur.

698. *Flavum Proſerpina crinem.*] Credebant Græci Romanique, mori neminem poſſe, niſi Proſerpina morientis crinem abſtuliſſet, quaſi ſacras ſibi inferiſque primitias. Hujus opinionis multa ſunt in poſterioribus poëtis veſtigia: nonnulla etiam in antiquioribus: in Euripidis Alceſtide, v. 74. Θάνατος, ſive *Mors*, crinem illum ſacrum Alceſtidi amputat, pro conjuge Admeto morituræ. Hic Iris officio illo fungitur. Mos forte repetitus è ſacrificiis: ubi ſcil. aliquot è media victimarum fronte decerpere, & in ignem conjicere ſolebant, Æn. 6. 245. Ita & in hominibus putabant fieri, quos Orcus quaſi victimas mors demittebat. De *Junone*, cuſtode Carthaginis Dea, Æ. 1. 19. De *Proſerpina*, inferorum Dea, Plutonis conjuge, G. 1. 39. De *Styge*, inferorum fluvio, Æ. 6. 323. De *Orco*, Deo inferorum, G. 1. 277.

700. *Iris croceis, &c.*] *Iris*, Deorum, & Junonis præcipue nuncia, Thaumantis & Electræ dicitur filia; quia arcus eſt cœleſtis, qui maximam colorum varietate admirationem facit: & *admiror* Græce dicitur Θαυμάζω. Eſt autem cœleſtis arcus, Solaris lucis pictura, in adverſa nube, eaque *roſcidâ*, id eſt, mox in pluviam ſolvendâ. Colores refert varios, pro majori minorique nubis denſitate: præcipue purpureum, cœruleum, viridem, croceum, quia *crocum* florem refert, *le ſaffran, ſaffron.* De *Dite*, Plutone, inferorum Deo, G. 4. 467.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER V.

ARGUMENTUM.

Æneas, è Libya in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempestatis cogitur: ubi ab Aceste Trojano benevole exceptus; patri, quem illic superiore anno mors abstulerat, anniversarium celebrat sacrum ludosque quatuor, cursum navalem, ac pedestrem, cestuum pugnam, sagittarum ejaculationem, quibus addit Ascanius equestrem decursum. Interim Trojanæ mulieres, Junonis impulsu, hortatu Iridis, tædio navigationis, incendunt naves: quarum quatuor exuruntur, cætera immissâ à Jove pluviâ servantur. Quare suadet Æneæ Nautes, ut, avecto secum juvenum flore, senes ac mulieres in Sicilia relinquat. Firmat id consilium Anchises in somnis: idemque suadet Æneæ, ut appulsus in Italiam adeat Sibyllam; eâque duce descendat ad inferos, ubi posterorum seriem & eventus docebitur. Paret Æneas patris monitis, & conditâ in Sicilia urbe Acestâ, Neptuno per Venerem conciliato, solvit in Italiam: quo in cursu Palinurus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus est hic liber ad exemplum libri Iliad. 23. ubi ludi ab Achille ad tumulum Patrocli celebrantur.

INTEREA medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat:
Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elissæ
Collucent flammis: quæ tantum accenderit ignem,
Causa latet; duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla

INTERPRETATIO.

INterim Æneas jam tenebat navibus medium iter certus eundi, *& vento findebat fluctus nigros: respectans ad urbem quæ jam splendet ignibus misera Didonis: ignoratur causa, quæ excitaverit tantum incendium; sed acerbi dolores, violato magno amore, &* id *quod furens mulier potest* facere, *Postquam naves attigere al-*

cognitum Trojanis, *deducunt animos Trojanorum in tristia auguria.* tum *mare, nec jam ulla terra amplius*

NOTÆ.

1. *Medium.*] Non præcise *mediam* itineris partem, Africam inter & Siciliam; hinc enim nondum flammas videre non potuisset: sed *medium*, id est, *plenum mare*: quemadmodum Polyphemus, Æ. 3. 665. *Graditurque per æquor jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.*

2. *Certus.*] Vel *certus eundi*, & ad petendam Italiam obstinatus; ut Æ. 4. 554. *Celsa in puppi jam certus eundi Carpebat somnos.* Vel *certus & gnarus itineris*, quod jam semel confecerat, Drepano in Italiam solvens, indeque tempestate retro actus in Africam, Æ. 1. 1.

Aquilone.] *Vento* generatim: neque enim Aquilone septentrionali vento impelli ex Africa in Italiam potuit, sed Austro potius, Aquiloni opposito, Ecl. 7. 51. De *Elissa*, altero Didonis nomine, in argumento lib. 4. De *augurio* quod hic pro præsagio universim sumitur, Æ. 2. 703. De *Teucris*, Trojanis. Æ. 1. 239.

apparet, ſed undique cœlum & undique mare: cærulea pluvia incubuit illi in caput, invehens noctem ac tempeſtatem; & aqua inhorruit tenebris. Ipſe gubernator Palinurus ex alta puppe exclamat: *Heu! quare tanti nimbi circumdederunt cœlum? quidve præparas* nobis, *ô pater Neptune? Sic locutus, deinde imperat* eos *ſumere arma* nautica, *& incumbere fortibus remis; & tendit oblique vela ad ventum, & talia dicit: Generoſe Ænea, etiamſi auctor Jupiter mihi promitteret, non ſperarem attingere Italiam hac cœli* temperie. *Venti mutati è tranſverſo fremunt, & flant ab obſcuro occidente; & aër denſatur in nubes. Nec nos poſſumus obluctari contra,* ac *ne progredi quidem: obſequamur, ſiquidem fortuna vincit; & convertamus iter, quo* nos *vocat. Et puto non procul* eſſe *fida regna Erycis fratris & portus Siculos: ſi modo bene memor remetior ſidera* jam *obſervata.*

Occurrit tellus, cœlum undique & undique pontus
Olli cœruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens; & inhorruit unda tenebris
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? Sic deinde locutus
Colligere arma jubet, validiſque incumbere remis
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, ſi mihi Jupiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſverſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti; atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus: ſuperat quoniam fortuna, ſequamur
Quoque vocat, vertamus iter. Nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis portuſque Sicanos:
Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.

NOTÆ.

11. *Noctem hyememque.*] *Tempeſtatem cum nocte.* Nocte enim hanc tempeſtatem contigiſſe hinc patet, quod aſtra tum obſervari poterant; infra v. 25. *Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.* Porro *hyemem* ſumi pro tempeſtate diximus, Æ. 1. 126. Habentur hæc duo carmina etiam, Æ. 3. 194. 195.

13. *Quianam.*] Jovianus Pontanus reſcribit, *quinam tanti.* Sed contra codices omnes, atque interpretes. Et vero vox Enniana eſt: *Heu! quianam dictis noſtris ſententia flexa eſt?* quam antiquitatis cauſa affectatam à Virgilio ait Quintilianus. De *Neptuno*, Æ. 1 129. 134.

15. *Colligere arma, &c.*] *Arma* cujuſlibet artis inſtrumenta ſunt, ut vidimus, Æ. 1. 181. Atque ita ſupellex omnis nautica, *vela, rudentes, remi.* Obnixe tamen contendit Cerdanus, *arma*, in re nautica, nihil ligneum ſignificare; atque adeo non *remos*, ſed *vela* tantum & his affinia. Quod quanquam curioſius notatum puto, tamen favet ipſi vox *colligere*, quæ proprie de velis dicitur. Erit igitur hic ſenſus, juxta ipſum: *Jubet colligi & contrahi vela*; ne tranſverſi venti è curſu dejiciant: *jubet incumbi remis*; ut, quantum eos è recto itinere ventorum vis amovebit, tantum labor atque induſtria provehet: *jubet vela, non omnino contrahi, ſed obliquari*; ut aura venti ſaltem aliqua captetur, quæ remigantes adjuvet. De illa *obliquatione*, infra, v. 830. De *Italia*, Æ. 1. 534.

19. *Tranſverſa.*] Neutrum plurale, pro adverbio: Græco more. Sic Æ. 9. 125. *Amnis rapida ſonans.*

Veſpere.] *Occidente.* Cauſam habes, Æ. 534. Et miror dici ab accuratis interpretibus Taubmanno, Cerdano, curſum Æneæ tum ad occidentem fuiſſe: manifeſtum enim eſt, Carthagine ſolventibus, Italiam, quò tunc Æneæ curſus erat, eſſe ad ſeptentrionem. Itaque verba hæc, *veſpere ab atro conſurgunt venti*, ſuperiora explicant, *mutati tranſverſa fremunt*: erat enim tum tranſverſus Æneæ ventus occidentalis, & plane in Siciliam propellebat: unde concludit Palinurus, *quoque vocat, vertamus iter*, ſcilicet in Siciliam.

24. *Fraterna Erycis.*] *Eryx* filius *Buta*, communem creditus eſt cum Ænea matrem habere *Venerem*; reipſa *Lycaſten* Siculam meretricem quæ ob formæ elegantiam, uſitato veteribus ſermone, *Venus* appellata eſt. Avum habuit *Amycum*, regem Bebrycum circa Pontum, ceſtuum certamine occiſus eſt, à Polluce: quo propter fugiens Butes, regnum in Sicilia conſtituit: Eryx pariter ab Hercule ceſtibus occiſus eſt, infra, v. 411. Ex eo nomen datum *Eryci* monti atque urbi, circa Lilybæum occidentale Siciliæ promontorium, de quo Æ. 3. 707. quo nunc iter Trojani deflectunt. De *Sicanis*, antiquis Siciliæ populis, Æ. 3. 687.

25. *Remetior.*] Nota enim erant jam ipſi maria illa Palinuro, ut modo diximus.

Tum

Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naves;
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſtem,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa? 31
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite claſſis:
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis 35
Adventum, ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in jaculis & pelle Libyſtidis urſæ:
Troïa Crimiſo conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille paren-
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti [tum
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis. 41
Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies; ſocios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:

Tunc pius Æneas ait: *Certe video ventos petere hoc jamdiu, & te incaſſum contra obniti. Detorque iter velis. An ulla terra* poteſt *eſſe mihi gratior, & ad quam potius cupiam appellere naves feſſas, quam quæ ſervat mihi Trojanum Aceſten, & continet ſinu oſſa patris Anchiſæ? Poſtquam ea dicta* ſunt, *tendunt* ad *portum, & Zephyri faventes inſtant vela: claſſis velox mari provehitur, ac demum læti applicantur noto litori. At Aceſtes eminus* ex *alto cacumine montis admiratus adventum ſociarum navium venit obviam, terribilis ob jacula, & pellem urſæ Libycæ: hunc mater Trojana peperit conceptum* è *Crimiſo fluvio. Ille non oblitus veterum patrum, gratulatur reverſis, & lætus excipit* juxta *ruſticam opulentiam, & reficit fatigatos amicis opibus. Cum poſtera dies clara pepuliſſet ſtellas* è *primo oriente; Æneas advocat ſocios in concionem* è *toto litore, & ex ſummitate tumuli* ſic *loquitur:*

NOTÆ.

36. *Aceſtes, &c.*] De hujus genere multa è Græcis afferunt admodum ambigua Hortenſius & Cluverius. Ex iis iſta colligo. Laomedon, rex Trojanus, offenſus viro nobili, cujus fraude coactus erat Heſionem filiam ſuam marinæ beluæ exponere; viciſſim tres ejus filias Siculis nautis tradidit, vel mari ſubmergendas, vel quo luberet avehendas. His in Siciliam appulſis, una è Trojanis tribus puellis filium ſuſcepit: vel ex adoleſcente Trojano qui ſe illis præ amore comitem addixerat, juxta Dionyſium Halicarnaſſeum; vel ex Crimiſo amne in canem converſo, juxta Lycophronem. Hic hujus filius, reverſus Trojam Priami temporibus, inde iterum poſt Trojæ excidium in Siciliam regreſſus eſt, & ſecum Elymum advexit. Ibi recepti à Sicanis, & agris donati, mox Æneam eodem appulſum exceperunt, & cum eo varias illic ſtatuerunt urbes, ad occidentalem Siciliæ partem, de quibus infra, v. 755. Porro pater puellarum trium, à Lycophrone *Phœnodamas*, à Servio & Pomponio *Hippotes* appellatur. Hujus filia Crimiſi uxor, à Servio & Pomponio *Egeſta*. Egeſtæ filius, de quo hic agitur, à Stephano *Egeſtus*, à Dionyſio *Ægeſtus*, à Tzetze *Ægeſtes*, à Virgilio & Silio *Aceſtes*. Fluvius pater, ex Lycophrone *Crimiſſus*, ex Diodoro *Cremiſſus*, ex Plutarcho *Crimeſus*, ex Cornelio Nepote *Criniſſus*; ex Virgilii variis exemplaribus, *Criniſus*, *Crimniſus*, & omnino emendatiſſime, ut contendit Cluverius in Sicilia, l. 2. 2. *Crimiſus*. Hic modo, ut idem luculenter probat, non eſt brevis ille fluvius, ad Segeſtam urbem in mare Tyrrhenum influens, vulgo *Freddo*, ut multi putant; ſed major alius, ex agro Panormitano & ſeptentrionali Siciliæ parte in meridionalem decurrens, qui cum *Hypſa* fluvio denique commixtus, eum eo in mare Libycum devolvitur, ad Selinuntem urbem, cum Hypſa communi dictus nomine *Belici*, aut *Belici deſtro*, quia in Dextram Hypſæ ripam influit.

37. *Horridus in, &c.*] *In* præpoſitio adhibetur hoc modo ad ſignificandum habitum, Æ. 4. 518. *In veſte recincta. Pellium* antiquiſſimus uſus eſt ad veſtes, tamen poſt arborum folia. *Urſos* Plinius negavit naſci in Africa, ob calidiorem cœli temperiem: Cerdanus tamen multis defendit Virgilium, imprimis auctoritate Solini, c. 29. *Numidici urſi forma cæteris præſtant, villis profundioribus*. Lipſius urſos Numidicos & Libycos à Romanis dictos putat non veros *urſos*, ſed *leones*; quemadmodum *elephantos*, ab iiſdem *boves lucas*, ob inſolitam formam, cui nomen ex notiore animali imponebant. *Libyſtidis*, à *Libyſtis*, gentile nomen eſt, per pleonaſmum formatum à proprio *Libys*. Legunt tamen aliqui *Libyſſidis*: ut ſit à *Libys*, *Libyſſa*; à *Libyſſa*, *Libyſſis*, *Libyſſidis*. De *gaza*, opibus, Æ. 1. 123.

44. *Tumuli aggere.*] *Agger* aggeſtio eſt, vel lapidum, vel terræ, unum in locum. *Tumulus* eſt terræ *tumor*, ex illa aggeſtione: unde tam

Trojani magni, gens è nobili ſanguine Deorum: completur annuus circuitus menſibus tranſactis; ex quo mandavimus terræ reliquias & oſſa divini patris, & dedicavimus altaria funebria. Et jam, niſi decipior, adeſt dies; quem ſemper exiſtimabo mœſtum, ſemper colendum, ſic voluiſtis, ô Dii. Ego ſi hunc diem *tranſigerem exul in ſyrtibus Gætulis, aut interceptus mari Argolico, vel in urbe Mycenis: tamen celebrarem annua vota, & ſolemnes ceremonias* juxta *ritum; & cumularem altaria congruis muneribus. Nunc libenter adſumus ante cineres & oſſa ipſius patris, certe non ſine conſilio & ſine voluntate Deorum,* ut *puto: & vento impulſi ingredimur portus amicos. Agite igitur & omnes lætum ſacrificium peragamus: petamus ventos* ab eo, & ut *patiatur me urbe conditâ ſingulis annis perſolvere hæc ſacrificia,* in *templis ſibi dedicatis. Aceſtes oriundus Trojâ donat vobis corpora boum duo numero per naves* ſingulas: *invitate ad epulas Penates,*

Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine Divum:
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo reliquias divinique oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtaſque ſacravimus aras.
Jamque dies, ni fallor, adeſt; quem ſemper acerbum,
Semper honoratum, ſic Dii voluiſtis, habebo.
Hunc ego Gætulis agerem ſi ſyrtibus exul,
Argolicove mari deprenſus, & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, ſolemneſque ordine pompas
Exequerer; ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius & oſſa parentis,
Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine Divûm,
Adſumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & lætum cuncti celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc mea ſacra quotannis
Urbe velit poſitâ templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Trojâ generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates

NOTÆ.

pro *ſepulcro*, quam pro *colle* uſurpatur: hic pro *colle*.

45. *Dardanidæ.*] A Dardano Jovis filio orti; ideo à *ſanguine Divûm.*

46. *Annuus exactis, &c.*] Anniverſarius recurrit dies, Anchiſæ morte conſignatus. Igitur Anchiſes vere ineunte, hyeme exeunte, obierat. Patet id quia 1. Tempus hoc ipſum adhuc hybernum vocat Dido, Æ. 4. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem.* 2. In ipſa profectione Trojani *frondentes ferunt ramos*, Æ. 4. 399. ex Africa autem in Siciliam curſus, vix duorum triumve dierum eſt. 3. Incerta tum erat cœli temperies, qualis primo vere: ſolvit Æneas ex Africa ſudo cœlo, mox tempeſtas oritur, nunc dubitat utrum ſubſequens dies nona ſerena futura ſit, v. 64. *Si nona diem, &c.* 4. Terra tum veſtita erat gramine & floribus, v. 76. *Purpureoſque jacit flores*, v. 287. *Tendit Gramineum in campum.* Nec tamen inde ſequitur Æneidos opus annuum ſpatium prætergredi, ut notavimus in argumento Æneidos.

48. *Condidimus terra.*] Non totum ipſum cadaver, qui ſepulturæ noſtræ mos eſt; ſed combuſti corporis *reliquias, oſſa, cineres*, quæ è buſto collecta, tumulo deinde ac terræ mandaverit. Etſi enim apud veteres in uſu fuerit, cadavera unguentis condita terræ mandare; uſitatius tamen comburere, præſertim virorum illuſtrium apud Græcos: ſic Patroclus ab Achille comburitur, ac deinde tumulatur, Iliad. 23. Sic Miſenus ab Ænea, Æ. 6. De *aris geminis* ad ſepulcra ſtruendis, Æ. 3. 62. De *Gætulis* Africæ populis, qui ad *ſyrtes* uſque pertinent, Æ. 3. 40. De *Syrtibus*, importuoſis litoris Africani ſinubus, Æ. 1. 115.

52. *Argolico mari*] *Argolico ſinu* qui pars eſt Ægei maris ad orientem Peloponneſi *Urbe Mycenæ*: ut Æ. 1. 251. *Urbem Patavi.* Habent aliqui codices *Mycene, Mycenæ, Mycenis. Argos* & *Mycenæ*, urbes Peloponneſi, Æ. 1. 288.

54. *Strueremque ſuis altaria donis.*] *Struerem*, explicat Taubmannus *cumularem*: unde *ſtructor* dicebatur in re coquinariâ qui fercula ſtruebat, ſcite componebat, cumulabat. *Suis donis*, congruis; congrua autem erant mortuis dona, *lac, vinum, mel, ſanguis*: ut diximus, Æ. 3. 62. & mox videbitur, v. 76.

56. *Sine mente, ſine numine.*] Sine conſilio, & voluntate Deorum. De *numine*, hoc ſenſu, Æ. 1. 137.

59. *Poſcamus ventos.*] Ab ipſo Anchiſa, quem ut Deum colere inſtituit. *Divinique oſſa parentis.* Hujus autem divini cultus notæ ſunt *aræ, ſacra, ludi, templa dicata, vota* pro ventis obtinendis. Quorum tamen in communibus mortuorum omnium funeribus uſurpabantur.

62. *Adhibite Penates.*] De *Penatibus*, Æ. 2. 717. Quomodo *adhiberentur epulis*, Æ. 3. 177.

Et

Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem :
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibuſque ſagittis ;
Seu crudo fidit pugnam committere ceſtu ;
Cuncti adſint, meritæque expectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat maternâ tempora myrto :
Hoc Elymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius : ſequitur quos cætera pubes.

& patrios, & eos quos hoſpes Aceſtes veneratur. Inſuper, ſi nona Aurora protulerit hominibus diem ſerenum, & luce detexerit orbem, proponam Trojanis pugnam velocium navium. Et qui valet curſu pedum ; & qui incedit fidens viribus, aut ſolertior jaculo, vel levibus ſagittis ; ſive qui *audet conſerere pugnam duro ceſtu : hi omnes adſint, & expectent præmia merita victoriæ. Favete omnes linguis, & circumdate caput ramis. Sic locutus, tegit caput myrto matris ſuæ : Elymus idem facit, idem Aceſtes grandior natu, idem puer Aſcanius : quos reliqua juventus imitatur.*

NOTÆ.

65. *Si nona, &c.*] *Si*, aliis *dubitantis* eſſe videtur, qui ideo *almum* interpretantur *ſerenum* : & ſenſus erit: *ludi nona die celebrabuntur, ſi ſudum erit* ; ſin minus, in aliam diem remittentur. Aliis videtur eſſe *affirmantis* : & abſolute ſenſus eſt ; *cum aurora extulerit nonum diem* : ſic explicuimus, Æ. 1. 607. *Si qua pios reſpectant numina.* Per *nonam diem* alludit ad novemdialia Romanorum ſacra pro mortuis : ſervabantur enim domi cadavera ſeptem dies, octavo cremabantur, nono reliquiæ ſepulcro mandabantur.

66. *Ponam certamina.*] Vox in ea re ſolemnis, *ponere*. Sic apud Græcos, ludorum ejuſmodi deſignator dicebatur ἀγωνοθέτης, ab ἀγὼν, *certamen*, & τίθημι, *pono*.

68, *Incedit.*] Sic Æ. 1. 50. *Divum incedo regina.* Quæ quanquam ad majeſtatem inceſſus pertinere videri poſſunt : occurrit tamen mihi, *incedo* à poëta dici pro *ſum*. Sic uſurpatur *venio*, G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.* De *ceſtu*, chirotheca è corio bubulo *crudo*, infra v. 405.

71. *Ore favete omnes.*] Paſſim apud alios auctores, *Favete linguis.* Quibus formulis dubium eſt, *ſilentium*, an *plauſus* & acclamatio indicatur. Pro *ſilentio* facit locus Senecæ lib. de vita beata c. 27. *Quoties mentio ſacrarum literarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum non ut plerique exiſtimant, à favore trahitur ; ſed imperatur ſilentium, ut vita peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.* Pro *plauſu* & acclamatione facit Ovid. Met. 15. 677. *En Deus eſt, Deus eſt, animis linguiſque favete. Quiſquis adeſt viſum veneratur numen, & omnes Verba ſacerdotis referunt geminata, piamque Æneadæ præſtant & mente & voce ſalutem.* Idem in Ibin. v. 96. *Quiſquis ades, ſacris ore favete meis. Quiſquis ades, ſacris lugubria dicite verba.* Hæc ut conciliem, exiſtimo, non perpetuum *ſilentium* indici, neque perpetuam *acclamationem* ; ſed omnino *attentionem* ad ſacra : ut ea tantum dicant, quæ ſacrorum ritu dicenda ſunt ; à cæteris omnibus verbis abſtineant. Interpretationem adjuvat Ovidius loco citato, cum dicit, *animis linguiſque favete* ; quibus eundem *animis* ac *linguis* exhiberi favorem jubet. At non jubet, nihil omnino animis interim ac mente cogitari, ſed ea duntaxat quæ ad Deos, & ſacra pertineant ; ita nec omnino nihil dici, ſed ea quæ eo etiam ſpectent. Et vero Seneca vocem tantum *malam* & *obſtrepentem* arcet : Horatius Od. l. 3. 1. tantum *profanum vulgus*, id eſt, profanis ſermonibus indulgens : Ovidius loquentes inducit ea ſolum, quæ ſacrificio conveniant, ut patebit ſuperiora exempla relegenti : Latini autem veteres, hujus auctores formulæ, cum eam vocibus ambiguis expreſſerunt, *favete ore, linguis* ; non autem *favete verbis, ſermone, ſilentio* : indicare videntur voluiſſe tempeſtivas illas loquendi ac tacendi vices.

72. *Maternâ myrto.*] Veneri, Æneæ matri dicata arbore. Unde ad coronas aſſumi ab Ænea decuit, ut deinde à Romanis in ovatione, Ecl. 2. 52.

73. *Elymus.*] Hic, ex Strabone, Dionyſio, Lycophronis interprete Iſaaco Tzetze, fuit Trojanus. Poſt excidium Trojæ in Siciliam ab Aceſte advectus fuit, ut diximus, v. 36. Addit Tzetzes, fuiſſe ſpurium Anchiſæ filium. Teſtatur Dionyſius, regio genere ortum eſſe : ideoque novos illos Siciliæ incolas Trojanos, univerſim ſuo nomine *Elymos* appellaſſe. Negare videtur Virgilius fuiſſe Trojanum, Anchiſæ filium,

Æneas cum multis millibus ibat è concione ad ſepulcrum, medius in *magna turba circumfuſa. Illic* juxta *ritum effundit ſtillans in terram duo pocula puri vini, duo lactis recentis, duo ſanguinis ſacri: ſpargitque flores purpureos, & profert talia: Salve, ſancte pater: ſalvete rurſus, fruſtra recuperati cineres, & anima, & umbra paterna. Non fas fuit quærere tecum regionem Italam & agros fatales, nec Auſonium Tybrim, quiſquis* ille *ſit. Hæc protulerat, cum ſerpens lubricus, ingens, eduxit ex intimis penetralibus* ſepulcri *ſeptem ſinus, ſeptem plexus; tranquille circundans ſepulcrum, & labens inter aras: cui maculæ cæruleæ illuſtrabant dorſum, & fulgor auro interpunctus ſquamas: quemadmodum arcus* in *nubibus concipit mille diverſos colores, Sole oppoſito. Æneas videns ſtupefactus eſt: ille demum repens longo tractu inter pateras poculaque polita, & deguſtavit cibos, & innocuus rediit iterum in profundum ſepulcrum, & reliquit aras deguſtatas. Tanto magis* Æneas *perficit ſacra inchoata in* honorem *patris:*

Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro;
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, ſancte parens: iterum ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animæque umbræque paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Auſonium, quicunque eſt, quærere Tybrim.
Dixerat hæc, adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit;
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Cœruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores:

NOTÆ.

& regio ſanguine oriundum: ſiquidem eum conceptis verbis Siculum teſtatur, v. 300. *Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque.* Deinde nullam ei laudem ab Æneæ conſanguinitate & regia origine tribuit: quod certe non omiſiſſet qui eodem loco, v. 297. Diorem commendat à *ſtirpe Priami*; & v. 24. Erycem *fratrem* Æneæ appellavit. Itaque hoc unum fatetur, v. 391. Elymum fuiſſe *comitem ſenioris Aceſtæ:* cui ſe comitem adjungere tam in ipſa Sicilia, quam in Troade potuit.

77. *Carcheſia Baccho.*] De *Carcheſiis* poculis, G. 4. 380. De *Baccho*, vino, Ecl. 5. 69. De *ſacris funeribus*, lacte, vino, ſanguine, Æ. 3. 62.

79. *Purpureos flores.*] Vel roſas intelligit, flores dicatos Veneri, Anchiſæ amatrici; vel generatim flores quoſcunque purpureos.

80. *Iterum ſalvete recepti.*] *Iterum ſalvete*; non autem, *iterum recepti. Iterum*, inquit: ſive quia jam anno ſuperiore exequiis patrem honoraverat, ſalutaveratque funebri more; ſive quia modo dixit, *ſalve, ſancte parens*; ergo *iterum ſalve*; ter enim extrema illa ſalutatio repetebatur in Romanorum funeribus *vale*; cui ſynonymum eſt *ſalve*, ex Varrone apud Servium: non quod ſalutem iis valetudinemque optarent, qua frui ultra non poterant; ſed pacem ſaltem & gaudium in alterò ſtatu. *Recepti nequicquam cineres.*] Per *cineres*, ait Servius, patrem intelligit, quem è Trojano excidio fruſtra liberaverat. Immo, *cineres* ipſos intelligit; quos anno ſuperiore reliquerat in Sicilia, nunc autem recipit reditu ſuo, ac reviſit, *nequicquam tamen*; quia non conferet reditus, ut cum eo adire Italiam liceat. *Animæque umbræque.* Vel plurali numero uſus eſt, pro ſingulari; ut paſſim poetæ: vel reipſa plures putavit eſſe animas: de quibus commodius diſſeremus, Æ. 6. v. 724. & ſequentibus.

82. *Fines Italos.*] De *Italia*, Æ. 1. 534. De *Auſonia*, Italiæ nomine, Æ. 3. 171. De *Tybri*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 17. De *adytis*, locis intimis, Æ. 2. 297. De *ſquamis*, G. 4. 13. De *arcu*, ſeu *Iride*, Æ. 4. 700. De *agmine*, in ſerpentibus, G. 3. 423. De verbo *libavit*, deguſtavit, Æ. 1. 740.

93. *Depaſta altaria.*] Non ab igne, victimas conſumente, nondum enim cæſæ fuerant victimæ; ſed ab ipſo ſerpente, qui prima dona liberaverat.

94. *Inſtaurat.*] Renovat incepta ſacrificia: jam enim fuderat vina, v. 78. moxque iterum fundit, v. 98. Quid ita? an quia ſacrificia ſerpentis occurſu turbata eſſe putabat? At bono erat omini ſerpentis occurſus. An quia cum prævia ſacrificia è floribus & liquoribus, quaſi mortuo homini obtulerit; nunc viſo ſerpente,

Incertus,

Incertus, geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.
Necnon & socii, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt; onerantque aras, mactantq; juvencos.
Ordine ahena locant alii: fusique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viscera torrent.
Expectata dies aderat, nonamque serenâ
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Acestæ
Excierat: læto complerant littora cœtu,
Visuri Æneadas, pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio: sacri tripodes, virideſque coronæ,

dubitans, an genium loci, an famulum patris existimet eum *esse; mactat juxta consuetudinem quinque oves, & totidem sues, totidem juvencos nigros tergoribus: & effundebat vinum è pateris, & appellabat animam magni Anchisæ, & manes* ejus *emissos* ex *inferis. Pariter & socii offerunt læti munera* secundum *facultatem quæ est unicuique: & onerant altaria, & immolant juvencos. Alii disponunt ærea* vasa *per ordinem: & strati super herba, supponunt prunas verubus, & torrent viscera. Dies optata advenerat, & jam equi Phaëthontis advehebant nonam Auroram sereno lumine: & fama ac nomen illustris Acestæ eduxerat vicinos: occupaverant litus hilari multitudine* partim *visuri Trojanos, partim etiam parati certare. Primo pramia statuuntur ob oculos & in medio circo: sacri tripodes, & virentes coronæ,*

NOTÆ.

majora offerenda existimat, quasi heroi, inter Deos admisso? Certe non admodum diversa ab his sacrificia Plutoni, Proserpinæ, Diisque inferorum aliis offert, Æ. 6. 243.

95. *Geniumne loci, famulumne, &c.*] *Genii* & custodes, locis, urbibus, domibus attribui solebant; ut & hominibus singulis attribui solitos diximus, Ecl. 4. 63. *Famulos* item majoribus suis assignabant: eosque è brutis animantibus plerumque assumptos. Sic Æ. 6. 190. columbæ ministræ sunt Veneris, ut Æneam ad auream arborem deducant. Sic ex Silio Italico, l. 13. 114. apud Capuam: *Numen erat jam terra loci, famulamque Dianæ credebant.* Sic aquila Jovi. Sic ex Plutarcho in Cleomene, dracones heroibus sacri putabantur: unde hic *anguis* Anchisæ famulus.

96. *Cædit quinas de more bidentes.*] Vel *cædit de more*, id est, non per seipsum, sed per famulos, more pontificum Romanorum. Vel oves *de more bidentes*, id est, *biennes* aut *ambidentes*, de quibus, Æ. 4. 57. Vel *quinas de more*, cœlestibus Diis adhibito; quibus numero impari victimæ cædebantur, quia *numero Deus impare gaudet*: inferis autem numero pari, Æ. 6. 243. Igitur offert Æneas patri quinque pecudes, ut jam cœlesti Divo; easque nigrantes, ut ex inferis assumpto. Notatque Turnebus ejusmodi sacrificia Romanis *suovetaurilia* dicta esse; quæ *sue, ove*, & *tauro* fiebant.

98. *Animamque vocabat, &c.*] Non simpliciter inclamat invitatque ad sepulcrales aras, ut sacrificiorum sanguine pascatur: quemadmodum pascantur animæ mortuorum, imprimisque Tiresiæ apud Homer. Odyss. 11. 95. Quemadmodum Achilles tota nocte circa Patrocli rogum vina fundit, animam ejus vocans, Iliad. 23. 221. Non ita inquam. Sed *invocat*, ut sibi adsit propitius pater, cujus *manes Acheronte remissos* putat, & inter Deos vitam degere. De *Acheronte*, inferorum fluvio, Æ. 6. 242. De *manibus*, G. 4. 469.

102. *Ahena.*] Vasa ærea: vel ad lavanda corpora, vel ad elixandas carnes. Licet enim Homerus heroibus suis elixas carnes non paret, ut notat Plato de republ. l. 3. has tamen primis etiam illis temporibus in usu fuisse notavimus, Æ. 1. 215. De *epulis* post sacrificia, plura vide, Æ. 8. 180.

105. *Auroram Phaëthontis equi.*] *Phaëthon*, hic, vel Solis est filius, qui cum à patre diurnum regimen currus extorsisset precibus, & equos insciter regeret, ex iis à Jove in Eridanum Italiæ fluvium fulmine excussus est, Ovid. Met. 2. Vel potius *Sol* ipse est, qui dicitur ab Homero Odyss. 11. 320. Ἠέλιος Φαέθων, *Sol Phaëthon*, id est, *splendens*. Ejus qui quatuor, *Pyrois*, à πῦρ, *ignis*; *Eous*, ab ἠὼς, *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω, *uro*; *Phlegon*, à φλέγω, *inflammo*. De *Aurora*, G. 1. 249.

110. *Tripodes, &c.*] *Tripus* proprie sellæ mensæque species, tribus nixæ pedibus; cui quandoque insidebatur, sæpe imponebantur lebetes craterasque ad libamina, Æ. 3. 349. *Sacer* dicitur, quia in templo Delphico, reque omni divina magni erat usus: tum viris fortibus dona-

& palmæ, dona victoribus deſtinata, *& arma, & veſtes intinctæ purpura, pondera argenti & auri: & medio è tumulo tuba canit indictos ludos. Quatuor naves pares vaſtis remis, electæ è tota claſſe, incipiunt primum certamen. Mneſtheus agitat fortibus remigibus celerem Priſtin; Mneſtheus*, inquam, *mox Italus, à quo nomine oritur familia Memmii: & Gyas magnam Chimæram, magnâ mole opus* inſtar *urbis; quam juvenes Trojani triplici verſu impellunt*, cui *remi ſurgunt triplici ordine.*

Et palmæ, pretium victoribus; armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti aurique talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Mem-
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram, [mii:
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt, terno conſurgunt ordine remi.

NOTÆ.

batur in præmium, unde Horat. Od. l. 4. 8. *Donarem tripodas præmia fortium Graiorum.*

111. *Et palmæ, pretium victoribus.*] Id eſt, pretium ſolemne & vulgare victoribus omnibus. Quærit enim Plutarchus Sympoſ. l. 8. quæſt. 4. *Cur ſacrorum certaminum aliud aliam habeat coronam, palma ſit communis omnibus.* Reſpondetque, hoc ideo uſu veniſſe, quod viro forti palma perſimilis, non deprimatur onere, ſed contra magis ſurgat. De *oſtro*, oſtreo, ſive conchylio, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

112. *Talenta.*] Τάλαντον, à τλάω, *ſuffero*: quia primo libram ſignificavit, qua pondera appenduntur: tum quodvis magnum auri argentique pondus denique certum determinatumque pondus varium tamen apud varias gentes: celebratiſſimum Atticum Talentum, quod ſic deſcribitur à Rhemnio Fannio:

Cecropium ſupereſt poſt hæc docuiſſe talentum,
Sexaginta minas, ſeu vis, ſex millia drachmas,
Quod ſummum doctis perhibetur pondus Athenis.

Porro *drachma* Attica, *denario* Romano, & *groſſo* Francico æquiparatur. *Groſſus* pars eſt *marcæ* ſexageſima quarta. *Marca* ſignati argenti hoc anno 1675. Ludoviceos argenteos capit novem; hoc eſt libras noſtras ſive Francicos viginti ſeptem. Groſſus igitur valet octo ſolidos cum denariolis paulo minus ſex: qui groſſi ſexies millies repetiti Francicos conficiunt 2550. Et hic valor eſt *argentei talenti* Attici ad modum noſtrum revocati. *Aurei* autem *talenti* valorem conjicies, habita auri cum argento comparatione: aurum enim Græcum Romanumque duodecies argenti valorem; Francicum ſexies etiam ac decies & amplius nunc ſuperat. *Cætera*, infra, v. 248.

114. *Prima pares, &c.*] I. LUDUS, *navium decurſus.* Cujus exemplum in Homero non habuit Virgilius: nec vero voluit curſum illius equeſtrem imitari, quia Homerus in eo plus operæ ſtudiique poſuerat; ludos alios imitatus eſt, quos ille minus diligenter ſcripſerat, Iliad. 23.

116. *Priſtin, &c.*] Naves quatuor, æquales magnitudine ac robore, ſuis inſignit nominibus quæ è pictis in puppi monſtris reperit. Prima *Priſtis* appicta erat marina bellua, è balænarum genere, de qua, Æ. 3. 427. Secundæ *Chimæra*, ignivomum ac triforme monſtrum: quod et Ovid. Metam. 9. 649. *mediis in partibus leæ cum, Pectus & ora leæ, caudam ſerpentis habebat.* De ea, Æ. 6. 288. Tertiam ornabat *Centauri* pictura, ex equina & humana ſpecie confiata, de quo genere, G. 2. 456. Quartam *Scyllæ*, marini in freto Siculo monſtri, effigies, quam explicuimus, Æ. 3. 427.

117. *Mox Italus Mneſtheus, &c.*] Ut nobilibus Romanorum familiis gratificetur, eas à Trojanis deducit, à Mneſtheo *Memmios*, à Sergeſto, *Sergios*, à Cloantho *Cluentios*. Addunt alii etiam, à Gya, *Geganios*: quod tamen Virgilii teſtimonio caret.

119. *Urbis opus.*] *Urbis inſtar*; in qua tantum operis fuerat, quantum in urbe poſitum. Sic apud Cicer. Ac. in Ver. 5. 88. *Erat illa navis conſtrata; & ita magna, ut ſi in prædonum pugna verſaretur, urbis inſtar haberi inter illos pyraticos myoparones videretur.*

Triplici verſu, &c.] *Triremem* ſignificat navem: qualem tamen Trojanis temporibus nondum fuiſſe probabile eſt; ſed poëtæ ut multa alia, ſic & illud per anticipationem dicere licuit. Quid ſit autem in navibus *verſus* & *ordo* remorum duplex, triplex, quadruplex; unde *biremes, triremes, quadriremes, &c.* appellantur; valde ambiguum eſt. Quia tamen ex Virgilio, *triplici conſurgunt ordine remi*: conſtat in utroque navis latere remigum ordines ſurrexiſſe alios aliis ſuperpoſitos: non ita tamen, ut ſuperiorum remigum pedes inferiorum capitibus impenderent, perpendiculari, ut aiunt, rectaque linea; ſic enim latera navium extruenda altius fuiſſent: ſed ita, ut ſcamnis, quæ & *juga* & *tranſtra* dicuntur, oblique à ſummo ad imum inſtar graduum diſpoſitis inſiſterent remiges;

Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magnâ: Scyllâque Cloanthus
Cæruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti,
Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Littora; quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori: 126
Tranquillo ſilet, immotâque attollitur undâ
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti 130
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtróque decori:
Cætera populeâ velatur fronde juventus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit: 135
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis
Intenti expectant ſignum: exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba; finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus, adductis ſpumant freta verſa lacertis. 141
Infindunt pariter ſulcos: totumque dehiſcit
Convulſum remis roſtriſque tridentibus æquor.

Et Sergeſtus, à quo familia Sergia trahit nomen, vehitur Centauro magna: & Cloanthus, unde tibi origo eſt, ô Cluenti Romane, vehitur Scyllâ cæruleâ. Procul in mari, adverſus ſpumoſum litus, eſt rupes; quæ aliquando merſa verberatur fluctibus, quando hyemales Cori abſcondunt aſtra: at tranquillo tempore *ſilet, & erigitur ex immotis aquis,* veluti *campus & perfugium gratiſſimum mergis apricantibus. Illic pater Æneas ponit metam è frondoſa ilice,* quæ eſſet *ſignum nautis: à qua ſcirent redire, & circa quam flectere longos circuitus. Deinde ſorte capiunt loca: & ipſi duces è puppibus procul reſplendent, inſignes auro & purpurâ: reliqui juvenes coronantur populeis foliis, & renitent uncti oleo* per *nudos humeros: ſedent* in *tranſtris, & expectant ſignum obnixi* ſecundum *brachia remis intenta: & metus pulſans, atque arrectum deſiderium gloriæ, fatigat corda ſubſultantia. Deinde quando clara tuba emiſit ſonum, non* eſt *mora, omnes è terminis ſuis proruperunt: nauticus clamor pulſat cœlum, fluctus turbati adductis brachiis ſpumant: pari* impetu *imprimunt ſulcos* in aquis: *& totum mare erutum remis & roſtris triſidis aperitur.*

NOTÆ.

quorum ſuperior ordo ibi figebat pedes, ubi ordo inferior inſidebat. Porro ſeries illæ remigum, à ſummo latere ad imam carinam oblique numeratæ, *ordines* dicebantur; & pro multiplici *ordine*, navis erat *biremis*, *triremis*, *quadriremis*, à Ptolemæo Philopatore extructa etiam *quadraginta* ordinum: at eædem ſeries à prora ad puppim numeratæ, dicebantur *verſus*, & ſic in ſingulis lateribus, *verſus* aliquando viginti quinque, aliquando plures; & in Ptolemæi navi, quæ quadraginta *ordinum* fuit, & quater mille remigum, *verſus* quinquaginta fuere. Igitur Chimæra hic Virgiliana, quæ *triplici verſu*, *triplici ordine* inſtructa erat; remiges in ſingulis lateribus novem, tota nave octodecim capiebat.

125. *Olim.*] *Aliquando*, indefinite. Sic G. 3. 303. *Cum frigidus olim jam cadit.*

126. *Hyberni Cori, &c.*] *Corus* ventus flat ab occaſu æſtivo. *Hybernus* dicitur, ſeu frigidus, quia ſitu maxime ad ſeptentrionales ventos accedit. *Condit ſidera* nimbis inductis. Scribitur etiam *Caurus*.

128. *Apricis mergis.*] Avibus aquaticis, *plongeons, divers*, quæ cum frequenter ſe aquis immergant, amant ad Solem ſiccare ſe, in locis *apricis*, id eſt, Soli expoſitis. De voce *apricis*, Ecl. 9. 49.

129. *Metam.*] *Meta* eſt *extremitas, terminus*: ſive in agris, ſive in circo: vulgo è lapidibus oblongis, in acumen ac pyramidem erectis. Talis erat Romano in circo figura metarum, quas in extremo decurſu ſepties quadrigæ circumflectebant: eo alludit Virgilius: & quanquam ilicis ramus hanc figuram non refert; refert tamen quomodocunque ipſa rupes, cui ramus infigitur. De *oſtro*, purpura, G. 2. 506. De *populo*, *peuplier*, *poplar*, G. 2. 13. De *ilice*, *yeuſe*, *the holm oak*, Ecl. 1. 18.

135. *Oleo.*] Ad membra roboranda: unde etiam eo luctaturi ungebantur, Æ. 3. 280. De *tranſtris*, ſcammis remigum, ſupra, v. 119.

137. *Haurit Corda pavor, &c.*] Verſum jam explicuimus, G. 3. 105.

143. *Roſtriſque tridentibus.*] Paſſim legebatur olim *ſtridentibus*; ſed obſtat menſura primæ

Non

Nam tam celeres curſus invadunt campum in *certamine bigarum, & erumpunt emiſſi è carcere. Nec ita aurigæ immiſſis jugis quatiunt habenas ſinuoſas, & proni extendunt* ſe *ad verberandum* equos. *Tunc omnis ſylva reſonat plauſu & fremitu hominum, & acclamationibus faventium, & litora volvunt murmur incluſum: colles icti clamoribus, eos remittunt. Gyas primus abit ante alios, & evadit per undas inter fremitum & multitudinem: quem deinde Cloanthus ſequitur, melius* inſtructus *remis, ſed navis gravior mole* ipſum *retinet. Poſt illos æquali intervallo Priſtis & Centaurus conantur attingere priorem locum. Et nunc Priſtis præit; nunc magna Centaurus præcedit* eam *victam; nunc amba currunt ſimul æquatis proris, & longis carinis ſecant ſalſos fluctus. Et jam appropinquabant ſcopulo & attingebant terminum; cum Gyas,* qui *primus* erat, *& victor, medio in mari increpat* his *verbis Menœten gubernatorem navis ſuæ: Quo tantum recedis mihi ad dextram? huc flecte curſum, adhære litori* rupis, *& permitte* ut *remi radant ſiniſtra ſaxa: alii currant pleniore mari. Sic dixit: ſed Menœtes metuens occulta ſaxa, detorquet proram ad undas maris. Quo recedis diverſus? iterum revocabat* eum *Gyas* repetens *cum clamore: Pete ſaxa, ô Menœte: & interim videt Cloanthum imminentem dorſo, & tenentem proxima* ſpatia. *Ille* Cloanthus *interior radit ſiniſtram viam, inter navem Gya & ſaxa ſonantia, & repentinus prætergreditur* Gyam, qui modo fuerat *prior,*

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus.
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu fremituque virûm ſtudiiſq; faventum
Conſonat omne nemus, vocemq; incluſa volutant
Littora, pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſq; elabitur undis [anthus
Turbam inter fremitumq; Gyas: quem deinde Clo-
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centauruſq; locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis abit; nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc una ambæ junctiſque feruntur
Frontibus, & longâ ſulcant vada ſalſa carinâ.
Jamq; propinquabant ſcopulo, metamque tenebant;
Cum princeps medioq; Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum,
Littus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant. Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas:
Quo diverſus abis? iterum, Pete ſaxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ ſcopuloſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem

NOTÆ.

ſyllabæ, quæ ubique longa eſt. Sed à viris doctis academiæ Neapolitanæ profecta eſt ſuperiore ſæculo illa correctio, qua uſi ſumus; utpote cum antiqua navium ſpecie veteribuſque nummis ac picturis convenientiſſima, quarum in prora roſtrum trifidum ex ære bifidumve addebatur, ad hoſtiles naves in incurſu vulnerandas.

144. *Bijugo certamine, &c.*] Curſu *bigarum & quadrigarum:* De quibus G. 1. 512. De *carceribus* infra v. 288. *Juga,* ligna tranſverſa quibus equi temoni currus alligabantur: hic vero, juxta aliquos, pro ipſis *jugalibus equis* uſurpantur.

149. *Vocemque incluſa volutant Littora.*] Commutatio eſt: pro *vocemque incluſam volutant.*

162. *Mihi dexter abis.*] *Mihi abis.* Abundat hic *mihi*; ut alibi ſæpe, & G. 3. 16. *In medio mihi Cæſar erit.*

163. *Litus ama.*] *Accede propius ad littus.* Sic Horat. Od. l. 1. 25. 3. *Amatque janua limen.* Jubet igitur ut navem admoveat propius litori; non Siciliæ equidem, ſed rupis & metæ; ne latiore curſu eam circumeundo, ab aliis inſequentibus ſuperetur.

Palmula.] Pars extrema remi planior & in modum humanæ palmæ protenſa, Catull. in Phaſelo, v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, ſive linteo.*

170. *Interior.*] Quicquid ſit de hujus vocis ſignificatione in hominum conſeſſu & inceſſu, *dextram* an *ſiniſtram* partem notet: certum eſt

Præteri

Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ: ſegnemq; Menœten,
Oblitus decoriſque ſui ſociûmque ſalutis,
Ipſe mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem;
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto Mneſtheoque Gyam ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloq; propinquat:
Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ:
Parte prior, partem roſtro premit æmula Priſtis.
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc, nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis ſyrtibus uſi,
Ioniocque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neq; vincere certo.

& tenet ſecurum mare metis præteritis. Tunc autem ingens dolor accenſus eſt in medullis juvenis, & genæ non caruerunt lacrymis, & immemor dignitatis ſuæ & vitæ ſociorum, dejicit tardum Menœten ex altæ puppe pronum in mare. Ipſe ſuccedit gubernaculo moderator, ipſe magiſter navis: *& hortatur nautas, & vertit clavum ad litora* metæ. *Sed Menœtes, poſtquam gravatus* undis *egre tandem emiſſus eſt ex imo fundo, jam ſenior, fluens humida in veſte; conſcendit ſummitatem rupis, & ſedit in arido ſaxo. Trojani riſerunt illum, & cadentem, & enatantem: & rident revomentem è pectore ſalſam aquam. Tunc bona ſpes ſuperandi Gyam tardantem orta eſt ultimis duobus, Sergeſto & Mneſtheo. Sergeſtus anticipat ſpatium, & appropinquat rupi: nec tamen ille prior eſt, totâ navi præcedente: prior eſt* ex *parte, & æmula Priſtis urget roſtro* aliam *partem. Sed Mneſtheus ambulans mediâ* in *nave inter ipſos ſocios,* eos *hortatur: Nunc, nunc inſurgite in remos, ô Trojani ſocii,* quos in *extremo exitio Trojæ elegi comites: nunc exercete illud robur, illam fortitudinem, quâ uſi* eſtis *in ſyrtibus Gætulis, & mari Ionio, & inſeſtis aquis Maleæ. Non jam peto prima* loca, ego *Mneſtheus* modo victor: *neque contendo vincere.*

NOTÆ.

in decurſu circenſi, interiorem partem *ſiniſtram* eſſe: quia, cum in circo *metæ* ad ſiniſtram curruum eſſet; brevior circa eam flexus *ſiniſter* erat, iſque metæ propior atque *interior*; *dexter* autem *exterior* atque à meta remotior. Igitur, cum navalis hic ludus circenſem imitetur; hic *interior* eſt *ſiniſter*. De *circo* & *metis*, infra, v. 288.

171. *Tuta.*] Nempe à periculo ſaxorum, quæ metam circumſtabant: nondum tamen omnino tuta, poſt nondum victoria parta erat: poſt metam quippe ſuperatam, & aliqua ex parte circuitam, in portum ſiniſtro curſu redeundum erat, ut dicemus infra, v. 225.

174. *Decoris ſui, ſociumque, &c.*] *Decoris ſui*, quia indignum eſt principem virum ab alio pœnam ſuis manibus exigere. *Socium ſalutis*: id eſt, *ſalutis ſociorum*, quæ amiſſo gubernatore periclitabatur. Nec placet Cerdanus, qui *ſocium* agnoſcit accuſativo caſu; tum quia mutatur verbi regimen, *oblitus decoris, ſociumque*: tum quia non video quî dici poſſit Menœtes *ſocius ſalutis*.

177. *Clavumque.*] Pars in ſummo gubernaculo tranſverſa, inſtar capuli, qua gubernaculum regitur. *Gubernaculum* vero, remus erat longior latiorque, ad puppim religatus, quo curſum navis gubernator moderabatur. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

186. *Carinâ.*] Ima trabs eſt, navis totius fabricam fulciens, & inſtar ſpinæ à prora ad puppim decurrens. De *roſtro*, v. 143. De *Gætulis*, Æ. 4. 40. De *ſyrtibus*, Æ. 1. 115. De *Ionio mari*, Æ. 3. 210.

193. *Maleæque ſequacibus undis.*] *Maleæ* promontorium eſt Peloponneſi, ſinum inter Argolicum & Laconicum, nunc *Capo Malio di S. Angelo*: procellis infeſtum; unde *ſequaces* ejus dicuntur undæ: quaſi nautas inſequerentur. Superatum autem ab Ænea fuit, cum è Sporadibus & Cycladibus inſulis ad Strophades iter fecit, Æ. 3.

Quan-

Tamen ô utinam poſſem! *Sed vincant quibus hoc conceſſiſti, ô Neptune. Pudeat nos ultimos reverti: hoc ſuperate, ô cives, & impedite* hoc *dedecus. Illi ſumma contentione incumbunt* in remos: *navis aratra tremit magno ſuccuſſu, & æquor ſubducitur: tunc frequens anhelitus concutit membra & ſicca ora* remigum: *ſudor fluit undique* in *rivos. Ipſa fortuna attulit viris gloriam cupitam. Nam dum Sergeſtus ardens animi impellit proram ad ſcopulos, inter* ſcopulos & Mneſtheum, *& elabitur ſpatio anguſto; miſer adhæſit ſcopulis protenſis* ſub aqua. *Rupes commotæ* ſunt; *& remi impacti in acutum ſaxum crepuerunt, & prora alliſa* ſterit *ſuſpenſa* in ſcopulis *Conſurgunt nauta, & magno* cum *clamore ſiſtunt: & adhibent ferratas trudes, ac perticas acuminata cuſpide: & colligunt è mari remos fractos. At Mneſtheus gaudens & ardentior* ex *illo ſucceſſu, veloci impulſu remorum, & invocatis ventis, ſecat undas faciles, & navigat patenti mari. Qualis columba, cui domus & nidi ſunt in cavo ſaxo, repente excita è ſpelunca fugit in campos volans, & terr dat alis ictum ingentem domui* ſuæ: *mox elapſa in aërem tranquillum, ſecat viam tenuem, movet celeres alas:*

Quanquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc Neptu
dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe: hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum: tum creber anhelitus artu
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi dum proræ ad ſaxa ſubur
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque ſudes & acuta cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpeluncâ ſubito commota columba,
Cui domus & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita penn
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto,
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas

NOTÆ.

195. *Quanquam ô! ſed, &c.*] Duplex affectus. 1. Victoriæ optatio: *Non vincere certo: quanquam ô! velim, ſi liceat, vincere.* 2. Correctio. *Sed tamen vincant illi, quibus hoc, Neptune, dediſti* De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

199. *Subtrahiturque ſolum.*] Subſtrata maris aqua non ſecari, ſed quaſi per vim ſubtrahi videtur retro, tanto impetu navis porro impellitur: *ſolum* enim eſt quicquid alteri ſubſternitur, ut oſtendimus Ecl. 6. 35.

203. *Interior.*] *Inter* Mneſtheum & metam, flexum breviorem *ſiniſtrum* captans: ſupra, v. 170.

205. *Murice.*] Saxo acuto, aſpero ac prominente: ſic dicto à *murice*, oſtreo, unde purpureus liquor exprimitur; cujus conchylium faſtigiatum & acutum eſt.

208. *Sudes . . . contos, &c.*] Perticas, quæ Tacito *trudes* appellantur: quibus vado inhærens impellitur navis, aut iners alia moles promovetur. Monetque Iſidorus *cuſpidem* co ferro non armatam eſſe, ſed tantum ex ip ligno acuminatam.

211. *Agmine remorum.*] Actu motuque re morum ordinato, & per quandam ſucceſſio nem continuo. De illa voce, G. 3. 423.

212. *Prona maria.*] Secunda, facilia, fine ullo jam obſtaculo; curſu tam facili, ut no in plano æquore, ſed in declivi loco prom ac præceps currere videatur. Plinius l. 2. 7 *In alia adverſo, in alia prono mari.*

214. *Pumice.*] *Pumex* lapis eſt levis, ſpongioſus, ad ſcabra læviganda aptiſſimus: hic p cavernoſa rupe ſumitur, per tapinoſim; v. 209. *Gurges*, pro mari, quemadmodum di imus, Æ. 1. 122. Eſt autem hæc, navim int & columbam, ſcite inſtituta comparatio, cu *navium* & *volatus* magna cognatio ſit, ut dix mus Æ. 1. 228. & mox Mneſthei navem ap pellet *volantem*, v. 219.

Sic

Sic Mneſtheus, ſic ipſa fugâ ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis; fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur; cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctiq; ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus æther.
Hi proprium decus & partum indignantur honorem,
Ni teneant, vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris:
Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus
Fudiſſetque preces, Divoſque in vota vocaſſet:
Dii, quibus imperium eſt pelagi, quorum æquora curro;
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumque imis ſub fluctibus audiit omnis

Sic Mneſtheus, ſic ipſa ejus *Priſtis findit fugiens extremum* ſpatium aſſignati *maris; ſic ipſe impetus provehit* illam *volantem. Et primo praterit Sergeſtum, connitentem adverſus rupem aliam & vada humilia; fruſtraque implorantem auxilium, & tentantem enatare fractis remis. Deinde conſequitur Gyan, & ipſam* ejus *Chimæram vaſtæ magnitudinis: vincitur* illa, *quia orbata eſt gubernatore. Et jam unus Cloanthus reſtat* vincendus *prope ipſum terminum: hunc* Mneſtheus *ſequitur, & premit contendens totis viribus. Tunc vero invaleſcit clamor, & omnes favore incitant inſequentem, & aër ſonat fragoribus. Illi indignantur, niſi conſervent gloriam propriam, & honorem* jam *comparatum; & velient pacto* mutare *vitam cum victoria. Hi animantur ſucceſſu: Poſſunt* vincere, *quia videntur* ſibi *poſſe. Et fortaſſe meruiſſent* paria *præmia navibus ex æquo* victricibus: *niſi Cloanthus tendens* ad *mare ambas palmas* manu-

um, emiſiſſet preces, & Deos invocaſſet per vota: ô Dii, quibus eſt regnum maris, quorum decurro ſpatia; ego vobis offeram lætus in hoc litore ante altaria candidum taurum, voto obligatus, & proiciam viſcera in ſalſos fluctus, & effundam vina pura. Dixit: & ex intimis fluctibus audiit eum omnis turba

NOTÆ.

218. *Ultima æquora.*] Ultimam aſſignati maris partem, ultra metam. De *brevibus vadis*, Æ. 1. 115.

225. *Supereſt in fine Cloanthus.*] Mneſtheus de victoria contendit cum Cloantho. At Cloanthus tamen jam à verſu 171. *metis tenet æquora tuta relictis:* Hæc ut conciliem, exiſtimo præmium ei propoſitum fuiſſe, non qui dumtaxat metam attingeret primus; ſed qui præterea circumita meta, primus ſiniſtro curſu rediret in portum, unde dextro curſu naves exierant. Idque manifeſtum eſt. 1. Quia hæc tria proponit Æneas certaturis, v. 130. *Conſtituit ſignum nautis pater, unde reverti Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.* 2. Quia mox, v. 243. navis Cloanthi tum victoriam obtinet, cum *ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.* At in rupe, quæ metæ loco fuit, *portus*, iſque *altus* fuiſſe non poteſt; cum eſſet objecta portui, & tantum *ſtatio gratiſſima mergis.* Hic igitur jam & Mneſtheus & Cloanthus metam prætergreſſi putandi ſunt: *Cloanthus* quidem, quia *metis tenet æquora tuta relictis*; Mneſtheus vero, quia *fuga ſecat ultima æquora.* Cloanthus autem *ſolus ipſo ſupereſt in fine:* id eſt, in extremo recurſu, reditu à meta ad portum: quo in reditu eum ſuperare, aut ſaltem æquare Mneſtheus contendit.

228. *Fragoribus.*] Ita ex manuſcriptis cum N. Heinſio emendamus. Olim *clamoribus:* ſed parum exacte, cum ſuperiore verſu dixerit, *Ingeminat clamor.*

237. *Voti reus.*] Voto obligatus: Sic Ecl. 5. 83. *Damnabis tu quoque votis:* ubi verba hæc explicuimus.

238. *Porriciam in fluctus, &c.*] *Porro & procul jaciam in fluctus.* Verbum eſt in ſacrificiis ſolemne. Sic apud Livium l. 29 27. Scipio è Sicilia in Africam navigaturus, *cruda exta, caſa victima, uti mos eſt, in mare porricit: tubaque ſignum dedit proficiſcendi.* *Libationis* vero par exemplum habemus apud Thucyd. lib. 6. ubi Nicias, Lamachus, & Alcibiades, è Piræo Athenienſi portu ſolventes, auteis argenteiſque pateris vinum in mare fudiſſe dicuntur.

Nereidum

Nereidum, & Phorci, & virgo Panopea; & ipſe pater Portunus magna manu impulit navem *currentem: illa celerius vento & pennatâ ſagittâ currit ad terram, & immittit ſe* in *portum intimum. Tunc filius Anchiſæ, vocatis omnibus juxta conſuetudinem, declarat magna voce præconis Cloanthum victorem, & coronat* ejus *caput viridi lauro: datque ipſi eligendos tres juvencos, & vina, & magnum talentum argenti poſſidendum,* quæ erant *munera pro navibus. Ipſis* vero *ducibus tribuit ſingularia dona. Victori* Cloantho *chlamydem auro intextam, circa quam Melibœa purpura denſa excurrit gemino flexu, & regius puer* Ganymedes in ea *intextus, ardens, ſimilis anhelanti, perſequitur curſu & jaculo cervos celeres in Ida ſylvoſa: quem volans armiger Jovis pedibus uncis rapuit ab Ida* in *ſublime. Fruſtra ſenes cuſtodes tendunt palmas ad aſtra, & latratus canum* videtur *furere in aerem.*

Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit; illa Noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in naves, ternos optare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura mæandro duplici Melibœa cucurrit,
Intextuſque puer frondoſâ regius Idâ
Veloces jaculo cervos curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis; quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſævitque canum latratus in auras.

NOTÆ.

240. *Nereidum Phorcique chorus, &c.*] *Phorcus* ſive *Phorcys*, marinum numen, Ponti ac Terræ filius, filias habuit Gorgonas tres, Meduſam, Euryalen, & Sthenyo. *Chorus* ejus marina alia numina. *Nereides.* Nymphæ maris, Nerei & Doridis ejus ſororis filiæ. *Panopea*, Nereidum una, de qua G. 1. 437. Ubi de *Portuno* quoque diximus, cui à *portu* vel *portandis* navibus nomen eſt. De *Noto* vento meridionali, Ecl. 2. 58.

245. *Præconis.*] *Præco*, non *tubicen*, quia apud Livium l. 33. 18. *Romani ad ſpectaculum conſederunt, & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam proceſſit.* Præco igitur, qui voce, non cantu, populum, vel ad ludum, vel ad alia *præciebat*: ut enim, inquit Voſſius, *concio* eſt populus, qui per præconem *concietur* & convocatur; ita *præco*, qui *præciet* & ante conventum excitat populum, ut veniat.

248. *Talentum.*] Conſtat ex comparatione cum aliis præmiis inſtituta, *talentum*, neque hic neque v. 112. ſumi poſſe pro *talento Attico.* Conſtat idem ex Homero, qui Il. 23. præmium ſtatuit equeſtris curriculi, primum quidem, fœminam cum lebete; ſecundum, equam prægnantem; tertium, lebetem; quartum duo auri talenta. Igitur vel *talentum*, pro quolibet auri argentique pondere hic ſumendum eſt, ut diximus, v. 112. Vel pro *talento Siculo* veteri, quod minimum quid valuiſſe ait Pollux l. 9. Et ex ipſius verbis colligit Budæus fuiſſe ſex *drachmarum*, hoc eſt, ſolidorum noſtrorum Francicorum vixdum unius & quinquaginta. Homerus autem ſi non Siculo talento, ſimili ſaltem aliquo uſus eſt.

251. *Purpura Mæandro, &c.*] De *chlamyde, caſaque*, Æ. 4 137. Fuit hæc aureo textu *ornata*: ſed extrema in ora, geminum habuit ſinuoſum flexuoſumque limbum, *plurima purpura*, id eſt, denſiore, diſtinctum. *Mæander* fluvius minoris Aſiæ maximus, è Phrygia majore naſcens, tum inter Cariam & Ioniam in mare Myrtoum, quæ pars eſt Ægæi, ad Heracleam urbem influens, nunc *Madre* appellatur: tot flexibus in ſe quaſi recurrens, ut pro quibuſcunque flexibus metaphoricè ſumatur. *Melibœa* Theſſaliæ urbs ad radices montis Oſſæ purpurei oſtrei piſcatu ac tinctura celebris. De *purpura* denſiore ac *dibapha*, G. 2. 506.

252. *Puer regius Ida.*] In chlamyde, textus acu *Ganymedes*, Trois regis filius, de quo Æ. 1. 32. De *Ida* Troadis monte, Æ. 1. 801. Et diviſam quidem hanc picturam fuiſſe neceſſe eſt, duas velut in partes: quarum altera venantem Ganymedem exprimeret; altera raptum ejus & comitum ſtuporem.

255. *Jovis armiger.*] Ex Plinio, l. 2. 55. Fulmen non percutit è volucribus aquilam, quæ ideo miniſtra fulminis Joviſque à poetis fingitur. De *hamis & lorica auro triplici*, Æ. 3. 467.

At

At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum;
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta atque aſpera ſignis.
Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
Cum ſævo è ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerumque viator:
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſeq; in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus, Pholoe, geminique ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis

At poſtea huic Mneſtheo, *qui viribus obtinuit locum ſecundum, donat habendam loricam, compactam hamis* & ornatum *triplici licio auri*, ut ſit ipſi *decus & armatura in bello*: Æneas *ipſe victor hanc abſtulerat Demoleo juxta rapidum Simoenta & prope altam Trojam. Vix miniſtri Phegeus & Sagaris obnixi humeris portabant illam multiplici* textu denſam; *Demoleus autem* illâ *olim armatus agitabat fugâ Trojanos vagos. Tertia præmia dat* Gyæ, *duos lebetas ex ære, & pocula conflata argento atque ſcabra figuris. Jamque adeo omnes remunerati, & gloriantes opibus, incedebant coronati rubris vittis* circa *caput: cum Sergeſtus multo labore vix extractus è ſcopulo, remis amiſſis, & ſpoliatus uno* remorum *ordine, provehebat navem irriſam ſine gloria. Qualis ſæpe interceptus in eminentia via anguis, quem rota area obliquum trajecit, vel* quem *viator graviter feriens reliquit ſemimortuum & laceratum ſaxo: fruſtra fugiens movet corpore longos flexus: parte ſui ferox, & micans oculis, & ſublimis erigens colla ſibilantia; pars debilis vulnere retardat* eum *torquentem nodos, & involventem ſe in ſua membra. Navis tarda movebat ſe talibus remis: tamen velis utitur, & intrat portum velis tumentibus. Æneas gaudens propter navem & ſocios reductos, donat Sergeſtum promiſſo præmio. Datur illi ſerva, haud inſcia artis Minervæ, Creſſa* ſecundum *genus, nomine Pholoe, & bini filii ad* ejus *ubera. Pius Æneas dimiſſo hoc ludo, procedit in campum virentem: quem ſylvæ* in *collibus curvatis* poſitæ *claudebant undiquaque*;

NOTÆ.

260. *Demoleo.*] Demoleus, Græcorum dux aliquis ab Ænea occiſus. *Simoi*, fluvius Troadis, Æ. 1. 104. *Ilio alto*, Græco more corripit vocalem longam ante aliam, abſque vocalium eliſione, ut G. 1. 281. *Imponere Pelio Oſſam.* De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *lebetibus* dono datis, Æ. 3. 466. De *Cymbiis*, vaſculis, Æ. 3. 66.

269. *Puniceis taniis.*] Vittis laneis, ſeu lemniſcis e laurea corona pendentibus, quæ coronæ *lemniſcata* dicebantur. *Taniis*, vox diſſyllaba per contractionem: ut paſſim *aureis*. De *puniceo*, ſive rubicundo & roſeo colore, Ecl. 5. 17.

273. *Viæ in aggere.*] *Agger*, viæ publicæ pars media, eminentior & lapidibus ſtrata atque exaggerata, ut pluviæ defluant.

284. *Operum Minervæ.*] Quæ cum artibus aliis, tum præcipue lanificio, ac texturæ præeſſe dicitur, Æ. 2. 31. *Creſſa*, Cres, Creſſa, è Creta, *Candie*, Æ. 3. 104.

& in ima valle erat circuitus theatri, quo heros intulit ſe medium inter multa millia, & compoſito in cœtu reſedit. Illic invitat valore præmiorum *animos, qui forte velint certare curſu, & ſtatuit præmia. Undique congregantur Trojani, & Sicani* cum iis *mixti: primi Niſus & Euryalus. Euryalus inſignis pulchritudine, & robuſta juventute: Niſus, honeſto amore pueri: quos deinde ſequitur Diores regius* juvenis *è præclara ſtirpe Priami. Hunc* ſequuntur *ſimul Salius & Patron: quorum alter* eſt *Acarnan; alter ex Arcadia, è ſanguine Tegeæi populi. Poſtea duo juvenes Siculi, Elymus & Panopes, aſſueti ſylvis, comites ſenis Aceſtæ. Inſuper multi quos fama obſcura celat. Quos inter medios Æneas deinde ita locutus eſt:*

Cingebant ſylvæ: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, extructoque reſedit.
Hic qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, miſtique Sicani:
Niſus & Euryalus, primi.
Euryalus formâ inſignis, viridique juventa;
Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul & Patron: quorum alter Acarnan;
Alter ab Arcadia, Tegeææ ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:

NOTÆ.

288. *Theatri Circus erat, &c.*] De *theatri* forma, G. 2. 381. De *circo*, cujus aliquam ſimilitudinem vallis hæc Sicula referebat; hæc accipe. 1. *Circus* locus fuit à Tarquinio Priſco Romæ extructus, montes inter Aventinum ac Palatinum, ludis celebrandis ad imitationem Olympicorum; ſed præcipue decurſionibus equeſtribus; quas jam Romulus in campo Martio ad Tybris ripam inſtituerat, & nuncupaverat *equiria*. Nomen inde habuit, quod *circularis* ſeu orbicularis eſſet figuræ, longior tamen quam latior, quippe longitudine pedes circiter bis mille, latitudine mille tantum complexus. 2. *Cavea* fuit ambitus circi, ubi populi ſedes, in *cuneos* diſtinctæ, ut de theatro diximus. 3. *Arena* ſpatium fuit circi medium, in quo aurigæ decurrebant: comminutis albis lapidibus, aliquando etiam minio & chryſocolla conſtratum. 4. *Euripus* fuit lacuna, altitudine ac latitudine pedum decem, arenæ circumdata, eamque à cavea dividens: in eam derivabantur aquæ: unde ab Euripo nomen habuit, Euboici freti anguſtiſſimo loco, in quo ſepties aquæ ſingulis diebus reciprocant. 5. *Carceres* loca fuerunt fornicata, ubi currus ante pugnam coercebantur, & unde dato ſigno ſublatiſque repagulis erumpebant, ducto per ſortem ordine. Dicebantur *oſtia* etiam & *limina*: eorumque medium erat *oſtium*, quo aſcendebatur ad locum ubi erat ludorum editoris præſidumque ſeſſio. 6. *Metæ* moles erant lapideæ, rotundæ, in acumen deſinentes, tres ſimul junctæ, quarum acuminibus ova erant impoſita: hæ in utraque arenæ parte fere extrema poſitæ erant, relicto ſamen circumundique ſpatio, quo circa metas aurigæ currum facile flecterent. 7. *Spina* fuit ſeptum, ſecundum longitudinem circi, à meta ad metam, inſtar ſpinæ dorſi productum: circi arenam duas in partes, dextram ſiniſtramque, diſterminans. In ea *columnæ*, *obeliſci*, *delphini*, *Deorum ſtatuæ*, *delubra* etiam & *ſacraria* diſpoſita ad ornatum. 8. *Curſus* à carceribus incipiebat, ſecundum latus dexterum circi; ita ut metæ ultimæ ad ſiniſtram curruum ſitæ eſſent. Ad eas qui pervenerant, circuibant eas ſepties, in ſiniſtram interioremque partem deflectendo: inde per ſiniſtrum circi latus redibant ad metas *Murcias*, carceribus propiores, ubi è curru deſcendebant. De *factionibus* aurigarum, *& miſſibus*, G. 3. 18.

291. *Hic qui forte velint, &c.*] II. LUDUS, *Pedeſtris curſus*. Imitatur Homerum Virgilius, qui Iliad. 23. 740. tres inducit curſores apud Patrocli tumulum, *Ajacem Oilei*, *Ulyſſem*, & *Antilochum*: & Ajacem quidem Minervæ dolo fingit bovino in fimo lapſum eſſe: id unum ex eo mutuatus eſt Virgilius, reliqua longo intervallo ſuperavit.

292. *Pretiis .... præmia.*] Diverſa ſunt *præmia*, munera ipſa; *pretia*, valor, dignitaſque præmiorum. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Sicanis*, Æ. 3. 687. De *Niſo* & *Euryalo*, Æ. 9. 176. De *Priamo*, Æ. 3. 476.

298. *Acarnan.*] *Salius*, ex Acarnania, Epiri parte, de qua Æ. 3. 292.

299. *Arcadia*, *Tegeæa*, *&c.*] *Patron Tegeæus vel Tegeates*, ex Tegea, urbe Arcadiæ, novem pagis conſtante juxta Strab. l. 8. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Trinacria*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Elymo*, ſupra, v. 73. De *Aceſta*, v. 36.

Accipite

Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes :
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſſia bina dabo lævato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem:
Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
Accipient, flavâque caput nectentur olivâ.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto.
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis : lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemmâ.
Tertius Argolicâ hac galeâ contentus abito.
Hæc ubi dicta : locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius. Spatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Elymus ſequitur. Quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero : ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumve relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo feſſique ſub ipſum
Finem adventabant : levi cum ſanguine Niſus
Labitur infelix ; cæſis ut forte juvencis,

Percipite hæc animo, & huc applicate lætas mentes. Nullus ex hoc numero recedet non remuneratus à me. Dabo reportandâ duo tela Gnoſſia rutilantia lævigato ferro, & ſecurim tectam *cælato argento: Hoc præmium erit ſimile omnibus. Tres primi ferent munera* alia, *& coronabuntur pallidâ oleâ* circa *caput. Primus Victor habeat equum decoratum phaleris. Secundus pharetram Amazoniam & repletam ſagittis Thraciis: quam latus balteus* ex *auro circumambit, & fibula nectit gemmâ tereti. Tertius abeat contentus hac caſſide Argolicâ. Poſtquam hæc dicta* ſunt, *ſumunt locum: & audito ſigno ſtatim aggrediuntur curriculum: & relinquunt limen elapſi, ſimiles nimbo: ſimul attendunt* ad *terminum. Primus currit Niſus, & exilit longe ante omnes ſocios, velocior & ventis & alis fulminis. Proximus ab eo, ſed poſt longum intervallum proximus, ſequitur Salius Tum ſpatio poſt* Salium *relicto Euryalus tertius. Elymuſque ſequitur Euryalum. Deinde juxta hunc ipſum ſtatim currit Diores, & jam fricat* ejus *calcem calce,* *imminens* alteri ejus *humero: & ſi longius reſtaret ſpatium, præteriret* eum *elapſus prior, aut relinqueret dubium. Jamque pene* in *ultimo curriculo* poſiti, & *fatigati accedebant ad ipſum terminum: cum Niſus cadit humido* in *ſanguine, quippe mactatis juvencis,*

NOTÆ.

306. *Gnoſſia, &c.*] *Gnoſus* urbs Cretæ inſulæ, ſive Candiæ, Æ. 3. 104. unde *ſpicula* laudatiſſima: *ſpiculum* autem, non ſagitta, ſed miſſile telum fuit, pedum quinque, triangulo ferro: *pilum* aliter dictum. De *bipenni*, ſecuri utrimque acuta, G. 4. 331.

309. *Flava oliva.*] Arbore dicata Minervæ, G. 1. 14. *Flava:* quia folii pars poſterior ſubpallida, & coloris veluti porracei eſt: ea coronabantur victores Olympicis ludis, G. 3. 20.

310. *Phaleris.*] *Phalera*, equorum ornamenta, præſertim in capite, τὰ φάλαρα, quod eſt à φάω, *luceo: harnachure, caparaſſon, harneſs*, Æ. 7. 278.

311. *Amazoniam pharetram, &c.*] Qualem ferebant *Amazones*, quas in *Thracia* proprie dicta aliqui veterum collocabant. De vera earum ſede dicemus, Æ. 11. 659. De *Amazonum* nomine, Æ. 4. 494. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

313. *Tereti.*] Quæ rotunda, & in longum porrecta eſt.

314. *Argolica galea.*] Vel quam Argivo alicui eripuerat; vel Argolica figura: ut enim vidimus Æ. 3. 637. clypeos Argolicos ſingularis fuiſſe formæ; ita & galeæ fuerunt: nam in Græcorum cæde, Æ. 2. 392. Trojani cum occiſorum arma ſibi aptâſſent, galeæ & *Graiarum errore jubarum*, tantum non à ſuis occiſi ſunt. De *Argis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

316. *Limen.*] Lineam aliquam deſcriptam in campo quæ *carceres* & *oſtia* circi ſuppleret, ſupra, v. 288. De *alis* fulmini appingi ſolitis, Æ. 2. 649.

324. *Calcem terit jam calce.*] Arguitur hic à quibuſdam Virgilius: quod calcem præcurrentis, inſequentis calce tritam dixerit; cum teri non poſſit ab inſequente niſi ſummis pedum articulis. Temere: neque enim Diores Elymum æquâ directaque lineâ inſequebatur, alioqui nunquam ipſum anteire potuiſſet; at paullum ad latus: ita ut pene incumberet, non ejus *humeris*, ſed alteri tantum *humero*, & pedes utriuſque ſecundum latera ſe interdum ſtringerent, atque ita *calcem calce* tererent.

329. *Cæſis juvencis.*] Ad ſacrificia Anchiſæ perſolvenda.

forte ſanguis ſuperfuſus madefecerat terram & virides herbas. Illic juvenis, jam exultans, ut *victor, non firmavit pedem compreſſâ terrâ vacillantem: ſed pronus cecidit in ipſum ſimumque obſcœnum ſanguinemque ſacrum. Non tamen ille oblitus* eſt *Euryali, neque amoris: nam ſurgens in lubrico* loco *oppoſuit ſe Salio; ille autem jacuit ſupinus* in *denſa arena. Exilit Euryalus, & victor beneficio amici occupat primum* locum, *volatque plauſu & acclamatione favente. Poſtea ſuccedit Elymus, & mox Diores tertius victor. Tunc Salius implet magnis clamoribus* cœtum *omnem ſedentem* in *magno theatro, & conſpectum primorum procerum: & poſtulat ſibi reſtitui gloriam fraude ereptam. Favor & decens fletus, & virtus gratior apparens in formoſo corpore, protegit Euryalum. Juvat* eum, *& magna voce clamat Diores: qui ſucceſſit* tertius *victoriæ; & fruſtra acceſſit ad ultimum pramium, ſi prima gloria reſtituitur Salio. Tunc pater Æneas: Veſtra pramia vobis ſtant certa, ô juvenes, & nemo mutabit ordine victoriam. Liceat me miſereri caſus amici inſontis. Sic locutus, dat Salio magnam pellem Gatuli leonis, gravem villis & auratam unguibus. Tunc Niſus* ait, *Si tanta munera dantur victis, &*

Fuſus humum virideſque ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis, jam victor ovans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens;
Ille autem ſpiſſâ jacuit revolutus arenâ.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo
Poſt Elymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magnâ proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ; fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nemo:
Me liceat caſus miſereri inſontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum atque unguibus aureis.
Hic Niſus: Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret; quæ munera Niſo
Digna dabis, primam merui qui laude coronam;
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. Riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,

te miſeret eorum qui *ceciderunt: quæ dabis digna dona* mihi *Niſo, qui meruiſſem virtute primas coronam, niſi adverſa* eadem *fortuna, quæ obſtitit Salio, mihi* quoque obſtitiſſet? *Ac ſimul hæc dicendo oſtendebat vultum, & membra fœdata humido fimo. Pater optimus Æneas arriſit illi, & imperavit clypeum efferri, opus Didymaonis,*

NOTÆ.

332. *Titubata.*] Paſſive, cum *titubo* neutram vim vulgo habeat. Et hic Niſi caſus eſt expreſſus ex Homero, Il. 23. 774. ut jam notavimus, v. 291.

339. *Nunc tertia palma Diores.*] *Palmam* hic, non ſolum pro *victoria*, ſed pro ipſo *victore* uſurpat: ut G. 1. 59. *palmas equarum*, pro *victricibus inter equas.* Porro quia Diores quintum duntaxat ordinem obtinebat, nec niſi caſu Niſi, & fraude Salio facta, tertium in locum provectus eſt: ideo dixit, *nunc: nunc*, inquam, primis duobus caſu ac fraude ſublatis. De *cavea*, parte *circi*, ſupra, v. 288.

340. *Ora prima patrum.*] Seniores ac judices, quorum in conſpectu atq; ante ora vociferatur.

344. *Veniens in corpore virtus.*] *Apparens, creſcens*; melius, *exiſtens:* nam *venio* ſignificat ſæpe *ſum, exiſto*, G. 1. 29. *An Deus immo venias maris.*

351. *Gatuli leonis, &c.*] Africa tota leonibus feriſque aliis infeſta: imprimis *Gætulia* ejus pars de qua Æ. 4. 40. Pellis autem hujus ungues ſplendorem deaurati fuerant; *unguibus aureis.*

353. *Si tanta, &c.*] Vis Niſi verborum hæc eſt: Ego & Salius ambo cecidimus: at ego primus, hic ſecundus ad metam ſubibat: ergo hic donatus munere, cur ego indonatus?

359. *Didymaonis.*] Fictum eſt nomen, & ingenium artificem hic notat.

Neptu

Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc, ſi cui virtus animuſque in pectore præſens,
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittiſque juvencum;
Enſem, atque inſignem galeam ſolatia victo.
Nec mora: continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebryciâ veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulvâ moribundum extendit arenâ.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachio protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.

ereptum à Græcis è portis Neptuno dicatis. Donat egregium juvenem hoc inſigni præmio. Deinde poſtquam abſoluti ſunt curſus, & perfecit remunerationem: Nunc, ait, *ſi virtus eſt alicui, & animus præſens in pectore, accedat, & erigat brachia ligatis manibus. Sic dixit; & proponit geminum præmium certaminis: victori juvencum tectum auro & taniis; victogladium & pulchram caſſidem,* ad *ſolatium. Nec mora* eſt: *ſtatim Dares erigit vultum immani cum robore, & attollit ſe magno* cum *fremitu hominum: qui ſolus ſolebat certare cum Paride: & qui idem ad ſepulchrum, ubi maximus Hector recumbit, percuſſit Buten illuſtrem victoriis, qui jactabat ſe ortum ex familia Bebrycia Amyci, & proſtravit* eum *morientem* in *arena fulva. Talis Dares erigit caput altum in prima certamina, & oſtentat humeros latos, & porrigens jactat brachia alternatim, & verberat ictibus aëra. Quaritur alter* certaturus cum *eo: nec ullus ex tanta turba audet ſe offerre* huic *viro, & alligare caſtus manibus.*

NOTÆ.

360. *Neptuni ſacro, &c.*] Cenſet Donatus hunc clypeum, ex aliquo in Græcia Neptuni templo erutum ab ipſo Ænea, cum per Græcas inſulas atque urbes navigaret: quemadmodum clypeum alium poſtibus Actiaci Apollinis fixerat, Æ. 3. 288. atque ita ad contemptum Græcorum illic *fixum*, hic *refixum* clypeum fuiſſe. Sed non decuit *pium Æneam* in ſpoliandis Deorum templis ſacrilegium admittere. Quare Servium libentius audio: qui putat cætera inter munera, quæ Helenus Æneæ ex Epiro ſolventi dederat, Æ. 3. 464. hunc fuiſſe clypeum, olim à Pyrrho refixum è Neptunii templi poſtibus, in excidio Trojæ. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *poſtibus*, parte januæ, Æ. 2. 442. De *Danais*, Æ. 1. 34.

362. *Poſt ubi, &c.*] III. LUDUS. *Pugilatus, ſive cæſtuum certamen.* Expreſſus ex Homero, Iliad. 23. 653. ubi contendunt inter ſe *Epeus & Euryalus*: ſed vix ullo eventu memorabili: unde Virgilius Homero plane hic ſuperior eſt. *Epeum* ſibi nimium confidentem imitatur Virgilii *Dares*, *Euryalum Entellus* ſenex. De *pugilatu*, infra, v. 401.

366. *Velatum auro vittiſque juvencum.*] Boves cornibus deauratis vittiſque ac tæniis inſignes erant, & cum ſtatuebantur mactandi ad aras, & ſæpe cum in præmium dabantur. De primo more, Æ. 9. 627. *Et ſtatuam ante aras aurata fronde juvencum.* De altero Livius, l. 7. 37. *Conſul advocata concione P. Decii cumulatas nova virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum & centum bobus, eximioque uno albo, opimo, auratis cornibus, donat.*

370. *Paridem.*] Hunc enim Priami filium, etſi moribus mollem, viribus tamen robuſtum fuiſſe, & cæſtuum certamine victoriam ex ipſo Hectore fratre retuliſſe diximus, Ecl. 2. 61. De eo multa, Æneid. 1. 31.

371. *Quo maximus occubat Hector.*] Hector, Priami filius, de quo, Æ. 1. 103. occiſus ab Achille, redemptus à Priamo in Sigeo promontorio tumulatus eſt: factis, ut habet Dares Phrygius, inter utrumque exercitum duorum menſium induciis: ludique ad tumulum ſingulari pompa celebrati ſunt; in quibus Dares hic Virgilianus inter alios dicitur decertaſſe.

372. *Victorem Buten, &c.*] Hic *Butes*, non ille fuit Amyci filius, pater Erycis, de quo ſupra, v. 24. quippe Eryx multo ante Trojanum bellum ab Hercule occiſus fuit, ut mox videbimus v. 411. Quomodo igitur Butes, Erycis pater, ſub ultimum Trojanæ obſidionis tempus occiſus fuiſſet à juvene Darete? Itaque hic *Butes*, de quo hic ſermo, alter aliquis fuit, è primi Butæ poſteris: quod innuunt Virgilii verba, *ſe veniens Amyci de gente ferebat*, quæ ſane remotiorem aliquem, quam filii, gradum notant. *De Bebrycibus*, & *Amyco* eorum rege, occiſo à Polluce, ſupra, v. 24.

Ergo latus & ſperans ſuperare omnes victoria, ſtetit ad pedes Æneæ: nec diutius tardans, tunc apprehendit ſiniſtrâ manu *taurum cornu, & ſic loquitur; Quis* erit *finis expectandi? quouſque oportet me retineri? imperâ* me *abducere præmium. Simul omnes Trojani fremebant, & volebant præmia reddi viro. Tunc Aceſtes graviter increpat verbis Entellum, quippe ſederat proximus* in *viridi lecto herbarum: Entelle,* qui *fruſtra* fuiſti *olim fortiſſimus heroum: an permittes tam patiens tanta præmia auferri ſine pugna? ubi nunc* eſt *Deus ille Eryx, fruſtra dictus nobis à te magiſter* tuus? *ubi* eſt *fama* ſparſa *per totam Siciliam, & illa ſpolia ſuſpenſa è tuis tectis? Ille ad hæc* ait: *Non abiit amor laudis, nec gloria fugata* per *timorem: at vero ſanguis frigidus ſtupet ſenectute tardante, & vires exhauſtæ frigeſcunt in corpore. Si mihi, ſi nunc* mihi *adeſſet illa juventus, quæ adfuit olim, & quâ improbus iſte gaudet cum confidentia; acceſſiſſem* ad pugnam, *non certe invitatus præmio & formoſo juvenco: nec curo præmium. Sic locutus, poſtea projicit in medium duos cæſtus magni ponderis:* cum *quibus Eryx ardens ſolebat inferre manus in pugnam, & cingere brachia duro corio. Obſtupuerunt animi* ſpectatorum: *tanti* erant *boves,* quorum *ſeptem magna coria rigeſcebant plumbo & ferro inſuto. Dares ipſe obſtupeſcit præ cæteris, & multum abnuit* pugnare: *& generoſus filius Anchiſæ verſat huc illuc & pondus & ipſa ingentia involucra ligaminum.*

Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palmâ,
Æneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis Deus ille, magiſter
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenectâ
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quâque improbus iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa juventa;
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Veniſſem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit: quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi: tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat:
Magnanimuſque Anchiſiades & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.

NOTÆ.

384. *Quæ finis.*] Amat Virgilius hoc nomen fœminino genere, Æ. 2. 554. *Hæc finis Priami fatorum.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

396. *Sanguis hebet, frigentque effœtæ, &c.*] Sanguis in ſenibus minori copia, tardiores ſpiritus & craſſiores emittit: unde frigus & ſtupor. *Effœtæ* proprie dicuntur fœminæ, quæ multos fœtus pepererunt.

401. *Cæſtus.*] *Cæſtus*, chirothecæ ſpecies quædam eſt è loris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdum inſuto: his pugiles muniebant manus; eoſque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Nomen multi, inter quos Voſſius, deducunt à *cædo*, ideoque ſcribunt *caſtus*: malim audire Feſtum & Scaligerum, Poet. l. 1. 22. qui deducunt à κεῖρον, *cingulum, lorum*: & hoc à κεντέω, *pungo*, quia acu *punctum* & conſutum erat. Sic apud Homer. Iliad. 14. 214 Venus deponit in ſinum Junonis *caſtum* ſuum, ſeu κεστὸν ἱμάντα, *punctum cingulum*, cui amor, deſiderium, blandiloquentia, omneſque ad captandas mentes inerant illecebræ. Et vero Virgilius iſtum cæſtum exprimit verbis quæ cingulo apprime congruunt, v. 364. *Evinctis attollat brachia palmis*, v. 408. *Vinclorum immenſa volumina*, v. 42[illegible] *paribus palmas innexuit armis.* Ludus autem ille inter antiquiſſimos fuit, vocabaturque *pugilatus*: in eo diverſus à *lucta*; quod in *pugilatu* manuum *pugnis* ſe invicem cæderent, ab adverbio πυξ, *pugno*; in *lucta*, complexu inſertiſque brachiis ac pedibus *luxarent* ſe ac proſternerent.

Tum

Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid ſi quis cæſtus ipſius & Herculis arma
Viſiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit: his ego ſuetus,
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto,
Solve metus: & tu Trojanos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris dejecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſq;
Exuit: atque ingens mediâ conſiſtit arenâ.
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiſcentque manus manibus, pugnamq; laceſſunt.
Ille, pedum melior motu, fretuſque juventâ:
Hic, membris & mole valens; ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant,

Tunc ſenex Entellus *emittebat è pectore talia verba: Quid, ſi aliquis* veſtrum *vidiſſet caſtus, & arma ipſius Herculis, & triſte certamen in hoc ipſo litore? Eryx frater tuus ferebat olim hæc arma. Vides adhuc ea fœdata ſanguine, & cerebro ſparſo. His pugnavit adverſus magnum Herculem: ego iiſdem ſolitus* pugnare, *dum ſanguis calidior præbebat robur, & nondum ſenectus æmula albeſcebat ſparſa utriſque temporibus* capitis. *At ſi Dares Trojanus recuſat arma hæc noſtra, & ſi id placet pio Æneæ, idque probat Aceſtes auctor* hujus pugnæ; *æqualiter pugnemus. Depono tui* causâ *coria Erycis, depone timorem: tu quoque aufer caſtus Trojanos. Hæc locutus, deponit ex humeris geminum amictum: & nudat magnos artus membrorum, magna oſſa, & lacertos: & arduus ſtat in medio campi. Tunc pater Æneas filius Anchiſa extulit caſtus æquales, & ligavit utriuſque manus paribus armis. Statim uterque ſtetit erectus in articulos* pedum, *& intrepidus erexit brachia in altum aërem. Retro averterunt ab ictu alta capita, & miſcent manus manibus, & provocant certamen. Ille, fortior agilitate pedum, & defenſus juventute: hic robuſtus vaſtitate membrorum; ſed genua pigra vacillant tremenſi, & difficilis anhelitus agitat vaſta membra. Illi* viri *fruſtra inter ſe minantur multas plagas,*

NOTÆ.

411. *Triſtemque, &c.*] De *Hercule* Jovis & Alcmenæ filio, Æ. 8. 288. De *Eryce* filio Veneris atque ita Æneæ *germano* fratre, ſupra, v. 24. Cauſam porro cur ab Hercule in Sicilia *Eryx* occiſus ſit, hanc afferunt. Hercules, occiſo Iberiæ ſive Hiſpaniæ rege Geryone, boves ejus cum in Italiam adduxiſſet; eorum unus forma præcipuus, tranſmiſſo freto in Siciliam enatans, ab Eryce raptus eſt, & ab Hercule fruſtra repetitus. Hinc gravis inter eos pugna ter cæſtibus commiſſa, quarum ultima Eryx interfectus eſt.

414. *Alciden.*] *Herculem:* qui licet Jovis & Alcmenæ filius: tamen & *Amphitryoniades* & *Alcides* dictus eſt: ab *Amphitryone* Thebano Alcmenæ marito, & ab *Alcæo* Amphitryonis patre. Aliqui derivant ab ἀλκὴ, *robur.*

415. *Æmula ſenectus.*] Vulgo *invidam* explicant, quæ vigorem juvenibus invidere ſolet: vel quæ fruſtra vigorem illum imitatur, *æmulaturque.* Fortaſſe *æmulam* dixit, quia in utriſque temporibus canos ſpargentem: quaſi utraque tempora cum feſtinatione quadam & æmulatione certatim caneſcerent.

418. *Sedet.*] Fixum eſt, ſedet in animo. *Auctor Aceſtes.*] Non auctor quidem editorque ludorum, quos Æneas unus indixit; ſed hortator Entelli, ut cum Darete pugnaret; atque ita *Auctor*, ſupra, v. 387.

421. *Duplicem amictum.*] Vel geminam veſtem, interiorem & exteriorem: vel unicam, eamque ſuffultam & inſtar duplicis, qualis fuit *lana*, de qua Æ. 4. 262.

422. *Membrorum artus.*] *Artus* ſunt compagines ac juncturæ majorum corporis membrorum; ut *articuli* minorum, puta digitorum. *Lacertus* os eſt inter manus vertebram & cubitum. *Brachium* eſt os inter lacertum & humerum.

432. *Genua labant.*] Proceleuſmaticus eſt, quatuor breves pro dactylo: ut G. 4. 297. *Paritibuſque premunt artis.*

multas ingerunt cavis lateribus, & edunt magnos ſonitus pectore : & frequens manus vagatur circa aures ac tempora, & mala crepitant ſub gravibus ictibus. Entellus conſiſtit gravis, & immotus in eodem ſtatu, tantummodo eludit ictus corpore & oculis vigilantibus. Alter, ſicut qui invadit urbem machinis, aut qui *obſidet in armis montana caſtella,* ſic *perveſtigat doloſe nunc hos nunc illos aditus, & omnem locum,* & eum *premit fruſtra variis impreſſionibus. Entellus inſurgens oſtendit dextram, & alte erexit : alter celer prævidit ictum immiſſum à capite, & levi corpore elapſus effugit. Entellus effudit impetum in auras, & ipſe gravis & graviter procumbit ultro in terram magno pondere : ut aliquando pinus carioſa evulſa radicibus procumbit in Erymantho, aut in magna Ida. Trojani & juvenes Siculi ſurgunt* diverſis *animis : clamores mittuntur ad cœlum : & Aceſtes primus accurrit, & miſerans erigit è terra amicum æquævum. Sed heros non tardatus* eſt, *nec territus* illo *caſu : redit ardentior ad pugnam, & ira revocat robur : præterea pudor & fortitudo* ſibi *cognita inflammat vires : & ardens urget toto campo currentem Dareta ; nunc dextrâ, nunc idem ſiniſtrâ ingerens ictus. Nec* eſt *mora, nec requies : quam ſpiſſa grandine crepitant nimbi* ſuper *tectis ; tam ſpiſſis ictibus heros utrâque manu frequens verberat & agitat Dareta. Tunc pater Æneas non paſſus* eſt *iras progredi ulterius, & Entellum furere animo crudeli :*

Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſto
Dant ſonitus : erratque aures & tempora circum
Crebra manus : duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis ;
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit : ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit, & ultro
Ipſe gravis graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit : ut quondam cava concidit, aut Erymanthi
Aut Ida in magna, radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri & Trinacria pubes :
It clamor cœlo : primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira :
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus :
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto ;
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtrâ.
Nec mora, nec requies : quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant ; ſic denſis ictibus heros
Creber utrâque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Æneas, procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis :

NOTÆ.

434. *Cavo lateri.*] Vel *curvo*, quia infra latera corpus flectitur & curvatur : vel reipſa, *cavo* quia laterum coſtis cavus pectoris thorax circumcluditur.

438. *Tela . . .*] *Tela* vulgo à τῆλε, *longe :* unde ſignificant *miſſilia* quæcunque arma, quæ procul & eminus jaciuntur. Tamen aliquando uſurpantur quoque pro armis quibus pugnatur cominus. Pro enſe, Æ. 9. 747. *At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat, effugies . . . ſic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem.* Hic pro cæſtibus. Unde firmatur conjectura Voſſii : qui deducit à *tego, tegulum, telum,* priore producta ob contractionem, ut à *premo, premulum, prelum* ; atque ita ſignificabit id omne quo quis ſe tegit ac tuetur.

Exit.] Active, pro *eludit, evitat.* Sic & Æ. 11. 750. *Vim viribus exit.* Vox Lucretiana l. 5. 1329. *Nam tranſverſa feros exibant dentis adactus Jumenta.*

446. *Ultro.*] Per ſe ipſe, nullo impellente.

448. *Erymantho.*] *Erymanthus* mons, ſylva, & fluvius Arcadiæ in Peloponneſo : nunc *Dimizana :* locus ſylvis aſper, & apro quondam infeſtus, quem occidit Hercules. De *Ida,* Phrygiæ monte etiam ſylvoſo, Æ. 2. 801. De *Teucris,* Æn. 1. 239. De *Trinacria,* Æ. 3. 687. De *æquore,* pro campo, Æ. 2. 780.

Sed

Sed finem impoſuit pugnæ; feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix! quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede Deo. Dixitque, & prælia voce diremit.
Iſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, mixtoſq; in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves: galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
Hæc victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate Deâ, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri:
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et quâ ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnæ: duroſque reductâ
Libravit dextrâ media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi
Ille ſuper tales effudit pectore voces: [bos.
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Dare-
Perſolvo: hic victor cæſtus artemque repono. [tis
Protinus Æneas celeri certare ſagittâ
Invitat, qui forte velint, & præmia ponit:

ſed indixit finem certaminis: & ſubduxit laſſum Dareta, ſolans eum *verbis, & talia loquitur: Infelix! qua tanta inſania occupavit mentem? nonne experiris aliud robur, & mutatos Deos? Cede Deo.* Sic *dixit, & dicendo abrupit pugnam. At fideles ſocii* Daretis *ducunt ad naves illum, trahentem genua infirma, & motantem utrinque caput, & expuentem ore ſpiſſum ſanguinem, ac dentes mixtos cum ſanguine: & vocati* ab Ænea *accipiunt caſſidem & gladium; & permittunt Entello taurum & palmam. Tunc victor, elatus animo, & ſuperbiens tauro ait: Fili Veneris, & vos, ô Trojani, hæc animadvertite: & quale robur mihi fuerit in corpore juvenili, & è quali morte eripiatis liberatum Dareta.* Sic *locutus* eſt, *& ſtetit adverſus caput oppoſiti tauri, qui ſtabat præmium certaminis: & ſublimis, manu reductâ, impegit duros cæſtus inter media cornua, & immiſit* eos *in oſſa perrupto cerebro. Sternitur bos, & tremens procidit* in *terram moribundus. Ille ſuper bove profert è pectore talia verba: O Eryx, immolo tibi pro morte Daretis hanc vitam potiorem: hic victor depono artem & cæſtus. Statim Æneas invitat qui forte velint contendere ſagittis, & proponit præmia:*

NOTÆ.

466. *Vires alias.*] *Majores* illi, *minores* tibi vires eſſe, quam putaveras.

467. *Cede Deo.*] Vel *Deo illi* cujus numina jam à te averſa ſunt. Vel *Eryci heroi*, Deæ filio, Entelli magiſtro ac protectori, quem Aceſtes vocavit Deum, ſupra, v. 391. cui mox deinde tanquam Deo taurum Entellus immolat, v. 483. vel, *rationi*, juxta mentem Plutarchi; qui auctor eſt hoc proverbium apud ſeptem Græciæ ſapientes fuiſſe, ἕπου θεῷ, *ſequere Deum*: explicatque, *obtempera rationi* quæ quaſi Deus oracula de rebus agendis ſemper dictat.

472. *Palmam.*] Vel tranſlatio eſt, pro *victoria*; vel proprie *palma*, de qua diximus, v. 111.

483. *Hunc tibi, Eryx, meliorem animam.*] *Meliorem*: vel quia vilipendit à ſe victum Dareta: vel quia Diis gratiores ſunt victimæ ex brutis animantibus, quam humanæ; vel alludit ad *ſuccidaneas* victimas; quæ, cum primæ fugerant, aut infauſtæ fuerant, earum in locum ſubſtituebantur, dicebanturque *meliores*, inclamantibus ſacerdotibus, δευτέρων ἀμεινόνων, *ſecundis melioribus*.

484. *Hic victor cæſtus, &c.*] Morem notat gladiatorum conſequentis ætatis, qui cum per ætatem ab arte diſcedebant, virga donabantur, quam *rudem* appellabant; vocabanturque *rudiarii*: & artis ſuæ arma ſuſpendebant ad poſtes Herculis. His Entellus, non Herculi, à quo Eryx occiſus; ſed ipſi Eryci ſua conſecrat, quem Dei loco videtur habere, ut jam diximus, v. 467.

485. *Celeri certare ſagitta.*] IV. LUDUS. *Sagittarum jactus.* Expreſſus eſt ex Homeri Iliad. 23. 850. ubi *Teucer* columbæ funem ſecat; *Merion* columbam ipſam evolantem ferit. Virgilius quatuor inducit certantes; *Hippocoonta*, *Mneſtheum*, *Eurytiona*, *Aceſten*. Et *Hippocoon* quidem malo ſagittam infigit. *Mneſtheus* funem ſecat. *Eurytion* columbam inter nubila transfodit. *Aceſta* ſagitta in auras conjecta ignem concipit.

& magnâ manu attollit malum de nave Sereſti: & ſuſpendit ex alto malo columbam in funem trajecto volitantem, ad quam dirigant ſagittas. Convenerunt viri, & ærea caſſis excepit ſortes conjectas: & favente clamore primus ante cæteros extrahitur locus Hippocoontis Hyrtaci filii; hunc ſequitur Mneſtheus modo victor in nautica pugna, Mneſtheus coronatus viridi oleâ. Tertius eſt Eurytion, tuus frater, ô nobiliſſime Pandare: qui olim juſſus turbare fœdus, primus vibrâſti jaculum in medium Græcorum. Ultimus & in profundo caſſidis remanſit Aceſtes, auſus etiam ipſe aggredi manu laborem juvenum. Tunc viri illi, *unuſquiſque pro ſe, curvant robuſtis viribus flexiles arcus, & educunt ſagittas è pharetris. Et ſagitta juvenis Hyrtacidæ prima ferit levem aërem, nervo per cœlum ſonante: & pervenit* ad malum, *& figitur in arbore oppoſiti mali. Malus tremuit, & avis territa tremuit alis, & omnia* loca *ſonuerunt magno plauſu. Poſtea ardens Mneſtheus ſtetit inflexo arcu, dirigens in altum, & ſimul intendit oculos ac ſagittam: at miſer non potuit attingere ferro ipſam avem:* tantum *ſecuit nodos & funes lineos, quibus pendebat ab alto malo conſtricta* circa *pedem. Illa* avis *fugit evolans in ventos & nigras nubes, Deinde promptus Eurytion, tenens ſagittam jamdiu intentam arcu parato, invocavit per vota fratrem* Pandarum:

Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit; & volucrem trajecto in fune columbam,
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri, dejectamque ærea ſortem
Accepit galea: & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus olivâ.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime, frater,
Pandare: qui quondam, juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus galeâque imâ ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaque per cœlum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu:
Poſt Acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit:
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:

NOTÆ.

487. *Sereſti.*] De hoc Trojano duce, Æ. 1. 615.

491. *Galea.*] In *galeam*, quia apud milites: apud cæteros vulgo in *urnam* aut *ſitulam*, ſortes conjiciebantur.

492 *Hyrtacidæ Hippocoontis.*] Hortenſius eum appellat Hyrtaciden filium Hippocoontis. Donatus melius Hippocoonta filium Hyrtaci. Eſt quidem apud Homerum *Hyrtacides Aſius*, Il. 12. 96. ſed *Aſius* proprium eſt, *Hyrtacides* patronymicum, ut patet Il. 13. 384. ubi *Aſius* idem ille ab Idomeneo occiditur. Eſt etiam apud eundem, Iliad. 10. 518. *Hippocoon* Thrax, conſobrinus Rheſi: qui ea ipſa nocte qua Rheſus ad Trojam cæſus eſt, è ſomno excitatus eſt ab Apolline. Hic ex Æneæ ſociis eſſe deinde potuit.

493. *Victor.*] Non primo, ſed ſecundo loco.

496. *Pandare, qui, &c.*] Convenerat Græcos inter ac Trojanos, ad dirimendum bellum, ut Paris Helenæ raptor, & Menelaus Helenæ maritus, ſingulari certamine de Helena contenderent. At Paris, cum prope victus eſſet, à Venere è pugna ſubductus eſt, inducta caligine, Iliad. l. 3. 380. Deinde Jupiter, adnitente Junone, Minervæ mandavit ut fœdus turbaret: quod ut faceret, perſuaſit illa Pandaro, è Myſia, Lycaonis filio, ut ſagittam in Menelaum evibraret; atque ita vulnerato Menelao rurſus in bella itum eſt, Iliad. 4. 89. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

512. *Notos.*] Ventos quoſlibet, proprie meridionales: Auſtri aliter dicuntur, Ecl. 2. 58.

514. *Fratrem in vota vocavit.*] Pandarum, qui, inquit Servius, apud Lycios colitur quaſi heros.

Jam

Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem, nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aëriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſsâ ſolus palmâ ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namq; volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas: ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater, nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exortem ducere honorem.

& contuitus columbam jam gaudentem aëre libero & plaudentem alis, transfodit eam inter obſcuras nubes. Cadit mortua, & amiſit vitam in aſtris cæleſtibus, & labens refert ſagittam infixam. Aceſtes reſtabat ſolus amiſsâ victoriâ; qui tamen evibravit ſagittam in aërem ſublimem, oſtentans ſimul induſtriam & ſonitum arcus ſui. Tum occurrit oculis prodigium repentinum & futurum magno omini: ingens caſus hoc *explicuit poſtea, & vates terrifici declaraverunt tardam prædictionem. Nam* ſagitta *arundinea volans inflammata eſt inter aëreas nubes, & igne notavit iter, & abſumpta evanuit in leves ventos: quemadmodum ſæpe ſtellæ cadentes è cœlo tranſeunt, & volantes trahunt* poſt ſe *comam. Siculi Trojanique viri ſteterunt ſtupefacti animo, & oraverunt Deos: & maximus Æneas non rejecit omen, ſed amplexus Aceſtem ornat eum magnis donis, & talia dicit: Accipe, ô pater, nam talibus prodigiis magnus rex cœli voluit te habere honorem extraordinarium.*

NOTÆ.

At errat ſi eum ideo Lycium fuiſſe putat, inductus in errorem his Homeri verſibus, Iliad 4. 119. Εὔχετο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενέι, &c. *Supplicabat autem Apollini Lycio, inclyto jaculatori, agnorum primo genitorum ſacrificaturum claram hecatomben, ubi domum reverſus eſſet, clara in urbem Zeliæ.* Eſt enim *Zelia*, urbs Myſiæ, ad radices montis Idæ, & fluvium Æſepum, cujus accolas populos in auxilium Priami adduxerat Pandarus, ut legitur ibid. v. 91. *Lycium* igitur Apollinem ab eo invocatum puto, non quod patria eſſet Lycius, ſed propter Lycii templi atque oraculi celebritatem; de quo Æ. 4. 345. Fratrem vero invocat Eurytion, vel ut heroa; vel ut ſumme jaculandi peritum, quippe qui Menelaum vulneraverat, Iliad. 4. 139. Sic Manlius apud Livium, l. 38. 48. *Te L. Scipio appello, cujus ego mihi, ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque non fruſtra ab Diis immortalibus precatus ſum.*

521. *Pariter, arcumque.*] *Pariter* ultimam brevem hic producit ſequente vocali, propter cæſuram.

523. *Augurio monſtrum: docuit poſt, &c.*] *Augurium* proprie quid ſit, diximus, Æ. 2. 703. Hic pro quolibet ſigno, ac præſagio futurorum eventuum ſumitur. *Monſtrum* eſt, quicquid conſta rerum naturam accidit, & aliquid monſtrat ac ſignificat eventurum. *Exitus* qui hinc ſecutus eſt, incenſio fuit navium Trojanarum, infra, v. 699.

524. *Seraque, &c.*] Explicat Servius *gravia*: Hortenſius *futura*; Cerdanus, *tarda*: hoc ſenſu: ignorabant quid hoc monſtro portenderetur; id mox docuit exitus; tumque vates intellexerunt aperueruntque omina, ſed ſerius ac tardius; cum nullus ultra eſſet remedio locus.

525. *In nubibus arſit arundo.*] Prodigium in eo fuit, quod id juxta rerum ordinem accidere non poterat; ut ſagitta ex arundine, quamlibet ſicca, ignem inter nubila conciperet; quod de terræ exhalationibus in altum aërem eductis Ariſtoteles ait. De *ſtellis*, ut vulgus putat. *cadentibus*, quales & unde ſint, diximus G. 1. 365.

530. *Nec omen abnuit Æneas.*] Cum debuiſſet averſari, accipit, atque ut ſibi proſperum agnoſcit; vel diſſimulans ob Aceſtæ reverentiam, & licet infauſtum ſciret; vel potius deceptus recordatione lætæ illius flammæ, quæ in Aſcanii capite effulſerat, Æ. 2. 680.

534. *Exortem ducere honorem.*] *Extra ſortem ordinemque propoſitorum præmiorum.* Et morem notat Græcorum; apud quos, antequam præda divideretur inter milites, ſelectiſſima quæque iis qui ſe fortiter in prælio geſſerant, non ſorte,

Ipſius

Habebis hoc munus ipſius ſenis Anchiſæ: poculum cælatum figuris, quod olim Ciſſeus rex Thraciæ dederat habendum Anchiſæ patri pro magno munere, & quaſi pignus & monimentum ſui amoris. Sic locutus, coronat caput ejus viridi lauro, & declarat Aceſten primum victorem ante omnes. Et benignus Eurytion non invidit victoriæ ſibi prælatæ, licet ſolus dejeciſſet volucrem ex alto aëre. Proximus eſt in diſtributione *præmiorum, qui ſecuit funem: ultimus, qui levi ſagitta perfodit malum. At pater Æneas, ludis nondum dimiſſis, vocat ad ſe Epytiden, cuſtodem & comitem pueri Aſcanii: & ſic loquitur in aurem fidelem: age, vade: & dic, inquit, Aſcanio; ſi jam habet ſecum inſtructum agmen puerorum, & ſi compoſuit curſus equorum; huc deducat turmas* in honorem *avi ſui, & monſtret ſe in armis. Ipſe imperat populum omnem ſparſum recedere è toto circo, & ſpatium fieri vacuum. Accedunt pueri, & in conſpectu parentum emicant æqualiter ſuper equis frænatis: omnis juventus Siciliæ & Trojæ plaudit admirans eos equitantes. Omnibus capilli premuntur coronâ comptâ:*

Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis:
Cratera impreſſum ſignis, quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iüli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade, age: &, Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. Ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonſâ coma preſſa coronâ:

NOTÆ.

ſed judicio dabantur. Sic Æ. 9. 271. Aſcanius Niſo; *Clypeum criſtaſque rubentes Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.*

537. *Ciſſeus.*] Rex alicujus Thraciæ partis, Hecubæ pater, quæ Priami conjux fuit, ab eoque dicta *Ciſſeis*. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

547. *Epytiden.*] *Epytides*, patronymicum ejus fuit nomen; proprium, *Periphantes:* qui *Epyti* filius, Anchiſæ præco. Iliad. 17. 324.

548. *Aſcanio, ſi jam, &c.*] Non enim interfuerat ludis Aſcanius; turmas interea ſuas ad ludum inſtruens. De eo, Æ. 1. 271.

553. *Incedunt pueri, &c.*] V. LUDUS. *Equeſtris decurſio puerorum Trojano more.* Hunc omiſſis cæteris Homeri ludis, Iliad. 23. addidit Virgilius in gratiam Auguſti, qui his temporibus ludum illum in uſum revocaverat, ut diximus, Æ. 3. 280. De Auguſto ſic Suetonius, c. 43. *Trojæ ludum edidit frequentiſſime, majorum minorumve puerorum delectu: priſci decorique moris exiſtimans, claræ ſtirpis indolem ſic noteſcere. In hoc ludicro C. Nonium Aſprenatem lapſu debilitatum aureo torque donavit: paſſuſque eſt ipſum poſteroſque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Aſinio Pollione oratore graviter invidioſeque in curia queſto Æſermini nepotis ſui caſum, qui & ipſe crus effregerat.* In eoque Auguſtus ducem ſecutus erat Julium Cæſarem, de quo idem Suetonius, c. 39. *Trojam luſit turma duplex, majorum minorumve puerorum.* Tres hic turmas ſtatuit Virgilius, ſingulas puerorum duodecim; cum vulgo in exercitu *turma* ter denos haberent equites, quibus præerant tres *decuriones.* Tres, inquam, ſtatuit turmas, licet Julius duas tantum; quia fortaſſe turmarum numerus ad arbitrium editoris mutabatur, & ab Auguſto actus fuerat; eſt enim veriſimile ita deſcriptos hic à poeta ludos fuiſſe, ut ab Auguſto tunc edebantur. Porro hæc fuerunt ludentibus pueris arma atque ornamenta. 1. Galea. 2. Corona ſupra ipſam galeam. 3. Torques aureus, catenæ inſtar circuito collo ſummum in pectus delabens. 4. Pharetra humero ſuſpenſa; non omnibus quidem; ait enim, *pars levem humero pharetras*; ſed fortaſſe ducibus. 5. Haſtilia duo præfixa ferro; quibus ſeſe videntur ex equis viciſſim impuliſſe; unde frequens caſus ſequebatur, ut ex Suetonio modo vidimus.

556. *Tonſâ coma, &c.*] Naſcimbænus *tonſam* de tonſura capillorum explicat. Servius, *coronam*, de galea; & vero Homerus, Iliad. 7. 12. de galea loquens, ait, ὑπὸ σειρῆνες ἐυχάλκαι,

Cornea

Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro,
Pars leves humero pharetras: it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri biſſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Attî duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus, formaq; ante omnes pulcher Iülus

gerunt duas haſtas corneas armatas ferro, pars humero pharetras politas: flexibilis circulus torti auri per collum deſcendit in ſummum pectus. Turmæ equitum ſunt *tres numero, & tres duces oberrant: pueri duodecim ſecuti unumquemque ducem, micant agmine diſtincto, & ſimilibus ducibus. Una* eſt *turma puerorum, quam lætam ducit parvus Priamus, ferens nomen avi, tua inclyta proles, ô Polite, auctura Italos: quem portat equus Thracius bicolor notis candidis, greſſus pedum primorum candidi* ſunt, *& erigit frontem candidam. Secundus* dux *eſt Atys, à quo Attii Latini ducunt originem: parvus Atys, & puer charus puero Iülo. Ultimus Iülus, & præ omnibus ſpectabilis* propter *pulchritudinem,*

NOTÆ.

ſub corona aurea. Tamen exiſtimo pueros, & *galeatos*, & ſupra galeam *coronatos* fuiſſe: qualis eſt Marrubius ſacerdos, Æ. 7. 751. *Fronde ſuper galeam & felici comptus oliva. Galeatos* quidem, quia Aſcanius deinde v. 673. *Galeam ante pedes projecit inanem. Coronatos* vero non fluentibus ramis; ſed preſſis conciſiſque frondibus: talis ipſe Virgilius G. 3. 21. *Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ.*

557. *Cornea bina, &c.*] *Haſtile*, lignum ipſum haſtæ, cui ferrum præfixum eſt: lignum, inquam, ex arbore *corno*, *cornoüiller*, *the corneil-tree*: de qua G. 2. 34. & haſtas quidem illas neceſſe eſt breviores fuiſſe, ut binæ ferri poſſent, vel alterutra ſimul manu, vel ſingulæ ſingulis manibus.

562. *Partito.*] Ab antiquo *partio*: nunc enim *partior* active tantum, non etiam paſſive ſumitur. *Magiſtris.*] Ducibus, quos mox enumeraturus eſt: & hæc appellatio propria eſt in eo genere; quippe cum eligebatur Romæ dictator; qui ſub eo præerat equitatui, vocabatur *magiſter equitum.* De voce *ovans*, Æ. 3. 189.

564. *Polite, progenies, &c.*] Ejus *Politæ* filius, qui in oculis Priami patris à Pyrrho interfectus eſt, Æ. 2. 526. *Polite*, vocativus eſt à nominativo *Polites*, non à *Politus*. Hic *Polites*, teſte Servio, dicitur tamen à Catone in originibus veniſſe cum Ænea in Italiam, & urbem condidiſſe *Politorium* in Latio, ubi nunc *Polini*: quam deinde urbem Ancus Romanorum rex delevit, quod eſſet illa Latinorum adverſus Romanos perfugium. Virgilius, qui Politen à Pyrrho cæſum induxit, hujus urbis ſtructuram attribuere videtur ejus filio, cum ait: *Progenies auctura Italos.* De *Italis*, Æ. 1. 534.

566. *Portat equus bicolor, &c.*] Albus quidem fronte primiſque duobus pedibus: hoc enim eſt *primi pedis*, id eſt, *primorum pedum.* At quis alter color? Fortaſſe rufus: talis enim equus ab Homero deſcribitur, Iliad. 23. 455. totus rufus, & alba ſtella in fronte conſpicuus: quod exprimere hic Virgilius voluiſſe Cerdano videtur. De *Thracia*, equorum ferace, Æ. 3. 14.

567. *Primi alba pedis, &c.*] Servius de duobus anterioribus pedibus explicat, Cerdanus de unico pede dextro. *Frontem albam* Scaliger interpretatur, *alba veluti ſtella* notatam: quia omnino alba deterioris equi indicium eſt.

568. *Genus unde Atti.*] Sic reſcribo cum Pierio ex antiquis codicibus. Conſtat enim ſignatam hic à Virgilio fuiſſe gentem *Attiam*, non *Acciam*, neque *Atyam*: unde maternum genus Auguſtus ducebat. Quare dixit: *genus unde Atti duxere Latini*, non vero *Romani*: quia *Attia* gens erat ex urbe Latii *Aricia*, nunc *la Riccia.*

569. *Puer dilectus Iülo.*] Notat certe conjunctam affinitatem inter utramque gentem, *Iuliam*, quæ ab Iülo; & *Attiam*, quæ ab Aty: qua ex conjunctione prodiit Auguſtus. Quippe Julia, Julii Cæſaris ſoror, nupſerat M. Attio Balbo: quo ex conjugio prodiit *Attia*; quæ collocata C. Octavio, Octavium peperit, Auguſtum deinde appellatum. Unde emendabis Plutarchum & alios, qui Auguſtum ex ſorore Cæſaris natum ferunt; & Livianam periochen libri 116. ubi is dicitur Cæſaris hæres *& ex ſorore nepos*: habet autem emendatiſſimus Livii codex, Pierio teſte, *ſororis nepos*; quod verum eſt: fuit enim Auguſtus nepos Juliæ, ſororis Cæſaris; non nepos Cæſaris, ex Julia ſorore: qua ex verborum confuſione ortus error eſt. De *Sidonio*, Æ. 1. 450. De *Didone*, in argumento lib. 4.

Sidonio

impoſitus eſt equo Sidonio: quem pulchra Dido dederat ei, ut *eſſet monimentum & teſtimonium ſui amoris. Reliqua juventus vehitur equis Siculis ſenis Aceſtæ. Trojani recipiunt* cum *plauſu* eos de gloria *ſolicitos, & lætantur* eos *videndo, & agnoſcunt vultus antiquorum patrum. Poſtquam læti circuierunt equitando omnem concionem & conſpectum ſuorum: procul Epytides dedit paratis ſignum clamore; & ſonuit flagello. Illi excurrerunt* ſimul *pares, deinde tres* duces *diremerunt agmen* in *ſeparatas turmas: iterumque admoniti relegerunt iter, & immiſere haſtas inimicas. Poſtea incipiunt alios curſus & alios recurſus* ex *oppoſitis locis, & implicant alternatim gyros gyris, & ſub armis eduut imaginem certaminis. Et modo præbent terga fugæ, modo convertunt haſtas* quaſi *inimici, modo æqualiter incedunt* quaſi *pace compoſita. Quemadmodum Labyrinthus in alta Creta dicitur habuiſſe olim iter implexum obſcuris parietibus, & fraudem incertam* propter *mille vias*, per *quas error inobſervabilis & inexplicabilis turbabat ſigna progrediendi. Non aliter filii Trojanorum impediunt currendo curſum, & miſcent fugas ac certamina ludendo. Similes delphinis, qui natando per liquidum mare finduut Carpathium ac Libycum* mare, *& ludunt inter fluctus. Aſcanius, cum circumdaret Albam longam mœnibus, renovavit primus hanc conſuetudinem decurſionis, atque has pugnas; & docuit veteres Latinos* eas *edere: quo modo ipſe puer, & cum eo Trojana juventus:*

Sidonio eſt invectus equo; quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum oculoſq; ſuorum
Luſtravere in equis: ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrêre pares, atque agmina terni
Diductis ſolvêre choris: rurſuſque vocati
Convertêre vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus,
Adverſis ſpatiis: alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugâ nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi, factâ pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, quâ ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas & prælia ludo:
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando
Carpathium Libycumq; ſecant, luduntq; per undas.
Hunc morem curſus, atq; hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos;
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes:

NOTÆ.

573. *Senioris Aceſtæ.*] Ad *equos Aceſtæ* refero, quibus Aceſtes Trojanam juventutem ad hunc ludum inſtruxerat: non ad *pubem Aceſtæ*, ſeu juventutem Siculam; quam probabile eſt in Trojanis illis pueris locum non habuiſſe, ſiquidem è tribus ductoribus nullus Siculus fuit.

575. *Pavidos.*] De laude & victoria ſolicitos: eo pavore perculſos, de quo v. 138. *Exultantiaque haurit corda pavor pulſans.*

576. *Ora parentum.*] Parentum ſimilitudinem in liberis. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

588. *Creta fertur Labyrinthus.*] De *Creta* inſula, *Candie*, Æ. 3. 104. De *Labyrintho*, Æ. 6. 67. Et comparat varias curſus puerilis figuras cum *Labyrintho*; currentes inde pueros, cum *delphinis*,

594. *Delphinum, &c.*] *Delphin*, vel *delphinus*, communiter creditur eſſe *porcus marinus, marſouin, a porpoiſe*, quem falſo incurvo corpore pinxere veteres: niſi forte ſic apparet propter impetum ac velocitatem motus cum erumpit è mari: vere enim dicitur à Plinio l. 9. 8. *velociſſimum omnium animalium, non ſolum marinorum; ocyor volucri, ocyor telo . . . . tanta vi exilit, ut plerumque vela navium tranſvolet.*

595. *Carpathium, Libycumque.*] *Carpathium* mare, ad orientem Cretæ inſulæ, ubi eſt *Carpathus* inſula, Cretam inter & Rhodum media, nunc *Scarpanto*. *Libycum* mare, circa Libyam, de qua Africæ parte, Æ. 1. 162. & G. 1. 241. De *Aſcanio*, Æ. 1. 271. De *Alba*, Æ. 8. 48. De *Latinis*, veteribus Latii incolis, Æ. 1. 10.

Albani

Albani docuere ſuos, hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem;
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis;
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem; ventoſque aſpirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum: & litora luſtrans,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu! tot vada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus una.
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque Deæ veſtemque reponit.
Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen natique fuiſſent.
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert:
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerat ad letum, patriæ ſub mœnibus! ô gens
Infelix! cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas;
Cum freta, cum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
Sideraq; emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.

eodem modo *Albani docuerunt ſuos* poſteros: *hinc vero maxima Roma accepit & retinuit patrium ludum*; & illi *pueri nunc dicuntur Troja & Trojanum agmen. Hactenus pugnæ editæ* ſunt *ſancto parenti. Tum fortuna primum converſa mutavit fidem. Dum per diverſos ludos perſolvunt ſepulcro juſta: Juno* filia *Saturni demiſit Irim è cœlo ad naves Trojanas, & adjuvat ventis* eam *deſcendentem, plurima parans, & nondum expleta* ſecundum *veterem indignationem. Illa virgo feſtinans iter per arcum mille colorum nulli aſpectabilis deſcendit* per *pronam ſemitam. Videt magnum concurſum* ad ludos; *& circumiens litora, cernit portus vacuos & naves incuſtoditas. At Trojanæ procul ſeparatæ in deſerto litore plorabant Anchiſen amiſſum, & cunctæ plorantes aſpiciebant altum mare: unus* erat *ſermo omnium; heu! tot fluctus & tantum maris reſtare fatigatis? poſtulant urbem: tædet* eas *pati aſperitatem maris. Igitur Iris non ignara nocendi immittit ſe in medium* earum, *& exuit formamque & habitum Deæ. Aſſimilatur Beroë uxori grandævæ Dorycli Iſmarii, cui fuerat olim nobilitas, & fama, & ſoboles. Sic autem immiſcet ſe mediam matribus Trojanorum: O infelices, inquit, quas manus Græcorum non traxere ad mortem,* in *bello, ſub muris patriæ! ô gens infortunata! cui morti reſervat te fortuna? Jam ſeptima æſtas tranſiit ab exitio Trojæ; ex quo* tempore *vagamur emenſa tot maria, & omnes terras, tot ſcopulos inhabitabiles, & ſidera: ex quo per vaſtum mare quærimus Italiam fugientem, & raptamur fluctibus.*

NOTÆ.

606. *Irim de cœlo, &c.*] De *Iride*, & arcu cœleſti, Æ. 4. 700. De *Junone, Saturni filia*, Æ. 1. 27.

613. *Secreta Troades acta.*] Nam, ut ait Hortenſius, indecorum eſt honeſtas matronas publicis in ſpectaculis eſſe cum viris. *Acta* litus eſt, ab ἀκτὴ; qua voce etiam uſus eſt Cicero, de Siculo litore loquens, Verrina, 5. 81. *Uxorem tot in acta dies ſecum habere.*

620. *Beroë, Iſmarii, &c.*] Ficta nomina *Beroës* & *Dorycli. Iſmarius* is dicitur, id eſt, *Thracius*, ab Iſmaro, Thraciæ maritimæ monte, de quo G. 2. 37. De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Achaia*, Græcia proprie dicta, vel Peloponneſi parte, Æ. 1. 492.

626. *Jam vertitur æſtas.*] Jam præterita eſt ſeptima, & convertitur vergitque in octavam. Hunc enim eſſe ſenſum diximus, Æ. 1. 760. Et vero tunc ita loquebatur Beroë, non æſtate, ſed vere; ipſo quippe ludorum die, ut ſtatuimus ſupra, v. 46.

628. *Sidera emenſa.*] Per navigationem, quæ aſtrorum aſpectu regitur.

629. *Fugientem.*] Quia, quo propius ad eam accedebant, eo videbantur ab ea longius vi tempeſtatum repelli. De *Eryce*, Æneæ ſtatre, v. 24.

Hic

Hic eſt regio Erycis fratris Æneæ, & hoſpes Aceſtes: quis vetat Æneam fundare muros, & dare urbem civibus? O patria, & Penates fruſtra erepti ab hoſtibus! an deinceps nulli vocabuntur muri Trojæ? nullibi aſpiciam fluvios Hectoreos, Xanthum & Simoëntа? Immo agite, & mecum incendite funeſtas naves. Nam umbra Caſſandræ vatis viſa eſt per ſomnum prabere mihi faces acenſas, aitque, Hic quærite Trojam, hic eſt vobis domus: jam tempus urget rem. Nec mora eſt adhibenda *tantis præſagiis: ecce quatuor altaria* poſita *Neptuno!* Ille *ipſe Deus ſuppeditat* nobis *animos & faces. Hæc dicens, prima* per *vim rapit funeſtum ignem: & erectâ dexterâ nitens procul librat, & conjicit. Arrecti* ſunt *animi & attonita corda Trojanarum. Hic una è multis, quæ* erat *annis provectiſſima*, nomine *Pyrgo, regia nutrix tot ſiliorum Priami: Non hæc vobis eſt Beroe, ô matres; non uxor Rhœteïa Dorycli: animadvertite indicia divinæ pulchritudinis, & oculos micantes, quis* ſit *illi vigor, quæ facies, aut ſonus vocis, aut greſſus ambulanti. Egomet ipſa, jamdiu digreſſa* à Beroë, *reliqui Beroën agrotantem, & dolentem quod ſola immunis eſſet talis officii, nec exhiberet Anchiſæ digna ſacrificia. Hæc locuta* eſt.

Hic Erycis fines fraterni, atq; hoſpes Aceſtes:
Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates;
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simoënta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: hic quærite Trojam:
Hic domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agit res.
Nec tantis mora prodigiis: en quattuor aræ
Neptuno! Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ connixa coruſcat,
Et jacit. Arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. Hic una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis; non hæc Rhœteïa, matres,
Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſve ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Ægram, indignantem tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.

NOTÆ.

De *Aceſta*, v. 36. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *Hectore*, Æ. 1. 103. De *Xantho*, Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Simoënte*, Troadis item fluvio, Æ. 1. 104. De *Caſſandra* vate, Priami filia, Æ. 2. 246.

638. *Agit res.*] Sic Romanus, ac Mediceus codex, aliique vetuſti, apud Pierium; licet in aliis legatur *tempus agi res:* id eſt, *tempus agendi rem.* Magis tamen placet prima lectio, *tempus agit res:* id eſt, *ipſum tempus, ipſa occaſio, rem urget* & *porro impellit: nam ecce faces, &c.*

639. *Quatuor aræ Neptuno.*] A quo conſtitutæ? non ab Ænea, qui ad tumulum, & in patris honorem ſacra fecerat: tumulus autem & ſacrificii locus procul aberant ab ea litoris parte; nec procul à circo; ut patet ex boum ſanguine, quo lapſus eſt Niſus, v. 333. Ergo, vel à Cloantho: qui, hoc ipſo in litore Siculo, immolandum pro navali victoria taurum Diis pelagi voverat, v. 235. vel ab ipſis Trojanis: qui, dum Æneas Anchiſæ ſacra faceret, mactabant ipſi juvencos pro ſua quiſque copia; ſive ut Anchiſen, ſive ut alios etiam Deos coleret, neque enim id à poeta definitur, v. 100.

642. *Ignem .... coruſcat.*] Neutrum id vulgo verbum eſt; apud Virgilium ſæpe activum, Æ. 10. 651. *Strictumque coruſcat mucronem*, Æ. 12. 431. *Haſtamque coruſcat.*

645. *Pyrgo.*] Fictum nomen à poëta. De Priami quinquaginta filiis, ac duodecim filiabus, Æ. 2. 503.

646. *Rhœteïa.*] E *Rhœteo*, Troadis promontorio, non procul ab urbe Troja.

647. *Divini ſigna decoris.*] Quatuor ea ſigna commemorat. 1. *Fulgorem vultus & oculorum.* 2. *Spiritum*, id eſt, halitum odoratum. 3. *Inceſſum*, aut grandem, aut fluentem. 4. *Sonum vocis*, ſane altiorem firmioremque. De tribus primis diximus, Æ. 1. 406, 407, 409. De quarto dixit Æneas ad Venerem ibidem, v. 332. ubi, *Nec vox hominem ſonat.*

651. *Indignantem quod, &c.*] Ægre ferentem, quod per valetudinem ſibi non liceret intereſſe ſacris,

At matres primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ fatiſque vocantia regna:
Cum dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fugâ ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris, actæque furore,
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta faceſque
Conjiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, & remos, & pictas abjete puppes.
Nuncius Anchiſæ ad tumulum cuneoſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus: & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte novus? quo nunc, quo tenditis, in-
Heu miſeræ cives! non hoſtem inimicaq; caſtra [quit,
Argivûm; veſtras ſpes uritis. En ego veſter
Aſcanius. Galeam ante pedes projecit inanem,
Quo ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per litora paſſim
Diffugiunt; ſylvaſque, & ſicubi concava furtim

Sed matres primo cœperunt *aſpicere naves oculis malevolis, incertæ & dubiæ inter miſerum amorem præſentis regionis & regna invitantia* per *fatum. Cum Dea* Iris *extulit ſe per aërem alis æquatis, & in diſceſſu ſignavit magnum arcum inter urbes. Tunc autem ſtupefactæ prodigiis & impulſæ furore, vociferantur, & rapiunt ignem* ex *aris intimis: pars nudant aras, injiciuntque frondes & ramos & faces: ignis ſævit laxatis habenis, per ſcamna, & remos, & puppes pictas* ex *abiete* ſtructas. *Eumelus nuncius defert ad ſepulchrum Anchiſæ & ſedes theatri naves eſſe combuſtas: & ipſi* ſpectatores *vident nigrantes favillas volare in fumo. Et primus Aſcanius, quemadmodum lætus regebat decurſionem equeſtrem, eo modo* excurrit ad *caſtra tumultuantia, feſtinus* in *equo: & magiſtri ſtupefacti non poſſunt* eum *retinere, aitque, Quis* eſt *iſte novus furor, ô miſeræ cives? quo jam, quo tenditis? non incenditis hoſtes, & hoſtilia caſtra Græcorum;* ſed *ſpes veſtras. Ecce ego* ſum *veſter Aſcanius. Abjecit ad pedes vacuam caſſidem, qua opertus* in *ludo ediderat imaginem pugnæ. Accurrit ſimul Æneas, ſimul multitudo Trojanorum. Sed illæ* præ *timore fugiunt quacunque in remota litora, & clam quærunt ſylvas, ac rupes cavernoſas, ſi alicubi* ſunt:

NOTÆ.

660. *Rapiuntque focis penetralibus ignem, &c.*] Dionyſius Halicarn. poſtquam de Ægeſto ſive Aceſta, & Elymo, jam in Sicilia conſidentibus, locutus eſt: ita de hoc navium incendio diſſerit, l. 1. Ἐνθυχὼν δὲ εἰρημένοις Αἰνείας ἀνδράσι, &c. *In hos autem viros poſtquam incidit Æneas, complectitur eos comiter, & condit in eorum gratiam urbes Ægeſtam & Erycem, & exercitus ſui partem in iis relinquit: quantum ego conjicio, ſua ſponte, ut labore & marinis jactationibus feſſi loco tuto quieſcerent: ut vero aliqui ſcribunt, detrimentum claſſis illic paſſus ab incendio, quod aliquot fœmina tædio navigationis excitaverant; & neceſſitate coactus turbam relinquere, quam poſt abſumptas naves reliquæ capere non poterant.* Plutarchus in Romulo, refert ex aliquorum ſententia incenſas à mulieribus naves Trojanorum fuiſſe in ipſis Tybridis faucibus, *Romæ* cujuſdam Trojanæ ſuaſu, à qua deinde *Roma* nomen habuerit, Strabo, l. 6. id Crotone accidiſſe narrat, & ſic deinde rem definit; Καὶ τὸ τῶν Τρωάδων δὲ τόλμημα περιφέρεται πολλαχῇ, &c. *Et Trojanarum quidem facinus multis aſcribitur locis, videturque incredibile, cum tamen fieri potuerit,*

661. *Spoliant aras.*] Frondibus, verbenis, tæniis, quibus ornatæ erant & aræ & ſtatuæ, Æ. 4. 457.

662. *Vulcanus habenis.*] De *Vulcano*, pro igne, G. 1. 295. *Habenis.*] Tranſlatio ab aurigis, qui habenas ad incitatiſſimum curſum laxiores equis permittunt. De *tranſtris*, ſupra, v. 119. De *abiete*, *ſapin*, *ſir*, G. 2. 86. De *cuneis theatri*, ſupra, v. 288.

665. *Eumelus.*] Effœtus aliquis ſenex, qui apud naves cum mulieribus ſteterat.

669 *Magiſtri.*] Vel alii duces duo, *Priamus* & *Atys*, qui ſic appellantur, v. 562. Vel cuſtos Aſcanii Epytides aliorumque juvenum cuſtodes. De *Argivis* & *Argis* urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

672. *Galeam . . . inanem.*] Jam *vacuam*, quippe extractam è capite. Alii explicant *ſpoliatam corona*, quæ prius ſuperpoſita galeæ, jam impetu deciderat. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Saxa,

pœnitet eas *facinoris & vitæ: & revocatæ* à furore *agnoſcunt ſuos* cives: *& Juno expulſa eſt ex animo. Tamen flammæ & incendia non amiſerunt propterea vim* ſuam: *ſtupa emittens pigrum fumum alitur ſub ligno humido, & ſpiſſus ignis abſumit trabes, & pernicies funditur* per *totam molem: & labor virorum injectaque undæ non proficiunt. Tunc pius Æneas* cœpit *lacerare veſtem* ab *humeris, & invocare Deos* in *auxilium, & extollere palmas* manuum: *Jupiter omnipotens*, ait, *ſi nondum odiſti Trojanos omnes ad unum, ſi vetus miſericordia* tua *ſpectat caſus humanos: concede nunc claſſi evitare incendium, ô pater, & ſerva ab exitio res anguſtas Trojanorum: vel, ſi mereor, tu trade me morti inimico fulmine, & hic opprime me tua manu, quod* ſolum *reſtat. Vix dixerat ea, cum immiſſis pluviis tempeſtas furit prater conſuetudinem, & alta loca terrarum & campi quatiuntur fulmine: imber ſonans aquis & denſatus à nigris Auſtris cadit ex toto aëre: & naves deſuper implentur, ligna ſemiuſta humeſcunt: donec ignis totus extinctus* eſt; *& catera naves receptæ* ſunt *ab igne, quatenus tantum abſumptis. Sed pater Æneas, perculſus* hac *triſti calamitate, agitabat animo magnas curas, nunc huc, nunc illuc*

Saxa petunt: piget incepti, luciſque: ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt: excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stupa, vomens tardum fumum: lentuſque carinas
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum, infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas:
Jupiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere claſſi
Nunc, pater, & tenues Teucrûm res eripe leto:
Vel tu quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte; tuâque hic obrue dextrâ.
Vix hæc ediderat: cum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit: tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbibus imber aquâ, denſiſq; nigerrimus Auſtris:
Implenturque ſuper puppes, ſemuſta madeſcunt
Robora: reſtinctus donec vapor omnis; & omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatæ à peſte carinæ.
At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas

NOTÆ.

681. *Udo ſub robore.*] Duro quovis ligno; aliquando certa ſpecie arboris, è querceo genere, G. 1. 162.

682. *Stupa.*] Linum vile, cortici proxime adhærens, obturandis ac ſtipandis rimas ac foraminibus comparatum. Græce στύπη, à στύφω, *aſtringo.*

Tardum fumum, lentuſque, &c.] Quia uda & vicina undis materia non facile in flammam emicabat.

683. *Vapor.*] Proprie eſt halitus ac flatus, qui fumi inſtar expiratur: hic pro igne ſumitur, juxta Lucretium, l. 2. 149. *At vapor is quem Sol mittit, lumenque ſerenum. Carinæ*, trabes ſunt imæ in *navibus.*

Corpore peſtis.] *Corpus* hic pro navium mole: *Peſtis* pro igne uſurpatur, & ſæpe pro noxia quacunque re; ut apud Livium, l. 44. pro cæde; *in aliam fœdiorem peſtem incidebant: elephantes enim ab rectoribus in litus acti exeuntes obterebant.* Plinius l. 2 48. pro tempeſtate: *Præcipua navigantium peſtis, &c.*

685. *Abſcindere veſtem, &c.*] Maximum hoc ſignum doloris fuit; uſitatiſſimum apud Hebræos, ut patet ex ſacris literis. Sed & apud Ægyptos ex Herodoto, l. 2. quos mortuos proſecutæ mulieres vagæ per urbem percutiebant ſe nudatis mamillis. Apud Trojanos, ex Seneca in Troad. v. 101. ubi Hecuba: *Cadat ex humeris veſtis apertis; jam nuda vocant pectora dextras.* Apud Græcos, ex Herodoto, l. 6. re male geſta à Mardonio. Apud Romanos, ex Suetonio in Nerone, c. 42. qui *poſtquam Galbam & Hiſpanias deſciviſſe cognovit ... veſte diſciſſa, capite converberato, actum de ſe pronunciavit.* Cauſa autem hujus moris hæc erat, ut pectus pateret ad planctum, cujus etiam frequens apud veteres uſus.

695. *Ardua terrarum.*] Montes, ſpatia terrarum altiſſima. Vulgaris eſt ea locutio atque elegans: ut Æ. 2. 332. *Anguſta viarum.* Ibid. v. 725. *Opaca locorum.* De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58. De *roboribus* ſupra, v. 681.

Mutabat

Mutabat; verſans, Siculiſne reſideret arvis
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte; 705
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate Dea, quò fata trahunt retrahuntque, ſequamur.
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes: 711
Hunc cape conſiliis ſocium, & conjunge volentem.
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incepti rerumque tuarum eſt,
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres; 715
Et quicquid tecum invalidum, metuenſque pericli eſt,
Delige: & his habeant terris ſine mœnia feſſi.
Urbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici:
Tum vero in curas animus deducitur omnes. 720
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubito tales effundere voces:
Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
Chare magis: nate, Iliacis exercite fatis: 725
Imperio Jovis huc venio, qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.

deliberans, an remaneret in *agris Siculis immemor fatorum, an peteret regiones Italas. Tunc ſenex Nautes, quem Tritonia Pallas unice inſtituit, & effecit clarum multis vaticiniis; edebat hæc reſponſa*, dicebatque, *vel quid magna ira deorum minaretur, vel quid exigeret ſeries fatorum. Atque ille ſolatus Æneam loquitur his verbis: Fili Veneris, eamus quo fata vocant & revocant. Quicquid accidet, omnis fortuna vincenda eſt tolerando. Eſt tibi Trojanus Aceſtes è divina origine: accipe illum, & volentem adhibe ſocium ad conſilia. Da illi* eos, *qui ſuperſtui* ſunt *admiſſis navibus, & quos tædet magni conſilii & rerum tuarum; & elige ſenes grandævos, & matres laſſas navigatione, & quodcunque tecum eſt infirmum & timens periculi: & permitte* ut illi *fatigati habeant urbem* in *hac regione. Vocabunt urbem* illam *Aceſtam, conceſſo* ab Aceſta *nomine.* Æneas *commotus* eſt *talibus verbis amici ſenis: deinde vero diſtractus eſt animo in omnes curas. Et nox nigra occupabat cœlum invecta duobus equis: deinde ſpecies Anchiſæ patris delapſa è cœlo viſa* eſt ipſi *repente proferre talia verba: O fili, mihi magis chare* quam *vita, quando vita inerat mihi; fili, agitate caſibus Trojanis: venio huc juſſu Jovis, qui avertit incendium à navibus* tuis, *ac denique miſertus eſt* tui *ex alto cælo.*

NOTÆ.

704. *Nautes, unum Tritonia, &c.*] *Nautes*, caput *Nautiæ* familiæ Romanæ, cujus in cuſtodia Palladium Romæ per ſucceſſionem fuit: ut habet Dionyſius Halicarn. l. 6. Et cauſam diximus, Æ. 2. 166. De *Pallade*, Æ. 1. 43. & 2. 31. De *Tritonia*, ejus cognomine. Æ. 2. 171. De *ordine fatorum*, Æ. 1. 243. De *Aceſta rege, Dardania ſtirpis*, ſupra, v. 36.

718. *Aceſtam.*] De hac urbe, infra, v. 755.

721. *Bigis.*] Ut ſoli *quadrigæ*, ſic nocti & Lunæ *bigæ* à poëtis trahendo currui aſſignantur: & quidem ab Ovidio *equi*, ab Auſonio *juvencæ*, ab aliis *muli*; quia ſicut muli non ſuo, ſed equi genere protrahantur; ita Luna, non ſuo, ſed Solis lucet lumine. Tibullus tamen, l. 3. 4. 17. attribuit Nocti *quadrigas*. Color autem illis *niger* vulgo datur; à Claudiano *cæruleus*, qui ſæpe ſumitur pro nigro; ab Ovidio *niveus*, quia illic de Luna agitur.

722. *Cælo facies delapſa parentis, &c.*] E cœlo labitur, quo ejus *manes Acheronte remiſſos*, & inter Divos admiſſos putari vidimus, v. 99. Tamen mox conveniri vult apud inferos, v. 733. Scilicet putabant veteres quatuor ineſſe homini, de quibus Æ. 4. 385. præcipue *animam*; & *ſimulacrum*, ſive *idolum*, ſive *manes*; *animam*, heroum præſertim in cœlum abire; *ſimulacrum* eorundem manere apud inferos. Sic apud Hometum Odyſſ. 11. 600. Ulyſſes, in illa ſua mortuorum ex inferis evocatione, ait: Τὸν δ' μετ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην, εἴδωλον· αὐτὸς δ', &c. *Poſt hunc vero vidi vim Herculeam, idolum: ipſe vero apud immortales Deos oblectatur in conviviis.* De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Italia*, Æ. 1. 534. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Avernis*, pro inferis, Æ. 6. 237. De *Tartaro*, infimo inferorum loco, G. 1. 36. De *Elyſio*, beatorum apud inferos ſede, Æ. 6. 638. De *Sibylla*, Æ. 6. 10. De *ſacrificio Sibyllæ*, Æ. 6. 243. De *genere Æneæ*, ſeu poſteris, Æ. 6. 756.

Obtempera consiliis, quæ senex Nautes præbet tibi prudentissima: transporta in Italiam electos juvenes, generosissimos animos: gens fortis & aspera moribus vincenda est tibi in Latio. Tamen prius veni ad *domos inferas, & per Avernum profundum quære mea colloquia, ô fili. Non enim sceleratus Tartarus & mœstæ umbræ tenent me; sed habito Elysium, & lætos cœtus bonorum. Casta Sibylla huc ducet te multo sanguine nigrarum victimarum. Tunc disces omnes posteros tuos, & urbes quæ concedentur. Nunc autem vale: nox humida peragit medium cursum, &* Sol *oriens crudelis me attingit equis anhelantibus.* Sic *locutus* erat, *& evanuit veluti fumus in levem aërem. Æneas deinde ait: Quo curris? quo* te *subtrahis? quem fugis, aut quis te cohibet ab amplexu nostro? Hæc dicens, succendit ignem in cinere sepultum: colitque supplex pio frumento & thuribulo pleno Lares Trojanos & sacraria albæ Vestæ. Statim advocat socios, ac primo Acesten: declaratque mandatum Jovis, & jussa dilecti patris, & quod jam consilium hæreat menti. Nulla* est *mora in* hoc *consilio, & Acestes non recusat mandata. Addicunt matres urbi, & relinquunt plebem volentem, animos* non *cupidos magnæ gloriæ.*

Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam: gens dura, atque aspera cultu,
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos; & Averna per alta
Congressus pete, nate, meos. Non me impia nam
Tartara habent tristesq; umbræ: sed amœna piorum
Concilia, Elysiumque colo. Huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, &, quæ dentur mœnia, disces.
Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,
Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas: Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & sopitos suscitat ignes,
Pergameúmque Larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio & plenâ supplex veneratur acerrâ.
Extemplo socios, primumque accersit Acesten:
Et Jovis imperium, & chari præcepta parentis
Edocet; & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis: nec jussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.

NOTÆ.

738. *Medios torquet, &c.*] Tria sunt hic notanda. 1. Æstas, sive solstitium imminens, hic significatur: cum scilicet nox est brevissima, primumque diluculum mediæ nocti fere conjunctum: ait enim *medios torquet nox cursus*; & *oriens me equis afflavit*, id est, *Sol oriens*. Quæ ratio temporis cum iis quæ diximus, v. 46. apprime convenit. Et vero confectis ludis, verisimile est Æneam consilii ambiguum dies non paucos in deliberando posuisse: cum hoc ipsi insomnium contigit. 2. Umbræ noctu tantum solent apparere, diemque fugiunt. Propert. l. 4. 7. 89.

Nocte vaga ferimur, nox clausas liberat umbras:
Errat & objecta Cerberus ipse fera.
Luce jubent leges Lethæa ad stagna reverti:
Nos vehimur, vectum nauta recenset onus.

Alii hoc tribuunt *umbris*, quæ circa tumulos manebant; cum *manes* sive *idola* apud inferos clausa essent. Licet autem hæc Anchisæ species è cœlo, non ex inferis, apparere hic dicatur: eandem tamen ipsi tribuit lucis ac diei formidinem. 3. Somnia tantum ea putantur vera, quæ ad extremam noctem obveniunt: falsa, quæ sub primam noctem. Causam affert Plinius, l. 10. 98. *A vino & à cibis proxima, atque in redormitatione, vana esse visa prope convenit.* Quare verum hoc insomnium Æneas existimavit.

744. *Pergameumque Larem, &c.*] *Penates, Lares, Vestam*, id est, inextinctum ignem, secum in Italiam advexisse Æneam diximus, Æ. 2. 293. ubi de *Vesta*: & Æ. 2. 717. De cultu *Larium* diximus Æ. 3. 177. Colebantur autem injectis in ignem floribus, vino, thure, libis, sive placentis è puriſſimo frumento, quod *far* appellatur; mola item salsa, de qua Æ. 2. 133. Unde hic ait *farre pio*, id est, placenta & libo; & *acerra*, arcula thuris sive thuribulo. Supersunt hic tria notanda. 1. Per *sopitos ignes*, non intelligi ignes extinctos, hoc enim nefas erat; sed lentius emicantes. 2. Vestam dici *canam*, vel quasi antiquam, ut dicta est, Æ. 1. 296. *cana fides*. Vel quia Vestales deinde virgines albo amictu indutæ sunt. 3. Æneam, post Anchisæ discessum, sacra fecisse *Laribus*: quia putabant veteres,

Ipsi

Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora navigiis: aptant remoſque rudenteſque:
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc, Ilium; & hæc loca, Trojæ
Eſſe jubet; gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque ſacerdos

Alii reficiunt ſcamna, & reparant in *navibus ligna ſemuſta flammis; accommodant remos & funes: pauci* quidem ſunt *numero, ſed virtus ardens bello. Interim Æneas deſcribit* ſpatium *urbis aratro, & diſtribuit domos* per ſortem: *imperat hoc* ſpatium *dici Ilium; & hæc loca*, loca *Trojæ. Aceſtes Trojanus lætatur* nova *ditione. Aſſignat forum, & ponit leges ſenibus convocatis. Tunc templum propinquum ſideribus ponitur Veneri Cypriæ in cacumine Erycis* montis: *& ſacerdos*

NOTÆ.

nihil aliud *Lares* eſſe, quam animas parentum, ut oſtendimus Æ. 2. 717. De *tranſtris*, ſupra, v. 119. De *rudentibus*, infra, v. 824. De voce *ambeſa*, Æ. 3. 357.

755. *Urbem, &c.*] De hac tria dicenda, *nomen, ſitus, conditor*. 1. Vocatur à Stephano *Egeſta*, à Dionyſio Halicarnaſſeo *Ægeſta*, à Cicerone & Romanis vulgo *Segeſta*, à Plinio cives ejus *Acceſtæi*, quod convenit cum Virgilio, qui *Aceſtam* vocat: nunc teſte Fazello *Barbara*. Varietatem nominum induxit multiplex regis hujus appellatio, quem Virgilius *Aceſten* vocat, ſupra, v. 36. 2. Situs ejus eſt in parte occidentali Siciliæ, ſinum verſus & emporium, cui nomen *Caſtel à mare*, & ſeptentrionem reſpicit: urbs ipſa *Segeſta*, non in litore, ſed ab hoc emporio miliaria circiter quinque in terras recedit ad meridiem: ager calidis & ſulphureis fontibus paſſim ſcatet. 3. Hujus conditor dicitur à quibuſdam apud Strab. l. 6. Philoctetes, qui ex agro Italiæ Crotonienſi Trojanum Ægeſtum eo conſilio in Siciliam miſerat. Apud Lycophronem & ejus interpretem Tzetzem, Ægeſtæ atque Elymo tribuitur, ſupra, v. 73. Apud Virgilium, Pompeium, Feſtum, Dionyſium, Ciceronem, Æneæ aſſignatur. Ita Cicero Verrina 4. 72. *Segeſta eſt oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Æneâ, fugiente à Troja atque in hæc loca veniente, conditum eſſe demonſtrant*. Dionyſii Halicarn. verba jam retulimus, v. 660. De Romano more circumducendi *aratri*, ad circuitum urbis deſignandum, Æ. 1. 452. in voce *porta*.

756. *Hoc, Ilium; & hæc loca, Trojæ.*] *Ilii* mentionem in Sicilia nuſquam reperi: quare hic, *Ilium* ſumi puto pro *arce* aut urbe ipſa Segeſtana, quæ ad ſimilitudinem Ilii ſive Trojæ condita ſit: quemadmodum ex arce Trojana *Pergamo*, edita loca omnia deinde *Pergama* vocata eſſe diximus, Æ. 1. 470. *Loca Trojæ.*] *Scamandrum* ſive *Xanthum*, & *Simoenta*, Troadis fluvios, de quibus Æ. 1. 104. 477. quorum nomina duobus circa Segeſtam in Sicilia fluviis ab Ænea fuiſſe impoſita teſtantur quidam apud Strab. l. 13. Et *Scamandri* quidem mentio eſt apud Diodorum, l. 20. quem Cluverius ait nunc appellari nomine *S. Bartholomæi*, vel *Freddo*. Addit idem *Simoënta* ad orientem ipſius naſci, & cum eo poſt paulo miſceri: nec ejus vulgare nomen aſſignat.

758. *Indicitque forum, &c.*] *Forum* locus erat, ubi jus diceretur. *Indicit*, tempus proprie notat, quo jus in foro dicendum eſſet. *Dat jura*, jus illud legeſque aperit, ex quibus urbem recturi eſſent *patres*, id eſt, ſeniores: & ſic Romæ *ſenatores* deinde vocati ſunt. Notandum autem civitatem tribus præcipue contineri, muris, legibus, religione: quibus ex æquo ab Ænea proviſum eſt.

759. *Erycino in vertice*] De ſitu *Erycis*, nunc *S. Juliani*, montis poſt Ætnam in Sicilia maximi, diximus, Æ. 3. 707. In hujus declivi, paulo infra verticem, urbs fuit ejuſdem nominis. Hanc fundatam, & utrique nomen inditum volunt ab ipſo Eryce. Diodorus l. 4. & Apollodorus l. 2. A ſepulchro Erycis ibidem conſtituto nomen petit Hyginus, c. 270. Ab Ænea cum Segeſta urbe conditam eſſe cenſet Dionyſius l. 1. & Tzetzes in Lycophronem. De *Eryce*, ſupra, v. 24.

760. *Sedes Fundatur Veneri Idaliæ.*] In ſummo montis Erycis vertice planities fuit, ubi templum Veneris Erycinæ diu celebratum; & juxta Tacitum à Tiberio, juxta Suetonium à Claudio, deinde inſtauratum. Primus ejus conditor Æneas dicitur à Pomponio Mela, ab Hygino, à Dionyſio, qui Venerem illam ipſam non *Erycinam*, ſed *Æneiam* vocatam addit. Ab his ita diſſentit Diodorus l. 4. ut non ſolum Erycem urbem, ſed & Erycinæ Veneris ædem, ab *Eryce* fundatam putet; ab Ænea donis duntaxat ornatam: Æneæ tamen opus vulgo id habitum eſſe innuit Tacitus Annal. l. 4. *Idaliam* vocat Venerem Virgilius, non quod hoc ibi nomine inſignita fuerit; ſed quomodo Delium Apollinem appellat *Thymbræum*, ut notavimus, Æ. 3. 85. & Æ. 4. 345. *Idalium* ſive *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri, in mediterranei maris maxime orientali ſinu, quæ tota Veneri dicata fuit.

ac ſylva late ſacra attribuitur ſepulchro Anchiſæ. Et jam omnis populus epulatus fuerat per *novem dies, & facta* fuerant *ſacrificia* per *aras: cum tranquilli venti complanaverunt fluctus, & validus Auſter aſpirans invitavit iterum in mare. Surgit magnus luctus per litora ſinuoſa:* cives *ſtant complexi inter ſe noctuque diuque. Jam ipſæ matres; ipſi, quibus conſpectus maris videbatur olim horridus, & vis* ejus *intolerabilis:* illi *volunt proficiſci, & pati difficultates omnes itineris. Bonus Æneas ſolatur illos ſermone benevolo, & plorans commendat* eos *Aceſtæ conſanguineo* ſuo. *Poſtea jubet* ſuos *immolare Eryci tres vitulos, & agnam tempeſtatibus; & funes per ordinem abrumpi. Ipſe coronatus frondibus conciſæ olivæ* circa *caput, erectus longe in prora, tenet poculum; & projicit viſcera in aquas ſalſas, effunditque vina pura. Ventus exoriens propellit à puppe navigantes: ſocii verberant mare certatim, & verrunt* ejus *planitiem. Venus autem interim agitata curis alloquitur Neptunum, & emittit è pectore tales querelas*

Et lucus late ſacer additur Anchiſæo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi ſtraverunt æquora venti:
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſæ jam matres; ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tres Erycî vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet; ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet; extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus:

NOTÆ.

761. *Sacerdos & lucus, &c.*] Quippe promiſerat ſe, condita urbe, ſacra in perpetuum Anchiſæ patri fundaturum, v. 60. Itaque ſacerdotem ei, & ſacram ſylvam dedicat. *Anchiſæo.*] Pro *Anchiſæio:* ut Æ. 4. 552. *Cineri Sichæo*, pro *cineri Sichæio*. Teſtatur autem Hyginus, c. 270. in Erycino monte ſepultum Anchiſen fuiſſe: quamvis in Italiam perveniſſe Cato dicat; alii, antequam Æneas Siciliam attigiſſet, in itinere obiiſſe.

762. *Dies epulata novem, &c.*] Novemdialia ſacrificia repetita, de quibus, v. 64. ſacrificiis autem fere ſemper adjunctæ epulæ è ſacris carnibus. Cujus autem in honorem peracta hæc ſacra? An iterum patris, ut illa ſuperiora? an Deorum novæ urbis? An Veneris Erycinæ? Hoc ſane ipſum puto: incidi enim in locum Athenæi, l. 9. quem hic adſcribere non pigebit. Τῆς δ' Σικελίας ἐν Ἔρυκι καιρός τίς ἐστιν, ὃν καλοῦσιν ἀναγωγὰς, &c. *In Eryce autem Siciliæ tempus quoddam eſt, quod vocant ἀναγωγὰς, ſive* profectionis dies, *quibus aiunt Venerem in Africam abire. Tum nulla apparent circa locum columba, tanquam abeuntem Deam comitatæ. Nono poſt die, quod tempus καταγώγια, ſive* reverſionis dies *appellant, columba ex mari una prævolante, & in templum ſe recipiente, ſequuntur mox aliæ. Tum quotquot circum habitant divites convivia agunt, cæteri læti plaudunt.* Eadem ferme habet Ælianus Hiſt. anim. l. 4. 2. Quæ cum Æneæ profectione, ac epulis, dierumque numero, ſatis congruunt; ut eo dicatur Virgilius reſpexiſſe: & Æneas matri ſuæ Veneri poſtrema hæc feciſſe ſacra, cui modo templum fundavarat.

764. *Auſter.*] Ventus meridialis, navigantibus è Sicilia in Italiam commodus, Ecl. 2. 58.

768. *Numen.*] Vel numen ac divinitas matris: vel quorumcunque Deorum voluntas, Æ. 1. 137.

771. *Conſanguineo Aceſtæ.*] *Conſanguineus* non cognatum & *ex eadem familia* hic ſignificat; nullum enim eſt veſtigium hujus inter Æneam & Aceſten cognationis: ſed *ex eadem gente* Trojana. Vide quæ de Aceſtæ origine dicta ſunt, v. 36. De *Eryce*, v. 24. De *Erycis divinitate*, v. 467. De *divinitate tempeſtatum*, & *agna* illidem immolanda, Æ. 3. 120. De *vino* & *extis projiciendis* in mare ante profectionem, ſupra, v. 238. De *extis*, Æ. 4. 64. *Patera* poculum eſt *patens*.

779. *At Venus, &c.*] De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *æquore*, pro maris planitie, Æ. 2. 680. De *Junonis* ira in Trojanos, Æ. 1. 33. De *ejuſdem conatu adverſus fata*, Æ. 1. 243. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

Junonis

Junonis gravis ira & inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, pœnam traxiſſe per omnem
Reliquias; Trojæ cineres atque oſſa peremptæ
Inſequitur: cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis
Quam molem ſubito excierit: maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
In regnis hoc auſa tuis.
Proh ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim;
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis; merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique mariſque.
Nec minor in terris, Xanthum Simoentaque teſtor,
Æneæ mihi cura tui. Cum Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis,

Aſpera iracundia & inſatiabilis animus Junonis cogunt me delabi ad omnes preces, ô Neptune. Hanc, neque diuturnum tempus, nec ulla pietas placat; nec quieſcit victa juſſu Jovis aut fatis. Non ſufficit ipſi *conſumpſiſſe infando odio urbem è medio populorum Phrygiæ, & duxiſſe* ejus *reliquias per omne* genus *pœnarum; perſequitur cineres & oſſa interfecta Trojæ; noverit ipſa cauſas tanti furoris. Tu ipſe teſtis es, quantam excitaverit mihi nuper tempeſtatem in mari Libyco: confudit omnia maria* cum *cœlo, fruſtra confidens ventis Æoliis: auſa eſt hoc in tua ditione. O crimen! en etiam impulſis mulieribus Trojanis incendit fœde naves, & coegit* cives *amiſsâ claſſe relinquere* eas mulieres in *peregrina regione. Quod* ſpectat ad *reliqua: precor, liceat* Trojanis *committere tibi per undas vela ſecura, liceat pervenire* ad *Tybrim Laurentem; ſiquidem peto* res *conceſſas, ſiquidem Parcæ & fata dant* illis *eas urbes. Tunc* filius *Saturni, rector profundi maris, protulit iſta; O Venus, omnino æquum eſt te confidere meo imperio, unde accepiſti ortum;* hoc *etiam merui: ſæpe repreſſi furores & rabiem immanem cœli & maris. Nec minor cura* eſt *mihi Æneæ tui in terris, teſtes* appello *Xanthum & Simoënta. Quando Achilles perſequens turmas Trojanas territas ſollicitabat* eas ad *muros, & tradebat morti multa millia, & fluvii pleni cadaveribus gemebant, & Xanthus non poterat invenire viam & exonerare ſe in mare; tunc ego ſervavi cavâ nube Æneam certantem* cum *forti* filio *Pelei, nec Diis, nec viribus paribus:*

NOTÆ.

784. *Infracta.*] *Fracta.* Affirmat enim fere ſemper augetque, non negat; ſcilicet ab *infringo*, quod ſemper affirmat.

788. *Cauſas tanti ſciat illa furoris.*] Significat nullam eſſe furoris illius cauſam; quaſi dicat, *ſciat illa cauſas, ego enim neſcio.* De *Libyco mari*, circa Africam, Æ. 1. 162. De *Æolo* ventorum Deo, Æ. 1. 56.

790. *Molem.*] Cumulos fluctuum tempeſtate ſuſcitatos. Sic Æ. 1. 138. Neptunus increpat ventos: *Tantas audetis tollere moles?* De *Parcis*, quæ pro fato ſumuntur, Æ. 1. 26. De *Neptuno Saturni filio*, Æ. 1. 129.

800. *Cytherea, &c.*] De hoc *Veneris* nomine, Æ. 1. 261. De *ejus genere* & *ortu* è ſpuma maris, Æ. 1. 260.

801. *Merui quoque.*] Merui beneficiis meis, ut mihi fideres.

808. *Xanthum, &c.*] Hos atteſtatur fluvios Neptunus: non quaſi ſacra ſibi numina; ſed quia reipſa teſtes fuerant exhibiti Æneæ auxilii, quorum in ripa Æneam periculo Neptunus eripuerat. De *Xantho* & *Simoënte*, fluviis Troadis, Æ. 1. 104. 477. De *Æneæ ex Achillis manibus erepto*, Æ. 4. 228. De *Pelida*, Achille ejuſque patre Peleo, Æ. 2. 263. De *Neptuni odio in Trojanos*, Æ. 2. 610.

qu. mvis optarem eruere à fundamentis munimenta perjuræ Trojæ conſtructa meis manibus. Nunc etiam reſtat mihi eadem voluntas erga Æneam. depone metum : perveniet ſecurus ad portum Averni. quem cupis : unus erit tantummodo quem requiret ſubmerſum mari ; unicum caput peribit pro multis. Poſtquam pater Neptunus recreavit his verbis lætum animum Deæ, alligat equos currui, & imponit iis ferocientibus fræna ſpumantia, & manibus laxat omnes habenas. Volat celer per ſummos fluctus in curru cæruleo. undæ demittunt ſe, & mare inflatum complanatur aquis, ſub rotis ſonantibus : nimbi fugiunt toto cœre. Tunc varii vultus comitum apparent ; grandia cete. & chorus Glauci ſenioris. & Palæmon filius Inus, & Tritones veloces, & totus exercitus Phorci. Thetis & Melite, & virgo Panopea, Niſæe, & Spio, Thalia, & Cymodoce, occupant ſiniſtra ſpatia. rat celeriter omnes malos erigi,

Nube cava eripui ; cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ. 81
Nunc quoque mens eadem perſtat mihi, pelle timo-
Tutus quos optas portus accedet Averni : [rem ;
Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret,
Unum pro multis dabitur caput. 81
His ubi læta Deæ permulſit pectora dictis ;
Jungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Fræna feris, manibuſque omnes effundit habenas.
Cœruleo per ſumma levis volat æquora curru :
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti 82
Sternitur æquor aquis : fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies : immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inoüſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis & Melite, Panopeaque virgo,
Niſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque. 82
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem : jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.

Tunc viciſſim blanda latitia ſubit animum incertum Æneæ : imperat & admoveri manus ad vela.

NOTÆ.

813. *Portus accedet Averni.*] Qui non longe abeſt ab urbe *Cumis*, & *antro Sibyllæ* : quo perveniet, Æ. 6. De *Averno*, G. 2. 161. Æ. 4. 512. Æ. 6. 237.

815. *Unum pro multis, &c.*] Palinurus, qui Morphei fraude ſubmergetur, v. 860. De *equis* & *curru Neptuni*, Æ. 1. 160. De *feris*, pro equis, Æ. 2. 51.

820. *Sub axe tonanti.*] Vel *axe Neptunii curvus*, qui magno rotarum ſtrepitu impelli & quaſi *tonare* videbatur. Vel *axe cœli*, id eſt, cœlo ipſo, quod tempeſtatem minabatur, & jam *tonabat*, priuſquam has Neptuno preces funderet Venus.

822. *Variæ comitum facies, &c.*] Varia maris numina, aut monſtra. 1. *Cete*, maximi ſunt piſces, qui pro balænis vulgo ſumuntur : neutrius generis, & pluralis numeri : quia Græca vox eſt, eaque neutra, τὸ κῆτος, plurali numero τὰ κήτεα, & per contractionem κήτη, unde *cete*. 2. *Glaucus*, *Panopea*, *Palæmon* filius *Inus*, G. 1. 437. 3. *Senior Glauci chorus*, Nymphæ, aut Tritones : & commutatio eſt, id eſt, *ſenioris Glauci chorus*. 4. *Tritones*, Æ. 1. 148 5. *Phorci exercitus*, ſupra 240. 6. *Thetis*, Nerei filia, E. 4. 32. cum reliquis Nymphis ſororibus, quarum nomina ſingulatim explicantur, G. 4. 338. Præterquam *Melites* quæ ab Heſiodo numeratur inter quinquaginta Nerei filias, Μελίτη, à *μέλι*, *mel*.

829. *Attolli malos.*] De re nautica hæc accipe. 1. *Malus*, ingens arbor eſt, in medio navis erecta, è qua vela ſuſpenduntur ; cum in altum ſolvebant veteres, hunc erigebant ; inſerebantque foramini, qui Latinis *modius*, Græcis μεσόδμη, dicebatur ; tum funibus undique firmabant : appulſi autem ad litus, eruebant è *modio*, & inclinabant ad puppim, in ligno quod Plauto *caſteria*, Homero ἐπωτίδιον appellatur. De *erectione* hic loquitur Virgilius. De *inclinatione* Lucanus l. 3. 46. *Et poſito remos petierunt litora malo.* 2. *Antennæ*, oblongæ perticæ, è quibus expanſa pendebant vela : hæ malo tranſverſæ ſuſpendebantur, vel in ipſa mali ſummitate, ſi major venti vis captanda erat ; vel medio in malo, ſi moderatior ſufficiebat. 3. *Brachia* & *cornua*, partes erant antennæ ; *brachia* quidem partes mediæ, quæ hinc inde ad mali latera prominebant : *cornua* vero partes extremæ, quæ brachia terminabant. Itaque hic per *brachia*, totas ipſas antennas Æneas intelligit : jubetque velis intendi antennas, per enallagen ſive commutationem ; id eſt, *jubet vela intendi antennis*. Niſi forte præſtet ita ſimplicius explicare : *jubet admoveri manus & brachia artemque omnem ex-*

Una

Una omnes fecere pedem: pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvere ſinus: una ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam cœli nox humida metam
Contigerat; placidâ laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cum levis æthereis delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras;
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique Deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas:
Jaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem,
Æquatæ ſpirant auræ, datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat: clavumque affixus & hærens

Simul omnes extenderunt funes veli: *& ſimul laxaverunt* modo *ſiniſtros, modo dextros ſinus* veli: *ſimul vertunt & obvertunt alta cornua* antennæ: *venti proſperi provehunt claſſem. Palinurus primus ante omnes ducebat denſam claſſem: alii juſſi* ſunt *dirigere curſum ad illum. Et jam nox humida attigerat pene medium ſpatium cœli, remiges ſtrati inter dura ſcamma ſub remis permiſerant membra tranquillo ſomno: cum Somnus celer delapſus è ſideribus cœleſtibus diſcuſſit aërem obſcurum, & fugavit tenebras: quærens te, ô Palinure: ferens tibi innocenti ſomnia funeſta: & Deus ſedit in alta puppe, ſimilis Phorbanti, & protulit ore verba iſta: O Palinure, fili Iaſi, ipſum mare provehit naves, venti flant æquabiles, tempus offertur* ad *quietem. Demitte caput, & ſubtrahe labori oculos laſſos. Ego ipſe implebo pro te tuum officium tantiſper. Cui Palinurus reſpondet vix aperiens oculos: An vis me neſcire faciem tranquilli maris &*

undarum quietarum? an me fidere huic monſtro? quin enim committam Æneam Auſtris doloſis, etiam toties deceptus fraude aëris ſereni? Proferebat talia verba: & nullatenus deſerebat gubernaculum, ei *affixus & adhærens;*

NOTÆ.

plicandis velis. 4. *Funes*, quibus antennæ velis inſtructæ demittebantur attollebanturque, vocabantur *rudentes*: qui vero ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur *pedes*. 5. *Pedum* uſus erat, in captando vento: cum enim vulgo antenna extra malum, proram verſus, ex æquo penderet: pedeſque hinc atque hinc è velo penduli ad latera navis, item ex æquo alligarentur; prout magis minuſve pedum alter aut laxabatur, aut ſtringebatur, ita magis minuſve in dextrum ſiniſtrumve latus *detorquebantur cornua* antennarum, ipſa *obliquabatur* antenna, & majori minorive ſinu vela ventos excipiebant. Atque illud eſt, *obliquare ſinus in ventum*, ſupra, v. 16. Itemque *facere pedem*, id eſt, *extendere pedem*, ut ſæpe, *facere vela*, id eſt, *extendere vela*.

832. *Sua flamina.*] *Proſpera, commoda.* Sic Ovid. Triſt. 1. 9. 49. *Vos facite ut ventos, loca cum diverſa petamus, Illa ſuos habeat, nec minus illa ſuos.*

835. *Metam.*] Aërem *circo* comparat, in quo ſidera, *noxque* ipſa, decurrunt: terram, exiguæ rotundæque molis, poſitam in medio, comparat *metæ*; quam ſidera circumeunt. De *circo* & *meta*, v. 288.

838. *Somnus.*] De eo, ejuſque inſignibus, Æ. 6. 893. *Delapſus ab aſtris*: id eſt, *ex aëre*, per quem vagatur, ut varia hominibus ſomnia immittat: cum enim noctis ſit filius, & habitet apud inferos; ex aſtris & cœlo deſcendere, quaſi è propria ſede, non poteſt.

839. *Diſpulit umbras.*] Vel ſimpliciter motum exprimit volantis Dei, qui tenebroſum aërem alis findit: vel ſignificat, aërem ab eo etiam clariorem redditum, ut ejus inſueta ſerenitas Palinuro fraudem faceret.

842. *Phorbanti.*] Multi fuerunt hujus nominis: interque alios unus è filiis Priami: de quo hic ſermonem eſſe putat Hortenſius. *Iaſius*, Trojanus aliquis, pater aut avus Palinuri. De *ſale*, pro mari, Æ. 1. 541. De *Auſtris*, ventis meridionalibus. E. 2. 58. De *Clavo*, manubri gubernacli, ſupra, 177. De *Lethæo rore*, & fonte apud inferos oblivionem inducente, G. 1. 78. & Æ. 6. 705. De *Styge*, fluvio etiam inferno, Æ. 6. 323.

& intendebat oculos in ſidera. Ecce Deus excutit ſuper gemina tempora ramum ſparſum aquâ Lethæâ, & ſoporatum virtute Stygiâ: & relaxat obnitenti oculos fluitantes. Vix ſomnus improviſus occupaverat prima membra: & ſtatim Deus ſuper innitens, impulit, cum parte puppis effracta & cum gubernaculo, illum *pronum in undas liquidas, & ſæpe implorantem ſocios fruſtra. Ipſe alatus & volans ſuſtulit ſe in levem aërem. Claſſis decurrit mari viam non minus tutam, & provehitur ſecura promiſſis patris Neptuni. Imo jam progreſſa radebat rupes Sirenum; olim aſperas & albentes oſſibus multorum; tunc vero ſaxa horriſona multum ſtrepebant irrequieto mari: cum pater Æneas agnovit navem ire fluitantem amiſſo gubernatore, & ipſe gubernavit eam per undas obſcuras, multum gemens, & turbatus animo* ob *ſortem amici: O Palinure,* aiebat, qui *nimis fidis cœlo & mari tranquillo, jacebis inſepultus in ignoto litore.*

Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygiâ, ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuperincumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo, liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorumq; oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici:
O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

NOTÆ.

856. *Natantia lumina.*] *Fluitantia*, quæ nunc aperiuntur, nunc clauduntur. De *gubernaculo*, ſupra, v. 177.

864. *Sirenum ſcopulos, &c.*] Duo quærenda: quæ *Sirenes*, qui earum *ſcopuli*. 1. *Sirenes* monſtra fuerunt; Acheloi fluvii & Calliopes aut Melpomenes Muſæ, filiæ tres, *Parthenope, Leucoſia, Ligea*. Varia ſpecie pinguntur: ſuperiore quidem corporis parte fœminæ: inferiore vero gallinæ, aut paſſeres, aut piſces. Harum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. His deliciis nautas præternavigantes in naufragium pelliciebant ad ſcopulos. Harumque fatum fuit, tamdiu vivere, quamdiu cantantes eas audiens nemo impune prætervectus eſſet. At cum Ulyſſes, monitus à Circe, ſociorum aures obturaſſet cera, ſeque navis malo alligari juſſiſſet; eaque arte trajeciſſet incolumis: ideo Sirenes in mare ſe præcipites dederunt. Nomen: non à *σύρω, trabo, quia Sirenes*, non *Syrenes*, appellantur: ſed vel à *σειρὰ, catena, funis*; vel à *σεία*, quod interdum eſt *decipio*. 2. Sedes earum collocatur ad Surrentinum Italiæ promontorium, in mare Tyrrhenum prominens, inter agrum Campanum & Picentinum, ſinumque Puteolanum & Pæſtanum. Sed cum illic plures ſint inſulæ; imprimis *Capreæ*, major inſula, Tiberii ſeceſſu ac voluptatibus infamis, nunc *Capri*, ad Puteolanum ſinum magis accedens: item *Sirenuſæ*, ſcopuli, continenti propiores ac Pæſtano ſinui: hinc ſedem Sirenum alii in *Capreis*, alii in *Sirenuſis* locant; optime qui in *Sirenuſis*, nunc abſque nomine ſcopulis. Pæſtanus vero ſinus nunc eſt *golfo di Silerno*; Puteolanus, *golfo di Napoli*.

871. *Nudus in ignota, Palinure, &c.*] Cætera quæ ad Palinurum pertinent, deſcribentur, *Æn.* 6. 337. Non enim fluctibus hauſtus eſt; ſed enatans ab Italici litoris incolis occiſus.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Appulsus Æneas in Italiam ad Cumas, petit antrum Sibyllæ Deiphobes: dumque varia Phœbes in templo descripta contemplatur, jubetur victimas cædere; peractisque sacrificiis consulit Sibyllam de futuris eventibus, deque descensu ad inferos. Sibylla tria respondet: Bellum ab Italis instare gravissimum: ramum aureum, inventu perdifficilem, adeunti inferos parandum esse; denique unum ex amicis in litore mortem interim obiisse. Redit Æneas ad suos, mortuum Misenum reperit: hujus extruendo rogo dum excinditur sylva, columba, aves Veneris, ad auream arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturnisque sacrificiis ad Avernum antrum inferorum numina veneratus, ad inferos Sibylla duce descendit. Videt illic, I. In vestibulo, monstra varia. II. In ripa fluviorum infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orontem, Palinurum. III. In ipso flumine, Charonta portitorem, quem, secum de aditu rixantem, aurei rami conspectu demulcet. IV. in limine, Cerberum canem, quem sopit objecta offa. V. Ultra limen, sedes varias, quas incolebant 1. Infantes: 2. Injusta morte damnati: 3. Propria manu perempti: 4. Amantes, in quibus Dido. 5. Bellatores, inter quos Deiphobus, aliique Trojani & Græci duces. VI. Ad sinistram, eminus carcerem vidit impiorum pœnis destinatum: quem locum adire cum non posset; à Sibylla varia variorum supplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Thesei, &c. VII. Ad dextram verso itinere, pervenit ad Elysios campos; ubi multos heroum nactus, à Musæo de loci incolarumque conditione, deque Anchisa, certior factus; in ipsum Anchisen incidit. VIII. Anchises, multa de animarum natura juxta Pythagoræ documenta prafatus, clarissimum quemque posterorum ad usque Augustum ei ostendit. IX. Denique perlustratis omnibus, per eburneam somni portam Æneas ad suos revertitur; & à Cumano litore, ad Cajetanum navigat.

SIC fatur lacrymans, classiq; immittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci

INTERPRETATIO.

Sic loquitur plorans, & permittit navibus cursum liberum, & demum appellitur litori Euboïco Cumarum. Nautæ *vertunt proras* ad *mare*: *deinde*

NOTÆ.

1. *Sic fatur, &c.*] Quid fatur? id nempe quod extremis duobus libri quinti versibus continetur: *O nimium cœlo, &c.*

Habenas.] Metaphora ab equis petita: quæ liberum impetum cursumque navium significat. Hæc ad ignem translata est, Æ. 5. 662. *Furit immissis Vulcanus habenis.* Et ad crescentes arborum ramos, G. 2. 364. *Palmes laxis per purum immissus habenis.*

2. *Euboïcis Cumarum, &c.*] *Euboea* maxima est Græciæ insula, hodie *Negrepont*: ad septentrionem & orientem, Locris, Bœotiæ, & Atticæ, in longitudinem obversa: ab iisque divisa freto angustissimo, quod Euripus dicitur. Angustissimo freti loco urbs est *Chalcis*, quæ continenti Græciæ ponte juncta est. *Æolia*, vel *Æolis*, regio est Asiæ minoris, ad Ægæum mare, & Ioniæ septentrionem: in ea urbs fuit *Cuma*, nunc *Foja nova*. Hippocles Cumanus ex Æolia, & Megasthenes Chalcidensis ex Euboea,

Anchora

anchora ſiſtit naves uncis tenacibus, & curvatæ puppes tegunt extremum *litus: prompta turba juvenum exilit in terram Italicam: pars quærit ſcintillas ignis latentes in venis lapidis: pars colligit ligna* arborum, quæ ſunt *opacæ domus ferarum; & oſtendit repertos fluvios. Sed pius Æneas vadit* ad *templum altum cui Apollo præeſt, & ad vaſtam penitus cavernam & horrendum penetrale Sibyllæ, cui Deus Delius inſpirat magnam animam & intelligentiam, declaratque* res *futuras. Jam intrant ſylvas & auratum templum Dianæ. Dædalus, ſicut fama perhibet, fugiens regnum Minoïs,*

Anchora fundabat naves, & litora curvæ
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ,
Abſtruſa in venis ſilicis; pars denſa ferarum
Tecta rapit ſylvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura. [mumque
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt, fugiens Minoïa regna,

NOTÆ.

coloniam utriuſque gentis in Italiam deduxerunt; urbemque condiderunt in Campania, circa promontorium occidentale ejus ſinus, qui inde *Cumanus* appellatus eſt, etiam *Puteolanus*, nunc *golfo di Napoli*. Græcis urbs dicta Κύμη, Latinis *Cumæ*, quibuſdam etiam *Cuma*: nunc everſa eſt. Hanc multo poſt Trojana tempora conditam eſſe teſtatur Velleius, l. 1. 4. Unde hæc à Virgilio de ea dicta eſſe neceſſe eſt per anticipationem temporis.

4. *Anchora fundabat, &c.*] Quia navim, unde per funem demittitur, committit, alligatque maris *fundo*, atque ita ſtabilit. Antiquiſſimæ anchoræ lapideæ fuerunt, ut conſtat ex Arriano, in periplo ponti Euxini: deinde ligneæ, plumbo munitæ: poſtmodum ferreæ. De *Heſperio*, ſeu Italico litore, Æ. 1. 534.

6. *Semina flammæ.*] Scintillas. Sic Lucretius, l. 1. 900. *Verum ſemina ſunt ardoris multa.* Sic Homerus, Odyſſ. 5. 490. Σπέρμα πυρὸς, *ſemen ignis.* Imo Lucretius, quaſi eſſet aliquid plantis & igni commune, dixit, l. 1. 898. *Donec flammai fulſerunt flore coorto.*

9. *Arces quibus altus Apollo, &c.*] Hic notanda ſex. 1. Æneæ prima cura eſt, adire Sibyllam: juxta monitum Heleni, Æ. 3. 441. præceptumque patris, Æ. 5. 731. 2. Templum illud in latere orientali collis, urbis Cumanæ pars & veluti arx fuit. 3. Extructum fuit ex uno eodemque rupis ſaxo, & velut in ipſo rupis ſinu excavatum. 4. Antrum Sibyllæ non extra templum, ſed in intimo templi loco fuit, multos in receſſus naturaliter defoſſum. Habentur iſta ex oratione paræneticâ Juſtini Martyris, qui annis poſt Virgilium centum circiter & ſeptuaginta florebat ſub Antonino Pio, templumque ipſum vidiſſe ſe perhibet: tum ex Agathia hiſtor. l. 1. cujus ætate templum videtur fuiſſe deſtructum, aut in arcem converſum; cui caverna Sibyllæ ſubjecta erat. 5. Templum illud, juxta Virgilium, Apollini ſimul & Dianæ dicatum fuit: ſiquidem Sibylla vocatur *Phœbi Triviæque ſacerdos.* 6. Templo juncta de more ſylva fuit, ſive *lucus*; aut utrique numini, aut uni Dianæ ſylvarum præſidi ſacer. De *Sibylla*, infra, v. 36. De *Apolline* & *Phœbo*, eodem numine, Ecl. 3. 62. 104. De *Trivia*, Diana, ſic à triviis ubi colebatur dicta, Æ. 4. 511. De *Delio vate*, Apolline vatum Deo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 77.

11. *Mentem animumque.*] Non eſt hæc ſynonyma, ſed rerum diverſarum expreſſio familiaris poëtis, Lucretio l. 4. 59. *Mens animi vigilat.* Catullo, Epig. ad Ortalum, v. 4. *Mens animi tantis fluctuat ipſa malis.* Horatio item, &c. Ita diſtinguuntur à Lactantio, l. 7. *Non idem eſt Mens & Animus: aliud enim eſt quo vivimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non Animus ſopitur: & in furioſis Mens extinguitur, Animus manet.* Itaque mens ipſa eſt Animi intelligentia & conſilium: ex Lucretio, l. 3. 616. *Animi nunquam mens conſiliumque.*

14. *Dædalus, &c.*] Athenienſis, ſolerti admodum ac ſubtili ingenio faber ac ſculptor, aſciæ, terebæ, multorumque aliorum inſtrumentorum auctor: cum Perdicem, ſororis ſuæ filium, ob inventum ſerræ uſum ex invidia occidiſſet; judicii metu fugit in Cretam. Hic admiſſus in gratiam regis Minois labyrinthum fabricavit: ſed mox, ob commodatam Paſiphaë reginæ operam ad promovendum ejus cum Tauro adulterium, turre incluſus cum Icaro filio, inde ſibi filioque plumis & cera compactis alis evolavit in Siciliam: ubi multa reliquit artis ſuæ monimenta, juxta Pauſaniam & Diodorum. Juxta Virgilium tamen, quem Silius, Juvenalis & Statius ducem ſecuti ſunt, in Italiam aufugit ad Cumas Campaniæ; ubi templum Phœbo condidit; opinor ideo, quod ejus alas ardore non diſſolviſſet, ut diſſolverat alas Icari ejus filii; qui imprudentius per aëra evagatus, alioqui inito

Præpe-

Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo:
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos;
Chalcidicaque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, ſacravit
Remigium alarum; poſuitque immania templa.
In foribus, letum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora natorum: ſtat ductis ſortibus urna.
Contra elata mari reſpondet Gnoſſia tellus.
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

auſus committere ſe aëri cum *pennis velocibus, evaſit ad frigidum ſeptentrionem per viam inſolitam; & volans ſtetit denique ſuper arce Cumana. Appulſus primum his terris ſacravit tibi remos alarum, ô Apollo; & fundavit vaſtum templum. In portis* erat ſculpta *mors Androgei: deinde Athenienſes juſſi* in *pœnam dare ſingulis annis ſeptem corpora filiorum;* res *miſera! adeſt urna* unde *ſortes eductæ* erant. *Cretica inſula eminens mari reſpondet è regione. Hic adeſt amor inſanus Paſiphaës* erga *taurum, & Paſiphaë ſuppoſita* per *fraudem, & Minotaurus ſoboles* ejus *biformis mixto genere, monimentum flagitioſæ libidinis. Hic adeſt illa difficultas & error inexplicabilis labyrinthi.*

NOTÆ.

curſu, in eam Ægæi maris partem cecidit, quæ eſt ad ſeptentrionem Cretæ, circa Samum inſulam; nomenque, & inſulæ Sami vicinæ, & huic maris plagæ, reliquit ſuum.

14. *Minoïa regna.*] *Cretam*, ſive *Candiam*, de qua Æ. 3. 104. Ubi regnavit *Minos*, Jovis & Europæ filius, qui ex *Paſiphaë* Solis filia, genuit *Ariadnem*, *Phædram*, & *Androgeum*. Multis bellis adverſus Athenienſes Megarenſeſque victor: cum fugientem Dædalum inſecutus, bello Cocalum Siciliæ regem appeteret, ab Cocali filiabus thermarum vapore ſuffocatus eſt: juſtitiæ nomine ſic nobilitatus, ut apud inferos judex animarum à Græcarum fabularum auctoribus conſtitutus ſit: qui tamen iidem, quod ab eo male mulctati ſæpe Græci fuiſſent; ideo familiam ejus, uxorem, filiaſque propudioſis figmentis infames fecere.

16. *Enavit ad Arctos.*] In eas evolavit regiones, quæ ad ſeptentrionem Cretæ inſulæ ſitæ ſunt. Pace tamen dixerim Virgilii; Italia Siciliaque multo ad occidentem Cretæ magis vergunt quam ad ſeptentrionem. *Enavit.*] Evolavit: magna enim inter navigationem & volatum affinitas, unde mox alæ vocantur *remigium alarum*: ut enim multiplici remorum ac remigum ordine navis hinc inde provehitur, ita geminis hinc inde alis agitatur volucris, Æ. 1. 228. De *Arcto gemina*, ſive *urſa*, aſtris ſeptentrionalibus, G. 1. 138. De *Chalcidica*, ſive Cumea arce, ſupra, v. 2.

20. *Letum Androgeo, &c.*] *Androgeus*, Minoïs & Paſiphaës filius, in publicis Græciæ ludis ſæpenumero victor, ab Athenienſibus & Megarenſibus ex invidia occiſus eſt. Ideo Megarenſes à Minoe bello petiti & ſubacti ſunt. Athenienſes tributo mulctati ſeptem puerorum, totidemque puellarum: quos in Cretam, vel quotannis vel tertio aut nono quoque anno, ſorte vel delectu, mittere jubebantur, includendos labyrintho, & Minotauro devorandos. Virgilius pueros tantum numerat. *Androgeo* genitivus eſt Atticus quartæ inflectionis, τοῦ Ἀνδρόγεω.

21. *Cecropidæ.*] Antiquum Athenienſium nomen: quorum rex primus fuit *Cecrops* Ægyptius, qui populus hujus regionis vagos duodecim in oppida congregavit, primumque vocavit *Cecropiam*; quæ deinde fuit arx Athenienſis urbis, cum Theſeus duodecim hæc oppida unam in urbem coegit, muriſque cinxit. De *ſortibus* ex urna educendis, Æn. 5. 491. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

24. *Amor tauri, &c.*] *Paſiphae*, Solis filia, de qua Ecl. 6. 46. turpi amore tauri correpta, dicitur arte Dædali incluſa vaccæ ligneæ fuiſſe, qua arte clam *furtim*que ſuſcepit è tauro monſtrum *biforme*, ſemibovem ac ſemivirum, *Minotaurum* nomine: qui incluſus in labyrintho, puerorum Athenienſium ſanguine paſcebatur. *Taurus* hic juxta aliquos unus aliquis fuit ex aulicis principibus: qui ſtupri conſuetudinem cum regina, Dædalo adminiſtro, habuerat. *Proles biformis.*] ortus puer ex illa conſuetudine; qui ad geminum referri poterat patrem, verum alterum, alterum falſum; unde & nomen ex utroque mixtum tulit. De *Venere*, amoris ac libidinis Dea, Æ. 1. 260.

27. *Labor ille domus, &c.*] *Labyrinthus* quadruplex fuit. Primus Ægyptiacus apud Heracleopolitas, opus multorum regum, cui manum ultimam Pſammitichus impoſuit. Secundus hic Cretenſis, Dædali opus, ad Ægyptiaci exemplum extructus, ſed vix centenam ejus partem referens. Tertius in Lemno inſula, centum & quinquaginta columnis inſignis. Quar-

Magnum

Nam Dædalus miſerans magnum amorem filiæ regis, ipſe explicuit Theſeo *fraudes & circuitus parietum, dirigens filo paſſus* ejus *incertos. Tu etiam, ô Icare, haberes magnum locum in tanta ſculptura, ſi dolor permiſiſſet. Bis conatus erat exprimere in auro calamitatem illam: bis manus paternæ defecerunt. At vero* Trojani *ulterius perluſtraſſent oculis omnia: niſi Achates ante præmiſſus* ab Ænea ad Sibyllam, *rediiſſet; & cum eo Deiphobe* filia *Glauci, ſacerdos Apollinis & Dianæ, quæ dicit hæc regi:*

Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro;
Bis patriæ cecidêre manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis: ni jam præmiſſus Achates
Afforet; atque unà Phœbi Triviæque ſacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:

NOTÆ.

tus in Italia juxta Cluſium, opus & ſepulcrum Porſenæ Etruſcorum regis. Locus fuit multis tramitibus inter ſe implexis, crebriſque foribus ad fallendos occurſus recurſuſque interciſus: tectus fornicibus undequaque, & multis pyramidibus faſtigiatus. Vide Plinium, l. 36. 13.

28. *Regina ſed enim, &c.*] *Theſeus*, Ægæi Athenienſium regis filius, firmatus oraculis à patre veniam obtinuit, ad perſolvendum Cretenſibus tributum, in Cretam cum reliquis pueris proficiſcendi. Huc appulſus, pellecta in amorem ſui *Ariadne*, Minoïs & Paſiphaës filia, ejus opera à Dædalo glomeratum filum accepit: quo ad labyrinthi januam alligato, & inter eundum evoluto, cum Minotaurum occidiſſet, inde remenſo itinere egreſſus, captivos reliquos ipſamque Ariadnen navi ſecum avexit. Hanc tamen in itinere deſeruiſſe dicitur in inſula Naxo; ubi à Baccho ſuſcepta eſt, & corona donata, quam deinde inter ſidera Dii retulerunt. *Regina* vocatur, id eſt, regis filia: ut Polyxena apud Euripidem ἄνασσα. De morte *Icari*, ſupra v. 14.

31. *Sineret dolor.*] Supprimitur *ſi* particula; mutaturque tempus pro *ſi ſiviſſet dolor.*

33. *Protinus omnia.*] *Omnia*, duas ultimas vocales in unam contrahit, ut ſpondæus fiat. Sic Æ. 5. 352. *Unguibus aureis.* De *Achate*, fidiſſimo Ænea comite, paſſim dictum. De *Phœbi Triviæque ſacerdote*, ſupra, v. 9.

36. *Deiphobe Glauci, &c.*] De Sibyllis confuſa obſcuraque omnia: hæc mihi certiora occurrunt. 1. *Sibylla* nomine nuncupatæ fuerunt, fœminæ generatim omnes, quæ futura cum aliquo impetu furoris Deique afflatu prædicebant. 2. *Nomen* eſt, à σιὸς Æolica voce, pro Θεὸς, *Deus*; & βυλὴ *conſilium*: ita ut *Sibylla* ſit, *divini conſilii particeps.* 3. Vitæ diuturnitate & virginitatis laude vulgo commendantur. 4. Ambroſius, in epiſtolam 1. ad Corinth. cap. 2. exiſtimat eas malo ſpiritu afflatas, non veri Dei beneficio futura conjeciſſe. Hieronymus tamen adverſus Jovinianum lib. 1. videtur exiſtimare divinationem iis à vero Deo in præmium virginitatis datam eſſe. 5. Multa de Chriſto prædixerunt, Cumana imprimis & Erythræa: neque tamen inde, aut vero numine afflatas, aut fide omnino dignas, putat Auguſtinus. Sic enim ait contra Fauſtum, l. 13. c. 2. *Sibylla porro, vel Sibylla, & ſi qui alii vates vel philoſophi gentium de Filio Dei verâ prædixiſſe perhibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem revincendam: non tamen ad iſtorum auctoritatem amplectendam: cum illum Deum nos colere oſtendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui ſuos congentiles populos idola & dæmonia colentes partim docere auſi ſunt, partim prohibere auſi non ſunt.* 6. Ideo exiſtimo, Sibyllas malo quidem ſpiritu afflatas fuiſſe: factum tamen, ut in præmium virginitatis, aliqua etiam vera declarari per eas voluerit Deus, ad revincendam ethnicorum pervicaciam. 7. Plures paucioreſve à diverſis auctoribus numerantur; decem à Varrone, quem vulgo ſequuntur omnes. *Delphica, Erythræa, Cumæa, Samia, Cumana, Helleſpontica, Libyca, Perſica, Phrygia, Tiburtina.* Harum una Tarquinio Priſco, Romanorum regi tres vel novem obtulit libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contextos: petiitque pretium trecentorum nummorum: deſpecta à rege, tertiam librorum partem abjecit in ignem; tum reverſa, idem iterum pretium popoſcit: iterumque repulſam paſſa, partem librorum alteram incendit, pro reliqua tantundem petiit. Cujus pertinaciam rex admiratus, & perſolvit pretium, & libros inter ſacra Romani imperii haberi voluit, & in Capitolini Jovis ſacrario ſub terram in arca lapidea depoſuit: conſtitutis viris, qui quoties exigerent dubia reipublicæ tempora, libros eos conſulerent. Hi primum viri duo, poſtea decem, denique quindecim fuere Syllæ dictatoris temporibus. Hæc Tarquinii Sibylla, aliis *Cumæa*, aliis *Erythræa*, dicitur, vulgo tamen *Cumana*: nomine *Amalthea*, vel *Demophile.* 8. Libri illi incendio Capitolii conflagrarunt, anno ante Syllæ dictaturam: quare legati ex ſenatuſconſulto miſſi ſunt in pleraſque Græciæ

Non

Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam, nec ſacra morantur
Juſſa viri, Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo, Poſcere fata
Tempus, ait: Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
Ante fores, ſubito non vultus, non color unus,
Non comptæ manſêre comæ: ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument; majorque videri,
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. Ceſſas in vota preceſque,
Tros, ait, Ænea? ceſſas? neq; enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus. Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor; fuditque preces rex pectore ab imo:
Phœbe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,

Hoc tempus non petit ſibi hæc ſpectacula: nunc potius erit immolare ſeptem juvencos de armento adhuc *indomito, & totidem oves electas juxta ritum. Sacerdos allocuta Æneam his* verbis, *invitat Trojanos in altum templum: & famuli non tardant* exequi *mandata* de ſacrificio. *Latus ingens rupis Cumana excavatum* eſt *in* formam *antri: quo centum lati aditus & centum portæ ducunt: unde erumpunt totidem voces,* quæ ſunt *reſponſa Sibylla. Perventum erat ad os* antri: *cum Virgo dixit: tempus eſt petendi oracula. Deus, Deus adeſt. Cui dicenti talia ante oſtia, repente non remanſit facies* eadem, *non idem color, non capilli ordinati: ſed pectus anhelans, & cor efferatum intumeſcit rabie:* cœpitque *apparere major, nec loquens modo humano: ex quo correpta eſt ſpiritu Dei jam præſente: dixit*que: *Tardus es ad emittenda vota & preces, ô Ænea Trojane? tardus es: nam magna oſtia antri terrifici non operientur prius,* quam preces emiſeris: *& hæc locuta ſiluit. Tremor frigidus ſubiit in oſſa dura Trojanorum: & rex eorum miſit preces ex intimo corde: O Phœbe, qui* ſemper *miſertus* es *acerborum caſuum Trojæ:*

NOTÆ.

& Italiæ civitates, qui carmina Sibyllarum undique conquiſita Romam deportarent. Hi collegerunt ad mille verſus: qui deinceps magna cura ſervati, tandem à Stilicone Honorii imperatoris ſocero cremati ſunt. Libros autem Sibyllinorum oraculorum octo, qui Græcis verſibus ſcripti circumferuntur, omnino ſuppoſitos puto. 9. Denique hæc Virgiliana Sibylla, *Cumæa* eſſe putatur, ſive *Cimmeria*, quæ in Italia paulo poſt excidium Trojæ vaticinata eſt. Hanc Juſtinus in paræneticâ orat. ait fuiſſe ortam Babylone, & Beroſi Chaldaicarum rerum ſcriptoris filiam: Virgilius Deiphoben, & Glauci cujuſdam filiam noncupat; atque ita Græcæ putat eſſe originis.

38. *Grege de intacto, &c.*] *Juvencos* nondum jugum paſſos: hi enim uni ſacrificiis apti erant, G. 4. 551. *Intacta totidem cervice juvencas.* Deinde numero ſeptem: quia Apollini immolandi erant, uni è Diis ſuperis, quibus impar numerus placet, Æ. 5. 96. De *bidentibus* ovibus, Æ. 4. 57.

41. *Alta in templa, &c.*] De ſitu templi, & rupis, deque multis ejus oſtiis & receſſibus, ſupra, v. 9. De *Euboica*, id eſt, *Cumana* urbe, v. 2.

50. *Afflata eſt, &c.*] Non tantum tacta vicini numinis ſpiritu: ſed plena & correpta: ut contra Servium contendunt interpretes. Sic Ovid. Faſt. 6. 703. Tibiam dixit *afflatam*, quæ vento plena eſt, & quaſi inflata: *Inventam Satyrus primum miratur; & uſum Neſcit, & afflatam ſenſit habere ſonum.* Igitur *propiore numine*, non eſt *viciniore*; ſed in intima pectoris parte jam *præſente:* maxime cum dicatur, v. 78. *Magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe Deum.*

53. *Attonitæ magna ora domus.*] Oſtia illa *centum*, id eſt, plurima, de quibus, v. 44. Domus vocatur *attonita:* vel quia vocum erumpentium ſono, quaſi tonitu concutitur: vel quia attonitos ac trepidos facit, quemadmodum mors dicitur *pallida*, quia pallorem inducit. Et ſenſus eſt: Ego quæ nunc te alloquor *ante fores*; non intrabo in ipſa antri penetralia, unde oracula ſoleo emittere; niſi prius vota conceperis. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

56. *Phœbe, &c.*] Trojanis favit: unde Ovidius Triſt. l. 1. 2. 5. *Mulciber in Trojam, pro Troja ſtabat Apollo.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Paride*, Æ. 1. 31. De *Achille*, à Paride in templo Apollinis occiſo, Æ. 3. 321. De *Æaco*, Achillis avo, Æ. 1. 103. *Direxti*, pro *direxiſti*: ut Æ. 1. 205. *Acceſtis ſcopulos*, pro *acceſſiſtis*.

Dardana

qui direxiſti ſagittam Trojanam & manum Paridis in corpus Achillis: te auctore ingreſſus ſum tot maria cingentia magnas terras, & nationes Maſſylorum longè remotas, & litora vicina Syrtibus. Nunc denique attingimus litora Italiæ recedentis. Hactenus calamitas Trojanorum nos perſecuta fuerit. Nunc æquum eſt vos etiam ignoſcere Trojanæ genti, ô Dii, & Dea omnes, quibus adverſabatur Troja & magna gloria Troadis. Et tu, ô ſanctiſſima Sibylla, prævidens futurum, permitte Trojanos, & Deos vagos, & numina Trojæ jactata, ſedere in Latio: non peto regna non debita meis fatis. Tunc ſtatuam Phœbo & Dianæ templa è marmore ſolido, & dies feſtos de nomine Phœbi dictos. Magnum etiam ſacrarium expectat te in regnis noſtris. Ego enim illic recondam tua oracula, & ſecreta fata declarata meæ genti; & dedicabo tibi viros electos, ô alma: tantummodo noli inſcribere carmina frondibus, ne confuſa evolent in ludibrium rapidorum ventorum: precor te, loquere tu ipſa. Sic *fecit finem loquendi voce. At Sibylla ingens, nondum patiens Phœbi, furit in caverna,* tentans *an poſſit*

Dardana qui Paridis direxti tela manuſque
Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas
Maſſylûm gentes, prætentaque Syrtibus arva:
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
Diique Deæque omnes, quibus obſtitit Ilium, & in-
Gloria Dardaniæ. Tuque ô ſanctiſſima vates, [gens
Præſcia venturi: da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Erranteſque Deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo & Triviæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam; lectoſque ſacrabo
Alma viros: foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipſa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit

NOTÆ.

59. *Duce te.*] Ipſius enim oracula ſæpius de rerum eventu conſuluerat: maxime in inſula Delo, Æ. 3 84. Et ad Leucadem atque Actium, Ibid. 274. Tum in Epiro apud Helenum. Ibid. 359. De *Maſſylis*, Afris, Æ. 4. 480. De *Syrtibus*, vadoſis Africi maris plagis, Æ. 1. 115

63. *Parcere genti, Diique Deæque, &c.*] Numina Trojæ infeſta: *Juno*, Æ 1. 33. *Neptunus*, Æ. 2. 610. *Pallas*, Æ. 2. 162. De *Dardania* gente & *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Pergamo*, Æ. 1. 470. De *Ilio* & *Troja*, Æ. 1. 5. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *numinibus Trojæ*, Æ. 2. 717. De *Trivia*, Diana, Æ. 4. 511.

69. *De marmore templa, &c.*] Alludit ad pleraque, quæ à Romanis Æneæ poſteris in Apollinis honorem inſtituta ſunt. Ad ludos quidem Apollinares primo bello Punico inſtitutos ex Sibyllino carmine, Cornelio Rufo decemviro: qui inde dictus eſt *Sibylla*, poſtmodum corrupto vocabulo *Sylla*. Deinde ad templum Apollinis, in Palatio poſt Actiacam victoriam ab Auguſto magnificentiſſime extructum.

71. *Te quoque, &c.*] Non ſignificat templa Sibyllæ eſſe extruenda; ſed locum duntaxat aſſignandum in ipſis Jovis Capitolini penetralibus & ſacrario, ubi libri Sibyllini reponerentur ſub eorum virorum cura, de quibus diximus, v. 36. De *ſortibus* pro *oraculis*, Æ. 4. 346.

74. *Foliis ne carmina manda.*] Hoc Sibyllæ illi peculiare aiunt fuiſſe, ut palmarum foliis oracula ſua deſcriberet; citatque Varronem Hortenſius. Cerdanus cenſet id ex uſu fuiſſe illorum temporum: quibus nondum ſcribebatur in cortice aut papyro, aut pergameno corio; ſed in frondibus tantum arboreis.

76. *Finem dedit ore loquendi.*] Conſulto dictum id volunt interpretes: quia interim *animo* multa volvebat precaturque, dum *ore* tacebat. Ego tamen hic poetæ diligentiam deſidero.

77. *Nondum patiens.*] Vel *nondum* hic ſignificat *non*, ut cenſet Cujacius: hoc ſenſu: *Sibylla impatiens Phœbi conatur eum excutere.* Vel potius ſignificat, Sibyllam nondum eſſe *omnino docilem* ſubditamque Phœbo, ut ex ipſius arbitrio oracula eloquatur; ſed reluctari, donec fingatur, cogaturque.

78. *Bacchatur.*] Furit more Baccharum, de quibus Æ 4 301. *Si poſſit:* locutio ſic explenda, *tentans an poſſit.* Ut Æ. 2. 756. *Pedem ſi forte tuliſſet:* id eſt, *explorans an pedem retuliſſet.*

Excuſſiſſe

Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Oſtia jamque domus patuêre ingentia centum
Sponte ſuâ, vatiſque ferunt reſponſa per auras:
O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
Dardanidæ venient, mitte hanc de pectore curam:
Sed non & veniſſe volent. Bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe Deâ: nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit. Quum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
Cauſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris;
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis; ſed contra audentior ito,
Quàm tûa te fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
Quod minimè reris, Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt;

expellere è pectore magnum Deum: ille tanto magis exagitat os rabidum, ſubigens pectus efferatum, & opprimendo accommodat ad oracula proferenda. *Et jam centum magnæ portæ antri apertæ ſunt motu proprio, & emittunt in aërem* hæc *reſponſa Sibyllæ: O qui evaſiſti magna pericula maris! Sed majora expectant te* in *terra. Trojani pervenient ad regnum Lavinium, ejice hanc ſolicitudinem è corde: ſed cupient quoque non* eo *perveniſſe. Video bella horrida bella, & Tybrim ſpumantem multo ſanguine. Non deerunt tibi Simoïs, nec Xanthus, nec exercitus Græci: alter Achilles jam paratus eſt* in *Latio, ipſe etiam filius Deæ: & Juno infeſta Trojanis non aberit ullo loco. Quum tu, quas nationes Italorum, & quas urbes non implorabis ſupplex in rebus extremis? Cauſa tantarum calamitatum* erit *rurſus Trojanis conjux hoſpitio excipiens* eos, *& rurſus peregrina nuptiæ. Tu noli frangi calamitatibus: ſed contra reſiſte audacior, quam tua fortuna te permittet* eſſe. *Prima ſalutis via aperietur* tibi *ab urbe Græca, quod non putas. Talibus verbis Cumæa Sibylla canit è receſſu terrificas ambages, & reboat è caverna, obtegens vera obſcuris: ſic Apollo regit habenas, & agitat ſtimulos ſub* ejus *corde. Statim atque furor exceſſit, & os efferatum ſiluit;*

NOTÆ.

84. *In regna Lavini.*] Regna *Lavinia:* regionem Italiæ, ubi urbs *Lavinium:* ſic Æ. 1. 251. *urbem Patavi,* ubi eſt urbs *Patavium.* An vero jam ante Æneæ tempora *Lavinium* urbi nomen eſſet, diximus Æ. 1. 6. Quidam legunt non male: *regna Latini,* regis ad quem Æneas perveniet, Æ. 7. 45. De *Tybri,* Æ. 8. 330.

88. *Non Simois, &c.*] Comparat vates bella Trojana cum futuris in Italia bellis, ex locorum, perſonarum, cauſarumque ſimilitudine. Confert enim *Xanthum* & *Simoenta,* de quibus, Æ. 1. 104, 477. cum *Tybri* & *Numico,* de quibus Æ. 8. 330. & Æ. 7. 150. *Achillem* cum *Turno,* de quo Æ. 7. 56. *Helenam* cum *Lavinia,* de qua Æ. 7. 72. De *Latio,* Æ. 7. 54. De *Dericis caſtris,* id eſt, Græcis, Æ. 2. 27.

90. *Natus & ipſe Dea.*] Ut enim Achilles matrem habuit Thetida, Ecl. 4. 32. ſic Turnus Veniliam nympham, Æ. 7. 56.

60. *Teucris addita Juno.*] *Infeſta,* & quaſi lateri ſemper *affixa.* Nam *addere* etſi aliquando bonam in partem ſumitur, ut ... 8. 301. *Deos addite Divis:* ſæpe tamen in malam: & proprie de inflictis verberibus dici probat Taubmannus in Plauti Aulul. act. 3. ſc. 6. v. 19. citatque Macrobius hoc è Lucilio: *Si mihi non prætor fiet additus, atque agitet me.*

93. *Conjux iterum hoſpita.*] Ut Helena, Menelai uxor, quæ Paridem hoſpitio Spartæ excepit, ab eodem rapta, Trojano bello cauſam dedit: ſic Lavinia, filia Latini, qui Æneam hoſpitio excipiet, Turno promiſſa, ab Ænea expetita, belli iterum auctor erit.

97. *Graja ab urbe.*] *Pallanteo,* urbe Evandri Arcadis: de quo Æ. 8. 51.

98. *Adyto.*] Loco antri intimo, Æ. 2. 297.

99. *Ambages.*] Circuitus *ambiguos:* ab antiquo *ambi, circum;* & *ago.*

100. *Fræna.... ſtimulos, &c.*] Metaphoræ ductæ ab equis & bobus: quorum illi reguntur frænis atque habenis, hinc inde tractis & *concuſſis;* hi fuſtibus impelluntur pungunturque præacutis. Fingitur autem Apollo quaſi vatibus inſidens, equitis aut agitatoris in morem.

heros Æneas cœpit loqui: *O virgo, nulla ſpecies laborum occurrit mihi nova & improviſa: præſenſi & mecum prius mente confeci cuncta. Unum precor: quandoquidem fertur hic eſſe porta regis inferni, & obſcura palus Acheronte exundante; liceat* mihi *ire in conſpectum & vultum dilecti patris: monſtra iter, & aperi ſacras portas. Ego his humeris ſervavi illum inter flammas & mille ſpicula inſequentia, & extraxi è mediis hoſtibus: Ille ſecutus eſt meum iter & omnia maria mecum; atque tolerabat omnes minas & cœli & maris,* quamquam *infirmus, ſupra robur & conditionem ſenectutis. Præterea ipſe rogans me,* ſimul *dabat juſſa ut convenirem te ſupplex, & venirem tuam domum. O alma, precor, miſerere filii & patris: nam potes cuncta: nec fruſtra Hecate præpoſuit te ſylvis infernis. Si Orpheus potuit evocare umbram uxoris, adjutus citharâ Thraciâ & chordis ſuarum: ſi Pollux eripuit fratrem alternâ morte,*

Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopináve ſurgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante perep
Unum oro; quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo;
Ire ad conſpectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra ſortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patriſque,
Alma, precor, miſerere: potes namq; omnia; nec
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus citharâ fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,

NOTÆ.

105. *Omnia præcepi.*] Monitis Heleni, Æ. 3. 441. Monitis Anchiſæ, Æ. 5. 730.

106. *Hic inferni janua regis.*] De hoc aditu inferorum, in Campania Italiæ, ad Avernum lacum, dicemus, v. 237. De *Acheronte*, æſtuante & ſtagnante, v. 323.

111. *Eripui his humeris.*] E Trojano incendio, Græcorumque poteſtate, Æ. 2. 721.

115. *Ut te ſupplex peterem mandata dabat.*] Cum Æneæ noctu apparuit, Æ. 2. 731.

117. *Alma.*] Ab *alendo* proprie dicitur: unde *alma Ceres*, & *alma parens*. Sæpe tamen apud Latinos, pro *pura* ſumitur, ut *lux alma*: atque ita hic pro *Sibylla virgine*.

118. *Lucis Hecate præfecit Avernis.*] *Lucis Avernis*: quia Avernus lacus, juxta quem aditus eſt ad inferos, undique ſylvis cinctus erat, v. 237. *Hecate*, Proſerpina, Æ. 4. 510, 511.

119. *Si potuit, &c.*] Petitionis æquitatem firmat exemplis Æneas. *Orpheus* adire potuit inferos, ut conjugem revocaret: quidni poſſim ut patrem duntaxat videam? *Pollux* & *Caſtor* toties eadem via eunt ac redeunt: quidni ego ſemel? *Theſeus*, ut Proſerpinam raperet: *Hercules*, ut Cerberum: quidni ego ut pie agam?

Manes arceſſere, &c.] *Arceſſere* eſt, *advocare*: pro quo poſterioribus temporibus dictum eſt *accerſere*: neque enim fides iis habenda, qui dicunt, *arceſſere* eſſe, *repellere*; *accerſere* vero, *advocare*: ſed unum idemque ſignificant: & *arceſſere* quidem magis ex uſu probatiſſimorum ſcriptorum. De *manibus*, infra, v. 724. De *deſcenſu Orphei ad inferos*, ad liberandam conjugem Eurydicen, G. 4. 454.

120. *Threïcia . . . . fidibus.*] *Thracia*, quia Orpheus Thrax fuit: de ea regione, Æ. 3. 14 *Fides*, chordæ citharæ: non quod inter ſe quadam veluti fide concordent. ut vult Feſtus: ſed omnino. à σφίδες, quæ Heſychio *chordæ* ſunt.

121. *Pollux, &c.*] De *Pollucis* & *Caſtoris* genere diximus, Æ. 1. 654. Uterque Ledam habuit matrem, Tyndarei Spartani regis uxorem: patrem Pollux quidem Jovem, unde immortalis fuit; Caſtor vero Tyndareum, unde mortalis fuit. Communi tamen ambo nomine dicti ſunt, & *Caſtores*, & *Tyndaridæ*: & Διόσκουροι, *Dioſcuri*, id eſt, *Jovis filii*. Caſtor equeſtri arte, Pollux pugilatu inſignis memoratur: ambo inter ſe amicitia conjunctiſſimi: Helenam ſororem à Theſeo raptam receperunt: Colchos ad expugnationem velleris aurei cum Argonautis profecti ſunt: qua in expeditione cum navis periclitaretur, votaque Diis fierent: ignes extriuſque fratris capitibus emicuere, quos tranquillitas maris ſtatim conſecuta eſt: mare piratis purgavere. Mortuo deinde Caſtore, Pollux à Jove obtinuit, ut ſuam cum ipſo immortalitatem partiretur: atque ita factum eſt, ut alternis

Itque

Itque reditque viam toties: quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove
Talibus orabat dictis, araſque tenebat. [ſummo.
Tunc ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine Divûm,
Tros Anchiſiade: facilis deſcenſus Averni: 126
Noctes atque dies patet atri janua Ditis;
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. Pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, 130
Dîis geniti, potuere. Tenent media omnia ſylvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; & inſano juvat indulgere labori: 135
Accipe quæ peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus & foliis & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer: hunc tegit omnis

& toties it reditque per illam eandem *viam: cur proferam Theſeum; cur magnum Herculem? mihi etiam origo eſt à ſupremo Jove. Talibus verbis precabatur, & tangebat altaria. Tunc Sibylla cœpit ita loqui: O create ſanguine Deorum, Trojane fili Anchiſæ: facilis* eſt *deſcenſus* ad *inferos: porta nigræ Plutonis aperta eſt diu noctuque: ſed referre pedem, & redire ad aërem ſublimem, hæc eſt difficultas, hic labor. Pauci Deorum filii, quos juſtus Jupiter dilexit, vel quos generoſa virtus extulit ad cœlum,* id *potuerunt. Sylvæ occupant omnia intervalla, & Cocytus fluens nigris flexibus circumcingit. Si tamen tantus amor & tantum deſiderium ineſt animo, præternavigandi bis fluvios Stygios, & videndi bis nigrum Tartarum; & ſi placet ſuſcipere vanum laborem: audi, quæ prius perficienda ſunt. Ramus aureus & frondibus & cortice flexili,* qui *dicitur dicatus Proſerpinæ infernæ, latet* in *umbroſa arbore: hunc omnis ſylva occultat,*

NOTÆ.

diebus, alter in cœlo, alter apud inferos degat. Fabulæ locum dedit ſiderum illorum natura, quos *geminos* appellamus, qui & ipſi dicuntur eſſe *Tyndaridæ:* aiunt enim interpretes, altero oriente alterum occidere; quod omnino falſum eſt. Id quidem verum; ita ſtellas utriuſque capitis eſſe diſpoſitas inter ſe, ut in ipſo, quod aiunt, ſive ortus ſive occaſus puncto, cum altera primum oritur, altera infra horizontem adhuc lateat; cum altera primum occidit, altera ſupra horizontem adhuc appareat. Sunt & ignes eorum nomine dicti, circa navium vela malosque errare ſoliti; qui nihil ab *ignibus fatuis* differunt. Hi & olim & etiamnum, ſi duo apparent, ſalutares nautis habentur; ſi unus tantum apparet, funeſtus exiſtimatur: Hiſpani neutræ nunc vocant ignes *ſancti Hermi*, aut *ſancti Telmi:* Itali, *ſancti Petri*, & *ſancti Nicolai.*

122. *Theſea.*] Accuſativus Græcus. De eo infra, v. 618. De *Alcida*, Herculis nomine, Æ. 5. 414. De ejus factis & deſcenſu ad inferos, Æ. 8. 288.

123. *Et mî genus ab Jove.*] Tam maternum genus, à Venere Jovis filiâ Æ. 1. 260. quam paternum, à Dardano, Jovis filio, Æ. 3. 167. Unde ſe majorem exiſtimat Polluce, Hercule, & Theſeo; qui materno genere mortales erant: Pollux Ledæ, Hercules Alcmenæ, Theſeus Æthræ filius: De *tenendis aris* inter ſupplicandum, Æ. 4. 219. De *Averno*, infra, v. 237. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

131. *Tenent media omnia ſylvæ.*] Non media inferorum loca, ubi carcer igneus impiorum, & Elyſii piorum campi: ſed intervalla & ſpatia, inter Sibyllæ cavernam & inferorum fluvios media: Avernus enim lacus ſylvis cinctus erat, v. 237. & aditus ipſe inferorum, v. 257. De *Cocyto* & *Styge*, v. 323.

134. *Bis nigra, &c.*] Et nunc, & cum aliquando morieris. *Tartarus*, plur. *Tartara*, profundiſſimus eſt inferorum locus. Alii deducunt à verbo ταρταζειν, *tremere:* niſi potius hoc verbum ab illo loco deductum eſt: alii à ταραττειν, *turbare.*

137. *Aureus ramus.*] Hoc fictum à Virgilio. Occaſionem figmenti petitam putat Servius è ſacra Dianæ ſylva, apud urbem Latii Ariciam, cui ſacerdos præerat dictus rex nemorenſis, conditione fugitivus. Hanc in ſylvam quiſquis fugitivus veniſſet, ſi poterat inde ramum auferre, poterat & cum ſacerdote decertare ſingulari certamine; ac ſi eum viciſſet, ejus in locum ſuccedere. Auctor hujus & ſacri & moris ferebatur fuiſſe Oreſtes, qui ex Taurica Cherſoneſo cum Iphigenia ſorore fuga elapſus, raptum inde Dianæ ſimulacrum Ariciæ collocaverat.

138. *Junoni infernæ.*] Proſerpinæ, inferorum deæ, de qua G. 1. 39. *Juno inferna* vocatur; quemadmodum vir ejus Pluto, *Jupiter Stygius*, Æ. 4. 638. Et vero ſylvam Averno circumjectam, de qua dicemus, v. 237. aiunt Proſerpinæ dicatam fuiſſe Homerus, Lycophron, & Diodorus.

& umbra obſcurarum vallium abſcondunt. Sed non conceditur intrare loca *ſecreta terra, priuſquam aliquis evulſerit ex arbore aureum ramum. Juſſit pulchra Proſerpina ferri ad ſe ſuum illud donum. Uno decerpto alter non deeſt* etiam *aureus, & ramulus pullulat ſimili metallo. Igitur quare* illum *erectis oculis, & inventum evelle manu* juxta ritum: *nam ipſe ſponte & facile cedet* tibi evellenti, *ſi fata vocant te* ad inferos: *alioqui non poteris* illum *ſuperare ullo robore, nec amputare duro ferro. Præterea cadaver amici exanime jacet tibi, heu ignoras* id! *& funeſtat morte totam claſſem: dum requiris reſponſa, & ſuſpenſus hæres ad januam meam. Prius depone hunc* in *propria ſede, & include tumulo.* Deinde *duc* ad aram *victimas nigras: hæ prima ſint expiationes. Ita denique videbis ſylvas Stygias, regionem inacceſſam viventibus.* Sic *locuta eſt, tum clauſo ore tacuit. Æneas relinquens cavernam incedit vultu triſti, figens oculos* in terram; *& volvit ſecum mente caſus obſcuros: cui fidelis Achates it comes, & figit pedes* agitatus *ſimilibus curis. Jactabant inter ſe plurima vario colloquio:* ſcilicet, *quem ſociorum mortuum dixiſſet Sibylla, quod cadaver tumulandum. At illi,*

Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire,
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
Hic ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. Primo avulſo non deficit alter
Aureus; & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu; namq; ipſe volens faciliſque ſequetur
Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu neſcis! totamque inceſtat funere claſſem:
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aſpicies. Dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum; cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant:
Quem ſocium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret; atq; illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venêre, vident indigna morte peremptum;
Miſenum Æoliden, quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat & haſtâ.

poſtquam pervenere ad ſuos, *aſpiciunt in litore arido Miſenum occiſum miſeranda morte: Miſenum* filium *Æoli, quo non* erat *alter aptior ad incitandos tubâ viros, & inflammandam pugnam ſonitu. Hic fuerat ſocius magni Hectoris: juxta Hectora circumibat* pugnantes *conſpicuus tubâ & haſtâ.*

NOTÆ.

141. *Auricomos fœtus.*] Vel fructus etiam aureos, aureis comis, id eſt, frondibus ornatos: vel ramum ipſum aureum, qui, quia pullulat ex arbore, fœtus illius dici poteſt.

150. *Inceſtat funere claſſem.*] *Inceſtum* opponitur *caſto*; & *inceſtare* eſt, *polluere, funeſtare, fœdare.* Cenſebatur vero polluta domus omnis, in qua quis mortuus fuerat, niſi certis piaculis expurgaretur.

152. *Sedibus ſuis.*] Tertæ, quæ proprius eſt locus mortuorum.

153. *Ea prima piacula ſunto.*] Cenſent aliqui præſcribi ſacrificia funebria ad expiandam labem ex morte Miſeni contractam. Alii melius referunt ad ſacrificia, Diis inferis offerenda, infra. v. 243. Licet enim illa *impetratoria* videri poſſint ad obtinendum aditum inferorum; erant etiam *expiatoria*: expiandæ enim erant ſcelerum labes, ut quis hoc beneficio dignus haberetur: quare Æneas aqua recenti corpus luſtrat, v. 635. De *lucis Stygiis*, v. 237. De *Styge*, v. 323.

164. *Miſenum Æoliden.*] Filium eum facit *Æoli*, ventorum Dei, de quo Æ. 1. 56. quia ad inflandam tubam vento flatuque opus eſt. De *Marte*, qui hic pro pugna ſumitur, Ecl. 9. 12. De *Hectore*, Priami filio, ab Achille occiſo, Æ. 1. 487.

167. *Lituo.*] *Tuba* recta eſt: *cornu* plane incurvum, *lituus* inter utrumque medius: ab ejus figura baculus auguralis *lituus* quoque dictus eſt.

Poſtquam

Poſtquam illum victor vitâ ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum forte cavâ dum perſonat æquora conchâ
Demens, & cantu vocat in certamina Divos;
Æmulus exceptum Triton, ſi credere dignum eſt,
Inter ſaxa virum ſpumoſâ immerſerat undâ:
Ergo omnes magno circum clamore fremebant:
Præcipue pius Æneas. Tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes; aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, & ſic ore precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo: tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætuſque precatur:
Eſte duces ô, ſiqua via eſt: curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum: tuque ô dubiis ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus, veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illæ tantum prodire volando,

Ex quo victor Achilles privaverat vitâ Hectora, heros generoſiſſimus adjunxerat ſe ſocium Æneæ Trojano, non ſecutus viliorem dominum. Sed modo, dum ſorte inconſultus ſonat per mare conchâ excavatâ, & ſonitu laceſſit Deos ad certamen; Triton invidus, ſi æquum eſt id *credere, ſubmerſerat ſpumantibus fluctibus hominem circumventum inter ſcopulos. Igitur omnes circum querebantur magno clamore: imprimis pius Æneas. Deinde exequuntur mandata Sibyllæ plorantes, nulla mora* eſt; *& contendunt accumulare ex arboribus atque erigere ad cœlum rogum ſepulcralem. Eunt in ſylvam veterem, profunda latibula ferarum; piceæ cadunt, ilex reſonat percuſſa ſecuribus, & trunci fraxinei roburque fiſſile frangitur cuneis: volvunt è montibus magnas ornos. Æneas quoque inter tales labores primus incitat ſocios, & inſtruitur ſimilibus inſtrumentis. Interim ipſe meditatur hæc ſuo cum animo mœſto, intuens ingentem ſylvam; & ita orat voce: O ſi jam ille ramus aureus monſtret ſe nobis in tanta ſylva! ſiquidem, ô Miſene, Sibylla nimis vere dixit cuncta de te. Vix locutus erat iſta; quando duæ columbæ forte volantes per aërem venerunt in ipſum conſpectum hominis, & ſteterunt in viridi terra. Tunc maximus heros agnoſcit volucres matris ſuæ, & gaudens erat: O vos eſtote duces, ſi eſt aliqua via; & ex aëre dirigite iter* meum *in ſylvam, ubi ramus pretioſus inumbrat terram fœcundam: & tu, ô Dea mater, ne deſere* me in *rebus incertis. Sic locutus continuit pedem, explorans quæ dant indicia, quo pergant ire. Illæ paſcentes cœperunt tantum progredi ſubſiliendo,*

NOTÆ.

Tubæ, antequam ex ære fierent, è conchis intortis oblongiſque in uſu fuerant. De *Dardanio*, Trojano, Æ. 1. 239. De *Tritone*, Neptuni tubicine, Æ. 1. 148.

177. *Aram ſepulcri.*] Rogum in modum aræ conformari ſolitum, Æ. 4. 494.

180. *Piceæ, &c.*] *Picea*, pini ſpecies, reſinam ferens, arbor funeſta, de qua G. 2. 257. *Ilex* è querceo genere, *yeuſe, holm-oak. Fraxinus*, arbor nota, *freſne, aſh tree. Robur*, ſpecies quercûs, G. 2. 25. *Ornus*, fraxinus ſylveſtris, Ecl. 6. 71.

184. *Armis.*] Securibus, inſtrumentis lignatorum. Sic inſtrumenta piſtorum, Æ. 1. 181. dicuntur *Cerealia arma*. Nec dedecebat pium principem hæc pietas in mortuos.

193. *Maternas aves.*] Columbas, ob fœcunditatem Veneri ſacras, Æneæ matri.

199. *Paſcentes....volando.*] Non, paſſis in aërem alis volando: tum quia ſic paſcere non potuiſſent; tum quia mox, v. 202 *tollunt ſe celeres*. Ergo prius incedebant, & inter paſcendum volitabant ſubſiliebantque. Sed tono

quantum oculi ſequentium poterant obſervare viſu acutiſſimo. Deinde poſtquam pervenerunt ad os fœtidi Averni; attollunt ſe veloces, & elapſæ per aërem tenuem ſiſtunt grato loco ſuper gemina arbore, unde ſplendor auri diſſimilis coloris emicuit inter ramos. Quale viſcum, quod propria arbor non producit, ſolet hyberno tempore in ſylvis vireſcere foliis recentibus: & cingere ramuſculo fulvo ramos arborum *rotundos. Talis erat forma auri pullulantis in denſo ilice, ſic lamina ſtridebat dulci vento. Æneas ſtatim accipit* ramum, *& cupidus decerpit lentiorem, deferique in domum Sibyllæ. Interea Trojani non ſegnius plorabant in litore Miſenum, & parabant ultima* officia *cadaveri mœſto. Primo erexerunt magnum buſtum è tædis pinguibus & quercu ſiſsâ: cujus latera ornant ramis funeſtis, &* in parte *anteriore collocant funebres cupreſſos, & deſuper ornant armis ſplendentibus. Pars adhibent aquam calidam, &* vaſa *area dolentia* ex *igne: & eluunt unguuntque cadaver frigentis.*

Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde ubi venêre ad fauces graveolentis Averni;
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aëra lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opacâ
Ilice, ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis
Pars calidos latices & ahena undantia flammis
Expediunt: corpuſque lavant frigentis & unguunt.

NOTÆ.

poëta ad pullorum auguriam, quod optimum habebatur, ſi paſcerent pulli.

201. *Fauces Averni.*] Ad os ipſum *Averni* lacus, qua parte cum *Lucrino* lacu committitur, ut diximus, G. 2. 161. Hic tollunt ſe columbæ in auras, non modo ut peſtilentem lacus halitum evitent; ſed ut in arborem vicinam evolent, in eaque latentem ramum oſtendant Æneæ. De *Averno*, infra, v. 237.

204. *Diſcolor.*] Non enim tota arbor aurea; ſed in ilice viridi, ramus unicus aureus, quo avulſo ſubibat alter. *Aura auri.* Fulgor auri, unde *aurum*, & *auroram*, & *theſaurum* dici putat Scaliger, Poetic. l. 4. 16.

205. *Viſcum.*] Species eſt fruticis, politi & glutinoſi, in ilice & larice & querni maxime generis arboribus, hyeme erumpens in ramuli modum, earumque arborum ramis adhærescens: extra fulvi, intus porracei coloris, *guy de cheſne, Miſtletoe of the oak.* Non naſcitur è ſemine proprio arboris; at neque ex inſidentium volucrum ſimo, ut putavere veteres; ſed ex ipſo arborum vitali excremento: unde ait, *quod non ſua ſeminat arbos.* Nulla ſine viſco ſacra Gallorum ſacerdotes Druidæ faciebant, ex Plinio, l. 16. 44.

209. *Bractea.*] Tenuior ſubtiliorque lamina: hanc enim ſpeciem aureæ frondes habebant.

210. *Avidus . . . . Cunctantem.*] Quomodo *cunctantem*, ſiquidem dixerat Sibylla: *ſeciliſque ſequetur, Si te fata vocant?* Nodum ſolvit vox iſta *avidus:* quippe avido citiſſima quæque tardiora videntur.

213. *Cineri ingrato.*] Ad quem nullus funebrium officiorum ſenſus perveniebat. Vel, qui nullam erat gratiam relaturus. Vel potius, qui mœſtitiam omnibus creabat, minime *gratus* & *latus.* Habet porro funus illud præcipua veterum ceremoniarum veſtigia.

215. *Pyram, &c.*] 1. De *pyra, rogo, buſto*, Æ. 4. 494. 2. *Atra frondes* rami ſunt funeſtarum arborum, quales *taxus, picea, cupreſſus* imprimis: quæ cum gravis eſſet odoris, ideo juxta Varronem addebatur pyræ, ne combuſti cadaveris fœtor nares adſtantium læderet: vel quia, cum exciſa nunquam renaſci ſoleat, ideo mortis erat inſigne. 3. *Arma*, & *veſtes*, & quicquid vivo chariſſimum fuerat, etiam cum mortuo comburebantur. Atque hæc ad ſtructuram rogi pertinent: cætera ad curam cadaveris.

218. *Calidos latices.*] 1. Lavabant cadavera calidis undis; ut ſi quid eſſet vitalis ſpiritus quod homines falleret, excitaretur calore. 2. Ungebant amomo, hyacinthino roſaceoque unguento, non tantum quæ diu ſervanda erant,

Fit

Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque ſuper veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiere feretro,
Triſte miniſterium; & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem: congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit,
Reliquias vino & bibulam lavêre favillam:
Oſſaque lecta cado texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios purâ circumtulit undâ,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque,

Fit comploratio: deinde collocant in *lecto membra deplorata; & ſuperaggerunt veſtes purpureas ac tegmina conſueta. Pars ſuppoſuere* ſe *magno feretro*, quod eſt *triſte officium; & retroverſi porrexere ſuppoſitam facem*, ex *conſuetudine majorum: comburuntur accumulata munera thuris, & carnes, & pocula injecti olei. Poſtquam cineres ſubſederunt, & flamma defecit, irrigaverunt vino reliquias & favillas ſiccas: & Chorinæus incluſit vaſculo æreo oſſa collecta. Idem circumiit ter ſocios aquâ piaculari, aſpergens tenui rore* cum *ramo fertilis oleæ: & expiavit viros, & protulit voces ultimas. Sed pius Æneas ſtatuit tumulum magnæ molis, &* in eo *propria viri* illius *arma, & remum, & tubam,*

NOTÆ.

ut apud nos in uſu eſt; ſed etiam in honorem quæ proxime comburenda: idque officium erat penes *pollinctores*. 3. Fiebant gemitus & conclamatio: tum ad dolorem; tum ad vitam, ſi adhuc ſupereſſet, revocandam: & ad id mueris conducebantur mulieres *præficæ*, quæ cæteris plangendi modum ſtatuebant. 4. Collocabatur cadaver in toro, lecto, è ſtragulis ac veſtibus congeſto. De toro, Æ. 3. 224. 5. Lectus ipſe imponebatur *feretro*: quod cratis inſtar fuit, è ligno & vimine; neque ſolum aptum funeribus, ſed aliis quibuſlibet pompis, in quibus ſimulacra aut ſpolia ferebantur: à *ferendo* dictum; unde & *Jupiter Feretrius*, cui Romulus ſpolia Cæninenſium regis prælio occiſi in ejuſmodi ferculo obtulerat, ut eſt apud Livium, l. 1. 10. 6. Subibant humeris feretrum conſanguinei, virique nobiles. Sic Auguſtus ab Senatoribus elatus eſt, ex Suetonio, c. 100. Germanicus à tribunis & centurionibus, ex Tacito l. 3. 1. Severus ab equeſtris ordinis nobiliſſimis, ex Herodiano l. 4. 7. Propinqui facem pyræ ſubjiciebant, ſed averſo vultu, ut ſe id invitos facere oſtenderent. 8. Pingues etiam liquores, *thus*, *oleum*, *dapes*, id eſt, carnes adipemque victimarum rogo adjiciebant ad excitandum ignem. Ita Achilles in funere Patrocli, Iliad. 23. 168.

227. *Relliquias vino, &c.*] Combuſto cadavere, 1. Vino prunas extinguebant, ut cineres facilius colligi poſſent. Patet id ex Patrocli funere, Iliad. 23. 250. 2. Secernebant defuncti cineres ab aliis cineribus; imprimis oſſa, cognitu facillima: quod notat Homerus eodem libro, v. 240. Fuit etiam apud Indos lini genus, molli & lapideo filo; quod igne ſplendeſceret tantum, non abſumeretur. Hinc regibus texebant tunicas, quæ corporum favillam à reliquo cinere ſeparabant, ex Plinio l. 19. 1. 3. Cineres imponebant urnæ, cado, phialæ, ut ſepulcro deinde mandarentur, Iliad. 23. 253. 4. Quia maculam aliquam contraxerant ex funere, unde funeſtati & inceſti putabantur: ideo antequam abirent, purgabantur à ſacerdote trina luſtralis aquæ aſperſione per circuitionem, *pura circumtulit unda*: unde verbum *luſtro*, quod proprie eſt *ſolvo*, *expio*, ad ſignificandam *circuitionem* traductum eſt, Æ. 1. 612. Æ. 4. 279. Aqua autem luſtralis erat juxta Athenæum l. 9. in qua titionem tingebant, ſumptum ex altari, ubi peregerant ſacra. 5. *Verba noviſſima*, alia erant quibus alloquebantur cadaveris reliquias, nempe ter repetitum *Vale*: alia quibus dimittebant populum, nempe *Ilicet*, id eſt, *ire licet*; idque ultimum uſurpabant in omnium ſacrorum exitu, non funebrium tantum.

230. *Rore levi & ramo felicis, &c.*] Sunt qui *aſpergillum* intelligunt; ex *oliva*, & *rore marino* frutice, *roſmarin*, *roſemary*, de quo Ecl. 2. 49. & G. 2. 213. Tamen commodius de aqua inſtar roris aſperſa. *Felicis olivæ.*] Fertilis, ſativæ; non ſylveſtris, nec oleaſtri, qui dicitur G. 2. 314. *Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.*

232. *Sepulcrum, &c.*] Notat Æneæ pietatem in amicos: & morem illius etiam temporis, defunctorum inſignia tumulis inſculpendi. Igitur Miſeno ponuntur *arma* ut bellatori, nam v. 167. *pugnas inſignis obibat & haſta. Remus*, ut qui in curſu navigationis obierat: ita ponitur & Elpenori ab Ulyſſe, Odyſſ. 12. 15. *Tuba* denique, ut tubicini.

ſub excelſo monte, qui nunc appellatur ex illo Miſenus, & ſervat perpetuum nomen in ſecula. His perfectis, implet celeriter juſſa Sibyllæ. Fuit caverna profunda, ſaxoſa, patens lato hiatu,

Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſecula nomen.
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,

NOTÆ.

234. *Qui nunc Miſenus, &c.*] *Miſenum* intelligit promontorium, monte aſſurgens, & Puteolanum, nunc Neapolitanum, ſinum ab occidente terminans, hodie *Capo Miſeno*. Nomen huic inditum à ſepulcro Miſeni Æneæ tubicinis, conſentiunt è poetis, poſt Virgilium, Propertius, Silius, Statius; è geographis Solinus & Mela. Ulyſſis tamen ſocium illum facit Strabo. Intra ſinum, non longe à promontorio erat *portus Miſenus*; ubi Auguſtus ad tutelam Italiæ claſſem alteram ſemper habebat, alteram Ravennæ.

237. *Spelunca alta fuit, &c.*] 1. *Avernus*, ἄορνος, ab α privativo & ὄρνις, *avis*, lacus eſt non longe à Puteolano Campaniæ ſinu, inter Bajas & Puteolos: hujus ſitum & cum Lucrino lacu conjunctionem deſcripſimus G. 2. 161, 164. Nomen adhuc hodie, *lago d' Averno*. Hoc autem nomen olim, non peculiare huic loco, ſed iis omnibus commune fuit, e quibus vapores halituſque erumpebant avibus peſtiferi; ſeu lacus, ſeu cavernæ campique eſſent: idque manifeſtum eſt ex Lucretio l. 6. 738. *Nunc age averna tibi quæ ſint loca cunque lacuſque:* tum ex Plinio, qui in procœmio l. 4. locum ejuſmodi *Avernon* etiam in Epiro collocat. 2. *Spelunca* circa hunc lacum adhuc apparet duplex: altera ad meridiem, quæ dicitur etiamnum, *grotta di Sibylla*: videturque eſſe oſtium illius cuniculi, qui ab Averno Cumas uſque deducebat, & jam ſubſidente terra oppletus eſt: altera, quæ à Puteolis hodieque deducit Neapolim: ſuffoſſo monte *Pauſilypo*. Eſt tamen utraque Æneæ temporibus multo recentior: quippe paulo ante ſcriptum opus Æneidos, à Cocceio effoſſa; ſequente, ut ait Strabo, fabuloſam famam de ſubterraneis hujus loci meatibus & Cimmeriorum cavernis. 3. *Vera* hujus loci natura talis fuit. Avernus ipſe lacus limpidiſſimus, ſed profundiſſimus: unde ex Diodoro l. 4. cœruleus, id eſt, niger, apparet. Idem præciſis rectiſſimiſque collibus, & propter ſylvas denſiſſimas olim inacceſſis, cingebatur in orbem undique præterquam in aditu imminentibus, ex Strabone l. 5. Totus ille tractus calidæ aquæ fontibus innumeris ſcatet, ſulfure, alumine, ſale, nitro, bitumine commiſtis, ex Plin. l. 31. 2. Idem Campaniæ litus, ut & vicinæ Siciliæ, paſſim ubique cavum eſt; ut patet ex Charybdi, ex Veſuvio & Ætna, montibus ignivomis: unde Horatius objectas huic mari rupes, *pumices* vocat, Od. l. 1. 31. 5. 4. *Falſa* hinc multa poëtæ finxerunt, Homero duce: qui cum Ulyſſem circa Siciliam & Italiam errantem inducens, ad concitandam admirationem nihil curiosius diligentius, quam ne quid nomine ſuo appellaret. Itaque cum Ulyſſes, juxta Circes monita, è Circæo Latii monte ſive inſula ad Plutonis domum nave contendit, Odyſſ. 10 512. & Odyſſ. 11. 13. omnino ſignificatur hic Campaniæ locus: ſiquidem huc, & Borea vente, & unius diei navigatione Ulyſſes pervenit. At vero cum ſciret Homerus *Cimmerios* quoſdam eſſe in Aſia ſeptentrionali populos, circa Sarmatas & Scythas, Mœotidemque paludem & mare Caſpium, qui forte ob caliginoſos regionis ſuæ halitus raro Solem videre, & perpetuis in tenebris vivere dicerentur: cum nec Græci quatuor præcipue agnoſcerent apud inferos flumina, *Acherontem*, *Pyriphlegethontem*, *Cocytum*, & *Stygem*; ideo Cimmerios populos in cavis Campaniæ locis incolas ſtatuit; feviorumque infernorum nomina calidis ac ſulfureis circa Avernum fontibus attribuit; Tyrrhenumque ipſum ſive mediterraneum mare, Oceanum appellavit. 5. Manſerunt apud poſteros hæc eadem deinde nomina. Et *Acheruſiam* quidem paludem agnoſcit Strabo, cœnoſam quandam Tyrrheni maris effuſionem, inter Cumas & Miſenum promontorium, nunc *lago di Collucia*. Agnoſcit & *Pyriphlegethontem* ex aquis calidis: & ad ipſum mare, non procul ab Averno fontem aquæ potabilis, à qua tamen omnes abſtinent, *Stygis* eſſe aquam rati. Teſtatur Silius Italicus, l. 12. 117. *Cocyti* vocabulum inditum fuiſſe Lucrino lacui, qui Averno junctus erat, jamque exſiccatus eſt: *Cimmeriorum* vero oppidum ibidem olim fuiſſe aiunt Plinius, Lycophron, Feſtus Pompeius, qui addit eo nomine dictos eſſe, quod convallem incolerent eminenti jugo circumdatam, Sole neque matutino neque veſpertino illuſtratam: Ephorus autem apud Strabonem ait eos in cuniculis habitaſſe, & metallis effodiendis ibi quæſtiſſe victum. Inde aiunt locum illum Plutoni dicatum eſſe, & nemus ibidem fuiſſe Proſerpinæ ſacrum, ſylvam haud dubie averno circumdatam; & ſub terra oraculum, ubi vita functi reſponſa darent: & qui lacum navigabant, prius ſacrificiis ſolitos placare genios ſubterraneos. Fœtorem vero Averni periculoſum avibus inter fabulas Strabo reponit, propter aquæ limpitudinem, etiam Ariſtoteli memoratam. 6. Hinc demum factum eſt ut Latini poëtæ, cum ſuis de rebus agunt, oſtium inferorum in ſpeluncis lacus *Averni*

Scrupea,

Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris;
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat;
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos:
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloque Ereboq; potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. Ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori

ſaxoſa, defenſa nigro lacu & umbris ſylvarum: ſuper quam nullæ aves poterant tuto facere iter alis: talis vapor erumpens ex nigris oſtiis attollebat ſe ad curvaturam cœli: unde Græci appellaverunt locum nomine Avernum. Illic primo ſtatuit ad aras *quatuor juvencos nigros* ſecundum *terga, & ſacerdos effundit vinum in caput* eorum: *& ſecans in medio eorum ſummos pilos, injicit eos in ſacras flammas*, quaſi *primitias ſacrificii: appellans clamore Hecaten potentem* in *cœlo & inferis. Alii ſuffigunt cultros, & excipiunt* in *poculis ſanguinem calentem. Ipſe Æneas cædit gladio agnam nigræ pellis matri Furiarum & magnæ* ejus *ſorori,*

NOTÆ.

conſtituant: cum autem Græca deſcribunt, in antris collocent *Tænari* montis, qui promontorium eſt Laconiæ, in parte Peloponneſi maxime meridionali, inter Laconicum & Meſſeniacum ſinum, nunc *capo Maina*. Hac deſcendiſſe dicitur Hercules cum Theſeo, apud Senecam in Hercule furente: hac Orpheus, G. 4. 467.

241. *Convexa.*] Concava ſpatia. Sic Æn. 1. 314. *Claſſem in convexo nemorum, &c.*

243. *Quatuor hic primum, &c.*] De hoc ſacrificio, quod Sibylla Diis inferis fieri præceperat, v. 153. hæc accipe. 1. *Sacerdos*, ipſa *Sibylla* eſt, quemadmodum ſaga illa, Æ. 4. 509. *Crines effuſa ſacerdos tercentum tonat ore Deos.* 2. *Locus* ſacrificii, *ſpelunca* eſt, per quam aditus eſſe putabatur ad inferos: diverſa illa quidem ab antro Sibyllæ: Sibyllæ enim antrum in ipſo erat Apollinis templo, Cumanaque urbe, ut diximus, v. 9. hæc vero ſpelunca, apud Avernum lacum. Mos autem fuit ejuſmodi ſacrorum, ut ſub terra fierent: effoſſa etiam ſcrobe, in quam ſanguis & libamina invergerentur. Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 25. 3. *Tempus* ſacrificii, *nox*, v. 252. *nocturnas inchoat aras:* & maxima noctis parte ſacrificium duravit, ad uſque ortum Solis, v. 255. 4. *Victimæ nigræ*; ob inferorum tenebras: *pari numero*; quia Diis inferorum hic placebat, ut *impar* ſuperis, Æ. 5. 96. *Sterilis vacca* Proſerpinæ: quia nullam ex Plutone marito prolem ſuſceperat. 5. *Sacerdos invergit vina*, in frontem ad probandas victimas: ſi enim ſubita illa vini aſperſione non contremiſcerent, ſed ſtuperent immobiles; ſacrificio aptæ non erant. *Invergit* porro; id eſt, converſa plane manu ſive patera deorſum effundit, quia Diis offert inferis: ſi autem ſuperis; manu ſupina quaſi in altum emittens, vinum cornibus affundebat: quare tunc ait Virgilius, Æ. 4. 61. *Media inter cornua fundit:* nunc vero, *invergit.* De voce *libo*, quæ *ſtillo, deguſto*, & *ſacrifico* etiam ſignificat, Æ. 1. 740. 6. *Setas* & *pilos* carpit, & in ignem jacit: ut ſacrificium incipiat, oſtendatque victimam Diis jam devotam eſſe. Agamemnon tamen Iliad 3. 274. pilos illos non in ignem jacit, ſed adſtantibus diſtribuit: ut ſignificet, omnes fœderis, quod ſacrificio illo cum Trojanis ſanciebatur, teſtes ac vindices futuros. 7. *Voce*, id eſt, ſono confuſo ac tumultuoſo, non diſtincta voce appellat *Hecaten*, quæ in cœlo *Luna*, in inferis *Proſerpina* appellatur. De *Hecate* & *Erebo*, Æ. 4. 509, 510, 511. 8. Miniſtri victimas cædunt: idque fiebat, primum *ſecuri* in cervicem impacta, præſertim in majoribus victimis, ut ictu exanimatæ concíderent; tum deinde cultris jugulabant. De primo more dixit Æ. 2. 224. *Taurus & incertam excuſſit cervice ſecurim.* 9. *Sanguinem* ſuſcipiunt *pateris*, planis patentibuſque poculis: ut circa aras in terram effundant; quemadmodum Ulyſſes in ſcrobem, Odyſſ. 11. 35. 10. Æneas ipſe, non opera miniſtrorum, ſed manu propria, victimas aliquot jugulat: heroum more, qui fere ſemper hoc officio apud Homerum defunguntur. 11. Denique *ſolida viſcera* comburit flammis, quod vocant *holocauſtum*; imponitque ſolida ipſa corpora, ſola detracta pelle: *viſcera* enim ait Servius eſſe, quicquid ſub pelle eſt, etiam carnes quibus oſſa veſtiuntur: *exta* vero ſunt ea ipſa viſcera, quæ maxime *extant* aperto pectore; ut cor, pulmo, lien. Aliis autem in ſacrificiis carnium & extorum partes aliquæ diſtribuebantur ad epulas, ut Æ. 8. 182. Tum victimas ipſas inſpergit oleo, ut facile comburantur.

250. *Matri Eumenidum, &c.*] *Mater* Eumenidum, *Nox*; quæ ipſas ex Acheronte peperit. *Soror* Noctis, *Terra*; nox enim terræ umbra eſt.

& vaccam infœcundam tibi, ô Proſerpina. Deinde facit nocturna ſacrificia regi inferno, & offert ſuper altaribus tota corpora taurorum, & ſuperfundens etiam oleum viſceribus incenſis. Ecce autem circa lucem & ortum primi Solis, cœpit terra reboare ſub pedibus, & culmina ſylvarum cœperunt *agitari; & canes viſæ ſunt allatrare per noctem, appropinquante Hecate.* Tunc *Sibylla exclamat; Longe, longe recedite, ô profani; & exite è tota ſylva. Et tu ingredere viam, & extrahe gladium è vagina: nunc opus eſt fortitudine, nunc animo conſtanti, ô Æneа.* Hoc *ſolum locuta, infert ſe furens in profundum ſpelunca: ille Æneas paſſibus non timidis aſſequitur euntem. O Dii, quibus eſt poteſtas in animas, & vos umbræ mutæ; & Chaos, & Phlegethon, loca undique tacita* per *noctem, ſit mihi licitum narrare* res *auditas: ſit* licitum per *divinitatem veſtram exponere res tectas profundâ terrâ & obſcuritate. Incedebant ſoli per noctem obſcuram in tenebris, & per domos vacuas & inania regna Plutonis. Quale eſt iter in ſylvis, ad Lunam dubiam, ſub luce exigua:*

Enſe ferit; ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi ſub lumina Solis & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Sylvarum; viſæque canes ululare per umbram,
Adventante Dea. Procul ô, procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.
Tuque invade viam, vaginâque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto:
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dii, quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes;
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res altâ terrâ & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna

NOTÆ.

Eumenides Furiæ tres, de quibus Æ. 4. 469. & G 3. 552. De *Proſerpina*, G. 1. 39. De *Stygio rege* Plutone, Æ. 4 638.

257. *Canes ululare ... Adventante Dea.*] Invocaverunt *Hecaten*, magico more: ut iis numine ſuo adeſſet ad iter tuto peragendum. Adeſt illa: ſed quia ſe manifeſto videndam non exhibet, ejus præſentiam teſtantur *ululantes canes*. Per *canes* intellige, vel canes quas Hecate comites attribuere veteres ſolebant: vel ipſam Hecaten, quæ tribus è capitibus unum habebat caninum: vel canem Cerberum. exeunti reginæ allatrantem; vel Furias, dictas quoque infernas canes.

258. *Procul eſte profani.*] Qui ſacris non initiati eſtis, ſceleſti, non expiati. Et hæc ſolemnis fuit ſacrorum, etiam magicorum, formula; ut profani inde arcerentur. Cerdanus, *profanos*, refert ad ſpectra alia quæ in Hecates comitatu præter Sibyllæ voluntatem aderant: itque firmat multis poëtarum ſimilibus locis. Ego ad omnes Æneæ comites refero, quorum cauſa non celebrata fuerant ſacra: unius enim Æneæ expiandi rationem habuerat, unus erat ad inferos deducendus: quare cæteros arcet, non è ſpelunca ſolum, ſed è tota etiam lacus Averni ſylva.

260. *Vaginâque eripe ferrum.*] Ad fugandas quæ deinceps occurrent, ſpectra. Quamvis enim in dæmonas ac ſpiritus, & genios ejuſmodi vim ferri nullam eſſe compertum ſit: eſſe tamen aliquam exiſtimavere Platonici, & poëtæ veteres. Ira Ulyſſes Odyſſ. 11. 48. fugat enſe umbras, in ſcrobem ſanguine plenam avidius incurrentes.

265. *Chaos, &, &c.*] Invocatio eſt poëtæ: qualem ſolet magnarum rerum deſcriptionibus præfigere. De *Chao*, rudi & confuſa mole, ex qua res omnes eruperunt, & quæ pro Deo Deorumque parente habetur ab Heſiodo, diximus G. 4. v. 247. De *Phlegethonte*, inferno fluvio, infra, v. 323.

268. *Ibant obſcuri ſola, &c.*] Commutatio, ſive hypallage: pro, *ſoli ſub obſcura* nocte. Sic Æ. 5. 149. *Vocem incluſa volutant Litora*, pro *incluſam vocem*.

269. *Domos Ditis vacuas, &c.*] Quas habitant umbræ leves, & corporis expertes. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

270. *Incertam Lunam.*] Alii explicant, Lunam cum Sole conjunctam, tumque minime lucentem. Alii melius, Lunam nubibus & aëris caligine interclusam. De *Jove*, pro aëre, Ecl. 3. 60. Ecl. 7. 60.

Eſt

Eſt iter in ſylvis: ubi cœlum condidit umbrâ
Jupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primiſq; in faucibus Orci,
Luctus & ultrices poſuêre cubilia Curæ:
Pallenteſq; habitant Morbi, triſtiſq; Senectus,
Et Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ: Letumque, Laborque:
Tum conſanguineus Leti Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, Diſcordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca ingens: quam ſedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæque, & forma tricorporis umbræ.

quando aër occultat caligine cœlum, & nox obſcura eripuit rebus colorem. Ante ipſum veſtibulum & in primo aditu inferorum, Luctus & Curæ vindices fixerunt cubilia: habitantque Morbi pallidi, & mœſta Senectus, & Metus, & Fames ſuadens mala, & Paupertas infamis, ſpectra horrida aſpectu: & Mors, & Labor: deinde Somnus frater Mortis, & Gaudia animi ſcelerata, & in limine oppoſito Bellum mortiferum, & ferrea cubicula Furiarum, & diſcordia inſana implicata tenuis ſanguinolentis circa *capillos anguineos. In medio* veſtibulo *ulmus magna, umbroſa, explicat ramos & brachia vetera: aiunt vulgo ſomnia inania occupare hunc locum, & ipſa ſedent ſub omnibus frondibus. Et præterea ſpectra plurima aliarum ferarum manent ad portas, Centauri, Scylla biformes, & Briareus centuplex, & Hydra Lernæ ſibilans horride, & Chimæra evomens ignes: Gorgones, & Harpyiæ, & ſpecies umbræ tricorporis.*

NOTÆ.

273. *Veſtibulum.*] Spatium eſt, ſive area, quæ viam à domo dividit, eſtque ante portam ædium. In hoc inferorum veſtibulo varias deſcribit calamitates, quas horrendis formis & quaſi corporibus veſtit. Has fere omnes enumerat Cicero de natura Deorum, l. 3. 44. aitque eſſe Noctis & Erebi filias. Locum etiam habent inter Noctis liberos, in Heſiodi Theogonia, v. 225. *Orcus*, hic pro inferis, alibi pro Deo inferorum ſumitur, infra, 323.

276. *Maleſuada Fames.*] Non tantum eſt *inopia victus*; ſed etiam *avaritia*, & *auri ſacra fames*, quæ nullum non ſuadet ſcelus.

278. *Conſanguineus Leti Sopor.*] *Somnus* dicitur ab Homero Iliad. 14. 231. κασίγνητος θανάτοιο, *frater mortis*: & Heſiodus in Theogon. v. 214. Mortem & Somnum ait Noctis eſſe liberos. Ut autem *conſanguineus* apud Latinos *fratrem germanum* ſæpe ſignificat, ſic enim uſurpat Statius, l. 11. 407. & alibi: ita quoque κασίγνητος, apud Græcos.

Mala mentis Gaudia.] Voluptas ex perpetratis ſceleribus percipi ſolita

280. *Eumenidum thalami.*] Non *lecti conjugales*, quia nunquam nupſere Furiæ: ſed *ſedes*, *cubicula*, vel ubi natæ ſunt, vel ubi decumbunt: proprie tamen *thalamus* dicitur de cubiculo nuptiali, à θάλλω, *vireo*. De *Eumenidibus*, Æ. 4. 469. G. 3. 552.

283. *Quam ſedem, &c.*] Somnia ſub *arbore* patula & opaca collocat, qualis apta eſt ſomno conciliando: ſub *ulmo*, quia ut ulmus ſterilis arbor eſt, ita vana & caſſa vulgo ſomnia: ſub *foliis*; ob levitatem & mobilitatem; & quia eo tempore quo cadunt arborum folia, præſertim vana eſſe omnia vulgo dicuntur.

286. *Centauri, &c.*] Monſtra, ſuperiori parte humana, inferiori equina: Ixione & nube geniti, G. 3. 38. Theſſaliæ populi fuere, ideo ſic dicti, quia primi ex equis pugnare, & eos ſtimulis agitare docuerunt, à κεντέω, *ſtimulo*: De *iis*, G. 3. 115. De *Scyllis* duabus, altera inferiori parte in canes ac deinde in ſcopulum converſa; altera in alaudam mutata, Ecl. 6. 74. Æ. 3. 420

287. *Briareus.*] Gigas, Cœli & Terræ filius: *centumgeminus*, id eſt, centum brachiis inſtructus; non centum corporibus. Ægæon etiam appellatur, & inferorum cuſtos hic videtur eſſe, non ut cæteri gigantes pœnis damnatus. Cauſam habes, Æ. 10. 565. De *bellua Lernæ*, ſive *hydra*, quam in Lernæa Argiæ regionis in Peloponneſo palude Hercules occidit, Æ. 8. 300.

288. *Chimæra.*] Monſtrum ignivomum, cui caput leonis, pectus hirci, cauda ſerpentis: hanc dicitur Bellerophontes occidiſſe Pegaſo equo invectus, quia montem Lyciæ habitabilem reddidit: cujus in igniyomo cacumine leo-

Corripit

Hic Æneas captus repentino metu educit gladium, & intentat venientibus ſtrictum illius acumen. Et niſi ſapiens comes docuiſſet, animas eas leves vagari ſine corpore ſub inani ſimulacro figuræ, irrumperet, & fruſtra feriret umbras gladio. Inde incipit iter quod ducit ad aquas Acherontis inferni. Ille gurges turbidus cœno & vaſta voragine, exundat, & exonerat omnem arenam in Cocytum. Charon, vector tremendus horribili ſqualore, tenet has aquas & hos fluvios: huic multa eſt in mento canities neglecta, oculi pleni ſunt igne, veſtis ſordida nodo ligata pendet ex humeris. Ipſe impellit cymbam perticâ, & adjuvat velis, & tranſportat umbras corporum nigrâ cymbâ, jam ſenex; ſed ſenectus robuſta & vegeta eſt, utpote Deo. Omnis turba currebat huc effuſa ad ripas: matres & viri, & corpora fortium bellatorum privata luce, pueri, & puellæ innuptæ, & juvenes elati in pyras in conſpectu parentum: tam multi, quam multæ frondes excuſſæ cadunt per ſylvas primo frigore autumni; ſive quàm multæ volucres congregantur ad terram ex alto mari, quando tempeſtas hyberna pellit eas ultra mare, & mittit in plagas calidas. Stabant precantes, ut primi trajicerent ſpatium, & extendebant manus deſiderio ripæ oppoſitæ. Sed vector aſper nunc accipit hos, nunc illos, procul autem à ripa expellit alios. Æneas inquit (nam obſtupuit & commotus eſt hoc *tumultu) Dic, ô virgo; quid ſignificat* illa *frequentia ad fluvium? & quid poſcunt animæ? vel ob quam differentiam*

Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert.
Et, ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hic cœno vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet, ſtant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferrugineâ ſubvectat corpora cymbâ,
Jam ſenior; ſed cruda Deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat;
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:
Quàm multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longe ſummotos arcet arenâ.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas

NOTÆ.

nes erant, in radice ſerpentes, in medio paſcua apris alendis aptiſſima. De *Gorgonibus* ſororibus, quarum natu maxima Meduſa ſerpentinos crines habuit, Æ. 2. 616. De *Harpyiis*, Æn. 3. 211. De *tricorpore umbra Geryonis*, Æ. 7. 662.

292. *Tenues ſine corpore vitas.*] *Vitas* quidem, quia animæ ſunt immortales; *tenues*, quia ſeparatæ à corpore, & ſic à vulnerum & mortis periculo jam immunes. Cur ergo, v 260. juſſus erat Æneas ferrum ſtringere? non ſane ut umbras vulneraret; ſed meo quidem judicio, ut terreret recordatione quadam ferri & præteritorum in vita periculorum.

295. *Tartarei qua fert, &c.*] De *Tartaro*, infimo inferorum loco, ſupra, v. 134. De *Acheronte* & *Cocyto*, infra, v. 323.

299. *Charon.*] Erebi & Noctis filius per antiphraſin dictus, quod minime ſit χαίρων, *gaudens.*

300. *Stant lumina flamma.*] Ita pleni ſunt flamma oculi, veluti ex ea toti conſtare videantur. Sic dicitur, Æ. 12. 408. *Stare pulvere cælum.* Horat. Od. l. 1. 9. *Vides ut alta ſtet nive candidum Soracte, &c.* De *ferrugineo*, colore, proprie ferreo, hic nigro. Ecl. 2. 18.

312. *Terris apricis.*] Soli expoſitis, Ecl. 9.

Hæ

Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos;
Anchiſa generate, Deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantq; hæc litora circum.
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit.
Multa putans, ſortemq; animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul à Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter, aquâ involvens navemque viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,

hæ recedunt è ripa, illæ ſecant remis aquas pallidas? Sic antiqua vates breviter locuta eſt illi: Fili Anchiſæ, certiſſima ſoboles Deorum, cernis ſtagna profunda Cocyti, & paludem Stygiam, cujus Dii metuunt jurare & violare divinitatem. Hæc omnis turba, quam vides, eſt egena & inſepulta: vector ille, eſt *Charon: hi, quos portat unda,* ſunt *ſepulti. Nec permittitur trajicere ripas horribiles & fluctus ſonantes, antequam oſſa repoſita ſint* in *tumulis. Vagantur* per *centum annos, & volitant circa has ripas: tunc denique recepti tranſmittunt fluvios deſideratos. Filius Anchiſæ ſtetit, & continuit greſſum, agitans plurima, & miſerans animo* eorum *ſortem acerbam. Videt illic triſtes, & privato, honore ſepulturæ. Leucaſpim, & Orontem ducem Lyciæ claſſis: quos è Troade navigantes per maria procelloſa Auſter demerſit ſimul, ſepeliens* in *aquis & navem & homines. Ecce Palinurus gubernator ferebat ſe* ad eum: is *qui nuper in navigatione, dum obſervat aſtra,*

N O T Æ.

49. Hi porro ſeptem ſuperiores verſus fere expreſſi ſunt ex G. 4. 473. Quod autem ait de trajectione avium in calidiores plagas; de hirundinibus, deque gruibus & ciconiis memoratur, G. 2. 319.

323. *Cocyti ſtagna, &c.*] Quinque vulgo à Græcis apud inferos flumina ſtatuuntur. *Acheron, Cocytus, Styx, Phlegethon, ſeu Pyriphlegethon,* & *Lethe.* Nomina illa deſumpta ſunt è variis Græciæ fontibus ac fluviis, quos propter noxiam aliquam naturæ vim in inferis quoque reperiri finxerunt. 1. *Acheron* multiplex: unus in Elide, occidentali & maritima Peloponneſi regione, in Alpheum influens, juxta quem inſignis eſt Plutonis & Proſerpinæ cultus, ex Strabone l. 8. Alter in Theſprotia Epiri regione, ex Acheruſia palude profluens, ad Cichyrum urbem, juxta Strabonem, l. 7. & Pauſaniam in Atticis. *Cocytus,* juxta eundem Pauſaniam, non longe ab Acheronte ibidem fluit, aqua inſuaviſſima. *Styx,* fons Arcadiæ eſt, ad urbem Nonacrin ex altiſſima rupe ſtillans, indeque penetrato ſaxo in Crathin fluvium delabens: tam præſentis veneni, ut vaſa quælibet etiam aurea diffringat, nec poſſit niſi equi ungula contineri. Hæc Pauſanias in Arcadicis. Cur autem Dii per eam jurare ſoliti ſint, diximus, G. 3. 551. *Lethe*; ſive, ut mavult Caſaubonus, fluvius *Lethes*, genitivo caſu; aut fluvius *Letheus*; unus fuit in Portugallia, vulgo *Lima*, juxta Strabonem & Melam: alius in Africa, circa majorem Syrtim urbemque Berenicen, juxta Lucanum: alius in Bœotia, ad Lebadeam oppidum, juxta Pauſaniam in Bœoticis. *Lethæi* amnes alibi complures à Strabone numerantur, l. 14. *Phlegethon,* aut *Pyriphlegethon,* nulli quod ſciam loco aſſignatus eſt, præterquam calidis circa Avernum fontibus, ut refert Strabo ex Homero. 2. Nomina hæc omnia luctuoſum aliquid ſignificant. Acheron ab ἄχος, *dolor,* & ῥέω, *fluo.* Cocytus à κωκύω, *fleo.* Styx, à στυγέω, *odio proſequor.* Phlegethon aut Pyriphlegethon, à πῦρ, *ignis* & φλέγω *comburo.* Lethe, à λήθη, *oblivio,* quod ejus epota aqua oblivionem induceret. 3. De eorum in inferis ſitu pluribus diſputat Cerdanus. Hoc certiſſimum: iis nominibus promiſcue poëtas abuti, nullo admodum certo ordine: vulgo tamen dici, ex Acheronte profluere Stygem, à Styge Cocytum propagari. 4. Eridanus etiam in campis Elyſiis à Virgilio conſtituitur. Cauſam vide, v. 659.

334 *Orontem*] Ejus mortem habes, Æ. 1. 117. De *Auſtro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Palinuri caſu* Æ. 5. 835.

338. *Libyco curſu*] Non tamen mari *Libyco*, ſed *Tyrrheno*: cum è Sicilia in Italiam ſolviſſet.

Exciderat

Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multa mœſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic, age: namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo;
Qui fore te ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem; Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade; nec me Deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſq; regebam,
Præcipitans traxi mecum. Maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem;
Quam tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam,
Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis,
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putâſſet.

ociderat à puppe, lapſus in medias aquas. Poſquam Æneas difficile eum agnovit ob ſpiſſas tenebras ita alloquitur prior: O Palinure, quis Deorum abſtulit te nobis, & obruit ſub medio mari? Dic, age: nam Apollo non prius inventus mihi mendax, hoc ſolo reſponſo decepit mentem meam; *quando prædicebat te futurum eſſe ſalvum* per *mare, & perventurum ad litus Italicum: an illa eſt fides promiſſorum! Ille autem* reſpondit: *O dux, fili Anchiſæ, nec oraculum Phœbi decepit te, nec Deus merſit me mari. Nam forte cadens præceps, abſtuli mecum gubernaculum multo pondere abruptum, cui commiſſus cuſtos adhærebam, & quo moderabar curſum. Teſtor maria aſpera,* me *nullum habuiſſe tantum metum pro me, quam ne tua navis, deſtituta gubernaculo, & privata gubernatore, ſubmergeretur, ſi tanti fluctus tumeſcerent. Auſter validus ſuſtentavit me tres noctes aſperas* ſuper *fluctibus, per vaſtum mare: vix die quarto vidi Italiam erectus ex altis aquis. Paulatim adnatabam* ad *terram, & jam attigeram tuta* loca: *niſi natio inhumana appetiiſſet ferro me gravatum ob veſtem humidam, apprehendentem curvis manibus acuta cacumina rupis; & niſi maleſana exiſtimâſſet* me eſſe *prædam.*

NOTÆ.

Ita tamen poeta locutus videtur, quia à Libya in Italiam Æneas navigans, in Siciliam deflexerat. De *Libya*, Æ. 1. 162. Expreſſum eſt hoc Palinuri cum Ænea colloquium ex Homero, Odyſſ. 11. ubi ſimile quiddam eſt inter Ulyſſem & Elpenora.

346. *Auſonios.*] De iis Italiæ populis, Æ. 3. 171. De *Cortina Phœbi*, loco unde oracula reddebantur, Æ. 3. 92.

348. *Nec me Deus æquore merſit.*] Aliqui ſic interpungunt: *nec te Phœbi cortina fefellit, nec me: Deus æquore merſit:* nam à Somno reipſa fuerat ſubmerſus. Alii communem retinent continuamque verborum ſententiam: aiuntque, ex opinione Palinuri Phœbantem illum fuiſſe, non Deum, cujus ſuaſu ſomno ſe dederit. De *Noto* ſive *Auſtro*, meridionali vento, Ecl. 3. 58.

353. *Excuſſa magiſtro.*] Commutatio: id eſt, *unde magiſter excuſſus erat.* Sic infra, v. 507. *Nomen & arma locum ſervant:* id eſt, *locus ſervat arma.* Et Æ. 4. 149.

355. *Hybernas noctes.*] Ver tamen erat æſtati proximum, ut liquet ex Æ. 5. 46. Igitur *hyems* hic pro tempeſtate & maris aſperitate ſumenda eſt, ut Æ. 1. 120. *Notus*, ſive *Auſter*, flat à meridie, Æ. 2. 58.

356. *Lumine quarto.*] *Die quarto.* Ita Cicero, pro Rabirio Poſthumo, 29. vertit ex Euripidis Medea verſum his verbis; *Si te ſecundo lumine hic offendero, moriere.*

358. *Terra, & jam tuta tenebam.*] Quod ſatis erat, ut impleta videretur fides oraculorum, quæ ambigua ſolebant eſſe. Non tamen legitur in Æneide, quonam oraculo promiſſus Æneæ fuerit Palinuri appulſus in Italiam.

359. *Gens crudelis.*] *Lucaniæ, Italiæ* populi: ad meridiem vicini Brutiis, ad ſeptentrionem Apulis & Picentinis: ad occidentem Tyrrheno mari, ad orientem ſinu Tarentino definiti: nunc *Baſilicata*, & pars principatus ulteriori, in regno Neapolitano.

361. *Prædam.*] Naufragum divitem; in quo ſpoliando multum lucri facere poſſent. De *Iulo*, Æ. 1. 271.

Nunc

Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potes; portuſq; require Velinos:
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim, credo, ſine numine Divûm
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies? ripamve injuſſus abibis?
Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi longe lateque per urbes
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent:
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ;

Nunc fluctus tenent meum cadaver, & venti jactant ad litus. Id vero *precor te, per gratam lucem cœli & aërem, per patrem, per ſpem Aſcanii creſcentis; libera me his malis, ô* dux *invicte: vel tu impone mihi terram, quandoquidem potes; & pete portum Velinum: vel tu præbe manum* mihi *miſero, & trahe me tecum trans fluvium, ut ſaltem poſt mortem quieſcam in tranquillis ſedibus: ſi eſt aliquis modus, ſi Dea mater* tua *tibi monſtravit aliquem; non enim, ut exiſtimo, ſuſcipis trajicere tantos fluvios & paludem Stygiam abſque auctoritate Deorum. Talia locutus erat, cum Sibylla incepit talia: O Palinure, unde* eſt *tibi deſiderium tam impium? Tu inſepultus videbis aquas Stygias, & fluvium terribilem Furiarum? & exibis in ripam* alteram *ſine juſſu* Deorum? *Ceſſa ſperare fata Deorum poſſe mutari orando. Sed accipe memor* mea *verba,* ad *ſolatium acerbæ calamitatis. Nam vicini* Lucaniæ *populi, coacti monitis cœleſtibus, placabunt oſſa* tua *longe & late per urbes, & erigent* tibi *ſepulcrum, & ferent munera ſepulcro: & locus ſervabit perpetuum nomen Palinuri. Curæ* ejus *ſedatæ* ſunt *his verbis, & dolor tantiſper ejectus eſt è mœſto corde: lætatur* ob *terram ſui nominis. Igitur perficiunt iter inchoatum, & accedunt ad flumen. Quos quando vector jam inde ab amne Stygio vidit ambulare per ſylvam ſilentem, & admovere pedem* ad *litus;*

NOTÆ.

365. *His malis.*] Cum enim centum annos errarent inhumati: nec tam cito admittebantur in Elyſium, nec niſi tardius in alia corpora revertebantur, v. 720, 724.

366. *Terram injice.*] Genus erat ſepulturæ, *injectis glebis*, cum quis in cadaver incidiſſet: idque inſepultum relinquere nefas habebatur, quod porcæ ſacrificio erat expiandum. Idem injiciendi pulveris mos etiam Græcis fuit.

Portus Velinos.] Non longe ab urbe *Velia*, in litore Lucaniæ, inter promontoria Poſidium ac Palinurum. Qui tamen Palinurus commemorare portum potuit Velinum? cum Velia non niſi anno poſt Æneam amplius ſexcenteſimo, regnante rege Romanorum Servio Tullio, condita ſit. Reprehenditur eo nomine Virgilius ab Hygino apud Gellium. Sed præterquam quod poëtis omnibus familiaris eſt & communi uſu quaſi licita temporis anticipatio, præſertim in re obſcuriore, ut notavimus, Æ. 3. 707. non leviter eum defendit Alciatus, cum ait, non urbem hic appellari, ſed litus ac fluvium, à quo nomen urbi indiram eſſe Stephanus teſtatur. Ea nunc exciſa eſt; prope *Caſtel a mar della brucca.*

374. *Amnemque ſeverum Eumenidum.*] Severum quidem omnibus, ſed præcipue tibi, ſi contra fas ante centum annos eum trajicere volueris: aderunt enim tibi tum ultrices Furiæ, Eumenides. de quibus, Æ. 4. 469. G. 3. 552. De *Styge*, ſupra, v. 223.

379. *Prodigiis acti, &c.*] Hoc Servius ait petitum ex hiſtoria; & Lucanos ob inhumanam Palinuri cædem peſtilentia vexatos, conſulto oracculo accepiſſe placandos eſſe ejus manes: quare & lucum ipſi dicaverunt, & tumulum ad meridiem Veliæ erexerunt in promontorio, cui ab eo tempore Palinuri nomen fuit.

Sic

ſic primus adoritur eos verbis, & ultra increpat: Quicunque es, qui accedis armatus ad fluvios noſtros, age, dic cur venias: & jam ex iſto loco ſiſte gradum. Hæc ſedes eſt umbrarum, Somni & Noctis ſomnifera; non licet vehere cymbâ Stygiâ corpora viventia. Nec vero gaviſus ſum me tranſmiſiſſe per hanc paludem Herculem huc venientem; nec Theſeum, & Pirithoum: quamvis orti eſſent Diis & inſuperabiles robore. Ille manu deduxit in catenas infernum canem è ſolio ipſius Plutonis, & traxit eum trepidantem: Hi aggreſſi ſunt extrahere reginam è lecto Plutonis. Adverſus hæc ita locuta eſt breviter Sibylla Apollinea: Nulla hic ſunt inſidiæ tales, deſine turbari, nec arma iſta minantur vim: per nos *licet*, ut *magnus cuſtos in antro ſemper latrans terreat umbras incorporeas; licet*, ut *Proſerpina pudica teneat januam patrui ſui. Æneas Trojanus, illuſtris pietate & fortitudine, deſcendit ad patrem* ſuum *in profundas umbras. Si te nulla ſpecies tantæ pietatis commovet,*

Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam iſtinc & comprime greſſum.
Umbrarum hic locus eſt, Somni, Noctiſq; ſoporæ:
Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.
Nec vero Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu; nec Theſea, Pirithoümque,
Diis quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit,
Ipſius à ſolio regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales, abſiſte moveri;
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras;
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troïus Æneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,

NOTÆ.

392. *Alciden.*] De eo Herculis nomine, Æ. 5. 4 4. De *Theſeo* & *Pirithoo*, infra, v. 618. *Diis geniti.* Hercules Jove: Theſeus, Ægæo quidem; ſed juxta fabulas, Neptuno: Pirithous Ixione, ut vulgo putatur; ſed ut eſt apud Homerum, Iliad. 14. 318. Jove, & Dia ipſius Ixionis uxore; cui, ut addunt alii, Jupiter in equum transformatus circumcurrendo vim intulit, unde nomen inditum Pirithoo, à περὶ, *circum*, & θοὸς, *celer.*

395. *Cuſtodem, &c.*] *Cerberum* canem: qui quidem non ad *ſolium* Pluronis, ſed in ipſo aditu inferorum eſt. Quare vel putandus eſt canis ad ipſum uſque domini ſolium Herculis metu refugiſſe, indeque abſtractus fuiſſe: vel ſolium, pro toto regno ac ditione Plutonis accipiendum eſt. De *Cerbero*, v. 417. De *hoc Herculis facto*, Æ. 8. 296.

397. *Dominam Ditis thalamo.*] *Dominæ* vocantur ab amatoribus amicæ: Horat. Od. l. 2. 12. 13. *Me dulcis domina Muſa Licymniæ cantus, &c.* Etiam à maritis uxores: Sueton. in Claudio 39. *Occiſa Meſſalina, paulo poſt quam in triclinium decubuit, cur domina non veniret, requiſivit.* Et ſingulariter Proſerpina *domina* dicitur, ut ſæpe occurrit apud Pauſaniam in Arcadicis: Καὶ τῇ δεσποίνῃ θύουσιν ἱερεῖα οἱ Ἀρκάδες: *Et domina maſtant victimas Arcades.* Cum autem *Dis* proprie dicatur de Plutone, ut diximus G. 4. 467. ideo melius hic legendum putem, *Ditis thalamo*, quam *Dominam Ditis. De thalamo*, ſupra, v. 280. De hoc *Theſei & Pirithoi facto*, v. 618.

398. *Amphryſia vates.*] *Apollinea:* quia Apollo ipſe vocatur *Paſtor ab Amphryſo*, fluvio Theſſaliæ, ubi Apollo greges pavit, vide G. 3. 2.

402. *Servet Proſerpina limen.*] Non perſuadet Cerdanus, honeſtas olim fœminas ad januas domorum, more meretricio, ſediſſe, licet multa in eam rem congerat. Imo mihi perſuaſiſſimum eſt, tam apud Græcos, quam apud Romanos arctam fuiſſe mulierum cuſtodiam; eatque domum interiorem tenuiſſe, non januam. Igitur hic *ſervare limen*, explico *januam clauſam tenere*: quod tuto facere Proſerpina poterit; cum Æneas ea mente non venerit, ut aditum ſibi ad eam perrumpat. Quanquam & hæc poteſt eſſe verborum ſententia: *Adeo non irrumpet Æneas in Proſerpinæ thalamum; ut etiam in ipſo domus limine ſtare illa caſta quidem & ſecura poſſit. Proſerpina.*] Cereris filia ex Jove: unde Pluto frater Jovis, ipſius & maritus & *patruus* eſt. *Erebus*: vel Deus, vel locus inferorum profundiſſimus, Æ. 4. 509. *Juga*, ſcamna nautica, Æ. 5. 119. *Fori*, tabulata navis, Æ. 4. 605. G. 4. 250.

At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas. Tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemq; virumq;
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabidâ tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab ubere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo:
Hos juxta, falſo damnati crimine mortis.

ſaltem agnoſce hunc ramum: & *oſtendit ramum qui tegebatur veſte. Tunc corda* Charontis *quieverunt ab ira tumida. Nec plura his* dicta ſunt. *Ille admirans munus venerabile fatalis rami,* quod *videbat poſt longum tempus, appellit nigram navem, & accedit ad ripam. Deinde ejicit alias animas, quæ ſedebant in ſcamnis longis, & evacuat tabulata: ſimul admittit in cymbam magnum Æneam. Cymba compactilis gemuit ſub onere, & bibit per rimas multum aquæ. Denique tranſmittit ultra fluvium ſalvos Æneam & Sibyllam in fœdo limo & viridi herba. Magnus Cerberus ſonat per hanc regionem latratu è tribus gutturibus* erumpente, *decumbens vaſtus in ſpelunca oppoſita. Sibylla animadvertens colla* Cerberi *jam rigeſcere ſerpentibus, projicit huic placentam conditam melle & frugibus præparatis. Ille aperiens tria guttura,* præ *fame furioſa, devorat* hanc *projectam, & proſtratus humi deficit vaſtis membris, & quantus* eſt *porrigitur* per *totam ſpeluncam. Cuſtode ſopito, Æneas occupat introitum, & pervadit promptus ripam fluvii, unde non reditur. Statim voces auditæ* ſunt, *& magnus vagitus, & animæ infantum plorantes ſub primis portis, quos dies funeſta eripuit, privatos jucundâ vitâ, & abſtractos ab ubere, & demiſit morti immaturæ. Juxta hos* ſunt, qui *addicti* ſunt *mortis* ob *injuſtam calumniam.*

NOTÆ.

412. *Alveo.*] Non fluvii, ſed cymbæ. Ita Livius l. 1. de Remo & Romulo cymbæ impoſitis: *Cum fluitantem alveum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet.*

413. *Cymba Sutilis.*] Conſtat cymbas apud pleraſque nationes è corio pellibuſque conſutis fieri. Neque tamen inde exiſtimo infernam illam ejus generis fuiſſe: ſed tantum ex eo more verbum *ſuere* traductum eſſe ad fabricam compagemque lignearum etiam navium, qualis hæc fuit: ſicut & verbum *texere*; quia è juncis paſſim aliquæ contextæ fuerunt.

416. *Ulva.*] Herba paluſtris, abſque certo nomine.

417. *Cerberus.*] Canis infernæ januæ cuſtos, dictus *Cerberus*, quaſi κρεοβόρος, *carnivorus.* Deſcribitur ab Apollodoro cum tribus capitibus, draconis cauda, tergore variis ſerpentum capitibus ſparſo. Idcirco *latratu trifauci* ululare; & dicuntur ejus *colla horrere colubris.* Heſiodus tamen in Theogon. quinquaginta ipſi capita tribuit.

420. *Melle ſoporatam, &c.*] *Offa*, placentæ ſpecies fuit, ex edulibus rebus diverſis miſtis ſubactiſque confectæ: μάζα Græcis dicta eſt, unde Latinis *maſſa*: eratque primo ex farina, aqua, & oleo; mox majori luxu condita etiam fuit, papavere, lacte, ficis, melle, quod ſacchari loco veteribus erat. *Fruges* itaque erant farra ſive farina, & papaveris ſemina, quorum uſum in bellariis jam notavimus, Æ. 4. 486. *Medicatæ* erant, id eſt, temperatæ & ſimul maceratæ. *Soporatam* dixit, id eſt, vi ſoporifera præditam: quæ quamvis non inerat melli, inerat tamen papaveri & aliis frugibus. Quare fruſtra legit Turnebus *ſaporatam*: quæ vox eſt ſequioris ætatis ſcriptorum, Ammiani, Tertulliani; cum *ſoporatum* eo ſenſu jam dixerat Virgilius, Æ. 5. 855. *vique ſoporatum Stygia.* Mellita autem ſolita dari canibus & feris, notat Cerdanus ex Apollonio & Philoſtrato.

Nec

Nec vero assignantur illæ sedes absque sorte, absque judice. Minos inquisitor agitat urnam: ipse cogit cœtum umbrarum, & discutit vitam ac scelera. Deinde tristes occupant vicina loca, qui innocentes intulerunt sibi mortem propria *manu, & pertæsi luminis prodegerunt animas. Quam vellent nunc in superis auris tolerare & paupertatem & labores difficiles? Fata* id *prohibent, & palus odiosa implicat tristibus aquis, & Styx novies circumflua detinet. Nec longe hinc ostenduntur patentes in omnem partem campi lugentes: ita appellant illos nomine. Hic occultæ semitæ abscondunt* eos, *quos durus amor absumpsit crudeli veneno, & sylva myrtea undique tegit* eos, *nec solicitudines deserunt post ipsam mortem. His locis videt Phædram, & Procrin, & tristem Eriphylen*

Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes.
Quæsitor Minos urnam movet: ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
Insontes peperêre manu, lucemque perosi
Projecêre animas. Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fata obstant, tristique palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfusa coërcet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit; curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædram Procrinq; locis, mœstamq; Eriphylen

NOTÆ.

431. *Hæ sine sorte datæ.*] De sortibus in judiciis diversus mos fuit Græcorum ac Romanorum. Apud Romanos in urnam conjiciebantur, vel nomina judicum ut sorte eligerentur ad singulas causas: vel juxta alios, ipsa causarum nomina, ut, quo quæque ordine disceptanda esset, sorte statuerent. Apud Græcos urnæ statuebantur duæ, in quas singuli judices calculum sortemque vel damnantem, vel absolventem, conjiciebant. Dubitatur quo more judicia peragi apud inferos Virgilius velit. Enimvero unus videtur Minos hic esse judex, ut mox dicemus; ergo minime opus erat judices sorte ducere. At neque varii erant calculi, cum unus esset judex, ideoque duplex omnino calculus; & *urna* hic notatur unica, eaque *moveri* dicitur, quod in colligendis calculis non usurpatur, sed in miscendis. Igitur omnino urnam & sortes hic adhiberi puto ad causarum ordinem statuendum: quod Budæus in more Romano fuisse contendit, quicquid contra Nannius aliique afferant recentiores.

Sine judice.] Judices inferorum tres præcipui statuuntur, *Minos*, *Rhadamanthus*, *Æacus*. De *Minoë* jam diximus, v. 14. *Rhadamanthus*, hujus frater fuit, ambo Jovis & Europæ filii: & Minos quidem Cretensibus leges primus dedisse dicitur, Rhadamanthus earum observationem curasse: ita enim Plutarchus in Theseo. *Æacus* Jovis item filius fuit ex Ægina, Pelei pater, & Achillis avus, de quo Æ. 1. 103. Hi tres ob justitiæ severitatem in inferis judicandi munere donati sunt à poëtis. Ac præcipua dignitas penes Minoa, cui soli sceptrum aureum ab Homero datur, Odyss. 11. 567. Virgilius mentionem de Æaco nullam facit, Rhadamanthi sedem in impiorum carcere collocat, pœnarum speciem ac modum unicuique decernentis, v. 566. Hic solum statuit Minoa, has aliasve sedes pro merito singulis assignantem. Quod autem discutiunt nonnulli, an quæstoris, an prætoris Romani munus hic gerat: omnino arbitror inutile.

436. *Quam vellent, &c.*] Ex sententia Platonis: qui ait eos in inferis graviter puniri, qui sibi mortem intulerunt; & vulgo animas mira teneri cupiditate corporis; ut infra videbitur, 721, 724. De *Styge*, supra. v. 323.

443. *Myrtea Sylva.*] Quia myrtus sacra est Veneri, Ecl. 2. 54. Ecl. 7. 62. *Novies* interfusa Styx dicitur, id est, sæpius.

445. *Phædram.*] Minois filiam, Thesei uxorem, quæ privigni Hippolyti amore capta, & ab eo repulsa, cum eum apud maritum de oblato sibi stupro accusasset, eique mortem à patre ideo illatam audivisset, laqueo vitam finivit. Seneca in Hippolyto.

Procrin.] Erechthei Athenienſium regis filiam, uxorem Cephali. Hic ad explorandam ejus fidem, cum dissimulato habitu pudicitiam ejus solicitasset muneribus ac prope expugnasset: exprobratâ ei perfidiâ, redit tamen cum ea in gratiam. Sed illa cum audisset Cephalum venatu fessum Auram in umbra interdum invocare; suspicata amicæ alicujus hoc esse nomen, ut eum deprehenderet, latuit inter frutices: quibus commotis, Cephalus feram ratus esse, jaculo eam incautus occidit, Ovid. Metam. v.

Eriphylen.] Amphiarai, vatis Argivi, uxorem. Is cum sciret se Thebano adversus Eteoclem bello perituram, latere constituit. Sed ab

Crudelis

Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Evadnenque, & Paſiphaën. His Laodamia
Et comes; &, juvenis quondam, nunc fœmina, Cæneus
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylva in magna: quam Troïus heros
Ut primum juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram; qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam;
Demiſit lacrymas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido! verus mihi nuncius ergo
Venerat, extinctam ferroque extrema ſecutam?
Funeris heu tibi cauſa fui! per ſidera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
Invitus, regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me juſſa Deûm, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam,
Imperiis egêre ſuis: nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc
Talibus Æneas ardentem & torva tuentem [eſt.

oſtendentem plagas acceptas *à crudeli filio, & Evadnen, & Paſiphaën: Laodamia ſocia eſt illarum; & Cæneus olim juvenis, modo iterum fœmina, & reverſa in antiquam formam* per *fatum. Inter quas Phœnicia Dido recens poſt vulnus* ſibi inflictum *vagabatur in magno nemore. Ut primum Trojanus heros ſtetit prope, & agnovit* eam *inter tenebras obſcuras; qualem aliquis videt aut putat vidiſſe Lunam oriri inter nubes ineunte menſe; effudit lacrymas,* & præ *ſuavi amore locutus eſt: Miſera Dido! ergo verus nuncius ad me venerat, te mortuam, & gladio paſſam ultima* fata. *Heu! tibi auctor fui mortis. Juro per aſtra, per Deos: & ſi aliqua eſt fides ſub terra profunda, exivi nolens è tuo litore, ô regina. Sed mandata Deorum, quæ cogunt* me *nunc ire* per *has umbras, per loca horrida ſqualore & tenebras profundas, expulerunt me auctoritate ſua. Nec potui credere me tibi allaturum* eſſe *tantum dolorem abitu meo. Contine greſſum, & ne ſubducas te conſpectui meo. Quem fugis? hoc eſt ultimum* tempus, *quo tecum loquar* per *fatum. Æneas mulcebat verbis talibus animum iratæ & aſpere intuentis,*

N O T Æ.

Adraſto Argivorum rege, vel juxta alios à Polynice Adraſti genero, Eteoclis fratre, corrupta aurei monilis dono Eriphyle, maritum prodidit: qui ad bellum coactus proficiſci, dum fortiter pugnat, terræ hiatu cum curru hauſtus eſt. Eriphyle ex mariti mandato ab Alcmæone filio eſt interfecta. Ita plerique narrant, alii aliter. Cum autem inter amantes à Virgilio ſtatuatur, neceſſe eſt eam non ſolo monilis dono, ſed ſtupro fuiſſe corruptam.

447. *Evadnen.*] Martis filiam, uxorem Capanei Argivi: quæ, cum eodem bello occiſus fuiſſet maritus, & funus ejus celebraretur, in ejus rogum inſiliit. De *Paſiphaës* amoribus, ſupra, v. 24. Ecl. 6. 46.

Laodamia.] Acaſti filia, uxor Proteſilai, unius è Græcis principibus, qui primus Græcorum omnium bello Trojano periit, occiſus ab Hectore. Hujus mortem cum accepiſſet uxor, à Diis petiit ut ejus umbram ſibi liceret intueri: idque cum impetraſſet, in amplexibus animam efflavit.

448. *Cæneus.*] *Canis*, Elati Lapithæ filia, à Neptuno in ſtupri mercedem obtinuit, ut mutaretur in virum, & ferro vulnerari non poſſet. Inde tantam in ſuperbiam, ac Deorum contemptum proceſſit, ut haſtam ſuam adorari à ſubditis vellet: ideo iratus Jupiter pugnantem eum adverſus Centauros, arborum ſtipitumque acervo opprimi voluit. Dicitur fato & voluntate Deorum ad priſtinum ſexum poſt mortem rediiſſe: ut ſic in pœnam impietatis utroque Neptuni dono ſpoliaretur. De *Phœniſſa*, Sidonia, Tyria, Æ. 1. 450. De *Didonis* vulnere, Æ. 4. 663.

462. *Loca ſenta ſitu.*] *Sentis* eſt ſpina: ſic dictus, quia quamprimum à tangentibus ſentitur: hinc *ſenticoſus*, & *ſentus*, aſper, horridus. Terentius in Eunuch. Act. 2. ſc. 2. v. 5. *Video ſentum, ſqualidum, agrum, annis panniſque obſitam. Situs* eſt caries, mucor, ſqualor, ex humore parietibus adhæreſcens. *Aſpectu* pro aſpectui, dativus contractus, Ecl. 5. 29.

466. *Extremum fato, &c.*] Neque enim amplius me vivum morituumve videre poteris: non vivum, quia pauculæ tantum horæ mihi ad hæc inviſenda loca Deorum voluntate ac fato conceſſæ ſunt: non morituum, quia ſors mea fatumque bellatoris aliis inferorum ſedibus me addicit.

467. *Torva tuentem ... ſolo fixos oculos ... averſa.*] Diſtingue tempora: primo enim torve aſpexit, mox ſolo fixit oculos, tum deniq; avertit.

& conabatur ei *movere lachrymas. Illa infensa tenebat oculos defixos* in *terram. Nec magis movetur* secundum *faciem ab usque principio sermonis, quam si stet lapis durus, aut rupes Marpesia. Denique abstulit se, & fugit inimica in sylvam umbrosam : ubi prior maritus Sichæus respondet illi solicitudine, & æquat amorem ejus. Nihilominus Æneas commotus acerba* ejus *morte, longe sequitur euntem plorans, & miseretur* ejus. *Inde persequitur iter concessum : & jam attigerant campos extremos, quos separatos incolunt* viri *insignes bello. Hic occurrit illi Tydeus, hic Parthenopæus illustris armis, & umbra Adrasti pallidi. Hic Trojani valde deplorati inter vivos, & occisi* in *præliis. Quos omnes ille videns longa serie suspiravit : & Glaucum, & Medonta, & Thersilochum, tres filios Antenoris, & Polybœten sacerdotem Cereris, & Idæum adhuc currus, adhuc arma tractantem. Animæ plurimæ circumsistunt* ad *dextram & sinistram. Nec sufficit vidisse semel* Æneas : *delectat* ipsas *remanere diu,*

Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat :
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quàm si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum : conjux ubi pristinus illi
Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas casu percussus iniquo,
Persequitur lacrymans longe, & miseratus euntem.
Inde datum molitur iter : jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago.
Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidæ : quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit : Glaucumque, Medontaque, Thersilochumque,
Tres Antenoridas : Cererique sacrum Polybœten,
Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextra lævaque frequentes.
Nec vidisse semel satis est : juvat usque morari,

N O T Æ.

vel *aversa*, non ad oculos, sed ad animum infensum refertur, ut Æ. 4. 362.

471. *Marpesia cautes.*] Mons marmoreus in insula Paro, una è Cycladibus, de qua Æ. 3. 126. juxta Stephanum. Aut juxta Jornandem, Caucasi montis pars, ab Amazonum regina Marpesia, quæ illic aliquando habitavit. De *Sichæo*, Æ. 1. 347.

479. *Tydeus, &c.*] Duces occurrunt belli Thebani, pro Polynice adversus Eteoclem fratrem. *Tydeus* OEnei Ætolorum regis filius, Adrasti Argivorum regis filiam uxorem duxit, alteram Polynices. Pro Polynice legatus de repetendo regno ad Eteoclem Thebas missus, ab eo insidiis appetitus, viros quinquaginta solus superavit. Hinc reversus, & ad obsidionem urbis cum Adrasto & Polynice regressus à Menalippo Thebano vulneratus occubuit. Diomedis pater fuit, qui inde *Tydides* appellatur, Æ. 1. 101.

480. *Parthenopæus & Adrasti, &c.*] *Parthenopæus*, Atalantæ & Meleagri filius. Arcadibus imperavit : reversus ex Thebano bello incolumis, ad Trojam deinde occubuisse dicitur. *Adrastus* rex Argivorum, socer Tydei & Polynicis : qui magno amisso exercitu obsidionem Thebarum omittere coactus est, & in patriam fugienti similis redire, unde *pallens* hic dicitur.

481. *Caduci Dardanidæ.*] De *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239. *Caduci*, mortui, cadentes : unde *cadavera*, & *caducum fulmen* apud Horat. l. 3. 4 44.

483 *Glaucumque, &c.*] Versus ex Homero expressus, qui tres illos duces enumerat inter Trojanorum, auxiliatores, Iliad. 17. 216. Λαυκίην τε, Μίδωνά τε, Θερσίλοχόν τε. Unde arguas Nascimbænum, qui suspicatur *Mydona* legendum esse, quia Medontis nullam inter Trojanos fieri mentionem meminit. *Glaucus*, Hippolochi filius, Bellerophontis nepos, Lyciorum dux cum Sarpedone. Is in auxilium Trojanis venit, & cum Diomede congressus, inita amicitia cum eo arma aurea æreis commutavit, Iliad. 6. 119. Hic quando obierit, non liquet. *Thersilochus*, inter duces Pæonum, ex Macedonia Thraciæ confini, occisus est ab Achille, Iliad. 21. 209. *Tres Antenoridas*, Antenoris filios, Iliad. 11. 59. Τρεῖς Ἀντηνορίδας, ibidemque appellantur, Polybus, Agenor, Acamas, qui ad pugnam Hectoris & Æneæ socii descenderunt. *Polybœtes*, apud Homerum inter Trojanos non reperitur ; sed inter Græcos, *Polypœtes*, Pirithoi filius. De *Cerere*. Ecl. 5. 79. *Idæus* auriga fuit & armiger Priami regis, de quo Iliad. 24. 470.

Et

Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges,
Ut vidêre virum fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, & lacerum crudeliter ora;
Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia; & notis compellat vocibus ultro:
Deïphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teu-
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? Mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant. Te, amice, nequivi
Conſpicere, & patriâ decedens ponere terrâ.
Atq; hic Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum eſt:
Omnia Deïphobo ſolviſti, & funeris umbris:

& admovere pedem propius, *& petere cauſas cur venerit. Sed duces Græcorum, & turmæ Agamemnonis, quando viderunt Æneam & arma ſplendentia inter tenebras: cœperunt tremere magno timore: pars obvertere dorſum, quemadmodum olim cucurrerunt* ad *naves: pars emittere parvam vocem, clamor inceptus fallit hiantes. Atque hic vidit Deiphobum, filium Priami, diſcerptum omnibus membris, immaniter laceratum circa os:* circa *os, & utramque manum, & tempora ſpoliata ſectis auribus, & naſum truncatum indecoro vulnere. Itaque difficile agnovit trementem, & occultantem turpes plagas; & prior alloquitur* eum *voce cognita: O Deïphobe bellicoſe, ſoboles è nobili ſanguine Teucri: quis auſus eſt exigere* de te *tam dirum ſupplicium? cui tantum licuit contra te? Rumor pertulit mihi, te ultima nocte* Trojæ *laſſum multa ſtrage Græcorum obiiſſe ſuper cumulum confuſorum cadaverum. Tunc ego ipſe erexi* tibi *in littore Rhœteo ſepulcrum vacuum, & appellavi ter magno clamore animam tuam: locus ſervat nomen & arma* tua. *Non potui, ô amice, te videre, & abiens tumulare* in *patria tellure. Tum vero filius Priami* dixit: *Nihil prætermiſſum eſt à te, ô amice: omnia exhibuiſti* officia *Deïphobo, & umbræ cadaveris:*

NOTÆ.

489. *Agamemnoniaque phalanges.*] *Phalanx*, agmen proprie Macedonum fuit, conſtans octo peditum millibus, qui conſertis clypeis preſſiſque ordinibus pugnabant. Hic pro quolibet agmine ac multitudine ſumitur. De *Danais*, Æn. 1. 34. De *Agamemnone*, Græcorum ad Trojam duce, Æ 3. 54.

492. *Ceu quondam petiere rates.*] Achille, propter ereptam ſibi ab Agamemnone Birſeïda, à Græcorum exercitu abſente: Trojani Græcos immiſſis ignibus ad naves uſque fugaverunt, Hectore duce. Iliad. 15.326.

495. *Deïphobum.*] Priami filium, poſt mortem Paridis Helenæ maritum, Æ. 2. 310. De *Helena*, aliqua diximus, Æ. 1. 654. cætera infra, v. 511. De *prodito ab ea Deïphobo*, Æ. 2. 567. Et ſic eum à Menelao necatum eſſe teſtatur Dictys Cretenſis.

500. *Teucri, &c.*] De eo, Æ. 1. 239. *Pelaſgi*, Græci, Æ. 1. 628. *Rhœteum* & *Sigeum*, Troadis Promontoria fuere duo, in Helleſpontum excurrentia: in Rhœteo ſepulcrum Ajacis, in Sigeo ſepulcrum Achillis fuit. At quia loca illa tum à Græcis tenebantur, cum inde fugit Æneas, exiſtimo *Rhœteum* hic ſumi pro toto Troadis litore, cujus in parte meridionali clam Æneas claſſem ædificavit, apud Antandrum, Æ. 3. 6.

505. *Tumulum inanem, &c.*] *Honorarium*, qualis ſtatuebatur iis, quorum corpora haberi non poterant: idque ſufficiebat, ut humati dicerentur, & eſſent à centum annorum errore liberi. De *inclamatione* ad ſepulcrum diximus in funere Polydori, Æ. 3. 62.

507. *Nomen & arma, &c.*] Commutatio: pro, *locus ſervat nomen & arma.* Porro *arma* vel *ſculpta* intelligit in tumulo: vel *vera*, olim forte dono Æneæ data à Deïphobo ſervataque, ut Æ. 1. 654. pallam Helenæ, & ſceptrum Iliones. *Nomen* autem Deïphobi illi loco inditum fuiſſe non jam liquet ex ullis ſcriptoribus. *Te amice.*] *Te*, omiſſa eliſione, corripitur more Græcorum, ſequente vocali.

510. *Funeris umbris.*] *Funus*, non pro ſacris ac ceremonia funebri, ſed pro ipſo cadavere hic ſumitur: ut Æ. 9. 491. *Quæ nunc artus, avulſaque membra, Et funus lacerum tellus habet.*

Sed ſors mea & perniciosum crimen Helenæ *Lacedæmonia obruerunt me his pœnis: illa reliquit* mihi *hac inſignia. Scis enim quomodo traduxerimus ultimam noctem in falſa lætitia; & oportet* nos *nimis recordari: quando equus fatalis venit aſcenſu ſuper alta Pergama, & gravidus induxit in utero milites armatos. Illa fingens choreas, ducebat circa ſacra Bacchi* fœminas *Phrygias furioſas: ipſa in medio attollebat magnam tædam, & ex alta arce invitabat Græcos. Tunc funeſtus lectus tenebat me fatigatum curis & obrutum ſomno: & jucunda ac profunda quies, ſimiliſque morti tranquilla, oppreſſit me decumbentem. Interim digna uxor aufert arma omnia domo, & ſubtraxerat capiti* meo *gladium fidelem. Vocat Menelaum intra domum, & aperit januam. Nempe exiſtimans hoc magnum fore donum amanti* marito, *& ſic infamiam veteris malitiæ poſſe deleri. Quid detineo* te? *irruunt in cubiculum: additur ſimul* iis *comes Ulyſſes incitator criminum. Dii reddite talia Græcis, ſi imprecor* iis *ſupplicia juſto ore.*

Sed me fata mea & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti: & nimium meminiſſe neceſſe eſt.
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, Evantes orgia circum
Ducebat Phrygias, flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis ſomnoque gravatum
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem.
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo, comes additur
Hortator ſcelerum Æolides. Dii talia Graiis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.

NOTÆ.

511. *Lacænæ.*] Helenæ Lacedæmoniæ. De *Lacæna* appellatione, Æ. 2. 601. De *ejus ortu*, Æ. 1. 654. Hæc, Leda *Spartani* regis Tyndarei uxore, & Jove genita: à Theſeo primum rapta eſt: per Caſtorem ac Pollucem fratres ſuos ex ejus poteſtate liberata, Menelao deinde nupſit Mycenarum regis filio; qui mortuo Tyndareo, Caſtore, ac Polluce, in regnum Spartanum ſucceſſit: inde rapta à Paride, & Trojam deducta, decennii bello repetita eſt. Occiſo ſub obſidionis finem Paride, nupſit Deïphobo, Paridis fratri. Quid deinde ipſi capta Troja contigerit, ambiguum eſt. Vulgo dicitur in gratiam cum Menelao rediiſſe, & cum eo variis acta erroribus appulſa in Ægyptum: unde iterum navigans, incolumis cum marito Spartam rediit, ubi poſtea ſepulti ſunt in Menelai delubro, Therapnis, quæ urbs eſt Laconiæ. Longe alia ſors illius à Pauſania in Laconicis refertur ex Rhodiorum monumentis. Ait enim Helenam mortuo Menelao, Sparta pulſam, ad Polyxo Argivam, neceſſariam ſuam, Tlepolemi Rhodii regis uxorem, Rhodum confugiſſe: Polyxo memorem necis viri ſui, qui ad Trojam occiſus à Sarpedone fuerit, ancillas in eam furiarum habitu immiſiſſe, quæ illam dum lavaret comprehenſam laqueis ſuſpenderint. Alii aliter.

515. *Saltu.*] Æ. 2. 237. *Scandit fatalis machina muros.* Quia cum anguſtiores eſſent portæ, diruendi muri fuerant, ut equus in urbem induceretur. Ibid. 234. *Dividimus muros, &c.*] De *Pergamis*, Æ. 1. 470.

517. *Evantes orgia, &c.*] Menelaus Odyſſ. 4. 277. narrat Helenam ter equum circumluſtraſſe, Græcorum ſingulos duces nomine appellantem: unde Virgilius finxit illos Baccharum choros. *Evantes* Bacchæ dictæ ſunt. Bacchi comites fœminæ. *Evan*, Εὐὰν, aut *Evius*, Εὔϊος, ipſe Bacchus: ab *evoë*, vel *evohe*, εὐοῖ, quæ Bacchantium in Bacchi honorem acclamatio eſt. Hujus vocis origo varia refertur. Heſychius ait *Evan* Indis *hederam* eſſe, qua Bacchus de Indis triumphans haſtam implicuit. Alii dictum putant quaſi εὖ οἶ, *bene illi*, aut εὖ υἱῷ, *bene filio*: quod bello Giganteo primus Deorum Gigantem interfecerit in leonem verſus, unde ſic illi acclamarit Jupiter pater. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *Bacchis* fœminis; & *orgiis* Bacchi ſacris, Æ. 4. 301. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *thalamo*, ſupra, v. 280.

529. *Æolides.*] Nomen Ulyſſi proboſum: quo, non legitimus Laërtæ filius dicitur; ſed Anticleæ, Laërtæ uxoris, ex Siſypho Æoli filio, Æ. 3. 272. De *Graiis*, Græcis, G. 2. 16. *Inſtaurate*, reponite, renovate, rurſus facite, eorum in pœnam.

Sed

Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
Attulerint: pelagíne venis erroribus actus?
Aut monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Ut triſtes ſine ſole domos, loca turbida, adires?
Hæc vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium æthereo curſu trajecerat axem,
Et forſ omne datum traherent per talia tempus.
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla eſt:
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas.
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hac iter Elyſium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.
Deïphobus contra: Ne ſævi, magna ſacerdos:
Diſcedam: explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, noſtrum: melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubito; ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidoque adamante columnæ;

At age, dic viciſſim quinam caſus te adduxerunt huc *viventem: an venis pulſus erroribus maris, an juſſu Deorum, an aliqua* alia *ſors te adigit, ut venias* in *ſedes mœſtas abſque luce, &* ad *loca tumultuoſa?* In *hac viciſſitudine colloquii Aurora rubicundis equis in aëreo decurſu jam tranſierat medium cœlum: & forte traducerent in talibus omne tempus conceſſum. Sed comes Sibylla admonuit, & breviter locuta eſt: O Ænea, nox approperat, nos traducimus horas lugendo. Hic eſt locus, ubi via ſecat in ſe duas partes. Dextra* eſt, *qua extenditur uſque ad palatium magni Plutonis: per hanc iter eſt nobis ad Elyſium: at ſiniſtra continet ſupplicia impiorum, & ducit ad Tartara ſcelerata. Contra Deiphobus ait; Ne iraſcare, ô magna vates, abibo: concludam ſermonem, & redibo in tenebras. I, noſtra gloria, i; ſequere fata feliciora.* Hoc *ſolum locutus* eſt *& in* ipſo *ſermone deflexit greſſum. Æneas reſpexit ſtatim, & ſub rupe ſiniſtra cernit ſpatioſam urbem, cinctam tribus muris: quam Tartareus Phlegethon, rapidus fluvius, circuit ignibus torrentibus, & volvit ſaxa ſonantia. Porta oppoſita magna* eſt, *& columna ex adamante duriſſimo;*

NOTÆ.

535. *Roſeis Aurora quadrigis Jam, &c.*] De *Aurora*, ejuſque *quadrigis* aut *bigis*, G. 1. 249. Hic diſſentire cogor à reliquis propemodum interpretibus, & cum Donato ſentire, *medium diem* hic ſignificari, non *mediam noctem*. Quicquid enim dicant Gellius aliique, de variis dierum initiis ac dimenſionibus apud varias gentes: nullum dubium eſſe poteſt, ubi Virgilius dies ſuos ortu Solis occaſuque definit. Tenendum autem id quod à Cerdano affertur, ex libro Plutarchi de genio Socratis: *tempus datum* & conceſſum ad ejuſmodi inferorum perluſtrationem, fuiſſe *noctium duarum* & *unius diei*. At Æneas ſacrificia perfecit ſuperiore tota nocte, v. 252. *Tum Stygio Jovi nocturnas inchoat aras.* Viam inferorum ingreſſus eſt ſub ipſum Solis & lucis ortum, v. 255. *Ecce autem primi ſub lumina Solis & ortus.* Nunc emenſa media itineris parte, certe non poteſt eſſe niſi dies media, jam in noctem vergens: veſpertinum illud tempus totum & noctis ſecundæ partem aliquam traducit perluſtrando Elyſio: atque ita redibit ad ſuos nocte altera quam ab iis diſceſſerat. Igitur *Aurora* hic diem ſignificat. Et vero Donatus ac Lætus notant, Auroram, cum quadrigis invehitur, pro Sole accipi. Deinde, *nox ruit*, Æ. 8. 369. ſignificat, *nox accedit, venit*: ergo & hic eodem ſenſu accipi nihil vetat.

541. *Ditis, &c.*] De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Elyſio*, infra, v. 638.

545. *Explebo numerum, reddarque, &c.*] Multæ in hæc verba afferuntur parum ſanæ interpretationes: hæ ſaniſſimæ. 1. Simplicior. *Diſcedam, & implebo numerum turbæ à qua diſceſſi, ut te alloquerer*: erat nempe inter bellicoſos viros Deïphobus. 2. Doctior; & juxta Platonis mentem, qui ſingulis animis, antequam alia in corpora remigrarent, certos quoſdam aſſignabat purgationis annos, ut dicetur infra, v. 739. Quocirca ſenſus erit; *Diſcedam, impleturus numerum annorum purgationis, quæ fit his in tenebris.* 3. Verior, ut puto: *Diſcedam. Sine modo expleam orationis meæ, quam incepi, numerum & periodum.* Quam ſtatim ita terminat: *I decus, i, noſtrum, &c.*

549. *Mœnia .... muro, &c.*] Munimenta arcis videt, triplici muro conſtantia. De *Phlegethonte*, ſupra, v. 323.

552. *Adamante columbæ.*] Non ad ornatum, ſed ad duritiem exprimendam: communi Græ-

ita *ut nullum robur hominum, non ipſi ſuperi poſſint evertere eam ferro. Turris ferrea ſurgit in altum: & Tiſiphone ſedens, cincta pallio ſanguinolento, cuſtodit limen vigil & noctu & diu. Hinc* cœperunt *audiri gemitus, & reſonare crudeles ictus: præterea ſtridor ferri & tractorum vinculorum Æneas ſtetit, & ſtupefactus attendit ad ſtrepitum. Quæ* ſunt illic *ſpecies criminum, dic, ô virgo, aut quibus ſuppliciis cruciantur? unde tantus planctus* ſurgit *in auras? Tunc Vates ſic cœpit loqui: Clariſſime dux Trojanorum, nulli puro fas eſt ſubire portam impiam: ſed quando Hecate præpoſuit me ſylvis infernis; ipſa mihi declaravit ſupplicia* conſtituta *à Diis, & duxit me per omnia. Rhadamanthus Cretenſis obtinet hoc ſaviſſimum imperium: & punit, & audit fraudes, & cogit fateri quæcunque facinora patrata unuſquiſque per vitam protulit* uſque *ad tardam mortem, gaudens vana ſimulatione. Statim Tiſiphone vindex armata flagro verberat reos illudens, & ſiniſtrâ* manu *incutiens ſævos ſerpentes, appellat crudelem turbam ſororum. Tunc denique porta aperiuntur ſtridentes horriſono cardine.*

Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant: ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, pallâ ſuccincta cruentâ,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumque exterritus hauſit:
Quæ ſcelerum facies, ô virgo, effare, quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucri,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna,
Caſtigatque, auditque dolos: ſubigitque fateri
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans: torvoſque ſiniſtrâ
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. Cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,

Pergit Sibylla: *Vides, quale ſatellitium ſedeat in veſtibulo? quas ſpectrum occupet poſtes? Hydra crudelior intus habet ſedem, horribilis quinquaginta faucibus. Præterea ipſe Tartarus bis tantum deſcendit in profundum, & extenditur ſub umbras,*

NOTÆ.

eis Latiniſque proverbio, quo *dura* omnia & firma, *adamantina* dicuntur. De *Tiſiphone*, una Furiarum, G. 3. 552. De *pallâ*, pallio muliebri, Æ. 1. 52.

564. *Hecate, &c.*] De *Hecate*, Æ. 4. 510. 511. De *lucis Avernis*, ſupra, v. 237. De *Rhadamantho*, v. 431. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

568. *Furto inani.*] *Secretis delictis:* ideo *inanibus*, quia Deo nota ſunt, & poſt mortem punienda. *Furtum* autem dicitur quicquid clam & furtim committitur. Sic adulteria Martis vocantur *dulcia furta*, G. 4. 346. Et Paſiphaë dicitur *ſuppoſita furto*, ſupra, v. 24.

572. *Agmina ſæva ſororum.*] Furiæ tantum tres numerantur, *Tiſiphone*, *Alecto*, *Megæra*, de quibus G. 3. 552. Notat tamen Cerdanus vulgo apud poëtas *agmen* & *agmina* vocari, à Seneca, *turbam*; à Statio, *aciem*. Exiſtimat id factum ad ſignificandas earum multiplices iras. Addo ego fortaſſe tres tantum Furias principes privatis nominibus appellari, quibus aliæ complures quaſi miniſtræ ſubſerviant. De *cardine portarum*, Æ. 1. 452. De *veſtibulo*, ſupra, v. 273.

576. *Immanis hiatibus hydra*] Hæc, vel alia eſt ab hydra Lernæa, occiſa ab Hercule, quam in inferorum veſtibulo jam Æneas vidit, v. 287. Vel, ſi eadem eſt, huc illuc vagatur per inferos, & ad cruciandos impios varias in partes mittitur, quemadmodum Furiæ thalamos habent eodem in veſtibulo, v. 280. cum tamen Tiſiphone hic in Tartaro ſontes cruciet. Dicitur hydra *ſævior*, id eſt, crudelior reliquis Tartari cuſtodibus, qui limina ſervant. De *hydra*, Æ. 8. 300. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, ſupra, v. 134.

Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora: qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis & lampada quaſſans,
Per Grajûm populos mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, Divûmque ſibi poſcebat honorem:
Demens! qui nimbos & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum curſu ſimulârat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Necnon & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur; roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoümque?

quantus eſt proſpectus inde *ad æthereum cœli Olympum. Illis juventus Titania, antiqua ſoboles Terræ, proſtrati fulmine verſantur in imo fundo. Illic vidi quoque geminos filios Aloëi, vaſta corpora: qui ſuſ. perant evertere manibus magnum cœlum, & expellere Jovem è regnis ſupernis. Vidi etiam Salmonea ſolventem duras pœnas, quia imitatus* fuerat *ignes Jovis & tonitru cœli. Ille vectus quatuor equis & quatiens tædam, currebat exultans per gentes Græcorum & per mediam urbem Elidis, & exigebat ſibi cultum divinum: inſanus! qui imitabatur* curru *æreo & impetu equorum nimbos & tonitru non imitabile. Sed pater omnipotens vibravit fulmen per opaca nubila (non ille* quidem *faces & lumina fumida tædarum,* ut Salmoneus) *& vaſto turbine proſtratum transfixit. Videre erat etiam Tityum filium Terræ omniparentis: cujus corpus extenditur per tota novem jugera; & immanis vultur fodicans adunco roſtro jecur perpetuum, & viſcera fœcunda* ad *pœnas, ſcrutatur ea* ad *cibum; & manet intra profundum pectus: nec ulla quies permittitur fibris repullulantibus. Cur commemorem Lapithas, Ixiona, & Pirithoüm?*

NOTÆ.

579. *Quantus.... ſuſpectus, &c.*] *Suſpectus* ſubſtantivum nomen hic apparet, non adjectivum, hoc ſenſu: tam profundus eſt Tartarus, quantus eſt conſpectus ſpatii à terra ad cœlum, vel ab ipſo Tartaro ad cœlum. Expreſſius eſt hic locus ex Homero Iliad. 8. 16. & Heſiodo, in Theogon. 720. ubi Tartarus tantum ſub terra eſt, ὅσον ἐρανός ἐς' ἀπὸ γαίης, *quantum cœlum eſt à terra.*

580. *Titania pubes.*] Gigantes, Titanis ac Terræ filii, de quibus Æ. 4. 179.

582. *Aloïdas.*] Otum & Ephialtem Neptuni liberos ex Iphimedia, Aloei Terræ ac Titanis filii uxore: hos nono ipſo ætatis anno novem cubitis latos, novem ulnis altos Homerus facit, Odyſſ. 11. 304. itaque in pugna Gigantum ab Apolline ſagittis fuiſſe confixos, antequam ad pubertatem pervenirent.

585. *Salmonea, &c.*] *Salmoneus*, Σαλμωνεύς, vel Deucalionis Elidenſis, vel Æoli filius fuit: certe in Elide regnavit, Peloponneſi maritima & occidentali regione. Hic æreis in pontibus ac tabulatis quadrigas impellens, faces jactabat in ſubditos: ut Jovem in Elide ludis maxime Olympicis honoratum ſimularet. Ideo à Jove fulmine ictus eſt. *Mediaque per Elidis urbem:* pro *mediamque per Elidis urbem.* De *Olympo* monte, G. 5. 56. De *Elide*, G 1. 59.

595. *Tityon, &c.*] *Tityus*, Jove natus, & Elara Orchomeni filia: quam cum Jupiter vitiaſſet, Junonis metu occultavit in terra, unde erumpens Tityus Gigantea ſpecie, Terræ filius creditus eſt: ideo à Virgilio *alumnus* ejus, non filius dicitur. Hic ab Apolline ſagittis interfectus eſt, quod Latonæ vim paraſſet. Hanc ejus menſuram & ſupplicium Virgilius accepit ab Homero, Odyſſ. 11. 576. Eadem etiam Prometheo pœna ab aliis tribuitur.

601. *Lapithas, &c.*] De *Lapithis*, immani Theſſaliæ gente, quorum tamen ſcelus nullum ſingulare narratur, G. 2. 456. De *Ixione*, eorum rege, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ apud inferos alligatus eſt, G. 3. 38. De Pirithoo, qui Ixionis filius fuit, aut Jovis ex Dia Ixionis uxore; quique Proſerpinam rapere ex inferis aggreſſus, à Cerbero devoratus eſt, ſupra, v. 393. infra, v 617. His duplex ſupplicium aſſignatur, timor ſaxi imminentis, & mediis in epulis fames.

ſuper quos nigrum ſaxum jamjam lapſurum & ſimile cadenti impendet. Fulcra aurea ſplendent in *lætis lectis altis, & convivia parata ante ora* cum *abundantia regali: maxima Furiarum accumbit prope, & vetat tangere menſas manibus, & ſurgit erigens facem, & vociferatur ore. Illic, ii quibus fratres odioſi* fuerunt, *dum vita durabat, aut pater verberatus, aut dolus fabricatus clienti; aut qui ſoli incubuerunt opibus partis, nec dederunt partem* earum *ſuis, quæ turba maxima eſt; & qui occiſi* ſunt *propter adulterium & qui ſecuti* ſunt *bella injuſta, nec timuerunt violare fidem* datam *dominis:* illi *incluſi expectant ſupplicium. Nec petas doceri quale ſupplicium* expectent, *aut quis modus & quæ ſors damnaverit eos. Alii verſant magnum ſaxum, & pendent diſtenti radiis rotarum. Miſer Theſeus ſedet & perpetuo ſedebit, & Phlegyas miſerrimus admonet omnes, & teſtatur magno clamore inter tenebras: Diſcite* toties *admoniti æquitatem, & non ſpernere Deos. Hic prodidit patriam pecuniæ, & ei impoſuit tyrannum ferocem: tulit & ſuſtulit leges pretio.*

Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis. Lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: Furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas,
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis ſoli incubuêre repertis,
Nec partem poſuêre ſuis, quæ maxima turba eſt;
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam expectant. Ne quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunave mer-
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum [ſit.
Diſtricti pendent, ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus; Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras:
Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.

NOTÆ.

603. *Genialibus toris.*] Quales lecti nuptiales; qui *geniales* à *generando* dicuntur. vel à *genio*, vitæ ac lætitiæ præſide, de quo Ecl. 4. 63. unde *geniale* appellatur quidquid lætum eſt, ut G. 1. 302. *Invitat genialis hyems.*

616. *Saxum ingens, &c.*] Indicat Siſyphum, Æoli filium, latrociniis infamem: de quo G. 3. 39. *Radiſque rotarum, &c.* Indicat Ixionem de quo G. 3. 38. quem quia alteri ſupplicio jam addixit, v 601. pluribus affectum ſupplициis probabile eſt

617. *Æternumque ſedebit infelix Theſeus.*] *Theſeus*, de quo ſupra, v. 28. Et *Pirithous*, de quo, v 392. amicitia conjunctiſſimi. dicuntur inferos adiiſſe, ut inde Proſerpinam raperent: & Pirithous quidem à Plutone datus eſſe Cerbero devorandus: Theſeus autem remanſiſſe in vinculis: donec ab Hercule liberatus ſit. At Theſeus poſt mortem. cum rediiſſet ad inferos, lapidi affixus eſt, ubi æternum ſederet, in pœnam impii olim ſuſcepti itineris. Ita fabulæ. Sed aiunt hiſtoriæ, & Theſeum & Pirithoum conatos quidem rapere filiam Aidonei, qui Græcis Pluto eſt, Moloſſorum ſive Theſprotorum in Epiro regis, eamque vocatam Proſerpinam, matrem ejus Cererem, canem, cui objectus fuit Pirithous. Cerberum; poſtea Theſeum in gratiam Herculis ab Aidoneo dimiſſum eſſe: idque contigiſſe ad Cichyrum amnem & Acheruſiam paludem, de qua v. 323. teſtatur Pauſanias in Atticis.

618. *Phlegyaſque miſerrimus, &c.*] Ambigua eſt hujus loci ſententia, vel *Theſeus miſerrimus admonet omnes Phlegyas:* vel *Phlegyas miſerrimus omnes admonet. Phlegyæ*, Bœotiæ juxta Orchomenum populi fuerunt, rapinis inſignes: qui aggreſſi templum Apollinis Delphicum diripere, fulminibus, terræ motibus & peſtilentia poſtmodum abſumpti ſunt, ex Pauſania in Bœoticis. Hos alii inſulanos fuiſſe perhibent circa Theſſaliam, à rege Phlegya ſic dictos: qui ob frequentem contemptum Deorum, à Neptuno immiſſo diluvio deleti ſunt. *Phlegyas*, Martis filius, rex fuit Lapitharum in Theſſalia, Ixionis juxta aliquos pater, & Coronidis Nymphæ: hæc cum ex Apolline Æſculapium peperiſſet; dicitur pater templum Apollinis incendiſſe, ideoque ſagittis ab Apolline detruſus fuiſſe ad inferos. Atque hæc ſententia mihi videtur potior: quid enim Theſeo cum Phlegyis populis?

622. *Fixit leges, &c.*] Condidit, tulit. Metaphora ducta à conſuetudine, qua leges in æs inciſæ *fixis* tabellis in publico proponebantur; quæ cum avellerentur, dicebantur *refigi*. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60.

Hic

Hic thalamum invaſit natæ, vetitoſque hymenæos.
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraq; centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
Sed jam age, carpe viam, & ſuſceptum perfice munus:
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas,
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat: & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium, foribuſq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther & lumine veſtit
Purpureo: Solemque ſuum, ſua ſidera nôrunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris,
Contendunt ludo, & fulvâ luctantur arenâ:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Necnon Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:

Hic aggreſſus eſt pudicitiam filiæ, & nuptias prohibitas. Omnes auſi infanda crimina, & executi conſilia. Si eſſent mihi centum linguæ & centum ora, & vox ferrea, non poſſem complecti omnes ſpecies criminum, nec enumerare omnia nomina ſuppliciorum. Poſtquam longæva vates Apollinis protulit hæc verba, ait: Nunc autem age, ingredere viam, & perfice inceptum officium: properemus. Video muros fabricatos in *fornacibus Cyclopum, & portas ſub oppoſito fornice*: ubi Dii *nos jubent deponere munera decerpta* ex arbore. Sic *locuta fuerat*: *& pariter ambulantes per tenebroſa* ſpatia *viarum invadunt medium iter, & appropinquant portis. Æneas occupat aditum, & aſpergit corpus recenti aqua, & affigit ramum in oppoſito limine. Denique his abſolutis, perſoluto munere Proſerpinæ, pervenerunt* ad *loca lata, & prata jucunda, & ſedes beatas ſylvarum felicium. Hic aër ambit agros liberior & luce purpurea*: & incolæ *cognoſcunt ſuum Solem & ſua aſtra. Pars exercent corpora in herboſis locis, certant ludis, & luctantur* in *arena fulva. Pars agitant ſaltationes pedibus, & canunt cantilenas. Vates etiam Thracius cum veſte longa canit numeris ſeptem diſcrimina ſonorum:*

NOTÆ.

630. *Cyclopum educta.*] De *Cyclopibus*, Æ. 3. 569. His cudendi ferri muniendarumque urbium inventio tribuitur. Quare hic ferrea & munita mœnia intellige. *Educta* dicuntur: non quaſi *elata* in altum; ſed quaſi ferro *ducta*, & *ductilia*, quod fit in caminis & fornacibus.

631. *Mœnia.*] Palatium Plutonis & Proſerpinæ.

636. *Spargit aqua.*] Vel quia pollutus aſpectu Tartari: vel quia ſacrum munus Proſerpinæ offert; ſolemnis autem in ſacris omnibus ablutio. *Spargit* vero duntaxat, non omnino *lavat*: de quo more, Æ. 4. 635.

638. *Locos lætos, &c.*] *Elyſium.* Locus erat piis apud inferos deſtinatus, deliciis omnibus affluens. Alii collocant in inſulis fortunatis, *Canaries*, ad latus occidentale Africæ, de quibus Æ. 4. 480. Alii in Hiſpania Bœtica, *Andalouſie, Grenade.* Alii apud Indos. Alii in pratis ærëiis, cœlum inter ac tertam mediis. Nomen aliqui fingunt ab Elyſio quodam Eleutheri filio: aliqui ab ἔλυσις, *profectio*, quia illuc piorum animæ poſt obitum proficiſcantur: aliqui quaſi ἀ λύσιον, *non ſolubile*, quia ſedes eſt animarum immortalium, quæ diſſolvi non poſſunt.

638. *Vireta.*] Loca ſunt herbarum arborumque viriditate amœna.

641. *Purpureo: Solemque, &c.*] *Lumine purpureo*, pulchro, Æ. 1. 595. *Solem* in Elyſio alium ſtatuit etiam Plato in Phædone.

642. *Gramineis palæſtris.*] *Palæſtra*, tam pro *ludo* ſumitur, quam pro *loco* ludis addicto. Hic pro *loco*. De *Palæſtra*, ſive *lucta*, Æ. 3. 280. in quo differat à *pugilatu*, Æ. 5. 401.

645. *Threïcius ſacerdos.*] *Orpheus*, Ecl. 3. 46. G. 4. 454. Multi fuere hujus nominis: ſed omnia uni tribuuntur, fabularum more. Dicitur ex Ægypto arcanas ceremonias primus tranſtuliſſe; tum lyræ ſolertia, & carminis ſuavitate præcelluiſſe: quo utroque nomine *longa cum veſte* inducitur, quæ & ſacerdotum fuit, & muſicorum.

646. *Numeris ſeptem, &c.*] Numeroſis cantibus perſonat citharam: quæ primo ſeptem chordis inſtructa memoratur, deinde novem, in honorem Muſarum. Hæc autem pulſabatur

Jamque

& ſonat eadem, modo digitis, modo plectro eburneo. Hic eſt *vetuſta propago Teucri, ſoboles clariſſima, heroes magnanimi, nati temporibus felicioribus: & Ilus, & Aſſaracus, & Dardanus fundator Trojæ. Miratur procul arma & currus virorum vacuos. Haſtæ ſunt fixæ* in *terra, & equi liberi paſcuntur paſſim in campis: amor curruum & armorum qui fuit viventibus, ſtudium quod* fuit *alendi pingues equos; idem manet* iis *depoſitis* ſub *terra. Ecce vides alios* ad *dextram & ad ſiniſtram epulantes ſuper gramine, & cantantes in choro lætas cantilenas, in odorifera ſylva lauri: unde magnus Eridanus decurrit per ſylvam apud ſuperos. Hic turba* eſt eorum, *qui certando pro patria tulerunt vulnera: & qui ſacerdotes puri* fuerunt, *dum vita durabat: & qui vates pii, ac locuti* res *dignas Apolline: aut qui ornaverunt vitam* humanam *per artes repertas* à ſe: *& qui reddiderunt alios memores ſui,* iis *benefaciendo. Capita horum omnium coronantur taniâ candidâ. Quos circumſtantes Sibylla ſic allocuta eſt, præ cæteris Muſæum; nam magna turba*

Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis:
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virûm miratur inanes.
Stant terrâ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi: quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos; eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam
Veſcentes, lætumque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi:
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat:
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti:
Inventas aut qui vitam excoluere per artes:
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla,
Muſæum ante omnes; medium nam plurima turba

NOTÆ.

digitis, pectine, plectro: Nam *plectrum*, ſive arcum illum, quo fila perſtringuntur, à pectine diverſum eſſe oſtendit inventa Romæ Julii tertii temporibus marmorea Orphei ſtatua, quæ ſiniſtra manu citharam, dextra pectinem tenebat, teſte Naſcimbæno.

650. *Aſſaracuſque, &c.*] De hac Trojanorum regum ſerie, G. 3. 35. De *Dardano*, Æ. 3. 167.

657. *Pæana.*] *Pæan* hymnus fuit, iſque duplex: alter in honorem Martis, qui ſolebat ante pugnam cani; alter in honorem Apollinis, qui poſt victoriam: inde læti quilibet quorumcunque Deorum hymni, *pæanes* etiam dicti. Nomen, vel à παίω, *ferio*, quia ob conſoſſum ab Apolline Pythona ſerpentem, hic hymnus primo cantatus eſt: vel ab ἰὴ, παῖ, *jaculare, fili*, quibus verbis eum Latona mater ea in pugna hortabatur: unde *Io pæan* deinde triumphantium acclamatio fuit.

659. *Plurimus Eridani, &c.*] Duplex affertur ab interpretibus hujus loci ſententia: 1. *Unde magna pars Eridani è ſuperis præcipitat in inferos:* notatur que ab iis vis adverbii *ſuperne*, quo motus ſignificatur è ſuperiore loco in inferiorem; tum natura Eridani, qui Plinio teſte l. 3. 16. non longe ab ortu abſorbetur in terras quaſi cuniculo, & paullo poſt in Forovibienſi agro, qui nunc eſt Pedemontii pars, exoritur. 2. *Unde magnus Eridanus fluit ad ſuperiores terræ incolas*, quæ ſententia mihi probabilior videtur: tum quia *unde* indicat hic Elyſium nemus, ubi verſatur Æneas; ideoque, *ſuperne*, non poteſt ſignificare ſuperas terras ex quibus Padus deſcendat: ſenſus enim eſſet, *Ex quo Elyſio volvitur Eridanus ex terris*; qui motus non ſibi conſentiunt: tum quia *ſuperne* ſignificat quicquid eſt *ſupra*, non tantum *deſuper*: tum quia ſubterranea ſunt omnium fluviorum receptacula, unde erumpunt, G. 4. 364. Cum autem Eridanus agrum Mantuanum alluat, hunc habuit Virgilius honorem amni patrio; ut eum, non è communi fluviorum omnium receptaculo, ſed ex Elyſio ortum diceret. De *Eridano*, ſive *Pado*, *le Po*, G. 1. 482.

667. *Muſæum.*] Dicitur hic à Suida, Eleuſinius Athenienſis, Orphei diſcipulus, carminum heroicorum ſcriptor, quorum Eumolpo filio ad quatuor millia ſcripſit: floruit ſub Cecrope ſecundo Athenienſium rege. Hic, & Orpheus Homero antiquiores putantur, ideoq; hic commemorantur à Virgilio. Supereſt adhuc carmen

Hunc

Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis.
Dicite, felices animæ, tuque, optime vates;
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros & prata recentia rivis
Incolimus: ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum, & facili jam tramite ſiſtam.
Dixit: & ante tulit greſſum, campoſque nitentes
Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumq; ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens: omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, charoſque nepotes,
Fataque, fortunaſque virûm, moreſque, manuſque.
Iſque ibi tendentem adverſùm per gramina vidit
Æneam; alacris palmas utraſque tetendit,
Effuſæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas! datur ora tueri,
Nate, tua, & notas audire & reddere voces!
Sic equidem ducebam animo rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras & quanta per æquora vectum,
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua triſtis imago
Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. Da jungere dextram,
Da genitor: teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,

hunc habet in medio ſui, *& admiratur ſuperantem altis humeris: O animæ fortunatæ, & tu optime vates: dicite, quæ regio, quis locus tenet Anchiſen? illius causâ venimus* huc, *& trajecimus magnos fluvios inferorum. Tunc heros ſic dedit ei reſponſum paucis* verbis: *Nemo* noſtrum *habet fixam domum: habitamus in ſylvis umbroſis, & incolimus herboſas ripas; & prata* ſemper *nova ob rivos: Vos tamen, ſi cupiditas animi ſic jubet, conſcendite hunc collem; & vos deducam* ad eum *facilè ſemita.* Sic *dixit; & præivit inceſſu, & deſuper oſtendit campos amœnos: Deinde deſcendunt ex alto vertice. Pater autem Anchiſes in profunda valle viridi circumſpiciebat animas ſeparatas & reverſuras in lucem ſuperiorem, conſiderans eas ſtudioſe: & forte recognoſcebat omnem multitudinem ſuorum: & dilectos poſteros, & fata, & fortunas, & mores, & facta hominum* illorum. *Et quando ille vidit Æneam ex adverſo venientem per herbas, latus protulit ambas manus, & lacryma fluxerunt per genas, & vox exiit* ex *ore: Veniſti denique, & tua pietas certa patri ſuperavit iter difficile! ô fili, permittitur aſpicere vultum tuum, & accipere ac reddere voces familiares! Certe numerans tempora, cogitabam animo & exiſtimabam ita fore: & mea ſolicitudo non decepit me. O fili,* per *quales terras & per quanta maria jactatum, & quantis periculis agitatum ego te audio! quam timui ne regna Africa tibi obſtarent aliquantum! Æneas vero* ait: *Tua, ô pater, tua mœſta umbra ſæpe viſa impulit me venire ad hæc loca. Naves* meæ *ſtant* in *mari Tyrrheno. Permitte* mihi, *ô pater, permitte conjungere manus, & ne te ſubducas complexui meo. Sic loquens, ſimul madefaciebat vultum copioſis lacrymis. Ter conatus erat implicare brachia collo* ejus: *ter umbra fruſtra comprehenſa elapſa eſt è manibus,*

NOTÆ.

de amoribus Leandri & Herûs, quod Muſæo tribuit Scaliger in Poëtica, & longe verſibus Homericis anteponit. Negat tamen Voſſius, & auctorem hujus operis vixiſſe ſub Auguſtis affirmat, etiam poſt quartum Chriſti ſeculum.

687. *Expectata.*] Doctiſſimi legunt *ſpectata.* Nec male: id eſt, cognita, perſpecta, *probata:* quemadmodum Ovidius dixit, *Spectatur in ignibus aurum.*

694. *Ne quid Libyæ, &c.*] Cum Didonis amore te implicuiſti, Æ. 4. De *Libya*, Æ. 1. 162. De *ſale*, pro mari, Æ. 5. 541. De *Tyrrheno* mari, Italiam ad meridiem alluente, Æ. 1. 71. De *Lethæo* amne, ſupra, v. 323.

Par

ſimilis ventis levibus & ſimillima fugaci ſomno. Interea Æneas cernit in valle ſecreta ſylvam ſeparatam, & frutices ſonantes per *ſylvam; & fluvium Lethæum, qui præterfluit tranquillam ſedem. Gentes & populi innumeri volabant circa hunc* fluvium. *Et quemadmodum quando in pratis, ſuda æſtate, apes adhærent diverſis floribus, & vagantur circa alba lilia:* ſic *omnis campus ſonat fremitu. Æneas ignarus* rei *ſtatim obſtupet aſpectu, & petit cauſas: quinam ergo ſint illi fluvii, aut quinam homines occupaverint ripas tanta multitudine. Tunc pater Anchiſes* ait: *Animæ quibus alia corpora deſtinantur* per *fatum, bibunt oblivia æterna & liquores tutos ad aquas Lethæi fluvii. Ego certe jamdudum opto enarrare tibi, & coram monſtrare illas, & enumerare ſobolem illam meorum: ut magis gaudeas Italiam demum inventam* fuiſſe à te. *O pater,* ait Æneas, *an exiſtimandum eſt animas aliquas illuſtres hinc redire in lucem, & reverti rurſus in pigra corpora! quodnam eſt miſeris tam inſanum vitæ deſiderium? Reſpondet Anchiſes; O nate, equidem dicam, nec te relinquam dubium. Et* ſic *explicat ſingula per ordinem. Primo, ſpiritus fovet intus cœlum, terram, ſpatia aquea, & lucidum globum Lunæ, & aſtra Titania: & mens didita per omnia membra movet totam* illam *molem, & miſcet ſe cum magno* illo *corpore.*

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſylvis;
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit
Inſcius Æneas: quæ ſint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italiâ tandem lætere repertâ.
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum eſt
Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo;
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio cœlum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus.
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

NOTÆ.

713. *Quibus altera fato Corpora debentur.*] Non enim omnes animæ alia in corpora redibant, ut mox dicemus v. 748. Sed jam opus eſt, ut promiſſam ſæpe de animarum natura diſſertationem exequamur, & evolvamus myſteria famoſæ illius tranſlationis animarum diverſa in corpora, quæ Græcis μετεμψύχωσις dicitur. Hanc primo invexit Pythagoras, tenueruntque deinceps Socrates & Plato. His adhæret hoc loco Virgilius, ut & G 4. 220. qui prius Epicurum ſequebatur, Ecl. 6. 31. Id omne undecim capitibus complectemur: quæ quantum à Chriſtiana veritate abſint, facile erit intelligere.

724. *Principio cœlum, &c.*] I. *Caput.* Deus rudem informemque materiam in quatuor elementa primum digeſſit, ignem, aërem, aquam, terram. Inde mundi corpus fabricavit, varias in partes ac ſphæras, quaſi membra diſtinctum: harum ſuprema, *cœlum:* infima, *terra;* cui *liquentes campi,* ſive aqua ſubſternitur; mediæ partes, *Sol, Aſtra, globus Lunæ,* quo inferiora elementa à cœleſtibus quaſi communi termino ſeparantur. Ut enim ſunt infra Lunæ globum naturæ quatuor elementorum per formas diſtinctæ ſuis in ſphæris: ita ſupra globum eundem ſunt eædem naturæ longe excellentiori modo per virtutes: habent quippe cœleſtia corpora ab ignis natura lumen ac motum, à terræ natura ſolidam firmitatem, ab aëris natura perſpicuitatem, ab aquæ natura æquabilem lenitatem: ſed illæ omnes naturæ illic in formam præſtantiſſimam, nempe ignis, redactæ ſunt; cujus tanta eſt excellentia, ut quintum elementum ſive quinta *eſſentia* dici poſſit: quemadmodum hic apud nos in unam mixti formam quotidie coaleſcunt: Ita Plato in Timæo, & Marſilius ibid. cap. 24. De *Titanis* nomine, quod Soli præcipue tribuitur, Æ. 4. 119.

726. *Spiritus intus alit, &c.*] II. *Caput.* Huic mundi corpori Deus *animam* ſive *ſpiritum* ad-

Inde

Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo
Seminibus: quantum non noxia copora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt cupiuntq;, dolent gaudentq;: neque
Reſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cœco. [auras
Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit;
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes; penituſque neceſſe eſt

Inde oritur *genus hominum, & pecudum, & vita avium, & monſtra qua mare fert ſub polita planitie. Ineſt illis animis vis ignea, & origo cœleſtis; quatenus corpora noxia non gravant, & artus terreni membraque mortalia non retundunt* vim illam. *Hinc* animæ *timent & deſiderant, mœrent & lætantur: nec ſuſpiciunt cœlum incluſa in tenebris & obſcuro carcere. Præterea quando ultima luce vita receſſit: non tamen omne malum, nec omnes corporeæ ſordes omnino recedunt* à *miſeris*; *& plane neceſſe eſt* ut

NOTÆ.

didit, cui ineſt præcipue *intellectus*, *intelligentia*, & *natura*, id eſt, vitalis ac ſeminaria virtus. Et hanc quidem animam Pythagoras Deum ipſum eſſe contendebat, ut liquet ex Minutio Felice: at Plato, non Deum, ſed opus putabat ſummi Dei.

728. *Inde hominum, &c.*] III. *Caput*; *Inde*; juxta Pythagoram ſignificat, *Ex hoc Deo, qui eſt mundi anima*; *quaſi decerpta particulæ ſunt vitæ hominum & pecudum.* Juxta Platonem vero ſignificat, *Ex reliquiis hujus temperationis, ex qua mundi animam formaverat Deus*; *formatæ ſunt ab eodem ſingulares animæ viventium.* Ita Plato loquitur in Timæo. Quænam autem illa fuerit temperatio, ſatis dilucide percipi non poteſt, neque ex Platonicorum, neque ex Platonis ipſius verbis. Virgilium autem Platoni potius quam Pythagoræ hic adhæſiſſe exiſtimo: quia ſic melius hæc omnis ejus doctrina conſtabit, ut ex ſequenti capite manifeſtum fiet.

730. *Igneus eſt ollis vigor . . . ſeminibus, &c.*] IV. *Caput.* Docet Plato diſerte in Timæo, unicum illum ac ſupremum Deum, poſtquam ex animæ mundi reliquiis animas formâſſet, rationis & intelligentiæ participes; eas quaſi *ſementem ſparſiſſe* in Solem, in Lunam, aliaque aſtra & inſtrumenta temporis: ita ut ſingulæ ſingulis aſtris quaſi vehiculis invectæ, univerſum contemplari poſſent. Addit eum poſt ejuſmodi ſementem, animarum cum corporibus conjunctionem inferioribus ac junioribus Diis permiſiſſe. Appellat Plato juniores Deos, Cœlum, Terram, Saturnum, Rheam, Jovem, &c. Tum ait, juniores Deos, viventia corpora ex elementis procreaſſe, quibus duplicem animam addiderint; alteram immortalem, ex divina illa *ſemente*, qua ſidera *conſita* fuerant, quaſi quodam defluvio delapſam; quam in capite rotundo, quaſi in mundi compendio locaverint: alteram mortalem à ſe conflatam; cujus partem quæ iraſcitur, circa cor; quæ concupiſcit, circa jecur, poſuerint. Ἔσπειρε τὰς μὲν εἰς Ἥλιον, τὰς δ' εἰς Σελήνην, τὰς δ' εἰς τἆλλα ὅσα ὁρῶνται χρόνῳ· τὸ δὴ μετὰ τοῦτο σπόρον, τοῖς νίοις παρίδωκε θεοῖς σώματα πλάττειν, &c. Hinc patet, cur Virgilius vitas illas ſive animas vocaverit *ſemina*. Item cur *igneus vigor* & *cœleſtis origo* iiſdem ſit; nempe, vel quia per multa ſecula aſtris invectæ aliquid ex ea contraxerunt natura, quam igneam eſſe diximus, v. 724. vel quia fortaſſe ex eodem cœli igne & quinta *eſſentia* conflatæ ſunt, ut Platonicis quibuſdam viſum eſt.

731. *Quantum non, &c.*] V. *Caput.* Animæ ejuſdem erant naturæ, in hominibus, belluis, volucribus, piſcibus: ſiquidem, juxta Pythagoram & Platonem, mutua erat earum commutatio. Totum porro earum diſcrimen ex craſſiori aut ſubtiliori corporum diſcrimine petebatur: ut inter infantem ac juvenem, virum ac ſenem, videmus contingere. Atque illud eſt quod vocat Plato ſub finem Timæi, *mentis jacturam & acquiſitionem, qua invicem animalia commutantur*, πάντα τότε καὶ νῦν διαμείβεται τὰ ζῶα εἰς ἄλληλα, νῷ καὶ ἀνοίας ἀποβολῇ, καὶ κλήσει μεταβαλλόμενα. Quo autem ordine fieret illa tranſmutatio, mox dicemus. Hinc inter ipſos homines, indolis, ingenii, morumque diverſitas, ex eadem oriebatur varietate corporum: ideo ait poëta, cœleſtem in eorum animis eſſe originem, & vero apparere, quatenus corporum & membrorum pondere non gravantur.

733. *Hinc metuunt cupiuntque, &c.*] VI. *Caput.* Ex illo cum corporibus nexu oriuntur perturbationes omnes animorum. Prout quippe, aut ſanguis, aut pituita, aut flava, atrave bilis in corporibus prævalet: ita motibus aliis, aliiſve, facilius animi agitantur. His autem quatuor motibus cæteros omnes poëta complectitur: quippe *metu* ac *deſiderio* live ſpe in malum ac bonum futurum ferimur; *dolore* & *gaudio*, circa malum ac bonum præſens afficimur; & facile, incluſus quaſi obſcuro carcere animus, auras cœleſtes, id eſt, divinam originem, obliviſcitur.

Multa

multa vitia diu conglutinata iis adhuc *adhæreſcunt admirabili ratione. Ideo cruciantur pœnis, & perſolvunt ſupplicia præteritarum noxarum. Alia ſuſpenſa exponuntur levibus ventis: aliis crimen*, quo ſunt *infecta, lavatur ſub immenſo lacu, aut abſumitur flammis. Omnes patimur, unuſquiſque ſua ſultores. Deinde inducimur in ſpatioſum Elyſium. & pauci obtinemus lætos campos: quando longa dies confectis ſpatiis*

Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.

temporum delevit congenitas ſordes, ac reliquit purum ſenſum cæleſtem & ſimplicem fulgorem ignis.

N O T Æ.

738. *Inoleſcere.*] Eſt *ſimul creſcere.* Vel, ab *alo*, quod ſimul alitur. Vel, à *Soleo*, quod ſimul eſſe ſolet.

739. *Ergo exercentur pœnis, &c.*] VII. *Caput.* Animæ illæ, etſi diverſi a corporibus naturæ, ex diuturna tamen cum iis conjunctione multa inquinamenta contrahunt. Unde triplici purgatione expiantur; *Igne, ventis*, id eſt, *aëre*; & *gurgite vaſto*, id eſt, *aquis.* Hæc autem tria in ſacris utiurpabantur purgationum genera: aut enim res infectæ tæda vel ſulfure purgabantur, aut aqua luſtrabantur, aut aëre ventilabantur. Et quantum ad animas, hanc Platonicis attribuit ſententiam Auguſtinus de Civit. Dei, lib. 21. 13. eamque affert hujus cauſam: quod, *quoniam terris ſuperiora ſunt elementa, aqua, aër, ignis; ex aliquo iſtorum mundetur, quod terrena contagione contractum eſt.*

743. *Quiſque ſuos patimur manes.*] Id eſt, *Omnes patimur noſtros manes, unuſquiſque ſuos.* Quinam autem illi ſint *manes*, ambigitur: idque videri poteſt è Platonis doctrina etiam repetitum. VIII. Igitur *Caput.* Animis ſingulis jam inde à prima generatione deſcenſuque ex aſtris, genium ſive dæmonem attribui cuſtodem operum, qui animum in lucem extrahat, ac deinde poſt mortem reducat ad inferos, ait Plato de rep. l. 10. itemque in Phædone. Hos *manes* dici nihil vetat, eoſdemque purgationis miniſtros adhiberi. Quanquam alii per *manes*, furias, alioſque minores intelligunt inferorum Deos, à quibus animæ torquentur: & vero ita ſumuntur *manes*, G. 4. 489. *Scirent ſi ignoſcere manes:* ibi enim Deos inferorum ſignificari manifeſtum eſt. Utraque explicatio conciliabitur facile; ſi Platonici genii dicantur, utriuſque mundi habere commercium, qualiter Mercurius: & ſuperi quidem terreſtres ve Dii eſſe, cum vivis adſunt; inferi autem, cum mortuis purgandis aſſiſtunt. Loca vero huic purgationi aſſignata exiſtimo, eſſe varias ſedes illas, jam ab Ænea peragratas, ubi infantes, amantes, bellicoſi, propria manu occiſi: qui inde poſt certos purgationis annos in Elyſium admittebantur. De *manibus*, alia ſignificatione, pro umbris mortuorum, G. 4. 469.

744. *Pauci læta arva tenemus, &c.*] IX. *Caput.* Pauci fruebantur Elyſii voluptatibus; multi quidem, ſi per ſe ipſi ſpectentur, nam evocabantur *agmine magno*, infra, v. 746. tamen pauci ii cum immenſo animarum omnium numero conferantur. 1. Quia multi detrudebantur in Tartarum, inde nunquam in lucem alia generatione emerſuri, quod eorum ſcelera nulla purgatione elui poſſent: ita Plato in Phædone. 2. Quia pars animarum longe maxima diſſinctis illis in ſedibus purgabatur: quibus in Elyſium ſuccedentibus, aliæ ex Elyſio in vitam emigrabant. 3. Quia multi, aut omni, aut ſaltem aliqua purgatione perfuncti, ſcelerum in pœnam detrudebantur nova in copora, belluarum aut volucrum; nec in Elyſium tranſibant, ob vitam virtutum ſterilem. Quare fruſtra ſe torquet Cerdanus, ut pugnantes conciliet voces: *quiſque patimur*, & *pauci tenemus.*

745. *Donec longa dies, &c.*] X. *Caput.* In hoc Elyſio fruebantur animæ quiete perfectiſſima: vocat enim Virgilius, v. 669. *felices animas*; & v. 638. *locos lætos, & amœna virea fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.* Ergo hinc procul aberant purgationis tormenta. Quid igitur ait Anchiſes; *Pauci læta arva tenemus: donec longa dies concretam exemit labem?* Omnino aliud mihi ſonare videtur *donec*, quam aliis vulgo interpretibus: neque hic interpretor, *quouſque*, quaſi futuram in Elyſio purgationem notet; ſed *quando*, ut præteritam ſeclusis in locis purgationem indicet. Idque duo perſuadent; 1. Quia non dixit Virgilius, *donec exemerit*, aut *eximat*; ſed *donec exemit*, quod expreſſius ſignificat, *quando exemit*, quam *quouſque exemerit.* 2. Quia pari ſenſu dixit Horatius, Od. l. 3. 9. *Donec gratus eram tibi .... Perſarum vigui rege beatior:* id eſt, *quando gratus eram tibi, &c.* Vel *auraï ſimplicis ignem*, ſignificat puram animæ

Has

Has omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: natumque, unaque Sibyllam,
Conventus trahit in medios turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo,
Ille, vides? purâ juvenis qui nititur haſtâ,

Poſtquam verterunt retam per mille annos, Deus vocat eas omnes magno numero ad amnem oblivionis: nempe ut oblita præteritorum *repetant ſuperiorem curvaturam* mundi, *& incipiant velle iterum redire in corpora. Anchiſes* hæc *dixerat: & ducit filium ac ſimul Sibyllam in medios cœtus turbamque frementem: & conſcendit collem, unde poſſit conſiderare longa ſerie omnes* ſibi *obverſos, & intueri vultus venientium. Age modo,* inquit Anchiſes, *explicabo verbis, quis homo aliquando ſecuturus ſit ſobolem Trojanam, qui poſteri deſtinentur ex Italica familia, nobiles animas, & ſucceſſuras noſtro nomini: & tibi aperiam tua fata. Videſne? Ille juvenis qui inſiſtit haſtæ nitidæ,*

NOTÆ.

naturam, quæ propter ſubtilitatem aëri & igni ſimillima eſt, ideo vocat eum Horatius Sat. l. 2. 2. 79. *Divinæ particulam auræ:* cujus vocis ultima diphthongus duas in vocales priſco more diſſolvitur, *auræ* in *auraï*.

748. *Has omnes, ubi, &c.*] XI. *Caput.* Poſtquam animæ hac ſua beatitate per annos mille in Elyſio potitæ ſunt: evocantur ad generationem aliam, aliamque cum novo corpore unionem. At prius Lethæas aquas jubentur ebibere: ut præteritorum omnium, tam laborum, quam voluptatum obliti; nec teneantur Elyſii deſiderio, nec ſuperioris vitæ aſperitate deterreantur; nec ſuperſit quicquam, niſi ingenitus quidam affectus animæ in corpus. Quod autem ait *omnes*, reſtringi debet ad eas omnes, *quibus altera fato corpora debentur*, v. 714. Non enim omnes redibant in corpora: nec vero tale quicquam de ſe Anchiſes commemorat; quod ſi erat futurum, certe non omiſiſſet. Hos autem ab eo reditu fuiſſe immunes puto, qui ob exquiſita merita admiſſi inter Deos fuerant, & *Acheronte remiſſi*, ut loquitur Æneas de Anchiſe Æ. 5. 99. & reverſi *ſideris in numerum*, unde prima generatione defluxerant, ut ait Virgilius, G. 4. 227. Horum quippe non *animas* apud inferos, ſed *idola* ſolum ac ſimulacra Elyſiis in campis remanſiſſe teſtatur Lucretius ex Ennio l. 1. 120. Et Ulyſſes apud Homer Odyſſ. 11. 600. ait ſe inter inferorum umbras vidiſſe idolum Herculis, quocum ſermonem habuerit; ipſum vero, id eſt, ipſius animam, apud ſuperos degere. Tamen Anchiſen à Virgilio deſcribi: cujus idolum hic Æneam alloquitur, dum anima fruitur cœleſtium Deorum conſortio. Itaque tria diſtingui poſſunt in nomina, *anima, corpus, idolum*: additur ab aliis etiam quarta pars, *umbra*, quæ ſepulcrum incolebat, ut notavimus, Æ. 4. 385. Quanquam hæc *umbra* ab anima, corpore, & idolo diſtinctio, non ita videtur certa. De *Lethæo* oblivionis flumine, ſupra, v. 323. *Retam volvere*, metaphora eſt pro *tempus traducere*; ex Ennio petita, ut teſtatur Servius. Et temporis *retam* dixit; ut paulo ante *orbem*; paſſim alibi *curſum, curriculum. Convexa ſupera*: vel ſignificat convexam ſuperficiem terræ, cujus in concavo inferi latent: vel ſublimem & concavam cœli conſpicui partem, ut diximus Æ. 1. 314.

756. *Nunc age, &c.*] Oſtendit Anchiſes Æneæ poſterorum ſuorum clariſſimos: ubi notanda quatuor. 1. Poſteros illos partim ex Trojana, partim ex Itala gente oriundos fore: cum utraque gens Æneæ & Laviniæ conjugio miſcenda ſit. 2. Non ſervari ab Anchiſa in illa enumeratione ordinem temporum: cum à Romulo ſtatim ad Cæſarem tranſeat, tum regrediatur ad Numam. 3. Alios etiam commemorari, præter poſteros Æneæ, utriuſque gentis illuſtres viros. 4. Hoc totum Virgilii artificium, etſi perquam inſigne eſt, errore non carere. Is autem error eſt ejuſmodi: Animas inducit quæ jam inſederant corpora, indeque egreſſæ, tum aut puræ erant, aut purgabantur, in Romanorum heroum corpora reverſuræ. At ſi erant puræ, inerat iis duntaxat purus æthereus ſenſus atque auraï ſimplicis ignis; atque ita nullus inerat ſenſus corporis præteriti, multo minus futuri: ſi purgabantur, nondum Lethæis aquis imbutæ, nondum præteriti corporis memoriam exuerant; atque adeo nondum potuerant convenientes futuræ olim ſorti affectus aſſumere; igitur nec Sylvius niti haſta, nec Romulus geminas habere criſtas, nec Numa mentum incanum gerere, nec circa Marcellum Romani ſtrepere.

Proxima

occupat ſorte ſpatium proximum lumini, primus erumpet in aërem cœleſtem mixtus Italo ſanguine, Sylvius nomen Albanum, tua ſololes poſtrema: quem uxor Lavinia in ſylvis tarde pariet tibi ſeniori, futurum *regem & patrem regum: à quo familia noſtra regnabit Albæ longæ. Hic vicinus* huic, eſt *Procas, honor Trojanæ nationis: Deinde Capys, & Numitor, & Æneas Sylvius, qui referet te nomine; æqualiter illuſtris armis & pietate, ſi tandem* aliquando *accipiat regendam Albam. Qui juvenes vide quantum præ ſe ferant robur! At qui habent caput cinctum* corona *civili quercica;*

Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commixtus ſanguine ſurget
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:
Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Unde genus longâ noſtrum dominabitur Albâ.
Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis:
Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet,
Sylvius Æneas; pariter pietate vel armis
Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu;

NOTÆ.

763. *Sylvius, Albanum nomen, &c.*] In his Romanæ Hiſtoriæ initiis parum ſibi ſcriptores conſentiunt. Livius hunc Sylvium, Aſcanii filium facit: Dionyſius Halicarnaſſeus, Æneæ. Scribit enim Laviniam, tum cum obiit Æneas, prægnantem, Aſcanii privigni metu in ſylvas fugiſſe ad regii pecoris magiſtrum Tyrrheum; ibique filium peperiſſe, cui inde Sylvio nomen fuit: Aſcanium pietate motum in novercam, ſibi hunc ipſum Sylvium ſucceſſorem deſignaſſe; Iülo filio ſuo pontificatum maximum tribuiſſe, à quo gens Julia propagata eſt. *Albanum nomen* dicitur Sylvius: quia ex eo reges Albani communi nomine Sylvii appellati ſunt; ut poſtea imperatores Romani, Cæſares. *Poſtuma proles*, duplici ſenſu explicabatur; vel quæ poſt *humationim* patris oritur; tumque ſcribitur *poſthuma*, non *poſtuma*: vel quæ *poſtrema* oritur, etiam vivo patre; tumque deducitur à *poſt*, *poſterior*, *poſtremus* & *poſtumus*; ut ab *extra*, *exterior*, *extremus*, *extimus*, & *extumus*. In hac ſententia ſunt eruditorum diligentiſſimi quiq; : qui iidem aiunt uſu quidem veniſſe, ut mortuo patre nati poſtumi appellentur; non quia poſt humationem nati, ſed quia re vera poſtremi. Et vero Virgilius ait Sylvium natum patre longævo, non patre mortuo: in quo diſcedit quidem ab ea, quam ex Dionyſio attulimus, hiſtoriæ fide; ſed eum excuſat, vel ejuſdem hiſtoriæ varietas, vel poëtica licentia: nec deſunt, qui, ut hiſtoriæ veritati conſulant, *longævum* explicent, jam relatum in Deos & *immortalem*; nitunturque hoc Ennii verſu, *Romulus in cœlo cum Diis genitalibus ævum ducit*; & Æſchyli teſtimonio, qui in Tragœdia *ſeptem ad Thebas*, vocat Deos μακροζῶντας, *longævos*. De *Lavinia*, Latini filia, Æ. 7. 52. De *Alba*, Æ. 8. 42.

767. *Proximus ille, Procas, &c.*] Qui proximus tunc in Elyſio apparebat; non qui proximus erat Sylvio ſucceſſurus: fuit enim *Procas* inter Albanos reges ordine tantum decimus tertius, *Capys* ſeptimus, *Numitor* decimus quartus, *Æneas Sylvius* tertius, juxta Livium.

770. *Si unquam, &c.*] Æneas Sylvius fraude tutoris regno ſpoliatus, non niſi anno ætatis ſecundo & quinquageſimo regnum adeptus, illud tamen annis uno & triginta tenuit.

772. *Civili.... quercu.*] Corona civica, è quercu vel ilice, quia alendæ hominum vitæ glandes olim in uſu fuerant, ideo iis dabatur, qui in pugna civem ſervaverant, ſimulque occiderant hoſtem, nec è loco deturbati fuerant. Hic iis aſſignatur Albanis, qui ad civium tutelam varias urbes Italiæ condiderant muriſve cinxerant: quorum nomina non indicat, utpote obſcura aut incerta. *Nomentum*, nunc *Lamentano*, milliaribus duodecim Româ diſſitum, ad ſeptentrionem. *Gabii*, urbs inter Romam ac Prænęſte media, decem circiter milliaribus utrinque diſtans, ad orientem: nunc omnino diruta, juxta diverſorium publicum cui nomen eſt l'*Oſteria*. *Fidena* vel *Fidenæ*, quinque milliaribus Româ diſſita, ad ſeptentrionem, nunc *Caſtel Giubileo*. *Collatia*, non multo remotior, ad orientem, nunc ne veſtigiis quidem ſuperſtes. *Pometia Sueſſa*, cujus ager *Pometius*, *Pometinus* & *Pomptinus* dictus eſt; vicinæque paludes *Pomptinæ*, nunc l'*Aufente palude*; urbs fuit Volſcorum, nunce deleta. *Caſtrum Inui*, oppidulum Rutulorum in litore Tyrrheni maris, nunc dirutum: ei dicatum Deo qui Græcis Pan, Latinis Faunus, Fatuus, & *Inuus* ſive *Incubus* dictus eſt, ab ineundo, quod animalia paſſim iniret. *Bola* vel *Bolæ*, oppidum Æquorum, circa Prænęſte, ad orientem Romæ, quod jam Plinii tempore ſine veſtigiis interierat. *Cora*, nunc caſtellum nomen antiquum retinens, urbs Volſcorum, non longe à Pometia. Has autem urbes ut La-

Hi

Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam;
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumque Inuï, Bolamque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. Viden' ut geminæ ſtent vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperûm jam ſignet honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo;
Septemque una ſibi muro circundabit arces.
Felix prole virûm: qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.
Huc, geminas huc flecte acies: hanc aſpice gentem
Romanoſque tuos. Hic Cæſar, & omnis Iüli
Progenies, magnum cœli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, Divûm genus: aurea condet
Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam: ſuper & Garamantas & Indos

hi condent tibi in montibus Nomentum, & Gabios, & urbem Fidenam; hi arces Collatinas, Pometiam, & Caſtrum Inui, & Bolam, & Coram. Hæc nomina tunc dabuntur illis, jam ſunt terræ abſque nomine. Quin etiam Romulus Martius, quem pariet mater Ilia ex ſtirpe Aſſaraci, adjiciet ſe ſocium avo. Videſne, ut duæ criſtæ ſurgant ex ejus capite, & ut pater Deorum jam inſigniat eum ſuo ſplendore! Ecce ô fili, famoſa illa Roma hujus ductu æquabit dominationem ſuam terris, & animos cœlo, & una cinget ſibi muro ſeptem montes. Fortunata ſobole civium: qualis mater Berecynthia vehitur curru per urbes Phrygias, coronata *turribus, gaudens prole Deorum, amplexa centum nepotes, omnes incolas cœli, omnes obtinentes ſpatia alta & ſuperiora. Huc, huc obverte geminos oculos: cerne hanc nationem, & Romanos tuos. Hic eſt Cæſar, & omnis proles Iuli, exitura ſub magnum axem cœli. Hic eſt ille vir, quem ſæpe audis promitti tibi, Auguſtus Cæſar, filius Deorum: qui inſtaurabit iterum aurea ſecula per Latium, per loca olim gubernata à Saturno: & propagabit imperium ultra Garamantas atque Indos:*

NOTÆ.

tio aſcribat Virgilius, Latium ſumit non prout erat antiquis illis temporibus, ſed prout deinceps fuit; cum huic etiam Æqui, Hernici, Volſci & parte aliqua Sabini annumerati ſunt.

777. *Avo comitem, &c.*] *Numitori*, Procæ filio, per Amulium fratrem regnis pulſo, addet ſe ultorem nepos Romulus, *Martis* filius, & *Iliæ*, Numitoris filiæ, Æ. 1 278. De *Aſſaraco*, avo Anchiſæ, à quo per Albanos reges oriebatur Ilia, Æ. 1. 288.

779. *Geminæ ſtent vertice criſtæ*] *Criſtæ*, jubæ ſunt equinæ, plumæ verticolores, galearum cono impoſitæ, a gallorum criſtis ita propter ſimilitudinem dictæ, Æ. 3. 468. *Geminæ*, ad majorem ornatum, non ut gemini fratres Remus Romuluſque ſignificentur, quod quidam volunt.

780. *Pater ipſe, &c.*] Vel Mars *pater* Romuli, qui eum, *ſuî ſuperûmque* honoris participem facit. Vel potius Jupiter *pater ſuperorum*, qui eum *ſuo* honore inſignit. Indicat Romuli mortem: qui vel fulmine ictus, vel à ſuis diſcerptus, inter Deos poſtea relatus eſſe creditus eſt. De *Roma* ab eo condita, Æ. 1. 278, 280. De *ſeptem Romæ montibus*, G. 2. 535.

784 *Berecynthia mater.*] *Cybele*, mater Jovis & complurium Deorum: quæ pro terra ſumitur, unde turritam gerit coronam. *Berecynthia* dicta eſt à Berecyntho caſtello Phrygiæ ad Sagarim fluvium, vel monte ejuſdem Phrygiæ ad amnem Marſyam, ubi inſigniter colebatur. De *ea ejuſque cultu in Phrygia*, Æ. 3. 111.

789. *Cæſar, & omnis Iuli, &c.*] De Julio Cæſare, quem hic indicat, Ecl. 5. De *Iulo*, gentis Juliæ capite, Æ. 1. 271.

792. *Auguſtus Cæſar, &c.*] Octavianus, Julii ſororis nepos, ut diximus, Æ. 5. 569 Auguſti nomine donatus, anno U. C. 727. *Divûm genus* dicitur, quia Anchiſa, Æneæ, & per hos, Dardano & Jove genitus. Alia exemplaria habent *Divi genus*, notantque appellationem ipſam Octaviani: qui in nummis & marmoribus, ex quo tempore Julium Cæſarem, ſuum ex adoptione patrem, in Deos retulerat, ſe Divi filium nuncupabat, quod contigit anno U. C. 712. ut notavimus Ecl. 5. 64. De *aureo ſeculo*, *Saturno*, & *Latio*, Ecl. 4. 6 Notatque pacem ubique conſtitutam, anno U. C. 725. de qua Æ. 1. 295.

794. *Garamantas & Indos.*] Vel intellige veros Indos, Aſiæ populos, de quibus G. 1. 57. & *Garamantas*, inferioris Africæ populos, de quibus Æ. 4. 198. Teſtatur enim Suetonius, c. 21. Indorum reges, Auguſti fama permotos, ejus

ſita eſt illa *terra ultra ſidera, ultra iter Solis & anni, ubi Atlas cœlifer verſat humeris cœlum confixum ſtellis ardentibus. In ejus expectatione jam nunc & regna Caſpia, & terra Mæotica trepidant* ob *oracula Deorum; & ſeptem oſtia Nili ſtupefacta commoventur. Nec certe Hercules peragravit tot terras: licet occiderit cervam aneis pedibus, aut pacaverit ſylvas Erymanthi, & arcu terruerit Lernam. Neque Baschus, qui victor regit currum habenis pampino* veſtitis, *impellens tigres ex alto cacumine Nyſæ.*

Proferet imperium: jacet extra ſidera tellus,
Extra anni Soliſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Divûm; & Mæotica tellus,
Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit:
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu,
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.

N O T Æ.

amicitiam quæſiſſe. Quod ex Euſebii chronico accidiſſe colligitur anno U. C. 728. At vero, cum eos ipſe bello adeo non domuerit, ut ne laceſſiverit quidem: malim *Indos* de Æthiopibus intimæ Africæ populis intelligere, de quibus Ecl. 10. 68. Hos enim appellatos fuiſſe Indos à veteribus oſtendimus, G. 1. 171. & G. 4. 287. Africæ vero partes fere omnes tum cognitæ, ab Auguſto domitæ ſunt; ſive per ſe, cum Ægyptum devicta Cleopatra in provinciam redegit, anno U. C. 724. ſive per Antonium, qui ejus auſpiciis de Africa triumphavit, anno U. C. 725. & alios deinceps.

795. *Jacet extra ſidera tellus, &c.*] Deſcribit eandem Africam: quæ ita zonæ torridæ ſubjecta eſt, ut ultra tropicum Cancri ad ſeptentrionem, extra tropicum Capricorni ad meridiem excurrat: quæ ultima pars, etſi non circumluſtrata fuerat à veteribus, tamen conjecturis nota eſſe poterat. Hoc zonæ torridæ ſpatium vocat poëta *Solis & anni vias:* quia Solis annuus in cœlo curſus iiſdem tropicis definitur: neque Solis duntaxat; ſed & reliquorum ſex planetarum, qui vocantur hic *ſidera*, nec multum ex iiſdem ſpatiis excurrunt. De *zona, tropicis, &c.* G. 1. 233, 240. De *Africa*, Ecl. 1. 65.

796. *Cœlifer Atlas, &c.*] *Atlas*, mons quidem eſt Africæ ſeptentrionalis, de quo, Æ. 4. 247. Sed cum veteres interiorem ac meridionalem Africam parum cognoſcerent, iſque mons Africæ ſit maximus & longa ſerie productus: montes harum regionum omnes Atlantis propaginem putabant; ut omnes earundem populos Æthiopum nomine complectebantur, Æ. 4. 480. *Axem aptum ſtellis*, explicuimus ibidem, v. 482.

798. *Caſpia regna.*] Aſiam intelligit, ubi *Caſpium* eſt mare, nunc *mer de Bacu, de Sala:* & circa illud ad ſeptentrionem Sarmatæ & Scythæ, ad meridiem Parthorum imperium, ad occidentem Armeni. Cum Parthis quid egerit, vidimus, G. 4. 161.

799. *Mæotica tellus.*] Septentrionales ſignificat Europæ populos, ubi *Mæotis palus*, nunc *Mar bianco*, circa quam minores Tartari: quæ tamen loca ab Auguſto tentata non liquet; ſed fœdere tantum adjuncta.

800. *Septemgemini turbant, &c.*] Id eſt, *turbantur.* Sic etiam in proſa oratione Tacitus: *Si una alterave civitas turbat.* De *Nilo*, Ægypti fluvio, ejuſque ſeptem oſtiis, G. 4. 287.

801. *Alcides tantum, &c.*] *Hercules*, cur *Alcides* dictus, Æ. 5. 414. ſuis in varias orbis partes expeditionibus famoſus. Adfuit enim Jaſoni in Colchica velleris aurei direptione, Buſirin occidit in Ægypto, Geryonem in Hiſpania, Erycem in Sicilia, Diomedem in Thracia: Heſperidum hortos in extrema Africa diripuit; tum itinerum ſuorum terminum fixit, columnas, monteſve duos, Abylem in Africa, & Calpen in Hiſpania: qui montes cum antea continui eſſent, ab eo dicuntur ſeparati: unde immiſſo mari fretum Gaditanum apertum eſt, *le detroit de Gibraltar, the ſtreights of Gibraltar.* Quibus omiſſis illius factis, miror cur Virgilius tria elegerit in una eademque Peloponneſo edita: nempe cervam æreis pedibus & aureis cornibus, Dianæ ſacram, habitantem in *Manalo* Arcadiæ monte, curſu comprehenſam; aprum, in *Erymantho* Arcadiæ item monte vivum captum; hydram in *Lerna* palude, Mycenas inter & Argos, interfectam: neque enim inde multa terrarum ſpatia peragraſſe Herculem colligi poteſt. De *Herculis laboribus*, Æ. 8. 288.

805. *Liber, agens, &c.*] De *Libero* ſive *Baccho*, ejuſque in India victoriis, Ecl. 5. 69. Ecl. 7. 58. Æ. 4. 301. Dicitur idem Hiſpaniam, deinde Ægyptum, & Libyam peragraſſe. Et *Nyſa* quidem triplex numeratur. 1. Urbs in Ægypto Arabiæ vicina, ubi Diodorus incunabula Bacchi conſtituit. 2. Urbs ad montem Merum, in India, non longe à Cophene fluvio, qui in occidentalem Indiæ partem influit; quam à Baccho Indiam peragrante conditam, deditione cepit & liberam reliquit Alexander. 3. Alterum è

Et

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
Agmina. Quem juxta sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sævasque secures
Accipiet: natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix: utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Et adhuc dubitamus æternare virtutem factis? aut timor impedit nos *sedere in terra Italiæ? Quis vero procul ille spectabilis ramo olivæ, portans sacras res? agnosco capillos & barbam canam regis Romani: qui primus firmabit urbem legibus, missus in amplum regnum à parvis Curibus & terrâ paupere. Cui posteà succedet Tullus, qui turbabit pacem patriæ, & excitabit ad bella cives quietos & exercitum desuetum vincendi. Quem prope sequitur Ancus jactantior, & jam nunc nimis quærens favorem populi. Visne etiam videre reges Tarquinios, & animam gloriosam Bruti vindicis, & fasces recuperatos? Hic primus accipiet imperium Consulis & secures severas: & pro honesta libertate pater adiget ad supplicium filios parantes novum bellum, miser: quomodocunque posteri accepturi sint hoc factum, amor patriæ superabit, & immensum desiderium gloriæ.*

NOTÆ.

Parnassi culminibus, juxta aliquos: qui ipsum Baccho sacrum dicunt; eique oppositum cacumen, Cirrham nomine, Apollini dicatum. Vicus quidem *Nysa* statuitur à Stephano in Helicone, qui Bœotiæ mons est Parnasso æmulus. Bacchi autem tres ab aliquibus distinguuntur; ut Hercules quadraginta: quorum omnium facta tribuuntur Baccho filio Jovis ex Semele; ut Herculi Jovis ex Alcmena. De *Augusti victoriis* in utroque litore, Asiatico & Africano, G. 3. 33. De *Ausonia*, Italia, Æ. 7. 54.

809. *Incanaque menta Regis, &c.*] *Numæ Pompilii*, secundi Romanorum regis: qui deficiente Romuli stirpe, propter prudentiam arcitus est è Curibus, urbe Sabinorum primaria, ubi nunc Monasteriolum *Vescovio di Sabina*. Is legibus & religionum sanctitate feroces Romanos temperavit; Ægeriæ, ut fingebat, Nymphæ usus consilio: in pace perpetua urbem continuit; unde coronatur *oliva*, quæ pacis insigne est: annos vixit octoginta, quorum tres & quadraginta regnavit, quare hic describitur mento *incano*, id est, *valdetano*, Æ. 5. 784.

814. *Tullus, &c.*] *Tullus Hostilius*, rex Romanorum tertius, neque è Romuli, neque è Numæ genere. Albano bello pacem abrupit, quod excepit gravis pestilentia: ob quam avertendam sacra dum Jovi faceret, ictus fulmine cum tota domo conflagravit.

815. *Jactantior Ancus, &c.*] *Ancus Martius*, rex quartus, Numæ nepos ex filia: multa fecit in populi commoda: *cuilibet superiorum regum belli pacisque & artibus & gloria par*, inquit Livius. *Aura popularis*, est populi favor; & sic describitur à Cicerone Quinctius, pro Cluentio, 77. *homo popularis, qui omnes rumorum & concionum ventos colligere consuesset.*

817. *Tarquinios.*] Corintho oriundos. Duo hujus nominis Romæ regnaverunt: *Priscus*, & *Superbus* Prisci nepos. Horum medius Servius Tullus omittitur à Virgilio propter obscuritatem stirpis. *Priscus*, Anci filiorum opera occisus est: *Superbus*, ob violatam à Sexto filio suo Lucretiæ pudicitiam, cum tota familia regno pulsus est: auctoribus conspirationis Bruto & Collatino, qui perpetuum regum imperium in annuum consulare permutarunt; & *fasces*, ac purpuram, & alia summæ potestatis insignia sibi cæterisque deinde consulibus attribuerunt. De *fascibus* virgarum, quarum in medio securis eminebat, G. 2. 495.

820. *Natosque pater, &c.*] *Titus* & *Tiberius* Bruti filii, cum de revocandis in urbem Tarquiniis clam egissent, palam virgis cæsi, ac deinde securi percussi sunt, patre jubente ac spectante. Quo facto utrum laudem Brutus meruerit à posteris, varie disceptatum est, unde addit, *utcunque ferent, &c.*

Præterea vide longe Decios, & Druſos, & Torquatum ſævientem ſecuri, & Camillum reportantem vexilla. Illæ autem animæ, quas vides ſplendere in armis æqualibus, concordes nunc, & dum teguntur his *tenebris; heu! ſi pervenerint ad lucem vitæ, quantum bellum, quantas pugnas & clades inter ſe excitabunt! ſocer deſcendens è montibus Alpinis & rupe Monœci; gener adjutus orientalibus* populis *oppoſitis. O pueri, ne aſſuefacite animum tantis bellis: neve convertite in viſcera patriæ firmum* ejus *robur. Et tu prior, tu abſtine, qui trahis originem è cœlo: Projice arma è manibus, ô* qui *ſanguis meus* es. *Ille ſub. acta Corintho victor impellet currum ad altum Capitolium.*

Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.
Illæ autem paribus quas fulgere cernis in armis
Concordes animæ nunc & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens; gener adverſis inſtructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho

NOTÆ.

824. *Decios, Druſos, &c.*] Familias Romæ nobiles commemorat. *Decios*, quorum tres pro republica vitam devovere, variis temporibus, ut diximus, G. 2. 169. *Druſos*: cognomen fuit illatum in familiam *Liviam*, ob *Druſum*, Gallorum ducem, ab uno aliquo ejus familiæ trucidatum. In hac multi Conſules ac Tribuni plebis: ex ea orta Livia Druſilla, tum Auguſti conjux. *Torquatum*. T. Manlium intelligit, qui anno U. C. 393, ob detractum Gallorum duci à ſe occiſo *torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit: ter conſul fuit, ter dictator: tertio conſulatu triumphavit de Latinis anno 414. quo bello filium ſecuri cædi juſſit; quod contra edictum ducem Tuſculanorum pugna interfeciſſet. *Camillum*: M. Furium Camillum: qui quinquies dictator fuit; quater triumphavit, de Veientibus, de Volſcis, de Gallis Roma liberata, iterum de Gallis octogenarius, anno U. C. 387.

830. *Aggeribus ſocer Alpinis, &c.*] Cæſar, cujus filiam Juliam Pompeius in matrimonio habuerat. In auxiliis Cæſaris erant Galli & Germani ab occidente: in Pompeii auxiliis, Aſiatici ab oriente. Unde Cæſarem ait ventu rum ex Alpibus, qui montes Italiam à Gallia dividunt, Ecl. 10. 47. Pompeium ex orientalibus Auroræ partibus: ἠὼς enim eſt *Aurora*. *Arx Monœci, Monaco*, ſeu *Morgues*, Principatus, arx, & portus, in ora maritima Liguriæ, *de la coſte* ou *riviere de Gennes, of the coſt* or *river of Gennes*, ipſo Alpium maritimarum initio: dictus *Herculis Monœci* portus, quod Hercules pulſis hoſtibus, illic aut ſolus regnaverit, aut ſolus privato in templo cultus fuerit, *à μόνος, ſolus*, & οἰκῶν, *habitans*.

832. *Animis aſſueſcite bella*] Duplex commutatio. 1. *Aſſueſcite bella animis*; pro *aſſuefacite animos bellis*. 2. Neutrum pro activo: *aſſueſcite*, pro *aſſuefacite*. Et ſic fere Velleius Paterculus, l. 2. 79. *Militi ac remigi navalibus aſſueſcendo certaminibus præfectus eſt Marcus Agrippa*.

835. *Sanguis meus.*] Julius Cæſar, qui ab Iülo Aſcanio & Venere ducebat originem, ſupra, v. 763. Idque per appoſitionem dictum eſt pro, *qui es ſanguis meus*: alioqui dicendum erat, *mi ſanguis*.

836. *Capitolia ad alta Corintho, &c.*] *Corinthus* urbs Græciæ nobilis, in Iſthmo, dicto inde Corinthiaco, quo Peloponneſus à reliqua Græcia dividitur: inter duo maria, Ægæum ab oriente, & Ionium ab occidente. *Achivi*, populi ſunt ſeptentrionales Peloponneſi, ad occidentem Corinthi: quorum nomine, Hellas, ſive maxima pars Græciæ ultra Iſthmum, etiam Achaia dicta eſt. Hi cum ſibi conciliaſſent plurimas, tam Peloponneſi, quam reliquæ extra Peloponneſum Græciæ civitates; diuque fuiſſent in ſocietate Romanorum: tandem Romanorum legatis ad illud, quod vocabant, Achærorum concilium diſſolvendum miſſis Corinthum, ibique violatis bello à Romanis appetiti ſunt: quo ipſi victi, Corinthus capta & incenſa, eorumque ſocii, Arcades, Thebani, Megarenſes, totaque adeo Peloponneſus & Græcia Romano imperio ſubdita, eique præpoſitus magiſtratus, Achaiæ præfectus deinde appellatus eſt: quia Romani in Achæis rem Græciæ principibus Græciam univerſam ſubegerant, inquit Pauſanias in Atticis. Hæc geſta ſunt primum à Q. Cæcilio Metello prætore; perfecta à L. Mummio conſule, qui de iis triumphavit anno U. C. 609. *Capitolium*, templum Jovis fuit Romæ, ſtrui cœptum à Tarquinio Priſco, in colle qui prius Tarpeius dictus

Victor

Victor aget currum, cæsis insignis Achivis. 837
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achillei;
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,

clarus ob interfectos Achivos. Ille destruet Argos & Mycenas Agamemnonis, & ipsum nepotem Æaci, sobolem bellicosi Achillis: ultus avos suos Trojanos, & templum Minervæ violatum. Quis omittat te inclytum, ô magne Cato; aut te, ô Cosse? Quis familiam Gracchorum? aut duo fulmina belli,

NOTÆ.

fuit, deinde Capitolinus: nomen inditum ab invento ibidem humano capite, dum fundamenta ponerentur. Huc solebant curru deduci triumphantes, ut lauream suam in Jovis gremio deponerent.

838. *Eruet ille Argos, &c.*] *Eruet*, hic non significat *evertet*, sed simpliciter *vincet*. Tum *Argos* & *Mycenæ*, pro regno ipso Argolico totâque illâ regione usurpantur, ut sæpe fit à Virgilio. Constat enim ex Strabone, lib. 8. *Mycenas* ab ipsis Argivis invidia imperii excisas fuisse, & omnino deletas; non ergo à Romanis. Vide Æn. 7. 372. Dubitatur autem, cui Romanorum ducum tribuenda sit hæc victoria. 1. Tribuitur T. Quinctio Flaminino, quem aliqui Flaminium nuncupant: qui Philippum Macedoniæ regem, cui parebat Thessalia Græciæque ac Peloponnesi pars maxima, debellavit; Argos recepit; Græcos omnes libertate donavit; ideoque tribus continuis diebus triumphavit anno 560. 2. Tribuitur L. Æmylio Paulo: qui Perseum vel Persen, Philippi filium, iisdem fere auxiliis confidentem, vicit, & in Triumpho duxit, anno 587. 3. Tribuitur Q. Cæcilio Metello, qui Andriscum sive Pseudophilippum, patre Perseo falso gloriantem, iisdem opibus fretum, ultimumque Macedoniæ regem, vicit: & bellum Achaicum inchoavit, de quo mox dicebamus, triumphavitque anno U. C. 608. *Philippus* autem, ejusque filius *Perseus*, & *Andriscus*, ex *Æacidarum* & *Achillis* familia genus deducere se gloriabantur, ut testatur Silius Italicus de Philippo; *Hic gente egregius, veterisque ab origine regni, Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.* Idem ait Propertius, l. 4. 12 39. De genitivo *Achillei*, pro *Achillis*, Æ. 1. 224.

840. *Ultus avos Trojæ, &c.*] Quæ à Græcis, Achæis præsertim & Peloponnesiis, excisa fuerat. *Templa temerata Minervæ* fuerant; tum à Diomede & Ulysse, cum è Trojano ejus templo Palladium subripuerant, Æ. 2. 166. tum ab Ajace Oilei filio, qui Cassandram eodem in templo violaverat, Æ. 1. 44. Æ. 2 404.

841. *Magne Cato.*] Duo præcipui fuerunt hujus nominis: *major* alter, & *censorius*, qui ad summam senectutem pervenit: *minor* alter, & *prætorius*, è majoris posteris; qui bello Cæsariano sibi mortem Uticæ conscivit, ne in Cæsaris potestatem veniret: ambo sic insignes gravitate, ut quisquis gravitatem affectet tertius dicatur Cato, Juvenal. Sat. 2. 40. *Tertius è cœlo cecidit Cato. Major*, de quo hic agitur, Tusculo oriundus, è Portia gente obscura, ob prudentiam dictus est *Cato*. Latinis enim, *catus*, est prudens. Prætor Sardiniam subegit. Consul anno U. C. 559. anno insequente de Hispania proconsul triumphavit. Censor anno U. C. 579. L. Quinctium Flamininum consularem è senatu ejecit. Tertio bello Punico Carthaginem esse delendam censuit: septuagenarius literas Græcas didicit: octogenarius Galbam accusavit: ipse quater & quadragies accusatus, semper absolutus.

Cosse.] *A. Cornelius Cossus*, occiso Larte Tolumnio Veientium rege, opima ejus spolia Jovi Feretrio secunda consecravit; cum Romulus prima dedicasset: Id referunt multi in annum U. C. 325. Dubitatur vero, an Consul, an Magister equitum, an militum tribunus, id Cossus fecerit. Dictator deinde factus anno U. C. 369. triumphavit de Volscis: & M. Manlium Capitolinum, regni affectati suspectum, in carcerem conjecit.

842. *Gracchi genus.*] Hujus familiæ clarissimus fuit *Tiberius Sempronius Gracchus*: qui prætor de Hispania citeriore, seu Celtiberis, triumphavit, destructis oppidis eorum trecentis, anno U. C. 576. Consul anno insequente, sortitus Sardiniam, iterum de ea Proconsul triumphavit, anno 579. Censor anno 585. Consul iterum anno 591. graves gessit cum Scipione Africano majore inimicitias: quibus tamen depositis, filiam ejus Corneliam accepit conjugem. Ex ea duodecim liberos sustulit: è quibus filii duo superstites, Tiberius & Caius Gracchus: qui ambo Tribuni plebis diversis temporibus facti, cum per leges agrarias affectare regnum viderentur, concitato optimatum tumultu, similiter perierunt: Tiberius quidem, anno 621. Caius anno 633.

Duo fulmina belli, Scipiadas, &c.] *P. Cornelius Scipio Africanus major*, & *P. Cornelius Scipio Æmylianus Africanus minor* majoris nepos, ex familia Pauli Æmylii Macedonici per adoptionem assumptus. *Major*, anno U. C. 543. ætatis suæ 24 extra ordinem missus in Hispaniam, inde Pœnos expulit. Consul factus anno 549. in

duos Scipiones deſtructores Libyæ? aut paupertate glorioſum Fabricium? aut te ſeminantem in ſulco, ô Serrane? Quo me abripitis fatigatum, ô Fabii? tu es ille Fabius *Maximus, qui ſolus nobis reparas rempublicam cunctando. Alii, opinor quidem, conflabunt ſolertius æra* quaſi *animata: excident è marmore vivos vultus; melius agitabunt cauſas, & diſtinguent virgâ circuitus cœli, & explicabunt ortum aſtrorum: tu, Romane, memineris gubernare gentes* cum *auctoritate: hæ erunt artes tuæ: & ſtatuere conditiones pacis, & ignoſcere ſubmiſſis, & domare ſuperbos. Sic* ait *Anchiſes: & hæc adjicit mirantibus: Vide, quamodo Marcellus incedit, notabilis ob ſpolia opima,*

Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem
Fabricium? vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis, Fabii? Tu maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt cauſas melius: cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes, paciſque imponere morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes; atque hæc mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis

NOTÆ.

Africam anno ſequente Proconſul trajecit: ibique cæſis Pœnis, coegit Annibalem ad patriæ tutelam ex Italia regredi: ſubactæ Carthagini tributum & obſides imperavit, ideoque nomen Africani & triumphum tulit, bello Punico ſecundo confecto, anno 553. Cenſor deinde fuit anno 555. Iterum Conſul anno 560. Ter electus princeps Senatus: adverſus Antiochum Syriæ regem profectus eſt legatus Lucii fratris, qui ex ea victoria dictus eſt Aſiaticus. Inde reverſus, & accuſatus à Petilliis tribunis plebis, de recepta ab Antiocho ob dandam pacem pecunia, indignum ratus adeſſe ſe ad cauſam dicendam, abiit Liternum in Campaniam, ibidemque mortuus eſt, anno circiter 567. *Minor*, Conſul renunciatus ante ætatem favore populi, anno U. C. 607. bellum Punicum tertium confecit deleta Carthagine, indeque triumphavit anno 608. Cenſor anno 612. Iterum Conſul, anno 620. Numantia citerioris Hiſpaniæ urbe delera triumphavit, anno 622. Mortuus in lecto repertus eſt, anno 625. ita ut quædam eliſarum faucium in capite notæ apparerent. ſuſpecta fuit dati veneni uxor ejus Sempronia, ſoror Gracchorum, cum quibus fuerant Africano ſimultates. De ejus morte nulla eſt habita quæſtio. *Belli fulmina* vocantur duce Lucretio, qui de eorum altero ait l. 3. 1048. *Scipiades belli fulmen, Carthaginis horror.* Et Cicerone, qui de aliis ejuſdem gentis, in orat. pro Cornelio Balbo, 34. *Cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania Cn. & P. Scipiones extincti occidiſſent.* De *Libya*, Africa, Æ. 1. 162.

844. *Fabricium?*] *C. Fabricius* bis Conſul fuit, bis triumphavit: & primo quidem conſulatu de Etruſcis, anno 472 ſecundo de Samnitibus & Lucanis anno 476. *Parvo potens*, quia pauperiaris ſtudio nobilis, auro neque à Samnitibus neque à Pyrrho rege corrumpi potuit: reſpondit-que Romam aurum non habere, ſed habentibus aurum imperare.

Serrane, &c.] *L. Quinctius Cincinnatus* bis dictator: prima dictatura de Æquis triumphavit, anno 296. Secunda Sp. Mælium affectati regni ſuſpicione laborantem per Servilium Ahalam obtruncavit, anno 315. tum octogenarius ex agro quatuor jugerum, quem arabat ipſe & ſerebat, ad magiſtratum eductus, unde *Serrani* cognomen habuit à *ſerendo*.

845. *Fabii? tu Maximus, &c.*] *Fabiorum* nobiliſſima gens, & patricia, & ab Hercule deducens genus, una bellum adverſus Veientes in ſe ſuſcepit: quo bello ſex & trecenti à Veientibus ad fluvium Cremeram per inſidias oppreſſi ſunt: uno ex univerſa familia ſuperſtite, qui propter teneriorem ætatem domi relictus fuerat: per hanc propagatum eſt genus; & ex ejus poſteris fuit *Q. Fabius Maximus*, qui quinquies Conſul, ſemel Cenſor, bis Dictator, bis Princeps Senatus; bis triumphavit: primo quidem conſulatu, de Liguribus, anno 521. quinto autem de Pœnis Tarento recepta, anno 545. Annibalis ferociam & fortunam conſtantia ſua contudit; remque Romanam, acceptis ad Trebiam & Thraſimenum cladibus tractam, cunctatione reſtituit: unde *cunctator* eſt appellatus. Hunc verſum Virgilius ex Annalibus Ennii totum tranſtulit; *Unus qui nobis. &c.*

847. *Excudent alii, &c.*] Artem regnandi propriam Romanorum comparat cum gentium aliarum artibus: cum ſtatuaria Corinthiorum, oratoria Athenienſium aſtrologica Chaldæorum & Ægyptiorum. De *radio* ſeu virga mathematica, ad varias cœli terrarumque partes aſſignandas, diximus, Ecl. 3. 41.

855. *Spoliis Marcellus opimis.*] *M. Claudius Marcellus*, plebeiæ, ſed inſignis, familiæ, quin-

Ingreditur,

Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques: ſternet Pœnos, Gallumque rebellem:
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas (una namque ire videbat
Egregium formâ juvenem & fulgentibus armis;
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille virum qui ſic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum! quantum inſtar in ipſo eſt!
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbra.
Tum pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque ultra

& victor aſſurgit ſuper omnes viros. Hic magno tumultu furente firmabit rem Romanam equitatu: vincet Carthaginienſes, & Gallum rebellantem: & dicabit patri Quirino tertia ſpolia direpta. Hic vero Æneas ait *(nam videbat ſimul incedere juvenem inſignem pulchritudine & armis ſplendentibus; ſed frons parum erat hilaris, & oculi demiſſi è vultu) O pater, quis ille, qui ſic comitatur virum incedentem? An filius* eſt ejus? *an vero aliquis è magna ſerie poſterorum? Quis ſtrepitus ſociorum eſt circa* illum! *quanta ſimilitudo* Marcelli *eſt in illo! ſed nigra nox cingit caput* illius *mœſtis tenebris. Tunc pater Anchiſes erumpentibus lacrymis cœpit* loqui: *O fili, ne petas* à me *magnum dolorem tuorum. Fata monſtrabunt duntaxat illum terris, nec permittent diutius vivere.*

NOTÆ.

quies Conſul, ſemel triumphavit: primo nempe conſulatu, de Gallis Inſubribus Germaniſque eorum ſociis, occiſo Germanorum rege Virdumaro, captaque Gallorum urbe primaria Mediolano, anno U. C. 532. Tertio conſulatu miſſus in Siciliam Syracuſas Annibali Pœniſque faventes, & Archimedis induſtria defenſas, triennii obſidione cepit: ideoque ovans urbem ingreſſus eſt, anno 543. Primus Annibalem in fugam vertit, commiſſo ad Nolam certamine: inde ſæpius cum eo proſpere congreſſus, tandem quinto conſulatu circumventus ejus inſidiis, interfectus eſt, anno 546. *Opima ſpolia* dicebantur, quæ dux duci à ſe in pugna occiſo detraxerat: qualia Marcellus Virdumaro.

857. *Tumultu.*] Proprie bellum Gallicum ita nuncupat. Sic enim Cicero Philippica 8. 3. *Majores noſtri tumultum Italicum, quod erat domeſticus; tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus: præterea nullum tumultum nominabant.* Proprie etiam *ſiſtet eques*, quia Marcellus peditatu relicto, equitatu ad majorem celeritatem oppreſſit Gallos & Virdumarum. De *Pœnis*, Carthaginienſibus, Æ. 1. 342.

859. *Tertiaque arma, &c.*] *Prima* enim opima ſpolia retulit Jovi Feretrio Romulus, de Acrone Cæninenſium rege, ſupra, v. 218. *Secunda* Coſſus, de Larte Tulumnio Veientium rege, ſupra, v. 841. *Tertia* hic Marcellus de Virdumaro: poſt quem nemo alius, ut perhibet Plutarchus in ejus vita. At quæritur, cur Virgilius dixerit, *Patri ſuſpendet capta Quirino.* 1. Naſcimbænus explicat, *Suſpendet patri Jovi, ſpolia capta Quirino*, id eſt, capta *Marte*, ſive *bello.* 2. Sic Cerdanus, *Appendet addetque ſpolia tertia, ſpoliis olim à patre Quirino*, ſive *Romulo ſuſpenſis.* 3. Sic Servius, *Suſpendet patri Romulo:* affertque legem Numæ; qua jubebantur prima opima ſpolia Jovi offerri, ſecunda Marti, tertia Romulo. Sed patet hoc edictum fuiſſe de ſpoliis tribus ab eodem duce referendis: & conſtat ex omnibus ſcriptoribus, Jovi Marcellum ſua ſacraviſſe. 4. Sic ego, *Suſpendet Jovi Quirino*, id eſt, *Jovi Feretrio.* Quemadmodum enim dicitur, *Janus Quirinus*, apud Suet. in Auguſto 22. & Horat. Od 1 4. 15. 9. quod belli præſes eſſet, & ejus templum fuiſſet à Romulo Quirino conditum, ut innuit Macrob. Saturn. 1. 9. ſic Jupiter Feretrius hoc utroque modo dici *Quirinus* potuit: *Quirini* porro nomen ab *haſta*, quæ Sabinis *curis* aut *quiris* dicitur, inditum primo eſt & Marti & Romulo, ob belli curam & ſtudium.

865. *Quantum inſtar in ipſo eſt.*] Quæ ſimilitudo! quæ æquiparatio virtutis ejus, cum priſci illius Marcelli virtute! *Inſtar*, nomen eſt, ut aiunt, indeclinabile. Cicero in Piſon. 52. *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit.* Suetonius in Cæſare, 61. *Cujus equi inſtar pro ade Veneris dedicavit.* Columella, l. 3. *Pampinus inſtar quatuor digitorum erit.* Solinus. Gellius, inferiorumque temporum ſcriptores adjecta præpoſitione dixerunt, *ad inſtar.*

867. *Ingreſſus.*] Incepit loqui, ut G. 2. 175. *Tibi res antiquæ laudis & artis Ingredior.*

869. *Oſtendent terris hunc, &c.*] Indicat M. Marcellum, Octaviæ ſororis Auguſti filium ex C. Marcello: quem Auguſtus etiam puerum deſtinaverat maritum Juliæ filiæ ſuæ, ſibique filium & imperii ſucceſſorem adoptaverat.

O Dii, Romana gens visa est vobis nimis potens futura, si hoc unum fuisset ipsi perpetuum. Ille campus, qui est prope magnam urbem Martis, quantos emittet gemitus hominum! vel, ô Tiberine, quale aspicies funus, quando praterflues sepulcrum ejus novum! neque ullus puer è Trojana stirpe eritet avos Latinos in tantam spem: neque terra Romulea olim adeo se efferet ullo filio. Heu pietas! heu fides antiqua, & manus insuperabilis bello! non ullus adversus impune opposuisset se illi armato: sive quando pedibus irrupisset in hostem, sive percussisset calcaribus membra spumantis equi. Heu puer deplorande! si aliquo modo evites dura fata, tu eris Marcellus. Date lilia plenis manibus: ut injiciam rubicundos flores, & saltem ornem his muneribus umbram nepotis, & persolvam hoc vanum officium. Ita discurrunt ubique tota regione in vastis spatiis aëris, & circumspiciunt omnia. Postquam Anchises duxit filium per hæc omnia, & inflammavit animum ejus cupiditate gloriæ futuræ: deinde monstrat illi bella quæ postea facienda sunt; & declarat illi Laurentem gentem, & urbem Latini; & qua ratione toleraturus sit aut evitaturus unumquemque laborem.

Esse sinent. Nimium vobis Romana propago
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas! heu prisca fides! invictaque bello
Dextera! non illi quisquam se impune tulisset
Obvius armato: seu cum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque hæc omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda;
Laurentesque docet populos, urbemque Latini;
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.

NOTÆ.

Is factus ædilis & pontifex ante tempus: paulo post, anno U. C. 731. ætatis circiter 20. apud Baias obiit: aquarum frigidarum balneis, specie refic endæ valetudinis, enectus ab Antonio Musa medico; vel per imprudentiam, vel fortè Liviæ suasu. Corpus ejus Romam delatum, campo Martio juxta urbem secundum Tybrim, crematum : c tumulatum est: maximo populi Romani dolore, magnificentissimo funere, quod lecti sexcenti comitati sunt.

871. *Propria dona.*] *Perpetua*, ut diximus, Ecl. 7. 31. De *Mavortis* sive *Martis urbe*, Roma Æ. 1. 280. De *Tiberino fluvio*, Æ. 7. 330.

874. *Funera.*] Interpretare, vel funus ipsum, plurale pro singulari: vel lectos illos sexcentos: cæteraque funeris ornamenta: vel cædes gladiatorum in funeribus usurparas. De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *Latinis*, Æ. 1. 10. Æ. 7. 54.

878. *Heu pietas! heu, &c.*] Deplorat spem tot insignium virtutum cum eo juvene sepultam. Sic autem eum describit Seneca ad Marciam, c. 2. *Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluptatibus alienum, &c.*

881. *Armos.*] Proprie *humeri* sunt: quæ pars quia calcaribus non foditur, sed ilia, ideo hic, *armos*, pro equo generatim sume.

883. *Tu Marcellus, &c.*] Hic ille versus est, quem audiens Octavia, cum librum hunc sextum Virgilius Augusto recitaret, animo defecta est: jussitque pro singulis hujus argumenti versibus auctori dena sestertia numerari. Inde constat, recente adhuc mortis illius luctu perfectum à poëta librum hunc fuisse, scilicet anno U. C. 731. Nec plures quam quatuor annos in sex posterioribus libris collocasse, cum in sex prioribus circiter septem posuisset. De *Asperſione florum circa sepulcra*, Æ. 5. 79.

887. *Aëris in campis, &c.*] In Elysio; quod *aëreum* dicitur, vel quia vacuum & inanibus umbris habitatum: vel quia situm in aëreis pratis, ut diximus, v. 638. De verbo *lustro*, circumspicio, Æ. 1. 612.

891. *Laurentesque, &c.*] De iis, Æ. 7. 63. De *Latino* rege, ibid. v. 47.

Sunt

Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris:
Altera, candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
Prosequitur dictis, portâque emittit eburnâ:
Ille viam secat ad naves, sociosque revisit.
Tum se ad Caietæ recto fert litore portum.
Anchora de prora jacitur, stant litore puppes.

Duæ sunt januæ Somni: quarum una dicitur esse cornea, per quam permittitur liber egressus veris figuris: altera fulgens, quia facta è candido ebore; sed Dii inferi mittunt per hanc falsa somnia in mundum. Illic tunc Anchises alloquitur his verbis Æneam & simul Sibyllam, & dimittit per januam eburneam. Ille corripit viam ad naves, & repetit socios. Tunc radens *rectum litus tendit ad portum Caïeta. Anchora demittitur è prora, & puppes tegunt litus.*

NOTÆ.

893. *Sunt geminæ, &c.*] Somnum apud Cimmerios, ad fluvium Lethes, collocat Ovid. Metam. 11. 594. id est, in inferorum aditu. Circa eum seges magna papaverum, infinita somniorum gens, ministri tres præcipui: *Morpheus*, qui figuras hominum imitatur; *Icelus* vel *Phobetor*, qui reliquorum animantium; *Phantasus*, qui rerum inanimatarum species, *Somniis* Virgilius jam antea sedem assignavit ulmum ingentem in vestibulo inferorum, v. 283. Sed illic aliqua tantum hærere somniorum examina arbitror: hic vero propriam esse domum: cui portas geminas attribuit, Homero duce, Odyss. 19. 562. *eburneam* alteram, qua falsa: *corneam*, qua vera Somnia emittuntur. Cujus discriminis rationem afferunt aliqui: quod cornea sint pervia visui; eburnea vero, impervia: alii, quod cornu naturam oculorum referat, ebur naturam dentium; quæ autem videntur oculis, multo sunt certiora, quam quæ alieno tantum ore famaq; percipiuntur. Cum igitur Virgilius Æneam eburnea porta emittit; indicat profecto, quidquid à se de illo inferorum aditu dictum est, in fabulis esse numerandum. De *elephanto*, pro ebore, quod elephanti dens est, G. 1. 57. De *manibus*, pro diis inferorum, supra, 743. De *Caieta*, Æ. 7. 1. De *Anchoris*, supra, v. 4. De *hoc situ navium in litore*, Æ. 3. 277. unde versus iste decerptus est.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Æneas è Cumano litore ad occidentem provectus, tumulatâ in Auruncorum litore Caïeta nutrice suâ, prætergressus montem Circæum, Circes habitatione & veneficiis infamem, ad ostia Tiberis appellitur. Tunc Latinus illic Aboriginibus imperabat. Huic unica erat filia Lavinia, Fauni oraculis destinata externo marito, Amatæ tamen matris voluntate promissa Turno Rutulorum regi. Mittit Æneas oratores Laurentum, in urbem Latini regiam. Latinus Æneam, non modo in socium, sed oraculi memor, etiam in generum admittit. Interim Juno, prosperis Trojanorum rebus offensa, evocat Alecto ex inferis. Alecto primum Amatam Latini uxorem ita concitat, ut illa Bacchi sacra simulans

simulans filiam abscondat in montibus. Turnum deinde furiis iisdem agit in bellum: & Trojanos Latinosque invicem committit; occiso per Ascanium cervo, qui Tyrrhei pastoris regii filio erat in deliciis. Omnibus bellum frementibus, Latinus unus obstitit: tamen Junone ipsâ belli portas aperiente, rem fatis permittere cogitur. Confluunt ad Turnum ex omnibus Italiæ partibus auxilia: Mezentius, ejusque filius Lausus, cum Agyllinis; Catillus & Coras, cum Tyburtinis; Caculus cum Præneſtinis, &c.

INTERPRETATIO. *Tu etiam, ô Caïeta, nutrix Æneæ, tribuisti moriens famam immortalem nostris litoribus: & nunc memoria tua custodit locum; & nomen* tuum *indicat sepulchrum* tuum *in magna Italia, si aliquis est hic honor. At pius Æneas factis exequiis* juxta *consuetudinem, extructa mole sepulcri, postquam tumida maria pacata sunt, continuat navigationem velis, & deserit portum. Venti favent circa noctem: & Luna spendida non obstat cursui: mare fulget sub* ejus *luce tremula. Leguntur litora vicina terræ Circææ: ubi filia Solis opulenta sonat continuo cantu per sylvas invias; & in domo magnifica accendit cedrum odoriferam ad lucem nocturnam, addensans acuto pectine telas subtiles. Hinc* cœperunt *audiri voces, & furores leonum excutientium vincula & rudentium per mediam noctem: & setosi porci, & ursi* cœperunt *frendere in stabulis, & species magnorum luporum ululare: quos Circe, crudelis Dea, mutaverat efficacibus herbis ex figura hominum in vultus & pellem ferarum.*

TU quoque littoribus nostris, Æneïa nutrix,
Æternam moriens famam, Caïeta, dedisti:
Et nunc servat honos sedem tuus; ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.
At pius exequiis Æneas rite solutis,
Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum
Luna negat: splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur littora terræ:
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

NOTÆ.

1. *Tu quoque, &c.*] In litore maris Tyrrheni, & finibus novi Latii; nunc ea parte regni Neapolitani, quæ dicitur *Terra di lavoro*, est hodieque *Caieta Gaeta*, urbs cum sinu & promontorio cognomine. Nomen alii cum Virgilio ab Æneæ nutrice repetunt: Aurelius Victor à καίειν, *incendere*, quod illic Æneæ naves à Trojanis mulieribus incensas quidam dicant: Strabo à Laconum lingua, qui *curva* omnia καιάτλας, vocant.

3. *Servat honos sedem tuus.*] Vel sensum habet, quem in interpretatione suggerimus. Vel est hypallage, sive commutatio, pro *sedes servat honorem & memoriam tuam*, Æ. 6. 268. De *Hesperia magna*, Italia, Æ. 1. 544.

10. *Proxima Circææ, &c.*] Solvit sub noctem Caietâ; & ad occidentem navigat; Circæumque montem, *Circello*, in eodem Latii litore prætergressus, ad ostia Tyberis prima luce pervenit. De *Circæo* monte & *Circe* veneficâ, Solis filiâ, Æ. 3. 368.

11. *Inaccessos lucos.*] Accessit eo tamen Ulysses cum sociis. Igitur *inaccessos* dicit quorum difficilis accessus, quo nemo debeat accedere propter illecebrarum pericula. Sic G. 3. 5. dixit: *Illaudati Busiridis aras*, id est, quem nemo debet laudare, quamvis eum Isocrates laudaverit.

12. *Resonat cantu lucos.*] *Personat resonare docet*, Neutrum, pro activo: ut fere Æ. 6. 832. *Assuescite bello.* Porro Circe *urit cedrum*, sive tædam è cedro pretiosâ arbore, quæ cariem non sentit, & unde oleum exprimitur. *Percurrit telas:* telam texit, opus muliebre, de quo, Æ. 3. 483. *Pectine arguto*, id est, vel *stridulo*, vel *acuto*.

16. *Rudentum.*] Proprium est asinorum *rudere*, G. 3. 374. Leo dicitur *rugire*, sed vox ista recentiorum scriptorum est.

19. *Quos hominum ex facie, &c.*] Dicitur Circe potu medicati liquoris & virgæ tactu mutasse homines in feras. Et sic in sues mutavit Ulyssis socios, præter Eurylochum, qui domum ejus ingredi noluerat; & Ulyssem, qui esu cu-

Quæ

Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent;
Neptunus ventis implevit vela ſecundis,
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis & multâ flavus arenâ,
In mare prorumpit: variæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat: & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella,
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo,
Majus opus moveo. Rex arva Latinus & urbes
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & Nymphâ genitum Laurente Maricâ

Quæ talia portenta ne paterentur pii Trojani, provecti in portum illum, *& ne appellerent ad funeſta litora; Neptunus inflavit vela proſperis ventis, & acceleravit curſum, & impulit* naves *ultra ſpumoſum* hoc *mare. Et jam mare rubeſcebat luce, & ab alto cœlo Aurora crocea ſplendebat in equis duobus roſeis: quando venti quieverunt, & omnis flatus ſubito ceſſavit, & remi laborant in mari immoto. Tunc autem Æneas vidit è mari magnam ſylvam: per illam Tybris, grato fluvio, celeri impetu, & flavus plurimis arenis, prorumpit in mare: diverſæ aves, aſſueta litoribus & alveo fluvii, circum & ſupra recreabant cantu cœlum, & per ſylvam volabant. Jubet ſocios detorquere curſum, & appellere proras litori: & gaudens ſubit amnem umbroſum. Age modo, ô Erato, explicabo qui reges, quæ tempora rerum, quis ſtatus meruit veteris Latii; quando peregrinus exercitus primo applicuit claſſem Italico litori: & revolvam initia primi belli. Tu Dea, doce poetam. Narrabo bella horrida: narrabo exercitus, & reges irâ impulſos in eadem, & turmas Tyrrhenas, & Italiam univerſam conſociatam ad arma. Oritur mihi gravior ſeries rerum, ſuſcipio opus difficilius,* quam prius. *Rex Latinus, jam grandævus gubernabat agros & urbes quietas in pace diuturna. Audimus hunc natum Fauno & Maricâ Nymphâ Laurente.*

NOTÆ.

juſdam herbæ, *moly* nomine, præſervatus à Mercurio fuerat. Hos tamen poſtea Circe, Ulyſſis rogatu, priſtinæ reſtituit formæ. Ita Hom. Odyſſ 10. 135. *Sæva Dea* appellatur ab Homero ibid. δεινὴ θεὸς, quia divini generis, Solis filia. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

25. *Jamque, &c.*] De *Aurora*, ejuſque *bigis*, G. 1. 249. De *luteo colore*, Ecl. 4. 44.

28. *Tonſæ.*] Remi: ſic dicti, vel quia fiunt è ligno *attonſo* & dolato; vel quia aquas *tondent* vel *tundunt* & verberant: Enniana & Lucretiana vox, Lucr. l. 2. 554. *Antennas, proram, malos, tonſaſque natantes.*

30. *Tyberinus.*] Fluvius, vel potius fluvii Deus. De *eo* Æ. 8. 330.

36 *Fluvio ſuccedit opaco.*] *Umbroſo*, propter arbores ripam hinc inde inumbrantes

37. *Erato.*] Muſa, quæ versibus præſt amatoriis, ab ἐράω, *amo*. Hanc invocat, quia bellorum ſequentium origo ex amore Turni & Æneæ in Laviniam. De Muſis, Ecl. 3. 69. De *Latio* antiquo & *Auſoniis*, infra, v. 54.

43. *Tyrrhenam.*] Tuſcam, Etruſcam, Æ. 2. 781. De *Heſperia*, Italia Æ. 1. 534.

47. *Hunc Fauno, &c.*] Obſcura eſt admodum hujus familiæ ſeries, & fabulis confuſa. Multi diſcedunt à Virgilio, qui tres à Saturno gradus tantum numerat: Saturnum, Picum, Faunum ſeu Fatuelum, & Latinum. Alii novem diſtinguunt gradus: in iſque geminum Saturnum, geminum item & Picum & Faunum: aiuntque ea junioribus Pico & Fauno tribui à Virgilio, quæ priſcis tribui debuiſſent. Addunt hos *Aboriginum* reges fuiſſe, qui *Latini* deinde à Latino dicti ſint: quanquam Latinorum nomen multo fuiſſe Latino rege antiquius quidam volunt, inter quos ipſe Virgilius, ut diximus, Æ. 1. 10. De *Saturno* ejuſque fuga in Italiam, Æ. 8. 319.

Accipi-

Picus fuerat *pater Fauni: & Picus te patrem habebat, ô Saturne; tu primum caput* ejus *familiæ. Filius Latino & sobolis masculæ nulla erat, Deorum voluntate: & nascens mortua fuerat* in *prima infantia. Filia unica tenebat domum & totam regionem: jam apta marito, jam nubilis ob adultam ætatem. Plurimi è magno Latio & tota Italia illam ambiebant. Ambit præ cæteris omnibus formosissimus Turnus, potens avis & atavis: quem assumi generum uxor regis mirifico studio instabat: sed prodigia Deorum obsistunt per varios terrores. Laurus erat in medio domus, in intimis recessibus, sacra* secundum *frondes, & ob religionem servata per multos annos. Pater Latinus dicebatur dicasse illam Phœbo, repertam cum fundaret prima mœnia; & ab illa dedisse nomen Laurentibus incolis.*

Accipimus. Fauno Picus pater: isque parentem
Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato Divûm, prolesque virilis
Nulla fuit: primâque oriens erepta juventâ est.
Sola domum & tantas servabat filia sedes:
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaque petebant
Ausonia. Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque metu servata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus;
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.

NOTÆ.

47. *Laurente Maricâ.*] Uxor *Fauni*, seu *Fatueli*, dicta est *Fauna*, aut *Fatua*. Nomen habuere a *fando*, vel *fatu:* quia furore correpti futura *fari* ac dicere solebant. *Marica* autem Nympha, ex qua Faunus suscepit Latinum, juxta Arnobium fuit Circe: juxta alios ipsa Fauna, quæ à Minturnensibus, ad ostia Liris fluvii, sacro in luco colebatur. *Laurens* vocatur ex regionis nomine: de quo infra, v. 63.

52. *Filia.*] Lavinia, quæ demum Æneæ nupsit, occiso Turno, Æ. 12.

54. *Magno è Latio, totaque.... Ausonia.*] Duplex *Latium* fuit: antiquum, à Tiberi fluvio ad Circæum montem, *Circello*. Novum, seu magnum, à Tiberi ad Lyrim amnem, qui nunc est *Garigliano*, complectens Volscos, Auruncos, Æquos, &c. Hæc tamen Latii extensio à Romanis regibus est, multo Æneæ temporibus recentior: unde suspicantur multi, Latium hic pro tota Italia sumi, quemadmodum & Ausoniam. *Ausones*, Trojanis temporibus multo antiquiores, Italiæ partem incoluerunt inferiorem, quæ ad Siciliam accedit. Mox, quia notissimi rebus gestis evaserant, factum est, ut eorum nomine à Græcis vocaretur tota Italia, à Sicilia usque ad Alpes. Pulsi deinde ab aliis, ultimo consederunt inter Volscos & Campanos, circa Lyrim, Caietam, & Minturnas; & *Aurunci* tunc appellati sunt. Vide Cluver. Italiæ l. 3. 9.

56. *Turnus avis, &c.*] *Dauni* & *Venilia* filius, Rutulorum rex. *Venilia* soror erat Amatæ Latini uxoris, divinis honoribus affecta, Æ. 10. 76. Daunus maternum genus ducebat à Jove per Danaen, infra, v. 372. paternum à Pilumno, Deo etiam habito, Æ. 10. 76. De *situ* Rutulorum, infra, v. 794.

56. *Regia conjux.*] *Amata*, Veniliæ soror.

62. *Phœbo sacrasse.*] Quia laurus Phœbo dilecta. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

63. *Laurentis colonis.*] *Laurens*, nomen constat fuisse primo inditum sylvæ laureæ, quæ circa litus Tyrrheni maris fuit, à Tiberi orientem versus porrecta. Inde vicina regio *Laurens* etiam dicta est. Inde *Laurens* dicitur Marica Nympha, Fauni uxor, v. 47. Inde Picus, Latini avus, dicitur etiam *Laurens*, v. 171. Inde Turnus ipse eodem appellatur nomine, v. 650, quia Rutulorum regionem sylva illa attingebat. Porro cum arces primus ibidem condidisse Latinus dicatur; & Laurens Picus, ejus avus, eodem loco regiam habuisse, v. 171. aut sibi male consentit Virgilius: aut dicendum, *regiam* quidem à Pico esse conditam; à Latino *arces* sive munitiones, additas: & urbem, à lauro præcipuæ magnitudinis, appellatam esse *Laurentum*, quod nomen sylvæ tantum & regioni commune prius fuerat. Dicuntur incolæ, *Laurentes*, *Laurentini*, *Laurentii*, & *Laurenti*, hic & apud Plinium l. 14. 3. quanquam aliqui legunt hic *Laurentes*, non *Laurentis*. Urbs posterioribus dicta est *Laurolavinium*; non quod eadem fuerit cum *Lavinio*; sed quod exhaustâ bellis utrâque, & Laurente & Lavinio, utriusque incolæ Laurentum confluxerint, & urbem communi nomine dixerint, ut suspicatur Cluverius in antiqua Italia, l. 3. 3. atque ut ei videtur, ea nunc dicitur *Paterno*.

Hujus

Hujus apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem; & pedibus per mutua nexis,
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: Externum cernimus, inquit,
Adventare virum; & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex îſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem aſtat Lavinia virgo:
Viſa, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari:
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem famâ fatiſque canebant
Ipſum, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit: lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea; nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes omniſque Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt: huc dona ſacerdos
Cum tulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;

Apes denſa, res mira dictu trans levem aërem volantes magno ſtridore, inſederunt ſupremum illius cacumen: & pedibus invicem conjunctis, examen repentinum pependit è frondoſo ramo. Statim vates dixit: Videmus appropinquare hominem peregrinum; & exercitum ex eadem regione quærere hanc *eandem regionem, & regnare in* hac *ſuprema arce. Praterea dum Lavinia virgo accendit altaria ſacris facibus, & ſtat prope patrem (res horrida) viſa eſt corripere ignem longis capillis, & comburi flammâ ſonante* ſecundum *omnia ornamenta; & viſa eſt accenſa* ſecundum *regias comas, accenſa* ſecundum *coronam ſpectabilem gemmis: deinde fumans viſa eſt cingi rutilanti luce, & jactare ignem tota domo. Hoc autem* cœpit *haberi terribile & viſu admirabile. Etenim dicebant ipſam illuſtrem famâ & fortunâ futuram eſſe, ſed minari genti magnum bellum. At rex territus his prodigiis vadit ad oracula fatidici Fauni patris ſui, & conſulit ſylvas ſitas ſub alta Albunea; qua* Albunea ſylva *maxima ſylvarum reſonat ſacro fonte, & umbroſa emittit denſam Mephitim. Itala nationes & omnis terra Oenotria accipiunt inde reſponſa in* rebus *incertis. Sacerdos cum obtulit illic dona, & per noctem tacitam jacuit* ſuper *pelles ſuppoſitas ovium immolatarum, quæſivit* illic *ſomnum;*

NOTÆ.

66. *Pedibus per mutua nexis, &c.*] De hac apum glomeratione, quæ *uva* dicitur, G. 4. 257. & 558. De *apum examine*, Ecl. 7. 13.

70. *Partibus ex îſdem.*] Apes è Tyrrheni maris partibus venerant Laurentem, inſederant lauri apicem: quo ſignificabatur, exteros Tyrrheno mari venturos, victores futuros, ſummum imperium adepturos. *Dominarier.* Extenſio ſyllabæ, pro *dominari.*

71. *Adolet altaria tædis.*] Adolet thus ad altaria domeſticorum Deorum, Æ. 1. 708. *Flammis adolere Penates.*

77. *Vulcanum.*] Deum ignis, pro igne, ut G. 1. 295.

82. *Lucoſque ſub alta Albunea.*] *Albunea* fons eſt profundiſſimæ altitudinis, unde erumpit fluvius *Albula*, nunc *la ſolforata*, ſulfureis aquis memorabilis, quæ primo frigidæ ſunt, mox inducunt calorem. *Albula*, paulo infra Tibur, influit in *Anienem* fluvium, nunc *Teverone.* Odor ejus & ſapor corruptus eſt: unde ait Virgilius exhalare *Mephitim.* Eſt autem *Mephitis*, Juno aëri corrupto præſidens; cui ædes apud Hirpinos fuit ad lacum Amſancti, ex Plinio l. 2. 93. & apud Cremonam, ex Tacito hiſt. l. 3. Hic *Mephitis* pro ipſo putore ſumitur, ut Vulcanus pro igne, Jupiter pro aëre. Juxta Scaligerum vox Etruſca eſt, à Syris deducta, apud quos gravitatem odoris ſignificat. Apud Albuneam *ſylva* fuit ſacra Muſis, ex Martiali: ibidem culti ſunt Fauni, ex Virgilio & Statio: ibidem, ex Lactantio, Nympha *Albunea*, quæ Sibylla fuit Tyburtina. De *Italis* & *Oenotriis*, Æ. 1. 534.

87. *Cæſarum ovium ſub nocte, &c.*] Plinius l. 16. 44. *Apud Tiburtes* (unde non longe abeſt Albunea) *extant ilices tres, etiam Tiburte conditore eorum vetuſtiores. Fuiſſe autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Pauſanias autem in Atticis loquens de Amphiarao, inſigni ſomniorum interprete, qui à Græcis ideo inter

Multa

videt multas figuras vagantes mirabilibus modis, & audit voces multiplices, & fruitur ſermone Deorum, & alloquitur Acheronta è profundo Averno. Tunc etiam ipſe pater Latinus, poſcens reſponſa, illic ſacrificabat de more centum oves lanigeras; & jacebat extenſus ſuper earum pelle & ſtratis velleribus. Vox repentina emiſſa eſt ex intima ſylva: O mea proles, ne quare jungere filiam tuam conjugio Latino; neve confide lectis præparatis. Venit gener peregrinus: qui progenie ſua extollet noſtrum nomen ad ſidera; & cujus de ſtirpe poſteri videbunt omnia verſari & regi ſub pedibus ſuis, quacumque Sol revertens aſpicit geminum Oceanum. Latinus ipſe non continet in ore ſuo hæc reſponſa Fauni patris, & hæc monita data per noctem tacitam; ſed jam fama circumundique volans ſparſerat ea per urbes Italicas: cum juventus Trojana applicuit naves ad crepidinem herboſam litoris. Æneas, & præcipui duces, & formoſus Aſcanius, ſternunt corpora ſua ſub ramis arboris altæ: & inchoant epulas, & in gramine ſupponunt cibis placentas è frumento; ſicut ipſe Jupiter ſuggerebat, & onerant illud *ſolum panis fructibus ſylveſtribus. Illic cæteris abſumptis, cum inopia cibi-rum cogeret eos vertere morſus in panem exiguum: & frangere manu ac dentibus audacibus orbem*

Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes;
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco eſt;
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi: qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant; quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis (ſic Jupiter ille monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi;
Et violare manu maliſque audacibus orbem

NOTÆ.

Deos relatus eſt; ait, apud Oropum, Atticæ maritimam urbem Amphiarai fontem eſſe ac templum: ubi arietem immolant, cujus ſubſtrata in pelle dormientes nocturna viſa expectant. Ex iis colligit Cerdanus, ejuſmodi ſacra à Tiburte Amphiarai filio tranſlata eſſe in Italiam; eaque à Virgilio eſſe Fauno attributa, quæ Amphiarao Graci tribuerant.

91. *Acheronte affatur Avernis.*] Per *Acheronta*, fluvium infernum, de quo Æ. 6. 323. umbras Deoſque inferorum intelligit. Per *Averna*, inferorum oſtia, de quibus, Æ. 6. 237. ipſos indicat inferos.

96. *Latinis*] E Latio, quod complectitur Aborigines, Rutulos, Laurentes, Volſcos, &c. ſupra, v. 54.

100. *Utrumque recurrens, &c.*] Magnitudinem notat futuri imperii Romani; vel ab oceano orientali ad occidentalem, qua Sol diurno motu recurrit; vel ab oceano ſeptentrionali ad meridionalem, qua Sol annuo motu diſcurrit. De *vario Solis motu*, G. 1. 238.

105. *Auſonias, &c.*] Supra, v. 54. *Laomedontia pubes*, à Laomedonte Trojano rege, G. 1. 502. *Aggere*, Æ. 5. 44. *Adorea liba*, placentæ ex frumento puriſſimo, quod *ador*, ſive *far*, appellatur; Æ. 7. 33. Et forte, quia appellat *liba*, innuit Virgilius ſacrificia Diis tum primum ab Ænea facta eſſe: & è placentis *libati* oblatiſque ſocios paviſſe famem, ut è victimarum extis fieri ſolitum videmus, Æ. 8. 183.

111. *Cereale ſolum.*] *Solum* eſt, quod cuique rei ſuſtentandæ ſupponitur, Ecl. 6. 35. *Cereſ* Dea frumenti, panis, Æ. 5. 79. *Cereale ſolum*, quadra è pane.

114. *Orbem Fatalis cruſti.*] Mox vocabit *quadram*, tum *menſam*; & *placentas* intelligit, quæ pro patinis tum fuerunt, & vero ſæpe eſſe ſole-

Fatalis

Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris :
Heus! etiam menſas conſumimus, inquit Iülus !
Nec plura, alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primumque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo: Salve fatis mihi debita tellus;
Voſque, ait, ô fidi Trojæ ſalvete Penates.
Hic domus, hæc patria eſt. Genitor mihi talia (namq;
Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos ſuprema manebant,
Exitiis poſitura modum.
Quare agite: & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Veſtigemus; & à portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, &, Geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, Nymphaſque & adhuc ignota precatur
Numina: tum Noctem, noctiſque orientia ſigna,

fatalis cruſta, nec abſtinere à planis quadris : Aſcanius jocans, dixit: Heus! etiam comedimus menſas! Nec dixit *plura. Vox illa audita indicavit prima terminum laborum: & pater excepit* eam *primus ab ore loquentis, &* ſecum *expendit admiratus oraculum. Statimque dixit; Salve terra debita mihi per fatum; & vos ſalvete, ô Penates Trojani. Hic* eſt *domus, hæc eſt patria. Etenim nunc reminiſcor, pater Anchiſes depoſuit apud me, talia ſecreta fatorum: Fili,* aiebat, *quando fames coget te appulſum incognitis litoribus comedere menſas, cibis deficientibus, tunc fatigatus memento ſperare ſedem* certam, *& manu ſtatuere illic ac cingere mœnibus primam urbem. Illa fames erat* iſta: *hi* caſus *extremi erant deſtinati nobis allaturi finem miſeriis. Agite igitur: & ſub primam lucem Solis inquiramus lati, quanam* ſint hæ *regiones, aut quinam homines occupent* eas, *ubi* ſint *urbes* illius *nationis; & abeamus* in loca *remota à portu. Nunc effundite pateras* in honorem *Jovis, & precibus invocate patrem Anchiſen, & rurſus afferte vinum* in *menſas. Sic locutus, poſtea cingit caput ramo viridi, orat Genium* hujus *loci, & Terram primam Deorum, & Nymphas, & Deos adhuc incognitos: deinde Noctem, & ſidera ſurgentia per noctem,*

NOTÆ.

bant apud veteres. Hæc vocum diverſitas è placentæ figura repetenda eſt. Erat enim rotunda quidem, ſed lineis duabus decuſſatim in medio ſignata: itaque quatuor veluti quadris diſtincta. Ita Cerdanus è veteribus poëtis.

119. *Stupefactus numine.*] Oraculo divino, quod ex Aſcanii ore erumpebat; aut potius oraculi divinâ quadam ſolutione. *Preſſit.* Vel *continuit ſilentio:* vel potius, *ſecum tacita expendit.*

121. *Troja Penates.*] Dii regionis illius patrii ac domeſtici; qui, cum iis Penatibus conjuncti, quos Troja advehimus, jam communi nomine Penates turelareſque Trojæ ac Trojanorum dicendi eſtis.

128. *Illa fames.*] Prædicta, non tantum ab Harpyia Celæno, Æ. 3. 257. ſed etiam ab Anchiſa: forte, Æ. 6. 890. ubi filio memorat futura bella in Italia: *& quocunque modo fugiatve feratve laborem.*

130. *Prime cum lumine Solis.*] Poſteræ lucis initio. Hunc enim diem in excenſu, & libationibus, & Deorum veneratione poſuerunt. De *libatione* in menſa, Æ. 1. 704. De *divinitate Anchiſæ*, Æ. 5. 59. 96. 98. De *Geniis locorum*, Æ. 5. 95.

136. *Primamque Deorum Tellurem, &c.*] Juxta Heſiodum, qui in Theogon. v. 117. poſt Chaos primam Deorum ponit *Terram*, quæ primo genuit Cœlum, ex Cœlo Oceanum, Saturnum, Gigantes, &c. Æneas deinde *Nymphas* precatur, de quibus Ecl. 2. 46. Et *flumina*, quæ ſuos quoque Deos habere putabantur. Et hos adjungit *Telluri*, quia eam ornant atque incolunt.

138. *Noctem, &c.*] Deam item, apud Heſiodum, v. 123. prognatam è Chao, & parentem Diei atque Ætheris: unde cum ea conjungit *ſigna* ſive *aſtra*, quæ noctu oriuntur & apparere incipiunt. Noctem invocat, ut imminentem; quia timebat ſibi tum ab incolarum inſidiis.

Idæumque

& Jovem Idæum, & matrem Phrygiam per ordinem invocat, & geminos parentes e cælo & ex inferis. Tunc Jupiter omnipotens intonuit ter ſerenus è ſupremo cælo, & monſtravit è cælo nubem coruſcantem auro & radiis luminis, ipſe commovens eam manu. Tunc ſtatim rumor ſpargitur per exercitum Trojanum, veniſſe diem quo ædificent urbem deſtinatam. Certatim renovant epulas, & gaudentes magnis præſagiis diſponunt pocula, & coronant vina. Quando dies poſtera naſcens cinxit terras luce; ſeparati inquirunt urbem, & terminos, & litora hujus *nationis:* diſcunt, *hæc* eſſe *ſtagna fontis Numici, hoc* eſſe *flumen Tybrim, hic manere generoſos Latinos. Tunc filius Anchiſæ imperat centum oratores electos ex omni ordine ire ad magnificam urbem regis, omnes coronatos ramis Minervæ: & portare* illi *viro munera, & petere pacem* pro *Trojanis. Non* eſt *mora: juſſi properant, & vadunt celeribus paſſibus: Æneas ipſe deſcribit muros depreſsâ foſſâ & inchoat urbem, & in litore cingit primam habitationem vallo & pinnis in formam caſtrorum.*

Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices cœloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiiſque ardentem lucis & auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Trojana per agmina rumor,
Adveniſſe diem quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cum primâ luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, & fines, & litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum, primaſque in litore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri & primævo flore juventus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus;

Et jam juvenes perfuncti itinere videbant turres & domos altas Latinorum, & appropinquabant muro. Ante urbem pueri & juvenes in *prima pubertate exercentur equis, & regunt currus in arena:*

NOTÆ.

139. *Idæumque Jovem.*] Natum in Ida Cretæ monte, & educatum in Dictæo ejuſdem antro, G. 4. 151. De *matre Phrygia*, Cybele, in Phrygia præcipue culta, Æ. 3. 111.

140. *Duplices cœloque Ereboque parentes.*] Venerem matrem: quæ in cœlo, & Anchiſem patrem, cujus idolum quidem apud inferos erat, anima tamen in cœlo apud ſuperos, Æ. 6. 748. De *Erebo*, profundo inferorum loco, Æ. 4. 510.

141. *Clarus ab alto Intonuit.*] Fulmen ſereno cœlo cadens, modo fauſti, modo infauſti ominis G. 1. 487.

142. *Radiis lucis & auro.*] *Lucis aureæ.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

144. *Diditur.*] Non *deditur:* hoc enim à *dedo, trado*; illud à *dido, diſtribuo.* Horat. Satyr l. 2. 2. 66 *ſervis . . . munia didit* Lucretius frequentiſſime. De *coronatione vini*; cum, vel implentur vino pocula, vel ipſis cinguntur floribus, Æ. 3. 525. & G. 2. 528. De *lampade*, pro *Sole*, Æ. 4. 6.

150. *Stagna Numici.*] Fontem Numici fluvii, cujus breviſſimus curſus eſt prope Lavinium, inter Laurentem & Ardeam. Hunc fontem aiunt ſacrum fuiſſe Annæ Perennæ, quam Ovidius Faſt. 3. 551. putat Annam eſſe Didonis ſororem, eo profugam, poſt necem ſororis direptamque ab Iarba Carthaginem: Nunc eſt *rivo di Nemi.* De *Tybri*, Æ. 1. 17. De *Latinis*, ſupra, v. 54

154. *Ramis Palladis.*] Olivæ, Palladi ſacræ, G. 1. 14. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

157. *Deſignat mœnia foſſâ.*] Locum ad orientalem Tyberis ripam, paulo ſupra maris litus, cui nomen Trojæ dedit, ex Livio & Dionyſio Halicarn. ubi deinde *Oſtia* urbs ab Anco Marcio Romanorum rege condita eſt.

160. *Tecta Latinorum.*] Redunda tſyllaba in verſu, ut in iſto, G. 1. 295. *Vulcano decoquit humorem.* Notat *Laurentum*, urbem Latini regiam.

Aut

Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.
Cum provectus equo longævi regis ad aures
Nuncius ingentes ignota in veſte reportat
Advenisſe viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
Urbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſylvis & religione parentum.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæc ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua è cedro, Italuſque paterque Sabinus
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem;
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant: aliique ab origine reges,

aut intendunt difficiles arcus, aut vibrant brachiis ſpicula flexibilia, & provocant ſe curſu atque jactu telorum. Tunc nuncius vectus equo refert ad aures grandævi regis veniſſe magnos homines in habitu incognito. Ille jubet eos adduci intra domum, & ſedit in avito ſolio, in medio ſuorum. Fuit in altiſſima parte urbis domus magna, magnifica, & ducta centum columnis, palatium Laurentis Pici, tremenda ob ſylvas & religionem majorum. Initium erat regibus, inde ſumere ſceptra, & erigere primos faſces: hæc curia erat illis templum, hic locus deſtinatus ſacris conviviis: hic mactato ariete patres ſolebant ſedere ad menſas longas. Imo præterea ſtabant in veſtibulo per ordinem imagines veterum patrum ex antiqua cedro, & Italus, & pater Sabinus plantator vitis, tenens in imagine falcem curvatam; & ſenex Saturnus, & effigies Jani bifrontis; & alii reges à prima origine,

NOTÆ.

171. *Laurentis regia Pici.*] De illa *regia*, & *Laurente agro*, ſupra, v. 63. De *Pico*, v. 47. & infra, v. 189.

173. *Attollere faſces omen erat.*] *Faſces* poſuit pro quibuſlibet imperii inſignibus; nondum enim faſcium hic uſus erat. *Omen* poſuit pro *initio*: quia veteres, graviſſimarum rerum initio, captare omina & auſpicia & auguria ſolebant: unde *auſpicium* etiam, & *auſpicari*, dicimus, pro, *initium* capere & *incipere*: & *inaugurari*, pro, *in dignitatem aliquam aſſumi*.

174. *Curia templum.*] *Curia*, locus eſt ubi res publicæ *curantur*: ſive divinæ, ut ſacrificia; ſive humanæ, ut judicia, conſilia: unde aliquando cum templo fere convenit; aliquando ab eo diverſa eſt, ut hic. Qui curiæ præerat, dicebatur inde apud Romanos *curio*; & poſtquam populus Romanus à Romulo tres in *tribus* diſtinctus eſt, ſingulæ tribus diviſæ ſunt in decem *curias*, ſic dictas à locis, quo ſacrorum negotiorumque causâ ſeparatim cives conveniebant.

175. *Ariete cæſo Perpetuis, &c.*] *Arietis* ſacrificium illis in partibus tum in uſu fuiſſe jam diximus, v. 87. *Perpetuis menſis*: in longum porrectis, ubi continua ſerie ſederent convivæ; non vero diginctis in ſedilibus. Sic Æ. 8. 183 *Perpetui tergo bovis.* orro conſidere non in lecto recumbere ad menſas. heroicis temporibus moris fuiſſe diximus. Æ. 1. 702.

178 *Italus.*] Hunc aiunt quidam fuiſſe Siculorum regem: Dionyſius potentem virum, OEnotrum genere, & ex eorum Arcadum proſapia, qui duce OEnotro Lycaonis filio, illuc ex Peloponneſo venerant: eumque propagato imperio, regionem *OEnotriam* ante dictam, nomine ſuo *Italiam* nuncupaſſe.

178. *Sabinus Vitiſator. &c.*] *Sabinus* nomen dedit Sabinis genti ex Lacedæmoniis quidem, ut vulgo exiſtimatur; ſed ut Cluverius probat, ex Oſcis Auſonibus oriundæ. Filius fuit *Sanci*, hujus regionis geniti, qui alio nomine *Dius Fidius*, alio item *Semo* dicebatur: ut patet ex Ovid. Faſt. 6. 213. Hunc *vitem* & *ſegetes* coluiſſe non liquet: quare multi verſum hunc totum *Vitiſator, curvam ſervans, &c.* referunt ad Saturnum. At certe ſtructura verſus omnino ad Sabinum eſſe referendum oſtendit. Et ſi conjicere fas eſt: puto hunc *Sabinum*, ejuſque patrem *Sancum*, artem ſerendæ terræ in eo tractu reperiſſe; unde *Sancus* dictus ſit *Semo*; non quaſi *ſemihomo*, id eſt, inter homines Deoſque medius, ut interpretatur Voſſius; ſed à *ſeminando*; atque ita *vitiſator* & *falce armatus* pingitur ejus filius Sabinus; quod fortaſſe artem illam à patre inventam perfecerit, & vitium culturam eidem addiderit. De *Saturno*, Æ. 8. 319. De *Jano* bifronte, infra, v. 610. De *veſtibulo*, ſeu *atrio*, in quo diſponebantur imagines, Æ 4. 666.

181. *Ab origine reges.*] Alluſum aliqui putant ad populum Aborigines, quibus tunc Latinus imperabat. Hos quidam volunt primos fuiſſe Italiæ incolas, ibidem natos, non aliunde

qui certando pro patria tulerant vulnera bellica. Et praterea pendent circa ſacra limina arma plurima, capti currus, & curva ſecures; & criſta capitum, & magna clauſtra portarum, & ſpicula, & ſcuta, & roſtra avulſa navibus. Ipſe Picus, domitor equorum, ſedebat, cum *baculo Quirinali, & veſtitus parvâ trabeâ; & ſiniſtrâ manu ferebat ſcutulum: Picus, quem amatrix Circe, correpta* nimia *cupiditate, percuſſum aureâ virgâ & transformatum venenis fecit avem; & variavit coloribus* ejus *alas. Latinus ſedens intra tale templum Deorum & avitam domum, accerſivit Trojanos ad ſe ſub tecta: & prior dixit hæc ore tranquillo* veſtrum, *& cogniti direxiſtis* huc

Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo parvâque ſedebat
Succinctus trabeâ, lævaque ancile gerebat
Picus, equûm domitor: quem capta cupidine con-[jux
Aureâ percuſſum virgâ, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Talis intus templo Divûm, patriâque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbem
Et genus, auditique advertitis æquore curſum)

iis *ingreſſis: O Trojani (neque enim ignoramus & urbem & genus mari navigationem) dicite*

NOTÆ.

advectos, ideoque dictos *Aberigines*, cujuſmodi homines Græci vocant αὐτόχθονας. Alii ex variis nationibus vagis collectos, unde *Aberrigines* dicti ſint, ab *aberrando*. Alii vero plures, Dionyſio Halicarnaſſeo duce, eoſdem putant fuiſſe cum OEnotris, qui ex Arcadia profecti, annis ante bellum Trojanum pluſquam quadringentis, in Italiam appulſi, montes patrio more incoluerint; indeque quaſi cognomine quodam appellati ſint *Aborigines*, ab ὄρος, *mons*. Videtur Virgilius primam opinionem tenere. Æ. 8. 314. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *criſtis galearum*, Æ. 6. 779. De *roſtris*, in prora navium prominentibus, Æ. 5. 143.

187. *Quirinali lituo, &c.*] *Lituus* hic baculus eſt augurum, in ſumma parte incurvus, quo cœli regiones ad conſulendos avium volatus diſtinguebant; alibi tuba eſt, ejuſdem formæ, Æ. 6. 167. Igitur *ſuccinctus* ad *trabeam* duntaxat pertinet, non ad *lituum*: nemo enim *cinctus* baculo dici poteſt. *Quirinalis* dicitur; quia ex Plutarcho, Romulus augurandi mire peritus fuit, ob eamque rem lituum ſolebat geſtare: qui deinde ſtudioſe ſervatus in curia Saliorum, quæ eſt in Palatio, cum ea deflagraſſet, inventus eſt integer, ut eſt apud Cicer. de Divin. l. 1. 30. Cum ergo Romulus appellatus ſit *Quirinus*; ideo lituus hic, *Quirinalis*, per anticipationem vocatur.

188. *Parvâ. Succinctus trabeâ.*] *Trabea* toga fuit, communis ſive albi coloris: in eo diſſimilis *prætextæ*: quod *prætexta* purpureo limbo tantum in ima ora prætexeretur; trabea multis faſciis virgiſque purpureis, inſtar trabium tranſverſis ac diſcurrentibus ornaretur; iiſque, vel intextis, vel aſſutis. Ornamentum fuit equitum in decurſione publica, quæ idibus Julii fiebat: item & Conſulum in aperiendo Jani templo: aliquando etiam augurum, qualis hic ornatus Pici deſcribitur. A Romulo trabeam uſurpatam, prætextam à Tullo Hoſtilio primum inventam habemus ex Plinio, l. 9. 39. Quare Virgilius, qui eam attribuit Pico, prolepſi ſive anticipatione uſus eſt. Dicitur hæc Pici trabea, *parva*; id eſt, ſtricta, brevis atque anguſta, quales initio togæ fuerunt; non laxior & fuſior, quales deinde luxus induxit. De *antiibus*, ſcutis minoribus ac rotundis, Æ. 8. 664.

189. *Picus, equûm domitor, &c.*] *Studioſus equorum* dicitur ab Ovid. Metam. 14. 322. mutatuſque in avem picum, *pivert, a green peak*, à Circe; quod, ob fidem uxori ſuæ Canenti ſervandam, ejus amorem ſpreviſſet. Fingitur mutatus in picum: quia avis illa maximi uſus fuit in captandis auguriis, qua in arte idem rex excelluit; unde & augurali habitu ſic deſcribitur. *Aurea virga.*] Aliqui legunt *aurea*, in primo caſu, ut ad Circen referatur: quemadmodum *Venus aurea* appellatur. Æ. 10. 16. Alii, *aureâ*, in ſexto caſu, ut ad virgam referatur: quemadmodum diximus, Æ. 1. 702. *Aureâ compoſuit ſpondâ.* Vocatur Circe *conjux*, id eſt, amatrix, quæ conjugis loco optabat eſſe; ut Ec. 8. 18. *Conjugis indigno Niſæ deceptus amore.*

191. *Sparſitque coloribus alas.*] Purpureo & fulvo, quibus pici pennæ diſtinctæ ſunt. De *Teucris* & *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Quid

Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrâltis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium: neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque Dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes: his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
Threïciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
Accipit, & numerum Divorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni: nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris;
Nec ſidus regione viæ, lituſve fefellit.
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus urbem
Afferimur: pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis, Jove Dardana pubes
Gaudet avo: rex ipſe Jovis de gente ſuprema,
Troïus Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos, quibus actus uterque
Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis:

quid petitis? quæ cauſa tulit per tot maria cærulea ad litus Italicum naves veſtras, *aut cujus* rei *indigentes? Sive pulſi errore viarum, ſive procellis (qualia multa navigantes tulerunt per altum mare) ingreſſi eſtis ripas fluvii* noſtri, *& ſtatis in portu; ne fugiatis* hoc *hoſpitium: & ne neſciatis Latinos* eſſe *populum Saturni, non juſtum per vincula legum,* ſed *ſponte ſua, & continentem ſe* in *conſuetudine* illius *antiqui Dei. Et ſane recordor* (quanquam *fama* illa *minus nota* eſt *ob vetuſtatem*) *Auruncos ſenes ita narrare: quomodo Dardanus, natus* in *his arvis, pervenit ad Idæas urbes Phrygiæ, &* ad *Samum Thraciam, quæ nunc vocatur Samothracia. Nunc palatium aureum cœli ſiderei excipit ſolio illum hinc profectum è Tyrrhena urbe Coriti, &* donatus *aris auget numerum divorum. Dixerat: & Ilioneus ſic reſpondit voce verbis ejus: Rex, eximia proles Fauni: nec nigra tempeſtas coëgit nos agitatos mari intrare* in *regnum veſtrum; nec aſtrum, aut litus abduxit* nos *à* recta *regione viæ. Omnes conſulto & animis libentibus appellimur ad hanc urbem: ejecti regnis, quæ Sol oriens & ultimo cælo ſpectabat olim ampliſſima. Initium noſtræ ſtirpis* eſt *à Jove, Trojana juventus gloriatur Jove parente: rex Æneas Trojanus ipſe è ſumma familia Jovis. miſit nos ad tuam domum. Si terra ultima celat aliquem interfuſo oceano; ſi zona Solis torridi, porrecta in medio quatuor zonarum, ſeparat aliquem à cæteris hominibus;* is *quoque audivit, quanta procella* belli, *erumpens è crudelibus Mycenis, pererraverit agros Idæos; & quo fato geminus orbis Europæ atque Aſiæ commiſſus ſit:*

NOTÆ.

202. *Latinos Saturni gentem, &c.*] Indicat ætatem auream, de qua, E. 4. 6. G. 1. 125. De *Saturni* in Italia regno, Æ. 8. 319. De *Auruncis* & *Auſonibus*, ſupra, v. 55.

207. *Dardanus Idæas, &c.*] Hoc natravimus, Æ. 3. 67. Æ. 1. 239. De *Ida*, monte Troadis in Phrygia, Æ. 1. 385. De *Tyrrhena* regione, Æ. 2. 781.

208. *Threïciamque Samum*] *Samos* triplex, 1. Maxima, ad occidentem ſinus Corinthiaci, in mari Ionio, nunc *Cephalonie*, de qua, Æ. 3 271. 2. Minor ad occidentem Ioniæ, in mari Icario nunc adhuc *Samo*, de qua, Æ. 1. 20. 3. Minima, ad meridiem Thraciæ, contra oſtia Hebri fluvii, in mari Ægeo, communius *Samothracia* dicta, nunc *Samandrachi*: de qua hic ſermo eſt. De *Corito* oppido Tuſciæ, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170.

217. *Regnis, quæ maxima, &c.*] Priamus enim maximæ parti minoris Aſiæ imperabat, Æ. 3. 1. De *ortu Dardani à Jove*, Æ. 3. 167.

220. *Jovis de gente .... Æneas.*] Et paterno genere, per Dardanum; & materno, per Venerem. *Idæi campi*, Trojani, ubi mons Ida, Æ. 2 801. *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Agamemnonis regia, Æ. 1. 288. *Europæ atque Aſiæ orbis:* Græci, qui ex Europa; Trojani qui ex Aſia. *Orbis* pro mundi parte hic ſumitur.

Ab illo excidio, jactati per tot maria immensa, poscimus pro *Diis domesticis sedem angustam, & litus securum, & aquam atque aurem communem omnibus. Non erimus dedecori regno* tuo, *nec levis fama vestra* inde *habebitur, nec delebitur gratia tanti beneficii, nec pœnitebit Italos admisisse sinu* suo *Trojam. Juro per fata Æneæ, & per dextram* ejus *potentem, seu fide, seu bello & armis, si ullus expertus est* eam: *multi populi, multæ nationes, & petierunt, & voluerunt nos sociare sibi: ne sperne* nos, *quia sponte portamus manibus tænias & verba supplicantium. Sed voluntas Deorum coëgit nos jussis suis quærere regionem vestram. Dardanus hinc ortus* est, *huc revertitur: & Apollo magnis oraculis impellit nos ad Tybrim Tyrrhenum, & ad fluenta sacra fontis Numici. Præterea Æneas offert tibi exigua dona præterita fortunæ, reliquias servatas è Troja incensa. Anchises pater* ejus *libabat hac* paterâ *aurea ante altaria: hic erat ornatus Priami, quando* juxta *consuetudinem reddebat jus populis convocatis, & sceptrum, & sacra tiara, & vestes, opus Trojanarum* mulierum. Inter *talia verba Ilionei, Latinus tenet vultum defixum intuendo, & stat immotus loco, volvens oculos attentos: nec purpura colorata, nec sceptrum Priami tam movet regem, quam attendit ad conjugium & nuptias filia, & meditatur in animo oraculum antiqui Fauni.*

Audiit, & si quem tellus extrema refuso
Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
Diis sedem exiguam patriis lituſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamq; auramq; patentem.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
Et petiêre sibi & voluêre adjungere gentes.
Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
Imperiis egêre suis. Hinc Dardanus ortus,
Huc repetit: jussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, relliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Hoc Priami gestamen erat, cum jura vocatis
More daret populis, sceptrumque, sacerque tiaras,
Iliadumque labor, vestes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur,
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

NOTÆ.

225. *Audiit, & si quem, &c.*] Intelligit incolas, si qui sunt, zonæ frigidæ; quæ ultra oceanum, ad meridianum & septentrionalem polum hinc inde recedit: & incolas zonæ torridæ quæ in medio orbis itineri Solis subjacet. De his tribus zonis & aliis duabus temperatis, G. 1. 233.

237. *Præferimus manibus vittas.*] Supplices tam apud Latinos, quam apud Græcos, solebant olivæ ramum præferre, revinctum laneis vittis; quæ in manus supplicum dependebant: unde dicuntur passim etiam *velamina*, & *infulæ*; quod velarent manus & quasi vincirent: capitum vero infulæ vulgo etiam essent è tæniis vittisque laneis, Æ. 2. 133.

242. *Tyrrhenum ad Tybrim, &c.*] De *eo*, Æ. 7. 781. De *Numico*, supra, v. 150. De *libatione ad aras*, Æ. 1. 740.

247. *Sacerque tiaras.*] Pileus fuit omnium fere orientalium principum, igitur & Phrygum: oblongus, rotundus, in acumen deſinens, pendulis ad aures vittis insignitus: cujus acumen erectum quidem reges ferebant; cæteri ab rege illustres viri, paulum inflexum.

248. *Iliadumque labor, vestes.*] Vestes acu pictæ, quod *Phrygum* inventum fuit: unde & *Phrygiones* dicuntur ejusmodi artifices. *Iliades* Trojanæ mulieres, Phrygiæ.

254. *Sortem.*] Oraculum, Æ. 4. 346. De *patribus auspiciis*, pro, pari potestate, Æ. 4. 102.

Hunc

Hunc illum fatis externa à ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Dii noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. Dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec ſperno: non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari)
Adveniat; vultus neve exhorreſcat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. Hunc illum poſcere fata
Et reor, & (ſiquid veri mens augurat) opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent:
Tecti auro fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum geminoſque jugales,
Semine ab æthereo, ſpirantes naribus ignem:
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.

hunc eſſe illum generum, profectum è peregrina regione deſtinatum fatis; & hunc vocari in regnum aqua poteſtate: hinc orituram ſobolem illuſtrem virtutibus, & qua potentiâ ſubjiciat totum orbem. Denique lætus ait: Dii proſpera reddant noſtra conſilia, & ſua auguria. Vir *Trojane, concedetur* tibi *quod cupis. Nec contemno dona* veſtra: *regnante Latino, non deficiet vobis fœcunditas divitis agri, aut abundantia Troja. Tantummodo veniat ipſe Æneas, ſi tantum eſt* ipſi *deſiderium noſtri, ſi properat conjungi* mecum jure *hoſpitii & appellari ſocius; & ne timeat vultus benevolos. Erit mihi pars fœderis, tetigiſſe dextram regis. Vos vero jam reportate regi mea dicta. Eſt mihi filia, quam non oracula ex patrio ſacrario, non multa prodigia è cœlo* miſſa *permittunt me ſociare marito nationis noſtræ. Edicunt hoc ſupereſſe Latio:* nempe *venturum* eſſe *generum è peregrinis regionibus, qui poſteritate* ſua *extollat ad ſidera noſtrum nomen. Et opinor hunc illum* eſſe *quem fata petunt; & id cupio, ſi* mea mens *conjicit aliquid veri. Hæc locutus pater, elegit equos ex omni multitudine. Trecenti* bene *curati erant in altis ſtabulis. Statim imperat equos, coopertos purpurâ & variatis ſtragulis dari ſingulis Trojanis* per *ordinem: aurea phalera pendent demiſſa in pectora: tecti auro mordent ſub dentibus aurum rutilum.* Imperat *dari Æneæ abſenti currum & geminos* equos *jugales, ex origine cæleſti, exhalantes ignem naribus: de ſtirpe illorum, quos ingenioſa Circe, ſuffurata patri* ſuo *Soli, creaverat nothos è matre ſuppoſita.*

NOTÆ.

262. *Uber agri.*] Subſtantive pro *ubertate terræ*, G. 2. 185.

266. *Tyranni.*] *Regis.* Sic enim Plato, & Iſocrates, & Græci poëtæ Tragici, bonum etiam principem appellant. De *adyto*, Æ. 2. 297.

277. *Inſtratos oſtro alipedes.*] *Alipedes*, equi veloces & quaſi alatis pedibus: deſumpta vox è Lucretio, qui cervos ita nuncupat, l. 6. 765. *Oſtro*, purpura è ſanguine oſtrei expreſſa, G. 2. 506. *Pictis tapetis*, ſtragulis purpureis, ſed acu pictis & variatis: pictura enim de acu ſæpe dicitur: reperitur *tapes*, *tapete*, *tapetum*.

278. *Monilia.*] *Phaleras* quidam interpretantur. Et vero phaleræ ſunt Plinio penſilia ornamenta: quanquam Suidæ ſunt ſcutula in fronte; Herodoto tegumenta circa maxillas.

282. *Patri quos Dædala Circe, &c.*] Fingitur hic à Virgilio Circe, Solis filia, paternis equis equam clam ſuppoſuiſſe, quæ hos Latini equos ex eorum ſemine pepererit: unde *nothi* dicuntur, id eſt, non legitimi, quorum tamen notus eſt pater: quorum enim ignotus eſt, ii dicuntur *ſpurii*: à Græca voce νόθος, quæ idem ſignificat. *Circe* dicitur *Dædala*, id eſt, ingenioſa: vel à Dædalo ingenioſo artifice, Æ. 6. 14. vel à δαιδάλλω, *artificioſa facio*. Sic Lucretius, Minervam, Terram, linguam, *Dædalam* paſſim appellat. Dicitur autem *Circe* à quibuſdam fuiſſe Marica illa nympha, mater Latini, de qua, v. 47.

Trojani poſt *talia munera & verba Latini revertuntur excelſi in equis, & referunt pacem. Ecce autem aſpera uxor Jovis referebat ſe ab Argis Inachiis, & ibat elata per aëtem, & procul ab uſque Pachyno Siculo vidit ex aëre lætum Æneam & claſſem Trojanam. Videt* Trojanos *jam ſtruere domos, jam confidere regioni, reliquiſſe naves: ſtetit affixa illic præ gravi dolore: deinde movens caput, emiſit è pectore hæc verba: Vah gentem odioſam, & fata Trojanorum oppoſita voluntati meæ. An* potuerunt *perire in campis Sigeis! an capti potuerunt capi? an Troja combuſta combuſſit homines?* Ergo *reperierunt iter per medios exercitus & medias flammas. At opinor, mea poteſtas denique jacet laſſa: aut ſatiata depoſui odium. Imo etiam auſa ſum perſequi inter aquas* eos *expulſos patriâ, & toto mari me objicere* iis *exulibus. Vires cœli & maris conſumptæ* ſunt *contra Trojanos. Quid profuerunt mihi Syrtes, aut Scylla, aut magna Charybdis? teguntur alveo deſiderato Tybridis, tuti à mari atque à me. Mars potuit evertere crudelem nationem Lapitharum: ipſe pater Deorum permiſit furori Dianæ veterem Calydona: quam tantam* pœnam *iceleris merentibus Lapithis aut Calydone? Sed ego, magna uxor Jovis, quæ potui nihil omittere intentatum, quæ converti me in omnia, ſuperor ab Ænea. Quod ſi mea divinitas non eſt ſatis potens; non ſane dubitabo invocare quicquid uſquam eſt:*

Talibus Æneadæ donis dictiſque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates: ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam. At, credo, mea numina tandem
Feſſa jacent: odiis aut exſaturata quievi.
Quin etiam patriâ excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.
Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod ſcelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Aſt ego, magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti;
Vincor ab Æneâ. Quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare quod uſquam eſt:

NOTÆ.

286. *Inachiis Argis.*] De *Argis*, urbe Peloponneſi, Junoni chara, Æ. 1. 19. 288. *Inachii* dicuntur, vel ab Inacho Argivorum rege; vel ab Inacho fluvio; qui prope urbem fluit; ex Strab. l. 8. De *Pachyno*, promontorio Siciliæ meridionali, *capo Paſſaro*, Æ. 2. 699.

294. *Fata Phrygum.*] De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Phrygia*, ibid. 385. De *Sigeo* Troadis promontorio, Æ. 6. 500. De *numine*, Æ. 1. 137. De *Teucris*, ibid. 239.

302. *Quid Syrtes, &c.*] In Libyco mari vadoſi ſinus, Æ. 1. 115. De *Scylla* ſcopulo, & *Charybdi* voragine in freto Siculo, Æ. 3. 420.

304. *Mars perdere gentem Lapithûm, &c.*] Pirithous Lapitharum rex, de quo Æ. 6. 601. 617. ad ſuas cum Hippodame nuptias cum Centauros Deoſque omnes, uno excepto Marte, invitaſſet: Mars utramque gentem Lapithas & Centauros, clade utrinque maxima inter pocula commiſit. Ita Servius, quem ſequuntur cæteri interpretes. De *Lapithis*, & *Centauris*, Theſſaliæ gentibus, G. 2. 456. G. 3. 38.

306. *Calydona Dianæ, &c.*] OEneus Calydonis rex, in Ætolia, circa oſtia Eveni fluvii: cum Diis omnibus, excerptâ Dianâ, primitias frugum obtuliſſet; irata Dea aprum immiſit, à quo vaſtatus eſt late ager Calydonius, donec à Meleagro Oenei filio fera occideretur, Ovid. Met. 8. 273.

Flectere

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener atque ſocer coëant mercede ſuorum.
Sanguine Trojano & Rutulo dotabere, virgo:
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Ciſſeïs prægnans ignes enixa jugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto dirarum ab ſede ſororum
Infernique ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte, laborem,
Hanc operam; ne noſter honos, infractave cedat
Fama loco; neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere fines.

ſi non poſſum flectere ſuperos, commovebo inferos. Sit ita, *non permittetur* mihi *arcere eos ab regno Latini; & Lavinia fatis deſtinatur* Æneæ *uxor certiſſima: ſed licet differre, & adhibere moras tantis rebus; ſed licet evertere populos utriuſque regis. Gener & ſocer faciant* fœdus *hoc pramio ſuorum. Puella,* habebis *pro dote ſanguinem Trojanum & Rutulum: & Bellona deſtinatur tibi pronuba. Nec ſolum* Hecuba filia *Ciſſei gravida peperit faces conjugales: Veneri etiam ſuus filius erit idem, & alter Paris, & fax iterum perniciosa contra Trojam recidivam. Poſtquam protulit hæc verba, deſcendit tremenda* in *terras. Excitat ex domo dirarum ſororum & infernis umbris Alecto luctuoſam: cui bella triſtia, & ira, & inſidia, & crimina perniciosa* ſunt *cordi. Ipſe etiam pater Pluton averſatur* hoc *monſtrum, averſantur ſorores infernæ: tot convertit ſe in ſpecies, tam crudeles ſunt figuræ* ejus, *tot dira producit ſerpentes. Juno animat eam his verbis, & loquitur talia: O virgo filia Noctis, concede mihi hunc laborem proprium, hoc officium: ne noſtra gloria vel fama victa, cedat locum; & ne Trojani poſſint circumvenire Latinum* prætextu *conjugii, & invadere regionem Italam.*

NOTÆ.

312. *Acheronta.*] Numina inferorum, ubi *Acheron* fluvius, Æ. 6. 323.

315. *At trahere, &c.*] Quomodo Dii fatis obſtare poſſent, diximus, Æ. 1. 243.

317. *Mercede ſuorum.*] Damno populorum; quæ *merces* ironice dicitur. Ita Cicero Tuſcul. 3. 12. *Nam iſtuc, nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immanitatis in anima, ſtuporis in corpore.*

319. *Bellona . . . . pronuba.*] *Bellona,* Dea bellorum præſes, Martis ſoror, quæ eidem ad bellum eunti currum & equos parat: Græcis dicta *Enyo. Pronubæ,* mulieres dicebantur, quæ nuptias conciliabant, eaque adminiſtrabant quæ pertinebant ad nuptias, & nuptam in lecto collocabant: eas oportebat uni viro nuptas fuiſſe, ad bonum omen.

320. *Ciſſeis prægnans ignes, &c.*] Hecuba Priami uxor, Ciſſei Thraciæ regis filia, antequam pareret Parin, viſa eſt ſibi facem utero geſtare, Æ. 1. 31. *Ignes enixa jugales,* intellige Parin ipſum, vel incendium Trojæ, quod illius partus & conjugii fructus fuit: dicitur enim *jugale* quicquid ad conjugium pertinet; & conjugium ipſum, *jugum,* Æ. 4. 59.

321. *Idem Veneri partus, &c.*] Æneas. Veneris filius, erit alter Paris, altera ruina Trojæ, quam à ſe excitatam in Italia iterum perdet.

322. *Recidiva Pergama.*] Explicant plerique *repullulantia; reparata;* ego ſimpliciter, *iterum cadentia,* ut Æ. 4. 344 Qui enim deducunt à *cædo* (& arbores quæ cæſæ & reciſæ repullulant) non advertunt obſtare menſuram ſyllabæ ſecundæ brevem: unde melius à *cado,* quam à *cædo* derivatur. *Pergama,* arces Trojanæ urbis, Æ. 1. 470.

324. *Alecto, &c.*] De hac furia, aliiſque duabus, G. 3. 552. Æ. 6 572. De *Platone,* G. 4. 467.

331. *Virgo ſata Nocte.*] *Virginem* vocat furiam. Vel ſimpliciter pro puella: quomodo Paſiphaë dicitur *virgo,* Ecl. 6. 52. Vel peculiari furiarum nomine: quæ ſic dicuntur, quia ſeveræ & in puniendo incorruptæ: unde Ajax flagellifer apud Sophoclem, v. 847. vocat eas θεὰς ἀεὶ παρθένους, *ſemper virgines.* Noctis & Acherontis erant filiæ.

Tu potes commovere in pugnas fratres conjunctiſſimos, & turbare odiis familias: tu immittere domibus verbera & mortiferas tædas: tibi ſunt mille ſpecies & mille artes nocendi: concita animum ferocem, diſturba pacem confectam, ſemina cauſas belli: fac ut *juventus velit arma, ſimulque petat, & corripiat* ea. *Poſtea Alecto imbuta venenis Meduſæis, primo adit Latium & altam domum regis Laurentis, & obſidet portas quietas Amatæ: quam fœminea ſolicitudo & ira cruciabat flagrantem ob adventum Trojanorum & nuptias Turni. Dea injicit ei colubrum unum è capillis cæruleis, & ſubmittit in ſinum uſque ad profundum cor: ut acta in furorem* per *id monſtrum evertat totam familiam. Ille lapſus inter veſtes & pectus leve, ſerpit nullo tactu, & ſubrepit furenti infundens halitum vipereum: magnus ille coluber fit aureus torquis* circa *collum, fit tænia longa vittæ, & implicat capillos, & lubricus vagatur* per *membra. Et* quidem *dum prima peſtis ſubmiſſa humido veneno movet ſenſus & immiſcet flammam oſſibus, & nondum animus excepit incendium toto pectore:* tum *locuta eſt tranquillius & ſolita conſuetudine matrum, flens multum ob filiam & nuptias Trojanas: O pater, an Lavinia datur ducenda Trojanis? nec miſeret te & filiæ, & tui? nec miſeret te matris: quam perfidus* ille *prædo deſeret primo vento, abiens mari, abreptâ virgine? Nonne paſtor Phrygius ſit intravit Spartam, & ſic abſtulit Helenam Ledæ in urbem Trojanam?*

Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus,
Diſjice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ.
Quam ſuper adventu Teucrûm, Turniq; hymenæis,
Fœmineæ ardentem curæq; iræq: coquebant.
Huic Dea cœruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes & levia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem;
Vipeream inſpirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem:
Necdum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius, & ſolito matrum de more, locuta eſt;
Multa ſuper nata lacrymans, Phrygiiſq; hymenæis:
Exulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret natæque tuique?
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
An non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?

NOTÆ.

337. *Tibi nomina mille.*] Vel intelligit mille peſtes, furiarum quaſi famulas, quæ paſſim in earum comitatu ponuntur à poëtis, diſtincta variis nominibus: ut ſunt Luctus, Pavor, Fames, Diſcordia, &c. Vel intelligit *cauſas nocendi:* frequenter enim *nomen* pro *cauſa* ſumitur: unde paſſim *quo nomine*, pro *qua de cauſa.*

341 *Gorgoneis venenis.*] Quia Meduſa una è Gorgonibus, Æ. 2. 616 caput habuit ſerpentibus horridum: quod à ſe abſciſſum Perſeus cum per Africam circumferret, ſtillantes inde in terram ſanguinis guttæ totidem in angues venenatos mutatæ ſunt, unde multitudo tanta venenatorum & ſerpentum in Africa, Ovid. Metam. 4. 620. & Apollonius l. 4. 1514. De *Latio* ſupra, v. 54. De *Laurente* regione, v. 63. De *tyranni* nomine, v. 266. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide G. 3. 60.

350. *Attactu nullo.*] Senſibili, quem Amata perciperet.

352. *Tænia vittæ.*] *Tænia*, extrema pars *vittæ*: promiſcue vulgo ſumuntur. De ſacro *vittarum* uſu, Æ. 2. 133.

361. *Aquilone.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic pro quolibet vento.

363. *At ſi non Phrygius, &c.*] Legitur *An non* per ſimplicem interrogationem. Et *at non?* per interrogationem ironiæ conjunctam. *Paſtor,*

Quid

Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis:
Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor; & ſic dicere Divos.
Et Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt; penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. Ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,

Quid erit *tua ſacrà fides, quid antiquum ſtudium tuorum, & dextra toties data cognato Turno? Si quæritur Latinis gener è gente aliena, & id ſtatutum eſt, & mandata patris Fauni urgent te: certe exiſtimo alienam regionem* eam *omnem, quæ non ſubdita dominationi noſtræ ſeparatur* à nobis; *&* exiſtimo *ſic Deos loqui. Præterea ſi requiratur prima origo familiæ* Turni; *patres Turni ſunt Inachus & Acriſius, & media Græcia. Poſtquam fruſtra aggreſſa his verbis Latinum, cernit* eum *contra perſiſtere;* & poſtquam *furioſum venenum colubri intime lapſum* eſt *in viſcera, & penetrat* eam *totam: tunc vero miſera, commota magnis monſtris, ſævit ultrà modum furioſa per vaſtam urbem: quemadmodum aliquando turbo curſitans ſub torto flagello, quem pueri vacantes ludo agitant in magnum orbem circa atria ſpatioſa. Ille impulſus flagello vagatur finuoſis ſpatiis: turba ignara obſtupeſcit,*

NOTÆ.

Paris qui primo paſtor fuit, Æ. 1. 31. *Phrygius*, Trojanus e Phrygia, Æ. 1. 385. *Lacedæmona*, Spartam in Peloponneſo, Æ. 2. 577. De *Helenæ ortu* ex Leda, & raptu, Æ. 1. 654. Æ. 6. 511.

366. *Conſanguineo Turno.*] Matrem habebat Veniliam, ſororem Amatæ.

367. *Si gener, &c.*] Eludit oraculum Fauni, de quo ſupra, v. 81. probatque illud in Turnum cadere: tum quia Rutuli non parebant Latinis, & ſic externi poterant dici, quamvis vicini: tum quia è Græcis Argivis ortus erat Turnus; Æneas contra è Dardano Italo.

372. *Inachus Acriſiuſque, &c.*] *Inachus* Argivorum rex fuit, qui nomen fluvio ibidem dedit. *Acriſius* ex ejus fuit poſteris: pater *Danaes*, quam cum audiſſet parituram eſſe filium, à quo ipſe foret occidendus, turre virginem incluſit. Hac illic vitiata à Jove, ſub aurei imbris ſpecie per tegulas delapſo, peperit Perſeum. Ideo incluſa cum puero in arca ab Acriſio, & in mare projecta allapſa eſt ſecundum Græcos ſcriptores, ad inſulam Seriphum, unam è Cycladibus in Ægæo mari; ibique à Polydecte ſuſcepta eſt: ſecundum Latinos, ad litus Apuliæ, ubi Pilumno regi, Turni avo, nupſit; & *Ardeam* condidit in Rutulorum finibus: Pilumnus Daunum, Daunus Turnum ex Venilia Amatæ ſorore genuit.

Mediaque Mycenæ.] *Argos* & *Mycenæ*, vicinæ Peloponneſi urbes, ita ut commune Junonis templum haberent, inter utramque poſitum, ex Strab. lib. 8. uni eidemque principi parebat tota illa ditio, Acriſii tempore; nec diſtinctum Mycenis regnum conſtitutum eſt, niſi ſub Pelopis poſteris, ut notat ibidem Strabo. Quare ob viciniam & indiſtinctum diu imperium, *Argos* & *Mycenæ* promiſcue pro uno eodemque regno, ac fere loco, habentur à poëtis, imprimiſque à Virgilio. Hæc ſufficiant teſtimonia, pauca è multis, Æ. 2. 178. Sinon à Calchante admonitos ait fuiſſe Græcos, exſcindi Trojam non poſſe: *omnia ni repetant Argis*, id eſt, niſi Argos redeant: ſtatimque refert eos, Calchantis admonitu, *patrias vento petiiſſe Mycenas*. Ergo Mycenæ & Argos pro eadem urbe uſurpatæ. Item Æ. 6. 838. ſic ait de duce Romano: *Eruet ille Argos Agamemnoniaſque Mycenas*, id eſt, Argivorum regnum eruet. Conſtat enim ex Strabonis loco citato, *Mycenas* non à Romanis, ſed ab ipſis Argivis eſſe erutas, ita ut ſuo tempore ne veſtigium quidem earum reperiretur. Itaque hic, *mediaque Mycenæ*, ſignificant, *mediam Græciam, mediam Peloponneſum:* partem pro toto, locum certum pro incerto.

377. *Lymphata.*] Furioſa. Vel, a *Nymphis, lympharum* præſidibus, quæ eos, à quibus erant conſpectæ, in furorem agebant: ita fere Feſtus: Vel, quod in rabiem acti, *lympham*, id eſt, *aquam*, timeant: ita Iſidorus.

Impubeſ-

& agmen impube miratur buxum verſatile: ictus adjiciunt vim buxo. Regina *non lentior* quam *ille curſus, vagatur per medias urbes & populos furentes. Imo praterea, auſa grandius crimen & orſa majorem furorem, abit in ſylvas,* ſub *ficta religione Bacchi, & occultat filiam* in *montibus umbroſis: ut auferat* hoc *conjugium Trojanis,* aut *retardet nuptias, fremens Evoë Bacche: clamans te unum dignum eſſe puellæ,* ô Bacche. *Et vero rumor ſpargitur, puellam geſtare pro te thyrſos teneros, circuire choris tuam* imaginem, *alere comam dicatam tibi: & eadem cupiditas impellit ſimul omnes matres inflammatas furiis* in *pectore, ad quærendas domos novas. Reliquerunt domos: præbent ventis colla & capillos: alia autem implent aërem tremulis clamoribus, & induta pellibus geſtant haſtas* ornatas *pampino. Ipſa* regina *in medio furioſa tenet pinum flammantem, & canit nuptias filiæ ſuæ & Turni, volvens oculos ſanguinolentos, & ſubito clamat immaniter: Io matres Latinæ, audite omnes ubicunque* eſtis: *ſi quis amor reſtat piis animis erga miſeram Amatam, ſi ſolicitat* vos *cura auctoritatis maternæ, reſolvite tænias capillorum, celebrate mecum orgia. Sic undique per ſylvas, per deſerta ferarum, Alecto impellit reginam furiis Bacchi. Poſtquam Dea funeſta viſa eſt ſibi ſatis ſtimulaviſſe primas iras, & turbaſſe omnem familiam atque conſilium Latini: ſtatim aufertur nigris alis inde ad muros Rutuli audacis: quam urbem*

Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quin etiam in ſylvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorſa nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat: & natam frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur:
Evoë Bacche fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans. Etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choro, ſacrum tibi paſcere crinem,
Fama volat: furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit nova quærere tecta.
Deſeruere domos: ventis dant colla comaſque:
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: torvumque repente
Clamat: Io matres, audite ubi quæque, Latinæ:
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter ſylvas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque omnemque domum vertiſſe Latini;
Protinus hinc fuſcis triſtis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem

NOTÆ.

382. *Buxum.*] *Buxus* arbor eſt: *buxum*, lignum arboris, *buys, box*, ex quo fit *turbo*, luſorium inſtrumentum verſatile, Gall. *ſabot, a top.*

385. *Bacchi, &c.*] De *eo*, deque *thyrſis*, haſtis pampino veſtitis, E. 5. 29. De *Bacchis*, mulieribus eidem ſacris, quarum furorem ſimulabat Amata, Æ. 4. 301. De vociferatione Bacchica *Evoë*, Æ. 6 517. De *choro* ſeu ſaltatione mulierum circa Deorum ſimulacra, Æ. 4. 62. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 6 2.

391. *Tibi paſcere crinem*] Mos apud Græcos, Romanos, Barbaros, capillos Diis ſacrare: idque fiebat duobus modis vel eos fluentes & incæduos alendo; vel detondendo, & templis appendendo, aut mortuorum tumulis injiciendo. Contendit tamen Cerdanus ſemper ſacratos fuiſſe per tonſuram, nec ſolitos ali, niſi ut poſtea ſecarentur.

397. *Pinum ſuſtinet.*] Facem nuptialem, quæ frequenter è pinu, Ecl. 8. 29. Faces eas non tantum à pueris, ſed à matre etiam latas, præcipue apud Græcos, probat Cerdanus, ex Euripide & Apollonio.

400. *Io.*] Vox eſt omnes prope affectus exprimens, dolorem, gaudium, &c. *ἰώ*. De *orgiis*, Bacchi ſacris, Æ. 4. 301.

403. *Solvite crinales vittas.*] Quæ virginum & matronarum capillos coërcebant, non meretricum. Unde Ovid. de arte, l. 1. 30. *Eſte procul vittæ tenues, inſigne pudoris.* Eas reſolvere, furoris & inverecundiæ nota fuit, Baccharumque mos.

Acriſio-

Acriſioneis Danaë fundaſſe colonis,
Præcipiti delata Noto: locus Ardua quondam
Dictus avis, & nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem & furialia membra
Exuit: in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcœnam rugis arat: induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit olivæ.
Fit Calybe, Junonis anus, templique ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſecum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irriſe, periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies: tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, & armari pubem portiſque moveri
Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine pul-
Conſedêre, duces, pictaſque exure carinas. [chro
Cœleſtûm vis magna jubet. Rex ipſe Latinus,
Nî dare conjugium & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim

Danaë dicitur condidiſſe civibus Acriſioneis, huc *advecta celeri vento: locus* ille *appellatus* eſt *olim à majoribus Ardua, & nunc nomen inſigne reſtat Ardea. Sed caſus* ita *tulit. Illic Turnus tenebroſa nocte jam capiebat medium ſomnum in ſublimi domo. Alecto deponit ſævum vultum, & membra furioſa: mutat ſe in ſpeciem vetulæ, & ſulcat rugis frontem fœdam: aſſumit capillos albos cum tænia: tum implicat* iis *coronam olivæ. Fit Calybe, vetula Junonis, & ſacerdos* ejus *templi: & exhibet ſe juveni pra oculis cum his verbis: Turne, an feres tot labores abire fruſtra, & tuà regna tranſmitti Trojanis advenis? Rex abnuit tibi matrimonium & præmia parata ſanguine, & hæres peregrinus quæritur ad regnum. I modo, illuſe, expone te inutilibus periculis: i, ſupera Tuſcos exercitus, protege pace Latinos. Ipſa autem omnipotens* Juno *filia Saturni palam juſſit me dicere hæc tibi, dum dormis tranquilla nocte. Age igitur, & latus cura juventutem armari & emitti portis ad bellum: & ſuccende duces Phrygios, qui ſederunt ad pulchrum fluvium, Latinus, niſi conſentit conficere matrimonium, & ſtare promiſſis, ſentiat & experiatur denique Turnum in bello. Tum juvenis ridens vatem, ita viciſſim*

& pictas naves. *Magna poteſtas Deorum* hoc *imperat. Ipſe rex*

NOTÆ.

410. *Acriſioneis colonis, &c.*] Quod fabulæ de *arca* Danaes effutiunt, ut ſupra narravimus, v. 372. hoc videtur hic Virgilius de *navi* interpretari, quâ, cum Argivis aliquot, fugam Danae in Italiam ceperit: quo allapſa, favente vento meridionali *Noto*, condidit ibidem Ardeam, in gratiam *colonorum* Argivorum, quos advexerat ſecum è regno *Acriſii* patris ſui. *Ardea* urbs fuit regia Rutulorum, in finibus Latii, mare Tyrrhenum verſus, ad orientem Laurenti; nunc vicus nomen retinens. Nomen, vel ab *Ardea* ave, cujus ex augurio condita eſt, teſte Hygino apud Senecam, quem qui ſequuntur explicant hic vocem *avis*, de *volucri*; videturque Ovidius, Met. 14. 574 alluſiſſe ad illam urbis originem, cum eandem ab Ænea exciſam & in *Ardeam* avem mutatam fingit. Vel potius, dicta eſt ab *arduo* ſitu: unde ſic legimus, duce Servio, & MSS. apud Pierium compluribus: *locus Ardua quondam dictus avis*, id eſt, *majoribus*.

413. *Fortuna fuit, &c.*] Vel ad ſuperiora refertur; *Fortuna caſuſque fuit, ut nomen urbi tamdiu remanſerit, tot aliis urbium nominibus aut mutatis aut ſepultis.* Vel ad ſubſequentia; *Fortuna caſuſque fuit, quod Turnus tum dormiebat, &c.*

418. *Cum vitta crines, &c.*] *Calyben* poëta ſacerdotem fingit templi Junonii, quod Ardeæ fuiſſe indicat: unde favor Junonis in Turnum. *Vittas* illa ſive *infulam* ſacerdotalem gerebat, Æ. 2. 133. *Innectit ramum olivæ*, in coronam infulæ ſuperpoſitam.

426 *Tyrrhenas, i, ſterne acies.*] Adverſus quos Latinis bellum gerentibus opem Turnus ſæpe tulerat. De *iis*, Æ. 2. 781. De *Junone*, Saturni filia, Æ. 1. 47. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 385.

Ore

ore reponit verba: non, ut putas, nuncius ille *fugit meas aures, classem ingressam esse fluvium Tybrim: ne mihi finge tantas* causas *timendi, regina Juno non est oblita nostri. Sed ô mater, senectus fracta annis & imbecilla ad* cognoscendam *veritatem frustra agitat te curis, & decipit vatem falso timore super bellis regum. Cura* sit *tibi custodire simulacra & templa Deorum: viri, quibus bella debent esse cura, administrent bella. Alecto erupit in furorem talibus verbis. At repentinus tremor invadit membra juvenis loquentis: oculi cohorruerunt: tot colubris sibilat furia, tam horrendum vultus* ejus *exhibet se. Tum* Alecto *contorquens oculos ignitos, repulit morantem & parantem loqui plura, & extulit duos colubros, & sonuit flagello, & adjicit hæc ore furioso: Ecce ego* sum illa *ob ruta annis, quam senectus imbecilla* ad cognoscendum *verum decipit falso metu inter bella regum. Attende ad ista: venio è domo sororum funestarum: fero* in *manibus bella & mortem. Sic locuta torquet tædam* in *juvenem, & figit sub pectore faces fumantes nigra luce. Magnus timor abstulit illi somnum: & sudor profusus toto corpore rigavit & ossa & membra.* Ille *furens poscit arma, quærit arma* per *lectum & domum. Fervet cupido armorum, & vesana rabies belli, & prætereà ira. Sicut quando flamma* excitata *è virgis supponitur magno crepitu lateribus* ollæ *æreæ spumantis, & undæ ardore subsiliunt:* tum *violentia aquæ furit intus, & fluvius fumidus alte exundat spumis: nec jam unda continet se, vapor niger surgit in aërem. Itaque rupta pace, imperat præcipuis juvenum iter ad regem: & jubet arma instrui,* suos *Italiam tueri, & pellere hostem ultra terminos* regionis: ait *se satis esse* contra *utrosque, & Latinos & Trojanos.*

Ore refert: Classes invectas Tybridis alveo,
Non, ut rere, meas effugit nuncius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor est nostri.
Sed te victa situ, verique effœta senectus,
O mater, curis nequicquam exercet; & arma
Regum inter, falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, Divûm effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus,
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit. Tum flammea torquens
Lumina, cunctantem & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum:
Bella manu, letumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rupit pavor: ossaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit, arma toro tectisque requirit.
Sævit amor ferri, & scelerata insania belli,
Ira super. Magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantque æstu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis:
Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum: & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.

NOTÆ.

440. *Victa situ, verique effœta.*] *Situs* squalor est ex vetustate contractus, Æ. 6. 462. *Effœta* dicitur mulier quæ cessavit fœtus emittere & parere: unde *veri effœta*, erit, quæ cessavit vera dicere & cognoscere; quales vetulæ, quæ falsa sæpe pro veris accipiunt.

447. *Erinnys sibilat hydris.*] *Erinnys*, commune furiarum nomen, Æ. 2. 337. *Hydrus*, vel *hydra*: proprie serpentis genus in aquis degens, ab ὕδωρ, *aqua*.

470. *Venire.*] Esse. Sic G. 1. 29. *An Deus immensi venias maris.* De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Styge*, & *Cocyto*, Æ. 6. 323.

Hæc

Hæc ubi dicta dedit, Divoſque in vota vocavit,
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis:
Arte nova ſpeculata locum, quo litore pulcher
Inſidiis curſuque feras agitabat Iülus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Cervus erat forma præſtanti & cornibus ingens:
Tyrrheidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheuſque pater, cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Sylvia curâ
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis:
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſylvis: rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iüli
Commovêre canes: fluvio cum forte ſecundo
Defluxeret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore
Aſcanius curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaque multo
Perque uterum ſonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis: queſtuque cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne replevit.
Sylvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agreſtes.

Poſtquam protulit hæc verba, & invocavit Deos ad vota ſua audienda: Rutuli mutuo incitant ſe ad bellum. Hunc incitat eximia ſpecies pulchritudinis & juventutis regis ſui; *illum reges* ejus *majores, iſtum manus* ejus *clara factis. Dum Turnus implet Rutulos audaciâ animoſâ, Alecto Stygiis alis immittit ſe in Trojanos: intuita* per *novam fraudem locum* in *litore, ubi formoſus Aſcanius perſequebatur feras inſidiis & curſu. Hic puella Cocytia immittit canibus furorem repentinum, & percellit nares odore cognito, ut agiles inſequerentur cervum: quod fuit primum caput calamitatum, & inflammavit ad bellum animos ruſticos. Cervus erat eximia ſpecie, & altis cornibus: quem filii Tyrrhei alebant abſtractum ab uberibus matris,* & ipſe *pater Tyrrheus, cui ſubdita erant armenta regis, & commiſſa erat late cura agrorum. Sylvia ſoror* eorum *omni ſtudio decorabat* illum *docilem imperio, cingens* ei *cornua floribus teneris: & pectebat cervum, & lavabat in puris fontibus. Ille patiens* tangi *manu, & aſſuetus menſa domini, vagabatur per ſylvas, & poſtea referebat ſe ipſe ad domum cognitam, quamvis provecta nocte. Canes furioſæ venantis Aſcanii excitaverunt illum procul errantem: cum forte enataſſet prono fluvio, & leniret calorem in herboſa ripa. Ipſe quoque Aſcanius, inflammatus cupiditate pulchræ laudis, curvato* arcu *corneo intendit ſagittam: nec defuit Alecto manui incertæ,* & ſagitta *arundinea impulſa magno ſtridore tranſiit per uterum & per ilia cervi. At cervus vulneratus fugit in notam domum, & gemens intravit ſtabulum, ſanguinolentus ac ſimilis petenti* opem, *implevit queſtu totam domum. Sylvia ſoror feriens humeros manibus, prima petit opem, & inclamat duros ruſticos.*

NOTÆ.

485. *Tyrrheuſque pater.*] Hunc fuiſſe Latino pecoris cuſtodem ait Dionyſ. Halic. & ad eum deinde, mortuo Ænea, fugiſſe Laviniam, ut diximus, Æ. 6. 763.

489. *Ferum.*] Naturâ ferum animal, cultu manſuetum. Sic equum appellavit, Æ. 2. 51. *Inque feri curvam compagibus alvum.*

498. *Deus.*] *Alecto:* nam *Deus* etiam genere communi, de fœmina dicitur, Æ. 2. 632.

499. *Ilia.*] Partes imi ventris, circa ſummas coxas.

Olli

Illi repentini adveniunt: nam furia exasperans eos clam latet in sylvis: hic armatus titione præusto, hic nodis gravis fustis: furor convertit in arma quicquid obvium est unicuique quærenti arma. Tyrrhus, cum forte finderet adactis cuneis quercum fissilem in quatuor partes, horrendum iratus, correpta secure convocat multitudinem. At crudelis Furia nacta è speculis tempus nocendi, conscendit altum culmen stabuli, & de supremo vertice canit signum pastorale, & curvo cornu contendit vocem infernam: quâ statim omnis sylva intremuit, & intima arbores sonuere. Audiit etiam procul lacus Dianæ, audiit fluvius Nar albus aquâ sulfureâ, & fontes Velini: & matres timidæ presserunt pueros ab ubera. Tunc autem agricolæ indociles correptis armis undique accurrunt prompti ad vocem, qua dirum cornu impulit sonum: & juventus etiam Trojana castris patentibus immittit subsidium Ascanio. Ordinaverunt agmina: non jam pugnatur prælio rustico, fustibus duris, aut palis præustiis: sed dimicant gladiis dubiis, & rigescit nigra seges strictorum ensium; & arma ærea, Sole percussa emicant & emittunt splendorem ad nubes. Ut quando fluctus cœpit albescere primo vento: tunc mare tollit se sensim, & erigit undas altius, deinde surgit in aërem ex intimo fundo. Hic Almon juvenis, qui maximus erat filiorum Tyrrhi, prosternitur sagitta sonante ante primum

Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrhus
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit stabuli, & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: quâ protinus omne
Contremuit nemus, & sylvæ intonuere profundæ.
Audiit & Triviæ longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesque Velini:
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, quâ buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: necnon & Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxêre acies: non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
Sole lacessita, & lucem sub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento:
Paulatim sese tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur: hæsit enim sub gutture vulnus, & uda
Vocis iter tenuemque incluſit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circa: seniorq; Galæsus,
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis.

agmen: nam plaga hæsit sub jugulo, & sanguine obstruxit viam liquidæ vocis & levem spiritum. Multa corpora hominum sternuntur *circa* illum: imprimis *senex Galæsus, dum exhibet se conciliatorem pacis, qui unus* omnium *fuit olim æquissimus, & ditissimus agrorum Italicorum:*

NOTÆ.

509. *Quadrifidam quercum.*] Fissilem in quatuor partes, id est, in multas partes: numerus certus pro incerto.

514 *Tartaream vocem.*] *Tartarus*, profundus inferorum locus, Æ. 6. 134.

516. *Triviæ lacus, &c.*] Lacus Dianæ Aricinæ, juxta Ariciam urbem, tribus circiter leucis Laurento dissitus, ad septentrionem, nunc *lago di nemo. Trivia*, Dianæ nomen à triviis ubi colebatur, Æ. 4. 511.

517. *Sulfurea Nar albus aqua.*] *Nar*, nunc *Nera*, fluvius Umbriam Sabinumque agrum disterminans, & influens in Tybrim. Nomen à Sabina voce *Nar*, quæ sulfur significat, ob vim odoremque aquarum.

Fontesque Velini.] Lacus *Velinus*, ab ἕλος, *palus*: nunc *lago di pie di Luco*, ab oppido vicino: in Sabinorum finibus exonerans se in Narem fluvium

537. *Ausoniis arvis.*] Italicis, v. 54.

Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur:
Promiſſi Dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ;
Deſerit Heſperiam, & cœli convexa per auras,
Junonem victrix affatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic in amicitiam coeant, & fœdera jungant.
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros;
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas:
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos inſani Martis amore,
Undique ut auxilio veniant: ſpargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum & fraudis abunde eſt:
Stant belli cauſæ: pugnatur cominus armis.
Quæ fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
Talia connubia & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus & rex ipſe Latinus.
Te ſuper æthereas errare licentius auras
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis: ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.

quinque greges ovium, & quinque armenta redibant illi, & ſcindebat terram centum aratris. At dum ea ſiunt per agros Marte adhuc *æquali: Furia compos facta promiſſi, poſtquam inchoavit bellum ſanguine, & incepit eadem primi prælii; relinquit Italiam, & vecta per ſpatia cœli, victrix alloquitur verbis ſuperbis Junonem: Ecce diſſenſio conflata eſt tibi* per *bellum triſte: nunc jube* ut *conveniant in ſocietatem & faciant pacem. Si quidem perfudi Trojanos Italico ſanguine; præterea hoc adjiciam illis* rebus, *ſi tua voluntas mihi nota* fiat: *incitabo rumoribus vicinas urbes ad bellum, & inflammabo animos furioſa cupiditate Martis, ut undecunque accurrant* ad *ſubſidium: diffundam prælia per campos. Tunc Juno viciſſim ait: Satis eſt terroris & doli: manent cauſa belli: certatur cominus armis: ſanguis novus tinxit arma, qua caſus prima obtulit. Eximia ſoboles Veneris, & ipſe rex Latinus peragant talia conjugia & tales nuptias. Ipſe pater rector ſupremi cœli nollet te vagari liberius ſuper ſpatia cœleſtia. Recede* ex his *locis: ſi aliquod diſcrimen ſupereſt in hoc negotio, ego ipſa regam* illud. *Saturni filia protulerat talia verba: Furia vero explicat alas ſonantes colubris, & adit regionem Cocyti, relinquens* loca *alta & ſuperna.*

NOTÆ.

538. *Quina redibant.*] E paſtu in ſtabula.

540. *Æquo Marte.*] Antequam Latinorum præcipui occiſi eſſent, dum adhuc æqua utrinque eſſet fortuna prælii. Sic Donatus: quem malo ſequi, quam Servium, qui explicat *aperto Marte:* aut Aſcenſium, qui interpretatur *æquo & plano campo.* De *Marte*, E. 9. 12.

541. *Promiſſi Dea facta potens.*] Compos facta rei, quam Junoni effecturam ſe promiſerat.

542. *Imbuit.*] *Tinxit, perfudit:* metaphorice: *incepit, inſtituit:* per tranſlationem à *laneis vaſculis*, quæ primum liquore aliquo perfunduntur; vel à primis infantum potionibus, quas puerilis vocis imitatione *buas* ab antiquis dictas eſſe, Nonius ex Catone & Varrone teſtatur. Si igitur hic ſumatur propria ſignificatione, ſenſus erit: *Tinxit ſanguine bellum*, id eſt, *bellica arma*; ut mox v. 554. *Sanguis novus imbuit arma.* Si ſumatur metaphorice, ſenſus erit: *Incepit bellum ſanguine:* quo more dixit Propertius, l. 4. 10. 5. *Imbuis exemplum primæ, tu Romule, palmæ:* id eſt, *incipis, inſtituis, das exemplum.* De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

543. *Convexa per auras.*] *Convecta.* Sic G. 4. 293. *Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:* id eſt, *devectus.*

546. *Dic in amicitiam, &c.*] Fac, ſi potes, ut in amicitiam redeant. Et eſt ironica Furiæ jactatio, quaſi dicat: Eas ego turbas excitavi, quas nec tu ipſa Juno componere poſſis. *Auſonio ſanguine*, v. 54.

547. *Quandoquidem, &c.*] Cæteri conjungunt cum ſuperioribus: ego ſubſequentibus adjicio, hoc ſenſu: Quandoquidem tam feliciter Trojanos Rutulis commiſi; permitte mihi, ut alias etiam gentes huic bello admiſceam. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Hymenæo*, G. 3. 60. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Olympo*, E. 5. 56. De *Cocyto*, Æ. 6. 323.

Eſt

Eſt locus in medio Italiæ, ſub altis montibus, inſignis & celebratus famâ in regionibus plurimis, nempe *valles Amſancti. Latus ſylvæ, nigrum ſpiſſis foliis, premit utrinque hunc* locum: *& in medio* ejus *torrens tumultuoſus edit ſtrepitum ſaxis erumpente vortice. Oſtenduntur hic antrum horribile, & oſtia ſævi Plutonis: & magna vorago apertis inferis pandit aditus peſtiferos: quibus abſcondita Furia, odioſa Dea, liberabat cœlum & terras. Interea filia Saturni non ſegnius addit bello manum ultimam. Omnis multitudo paſtorum recurrit è prælio in urbem: & referunt occiſos Almonem puerum & caput Galaſi cæſi, & invocant Deos, & precantur Latinum. Turnus adeſt, & in medio cadaverum auget timorem cædis & incendii: aitque Trojanos admitti in regna, gentem Phrygiam aſſociari, ſe ejici domo. Tunc* illi, *quorum matres percita Baccho percurrunt ſylvas inacceſſas* cum *choreis, conveniunt undique congregati, & exercent bellum: neque enim levis eſt auctoritas Amatæ. Statim omnes, iratis Diis, flagitant dirum bellum, contra auſpicia, contra voluntatem Deorum. Certatim cingunt domum regis Latini: ille obſiſtit, velut rupes maris, immobilis: veluti rupes maris, magna tempeſtate inſtante; quæ multis fluctibus circum ſonantibus ſuſtentat ſe mole ſua: fruſtra ſcopuli & ſaxa ſpumantia circumſtrepunt, & alga impacta impellitur lateri. Sed quandoquidem nulla offertur facultas evertendi inſanum conſilium, & res fiunt ad arbitrium duræ Junonis: pater ſæpius atteſtatus Deos & aërem vacuum, ait: Heu vincimur fatis, raptamur tempeſtate. O miſeri* vos *ipſi perſolveris has pœnas ſacrilego ſanguine,*

Eſt locus, Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles: denſis hunc frondibus atrum
Urget utrinque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras cœlumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus: cæſoſque reportant
Almonem puerum, fœdatique ora Galæſi:
Implorantque Deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine, cædis & ignis
Terrorem ingeminat; Teucroſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omnia bellum,
Contra fata Deûm, perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circumlatrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur cæcum exuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res;
Multa Deos, auraſque pater teſtatus inanes:
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procellâ.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,

NOTÆ.

565. *Amſancti valles, &c.*] In Hirpinis, qui Apuliam ab oriente, Campaniam ab occidente habent: medio fere ſpatio, inter mare ſuperum ſive Hadriaticum, & inferum ſive Tyrrhenum, eſt vallis, in qua lacus *Amſanctus*, nunc *Muſiti*, à Mephitis templo quod ibi olim fuit, ut diximus ſupra, v. 83. aquis nigris & odore teterrimis in medio lacus ad viri procerritatem ingenti fragore ebullientibus. Unum ex oſtiis inferorum Itali credidere, & inde *Amſanctus* dictus eſt, id eſt, *circum ſacer*: *ambi* enim, vel *ambo*, veteribus fuit *circum*, ἀμφί. *Ditis*, Plutonis, G. 4. 467. *Acheronte*, Æ. 6. 323. *Erynnis*, Furia, Æ. 2. 337.

575. *Fœdati.*] Vulnerati, cæſi. Vide Æ. 2. 55. *Ferro Argolicas fœdare latebras.*

577. *Crimine*] Cæſis cadaveribus, quorum cædem Turnus crimini vertebat Trojanis. De *Teucris*, Æ 1. 239. De *Phrygia*, Ibid. 385. De *Baccho* ejuſque *thiaſis*, ſeu choreis, Ecl. 5. 29.

O mi-

O miſeri! te, Turne, nefas, te triſte manebit
Supplicium: votiſque Deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior. Nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prælia Martem:
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve, Arabiſve parant; ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ, ſic nomine dicunt,
Religione ſacræ & ſævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus.

O Turne, ſpectabit te crimen & triſtis pœna: & tardioribus precibus implorabis Deos. Nam quies eſt mihi parata, & omnis portus eſt in conſpectu: tantum *privabar morte felici. Nec plura locutus, clauſit ſe domo, & depoſuit regimen rerum. Erat conſuetudo in Latio Italico, quam urbes Albanæ ſolemnem perpetuo ſervaverunt;* quam *nunc Romani potentiſſimi orbis ſervant, quando concitant Martem in prima certamina: ſeu parant inferre manu triſte bellum Getis, aut Hyrcanis, aut Arabibus; ſeu proficiſci contra Indos, & perſequi Auroræ* populos, *& repetere ſigna à Parthis. Sunt duæ portæ belli, appellant eas hoc nomine, venerabiles religione & metu crudelis Martis: centum vectes arei, & aterna vires ferri claudunt eas; & Janus cuſtos non recedit à portis.*

NOTÆ.

598. *Nam mihi, &c.*] Nam mihi nihil timeo, cum ſit in propinquo portus mortis; cujus non amittam quietem, ſed tantum honores fortaſſe, & pompam funebrem; captâ & vaſtatâ à Trojanis urbe mea.

601. *Heſperio in Latio, &c.*] De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Latio*, ſupra, 54. De *Alba*, Aſcanii regia urbe, Æ. 1. 275. Æ. 8. 48.

604. *Sive Getis, &c.*] Populis Daciæ, Thracum vicinis: circa oſtia Danubii, G. 2. 115. De his triumphaverat paulo ante hæc Virgilii tempora M. Licinius Craſſus Proconſul, Auguſti auſpiciis, anno U. C. 726.

605. *Hyrcaniſve, Arabiſve, &c.*] *Hyrcania*, olim Parthiæ pars, Æ. 4. 367. Huic nullum privatim bellum à Romanis illatum eſt; ſed Parthis, quorum imperio continebatur *Arabia*: cujus populi *Arabes*, vel *Arabi*: ingens Aſiæ quaſi peninſula: Syriæ, Meſopotamiæ, & Parthorum imperio contermina, G. 2. 115. Hanc penetrare & ſubigere tentavit Auguſtus anno 730. duce expeditionis Ælio Gallo, juxta Strabonem; non Ælio Largo, ut mendoſe legitur apud Dionem; neque Cornelio Gallo, de quo Ecl. 10. ut male Caſaubonum in Strabonis l. 17. commentari oſtendit Valeſius in Ammianum.

Tendere ad Indos, Auroramque, &c.] Conſtat ex Dione, Indos pacem ſanxiſſe cum Auguſto, & ad eum dona advexiſſe, cum Sami hyemaret, ſub finem anni 734. aut initium ſequentis: cum Auguſtus in urbem rediret ex Aſia & Syria, ubi multa compoſuerat. Conſtat, Phraatem regem Parthorum, veritum ne bello ab Auguſto peteretur, eidem in Syria verſanti ſigna captivoſque remiſiſſe, quorquot Craſſi Antoniique cladibus Parthi ceperant: idque accidiſſe circa æſtatem anni 734. At cum hæc propius accedant ad mortem Virgilii, quæ anno 735. contigit: non dubito quin Virgilius, non quidem de hac ipſa ſignorum receptione, & itinere Auguſti; ſed de ejus apparatu explicandus ſit: quæ omnia contigere circa annum 732. Nam, ut habet Dio, Auguſtus itineri ſe dedit, antequam inirent magiſtratum conſules anni 733. Idem ſigna & captivos à Parthis repetiit ſub finem anni 731. Quo forte tempore etiam legatos ab Indis de pace accepit, ſiquidem ait Dio, eos pacem per legatos prius petiiſſe quam eam Sami conficerent. Atque hinc Virgilius, qui hæc Romæ tum videbat, ad bellum rendere exiſtimavit, cum tamen deinde pace perfecta ſint. De *Indis*, G. 1. 57. De *Aurora*, G. 3. 144. De *Parthis*, Ecl 1, 63.

607. *Sunt geminæ, &c.*] Virgilius utitur anticipatione. Templum enim Jani ad bellum aperiri, non niſi à Numa, ſecundo Romanorum rege, inſtitutum eſt. Cætera pete ex Æ. 1. 298.

609. *Vectes.*] *Vectis*, inſtrumentum in modum trabis aut pali craſſioris, quo vel januæ adverſus vim muniuntur, vel promoventur impelluntur-que moles onerum, vel diruuntur muri: à *vehendo* dictum: idque ex ære, ferro, ligno.

610. *Cuſtos limine Janus.*] Vel quia ſtatua ejus erat in limine biſrons: vel quia præerat omnibus januis, quæ ab ipſo ſic dictæ ſunt. Præerat enim omnibus initiis domorum, quæ *januæ* ſunt: anni, qui menſis *Januarius*, &c. Primus rex fuit & antiquiſſimus Italiæ, qui Saturnum hoſpitio excepit. Hunc aliqui Noë ali-

Quando ſtat ſenatoribus certum conſilium belli; ipſe Conſul, notabilis trabeâ Romuleâ & cinctu Gabino, aperit illas & ſtridentes earum *cardines; ipſe inclamat bellum: tum reliqua juventus imitatur* eum, *& ærea tuba reſpondent concentu rauco. Tunc quoque Latinus cogebatur indicere bellum Trojanis illo ritu, & aperire funeſtas portas. Sed pater abſtinuit à tactu* portarum, *& abhorrens fugit turpe miniſterium, & abſcondit ſe in obſcuris tenebris. Tunc regina Deorum* filia *Saturni, delapſa è cœlo, ipſa percuſſit manu portas obſiſtentes, & emoto cardine fregit poſtes belli ferratos. Italia, prius quieta & non turbata,* nunc *flagrat.* Hi *partim volunt ire per agros: partim ſæviunt ſublimes &* excitantes *pulverem altis equis: omnes quærunt arma: partim purgant arvinâ pingui ſcuta polita & ſpicula ſplendida, & acuunt ſecures cote: & placet portare vexilla, & audire ſonitum tubarum. Itaque quinque magnæ urbes defixis incudibus reſtituunt tela: Atina potens, & Tibur excelſum, & Ardea, & Cruſtumerium, & Antemna turrita,*

Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ;
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes,
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cœcis ſe condidit umbris.
Tum regina Deûm, cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia atque immobilis ante.
Pars, pedes ire parat campis; pars, arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt:
Pars leves clypeos & ſpicula lucida tergunt
Arvinâ pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant: Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.

NOTÆ.

qui Japhet Noë filium putant. Vini uſum in Italiam invexit, araſque, & templa, & portarum ac clavium uſum. Ab aliis primus dicitur Deorum. *Bifrons* pingitur, vel quia cum Saturno regnum partitus eſt, & maxima conjunctione cum eodem vixit: vel quod ob ſummam prudentiam, præterita ſciret, futura provideret: vel quod Italiæ gentes à feris moribus ad manſuetiores traduxerit, quæ duplex vita duplici vultu notatur: vel quod Græcus origine, ut quidam volunt, lingua duplici loqueretur.

612. *Quirinali trabea, cinctuque Gabino, &c.*] De *trabea*, quæ *Quirinalis* ab inventore *Romulo* dicta eſt, ſupra, v. 188. *Cinctus Gabinus* fuit, cum togæ lacinia, quæ ſiniſtro brachio vulgo imponebatur, inde ſubducta, in tergum ita rejiciebatur, ut contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur: qui nodus ſive cinctus, togam contrahebat, brevioremque & ſtrictiorem reddebat. Ita Ferrarius, qui de re veſtiaria quam accuratiſſime ſcripſit. Nomen & originem derivat Servius à Gabiis, Latii urbe: ubi cum cives ſacris operarentur togati, ſubito ingruentibus hoſtibus, cum non eſſet ſpatium arma ſumendi, ſic ſuccinctis contractiſque togis ad pugnam exierunt. Hoc ritu Conſul bella indicebat, duces & imperatores ſpolia hoſtium cremabant, ſacra ſæpe bello faciebant, devovebant ſe, &c.

621. *Cardine verſo, &c.*] De *cardine* portarum, Æ. 1. 452. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 54.

627. *Arvinâ pingui, &c.*] Eſt ſevum, ſive pinguedo illa, quæ inter carnem & cutem animalium eſt. *Cos*, fœminini generis, lapis eſt quo cultri acuuntur.

630. *Atina, &c.*] Urbs in ſeptentrionali regione Volſcorum, in Apennini jugo, nunc adhuc nomen retinens. *Tibur*, nunc *Tivoli*, in ſeptentrionali parte veteris Latii, prope cataractam Anienis fluvii è rupibus præcipitantis: *ſuperbum* dicitur: vel ob illas rupes, propter quas *ſupinum* dicitur ab Horatio, Od. l. 3. 4 23. & *altum* à Martiali, Epig. lib. 7. 12. vel ob ſuperbiam, qua cum Romanis jam potentiſſimis auſi ſunt bellum gerere, anno U. C. circiter 400.

631. *Ardea, &c.*] *Ardea*, Rutulorum caput, ſupra, v. 410. *Cruſtumerium*, vel *Cruſtumeria*, non longe ab urbe Roma: in illo Sabinæ regionis angulo, quem Anio in Tyberim procurrens efficit: nunc forte *Marcigliano vecchio*. *Antemna*, vel *Antemna*, nunc dirutum oppidum, ad

Tegmina

Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes:
Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad juga cogit equos, clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantuſque movete:
Qui bello exciti reges: quæ quemque ſecutæ
Complerit campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris: quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim, Divæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemptor Divûm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus: quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equûm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe ſecutos
Mille viros: dignus patriis qui lætior eſſet
Imperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet.

cavant tutas galeas capitum, & texunt è ſalice crates clypeorum: alii excudunt loricas aereas, vel politas ocreas argento flexili. Illuc abiit ſtudium vomeris & falcis, illuc omnis cura aratri: recoquunt patrios gladios in fornacibus: & jam buccinæ ſonant: datur ſymbolum ſignum belli. Hic feſtinus extrahit galeam è tecto: ille jungit ad currum equos frementes, inſtruiturque clypeo & lorica cum *triplici licio auri, & armatur fideli gladio. Nunc, ô Muſa, aperite Helicona; & ſuggerite* mihi *cantus iſtos: quinam reges excitati fuerint ad bellum; quinam exercitus ſecuti unumquemque operuerint campos; quibus hominibus abundaverit jam tunc tellus Italica nutrix* mea, *quibus bellis flagraverit. Nam* vos, *Divæ meminiſtis, & poteſtis narrare* illa: *vix levis rumor famæ pervenit ad nos. Primus Mezentius contemptor Deorum aſper incipit bellum è Tyrrhena regione, & inſtruit exercitum. Lauſus filius huic prope* adeſt: *quo nemo alter fuit formoſior, excepto corpore Laurentis Turni. Lauſus* ille, *domitor equorum, & victor ferarum ducit mille viros fruſtra ſecutos* ipſum *ex urbe Agyllina: dignus qui felicior eſſet paterno regno, & cui Mezentius non fuiſſet pater.*

NOTÆ.

confluentem Anienis in Tiberim: ſed in Latio, non in Sabinis: ideo ſic dictum, quod *ante amnes* poſitum ſit.

633. *Umbonum crates.*] Scutorum fulcra è ſalice, quæ deinde corio veſtiebant. *Umbo*, media pars eſt ſcuti eminentior, Æ. 2. 546.

637. *Claſſica, &c.*] *Tuba*: ſic dictæ, quod iis multitudo *calaretur*, id eſt, *vocaretur*, ſive ad bellum, ſive ad concionem: unde & *claſſes* dictæ ſunt, tum exercitus, non tantum navales, ſed etiam terreſtres; tum civium partes ad cenſum diſtributæ. *Tuba* autem propriè recta fuit, à *tubo* ſive canali dicta. *Cornu*, omnino flexum, à *boum* cornibus: ex quibus factum eſt, priuſquam ære conflaretur, unde dicta eſt *buccina*. *Lituus*, paulum incurvus, figuræ inter tubam & cornu mediæ.

Teſſera.] Proprie figura eſt, ſex conſtans æquis lateribus, omni ex parte quadrata: luſoriis talis, quales hodie habemus, non abſimilis: nomen à τέτταρες, *quatuor*. Varios habuit uſus. præcipue in bello: ubi ſignificabat ſignum illud, quod ab imperatoribus ad tribunos, à tribunis ad centuriones, & per eos ad alios deinde milites pertinebat: vel ut milites invicem ſe cognoſcerent, vel ut iis imperatorum mandata innoteſcerent. Aliquando inſcripta fuit, aliquando vocalis: ut frequenter ſub Cæſare *Venus genitrix*, ſub Mario *Lar Deus*, ſub Sylla *Apollo Delphicus*.

639. *Ad juga cogit equos.*] Tunc enim viri principes è curru pugnabant. De *lorica auro trilice*, Æ. 3. 467.

641. *Helicona, Deæ, &c.*] *Deæ*, Muſæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ, Muſis ſacer, Parnaſſo vicinus.

647. *Tyrrhenis ab oris, &c.*] De *Tyrrhena* regione, ſive *Tuſcia* & *Etruria*, Æ. 2. 781. De *Mezentio*, Æ. 8. 481. De *Laurente Turno*, ſupra, v. 63.

652. *Agyllina nequicquam ex urbe, &c.*] *Agylla*, urbs Etruriæ, fere in confinio Latii, leucâ paulo plus unâ diſtans à litore, à Pelaſgis è Theſſalia profectis condita & appellata: à Tyrrhenis vero è Lydia oriundis capta, & *Cære* dicta: nunc *Cervetери*, regia Mezentii: unde ex-

Poſt hos formoſus Aventinus, genitus formoſo Hercule, oſtentat per campos currum illuſtrem victoriâ & equos victores: & profert in ſcuto inſigne patris; nempe centum ſerpentes, & hydram circumdatam ſerpentibus. Rhea ſacerdos, mulier conjuncta Deo, protulit illum in auras lucis furtim in ſylvâ collis Aventini: poſtquam Hercules victor ab occiſo Gervone pervenit in regionem Laurentem, & lavit vaccas Hiſpanas in fluvio Tuſco. Milites ejus præferunt manu ad pugnam pila & duros dolones: & certant acumine tereti, & veru Sabello. Ipſe pedes, quaſſans pellem ingentem leonis, implexam horribilibus pilis cum dentibus candidis, & cinctus eâ circa caput: ſic intrabat domum regiam terribilis, & apertus circa humeros indumento Herculeo.

Poſt hos inſignem palmâ per gramina currum
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro,
Pulcher Aventinus: clypeoque, inſigne paternum,
Centum angues, cinctamq; gerit ſerpentibus hydram.
Collis Aventini ſylvâ quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Mixta Deo mulier: poſtquam Laurentia victor
Geryone extincto Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis,
Indutus capiti: ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

NOTÆ.

pulſus à ſuis, cum reliquiis fidelium ſibi ſubditorum Turno ſe conjunxerat. *Nequicquam*: cum & Mezentius & Lauſus & Turnus hoc bello morituri eſſent.

657. *Inſigne paternum, Centum angues, &c.*] Inſigne ad memoriam paternæ victoriæ compoſitum: ſcilicet, debellatæ hydræ, in angues innumeros pullulantis, Æ. 8. 300.

659. *Collis Aventini, &c.*] Unus è collibus, quibus inſidet Roma, nunc *monte di S. Sabina*. Ambiguum relinquit Virgilius, an colli nomen ab illo Herculis filio, an illi potius à colle nomen fuerit. Cum autem *Rheam ſacerdotem* appellat, Herculi in ſylvis furtivo amore conjunctam; præludit ad *Rheam Sylviam* veſtalem, quæ deinde circa hunc eundem locum, ex Marte Romulum concepit, Æ. 1. 278.

662. *Geryone extincto Tirynthius, &c.*] *Geryon, Geryonis*: vel *Geryones, Geryonæ*; vel, *Geryoneus Geryonei*: quia Græce dicitur, Γηρυών, Γηρυόνης, Γηρυονεύς, rex fuit Hiſpaniæ; qui tria dicitur habuiſſe corpora, quod tribus etiam inſulis Hiſpaniæ adjacentibus imperaret, Balearicæ majori, minori, & Ebuſæ; vel quod tres eſſent fratres amore conjunctiſſimi, quibus devictis, Hercules eorum armenta diripuerit, & ſecum in Italiam advexerit. *Tirynthius*, nomen Herculis: *Tiryns*, urbs fuit Argis vicina, ubi nutritus eſt Hercules. De *Laurentibus arvis*, ſupra, v. 63.

663. *Tyrrheno in flumine, &c.*] *Tyberi*, qui Tyrrhenos ſeu Etruriam à Latio dividit: unde dicitur quoque Æ. 2. 781. *Lydius*, à Tyrrheno Lydo, qui regnum ibi conſtituit. *Iberia*, nomen Hiſpaniæ, ab Ibero fluvio, qui nunc eſt *Ebre*.

664. *Pila .... dolones, &c.*] Milites Aventinæ regionis armat poëta, 1. *Pilis*: quæ propria deinde fuerunt tela Romanorum, haſtilia manum implentia, ſeptem circiter pedes longa, quorum tertia pars in ferreum mucronem hamatum abibat. 2. *Dolonibus*: contis ingentibus ligneis; quibus vel præfixum erat ferrum ita breve, ut vix appareret; vel ferrum ipſum latebat intra lignum, indeque cum erat opus evibrabatur: ideo nomen habent à *dolo*. 3. *Veruibus*, quæ vocat *veru Sabellum* & *teretem mucronem*: quæ in eo tantum videntur à pilis diverſa fuiſſe, quod ferrum tenuius haberent, pila latius. Porro *veru Sabellum* & *teres mucro*, non ſunt diverſa; ſed res eadem per disjunctionem expreſſa, ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro*.

665. *Sabello.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico*. Hoc enim nomen utrique genti commune fuiſſe oſtendit Cluverius paſſim in antiqua Italia: quod utrique communis origo eſſet: nempe ab *Auſonibus*; qui deinde *Opici* ſive *Oſci*, tum *Sabelli*; deinde in plures diviſi partes. *Samnites* ad ortum, *Sabini* ad occaſum dicti ſunt. Et ſi ius quidem Sabinorum, qui Romæ & Aventino colli propiores fuerunt, probat hic *Sabellum* de *Sabinis* debere intelligi. Intelligit tamen Lipſius de *Samnitibus*; quia *Samnitum* nomen à telo deducit Feſtus, quod σαυνίον Græci dicunt, qua voce vertit ſemper Dionyſius *verutum*. Livii Hæreo tamen in prima ſententia.

669. *Herculeo amictu.*] Hercules enim indutus vulgo fuit pelle Nemæi leonis, à ſe occiſi.

Tum

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiva juventus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Omolen Othrynque nivalem
Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens
Sylva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis;
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. Hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ
Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt: quos, dives Anagnia, poſcis;
Quos, Amaſene pater. Non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſve ſonant: pars maxima glandes

Poſtea duo fratres relinquunt muros Tiburtinos, populum appellatum nomine Tiburti fratris eorum; nempe *Catillus & generoſus Coras juvenes Argivi: & inter media arma incedunt ante primum agmen. Quemadmodum duo Centauri nubium filii, cum deſcendunt è ſummo cacumine montis, deſerentes celeri curſu Omolen & Othryn nivoſum:* tum *ſylva præbet* illis *currentibus latum ſpatium, & arbuſcula cedunt magno fragore. Neque abfuit Cæculus, conditor urbis Prænestinæ, quem regem omnia ſecula putaverunt natum Vulcano inter pecudes agreſtes, & repertum in ignibus. Multitudo ruſticana late cingit ipſum: & homines qui habitant Prænesté excelſum, & qui campos Gabinæ Junonis, & frigidum Anienem, & rupes Hernicas irriguas rivis: quos alis, opulenta Anagnia, quos* tu, *ô pater Amaſene. Arma non* ſunt *illis omnibus, nec ſonant* iis *ſcuta aut currus: maxima pars fundit glandes*

NOTÆ.

670. *Tiburtia, &c.*] De *Tibure* urbe, v. 630.

672. *Argiva juventus.*] *Coras*; *Tiburs*, *Tiburtus* vel *Tiburnus*, & *Catillus*, prima brevi apud Statium, longa apud Virgilium ſeu *Catilus*, quo dactylo uſus eſt Horatius; filii fuere Amphiarai Argivi juxta multos: conditores Tiburis & aliarum in Italia urbium, quò venerunt poſt prodigialem ad Thebas necem patris, de qua Æ. 6. 445. Sextius apud Solinum hos tres Amphiarai nepotes facit, & Catilli filios. Cato ibidem, Catillum Tiburis conditorem, non Argivum, ſed Arcadem cenſet, claſſis Evandri præfectum.

674. *Nubigenæ..... Centauri.*] Superiore parte humana, inferiore equina: Ixione & nube geniti, Theſſaliæ populi, G. 3. 38. Æ. 6. 286.

675. *Omolen, Othrynque.*] Montes Theſſaliæ, De *virgultis*, G. 2. 21.

678. *Prænestinæ, &c.*] *Prænesté*, antiqui Latii urbs ad orientem Romæ, nunc *Paleſtrina*. Hanc a Prænesté Ulyſſis nepote conditam aliqui aiunt: Virgilius & alii quidam à Cæculo, quem è Digitorum fratrum ſorore conceptum narrant, cum eam Vulcanus ſub ſcintillæ ſpecie vitiaſſet; & à matre abjectum juxta templum Jovis, ad ignem repertum eſſe, cum ei fumus oculos aliquantulum lætiſſet, unde Cæculus appellatus eſt. Hæc è Solino & Servio fabula concinnata. Suſpicor tamen hunc Cæculum non fundatorem proprie urbis Prænestinæ dici, ſed tantum inſtauratorem. Cauſam ſuſpicandi vidimus Æ. 8. 561. Hujus ampliſſima ditio hic deſcribitur, ab urbe Prænestina ad Circæum fere montem, longo circuitu Laurentes ac Rutulos amplexa. De *Vulcano*, ignis præſide, G 1. 295. De *legione*, quæ improprie ſumitur pro quovis agmine, G 2. 280.

682. *Gabinæ Junonis, &c.*] Enumerat populos ſub Cæculi ſignis militantes. 1. Igitur *Prænestinos*. 2. *Gabios*, urbem ubi religioſe Juno colebatur, de qua Æ. 6. 773. 3. *Anienem*, *Anio*, *Anien*, vel *Anienus*, fluvius eſt diſterminans vetus Latium à Sabinis, deinde in Tyberim influens: hodie dicitur *Teverone*: habebatque fontes in finibus ſeptentrionalibus Hernicorum. 4. *Hernica ſaxa, &c. Hernici*, populi fuerunt novi Latii ad orientem inter Æquos, Marſos, & Volſcos: Sabini fuiſſe generis vulgo putantur, ſi quidem ait Servius *herna* Sabinis dici *ſaxa*, unde genti nomen. Horum caput *Anagnia*. Horum fines ad meridiem fere attingit fons *Amazeni* fluvii, nunc *Toppia*: qui inde per Pomptinas paludes, circa Circæum promontorium, in mare Tyrrhenum evolvitur.

686. *Glandes Liventis plumbi, &c.*] Armat poëta milites Cæculi, 1. *Fundâ* & *glandibus plumbeis*. 2. *Spiculis* duobus, id eſt, meo judicio, haſtilibus minoribus ac tenuioribus. quorum craſſities hujus digiti, ferrum pedale, lignum tripedale: quæ inter arma velitum deſcribit Lipſius 3. *Galeris* e lupina pelle, id eſt, pileis turbinatis & in acumen deſinentibus. 4. *Perone*, hoc eſt, calceamento ruſtico e crudo corio, ad

Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis, crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant.
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni
Cum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet, aëriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar:

plumbi lividi: pars præferi manu duo ſpicula, & habet ad tegumentum capitis pileos fulvos de pelle lupi: relinquunt plantas ſiniſtri pedis nudas, calceus crudi corii operit alteras. At Meſſapus, domitor equorum, ſoboles Neptuni, quem nemini licitum erat occidere nec igne nec ferro, repente concitat ad pugnas ſubditos dudum otioſos ac turmas deſuetas bello, & reſumit arma. Hi duces Meſſapi regunt exercitus Feſcenninos & juſtos Faliſcos. Hi incolunt rupes Soractis, & campos Flavinios, & lacum Ciminum cum monte, & ſylvas Capenas. Incedebant digeſti ordine, & celebrabant regem ſuum. Quemadmodum aliquando candentes cycni in ſerenis nubibus, cum referunt ſe è paſtu, & emittunt numeroſam vocem per colla oblonga: tum reſonat amnis & palus Aſia procul repercuſſa. Nec ullus exiſtimaret ſtrui armatum exercitum ex tanta multitudine, ſed aëriam nubem raucarum avium impelli ex alto mari ad litora. Ecce Clauſus, ex antiquo ſanguine Sabinorum, ducens magnam turbam, & ipſe inſtar magnæ turbæ:

NOTÆ.

tutelam dextri pedis, cum ſiniſter nudus eſſet: qui mos Ætolorum fuit: unde Macrobius Hernicos non è Sabinis, ſed è Pelaſgis oriundos putat, per quos hunc morem Ætolicum acceperint.

691. *Meſſapus, &c.*] Græcus ex Anthedonia, Bœotiæ regione, ubi Meſſapio monti nomen dedit: poſtmodum profectus in Italiam, occupavit extremam ejus peninſulam ad orientem, quæ Meſſapia ab eo, deinde Calabria vocata eſt. Dicitur *Neptunia proles*, ob navigandi peritiam; *equûm domitor*, quia equus Neptuno ſacer eſt, G. 1. 14. Huic tamen regnum Virgilius à Calabria longe diverſum attribuit, nempe in orientali Etruriæ parte, ad ſeptentrionem Romæ.

695 *Feſcenninas acies, &c.*] Sub Meſſapo erant. 1. *Feſcennia*, ſive *Feſcennium*, oppidum Etruriæ, paulo infra confluentem Naris in Tyberim: unde orta eſt licentia nuptialium carminum, quæ *Feſcennina* dicta ſunt: nunc quibuſdam dicitur *Galeſe*. 2. *Faliſci*: populi paulo infra Feſcennium: quorum urbs *Falerii*, quæ *Faliſcum* aliquando appellatur. *Æquos* dixit, quia legum duodecim tabularum aliqua ſupplementa Romani ab iis acceperant. Ita Servius. 3. *Soractæ*: mons in agro Faliſco: nunc *monte de S. Silveſtro*. Dixit *arces* pro *rupibus* illius montis, ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeia arces*. 4. *Flavinia arva*: vel urbs, vel ager, præterquam Virgilii & Silii verſibus ignotus. 5. *Ciminus*: mons & lacus eum *Ciminia* ſylva, ad occidentem in Etruriam interior ſubit. Suſpicatur Cluverius montem eum eſſe, qui modo nuncupatur *di Viterbo*; lacum, *di Ronciglione*. 6. *Capena*: urbs cum luco & templo Feroniæ, ad ripam Tyberis, inter agrum Faliſcum & Veientem fuit: nunc *Canepina*. De *cycnorum* cantu, E. 8. 55. De *Aſia* palude in Lydia, G. 1. 383.

706. *Sabinorum, &c.*] *Sabini*, orti juxta aliquos ex Lacedæmoniis: juxta diligentiſſimum ſcriptorem Cluverium, ex Opicis & Auſonibus indigenis Campaniæ habitatoribus: eam habuerunt Italiæ partem, quæ eſt ad ſeptentrionem Latii: inter fluvios Narem, Tyberim, Anienem; & montem Apenninum: nunc regio retinet fere nomen, eſtque ſub ditione pontificia.

707. *Clauſus.*] *Atta Clauſus*, poſt exactos reges, cum tota familia & quinque millibus clientum & amicorum, è Sabinorum urbe Regillo Romam tranſmigravit: utque ad formam Romanam nomen aptaret ſuum, Appius Claudius

Claudia

Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis:
Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites:
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui roſea rura Velini;
Qui Tetricæ horrentes rupes montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſq; & flumen Himellæ.
Qui Tyberim Fabarimque bibunt: quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis:
Vel quam Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,

is *à quo nunc & tribus & gens Claudia propagatur per Latium, ex quo* tempore *Roma ex parte conceſſa eſt Sabinis. Simul magna cohors Amiterna, & antiqui Curenſes: omnis multitudo Ereti, & Mutuſca olivifera: qui occupant urbem Nomentum, & roſeos campos Velini* lacus: *qui rupes horridas Tetrica, & montem Severum, & Caſperiam, & Forulos, & fluvium Himellam: qui potant Fabarim & Tyberim: quos Nurſia nivoſa mittit, & claſſes Hortina, & gentes Latina: & quos Allia, nomen funeſtum, dividens interfluit.*

Tam multi, *quam multi fluctus agitantur* in *mari Africano, quando aſper Orion occidit in aquas hybernas: vel quam denſæ ariſtæ coquuntur Solé novo,*

NOTÆ.

dici voluit. Ideo in patriciorum numerum admiſſus eſt: ager ei trans Anienem fluvium attributus: & cum Romulus populum Romanum in tres partes diſtribuiſſet, quas ideo dixerat *tribus:* nimirum *Tatienſem, Rhamnenſem,* & *Lucerenſem*; fuerunt à poſteris aliæ complures additæ, inter quas *Claudia* tribus. At hic Clauſus, de quo Virgilius, è majoribus illius Claudii fuiſſe fingitur. De voce *inſtar*, Æ. 6. 865. De *Latio*, ſupra, v. 54.

709. *In partem data Roma Sabinis.*] Bis id contigit. Primo poſt prælia pro raptis Sabinis Romanos inter ac Sabinos diu commiſſa: quæ ſic compoſita ſunt, ut Romulus & Tatius communiter regnum adminiſtrarent, Sabini Romam commigrarent è Curibus ſuis; & Roma quidem Romuli ſervaret nomen, Romani vero Quirites à Curibus, Sabinorum urbe, dicerentur. Secundo id contigit in Clauſo; qui, ut diximus, poſt expulſos reges admiſſus eſt: & de hac ſecunda admiſſione poëtam puto explicandum.

710. *Amiterna cohors, &c.*] Loca enumerantur varia Sabinorum. 1. *Amiternum*, urbs in latere orientali regionis illius & Apennini jugis, nunc exciſa, prope oppidulum *S. Vittorino.* 2. *Priſci Quirites.* Non Romani, ſed Curenſes, ex urbe Curibus, unde Romani Quirites dicti ſunt: in parte regionis plane oppoſita & occidentali; nunc *Veſcovio di Sabina.* 3. *Eretum*, vicus in angulo meridionali, fere ad confluentem Alliæ & Tyberis, nunc *monte rotundo.* 4. *Nomentum*, Ereto vicinum ad orientem: nunc *Lamentano* 5. *Mutuſcæ*, aliter *Trebula*, vicus in ſeptentrionali parte, ultra paludem Reatinam, nunc *monte Leone.* 6. *Roſea rura Velini*, pars agri Reatini, ſic à Plinio, Varrone, Feſto appellata, à *rore*, qui fertiliſſimum tractum illum efficit: circa *Velinum* fluvium, nunc *Velino*; & *Velinum* lacum, nunc *lago di pie di Lucco* 7. *Tetrica* & *Severus*, montes incerti ſitus: à Blondo circa fontem Fabaris fluvii collocantur, in parte occidentali; hic *monte Negro*, ille *monte di S. Giovanni:* à Cluverio, in angulo ſeptentrionali circa Nurſiam urbem, ubi *la grotta di Sibylla.* 8. *Caſperia*, paulo ſupra Cures, oppidum, nunc *Aſpera.* 9. *Foruli*, vicus in rupe circa Amiternum, exciſus. 10. *Himella* fluvius prope Caſperiam naſcens, in Tyberim infra Cures delabitur; nunc *Aia.* 11. De *Tybri*, Æ. 8. 330. 12. *Fabaris*, vel *Farfarus*, in orientalem Tybris ripam influens, nunc *Farfa.* 13. *Nurſia*, ultima Sabinarum urbium ad ſeptentrionem, inter Apennini pruinas, quare *frigida* appellatur; nunc *Norcia.* 14. *Hortanum*, vel *Horta*, urbs ad confluentes Naris ac Tyberis, in Etruria quidem, ſed Sabinis contermina: nunc *Orta. Claſſes*, exercitum terreſtrem interpretor, non navalem, ut diximus ſupra, v. 637. 15. *Latini*, qui Sabinis contermini ſunt ad meridiem, ſupra, v. 54. 16. *Allia*, fluvius in orientalem Tyberis ripam irrumpens, paulo infra Eretum: ubi Romani à Gallis Senonenſibus graviter deinde cæſi ſunt, nunc *rio di Moſſo.*

718. *Libyco. . . . marmore, &c.*] Æ. 1. 162. *Orion*, aſtrum formidabile, non tantum ortu, ut diximus, Æ. 1. 539. ſed etiam occaſu hyberno. De *Orione*, Æ. 3. 517.

720. *Quam Sole novo, &c.*] Multi codices ſcribunt *quum*; ubi ſuſpicor legendum *quam*, *quam denſa:* ut ſit ſanior ſenſus hujus ſecundæ comparationis. Per *Solem novum*, non *ver*; ſed ætatem primam intelligit, quâ matureſcunt ariſtæ. *Hermus*, Lydiæ fluvius, regionis feraciſſimæ, G. 2. 137. *Lycia*, ferax item frumenti, meridionalis Aſiæ minoris regio, Æ. 4. 143.

aut in agris Hermi, aut in *arvis flaventibus Lyciæ. Clypei reſonant, & terra tremit commota pulſu pedum. Hinc Haleſus Agamemnonius, hoſtis Trojana gentis, alligat equos curru, & adducit Turno mille bellicoſos populos. Adſunt, qui findunt raſtris Maſſicum fœcundum vino: & quos Aurunci patres miſerunt è montibus excelſis: & qui ſunt prope mare Sidicinum: & qui proficiſcuntur Calibus: & accola Vulturni flumini vadoſi: & ſimiliter durus Saticulus, & agmen Oſcorum. Arma ſunt illis aclides teretes, ſed mos eſt eas alligare loro flexili: cetra protegit ſiniſtras manus: curvi gladii* ſunt illis ad pugnandum *cominus. Neque tu omitteris non memoratus verſibus noſtris, ô Oebale: quem Telon dicitur genuiſſe è Nympha Sebethide, cum jam ſenex obtineret Capreas, regnum Teleboarum: at vero filius non contentus paterna regione, jam tum late occupat imperio gentes Sarraſtes, & campos quos Sarnus perluit;*

Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hoſtis
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris: & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres: Sidicinaque juxta
Æquora: quique Cales linquunt: amniſque vadoſi
Accola Vulturni: pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. Teretes ſunt aclides illis
Tela, ſed hæc lento mos eſt aptare flagello:
Lævas cetra tegit: falcati cominus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Oebale: quem generaſſe Telon Sebethide Nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cum regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non & filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus;

NOTÆ.

723. *Agamemnonius, &c.*] Agamemnonis filius aliquis nothus: qui horrore paternæ cædis de qua Æ. 3. 54. in Italiam fugiens, dicitur ab Ovidio & Solino Faliſcorum urbem condidiſſe. Quibus tamen non aſſentitur Virgilius, qui longe alia in parte regnum ejus conſtituit, nempe circa Campaniam, quæ eſt ad orientem Latii, habetque ad orientem Picentinos & Hirpinos, ad Septentrionem Samnium, ad meridiem mare.

726. *Maſſica qui, &c.*] Campaniæ gentes & loca præcipua. 1. *Maſſicus mons*, ad mare, in confinio novi Latii, ad occidentem agri Falerni, tractus totus vino percelebris: nunc *monte di Dragone*. De *Baccho*, Ecl. 5. 69. De *raſtris*, G. 1. 60. 2. *Aurunci*, reliquiæ Opicorum ſive Auſonum in Italia, qui inter Campaniam & Volſcos conſederunt, ſupra, v. 5. 3. *Sidicini*, pars eorundem Opicorum alia, quæ in mediterraneis Auruncorum finibus conſedit, circa Teanum urbem, & juxta Virgilium etiam ad litus aliquantum pertinuit. 4. *Cales*, plurali numero, oppidum ſupra Maſſicum montem Campaniæ: nunc *Calvi*. 5. *Vulturnus*, etiamnum retinens nomen, fluvius Campaniæ ipſam à Samnio magna parte diſterminans, & ad meridiem agri Falerni in mare influens. 6. *Saticula*, vel *Satricula*, urbs ad orientem Vulturni & Capuæ, nunc *Caſerta*. 7. *Oſci*: nomen diminutum ab *Opicis*, gente Auſonia, & hujus regionis indigena.

730. *Teretes aclides, &c.*] Arma Campanorum. 1. *Aclides teretes*, id eſt, vel exigua miſſilia, quod cenſent aliqui, quia plures ab eodem geſtantur apud Valerium: vel clavæ breves, eminentibus hinc inde acuminibus aſperæ, loro ſive flagello alligatæ, ut poſt impactum vulnus revocari poſſent. Nomen: vel quaſi ἀκίδες, ab ἀκὶς, *acumen*; vel quaſi ἀξκυλίδες ab ἀξκύλη, quæ jaculi ſpecies fuit ejuſmodi loro alligati. 2. *Cetra*, ſcutum loreum, Afris Hiſpaniſque familiare: vocem putat Maurorum Voſſius. 3. *Enſis*, in falcis modum curvatus: *harpen* appellat Ovidius, tribuitque Perſeo, ab ἅρπη, *falx*.

734. *Sebethide Nymphâ.*] Filia *Sebethi*, ad Neapolim fluvii, *fiume della Maddalena*.

735. *Teleboûm Capreas, &c.*] *Capreæ*, plurali numero, inſula eſt contra Surrentinum promontorium, deliciæ olim Tiberii Cæſaris, nunc *Capri*: quam tenuerunt Teleboæ, ex Acarnania, Epiri regione, profecti.

738. *Sarraſtes, &c.*] Parebant OEbalo populi circa Surrentinum promontorium: nempe Campani orientales, Hirpini, & Picentini. 1. *Sarnus* fluvius loca tractus illius alluit, nunc *Sarno*: fluens per Campaniam, ex Hirpinorum finibus, in illud ſinus Neapolitani latus, quod Surrentino promontorio terminatur. Hujus accolas vocat *Sarraſtes*. 2. *Ruſa*, vel *Rufræ*, vel *Rufrium*, nunc *Ruvo*: urbs ad orientem remotior,

Quique

Quique Rufas, Batulumque tenent, atque arva Celennæ;
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias,
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ,
Ufens, inſignem famâ & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, aſſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:
Armati terram exercent, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam & felici comptus oliva,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi & graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat,
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit: neque eum juvêre in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,

& qui habitant Rufas, & Batulum, & agros Celenna; & quos muri Abella fructifera deſpiciunt: ſolent vibrare cateias more Teutonico, quibus cortices detracti è ſubere ſunt galea capitum, & quibus ſplendent aræa pelta, ſplendent gladii arei. Te quoque, O Ufens, montoſæ Nurſa miſerunt ad bellum, illuſtrem fama & pugnis felicibus: te, inquam, *cui præſertim* paret *Æquicola, natio aſpera, & aſſueta frequenti venationi ſylvarum* in *dura terra:* hi *armati colunt terram, & ſemper placet* eis *eengerere novas prædas, ac vivere latrociniis. Præterea venit quoque Umbro generoſiſſimus, miſſu regis Archippi, ſacerdos ex Marrubia natione, ornatus ſuper caſſidem foliis oleæ felicis: qui ſolebat cantu & tactu in fundere ſoporem generi viperarum, & hydris noxie halantibus; & mitigabat furorem* earum, *& ſanabat arte morſus. Sed non potuit ſanare vulnus Trojani teli: neque carmina ſoporifera, & gramina collecta in Marſis montibus, proſuerunt ei contra plagas. Te ſylva Angitiæ, te Fucinus aquis pellucidis,*

NOTÆ.

in extremis Hirpinis Lucaniam verſus. 3. *Batulum* & *Celenna*: urbes ignoti ſitus. 4. *Abella* non *Bella*, ut male habent quidam codices: nunc *Avella*: urbs ad ſeptentrionem Sarni: in angulo Campaniæ Samnitibus & Hirpinis confini: excelſo ſitu, quare *deſpectare* ſubjectos populos videtur; ferax nucum, quæ inde *avellanæ* dictæ ſunt, quas non *mala* quidem, ſed *poma* appellat Plinius l. 15. 22.

741. *Teutonico, &c.*] Arma populorum illorum. 1. *Cateia*, quæ ab Aventino tormenti genus fuiſſe dicitur, unde torquebantur ſaxa: melius ab Iſidoro, telum quod propter gravitatem non longe evolabat, ſed vi maxima perfringebat. Hæc Gallorum erat propria, *Teutonumque*: qui Germaniæ erant populi, circa Cimbricam Cherſoneſum, ubi nunc *Dania*. 2. *Galea* è cortice ſuberis, qui leviſſimus & ſpiſſiſſimus eſt, *liege*, *cork*. 3. *Pelta arata*, quæ breve ſcutum fuit, in modum Lunæ mediæ, vel hederacei folii: enque, vel tota ærea; vel ærea lamina protecta. 4. *Enſis areus*.

744. *Et te monteſa, &c.*] *Æqui*, vel *Æquicoli*, ſeu *Æquiculi*, quam hic *Æquicolam gentem* appellat Virgilius: fuere ad orientem ſuperiorem partis antiqui Latii: à fontibus Anienis, fere ad uſque Tibur: nunc pars eſt Campaniæ Romanæ: ibi urbs olim fuit *Nurſa*, jam ignoti ſitus. De *venatu* pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

750. *Marrubia, &c.*] *Marſi*: ad orientem ac ſeptentrionem Æquorum, inter continua Apennini juga: gens orta, vel juxta Plinium, Gellium, Solinum, è Circes filio; à quo vim adverſus venena & ſerpentes dicitur accepiſſe: vel è Sabinis, quod propter linguæ communionem Cluverio magis placet: vel juxta alios, à Marſia rege Lydorum. Loca Marſorum præcipua fuerunt, 1. *Archippe*, urbs olim, quæ hiatu terræ hauſta & in Fucinum lacum diſſoluta eſt: quo ex nomine Virgilius Archippi regis nomen finxit. 2. *Marrubium* vel *Marruvium*, regionis caput, in ejus meridianis finibus, infra lacum Fucinum, juxta fontes Liris fluvii: ea nunc *Morrea* dicitur. 3. *Lucus* ſive *nemus Angitiæ*: quæ fuit juxta Solinum ſoror Circes, venitque cum ea in Italiam, & vicina Fucino lacui occupavit. Lucus hic ad occidentem lacus ſitus fuit: hodie oppidum *Luco*. 4. *Fucinus*, lacus fere in media regione, propius tamen ad meridiem deſcendens: nunc *lago Fucino*; vel a vicino oppido, *lago di Celano*. De *Hydris*, ſupra, v. 447. De *Dardania*, Trojana, Æ. 239.

Te

te puri lacus luxerunt. Veniebat quoque Virbius, soboles Hippolyti clarissima bello: quem mater Aricia misit illustrem, educatum in sylvis Egeriæ, juxta litus humidum, ubi est ara Diana pinguis & placida. Quippe ex fama narrant Hippolytum, resuscitatum herbis medicinalibus & amore Dianæ, iterum venisse sub astra cœlestia, & sub aërem superiorem cœli, postquam obiisset fraude novercæ, & solvisset sanguine pœnas patri, discerptus ab equis efferatis.

Te liquidi flevêre lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Egeriæ lucis humentia circum
Littora, pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt famâ Hippolytum, postquam arte novercæ
Occiderit, patriasque explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Ætherea & superas cœli venisse sub auras,
Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.

760 765

NOTÆ.

761. *Hippolyti proles, &c.*] *Hippolytus*, Theseï Athenarum regis filius, à noverca Phædra frustra interpellatus de stupro, ideoque ab eadem de vi in se parata falso delatus ad patrem: cum ad litus maris currum ageret, devotus à patre, equis subito marini monstri incursu efferatis raptatus ac discerptus est. Diana ejus cultu & castitate commota, per Æsculapium, Phœbi & Coronidis filium, revocavit eum in vitam, commendavitque ipsum Egeriæ Nymphæ Aricini nemoris: ubi inter minores Divos cultus fuit, appellatusque Virbius, quod inter *viros bis* fuerat. Fingitur à Virgilio filium habuisse sibi cognominem, qui Turni auxilio venerit.

762. *Mater Aricia.*] Vel est *Aricia*, urbs antiqua Latii, tribus circiter leucis Laurento dissita ad septentrionem, nunc *la Riccia*: quæ *mater* dicitur, quomodo Italia, G. 2. 173. *magna parens frugum, magna virûm.* Vel *Aricia* quædam Nympha, quam videtur fingere Virgilius amatam ab Hippolyto Virbio, matremque secundi hujus Virbii: quæ Ariciæ urbi nomen dederit; ut Virbius vicino Ariciæ colli, cujus Pertus & Corautus meminerunt.

763. *Egeriæ lucis, &c.*] Circa Ariciam nemus ingens fuit, dicatum Dianæ, vel Egeriæ: ubi nunc oppidum *Nemo*: item templum Dianæ Scythicæ vel Tauricæ; & lacus Dianæ Aricinæ, nunc *lago di Nemo*. Lacus multis impletur fontibus, quorum præcipuus fons *Egeriæ* dictus est. Hanc Nympham Numa Pompilius, Romanorum rex secundus, sibi esse conjugem fingebat; ab eaque legum instituta se accipere. Eandem fingit Ovidius, ex morte Numæ nimium dolentem, Dianæ miseratione in fontem illum conversam fuisse.

Humentia circum littora.] Ita è Romano codice, apud Pierium, emendandum duximus: cum vulgata lectio, *Hymettia*, careat sensu. Nam *Hymettus*, mons apibus & melle celebris, in Attica est, & primam habet syllabam brevem; neque ullum in eo Italiæ tractu nominis hujus vestigium esse, Gifanius, Pimpontius, Nascimbænus sentiunt.

764. *Placabilis ara Dianæ.*] In Taurica Chersoneso colebatur Diana sanguine exterorum hominum quotquot illuc appellebant. Diana Iphigeniam Agamemnonis filiam, è sacrificio subductam, & illuc ex Aulide translatam sibi in sacerdotem consecraverat, Æ. 2. 116. Orestes Agamemnonis filius, ad ulciscendam necem patris, matrem Clytæmnestram interfecerat, Æ. 3. 331. Ideo furiis agitatus, inter cætera piacula, jussus dicitur in Tauricam abire Chersonesum, indeque Dianæ simulacrum eripere. Eo igitur cum amico Pylade profectus, jussu regis Thoantis tantum non immolatus est: sed agnitus à sorore clam cum ea Dianæ simulacrum abduxit: &, ut est magna fabularum varietas, Mycenas illud transtulit, juxta Hyginum: Athenas, juxta Euripidem: juxta Latinos pleroque Græcorum æmulos, Ariciam. Suspicatur Cluverius hanc religionem ab Italis per Pelasgos & Arcadas esse acceptam. Constat vero victimas humanas his omnibus locis esse mactatas ad memoriam Taurici sacrificii, non tanta tamen apud Aricinos immanitate. Neque enim illic omnes exteri immolabantur: sed servus aliquis fugitivus in illo nemore tamdiu sacerdotio fungebatur sub *regis nemorensis* nomine; donec ab alio fugitivo provocatus ad certamen, ab eo occideretur. Unde *placabilis* ara illa dicitur à Virgilio; & à Valerio Argonaut. 2. 304. *sola non mitis Aricia regi.* Perstabat adhuc illa religio Caligulæ tempore: cujus in vita Suetonius c. 35. *Nemorensi regi, quod multos jam annos potiretur sacerdotio, validiorem adversarium subornavit.*

769. *Pæoniis herbis, &c.*] Herbis medicis: *Pæon* enim, etsi certum medici nomen inducitur ab Homero, Iliad. 5. 899. & alibi: videtur tamen commune medicorum rerumque medicarum fuisse nomen, ab Apolline medicorum Deo deductum, qui *Paan* ipse dictus est; qua de causa, diximus, Æ. 6. 657.

Tum

Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam Triviæ templo luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
(Argumentum ingens) & cuſtos virginis Argus,
Cœlatâque amnem fundens pater Inachus urna.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,

Tunc pater omnipotens, agre ferens ullum hominem emergere ex infernis tenebris ad lucem vitæ, ipſe demiſit fulmine ad aquas infernas filium Apollinis, inventorem talis medicinæ & artis. Sed alma Diana abſcondit Hippolytum arcanis locis, & dimiſit ad *Egeriam Nympham & ad ſylvam: ut illic ſolus in ſylvis Italicis incognitus duceret vitam, & illic diceretur Virbius, mutato nomine. Unde etiam equi corneis ungulis expelluntur à templo & ſylvis dicatis Dianæ; quia territi monſtris marinis abjecerunt in litore currum & juvenem. Filius* ejus Virbii *nihilominus impellebat ardentes equos in planitie campi, & curru ibat ad bella. Ipſe Turnus egregio corpore incedit inter primos, geſtans arma, & ſuperemineat toto capite. Huic caſſis excelſa, criſtata tribus jubis, ſuſtinet Chimæram emittentem gutture flammas Ætnæas: tanto magis illa fremens & minax diris flammis, quanto magis ſæviant prælia fuſo ſanguine. At Io,* ex *auro, cornibus erectis, jam operta pilis, jam bos, ornabat politum clypeum* Turni *(argumentum illuſtre) & Argus cuſtos puellæ, & Inachus* ejus *pater emittens fluvium* ex *urna cælata. Nubes peditum ſequitur* Turnum, *& agmina ſectata congregantur totis campis, & juventus Græca,*

NOTÆ.

773. *Phœbigenam, &c.*] *Æſculapium*, Phœbo & Coronide genitum, Phlegiæ Lapitharum regis filiâ, Æ. 6. 618. Hic Æſculapius, cum arte medendi inſignis, non unum Hippolytum, ſed alios complures ad vitam revocaſſet; fulmine adactus eſt ad inferos à Jove: Apollo Cyclopas, fabricatores fulminis, ſagittis confixit: Jupiter Apollinem ob eam cædem cœlo expulit, coegitque mortali regi ſervire, G. 3. 2. De *Styge*, Æ. 6. 323. De *Trivia*, Diana, quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

781. *Haud ſecius, &c.*] Nihilominus, non ſegnius: etſi pater Hippolytus ab equis laceratus fuiſſet, ſupra, v. 761. De voce *ſecius*, G. 2. 277. De *Chimæra*, Æ. 6. 288 De *Ætnæis ignibus*, qui pro quibuſlibet hic ſumuntur, Æ. 3. 578. De *jubis equinis* in apice galeæ, Æ. 3. 468.

789. *Io, &c.*] Inachus Argivorum rex, fluvio ibidem nomen dedit: unde pro fluvio ipſe ſumitur à poëtis. Hujus fluvii filia *Io* cum amaretur à Jove; ab eodem, ne à Junone agnoſceretur, in juvencam eſt converſa. Juno juvencam à Jove petiit, acceptamque dedit cuſtodiendam paſtori, cui centum erant oculi, nomen Argus. Is à Mercurio ſopitus fiſtulæ cantu, & obtruncatus eſt. Juno paſtoris oculos pavoni impoſuit ſuo, juvencam furore perculit: quæ in Ægyptum uſque fugiens, ibi tandem à Jove priſtinæ reddita eſt formæ: nupſitque Oſiridi regi, & ab Ægyptiis ſub Iſidis nomine culta eſt. Hanc fabulam impoſuit Turnus clypeo, quia originem ab Inacho ducere gloriabatur, ſupra, v. 372.

794. *Argivaque pubes, &c.*] Populos enumerat qui ducem Turnum ſequebantur, non quod omnes ei ſubditi, ſed quod ei milites mitterent ſuos. 1. *Argivi*: haud dubie ipſi *Ardea* incolæ, ex Danae Argiva orti, v. 372. unde

& turma Aurunca, & Rutuli, & antiqui Sicani. & agmina Sacrana, & Labicani picti secundum *clypeos: qui colunt tuas ſylvas, O Tybri, & ſacram ripam Numici; & ſcindunt vomere colles Rutulos, & montem Circæum: quibus agris imperat Jupiter Anxurus, & Feronia gaudens ſylva virente: qua porrigitur nigra palus Pomptina, & qua frigidus Ufens pandit ſibi viam per profundas valles, & mergitur in mare.*

Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Littus arant; Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum: queis Jupiter Anxurus arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
Quærit iter valles atque in mare conditur Ufens.

NOTÆ:

Acriſonei vocati ſunt, v. 410. 2. *Aurunci* reliquiæ Auſonum, inter Volſcos & Campanos conſidentes, v. 54. Hos tamen aliis etiam locis ſparſos fuiſſe videbitur, Æ. 11. 316. 3. *Rutuli:* populi Latinis conſanguinitate quidem & connubiis ac vicinitate conjuncti; ſed Turno tamen, non Latino ſubditi: quorum præcipua ſedes; ab oriente, Antio Volſcorum oppido maritimo; ab occidente, Numicio amne; à meridie, Lanuvio Latinorum urbe, continebatur. 4. *Sicani:* vel fuerunt certæ cujuſdam urbis in Latio populi, ſiquidem eos Plinius, l. 3. 5. numerat inter quinquaginta tres Latii populos, qui ſuo tempore ſine veſtigiis interierant. Vel reliquiæ Siculorum, quos omnino primos Italiæ incolas contendit fuiſſe Cluverius ex Dionyſio: qui deinde ab Aboriginibus & Pelaſgis è Græcia profectis pulſi, in *Sicaniam* inſulam fugerunt, eamque ſuo ducíſque ſui nomine *Siciliam* appellaverunt: unde Siculi, quotque erant in Italia ſuperſtites, ex ſociorum ſuorum victoria, Sicani etiam ſunt dicti. 5. *Sacrani:* quorum originem Cluverius, ex Feſto, Servio, ac Dionyſio ita concinnat; ut velit partem fuiſſe Pelaſgorum & Aboriginum, qui poſt pulſos à ſe Siculos viciſſim à Sabinis ex meridie ingruentibus pulſi ſint Reate oppido, ultra Anienem fluvium, & ſedes circa locum, ubi nunc eſt Roma, quæſiverint; unde, quia Reate *ſacra* Cybeles magno erant in honore, *Sacrani* appellati ſint. 6. *Labici, Labicani* vel *Lavicani:* quorum urbs *Labicum*, nunc *Zagaruolo*, in ſeptentrionali veteris Latii parte ſupra Tuſculum. 7. *Accolæ Tyberis*, de quo Æ. 8. 330. De *ſaltibus*, pro ſylvis, Ecl. 6. 55. 8. *Accolæ Numicii*, fluvii, de quo ſupra, v. 150. 9. *Circæi*, incolæ Circæi montis & promontorii, quo Latium vetus ad orientem terminatur: mons hodie *Circello*, Æ. 3. 386. 10. *Anxur*, neutro maſculinoque genere: ubi Jupiter ab urbe dictus *Anxur* aut *Anxurus*, ſingulari cultu colebatur: non puer & imberbis, ut ſomniant poſt Servium grammatici; ſed promiſſa barba, ut conſtat ex nummo apud Conſtant. Landum cum inſcript. JOVIS AXUR. Negantur iidem Grammatici, cum nomen illud Græcum volunt, quaſi ἄγευ ξυρῦ, *ſine novacula*: ait enim Plinius, l. 3. 5. nomen eſſe à Volſca lingua repetitum. Urbs poſtea à Græcis propter ſitus aſperitatem, dicta eſt τραχίνη *Trachine*, à τραχὺς, *aſper*: indeque *Taracina*, vel *Terracina*, nunc *Terracine*, ad orientem Circæi montis, apud Volſcos. 11. *Feroniæ* lucus cum fonte ac templo, fuit inter Circæos & Terracinam. Quænam autem hæc fuerit Dea, ambigitur. Aiunt plerique Junonem eſſe: aliter tamen videtur, cum Feroniam Virgilius, Herili, Præneſtini regis matrem faciat, Æ. 8. 564. quod in Junonem cadere non poteſt, quæ nullos niſi ex Jove liberos ſuſcepit. Narrat Dionyſius, Lacedæmoniorum numen fuiſſe: qui illuc appuſi Lycurgi temporibus, *Feroniæ* Deæ locum dicaverint, quod eos feliciter mari *ferri* contigerat. Innuit tamen idem l. 3. Latinorum & Sabinorum numen eſſe, quod Græci ſua lingua vertunt, ἀνθηφόρον, *Floriferam*; alii Φιλοστέφανον, *amantem coronarum*; alii aliter: quæ omnia Deam florum aut hortorum fuiſſe ſignificant. 12. *Saturæ Palus:* quæ & *Pometina*, inde & *Pomptina* & *Pontina* dicta eſt, maritimam fere omnem Volſcorum regionem prætexens, longitudine leucarum circiter duodecim: à loco quem vocabant olim *tres tabernas*; nunc *Ciſterna*, ad uſque *Terracinam*: quæ pars ejus extrema ad orientem, eadem latiſſima erat: duobus fluviis ibi reſtagnantibus, *Amaſeno* nunc *Toppia*, & *Ufente* nunc *Aufente*, à quo palus ipſa etiamnum appellatur *l' Aufente palude*. Unde porro *Pomptina* dicta ſit, patet: nempe ab urbe Volſcorum *Sueſſa Pometia*, mediterraneâ illâ quidem, ſed cujus ager ad mare pertinens abibat in has paludes. Unde autem *Saturæ* nomen acceperit, non ita liquet. Ego ſic ſtatuo: Virgilium voluiſſe utrumque Pomptinæ paludis terminum hic ſignificare: ab oriente quidem *Ufentem* fluvium: ab occidente vero fluvium *Aſturam*, ejuſdem nunc nominis. Quippe hunc *Aſturam*, Strabo Στύραν, Feſtus *Sturam*, vetus codex apud Sigonium in librum octavum Livii, *Saturam* vocat. Hoc autem fluvio definitam ab occidente fuiſſe paludem, nec ipſe negabit Cluverius: ſiquidem initium paludis petit à *tribus tabernis*, & agro *Sueſſæ Pometiæ*: quæ urbs utra-

Hos

Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum & florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus; ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina: nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa juventus
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem;
Attonitis inhians animis, ut regius oſtro
Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

Præter illos Camilla venit è natione Volſca, ducens turmam equitum & catervas fulgentes areis armis. *bellicoſa* puella: *non illa* quidem *puella aſſueta* ſecundum *fœmineas manus colo & calathis Minervæ; ſed* aſſueta *tolerare difficiles pugnas, & præcurrere ventos curſu pedum. Illa vel volaſſet per ſummas herbas ſegetis non tangendo, nec fregiſſet currendo teneros calamos; vel habuiſſet iter per medium mare, ſuſtentata undis tumidis, nec madefeciſſet aquis teneros pedes. Omnis juventus egreſſa domibus & agris, & turba matrum admiratur illam & aſpicit incedentem: attendens ſtupentibus animis; quomodo regalis ornatus tegat purpurâ nitidos humeros, quomodo fibula colligat crinem auro; quomodo ipſa ferat Lyciam pharetram, & myrtum paſtoralem armatam cuſpide.*

NOTÆ.

que ad *Aſturam* fluvium ſita erat. Hujus paludis ſpatio tres & viginti urbes olim fuiſſe tradit Plinius: per mediam Appius aggere viam ſtravit, ſuo appellatam nomine: ficcare conati ſunt variis temporibus Cornelius Cethegus, Auguſtus, & Theodoricus.

803. *Volſca de gente Camilla.*] *Volſci*, gens bellicoſa, Rutulos & Latinos, ab occidente; Auruncos & Campanos ab oriente; Hernicos & Æquos à ſeptentrione attingens: incerti generis, ſed linguæ à Latina diverſæ ac ſibi propriæ. E mediterraneis hujus regionis urbibus milites advexiſſe puto Camillam, cum maritimæ fere Turnum ſequerentur. Hujus Camillæ caſus & origo narrantur, Æ. 11. 535.

804. *Florentes ære catervas.*] *Ornatas, fulgentes*: metaphora, de qua G. 2. 6. De *calathis* caniſtris, ubi fila & lanæ & alia reponuntur, Ecl. 2. 46. Minervæ tribuuntur, quia lanificii textiliumque operum habetut præſes, Æ. 5. 284.

814. *Oſtro Velet honos, &c.*] *Purpura* ex oſtrei ſive muricis ſanguine expreſſa, G. 2. 506. *Lyciam pharetram* tribuit, pro qualibet inſigni pharetra: quia ſagittandi arte Lycii nobiles. De illa Aſiæ minoris meridiana regione Æ. 4. 143. *Myrtum*, haſtilibus ob ligni firmitatem aptam arborem fuiſſe jam notavit Virgilius, G. 2. 447. *Paſtoralem* appellat quia vita ſylveſtri ac paſtorali inſtituta à Metabo fuerat Camillæ, ut videbitur, Æ. 11. 569.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Turnus Venulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli ſocietatem alliciat. Æneas, Tyberini fluvii monitu, itet eodem conſilio ſuſcipit ad Evandrum: qui ex Arcadia profugus in Palatino monte conſederat. Evander, ſacris Herculis tum intentus, Æneam iiſdem adhibet: eorum originem edocet, victoriam ſcilicet Herculis de Caco regionis illius inſigni olim prædone. Tum Æneæ quadringentorum equitum ſubſidio juvat: iiſdem Pallantem filium præficit; Æneam ad Tyrrhenos, expulſo Mezentio, regem poſcentes, cum certa regni auxiliique ſpe dimittit. Æneas poſtridie, parte alterâ copiarum ſecundo flumine ad ſuos remiſsâ, cum altera Tyrrhenos adit. Interim Venus arma Æneæ ſuo defert, à Vulcano fabricata; clypeum imprimis, in quo Æneas res præclare olim gerendas à Romanis poſteris mirâ arte cœlatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus eſt Auguſto; cujus egregiam de Antonio & Cleopatra Ægypti regina victoriam, triplicemque triumphum diligentius poëta deſcribit.

INTERPRETATIO. *Poſtquam Turnus ſuſtulit ex arce Laurenti vexillum belli, & tubæ ſonuerunt rauco ſtrepitu; & poſtquam excitavit generoſos equos, & poſtquam commovit arma; ſtatim animi turbati fuerunt: ſimul totum Latium conſpirat* ut in *tumultu ſubito, & juventus ferox furit. Præcipui duces Meſſapus, & Ufens, & Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecunque ſubſidia, & ſpoliant agricolis arva ſpatioſa.*

UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu:
Utque acres concuſſit equos, utque impulit arma;
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus
Effera. Ductores primi, Meſſapus, & Ufens,
Contemptorque Deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.

NOTÆ.

1. *Belli ſignum.*] Virgilius loquitur hic ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum*, cum milites jurabant, ſe non niſi confectis militiæ temporibus, ſive ſtipendiis, ex reipublicæ exercitu diſceſſuros. *Conjuratio*, cum in ſubito tumultu dux, cui ſingulos ſacramento adigere non vacabat, è Capitolio duplex attollebat vexillum; roſeum unum quò pedites: cœruleum, quò equites convenirebant; ſimulque jurabant omnes. *Evocatio*, cum diverſi diverſas in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita fere Servius. *Vexillum* autem Romanis fuit *velum* minus, quadratum, ex haſta ſuſpenſum. De *Laurente urbe*; quam Turnus, adnitente Amatâ, habenis rerum à Latino relictis, belli ſedem fecerat, Æ. 7. 63. De *cornibus, tubis*, Æ. 7. 637.

3. *Concuſſit equos, &c.*] Excitavit equos ſonitu cornuum; milites impulſu armorum, id eſt, allisis ad clypeos haſtis: cujus moris innumera ſunt apud auctores veſtigia. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Meſſapo*, Ibid. 691. De *Ufente*, Ibid. 744. De *Mezentio*, Ib. 647.

Mittitur

Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem:
Qui petat auxilium: & Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Æneam claſſi, victoſque Penates
Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat: multaſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio, & late Latio increbreſcere nomen.
Quid ſtruat his cœptis; quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat; manifeſtius ipſi,
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca: jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidique ſub ætheris axe
Æneas, triſti turbatus pectora bello,
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipſe loci, fluvio Tyberinus amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus. Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines umbroſa tegebat arundo.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
O ſate gente Deûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas,
Expectate ſolo Laurenti arviſque Latinis:
Hic tibi certa domus; certi, ne abſiſte, penates:
Neu belli terrere minis, tumor omnis & iræ
Conceſſere Deûm.
Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,

Venulus mittitur etiam ad urbem magni Diomedis: ut poſcat opem: & doceat Diomedem *Trojanos ſtare* in *Latio, Æneam navibus appulſum* eſſe, *& inducere Deos* ſuos *victos à* Græcis, *& dicere ſe vocari fatis* in *regnum, & plurimas nationes ſociare ſe* huic *homini Trojano, &* ejus *nomen late ſpargi* in *Latio*; & addat, *cognoſci* ab *ipſo* Diomede *clarius, quam à rege Turno, aut à rege Latino, quid* Æneas *machinetur his conſiliis, quem optet exitum certaminis, ſi fortuna* ipſi *faveat. Talia* fiunt *per Latium: qua omnia cernens Trojanus heros, agitatur magnis fluctibus curarum: & modo huc, modo illuc diſtrahit mentem vagam, & differt in partes diverſas, & volvit per omnia. Veluti quando lux tremula* emiſſa *à ſole aut ſpecie rutilantis Lunæ, reſiliens è vaſis æreis pervagatur late cuncta loca; & jam attollitur in aërem, & perſtringit laquearia ſupremi tecti. Nox erat, & profundus ſomnus teneba t animalia laſſa & genus volucrum ac pecorum per omnes terras: quando pater Æneas, ſolicitus animo* ob *difficile bellum, decubuit in ripa & ſub axe frigidi aëris, & permi ſit corpora tardam quietem. Ipſe Tyberinus ſenex, Deus regionis, flumine amœno, viſus* eſt *erigere ſe inter populeas arbores: linum ſubtile tegebat eum viridi veſte, & opaca arundo inumbrabat capillos. Tunc* cœpit *alloqui* Æneam, *& auferre ſolicitudinem his verbis: O nate* ex *familia Deorum, qui reducis ad nos urbem Trojanam ex hoſtibus, & tueris Pergama perpetua: expectate in terra Laurente & campis Latinis: hic ſedes certa eſt tibi, certi Penates, ne ceſſes* ab incepto: *neve terrearis comminatione belli: omnis indignatio & ira Deorum ceſſaverunt. Et ne exiſtimes ſomnum ſuggerere* tibi *hæc inania,*

NOTÆ.

9. *Diomedis ad urbem, &c.*] *Arpos* vel *Argyrippam*, urbem in Apulia Daunia, conditam à Diomede. De *ea*, deque *Diomede*. Æ. 11. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 139. De *Penatibus* Æneæ, Troja advectis, Æ. 2. 717.

18. *Laomedontius heros.*] Æneas, ex eadem, qua Laomedon, rex Trojanus, familia, G. 3. 35. De *Laquearibus*, interſtitiis trabium, Æ. 1. 730.

28. *Ætheris axe.*] Sub aperto aëre, Æn. 2. 512. De *Tyberino*, infra, v. 330. De *Carbaſo*, lini ſpecie, Æ. 4. 417. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470. De *Laurente* agro, Æ. 7. 63. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

37. *Revehis nobis.*] Gens enim Trojana per Dardanum ex Italia olim profecta erat, Æ. 3. 167.

Littoreis

mox magna ſus, à te inventa ſub ilicibus litoreis, quæ *pepererit fœtus triginta porcellorum, jacebit humi ſtrata; alba* ipſa, & *porcelli albi circa mammas. Hic erit locus urbis, hæc certa quies à laboribus, ex quo* præſagio, *annis triginta recurrentibus, Aſcanius fundabit Albam urbem nobili nomine. Non prædico tibi dubia. Jam attende, dicam* tibi *paucis* verbis, *quomodo conficias quod imminet,* ad obtinendam *victoriam. Arcades, gens orta à Pallante, qui ſecuti* ſunt *ſocii Evandrum regem & vexilla* ejus, *elegerunt ſedem* in *his regionibus, & fundaverunt in montibus urbem Pallanteum è nomine Pallantis proavi* Evandri. *Hi ſemper bellum gerunt cum populo Latino. Hos adjunge ſocios exercitui* tuo, *& alliga* tibi *per fœdus. Ego ipſe ducam te* per *ripas* meas *& rectum fluvium, ut ſublevatus vincas* facile *remis fluvium adverſus* te fluentem. *Age, ſurge, fili Veneris: & primis ſtellis occidentibus, offer religioſe preces Junoni, & placa ſubmiſſis votis iram & minas* ejus; *exhibebis honorem mihi,* quando eris *victor. Ego ſum* ille, *quem videſ lambentem ripas tumidis aquis, & dividentem agros fertiles, Tybris cæruleus, fluvius acceptiſſimus Diis. Hic mihi* eſt *ampla domus, fons erumpit apud altas urbes.* Sic *locutus* eſt *fluvius: deinde merſit ſe profundis aquis,*

Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc, qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera junge.
Ipſe ego te ripis & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge, age, nate Deâ: primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer rite preces, iramque minaſque
Supplicibus ſupera votis: mihi victor honorem
Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cœruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,

NOTÆ.

48. *Albam, &c.*] Cognomento *longam*, ob ſitum, inter lacum & montem inde Albanum appellatum: Roma diſſitam quindecim circiter millibus ad orientem. Hæc ab Aſcanio condita: poſtquam annos triginta Lavinii regnatum eſſet: ex augurio repertæ albæ ſuis, cum triginta porcellis, ut habent Romani ſcriptores. At anni illi triginta de quibus Tyberinus loquitur, non ab hoc ipſo Æneæ adventu numerandi ſunt: ſed ab urbe Lavinio conditâ; aut potius, ab ipſa Æneæ morte, qui tres annos regnavit, ut dictum eſt, Æ. 1. 270.

51. *Arcades, &c.*] *Arcadia*, regio eſt Peloponneſi media, Ecl. 4. 58. Hinc profectus eſt Evander: vel ob occiſum ex errore patrem, ut narrat Servius: vel ad educendam coloniam, ut vult Pauſanias in Arcadicis: conſeditque juxta Tyberim in monte & oppidulo quod vocavit *Palantium. Pallanteum, Palatium*; vel ab urbe Arcadiæ Pallantio, unde profecti fuerant, juxta Pauſaniam, Dionyſium, & Livium; vel à Pallante Arcadiæ rege, proavo ſuo, juxta Virgilium. Matrem habuit, juxta Solinum, *Nicoſtratam*, quæ ob fatidica carmina *Carmentis* à Latinis dicta eſt; patrem juxta pleroſque Mercurium. Condita deinde Roma eſt in eo monte, qui *Palatinus* dictus eſt, nunc *Palazzo maggiore* ſeu *Palatino.*

57. *Recto flumine.*] Abſque errore, expedito itinere.

59. *Cadentibus aſtris.*] Decedentibus, ſub primam diei lucem, Æ. 4. 81.

63. *Pinguia culta.*] Loca culta & pinguia, G. 1. 153.

65. *Magna domus.*] Præter allatam interpretationem, affertur hæc alia, ſed durior: *Hic mihi magna domus exit*: aſſurgit paulatim, lapſu temporis, id eſt, fundabitur, erigetur. Et Romam innuit, quæ his in regionibus ædificanda erat, caput reliquarum urbium futura. De *fonte Tybris*, infra, v. 330.

Ima

Ima petens : nox Æneam ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia Solis:
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces :
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde eſt :
Tuque ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Ænean, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocunque ſolo pulcherrimus exis ;
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum:
Adſis ô tantum, & propiùs tua numina firmes.
Sic memorat: geminaſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat : ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum atq; oculis mirabile monſtrum:
Candida per ſylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conſpicitur ſus.
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris eâ fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita ſubſtitit unda;
Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo.
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
Miratur nemus inſuetum, fulgentia longe
Scuta virûm fluvio pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, virideſque ſecant placido æquore ſylvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,

deſcendens ad *intima: nox & ſomnus deſerunt Æneam. Surgit, & aſpiciens ſurgentem lucem cœleſtis Solis, hauſit religioſe cavis manibus aquam de fluvio, & emiſit ad cœlum talia verba : Nymphæ, Nymphæ Laurentes, à quibus eſt origo fluviorum : & tu, ô Tybri pater, cum tuo ſacro fluvio, admittite Æneam, & denique protegite à periculis. Quocunque fonte* tua *aqua detinet te, miſereſcentem calamitatum noſtrarum ; quacunque regione erumpis formoſiſſimus : ſemper decoraberis cultu meo, ſemper muneribus meis, ô* tu qui es *amnis cornutus, rex aquarum Italicarum. Succurre tantummodo, & præſenti* auxilio *confirma vim tuorum* promiſſorum. *Sic loquitur: & eligit duas naves è claſſe, & accommodat* ad *remigandum : ſimul accingit ſocios armis. Ecce autem prodigium repentinum & admirandum viſu : ſus alba ejuſdem coloris, ac fœtus albus, jacuit per ſylvam, & cernitur in viridi litore : quam adeo pius Æneas tibi immolat, tibi, ô maxima Juno, offerens* tibi *ſacrificia, & conſtituit ante altaria cum turba* porcellorum. *Tybris* per *eam noctem quam longa fuit, ſedavit flumen ſuum inflatum : & retro fluens ſtetit fluctibus ſic tranquillis, ut æquaret planitiem aquarum in modum mollis ſtagni & quietæ paludis,* ita *ut labor abeſſet in remigando. Igitur rumore proſpero deproperant iter ſuſceptum. Abies oblita* pice *decurrit fluctibus ; & aquæ mirantur, ſylva inaſſueta* his ſpectaculis *miratur, clypeos hominum procul ſplendentes & pictas naves vehi flumine. Illi remigando traducunt noctem & diem, & prætervehuntur longos circuitus, & inumbrantur diverſis arboribus, & trajiciunt virides ſylvas tranquillo flumine. Sol ardens pervenerat* ad *medium ſpatium cœli,*

NOTÆ.

69. *Undam de flumine.*] Ad lavandas purgandaſque manus ante preces: qui nos multis exemplis ab interpretibus firmatur, Æ. 2. 719.

71. *Genus amnibus, &c.*] Nymphæ, aquarum & fontium quorumlibet prædes: quorum ex colluvie fiunt augenturque fluvii. De *Laurente regione*, Æ. 7. 63.

77. *Corniger Heſperidum, &c.*] *Rex* Italicarum aquarum ; non magnitudine ſua, qui honos Eridano tribui debet, & vero tribuitur, G. 1. 482. ſed ob futuram magnitudinem reginæ urbis Romæ, quam præterfluit. Deinde poteſt Æneas hunc ei honorem habere : cum nondum Eridanum, aut majorem ullum in Italia fluvium viderit. De *cornibus fluviorum*, G. 4. 371. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *biremibus*, Æ. 5. 119.

90. *Rumore ſecundo.*] Sparſo inter milites, de ſucceſſu itineris bene ominantes. De *Abiete, ſapin, a fir tree*, arbore quæ hic pro nave ſumitur, G. 2. 68.

Cum longe aſpiciunt muros, & arcem, & pauca culmina domorum, quæ Romana magnitudo nunc extulit ad *cælum: tunc Evander poſſidebat rem anguſtam. Statim appellunt* illuc *naves, & accedunt* ad *urbem. Forte illo die rex Arcadius* Evander *offerebat ſolemne ſacrificium magno filio Amphitryonis & Diis, ante urbem, in ſylva. Simul Pallas filius* Evandri, *ſimul præcipui omnes juvenum, & ſenatus inops, offerebant thura huic* Deo: *& ſanguis calidus fumabat ante altaria. Quando conſpexerunt altas naves, &* viros *appelli inter umbroſam ſylvam, & incurvari in remos tranquillos: terrentur aſpectu inopino, & omnes ſurgunt relictis menſis: quos audax Pallas prohibet abrumpere ceremonias, & ipſe correptâ haſtâ currit obviam, & eminus exclamat è tumulo: O juvenes, quæ cauſa impulit vos explorare iter incognitum? quo itis? qui* eſtis ſecundum *genus? unde* eſtis ſecundum *patriam? an pacem huc portatis, an bellum? Tunc pater Æneas ſic loquitur è ſumma puppe, & præfert manu ramum oleæ pacificæ: Cernis Trojanos & arma infenſa Latinis, quos profugos Latini expulerunt bello feroci. Adimus Evandrum: referte illi iſta, & dicite veniſſe electos principes Trojæ, implorantes ſocietatem armorum. Pallas obſtupuit attonitus tanto nomine; Exi, ait, ô* tu *quiſquis es, & affare præſens parentem meum, & ingredere domos noſtras* ut *hoſpes. Simul accepit* eum *manu, & perſtitit amplectens dexteram. Progredientes intrant ſylvam, & recedunt à fluvio. Tunc Æneas alloquitur regem amico ſermone: Optime Græcorum, cui fortuna voluit me ſupplicare, & proferre ramos ornatos taniis: equidem non metui, quod eſſes* dux *Græcorum, ô Arcas,*

Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die ſolemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno Diviſque ferebat,
Ante urbem, in luco. Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, pauperque ſenatus,
Thura dabant: tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas vidêre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe,
Et procul è tumulo: Juvenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit,
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an ar-
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Evandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
Et vittâ comptos voluit prætendere ramos: [Arcas,
Non equidem extimui, Danaûm quod ductor &

NOTÆ.

103. *Amphitryoniadæ.*] Herculi, infra, v. 288.

105. *Senatus.*] Concilium ſenum: quod deinde à Romulo & Romanis vocatum eſt *ſenatus.*

110. *Menſis.*] Ubi veſcebantur ſactis carnibus: & pars hæc erat ſacrificii. De *ſacrificiis non interrumpendis*, Æ. 3. 405. De *Olivæ ramo taniis ornato, ad pacem petendam*, Æ. 7. 237. De *Dardaniis* ducibus, Æ. 1. 239. De *Penatibus*, pro domo, Æ. 2. 717.

129. *Danaum quod, &c.*] De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54 & Menelao, Æ. 2. 264. His quomodo conjunctus eſſet Evander, varie exponit Servius: multi repetunt ex Atlante, cujus ſeptem filiæ fuerunt: quarum ex una & Jove Tantalus Atrei avus prognatus eſt; ex alia, nempe Maia, Mercurius pater Evandri.

Quodque

Quodque à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis;
Sed mea me virtus, & ſancta oracula Divûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater urbis & auctor,
Electrâ, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, æthereos humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus: non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: memet ipſe meumque
Objeci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant:
Et mare quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem: ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata juventus.
Dixerat Æneas: ille os oculoſque loquentis
Jamdudum & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: Ut te, fortiſſime Teucrûm,
Accipio agnoſcoque libens! ut verba parentis
Et vocem Anchiſæ magni vultumque recordor!
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,

& quod ab origine cognatus duobus Atrei filiis. Sed pietas mea, & ſacra monita Deorum, & majores noſtri *conſanguinei, & fama tua ſparſa per terras, ſociaverunt me tibi, &* auctoritate *fatorum impulerunt me* jam *volentem. Dardanus, primus parens & fundator urbis Trojanæ; natus, quemadmodum Graci teſtantur, Electrâ* filiâ *Atlantis; appulſus* eſt ad *Teucros. Maximus Atlas, qui portat humeris orbes cæleſtes, genuit Electram. Mercurius parens eſt veſter, quem candida Maia peperit conceptum* in *frigido cacumine Cyllenes. At, ſi aliquam damus* fidem iis quæ *audivimus; Atlas, idem Atlas qui portat aſtra cœli, genuit Maiam. Ita gens utriuſque dividit ſe ab eodem ſanguine. Confiſus his* rebus *non adhibui cum caliditate legationes & prima experimenta tua* voluntatis: *ego memet expoſui, & acceſſi ſupplex ad domum* tuam. *Eadem natio Rutula, quæ te* perſequitur *bello inhumano; nos etiam perſequitur: ſi nos ejiciat, nihil putat defuturum, quominus ſubjiciat ſub ditionem ſuam omnem omnino Italiam; & occupet mare quod allambit* eam *ſupra, & quod infra. Accipe, & præbe fidem: ſunt nobis corpora robuſta ad bellum, ſunt animi, & juvenes inſignes rebus* geſtis. *Æneas ſic dixerat: Evander jamdiu circumſpiciebat oculis vultum & oculos & omne corpus dicentis. Tunc ita reſpondet pauca: O generoſiſſime Trojanorum, quam libenter agnoſco te & accipio! quam* bene *reminiſcor ſermonem & vocem & ſpeciem magni patris* tui *Anchiſæ! Nam memini Priamum, filium Laomedontis, inviſentem regnum ſororis* ſuæ *Heſiones, & euntem Salaminâ,*

NOTÆ.

131. *Mea me virtus, &c.*] Conſcientia virtutis meæ, quâ nihil mihi videbar commiſiſſe, quod odio tuo dignum eſſet.

134. *Dardanus, &c.*] De *Dardani origine*, Æ. 3. 167. De *Atlante*, Æ. 4. 247. De *Electra*, & *Maia*, & *Pleiadibus* ſororibus, G. 1. 138. De *Mercurio* & *Cyllene* monte Arcadiæ, Æ. 1. 301.

138. *Vobis Mercurius pater eſt.*] Vel *vobis Arcadibus:* quia natus in Arcadia. Vel *vobis Evandro & Pallanti:* diximus enim, v 51. Mercurium habitum eſſe patrem Evandri.

146. *Daunia.*] *Rutula*, à Dauno rege, patre Turni, Æ. 7. 794. De *Heſperia*, Æ. 1. 534.

149. *Et mare, quod, &c.*] *Superum*, ſive Hadriaticum, ad ſeptentrionem Italiæ: *inferum*, ſive Tyrrhenum, ad meridiem.

157. *Heſiones, &c.*] *Heſione*, Laomedontis filia, uxor Telamonis *Salaminis* inſulæ regis, inter Peloponneſum & Atticam, Æ. 3. 476. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58.

Viſentem regna ſororis Priamum.] Alii non viſentem animi cauſa; ſed captivum illuc abductum à Telamone ſororis marito aiunt: ut jam dictum, Æ. 3. 476. De *Laomedonte* Priami patre, G. 1. 502.

continuo itinere *perluſtraſſe frigidam regionem Arcadiæ. Tunc prima juventus tegebat mihi malas lanugine: & admirabar principes Trojanos, & admirabar ipſum Laomedontis filium: ſed Anchiſes incedebat ſublimior omnibus. Animus fervebat mihi juvenili deſiderio alloquendi hominem, & ſociandi dextram dextræ. Audivi* eum, *& cupidus deduxi eum ad urbem Pheneum. Ille abiens donavit mihi illuſtrem pharetram, & ſagittas Lycias, & chlamydem intextam auro, & fræna duo aurea, quæ meus* filius *Pallas modo habet. Itaque hæc etiam dextra, quam rogatis, jam à me ſociata eſt fœdere* vobiſcum: *& quando primum dies craſtina ſe referet terris, remittam vos refectos ſubſidio, & adjuvabo viribus* meis. *Interim, quandoquidem acceſſiſtis huc* ut *amici, perficite benevoli nobiſcum hæc annua ſacrificia, quæ non licet differre, & jam inde aſſueſcite epulis ſociorum. Poſtquam hæc dicta* fuerunt: *imperat cibos & pocula ſubducta referri, & ipſe conſtituit homines in herbida ſede: & admittit principem Æneam in torum & pellem ſetoſi leonis, & inducit in ſolium* ex *acere. Tunc juvenes electi & ſacerdos ara certatim portant viſcera toſta taurorum, & accumulant in calathis munera confecti panis, & proferunt vinum. Æneas, & ſimul Trojana juventus, comedit dorſum longi bovis & viſcera piacularia. Poſtquam fames ablata fuit, & cupido comedendi ſatiata, rex Evander dixit: Non ſuperſtitio falſa & inſcia Deorum antiquorum indixit nobis has ceremonias, has epulas ex conſuetudine, hæc altaria tanti Dei: exequimur iſtud, ô hoſpes Trojane,*

Protinus Arcadiæ gelidos inviſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa:
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam
Frænaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas
Ergo & quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dextra
Et lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque juvabo.
Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum, & jam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.
Hæc ubi dicta: dapes jubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque toro & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Æneas, ſimul & Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis & luſtralibus extis.
Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi
Rex Evandrus ait: Non hæc ſolemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio veterumve ignara Deorum
Impoſuit: ſævis, hoſpes Trojane, periclis

NOTÆ.

165. *Phenei*.] *Pheneum*, vel *Pheneus*, Arcadiæ urbs & lacus, apud Cyllenen montem. De *Lycia* regione, cujus commendabantur ſagittæ & pharetræ, Æ. 4. 143. De *chlamyde, caſaque*, Æ. 3. 484.

175. *Sublata . . . pocula*.] Metu navium adventantium. De *toris*, herbeis ſedilibus, Æ. 3. 224. *Acerno*, ex acere arbore, *erable, maple-tree*. De more *ſedendi* ad menſas, Æ. 1. 702. De *aſſis* & *elixis* carnibus, Æ. 1. 215. De *Cerere*, pro pane, Æ. 1. 181. De *Baccho*, pro vino, Ecl. 5. 69.

185. *Perpetui tergo bovis, &c.*] Boves conſtat integros ad ignem & epulas apponi ſolitos apud veteres: & apud Homerum alioſque apponi præcipue viris principibus *dorſum*, id ludque δουνακὸς, *longum, continuum, porrectum*, quod hic *perpetuum* dicitur. *Exta luſtralia* quæ religioſe comeſa, *luſtrare*, id eſt, purgare putabantur, Æ. 4 64.

185. *Evandrus*.] Græca forma, Εὐανδρος. Latina, *Evander*.

187. *Veterum ignara Deorum*.] Non colimus Herculem, recentiorem Deum, contemptu antiquiorum & majorum Deorum, quales Jupiter, Apollo, &c.

Servati

Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem :
Disjectæ procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
Solis inacceſſam radiis : ſemperque recenti
Cæde tepebat humus : foribuſque affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater : illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque Dei: nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonis ſpoliiſque ſuperbus,
Alcides aderat : tauroſque hac victor agebat
Ingentes : vallemque boves amnemque tenebant.
At furis Caci mens effera, ne quid inauſum
Aut intentatum ſceleriſve dolive fuiſſet :
Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Caudâ in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea cum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet:
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor : rapit arma manu, nodiſque gravatum

erepti è gravibus periculis ; & renovamus meritum cultum. Conſidera nunc primo hanc rupem ſuſtentatam ſaxis : quemadmodum moles longe diſrupta, & domus in *monte ſtat vacua, & ſaxa accumulaverunt magnam ruinam. Hic fuit caverna ſubducta* in *longam profunditatem : quam dira ſpecies Caci ſemihominis occupabat, inviam luci Solis : & terra ſemper* illic *calida* erat *ſtragibus novis : & capita hominum fixa ad crudeles portas pendebant liventia triſti ſanie. Vulcanus erat parens hujus monſtri :* monſtrum *eructans ore nigros ignes Vulcani, efferebat ſe vaſta mole. Tandem tempus attulit nobis cupientibus opem & præſentiam Dei. Nam venit Hercules, illuſtris vindex, inſignis morte & ſpoliis Geryonis tricorporis : & victor pellebat* per *hanc* regionem *tauros magnos : & boves implebant vallem & fluvium. Sed animus latronis Caci concitatus, ne ſupereſſet quicquam criminis aut fraudis, quod non auderet aut tentaret, abducit à ſtabulis quatuor tauros eximio corpore, totidem vaccas pulchriore ſpecie. Et ne aliqua veſtigia reſtarent* ex *ungulis rectis : hos abductos caudâ in cavernam, & raptos adverſis ſignis via, abſcondebat vaſta rupe. Nulla ſigna ducebant ad cavernam* eum qui *quæſiviſſet. Interim cum Hercules educeret* è *ſtabulis armenta jam ſaturata, & præpararet diſceſſum : boves* in *egreſſu* cœperunt *boare, & tota ſylva* cœpit *repleri queſtibus, & colles* cœperunt *deſeri* cum *clamore. Una vaccarum remiſit clamorem, & ſub cavernâ ſpatioſâ reboavit, & incluſa fruſtravit ſpem Caci. Tunc autem Herculi dolor inflammatus* eſt in *iras nigrâ bile : ſumit manu arma, & truncum gravem nodis,*

NOTÆ.

194. *Semihominis Caci, &c.*] Mediâ parte fera, mediâ homo fuiſſe dicitur : nihil tamen ei affingit Virgilius ex fera, præter villoſum pectus, infra, v. 266. Huic Propertius tribuit tria capita, l. 4. 9. Livius paſtorem ait fuiſſe, ferocem viribus. Nonne à κακὸς, *malus?* De *Geryone tergemino*, ejuſque bobus ab Hercule direptis, *Æ.* 7. 662. De *Alcide*, nomine Herculis, infra, v. 288.

Semihominis, &c.] Sic reſtituit N. Heinſius ex MSS. *Facies Caci tenebat*, id eſt, *Cacus tenebat.* Sic Æ. 3. 591. *Ignoti nova forma viri . . . manus ad littora tendit.* Id eſt, *vir ignotus manus tendit.*

205. *Furis.*] Alibi *furiis :* ſed ex veteribus codicibus ita emendavimus, duce Pierio.

219. *Atro felle dolor.*] *Felle*, pro *bile :* in qua videtur poëta iracundiam ponere.

220. *Arma . . . nodiſque gravatum Robur.*] Vel eandem rem dixit, *clavam, quæ ipſius erant arma :* vel *alia arma præter clavam*, nempe ſagittas ; quia v. 249. *deſuper Alcides telis pre-*

& currendo contendit ad *alta ſpatia montis. Tunc primo noſtri* homines *aſpexerunt Cacum metuentem & viſu turbatum. Statim fugit celerior Euro, & currit* ad *cavernam: metus adjunxerat pennas pedibus. Poſtquam clauſit ſe, & fractis vinculis demiſit ſaxum ingens, quod pendebat ferro & arte patris* Vulcani; *& munivit portam defenſam* hoc *obſtaculo: ecce Hercules adeſt furioſus animo, & conſiderans omnem aditum, immittit oculos huc & illuc, ſtridens dentibus. Ter ardens furore circuit totum montem Aventinum; ter invadit fruſtra ſaxeas portas; ter ſedit laſſus* in *valle. Erat rupes acuta, ſaxis undequaque aceiſis, erecta è dorſo caverna; viſu excelſiſſima, latebra accommoda nidis avium funeſtarum. Cum* illa *jugo curva penderet in fluvium* ſibi *ſiniſtrum:* Hercules *commovit illam, & abrupit eruſam intimis radicibus, connixus* ab *dextra* parte *in* partem *oppoſitam: deinde ſtatim propulit, quo pulſu magnum cœlum ſonuit: ripa diſſiluerunt, & fluvius territus retrogreſſus eſt. At ſpelunca & magna aula Caci apparuit detecta, & antra tenebroſa intime aperta ſunt. Non aliter quam ſi terra per vim intime diffracta aperiat domos infernas, aperiat regna pallida inaſpecta à Diis; & ſi immanis vorago inſuper aſpiciatur: & umbra tremant luce infuſa.*

Robur, & aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit; pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit; ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat; fultoſque emuniit obice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat & illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus irâ
Luſtrat Aventini montem; ter ſaxea tentat
Limina nequicquam; ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther:
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ.
Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, Diis inviſa; ſuperq; immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neq; enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,

Itaque Hercules deſuper urget jaculis Cacum *ſubito interceptum in lumine inopino, & clauſum in rupe cava, & vociferantem inſueto* modo: *& adhibet cuncta arma, & opprimit ramis & magnis lapidibus. Ille vero (nam nullum jam reſtat effugium diſcriminis) emittit gutture magnum fumum, res miranda dictu,*

NOTÆ.

mit. De *robore*, gravi ligno, G. 1. 162. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371.

226. *Arte paterna.*] Cyclopes enim, miniſtri Vulcani, artem reperiſſe dicuntur muniendarum urbium, Æ. 6. 630. *Tirynthius*, nomen Herculis, Æ. 7. 662. *Aventinus* mons, Æ. 7. 657. Dixitque *montem Aventini*, qua forma *urbem Patavi*, Æ. 1. 251.

235. *Dirarum volucrum*] Bubonum, corvorum, &c.

236. *Lævum.*] *Aventinus*, nunc *monte di S. Sabina*, Tyberim habet ad occidentem, quam Virgilius ſiniſtram montis partem appellat. Hercules igitur ſtabat ad orientem illius rupis, quæ erat in monte: ſi quidem *dexter in adverſum.* De *ſiniſtra* & *dextra*, Ecl. 9. 15. De *Barathro*, Æ. 3. 421. De *Manibus*, G. 4. 469. Æ. 6. 743. De verbo *rudere*, G. 3. 374.

250. *Molaribus.*] Saxis grandibus, quæ molarum inſtar eſſent.

Evomit:

Evomit: involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis: glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, quà plurimus undam
Fumus agit, nebulâque ingens ſpecus æſtuat atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit, in nodum complexus: & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Cœlo oſtenduntur: pedibuſque informe cadaver
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem, primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit: quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munera laudum,
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris:
Communemque vocate Deum, & date vina volentes.

& implet totam ſpeluncam obſcuris tenebris, auferens viſum oculis: & colligit ſub ſpelunca noctem fumidam, miſtis tenebris cum *flamma. Hercules* præ *ira non toleravit* hoc: *& ipſe immiſit ſe præcipiti ſaltu per flammas, qua* parte *multus fumus impellit* ſe in *undam, & magna ſpelunca exhalat nigram nubem. Tum apprehendit Cacum evomentem in tenebris inutiles ignes, comprimens* eum *in nodum: & incumbens ſtringit oculos extruſos, & jugulum aridum* ſine *ſanguine. Statim aperitur nigra ſpelunca portis fractis: & exponuntur luci vacca abducta & præda ablata cum perjurio: & fœdum cadaver raptatur pedibus: animi nequeunt ſatiari ſpectando oculos horribiles & faciem, & pectus ſemiferi* Caci *hiſpidum pilis, & ignes extinctos in gutture. Ab illo tempore ſolemnis eſt gloria* Herculis: *& poſteri gaudentes coluerunt* hunc *diem: & primus inſtitutor Potitius, & familia Pinaria, miniſtra Herculei ſacrificii, collocavit hanc aram in* hac *ſylva: quæ* ara *ſemper dicetur à nobis maxima, & quæ ſemper erit maxima. Agite igitur, ô juvenes: in celebratione tanta virtutis, coronate capillos foliis, & proferte manibus pocula, invocate Deum communem, & offerte ei vina libenti* animo.

NOTÆ.

257. *Undam fumus agit.*] Vaporem, in modum undæ erumpentem, G. 2. 462.

263. *Abjuratæque rapinæ.*] Juxta Servium, *per vim retentæ:* juxta Gentilem, *emptæ abſque perſoluto pretio:* juxta Germanum & alios, quibus aſſentior, *quas quis habere ſe negat cum juramento & perjurio.*

269. *Potitius, &c.*] Livius, l. 1. ait poſt cædem Caci, tum primum bove eximia de grege capta ſacrum Herculi factum: *adhibitis ad miniſterium dapemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum familiæ maxime inclyta ea loca incolebant. Forte ita evenit, ut Potitii ad tempus præſto eſſent, iiſque exta apponerentur: Pinarii extis adeſis ad cæteram venirent dapem. Inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne extis ſolemnibus veſcerentur. Potitii, ab Evandro edocti, antiſtites ſacri ejus per multas ætates fuerunt, donec tradito ſervis publicis ſolemni familiæ miniſterio, genus omne Potitiorum in pœnam interiit.* Quod excidium Potitiæ familiæ contigit ſub Appio Claudio Cenſore, anno U. C. 442. Pinariam duraſſe ad uſque Maximini tempora cenſet Cerdanus; ſed fallitur, ſiquidem ex hoc loco patet jam Livii ætate exciſam fuiſſe. *Potitios* inde dictos quidam putant, quod extis *potirentur: Pinarios, à πεῖνα, fames.* Sed nugari mihi videntur.

271. *Aram ... quæ maxima, &c.*] Apud Livium l. 1. ſic Evander Herculem alloquitur: *Jove nate Hercules, ſalve: te mihi mater, veridica interpres Deum, auctarum cœleſtium numerum cecinit, tibique aram dicatam iri, quam opulentiſſima olim in terris gens maximam vocet, tuoque ritu colat. Dextrâ Hercules datâ: accipere ſe omen, impleturumque fata, aræ conditæ, atque dicatæ, ait.* Aram illam in foro boario Romæ perſtitiſſe memorat Ovid. Faſt. 1 585. Erat autem forum boarium inter montes Aventinum, Palatinum, & Capitolinum.

275. *Communem Deum,*] Dii *communes* vocantur, qui coluntur ab omnibus populis propter communem utilitatem: ſic Mars propter bellum, Mercurius propter artes, Hercules propter debellata ubique monſtra. Et ſingulariter Hercules: qui Arcadibus, Italis, ac Trojanis perinde venerandus erat. De *populo*, arbore viridi & pallida, Herculi ſacra, *peuplier, poplar-tree*, Æ. 7. 61.

Sic *dixerat: cum populus* arbor *gemini coloris & texit capillos* omnium *umbrâ Herculeâ, & pependit implicata frondibus: & ſacrum poculum replevit dextram* manum. *Statim omnes hilares projiciunt vinum in menſam, & orant Deos. Interim occiduo cœlo veſper fit vicinior: & jam ſacerdotes, & primus Potitius, incedebant cincti pellibus juxta conſuetudinem, & portabant faces. Renovant convivium, & portant jucunda munera menſæ ſecundæ, & operiunt altaria patinis plenis. Tunc Salii circa aras flammantes accedunt*

Dixerat, Herculeâ bicolor cum populus umbrâ
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. Ocyus omnes
In menſam læti libant, Divoſque precantur.
Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti: flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus; ille ſenum: qui carmine [laudes
Herculeas & facta ferunt; ut prima novercæ

inter cantus, coronati circa *capita ramis populeis. Hic eſt chorus juvenum, ille ſenum: qui cantu memorant laudes & geſta Herculis: quemadmodum ſtringens occiderit manu prima monſtra noverca.*

NOTÆ.

278. *Scyphus, &c.*] Græca vox, σκύφος, vas amplum, Herculi præcipue addictum; ut *cantharus* Baccho, ex Macrob. De *libatione in menſam*, Æ. 1. 740.

282. *Pellibus in morem cincti.*] Vel in morem paſtoritiæ vitæ, & Panos Arcadum Dei: vel potius in morem Herculis, qui leonis pelle indutus erat. De *inſtauratione* & renovatione epularum per *ſecundas menſas*, ubi poma, bellaria, melleæ placentæ, Æ. 1. 727.

284. *Lancibus.*] *Lanx* patina eſt, à *latitudine* dicta.

285. *Salii*] Primo inſtitui à Numa, duodecim numero, è patricio genere, duplicati deinde à Tullo Hoſtilio: armati ſaltabant ad tibiæ modulos: concuſſis haſta brevibus ſcutis, quæ ancilia vocabant. Nomen à *ſaliendo*: unde licet à Numa inſtituti ſint, & in honorem Martis; tamen apud Evandrum in honorem Herculis inducuntur à Virgilio, qui vim nominis, non rationem temporis ſpectavit.

288. *Ut prima novercæ, &c.*] *Hercules* Jovis filius & Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expoſitus eſt: unde cum *Alcides* vocaretur, ab *Alceo* Amphitryonis patre; vocatus eſt, Ἡρακλῆς, *Hercules*, ab Ἥρα, *Juno*, & κλέος, *gloria*. Præcipui ejus labores hic recenſentur. 1. Cum eſſet in cunis, immiſſos à Junone angues duos eliſit. 2. Trojam cepit ſub Laomedonte, ob negatam ſibi mercedem liberatæ à cete Heſione, G. 1. 502. Æ. 3. 476. 3. Cum Eurytus Oechaliæ rex, in Theſſalia, Iolen filiam ipſi promiſiſſet uxorem, poſtea denegaſſet: urbem diruit. 4. Antequam nati eſſent Hercules & Euryſtheus Mycenarum rex: cum eſſet in fatis, hunc alteri ſerviturum, qui poſterior natus eſſet; effecit Juno, ut Hercules poſterior naſceretur: quare ſubditus Euryſtheo, ab eodem ad laborioſiſſimas expeditiones miſſus eſt: Juno hic *iniqua* dicitur, non quidem *injuſta*, quod in hymno impium fuiſſet; ſed *infeſta, infenſa. Fata* ſumuntur hic pro *auctoritate* & *voluntate* Junonis: ſic ait ipſa Juno, Æ. 7. 293. *Fatis contraria noſtris fata Phrygum.* 5. Cum hoſpitio benigne exceptus eſſet à Pholo Centauro: ei Centauri alii ad vini Herculi appoſiti odorem hoſtiliter incurriſſent; dicitur eos ſagittis confixiſſe. Virgilius tamen Pholum, non ut hoſpitem, ſed ut hoſtem ejus memorat. *Bimembres* fingebantur Centauri, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286. *Nubigenæ*, quia nube & Ixione geniti, G. 3. 38. 6. Taurum agros Cretenſium populantem non occidit quidem, ſed ad Euryſtheum adduxit. Hunc aiunt quidam immiſſum à Neptuno, quem Minos Cretæ rex offenderat: alii taurum fuiſſe, qui Europam Minois matrem in Cretam tranſtulerat: alii taurum, cujus amore inſanierat Paſiphaë Minois uxor, Æ. 6. 24. 7. Leonem, in ſylva Nemea, prope Cleonas Argiæ urbem in Peloponneſo, cum neque ſagittis, neque impactâ clavâ occidere poſſet, unguibus apprehenſum diſſecuit: ejuſque pellem, quod non eſſet ferro penetrabilis, in veſtem ſibi aſſumpſit. 8. Per Tænari promontorii antrum ingreſſus ad inferos, Cerberum canem, ad ſolium Plutonis metu fugientem, inde pertraxit ad Euryſtheum, & reducere juſſus eſt, Æ. 6. 395. De *Stygiis aquis*, & *Orco*, Æ. 6. 323. 9. Diis magno præſidio fuit contra Gigantes cœlum aggreſſos: quorum inter præcipuos fuit Typhoëus, de quo G. 1. 279. Æ. 9. 716. Ita Apollodorus. Unde patet vanitas fabularum: quæ eundem Herculem circa Euryſthei Theſeique tempora florentem, jam inde à Gigantei

Monſtra

Monſtra manu, geminoſq; premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, Oechaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylæumque, Pholumque manu; tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus: te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento.
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoëus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant; ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obſitus ævo:
Et comitem Æneam juxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, facileſque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & ſingula lætus
Exquiritque auditque virûm monimenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,

& duos ſerpentes; quemadmodum idem everterit bello illuſtres urbes, & Trojam & Oechaliam: quemadmodum toleraverit labores mille aſperos, ſub rege Euryſtheo, per poteſtatem Junonis infenſa. Tu, ô heros inſuperabilis, occidis manu filios nubis bino corpore, & Hylæum, & Pholum, & monſtra Cretica, & immanem leonem ſub rupe Nemea. Flumina Stygia te timuerunt: te janitor inferorum, jacens in antro ſanguinolento ſuper oſſa ſemivoxata. Nec te ſpecies ulla terruerunt; *non terruit ipſe Typhoëus, ſublimis, intendens arma: non hydra Lernæa* magna *multitudine capitum circumcinxit te inopem conſilii. Salve vera progenies Jovis, adjuncte Diis* quaſi *honor* eorum; *veni pede proſpero & ad nos & ad tua ſacrificia propitius. Memorant talia cantibus: ſuper cætera addunt cavernam Caci, & ipſum exhalantem flammas. Tota ſylva reſonat ſtrepitu, & colles reſiliunt. Deinde abſolutis ceremoniis divinis, omnes redeunt ad urbem. Rex obrutus ſenio incedebat, & ambulans habebat prope* ſe *Æneam comitem & filium* ſuum, *& ſolabatur* laborem *itineris multiplici colloquio. Æneas admiratur, & emittit leves oculos circa omnia, & delectatur* aſpectu *locorum, & gaudens petit diſcitque ſingula veſtigia veterum hominum. Tunc rex Evander, fundator arcis, qua* deinde fuit *Romana*, ait: *Fauni & Nympha, nata in illis locis, occupabant has ſylvas,*

NOTÆ.

belli ætate fuiſſe inter Deos docent. 10. Hydram ſerpentem in aquis & terra vivacem, cui nomen ab ὕδωρ, *aqua*, in Lerna palude degentem, Mycenas inter & Argos, capitibus ſeptem, aut juxta alios, quinquaginta, terribilem; quorum quoties unum abſciſſum erat, toties alia duplicato numero pullulabant, admoto ad ſingula vulnera igni tandem interfecit. 11. Cum Deianeira ejus uxor ſuſpectos haberet ejus in Iolen amores, miſit ad eum veſtem Neſſi Centauri infectam ſanguine, cui vim ineſſe audiverat ad amorem excitandum: quam ille cum induiſſet, indeque ſparſo per membra incendio, vim doloris pati non poſſet, excitatâ & ſuccenſâ pyrâ, in Oeta monte Theſſaliæ, in eam immiſit ſeſe; & ſic expurgatus omni contage mortali, tranſiiſſe ad Deos creditus eſt.

302. *Dexter.*] *Propitius:* de hac voce in bonam partem, Ecl. 1. 16.

307. *Obſitus ævo.*] Plautus in Menæchmis, Act. 5. 2. 4. *Conſitus ſum ſenectute*, id eſt, *plenus annis:* quia agri *conſiti* ſive *obſiti* frugibus, *pleni* ſunt frugibus. Ita plerique omnes. Ego explico *ſparſus ſenectute*, ſive *canis:* quia, quæ *ſeruntur*, *ſparguntur:* & jam dixit Virgilius, Æ. 5. 416. *Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus:* & ſane ſic explicandus eſt Lucretius l. 2. 210. *Sol etiam ſummo de vertice diſſipat omnem Ardorem, in pratis, & lumine conſerit arva*, id eſt, *lumine ſpargit arva*

313. *Romana conditor arcis.*] Conditor oppiduli in Palatino monte, ut diximus, v. 51. cujus in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia conſtituit, loco quadratam in formam munito. Livius, Plutarchus, Feſtus, &c.

314. *Indigenæ Fauni, &c.*] Videtur hic per *Indigenas* intelligere *Aborigines populos*, eoſque primos ſtatuere Italiæ incolas, ut diximus, Æ. 7. 181.

Genſque

& natio hominum orta truncis & duris arboribus: quibus neque consuetudines, neque cultus erat: nec sciebant alligare tauros jugo, *aut colligere divitias, aut moderate uti* rebus *partis; sed arbores, & venatus durus victu nutriebat* eos. *Saturnus primus venit ab Olympo cœlesti, fugiens arma Jovis, & profugus erepto imperio. Hic congregavit gentem immansuetam & diffusam* per *montes excelsos, & imposuit* ei *leges: & voluit appellari Latium, quod tuto occultatus fuisset in hac regione. Aurea ætas, de qua loquuntur, fuit sub illo rege: ita continebat populos in tranquilla pace, donec subrepsit sensim seculum pejus & alterius coloris, & furor belli, & cupiditas possidendi. Tunc venerunt turma Ausonia, & nationes Sicula: & Saturnia regio sæpe mutavit nomen. Tunc* venerunt *reges, & Tybris ferox vasto corpore, à quo deinde* nos *Itali appellavimus flumen nomine Tybrim: & vetus Albula perdidit proprium nomen.*

Genſque virûm truncis & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes nôrant, aut parcere parto;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aurea, quæ perhibent, illo ſub rege fuerunt
Sæcula; ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.

NOTÆ.

& ita cenſet Juſtinus. Quanquam probabilius putat Cluverius primos fuiſſe Siculos: Aborigines vero Siculis poſteriores & aliunde advectos, nempe ex Arcadia; unde ſacra eo intulerint Panos & Fauni, qui ab Arcadibus paſtoritiæ vitæ deditis colebantur. De *Faunis*, Ecl. 6. 27. De *Nymphis*, Ecl. 2. 46.

315. *Robore nata.*] Cum enim in cavis arborum truncis primo habitarent, inde nati putabantur. De *robore*, ligno, G. 1. 161.

319. *Primus ab, &c.*] *Saturnus* Cretenſis rex à Jove filio primum liberatus è manibus Titanum, qui eum, ortâ de regnandi jure controverſia, carcere incluſerant: monente oraculo, ut à filio ſibi caveret; cum eidem ſtrueret inſidias, occupatus à filio & è regno ejectus, navi in Italiam venit: ibique exceptus à Jano antiquiſſimo rege, populos cum eo compoſuit legibus: unde propter caſtitatem è cœlo veniſſe creditus eſt, & aureum nomen ſuo ſeculo fecit. *Latium* Italiam appellavit, quod in ea contra filii inſidias latuiſſet. *Primus* veniſſe in Italiam ex aliis regionibus dicitur à Virgilio, qui putat Janum & Aborigines fuiſſe primos loci indigenas à quibus Saturnus exceptus eſt. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Olympo* monte, pro cœlo, Ecl. 5. 56.

326. *Decolor ætas.*] *Argentea*, ab *aureo* colore deficiens: tum *ærea* & *ferrea*, G. 1. 125.

328. *Auſonia, &c.*] Et hinc patet, inter Italiæ populos non eum à Virgilio temporis ordinem ſtatui, qui à ſcriptoribus reliquis ſtatuitur: quanquam fateor confuſa admodum hic eſſe omnia, nec ſibi conſtare ſcriptores. Diximus enim *Siculos*, qui & *Sicani* deinde dicti ſunt, primos fuiſſe Latii & Sabinæ regionis incolas, eoſque indigenas Æ. 7. 794. *Auſones* vero, primos item & indigenas habitatores Italiæ, fretum verſus Siculum, Æ. 7. 54. Virgilius vero cenſet utroſque eſſe advenas Saturno poſteriores. Tum hic alter etiam notatur Virgilii error: quod Saturni ætatem ab Evandri Latinique temporibus his longe removet; cum effluxiſſe ab eo videatur ætatum quadruplex mutatio, aureæ, argenteæ, æreæ, ferreæ: tamen, Æ. 7. 47. Saturnum Latini proavum facit.

330. *Aſperque immani corpore Tybris, &c.*] Rex Tuſcorum, qui occiſus juxta fluvium Albulam, huic nomen reliquit ſuum. Ita Feſtus & alii. Livius tamen & Ovidius hoc nomen repetunt à Tyberino Albanorum rege, qui in eo demerſus eſt. Oritur in Apennini jugis, in ſeptentrionali Etruriæ parte, juxta Umbros: dividitque totam Etruriam, ſeu Tuſciam, ad orientem ab Umbris, Sabinis, & Latio: unde quia Tuſcis maxime objicitur, dicitur a poëtis *Tuſcus amnis*, potius quam *Sabinus* aut *Latinus*. Evolvitur in mare Tuſcum ſive Tyrrhenum duobus oſtiis: ad orientale oſtium urbs eſt *Oſtia*; prope occidentale urbs *Portus*.

Me pulſum patriâ, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His poſuere locis: matriſque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.
Vix ea dicta; dehinc progreſſus, monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam: [norem,
Quam memorant Nymphæ priſcum Carmentis honVatis fatidicæ; cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer aſylum
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti:
Teſtaturque locum, & letum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam ſedem & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſylveſtribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agreſtes

Fortuna omnipotens & fatum inevitabile conſtituerunt his in *ſedibus me ejectum è patria, & quærentem ultima* ſpatia *maris: & terrifica vaticinia Carmentis Nymphæ matris* meæ, *& Deus Apollo ſuaſor, duxerunt* me. *Vix ea prolata* fuerunt: *deinde progrediens, oſtendit & aram, & portam Carmentalem*, quod *nomen* eſt *Romanum, quam narrant* eſſe *antiquum honorem Carmentis, vatis aperientis fata: quæ prima prædixit, Romanos illuſtres evaſuros, & Pallanteum celebre* fore. *Poſtea* oſtendit *magnam ſylvam, quam Romulus* deinde *convertit* in *aſylum; & oſtendit Lupercal ſub frigida rupe, appellatum ex cultu Arcadico Panos Lycæi. Præterea oſtendit quoque ſacram ſylvam Argileti, & atteſtatur locum ipſum, & narrat mortem hoſpitis Argi. Inde ducit* eum *ad locum Tarpeium & Capitolia*, quæ *jam aurea* ſunt, *quondam* erant *aſpera dumis incultis. Jam tunc* horrida *ſanctitas* hujus *loci terrefaciebat trepidos ruſticos,*

NOTÆ.

336. *Carmentis, &c.*] Seu *Carmenta*, matris Evandri; quæ Græcis dicta *Themis* juxta Dionyſ. aut *Nicoſtrata*, juxta Solinum: Latinis dicta eſt *Carmenta*, quia futura *carmine* evulgabat. De *Apolline* vaticiniorum præſide, Ecl. 3. 104.

337. *Progreſſus.*] Ex ripa orientali Tyberis & radicibus Aventini, progreſſus ad ſeptentrionem, quo loco ſpectabat Aventinum ad meridiem, Capitolinum ad ſeptentrionem, Palatinum ad orientem: ibidemque forum fuit deinde boarium, ubi ara Herculis maxima.

Aram.] Vel *Maximam* Herculis ſupra, v. 271. Vel aram ipſius *Carmentæ*, juxta Carmentalem portam, ſub Capitolino monte; de qua Dionyſius, l. 1. *Romano nomine* dictam ait Carmentalem: Carmenta enim nomen Latinum eſt. *Cecinit Æneadas magnos:* quia inter alia, Romanos cecinit gentem fore opulentiſſimam, ſupra, v. 271. De *Pallanteo*, ſeu Palatino monte, v. 51.

342. *Aſylum.*] Locum à Romulo conſtitutum inter querceta duo, Capitolinumque & Palatinum; quò quicunque confugerent è vicinis urbibus, ſalvi ac ſecuri eſſent: qua arte novam urbem ſuam frequentem effecit. De *aſylo*, Æ. 2. 761.

343. *Lupercal.*] Locum in Palatino monte, ubi Arcades Evandro auctore templum extruxerant Pani Arcadiæ Deo. Illic quotannis ludicrum celebrabatur, juvenibus paſſim diſcurrentibus nudis, cum ſcuticis è caprina pelle, quibus obvios quoſque cædebant; mulieres præcipue, quæ ſe his verberibus ad partum juvari exiſtimabant: *Luperci* ipſi dicebantur. *Lupercal*, nomen deductum à *lupa*, ſeu *Lycæo* monte Arcadiæ, ubi Pan colebatur: eſt enim λύκος, *lupus*. Unde quidam Romulum putant hujus ludi auctorem eſſe, quod eo in loco à *lupa* nutritus fuiſſet. *Parrhaſia* dicta eſt Arcadia, ab Arcadiæ regione & oppido ejus nominis: cujus conditor fuit Parrhaſius Lycaonis filius juxta Steph. De *Pane* Deo, Æ. 2. 21.

345. *Nemus Argileti.*] Locum pariter inter Aventinum & Capitolinum, circa forum boarium: quæ pars erat Argei campi. Nomen juxta Varronem, vel ab argilloſa hujus loci terra; vel ab *Argo*, quem ait Fabius Pictor fuiſſe hoſpitem Evandri: aiuntque paſſim interpretes hunc ob affectati regni ſuſpicionem, ab Arcadibus occiſum fuiſſe, inſcio Evandro, qui eum hoc loco ſepultum præcipuis honoribus affecerit: quare *teſtatur locum* Evander; id eſt, locum atteſtatur, & quaſi adjurat, ſe violati hoſpitii reum non eſſe. Alii nomen deducunt ab Argivis Herculis comitibus.

347. *Tarpeiam ſedem, &c.*] Montem dictum primo *Saturnium*, ob Saturniam urbem in eo conditam à Jano, ad memoriam ſuæ cum Saturno ſocietatis: deinde appellatum *Tarpeium*: denique *Capitolinum*, ab humano capite ibidem invento, cum templi fundamenta Tarquinius Pri-

Dira

jam tunc metuebant ſylvam & rupem. Deus, ait, tenet hanc ſylvam, hunc collem cacumine ſylvoſo: dubium eſt quis ſit ille *Deus. Arcades putant ſe vidiſſe* illic *ipſum Jovem: cum ſæpe quateret dextrâ* manu *obſcuram agida, & commoveret nubes. Cernis praterea has urbes duas everſis muris, reliquias & veſtigia antiquorum hominum. Janus pater fundavit hanc arcem, Saturnus iſtam: huic nomen fuit Janiculum, iſti Saturnia. Talibus inter ſe colloquiis accedebant ad domum inopis Evandri: & paſſim ſpectabant armenta boare in foro* deinde dicto *Romano, & magnificis Carinis. Poſtquam perventum eſt* ad *domum*, ait Evander: *Hercules victor intravit has portas, hac aula excepit eum. O hoſpes, aude deſpicere divitias, & oſtende te quoque parem Deo, & accede non offenſus rebus inopibus.* Sic *locutus eſt, & induxit magnum Æneam ſub culmina parvi tecti, & conſtituit in lectis* eum, *ſuſtentatum frondibus & pelle urſa Libycæ. Nox venit, & ambit terram alis obſcuris. Sed Venus genitrix Æneæ, non fruſtra territa animo, & commota minis Laurentum & aſperâ ſeditione,*

Dira loci, jam tum ſylvam ſaxumq; tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem,
(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus. Arcades
Credunt ſe vidiſſe Jovem: cum ſæpe nigrantem [ipſum
Ægida concuteret dextrâ, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris
Relliquias veterumque vides monimenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri: paſſimque armenta videbant
Romanoque foro & lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes: Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
Aude, hoſpes, contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit: ſtratiſque locavit
Effultum foliis & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis:
At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumque minis & duro mota tumultu,

NOTÆ.

ſcus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi, cujus futuri cultus quædam quaſi ſemina ſpargit hic Virgilius.

354. *Ægida.*] Clypeum Jupiter ſibi finxiſſe dicitur ex pelle Amaltheæ capræ, nutricis ſuæ, G. 4. 151. eſt autem αἴξ, *capra*. Sic vocat Homerus non Jovis tantum, ſed & Minervæ etiam & Apollinis clypeum: Virgilius item tribuit Minervæ, infra, v. 435.

358. *Janiculum, &c.*] Montes Tybri interfluente diſcreti: *Janiculum* quidem ad occidentalem ripam; *Saturnius*, ſive Capitolinus, ad orientalem: non tamen omnino adverſi, nam Capitolinus ad ſeptentrionem magis recedit. In utroque gemina olim urbs fuerat. De *Jano*, Æ. 7. 610. De *Saturno*, ſupra, v. 319.

361. *Romanoque foro, &c.*] Deflexo ad orientem itinere, inter Capitolinum & Aventinum: ſpatium inviſunt illud, ubi deinceps fuit *forum maximum Romanum* civilibus negotiis tractandis conſtitutum. Incipiebat autem à radicibus orientalibus Capitolini; ac deinde ad latus item orientale Aventini excurrebat: qua ultima parte propius attingebat locum, qui *Carinæ* dictæ deinde ſunt *lautæ*, ob magnificentiam & lautitiam ædificiorum, in quibus domus fuit Pompeii. Nominis ratio non affertur alia tolerabilis; niſi quod locus in modum carinæ curvus, ac longus eſſet. De *Alcide*, ſupra, v. 288. De *urſa Libyſtide*, ſeu *Libyca*, Æ. 5. 37.

370. *At Venus, &c.*] Expreſſus eſt hic locus ad imitationem Homeri: apud quem Thetis à Vulcano petit arma pro Achille filio, Iliad. 18. 369. Virgilius quidem hic Homero ſuperior eſt dignitate ſententiarum: videtur tamen parum prudenter ab eo factum, ut legitimum virum deprecetur Venus pro Æneа, quem adulterio ex Anchiſa ſuſceperat; ſeque adeo genitricem ejus eſſe glorietur, *Arma rogo genitrix nato*. Excuſat eum tamen tum meretricia impudentia, cujus exemplum in Venere exhibet; tum vis muliebrium blanditiarum apud ſenes, qualis Vulcanus. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. Porro *thalamus* ille & aula Vulcani, ubi hoc habetur colloquium, in cœlo eſſe fingitur: ſiquidem, v. 423. Vulcanus è cœlo deſcendit in officinam ſuam, ad arma fabricanda, circa Liparen inſulam. In quo peccavit Homerus, qui aulam & officinam Vulcani ſimul in cœlo conſtituit

Vulcanum

Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis au-
Incipit, & dictis divinum aſpirat amorem: [reo
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis opiſque tuæ; nec te, chariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores.
Quamvis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis, in me excidiumque meorum.
Dixerat, & niveis hinc atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente
Accepit ſolitam flammam, notuſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit:
Non ſecus atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:
Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi, Diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet.
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt:
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro,

alloquitur Vulcanum, & orditur hæc verba *in aureo lecto mariti, & verbis immittit ei divinum amorem: Dum reges Graci evertebant armis Trojam* ſibi *deſtinatam, & arces perituras flammis hoſtilibus; nullum ſubſidium, nec arma artis & operis tui imploravi* à te *pro miſeris Trojanis: nec volui adhibere fruſtra te & tuam operam, ô dulciſſime marite. Quanquam & debebam multa filiis Priami, & ſæpe deploraveram aſperam calamitatem Æneæ. Nunc* ille *juſſu Jovis ſtetit in regione Rutulorum. Itaque accedo ipſa ſupplex: & peto arma à te, Deo mihi venerando; mater* pro *filio. Te filia Nerei, te conjux Tithoni potuit expugnare fletu. Conſidera, quæ gentes conveniant: quæ urbes clauſis portis acuant gladios in me, & ruinam meorum.* Sic *locuta eſt Dea, & candidis brachiis ambiit hinc atque hinc dulci amplexu tardum* Vulcanum: *ille ſubito ſuſcepit ignem conſuetum, & notus ardor penetravit medullas, & irrepſit in oſſa liquefacta. Non aliter atque cum aliquando hiatus flammeus, apertus fulgenti fulmine, rutilus pervolitat nubes. Uxor* id *animadvertit, gaudens fraudibus, & ſciens* vim *pulchritudinis* ſuæ. *Tunc pater* Vulcanus *ſic loquitur captus amore perpetuo: Cur cauſas repetis è longinquo? quo abiit à te confidentia in me, ô Dea? tunc etiam fuiſſet mihi facile arma dare Trojanis, ſi* tunc *par voluntas fuiſſet tibi. Neque Jupiter omnipotens, neque fata prohibebant Trojam perſiſtere, & Priamum vivere ad decem alios annos. Et jam, ſi vis pugnare, & ſi hoc tibi eſt conſilium: poſſum* tibi *polliceri, quodcunque eſt ſtudii in arte mea, quodcunque poteſt fabricari ferro & electro liquente,*

NOTÆ.

374. *Argolici, &c.*] De *Argis*, urbe regia Agamemnonis, Æ. 1. 288. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470.

379. *Priami.... natis.*] Paridi, à quo pulchritudinis præmium tulerat, pomum aureum, Æ. 1. 31. De *ſitu Rutulorum*, Æ. 7. 795.

383. *Filia Nerei, &c.*] *Thetis*, de qua, Ecl. 4. 32. pro filio Achille arma à Vulcano impetravit. *Aurora*, Tithoni uxor, pro Memnone filio, ad Trojanum bellum proficiſcente. De *Aurora*, G. 1. 249. De *Tithono*, Æ. 4. 585. De *Memnone*, Æ. 1. 493.

398. *Nec fata vetabant Stare, &c.*] Fata à Diis non immutari, ſed differri cenſebantur poſſe, Æ. 1. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

402. *Poteſt electro.*] Quidam antiqui codices habent, *poteſtur electro*. Et eſt quidem *poteſtur* Lucretiana & Pacuviana vox: ſed prima ſyllaba in *electro* longa eſt, tum natura ſua, ἤλεκτρον; tum uſu Virgilii, *ſudent electra myrica*, Ecl. 8. 54. Nec obſtat verſus è Ceiri repetitus, qui à Joſ. Scaligero non legitimus putatur. *Electrum* hic non *ſuccinum* eſt, ut illud alterum Eclogæ 8. ſed aurum, quinta argenti portione mixtum, ſi-

Quantum

quantum poſſunt flamma & flatus: deſine orando diffidere tuæ auctoritati. Locutus ea verba, tulit ei cupidos amplexus, & jacens in ſinu uxoris quæſivit per totum *corpus tranquillum ſomnum. Deinde, poſtquam prima quies abrupiſſet ſomnum, medio ſpatio noctis jam lapſa, quando mulier cui præcipuum* eſt *ſuſtentare vitam colo & exigua arte, excitat ignem coopertum & cinerem ſuperadditum* igni, *adjiciens noctem labori, & occupat famulas longo penſo ad lucernas; ut queat tenere pudicum lectum mariti, & alere parvos liberos. Non aliter præſes ignis* Vulcanus, *nec tardior, ſurgit illo tempore è molli lecto ad laborem fabrilem. Prope latus Siculum & Liparen Æoliam aſſurgit inſula, alta fumantibus ſcopulis: ſub qua* inſula *ſpeluncæ & cavernæ Ætnæa reſonant, excavatæ ignibus Cyclopum; & magni ictus auditi* ex *incudibus emittunt plangorem, & ſtrident* in *cavernis maſſæ Chalybum, & flamma exſpirat è fornacibus: ſedes* eſt *Vulcani, & terra nomine Vulcania. Tunc Vulcanus ab alto cœlo deſcendit illuc. Cyclopes exercebant* artem *ferrariam ſub immenſa caverna, & Brontes, & Steropes, & Pyracmon nudus corpore. Erat illis inter manus fulmen inchoatum,* ex his *quæ pater* Jupiter *multa torquet è cœlo: jam parte* aliqua *perfecta, pars reſtabat imperfecta.*

Quantum ignes animæque valent: abſiſte, precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus: placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum: cum fœmina, primum
Cui tolerare colo vitam tenuique Minervâ,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo; caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo,
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnea tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Huc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Brontéſque Steropeſq; & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras, pars imperfecta manebat.

NOTÆ.

ve ex natura, ſive ex arte temperies illa ſit. De eo Plinius, l. 33. 4. Nomen ob fulgorem, à Sole, qui Græcis poëtis vocatur ἠλέκτωρ.

404. *Indubitare.*] *Dubitare.* Et hic auget particula *in*, ut in voce *infractus, incanus*; pro *fractus, canus.*

409. *Tenuique Minervâ.*] *Tenui arte*, ut enim Minerva texturæ, lanificio, & ejuſmodi artibus præeſt, ita pro iis ipſis ſumitur: quemadmodum Vulcanus pro igne, Bacchus pro vino. De *Minerva*, Æ. 2. 31.

412. *Caſtum ut ſervare cubile, &c.*] Ut otia vitet, infeſta pudicitiæ.

416. *Inſula Sicanium, &c.*] Ad latus ſeptentrionale Siciliæ, non longe à promontorio Peloro & Italia, ſunt inſulæ ſeptem, *Æolia* ſeu *Vulcaniæ* dictæ: maxima earum *Lipara*, hodie *Lipari*; inter quam & Siciliam eſt *Hiera*, id eſt, *ſacra*, quia Vulcano dicata: unde hodieque dicitur *Bolcano*, quam hic deſcribit Virgilius. Ex hac præcipue ignes erumpunt: quod inde fit, ut ait Solinus, c. 2. *quia ipſæ inſulæ, naturâ ſoli igneâ, per occulta commercia, aut mutuantur Ætnæ incendia, aut ſubminiſtrant.* Totum enim illud Italiæ inferioris & Siciliæ ſolum, ut alibi monuimus, ſubterraneis motibus cavum & ſulfure ſuccenſum eſt. De *iis inſulis*, Æ. 1. 56. De *Sicania*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Ætna*, monte igni-vomo Siciliæ, lb. 571. De *Cyclopibus*, lb. 569.

421. *Strictura Chalybum.*] *Strictura*: ferrum, ut è fodinis extrahitur: In maſſas quaſi ferreas conſtrictum ac ſtipatum. *Chalybes*, populi vel Ponti, vel Hiſpaniæ, ferrariis fodinis & operibus inſignes, G. 1. 58.

425. *Bronteſque, &c.*] Nomina Cyclopum è Græcis poëtis repetita. Brontes, à βροντὴ, *tonitru*: Steropes, à στεροπὴ, *fulgur*: Pyracmon, à πῦρ, *ignis*: & ἄκμων, *incus*.

Tres

Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis & alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant:
Connexoſque angues, ipſamque in pectore Divæ
Gorgona, deſecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores
Ætnei Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum:
Vulnificuſque chalybs vaſtâ fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum; ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt: alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multâ vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.

Adjecerant ei, *tres radios pluviæ, tres nubis aquoſæ, tres flammæ refulgentis & venti velocis. Nunc miſcebant operi fulgura terrentia, & fragorem, & timorem, & iras* cum *igne perſequente.* Ex *alia parte* deproperabant *Marti currum & rotas celeres, quibus ille commovet homines, quibus urbes: & certatim ornabant ſquamis & auro ægida horribilem, clypeum Palladis iratæ, & ſerpentes implicatos, & ipſam Meduſam in pectore Deæ torquentem oculos* poſt *abſciſſum collum. O Cyclopes Ætnei, ait* Vulcanus, *auferte hæc omnia, & deponite laborem inchoatum, & huc intendite animum. Arma* ſunt *fabricanda forti viro: nunc opus eſt robore, nunc promptis manibus, nunc omni arte præcipuâ: accelerate moras. Nec plura locutus eſt. Illi autem omnes ſtatim adnixi* ſunt, *& pariter diviſerunt laborem: æs & metallum auri fluit* in *rivos, & chalybs vulnificus liquitur* in *ampla fornace. Componunt magnum clypeum,* ſufficientem *ſolum adverſus cuncta arma Latinorum; & connectunt ſeptem textus* rotundos *textibus: alii excipiunt & emittunt ventos follibus plenis vento: alii mergunt aquis æra ſtridula; caverna ſonat incudibus* in ea *deſixis. Illi inter ſe erigunt brachia multo conatu per ordinem, forcipe mordaci vertunt maſſam. Dum pater Lemnius urget hæc in regionibus Æoliis, lux alma & cantus matutini avium ſub tectis excitant Evandrum ex abjecto cubili.*

NOTÆ.

429. *Tres imbris torti radios, &c.*] Fulmina in antiquis marmoribus duodecim radiis effinguntur, in circulum diſpoſitis: non rectis illis quidem, ſed varios in angulos inflexis, qui triſidam in cuſpidem ſinguli deſinunt. Talis eſt forma Virgiliani hujus fulminis, de qua ſic fere Cerdanus: Solent torqueri fulmina, vel *grandinante cœlo*, vel *ruentibus magnis pluviis*, vel *aëre fulguribus æſtuante*, vel *ventis ſtantibus*. Grandinem intelligo per *imbrem tortum*: pluviam immenſam per *aquoſam nubem*: æſtuantem aërem, per *ignem*: flatus ventorum per *Auſtrum*: hic enim ventus præ cæteris frequens tempeſtatibus eſt, ut diximus, Ecl. 2. 58. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *ægide*, clypeo Palladis, ſupra, v. 354. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

436. *Squamis auroque, &c.*] Disjunctio pro *ſquamis aureis*, G. 2. 192. *Pateris libamus & auro*, pro, *pateris aureis.* Significat clypeum Palladis ſquamoſo corio ſerpentis ex auro tectum fuiſſe: ipſum vero Gorgonis, id eſt, Meduſæ, caput anguiferum, non in clypeo, ut alias, ſed in anteriore loricæ parte ad pectus affixum. De *Gorgone* & *Palladis clypeo*, Æ. 2 616.

446. *Chalybs.*] Genus ferri denſiſſimi ac duriſſimi, *acier, ſteel*: à populis hujus nominis, de quibus ſupra, v. 421.

453. *In numerum.*] Eo ordine, qui numeroſum quendam ictuum concentum referat.

454. *Pater Lemnius.*] *Vulcanus*: qui à Junone matre, propter deformitatem è cœlo dejectus eſt in inſulam Lemnum, nunc *Stalimene*, in Ægæo mari: ubi à Græcis dictus eſt officinam ſuam exercere, ob frequentia ibidem fulmina, G. 1. 295. De *inſulis Æoliis*, ſupra, v. 416.

Conſurgit

Senex ſurgit, & induitur tunicâ circa *membra, & circumligat plantis calceamenta pedum Tuſca: deinde accingit lateri & humeris gladium Arcadicum, revocans* in dextram *pelles pantheræ pendentes à ſiniſtra. Præterea duo etiam canes cuſtodes exeunt ex alta porta, & ſequuntur paſſus domini.* Sic *ibat heros ad cubiculum & penetrale Æneæ, memor verborum & promiſſi officii. Nec minus mane experrectus Æneas ferebat ſe* ad eum. *Pallas filius aderat comes illi* Evandro, *Achates huic* Æneæ. Cum *occurriſſent, ſociant dextras* manus. *& ſedent in media domo, denique utuntur libero colloquio. Rex primus hæc* dicit: *Maxime dux Trojanorum, quo ſalvo nunquam ſane exiſtimabo regnum vel res Trojæ everſas: ſunt nobis parvæ vires ad ſubſidium belli, pro tanta dignitate: hinc coercemur fluvio Etruſco; inde Rutulus urget* nos, *& ſonat armis circa mœnia* noſtra. *Aſt ego meditor ſociare tibi magnas nationes; & caſtra è regno divite: ſors inſperata oſtendit* tibi *hanc* viam *ſalutis:* & *confers te huc fatis vocantibus. Non longe hinc habitatur ſedes urbis Agyllinæ, ſtructa lapidibus antiquis: qua* parte *colonia Lydia, inſignis bello, ſtetit olim in montibus Tuſcis. Hanc* urbem, per *multos annos vigentem, Mezentius rex deinceps gubernavit, ſevero imperio & duris armis. Quid* proderet *narrare immanes ſtrages? quid crudelia facinora tyranni?*

Conſurgit ſenior, tunicâque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri atque humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem & ſecreta petebat,
Sermonum memor & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur:
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam
Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tuſco claudimur amni;
Hinc Rutulus premit, & murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaq; regnis
Jungere caſtra paro, quam ſors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo colitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinæ ſedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio & ſævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni

NOTÆ.

458. *Tyrrhena pedum vincula.*] Calceamenta Tyrrheno more: quorum ſolea lignea erat, quatuor digitorum latitudine. lora autem inaurata: ex Polluce, 7. 22. Et notandum calceamenta veterum, ut ex antiquis ſtatuis conſtat, fere ſoleas fuiſſe: non latis integumentis deſuper, ſed vinculis tantum loriſque aptas pedibus. De *Tyrrhenis*, vicinis tunc Evandro populis, mox 479.

459. *Tegeæum enſem.*] *Arcadicum*; à *Tegea* urbe Arcadiæ, ubi Pan colebatur.

460. *Pantheræ.*] Fera eſt, maculoſa pelle, cujus mas eſt *pardus*: à πᾶν, *omne*, & θὴρ, *fera*.

472. *Pro nomine tanto, &c.*] Pro dignitate Trojani nominis: pro tanta cauſa, id eſt, tanto bello: *nomen* enim ſæpe pro *cauſa* ſumitur. De *Tuſco* amne, *Tybri*, ſupra, v. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

479. *Urbis Agyllinæ ſedes, &c.*] Urbs erat Etruriæ, à Lydis dicta deinde *Cære*, hodie *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Aiunt Etruſcos, ſive indigenas, ſive aliunde advectos, eam Italiæ regionem, quæ eſt ad occidentem Tybris, incoluiſſe: hinc à Pelaſgis ex Æmonia, quæ deinde Theſſalia dicta eſt, profectis, bello petitos: qui poſt Agyllinam ibi conditam, à Tyrrhenis è Lydia profectis expulſi ſunt. Hi ſive Etruſci, ſive Tyrrheni, etiam *Tuſci* vocati ſunt; à θύω, *ſacrifico*: ob religionis ceremonias, quæ apud eos vigebant, imprimis in urbe *Cære*, quam vocat Livius l. 7. *ſacrarium populi Romani, diverſorium ſacerdotum, ac receptaculum ſacrorum*: ab hac religiones Deorum dictæ ſunt *ceremoniæ*. Hinc multi ſcribunt *Thuſci*; multi tamen *Tuſci*, Græcis auctoribus, à quibus vocantur Τυρσοί. *Etruſcorum* nomen unde ortum ſit, ignoratur.

Effera?

Effera? Dii capiti ipſius generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus atque oribus ora,
Tormenti genus! & ſanie taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At ſeſſi tandem cives, infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque, domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter cædes, Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis,
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condenſæ littore puppes,
Signaque ferre jubent. Retinet longævus aruſpex,
Fata canens: ô Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum virtuſq, virûm: quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, & meritâ accendit Mezentius irâ:
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita Divûm.
Ipſe oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon:
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu ſeclisque effœta ſenectus
Invidet imperium, feræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt:
Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortiſſime du-
Hunc tibi præterea, ſpes & ſolatia noſtri, [ctor.
Pallanta adjungam. Sub te tolerare magiſtro
Militiam & grave Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat: primis & te miretur ab annis.

Dii rependant iſta *capiti & familiæ ipſius. Immo etiam alligabat corpora mortua* corporibus *vivis, committens & manus manibus & vultus vultibus, ô ſpeciem ſupplicii! & ſic occidebat lenta nece* homines *diffluentes tabo & ſanie in* hoc *miſerando nexu. Sed cives denique pertæſi, obſident armati ſævientem inaudito* modo, *& ipſum & ipſius domum: jugulant* ejus *ſocios, immittunt flammas ad tecta. Ille elapſus inter ſtrages* cœpit *fugere in regionem Rutulorum, & protegi armis Turni* excipientis eum *hoſpitio. Itaque tota Tuſcia rebellavit legitimo furore, repetunt præſenti bello regem ad pœnam. Ego, ô Ænea, dabo te ducem his millibus: naves enim* eorum *congregatæ toto litore fremunt, & volunt inferre ſigna. Senior aruſpex cohibet* eos, *edicens* hæc *oracula: O juventus lectiſſima Lydiæ, flos & robur antiquorum hominum: quos indignatio legitima impellit adverſus hoſtem, &* quos *Mezentius inflammat juſto furore: nemini Italo licet ſubdere tantam nationem: eligite duces exteros. Tunc exercitus Tyrrhenus territus oraculo Deorum, ſtetit* in *his arvis. Ipſe Tarchon miſit ad me legatos, & coronam cum ſceptro; & addicit* has *notas regni:* rogans *ut veniam in caſtra, & accipiam regnum Tyrrhenum. At ſenectus pigra frigore & exhauſta annis, & robur lentum ad fortia* conſilia, *aufert mihi regnum. Impellerem* ad id *filium, niſi junctus* cum *matre Sabella, ex ea deduceret partem patriæ. Tu, cujus & annis & patriæ oraculum favet, quem Dii vocant: intra* in regnum, *ô dux generoſiſſime Trojanorum & Italorum. Præterea ſociabo tibi hunc Pallantem,* qui eſt *ſpes & ſolamen noſtrum. Aſſueſcat ſub te inſtitutore pati militiam & durum laborem belli, & contemplari geſta tua: & admiretur te à tenera ætate.*

NOTÆ.

498. *Aruſpex.*] Qui exta *conſpicit arvigæ* vel *arvugæ*: eſt autem *arviga*, hoſtia: ab ἄρνιξα, *aries*, ita Voſſius. Qua in arte ſingularis fuit Etruſcorum vatum peritia. De *Mæonia*, Lydia, Æ. 4. 216.

506. *Tarchon.*] Nomen apud Tyrrhenos inſigne. Fuerat enim alter ejus nominis præfectus *Tyrrheni* regis, qui eo uſus eſt ad condendas in ea regione urbes duodecim, ex Strabone.

510. *Matre Sabella.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico* genere; hoc enim nomen inter utramque gentem ambiguum eſt: & Sabellam gentem Italiæ indigenam fuiſſe, non exteram, probat hic locus. Vide Æ. 7. 665. De *Cytherea*, Venere, Æ. 1. 261.

Tradam huic ducentos equites Arcades, ſelectam vim juventutis: & Pallas tradet *tibi totidem ſuo nomine. Vix ea locutus erat: & Æneas filius Anchiſæ & fidelis Achates tenebant vultum defixum, & meditabantur plurima difficilia cum ſua triſti mente: niſi Venus miſiſſet ſignum è cœlo patente. Quippe fulgur intortum è cœlo inopinate erupit cum ſtrepitu: & ſtatim omnia viſa* ſunt *tremere, & ſonus buccinæ Tyrrhenæ ſonare per aërem. Aſpiciunt* ſurſum: *& rurſus magnus fragor tonat: cernunt arma fulgere & commota reſonare, inter nubes,* tempore *ſereno, in parte cœli tranquilla. Cæteri territi ſunt animo: ſed princeps Trojanus cognovit ſonum, & promiſſa Deæ matris. Tunc ait: Ne autem,* tu qui me excipis *hoſpitio, ne ſane petas* a me *qualem exitum prodigia iſta prædicant: ego vocor è cœlo* ad bellum. *Dea mater monuit* ſe *daturam hoc indicium, ſi bellum immineret; & ſe allaturam per aërem armaturam Vulcani* manu factam ad *auxilium* meum. *Heu! quam magnæ ſtrages imminent Laurentibus miſeris. O Turne, quale ſupplicium perſolves mihi! O pater Tyberine, quam multos clypeos, & caſſides, & robuſta cadavera impelles inter aquas tuas!*

Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas
Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant:
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit: & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor intonat ipſa
Arma inter nubem, cœli in regione ſerena, [gente
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Troïus heros
Agnovit ſonitum, & Divæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero, hoſpes, ne quære profecto
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram Diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volves,
Tybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto:
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat: heſternumq; Larem, parvoſque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes:
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſthinc ad naves graditur, ſocioſque reviſit:

nunc Latini *petant bellum, & violent fœdera. Poſtquam protulit hæc verba, erigit ſe è ſolio ſubitò: & primo ſuccendit igne Herculis aras,* ubi ignis erat fere *extinctus: & hilaris it* ad *Larem, quem* ab *heſterna* die noverat, *& ad exiguos Penates: immolat juxta conſuetudinem oves electas, ſimul Evander, ſimul juventus Trojana. Deinde* Æneas *incedit ad naves, & redit* ad *ſocios:*

NOTÆ.

526. *Tyrrhenuſque tubæ mugire, &c.*] *Tyrrhenus clangor* tubæ dicitur: quia Tyrrheni cornua & tubas dicuntur inveniſſe ab Athenæo, l. 4. Indicatque ſonus ille Tyrrhenus, Æneam a Tyrrhenis ad regnum vocari.

537. *Laurentibus, &c.*] Latini regis populis, Æ. 7. 63. De *Turno*, ibid. 56. De *Tybri*, ſupra, v. 330.

540. *Fœdera rumpant.*] Nam Latinus Æneam in ſocium & generum admiſerat. Æ. 7. 260.

542. *Herculeis, &c.*] Non mihi videntur in lucum rediiſſe, ubi heſternâ die ſacra Herculi fecerant: ſed aras domeſticas, in quibus ignis ſopitus erat, excitaſſe prunis ex heſterno ſacrificio aſſervatis: non enim ignem ſacrum niſi ex ſacro licebat accendere, ex Phædro, l. 4. f. 10. vel novos ignes domi accenderunt in honorem Herculis. *Heſternũ Larem* interpretor, vel qui pridie cultus ab iis fuerat, antequam decumberent, vel potius, quem Æneas, novus hoſpes, ab heſterna dumtaxat die noverat, & colendum ſuſceperat. De *Laribus* & *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *eorum cultu*, Æ. 3. 177. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57.

Quorum

Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit; pars cætera pronâ
Fertur aquâ, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos:
Et regem hâc Herilum dextrâ ſub tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda;
Ter leto ſternendus erat: cui tunc tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
Nate, tuo: neque finitimus Mezentius unquam,
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, ô ſuperi, & Divûm tu maxime rector
Juppiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. Si numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
Nunc ô, nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri;

è quorum numero eligit inſigniores virtute, qui comitentur ſe ad bellum; pars reliqua navigat pronis undis, & lenta deſcendit ſecundo flumine, reditura ad *Aſcanium nuncia patris, & rerum* ab eo geſtarum. *Equi dantur Trojanis euntibus* in *regionem Etruſcam: adducunt* ad *cÆneam* equum *extra ſortem* aliorum, *quem tegit flava pellis leonis reſplendens unguibus auratis. Statim rumor ſpargitur emiſſus per urbem exiguam, equites ire celeriter ad arcem regis Etruſci. Matres* præ *timore renovant preces, & metus accedit prope* ad *periculum, & jam ſpecies belli videtur major. Tunc pater Evander amplexus dextram Æneæ abeuntis, inhæret* illi, *flens inſatiabiliter, & profert talia: O utinam Jupiter reddat mihi annos elapſos,* & me talem efficiat, *qualis eram, quando juxta ipſam* urbem *Præneſte delevi primum exercitum, & victor combuſſi congeriem clypeorum: & hac manu miſi ad inferos regem Herilum: cui naſcenti genitrix Feronia dederat tres animas, & tria arma tractanda,* res *terribilis dictu: occidendus erat triplici morte: tamen hæc dextera eripuit illi omnes animas. & ſpoliavit* illum *totidem armis. Ego nunc nullatenus diſtraherer à jucundo amplexu tuo, ô fili: nec unquam vicinus Mezentius, illudens huic* meo *capiti, intuliſſet enſe tot crudeles neces,* nec *privaſſet urbem tam multis incolis. Sed vos, ô Dii, & tu Jupiter maxime rex Deorum, oro, miſereſcite regis Arcadis, & exaudite preces paternas. Si veſtra poteſtas, ſi fata relinquunt mihi Pallanta ſalvum; ſi vivo viſurus eum, & rediturus in commune* cum *eo: peto vitam: paratus ero tolerare quemlibet laborem. Si vero intentas* mihi *eventum aliquem aſperum, ô fortuna; ô jam liceat finire moleſtam vitam: dum ſolicitudo* eſt adhuc *anceps, & ſpes futuri dubia;*

NOTÆ.

561. *Præneſte, &c.*] Æ. 7. 678. fundatorem Præneſtinæ urbis appellavit Cæculum, qui erat hoc ipſo bello in auxiliis Turni, proindeque firmæ adhuc ætatis. Quomodo igitur ab Evandro, nunc ſene, tunc juvene, occidi potuit Herilus ſub ipſa Præneſte? Niſi dicatur Præneſte jam urbis formam habuiſſe tempore Herili, qui regnaſſe ibidem videtur: munitiones vero à Cæculo accepiſſe. *Præneſte* modo neutrius, modò fœminini eſt generis. *Herilus* hic tricorpor, ad ſimilitudinem Geryonis, fingitur, Æ. 7. 662. *Feronia*, Dea, Herili mater, Æ. 7. 800. *Arcadius rex*, Evander, ſupra, v. 51

dum te habeo in complexu, ô dilecte fili, unicum & ultimum gaudium meum: ne nuncius triſtior lædat aures meas. Pater emittebat hæc verba in ultimo diſceſſu: miniſtri reportabant in aulam eum defectum animo. At equites jam egreſſi erant portis patentibus: in primis Æneas & fidelis Achates: deinde alii principes Trojæ: ipſe Pallas in media turma, ſpectabilis chlamyde & armis verſicoloribus. Qualis eſt Lucifer, quem Venus amat præ cæteris ignibus ſiderum, quando madens aquis Oceani erigit ſacrum vultum in cœlo, & diſſipat noctem. Matres timidæ ſunt in muris, & viſu ſequuntur nubem pulverulentam & turmas rutilantes æreis armis. Illi armati incedunt inter vepres, qua proximus eſt terminus viarum: clamor ſurgit, & collecto agmine ungulæ equorum feriunt pulverulentos campos ſtrepitu quadrupedante. Eſt magna ſylva, prope frigidum flumen Cæretanæ urbis, late ſacra veneratione majorum: colles curvi circumdant undequaque, & cingunt ſylvam abietibus umbroſis. Fama narrat, antiquos Pelaſgos, qui primi occupaverunt olim regionem Latinam, dicaviſſe ſylvam & diem certum Sylvano, Deo agrorum & pecudum. Non longe hinc Tarcho & Tyrrheni habebant caſtra, ſecura

Dum te, chare puer, mea ſera & ſola voluptas,
Complexu teneo: gravior ne nuncius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis: 585
Æneas inter primos & fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis.
Qualis ubi Oceani perfuſus Lucifer undâ,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes, 590
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſq; ſequuntur
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, quà proxima meta viarum,
Armari tendunt: it clamor, & agmine facto 595
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigrâ nemus abjete cingunt.
Sylvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos, 600
Arvorum pecoriſque Deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis. 605
Huc pater Æneas & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos & corpora curant.
At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta

ob naturam locorum: *& totus exercitus* eorum *poterat jam aſpici* ab Æneâ *ex edito colle, & fixerat tentoria* in *patentibus campis. Æneas pater & juventus electa ad bellum deſcendunt illuc, & fatigati reficiunt equos & corpora. At Venus, alba Dea, erat* illic, *portans munera per nubes aëreas; & ut eminus aſpexit filium remotum à frigido fluvio in valle ſeparata,*

NOTÆ.

588. *Chlamyde.*] De ea militari veſte, *caſaque* Æ. 3. 484. De *Lucifero*, ſtellâ Veneris, quæ mane ante Solis ortum ultima videtur in cœlo, unde præire Solem dicitur, Ecl. 6. 86.

596. *Quadrupedante putrem, &c.*] *Putrem*, in pulverem facile ſolubilem. *Quadrupedante ſonitu*: quaſi numeroſo quadrupedum equorum inceſſu.

597. *Cæritis amnem, &c.*] *Sylva*, in litore maris prope amnem exiguum, *Cæretanum* olim, nunc *Vacina* dictum: ad orientem urbis *Cæritis*, quæ eſt *Cære*, de qua ſupra, v. 479. Hujus incolæ *Cærites*, media ſyllaba brevi; vel *Cæretes*, media longa, dicuntur, Æ. 10. 183. De *abiete* arbore, *ſapin*, *the Fir-tree*, paſſim in Georg. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Pelaſgis*, ſupra, v. 479.

602. *Qui primi, &c.*] Tamen poſt *Siculos* indigenas, & advenas *Oenotros* ſeu *Aborigines*, venere *Pelaſgi*: deinde *Tyrrheni*, poſtea *Arcades*, tum *Trojani*. Hic ordo è Dionyſio Halicarn. repetitur. *Tendebat in arvis.* Caſtra metabatur, figebat tentoria: ut Æ. 2. 9. *Hic ſævus tendebat Achilles.*

Ut

Ut procul egelido ſecretum flumine vidit;
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox, aut Laurentes, nate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſâ poſuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:
Miraturque, interque manus & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam flammaſq; vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis cum cœrula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas electro auroque recocto,
Haſtamque, & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus venturique inſcius ævi,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat & viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere linguâ.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,

allocuta eſt eum *talibus verbis, & ſe ultro exhibuit: Ecce dona fabricata* per *artem mariti mei,* quam tibi *promiſeram: ne deinceps, ô fili, timeas vocare ad pugnam ſive Laurentes glorioſos, ſive ferocem Turnum.* Sic *dixit Venus, & venit in amplexum filii, & depoſuit arma fulgentia ſub quercu oppoſita. Ille Æneas gaudens muneribus Deæ & tanto honore, non poteſt ſatiari, & mittit oculos per ſingulas* partes, *& ſtupet: & ſumit in manus & brachia, caſſidem horrendam criſtis & ejicientem ignes, & gladium mortiferum, & loricam rigidam ære, cruentam, amplam;* talem, *qualis* eſt *nubes cærulea, quando accenditur radiis Solis, & reſplendet procul: deinde ocreas politas electro & auro repurgato, & haſtam, & fabricam inenarrabilem clypei. Vulcanus, non imperitus vaticiniorum, nec inſcius futuri ſeculi, expreſſerat in illo* clypeo *res Italas & victorias Romanorum:* expreſſerat *illic totam ſeriem familiæ orituræ ab Aſcanio, & bella geſta per ordinem.* Expreſſerat *quoque lupam enixam jacere in virenti caverna Martis; duos infantes* huic *alludere pendulos ad mammas, & interritos ſugere altricem; illam reflexam collo tereti adblandiri* iis *alternis, & formare membra* eorum *linguâ. Nec longe inde appoſuerat Romam & Sabinas raptas abſque exemplo* in *cœtu caveæ,* dum *agerentur magni* ludi *Circenſes,*

NOTÆ.

610. *Egelido.*] Ambiguam hujus vocis eſſe poteſtatem exiſtimat Scaliger Poët. l. 6. 7. & modo negare, ut in *enodis*, G. 2. 78. modo augere, ut in *edurus*, G. 4. 145. Igitur *egelidus* modo eſt *tepidus*, modo *frigidus*. Cerdanus contendit ſemper eſſe *tepidum*: affertque è Catullo *egelidos tepores*, è Columella *egelidum ver*, &c. ſed afferimus etiam è Virgilio *egelidum flumen*, ex Auſonio *egelidum Iſtrum, egelidam Moſellam*, id eſt, *frigidam*: quis enim unquam fluvios vocavit *tepidos*? *De Lauentibus*, Æ. 7. 63. De *Cytherea*, Æ. 1. 261.

620. *Criſtis galeam*, &c.] *Criſtis*, id eſt, pennis avium, aut jubis equinis, igneo colore tinctis, è cono ſeu apice galeæ, in modum flammarum erumpentibus, Æ. 3. 468. De *electro*, ſupra, v. 402.

625. *Clypei textum.*] Quia è multis coriis, aut laminis compacti erant clypei.

629. *Stirpis ab Aſcanio*, &c.] De *Aſcanii ſtirpe*, Æ. 6. 763. & ſequent. De *lupa*, Romuli & Remi, Martis filiorum, altrice, Æn. 1. 278.

635. *Raptas ſine more Sabinas*, &c.] Romulus, cum urbe condita, deeſſe ſuis civibus fœminas videret; ludos indixit, qui *Conſuales* tum, deinde *Circenſes* dicti ſunt. De *iis* & *caevea*, Æ. 5. 388. Ad eos cum conveniſſent vicini, præcipue ex urbe Sabinorum *Curibus*: eorum fœminæ raptæ ſunt à Romanis. Hinc bellum grave inter utramque gentem: quod inter Tatium Sabinorum regem & Romulum denique compoſitum eſt; ea lege, ut per Sabinorum Romanam in urbem Curibus commigrarent, in ea Tatius ac Romulus regnarent, urbs quidem à Romulo *Roma*, populus à Curibus *Curites* ſeu *Quirites* dicerentur. De *Curibus*, Æ. 6. 809.

& ſtatim novum bellum oriri inter *Romanos, & ſenem Tatium, & Cures auſteros. Poſtea iidem reges, relicto prælio, erant ante altaria Jovis, armati & ferentes pateras: & ſanciebant inter ſe pacem ictâ porcâ. Non longe hinc quadrigæ concitatæ in oppoſitas* partes *dilacerabant Metium: tu vero, Albane,* debuiſſes *ſtare pactis: & Tullus per ſylvam trahebat viſcera hominis* illius *perjuri: & ſentes ſtillabant tincti ſanguine. Præterea Porſenna jubebat* Romanos *admittere Tarquinium expulſum, & cingebat urbem magna obſidione. Romani currebant ad arma pro libertate. Videres illum* Porſennam *ſimilem irato, & ſimilem minanti:* ideo *quia Cocles audebat diruere pontem, & Cloelia trajiciebat flumen catenis fractis. In ſuprema* parte clypei *Manlius, defenſor arcis Tarpeiæ, erat ante templum, & ſervabat altum Capitolium; & domus* adhuc *nova rigeſcebat paleis Romuli.*

Addiderat: ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant: & cæsâ jungebant fœdera porcâ.
Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſylvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres: pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat:
Romuleoque recens horrebat regia culmo.

NOTÆ.

641. *Cæsâ porcâ.*] Hanc formulam jungendi fœderis affert Livius, l. 1. quam tamen Hoſtilio Tullo tertio Romanorum rege antiquiorem fuiſſe innuit. Fecialis, miniſter ſanciendi fœderis, ſic aiebat; *Si prior defecerit publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum Romanum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam. Id ubi dixit, porcum ſilice percuſſit.* Inde fœdus *ictum* dici ſolet.

642. *Metium in diverſa, &c.*] Cum Tullus Hoſtilius, tertius Romanorum rex, Albanos imperio ſuo ſubdidiſſet; ſuſceptoque adverſus Fidenates bello, Metius Sufferius Albanorum dictator Romanos in pugna deſeruiſſet: Tullus victor eum duobus curribus per quadrigas in diverſa raptis illigari ac diſcerpi juſſit; Albanam urbem dirui, cives Romam traduci.

646. *Tarquinium, &c.*] Tarquinius Superbus, rex ſeptimus, ob ſua filiique ſcelera pulſus eſt, Bruto & Collatino ducibus: Porſenna rex Etruſcorum eos reducere aggreſſus, Janiculum, partem urbis ad occidentalem Tyberis ripam, eidem ponte junctam ſublicio, occupavit.

650. *Cocles.*] Etruſcis in orientalem urbis partē irrumpere parantibus, Horatius Cocles, qui forte poſitus in ſtatione ſublicii pontis fuerat, ſolus iis obſtitit in ipſo pontis aditu, dum Romani à tergo pontem interrumperent. Quo diruto armatus in Tyberim deſiluit, & multis ſuper incidentibus telis tranavit ſalvus ad ſuos.

651. *Cloelia.*] Cum de pacis conditionibus ageretur, datæque eſſent Porſennæ regi puellæ obſides, ut exercitum è Janiculo deduceret, Cloelia virgo, una ex obſidibus, fruſtrata lavandi prætextu cuſtodes ſuos, eorum equis conſcenſis, cum cæteris virginibus tranavit Tyberim: & repetita à rege, eidemque reddita, interrogata ab eo propter virtutis miraculū libera dimiſſa eſt cum iis obſidibus, quas voluit ipſa eligere. Hanc equeſtri ſtatua Romani donaverunt.

652. *Tarpeiæ Manlius, &c.*] Anno U. C. 364. Galli Senones, Brenno duce, cum fuſis ad Alliam fluvium Romanis captaque urbe Roma, Capitolium obſiderent: & noctu in muros per præcipitia adreperent: anſeres, Junoni ſacri, quibus in ſumma fame obſeſſi peperceranr, clangore ſuo milites excitavere: hi Gallos repulerunt, Marco Manlio duce, qui triennio ante conſulatum geſſerat. Galli deinde, poſt ſeptem menſium obſidionem, pacem ingenti auri pondere cum pacti eſſent, a M. Camillo Dictatore ſuperveniente cæſi ſunt, & urbe pulſi: De *Tarpeio* ſeu *Capitolino* monte, ubi arx & templum Jovis, ſupra, v. 347.

654. *Romuleoque recens, &c.*] Caſa Romuli multiplex fuit, in Palatino monte una, ut monet Dion. l. 2. altera in Capitolino: eaq; ut ferebant mores temporis, ſtramento & paleis tecta, quæ Ovidii, Senecæ, ac Vitruvii tempore adhuc ſupererat, & ad monumentum priſcæ frugalitatis colebatur. Ovid. Faſt. 3. 183. Senec. Controv. 9. Vitruv. l. 2. c. 1. *Recens* dicitur

Atque

Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defenſi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis:
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudoſq; Lupercos,
Lanigeroſque apices, & lapſa ancilia cœlo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis;
Et ſcelerum pœnas; & te, Catilina, minaci

Et illic anſer ex *argento, volans* in *aureis porticibus, monebat* cantu *Gallos accedere ad portas: Galli accedebant per ſentes, & jam occupabant arcem, tuti tenebris & munere noctis caliginoſæ. Illis* erat *aurea coma, & veſtimentum aureum: ſplendebant ſagis virgatis: præterea colla candida cingebantur aureis* monilibus; *unuſque librat manu duo gæſa Alpina, tecti clypeis longis* ſecundum *corpora. Inde ſculpſerat Salios ſaltantes, & Lupercos nudos, & acumina* pileorum *lanea, & ſcutula emiſſa è cœlo: ibant ad ſacrificia per urbem pudicæ matronæ in vehiculis penſilibus. Procul hinc adjicit quoque infernas plagas, profundos aditus Plutonis; & ſupplicia criminum: & te, ô Catilina,*

NOTÆ.

ratione ſculpturæ; quia cum recens à Vulcano ſculpta eſſet & ex auro efficta, videbatur ſulgore ſuo referre rutilum quemdam horrorem recentium palearum, quibus tegebatur.

659. *Aurea cæſaries, &c.*] Habitus & arma Gallorum. I. *Aurea coma*; deſcribuntur enim à Livio & aliis comæ Gallorum promiſſæ & rutilæ, ſeu flavæ. II. *Lactea colla*: candido etiam colore inſignes fuiſſe prædicantur, unde & nomen habuiſſe à γάλα, *lac*. III. *Aurea veſtis*, quam hic multi ſumunt pro *barba*, quia Lucretius, l. 5. 672. dixit, *impubem molli pubeſcere veſte*. Poteſt tamen intelligi de veſte interiore, cui ſagula ſuperinducta eſſent. IV. *Sagula*. Fuerunt *chlamys, ſagum, paludamentum*. Ejuſdem prope formæ veſtes exteriores, breviores, apertæ, fibula circa dextrum humerũ annexæ: ſed *paludamentum* proprium imperatorum, & longius; *ſagum & chlamys*, militum, & brevius. Quidam volunt, *ſaga*, vel *ſagulæ* Gallorum, habuiſſe manicas, & fibulatas fuiſſe veſtes; ſed inſtar tunicæ inductas, apertas tamen ante pectus. *Virgata ſagula* dicuntur; id eſt, virgis ſive ſegmentis diſtincta verſicoloribus, & in longum varia ſerie porrectis. V. *Torques* aurei, è collo penduli; quos apud Gallos in uſu etiam militari fuiſſe, patet ex Manlio Torquato, qui nomen hoc obtinuit ob detractum in pugna Gallorum ducit torquem, Æ. 6. 825. VI. *Gæſa*; haſtæ longiores, ſed leves & exiles, quæ binæ una manu ferri poterant. *Alpina* dicuntur, vel quia è ligno Alpinarum arborum, vel quia Gallorum propria, qui circa Alpinos montes habitabant. VII. *Scuta longa*, non clypei: *clypeus* enim rotundus eſt; *ſcutum* longius multo quàm latius.

664. *Lanigeroſque, &c.*] De *Saliis*, ſupra, v. 285. De *Lupercis*, v. 343. Sacerdotes porro, præcipue flamines, pileos geſtabant oblongos, quorum ex faſtigio virga eminebat, cui lana erat filo circumligata: quod ſi per æſtatem geſtare pileũ moleſtius ducerent, filo illo caput circuibant, quod nefas eſſet eos nudo eſſe capite: hinc *Flamines* dicti; quaſi *Filamines*; & lana illa, *apex*, ab *apo*, quod eſt ab ἅπτω, *ligo*.

Lapſa ancilia, &c.] Scuta brevia, quaſi *amciſa*, id eſt, *circumciſa*; quod ovali figura eſſent abſque angulis. Ovid. Faſt. 3. 377. *Atque ancile vocat, quod ab omni parte reciſum eſt; Quemque notes oculis, angulus omnis abeſt*. Horum unum, regnante Numa, decidiſſe dicitur è cœlo; & edita vox, omnium potentiſſimam fore civitatem, quamdiu id in ea manſiſſet. Ideo Mamurius Veturius auctor fuit, ut ejuſdem modi fierent plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cœleſte poſſet. Quod factum eſt, omniaque in ſacrario Martis repoſita, ſub cuſtodia Saliorum: qui certis diebus efferebant ea, pulſabantque per urbem, ac deinde recondebant. Ovid. loco citato, &c.

666. *Pilentis matres, &c.*] Cum Camillus aurum Apollini Delphico voviſſet, bello Veienti, nec auri ſatis reperiretur, matronæ nobiles aurum illud ex muliebri mundo contulerunt: ob eamque munificentiam, is honor iis eſt habitus, ut *pilento* ad ſacra ludoſque veherentur. Ita Livius, ann. circiter U. C. 362. De *pilenti* vehiculi forma nihil reperio.

667. *Tartareas ſedes, &c.*] De *Tartaro*, Æ. 6. 134. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *oſtiis* inferorum, Æ. 6. 237.

668. *Catilina.*] *L. Sergius Catilina*, patricia familiâ vir, cum bis in petitione conſulatus repulſam tuliſſet: de cæde conſulũ & ſenatus, de

ſuſpenſum ex imminente ſcopulo, & metuentem vultus Furiarum: & pios ſegregatos ab impiis, *& Catonem his dicentem jus. Inter hæc apparebat late ex auro ſpecies inflati maris, at* aquæ *cæruleæ ſpumabant fluctu albo: & delphines circum lucidi argento agitabant in orbem mare caudis, & ſcindebant fluctus. In medio* mari *videre erat claſſes æratis* proris, *certamina Actiaca: & aſpexiſſes totum Leucaten ferveſcere pugnâ ordinatâ, & undas reſplendere argento. Hinc* erat *Auguſtus Cæſar ducens ad pugnam Italos, cum ſenatoribus, & populo, & Penatibus, & magnis Diis, erectus in puppe ſublimi: cui caput lætum emittit geminas flammas, & paterna ſtella apparet* in *capite. Alia parte* erat *Agrippa, Diis & ventis propitiis ſublimis, impellens aciem: cui caput radiat roſtratum navali coronâ,* quod eſt *nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diverſis bellis & auxilio barbarorum, addu-*

Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementem
Secretoſque pios, his dantem jura Catonem. 670
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea, ſed fluctu ſpumabant cœrula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella, 675
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucatem, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar,
Cum patribus, populoq; Penatibus & magnis Diis
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flam-
mas 680
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.
Parte alia, ventis & Diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum
Tempora navali fulgent roſtrata coronâ.
Hinc ope barbaricâ variiſque Antonius armis 685
Victor, ab Auroræ populis & litore rubro
Ægyptum, vireſque Orientis, & ultima ſecum

cum Ægyptum, & robora Orientis, & extrema Bactra, ab uſque *gentibus Auroræ & mari ruben-*

NOTÆ.

incendenda urbe, opprimendaque republica conjuravit cum nobiliſſimis aliis compluribus viris: deprehenſus a M. Tullio Cicerone tum conſule, urbe excedere coactus eſt: ejus ſocii P. Lentulus & C. Cethegus prætores in carcere præfocati ſunt: ipſe commiſſâ in agro Piſtorienſi pugnâ victus & interfectus eſt, duce C. Antonio, Ciceronis collegâ, Anno U. C. 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem, &c.*] Non majorem, ſed minorem: ſiquidem Catilinæ & eorum temporum hic mentionem facit, quæ propius attigit minor Cato. De utroque, Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicundo apud pios homines in Elyſiis campis, ob ſeveram virtutem, non ut eum irrideat, quaſi hoſtem Julii Cæſaris, ut argutatur Cerdanus aliique.

673. *Delphines, &c.*] De *Delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri & *victoria* ibidem ab Auguſto relata, Ibid. v. 270. 280. De *Leucate*, ibidem monte & inſula, v. 274. De *Auguſto*, Octaviani cognomine, Æ. 6. 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis* Diis, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammas vomunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus criſtas habebat flammivomas, ut v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde diſtinctum. Alii ad Auguſti oculos, quos acres imprimis & igneos fuiſſe teſtatur Suetonius.

681. *Patriumque vertice ſidus.*] Stella Julii Cæſaris: quæ, quia ejus in morte effulſerat, pro eo habita eſt, ideo ejus ſimulacris in capite impoſita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippa.*] *M. Agrippa*, omnium Auguſti operum ac victoriarum adminiſter, præcipue Actiaco bello. Ter conſul fuit, conſors Tribunitiæ poteſtatis cum Auguſto, genere ejusdem, & adoptione filius. Obiit anno U. C. 74[illegible]

684. *Roſtrata coronâ, &c.*] Corona navalis aurea, in ſpeciem roſtrorum navalium conformata, data raro: primum à Pompeio Magno M. Varroni, bellis piraticis: ſecundo ab Auguſto M. Agrippæ, bellis Siculis adverſus Sextum Pompeium, quæ ille confecit extrema ad fretũ Siculũ pugna, anno U. C. 718. Plin. l. 16.

686. *Victor, ab Auroræ, &c.*] *M. Antonius*, omniũ Julii Cæſaris expeditionũ ſocius, ejusdem in dictatura magiſter equitũ, conſul anno U. C. 710. quo Cæſar occiſus eſt: ac deinceps triumvir cũ Octaviano ac Lepido; multa eo in magiſtratu crudeliter egit; Brutum & Caſſium cunjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum & adminiſtrandũ orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidiũ,

Bactra

Bactra vehit: ſequiturq; nefas! Ægyptia conjux.
Hinà omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis roſtriſq; tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur: arva novâ Neptuniâ cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
Omnigenûmq; Deûm monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum & Venerem, contraq; Minervam
Tela tenent; ſævit medio in certamine Mavors
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ,
Et ſciſſâ gaudens vadit Diſcordia pallâ,

& proh ſcelus! uxor cÆgyptia ſequitur ipſum. *Omnes* videntur *ſimul irrumpere, & totum mare ſpumare commotum remis revolutis & roſtris trifidis. Procedunt mari: diceres Cycladas erutas fluitare mari, aut excelſos montes congredi* cum *montibus: tanta* eſt *moles turritarum puppium,* unde *homines imminent. Projicitur manu ignis in ſtupa, & ſpiculis volucre ferrum: campi Neptuni rubeſcunt novâ ſtrage. In medio regina* Cleopatra *revocat acies patrio ſiſtro: & nondum adhuc ſpectat à tergo ſerpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, & latrator Anubis, ferunt arma adverſus Neptunum & Venerem, & adverſus Minervam: Mars exſculptus ferro ſævit in medio prælio, & funeſtæ Furiæ ex aëre, & Diſcordia incedit gaudens lacerâ pallâ,*

NOTÆ.

qui anno 716. de illis triumphavit: ſed ipſe ab iiſdem affectus variis cladibus, in Ægyptum ſeceſſit, amore Cleopatræ, Ægypti reginæ: quam cum orbis terrarum reginam conſtituere meditaretur, hoſtis à ſenatu judicatus, victus eſt ab Octaviano apud Actium Epiri promontorium, anno U. C. 723. ſequente anno captâ ab eodem Octaviano Alexandriâ, ſibi ipſe mortem intulit; Cleopatra cum Octavianum irretire amore ſuo non potuiſſet, verita ne in triumphum duceretur, aſpidis inter ficus delitescentis punctu ſibi mortem accerſivit. *Auroræ populos* vocat orientales. *Litus rubrum,* accolas maris rubri, quod Arabiam ad occidentem & meridiem alluit; & in ſinum influens, Aſiam ab Africa ſeparat, Ægyptumq; prætexit ab oriente. *Bactra, orum,* urbs eſt præcipua Bactrianæ regionis, inter Parthiam ab occidente, Indiam ab oriente, Sogdianam à ſeptentrione, Aſiam à meridie. Ex iis omnibus regionibus auxilia ſecum habuit Antonius.

696. *Roſtriſque tridentibus.*] Ita legendum eſſe diximus, & explicuimus, Æ. 5. 143.

692. *Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine conſpicuas, comparat cum inſulis maris Ægæi *Cycladibus,* de quibus Æ. 3. 74. Cum autem dicat, *montes concurrere montibus altos:* innuit utriuſque exercitus naves mole ac turribus fuiſſe inſignes: at præcipuam fuiſſe Antonianarum molem conſentiunt hiſtorici. De *Neptuno,* Æ. 1. 129.

696. *Patrio ſiſtro.*] *Siſtrum,* æreum crepitaculum, Ægyptiorum proprium, inſtar reticuli quo pilæ per ludum impelluntur, hoc fere modo compactum erat. Ærea lamina in ovalem figuram inflexa deſinebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æreæ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus inſertæ: ita ut, quoties ſiſtrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro affrictu ad laminam alliſa tinnitum ederent. Siſtri uſus præcipuus erat in ſacris Iſidis, Ægyptiæ Deæ, cujus ſimulacra ſiſtrū aliquando manu præferebant. Nomen à *σείω, quatio.* Atque ejus quidem crepitaculi ſonum levem fuiſſe neceſſe eſt; neque ſatis canorum aut gravem, ut naves à prælio revocare poſſet: quare hoc à Virgilio dictum puto per ironiam, ut eſt à Propertio quoque de Cleopatra dictum, l. 3. 9. 41. *Auſa Jovi noſtro latrantem opponere Anubim, Et Tyberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere ſiſtro.*

698. *Omnigenûmque Deûm, &c.*] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne fere genus beſtiarum Ægyptii conſecrarunt.* Plutarchus numerat *felem, gryphem:* Plinius, *ſcarabæos:* Prudentius *ſimiam:* alii, alias. Præcipua tamen eorum numina *Oſiris* rex, ejuſque uxor *Iſis:* & *Anubis* eorum vel filius, vel miles, vel ſatelles: ideo canino capite depictus, quia vel regem fide cuſtodiebat, vel venator erat; vel ejus, quaſi canis indagantis, operâ Iſis uſa eſt, in inveſtigandis mariti membris, à Typhone fratre diſcerptis. Vide Voſſium de Idol. l. 1. 27. De *Neptuno,* Æ. 1. 129. De *Venere,* Ibid. 26c. De *Minerva,* Æ. 2. 31. De *Mavorte,* Æ. 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] *Furiæ,* de quibus, Æ. 6. 572. *Ex æthere:* tum quia volantes illic exſculptæ erant: tum quia apud ſuperos præſertim dicuntur *diræ,* Æ. 3. 211.

Quam

Quam Bellona ſequitur cum flagro cruentato. Actiacus Apollo videns iſta tendebat arcum ex alto: hoc metu tota Ægyptus, & Indi, omnis Arabs, omnes Sabæi convertebant dorſum. Ipſa regina videbatur præbere vela ventis invocatis, & quamprimum laxare funes navium *ſolutos. Vulcanus fecerat illam inter ſtrages, pallidam nece imminente, provehi fluctibus & Iapyge* vento: *ex adverſo autem Nilum dolentem magno corpore, & aperientem plexus* ſuos, *& tota veſte* expaſſa *invitantem victos in ſinum* ſuum *cæruleum & fluenta latebroſa. Sed Cæſar ingreſſus Romanos muros triplici triumpho, referebat Diis votum perenne,* nempe *trecenta templa ingentia per totam urbem. Viæ reſonabant gaudio, & ludis, ac plauſu: chorus matronarum*

Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello,
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes
Illam inter cædes, pallentem morte futurâ,
Fecerat ignipotens undis & Iapyge ferri:
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemque ſinus, & tota veſte vocantem
Cœruleum in gremium latebroſaq; flumina victos.
At Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, Diis Italis votum immortale ſacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per urbem.
Lætitiâ ludiſque viæ plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi,

erat *in omnibus templis, & altaria* in *omnibus*; *ante altaria mactati juvenci tegebant terram. Ipſe* Auguſtus *ſedens in nivea porta candidi Apollinis.*

NOTÆ.

702. *Sciſſâ diſcordia pallâ.*] Ut ipſo habitu vim exprimat ſuam, quâ dividit animos, fœdera diſrumpit, &c. De *Bellona*, Martis ſorore, Æ. 7. 319. De *Apolline*, cui ſacrum erat *Actium* promontorium, Æ. 3. 275. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 652.

705. *Indi, &c.*] Vel veri *Indi* Aſiæ: ſiquidem poſuit *Bactrianos* in auxiliis Antonii. Vel *Æthiopes*, Ægyptiis vicini, quos ab veteribus *Indos* etiam dictos eſſe oſtendimus, G. 2. 171. *Arabes*, ad orientem Ægypti. *Sabæi*, Arabes ad meridiem Arabiæ felicis, G. 1. 57.

710. *Iapyge.*] Vento, qui ab Apulia, Italiæ maxime orientali parte, fiat recta in orientem, ideoque in Ægyptum. Dicitur *Iapyx* ab ipſa Apulia, quæ ſic prius dicta fuit ab Iapyge, filio, juxta Plinium, Dædali; juxta Liberalem, Lycaonis. De *Nilo*, Ægypti fluvio, G. 4. 287.

714. *Triplici ..... triumpho.*] Cæſar Octavianus, devictis imperii ſui æmulis, tribus continuis diebus Romæ triumphavit, A.U.C. 725. Primo quidem die de Salaſſis Alpinis populis, Dalmatis, Illyriis, Pannoniis: quos ſtatim poſt oppreſſum Sext. Pompeium vicerat annis 719, & 720. partim per legatos, partim per ſeipſum: præcipue Dalmatas, quo bello vulneratus fuerat. Altero die, de Cleopatra, apud Actium in Epiri litore ſuperata, deque Macedonia, A. U.C. 723. menſe Septembri. Tertio de Ægypto, poſt necem Antonii & Cleopatræ, captamq; Alexandriam, ſubactâ, anno U.C. 724. menſe Sextili: unde Octavianus poſtea, idemque menſis, Auguſti nomine inſigniti ſunt, anno 727. Januar. menſe.

715. *Diis Italis votum immortale, &c.*] *Trecenta*, id eſt, multa templa, quæ belli tempore voverat, variis Diis deinde conſecravit, immortalia pietatis ſuæ monumenta. Ita enim Dio, l. 51. de iis quæ ab eo ſtatim poſt triumphos edita ſunt. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διελέλυτο τε Ἀθήναιον, καὶ, &c. *Deinde vero perfecit Minervæ templum ..... & curiam Juliam in honorem patris ſui factam dedicavit: in eaque collocavit ſimulacrum victoriæ ..... Tarentum advectum, & ſpoliis Ægyptiis decoratum. Julii quoque heroïs ſacrarium multis in eo ſuſpenſis donariis ex præda Ægyptiaca exornavit. Multa enim Jovi Capitolino, Junonique & Minervæ conſecravit: cum ex Senatuſconſulto omnia prius eorum in templis ſuſpenſa ornamenta, tanquam contaminata, eſſent detracta.* De ludis & ſacrificiis publicis, ejus in honorem, & Romæ, & alibi inſtitutis, multa addit. De *delubris*, Æ. 2. 225.

720. *Candentis limine Phœbi.*] Templo Apollinis, quod jamdiu inchoatum in Palatio, tandem cum bibliotheca dedicavit, anno U.C. 726. Nondum igitur perfectum erat triumphi tempore; ſed poëta ob vicinitatem temporum utrumq; conjungit. *Candentis Phœbi* è candido marmore Pari inſulæ: nam Plinius, l. 36. 5. ait Auguſtum in Palatina æde Apollinis poſuiſſe ſigna, Bupali & Anthermi,

Dona

Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam veſtis & armis.
Hic Nomadum genus, & diſcinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremiq; hominum Morini, Rhenuſq; bicornis,
Indomitique Dahæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia, per clypeum Vulcani, dona parentis
Miratur: rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque & fata nepotum.

conſiderat munera populorum, & accommodat ea *ad poſtes: nationes ſubactæ progrediuntur longa ſerie, tam diverſæ ſermone, quam more veſtium & armis. Hic Vulcanus ſculpſerat nationes Nomadum, & Afros diſcinctos: hic Lelegas, & Caras, & Gelonos ſagittis armatos. Euphrates fluebat jam mitior fluctibus, & Morini ultimi hominum, & Rhenus bicornis, & Dahæ* antea *invicti, & Araxes impatiens pontis.* Æneas *admiratur in clypeo Vulcani talia munera matris ſuæ: & lætatur ſpecie rerum* quas *ignorat, imponens humero & gloriam & famam poſterorum.*

NOTÆ.

Chiorum fratrum, opere perfecta: qui candido tantum ac Pario marmore utebantur.

721. *Dona recognoſcit populorum, &c.*] *Coronas aureas*, quas victoribus Romanis imperatoribus & ſociæ & vectigales provinciæ gratulationis ergo mittebant; non vero victæ gentes ad redimendam vitam, ut fabulatur Servius. Tales juxta Livium Quinctius Flamininus prætulit in triumpho centum quatuordecim: Scipio Aſiaticus ducentas triginta quatuor: Julius Cæſar juxta Appianum bis mille octingentas viginti duas. Coronarum loco pecunia deinceps ab imperatoribus exacta eſt, quod *aurum coronarium* dicebatur. Talem exegit Cæſar ab ipſa urbe Roma, cum ex Aſia victo Pharnace rediiſſet: ex Dione, l. 42. Plerumque offerebantur deinde coronæ illæ Diis, præcipue Jovi Capitolino: Cæſar quas poſt triumphum vendidit, confectamq; inde pecuniam militibus diſtribuit. Octavianus, juxta Dionem, ex Italiæ civitatibus noluit accipere: alias quas à ſociis accepit, poſtibus templorū videtur appendiſſe, juxta Virgilium.

724. *Hic Nomadum genus.*] Triumphos Octaviani deſcribit, quia in pompa ſubactarum gentium captivi duces currum ſubſequebantur. I. *Nomadæ*, vel *Numidæ*: Africana gens, ad occidentem Carthaginis, quorum caput *Cirta*, nunc *Conſtantine*: ob paſtoralem vitam ita dicti à νομὴ, *paſtus*. II. *Afri diſcincti*: id eſt, vel *ignavi*, & labori minimè aſſueti: quia qui ſe ad opus parant accingunt veſtem altius: vel revera *fluentibus veſtibus induti*: hunc enim fuiſſe habitum Afrorum innuit Milphio Plauti, ſic Pœnum alloquens in Pœnulo, Act. 5. ſc. 2. v. 48. *Tu qui zonam non habes, quid in hanc veniſtis urbem, aut quid quæritis?* III. *Geloni*: populi, vel Scythiæ, vel Thraciæ, G. 1. 115. IV. *Lelegas*: vagi Aſiæ minoris populi, qui ab Homero ad meridiem Æolidis circa ſinum Adramyttenum collocantur: ab aliis cum Caribus confunduntur, aut eis ut ſocii permiſcentur. V. *Cares*, regionem occupant Aſiæ, ad meridiem Ioniæ, ad occidentem Lyciæ, ad ſeptentrionem Doridis, nunc *Aidinelli*. VI. *Morini* populi in ea parte Belgicæ Galliæ, quæ proximè ad Britanniam magnam accedit, & ad fretum quo Britannicus oceanus cum Germanico committitur: unde *extremi dicuntur* in ea parte: horum caput fuit Tarvanna, *Terouanne*, nunc diruta, in Picardiæ & Arteliæ confinio. De Morinis triumphavit Caius Carinus, eodem anno ac die, quo primum triumphum duxit Octavianus. VII. *Daæ*, vel *Dahæ*: Scythicum genus dicuntur à Stephano: & à Pomponio Mela collocantur in Aſia, non longè a Scythis, circa Oxum fluvium: inter Bactrianos & Sogdianos: quod ſi ita eſt, fuerunt illi inter Auguſti captivos cum Bactrianis Antonii ſociis. VIII. *Euphrates*, fluvius Armeniam & Meſopotamiam alluens: de eo G. 1. 509. Quid apud illum geſſerit Octavianus, vid. G. 5. 561. IX. *Rhedus bicornis*, de eo Ecl. 10. 47. Hunc belli causâ trajeciſſe ſecundus Romanorū Agrippa dicitur à Dione, & triumphum tamen neglexiſſe, anno U. C. 717. X. *Araxes*, ex Armeniæ montibus per mediam in mare Caſpium influens, placido primum fluxu; ſed ubi in aſperiora devenit, ingenti impetu ac fragore, ut habet Pomponius Mela, l. 3. 5. De ejus pontibus ita Servius: *Quem pontibus nixus eſt Xerxes conſcendere: vel cui Alexander magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa ruperunt: quem poſtea Auguſtus firmiore ponte ligavit.* At de ponte quidem Alexandri loquitur Iſidorus, l. 13. 21.

724. *Mulciber.*] Vulcanus, ita dictus à *mulcendo* ac temperando ferro.

730. *Ignarus.*] Quamvis enim his imaginibus delectabatur, tamen quid illæ repræſentarent cognoſcere non poterat.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER IX.

ARGUMENTUM.

Æneâ conquirendis auxiliis apud Arcadas ac Tuscos occupato, Turnus admonetur à Junone per Iridem, ut in castrensia novæ Trojæ munimenta impetum faciat. Trojanis, ex Æneæ præscripto, non egredientibus ad pugnam, Turnus eorum naves, oppidi lateri admotas, parat incendere: sed illæ, cum ex Idææ sylvæ materiæ fabricata olim fuissent, Idææ matris beneficio mutantur marinas in Nymphas: tum, nocte imminente, circa oppidum excubiæ disponuntur. Interim Trojani, de revocando per nuncios Æneâ soliciti, dum inter se consultant, Nysus & Euryalus, par nobile amicorum, ultro suscipiunt hanc provinciam: laudati ab Ascanio, dimissique, cædem Rutulorum noctu magnam faciunt: eorumque spoliis induti, dum pergunt porro, à Latinis equitibus obviis occiduntur: capita hastis affixa, & in castris erecta, agnoscuntur procul à Trojanis, & ingentem in oppido luctum excitant, præsertim matris Euryali. Turnus oppugnationem mane instaurat. Ascanius Numanum insolentius illudentem, emissâ è muris sagittâ, configit. Quo successu elati, Pandarus & Bitias portas recludunt, & Rutulos subeuntes magna strage propellunt. Turnus facto impetu tandem irrumpit, sed clausis portis, hostium multitudine circumventus, paulatim recedit in eam oppidi partem, quam Tyberis alluebat, & ut erat armatus in flumen desiliens, ad suos natatu revertitur.

INTERPRETATIO.

Ac dum ista fiunt in regione longe remota, Juno filia Saturni misit è cœlo Irim ad audacem Turnum. Turnus forte quiescebat tunc apud sylvam Pilumni abavi, in valle sacra. Ad quem filia Thaumantis ita locuta est ore roseo: Turne, ecce tempus revolutum exhibuit sponte id, *quod nullus Deorum auderet polliceri tibi cupienti.*

ATque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat.
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro

NOTÆ.

1. *Diversa parte.*] In Etruria, apud urbem Cære. Æn. 8. 479. De *Iride*, *Thaumantis filia*, Æn. 4. 700.

3. *Parentis Pilumni.*] At Pilumnus dicitur, Æn. 10. 76. Turni *avus*: ibid. 6. 9. Turni *quartus pater*, id est, *abavus*. Igitur, vel *parens* sumitur hic generatim, quomodo dicimus *parentes majoresque*, quocumque gradu distent à nobis: vel, ut ait Servius, *Pilumnus* commune fuit familiæ cognomen, à primo Pilumno derivatum in posteros, ut Cæsarum à primo Cæsare. Sto in prima sententia: quia solus Pilumnus, caput gentis, Deus habitus est, ut locis illis videbimus; ideoque luco seu sylvâ sacra donatus.

4. *Sedebat.*] Vel *feriebatur* ad ejus tumulũ: scripsit enim Cicero, De Leg. l. 2. 55. *Danicalibus feriis resideri mortuos.* Ita Turnebus. Vel simpliciter *otiabatur*. Ita Donatus. Vel *deliberabat* secum de rerum suarum statu.

Æneas

Æneas, urbe, & ſociis, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini ſedemque petivit Evandri.
Nec ſatis: extremas Coriti penetravit ad urbes: 10
Lydorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.
Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemq; fugâ ſecuit ſub nubibus arcum. 15
Agnovit juvenis, dupliceſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? medium video diſcedere cœlum, 20
Palanteſque polo ſtellas: ſequar omina tanta,
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans: oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis, 25
Dives equûm, dives pictaï veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrheidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus 30
Per tacitum Ganges: aut pingui flumine Nilus
Cum refluit campis, & jam ſe condidit alveo.

Æneas, relicta urbe, & ſociis, & navibus, adivit regnum & regionem Evandri Palatini. Nec id *ſatis* eſt: *ivit ad ultimas urbes Coriti: & armat multitudinem Tyrrhenorum, ruſticos congregatos. Quid deliberas? jam tempus* eſt *vocare equites & currus. Amputa omnem moram, & invade caſtra territa.* Sic *locuta* eſt, *& alis æqualibus extulit ſe ad cœlum, &* in *fuga ſignavit magnum arcum ſub nubibus. Juvenis* Turnus *agnovit* eam, *& porrexit ambas palmas ad aſtra, & proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: O Iri, ornamentum aëris: quis miſit te lapſam è nubibus ad me in terras? unde ſubito hæc facies* cœli *tam ſplendida? cerno medium cœlum hiare, & ſidera errantia cœlo. Parebo tantis monitis, quicunque* Deorum *hortaris me ad bellum. Atque ita locutus, progreſſus* eſt *ad fluvium, & extulit è ſuperficie fluvii aquam, multa petens à Diis: & replevit cœlum votis. Et jam totus exercitus procedebat agris patentibus, frequens equis, abundans veſtibus verſicoloribus & auro. Meſſapus regit prima agmina, filii Tyrrhei ultima: Turnus rex exoritur in medio exercitu, attollens arma, & excedit* alios *toto capite. Veluti profundus Ganges creſcens cum ſilentio ſeptem fluviis placidis: aut* veluti *Nilus fœcundis aquis, quando refluit* ex *agris, & jam incluſit ſe ſuo alveo.*

NOTÆ.

9. *Palatini, &c.*] De *Evandro, Palatini* montis incola, Æ. 8. 51. In eo monte deinde ſtructa eſt Roma, in eo Romulus unam è pluribus ſuis habuit domum, Cæſar quoque Octavianus habuit ſuam; unde imperatorum ædes, ubicunque eſſent, *palatia* vocata ſunt.

10. *Coriti, &c.*] Urbs eſt Tuſciæ, à Corito rege fundata, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170. De *Lydis*, Tuſciæ colonis, de Lydia, Æn. 2. 781. Æn. 8. 479.

13. *Caſtra.*] Novam Trojam, tumultuario opere munitam ab Æneâ, ad oſtium orientale Tyberis, Æ. 7. 157.

23. *Hauſit de gurgite lymphas.*] Ut lotis manibus purius precaretur. Sic Æneas, Æ. 8. 69. De genitivo *victaï*, Æ. 3. 354. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *Tyrrheo* & ejus filiis, Ibid. 483.

30. *Ceu ſeptem ſurgens, &c.*] *Ganges*, fluvius mediam Indiam interſecans, ac duas in partes dividens: influens in Oceanum meridionalem uno quidem oſtio; ſed cui tam multæ objacent inſulæ, ut oſtium illud inſulis interciſum, multiplex dici poſſit. Nili modo exundare certis temporibus dicitur apud Solinū, c. 55. De *Nilo*, ejuſque ſeptem oſtiis & benefica exundatione, G. 4. 287. Comparat igitur Virgilius Turni exercitum è multis Italiæ populis, qui prius diſperſi per agros vagabantur, nunc in unū collecti inſtructa acie incedunt non ſine majeſtate & ſilentio; cum his duobus fluviis, non exundantibus quidem, ſed poſt exundationem è campis in alveum refluentibus. Quidam voces illas, *ſeptem ſurgens ſedatis amnibus*, non de ſeptem oſtiis, quibus Ganges deſcendit potius in mare, quam *ſurgit*; ſed melius explicant de fluviis compluribus, qui in eum influunt, & quorum ſocietate iutumeſcit ac vere *ſurgit*: quo ſenſu *ſeptem* erit pro incerto quolibet numero, qui ſæpe à poëtis per *ſeptenum* aut *centenum* exprimitur.

Hic

Tunc Trojani procul vident nimbum repentinum colligi ex *obſcuro pulvere, & caliginem induci in agros. Primus Caïcus vociferatur ex aggere oppoſito: O cives! quantus globus nigræ caliginis accedit* ad nos? *afferte arma celeres, date ſpicula, conſcendite mœnia: hoſtis inſtat, agite. Omnes Trojani* cum *magna vociferatione includunt ſe intra portas, & replent munimenta. Quippe* Æneas *peritiſſimus militaris* rei *ſic abiens juſſerat: ſi caſus aliquis* ejuſmodi *contingeret, interim* dum aberat: *ne auderent ordinare exercitum, neve committere* in *campum: tantummodo tuerentur caſtra & muros defenſos munimentis. Itaque, licet pudor & furor hortentur* eos *conſerere manus; tamen opponunt portas, & exequuntur mandata* Æneæ, *& armati expectant hoſtem in mediis turribus. Turnus, cum antecurrens prægreſſus eſſet lentiorem turmam, ſtipatus viginti equitibus electis; ita acceſſit* ad *urbem inexpectatus: Thracius equus maculoſus albo fert eum, & caſſis aurea inumbrat criſtis rubris. O juvenes, inquit, quis erit veſtrum, qui primus in hoſtem* irruet *mecum? ecce.* Sic *ait, & evibrans jaculum projicit in aërem,* quaſi *initium prælii: & altus immittit ſeſe in campum* junctum urbi. *Socii ſuccedunt* ei cum *clamore, & ſequuntur ululatu terribili. Mirantur deſides animos Trojanorum: homines* illos *non exhibere ſe in æquam planitiem, non inferre arma oppoſita; ſed inſidere caſtris.* Turnus *iratus huc & illuc circuit equo muros, & veſtigat ingreſſum per loca inacceſſa. Et veluti quando lupus ſub mediam noctem inſidians ovili pleno frendet prope ſepta, paſſus ventos & pluvias:* tunc *agni ſecuri ſub matribus emittunt balatum: ille* vero *acer & percitus irâ furit adverſus abſentes: furor edendi auctus ex longo* tempore, *& guttur ſitiens ſanguinis vexat* eum. *Non aliter furor inflammatur Rutulo, conſideranti muros & caſtra, & indignatio augeſcit* in *oſſibus duris:*

Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:
Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros.
Hoſtis adeſt, eja. Ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namq; ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet;
Ne ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraq; monſtrat;
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cavis expectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antevolans tardum præceſſerat agmen
Viginti lectis equitum comitatus: & urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtâq; tegit galea aurea rubrâ.
Ecquis erit mecum, ô juvenes, qui primus in hoſtem
En ait: & jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ: & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono. Teucrûm mirantur inertia corda:
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre [hucque
Arma viros; ſed caſtra fovere. Huc turbidus atque
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus & imbres,
Nocte ſuper media: tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper & improbus irâ
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros & caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet:

NOTÆ.

49. *Thracius.*] De *equo* ejuſdem modi, Æ. 5. 566. De *Thracia* equorum ferace, Æn. 3. 14. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

56. *Æquo campo.*] Vel *plano*: vel potius, *ubi pari periculo, pari pugnæ modo*, decertare poſſent. De verbo *luſtro*, pro *circumeo* Æ. 1. 612.

60. *Caulas.*] *Caula*, ſtabulum ovium, è Græco αὐλή.

63. *In abſentes.*] In agnos à ſe ipſo per ſepta disjunctos.

Qua

Qua tentet ratione aditus; & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circum & fluvialibus undis,
Invadit: ſocioſque incendia poſcit ovantes:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum verò incumbunt: urget præſentia Turni,
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commixtam Vulcanus ad aſtra favillam.
Quis Deus, ô Muſæ, tam ſæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite, priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat:
Ipſa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Jovem: Da, nate, petenti,
Quod tua chara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quò ſacra ferebant,
Nigranti picea trabibuſque obſcurus acernis.
Has ego Dardanio juveni, cum claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius urget.
Solve metus, atq; hoc precibus ſine poſſe parentem:
Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: profit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genitrix, quò fata vocas, aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?

quomodo quærat ingreſſum; & qua parte *via* aliqua *extrahat* ex *aggere Trojanos incluſos, & inducat* eos *in planitiem. Impugnat claſſem circum defenſam munimentis & aquis fluvialibus, quæ latebat admota lateri caſtrorum: & vocat ad incendium ſocios gaudentes, &* ipſe *ardens armat manum pinu flammanti: Tunc autem dant ſe* operi: *præſentia Turni invitat* eos, *& omnis juventus armatur nigris facibus. Rapuerunt* titiones *è focis: tæda fumifera emittit ad ſidera lucem piceam, & ignis mixtam favillam. O Muſæ, quis Deus abduxit à Trojanis incendia tam crudelia? quis depulit tantas flammas à navibus? dicite* hoc: *antiqua* eſt *certitudo* hujus *facti, tamen fama* ejus eſt *æterna. Tempore quo Æneas primum ſtruebat naves in Ida,* monte *Phrygiæ, & parabat* ſe *ad eundum* in *extrema* ſpatia *maris: ipſa Berecynthia mater Deorum dicitur allocuta magnum Jovem his verbis: O fili, concede* matri *precanti, quod dilecta mater tua petit à te* poſt *cælum ſubactum. Sylva pinea chara per multos annos fuit mihi, lucus in ſupremo vertice, umbroſus piceis opacis & truncis acernis: quem* in locum *inferebant ſacrificia. Ego læta conceſſi has* arbores *Trojano juveni, quando indigebat navibus: nunc metus anxius habet me ſolicitam. Expelle timores* meos, *& permitte matrem hoc poſſe precibus ſuis: ne* naves illæ *deficiant, fracta ulla navigatione aut vi ventorum: profit* ipſis, eas *natas* eſſe *in montibus noſtris. Filius, qui volvit aſtra mundi,* reſpondet *illi ex adverſo: O mater! quò vertis fata, aut quid rogas his* verbis? *an naves fabricatæ manu mortali obtinebunt jus immortalitatis? & Æneas ſecurus adibit pericula dubia? cui Deo conceſſa* eſt *tanta facultas?*

NOTÆ

68. *In æquor.*] In campum, Æ. 2. 780.

70. *Aggeribus, &c.*] Situm deſcribit novæ Trojæ, Æn. 7. 157. De *aggere*, infra, v. 142.

75. *Focos.*] Quos excitaverant, ad accendendas arbores pinguis naturæ; quales ſunt pinus, tæda, Eclog. 7. 49. Tamen tæda pro qualibet face fumi poteſt. De *Vulcano* pro igne, G. 1. 295.

79. *Priſca fides, ſed, &c.*] Etſi factum ob vetuſtatem multis ſubobſcurum ſit; fama tamen ejus non periit, ſed vigebit ſemper. De *Ida*, Troädis monte, Æ. 2. 801. De *navibus Æneæ* ibidem ſtructis ad fugam, Æ. 3. 6. De *Berecynthia*, Cybele, Æ. 6. 784. De *arce* pro montis cacumine, G. 4. 461. *Picea*, arbor reſinam ferens, G. 2. 257. *Trabes acernæ*, ex *acere* arbore, *erable, maple.*

Imo,

ego potius quondam, poſtquam functæ iis periculis *attigerint terminos & portus Italos: quæcunque evitaverit fluctus, & tulerit principem Trojanum ad campos Laurentes:* huic *auferam ſpeciem mortalem, & imperabo* has eſſe *Deas vaſti maris: qualis Doto filia Nerei & Galatea ſcindunt pectore mare ſtumoſum.* Sic *locutus* erat, *& id voluit* eſſe *certum, per fluvios fratris inferni, per ripas fluentes pice & nigro vortice: & commovit nutu totum cœlum. Ergo promiſſa dies advenerat, & Parcæ conſummaverant tempus conſtitutum: quando impugnatio Turni movit matrem* Berecynthiam, *ut averteret faces à navibus* ſibi *ſacris. Tunc primum novum lumen illuxit oculis* Trojanorum; *& magna nubes viſa* eſt *ab oriente trajicere cœlum, & ſimul chori Idæi: deinde vox terribilis emittitur per aërem, & implet turmas Trojanorum ac Rutulorum: ô Trojani, ne properate tueri meas naves, & ne armate manus* veſtras: *prius permittetur Turno ſuccendere mare, quam pinus* mihi *dicatas. Vos ite liberæ, ite Nymphæ maris: mater* Deorum *id imperat. Et ſtatim ſingulæ naves abſcindunt ſuos funes è litoribus: & more delphinorum merſis roſtris quærunt profundum mare. Deinde (prodigium admirabile) referunt ſe totidem vultus puellares, & currunt mari; quot æratæ naves antea hæſerant ad litora. Rutuli animo horruerunt: ipſe Meſſapus territus eſt equis commotis: fluvius quoque Tyberinus ſuſtinuit vaucum immurmurans, & refert curſum à mari. Non tamen repreſſa eſt confidentia Turni ac audacis. Ultro excitat verbis animos* ſuorum, *& ultro* eos *objurgat: hæc prodigia ſpectant Trojanos: ipſe Jupiter aufert illis ſubſidium conſuetum:* naves *non expectant arma nec incendia Rutulorum. Itaque mare jam impenetrabile eſt Trojanis,*

Imo, ubi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios: olim quæcunque evaſerit undis,
Dardaniumq; ducem Laurentia vexerit arva;
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe Deas: qualis Nereïa Doto
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant: cum Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troüm Rutulorumq; agmina complet:
Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno
Quàm ſacras dabitur pinus. Vos ite ſolutæ,
Ite, Deæ pelagi: genitrix jubet. Et ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis:
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt. Hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoq; feruntur;
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis; cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatq; pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos hæc monſtra petunt: his Jupiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec ignes
Expectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris,

NOTÆ.

99. *Auſonios, &c.*] Æ. 7. 54. *Dardanium ducem*, Æ. 1. 239. *Laurentia arva*, Æ. 7. 63. *Doto, Galatea*: Nymphæ marinæ, Nerei filiæ: Ecl. 7. 37. De *Styge* fluvio, & cur Dii *per Styga jurare* ſoleant, G. 3. 551. De *Olympo*, Ecl. 1. 56. De *Parcis*, Æ. 1. 26.

112. *Idæique chori.*] *Corybantes, Curetes, Dactyli*, Cybeles miniſtri: qui cymbalis æreis ea in nube circa Cybelen perſtrepebant, Æ. 3. 111.

114. *Ne trepidate.*] Vox illa non ſemper metum ſolū ſignificat; ſed feſtinationem ac tumultuationem: ut patet ex G. 4. 69. De *Delphinibus*, Æ. 5. 594. De *proris navium æratis*, Æ. 3. 143. De *Tyberino*, Deo fluvii, Æ. 8. 31.

130. *Rutulos.*] Æ. 7. 794. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Nec

Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa Deorum.
Sat fatis Veneriq; datum, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniæ Troës: ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Conjuge prærepta. Nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt? peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Fœmineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, leti diſcrimina parva,
Dant animos: an non viderunt mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
Sed vos, ô lecti: ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in alvo.
Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.

nec ulla ſpes fugiendi ſupereſt ipſis: *pars altera mundi ablata eſt* ipſis: *terra vero* eſt *in poteſtate noſtra: tam multæ* ſunt *millia nationum Italarum*, quæ *inferunt* iis *bellum. Nullatenus terrent me fatalia oracula Deorum, ſi Trojani prædicant aliqua pro ſe: ſatisfactum eſt fatis & Veneri, ex quo Trojani attigerunt agros fœcundæ Italiæ: ſunt quoque mihi fata mea adverſus* illa, nempe *evertere bello gentem impiam*, ſi quidem *erepta* eſt mihi *ſponſa. Nec iſta indignatio movet ſolos filios Atrei, aut licitum eſt ſolis Mycenis ſumere arma. At* nonne *ſatis eſt* iis *ſemel periiſſe? ſatis eſſet, non adhuc omnino abhorrentibus à muliebri genere, peccaſſe prius.* Illi, *quibus hæc tutela aggeris interjecti, & foſſæ* nos *remorantes*, quæ *parum diſterminant* eos *à morte, augent audaciam: nonne viderunt muros Trojæ, ſtructos manu Neptuni, collabi in flammas? at vos, ô ſelecti* ſocii, dicite: *quis parat evertere ferro vallum, & quis impugnat mecum caſtra timida? non eſt opus mihi contra Trojanos armis Vulcani, non mille navibus: ſtatim adjunxerunt ſe* illis *omnes Tuſci ſocios: ne metuant noctem, & ignavum furtum Palladii, occiſis cuſtodibus ſuprema arcis: nec occultabimur in obſcuro utero equi. Ratum eſt cingere muros ignibus palam* de *die. Faciam ne exiſtiment ſibi negotium eſſe cum juventute Pelaſga & Achivis, quos Hector protraxit* uſque *ad decimum annum.*

Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa Deorum.
Sat fatis Veneriq; datum, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniæ Troës: ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Conjuge prærepta. Nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt? peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Fœmineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, leti diſcrimina parva,
Dant animos: an non viderunt mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
Sed vos, ô lecti: ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in alvo.
Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.

NOTÆ.

131. *Rerum pars altera.*] Inferioris orbis, qui ex aqua & terra conglobatur.

134. *Phryges.*] Trojani, qui per contemptum ſic appellabantur, ob Phrygum mollitiem, Æ. 1. 385.

138. *Atridas.*] Atrei, Mycenarum regis, filios: *Agamemnona*, Æ. 3. 54. & *Menelaum*, Æ. 2. 264. Qui ob raptam à Paride Trojano Helenam, Menelai conjugem, Græciam univerſam in Trojanos concitarunt. De *Mycenis*, Peloponneſi urbe, Æ. 1. 288.

140. *Sed periiſſe ſemel, &c.*] Conciſa admodum ſententia, ideoque ſubobſcura: quæ juxta traditam interpretationem ſic fuſius explicari poteſt. *Nonne ſufficit ipſis jam ſemel periiſſe, propter amorem fœminarum?* certè quicunque alii nondum odiſſent penitus omne genus fœmineum; iis ſatis fuiſſet peccare prius: id eſt, *ſatis eſſet peccaſſe prius*: ſive, ſatis eſſet memoria prioris peccati & pœnæ, ut ab amore fœminarum averterentur: non iterum idem peccarent, & novam ſibi perniciem accerſerent.

142. *Valli.*] Dicitur *vallum* & *vallus*. *Vallum* munimentum eſt ex aggeſta terra, quæ proprie *agger* dicitur, & ſudibus ſive palis, qui proprie dicuntur *valli*, quibus terra aggeſta cohibetur. De *Trojæ muris à Neptuno fabricatis*, Æ. 2. 619.

148. *Armis Vulcani.*] Duo videtur dicere: & ſe non egere armis à Vulcano fabricatis, qualia Achilles habuit, Æ. 8. 383. nec ſe uſurum proprio enſe, quem habuit ipſe Turnus, à Vulcano item conflatum, Æ. 12. 90. De *Mille carinis* Græcorum, ad Trojam, Æ. 2. 198. De *Etruſcis*, Æ. 8. 479. De *nocturno furto Palladii* Trojani, facto ab Ulyſſe & Diomede, Æ. 2. 166. De *equo Trojano*, & Græcis eo incluſis, Æ. 2. 260. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *Pelaſgis*, Theſſalis, Ibid. v. 628. De *Hectore*, Priami filio, ibid. v. 487.

Jam vero, ſiquidem optima pars diei lapſa eſt: quod reſtat, ô viri, re feliciter inchoatâ, reficite hilares corpora, & parati expectate prælium. Interim committitur M. Iſſapo cura collocandi ad portas ſtationes vigilum, & circundandi munimenta ignibus. Quatuordecim Rutuli electi ſunt, qui obſervent muros cum militibus: illos vero ſingulos ſequuntur centum juvenes purpurati criſtis & fulgentes auro. Divagantur, & ſuccedunt ſibi invicem, & projecti in gramina vacant compotationi, & exhauriunt pocula ærea. Micant ignes: vigiles tranſigunt noctem inſomnem ludendo. Trojani proſpiciunt iſta deſuper ex aggeribus, & ſervant armis ſummas partes murorum: præterea pavidi metu circumſpiciunt portas, & firmant pontes ac propugnacula: habent arma expedita. Urgent Mneſtheus & ardens Sereſtus: quos pater Æneas, ſi res adverſæ aliquando id exigerent, juſſerat eſſe moderatores juvenum & adminiſtros rerum. Quodlibet agmen, per ſortem exponens ſe periculo, excubat per muros, & variat vices, ſecundum id quod unicuique contigit ſervandum. Niſus, filius Hyrtaci, ardentiſſimus in bello, quem Ida venatrix dederat Æneæ comitem, promptum jaculo & ſagittis levibus, erat cuſtos portæ: prope eum erat Euryalus, quo nullus alius Trojanorum formoſior fuit, nec tulit arma Trojana; puer notans vultum imberbem primâ juventute. Erat illis amor mutuus, & ſimul ſolebant currere ad pugnam: tunc etiam ſervabant portam communibus excubiis. Niſus dixit: Euryale, an Dii immittunt animis hunc ardorem? an ſua cupido ardens ſingulis unicuique Deus? jamdiu animus ſuggerit mihi aggredi, aut certamen, aut aliquid magnum; nec contentus eſt hoc otio tranquillo. Vides, quæ confidentia rerum occupet Rutulos:

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei:
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri; & pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur,
Purpurei criſtis juvenes auroque coruſci.
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis
Alta tenent: necnon trepidi formidine portas
Explorant, ponteſq; & propugnacula jungunt:
Tela gerunt. Inſtant Mneſtheus acerq; Sereſtus:
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetq; vices, quod cuiq; tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
Ora puer primâ ſignans intonſa juventâ.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an ſua cuiq; Deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placidâ contenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:

NOTÆ.

165. *Crateras.*] De iis poculis, Ecl. 5. 68.

170. *Pontes & propugnacula.*] Pontes & ſcalas, quibus turres & munimenta inter ſe committebantur, ut poſſent obſeſſi diſcurrere. De *legione* G. 2. 279.

177. *Ida Venatrix.*] Vel mater Niſi nomine *Ida*: vel mons *Ida*, Æ. 2. 801. quæ dicitur *venatrix*, quia venatoribus frequens: ut G. 3. 44. *Domitrix Epidaurus equorum.*

181. *Primâ juventâ.*] *Lanugine*, quæ primæ juventutis indicium eſt.

185. *An ſua cuique, &c.*] An vero unuſquiſque, id quod valde vult, divino impulſu ſe ſibi fingit velle?

Lumina

Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuere: ſilent late loca. Percipe porro
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Æneân acciri omnes, populuſque, patreſque,
Expoſcunt: mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum perculſus amore
Eurÿalus, ſimul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Trojæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Æneân & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemptor; & iſtum
Qui vitâ bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non: ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in adverſum rapiat caſûſve Deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vitâ dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugnâ, pretiove redemptum,
Mandet humo ſolitâ; aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulchro.
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris:

ignes rari ſplendent: jacuerunt labefacti ſomno & vino: loca omnia *undique ſilent. Adverte porro quid mediter, & quod conſilium ſuboriatur animo* meo. *Omnes, & plebs, & proceres, petunt revocari* Æneam: *& mitti homines, qui referant certa* de eo. *Si pollicentur* ſe daturos *tibi* ea *quæ peto (nam gloria facti ſufficit mihi) videor poſſe invenire juxta illum collem iter ad urbem & munimenta Pallantea. Euryalus ſtupefactus eſt, percitus magna cupiditate gloriæ* talis: *ſimul alloquitur ferventem amicum his* verbis: *An ergo, Niſe, renuis me admittere ſocium* in *tantis rebus? an dimittam te ſolum in tantum periculum? Opheltes pater* meus *aſſuetus armis, non ſic inſtituit me, educatum inter motus Græcorum & bella Trojæ; nec feci tecum talia,* ex quo *ſequor generoſum* Æneam *& fortunam ultimam. Eſt* ſane, *eſt animus hic* meus *negligens vitæ; & qui putet iſtam gloriam,* ad *quam aſpiras, bene comparari* diſpendio *vitæ. Niſus* reſpondet *ad iſta: Sane nihil tale timebam de te, nec licebat timere: non* ſane: *ſic magnus Jupiter, aut quiſquis* Deus *conſiderat juſtis oculis hæc* noſtra, *reducat me tibi victorem*; ut verum dico. *At ſi aliqua (cujuſmodi prævides plurima in tali periculo) ſi aliqua, aut fortuna, aut Deus, deducat me in* aliquam *calamitatem: optarem te reſtare, tua ætas dignior* eſt *vitâ. Sit* aliquis, *qui* de *more committat terræ me, ſubductum è prælio, aut redemptum pecuniâ; aut, ſi aliqua fortuna id prohibeat,* ſit aliquis, qui *perſolvat* mihi *abſenti juſta, & ornet* me *tumulo. Ne vero ſim auctor tanti luctus infelici matri* tuæ:

NOTÆ.

191. *Quid dubitem.*] *Quid mediter, quid deliberem facere*: omnis enim deliberatio cum dubitatione conjuncta eſt.

194. *Si tibi, quæ poſco, promittunt.*] Hic torquent ſe interpretes levi de cauſa. Senſus eſt: *Si tibi tribuunt mercedem, quam ſum petiturus*: idque ait ex amicorum ingenio, qui ſibi unis periculoſa, amicis commoda quærunt. Hoc manifeſtum eſt ex iis quæ ſequuntur: *nam mihi facti fama ſat eſt.* Opponit enim famam commodis. De *Pallantea urbe*, Evandri regia, Æ. 8. 51.

202. *Argolicum.*] Græcum, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 288.

207. *De te nil tale verebar.*] Nil tale de te timebam, quale ſuſpicaris: nempe ne timidus eſſes, cum inter bella natus & educatus ſis, &c.

213. *Raptum pugna, &c.*] Sic Antigone cadaver Polynicis fratris e pugnæ campo clam eripuit. Et Priamus cadaver Hectoris filii magnis muneribus ab Achille redemit ad ſepulturam.

215. *Abſenti ferat, &c.*] Si cadaver meum haberi non poſſit, ſaltem honorarium mihi ſepulchrum ſtruat, Æ. 3. 304. *Inferatq;* ſepulchro dona, quæ ideo *inferiæ* dicuntur: aquam, lac, mel, vinum, ſanguinem, & aliquando etiam exſectos capillos, Æ. 3. 62.

quæ audax è plurimis matribus ſola ſequitur te, ô puer; nec curat urbem magni Aceſtiæ. Ille vero reſpondet: Fruſtra colligis falſos prætextus: nec meum conſilium jam mutatum movetur loco ſuo: *properemus. Simul expergefacit excubitores: illi ſuccedunt, & tuentur* portas *ordine* ſuo. *Ipſe* Euryalus, *relictis excubiis, incedit comes Niſo, & adeunt regem. Animalia reliqua per omnes regiones ſolvebant ſomno curas & animos immemores laborum. Primi duces Trojanorum & juvenes lecti habebant deliberationem de maximis negotiis regni: quid agerent, aut quis jam iret nuncius* ad *Æneam. Stant nixi longis haſtis, & tenentes clypeos,* in *medio caſtrorum & campi. Tunc ſubito Niſus & Euryalus ſimul rogant admitti: rem* eſſe *magnam, & fore utilitatem* in *mora. Iulus primus excepit feſtinantes, & imperavit Niſum loqui. Tunc ſic* ait *filius Hyrtaci: O Trojani, audite animis benevolis: & ne iſta, quæ proponimus, æſtimentur ex ætate noſtra. Rutuli, obruti ſomno & vino ſiluerunt: vidimus ipſi locum occultæ fugæ, qui apertus eſt juxta bivium portæ, quæ vicina* eſt *mari. Ignes rari, & niger fumus tollitur ad aſtra. Si ſimilis* nos *uti* hac *fortunâ: videbitis Æneam, quæſitum* à nobis *ad urbem Pallanteam, hic præſentem fore cum ſpoliis, patratâ magnâ ſtrage. Nec via* illa *nos decipiet euntes: conſideravimus frequenti venatione vicinam* illam *urbem inter valles opacas, & exploravimus totum fluvium. Tunc Alethes gravis ætate & prudens mente* ait: *O Dii patrii, quorum ſub poteſtate Troja eſt, non tamen vultis evertere penitus Trojanos, quandoquidem dedi-* illi *tales animos juvenum, & tam firma corda. Sic loquens, amplectebatur manus & humeros utriuſque, & irrorabat os & faciem fletu.*

Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſa
Proſequitur; magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: Cauſas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit:
Acceleremus, ait. Vigiles ſimul excitat: illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relictâ
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, & delecta juventus
Conſilium ſummis regni de rebus habebant:
Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuncius eſſet.
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio. Tum Niſus, & una
Euryalus, confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. Primus Iulus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides: Audite, ô mentibus æqui
Æneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſepulti
Conticuere: locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. Si fortunâ permittitis uti:
Quæſitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peractâ,
Affore cernetis. Nec vos via fallit euntes:
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes:
Dii patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos juvenum & tam certa tuliſtis
Pectora. Sic memorans, humeros dextraſq; tenebat
Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.

NOTÆ.

218. *Mœnia Aceſtæ.*] Urbem apud Siculos conditam Trojanis mulieribus, & regi Siciliæ Aceſtæ commendatam, Æ. 5. 755.

232. *Pretiumque moræ fore.*] Se quidem interrumpere conſilia, quæ tum habebantur, iiſque moram afferre; ſed utilitatem aliquam in hac mora eſſe futuram.

233. *Trepidos.*] Feſtinantes, ſupra, v. 112. De *Rutulis*, Æ. 7. 794. De *Pallantea urbe*, Æ. 8. 51.

244. *Primam ſub vallibus urbem.*] Vicinæ urbis Pallanteæ valles, qui primi ſunt urbis veluti aditus: urbs enim ipſa erat in monte. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Quæ

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus auſis
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dii moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius, meriti tanti non immemor unquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penates,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor: quæcunque mihi fortuna fideſq; eſt,
In veſtris pono gremiis: revocate parentem,
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, devictâ genitor quæ cepit Arisbâ:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis,
Aureus? ipſum illum clypeum criſtaſque rubentes
Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſq; dabit, ſuaque omnibus arma:
Inſuper, id campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, ſeu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda,

O viri, quam mercedem, quam dignam mercedem *putem poſſe retribui vobis pro talibus cœptis? primo Dii & virtus veſtra reddent vobis pulcherrimam: deinde pius Æneas ſtatim retribuet reliquam: & Aſcanius* adhuc *vigens ætate, nunquam* futurus *immemor tanti officii. Ego vero, addit Aſcanius, cujus uncia ſalus eſt* in *patre revocato, vos precor, ô Niſe, per magnos Penates, & per larem Aſſaraci, & per adyta candidæ Veſtæ: quæcumque eſt mihi felicitas & fiducia,* hanc *depono in ſinus veſtros: revocate patrem* meum, *reddite* mihi *præſentiam* ejus: *nihil funeſtum* erit *illo recuperato. Donabo* vobis *duo pocula conflata argento & inſculpta ſignis, quæ pater cepit captâ Arisbâ: & duos tripodas, duo magna talenta auri: magnum craterem, quem Dio Sidonia dedit* mihi. *Si autem acciderit* mihi *victori domare Italiam, & conſequi regnum, & trahere ſortem ſpoliorum: vidiſti, quo equo & quibus in armis Turnus ibat aureus? ego eximam è ſortitione illum eundem clypeum, & criſtas rubras,* quæ *jam nunc* eſt *tua merces, ô Niſe. Inſuper pater* meus *donabit duodecim electa corpora matrum* captivarum, *& captivos* totidem, *& iis omnibus arma propria: præterea quicquid agrorum poſſidet ipſe rex Latinus. Te autem, ô venerande juvenis, cui ætas mea ſuccedit ſpatio viciniore, jam excipio* te *toto ſinu, & adjungo ſocium in omnes eventus. Nullus honos acquiretur meis rebus ſine te, ſive faciam pacem, ſive bella: committam tibi ſupremam* curam *agendi & dicendi. Ad quem Euryalus reſpondet talia: Me nulla dies oſtendet degenerem à tam audacibus cœptis: tantummodo contingat* mihi *ſors proſpera,*

NOTÆ.

254 *Dii moreſque, &c.*] Nam virtus & recte factorum conſcientia ſibi ipſa præmium eſt, Æ. 1. 607.

258. *Penates, Aſſaracique, &c.*] Penates & Lar, Dii domeſtici. *Veſta*, Dea igni inextincto præſidens. *Aſſaracus* familiæ caput, Troiſ filius, Æneæ proavus, Æ. 1. 288. Hunc verſum jam explanavimus, Æ. 5. 744.

264. *Arisbâ.*] Urbe Troadis, à Trojanis expugnatâ paulo ante bellum Græcum, circa Abydum & Lampſacum, Propontidem verſus ex Strabone, lib. 13.

265. *Tripodas, &c.*] De iis & eorum uſu apud antiquos, Æ. 5. 110. De *talentis aureis*, Æ. 5. 112. De *cratere*, Ecl. 5. 68. De *Sidonia Didone*, Æ. 1. 450.

274. *Id campi quod, &c.*] Non totum quidem Latini regnum: ſed agros qui erant in privatis Latini bonis: quales, honoris cauſa, reſpublica regibus dabat. Sic agrum deinde habuit Tarquinius ſuperbus Romæ in campo Martio.

non funeſta. At peto à te rem unam magis quam *cætera munera. Eſt mihi mater ex antiqua ſtirpe Priami: quam, nec Trojana tellus, nec urbs regis Aceſtæ, impedivit infelicem,* quo minus *abiret mecum. Ego deſero nunc illam, inſciam hujus diſcriminis, qualecunque eſt, & inſalutatam: teſtor noctem & dexteram tuam, quod non poſſum tolerare fletus matris. Sed tu, precor, ſolare egentem, & ſubveni derelictæ: permitte me exportare* hinc *hanc ſpem de te: curram audacior in omnia pericula. Trojani commotis mentibus effuderunt lacrymas; præ cæteris formoſus Aſcanius, & ſpecimen charitatis erga parentes perculit ejus animum. Deinde ita loquitur: Promitto omnia digna magnis tuis inceptis: quippe illa mihi erit mater, & nomen Creuſæ tantum modo deerit: nec levis favor debetur* ipſi, quod pepererit *talem* filium; *quicunque eventus ſequatur* hoc *factum. Juro per hoc caput* meum, *per quod pater meus conſueverat* jurare: eadem illa *quæ promitto tibi redeunti & poſt rem feliciter* geſtam; *eadem illa ſervabuntur tuæ matri & familiæ. Sic dixit plorans; & ſimul extrahit ex humeris gladium auratum, quem Lycaon Gnoſſius fecerat mirâ ratione, & incluſerat accommodum in vagina ebur-nec. Mnestheus donat Niſo velus & ſpoliatum hiſpidi leonis: fidelis Alethes mutat* cum eo *caſſidem. Continuo progrediuntur armati: quos abeuntes omnis turba procerum & juvenum & ſenum comitatur votis* uſque *ad portas: præterea ipſe formoſus Aſcanius,* præ ſe *ferens animum & ſolicitudinem virilem ante ætatem, dabat ipſi mandata illurima perferenda ad patrem: ſed venti diſſipant omnia, & ſpargunt* illa *inania per nubes. Egreſſi tranſiliunt foſſas, & per tenebras noctis*

Haud adverſa cadat. Sed te ſuper omnia dona
Unum oro. Genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi: quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcunq; periclis eſt,
Inque ſalutatam linquo: nox & tua teſtis
Dextera, quod nequeam lacrymas perferre parentis
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. Perculsâ mente dederunt
Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iülus,
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenq; Creüſa
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet, caſus factum quicunque ſequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi pollicitor reduci, rebuſque ſecundis;
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
Gnoſſius, atq; habilem vaginâ aptarat eburnâ.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſq; leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt, quos omneis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Proſequitur votis: necnon & pulcher Iülus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem
Multa patri portanda dabat mandata: ſed aura
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.

Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram

NOTÆ.

283. *Haud adverſa.*] Ita reponimus ex Heinſio; ſenſu facili: cum antea legeretur, *aut adverſa*; nullo, aut perquam obſcuro ſenſu. De *urbe Aceſtæ*, in Sicilia, Æ. 5. 755.

297. *Creuſa.*] Matris Aſcanii, de qua Æ. 2. 772.

300. *Per quod pater, &c.*] Caput intelligit ſuum, quod ut ſibi chariſſimum atteſtari ſolebat Æneas *ante*, id eſt, vel *olim*, Trojæ, cum Aſcanius puer eſſet: vel *priuſquam* abiret ad Evandrum. Caput enim quaſi ſacrum reverebantur veteres; unde per illud jurabant.

304. *Lycaon Gnoſſius.*] Artifex nobilis ex urbe *Gnoſſo* in Creta inſula: ubi arma ſingulari arte fabricabantur, Æ. 3 104.

313. *Nubibus irrita.*] Innuit ipſos eſſe morituros, antequam ad Æneam perveniant.

Caſtra

Caſtra inimica petunt: multis tamen ante futuri
Exitio. Paſſim vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident: arrectos littore currus,
Inter lora rotaſque, viros: ſimul arma jacere,
Vina ſimul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextrâ: nunc ipſa vocat res.
Hæc iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemq; premit: ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur;
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres juxta famulos temere inter tela jacentes,
Armigerumque Remi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumq; relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra toriq; madent: necnon Lamyrumq; Lamumq;
Et juvenem Serranum; illâ qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra Deo victus: felix, ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus, mutumque metu, fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
Perfurit: ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumq; Hebeſumq; ſubit, Rhœtumq; Abarimq;

tenaunt ad *caſtra hoſtilia: prius tamen futuri exitio plurimis. Aſpiciunt corpora projecta promiſcue inter gramina* per *ſomnum & vinum: currus erectos in litore: homines inter habenas & rotas: arma ſimul jacere, ſimul vina. Filius Hyrtaci primus ſic ore dixit: Euryale, tentandum* eſt aliquid *manu: jam res ipſa* nos *invitat. Iter* noſtrum eſt *per hanc* partem: *tu obſerva, ne ulla turma poſſit aſſurgere* contra *nos à tergo, & provide procul. Ego vaſtabo iſta* loca, *& ducam te* per *ſpatioſam viam. Sic loquitur, & cohibet vocem: & continuo invadit enſe glorioſum Rhamnetem, qui forte exhalabat ſomnum toto pectore, ſuffultus altis ſtragulis: idem rex & augur dilectiſſimus Turno; ſed non potuit avertere mortem divinatione. Opprimit prope* illum *tres miniſtros promiſcue ſtratos inter arma, & armigerum Remi, & aurigam, reperiens* eum *ſub ipſis equis, & abſcindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput* Remo *ipſi domino* eorum, *& linquit truncum* ejus *ſingultantem ſanguine: terra calefacta & lecti inficiuntur nigro ſanguine. Præterea* opprimit *Lamyrum, & Lamum, & juvenem Serranum; qui formoſus vultu luſerat multum* per *hanc noctem, & ſtertebat ſolutus membris* ob *multum Bacchum: fortunatus, ſi continuo adæquaſſet ludum illum nocti, & produxiſſet usque ad diem. Quemadmodum leo jejunus, tumultuans in ovilibus plenis, devorat & lacerat pecudes teneras & ſilentes* præ *timore, & frendet gutture ſanguinolento, nam immoderata fames impellit. Non minor* eſt *ſtrages* edita ab *Euryalo: ipſe quoque inflammatus ſævit, & aggreditur in medio multum vulgus ſine honore, & Fadum, & Hebeſum, & Rhœtum, & Abarim,*

NOTÆ.

315. *Ante.*] Vel, *antequam ipſi moriantur*, quod ſubobſcure tantum ſignificat. Vel, *antequam ad caſtra hoſtium perveniant*: & ſic dicendum, inter urbem & caſtra ſpatium fuiſſe, ubi diſcurrebant illi, qui propius admoti muris à Turno fuerant, & jam vino ſepulti in gramine decubuerant.

327. *Rex idem.*] Præludit ad morem Romanum, qui poſt exactos reges inductus eſt: ut e patriciis eligeretur *ſacrorum rex*, vel *ſacrificulus*: ſubditus tamen is erat pontifici ſummo; & ab auguribus & pontificibus eligebatur. Talis Rhamnes augur mihi videtur fuiſſe.

328. *Augurio.*] De hâc arte divinandi, Æ. 2. 703. *Peſtem*, rem quamcumque exitialem: hic *mortem*, alibi *incendium*, Æ. 5. 683.

335. *Plurima .... Luſerat.*] *Plurimum*: neutrum plurale, pro adverbio. Sic G. 4. 122. *Sera comantem Narciſſum*; id eſt, *ſero*.

337. *Membra Deo victus.*] *Somno*, ut vult Cerdanus: ut ego arbitror, *Baccho*; quem jam *Deum* ſimpliciter nuncupavit Æ. 1. 640. *Munera lætitiamque Dei. Protinus*, continuo lapſu, atque ordine, Æ. 3. 416.

339. *Turbans.*] Tumultuans, ſic Æ. 6. 800. *Turbant trepida oſtia Nili.*

improvidos: Rhœtum expergefactum & aſpicientem omnia, ſed qui *timens occultabat ſe poſt amplum poculum: cui aſſurgenti abſcondit propius totum gladium* in *pectore objecto, & retraxit* eum poſt *certam mortem. Ille* Rhœtus *ejicit animam ſanguineam, & moriens reddit vinum confuſum ſanguine. Hic* Euryalus *ardens continuat* cædem. *Et jam pergebat ad ſocios Meſſapi, ubi ſpectabat ignem ultimum extingui, & equos ſolutos de more paſcere herbam: quando Niſus dixit breviter talia* verba, *quippe animadvertit* ſe & ſocium *rapi nimiâ cupiditate ſtragis: Deſinamus, nam dies non commodus* nobis *imminet. Satis pœnarum ſumptum eſt: via aperta* eſt *inter hoſtes, Linquunt plurima arma hominum ornata ſolido argento, & pocula, & pretioſos tapetas. Euryalus* rapit *Rhamnetis phaleras, & balteum aureum clavis: quæ munera Cædicus opulentiſſimus miſerat quondam Remulo Tiburtino, cum abſens* vellet *eum ſociare hoſpitio: ille* Remulus *moriens dedit poſſidenda nepoti ſuo:* ſed *poſt* Remuli *mortem, Rutuli obtinuerunt* ea tempore *belli, per pugnam.* Euryalus *rapit hæc, & fruſtra accommodat robuſtis humeris* ſuis. *Tum imponit* capiti *galeam Meſſapi commodam & inſignem criſtis. Exeunt è caſtris, & petunt ſecura loca. Interim equites trecenti, omnes ſcutati, duce Volſcente, incedebant, & portabant reſponſa regi Turno, præmiſſi ex urbe Laurente, dum reliqua legio manet parata* in *agris* Laurentibus.

Ignaros: Rhœtum vigilantem & cuncta videntem
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit. [miſit
Purpuream vomit ille animam, & cum ſanguine
Vina refert moriens: hic furto fervidus inſtat.
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Niſus
(Senſit enim nimia cæde atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt: via facta per hoſtes.
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque, crateraſque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens,
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli pugnaque potiti:
Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem criſtiſque decoram
Induit. Excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.

NOTÆ.

348. *Multa morte recepit.*] Vel eduxit *multo cruore* ſtillantem: vel non eduxit niſi poſt *certam mortem.*

349. *Purpuream animam.*] Homerus, Iliad. 5. 83. πορφύρεος θάνατος, *purpurea mors.* Locutio repetita ex veterum quorundam opinione: qui præcipuam animæ ſedem ſtatuebant in ſanguine, animamque eſſe ipſum ſanguinem etiam nonnulli putabant.

350. *Furto fervidus inſtat.*] *Furtum* vocat, vel ſpoliationem cadaverum & armorum direptionem; vel cædem ipſam furtim & tacite editam: *furtum* quippe eſt quicquid occulte patratur, Æ. 6. 568.

359. *Phaleras .. & aurea bullis Cingula.*] *Phaleræ*, ornamenta equorum, Æ. 5. 310. Æ. 7. 278. *Cingula*, balteus quem vocat Varro *cingulum e corio bullatum*: & Virgilius, Æ. 12. 942. de balteo Pallantis ait: *notis fulſerunt cingula bullis. Bullæ* vero erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa: ob ſimilitudinem ita dicta à *bullis*, quæ in aquis *ebullientibus* excitantur. Non abſimile fuit ornamentum aureum, pueris nobilibus appendi ſolitum è collo, *bulla* item nuncupatum.

361. *Hoſpitio cum jungeret abſens.*] Veteres hoſpitii jura mutuis muneribus colebant, abſentes præſentesve. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 467.

364. *Nequicquam.*] Quia mox occidendus erat, & hæc ipſa ſpolia amiſſurus.

367. *Ex urbe Latina.*] *Laurento*, Æ. 7. 63.

368. *Cætera legio.*] *Pedites.* Nam in legione Romana communius trecenti fuere equites, pedites vulgo quater mille: licèt auctior aliquando fuerit numerus. Igitur mittebatur ab Amata Laurenti regina, legio ad Turnum, duce Vol-

Jamque

Jamq; propinquabant caſtris, muroque ſubibant;
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens:
State, viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atq; hinc, omnemq; aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit late dumis atque ilice nigrâ
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum oneroſaque præda
Impediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revol-
Fallacis ſylvæ, ſimul & veſtigia retro [vens
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.

Et jam attingebant caſtra, & accedebant ad *munimenta* caſtrenſia: *cum vident eminus hos* juvenes *divertentes ad ſiniſtram viam; & in umbra noctis ſublucente caſſis* Meſſapi *prodidit Euryalum incautum, & emicuit objecta radiis* Lunæ. *Volſcens è turma exclamat: Non falſo viſum eſt* nobis: *ſiſtite, viri: quæ cauſa eſt* vobis *eundi? & quinam eſtis* ita *armati? & quo habetis iter? illi nihil* volverunt *reſpondere adverſum; ſed cœperunt properare fugam per ſylvas, & committere ſe tenebris. Equites opponunt ſe hinc & inde ad tranſverſa* itinera *cognita* ſibi, *& circundant cuſtodibus omnes ingreſſus. Fuit* illic *ſylva aſpera dumis & ilicibus opacis, quam ſpiſſi vepres undique implebant: paucæ viæ deducebant* ad eam *per ſecretos tramites. Opacitas ramorum & ſpolia gravia retardant Euryalum, & metus aberrandi à* recto *ſpatio itineris. Niſus effugit: & non prævidens* amico, *jam elapſus* erat *ab hoſtibus; & ex agris, qui deinde vocati* ſunt *Albani, de nomine Albæ: tunc rex Latinus collocabat* illic *ſtabula ſublimia. Poſtquam conſtitit, & fruſtra reſpectavit amicum abſentem,* ait: *O miſer Euryale, quo loco deſerui te? aut qua quæram* te? *iterum remetiens vias omnes dubias ſylvæ doloſæ, ſimul & revolvit veſtigia retro quæſita, & vagatur* inter *dumos tacitos: audit equos, audit ſonitus, & tubas perſequentium.*

NOTÆ.

ſcente: ſed equitatus, utpote expeditior, præmiſſus fuerat; peditatus adhuc in campis circa Laurentum, utpote tardior, morabatur.

370. *Scutati omnes.*] *Scutum* enim oblongum, non rotundus *clypeus*, in uſu fuit Romanorum equitum. Vide Lipſium. De *forma ſcuti*, Æ. 8. 659.

372. *Lævo flectentes limite.*] Ad ſeptentrionem: quem juvenes habebant ad lævam, Volſcens cum equitibus ad dextram.

381. *Ilice nigra.*] *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe*, *holm oak.*

387. *Locos.*] Qui reſcribunt ex fide aliquot codicum, *lacus*; ii minime videntur ad locum & tempus attendere. Nam *Pallanteum*, ubi nunc *Roma*, quinque admodum leucis noſtris Gallicis ab urbe *Oſtia* diſitum erat, ubi tum *Troja nova*, *Lacus* autem *Albanus*, de quo Æ. 8. 48. ad orientem utriuſque urbis longe recedebat, hinc à Pallanteo quatuor leucis, inde item quatuor a Troja nova disjunctus: atque hæc de loco. Jam quantum ad tempus: Niſus & Euryalus circa mediam noctem, eamque æſtivam, urbe exierant; ut patet ex militum ludo, ſomno, ignibus extinctis: noctis partem aliquam in procerum concilio ac deliberatione traduxerant; aliquam item in cæde peragenda. Quî fieri igitur poteſt, ut Niſus fugâ elapſus ſit à Troja nova ad Albanum lacum, quæ quatuor leucæ ſunt? item ab Albano lacu ad ultima caſtrorum loca, amici quærendi causâ, redierit, quæ quatuor aliæ ſunt leucæ: eaſq; leucas octo intra breviſſimum æſtivæ noctis mediæ ſpatium perfecerit? Quo fit ut legam *locos*, non *lacus*: eoſque explicem de parte aliqua agri Albani, qui tum forte eo uſque pertinebat, quam partem fugâ jam prætergreſſus fuerat Niſus.

Nec

Nec longum tempus abiit *illo intervallo, quando clamor attingit aures: & cernit Euryalum; quem omnis turma repentino ſtrepitu ac ſonitu jam trahit, interceptum errore loci & noctis, & incaſſum agitantem multa. Quid agat? quo robore, quibus armis audeat liberare juvenem? an moriturus immittat ſe in medios hoſtes, & acceleret per plagas necem glorioſam? Statim librans haſtile brachio contracto, reſpectans Lunam ſublimem, his verbis orat* eam: *Tu Dea, tu propitia fave meo conatui: ô Latonia, gloria ſiderum & tutatrix ſylvarum. Si pater meus Hyrtacus obtulit unquam pro me tuis altaribus aliqua munera; ſi ipſe meis venat. onibus accumulavi aliqua, aut appendi è fornice, aut affixi ad culmina* tibi *conſecrata: permitte me diſſipare hanc turmam, & dirige per aërem* hoc *haſtile. Sic locutus* fuerat: *& adnitens toto corpore evibrat ferrum: haſtile volans dividit caliginem noctis, & pervadit in dorſum Sulmonis oppoſiti, & illic rumpitur, & trajicit præcordia rapto ligno. Sternitur ille, emittens è pectore fluvium calentem, frigeſcens, & ſuccutit uterum longis ſingultibus. Circumſpectant in diverſas* partes. *Ille fervention hoc* ſucceſſu *ecce intorquebat à ſuprema auris* parte *haſtile aliud. Dum* illi *tumultuantur: haſtile ſtridens incidit* in *Tagum per tempora gemina, & calefactum ſtetit* in *cerebro transfoſſo. Volſcens aſper furit, nec videt uſpiam libratorem teli, nec quo fervidus poſſit inferre ſe: At tu, ait, dabis mihi ſanguine calido pœnas* debitas *ab utroque* veſtrum. *Simul eductо gladio irruebat in Euryalum. Tunc autem Niſus territus, extra mentem* poſitus, *vociferatur: nec ulterius potuit occultare ſe umbris, aut pati tantum dolorem. Me, me* rapite: *adſum qui* id *commiſi: vertite in me arma,*

Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
Pervenit: ac videt Euryalum; quem jam manus omnis,
Fraude loci & noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
Tu Dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos.
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit; ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hunc ſine me turbare globum, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conjicit: haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fiſſo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud ſummâ telum librabat ab aure;
Dum trepidant: it haſta Tago per tempus utrumq;
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit:
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit. Simul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. Tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me: adſum qui feci: in me convertite ferrum,

O Rutuli, mea
Nec potuit: c
Tantum infeli
Talia dicta da
Tranſadigit c
Volvitur Eury
Incruor, inque
Purpureus vel
Langueſcit m
Demiſere cap
At Niſus rui
Volſcentem p
Quem circun
hinc
Proturbant:
Fulmineum:
Condidit ad
Tum ſuper e
Confoſſus, p
Fortunati an
Nulla dies u
Dum domus
Accolet, im
Victores pra
Volſcentem
Nec minor i
Exangui, &
Serranoque,
Corpora, ſer
Cæde locun
in caſtra Volſce
pi occeribus una
nes ſeminortuo

NOTÆ.

405. *Latonia.*] *Luna, Diana,* à Latona matre, G. 3. 6.

408. *Tholo.*] Media ac ſuprema pars eſt tecti, in formam ſcuti brevis, in qua trabes coëunt: unde eſt quaſi fornicis, ut aiunt, clavis.

413. *Præcordia.*] Græcis διάφραγμα, membranæ ſunt *prætenſa cordi:* ſupra ſunt, cor & pulmones; infra jecur & lien. *Ilia,* partes ſunt imi ventris, circa ſummas coxas.

427. *Me, me: adſum, &c.*] Abrupta ex animi perturbatione ſententia. *Me, me occidite, &c. Rutulos,* promiſcue pro hoſtibus appellat, quanquam hi erant Latini. De *Rutulis,* Æ. 7. 794.

448. *Domus*
ab Æneæ poſ
primum: de
ſex, præcipue
ſeptentrione
domum Æne
qui cum tota
at illa non in
ſita erat, ut &
domus Æneæ
eſt, Æ. 3. 97
ad æternitat

O Ru-

O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit: cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor:
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur:
Quem circum glomerati hoſtes hinc cominus atque
hinc
Proturbant: inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum: donec Rutuli clamantis in ore [ſti.
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit ho-
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidâque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitolî immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores prædâ Rutuli ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis unâ tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque; ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſemineceſq; viros, tepidâq; recentem
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.

O Rutuli, omnis dolus meus eſt: *iſte nihil auſus* eſt, *aut potuit* facere: *atteſtor hoc cœlum, & aſtra quæ* id *ſciunt: tantummodo nimis amavit amicum miſerum. Proferebat talia dicta: ſed gladius* tota *vi immiſſus tranſfodit coſtas, & perfringit pectus candidum. Euryalus ſternitur morte, & ſanguis fluit per formoſa membra, & collum inflexum pendet in humeros. Quemadmodum, quando flos purpureus proſciſſus aratro languet moriens: aut* quemadmodum *papavera feſſo collo inflectunt caput, quando forte obruuntur imbre. At Niſus irrumpit per medios hoſtes, & inter omnes unum quærit Volſcentem, defigit* oculos *in uno Volſcente: circa quem* Niſum *hoſtes collecti cominus eum premunt hinc atque hinc:* ille *non inertius premit* eos, *& contorquet gladium fulminantem: donec immiſit eum in ore oppoſito* ducis *Rutuli vociferantis, & moriens eripuit vitam hoſti. Tunc tranſfixus jecit ſe ſuper amicum mortuum, & illic tandem quievit dulci nece. Ambo felices! ſi mei verſus valent aliquid, nulla dies vos unquam ſubtrahet tempori memori: dum gens Æneæ habitabit immotam rupem Capitolii, & fundator Romæ tenebit imperium* orbis. *Rutuli victores adepti prædam & ſpolia, plorantes reportabant in caſtra Volſcentem mortuum. Nec levior* erat *dolor in caſtris, Rhamnete invento mortuo, & tot proceribus una nocte interfectis, & Serrano, & Numa: concurſus* fit *ad ipſa cadavera, &* ad *homines ſeminortuos, &* ad *locum tepefactum recenti ſtrage, &* ad *rivos infectos ſpumoſo ſanguine.*

NOTÆ.

448. *Domus Æneæ Capitoli, &c.*] *Roma*, urbs ab Æneæ poſteris fundata, in Palatino monte primum: deinceps ad alios producta montes ſex, præcipue Capitolinum, Palatino vicinum à ſeptentrione: ubi arx & templum Jovis. Aliqui *domum Æneæ* explicant de ipſa *domo Auguſti*, qui cum tota gente Julia ex Æneæ oriebatur: at illa non in Capitolio; ſed in Palatino monte ſita erat, ut & Julii Cæſaris domus. Adde quod *domus Æneæ* jam pro Romana gente accepta eſt, Æ. 3. 97. *Immobile ſaxum* vocat, alluditque ad æternitatem Romani imperii: quam à Tarquinii Priſci temporibus certam Romani exiſtimabant: cum enim is ad extruendum Jovis Capitolini templum, Deos omnes alia in urbis loca transferri juberet: *Juventus & Terminus* ex omnibus Diis cedere loco noluerunt: unde ductum eſt omen, fore ut urbis termini nunquam loco moverentur; nec unquam juvenilis vigor illi deeſſet.

449. *Pater Romanus.*] Vel *Auguſtus*, vel *Senatus Romanus*. Vel potius, *Romulus*, gentis Romanæ conditor & pater.

Agno-

Recognoſcunt inter ſe prædam, & fulgentem caſſidem Meſſapi, & phaleras recuperatas multo labore. Et jam prima Aurora deſerens lectum croceum Tithoni colluſtrabat terras nova luce: Sole jam inducto, rebus jam detectis per *lucem, Turnus ipſe cinctus armis excitat homines ad arma: & unuſquiſque* dux *colligit ad pugnam agmina ſua* tecta *ære, & ſtimulant furorem multiplici rumore. Præterea,* res *viſu terribilis, figunt in haſtis ſublatis capita Niſi & Euryali, & proſequuntur multis vociferationibus. cÆneadæ firmi in læva parte murorum objecere exercitum, nam* pars *dextra munitur fluvio: & tuentur magnas foſſas, & triſtes ſtant* in *excelſis turribus: ſimul ſpectabant capita juvenum præfixa, nimis cognita miſeris, & ſtillantia nigra ſanie. Interim fama alata, volans per urbem territam, nuncia irrumpit, & pervenit* ad *aures matris Euryali: & calor ſubito deſeruit oſſa miſeræ: radii dejecti* ſunt *è manibus & telæ dilapſæ: miſera* illa *præcipitat, &* cum *vociferatione muliebri lacerata* ſecundum *capillos, inſana vadit curſu* ad *muros & primas turmas: non illa attendens homines, non illa diſcrimen & arma: deinde replet cœlum querelis: An ego te talem video, ô Euryale? an tu es ille futurus ſolatium ultimum meæ ſenectutis!* an *potuiſti deſerere me ſolam, ô inhumane? neque conceſſa* eſt *matri infelici facultas ultimo alloquendi te, miſſum in tanta diſcrimina? heu! jaces* in *tellure incognita, præda objecta canibus Latinis & avibus. Nec* ego *mater protuli te* ante ædes, ut curatrix *tui funeris;*

Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſcitat, ærataſque acies in prælia cogit
Quiſque ſuas, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali & Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, nam dextera cingitur amni:
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matriſque adlabitur aures
Euryali: ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa:
Evolat infelix, & fœmineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit: non illa virûm, non illa pericli,
Telorumq; memor: cœlum dehinc queſtibus im-
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune illa ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam,
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu! terra ignota, canibus data præda Latinis
Alitibuſque jaces! nec te tua funera mater

NOTÆ.

457. *Agnoſcunt ſpolia, &c.*] Quæ Rutulis eripuerant Niſus & Euryalus; & quæ iterum ex iis Volſcentis equites receperant. De iis, v. 359. & ſequentibus. De *Tithono Auroræ conjuge*, Æ. 4. 585.

466. *Siniſtra.*] *Orientali*, quæ Laurentum ſpectabat.

472. *Tabo.*] Putri ſanguine, G. 3. 481. De *Fama*, Æ. 4. 174.

476. *Radii, &c.*] *Inſtrumenta textoria*, Æ. 3. 483, *Penſa*, telæ: quæ prius involutæ, jam ea ſurgente revolvuntur. De *penſo*, G. 1. 390.

478. *Muros amens, &c.*] Non tamen excedit urbe; ſed è muris, ad conſpectum ſuffixi capitis, has in querelas erumpit.

484. *Affari extremum.*] Romani mortuos ſtatim poſt obitum inclamabant: tum poſt funus ter dicto *vale*, relinquebant, Æ. 2. 644. Æ. 6. 218.

486. *Tua funera mater Produxi, &c.*] 1. Jul. Scaliger, Pomponiũ ſecutus, mutilã vult eſſe orationem, ob vim doloris: explicatque, *nec te mater peperi* ad *hæc tua funera*. 2. Joſ. Scaliger, non multum diſſentiens à Servio, vult, *funeras* eſſe mulieres, quæ curam ſuſcipiebant funeris, ut ſunt mater, ſoror; eaſque diſtingui à *præficis*, quæ conductæ pretio præficiebantur

Produxi

Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina dieſque
Urgebam, & telâ curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus avulſaq; membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc ſum terrâque marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.
Aut tu, magne pater Divûm, miſerere, tuoque
Invisum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilioneï monitu & multum lacrymantis Iüli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant actâ pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum:
Quærunt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros;
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi quà [nes
Poſſent tectam aciem perrumpere: cum tamen om-
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.

aut clauſi oculos; aut lavi plagas, abſcondens cadaver *veſte, quam feſtinans tibi accelerabam noctuque diuque, & leniebam* textu *telæ moleſtias ſenectutis. Quo ibo? aut quæ terra nunc retinet artus, & abſciſſa membra, & cadaver laniatum? hoc* caput *repræſentas mihi de te, ô fili? hoc ſecuta ſum & terra & mari? Transfodite me, ô Rutuli, ſi aliqua eſt* vobis *pietas: contorquete in me omnia ſpicula: me primam interficite ferro. Vel tu, magne parens Deorum, miſereſce, & fulmine tuo demitte ad inferos hoc* meum *caput* tibi *odioſum: ſi non poſſum aliter finire duram vitam. Animi commoti* ſunt *hoc luctu, & triſtia ſuſpiria mittuntur ab omnibus: vires languent tardæ ad pugnam. Idæus & Actor exſtipiunt illam excitantem fletus* inter milites, *& in manibus referunt in domum* ipſius, *monitu Ilioneï & Iüli plurimum plorantis. At tuba procul excitavit ære rauco formidabilem ſonum: ſuccedit clamor, & cœlum reboat. Volſci approperant ſimul admotâ teſtudine, & aggrediuntur cumulare foſſas, & eruere aggerem: pars veſtigat ingreſſum, & ſuperare ſcalis muros, qua exercitus rarus eſt, & qua multitudo paſſim hiat non tam denſa militibus. Contra Trojani* incipiunt *projicere omnes ſpecies armorum, & diſpellere eos longis lignis, conſueti propugnare mœnia bello diuturno. Dejiciebant etiam lapides pernicioſi ponderis,* tentantes *an poſſent aliqua* parte *perfringere agmen tectum* clypeis: *tamen interea* Rutuli *gaudent ſuſtinere caſus omnes ſpiſſa teſtudine.*

NOTÆ.

ancillis ad lamentandum: quod *præficarum* fictus, *funerarum* verus eſſet ac ſincerus dolor. Eoque derivat illud Ennii epitaphium apud Cicer. *Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletum faxit: cur? volito vivu' per ora virûm.* Sed admodum dubia hæc lectio eſt, cum vulgo legatur, *funera fletu, funere ſletum, &c.* 3. Suſpicatur Merula legendum, *tua funera mater proluxi*, quæ vox apud Feſtum reperitur, ex quo tertiâ concinnari poteſt opinio: *nec* te tua funera mater proluxi, id eſt, *nec te & tuam mortem proluxi.* Et vero tales erant funebres ceremoniæ: lugebatur & conclamabatur mortuus, claudebantur ipſi oculi; lavabatur, veſtibus pretioſiſſimis tegebatur, efferebatur in feretro ad januam domus; ibique cum proſtitiſſet aliquandiu, facie & pedibus in publicum verſis, ad rogum deducebatur: quæ maxima ex parte explicuimus, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

487. *Produxi.*] Juxta primam explicationem ſuperiorum vocum ſignificat, *peperi.* Juxta ſecundam, *propoſui ad januam domus*: quod Dio & Græci alii vocant προτίθεσθαι. Juxta tertiam, *proluxi* legendum eſt.

491. *Funus lacerum.*] Haud dubie *cadaver.* Sic Propert. l. 17. 8. *Hæccine parva meum funus arena teget?* De *Tartaro*, imis inferis Æ. 6. 134.

505. *Teſtudine, &c.*] Milites erant denſati in globum, conſertis ſupra capita clypeis, ut ſic ad muros tutius accederent: De *ea teſtudine*, Æ. 2. 441. De *Volſcis*, Æ. 7. 803. De *vallo*, ſupra, v. 142. De *contis*, Æ. 5. 208.

Nec

Deinde non poſſunt *ſuſtinere: nam qua* parte *magnus globus appropinquat, Teucri advolvunt & impellunt poſitum ſaxum, quod late oppreſſit Rutulos, & ſeparavit tegmina clypeorum: nec ulterius Rutuli ardentes volunt certare obſcuro certamine* teſtudinis; *ſed conantur dimovere jaculis* Trojanos ex *aggere. Alia ex parte Mezentius terribilis viſu librabat pinum Tyrrhenam, & injicit fumidas tædas. Ait Meſſapus, ſubactor equorum, filius Neptuni, diruit palos* aggeris, *& petit ſcalas ad muros* ſcandendos. *Vos,* ô Muſæ & præcipue *Calliope, oro, docete cantantem: quas cædes, quas neces Turnus tunc ibi intulerit; quem hominem unuſquiſque miſerit* ad *inferos: & explicate mecum totum ambitum* hujus *belli; nam* vos, *Deæ, & recordamini, & poteſtis narrare. Turris ſtabat alta ſuſtinentibus, & tabulatis ſublimibus, commoda ſitu: quam Itali omnes conabantur occupare totis viribus, & diruere totâ vi potentiæ ſuæ: contra Trojani* conabantur *propugnare lapidibus, & vibrare ſagittas crebras per apertas feneſtras. Turnus primus immiſit tædam flammantem; & affixit lateri* turris *ignem: qui ventus invaſit aſſeres; & adhæſit fulcris abſumptis.* Trojani *turbati* cœperunt *intus tumultuari, & incaſſum quærere effugium è periculo: dum colligunt ſe, & retro recedunt*

Nec jam ſufficiunt: nam qua globus imminet in-
Immanem Teucri molem volvuntq; ruuntq; [gens
Quæ ſtravit Rutulos late, armorumque reſolvit
Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli; ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte aliâ horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor aſpirate canenti;
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli:
Et meminiſtis enim, Divæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali ſummâque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam: dum ſe glomerant, retroq; reſidunt

NOTÆ.

516. *Ruuntque.*] Impellunt, projiciunt: Æ. 1. 39. *Spumas ſalis ære ruebant.*

518. *Cæco Marte.*] Quia latebant ſub teſtudine, tecti & inumbrati clypeis.

522. *Etruſcam Pinum & . . . ignes.*] Vel ignitam facem è pinu, pingui arbore: vel manu altera facem, altera haſtam pineam. De *Mezentio* Etruſcorum rege, fuſe Evander, Æ. 8. 481. De *Etruſca* gente, ibidem in notis. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *vallo*, munimento ex palis & aggeſta terra, ſupra, v. 142.

525. *Vos, ô Calliope.*] Muſas omnes invocat, ſed præcipue *Calliopen*, heroici carminis præſidem, de qua, Ecl. 4. 57. Numerum ſingularem cum plurali ſic conjunxit Tibul. l. 3. 6. 55. *Nobis inimica merenti.* Et Catul. Epig. 108. 5. *Inſperanti ipſa refers te nobis.* De *Orco*, Plutone, G. 1. 277.

528. *Oras belli.*] Enniana vox. *Oræ* ſunt extremæ partes veſtium: quæ, quia in ambitum excurrunt, hic ſumuntur pro toto circuitu, ambitu, ac ſerie belli.

530. *Pontibus.*] Turres multis contabulationibus erigebantur, è quarum infimis aſcenſus erat ad ſummas: hæc ipſa tabulata, vel earum ſcalæ *pontes* hic dicuntur, ut forte etiam ſupra, v. 170.

532. *Opum vi.*] Enniana locutio, pro, *omni induſtria, virtute, inſtrumentis.*

535. *Lampada.*] *Lampades* hic appellantur ignita quæcunque miſſilia ex ſtupa, pice, & reſina: quæ compacta ſimul, & mucronibus uncique & hamis ferreis armata, ut ligneis præfertim munimentis adhærerent, vel manu, vel aliquando etiam machinis intorquebantur. Varia eorum erat ad libitum figura. De *poſtibus*, proprie fulcris arrectariiſque portarum, Æ. 2. 442. De *peſte*, pro igne, ſupra, v. 328.

In partem, quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi: quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Lycimnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis:
Enſe levis nudo, parmâque inglorius albâ.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies atque hinc acies aſtare Latinas:
Ut fera, quæ denſâ venantum ſepta coronâ
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, & ſaltu ſupra venabula fertur;
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
Irruit; &, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter & hoſtes,
Inter & arma fugâ muros tenet; altaque certat
Prendere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu, teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtraſne evadere, demens,
Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit.
Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur: invadunt, & foſſas aggere complent:
Ardentes tædas alii ad faſtigia jactant.

in ſpatium quod vacabat igne; tum repente turris cecidit, & totum cœlum ſonat ſtrepitu. Cadunt ſemimortui in terram, vaſta mole ſuperincidente, & confoſſi propriis armis, & trajecti duro ligno per *pectora. Vix ſolus Helenor & Lycus evaſerunt: quorum natu major* erat *Helenor, quem ſerva Lycimnia clam pepererat regi Lydio, & miſerat ad Trojam, bello* ipſi *prohibito:* erat *levis enſe ſtricto & ignobilis ſcuto albo. Atque ille, cum agnovit ſe in mediis millibus Turni, agmina Latinà circumſiſtere hinc & inde: quemadmodum fera, quæ cincta multitudine ſpiſſa venatorum ſævit adverſus arma, & non ignara immittit ſeſe* in *mortem, & ſaltu ruit ſupra haſtilia; non aliter juvenis irrumpit moriturus in medios hoſtes, & incurrit qua cernit arma ſpiſſiſſima. At Lycus multo velocior pedibus, & inter hoſtes, & inter arma occupat fugâ muros; & conatur arripere manu ſublimes pinnas, & apprehendere manus ſociorum. Quem Turnus victor, perſecutus ſimul curſu & jaculo, objurgat his* verbis: *Stulte, an ſperaſti te poſſe evitare manus meas? ſimul apprehendit ipſum pendentem, & excutit cum magna parte muri. Qualis armiger Jovis, quando evolans* in *altum abripuit unguibus falcatis, aut leporem, aut cycnum nitido corpore:* quando *lupus, ſacer Martis, ſubtraxit è caulis agnum, quæſitum à matre multis balatibus. Undique clamor ſurgit: aggrediuntur, & cumulant foſſas* terrâ *aggeſtâ: alii torquent tædas flammantes ad culmina.*

NOTÆ.

546. *Mæonio regi.*] Reges Mæonum, qui deinde Lydi dicti ſunt, & ab Homero numerantur inter Trojanorum auxilia, utpote Phrygiæ contermini, Æ. 4. 216.

547. *Vetitis armis.*] Vel contra juſſa Deorum & fati, Trojanis contrarii. Vel contra morem Romanorum: ad quem alludit hic poëta, quaſi Trojanorum etiam fuiſſet. Nefas enim fuit Romæ ſervos militiæ nomen dare, niſi ſervitute ſolutos: quod non niſi periculoſis reipublicæ temporibus permittebatur.

548. *Enſe levis nudo, parmaque, &c.*] Omnino eum depingit, quales Romanorum deinde fuerunt *velites*, ſic à *velocitate* dicti. Horum arma, *parma*, brevis rotunduſque clypeus & undique *par: gladius*, & leves aliquot *haſtulæ*. Eligebantur è junioribus & pauperibus, juxta Polyb. Porro cum vulgo viri principes, aut familiæ ſuæ, aut factorum ſuorum inſignia præferrent deſcripta in clypeis: ut Turnus *Inachum*, Æ. 7. 790. Aventinus, *hydram Herculis*, ibid. 657. Helenor iſte nudum clypeum geſtat: tum quia juvenis nihil dum patrare laude dignum potuit: tum quia furtivo concubitu ex ſerva editus, paternam originem jactare prohibetur, habeturque ideo quaſi ſervilis generis.

553. *Venabula.*] Haſtæ ſunt venatoriæ, breves, lato ferro, Æ. 4. 131.

564. *Jovis armiger.*] Aquila, fulminis miniſtra, Æ. 5. 255. De *tædis*, arbore & face, Ecl. 7. 49.

Ilioneus

Ilioneus lapide & magno fragmine rupis opprimit Lucetium appropinquantem portæ & conjicientem ignes: Liger Emathiona, Asylas Chorinæum: alter peritus jaculandi, alter mittendi sagittas procul decipientes. Cæneus occidit *Orygium, Turnus victorem Cæneum: Turnus Ityn, & Cloniumm, Dioxippum, & Promulum, & Sagarim, & Idam stantem ante summas turres: Capys Privernum: hunc hasta Themillæ primo leviter vulneraverat: ille abjecto clypeo tulit inconsultus manum ad plagam: ergo sagitta pennis appulsa est: & manus affixa est lateri sinistro, & occulta intus penetravit mortifero ictu* pulmones, quibus *respirat anima. Filius Arcentis stabat* indutus *pulchris armis*, habens *chlamydem variatam acu, & splendens purpurâ Ibericâ, formosus vultu: quem pater Arcens miserat* Æneæ, *educatum* in *sylva Martis, circa Simethum fluvium, ubi* est *opima & benigna ara Palici. Mezentius depositis armis impulit ipse stridentem fundam, loro ter rotato circa caput, & discidit calefacto plumbo medium caput oppositi* juvenis, *& prostravit* eum *in vasta arena.*

Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis,
Lucetium, portæ subeuntem, igneſque ferentem:
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas: 575
Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagittâ:
Orygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam:
Privernum Capys: hunc primo levis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta, 580
Et lævo infixa est lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Iberâ:
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici, 585
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adducta circum caput egit habenâ:
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ. 589

NOTÆ.

582. *Pictus acu chlamydem, &c.*] *Chlamys*, militaris vestis, *casaque*, Æ. 4. 137. *Ferrugo* color est politi ferri, in nigrum tendens, *brunissure, burnished.* Ecl. 2. 18. Talis memoratur fuisse color purpuræ Ibericæ nigricantis. *Iberia* vero, hic sumitur à quibusdâ pro regione Asiatica, inter Pontum Euxinum & mare Caspium, quæ nunc Georgiæ pars est, dicta *Gurgistan*; cujus coloni in Europam profecti nomen dederint Ibero Hispaniæ flumini, & Hispaniam ipsam tenuerint. Ab aliis sumitur probabilius pro ipsa Hispania, cum idem color à quibusdam dicatur Bæticus; à Bæti fluvio Hispaniæ, *Guadalquivir*: & minium, apud Hispanos præcipuæ laudis olim ex Plinio fuerit: ut nunc quoque rubeus ille color nigro suffultus, quem vocant *morado*.

584. *Simethia circum, &c.*] *Simethus*, Siciliæ fluvius; in orientale ejusdem latus infra Catanam defluens; nunc juxta, Cluverium, *la Jaretta*. Tamen, juxta Virgilium, videtur is esse qui nunc nomen habet *à sancto Paulo*, paulo inferius fluens: nam non longe ab ejus fontibus visuntur adhuc ruinæ templi Palicorum, & corundē lacus, qui lacus Fazelli tempore *Naphtia* vocabatur, in multas scaturigines erumpens: quæ sulfureæ, quæ falso jurantes enecabat, ut fuse narrat ex auctoribus Græcis Macrobius, Saturn. 5. 19.

585. *Pinguis ubi & placabilis, &c.*] Palici fratres fuerunt, Jovis filii, & Thaliæ Nymphæ, Vulcani filiæ; quæ gravida cum Junonem timeret, dicitur à Jove terræ hiatu occultata: ubi nati infantes, indeque egressi, *Palici* dicti sunt à *πάλιν ἰκέσθαι, iterum venire*. Horum oraculo Siculi in sterilitate admoniti dicuntur, ut cuidam heroi sacra facerent: quæ res cum prospere successisset, ad eorum aram dona multa congesserunt, ut refert ex Xenagora Macrobius. Hinc ara illa dicitur à Virgilio *pinguis*. Addit Diodorus, l. 11. asylum illic esse fugitivorum duorum, cum a dominis inclementius habentur: indeque nefas esse eos abduci, nisi securitatis datâ fide, quam violare nemo audeat. Hinc, ut mihi videtur, ara eadem dicitur *placabilis*. De *Martis luco*, nullam alibi reperimus mentionem.

588. *Liquefacto plumbo.*] Lucret. 6. 177. *Plumbea vero glans etiam longo cursu volvenda liquescit*, id est, calefit & mollescit.

Tum

Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces,
Aſcanius: fortemque manu fudiſſe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo ſociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno
Ibat, & ingenti ſeſe clamore ferebat:
Non pudet obſidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt!
Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ: nec fandi fictor Ulyſſes:
Durum à ſtirpe genus. Natos ad flumina primum
Deferimus, ſævoque gelu duramus & undis.
Venatu invigilant pueri, ſylvaſque fatigant:
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque aſſueta juventus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, verſâque juvencûm
Terga fatigamus haſtâ. Nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galeâ premimus; ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice veſtis:
Deſidiæ cordi: juvat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

Aſcanius, prius aſſuetus terrere feras fugientes, fertur tum primo evibraſſe velocem ſagittam in *bello, & traviſſe manu robuſtum Numanum, cui cognomen erat Remulo; & qui nuper conjugio copulatus duxerat minorem ſororem Turni. Ille ante prima agmina inclamans digna & indigna dictu, & inflatus corde* ob *novam potentiam, incedebat, & jactabat ſe magno clamore: Non pudet* vos *rurſus claudi aggeribus & obſidione, ô Phryges bis capti, & opponere muros morti? ecce* illos, *qui bello petunt ſibi conjugia noſtra! quis Deus, quæ inſania vos impulit* in *Italiam? non hic* ſunt *filii Atrei, nec Ulyſſes* vanus *artifex verborum:* ſed *gens fortis ab* ipſa *origine. Portamus ſtatim ad flumina natos, & induramus acerbo gelu & aquis. Pueri indulgent venatui, & percurrunt ſylvas: ludus* eorum *eſt domare equos, & jacere ſagittas* arcu *corneo. Juventus autem patiens laboris, & contenta tenui victu, aut exercet terram raſtris, aut impugnat urbes bello. Omnis ætas traducitur* in *armis, & impellimus dorſa juvencorum* arantium *haſtâ inversâ. Nec ſenectus lenta minuit robur animi, aut pellit vigorem. Tegimus caſſide capillos albos: & ſemper* nos *delectat colligere novas prædas, & vivere* rebus *raptis. Vobis veſtimentum tinctum* eſt *croco & micanti purpura*: vobis *inertia* eſt in *deliciis: placet vacare choreis: & tunicæ* veſtræ *habent manicas, & mitræ ligamina.*

NOTÆ.

596 *Novo regno.*] Affinitate regia. Græci enim, quorum imitatores Latini, regum filios, fratreſque & affines appellabant reges: ut obſervat Germanus, probatque multis.

599. *Bis capti Phryges.*] *Phryges* molles: ad contemptum ſic vocat Trojanos. *Bis capti*: ab Hercule & à Græcis, Æ. 3. 476. Vel potius à Græcis, cum Troja incenſa eſt; & jam à Latinis, in hac nova Troja. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Phrygum mollitie*, Æ. 4. 216. De *Atrei filiis*, Agamemnone & Menelao, Æ. 2. 264. Æ. 3. 54. De *Ulyſſe verſuto*, Æ. 2. 7.

605. *Venatu.*] Dativo contracto, pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

609. *Versàque juvencûm, &c.*] Aramus armati: nec ſtimulis aut flagris, ſed extrema haſtæ parte boves arantes inceſſimus.

614. *Croco.*] *Crocus* flos, *ſaffran, ſaffron*: ejus colore infecta veſtis *crocota* & *crocotula* dicebatur; infectores, *crocotarii*: muliebris & mollis ornatus. De *murice*, oſtreo, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

616. *Tunicæ manicas, &, &c.*] Tunica veſtis virorum interior, χιτὼν Græcis: cui reſpondet mulierum *ſtola*: utraque cincta. Huic viri Græci *pallium* apertum ac fluens; Romani *togam* clauſam ſuperinjiciebant: mulieres *pallam*, pallio Græco aperto non abſimilem. *Tunica* à ſuperiore parte omnino abſq; manicis olim fuit, ita ut humeros hinc inde nudaret; ab inferiore, ad genua defluebat, dicebaturque *exomis*: mox ad uſque cubitum, & paulo infra genua pertinuit, dicebaturque *colobium*, & hic mos diu duravit Romæ, exomide ſervis ſolis relicta: dein-

O vere Phrygiæ, neque enim eſtis Phryges! ite per excelſa Dindyma, ubi tibia emittit ſonum imparem, vobis *aſſuetis* huic ſono. *Tympana & tibia Berecynthia buxea matris Idææ vos invitant: relinquite arma viris, & abſtinete ferro. Aſcanius non paſſus eſt ſpargentem verbis talia, & loquentem indigna: & oppoſitus adduxit ſagittam nervo equino: & diſtrahens brachia ſejuncta, ſtetit, prius ſupplex obſecrans Jovem per* hæc *vota: Jupiter omnipotens fave inceptis audacibus. Ego ducam tibi ad tuum templum munera ſolemnia: & ponam ante altaria juvencum capite deaurato, candidum, & tollentem caput æqualiter cum matre ſua: qui jam incurrat cornu, & diſſipet arenam pedibus. Audivit pater, & è ſuda regione cæli tonuit* ad *ſiniſtram. Simul mortifer arcus ſonat: & ſagitta emiſſa volat ſtridens terribiliter, & pervenit ad caput Remuli, & perfodit cuſpide cava tempora. I, irride virtutem jactabundis vocibus.*

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vox buxuſq; vocat Berecynthia matris
Idææ: ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius: nervoque obverſus equino
Contendit telum: diverſaque brachia ducens,
Conſtitit, antè Jovem ſupplex per vota precatus:
Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona:
Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem:
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum. Sonat unà letifer arcus:
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferri
Trajicit. I, verbis virtutem illude ſuperbis.

NOTÆ.

de creſcente luxu ad primores uſque manus digitoſque provecta eſt, & ad talos promiſſa; quod mollitiei fuit, & à Cicerone vitio vertitur Catilinæ ſociis, quia muliebris ſtolæ ſpecies hæc erat. Tunicæ illæ *manicatæ* à Cicerone vocantur; à Seneca & Plauto *manuleatæ*; à Scipione apud Gellium *chiridotæ*. Tales Trojanis hic Numanus exprobrat. Mediis etiam temporibus tunica duplex ferebatur: altera communis; altera intima, quæ & *interula* ſive *ſubucula*. De *mitris*, pileis, earumque *redimiculis*, Æ. 4. 216.

618. *Dindyma, &c.*] Phrygia univerſa ſacra fuit Cybele, matri Deûm. In ea montes *Dindymus, Berecynthus*, & *Ida*. *Dindymus* ſic dictus, quod ſit διδυμος, *geminus*, ſive *gemello vertice*: plur. *Dindyma*. Hinc Cybele dicta *Dindymene*, & *Berecynthia*, & *Idæa* mater. De *ea*, Æ. 3. 111. De *Ida*, Æ. 2. 801.

Biforem dat tibia, &c.] *Tibia* muſicum inſtrumentum, flatu perſonum: ſic dicta, quia è gruum, hinnulorum, aliorumque animalium cavis tibiis primo formata eſt: inde è buxo atque ebore. Olim pauca habuit foramina, unde duæ ſimul inflabantur, mutabanturque pro modorum varietate. Quæ dextera oris parte inflabatur, unicum habebat foramen, ac proinde graviorem ſonum: quæ ſiniſtra oris parte, duo habebat foramina, ſonumque acutiorem: & hic erat modus *Phrygius*, cum tibiæ ſic abhibebantur *impares*, quia modus ille ex gravi & acuto temperatus erat. Cum autem *Dorius* modus multo eſſet gravior, duabus dextris cânebatur, id eſt, duabus tibiis *paribus*, unicò foramine. Cum *Lydius* eſſet acutior, duabus ſiniſtris fiebat; id eſt duabus tibiis paribus, duplici foramine. Hi enimerant præcipui tres modi: quibus affines alii: *Sc ranus*, id eſt, *Tyrius*; ab urbe *Tyro*, quæ & dicta eſt, G. 2. 506. affinis Lydio. Fuit & *Œ lius &c.* Hinc patet tibias *pares*, eſſe vel Lydias vel Dorias: *impares*, ſemper *Phrygias*. Quæ Servius bene explicuit hic *biforem*, impares diſſimilem. Hæc è Salmaſio in Solinum.

619. *Tympana.*] Ex Iſidoro. *Tympanum pellis, vel corium, ligno extenſum*: pulſabatur apud veteres manibus ac digitis: a τύπτω, *verberare*. Hæc, ut & *cymbala*, ærea & cava, à κύμβος, *cavitas*, adhibebantur ad ſacra Cybeles, de quibus Lucret. l. 2. 618. *Tympana tenſa tonant palmis, & cymbala circum Concava raucisonoque minantur cornua cantu, Et Phrygius ſtimulat numero cava tibia mentes.*

622. *Nervo equino.*] Nervos arcuum ex equorum ſetis fieri ſolitos, teſtatur Heſychius.

624. *Ante Jovem.*] Verſis oculis in aërem ſuperiorem, ſive ætherem, qui *Jupiter* eſt. G. 2. 325.

631. *Intonuit lævum.*] Bonum omen, Ecl. 16.

Hæc captì Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hæc tantum Aſcanius: Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiâque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Ætheriâ tum forte plagâ crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbemque videbat,
Nube ſedens: atq; his victorem affatur Iülum:
Macte novâ virtute, puer: ſic itur ad aſtra;
Diis genite, & geniture Deos: jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniumque petit: forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos:
Tum comitem Aſcanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocemque, coloremq;
Et crines albos, & fæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iülum:
Sit ſatis, Æneide, telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
Cætera parce, puer, bello. Sic orſus Apollo,
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovere Deum proceres divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fugâ ſenſere ſonantem.

Phryges his capti reddunt hæc reſponſa Rutulis. Aſcanius dixit *hæc ſolum: Trojani* applaudunt *clamore, & geſtiunt gaudio, & extollunt ad cœlum virtutem* ejus. *Tum forte Apollo comatus in aëriis ſpatiis deſuper ſpectabat exercitum Italicum & urbem* Trojanorum, *inſidens nimbo: & alloquitur his* verbis *Aſcanium victorem: Creſce, ô puer, tali virtute: ſic tenditur ad ſidera, orte à Diis, & productare Deos: cuncta bella per fatum oritura quieſcent merito ſub poſteritate Aſſaraci: neque Troja te comprehendit. Simul locutus iſta librat ſe à ſummo aëre, diſſecat aërem ſpirabilem, & tendit ad Aſcanium: tum mutatur ſpecie vultus in Butem ſenem. Hic prius fuerat Anchiſæ Trojano armiger, & fidelis ſatelles ad portam: tunc pater* Æneas *adjunxerat* hunc *Aſcanio comitem. Apollo incedebat ſimilis* huic *ſeni* per *omnia, & vocem, & colorem, & capillos canos, & arma ſono aſpera. Atque alloquitur acrem Aſcanium his verbis: Filic Æneæ, ſufficiat* tibi *Numanum occubuiſſe ſagittâ tuâ abſque* tuo *damno: magnus Apollo dedit tibi hunc primum honorem, & non invidet æquali* gloriæ *armorum. Cæterum abſtine pugnâ, ô puer. Apollo ita locutus fugit* in *medio colloquio viſus humanos, & longe ab oculis abiit in levem aërem. Principes Trojani cognoverunt Deum, & ſagittas divinas, & audiverunt pharetram ſonantem, dum abiret.*

NOTÆ.

639. *Auſonias acies.*] *Italas*, Æ. 7. 54. *Urbem*: novam Trojam, Æ. 7. 157.

641. *Macte.*] *Mactus*, quaſi *mauctus*, id eſt, *magis auctus*. Sic herba adulta dicta eſt à Catone *macta*, quia *aucta*: hoſtiæ quoque *mactæ*, quia mola, vino, thure, ſpargebantur, & quaſi cumulabantur *augebantur*que ante ſacrificiū; unde *mactare* pro *cædere*, dictum fuit. Diis ipſis in ſacrificiis acclamabant: *Macte hocce vino inferis eſto, macte hacce dape eſto*, quia ſacrificiis augeri eorum felicitatem putabant. Cicero dixit, Nonio teſte, *mactare aliquem honoribus*: Plautus, *mactare infortunio*. Hæc fere ex Voſſio: qui addit, hac formula vocativum *macte* adhiberi pro nominativo *mactus*, more Attico; quemadmodum apud Tibullum l. 1. 7. 53. *Sic venias hodierne*: apud Perſium, Sat. 3. 28. *Stemmate quod Tuſco ramum milleſime ducis*. Eſt & apud Plin. l. 2. 12. plurali numero: *macti ingenio eſte, cœli interpretes.*

642. *Diis genite, &c.*] Genitus *Venere* per Æneam, *Jove* per Dardanum: geniturus *Julium* & *Octavianum* Cæſares; qui divinis honoribus afficiendi erant. De *Aſſaraco*, à quo ortus Æneas, Æ. 1. 288.

644. *Nec te Troja capit.*] Sic Philippus Macedoniæ rex ad Alexandrum, apud Plutarchum: *Quære tibi regnum par, non enim te capit Macedonia.* De nova Troja intellige, Æ. 7. 157.

647. *Dardanio Anchiſæ.*] Verſus ſpondaicus, cum hiatu diphthongi longæ, more Græcorum.

653. *Æneidè.*] Vocativus patronymicus, ab *Æneides*.

655. *Patribus armis.*] Nam Apollo puer ſagittis ſerpentem Pythona confixit, ut matrem defenderet, quemadmodum Aſcanius hic Numanum, ut patriam ulciſcatur, Æ. 3. 75.

665. *Pharetramque fuga ſenſere, &c.*] Præter ſigna divinæ præſentiæ quæ diximus Æ. 1. 406. hoc addit aliud: nempe, ſonitum quendam

Itaque per monita & auctoritatem Phœbi retinent Aſcanium incenſum ad pugnam: ipſi iterum redeunt ad prælia, & exponunt vitam manifeſtis periculis. Clamor ſpargitur per aggeres totis mœnibus. Adducunt fortes arcus, & librant haſtas amentatas. Terra omnis tegitur ſpiculis: præterea clypei & cavæ caſſides reddunt ſonum alliſu ſpiculorum: oritur crudele prælium. Quanta eſt pluvia, quæ per hœdos pluviales orta ab occidente percutit terram: quam crebrâ grandine nubes ruunt in mare, quando Jupiter aſper Auſtris emittit cœlo tempeſtatem pluvioſam, & ſolvit cavas nubes. Pandarus & Bitias, geniti Alcanore Idæo: quos Hiera ſylveſtris educavit in ſylva Jovis, juvenes æquales abietibus & montibus patriæ ſuæ: aperiunt portam, quæ credita erat ipſis juſſu regis, confiſi armis, & ultro alliciunt hoſtem in muros. Ipſi intus ſtant ante turres ad dextram & ſiniſtram, induti ferro, & rutilantes criſtis ſupra capita ſublimia. Quales duæ quercus

Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ, pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Jupiter horridus Auſtris
Torquet aquoſam hyemem, & cœlo cava nubila rumpit,
Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis & montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus, dextrâ ac lævâ, pro turribus aſtant,
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſin ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.

aeriæ tolluntur circa fluvios liquidos, aut in ripis Eridani, aut juxta gratum Atheſin, & erigunt ad cœlum capita incædua, & motant altum cacumen. Rutuli, cum viderunt ingreſſum apertum, irruunt.

NOTÆ.

pharetæ & ſagittarum auditum in aëre, poſtquam ex oculis Apollo jam evanuiſſet. Talis eſt Apollinis ſonus Iliad. 1. 46. De nomine *Apollinis*, Ecl. 3. 104. De nomine *Phœbi*, Ibid. 62.

665. *Amenta.*] Haſtas, quæ circa medium *amento*, id eſt, loro, alligatæ erant: quo implicata manus, æquabili quaſi impetu certius haſtam librabat. *Amentum*, ab ἄπτω *ligo*: unde etiam *apes* & *examen apum*: ut diximus, Ecl. 7. 13.

668. *Hœdis.*] Stellis duabus aſtri, cui nomen *Erichthonius* vel *Auriga*, infra ejus humerum: quarum ortus & occaſus procelloſus habetur. De *Auſtris*, pluvio, item vento meridionali, Ecl. 2. 58.

672. *Idæo, &c.*] In Ida monte Troadis: ubi Cybele colebatur; ac ipſe etiam Jupiter: qui ideo paſſim dicitur ab Homero Ἰδηθεν μεδέων, *ob Ida imperans*, Iliad. 3. 276. &c. *Hiera*, Ἱερὰ, nomen matris: quia tamen ſecundam natura brevem habet, ſuſpicatur Turnebus *hyæna* legendem eſſe, quæ fera eſt, à qua Pandarum & Bitian educatos putat, ut Romulum a lupa.

674. *Abietibus.*] *Abies*, arbor, *ſapin.* Quatuor ſyllabæ breves in dactylum compreſſæ.

679. *Liquentia, &c.*] Ita paſſim optimique codices: aliqui tamen *Liquetia*; quod dam avide arripiunt poſt Servium. Et eſt *quetia*; vel potius, ut apud Plinium legitur, *quentia*, fluvius Venetorum, in ſuperiorem Hadriatici partem influens, nunc *Livenza*. præter rationes ab Erythræo contra Servii oſiorem interpretationem allatas; contra quod dicitur *Liquentia*, *Liquentiæ*. Unde Virgilium ſimplicius de *Liquentibus*, id eſt, *quidis* fluviis, explicandum eſſe: ait enim, 4. 442. *fluviumque liquentem*. E- *liquens* mam habet, modo brevem, modo longam.

680. *Padi, &c.*] *Padus*, ſive *Eridanus*, fluvius Italiæ maximus, G. 1. 482. *Atheſis*, Padum maximus, *l'Adige*, ex Tridentinis Alpibus, per Venetos in mare Hadriaticum influit; proprio quidem oſtio, ſed foſſis quibusdam tranſverſis & paludibus, cum regio ſcateat; ideo dictus eſt à Servio & Vibio Padum, qui paulo inferius fluit, decurrere.

Con

Continuo Quercens: & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius: hoſtem
Fervere cæde novâ, & portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus irâ
Dardaniam ruit ad portam, fratreſq; ſuperbos.
Et primum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo: volat Itala cornus
Aëra per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum
ſternit Aphydnum:
Tum Bitian ardentem oculis animiſq; frementem;
Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet;
Sed magnum ſtridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquamâ lorica fidelis & auro
Sustinuit: collapſa ruunt immania membra:
Dat tellus gemitum, & clypeum ſuper intonat ingens.

Statim Quercens & Equicolus ſpectabilis armis, & Tmarus temerarius animo, & Hæmon Martius, vel repulſi objecere terga totis turmis hoſtium, *vel amiſerunt vitam in ipſo aditu portæ. Tunc furor magis accenditur* in *animis infenſis; & jam Trojani denſantur congregati* in *eum* locum, *& audent conſerere manus & progredi longius. Nuncius fertur regi Turno, ſævienti alia in parte & turbanti hoſtes: hoſtem animari recenti ſtrage, & offerre portas apertas. Relinquit inceptum* opus, *& accenſus ingenti furore, currit ad portam Trojanam & fratres ſuperbos. Et intorto telo dejicit primum Antiphaten, filium ſpurium magni Sarpedonis ex matre Thebana, nam is ſe primus offerebat:* jaculum *è cornu Italica volat per aerem levem, & impactum ſtomacho penetrat profundum pectus: hiatus profundæ plagæ emittit fluctus ſpumoſi* ſanguinis, *& ferrum calefit in pulmone ſauciato. Deinde dejicit manu Meropem, & Erymantha: deinde Aphydnum: deinde Bitian flammantem oculis, & furentem animo: non jaculo, nam ille non amiſiſſet vitam jaculo; ſed falarica evibrata valde ſtridens impulſa more fulminis, quam nec duo coria taurina, nec lorica defenſa duplici ſquamâ aureâ, repulit: vaſta membra ſternuntur dejecta: terra reddit gemitum, & grandis* Bitias *intonat* cadens *ſuper clypeum.*

NOTÆ.

695. *Dardaniam portam.*] Novæ Trojæ, Æ. 7. 157. *Dardani*, Trojani, Æ. 1. 239.

697. *Thebana, &c.*] *Thebæ* multæ fuerunt, aliæ in Ægyto, aliæ in Bœotia, aliæ in Theſſalia Phthiotide: illæ nihil hic ad rem faciunt; ſed *Thebe, Thebes*, Aſiæ minoris urbs apud Adramyttenos, de qua Lydis & Myſis diu certamen fuit, teſte Strabone, lib. 13. Regia fuit Eetionis, Andromachæ patris. Didymus tamen, vetus Homeri interpres, hanc Eetionis regiam *Thebas* etiam vocat plurali numero, ad verſum 397 Iliad. 6. Et adhuc expreſſius ad verſum 366. Iliad. 1. *Sarpedon* Lyciæ rex, Jovis filius, Æ. 1. 104. *Nothus*, non legitimo conjugio ſuſceptus filius, Æ. 7. 283. *Cornus* arbor durißimo ligno, ideo telorum materia, *cornoiiller, the corneil tree.* Æn. 3. 649.

700. *Undam ſpumantem.*] Sanguinem undantem, id eſt, magnâ copiâ in rivos erumpentem. *Undam* dixit de multitudine populi, G. 2. 462.

705. *Falarica.*] Oblonga haſta, teres, præterquam ad extremum, ubi ferrum extabat quadratum, tres longum pedes, ut cum armis transfigere corpus poſſet. Huic ferro picem in ſtupa circumligabant: adjecto que igni immittebant in ligneas præſertim turres, quæ *falæ* dicebantur Etruſca voce. Hoc tamen inventum videtur Saguntinis Hiſpaniæ tribuere Livius, l. 21. 8. unde hæc deſcriptio concinnata eſt.

707. *Duplici ſquama, &c.*] De *tergis* ſive coriis; & *ſquamis* loricarum, Æ. 3. 467. *Squama & auro*: id eſt, ſquamis aureis: ut G. 2. 192. *Pateris & auro*, pateris aureis.

709. *Clypeum ſuper, &c.*] Servius agnoſcit *clypeum* neutro etiam genere, juxta Caprum; aitque ſic exprimi à Virgilio Homericum illud, Iliad. 5. 42. Δύπησεν δὲ πεσὼν, ἀρ' ἄϐησε δὲ τεύχε' ἐπ' ἀὐτῷ, *ſonuit autem cadens, ſonuerunt que*

Qualis in Cumano Baiarum litore agger ſaxeus aliquando cadit, quem immittunt mari eductum prius vaſtis molibus: ſic ille agger *præcipitans facit ruinam, & profunde ſubſidit impactus undis: maria turbantur, & nigræ arenæ eriguntur: tunc Prochyta intima tremit ſonitu, & Inarime injecta Typhoëo* quaſi *aſperum cubile juſſu Jovis. Tunc Mars bellipotens animum & robur Latinis adjecit, & agitavit ſub* eorum *pectore ſtimulos acutos: & injecit Teucris fugam & nigrum timorem.* Latini *concurrunt undecumque: ſiquidem facultas pugnandi* ipſis *conceſſa eſt* à Trojanis, *& Deus bellicoſus ſubiit eorum animum. Pandarus, ubi videt fratrem proſtrato corpore, & quo* in *ſtatu ſit fortuna, qui caſus impellat res* Trojanas: *magno conatu trudit portam revoluto cardine, obluctans vaſtis humeris: & relinquit in aſpero prælio plurimos ſociorum, excluſos muris: alios vero claudit ſecum, & excipit irrumpentes: inſanus! qui non agnoverit in media multitudine regem Rutulum irruentem, & ultro clauſerit* in *urbe, quaſi* [illegible] *lem tigrim inter ignavas pecudes. Statim novum lumen emicuit ex oculis Turni, &* [illegible] *ſonuerunt horride: criſtæ rubræ nutant in capite, & emittit è clypeo fulgura rutilantia.*

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Conſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit:
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumq; cub[ile]
Inarime Jovis imperiis impoſta Typhoëo.
Hic Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit:
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt: quoniam data copia pug[næ]
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res;
Portam vi multâ converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris: multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos, duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes:
Demens! qui Rutulum in medio non agmine reg[em]
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi,
Immanem veluti pecorâ inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.

NOTÆ.

arma ſub ipſo. Quod etſi non abs re eſt, tamen interpretationem allatam puto tutiorem.

710. *Euboico Baiarum, &c.*] *Baiæ*, locus in Campania tepidis aquarum fontibus nobilis, in latere ſuperiore Campani ſive Neapolitani ſinûs; non longe à Miſeno promontorio: etiamnum retinet nomen. De hujus loci natura fuſe, Æ. 6. 237. *Chalcidenſes*, ex *Eubœa* Græciæ inſula, hodie *Negrepont.* non longe hinc urbem *Cumas* condiderunt, Æ. 6. 2. Nec longe fuit *Lucrinus, Avernuſque* lacus: qui molibus abHercule clauſi primum; deinde ab Agrippa in portum JuliumOctaviani auſpiciis converſi ſunt, anno U. C. 717. ut oſtendimus, G. 161. Ideo Virgilius hic *pilas*, ſive moles lapideas, in mare impactas commemorat.

715. *Prochyta, &c.*] Vel *Prochyte*, hodie *Procita*, parva & aſpera inſula Tyrrheni maris, proxime admota Miſeno promontorio: hoc inter & Inarimen inſulam, aqua per terræ motum avulſa, Plinio, Straboni, aliiſque cenſetur.

716. *Inarime.*] Ad meridiem Prochytæ, multo amplior inſula, fertilitate nobilis: olim *Pithecuſa*, & *Ænaria* etiam dicta, nunc Iſ[chia] ſolo concavo & ſulfureo, qualis eſt totus tractus; ignis eruptionibus olim ſæpe in[fa]unde Homerus Jovem commentus eſt ha[ec] pacto ſulmine injeciſſe giganti *Typhoeo*, [qui] Heſiodo deſcribitur anguineis capitibus [et] inſtructus, iiſque flammas eructantibus, [Ty]& Tartari filius, in Theogon. 821. De Ty[phoeo] nomine, G. 1. 279. Porro Homeri verſ[us] ſunt, Iliad. 2. 783. Γαῖα δ' ὑπεζονάχλ[ετο] ὡς τε πρηὺς κεραυνῷ Χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Φωέϊ γαῖαν ἰμάσσῃ Ἐν Ἀρίμοις, ἔνθα Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Terra vero reſp[onſa] ſicut Jove fulminatore irato, quando circa Ty[phoeum] terram verberat in Arimis, ubi aiunt Ty[phoeum] eſſe cubilia.* Quibuſcum ſi Virgiliani verſ[us] comparantur, certe videbuntur ex iis ex[ſtare] Ubi duo videntur à Virgilio ſane facta [de]cter: 1. Quod *Arimos* illos Pithecuſæ in[ſulæ] addixerit: cum alii Ciliciæ montem, ali[i] diæ eſſe affirment apud Didymum in H[om.] Ag[ri]

Agnoſcunt faciem inviſam atq; immania membra
Turbati ſubito Æneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ fervidus irâ
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſiqua animo virtus, & conſere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat: ille rudem nodis & cortice crudo
Intorquet, ſummis adnixus viribus, haſtam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno
Detorſit veniens, portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli nec vulneris auctor.
Sic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem:
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus:
Collapſos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroq; pependit.
Diffugiunt verſi trepidâ formidine Troes.
Et ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſocioſq; immittere portis,
Ultimus ille dies bello gentique fuiſſet.
Sed furor ardentem cædiſque inſana cupido
Egit in adverſos.

Trojani ſtatim perturbati agnoſcunt vultum inimicum & grandia membra: tum magnus Pandarus exilit, & ardens dolore necis fraternæ exclamat: Non hæc eſt *dotalis aula Amatæ: nec media Ardea claudit Turnum mœnibus patriis. Cernis caſtra hoſtilia: nulla eſt facultas hinc erumpendi. Turnus ſubridens illi* reſpondet *ſedato animo: Incipe, ſi vis aliqua eſt animo* tuo, *& congredere* mecum *manu: referes Priamo hic etiam repertum fuiſſe* à te *Achillem. Dixerat: ille* Pandarus, *connitens toto robore, vibrat haſtam aſperam nodis & ſcabro cortice. Aër excepit ictum: Juno filia Saturni deflexit* eum *venientem, & haſta inhæret portæ.* Tu *vero non evitabis hæc arma, quæ mea dextra rotat* cum *robore: nam non* eſt *idem auctor armorum & ictus. Sic dixit* Turnus, *& erigit ſe in gladium alte eductum: & diſſecat ferro mediam frontem* Pandari *horrendo vulnere, inter utraq; tempora & genas imberbes. Fit ſonitus, terra quaſſata eſt magno* illo *pondere: trahit moriens* in *terra membra deficientia & arma ſanguinolenta: & caput* ſciſſum *in partes æquales pependit illi hinc atque hinc ex utroque humero. Trojani fugiunt diſpulſi tumultuoſo metu: & ſi illa cogitatio ſuccurriſſet ſtatim victori* Turno, *frangere manu obices & excipere ſocios portis, dies ille fuiſſet ſupremus bello & populo* Trojano: *ſed ira & immoderata cupiditas ſtragis impulit inflammatum* Turnum *adverſus oppoſitos* hoſtes.

NOTÆ.

alii etiam Syriæ apud Strabonem: qui tamen ait, quibuſdam videri eſſe Pithecuſæ incolas: eo quod πίθηκος, *ſimia*, Etruſca lingua, *arimus* dicatur: ſed hæc quaſi admodum incerta videtur proponere. 2. Quod voces illas ἐν Ἀ-ρίμοις, *in Arimis, apud Arimos:* quæ voces & Homeri ſunt & Heſiodi; in unum inſulæ ſubſtantivum vocabulum compoſuerit *Inarime Inarimes.* Nec eum excuſat Erythræus cum dicit, eodem exemplo eſſe, *Inalpinus*: hæc enim vox adjectiva eſt, quo in genere multo facilior eſt compoſitio. Nec item excuſant alii, cum ex Plinii auctoritate affirmant, ab Homero ſcriptum *Inarimen*, non *in Arimis*: Plinium enimvero erroris revincunt codices & interpretes Homeri omnes. Quod autem Virgilius hujus compoſitionis primus auctor ſit, hinc jure conjici poſſe exiſtimo: quod ante ipſum nemo; poſt ipſum ſtatim Ovidius, Statius, Lucanus, Silius, Plinius, Claudianus, aliique promiſcue omnes eadem uſi ſunt voce: ſibi glorioſum rati, cum eo aliquid, aut audere, aut errare. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Latinis*, . 7. 54.

737. *Dotalis regia Amatæ.*] Laurentum, urbs regia Latini, cujus uxor Amata, Turno favens, Laviniam ipſi regnumque in dotem tradere conabatur, Æ. 7. 56. De *Ardea*, Rutulorum & Turni urbe regia, Æ. 7. 372. 410.

742. *Priamo narrabis Achillem.*] Turnum; qui tam ſit infeſtus Trojanis, quam olim Achilles fuit. De *Achille*, Æ. 1. 103. Æ. 3. 321. De *Priamo*, Æ. 2. 506. De *Junone Saturni filia*, Æ. 1. 27.

747. *Telum.*] Pro enſe, ut jam alibi notavimus, Æ. 5. 438.

Primo interficit Phalarim, & Gygen poplite ejus *ſubſecto: deinde intorquet in dorſum fugientium haſtas ereptas* his occiſis: *Juno ſufficit* ipſi *robur & animum. Adjicit* iis *ſocium Halyn, & Phegeum perforato* ejus *ſcuto: poſtea ſuper muris inſcios* ingreſſus ſui *& agitantes pugnam, Alcandrum & Halium, & Noemona, & Prytanim. Connitens à dextra parte aggeris intercipit fulgenti enſe Lynceum incurrentem ex adverſo & appellantem ſocios; caput cominus exciſum uno ictu procul concidit illi cum caſſide: deinde* interficit *Amycum venatorem ferarum, quo nullus alter* erat *ſolertior illinere manu ſpicula, & imbuere ferrum veneno; & Clytium Æoli filium, & Creteum charum Muſis, Creteum ſocium Muſarum, cui ſemper cantus & lyræ erant curæ, & ſonos edere chordis: ſemper cantabat equos, & bella hominum, & certamina. Denique duces Trojani cognitâ ſtrage ſuorum congregantur, Mneſtheus, & fortis Sereſtus: & cernunt ſocios vagos, & hoſtem adniſſum. Et Mneſtheus clamat: Quo, quo dirigitis fugam ultra? quos jam habetis muros alios, quæ præterea munimenta? vir unus, clauſus undique veſtris aggeribus, ô cives, fecerit per urbem tantas cædes abſque ultione? dejecerit ad inferos tot principes juvenum? ô inertes! nonne pudet & miſeret vos patriæ infortunatæ & antiquorum Deorum, & ingentis Æneæ? Talibus* verbis *inflammati corroborantur, & ſtant ſpiſſo agmine. Turnus* incipit *ſenſim recedere è prælio, & accedere* ad *flumen & ad partem* murorum, *quæ clauditur flumine. Troja* pergunt *eo ardentius incurrere magno clamore, & cogi in turbam. Veluti cum turba* aliqua *hirſ jaculis infeſtis immanem leonem: ille autem turbatus, iratus, torvè aſpiciens, cedit retro: re tamen furor aut virtus ſinit* eum *obvertere terga; nec ille valet, propter* multitudinem *armorum & hominum, contra ruere, licet id cupiat.*

Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, & confixâ Phegea parmâ:
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanimq;
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat; huic uno dejectum cominus ictu
Cum galea longe jacuit caput: inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Muſis:
Cretea Muſarum comitem; cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numeroſque intendere nervis;
Semper equos atq; arma virûm pugnaſque canebat.
Tandem ductores auditâ cæde ſuorum
Conveniunt Teucri, Mneſtheus acerque Sereſtus:
Palanteſque vident ſocios, hoſtemq; receptum.
Et Mneſtheus, Quo deinde fugam? quo tenditis, inquit,
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, veſtris, ô cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque Deorum,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque pudetque?
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugnâ,
Et fluvium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. Ceu ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contra
Ille quidem hoc cupiens potis eſt per tela viroſq;

NOTÆ.

769. *Connixus ab aggere dexter.*] Cum contra tenderet Lynceus, Turnus ſiniſtro latere innixus aggeri, dextra manu in dextrum quoque Lynceï latus incurrit: De *aggere*, ſupra v. 142.

773. *Ungere tela, &c.*] Medicatis & venenatis herbis, barbarico more.

785. *Orco.*] Inferorum Deo, G. 1. 277.

796. *Potis eſt.*] De hac voce, Æ. 3. 671. De *Iride*, Æ. 4. 709.

Haud

Haud aliter retrò dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat irâ.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes,
Bis converſa fugâ per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in unum:
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aëriam cœlo nam Jupiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem:
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur. Strepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
Diſcuſſæque jubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus; ingeminant haſtis & Troës, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
Liquitur; & piceum, nec reſpirare poteſtas,
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit: ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis:
Et lætum ſociis ablutâ cæde remiſit.

Non aliter Turnus anceps retro figit greſſus abſque feſtinatione, & animus exardeſcit furore. Immo etiam bis jam irruperat in hoſtes medios, bis verterat in fugam per muros turmas in ſe *converſas. Sed omnis exercitus feſtinanter congregatur è caſtris in unum: nec Juno filia Saturni audet ſuppeditare* Turno *robur adverſus* eos: *nam Jupiter miſit è cœlo Irim aeriam, tortantem ſorori mandata non grata; niſi Turnus exeat ex altis muris Trojanorum. Igitur juvenis nec amplius poteſt reſiſtere clypeo, nec manu: ita premitur jaculis undequaque intortis. Caſſis ſonat continuo flictu circa cava tempora, & arma valida ex ære rumpuntur lapidibus: & criſtæ dejectæ ſunt è capite, nec clypeus par* eſt adverſus tot *ictus: ingruunt haſtis & Trojani, & ipſe Mneſtheus* inſtar *fulminis: præterea ſudor è toto corpore labitur, & efficit nigrum fluentum, nec facultas* eſt *reſpirandi:* difficilis *anhelitus commovet membra fatigata. Tunc denique præcipitans immiſit ſe ſaliendo in fluvium* cum *omnibus armis: fluvius in ſuo flavo ſinu excepit cadentem, & portavit placidis aquis: & revexit gaudentem ad ſocios, ſanguine* cædis *purgato.*

NOTÆ.

810. *Jubæ, &c.*] *Equinæ jubæ*, unde criſtæ galearum, Æ. 3. 468. *Umbo*, pars media eminens in clypeo, Æ. 1. 546.

813. *Piceum flumen.*] Sudor eſt pulveri commiſtus, picis inſtar nigreſcens & adhærens cuti.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER X.

ARGUMENTUM.

Jupiter advocato Deorum concilio, frustra conatus Junonem ac Venerem in concordiam adducere de Trojanorum Rutulorumque rebus inter se dissidentes: pronunciat se neutrarum partium fore, sed fatis omnia permissurum. Rutuli ad oppugnandam, Trojani ad defendendam urbem redeunt. Æneas, dies aliquot in Etruria commoratus, collectis inde auxiliis, ad suos redit, triginta navium classe auctus. Nymphas, è suis navibus eam in speciem paulo ante transformatas, in itinere obvias habet. Ab iis de suorum periculo certior factus: sub primam lucem provectus in conspectum hostium, exercitum in litus exponit. Occurrunt Rutuli: commissoque gravi certamine, Pallas à Turno occiditur: cujus necem cum ulciscceretur Æneas magnâ strage, & Ascanius oratione factâ copias suas paternis adjunxisset; Juno Turnum præsenti periculo eripit, objecta illi falsâ Æneæ imagine: quam ille fugientem ad usque navem dum sequitur, retinaculis a Junone ruptis, ad litora Ardeæ proxima vi tempestatis abripitur. Mezentius pugnæ pro Turno succedens, & filius Mezentii Lausus, ab Æneâ occiduntur.

INTERPRETATIO. *Interim regia cœli omnipotentis aperitur: & genitor Deorum atque rector hominum cogit concilium in aulam stellatam: unde sublimis despicit cunctas terras, & castra Trojanorum, & gentes Latinas. Sedent in domo* aperta valvis *biforibus: ipse* Jupiter *orditur* sermonem: *Magni habitatores cœli, quare consilium vobis mutatum est* in *contrarium? & usque adeo pugnatis animis adversis?*

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi:
Conciliumque vocat Divûm pater atque hominum rex
Sideream in sedem: terras unde arduus omnes,
Castraq; Dardanidum aspectat, populosq; Latinos.
Consident tectis bipatentibus: incipit ipse:
Cœlicolæ magni, quianam sententia vobis
Versa retro? tantumq; animis certatis iniquis?

NOTÆ.

1. *Omnipotentis Olympi.*] Aliqui per *Olympum* Jovem intelligunt, quem eo etiam nomine esse appellatum probat in indice Erythræus, ex Cæcilio Minutiano Apuleio, ex Cleanthe, & Diodoro Siculo. Alii melius *cælum* accipiunt: quod *omnipotens* dicitur, vel quia Jupiter omnipotens in eo habitat; vel quia ad omnium rerum productionem per siderum influxus conducit; ut terra per vim suam, quæ ideo dicitur *omnipotens*. Sic *Olympum omnipotentem* distinguit à Jove, Æ. 12. 791. *Rex omnipotentis Olympi.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Latinis*, Æn. 7. 54.

5. *Tectis bipatentibus.*] Ubi janua est *biforis*, quæ in dextram lævamque aperitur. Sic Auson. Epig. 137. 3. vocat *pugillar bipatens*, quod apertum duas paginas explicat.

6. *Quianam sententia vobis versa, &c.*] Id est, cur immemores estis meæ sententiæ, quâ prohibueram, ne Itali Trojanis obstarent? Vel, cur mutastis ipsi sententiam vestram, quâ statueratis neutris partibus favere? *Quianam*, Æ. 5. 13. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Abnueram

Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus, aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ, ne accerſite, tempus:
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas.
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit:
Nunc ſinite, & placitum læti componite fœdus.
Juppiter hæ paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, ô hominum Divûmque æterna poteſtas,
(Namque aliud quid ſit, quod jam implorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli? Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus murorum, & inundant ſanguine foſſæ.
Æneas ignarus abeſt. Nunquamne levari
Obſidione fines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Trojæ, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis

prohibueram ne *Italia bello congrederetur* cum *Trojanis*: *quæ diſſenſio* eſt *contra prohibitionem? quis timor impulit vel hos, vel iſtos capere arma, & commovere ferrum? veniet legitimum pugnæ tempus, ne accelerate* illud: *quando aſpera Carthago inferet Romanis urbibus magnam perniciem & Alpes patefactas: tunc licebit pugnare odiis, tunc* licebit *depopulari res* Trojanas: *nunc permittite, & læti conciliate pacem*, quæ *placet* mihi. *Jupiter* dixit *hæc paucis* verbis: *at pulchra Venus non pauca reſpondet adverſum. O genitor, ô ſempiterna virtus hominum ac Deorum (ſcilicet quid eſt aliud, quod nunc poſſimus invocare?) vides quomodo Rutuli inſoleſcant? & quomodo Turnus conſpicuus equis rapiatur inter medios, & irrumpat ſuperbus felici prælio? munimenta clauſa jam non tuentur Trojanos: immo committunt pugnam intra portas, & in ipſis propugnaculis murorum, & foſſæ replentur ſanguine. Æneas abeſt* illinc *inſcius* rerum illarum. *An nunquam permittes* eos *liberari obſidione? rurſus hoſtis inſiat muris Trojæ reſurgentis, & præterea alter exercitus: & rurſus Tydei filius inſurgit in Teucros ab Arpis Ætolis.*

NOTÆ.

11. *Adveniet .... tempus, &c.*] Quaſi dicat Jupiter: *Nemo mihi objiciat, quod faveam Trojanis, eoſque illæſos eſſe perpetuo velim. Adveniet tempus præſcriptum fatis, quo eorum poſteri gravibus & ipſi cladibus afficientur, ab Annibale & Carthaginienſibus.*

12. *Carthago, &c.*] Significat bella Punica, à Carthaginienſibus ter geſta cum Romanis: quorum ſecundo Annibal per Hiſpanias, Galliaſque in Italiam exercitum traduxit, ſuperatis Pyrenæis & Alpibus, Italiam fere totam in ſuam poteſtatem redegit, in ea per annos circiter ſexdecim inſedit: ſed, Scipione interim in Africam immiſſo, revocatus in patriam, à Scipione victus eſt; Carthago vectigalis facta: atque ita bellum Punicum ſecundum confectum eſt, anno U. C. 552. Bello deinde Punico tertio deleta eſt urbs eadem, à Scipione juniore ſive Æmiliano, anno U. C. 608. De *Carthagine*, in argumento l. 4. De *Alpibus*, Italiam à Gallia & Germania diſterminantibus, Ecl. 10. 47.

13. *Exitium .... atque Alpes apertas.*] Nova & figurata locutio, pro, *immittet exitium per Alpes apertas*: ut notat Scaliger. Vel potius, *immittet Alpes*, id eſt, *Alpinos populos*: locum dixit, pro incolis: quemadmodum, G. 3. 31. *Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem*: per *Niphatem* montem Armeniæ, Armenos ipſos intellexit, pulſos à Romanis. Aperuit autem ſibi Alpes Annibal maximo labore, adeſis aceto atque igne rupibus. Lege Livium l. 21. 36.

14. *Tum certare, &c.*] Tum licebit, ut Trojani, ſeu Romani eorum poſteri pareant, odiis atque deprædationi hoſtium: vel, odiis veſtris, deprædationi hoſtium.

15. *Componite fœdus.*] Vel inter vos; vel inter Latinos ac Trojanos. De *Venere aurea*, id eſt, *pulchra*, Æ. 1. 595. De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *aggeribus*, Æ. 9. 142.

27. *Naſcentis Trojæ, &c.*] Æ. 7. 157.

28. *Ætolis ab Arpis Tydides.*] *Arpi*, Apuliæ Dauniæ urbs, cujus ruinæ adhuc dicuntur *Arpe*. Condita à Diomede Tydei filio, de quo, Æ. 11. 243. Ab eo petierat auxilium Turnus, Æ. 8. 9. nullo tamen ſucceſſu, ut patebit, Æ. 11. 242. Quare Venus hic fingit exercitum ab Arpis imminere, ut cauſam ſuam exaggeret.

Tydides

Sane, opinor, ſupereſt ut ego rurſus *vulnerer ; & ego tua filia expecto arma mortalis* viri. *Si Trojani adierunt Italiam abſque tua venia, & invitâ divinitate* tua ; *expendant* pœnas *delicti* ſui, *nec recrees illos ope* tua : *ſi vero* id fecerunt *obſecuti tot oraculis, quæ cælum & inferi dabant* illis ; *cur ullus nunc poteſt frangere* vim *mandatorum tuorum, vel cur* poteſt *ſtatuere nova fata ? Cur memorabo naves incenſas in litore Siculo ? cur regem procellarum, & ventos furioſos eductos ex* Æolia inſula, *aut Irim demiſſam ex aere ? nunc quoque* Juno *concitat inferos, hæc ſola pars rerum reſtabat inexperta : & Alecto immiſſa ſubito* in loca *ſuperiora, ſævit in mediis urbibus Italorum. Non moveor ob regnum : ſperavimus illud, dum fors favit : ſuperent, quos mavis ſuperare. Si nulla eſt plaga, quam aſpera uxor tua relinquat Trojanis : ô pater, obſecro per fumantes ruinas Trojæ dirutæ ; liceat* mihi *eripere Aſcanium ſalvum è bello, liceat* ut *reſtet nepos. Æneas quidem agitetur fluctibus incognitis, & ſequatur iter quodcunque fors offeret* ipſi ; at *poſſim tueri, & ſubtrahere è crudeli prælio hunc* Aſcanium. *Eſt mihi Amathus, eſt alta Paphos,* ſunt *Cythera, & ædes Idaliæ : illic ducat vitam ignobilis abjectis armis : impera* ut *Carthago opprimat Italiam gravi potentiâ, nihil ab eo* Aſcanio *obſtabit urbibus Punicis. Quid profuit* Ænean *evitaſſe ruinas belli, & fugiſſe per medios ignes Græcos ?*

Tydides. Equidem, credo, mea vulnera reſtant :
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua atque invito numine Troës
Italiam petiere ; luant peccata, neque illos
Juveris auxilio : ſin tot reſponſa ſecuti, [quam
Quæ ſuperi maneſque dabant ; cur nunc tua quiſ.
Flectere juſſa poteſt ? aut cur nova condere fata ?
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes ?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes
Æoliâ excitos, aut actam nubibus Irim ?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet : & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil ſuper imperio moveor : ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit : vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura : per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor ; liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis ;
Et, quamcunque viam dederit fortuna, ſequatur :
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atq; Cythera,
Idaliæque domus : poſitis inglorius armis.
Exigat hic ævum : magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam : nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes ?

NOTÆ.

29. *Mea vulnera reſtant.*] Iliad. 5. 335. Cum Æneam, à Diomede lapidis ictu vulneratum, Venus oppoſito peplo è pugnæ periculo ſubduceret, à Diomede in vola manus vulnerata eſt. Mars deinde ad imum ventrem ab eo ſauciatus quoque eſt, v. 857.

36. *Erycino in litore.*] Æ. 5. 660. Mulieres Trojanæ, Junonis & Iridis ſuaſu, tædio navigationis, naves Æneæ exuſſerunt, dum is ludos celebrat ad patris Anchiſæ tumulum, prope Erycem, Siciliæ urbem & montem, qui nunc eſt mons *Sancti Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 24.

38. *Æoliâ excitos.*] Juno Æolum & ventos in Æneæ claſſem concitavit, Æ. 1. 56. ubi de inſulis *Æoliis*, ad latus ſeptentrionale Siciliæ.

Irim.] Miſſa eſt à Junone, ad Trojanas mulieres, ut eas ad incendium navium concitaret, Æ. 5. 606. Ad Turnum, ut eum ad bellum hortaretur, Æ. 9. 2. &c. De *Iride*, Æ. 4. 700.

39. *Manes.*] Deos inferorum, Æ. 6. 742. Hos commovit Juno cum in Trojanos furiam Alecto concitavit, Æ. 7. 324. Alecto deinde Amatam in furorem egit, ibid. 346. poſtea Turnum, ib. 409. De voce *bacchata*, quæ à furioſis Bacchi comitibus petitur, Æ. 4. 301.

51. *Amathus.*] Genit. *Amathuntis*, nunc *Limiſſo*, & *Idalium*, aut *Idalia*, *bourg Dalim* : & *Paphus*, ſive *Paphos*, *Baffo* : urbes in Cypro inſula, quæ tota Veneri ſacra fuit, Æ. 1. 629. *Cythera*, *orum*, inſula inter Peloponneſum & Cretam, nunc *Cerigo*, Æ. 1. 261.

54. *Auſoniam.*] Italiam, Æ. 7. 55.

56. *Argolicos.*] Græcos, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 289.

Totque

Totque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atq; ſolum quo Troja fuit? Xanthum & Simoënta
Redde, oro, miſeris: iterumq; revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneân hominum quiſquam Divûmque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus, eſto,
Caſſandræ impulſus furiis. Num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? ubi hic Juno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt, Italos Trojam circundare flammis
Naſcentem, & patriâ Turnum conſiſtere terrâ;
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid, face Trojanos atrâ vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?

& quid profuit evaſiſſe tot pericula maris & terræ immenſæ, dum Trojani quærunt Latium, & Trojam rurſus cadentem? nonne potius erat *manere* in *ultimis ruinis patriæ,* & in *terra ubi fuit Troja? O pater, redde, precor, miſeris* illis *Xanthum & Simoënta, & permitte Trojanis rurſus adire caſus Troicos. Tum Juno regina, commota furore aſpero,* ait: *Quare cogis me ſolvere profundum ſilentium, & patefacere ſermone dolorem occultum?* an *ullus hominum aut Deorum coegit Æneam adire bellum, aut opponere ſe hoſtem regi Latino? adiit Italiam fatis ſuadentibus, incitatus vaticiniis Caſſandræ, ſit* ita ſane. *An ſuaſimus* ei, ut *deſereret caſtra* ſua, *aut crederet vitam* ſuam *ventis? an* ſuaſimus, ut *traderet puero adminiſtrationem belli & urbem* ſuam; *aut* ut *ſolicitaret fidem Etruſcam & populos tranquillos? quis Deus, quæ infeſta vis noſtra imtulit* cum *in* hoc *damnum? ubi* eſt in *ea* re *Juno, & Iris miſſa ex aere? Injuſtum eſt* nempe, quod *Itali cingant ignibus Trojam novam;* & quod *Turnus maneat in patria tellure:* Turnus, inquam, *cui Pilumnus eſt avus, cui Dea Venilia* eſt *mater. Quid* ergo illud eſt, quod *Trojani nigris tædis inferunt vim Latinis? opprimunt imperio regiones non ſuas, & abducunt prædas?*

NOTÆ.

58. *Latium, &c.*] Æ. 7. 54. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Pergama*, arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Recidiva*, aliqui explicant *reſtituta*; ego, *caduca, rurſus cadentia*, Æ. 7. 322. *Xanthus* & *Simois*, Troadis fluvii, Æ. 1. 104. 477.

68. *Caſſandræ . . . furiis.*] Amarum Junonis dictum: quo ſignificat Æneam furioſa quædam Caſſandræ vaticinia pro Deorum & fati monitis accepiſſe. *Caſſandra*, Priami filia fuit & vates, Æ. 2. 246. Prædixerat Anchiſæ Trojanos venturos in Italiam, Æ. 3. 183.

70. *Puero.*] Aſcanio, cui curam novæ Trojæ crediderat, ſub tutela tamen Mneſthei & Sereſti, Æ. 9. 171.

71. *Tyrrhenamve fidem, &c.*] Æneas, Evandri conſilio, Tarchontem & Tyrrhenos, a Mezentio rege diſſidentes, adierat, opem ab iis petiturus, Æ. 8. 597. De *Tyrrhena gente*, ibid. 479

76. *Pilumnus avus, &c.*] *Pilumnus* & *Picumnus* fratres, antiqui Rutulorum reges: Jovem, juxta aliquos, patrem habuerunt. *Pilumnus*, ob inventum *pili* uſum in comminuendo frumento, totamque pinſendi artem, inde nomen habuit. *Picumnus*, ob inductum morem ſtercorandæ terræ, *Stercutius* etiam eſt appellatus. Iidem dicti ſunt Dii conjugales: iiſdemque, ſtatim ut natus erat infans, lectus in atrio domus honoris cauſa ſternebatur, teſte Varrone apud Nonium: quare ipſos etiam neceſſe eſt aliquid eorum reperiſſe, quæ ad conjugia puerorumque inſtitutionem pertinent. Ab hoc primo *Pilumno*, aut multi, aut omnes deinde Rutulorum reges, *Pilumni* dicti ſunt: ſiquidem Pilumnus dicitur Turni *parens*, Æ. 9. 4 Turni *avus*, hic: Turni *quartus pater*, id eſt, *abavus*, infra v. 619. De *Veniliæ* genere nihil reperitur, niſi quod erat ſoror Amatæ, Latini uxoris: de ejuſdem divinitate nihil, niſi quod a Servio Nympha dicitur.

77. *Face, &c.*] Significat primos belli motus ob occiſum a Trojanis Sylviæ cervum excitatos: ubi ruſticis armis, fuſtibus obuſtis, & ſtipitibus primo res acta eſt, Æ. 7. 506.

Quid,

quid eſt, quod *decipiunt ſoceros, & eripiunt ſponſas è ſinu* ſponſorum? quod *manu precantur pacem, & prætendunt arma navibus? Tu potes ſuffurari Æneam è manibus Græcorum, & opponere pro viro* illo *nubem, & vanas auras; & potes transformare naves in totidem Nymphas: crimen eſt, nos adjuviſſe aliquantulum Rutulos adverſus* eum. *Æneas abeſt inſcius* periculi urbis, *&* vero *abſit inſcius. Eſt tibi Paphus & Idalium, ſunt Cythera ſublimia: cur* ergo *ſolicitas urbem potentem bello & animos bellicoſos? an nos ſubruere tibi* à *fundamentis fragile regnum Troadis contendimus?* an, inquam, *nos? an* potius ille, *qui commiſit Trojanos* cum *Græcis? quæ fuit cauſa,* cur *Europa & Aſia ſurgeret in bella, & ſocietas dirimeretur clandeſtino* amore? an *adulter Trojanus cepit Spartam, me duce? an ego ſubminiſtravi arma, & alui bellum amoribus? tunc decebat te timere tuis: jam tardior inſoleſcis querimoniis non legitimis, & moves rixas inanes.*

Quid, ſoceros legere, & gremiis abducere pactas
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma? 80
Tu potes Æneam manibus ſubducere Graiûm,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt.
Æneas ignarus abeſt: ignarus & abſit. 85
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera:
Quid gravidam bellis urbem & corda aſpera ten-
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo [tas?
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma 90
Europamque Aſiamque, & fœdera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jactas. 95
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario: ceu flamina prima
Cum deprenſa fremunt ſylvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Infit: eo dicente, Deûm domus alta ileſcit, 100
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther:

Juno loquebatur talibus verbis: *& omnes incolæ cœli muſſitabant diverſis ſententiis: velut quando primi flatus fremunt incluſi ſylvis, & volvunt obſcuros ſonitus, ſignificantes nautis imminentem ventum. Tunc genitor omnipotens, cui* eſt *ſuprema potentia rerum, incepit* loqui: *illo loquente, alta aula Deorum conticeſcit, & tellus territa à fundamentis, & ſublimis æther tacet:*

NOTÆ.

79. *Soceros legere, &c.*] *Decipere, furtim accipere,* & quaſi *ſuffurari:* unde dicitur *ſacrilegus,* qui ſacra furatur: quo ſenſu compoſitum verbum magis eſt in uſu *ſublegere*: unde Ecl. 9. 21. *Sublegi tacitus tibi carmina nuper.*

80. *Pacem orare manu, &c.*] Id eſt, aliud verbis præ ſe ferre, aliud re præſtare. *Pacem orare manu,* eſt ſupplicum ritu ramos olivæ, tæniis laneis implicatos, manu prætendere, Æ. 7. 237.

81. *Tu potes Æneam, &c.*] Æneam Venus è Diomedis manibus eripuit, peplo, vel nebulâ pepli inſtar obductâ, ſupra, v. 29.

83. *Nymphas.*] Id à Cybele factum, Æn. 9. 117. ſed quaſi in gratiam Veneris factum eſſet, Veneri exprobrat Juno.

85. *Ignarus & abſit.*] Rationem petitam ex Æneæ abſentia, cum refutare non poſſit, ironicâ conceſſione eludit. De *Papho, Idalio, &c.* v. 51.

87. *Urbem, &c.*] *Laurentum,* cujus imperium affectare Æneas videbatur, per Laviniæ conjugium.

88. *Noſne tibi fluxas, &c.*] Dixerat Venus, *Xanthum & Simoënta redde, oro, miſeris*: permitte ut in ipſis Trojæ reliquiis maneamus. Reponit Juno, *An ego id impedio, an Trojæ reliquias tibi invideo?* Vel præſens poſuit pro præterito, *An ego everti olim res Trojæ pro ſe labentes & fluxas?*

89. *Qui Troas Achivis Objecit.*] *Parin* ſignificat: qui ſocietatem & jura hoſpitiorum violavit: Helenam Menelai regis Spartani conjugem, apud quem hoſpitio exceptus erat, rapuit, marito abſente; imo ſi fides hic eſt Junoni & Virgilio, per vim expugnatâ Spartâ id commiſit, Æ. 1. 31. De *Achivis,* Æ. 1. 492.

91. *Europam, &c.*] Ubi Græcia. *Aſiam,* ubi Troas. *Spartam,* urbem Peloponneſi, Æ. 2. 577. *Dardanius,* Paris, è regia Dardani familia, Æ. 1. 239.

93. *Cupidine.*] Amore mutuo Helenæ & Paridis: *Cupido,* Veneris filius, Æ. 1. 662.

102. *Solo tellus.*] *Solo,* profunditate, qua ſoli-

Tum

Tum Zephyri poſuere, premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum eſt, nec veſtra capit diſcordia finem:
Quæ cuique eſt fortuna hodie, quam quiſque ſecat ſpem,
Tros Rutuluſve fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo. Sua cuique exorſa laborem
Fortunamque ferent. Rex Jupiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atrâque voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi: ſolio tum Jupiter aureo.
Surgit: cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
At legio Æneadûm vallis obſeſſa tenetur,
Nec ſpes ulla fugæ. Miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam, & rarâ muros cinxere coronâ.
Aſius Imbracides, Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, & ſenior cum Caſtore Tybris,
Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Hæmon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſſius Acmon,

tum Zephyri quieverunt, mare ſiernit tranquillam planitiem. Ergo accipite hæc mea verba, & imprimite ea *mentibus. Siquidem non permittitur Latinos ſociari Trojanis per fœdus, & veſtra diſſenſio non habet finem: ab hoc die, quæcumque ſit unicuique ſors, quamlibet ſpem* ſibi *aſſumat unuſquiſque, ſive Trojanus, ſive Rutulus fuerit,* hos *tractabo ſine ullo diſcrimine: ſive urbs cingitur obſidione* in *damnum Italorum; ſive terricioſo errore Trojanorum, & omnibus infauſtis. Nec libero Rutulos* fatis. *Unicuique ſua incepta præſtabunt damnum aut felicitatem. Rex Jupiter æquus* erit *omnibus. Fata facient* ſibi *viam. Firmavit* hoc *per fluvium fratris Stygii, per ripas fluentes pice & nigris vorticibus: & motu* capitis *commovit univerſum cœlum. Hic* fuit *finis ſermonum: tunc Jupiter ſurgit è ſolio aureo: quem ſuperi deducunt domum* cingentes cum *medium. Interim Rutuli* ad *omnes portas pergunt circum delere viros internecione, & circumdare muros incendiis. Exercitus autem Trojanorum clauditur obſeſſus* intra *aggeres: nec* eſt *ulla ſpes fugiendi. Infelices* illi *excubant fruſtra* in *altis turribus, & cingunt muros exiguo numero. Aſius filius Imbraci, & Thymœtes filius Hicetaonis, & duo Aſſaraci, & ſenex Tybris cum Caſtore,* ſunt *præcipui* in *turba* propugnantium: *duo fratres Sarpedonis, & Clarus, & Hæmon è nobili Lycia, comitantur illos. Acmon* ex urbe *Lyrneſſo,* . . .

NOTÆ.

da terra eſt, Ecl. 6. 35. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5. De *Auſoniis*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

107. *Secat ſpem.*] Servius, Erythræus, & alii explicant, *ſequitur* ſpem: ſic enim *ſecundus* & *ſecta* derivantur à *ſequendo*. Turnebus interpretatur *diſſecat*, & ſibi quaſi *ſeparat* & *ſumit*. Idem innuit adhûc tertiam interpretationem, *tranſigit, abſolvit, exequitur*, ex illo Horatii, Sat. l. 1. 10. 15. *Ridiculum acri fortius & melius magnas plerumque ſecat res.*

108. *Rutuluſve fuat.*] *Fuerit*: defectivum futuri temporis. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

110. *Errore malo . . . monitis ſiniſtris.*] Quibus impulſi ſunt, ut urbe ſe clauderent.

113. *Stygii per flumina fratris, &c.*] Per *Styga*, Plutonis inferorumque flumen: per quod *Dii* jurabant, G. 3. 551. Æ. 6. 323. De *Olympo* Ecl. 5. 56.

117. *Ad limina.*] Ex patenti aula, ubi habitum concilium fuerat, ad ipſius interioris domus januam.

125. *Germani Sarpedonis ambo, &c.*] Fratres Sarpedonis, qui Lyciæ rex, Jovis ex Laodamia filius, occiſus eſt a Patroclo in obſidione Trojæ, Æ. 1. 104. *Germani* autem dicuntur à Varrone, qui ex eadem genitrice manant: aut melius à Feſto, qui ex eodem *germine*, & ſtirpe, ſive paternâ, ſive maternâ, ſunt.

128. *Lyrneſſius.*] Ex urbe Phrygiæ *Lyrneſſo*, non longe a Thebe, circa ſinum Adramyttenum: ubi ſuos *Cilices* ponit Homerus: qui ab Achille pulſi, & in meridionalem Aſiæ minoris partem

Nec

non inferior patre Clytio aut fratre Mneſtheo, contendens toto corpore jacit vaſtum ſaxum, quod erat *non parvum fragmentum montis. Alii conantur propugnare* urbem *jaculis, alii lapidibus: & immittere tædas, & imponere ſagittas nervo* arcus. *Ecce ipſe puer Dardanius, digniſſimus amor Veneris, in mediis nudatus* ſecundum *pulchrum caput, fulget quaſi gemma, quæ diſtinguit aurum rutilum, & ornamentum* eſt *colli vel capitis: aut quemadmodum ſplendet ebur infixum ex arte, vel buxo, vel terebintho Oriciæ* urbis. *Huic cervix candida ſuſtinet capillos promiſſos, & circulus auri flexilis ſubligat* eos. *O Iſmare, bellicoſi populi viderunt etiam te intentare vulnera, & ungere ſagittas veneno: te,* inquam, *generoſe* juvenis *è patria Lydia, ubi homines colunt opimos agros, & Pactolus ſpargit* eos *auro. Aderat quoque Mneſtheus, quem honor priſtinus ejecti è murorum propugnaculis Turni evehit* in *altum: & Capys, à quo nomen inditum eſt urbi Campanæ. Illi commiſerant inter ſe prælium aſperi belli: Æneas* autem *media nocte ſcindebat mare. Scilicet poſtquam ab Evandro venit* ad *regem* Tarchontem, *ingreſſus* in *caſtra Tyrrhena; & aperuit nomen & genus; & expoſuit quid poſcat, aut quid ipſe offerat, quas vires Mezentius aſſociet ſibi, &* quam ſit *violentus animus Turni; monuit, quæ ſit* habenda *fides rebus hominum, adjecit preces: mora nulla adhibetur, Tarchon ſociat vires* ſuas, *& init fœdus. Tunc populus Etruſcus* non *impeditus fatis,*

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis:
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oriciâ terebintho
Lucet ebur. Fuſos cervix cui lactea crines
Accipit & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæoniâ generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: mediâ Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit, & regi memorat nomenque genuſque,
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus,
Admonet, immiſcetq; preces: haud fit mora, Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit. Tum libera fatis
Etruſcus non *impeditus fatis,*

NOTÆ.

profugi, ad orientem Pamphyliæ conſederunt; ibique condiderunt urbes cognomines *Lyrneſſum* & *Theben*, & *Ciliciæ*, novæ nomen dederunt. Ita Strabo, l. 14. ex Calliſthene. Quare cum diximus, Æ. 2. 456. Andromachen filiam fuiſſe Eetionis, Thebani regis in Cilicia; Ciliciam veterem & Homericam, non novam accepimus.

129. *Fratre Mneſtheo.*] Servius legit *Meneſtheo*, ut ſit dactylus in quinta ſede: ſed è probatiſſimis codicibus malim legi *Mneſtheo*, ut *fratre* ſit ſpondæus, ultima ſyllaba producta, ob ſequentem duplicem conſonantem in *Mneſtheo*.

132. *Dardanius puer.*] Non tantum Trojanus, ſed ex regia *Dardani* familia etiam oriundus, Æ. 1. 239, 288.

136 *Oriciâ terebintho.*] *Terebinthus* arbor eſt reſinæ ſpeciem fundens, ligno ebeni inſtar eximii ac nigri ſplendoris: magna naſcitur in Syria, brevis ac fruticoſa in Macedonia, Plin. l. 16. *Oricum* oppidum eſt Macedoniæ, Plinio, in Epiri confinio, ad mare Ionium, nunc *Orco*: aliis Chaoniæ regioni Epiri annumeratur.

141. *Mæonia, &c.*] Quæ deinde *Lydia* dicta eſt, Aſiæ minoris mediterranea regio. De ejuſque fluvio Pactolo, aureis arenis nobili, Æ. 4. 216.

145. *Campanæ urbi, &c.*] *Capuæ*, quæ Campaniæ caput fuit: nunc quæ extat hujus nominis, ab antiqua fere leucæ ſpatio diverſa eſt.

148. *Ut ab Evandro.*] Quomodo Æneas ab Evandro ad Tarchontem, Etruſcorum ducem, Evandri ſuaſu abierit, vidimus, Æ. 8. 478, 597.

154. *Libera fatis.*] Quia fatis prohibebatur, ne, poſt expulſum Mezentium, alium ſibi regem niſi externæ ſtirpis, aſſumeret, Æ. 8. 498.

Claſſem

Claſſem conſcendit, juſſis gens Lydia Divûm
Externo commiſſa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quærit fidera, opacæ
Noctis iter; jam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantuſq; movete:
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Æneam, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum; qui mœnia Cluſi,
Quique urbem liquere Coſas: queis tela, ſagittæ,
Corytique leves humeris, & letifer arcus.

conſcendit navet, creditus duci extero ex *imperio Deorum. Navis* Æneæ *habet primum* locum, *ornata* circa *roſtrum leonibus Phrygiis. Ida aſſurgit ſupra,* mons *gratiſſimus Trojanis exulibus. Ingens* Æneas *hic ſedet, & meditatur ſecum varios caſus belli, & Pallas admotus* ad *lævum latus* ejus, *modo inquirit de aſtris,* quæ ſunt *itinera noctis; modo* de iis, *quæ* Æneas *ſuſtinuit terra & mari. O Muſæ, aperite nunc Helicona, & ſuggerite* mihi hos *cantus: quæ multitudo ſequatur interim* Æneam *è regione Etruſca, & impleat naves, & feratur mari. Primus Maſſicus findit mare Tigri ærata: ſub quo* ſunt *mille manus juvenum: qui venerunt è muris Cluſii & urbe Coſa; quibus arma* ſunt *ſagittæ, & leves pharetræ in humeris, & arcus mortifer.*

NOTÆ.

155. *Gens Lydia.*] *Etruſci,* ſive *Tyrrheni,* è *Lydia* oriundi, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

156. *Æneia puppis.*] Probabile eſt Etruſcos tum claſſem paratam habuiſſe, cui ſola Æneæ inſignia ad ornatum imponenda fuerint. Neque enim tantulo tempore potuit ædificari, quantulo Æneas apud eos moram fecit.

157. *Roſtro Phrygios, &c.*] *Idam* habuit in inſignibus, quia in illo Phrygiæ monte claſſem olim ad fugam ædificaverit, Æ. 3. 6. auſpiciis *Cybeles,* quæ pinus, in eo monte ſibi ſacras, Æneæ in id opus conceſſerat, Æ. 9. 88. Ideo *leones* appoſiti, quia ſacri ſunt Cybele. *Phrygii* dicti, quia Cybeles cultus in Phrygia præcipue vigebat. Æ. 3. 111. De *roſto* navium, Æ. 3. 143. De *Teucris,* Æ. 1. 139.

160. *Pallas.*] Evandri filius, Æ. 8. paſſim.

163. *Pandite nunc, &c.*] Eundem hunc verſum adhibuit in enumeratione auxiliorum Turni, Æ. 7. 641. *Deæ,* Muſæ, Ecl. 3. 60. *Helicon,* mons Bœotiæ Parnaſſo vicinus, Muſis ſacer.

164. *Tuſcis.*] De iis jam ſæpe diximus, Æ. 8. 479, &c. Pro variis temporibus & colonis varia mutarunt nomina: modo *Etruſci,* modo *Tyrrheni,* modo *Tuſci.* Primo Apenninis montibus à ſeptentrione & occidente mari infero à meridie, Tyberi ab oriente, terminati ſunt, Ligurum etiam partem aliquam complexi: tumque duodecim in populos urbeſque diſtincti: quibus totidem præerant principes, *Lucumones* patrio nomine communiter dicti; quorum unus aliis per vices præerat. Talis fuit *Mezentius,* rex ſive Lucumo Cæritis urbis: talis *Porſena* rex Cluſii, &c. Poſtea, ut teſtatur Livius, l. 5. tranſgreſſi Apenninum, circa Padum ad uſque Alpes tenuere: ibique totidem ſtatuere colonias, quot erant gentis capita, nimirum duodecim: hinc à Gallis deinde pulſi ſunt, & intra fines antiquos repreſſi. Atque hujus Etruriæ Circumpadanæ caput fuiſſe Mantuam ait Virgilius, infra, v. 201. Ubi eandem ipſi diviſionem populorum tribuit: ut primo totum *genus* tres in tribus ſive *gentes*: mox ſingulæ tribus in quatuor *populos* ſive urbes, aut curias, diſtinguerentur.

166. *Maſſicus.*] Rex, ſive Lucumo *Cluſii* urbis & *Coſæ.* Tamen, infra. v. 655. Cluſii rex vocatur *Oſinius.* Igitur vel idem duplici nomine dictus eſt *Oſinius* & *Maſſicus*: vel *Maſſicus* rex fuit Coſæ, *Oſinius* Cluſii; ita tamen ut Oſinius ſubeſſet Maſſico, unde urbs utraque Maſſicum ducem ſequi dicitur. Et vero reges illos inter ſe non fuiſſe æqualis dignitatis, ex eo patet, quod primo tres, deinde duodecim in partes populi illi dividerentur, ut modo diximus. *Tigri.* Nomina navium, petita è figuris in puppi vel prora pictis aut ſculptis.

167. *Cluſi, &c.*] *Cluſium*; urbs Etruriæ mediterranea, hodie *Chiuſi*: ad paludem longiſſimã, quã *Clanis* fluvius trajicit, hodie *la Chiana.*

168. *Coſas.*] *Coſſæ,* vel *Coſæ,* vel ſingulari numero *Coſa,* Etruriæ maritima urbs, ad promontorium *Argentarium,* quod hodie eſt *monte Argentaro*: urbs ipſa putatur quibuſdam eadem eſſe quæ dicitur *Orbitelio*; ſed aliis melius oppidum vicinum, *l' Anſedonia.*

169. *Coryti.*] Græca vox, γωρυτὸς, *pharetra,* theca ſagittarum. Qua voce, poſt Virgilium, uſi Ovidius & Statius.

Simul eſt *ferox Abas: tota hujus acies ſplendebat armis conſpicuis, & puppis Apolline aurato. Populonia patria ſubjecerat illi ſexcentos juvenes peritos belli: Ilva autem trecentos, inſula nobilis copioſis metallis Chalybum. Tertius* erat *ille Aſylas interpres* rerum *divinarum & humanarum, cui obtemperant viſcera animalium, & aſtra cœli, & voces avium, & flammæ fulminis ominoſi: trahit* ſecum *mille* viros *confertos numero & rigidis haſtis. Piſæ, urbs Tuſca ſitu, ortæ* ex Piſis *Alpheis, juſſerant hos ſubeſſe* Aſylæ. *Sequitur Aſtur formoſiſſimus, Aſtur fidens equo & armis pictis. Qui ſunt ex patria Cærete, qui in Campis Minionis; & antiqui Pyrgi, & Graviſcæ*, ubi *mala temperies* aëris, *adjungunt trecentos: omnibus par* eſt *voluntas ſequendi. Non ego omittam te Cinyra generoſiſſime bello dux Ligurum; & Cupavo* quem *pauci ſequuntur*,

Unà torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos,
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum Divûmq; interpres Aſylas
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens & verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis;
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim, Cinyra; & paucis comitate Cupavo,

NOTÆ.

172. *Populonia mater.*] *Populonium*, vel *Populonia*, in promontorio cognomine: cujus ex ruinis non procul condita eſt urbs hodie dicta, *Piombino*. Dicitur urbs, *mater*: quemadmodum Italia *parens*, G. 2. 173.

173. *Ilva.*] Græcis dicta *Æthalia*, nunc *Elba*: in conſpectu Populoniæ, ad meridiem: ferri fodinis olim ferax, quæ duo hæc habebant præcipua, teſte Strabone, l. 5. Unum, quod in ipſa inſula fornacibus liquari ferrum non poſſet, ſed ideo in continentem transferretur: alterum, quod foſſæ, unde ferrum eſſet erutum, rurſus tractu temporis implerentur: quare merito dicuntur a Virgilio, *inexhauſtæ*.

174. *Chalybum metallis.*] Ferro, cujus cudendi ars præcipua fuit apud *Chalybes*, populos, vel Ponti, vel Hiſpaniæ, G. 1. 58. à quibus ferrum optime temperatũ dicitur *chalybs, acier, ſteel*.

176. *Pecudum fibræ, &c.*] Significantur hic I. Per fibras pecudum, *aruſpices*, qui futura prædicebant ex inſpectis extis & viſceribus hoſtiarum, Æ. 8. 498 II. Per ſidera, *aſtromantia*. III. Per volucrum linguas, *ars augurum*, Æ. 3. 361. IV. Per fulmina præſaga, *ars ominatoria*, quæ ex dextro aut ſiniſtro caſu aliiſque fulminum circumſtantiis præſagia ducebat, Ecl. 1. 16.

179. *Alpheæ Piſæ, &c.*] *Piſa*, vel *Piſæ*, urbs in confinio Etruriæ, prope *Ligures*, adhuc retinens nomen ad fluvium Arnum, *Arno*. Condita putatur a Peloponneſiis, vel poſt bellum Trojanum eò per errorem pulſis; vel, ut Virgilius cenſet, ante ipſa Trojana tempora. Eſt autem in Peloponneſo urbs cognominis *Alpheum* fluvium, G. 3. 19. Æ. 3. 694.

183. *Cærete domo, &c.*] Ex urbe *Cæretana* die *Cerveteri*, cui prius Mezentius imperi Æ. 8. 479, 597. *Minio*, hodie *Mugnone*: fl lus, non qui *Cære* alluit, ut aliqui perp notarunt; ſed qui ab ea urbe diſtat leuc liquot ad occidentem.

184. *Pyrgi.*] Oppidum maritimum, nunc d tum, Cæretanæ urbi vicinum ad occidente Martialis vocat *litoreos Pyrgos*, à πύργοι, tur

184. *Intempeſtæ Graviſcæ.*] *Graviſca*, vel G *viſcæ*: maritima item urbs fuit, jam pl exciſa. Nomen habet à *gravitate* aëris, narum paludum odore corrupti; ut ex C ne apud Servium, & Rutilio conſtat. Ide *tempeſtæ* à Virgilio vocantur, quia care aëris ſalubri temperie.

185. *Ligurum.*] *Liguria* duplex, alia lito Alpibus ab occidente; Macra fluvio, *la Ma* ab oriente: Apenninis jugis, à ſeptentrio mari Liguſtico, à meridie definita. Alia m terranea, ultra Appenninum ad ſeptentrio excurrens, uſque ad Padum, *le Po*. Lit nunc fere eſt, *la riviere de Genes*; ubi *Ge* urbs & reſpublica: mediterranea nunc c ducatum Montis ferrati, partemque Medi nenſis & Pedemontii principatus.

186. *Cinyra.*] Sic repoſuimus è MSS. Nic Heinſii: cum antea legeretur *Cycne*, nullo ſu. Neque enim ea quæ de Cycno mox cuntur, ad hunc pertinent, ſed ad *Cupavo*

Cu

Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæq; inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondes umbramque ſororum
Dum canit, & mœſtum muſa ſolatur amorem:
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longâ ſulcat maria alta carinâ.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs & Tuſci filius amnis,
Qui muros matriſq; dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis; ſed non genus omnibus unum:
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,

cujus è capite attolluntur plumæ cycneæ. Amor crimen eſt *veſtræ* familiæ, *& inſigne* petitum ex *transformatione patris. Scilicet aiunt Cycnum, dum deſiderio dilecti Phaëthontis cantat inter arbores populos ac umbracula ſororum* ejus, *&* dum *recreat cantu triſtem amorem: albeſcentem teneris plumis traduxiſſe ſenectutem, deſerendo terras, & petendo cœlum cantu. Filius ſecutus claſſe turmas æqualium, propellit remis magnam* navem *Centaurum: ille* Centaurus *impendet aquæ, & ſublimis intentat fluctibus vaſtum ſaxum, & findit profundum mare longâ trabe. Ille etiam Ocnus, filius Mantûs vatis & fluvii Etruſci, movet exercitum è patria regione:* ille, *ô Mantua, qui dedit tibi muros & nomen matris* ſuæ, *ô Mantua illuſtris majoribus, ſed ſtirps non* eſt *eadem omnibus: habet tribus tres, populos quatuor ſub* unaquaque *tribu, ipſa* eſt *primaria populorum* illorum, *robur* illi *ex Etruſca cognatione. Præterea Mezentius concitat contra ſe quingentos ex illa* regione,

NOTÆ.

196. *Cupavo.*] Phaëthon, Clymenes & Solis filius, Epaphi regis Ægypti convitiis adactus, ut ſe filium Solis probaret: cum à patre petiiſſet currus regimen in unum diem, & ægre obtinuiſſet, deflecteretque à conſueta diurni currus orbita, atque ita mundus ardere cœpiſſet: Jovis fulmine percuſſus in Eridanum cecidit. Ovid. Met. 2. Phaethontis ſorores *Phaëtuſa*, *Lampetie*, & *Lampetuſa*, cum eum toto orbe quæ-rerent, tandem ejus tumulum in Eridani ripis nactæ, ibidem fletu contabuerunt: & in arbores mutatæ ſunt, vel alnos, vel populos; unde *ſuccinum* ſive *electrum*, quaſi lacrymas manare poëtæ finxerunt. *Cycnus*, Ligurum rex, materno ſanguine & amicitia conjunctiſſimus Phaëthonti, apud eundem fluvium ex dolore in cycnum converſus eſt, Ovid. Met. 2. 367. *Cupavo*, *Cupavonis*, hujus Cycni filius à Virgilio dicitur, id eſt, unus è poſteris. Quis autem fuerit fluvius ille *Eridanus*, electri ferax, ambigitur. Vulgò poëtis *Padus* putatur, ſuperioris Illyris Italiæ, ſive Galliæ Ciſalpinæ fluvius, G. 1. 482. Joannes Goropius *Viſtulam* eſſe exiſtimat, Poloniæ & Pruſſiæ fluvium; quia electrum è Pruſſiæ litoribus mitti certum eſt. Cluverius arbitratur eſſe fluvium *Radanum*, *Radaunæ*: qui Dantiſcum urbem interfluens, non procul inde ſe Viſtulæ immiſcet.

198. *Crimen amor veſtrum.*] *Veſtrum crimen*: id eſt, familiæ illius veſtræ (nam *Cycnus* Phaëthonti ejuſque ſororibus per Clymenem ſanguine junctus erat) fuit amor in Phaëthonta, dolorque nimius de ejus interitu: quo offenſi Dii tam multos ex eadem familia in alienas formas immutarunt. *Formæque inſigne paternæ.* Plumæ olorinæ, ſive cycneæ, è galea ſubrectæ.

195. *Centaurum.*] Navim, cui inſculptus Centaurus ſaxum intentans. De *Centauris*, monſtris, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286.

198. *Ocnus.*] Non conditor, ſed inſtaurator, ſive munitor urbis Mantuæ: cui muros & nomen matris ſuæ dediſſe fingitur. Quo nomine antea dicta fuerit *Mantua*, ignoratur. *Ocnus*, idem qui *Bianor* appellatur, Ecl. 9. 60.

199. *Fatidicæ Mantûs.*] *Manto*, genitivo Græco *Mantûs*: Tireſiæ vatis filia. *Fatidica* dicitur, ex ipſa vi nominis: eſt enim μάντις, *vates*.

Tuſci amnis.] *Tyberis*, qui Tuſciam à vicinis regionibus diſterminat, Æ. 8. 230.

201. *Mantua dives avis.*] Urbs Galliæ Ciſalpinæ, nunc ducatus caput: ſita in medio ſtagno, quod *Mincius* amnis efficit. Primi ejus conditores fuere *Tuſci*: qui ex Etruria, ſive Tuſcia antiqua, in eam regionem effuſi; eandem illic, quam apud ſe, regiminis formam conſtituerant, duodenas in urbes ac populos adminiſtrationem partiti: ut jam diximus, v. 164. Duodecim urbium illarum novæ Tuſciæ, *Mantuam* caput Virgilius facit, ut faveat adulteturque patriæ; cum tamen caput eſſet *Felſina*, quæ dein-

quos Mincius, habens *patrem Benacum, coronatus arundine viridi, ducebat in mare navibus inimicis* Mezentio. *Ducit* eos *Auletes gravis, & erigens* ſe *percutit undam centenis* remis *ligneis: fluctus ſpumant agitato mari. Portat illum Triton vaſtus, & terrens mare cæruleum* tubâ *è concha: huic* Tritoni *merſo uſque ad latera, vultus piloſus exhibet hominem, venter exit in priſtin, unda ſpumoſa ſonat ſub pectore ſemiferino. Tot principes ſelecti navigabant triginta navibus in auxilium Trojæ* novæ, *& ſcindebant ærato* roſtro *ſpatia ſalſæ* aquæ. *Et jam lux abierat è cælo, & benefica Luna attingebat medium cælum curru nocturno: Æneas ipſe ſedens moderatur gubernaculum, & dat operam velis: non enim ſolicitudo permittit* ejus *corpori* ullam *quietem. Et ecce turba ſuarum ſociarum offert ſe ipſi in medio curſu:* ſcilicet, *Nymphæ, quas benefica Cybele voluerat frui divinitate maris & fieri Nymphas è navibus: natabant ſimul, & ſcindebant undas; quot antea naves æratæ ſtabant ad litus. Agnoſcunt procul regem, & circumeunt* eum *ſaltando. Cymodocea, quæ erat peritiſſima loquendi* inter *illas, tenet manu dextrâ puppim, ſequitur prope: & ipſa emergit tergo, ac ſubnatat ſiniſtrâ* manu per *aquas quietas. Deinde ſic affatur Æneam inſcium* harum rerum: *O Ænea, ſoboles Deorum, an vigilas? vigila, & laxa funes velis.*

Quos patre Benaco, velatus arundine glaucâ,
Mincius infeſtâ ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenâque arbore fluctum
Verberat aſſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cœrula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in priſtin definit alvus,
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Jamq; dies cœlo conceſſerat, almaq; curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit, veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio, chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum, Nymphæ, quas alba Cybele
Numen habere maris, Nymphaſq; è navibus eſſe
Juſſerat: innabant pariter, fluctuſq; ſecabant;
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Agnoſcunt longe regen, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens, dextra puppim tenet: ipſaq; dorſo
Eminet, ac lævâ tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſne, Deûm gens
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.

NOTÆ.

de *Bononia* appellata eſt, juxta Cluverium, Ital. l. 1. 26.

205. *Benaco, &c.*] *Benacus* lacus eſt ejuſdem Galliæ Ciſalpinæ, in agro Veronenſi, nunc *lago di Garda*, G. 2. 160. *Mincium* fluvium emittit, *Menzo*: qui poſtquam urbem *Mantuam* in modum lacus circumalluit, exonerat ſeſe in Padum. *Mincium* hunc ne ducem eſſe putes, ſed ipſum fluvium, cujus è ripis collecta claſſis hæc fuerat quingentorum hominum, quorum dux *Auletes*.

209. *Triton.*] Neptuni tubicen, conchâ utens pro tuba, ſuperiore parte vir, inferiore piſcis, Æ. 1. 148.

211. *Priſtin.*] Piſcem immanem, è balænarum genere, Æ. 3. 427.

214. *Salis, &c.*] *Sal*, pro mari, Æ. 1. 541. De *æratis noſtris*, Æ. 5. 143.

216. *Phœbe.*] Luna, Phœbi ſoror, Ecl. 3. 67. De *Olympo*, monte Theſſaliæ, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56. De *Cybele*, Æn. 3. 111. De *navibus Æneæ*, in Nymphas transformatis, Æ. 9. 120.

218. *Veliſque miniſtrat.*] Proprium eſt, *miniſtrare* alicui homini: tranſlatum *miniſtrare velis*: miniſtrabat autem Æneas non colligendo aut explicando vela; quod inferiorum erat operarum: ſed *pedes*, id eſt, funes, quibus tremis angulis majoris veli alligati erant, aut contrahendo, aut remittendo; quod gubernatoris erat munus, Æ. 5. 830.

224. *Luſtrant.*] Circumeunt, Æ. 8. 612.

228. *Vigilaſne, &c.*] Ratione quippe temporis dormire debuerat; niſi gubernatoris partes in ſe ſuſcepiſſet. Suat, qui alluſu putent morem Romanum; quo, poſtquam indictum erat bellum, imperator Martis ſacrarium ingreſſus, haſtam ſimulacri commovebat, dicens

Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat:
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc genitrix faciem miſerata refecit:
Et dedit eſſe Deas, ævumq; agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permixtus Etruſco
Arcas eques: medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge, age, & Aurora ſocios veniente vocari [ipſe
Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux (mea ſi non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat, & dextrâ diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas,
Ocyor & jaculo & ventos æquante ſagittâ.
Inde aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſq; adſis pede, Diva, ſecundo.
Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.

Nos ſumus pinus Idææ, è ſacro cacumine illius montis, *naves* olim *tuæ, nunc Nymphæ maris. Cum Rutulus fœdifragus perſequeretur ferro & igne nos ſubmergendas: abrupimus non ſponte tua retinacula, & te quærimus per mare. Mater* Cybele *miſerta* noſtri *reparavit formam* noſtram: *& permiſit* nos *eſſe Deas, & ducere vitam ſub aquis. Sed juvenis Aſcanius clauditur muro & foſſis, inter media arma & Latinos feroces bello. Jam equitatus Arcadius, junctus generoſis Etruſcis, attigit loca præſcripta: certum eſt conſilium Turni, objicere illis agmina interjecta, ne* illi *promoveant ad urbem* ſua. *Age, ſurge: &* prima *luce imminente, primus impera ſocios excitari ad arma: & ſume clypeum, quem ipſe Vulcanus donavit tibi impenetrabilem, & cinxit extremitatem illius auro. Craſtina dies videbit magnos cumulos Rutulorum cadaverum, niſi exiſtimaveris mea verba vana.* Sic *locuta fuerat, & abiens, pepulit* manu *dextrâ* puppim *ſublimem, non inſcia modi* quo erat impellenda: *illa* puppis *currit per aquas, celerior & telo & ſagitta pari ventis. Deinde aliæ naves properant.*

Ipſe Trojanus filius Anchiſæ miratur neſciens cauſam: tamen erigit animos ſuorum hoc præſagio. Deinde ſuſpiciens concavas partes *ſummi* cœli, ſic *orat breviter: O mater Idæa, altrix Deorum, cui Dindyma chara* ſunt, *& urbes turritæ, & leones bini* alligati *jugo* & dociles *ad fræna: tu nunc* es *mihi auctor pugnæ, tu bene ſecundes omen, & accedas ad Phrygas curſu proſpero, ô Dea. Hæc ſolum locutus: & interim dies reverſa provehebatur lumine jam pleno, & expulerat noctem.*

NOTÆ.

Mars vigila. Sunt qui ad verba Veſtalium: quæ, teſte Servio, certis diebus adibant regem ſacrorum, dicebantque, *Vigilaſne, rex? vigila.*

230. *Idææ pinus.*] Materia navium, *pinus* arbor. Locus natalis, *Ida* Phrygiæ mons, Æ. 2. 801. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

238. *Jam loca juſſa, &c.*] Non deſcripſit poëta, quo Æneas juſſerit equites abire. Sed cum Evander Arcadas equites quadringentos Æneæ adjunxerit, Æ. 8. 518. cum Æneas eos Etruſco exercitui ſociarit, ibid. 606. veriſimile eſt eum, antequam naves conſcenderet, equitatum & ſuum & Etruſcum terra præmiſiſſe: eo conſilio, ut certum in locum proveherent, impreſſionem in caſtra Rutulorum facerent; eodem tempore, quo naves exſcenſionem tentarent. De *Aurora*, G. 1. 249.

243. *Ignipotens.*] *Vulcanus*, Veneris ſuaſu, clypeum Æneæ fabricaverat, Æ. 5. 439.

251. *Supera convexa.*] Id eſt, *rotunda* aut *concava*, Æ. 1. 314.

252. *Idæa ...*] *Cybele* mater Deorum: quæ quia pro terra ſumebatur, quæ ſuſtentat urbes, ideo turrita cum corona pingebatur. Cur ejus currum leones traherent, vidimus, Æ. 3. 111. Huic ſacri fuerunt montes plerique Phrygiæ: *Ida*, Æ. 2. 801. *Dindymus*, Æ. 9. 618.

254. *Propinques augurium.*] Id eſt, *præſens ſis hoc augurio*: ſeu *faveas hoc augurio.* Vide Æ. 1. 530. *Propius res aſpice.* Vocat Trojanos, *Phry-*

Primo imperat ſociis, ut ſequantur vexilla, & excitent animos ad bella, & accingant ſe ad *certamen. Et jam habet præ oculis Trojanos, & munimenta* urbis *ſuæ, erectus in puppi excelſa: tum poſtea extulit læva* manu *clypeum fulgentem. Trojani è mœnibus emittunt clamorem ad aſtra: ſpes aucta accendit iras: vibrant manibus jacula. Quales grues Strymonis* fluvii *emittunt voces inter nigras nubes, & trajiciunt cœlum cum ſonitu, & fugiunt Auſtros* cum *læto clamore. Sed ea* cœperunt *videri mirabilia regi Rutulo & ducibus Italis: donec viderunt naves detortas ad litus, & totum mare appelli* cum *navibus. Conus* galeæ *fulget è capite, & ſplendor ſpargitur è ſummitate* per *criſtas, & umbo clypei aureus emittit copioſos ignes. Non aliter ac ſi cometæ cruenti aliquando triſte rubeſcunt per humidam noctem: aut ſi ignis ille Sirius oritur, portendens hominibus male affectis ſiccitatem & morbos, & contriſtat cœlum luce ſiniſtrâ. Tamen non periit audaci Turno ſpes occupandi litus, & prohibendi terrâ deſcendentes. Ultro excitat verbis animos* ſuorum, *& ultro adhortatur: O viri, promptum* eſt *vobis perficere manu, quod cupiviſtis votis: pugna ipſa* eſt *in poteſtate ve... jam unuſquiſque ſit memor uxoris & domus* ſuæ, *nunc memoret præclara geſta & laudes majo... ultro objiciamus* nos *ad mare, dum tumultuantur, & primi greſſus vacillant exſcendentibu... tuna auxiliatur audacibus. Dicit hæc; & meditatur ſecum, quos* poſſit *ducere adverſus Æne...*

Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet & ſua caſtra
Stans celſa in puppi: clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris: ſpes addita ſuſcitat iras:
Tela manu jaciunt. Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri
Auſoniis: donec verſas ad littora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque à vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes:
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent: aut Sirius ardor,
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, & venientes pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.
Quod votis optaſtis, adeſt perfringere dextrâ:
In manibus Mars ipſe, viri: nunc conjugis eſto
Quiſq; ſuæ tectiq; memor; nunc magna referto
Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undas
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait: & ſecum verſat, quos ducere contrà,

NOTÆ.

gas; quia Troas in Phrygia minore fuit. Æ. 1. 285

265. *Strymoniæ*, &c.] Comparatio illa, belli ci Trojanorum clamoris cum gruum clamore, repetita eſt ex Homero, Iliad 3. 2. *Grues*, aves oblongo collo ac roſtro, frequentes circa *Strymonem*, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ. Imbrem fugiunt, magno numero collectæ: ideoque *Notos*, id eſt, *Auſtros*, ventos pluvios à meridie, Ecl. 2. 58. Hinc G. 1. 374. inter ſigna imbris: *aut illum vallibus imis aëriæ fugere grues.* De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *Auſoniis*, Latinis, ibid. 54.

269. *Totumque allabi claſſibus æquor.*] Commutatio, pro, *claſſes allabi toto æquore.* Sic Æ. 6. 268. *Ibant obſcuri ſolâ ſub nocte.*

270. *Ardet apex capiti*, &c.] Æneæ hab... deſcribit, cædem Rutulo comminantis; cum cometa comparat. Mutuatus eſt hanc ſcriptionem ex Homero, de clypeo & ga... Achillis, II. 19. 379. Comparationem vero... *Sirio*, ſive *canicula*, ex eodem, II. 22. 26. *apice*, ſive *cono* galeæ, ejuſdemque *criſtis*, 3. 468. De *umbone*, parte media & max... eminente clypei, Æ. 2. 546.

273. *Sirius ardor.*] *Sirius*, vel *Canicula*: ſi... la in ore majoris canis, maximos æſtus crea... G. 2. 353. Hic adjective ſumitur, alibi ſu... ſtantive, Æ. 3. 141.

280. *In manibus Mars.*] In poteſtate. S... Æ. 9. 132. *Terra autem in manibus.*

Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. Speculatus littora Tarchon,
Qua vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubito proras: ſocioſque precatur:
Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
Arreptâ tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon: ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum: & ſedere carinæ
Omnes innocuæ; ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora, ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in littore ſiſtit.
Signa canunt: primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ: ſtravitque Latinos,

aut quibus poſſit committere urbem obſeſſam. Interea Æneas emittit pontibus ſocios ex altis navibus. Multi incipiunt *quærere refluxum maris tranquilliorit, & exponere ſe* in loca *vadoſa per ſaltum: alii ope remorum. Tarchon contemplatus litora, quà parte non putat* reperiri *vada, & undæ non ſonant alliſæ; ſed* quâ parte *mare ſine offenſione advolvitur, æſtu tumeſcente: ſubito impellit proras & orat ſocios: Nunc, ô turba electa, intendite validos remos: erigite, invehite naves: ſcindite roſtris hanc terram hoſticam, & ipſa trabs* ima *aperiat ſibi viam: & cum ſemel arripuero terram, non abnuo lacerare navem* in *tali loco. Quæ talia cum Tarchon dixiſſet: ſocii* cœperunt *erigere ſe in remos, & invehere naves ſpumoſas in litus Latinum: donec roſtra attigerunt ſiccum* locum, *& omnes naves ſteterunt illæſæ; non tamen navis tua, ô Tarchon. Quippe impacta arenis, dum pendet* ex *inæquali cumulo* earum, *nutabunda, diu ſuſpenſa, &* dum *agitat undas, laceratur, & effundit viros in medias aquas: quibus fragmenta remorum & ſcamna ſubnatantia obſtant, & fluctus refluens ſimul retrahit pedes* allabentium. *Nec pigra mora retardat Turnum: ſed promptus ducit univerſum exercitum contra Trojanos, & ex adverſo ſtat in litore. Signa inſonant: Æneas primus aggreditur agmina ruſtica,* quod fuit *initium prælii: & dejecit Latinos,*

NOTÆ.

288. *Servare recurſus, &c.*] Mirum, quam multa hic abſurde interpretes commenti ſint, imprimis Donatus. Senſus hic eſt: Tres ineunt exſcenſionis vias. I. Æneas applicat naves ſummæ crepidini litoris, & jactis pontibus milites exponit. II. Aliqui quærunt vadoſa quædam loca; quæ æſtu quidem affluente fluctibus operta ſunt; refluente ſicca ſunt, aut ſaxis & arenis & ſtagnantibus aquis infeſta; hæc autem in loca exiliunt, aut ſaltum remis adjuvant ac ſuſtentant. III. Tarchon, omiſſis vadoſis illis & inæqualibus locis, eligit planum & humile litus: quo fluctus abſque offenſione ac ſtrepitu, ſed leni & æquabili impetu evolvuntur. Cum autem ibi aqua deficiat: hortatur Tarchon, ut valido impetu naves impulſæ ac veluti ſublatæ, ſulcum in terra ſibi aperiant. Eo tamen in loco repertis præter ſpem vadis & inæqualibus arenarum cumulis, navis Tarchontis alliditur.

299. *Tonſis.*] *Tonſa*, remus Æ. 7. 28.

302. *Innocuæ.*] Activa vox: ſed paſſive ſumitur, pro *illæſæ*. Sic Lucanus uſurpat *innoxia*, l. 9. 895. de Pſyllis loquens: *Genus unica terris Incolit à ſævo ſerpentum innoxia morſu*; id eſt, *illæſa morſu*.

303. *Vadis.*] Locis, ubi aqua parum alta eſt, Æ. 1. 115. in Notis.

304. *Fluctuſque fatigat.*] Servius explicat: *Fluctus fatigat navim.* Ego, *navis fatigat fluctus*: ſcilicet crebro remorum & contorum impulſu, ſuccuſſuque, ut ex arenis extraheretur. De *tranſtris*, ſcamnis navium, Æ. 5. 119.

310. *Signa*] Tubæ, cornua, buccinæ, Æ. 7. 637.

311. *Omen pugnæ.*] Vel, *initium*: quia in rerum initiis, omina ſive auſpicia captabantur, Æ. 7. 173. Vel *fauſtum auſpicium*: ex hoc enim primo ſucceſſu, de victoria bene æſtimare cœpit.

interfecto Therone: qui hominum maximus primas tendit in *cÆneam. Æneas enſe pervadit huic latus perfoſſum, per loricam aſperam auro, & per textus æreos* clypei. *Inde occidit Lycam, exciſum è matre jam mortua, & dicatum tibi, ô Apollo: quod* adhuc *infans potuiſſet evadere periculum ferri. Nec procul ſtravit morte aſperum Ciſſeum, & grandem Gyam, voſtantes clavâ turmas. Nihil profuerunt illis arma Herculis, nihil robuſtæ manus, & pater Melampus, ſocius Herculis, quamdiu terra protoſuit* Herculi *difficiles labores. Ecce vibrans telum in Pharun, dum is emittit ſtolida verba, defigit* illud *in ore vociferantis. Tu etiam ô miſer Cydon, dum perditus inſequeris Clytium, flavum genis* ob *primorem barbam, novum amicum* tuum, *jacuiſſes dejectus manu Trojana, non ſolicitus* de *amoribus juvenum, qui tibi erant ſemper* cordi: *niſi denſa turma fratrum, proles Phorci, fuiſſet obvia Æneæ: numero ſeptem* ſunt, *& vibrant ſeptem tela:* ſed ea *partim* è *caſſide & clypeo reſiliunt inania, partim mater Venus divertit* ea *contingentia corpus* Æneæ. *cÆneas alloquitur fidelem Achaten: Subminiſtra mihi arma, quæ in arvis Trojanis fuerunt in corporibus Græcorum: nullum* telum ex iis *dextera vibrabit incaſſum in Rutulos. Tum prehendit ingentem haſtam, & vibrat: illa volans transfodit æra ſcuti Mæonis, & penetravit* illud *loricam cum pectore.*

Occiſo Therone: virûm qui maximus ultro
Æneam petit. Huic gladio, perque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum jam matre perempta,
Et tibi, Phœbe, ſacrum: caſus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyam, ſternentes agmina clavâ,
Dejecit leto. Nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes
Intorquens jaculum, clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia, Cydon,
Dardaniâ ſtratus dextrâ, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jacerem
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies: ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt: partim galeâ clypeoque reſultant
Irrita, deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten:
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Graiûm
Iliacis campis. Tum magnam corripit haſtam,
Et jacit: illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.

NOTÆ.

312. *Suta.*] Alii legunt, *ſcuta*: ſed durior hæc conſonantium colliſio multis videtur, *ærea ſcuta*. Quare, juxta probatiſſimos codices, malo *ſuta*; ſive clypeum ex multis æreis laminis *conſutum* & contextum. Qua forma Virgilius, G. 4. 32. vocavit alvearia, *corticibus ſuta cavatis*. Nec obſtat duo hic jungi adjectiva abſque ſubſtantivo nomine: ſiquidem id ipſum ſæpe uſu venit. G. 1. 153. *Nitentia culta*, Ibid. 393. *Aperta ſerena, &c.*

314. *Tunicam.*] Veſtem interiorem, de qua Æ. 9. 616.

Latus haurit.] *Exhaurit*, educto per vulnus ſanguine. Metaphora ducta ab utribus, & doliis: quæ dicuntur *exhauriri*, cum facto foramine liquor ex iis educitur. Sic Homerus uſurpat ἀφύω. Il. 13. 508. Διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἄφυσε, *Inteſtina autem æs exhauſit.*

318. *Tibi, Phœbe, ſacrum.*] Quia Apollo medicorum eſt Deus, quorum ope exſecta matre Lycas ortus fuerat: atque ita ferri vi natus, eademque mortuus. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

319. *Herculis arma.*] Clava, è duræ arboris trunco. De *Hercule*, ſeu *Alcide*, ejuſque laboribus, Æ. 8. 288. De *Melampo*, forte medico illo celebri, de quo G. 2. 550.

326. *Securus amorum.*] Nihil tum ſolicitus de rebus amatoriis, quippe mortuus; pari fere, non eâdem tamen formâ, dixit, Æ. 1. 354. *Securus amorum germanæ. Dardaniâ*, Trojanâ Æneæ manu, Æ. 1. 239. *Rutulos*, Æ. 7. 794. *Graiis*, Græcis, G. 2. 16.

Huic

Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextrâ: trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatq; cruenta tenorem: 340
Dexteraq; ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: ſed non & figere contra
Est licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus 345
Advenit, & rigidâ Dryopen ferit eminus haſtâ
Sub mentum graviter preſsâ, pariterque loquenti
Vocem animamq; rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem:
Tres quoq; Threïcios, Boreæ de gente ſuprema: 350
Et, tres, quos Idas pater & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. Occurrit Haleſus,
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo 355
Auſoniæ. Magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu, ſtant obnixi omnia contra.
Haud aliter Trojanæ acies, acieſque Latinæ 360
Concurrunt; hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Intulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis:
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtres,

Alcanor frater auxiliatur illi, & ſuſtinet dextrâ fratrem cadentem: haſta jam *vibrata continuò pervadit transfoſſo brachio, & ſanguinolenta ſervat impetum: & dextra* Alcanoris *languens nervis pependit ex humero. Tunc Numitor telo extracto è corpore fratris appetiit Æneam: ſed non permiſſum eſt viciſſim etiam* eum *vulnerare, at delibavit femur magni Achatæ. Tunc Clauſus confidens juvenili corpore venit è Curibus, & procul lædit Dryopen rigenti haſtâ dure inflictâ ſub mentum, & ſimul auferit loquenti vocem & ſpiritum transfoſſo jugulo: ille autem verberat fronte tellurem, & effundit ore ſpiſſum ſanguinem. Dejicit etiam per varios modos tres Thracas, de ſublimi ſtirpe Boreæ; & tres quos pater Idas & patria* urbs *Iſmara miſit* ad bellum. *Haleſus occurrit & turmæ Auruncæ: occurrit & progenies Neptuni Meſſapus conſpicuus equis: modo hi, modo illi conantur expellere: pugnatur in ipſo ingreſſu Italiæ. Quemadmodum venti oppoſiti excitant pugnas in ſpatioſo aëre, paribus animis & viribus: non cedit mare* ipſis, *non nubes, non ipſi* venti *inter ſe; diu dubium* eſt *prælium, manent oblu&tantes contra omnia. Non aliter agmina Trojana, & agmina Latina congrediuntur: pes hæret pedi, & vir ſpiſſus viro. Sed ab alia parte, qua torrens late disjecerat lapides contortos, & arbores evulſas è ripis: poſtquam Pallas conſpexit Arcadas, non aſſuetos incurrere agmine pedeſtri,*

NOTÆ.

329. *Trajecto miſſa lacerto, &c.*] Aliqui de altera haſta intelligunt, quæ poſt trajectum Mæonem ab Ænea miſſa fuerit. Ego de eadem, quæ primo Mæonis pectus, deinde eodem impetu ſubeuntis Alcanoris pervaſerit lacertum; unde dextra ejus manus languida pependerit. *Lacertus* pars eſt brachii à cubito ad manum.

345. *Curibus.*] Ex urbe Sabinorum, Æn. 7. 710. Poſtquam deſcripſit Virgilius cædem factam ab Ænea, mox narrat cædem Trojanorum, à Clauſo Sabino patratam. Male legunt aliqui *Lauſus*: eſt enim *Lauſus* Mezentii filius; *Clauſus* vero Sabinorum dux, Æ. 7. 707.

350. *Threicios, Boreæ, &c.*] *Thraces*, Æ. 3. 14. *Boreas* ſeptentrionalis ventus, fingitur Strymonis fuiſſe filius, fluvii Macedoniæ, qui Thraciæ etiam tribuitur, Ecl. 7. 51.

351. *Iſmara.*] Singularis numeri, ut videtur: Thraciæ urbs eſt Servio ad Iſmarum montem, qui non longe eſt ab oſtiis Hebri: *Iſmara* tamen urbs illa vulgo dicitur, non *Iſmara*. Ptolemæo in Armenia minore ſtatuitur, ad Euphratem.

353. *Haleſus, Auruncæque, &c.*] Auruncorum Italorum dux, mox à Pallante occidendus, v. 425. Æ. 7. 723, 726, &c. De *Meſſapo*, è quis nobili ob Neptunum equi auctorem, ibid. 691. De *Auſonia*, ibid. 54.

361. *Pede pes.*] Pro *pedi*, inquit Servius.

362. *Saxa rotantia.*] Paſſive, pro *rotata*: ut G. 1. 163. *Volventia plauſtra*: pro *voluta*.

363. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt, ſed loca ipſa arboribus conſita, Ecl. 1. 40.

objicere terga Latino perſequenti: quandoquidem difficilis natura loci coëgit eos *deſcendere* ex *equis: modo precibus, modo dictis aſperis inflammat virtutem* illorum, *quod ſolum ſupererat* in *rebus anguſtis. Quo fugitis, ô ſocii? per vos* ipſos, *&* per *generoſa geſta* veſtra; *per nomen Evandri regis, & relatas victorias, & meam exſpectationem, quæ nunc ſurgit æmula gloriæ paternæ, ne committite* vos *fugæ: via* eſt *aperienda inter hoſtes, qua* parte *multitudo illa hominum ſpiſſiſſima premit* nos: *nobilis patria hac vocat vos; & ducem Pallanta. Nulli Dii urgent* nos, *mortales urgemur ab hoſte mortali:* ſunt *nobis* tot *manus & animæ*, quot illis. *Ecce mare coërcet nos magno obſtaculo aquarum: jam terra deficit fugæ: an adibimus mare, an Trojam? Dixit hæc, & medius irruit in hoſtes confertos. Lagus occurrit primum obvius illi, attractus fatis adverſis: dum* hic *attollit ſaxum vaſti ponderis,* Pallas *occidit eum immiſſâ haſtâ, quâ* parte *ſpina facit divortium coſtarum per medium* dorſi: *& retrahit haſtam infixam oſſibus. Hisbon non intercipit illum* Pallanta *in* hoc opere, *quamvis ille hoc ſperaret. Nam Pallas prius intercipit irrumpentem, improvidum, dum furit* ob *mortem aſperam ſocii: & occultat gladium in pulmone turgido. Deinde invadit Helenum, & Anchemolum è veteri familia Rhœti, auſum eo ſtuprare cubile novercæ. Vos quoque gemini* fratres *occidiſtis in campis Rutulis Laride & Tymber, ſoboles Dauci*, quæ erat *ſimillima, & indiſtincta ſuis parentibus, &* cauſa *cundi erroris. Sed Pallas nunc poſuit crudelia diſcrimina* inter vos. *Nam gladius Evandri abſcidit tibi caput, ô Tymber: dextra* manus *amputata quærit te ſuum, ô Laride:*

Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci:
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos: unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amara
Quo fugitis, ſocii? per vos, & fortia facta;
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urget.
Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis, animæq; manuſq.
Ecce, maris magno claudit nos objice pontus:
Deeſt jam terra fugæ: pelagus, Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit: haſtamque recepta
Offibus hærentem. Quem non ſuper occupat Hisbon
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem
Dum furit incautum, crudeli morte ſodalis,
Excipit: atq; enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride Tymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi, Tymbre, caput Evandrius abſtulit enſis
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit:

NOTÆ.

371. *Spemque meam, quæ, &c.*] Cum pater meus victor ex omnibus bellis domum remearit, ego, ejus laudis æmulus, ſperabam me quoque victorem rediturum.

378. *Trojam.*] Novam, ſeu caſtra Trojanorum, Æ. 7. 157.

387. *Tumido in pulmone.*] Et ex natura ſua, & ob iram ex morte ſocii conceptam.

389. *Anchemolum, thalamos, &c.*] Narrat Servius ex Abieno, Rhœtum fuiſſe Marrubiæ in Italia regem, qui cum Anchemolo filio novercam ſuperinduxiſſet Caſperiam, ſtuprata illa fuit ab ipſo Anchemolo, qui patris metu ad Turnum fugit.

392. *Indiſcreta ſuis, &c.*] Ita ſimiles inter ſe fratres, ut à parentibus diſcerni non poſſent.

394. *Tymbre.*] Dicitur *Tymber* & *Tymbræus*, ut *Evander* & *Evandrus*, Æ. 8. 313.

Semi-

Semianimeſque micant digiti, ferrumq; retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit: hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo.
Ilo namq; procul validam direxerat haſtam: 401
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens fratremque Tyren: curruque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optatò, ventis æſtate coortis, 405
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum, 410
Teque juvat, Palla. Sed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis, 415
Oſſaque diſpergit cerebro permixta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celarat Haleſum:
Ut ſenior leto canentia lumina ſolvit;
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri: quem ſic Pallas petit ante precatus: 420
Da nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi:
Hæc arma exuviaſque viri tùa quercus habebit.

& digiti moventur ſemimortui, & motant gladium. Dolor junctus pudori excitat in hoſtem Arcadas inflammatos monitis, & videntes egregia geſta ducis. Tunc Pallas confodit Rhœteum fugientem ulterius equis *binis jugo* alligatis: *tantundem ſpatii & moræ fuit Ilo* ad mortem. *Nam* Pallas *intenderat eminus* in *Ilum haſtam robuſtam: quam Rhœteus medius excepit, fugiens te, fortiſſime Teuthra, & fratrem* tuum *Tyren: & excuſſus è curru ſemimortuus ferit talis agros Rutulorum. Et ſicut* per *æſtatem ventis ſubortis ex voto, paſtor diffundit* in *ſylvis ſparſa incendia: continuo correptis mediis* ſylvis *horrenda vis Vulcani funditur ſimul in vaſtos agros: ille vero* paſtor *ſedens voti compos aſpicit ignes exultantes, Non aliter vis tota ſociorum colligitur in unum, & adjuvat te, ô Palla. At Haleſus ardens bello currit contra oppoſitos, & convolvit ſe in arma ſua. Hic interficit Ladonem & Phereta, & Demodocum: abſcindit Strymonio ſplendente gladio dextram erectam in guttur* ſuum: *vulnerat lapide frontem Thoantis, & diffindit oſſa miſta cerebro ſanguinolento. Pater* Haleſi *prædicens futura occultaverat Haleſum* in *ſylvis: poſtquam ſenex diſſolvit morte oculos ſeniles, Parcæ miſerunt manus* in Haleſum, *& addixerunt* eum *armis Evandri. Pallas aggreditur illum, ſic prius precatus: O Pater Tybri, da nunc felicem* exitum, *& viam per pectus fortis Haleſi, telo, quod libro volatile: quercus tua feret hæc arma & ſpolia hominis.*

NOTÆ.

396. *Ferrumque retractant.*] Convulſis nempe nervis, & aliquo motu ſubſultuque gladium adhuc attrectantibus.

402. *Teuthra.*] *Teuthras, Teuthræ*: ut *Æneas, Æneæ*: vocat. in *a. Tyren.*] *Tyres, Tyræ*: ut *Anchiſes, Anchiſæ*: accuſ. in *en.*

404. *Calcibus.*] *Calx*, extrema pars & poſterior pedis, talus: unde *calcar*, & *calcare*. De *Rutulis*, 7. 794.

408. *Acies Vulcania.*] Exercitus & vis Vulcani, id eſt, incendium, ex multis flammis, aciei inſtar, collectum. De *Vulcano*, G. 1. 295.

409. *Flammas ovantes.*] Quaſi triumphantes. De illa voce, Æ. 3. 189.

413. *Phereta.*] *Pheres, Pheretis*: ut *Dares, Daretis*: accuſ. in *a.*

417. *Genitor celarat Haleſum.*] Haleſus hic diverſus eſt ab eo qui Æ. 7. 723. dicitur *Agamemnonius Trojani nominis hoſtis.* Hujus enim pater, *ſenior leto canentia lumina ſolvit*: & filium Italicis *ſylvis celavit*. At pater alterius Agamemnon, robuſtâ ætate occiſus eſt in Græcia, Clytæmneſtræ uxoris inſidiis.

418. *Canentia lumina.*] *Senilia*: dura tranſlatio, à *canitie*, quæ propria eſt capillorum. De *Parcis*, fata hominum fuſo volventibus, Æ. 1. 26. De *Tybri*, fluvio regionis illius, Æ. 8. 330.

423. *Tua quercus.*] Aliqua ex iis, quæ tuis in ripis naſcuntur.

Audiit

Deus Tybris *exaudivit illa* verba. *Dum Haleſus tegit Imaona, affert miſer jaculo Arcadico pectus indefenſum. Sed Lauſus*, qui erat *magna pars belli, non permittit exercitum terreri nece tanti hominis. Primus interficit Abantem adverſum*, qui erat *difficultas & firmamentum pugnæ. Soboles Arcadiæ cæditur, Tuſci cæduntur: & vos, Trojani, corpora* quæ *Græci* non potuerant *perdere. Exercitus miſcentur, paribus ducloribus & viribus: ultimi comprimunt multitudinem* pugnantium: *nec multitudo permittit expediri arma & manus. Hinc Pallas imminet & urget; illinc Lauſus* ex *adverſo*: *nec ætas valde diſtat: pulchrâ* erant *ſpecie; ſed ſors negaverat illis regreſſum in patriam. Tamen rex v ſti cæli non paſſus* eſt *illos certare inter ſe: mox ſua funera deſtinata* ſunt *illis ſub hoſte nobiliore. Interim ſoror benevola* Turni *admonet Turnum, qui trajicit celeri curru mediam turbam,* ut *auxilietur Lauſo. Poſtquam aſpexit ſocios*, ait: *Tempus* eſt *recedendi à prælio, ego ſolus irruo in Pallanta, Pallas debetur mihi ſoli: optarem*, ut *ipſe* ejus *pater* hic *eſſet præſens. Dixit hæc, & ſocii receſſerunt e campo præſcripto. Sed juvenis* Pallas, *tum* ob *receſſum Rutulorum, tum admiratus juſſa imperioſa, obſtupet* fixus *in Turno: & verſat oculos per magnum corpus* illius, *& circuit omnia fero aſpectu, & talibus dictis reſpondet adverſus verba regis: Ego mox prædicabor, aut* propter *direptas magnificas exuvias, aut* propter *necem illuſtrem: genitor* meus *paratus eſt utrique fortunæ: abſtine minis. Locutus prodit in medium campum. Sanguis frigidus concurrit Arcadibus circa cor.*

Audiit illa Deus, dum texit Imaona Haleſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tantâ perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina. Primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ nodumq; moramque.
Sternitur Arcadiæ proles, ſternuntur Etruſci:
Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurruut, ducibuſque & viribus æquis:
Extremi addenſent acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. Hinc Pallas inſtat & urget;
Hinc contrà Lauſus: nec multum diſcrepat ætas:
Egregii forma; ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo.
Turnum, qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios: Tempus deſiſtere pugnâ,
Solus ego in Pallanta feror, ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait: & ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
At Rutulûm abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno: corpuſq; per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu,
Talibus & dictis it contra dicta tyranni;
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto inſigni: ſorti pater æquus utriq; eſt:
Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.

NOTÆ.

424. *Texit.*] Donatus videtur explicuiſſe *protexit, defendit*: à *tego*. Servius *detexit, ſpoliavit*, à *texo*: & Plautina quidem locutio eſt, in Amphitr. act. 1. ſc. 1. v. 138. *Illic hoc homo denuo volt pallium detexere*, id eſt, *ſpoliare*, ut explicant Turnebus ac Taubmannus. At cum Plautus uſus ſit verbo compoſito *detexere*; vereor ut ſimplex *texere* ſignificare idem poſſit: quare Donato aſſentior, etſi tempus præteritum hic duriuſcule adhibetur pro præſenti.

426. *Lauſus.*] Mezentii filius, Æn. 7. 649. De *Arcadibus*, Æ. 8. 51. De *Etruſcis*, ibid. 479. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

432. *Addenſent.*] Vulgo *addenſant*. Sed doctiſſimi quique grammatici verbū illud etiam in ſecunda conjugatione agnoſcunt. Ita frequenter Lucretius. *Addenſant* autem extremi acies, dum urgent ipſi, inſtantque, ut in primos pugnantium ordines perveniant.

438. *Majore ſub hoſte.*] Quippe *Pallas* mox occidendus erat à Turno, v. 487. *Lauſus*, ab Æneā, v. 815.

439. *Soror alma.*] Turni ſoror, Juturna Nympha, de quâ, Æ. 12. 138.

448. *Tyranni.*] Regis, Æ. 7. 266.

449. *Spoliis opimis.*] Quæ dux duci detrahit.

451. *Æquor.*] Eſt æqua planities, Æn. 2. 780.

Deſiluit

Deſiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
Cominus: utque leo, ſpecula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum,
Viribus imparibus: magnumq; ita adæthera fatur:
Per patris hoſpitium, & menſas quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſq; effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
Stat ſua cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ; ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
Tot nati cecidere Deûm: quin occidit unà
Sarpedon, mea progenies: etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam:
Vaginâque cavâ fulgentem diripit enſem:
Illa volans, humeris ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit: atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.

Turnus deſcendit ex equis *duobus jugo* alligatis, *parat pedes accedere propius: & quemadmodum leo accurrit, quando è ſublimi ſpecula conſpexit taurum cogitantem pugnas ſtare longe in agris: non alia eſt ſpecies Turni appropinquantis. Pallas, quando exiſtimavit fore,* ut *ille* poſſet *tangi haſtâ vibratâ,* cœpit *primus irruere, robore inæquali,* explorans *an ſors aliquando faveret incepto, & ſic loquitur ad cœlum magnum: O Alcide, oro te, per hoſpitalitatem mei patris, & menſas,* quibus *exceptus fuiſti peregrinus, auxiliare magnis inceptis* meis: Turnus *videat me auferre ſibi moribundo arma ſanguinolenta, & oculi exanimes Turni patiantur* me *victorem. Hercules audivit juvenem, & comprimit ſub profundo corde magnum dolorem, & emiſit lacrymas inutiles. Tunc pater* Hercules *alloquitur filium verbis mitibus: Dies fixa eſt unicuique ſua, ſpatium vitæ eſt omnibus anguſtum & immutabile; ſed augere gloriam geſtis, hic* eſt *effectus virtutis. Tot filii Deorum occiderunt circa muros ſublimes Trojæ: quin ſimul Sarpedon occidit, meus filius: etiam fata ſua repoſcunt Turnum, & accedit ad terminum vitæ conceſſæ. Sic dixit, & retulit oculos ad campos Rutulorum. Pallas autem librat haſtam magno robore, & educit gladium ſplendidum* è *vagina cava.* Haſta *illa volans pervenit, quà ſuprema armatura humerorum erigitur: & aperiens* ſibi *aditum* per *extremitatem clypei, denique libavit etiam de magno corpore Turni. Tunc Turnus diu quatiens immittit in Pallanta lignum armatum ferro acuto, & ſic loquitur: Vide, an telum meum melius penetret.*

NOTÆ.

454. *Speculâ.*] Loco editiore, unde ſubjecta loca deſpicere & *ſpeculari* poſſumus.

460. *Hoſpitium.*] Hercules ex Hiſpania redux, ab Evandro exceptus hoſpitio fuerat, auctuſq; ſacrificiis & aræ maximæ, poſt occiſum Cacum, Æ. 8. 269, 271. De *Alcide*, Hercule, ib. 288.

466. *Tum genitor, &c.*] Jupiter Herculem filium, pro Pallante morituro deprecantem, cum fata mutare non poſſit, exemplis conſolatur.

471. *Sarpedon, &c.*] Jovis filius ex Laodamia, Lyciæ rex, ad Trojā occiſus à Patroclo, Æ. 1. 104

472. *Metas.*] *Finem.* Tranſlatio à *metis* in circo poſitis, Æ. 5. 288.

473. *Oculos Rutulorum rejicit arvis.*] *Ad arva.* Sic Æ. 5. 451. *It clamor cœlo.* Hoc autem aſpectu favorem ſuum ad Rutulos tranſtuliſſe Jupiter ſignificatur, Æ. 1. 530. *Propius res aſpice noſtras.*

476. *Humeris tegmina ſumma.*] Summa pars loricæ, quæ humeros tegit: ubi levi vulnere perſtrictus eſt Turnus.

479. *Robur.*] Validum quodcunque lignum. G. 1. 162.

481. *Penetrabile.*] Paſſive vulgo ſignificat, hic active, pro eo quod vim habet penetrandi. Sic G. 1. 93. *Penetrabile frigus adurat.*

Dixerat:

Dixerat: mucro autem teli *perfodit ictu coruſcante medium clypeum: quamvis tot laminæ ferri, tot æris, corium tauri toties circumplicatum ambiat* eum: *& pervadit moras thoracis, & magnum pectus, Ille* Pallas *incaſſum extrahit è plaga telum calidum: ſanguis atque anima exeunt unâ & eadem viâ. Concidit ſuper plagam: arma ediderunt ſonitum ſuper* eum: *& moriens mordet ore ſanguinolento terram inimicam. Turnus incumbens ſuper illum, ait: Arcades, reportate memores hæc mea verba Evandro: remitto* ipſi *Pallanta, qualem meruit* remitti: *quæcunque eſt gloria ſepulcri, quodcunque ſolatium inhumationis;* hoc *concedo: non conſtabunt illi exiguo* pretio *hoſpitia data Æneæ. Et locutus talia, compreſſit pede ſiniſtro mortuum: auferens grande pondus baltei, & crimen* in eo *pictum:* quod erat, *turba juvenum turpiter occiſa per noctem conjugalem, & cubilia ſanguinolenta: quæ doctus Eurytion ſculpſerat multo auro: quo ſpolio* potitus *Turnus jam triumphat & lætatur. O mens hominum ignara fati, & caſus venturi, & ſervandæ modeſtiæ in fortuna proſpera! tempus adveniet Turno, cum optabit emptum ingenti* pretio,

Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,
Loricæque moras & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum:
Unâ eâdemque viâ ſanguiſq; animuſq; ſequuntur
Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens:
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humandi
Largior: haud illi ſtabunt Æneia parvo
Hoſpitia. Et lævo preſſit pede, talia fatus,
Exanimum: rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas (una ſub nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti)
Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat ſpolio gaudetq; potitus,
Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
Et ſervare modum, rebus ſublata ſecundis!
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta; & cum ſpolia iſta diemque
Oderit. At ſocii multo gemitu lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem auferet:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.

ut nunquam *tetigiſſet Pallanta: & cum deteſtabitur iſta ſpolia* & iſtum *diem. At ſocii* Pallantis *denſati multis lamentis & fletibus reportant Pallanta impoſitum clypeo. O* Palla *redituræ patrem, magne ejus dolor, luctus, & honor! hæc prima dies expoſuit te bello, hæc eadem eripit: tamen poſtquam reliquiſti magnos cumulos Rutulorum.*

NOTÆ.

282. *Ferri terga.*] Proprie de pellibus dicuntur: hic per tranſlationem, de metallorum laminis.

489. *Petit ore cruento.*] Concidit igitur in faciem. *Petit ore*, id eſt, mordet terram: vel ex vindictæ rabie, vel ex lucta animæ difficile è juvenili corpore erumpentis. *Ore cruento*, quia accepto letali quocunque vulnere, ſanguis vulgo per os effluit.

494. *Æneia Hoſpitia.*] Quomodo Æneam hoſpitio exceperit, legitur Æ. 8. 154, &c.

497. *Una ſub nocte jugali, &c.*] Danaus & Ægyptus, Beli regis filii, cum inter ſe diſſiderent: Danaus in Græciam abiit: ibique occupavit regnum Argivum: ut fratris ſui genus deleret, quinquaginta filias ſuas, fratris ſui filiis item quinquaginta uxores dedit. Illæ patris ſui juſſu maritos prima nocte occiderunt, excepta una Hypermneſtra, quæ Lynceo pepercit ſuo. Hinc ſorores illæ apud inferos addictæ ſunt aquis, in pertuſum dolium perpetuò infundendis. *Danaides* dictæ à patre, *Belides* ab avo.

499. *Eurytion, &c.*] Peritus aliquis artifex. *Cælaverat*, non acu pinxerat: ergo balteus aureis argenteiſq; laminis opertus fuit, in quibus hæc cælata fuerant. De verbo *ovat*, Æ. 3. 189.

503. *Turno tempus erit, cum, &c.*] Cum ſciliicet ab Ænea victus, & vitâ tantum non donatus, ad aſpectum baltei recrudeſcente victoris irâ, occidetur, Æ. 12. 940.

Nec

Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ: tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæq; metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro: te, Turne, ſuperbum
Cæde nova quærens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit: inferias quos immolet umbris,
Captivoq; rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam;
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iüli,
Te precor, hanc animam ſerves natoq; patrique.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti
Infectique mihi: non hic victoria Teucrûm
Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat: Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus, galeam lævâ tenet, atque reflexâ
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæq; ſacerdos,

Nec jam rumor, ſed certus nuncius tantæ calamitatis accurrit ad Æneam: ſuos parum diſtare ab exitio: tempus eſſe opem ferendi Teucris fugatis. Æneas cædit enſe vicina omnia & furens facit ſibi ferro viam per latam turbam: quærens te, Turne, ferocientem novâ ſtrage. Pallas, Evander, omnia verſantur Æneæ, ante ipſos oculos: imprimis *menſæ, quas primas externus tum adivit, & dexteræ junctæ. Illic capit vivos quatuor juvenes, natos Sulmone, totidem quos Ufens alebat: quos mactet* in *ſacrificium umbris* Pallantis, *& ut riget cruore captivorum ignis buſti. Deinde cum longe intentaret inimicam haſtam Mago: ille dolo ſuppoſuit ſe, & haſta tremens ſupervolavit: & Magnus amplectens genua loquitur talia ſupplex: Oro te per animam patris* tui, *& per ſpes* tuas de *Iulo creſcente: ſerva hanc vitam* meam *& patri & mihi filio. Eſt mihi domus ſublimis: jacent intime infoſſa talenta argenti ſignati: ſunt pondera auri elaborati & non elaborati: victoria Trojanorum non hic continetur: vita unica non exponet vos tantis periculis. Dixerat: Æneas adverſum reſpondet illi talia: Serva tuis filiis talenta illa plurima auri & argenti, quæ narras: Turnus jã ante occiſo Pallante abſtulit prior iſta belli pacta. Hoc cenſet animi patris Anchiſæ, hoc ſentit Iulus. Sic locutus, corripit ſiniſtro* manu *caſſidem* ejus, *& condidit gladium uſque ad capulũ* in *cervice retortâ deprecantis. Nec* erat *longe Æmonides, ſacerdos Apollinis ac Dianæ,*

NOTÆ.

516. *Menſæ, quas advena, &c.*] Cum ab Evandro exceptus hoſpitio eſt, Æ. 8. 154. & junctis dexteris fœdus initum, ib. 467.

519. *Inferias, quos immolet umbris, &c.*] *Inferiæ* ſunt munera quæ tumulis mortuorum *inferuntur*: lac, mel, vinum, aqua, flores, exſectæ comæ: ſanguis victimarum, etiam quandoque humanarum, quæ ex captivis aſſumebantur. Sic Achilles in funere Patrocli mactat duodecim Trojanos juvenes, eorumque corpora in Patrocli pyram injicit, Iliad. 23. 175. Romani deinde, pro humanis illis victimis, gladiatorum certamina circa pyram induxerunt. *Umbras* dixit, plurali numero, pro *umbra*, Pallantis; ut Æ. 6. 81. *Animæque umbræque paternæ.*

524. *Manes.*] Aliquando pro Diis ipſis inferorum ſumuntur, Æ. 6. 743. Hic & alibi, pro umbris ipſis, ſive animis mortuorum. G. 4. 469.

526. *Talenta, &c.*] De talenti valore, Æ. 5. 112, 248.

527. *Facti Infectique.*] *Factum aurum* quod in opus conflatum eſt: *infectum*, quod adhuc in maſſam compactum.

532. *Parce, &c.*] Serva natis tuis, & tuam in rem abſtine: unde *parcus* dicitur abſtinens.

534. *Hoc ſentit.*] Hæc eſt eorum ſententia, ut omiſſi muneribus tuis Pallanta ulciſcar.

537. *Phœbi Triviæque ſacerdos, &c.*] Dianæ & Apollinis templa & ſacra ſæpe conjunguntur ut Æ. 6. 35. De *Phœbo* ſeu *Apolline*, Ecl. 3. 62.

totus reſplendens veſte & armis conſpicuis: cui infula cingebat caput tæniis. Æneas aggreſſus illum perſequitur in *campo, & incumbens lapſo mactat* eum, *& opprimit magnis tenebris. Sereſtus reportat humeris arma* ejus *collecta, trophæum* futurum *tibi ô Mars rex* belli. *Cæculus natus è ſtirpe Vulcani, & Umbra ortus è montibus Marſorum, novant certamen. Æneas adverſùm ſævit. Abſciderat enſe* manum *ſiniſtram Anxuris, & ferro totum ambitum clypei. Ille cecinerat aliquid magnum, & putaverat virtutem adfuturam incantamento, & forte tollebat animum* ad *cœlum, & promiſerat ſibi capillos albos & prolixam vitam. Tarquitus, quem Nympha Dryope pepererat Fauno ſylvarum incolæ, contra geſtiens armis micantibus dedit ſe obvium furenti Æneæ. Æneas detortâ haſtâ* Tarquiti *impedit* ejus *loricam & magnum pondus clypei: deinde dejicit* in *terram caput illius, fruſtra deprecantis & parantis loqui plurima: & propellens truncum calentem, hoſtili animo loquitur hæc ſuper* eum: *O tremende* hoſtis, *jace nunc iſtic: bona mater tua non te teget terrâ, imponet corpus patrio tumulo; relinquêris avibus rapacibus, aut aqua vehet te abjectum in fundum, & piſces avidi ſugent vulnera. Continuo inſectatur Antæum & Lycam, primas Turni: & robuſtum Numam, & fulvum Camertem.*

Infula cui ſacrâ redimibat tempora vittâ:
Totus collucens veſte atque inſignibus armis,
Quem congreſſus agit campo, lapſumq; ſuperſtans
Immolat, ingentique umbrâ tegit: arma Sereſti
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, trophæum
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Umbro,
Dardanides contra furit. Anxuris enſe ſiniſtram
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbis
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat,
Canitiemque ſibi & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit: ille reductâ
Loricam clypeique ingens onus impedit haſtâ:
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumq; tepentem
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc, metuende, jace: non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquêre feris, aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſq; impaſti vulnera lambent.
Protinus Antæum & Lycam, prima agmina Turni,
Perſequitur; fortemq; Numam fulvumq; Camertem

NOTÆ.

104. De *Trivia*, Diana, ſic à triviis, ubi colebatur, dicta, Æ. 4. 511.

538. *Infula, &c.*] Faſcia latior, ex qua minores vittæ dependebant, inſtar diadematis caput ſacerdotum ambiens, Æ. 2. 133.

541. *Umbra tegit.*] Vel ſuper incumbente corpore ſuo morientem inumbrat, quod inane admodum mihi videtur. Vel potius, mortis tenebris operit, quod congruit cum illo, v. 746. *In æternam clauduntur lumina noctem.*

542. *Rex Gradive, trophæum.*] *Gradivus*, Martis nomen, Æ. 3. 35. *Trophæum*, ſtrues armorum, ad monimentum victoriæ, Æ. 11. 7.

544. *Cæculus, &c.*] Præneſtinorum dux, Æ. 7. 678. *Umbro*, Marſorum, ibid. 750.

547. *Dixerat ille aliquid magnum.*] Id eſt, magicis quibuſdam conſecrationibus & carminibus adverſus vulnera ſe munierat. Unde Germanus aliique ſuſpicantur legendum eſſe, *magicum*, non *magnum*.

551. *Sylvicolæ Fauno Dryope, &c.*] *Fauni* ruſtica numina, multa fuere, Ecl. 6. 27. Horum aliquo, & Dryope Nympha, natus Tarquitus.

552. *Reducta Loricam, &c.*] Tarquitus longam haſtam in Æneam dextrâ intendebat: Æneas hanc detorſit: quam cum Tarquitus non amitteret manu; inde clypeus ejus haſta tranſversâ impeditus, patentem vulneri latus cum reliquit.

558. *Patrio.*] Non *paterno*, cum mater Nympha, paterque Faunus immortales eſſent: ſed *patrio*, ſeu natali in loco: erat enim Italus, non ex ea Italiæ parte. *Onerabit membra ſepulcro*, commutatio eſt, pro *onerabit ſepulcrum membris*. Sic Æ. 1. 119. *Vina cadis onerarat Acestes.*

562. *Numam.*] Jam Numam occiderunt Niſus & Euryalus, Æ. 9. 454. ideo vellicatur Virgilius apud Macrobium, quaſi parum memor. Quaſi vero in tanto exercitu duo ejuſdem nominis eſſe non potuerint?

Magna-

Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſq; arſiſſe: Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. Quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos adverſaque pectora tendit:
Aq; illi longe gradientem & dira frementem
Ut videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntq; ducem, rapiuntq; ad littora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos. ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Irruit, adverſâque ingens apparuit haſtâ.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & ævi
His dabitur terris. Veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non & Troïus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hoſtem

natum generoſo Volſcente, qui fuit agris opulentiſſimus inter *Auſonas, & imperavit Amyclis ſilentibus. Qualis Ægæon, cui aiunt* fuiſſe *centum brachia & centum manus, & flammam erupiſſe quinquaginta faucibus & pectoribus: quando adverſus tonitrua Jovis ſonabat totidem clypeis æqualibus, & nudabat totidem enſes. Sic Æneas victor furit per totam planitiem, ex quo gladius ſemel incaluit. Immo ecce irrumpit in equos quatuor Nyphæi* alligatos *jugo, & in pectora oppoſita* eorum: *ſed illi, cum viderunt Æneam procul incedentem & dire furentem, turbati timore & retro fugientes, excutiunt ducem, & trahunt currum ad litus. Interim Lucagus immittit ſe in medios equis duobus albis jugalibus, & frater* ejus *Liger: ſed frater* Liger *regit equos loris, Lucagus ardens quatit gladium nudatum. Æneas non paſſus* eſt eos *tanto ardore ferocientes; irrumpit, & oppoſitâ haſtâ ſublimis occurrit. Cui Liger* ait: *Non mox terminus belli & vitæ Ligere: at heros Trojanus non*

videt equos Diomedis, non currum Achillis, aut arva Phrygiæ: tuus ponetur in his terris. Talia verba volant late ab *inſano ſic meditatur verba ex adverſo: nam librat telum in hoſtem.*

NOTÆ.

563. *Volſcente.*] Qui à Niſo occiſus fuerat, Æ. 9. 438.

564. *Tacitis Amyclis.*] *Amyclæ* urbs fuit Peloponneſi, Lacedæmoni ſic vicina, ut pars ejus à quibuſdam habita ſit. Hinc profecti coloni urbem in Italia cognominem condiderunt, in Aurunci, inter Tarracinam & Cajetam: ad lacum qui deinde *Amyclanus*, poſtea *Fundanus* dictus eſt, nunc *lago di fondi*. Urbs illa jamdiu deleta erat tempore Virgilii: vel à ſerpentibus, juxta Plinium & Solinum: vel, à finitimis, juxta Ciceronem. *Tacitæ* autem dicuntur Amyclæ, ex eodem Cicerone, vel, quod propter nimiam modeſtiam injurias à finitimis acceptas cum tacerent ac diſſimularent, ab iiſdem oppreſſæ ſunt: vel ex Servio, quia cum Pythagoricam ſectam ſequerentur, quæ quinquennale ſilentium ſervari, & ab animalium cæde abſtineri jubebat; à ſerpentibus è vicina palude erumpentibus, quas occidere nefas putabant, deletæ ſunt.

565. *Ægæon*] Gigas, Cœli & Telluris filius, ex Heſiodo in Theog. v. 147. *Ægeon* apud homines dictus, *Briareus* apud Deos, ex Homero, Iliad. 1. 403. manibus centum, capitibus quinquaginta inſtructus. Jovis hoſtis hic dicitur, quales gigantes cæteri. Tamen Homerus loco citato ait, eum Thetidis impulſu opem Jovi tuliſſe adverſus Neptunum, Junonem, & Palladem, cum Dii alii adverſus Jovem, propter ejus jactantiam, rebellaſſent. Ideo apud inferos non torquetur, ſed ſedet quaſi ſatelles in veſtibulo, Æ. 6. 287.

575. *Bijugis.*] A nominativo *bijugus*: dicitur enim *bijugis* tertiæ declin. & *bijugus* ſecundæ, unde infra, v. 587. *Admonuit bijugos.*

581. *Non Diomedis equos, &c.*] Non ii ſumus hoſtes, quorum è manibus elabi poſſis: ut elapſus es è Diomedis manibus. Venere peplum ſuum obtendente, ut diximus ſupra, v. 82. ex Homero Iliad. 5. 311. Aut è manibus Achillis, Neptuno te pugna ſubducente, ut diximus, Æ. 4. 182. ex Homero, Iliad. 20. 321. Sed jam vitæ terminum attigiſti. *Porro equi Diomedis* non illi ſunt, quos Rheſo abſtulit, de quibus Æ. 1. 756. ſed equi quicunque Diomedis. Quippe Rheſi equos rapit Diomedes, Iliad. 10. 498. cum Æ-

Lucagus, poſtquam incurvatus imminens in verbera excitavit telo binos equos, dum ſiniſtro pede protenſo parat ſe ad certamen; jaculum Æneæ intrat per infimam extremitatem clypei ſplendentis, deinde perfodit inguen ſiniſtrum. Dejectus è curru ſemianimus ſternitur humi: quem pius Æneas alloquitur verbis acerbis: Lucage, nulla iners fuga equorum prodidit tuum currum, aut umbræ inanes averterunt eos ab hoſtibus: tu *ipſe exiliens è rotis relinquis jugum* currus. *Sic locutus iſta, apprehendit binos jugales. Frater miſerandus, dejectus eodem curru, porrigebat manus exarmatas* dicens: *Vir Trojane, per te* ipſum, *per parentes qui te produxerunt talem, omitte hanc animam, & miſereſce orantis.* Æneas *oranti pluribus* verbis ait: *Non proferebas prius talia verba: morere, & frater ne deſeras fratrem. Deinde aperit acumine* gladii *pectus,* quo *latet anima. Dux Trojanus tales faciebat cædes per agros: ſæviens more aquæ præcipitis, aut nigræ procellæ. Denique juvenis Aſcanius, & juventus fruſtra obſeſſa, egrediuntur, & deſerunt munimenta ſua. Interim Jupiter alloquitur prior Junonem: O ſoror mea & eadem uxor acceptiſſima:* an *Venus fulcit vires Trojanorum,*

Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ; ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen,
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis:
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. Hæc ita fatus,
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem:
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, ſine hanc animam, & miſerere precantis.
Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere fratrem.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius: torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt & caſtra relinquunt
Aſcanius puer & nequicquam obſeſſa juventus.
Junonem interea compellat Jupiter ultro:
O germana mihi atq; eadem gratiſſima conjux
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes? non vivida bello
Dextra viris, animuſq; ferox, patienſq; periclî
Cui Juno ſubmiſſa: quid, ô pulcherrime conjux
Sollicitas ægram & tua triſtia dicta timentem
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; eſſe decebat,

ut putabas? nec opinio tua *decipit te; non* eſt illis *hominibus manus ardens ad bellum animus aſper ac tolerans laboris? cui Juno* ait *humilis: O formoſiſſime marite, cur laceſſis dolentem & metuentem verba tua dura? quippe ſi mihi eſſet in amore* ea *auctoritas, qua olim, & quam deceret eſſe,*

NOTÆ.

nea autem è curru pugnaverat jam Iliad. 5. 311. De *Diomede*, Æ. 1. 101. De *Achille*, Æ. 1. 103. De *Phrygia*, ubi Troas, ibid. 385.

589. *Inguen.*] Pars eſt illa corporis, qua femur, imo ventri vicinum, complicatur.

602. *Turbinis.*] *Turbo* ventus eſt repentino impetu univerſa *perturbans*, ex Apuleio: Græcis, τυφὼν.

604. *Caſtra.*] Urbem obſeſſam, Æ. 7. 157.

607. *Germana, &c.*] Cur Juno dicatur Jovis & *ſoror* & *conjux*, Æ. 1. 51.

609. *Non vivida bello, &c.*] Exiſtimant aliqui dictum id à Jove ſimpliciter; nullam ineſſe virtutem Trojanis, niſi quæ in uno Veneris auxilio poſita ſit. Sed hoc durius. Quarevius putat ironiam eſſe, cujus vera ſententia ſit: non Venerem Trojanis, ſed vividam & dextram virtutemq; ſuccurrere. Etſi enim nus ab Ænea vulnera depulerit, v. 331. tamen ipſius cura ad unum Æneam pertinebat; non ad cæteros item duces, qui propria multa fortiter patrabant. *Opes*; vires, potentiam, Æ. 9. 532. *ſummâ nituntur opum vi.*

612. *Sollicitas ægram.*] Laceſſis, objurgas ludis. Et hinc firmatur Servii ſententia de ironia Jovis.

Vis in amore foret; non hoc mihi namq; negares,
Omnipotens: quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti. 616
Nunc pereat; Teucriſq; pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtrâ deducit origine nomen:
Pilumnuſque illi quartus pater: & tua largâ
Sæpe manu multiſq; oneravit limina donis. 620
Cui rex ætherei breviter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis leti tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis;
Tolle fugâ Turnum, atq; inſtantibus eripe fatis:
Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis 625
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; ſpes paſcis inanes. [ris,
Cui Juno illacrymans: Quid ſi, quod voce grava-
Mente dares; atq; hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut ô potius formidine falſa 631
Ludar; & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit, agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamq; aciem & Laurentia caſtra petivit. 635
Tum Dea nube cavâ tenuem ſine viribus umbram,
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis: clypeumque jubaſque

non negaret hoc mihi, cum *poſſis omnia: imo poſſem ſubtrahere Turnum è prælio, & ſervare ſalvum patri* ejus *Dauno. Nunc moriatur, & perſolvat pio ſanguine pœnas Trojanis. Tamen ille trahit nomen è ſtirpe noſtrâ: & Pilumnus* eſt *illi pater quarto* gradu; *& ſæpe cumulavit portas* templorum *tuorum liberali manu & plurimis muneribus. Cui rex cœli ſic loquitur breviter; Si petitur* a te pro illo *juvene morituro dilatio mortis inſtantis & temporis, & ſi exiſtimas me* poſſe *ſic ſtatuere; aufer Turnum fugâ, & eripe* cum *fatis urgentibus: licet* mihi *favere* tibi *eo uſque. Si vero gratia ulla amplior occultatur ſub iſtis precibus, & ſi exiſtimas bellum univerſum* poſſe *mutari & transferri; alis ſpem vanam. Cui Juno flens* ait: *Si ſaltem permitteres ex animo, id quod ægre permittis verbo: & ſi hæc vita ſupereſſet certa Turno! nunc* vero *acerbus finis deſignatur innocenti, aut ego dicor ignara veritatis: quod* ita *potius* ſit, *ut ego decipiar inani metu; & tu referas in melius incepta tua*, tu *qui* id *potes. Poſtquam protuli hæc verba, ſtatim dimiſit ſe è ſummo cœlo, involuta nube, propellens procellam per aërem: & adivit exercitum Trojanum & caſtra Latina. Deinde Dea inſtruit armis Trojanis umbram levem abſque viribus*, ex *nube vacua, in figuram* Æneæ, quod erat *prodigium mirabile aſpectu: & ſimulat clypeum, & criſtas*

NOTÆ.

616. *Vis in amore, &c.*] Si tantum apud te poſſem amore meo, quantum olim poteram: non *hoc* mihi negares; ut Latini quoque virtute atque animo ſuperiores eſſent.

618. *Noſtrâ origine.*] *Divinâ.* Et vero Pilumnus a quibuſdam dicitur Jovis fuiſſe filius: quod tamen parum huic Junonis orationi convenit. Neque enim chara eſſe potuit Junoni ſtirps Pilumni, ſi Jovis ex pellice filius fuit. Igitur ad ignotam aliam, ſed divinam tamen originem referendus eſt. De *Pilumno*, quarto patre Turni, ſupra v. 76.

625. *Hactenus indulſiſſe vacat.*] Fuit opinio veterum, fata omnino impediri ne à Jove quidem poſſe; poſſe tamen aliquantum differri; ut diximus, Æ. 1. 243.

631. *Veri Vana.*] *Ignara, inſcia*, Æ. 7. 440. *Veri effæta ſenectas.*

632. *Potes.*] Poteſt Jupiter fata reflectere vel differendo; vel conditionem aliquam, unde illa pendent, impediendo, Æ. 1. 243.

634. *Hyemem.*] Tempeſtatem, Æ. 1. 126. De *Laurento*, urbe Latina, Æ. 7. 63.

636. *Tum Dea nube cavâ, &c.*] Ex Homero Iliad. 5. 449. Cum Venus, Diomedi in Æneam irruenti fruſtra peplum obtendens, ab ipſo Diomede vulnerata fuiſſet, currumque Æneæ communiſſet Apollini: Apollo Æneæ ſubducto, ſimulacrum eidem perſimile hoſtibus oppoſuit. Idem hic præſtat Juno: non quidem ut Æneam, ſed ut Turnum Æneæ ſubducat: urgentibus è litore, erumpentibus ex urbe Trojanis.

638. *Jubas.*] Galeæ criſtas, è jubis equinis, Æ. 3. 468.

divini capitis, tribuit ei vana verba, tribuit ſonum vocis abſque anima, & exprimit inceſſum ambulantis. Qualia ſimulacra rumor eſt volare poſt *mortem obitam, aut qualia ſomnia dicipiunt ſenſus ſopitos. At ſimulacrum lætum geſtit ante prima agmina, & provocat armis Turnum, & urget verbis. Turnus imminet illi, & procul evibrat haſtam ſonantem: illud convertit greſſus oblato dorſo. Tunc autem quando Turnus credidit Æneam retro verſum fugere, & turbatus accepit animo ſpem vanam, ait: Quo fugis, ô Ænea? ne deſere conjugia promiſſa: terra quæſita per mare dabitur* tibi *hac manu* mea. *Inclamans talia perſequitur, & intorquet enſem nudum: nec animadvertit ventos rapere ſuam voluptatem. Forte navis, admota margini lapidis alti ſtabat ſcalis extenſis & ponte præparato, quâ* nave *rex Oſinius vectus* fuerat *è Cluſina regione. Simulacrum Æneæ fugientis conjicit ſe illuc timidum in latebras: nec lentior imminet Turnus, & omittit moras, & tranſvolat pontes excelſos. Vix pervenerat* ad *proram:* cum *filia Saturni* Juno *ſecat fugam, & trahit navem ſolutam per mare turbatum. Æneas vero vocat ad certamina abſentem Turnum; tradit morti plurima corpora hominum obvia. Tunc tenue ſimulacrum non quærit ulterius latibula, at evolans* in *altum confudit* ſe cum *nigra nube: dum vim ventus vehit Turnum medio mari.* Ille *circumſpectat inſcius rerum, & ingratus ſervatæ & tollit ad aſtra geminas manus cum* his *verbis: O pater omnipotens, an exiſtimaſti me tanto ſceleri, & voluiſti* me *luere tale ſupplicium?*

Divini aſſimulat capitis, dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſq; effingit euntis:
Morte obitâ quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemq; eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Æneam averſum ut cedere Turnus
Credidit, atq; animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quo fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos:
Hâc dabitur dextrâ tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumq; coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis, celſi conjuncta crepidine ſaxi,
Expoſitis ſtabat ſcalis & ponte parato,
Quâ rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat:
Exuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem:
Avulſamq; rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago:
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſq; ſalutis:
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
Cmnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti? & tales voluiſti expendere pœnas?

NOTÆ.

650. *Hac dabitur, &c.*] Amarus jocus: ſignificat enim, ſe humi dejecturum Æneam, & morti daturum.

651. *Coruſcat Mucronem.*] Neutrum verbum, Virgilio ſæpe activum, Æ. 5. 642.

652. *Nec ferre videt, &c.*] Nec videt hoſtem, cujus ob fugam exultat, umbram inanem eſſe, quæ vento rapitur.

653. *Crepidine.*] *Crepido* eſt ſummitas ripæ, vel abrupti ſaxi. *Crepidine*, pro *crepidini*; ut ſupra, v. 361. *Hæret pede pes*, pro *pedi.*

655. *Cluſinis advectus Oſinius oris*, &c. illo *Cluſii rege*, & urbe *Cluſio*, ſupra, v.

664. *Sublime volans.*] *In ſublime*: more. Sic G. 1. 320. *Segetem ab radicibus ſublime expulſam eruerent.*

666. *Ingratuſque ſalutis.*] Incuſat ervem, cujus permiſſu, Junoniſque operi tus fuerat.

668. *Crimine dignum.*] *Dignum*, qui terem tantum ſcelus: quale eſt, meos na deſerere.

Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurentesne iterum muros aut caſtra videbo?
Quid manus illa virum, qui me meaq; arma ſecuti?
Quoſq; nefas, omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumq; cadentum
Accipio. Quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite, venti:
In rupes, in ſaxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, ſæviſq; vadis immittite ſyrtis:
Quo neq; me Rutuli, neq; conſcia fama ſequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc:
In ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem;
Fluctibus an jaciat mediis, & littora nando
Curva petat: Teucrûmq; iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramq; viam: ter maxima Juno
Continuit, juvenemq; animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuq; æſtuq; ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atq; omnibus uni,
Uni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Ille, velut rupes vaſtum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam atq; minas perfert cœliq; mariſq;
Ipſa immota manens: prolemDolichaonisHebrum

quo vehor? unde diſceſſi? quæ fuga & qualem referet me? an rurſus aſpiciam muros Laurentes, aut caſtra mea? *quid* dicet *multitudo illa hominum, qui ſecuti* ſunt *me & meum bellum? & quos omnes, ô ſcelus, deſerui in crudeli morte? & jam cerno* eos *vagos, & audio gemitum morientum. Quid faciam? aut quæ terra jam ſatis aperiatur mihi? ô venti, vos potius miſereſcite* mei: *ego Turnus vos colo ſponte: allidite navem ad ſcopulos, ad ſaxa: impellite* in *vada aſpera ſyrtium: quo neque Rutuli, neque fama ſciens* meam fugam, *ſequantur me. Hæc dicens nunc agitur animo huc, nunc illuc; an furens ob tantam ignominiam tranſfodiat ſe cuſpide, & traducat per coſtas durum gladium; an immittat* ſe in *medias aquas, & adeat natatu ſinuoſa litora, & ſe referat rurſus in arma Trojanorum. Ter tentavit utramque viam: ter ſuprema Juno cohibuit* eum, *& animo miſerta coercuit juvenem. Provehitur fidens maria, unda & fluxu* maris *favente: & portatur ad urbem veterem Dauni patris* ſui. *Sed interea Mezentius impulſu Jovis ardens ſuccedit* ei in *prælio, & aggreditur Trojanos. Irrumpunt* in eum *turmæ Etruſcæ, & imminent uni viro; uni, inquam, omnibus odiis & denſis jaculis. Ille* Mezentius, *ſicut rupes quæ procurrit in magnum mare, objecta furori ventorum & oppoſita fluctibus, ſuſtinet omnem violentiam & minas cæli & maris, ipſa ſtans inconcuſſa:* ſic *dejicit* in *terram Hebrum filium Dolichaonis,*

NOTÆ.

669. *Quemve reducet?*] Qualem me reducet? quanta ignaviæ labe maculatum?

671. *Laurentes muros.*] Urbem Latini regis, Æ. 7. 63. *Caſtra*: vel mea: vel Trojanorum.

674. *Palantes video.*] *Palantes, vagos*: quaſi *planantes*: à πλανῶμαι, *erro, vagor*: unde & *planetæ*, vaga aſtra.

677. *Adoro.*] Ventos ſcilicet. De quorum divinitate, Æ. 3. 120.

678. *Syrtis.*] Ita lego cum Servio, non *ſyrtes*: ne obſcurior ſit ſtructura. *Syrtis*: locus quilibet arenoſus in mari, Æ. 1. 115.

681. *Seſe ... mucrone induat.*] Commutatio pro, *mucronem induat, veſtiat, abdatque corpore.* Sic Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Se ipſi acuminibus vallis induebant.*

682. *Crudum enſem.*] *Cruentem.* Nam *cruor* eſt ſanguis effuſus venis & jam frigeſcens, à κρύος, *frigus*: à cruore *cruentus* & *crudus*, qui adhuc eſt in cruore: à *crudo, crudelis*; ut à *fido, fidelis*.

685. *Viam.*] Modum utrumque conſulendi decori ſuo.

688. *Urbem.*] *Ardeam*, Dauni & Turni regiam, Rutulorum caput, Æ. 7. 410.

690. *Ovantes.*] Succeſſu exultantes, & quaſi jam triumphantes, Æ. 3. 189.

691. *Tyrrhenæ acies.*] Pars ea Etruſcarum gentium, quæ Mezentium regem ob immanitatem ejecerant, & Æneæ in auxilium venerant, ſupra, v. 163. Æ. 8. 478.

& *cum eo Latagum & Palmum fugientem: ſed opprimit ſaxo & magno fragmento rutis Latagum*, ſecundum *os & vultum* ſibi *objectum: permittit Palmum volutari jacentem ſubjecto poplite: & dat Lauſo arma* ejus *ferenda humeris, & criſtas imponendas capiti.* Opprimit *etiam Evantem Phrygium & Mimanta coætaneum & ſocium Paridis: quem Theano protulit in lucem Amyco patri eadem nocte*, qua *regina filia Ciſſei, gravida* ex *face, edidit Parin: ad urbem patris* Paris *obiit, Laurens litus habet Mimanta incogitantem. Et quemadmodum aper aliquis morſibus canum pulſus ex altis montibus, nutritus* in *ſylva arundinea, quem Veſulus piniſer texit annis plurimis, vel palus Laurentia; poſtquam ventum eſt in retia, conſtitit, & frendet aſper, & cohorreſcit humeris: nec animus eſt ulli iraſci* in eum, *aut accedere propius, ſed* omnes *urgent eminus telis & ſecuris clamoribus: ille vero interritus opponit ſe omnes partes, ſtridens dentibus, & excutit tela e tergo. Non aliter nemini* eorum, *quibus Mezentius legitimo eſt odio,*

Sternit humi: cum quo Latagum, Palmumque fugacem:
Sed Latagum ſaxo atq; ingenti fragmine montis
Occupat os faciemq; adverſam: poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit: armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice tigere criſtas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridiſq; Mimantem
Æqualem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit; & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper (multos Veſulus quem piniſer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia) ſylvâ
Paſtus arundineâ: poſtquam inter retia ventum eſt
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armis:
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus,
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant:
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,

NOTÆ.

703. *Theano.*] In ſecundo caſu, *Theanus*: Amyci Trojani uxor: a Taubmanno Hecubæ ſoror dicitur, ideo, quia Ciſſei Thraciæ regis filia vocatur ab Homero, Iliad. 6. 299. & 11. 224. Hecuba autem *Ciſſeis* a Virgilio & à quibuſdam aliis appellatur. At Homerus Hecubā non Ciſſei Thracis, ſed Dymantis Phrygis filiam fuiſſe ait, Iliad. 16. 718. & Theano, uxorem Antenoris & Minervæ ſacerdotem, Iliad. 6. 299. Igitur, neque Theano ſoror Hecubæ fuit; neque Theano Virgiliana, eadem eſt atque Homerica: ſed nomen a Virgilio fictum. Quomodo Hecuba, cum Parin utero ferret, facem geſtare ſe ſomniaverit, Æ. 1. 31.

706. *Occubat, ignarum, &c.*] Prima pars ad Parin pertinet, qui ad Trojam à Philocteta occiſus eſt: ſecunda ad Mimanta, qui in campis Laurentibus occiditur. Quare Pierius aliiq; ſic locum hunc reſtituunt: *Urbe paterna occubat hic, charum Laurens habet ora Mimanta.* Sed contra eſt, quod antiqui interpretes omnino *ignarum* legerint; Gellius imprimis, qui *ignarum* paſſive interpretatur, pro *ignotum*: ut apud Ovid. Metam. l. 7. 403. *Jamque aderat Theſeus, proles ignara parenti.* Sed hic nihil opus eſt ad paſſivam illam vim confugere: cum active ſignificare poſſit, *ignarum ſui*, id eſt, *ignorantem ſe tali caſu & hoc ritiurum.* De *Laurente litore*, Æ. 7. 62.

707. *Ac velut ille, &c.*] *Ille* frequenter undat in Virgilianis comparationibus, & num aliquid ac ſingulare ſignificat; *Ille* id eſt, *magnus aliquis aper.* Sic Æ. 12. 5. *rum qualis in arvis, Saucius ille graviter tum vulnere pectus, Jamdudum movet arma*

708. *Veſulus.*] Mons altiſſimus Alpium ritimarum, ad occidentem Liguriæ, nunc *te Viſo*: in eo ſunt Padi fontes, *du Po.*

709. *Palus Laurentia.*] Inter Tyberis urbemque Laurentum, ſecundū litus Tyr ni maris: qui tractus ſylvis & paludibus dinetiſque aſper olim fuit, ubi freque apri memorantur à poëtis; hinc *ſylva arundinea*, id eſt, paluſtris, a Virgilio ap latur; teſtaturque Cluverius, loci ſpec nunc ab antiqua non admodum differe mo & apris infeſtam eſſe.

714. *Partes cunctatur in omnes.*] Moram ac ſubſiſtit, ut opponat ſe in omnes partes

716. *Quibus eſt Mezentius iræ.* Quomodo cimus, *eſſe odio. Juſta* dicitur illa Etruſcorū ob immanem Mezentii crudelitatem, Æ. 8.

Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longe & vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat.
Atq; idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jactâ cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoq; occurrit, ſeque viro vir
Contulit: haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus & haſtâ:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii, lætum pæana ſecuti.
Ille autem expirans: Non me, quicunq; es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoq; fata
Proſpectant paria, atq; eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens mixtâ Mezentius irâ:
Nunc morere: aſt de me Divûm pater atque hominum rex

eſt audacia congredi nudo enſe cum eo: *procul infeſtant* eum *jaculis & altâ vociferatione. Acron, vir Græcus, venerat ex antiqua regione Coriti, ad vena, omittens nuptias imperfectas. Poſtquam* Mezentius *aſpexit procul eum turbantem medias turmas, purpureum* ob *criſtas & purpuram ſponſæ promiſſæ: quemadmodum ſæpe leo famelicus percurrens alta ſtabula (nam impellit immoderata fames) ſi forte vidit capream fugacem, aut cervum ſublimem ob cornua; lætatur aperiens fauces immaniter, & arrigit jubas, & ſtat incumbens ſuper viſcera, & ſanguis tingit os fœdum: ſic gaudens Mezentius irrumpit in hoſtes confertos. Miſer Acron ſternitur, & moriens ferit talis nigram terram, & inficit ſanguine haſtam ruptam. Atque idem* Mezentius *dedignatus eſt occidere Oroden fugientem, & librato* jaculo *acuto infligere* ei *plagam improviſam: ſed obviam* præcurrens, *& obtulit* ſe *adverſo, & vir viro objecit ſe: non melior inſidiis, ſed generoſis armis. Deinde pede impoſito, & innitens haſtâ ſuper* eum *ſtratum: O viri, ecce jacet ingens Orodes, pars exercitus non aſpernanda. Socii exclamant, repetentes lætum pæana. Ille autem morieus* dixit: *O victor, quiſquis es, non gaudebis diu, nec me inulto: ſors æqualis te etiam ſpectat, & mox mordebis eandem terram. Ad quem* reſpondet *Mezentius ſubridens miſto furore: Jam morere: de me autem ſtatuat genitor Deorum & rex hominum.*

NOTÆ.

719. *Antiquis Coriti de finibus.*] *Coritus*, nunc *Cortona*, urbs in orientali parte Tuſciæ, circa Thraſimenum lacum, *antiquis finibus*: quia à Corito Dardani patre fundata, à quo Trojani originem duxerunt, Æ. 3. 169. *Graius homo.*] Græcâ origine; qui Coriti, ſeu Cortonæ confederat. *Profugus* ad Tarchontem & Æneam: cauſam non affert poëta. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide numine, G. 3. 60.

722. *Pennis & oſtro.*] *Pennis purpureis*; ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.* Sunt *pennæ*, criſtæ caſſidis, è plumis avium purpureo colore tinctis, Æ. 3. 468. Munus autem erat à ſponſa datum abeunti, in pignus amoris. *Oſtrum*, purpura ex oſtreo expreſſa, G. 2. 506.

727. *Lavit.*] Prima brevi, præſentis eſt temporis, à *lavere*: prima longa, præteriti eſt temporis, à *lavare*.

733. *Cæcum vulnus.*] Ab Orode non prævisum; quia à tergo, quaſi clam, & ex inſidiis; ſeu, ut mox ait, *furto*.

738. *Pæana ſecuti.*] *Pæan*, carmen triumphale: quod inceptum a Mezentio, ſocii perſequuntur. De *ea voce*, Æ. 6. 657.

741. *Eadem mox arva tenebis.*] Proſternendus & occidendus ab Ænea, infra, v. 894.

743. *Divum pater atque hominum rex.*] Quem vos talem eſſe creditis: ut notat Servius. Jocatur enim impius Mezentius in Deos, qui infra, v. 773. nullum invocat ad pugnam Deum, præter dextram ſuam & arma; *Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro.*

Id loquens extraxit haſtam è corpore; quies acerba & ſomnus ferreus premit illi oculos: oculi clauduntur in perpetuam noctem. Cædicus jugulat Alcathoum, Sacrator Hydaſpen: & Rapo Parthenium, ac Orſen prævalidum robore: Meſſapus & Clonium, & Ericeten Lycaonium; illum dejectum interram *lapſu equi indomiti; hunc pedes peditem. Agis quoque Lycius concurrerat* in Meſſapum: *hunc tamen deturbat Valerus non carens virtute avorum: Salius Atronium; & Salium Nealces, bonus jaculo & ſagittâ eminus decipiente. Jam Mars aſper adæquabat dolores & mortes mutuas: victores & victi pariter occidebant, & pariter cadebant: nec fuga cognita erat his, neque illis. Dii in domo Jovis miſerantur vanum furorem utriuſque* partis, *& tantas difficultates eſſe hominibus. Hinc Venus, hinc Juno filia Saturni aſpicit* ex adverſo. *Tiſiphone pallida furit in mediis millibus. At vero Mezentius librans magnam haſtam intrat* in *campum turbulentus: quantus Orion excellit humeris ſuper fluctus, quando graditur pedes, aperiens ſibi iter per vaſta ſtagna medii Nerei; aut* quando *reportans antiquam ornum è ſummis montibus, ambulat* in *terra, & tegit caput inter nubes. Talis Mezentius immittit ſe magnis armis. Ex adverſo Æneas, conſpicatus* eum *in longa turma, parat ire obviam illi. Ille ſtat intrepidus,*

Viderit. Hoc dicens, eduxit corpore telum:
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen;
Partheniumq; Rapo & prædurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericeten:
Illum infrænis equi lapſu tellure jacentem;
Hunc, peditem pedes. Et Lycius proceſſerat Agis,
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit: Atronium Salius; Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo & longè fallente ſagitta.
Jam gravis æquabat luctus & mutua Mavors
Funera: cædebant pariter, pariterque ruebant
Victores victique: neq; his fuga nota, neq; illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas,
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,

NOTÆ.

747. *Cædicus, &c.*] Reprehendunt poëtam critici, quod nomina permiſcuerit. Produnt ſe tamen ipſa per ſe, quorum, & qualia ſint: Latina quippe, *Cædicus, Sacrator, Rapo, Meſſapus, Salius,* &c. Græca, ſeu Phrygia & Trojana, *Alcathous, Hydaſpes, Parthenius, Orſes,* &c.

749. *Lycaonium Ericeten.*] Vel *Lycaonis* filium; vel, è *Lycaonia*, minoris Aſiæ regione mediterranea: inter Cappadociam, Piſidiam, & Ciliciam.

751. *Lycius Agis.*] E *Lycia*, minoris Aſiæ regione, meridionali & maritima, inter Cariam ab occidente, & Ciliciam ab oriente.

754. *Longè fallente ſagitta.*] Eminus incautos feriente. *Mavors*, Martis nomen, quia magna vertit, Ecl. 9. 12. *Venus*, Æ. 1. 260. *Juno, Saturni filia*, Æ. 1. 27. 50.

761. *Tiſiphone.*] Una è tribus Furiis, Æ. 6. 572. G. 3. 552. Nomen à τίω, *ulciſcor*, & φόνος, *cædes*.

763. *Orion.*] De eo multa fabuloſa congerit hic Servius: ſed omnino arbitror, poëtam explicandum de ejus ſpecie cœleſti: maximum enim ſidus eſt, ſtellis conſtans ſex & quinquaginta lucidiſſimis: pingitur accinctus gladio, & clavam intendens. Unde cum mari navigantibus oritur, videtur mare medium ſecare: mox humeris, deinde toto corpore è fluctibus emergens. Sic quoque in terra degentibus videtur ex horizonte ad ſummum uſque cœlum pertingere. *Ornus annoſa* clava eſt, qua inſtructus pingitur. *Ornus* arbor, fraxinus ſylveſtris. *Nereus*, marinum numen, Ecl. 6. 35. *Nerei ſtagna*: humilior expreſſio maris, quam auget addendo, *maxima*: ut Æ. 1. 122. *Nantes in gurgite vaſto.*

Hoſtem

Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſuâ ſtat:
Atq; oculis ſpatium emenſus quantum ſatis haſtæ:
Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. Voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, trophæum
Eneæ. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Iecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Anthorem latus inter & ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Evandro, atq; Italâ conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus: imaque ſedit
Inguine; ſed vires haud pertulit. Ocyus enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femore, & trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit chari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrymæq; per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te, juvenis memorande, filebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoq; inimicum haſtile trahebat:
Prorupit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis.
Jamque aſſurgentis dextrâ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem: ipſumque morando

expectans generoſũ hoſtem, & immotus eſt *ſua proceritate! & menſus ſpatium, quantum ſufficiebat haſtæ,* ait: *Nunc dextera,* quæ *mihi Deus* eſt; *& haſta, quam vibro volatilem, auxilientur* mihi. *Voveo, ô Lauſe, te* fore *trophæum ipſum Æneæ, veſtitum ſpoliis detractis è corpore raptoris.* Sic *ait, & procul evibravit haſtam ſonantem: illa autem volans detorta eſt è clypeo Æneæ, & longe confodit inter ilia & latus illuſtrem Anthorem: Anthorem ſocium Herculis, qui profectus Argis adhæſerat Evandro, & remanſerat in urbe Itala. Miſer dejicitur alienâ plagâ, & ſpectat cœlum, & moriens recordatur dilectos Argos. Tunc pius Æneas immittit haſtam: illa pervadit per clypeum cavum trino ære, per telas lineas, & opus* clypei *compactum tribus coriis tauri: & ſummâ* ſui parte *ſtetit* in *inguine: ſed non tulit vim* ſuam eo uſque. *Statim Æneas, gaudens conſpecto ſanguine regis Etruſci, educit gladium à femore, & ardens imminet turbato. Lauſus, cum* id *conſpexit, alte ingemuit* ex *amore* in *dilectum patrem, & lacrymæ ſparſæ* ſunt *per vultum. Sane, ſi aliqua poſteritas datura eſt fidem tanto facto, non hic tacebo exitum aſperæ mortis, & tua fortia geſta; nec te* ipſum, *ô celebrande juvenis. Ille retro ferens greſſum, & debilis, & impeditus, recedebat; & trahebat* cum *clypeo haſtam hoſtilem: juvenis irruit, & ſe intertoſuit armis, & objecit ſe cuſpidi Æneæ attolientis dextram, & inferentis vulnus, & ipſum ſuſtinuit retardando:*

NOTÆ.

773. *Dextra mihi Deus.*] Nam ubique *Contemptor Divûm Mezentius*, Æ. 7. 648.

775. *Ipſum te, Lauſe, trophæum, &c.*] Solent victores truncum arboris eligere, quem ſpoliis onerent; idque *trophæum* appellant. Mezentius vovet, non truncum arboris, ſed Lauſum ipſum filium ſuum trophæi loco ſibi futurum: id eſt, ſe daturum, & quaſi conſecraturum filio ſpolia Æneæ.

778. *Anthorem.*] Non ab *Anthor, Anthoris*: brevis enim eſſet media ſyllaba: ut in *Hector, Hectoris*; *Neſtor, Neſtoris*. Igitur ab *Anthores, Anthoris*: ut *Diores, Dioris*: unde *Anthorem*, ſicut *Diorem*, Æ. 12. 509. Ita Servius. De *Argis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De *Hercule*, apud Evandrum excepto, Æ. 8. 200.

780. *Itala urbe.*] *Pallanteo*, Evandri regia, Æ. 8. 51.

784. *Linea terga.*] Supra, v. 482. *Ferri terga*: id eſt, plexus varios. *Lino* autem, ſive *linteo* tegebantur ærea etiã ſcuta, ut iis inhærere pictura poſſet: ex Servio. De *inguine*, ſupra, v. 589.

788. *Femore.*] *Femur* & *femen*, promiſcue ſumuntur; tamen proprie *femen* pars eſt interior; *femur*, exterior. Aiunt aliqui ſolum dici *femur*, in nominativo: cujus genitivus ſit *femoris* vel *feminis*: leguntque hic, *femine*.

794. *Inque ligatus, &c.*] Æneæ haſtili per clypeum in inguem impacto, cum ipſo clypeo quaſi illigatus.

796. *Prorupit juvenis.*] Sic reſtituimus ex Romano apud Pierium codice: alias *proripuit*.

Suſtinuit:

ſocii adjuvant ingenti clamore, dum pater excederet tectus parmâ filii: & evibrant ſpicula, & longe propellunt hoſtem jaculis: Æneas ſævit & continet ſe tectus clypeo. *Et quemadmodum, ſi aliquando nubes ruunt effusa grandine, omnis arator & omnis agricola fugit ex agris, & viator abdit* ſe ſub *aggere ſecuro, aut* ſub *crepidine fluvii, aut ſub cavorupis arduæ, dum pluit; ut poſſint Sole revocato operari per diem in terris: ſic Æneas obrutus undequaque ſpiculis, ſuſtinet omnem nubem armorum, donec ceſſet tonare: & objugat Lauſum, & comminatur Lauſo: Quo curris, ô moriture, & cur ſuſcipis majora viribus? pietas tua decipit te improvidum. Ille nihilominus inſanus gaudet: & jam furor aſper gravius exardeſcit duci Trojano, & Parcæ colligunt ultima fila Lauſo. Nam Æneas immittit validum enſem in medium juvenem, & abdit totum: cuſpis trajecit quoq; parmam, levem armaturam minacis* juvenis, *& tunicam quam mater neverat aura flexili: & cruor replevit ſinum: tunc vita triſtis abiit per aerem ad inferos, & deſeruit corpus. At vero cum filius Anchiſæ vidit faciem & ora morientis, ora pallentia miris modis: ingemuit graviter miſereſcens, & porrexit dexteram, & ſpecimen* illud *pietatis* in *parentem penetravit animâ. O puer infelix, quid nunc pro iſtis meritis; quid pius Æneas dabit tibi dignũ tantâ virtute? retine arma tua, quibus gaudebas: & te reddo umbris parentum & ſepulchro, ſi qua* ratione *id curas. Tamen ô miſer, ſolaberis nece inſtauſtam ea re: moreris manu ingentis Æneæ. Ultro excitat ſocios morantes, & erigit è terra illum fœdantem cruore crines de more compoſitos.*

Suſtinuit: ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parmâ protectus abiret:
Telaque conjiciunt: proturbantq; eminus hoſtem
Miſſilibus: furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effusâ ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tutâ latet arce viator.
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit; in terris ut poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet: & Lauſum increpitat, Lauſoq; minatur:
Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens. ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. Validum namq; exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſit & parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpuſque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris:
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago:
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terrâ ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

NOTÆ.

800. *Parma.*] Brevis clypeus, rotundus, & undique *par*: *velitum* apud Romanos ob levitatem proprius, Æ. 9. 548. unde infra, v. 817. *Parmam levia arma.*

809. *Nubem belli, dum detonet, omnem Suſtinet.* Ita Pierius legit, ex vetuſtiſſimo Romano codice: cum vulgo corrupte legatur: *nubem belli dum detinet, omnes ſuſtinet.* Firmat Romanam lectionem Servius, cum ſic interpretatur: *Bellatum impetum ſuſtinet, dum deferveat.*

815. *Parcæ.*] Tres, quæ fuſis hominum fortes evolvunt, Æ. 1. 26.

818. *Tunicam.*] De ea veſte interiore, Æ. 9. 616.

820. *Manes.*] Inferorum Dii ſunt, vel animæ mortuorum, Æ. 6. 743.

832. *De more.*] Juvenum: quî, ut & mulieres, capillos certa lege componebant, ut videre eſt in antiquis ſtatuis. De *Tyberino* fluvio, Æ. 8. 330.

Interea

Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat,
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circum juvenes: ipſe æger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam.
Multa ſuper Lauſo rogitat: multoſq; remittit
Qui revocent, mœſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum præſaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret:
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas;
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ
Quem genui? tua-ne hæc genitor per vulnera ſervor,
Morte tua vivens? heu! nunc miſero mihi demum
Exilium infelix, nunc alte vulnus adactum.
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio ſceptriſque paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſe:
Nunc vivo, neq; adhuc homines lucemq; relinquo.
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur: &, quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus: alloquitur mœrentem, & talibus infit:

Interim pater ejus, *ad undas Tyberis fluvii, tergebat aquis plagam, & curabat corpus adnixus trunco arboris: ærea caſſis longe pendet è ramis, & onerosa arma jacent* in *prato. Juvenes præcipui circumſiſtunt: ipſe ſaucius, anhelans, ſuſtentat collum deponens in pectus barbam promiſſam: quærit plurima de Lauſo: & mittit plurimos qui retrahant* eum, *& portent* ei *juſſa patris. Sed ſocii plorantes portabant in clypeo Lauſum mortuum magnum, & magnâ plagâ occiſum. Mens* patris *præſagiens calamitatem agnovit procul lamenta: deturpat canos* crines *fœdo pulvere, tollit ad cœlum geminas palmas, & incumbit cadaveri: O fili, an tanta cupido vitæ corripuit me, ut paterer* eum *quē genui ſupponi pro me dexteræ inimicæ? an* ego *pater ſervor per has plagas tuas, tuam vivus* per *mortem? heu! nunc denique mihi miſero durum eſt exilium, nunc plaga intime inflicta eſt. Ego, ô fili, ipſe infeci ſcelere tuum nomen, ejectus ſolio & regno paterno propter cupiditatem* meā. *Debebam pœnas patriæ, &* debebā *ipſe dare animam ſceleratam indignationi meorum* ſubditorum *per omnia* genera *mortis. Nunc vivo, nec adhuc relinquo vitam & homines: at relinquam. Hæc proferens, ſimul erigit ſe in femur ſaucium: & quamvis violentia profundi vulneris retardet* eum, *non fractus imperat adduci equum: hoc erat illi ornamentum, hoc ſolatium;* per *hunc exibat victor* ex *omnibus præliis: alloquitur mœſtum* equum, *& affatur talibus* verbis:

NOTÆ.

835. *Acclinis.*] Vulgo *acclivis*: ſed emendant Turnebus, Lambinus, Caſaubonus, &c. ut & *reclinis* pro *reclivis*: à voce antiqua & Lucretiana, *clino*. Cæſar de bello Gal. l. 6. *His ſunt arbores pro cubilibus: ad eas ſe applicant: atque ita paulum modo acclinatæ quietem capiunt.* Dicitur tamen *proclivis*, non *proclinis*: à *clivo*, quæ inclinatio eſt & devexitas montis. Ego exiſtimo, ſicut *clivus* à *clino* dictus eſt, quod apud omnes conſtat; ita potuiſſe dici *acclivis* & *reclivis*, etiamſi à *clino* deriventur.

835. *Procul.*] Servius aliique hinc probant, *procul* ſignificare *juxta*: itemque ex illo Ecl. 6. 36. *Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.* Ego in eam opinionem adduci non poſſum: & puto, *procul*, non quidem longam ſemper diſtantiam; ſed aliquam ſaltem ſignificare.

849. *Heu! nunc miſero mihi, &c.*] Non me movit huc uſque, aut ignominia exilii, aut dolor inflictus ab Æneā vulneris; quamdiu te ultorem ſupereſſe putavi: nunc, &c.

852. *Ob invidiam.*] Non, *ob odia*: ne merito expulſus eſſe videatur: inquit Servius. Male: cum profiteatur ſe *criminis* reum *debere pœnas patriæ*. Fortaſſe *ob invidiam* dicit, non *ſubditorum in ſe*, ſed *ſuam* in *ſubditos*: id eſt, cupiditatem, avaritiam, immanitatem.

Rhœbe,

Rhœbe, diu viximus, ſi ulla res diu durat hominibus: vel hodie victor reportabis ſpolia illa ſanguinea & caput Æneæ, & mecũ eris ultor mortis Lauſi: vel, ſi nullus impetus pandit mihi *viam* ad ultionem, *cades ſimul. Opinor enim, ô fortiſſime, dedignaberis ferre imperia exterorum, & Trojanos dominos.* Sic *ait: & exceptus dorſo, compoſuit corpus aſſuetum* huic equo: *& armavit binas manus telis acutis: ſplendens ærea caſſide ſecundũ caput, & horrens criſtâ* e jubis *equinis. Sic præceps cepit curſum per medios. Pudor magnus ardet in corde intimo, & amentia juncta* cum *dolore, & amor turbatus furore, & fortitudo* ſua ſibi *cognita. Tunc vero appellavit Æneam ter altâ voce. Æneas agnovit eum, & gaudens orat* Deos: *Sic pater ille Deorum, ſic magnus Apollo efficiat,* ut *incipias conſerere manum* mecum. Hoc *ſolum locutus* eſt, & *occurrit adverſus minaci haſtâ, Ille autem* Mezentius ait: *O curdeliſſime, cur me territas ſublato filio? unicus fuit ille modus, quo poſſes* me *occidere: nec timemus mortem, nec reveremur ullum numen: abſtine* ab illis: *nunc venio moriturus, & prius fero tibi hæc munera.*

Rhœbe, diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt,
Viximus: aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum; aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati & dominos dignabere Teucros.
Dixit: & exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſq; ambas jaculis oneravit acutis:
Ære caput fulgens, criſtâque hirſutus equinâ.
Sic curſum in medios rapidus dedit. Æſtuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Atque hic Æneam magnâ ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, lætuſque precatur:
Sic pater ille Deûm faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſtâ ſubit obvius haſtâ.
Ille autem: Quid me erepto, ſæviſſime, nato
Terres? hæc via ſola fuit, quâ perdere poſſes.
Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli:
Deſine, jam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem lævos equitavit in orbes,
Tela manu jaciens: ter ſecum Troïus heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſylvam.

Dixit, & libravit jaculum in hoſtem: deinde infigit aliud, & præterea aliud, & circuit in *magnum orbem: ſed clypeus aureus excipit* illa. *Ter equitavit in ſiniſtros circuitus circa ſtantem* Æneam, *ſpargens manu jacula: ter heros Trojanus ſecum circumfert magnum numerum* jaculorum, *in æreo clypeo* defixum.

NOTÆ.

261. *Rhœbe, diu, &c.*] Carpitur hic à quibuſdam Virgilius, quod Mezentium inducat ſe cum equo componentem. Ducem tamen habet Homerum, Il. 8. 185. ubi Hector equos item ſuos, Xanthum, Podargum, Æthona, & Lampum adhortatur.

875. *Sic pater ille, &c.*] Æneæ pietas in invocandis Diis, quos contra Mezentius negligit: *Dextra mihi Deus, &c.* v. 773. *Sic, &c.* id eſt, *ſic faciat pater Deum, ut incipias, &c.* Eſt enim in pugna, quæ miſſilibus peragitur, deterior ejus conditio qui incipit. Vel: *faciat pater Deum, ut ſic incipias*: id eſt, *eques contra peditem.* Nam etſi habitus equeſtris videtur ad impetum pedeſtri ſuperior: in pedeſtri tamen magna & multiplex utilitas. Et vero Æneas pedes, confoſſo equo, equitem deturbavit.

878. *Quid me erepto, &c.*] Orbatum filio patrem fruſtra territas: magis enim poſt illius exceſſum cupio mori, quam me ipſe cupis occidere. Sic Donatus.

879. *Hæc via ſola fuit, &c.*] Aliâ enim viâ ſuperare non poſſes: tunc vita mea conſumpta eſt, tunc me cepit odium vitæ, cum occidit Lauſus, cum ejus funus his oculis vidi. Sic Donatus.

880. *Nec mortem, &c.*] Fruſtra minaris mortem, quam quæro: fruſtra Deos invocas, quos contemno, quos probris inceſſo; quibus, ſi adeſſent, minime parcerem.

881. *Hæc tibi porto Dona prius.*] Ut quaſi mutuo munere, me occidas. *Umbo*, Æ. 2. 546.

887. *Sylvam.*] Magnam telorum multitudinem, infixam clypeo. G. 152.

Inde

Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere; & urgetur pugnâ congreſſus iniquâ:
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troëſque Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit enſem:
Et ſuper hæc: Ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemq; minaris?
Nullum in cæde nefas, nec ſic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro;
Corpus humo patiare tegi: ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc, oro, defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulcro.
Hæc loquitur, juguloq; haud inſcius accipit enſem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

Denique cum pigeret ducere tot moras, & extrahere tot jacula è clypeo; *&* cum *premeretur certans prælio impari: meditans mente plurima, tum denique irruit, & impingit haſtam inter cava tempora pugnacis equi: equus attollit ſe rectum, ferit aerem ungulis* poſterioribus, *& ipſe cadens ſuper equitem excuſſũ impedit* eum, *& pronus in caput opprimit projectum humerum. Trojani & Latini commovent cœlum clamore. Æneas accurrit, & extrahit gladium* è *vagina, & ſimul hæc* dicit: *Ubi eſt jam ferox Mezentius, & aſpera illa violentia animi? Etruſcus, poſtquam aſpiciens aerem hauſit ſpiritũ, & collegit animum,* ait *contra: Hoſtis acerbe, cur objurgas* me, *& intentas necem? nullum crimen eſt in* mea *cæde: nec ſic redii ad prælium,* ut mihi parceres; *nec meus Lauſus fecit mihi tecum hæc fœdera. Hoc ſolum precor, per veniam* quæ datur *ſuperatis hoſtibus, ſi datur aliqua: patere* ut *cadaver* meum *tumuletur humo. Novi aſpera odia meorum circumſiſtere* me: *precor, contine hunc furorem, & redde me tumulo conjunctum* cum *filio. Hæc dicit, & excipit gladium gutture ſciens &* videns, *& ſpargit animam cum ſanguine exundante in arma.*

NOTÆ.

889. *Pugnâ congreſſus iniquâ.*] Pedes Æneas, contra equitem Mezentium.

892. *Tollit ſe arrectum, &c.*] Videtur primum ſublato capite ex dolore vulneris, in poſteriores pedes ſurrexiſſe: mox contrario motu recidens in anteriores, poſterioribus aërem verberaſſe: quo ſuccuſſu dejectus eſt Mezentius: equus in caput cernuus procubuit.

894. *Ejectoque incumbit cernuus armo.*] *Cernuus* is dicitur, qui procumbit in faciem; eam ſcilicet partem, quâ *cernimus*, ſeu videmus: hinc *cernuare*. Ita vulgo grammatici omnes. *Armus* eſt humerus, ut quibuſdam videtur, brutorum animantium. Tamen hic explicatur de humero Mezentii, quemadmodum de humero Herminii, Æ. 11. 644.

895. *Clamore incendunt cœlum.*] Commovent, concitant. Sic Æ. 4. 360. *Deſine meque tuis incendere, teque querelis.*

900. *Mortemque minaris? Nullum, &c.*] Quid ſuſpendis ictum, quaſi me ad mortem deprecandam invitares? potes me occidere: nullum crimen eſt, ſi quod hoſtis tibi parabat, id ipſum huic inferas. Non ad pugnam eâ mente redii, ut vincerem; ſed ut morerer. Nec Lauſus morte ſuâ fœdus hoc tecum mihi pepigit, ut vitam deinde mihi condonares: donum quippe reſpuerem tuum, qui filio ſupereſſe nolo.

905. *Circumſtare odia.*] De odiis Etruſcorum in Mezentium regem ſuum, Æ. 8. 478.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Posterâ die victor Æneas de spoliis Mezentii trophæum Marti erigit: Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores duodecim dierum inducias ab Ænea obtinent, & interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, è Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii, Latinis refert. Latinus rex, ea spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia: quæ Turnus amarè, sed animosè refellit: paratum se professus singulari cum Ænea certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nunciatur, Trojani exercitus expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eodem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariam dividit: equites sub Camilla & Messapo Trojanis equitibus opponit; ipse cum cæteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cum eam impedire non posset, saltem ultioni providet: dimissa è cœlo Nympha Opi, quæ percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Arunte occiditur. Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuncio ad Turnum perlato, iis relictis, quas insederat, angustiis, auxilio suorum accurrit. Eodem subsequitur Æneas: imminente jam nocte, castra utrique ante urbem collocant.

INTERPRETATIO. *Interim Aurora oriens deseruit mare. Æneas victor, primo mane reddebat vota Diis: quamvis & urgeat solicitudo dandi tempus sociis tumulandis, & animus turbatus sit morte* Pallantis. *Defigit in colle quercũ excelsam, ramis circum amputatis: & imponit* ei *arma splendida,*

OCeanum interea surgens Aurora reliquit.
Æneas (quanquam & sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens est)
Vota Deûm primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,

NOTÆ.

1. *Oceanum, &c.*] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit: quo nomine peperam carpitur à Donato, in Eunuchum Terentii: nam, ut ait Servius, *quæ naturalia sunt, omnibus per se patent.* De *Aurora*, pro die, Æ. 6. 535. G. 1. 249.

4. *Primo Eoo.*] *Lucifero*, stellâ Veneris; quæ mane ante ortum Solis apparet, diciturque tum *Eous*, ab ἠὼς, *Aurora*; sero solem cadentem subsequitur, tumque vocatur *Vesper*, Ecl. 6. 86. Porro Æneas vota exequitur antequam funus curet; quia polluti credebantur, & Deorum sacris inepti, qui funera attigerant, Æ. 6. 227. in Notis.

Mezenti

Mezentî ducis exuvias; tibi, magne, trophæum,
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clypeumq; ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios (namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum) ſic incipiens hortatur ovantes:
Maxima res effecta, viri: timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt: hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ: manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis muroſque Latinos.
Arma parate, animis & ſpe præſumite bellum:
Ne qua mora ignaros (ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris)
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait: egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mœſtamq; Evandri primus ad urbem

ſpolia ducis Mezentii: quod erat *trophæum tibi ſacrum, ô magne Deus belli*: *accommodat* quercui *criſtas ſtillantes ſanguine, & ſpicula hominis fracta, & loricam appetitam & apertam duodecim locis*: *& annectit lævæ* parti *clypeum ex ære, & ſuſpendit collo gladium* manubrio *eburneo. Deinde ſic exorſus hortatur ſocios exultantes* (*nam omnis turba ducum circumſtabat eum denſa*) *O ſocii, res maxima perfecta* eſt: *omnis metus abſit. Quantum ad reliqua*: *hæc ſunt ſpolia & primitiæ de feroci rege* Turno: *& hic jacet Mezentius mea manu. Nunc nobis eundum* eſt *ad regem & urbem Latinam. Parate arma, &* cum *animo ac ſpe deſiderate pugnam*: *ne ulla mora detineat* vos *imparatos, &* dubia *ſententia retardet pigros* præ *timore*; *cum primum Dii permiſerint* nobis *eruere ſigna* è terra, *& emittere juventutem* è *caſtris. Interim tradamus terræ ſocios & cadavera inſepulta*: *qui honos unicus ſupereſt iis* qui ſunt *ſub profundo Acheronte. Ite, inquit*: *donate ultimis honoribus animas* illas *inſignes, quæ emerunt nobis hanc regionem ſuo ſanguine*: *& Pallas primus reducatur in urbem triſtem Evandri*:

NOTÆ.

7. *Trophæum.*] Græcis τρόπαιον, à τροπὴ, *fuga*: hoc autem à τρέπω, *verto*; vertuntur quippe qui fugiunt. Unde doctiſſimi grammatici *tropæum* Latinè ſcribendũ exiſtimant, non *trophæum*. Tamen aſpirationem retineri poſſe arbitror: cum eam in alias quoque Græcanicas voces Latini induxerint. Sic dixerunt *Riphæos montes*, ῥίπαια ὄρη; *Boſphorum*, Βόσπορον. Tropæa vera editiſſimis in locis conſtitui uſu venit: ſic Pompeius devictis Hiſpanis poſuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris, quem armis circumveſtiebant, ut corporis loco eſſet: vel ex acervo & cumulo ſpoliorum, &c. De *Marte*, bellorum Deo, Ecl. 9. 12.

9. *Tela trunca.*] Quæ in Æneam a Mezentio projecta, & clypeo recepta atque infixa magno numero fuerant, Æ. 10. 887.

10. *Perfoſſumque.*] Duo tantum vulnera Mezentius ab Æneа acceperat: alterũ in inguine, Æ. 10. 785 alterum in jugulo, ibid. 907. unde igitur duodecim illa thoracis foramina? ſuſpicatur Servius cum ab Etruſcis infenſis poſt mortem fuiſſe multis ictibus appetitũ: ut fuit Hector, & Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne ſuorum odiis eum objiceret. Numerum autem *duodenum* pro quolibet incerto numero, à poëta poſitum puto.

11. *Eburnum.*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13. *Ovantes.*] Exultantes ob victoriam, Æ. 3. 189.

16. *Primitiæ.*] Primus fructus belli in Turnũ ſuſcepti, quos pius Æneas Marti dedicat: ut ſolebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis ſacrari. *De rege ſuperbo.* Turnum explico, non Mezentium: non enim hæc erant Mezentii primitiæ, ſed ſpoliæ omnia. *Hic eſt.* Servius *hic* pronomen putat, & explicat *talis*: quaſi diceret: hic tantus tamque formidandus hoſtis, nunc talis ac tantillus eſt, umbra tantum & inane ſimulacrum. Ego hic adverbium malo.

19. *Vellera ſigna.*] More Romanorum, qui in caſtris humi defigebant ſigna: quæ ſi deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bono ducebant omini; ſi difficile, malo.

23. *Honos Acheronte ſub imo.*] Qui enim carebant honore ſepulcri, deſpecti apud inferos, & vagi centum annos errabant, Æ. 6. 325. *Acheron*, inferorum fluvius, hic pro inferis accipitur, Æ. 6. 325.

26. *Evandri ad urbem.*] *Pallanteum*, Æ. 8. 51.

Mittatur

Pallas, quem non inopem virtutis funesta dies eripuit, & extinxit nece asperâ. Sic dixit plorans, & refert pedem ad portam, ubi senex Acœtes custodiebat depositum cadaver Pallantis mortui: Acœtes *qui prius fuit armiger Evandro Arcadi; sed jam non venerat tam faustis ominibus comes addictus dilecto alumno. Circumstant omnes, & turba famulorum, & multitudo Trojanorum, & Trojanæ tristes passis capillis juxta ritū. Postquam vero Æneas ingressus est portis sublimibus: emittunt ad astra magnum gemitum pectoribus perculsis, & insonuit aula tristi fletu. Ipse* Æneas, *postquam aspexit caput candidi Pallantis sustentatum, & ejus faciem, & plagam mucronis Itali apertam in molli pectore; lacrymis erumpentibus sic loquitur: O deplorande juvenis, an fortuna, cum prospera accederet* ad me, *eripuit te mihi; ut non videres imperium nostrum, neque victor reducereris ad urbem paternam? non hæc dederam de te promissa patri* tuo *Evandro*, cum ab eo *abii; cum amplexus me abeuntem, dimitteret* me *in magnum imperium* Etruscorum; *& timens admoneret* me, Latinos *homines esse asperos, bellum esse* mihi *cum forti natione. Et nunc quidem ille, delusus spe admodum vana, forsan etiam concipit vota* pro te, *& onerat aras muneribus*; dum *nos tristes prosequimur inutili honore juvenem mortuum, & jam nos latenus subjectum* Diis *ullis superis. O miser, spectabis mœstum funus filii. Hi* sunt *nostri reditus, & triumphi sperati! hæc magna mea confidentia! tamen, ô Evander, non videbis* eum *casum plagis indecoris: nec, filio* turpiter *salvo,*

Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum:
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
Servabat senior: qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis charo datus ibat alumno.
Circum omnes famulûmq; manus, Trojanaq; turba.
Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
Invidit fortuna mihi? ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam: cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium; metuensq; moneret
Acres esse viros, cum dura præliagente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani.
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis:
Nos juvenem exanimum, & nil jam cœlestibus ullis
Debentem, vano mœsti comitamur honore.
Infelix! nati sunus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatique triumphi!
Hæc mea magna fides! at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulsum aspicies: nec sospite dirum

NOTÆ.

20. *Ad limina.*] Ad januam quippe domus producebantur defunctorum cadavera, Æ. 9. 486. Cæteras vero funerum ceremonias descripsimus, Æ. 6. 215. & sequentibus. Videtur Æneas confecto prælio fugatisque hostibus, in urbem ingressus suam, in ea noctem duxisse. Eo etiam illata ante noctem fuerant principū virorum cadavera, præcipue Pallantis: quod insigni aliqua in domo depositum invisit summo mane Æneas: indeque deductam funeris pompam extra urbem prosequitur.

31. *Parrhasio Evandro.*] Arcadi, Æ. 8. 344.

35. *Iliades, &c.*] De more solvendæ comæ in luctu, Æ. 1. 484.

39. *Fultum.*] Sustentatum suppositis vestibus tapetibus, &c. De *Ausonibus*, Italis, Æ. 7.

47. *Mitteret imperium.*] Ad Tuscos, quibus regem petentibus Evander Æneam misera Æ. 8. 475, 551.

51. *Nil jam cœlestibus*, &c.] Vivi subditi superis Diis, mortui inferis.

55. *Fides.*] Qua confidebam victorem Pallanta rediturum.

56. *Pudendis vulneribus.*] A tergo illatis quæ fugacem notent, tibique mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aspicias. *Ausonia*, Italia, Æ. 7. 54.

Optabi

tabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
fidum, Ausonia, & quantum tu perdis, Iule!
c ubi deflevit, tolli miserabile corpus
erat: & toto lectos ex agmine mittit
lle viros, qui supremum comitentur honorem,
rsintque patris lacrymis: solatia luctus
igua ingentis, misero sed debita patri.
d segnes alii, crates & molle feretrum
buteis texunt virgis & vimine querno:
tructosque toros obtentu frondis inumbrant.
c juvenem agresti sublimem in stramine ponunt:
ualem virgineo demessum pollice florem
mollis violæ, seu languentis hyacinthi;
neq; fulgor adhuc, necdum sua forma recessit:
on jam mater alit tellus, viresque ministrat.
um geminas vestes, auroque ostroque rigentes,
tulit Æneas: quas illi læta laborum
suis quondam manibus Sidonia Dido
erat, & tenui telas discreverat auro.
rum unam juveni, supremum mœstus honorem
duit; arsurasque comas obnubit amictu.
ultaque præterea Laurentis præmia pugnæ
ggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
ddit equos & tela, quibus spoliaverat hostem.
nxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
nferias, cæso sparsuros sanguine flammam:
dutosque jubet truncos hostilibus armis
os ferre duces, inimicaque nomina figi.
citur infelix ævo confectus Acœtes,
ctora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:

optabis tibi mortem acerbam. Hei mihi! quantum amittis tutamen, ô Italia! & quantum tu, ô Iule! Postquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri: & mittit mille viros electos ex universo exercitu, qui prosequantur pompam ultimam, & adsint luctui patris: quæ sunt *solamina parva magni doloris, tamen debita infausto patri. Alii non tardi componunt crates & flexile feretrum, è ramis arbuteis & virgultis quereeis: & tegunt lectum* illic *collocatum umbraculo foliorum. Illic constituunt juvenem excelsum in strato rustico: qualem* constituerunt *florem, sive teneræ violæ, sive languentis hyacinthi, decerptum pollice puellæ; cui nondum splendor, nondum sua pulchritudo periit; nec* tamen *terra parens jam nutrit, & sufficit* ei *vires. Tum Æneas exportat vestes duas, asperas auro & purpurâ, quas ipsa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens* illo *labore, & distinxerat textum auro subtili. Induit tristis unam illarum juveni,* quasi *ultimum ornamentum; & tegit capillos comburendos* altera, quasi *velo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, & imperat spolia portari longâ serie. Addit equos & tela, quæ eripuerat hosti. Alligaverat quoque manibus*

dorsum eos, *quos* pater *demissurus esset,* ut *inferias umbris filii, irrigaturos rogum fuso sanguine: imperat ipsos duces portare arbores vestitas armis hostium, & nomina hostium inscribi* arboribus. *ser Acœtes obrutus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnis, nunc vultum unguibus:*

NOTÆ.

Crates & molle feretrum, &c.] De illo ferum, in modum cratis, Æ. 6. 218. in Notis.

Arbuteis, &c.] *Arbutus*, arbor in deliciis rum, *arboister, the arbut tree*, Ecl. 3. 82. apta cratibus, quare, G. 1. 166. *Arbuteæ crates. rnum vimen*: virgultum, sive ramusculus, quercu.

Stramine.] Vulgo *straminis* accipitur pro nis & paleis & frondibus, quæ pecori subuntur. De *viola*, Ecl. 2. 47. De *hyacintho*, *eul, sword grass.* Ecl. 3. 63.

Languentis hyacinthi.] Sæpe Virgilius fim syllabam natura sua brevem producit, ente litera H, ut hic. Ut Æ. 10. 126. *Et Clarus & Hæmon.* Ibid. 720. *Linquens profugus hymenæos.* Ut Æ. 7. 398. *Turnique canit hymenæos.* Ut Æ. 9. 418. *Dum trepidant, it hasta Tago.*

72. *Ostro.*] Purpurâ, ex ostreo expressâ, G. 2. 506.

74. *Sidonia Dido.*] Ex Phœnicia, Æ. 1. 450.

78. *Laurentis pugnæ.*] Laurentino in litore commissæ, Æ. 7. 63.

81. *Umbris inferias.*] Octo juvenes, in pugna captos; ut ad rogum immolarentur, *inferrenturque* quasi dona tumulo, Æ. 10. 519.

83. *Truncos.*] Minora trophæa; quæ manibus præferrentur; supra, v. 7.

& ſternitur humi profuſus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon, equus bellicus, depoſitis ornamentis, incedit plorans, & rigat caput longis guttis. Alii portant haſtam & caſſidem Pallantis: *nam victor Turnus poſſidet reliqua* arma. *Poſtea triſtis turma ſequitur, & Trojani, & ductores Etruſci, & Arcades converſis haſtis. Poſtquam tota ſeries proſequentium* funus *longe tranſiit, Æneas conſtitit, & adjecit hæc alte gemens: Eadem aſpera ſors belli nos appellat hinc ad alios fletus. Salve* in *perpetuum mihi, ô Palla maxime, & vale* in *perpetuum. Nec locutus plura, ibat ad muros excelſos, & referebat pedem in urbem. Et jam oratores venerant ex urbe Latini* regis, *tecti ramis olivæ, & petentes* hanc *facultatem*: ut *redderet cadavera, quæ jacebant ferro ſtrata per agros; & permitteret* ea *ſubire ſepulchrum terræ: nullum eſſe bellum cum victis & privatis luce* cœleſti: *ignoſceret* iis, quos *olim appellaverat hoſpites & ſoceros. Illos orantes* ea quæ *non* erant *neganda Æneas clemens donat* illa *facultate, & præterea voce adjicit iſta: O Latini, quæ ſors immerita vos immiſcuit tanto bello, ut recuſetis nos amicos an petitis pacem mortuis & interfectis caſu prælii? ſane cuperem dare illam etiam viventibus. Nec veniſſem* huc, *niſi fata aſſignaſſent* mihi *hanc regionem &* hanc *ſedem:*

Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon
It lacrymans, guttiſq; humectat grandibus ora.
Haſtam alii galeamque ferunt, nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœſta phalanx Teucrique ſequuntur,
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ordo,
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos, ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam ſocerisq; vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur veniâ, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent:

NOTÆ.

88. *Currus.*] Pugnabant enim ſæpe viri principes in curribus; ut *Niphæus*, Æ. 10. 570. & paulo poſt, *Lucagus.*

89. *Poſitis inſignibus Æthon.*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis equis ab Ovidio tribuitur, ab αἴθω, *uro*, vel *ardeo. Inſignia* equi ſunt *phaleræ*, Æ. 5. 310. *monilia* & *ſtragula picta*, Æ. 7. 277, 278. *Flet*, more equis ſatis vulgari: ut in humanum doloris affectum tranſire ſæpe videantur.

91. *Cætera.*] Ergo clypeum, enſem, ſed præcipue balteum abſtulit Turnus, Æ. 10. 496.

92. *Phalanx.*] Proprie agmen pedeſtre Macedonum, Æ. 2. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Tyrrheni*, Æ. 8. 479. *Arcades*, Æ. 8. 51.

96. *Alias ad lacrymas.*] Ad peragenda cæterorum ſociorum funera.

97. *Salve. Vale.*] *Noviſſima verba*: quibus funere diſcedebant, Æ. 6. 227. in Notis.

99. *Greſſumque in caſtra ferebat.*] Ad ſuam, opere ſubitario caſtrorum in morem truĉtam, Æ. 7. 157. Igitur funus extra urbem comitatus, nunc dimiſſo funere ad urbem.

100. *Urbe Latinâ.*] Laurento, Latini regis, Æ. 7. 63.

101. *Velati ramis oleæ.*] *Velati*, non capite ſed manibus: quibus ramos pacificæ arboris oleæ, tæniis laneis implicatos, ſupplices porrigebant, Æ. 7. 237.

104. *Æthere caſſis.*] *Caſſus*, privatus: à *quaſſus*, ut nugatur Servius; ſed omnino verbo *careo.*

105. *Soceriſque vocatis.*] Cum Latinus Æneam in ſocium, hoſpitem, & generum accepiſſet, Æ. 7. 263.

Nec bellum cum gente gero. Rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat; his decuit mecum concurrere telis:
Vixet, cui vitam Deus aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite civibus ignem.
Dixerat Æneas: olli obſtupuere ſilentes,
Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior ſemperque odiis & crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Juſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc: unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies: & pace ſequeſtrâ
Per ſylvas Teucri, mixtique impune Latini,
Erravere jugis. Ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam fama volans, tanti prænuncia luctus,
Evandrum Evandriq; domos & mœnia complet;
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.

nec facio bellum cum gente Latina. *Rex* veſter *abrupit* jura *noſtri hoſpitii, & potius ſe commiſit armis Turni. Juſtius fuiſſet Turnum exponere ſe huic morti. Si ſtatuit terminare bellum manu, & ejicere Trojanos, decuit* eum *pugnare mecum his armis: vixiſſet* is noſtrûm, *cui Deus aut virtus ſua ſervaſſet vitam. Abite jam, & ſubjicite flammas miſeris civibus* mortuis. *Æneas locutus erat: illi taciti obſtupuerunt, ac tenebant oculos & vultus inter ſe obverſos. Tum ſenex Drances, ſemper infeſtus odiis & criminatione juveni Turno, ſic deinde voce reponit verba: O vir Trojane, famâ magne, major factis: quibus laudibus extollam te* ad *cœlum? an prius admirabor te* ob *juſtitiam, an* ob *opera bellica? nos autem memores* beneficii *reportabimus iſta* quæ dicis *in urbem patriam: & ſociabimus te regi Latino, ſi aliqua fortuna modum offerat: Turnus quærat ſibi* alia *fœdera. Immo delectabit etiam* nos, *erigere moles fatales murorum tuorum, & portare humeris ſaxa Trojanæ* urbis. *Dixerat hæc, & omnes communi voce muſſitabant talia. Statuerunt* inducias ad *duodecim dies: & pace intermedia, Trojani & Latini confuſi abſque periculo vagati ſunt per montes & ſylvas. Fraxinus alta ſonat ſecuri utrimque acutâ: eruunt pinus erectas ad aſtra; nec intermittunt ſecare cuneis quercus & cedros odoratas, nec vehere ornos plauſtris ſtridentibus. Et jam fama, prænuncia tanti doloris, diſperſa implet Evandrum, & Evandri ædem atque urbem; quæ* fama *prius narrabat per Latium, Pallanta victorem* eſſe.

NOTÆ.

114. *Turni ſe credidit armis.*] Non ſponte tamen, ſed cogente Amatâ uxore, Æ. 7. 616.

118. *Vixet.*] Syncope, pro *vixiſſet*. Sic Æ. 4. 682. *Extinxi*, pro *extinxiſti*, &c.

122. *Crimine.*] Criminationibus, quibus Turnum ſer..per onerabat, ex odio. Sic Æ. 2. 98. *Hinc ſemper Ulyſſes Criminibus terrere novis.*

126. *Juſtitiæne prius mirer.*] More Græcorū; apud quos verba *admirandi* & ſimilia nonnulla genitivo junguntur. Sic infra, v. 280. *Memini lætorve malorum.* Apud Horat. Od. l. 2. 9. 17. *Deſine mollium tandem querelarum, &c.*

133. *Pace ſequeſtrâ.*] *Conciliatrice.* Nam *ſequeſter* eſt arbiter inter utramque partem medius, cujus judicium utraque pars *ſequitur*. Vel juxta Servium & Donatum *pax ſequeſtra* ſunt *induciæ*: quæ *ſequeſtræ* ſunt, id eſt, mediæ, inter bellum præteritum & bellum futurum.

135. *Ferro bipenni.*] *Bipennis*, vel *ferrum bipenne*: ſecuris eſt, utrinque acuta: à *bina pinna*; eſt autem *pinna* faſtigium quoddam; unde ſummitas templorum vocatur *pinnaculum*.

137. *Robora.*] *Robur*, vel ſpecies eſt duriſſimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, G. 1. 162. *Olens*, Ecl. 2. 11.

138. *Ornos.*] *Fraxinos* ſylveſtres.

Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces: lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. Quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere;
Sed venit in medios: feretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper, atq; hæret lacrymanſq; gemenſ-
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt: [que:
Non hæc, ô Palla, dederas promiſſa parenti:
Cautius ut ſævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ juvenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita Deorum
Vota, preceſque meæ! tuq; ô ſanctiſſima conjux,
Felix morte tuâ, neque in hunc ſervata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor. Troûm ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipſe dediſſem;
Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec quas
Junximus hoſpitio dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. Quod ſi immatura manebat
Mors natum; cæſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros, cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam
Tyrrheniq; duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,

Arcades incipiunt *concurrere ad portas* urbis, *& juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas: iter ſplendet longâ ſerie flammarum, & late dividit campos. Multitudo Trojanorum adverſùm veniens conjungit* iis *agmina* ſua *dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia poteſt cohibere Evandrum, ſed currit in medios: feretro depoſito, concidit ſuper Pallanta, atque inhæret flens & gemens: ac demum difficile via aperta eſt voci* per *dolorem: ô Palla, non dederas hæc promiſſa patri tuo:* ſed fore *ut velles te committere duro Marti circumſpectius. Non eram neſcius, quantum valeret nova* cupiditas *gloriæ in bello, & jucundus* ille *honor in prima pugna. O primi conatus juvenis infelices, & acerba experimenta belli vicini, & vota preceſque meæ à nullo Deorum auditæ! & tu, ô ſanctiſſima uxor, felix* per *mortem tuam, nec ſuperſtes ad hunc luctum! contra ego vivendo exceſſi mea fata, ut pater reſtarem ſuperſtes* filio. Si *Rutuli obruiſſent me telis,* eo quod *junxi ſocietatem belli* cum *Trojanis, ipſe* libens *amiſiſſem vitam*; & *hæc pompa revelleret domum me, non Pallanta. Nec incuſabo vos, ô Trojani, nec fœdus, nec quas manus ſociavimus* per *hoſpitium: calamitas iſta debita erat meæ ſenectuti. Tamen ſi mors immatura deſtinata erat filio: oportebat* eum *mori inducentem Trojanos in Latium, occiſis prius* multis *millibus Volſcorum. Ego vero, ô Palla, non honorabo te aliâ pompâ, quàm pius Æneas, & quàm illuſtres Trojani, & quam ductores Tuſci, & omnis exercitus Tuſcorum.* Illi *portant magna trophæa,* ex iis, *quos tua manus demiſit morti. Tu etiam, ô Turne, ſtares jam grandis truncus* veſtitus *armis,*

NOTÆ.

147. *Incendunt.*] Metaphora, pro, *concitant*, Æ. 4. 360.

148. *Potis eſt.*] Æ. 3. 671. *Feretrum*, Æ. 6. 218.

156. *Primitiæ.*] Supra. v. 16. *Belli propinqui*: vel inter finitimos & propinquos populos, ita ut ab eo abſtinere non potuerim: vel, imminentis, cujus mors Pallantis præludium eſt.

160. *Vici mea fata.*] Superavi naturalem ordinem, longiore vitâ. Fatum enim eſſe videtur, ut pater ante filium moriatur.

161. *Troûm ſocia, &c.*] Si peccavi, initâ cum Trojanis armorum ſocietate, ſolus plecti à Rutulis debui, ſolus animam effun iere. *Obruerent.*] Supple *utinam*, aut *ſi*: ut Æ. 6. 31. *Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes. Volſcorum.*] Gens fuit Latinis & Rutulis contermina ab oriente, Æ. 7. 803. *Latium*, Æ. 7. 54. *Phryges*, Trojani, Æ. 1. 385. *Tyrrheni duces*, Æ. 10. 164. *Trophæa*, ſupra, v. 7.

Eſſet

Eſſet par ætas & idem ſi robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante perempto;
Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatoq; patrique
Quam debere vides meritis: vocat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
Conſtituere pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrêre rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma:
It cœlo clamorque virûm, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frænaque, ferventeſque rotas: pars, munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta: neque avelli poſſunt, nox humida donec
Invertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras; & corpora partim

ſi par fuiſſet ætas, & vis æqualis ab ætate. Sed miſer, cur cohibeo Teucros a pugna? abite, & memores reportate regi veſtro *hæc* mea *dicta: O Ænea, ſi ſuſtineo adhuc vitam odioſam, occiſo Pallante; dextera tua cauſa eſt,* cur id faciam: dextera, *quæ, ut intelligis, debet Turnum & filio* Pallanti, & mihi *patri,* qui ambo id *meriti* ſumus: *unicus hic modus* ſolandi me *reſtat tibi & fortunæ. Non cupio gaudia vitæ, nec licitum* eſt: *ſed* cupio *ferre hæc* gaudia *filio ad profundos inferos. Interim Aurora reddiderat miſeris hominibus beneficum lumen, reducens opera & labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon erexerunt rogos in ſinuoſo litore: unuſquiſque juxta morem majorum tulit illuc cadavera ſuorum: & ſuppoſitis nigris flammis, ſublime cœlum tegitur fumo in* ſimilitudinem *noctis. Ter induti rutilis armis* pedites *ambulaverunt circa rogos: ter in equis circuiverunt triſtem flammam funeris, & emiſerunt ore ululatus. Tellus etiam rigatur fletu, arma etiam rigantur. Et clamor hominum & ſonitus buccinarum tollitur* ad *cœlum. Deinde alii mittunt* in *ignem ſpolia ablata Latinis interfectis, & caſſides, & pulchros gladios, & fræna, & celeres rotas: pars, dona nota* mortuis, *ſcuta ipſorum, & jacula non fauſta. Plurima corpora boum circum immolantur morti: jugulant in ignem, & ſetoſos porcos, & pecudes direptas ex omnibus campis: deinde* per *totum latus aſpiciunt ſocios* qui *cremantur: obſervant rogos ſemuſtos: neque poſſunt* inde *abſtrahi, quouſque nox frigida mutavit cœlum diſtinctum aſtris micantibus. Nec aliter infelices Latini erexerunt quoque rogos innumeros in alia parte: & partim*

NOTÆ.

174. *Eſſet par ætas.*] Aut mihi, aut nato: ſed ego ſenior ſum, natus junior fuit, quam ut te vinceret.

182. *Auroræ.*] Dies altera poſt pugnam. De *Aurora*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

185. *Pyras.*] Rogos, buſta, ligneas ſtrues comburendis cadaveribus. Æ. 4. 494. De ritibus pompæ funebris, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

189. *Decurrere ... luſtravere in equis.*] Primum refero ad pedites: ſecundum ad equites: ut ſic totus exercitus officio funebri erga ſocios fungeretur. De *luſtratione*, pro *circuitione*, Æ. 1. 612.

195. *Ferventeſque rotas.*] *Rotas* currum hoſtilium, unde ſolebant principes viri pugnare. *Ferventes*: quæ ſolebant curſu incaleſcere: Horat, Od. l. 1. 1. *Metaque fervidis evitata rotis.*

202. *Cœlum ſtellis aptum.*] Commutatio: pro, *cui aptæ & connexæ ſunt ſtellæ*, Æ. 4. 482.

condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, & remittunt in *urbem. Comburunt reliqua, & immanem cumulum promiscuæ stragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undiquaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat è cœlo frigidam noctem: dolentes evertebant altum cinerem & ossa permista* in *rogis, & tegebant* ea *tepido acervo terræ. Jam vero præcipuus tumultus & pars doloris longe maxima erat per domos,* in *urbe Latini opulenti. Illic matres, & nurus infaustæ: illic dilecta pectora sororum dolentium, & pueri orbati patribus detestantur funestum bellum, & nuptias Turni: volunt* ut *ipse armis, ipse gladio dirimat* rem; *si quidem petit sibi imperium Italiæ & præcipuam potestatem, Drances acerbus asperat hæc: & testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contra multiplex* est *simul sententia variis verbis pro Turno, & magna auctoritas reginæ protegit* eum: *multa fama tuetur virum partis trophæis. Inter has dissensiones medio tumultu ardente: ecce præterea tristes legati referunt responsa è magna urbe Diomedis:* aiunt *nihil perfectum* esse *omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona effecisse, nec aurum, nec magnas preces: alia auxilia quærenda* esse *Latinis, aut pacem petendam à rege Trojano. Ipse rex Latinus concidit* ex *magnitudine doloris. Furor Deorum, & sepulcra recentia ante oculos, ostendunt* Æneam *fatalem juvari evidenti* auxilio *Deorum. Itaque congregat in excelsam regiam magnum concilium & præcipuos suorum accersitos jussu* suo. *Illi congregantur, & plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, & grandior ætate,*

Multa virûm terræ infodiunt; avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbiq; remittunt:
Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant. Tunc undiq;
Certatim crebris collucent ignibus agri. [vastis
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mœrentes altum cinerem & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic matres, miseræq; nurus, hic chara sororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ & primos sibi poscat honores.
Ingravat hæc sævus Drances: solumq; vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus, medio flagrante tumultu,
Ecce super mœsti magnâ Diomedis ab urbe
Legati rosponsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona neq; aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Ænean manifesto numine ferri
Admonet ira Deûm, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primosque suorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis, & maximus ævo,

NOTÆ.

206. *Urbique remittunt.*] Non uni omnia corpora: sed unumquodque suæ. De vario more *sepeliendi* & *comburendi cadaveris*, Æ. 5. 48.

211. *Ruebant ossa focis.*] Quomodo ossa hominum à busti reliquiis secernerentur, Æ. 6. 227. Quomodo post cremationem tumularentur, Æ. 5. 48. *Ruo*, active, Æ. 1. 39.

215. *Nurus.*] *Nurus*, proprie uxor filii, *bru, a daughter-in-law*: sumitur vulgo pro juniore qualibet fœmina, conjugio copulata, Æ. 2. 500. De *hymenæo*, G. 3. 60.

223. *Regina nomen.*] *Amatæ*, quæ favebat Turno, sororis filio, Æ. 7. 357. De *trophæis* supra, v. 7.

226. *Diomedis ab urbe.*] *Arpis*, infra, v. 285.

230. *Pacem petendum.*] Regimen gerundii. Sic Lucretius, l. 1. 111. *Pœnas in morte timendâ.* Ibid. 381. *Motu privandâ est corpora quæ*

primus ſceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
ue hic legatos Ætola ex urbe remiſſos,
æ referant, fari jubet: & reſponſa repoſcit
line cuncta ſuo. Tum facta ſilentia linguis,
Venulus dicto parens ita farier infit:
imus, ô cives, Diomedem Argivaque caſtra,
que inter emenſi caſus ſuperavimus omnes;
ontigimuſque manum, quâ concidit Ilia tellus.
e urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
ictor Gargani condebat Iapygis agris.
ſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
unera præferimus, nomen patriamq; docemus:
ui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.
uditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
ntiqui Auſonii: quæ vos fortuna quietos
ollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
uicunque Iliacos ferro violavimus agros,
Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
uos Simois premat ille viros) infanda per orbem
upplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,

& præcipuus regno, ſedet inter medios, non hilari vultu. Atque hic imperat legatos, reverſos ex urbe Ætolica, dicere quænam reportent: & quærit ſingula reſponſa ſuo ordine. Tunc indictum eſt *linguis ſilentium; & Venulus obediens imperio incipit ita loqui; O cives, vidimus Diomedem & caſtra Græca, & perfecto itinere evaſimus omnia pericula, & tetigimus manum, quâ regnum Trojanum periit. Ille victor extruebat in campis Gargani Japygis urbem Argyripam, de nomine patriæ gentis. Poſtquam ingreſſi ſumus, & facultas conceſſa* eſt *alloquendi præſentem; offerimus dona, profitemur nomen & patriam: qui indixerint* nobis *bellum, quæ cauſa* nos *adduxerit* in urbem *Arpas. Ille ſic tranquillâ voce reſpondit* iis quæ *audierat; O felices populi, imperium Saturni, Auſonii veteres: quæ ſors vos turbat tranquillos, & impellit*

ere bella inſueta? quotquot vaſtavimus ferro arva Trojana (omitto ea mala quæ *tolerata* ſunt *ando ad ſublimes muros, & quot ille Simois ſepeliverit viros) luimus per orbem immania ſupicia, & omnes pœnas criminum,*

NOTÆ.

238. *Primus ſceptris.*] Reges enim erant plerique, ex iis qui Turni auxilio venerant, Æ. 7. 647.

239. *Ætolæ ex urbe.*] *Arpis*, ab Ætolo Diomede conditis: mox, v. 243.

242. *Venulus.*] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æ. 8. 9.

243. *Diomedem.*] Filius fuit Tydei, nepos Oenei: paterno quidem & avito jure, Ætoliæ rex: ſed cum pater Tydeus Agrii patrui invidia regno pulſus eſſet, & Argos Peloponneſi urbem ad regem Adraſtum confugiſſet; ibi Diomedes ex Deiphyle, Adraſti filiâ, natus eſt. Is Adraſto mortuo maximam & quaſi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum ſuum, item ab Agrii filiis pulſum, in Ætoliam reſtituit: Argivorum & vicinarum urbium dux ad Trojam profectus eſt; ex Homero, Il. 2. 563. Ibi maxima quæque poſt Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojana rapuit, Rheſum Thraciæ regem occidit; unde laudat Virgilius ejus manum, *quâ concidit Ilia tellus.* Venerem & Martem vulneravit. Quare Venus ejus domum evertit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cylabaro apud Argos: quorum ex inſidiis cum ægre elapſus eſſet, neque vero poſſet in Ætoliam reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maxime orientalem Italiæ partem, mari fugit: ibique exceptus à Dauno rege, & parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipue *Argos Hippium*, id eſt, *equeſtre*: ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta eſt primo in *Argyrippam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos*. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longe à *Siponto* urbe, & radicibus promontorii *Gargani*, *monte di S. Angelo* quod in mare Hadriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur à Strabone, l. 6. prima eſt, eum in Diomedeis inſulis, huic litori vicinis, ſubito evanuiſſe: ejuſque ſocios, dolore mortis illius eſſe mutatos in aves, infra, v. 272. Secunda eſt, ipſum in patriam revocatum, in ea diem obiiſſe. Tertia eſt, ſubactâ illâ maris Hadriatici orâ ad uſque Venetos, apud illos mortuum, & divinis honoribus affectum eſſe. De *Japyge*, qui nomen dedit Japygiæ, ſive Apuliæ, Æ. 8. 710.

252. *Saturnia regna, &c.*] De *Saturni fuga in Italiam*, Æ. 8. 319. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ incolis, Ibid. 328. Æ. 7. 54.

257. *Simois.*] Fluvius Troadis, Æ. 1. 104.

turba deploranda ipsi etiam Priamo. Novit ista *funestum sidus Palladis, & scopuli Eubœæ, & mons vindex Caphareus. Post illam* Trojæ *expeditionem pulsi ad diversa litora, Menelaus filius Atrei circa columnas Protei exulat. Ulysses adiit Cyclopas Ætnæos. An memorabo regnum Pyrrhi, & domum Idomenei subversam? aut Locros degentes litore Libyco? ipse rex Mycenarum, dux magnorum Græcorum, periit in primo aditu* domus, *manu scelerate uxoris:* post *Asiam subactam adulter insidiatus est* ei. An memorabo *Deos obstitisse* mihi, *minus revectus* in *patriam regionem*

Vel Priamo miseranda manus. Scit triste Minervæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diversum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaus ad usque columnas
Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses.
Regna Neoptolemi referam, versosque Penates
Idomenei? Libycone habitantes littore Locros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivûm
Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
Oppetiit: devictâ Asiâ subsedit adulter,
Invidisse Deos, patriis ut redditus oris

NOTÆ.

259. *Triste Minervæ Sidus, &c.*] *Sidus Arcturi*, quod cum per se procellosum sit, vim adhuc perniciosiorem ex ira Minervæ dici potest accepisse ad vexandas Ajacis Oilei naves. Sic enim Solinus, c. 20. de Caphareo. *Ubi post Ilii excidium Argivam classem, vel Minervæ ira; vel quod certior prodit memoria, sidus Arcturi gravibus affecit cladibus.* De *Arcturo*. Æn. 1. 748. G. 1. 68. Explicari tamen potest *sidus* de ipsa tempestate, quam excitavit Minerva: nam sic videtur vocem illam accepisse Virgilius, G. 1. 311. *Quid tempestates autumni & sidera dicam?* & Æ. 12. 451. *Ad terras abrupto sidere nimbus It mare per medium.* De *Minerva*, Æn. 2. 31. De *Ajace ab ea interfecto* ad Caphareum, Eubœæ insulæ scopulum, Æ. 1. 44. 49. De *Eubœa* Græciæ insula, *Negrepont*, Æ. 6. 2.

262. *Atrides Protei, &c.*] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo, Æ. 2. 264. *Atrei* filius confecto Trojano bello octo annis tempestate jactatus est circa Ægypti litora, antequam in patriam rediret; & divertit apud *Proteum* regem Ægypti, de quo G. 4. 388. Ita fere Homerus Odyss. 4. 82. 385, &c.

Columnas.] *Limites, terminos* Ægypti. Quippe Strabo l. 3. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum disserens, ait id nomen inde ortum esse, quod viri illustres, ut finem imperii aut expeditionis suæ notâ aliquâ consignarent; aras, aut columnas, aut in modum columnarū turriculas, fretis, aut promontoriis, aut montibus imposuerint: quæ nomina, destructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipsi remanserunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum ad Syrtes Africæ, columna Ionica in isthmo Corinthiaco, turris Pelori & turris Rhegina in freto Siculo, aræ Bacchi & Alexandri in India. Igitur *columna Protei*, pars erit illa litoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui sic describitur à Strabone, l. 17. Ἐν δεξιᾷ ἡ νῆσος καὶ ὁ πύργος ὁ Φάρος, &c. *Ad dextram est Pharus insula & turris: ad sinistram vero cautes & promontorium Lochias.* Et vero testatur Homerus, Menelaum ad Pharum insulam primum exscensionem fecisse, Odyss. 4. 355.

263. *Ætneos.*] Ulysses in Sicilia apud Cyclopas appulsus est, ubi mons Ætna, ut fi[ct]a narrat Achæmenides, Æ. 3. 613.

264. *Regna Neoptolemi.*] Pyrrhi, Epiri regis, Achillis filii: qui ab Oreste Agamemnonis filio occisus est, ob amorem Hermiones, Æ. 3. 328. &c. De *Pyrrho Neoptolemo*, Æ. 2. 263.

265. *Penates Idomenei.*] Cretensis regis, qui à suis pulsus est ob occisum filium, Æ. 3. 122. *Penates*, Dii sunt domestici, Æ. 2. 717.

265. *Libyco litore Locros.*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnassum montem, Æ. 3. 399. Horum aliqui, post bellum Trojanum, confederunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus; alii in Africa circa Pentapolim, quæ Cyrenaica regio est, ad mare mediterraneum, & orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut vero testatur Domitius Afer, in regione Africæ plane oppositâ, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266. *Mycenæus, &c.*] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytæmnestræ uxoris & Ægisthi adulteri insidiis occisus, Æ. 3. 54. De *Mycenæ* urbe Peloponnesi, Æ. 1. 288. De *Achivis* Græcis, Æ. 1. 492.

268. *Devictâ Asiâ subsedit adulter.*] *Subsidere* est *clam sedeo in insidiis.* Unde. Valerius Max. l. 7. c. 2. vocat *subsessorem alieni matrimonii* adulterum, qui alienæ conjugis pudicitiæ insidiatur. Itaque sensus est, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paridis adulterium Trojam everterat; insidiatorem adulterum non defuisse, qui eum sub prima domus limina primumque reditum opprimeret.

Conju-

Conjugium optatum & pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,
Fluminibuſq; vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) & ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore; cum ferro cœleſtia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama, nec veterum memini lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portaſtis ab oris,
Vertite ad Æneam. Stetimus tela aſpera contra,
Contulimuſq; manus: experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros; ultrò Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ:
Hectoris Æneæque manu victoria Graiûm
Hæſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
Quà datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime regum,
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.

viderem dilectam conjugem & ſpecioſam Calydona? nunc quoque monſtra terribilia aſpectu inſectantur me: *& ſocii amiſſi evolarunt alis in aërem, & volucres errant* circa *fluvios, & replent rupes triſtibus ſonis: heu crudelia ſupplicia meorũ: hæc autẽ expectanda mihi jam fuerunt ab illo tempore; quando inſanus invaſi gladio corpora immortalia, & ſauciavi plagâ dextram* manum *Veneris. Ne vero, ne hortemini me ad talia prælia. Nec mihi bellum ullum eſt cum Trojanis poſt exciſam Trojam: nec recordor, aut gaudeo* de *antiquis calamitatibus. Ferte ad Æneam dona, quæ tuliſtis ad me è patriis terris. Stetimus adversùs valida* ejus *arma, & conſerimus manus: credite* mihi *experto, quantus attollat clypeum, quo impetu vibret haſtam. Si terra Idæa produxiſſet duos tales viros præter eum; Trojanus prior intuliſſet bellum urbibus Argivis, & Græcia doleret mutatis fatis. Quamdiu tardatum eſt circa muros pertinacis Trojæ: victoria Græcorum ſubſtitit manu Hectoris & Æneæ, & retro tulit pedem in decimum annum. Ambo* erant *illuſtres animis, ambo bellicâ fortitudine: iſte ſuperior* erat *religione. Dextræ* veſtræ *conveniant in fœdera, ſiquidem* id *conceditur: ſed cavete, ne arma veſtra congrediantur* cum illius *armis. Audiviſti ſimul, rex optime regum, & quæ ſint* ejus *reſponſa, & quis ſit* ejus *ſenſus* de *tanto bello.*

NOTÆ.

270. *Conjugium, &c.*] *Conjugem* Ægialeam, ſupra, v. 243. *Calydona*, urbem Ætoliæ, quam Diomedes & avito jure poſſidebat, & armis tenuerat, Æ. 7. 306.

272. *Socii amiſſi, &c.*] Circa promontorium Apuliæ Garganum, inſulæ ſunt, non duæ, ut ait Strabo, ſed quinque: *Diomedeæ* ab antiquis dictæ: harum maxima nunc *Tremiti*. Illic Diomedis ſocii in aves finguntur commutati: vel ob iram Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiunt Virgilius & Ovidius Metam. l. 14. 494. vel ob dolorem amiſſi morte Diomedis, ut innuere videtur Strabo aliique. Has aves in his tantũ inſulis reperiri ait Plinius, l. 10. 44. eaſque dentes habere, colore eſſe candidas, infeſtas advenis præterquam Græcis. Joannes Meurſius ait eaſdem eſſe quæ Græcis dicuntur ἐρωδιοὶ, Latinis *ardeæ*, Gallis *herons*. Plinius facit *fulicarũ* ſimiles. Ovidius non *cycnos* quidem, ſed cycnis proximas.

276. *Cœleſtia corpora.*] Venerem in vola manus Diomedes vulneraverat. Iliad 5. v. 335. Martem in imo ventre, v. 857

280. *Lætorve malorum.*] Græcâ forma, ſupra, v. 126.

283. *Contulimuſque manus, &c.*] Adulatur hic heroi ſuo Virgilius: quanquam enim adverſus Diomedem ſtetit, Iliad. 5. 225. tamen huic minime fuiſſe parem conſtat ex eo, quod ab eodem in coxa vulneratus ictu fuit, fuiſſetque adeo interfectus, niſi Venus auxilio filii adfuiſſet, v. 311.

284. *In clypeum aſſurgat.*] Ipſe attollat clypeum ſuum. Sic Æ. 12. 729. *Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem, & ferit.*

285. *Idæa terra.*] *Troas*, ubi mons *Ida*, Æ. 2. 801. *Inachias*, Argivas, Æ. 7. 286. *Dardanus*, Trojanus, Æ. 1. 239.

Vix

Vix legati ea dixerant: & varium murmur diffusum est per ora turbata Italorum, veluti quando saxa coercent fluvios torrentes; tunc obstructo alveo murmur editur, & propinquæ ripæ fremunt aquis strepitantibus. Statim atque animi sedati & ora tumultuantia composita fuerunt; rex precatus Deos incipit è summo solio: Equidem, ô Latini, & cuperem, & utilius fuisset deliberare prius de summa rerum: non vero *convocare concilium tali tempore, cum hostis premit muros. Facimus bellum difficile, ô cives, cum stirpe Deorum, & hominibus invictis: quos nullæ pugnæ debilitant, &* qui etiam *superati non possunt abstinere ab armis. Si constituistis aliquam spem in exercitu Ætolorum advocato, deponite* eam: *unusquisque* sit *sibi* sua *spes; sed videtis, quam tenuis* spes *illa sit. Quo casu rerum* nostrarum *cætera concussa jacent, omnia* denique *sunt ob oculos & in manibus vestris. At neminem accuso: fuit* vobis *fortitudo, quæ potuit esse maxima pugnatum est tota mole regni. Itaque exponam, quis sensus jam sit incertæ menti* meæ, *& ostendam paucis* verbis: *advertite animos. Est mihi vetustus ager, vicinus fluvio Tyrrheno,*

Vix ea legati: variusque per ora cucurrit
Ausonidûm turbata fremor: ceu, saxa morantur
Cum rapidos amnes; clauso fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt,
Præfatus Divos solio rex infit ab alto:
Ante equidem summa de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat melius: non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obsidet hostis,
Bellum importunum, cives, cum gente Deorum,
Invictisq; viris, gerimus: quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
Ponite: spes sibi quisq; sed, hæc quam angusta, videtis.
Cætera quâ rerum jaceant perculsa ruinâ,
Ante oculos interq; manus sunt omnia vestras.
Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam; & paucis, animos adhibete, docebo.
Est antiquus ager, Tusco mihi proximus amni,

NOTÆ.

301. *Præfatus Divos.*] Notat Turnebus veteres, præcipue Romanos, id solemne habuisse; ut antequam verba publice facerent, Deos precarentur: & frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum sumerent. Talia fuere exordia omnia Catonis; talia Ciceronis ac Demosthenis nonnulla.

302. *Ante quidem.*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hostilium virium magnitudinem, cui suarũ tenuitatem opponit. II. Proponit conditiones pacis tres: aut terras Æneæ assignandas, si sedere hic velit; aut naves ædificandas, si malit aliò abire; deniq; oratores ad eũ mittendos cum regiis muneribus.

305. *Cum gente Deorum.*] Æneas a Jove per Venerem ortus: Trojana gens à Jove per Dardanum, Æ. 1. 239.

308. *Ætolûm.*] Diomedis sociorum, in Apulia sedentium, supra, v. 243.

316. *Est antiquus ager, &c.*] Duplex est de hujus agri situ opinio. I. Donatus, quem sequitur Cluverius, agrum illum metitur ad litus maris: à Circæo monte, qui terminus fuit Latii tempore Tarquinii superbi, orientem versus, ad usq; Tyberim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Donatus, quod Tuscos dicat aliquando sedisse circa Ufentem fluviũ, huic monti Circæo vicinum; hunc itaque *Tuscum* fluviũ hic à Virgilio appellari: deinde quod constet apud omnes; *Rutulos*, Tuno subditos, spatio illo contentos fuisse; & *Auruncos* montem Circæũ proxime attingere; & *pinetum*, seu locum pinu consitum, circa Circæum esse. At tribus ex capitibus minime probabilis hæc sententia videtur mihi. Primo, quod per *Tuscum omnem* à Virgilio semper intelligatur Tyberis, G. 1. 499. Æ. 8. 473. Æ. 10. 199. Secundo, quod ager ille sic extensus complecteretur regnũ universum Turni, cujus angustias descripsimus, Æ. 7. 795. immo & multo latiora spatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuisse Latinis conjuncti, aut etiam subditi; certe verosimile non est, Latinũ regem homini externo regnum obtulisse, quod consanguinei Turni ditionẽ totam absorberet. Tertio, cum urbs Laurentum, caput Latinæ ditionis, in qua tum concilium habebat Latinus, à Tyberi vix distaret leucis tribus, sive millibus paulo plus septem; & reliqua agri illius pars ad usque Circæum millia plusquam quadraginta haberet ad orien-

Longu

gus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos.
nci Rutulique ſerunt, & vomere duros
cent colles, atque horum aſperrima paſcunt.
omnis regio & celſi plaga pinea montis
t amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
mus leges, ſocioſque in regna vocemus.
fidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
alios fines aliamque capeſſere gentem
animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:
denas Italo texamus robore naves,
plures complere valent: jacet omnis ad undam
teries: ipſi numerumque modumque carinis
cipiant; nos æra, manus, navalia demus.
terea, qui dicta ferant & fœdera firment,
tum oratores prima de gente Latinos
placet, paciſque manu prætendere ramos:
nera portantes eboriſque, aurique talenta,
ſellam regni trabeamque inſignia noſtri.
conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.

protenſus in occidentem, ultra terminos Siculos. Aurunci & Rutuli colunt, & verſant aratro colles aſperos, & utuntur ſterilisſimis eorum locis ad paſcua. Tota illa regio & tractus pineus alti montis detur amicitiæ Trojanorum; & ſtatuamus juſtas conditiones fœderis, & admittamus eos ſocios in regnum noſtrum. Quieſcant illic, ſi tanta eſt cupiditas, & ſtruant urbes. Si vero voluntas eſt ipſis adire alias regiones & alios populos, & ſi poſſunt abire è terra noſtra: ſtruamus ipſis ligno Italico viginti naves, aut plures, ſi poſſunt implere: tota materies jacet prope aquas: ipſi præſcribant numerum & formam navium; nos ſuppeditemus æra, operam, & nautica omnia. Inſuper placet, centum oratores Latinos è præcipuo genere ire, ut exponant Trojanis mea dicta, & jungant fœdera: & placet præferre manibus ramos pacificos, portantes dona eboris, & talenta auri, & ſellam, & te-, notas noſtri imperii. Vos deliberate in commune, & ſubvenite rebus fractis.

NOTÆ.

m: ſane ager ille dici non potuit à Latino *ngus in occaſum*; ſed omnino *longus in ortum*. l. Servius, quem ſequor, agrum metitur ab urLaurento Tyberim verſus, quo fere loco Tro- ſuâ novam Trojani jam condiderant. Atq; rit *Tuſco proximus amni*, nempe Tyberi: *longus in occaſum*, ſive ad occaſum Laurenti : immo, ne anguſtiæ agri objiciantur, Tyberim in occaſum porrigetur; ſiqui- *Siculi* primi omnium Italiæ incolæ, qui de *Sicani* dicti ſunt, ultra Tyberim multas quitus tenuerunt urbes, in quibus numerat yſius *Alſium*, & *Cære*, in eodem tractu itimo ultra Tyberim. Igitur erit ager ille, *us fines ſuper uſque Sicanos*, id eſt, uſque ad illos, quos veteres Siculi tenebant, priuſm à Pelaſgis & Aboriginibus inde pulſi, *Si- am* inſulam occuparent, unde *Sicani* dicti , Æ. 7. 795. Quin etiam *Aurunci Rutuliq;* re potuerunt: non veri quidem *Rutuli*, qui rant ſedem ad orientem Laurentinæ ditio- Æ. 7. 795. nec veri *Aurunci*, qui ſuam fixe- ultra Circæum, Æ. 7. 54. Sed quædam eoeliquiæ, quæ circa Tyberim remanſerant: enim tractum à Tyberi ad Circæum vatemporibus varios habuiſſe colonos, qui invicem alias in regiones expulerint, teſta- Plinius l. 3. 5. *Latium antiquum, à Tyberi eios uſque, obſervatum eſt millium paſſuum quaginta longitudine. Colonis ſæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus: Aborigines, Pelaſgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.*

326. *Italo robore.*] *Robur*, pro quocunque duriore ligno ſumitur, G. 1. 162.

329. *Navalia.*] Vulgo *navale* locus eſt ubi ſtant naves. Hic, vel locus eſt ubi ædificantur: vel, ut ait Servius, ligna quibus ædificantur: vel potius inſtrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æ. 5. 112.

334. *Sellam, &c.*] *Sellam curulem*: ita dictam deinde à Romanis, non quod à *Curibus* Sabinis inventa eſſet, nam Florus teſtatur Tarquiniũ Priſcum ab Etruſcis eam accepiſſe; ſed omnino *à curru*: nam vetus auctor apud Gellium l. 3. 18. teſtatur, *Senatores, qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos honoris gratia in curiam vehi: in quo curru ſella eſſet ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam curulis appellaretur.* Utebantur autem eâ reges primo, tum conſules, cenſores, prætores, & ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porſennæ apud Dionyſium, Maſiniſſæ apud Appianum & Liviũ. Erat illa *eburnea*, ſeu potius cælato ebore contecta: tum incurvis pedibus, unde à Plutarcho, in Mario dicitur ἀγκυλόπους, *incurvipes*. De *trabea*, togâ regiâ & conſulari, Æ. 7. 188.

335. *Conſulite in medium.*] Id quod eſt in communem utilitatem, G. 1. 127. *In medium quærebant.*

Tum

Tum idem Drances infeſtus, quem gloria Turni pungebat occultâ invidiâ & ſtimulis acerbis: abundans divitiis, & abundantior eloquentiâ; ſed manus ejus erat *iners* ad *bellum*: tamen *reputabatur non vanus auctor* in *conſiliis*: *potens factionibus*: *maternus ſplendor dabat illi genus illuſtre, à patre habebat ignotum* genus: *ſurgit, & accuſat his verbis* Turnum, *augetque invidiam*: *Suades, ô bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem voce noſtrâ. Omnes fatentur ſe cognoſcere quid poſtulet ſors gentis* noſtræ, *ſed verentur dicere. Concedat licentiam loquendi, & deponat tumorē* ille, *cujus propter omina adverſa & funeſta ſtudia (dicam enimvero, quamvis mihi comminetur arma & necem) videmus tot lumina ducum periiſſe, & urbem univerſam jacere* in *dolore*: *dum* ille *oppugnat caſtra Trojana confidens fugæ, &* dum *armis minatur cœlo. Unum præterea, optime regum, unum addas iſtis muneribus, quæ multa imperas ferri & dici Trojanis*: *nec vis cujuſquam te impediat, quo minus,* cum ſis *pater, tradas filiam illuſtri genero & ſplendidis nupt. & confirmes hanc pacem perpetuo fœdere. Quod ſi tanta formido* Turni *occupat animi pectora* noſtra; *obſecremus ipſum & precemur ab ipſo veniam*: precemur, *ut permittat & relinquat patriæ jus ſuum.*

Tum Drances idem infenſus, quem gloria Tu
Obliquâ invidiâ ſtimuliſque agitabat amaris:
Largus opum, & linguâ melior, ſed frigida be
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens: genus huic materna ſuperb
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat:
Surgit, & his onerat dictis, atq; aggerat irat
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem
Conſulis, ô bone rex. Cuncti ſe ſcire fatentur
Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſq; ſiniſtro
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemq; m
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamq; videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis diciq; jubes, unum, optime regu
Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero digniſq; hymenæ
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jung
Quod ſi tantus habet mentes & pectora terror
Ipſum obteſtemur, veniamq; oremus ab ipſo;
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.

NOTÆ.

339. *Futilis.*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui ſibi credita ſtatim effundit. Tranſlatio eſt, juxta Servium, Donatum, Lactantium, à vaſe *futili* dicto: cujus os latum & patulum, fundus anguſtus & acutus erat: ita ut in terra depoſitum ſtare non poſſet, ſed ſtatim in latus effunderetur. Hoc utebantur in ſacris Veſtæ, quia iis ſacris aquam in terra deponi nefas erat.

340. *Seditione.*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343. *Rem nulli obſcuram, &c.*] ORATIO Drancis quinque habet partes. I. Dicit omnes ideo tacere, quia Turnum timent. II. Unum ſe profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro republica, quam ille temeritate ac fugâ ſuâ pene evertit. III. Cenſet pacis conditionibus cæteris hanc etiam adjiciendā, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obſtare. V. Denique orat, ut ſi bell abſtinere nolit, privatam contentionem publico periculo, ſed privato certamine mat; quod ab Æneā proponitur.

345. *Dicere muſſant.*] *Muſſare* eſt proximum eſſe; ſubmiſſa & parum diſti voce, quaſi timide ac dubitanter loqui; *murmurare.* Hic *timere, vereri.*

347. *Cujus ob auſpicium.*] Quia bellum a niſtratur nutu & auſpiciis Turni; non Lat qui rerum habenas eam in rem depoſue Æ. 7. 600. & forte felicioribus auſpiciis bell ſuſcepiſſet, ſi ſuſcipiendum duxiſſet.

351. *Fugæ fidens.*] Carpit fugam Turni: à Junone, non tamen ſponte, ſubductus pugna, Æ. 10. 659. De *hymenæis*, nuptiis, 3. 60.

359. *Cedat, &c.*] Si adeo Turnum timem ut nullus auſit de eo conqueri: ne queram ne vi agamus; ſed precemur ipſum, ſaltem nat, ut rex & patria rei communi libere con lant pro ſuo jure.

Qu

miſeros toties in aperta pericula cives
s? ô Latio caput horum & cauſa malorum!
ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
, ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
s ego, inviſum quem tu tibi fingis, & eſſe
oror, en ſupplex venio: miſerere tuorum:
animos, & pulſus abi: ſat funera fusi
us, ingentes & deſolavimus agros.
fama movet, ſi tantum pectore robur
pis: & ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
atq; adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
et, ut Turno contingat regia conjux,
animæ viles, inhumata infletaque turba,
mur campis. Et jam tu, ſi qua tibi vis,
rii quid Martis habes, illum aſpice contra,
vocat.
ibus exarſit dictis violentia Turni:
gemitum, rumpitq; has imo pectore voces:
, quidem, Drance, tibi ſemper copia fandi,
cum bella manus poſcunt: patribuſq; vocatis
sades: ſed non replenda eſt curia verbis,
tuto tibi magna volant; dum diſtinet hoſtem
murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
de tona eloquio, ſolitum tibi; meq; timoris
tu, Drance: tot quando ſtragis acervos
orum tua dextra dedit, paſſimq; trophæis
is agros. Poſſit quid vivida virtus,
iare licet: nec longe ſcilicet hoſtes

Cur toties propellis miſeros cives in manifeſta pericula? ô tu qui es Latinis origo & cauſa calamitatum illarum! nullæ eſt *ſalus* in *bello: omnes flagitamus à te pacem, O Turne, & ſimul pignus certiſſimum pacis* Laviniam. *Ego, quem tu exiſtimas tibi infenſum, & vero non curo eſſe, ecce primus accedo ſupplex: miſereſce tuorum, depone iram, & ejectus recede. Satis vidimus cædium, fugatî ab* Ænea, *& ſatis vaſtavimus arva ſpatioſa. Aut ſi gloria* te *excitat, ſi contines pectore tantas vires, ſi deniq; tibi chara eſt* hæc *aula,* quam ambis *in dotem, aude, & ſecurus oppone pectus adverſum contra hoſtem. Nempe, ut uxor regia detur Turno, nos fundamur campis, animæ ignobiles, turba inſepulta & indefleta. Nunc vero tu, ſi eſt tibi virtus ulla, ſi habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere* ex *adverſo* illum *qui te appellat. Violentia Turni accenſa eſt his verbis: dat gemitum, & emittit è profundo pectore verba iſta: Semper quidem, O Drance, copioſæ tibi eſt facultas loquendi, tunc cum bella exigunt opus: & ſenibus convocatis primus interes: ſed aula non eſt implenda verbis, quæ magnifica excidunt tibi impune; dum propugnacula murorum cohibent nec foſſæ redundant ſanguine. Itaque tona* vi *eloquentiæ,* quod tibi *conſuetum* eſt; *& Drance, accuſa me timoris: quandoquidem tua manus edidit tot cumulos cadaverum Troj. & paſſim illuſtras campos trophæis. Licet* tibi *explorare, quid valeat virtus ardens: hoſtes.*

NOTÆ.

Inhumata infletaque turba.] Privata funore: quod apud veteres miſerrimum 6.325.

Qui vocat.] Supra, v. 115.

Larga quidem, &c.] ORATIO Turhabet partes præcipuas, quarum prillit Drancem; ſecunda caput, de quo tur, attingit. I. Refellit criminationeritatis & fugæ, primo vanam Dranquentiam per ironiam illudendo; ſecommemorando facta ſua, cædem E- Bitiæ, &c. II. Timorem Drancis de orum virtute conceptum elevat, iroaggerando: aitque nunc Græcos ipchillem, Diomedem, coram Trojanis ; flumina ipſa retro ab iis fugere, &c. III. Simulatum de ſe timorem Dranci adimit, profitendo ſe tam ignavo ſanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis eſt. IV. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, ſi res deſperata ſit: quanquam forte mori tum glorioſius foret. V. Oſtendit rem adeo non eſſe deſperatam, ut potius integra ſit; cum auxilia ſibi multa ſuperſint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit damnumque par; cum adhuc bellum in ortu ipſo ſit atque initio, ideoq; facile mutari poſſit, fortunæ viciſſitudine. VI. Auxiliis Diomedis, quæ deſunt, opponit auxilia quæ adſunt quam plurima, Meſſapi, Tolumnii, Camillæ. VII. Denique offert ſe pugnæ ſingulari.

385. *Trophæis.*] Supra, v. 7.

Quæ-

non erunt nobis petendi procul: undiq; circumdant muros. An ibimus contra illos *oppoſitos* nobis? *cur moraris? an fortitudo bellica ſemper erit tibi in ſuperba lingua & iſtis pedibus fugacibus?* an *ego fugatus* ſum, *ó ignaviſſime? an vero ullus accuſabit me,* quod *fuſus* fuerim: *qui conſiderabit Tybrim inflatum creſcere ſanguine Trojano, & univerſam domum Evandri extinctam eſſe cum ſobole, & Arcadas ſpoliatos exercitu? Bitias & vaſtus Pandarus non ſic experti* ſunt *me, & mille alii quos* uno *die victor dejeci ad inferos, clauſus muris & circundatus munimentis hoſtilibus. Nulla eſt ſalus in bello,* ais? *ominare talia, ô inſane, homini Trojano, aut rebus tuis. Itaque ne deſinas commovere omnia magno timore, & extollere potentiam nationis bis ſuperatæ, contra* vero *minuere potentiam Latini. Nunc etiam principes Myrmidonum reformidant arma Trojana? nunc etiam Diomedes, etiam Lariſſæus Achilles? fluvius etiam Aufidus retro fugit mare Hadriaticum?*

Quærendi nobis: circumſtant undique mur
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mar
Ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam merito, fœdiſſime,
Arguet? Iliaco tumidum qui creſcere Tybri
Sanguine, & Evandri totam cum ſtirpe vide
Procubuiſſe domum, atq; exutos Arcadas ar
Haud ita me experti Bitias & Pandarus inge
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello? capiti cane talia demen
Dardanio, rebuſque tuis, proinde omnia ma
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Lati
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia
tremiſcunt?
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles?
Amnis & Hadriacas retro fugit Aufidus undas
Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fing
Artificis ſcelus: & formidine crimen acerba
Nunquam animam talem dextra hac, abſiſtem
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in i

eodem *ipſo* tempore, *quo ſceleſtus* ille *accuſator ſimulat ſe dum adverſus meas rixas, & exaſperat metu* ſuo *accuſationem* ſuam. *Deſine turbari, perdes talem animam hac manu* mea: *maneat tecum, & ſtet in illo* tuo *pectore.*

NOTÆ.

394. *Evandri procubuiſſe domum.*] Occiſo Pallante ab ipſo Turno, Æ. 10. 442.

396. *Bitias & Pandarus.*] Portæ Trojanæ cuſtodes, quos interfecit Turnus cum in eam urbem inſiluit, Æ. 9. 708. & ſequentibus.

399. *Capiti cane, &c.*] *Canere* vatum proprium eſt, & futura prædicentium: & ſenſus eſt: jacta infauſtum illud omen in Trojanos, in te ipſum; quod nempe nulla, neque his, neque tibi per bellum ſalus ſit.

402. *Bis victæ.*] Primum ab Hercule, deinde à Græcis, Æ. 3. 476.

403. *Nunc & Myrmidonum, &c.*] Ironice metus inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem timuiſſe arma Trojana: qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones*, Theſſali vel Ægineteæ, Achillis milites, Æ. 2. 7. *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385. *Tydides*, Tydei filius Diomedes, ſupra, v. 243. *Lariſſæus Achilles*, Theſſalus, Æ. 2. 197.

405. *Amnis & Hadriacas, &c.*] Dic ipſos etiam fluvios, Trojanorum metu, retro aquas egiſſe. *Aufidus*, nunc *Lofanto*, fluvius in Hirpinis naſcens, inter Apuliam, Dau Peucetiam, in mare Hadriaticū fluens, c Cannenſi prælio, quo circa ejus oſtia Rom Hannibale victi ſunt. *Hadriacum*, vel *Had cum*, vel *Hadrianum* mare, vel *Hadria*, p mediterranei maris: a promontorio Sale quod ſuperius eſt Italiæ cornu, in ſinum ens, Italiamq; ad ſeptentrionem alluens *mare ſuperum* vocatur. Huic nomen ab urbe & fluvio in tractu Veneto, ſupra Pad ſub extremum ſinum, ad latus occide nunc dicitur ſinus ipſe *Golfe de Veniſe*, a Venetiis. Scribitur, vel ſine aſpiratione vel, ut in pleriſque omnibus antiquit numentis, cum aſpiratione *Hadria*.

407. *Artificis ſcelus.*] Pro *ſceleſto a* Sic apud comicos frequenter. Terent. 3. 5. 1. " *Ubi illic ſcelus eſt, qui me per Crimen* item, pro criminatione ſeu acc one, ſupra, v. 122.

408. *Dextrâ hâc.*] Quæ conſuevit fo cidere, non ignavos. Sic Cæſar ad Met

unc ad te & tua, magne pater, conſulta revertor.
nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis; 411
tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo
nditus occidimus, neq; habet fortuna regreſſum:
remus pacem, & dextras tendamus inermes.
uanquam ô! ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet:
e mihi ante alios, fortunatuſq; laborum, 416
regiuſque animi; qui, ne quid tale videret,
ocubuit moriens, & humum ſemel ore momordit.
n & opes nobis, & aduc intacta juventus,
uxilioq; urbes Italæ populiq; ſuperſunt; 420
n & Trojanis cum multo gloria venit
nguine, ſunt illis ſua funera, parque per omnes
empeſtas: cur indecores in limine primo
eficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
ulta dies variuſque labor mutabilis ævi 425
ettulit in melius: multos alterna reviſens
uſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.
on erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
t Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
ot populi miſere duces: nec parva ſequetur 430
loria delectos Latio & Laurentibus agris.
t & Volſcorum egregia de gente Camilla,
gmen agens equitum & florentes ære catervas.
uod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
dq; placet, tantumq; bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus victoria fugit, 436
Ut tantâ quicquam pro ſpe tentare recuſem.

Jam redeo ad te & ad tuam deliberationem, ô magne pater. Si nullam deinceps conſtituis ſpem in noſtris armis; ſi ſumus tam deſtituti, & omnino periimus ob *exercitum ſemel fugatum, & ſi fortuna nullam habet viciſſitudinem: precemur pacem, & porrigamus manus exarmatas. Tamen, ô ſi reſtaret* nobis *aliquid virtutis priſtinæ, ille* videretur *mihi felix* in *laboribus, & virtute præſtans præ cæteris; qui, ne cerneret quicquam tale, ſemel procubuit moriens, & momordit ore tellurem. Si* vero *nobis reſtant vires, & juventus adhuc illæſa, & urbes ac nationes Italæ* ad *ſubſidium: ſi* vero *præterea victoria contigit Trojanis cum multo ſanguine, ſi ſunt illis ſuæ mortes, & par clades in omnibus: quare ignavi deficimus in primo ingreſſu* belli? *cur tremor invadit membra ante* ſonitum *buccinæ? tempus & multiplex motus annorum inſtabilium vertit plurima in melius: fortuna alternatim reviſens decepit plurimos, & rurſus conſtituit* eos *in firmo* ſtatu. *Ætolus & Arpi non erunt nobis ſubſidio? ſed erit Meſſapus, & fortunatus Tolumnius, & ductores, quos tot nationes miſerunt: nec parvus honos comitabitur congregatos è Latio & campis Laurentibus.*

Et etiam Camilla, ex illuſtri gente Volſcorum, ducens agmen equitum & turmas fulgentes ære. Quod ſi Trojani me vocant unum ad pugnam, & id vobis *videtur, & tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeo fugit averſata* meas *iſtas manus, ut abnuam audere quicquam pro ſpe tanta.*

NOTÆ.

ud Lucanum, l. 3. 135. *Haud unquam jugulo pollluet iſto Noſtra, Metelle, manus; dignum Cæſaris irâ Nullus honos faciet.*

415. *Quanquam ô! ſi, &c.*] Si funditus occidimus, petamus pacem: tamen, vel ita quoque, ſi quicquam haberemus virtutis, deberemus mortem majorſi felicitati ducere, quàm lacem: ut ille Mezentius, qui ab Ænea occiſus eſt, Æ. 10. ſub finem. De forma illi optaonis, *Quanquam ô!* Æ. 5. 195.

416. *Fortunatus laborum, Egregius animi*] Græca locutio, ſupra, v. 73. *Læta laborum.*

423. *In limine primo.*] Vixdum inito bello.

424. *Ante tubam.*] Antequam decretoria agna tubarum ſonitu indicta ſit.

428. *Ætolus, & Arpi.*] Diomedes Argyripæ conditor, ſupra, v. 243.

429. *Meſſapus, &c.*] Dux aliquot Etruſcorum invulnerabilis, Æ. 7. 691. *Tolumnius*, augur, qui fœdus diſturbabit, Æ. 12. 258. & in eo tumultu occidetur. *Felix* dicitur ob peritiã & felicitatem auguriorum. De *Latio*, & *Laurentibus* agris, Æ. 7. 54. 63. De *Camilla*, duce Volſcorum, Æ. 7. 803. & infra, v. 535.

433. *Florentes ære catervas.*] *Fulgentes*: metaphora, de qua, G. 2. 6.

437. *Tanta pro ſpe.*] Vel victoriæ; vel Laviniæ; vel laudis inde colligendæ, quod ſolus privato periculo communem ſalutem peperierim.

Ibo

Ibo virtute mea *adversus Æneam: quamvis ille præ se ferret magnum ipsum Achillem, & haberet arma paria* Achilleis, *fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis & Latino socero: Æneas me poscit unum? &* vero *precor, ut poscat* me unum: *potius quam* ut *Drances morte pereat* mecum, *si talis est ira Deorum* ut pereamus, *aut referat* gloriam, *si virtus aut gloria est* hic consequenda. *Illi rixantes differebant hæc inter se de rebus ambiguis: Æneas movebat* loco *castra & exercitū. Ecce nuncius currit magno tumultu per domum regiam, & replet urbem magno metu,* dicens: *Trojanos ordinatos* in *aciem, & exercitum Etruscum descendere è fluvio Tyberi per tota arva. Statim turbatæ* sunt *mentes, & commota pectora plebis, & furor excitatus non levibus stimulis. Tumultuantes corripiunt arma manibus, juventus fremens* flagitat *bellum, patres plorant queruntur que tristes: cum ingens clamor effert se undique in aërem* cum *multiplici discordia. Non aliter ac cum forte turmæ avium*

Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animam hanc, soceroq; Latino,
Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
Devoveo: solum Æneas vocat? & vocet, oro.
Nec Drances potius, sive est hæc ira Deorum,
Morte luat; sive est virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant
Certantes: castra Æneas aciemque movebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisq; urbem terroribus implet:
Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamq; manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
Pectora, & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poscunt, fremit arma juventus.
Flent mœsti mussantq; patres: hic undique clamor
Dissensu vario magnus se tollit in auras.
Haud secus atq; alto in luco cum forte catervæ
Considere avium; piscosove amne Padusæ
Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Imo, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus
Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplis:

sederunt in profunda sylva: aut cum *rauci cycni emittunt cantus in piscoso fluvio Padusæ, inter aquas garrulas. Nempe, ô cives, inquit Turnus, arreptâ occasione, convocate concilium, & ita prædicate pacem:* dum *illi irrumpunt in regnum armati. Nec plura effatus, proripuit se, & celer exportavit* se *ex alta domo. Tu, ait, ò Voluse, significa turmis Volscorum* ut *armentur:*

NOTÆ.

439. *Vulcani manibus.*] Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu a Vulcano fabricata, Æ. 8. 370. Quemadmodū Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerū, Il. 18. 369.

443. *Nec Drances potius, &c.*] Invitavit Drancem ut secum in hostes irrueret, socius laudis & periculi, v. 389. Nunc orationem quasi retractans ait: Æneas me solum vocat? & vero id opto, potius quam ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps sit.

446. *Tyberino, &c.*] Æ. 8. 330. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Tyrrhenam*, Æ. 8. 479. *Mussant*, obmurmurant, supra, v. 345.

457. *Amne Padusæ.*] *Padus*, maximum Italiæ flumen, de quo G. 1. 482. ostiis quidem septem in mare Hadriaticum defertur, sed duobus antiquissimis: quorū septentrionale dicitur *Volana*, hodie *il Po di Volana*; meridionale *Padusæ*, hodie *Il Po d'Argenta*. Vocat *stagna* propter diffusas paludis in morem circa ostia Padi, & variis fossis confluentes aquas. *Amnem Padusæ*, ut *urbem Patavi*, Æ. 1. 251.

463. *Maniplis.*] *Manipulus* erat certus militum numerus, qui sub eodem signo pugnabat. Erat Romuli tempore militū centuria; postea duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varrone, quia *minima manus* sive turba militum erat: ex Vegetio, quia *junctis manibus*, id est, simul pugnabant: melius ex Ovidio, Aurelio Victore, Donato, &c. quia pro signis & aquilis, Romuli tempore, habuerunt fasciculos fœni, pertica suspensos: fasciculi autem illi dicuntur *manipuli*, quod manum impleant.

Du

ait, & Rutulos: equites Meſſapus in armis,
um fratre Coras latis diffundite campis.
aditus urbis firment, turreſq; capeſſant:
ra, quà juſſo, mecum manus inferat arma.
in muros tota diſcurritur urbe.
cilium ipſe pater & magna incepta Latinus
rit, ac triſti turbatus tempore differt.
ltaq; ſe incuſat, qui non acceperit ultro
danium Æneam, generumq; aſciverit urbi.
fodiunt alii portas, aut ſaxa ſudeſque
jiciunt: bello dat ſignum rauca cruentum
cina. Tum muros variâ cinxere coronâ,
tronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.
non ad templum ſummaſq; ad Palladis arces
vehitur magnâ matrum regina catervâ,
a ferens: juxtaq; comes Lavinia virgo,
ſa mali tanti, atq; oculos dejecta decoros.
edunt matres, & templum thure vaporant,
mœſtas alto fundunt de limine voces:
mipotens belli præſes, Tritonia virgo,
nge manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
um ſterne ſolo, portiſq; effunde ſub altis.
gitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
q; adeo Rutulum thoraca indutus ahenis
rrebat ſquamis, ſuraſq; incluſerat auro,
mpora nudus adhuc: lateriq; accinxerat enſem,
gebatq; altâ decurrens aureus arce:
ltatq; animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.

duc etiam Rutulos: Meſſape, & Coras cum fratre, explicate per agros equites in armis. Pars defendant ingreſſus urbis, & occupent turres: reliqua multitudo ferat arma mecum, qua parte *juſſero. Confeſtim ex urbe totâ curritur ad muros. Ipſe pater Latinus abrumpit concilium & magna exorſa, & turbatus luctuoſo tempore, differt* ea in aliud: *& accuſat ſe plurimum, quod non ultro admiſerit & urbi adoptaverit generum, Trojanum Æneam. Alii faciunt foſſas* ante *portas, aut ſupponunt ſtipites & ſaxa: rauca tuba dat ſignũ ſanguineũ* ad *pugnam. Tunc matronæ & pueri circumdederunt muros multiplici cœtu: extrema neceſſitas invitat omnes. Regina quoque* cum *ingenti comitatu matrum vehitur ad templum & ſupremam arcem Palladis, portans munera: & prope comes* eſt *Lavinia puella, cauſa tantæ calamitatis, & ſubmittens formoſos oculos. Matres ſequuntur, & implent templum vapore thuris, & è porta ſublimi emittunt voces luctuoſas: O virgo Tritonia, potens* in *armis, præſidens bello: rumpe* tua *manu arma Trojani prædatoris, & dejice illum humi præcipitem, & diſturba ſub altis portis. Turnus ipſe armatur ad pugnam: & jam armatus* ſecundum *loricam Rutulam* erat *aſper æreis ſquamis, & exerat auro tibias, adhuc detectus* ſecundum *caput: & alligaverat gladium lateri: & micans decebat aureus exiliens è ſumma arce: & geſtit animo, & ſpe jam præoccupat hoſtem.*

NOTÆ.

484. *Equites Meſſapus.*] Sic interpungimus, Servium & Donatum: ut Voluſus ducat Rutulos, & ſimul moneat Volſcos ut ſub duce ſuis pugnæ ſe parent; Meſſapus vero, Coras & ejus frater Catillus, de quibus, Æ. 7. ducant equites. *Meſſapus* nominativus eſt non vocativo, ut Æ. 8. 77. *Heſperidum fluvius inclutor aquarum Adſis, &c.* Æ. 12. 192. *Soror arma Latinus habeto.*

487. *Juſſo.*] *Juſſero.* Sic frequenter in duorum tabulis, apud Cicer. de legibus, &c. *Expſis*, pro *præceperis*: *rupſis*, pro *rupeſis*, *rapſis*, pro *rapueris.* Sic *faxo*, pro *fecero*: *ſim*, pro *fecerim.* Turnebus, l. 15. c. 15.

487. *Palladis arces.*] Templa Palladis vulgo in arcibus, quia Pallas inventrix dicitur arcium, Ecl. 2. 62. *Pallas quas condidit arces Ipſa colat.* Dona ferunt ipſi, *peplum*, Æ. 1. 484. Cultum vero Palladis reliquorumque Deorum Laurentes à Græcis acceperant, qui frequentes conſederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde diu *magna Græcia* dicta eſt.

483. *Armipotens Tritonia.*] Palladis nomen, Æ. 2. 171. Præſes autem fuit urbium, artium, belli, &c. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

488. *Squamis ahenis, &c. Suras, &c.*] De *ſquamis* loricæ corio ſuperadditis, Æ. 3. 467. *Sura* pars eſt tibiæ carnoſa, quæ cum toto crure ocreis veſtitur.

Qualis equus poſtquam ruptis retinaculis fugit ſtabula, demum liber, & fruens patente campo: ille aut vadit ad paſcua & greges equarum; aut ſolitus lavari noto fluvio aquæ exilit, & collo alte erecto petulans fremit, & crines errant per collum & per humeros. Cui Camilla, ſequente turma Volſcorum, obvia occurrit, & regina deſcendit ex *equo ſub ipſis portis: quam tota turma imitans, deſcendit ad terram relictis equis: deinde* Camilla *dicit iſta: Turne, ſi* animus *generoſus habet jure aliquam in ſe confidentiam, audeo & polliceor obſtare exercituiTrojanorum, & ſola procedere obvia adverſus equites Etruſcos. Permitte me experiri manu prima diſcrimina pugnæ: tu pedes mane ad muros, & tuere urbem. Turnus* reſpondet *ad iſta, hærens oculis in terribili puella: O virgo, gloria Italiæ: quas conabor dicere, quas referre* tibi *gratias? ſed jam, quandoquidem animus ille* tuus *eſt ſupra omnia* pericula, *divide mecum periculum. Ut fama & miſſi obſervatores faciunt fidem, Æneas callidus præmiſit equites levis armaturæ,* qui *vaſtarent agros: ipſe accelerans per deſerta alia, montis* ſuperato *jugo, accedit ad urbem. Meditor inſidias belli, in curva ſemita ſylvæ, ut occupem militibus armatis angußias biſidas. Tu, ſignis conjunctis, occurre equitatui Etruſco. Meſſapus ardens erit tecum, & catervæ Latinæ, & turmæ Tiburtinæ: ſume tu quoque munus ducis. Sic dixit, & ſimilibus verbis animat Meſſapum duces ſocios* ejus *ad pugnam: &* ipſe *vadit in hoſtem. Eſt vallis flexu ſinuoſo, apta fraudibus inſidiis belli: quam nigra latera premunt utrinque ſpiſſis foliis: trames parvus ducit illuc,*

Qualis, ubi abruptis fugit præſepia vinclis,
Tandem liber equus, campoq; potitus aperto;
Aut ille in paſtus armentaq; tendit equarum;
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſq; fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntq; jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſq; ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit: quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſiqua eſt fiducia forti,
Audeo & Æneadûm promitto occurrere turmæ
Solaq; Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus
O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc, eſt omnia quæ
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem miſſique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſylvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis,
Tecum acer Meſſapus erit, turmæq; Latinæ,
Tiburtiq; manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocioſq; duces: & pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu vallis accommoda fraudi
Armorumq; dolis: quam denſis frondibus atrum
Urget utrinq; latus: tenuis quo ſemita ducit,

NOTÆ.

498. *Volſcorum acie.*] Qui jam vocati à Turno per Voluſum fuerant, v. 463. De *Camilla*, eorum duce, infra, v. 535. De *Volſcis*, Æ. 7. 803. De *Tyrrhenis*, Æneæ ſociis, Æ. 8. 479.

515. *Furta . . . belli.*] *Inſidias*: dicitur quippe *furtum*, quicquid clam fit, Æ. 5. 588.

Convexo.] *Concavo*, aut ſaltem *curvo*, Æ. 1. 314

517. *Tyrrhenum equitem.*] Qui præmiſſus erat ab Ænea, per planos campos.

518. *Meſſapus erit, &c.*] Cum equitibus quot *Etruſcis*, quorum dux erat, Æ. 7. *Turmæ Latinæ*, ſive *Rutulæ*, ſub Voluſo, ſupra, v. 464. *Tiburti manus*, ſub Catillo & C ſupra, v. 465. Æ. 7. 670.

522. *Vallis accommoda.*] *Vallis* ultimam hic producit propter cæſuram. Sc tamen legit antiquo nominativo, *valles*.

Augu

Anguſtæq; ferunt fauces, adituſq; maligni.
Hanc ſuper, in ſpeculis ſummoq; in vertice mon-
Planities ignota jacet, tutique receptus: [tis,
Hinc dextrâ lævâque velis occurrere pugnæ;
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis notâ fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & ſylvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis ſacrâque catervâ,
Compellabat, & has triſti Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & noſtris nequicquam cingitur armis,
Chara mihi ante alias: neq; enim novus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitâq; animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno, vireſq; ſuperbas,
Priverno antiquâ Metabus cum excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutatâ parte, Camillam.
Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undiq; ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis, tantus ſe nubibus imber
Ruperat: ille innare parans, infantis amore
Tardatur, charoq; oneri timet: omnia ſecum
Verſanti, ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane manu validâ quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis & robore cocto;
Huic natam, libro & ſylveſtri ſubere clauſam,
Implicat, atq; habile mediæ circumligat haſtæ
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,

& meatus arcti atq; ingreſſus difficiles ferunt ad eam. *Super eam, in ſpeculis & in ſupremo cacumine montis, ſternitur planities incognita & perfugium tutum: ſive velis deſcendere* ad *pugnam, à dextra & ſiniſtra* parte; *ſive imminere è verticibus, & dejicere vaſtos lapides. Juvenis* Turnus *vadit* illuc *per ſpatia itinerum* ſibi *cognita, & occupavit locum, & conſtitit in locis* illis *aſperis. Interim in cœleſtibus ſedibus* Diana *filiæ Latonæ alloquebatur Opim, unam è comitibus puellis, & è turba* ſibi *ſacra; & ore mæſto proferebat hæc verba: O virgo, Camilla vadit ad bellum aſperum, & fruſtra tegitur noſtris armis, dilecta mihi præ cæteris: nam hic amor non novus contigit* mihi *Dianæ, flexitque animum meum improviſâ dulcedine. Metabus, ejectus regno per invidiam & ob potentiam ferociorem, cum exiret è veteri urbe Priverno, fugiens per medias pugnas belli, aſportavit ſociam exilii infantem, & appellavit* eam *Camillam*, de *nomine matris Caſmillæ, mutata parte* nominis. *Ipſe ferens* eam *ante ſe* in *ſinu, quærebat longa cacumina ſylvarum ſecretarum: arma infeſta urgebant undique, & Volſci diſcurrebant circumjectis militibus. Ecce,* in *medio fugæ, Amaſenus tumens exundabat altis ripis, tanta pluvia effuderat ſe è nubibus: ille meditans enatare, retinetur amore infantis, & metuit dilecto oneri: ægre tandem fixum* eſt *hoc conſilium* illi, *omnia ſecum raptim expendenti. Alligat filiam incluſam cortice & ſylveſtri ſubere huic* telo, *quod telum grande geſtabat forte manu robuſtâ, firmum nodis & ligno exſiccato,* utpote *bellator; & circumnectit aptam mediæ haſtæ: & evibrans* haſtam *illam grandi dextera, ſic loquitur ad cœlum: Diana virgo, benefică cultrix ſylvarum,*

NOTÆ.

534. *Latonia.*] Diana, Latonæ filia, E. 3. 67.
539. *Ob invidiam.*] Vel ſubditorum in ſe: vel ſuam, ut explicuimus de Mezentio, Æ. 10. 822.
540. *Priverno, &c.*] *Privernum*, urbs Volſcorum, circa Pomptinas paludes & Amaſenum fluvium, paucis aliquot leucis à mari diſtans: cujus ruinæ hodie viſuntur juxta oppidum *Piperno*: *Amaſenus* hodie eſt *Toppia*, Æ. 7. 794. in extrema nota. De *Volſcis*, ibidem, & v. 803.
553. *Robore cocto.*] Ligno duriore, ad fumū exſiccato, G. 1. 175. *Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus. De robore*, ibid. 162.
554. *Libro & ſubere.*] *Liber*, cortex interior & tenuis. Hoc *ſuber*, arbor craſſiſſimi ac leviſſimi corticis, *liege*, *cork*.

Ipſe pater infantis *hanc tibi conſecro famulam: fugit hoſtiem per aëra, tenens primùm tua jacula: ô Dea, obteſtor te, accipe hanc tuam, quæ jam creditur dubiis ventis. Dixit* hæc, *& jacit haſtam libratam reducto brachio: aquæ ſonuerunt: fugit miſera Camilla ſuper velocem fluvium in haſta ſtridula. Metabus vero, numerosâ turbâ jam propius imminente, projicit ſe in flumen, & victor extrahit è glebis herboſis haſtam cum infante,* quæ erat *donum* jam ſacrum *Dianæ. Nullæ urbes exceperunt eum domibus, nullæ muris: neque ipſe ſe ſubdidiſſet iis* ob *aſperitatem* morum: *traduxit vitam paſtoritiam & ſecretis in montibus. Illic inter vepres & inter latebras* ſylvarum *horridas, alebat filiam uberibus equæ gregalis & lacte ferino, premens ubera in labris* filiæ *tenellis. Et ſtatim atque infans fixit greſſus primis plantis pedum: oneravit manus* ejus *telo acuto, & alligavit arcum ac ſagittas humero parvulæ. Pro aureo* ornatu *capillorum, pro veſtitu pallæ defluentis, pellis tigridis pendet è capite per tergum. Jam tunc libravit manu molli jacula puerilia, & agitavit fundam tereti loro circa caput, & proſtravit gruem Strymoniam vel cycnum candidum. Matres plurimæ in Etruſcis urbibus fruſtra deſideraverunt illam* in *uxorem filiorum* ſuorum: *contenta* cultu *ſolius Dianæ, fovet pudica perpetuum amorem virginitatis & armorum. Vellem* ut *non fuiſſet perculſa* amore *belli, aggreſſa, oppugnare Trojanos: nunc eſſet mihi dilecta & una è meis comitibus. At vero, ô Nympha, ſiquidem premitur fatis crudelibus, deſcende cœlo, & adi regionem Latinam ubi funeſtum prælium miſcetur auſpiciis adverſis.*

Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit: accipe, teſtor,
Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit: ſonuere undæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magnâ propius jam urgente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atq; haſtam cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere: neq; ipſe manus feritate dediſſet;
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis interq; horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaq; ex humero parvæ ſuſpendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenerâ puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habenâ,
Strymoniamq; gruem aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: ſolâ contenta Dianâ,
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit. Vellem haud correpta fuiſſet
Militiâ tali, conata laceſſere Teucros:
Chara mihi comitumq; foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere Nympha polo, fineſq; inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.

NOTÆ.

566. *Donum Triviæ.*] *Camillam*: vel, quam Triviæ quaſi dono ſalvam recipiebat: vel quā ipſi Triviæ quaſi donū voverat. *Trivia*, Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

568. *Manus dediſſet.*] *Conſenſiſſet, ceſſiſſet.* Adagium eſt, ex iis deſumptum, qui pugnâ victi aut manus ligandas præbent, aut iiſdem protenſis mortem deprecantur.

570. *Luſtra.*] Cubilia ferarū in ſylvis, G. 2. 471.

572. *Armentalis equæ.*] Quæ gregatim inter armenta verſabatur. *Lacte ferino*, equino: nam equum vocavit *ferum*, Æ. 2. 51.

576. *Crinali auro, &c.*] Vel reticulo aur quo virgines complecti capillos ſolebant: acu crinali, quâ capilli diſcernuntur: vel, quolibet aureo capitis ornatu. *Palla*, pallu muliebre, apertum ac talare, Æ. 9. 616.

580. *Strymoniam gruem.*] Quia frequens id genus circa Strymonem, Macedoniæ flu um, Æ. 10. 265.

582. *Nurum.*] Uxorem filii, *bru, a Daughter-in-law.*

cape, & ultricem pharetrâ deprome ſagittam.
, quicunq; ſacrum violarit vulnere corpus,
s Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
ego nube cava miſerandæ corpus & arma
poliata feram tumulo, patriæque reponam.
ixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
ſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
truſcique duces, equitumque exercitus omnis,
ompoſiti numero in turmas: fremit æquore toto
ſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis,
huc obverſus & huc: tum late ferreus haſtis
orret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra celereſque Latini,
t cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
dverſi campo apparent: haſtaſq; reductis
rotendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
dventuſq; virûm, fremituſq; ardeſcit equorum.
mque intra jactum teli progreſſus uterque
ubſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementeſq;
ſhortantur equos: fundunt ſimul undiq; tela
rebra, nivis ritu: cœlumq; obtexitur umbrâ.
ontinuo adverſis Tyrrhenus & acer Aconteus
onnixi incurrunt haſtis, primiq; ruinam
ant ſonitu ingenti, perfractaq; quadrupedantem
ectora pectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus
ulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
ecipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
templo turbatæ acies: verſique Latini
jiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
roës agunt, princeps turmas inducit Aſylas.
mque propinquabant portis: rurſuſq; Latini

Accipe hæc, & extrahe è pharetra vindicem ſagittam. Quiſquis læſerit vulnere corpus mihi *dicatum*, ſive fuerit *Trojanus, ſive Rutulus, ſimul hâc ſagittâ mihi ſolvat pœnas ſanguine: ego deinde nube cava inferam ſepulchro cadaver miſeræ* Camillæ *& arma non direpta, & reſtituam* illam *patriæ.* Sic *dixit* Diana: *at illa* Nympha *delapſa per levem aërem cœli inſonuit, incluſa obſcuro nimbo* ſecundum *corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros* Laurenti, *& duces Tuſci, & omnis acies equitum, diſtincti in turmas* certo *numero: equus ſubſiliens fremit toto campo, & oblectatur converſus arctis habenis huc & illuc: tum campus horreſcit undique ferreis haſtis, & arva reſplendent excelſis armis. Meſſapus quoque, & Latini veloces, & Coras cum fratre, & equitatus virginis Camillæ, apparent contra oppoſiti* in *campo: & immittunt longe haſtas brachiis contractis, & conjiciunt ſpicula: & fervet adventus hominum, & hinnitus equorum. Et jam uterque* exercitus *ſteterat, progreſſus intra jactum teli: erumpunt* in *repentinum clamorem, & concitant equos frementes: ſimul ſpargunt undique tela frequentia, more n[illegible] & cælum tegitur tenebr[illegible] ſtatim Tyrrhenus & arde[illegible] Aconteus concurrunt connixi haſtis oppoſitis, & primi magno ſtre-* *faciunt impetum, & feriunt pectora equorum impulſa pectoribus. Aconteus dejectus in* *lum fulminis, aut molis impulſæ* per *machinam, corruit procul, & effundit vitam in ventos.* *ercitus* Latini *confeſtim territi* ſunt: *& Latini converſi opponunt* retro *ſcuta, & reflectunt* *os ad muros. Trojani perſequuntur, primus Aſylas immittit agmina. Et jam attingebant por-* *: & iterum Latini*

NOTÆ.

99. *Numero in Turmas.*] *Turmæ* proprie nt equitum, & capiebant equites vulgo inta, Æ. 5. 553. in Notis.

04. *Ala Camillæ.*] Vegetius, *Alæ dicuntur itum*, quod ad ſimilitudinem alarum ab aq; parte protegunt acies. Atq; ita ſumi- *ala* apud Virgilium. Oſtendit tamen Lip- de militia Rom. l. 2. 7. *alas* etiam quan- ue de peditibus dici: & vulgo de copiis, ſive equeſtribus, ſive pedeſtribus, ſociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

612. *Tyrrhenus.*] Hic non gentile nomen, ſed proprium eſt principis alicujus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

617. *Præcipitat.*] Pro *præcipitatur.* Ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit*, pro *avertitur.*

619. *Rejiciunt parmas.*] In tergum, ut ſeſe à perſequentium jaculis in fuga defendant.

emittunt clamorem, & retorquent colla equorum *facilia. Trojani fugiunt, & revertuntur habenis omnino immissis. Quale* est *mare, quando excurrens æstu reciproco, modo volvitur ad terras, & spumans effundit undam super rupes, & perluit ultimas arenas sinuando se; modo cedit retro, præceps & resorbens saxa æstu convulsa, & deserit litus fluctu detumescente. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos: bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, & vir elegit virum: tum vero & gemitus morientum* audiuntur; *ac rotantur in alto sanguine & arma, & corpora, & equi moribundi confusi* in *strage hominum: oritur crudele prælium. Orsilochus, cum timeret aggredi* Remulum, *immittit hastam* in *equum Remuli, & figit ferrum sub aure: quo ictu equus furit arrectus, & impatiens plagæ agitat alta crura sublato pectore: ille* Remulus *dejectus humi corruit. Catillus* sternit *Iolam: & magnum animo, magnum corpore & armis sternit Herminium: cui coma flava* erat in *capite aperto, & nudi humeri: nec plagæ terrent* eum, *tam late apertus est in ictus: hasta immissa huic per latos humeros intremit, & transfixa* cum *dolore incurvat hominem. Spargitur late niger sanguis: pugnantes edunt strages gladiis, & per plagas quærunt mortem gloriosam. At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus,* quasi *Amazon, nudata* secundum *unam mammam* ad *prælium. Et manu jaciens congerit hastas flexiles, modo indefatigabilis corripit dextrâ manu robustam secu-*

Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſq; datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſq; ſuperjacit undam
Spumeus, extremamq; ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro atq; æſtu revoluta reſorbens
Saxa, fugit, littuſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
Implicuere inter ſe acies, legitq; virum vir:
Tum vero & gemitus morientum, & ſanguine in a
Armaq; corporaq; & permiſti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aſpera ſurg
Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adi
Haſtam intorſit equo, ferrumq; ſub aure reliqu
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaq; jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemq; animis, ingentem corpore & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudiq; humeri: nec vulnera terrent.
Tantus in arma patet. Latos huic haſta per arm
Acta tremit, duplicatq; virum transfixa dolore.
Funditur ater ubiq; cruor: dant funera ferro
Certantes: pulchramq; petunt per vulnera morte
At medias inter cædes exultat Amazon,
Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla,
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſet,
Nunc validam dextrâ rapit indefeſſa bipennem.

NOTÆ.

Parmas, ſcuta brevia, rotunda, & undique *paria.*

636. *Orſilochus, &c.*] Trojanus. *Remulus*, Latinus: alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui moriens phaleras nepoti dederat, Æ. 9. 360. item ab illo Numano Remulo, quem Aſcanius occiderat, ibid. 592.

640. *Catillus, &c.*] Tiburtinus, de quo, Æ. 7. 672.

645. *Duplicatque virum.*] Videtur à tergo inter utraſque ſcapulas percuſſus, ita ut in anteriorem partem corpus curvatum, & quaſi plicatum ex ictu fuerit. Alii legunt, *Duplicatque viri, transfixa, dolorem.* Alii, *Duplicatq; viri transfixa, dolorem.* Prima lectio ſaniſſima, ja ta Turnebum. Cujus firmat opinionem ill Ovidii, *Duplicat aq; vulnere cæco eſt*: Item ill Homeri de Therſite, Iliad. 2. 266. Ηλᾶξεν, ἰδνώθη, *percuſſit: ille autem incurvabat ſe.*

648. *Amazon.*] *Volſca*, Amazonum tam more armata; id eſt, exuſta mamma dextr ſiniſtroque latere nudato: ut dixmus; Æ. 494.

650. *Denſet.*] Secundæ conjugationis: *denſat*, primæ: Æ. 10. 432. *Bipennis*, ſecu utrinque acuta, ſupra, v. 135.

Aureu

…reus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
…a etiam, ſiquando in tergum pulſa receſſit,
…cula converſo fugientia dirigit arcu.
…circum lectæ comites, Larinaque virgo,
…llaque, & æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
…lides: quas ipſa decus ſibi dia Camilla
…legit, paciſque bonæ bellique miniſtras.
Quales Threïciæ, cum flumina Thermodontis
…ulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
…u circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
Penthesilea refert: magnoq; ululante tumultu,
Feminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longâ tranſverberat abiete pectus.

Arcus aureus, & ſagittæ Dianæ ſonant ex humero ejus. *Ipſa quoque verſo arcu defigit ſagittas fugaces, ſi aliquando cedit fugata in tergum.* Sunt *vero circa* eam *ſelectæ ſociæ, & virgo Larina, & Tulla, & Tarpeia intentans æream ſecurim Italæ* puellæ: *quas ipſa divina Camilla elegit ſibi* quaſi *honorem, famulas* in *bello & bona pace. Quales Thraciæ Amazones, quando legunt fluenta Thermodontis, & pugnant armis pictis: ſive circa Hippolyten, ſive quando bellicoſa Penthesilea redit* in *curru; & magno tumultu ululante muliebres turmæ geſtiunt ſcutis lunatis: ó bellicoſa virgo, quem primum, quem ultimum ſternis haſtâ? aut quos ſpargis humi corpora moribunda? primo Eumenium patre Clytio: cujus oppoſiti pectus paſſus tranſfodit longâ haſtâ ex abiete.*

NOTÆ.

652. *Arma Dianæ.*] Venatoria: ſagittæ in pharetra, bipennis, haſtilia.

654. *Spicula converſo, &c.*] More Parthorū, quos ea arte celebres diximus, Ecl. 1. 62.

657. *Dia Camilla.*] Græca vox, δῖα *generoſa, præſtantiſſima, divina*: quia Dianæ Deæ conſecrata, ſupra, v. 557. Sic apud Homerum Helena vocatur δῖα γυναικῶν, *præſtantiſſima mulierum.*

658. *Paciſque bonæ, &c.*] Sic plures & ſaniores codices, Pierio teſte. Aliqui tamen habent, *paciſque bonas bellique miniſtras.*

659. *Quales Threïciæ.*] De Amazonū gente ac nomine, Æ. 1. 321, 494. Nunc de patria & ſede. I. Conſtat Amazonū ſedem non fuiſſe in *Thracia* propria & *Europæa*, quæ Macedoniæ confinis eſt; ſed in ſeptentrionali minoris Aſiæ litore, quod Ponto Euxino alluitur: urbemq; regiam ab ipſis illic conditam fuiſſe *Themiſcyram*, non longe à Thermodonte fluvio: eiſdemque paruiſſe totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociamq; complexus eſt. Ita Herodotus, Pauſanias, Diodorus Siculus, &c. II. Conſtat è Xenophonte, Exped. l. 6. tractum illum ipſum fuiſſe quoque *Thraciæ* nomen, nempe *Aſiaticæ*. III. Habemus ex iiſdem auctoribus, præcipue Diodoro, Amazonas, circumflexo Euxini litore tum orientali tum etiam ſeptentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Aſiaticæ & Europææ ſubegiſſe partem: deinde, cum ab Hercule ac Theſeo nativis in ſedibus bello appetitæ & victæ eſſent; occupato in Libya Hercule, bellum eas Græcis intuliſſe, tranſmiſſo ſcilicet Boſphoro Cimmerio; indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam, ac Theſſaliam, aperuiſſe ſibi aditum ad ipſam Athenienſium arcem, quam aliquamdiu tenuerunt. Tamen hinc pulſæ ſunt à Theſeo, ut probant iis in locis multa, tum Theſei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta; earumque reliquiæ intra priſtinos Pontici litoris fines ſervavere: deinceps formam aliquam imperii, uſque ad Trojani belli tempora; cum Penthesilea, nativo odio Græcis infeſta, Trojanis auxilium tulit, & ab Achille aut Pyrrho ſub belli finem occiſa eſt. Tum etiam ad uſque Alexandrum magnum perſtitere, ad quem Thaleſtris Amazonas trecentas adduxit, ex Diodoro & Q. Curtio.

659. *Thermodontis.*] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis*: ita ut priores ſyllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadriſyllabum eſt, *Thermodontis*: ubi priores ſyllabæ tres longæ, cum ω in ſecunda ſyllaba, quæ ideo breviari non poteſt: ſcribitur enim Θερμώδων, non Θερμόδων, & Cappadociæ fluvius eſt, in oram Euxini meridionalem influens: nunc *Pormon.*

661. *Hippolyten.*] Theſei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiopa*: ex qua Hippolytum filium ſuſcepit, inſidiis Phædræ novercæ deinde ſublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theſeus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipſe rapuerat: belle deinde Attico adverſus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occiſa eſt. Plutarchus in Theſeo, Diodorus, &c. De *Penthesilea*, quæ ob virtutem filia Martis credita eſt, Æ. 1. 494.

663. *Lunatis peltis.*] Scutis brevi ſimis, in formam Lunæ mediæ præciſis.

667. *Abiete.*] Haſta ex *abiete* arbore, *ſapin, fir.*

Ille corruit vomens fluenta ſanguinis, & mordet terram ſanguinolentam, & moriens agitat ſe in ſua *plaga. Deinde Lirin & Pagaſum præterea: quorum alter dum collabens equo ſuccidente retrahit habenas: alter dum ſuccurrit, & porrigit cadenti dextram lentiorem, repente & ſimul concidunt. Adjicit iis Amaſtrum Hippotæ filium: & imminens inſequitur propius haſtâ, & Tereum, & Harpalycum, & Demophoontem & Chromim: & quot jacula vibrata manu virgo intorſit; tot homines Trojani corruerunt. Ornitus venator procul excurrit* in *armis inſuetis & equo Apulo: cui pellis extracta juvenco pertinaci tegit latos humeros; magnus rictus gutturis & genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput; & ſparus ruſticus armat manum: ipſe excurrit in mediis turmis, & ſupereminet toto capite. Illa perfodit hunc interceptum, non enim difficile* erat *diſturbato agmine: & hoſtili animo hæc ait ſuper* illum: *Exiſtimaviſti, O Etruſce, te venari feras* in *ſylvis? venit dies, qui ulciſcatur verba veſtra fœmineis armis. Tamen referes umbris parentum* tuorum *gloriam hanc non exiguam,* te *occiſum eſſe haſtâ Camillæ. Continuo* occidit *Orſilochum & Buten, duo maxima corpora Trojanorum: ſed Buten acumine* teli *transfodit adverſum, inter caſſidem & thoracem, quà collum equitantis micat, &* quà *parma deſcendit infra humerũ ſiniſtrum; fugiens* vero *& circumacta magnum in orbem fallit Orſilochum, interius ſecans gyrum, & perſequitur* eam qui prius eam *perſequebatur. Deinde aſſurgens altius bis impingit validam ſecurim per arma & per oſſa* huic *homini roganti & multum precanti: plaga ſpargit vultum calido cerebro.*

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atq; cruentam
Mandit humum, morienſq; ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lirin Pagaſumque ſuper: quorum alter
habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit; alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterq; ruunt. His addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturq; incumbens eminus haſta
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta
Chromimque:
Quotq; emiſſa manu contorſit ſpicula virgo;
Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornitus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis;
Agreſtiſq; manus armat ſparus: ipſe catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neq; enim labor agmine
verſo)
Trajicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret. Nomen tamen haud leve
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: ſed Buten adverſum cuſpide fixit
Loricam galeamq; inter, quà colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturq; ſequentem.
Tum validam perq; arma viro perq; oſſa ſecurim
Altior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.

NOTÆ.

677. *Phrygii.*] Trojani, è Phrygia, Æ. 1. 385.

678. *Equo Iapyge.*] Ex Apulia, quæ *Iapygia* dicta eſt, Æ. 8. 710. & ſupra, v. 247.

682. *Sparus.*] Telum eſt ruſticanũ; à *ſpargendo* dictum: hoc fere conſtat. Cujus porro formæ, dubitatur: Feſtus vult parviſſimi generis eſſe jaculum, quod facile ſpargatur: Servius recurvum, in modum pedi paſtoralis,

686. *Tyrrhene.*] Orte è Tyrrhena gente.

688. *Veſtra verba.*] Quibus fortitudinem veſtram intemperanter jactatis. De *Manibus parentum*, G. 4. 469. Æ. 6. 743.

693. *Parma.*] V. 619. *Lacerto*, Æ. 5. 422.

695. *Gyro interior.*] Breviori ſpatio atque ambitu reflectens ſeſe, Æ. 5. 170.

Incidit

idit huic, ſubitoque aſpectu territus hæſit
ennînicolæ bellator filius Auni,
ud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
que ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnâ
oſſe, neque inſtantem reginam avertere, cernit:
onſilio verſare dolos ingreſſus & aſtu,
cipit hæc: Quid tam egregium, ſi fœmina forti
dis equo? dimitte fugam, & te cominus æquo
ecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
am noſces, ventoſa feret cui gloria fraudem.
ixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
radit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
nſe pedes nudo, puraque interrita parmâ.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
aud mora, converſiſque fugax aufertur habenis,
uadrupedemque citum ferratâ calce fatigat.
ane Ligur, fruſtraque animis elate ſuperbis,
ecquicquam patrias tentaſti lubricus artes:
ec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
æc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
ranſit equum curſu: frœniſque adverſa prehenſis
ongreditur, pœnaſque inimico à ſanguine ſumit.
uam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
onſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
omprenſamq; tenet, pedibuſq; eviſcerat uncis:
um cruor & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atque Deorum
bſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo,
yrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
uſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.

Occurrit illi, & ſtetit ſtupefactus improviſo viſu bellicoſus filius Auni incolæ Apennini, non ultimus Ligurum, quamdiu fata permittebant ei *fallere. Ille autem, cum videt ſe nullo curſu poſſe ſubducere ſe prælio, nec expellere reginâ imminentem: incipiens conſulto agitare dolos mente & ſolertiâ, dicit iſta: Quid tam illuſtre eſt, ſi* cum ſis *fœmina, confidis equo robuſto? relinque celeritatem* equi, *& propius committe te mecum planæ terræ, & para te ad certamen pedeſtre: mox cognoſces, cui laus inanis inferet damnum.* Sic *ait: illa vero furens & commota aſperâ indignatione, dat equum ſociæ, & ſtat in armis paribus, pedes, & interrita enſe ſtricto atque ſcuto ſplendente. Sed juvenis exiſtimans* ſe *victorem eſſe fraude, aufugit ipſe, nulla* eſt *mora, & abripitur fugax habenis detortis, & talo ferrato impellit velocem equum. Fraudulente Ligur, & fruſtra elate ſuperbo animo: fruſtra callidus adhibuiſti aſtutiam patriam: nec* illa *aſtutia reducet te ſalvum Auno doloſo. Virgo hæc loquitur, & ardens pedibus velocibus prætergreditur curſu equum, & correpto fræno oppoſita pugnat, & ſumit ſupplicium ab hoſtili ſanguine.* Tam facile, *quam facile accipiter, avis dicata* Marti, *ex alta rupe perſequitur alis columbam altam in aere, & tenet correptam, & dilaniat unguibus acutis: tunc ſanguis & pennæ vulſæ decidunt ex aere. Sed genitor hominum & Deorum non quieſcit ſublimis in ſupremo cœlo quaſi nullis oculis videns iſta. Pater* ille *excitat ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, & commovet* ejus *iram non levibus ſtimulis.*

NOTÆ.

700. *Avenninicolæ.*] De *Apennino*, monte Italiæ, Liguriam à ſeptentrione ambiente, Æ. 11. 703. De *Liguria*, Æ. 10. 185. Monet autem Cato Ligures eſſe fallaces.

706. *Fugam.*] Curſum celerem. Sic Æ. 1. 321. de Harpalyce Amazone, *Volucremque fuga præcurritur Eurum.*

708. *Fraudem.*] Hanc veram & antiquam lectionem eſſe contendit Servius; non *laudem*, ut vulgò legitur: & ſenſus eſt; cognoſces cui exactantia damnum afferat.

711. *Purâ Parmâ.*] Juxta Servium, *nudâ* & abſque rerum geſtarum figuris: quia, inquit, tunc primum in bella deſcenderat. Juxta Donatum, *expeditâ* & abſque pondere. Juxta interpretationem à nobis jam traditam, Æ. 6. 560. *nitidâ, lucidâ, terſâ.*

715. *Ligur.*] Pleraque vetera exemplaria habent *Ligus*. Et ſic olim in uſu fuiſſe, probat adjectivum *Liguſticus*, inde derivatum. Nec magis abſonum eſt *Ligus, Liguris*; quam *lepus, leporis*; *vetus, veteris.*

721. *Accipiter . . . ſacer.*] *Eprevier, an hawk*, avis rapax; ideo Marti ſacra. Latinũ nomẽ è Græco deductũ ὀξύπτερος, *celeriter volans*: Gallicũ nomen è Germano, ut placet Scalig. & Voſſ.

Ergo

Itaque Tarchon inter ſtrages & acies recedentes impellitur equo, & exhortatur equitatum variis ſermonibus, appellans unumquemque nomine ſuo, *& revocat ad pugnam fugientes: O Tyrrheni, nunquam* ſatis *dolituri! ô ſemper ignavi! quis timor, quæ tanta ſegnitia incidit animis* veſtris? *Fœmina diſpergit* vos *vagos, & fugat has turmas? cur geſtatis manibus ferrum, & cur hæc arma inania? tamen non eſtis ignavi ad voluptates & ad pugnas nocturnas, aut ad expectandas epulas, & compotationes menſæ opimæ, quando tibia curva Bacchi indixit choreas: hic* eſt *amor* veſter, *hæc cura: dummodo favens aruſpex nunciet ſacrificia, & hoſtia opima invitet in profundos lucos. Hæc locutus, ipſe etiam moriturus impellit equum in medios, & minax immittit ſe adverſum Venulo: & conſtringit dextrâ* manu *hoſtem detractum ab equo, & magno impetu concitatus abripit* eum *ante ſinum ſuum. Clamor erigitur ad cœlum, & Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem &* ejus *arma: deinde abrumpit ferrum è ſuprema* ejus *haſta, & quærit partes apertas, quibus inferat plagam mortiferam. Ille contra obluctans repellit* ejus *dextram à gutture* ſuo, *& evitat vim viribus. Et ſicut, quando fulva aquila volans alte portat ſerpentem raptum, & illigavit* ei *pedes, & hæſit unguibus; ſerpens vero vulneratus convolvit ſinuoſas ſpiras, & rigeſcit ſquamis ſublatis, altus aſſurgens ſibilat ore: illa roſtro incurvo non minus premit obnitentem, & ſimul quatit aera alis. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam è turma Tiburtinorum: imitati exemplum & eventum ducis* ſui *Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam* cum *ſagitta & multa ſolertia,*

Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemq; vocans; reficitq; in prælia pul
Quis metus, ô nunquam dolituri, ô ſemper iner
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit
Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextr
At non in Venerem ſegnes nocturnaque bella,
Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula menſæ.
Hic amor, hoc ſtudium: dum ſacra ſecundus aruſp
Nunciet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ip
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus infert
Direptumq; ab equo dextra complectitur hoſte
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertere oculos: volat igneus æquore Tarcho
Arma virumq; ferens: tum ſumma ipſius ab h
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus letale ferat. Contra ille repugnans
Suſtinet à jugulo dextram, & vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæ
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget aduncu
Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarch
Portat ovans: ducis exemplum eventumq; ſecu
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo & multa prior arte Camillam

NOTÆ.

730. *Alas.*] Equitatum, v. 604.

732. *O nunquam dolituri.*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad juſtam ac dignam ultionem. *Palantes*, vagos, Æ. 10. 674.

737. *Tibia Bacchi.*] Bacchanalia intelligit & epulas Baccho ſacras ad ſonitum tibiæ, ut cætera Deorum ſacra. De *Baccho* Ecl. 5. 29. De *tibiis*, Æ. 9. 618.

739. *Aruſpex.*] Qui ex inſpectis hoſtiarum viſceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrhenorum, Æ. 8. 498.

746. *Æquore.*] Planitie campi, Æ. 2. 780.

750. *Vim viribus exit.*] Active, ut Æ. 5. 43

757. *Tiburtum.*] Quorum inter principes erat Venulus. De *Tibure* urbe Latii, Æ. 7. 630.

759. *Mæonidæ.*] Tyrrheni, è Mæonia, ſeu Lydia, orti, Æ. 2. 781. Æ. 4. 216.

uit, &, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
ſe cunque furens medio tulit agmine virgo;
Aruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat:
victrix redit illa, pedemq; ex hoſte reportat;
juvenis furtim celeres detorquet habenas.
aditus, jamque hos aditus, omnemq; pererrat
diq; circuitum, & certam quatit improbus haſtam.
rte ſacer Cybele Chloreus, olimque ſacerdos,
ignis longe Phrygiis fulgebat in armis:
umantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
e peregrina ferrugine clarus & oſtro,
cula torquebat Lycio Cortynia cornu:
reus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
ſſida: tum croceam chlamydemq; ſinuſq; cre-
rbaſeos fulvo in nodum collegerat auro,
ſus acu tunicas & barbara tegmina crurum.
nc virgo, ſive ut templis præfigeret arma
roïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro
natrix, unum ex omni certamine pugnæ
eca ſequebatur: totumque incauta per agmen,
emineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore.
elum ex inſidiis cum tandem tempore capto
onjicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur:

& explorat quænam fortuna ſit commodiſſima. Quacunque virgo ardens immittit ſe medio exercitu; Aruns ſequitur eam *hac parte, & occultus conſiderat inceſſum* ejus: *quà revertitur illa victrix, & refert pedem ab hoſte: juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, & jam hos aditus, & omnem circuitum, & librat malignus haſtam inevitabilem. Forte Chloreus dicatus Cybele, & quondam ſacerdos, procul ſplendebat conſpicuus* in *armis Phrygiis: & impellebat equum ſpumantem, quem tegebat pellis compacta ſquamis æreis auratis* in modum *plumarum. Ipſe conſpicuus ferrugine & purpurâ externâ, vibrabat Lycio* arcu *corneo ſagittas Cortynias: arcus auratus ſonat ex humeris, & galea aurea eſt* huic *vati: præterea ſtrinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbaſinam & ejus plexus crepitantes, pictus acu* ſecundum *tunicam & barbara tegmina crurum. Puella, ſive ut appenderet templis arma Trojana, ſive ut venando incederet in aureis ſpoliis captis,*

quebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio: & imprudens flagrabat per totum ercitum muliebri cupiditate prædæ & ſpoliorum. Cum denique tempore captato, Aruns vibrat ulum ex inſidiis, & orat Deos his verbis:

NOTÆ.

768. *Sacer Cybele.*] Alii legunt, *Sacer Cybelo*: i, *Satus Cybelo*; ne idem ſit *ſacer* & *ſacerdos*. ugæ: poteſt enim quis ſacer eſſe dicatuſque t votum numini, non per ſacerdotium: ut milla, quæ tamen Dianæ ſacerdos non e-t. De *Cybelo* monte Phrygiæ, & *Cybele* Dea, corum matre, Æ. 3. 111.

770. *Ahenis In plumam, &c.*] Non militis tantum, ſed & equis etiam loricæ quando-que fuerunt: & ii proprie dicebantur *cataphrac-ti*. De iis ita Salluſt. apud Servium, *equis pa-ra operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis modum plumæ adnexuerant.* Igitur lorica qui erat ex pelle ſive corio, cui inſertæ erant reæ laminæ, in modum ſquamarum inciſæ; rant autem ſquamæ illæ, non rotundæ qui-em ac vulgares; ſed oblongæ, ita ut ad lumarum formam potius accederent: neque x ære ſimplici, ſed aurato, Æ. 3. 467.

772. *Peregrina ferrugine & oſtro, &c.*] Oſtro ve purpurâ Ibericâ, ferrugineâ & ſubnigrican-; de qua Æ. 9. 582. *De oſtro*, G. 2. 506.

773. *Lycio Cortynia, &c.*] Species pro genere. Arcus enim inſignes è cornea materia, è Lycia Aſiæ regione, de qua Æ. 4. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ inſulæ *Cortyna*, vel *Gortyna*. Æ. 6. 60.

775. *Caſſida.*] Nomen primæ declinationis, deductum ex accuſativo nominis tertiæ: *caſ-ſida, caſſidæ*: à *caſſis, caſſidis, caſſidis, caſſida*: quod & apud Propertium reperitur, l. 3. 11. 15. Sic apud Varronem, teſte Nonio, *com-peda*, à *compes*; *chlamyda*, à *chlamys*: apud ſa-cros ſcriptores noſtros, *lampada* à *lampas*. *Cro-ceam*, tinctam croco flore, *ſaffran, ſaffron*.

777. *Tunicas & barbara, &c.*] De *tunicis*, Æ. 9. 616. *Tegmina crurum*: ſunt ocreæ, non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, ſed Barbarorum more: hoc eſt, ut videtur pleriſque, Phrygum, qui primi acu pingere repererunt. Paulo tamen aliter viſum explicandum illud Æ. 2. 504. *Barbarico poſtes auro.*

780. *Certamine pugnæ.*] Sic Lucret. l. 4. 481. Sic & Æ. 2. 780. *Maris æquor.*

Summe

Supreme Deorum Apollo, præses ſacri Soractis, quem præcipui colimus, cui ignis è pinu alitur in cumulum: & cui nos cultores, ſecuri religione, calcamus plantis multas prunas per mediam flammam: concede, ô pater omnipotens, hanc ignominiam delere noſtris armis. Non peto exuvias, aut trophæum, aut ulla ſpolia victæ puellæ: reliqua facta mihi præſtabunt gloriam: revertar libenter *inglorius in urbem patriam, dummodo hæc funeſta peſtis moriatur vulnere à me* inflicto. *Apollo audivit: & conceſſit* ut *pars voti animo ſuccederet, partem diſſipavit in leves ventos. Conceſſit precanti* ut *occideret morte improviſa* Camillam *turbatam: non conceſſit ut nobilis patria cerneret eum reverſum, & nubes diſpulerunt vocem in ventos. Itaque ſtatim atque haſta librata manu edidit ſtridorem per aerem; agmina converterunt animos, & omnes Volſci direxerunt oculos ad reginam. Ipſa nullatenus animadvertit aut aerē* impulſum, *aut ſtridorem, aut jaculum veniens ex alto, donec jaculum appulſum ad mammam præciſam infixum eſt, & profunde immiſſum hauſit virgineum ſanguinem. Sociæ feſtinantes accurrunt, & ſuſcipiunt reginam cadentem: Aruns præ cæteris ſtupefactus, fugit gaudio & timore mixtis: nec jam ultra audet fidere haſtæ, nec occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis lupus, paſtore aut magno juvenco interfecto, memor facti* ſui *audacis, recipit ſe in montes excelſos* extra *viam poſitus, priuſquam jacula hoſtilia aſſequantur* ipſum: *& reflectens caudam ſupponit* eam *tremantem utero, & adit ſylvas: non aliter Aruns turbatus ſubduxit ſe ex oculis,*

Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multâ premimus veſtigia prunâ:
Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens. Non exuvias pulſæve trophæum
Virginis aut ſpolia ulla peto: mihi cætera laudem
Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubitâ turbatam morte Camillam,
Annuit oranti, reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertêre animos acies, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ipſa neque aurae
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Haſta ſub exertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia mixtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus magnove juvenco,
Conſcius audacis facti: caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylvaſque petivit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,

NOTÆ.

785. *Soractis.*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruria in agro Faliſco, ad occidentalem ripam Tyberis, ad ſeptentrionem Romæ, nunc *monte di S. Sylveſtro.* Ibi lucus & templum Apollinis fuit. Plinius l. 7. 2. *Haud procul urbe Roma, in Faliſcorum agro, familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur, & ob id perpetuo Senatuſconſulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent.* Addit Servius ex Varrone, ſacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo ſolitos ſibi plantas tingere. *Aruns* igitur ex illis Hirpis Etruſcis fuit & equitibus Tarchontis. *Pineus ardor*, ſunt prunæ, è pinu ſuccensâ excitatæ.

739. *Inglorius.*] Nulla cæde nobilis: hanc enim cædem eſſe ignotam volo.

798. *Notos.*] Speciem pro genere: ventos meridionales pro quibuſlibet ventis, Ec. 2. 58.

809. *Ille lupus.*] *Ille* frequenter abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

Conten-

ntentuſque fugâ mediis ſe immiſcuit armis. 815
manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
reus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
bitur exanguis, labuntur frigida leto
mina: purpureus quondam color ora reliquit.
m ſic exſpirans, Accam ex æqualibus unam 820
loquitur, fida ante alias quæ ſola Camillæ,
icum partiri curas; atque hæc ita fatur:
ctenus, Acca ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
onficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
fuge, & hæc Turno mandata noviſſima perfer:
ccedat pugnæ, Trojanoſque arceat urbe. 826
mque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
d terram non ſponte fluens: tum frigida toto
ulatim exolvit ſe corpore, lentaque colla
captum leto poſuit caput, arma relinquens: 830
itaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
idera: dejectâ crudeſcit pugna Camillâ.
ncurrunt denſi: ſimul omnis copia Teucrûm,
yrrhenique duces, Evandrique Arcadis alæ. 835
At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis
lta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas.
Utq; procul medio juvenum in clamore furentum
roſpexit triſti multatam morte Camillam;
ngemuitque, deditque has imo pectore voces: 840
Heu! nimium, virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello.
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet 845
Extrema jam in morte: neq; hoc ſine nomine letum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.

& gaudens ob fugam miſcuit ſe mediis armatis. Illa morieus educit manu jaculum: ſed cuſpis ferrea hæret ad coſtas inter oſſa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte: color olim rubicundus deſeruit vultum. Tum moriens ſic alloquitur Accam unam è ſociis, quæ ſola Camillæ fidelis erat præ cæteris, cum qua ſolebat *communicare curas* ſuas: *& ſic loquitur iſta: Acca ſoror, potui huc uſque* pugnare: *nunc dura plaga me interficit, & omnia circū nigreſcunt caligine. Fuge, & fer ad Turnum hæc ultima monita: Succedat* mihi *ad pugnam, & avertat Trojanos ab urbe: denique vale. His prolatis, ſimul dimittebat habenas; non ſponte labens in terram: tum frigida diſſolvit ſe paulatim toto corpore, & demiſit colla incurvæ caputque morte victum, abjiciens arma: & vita dolens cum gemitu abit in tenebras. Tunc autem vaſtus clamor ſuboriens verberat aſtra aurea: prælium inhorreſcit occiſa Camilla. Irrumpunt conferti: ſimul omnis multitudo Trojanorum, & ductores Tuſci, & equitatus Evandri Arcadis. At Opis exploratrix Dianæ jamdudum ſedet ſublimis in ſummis montibus, & immota aſpicit prælium: & cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam triſti morte; & ſuſpiravit, & emiſit hæc verba ex intimo pectore; Heu, virgo, tuliſti ſupplicium nimis crudele, conata bello aggredi Trojanos: nec profuit tibi derelictæ inter vepres coluiſſe Dianam: aut tuliſſe humeris noſtras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in ſuprema morte: neque hæc mors erit abſque honore inter populos, nec feres famam non vindicatæ.*

NOTÆ.

815. *Contentus fugâ.*] Præter allatam interpretationem, poteſt hæc etiam afferri: *Concitatus fuga, contendens fugam*; à *contendo.*

835. *Alæ.*] Equites ſupra, v. 604.

836. *Triviæ.*] Dianæ; quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

839. *Multatam.*] Aliqui legunt *mulcatam.* Differunt vero *multare, & mulcare*: quod *multare* eſt à voce Oſca vel Sabina, *multa*, quæ pœnam pecuniariam à judice irrogatam ſignificat, ut notant Feſtus & Varro; & per tranſlationem quamlibet aliâ pœnam: *mulcare autem* Latina vox eſt, quæ ſignificat *verberare*, à *mulceo*, quod eſt *mollio*: quia quod verberatur, mollitur: hinc Vulcanus dictus eſt *Mulciber*, à verberando ferro. Vide Germanum Valentem, & Voſſium.

843. *Deſertæ in dumis.*] De vita Camillæ in ſylvis, ſupra, v. 539. & ſequentibus.

Nam

Nam quiſquis læſit vulnere tuum corpus, ſolvet id *nece meritâ. Fuit ſub excelſo monte magnum ſepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggeſta terra, & tectum umbroſâ ilice. Dea formoſiſſima collocat ſe primum illic celeri impetu, & ab excelſo tumulo circumſpicit Aruntem. Quando aſpexit illum coruſcantem armis & vane ſuperbientem, ait: Cur diſcedis in diverſam* partem? *huc fer gradum, huc veni moriture: ut recipias mercedem dignam Camillâ. Tu-ne morieris ſagittis* ipſius *etiam Dianæ? Dixit, &* quemadmodum Amazon *Thracia eduxit ex aurata pharetra ſagittam celerē, & inimica intendit* arcum *corneum, & extendit longe: donec extremitates* ejus inflexæ *committerentur inter ſe, & jam tangeret manibus æqualibus, ſiniſtrâ cuſpidem ferri, dexterâ & nervo mammam. Statim Aruns audivit ſimul ſtridorem ſagittæ aeremque frementem, & ferrum infixum eſt in corpore. Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere arvorum exſpirantem & ultima gementem: Opis effertur alis ad æthereum cœlum. Levis equitatus Camillæ fugit primus, reginâ amiſsâ: Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas: & ductores diſſipati & manipuli vaſtati quærunt* loca *tuta, & currunt equis converſi ad muros. Nec ullus poteſt ſuſtinere armis, aut ſtare contra Trojanos imminentes & inferentes mortem: ſed reportant humeris defeſſis arcus laxos, ungula equorum currendo pulſat campum pulverulentum. Pulvis confuſus nigrâ caligine ferturmuros; & matres verberantes ſinum emittunt è ſpeculis fæmineam vociferationem ad æthera cœli.*

Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet meritâ. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacâque ilice tectum.
Hic Dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum:
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
Præmia. Turne etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & auratâ volucrem Threïſſa ſagittam
Deprompſit pharetrâ, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe: donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextrâ nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantes
Audiit una Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit dominâ amiſsâ levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas;
Disjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros letumq; ferentes
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedumq; putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ [puſ
Pulvis: & è ſpeculis percuſſæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.

NOTÆ.

850. *Dercenni, &c.*] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multò antiquiore, nihil apud auctores. *Buſtum* ait, pro loco ubi cineres poſt combuſtionem depoſiti fuerant. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe, the holm-oak.* De *Laurente* regione, Æ. 7.63.

854. *Vana.*] More adverbii, pro *vane*: ut G. 3. 500. *Terram crebra ferit.*

856. *Digna Camillæ Præmia, &c.*] Mors divina manu illata, præmium, non pœna eſt. Si moti debuerat Camilla, mori divinâ manu debuerat; non imbelli timidi mortalis telo. Tune dignum Camillâ munus auferes? & ignarum cum ſis, non cujuſlibet numinis, ſed ipſius etiam Dianæ telis moriere?

858. *Threiſſa, &c.*] *Ut Threiſſa*, id eſt, *Amazon.* Sic Camilla, v. 648. *Exultat Amazon*, id eſt, *ut Amazon.* Neque enim Opis aut Camilla tales erat re ipſa: ſed cultu tantum atque habitu. De *Amazonibus Thracis* ſupra v. 659.

867. *Olympum.*] Montem Theſſaliæ, pro cælo, Ecl. 5. 56. *Ala*, equitatus, ſupra, v. 6. *Rutuli*, milites Turni, Æ. 7. 794.

Qui curſu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba.
Nec miſeram effugiunt mortem: ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas. Pars claudere portas:
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturq; miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi, ante oculos lacrymantumq; ora parentum,
Pars in præcipites foſſas, urgente ruinâ,
Volvitur; immiſſis pars cæca & concita frænis
Arietat in portas, & duros objice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillam;
Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum ſudibuſque imitantur obuſtis
Præcipites, primæq; mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in ſylvis ſæviſſimus implet
Nuncius, & juveni ingentem ſert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam,
Ingruere infenſos hoſtes, & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exuperatque jugum, ſylvâque evadit opacâ.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Æneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit:
Et ſævum Ænean agnovit Turnus in armis,

Qui primi attigerunt curſu portas apertas; hos turba hoſtilis opprimit agmine ſuperjecto: nec evitant mortem funeſtam: ſed in ipſo ingreſſu, in muris patriis, & inter tutas domos confoſſi emittunt animas. Pars incipit *claudere portas: nec audent patefacere aditū ſociis, nec admittere precantes intra muros: & incipit triſtiſſima ſtrages, propugnantium armis ingreſſus, & ruentium in pugnam.* Ex iis qui ſunt *excluſi: pars labitur in foſſas præruptas, premente* multitudine *irruentium, ante oculos & vultus parentum plorantium; pars inſana & concitæ* equis *frænatis impellunt portas & poſtes firmatos repagulis.* In *ſuprema* illa *contentione matres ipſæ, ex quo conſpexerunt Camillā* (id *docet verus amor patriæ*) *feſtinantes emittunt è muris tela manibus, & imitantur* arma *ferrea duris lignis, ſtipitibus fuſtibus præuſtis, nihil moratæ, & cupiunt primæ mori pro* defenſione *murorū. Interim nuncius acerbiſſimus occupat Turnum in ſylvis, & Acca refert juveni magnum* illum *tumultum: turmas Volſcorum cæſas eſſe, Camillam occiſam eſſe, hoſtes infeſtos imminere, & favente Marte vaſtaſſe omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furioſus deſerit colles occupatos & ſylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix exceſſerat ultra conſpectum, & attigerat campos: cum pater Æneas, ingreſſus ſylvas patentes, ſupergreditur collem, & exit* ex *obſcura ſylva. Sic ambo feſtini & toto impetu currunt ad muros, nec abſunt longo intervallo à ſe invicem. Et ſimul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemq; exercitū: & Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu,*

NOTÆ.

890. *Arietat in portas.*] Non quidem equorum in portas impulſu, quod viſum eſt *Donato*; ſed obviis quibuſdam aut trabibus aut molaribus impactis inſtar arietum: de qua machina, Æn. 2. 492.

892. *Ut videre Camillam.*] Vel cum viderunt Camillæ corpus inter ſociarum manus relatum: vel potius, quia, v. 554. dixit Diana ſe ſubde cavā corpus illud tumulo illaturam, ex eo viderunt Camillam, pro aliena ſalute ad arma concurrentem, amor patriæ ſuaſit ipſis idem pro ſalute propria faciendum. De *robore*, pro quovis duriore ligno, G. 1. 162.

901. *Furens, nam ſæva, &c.*] Duplici de cauſa reliquit inſidias, quibus Æneam deprehendere & bellum conficere mox potuiſſet: nempe ob præcipitem furorem, qui ei mentem abſtulit: & ob numina Jovis, & vim fatorum Æneæ faventium.

Adven-

audivitque inceſſum pedum, & hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, & tentarent prælia: niſi Sol roſeus jam lavaret mari Hiſpanico feſſos equos, & reduceret noctem die cadente. Ambo *quieſcunt in caſtris ante urbem, & cingunt muros* urbis.

Adventumq; pedum flatuſque audivit equorum
Continuo pugnas ineant, & prælia tentent:
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant.

NOTÆ.

913. *Gurgite Ibero.*] Occiduo Oceano: nam Iberia ſive Hiſpania ad occidentem Italiæ objacet. De *Iberia*, Æ. 9. 582. De *gurgite*, pro *mari*. Æ. 1. 122.

915. *Mœnia vallant.*] Circumambiunt: jam ut oppugnent: Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER XII.

ARGUMENTUM.

Factis geminâ pugnâ Latinis, Turnus cum Æneâ ſingulari certamine dimicare ſtatuit. Solemni ſacramento conditiones certaminis fœduſque â Latino. Æneâ, Turnoque ſancitur. Fœdus à Juturna, Turni ſorore, Junonis impulſu diſturbatur: primuſque Tolumnius, falſo augurio victoriam ſuis pollicitus, Trojanos invadit. Æneas ſagittâ vulneratus excedere cogitur e prælio: quo abſente maximam ſtragem Turnus egit. Venus dictamno herbâ vulnus Æneæ ſanat. Is, refectis viribus reverſus ad pugnam Turnum nominatim vocat. Sed cum Juturna, excuſſo Turni curru Metiſco, currum ejus moderaretur, & ab Æneæ occurſu detorqueret, ne congredi ſimul poſſent: Æneas admoto ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata Turnum occiſum rata, laqueo vitam ſibi adimit. Turnus, ne urbs in hoſtium poteſtatem veniret, ad ſingulare certamen redit. Pugnant Æneas & Turnus: Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipſius precibus motus ad miſericordiam deflecteret: viſo in ejus humero Pallantis balteo, repente exardeſcit, hoſtemque interficit.

INTERPRETATIO. *Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici abjeciſſe* animum, fidem *ſuorum promiſſorum jam repeti,*

TUrnus ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,

NOTÆ.

1. *Infractos.*] Vox raro negans, ſæpius affirmans, ut jam monuimus, Æ. 5. 784. & probat multis Erythræus in Indice. Hic affirmat.

2. *Promiſſa.*] Quibus ad ſingulare cum Æneâ prælium ſe obſtrinxerat, Æ. 10. 434.

gnari oculis: ultro implacabilis ardet,
litque animos. Pœnorum qualis in arvis
cius ille gravi venantum vulnere pectus,
demum movet arma leo: gaudetq; comantes
tiens cervice toros, fixumque latronis
avidus frangit telum, & fremit ore cruento.
ud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
m ſic affatur regem, atq; ita turbidus infit:
lla mora in Turno: nihil eſt quod dicta re-
tractent
avi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recuſent:
gredior: fer ſacra, pater, & concipe fœdus.
hac Dardanium dextrâ ſub Tartara mittam,
rtorem Aſiæ (ſedeant, ſpectentq; Latini)
ſolus ferro crimen commune refellam:
t habeat victos, cedat Lavinia conjux.
li ſedato reſpondit corde Latinus:
præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
rtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt
ſulere, atq; omnes metuentem expendere caſus.
t tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
lta manu: nec non aurumq; animuſq; Latino
nt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris;
ec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
blatis aperire dolis: ſimul hæc animo hauri.

ſe deſignari oculis: ſponte etiam *implacabilis iraſcitur, & erigit animum. Qualis leo aliquis, in agris Afrorum, ſauciatus* ſecundum *pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires* ſuas: *& lætatur commovens toros jubatos colli: interritus abrumpit jaculum venatoris infixum* ſibi, *& frendet ore ſanguinolento. Non aliter ira creſcit Turno inflammato. Tunc ſic alloquitur regem, & turbulentus ita incipit: Nulla eſt dilatio in Turno: nihil eſt cur ſegnes Trojani revocent ſua verba, & abnuant* facere ea, *de quibus convenerunt. Deſcendo ad pugnam: offer ſacrificia, ô pater, & fac fœdus. Vel hac* manu *dexterâ mittam ad inferos Trojanum profugum ex Aſia, & ſolus refutabo enſe criminationem communem nobis* omnibus (*Latini quieſcant & aſpiciant* me) *vel* Trojanus *poſſideat* nos *victos, & Lavinia detur* ei *uxor. Latinus reſpondit ei tranquillo animo: O juvenis, excellens animo! quantum tu excellis aſpera fortitudine, tanto ſtudioſius juſtum eſt me providere* tibi, *&* me

rem tibi *conſiderare omnia pericula. Eſt tibi regnum Dauni patris tui, ſunt plurimæ expugnatæ viribus* tuis: *ſunt quoque Latino divitiæ & benevolentia: ſunt aliæ virgines Latio & campis Laurentibus, nec inglóriæ* ſecundum *genus. Permitte me omiſſis fraudi- exponere iſta tibi non* quidem *grata dictu: & ſimul perpende iſta animo.*

NOTÆ.

Pœnorum.] Afrorum circa Carthaginem, dicti ſunt, quaſi Phœni, quia à Phœcum Didone profecti, Æn. 4. in argu-

Ille, &c.] Magnus aliquis leo; & ſic, *ille*, abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

Movet arma leo.] *Arma* ſunt uniuſcujuſures, & ad agendum inſtrumenta. Sic Æ. De Ulyſſe, *Et quærere conſcius arma*, id *dolos.* Apud Statium, l. 9. 589. *Armaque ſuum*, ſunt *dentes.* Hic leonis *arma* ſunt es, dentes: unde dicuntur *leones exar-* quibus ungues & dentes evulſi ſunt.

Toros.] Sunt eminentiæ muſculorum no- ac tumentes, circa cervicem aliaſque oris partes.

Retractent.] Fidem datam revocent per pactum & quaſi contractum.

Fer ſacra ... concipe fœdus.] Ad ejuſmodi ra adhibebantur ſacrificia & verba *concep-* id eſt, certa ſolemniaque; infra, v. 169.

14. *Tartara.*] Inferorũ pars eſt infima, Æ. 6. 134.

15. *Aſiæ.*] Phrygiæ, ſive Troadis, quæ eſt in minore Aſia, Æ. 1. 285.

19. *O præſtans, &c.*] ORATIO Latini, quâ conatur Turnũ à ſpe conjugii & ſingulari certamine ad pacem revocare: oſtenditq; I. Affinitatẽ illam Turni cum Latino eſſe inutilẽ, cum regnũ utriuſque fatis abſque illa virium conjunctione potens ſit; cum ſint urbes multæ Turno, divitiæ pariter atq; animus, & fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ, quas Turnus uxores optare poſſit. II. Eſſe illicitam, quippe à Diis prohibitam, Æ. 7. 95. III. Eſſe perniciofam, ſi quidẽ, ex quo, Turni cauſâ, Deorũ voluntati obſtitit, calamitatibus innumeris utraq; gens oppreſſa eſt. IV. Si, inquit, te occiſo, ſociũ Æneam excepturus ſum: quid ni potius te ſalvo? V. Objicit ſibi odia Rutulorũ ob periculum Turni: Turno ipſi ſolicitudinem doloremq; Dauni patris, belli varios eventus, &c. De *Latio* & *Laurento*, Æ. 7. 54. 63.

Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum: & omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentiâ erga *te, expugnatus ſanguine cognato, & fletibus triſtis uxoris* meæ, *fregi omnes nexus, abſtuli* eam *promiſſam Æneæ genero, ſuſcepi bellum ſceleratum. Cernis, ô Turne, quæ calamitates, quæ bella me perſequantur ab illo* tempore: cernis *quantas difficultates* tu *ipſe patiaris. Bis ſuperati magno prælio, vix defendimus* hâc *urbe ſpem Italiæ: fluctus Tyberis calent adhuc noſtro cruore, & vaſti agri albeſcunt oſſibus. Quo revertor toties? quæ ſtultitia vertit ſententiam* meam *? ſi paratus ſum advocare* Trojanos *ad ſocietatem Turno occiſo: cur non potius extinguo bella* eo *ſalvo? quid Rutuli* mihi *conjuncti, quid reliqua Italia dicet, ſi expoſuerim morti te petentem filiam meam & noſtram affinitatem? (fortuna refellat* hæc *mea verba) Conſidera res mutabiles bello: miſereſce patris ſenioris, quem jam triſtem Ardea patria* tua *procul ſeparat* à nobis. *Ferocia Turni nullo modo mitigatur* his *verbis: invaleſcit potius, & aſperatur remedio. Cum primum potuit loqui, ſic inſtitit ore: Obſecro, bone* pater, *depone pro me hanc ſolicitudinem, quam habes: & permittas me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, ô pa libramus manu jacula & ferrum non inutile: & ſanguis exit è plaga,* quam *nos* facimus. *Pr aberit ab eo mater Dea: quæ muliebri nebulâ protegat* eum *fugientem, &* ipſa *ſe abſcon inani caligine. Sed regina tremefacta nova conditione pugnæ lugebat, & retinebat genero iratum* ipſa *moritura: Turne, ego* peto unam rem, *per hos fletus; per gloriam Amatæ,*

Me natam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idq; omnes Diviq; homineſq; canebat
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis & mœſtæ lacrymis, vincla omnia rupi;
Promiſſam eripui genero, arma impia ſumpſi.
Ex illo qui me caſus, quæ, Turne, ſequantur
Bella, vides: quantos primus patiare labores.
Bis magnâ victi pugnâ, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si Turno extincto ſocios ſum accire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longævi, quem nunc mœſtum patria Ardea long
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægreſcitq; medendo.
Ut primum fari potuit, ſic inſtitit ore: [pro
Quam pro me curam geris, hanc precor, optim
Deponas, letumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumq; haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſangu
Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœmineâ tegat; & vanis ſeſe occulat umbris.
At regina, novâ pugnæ conterrita ſorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per ſi quis Amat

NOTÆ.

34. *Bis magnâ victi pugnâ.*] *Primâ* in exſcenſu navium, ubi occiſus ab Æneâ Mezentius, fugatus Turnus, Æ. 10. 310. *Secundâ* equeſtri, ubi cecidit Camilla, Æ. 11. 597. De *Tyberi*, Æ. 8. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

42. *Parentis Longævi.*] *Dauni*, Æ. 7. 56. *Ardea*, urbs Rutulorum regia, Æ. 7. 410.

46. *Medendo.*] Dum ei medicina quæritur à Latino: gerundia enim ejuſmodi ſæpe paſſivam habent vim, Ecl. 8. 71. *Cantando rumpitur anguis.*

49. *Paciſci.*] Quaſi optione gloriosæ mortis aut vitæ propoſitâ, mortem conſulto & volenti ex pacto eligere.

52. *Dea mater, &c.*] *Venus*, quæ Dionem impetu Æneâ objecta nube defendit. Ho.

56. *Turne, per has, &c.*] ORATIO Amatæ ad Turnum, Veniliæ ſororis ſuæ filium: ut quidem ut eum ad pacem inflectat, abhorrebat enim ab Æneæ ſocietate; ſed ut averteret à ſingulari certamine, & iterum communi bello res tota committatur.

Tang

ngit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ,
requies miſeræ: decus imperiumq; Latini
penes: in te omnis domus inclinata recumbit.
um oro, deſiſte manum committere Teucris.
i te cunque manent iſto certamine caſus,
me, Turne, manent: ſimul hæc inviſa relinquam
mina, nec generum Æneam captiva videbo.
cepit vocem lacrymis Lavinia matris,
grantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
bjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
um ſanguineo veluti violaverit oſtro
quis ebur; vel mixta rubent ubi lilia multâ
lba rosâ: tales virgo dabat ore colores.
m turbat amor, figitq; in virgine vultus.
rdet in arma magis: pauciſq; affatur Amatam:
e, quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
roſequere, in duri certamina Martis euntem,
mater: neq; enim Turno mora libera mortis.
uncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
ud placitura refer: cum primum craſtina cœlo
niceis invecta rotis Aurora rubebit,
on Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma
Rutulûm: noſtro dirimatur ſanguine bellum:
o quæratur conjux Lavinia campo.
c ubi dicta dedit, rapiduſq; in tecta receſſit:
ſcit equos, gaudetq; tuens ante ora frementes,
ilumno quos ipſa decus dedit Orithyia;

ſi aliqua movet animum tuum: tu jam es *unica ſpes ſenectutis* meæ, *tu* es *requies miſeræ: regnum & gloria Latini* eſt *in tua poteſtate: familiæ omnis* jam *labefactata innititur tibi. Peto* rem *unam, omitte conſerere manum* cum *Trojanis. Quicunque caſus tibi deſtinati ſunt* in *hac pugna, ii deſtinati ſunt etiam mihi, ô Turne: ſtatim abjiciam hanc lucem odioſam, nec aſpiciam captiva Æneam generum. Lavinia rigata lacrymis* ſecundum *genas ardentes audiit verba matris: huic ignis multus ſuffecit ruborem, & ſparſus eſt per vultum calefactum. Quemadmodum ſi aliquis tinxerit ebur Indicum purpurâ rubicundâ; aut quando lilia candida rubeſcunt, mixta roſis multis. Puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, & figit oculos in puella.* Hinc *magis accenditur ad pugnam: & alloquitur Amatam paucis* verbis: *O mater, ne, obſecro, ne proſequaris fletu & augurio tam* funeſto *me deſcendentem ad prælium aſperi Martis: non enim eſt* in *Turno poteſtas retardandæ mortis. O Idmon, fer nuncius regi Trojano hæc mea verba, non* ei *dictura: quando craſtina Aurora invecta rubro curru primum rubebit* in *cœlo*; tunc *non ducat Trojanos contra Rutulos: ceſſent bella Trojanorum & Rutulorum: bellum terminetur noſtro ſanguine: Lavinia petatur uxor in illo campo. Poſtquam protulit hæc verba, & celer abiit in domum ſuam: petit equos, & lætatur videns* eos *frementes in conſpectu* ſuo, *quos Orithyia ipſa dedit Pilumno ornamentum;*

NOTÆ.

57. *Indum.*] Ebur è dentibus elephantorum, quæ frequentes in India, Aſiæ maxima regione, G. 1. 57. *India mittit ebur.* De *oſtro*, purpurâ ex oſtreo expreſsâ, G. 2. 506.

74. *Neque enim Turno mora libera mortis.*] Senſus ex ſuperioribus aptus. Ne putes me ſolùm lacrymis, & poſſe revocari funeſto illo pectoris veſtri omine. Si enim ſum moriturus, ſic quidem pugnam ſubterfugio: non enim mortalium ulli liberum eſt mortem retardare, quin dies fatalis imminet. Hunc locum Servius cenſet in duodecim Virgilii inſolubilibus. De *tyranno*, pro rege, bonam in partem, Æn. 7. 56. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

77. *Puniceis, &c.*] Vellicatur hic verſus à criticis ob frequentē colliſionē literæ *r*, & ſyllabarū affiniū. De colore *puniceo*, rubro, Ecl. 5. 17. De *Aurora ejuſque curru*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

83. *Pilumno .... Orithyia.*] *Pilumnus*, abavus Turni, Æ. 10. 76. *Orithyia*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam à Borea, G. 4. 463. Quæritur quomodo Pilumno Italo nota eſſe potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam tranſlata. Reſpondet Turnebus, Pilumnū & Orithyiam hominū opinione Deos eſſe habitos, atque ita alterum alteri notum eſſe potuiſſe: poëtam vero Orithyiā adhibuiſſe potius, quā aliud quodvis numen, quia Thracia ſemper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius eſt, Æ. 9. 49. Rheſi equi, Thracii, Æ. 1. 473. Diomedis equi, Thracii, Æ. 1. 756. Porro verſus hic ſpondaicus eſt: nam *Orithyia*, Ὠρείθυια, vox eſt quatuor ſyllabarum, quarum mediæ diphthongi ſunt *ει*, & *υι*.

qui ſuperarent nivem candore, ventos celeritate. Aurigæ feſtini circumſiſtunt, & palpant cavis manibus pectora equorum plauſa, & pectunt colla crinita. Deinde ipſe induit humeris loricam aſperam auro & candido orichalco: ſimul accommodat ut *geſtentur, & gladium, & clypeum, & eminentias criſtæ rubicundæ: gladium,* inquam, *quem ipſe Deus præſes ignis fabricaverat Dauno patri* Turni, *& merſerat ferventem aquis Stygiis. Deinde ſumit* cum *robore haſtam validam, quæ ſtabat in media domo admota magnæ columnæ, ſpolium Actoris Aurunci: & commovet* eam *trementem, inclamans: Nunc, ô haſta quæ nunquam fefelliſti me vocantem, nunc adeſt tempus:* olim *te maximus Actor, nunc dextra Turni te geſtat: da* ut *proſternam corpus, & ut diſrumpam forti manu loricam direptam Phryg. effœminati, &* ut *inficiam pulvere capillos* ejus *criſpatos ferro calido, & fluentes myrrha.*

Qui candore nives anteirent, curſibus auras,
Circumſtant properi aurigæ, manibuſq; laceſſ
Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habe
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſ
Enſem, quem Dauno ignipotens Deus ipſe paren
Fecerat, & Stygiâ candentem tinxerat undâ.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium, quaſſatq; trementem
Vociferans: Nunc, ô nunquam fruſtrata vocat
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Ac
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpo
Loricamque manu validâ lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines,
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

NOTÆ.

87. *Alboque orichalco.*] Græce ὀρειχάλκος, ab ὄρος, *mons*, & χαλκὸς, *æs*: eſtque *æs montanum*: non fulvum, ut æs vulgare: ſed in albū deflectens: Gallice dicimus *leton*. Ita Scaliger ad Feſtū, Voſſius in Etym. Latini ſyllabam ſecundam, quæ longa eſt, & naturâ ſuâ, & apud Callimachū in lavacro Palladis, v. 19. brevē fecerunt: ut Virgilius hic, & Horatius, A. P. v. 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubæque æmula.* Cum autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint literæ *o* & *au*; quemadmodum *explodo* eſt à *plaudo*, quemadmodum ſcripſere veteres *olla* & *aula*, *caudex* & *codex*, &c. ſic reperimus apud Plautū *aurichalcum* pro *orichalcum*. Unde grammatici aliquot imperite metallum eſſe putaverunt ex *auro* & *ære* mixtum, cujuſmodi nullū eſſe conſtat. Id vero, quale nunc habemus, non è terra natū, ſed arte factum eſt: teſtatur q; Plinius, l. 34. 2. ſuo tempore jamdudū deſiiſſe, effœtâ tellure.

88. *Habendo.*] Gerundium paſſivæ facultatis, ſupra, v. 46.

89. *Cornua criſtæ.*] Non vera *cornua*, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; ſed criſtam geminam è jubis equinis, aut plumis, è galeæ vertice hinc inde eminentem inſtar cornuum, Æn. 6. 779. *Geminæ ſtant vertice criſtæ.*

90. *Ignipotens Deus, &c.*] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit, Æ. 8. 370. nec Turno quoque deeſſe ejus artem voluit poëta, ad augendam heroum ſuorum dignitatem. De *Vulcano* ibid. & G. 1. 295. De *Dauno*, Æn. 7. 56.

91. *Stygiâ candentem, &c.*] *Candens*, ex Gellio, eſt aliquando *albicans*, aliquando *ferens*: quæ enim incalescunt, ex nimio fervore quodq; albicant. *Aquâ tinxerat* enſem Vulcanus: ſic enim chalybs immerſione temperatur. *Stygiâ*, ad quandam veluti magicam conſecrationem, quemadmodū innuit Donatus. Aqua enim infernæ in magicis ſacris expetebantur, Æ. 4. 512. Ego vero ſuſpicor id factum à Vulcano, ut enſem illū frangi non poſſe probaret. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde à poëtis ad inferos traductus eſt, ea vis erat, ut vaſa quælibet metalli diffringeret, nec poſſent quæ aquæ, niſi equi ungulâ, contineri, Æ. 6. 58[illegible].

94. *Actoris Aurunci ſpolium.*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello dederat. De *Auruncis* Italiæ populis, inter Volſcos & Campanos, Æ. 7. 54.

99. *Semiviri Phrygis, &c.*] Cur id nomini Phrygibus, & Æneæ tribuatur, jam dictum Æ. 4. 215. ubi de capillis unguento delibutis. De *Phrygia*, in quâ Troas, Æ. 1. 38[illegible].

100. *Vibratos, &c.*] *Calamiſtro criſpatos.* Fuit autem *calamiſtrum*, acus ferrea, longior, quando fiſtulæ inſtar cava: quæ calefacta ſ cinere, & capillis adhibita, eos intorquebat a ſimilitudine cum *calamo* ſeu arundine, men habuit. Hujus artis miniſtri, *cinifl* & *cinerarii* vocabantur, quod ad calefaciendum calamiſtrum ſtarent in cineres.

Myrrhâque madentes.] *Myrrha*, arbuſcula

agitur furiis, totoque ardentis ab ore
ntillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
gitus veluti cum prima in prælia taurus
rrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
oris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
ibus, & ſparsâ ad pugnam proludit arena.
c minus interea maternis ſævus in armis
neas acuit Martem, & ſe ſuſcitat irâ,
blato gaudens componi fœdere bellum.
um ſocios mœſtique metum ſolatur Iüli,
ta docens: regique jubet reſponſa Latino
rta referre viros, & pacis dicere leges.
ſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
rta dies, cum primum alto ſe gurgite tollunt
olis equi, lucemque elatis naribus efflant.
mpum ad certamen, magnæ ſub mœnibus urbis,
imenſi Rutulique viri Teucrique parabant:
in medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant
Velati lino, & verbenâ tempora vincti.

Abripitur hoc furore, & ſcintillæ erumpunt è toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnæ, & obluctans in truncum arboris conatur iraſci adverſus cornua, & provocat ventos ictibus, & parat ſe ad pugnam, disjectis arenis. Interea Æneas terribilis ſub armatura materna non minus parat pugnam, & furore commovet ſe, lætus bellum dirimi propoſito fœdere. Tum conſolatur ſocios & timorem Iuli ſolicitii, aperiens ipſis fata: jubetque viros reportare Latino certum reſponſum, & proponere conditiones pacis. Vix ſequens dies nata illuſtrabat lucе ſupremos montes, quando equi Solis erigunt ſe primum è profundo mari, & emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli & Trojani dimetientes parabant campum ad pugnam, extra muros magnæ urbis: & in medio campo *focos & aras è ceſpite Diis communibus: alii parabant aquam & ignem, operti lino, & cincti verbenâ* circa *capita.*

NOTÆ.

Arabia præſertim naſcens: altitudo ejus quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice o & intorto, cortice levi, folio olivæ fere ili. Succus inde ſponte exſudat certis temibus, tum inciſione exprimitur, diciturque *ſte* vel *myrrha*, Plin. l. 12. 15. Condiendis averibus, & imbuendis capillis, aliiſque emodi deliciis adhibebatur.

101. *Furiis.*] Furioſis motibus, quaſi quidam furiis, Æ. 6. 572.

115. *Solis equi.*] Quatuor, de quibus Æ. 5. 3. *Gurgite*, pro mari, Æ. 1. 122.

118 *Focos . . . aras Gramineas.*] Aras e ceſpite, ſeu terra cum herbis evulſa, in quibus is imponeretur *foveretur*que: atque ita e ſunt ipſi *foci.*

Diis communibus.] *Communes Dii* multis modis ſumuntur. I. Qui certam cœli zonam reonemque non habent; qualis Cybele maDeorum; cum certam habeat Jupiter, no, Mercurius, Venus, &c. II. Qui apud nes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars, c. III. Hic ad rem melius, qui ab Rutulis Trojanis ad pacem communiter & pariter vocandi erant. Ita fere Servius.

119. *Fontemque ignemque.*] Servius, *Ad facida fœdera, aqua & ignis adhibentur: unde contra, quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aquâ & igni interdicimus*, id eſt, *rebus quibus conſortia copulantur.* Erat autē neceſſaria ſacrificiis aqua, vel ad luſtrandos adſtantes, vel ad purgandū corpus ante ſacrificium, vel ad alios victimarum uſus. *Fontem* poſuit pro aqua.

120. *Velati lino, &c.*] Id quaſi certum ſtatuitur à Servio; *feciales*, qui ſanciendis fœderibus miniſtri adhibebantur, nunquā lineam tuliſſe veſtem. Unde triplex opinio de hac Virgilii voce. I. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium vero, quoties rebus exitum daturus non eſt, toties iis infirma & inauſpicata dare principia. Sic Æneas in Thracia condens urbem, taurum Jovi contra ritum ſacrificat, Æ. 3. 21. Paſſeratius & Scaliger explicant *linum*, non de veſte, ſed de filo ſive licio, quo flamines & alii caput per æſtatem cingebant, &, ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabant*: unde *flamines* quaſi *filamines*, vocabantur, Æ. 8. 664. III. Niger & Hyginus apud Servium legunt: *velati limo*: & explicant *limum*, veſtem ab umbilico ad pedes, cujus in extrema ora erat purpura *lima*, id eſt, ſexuoſa. Sed veſtis illa poparum erat, ſive infimorum ſacrificii miniſtrorum. Quare adhæreo ſecundæ opinioni.

Verbena.] Proprie certa eſt herbæ ſpecies, *de*

Exercitus Italorum prodit, & agmina haſtata effundunt ſe plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus & Tyrrhenus exit ſub *armis variis: non aliter armati ferro, quam ſi durum certamen Martis appellet* eos. *Ipſi etiam duces ſplendido auro & purpurâ currunt inter media millia: & Mneſtheus proles Aſſaraci, & generoſus Aſylas: & Meſſapus agitator equorum, ſoboles Neptuni. Et poſtquam unuſquiſque receſſit in ſuum locum ſigno indicto, figunt haſtas humi, & deponunt clypeos. Tunc cupiditate* videndi *egreſſæ matres, & plebs ſine armis, & ſenes infirmi, impleverunt turres & tecta domorum: alii ſtant in altis portis. At Juno aſpiciens ex alto colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen, nec honor aut fama erat* huic *colli) videbat campum, & geminum exercitum Laurentinorum & Trojanorum, & urbem Latini. Statim Dea ſic allocuta eſt Deam ſororem Turni, quæ præeſt ſtagnis & fluviis ſirepentibus: Jupiter rex ſummus cœli addixit illi hunc honorem ob virginitatem* ei *ablatam: Nympha, ornamentum amnium, dilectiſſima meo animo: noſti quomodo prætulerim te ſolam omnibus Latinis, quæcunque aſcenderunt ingratum lectum ſummi Jovis: & quomodo ſponte conſtituerim te ſortiri cœli. O Juturna, ne accuſes me, accipe* cauſam *luctus tui. Quatenus fortuna vi* id *tolerare, & Parcæ permittebant*

Procedit legio Auſonidûm, pilataq; plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troïus omnis
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis:
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Mars
Pugna vocet. Nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori:
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas:
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſq; receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Invalidique ſenes, turres, & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus aſtant.
At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, & amb
Laurentûm Troûmq; acies, urbemq; Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ fluminibuſq; ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter erepta pro virginitate ſacravit.
Nympha, decus fluviorum, animo gratiſſima n
Scis, ut te cunctis unam, quæcunq; Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum aſcendère cubile,
Prætulerim, cœliq; libens in parte locârim.
Diſce tuum (ne me incuſes) Juturna, dolorem.
Quà viſa eſt fortuna pati, Parcæq; ſinebant

NOTÆ.

la verveine: communiter tamen ſumebatur pro qualibet herbâ vel fronde, laurea, myrtea, &c. è ſacro loco evulſa, Ecl. 8. 65.

121. *Legio Auſonidûm, pilata, &c.*] *Legio* pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, G. 2. 279. *Pilata*, armata pilis, haſtilibus, Æ. 7. 664.

123. *Tyrrhenus.*] Sub Tarchonte, ſocio Æneæ, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

127. *Genus Aſſaraci Mneſtheus, &c.*] Igitur ſanguine junctus Æneæ, qui ab Aſſaraco genus ducebat, Æn. 1. 288. De *Aſyla*, Æ. 11. 620. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691.

124. *Albanus, &c.*] De hoc monte, Æ. 8. 48. Æ. 9. 387.

129. *Diva Deam.*] Dicunt Grammatici, *Deos* fuiſſe æternos; *Divos*, ex hominibus aſſumptos. Tamen Virgilius nomen utrumque confundit, Æ. 1. 486. Pallas vocatur *Diva*.

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, ſoror Turni, N ab Ovidio vocatur, Faſt. 2. 585. id eſt, Nympha aquatilis. Hunc ei honorem à Jove in mi miũ ereptæ pudicitiæ conceſſum ait Virgil Ovidius etiam antè amores Jovis ei attrib Fons ejus & lacus ex Albani montis radicib in Tyberim influit, celebri apud veteres ac rum ſalubritate; vocant hodie nonnulli *L di Turno*; alii, *di Volturno*: cum eſſet pr *Lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144. *Jovis ingratum cubile.*] Commutat pro, *Cubile Jovis ingrati*, & in ſervando con gio parũ fidi. *Locârim.* Locari à Jove paſſa ſi

147. *Parcæ.*] Tres, quæ pro fatis hic uſu pantur, Ecl. 4. 47.

Ced

dere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
c juvenem imparibus video concurrere fatis:
arumq; dies & vis inimica propinquat. 150
pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſ-
ro germano ſi quid præſentius audes, [ſum.
e, decet: forſan miſeros meliora ſequentur.
ea, cum lacrymas oculis Juturna profudit,
q; quaterq; manu pectus percuſſit honeſtum.
lacrymis hoc rempus, ait Saturnia Juno, 156
elera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
tu bella cie, conceptumq; excute fœdus.
or ego audendi. Sic exhortata reliquit
certam, & triſti turbatam vulnere mentis. 160
erea reges, ingenti mole Latinus
uadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
rati bis ſex radii fulgentia cingunt,
lis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
na manu lato criſpans haſtilia ferro. 165
pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
dereo flagrans clypeo & cœleſtibus armis,
juxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ,
rocedunt caſtris: puraq; in veſte ſacerdos

res Latii procedere, defendi Turnum & urbem tuam. Nunc cognoſco juvenem certare fatis inæqualibus: & dies appropinquat Parcarum & poteſtas adverſa. Non poſſum videre oculis hoc certamen, & fœdera. Tu, ſi audes aliquid utilius pro fratre tuo, perfice illud, *decet: fortaſſe meliora ſuccedent miſeris. Vix ea* dicta fuerant, *cum Juturna fudit oculis lacrymas, & verberavit manu pectus decorum ter ac quater. Juno filia Saturni inquit, Non eſt hoc tempus ad lacrymas: propera, & ſubtrahe fratrem morti, ſi eſt aliqua ratio: vel tu excita bellum, & diſſipo fœdus inceptum: ego* ſum tibi *auctor ut* id *audeas. Sic exhortata reliquit* eam *dubiam & turbatam triſti ſolicitudine animi. Interim reges* vehuntur: *Latinus magno apparatu, curru à quatuor equis* tracto, *cui duodecim radii aurati circumeunt caput rutilum, ornamentum Solis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu jaculo latâ cuſpide. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, reſplendens clypeo cœleſti & armis divinis, & Aſcanius adſtat comes, ſecunda ſpes magnæ Romæ. Exeunt è caſtris: & ſacerdos in veſte candida*

NOTÆ.

152. *Si quid præſentius audes, &c.*] Non quod Nympham ſe Deûm regina potentiorem putet; ſed quod faciliorem fore apud Jovem putet ſororis excuſationem, ſi ſoror pro fratre aliquam injicere fatis audeat.

161. *Interea reges, &c.*] Adumbrata hæc pompa fœderis ad Homeri exemplum, Il. 3. ubi Agamemnon & Priamus, de pugna ſingulari Paridis in Menelaum facto fœdere conveniunt. Hic ſententia longiori parentheſi ſuſpenſa eſt, per novem nempe verſus: *interea reges ..... procedunt caſtris.* Poteſt tamen & abſque parentheſi intelligi, ſi dicatur poëta à plurali numero ad ſingularem ſtatim deflexiſſe; pro *interea reges vehuntur: Latinus quidem curru quadrijugo, &c.*

164. *Solis avi, &c.*] Dixit Virgilius, Æ. 7. 47. Latini patrem fuiſſe *Faunum*; matrem, *Maricâ* nympham; avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* ille potuit *avus* Latini? I. Heſiodus Latinum dicit filiũ *Circes* & Ulyſſis, in Theogon. v. 1013 Circe autẽ filia fuit Solis, Æ. 3. 286. Æ. 7. 10. At huic aperte adverſatur Virgilius in Latini nomine, Æ. 7. 47. II. Arnobius ait *Maricam* illam Nymphã Latini matrem, ipſam eſſe Italo nomine *Circen*. At eo ipſo libri ſeptimi initio Virgilius aperte Circen à Marica diſtinguit: cũ vocat Maricam, *Laurentem* nympham; Circen autem *Ææam*, id eſt, Colchicam. Æ. 3. 386. III. Ego exiſtimo *Circen*, conjugis loco habitã à *Pico*; eamq; ex eo *Faunum* ſuſcepiſſe: ipſumque deinde Picum in avem mutãſſe, quod ad amorem legitimæ conjugis *Canentis* ſe referret. Et vere Circe vocatur Pici *conjux*, Æ. 7. 189 quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulum diſcedere, quam ibidem attulimus,

165. *Bina haſtilia.*] *Pila*, qualia duo ſimul ferre inde ſoliti ſunt milites Romani, Æ. 7. 664. *Criſpans*: quatiendo quaſi ſinuans & flectens.

167. *Sidereo clypeo.*] Vel inſtar ſiderum fulgente: vel quem in cœlo Venus à Vulcano petierat: vel quem Deus ipſe Vulcanus in Hiera inſula fabricaverat, Æ. 8. 370.

168. *Spes altera Romæ.*] Æneas enim prima, Aſcanius ſecunda. Quod aiunt, Ciceronem quoddam è Virgilii carminibus audientem, has in voces erupiſſe, falſum oſtendimus in argumento, Ecl. 6.

169. *Pura in veſte.*] Donatus, *colore albâ, nec purpuræ variatâ picturis.* Feſtus; *non fulguritâ; non funeſtâ*, id eſt, quæ funeri adhibita non fuiſſet. Alii communiter, *carente maculis.*

adducit fœtum porcæ ſetoſæ & ovem intonſam, & ſtatuit victimas ad aras accenſas. Illi converſi oculis ad Solem orientem, ſpargunt manibus frumentum ſalſum, & ſignant gladio ſumma capita victimarum, & effundunt pateras in aras. Tum pius Æneas nudato gladio ſic orat: Eſto nunc teſtis mihi oranti, ô Sol, & hæc terra pro quâ potui tolerare tot labores, & tu, ô pater omnipotens, & tu, ô Juno Saturni filia, jam ô Diva, jam mihi *mitior*, ut *oro: & tu, ô glorioſe Mars, qui pater tenes omnia bella ſub tua poteſtate: & fontes & fluvios invoco, & quæcunque eſt divinitas in alto aëre, & quicunque ſunt Dii ſub mari cæruleo. Si forte victoria iverit ad Turnum Italum; æquum eſt* nos *victos abire in urbem Evandri: Iulus abibit* ex his *campis; nec Æneadæ rebelles inferent deinceps* vobis *bellum ullum, aut provocabunt armis hæc regna. Si vero victoria conceſſerit nobis Martem propitium, ut potius ſpero, & potius Dii confirment ſpem* meam *auctoritate ſuâ: ego neq; cogam Italos obtemperare Trojanis, neque arrogo mihi imperium: ambæ nationes indomitæ jungent ſe legibus æqualibus in fœdus perpetuum.* Ego *diſtribuam religiones & Deos: ſocer Latinus curet bella, ſocer ſupremum imperium: Trojani extruent mihi urbem, & Lavinia ponet nomen urbi. Æneas ſic* dixit *primus: Latinus deinde ſic ſequitur aſpiciens in cœlum, erigit dextram ad aſtra: O Ænea, juro hæc eadem ſidera, mare, terram, & geminam prolem Latonæ, & Janum bifrontem,*

Setigeræ fœtum ſuis, intonſamq; bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem,
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſq; altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno; [vos
Jam melior, jam Diva, precor: tuq; inclyte Mauors
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fonteſq; fluvioſq; voco, quæq; ætheris alti
Religio, & quæ cœruleo ſunt numina ponto,
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem:
Cedet Iülus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, & potius Dii numine firment)
Non ego, nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra Deoſq; dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram.
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,

NOTÆ.

170. *Setigeræ ſuis, &c.*] *Ovis* pro Ænea adhibetur, Græco fere more. Nam Græci apud Homerum, Iliad. 3. 103. agnos ad fœdus ſtatuunt. *Porcus*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more Æ. 8. 641. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57. De *converſione ad orientem* in auſpiciis & ſacris rebus, Ecl. 9. 15.

173. *Fruges ſalſas, &c.*] 1. *Molam*, ex puriſſimo frumento, *ſalſo*, toſto, ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ proprie eſt *immolatio*, Æ. 2. 133. II. Pilos è capite victimarum ſecant, Æ. 6. 243. in Notis. III Vina invergunt in frontem victimarum, & in ipſa altaria: quæ *libatio* erat, ibid. & Æ. 1. 740. Atque illi primi erant ſacrificii apparatus.

176. *Eſto nunc Sol teſtis, &c.*] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars, &c.* Communes illi totius utriuſque gentis Dii, de quibus, v. 118.

183. *Auſonio Turno.*] Italo, Æ. 7. 54.

184. *Evandri ad urbem.*] Pallanteum, Æ. 8. 54.

185. *Cedet Iulus.*] Ut oſtendat, ſe non tam ſibi, quã poſteris ſuis & genti, ſedem quærere.

187. *Noſtrum Martem.*] Faventem. Infra, v. 540. *Nec Dii texere Cupentũ Ænea veniente ſuo.*

198. *Latonæque genus duplex.*] *Apollinem*, Solem; & *Dianam*, Lunam: Latonã ex Jove editos, in inſula Delo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 74.

Janumque bifrontem.] Italorum regem ac numen, fœderibus adhiberi ſolitum, Æ. 6. 607. 630.

Vimque

Vimque Deûm infernam, & diri ſacraria Ditis.
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.
Tango aras, medioſque ignes, & numia teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
Quo res cunq; cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet: non, ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens; cœlumve in Tartara ſolvat: [bat)
Ut ſceptrum hoc (dextrâ ſceptrum nam forte gere-
Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras:
Cum ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu:

& poteſtatem infernam Deorum, & penetralia ſævi Plutonis. Audiat hæc pater ille, *qui firmat fulmine fœdera. Tango aras, & ignes in medio* earum, *& atteſtor Deos: nulla dies auferet Italis hanc pacem, neque* hæc *fœdera, quomodocunque res ſuccedent, nec ulla potentia abducet me* ab iis *volentem: non, etiamſi* illa potentia *diſſolvat terram in aquas confundens* eam *diluvio, aut dejiciat cœlum in inferos. Quemadmodum hoc ſceptrum (nam forte tenebat* manu *dextra ſceptrum) nunquam emittet ramulos nec umbracula levibus foliis: ex quo primum in ſylvis abſciſſum ex infimo trunco ſeparatur à matre, & ferro amiſit frondes & ramulos: quondam arbor, nunc manus fabri cinxit* illam *ære pulchro, & dedit portandam regibus Latinis. Talibus verbis confirmabant fœdera inter ſe, in medio conſpectu principum: tum* juxta *morem ſacras victimas occidunt igni, & extrahunt viſcera* ex iisdem adhuc *ſpirantibus, & tegunt altaria lancibus plenis. At vero* cœpit *certamen illud jampridem videri Rutulis inæquale, & animi turbari vario motu:*

NOTÆ.

199. *Vim Deûm infernam.*] Pro *Diis ipſis infernis*, ut Iliad. 3, 105. Πριάμοιο βίην, *Priami vim*, pro *ipſo Priamo*. Et Æ. 4. 132. *Odora canum vis*, pro *ipſis canibus*.

Sacraria Ditis.] *Dis* Pluto eſt, G. 4. 467. *Sacrarium*, ſanctuarium, locus templi intimus, ubi præcipua numinis religio: hic regia eſt Plutonis, de qua Æ. 6. 630. Quidam hanc infernam regiam, *ſacram* dici putant quaſi *execrabilem*: ut Æ. 3. 57. *Auri ſacra fames*.

200. *Fœdera fulmine ſancit.*] Quia per coruſcationes fulminum fœdera confirmantur: ita Servius. Vel quia Jupiter ultor eſt violati fœderis, perculſis fulmine fœdifragis: ita Turnebus. Unde fecialis porcam feriens in ſolemni fœderum formula ſic precabatur Jovem; *Illis legibus populus non deficiet. Si prior defecerit, publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum ſic ferito, ut ego hunc porcum hadie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque*. Ita Livius, l. 2.

201. *Tango aras.*] Mos jurantium, ſupplicantium, ſacrificantium, ut aras & ſimulacra & res ſacras manu contingant: qui mos ad nos etiam tranſiit, ut jurantes ſacris libris manum imponamus, Æ. 4. 219.

204. *Tellurem effundat in undas.*] Servius ὑπαλλαγὴν ſive commutationem hic agnoſcit pro, *undas effundat in tellurem*. Ego minime, ſed cum fere undecunque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas diſſolvenda. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, Æ. 6. 134.

206. *Ut ſceptrum hoc, &c.*] Apta eſt è ſuperioribus ſententia; *nec me vis ulla volentem avertet . . . . . ut ſceptrum hoc nunquam fundet virgulta, &c.* Petita eſt illa comparatio ex Homero totidem fere verbis, Iliad. 1. 234. Et quanquam ſolemne fuit regum jusjurandum ſceptri ſublatio, ut monet Ariſtoteles Polit. 3. ab illa tamen nimis curioſa ſceptri deſcriptione abſtinere potuit debuitque Virgilius.

209. *Matre caret.*] Vel terrâ: nam, *non jam mater alit tellus*, Æ. 11. 71. Vel arbore: nam *parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra*, G. 2. 19.

213. *Rite ſacratas.*] Immolatione, ſectione pilorum, libatione; ſupra, v. 178.

215. *Oneratis lancibus, &c.*] Vaſis eſcariis in quibus ſtructa & cumulata victimarum exta. *Lanx* nomen habet à *latitudine*: ſicut *patina*, à *pateo*. Voſſius tamen inter lancem & patinam id fere diſcriminis ſtatuit: quod in *lance* carnes aſſæ, fructus, cibi ſimplices apponerentur; in patina cibi conditi, ut piſces, haberetque vulgo operculum.

Tum

& tunc magis, cum propius vident duces *non* eſſe *pari robore. Auget* hanc opinionem *Turnus, progreſſus gradu tacito, & ſuppliciter dejectis oculis venerans aram, & malæ* ejus *lividæ, & pallor in corpore juvenili. Juturna ſoror* ejus *ſtatim atque vidit hunc ſermonem invaleſcere, & animos plebis mobiles diſſentire, per medium exercitum, ſimilis ſpecie Camerti (cui origo erat illuſtris à majoribus, & ſplendida fama paternæ fortitudinis, & ipſe* erat *fortiſſimus bello) immittit ſe per medium exercitum, non ignara rerum, & ſparzit varios rumores, & licit talia: Non pudet* vos, *ô Rutuli, objicere vitam unius pro iis omnibus? nonne ſumus pares numero & robore? ecce omnes & Trojani & Arcades adſunt hic, & Etruria inimica Turno, exercitus* ille *à fatis immiſſus: ſi ſecundus* quiſque noſtrum *certet, vix unuſquiſque habebit hoſtem. Turnus quidem famâ aſcendet ad Deos, quorum aris conſecrat ſe, & immortalis curret per ora; nos amiſſâ patriâ cogemur obedire dominis ferocibus, qui nunc otioſi conſtitimus* in *campis. Tum conſilium juvenum confirmatum eſt magis ac magis talibus verbis; & rumor ſpargitur per turmas. Ipſi Laurentes & ipſi Latini mutati ſunt: qui modo optabant ſibi requiem & ſecuritatem rebus* ſuis; *nunc ſpectant arma, & cupiunt fœdus non factum, & miſereſcunt duræ conditionis Turni. Juturna addit his* rebus *aliud majus, & præbet ex alto cœlo oſtentum, quo nullum apportunius turbavit animos Italos, & decepit prodigio. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo,*

Tum magis, ut propius cernunt non viribus æqui
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
(Cui genus à proavis ingens, clarumq; paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis)
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? En omnes & Troës & Arcades hi
Fataliſq; manus, infenſa Etruria Turno: [ſunt,
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet famâ, vivuſque per ora feretur:
Nos patriâ amiſsâ dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis
Jam magis atq; magis: ſerpitq; per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini:
Qui ſibi jam requiem pugnæ rebuſq; ſalutem
Sperabant; nunc arma volunt, fœduſq; precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat ſignum cœlo: quo non præſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubrâ fulvus Jovis ales in æthrâ,

NOTÆ.

231. *Troës & Arcades, &c.*] Gentes in Turnum fœderatæ. Trojani Æneæ: Arcades Evandri: Etruſci Tarchontis, Æ. 8. 518. 479.

232. *Fataliſque manus, &c.*] Vel quia Latinorum agros petebant quaſi fatis ſibi debitos: vel potius, cum Virgilius id ſolis Etruſcis attribuat, quia fato paratum ſibi regem Æneam exſpectaverant, Æ. 8. 494. Bene ait *infenſa* Etruria Turno: erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Meſſapo, Æ. 7. 691. 695.

233. *Vix hoſtem alterni.*] Si ſecundus quiſque noſtrum, ſi media pars noſtrum congrediatur; vix ſinguli hoſtem habebimus: id eſt, duo & amplius unicuique objicimur.

246. *Monſtro.*] Oſtento: quod monſtratur & oſtenditur ſigna futurorum petentibus.

247. *Rubra Jovis ales in æthra.*] *Æthra, æthræ*: nomen primæ declinationis, *αἰθρα* i. e. eſt atque æther. *Æther* autem juxta Anaxagoram & Ciceronem, eſt illa veterum ſphæra ignis aërem ambiens, ab *αἴειν, ardere*: ideo *rubra* à Virgilio dicta: juxta alios, eſt cœlum totius & ſiderum compago, ab *ἀεὶ θέειν, ſemper currere*. Hic pro *aëre* univerſim ſumitur. De *Jovis alite*, aquila, Æ. 5. 255.

Littoreas

ittoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
minis aligeri : ſubito cum lapſus ad undas
ycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
rexere animos Itali : cunctæque volucres
onvertunt clamore fugam (mirabile viſu)
theraque obſcurant pennis, hoſtemq; per auras
ſta nube premunt : donec vi victus & ipſo
ondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſq; in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntq; manus, primuſq; Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc, votis, inquit, quod ſæpe petivi.
Accipio, agnoſcoque Deos. Me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves ; & littora veſtra
Vi populat : petet ille fugam, penituſq; profundo
Vela dabit : vos unanimi denſete catervas,
Et regem vobis pugnâ defendite raptum.
Dixit, & adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens : ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat : ſimul hoc ; ſimul ingens clamor, & om-
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu. [nes
Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo ;
Horum unum ad medium, teritur quà futilis alvo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvâque extendit arenâ.
At fratres, animoſa phalanx accenſâque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt : quos agmina contra
Procurrunt Laurentum : hinc denſi rurſus inundant

perſequebatur aves marinas & multitudinem ſtrepitantẽ alatæ turbæ : cum repente ruens ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximiũ. Itali ſuſtulerunt animos : & aves omnes (res mirabilis aſpectu) cum ſonitu convertuntur e fuga, & inumbrant alis aërem ; & velut nube coacta urgent hoſtem per aërem : donec ceſſit avis, victa earum *vi & ipſo pondere* cycni, *& dimiſit prædam ex unguibus in flumen, & longe auſugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur oſtentum illud clamore, & explicant manus, & augur Tolumnius primus ait : Hoc erat, hoc, quod ſæpe petivi votis : admitto* omen, *& agnoſco Deos. Me, me auctore, ſumite ferrum, ô Rutuli, quos iniquus advena terret bello, ſicut imbecillas volucres, & per vim vaſtat litora veſtra : ille arripiet fugam, & longe permittet vela mari : vos concordes colligite agmina, & prælio defendite regem vobis ereptum.* Sic *dixit, & irrumpens vibravit haſtam in hoſtes oppoſitos : haſta cornea ſtridens emiſit ſonum, & certa dividit aërem : ſimul hoc* fit ; *ſimul clamor magnus* oritur, *& omnes ordines perturbati* ſunt, *& animi accenſi tumultu. Cum forte novem formoſa corpora fratrum ſtarent adverſum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi : haſta volans tranſfodit unum illorum circa medium* corpus per *coſtas, quà balteus conſutus atteritur ventre, & quà fibula ſtringit junctura laterum, & ſternit* in *flavam arenam juvenem* illum *inſignem pulchritudine. Sed fratres* ejus, *turba generoſa & concitata dolore, partim educunt enſes manibus, partim apprehendunt* tela *miſſilia ferrea, & irrumpunt*, veluti *cæci : adverſus quos irruunt agmina Laurentiorum : deinde iterum effunduntur conferti*

NOTÆ.

257. *Augurium, &c.*] Proprie, erat enim ſignum petitum ex *avibus*, Æ. 2. 702. Et ſcite quidem Rutuli Æneam in aquila, Turnum in cycno, ſeipſos in avibus agnoſcebant : ſed falſum erat augurium, non à Deo fatorum adminiſtro, ſed à Juturna immiſſum, ad diſturbandum fœdus & mortem Turni retardandam.

264. *Denſete.*] Veteri more, pro *denſate*, Æ. 10. 432.

267. *Cornus.*] Haſta ex arbore *corno, cornouiller, the corneil tree*, G. 2. 34.

269. *Cunei.*] Ordines peditum, ſic dicti ab agminum figura : infra, v. 575.

274. *Balteus, & laterum junctura, &c.*] *Fibula*, claviculus, extrema baltei connectens. *Latera* baltei intelligit, non corporis.

277. *Phalanx.*] Vox Macedonica, peditum agmen, Æ. 6. 489.

Troïa

Trojani & Etruſci, & Arcades pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria: nubes confuſa jaculorum ſpargitur toto aëre, & pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula & ignes. Ipſe rex *Latinus fugit, reportans Deos disjectos fœdere non perfecto. Alii alligant* equos *curribus, vel ſaltu imponunt corpora equis, & inſiant nudis enſibus. Meſſapus cupidus turbare fœdus porturbat equo abjecto Auleſtem, regem Etruſcum, & ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, & infelix à tergo immiſcetur aris averſis, per caput & humeros: at Meſſapus ardens accurrit* cum *haſta, & ſublimis* ex *equo ferit* eum *graviter haſtâ trabali multum deprecantem, & ſic loquitur: Habet hoc* vulnus: *hæc hoſtia convenientior oblata eſt magnis Diis. Itali accurrunt & nudant membra calida. Chorinæus arripit ex ara torrem ſemiuſtum, & occurrens intercipit flammis vultum Ebuſi irruentis & inferentis vulnus: magna barba refulſit illi, & uſtulata emiſit nidorem: ipſe* Chorinæus *incurrens deſuper apprehendit* manu *ſiniſtra comam turbati hoſtis, & oblectans impoſito genu ſternit eum humi: ſic fodit latus duro gladio. Podalirius ſequens enſe ſtricto Alſum paſtorem, &* in *primo agmine fugientem inter arma, inſtat* illi: *ille reducta ſecuri ſecat frontem mediam & mentum oppoſiti* hoſtis, *& late tegit arma diffuſo cerebro.*

Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque focoſque ferunt. Fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere Divos.
Infrænant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris,
In caput, inque humeros: at fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis: olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit: ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem lævâ turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primâque acie per tela ruentem,
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, & ſparſo late rigat arma cerebro.

NOTÆ.

281. *Agyllini.*] Etruſci, Æneæ ſocii, ex urbe de apud Statium *haſta trabalis*; apud Claudianum, *trabale ſceptrum*: apud Horatium, *clava trabales.*

285. *Crateras, &c.*] Pocula, quibus vina fundebant, cruoremque victimarum. Græca vox κρατὴρ, Ecl. 5. 68. *Focos*, partes ararum gramineārum, ubi accenſus ignis fuerat, ſupra, v. 118.

287. *Infrænant currus.*] Equos frænatos currui alligant.

288. *Subjiciunt in equos.*] Superjiciunt: de vi præpoſitionis illius, Ecl. 1. 46. Ecl. 10. 74.

290. *Regem . . . . Tyrrhenum Auleſten.*] Unum è regibus Tyrrhenis, ſive Lucumonibus: de quibus Æ. 10. 164. 166. Tales fuere *Mezentius*, *Meſſapus* ex Turni partibus; *Maſſicus*, *Oſinius*, ex partibus Æneæ, ib.

294. *Telo trabali.*] Magno inſtar *trabis*. Unde *Aegyllina* ſive *Cære*, nunc *Cervetri*, Æ. 7. 652. Æ. 8. 479.

296. *Hoc habet.*] Vel habet, ſimpliciter: explicatur à Servio, *percuſſus eſt lethali vulnere, habet vulnus lethale*: à Donato, *bene ſe res habet*: à Scaligero, *ſic, ſic agendum eſt.* Servio affentior: quia vox eſt è gladiatoriis ludis repetita, ubi victor vulnerato à ſe adverſario ſic inſultabat. Terentius in Andr. *Certe captus eſt, habet.* Seneca in Agamem. & Hercule Oeteo, *Habet, peractum eſt.*

Hæc melior victima.] Quàm ovis & porcellus, qui fœderum Diis oblati ſunt, v. 170.

298. *Chorinæus.*] Sacerdos Trojanus, qui ex officio propius aræ aſtabat, Æ. 6. 228. *Ambuſtum*, circumuſtum, Æ. 3. 257.

Olli

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat,
Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
Compositæ leges, mihi jus concurrere soli:
Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne,
Attulerit: pressa est insignis gloria facti,
Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces; subitâ spe fervidus ardet:
Poscit equos atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atq; furentes
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrumq; volant: gemit ultima pulsu
Thraca pedum: circumq; atræ Formidinis ora,
Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus

Acerba quies & ferreus somnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetua nocte. Sed pius Æneas capite aperto proferebat dextram exarmatam, & inclamans vocabat suos: Quo curritis? aut quænam hæc dissensio repentina oritur? ô reprimite furorem: fœdus jam percussum est, & omnes conditiones constitutæ: mihi soli fas est pugnare: permittite me pugnare, & pellite timores: ego faciam manu ut fœdera constantia sint: hæc sacrificia jam addicunt mihi Turnum. Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce sagitta stridens appulsa est pennis ad Æneam: ignotum est, qua manu missa sit, quo impetu pulsa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an sors, an Deus: fama illustris hujus facti suppressa est, nec ullus gloriatus est vulnere Æneæ. Turnus cum vidit Æneam recedentem ab exercitu, & duces ejus turbatos; fervidus accenditur spe improvisâ: simul petit equos & arma, & confidens saltu erumpit in currum, & corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robusta corpora hominum: disjicit plurimos semimortuos, aut sternit curru agmina, aut immittit fugientibus hastas abstractas iisdem. *Qualis Mars* gaudens *sanguine, quando juxta fluenta frigidi Hebri efferatus sonat clypeo, & suscitans bella impellit equos furentes: illi patente campo currunt ante Austros & Zephyrum: ultima Thracia sonat pulsu pedum* equinorum: *& comites* illius *Dei, facies nigri Timoris, & Iræ, & Insidiæ, circum rapiuntur. Talis Turnus gaudens impellit in medias pugnas equos*

NOTÆ.

312. *Nudato capite, &c.*] Tum, ut hac piâ confidentiâ ferociam Latinorum emolliret; quam ut agnosceretur à suis, eisque voluntatem suam apertius significaret. Sic Julius Cæsar in acie Pharsalica nudâ manu & capite suis inclamabat: *Parcite civibus*: apud Plutarchum & Appianum.

314. *Ictum jam fœdus.*] Cæsis jam victimis, v. 214. sacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, Æ. 8. 641.

316. *Faxo.*] *Fecero*, Æ. 11. 467.

317. *Turnum debent hæc mihi sacra.*] Ex quo verba fœderis concepimus ego & Latinus: ex eo Turnus mihi uni addictus est; unus ego cum eo congredi possum: abstinete ab eo, & mihi permittite.

331. *Hebri, &c.*] Fluvii Thraciæ, hodie *Mariſa*, Ecl. 10. 65. *Mavors*, Mars in Thracia natus, Ecl. 9. 12. *Equi Martis* duo juxta aliquos, sed male, Pavor & Timor, G. 3. 91. *Notus*, Auster, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58. *Zephyrus*, ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Thraca*, pro *Thracia*, quæ Græce est Θράκη & Θρήκη, Æ. 3. 14. *Increpat equos clypeo*: id est, collisis hastâ & clypeo. Vel *increpat*, verborum neutrorum more, absque casu, id est, *sonat*.

Fumantes

fumantes ſudore, inſultans miſerande hoſtibus interfectis: rapidæ ungulæ ſpargunt guttas ſanguineas, & ſanguis mixtus pulvere calcatur. Et jam dedit morti Sthenelum, & Thamyrim, & Pholum: Thamyrim quidem *& Pholum, aggreſſus cominus: Sthenelum* vero *eminus: eminus duos filios Imbraſi, Glaucum & Ladem: quos ipſe Imbraſus educaverat* in *Lycia, & inſtruxerat pariter* artibus *militaribus, ſive conſerere manu, ſive præcurrere ventos equo. Alia parte Eumedes rapitur in media certamina, ſoboles veteris Dolonis egregia* in *bello, repræſentans nomine avum, manu & fortitudine patrem: qui* pater, *ut olim iret explorator in caſtra Græcorum, auſus* erat *petere ſibi equos Achillis* in *mercedem.* Sed *Diomedes donavit illum alia mercede pro talibus cœptis, nec* amplius ille *optat equos Achillis. Cum Turnus vidit illum procul patente campo: prius perſecutus* ipſum *levi ſagitta per longum aërem, continuit equos* ſuos *binos, & exſcendit è curru, atque incurrit lapſo & ſemimortuo: & pede impoſito* in *collum* ejus, *eripit enſem* ex ejus *dextera, & immerſit ſplendentem profundo jugulo, & adjicit hæc ſuper: Ecce, ô vir Trojane, metire proſtratus campos & Italiam quam appetiſti bello: qui auſi ſunt me laceſſere ſem reportant hæc præmia: ſic ſtruunt urbes. Mittit huic ſocium Buten, impacto jaculo, & Chloream Sybarim, & Dareta, & Therſilochum, & Thymœten lapſum è collo equi* frequenter *lapſantis.*

Fumantes ſudore quatit, miſerabile cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula ro
Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ.
Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimq
Pholumque: [amb
Hunc congreſſus, & hunc; illum eminus: emi
Imbraſidas, Glaucum atq; Ladem: quos Imbraſ
Nutrierat Lyciâ, paribuſq; ornaverat armis, [ip
Vel conferre manum, vel equo prævertere ven
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis, [tem
Nomine avum referens, animo manibuſq; par
Qui quondam, caſtra ut Danaûm ſpeculator adi
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus.
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aper
Antè levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijuges, & curru deſilit, atque
Semianimi lapſoque ſupervenit: & pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc inſuper addit
En, agros, & quam bello, Trojane, petiſti
Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, conjecta cuſpide, mittit:
Chloreaque, Sybarimq; Daretaq;, Therſilochum
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten.

NOTÆ.

244. *Lycia.*] Aſiæ minoris regio meridionalis eſt, de qua Æ. 4. 143.

347. *Proles bello præclara Dolonis.*] Ironice: fuit enim Dolon bello ignavus, & hic Eumedes, ejus filius, ſatis ignominioſe occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant ſequentia verba, quæ omnino ironiam ſapiunt: *illum Tydides alio pro talibus auſis affecit pretio*; id eſt, *morte*, Iliad. 10. 299. Hector mercedem proponit ei, qui ſpeculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eumedis filius, vir dives, petit ſibi promitti mercedis loco currum & equos Achillis: promiſſo confirmatus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyſſem ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur ſe ſpeculatorem eſſe, Rheſum Thraciæ regem veniſſe Trojanorum auxilio, ejus copias incuſtoditas & ſomno ſepultas jacere in litore, ſibi currum & equos Achillis ab Hectore pr miſſos, ſe præmii magnitudine adductum h munus ſuſcepiſſe. Occiditur à Diomede: q cum Ulyſſe clam ad Thracum caſtra ſubrep Rheſum interficit, & ejus equos Trojæ fatal abripit. De *Rheſo* & *ejus equis*, Æ. 1. 473. *Peleo*, Achillis patre, Æ. 2. 263. De *Tyd* Diomedis patre, Æ. 11. 243.

352. *Nec equis aſpirat Achillis.*] Pergit poëta illudere Doloni: qui captus à Diomede, n amplius ad equos Achillis, ſed ad vitam ſe vandam aſpirabat.

360. *Heſperiam, &c.*] Italiam, Æ. 1. 534.

364. *Sternacis equi cervice.*] Equo in anteri ra genua prolapſo, Thymœtes per ejus colli devolutus eſt. Ita Servius.

velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
ſonat Ægæo, ſequiturque ad littora fluctus,
venti incubuere, fugam dant nubila cœlo.
Turno, quacunq; viam ſecat, agmina cedunt,
verſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
tulit inſtantem Phegeus, animiſq; frementem:
jecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frænis
citatorum dextrâ detorſit equorum.
m trahitur, pendetq; jugis, hunc lata retectum
ancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
oricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
tamen clypeo objecto converſus in hoſtem
t, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem & procurſu concitus axis
mpulit, effuditq; ſolo: Turnuſque ſecutus
am inter galeam ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenâ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
nterea Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes, caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longâ nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, & infractâ luctatur arundine telum
ripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeq; in bella remittant.
mque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
fides: acri quondam cui captus amore
ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo,
ugurium citharamque dabat, celereſque ſagittas.

Et ſicut, quando flatus Thracii Boreæ ſonat per *profundum* mare *Ægæum, & fluctus abeunt ad litora*; tunc *nubes fugiunt* per *aërem, quâ* parte *flant venti. Sic turmæ cedunt Turno, quacunque aperit* ſibi *iter, & acies fugatæ rumpuntur: impetus provehit ipſum, & ventus adverſus currui commovet criſtam volantem. Phegeus non paſſus eſt* illum *imminentem* ſibi *& furentem animo. Oppoſuit ſe ad currum, &* manu *dextrâ detorſit capita concitatorum equorum, ſpumantia* ob *frænum. Dum ipſe rapitur & inhæret jugo, hunc lata* Turni *lancea conſequitur detectum, & impacta penetrat loricam duplicem, & ſtringit vulnere ſuperficiem corporis: Tamen ille oppoſitus ibat objecto clypeo contra hoſtem, & eductogladio vocabat auxilium:* cum *rota & axis curſu concitatus impulit eum & ſtravit humi: & Turnus inſecutus* eum *inter infimam* oram *caſſidis, & extremitates ſummæ loricæ, abſcidit caput gladio, & reliquit truncũ* in *pulvere. At vero dum Turnus edit ſtrages* in *campis, interim Mneſtheus, & fidelis Achates, & comes Aſcanius, depoſuerunt* in *caſtris Æneam ſanguinolentum, firmantem longa haſta paſſus alternatim. Furit, & conatur abſtrahere* cuſpidem *teli fracto telo; & petit modum auxilii, qui celerrimus* ſit: ut *ſecent plagam lato gladio, & intime aperiant latebram teli, & remittant ſe ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iaſi, charus præ cæteris Apollini: cui ipſe Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus ſuas artes, ſua munera, vaticinium, & muſicam, & veloces ſagittas.*

NOTÆ.

365. *Edoni Boreæ.*] Thracii; è Thracia ſeptentrionali, in Græciam & mare Ægeum fiant. *Edoni* Ἠδωνοὶ, Stephano & Straboni, l. 10. s eſt Thracia incerti ſitus: unde ibidem d Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus* ellatur. Hinc dixit Statius, *Edonas hyemes. Borea*, E. 7. 21. De *Cæreo* mari, Græciam minore Aſia ſeparante, Æ. 3. 74.

367. *Fugam dant nubila.*] Ventus enim ſeptentrionalis fugat nubes, meridionalis colligit.

375. *Lancea.*] Haſta, vox non Latina, ſed ſpanica eſt, ex Varrone apud Gellium: Gallica, ex Diodoro Siculo,

Bilicem.] Bino textu; vel licio, ſive filo, Æ. 3. 467.

391. *Iapis.*] Legunt aliqui *Iapyx*, ſed hic ventus eſt, de quo Æ. 8. 710. Quæ duo, ut diſtinguantur, tum diverſa habent recti caſus elementa, tum diverſam obliquorum flexionem: flectit enim venti nomen Virgilius *Iapyx, ygis*: medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis, Iapicis*: Turnebus tamen, *Iapis, Iapidis*; ex Auſonio, Epigr. 19. 7. *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt.*

393. *Suas artes.*] Apollinis artes fuerunt I. *Vaticina*, quorũ variæ ſpecies habentur, Æ. 3. 359.

Ille

Ille, ut retardaret mortem desperati patris, maluit cognoscere vires herbarum & usum medicinæ, & exercere inglorius artem illam *tacitam. Æneas stabat, acerbe fremens, innixus magnæ hastæ, magno juvenum & Ascanii dolentis concursu & fletibus immotus. Ille senex* Iapis, *cinctus replicata veste ex consuetudine medicorum, frustra deproperat plurima manu medica & validis herbis Phœbi; frustra commovet manu telum, & apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla fortuna juvat operam, Apollo auctor* medicinæ *nullatenus succurrit: tamen sævus horror magis ac magis augetur in campis, & malum vicinius est. Jam vident aerem* totum *constare pulvere: appropinquant equites* Turni, *& jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad cœlum mœstus clamor juvenum pugnantium & morientium in pugna aspera. Tum Venus mater, commota immerito filii, legit ex Ida Cretæa dictamnum,*

Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hast
Æneas, magno juvenum & mœrentis Iüli
Concursu lacrymisque immobilis. Ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medicâ Phœbique potentibus herb
Nequicquam trepidat; nequicquam spicula dei
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum,
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: & sævus campis magis ac magis horr
Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulve
cœlum
Stare vident: subeunt equites, & spicula castr
Densa cadunt mediis, it tristis ad æthera clamo
Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentu
Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,

NOTÆ.

Æ. 10. 176. II. *Musica*, unde cum lyra pingitur, & poëtarum Deus est. Ecl. 4. 55. III. *Peritia jaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, & ab Homero sæpe dicitur, ἑκατηβόλος, *longe jaculans*, *Æ.* 6. 657, IV. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur, *Æ.* 7. 773.

395. *Depositi.*] *Desperati.* Deducta locutio è duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est: ut si quis prætereuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitatus, aut quicquam remedii nosset, id ægro significaret. Alterius jam mentionem fecimus, *Æ.* 9. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim *positus* est *jacens*, *mortuus*; ut diximus, *Æ.* 2. 644. ait enim Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec positos artus unget amica manus*, id est, *jacentes*, neque enim ad januam domus, sed in ipsa domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est & Ovidius de Ponto, l. 2. 2. 45. *Jam prope depositus, certe jam frigidus æger, &c.* Cic. 3. Verr. 5. *Ægram & prope depositam reipublicæ partem suscepisse.*

397. *Mutas artes.*] *Medicinam*, quam sic vocat: vel comparatione musicæ & vaticinii, quæ voce maxime constant: vel quia parum famosa tum erat, & a servis fere exercebatur: vel quia tunc, non voce & disceptatione ac præceptis tractabatur, sed manu atque opere: unde *rurgiam* nostram referebat: ut patet ex Iapide, qui chirurgum hic præstat potius quam medicum: & ex ipsius poetæ verbis, qui tribuit, non tantum *scire potestates herbarum* sed etiam ipsum *usum medendi.*

401. *Pæonium.*] In morem Pæonis Deorum medici, *Æ.* 7. 769.

403. *Trepidat.*] Festinat, *Æ.* 9. 114. 69. De *Phœbo* & *Apolline*, Ecl. 3. 62. 104.

407. *Pulvere cœlum Stare.*] Plenum *Æ.* 6. 300. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

412. *Dictamnū, &c.*] *Dictamnus*, vel *dict* herba in sola Creta insula proveniens; *tulegi* ma affinis, *au pouliot*, *penyroyal*: frondibus ta latioribus & lanuginosis: quare *puberes* hi cuntur. Valet ad expellenda è vulneribus t cujus rei capræ & cervi Cretenses indicium cuntur fecisse. Nomen habet a *Dictæo* mo Cretensis insulæ, in quo, ut & in *Ida* ejus insulæ monte, reperitur. Damnant aliqui gilium, quod caulem & flores dictamno tri erit: quos ei Plinius & Dioscorides auser At vero Matthiolus ostendit Plinium erra erroremque suum ex corrupta Dioscoridis ctione hausisse: cum ex Theophrasto antiqu re rerum illarum scriptore, & Galeno, & ex rientia constet; flores, & caulem, & semen

Puberib

beribus caulem foliis, & flore comantem
purpureo: non illa feris incognita capris
gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ. 415
Venus, obscuro faciem circumdata nimbo
ulit: hoc fuscum labris [illegible]lendentibus amnem
cit, occulte medicans; spargitque salubris
mbrosiæ succos, & odoriferam panaceam.
it eâ vulnus lymphâ longævus Iapis, 420
rans: subitoque omnis de corpore fugit
ppe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis:
que secuta manum nullo cogente sagitta
dit, atque novæ rediere in pristina vires.
a citi properate viro: quid statis? Iapis, 425
clamat: primusq; animos accendit in hostes.
on hæc humanis opibus, non arte magistrâ
veniunt: neq; te, Ænea, mea dextera servat:
or agit Deus, atq; opera ad majora remittit.
avidus pugnæ suras incluserat auro 430
c atq; hinc: oditq; moras, hastamq; coruscat.
squam habilis lateri clypeus loricaq; tergo est:
canium fusis circum complectitur armis,
mmaque per galeam delibans oscula fatur:
sce, puer, virtutem ex me, verumq; laborem;
unam ex aliis: nunc te mea dextera bello
nsum dabit, & magna inter præmia ducet.
facito, mox cum matura adoleverit ætas, 438
memor; & te animo repetentem exempla tuorum,

caulem frondibus lanuginosis, & diffusum in *flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittæ infixæ* sunt *tergo. Venus attulit hoc* dictamnum, *involuta nube obscura* circa *corpus: imbuit hoc* dictamno *undam nigrantem in patinis fulgentibus, occulte temperans: & miscet salutaris ambrosiæ succos, & panaceam odoratam. Senex Iapis, ignarus* rei, *lavit plagam aqua illâ: & scilicet omnis dolor repente abiit è corpore, omnis sanguis constitit in ima plaga: & jam sagitta secuta manum exiit nullo* per vim *trahente, & novum robur rediit ad consueta* officia. *Festinate celeres* afferre *arma* huic *viro: cur moramini?* Sic *clamat Iapis, & primus inflammat animos contra hostes:* addens: *Ista non accidunt humanis viribus, neque industria medicorum: neque manus mea te sanat, ô Ænea. Deus potentior agit, & mittit te ad majores labores. Ille* Æneas *cupidus certaminis* jam *vestierat tibias* ocreis *aureis hinc & inde: & aversatur moras, & quassat hastam. Postquam clypeus accommodus lateri & thorax tergo adfuit: amplectitur Asarmis circumjectis, & osculans per cassidem summa ejus ora,* sic *loquitur: O puer, sume exemplum virtutis & digni laboris; fortunæ* autem *ex aliis. Mox dextera mea faciet te securum, & ducet* tuam securitatem *inter magna* sua *præmia. Tu mox, quando ætas melior adoleverit, fac* ut *sis memor* meæ virtutis:

NOTÆ.

mno reperiri. Flores autem non singu-; sed singulis fere foliis adnascentes; *flore comans* dicitur.

. *Labris.*] Vasis, in quibus lavabant: *lavabris.* Vocat *fuscum amnem*, aquam infectam succis herbarum, quas Iapis miscuerat, v. 402.

. *Ambrosiæ, &c. Panaceam.*] *Ambrosia* est quidem rutæ affinis: sed hic haud cibus ille potusve Deorum, de quo Ecl. *Panacea*, quæ Columellæ *panax*, Plinio es, herba est fœniculo, anetho, & ferulæ atenus affinis: admodum salutaris, & orum omnium remedia nomine ipso proens, ut ait Plinius, l. 25. 4. à πᾶν, *omne*, ος, *remedium.* Gallico nomine caret.

. *Stetit.*] Fluere desiit.

430. *Suras.*] Pars tibiæ posterior, carnosa & ventricosa: pro tota tibia sumitur, quam vestiit Æneas aureis ocreis.

431 *Hastamque coruscat.*] Active, Æ. 5. 642.

434. *Delibans oscula.*] Ore contingens ora: hunc enim esse locutionis hujus sensum ostendimus, Æ. 1. 260. *Oscula libavit natæ. Delibans*, leviter tangens, Æ. 1. 740.

436. *Fortunam ex aliis.*] Licet enim hoc Latino bello felix Æneas fuisset: tamen adversa fortunâ jactatus eatenus fuerat.

437. *Magna inter præmia ducet.*] Vel, *ducet te ad magna præmia, laudis, regni*, &c. ut vult Servius: vel forte, *ducet ac reputabit magni præmii loco, si post tot labores te defensum dare possit*: videtur enim Æneas Ascanii unius causa tot labores suscipere, supra, v. 185.

& pater Æneas, atque avunculus Hector excitet te revolventem animo exempla tuorum. Poſtquam protulit hæc verba, extulit ſe è portis, altus, commovens manu grandem haſtam: ſimul erumpunt cum *magno numero Anteus & Mneſtheus: & omnis multitudo exit deſertis caſtris: tum campus turbatur obſcuro pulvere, & terra tremit commota pulſu pedum. Turnus ex oppoſito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt, & frigidus tremor ſubrepſit in intima oſſa. Juturna prima ante omnes Latinos audivit & agnovit ſonitum, & fugit trepida. Ille* Æneas *volat & trahit* ſecum *denſum agmen patente campo. Qualis turbo cum effuſa tempeſtate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longe providi horreſcunt miſeris agricolis:* ſcilicet, *ille* turbo *inferet calamitatem arboribus & cladem ſegetibus, evertet late cuncta. Venti prævolant, & portant ſonitum ad litora. Talis dux Trojanus impellit aciem in oppoſitos hoſtes: omnes denſi conglobant ſe preſſis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Oſirim: Mneſtheus jugulat Archetium, Achates Epulonem, & Gyas Ufentem. Occiditur ipſe augur Tolumnius, qui primus immiſerat haſtam in hoſtes oppoſitos. Clamor ad cœlum mittitur: & Rutuli mutuo fugati, objiciunt* per *fugam terga pulverulenta in agris. Ipſe* Æneas *neque dignatur dimittere morti dantes terga, nec inſequitur paria obſtantes, nec jacientes* eminus *ſpicula: quærit unum Turnum circumiens in opaco pulvere, hunc vocat ad pugnam. Juturna virgo, commota hoc timore* ſecundum *animum,*

Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens
Telum immane manu quatiens: ſimul agmen
denſo
Anteuſque Mneſtheuſq; ruunt: omniſq; relicta
Turba fluit caſtris: tum cœco pulvere campus
Miſcetur, pulſuq; pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus:
Videre Auſonii, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitq; ſonum, & tremefacta refugit
Ille volat, campoq; atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus ſtragemque ſatis, ruet omnia late,
Antevolant, ſonitumq; ferunt ad littora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteïus hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. Ferit enſe gravem Thymbræum
Oſirim:
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemq; Gyas. Cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor: verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago,

NOTÆ.

440. *Avunculus Hector.*] Creüſa enim, Aſcanii mater, ſoror erat Hectoris, Priami filia, Æ. 2. 772.

451. *Sidere.*] Tempeſtate, procella, quæ ſiderum ortu & occaſu concitatur, Æ. 11. 260.

454. *Ruet omnia.*] Active, Æ. 1. 39. *Spumas ſalis ære ruebant.*

456. *Ductor Rhœteius.*] *Trojanus*, Æneas: à Rhœteo Troadis promontorio, Æ. 6. 500. in Notis.

457. *Cuneis.*] *Ordinibus*, in figuram cunei, infra, v. 575.

460. *Tolumnius augur, &c.*] Supra, v. 3[illegible] *Augur*, quia ex avium conſideratione fu[illegible] prædicebat, Æ. 2. 703.

464. *Neque averſos, &c.*] Ita reſtituimus Pierio: ut tria pugnantium genera ſignifi[illegible]tur; *averſorum* & jam terga dantium; *gredientium* cominus & æquo pede; emine[illegible]la *inferentium*. Alii ſic legunt, ſed minus [illegible] *ipſe neque adverſos dignatur ſternere mo[illegible] nec pede congreſſos, nec equo, nec tela fere[illegible]*

467. *Luſtrans.*] Circumiens, Æ. 1. 612.

468. *Virago.*] A *vir*, dixerunt veteres, F[illegible]

Aurig[illegible]

igam Turni media inter lora Metiſcum
utit, & longe lapſum temone relinquit: 470
ſubit, manibuſq; undantes flectit habenas,
ncta gerens, vocemq; & corpus, & arma Metiſci.
gra velut magnas domini cum divitis ædes
volat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
ula parva legens nidiſq; loquacibus eſcas: 475
nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
gna ſonat. Similis medios Juturna per hoſtes
tur equis, rapidoq; volans obit omnia curru:
nq; hic germanum, jamq; hic, oſtendit ovantem:
conferre manum patitur: volat avia longe.
ud minus Æneas tortos legit obvius orbes, 481
ſtigatq; virum, & diſjecta per agmina magnâ
ce vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
pedumque fugam curſu tentavit equorum;
erſos toties currus Juturna retorſit. 485
u! quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
verſæq; vocant animum in contraria curæ:
ic Meſſapus, uti lævâ duo forte gerebat
ta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
rum unum certo contorquens dirigit ictu. 490
ſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
plite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
ſta tulit, ſummaſq; excuſſit vertice criſtas.
m vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus
verſos ubi ſenſit equos currumq; referri, 495
lta Jovem & læſi teſtatus fœderis aras:
n tandem invadit medios, & Marte ſecundo
rribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
ſcitat, irarumque omnes effundit habenas.
uis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine
cædes 500

dejicit inter medias habenas Metiſcum aurigam Turni, & relinquit procul lapſum è temone: ipſa ſuccedit in ejus locum, *& regit manibus habenas fluctuantes,* præ ſe *ferens omnia Metiſci, & vocem, & ſpeciem, & arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, & alis circuit altas areas, colligens parva pabula & cibos nidis garrulis: & modo reſonat* in *porticibus ſpatioſis, modo circa ſtagna humida. Similis Juturna vehitur equis inter medios hoſtes, & percurrit cuncta celeri curru: & jam hic, & jam illic, oſtendit fratrem exultantem: nec permittit* eum *conſerere manum* cum Ænea: *volat procul extra viam. Æneas non ſegnius percurrit flexos circuitus, occurrens* ei, *& quærit virum* illum, *& magno clamore vocat inter agmina diſſipata. Quoties conjecit oculos in hoſtem, & imitatus eſt curſu* pedeſtri *celeritatem equorum Turni* habentium *alatos pedes; toties Juturna deflexit converſum currum. Heu! quid faciat Æneas? fruſtra agitatur variis motibus, & diverſæ curæ rapiunt mentem in oppoſita. Meſſapus, cum ſorte leviter currendo ferret ſiniſtra* manu *duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic* Æneæ. *Æneas ſtetit, & occuluit ſe poſt clypeum, incurvans* ſe in *poplitem: tamen immiſſa haſta abſt ſummitatem galeæ, & abſcidit è capite ſupremas criſtas. Tunc autem ira intumuit, & coactus cum vidit equos & currum rapi in diverſam* partem, *ſæpe atteſtans Jovem & ria violati fœderis: tum demum irrumpit* in *medios, & Marte proſpero terribilis, edit delem ſtragem* abſque *ullo delectu, & immittit omnes habenas furoris. Quis Deus, quis ine jam declaret mihi tot duras* res,

NOTÆ.

viram, pro fœmina: hinc *virago*, quæ eſſet ſimilis: unde contracta eſt *virgo*. nen *virago* generoſæ fœminæ ſingulariter uitur: *virgo* cuilibet integræ.

74. *Atria.*] Aream ante ædes, Æ. 4. 666.

79. *Ovantem.*] Exultantem, Æ. 3. 189.

81. *Legit obvius orbes.*] *Legere orbes* nihil d videtur eſſe quam, *iiſdem orbibus per dem circuitum inſiſtere.* Sed quia additur *obvius*, omnino eſt, *corripere orbes illos, & breviori circuitu ſeſe hoſti adverſum offerre.*

484. *Alipedumque fugam, &c.*] Æmulatus eſt curſu celeritatem equorum Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur *Fugam* dicit, pro *celeritate*, Æ. 1. 321.

491. *In arma.*] Arma hic pro clypeo, ut egregie probat Cerdanus.

492. *Apicem tamen incita, &c.*] *Apex*, ſum-

varias strages, & mortem ducum, quos modo Turnus, modo heros Trojanus dejecit vicissim toto campo? ô Jupiter, an placuit tibi, *populos mansuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu! Æneas non multum tardans, invadit in latus Sucronem Rutulum; ea pugna primùm fixit loco Trojanos irruentes: & quà mors erat promptissima, immisit durum ensem trans costas & septum pectoris. Turnus occidit Amycum disturbatum* ex *equo, & fratrem* ejus *Diorem, pedestri congressu: hunc longâ hastâ irruentem, hunc gladio: & affigit currui capita amborum amputata, & aufert stillantia sanguine. Ille* Æneas *dat morti Talon, Tanaim, & fortem Cethegum, tres uno impetu, & tristem Onythen, virum Thebanum, & prolem matris Peridiæ. Hic* Turnus morti dat *fratres profectos è Lycia & agris Apollinis: & Menœten Arcada, juvenem frustra aversatum bella, cui ars & pauper domus fuerat circa aquas Lernæ piscosæ, nec dignitates magnatum notæ* erant illi, *& pater* ejus *ferebat in arvis conductis. Et quemadmodum ignes injecti è diversis partibus in siccam sylvam & in virgulta laurea crepitantia; quando fluvii spumantes præcipiti lapsu ex altis montibus edunt strepitum, & currunt in mare; guli vastantes suum iter: non lentius ambo Æneas & Turnus irrumpunt in certamina: nunc*

Diversas, obitumq; ducum, quos æquore toto
Inq; vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Jupiter, æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus, & quà fata celerrima, crudum
Transadigit costas & crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum fratremq; Diorem
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longâ
Hunc mucrone ferit: curruq; abscisa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaïmq; neci, fortemq; Cethegum,
Tres uno congressu, & mœstum mittit Onythen,
Nomen Echionium, matrisq; genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos & Apollinis agris,
Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperq; domus: nec nota potentum
Munera, conductâque pater tellure ferebat.
Ac velut immissi diversis partibus ignes
Arentem in sylvam, & virgulta sonantia lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt
Quisq; suum populatus iter: non segnius ambo
Æneas Turnusq; ruunt per prælia: nunc, nunc

NOTÆ.

ma pars in cono galeæ, Æ. 2. 683. Æ. 3. 468. De *cristis*, ibid.

501. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

504. *Gentes in pace futuras.*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam sub uno deinceps imperio conjunxit.

505. *Ea prima ruentes, &c.*] Duplex interpretatio. I. Communis, *Pugna illa Æneæ cum Sucrone effecit, ut Trojani antea fugientes tunc primo subsisterent.* II. Cerdani, *Pugna illa, sive occursus Sucronis, fortissimi militis, fecit, ut Trojani in hostem ante irruentes, tum primo impetum cohibuerint ac steterit.*

506. *Moratus.*] Alii legunt *morantem.*

508. *Costas & crates pectoris.*] Costas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510. *Cuspide longa---mucrone.*] Per longam *cuspidem* intelligit acumen hastæ: per *mucronem*, acumen gladii. Alii aliter.

511. *Curru.*] Pro *currui*, Ecl. 5. 29.

515. *Nomen Echionium.*] *Thebanum*, ab Echione, qui in condendis Thebis Bœotiis Cadmo adfuerat. De *Thebis*, Æ. 9. 697.

516. *Fratres Lycia, &c.*] Hos non nat. *Lycia*, Asiæ minoris regio ad mer em, oraculis Apollinis nobilitata, Æ. 4. 345.

518. *Arcada: piscosæ, &c.*] Qui oriundus dem ex Arcadia, Ecl. 4. 58. deinde in gia regione piscatum exercuerat circa L nam paludem, Æn. 6. 287. denique cum vandro Arcade venerat in Italiam, tum erat inter Æneæ auxilia.

520. *Munera.*] *Munia, dignitates.* Pauci dam legunt, *limina.*

522. *Sonantia lauro.*] Ob crepitum ardent lauri.

Fluctu

ſtuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
orā: nunc totis in vulnera viribus itur.
rranum hic, atavos & avorum antiqua ſonantem
nina, per regeſq; actum genus omne Latinos,
cipitem ſcopulo atq; ingentis turbine ſaxi
utit, effunditq; ſolo: hunc lora & juga ſubter
volvere rotæ, crebro ſuper ungula pulſu
a nec domini memorum proculcat equorum.
ruenti Hyllo animiſq; immane frementi
urrit, telumque aurata ad tempora torquet:
per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
tera nec tua te, Grajûm fortiſſime Creteu,
uit Turno: nec Dii texere Cupentum
a veniente, ſui: dedit obvia ferro
ora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
etere, & late terram conſternere tergo.
dis, Argivæ quem non potuere phalanges
nere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida,
neſſi domus alta: ſolo Laurente ſepulchrum.
e adeo converſæ acies, omneſque Latini,
nes Dardanidæ: Mneſtheus acerq; Sereſtus,
Meſſapus, equûm domitor, & fortis Aſylas,
ſorumq; phalanx, Evandriq; Arcadis alæ:
ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi.
mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
ut ad muros, urbiq; adverteret agmen
us; & ſubitâ turbaret clade Latinos.
ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
atque huc acies circumtulit; aſpicit urbem

ira movetur intus: pectora ante *neſcia vinci perfodiuntur: nunc toto impetu incurritur in vulnera. Hic* Æneas *ſaxo & turbine magni lapidis dejicit præcipitem & ſternit humi Murranum jactantem avos & vetera nomina avorum, & omne genus deductum per reges Latinos: rotæ propulerunt ipſum ſubter juga & habenas, præterea protriverunt* eum *ungulæ multo pulſu incitatæ equorum immemorum domini. Ille* Turnus *occurrit Hyllo irruenti & dire ſævienti animis, & librat jaculum ad temtora* tecta caſſide *auratâ: haſta ſtetit illi* in *cerebro perfoſſo per galeam. Nec tua dextera ſervavit te* à *Turno, ô Creteu fortiſſime Græcorum: nec Dii propitii protexerunt Cupentum, Ænea irruente:* ille *obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit miſero. Te etiam, ô Æole, agri Laurentini viderunt mori, & late tegere terram dorſo. Moreris* tu, *quem Græcæ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles vaſtator regnorum Priami. Hic erat tibi terminus mortis: domus ſublimis* erat *ſub Ida, domus ſublimis* in urbe *Lyrneſſo; tumulus* in *terra Laurentina. Toti etiam exercitus permixti* ſunt, *& omnes Latini, & omnes Trojani: Mneſtheus, & ardens Sereſtus, & Meſſapus ſubactor equorum, & fortis Aſylas, & exercitus Tuſcorum, & equitatus Evandri*

dit: homines illi *ſinguli pro ſe contendunt toto impetu virium: nec* eſt *mora, nec ceſſatio: ni immani prælio. Tunc mater* Æneæ *formoſiſſima immiſit* ipſi *conſilium: ut accederet ad , & admoveret exercitum urbi celeriter, & percelleret Latinos improviſâ ſtrage. Ille s poſtquam circumjecit oculos huc & illuc, quærens Turnum inter turmas remotas: videt*

NOTÆ.

. *Turbine ſaxi.*] Saxi, in modum ventoſi nis rotati.

. *Sui.*] *Faventes*: ſupra, v. 187.

. *Laurentes campi*, &c.] Æ. 7. 63. *Argi*-ræcæ, Peloponneſiacæ, Æ. 1. 288. *Meta*, inus, à circi metis, Æ. 5. 288. *Ida*, mons dis & Phrygiæ, Æ. 2. 801. *Lyrneſſus*, urbs giæ, circa ſinum Adramyttenum, quo uſ-dæ juga extendebantur, Æ. 10. 128.

. *Tuſcorum*, &c.] Etruſcorum, Æ. 8. 479. *Phalanx*, peditum agmen, Æ. 6. 489. *Alæ*, equitum, Æ. 11. 604. Hi omnes aut Trojani, aut Trojanorum ſocii, præter unum Meſſapū, Turni ſocium, Æ. 7. 691.

552. *Opum vi.*] Omni induſtriâ, virtute, armis, Æ. 9. 532.

558. *Acies.*] Oculorum acies intelligit Servius, alii varias exercitus partes. *Urbem*, Laurentum, Æ. 7. 63.

expertem tantæ pugnæ & tranquillam absque damno. Statim species majoris prælii inflammat eum. *Vocat duces, Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Sereſtum: & conſcendit callem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, & ſpiſſi non dimittunt clypeos aut jacula: ipſe medius* inter illos ſic *loquitur erectus alto è tumulo: Ne ſit ulla mora meis juſſis: Jupiter hac* parte *ſtabit* pro nobis: *& ne ullus mihi ſit inertior ob repentinum conſilium. Niſi* hoſtes *volunt admittere frænum & ſuperati obedire, hodie evertam urbem, cauſam belli, & ipſum regnum Latini, & ſternam tecta fumantia æquata terræ. Nempe expectabo, dum placeat Turno pugnam ferre noſtram, & dum victus iterum velit congredi mecum? hæc* urbs, *ô cives,* eſt *caput, hæc ſumma belli ſcelerati. Celeriter inferte faces, & ignibus repetite* fidem *fœderis.* Sic *dixerat: & omnes animis una pugnantibus formant cuneum, & ſpiſſa multitudine irruunt in muros. Repente ſcalæ & ſubitus ignis viſus eſt. Alii incurrunt ad portas, & occidunt obvios: alii librant jacula, & obſcurant aërem ſagittis. Ipſe Æneas inter primos protendit dexteram ad muros & increpat altâ voce Latinum: & atteſtatur Deos, ſe rurſus cogi ad pugnam: Italos jam bis hoſtes* eſſe, *hæc ſecunda fœdera violari. Diſſenſio naſcitur inter timidos: alii jubent* ſuos *recludere urbem, & aperire portas Trojanis, & trahunt ad murum ſum regem: alii inferunt arma, & pergunt tutari muros. Veluti quando paſtor quæſitis incluſas in cavernoſo ſaxo, & implevit* eas *fumo amaro:*

Immunem tanti belli, atq; impune quietam,
Continuo pugnæ accendit majoris imago.
Mneſthea, Sergeſtumq; vocat, fortemq; Sereſtum,
Ductores: tumulumq; capit, quo cætera Teucr
Concurrit legio, nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora: Jupiter hâc ſta
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior i
Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frænum accipere & victi parere fatentur,
Eruam: & æqua ſolo fumantia culmina pon
Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
Noſtra pati? rurſuſq; velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi,
Ferte faces propere, fœduſq; repoſcite flamm
Dixerat: atq; animis pariter certantibus omn
Dant cuneum, denſâq; ad muros mole ferunt
Scalæ improviſo, ſubituſq; apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſq; trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera te
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaq; incuſat voce Latinum:
Teſtaturq; Deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rump
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumq; trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:

NOTÆ.

563. *Nec ſcuta---Deponunt.*] Mos notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: à quo more ſæpe Græcos diſcedere ſolitos oſtendit Cerdanus.

565. *Jupiter hâc ſtat.*] Jupiter, vindex violatæ fœderum religionis, hac parte ſtat à nobis: ſiquidem nudam & indefenſam urbem nobis objicit.

575. *Dant cuneum.*] Seſe in cunei figuram componunt: quæ, primâ fronte acuta, tum magis ac magis in latitudinem ſecundum latera explicatur. Lipſius de militia, l. 4. 7.

582. *Hæc altera fœdera rumpi.*] Primo Latinus ultro Æneam ſocium & generum ſciverat, Æ. 7. 259. Secundo ſingulare certamen Turni cum Ænea facto fœdere confirmatum, ſupra, v. 195.

585. *Ipſumque trahunt, &c.*] Trahunt muros Latinum regem ſuum; vel ut ſum diſcriminis ſpectator urbem ipſe Troj aperiendam eſſe intelligat; vel ut viola fœderis ipſe Trojanis dedatur.

587. *Pumice.*] Cavo lapide, Æ. 5. 214

intus trepidæ rerum per cerea caſtra
currunt, magniſq; acuunt ſtridoribus iras.
vitur ater odor tectis, tum murmure cœco
s ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
idit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
æ totam luctu concuſſit funditus urbem.
gina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
eſſi muros, ignes ad tecta volare; [ni:
ſquam acies contrà Rutulas, nulla agmina Tur-
elix pugnæ juvenem in certamine credit
inctum: & ſubito mentem turbata dolore,
auſam clamat crimenq; caputq; malorum:
ltaque per mœſtum demens effata furorem,
purpureos moritura manu diſcindit amictus,
nodum informis leti trabe nectit ab alta.
am cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
a prima manu flavos Lavinia crines,
roſeas laniata genas, tum cætera circum
urba furit: reſonant late plangoribus ædes.
nc totam infelix vulgatur fama per urbem.
mittunt mentes: it ſciſſa veſte Latinus,
njugis attonitus fatis, urbiſque ruina,
nitiem immundo perfuſam pulvere turpans:
ltaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
ardanium Æneam, generumq; aſciverit ultro.
erea extremo bellator in æquore Turnus
lantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
m minus atq; minus ſucceſſu lætus equorum.
ttulit hunc illi cœcis terroribus aura
ommixtum clamorem, arrectaſque impulit aures
onfuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.

illæ timentes rebus ſuis volitant intus per ſuas domos, & excitant iram ſuam magnis fremitibus. Dirus odor diffunditur domo, & ſaxa reſonant intus obſcuro murmure: fumus exit in aërem apertum. Præterea calamitas iſta contigit Latinis fatigatis, quæ turbavit penitus dolore totam urbem. Regina, quando vidit hoſtem accedentem ad domos, muros infeſtari, flammas volare ad culmina, exercitum Rutulum nullibi comparere *contra, nullas turmas Turni: miſera putat juvenem occiſum eſſe in contentione prælii: & commota repentino dolore* ſecundum *animum, fatetur ſe eſſe cauſam & ſcelus & originem calamitatum: & amens locuta plurima ex triſti furore, lacerat manu veſtes purpureas moritura, & ſuſpendit ex alta trabe laqueum fœdæ mortis. Poſtquam Latinæ* mulieres *infelices cognoverunt hanc mortem, filia* ejus *Lavinia, prima lacerans manu rutilos capillos & malas roſeas, deinde reliqua multitudo furit: domus late ſonat planctu. Hinc fama miſera ſpargitur per totam urbem. Dejiciunt animos: Latinus incedit lacerata veſte, territus morte uxoris & clade urbis, fœdans albos crines mixtos ſordido pulvere: & multum damnat ſe, quod non admiſerit prius Æneam Trojanum, & ultro ſociaverit* ſibi *generum. Interim Turnus pugnans in remoto campo perſe-*
quitur paucos errantes, jam tardior, & jam minus ac minus gaudens celeritate equorum ſuorum. *Ventus pertulit illi hunc clamorem confuſum incertis terroribus, & ſonitus turbatæ urbis ac murmur minime lætum pepulit aures* ejus *attentas.*

NOTÆ.

589. *Trepidæ rerum.*] Æ. 1. 182. *Feſſi rerum.*
596. *Inceſſi muros.*] Infeſtari ab hoſtibus imminentibus. Ita lego cum Pierio ex veteribus codicibus. Vulgo legitur, *incendi*, quod ſonaſmum efficeret; ſequitur enim, *ignes ad tecta volare.* Canterus legit, *inſcendi*, legitimo uſu, nullo tamen auctore.
602. *Purpureos amictus.*] Qui color regius erat. De *purpura*, G. 2. 506.
603. *Informis leti.*] Suſpendium informe & dominioſum fuit: quia ex libris Pontificalibus apud Servium, ſuſpenſi abjiciebantur infelici: quia ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, niſi ſuſpenſis oſcillis, quaſi ad ludibrium mortis: quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.
612. *Multa.*] Multum: neutrum pro adverbio, G. 3. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æ. 1. 239.
614. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.
616. *Minus ſucceſſu lætus equorum.*] Vel quia minus jam celeriter currebant: vel quia minus jam gaudebat, quod eum a pugna tam longe abſtuliſſent.

Hei mihi! cur muri turbantur tanto ululatu? & quæ tanta vociferatio erumpit ex urbe diffita? ſic loquitur, & territus ſtat compreſſis habenis. At vero ſoror, quippe quæ *transformata in ſpeciem aurigæ Metiſci moderabatur currum & equos & habenas ejus reſpondet illi talibus verbis: Turne, perſequamur Trojanos hac, qua prima victoria aperit iter: ſunt alii, qui poſſunt tutari manu domos. Æneas ruit in Italos & agitat pugnam: nos quoque manu demus Trojanis crudelem mortem: non exibis inferior aut numero aut gloriâ pugnæ. Turnus* reſpondet *ad hæc: O ſoror, & jam pridem animadverti, quando prima turbaſti per dolos fœdus, & immiſiſti te in hanc pugnam; & jam fruſtra decipis* me, quamvis ſis *Dea. Sed quis juſſit te delapſam è cœlo pati tantos labores? an ut ſpectares crudelem necem infortunati fratris* tui *? nam quid facio? aut quæ ſors promittit jam* mihi *ſalutem? vidi ipſe præ oculis meis Murranum, quo nullus alius ſupereſt mihi charior, magnum & magno occiſum vulnere mori vocando me. Occidit miſer Ufens, ne videret noſtram infamiam: Trojani habent cadaver* ejus *& arma. An feram everti domos? hoc unum deerat miſeriis; nec refutabo manu criminationes Drancis? vertam terga? & hæc terra ſpectabit Turnum fugientem? An eo uſque calamitoſum eſt mori? ô vos,* Dii *inferi, eſtote mihi propitii, ſiquidem voluntas cœleſtium infenſa eſt* mihi.

Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur
Trojugenas, quà prima viam victoria pandit.
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſunt:
Ingruit Æneas Italis, & prælia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedet
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnovi, cum prima per arma
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis Dea, ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri letum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet fortuna ſalutem
Vidi oculos ante ipſe meos, me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi charior alter,
Oppetere ingentem, atq; ingenti vulnere victum
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Ufens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore & armis.
Exſcindi-ne domos, id rebus defuit unum,
Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc tellus
videbit?
Uſq; adeone mori miſerum eſt? vos ô mihi manes
Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ,
Deſcendam, magnorum haud unquam indigna
avorum.
Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagittâ
Saucius ora: ruitq; implorans nomine Turnum:

Pura anima & ignara hujus ſceleris, deſcendam ad vos, nunquam indignus claris patribus. Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo ſpumante accurrit per medios hoſtes, vulneratus ſagitta ſecundum vultum adverſum: & accurrit invocans Turnum nomine:

NOTÆ.

633. *Fœdera turbaſti.*] Supra, v. 224.

639. *Murranum.*] Regii ſanguinis virum, occiſum ab Æneâ, ſupra, v. 529. *Ufens*, dux Æquicolarum, Æ. 7. 745. occiſus à Gya Trojano, ſupra, v. 460. *Teucri*, Trojani, Æ. 1. 239. *Drancis*, Latini principis, Turno infeſti, qui ipſi fugam publica oratione objecerat, Æ. 11. 336.

646. *Uſque adeone mori*, &c.] Moriar quidem: ſed mori malo, quàm eâ me vivente culpâ maculare, quod fugerim, quod urbem deſeruerim; neque enim adeò miſera res eſt mori. Ergo manes, Dii inferi, excipite me propitii, ſiquidem ſuperi mea non amplius curant. Quibus verbis devovet ſe pro patriâ. De *manibus*, Æ. 6. 743.

Turne

rne, in te ſuprema ſalus: miſerere tuorum.
minat Æneas armis, ſummaſque minatur
jecturum arces Italum, excidioq; daturum: 655
que faces ad tecta volant: in te ora Latini,
te oculos referunt; muſſat rex ipſe Latinus,
o generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
terea regina, tui fidiſſima, dextrà
cidit ipſa ſuâ, lucemque exterrita fugit. 660
oli pro portis Meſſapus & acer Atinas
ſtentant aciem: circum hos utrinq; Phalanges
nt denſæ, ſtrictiſq; ſeges mucronibus horret
rrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
ſtupuit variâ confuſus imagine rerum 665
rnus, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
o in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti,
dentes oculorum acies ad mœnia torſit 670
rbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
ce autem flammis inter tabulata volutus
cœlum undabat vortex, turrimq tenebat,
rrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
bdideratq; rotas, ponteſq; inſtraverat altos. 675
jam jam fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari:
quò Deus, & quò dura vocat fortuna, ſequamur.
t conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acer-
bi eſt,
rte pati, nec me indecorem, germana, videbis
mplius: hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
xit, & è curru ſaltum dedit ocyus arvis: 681
rque hoſtes, per tela ruit, mœſtamq; ſororem
elerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
veluti montis ſaxum de vertice præceps
m ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber 685
oluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas:

Turne, ultima ſalus in te eſt: miſereſce tuorum: Æneas tonat armis, & minatur ſe everſurum & daturum exitio altas arces Italorum: & jam tædæ volant ad culmina: Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos: ipſe rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad ſocietatem ſe vertat. Inſuper ipſa regina, fidiſſima tibi, occidit ſua manu, & attonita deſeruit vitam. Meſſapus & ardens Atinas ſoli ante portas ſuſtinent prælium: denſa agmina circumſtant illos utrinque, & ſeges ferrea rigeſcit nudis enſibus: tu volvis currum in ſolo gramine. Turnus obſtupuit turbatus varia ſpecie rerum, & conſtitit tacite intuens: ardet magnus pudor in intimo corde, & amentia mixta dolore, & amor commotus furore, & virtus ſibi ipſi cognita. Statim atque tenebræ diſſipatæ ſunt, & lumen redditum eſt animo: turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, & è curru reſpexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapſus inter contabulationes erumpebat ad cœlum, & hærebat turri, turri quam ipſe ſtruxerat trabibus conjunctis, & ſuppoſuerat ei rotas, & applicuerat altos pontes. O ſoror, inquit, *jam jam fata vincunt: deſine retinere* me: *eamus, quo Deus, & quo adverſa fortuna vocat* me. *Deliberatum eſt* mihi *conſerere manum* cum *Æneâ, deliberatum eſt tolerare quicquid eſt aſperi in morte: nec me videbis ulterius inglorium, ô ſoror: precor, permitte me exercere hunc*

orem ante mortem. Sic *dixit, & ſtatim deſilit è curru* in *agros: & irrumpit per hoſtes, arma: & relinquit triſtem ſororem, & celeri curſu dirigit media agmina. Et quemadmo-*
quando ſaxum abruptum vento cadit pronum è montis cacumine, ſive pluvia repentina exe-
illud, ſive vetuſtas diſſolvit tempore labente:

NOTÆ.

657. *Muſſat*, &c.] Vix audet loqui, dubitat, 11. 345.

662. *Phalanges.*] Pedeſtres copiæ, Æ. 6. 489.

666. *Æſtuat ingens*, &c.] Hos animi motus idem verbis ac verſibus jam tribuit poëta ezentio, Æ. 10. 870.

672. *Tabulata.*] Turres erant ligneæ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter ſe conjunctæ, rotis impoſitæ, ut pro rerum neceſſitate aliò atque aliò advolverentur.

680. *Furere furorem.*] Græca locutio, cujus multa exempla ſuppeditat Cerdanus.

Fertur

mons ille *vaſtus cadit in abruptum magno impetu, & ſubſilit humi, rapiens ſecum arbores, pecora, & homines: ſic Turnus inter agmina diſturbata currit ad muros urbis, ubi multa terra tincta eſt fuſo ſanguine, & aer ſtridet ſagittis: & ſignum facit manu, & ſimul alta voce incipit* loqui: *Abſtinete jam, ô Rutuli, & vos Latini cohibete arma: quæcunque eſt ſors* hujus pugnæ, *mea eſt: juſtius* eſt *me ſolum implere fœdus pro vobis, & dimicare ferro. Omnes* qui erant in *medio receſſerunt, & fecerunt ſpatium. At pater Æneas, audito nomine Turni, relinquit muros, & relinquit altas turres: & accelerat omnes moras, & abrumpit omnia opera, exultans gaudio, & horrendum ſonat armis. Quantus* eſt *Athos, aut quantus* eſt *Eryx: aut quantus* eſt *ipſe pater Apenninus, quando ſonat ilicibus mobilibus, & gaudet tollens ſe nivoſo cacumine in aerem. Tunc autem & Rutuli, & Trojani, & cuncti Itali certatim converterunt oculos, & qui defendebant ſublimes muros, & qui quaſſabant ariete muros infimos: & demiſerunt arma ex humeris. Ipſe Latinus obſtupeſcit, magnos* illos *viros ortos è disjunctis regionibus terrarum congredi inter ſe & dimicare ferro. Illi autem, poſtquam campi aperti ſunt ſpatioſa planitie, celeri incurſu procul vibratis haſtis incipiunt pugnam clypeis æreis ſonantibus: terra dit gemitum: deinde infligunt gladiis frequentes ictus: ſors & fortitudo confunduntur ſimul.*

Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque ſolo, ſylvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentq; haſtilibus aura
Significatq; manu, & magno ſimul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli, & vos, tela inhibete, Latini
Quæcunq; eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arces:
Præcipitatq; moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitiâ exultans: horrendumq; intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertêre oculos Itali, quiq; alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaq; depoſuere humeris: ſtupet ipſe Latinus
Ingentes genitos diverſis partibus orbis
Inter ſe coiiſſe viros & cernere ferro.
Atq; illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clypeis atque ære ſonoro:
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant: ſors & virtus miſcentur in unum.

NOTÆ.

687. *Improbus.*] Magnus, &c. G. 1. 146. *Labor omnia vincit improbus.*

694. *Verius.*] *Æquius*, Livius, l. 32, 33. Sociorum *audiri poſtulata verum eſſe.*

701. *Athos.*] Mons Macedoniæ, imminens mari Ægæo, ἄθως, ultima longa, nunc *monte ſancto*, G. 3. 332. *Eryx*, mons in Sicilia poſt Ætnam maximus, nunc S. *Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 759.

703. *Apenninus.*] Montium perpetua ſeries, ex Alpibus propagata, in Liguribus circa Genuam incipiens: tum continuo dorſo mediam Italiam ſecundum longitudinem interſecans: & ad fretum Siculum deſinens. *Pater* dicitur, tot ſylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus eſt. *Ilex, yeuſe, holm-oak*, arbor querno genere. *Coruſcis ilicibus*, foliorum motu coruſcantibus, Æ. 1. 168.

709. *Ariete.*] Machinâ, quaſſandis muris comparatâ, Æ. 2. 492.

Cernere ferro.] Teſtatur Pierius codices antiquos fere omnes habere, *& decernere ferro*, ita ut in verſu ſyllaba redundet. Tamen Servius legit *cernere*: ſic enim, Ep. 58. *Quædam ſimplicia in uſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebant: Virgilius hoc probabit tibi*, &c. Muretus hujus item locutionis exempla affert ex Ennio & Actio.

712. *Clypeis atque ære ſonoro.*] Clypeis æreis ictuum inflictu ſonantibus. Sic G. 2. 194. *Pateris libamus & auro.*

velut ingenti Sila, ſummove Taburno,
m duo converſis inimica in prælia tauri
ntibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri:
pecus omne metu mutum, muſſantq; juvencæ,
s pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur
inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
rnuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
lla armoſq; lavant, gemitu nemus omne remugit:
ud aliter Tros Æneas & Daunius heros
ncurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
piter ipſe duas æquato examine lances
ſtinet, & fata imponit diverſa duorum:
em damnet labor, & quo vergat pondere letum.
icat hic, impune putans, & corpore toto
te ſublatum conſurgit Turnus in enſem:
ferit. Exclamant Troes, trepidiq; Latini,
rectæque amborum acies. At perfidus enſis
angitur, in medioque ardentem deſerit ictu,
i fuga ſubſidio ſubeat: fugit ocyor Euro,
t capulum ignotum dextramq; aſpexit inermem.
ma eſt, præcipitem, cum prima in prælia junctos
onſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
um trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci:
dq; diu, dum terga dabant palantia Teucri, [eſt,
ffecit: poſtquam arma Dei ad Vulcania ventum
ortalis mucro, glacies ſeu futilis, ictu
iſſiluit: fulva reſplendent fragmina arenâ.

Et quemadmodum in *magna Sila, aut alto Taburno, quando duo tauri obverſis capitibus congrediuntur in certamen hoſtile, paſtores timidi fugerunt: armentum totum manet tacitum* præ *timore, & juvencæ mugientes* expectant, *quis dominetur armento, cui tota armenta pareant: illi confundunt inter ſe plagas multo robore, & obluctantes infigunt cornua, & tingunt colla atque humeros multo ſanguine: tota ſylva reboat gemitu. Non aliter* Æneas *Trojanus & heros Dauni filius incurrunt* in *clypeos: magnus fragor ferit cœlum. Ipſe Jupiter librat duas lances examine æquato, & addit* lancibus *fata oppoſita amborum:* ut videat, *cui labor male ſuccedat, aut quo pondere mors inclinet. Tunc Turnus exilit, & toto corpore exurgit in gladium alte erectum, exiſtimans* id futurum *impunitum, & ferit* Æneam. *Trojani & turbidi Latini clamant, & amborum exercitus ſuſpenſi. Sed gladius infidus rumpitur, & deſerit ferventem in medio ictu, niſi fuga ſuccedat* in *auxilium. Fugit velocior Euro, quando vidit manubrium incognitum, & manum exarmatam. Fama perhibet,* Turnum *conſultum, cum conſcenderet equos jugatos ad primum certamen, dum properat, omiſſo gladio patrio, ſumpſiſſe gladium aurigæ ſui Metiſci. Is quidem diu ſufficiens* fuit, *dum Trojani obtinebant* ipſi *terga fugientia: ſed quando ventum eſt ad arma Dei Vulcani, gladius mortalis* ma- *ſi* factus *fractus eſt ictu, veluti glacies fragilis: fragmina relucent* in *fulva arena.*

NOTÆ.

715. *Sila --- Taburno.*] *Sila*, ſylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis, nunc *Calabræ citeriore*; urca Conſentiam urbem, quæ hodie *Conſenza*. *Taburnus*, mons olivifer, in Samnio Campaniæ confini; furcas, ſive anguſtias Caudinas, a ſeptentrione obvallans, nunc *Tabor*, vel *Taburo*. Ita Cluverius.

718. *Muſſantque juvencæ.*] Timide & quaſi incite mugiunt; videturque ipſo vocabulo mox juvencarum expreſſa.

722. *Armos.*] Humeros, Æ. 10. 894.

723. *Daunius.*] Turnus, Dauni filius, Æ. 7. 56.

725. *Æquato examine lances, &c.*] Locus imitatus ex Homero, Iliad. 22. 209. ubi Jupiter Hectoris & Achillis fata lancibus imponit. Is autem morti deſtinatus putatur, cujus fatum præponderat, & magis ad terram accedit. *Examen* filum eſt, ſive ligula in medio bilancis pendula; cujus momentis judicatur, quò pondus vergat.

727. *Quem damnet labor.*] Juxta Scaligerū: *à quo labor fruſtra ſuſcipiatur.* Juxta alios, *quem labor infelix addicat morti.* Juxta alios, *quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exolvendis:* quomodo, Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis.* Cæteri nugantur.

733. *Euro.*] Vento orientali, G. 1. 371.

736. *Patrio mucrone.*] Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, ſupra, v. 90.

737. *Trepidat.*] Properat, Æ. 9. 114.

738. *Palantia.*] Vaga, Æ. 10. 674.

739. *Dei ad Vulcania.*] Vulcani Dei, qui Veneris rogatu enſem, clypeum, galeam, Æneæ fecerat, Æ. 8. 370, 620.

Ergo

Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos: & miſcet dubios circuitus, nunc huc, deinde illuc. Nam Trojani undique cinxerunt eum *ſpiſsâ multitudine, & hinc magna palus, hinc alti muri ſepiunt. Æneas non ſegnius perſequitur, & ardens tangit pede pedem timentis: quamvis aliquando genua Æneæ impediant & negent curſum, vulnere ſagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus, cum aliquando reperit cervum deprehenſum in fluvio, aut circumdatum formidine plumarum rubrarum, imminet* ei *curſu & latratu: ille vero territus inſidiis & alto margine* fluvii, *fugit & refugit* per *mille vias: ſed acer* canis *ex Umbria adhæret* ipſi *hians, & jam jam apprehendit, & ſimilis apprehdenti inſonuit dentibus, & deceptus eſt vano morſu. Tunc autem clamor emittitur, & ripæ & lacus reſpondent circum, & totum cœlum ſonat tumultu. Ille* Turnus *ſimul fugit, & ſimul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine* ſuo, *& petit enſem ſolitum. Contra Æneas intentat necem & præſentem ruinam, ſi ullus adeat* Turnum: *& terret trepidos, minitans ſe everſurum urbem, & urget* eum licet *vulneratus. Conficiunt curſu quinque circuitus, & totidem relegunt, huc, illuc: non enim quæruntur præmia tenuia aut ludicra, ſed contendunt de vita & ſanguine Turni. Forte oleaſter frondibus amaris hic fuerat ſacer Fauno, arbor quondam veneranda nautis: ubi* nautæ *erepti è naufragio ſolebant affigere dona Deo* illi *Laurentino, & ſuſpendere veſtimenta devota. Sed Trojani abſciderant ſine diſcrimine ſacram arborem, ut poſſent pugnare campo expedito.*

Ergo amens diverſa fugâ petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undiq; enim densâ Teucri incluſere coronâ:
Atq; hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quanquam tardante ſagittâ
Iterdum genua impediunt, curſumq; recuſant,
Inſequitur: trepidiq; pedem pede fervidus urget.
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis & latratibus inſtat:
Ille autem, inſidiis & ripâ territus altâ,
Mille fugit refugitq; vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jamq; tenet, ſimiliſq; tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripæque lacuſque
Reſponſant circà, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans: notumq; efflagitat enſem:
Æneas mortem contra præſenſq; minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretq; trementes
Exciſurum urbem minitans, & faucius inſtat.
Quinq; orbes explent curſu, totidemq; retexunt
Huc, illuc: nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia, ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti Divo, & votas ſuſpendere veſtes:
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.

NOTÆ.

740. *Futilis.*] Fragilis, inutilis, Æ. 11. 339.

746. *Sagittâ.*] Quâ vulneratus fuerat, v. 319. Sanatus ab Iapide & Venere, v. 411.

750. *Puniceæ formidine pennæ.*] Fune, rubris & verſicoloribus plumis diſtincto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur a Seneca Philoſopho, & Tragico; *formido* à Virgilio & Lucano; *pennæ formidatæ* ab Ovidio. De *puniceo colore*, rubro, Ecl. 5. 17.

753. *Umber.*] Canis ex Umbria, Italiæ ſeptentrionali regione: à ſeptentrione mari Hadriatico definita; à meridie fere Tyberi & Nare amnibus: Apennini jugis aſpera, nunc fere capit ducatum *Urbinatem, Spoletanum,* & *Anconitanam* Marchiam.

766. *Fauni oleaſter.*] De *Fauno*, Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo, Æ. 7. &c. *Oleaſter*, olea ſylveſtris, ſæpe pro tempi conſtituta, ſuſpendendis donariis: quia vivacitas hujus arboris tanta eſt, ut multis confix clavis, nihil tamen lædatur.

768. *Dona.*] Tabulas naufragii teſtes, & v ſtimenta. Sic enim Horat. Od. l. 1. 5. 13. *M tabulâ ſacer votivâ paries indicat, uvida ſu pendiſſe potenti veſtimenta maris Deo.*

771. *Puro campo.*] Vacuo, abſque impedimentis. Horat. Epiſt. l. 2. 71. *Puræ ſunt plateæ, nihil ut meditantibus obſtet*, Æ. 11. 711.

Hic

haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
ulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
buit, voluitq; manu convellere ferrum
danides; teloq; ſequi, quem prendere curſu
poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
ne, precor, miſerere, inquit: tuq; optima ferrum
ra tene: colui veſtros ſi ſemper honores,
s contra Æneadæ bello fecere profanos.
it: opemq; Dei non caſſa in vota vocavit.
mque diu luctans, lentoq; in ſtirpe moratus,
ribus haud ullis valuit diſcludere morſus
boris Æneas. Dum nititur acer & inſtat,
rſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
currit, fratriq; enſem Dea Daunia reddit.
d Venus audaci Nymphæ indignata licere;
effit, telumque alta ub radice revellit.
ſublimes, armis, animiſque refecti,
gladio fidens, hic acer & arduus haſtâ,
ſtunt contra, certamine Martis anheli.
onem interea rex omnipotentis Olympi
oquitur, fulvâ pugnas de nube tuentem:
æ jam finis erit, conjux? quid deniq; reſtat?
igetem Æneam ſcis ipſa & ſcire fateris
beri cœlo, fatiſque ad ſidera tolli.
d ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
rtalin' decuit violari vulnere Divum?
enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
rum reddi Turno, & vim creſcere victis?
ine jam tandem, precibuſq; inflectere noſtris:

Haſta Æneæ hærebat illic: impetus illam impulerat illuc fixam, & retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas *inſtitit, & voluit manu extrahere* haſtam *ferratam: & aſſequi haſtâ* eum, *quem non poterat attingere curſu. Tum vero Turnus exainmatus metu, ait: O Faune, oro, miſerere: & tu, ô bona terra, retine ferrum: ſi fovi ſemper veſtros cultus, quos Æneas contra reddidit bello profanos. Dixit: neque imploravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas diu obnixus & moratus in tenaci radice, nullo robore potuit ſolvere tenacitatem ligni. Dum* Æneas *ardens conatur & urget: Dea filia Dauni, iterum converſa in formam aurigæ Metiſci accurrit, & reddit gladium fratri. Venus irata* quod *id liceret audaci Nymphæ, venit & attraxit haſtam è profunda radice. Illi alti, reparati animis & armis, hic confidens enſi, hic ferox & ſublimis haſtâ, ſtant oppoſiti, anhelantes prælio Martis. Interim rex cœli omnipotentis affatur Junonem, ſpectantem prælia è rutila nube: O uxor, quis nunc finis erit? quid demum ſupereſt?* tu *ipſa noſti & fateris* te *noſſe* Æneam *deſtinari Divûm cœlo, & fatis evehi ad aſtra. Quid paras? aut qua ſpe manes in frigidis*

bus? an decuit Divum illum *lædi plagâ* inflictâ *à mortali? aut gladium ſubductum reddi o, & robur augeri victis? nam quid Juturna poſſet abſque te? ceſſa nunc denique, & ris meo rogatu:*

NOTÆ.

3. *Lentâ.*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta pix*, 41. *lentum gluten*, Ibid. 161.

3. *Morſus roboris.*] Tenacitatem oleaginæ cis, quaſi mordicus haſtam tenentis. *Robur* ue, durum quodvis lignum eſt, ut jam vimus, G. 1. 162.

5. *Dea Daunia.*] Juturna, Turni ſoror, ni filia, ſupra, v. 139.

1. *Omnipotentis Olympi.*] Æ. 10. 1.

3. *Quæ finis.*] Nomen interdum Virgilio n fœmininum, Æ. 5. 384.

4. *Indigetem Æneam.*] Indigetes Dii, qui o *in* terra *degentes*: inde in cœlum tra- i fuerant. Talis præcipue Æneas; quem Livius teſtatur, non tantum *indigetem* dictum fuiſſe, ſed etiam *Jovem indigetem*, G. 1. 498.

798. *Aut enſem*, &c.] Merito ſane accuſatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Æ-nea certamine. I. Quod eos armis ita impari-bus inter ſe commiſerit. Hinc enim Æneas galeâ, clypeo, enſe cœleſti armatus: inde Tur-nus gladio mortali ac futili. II. Quod ubi ſuus Turno gladius, item cœleſtis, redditus eſt: Jovem inducat ea de re, quaſi contra jus facta ſit, conquerentem. III. Quod Turnū ita bonæ rectæque mentis expertem deſcribat, ut recu-perato enſe ſuo uti non meminerit, ſed eo o-miſſo ſe ſaxi impulſu defendat, v. 896.

Nec

nec tantus dolor angat te tacitam; ſed mœſtæ ſolicitudines tuæ *innoteſcant mihi ſæpe è tuo dulci ore. Ventum eſt ad ultimum. Potuiſti inſectari Trojanos terra & mari, excitare dirum bellum, fœdare domum* Latini, *& turbare calamitatibus nuptias, prohibeo te aggredi* quicquam *præterea. Sic Jupiter locutus* eſt: *ſic Dea Saturni filia contra* reſpondit *dejecto vultu: O magne Jupiter, deſerui & Turnum & terras invita, quod quidem tua voluntas mihi eſſet cognita:* alioqui, *non videres me jam ſolam in aeria regione tolerare digna & indigna; ſed circumdata ignibus eſſem in ipſo exercitu, & vocarem Trojanos in adverſa certamina. Fateor, ſuaſi* ut *Juturna auxiliaretur fratri* ſuo *infortunato, & approbavi ut ſuſciperet majora pro vita ejus; non tamen* ita *ut jacula intenderet, neque ut arcum: juro per originem inexorabilē fontis Stygii, quæ ſola religio impoſita eſt Diis cœleſtibus. Et nunc quidem cedo, & averſata pugnas relinquo* eas. *Peto à te pro Latio, pro dignitate tuorum* Latinorum, *id quod nulla lege fatorum continetur;* ſcilicet *quando jam conſtituent pacem fauſto conjugio* (itaque *ſit*) *quando jam ſociabunt leges & fœdera: ne imperes,* ut *Latini indigenæ amittant nomen antiquum; neve* imperes ut *fiant Trojani, & appellentur Trojani, aut* ut *viri* illi *mutent linguam, aut convertant veſtimenta. Sit in æternum Latium, ſint reges Albani, ſit poſterius Romana potens fortitudine: Troja cecidit, permitte ei* ut *ceciderit cum* ſuo *nomine.*

Nec te tantus edat tacitam dolor; & mihi cu
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare vel u
Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum
Deformare domum, & luctu miſcere hymenæos
Ulterius tentare veto. Sic Jupiter orſus:
Sic Dea ſubmiſſo contrà Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, volun
Juppiter, & Turnum & terras invita reliqui.
Nec tu me aëriâ ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub i
Starem acie, traheremque inimica in prælia T
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri [in
Suaſi, & pro vita majora audere probavi:
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſq; exoſa relinqu
Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus, eſto,
Component; cum jam leges & fœdera jungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari:
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
Sit Latium, ſint Albani per ſecula reges:
Sit Romana potens Italâ virtute propago:
Occidit, occideritq; ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor,

Auctor rerum & hominum reſpondit illi ſubridens,

NOTÆ.

804. *Accendere bellum*, &c.] Excitatâ ex inferis furiâ, quæ fœdus Latini cum Æenea diſturbaret, Æ. 7. 323. *Hymenæos.*] Nuptias, G. 3. 60.

810. *Nec tu me aeraa*, &c.] Supple, *niſi tua voluntas mihi nota eſſet, niſi prohibuiſſes.*

814. *Suaſi.*] Supra, v. 157.

816. *Stygii*, &c.] Fontis inferni, Æ. 6. 323. Per hunc Dii jurare ſolent: cauſam habes, G. 3. 551.

817. *Superſtitio ſuperis reddita.*] *Superſtitio*, gravis & formidoloſa religio, metus religioſus. *Reddita*, explicat Servius, *data & impoſita*; compoſitum pro ſimplici. Explicant Paſſeratius, Germanus, Cerdanus, *viciſſim repoſita ſuperis Diis ab inferis*: cum enim inferi ſ
ris ſubjecti ſint multis in rebus; hâc un
ſuperi viciſſim inferis ſubditi ſunt, ut
Styga jurare cogantur.

823. *Indigenas Latinos.*] Itaque Virgi
Latinorum nomen, non à Latino rege
fectum, ſed multo antiquius cenſet: ut d
mus, Æ. 1. 10. Quanquam aliter cenſet D
nyſius: aitque vocatos eos ante Latinum
gem, *Aborigines*, Æ. 7. 181. Æ. 8. 314.
quærimus, an re ipſa *Aborigines indigenæ*
eſt, in ipſa Italia nati; an vero aliunde adv
ſint. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Latium*, Æ. 7. 54.
bani reges, ab Aſcanio inſtituti, Æ. 6. 763.
8. 48.

germana Jovis, Saturniq; altera proles:
um tantos volvis ſub pectore fluctus? [rem:
um age, & inceptum fruſtra ſummitte furo-
quod vis: & me victuſq; volenſq; remitto.
monem Auſonii patrium moreſq; tenebunt:
q; eſt, nomen erit: commixti corpore tantum
ſident Teucri: morem rituſq; ſacrorum
iciam: faciamq; omnes uno ore Latinos. [get,
c genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſur-
ra homines, ſupra ire Deos pietate videbis.
c gens ulla tuos æque celebrabit honores.
uit his Juno, & mentem lætata retorſit.
erea excedit cœlo, nubemque reliquit.
actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat:
urnamque parat fratris dimittere ab armis.
cuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ:
as, & tartaream Nox intempeſta Megæram,
o eodemque tulit partu: paribuſq; revinxit
pentem ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Jovis ad ſolium ſævique in limine regis
parent, acuuntq; metum mortalibus ægris:
quando letum horrificum morboſq; Deûm rex
litur, meritas aut bello territat urbes.
rum unam celerem demittit ab æthere ſummo
piter, inque omen Juturnæ occurrere juſſit.
volat, celerique ad terram turbine fertur:
n ſecus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
matam ſævi Parthus quam felle veneni,
thus ſive Cydon, telum immedicabile torſit
idens, & celeres incognita tranſilit umbras.

Tu *es ſoror Jovis, & ſecunda ſoboles Saturni*: an *verſas in animo tantos fluctus irarum? ſed age, & mitiga furorem fruſtra ſuſceptum: concedo quod petis, ac me ſubmitto & ſponte & ſuperatus* tuis precibus. *Itali ſervabunt linguam patriam, & conſuetudines & nomen* eorum *erit, quale eſt: tantummodo Trojani juncti connubiis* illic *ſedebunt: addam modos & ceremonias ſacrorum, & faciam omnes Latinos unius linguæ. Videbis poſteritatem, quæ hinc orietur mixta ſanguine Italo, pietate ſuperare homines, ſuperare Divos. Nec ulla natio adeo celebrabit cultum tuum.* Juno aſſenſa eſt verbis, *& gaudens convertit animum. Interim abiit ex aere, & reliquit nubem. His perfectis, pater ipſe volvit aliud ſecum, & meditatur deducere Juturnam à pugna fratris. Dicuntur* eſſe *duæ peſtes, nomine Diræ: quas & infernam Megæram, Nox profunda edidit uno & eodem partu, & implicuit ſimilibus nexibus anguium, & applicuit* eis *alas celeres. Hæ adſunt ante ſolium Jovis & in veſtibulo ſeveri* illius *regis, & excitant timores miſeris hominibus: ſi aliquando rex Deorũ parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes* quæ id *meruerunt. Jupiter mittit ex alto cœlo illarum velocem, & imperavit offerri Juturnæ quaſi portentum. Illa* dira *volat, & labitur terras veloci impetu: non aliter ac ſagitta, per aerem immiſſa nervo, quam Parthus aut Cydon conjecit imbutam felle diri veneni,* ut ſit *jaculum immedicabile, trajicit ſtridens & improvidas leves umbras.*

NOTÆ.

30. *Es germana Jovis*, &c.] Senſus eſt juxta illud Virgilii, *Tu quidem mea es ſoror, & filia Saturni: unde non mirum eſt tantam te iracundiam animo concepiſſe. Potentiſſimi enim quique, & patientiſſimi ſunt.* Juxta me ſecundus verſus cũ interrogatione legendus eſt, ut ſenſus ſit: *Tu quidem mea ſoror es, & Saturni filia: ergo irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?* quod affine eſt iis quæ dicta ſunt, Æ. 1. 11. *Tantæne animis cœleſtibus iræ?*

34. *Auſonii.*] Itali, quos prius Latinos vocavit, Æ. 7. 54.

35. *Commixti corpore.*] Initis conjugiis.

45. *Cognomine Diræ.*] Apud inferos *Furiæ*, in medio *Harpyiæ*; in cœlo *Diræ* & *Jovis canes* dictæ, Æ. 3. 211. Et vere cum Virgilius ait eas eſſe duas numero, eodemque cum Megæra Furia partu editas: innuit Diras ipſas eſſe Furias alias duas, *Tiſiphonem* & *Alecto*, Æ. 6. 572. Noctis & Acherontis dicuntur filiæ.

846. *Nox intempeſta.*] Obſcura, media, ad agendum intempeſtiva, Æ. 3. 587.

857. *Felle veneni.*] Veneno amaro, aut felle venenato.

858. *Parthus, &c.*] Parthi ſagittandi arte nobiles, Ecl. 1. 62. *Cydon.*] Incola urbis, quæ *Cydon* ipſa quoque dicta eſt, in Creta, ſive Candia inſula, Ecl. 10. 59.

Talis

Filia Noctis talis intulit se, & adivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum & exercitum Turni, ſtatim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in ſepulcris aut in tectis deſertis, ſero canit ingrata per tenebras: Dira mutata hanc in ſpeciem, fert ac refert ſe ſtridens circa vultum Turni, & ferit alis clypeum ejus. *Novus torpor debilitat ipſi membra timore: & capilli ſubrecti* ſunt *horrore, & vox ſtetit* in *gutture. At miſera Juturna, quando procul animadvertit ſtridorem & volatum Diræ, lacerat capillos ſparſos, turpans vultum unguibus & pectus planctu,* quia erat *ſoror,* aitque: *O Turne, quomodo tua ſoror poteſt jam ſuccurrere tibi? aut quid jam reſtat infelici mihi? quo artificio producam tibi vitam? an poſſum objicere me tali portento? nunc, nunc deſero exercitum. Ne terreatis me* jam *timentem, ô infauſtæ aves: cognoſco verbera alarum* veſtrarum *& ſonitum mortiferum: nec dura imperia magni Jovis decipiunt me.* An *reddit iſta* mihi *pro virginitate* erepta? *cur dedit* mihi *vitam perpetuam? cur ablata eſt* mihi *lex moriendi? jam certe poſſem terminare tantos dolores, & ire ſocia fratri miſero inter umbras, ſi ego nunc eſſem mortalis. Nihil quicquam meorum* bonorum *jucundum erit mihi abſque te, ô frater. O quæ terra ſatis profunda aperietur mihi, & detrudet* me *viridi velamine, gemens valde, & immiſit ſe in profundum flumen. Contra Æneas urget, quaſſat haſtam magnam, arboream: & ſic loquitur duro animo: Quæ jam deinceps eſt mora? quid jam revolvis, ô Turne?*

Talis ſe ſata Nocte tulit, terraſq; petivit
Poſtquam acies videt Iliacas, atq; agmina Tu
Alitis in parvæ ſubito collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis aut culminibus deſert
Nocte ſedens, ſerùm canit importuna per umbr
Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ad ora
Fertq; refertq; ſonans, clypeumq; everberat a
Illi membra novus ſolvit formidine torpor:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæ
At procul ut Diræ ſtridorem agnovit & alas,
Infelix crines ſcindit Juturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana juva
Aut quid jam miſeræ ſuperat mihi? quâ tibi luc
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtr
Jam, jam linquo acies. Ne me terrete timente
Obſcœnæ volucres: alarum verbera noſco,
Letalemque ſonum: nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate repo
Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, & miſero fratri comes ire per umbr
Jam mortalis ego. Haud quicquam mihi d
meorum
Te ſine, frater, erit. O quæ ſatis ima dehiſc
Terra mihi, maneſq; Deam demittat ad imo
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & ſe fluvio Dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam, T
ne, retractas?

Divam ad infimas umbras! eo uſque locuta. Dea texit

NOTÆ.

862. *Alitis in parvæ*, &c.] *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia, v. 864. dicitur *nocte ſedens*: tum quia minor eſt quam *bubo*, unde *parva*: tum quia deſerta loca incolit, bubo frequentat urbana ædificia. Et licet *noctua* Athenienſibus boni ominis haberetur; omen erat in volatu fauſtum, non in cantu: at hic, *canit importuna: fertque refertque ſonans.* De *buſtis*, Æ. 4. 494.

876. *Obſcœnæ volucres.*] Funeſtæ & mali ominis, Æ. 3. 262.

878. *Pro virginitate.*] Quam Juturnæ puerat Jupiter, v. 140.

882. *Jam mortalis ego. Haud*, &c.] Alii dices habent, *immortalis ego, aut*, &c.

884. *Manes.*] Inferos, Æ. 6. 743.

885 *Glauco amictu.*] Ex colore aquæ quibus præerat Nais Juturna, v 139.

886. *Fluvio.*] Tyberi: unde in lacum fu qui influit in Tyberim, facilis fuit via, v.

887. *Coruſcat.*] Active, Æ. 5. 642.

curſu, ſævis certandum eſt cominus armis. 890
e omnes te te in facies; & contrahe quicquid
animis, ſive arte vales: opta ardua pennis
a ſequi, clauſumque cavâ te condere terrâ.
caput quaſſans: Non me tua fervida terrent
ta, ferox: Dii me terrent, & Jupiter hoſtis. 895
plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens:
um antiquum, ingens, campo quod forte jacebat
es agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
lia nunc hominum producit corpora tellus. 900
manu raptum trepidâ torquebat in hoſtem
or inſurgens, & curſu concitus heros.
neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
lentemve manu, ſaxumq; immane moventem.
ua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis. 905
m lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
ſpatium evaſit, totum nec pertulit ictum.
velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
cte quies, nequicquam avidos extendere curſus
le videmur, & in mediis conatibus ægri 910
cidimus; non lingua valet, non corpore notæ
ficiunt vires, nec vox nec verba ſequuntur.
Turno, quâcumque viam virtute petivit,
ceſſum Dea Dira negat. Tum pectore ſenſus
tuntur varii. Rutulos aſpectat & urbem, 915
ctaturque metu, telumq; inſtare tremiſcit:
c quo ſe eripiat, nec quâ vi tendat in hoſtem:
c currus uſquam videt, aurigamque ſororem.
ctanti telum Æneas fatale coruſcat
titus fortunam oculis: & corpore toto 920
inus intorquet. Murali concita nunquam
rmento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
ſultant crepitus. Volat atri turbinis inſtar
tium dirum haſta ferens: oraſque recludit

non pugnandum eſt curſu, ſed propius duris armis; muta te in omnes formas, & collige quicquid potes ſive virtute ſive dolo: opta adire alis alta ſidera, & occultare te abſtruſum cava tellure. Ille Turnus *commovens caput* ait: *Dure* hoſtis, *tua ſuperba verba non terrent me. Dii, & Jupiter adverſus, me terrent. Nec locutus plura, aſpicit magnum ſaxum: ſaxum magnum, vetus, quod forte jacebat campo, conſtitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. Duodecim electi* viri *difficile ſufferrent illud collo*, tales, *qualia* ſunt *corpora hominum, quæ terra jam profert. Ille heros aſſurgens altius & impulſus curſu, mittebat in hoſtem* hoc ſaxum *apprehenſum manu tremente. Sed neque cognoſcit ſe currentem, neque irruentem, aut erigentem manu & verſantem ſaxum grande. Genua titubant, ſanguis gelidus cogitur frigore. Præterea ſaxum ipſum, rotatũ per aërem, nec pertranſiit intervallum hominis, nec ſervavit totam vim. Et quemadmodum nocte in ſomnis, quando languida quies clauſit oculos, fruſtra videmur velle producere curſus optatos, & infirmi deficimus in medio impetu: lingua non viget, vires ſolitæ non ſuppetunt* in *corpore, nec vox nec verba erumpunt: ſic Dira divina abnuit Turno ſucceſſum, quacumque vi tentavit modum. Tunc diverſæ ſententiæ agitantur* ejus *animo. Reſpicit Rutulos & urbem: & moratur* præ *timore, & timet haſtam imminentem: nec cernit uſquam, quo ſe ſubducat, quo robore irruat in hoſtem, nec currum, nec ſororem aurigam. Æneas incutit moranti tum letalem, explorans oculis opportunitatem: & procul immittit toto corpore. Nunquam ſic ſonant, pulſa murali machina; nec tanti crepitus eduntur fulmine. Haſta portans ſa- mortem volat ſicut nigrans procella, & aperit extremitates*

NOTÆ.

898. *Limes .... litem ut, &c.*] *Limes* di- eſt, ſaxum vel via *ima*, hoc eſt, *obliqua, verſa*, diſcernendis agris conſtituta. Hinc dicta creditur a *limine*, quod primæ lites & rentiones de limitibus fuerint. Alia ta- *litis* etyma affert Voſſius.

899. *Bis ſex, &c.*] Locus ex duobus Homericis expreſſus, Iliad. 5. v. 302. ubi Diomedes ſaxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homerici homines efferrent, Iliad. 21. v. 405. ubi Minerva ſaxo Martem percutit, qui agris limes erat poſitus. Quam indiligenter Virgilius

thoracis, & ſinuoſos circuitus clypei ſeptemplicis: ſtridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percuſſus in terram flexo poplite. Rutuli ſurgunt cum *lamentis, & mons totus reboat circum, & profundæ ſylvæ late redduntvocem. Ille abjectus & ſupplex, intendens oculos & dexteram ſupplicantem ait: Sane merui, nec precor ut* ne me occidas: *fruere tuâ fortunâ: ſi ulla cura miſeri patris poteſt commovere te, oro, miſerere ſenectutis Dauni; fuit quoq; tibi talis Anchiſes pater: & redde meis* vel *me* vivum; *vel, ſi mavis, cadaver privatum luce. Viciſti, & Itali viderunt me victũ tendere* tibi *manus: Lavinia tua eſt uxor. Ne progredere ulterius odiis. Æneas conſtitit ferox in armis, torquens oculos, & retinuit manum. Et jam jam magis ſermo* Turni *cœperat commovere morantem Æneam: quando magnus* ac *infauſtus balteus Pallantis juvenis apparuit in humero* Turni, *& cingulum emicuit notis claris: quem* juvenem *afflictum vulnere Turnus occiderat, & geſtabat humero inſigne hoſtile. Ille* Æneas, *quando percepit oculis monumentum crudelis luctus & ſpolia, inflammatus furore, & terribilis irâ,* ait: *An tu, ornate ſpoliis meorum* ſociorum *eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, & ſumit ſupplicia ex impio ſanguine. Hoc dicens, occuluit ferrum intra pectus oppoſitum: illi autem* Turno *membra deficiunt* præ *frigore vita dolens abit cum gemitu ad umbras.*

Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur. Incidit ictu
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, & vocem latè nemora alta remittunt.
Ille, humilis ſupplexque, oculos dextramque precantem
Protendens: Equidem merui, nec deprecor, inquit.
Utere ſorte tuâ: miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro (fuit & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ:
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. Viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii vidêre: tua eſt Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repreſſit,
Et jam jamq; magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat, infelix humero cum apparuit ingens
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atq; humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille oculis poſtquam ſævi monumenta doloris,
Exuviaſque hauſit: furiis accenſus & irâ
Terribilis: Tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus: aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

NOTÆ.

id Turno tribuerit, diximus ſupra, v. 798.

924. *Oras loricæ, &c.*] Extremitates loricæ, quæ femur attingunt: & extremitates imi clypei, quē tegendo capiti altius ſuſtulerat.

925. *Septemplicis.*] Septem coriis, aut laminis ferreis æreiſve contexti.

934. *Dauni.*] De illo, Turni patre, v. 44.

942. *Balteus, & notis, &c.*] *Balteus, cingulum* humero lateriq; circundatum: ornatum *bullis*, id eſt, clavis aureis, Æ. 9. 359. Balteum hunc Pallanti à ſe occiſo Turnus eripuerat, Æ. 10. 496. Agnoſcit eum Æneas ex pictura Dedum, quarum facinus in eo expreſſum ibid. Tumq; accidit, quod à poëta præd eſt, ibid. v. 503. *Turno tempus erit, magn optaverit emptum, intactum Pallanta, & ſpolia iſta diemque oderit.*

952. *Indignata.*] Quod juvenis morte turâ moreretur, quod victus ab externo regno & ſponſa privatus, quod poſt ſp niæ conceptam.

FINIS.

INDEX

abulorum omnium quæ in ECLOGIS, GEORGICIS, & ÆNEIDE Virgilii leguntur.

LECTORI STUDIOSO.

Imus tibi, amice Lector, novum Virgilii Indicem, cæteris hactenus editis locuplectiorem longè & emendatiorem; quod quale ſit ipſe judicabis. In ipſo vel auvel caſtigando diligenti opera uſos nos eſſe, nihilque pro virili parte prætercat, quod cuique ſtudioſo facere ſatis poſſit, nemo attendens non fatebitur. Notas & verba ad unum recognovimus, ita ut numeri cum numeris, verba erbis Auctoris quàm accuratè fuerint compoſita. Diverſos verborum intellectus, eadem poſtulant, verbis & appoſuimus, & ſenſu faciliori explanavimus. Quod Auctoris verba additum, ut locis quibuſque obſcuris lux adhibere ur, illud Italicè mus. Menda quamplurima quæ in alias editiones irrepſerant, multa quoque in omiſſa, de integro, & quaſi quodam poſtliminii jure, loco atque ordini ſuo imus. Indicem ab Erythræo primùm editum, tum alias ejusdem diverſo ſub Auditiones à primo, ut ita dicam, verbo ad ultimum reviſimus & contulimus; e cæteris novum iſtum Indicem Rotomagi impreſſum, accuratius recognovimus, ovum operis, laboris nihil oculis ſeſe noſtris obtulit, niſi menda non pauca, alia mendata, addita alia, plura omiſſa, nonnulla non intellecta, quod ut vel nevel dubitanti appareat, tum menda, tum additiones in ejuſdem Indicis poſtremi ine catervatim appoſuimus. Hic Index denique ad omnium intelligentiam ita eſt modatus, ut non docti ſolum, verum & pueri, ne dicam rudiores nullo negotio e & cernere valeant & obſervare. Quod ſi de vigiliis & labore noſtro ſanè jur, & hic Index placeat ac legatur, ſummam votorum attigerimus. Vale.

ræ E. *Eclogas*, G. *Georgica*, Æ. *Æneidem notant. Numerus prior Eclogam, aut Librum ſignificat, poſterior Verſum.*

& Ab *frequentius occurrunt, quam ut uſui ſit locos notare, niſi ſorte bis:* dulces à fontibus e G. 2, 243. quatuor à is 4, 298. à Tenedo Æ. 03. 255. à Troja 3, 149. 35
gis Æ. 10, 779. ab Arpis 28. ab integro naſcitur 5. ab Jove 3, 60. Æ. 1, 6, 123. 7, 219 ab læ8, 460. ab radice G. 1, Æ. 12, 787. ab ſede 1, 7, 209. 324. 454. ab e Pachyno 7, 289
noctis 8, 407
ad litus 11, 261
em 10, 427
is 3, 286
Abarim 9, 344
Abas 1, 125. 10, 170
abde domo *equum* G. 3, 96
abdiderat ſeſe Æ. 2, 574
abdidit alte fugâ caput G. 3, 422. enſem lateri capulo tenus Æ. 2, 553. enſem cervice reflexa 10, 536. ventos ſpeluncis 1, 64 in ſe montes ſeſe avius 11, 810
abdit natam montibus 7, 387
abdita intus ſpiramenta animæ 9, 579
abducere à me *capreolos* E. 2, 43. gremiis pactas Æ. 10, 79
abducite me terras, *in terras*, 3, 601
abducta virgine 7, 362
abductis colonis G. 1, 507
abduxère retro capita ab ictu Æ. 5, 428
abeat montibus E. 7, 56
Abellæ, *genit.* Æ. 7. 740
aberat hinc E. 1, 39
nec aberit uſquam Juno Æ. 6, 91
abero nuſquam 2, 620
abeſſem 4, 681
abeſſet luctamen remo 8, 89
abeſt 1, 588. 10, 25. 85. Cæſar ab origine Tithoni G. 3, 48
abeſto timor Æ. 11, 14
abeunt 3, 452
abeuntibus 1, 200
abfore nihil credunt, quin Æ. 8, 147
nec abtuit Deus dextræ, 7, 498
abi 11, 366
abibat 2, 382. hoc *æquo* victor bellis omnibus 10, 859

ab bis injuſſus ripam Æ. 6. 375. indictus carminibus 7, 733
abibit dilapſus in aquas *Proteus* G. 4, 410. mihi non donatus Æ. 5, 305
Abydi G. 1, 207
abjectum, *maſc.* Æ. 10, 736
abies E. 7, 66. G. 2, 68. pro *navi* Æ. 8, 91
abiete Æ. 2, 16. 5, 663. 8, 599, pro *haſta* 11, 667
abietibus 9, 674
abii 10, 670
abiiſſe 2, 25. abire fugâ 4, 281
abiret 10, 800
abis 2, 675. quo tantum mihi dexter? 5, 162. quo diverſus? 5, 166. cur diverſus? 11, 855
abit G. 3, 225. Æ. 1, 419. 5, 156. 318. 9, 386. ſub altum pectus *ſagitta* 9, 700
abito contentus galea 5, 314
abitum pararet 8, 214
abjungens juvencum G. 3, 518
abjuratæ rapinæ *plur.* Æ. 8, 263
ablata pennis refugit 3, 258
abluam vulnera lymphis 4, 684
abluero me flumine 2, 720
abluta cæde 9, 818
abnegat adhibere manus G. 3, 456. producere vitam Æ. 2, 637. tibi conjugium, 7, 424
quis abnuat talia 4, 108
abnueram Italiam concurrere Teucris 10, 8
nec abnuit omen Æneas, 5, 531
abolere monumenta 4, 497. Sichæum 1, 724. viſcera undis G. 3, 560.
aboleri dedecus armis Æ. 11, 789
aboleſcet gratia facti 7, 232
abreptas in ſaxa *naves* 1, 112
abreptum divellere corpus 4, 600
abrumpere lucem 4, 631. vitam 8, 579. 9, 497
abrumpit fas omne 3, 55. ſermonem medium 4, 388. ſomnos curâ G. 3, 530
abrumpunt vincula puppes Æ. 8, 118.
abruptis nubibus 3, 199. procellis G. 3, 259. vinclis Æ. 11, 492
abrupto ſidere it nimbus 12, 451
in abruptum fertur mons 12, 687. ſorbet fluctus *Charybdis* Æ. 3, 422
abſceſſu 10, 445
abſcidit 3, 418.
abſcindens G. 2, 23
abſcindere veſtem humeris Æ. 5, 685
abſciſſa comas *Dido* 4, 590
abſcondantur G. 1, 221
abſcondere G. 3, 558. furto fugam Æ. 4, 337
abſcondimus arces Phæacum 3, 291
abſens 4, 83. 384. 9, 361.
abſentem 4, 83. 9, 389. 10, 661
abſentes 9, 63
abſenti 7, 280. 9, 215
abſint G. 3, 385. 4, 13
abſiſtamus Æ. 9, 355
abſiſte 8, 39. indubitare 8, 403. morari 12, 676. moveri 6, 399. 11, 408
abſiſtere ferro 11, 307
abſiſtit limine 1, 196. 7, 610
abſiſtite luco 6, 259
abſiſtunt ſcintillæ ab ore 12, 102
abſit 10, 85
abſtinuit 2, 534. tactu 7, 618
abſtractæ boves, Æ. 8, 263
abſtruſa in venis ſilicis ſemina flammæ 6, 7
abſtruſum in venis ſilicis ignem G. 1, 135
abſtulerat Æ. 4, 699
abſtulit amores *Sichæus Didoni* 4, 29. animam hoſti 9, 443. animas dextra 8, 567. dies atra *infantes* 6, 429. 11, 28. enſis caput 10, 394. enſe caput *Turnus* 12, 382. nox cœlum 3, 199. nox colorem rebus 6, 272. ſe ex oculis 11, 814. ut me malus error E. 8, 41
abſumere menſas Æ. 3, 257. ferro Aſcanium 4, 601
abſumite animam letho Æ. 3. 654. me ferro 9, 494
abſumpſere quadrigæ membra malis G. 3, 268
abſumpta ſalus Æ. 1, 559
abſumptæ vires 7, 301
abſunt G. 2, 151. 471. inter ſe longis paſſibus Æ. 11, 907
abundabat rurſus fluidus liquor G. 3, 484
abundans annis G. 1, 115. lactis *paſtor* E. 2, 20
abundare G. 4, 140
abunde Æ. 7, 552
ac velut Æ. 10, 405. 707. 11, 809. 12, 365. 521. 908. ac veluti G. 4, Æ. 1, 152. 2, 626. 441. 6, 707. 9, minus ac Æ. 3, 561. cus ac G. 3, 346. Æ. 8, 243. 10, 272. ſimul ac 4, 90
acanthi, *gen.* G. 2. 119. 137
acanthida, *acc.* G. 3, 338
acantho E. 3, 45. 4, 653, 715
Acarnan 5, 298
Acca *nom.* 11, 823. 897
Accam 11, 820
accedo domos 5, 732
accedere 1, 513. 10, turæ partes G. 2, 483
accedet portus Æ. 5, 813
accelera 12, 157
accelerant 9, 505
accelerat 5, 675
acceleremus 6, 630. 9,
accendam animos 550
accendere bellum 12, dium G. 3, 414. cantu Æ. 6, 165
accenderit æſtus medios 4, 401. quæ cauſa Æ. 5, 4
accendit animos bello 482. animos in 426. gloria rerum 4, 232. imago pugnæ *neam* 12, 560. irâ viros 8, 501. prece, dictis 10, 568. lera lumina G. 1. 251
accenſa, *nom. fœm.* Æ. 4, 364. 7, 75. furore luctu 12, 277. ſpes duobus 5, 183
accenſas furiis matres
accenſi talibus *nom.* 9,
accenſo Turno 12, 9
accenſos monitu 397. rogos 11, 188
accenſus furiis 12, 946. amaro 4, 203
accepere urbes tectis Æ. 11, 568. cladem, *vere* 12, 604
acceperit Æneam, *excep* 471. 12, 612. Albam dam 6, 770
accepiſſe lacu 6, 393
accepit 3, 544. 5, 601. 9, 233. *Ariſtæum* G. 4, 362. Turnum

urgite Æ. 9, 817.
mam Vulcanus, *amorem*
9. paludem cymba li-
6, 414. ſortem galea
91. vulnera 2, 279. vo-
audit 12, 64
menſis *vitis* G. 2, 101
Æ. 5, 746
e tempus 10, 11
is urbem 3, 441
rit G. 3, 190. oras ven-
Æ. 1, 311
3, 24. 8, 165
12, 787
ventorum 3, 570
m 8, 229
is ſcopulos, *acceſſiſtis* 1,
hæc fortuna Latinis
93
a terro, *nom.* 2, 614.
llo 6, 570
r dicere G. 3, 46
e te pugnæ Æ. 11, 707
ier invitam magicas ar-
, 493
ur armis 6, 184. enſe
40. facibus 9, 74
r ferro 2, 671
nt operi 2, 235. ſe
æ 1, 214
erat enſem lateri 11, 489
E. 6, 69. 8, 11. Æ. 3,
8, 150. 11, 559. *diſce*
5. 6, 136
re 2, 70. 7, 173. 8, 647.
ibus 11, 885. trænum,
ari 12, 568
nt me Muſæ G. 2, 477
t te orbis potentem
peſtatum G. 1, 28
ebat illos in porticibus
3, 353
ens ſonitum paſtor 2, 308
ent præmia 5, 309
es hunc cœlo 1, 294
et me ratibus 4, 541. le-
es læto ubere tellus 3,
te Dido gremio 1, 689
ores, *conſulatum*, 6, 820
m Deum E. 4, 15
imus, *diſcimus* 7, 48
o Æ. 5, 155. 12, 260. te
tore toto 9, 277. *audio*,
693. 10, 675
t 3, 79. 780. 6, 315. 412 7,
. animum quietum men-
nque benignam in Teu-
es 1, 308. Æneam toto
cipuum 8, 178. crines ſu-
cervix 10, 138. enſem
gulo 10, 907. noctem o-
culis aut pectore 4, 531. formam aratri ulmus G. 1, 170
accipite Æ. 4, 611. 652. 8, 73. animis 3, 250. 5, 304, 10, 104.
accipiter 11, 721
accipiunt G. 4, 167. Æ. 1, 438. 2, 267. 3, 210. 5, 472. formam ligna G. 2, 450. inimicum imbrem omnes Æ. 1, 127. *ſemina* ſulci G. 1, 216. vulnera tergo Æ. 3, 243. redduntque auras follibus G. 4, 172. Æ. 8, 450
accire ſocios 12, 38
acciri Æneam 9, 192
acciſam ferro ornum 2, 627
acciſis dapibus 7, 125
accitos imperio 11, 235
accitis armis Ætolum 11, 308
accitu genitoris 1, 681
acclive tumulis ſolum G. 2, 276.
acclivis *vel* acclinis arboris trunco Æ. 10, 835
accola Vulturni 7, 729
accolet ſaxum Capitoli 9, 449
accolit gens Nilum G. 4, 288
accommoda fraudi vallis Æ. 11, 522 [393
accommodat lateri enſem 2,
accubat juxta furia 6, 606
accubet umbra nemus G. 3, 334
accumbens ſuper viſceribus Æ. 10, 727
accumbere epulis 1, 83
accumulem donis animam nepotis 6, 885
accurrit 5, 451
acer G. 2, 405. 3, 346. 461. Æ. 5, 254 402. 507. 7, 672. 8, 342. 9, 171. 779. 10, 308. 577. 897. 11, 518. 612. 869. 12, 549. 661. 783. 938. bellis 10, 411. equo 5, 668. equis G. 3, 8. metus Æ. 1, 366. 3, 682
acerba, *nom. fœm.* G. 3, 419. *neut.* Æ. 10, 904. 12, 500
acerba fremens 12, 398. ſonans G. 3, 149
acerbat crimen Æ. 11, 407
acerbi quicquid eſt 12, 678
acerbis animis 5, 462. fatis 11, 587
acerbo caſu 5, 700. funere 6, 429. 11, 28
acerbum *diem*. 5, 49. vulnus 11, 823
acernis trabibus 2, 112. 9, 87
acerno ſolio 8, 178
acerra, *abl.* 5, 745
acerrimus 2, 414. armis 9, 176. 12, 226
Acerris G. 2, 225
acervis 1, 263
acervo Æ. 11, 786
acervos cædis Rutulæ 10, 245 Rutulorum 10, 509. ſcutorum 8, 562. ſtragis Teucrorum 11, 384
acervum G. 1, 158. cædis Æ. 11, 207. farris G. 1. 185. Æ. 4, 402. ſtragis 6, 504
Aceſtæ, *gen.* 5, 106. 573. 9, 218. 286. *dat.* 5, 771
Aceſtam 5, 718
Aceſten 1, 562. 574. 5, 30. 531. 540. 746
Aceſtes 1, 199. 554. 5, 36, 61. 63. 73. 387. 418. 451. 498, 519. 630. 711. 749. 757
Acetes 11, 30. 85
Achaica, *fœm.* 5, 623. *neut.* 2, 462
Achatæ, *gen.* 1, 124. 10, 344.
Achate, *voc.* 1, 463. *abl.* 1, 316. 700
Achaten 1, 648. 10, 332
Achates 1, 178. 192. 517. 583. 585. 660. 3, 523. 6, 34. 158. 8, 466. 521. 586. 12, 384. 459
Acheloia pocula G. 1, 9
Achemenides Æ. 3, 614. 691
Acheronta Æ. 7, 91. 312
Acheronte 5, 99. 6, 107. 7. 569
Acherontis G. 2, 492. Æ. 6, 295
Achilleæ ſtirpis 3, 326
Achillem 1, 462. 9, 742. 11, 438
Achillei, *gen.* 1, 34. 479. 3, 87. 6, 839
Achilles E. 4, 36. Æ. 1. 472. 488. 756. 2, 29. 197. 540. 6, 89. 168. 11, 404. 12, 545
Achillis G. 3, 91. Æ. 2, 275. 476. 10, 581. Æ. 12, 352.
Achivi, *plur.* 2, 45
Achivis 1, 246. 492. 2, 60. 6, 837. 10, 89
Achivos 2, 102. 5, 497
Achivum, *gen.* 2, 318. 11, 266
Acidaliæ matris 1, 724
acidis ſorbis G. 3, 380
acie falcis 2, 365. *oculorum*, Æ. 6, 200. *exercitu*, 7, 574. 10, 178. 11, 449. 498. 12, 305. 812
aciem ferri 6, 291. 11, 862. *oculorum* 4, 643. 7, 399. *exercitum* 7, 531. 673. 8, 561. 9, 42. 469. 513. 595. 10, 309. 635. 11, 446. 12, 662.

acies ferri Æ. 2, 333. obtuſa ſtellis G. 1, 395. Vulcania, *ignis* Æ. 10, 408 geminas, *oculos* 6, 788. 12, 558. *exercitus ſing.* 5, 563. 8, 504. 9, 508. 10, 125. *plur.* G. 1, 490. 2, 281. 4, 82. Æ. 1, 493. 2. 30. 599. 6, 829. 7, 42. 296. 426. 523. 643. 695. 703. 796. 8, 540. 9, 27. 520. 639. 10, 360. 364. 543. 643. 691. 11, 618. 632. 898. 12, 137. 224. 227. 369. 548. 597. 731. 861. 875

aclides 7, 730

Acmon 10, 128

aconita G. 2. 152

Aconteus Æ. 11, 612. 615

acquirit vires fama 4, 175

acre genus luporum G. 3. 264. virum 2, 167

acrem curſibus *equum* 3, 119. Moloſſum 3, 405. Turnum Æ. 8, 614

acres agros E. 10, 56. arcus Æ. 7, 164. 9, 665. equos 8, 3. ſtimulos 9, 718. vires 11, 48.

acri amore 12, 392. dolore 7, 291. 11, 709. equo 4, 156. fuga G. 3, 141. remige Æ. 5, 116. *viro* 3, 14. 8, 441

acribus oculis 12, 102

acrior G. 3, 154. Æ. 5, 210. 454 9, 416. cura G. 3, 538. potentia ſolis 1, 93

acris *equi* Æ. 1, 448. Orontei 1, 224

Acriſioneis colonis 7, 410

Acriſius 7, 372

acrius hoc G. 4, 248. Æ. 9, 791

Acron 10, 719. 730

acta arundo per uterum 7, 498. falarica modo fulminis 9, 706. haſta per armos, &c. 11, 645. 804. Juno furore 10, 63. nox horis 3, 512. pars diei melior 9, 156. ſitis venis omnibus G. 3, 483. acta teſtudine Æ. 2, 441. 9, 505

actâ *ſubſt.* 5, 613

actæ furore, *plur.* 5, 659

Actæo E. 2, 24

actam claſſem Aquilonibus in tutum Æ. 1, 395. Irim nubibus 9, 18. 10, 38

actas ad ſidera pinus 11, 136

acti tormentò ponderis *gen.* 11, 616. *plur.* acti errore viæ, tempeſtatibus 7, 199. fatis 1, 36. prodigiis 6, 379. vento, fluctibus 1, 337

Actia bella Æ. 8, 675. Ito a 3, 280

Actias Oriadyia G. 4, 463

actis Circenſibus Æ 8, 636. imbribus G. 1, 413. matribus Æ. 5, 793. his actis 6, 236. 12, 843

Actius Apollo 8, 704

Actor 9, 500. 12, 96

Actoris 12, 94

Actos caſibus 1, 244. fluctibus 7, 213. animis in funera 7, 42

actu magno mons fertur 12, 687

actum imbrem cœlo G. 2, 334. genus per reges Latinos Æ. 12. 530. nihil omnibus impenſis 11, 227

actus clamoribus 2, 128. erroribus 6, 532. fatis uterque orbis 7, 223. habena turbo 7, 380. in orbem G. 2, 401. morſu canum de montibus aper Æ. 10, 708. tempeſtatibus 3, 708

actutum 9, 255

acu 9, 582. 11, 777

acuant ferrum in me 8, 386

acuens curis corda G. 1, 123

acuiſſe furores Æ. 7, 406

acuit hanc Juno verbis 7, 330. acuit Martem Æneas 12, 108

acuta ſilex 8, 233. acuta carice G. 3, 231. cuſpide Æ. 5, 208

acutis jaculis 3, 46. 10, 868. ſpinis E. 5, 39

acuto ferro G. 1, 292. 2, 450. Æ. 10, 479. hinnitu G. 3, 94. jaculo Æ. 11, 574. murice 5, 205. robore G. 2, 25. ſcopulo Æ. 1, 49. 148. telo 3, 635

acuunt balatibus lupos agni G. 4, 435. rumoribus iras Æ. 9, 464. ſtridoribus iras, *apes*, 12, 590. metum mortalibus, *Diræ*, 12, 850

ad, *reperitur trecenties quinquagies octies nullâ ſingulari poteſtate, niſi forte in iis:* ad limum G. 4, 428. ad plenum 2, 244. ad vivum 3, 442. ad unum Æ. 5, 687. *pro* uſque ad, Fleti ad ſuperos *apud* 6, 481

adacta ſagitta 12, 320

adactum alte vulnus 10, 850

adactus enſis 9, 431

adamante 6, 552

Adamaſto 3, 614

addam E. 2, 53. G. 3, 30. Æ. 7, 548. te ductorem hiſ libus 8, 496

addant ſe ſocios Æ. 9, 14

addas te novum fidus ſibus G. 1, 32

adde 2, 155

addens noctem operi Æ.

addenſent acies 10, 432

addere honorem rebus tis G. 3, 290. licia 286. moras rebus Æ. te Trojæ perituræ 2, vim victis 2, 452

addet ſe comitem avo 6,

addiderant 8, 430

addiderat 8, 637. ſe ſ Æneæ 6, 170

addidit 2, 593. 7, 45 95. 12, 848. alas pe mor 8, 224. animum que Latinis 9, 718. jugis 3, 336. comita canio 9, 649. natu bus G. 4, 150. virus tious 1, 129

addit Æ. 3, 470 6. 85 11, 80. 107. 673. comitem Halyn. 9, fræna feris 5, 817. præcipuos ductoribus ſe ſociam E. 6, 20

addita Juno Teucris Æ. ſpes 10, 263. claudi crino G. 2, 161

addite decus Divis, 8, 301

additur 1, 272. 5, 761.

additus furor animis labor frumentis G. 1,

addixi me huic Æ. 3,

adductâ habenâ 9, 587

adductis habenis 12, certis 5, 141

adducto arcu 5, 507. 9, 402. 11, 561

adductus fatis 10, 380

addunt G. 4, 297. mentibus Dii Æ. 9, cus ebori manus 1, in ſpatia quadrigæ ſe ſocios, &c. Æ.

adduxerat artus vis 3, 483

adeas vatem Æ. 3, 45

adeat 12, 761

adedit favos ſtellio G.

adegit Æ. 6, 696. 7, præcipitem 6, 594

adempta conditio mor 879. pars altera rerum

ademptis regnis Æ. 8,

ademptum lumen 3, 6

mque adeo Æ. 2, 567.
3. 864. 8, 586. ſic adeo 4,
ulque adeo E. 1, 12. G.
. uſque adeone Æ. 12,

8, 657. ex 11, 100
, 132. 5, 104. 8, 203. 228.
9, 107. 12, 391
E. 4. 48. Priami de ſan-
Pyrrhus Æ. 2, 662
125. 386
t 2, 182
6. 2, 39. 44. Æ. 11, 380.
ades E. 9, 43. huc ades
45. 7, 9. 9, 39
oſtibus Æ. 9, 537
2, 271. 732. 8, 656
10, 443. 11, 415
688. 5, 49. 7, 577. 9,
9. 10, 279. 12, 96
celebra 4, 56
G. 3, 443
ſocios caſtris Æ. 8, 56
e ad vulnera medicas
s G. 3, 455
e animos Æ. 11, 315,
es epulis 5, 62
E. 9, 35. Æ. 1, 551. 2,
4, 319. 5, 413. 6, 806. 7,
10, 855. 11, 70. 419. 489.
6
pede ſecundo 8, 302
ſidera 4, 322
me fulmine ad umbras
5
n 12, 837.
11, 354
t 8, 304. 10, 182
anes G. 4, 469. menſas
0, 517
lumnos 4, 244
fœtus crescenti G. 2,

4, 446. Æ. 5, 379. 11,
tot labores 1, 14
6, 115
, 534
2, 349
menſas 10, 460
pida G. 3, 402. oracula
, 82. penates 8, 544. re-
10, 149
6, 424, 635. 9, 58.
5-7
ſing. G. 4, 9. *plur.* 4,
Æ. 2, 494. 4, 293. 423. 5,
6, 43. 9, 67. 683. 11,
525. 766. 886
lateri caſtrorum
9, 69
re 7, 238. 8, 13. me
m rebus 9, 199. ulmis
vites G. 1, 2
adjungi generum Æ. 7, 57
adjungit E. 6, 43. Æ. 12, 244
adjuro caput ſtygii frontis 12, 816
adjuvat 5, 345. 12, 219
adjuvet fors auſum 10, 458
admiranda, *neut.* G. 4, 3
admirans Æ. 2, 797. 6, 408
admirantur G. 4, 215
admiſcere 4, 267
admiſceri Æ. 7, 579
admiſſi, *plur.* 6, 330
admittier 9, 231
admoneat 6, 293
admonet 4, 353. 6, 619. 10, 153. 11, 233
admonuit E. 6, 4. G. 4, 187. Æ. 6, 538. 9, 109. talo bijugas 10, 587
admorſo ſtirpe G 2, 379
admoſunt ubera Æ. 4, 367
admoverit te ore ventus 3, 410
admovi labra *poculis* E. 3, 43. 47
admovit pecus aris Æ. 12, 171
adnabam terræ 6, 358
adnare terris 4, 613
adnavimus oris 1, 542
adnixa columnæ haſta 12, 92
adnixi, *plur.* 3, 208. 4, 583. haſtis 9, 229
adnixus 1, 148. 5, 226. 9, 744
adole verbenas E. 8, 65
adolemus honores Junoni Æ. 3, 547
adolere Penates flammis, 1, 708
adoleſcit prima ætas novis frondibus G. 2, 362
adoleſcunt ignibus aræ G. 4, 379
adoret altaria tædis Æ. 7, 71
adoleverit ætas 12, 438
Adonis E. 10, 18
adopertus amictu Æ. 3, 405
adora prece numen Junonis 3, 437
adorea liba *neut.* 7, 109
adoret Cererem G. 1, 343. numen Junonis Æ. 1, 52
adoro vos, *venti* 10, 77
adorta netas 7, 386
adorti deducere, &c. 6, 397
Adraſti 6, 480
adſint G. 4, 19. Æ. 5, 70. 10, 774
adſis 1, 738. 10, 255. 461. adſis ô. G. 1, 18. Æ. 4, 578. 8, 78
adſit E. 2, 68. 4, 56. Æ. 3, 116. 5, 364
adſum Æ. 1, 599. 7, 454. 9, 427
adſumus 5, 57
adſunt 2, 330. 3, 225. 7, 506. 8, 286. 12, 288
advecta claſſis 5, 864
advecti huc 1, 562
advectum 8, 11
advectus ad oras 3, 108
advectus oris *abl.* 10, 655
advehitur Teucros 8, 136
advelat tempora lauro 5, 246,
advena E. 9, 2. Æ. 4, 591. 7, 38. 10, 460. 516
adveneris urbem 1, 392
adveniat 7, 265
adveniet tempus 10, 11
adveniſſe diem 7, 145. viros 7, 168
advenit Camilla 7, 803. dies 11, 687
adventabant ſub finem 5, 328
adventante Dea 6, 258
adventantibus Euris G. 4, 192
adventat ad urbem 11, 514
adventare virum Æ. 7, 69
adventu 7, 344
adventus, *ſing.* 11, 607
adventum 5, 36. 8, 201
adverſa, *nom. fœm.* 1, 107. 6, 552. 9, 283. 374. 11, 719. 12, 651. *abl.* 1, 170. 8, 616. 9, 35. 10, 579. *neut.* 9, 172. 10, 571
adverſæ, *dat.* 3, 38
adverſam 10, 699
adverſas 1, 424
adverſata 4, 127
adverſi, *gen.* 5, 4. 77. 504. 9, 412. 588. 11, 667. 12, 307. *plur.* 2, 416. 11, 605
adverſis G. 2, 526. Æ. 3, 287. 6, 831
adverſo G. 1, 201. 218. Æ. 2, 727. 4, 701. 5, 89. 6, 279. 418. 631. 636. 9, 347. 443 10, 734. 12, 1. 291. 370. 446 950
adverſos E. 10, 45. Æ. 6, 755. 9, 761. 10, 412. 11, 389. 12. 266. 456. 461. 464
adverſum 6, 684. 8, 58. 11, 370. 691. 742. in adverſum nitens 8, 237. in adverſum rapiat 9, 211
adverre 4. 116. 8, 50
advertere proras terræ 7, 35
adverteret agmen urbi 12, 555
advertit proras 10, 293. puppim 6, 410
advertite animis quæ dicam 2, 712. malis numen 4, 611. mentes, 5, 304. mentem,

huc 8, 440
advertitis æquore curſus Æ 7, 196
advertunt proras 8, 101
advertuntur arenæ, *dat.* 5. 34
advexerat oras *Teucros* 2, 516
advexere carinis 2, 179
adulter 10, 92. 11, 268
adulterium 6, 612
adultos fœtus G. 4, 162. Æ. 1, 435
adunco roſtro 11, 755
advocat arma omnia 8, 250 ſocios 5, 44
advolat 10, 456. 896. Æneæ certior auctor 511. haſta fervidus Meſſapus 12, 293
advolvere focis ulmos G. 3, 378
adurat trigus *agros* G. 1, 93
adytis Æ. 2, 15. 297. 351. 404. 764. 3, 92. 5, 84
adyto 6, 98. 7, 269
Æacidæ, *gen.* 1, 103. 3, 296. 6, 58
Æaciden 6, 839
Æææ Circes 3, 386
ædes, *plur.* 2, 487. 12, 473. 607
ædibus G. 2, 462. 4, 258. Æ. 2, 512. 8, 468. 12, 93
ædificant equum 2, 16
Ægæo alto 12, 366. Neptuno 3, 74
Ægeon 10, 565
æger E. 1, 13. Æ. 10, 837. æger anhelitus 5, 432. 9. 814. curis 1, 212
ægyda, *acc.* 8, 354. 435
Ægyptia conjux 8, 688
Ægyptum G. 4, 291. Æ. 8, 687
Ægyptus G. 4, 210. Æ. 8, 705
Ægle E. 6, 20. 21
Ægon E. 3, 2. 5, 72
Ægonis E. 3, 2
ægra morte G. 3, 512. ægra corpora Æ. 2, 566. 3, 140. genua 5, 468
ægram 1, 355. 4, 35. 5, 651. 10, 612
ægre G. 3, 534
ægreſcit violentia Turni Æ. 12, 46
ægri, *plur.* 12, 910
ægris G. 4, 254. mortalibus G. 1, 237. Æ. 2, 268. 10, 274. 12, 850
ægros ſues G. 3, 496
ægrum amorem G. 4, 464. femur, Æ. 10, 856
Æmi, *gen.* G. 1, 492
Æmonides Æ. 10, 537
æmula priſtis 5, 187. ſenectus 415. laudis æmula ſpes, 10, 371
æmulus 6, 173
Ænea, Æneæ, Æneæ, Æneas *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
Æneadæ, *plur.* 1, 161. 7, 284. 334. 8, 648. 9, 235. 468. 735. 12, 12. 186. 779
Æneadas, *acc.* 3, 18. 5, 108. 8, 341
Æneadis, *abl.* 7. 616
Æneadum, *gen.* 1, 569. 9, 180. 10, 120. 11, 503
Æneïa, *nom. fœm.* 1, 1. 10, 156. *neutr.* 494
Æneide, *voc.* 9, 653
Æole 1, 69. 12, 542
Æolia 10, 38
Æoliam 1, 56. 8, 416
Æoliden 6, 164. 9, 774
Æolides 6, 529
Æoliis oris 8, 454. procellis 5, 791
Æolus 1, 56. 60. 80. 145
æqua ſolo culmina ponam 12, 569
æquabat luctus Mavors 10, 755. operum laborem juſtis partibus 1, 512. opes regum animis G. 4, 132
æquabis pedibus arenas G. 2, 232
æquabit animos Olympo Æ. 6, 782
non æquæ Palladis 1, 483
æquævum 2, 561. 5, 452
æqualem 10, 703
æquales fidi 5, 468. catervas 10, 194
æquali ævo 3, 491
ex æqualibus unam 11, 820
æqualis chorus G. 4, 460
æquam gentem Æ. 7, 203
æquanda cylindro area G. 1, 178
æquant ſata ſulcos G. 1, 113
æquante ventos ſagitta Æ. 10, 248
æquare labores lacrymis 2, 362. fluctus ſequendo 3, 671
æquas leges 11, 321. vires G. 2, 286
æquaſſet nocti ludum Æ. 9, 338
æquat amorem 6, 474. ducem paſſibus 263
æquata cœlo machina 4, 89
æquatæ ſpirant auræ 5, 844
æquati numero 7, 698
æquatis roſtris Æ. 5, 232. 4, 587
æquavit tecta cœlo 8, 100
æque G. 2, 215. 454. 3, Æ. 11, 32. 12, 840
æquem te cœlo laudibus 125
æquemus pugnas 5, 419
æquet numerum cum nu 1, 197
æqui ſervantiſſimus 2, æqui viribus, *plur.* 12,
Æquicola 7, 747
æquiparas voce magiſtra 5, 48
æquis animis & viribus Æ 357. nec Diis, nec 5, 809. ducibuſque & bus 10, 431. manib 861. mentibus 9, 23 lis 4, 372. 9, 209. pe 754. paſſibus 2, 724 bus 12, 218
æquius 11, 115
æquo campo 9, 56. diſcri 5, 154. fœdere 4, 520 te 7, 540. ſolo 11, 70
æquor, *mare.* E. 9, 57. 327. 2, 162. 4, 388. 5 71. 150. 385. 3, 126. 1 664. 4, 313. 411. 582. 821. 8, 89. 690. 10, 23 693. *planities campi.* G. 2, 541. Æ. 9, 68. maris æquor 2, 780. 3 ſalis æquor 3, 385
æquora, *maria.* G. 1, 2 201. 263. Æ. 1, 47. 14 168. 380. 2, 69. 176 3, 197. 290. 325. 37 662, 668. 4, 240. 255. 171. 219. 235. 763. 77 843. 6, 171. 337. 355. 7. 228. 728. 8, 674. 10, 103. 166. 206. 66 572. *planities campi.* 195. Æ. 7, 738. æquora ponti. G. 1, 4
æquore, *mari.* G. 1, 24 3, 359. 470. Æ. 1, 3 132. 515. 5, 715. 862 348. 729. 7, 29. 196. 96. 10. 665. *planitie* G. 1, 97. 2, 205. Æ. 10, 444. 569. 11, 599 12, 333. 501. 6 æquore campi 7, 781
æquoreum genus G. 3, 2
æquoris, *maris.* E. 8, 7 105. Æ. 3, 397. 9,
æquos ceſtus 5, 424. 7, 695.

n eſt E. 5, 4. Æ. 12, 20
G. 3, 118. Æ. 6, 129.
i utrique 10, 450, non
us Clanius Acerris G.
225. aëra vibus 3, 546
. 3, 546. Æ. 5, 20
neut. G. 1, 480. 2, 464. 3,
3 4, 151. 173. Æ. 2, 734,
11. 6, 847. 7, 526. 8, 451.
809. 10, 336. 11, 329
acc. G. 1, 428. 3, 109.
6. 4, 311. Æ. 1, 304. 3,
4. 5, 839. 6, 202. 9, 699.
a ſummum arboris G. 2,
3
navi. Æ. 10. 166
peltæ 7, 743. proræ 9,
2. puppes 10, 223
m ſecurim 11, 656
s acies 7, 703. 9, 463.
ſſes 8, 675
tegmine 10. 887
os poſtes 2, 481
E. 1, 36. 5, 90. G. 2, 282.
29. Æ. 1, 453. 2, 545. 3,
40. 286. 5, 266. 6, 165. 591.
804. 8, 593. 9, 503. 10,
14. 784. 869. 11, 10. 433.
2, 210. 712
G. 1, 404. 3, 367. 4, 80.
E. 1, 415. 5, 216
, nom. fœm. 5, 198. 274.
50. 10, 835. neutr. 1, 452. 7,
15. 10, 313
, gen. 12, 541. plur. 7, 609
as G. 3, 173. Æ. 7, 743
a rupe G. 4, 508. ſede Æ.
a, 810. ulmo E. 1, 59
æ gruës G. 1, 375. palum-
es E. 3, 69. quercus Æ. 3,
80. 9, 679
am Irim, 9, 803. nubem
olucrum 7, 704
as Alpes G. 3, 474. arces
Æ. 3, 291
i mellis G. 4, 1. montis E.
, 59. Æ. 8, 221
is aſtris 5, 518
io monte 6, 234
pedem cervam 6, 802
gen. G. 2, 165. 4, 71. Æ.
10, 482
is E. 7, 57. Æ. 6, 887
8, 445
ulus G. 2, 16. 291
as E. 7, 47. G. 1, 66. 312. 2,
349. 322. 377. 3, 296. 322.
4, 207. Æ. 1, 269. 760. 3, 8.
5, 626
tate E. 2, 22. G. 4, 156. Æ.
4, 434. 6, 707. 10, 405
tatem G. 4, 59. 138

æſtibus mediis G. 3, 331
æſtifer canis 2, 353
æſtiva luce 4, 52. tota æſtiva, neut. 3, 472
æſtivis nubibus 4, 312
æſtivum ſolem 4, 28
æſtu, calore E. 2, 10. G. 1, 297. 2, 3. 434. 479. Æ. 7, 464. maris 3, 397. 419. 557. 10, 292. 687. 11, 627. æſtu irarum 4, 532. 564. curarum 8, 19. 12, 486
æſtuat ager G. 1, 107. gurges Æ. 6, 297. ignis fornacibus G. 4, 263. pudor in corde Æ. 10. 870. 12, 666. ſpecus atra nebula 8, 258
æſtum, calorem E. 5, 46. mare Æ. 8, 674
æſtus, calor. ſing. E. 3, 98. Æ. 2, 759. plur. G. 1, 352. 3, 459. 4, 401. Æ. 2, 706. 7, 495. mare G. 2, 164. Æ. 1, 111
ætas E. 4, 4. 37. 9, 51. G. 2, 362. 3, 60. 165. 190. Æ. 1, 287. 7, 680. 8, 200 326. 9, 212. 275. 10, 434. 11, 174. 12, 438
ætate 1, 709. 2, 596. 4, 599
ætatibus florentes amb. E. 7, 4
æterna, nom. fœm. Æ. 10, 18. abl. 12, 504. neut. G. 1, 60. Æ. 7, 609. 8, 37. 12, 191
æternam G. 1, 468. Æ. 4, 99. 10, 746. 12, 310. 879
æternas excubias 4, 201
æterni ignes 2, 154
æternis 1, 234
æterno, abl. 8, 394. 11, 356
æternum nomen 1, 40. 2, 297. 6, 235. 3 1. 11, 583. adverb. G. 2, 400. Æ. 6, 401. 617. 11, 97. 98
æther G. 1, 324. 2, 325. 3, 150. Æ. 1, 94. 4, 167. 668. 5, 228. 6, 640, 8, 239. 10, 102
æthera G. 1, 406. 409. 3, 358. Æ. 1, 383. 591. 2, 338. 3, 462. 572. 5, 13. 140. 6, 130. 7, 34. 65. 395. 530. 8, 70. 526. 9, 24. 10, 265. 459. 11, 272. 556. 759. 12, 253. 578
æthere E. 1, 60. G. 4, 78. Æ. 1, 227. 2, 113. 4, 574. 5, 695. 821. 6, 436. 7, 25. 143. 288. 8, 524. 701. 9, 645. 10, 356. 11, 724. 802. 12, 853
ætherea aura 1, 551. plaga 398. 9, 638
ætherea ſidera plur. 7, 768
ætthereas auras G. 2, 292. Æ. 4, 446. 5, 520. 6, 762. 7, 557
ætherei Olympi Æ. 10, 621. ſolis 8, 68
æthereis aſtris 5, 838
æthereo curſu 6, 536. Olympo, 8, 319. ſemine 7, 281
æthereos hauſtus G. 4, 221. nimbos Æ. 8, 608. orbes 137
æthereum Olympum 6, 579. 11. 867. ſenſum 6, 747
ætheris 2, 512. 12, 140. 181
Æthiopum E. 10, 68. G. 2, 120. Æ. 4, 481
Æthon 11, 89
æthra 3, 585. 12, 247
Ætna G. 4, 173. Æ. 3, 554. 674
Ætnam G. 1, 472. Æ. 3, 579
Ætnæa 8, 419
Ætnæi 8, 440
Ætnæos 3, 678. 7, 786. 11, 263
Ætola 11, 239
Ætolis 10, 28
Ætolum 11, 308
Ætolus 11, 428
ævi E. 4, 11. G. 3, 66. 189. 4, 206. Æ. 2, 638. 3, 415. 5, 73, 8, 627. 9, 255. 10, 472. 582. 11, 425
ævo E. 8, 27. 10, 43. Æ. 2, 435. 509. 3, 491. 9, 447. 11, 85. 237
ævum G. 3, 100. 4, 154. Æ. 7, 776. 9, 609. 10, 53. 235. 11, 569
Afer G. 3, 344
affabar Æ. 3, 492
affabilis dictu ulli 3, 621
affare 4, 424
affari 2, 775. 3, 153. 8, 35. 9, 484
affata G. 4, 530. Æ. 4, 632. 6, 40. 538. 666. 8. 611. 9, 83. 12, 138
affati pontum corpus 2, 644
affatu 4, 284
affatur 1, 667. 2, 700. 7, 91. 544. 8, 126 9, 198. 295. 640. 652. 10, 332. 466. 12, 10, 71
affatus hac voce G. 4, 320. dulci amore Æ. 6, 455
affecit illum alio pretio 12, 352
affectare dextram 3, 670
affectat viam Olympo G. 4, 562
afferimur urbem Æ. 7, 217
affers te huc 3, 310. 8, 477
affigere radicem terræ G. 2, 318
affixa foribus ora Æ. 8, 196
affixæ venis apes G. 4, 238
affixit lateri flammam Æ. 9, 536

affixus Æ. 5, 852. lateri 10, 161
afflarat oculis honores 1, 595
afflata numine *Sibylla* 6, 50
afflavit me fulminis ventis *Jupiter* 2, 649. oriens equis anhelis 5, 739. G. 1, 250
afflictis rebus Æ. 1, 456
afflictus 2, 92
affluxiſſe numerum comitum 2, 796
affore 7, 270. 9, 243. vim verbo 10, 547
afforet 1, 580. 2, 522. 6, 35
affuit 10, 143
Africa terra 4, 37
Africus 1, 90
Afros E. 1, 65. Æ. 8, 724
agam 4, 534. 546. 10, 675
Agamemnoniæ phalanges 6, 489
Agamemnonias 6, 838. res 3, 54
Agamemnonius 4, 471. 7, 723
agamus E. 9, 66
Aganippe E. 10, 12
agat nubes ventus G. 1, 462. res caſus Æ. 9, 723. Teucros in Rutilos 12, 78. quid agas? 4, 283. 12, 486
Agathyrſi 4, 146
age diem E. 8, 17. diverſas *naves* Æ. 1, 74. potum paſtas capellas E. 9, 24. age Æ. 6, 531. dic age 6, 343. en age G. 3, 42. ergo age 1, 63. Æ. 2, 707. eja age 4, 569. fare age 3, 362. 6, 389. immo age 1, 757. nunc age G. 4, 149. Æ. 6, 756. 7, 37. quare age 7, 429. quin age E. 3, 52. G. 4, 329. ſed jam age Æ. 6, 629. ſurge age 3, 169. 8, 59. 10, 241. vade age 3, 462. 4, 223. 5, 548. verum age 11, 587. 12, 832
agebant hæc dubiis de rebus 11, 445
agebat agmen Palinurus 5, 833. nubila ventus G. 4, 421. ratem Sergeſtus Æ. 5, 272. tauros hac Alcides 8, 203. Troas palantes 5, 265. vitam Saturnus G. 2, 538. ver orbis 2, 338. ſe Palinurus Æ. 6, 337. ſe matutinus 8, 465. ſe primus 9, 696
agelli, *gen.* E. 9, 3
inter agendum E. 9, 24
Agenoris Æ. 1, 342
agens agmen 7, 707. 804. 8, 683. 11, 433. *cervam* telis 4, 71. hyemem G. 3, 470. Æ. 10, 634. Italos in prælia Æ. 8, 678. tigres de vertice 6, 805. miſcet agens, 1, 195. torquet agens 1, 121. turbabis agens G. 3, 412
agentem carmine quercus 4, 510
agentes frigora ventos 1, 352
ager E. 3, 56. 7, 57. G. 1, 102. 107. 2, 6. 243. 330. Æ. 4, 525. 11, 316. 602
agerem hunc *diem* 5, 51
agerent cervum 7, 481
aget currum ad Capitolia 6, 837. campus gemitus 873. ſpumas ore G. 3, 203
agetur mihi nullo diſcrimine Tros Tyriuſque Æ. 1, 578
agger murorum 11, 382
aggerat cadavera G. 3, 556. iras Æ. 4, 197. 11, 342. præmia 11, 79
aggere 5, 113. 7, 127. 159. 9, 43. 769. 11, 398. 850. 12, 446. 564. arenæ 1, 116. murorum 10, 144. ripæ 7, 106. terræ 11, 212. tumuli 5, 44. 7, 6. viæ 5, 273. aggere complent foſſas 9, 567
aggeribus 2, 496. 9, 70. 784. Alpinis 6, 830. murorum 10, 24. niveis G. 3, 354
aggeritur tumulo telius Æ. 3, 63
agglomerant lateri 2, 341. ſe 12, 458
aggredere honores E. 4, 48
aggrediar his Daphnim E. 8, 103
aggrediare jacentem G. 4, 404
aggredior haſtilia majore niſu Æ. 3, 38. varem dictis 358
aggreditur dictis 4, 92. 6, 387. ente 9, 325
aggreſſa dictis ſororem 4, 476
aggreſſi E. 6, 18. ferro turrim Æ. 2, 463. avellere, &c. 2, 165. reſcindere cœlum 6, 584
agimur auguriis quærere, &c. 3, 5
Agis 10, 751
agit 12, 429. agmen in hoſtes 457. flumen piceum ſudor 9, 814. furentem in ſomnis Æneas 4, 465. *hunc* campo, &c. 10, 540. 12, 502. limitem ferro 10, 514. morbos ante merumque G. 3, 552. omnes ardor, quærere, &c. Æ. 7, 393. omnia ſecum Aſter G. 3, 344. palantes Æ. 11, 734. præcipitem toto ...re 5, 456. præcipites ... acer, excutere, &c. ... priſtin remige 5, 116. ... nam ſtimulis Alecto ... res tempus 5, 638. ſe ... ad auras G. 2, 364. ... membris, *pellit* 130. ... *Mercurius* Æ. 4, 245. ... fumus 8, 258
agitabat aves 12, 248. ... G. 4, 533. equum Æ. 770. feras inſidiis ... 7, 478. gloria Turni ... *cem*, ſtimulis amaris ...
agitabis curſu onagros ... 409
agitabo currus ad flumina
agitans diſcordia fratres
agitant ævum ſub legi... 154. pavidos formi... 372
agitare ævum ſub undis ... 235. artes mutas ... chelydros nidore G. ... currus 181. greges ... tes quietas Æ. 10, 7... 11, 686. Trojanos ... undis 12, 803
agitat dies feſtos G. ... mens molem Æ. 6, 7...
agitata per orbem *Cami...* 694. freta G. 1, 357. ... Trojæ Æ. 6, 68
agitate fugam 2, 640
agitator aſtili G. 1, 273. ... rum Æ. 2, 476
agitatus furiis amor ... furiis ſcelerum Ore... 331. ſcenis Oreſtes ...
agitavimus urbe *hoſtes* ...
ergo agite 3, 114. 5, ... agite G. 2, 35. Æ. 1, ... 130. 8, 273. quin agite ...
agitet fortuna 3, 609
agitur regina per urbem ... ſpina per lumbos G. ... ſtipitibus Æ. 7, 524. ... furiis 12, 101
agmen G. 2, 280. 4, 59. ... 190. 2, 408. 613. 4, ... 549. 602. 834. 7, 6... 804. 8, 683. 9, 47. ... 198. 440. 513. 11, 4... 12, 450. 457. 555. ... aquarum G. 1, 322
agmina G. 3, 423. Æ. ... 2, 68. 267. 371. 4, 1... 406. 469. 5, 580. 675. ... 572. 815. 7, 144. 508. ... 694. 794. 8, 696. 9, ... 800. 10, 318. 427. 4...

. Æ. 11,146. 663. 729. 734.
. 12, 122. 239. 279. 329.
. 482. 557. 597. 683. 681.
. Extremæ agmina cau-
G. 3, 423
e 1, 381. 3, 348. 369. 4,
. Æ. 1, 86. 397. 438. 2,
. 450. 727. 782. 5, 90.
. 378. 562. 6, 712, 749.
703. 8, 587. 595. 9, 28.
. 728. 788. 11, 412. 684.
. 880. 907. 12, 324. 442.
ne certo *de ſerpentis lap-*
Æ. 2, 212 longo 5, 90,
ine remorum celer 5,
. leni fluit agmine Ty-
2, 782
ibus 9, 686
is 7, 707. 12, 249
plur. E 2, 21
n Æ. 5, 772. 6. 249
plur. G. 1, 341. 4, 435.
9, 61.
E. 3. 6
3, 103. 4, 45. Æ. 639
cas 6, 407
cere vultus 3, 173.
fit 1, 474. 3, 82. 347.
393
o 3, 351. 4, 23. 8, 155.
260
unt 2, 423. 3, 576. 679.
57. 734. 10, 224.
ere 9, 659
i 12, 632
it 1, 410. 492. 3, 180.
452. 498. 9, 16. 10, 874. ge-
um 10, 843. ſonitum
531. ſtridorem 12, 869
9, 565
E. 1, 8
37. Æ. 12, 637. capellas
1, 13
as Æ. 3, 703
m Muſam E. 6, 8. uſum
3, 163
s *ſubſt.* G. 1, 41. Æ. 7,
8, 349. 9, 11. *adj.* ani-
7, 482. divos G. 2, 493.
mphas Æ. 3, 34
calamo E. 1, 10. certa-
e Æ. 7, 523. gaza 5, 40.
ore capitis E. 10, 24. pa-
ra G. 2, 531. ſtramine
11, 67
a pecora 7, 679
bus. *ſubſt.* G. 1, 160. *ad-*
pomis Æ. 7 111
s legio 7, 681. manus 11,
pubes G. 1, 343
m, *ſubſt.* 1, 10
en. Æ. 1, 347. 7, 262. 10.
563. *plur.* 11, 209. G. 2. 183
agricola 1, 317. 494. 2, 513.
Æ. 10, 805
agricolæ, *gen.* G. 1, 48. *plur.* E.
9, 61. G. 1, 101. 300. 355. 2,
36. 4, 272. Æ. 2, 628. 7, 521
agricolam G. 1, 259
agricolas 2, 459
agricolis 1, 429. 2, 401. Æ. 1,
4. 12, 453
Agrippa 8, 682
agris, agro, agros, *paſſim ſed*
nullo peculiari ſenſu.
agunt otia terrâ G. 3, 397.
Troës *Latinos*, Æ. 11, 620
aguntur iræ circum 12, 336
Agyllina 7, 652
Agyllinæ 8, 479
Agyllini 12, 281
ah E. 1, 15. 2, 60. 69. 7, 47.
52. 77. G. 2, 252. 4, 526
ahena luce Æ. 2, 479. *neutr.*
ſubſt. 1, 217. 5, 102. 6, 218
aheni *gen. ſubſt.* G. 1, 296. Æ.
7, 463
ahenis falcibus 4, 513. fori-
bus 1, 453. labris 8, 22. no-
dis 1, 299. ſquamis 11, 487.
770
ahenos crateras 9, 165. tho-
racas 7, 633
Ajacis 1, 45
Ajax 2, 414
ait, *ſæpiſſime, ſed nullo peculiari*
ſenſu.
aiunt 4, 598
ala, *exercitus* 11, 604. 868
alacer 10, 729. 12, 337
alacres 9, 231. ſylvas E. 5, 78
alacris Æ. 5, 380. 6, 685
alæ, *plur. de exercitu*, 4, 121.
11. 835. 12, 551
alarum 1, 305. 6, 19. 12, 876
alas G. 4, 27. 106. 203. Æ. 1,
693. 3, 226. 5, 217, 7. 191.
561. 12, 848. 869. velorum
3, 520. *exercitus* 11, 730. ti-
mor addidit pedibus 8,
224
alatis plantis Æ. 4, 259
Alba, *nom. fœm.* G. 2, 465. Æ.
3, 392. 8, 45. *abl.* E. 7, 38.
Æ. 9, 548. *neutr.* E. 2, 18. G.
4, 130. Æ. 5, 567. 12, 69
Alba 6, 766
Albæ *gen.* 9, 387
Albæ *plur.* G. 2, 91
albam Æ. 3, 120. 5, 567
Albam Æ. 1, 275. 5, 597. 6, 770.
8, 48
Albanæ *plur.* 7, 602
Albane 8, 643
Albani *plur.* 1, 11. 5, 600. 9,
388
Albanum 6, 763
Albanus 12, 134
albent campi oſſibus 12, 36
albeſcere fluctus, &c. G. 3,
237. Æ. 7, 528. lucem, 4,
586. tractus flammarum G.
1, 367
albi *plur.* 2, 146. Æ. 3, 392.
8, 45
albis G. 3, 82. Æ. 5, 565. 7,
667. 9, 49. 10, 575. 11, 681.
12, 164
albo E. 2, 41. G. 2, 71. 3, 56.
Æ 8. 82, 12, 87
albos G. 3, 386. Æ. 5, 865. 7,
417. 9, 651
Albula 8, 332
album 11, 580
Albuneâ 7, 83
Alburnum G. 3, 147
albus Æ. 7, 517
Alcandrum 9, 767
Alcanor 10, 338
Alcanore 9, 672
Alcathoum 10 747
Alcidæ, *dat.* E. 7, 61. Æ. 8, 219.
10, 321
Alcide *voc.* 10, 461
Alciden 5, 414. 6, 123. 392
Alcides 6, 801. 8, 203. 249.
256. 363
Alcimedon E. 3, 44
Alcimedontis 3, 37
Alcimoï G. 2, 87
Alcippen E. 7, 14
Alconis 5, 11
alebat G. 4, 563. Æ. 8, 318
Alecto, *nom.* 7, 341. 405. 415.
445. 476, *acc.* 324
alendum 3, 50
ales 1, 398. 5, 506. 861. 11,
721. 12, 247. 255
Alethes 1, 125. 9, 246. 307
Alexi E. 2, 6. 19. 65
Alexis 2, 56. 73. 7, 55
alga, *nom.* Æ. 7, 590, *abl.* E.
7, 42
alia, aliæ, aliam, alias, alii,
aliis, alio, alios, aliud,
alium, alius, *paſſim, ſed*
nullo peculiari ſenſu.
alibi E. 1, 42. G. 1, 55
aliena, *abl.* 2, 76. *neutr.* 4,
244. Æ. 4, 311. 10, 78. 866
alienis G. 2, 149
alieno Æ. 10, 781
alienus E. 3, 5
aligeri agminis Æ. 12, 249
aligerum amorem 1, 667
alipedes 7, 277

ali-

alipedum equorum 12, 484
aliqua, *adverb.* E. 3, 15
aliquæ 6, 60
aliquam 3, 73. 6, 55. Æ. 1, 467. 2, 676
aliquando 8, 200. 602.
aliquas 6, 719
aliquem 7, 770. 8, 578
aliquid E. 2, 71. Æ. 2, 81. 9. 186. 10, 84. 547
aliquis 2, 48. 4, 625. 6, 864
aliquod 2, 89
aliquot E. 1, 70
alis E. 6, 81. G. 1, 382. 4, 82. Æ. 1, 401. 4, 180. 240. 252. 5, 515. 657. 7, 408. 476. 9, 14. 11, 756. 12, 866. alis fulminis 5, 319. nox tellurem amplectitur 8, 369. allapſa ſagitta 9, 578. 12. 319
alit Africa viros 4, 38. *Dido* vulnus venis 4, 2. *Jupiter* fœtus G. 2, 327. ſpiritus aſtra 6, 726. ſucceſſus hos Æ. 5, 231. tellus *florem.* 11, 71. herbas G. 2, 251. *vitula* fœtus E. 3. 30
aliter, *quindecies.*
alitibus 9, 486. 10, 559
alitis, *verb.* G. 1, 22. *nom.* Æ. 8, 430. 12, 862
alitur G. 3, 454
alituum Æ. 8, 27
allabi 10, 269. allabi rates 8, 108
allabimur 3, 131. 569
allabitur 6, 2. 9, 474. 10, 292
allapſa 9, 578. 12, 319
allia E. 2, 11
Allia Æ. 7, 717
alligat G. 4, 480. Æ. 1, 173. 6, 439
alloquere 4, 226. 8, 123
alloquitur 1, 233. 598. 4, 8. 222. 5, 780. 6, 341. 8, 372. 10, 228. 860. 11, 821. 12, 792
alloquor E. 8, 20. Æ. 6, 466
alludens 7, 117
alluit G. 2, 158. Æ. 8, 149
alma G. 1, 7. Æ. 1, 310. 622. 2, 591. 664. 3, 311. 6, 74. 117. 197. 7. 644. 774. 8. 455. 10, 215. 220. 252. 332. 439. 11, 557
almam 11, 182
almis G. 2, 233
Almon Æ. 7, 532
Almonem 7, 575
almum E. 8, 17. Æ. 5, 64
almus G. 2, 330
alni 2, 110
alnos E. 6. 63. G. 1, 136
alnus E. 8, 53. 10, 74. G. 2, 451
Aloïdas Æ. 6, 582
Alpes G. 1, 475. 3, 474. Æ. 10, 13
Alphea G. 3, 180
Alpheæ Æ. 10, 179
Alpheum G. 3, 19. Æ. 3, 694
Alpheſibœi E. 8, 1, 5
Alpheſibœus 5, 73. 8, 62
Alpina Æ. 8, 661
Alpinas E. 10, 47
Alpini Æ. 4, 442
Alpinis 6, 830
Alſum 12, 304
alta, altæ, altam, altus, alte, alti, altis, alto, altorum, altos, altum, altus, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu.*
altaria E. 1, 44. 5, 66. 8, 64. 74. 105. G. 3, 490. Æ. 2, 515. 550. 4, 145. 517. 5, 54. 93. 7, 71. 8, 285. 11, 50. 12, 174
altaribus 7, 211
alter, altera, alterius, alterum, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu.*
alterna E. 3. 59. 5, 14. G. 3, 192. Æ. 5, 376. 6, 121. 11, 426
alternantes G. 3, 220
alternanti Æ. 4. 287
alterni 12, 233
alternis E. 3, 59. 7, 18. G. 1, 71. 79
alternos E. 7, 19. Æ. 3. 423. 5, 584. 8, 634
altior 8, 162. 10, 625. 11, 697. 12, 902
altiſſima 8, 234
altius E. 6, 38. G. 2, 290. 3, 76. 442. 553. 4, 285. Æ. 7, 529. 10, 813
altricem 3, 273
altus G. 4, 368, Æ. 9, 30. 10, 737. 875. 11, 726. 12, 140. 295
alvearia G. 4. 34
alveo Æ. 6, 411. 7, 33. 303. 9, 32
alveus G. 1, 203
alumno Æ. 6, 877. 11, 33
alumnum Æ. 6, 595
alvo G. 2, 453. Æ. 2, 401. 6, 516. 9, 152. 12, 273
alvum G. 3, 427. 4, 94. Æ. 2, 51
alvus G. 3, 80. Æ. 10, 211
ama 5, 163
amabat E. 2, 52
amabit 5, 76. 7, 63
amans Æ. 4, 101
amant E. 3, 59. 8, 108. 396
amantem G. 4, 488. Æ. 4, 296. 370. 479
amantes E. 8, 26. G. 3, 315. 4, 124. Æ. 4,
amanti 4, 429. 6, 526
amara E. 10, 5. G. 2,
amaracus Æ. 1, 697
amaræ E. 6, 62
amaras 1, 79
amare, *verb.* G. 3, 186. 134. *nomen voc.* 10,
amari *verb.* E. 5. 89
amarior 7, 41
amaris G. 1, 120. 2, 10, 591. 11, 337.
amaro E. 6, 68. Æ. 4, 588
amaror G. 2. 247
amaros E. 3, 110
amarum G. 4, 431
Amarylli E. 1, 37. 8, 101
Amaryllida 1, 5. 9,
Amaryllidis 2, 14. 3,
Amaryllis 1, 31. 2,
Amaſene Æ. 7, 685
Amaſenus 11, 547
Amaſtrum 11, 673
amat E. 3, 84. 88. 5, G. 2, 113
Amatæ Æ. 7, 343. 737. 12, 56
Amatam 12, 71
Amathus 10, 51
amati 10, 189
amavit E. 5, 52. Æ.
Amazon 11, 648
Amazones Æ. 11, 660
Amazoniam 5, 311
Amazonidum 1, 494
ambas, ambo, ambobus, bos, *paſſim*, *ſed nullo lari ſenſu.*
ambages G. 2, 46. Æ. 6, 29. 99
ambeſa 5, 752
ambeſas 3, 257
ambiguæ 5, 655. 8,
ambiguam 1, 665. 3,
ambiguas 2, 99
ambiguum 5, 326
ambiit 10, 243
ambire 4, 283. 7,
ambit 6, 550
ambroſiæ G. 4. 415. 12, 419

ſſa 12, 301
ſſum 12, 298
lo G. 4, 271
n 2, 486
s Æ. 2, 314. 321. 745. 4, 3. 279. 7, 460. 9, 424. 8. 10, 681. 12, 622, 742. 76
ina G. 1, 265
traque Æ. 9, 665
a 2, 255
e 6, 507
i 1, 490. 2, 93. 5, 337. 0. 719. 869. 6, 149. 8, 72
is 2, 147. 372. 5, 41. 770. 126. 10, 467
tiæ 11, 321
tiam 7, 546
o 3, 463
os G. 4, 115. Æ. 5, 57. 11, 09
ti 1, 520
tu 1, 416. 3, 405. 545. 7, 69. 8, 33. 11, 77. 12, 401. 85.
ſum 5, 421
ſtus G. 3, 563. Æ. 6, 301. 12, 602
tum 1, 614. 2, 735. 3, 82 7, 452. 9, 198. 389. 430. 444. 74
t G. 2, 198. 3, 227. Æ. 332
ſa G. 3, 70. Æ. 5, 519. 795, 1, 868. 12, 236
æ 3, 341
ſam 2, 741. 4, 375
ſi 11, 272
ſis G. 4, 318. Æ. 1, 255. 38. 5, 271. 699.
ſo G. 4, 213. 5, 867
ſos G. 4, 512. Æ. 1, 221. 2, 18
ſum 5, 614. 814
terna 7, 710.
chaonius G. 3, 550
rebat Æ. 5, 853
tes 11, 409
to 3, 710
none 4, 198
e 11, 457
tem E. 5, 25. G. 1, 141. 3, 1. 4, 362. Æ. 3, 694. 6, 18. 374. 705. 7, 192. 8, 58. 94. 236. 597. 245. 11, 52. 12, 417
tes G. 1, 479. 2, 187. 485. 12. 554. 4, 233. Æ. 4, 164. 634. 807. 6, 671. 11, 298. 4, 524
ti G. 1, 203. 3, 447. Æ. 8, 473. 549. 9, 469. 11, 316
amnibus 8, 71. 9, 30
amnis G. 1, 115. 3, 522. 4, 293. 319. 373. Æ. 2, 496. 6, 550. 7, 465. 701. 728. 8, 64. 240. 9, 124. 10, 199. 806. 11, 405
amo E. 3, 78
amœna Æ. 5, 734. 6, 633
amœno 7, 30. 8, 31
amomum E. 3, 89. 4, 25
amor, amore, amorem, amores, amori, amoris, amorum, *ſæpiſſime, ſed nullo peculiari ſenſu.*
Amphion E. 2, 24
Amphitryoniadæ Æ. 8, 103
Amphitryoniades 8, 214
Amphryſia Æ. 6, 398
Amphryſo G. 3, 2
ampla Æ. 1, 729. 2, 310. 4, 93
amplectens 10, 523
amplecti G. 2, 42
amplectitur Æ. 8, 369
amplector 3, 351
amplexa 4, 686
amplexæ G. 2, 367. Æ. 2, 490. 517
amplexi 2, 218
amplexu 6, 698. 8, 388. 568
amplexus E. 3, 45. Æ. 1, 691. 2, 214. 3, 607, 5, 86. 531. 8, 124. 405
amplis 3, 353
amplius E. 3, 105. G. 4, 503. Æ. 1, 687. 3, 192. 260. 5, 8. 9. 426. 519. 11, 808. 12, 680
amplum 6, 743
Amſanctі 7, 565
Amyci 1, 225. 5, 373
Amyclæi G. 3, 89
Amyclæum 3, 345
Amyclis Æ. 10, 564
Amyco 10, 704
Amycum 9, 772. 12, 509
Amyneæ G. 2, 97
Amynta E. 3, 74
Amyntæ G. 2, 97
Amyntas E. 2, 35. 39. 3, 83. 5, 8. 15. 18. 10, 37. 38. 41
an, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
Anagnia 7, 684
anceps 4, 603. 10, 359.
Anchemolum 10, 389
Anchiſa 3, 475. 5, 244. 424. 6, 322. 331. 7, 152
Anchiſæ 1, 621. 4, 351. 427. 5, 31. 99. 535. 652. 664. 723. 8, 156. 9, 647. 10, 534
Anchiſen 2, 597. 747. 3, 82. 179. 710. 5, 614. 6, 670, 7. 134
Anchiſeo 5, 761
Anchiſes 2, 687. 3, 9. 263. 473. 525. 539. 558. 610. 6, 679. 713. 723. 752. 854. 867 888. 897. 7, 123. 245. 8, 163. 12, 934
Anchiſiade 6, 126. 348
Anchiſiades, 5, 407. 8, 525. 10. 250. 822
anchora 1, 173. 3, 277. 6, 4. 901
ancile 7, 188
ancilia 8, 664
ancipitem 5, 589
ancipites 5, 654
ancipiti 3, 47. 7, 525
Ancus 6, 815
Androgei 2, 392
Androgeo 6, 20
Androgeos 2, 371. 382
Andromache 2, 456. 3, 303. 319. 482
Andromachen 3, 297
Andromaches 3, 487
anethi E. 2, 48
anfractu Æ. 11, 522
angit G. 3, 497. Æ. 8, 260
Angitiæ 7, 759
anguem 2, 379. 7, 346
angues G. 3, 38. 4, 482. Æ. 2, 204. 6, 572. 7, 450. 658. 8, 289. 437. 697
anguibus 7, 561
anguis E. 3, 93. 8, 71. G. 1, 205. 244. 2, 154. 3. 425. Æ. 5, 84. 8, 300
anguſta 2, 332. 3, 685. 11, 309
anguſtæ 11, 524
anguſtam G. 4, 228
anguſti G. 4, 296. Æ. 3, 411. 8, 366
anguſtis G. 3, 290
anguſto G. 4, 83. Æ. 3, 419. 4. 405
anguſtos G. 4, 35
anguſtum 1, 380
anguſtus 2, 75. 4, 206
anhela 3, 497
anhelans Æ. 10, 837
anhelanti 5, 254
anhelat 8, 421
anheli 12, 790
anhelis G. 1, 250. 2, 135. Æ. 5, 739
anhelitus 5, 199. 432. 9, 814
anhelum 6, 48
Aniena G. 4, 369
Anienem Æ. 7, 683
aniles 7, 416
anili 4, 641

anima

anima, animæ, animam, animarum, animas, *passim, sed nullo singulari sensu.*
animadversis G. 2, 259. 3, 123
animalia E. 6, 41. G. 4, 309. Æ. 3, 147. 9, 224
animi, animis, animo, animorum, animos, animum, animus, *passim sed nullo peculari sensu.*
animosa 12, 277
animosi G. 2, 441
animosum 3, 81
Anius Æ. 3, 80
Anna 4, 9. 20. 31. 421. 500
annales 1, 377
Annam 4, 634
anni, annis, anno, annos, annum, annus, *passim, sed nullo singulari sensu.*
annosa 6, 282
annosam 4, 441. 10, 766
annua G. 1, 216. 338. Æ. 5, 53. 8, 173
annue G. 1, 40. Æ. 9, 625
annuerit 11, 20
annuerint 12, 187
annuis 1, 254
annuit 4, 128. 9, 106. 10, 115. 11, 797. 12, 841
annuus 5, 46
ansa E. 6, 17
ansas 3, 45
anser E. 9, 36. G. 1, 119. Æ. 8, 655
Antæus 12, 443
Antandro 3, 6
ante *passim.*
antea 1, 185. 514
anteferam 4, 371
anteirent 12, 84
antennæ 7, 631
antennarum 3, 549
Antenor 1, 246
Antenoridas 6, 484
antes G. 2, 417
antetulit Æ. 6, 677
anteveni G. 3, 71
antevolans Æ. 9, 47
antevolant 12, 455
Anthæum 10, 561
Anthorem 10, 778
Antigenes E. 5, 89
Antiphaten Æ. 9, 696
antiqua 1, 16. 379. 535. 630. 2, 188. 364. 714. 3, 164. 4, 312. 633. 5, 688. 7, 178. 365. 11, 540
antiquæ G. 2, 174. Æ. 1, 646. 2, 2, 742
antiquam 2, 137. 626. 3, 96. 342. 6, 179. 10, 688
antiquas G. 2, 209. Æ. 2, 635
antiqui 4, 458. 11, 253. 851. 12, 347
antiquis Æ. 3, 131. 10, 719
antiquo G. 3, 332. Æ. 7, 38
antiquos E. 9, 46. G. 2, 157
antiquum Æ. 3, 15. 4, 431. 5, 608. 6, 580. 648. 9, 266. 647. 12, 897
antiquus 11, 316
Antonius 8, 685
antra G. 4, 429. Æ. 8, 419
antris G. 4, 509
antro E. 1, 76. 5, 19. 6, 13. 9, 41. G. 4, 44. 152. Æ. 1, 56. 3, 431. 446. 617. 641. 6, 77. 99. 262. 400. 418. 723. 8, 217. 254. 630
antrum E. 5, 6. Æ. 1, 170. 3, 631. 6, 11. 42. 157. 8, 451
Anubis 8, 698
anus 7, 419
anxius 9, 89
Anxuris 10, 545
Anxurus 7, 799
Aonas E. 6, 65
Aonia E. 10, 12
Aonio G. 3, 11
aper E. 5, 76. G. 3, 248. Æ. 10, 708
aperire 3, 206. 11, 884
aperiret 2, 60
aperit G. 1, 217. Æ. 1, 111. 150. 2, 246. 6, 12. 406. 7, 448. 565. 10, 864
aperitur 3, 275. 8, 681
aperta G. 1, 393. 3, 194. Æ. 11, 360
apertas 10, 13. 11, 748
apertis 7, 522. 8, 585. 9, 25
aperto G. 2, 280. Æ. 1, 159. 398. 6, 262. 8, 523. 11, 493. 12, 333. 353. 450
apertos G. 2, 112. Æ. 11, 904
apertum 1, 591. 10, 314. 11, 666
apes E. 5, 76. 10, 30. G. 2, 452. 4, 177. 285. 556. Æ. 1, 434. 7, 64. 12, 588
apex 2, 683. 10, 270
Aphidnum 9, 702
apibus E. 1, 55. G. 1, 4. 2, 213. 4, 8. 37. 139. 149. 197. 220. 251. 318. 534
apicem Æ. 4, 246. 7, 66. 12, 452
apices 8, 664
apio E. 6, 68. G. 4, 121
Apolline Æ. 10, 171
Apollinis 2, 430. 3, 79. 12, 516
Apollo E. 3, 104. 4, 10. 57. 5, 35. 6, 64. 10, 21. G. 4, 7. 323. Æ. 2, 121. 3, 119. 154. 162. 251. 275. 395. 434. 479. 144. 345. 376. 6, 9. 101. 7, 241. 8, 336. 704. 9, 649. 654. 10, 875. 11, 785. 393. 405
apparat 9, 147. 10, 453. 117
apparent G. 3, 353. Æ. 1, 2, 422. 484. 622. 3, 193. 605. 12, 849
apparere E. 9, 60, G. 1, 484. 8, 17
apparet G. 1, 404. Æ. 2, 483. 270. 531. 701. 8, 557
apparuit 8, 241. 10, 579. 576. 941
appellabunt 5, 718
appellat 5, 540
Apenninicolæ 11, 700
Apenninus 12, 703
appetii 11, 277
applicar 1, 620. 12, 303
appone G. 4, 280
apponere Æ. 4, 602
apprima G. 2, 134
appulit Æ. 1, 381. 3, 338. 7, 39
apri E. 7, 29. Æ. 1, 328
apricis E. 9, 49. G. 2, 522. 5, 128. 6, 312
apros E. 2, 59. 3, 75. 10, 3, 411
aprum Æ. 4, 159
aptans 2, 672
aptant G. 4, 74. Æ. 5, 753
aptantur, G. 1, 172
aptarat Æ. 9, 305
aptare G. 2, 359. Æ. 1, 472. 5, 247. 10, 131
aptat 8, 80. 9, 364. 10, 588. 8. 12, 88
aptemus 8, 380
aptent 4, 289. 10, 259
aptius 2, 234
aptos 3, 168
aptum Æ. 4, 482. 6, 202
apud *passim, sed nullo singu sensu.*
aqua, aquæ, aquam, aquarum, aquas, aquis, *occurrunt, sed nullo peculi sensu.*
aquantur G. 4, 193
Aquarius 3, 304
aquila E. 9, 13. Æ. 11,
Aquilo G. 2, 404
Aquilone G. 1, 460. Æ. 1, 5, 2. 7, 361
Aquilonem G. 2, 113
Aquiloni 2, 261
Aquilonibus G. 2, 334.

.3,285. 4, 310
æ E. 10, 66. Æ. 8,429
fam 9,671
ſi G. 4, 234
ſus. Æ. 4, 52
G. 1, 299. Æ. 2,513.523.7,
4. 9,585. 12, 298
s 8, 709
is 7, 605
um G. 2, 115
yntho E. 2, 24
. 4, 276. 379. Æ. 1,421.2,
9. 155. 514. 3, 63. 4, 509.
6. 5, 639. 8, 179. 718
E. 1, 7. G. 2, 395. 3, 486.
2,223. 425 6, 177. 1,186,
I. 337. 12, 219
do G. 2, 204. 239
um Æ. 2, 780. 3, 495. 4,
a G. 4, 247
Æ. 3, 14. 7, 798
im E. 1, 63
aſſim.
G. 2, 224. Æ. 7, 417
r E. 3, 43. 4, 41. G. 1, 261. 2,
7. 3, 517. 4. 512. Æ. 10, 804
E. 2, 66. G. 3, 50. 519
G. 1, 19. 162. 170. Æ. 7,
s G. 1, 213. 2, 189. 3, 62.
7, 539
G. 1, 45. 98. 494. 507. 2,
3. Æ. 5, 755. 9, 435
um E. 6, 51
es Æ. 8, 728
G. 4, 142
e E. 1, 38. 3, 70. 7, 54. G.
262. 2, 76. 300. 470. 3, 256.
3. 4, 557. Æ 4, 485. 5, 504.
136. 141. 187, 203 10, 207
et fœtus G. 1, 55
cis cornibus Æ. 1, 194
eum telum 12, 888
ibus E. 3, 81. 5, 32. 10, 54.
1, 444. 2, 9. 89. 116. 267.
8. 4, 560 Æ. 1, 315. 2, 300.
139. 230. 6, 178. 8. 96. 12,
is G. 2. 124. 3, 233, 4, 44.
7, 108. 10, 835. 12, 105
E. 3, 56. G. 2, 57. 66. 81.
1. 150. 290. 4, 24. Æ. 3, 27.
206. 12, 210
a E. 1, 40. 2, 13. 4, 2. 5, 64.
2, 416. 3, 38. Æ. 10, 363.
tum E. 3, 10
G. 1, 148. 2, 520. 3, 301.
181
æ crates G. 1, 166
is virgis Æ. 11, 65
us E. 3, 82. 7, 46. 2, 69

Arcada Æ. 12, 518
Arcadas 8, 518. 10, 364. 397. 11, 395
Arcades E. 7, 4. 26. 10, 31. Æ. 8, 51. 352. 10, 491. 11, 93. 142. 835. 12, 231. 281
Arcadia E. 4, 58. Æ. 5, 299
Arcadiæ E. 10, 26. G. 3, 392. Æ. 8, 159
Arcadibus Æ. 10, 452
Arcadii G. 4, 283. Æ. 8, 573
Arcadio 10, 425. 12, 272
Arcadis 11, 835. 12, 551
arcana 1, 266. 6, 72. 7, 123
arcanos 4, 432
Arcas 8, 102. 129. 10, 239
arce 1, 60. 2, 33. 41. 245. 322. 3, 531. 4, 410. 6, 17. 519. 830. 7, 70, 8, 1. 10, 805. 11, 490
arceat 11, 826
arcebant 2, 406
arcebat 1, 35
arcebis G. 3, 155
arcem Æ. 1, 254. 370. 428. 2, 226. 315. 760. 3, 134. 336. 8, 98. 657
arcens 9, 583
arcent G. 3, 131. 4. 168. Æ. 1, 439
Arcentis 9, 581
arcentur 7, 879
arceret 1, 304
arces E. 2, 61. G. 1, 240. 2, 555. 4 461. Æ. 1, 24. 302. 424. 2, 615. 3, 291. 553. 4, 234. 260. 347. 6, 9. 774. 783. 7 61. 364. 696 8, 375. 11, 477. 12, 698
arceſſere G. 4, 224. Æ. 6, 119
arcet Æ. 5, 742
arcete 8, 73
Archetium 12, 459
Archippi 7, 752
arcibus G. 2, 172. Æ. 10, 12
arcis 2, 166. 319. 8, 313. 652. 9, 151
Arcitenens 3, 75
arcta 2, 146
arctis G. 4, 297
Arcton 1, 138
Arctos G. 1. 246. Æ. 6, 16
Arctum G. 1, 204
Arcturum G. 1, 68. Æ. 1, 748. 3, 516
arcu 5. 507. 513. 6, 803. 11, 654
arcum E. 3, 12. Æ. 1, 191. 322. 3. 533. 5, 521. 609. 658. 8, 704. 9. 15. 11, 575. 12, 815
arcus G. 1, 381. 2, 26. 448. Æ. 5, 88. 500. 7, 164. 9, 631. 665. 10, 169. 11, 652. 774. 874

ardea G. 1, 364
Ardea Æ. 7, 412. 631. 9, 738. 12, 44
ardebant G. 3, 512. Æ. 1, 519. 585
ardebat E. 2, 1. 5, 86. G. 4, 426. Æ. 4, 262. 8, 163. 11, 782
ardemus 2, 105
ardens G. 1, 34. 4, 91 Æ. 2, 41. 529. 5, 277. 456. 6, 5. 130. 9. 421. 10, 514. 689
ardente G. 3. 490. Æ. 2, 316. 11. 602
ardente G. 1, 391. Æ. 7, 244
ardentem G. 4, 384. Æ. 6, 467. 7, 142. 345. 9, 198. 535. 652. 703. 760. 10, 262. 12, 55. 732
ardentes G. 3, 46. 505. 564. 4, 99. 451. Æ. 1, 427. 476. 2, 210. 734. 5, 637. 648. 7, 481. 9, 568. 11, 200. 12, 670
ardenti E. 2, 13. Æ. 10, 552
ardentia 2, 405
ardentibus 4, 482. 6, 254. 797
ardeſcit 1, 717. 11, 607
ardet 1, 495. 2, 311. 4, 101. 281. 7, 623. 9, 66. 10, 270. 12, 3. 71. 325
ardor 4, 581. 7, 393. 11, 786
ardore G. 3, 432
ardorem Æ. 9, 184
ardua G. 2, 67. 3, 58. 79. 291. 315. Æ. 3, 271. 665. 4, 246. 5, 428. 695. 831. 6, 515. 7, 161. 512. 562. 8, 221. 417. 11, 513. 12, 745. 892
arduus G. 1, 240. 324. 2, 145. 3 439. Æ. 2, 328. 475. 3, 619. 703. 5, 278. 479. 567. 7, 624. 8, 299. 685. 9, 53. 10, 3. 102. 197. 11, 638. 754. 12, 789
area G. 1, 178. 192. 298. 3, 133
arebant G. 4, 427. Æ. 3, 142
arena G. 1, 114. 389. 3, 195. 234. 493. 4, 291. Æ. 176. 4, 620. 5, 336. 374. 423. 871. 6, 316. 643. 7, 31. 9, 589. 12, 106. 276. 340. 382. 741
arenæ G. 1, 105. 2, 106. 3, 110. Æ. 1, 116. 544. 3, 38. 557. 5, 34. 9, 716
arenam E. 3, 87. G. 1, 70. 3, 241. Æ. 6, 297. 9, 629. 11, 626
arenas G. 2, 232. 3, 350
arenis G. 2, 139. Æ. 1, 111
arenoſum 4, 257
arentem 3, 350. 12, 522
arentes G. 3 555. 4, 268
arentia 1, 109
arentibus 2, 377

aret

aret E. 7, 57. 10, 67. G. 3, 501
Arethuſa E. 10, 1. G. 4, 344. 351. Æ. 3, 696
argenteus 8, 655
argenti G. 2, 165. 3, 449. Æ. 1, 363. 5, 112. 248. 10, 527. 521
argento 5, 267. 307. 7, 634. 8, 672. 9, 263. 357
argentum 1, 597. 644. 3, 466
Argi 8, 346
argilla G. 2, 180
Argileti Æ. 8, 345
Argiripam 11, 246
Argis 1, 28. 289. 2, 178. 7, 286. 10, 779
Argitiſque G. 2, 99
Argiva Æ. 2, 254. 7, 682. 794. 11, 243
Argivæ 1, 255. 3, 547
Argivum 1, 44. 2, 393. 5, 672
Argo E. 4, 34
Argolica Æ. 5, 314
Argolicas 2, 55. 3, 283
Argolici 3, 637. 8, 374
Argolicis 2, 177
Argolico 5, 52
Argolicos 10, 56
Argolicum 9, 202
Argos 2, 95. 326. 6, 838. 10, 782
argue 11, 384
arguerim 11, 164
arguerit 9, 282
arguet 11, 393
arguit 4, 13
argumentum 7, 791
Argus 7, 791
arguta E. 7, 1. 24. G. 1, 377
argutæ 1, 143
arguto G. 1, 294. Æ. 7, 14
argutos E. 9, 36
argutumque E. 8, 22. G. 3, 80
arida G. 1, 79. 289. 3, 197. 458. Æ. 4, 179. 5, 200
aridus G. 1, 357. 4, 98
aries E. 3, 94. 4, 43. G. 3, 387. 446
arietat Æ. 11, 890
ariete 2, 491. 7, 175. 12, 706
Arion E. 8, 56
aris G. 2. 380. 3, 160. Æ. 1, 53. 2, 351. 574. 3, 118. 231. 404. 4, 453. 5, 762. 9, 406. 12, 171. 234. 292
Arisba 9, 264
ariſta E. 4, 28. G. 1, 8
ariſtæ Æ. 7, 720
Ariſtæi G. 4, 350
Ariſtæo 4, 437
Ariſtæus 4, 317. 355
ariſtas E. 1, 70. Æ. 7, 809
ariſtis G. 1, 111. 220. 248. 2, 253
Aritia Æ. 7, 762
arma *&* armis, *paſſim occurrunt, ſed nullo peculiari ſenſu.*
armantur Æ. 3, 540
armare 7, 335. 8, 397. 9, 773. 10, 140
armari 4, 299. 7, 429. 11, 463
armat 2, 395. 7, 648. 9, 11. 10, 204. 398. 11, 682
armata 6, 228
armatam 4, 472. 12, 867
armatas G. 1, 255
armate Æ. 9, 115
armati 7, 748. 8, 490. 595, 640. 9, 46. 308. 678
armato 2, 20. 6, 880. 11, 519
armatos 2, 328. 485
armatum 3, 517. 6, 516
Armenias E. 5, 29
armenta 2, 23. 4, 22. 6, 46. 60. G. 1, 355. 483. 2, 144. 195. 201. 329. 3, 129. 150. 155. 162. 352. 4, 223. 395. Æ. 1, 189. 2, 499. 3, 220, 540. 7, 486. 539. 8, 214. 360. 11, 494. 12, 688. 719
armentalis 11, 571
armentarius G. 3, 344
armentis 3, 286
armento 3, 71
armet Æ. 10, 165
armiger 2, 477. 5, 255. 9, 564. 648. 11, 32
armigerum 9, 330
armipotens 6, 500. 9, 717. 11, 485
armipotentis 2, 425. 6, 839
armiſonæ 3, 544
armo, *nom.* G. 3, 86. Æ. 10, 894
armorum G. 1, 474. Æ. 2, 301. 412. 6, 654. 9, 517. 11, 523
armos 6, 881. 10, 711. 11, 497. 644
Arpi 11, 428
Arpis 10, 28
Arpos 11, 250
arrecta 2, 206. 5, 138
arrectæ G. 3, 105. Æ. 4, 280. 5, 643. 11, 452. 12, 731. 868
arrectas 12, 618
arrecti 1, 583
arrectis 1, 156. 2, 303. 9, 465. 11, 496. 754
arrecto 11, 639
arrectos 9, 317
arrectum 10, 892
arrectus 5, 426
arrepta 10, 298
arrepto 11, 459
arrexere 12, 251
arrexit 10, 726
arripe 3, 477. 9, 13
arripit 9, 564
arripuit 10, 595. 11, 531
ars 12, 529
arſere G. 1, 488, Æ. 2, 17
arſerit 2, 581. 7, 644
arſiſſe 10, 567
arſit 5, 525
arſuras 11, 77
arte G. 4, 56. 294. Æ. 1, 64 15. 152. 195. 5, 270. 442. 7, 477. 755. 11, 760. 12, 874. 892
artem G. 1, 121. 4, 315. Æ. 484. 521. 8, 143. 10, 135. 632
artes G. 1, 133. 145. 2, 5 101. 549. Æ. 1, 661. 4, 663. 852. 7, 338. 11, 714. 393. 397
arthicis 2, 125. 11, 407.
artificum 1, 459
artis G. 2, 174. 4, 440. Æ. 772. 8, 377
artus E. 6, 78. G. 3, 84. 483. 514. 4, 190. Æ. 1, 173. 215. 253. 3, 511. 336. 385. 695. 5, 199. 857. 6, 726. 732. 7, 446. 8, 457. 9, 433. 490. 753. 11, 424
arva E. 1, 3. G. 1, 21. 104. 110. 125. 507. 331. 353. 438. 3, 201. 518. Æ. 1, 250. 573. 498. 781. 3, 171. 500. 4, 236. 311. 5, 6, 60. 477. 744. 793. 662. 682. 696. 739. 695. 9, 100. 135. 10,
arvina Æ. 7, 627
arvis E. 5, 33. G. 1, 9 316. 2, 180. 341. Æ. 3, 35. 136. 4, 39. 702. 7, 537. 736. 7 605. 10, 183. 300. 3 590. 12, 4. 237. 68
Arviſia vina E. 5, 71
arundine E. 6, 8. 7, 12. Æ. 5, 544. 10, 205.
arundinea 10, 710
arundineis G. 4, 265
arundo G. 2, 414. 4, 48 73. 5, 525. 7, 499.
Aruns 11, 759. 884. 8 864
Aruntem 11, 853
arvo E. 3, 100. G. 2, 2
arvorum G. 2, 1. 177. 8, 601

ex 8, 498. 11, 739
, 56
io 1, 650. 663. 695. 3,
. 4, 234. 5, 548. 7, 522.
550. 629. 9, 649
ium G. 3, 270. Æ. 2,
. 747. 4, 84. 274. 602.
64. 6, 662. 10, 47. 605.
433
ius 1, 271. 2, 598, 652.
339. 4, 156. 354. 5, 75.
. 667. 673. 7, 497. 8,
9, 258, 592. 636. 10,
. 12, 168
debant 1, 423
ere 9, 507
ère 12, 144
imus 3, 293
isset 2, 192
u 2, 303
rit 11, 472. 12, 613
o E. 6, 71
um G. 2. 176
1, 273
, 383. 4, 343. Æ. 1, 389.
701. 11, 266
G. 2, 171. 3, 30. Æ. 2,
. 3, 2, 7. 124
2. 193. 10, 91
9, 571. 10, 175. 11, 620.
127. 550
G. 3, 127
abant Æ. 5, 615
ans G. 3. 228. Æ. 6, 186.
251
at 1, 424. 10, 4. 12, 915
u 1, 617. 3, 597. 4, 279.
465. 11, 699
os 4, 348. 9, 657
E. 3. 89. G. 3. 149. 434.
245. 277. 7, 647. 729.
318. 330. 365. 9, 62.
E. 10, 49. G. 1, 152. 2,
. 3, 57. 384. 503. Æ. 1,
. 295. 2, 96. 110. 4, 526.
67. 730. 766. 6, 351. 360.
. 7, 505. 9, 263. 667. 11,
. 664. 902. 12, 124
f 3, 285
e G. 4, 62
ere 3, 419
ne Æ. 3, 534
abere G. 1, 228
anda Æ. 11, 106
ata G. 3, 393
ma Æ. 1, 18. 11, 319
3, 625
s 12, 734
E. 2, 66. 4, 50. 5, 6. 8,
. 9, 58. G. 2, 114. 4, 2.
1, 397. 530. 2, 604. 690.
6, 771. 788. 825. 855. 8, 190.
385. 10, 481. 11, 374
aſpicere 12, 151
aſpiceres 8, 650
aſpiceret 12, 642
aſpiciam 2, 786
aſpiciebat 7, 218
aſpicies 2, 596. 3, 443. 6, 155.
375. 11, 56
aſpiciet 2, 578
aſpicimus 2, 285
aſpicio E. 7, 8. Æ. 2, 569. 9,
481
aſpicis 4, 208
aſpicit 4, 372. 7, 101. 9, 209.
10, 782. 12, 558
aſpiciunt G. 4, 555. Æ. 4, 664
aſpirans 1, 698. 5, 764
aſpirant 7, 8
aſpirat 2, 385. 5, 607. 8, 373.
12, 352
aſpirate 9, 525
aſportare 2, 778
aſpris 2, 379
Aſſaraci G. 3, 35. Æ. 1, 284
6, 778. 9, 259. 643. 10, 124.
12, 127
Aſſaracuſque 6, 650
aſſenſère 2, 130
aſſenſu G. 3, 45. Æ. 7, 615.
10, 97
aſſervabant 2, 763
aſſidua E. 7, 50
aſſidue 2, 4. G. 2, 374. 441.
Æ. 4. 248. 8, 55
aſſiduis G. 1, 155. Æ. 4, 447
aſſiduo 5, 866. 7, 12. 9, 245.
808
aſſiduum G. 2, 149
aſſimilis Æ. 6, 603
aſſimulat 10, 639
aſſimulata 12, 224
aſſiſtens 10, 490
aſſiſtit 11, 701
aſſiſtunt 12, 790
aſſuerint ſervitio G. 3, 168
aſſuelcant 2, 361
aſſueſcat Æ. 8, 517
aſſueſce G. 1, 42
aſſüeſcite Æ. 6. 832. 8, 174
aſſueta G. 2, 472. Æ. 7, 746.
806. 9, 607
aſſuetæ 7, 33
aſſüeti 5, 301. 9, 511
aſſuetis 9, 618
aſſuetum G. 2, 168. Æ. 7, 487
aſſuetus G. 3, 418. Æ. 7, 490.
9, 201. 11, 495
aſſultibus 5, 442
aſſurgat 11, 284
aſſurgens G. 2, 160. Æ. 1, 539.
10, 208
aſſurgenti 9, 348
aſſurgentis 10, 797
aſſurgere G. 3, 109
aſſurgis Æ. 10, 95
aſſurgit G. 2, 98. 3, 355
aſſurgunt Æ. 4, 86. 12, 494
aſſurrexerit E. 6, 67
Aſſyrio veneno G. 2, 465
Aſſyrium E. 4, 25
aſt, *paſſim.*
aſtabant Æ. 7, 181
aſtabat 5, 478. 12, 93
aſtans 2, 328
aſtant 1, 156. 9, 677. 12, 133
aſtantem 10, 88
aſtantes 3, 677
aſtantibus G. 3, 545
aſtare Æ. 3, 123. 150
aſtat 7, 72
aſtitit G. 4, 319. Æ. 1, 305. 3,
194. 4, 702. 5, 10. 6, 17
Aſtyanacta 2, 457
Aſtyanactis 3, 489
aſto 2, 303
aſtra E. 5, 23. 51. G. 1, 232.
Æ. 2. 460. 3, 158. 567. 4,
352. 5, 25. 853. 6, 725. 7,
99. 272. 9, 76. 641. 12, 893
aſtringit G. 1, 91
aſtris 1, 440. 3, 156. Æ. 1,
291. 5, 517. 838. 8, 59
aſtro G. 1, 218
aſtrorum Æ. 3, 585. 8, 590. 9,
405
aſtrum E. 9, 47
aſtu Æ. 10. 522. 11, 704
Aſtur 10, 180
aſylo 2, 761
aſylum 8, 342
at, atque, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
atavi Æ. 7, 474
atavis 7, 56
atavos 12, 529
ater G. 3, 221. 507. Æ. 1, 515.
2, 272. 3, 33. 4, 633. 7, 466.
9, 239. 11, 646. 12, 591.
Athamas 2, 262
Atheſim 9, 680
Atho G. 1, 332
Athos Æ. 12, 701
Athina 7. 630
Atinas 11, 869. 12, 661
Atys 5, 568. 569
Atlantide 8, 135
Atlantides G. 1, 221
Atlas Æ. 1, 745. 4, 481. 6, 796.
8, 136, 140
atqui G. 3, 526
atra G. 1, 243. 2, 130. 4, 407.
Æn. 1. 93. 2, 360. 516. 5, 512.
693. 721. 6, 272. 429. 602.
866.

866. 7, 214. 329. 525. 801. 8, 258. 262. 9, 36. 105. 10, 114. 11, 28. 876
atræ G. 1, 275. Æ. 4, 570. 10, 664. 12, 335
atram G. 2, 308. 3, 430. Æ. 3, 572. 5, 666. 10, 730
atri 6, 127. 249. 9, 700. 10, 603. 12, 923
atria 1, 730. 2, 483. 518. 4, 666. 7, 379. 12, 474
Atridæ 2, 104. 415. 9, 602
Atridas 1, 462. 2, 500. 9, 138
Atrides 11, 262
Atridis 8, 130
atris G. 1, 129. 236. 323. Æ. 1, 64. 4, 248. 384. 472. 6, 215. 240. 576. 9, 74. 10, 264. 11, 186
atro 2, 221. 3, 28. 622. 626. 5, 19. 6, 132. 7, 456. 8, 219. 9, 333. 472
Atronium 10, 753
atros 4, 687. 5, 2. 8, 198
atrox G. 1, 408. Æ. 1, 666. 9. 420
atrum 1, 169. 7, 565. 9, 719. 11, 523. 12, 450
attactu 7, 350
atterat G. 4, 12
Atti Æ. 5, 568
attigerat 10, 659
attigerint 6, 829
attigerit 4, 568
attigit E. 5, 26. Æ. 1, 741. 7, 662
attingere G. 3, 562. Æ. 5, 797. 9, 558
attollat 5, 364
attollens 1, 358. 4, 690. 5, 278. 847. 6, 607. 8, 731
attollentem 2, 381
attollere 2, 185. 3, 134. 205. 4, 688. 7, 173. 8, 32. 9, 321. 11, 130
attollet 4, 49
attolli 5, 829
attollit 3, 552. 574. 4, 176. 5, 452. 7, 561. 10. 856. 12, 4
attollitur 5, 127
attollunt G. 4, 217. Æ. 9, 682
attolluntur 9, 714
attondens G. 2, 407
attondent E. 10, 7
attonitæ Æ. 5, 659. 6, 53. 7, 580
attoniti G. 3, 545
attonitis Æ. 5, 529. 7, 814
attonitus G. 2, 508. Æ. 3, 172. 4, 282. 12, 610
attractus G. 3, 505
attraxerit Æ. 11, 250
attrectare 2, 719
attrita E. 6, 17
attritus G. 1, 46
attrivêre 4, 204
attulerint Æ. 6, 532
attulerit 12, 322
attulit G. 3, 251. Æ. 5, 201. 6, 516. 8, 200. 9, 7. 12, 171. 617
avari G. 1, 47. 2, 494. Æ. 1, 367
avarum 3, 44
auctor, *conditor*, 2, 150. 3, 503. 4, 365. 6, 650. 7, 49. 8, 134. *pro ſuaſore*, G. 1, 432. 2, 315. Æ. 5, 17. 418. 8, 269, 336. 12, 405, Trojæ, G. 3, 36. Æ. 6, 650. Generis, 4, 365. ſanguinis ultimus, 7, 49. urbis, 8, 134. vulneris, 9, 748. mali tanti certior auctor, *nuncius*, 10, 510. conſiliis habitus non futilis auctor, 11, 339. auctor ego audendi 12, 159
Auctorem frugum G. 1, 27. teli *vibratorem* Æ. 9, 421
Auctoribus fatis 10, 67
auctura 5, 565
audacem 9, 3
audaces 9, 519
audaci 9, 126. 10, 276. 12, 786
audacibus G. 1, 40. Æ. 7, 114. 475. 9, 625
audacis 4, 615. 7, 409. 11, 812
audax G. 4, 565. Æ. 5, 67. 8, 110
aude 8, 364
audeat G. 1, 464. Æ. 4, 284. 9, 399
audebit G. 4, 108
audendi Æ. 12, 159
audendum dextra 9, 320
audent G. 2, 332. Æ. 9, 690. 11, 884. 895. talia iures E. 3, 16
audentem Æ. 2, 349
audentes 10, 284
audentior ito contra 6, 95. ibo 9, 291
audeo 11, 503
audere 2, 347. 12, 814
auderent 9, 42
auderet 8, 650. 9, 7
audes 10, 811. 12, 152
audet G. 3, 78. Æ. 1, 497. 5, 379. 383. 9, 802. 11, 808
audetis 1, 138
audiam 4, 387
audiat E. 3, 50. G. 3, 188. Æ. 12, 200
audieram E. 9, 7. 45
audierant G. 2, 539
audieras E. 9, 11
audierat Æ. 1, 24. 2, 346
audiit E. 6, 83. G. 1, 475. 220. 672. 5, 239. 7, 225. 9, 630. 10, 424. 464. 11, 864. 12, 449
audimus 3, 556
audire G. 3, 184. Æ. 1, 377. 2, 11. 103. 4, 78. 6, 628
audiri G. 1, 358
audis Æ. 4, 562. 6, 791
audiſti 11, 295
audit Æ. 8, 23. G. 1, 514. Æ. 4, 83. 6, 567. 7, 312. 9, 394. *bis*.
audita *fœm. nomin.* 1, 117. *abl.* 9, 778, *neutr.* 6, 266
auditæ 6, 426
audite 3, 103. 4, 612. 8, 574. 9, 234
auditi G. 4, 435. Æ. 7, 240
auditis, *nom.* 8, 140. 11,
audito 4, 302. 5, 316
auditur G. 4, 72. 260. Æ. 3, 40
auditus, *adject.* G. 4, 49
audivit Æ. 11, 911
avecta 11, 205
avectos 2, 43
avellere 2, 165
avelli 11, 201
avem 5, 509. 542. 7, 19
avena E. 1, 2. 10, 51.
avenæ E. 5, 37. G. 1,
avenis 1, 226
Aventini Æ. 7, 659. 8,
Aventinus 7, 657
Averna 3, 442. 5, 73
Averni 4, 512. 5, 813. 6, 201
Avernis G. 2, 164. 4, 6, 118. 564. 7, 91
Avernum 6, 242
Averſa 1, 486. 2, 170. 6, 469. 12, 647
averſi 6, 224. 11, 871
averſos 12, 485
averſum G. 4, 423
averſus Æ. 1, 572. 7,
adverte dolorem ferro
avertens 1, 406
avertere E. 8, 66. G. 459. Æ. 1, 24. 4, 39 11, 703
averteret 4, 106
avertes G. 3, 320
avertet Æ. 12, 204

Romanis arcibus In-
n, G. 2, 172
Æ. 1, 108. 476. 4, 389.
208. 9, 78
e 3, 265. 620
ur fontes equus, *active*
499
, 156. Æ. 6, 193. 311. 11,
. 12, 248. 262
4, 389. 9 332. 10, 508.
744
8. 439. 12, 316,
ur 11, 713. 867
s 11, 405
ponis Cereale ſolum 7,
numerum divorum alta-
s 7, 211
4, 376. 9, 327. 12, 258.
t ſi quid veri mens 7,
is 3, 5
o 5, 523. 9, 328
um 1, 396. 2, 703. 3, 89.
. 7, 260. 10, 255. 12,
394
mœnia 7, 153
im tectum 7, 170
us Cæſar 6, 792. 8. 678
4, 209. Æ. 5, 564. 12,
a G. 2, 328. Æ. 2, 736
80. 9, 58
G. 2, 430
1, 271. 2, 60. 328. 3,
2, 375
onjungere dextras Æ. 1,
medullis G. 3, 271
colono Æ. 1, 3
curſus 12, 909
G. 3, 553. Æ. 9, 661
3, 132. 6, 210. 12, 290.
2, 320. Æ. 7, 56. 412.
201
rtutis 10, 752
egnis G. 3, 228
lio Æ. 7, 169
G. 1, 422. 2, 209. 4, 110.
Æ. 11, 457
apus 11, 810
4, 90. Æ. 1, 144. 4,
. 3, 25
Æ. 1, 701
354
2, 504. 4, 202
Æ. 12, 290
10, 207
Aulide Æ. 4, 426
Auni 11, 700
Auno 11, 717
avo 2, 457. 4, 258. 5, 550. 6, 777. 7, 220
avolat 11, 712
avorum G. 4, 209. Æ. 7, 177. 12, 649
avos 6, 840. 876
aura G. 4, 417. Æ. 1, 510. 3, 339. 6, 204. 9, 646. 12, 370. 617
auræ E. 9, 58. Æ. 2, 728. 3, 356. 530. 5, 844. 7, 8. 9, 312. 745. 11, 801. 12, 691
aurai ſimplicis ignem 6, 747
auram 4, 278. 7, 230. 9, 658
auras E. 1, 57. G. 1, 376. 407. 2, 363. 422. 3, 109. 193. 251. 274. 4 171. 486, 499. Æ. 1, 63. 391. 2, 158. 259. 699. 756. 791. 3. 422. 576. 4, 176 226. 270. 357. 378. 388. 417. 494. 504. 5, 257. 377. 427. 503. 740. 861. 6, 82. 194. 363. 554. 733. 761. 7, 287. 466. 543. 593. 8. 24. 449. 535. 9, 52. 112. 409. 645. 10, 634. 819. 892, 898. 11, 455. 558. 617. 795. 799. 863. 12, 84. 253. 267. 592. 703. æthereas G. 2, 291. Æ. 4, 445. 5, 520. 7, 557. cœli, 7, 768. 11, 595. luminis G. 2, 47. Æ. 7, 660
aurata, *nomin.* 12, 536. *abl.* 1. 145. 9, 627. 11, 858
auratam 5, 250
auratas 2, 448
aurati 12, 163
auratis G. 1, 2 7. Æ. 8, 655
aurato 10, 171
auratum 9, 304
auratus G. 4, 371
auræ Æ. 9, 417. 11, 637
aurea E. 3, 71. 8, 52. G. 1, 431. Æ. 1, 496. 2, 488. 4, 139. 240. 6, 13. 604. 7, 210. 278. 8, 168. 348. 672. 9, 50. 11, 774. 832. cæſaries 8, 659. bullis cingula 9, 359. gens E. 4, 9. ſæcula Æ. 6, 792. 8, 324. Venus 10, 16. *diſſyllab.* 1, 702. 7, 190
aurem E. 6, 3. Æ. 5, 547
aureo, *diſſyllab.* 8, 372, 10, 116
aures E. 3, 73. G. 3, 55, 500. 4, 349. Æ. 1, 379. 2, 81. 119. 731. 3, 40. 95. 294. 4, 183. 428. 440. 5, 435. 7, 166. 437. 8, 582. 9, 395. 474. 18, 618. binæ aures *aratri* G. 1, 172
aureus E. 7, 36. G. 1, 232. 2, 538. 4, 51. Æ. 6, 137. 144. 187. 9, 270. 10, 271. 884. 11, 490. 652. 774
auri 1, 353. 363. 3, 49. 57. 483. 5, 112. 559. 6, 204. 208. 8, 445. 9, 26. 265. 10, 527. 11, 333
auribus G. 3, 84. Æ. 1, 156. 2, 303. 3, 514. 4, 359. 6, 497
auricomos fœtus *arboris* 6, 141
auriga G. 1, 514
aurigæ Æ. 5, 146. 12, 85. 624. 737. 784
aurigam 9, 330. 12, 469. 918
auris G. 2, 330. Æ. 11, 560. popularibus gaudens 6, 816
auritos lepores G. 1, 308
auro G. 2, 137. 166. 192. 464. 507. 3, 26. 4, 91. 99. 342. Æ. 1, 367. 488, 597. 644. 659. 732. 743. 2, 504. 765. 3, 55. 355. 467. 517. 4, 134. 138. 148. 264. 5, 87. 132. 259. 312. 366. 6, 32. 621. 7, 142. 245 279. 639. 790. 816. 8, 167. 436. 624. 661. 677. 9, 163. 707. 10, 142. 243. 314. 499. 818. 11, 72. 75. 488. 576. 771. 776. 779. 12, 87. 126. 430
Aurora G. 1, 249. 447. 4, 544. 552. Æ. 3, 521. 589. 4, 7. 129. 568. 585. 5, 65. 6, 535. 7, 26. 9, 460. 10, 241. 11, 1. 182. 12, 77
Auroræ 1, 755. 8, 686
Auroram 5, 105. 7, 606
aurum 4, 138. 7, 279. tortile collo 7, 352. 10, 134. 11, 228. 12, 23
Auruncæ 7, 795. 10, 353
Aurunci 7, 727. 11, 318. 12, 94.
Auruncos 7, 206
auſa 5, 792. 7, 300. 9, 217
auſi 2, 168. 6, 624. 12, 361
auſim E. 3, 32. G. 2, 289
auſis, *ſubſt.* Æ. 2, 535. 9, 281. 12, 351
auſo potiti, *ſubſt.* 6, 624
Auſonia 4, 349. 6, 807. 7, 55. 623. 11, 58
Auſoniæ 3, 496. 8. 318. 9, 136. 10, 356. 11, 41
Auſoniam 4, 236. 10, 54
Auſonias 3, 171. 7, 105. 9, 639
Auſonidum 10, 564. 11, 297. 12, 121

Auſonii G. 2, 385. Æ. 3, 385. 11, 253. 12, 447. 834. 937
Auſoniis 7, 39. 537. 10, 268
Auſonio 3, 378. 7, 547. 12, 183. 838
Auſonios 6, 346. 7, 233. 9, 99. 10, 105
Auſonium 5, 83. 7, 198
auſpicibus 3, 20. 4, 45
auſpiciis 3, 375. 499. 4, 103. 341. 5, 534. 6, 781. 7, 257. 11, 53
auſpicium 11, 347
Auſter G. 1, 462. 3, 278. 4, 261. Æ. 2, 111. 3, 70. 5, 764. 6, 336
Auſtri E. 5, 82. G. 1, 333. 354. 8, 430
Auſtrinos calores G. 2, 271
Auſtris G. 1, 418. 3, 429. Æ. 1, 55. 540. 2, 304. 5, 699. 850. 9, 670
Auſtro G. 2, 188. Æ. 3, 357
Auſtros G. 1, 241. 2, 333. Æ. 3, 61. 481
Auſtrum E. 2, 58
auſum Æ. 10, 389. 458
auſus G. 2, 175. 3, 113. Æ. 1, 456. 2, 768. 5, 499. 6, 15. 9, 428. 12, 350
aut, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
autem G. 2, 14. 238. 3, 129. 387. 515. 4, 33. 67. Æ. 2, 203. 318. 518. 526. 673. 3, 396. 687. 4, 540. 5, 336. 6, 255. 347. 695. 826. 7, 286. 561. 8, 711. 9, 132. 219. 10, 661. 717. 739. 878. 12, 672. 752. ſed quid ego hæc autem? Æ. 2, 101. Quis procul ille autem? 6, 808
Automedon Æ. 2, 477
autumni G. 1, 311. 2, 321. 3, 479. Æ. 6, 309
autumno G. 2, 5. 4, 134. 143
autumnus 2, 521
avulſa jugis ornus Æ. 2, 631. ſaxis ſaxa 2, 608. viſcera montis 3, 575. membra 9, 490
avulſam *rupem* 8, 238. navem, *funè per vim ſolutam* 10, 660
avulſo *ramo* 6, 143
avulſum humeris caput 2, 558. ſaxum vento 12, 685
avulſus complexu Iüli 4, 616
avum 12, 348
avunculus 3, 343. 12, 440
avus 10, 76
auxi dona meis venatibus 9, 407
auxilia 5, 222. 8, 8
auxiliis 2, 163
auxilio 1, 575. 625. 2, 216. 452. 521. 4, 538. 5, 686. 7, 551. 8, 171. 536. 10, 33. 11, 420. 428. 12, 388
auxilium G. 2, 130. Æ. 1, 362. 2, 344. 691. 3, 146. 4, 617. 7, 504. 8, 10. 201. 376. 472. 12, 378
axe 2, 512. 5, 820. 8, 28
axem G. 3, 351. Æ. 4, 482. 6, 536. 790. 797
axi G. 2, 271
axis 3, 107. 172. Æ. 12, 379

B.

BAcca G. 2, 86. 519
baccas 1, 306. 2, 119. Æ. 3, 649
baccare E. 4, 19. 7, 27
baccatum monile Æ. 1, 659
bacchata virginibus Taygeta G. 2, 487. Alecto per urbes Æ. 10, 41
bacchatam jugis Naxon 3, 125
bacchatur 4, 301. fama per urbem 4, 666. 6, 78
Bacche G. 2, 2. Æ. 7, 389
Baccheia dona G. 2, 454
Bacchi 2, 143. 3, 264. 526. 4, 102. 380. 521. Æ. 1, 219. 3, 354. 7, 385. 405. 11, 737
Baccho E. 5, 30. 69. 79. G. 1, 344. 2. 37. 191. 228. 240. 380. 393. 4, 129. 279. Æ. 4, 302. 5, 77. 7, 580. 725
Bacchum 8, 181
Bacchus G. 2, 113. 275. 455. Æ. 1, 738
baccis E. 10, 27. G. 1, 183. 430
Bactia 2, 138. Æ. 8, 688
Baiarum 9, 710
balantum G. 1, 272. 4, 457. Æ. 7, 538
balatibus 9, 565
balatu G. 3, 554
balatum Æ. 9, 62
Balearis fundæ G. 1, 309
balſama 2, 119
baltei Æ. 10, 496
balteus 5, 313. 12, 274. 942
barathri 3, 421
barathrum 8, 245
barba E. 1, 29. 8, 34. Æ. 3, 593. 4, 251. 12, 300
barbam 2, 277. 10, 838
barbara 1, 543. 11, 777
barbarica ope 8, 685
barbarico auro 2, 504
barbarus E. 1, 72
barbis G. 3, 366
Barcæi Æ. 4, 43
Barcen 4, 632
Batulumque 7, 739
Bavium E. 3, 90
beatas Æ. 6, 639
beati 1, 98
beatus E. 6, 82
Bebrycia Æ. 5, 373
Belgica G. 3, 204
Beli Æ. 1, 625
Belidæ 2, 82
bella, belli, bellis, bello, *paſſim, ſed nullo ſ… ſenſu.*
bella horrida bella Æ. …
bellando 11, 256
bellantes G. 3, 224. Æ. …
bellantum G. 3, 183. Æ. … 410
bellantur *active* 11, 66…
bellare 8, 400
bellator G. 2, 145. Æ. … 11, 89. 553. 700. 12, …
bellatoris equi 10, 891
bellatrix 1, 497. 7, 80…
bellipotens magne 11, 8…
Bellona 7, 319. 8, 703
bellua Lernæ 6, 287
Belo 1, 734
Belus 1, 625. 733
Benace G. 2, 160
Benaco Æ. 10, 205
bene olentis E. 2, 48. … ripæ 3, 94. vertat 9, … de te merui Æ. 4, 3… memores 4, 539. … bus 9, 157. crecat … honorem 9, 206
benefacta G. 3, 525
benignam mentem Æ. …
Berecynthia 6, 784. 9, …
Beroe G. 4, 341. Æ. … 646
Beroën 5, 650
Bianoris E. 9, 60
bibamus Hebrum E. 10…
bibant violaria fontem … 32
bibat 2, 506
bibebat longum amorem … 753
biberunt ſat prata E. 3, …
bibulâ arenâ G. 1, 114
bibulam favillam Æ. 6, …
bibulum lapidem G. 2, 3…
bibunt Tyberim Æ. 7, 7…
bicolor 5, 566. 8, 276
bicornes furcas G. 1, …

is Rhenus Æ. 8, 727
tem 12, 170
tes G. 2, 365. Æ. 4, 57. 5,
6, 39. 7, 93. 8, 544
tibus G. 2, 400
Faſti 4, 119
m cantum dat tibia Æ.
618
nes Scyllæ 6, 286
nis proles 6, 25
tem Janum 12, 198
ntis Jani 7, 180
2, 272. 5, 721. 7, 26. 12,
4
s equi G. 3, 91
leones Æ. 10, 253
10, 399. 453. 575
certamine 5, 144
os 10, 587. 12, 355
m loricam 12, 375
ues Tyrios 1, 665
fronte virtus G. 4, 299
mbres nubigenas Æ. 8,
3
E. 2, 42. 5, 67. Æ. 1, 317.
61. 306. 557. 7, 688. 8,
3. 9, 263. 12, 165
G. 1, 172. 4, 95
E. 3, 30
ntibus portis Æ. 2, 330.
6
um equorum, *marinorum*,
4, 389
nem, *ſecurim*, G. 4, 331.
5, 307. 11, 651
2, 479. 11, 135
ubus 2, 627
es 1, 186. 8, 79
3, 5. 30. 34. G. 1, 48. 491.
150. 410. 3, 33. 4, 504.
2, 218. 4, 228. 6, 32. 33.
4. *bis*. 9, 599. 635. 800.
402. 629. 12, 34. 582
entum 8, 518. denas 11,
6. denis 1, 385. denos
7. quinos 2, 126. ſeni 5,
1. ſenos E. 1, 44. Æ. 11,
3. ſeptem 1, 75. 9, 161. ſex
2. 12, 163. 899. tantum
tet in præceps, quantus, &c.
578
æ G. 3, 461
Æ. 1, 742
m 9, 703
9, 672. 11, 396
en G. 3, 451
ine E. 8, 82
fauces Æ. 11, 516
portæ 9, 238
5, 827
is G. 3, 185. 496. Æ. 1, 674
labori G. 3, 127

blandos flores E. 4, 23
blattis G. 4, 243
Bolam Æ. 6, 775
bona, *ſubſtant.* G. 2, 458
bona, *adjectl.* bello cornus G. 2, 447. Juno Æ. 1, 738
bonæ 11, 658
bone rex 11, 344
boni inflare calamos E. 5, 1. eſſe mihi manes Æ. 12, 647
bonis communibus 11, 435
bonum ſit E. 8, 106
bonus 5, 61. 65. Æ. 1, 199. 541. 770. 9, 572. 10, 499. 11, 106
Bootes G. 1, 229
Borea 2, 316
Boreæ E. 7, 51. G. 1, 93. 370. Æ. 10, 350. 12, 365. *plurali nominativo*, 4, 442
Boream G. 3, 278
Boreas Æ. 3, 687
bos 5, 481. 7, 790
boves E. 1, 46. 5, 25. G. 1, 285. 3, 532. Æ. 7, 663. 8, 204. 215. 263
bovis 8, 183
boum G. 1, 325. 3, 211. 419. Æ. 3, 220. 306. 5, 51. 405. 8, 217. 11, 197
brachia G. 1, 202. 4, 174. Æ. 2, 792. 5. 136. 364. 377. 403. 427. 829. 6. 700. 8, 452. 619. 9, 623. 10, 565. *pro ſcorpiis chelis*, G. 1, 34. *pro ramis arborum*, G. 2, 296. 368. Æ. 6, 282. 12, 209. *pro ſcopuloſis lateribus portus*, Æ. 3, 535
bractea 6, 209
breve tempus 10, 467
breves excurſus G. 4, 194
brevia Æ. 1, 115
brevibus Æ. 5, 221. 10, 289
brevior dies G. 1, 312
brevis E. 9, 23. G. 3, 80
breviſſimus curſus Æ. 3, 507
breviter 1, 565. 2, 11. 4, 632. 6, 321. 398. 538. 9, 353. 10, 251. 621
Briareus 6, 287
Britanni G. 3, 25
Britannos E. 1, 67
Brontes Æ. 8, 425
bruma G. 3, 321. 443. Æ. 2, 472
brumæ G. 1, 211
brumali frigore Æ. 6, 205
Bruti 6, 819
bubo ſola, *fœm.* 4, 462
bubulci E. 10, 19
buccina Æ. 7, 519. 11, 475
bucula E. 8, 86. G. 1, 375. 4, 11
bufo G. 1, 184
bullis Æ. 9, 359. 12, 942
Bumaſte G. 2, 102
burim 1, 170
buſiridis 3, 5
buſta Æ. 11, 201
buſtis 12, 863
buſtum 11, 850
Buten 5, 572. 9, 647. 11, 691, 12, 362
Buteo Æ. 3, 293
buxo G. 2, 437. Æ. 10, 136
buxum, *neutr. genere*, G. 2, 449. Æ. 7, 382
buxus, *fœm. gen.* 9, 619
Byrſam 1, 371

C.

CAci Æ. 8, 194. 205. 218. 241. 303
Cacum 8, 222. 259
cacumen G. 2, 29
cacumina E. 2, 3. 6, 28. 9, 9. G. 2, 307. Æ. 3, 274. 6, 678.
cadant E. 6, 38
cadat Æ. 4, 620. 9, 283. 11, 793
cadaver 8, 264
cadavera G. 3, 557
cadebat barba tondenti E. 1, 29
cadens unda Bootes G. 1, 109. 229
cadent quo res cunque Æ. 2, 709. 12, 203
cadente ſole G. 3, 401
cadentem 2, 298. Æ. 2, 575. 4, 480
cadenti 6, 602
cadentia ſidera 2, 9. 4, 81
cadentibus aſtris *abl.* 8, 59
cadentum 10, 674. 12, 510
cadere G. 3, 138
caderem Æ. 2, 434
caderent Auſtri G. 1, 354
cadet tibi hoſtia ante aras Æ. 1, 338
cadis, *verb.* 10, 830. *nomen abl.* 1, 199
cadit E. 9, 17. G. 3, 304. Æ. 2, 426. 9, 711. 11, 668. 12, 460
cado *vaſe*, 6, 228
caducas rrondes G. 1, 368
caduci bello Dardanidæ, *mortui*, Æ. 6, 481
caduco juveni, *morituro*, Æ. 10, 622
cadunt E. 2, 18. G. 4, 80. Æ. 6, 310

6, 310. 12, 409. *moriuntur*, Æ. 2, 368. majores cadunt de montibus umbræ E. 1, 84. vela cadunt Æ. 3, 207
Cæræ G. 1, 14
cæca Æ. 11, 781. 889. cæca caligine 3, 203. 8, 253. alvo 9, 152. cæca ſpiramenta G. 1, 89. freta 2, 503. 3, 260. ſpicula 4, 237. vada Æ. 1, 540. ſaxa 5, 164. veſtigia 6, 30. murmura 10, 98
cæcæ fores 2, 453
cæcam noctem 2, 397
cæci amoris G. 3, 210. cæci furore Æ. 2, 244. ignes in nubibus 4, 209. ruunt 12, 279
cæcis undis, 3, 200. latebris Æ. 3, 232. 424. parietibus 5, 589. umbris 7, 619
cæco lateri 2, 19. igni 4, 2. Marte 2, 335. 9, 518. murmure 12, 591, pulvere 12, 444
cæcos eventus 6, 157. lupos 2, 357. tumultus G. 1, 464
Cæculus Æ. 7, 681. 10, 544
cæcum conſilium 7, 591. ſceluſ 1, 360. vulnus 10, 733
cæcus auri amore 1, 353
cæde 1, 475. 2, 500. 526. 718. 3, 247. 4, 21. 6, 503. 8, 196. 695. 9, 242. 354. 453. 456. 693. 778. 818. 10, 119. 426. 515. 901. 11, 634
cædem 12, 498
cædere 5, 773
cædes 2, 411. 8, 483. 492. 537. 709. 9, 342. 11, 648. 729. 885
Cædicus 9, 362. 10, 747
cædis 3, 256. 7, 577. 9, 760. 10, 245. 11, 207
cædit 5, 96. 10, 404
cæditur G. 1, 173. 2, 381. 415
cædunt 3, 364. 375
cæduntur Æ. 2, 266
cænea *acc.* 9, 573
cæneus 6, 448. 9, 573
Cærete, *ablat.* 10, 183
Cæritis, *gen.* 8, 597
cæſa G. 4, 547. Æ. 2, 116. 8, 641. 10, 498
cæſæ, *plur.* G. 2, 312
Cæſar G. 1, 25. 503. 2, 170. 3, 16. 48. Æ. 1, 290. 6, 789. 792. 8, 678. 714
Cæſare G. 1, 466
cæſariem 3, 337. Æ. 1, 594. 12, 302
cæſaries 8, 659. 11, 643
Cæſaris E. 9, 47. G. 3, 47
cæſarum ovium Æ. 7, 87
cæſi 6, 612. 8, 719
cæſis G. 2, 537. 4, 284. Æ. 2, 166. 3, 369. 5, 329. 6, 837. 9, 151. 11, 167. 12, 338
cæſo 7, 175
cæſos G. 3, 23. Æ. 7, 574
cætera E. 5, 58. G. 3, 3. 62. 162. Æ. 1, 589. 2, 207. 438. 3, 379. 594. 5, 74. 134. 573. 7, 614. 8, 548. 9, 224. 254. 368. 656. 11, 91. 207. 310. 467. 791. 12, 40. 562. 606
Caici 1, 187
Caicus G. 4, 370. Æ. 9, 35
Caiera 7, 2
Caietæ 6, 900
Calabris G. 3, 425
calamis E. 5, 48
calamo 1, 10. 2, 34
calamos 2, 32. 3, 13. 5, 2. 6, 69. 8, 24 G. 1, 76. 2, 358. Æ. 10, 140
calathis E. 2, 46. 5, 71. G. 3, 402. Æ. 7, 805
calcaribus 6, 881
calcatur cruor miſta arena Æ. 12, 340
calce terit calcem 5, 324. ferrata calce 11, 714
calcem 5, 324
calcentur G. 2, 244
Calchanta Æ. 2, 122
Calchante 2, 100
Calchas 2, 176. 182. 185
calcibus arva cædit ſemianimis, Æ. 10, 404 humum tundit exſpirans 730. auras verberat quadrupes 892
calculus G. 2, 180
caletacta per ora cucurrit rubor Æ. 12, 66. corda tumultu 12, 269
calent aræ thure 1, 421
calentia membra 12, 297
Cales 7, 728
calido 3, 422. 11, 698. 12, 100
calidos 6, 218
calidum 9, 414. 10, 486. animis equum G. 3, 119
caligantem nigra formidine lucum 4, 468
caligat humida *nubes* Æ. 2, 606
caligine G. 2, 309. Æ. 3, 203. 6, 267. 8, 253. 9, 36. 11, 187. 876. 12, 466
calle 4, 405
calles Æ. 6, 443. 9, 383
Calliope 9, 525
Calliopea E. 4, 57
calor G. 1, 89. 3, 272. Æ. 4, 705. 8, 390. 9
calore G. 1, 190
calorem 2, 344
calores Auſtrinos 2, 270
calori 4, 23
caltha, *abl.* E. 2, 50
Calydona Æ. 7, 306.
Camenæ 3, 59
Camerina Æ. 3, 701
Camertem 10, 562
Camerti 12, 224
Camilla 7, 803. 11, 432. 535. 563. 649. 657.
Camillæ 11, 604. 689. 856 868
Camillam 11, 543. 769. 889. 892. 898
Camillos G. 2, 169
Camillum Æ. 6, 825
caminis 3, 580. 6, 630.
Campanæ 10, 145
campi. *gen. ſing.* G. 2, 202. 343. Æ. 7, 486. 230. 274. 12, 710. G. 2, 486. 3, 198. Æ. 5, 695. 6, 441. 11, 36. 542
campis G. 1, 210. 4, 186. Æ. 1, 101. 4, 404. 9, 25. 32. 335. 455. 804. 11, 12, 382. 400. aëris in ſatis 6, 887
campo G. 1, 401. 2, 3, 13. 353. 390. Æ. 7, 721. 8, 56. 10, 540. 763. 605. 12, 80. 353. 897
camporum 11, 866
campos G. 1, 38. 11. 4, 77. Æ. 2, 334. 400. 4, 640. 653. 677. 7, 643. 10, 408. 582. 102. 513. 908. quentes 6, 724. 10, 214
campum G. 1, 72. 198. 3, 103. 161. 3, 538. 5, 144. 11, 875. 963. 12,
campus 5, 128
camuris cornibus G. 3,
cana fides pruina Æ. G. 2, 376. mala E.
canæ Veſtæ Æ. 5, 744
canalibus G. 3, 330.

verb. E. 1, 78
us 4, 1. 9, 61
verb. Æ. 6, 76
, 457
ub fidere E. 10, 68
G. 4, 48
e favillâ Æ. 3, 573
tem taurum 5, 236. ju-
um 9, 628. enſem tin-
unda 12, 91
i elephanto 6, 896.
ie cycnus 9, 563
is vaccæ 4, 61. Phœbi
20
nom. fœm. E. 2, 46. 9,
2, 320. Æ. 5, 571. 7,
138. 608. neutr. E. 6,
4, 337. Æ. 6, 708. 9,
or E. 1, 29. 7, 38
s 2, 16. 5, 56. G. 1,
3, 387
e nivali Æ. 3, 538
ta Junoni 3, 438. ta-
piti Dardanio rebuſque
11, 299
m G. 4, 559
nt Æ. 2, 124. 7, 79. 698.
8
E. 6, 31. 9, 26. G. 4,
Æ. 3, 183. 559. 4, 14.
6, 345. 8, 616. 9, 777.
at geminis tempori-
ſparſa ſenectus 5, 416
acc. G. 3, 345
s E. 9, 67. G. 3, 1
Æ. 2, 31. 5, 9
8. 499. 10, 417
G. 3, 325
m E. 9, 44. Æ. 9, 621
92
s 6, 657
9, 525
G 2, 13. 120. Æ. 10,
E. 6, 3. G. 4, 119
E. 9, 19
1, 470. 3, 44 540. Æ.
1, 57. 6, 11
7. 7, 494. 8, 462
E. 1, 23. 3, 67. 6, 77.
10, 57. G. 1, 140. 3,
410. 496. Æ. 3, 432. 7,
9, 485
n 9, 612. 10, 549. 844.
11
6, 300
E. 4. 3. 10, 8
ontribus G. 1, 43. aſ-
218. 2, 353. animal Æ.
51
G. 4, 280. Æ. 1, 705.
8, 180
canit E. 6, 61. 64. 84. G. 2, 417. Æ. 1, 746. 2, 176. 3, 155. 366. 373. 444. 5, 113. 6, 99 7, 398. 513. 10, 191. 12, 864
cano nom. G. 3, 442. Æ. 8, 672
cano, verb. E. 6, 9. G. 1, 12. 2, 176. Æ. 1, 5. 8, 49
Canopi G. 4, 287
canor G. 4, 71
canoris 2, 328. Æ. 6, 120
canoro 9, 503
canoros G. 4, 150. Æ. 7, 700
cantabitis E. 10, 31
cantabunt 5, 72
cantando 3, 21. 25. 6, 71. 8, 71. 9, 52
cantantes 9, 29. 64. 65
cantantibus 10. 75
cantare 7, 5. 10, 75
cantaret 10, 41
cantari 5, 54
cantharus 6, 17
canto 2, 23
cantu G. 1, 293. 3, 328. 4, 471. Æ. 6, 165. 172. 7, 12. 34. 754. 8, 2
cantum 9, 618
cantus G. 1, 403. Æ. 1, 402. 7, 641. 757. 8, 285, 456. 10, 163
canum G. 3, 265. 404. Æ. 4, 132
canunt 2, 239. 7, 271. 10, 310
cape G. 3, 420. 4, 380. Æ. 2, 294. 717. 3, 488. 5, 712. 6, 377. 10, 242. 11, 590
capellæ E. 1, 75. 78. 4, 21. 8, 33. 10, 7. 30. 77
capellam 2, 63
capellas 1, 12. 3, 96. 7, 3. 9, 23. G. 2, 196. 3, 287
Capenos Æ. 7, 697
caper E. 3, 23. 7, 7. G. 2, 380
capere Æ. 1, 400. 677. 9, 139. 267
capeſſere 1, 81. 4, 346
capeſſeret 5, 703
capeſſam 8, 507
capeſſant 3, 234
Caphareus 11, 260
capi 7, 295
capias 11, 856
capiendus G. 4, 396
capiêre 1, 426
capio Æ. 2, 314
capiſtris G. 3, 188. 399
capit Æ. 4, 242. 5, 185. 6, 75. 7, 466. 9, 644. 10, 106
capita G. 2. 355. Æ. 1, 193. 5, 545. 678. 5, 62. 428. 6, 360. 9, 678. 682. 11, 861. 12, 512
capite, nom. Æ. 2, 219. 12, 312. verb. 7, 403
capiti E. 6, 16. Æ. 6, 524. 7, 668. 689. 8, 484. 570. 9, 810. 10, 135. 270
capitis E. 10, 24. Æ. 3, 371. 4, 354. 640. 10, 639
Capitolia 6, 836. 8, 357. 653
Capitoli 9, 448
capitum 3, 391. 7, 185. 632. 742. 8, 44. 300
capitur 8, 311
capiunt 5, 315
capræ 4, 152
capreæ G. 2, 377
capream Æ. 10, 725
capreas 7, 735
capreoli E. 2, 41
caprigenum Æ. 3, 221
capris G. 3, 300
capro E. 9, 25
caprum 3, 17. 22
capta Æ. 4, 84. 330. 12, 22
captabis E. 1, 53
captæ G. 4, 348. Æ. 2, 507. 643
captam G. 3, 392. Æ. 4, 326
captant E. 2, 8
captare G. 1, 139
captas Æ. 1, 400
captat 3, 514
captavit G. 1, 376
capti 1, 183. 3, 285. Æ. 2, 196. 7, 295. 9, 599. 635
captiva 2, 765. 3, 324. 12, 63
captivi 7, 184
captivo 10, 520. 11, 779
captivos 9, 273
capto G. 4, 399. Æ. 2, 64. 751. 11, 783
captos 2, 384. 4, 194
captum E. 6, 59. Æ. 11, 830
captus E. 6, 10. Æ. 11, 49, 124. 392
Capua G. 2, 224
capulo Æ. 2, 553. 10, 536
caput E. 1, 25. 7, 29. 8, 102. G. 1, 386. 467. 2, 341, 392. 3, 21. 52. 80. 422. 553. 4, 319. 352. 368. 523. Æ. 1, 120. 131. 448. 2, 558. 751. 3, 194. 4, 177. 249. 357. 493. 613. 699. 702. 5, 10. 309. 375. 469. 774. 815. 845. 6, 866. 8, 65. 145. 9, 300. 332. 437. 496. 587. 628. 633. 755. 771. 10, 133. 203. 394. 554. 707. 863. 869. 11, 39. 361. 579. 680. 830. 12, 293. 382. 572. 600. 816. 885. 894

Capyn Æ. 1, 187
Capys 2, 35. 6, 768. 9, 576. 10, 145
cara E. 4, 49. 8, 92. Æ. 4, 91. 492. 634. 11, 215. 537. 586.
caræ 1, 693
Caras 8, 725
carbaſeos 11, 776
carbaſus 3, 357. 4, 417. 8, 34
carcere G. 3, 104. Æ. 1, 58. 145
carceribus G. 1, 512
carcheſia Bacchi 4, 380. mero Baccho *pro* meri Bacchi Æ. 5, 77
cardine 1, 676. 2, 480. 493. 3, 448. 6, 573. 7, 621. 9, 724
cardo 1, 453
carduus E. 5, 39. G. 1, 152
care Æ. 2, 707. 5, 725. 8, 581
careat 4, 432
carebunt G. 1, 435
carecta E. 3, 20
carentes Æ. 6, 333
carentum G. 4, 255. 472
carere Æ. 2, 44
careret 5, 651
caret 9, 540. 12, 209
cari 1, 650. 681. 2, 560. 4, 354. 5, 747. 6, 108. 10, 789
carice G. 3, 231
carina Æ. 4, 398. 5, 186. 6, 391. 10, 197. 296
carinæ G. 1, 303. Æ. 2, 198. 4, 658. 5, 115. 158. 699. 9, 95. 10, 301
carinas G. 2, 445. 4, 46. Æ. 5, 682. 7, 431. 8, 93
carinis G. 1, 360. Æ. 2, 23. 179. 3, 465. 7, 186. 8, 361. 9, 148. 11, 328
carior 12, 639
caris 1, 24
cariſtima 8, 377
carmen E. 3, 27. 5, 42. 45. 6, 5. 7. 21. 9, 38. G. 2, 176. 4, 514. Æ. 1, 2
Carmentalem 8, 338
Carmentis 8, 336. 339
carmina E. 1, 78. 2, 6. 3, 61. 86. 90. 5, 14. 55. 63. 6, 25. 8, 10. 67. 72. 76. 79. 84. 90. 94. 100. 104. 109. 9, 11. 21. 33. 53. 67. 10, 3. 51. 62. G. 1, 350. 2, 388. 3, 3. 4, 565. Æ. 3, 445. 451. 6, 74. 644. 9, 446. 775
carmine E. 5, 81. 6, 67. 8, 3. G. 2, 45. 95. 4, 348. 510. Æ. 3, 287. 4, 462. 8, 287. 12, 500
carminibus E. 3, 22. 4, 55. 8, 70. 9, 10. G. 2, 394. Æ. 4, 487. 7, 733. 8, 303
carminis E. 4, 4. 6, 18
caro Æ. 11, 33. 550
caros 6, 682
carpam E. 2, 54
carpamus G. 3, 325
Carpathio 4, 387
Carpathium Æ. 5, 595
carpe 6, 146. 629
carpebant G. 4, 335. Æ. 4, 522
carpebat 4, 555. 7, 414
carpendæ G. 2, 366
carpens E. 2, 47. Æ. 6, 245
carpent E. 9, 50. G. 2, 201
carpentem 3, 465
carpentes 1, 390
carpere 3, 142. 191. 296. 435. 4, 134. Æ. 4, 32. 9, 353
carpes G. 3, 176
carpetis E. 1, 79
carpis Æ. 1, 392
carpit G. 2, 90. 3, 215. 347. Æ. 12, 412
carpitur 4, 2
carpſit G. 2, 501
carpunt 4, 311
Carthagine Æ. 4, 224
Carthaginis 1, 302. 370. 4, 97. 265. 347
Carthago 1, 17. 4, 670. 10, 12. 54
caruêre 5, 173
caſas E. 2, 29
caſeus 2, 35
caſia 2, 49. G. 2, 466
caſiæ 4, 30
caſiam 4, 182
caſias 2, 213. 4, 304
caſibus Æ. 1, 244. 603
Caſmillæ 11, 543
Caſperiamque 7, 714
Caſpia 6, 798
caſſa 12, 780
Caſſandra 2, 246. 404. 3, 183. 187
Caſſandræ 2, 343. 5, 636. 10, 68
caſſes G. 4, 247
caſſibus 3, 371
caſſida Æ. 11, 775
caſſis 11, 104
caſſum 2, 85
caſta E. 4, 10. G. 2, 524. Æ. 5, 735. 6, 402
caſtæ 8, 665
Caſtaliam G. 3, 293
caſtaneæ E. 1, 82. 7, 53. G. 2, 6. 71
caſtaneas E. 2, 52
caſtella G. 3, 475. Æ. 5, 440
caſti Æ. 3, 409. 6, 661
caſtigant 4, 407
caſtigat 5, 387. 6, 567
caſtis 7, 71
caſto 6, 563
Caſtore 10, 124
caſtorea G. 1, 59
caſtra E. 10, 23. Æ. 1, 27. 462. 3, 519. 4, 669. 6, 88. 8, 476. 13. 43. 57. 147. 315. 10, 4. 68. 109. 260. 671. 11, 99. 243. 12, 345. 589
caſtris G. 3, 348. 4, 172. 7, 522. 8, 56. 366. 371. 452. 10, 240. 11, 20. 408. 444
caſtrorum G. 3, 313. 9, 69. 230
caſtrum Inui 6, 775
caſtum 8, 412
caſu G. 1, 340. Æ. 1, 560. 5, 453. 700.
caſum 1, 225. 2, 93. 265. 5, 350. 8, 533. 791
caſuras 8, 375
caſus G. 2, 68. 4, 251. 1, 13. 208. 627. 563. 750. 3, 183. 504. 709. 5, 201. 531. 9, 211. 277. 514. 723. 10, 61. 11, 244. 12, 21. 32.
cateias 7, 741
catenæ 6, 558
catenis 8, 225
caterva 1, 501. 2, 136. 5, 76. 11, 564.
catervæ 11, 456
catervas 7, 804. 8, 194. 11, 433. 12,
catervarim G. 3, 556
catervis Æ. 11, 682
Catilina 8, 668
Catillus 7, 672. 11,
Cato 6, 841
Catonem 8, 670
catuli 2, 357
catulorum G. 2, 245
catulos E. 1, 23. G. 3,
cava E. 1, 18. 9, 15. G. 2, 186. 4. 427. 464. 2, 360. 3, 191. 810. 6, 171. 671. 808. 10, 475. 11, 593. 12, 893
cavæ G. 1, 117. 2, 391. Æ. 2, 53. 487.

Æ. 7, 632
ur G. 2, 450
Æ. 2, 38. 9, 534
G. 1, 262. 3, 87
Æ. 3, 229
s G. 1, 136
is 2, 387. 4, 33
leas E. 6, 43
seo G. 2, 440
lus Æ. 4, 367
G. 3, 59. Æ. 8, 210
G. 3, 423
m Æ. 11, 812
s 3, 428
ibus G. 2, 30
Æ. 8, 674
5, 340. 8, 636
G. 4, 58
næ Æ. 2, 53. 8, 242
nas 2, 19
nis 3, 674. 8, 240
11, 293
E. 9, 25
Æ. 8, 599
G. 1, 184. 2, 453. 4, 44.
8, 69. 9, 46. 12, 86
9, 60
m 12, 413
onis 3, 553
2, 260. 3, 240. 286. 450.
1. 5, 434. 8, 248
i G. 3, 356
um 3, 278
E. 1, 27. 3, 102. G. 4,
2. Æ. 2, 285. 3, 584. 4,
o. 290. 5, 5. 6, 93. 458.
197. 482. 9, 216. 376. 10,
11, 178. 250. 361. 480
e 1, 29. 7, 553
am G. 4, 391. Æ. 12, 567.
ando E. 9, 56
as G. 2, 490. 3, 440. Æ. 1,
418. 2, 105. 3, 32. 4, 51
788. 6, 488. 710. 849. 8,
395. 9, 219
es 3, 534. 699. 5, 163. 205.
471. 11, 260
bus Æ. 4, 366
us 11, 153
um 1, 85. 10, 784
stri G. 1, 388
dêre Æ. 3, 260. 6, 33. 10,
70. 11, 677
erunt E. 9, 58. G. 1, 487.
disse Æ. 11, 168. 349. 689.
98
dit G. 3, 488. 4, 165. Æ. 1,
58. 3, 2
nêre G. 1, 378
nerunt Æ. 5, 524
ipi G. 4, 566

cecinit Æ. 8, 340
ceciniſſe E. 10, 70
Cecropias G. 4, 177
Cecropidæ Æ. 6, 21
Cecropiumque G. 4, 270
cedamus E. 10, 69. Æ. 3, 188
cedat 7, 332. 9, 805. 11, 359. 12, 17
cede 5, 467. 6, 95. 7, 559
cedebant 10, 756
cedebat 10, 795
cedens G. 1, 218
cedentem Æ. 12, 324
cedentia 3, 496. 11, 729
cedere G. 4, 84. Æ. 10, 647. 12, 148
cedet E. 4, 38. Æ. 7, 68. 12, 185
cedit E. 5, 16. Æ. 3, 484. 5, 224. 9, 220 10. 358
cedite 9, 620
cedo 2, 704. 12, 818
cedro 7, 173
cedros G. 2, 443
cedrum 3, 414. Æ. 7, 13. 11, 137
cedunt 3, 447. 7, 677
Celæno 3, 211. 245. 365. 703
celant 6, 443
celarat ſylvis Haleſum 10, 417
celare ſe tenebris 9, 425
celavit factum 1, 355
celebrabere 8, 76
celebrabis 12, 840
celebramus 3, 280
celebrant 8, 303
celebrare 5, 598
celebrata 5, 603
celebrate 1, 739. 8, 173
celebratus 8, 268
celebremus 5, 58
celebrent 7, 555
Celei G. 1, 165
Celennæ Æ. 7, 739
celer 6, 425
celerabat 4, 641
celerans 1, 660. 5, 609
celerant 8, 90. 10, 249
celerare 1, 361. 3, 666. 9, 378
celerem 4, 180. 285. 8, 20. 9, 178. 590. 12, 853
celeres G. 1, 361. Æ. 1, 191. 4 226. 270. 357. 5, 217. 6, 202. 7, 519. 811. 11, 603. 765. 12, 394. 859
celeri 3, 243. 5, 211. 445. 485. 12, 855
celerrima 12, 507
celſa 1, 60. 3, 76. 527. 4, 554. 7, 343. 8, 653. 680. 10, 51. 261
celſam Æ. 3, 293. 5, 439
celſas 4, 357. 8, 107
celſi 10, 653. 11, 320
celſis 1, 187. 2, 375. 8, 65
celſo 3, 679. 6, 805. 8, 604. 12, 564
centaurea G. 4, 270
centauri 6, 286. 7, 675
centauros G. 2, 456
centauro magna 5, 122
centaurum 10, 195
centaurus 5, 155. 157
centena 10, 207
centenas 10, 566
centeni Æ. 9, 162
centum G. 2, 43. 3, 18. 4, 383. Æ. 1, 299. 420. 638. 709. 2, 501. 3, 106. 643. 4, 199. 6, 43. 81. 287. 329. 625. 786. 7, 93. 153. 170. 539. 609. 658. 8, 518. 10. 565. 11, 331
ceperat E. 8, 39
cepiſſe Æ. 6, 352
cepiſſent 5, 232
cepit E. 2, 69. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 8, 363. 9, 264
cera E. 2, 32. 3, 25. 8, 80. G. 4, 38
ceras 3, 450. 4, 57. 162. 241
cerasis 2, 18
Ceraunia 1, 332
Cerberus 4, 483. Æ. 6, 417
cerea E. 2, 53. G. 4, 202. Æ. 12, 589
Cereale G. 1, 212. Æ. 7, 111
Cerealia 1, 181
Cerealis G. 2, 517
cerebro Æ. 5, 413. 480. 9, 419. 753. 10, 416. 11, 698. 12, 537
Cererem G. 1, 343. 347. Æ. 1, 181. 705. 7, 113
Cereri E. 5, 79. G. 1, 339. 349. 2, 229. Æ. 4, 58. 6, 484
Cereris 2, 714. 742. 8, 181
Ceres G. 1, 7. 96. 147. 297
Cerinthe 4, 63
cernam Æ. 2, 667. 3, 501
cernas 4, 401
cernat 10, 452
cernatur 8, 246
cernebant 7, 161
cernens 6, 482. 8, 704
cernenti 4, 408
cernere 1, 417. 2, 538. 6, 596. 8, 516. 676. 12, 709
cernes G. 1, 460. 2, 205. Æ. 1, 262. 369. 4, 47
cernetis 9, 243
cernimus 7, 68
cernis E. 1, 9. Æ. 4, 561. 5, 413. 6, 325. 574. 826. 8, 62. 9, 188.

9, 188. 10, 20. 581
cernit Æ. 4, 246. 6, 533. 446. 9, 722. 11, 703
cernitur 1, 444. 3, 552. 554
cerno 2, 286. 734. 5, 27. 6, 87
cernunt 2, 446. 9, 372. 12, 218
cernuus 10, 894
certa 2, 350. 3, 393. 4, 125. 564. 5, 349. 6, 673. 7, 548. 611. 8, 39. 46. 9, 193. 249. 10, 240. 12, 112. 268
certabant 9, 533
certæ 2, 62
certam G. 4, 294. Æ. 11, 767
certamen 7, 16. 11, 104. 12, 116
certamina G. 3, 530. 4, 86. Æ. 5, 66. 114. 596. 603. 6, 172. 9, 662. 10, 146. 11, 221. 434. 12, 39. 73. 467
certamine G. 3, 103. Æ. 3, 128. 4, 98. 5, 144. 197. 286. 390. 493. 545. 7, 523. 8, 639. 700. 9, 726. 11, 155. 780. 891. 12, 61. 553. 598
certandum 12, 890
certant 2, 64. 4, 443. 6, 178. 9, 520. 10, 130. 12, 765
certantes E. 8, 3. Æ. 11, 446. 647
certantibus 3, 668. 12, 574
certate 2, 30. 5, 108. 485. 10, 14
certaſſe 1, 552
certat E. 5, 8. Æ. 9, 557
certatim G. 1, 385. 4, 38. Æ. 2, 628. 3, 290. 5, 778. 7, 146. 472. 585. 8, 178. 436. 11, 209. 486. 12, 704
certatis 10, 7
certatum 11, 313
certatur 10, 355
certaverit G. 2, 99
certe E. 3, 102. 8, 107. 9, 7. 10, 37. Æ. 1, 238. 332. 12, 881
certent E. 8, 55. G. 2, 138
certes E. 2, 57. 3, 31
certet 4, 58. 5, 8. 15
certi Æ. 8, 39
certior 10, 510
certis G. 1, 60. 231. 351. 394. 2, 329
certiſſima 1, 439. Æ. 6, 322
certiſſimus G. 1, 432
certo 4, 100. Æ. 1, 66. 2, 212. 5, 194. 12, 490
certos G. 4, 155. Æ. 1, 580
certum E. 10, 40. Æ. 3, 179. 686. 9, 153
certus 4, 554. 5, 2. 9, 96
cerva Æ. 4, 69
cervam 6, 803
cervi E. 1, 60. 7, 30. G. 3, 265. 369. 539. Æ. 4, 154
cervice G. 3, 92. 536. 4, 408. 523. 540. 551. Æ. 1, 406. 2, 224. 8, 633. 10, 536. 12, 7. 364. 899
cervicem 3, 631
cervici G. 3, 167. Æ. 2, 707
cervicibus 2, 219. 11, 496
cervicis G. 3, 186
cervis E. 5, 60. G. 1 307
cervix G. 3. 52. 79. 524. Æ. 1, 481. 9, 434. 10, 137
cervos E. 2, 29. Æ. 1, 188. 5, 253
cervum G. 3, 413. Æ. 7, 481. 10, 725. 12, 750
cervus 7, 483
ceſpite E. 1, 69. G. 4, 273. Æ. 11, 566
ceſſa 11, 461
ceſſabit E. 1, 59. Æ. 1, 676
ceſſant 11, 138
ceſſantem 3, 430
ceſſare E. 7, 10. G. 1, 71
ceſſas Æ. 6, 51
ceſſat 2, 468
ceſſatum 11, 288
ceſſavit G. 1, 485
ceſſêre 3, 549. Æ. 12, 717
ceſſerit 12, 183
ceſſerunt 10, 444
ceſſi 2, 104. 6, 460
ceſſiſſe 3, 121. 297
ceſſit 3. 333. 5, 394. 445. 6, 102. 7, 636. 8, 395. 9, 126. 10, 276
ceſtu G. 3, 20. Æ. 5, 68
ceſtus, *plur.* 5, 379. 401. 410. 424. 479. 484
cete 5, 822
Cethegum 12, 513
cetra 7, 732
ceu G. 1, 303. 3, 542. 4, 96. 499. Æ. 2, 355. 416. 438. 516. 5, 88. 527. 740. 6, 492. 7, 378. 674. 699. 8, 408. 9, 339. 792. 10, 97. 357. 723. 11, 297
Chalcidica 6, 17
Chalcidico E. 10, 50
chalybe Æ. 7, 419
Chalybes G. 1, 58
chalybs Æ. 8, 446
Chalybum 8, 421. 10, 174
chao G. 4, 347
Chaone Æ. 3, 335
Chaoniam G. 1, 8. Æ. 3, 335
Chaonias E. 9, 13
Chaonique G. 2, 67
Chaonio Æ. 3, 293
Chaonios 3, 334
chaos 4, 510. 6, 265
Charybdim 3, 684
Charybdis 3, 420. 558. 7[illegible]
Charon 6, 326
chelas G. 1, 33
chelydris 2, 214
chelydros 3, 415
Chimæra Æ. 6, 288
Chimæram 5, 118. 23[illegible] 785
Chiron G. 3, 550
chlamyde Æ. 8, 588
chlamydem 3, 484. 4, 13[illegible] 250. 9, 582. 11, 775
Cylorea 12, 363
Chloreus 11, 768
choreas 6, 644
choreis 9, 615. 10, 224
chori 9, 112
Chorinæum 9, 571
Chorinæus 6, 228. 12, 29[illegible]
choris 5, 581
choro 6, 657
choros G. 4, 533. Æ. 1, 5[illegible] 145. 7, 391. 11, 737
chorus E. 6, 66. G. 1, 3[illegible] 460. Æ. 5, 240. 823. 8, [illegible] 718. 10, 219
Chromim 11, 675
Chromis E. 6, 13
cibum G. 2, 216
cicadæ E. 5, 77. G. 3, 3[illegible]
cicadis E. 2, 379
cicatrix G. 2, 13
ciconum 4, 520
cicuta E. 5, 85
cicutis 2, 37
cie G. 4, 64. Æ. 12. 158
ciebat 3, 344. 5, 674. 6[illegible]
ciebo 4, 122
ciebunt 6, 829
ciemus 3, 68
cient 1, 545. 5, 585
cientes 9, 766
ciere 6, 165
cieret 8, 354
ciet G. 1, 110. 3, 517. [illegible] 419. 4, 490. 7, 325. 10[illegible] 12, 104
cincta 12, 811
cinctamque 7, 658
cincti 8, 282. 11, 188
cinctuque 7, 612
cinctum 4, 248
cinerem G. 1, 81. Æ. 4, 7[illegible] 743. 8, 410. 11, 211
cineres E. 8, 101. Æ. 2, [illegible] 587. 4, 427. 5, 55. 81. [illegible] 6, 226. 10, 59
cineri 3, 303. 4, 552. 62[illegible]

10, 828
8, 64
t Æ. 5, 288
G. 1, 28
E. 4, 32. Æ. 1, 677. 9,
0, 119
5, 597
3, 255
, 520. 3, 52
, 116. 5, 539. 7, 159
E. 7, 28. Æ. 5, 71. 8,
2, 511. 9, 469. 790.
86. 536
, 496. 9, 360. 12, 942
4, 41. 121. 8, 599. 12,
745
t 6, 665
8, 106. Æ. 4, 633
9, 35
Æ. 1, 402. 10, 122.
475
t 5, 13
3, 146. 4, 75. Æ. 1,
6, 865. 7, 535. 11, 197.
7
7, 10
que 7, 799
8, 70. Æ. 7, 20. 191.
us 8, 636
386
G. 3, 166
5, 109. 551
1, 761
3, 413
n 11, 767
5, 559. 10, 138
E. 3, 45. 8, 12. 74. 9,
10, 16. G. 1, 835. 245.
83. 2, 382. 392. 484.
5, 537. 540. 4, 30. 46.
13. 130. 188. 193. 274.
14. 400. 430. 478. Æ.
0. 179. 315. 416. 470.
1. 2, 133. 218. 238.
3. 515. 564. 599. 605.
8. 767. 792. 3, 65. 75.
9. 392. 634. 4, 145.
6. 509. 5, 250. 435.
, 166. 175. 329. 443.
00. 706. 7, 32. 104.
88. 763. 8, 45. 285.
31. 673. 9, 70. 440.
7. 679. 808. 10, 118.
, 34. 188. 579. 655.
. 12, 162, 335. 476.
6. 662. 929
t 6, 783
E. 10, 57. G. 1, 140.
72. 6, 207. 9, 153. 10, 74
E. 6, 62. Æ. 2, 510.
8, 458. 12, 88
circumdata G. 4, 497. Æ. 4, 137. 6, 549. 10, 483. 11, 596. 12, 416
circumdatur G. 3, 487. Æ. 1, 596
circumdatus 9, 462
circumdedit G. 2, 535
circumdo E. 8, 74
circumfert Æ. 10, 887
circumflectere Æ. 3, 430. 5, 131
circumfluit 6, 132
circumfundimur 2, 383
circumfusa G. 3, 368. Æ. 1, 590. 2, 64
circumfuso 11, 546
circumfusos 6, 666
circumlatrantibus 7, 588
circumligat 11, 555
circumſiſtunt 8, 490
circumſonat 8, 474
circumſpexit 2, 68
circumſpice G. 3, 390
circumſpicit Æ. 3, 517. 12, 896
circumſpiciunt 9, 416.
circumſtant G. 4, 216. Æ. 6, 486. 7, 585. 12, 85
circumſtare 10, 905
circumſtet 4, 561
circumſtetit G. 4, 361. Æ. 2, 559. 8, 300
circumtextum 1, 653
circumtulit 6, 229. 12, 558]
circumvectamur G. 3, 285
circumvolitavit 1, 377
circumvolat Æ. 2, 360. 3, 233. 6. 866
circumvolvitur 3, 284]
circus 5, 289
Ciſſea 10, 317
Ciſſeis 7, 320. 10, 705
Ciſſeus 5, 537
cita 5, 33
citæ 5, 66. 8, 642
citatorum 12, 373
citi 4, 574. 5, 824. 9, 87. 12, 425
citius 1, 146. 5, 242
cito 5, 61
citorum G. 2, 437
citum Æ. 11, 714
citus 1, 305. 11, 462
cives E. 1, 72. Æ. 2, 42. 5, 196. 671. 8, 489. 9, 36. 783. 11, 243. 305. 360. 459. 12, 572. 583
civibus 5, 631. 8, 571. 11, 119.
civili 6, 772
clade 12, 556
cladem 2, 361, 12, 604
clam Æ. 1, 354
clamantis 9, 442. 10, 323
clamarem E. 3, 19
clamaſſent 6, 44
clamat Æ. 4, 674. 7, 400. 12, 600
clamor 1, 91. 2, 313. 338. 488. 3, 128. 4, 665. 5, 140. 227. 451. 6, 493. 8, 595. 9, 395. 504. 566. 664. 11, 192, 454. 745. 832. 12, 268. 409. 462. 621. 756
clamore G. 1, 347. 3, 43. 375. 413. 4, 439. 460. Æ. 1, 328. 523. 2, 437. 769. 3, 313. 524. 4, 303. 5, 150. 167. 207. 491. 6, 175. 8, 216. 9, 38. 54. 466. 597. 636. 791. 10, 266. 716. 799. 895. 11, 609. 838. 12, 252. 257
clamorem G. 1, 362. Æ. 3, 566. 672. 10, 262. 11, 622. 878. 12, 618
clamores 2, 222
clamoribus G. 4, 76. Æ. 2, 128. 4, 411. 5, 228. 341. 10, 713. 11, 147
clangorque 2, 313. 8, 526. 11, 192
clangoribus 3, 226
Clanius G. 2, 225
clara Æ. 1, 592. 2, 569. 5, 43. 139. 564. 9, 19
claram G. 1, 138. Æ. 2, 696
claraque 1, 288
clareſcunt 2, 301
clari 5, 106. 6, 478. 8, 48. 673
Clarii 3, 360
clarior 2, 705
claris 7, 474
clariſſima G. 1, 5
clariſſime Æ. 5, 495
claro G. 1, 460. Æ. 4, 268
clarum 3, 519. 12, 225
clarus G. 4, 93. Æ. 1, 554. 9, 582. 10, 126. 11, 772
claſſe 1, 383. 5, 1. 115. 794. 8, 79. 9, 8
claſſem 1, 43. 132. 314. 521. 555. 587. 3, 5. 117. 651. 4, 289. 299. 309. 375. 396. 426, 587. 5, 607. 612. 832. 843. 6, 150. 7, 38. 106. 288. 9, 69. 81. 10, 83. 155
claſſes G. 1, 255. Æ. 3, 300. 403. 4, 537. 6, 697. 7, 436. 716. 8, 675. 10, 36
claſſi 5, 689, 6, 1. 8, 11
claſſibus 2, 30. 3, 61. 157. 4, 582. 5, 726. 10, 269
claſſica G. 2, 539. Æ. 7, 637

claſſis Æ. 5, 33. 66. 862. 6, 334. 9, 88. 10, 231
clava 10, 318
clauda 5, 278
claudentur 1, 298
claudere 11, 883
clauderet E. 7, 15
claudes G. 3, 321
Claudia Æ. 7, 708
claudimur 8, 473
claudit G. 2, 317. Æ. 3, 642. 10, 377
claudite E. 3, 111. 6, 56
clauditur Æ. 1, 237
claudunt 6, 139. 7, 609
clauduntur 10, 746. 12, 310
clauſa G. 3, 352. Æ. 3, 213
clauſæ Æ. 6, 734
clauſam 1, 315. 11, 554
clauſi 3, 230
clauſis G. 4, 258. 263. Æ. 8, 385
clauſo G. 4, 303. Æ. 1, 145. 378. 11, 298
clauſos G. 3, 214. 4, 364. 9, 67
clauſtra 2, 161. Æ. 1, 60. 2, 259. 491. 3, 411. 7, 185. 9, 758
clauſumque 12, 893
clauſus 7, 707
clavumque 5, 177. 852. 10, 218
clienti 6, 609
Clioque G. 4, 341
Clitumne 2, 146
clivo E. 9, 8. G. 3, 293
clivoſi G. 1, 108. 2, 212
Cloanthum Æ. 1, 226. 514. 616. 4, 288. 5, 167. 245
Clœlia 8, 651
Cloniumque 9, 574. 10, 749
Cloreus 11, 768. *alias legitur* Chloreus
Clotho 9, 102
Cluenti 5, 123
Cluſi 10, 167
Cluſionis 10, 655
Clymene G. 4, 345
clypeataque Æ. 7, 793
clypei 2, 227. 392. 546. 3, 637. 7, 186. 8, 625. 10, 336. 477. 546. 553. 589. 12, 541. 925
clypeis 10, 568. 12, 712. 724
clypeo 2, 671. 7, 657. 9, 733. 806. 10, 330. 777. 795. 12, 332. 377
clypeos 2, 389. 422. 443. 734.
clypeum 3, 286. 5, 359. 7, 639, 789. 8, 447. 729. 9, 270. 709. 10, 242, 261. 482. 11, 10. 284. 12, 89. 866
clypeus Æ. 12, 432
Clytio 10, 129. 11, 666
Clytium 9, 774. 10, 325
coacta E. 6, 31
coactam Æ. 7, 43
coacti 2, 196
coactis 7, 509. 12, 457
Cocles 8, 650
cocto 11, 553
Cocyti G. 3, 38. 4, 479. Æ. 6, 323. 7, 562
Cocytia Æ. 7, 479
Cocyto 6, 297
Cocytuſque 6, 132
Codri E. 5, 11
Codro 7, 22. 26
coëant Æ. 7, 317. 546. 8, 385. 11, 292
coëgi 1, 2
coëgit G. 4, 85
cœlata urna Æ. 7, 792. in auro facta 1, 644
cœlatam argento bipennem Æ. 5, 307
cœlati argenti 10, 527
cœlatum opus E. 3, 37
cœlatus ferro Mavors Æ. 8, 701
cœlaverat auro 10, 499
cœleſtia G. 4, 1. 11, 276
cœleſtibus 1, 15. 391. 6, 379. 11, 51. 12, 167
cœleſtis 6, 730
cœleſtium 7, 432
cœli E. 3, 105. G. 1, 35. 51. 335. 337. 417. 503. 2, 1. 269. 345. 477. 3, 261. 327. 478. 4, 58. 100. 152. 166. Æ. 1, 133. 229. 254. 263. 3, 138. 232. 600. 4, 184. 451. 5, 802. 835. 851. 6, 113. 363. 579. 790. 849. 7, 210. 301. 543. 768. 8, 97. 141. 528. 9, 18. 630. 10, 176. 695. 11, 595. 878. 12, 145
cœlicolæ 2, 641. 6, 554. 10, 6. 97. 117
cœlicolas 6, 787
cœlicolis 2, 592
cœlicolûm 3, 21
cœlifer 6, 796
cœlo E. 1, 17. 4, 7. 8, 14. 69. G. 1, 6. 23. 252. 260. 322. 366. 474. 487. 2, 306. 334. 342. 4, 103. 192. 227. 235. 426. Æ. 1, 159. 293. 335. 399. 2, 8. 186. 636. 688. 693. 3, 201. 515. 518. 586. 678. 4, 89. 578. 692. 5, 18. 451. 515. 527. 542. 606. 722. 727. 790. 870. 6, 15. 178. 191. 247. 7, 140. 8, 64. 99. 264. 591. 664. 9, 2. 671. 10, 215. 548. 633. 210. 12, 76. 245. 795. 842
cœlum E. 4, 51. G. 1, 375. 397. 433. 3, 279. 417. 4, 52. Æ. 1, 62. 92. 137. 284. 2, 250. 198. 564. 582. 160. 247. 256. 9. 502. 657. 6, 719. 724. 896. 7, 20. 111. 429. 10, 275. 781. 11, 187, 202. 12, 196. 407.
cœni G. 4, 491
cœno Æ. 6, 296
Cœo 4, 179
cœperat 12, 941
cœpêre E. 7, 19. G.
cœperit E. 6, 36
cœperunt G. 4, 332
cœpit E. 2, 69. 6, G. 3, 237. 504. 525. 6, 372. 7,
cœpta E. 8, 12. Æ.
cœptæ 4, 86
cœpti 2, 162
cœptis G. 1, 40. Æ. 15. 9, 296. 625.
cœptorum 3, 20
cœptoſque 8, 439
coërcent 9, 27
coërcet G. 4, 480. Æ.
cœrula 2, 381. 3, 7, 198. 8, 209
cœrulea G. 1, 236. Æ.
cœruleæ 5, 87
cœruleam 6, 410
cœruleis 3, 64. 432.
cœruleo 5, 819. 12,
cœruleos G. 4, 482
cœruleum Æ. 8, 713
cæruleus G. 1, 453. 3, 194. 5, 10. 8,
cœtu 1, 402. 5, 107
cœtum 1, 739. 5,
Cœumque G. 1, 279
coëunt 4, 73. Æ. 7,
cogant 4, 289
coge E. 3, 20. G. 3,
cogemur Æ. 12, 237
cogendæ G. 2, 62
cogente Æ. 12, 423
cogentibus G. 2, 10
cogere E. 6, 85. G. 11, 304

7, 125
581
2, 7. Æ. 3, 56. 4, 412.
4, 36. Æ. 7, 639. 9,
11, 235
3, 98. Æ. 11, 460
G. 1, 462
G. 4, 420. Æ. 4, 414.
que 3, 502
que 8, 132
12, 29
1, 627
en 1, 271. 9, 493
ine 1, 534. 3, 133.
334. 350. 702. 6, 383.
1. 8, 331. 11, 246. 12,
iris 8, 48
ere E. 1, 42. 4, 27. 60.
177. 394, 2, 226. 490.
10. 3, 299
it 12, 903
ite E. 6, 25. Æ. 5, 474
imus 9, 245
it G. 4, 375. Æ. 6, 340
G. 4, 231. Æ. 1, 567.
06. 5, 782. 6, 462. 8, 7
3, 424. 9, 738
e 12, 314
7, 710. 11, 500
es G. 2, 279
Æ. 11, 860
12, 709
30. 9, 801. 10, 410. 452
e G. 2, 242
1, 30
Æ. 4, 458
G. 1, 121. 4, 118
02, 36. 222
Æ. 4, 422
m 4, 343
77
s 11, 786
terras E. 3, 61. ſtagna
is G. 3, 430. penates
es Æ. 5, 63. morem
na 7, 603. virginitatis
rem *puella* 11, 584
us G. 2, 413
terra Æ. 3, 13. tellus
73
G. 2, 542. 3, 167. 421.
37. Æ. 2, 381. 721. 5,
6, 519. 7, 394. 701. 8,
9, 331. 10, 838. 11,
622. 692. 829. 12, 86.
a cervix 9, 434. oſſa
485. membra Æ. 4, 391.
708

collapſam ferro *Reginam* Æ. 4, 664
collapſi cineres 6, 226
collapſos artus 9, 753
collapſum *patrem* 8, 584
Collatinas arces 6, 774
collatis ſignis 11, 517
colle 8, 604
collecta ſinus fluentes *puella* 1, 324. ex longo rabies edendi 9, 63. in figuram aſitis *Furia* 12, 862
collectæ ex alto nubes G. 1, 324
collectam exſilio pubem Æ. 2, 798
collectas nubes 1. 147
collecti undique *milites* 2, 414. 7, 582. 9, 689
collectis navibus 1, 174. omnibus *ſociis* 2, 743
collectos agreſtes 9, 11
collectum humorem G. 1, 114. ignem 3, 85. robur 3, 235. gluten 4, 40
collegerat ſinus in nodum Æ. 11, 776
collegerit ſitim hora quarta G. 3, 327
colligit ſe in arma Æneas Æ. 12, 491
collem 1, 423. 8, 351
colles E. 9, 7. G. 2, 113. 179. 276. 3, 555. Æ. 3, 522. 5, 150. 7, 798. 8, 216. 305. 598. 11, 319. 902
collibus E. 7, 58. 9, 49. G. 2, 273. Æ. 5, 287. 7, 726
colligat nox pluviam E. 9, 63
colligere arma Æ. 5, 15
colligit luna ignes reverentes G. 1, 427. ſe anguis in ſpiram 2, 154. ſe in ſua arma Æ. 10, 412. habenas 11, 671
collis 7, 659
collo E. 6, 50. G. 3, 204. Æ. 1, 658. 719. 2, 218. 236. 792. 3, 661. 6, 700. 7, 351. 8, 438. 10, 135. 11, 11. 12, 356. laſſo papavera collo demiſere caput 9, 436
collocat hic juvenem G. 4, 424
colloquio Deorum Æ. 7, 91
collucens veſte atque armis 10, 539
collucent flammis mœnia Æ. 5, 4. ignes 9, 166. ignibus agri 11, 209
collucere faces 4, 567
colludere plumas in aqua G. 1, 369
collum Æ. 5, 559
colluſtrans omnia vidi 3, 651
colo *lanificio* calathiſve Minervæ 7, 805. tenuique Minerva 8, 409
colo, *verb.* Elyſium 5, 735
colocaſia E. 4, 20
coloni, *plur.* 9, 4. G. 1, 125. 2, 385. 3, 288. Æ. 1, 16
colonis G. 1, 507. Æ. 7, 63. 410. 422
colono G. 1, 299. Æ. 1, 3
colonos 4, 626
color G. 2, 178. 256. 4, 254. Æ. 6, 47. 11, 819
coloratis Indis G. 4, 293
colore E. 8, 73. G. 4, 335
colorem E. 9, 49. Æ. 4, 558. 6, 272. 9, 650
colores E. 4, 42. 8, 77. G. 1, 452. Æ. 4, 701. 5, 89. 12, 69
colori E. 2, 17
coloribus G. 4, 306. Æ. 5, 609 7, 191
coluber G. 3, 418. Æ. 2, 471. 7, 352
colubris G. 2, 320. Æ. 6, 419. 7, 329
coluêre vitam G. 2, 532. terram Æ. 1, 536. 3, 165. morem 7, 602
colui veſtros honores 12, 778
coluiſſe terram Æ. 1, 20. Dianam 11, 843
columba, *nom.* Æ. 5, 213
columbæ, *plur.* 2, 516. 6, 190
columnæ, *dat.* 12, 92
columnæ, *plur.* 6, 552
columnas G. 3, 29. Æ. 1, 432. 11, 262
columnis 7, 170
colunt inſulas 3, 212. ſaxa 7, 684. urbem, rura, rupes, montem, flumen 7, 714
colurnis verubus G. 2, 396
coma, *ſing.* Æ. 5, 556
comæ *plur.* 1, 407. 481. 2, 774. 3, 48. 4, 280. 6, 48. 12, 868
comam 1, 323. 2, 552. 9, 478. acanthi G. 4, 137. orni Æ. 2, 629. lauri 7, 60
comas 2, 684. 3, 174. 405. 4, 590. 7, 75. 353. 394. 8, 274. 277. 10, 726. comas vitis G. 2, 368. arboris Æ. 12, 209
comantem Narciſſum G. 4, 122. galeam Æ. 2, 391. dictamnum 12, 413

comantes ſetas hirci G. 3, 312, criſtas Æ. 3. 468. toros *leonis*, 12, 6
comantia colla *equorum*. 12, 86
comes *maſc*. Æ. 2, 704. 711. 3, 613. 691. 6, 159. 166. 528. 8, 466. 9, 179. 223. 10, 321. 11, 33. 12, 385. *fœm*. 6, 292. 448. 538. 11, 479
cometæ *plur*. G. 1, 488. Æ. 10, 272
comitabor fugâ nautas 4, 543
comitamur honore vano *mortuum* 11, 52
comitante caterva 2, 40. 370. 5, 76. acie 11, 498
comitantibus multis 3, 346. armis 4, 48
comitantur paſtorem oves 3, 660. canes greſſum herilem 8, 462. ſocios 10, 126
comitata miniſtris Helena, 2, 580
comitate paucis *vocat*. 10, 586
comitatu 4, 215
comitatur 6, 863. 7, 681
comitatus uno Achate 1, 316. iter meum 6, 112. lectis equitum 9, 48. claſſe catervas 10, 194
comitatus Dei iræ inſidiæque *ſubſt*. 12, 336
comitem 2, 86. 778. 4, 677. 5, 546. 6, 777. 8, 308. 9, 177. 277. 649. 765. 775. 10, 779. 11, 542. 12, 362
comitentur ſocii G. 1, 346. ſupremum honorem Æ. 11, 61
comites *maſc. nom*. 4, 123. 140. 162. 5, 301. 8, 52. *accuſ*. comites Deos 2, 181. comites fatorum 2, 294. 744. 5, 191. *fœm*. 4, 664. 11, 655. 805
comitetur Ænæan 10, 164
comiti 2, 729. 11, 710
comitum *gen. maſc*. 2, 796. 5, 822. 6, 865. 11, 94. *fœm*. 10, 220. 11, 586
commaculare manus ſanguine E. 8, 48
commemoranda relinquo G. 4, 148
commendat tibi Troja penates Æ. 2, 293. ſocios Aceſtæ 5, 771
commendo ſociis penates 2, 748
commercia belli 10, 532
comminus *vel* cominus *ſtatim*. G. 1, 104. *è propinquo loco*. 3, 374. Æ. 7, 553. 732. 9, 347. 770. 10, 454. 11, 706. 12, 890
commiſit funera pugnæ 7, 542
commiſſa *neutr. plur*. luctis 1, 140. piacula 6, 569
commiſſa *fœm. ſing*. lues G. 4, 454. id eſt *juncta*. Æ. 3, 428. gens commiſſa duci *credita*. 10, 156
commiſſos ludos *incœptos*. 5, 113
commiſta mero fruſta 3, 633
commiſta grandine 4, 120. 161
commiſtam favillam 9, 76
commiſti corpore Teucri 12, 835
commiſtis igne tenebris 8, 255
commiſtum clamorem terroribus 9, 618
commiſtus corpore G. 2, 327. in auras fumus 4, 500. Italo ſanguine Æ. 6, 762
committas ſemina ſulcis G. 1, 223
committere vitem ſulco 2, 289. ſeſe ponti ignoto 3, 78. *peccare*, Æ. 1, 235. pugnam 5, 69, vitam ventis 10, 69. manum Teucris, *pugnare*, 12, 60
committitur auris, *creditur*. 11, 560. pugna 11, 589
commoda Baccho, *terra*. G. 4, 129
commota his Dido, *concitata*. Æ. 1, 364. commota ſpeluncâ columba 5, 213
commotæ cantu umbræ de ſedibus G. 4, 471
commotis ſacris, *quaſſatis*. Æ. 4, 301
commotus graviter Neptunus 1, 130
commovêre canes cervum 7, 494
commovet alas columba 5, 217
commune periclum 2, 709. crimen 12, 16
communem populum 4, 102. Deum 8, 275
communi ſtatione 9, 183
communibus bonis 11, 435 Diis 12, 118
compacta cicutis fiſtula E. 2, 36
compactis trabibus Æ. 12, 674
compagibus, *junctura*. 297. 2, 51
compellabat, *alloquebatur*. 534
compellare virum, *alloqui*. 280. 3, 299. 8, 164
compellat Achates 1, 582. bis amicis 2, 372. honore 3, 474. hic 4, 304. *incepit*. 5, 16. tis vocibus 6, 499. 10, 606
compellere gregem hibi 2, 30
compeſce ramos fluentes *ce*, G. 2, 370. terro *morbum*. 3, 468
compita 2, 382
complebunt toros *apes*.
complectitur dulci 1, 698. ſopor artus 253. oſſa gremio 5, tra hoſtem *conſtringit* 743. *amplectitur*.
complent milite uter 2, 20. loca milite tora 3, 71. 676. lumine cornua Lunæ complent aggere 567
complentur valles G.
complerant littora 5, 107. tempora 108. ſentes ſylvam
complere naves 11, 712. campos acies
complet agmina vox mœnia fama 11, ra fragor 12, 724
completur menſibus bis 5, 46
complexa corpus nati E. 5, 22. *laurus* nates Æ. 2, 514. jux 2, 673. centum tes 6, 786
complexi inter ſe *cives*
complexibus 5, 742
complexu 1, 719. 488. 582
complexus *particip*. 558. 11, 46
componens manibuſque 8, 486
component pacem 12, 822
componere magna 1, 24. lites 3, 108. membra deſeſſa fluctus motos Æ. urbem 3, 387. curas

8, 317
et diem veſper Æ. 1,
fœdere bellum 12,
ite fœdus 10, 15
æ leges 12, 315
am pacem 7, 339
iti in turmas 11, 599
tis gradibus G. 3, 192.
us 4, 417
to *adverb. ſimulate, da-*
â. Æ. 2, 129
to *particip.* aggere 7, 6
us pace quieſcit 1, 253
ère ſe thalamis G. 4,
it ſe regina ſpondâ,
uit. Æ. 1, 702. genus
ile 8, 322
ndere numero G. 2, 104.
s formas ſcelerum Æ.
26. crinibus ignem 7,
derit aëra obſcuro cornu
G. 1, 428
dit ignis robora 2,
ſa imago manus effu-
. 2, 793. 6, 701
nſam columbam 11,
ſa certamina G. 4, 87
ſi furores Æ. 5, 802
ſus impetus 2, 73. amor
i 8, 184
ne greſſum 6, 389
comæ 6, 48
ramos 8, 128. capil-
o, 832
olivâ fœlici 7, 751
erant greges in unum
2
us noto *vento.* Æ. 1,
r 10, 89
m plurima 9, 398
, 688. 11, 585. 842
nt G. 1, 281
s Æ. 12, 910
particip. 2, 792. 3, 25.
700. ter conatus utram-
am 10, 685
ſaxa G. 4, 49. Æ. 5,
, *cedat.* E. 2, 57
mihi hunc laborem
huc concede, *te reci-*
. 2, 523. concede me
rtem nati ſepulchro,
me. 10, 906
e pacem vivis 11, 111
concedit tibi laudem hanc Apollo Æ. 9, 655
concedite mihi carmen E, 7, 22. concedite ſylvæ, *valete.* 10, 63
concentus avium G. 1, 422
concepit furias Dido Æ. 4, 474
conceptum fœtum 5, 38. 8, 139. fœdus 12, 158
conceſſa nunquam moveri *palus immota* 3, 700. conceſſa peto *neutr.* 5, 798
conceſſæ duæ mortalibus zonæ G. 1, 238
conceſſerat dies cœlo, *deceſſerat* Æ. 10, 215
conceſsère Deûm iræ, *ceſſavêre* 8, 41
conceſſit ſuperis ab oris, *obiit* 2, 91. conceſſit in iras Dianæ urbem, *permiſit furori,* 7, 305. vita conceſſit 10, 820
concubâ 6, 171. 10, 209
conchas G. 2, 348
concidere montes ſcrobibus 2, 260
concidit *cecidit* 3, 516. Æ. 2, 532. 5, 333. 448. concidit Iliatellus, *vaſtata eſt* 11, 245
concilia Deorum, *cœtus* G. 1, 25. Æ. 5, 735
concilias *mihi* ſceptra & Jovem 1, 83
conciliet ſibi arma 10, 151
concilio, *cœtu* 5, 75
concilium horrendum, *cœtum* 3, 679. concilium ſilentum 6, 433. 10, 2. cogit 11, 234. cogere 11, 304. cogite 11, 460. deſerit 11, 469
concipe curam ducis 11, 519. fœdus 12, 13
concipis pectore robur 11, 369
concipit mente furores, 4, 502
concipiunt inde vires & pabula terræ G. 1, 87. alios motus pectora 1, 422
concita frænis immiſſis, *turba* Æ. 11, 889. ſaxa murali tormento 12, 921
concitat ſe alis in Teucros Alecto 7, 476. concitat equum in medios 11, 742
concitus ira 9, 694. vi multa 11, 744. Mavors 12, 331. axis concitus pro curſu 12, 379. curſu concitus heros 12, 902
conclamant 2, 233. 5, 660. 10, 738
conclamat Æ. 6, 259. 9, 35. 375. 425. 12, 426. Italiam primus 3, 523. duros agreſtes *advocat.* 7, 504
concludere ſulco locum 1, 429
concolor, *ſus* 8, 82
concordes parcæ E. 4, 47. animæ Æ. 6, 827
concordia jugo fræna 3, 542
concredere muros obſeſſos *militibus* 10, 286
concreſcere *teſtâ* fungos G. 1, 392
concreſcunt cruſtæ in flumine 3, 360
concreta frigora pruinâ 2, 376. *vitia* Æ. 6, 738
concretæ glacie zonæ G. 1, 236
concretam radicem 2, 318. labem Æ. 6, 746
concretos ſanguine crines 2, 277
concretum lac G. 3, 463
concreverit orbis E. 6, 34
concrevit ſanguis frigore Æ. 12, 905
concubitu G. 4, 198
concubitus *acc. plur.* E. 6, 50. G. 3, 130
concurrere telis G. 1, 489. Æ. 11, 117. prælia G. 1, 318. montes montibus Æ. 8, 692. in arcem 2, 315. *certare* 1, 497. 10, 8. 436. 715. 12, 149. 315. 503. 571. 771
concurrerit orbis geminus 7, 224
concurrit legio 12, 563
concurrunt, *certant,* 7, 520. 10, 361. 431. 691. 11, 805. 12, 297. 724
concurſu 1, 513. 12, 400
concurſum 5, 611
concurſus 6, 318. 9, 454
concuſſa *nom. ſing.* tellus 9, 752. Venus dolore 12, 411. metu 12, 468. *abl. ſing.* quercu G. 1, 159. ilice 4, 81. *neutr. plur.* pectora vulgi Æ. 11, 451
concuſſæ cautes 5, 205
concuſſam urbem 4, 666
concuſsère lora 5, 147
concuſſi animi fletu 9, 498
concuſſit equos 8, 3. rupem 8, 237. urbem luctu 12, 594
concuſſo vertice 2, 629. ſtipite 4, 444
concuſſus æther mugitibus G. 3, 151. acerbo caſu Æ. 5, 700. 869

concute pectus Æ. 7, 338
concuteret Ægida 8, 354
concutit fræna 6, 101
condant mœnia 7, 145. 11, 323
conde hunc ſepulchro 6, 152
condebat templum 1, 451
condemur in alvo 9, 152
condenſæ circum altaria puellæ 2, 517. litore puppes 8, 497
condent ſeſe in cunabula apes G. 4, 66
condere ſe ſylvis E. 8, 97. ſe ſylva Æ. 2, 696. te cavâ terrâ 12, 893. bella E. 6, 7. ſoles, *traducere dies*, 9, 52. gentem Æ. 1, 37. urbem 1, 526. nova fata 10, 35
conderet urbem 1, 9. arces 7, 61
condet ſe ſol in undas G. 1, 438. diem ſol, *finiet*, 1, 458. mœnia Æ. 1, 280. aurea ſæcula 6, 792. Albam 8, 48. te humi 10, 558
condidimus oſſa terrâ 5, 48
condidit arces E. 2, 61. cœlum umbra Jupiter Æ. 6, 271. urbem 8, 357. enſem in pectore 9, 348. enſem in ore adverſo 9, 443. ſe umbris 2, 621. 7, 619. alto portu 5, 243. lacu 8, 66. alveo 9, 32. fluvio 12, 886
condimus animam ſepulchro 3, 68
condit opes G. 2, 507. lumina ſomnus 4. 496. caput Æ. 4, 177. 10, 767
condita *neutr. plur.* ſervo pocula E. 3, 43. 47. verſu carmina 10, 50. ſigna mente teneto Æ. 3, 388. *fœm. ſing.* condita Erinnys ſpecu 7, 570
conditio mortis 12, 880
conditor arcis 8, 313
conditur undis Orion 7, 719. in mare *fluvius* 7, 802. in tenebras caligine cœlum 11, 187
conditus in nubem ſol G. 1, 442
conductâ tellure Æ. 12, 520
condunt apes examina G. 2, 452. mœnia Æ. 12, 361. ſe in ſylvis aves G. 4, 473. ſe in litore Teucri Æ. 2, 24. ſcuta latentia 3, 237. ſidera Cori 5, 126. ſe Teucri 9, 39
conduntur in alvo 2, 401. alveo 7, 303
confecta macie forma viri Æ. 3, 590
confecimus ſpatiis immenſum æquor G. 2, 541.
confecti curſus Æ. 5, 362
confectum ætate parentem 4, 599. curis 6, 520
confectus ævo Acetes 11, 85
conferre gradum G. 3, 169. Æ. 6, 488. manum 9, 44. 690. 10, 876. 12, 345. 678
conferto agmine G. 3, 369
confertos in prælia *milites* Æ. 2, 347
confeſſa Deam Venus, *ſe eſſe Deam*, 2, 591
confeſtim 9, 231
conficit me vulnus, *interficit* 11, 824
confidentiſſime juvenum G. 4, 445
confidere melius rebus afflictis Æ. 1, 456. huic monſtro 5, 849
confieri 4, 116
confiſe ô nimium confiſe cœlo 5, 870
confixâ parmâ 9, 765
confixi à ſociis 2, 429. ſuis telis 9, 543. confixi exſpirant animas 11, 883
confixum 3, 45
conflantur falces in enſem G. 1, 508
confligunt venti Æ. 2, 417
confluere apes G. 4, 558
confoſſus Æ. 9, 445
confugere 8, 593
confugis ad te 1, 670
confundere fœdus 5, 496. 12, 290
confunditur undis *fluvius* 3, 696
confuſa oſſa 11, 211
confuſæ ſtragis 6, 504. cædis 11, 207. urbis 12, 619
confuſam mentem 2, 736
confuſus imagine rerum 12, 665
congeminat ſecurim per oſſa 11, 698
congemuit 2, 631
congerere aram arboribus 6, 178
congeritur veſtis 2, 766
congeſſere palumbes E. 3, 69
congeſta oppida G. 2, 156. robora 3, 377. cubilia 4, 243. dona Æ. 6, 224
congeſtum culmen cæſpite E. 1, 69
congrediamur alteri
233
congredior 12, 13
congreditur 11, 720
congreſſi multa
junguntur dextras
tertia prælia 11,
congreſſos æquo
465
congreſſu uno tres
514
congreſſum Æneam
æquis 5,
congreſſus Achilli
greſſus 10, 540.
510
congreſſus pete
allognia 5, 733
conjectâ ſagitta 4,
12. 362
conjectis haſtis 12,
conjecto jaculo 9,
conjecit telum 2.
456. lampada 9,
culos 12, 483
coniferæ cypariſſi
conjice ſaxa G. 4,
conjicit ſeſe
619. huic anguem
ferrum 9, 411.
646. ſeſe imago
10, 657. haſtam
pora 10, 891. telum
11, 784
conjicite tela 9, 494
conjiciunt faces 5,
6, 222. tela 10,
igni galeas 11,
conjuge, *fœm.* G. 4,
Æ. 9, 138. *maſc.*
324
conjugiis G. 3, 275
conjugio Æ. 3,
48
conjugis *maſc.* E. 8,
2, 572. 4, 21.
413. 612. *fœm.*
2, 326. 3, 93. Æ.
4, 338. 6, 119.
280. 722. 11, 267.
conjugium 2, 579.
7, 723. 433. 11,
conjuncta viro E. 8,
conjuncta crepidine
653
conjunctus Atridis
130
conjunge conſiliis 5,
conjungere calamos
32. dextras Æ. 1,
tram dextræ 8,
conjungi fœdere 10,

me tibi Æ. 8, 133
Latium, *conspirat* 8, 5
Istro G. 2, 497
cœlum rescindere
1, 280
om. masc. Æ. 1, 347.
voc. masc. 2, 519. 777.
10. 611. *nom. fœm.*
94. Æ. 1, 51. 2, 597.
73. 678. 711. 725.
83. 4, 1. 113. 5, 620.
93. 523. 764. 7, 56.
87. 308. 314. 8, 384.
88. 10, 44. 11, 371.
80. 272. 937. *voc. fœm.*
465. Æ. 10, 607. 11,
12, 793
pedibus apes G. 4,
angues Æ. 8, 437
gemellos *exixa* E. 1,
rens Æ. 5, 642
humeris 5, 264. incur-
stis 11, 613
9, 769. toto corpore
27
3, 319. 4, 316. 535.
9, 600. 12, 42
4, 168
3, 136. 7, 96. 333.
1
1, 77. 4, 126. 7, 253
nomen. propr. E. 3, 40
inei *plur.* Æ. 12, 40
ineo 5, 771. 7, 366
gineus lethi sopor 6,
ebat equos 12, 736
erat sol medium or-
œli 8, 97
si æquor navibus, 1,
dit scopulum 1, 184.
4, 646, classem 10,
fœm. sibi mens recti
. Juno curarum 4, 608.
5, 455. 10, 872. 12,
onjux formæ 8, 393.
10, 679. *neutr. plur.*
a veri 2, 141. agmina
. sidera fati 4, 519. 9,
apud se reus 2, 99.
4, 167. facti audacis
12
t sub ilice E. 7, 1,
2. 5, 388. urbe 10, 780
duces 7, 431. cater-
um 11, 457
s arvis 4, 39
us in herba E. 3, 55.
inter ulmos 5, 3. arvis Æ. 12, 237
consedisse urbem luctu 11, 350
consedit scopulo G. 4, 436. in rupe Æ. 3, 245. in puppi 5, 841. folio avito 7, 169
consequimur 2, 409
consequitur 5, 153. 224. 494. 11, 722. 12, 375
consere dextram 9, 741
conserere Baccho *montes* G. 2, 38
conserimus prælia Æ. 2, 398
consertam hamis loricam 3, 467. 5, 259
consertum tegmen spinis 3, 594
consessu caveæ 8, 636
consessum caveæ 5, 340. 577
consevimus agros E. 1, 73
consident Æ. 11, 323
consident sedibus G. 4, 65
considere in ignes Æ. 2, 624. 9, 145. regnis 1, 576. Cretæ 3, 162. Latio 6, 67. mensis 7, 176
considite transtris 4. 573
considunt transtris 5, 136. tectis 10, 5. castris 11, 915
consilia in melius referet 1, 285. versat pectore 1, 662
consiliis 2, 89. 5, 728. 749. 11, 339
consilio 7, 216. 11, 704
consilium 2, 656. 4, 477. 7, 407. 592. 9, 227
consistere pontibus G. 4, 27. terrâ Æ. 1, 545. 633. 6, 807. 10, 75. Lario 8, 10. mentem *tardare* 1, 647
consistit arenâ mediâ 5, 423
consistunt agmine denso 9, 789
consita terris fœta, *maria insulis sparsa*, 3, 127
consonat omne nemus plausu fremituque 5, 149. strepitu 8, 305
consortem nati 10, 906
consortia tecta G. 4, 153
conspectu Æ. 1, 38. 188. 2, 11. 67. 10, 260. 11, 903
conspectum reddite *parentis*, Æ. 9, 262. ire ad conspectum genitoris 6, 108
conspectus in ostro, *spectabilis* G. 3, 17. in armis Æ. 8, 588
conspexêre virum 1, 156
conspexi venientem 3, 652
conspeximus locum insidiis 9, 237.
conspexit Æ. 1, 491. 4, 649 10, 725
conspicere 6, 508
conspicit 4, 261. 5, 611. 6, 656. 9, 420
conspicitur 8, 83
conspirant cornua rauco assensu 7, 515
constare cuncta cœlo videt 3, 518
consternere terram tergo 12, 543
consternunt terram frondes 4, 444
constet animo sententia 5, 748
constiterant 3, 681. 12, 271
constitit G. 4, 484. Æ. 1, 191. 230. 463. 2, 68. 4, 253. 5, 426. 507. 6, 331. 559. 8, 381. 9, 624
constituam taurum ante aras 5, 237
constitue aras G. 4, 542
constituent mœnia Æ. 12, 194
constituere pyras 11, 185
constituit quærere 1, 313. metam ex ilice 5, 130. juvencos *ad aras* 6, 244
constituunt cupressos ante pyram 6, 217
constructa mella G. 4, 213
constructam pilam magnis molibus Æ. 9, 712
consuescere in teneris multum est G. 2, 272
consueta petens antra 4, 429. membra locavit tergo *equi* Æ. 10, 867
Consul 7, 613
Consule, *abl.* E. 4, 3. 11
consule *verb.* custodi & consule longe Æ. 9, 322
consulere *tibi* me 12, 21
Consulis *genit.* 6, 819
consulis, *verb. suades* 11, 344
consulit exta spirantia 4, 64. lucos 7, 83
consulite in medium, *in commune*, 11, 335
consulta, *neutr. plur.* 6, 151. 11, 410
consultus vates G. 3, 491
consument ubera in natos 3, 178
consumere mensas Æ. 7, 125
consumerer tecum ipso ævo E. 10, 43
consumimus mensas Æ. 7, 116
consumpta in ventos sagitta 5, 527
consumpta nocte 2, 795
consumptis *cibis* 7, 112

consurgere bellum Æ. 8, 637. in arma 10, 90. tonsis *remis* 10, 299
consurgit senior 8, 457. mundus ad Scythiam *attollitur* G. 1, 241. ad æthera Æ. 7, 530. in ensem 9, 749. 12, 729
consurgunt mensis 8, 110
contactos artus G. 3, 566
contactu omnia fœdant Æ. 3, 227
contagia pecoris E. 1, 51. G. 3, 469
contemnere ventos 2, 360. Æ. 3, 77. opes 3, 364
contemnunt favos, *examina* G. 4, 104
contemplator *verb.* considera G. 1, 187. 4, 61
contemptor divûm Æ. 7, 648. 8, 7. lucis animus 9, 205
contende cellis Falernis G. 2, 96. vincla tenacia 4, 412
contendere versibus E. 7, 18. bello tecum Æ. 4, 108, cursu 5, 291. frustrà E. 7, 69. contrà Æ. 5, 370. cursum 5, 834. cæco Marte 9, 518
contenderet arcum 12, 815
contendunt petere litora cursu 1, 162. ludo 6, 643
contenta *nom. fœm.* quiete *mens* 9, 187. solâ Diana, *Camilla* 11, 582. *neutr. plur.* contenta tela 5, 513. 514. *ablat.* contentâ cervice G. 3, 536
contentus galeâ abito Æ. 5, 314. filius arvis patriis 7, 737
conterrita sorte pugnæ regina 12, 54
conterritus aspectu 3, 597. 9, 123
contexit caput amictu 12, 885 contextus trabibus acernis *equus* 2, 112
conticuêre 2, 1. 253
conticuit 3, 718. 6, 54
contigerat mediam cœli metam nox 5, 836
contigerit *si* victori capere Italiam 9, 268
contigimus manum 11, 245
contigit oppetere, *accidit.* 1, 100. *tetigit* igni *me Jupiter* 2, 649
contiguum hastæ 10, 457
continet imber agricolam, *tenet domi* G. 1, 259
contingat ire Æ. 6, 109. Turno regia conjux 11, 371
contingere ramos E. 8, 40. *viros* Æ. 1, 417. vittas 2, 168. funem manu 2, 239. Italiam 5, 18. terro avem 5, 509. mensas manibus 6, 606
contingit sol equis hyemem G. 2, 322. nares odore Æ. 7, 480
continuit dextrâ prehensum 2, 593. gradum 3, 598. Juno *repressit* 10, 686
continuò G. 1, 60. 169. 356. 3, 75. 158. 271. 386. 468. 4, 53. 69. 254. 548. Æ. 3, 196. 548. 4, 265. 5, 368. 6, 426. 570. 7, 68. 120. 9, 118. 684, 731. 757. 11, 612. 810. 912. 12, 560
contis 9, 510
conto 6, 302
contorquens padus sylvas vortice G. 1, 481. jaculum certo ictu Æ. 12, 490
contorquent spicula 7. 165
contorsit *hastam* in latus 2, 52. proram ad undas 3, 562. telum in auras 5, 520. telum inter nubila 6, 593. spicula 11, 676. ora equorum 12, 373
contorta falarica *nom. sing.* 9, 705
contortum hastile 11. 561
contrà *adverb. e contrario* G. 2, 420. 4. 440. Æ. 2, 445. 651. 3, 684. 4, 107. 6, 95. 544. 9, 509. 533. 10, 898. 12, 160. 222. 402. 749. 12, 760. 779. 807. 887. *e regione. ex adverso* E. 7, 8. Æ. 1, 17. 3, 552. 8, 711. 9, 93. 768. 10, 309. 434. 585. 760. 769. 11, 374. *vicissim* 1, 80. 329. 7, 552. 10, 343. *Adversus cum accusativo* 3, 692. 5, 124. 370. 414. 477. 8, 447. 699. 9, 136. 552. 802. 10, 84. 285. 359. 550. 567. 11, 282. 406. 438. 504. 12, 597. *simpliciter adversùm* 5, 21. 27. 7, 374. 9, 377. 795. 10, 16. 530. 545. 11, 145. 603. 873, 12, 271. 790. vos contra, *vos vero* 7, 267. contrà omina bellum 7, 583, contra quem talia fatur, *ad quem* 9, 280. contra vetitum 10, 9. it contra dicta Tyranni 10, 448
contracto frigore pigræ *apes* G. 4, 259.
contractus *locus* 4, 295
contrahe quidquid ... *collige* Æ. 12, 891
contrahimus viros, ... 3, 8
contrahit brachia ... 1, 34
contraria *nom. fœm.* ... na *dies*, 1, 286. ... Æ. 1, 243. 7, 293. ... toribus 4, 628. ... contraria 2, 39. in ... vocant animum ... 487
contremuit nemus 7, ...
contristat cœlum ... gore G. 3, 279. ... mine lævo *Canicula* 275
contulerant inter se ... mina 10, 147
contulimus manus 11, ...
contulit se vir viro 10, ...
contundet populos 1, ...
contundit herbas ... 2, 11
contusos animos, ... 4, 240
convalle 2, 186. Æ. ...
convalles G. 3, 276
convallibus Æ. 6, 13...
convectare prædas 7, ... 613
convectant prædam 4, ...
convellere à terra ... 1, 457. ab humo ... 3, 24. vimen 3, ... *amputare* 6, 148. ... manu 12, 774
convellimus *turrim* 2, ...
convellunt *arborem* G. ... turres Æ. 2, 446
convenêre frequentes ... undique 2, 799. 4, ... 5, 490. 11, 236.
conveniat, *opportunum* ... 3. 255
convenimus ambo E. ...
convenit, *æquum est* Æ. ...
conveniunt, *concurrunt* ... 704. 5, 293. 9, ...
conventus in medio ... *natum* 6, 753
conversa *nom. fem.* ... facies Metilci ... 12, 623. *abl.* cuspide ... 1, 85. *neutr.* ... medium diem ... 303. in exitium Æ. ... numina sentis *mutata* agmina vertit fugâ

acies Æ. 12, 369. 548
gemitu animi 2, 73.
e 11, 121. lumina ad
12, 172
habenis 11, 713
us 12, 716
cardine 9, 724. arcu
4
in hoſtem 12, 377
nt omen in ipſum Dii
re claſſem in Nymphas
3
re vias 5, 582. oculos
46. 12, 705. animos,
11, 800
e in me ferrum 9, 427
nt clamore fugam 12,
nom. fœm. per auras
ecta, 7, 543. *neutr.*
cœli convexa 1, 612
1. 6, 241. 750. ſupera
a 10, 251
pondere nutantem
um E. 4, 50. in con-
nemorum Æ. 1, 314. in
te ſylvæ 11, 515
E. 5, 69. G. 1, 301.
642. 4, 77
galeæ *apicem* 3, 468
ens terga *anguis* G. 3,
it terga ad ſolem *co-*
Æ. 2, 474
limina tectorum 2,
loca vaſta ruina 3,
undis *naves* 1, 387
m æquor remis 5,
, 690
empeſtas G. 3, 478.
o Æ. 1, 152
ctis E. 1, 82. G. 3,
thymbræ 4, 31. data
Æ. 1, 524. 11, 248.
data affari 9, 484. data
9, 720. quæ cuique
pia 5, 100. ſuſtro quæ
ppia circum *multitudo*
4. omnis copia Teu-
11, 834
olibus *glebas* æſtas G.
nt radii *flumina* ad li-
4, 428. curæque iræ-
mum Æ. 7, 345
vindemia in ſaxis G.
2
ari Æ. 1, 524. 11,
dſum 1, 599. coram
e 2, 538. agnoſcere
Æ. 3, 173. oſtendere 6, 716. coram alloqui 8, 122
Coras *nomen propr. viri.* 7, 672. 11, 465. 604
corda G. 1, 323. 330. 3, 106. 4, 70. 470. Æ. 1, 307. 726. 4, 528. 5, 138. 643. 729. 6, 49. 80. 407. 9, 55. 225. 10, 87. 12, 223. 453
corde 1, 54. 213. 566. 4, 332. 533. 6, 185. 383. 675. 8, 522. 10, 465. 871. 12, 18. 667
cordi ſunt crimina 7, 326 deſidiæ 9, 615. citharæ 9, 776. Dindyma 10, 252. *tibi* regia
cordi eſt 11, 369
Cori *venti* 5, 126
coriis G. 3, 559
Corintho urbe 6, 836
Coriti urbis 9, 10. 10, 719
Coritum 3, 170
corna, *fructus arb.* G. 2, 34. Æ. 3, 649
cornea, *porta* 6, 894. *neutr.* virgulta 3, 22. haſtilia 5, 557
cornibus, *Tauri ſideris* G. 1, 217. *Lunæ* 1, 433. hædi 2, 526. *bovis* 3, 55. 218, *cervi* 3, 370. cornibus arboreis *cervi* Æ. 1, 194. cornibus ingens cervus 7, 483. *vacca* 7, 789
corniger fluvius 8, 77
cornipedes equi 7, 779
cornipedum equorum 6, 591
cornix E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 388
cornu, *animalium* E. 3, 87. 9, 25. G. 2, 395. 3, 57. 509. Æ. 5, 382. 9, 629. *arcus corneo* E. 10, 59. Æ. 7, 497. 9, 606. 11, 773. *arcum corneum* 11, 859. ſonat ungula cornu, *pede corneo* G. 3, 88. Luna obſcuro cornu 1, 428
cornua, *animalium* E. 6, 51. 7, 30. G. 3, 222. 232. 4, 299. 371. Æ. 4, 61. 5, 479. 6, 245. 7, 488. 10, 725. 12, 721, cornua antennarum 3, 549. Lunæ 3, 645. 5, 832. *tubæ corneæ* 7, 615. 8, 2. rubræ cornua criſtæ 12, 89
cornus, *arbor* G. 2, 448. *telum corneum* Æ. 9, 698. 12, 267
Coræbus, *nomen viri* 2, 341. 386. 407. 224
corona, *nom. ſing. multitudo circumfuſa* Æ. 9, 508. *ablat.* 3, 525. 5, 556. 8, 684. venantum corona denſa 9, 551. *militum* 10, 122. 11, 475 12, 744
coronæ, *gen. ſing.* ſtella coronæ, *ſideris.* G. 1, 222. *plur.* 2, 66. Æ. 5, 110
coronam 1, 659. 5, 355. 7, 75. 8, 505
coronant cratera G. 2, 528. vina Æ. 1, 728. 7, 147. aditum cuſtode 9, 380
coronas, *acc. plur.* G. 1, 304. Æ. 4, 418
coronat fronde locum 4, 506
corpora G. 2, 531. 3, 51, 221. 251. 369. 383. 444. 472. 542. 4, 95. 99. 187. 198. 217. 252. 255. 475. 543. Æ. 1, 105. 197. 2, 18. 214. 365. 565. 3, 141. 511. 623. 4, 523. 5, 318. 6, 22. 391. 583. 714. 721. 731. 751. 7, 108. 535. 8, 485. 539. 607. 634. 662. 9, 157. 273. 317. 455. 10, 430. 662. 11, 22. 102. 185. 197. 204. 276. 634. 665. 691. 12, 271. 287. 328. 900. corpora *navium* 1, 74. *umbras corporum* 6, 303. 306
corpore G. 4, 413. 538. 550. Æ. 1, 75. 3, 175. 427. 4, 181. 253. 703. 5, 276. 344. 372. 396. 438. 445. 475. 6, 292. 494. 7, 459. 650. 783. 8, 207. 330. 9, 410. 563. 722. 812. 10, 127. 334. 342. 345. 478. 744. 774. 845. 11, 87. 641. 829. 864. 12, 221. 421. 728. 835. 911. 920. plantas de corpore matrum, *arborum* G. 2, 23. magno commiſtus corpore, *mundi* 2, 327. Æ. 6, 727. toto deſcendit corpore peſtis, *tota nave* 5, 673. toto certatum eſt corpore regni 11, 313
corporeæ peſtes 6, 737
corpus E. 5, 22. G. 3, 205. 448. 4, 416. Æ. 1, 488. 490. 2, 542. 558. 644. 3, 176. 578. 4, 572. 635. 6, 58. 149. 161. 219. 596. 635. 8, 153. 10, 331. 446. 820. 834. 904. 11, 30. 59. 591. 593. 848. 12, 376. 472. 935
correpta taſi militia, *percuſſa amore talis belli, nom. fœm.* 11. 584. correpta bipenni, *ablat.* 2, 479. correpta ſcuta, *neutr. plur.* 1, 104

correptis ſylvis, *igne* Æ. 10, 407
correptos montes undâ G. 3, 254
correptum manibus tenebis 4, 405
corripio è ſtratis corpus Æ. 3, 176
corripit è ſomno corpus 4, 572. ignem 5, 641. ramum 6, 210. ferrum 6, 290. *oſſam* 6, 422. Cacum 8, 260. haſtam 10, 335. 12, 93. torrem ab arâ 12, 299. cæſariem 12, 302
corripite ferrum 12, 261
corripiunt corpora G. 3, 472. naves Æ. 1, 367. ipſum 2, 217. ſpatia 5, 316. ſpatium medium 6, 634. iliam 9, 502. miſſile ferrum 12, 279
corripuêre campum currus G. 3, 104. Æ. 5, 145 viam 1, 422. ſacram effigiem 2, 167
corripuiſſe omnia, *vaſtaſſe*, 11, 900
corripuit altaria flammis cinis E. 8, 105. hunc plauſus plebis G. 2, 510. ipſum turbine, *involvit* Æ. 1, 49. arcum manu 1, 192. tabulas ignis 9, 537. ſeſe, *abiit* 11, 462
corruit in vulnus 10, 488
corrumpitur caſiâ uſus olivi G. 2, 466
corrupit lacus 3, 481
corruptam undis Cererem Æ. 1, 181
corrupto cœli tractu 3, 138
cortex 7, 742
cortice E. 5, 13. G. 2, 74. 269. 304. 4, 160. Æ. 3, 33. 9, 743
corticibus E. 8, 54. G. 2, 387. 453. 4, 33
corticis E. 6, 63
cortina Æ. 3, 92. cortina Phœbi, *oraculum* 6, 347
cortynia ſtabula E. 6, 60. ſpicula Æ. 11, 773
corvi G. 1, 410. 423
corvorum 1, 382
coruſca fulmina 1, 328
coruſcæ flammæ, *plur.* Æ. 2, 172
coruſcant pennis *apes* G. 4, 73. fulgore, *apes* 4, 98. gæſa manu, *librant* Æ. 8, 661
coruſcat ignem, *librat* Æ. 5, 642. mucronem 10, 651. haſtam 12, 431. telum 12, 887. 919
coruſci auro juvenes 9, 163. criſtis 9, 678
coruſcis ſylvis 1, 168. ilicibus 12, 701
coruſco ſole G. 1, 233. mucrone Æ. 2, 333. tonitru 8, 391
coruſcum enſem 2, 552
coruſcus telis & luce ahenâ 2, 470
Corybantia æra, *cymbala* 3, 111
Corycium ſenem G. 4, 127
Corydon, *nomen viri* E. 2, 1. 56. 65. 69. 5, 86. 7, 2. 16. 20. 70
Corydonis 7, 40
coryli 5, 21. G. 2, 65
corylis E. 5, 3
corylos 1, 14. 7, 63
corylum G. 2, 299
corymbos E. 3, 39
coryti, *pharetræ plur.* Æ. 10, 169
Coſas urbem 10, 168
Coſſe, *voc. nomen viri.* 6, 841
coſtas G. 1, 273. 3, 256. Æ. 2, 16. 9, 432. 10, 682. 11, 817. 12, 276. 508
coſtis G. 4, 303. 556. Æ. 1, 215. 7, 463. 10, 382
cote 7, 627
cothurnis G. 2, 8
cothurno E. 7, 32. 8, 10. Æ. 1, 341
cotibus E. 8, 43. G. 4, 203.
crabro 4, 245
cras E. 3, 71
craſſa farragine G. 3, 205. *neutr.* terga 2, 236
craſſis paludibus 2, 110
craſſum cruorem Æ. 5, 469. 10, 349
craſſus *ignis*, caligine G. 2, 309
craſtina hora 1, 425. lux Æ. 8, 170. 10, 244. aurora 12, 76
craſtinus Titan 4, 118
cratera G. 2, 528. Æ. 3, 525 5, 536. antiquum 9, 266. 346
crateras E. 5, 68. Æ. 1, 728. 7, 147. 9, 165. 358. 12, 285
cratere G. 2, 457
crateres Æ. 2, 765. 6, 225.
crates, *è vimine* G. 1, 166. Æ. 11, 64.
vorum G. 4, 214.
umbonum Æ. 7,
tes pectoris 12,
creandis arboribus G.
creârat, *pepererat* Æ. 12, 271
creat, *generat.* G. 1, 10, 705
creatos Sulmone ju 517
creatrix Diva, *mate.* 8, 534
creatus Vulcani ſtirpe
creavit, *produxit* 7,
creber turbo G. 3.
cellis Africus Æ.
dum ſonitus 2,
litus 5, 199. Auſter
creber utraque
ſat Dareta, *repet* 5, 460
crebra, *crebrò*, *nomen verbio* G. 3, 500
crebra manus Æ. 5,
tela 11, 611
crebreſcere vidit 12, 222
crebeſcit horror 407
crebeſcunt auræ 3,
crebris vulneribus G.
ilicibus 3, 334.
3, 554. pontibus
nibus Æ. 1, 94.
2, 627. terris 3,
bus 11, 209
crebro ariete labat
492. pulſu 12, 533
crebros ictus 12, 713
credam Æneam A
mittam. 5, 850
credant 1, 222
credas 8, 691
credat 9, 206
crede, nimium ne
ri E. 2, 17. neu
di, *alveare* G. 4,
lamis neu crede
7, 97. te crede
707
credens 2, 371
credere 6, 463.
credere E. 10, 46.
re dignum eſt G.
Æ. 6, 173. terræ
G. 1, 224. in
audent ſe gramin
2, 333. arcanos
ſenſus Æ. 4, 422.
5, 383. ſe cœlo 6,

Æ. 9, 42. puero tum-
lli 10, 70. brevibus
re ſalu 10, 289. te
arti 11, 153. haſtæ
11, 808
187
Æ. 10, 548
G. 2, 338
E. 7, 680. 10, 457.
e armis Turni 11,
E. 8, 108. auditis ſi
m credimus Æ. 8,
8, 35. Æ. 4, 34
501. 12, 598
, *cſ. fœm. ſing.* 2,
ſtodia credita
, 486. *neut.* ora non
credita Teucris 2,
uo 2, 48. experto
, 283
43
n benè ripæ E. 3,
o. G. 1, 415. Æ. 1,
12. 6, 368. 848. 7,
, 29. 865
147. 353
ttera 11, 208
dona turea 6, 224
74
rmenta, *imper.* G. 2,
Troja viros Æ. 7,
urbi E. 9, 28
ſinus chlamydis Æ.
axi 10, 653
bractea vento 6,
grando G. 1, 449.
Æ. 3, 70
malæ ſub vulnere
grandine nymbi 5,
flammâ 7, 74
que æra G. 4, 151
us flammis 1, 85.
. 11, 299
incudibus enſes G.
ulminis Æ. 12, 923
mi 5, 206
bores E. 10, 54
Poëtam 7, 25
mbras 2, 67
rbori G. 2, 56. æſtu
292
livæ G. 2, 3. mun-
di 2, 336
creſcere corpus G. 3, 206. Tybrim ſanguine Æ. 11, 393
creſceret in ventrem cucumis G. 4, 122
creſcetis amores E. 10, 54
creſcit amor 10, 73
creſcunt flumina G. 1, 326
Creſſa, *fœmina è Creta* Æ. 5, 285
Creſſam pharetram G. 3, 345
Creſſia inter nemora Æ. 4, 70. prodigia, *monſtra* 8, 294
Creta G. 1, 179. *terræ ſpecies* 2, 215
Creta, *inſula* Æ. 3, 104. 5, 588
Cretæ, *inſulæ* E. 1, 66. Æ. 3, 122. 162
Cretæa ab Ida 12, 412
Cræteis in oris 3, 117
Cretam 3, 129
Cretea, *nomen viri accuſ.* 9, 774
Cretes, *Cretæ incolæ* 4, 146
Creteu, *nomen viri voc.* 12, 538
creti Alcanore, *geniti* 9, 672
cretum Trojano ſanguine, genitum 4, 191
cretus quo ſanguine 2, 74. 3, 608. Atlantide 8, 135
crevit ſic Hetruria G. 2, 533
Creüſa, *nom. fœm.* Æ. 2, 562. 597. 651. 738
Creüſæ 2, 772. 784. 9, 297
Creüſam 2, 666. 769. 778
crimen 10, 138. 11, 407. 12, 16. 600
crimina 6, 433. 7, 326. ſere crimina belli. *cauſas* 7, 339
crimine 2, 65. 4, 550. 6, 430. 7, 577. 10, 668. 851. 11, 122
criminibus 2, 98
crinales vittas 7, 403
crinali auro 11, 576
crinem 2, 685. 3, 65. 4, 148. 216. 704. 6, 281. 7, 391. 815. 11, 35. crinem volantia ſidera ducunt, *cometæ* 5, 528
crines E. 6, 68. Æ. 2, 277. 4, 138. 509. 559. 6, 809. 7, 418. 8, 34. 9, 651. 10, 137. 12, 99. 605. 870
crinibus G. 4, 417. 482. Æ. 1, 484. 2, 404. 7, 73. 346. 450
Criniſo flumine 5, 38
crinita jubâ galea 7, 785
crinitus Iopas 1, 744. Apollo 9, 638
criſpans manu haſtilia Æ. 1, 317. 12, 165
criſtâ 9, 50. hirſutus equinâ 10, 869
criſtæ, *genit.* 12, 89. *plur.* 6, 779. 7, 185. 9, 732
criſtam 12, 370
criſtas 3, 468. 9, 270. 10, 701. 11, 8. 12, 493
criſtatus Achilles 1, 472
criſtis 8, 620. 9, 163. 365. 678. 10, 270
croceam chlamydem 11, 775.
croceis floribus G. 4, 109. pennis Æ. 4, 700
croceo luto E. 4, 44. acantho Æ. 1, 653. 715. fœtu 6, 207
croceos odores G. 1, 56
croceum linquens Aurora cubile G. 1, 447. Æ. 4, 585. 9, 460
croco picta veſtis 9, 614
crocum G. 4, 182
cruda ſenectus Æ. 6, 304
crudele odium 1, 365. ſcelus 2, 124. funus 11, 53. bellum 11, 535. ſupplicium 11, 841. lethum 12, 636
crudelem te nomine dicit G. 4, 356. vitam Æ. 8, 579. 9, 497
crudeles aras 1, 359. terras 3, 44. pœnas 6, 501. 585.
crudeli funere E. 5, 20. G. 3, 263. Æ. 4, 308. tabe 6, 442. bello 8, 146. morte 10, 336
crudelia aſtra E. 5, 23. fata G. 4, 495. Æ. 1, 225. limina 3, 616
crudelibus umbris 1, 551
crudelis, *nomin.* 1, 411. 4, 681. mater. E. 8, 48. amor 10, 29. Æ. 6, 24. luctus 2, 368. Dardanus 4, 661. gens 6, 359. *genit.* nati. 6, 446. *vocat.* E. 2, 6. Æ. 4, 311. 9, 483
crudeliter lacerum 6, 495
crudelius quid vidi? 2, 746
crudeſcere cœpit morbus G. 3, 504
crudeſcit pugna Æ. 11, 833
crudeſcunt pugnæ 7, 788
crudo cœſtu G. 3, 20. Æ. 5, 68. cortice 9, 743.
crudum enſem 10, 682
cruenta, *ſing. nomin.* haſta 10, 340. *abl.* pallâ 6, 555. *neutr.* myrta G. 1, 306. arma Æ. 9, 753. 10, 462. ſpolia 10, 862

cruentam humum Æ. 11, 668
cruentas ſpumas G. 3, 203
cruentat tela Æ. 10, 731
cruentis manibus G. 4, 15. Æ. 2, 167. dapibus 3, 618. victis 6, 281
cruento ore 1, 300. 9, 341, 10, 489. 12, 8. pulvere 2, 272. mero 3, 632. antro 8, 297. cerebro 10, 416
cruentum ſignum 11, 474. *Æneam*, 12, 385
cruentus cæde 1, 475. 7, 501
cruor G. 1, 485. 4, 285. Æ. 3, 43. 8, 106. 9, 434. 10, 728. 11, 646. 724. 12, 340
cruore 4, 201. 664. 5, 333. 9, 333. 10, 908
cruorem G. 3, 516. 4, 542. Æ. 3, 663. 5, 469. 6, 248. 10, 349. 11, 804
cruores 4, 687
crura G. 2, 8. 3, 76. 4, 181. Æ. 11, 639
crurum G. 3, 53. 192. Æ. 11, 777
cruſtæ, *ex glacie*. G. 3, 360
cruſti orbem violare manu Æ. 7, 115
Cruſtumeri populi 7, 631
Cruſtumiis pyris G. 2, 88
cubile 1, 447. Æ. 3, 324. 4, 585. 648. 8, 412. 9, 400. 715. 12, 144
cubili E. 4, 63. G. 3, 230.
cubilia 1, 183. 4, 45. 243. Æ. 6, 274
cubilibus G. 1, 411
cubito Æ. 4, 690
cucumis G. 4, 122
cucurrit tremor per oſſa Æ. 2, 120. 6, 54. ſtella de cœlo lapſa 2, 694. circum, *chlamydem* purpura 5, 251. per oſſa calor 8. 390. per ora fremor 11, 296. per ora rubor 12, 66
cui *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
cuiquam G. 4, 447. Æ. 7, 692. 10, 712
cuique G. 2, 177. 3, 102. Æ. 5, 100. 7, 507. 9, 175. 185. 10, 107. 111. 467
cujum pecus E. 3, 1. 5, 87
cujus 10, 73. G. 4, 394. 437. Æ. 6, 324. 7, 197. 8, 511. 11, 347. 666
culmen tuguri E. 1, 69
culmi cerealis G. 2, 517
culmina villarum E. 1, 83. dorum Æ. 2, 446. 478. tecti 2, 695. hominum, Deorum 4, 671. ponam æqua ſolo 12, 569
culmine G. 1, 402. Æ. 8, 456. delubri 2, 410. tecti 4, 186. ſtabuli 7, 512. ruit alto à culmine Troja 2, 290. ſternitque à culmine Trojam 2, 603
culminibus 4, 462. 5, 459. 12, 863
culminis faſtigia 2, 458
culmo G. 1, 317. Æ. 8, 654
culmos G. 1, 150. 192
culmum 1, 321
culmus 1, 111
culpæ, *ſing.* Æ. 4, 19. 12, 648
culpam G. 2, 380. 455. Æ. 4, 172. culpam ferro compeſce, *morbum*, E. 3, 468
culparus Paris Æ. 2, 602
culta novalia E. 1, 71. nitentia G. 1, 153. flaventia 4, 126. pinguia 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141.
cultores, *Apollinis* 11, 788
cultoribus G. 2, 114. Æ. 8, 8
cultri, *plur.* G. 3, 492
cultrix, *loci*, Cybele Æ. 3, 111. nemorum Latonia virgo 11, 557
cultros 6, 248
cultu, *culturâ* E. 4, 18 G. 1, 102. 2, 51. 4, 559. miſeranda cultu forma viri, *habitu* Æ. 3, 591. gens aſpera cultu, *moribus* 5, 730
cultura G. 2, 420
cultus, *nomin. ſing.* G. 1, 3. Æ. 8, 316. *acc.* locorum G. 1, 52. arvorum 2, 1. 35
cùm, *adverb. temporis* E. 3, 10. 19. 77. 5, 22. 74. 75. 88. 6, 3. 39. 7, 39. 8, 15. 9, 22. 67. 10, 4. 10. 67. G. 1, 43. 148. 187. 217. 288. 303. 310. 313. 316. 361. 370. *bis*, 391. 427. 438. 450. 458. 467. 493. 512. 2, 193. 218. 279. 321. 340. 403. 422. 3, 101. 133. 139. 196. 237. 303. 322. 336. 347. 358. *bis*, 423. 437. 443. 458. 462. 4, 21. 97. 103. 135. 171. 401. 402. 414. 488. 524. Æ. 1, 40. 152. 227. 288. 435. 513. 539. 590. 655. 691. 701. 2, 112. 117. 223. 256. 304. 316. 323. 496. 567. 589. 627. 680. 731. 3, 51. 137. 345. 389. 416. 448. 522. 590. 623. 646. 655. 679. 712. 4, 8. 208. 385. 403. 409. 436. 441. 473. 524. 525. 597. 84. 160. 328. 597. 657. 693. 804. 810. 6, 45. 91. 190. 372. 874. 880. 7, 27. 39. 105. 124. 148. 166. 462. 528. 603. 674. 735. 8, 28. 82. 98. 276. 353. 391. 561. 60. 88. 108. 249. 395. 435. 437. 12. 98. 454. 483. 521. 567. 665. 48. 276. 298. 540. 659. 661. 12, 76. 103. 114. 249. 331. 365. 415. 587. 632. 685. 821. 941.
cum, *præpoſitio cum* E. 4, 19. 7, 16. 8, 1, 190. 327. 483. 223. 4, 110. 439. 51. 59. 197. 249. 2, 72. 378. 499. 3, 12. 177. 235. 4, 215. 241. 425. 687. 5, 75. 167. 858. 859. 6, 185. 735. 7, 130. 418. 8, 55. 72. 506. 522. 703. 9, 154. 242. 628. 771. 793. 816. 266 337. 667. 697. 113. 279. 394. 565. 604. 681. 952
cumprimis, *præcipuè* G.
quicum, *cum qua* Æ.
Cumæa Sibylla 6, 9
Cumæam urbem 3, 4
Cumæi carminis, *Sibyl* 4, 4
Cumarum Æ. 6, 2
cumulant lancibus aras 284. 12, 215
cumulat, *eum*, muner 532. altaria donis
cumulatam, *vel* cum morte relinquam 4,
cumulo præruptus aqua 1, 109. cumulo furc *vius* 2, 498
cumulos arenæ G. 1,
cunabula E. 4, 23. *ap* 66. gentis Æ. 3,
cuncta, *fœm.* pubes G. cohors Æ. 3, 563. *nia* G. 2, 42. 3, 19. 570. 653. 3, 315. 4, 498. 8, 19. 439.

12, 180. 472
mulieres Æ. 5, 614. vo-
12, 251
gentem G. 3, 473. vim
10, 695
do 6, 846
tem 4, 133. 390. 6, 211.
9. 8, 388. 12, 940.
es glebas G. 2, 236.
ftros 3, 488. ſocios Æ.
31
5. 856. 12. 919
ibus G. 4, 107
tur in a i us 4, 258
ur amnis Æ. 9, 124. in
es partes 10, 714. metu
16
plur. 1, 563. 2, 409. 3,
189. 363. 5, 58. 70. 227.
7, 583. 8, 109. 3 6. 10,
1, 344. 745.
1, 522. 598. 2, 228. 3,
, 244. 7, 230. 8, 162.
29
5, 380
pelagi fragor 1, 158. or-
rarum 1, 237
rdines militum in formam
12, 269
ferreis G. 1, 144. 2, 79.
, 181. 7, 509. *ordinibus*
57
ordines plebis in thea-
2, 509. Æ. 5, 664
dant omnes, *componunt*
n formam cunei 12,
quæ me cunque vo-
terræ 1, 614. quo te
e lacus fonte tenet
4. qua ſe cunque tulit
11, 762. qui te cun-
manent caſus 12, 61.
res cunque cadent 2,
12, 203. ut cunque
ea facta minores 6,
nomen viri 10, 186
um, *nomen viri* 12,
5, 810. 10, 443.
E. 6, 7
Æ. 8, 16
4, 194. 7, 189. 9, 354.
3
regnandi G. 1, 37. ſi
eſt cupido ſequi *me.*
2, 349. laudum 5, 138.
3. ſi tanta eſt cupido
e lacus Stygios 6, 133.
hæc tibi tam dira cu-
deſiderium 6, 373. lu-
cis 6, 721. noſtri ſi tanta cupido eſt 7, 263. an ſua cuique Deus fit cupido? 9, 185
Cupido, *Deus* 1, 662. 699
cupidus duxi *eum* 8, 165
cupiens 9, 796
cupière fugam Danai 2, 101
cupio 6, 717
cupit E. 3, 65. Æ. 4, 394
cupiunt 6, 733
cupreſſi, *plur.* E. 1, 26
cupreſſo, *aræ* Æ. 3, 64
cupreſſos 6, 216
cupreſſum G. 1, 20
cupreſſus Æ. 2, 714
cur E. 5, 1. Æ. 1, 412. 2, 286. 4. 428. 10. 34. 11. 423. 424. 855. 12. 39. 879.
cura, *nomin.* peculi E. 1, 33. Corydonis 7, 40. b um G. 1, 3, ſalicti 2, 415. patrum & matrum 3, 138. canum 3, 404. tuorum Æ. 7, 365. juris materni 7, 402. mei 8, 396. parentis 12, 933. colendi hortas G. 3, 157. nec ſit mihi cura mederi E. 8, 89. prædiſcere ventos G. 1, 52. penum ſtruere Æ. 1, 708. paſcere equos 6, 654. templa tueri 7, 443. obſidere portas 9, 160. tua cura palumbes E. 1, 58. tua cura Lycoris 10, 22. ipſe tibi tua maxima cura G. 4, 354. puer mea maxima cura Æ. 1, 682. cura Dęûm Anchiſes 3, 476. Æneæ mihi cura tui 5, 804. cura in vitulos traducitur G. 3, 138. ſomnos abrumpit 3, 530. domat illum 3, 539. te remordet Æ. 1, 265. recurſat 1, 666. ni mea cura reſiſtat 2, 599. nec dat membris cura quietem 4, 5. 10, 217. quietos ſollicitat 4, 379. nec me mea cura fefellit 6, 691. victorem cura ſubiſſet 9, 757. milio venit annua cura G. 1, 216. in Aſcanio ſtat cura parentis Æ. 1, 650. quo noſtri tibi cura receſſit 2, 595. maneat noſtros ea cura nepotes 3, 505. ſi qua eſt ea cura 10, 828
cura, *ablat.* G. 3, 229. 305. Æ. 4, 1. 7, 487.
curæ, *genit.* G. 3, 286. Æ. 3, 709. 8, 401
curæ, *dat.* illi mea carmina E. 3, 61. tibi Mænala G. 1, 17. illis mortalis egeſtas 3, 319. tibi lanicium 3, 384. cui talia curæ 4, 113. grandævis oppida 4, 178. Junoni vincla jugalia Æ. 4, 59. 521. tantæ eſt victoria curæ G. 3, 112. arva obnoxia curæ 2, 439
curæ, *plur.* Æ. 4, 531. 6, 274. 382. 444. 7, 345. 8, 580. 11, 3. 12, 487. 801.
curam G. 1, 26. 228. 2, 433. 4, 345. Æ. 4, 332. 6, 85. 9, 311. 11, 519. 12, 48.
curamus frigora E. 7, 51. corpora Æ. 3, 511
curandis vitibus G. 2, 397
curant inter ſe mutua convivia G. 1, 301. id curant venti, *efficiunt* 2, 263. corpora 4, 187. Æ. 8, 607. nec curant contendere Marte 9, 518
curare id credis manes 4, 34. mortalia E. 8. 55. triumphos G. 1, 504
curarum interpres Æ. 4, 608. fluctuat æſtu 8, 19
curas *verb.* nihil mea carmina curas E. 2, 6
curas *acc. plur.* G. 1, 177. 302. 2, 405. 3, 124. 4, 531. Æ. 1, 231. 566. 2, 775. 3, 153. 4, 341. 394. 448. 488. 528. 551. 5, 701. 720. 8, 35. 9, 225. 489. 11, 822
curat oves E. 2, 33. munera 2, 56. nil carmina curat 8, 103. amor non talia curat 10, 28. jungere carmina Æ. 3, 451. mœnia Aceſtæ 9, 218
curculio G. 1, 189
curet ſequi matrem 1, 39. quæ talia curet Æ. 2, 536
Curetum, *gen. plur.* G. 4, 151. Æ. 3, 131
Curia 7, 174. 11, 380.
Curibus 6, 811. 8, 638
curis G. 1, 123. Æ. 1, 212. 4, 539, 652. 5, 779. 6, 474. 520. 7, 441
current in freta fluvii 1, 611
currentem 12, 903. undam G. 3, 330
currenti in flumine 3, 360
currentia vina 1, 132
currere in undas 1, 386. remis Æ. 5, 222
curriculo medio noctis 8, 408

currimus æquor Æ. 3, 191
currit iter claſſis 5, 862
currite ô talia ſæcla E. 4, 46
curro æquora Æ. 5, 235
curru E. 5, 29. G. 4, 389. Æ. 1, 160. 472. 480. 3, 541. 5, 817. 819. 6, 785. 7, 724. 782. 10, 215. 403. 440. 590. 596. 11, 661. 12, 162. 329. 355. 370. 478. 511. 681
currum G. 3, 359. Æ. 3, 113. 6, 837. 7, 280. 655. 779. 8, 433. 10, 581. 12, 327. 372. 495. 624. 664
currum, *genit. pro* curruum 6, 659
currunt in æquora amnes 12, 524
currus, *nom. ſing.* G. 1, 514. 3, 91. Æ. 1, 21
currus, *nom. plur.* 3, 104. Æ. 5, 145. 7, 184. 686
currus, *acc. plur.* G. 1, 174. 3, 18. 113. 181. 533. Æ. 1, 490. 6, 485. 651. 7, 163. 9, 12. 317. 10, 574. 592. 11, 88. 12, 287. 485
curſibus G. 3, 20. 119. 193. Æ. 12, 84
curſu E. 6, 80. G. 3, 132. 409. 529. Æ. 1, 161. 2, 321. 399. 736. 3, 116. 200. 253. 4, 154. 157. 672. 5, 67. 253. 265. 291. 592. Libyco 6, 338. 536. 591. 7, 165. 383. 478. 676. 807. 809. 8, 221. 9, 91. 478. 559. 11, 702. 719. 875. 879. 12, 484. 489. 683. 751. 763. 775. 890. 902
curſum G. 1, 40. Æ. 1, 328. 3, 269. 337. 362. 4, 46. 299. 653. 5, 162. 834. 6, 194. 313. 7, 8. 196. 10, 870. 12, 747
curſus, *nom. ſing.* 1, 538. 3, 454. unde Italiam curſus breviſſimus undis 3, 507
curſus, *genit. ſing.* 5, 596
curſus, *nom. plur.* Æ. 5, 362
curſus, *acc. plur.* E. 8, 4. G. 4, 136. Æ. 3, 146. 430. 460. 717. 4, 196. 5, 131. 549. 583. 667. 738. 6, 350. 10, 249. 12, 909
curva, *nom. fœm.* tibia 11, 737. *abl.* valle 2, 748. *neutr. plur.* flumina G. 2, 12. 4, 278. litora Æ. 3, 238. 643. 10, 684
curvavit ramos *arbor.* G. 1, 188.
curvæ falces 1, 508. puppes Æ. 6, 4. ſecures 7, 184
curvam compagibus alvum 2, 51. falcem 7, 179
curvans cornua fronte, *vitulus* G. 4, 299
curvas latebras G. 2, 216
curvata in montis faciem unda, *nom. ſing.* G. 4, 361 *neutr. plur.* capita *arcûs* Æ. 11, 860
curvato gurgite 3, 564
curvatur in arcum portus 3, 533
curvi aratri G. 1, 170
curvis carinis G. 1, 360. Æ. 2, 179. arattris G. 2, 189. latebris 3, 544. cavernis Æ. 3, 674. collibus 5, 287
curvo Saturni dente, *falce* G. 2, 406. litore Æ. 3, 16. 223. 11, 184. cornu 7, 497. anfractu 11, 522
curvus arator 3, 42
cuſpide 1, 85. 2, 230. 5, 208. 7, 817. 10, 733. 11, 691. 12, 362. 386
cuſpidis 7, 756. 11, 41
cuſpis 10, 484
cuſtode 1, 568. 3, 221. 6, 424. 9, 380
cuſtodem 5, 546. 6, 395
cuſtodes 2, 492. 762. 5, 257. 8, 461
cuſtodia G. 4, 165. 327. Æ. 6, 574. 7, 486. 9, 166
cuſtodibus G. 3, 406. Æ. 2, 166. 9, 151
cuſtodita, *vacca* 8, 218
cuſtos E. 3, 5. Æ. 4, 186. 6, 350. 7, 610. 9, 648. pecoris E. 5, 44. horti 7, 34. gregis 10, 36. ovium Pan G. 1, 17. furum atque avium Priapus 4, 110. operum 4, 215. ſtabuli 4, 433. templi Æ. 4, 484. virginis Argus 7, 791. ſacri Herculei domus Pinaria 8, 270. arcis Tarpeiæ Manlius 8, 652. portæ Niſus 9, 176. nemorum Latonia 9, 405. ſacri Soractis, Apollo 11, 785. Triviæ Opis 11, 836.
Cybele 3, 111. 10, 220. 11, 768.
Cycladas 3, 127. 8, 692
Cyclopas 3, 647. 11, 263
Cyclopea ſaxa 1, 205
Cyclopes G. 4, 170. Æ. 3, 644. 8, 440.
Cyclopis 3, 617
Cyclopam G. 1. 471. Æ. 3, 569. 675. 6, 630. 8, 418.
cycni E. 9, 29. Æ. 7, 699. 11, 458
cycnos G. 2, 199. Æ.
cycnum 9, 563. 10,
250
Cydippe G. 4, 339
Cydon Æ. 10, 325.
Cydonia ſpicula E. 10,
cylindro G. 1, 178
Cyllarus 3, 90
Cyllenes Æ. 8, 139
Cyllenia proles 4, 258
Cyllenius G. 1, 337. Æ. 276
cymba G. 4, 506. Æ. 413
cymbæ G. 4, 195
cymbala 4, 64
cymbia Æ. 3, 66. 5,
Cymini 7, 697
Cymodoce G. 4, 338.
Cymodocea 10, 225
Cymothoë 1, 148
Cyniphii hirci G. 3,
Cynthi Æ. 1, 502.
Cynthius E. 6, 3. G.
cypariſſi Æ. 3, 680
cypariſſus G. 2, 84
Cyprum Æ. 1, 626
Cyrene G. 4, 321.
530
Cyrnæas taxos E. 9,
Cythæron G. 3, 43.
cythara 1. 744. 6,
cytharæ *plur.* 9, 776
cytharam 12. 394
Cythera 1, 684. 10,
Cytherea 1, 261. 661.
5. 800. 8, 523.
cytiſi G. 2, 431
cytiſo E. 9, 31. 10,
cytiſum 1, 79. 2, 64
Cytorum G. 3, 394
2, 437

D.

DA domum, mœnia 85. mihi hunc proprium 7, 331.
ferro 10, 421.
ſum G. 1, 40. vela 2, 41. auxilium Æ. dextram miſero 6, *infinitivo concede* 5, 66. 9, 83. 10, 12, 97. *Dic.* E. 1,
dabam jura 3, 137
dabam ſigna G. 1, Æ. 1, 39. thura 8, *ponſa* 10, 34. terga labantes junctúras 2, 464
dabantur reſponſa 2,

...nitus Æ. 4, 409. ſcep-
...97. dicta 10, 600
...ulas 4, 485. vires
... 5, 415. jura 1, 511.
...a 5, 706. dicta 5,
... 431. mandata 9, 312.
... ſuperbum nobilitas
...47. ore voces 11, 535.
...olores virgo 12, 69.
...tes Apollo 12, 394
... Fortuna 2, 656. ſpes

... Imperium urbi 3, 159
...nera 5, 355. pœnas
... 8, 538
...a G. 1, 439. 463. ſpe-
... 2, 241. vires 286.
...a 4, 398. his finem
... 203. Ilia prolem 1,
...mplexus 1, 691, cur-
...undos 3, 460. arma
... diſcrimina 10, 529.
...abit indole dignum?
...6. nomen urbi 12, 194.
...lo defenſum dextera
...37. ruinas arboribus
...12, 453
...unum caput pro mul-
... 815. quod optas 7,
...elli finis 10, 583. tel-
... 650. *permittetur cum*
... 7, 313. 9, 116
... 306. equites 8, 519.
... 6, 263. hæc ego
... dabo 9, 323. ſacra
...e 12, 192. terga 12,

...veniam votis G. 4,
...ura Æ. 1, 297. arma
... ſe vires 4, 627. *præ-*
... 254
... 2, 497
... *fœm.* Circe Æ. 7,
... *neutr.* tecta G. 4, 179
... Æ. 6, 14. 29
... 728
... 8, 28. G. 3, 539
... 308, 3, 410.
...s votis E. 5, 80
...crimine mortis Æ. 6,

...rat caput Orco 4,

... E. 3, 1. 58
...s 2, 37. 39. 5, 72
...3, 23. 8, 16. 62
... 3, 17. 8, 1. 5
...itam Æ. 2, 145. vela

...7, 410
... 2, 5. 108. 117. 327.
...495. 505. 757. 802

Danaïs 2. 396. 617. 669. 3. 288. 4, 425, 9, 154. claſſibus 3, 602
Danaos 2, 49. 71. 258. 440. 6, 519
Danaum 1, 34. 100. 602. 758. 2, 14. 36. 44. 62. 162. 170. 276. 309. 370. 389. 398. 433. 462. 466. 572. 3, 87. 6, 489. 8, 129. 12, 349
dant calamos Muſæ E. 6, 69. fœtus ſylvæ G. 2, 442. arbuta 2, 520. lora 3, 107. ſonorem ſylvæ 3, 200. prælia cervi 3, 265. ſigna *equi* 3, 503. fontes manibus *nymphæ* 4, 376. lymphas manibus famuli Æ. 1, 705. fruges 12, 173. pœnas 2, 366. incendia lucem 2, 569. tela locum 2, 633. pacata maria venti 3, 70. rami baccas 3, 650. lignum 4, 167. ſonitus 5, 435. mœnia Parcæ 5, 798. animos 7, 383. 9, 144. per colla modos *cycni* 7, 701. ſonitum galeæ 9, 667. cycni 11, 458. amnes 12, 524. ruinam 11, 614. funera certantes 11, 646. fugam nubila cœlo 12, 367. terga Rutuli 12, 463. cuneum *milites formant* 12, 575
dantem pœnas 6, 685. jura 8, 670
dantur equi Teucris 8, 551
dapes E. 6, 79. Æ. 3, 227. 234. 301. 5, 92. 6, 225. 7, 109. 8, 175. 186. 11, 738
Daphni *voc.* E. 5, 25. 27. 66. 9, 46. 50
Daphnide 8, 83
Daphnidis 3, 12
Daphnin 2, 26. 5, 20. 51. 52. 7, 7. 8, 72. 76. 79. 84. 85. 90. 93. 94. 100. 102. 104
Daphnis 5, 29. 30. 41. 43. 52. 57. 61. 7, 1. 8, 81. 109
dapibus G. 4, 133. Æ. 1, 214. 710. 3, 224. 355. 618. 7, 125
Dardana pubes 5, 119. 7, 219. *neutr. plur.* arma 2, 618. tela 6, 57
Dardaniâ, *urbe* 3, 156. *adject.* ſtratus dextrâ 10, 326
Dardaniæ gentis 1, 606. *urbis* 2, 281. 3, 52. 6, 65. 8, 120. cuſpidis 7. 756. *Dativo caſu* 2, 325. *plur.* carinæ 4, 658
Dardaniam prolem 6, 756.
claſſem 7, 289. portam 9, 695
Dardanidæ, *Trojani, plur.* Æ. 1, 564. 2, 59. 72. 445. 3, 94. 5, 45. 386. 576. 6, 85. 482. 7, 195. 9, 293. 660. 10, 263. 12, 549
Dardanides, *Æneas* Æ. 10, 545. 12, 775
Dardanidis, *Trojanis* 11, 353. 12, 585
Dardanidûm, *Trojanorum* 2, 242. 5, 622. 10, 4
Dardanii capitis 4, 640
Dardaniis colonis 7, 422. telis 10, 638
Dardanio, *Trojano* 1, 498. 621. 6, 169. 8, 14. 9, 88. 647. 10, 814. 11, 400
Dardanios habitus 3, 596. colonos 4, 626
Dardanis, *Trojana* 2, 787
Dardanium, *Trojanum* 2, 582 4, 224. 647. 5, 30. 9, 100. 11, 472. 12, 14. 613
Dardanius, *Trojanus* E, 2, 61. Æ. 4, 163. 5, 711. 10, 92. 133. 603
Dardanus, *Trojæ auctor* 3, 197. 503. 4, 365. 662. 6, 650. 7, 207. 240. 8, 134. 11, 287
dare aquas G. 3, 335. terga 4, 85. Æ. 9, 795. 10, 365. habenas laxas 1, 67. jura 1 735. collo brachia circum 2, 792. 6, 700. vela 3, 9. 4 546. 5, 796. 8, 708. claſſibus Auſtros 3, 61. lintea retro 3, 686. urbem civibus 5, 631, faces 5, 637, conjugium 7, 443. ſe campo 9, 56. vulnus 10, 733. tempus humandis ſociis 11, 2.
Daren 5, 456
darent vela 2, 136
dares, ſi mente dares, *permitteres* 10, 629
Dares, *nomen prop.* 6, 369. 375. 406
daret letho 5, 806. jura 7, 247
Dareta, *acc.* 5, 460. 463. 476. 12, 363
Daretis 5, 483
dari optat aprum 4, 158
das accumbere epulis Divûm 1, 83. finem laborum 1, 245
dat pœnas G. 1, 405. ſtragem 3, 556. jura 4, 562. Æ. 5, 758. undis latus *navis* 1, 109. lora curru 1, 160. gemitum *Æneas* 1. 489. *Turnus* 11, 377. tellus 12, 713. lucem, *ſtella* 2, 698. ſignum

Miſenus, 3, 239. 519. buccina 11, 474. *Dea*, 12, 245. dextram juveni 5, 611. nec membris dat cura quietem 4, 5. 10, 217. ſomnus, *Mercurius*, 4, 244. bina boum capita in naves 5, 62. tecto plauſum, *columba*, 5, 216. munera in naves 5, 248. corpore longos tortus, *anguis*. 5, 276. conſilia ſenior 5, 729. munera 7, 243. ſonitum torrens 7, 567. locum euntibus ſylva 7, 676. cornus 12, 267. cratera Dido 9, 266. pellem Mneſtheus 9, 306. phaleras dat habere nepoti 9, 362. tibia cantum 9, 618. telo pectus inermum 10, 425. verba inania 10, 639. letho, *corpora*, 11, 172. 12, 328. ſeſe in medias acies 12, 227. campis funera 12, 383

data, *fœm.* quà data porta ruunt Æ. 1, 87. lux 1, 310. copia fandi 1, 524. 11, 248. copia affari 9, 484. copia pugnæ 9, 720. dextera 4, 307. 7, 366. in partem data Roma Sabinis 7, 709. victima divis 12, 296

data fata, *neutr.* 1, 386. mœnia 3, 501

datæ ſedes 6, 431. dextræ 10, 517

datam urbem 3, 255

datas urbes 4, 225

date vela 4, 594. vina 8, 275. tela 9, 37. date abluam vulnera, *permittite*, 4, 683

dati ævi metas, *genit.* 10, 472. *plur.* circum terga dati angues 2, 219

datis ventis 3, 705. habenis 11, 623

dato tergo 10, 646. ſigno 12, 129

dator lætitiæ, *Bacchus*, 1, 738

datos monitus 7, 103

datum imperium mihi 1, 143. iter 6, 477. tempus 537. fat patriæ datum 2, 291. fat fatis datum 9, 135

datur Niſa Mopſo E. 8, 26. poteſtas Æ. 3, 670. ſerva olli 5, 284. hora quieti 844. requies 6, 600. exitus 6, 894. Lavinia Teucris 7, 359. poteſtas 7, 591. cura Meſſapo 9, 160. *permittitur*, cum infin. G. 1, 261. Æ. 1, 413. 557. 6, 140. 327. 600. 688. 11, 293

daturum excidio arces Æ. 12, 655

datus, *cuſtos*, 6, 350. comes alumno 11, 33

Daucia, *proles*, 10, 391

Dauni, *genit.* 10, 688. 12, 22. 934

Daunia gens 8, 146. Dea 12, 785

Daunius heros 12, 723

Dauno 10, 616. 12, 90

de E. 1, 17. 77. 84. 3, 32. 7, 31. 8, 59. 10, 20. G. 1, 370. 402. 2, 14. 23. 64. 74. 90. 3, 13. 166. 4. 81. 112. 160. 269. 273. 471. 474. Æ. 2, 78. 288. 308. 526. 682. 693. 3, 33. 43. 225. 263. 288. 623. 661. 4, 153. 164. 324. 327. 457. 515. 5, 297. 299. 360. 373. 606. 785. 6, 38. 69. 85. 460. 805. 864. 875. 901. 7, 220. 282. 346. 367. 512. 688. 706. 726. 742. 750. 803. 8, 69. 79. 547 604. 9, 2. 23. 284. 414. 630. 697. 10, 187. 203. 230. 350. 388. 478. 486. 707. 719. 11, 331. 341. 891. 12, 51. 208. 421. 523. 684. 792. de me viderit Divûm pater 10, 743. de te nil tale verebar 9, 207. conſilium de rebus habebant 9, 227. hoc de te refers 9, 491. de rege primitiæ 11, 15. de te promiſſa dederam 11, 45. de rebus agebant 11, 445. de vita certans 12, 765. ſi bene quid de te merui 4, 317. cui tantum de te licuit 6, 502. de more 1, 322. 3, 65. 369. 4, 57. 5, 96. 7, 357. 8, 344. 544. 11, 35. 142. de nomine 1, 281. 371. 537. 3, 18. 166. 8, 54. 9, 387

Dea, *nom.* E. 4, 63. Æ. 1, 21. 54. 409. 416. 696. 4, 195. 5, 657. 7, 19. 346. 408. 511. 541. 8, 608. 9, 404. 10, 636. *voc.* 1, 332. 376. *abl.* 1, 386. 586. 619. 2, 289. 3, 311. 374. 435. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 6, 90. 258. 8, 59

Deæ, *gen.* 2, 170. 227. 5, 619. 816. 8, 617. *plur.* G. 1, 21. Æ. 3, 262. 6, 64. 7, 641. 9, 117. 10, 163

Deam 2, 591. 12, 139. 884

Dearum G. 4, 541

Deas Æ. 1, 505. 9, 102. 10, 235

debellanda tibi eſt, *gens*, 5, 731

debellare ſuperbos Æ. 6,

debellator terarum Æ. 7,

debent hæc pignora D E. 8, 93. hæc Turnu ſacra Æ. 12, 317

debentem nihil cœleſti 52

debentur, *Aſcanio Itali ma*, 4, 276. corpor bus 6, 714

debere Turnum natoqu que 11, 179

deberem plurima n 379

deberi Æneam cœlo re

debetur mihi Pallas 10,

debile ferrum 12, 50

debilis uno ordine, *rem* vis 5, 271

debilitat vires ſenectus

debita ſors ſenectæ, 11, 166. fatis mihi *cat.* 7, 120. ſemi *neutr.* G. 1, 223. Æ. 2, 538. hæc ſtro 3, 184. mœnia Pergama 8, 275 108. ſolatia 11, 63

debitus fatis 11, 759

debueram patriæ 853

decebat 10, 613

decedat ſtella G. 1, 222

decedens ſol E. 2, 67. cornus G. 1 381. rà Æ. 6, 508

decedente die G. 4, 466

decedere nocti E. 8, 3, 467. domum 2, lori 4, 23. campis terrâ Æ. 4, 306. 551. ſolo 11, 325

decedet olympo ſol 450

decem E. 3, 71. 4, 61. 61. Æ. 2, 198. 8,

deceptam morte 4, 17

deceptum errore loco 181

deceptus amore E. 8, de cœli 5, 851

decernere inter ſe corn 3, 218. ferro Æ. 12, 282. 695

decernet cœſtu G. 3,

decernunt ferro Æ. 7,

decerpſerit arbore fœtus

deceſſerat cœlo noctis 8, 14

decet Æ. 5, 384. 12,

decidit exanimis 5, 5

decimam, *diem*, G. 1,

m annum Æ. 9, 155.
290
G. 2, 169. Æ. 6,
dextera 10, 395
ramis 11, 5
t victorem 5, 246
t lumina ſomno 4, 185
ætas 8, 326
t humorum Vulcano G.
195
ſubſt. neutr. Æ. 1, 433.
448
membra, *adject. neutr.*
559
lachrymæ 5, 343
m cæſariem 1, 593. criſ-
aleam 9, 365
t armis pyram 6, 217
e muneribus animas 11,
me ſepulchro 9, 215
eſt vitis arboribus, *ſubſt.*
, 32
oſtro ductores, *adj. plur.*
5, 133. 12, 126
oblitus, *penult. brevi* 5,
divina ſigna decoris,
lt. longâ 647
ære 12, 210
s enſes 11, 194. oculos
480
m inſigne 2, 392. pec-
, 589
t mori 4, 475
4, 597. 10, 94. 11, 117.
797
laborem incœptum G.
9
ens arce Æ. 11, 490
ere jugis capræ 4, 153.
m rogos 11, 189
t ab arce 2, 41. pelago
o, *navis.* 5, 212. tra-
virgo 5, 610
nt flumina inter valles
84
Æ. 12, 523
ornamentum, honor glo-
E. 4, 11. 5, 34. G. 2,
Æ. 4, 150. 5, 229. 262.
3. 8, 301. 9, 18. 405.
135. 507. 858. 11, 155.
657. 12, 58. 83. 142.
us addunt ebori 1, 596.
od geſſimus 2, 89.
us i noſtrum 6, 546
melia tollis G. 1, 131.
honorem Aquilo 2,
rorem 4, 12
haſtas tergo Æ. 10, 715.
dede neci G. 4, 90
dedecus Æ. 10, 681. 11, 789. 12, 641
dederam de te promiſſa parenti 11, 46
dederas promiſſa parenti 11, 152
dederat legem G. 4, 487. vina Æ. 1, 200. comas diffundere ventis 1, 323. conjugem 1, 349. præcepta 3, 546. curſum fortuna 4, 653. ferre monimentum amoris 5, 538. eſſe monimentum amoris 5, 572. voces 7, 560. animas 8, 565. juvenes 10, 172
dedêre, multa melius ſe nocte dedêre G. 1, 287. arma ſonum 3, 83. fræna & gyros 3, 115. ſtragem 3, 247. ulmos igni 3, 378. animam ſub faſce 4, 204. cantus cycni Æ. 1, 402. gemitum cavernæ 2, 53. ſonitum arma 2, 243. 10, 488. ſonitum harpyiæ 3, 238. corpora ignibus 2, 566. tibi curſum venti 3, 337. clamorem ſcopuli 3, 566. terga 9, 686. ululatus ore 11, 190. ſpatium 12, 696
dederis, *veniam* 4, 436
dederit viam fortuna 10, 49. 11, 128
dederunt lachrymas 9, 292
dedi imperium 1, 283. arbores 9, 89. tela 10, 93.
dedignata maritos 4, 536
dedimus leges 4, 213
dediſſe animam 10, 854
dediſſem me ſuper *illos* 4, 606. animam 11, 162
dediſſent, *vela.* 2, 136. fata locum 11, 112
dediſſet ſignum cœlo 8, 523. ferro funera 8, 570. jaculo vitam 9, 704. Deus vitam 11, 118, manus 11, 568
dediſti 5, 195. æternam famam litoribus 7, 2. te hæc in bella 12, 633
dedit reſponſum E. 1, 45. fiſtulam 2, 37. venena 8, 96. dies alios Luna G. 1, 276. hos natura modos 2, 20. ſonitum ignis 2, 306. cauſas ad culpam Bacchus 2, 455. mentem Venus 3, 267. neci genus pecudum 3, 480. ſe jactu in æquor 4, 528. 529. tibi mulcere fluctus Æ. 1, 70. nutrimenta, *igni.* 1, 180. genti nomen 1, 252. gentes frænare 527. pateram Bitiæ 1, 742. ſigna, *Pallas,* 2, 171. ruinam domus 2, 310. ore feneſtram, *janua,* 2, 482. colli, *inſulam,* 3, 77. ſpem dubiæ menti 4, 55. lacrymas 4, 370. ſonitum tuba 5, 139. ſignum flagello 5, 579. finem loquendi 6, 76. fugam Neptunus 7, 24. ſignum buccina 7, 520. arma tori 7, 554. quietem per membra 8, 30. chlamydem 8, 167. leges 8, 322. amplexus 8, 405. eſſe magiſtros 9, 173. ſe ſaltu in fluvium 9, 816. nomen matris 10, 200. eſſe Deas 10, 239. clypeum 10, 242. diſcrimina coſtis ſpina 10, 383. diſcrimina vobis Pallas 10, 393. bello te prima dies 10, 508. in lucem genitori 10, 704. curſum in medios, *eques,* 10, 870. ſtragis acervos tua dextra 11, 385. partem voti ſuccedere 11, 795. ſonitum haſta 11, 799. voces imo pectore 11, 840. geſtare patribus ſceptrum 12, 211. nidorem barba ambuſta 12, 301. neci, *viros,* 12, 341. obvia ferro pectora 12, 540. ſaltum è curru arvis 12, 681. vitam æternam 12, 879. Hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441.
deducam muſas Aonio vertice G. 3, 11
deducat gentem origine Neptuni 3, 122
deducit humorem arenâ 1, 114. noſtrâ origine nomen Æ. 10, 618
deducere montibus ornos E. 6, 71. lunam cœlo 8, 69. claſſes G. 1, 255. rivos 1, 269. terram ad capita 2, 354. in terras Æ. 2, 800. thalamo Dominam 6, 397
deductum dicere carmen E. 6, 5.
deducunt naves litore Æ. 3, 71. 4, 398.
deerit 7, 262
deerunt G. 2, 233.
deerraverat caper E. 7, 7
deeſt terra fugæ Æ. 10, 378
defecerit proles G. 4, 281

defeciſſe

defeciſſe Latinos Æ. 12, 2
defecit pondere victus 12, 255
defectus ſolis varios G. 2, 478
defende furorem Æ. 10, 905
defendentum armis aditum 11, 886
defendere ſe telis 2, 447. naves 9, 114. muros 9, 511. turrim ſaxis 9, 533. 10, 130. muros 12, 566. tecta 627
defendet malè pampinus uvas G. 1, 448
defendi Pergama 2, 292
defendier armis 8, 493
defendit aprum palus 10, 709
defendite ſolſtitium pecori E. 7, 47. regem Æ. 12, 265
defendo à frigore myrtos E. 7, 6
defenſa, *fœm.* latebris vipera G. 3, 544. *neut.* Pergama Æ. 2, 292
defenſi tenebris Galli 8, 658
defenſoribus 2, 521
defenſum bello te dabis dextera 12, 437
defenſus, *fatis* 2, 257
defer dicta per auras 4, 226 in Italiam juvenes 5, 730
deferar in undas præceps E. 8, 60
deferimus natos ad flumina Æ. 9, 604
defertur ad urbem 10, 688
defeſſa membra G. 4, 438
defeſſi Æneadæ Æ. 1, 161. 2, 285. 565
defeſſus 7, 126
defice, dubiis ne defice rebus 6, 196
deficere ignem extremum 9, 352
deficerent glandes ſylvæ G. 1, 149
deficeret navis Æ. 6, 354
deficimus 11, 424
deficit noctes humor G. 1, 290. ſegnior annis 3, 96. ignis Æ. 2, 505. Dido 4, 689. luctu Latinus 11, 231. primo avulſo non deficit alter 6, 143
defigitur terræ arbos G. 2, 290
defigunt tellure haſtas Æ. 12, 130
defit mihi lac E. 2, 22
defixa aratra G. 3, 519. obtutu ora Æ. 7, 249
defixæ terræ haſtæ 6, 652
defixi ora tenebant 8, 520
defixi lumina regnis 1, 230
defixus hæret in obtutu Æ. 1, 499. lumina 6, 156
defleta membra 6, 220
deflevit 11, 59
deflexit tela 10, 331
defluere fluvio cervus 7, 495
defluit aries amni ſecundo G. 3, 447. ſegnis Æ. 8, 549
defluxit veſtis ad pedes 1, 408. cohors ad terram equis relictis 11, 501
deformare domum 12, 805
deformat vultum macies G. 4, 255. pulvere canitiem Æ. 10, 844
deformis arundo G. 4, 478
defoſſa talenta argenti Æ. 10, 526
defoſſis ſpecubus G. 3, 376
defoſſo auro G. 2, 507
defringe ex arbore plantas 2, 300
defringit ferrum ſumma ab haſta Æ. 11, 748
defruta, *neutr. plur.* G. 4, 269
defuerint Æ. 6, 89
defuerit 9, 298
defuit 2, 744. 7, 678. 12, 643
defuncta vitâ corpora G. 4, 475. Æ. 6, 306
defunctæ *periclis* naves 9, 98
defunctæ periclis, *vocat.* 6, 83
degenerant poma G. 2, 59
degenerare ſemina 1, 198
degenerem, *filium* Æ. 2, 549
degeneres animos 4, 13
degere vitam ſine crimine 4, 551
deguſtat lancea ſummum vulnere corpus 12, 376
dehinc, *Diſſyl.* G. 3, 167. Æ. 3, 464. 5, 722. 8, 337. 12, 87. *Monoſyl.* 1, 135. 260. 6, 678. 9, 480
dehiſcat mihi tellus 4, 24. 10, 675. 12, 883
dehiſcens unda 1, 110. terra 8, 243
dehiſcent ora domus 6, 52
dehiſcit æquor 5, 142
dehiſcunt terræ G. 1, 479. 3, 432
Dei, *genit.* Æ. 1, 640. 714. 2, 247. 3, 84. 91. 4, 556. 6, 51. 7, 204. 8, 201. 12, 336. 739. 780
dejecerat ferro orbem clypei 10, 546
dejecit vultum 3, 320. avem ab alto cœlo 5, 542. ſaxum Æ. 8, 226. lecto hoſpes 319. avem *fundâ* 11,
dejecta oculos Lavinia 480. *abl.* Camillâ, 11, 833
dejectæ capræ, *plur.*
dejectam conjuge Anchen, *privatam* 3, 317. tem 5, 490
dejecti fulmine, *gigantes* 581
dejecto vultu 6, 862
dejectum caput uno ictu 770
dejecturum arces minatur 655
dejectus vulnere 10, 858
dejice, *deturba* G. 3,
dejicis telo *hoſtem* Æ.
dejicit telo *montes* G. fulmina in terras Æ. *hoſtes* 10, 753. 11,
deinde E. 3, 58. 5, 106. 2, 79. 3, 565. 225. Æ. 1, 199. 618. 691. 3, 327. 373. 4, 561. 5, 14. 152. 303. 321. 400. 741. 434. 756. 812. 890. 8, 66. 481. 9, 766. 261. 12, 195. 889
Deiopeia G. 4, 343
Deiopeiam Æ. 1, 76
Deiphobe 6, 36. 500
Deiphobi 2, 310
Deiphobo 6, 510
Deiphobum 6, 495
Deiphobus 6, 544
delapſa cœlo facies parens 722. reginâ Deûm 7,
delapſa capiti ſerta E.
delapſæ harpyiæ, *plur.* 238
delapſus medios in hoſtes 377. ab aſtris ſomnus curru 10, 596
delata noto Danaë 7, 411
delati, *in* portus, *plur.* 5, 57. 7, 22
delato Ortygiam 3, 154
delatus huc 3, 441
delecta juventus 4, 499. 9, 226
delecta corpora, *neutr.*
delectæ carinæ, *plur.*
delecti, *milites* 9, 162
delectos Heroas E. 4, ceres Æ. 3, 58. 152. duces 11, 432
delectus, *habendus* eſt *ſubſt.* G. 3, 72
delegêre locum Æ. 8,

mites Æ. 5, 191
omites 11, 658
eucros 9, 248
cies 11, 898
3, 67. 7, 29
oſcula Æ. 12, 434
Domini E. 2, 2. noſ-
22
juvencas G. 4, 540.
Æ. 5, 717
2, 136
G. 3, 417
Apollo Æ. 3, 162. va-
12
3, 6
s E. 8, 56
es, *nomin.* Æ. 8, 673
m 3, 428. 5, 594. 9,
G. 3, 23. 4, 541. 549.
225. 248. 4, 56. 66.
6
2, 410
ſomnia ſenſus 10,
4, 144
animum reſponſo. A-
6, 344
E. 2, 60. Æ. 2, 94.
107. 374. 469. 562. 6,
280. 590. 9, 560. 577.
10, 813. 11, 276. 399.
601
ria E. 2, 69. 6, 48. G.
88. Æ. 5, 465. 9, 601
curas dictis 2, 775. 3,
8, 35
roſtris 9, 119
m police florem 11,
neci 2, 85. caput pa-
9, 437
orco virum 9, 527
Irim Olympo 4, 694.
lacrymas 6, 455
nom. fœm. vultum
1, 565. ex humeris
veſtis 4, 263. nubibus
10, 73. per auras, *nym-*
11, 595
abl. voce 3, 320
neutr. plur. pectoribus
ia 7, 278. terga pan-
8, 460
gen. ab Jove gentis
35. *plur.* aures 3, 500
m olympo 12, 635
lumine 12, 220
n nomen *ab* Iülo 1,
funem 2, 262
Deam ad manes 12,
demitte jugulis cruorem G. 4, 542, *me* morti Æ. 5, 692
demittere jugum clivo E. 9, 8. uvam ramis G. 4, 558. in aures Æ. 4, 428
demitti puteum in ſolido, *effodi* G. 2, 231
demittimus Orco, *hoſtes* Æ. 2, 398
demittit ab alto 1, 301. olympo 4, 268. ab æthere 12, 853. morti corpora 10, 662
demittitis imbrem cœlo G. 1, 23
demittitur cœlo nova progenies E. 4, 7
demittunt ubera vaccæ G. 2, 525. brachia ſcopuli Æ. 3, 535. mentes, *Latini* 12, 609
Demodocum 10, 413
Demoleo 5, 260
Demoleus 5, 265
Demophoonta 11, 675
demoror annos 2, 648. Auſtros 3, 481. arma mortalia 10, 30. armis Teucros 11, 175
demùm G. 1, 47. 3, 205. 280. Æ. 1, 633. 2, 743. 795. 6, 154. 330. 573. 637. 9, 445. 815. 10, 849. 12, 6
demus manus 11, 329
denas, bis denas naves 11, 326
denique E. 2, 7. G. 1, 461. 2, 112. 248. 369. 4, 450. Æ. 2, 70. 295. 3, 439. 12, 793
denis, bis denis navibus 1, 385. ter denis 10, 213
denſa, *nom. fœm.* terra G. 2, 227. 229. juba 3, 86 *abl.* teſtudine Æ. 9, 514. coronâ 9, 551. 12, 744. caligine 12, 466. mole 12, 575. *neutr.* G. 1, 419. nubila 1, 445 Æ. 6, 592. tecta ferarum 6, 7. tela 7, 673. ſpicula 12, 409. denſa ſere, *denſè.* G. 2, 275. denſæ, *plur.* umbræ 1, 342. apes 4, 75. Æ. 7, 64. ariſtæ 7, 720. phalanges 12, 663
denſantur tenebræ G. 1, 248. agmina Æ. 7, 794
denſas corylos E. 1, 14. fagos 2, 3. frondes 9, 60
denſat, *aer* quæ rara G. 1, 419. haſtilia, *vel* denſet Æ. 11, 650
denſate catervas 12, 264
denſi ſentes 9, 382. milites 9, 534. 11, 834. 12, 280. 457. 503
denſior hinc ſoboles G. 3, 308. grando 4, 80
denſis aliis 1, 382. haſtis 2, 142. ſentibus 2, 411. armis Æ. 2, 383. 409. haſtilibus 3, 23. ictibus 5, 459. auſtris 5, 696. frondibus 7, 565. 11, 523
denſiſſima, *nom. fœm.* ſylva G. 2, 17. *neutr.* tela Æ. 9, 555
denſiſſimus imber G. 1, 333. globus virûm Æ. 10, 373
denſo ubere G. 2, 275. pingui 3, 124. fremitu 4, 216 agmine Æ. 2, 450. 9, 788. 12, 442
denſos Divûm amores G. 4, 347. hoſtes Æ. 2, 511. 10, 379. 729. acie, *viros*, 10, 178
denſus Aquilo G. 3, 196. vir Æ. 10, 361
dentalia G. 1, 172
dente pro *falce* 2, 406. pro *ligone* 2, 423. pro *anchora* Æ. 6, 3
dentem vomeris G. 1, 262
dentibus 2, 141. 3, 514. Æ. 3, 627. 664. 7, 279. 667. 8, 230. 10, 718
dentur mœnia 5, 737
denuntiat pluviam G. 1, 453. iras Æ. 3, 366
Deo 1, 307. 593. 2, 632. 5, 467. 6, 304. 7, 661. 8, 365, 601. 9, 97. 337.
Deorum G. 1, 24. 4, 322. Æ. 1, 258. 2, 365. 745. 764. 3, 172. 406. 4, 12. 178. 282. 576. 671. 6, 341. 7, 90. 136. 8, 187. 9, 786. 11, 157. 305. 443. 725
Deos E. 1, 37. 5, 23. 8, 103. G. 1, 338. 2, 493. 3, 456. Æ. 1, 547. 2, 181. 320. 618. 700. 4, 50. 492. 510. 519. 681. 5, 686. 6, 68. 7, 576. 593. 597. 9, 642. 11, 269. 12, 260. 581. 839
depaſcit luxuriem ſegetum G. 1, 112
depaſcitur artus febris 3, 458. artus morſu *ſerpens* Æ. 2, 215
depaſcunt ſumma Lycæi, *boves* G. 4, 539
depaſta, *nom. fœm.* ſepes florem E. 1, 55. *neutr.* altaria Æ. 5, 93
depectant foliis vellera Seres G. 2, 121
depellere fœtus ovium E. 1, 22. ratis

22. ratibus tædas Æ. 9, 109. peſtem 9, 328.
dependent lychni laquearibus 1, 730
dependet amictus ex humeris 6, 301. ramis galea 10, 836. parma lacerto 11, 693
deponas curam 12, 49
depone hic hædos E. 9, 62
deponere tecum de grege quidquam non auſim 3, 32. dona Æ. 6, 632
depono hanc vitulam E. 3, 31
deponunt animos Æ. 5, 751. corpora ſub ramis 7, 108. ſcuta ſpicula 12, 564
depoſitâ formidine 2, 76. 3, 612
depoſiti parentis, *morientis*, 12, 395
depoſuêre arma humeris 12, 707
depoſuit plantas ſulcis G. 2, 24
deprecor Æ. 12, 931
deprenſa ſylvis flamma 10, 98
deprenſis nautis G. 4, 421
deprenſum in luce, *Cacum*, Æ. 8, 247
deprenſus mari 5, 52. in aggere viæ ſerpens 5, 273
depreſſas convalles G. 3, 276
depreſſo aratro 1, 45
deprome ſagittam pharetrâ Æ. 11, 590
deprompſit ſagittam pharetrâ 11, 859
depromunt tela pharetris 5, 501
depulit ignem claſſibus 5, 727. ignes ratibus 9, 78
depulſis hædis, *à lacte*, E. 3, 82
depulſos à lacte agnos 7, 15
depulſus ab ubere matris, *equus*, G. 3, 187
Dercenni regis Æ. 11, 850
deripe tectis cola prælorum G. 2, 242
desgnatam genero Æ. 11, 356
deſævit hyems pelago 4, 52. in æquore victor Æneas 10, 569
deſcendam ad vos manes 12, 649
deſcendens Dacus ab Iſtro G. 2, 497. aggeribus Alpinis, *Cæſar*, Æ. 6, 831
deſcendere monte leonem 4, 159. campis Tyrrhenos 11, 450. in preces 5, 782
deſcendet plurimus imbri Jupiter E. 7, 60
deſcendimus ad manes Æ. 3, 565
deſcendit in gremium conjugis æther G. 2, 326. cœlo in undas Pleias 4, 235. toto corpore peſtis, *ignis*, Æ. 5, 683. ad umbras Æneas 6, 404. ab alto cœlo ignipotens 8, 423
deſcendo 2, 632
deſcendunt Centauri à vertice montis 7, 675
deſcenſus Averni 6, 126
deſcribent radio meatus cœli 6, 850
deſcripſi carmina E. 5, 14
deſcripſit orbem radio 3, 41 in foliis carmina Æ. 3, 445
deſecto collo 8, 438
deſerat humor arenam G. 1, 70
deſere corpora luco 4, 543. fratrem Æ. 10, 600. thalamos pactos 10, 649
deſerimus hanc ſedem 3, 190
deſeris me 3, 117. cui me 4, 323. juga, *currus*, 10, 594
deſerit Heſperus Oetam E. 8, 30. paludes ardea G. 1, 364. fluenta Apollo Æ. 4, 144. in ſcopulo, *navem*, 5, 220. Heſperiam 7, 543. inceptum 9, 694. concilium & incepta 11, 470. ſororem Turnus 12, 683. muros Æneas 698. ardentem in medio ictu enſis 732
deſerta, *neutr. ſubſt.* E. 6, 80. G. 3, 291. 342. 462. Æ. 1, 388. 7, 404. 11, 514. *neutr. adject.* regna paſtorum G. 3, 476. litora Æ. 3, 122. luſtra 3, 646
deſerta, *adject. nom. fœm.* Creuſa 2, 562. *Dido*, 4, 330. 677. ſiti regio 4, 42. domus 8, 191
deſertæ, *gen.* Cereris templum 2, 714. *dat.* in dumis, *Camillæ*, 11, 843
deſertas terras 3, 4
deſerti, *genit.* Strymonis G. 4, 508. conjugis Æ. 2, 572. *plur.* ſumus 11, 412
deſertis culminibus 12, 863
deſerto litore 2, 24. in gramine 12, 664
deſertorem Aſiæ, *Æneam*, 12, 15
deſertos locos 2, 28. portus 5, 612
deſeruêre, *ſocium*, 2, 565. 3, 618. litora naves 4, 582. domos matres 7, 394
deſeruiſſe rates Æ. 7, 3
deſeruit lacrymantem C 791
deſidiâ horridus G. 4, 9
deſidiæ cordi Phrygibus Æ. 9, 615
deſignat urbem aratro mœnia foſsâ 7, 157
deſilit curru 12, 355
deſiluit bijugis Turnus ab equo regina 11, 5
deſine 10, 881. 12. 80 E. 5, 19. 9, 66.
deſine velle G. 4, 4 incendere querelis 360
deſinet gens ferrea E. 4, deſinet, *carmen*, 8, 1
deſinit ætas G. 3, 61. Priſtin Æ. 10, 211
deſiſte manum commit 60
deſiſtere incœpto 1, 4 gna 10, 441
deſolati manipli, *pla.*
deſolavimus agros 11,
deſpectant mœnia pop 740
deſpectare terras 1, 4
deſpectat flammas pa 409
deſpectus tibi ſum E. 2, *te*, Æ. 4, 36
deſpicere terram G. 2,
deſpiciens terras Jupit 228
deſpicis omnes E. 8,
deſpumat foliis undam 1, 296
deſtinat me aræ Æ. 2
deſtituant freta piſces E. 1, 61
deſtruat mœnia Æ. 4,
deſueta, *neutr. amant* 1, 726. arma 2, 5 phis agmina 6, 81 agmina 7, 693
deſunt carmina E. 8, 6
deſuper Æ. 1, 169. 42 4, 122. 6, 678. 8, 24 12, 295
det motus G. 1, 350. Æ. 3, 584. hoc munus 4, 429. 617. 11, 592. fandi 11, 346
detecta regia 8, 241
detectus caput puer 10,
deterior ætas G. 4, 8 326
deterrimus albis equis 3, 82

viminibus & junco
s E. 2, 72
ne inter hoſtes 10, 45.
bele his oris Æ. 2,
remio Aſcanium 4,
aſpectus urbis 4, 348
ellum 10, 809
nt cornua, *antennarum*
5, 832
cutius ad regem *Dea.*
. proram 5, 165. ha-
11, 765
veniens vulnus Juno
t loricam 5, 260
nido, *aves* arator G.
s juga bos 3, 57
ſub Tartara hoc ca-
. 9, 496
e Jovem regnis 6, 584.
hoſtem 7, 469. contis
n è muro 9, 510
t naves ſcopulo 1,
ad undas Stygias 7,
huc, *haſtam* impetus
773
rmari claſſem fama 4,
mandata per auras 4,
quis te in terras 9, 19.
inum Venus 12, 417
ſiſtere 3, 7
præcipitem à puppi
75. animas, *Charon* 6,
terræ caput orantis 10
n G. 1, 62
ſarmenta 2, 408
locos Æ. 1, 369. 6,
ſpeluncam 4, 125
t ſpeluncam 4, 166
ſylvam arator G. 2,
pondere 3, 524. olym-
. 8, 280
in Auſtros mundus
241. ab Indis amnis 4,
Arisbâ, *fœm. abl.* Æ.
4. Aſiâ 11, 268. *neutr.*
0, 370
amore pater 8, 394
. 8, 35. G. 4, 221. Æ.
. 6, 79. 8, 275. 9, 659
ro Deorum E. 4, 15.
2, 148. 473. 3, 486. 4,
48. 521. Æ. 1, 13. 233.
56. 248. 257. 623. 788.
15. 375. 476. 4, 62. 268.
5, 707. 6, 322. 376. 461. 565.
786. 7, 58. 239. 306. 584. 620.
8, 7. 36. 41. 698. 9, 82. 10,
101. 228. 252. 470. 875. 11, 4.
233. 785. 12, 199. 851
devolat Iris 4, 702
devolvunt fuſis penſa, *Parcæ*
G. 4, 349. trabes Æ. 2, 449
devoveo vobis animam hanc
11, 442
devovet ſe aris 12, 334
devota peſti futuræ, *amori Di-*
do 1, 716
Deus E. 1, 6. 19. 4, 63. 5, 64.
8, 75. 10, 26. 61. G. 1, 29. 2,
392. 3, 392. 4, 315. Æ. 1,
203. 723. 3, 338 715. 4, 440.
574. 651. 5, 391. 640. 841.
854. 6, 46. 348. 749. 7, 498.
8, 31. 352. 9, 77. 211. 601.
721. 10, 72. 424. 773. 11,
118. 12, 321. 429. 500. 677
dexter, quis rebus dexter mo-
dus? 4, 294. quo tantum mi-
hi dexter abis, *ad dextram*
5, 162. nos dexter adi propi-
tius 8, 302. connixus ab ag-
gere dexter 9, 769
dextera 4, 307. 6, 879. 7, 366.
474. 9, 289. 747. 10, 333.
341. 395. 11, 172. 178. 339.
12, 428. 436. 538. *via.* 6, 541.
pars 9, 469
dextra, *nom.* E. 1, 36. Æ. 4,
597. 8, 567. 10, 610. 773.
11, 118. 385. 12, 97. *abl.* G.
1, 329. Æ. 1, 102. 338. 2, 291.
425. 592. 4, 60. 704. 5, 457.
478. 642. 692. 8, 354. 563. 9,
320. 807. 10, 226. 246. 279.
326. 359. 650. 797. 830. 11,
267. 408. 556. 651. 862. 12,
14. 50. 206. 403. 644. 659.
dextrâ lævâque G. 1, 235. Æ.
1, 615. 6, 486. 656. 9, 677.
11, 528. *neutr.* ſidera cœlo
dextra feras, *propitia* 4, 579
dextræ, *dat.* 1, 412. 2, 723. 4,
104. 7, 498. 8, 164. 10, 847.
11, 292. *plur.* 10, 517
dextram 1, 412. 3, 610. 670.
4, 314. 5, 443. 6, 370. 697.
7, 234. 8, 124. 164. 278. 558.
9, 741. 10, 414. 823. 11, 277.
672. 750. 12, 196. 311. 579.
734. 930. 939
dextras 1, 518. 3, 83. 6, 613.
8, 467. 9, 250. 558. 11, 165.
414
dextris 2, 444. 8, 274. 11, 606.
735
dextro in armo G. 3, 86
dextros ſinus Æ. 5, 831
dextrum litus 3, 413. latus 3,
420
dia Camilla 11, 657
Diana, *prima longa*, E. 1, 503.
prima brevi, Æ. 11, 582
Dianæ, *prima ubique brevi*, 3,
681. 4, 511. 7, 306. 764. 769.
11, 537. 652. 857
Dianam 11, 843
dic E. 3, 1. 31. 104. 106. 8, 78.
Æ. 1, 757. 6, 318. dic properet
4, 635. dic age 6, 343. dic in
amicitiam coëant 7, 546
dicabo propriam, *tibi*, 1, 77. 4,
126
dicam G. 2, 226. 4, 5. 537. Æ.
2, 712. 3, 388. 6, 722, 11,
348. quid dicam tempeſtates
autumni G. 1, 311. quo te
carmine dicam 2, 95. quid
bella dicam Æ. 4, 43. dicam
horrida bella, dicam acies 7,
41. 42
dicamus amores Galli E. 10, 6.
leges fœderis Æ. 11, 322
dicat ſe victum E. 4, 59. amo-
res 10, 34. carmina G. 1, 350
dicatis ſibi templis Æ. 5, 60
dicatur, his calamis tibi dicatur
origo nemoris, *à te celebre-*
tur, E. 6, 72
dicemus 5, 51. muſam Damo-
nis 8, 5. honorem Baccho
G. 2, 393
dicenda ſunt carmina E. 10, 3
dicendum & quæ ſint arma G.
1, 160
dicens hæc Æ. 2, 550. hoc 10,
744. 12, 950
dicent ſidera ſurgentia, *aſtrologi*,
6, 850
dicente eo 10, 101
dicentem talia 4, 362
dicentur mœnia Trojæ 5, 633
dicere 7, 370. 8, 12. 9, 233.
11, 345. facta E. 4, 54. 8, 8.
verſus 5, 2. deductum car-
men 6, 5. dignâ Cinnâ 9,
35. ſolem falſum G. 1, 463.
pugnas 3, 46. multa 4, 502.
Æ. 2, 791. 4, 391. 10, 555.
plura 7, 449. grates 11, 508.
leges pacis 12, 112
diceret E. 9, 4. Æ. 6, 162
dicet 12, 40. Romanos de ſuo
nomine 1, 281
dicetis alternis E. 3, 59
dicetur Æ. 8, 272
dicet te crudelem nomine G. 4,
356
dicite E. 3, 55. 8, 63. Æ. 1,
141.

141. 6, 669. 7, 195. 8, 119. 9, 79
dicitur Æ. 4, 204. 5, 602. 6, 107. 235. 7, 409. 9, 591
dicta, *nom. fœm.* fluvii cognomine Gela 3, 702. *neutr.* meæ genti fata, *declarata* 6, 73. *verba* 2, 115. 678. 3, 169. 250. 4, 226. 380. 428. 6, 377. 7, 212. 292. 8, 583. 10, 104. 244. 448. 491. 584. 612. 11, 330. 12, 11. 75. 644. 895. hæc ubi dicta 1, 85. 5, 32. 315. 8, 175. hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441. dabat 5, 852. 9, 431. dabas 10, 600. vix ea dicta 8, 337
dictæ, *plur.* Graio de nomine 3, 210
Dictæa arva 3, 171
Dictææ Nymphæ E. 6, 56
Dictæi regis G. 2, 536
Dictæo antro 4, 152
Dictæos ſaltus Æ. 4, 73
dictam fratris cognomine gentem 7, 671
dictamnum 12, 412
dicti, *plur.* Albæ de nomine, *loci* 9, 387
dictis, *verbis* 1, 157. 201. 583. 588. 667. 693. 2, 147. 336. 775. 3, 153. 189. 358. 379. 4, 54. 92. 197. 219. 388. 394. 476. 5, 357. 387. 464. 719. 770. 816. 6, 98. 382. 387. 468. 759. 898. 7, 249. 284. 373. 445. 8, 35. 126. 359. 373. 611. 643. 9, 620. 652. 661. 10, 278. 368. 448. 466. 591. 11, 222. 342. 520. 827. 12, 45. 212. 238. 565. 625
dicto citius 1, 146. parens 1, 699. parere 7, 433
dictu mirabile G. 2, 30. 3, 275. Æ. 1, 443. 2, 174. monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 3, 261. 4, 182. 7, 64. 8, 252. nefas 3, 365. horrendum 4, 454. 8, 565. affabilis 3, 621
dictum, *appellatum* 8, 344
dicturus 3, 154
dictus, cui non dictus Hylas puer G. 3, 6. dictus ſacer Junoni ramus Æ. 6, 138. locus Ardea dictus 7, 412
dicunt E. 1, 20. 9, 13. 33. G. 3, 280. 531. Æ. 1, 534. 3, 163. 6, 441. 7, 607. 10, 565. carmina 6, 644
dicuntur 12, 845
didita terris fama 8, 132
diditur rumor Æ. 7, 144
Dido 1, 303. 344. 364. 450. 500. 507. 565. 605. 617. 674. 689. 722. 4, 60. 68. 101. 117. 124. 165. 171. 192. 263. 291. 308. 383. 408. 450. 596. 642. 5, 571. 6, 450. 456. 9, 266. 11, 74
diducitur in curas animus 5, 720
diductas urbes litore 3, 419
Didymaonis 5, 359
die, *abl.* E. 2, 42. 3, 34. Æ. 3, 205. 8, 102. 11, 397. veniente G. 4, 466. labente Æ. 4, 77. 11, 914
die, *gen.* die ſomnique pares horas G. 1, 208
diebus E. 5, 24. G. 1, 268. 2, 201. 329. 3, 503. Æ. 2, 342
diei 9, 156
diem E. 8, 17. G. 1, 249. 458. 3, 341. Æ. 1, 92. 378. 736. 2, 802. 3, 198. 201. 4, 63. 5, 64. 766. 7, 145. 8, 94. 269. 601. 10, 504. 808. medium, *meridiem* G. 3, 303. cadet ante diem, *morietur immaturo tempore* Æ. 4, 620. 697
dies, *ſing. maſc.* E. 8, 8. G. 1, 312. 434. Æ. 2, 249. 3, 356. 4, 169. 5, 49. 9, 759. 10, 215. 11, 425. 687. 12, 150
ſing. fœm. G. 3, 66. Æ. 2, 132. 324. 3, 588. 5, 43. 104. 783. 6, 429. 745. 7, 146. 9, 7. 107. 281. 447. 10, 257. 467. 508. 11, 28. 12, 114. 202
plur. nom. G. 1, 205. *accuſ. ſemper maſcul.* E. 1, 44. G. 1, 276. 2, 337. 527. 3, 553. Æ. 2, 126. 5, 762. 6, 70. 11, 133. *noctes atque dies*, 6, 127. 9, 488
differre annua ſacra 8, 173
differt nubila aquilo G. 3, 197. incœpta Æ. 11, 470
difficile eſt G. 2, 257
difficiles terræ 2, 179. obitus Æ. 4, 694
diffideret armis 3, 51
diffidit, *plumbo tempora*, 9, 589
diffugient comites 4, 123
diffugimus viſu exſangues 2, 212
diffugit campis arator 10, 804
diffugiunt G. 3, 150. 277. Æ. 2, 399. 5, 677. 9, 756
diffundere comas ventis 1, 323
diffundit hæc in ora vi… 4, 195. 10, 908
diffundite campis equi… 465
diffunditur gens per La… 708
diffuſos corymbos E. 3, …
digerit omina, *vel* omi… chas Æ. 2, 182. in nu… carmina 3, 446
digeſta per agros, *arbo…* 54. ſeges arborum 2, …
digitos 2, 250. Æ. 5, 4…
digna, *nom. fœm.* glori… 168. fortuna Æ. 3, 31… E. 9, 36. cothurno … cleo carmina 8, 10. … Æ. 1, 609. 9, 252. 1… munera 5, 355. Phe… quuti 6, 662. animi… gna ferentis 2, 144. … omnia digna tuis cur… 296. digna atque indi… latu vociferans 9, 59… indigna pati 12, 811
dignabere Teucros D… 10, 866
dignæ conſule ſylvæ E. …
dignas grates Æ. 1, 6… 537
dignata hunc Dea cubili… 4, 63. eſt ludere verſi…
dignare conjugio Veneri… 3, 475
dignatur ſternere 12, 46…
dignatus ſternere haud e… 732
digner te funere 11, 16…
dignetur jungere ſe 4, 1…
dignior ætas vita 9, 212
digniſque hymenæis 11, …
digno viro conjuncta … 32
dignor me tali honore 1, …
dignum, ſi credere digna… G. 3, 394. Æ. 6, 173…
ne 7, 389. Deo 8, 36…
dignus tu vitula E. 3, 10…
tari 5, 54. amari 5, 8…
ullus aratro dignus … G. 1, 507. patriis i… & cui pater haud M… eſſet Æ. 7, 653
digrediens 3, 492
digreſſa 5, 650
digreſſi 4, 80
digreſſu 3, 482. 8, 583
digreſſum bello me 2… hinc 3, 410. 715
digreſſus hinc G. 3, 300
Dii, *unica ſyllaba per ſy…* E. 2, 60. G. 1, 21. …

Æ. 1, 607. 2, 190. 352. 702. 3, 265. 528. 620. 4, 5, 50. 235. 6, 64. 264. 729. 7, 259. 8, 484. 9, 554. 10, 758. 12, 188.

ica syll. G. 2, 101. 428. 3, 12. 4, 45. 5, 6, 131. 394. 7, 229. 8, 479. 682. 715. 9, 642. 718

cadavera tabo G. 3,

in aquas Proteus 4,

calor Æ. 4, 705

fem. nom. mihi sylva 9,

. sorori 4, 31

Thetidi halcyones G. 1,

miseræ magno amore 348. puer Iulo 5, 569. lios Phœbo Iapis 12,

micum 9, 430

te alios ignes Venus 8,

os Baccho G. 1, 344

m labores pluviâ 1,

Æ. 7, 228. 12, 205

numeris omnia sint G.

ampum Rutuli Æ. 12,

certis partibus orbem 231

tutos auxilio Æ. 1,

etos auxilio 8, 171

per litora 1, 581

gam 11, 706

tessas naves 5, 29. ab 10, 46. 12, 844. equos 16

polo umbram aurora 4, 7. lux umbram 1, 210

uras spirantes Apollo

terram aratro G. 2,

ra somnus Æ. 5, 839

neutr. plur. 9, 618.

ns tempora 6, 691

lio G. 3, 435

n 11, 243

1, 756. 8, 9

matri 3, 19

sæaris E. 9, 47

Æ. 12, 509

omen propr. viri, 5, 4. 339. 345

m 9, 574

dira, *nom. fœm.* cupido G. 1, 36. Æ. 6, 373. 721. 9, 185. mens 2, 519. Celeno 3, 211. vox 3, 228. fames 3, 256. illuvies 3, 593. buccina 7, 520. facies 8, 194. religio 8, 350. pestis 11, 792. Dea 12, 914. *ablat.* gente 3, 235. *neutr.* contagia G. 3, 469. supplicia Æ. 6, 498. 11, 273. Litora 7, 22. dira canentem 9, 621. frementem 10, 572

diræ, *gen. sing.* pro *furiæ,* 12, 869. *plur.* 4, 473. 610. 8, 701. 12, 845

diræ, *adject. dat.* pugnæ 10, 50. *plur.* belli portæ 1, 297. facies 2, 622. volucres 3, 262

dirarum, *subst.* sororum 7, 324. 454

dirarum, *adject.* volucrum 8, 245

Dircæus Amphion E. 2, 24

directæ acies G. 2, 281

diremit prælia Æ. 5, 467

direpta, *fem.* domus 2, 563. *neutr.* spolia 11, 193

direptis cothurnis G. 2, 8

direptum hostem ab equo Æ. 11, 743

direxerat hastam 10, 401

direxêre acies 7, 523

direxit spicula cornu 7, 497

direxti tela in corpus, *direxisti* 6, 57

diri, *sing. genit.* ditis 12, 199. *nom. plur.* cometæ G. 1, 488

dirige gressum Æ. 1, 405. 11, 855. cursum 5, 162

dirigere vulnera 10, 140

dirigit arcu spicula 11, 654. 12, 490

dirigite cursum in lucos 6, 195

diriguêre oculi 7, 447

diriguit sanguis formidine 3, 260

dirimatur nostro sanguine bellum 12, 79

dirimit, *separat,* 7, 227

diripere litore funem 3, 267

diripient rates navalibus 4, 593

diripit ense dextram, *abscindit.* 10, 414. 475

diripiunt tergora costis 1, 215. dapes 3, 227

diripuêre mella apes G. 4, 214. focos Æ. 9, 75. aras 12, 283

dirum nefas Æ. 4, 563. funus 11, 56. bellum 11, 217. exitium 12, 924

dirus Ulysses Æ. 2, 261. 762

diruta rupis arbusta 10, 363

discat mitescere E. 10, 61

disce accendere G. 3, 414. crimine ab uno omnes Æ. 2, 66. tuum dolorem 12, 146. ex me virtutem 12, 435

discedam Æ. 6, 545

discedat scena versis frontibus G. 3, 24

discedens Æ. 8, 167. 9, 40. 10, 246. 11, 46

discedere E. 3, 78. G. 4, 359. Æ. 9, 20. bello 2, 109. ad urbem 12, 184

discedite 2, 644

discentem currere 5, 222

discere G. 1, 351. 2, 106. causas veniendi Æ. 6, 488. venientum vultus 6, 755

discernere diem noctemque 3, 201

discerneret litem arvis, *dirimeret* 12, 898

discerptum juvenem G. 4, 522

discerpunt auræ omnia Æ. 9, 313

dices genus tuum 5, 737

discesserat dies cœlo 10, 215

discessêre omnes medii 12, 696

discessu 6, 464. 8, 215

discimus G. 2, 249

discinctos Afros Æ. 8, 724

discindit amictus 12, 602

discissos artus G. 3, 514

discit irasci 3, 232. vitas & crimina Æ. 6, 433

discite cultus G. 2, 35. spes vestras Æ. 3, 103. justitiam 6, 620

discludere Nerea ponto E. 6, 35

disco succurrere miseris Æ. 1, 634

discolor aura auri 6, 204

discordes venti 10, 356

discordia, *subst.* E. 1, 72. G. 2, 496. 4, 68. Æ. 6, 280. 7, 545. 8, 702. 10, 9. 106. 12, 313. 585. *adject.* ora sono 2, 423

discordibus armis G. 2, 459. animis Æ. 9, 688

discrepat ætas 10, 434

discreverat telas auro 4, 264

discrimina rerum 1, 208. vocum 6, 646. lethi 9, 143. quâ spinâ dedit discrimina costis 10, 382. dedit vobis 10, 393. haud dabit una anima

ma, *pericula*, 10, 529
diſcriminat agros Æ. 11, 144
diſcrimine Æ. 1, 578. 3, 685. 5, 154. 6, 319. 10, 108. 511. 12, 498. 770. *periculo*, 3, 629. 9, 210
diſcumbere toris 1, 712
diſcumbitur ſuper oſtro 1, 704
diſcunt abſcondere G. 3, 558
diſcurrere pares Æ. 5, 580
diſcurrit ſeptem in ora, *fluvius* G. 4, 292
diſcurritur in muros Æ. 11, 468
diſcurrunt 9, 164. 12, 590. ad portas 12, 577
diſcuſſæ jubæ capiti 9, 810. umbræ 12, 669
diſcutit ſol umbras G. 3, 357
disjecit fulmine montes 1, 283. rates Æ. 1, 47
disjecta per agmina 12, 482. 689
disjectæ moles 8, 191
disjectam æquore claſſem 1, 132
disjectas moles 2, 608
disjecti duces 11, 870
disjectis muris 8, 355
disjice corpora ponto 1, 74. pacem compoſitam 7, 339
disjicit frontem ſcuti, *ſecat*, 12, 308
disjungimur oris Italis 1, 256
diſparibus cicutis E. 2, 36
diſpendia moræ Æ. 3, 453
diſperdere carmen ſtipulâ E. 3, 27
diſpergit oſſa Æ. 10, 416. vitam in auras 11, 617
diſperſi, *Troes plur.* 3, 197
diſperſit voti partem in auras 11, 795
diſperſum genus montibus 8, 321
diſpiiceat G. 3, 56
diſponunt entes Æ. 3, 237
diſpulerat æquore turbo Teucros 1, 516
diſpulit per invia ſaxa, *naves*, 1, 542. umbras 5, 839
diſſenſu vario tollit ſe clamor 11, 455
diſſidet noſtris ſceptris terra, *ſeparatur*, 7, 370
diſſiliunt æra G. 3, 363
diſſiluiſſe terunt hæc loca 3, 416
diſſiluit ictu mucro 12, 741
diſſimilem me fortibus auſis 9, 282
diſſimulant 1, 520
diſſimulare 4, 305
diſſimulent Æ. 4, 391
diſſimulo 4, 368
diſſultant ripæ 8, 240. fulmine crepitus 12, 923
diſtant longo curſu 3, 116
diſtendere, *equos*, denſo pingui G. 3, 124
diſtendunt nectare cellas, *apes*, Æ. 1, 437
diſtenta capellæ ubera E. 4, 21
diſtentas lacte capellas E. 7, 3
diſtentent ubera vaccæ 9, 31
diſtillat ab inguine virus G. 3, 281
diſtinet agger hoſtem Æ. 11, 381
diſtractus equis Hippolytus 7, 767
diſtricti radiis rotarum, *rei*, 6, 617
diſtulerant in diverſa quadrigæ, *reum*, 8, 643
diſtulit in verſum ulmos G. 4, 144. piacula in mortem Æ. 6, 569. Græcos Hector in decimum annum 9, 155
Diti, *Plutoni*, 4, 702
ditione tenerent terras 1, 240. tenebat, *Cyprum*, 1, 626. premebat populos 7, 737. premat Auſoniam 10, 53
Ditis, *Plutonis*, G. 4, 467. 519. Æ. 5, 731. 6, 127. 269. 397. 541. 7, 568. 8, 668. 12, 199
ditiſſima terra G. 2, 136
ditiſſimus agri Æ. 1, 347. 7, 537. 9, 360. 10, 563
diu G. 1, 197. Æ. 1, 355. 2, 509. 6, 738. 10, 304. 359. 480. 861. 12, 738. 781
Diva, *nom.* 1, 486. 3, 552. 4, 365. 6, 367. 8, 387. 534. 10, 76. *vocat.* 7, 41. 8, 396. 10, 255. 11, 560. 12, 179
Divæ, *genit.* 1, 451. 509. 2, 168. 232. 425. 787. 6, 637. 7, 645. 8, 437. 531. 9, 529. *voc. plur.* E. 10, 70
divellere nodos Æ. 2, 220. corpus 4, 600
divellerer amplexu tuo 8, 568
divellimur inde 2, 434
diverberat auras ſagitta 5, 503. umbras noctis haſta 9, 411
diverberet umbras ferro 6, 294
diverſa, *nom. fœm.* fugit umbra G. 4, 500. *ablat. fœm.* parte Æ. 9, 1. 691. 11, 203. ab urbe 12, 621. *neutr. plur.* diverſa colore licia 73. ora, *Nili*, G. 4, cis flumina 4, 367. Æ. 1, 380. 3, 325. exilia 3, 4. tecta 4, tora 5, 676. brachia agmina 12, 557. 726. à portu diverſa mus, *loca*, 7, 132. quadrigæ diſtulerant 642
diverſæ curæ 12, 487
diverſas age, *naves*, des 12, 501
diverſi, *plur.* radii G. explorant Æ. 7, cumſpiciunt 9, 416
diverſis quatuor tempo 1. 258. partibus Æ. 708
diverſo hoſte G. 3, 4, 432. luctu Æ. diverſo 2, 716.
diverſos equos 12, 49
diverſum litus 11, 26
diverſus abis 5, 166.
divertitur orbita G.
dives Capua G. 2, Æ. 4, 263. Anagni pecoris E. 2, 20. op 468. Æ. 1, 18. 2, phis 4, 38. equûm 10, 201. ramus 6,
Divi, *plur.* Æ. 3, 363.
dividet medium orbem 209
dividimus muros 2,
dividit, *vina*, 1, 201. 3, 383. 12, 45. nunc illuc animum 8, 20. frontem ferro aurum, *gemma*, 10,
divina, *abl.* Palladis ar *neutr.* tela 9, 659
divinæ mentis G. 4, pis Æ. 5, 711
divine Poëta E. 5, 45.
divini opus Alcimedo 37. ruris G. 1, 16 tis Æ. 5, 47. decor capitis 10, 639
divinis rebus Æ. 8,
divinitus ſit illis ingen 415
divino carmine E. 6, 3, 373
divinos lacus Æ. 3,
divinum odorem 1, 4 rem 8, 373
divis E. 4, 15. Æ. 2, 3, 19. 8, 103. 301. 817

plur. arboribus patriæ
116
penitus toto orbe Bri-
E. 1, 67
Æ. 6, 610
ri 7, 262. domini 12,
ect. Laurenti 12, 769
viarum 9, 379
7, 211
E. 1, 42. 8, 19. Æ. 3,
26. 5, 234. 6, 172.
1, 301. 12, 286
oris G. 3, 400
acc. Æ. 12, 797
genit. E. 3, 73. G. 1,
, 347. 358. Æ. 1, 50.
636. 2, 123. 241. 269.
17. 602. 648. 777. 3,
148. 359. 370. 717. 4,
1. 204. 356. 378. 396. 5,
6, 125. 368. 533. 589.
99. 7, 50. 192. 443. 648.
504. 572. 9, 6. 495.
18. 65. 155. 175. 743.
, 152. 621. 705. 3, 607.
331. 663. 5, 84. 740.
752. 7, 212. 8, 152.
87. 9, 104. 410. 743.
6. 482. 530. 547. 11,
32. 12, 574
4, 221. Æ. 3, 693
6, 69
4, 46. Æ. 6, 242
8, 332
2, 38. 39. G. 4, 499.
406. 740. 3, 258. 312.
62. 4, 579. 650. 659. 5,
38. 467. 477. 6, 155.
77. 8, 66. 366. 615. 9,
, 776. 867. 882. 11,
95. 709. 858. 12, 266.
80
, 537. 3, 166
33
, 336. iter 6, 109
ne fortuna dolere 4,
e cauſas & ſigna G.
te tua fata Æ. 6, 759.
advertе docebo 4, 116.
animos adhibete do-
I, 315
nomen patriamque
59
ta 12, 111
oleſcete G. 2, 77
quære Æ. 6, 614
as reſonare E. 1, 5
em Æ. 6, 891. letum
s 8, 346
docta comes Æ. 6, 292
doctiſſima fandi Cymodocea Æ. 10, 225
docuêre equitem G. 3, 116. augurium Æ. 1, 396. ſuos 5, 600
docuit E. 5, 87. 8, 47. Æ. 1, 745. 5, 398. 705. 6, 565
Dodona G. 1, 149
Dodonæos lebetas Æ. 3, 466
dolebas E. 3, 14
dolens Æ. 1, 13
dolent 6, 733
dolentem 4, 393
dolere 4, 434
doli, *genit.* 2, 264. 8, 206. *plur.* G. 4, 400. Æ. 2, 134
Dolichaonis 10, 696
dolis 1, 677. 2, 44. 152. 196. 4, 128. 8, 393. 11, 523. 12, 26
dolituri, ô nunquam dolituri 11, 732
dolo 1, 688. 2, 34. 5, 342. 11, 712
Dolones 7, 664
Dolonis 12, 347
Dolopum 2, 7. 29. 415. 785.
dolor G. 3, 102. 457. Æ. 2, 594. 4, 679. 5, 172. 6, 31. 383. 8, 220. 501. 9, 66. 10, 398. 507. 12, 422. 801
dolore 1, 390. 673. 4, 474. 7, 291. 11, 151. 709. 12, 411. 599
dolorem 1, 213. 2, 3. 4, 419. 693. 5, 608. 6, 464. 9, 426. 10, 64. 11, 159, 645. 12, 146
dolores *nom.* 1, 29. 5, 5. *acc.* 12, 880
doloris 9, 216. 12, 945
dolorum 10, 863
dolo 4, 95
dolos G. 4, 346. Æ. 1, 686. 2, 62. 252. 4, 296. 563. 6, 29. 567. 11, 704
doluiſti noſtro dolore 1, 673
doluit G. 2, 459
dolum E. 5, 61. 6, 23. Æ. 5, 590
dolus 2, 390
domandæ multâ mercede, *arbores* G. 2, 62
domandi, *gerund.* 3, 164
domandum, antè domandum, *antequam domentur* 3, 206
domans Æ. 6, 80
domat illum cura G. 3, 539. raſtris terram 9, 608
domatur ulmus in burim G. 1, 169
domi E. 3, 33. 7, 15
domibus G. 2, 443
domina Æ. 11, 868
dominabitur Argis 1, 289. oris cunctis 3, 97. Albâ 6, 766
dominæ, *genit. Dea.* 3, 113
dominam, *Reginam*, 3, 438. 6, 397. 11, 805
dominantur avenæ E. 5, 37. G. 1, 154. in urbe Danaï Æ. 2, 327
dominarier arce Æ. 7, 70
dominata urbs multos per annos 2, 363
domini, *genit.* 12, 473. 534 *plur.* E. 3, 16
dominis Æ. 12, 236
domino 9, 332
dominorum 6, 613
dominos rerum Romanos 1, 286. Teucros 10, 866
dominum Æneam 4, 214. 6, 621
domitant in pulvere currus 7, 163
domitare boves G. 1, 285
domitas urbes 3, 30
domitis equis 3, 206
domito olympo Æ. 9, 84
domitor maris Saturnius 5, 799. equûm 7, 189. 651. 691. 9, 523. 12, 128. 550.
domitrix equorum Epidaurus G. 3, 44
domitum cultoribus orbem 2, 114
domitura ſaporem Bacchi *mella* 4, 102
domitus habenis equus 3, 89
domo 3, 96. Æ. 1, 604. 4, 82. 10, 141. 183. undè domo 8, 114
domorum G. 4, 159. 2, 445. 8, 98. 11, 882. 12, 131
domos G. 1, 182. 2, 115. 209. 511. 4, 446. Æ. 1, 144. 2, 47. 365. 635. 3, 123. 137. 550. 647. 4, 97. 311. 5, 732. 756. 6, 269. 534. 705. 7, 126. 336. 394. 11, 140. 12, 643
domuêre Trojanos 2, 198
domuit morte Centauros G. 2, 456
domum E. 1, 36. 4, 21. 7, 44. 8, 68. 72. 10, 77. G. 2, 206. 4, 10. 133. 363. Æ. 1, 665. 2, 579. 677. 702. 756. 3, 85. 7, 52. 348. 407. 492. 8, 253. 490. 11, 163. 395. 12. 805
domus G. 1, 371. 2, 461. 524. 4, 209. 481. Æ. 1, 172. 288. 360. 641. 2, 241. 300. 311. 483. 486. 563. 652. 3, 97. 618. 4, 318. 645. 5, 121. 214. 638.

6, 27. 53. 81. 683. 7, 122. 371. 8, 39. 65. 192. 235. 262. 270. 422. 9, 448. 10, 1. 52. 101. 526. 12, 59. 519. 547
dona E. 5, 81. 6, 80. G. 2, 454. 3, 22. 4, 1. 520. Æ. 1, 683. 699. 713. 2, 36. 44. 49. 189. 3, 301. 464. 469. 488. 4, 453. 5, 101. 266. 362. 385. 391. 400. 6, 225. 632. 871. 7, 86. 155. 8, 181. 284. 609. 721. 729. 9, 283. 361. 407. 626. 10, 882. 11, 228. 479. 12, 768
donabimus te cicutâ E. 5, 85
donant, *omnia*, nubibus auræ Æ. 9, 313
donaria G. 3, 533
donat habere Æ. 5, 262. 10, 701. munere 5, 282. 361
donata, *munera*, E. 3, 1
donati omnes Æ. 5, 268
donatus 5, 305
donec E. 6, 85. G. 3, 558. 4, 312. 413. Æ. 1, 277. 2, 100. 630. 719. 5, 698. 6, 745. 8, 326. 9. 442. 10, 268. 301. 11, 201. 803. 860. 12, 254
donis 1, 451. 663. 718. 3, 439. 485. 4, 63. 5, 54. 543. 9, 885. 7, 284. 8, 61. 76. 617. 10, 620. 11, 50. 352
dono, *nom.* 2, 269. 8, 658. quam dedit E. 2, 37
donum 1, 656. 2, 31. 5, 478. 6, 408. 11, 566
Donysam 3, 125
Dorica castra 2, 27. 6, 88
Doris E. 10, 5
dormiat G. 2, 506
dorso, *aratri* 1, 172 equi 3, 116. nemoris 3, 436. speluncæ Æ. 8, 234. nymphæ 10, 226. æquoris 10, 303
dorsum immane mari, *scopulus* 1, 114. *tergus* 11, 577
Dorycli 5, 620. 647
dotabere sanguine Trojano 7, 318
dotales Tyrios 4, 104
dotalis regia 9, 737. 11, 369
dotes 7, 423
Doto Nereia 9, 102
draco G. 4, 408
draconem Æ. 11, 751
dracones 2, 225
draconi 4, 484
Drance, *voc.* 11, 378. 384
Drances, *nomen prop. viri* 11, 122. 220. 336. 443
Drancis 12, 644
Drepani 3, 707
Druſos Æ. 7, 284
Dryadas E. 5, 59
Dryades G. 1, 11
Dryadum 3, 40. 4, 460
Dryno, *Nympha* 4, 336
Dryope, *Nympha* Æ. 10, 551
Dryopen 10, 346
Dryopes 4, 146
duæ, *zonæ* G. 1, 237
duas aras E. 5, 66. Arctos *urſas* G. 1, 245. lances Æ. 12, 725
dubiæ menti 4, 55. 11, 314
dubiam mortem 2, 359
dubii ſpemque metumque inter 1, 222
dubiis ſignis G. 4, 253. monſtris Æ. 2, 171. rebus 6, 196. 11, 445. auris 11, 560. in dubiis 7, 86
dubio cœlo G. 1, 252
dubita Æ. 3, 316
dubitamus, & dubitamus adhuc virtutem extendere 6, 806
dubitanda, haud dubitanda refer 3, 170
dubitant, & dubitant homines ſerere G. 2, 433.
dubitas, quid dubitas? Æ. 9, 12
dubitem haud equidem implorare 9, 191. implorare 7, 311
dubites poſcere 8, 614
dubitet, quid dubitet G. 4, 242
dubius Mars G. 2, 283. Turnus Æ. 9, 797. nec ſum animi dubius G. 3, 289
duc Æ. 6, 153. 11, 464 duc age, duc ad nos G. 4, 358
ducam te in ſecreta 4, 403. te recto flumine Æ. 8, 57. te lato limite 9, 323
ducantur rotæ per terram G. 3, 170
ducat ipſum ad mœnia Æ. 1, 649. pecudes ſecum 4, 636. avo turmas 5, 550. captam Iarbas, *in matrimonium* 4, 326.
duce te E. 4, 13. Æ. 6, 59. me 10, 92. 12, 260. Achate 1, 700
ducebam ſic equidem animo 6, 690
ducebant ſacra 8, 665
ducebat diem Lucifer 2, 802. curſus equeſtres Aſcanius 5, 668. Phrygias circum orgia 6, 518. ſemita per occultos calles 9, 383. milites in æquora Mincius 10, 206
ducem G. 3, 125. 4, 224. 6, 263. 374. 574
ducenda datur Lavinia *jugium* 7, 359
ducens de pectore 288. facem ſtella chia diſtrahens
ducent examina G. 4, 21. vivos vultus Æ. 6, 848
ducente Deo 2, 632
ducentem in Latium 11, 168
ducentibus aſtris
156
ducere pompas 22. juga plauſtris muros Æ. 1, 641. 4, 340. 4, 463. ſomnos 5, 385. honorem prædæ ſortem tra *hoſtem* 10,
ducerat uva
duces G. 4, 4. 470. 6, 194. 7, 161. 503. 11, 84. 521. 598. 835.
ducet te 5, 736. præmia 12, 437.
duci, *verb.* progeni no à ſanguine muros 2, 33. in ordine duco 7, equum 10, 858
duci, *dat.* 10, 156
ducibus 10, 267.
ducimus horas flendo
ducis, *verb.* amores E. 9, 56. Æ. 5, 801. genus 834
ducis, *genit.* 1, 537. 9, 675. 11, 7.
ducit in urbem equas amor G. 3, 269. tauros via Æ. 1, 405. 494. Æneam ad mœnia 3, 347. manu 3, 372. 75. aciem 5, 563. 7, 652. ad Capitol noctem inſomnem 166. qua ſemita 524
ducite ab urbe phnim E. 8, 58. 94
ducitis annum, *ô*
ducitur tibi uxor

Æ. 11, 85. æſtas G.
. hinc ubi nomen Æ.
ellam E. 1, 13. effi-
fero, 8, 75. vitam ex-
per omnia Æ. 3, 315
ies rerum ab origine
os 1, 646
rtibus urna ſtat 6,
crone 12, 378
, 129. 480. 513. 10,
, 266. 12, 456
8, 496. claſſis 6,
G. 4, 88. Æ. 1, 193.
, 14. 4, 37. 5, 133.
6. 9, 226. 778. 12,
52
691. 10, 814
s 5, 249
rus G. 3, 533
ornu hircus 2, 395.
acerdos Æ. 2, 201
, 13. 349. 12, 501
3, 317. Æ. 3, 114.
6, 43. 8, 552. 10, 117.
noctem ludo G. 3,
unera 4, 256. pectora
urium Æ. 5, 7. cri-
idera 5, 528. ocreas
7, 634. bellum cum
55
726. 5, 650. 10, 599.
53
uis humor E. 3, 82. ſi
quicquam meum Æ.
caput 4, 493. mihi
iequam ſine te erit 12,
letitiâ, G. 1, 412. 4,
11, 538
bum G. 2, 216. eſ-
17
om. ſomni 1, 342.
243. nati 2, 523.
Æ. 1, 171. exuviæ 4,
idi 5, 214. acc. metus
10. nidos G. 1, 414.
178. Æ. 2, 138. 4,
mas G. 3, 495. Æ. 3,
uas G. 4, 61. terras
281. meorum relli-
342. Argos 10, 782
ne G. 2, 184. nectare
437. Aſcanio 1, 663.
698. ſomno 4, 185.
6, 455. amplexu 8,
x ore 12, 802
a E. 1, 3. limina G.
mella 4, 101. furta
oſcula Æ. 1, 691
dulcibus ſtagnis G. 1, 384. illecebris 3, 217. fluviis 3, 445
dulcis, *nom.* aura G. 4. 417. conjux 4, 465. Æ. 2, 777. Parthenope G. 4, 563. quies Æ. 6, 522. *gen.* aquæ E. 5, 47. muſti G. 1, 295. Parnaſſi 3, 291. vitæ Æ. 6, 428
Dulichias rates, *Ulyſſeas*, E. 6, 76
Dulichium, *Inſula*, Æ. 3, 271
dum, *ſæpiſſime, ſed nullo ſingulari ſenſu*
necdum, *nondum*, E. 3, 43. 47. 9, 26. G. 2, 282. Æ. 3. 665. 7, 356. *quamdiu*, E. 5, 76. *bis.* 77. *bis.* 7, 63. Æ. 1, 611. *donec cum ſubj.* 1, 269. 4, 434. 10. 809. dum redeo, *donec*, E. 9, 23. *ut*, Æ. 4, 325. *dummodo, cum ſubj.* 11, 739. 791. exſpectem dum libeat 12, 570
dumeta G. 1, 15
dumi 3, 338
dumis 4, 130. Æ. 4, 526. 8, 348. 9, 381. 393. 11, 570. 843
dumos G. 3, 315. Æ. 8, 594. 657
dumoſa de rupe E. 1, 77
dumoſis arvis G. 2, 180
duo E. 2, 40. 3, 40. 44. 5, 66. G. 3, 32. 4, 92. 231. Æ. 3, 623. 5, 78. 300. 6, 842. 7, 674. 8, 355. 661. 9, 265. 706. 10, 124. 11. 285. 690. 12, 488. 716. duo viros, *pro* duos, *accuſ.* Æ. 11, 285
duobus G. 4, 67. Æ. 5, 183
duodena per aſtra G. 1, 232
duorum Æ. 2, 213. 4, 95. 12, 511. 726.
duos E. 5, 68
duplex ſpina G. 3, 87. genus Æ. 12, 198
duplicant vota 8, 556
duplicat ſol umbras decedens E. 2, 67. haſta virum Æ. 11, 645
duplicato poplite 12, 927
duplicem gemmis auroque coronam 1, 659. amictum 5, 421
duplices palmas 1. 97. 9, 16. Thebas 4, 470. cœloque Ereboque parentes 7, 140. manus 10, 667
duplici dorſo G. 1, 172. Mæandro, *flexu*, Æ. 5, 251. ſquama 9, 707
dura, *nom.* ad tactum pellis G. 3, 502. res Æ. 1, 567. gens 5, 730. ſilex 6, 471. conjux 10, 45. potentia 10, 72. quies 10, 745. 12, 309. fortuna 12, 677. *voc. ô crudelis*, E. 10, 47. *abl.* gente Æ. 11, 48. *plur.* imparia G. 2, 369. ſaxa 3, 230. limina Æ. 2, 479. vada 3, 706. ſedilia 5, 837. oſſa 6, 54. prælia 7, 807. diſcrimina 10, 393. rudimenta 11, 159. dura multa cum corde putabant 8, 522
duræ, *genit.* mortis G. 3, 68. Æ. 10, 791. Trojæ 11, 288. *plur.* quercus E. 4, 30. 8, 52. coryli G. 2, 65
duram humum 3, 297. hyemem 4, 239. vim 4, 399
duramus gelu Æ. 9, 604
durando, *gerund.* G. 2, 295
durare ſolum E. 6, 35. per annos G. 2, 100. durare laborem Æ. 8, 577
duras in auras Æ. 4, 428. curas 4, 488
durat, *terram*, calor G. 1, 91. humeros ad vulnera 3, 257
durate Æ. 1, 211
dureſcere campum G. 1, 72
dureſcit limus E. 8, 80
duri, *gen.* Martis, 10, 44. Æ. 12, 73. dentis G. 2, 378. Ulyſſis Æ. 2, 7. Atlantis 4, 247. caſus 6, 377. belli 10, 146. Haleſi 10, 422. *plur.* Dardanidæ 3, 94. dolores 5, 5. Æneadæ 9, 468
duris cotibus E. 8, 43. G. 4, 203. rebus 1, 146. agreſtibus 1, 160. arvis 2, 341. incudibus 2, 540. lupatis 3, 208. cautibus Æ. 4, 366. ſtipitibus 7, 524. glebis 7, 747. oſſibus 9, 66. contis 9, 510
duriſſima regna 6, 566
duro vomere G. 3, 515. labore 4, 114. tergo Æ. 5, 403. vulnere 5, 437. ferro 6, 148. robore 8, 315. 11, 893. tumultu 8, 371. ligno 9, 543. Marte 12, 410
duros bello Scipiadas G. 2, 170. bidentes 2, 355. ceſtu Æ. 5, 478. labores 6, 437, 8, 291. agreſtes 7, 504. colles 11, 318. poſtes 11, 890
durum, *maſc.* dentem vomeris G. 1,

G. 1, 261. Euryſthea 3, 4. ſaporem Bacchi 4, 102. laborem Æ. 8, 380. Ciſſea 10, 317. *neutr.* genus G. 1, 63. 4, 246. Æ. 9, 603. iter 6, 588
durus labor G. 2, 412. amor 3, 259. arator 4, 512. Æ. 6, 442
dux E. 8, 38. Æ. 1, 368. 4, 124. 165. 6, 348. 562. 9, 28
duxêre triumphos ad templa G. 2, 148. unde duxêre genus Latini Æ. 5, 568
duxerit in montes E. 6, 65
duxi, ſub mœnia Æ. 8, 165
duxiſſe ſenectam 10, 192
duxiſti me crimine digitum 10, 669
duxit me per omnia 6, 565. per ſingula 888. Ænean ſubter taſtigia tecti 8, 367. *arcem longe*, 11, 860
Dymas 2, 340. 394. 428

E

E *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
èque quercu E. 7, 13. èque chio *vel* àque G. 4, 347
ea, eam, eo, eos, eum, *varius, neque ullo ſingulari ſenſu*
eadem, *nom ſing.* G. 2, 89. 165. 4, 234. Æ. 6, 655. *neutr. plur.* E. 2, 35. 5, 87. G. 4, 36. Æ. 1, 244. 3, 95. 4, 77. 298. 678. 5, 812. 6, 647. 8, 146. 382. 9, 302. 10, 487. 508. 607. 741. 11, 96. 132. 12, 197
eamus E. 9, 64
eandem Æ. 4, 125. 165
eaſdem G. 4, 185. Æ. 7, 69
eat G. 1, 345
ebenum 2, 117
ebori Æ. 1, 596
eboris 11, 333
ebuli E. 10, 27
ebur G. 1, 57. 480. 2, 193. Æ. 10, 137. 12, 68
eburna, *abl.* porta Æ. 6, 898. vagina 9, 305
eburno humero G. 3, 7. pectine Æ. 6, 647
eburnum enſem 11, 11
Ebuſo, *dat. nom. propr. viri*, Æ. 12, 299
ecce, *cum verb. vel nom. ut* ecce Palæmon E. 3, 50. ecce proceſſit aſtrum Cæſaris E. 9, 47. & E. 2, 46. 5, 66. G. 1, 108. 407. 3, 515. Æ. 2, 57. 203. 270. 318. 403. 526. 673. 682. 3, 219. 477. 687. 4, 152. 576. 5, 167. 324. 793. 854. 6, 46. 255. 337. 656. 7, 286. 706. 8. 81. 228. 9, 417. 10, 133. 322. 377. 570. 11, 226. 448. 547. 12, 319. 650. 672
Echionium nomen 12, 515
ecquæ eſt cura 3, 341
ecquid 3, 342
ecquis erit modus ? E. 10, 28. erit mecum qui Æ. 9. 51
edat nec te dolor 12, 801
edax ignis 2, 758. edebat ignis artus G. 3, 566. funera per campos Æ. 10, 602
edendi penuria 7, 113. amor 8, 184. rabies 9, 63
edice *ſignifica* 11, 463
edicit 10, 258
edico G. 3, 295. Æ. 3, 235
ediderat vix hæc 5, 693
ediderit funera 9, 527. ſtrages 9, 785
edidit hæc 5, 799. hæc ore 7, 194. *illum* in auras 7, 660. Electram Atlas 8, 137
ediſcere E. 6, 83
ediſſere hæc mihi Æ. 2, 149
editus auſtro, *campus*, G. 2, 188
edoceat Æ. 8, 13
edocet 5, 748. 10, 152
Edoni boreæ 12, 365
educat, *alit*, 10, 518
educere cœlo, *ad cœlum erigere*, 2, 186. 6, 178. pubem caſtris 11, 20. natos, *alere*, 8, 413
educet, *pariet*, 6, 765. 779
educta mœnia caminis Cyclopum Æ. 6, 630
eductam ſub aſtra turrim 2, 461
eductum, *educatum*, 7, 763. 9, 584
educunt fœtus G. 4, 163. Æ. 1, 436
edunt puerum in cotibus E. 8, 45. ſœtus G. 4, 199
eduramque pyrum 4, 145
eduxit, *educavit*, Æ. 9, 673. corpore telum 10, 744
effabilis dictu 3, 621
effare 6, 560
effari 4, 76
effata, *fœm.* 4, 30. 456. 499. 5, 653. 6, 262. 7, 456. 12, 601. 885
effatur 9, 295. 737. 10, 523
effatus G. 4, 450. Æ. 3, 463 6, 197. 547. 7, 9, 22. 644. 10, 11, 741. 12, 896
effecta res Æ. 11,
effer E. 8, 64
effera, *fœm.* Dido flammis 7, 787. 8, 6. mens 8, mi 10, 898. *neutr.* 484
efferre pedem 2, 67
efferri 5, 359
effert caput G. 3, adytis Æ. 2, 297.
effervere, *erumpere*, 4, 556
efficiam E. 3, 51
efficit inſula portum
effigiem E. 8, 75. 184. 3, 497. 4,
effigies, *plur.* 3, 443
effingere caſus in
effingit greſſus eun
efflagitat 12, 759
efflant lucem naribus 12, 115
efflantem faucibus
effodêre ſignum 1,
effodiunt portus 1,
effœta veri ſenectus 452. ſeclis ſenectus
effœtæ vires 5, 396
effœtos agros E. 1,
effœtus vinitor 2,
effoſſi luminis Æ. 3,
effoſſis ſepulchris latebris 4, 42
effractoque cerebro
effræna gens virum
effudêre ſeſe carceribus gæ G. 1, 512. 7, 780
effudit jubam cervice lachrymas Æ. 3, vires in ventum ctore voces 5, dicta 7, 292. 8, 70. *illum*, 12, 380
effuge 3, 398. 11,
effugia 2, 140
effugies nunquam 49. telum Æ.
effugimus ſcopulos
effugiſſe gentem 3,
effugit 5, 151. 2, 793. 6, 701. res 7, 437
effugiunt 2, 226. 881
effulgens 2, 616

Æ. 5, 133
677
oculis 9, 110. 731
liis, *ſubſtentatum*, 8,
94
in æquor Teucros
ellurem in undas 12,
illum, ſub portis 11,
ſeſe faucibus halitus
vitam 1, 102. fletus
voces 5, 723. omne
lorum 9, 509
ore quæſtus 5, 780.
habenas 5, 818.
Aſcanio 7, 522.
12, 499.
ſolo 12, 532
ducem, *equi*, *excu-*
574
nom. crines 4, 509.
turba 6, 305. My-
tempeſtas, *erumpens*,
agris juventus 7, 812.
ndine 10, 803
r. cæſariem per colla
337. genis lacrymæ
686. matres, *egreſſa*,
r. carcere currus G.
Æ. 5, 145. nos la-
2, 651. *elapſi* 5, 317
oribus 5, 693
mine G. 4, 288. ſan-
Æ. 7, 788
mbres G. 2, 352
equitem Æ. 10, 893
ubibus imber G. 4,
bor 4, 492. in undis
339.
lumine 8, 610
ous 6, 91. 8, 365. 10,
nnium 1, 603
388
2, 28
Æ. 4, 373. rationis
noſtræ vocis rem 11,
udis 5, 751. cujus,
gentes 7, 197
es ad flumina E. 5,
erunt, Æ. 6, 463. 8,
egerunt, 7, 240. *impu-*
8, 133. *duxerunt*, 8,
utulos ad mœnia, *pe-*
, 11, 629
88
Æ. 7, 763. 775

egerimus noctem inter gaudia 6, 514
egerit hoſtes fugâ G. 3, 120
egeſtas G. 1, 146. 3, 319. Æ. 6, 276
eget 2, 522
egiſſe vias ſubter mare 3, 695
egit, quocumque Deus circum caput egit, *circumvertit*, G. 2, 392. ſol hyemem ſub terras 4, 51. fundam Æ. 9, 587. 11, 579. *illum*, in adverſos furor 9, 761. *eum*, in fraudem 10, 73
ego, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
egomet Æ. 3, 623. 5, 650. 6, 505
egredere 8, 122
egregia, *nom. fœm.* conjux Æ. 6, 523. *abl.* ſtirpe 5, 297. gente 11, 432
egregiam bello gentem 1, 449. laudem 4, 93. virtute progeniem 7, 258
egregias urbes G. 2, 155. animas Æ. 11, 24
egregiis armis 9, 581
egregio ore 4, 150. genero 11, 355
egregium juvenem 5, 361. forma 6, 862. 12, 275. Anthorem 10, 778. genus 7, 213. 556. formæ decus 7, 473. quid tam egregium ſi 11, 705
egregius pariter pietate vel armis 6, 770. animi 11, 417
egreſſi, *plur.* 1, 176. 3, 79. 9, 314
egreſſis 2, 713. 10, 283
egreſſus 1, 2.
eheu E. 2, 58. 3, 100
eia Æ. 9, 38. eia age rumpe moras 4, 569
ejecto armo 10, 894
ejectum litore 4, 373. Tarquinium 8, 646
ejectus 1, 582
elabitur anguis flexu ſinuoſo G. 1, 244. undis Æ. 5, 151
elapſa, *nom. fœm.* ſagitta 9, 632
elapſi, *ſunt*, 9, 545
elapſus 1, 246. 2, 318. 526. 5, 326. 445. 8, 492. in frondes *ignis* G. 2, 305
elata mari tellus Æ. 6, 23
elatam dextram in jugulum 10, 415
elate, *voc.* animis ſuperbis Æ. 11, 715
elati, *plur.* G. 3, 108
elatis naribus Æ. 12, 119
electra, *ſubſt.* 8, 53
Electra, *nom. propr.* 8, 135
Electram 8, 136
electro G. 3, 522. Æ. 8, 402. 624
Elei metas G. 3, 202
Eleuſinæ matris 1, 163
elephanto, *ebore*, 3, 26. Æ. 3, 464. 6, 895.
Eliadum equarum G. 1, 59
elicit undam 1, 109
Elidis Æ. 3, 694. 6, 588
eligit equos 7, 274
eligitur locus G. 4, 296
Eliſæ 4, 335. 610. 5, 3
eliſam 3, 567
eliſerit premens angues, *occiderit* 8, 289
eliſos oculos 8, 261
eloquar 3, 39
eloquio 11, 383
elucent G. 4, 98
eluctabitur aquâ 2, 244
eludit, *fallit*, Æ. 11, 695
eluitur ſcelus 6, 742
eluſit, *fefellit*, G. 1, 226
eluſus eſt Æ. 12, 755
Elyſios campos G. 1, 38
Elyſium Æ. 5, 735. 6, 542. 744
emat te ſibi generum G. 1, 31
Emathiæ 6, 390
Emathiam 1, 492.
Emathiona Æ. 9, 571
emenſæ, *plur.* fidera 5, 628
emenſi iter 7, 160. 11, 244
emenſo olympo G. 1, 450
emenſus ſpatium Æ. 10, 772
emi honorem vitâ 9, 206
emicat, *exſilit* 5, 319. 337. 9, 736. 11, 496. 12, 728. in litus 6, 5. in currum 12, 327
emicuit ſolo, *exiliit*, 2, 175
eminet tergo, *emergit*, 10, 227
eminus 10, 346. 645. 776. 801. 11, 674. 12, 342. 711. 921
emiſſa, *nom. fœm.* tenebris in lucem G. 3, 551. favis juventus 4, 22. *neutr.* ſpicula Æ. 11, 676
emiſſam hyemem 1, 128
emiſſum G. 4, 58
emittit portâ, *dimittit* Æ. 6, 898 jaculum in auras 9, 52. haſtam 10, 474
emota fundamenta 2, 610

emotæ, *plur.* curæ Æ. 6, 382
emoti cardine poſtes 2, 493
emovet arma tectis 6, 524
emptum magno optaverit 10, 503
emuniit poſtes 8, 227
en, en Priamus 1, 465. en quatuor aras E. 5, 65. en erit ut liceat 8, 9. en quid agam? Æ. 4, 534. en ago capellas E. 1, 12. en ſupplex venio Æ. 11, 365
enarrabile, non enarrabile clypei textum 8, 625
enavit pennis 6, 16
Enceladi 3, 578
Enceladoque 4, 179
enim, *paſſim*
Enipeus, *nomen fluv.* G. 4, 368
enitet ore decus Æ. 4, 150
eniti viribus G. 2, 360
enituit campus impulſo vomere G. 2, 211
enixa, *nom. fœm.* fœtus Æ. 3, 391. 8, 44. *eſt* ignes jugales 7, 320
enixæ ſervitio 3, 327
enodes trunci G. 2, 78
enſe Æ. 6, 251. 7, 640. 9, 324. 423. 548. 10, 414. 545. 11, 711. 12, 175. 306. 382. 389. 458. 508
enſem G. 1, 508. Æ. 2, 393. 553. 4, 507. 579. 646. 664. 5, 367. 471. 6, 524. 8, 459. 621. 9, 303. 347. 441. 749. 10, 387. 475. 536. 577. 682. 786. 815. 907. 11, 11. 489. 12, 90. 729. 785. 798
enſes G. 2, 540 Æ. 2, 155. 3, 237. 7, 636. 732. 10, 568. 11, 194
enſis 2, 600. 4, 262. 7, 743. 9, 431. 10, 394. 12, 731
entibus 7, 526. 12, 288. 713
Entelle 5, 389
Entello 5, 472
Entellum 5, 387. 462
Entellus, *nomen prop. viri* 5. 437. 443. 446
enumerare plurima fando 4, 334. prolem meorum 6, 717
Eoæ Atlantides G. 1, 221
Eoas domos 2, 115. acies Æ. 1, 493
eodem E. 8, 8. G. 1, 483. 2, 182. Æ. 1, 578. 4, 556. 3, 437. 10, 596. *in eundem locum* 9, 689. uno eodemque partu 12, 847
Eois Æ. 2, 417. 6, 831
Eoo 3, 588. 11, 4. ab Eoo fluctu 3, 533
Eous G. 1, 288
Eptus, *nom. propr. viri.* Æ. 2, 264
Ephyre G. 4, 343
Ephyreiaque æra 2, 464
Epidaurus 3, 44
Epiri Æ. 3, 292
Epiro 3, 503
Epiros G. 1, 591
Epirum 3, 121
Epitidem Æ. 5. 547
Epitides, *nom. propr. viri*, 5, 579
epulæ, *plur.* G. 3, 527. Æ. 6, 604
epulamur dapibus 3, 224
epulandum 4, 602
epulas 4, 484. 7, 146, 8, 283
epulata, *nom. fœm.* G. 2, 537. Æ. 4, 207. 5, 762.
epulis G. 4, 378. Æ. 1, 83. 220. 727. 5, 63. 6, 599. 7, 110. 175
Epulonem 12, 459
equæ 11, 571
equarum G. 1, 59. 3, 266. Æ. 11, 494
eques 6, 858. 10, 239
equeſtres 5, 667
equi, *gen.* G. 3, 182. Æ. 1, 448. 2, 32. 150. 4, 515. 5, 105. 6, 881. 9, 152. 10, 750. 891. 12, 364. *plur.* G. 3, 91. Æ. 1, 757. 3, 540. 6, 653. 7, 779. 8, 551. 11, 635. 12, 115
Equicolus, *nom. prop. viri*, 9, 684
equidem E. 1, 11. G. 1, 193. 415. 4, 116. 147. Æ. 1, 580. 623. 2, 77. 704. 3, 315. 4, 12. 45. 330. 382. 5, 26. 56. 399. 6, 690. 716. 722. 7, 205. 311. 369. 8, 129. 471. 9, 207. 10, 29. 793. 11, 111. 302. 348. 12, 818. 931. certe equidem E. 9, 7
equinâ cervice G. 3, 92
equino pecori 3, 72. 463
equis E. 8, 27. G. 1, 250. 514. 2, 322. 3, 8. 358. Æ. 1, 480. 2, 418. 5, 554. 574. 578. 739. 6, 587. 7, 163. 285. 625. 767. 9, 124. 331. 10, 21. 354. 11, 190. 501. 871. 12, 352. 478
equitatus 8, 585
equitavit 10, 885
equitem G. 3, 216. Æ. 10 893. 11, 517
equites Æ. 4, 132. 8, 5[illegible] 9, 367. 379. 11, 464. 12, 408
equitum 1, 560. 7, 8[illegible] 11, 433. 512. 598
equo 2, 48. 4, 1[illegible] 668. 7, 166. 9, 58. 2[illegible] 181. 11, 499. 637. 67[illegible] 706. 730. 743. 12, 29[illegible] 345. 465. 509. 651
equorum G. 3, 44. 21[illegible] 4, 389. Æ. 2, 476. 3[illegible] 5, 549. 6, 591. 10, 5[illegible] 607. 911. 12, 373. 484. 616
equos G. 3, 50. 114. Æ. [illegible] 320. 476. 572. 3, 47[illegible] 5, 817. 6, 655. 7, 27[illegible] 656. 724. 782. 8, 3. 6[illegible] 353. 394. 606. 674. 7[illegible] 367. 571. 577. 581. [illegible] 610. 619. 914. 12, 6[illegible] 326. 333. 337. 351. 49[illegible] 736
equum G. 1, 13. Æ. 2, [illegible] 310. 10, 858. 11, 71[illegible] 741. 770
equûm, *equorum*, G. 2, 5[illegible] 7, 189. 651. 691. 9, 2[illegible] 12, 128. 550
equus G. 2, 145. 3, 499. [illegible] 113. 260. 329. 5, 566. [illegible] 9, 50. 11, 89. 493
eram, fatus 2, 323. 3, 9[illegible]
erat hoc ipſum exitio [illegible] 511. tantæ molis erat [illegible] 37. fatus 1, 590. 2, 5[illegible] 655. 6, 190. 372. [illegible] 12, 650. conatus 6, 3[illegible] tum 6, 45. cernere 6[illegible] 8, 676. letho ſterne[illegible] 566. his amor unus [illegible] 182
Erato Æ. 7, 37
Erebi G. 4, 471. Æ. 4, [illegible] 404. 671
Erebo 6, 247. 7, 140
Erebumque 4, 510
erepta, *nom. fœm.* fato [illegible] 2, 738. gaza 2, 764. [illegible] *mortua.* 7, 51, pellis [illegible] 11, 679. *abl.* virgini[illegible] 141. *neutr.* munera Iliacis 1, 651. roſtra [illegible] 7, 186
ereptæ virginis 2, 413. jugis 3, 330
erepte, *voc.* ruinis Per[illegible] 3, 476. periclis 3, 7[illegible]
erepto nato 10, 878.
ereptum honorem 5. 3[illegible]

nobis 11, 428
errabant Æ. 1, 36
errabat ſylvis 7, 492
errabunda bovis veſtigia E. 6, 59
erramus Æ. 1, 337. in undis 3, 200
errando in coitibus G. 4, 203
errans bucula campo 4, 11. fœmina in finibus noſtris Æ. 4, 211
errant G. 3, 139. in montibus agnæ E. 2, 21. circum errant acies Æ. 2, 599. montibus 3, 644. centum annos 6, 329
errantem Gallum E. 6, 64. ſi quam ſororum Æ. 1, 326. Lunam 1, 746. terris & fluctibus 1, 760. *Ortygiam*, 3, 76. *cervum*, 7, 493
errantes 3, 101. cervos 1, 189. Deos 6, 68. hederas E. 4, 19
erranti, *mihi*, 2, 570. dextræ 7, 498
errantibus oculis 4, 691
errare boves E. 1, 9. colores G. 1, 453. fluitantem *ratem*, Æ. 5, 867. licentius 7, 557
erras in montibus E. 6, 52
errat Mars dubius mediis in armis G. 2, 283. Mincius flexibus 3, 14. ſylvis aut urbibus Æ. 1, 582. ſi quis ſuper halitus extremus 4, 684. manus circà aures 5, 435. coluber membris 7, 353. dumis, *Niſus*, 9, 393
errata litora relegens retrorſum 3, 690
erratus malè in agris Lybiæ G. 3, 249
erravêre jugis Æ. 11, 135
erravit in campis leæna G. 3, 246 ne via Æ. 2, 739
errent animalia per montes 6, 40
erret in quos orbes cœli ignis Cyllenius G. 1, 337
error E. 8, 41. Æ. 2, 48. 5, 591. 6, 27. 10, 392
errore jubarum 2, 412. locorum 3, 181. viæ 7, 199. malo Trojæ 10, 110
erroremque G. 3, 513
erroreſque tuos Æ. 1, 759
erroribus actus pelagi 6, 532
eruam 12, 569
erubuit habitare ſylvas E. 6, 2. jura fidemque ſupplicis Æ. 2, 542
eructans ſcopulos 3, 576. ſaniem 3, 632
eructat arenam Cocyto 6, 297
erudiit ita me 9, 203
erue ſylvas G. 4, 329
eruere, *ornum*, Æ. 2, 628. flatibus quercum 4, 443
eruerent ſegetem G. 1, 320
eruerint Æ. 2, 5
eruet Argos 6, 838
eruit domos avium G. 2, 210. urbem à ſedibus Æ. 2, 612
erumpent ſe radii inter nubila G. 1, 446
erumpere nubem Æ. 1, 584
erumpit unde ſe Enipeus G. 4, 368
erumpunt, *egrediuntur*, Æ. 10, 604. clamore ſubito 11, 608
erunt E. 4, 35. 5, 74. 6, 6. G. 3, 69, Æ. 6, 776. 852
erupêre, *apes*, G. 4, 313
eruta pinus radicibus Æ. 5, 449
Eryci 5, 772
Erycino 5, 759. 10, 36
Erycis 1, 374. 5, 24. 419. 630
Erymantha 9, 702
Erymanthi 6, 802
Erymantho 5, 448
Eryx 5, 392. 402. 412. 483. 12, 701
es, eſſes, eſſet, eſſe, *paſſim*.
eſcam 4, 17
eſcas Æ. 12, 475
eſſeda, *vehicula*, G. 3, 204
eſſent genti Æ. 6, 394
eſt, *vel junctum particip. vel ſeparatim, paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
eſt, *edit*, flamma medullas 4, 96. vapor carinas 5, 583
eſte 6, 194. 258. 12, 647
eſtis 9, 376
eſto E. 7. 36. Æ. 4, 237. 7, 313. 10, 280. 12, 179. 565
eſto, *adverbium concedentis*, 4, 35. 10, 67. 12, 821
et E. 1, 3. *Quoniam hujus particulæ uſus frequentior eſt, quam ut ejus loca univerſa demonſtrentur, ideo ab Erythræo & Baſſo omiſſus eſt ejus numerus*
etiam, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
etiam nunc, *adhuc*, E. 2, 41
Etruria Æ. 8, 494. 12, 232
Etruſca 10, 180

Etruſcam pinum Æ. 9, 521
Etruſci 9, 150. 10, 429. 11, 598
Etruſcis 8, 480. 10, 148
Etruſco 10, 238
evadere flammam claſſi 5, 689. ad auras 6, 128. te poſſe noſtras manus 9, 560. peſtem belli 10, 55. caſus ferri 10, 316. pugna 11, 702
evadit ripam irremeabilis undæ 6, 425. ſylvâ 11, 905
Evadnemque 6, 447
evado ad faſtigia culminis 2, 458
evaluit, *potuit*, 7, 757
Evander, *nom. prop. viri.* 10, 515
Evandre 11, 55
Evandri 8, 360. 9, 9. 10, 370. 420. 11, 26. 140. 394. 835. 12, 184. 351
Evandrius enſis 10, 394
Evandro 10, 148. 492. 780. 11, 31. 45
Evandrum 8, 52. 119. 455. 11, 140. 148
Evandrus 8, 100. 185. 545. 558
Evantem Phrygium 10, 702
Evantes Phrygias 6, 517
evanuit ex oculis in auram 9, 658
evaſerat omnes caſus G. 4, 485. gradus altos Æ. 4, 685. hoſtes 9, 386
evaſerit undis 9, 99
evaſiſſe viam 2, 731. urbes 3, 282
evaſit ſpatium 12, 907
Euboicæ, *gen.* rupis 6, 42. *plur.* cautes 11, 260
Euboicis Cumarum oris 6, 2
Euboico litore 9, 710
eveniunt 2, 778
eventum pugnæ 8, 16. ducis ſequuti 11, 758
eventus, *acc.* 9, 158. ſecundet G. 4, 397. belli varios Æ. 10, 160
everberat alis clypeum 12, 866
everſa, *abl.* urbe 2, 746. *neutr.* ob Pergama 2, 571
everſæ Trojæ 10, 45
everſo ſeclo G. 1, 500
everſor regnorum Æ. 12, 545
evertere pinum ſylvis G. 1, 256. gentem Æ. 3, 1. quam *turrim*, 9, 532
evertit nemora G. 2, 208. æquora ventis Æ. 4, 49. opes 2, 603
evertunt pinus Æ. 11, 136
evexit quos ad ſidera virtus 6, 130
evicit amnes gurgite moles oppoſitas 2, 497
evicta, *nom. fœm.* vulneribus 2, 630. dolore 4, 474. *voc.* lacrymis meis 4, 548.
evincta ſuras cothurno E. 7, 12
evincti tempora tæniis Æ. 5, 269. tempora ramis 8, 286
evinctis palmis 5, 364
evinctus olivâ 5, 494. caput foliis olivæ 5, 774
eviſcerat, *dilaniat*, 11, 723
Eumedes 12, 346
Eumelus 5, 665
Eumenides G. 1, 278. 4, 483.
Eumenidum E. 4, 469. 6, 250. 280. 375
Eumenium 11, 666
eundem 4, 321
eundi 4, 554
eundo 4, 175
eunt res nutu Junonis 7, 592
euntem 5, 241. 6, 392. 476. 864. 7, 813. 11, 46. 12, 903. in certamina Martis 12, 73
euntes Æ. 2, 111. 3, 130. 5, 554. 777, 9, 243. 308
eunti 5, 607. 649.
euntibus 7, 676
euntis 8, 558. 10, 640
evocat animas Orco 4, 242
evohe Bacche 7, 389
evolat 7, 387. 9, 477
evolvere ſe in mare nec poterat Xanthus 5, 807
evolviſſe hæc, *verba*. G. 4, 509
evolvite oras belli Æ. 9, 528
evomit fumum faucibus 8, 253
Euphratem G. 4, 561
Euphrates 1, 509. Æ. 8, 726
Eure G. 3, 277. Æ. 1, 144
Euri G. 1, 371. 2, 339. 441
Euris 4, 192
Euro 3, 382. Æ. 1, 387. 8, 223. 12, 733
Europa 1, 389
Europæ 7, 224
Europam 10, 91
Euros G. 1, 454
Eurotæ Æ. 1, 502
Eurotas E. 6, 83
Eurum Æ. 1, 135.
Eurus G. 2, 107. 4, 29. Æ. 1, 89. 114
Euryale Æ. 9, 185. 481
Euryali 5, 334. 9, 475
Euryalum 5, 323. 384. 396. 424
Euryalus 5, 294. 179. 231. 281.
Eurydice G. 4, 486
Eurydicen 4, 490.
Eurypilum Æ. 2,
Euryſthea G. 3, 4
Euryſtheo Æ. 8,
Eurytion 5, 495. 409
ex *paſſim, ſed nulla ſenſu.*
ex illo tempore E. 1, 627. 11, 275. G. 3, 341. 4, 507. 5, 773. 7, 139. 2, 163. 648. 5, 47. illo, *tempore*, 2, 12, 32. ex imo 2, diverſo 2, 716. Cœli 3, 232. dunt corda 6, diluvio 7, 228, 186. ex longo lecta 9, 64. 435. ex undis 768
exacta, *neut.* referte
exactis menſibus G. Æ. 5, 46. *annis.* his Æ. 6, 637
exactum ad menſem 435
exacuit dentes ſus
exacuunt vallos 1, cula 4, 74
exæſtuat unda 3, Æ. 3, 577. irâ examen 7, 67
examina E. 7, 13. 2, 452. 4, 21.
examine 4, 139. Æ. exanimata agmina
exanimem amicum
exanimes magiſtri
exanimi Pallantis
exanimis, *ſing.* 481. decidit *plur.* mortuis
exanimum 10, 496. 488. 6, 149. 51
exarſerat felle dolor
exarſere ignes animo
exarſit dolor 5, 172. 445. violentia
exaudire 1, 223

voces Æ. 4, 460. gemi-
557. 7, 15
nom. fœm. vox G. 1,
neutr. rudimenta nulli
n Æ. 11, 157
terris juſtitia G. 2,
em Æ. 9, 286
patriâ 1, 361. terra
cunctos palma 5,
urbe 11, 540
Cœlo 12, 842
regione viarum 2,
peſtes 6, 737. ca-
9, 366
em cycnum 12, 250
vertice montis 5, 35
auræ vulnus 9, 745
gentem 4, 374
gremio Trojam 7,
reſpondit, 4, 114. mo-
turos 4, 297
nt auras G. 3, 274
corpore Turni Æ. 7,
m 11, 684. inter ſaxa
6, 173
s tergo 10, 867
e omnes 2, 351
regnis G. 3, 228
ant animo dolores Æ. 1,
rat puppi 6, 339
G. 4, 410
Æ. 2, 643. 10, 46
s G. 2, 505
Æ. 1, 26. daturum ar-
12, 655
ignis G. 2, 303. ore
Æ. 2, 658. vox ore
686. vox per auras 9,
ſagitta, *exiit*, 12, 424
um 5, 626. 8, 386
nt rupibus 1, 433
t vicinos fama Aceſtæ 5,
t molem 5, 790
11, 517
re incidiis E. 3, 18
ret Cœli indulgentia ter-
G. 2, 345
am ſorti clypeum, *exi-*
, Æ. 9, 271
t licet ipſas anguſtus ter-
us ævi G. 4, 207
et gentem Æ. 1, 280
t 5, 41. quis te caſus 3,
. Aſcanius, *addit*, 9, 258.
rficit 9, 763. ruentem
Æ. 10, 387. in latus Sucro-
nem 12, 507
excipiunt 5, 575. clamorem 9,
54
exire animas imis ſepulchris E.
8, 98
exciſa trabe Æ. 2, 481. Troja
2, 637
exciſum Euboicæ latus 6, 42
excurſurum urbem minitans 12,
762
excita *nom. fœm.* ſacris 4, 301.
monſtris 7, 376. pulſu pe-
dum terra 7, 722
excitat aras *erigit*, G. 4, 549.
dolor iras Æ. 2, 594. *terret*,
2, 728. in virtutem 3, 343.
urbes, *commovet*, 8, 434. ig-
nibus aras ſopitas 8, 543. vi-
giles 9, 221
excitet te pater Æneas 12,
440
exciti bello reges 7, 642
excitos ventos 10, 38
excitum è ſylvis genus Cyclo-
pum 3, 676
exclamant 12, 730
exclamat 2, 535. 733
excluſi ante oculos 11, 887
excluſos manibus 9, 726
excluſus ſpatiis iniquis, *vel ar-
ctatus*, G. 4, 147
excoluêre vitam per artes Æ.
6, 663
excoquere terram G. 2, 260
excoquitur per ignem vitium,
terræ, G. 1, 88
excretos hœdos 3, 398
excubat per muros Æ. 9, 175
excubias 4, 201
excubiis 9, 159
excudent æra 6, 848
excuderet ignem G. 1, 135
excudunt ceras, *apes*. 4, 57
excurſus breves 4, 194
excuſſa pectore Juno eſt Æ.
5, 679. navis magiſtro 6,
353. eſt, *haſta*, clypeo, 10,
777
excuſſi manibus radii 9, 476
excuſſiſſe pectore Deum 6,
79
excuſſit cervice ſecurim 2, 224.
vertice criſtas 12, 493
excuſſos rudentes 3, 267. patriâ
7, 299
excuſſus curru 10, 590. *deje-
ctus*, 11, 615. humi 11, 640
excute fœdus 12, 158
excutere crinem 2. 686. quo-
cunque rudentes 3, 683
excutiat Teucros vallo 9, 68
excutiens toros Æ. 12, 7
excutimur curſu 3, 200
excutior ſomno 2, 302
excutit aurigam inter lora
12, 470. præcipitem 12,
532
excutitur magiſter, *navis, con-
cidit*, 1, 119
exediſſe urbem odiis 5, 785
exegit, *expulit*, 2, 357. ævum
11, 569
exemit labem 6, 746
exempla G. 4, 219. Æ. 12,
439
exemplum 11, 758
exempta fames epulis 1, 220
exerce imperia G. 2, 370
exercebant ferrum Cyclopes Æ.
8, 424
exercebat equos 1, 782
exercebis humum in meſſem G.
1, 220
exercemus pacem & hymenæ-
os Æ. 4, 100
exercent te numinis iræ G. 4,
453. palæſtras Æ. 3, 281.
membra 6, 642. *agitant*, 7,
380. terram 7, 748. vomere
colles 7, 798. balatum 9,
62. culta 10, 142
exercentur agris G. 4, 159.
pœnis Æ. 6, 739. equis 7,
163
exercere quædam G. 1, 268.
ſolum ſub vomere 2, 356. la-
bores tuos Æ. 8, 378. diem
10, 808
exercet tellurem G. 1, 99. can-
tus 1, 403. cura ſalicti 2,
415. vires 3, 229. ſub ſole
labor Æ. 1, 435. Diana cho-
ros 1, 503. arma juventus
4, 87. pœnas 6, 543. *te*, cu-
ris 7, 441. famulas penſo 8,
412. vices 9, 175
exercete tauros G. 1, 210. ſtir-
pem odiis Æ. 4, 623
exercita, *nom. fœm.* curis Ve-
nus 5, 779. *neutr.* curſu flu-
mina G. 3, 529
exercite fatis Æ. 3, 182. 5,
725
exercitus 2, 415. 5, 824. 7, 39.
9, 25. 10, 27. 11, 171. 598.
12, 123. corvorum G. 1,
382
exercuit iras 3, 152
exeſa, *nom. fœm.* chelydris cre-
ta G. 2, 214. *neutr.* pila 1,
495. antra caminis Cyclo-
pum Æ. 8, 418
exeſæ arboris G. 4, 44

exeſi

exeſi montis G. 4, 419
exhalantem vitam Æ. 2, 562
exhalat nebulam G. 2, 217
Mephitim, *putorem* Æ. 7, 84
exhauſta, *nom. fœm.* palus G. 3, 432. *neutr.* bella Æ. 4, 14. pericula 10, 57. *mala* 11, 256
exhauſtæ quo magis fuerint, *apes* G. 4, 248
exhauſti, labor cui numquam exhauſti ſatis eſt 2, 398
exhauſto ubere 3, 309
exhauſtos omnibus caſibus Æ. 1, 603
exhauſtum ſatis eſt pœnarum 9, 356
exhorreſcat vultus amicos 7, 265
exhortantur ſeſe in arma 7, 472. equos 11, 610
exhortarer gnarum *ad id*, 8, 510
exhortata, *fœm.* ſic 12, 159
exierat 8, 585. è conſpectu 11, 903
exierint, *ubi vites creverint* G. 2 368. ad pugnam 4, 67
exigat annos Æ. 1, 79. ævum 10, 53. enſem per coſtas 10, 682
exigeret ævum 7, 777
exigit tempus ſecum ipſa modumque 4, 476. enſem 10, 815
exigua, *abl. fœm.* nocte G. 2, 202. *neutr.* ſolatia Æ. 11, 63
exiguæ vires 8, 473
exiguam urbem 4, 212. vocem 6, 493. in Cererem 7, 113. partem 10, 128
exigui, *gen.* pulveris G. 4, 87. *plur.* numero Æ. 5, 754
exiguo igni G. 1, 195
exiguum, *rus*, 2, 413
exiguus humor 1, 70. mus 1, 181. locus 4, 295
exiit ad Cœlum ramis arbos 2, 81. amnis Æ. 2, 497
eximet vos ævo nulla dies Æ. 9, 447
eximiæ laudis 7, 496
eximios tauros G. 4, 538
exin Æ. 6, 890. 7, 341. 8, 306. 12, 92
exinde 6, 743
exire 1, 310. 9, 739. ſervitio E. 1, 41
exiret victima ſeptis 1, 34
exis, quocumque exis, *ô Tybri* Æ. 8, 75
exit ſi amnis G. 1, 116. ſterilis ſtirpibus, *arbos* 2, 53. tela corpore, *eludit*, Æ. 5, 438. ante omnes locus Hippocoontis 5, 492. urbibus, *fons erumpit in*, 8, 65. vim viribus 11, 750
exitiale donum 2, 31. ſcelus 6, 511
exitiis 7, 129
exitio G. 3, 511. Æ. 5, 625. 9, 316
exitium E. 3, 101. G. 3, 503. 4, 534. Æ. 2, 131. 190. 10, 13. 12, 761
exitus, *finis*, 2, 554. *caſus*, 5, 523. datur umbris 6, 894. gravis manet inſontem 10, 630
exoptata ſtagna 6, 330
exoptatum parentem 2, 138
exorat pacem Divûm 3, 370
exordia E. 6, 34. Æ. 4, 284. pugnæ 7, 40
exoriare ex oſſibus ultor aliquis 4, 625
exoriens ſol G. 1, 438
exoritur clamor Æ. 2, 313. 3, 128. 12, 756. fletus 5, 765. diſcordia inter cives 12, 583
exorta, *exordia*, G. 2, 46. incepta Æ. 10, 111
exorta, *eſt*, lætitia 3, 99
exorto jubare 4, 130
exoſa victoria manus 11, 436. pugnas, *ego*, 12, 818
exoſum bella juvenem 12, 517
exoſus, *eſt*, Trojanos 5, 687
expediam G. 4, 150. 286. Æ. 7, 40. 11, 315. dictis 3, 379. 6, 759
expedias quod inſtat 8, 50
expediat morbi cauſam G. 4, 397. quis Deus mihi expediat tot acerba 12, 503
expedient, non expedient arma cives Æ. 4, 592
expediet tibi, *explicabit* 3 460
expedior flammam inter & hoſtes 2, 633
expediunt arma cerealia 1, 182. Cererem caniſtris 1, 706. contos 5, 209. pars latices 6, 219. manus, *explicant*, 12, 258
expellere 10, 354
expendere pœnas 10, 669. caſus 12, 21
expendimus pœnas Æ. 11, 258
expendiſſe ſcelus 2,
expendunt ſupplicia
experiamur E. 3,
experiar, *carmina*, E. ner 8, 467. ne pro res Æ. 4, 535
experiare licet 11,
experiatur Turnum 434
experientia G. 1,
experiere illam, *terra* do G. 2, 222
experietur amaros 3, 110
experiuntur laborem
expers virtutis avitæ 752
experta, *fœm.* labore 340. *eum* dictis Æ.
expertem thalami 550
experti cum ſint hæc 119. haud ita, *ſunt*, 11, 396. *eſtis*, ſaxa 1, 206
experto credite Æ.
expertos belli juven 173
expertus 2, 676. bell 235
explebit imperio trig 1, 274
explebo numerum 6,
explent oras floribus 40. quinque orbes 12, 763
expleri mentem nequit ſatiari 8, 265. 618
explêrit ſanguine pœ trias 7, 766
expleſſe animum flam tricis Æ. 2, 586
explet ingluviem ram 431
expletus dapibus Æ.
explicat frondes G.
explicet quis funera 2, 362
explicuit cohortes Leg 280
explorant Æ. 7, 150.
explorare quid optes locos 1, 311.
explorat inſidias G. ventos Æ. 3, 514
exploratores equitum
exploret robora fumus 175
exponit Æ. 6, 416. ſocios 10, 288. vires

exſpecta G. 2, 237
exſpectant Æ. 2, 358. 4, 134. 9, 46. 130. arbores preſſos propaginis arcus G. 2, 27. falcem oleæ 2, 421. ſignunt Æ. 5, 137. 6, 614
exſpectare E. 7, 34. Æ. 11, 738.
exſpectat, *moratur*, Æ. 4, 225
exſpectata ſeges G. 1, 226. dies Æ. 5, 104. patri pietas 6, 687
exſpectate, *voc.* Æ. 2, 283. 8, 38
exſpectati triumphi 11, 54
exſpectatum, ante exſpectatum G. 3, 348
exſpectem Æ. 12, 570.
exſpectent præmia palmæ 5, 70
exſpectet fugam facilem 4, 430
exſpirans 10, 731. 11, 820
exſpirant animas 11, 883
exſpirantem 1, 48. 11, 865
exſpirare flammam 3, 580
exſtant, *eminent*, G. 3, 370
exſtantem humeris, *ſuperantem*, Æ. 6, 668
exſtinctam te 6, 457
exſtincto, *mortuo*, G. 1, 466. Æ. 7, 662. 12, 38
exſtinctos ignes 8, 267
exſtinctum funere Daphnin E. 5. 20. in certamine juvenem Æ. 12, 599
exſtinctus pudor 4, 322
exſtingui poſſe famam malorum 6, 527
exſtinxem natum 4, 606
exſtinxti me, *perdidiſti*, 4, 682
exſtinxiſſe, *occidiſſe*, 2, 585
exſtructo conceſſu 5, 290
exſtructoſque toros 11, 66
exſtructus tapetibus 9, 326
exſtruimus toros 3, 224
exſtruis urbem 4, 267
exſul E. 1, 62. Æ. 3, 11. 5, 31. 8, 320
exſulat 11, 263. oris G. 3, 225
exſulibuſve Teucris Æ. 7, 359
exſultans G. 4, 431. Æ. 10, 550. ſucceſſu 2, 386. lætitia 12, 700
exſultant vada 3, 557. æſtu latices 7, 464. agmina fœminea lunatis peltis 11, 663
exſultantes Salios 8, 663
exſultantiaque corda G. 3, 105. Æ. 5, 137
exſultas Æ. 2, 470. 5, 398. 10, 643. 813. 11, 491. 648. ſolo, *exſilit* 12, 688
exſuperabile ſaxum G. 3, 39
exſuperant undas Æ. 2, 207. flammæ 2, 759
exſuperare conſilium 7, 591
exſuperas virtute 12, 20
exſuperat moras 10, 658. jugum 11, 905
exſupero ſolum 3, 698
exſurgitque 6, 607
exta G. 2, 194. 396. Æ. 4, 64. 5, 237. 775
extempto G. 1, 64. Æ. 1, 96. 2, 176. 376. 4, 173. 5, 426. 746. 6, 210. 7, 276. 8, 4. 262. 11, 451. 618. 863. 12, 138
extende ſementem ad pruinas G. 1, 230
extendere ſe poterunt rami G. 2, 287. virtutem factis Æ. 6, 806
extendit curas in annum venientem G. 2, 405. *eum*, arenâ Æ. 5, 374. 9, 589. 12, 276. famam factis 10, 468. curſus 12, 909
extenditur antro 6, 423. per campos acies Vulcania 10, 407
extenta plaga 7, 226
extera regna 4, 350
externâ a ſede 7, 255. gente 7, 367
externam terram 7, 370
externi, externi thalami 6, 94, generi 7, 98
externis oris 7, 270
externo duci 10, 156
externos duces 8, 503
externum me 3, 43. virum 7, 68
externuſque hæres 7, 424
exterrens freta 10, 210
exterrita, *nom. fœm.* G. 3, 417. Æ. 3, 307. 4, 450. 672. 5, 213. 505. 8, 370. 12, 660. tellus 3, 673. acies 8, 504. *voc.* G. 4, 353. *neutr.* armenta 3, 149
exterritus Æ. 4, 571. 6, 539. 9, 424. 11, 806. æſtu ſerpens G. 3, 434. amnis Æ. 8, 240
extimui 8, 129
extis G. 1, 484. Æ. 6, 254. 8, 183
extollere vires Æ. 11, 401
extorquet mucronem 12, 357
extorris finibus 4, 616

extra

extra tecta Æ. 2, 672. ſidera 6, 795
extrema, *nom. fæm.* flamma meorum 2, 431. telus 7, 225. *abl.* bora E. 8, 20. in morte Æ. 2, 447. 11, 846. *neutr.* veſtigia fecit G. 2, 473. pati Æ. 1, 223. Libyæ 1, 581. audentem 2, 349. per omnia 3, 315. dona tuorum 3, 488. fata 6, 457. 9, 204. pelagi 8, 333. Lanſo Parcæ fila legunt 10, 814. gementem 11, 865
extremæ, *gen.* hyemis G. 1, 340. agmina caudæ 3, 423. *plur.* duæ 1, 235
extremam ſororem Æ. 4, 179. veniam 4, 435. vocem 4, 621. manum 7, 572. arenam 11, 628
extremas ad urbes 9, 10
extremi, *gen.* orbis G. 2, 123. annis 4, 319. *plur.* E. 8, 44. Æ. 8, 727. 10, 432
extremis G. 2, 114. Æ. 5, 183. in oris G. 2, 171
extremo anno 3, 304. litore 3, 542. fine 4, 116. ſpatio Æ. 5, 327. olympo 7, 218. in æquore 12, 614
extremos 5, 196. effœtus G. 2, 417. gemitus 3, 517. orbes clypei 12, 925
extremum, *maſc.* laborem E. 10, 1. ſub imbrem brumæ G. 1, 211. *neutr.* munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. *tempus* 6, 466. deficere ignem 9, 352. affari 9, 484
extremus, *ultimus*, 3, 714. 4, 684. 5, 498. 544. 570. 11, 701
extuderat, *honorem*, G. 4, 328
extudit artem 4, 315
extulerat greſſum Æ. 2, 753. quos ex ignibus 3, 150
extulerat, *exportaverat*, 1, 656. puppis flammas 2, 257. lucem 11, 183
extulerit primos ortus Titan 4, 119. aurora diem almum 5, 65
extulit caput E. 1, 25. G. 2, 341. 4, 352. Æ. 1, 131. ova tectis G. 1, 379. produxit 2, 169. enſem Æ. 2, 553. oculos ad ſidera 2, 688. ſeſe undis 3, 215. ceſtus 5, 424. brachia ad auras 5, 427. *dextram*, 5, 444. ab arce ſignum belli 8, 2. os 8, 591. undis 9, 817. clypeum 10, 262. veſtes 11, 73. ſe tectis 11, 461. ſeſe portis 12, 441
extunderet uſus meditando artes G. 1, 133
exuberat umbra luxuriâ foliorum 1, 191. amnis ſpumis Æ. 7, 465
exuberet annus pomis G. 2, 516
exudat humor 1, 88
exue mentem Æ. 4, 319. ceſtus 4, 420
exuerint animum G. 2, 52
exuit amor alas Æ. 1, 694. lacertos 5, 423. faciem 7, 416. *illum*, armis 8, 567. enſem humero 9, 303
exure carinas Æ. 7, 431
exurere claſſem 1, 43. agros 3, 141. maria 9, 115
exurite puppes 5, 635
exuritur ſcelus igni 6, 742
exuſſit puppes 5, 794
exuſtas claſſes 10, 36
exuſtus ager G. 1, 107
exuta unum pedem Æ. 4, 518
exutas vinclis palmas 2, 153.
exuviæ 4, 651. 11, 577
exuvias E. 8, 9. Æ. 2, 275. 646. 4, 496. 507. 9, 307. 10, 423 11, 7. 790. 12, 946
exuviis G. 3, 437. Æ. 2, 473

F.

FAbarimque, *fluvium*, Æ. 7, 715
Fabii, *voc.* 6, 845
fabis vere ſatio G. 1, 215
fabor enim tibi Æ. 1, 265
fabricata, *fæm.* eſt machina in muros 2, 46. *neutr.* mœnia 9, 145
fabricator doli 2, 264
Fabricium 6, 844
fabrilia opera 8, 415
fac velle 4, 540
face qui ſequare colonos 4, 626. prægnans 7, 319. 10, 704. vim ferre 10, 77
facem 2, 694. 6, 224. 607. 7, 456
facere 1, 680
facerem E. 1, 41. 7, 14
facerent Æ. 9, 228
faceret G. 4, 504
faces E. 8, 29. G. 1, 292. Æ. 1, 154. 4, 567. 604. 5, 637. 640. 661. 6, 593. 7, 337. 11, 143. 12, 573. 656
faceſſit præcepta G. 4
faceſſunt juſſa Æ. 4
cepta 9, 45
faciam vitulâ, *ſacra vitulâ* E. 3, 77.
gnam, *ſculpam* in
uno ore Latinos,
gnæ Æ. 12, 837
faciat 1, 62. 9, 39
ciat lætas ſegetes
te parentem Æ. 1
incipias 10, 875
facibus 4, 472. 9, 7
facie 7, 19. armorum
inſignis 9, 336.
faciebat E. 2, 35.
faciem G. 3, 58. Æ.
5, 357. 619. 7, 4
10 234. 637. 699.
784. 865. in unam
tur olivæ G. 2, 8
lauro arbos 131.
361
faciemus unam utram
jam Æ. 3, 504
facienda arma viro 8,
facient E. 3, 16.
facies, *nomen. ſing.* Æ.
3, 310. 407. 426.
104. 575. 8, 194.
95. Æ. 2, 622. 5,
8, 298. 9, 121.
lerum G. 1, 506. Æ.
maris 5, 768
faciet E. 2, 44. G.
dicium 246
facietis, *ut*, E. 10, 7
facilè G. 4, 404. Æ.
facilem curſum G. 1,
122. Æ. 3, 529.
ram G. 2, 223.
460. victu gentem
449. fugam 4, 430
faciles Nymphæ E.
mi juvenum G. 3,
pæas 4, 535. oculos
310
facili torno E. 3, 38.
Æ. 6, 676
facilis labor G. 1, 79.
quærentibus herba
jactura ſepulchri Æ.
viſu 3, 621. deſcenſu
ni 6, 126. te ſequentur
6, 146. exitus 6,
facillima fortuna 11,
facimus 8, 189
facio certum Anchiſ
179
facis potentem 1, 84
facit 2, 395. 5, 73.
E. 3, 86. 7, 23.

…na 5, 266. vela 5, …
… telum 7, 508
…lum E. 5, 42
…nemor Æ. 12, 438
… 3, 135. Æ. 3, 236.
…*geſta*, E. 4, 26. 54. …. 1, 645. 2, 548. 4, …288. 483. 516. 10, …369. 398. 791. 11, 792.
…*nom. fœm.* eſt pul… Roma G. 2, 534.
… promiſſi Dea Æ. 7, …via per hoſtes 9, 356. …ce Æ. 5, 587. nube …4. *neutr.* ſilentia 1, …1, 241. arma mani…cani 11, 439
…rinæ mortali manu 9, …
…. 1, 368. 371. 4, 539. …9, 194. 11, 812. 12, …*adjecti. gen.* auri, *ela*…10, 527
…*is*, 3, 462. 6, 806. 7, …10, 468
…*ſt.* geſto 9, 79. *adj.* ag… G. 4, 167. Æ. 1, 86. …565. hne 3, 718
…*ubſt.* 1, 355. 9, 299. …*n* 4, 109
…mbram G. 2, 58
…nos aris Æ. 5, 763
…G. 4, 437
…*e*, *nom. propr. viri*, …344
…1. 5, 13. 9, 9. G. 4, …
…oecula, *è fago*. E. 3, …
…xis G. 3, 172
…2, 3. 3, 12. G. 2, 71 …173
…ules Æ. 7, 732
…3, 11. G. 1, 157. 4, …
…4, 40. G. 1, 348. 2, …421. Æ. 7, 179
…1, 508
…Æ. 4, 513
…2, 365
…cellis Æ. 2, 96
…equos 7, 695
…uno 11, 717
…G. 4, 443
…ſiliquis 1, 195. auſtris …850
…ſylvæ 9, 392
…692
…erba veneni E. 4, 24.
… Æ. 6, 343
… 1, 688

fallente longè ſagitta Æ. 9, 572. 10, 754.
fallere G. 2, 467. 4, 447. Æ. 11, 701. teras viſco G. 1, 139. amorem Æ. 4, 85. amantem 4, 296. numen 6, 324. dextras 6, 613
fallieret 5, 591
fallet te hora G. 1, 425
falli Æ. 9, 385
fallis 12, 634
fallit 4, 96. 7, 350. imago E. 2, 27. via Æ. 9, 243. te ſententia 10, 608. te pietas 10, 812
fallor ni Æ. 5, 49
fallunt G. 2, 152. Æ. 12, 877
falſa, *ſing. abl.* proditione 2, 83. formidine 7, 442. 453. 10, 631. *neutr. plur.* gaudia 6, 513. inſomnia 6, 896
falſi genitoris 1, 720. Simoentis 3, 302
falſis mugitibus E. 6, 48. imaginibus Æ. 1, 411
falſo crimine mortis 6, 430
falſum ſolem G. 1, 463
fama, *nomen*, *rumor*, E. 6, 74. 9, 11. G. 3, 47. 4, 42. 318. Æ. 1, 383. 461. 467. 536. 2, 17. 21. 82. 3, 121. 165. 294. 551. 578. 694. 4, 170. 173. 298. 323. 387. 666. 5, 106. 302. 392. 6, 14. 502. 7, 79. 104. 205. 232. 392. 564. 745. 765. 8, 132. 554. 600. 9, 79. 195. 474. 10, 510. 641. 679. 11, 124. 139. 224. 368. 511. 12, 235. 608. 735
famæ G. 2, 40. Æ. 4, 221. 6, 889. 7, 646
famam G. 4, 286. Æ. 1, 291. 4, 91. 218. 6, 527. 7, 2. 8, 731. 10, 468. 11, 847
fame G. 4, 259. 318. Æ. 3, 218. 6, 421
famem G. 1, 159. Æ. 3, 367.
fames Æ. 1, 220. 3, 57. 256. 6, 276. 7, 124. 128. 8, 184. 9, 340. 10, 724.
famulæ 1, 707. 4, 391
famulam 3, 329. 11, 558
famulaſque 8, 411
famuli 1, 705. 2, 712. 5, 263. 8, 584
famulo 3, 329.
famulos 9, 329
famulum 5, 95. 11, 34
fandi 1, 524. 547. 9, 602. 10, 116. 225. 11, 248. 346
fando 2, 6. 81. 361. 3, 481. 4, 333
fanti talia Æ. 6, 46
fare age 3, 362. 6, 389. 531.
fari 2, 74. 3, 380. 608. 7, 428. 11, 240. 12, 47
farier 11, 242
farra G. 1, 73. 101. 219. 3, 127
farragine 3, 205
farre Æ. 5, 745
farris G. 1, 185. Æ. 4, 402.
fas, *æquum*, *licitum*, G. 1, 127. 4, 358. Æ. 1, 81. 210. 2, 157. 402. 779. 4, 113. 350. 5, 800. 6, 63. 266. 563. 7, 692. 8, 397. 502. 9, 208. 11, 181. 12, 28. *jus divinum* G. 9, 269. 505. omne abrumpit Æ. 3, 55. habeant immortale 9, 96
faſce E. 9, 65. G. 3, 345. 4, 204
faſces 2, 495. Æ. 6, 618. 7, 173
faſcinat oculus agnos E. 3, 103
faſelum G. 1, 227
faſtidia E. 2, 15. 4, 61
faſtidit te 2, 73
faſtigia Æ. 2, 444. 758. 8, 491. 9, 408. 568. *foſſarum*, G. 2, 288. rerum Æ. 1, 346. urbis 1, 442. tecti 2, 302. 8, 366. culminis 2, 458
faſtus 3, 326
fata E. 5, 34. G. 4, 455. 496. Æ. 1, 22. 209. 226. 243. 262. 386. 550. 2, 34. 54. 121. 194. 433. 506. 3, 7. 337. 375. 395. 444. 494. 717. 4, 20. 340. 440. 596. 614. 651. 678. 5, 709. 6, 45. 72. 147. 376. 438. 511. 683. 759. 869. 882. 7, 234. 239. 272. 294. 584. 8, 398. 499. 575. 731. 9, 94. 137. 204. 10, 35. 113. 417. 438. 472. 740. 11, 97. 112. 160. 701. 12, 111 395. 507. 676. 726
fata, effata 4, 685. 6, 53. 321. 398. interfata, *interlocuta*, 1, 390
fatale Palladium 2, 165. telum 12, 919
fatalem Æneam 11, 232
fatales murorum moles 11, 130
fatalia arva 5, 82. nil me fatalia terrent 9, 133
fatalibus arvis 4, 355
fatalis, *nom.* machina 2, 237. equus 6, 515. manus, *exercitus* 12, 232. *gen.* virgæ 6, 409. cruſti 7, 116
fatebatur E. 3, 24

fatebere E. 3, 35
fatebor 1, 32. Æ. 2, 77. 4, 20. 8, 471
fatentur 11, 344. 12, 568
fateor 2, 134. 3, 603. 12, 813
fateri 3, 609. 6, 567
fateris 12, 794
fatetur 7, 433
fati 1, 303. 4, 519. 10, 501
fatidicæ vatis 8, 340. Mantûs 10, 199
fatidici oracula Fauni 7, 82
fatiferumque enſem 8, 621
fatigamus terga juvenum haſta 9, 610
fatigant G. 3, 132. Æ. 11, 306. Martem, *bellum exercent*, 7, 582. diem noctemque remigio 8, 94. ſylvas 9, 605
fatigat metu terraſque cœlumque 1, 284. equos 1, 320. ſocios, *increpat*, 4, 572. cervos curſu 5, 253. os, *exagitat*, 6. 79. te fortuna 6, 533. *eam*, edendi rabies 9, 63. fluctus, *agitat*, 10, 304. calce quadrupedem 11, 714
fatis G. 1, 199. 4, 324. 452. Æ. 1, 36. 43. 243. 2, 13. 246. 257. 3, 9. 17. 182. 700. 4, 14. 110. 225. 450. 5 656. 725. 784. 6, 67. 546. 7, 79. 120. 224. 255. 293. 314. 594 8. 12. 133. 292. 477. 9, 135. 10, 67. 109. 154. 380. 624. 11, 287. 587. 759. 12, 149. 610. 795
fatiſcat pulvere victa, *area*, G. 1, 280
fatiſcit haud umquam manibus jactata tellus 2, 249
fatiſcunt remis, *naves*, Æ. 1, 127. ſaxis æra 9, 809
fato G. 1, 416. Æ. 1, 6. 2, 653. 738. 4, 696. 6 449. 466. 713. 7, 50. 9, 643
fatorum E. 4. 47. Æ. 1, 266. 2, 294. 554
fatum G. 2, 491. Æ. 5, 703. 7, 123. 8, 334. 512
fatur 1, 135. 260. 2, 76. 106. 147. 3, 309. 485. 612. 5, 16. 44. 79. 382. 464. 535. 547 847. 6, 1. 36. 7, 330. 8, 115. 394. 559. 9, 280. 10, 459. 480. 556. 621. 11, 41. 501. 556. 685. 718. 822. 12, 228. 295. 434. 464. 888
fatus 1, 589. 614. 2, 50. 323. 391. 544. 692. 721. 3, 90. 118. 655. 4, 570. 5, 72. 351. 421. 539. 6, 190. 372. 8, 520. 10, 431. 495. 535. 594. 12, 650
fauces G. 1, 207. 3, 508. 4, 467. Æ. 6, 201. 7, 570. 9, 64. 11, 516. 525
faucibus G. 3, 497. 4, 428. Æ. 2, 358. 774. 3, 48. 4, 280. 6, 241. 273. 7, 786. 8, 252. 267
fave E. 4, 10
favens G. 1, 18
faventes Æ. 1, 739. 8, 173
faventum 5, 148
favet frumentis, *tellus*, G. 2, 228
favete ore omnes Æ. 5, 71
favillâ 3, 573
favillam 5, 666. 6, 227. 9, 76
favis G. 4, 22. 141. 161
Faune Æ. 12, 777
Fauni G. 1, 10 Æ. 7, 81. 102. 213. 254. 368. 8, 314. 12, 766
Fauno 7, 47. 10, 551
Faunoſque E. 6, 27
favor Æ. 5, 343
favorem crates G. 4, 214
favos 1, 344. 4, 104. 179. 242
faxo haud putent Æ. 9, 154. 12. 316
febris G. 3, 458
fecerat munera 4, 264. *expreſſerat*, 8, 628. 630. illam undis ferri 8, 710. enſem 9, 304. 12, 91. *veſtes*, 11, 75
fecere me Poëtam E. 9, 32. moram 10, 12. nomen G. 4, 272. *Trojam*, manus veſtræ Æ. 3, 498. pedem 5, 830. alios memores ſui 6, 664. bello cultus profanos 12, 779
fecerit te virum ætas firmata E. 4, 37. Libra horas die ſomnique pares G. 1, 208
feci Æ. 9, 427
fecimus te marmoreum E. 7, 35
feciſſent Æ. 2, 110
feciſti coram me cernere lethum nati 2, 539
fecit nobis hæc otia Deus E. 1, 6. pocula 3, 44. nomina ſtellis G. 1, 137. horrea 1, 182. veſtigia 2, 474. avem, *illum*, Æ. 7, 191
fefellit G. 3, 392. Æ. 2, 744. *me*, primus amor 4, 17. neque te Phœbi cortina 6, 347. nec tre[illegible] 691. nec *nos* [illegible] viæ 7, 215. ſpem [illegible] mentes monſtro [illegible]
felicemque limum G. [illegible]
felices operum die[illegible] ſylvas 4, 329. [illegible] 493. animæ 6, 669
felici funere 7, 5[illegible] 751
felicia Baccho M[illegible] 725. non felicia [illegible] 196
felicibus ramis arbos[illegible] zephyris Æ. 3, 12[illegible] 745. auſpiciis 11, [illegible] nubiis 12, 821
felicior ungere tela [illegible] 772
felicis mali G. 2, 12[illegible] Æ. 6, 230
felicius veniunt uvæ G[illegible]
felix 2, 490. Æ. 3, 32[illegible] 11, 429. pecus E. [illegible] *propitius*, 5, 65. Æ. [illegible] *Dies*, ponere vites [illegible] hoſtia 1, 345. ô pi[illegible] Æ. 3, 480. heu nim[illegible] 4, 657. prole viru[illegible] morte tuâ 11, 159
felle dolor exarſera[illegible] neni 12, 857
femore 10, 788
femur 10, 344. 857. [illegible]
feneſtram dedit ore Æ[illegible]
feneſtras G. 4, 298. Æ[illegible] 9, 534
fer cineres foras E. 8[illegible] bulis ignem G. 4[illegible] ctis ad æthera Troj[illegible] 462. Junoni prec[illegible] pectus in hoſtem [illegible] ſacra, pater, *offer*[illegible] 12, 13
fera, *ſubſt.* Æ. 9, 55[illegible] *nom. fœm.* Carthag[illegible] *neutr.* corda 6. 49[illegible]
feraces, *nom. plur.* pl[illegible] 79. *acc.* plantas 4. [illegible]
feræ, *ſubſt. gen.* Æ. 4[illegible] G. 1, 330. 2, 342. Æ[illegible] *adject. plur.* capræ [illegible]
ferales cupreſſos 6, 21[illegible]
ferali carmine 4, 462
feram, *ſubſt.* G. 4, 44[illegible]
feram dona 3, 22. Æ[illegible] vera 2, 161. quæ qu[illegible] feram ? 4, 371. [illegible] bella 7, 549. arm[illegible] 11, 594
ferant ſi qua ſeſe ob[illegible] lis E. 6, 58. mala

…ecum, *venti*, maria ac
…celumque Æ. 1, 63.
… 1, 609. quo fata 3,
… ſigna 6, 198. nomen
…a 7, 99. 272. quem
… portenta 8, 533. *me*
…n lumina Turni, *pa-*
…, 10, 463. mandata
…. dicta 11, 330
… 10, 52. G. 2, 471.
…480. 4, 223. 406. Æ.
…6, 7. 179. 285. 7, 20.
…51. 9, 771
… nom. Jubſt. E. 6, 27.
…39. Æ. 7, 478. 9, 591.
…86
…rb. laborem 3, 459.
…o ſidera dextra 4,
…id quæque regio, *pro-*
…G. 1, 53. ſcabiem gla-
…, 299. herbas præſe-
…3, 395. hæc Aſcanio
…649. *nuntiet*, 2, 75. fi-
…ebus 3, 145. noſtræ
…omina mortis 4, 662.
…n 6, 892. abſenti in-
…, 215. *offerat*, 10, 150.
…ortuna 11, 345. cui
…laudem 11, 708. vul-
…, 749
…quo leges, *transferatur*
…267. per medios Tur-
… 10, 20
…, 203. Æ. 3, 135. 5,
…35
…me extra tecta Æ. 2,
…acra Divis 3, 19
… portabant, Æ. 1, 484.
… 2, 34. vix illam ta-
…, 263. ſuprema cineri
…3. quærentem nulla
…ad ſpeluncam 8, 212.
…a's 8, 282. collapſum
…ta 8, 584. quo ſacra
…6. reſponſa regi 9,
… exanimem in caſtra
…1. exanimum ſuper
… 10, 841. ignem 12,
…furiatâ mente, *curre-*
…, 588
…ellus omnia liberius,
…bat G. 1, 128. ſe ta-
…ido Æ. 1, 507. inſigni
… Teucros 1, 629. au-
… Priamo 2, 344. ſic
… 3, 490. ſe de gente
… 5, 373. omnes pe-
…inas 6, 113. ſeſe hali-
… convexa ſupera 6,
…e domum 7, 492. ho-
norem Divis 8, 103. ſe magnâ mole 8, 199. huc ora 8, 229. ingenti ſeſe clamore 9, 597. cœlo animum 10, 548. greſſum in caſtra 11, 99. fama 11, 141. incertum genus de patre 11, 341
ferebatur ſacraſſe Phœbo Æ. 7, 62
feremus Daphnin ad aſtra E. 5, 52. liba Baccho, *offeremus*, G. 2, 394
ferendis quæ ſit natura rebus G. 2, 178
ferendo ſuperanda eſt fortuna Æ. 5, 710
ferens teneram cupreſſum G. 1, 20. glomerat incendia ventus 2, 311. thimum de montibus 4, 112. dona Æ. 1, 683. 8, 609. 11, 479. parmam haſtamque 2, 175. imber noctem hyememque 3, 195. 5, 11. quem ſeſe ore ferens! *qualem ſe ſpecie exhibens!* 4, 11. ſacra 6, 809. 8, 85. ſtum morboſque mortalibus 10, 274. arma virumque 11, 747
ferent cycni nomen tuum ad aſtra E. 9, 29
ferentem fœtus G. 2, 56. tela Æ. 2, 216. ignes 9, 570. caput pariter cum matre juvencum 9, 628. juſſa 9, 804
ferentes pruna ſpinos G. 4, 145. capita alta, *cervos*, Æ. 1, 193. dona 2, 49. cœlo capita 3, 678. ventos 4, 430. lethum 11, 872. tela 12, 465
ferenti oculos per cuncta Æ. 2, 570. vento, *faventi*, 3, 473. plagam 12, 299.
ferentis animi non digna Æ. 2, 144. plagam 10, 797
feres victum & pabula G. 3, 320. ad ſidera cœli Æneam Æ. 1, 263
feret omnis omnia tellus E. 4, 39, *equus*, eſſeda collo G. 3, 204. hæc aliquam tibi fama ſalutem Æ. 1, 467. unda, *te*, merſum 10, 560
feretur nec veſtra fama levis Æ. 7, 231. fama per ora 12, 235
feri montes, *inculti*, E. 5, 28. *equi*, Æ. 2, 51
feriant litora fluctus E. 9, 43
ferimur per opaca locorum Æ. 2, 725. *vagamur* 5, 628. procellâ 7, 594
ferimus templis munera 4, 218. *proponimus*, 9, 236
ferinæ 1, 219
ferino lacte 11, 571
ferire venam, *aperire*, G. 3, 460
ferit, *equis*, Æ. 5, 818. alitibus 10, 559. capris 12, 414
ferit cornu, *caper*, E. 9, 25. terram pede equus G. 3, 500. velum procella Æ 1, 107. in puppim à vertice pontus 1, 119. ſidera clamor 2, 488. 11, 832. æthera clamor 5, 140. retinacula ferro 4, 580. agnam enſe 6, 251. laquearia tecti 8, 25. fœdus 10, 154. *occidit*, 10, 315. haſta 10, 346. ora ſaxo 10, 415. *eum*, telo 12, 295. latus enſe 12, 304. enſe Oſirim 12, 58. hunc mucrone 12, 511. *Æneam* 12, 730
feritate 11, 568
feriunt mare 3, 290. 5, 776
fermento G. 3, 380
fero ſacra 2, 476. ſacrum Æ. 4, 703
feroces turmas G. 3, 179. populos Æ. 1, 267. 7, 384 724
feroci virtute 12, 19
ferocia corda 1, 306
Feroniæ 7, 800. mater 8, 564
feror circumdata nocte, *trahor*, G. 4, 497. in arma Æ. 2, 337. 655. exſul in altum 3, 11. huc 3, 16. 78. fatis incerta 4, 110. furiis incenſa, *rapior* 4, 376. in Pallanta ſolus 10, 442. vana veri, *dicor* ignara, 10, 631. quo feror? 10, 670
feros fructus G. 2, 36.
ferox *equus*, Æ. 4, 135. *anguis*, 5, 277. animus 10, 610. *aper*, 10, 711. *vocat. hoſtis*, 12, 895
ferratâ calce 11, 714
ferratas ſudes 5, 208
ferratis capiſtris G. 3, 399
ferratos orbes 3, 361. poſtes Æ. 7, 622
ferre, *portare*, *exportare*, E. 8, 106. G. 4, 10. Æ. 5, 307. 11, 84. tua carmina per orbem E. 8, 9. *producere*, G. 2, 34. 109. 216. famâ nomen per annos 3, 47. munera Æ. 1,

652.

652. omnia ſub aures, *in lucem exponere* Æ. 2. 158. qua ſe ferre ſolebat ad ſoceros 2, 456. fræna 3, 542. mandata per auras 4, 270. ſacra 5, 60. *habere, poſſidere* 5, 248 538. manum in prælia 5, 403. dolorem 6, 464. dona 7, 155. *narrare* 7, 206. ſigna 7, 628. 8, 498. arma obvia 9, 56. ſine me ſpem tui 9, 291. caſus 9, 514. videt ſua gaudia ventos 10, 652. labores 12, 635

ferrea, *nom. fœm.* gens E. 4, 8. vox G. 2, 44. Æ. 6, 626. progenies G. 2, 341. leges Æ. 3, 45. 12, 664. turris 6, 554. *neutr.* jura G. 2, 501

ferreique Eumenidum thalami Æ. 6, 280

ferres te ad delicias noſtras E. 9, 22

ferret hyems culmum turbine G. 1, 321. quo ſe ? *conferret* 4, 504. iter per mare Æ. 7, 811. ut ſe ferret in auro, *incederet* 11, 779

ferreus ſomnus Æ. 10, 745. 12, 309. ager 11, 601. mucro 11, 817. imber 12, 284

ferri *nom. ſubſt.* G. 1, 143. Æ. 6, 558. 7, 461. 609. 10, 316. 482. 11, 862. acies 2, 333

ferri, *verb.* per cœlum, *volare*, G. 1, 397. ad naves dona Æ. 3, 465. ſibi munus 6. 142. id horrendum *cœpit*, *haberi*, 7, 78. illam inter cædes fecerat 8, 710. cupidine, *cædis*, 9, 354. numine, *juravi auxilio*, 11, 232. metum ad mœnia 11, 900

ferro G. 1, 50. 147. 292. 2, 301. 450. 3, 374. 453. 468. 489. Æ. 1, 297. 317. 354. 359. 531. 2, 55. 581. 614. 627. 671. 3, 222. 241. 4, 131. 547. 580. 601. 663. 679. 5, 306. 405. 509. 557. 6, 148. 294. 457. 553. 7, 525. 692. 8, 226. 402. 570. 701. 9, 137. 146. 331. 494. 526. 609. 620. 633. 750. 10, 232. 372. 421. 479. 514. 546. 715. 11, 102. 135. 218. 255. 376. 407. 646. 12, 16. 100. 124. 165. 173. 186. 209. 282. 361. 489. 540. 695. 709

ferrugine G. 1, 467. Æ. 9, 582. 11, 772

ferruginea cymba 6, 303

ferrugineos hyacinthos G. 4, 183

ferrum G. 1, 58. 2, 220. 369. 504. 4, 175. Æ. 4, 71. 5, 489. 6, 260. 290. 7, 694. 8, 386. 424. 648. 9, 37. 410. 427. 701. 773. 10, 10. 396. 11, 637. 735. 748. 864. 894. 12, 50. 278. 404. 578. 737. 774. 777. 950

fert ætas omnia, *aufert*, E. 9, 51. ſe Nilus ad auras G. 1, 408. Ebenum India 2, 117. ſuccos triſtes Media 2, 126. humero pharetram Æ. 1, 505. veſtes 3, 483. juſſa per auras 4, 378. refertque fletus Æneæ 4, 438. illam impetus volantem, *per mare*, 5, 219. via ad undas Acherontis 6, 295. ita corde voluntas 6, 675. monſtra ſub æquore pontus 6, 729. ſe ad portum 6, 900. oculos omnia circum 8, 310. quos fert dolor in hoſtem 8, 501. lumen tæda 9, 75. ſaxum, *jacit*, 10, 127. Turnum æquore Turbo 10, 665. aquila draconem 11, 752. juveni tumultum, *refert*, 11, 897. impetus ipſum, *provehit*, 12, 369. ſe peſtis ad ora Turni 12, 866

Ferte pedem Fauni G. 1, 11. arma Æ. 2, 668. viam, *date*, 3, 529. flammas 4, 594. hæc 8, 119. ferrum 9, 37. rates 10, 295. ratem 10, 678. faces 12, 573

fertilis ubere campus G. 2, 185. uvæ, *campus*, 2, 191. *tellus*, 2, 252. *terra*, juvencis 4, 128. arbos 4, 142. Auſoniæ 9, 136

fertis pacemne an arma ? Æ. 8, 114

fertur equis auriga G. 1, 514. præceps in hoſtem 3, 236. *dicitur*, Æ. 1, 19. 4, 588. 6, 893. 7, 208. 735. 9, 82. equis 1, 480. 5, 574. in arva 2, 498. 5, 215. in hoſtes 2, 511. vox ad aures 3, 40. 93. claſſis gurgite 5, 33. æquore claſſis 5, 863. curvatis ſpatiis turbo 7, 381. aqua pars cætera 8, 549. ſaltu ſupra venabula, *fera*, 9, 553. nota regione viarum 11, 530. venator armis *excurrit in*, &c. 11, 678. equo inter cædes 11, 7[illegible] lia 12, 346. [illegible] ptum 12, 687. [illegible] 12, 855

ferventeſque rotis [illegible]

fervere omnia ve[illegible] 456. litora, *æſtu* 409. litora flamm[illegible] Marte videres Le[illegible] 677. hoſtem cæ[illegible] 693

fervet æquor fretis G[illegible] opus 4, 169. Æ. [illegible] pere ſemita 4, 407

fervida, *nom. fœm.* [illegible] 397. *neutr. nom.* [illegible] 894. *neutr. acc.* va[illegible]

fervidus axis G. 3, [illegible] *oſus*, *ardens*, Æ. [illegible] 72. 350. 736. 1[illegible] 293. 325. 748. 95[illegible]

ferulas E. 10, 25

ferum, *cervum*, Æ, [illegible]

ferunt, *offerunt*, E. 2, [illegible] 377. Æ. 1, 706. terræ G. 1, 185. [illegible] ad litora 1, 362. 511. Æ. 9, 133. franguntque, *ſylvas*, 441. *aves* ore *ap[illegible]* 4, 17. *ainnt*, *refer[illegible]* 3, 416. 6, 284. 7, [illegible] 189. *portam gerunt* [illegible] 5, 557. 8, 180. 11, [illegible] dona 5, 101. 8, [illegible] na claſſem 5, 83[illegible] claſſem 5, 843. per auras 6, 82. [illegible] 400. carmine fa[illegible] legati reſponſa 11, [illegible] *vallem*, anguſtæ [illegible] 525. *jaciunt*, 12, [illegible] mia 12, 361. ſoni[illegible] tora venti 12, 455. [illegible] *evertunt*, 2, 374

feruntur una, *naves* [illegible] 5, 157. *incedunt*, [illegible] pidis paſſibus 7, [illegible] tela 7, 673. ponto 9, 121. ad muros, [illegible] 906. *irruunt in*, 12,

fervore 10, 578

fervoribus mediis, *ma[illegible]* G. 3, 154

ferus Jupiter Æ. 2, 3[illegible] 4, 466

Feſcenninas acies 7, 6[illegible]

feſta, *nom. fœm.* juve[illegible] 85. *neutr.* corpo[illegible] 522. numina me[illegible] 7, 298. animalia [illegible]

feſſæ, *plur. apes*, G. 4[illegible]

fidere divis Æ. 3, 402. regnis 5, 800. terræ 7, 290. nocti 9, 378
Fides cana 1, 296
fides, *nomen*, 2, 143. 309. 3, 69. 375. 434. 4, 12. 373. 552. 597. 6, 346. 459. 878. 7, 365. 9, 79. 260. 280. 11, 55
fidi, *nom. plur.* æquales 5, 468. *voc.* Penates 7, 121
fidibuſque 6, 120
fidis, *verb.* equo ? 11, 706
fidiſſima, *nom. fœm.* dextra 12, 659. *voc.* ô ſpes Teucrûm 2, 281
fidit committere pugnam 5, 69
fidite ne pedibus 10, 372
fidoque enſe 7, 640
fiducia 1, 136. 2, 75. 162. 8, 395. 9, 126. 142. 188. 10, 152. 276
fidum Orontem 1, 117. enſem 6, 524. Achatem 10, 332
fidus Achates 1, 192. 6, 158. 8, 521. 586. 12, 384. Alethes 9, 307. cuſtos 9, 648
fieret ne qua mora vento 3, 473
fieri ſibi talia mandat E. 5, 41. Lupum 8, 97. confieri, *perfici*, Æ. 4, 116. quod poteſt ferro 8, 402. Troas non jubeas 12, 824
fiet ſus horridus G. 4, 407
figat humo plantas 4, 115
figere cervos E. 2, 29. damas G. 1, 308. *illum vulnerare*, Æ. 10, 343. donat vertice criſtas 10, 701. dona divo 12, 768
figet olcula 1, 691
figi nomina, *truncis*, 11, 84
figit columbam 5, 516. veſtigia 6, 159. ramum in limine 6, 636. hunc telo 10, 382. Anthorem inter latus & ilia 10, 778. *telum in hoſtem*, 10, 883. in virgine vultus 12, 70
figite dicta animis 3, 250. 10, 104. me 9, 493
figo clypeum poſtibus 3, 287
figunt verubus viſcera 1, 216 oſcula 2, 490
figuram 6, 449. 12, 862
figuras 10, 641
fila extrema legunt Parcæ 10, 815
filia 7, 11. 52. 8, 383. 12, 605
filicem G. 2, 189
filicum 3, 297
filius Æ. 1, 329. 755. 6, 864. 7, 50. 649. 736. 781. 8, 104. 466. 9, 93. 581. 10, 194. 199. 11, 700
filo 6, 30
fimo G. 1, 80. 2, 347. Æ. 5, 330. 358.
findit arva G. 2, 353. ſe via in ambas partes Æ. 6, 540
findite terram roſtris 10, 295
finditur in ſolidum cuneis via G. 2, 79
fine 4, 116. Æ. 1, 283. 2, 771. 3, 718. 5, 225
finem dabit his Deus 1, 203. das laborum 1, 245. rebus ferat 3, 145. juxta Oceani 4, 480. imponere curis 4. 639. ſub ipſum adventabant 5, 328. impoſuit pugnæ 5, 463. dedit ore loquendi 6, 76. prima tulit 7, 118. ubi portuſque tenebunt 9, 98
fines, *plur. nom. regiones*, 1, 343. 5, 630. *acc. regiones*, 1, 568. 574. 3, 440. 5, 82. 6, 345. 7, 149. 334. 8, 159. 602. 11, 317. 324. 588. patriæ E. 1, 3. patrios 1, 68
finge mihi metus Æ. 7, 438. te dignum Deo 8, 365
fingens crinem, *componens*, 4, 148
fingere tecta G. 4, 179. hac tibi ſomnum ne putes Æ. 8, 42. corpora linguâ 8, 634
finget, *illum*, mendacem 2, 80
fingis quem tibi inviſum 11, 364
fingit vitem putando G. 2, 407. corda premendo Æ. 6, 80. ſe pavidum 11, 406
fingo Æneadas de meo nomine 3, 18
fingunt ſibi ſomnia E. 8, 108. mella, *apes*, G. 4, 57
finibus, *regionibus*, E. 1, 62. G. 1, 493. Æ. 1, 304. 624. 4, 211. 10, 719. extorris 4, 616. omnes profiluere ſuis, *terminis*, 5, 139. hoſtem detrudere 7, 469
finire bellum 11, 116. dolores 12, 880
finis 1, 227. 2, 554. 5, 384. 10, 116. 582. 12, 793
finitimas urbes 7, 549
finitimi, *populi*, 6, 378

finitimos Æ. 5, 106. agros 11, 206
finitimus Mezentius 8, 569
finxerat, *ſculpſerat*, 8, 726
finxit Sinonem miſerum 2, 80
firmabant fœdera dictis 12, 212
firmans animum omine G. 4, 386
firmantur talibus accenſi Æ. 9, 788
firmat vires G. 3, 209. animum pignore Æ. 3, 611. veſtigia 3, 659
firmata ætas E. 4, 37
firment fœdera Æ. 11, 330. aditus urbis 11, 466. Dii, *ſpem*, numine 12, 188
firmes tua numina 8, 78
firmiſſima vina G. 2, 97
firmo pectore Æ. 6, 261
fiſcellam E. 10, 71
fiſcina G. 1, 266
fiſſile lignum 1, 144. robur Æ. 6, 181
fiſtula E. 2, 37. 3, 22. 25. 7, 24. 8, 33. 10, 34. Æ. 3, 661
fit in nodo ſinus G. 2, 76. ſonitus 4, 79. 188. Æ. 2, 209. ſtrepitus tectis 1, 729. Beroë, *aſſimulatur*, 5, 620. gemitus 6, 220. coluber aurum tortile collo 7, 351. tænia vittæ 7, 352. Calybe Junonis anus 7, 419. veſper olympo 8, 280. ſua cuique Deus cupido 9, 185. ſonus 9, 752. haud fit mora 10, 153. huic obvius Lagus 10, 381. murmur 11, 298
fixa, *nom. fœm.* dolore ſtetit 7, 291. *neutr.* arma thalamo 4, 495
fixam ſagittam 5, 518. *haſtam*, 12, 773
fixerit licet cervam, *occiderit*, 6, 802
fixi ad faſtigia 9, 408
fixit arma, *ſuſpendit*, 1, 252. *cervam*, 4, 70. arundine malum 5, 544. leges pretio 6, 622. ſub pectore tædas 7, 457
fixo ligno 9, 413. pulmone 9, 9, 701. ſtetit haſta cerebro 12, 537
fixos tenebat oculos ſolo 1, 486. 6, 469.
fixum animo, *propoſitum*, 4, 15. telum 12, 7
fixus manebat 2, 650. oculos in virgine 11, 507
flabra G. 2, 293
flabris 3, 199
flagella, *arborum ſummitates*, 2, 299
flagello Æ. 5, 579. 6, 570. 7, 731. 8, 703
flagitat quæ ſint &c. 2, 124
flagrans clypeo & armis 12, 167
flagrante tumultu 11, 225
flagrantem crinem 2, 685. pinum 7, 397
flagrantes vultus Dei 1, 714. genas 12, 65
flagranti telo G. 1, 331. pinu Æ. 9, 72
flagrantibus aris 12, 171
flamina 5, 832. 10, 97
flamine 4, 241
flamma, *nom.* G. 3, 270. 4, 385. Æ. 2, 304. 431. 684. 4, 66. 6, 226. 7, 462. 8, 694. 10, 270. *abl.* G. 3, 560. Æ. 1, 677. 6, 300. 7, 74. 10, 232
flammæ, *genit.* G. 4, 409. Æ. 2, 587. 4, 23. 6, 6. *dat.* 4, 640. *plur.* 2, 173. 600. 633. 759. 4, 670 5, 680
flammam 1, 180. 2, 632. 3, 180. 5, 689. 6, 518. 7, 336. 8, 389. 6, 536. 11, 199. 12, 214
flammantia lumina G. 3, 433
flammarum 1, 367. 473. Æ. 3, 574. 11, 144
flammas 1, 48. 217. 2, 256. 337. 478. 4, 594. 6, 110. 586. 8, 282. 620. 680. 10, 409. 520. 11, 82
flammato corde 1, 54
flammea lumina 7, 448
flammis E. 8, 105. G. 1, 85. 2, 309. Æ. 1, 183. 683. 708. 731. 2, 37. 289. 4, 567. 605. 5, 4. 526. 752. 6, 218. 253. 288. 550. 7, 787. 8, 432. 9, 160. 10, 74. 119. 12, 300. 573. 672. 811
flatibus G. 2, 339. Æ. 4, 442
flatuque G. 3, 111
flatus *nom. ſing.* Æ. 7, 28. *acc. plur.* remittat 11, 346. equorum 11, 911
flava, *nom. fœm.* Ceres G. 1, 96. Lyconias 4, 339. *abl.* olivâ Æ. 5, 309. *neutr. plur.* farra G. 1, 73
flaventem lanugine Æ. 10, 324
flaventes arenas G. 3, 350. comas Æ. 4, 59
flaventia culta G. 4
flaventibus arvis
flaveſcet campus 28
Flaviniaque arva
flavis arvis G. 1, 9
flavo auro Æ. 1, 9, 816
flavos crines 4, 59
flavum crinem 4, caput G. 4, 3
flavus Tiberinus 31
flebant Daphnin E. chiſen Æ. 5, 6, 213
flebat 12, 55
flectat ſe ad fœder
flecte viam telis cies 6, 788
flectentes, *acc.* 372
flectere juvencos *deducere*, G. 2, 7, 35. ſuperos potuit lacrymis perat, *Æneam* 12, 940
flecteris ſi precibus
flectes orando G.
flecti precando 6, 376
flectit equos 1, juga habenis 6, nas 12, 471
flectitur violentia 46
flectuntque ſaligna crates 7, 632
flendo 6, 539
flens 2, 279
flent 11, 454
flentes 5, 614. 6, 451. 10, 842
flerunt arces Rhod 461
flet noctem, *per*, G.
fleti multum Æ. 6
fletibus 4, 439.
fletu G. 4, 505. Æ. 369. 6, 699. 9
fletum, in fletum ces 4, 463
fletus, *nom. ſing.* *plur.* G. 4, 375. 3, 345. 4, 437.
flevêre myricæ E. cus Æ. 7, 760
fleverunt ſaxa Lyc 15
fleviſſe G. 4, 509

amor irarum æſtu Æ. 4, 532. æſtu curarum 8, 19. nunc huc nunc illuc 10, 680. vario æſtu 11, 486. ira intus 12, 527
fluctum 10, 207
fluctus, *ſing. nom.* G. 3, 237. 542. Æ. 1, 120. 3, 665. 6, 362. 7, 528. *nom. plur.* E. 9, 43. G. 2, 108. 3, 200. Æ. 7, 718. *acc. plur.* E. 10, 4. Æ. 1, 70. 90. 107. 111. 139. 2, 206. 3, 422. 5, 2. 182. 238. 776. 848. 8, 677. 10, 222. 304. 12, 366. irarum volvis ſub pectore ? 831
fluens 5, 179. ad terram 11, 828
fluenta G. 4, 369. Æ. 4, 143. 6, 327. 12, 35
fluentem, magnumque fluentem Nilum G. 3, 28
fluentes multo Baccho vites G. 2, 190. ramos 2, 370. ſinus Æ. 1, 324. ſanie taboque *homines* 8, 487
fluenti viro E. 8, 101
fluentia membra tabo Æ. 3, 626. ora tabo 9, 472
fluere G. 2, 100. Æ. 2, 169
fluidum cruorem 3, 663
fluidus liquor G. 3, 484
fluit ad terram cervix 3, 524. Tybris Æ. 2, 782. ſudor undique rivis 5, 200. æs rivis aurique metallum 8, 445
fluitantem ratem 5, 867
fluitantia tranſtra 10, 306
flumen Himeilæ 7, 714. calidum vomens de pectore 9, 414. piceum agit ſudor 9, 814
flumina E. 1, 52. 5, 21. 25. 83. 6, 65. 7, 52. 56. 8, 4. 9, 40. 10, 18. G. 1, 310. 326. 2, 11. 157. 486. 3, 18. 144. 180. 213. 253. 270. 310. 530. 543. 4, 54. 278. 360. 366. 383. 447. 457. Æ. 4, 250. 5, 684. 6, 8. 298. 369. 388. 711. 7, 137. 8, 713. 9, 104. 585. 603. 679. 10, 113. 11, 659. 12, 331. 518
flumine E. 3, 96. G. 1, 201. 2, 147. 199. 3, 360. 4, 288. 527. Æ. 1, 469. 2, 305. 719. 5, 38. 7, 430. 663. 8, 57. 62. 69. 72. 610. 9, 31. 11, 449. 495. 12, 749
fluminibus G. 2, 110. Æ. 11, 273. 12, 139
fluminis G. 1, 245. 4, 333. Æ. 3, 389. 6, 714. 7, 201. 10, 833
fluviali lympha Æ. 4, 635
fluvialibus undis 9, 70
fluvialis arundo G. 2, 414
fluvii G. 1, 136. Æ. 1, 611. 3, 702
fluviis E. 7, 66. G. 3, 445. Æ. 4, 489
fluvio G. 1, 272. Æ. 6, 384. 7, 30. 36. 494. 8, 31. 83. 11, 565. 12, 256. 886
fluviorum G. 1, 482
fluvios E. 5, 76. G. 3, 77. 142. 301. 396. Æ. 12, 181
fluvium G. 1, 106. 4, 442. Æ. 6, 415. 749. 7, 152. 8, 86. 125. 331. 651. 9, 790. 816
fluvius 8, 66. 77
fluuntque ad regia, *currunt*, 11, 236
fluxas Phrygiæ res nos ne conamur vertere fundo 10, 88
fluxit auro G. 2, 166
focis 1, 175. 3, 378. Æ. 3, 178. 5, 660. 7, 680. 11, 212
foco ure cancros G. 4, 48
focos Æ. 3, 134. 9, 75. 12, 118. 286
focum E. 5, 70
focus 7, 49
fodère cubilia talpæ G. 1, 183. ſub terra larem 4, 43
foderet calcaribus armos equi Æ. 6, 881
fodito humum G. 2, 408
Fœcunda, *nom. fœm.* tellus 1, 67. *neutr. plur.* pœnis viſcera Æ. 6, 598
Fœcundæ viminibus ſalices, frondibus ulmi G. 2, 446
Fœcundat Ægyptum 4, 291
Fœcundis imbribus 2, 325
Fœcundum pectus Æ. 7, 338
Fœda, *nom. fœm.* Dea 4, 195 *neutr. plur.* veſtigia 3, 244. miniſteria 7, 619
Fœdam tempeſtatem G. 1, 323
Fœdans unguibus ora, pectora pugnis Æ. 4, 673. 11, 86. 12, 871
Fœdant contactu omnia 3, 227
Fœdantem ignes ſanguine 2, 502
Fœdare ferro Argolicas latebras 2, 55. ferro volucres 3, 241. in pulvere crines 12, 99
Fœdaſti funere patrios vultus 2, 539
Fœdatique ora Galeſi 7, 575

Fœdavit vultus Æ. 2, 286
Fœdè 5, 794. 10, 498
Fœdera G. 1, 60. 4, 493. Æ. 10, 91. 11, 129. 164. 12, 151. 191. 316. 582. 633. 658. 822. jungi, *nuptias sociari*, 4, 112. hæc in fœdera veni, *ad has nuptias*, 4, 339. *nulla* sunto populis 4, 624. jungant, *faciant pacem*, 7, 546. junge 8, 56. rumpant 8, 540. jungebant, *sanciebant pacem*, 8, 641. hæc mihi tecum pepigit 10, 902. coeant in fœdera dextra 11, 292. firment 11, 330. qui fulmine sancit 12, 200. firmabant dictis 12, 212
Fœdere G. 4, 158. Æ. 1, 66. 4, 520. 8, 169. 10, 105. 11, 356. 12, 109. 286
Fœderis 11, 321. 12, 496
Fœdissima ventris proluvies 3, 216
Fœdissime pulsum 11, 392
Fœdus confundere 5, 496. 12, 290. componite 10, 15. ferit 10, 154. concipe 12, 13. conceptum excute 12, 158. precantur 12, 242. ictum 12, 314. reposcite flammis 12, 573. pro vobis luere 12, 695
Fœmina G. 3, 216. Æ. 1, 368. 4, 95. 211. 570. 5, 6. 6, 448. 8, 408. 11, 705. 734
Fœminea, *fœm. abl.* in pœna est 2, 584. nube 12, 53. *neutr. plur.* agmina 11, 663
Fœminæ curæque iræque 7, 345
Fœmineas manus 7, 806
Fœmineis plangoribus 2, 488
Fœmineo ululatu 4, 667. 9, 477. amore prædæ ardebat 11, 782
Fœmineum, *masc.* clamorem 11, 878. *neutr.* genus 9, 142
Fœnilia G. 3, 321
Fœta, *nom. fœm.* armis machina Æ. 2, 238. *neutr.* loca furentibus austris 1, 55
Fœtæ vaccæ G. 3, 176
Fœtam lupam Æ. 8, 630
Fœtas graves E. 1, 50
Fœtibus G. 1, 82
Fœtis apibus 4, 139
Fœto pecori E. 3, 83
Fœtu G. 2, 69. 390. 429. 517. Æ. 6, 207. 8, 82
Fœtum suis Æ. 12, 170
Fœtura gregem suppleverit E. 7, 36
Fœturæ habilis, *bos*, G. 3. 62
Fœtus E. 3, 30. G. 1, 189. 195. 2, 56. 196. 327. 443. 521. 4, 163. 199. 231. 512. Æ. 1, 436. 3, 391. 6, 141. 8, 44. ovium E. 1, 22. arborei, *fructus*, G. 1, 55. viciæ, *grana*, 1, 75
folia 2, 133
foliis E. 5, 31. 40. G. 1, 131. 296. 413. 2, 121. 314. 3, 21. 4, 200. 274. Æ. 1, 179. 3, 444. 5, 774. 6, 74. 137. 284. 8, 277. 368. 12, 413. 766
foliorum G. 1, 191
follibus 4, 171. Æ. 8, 449
fomite 1, 180
fonte E. 3, 97. 6, 44. Æ. 7, 84. 489. 8, 75
fontem G. 4, 32. Æ. 1, 248. 12, 119
fontes E. 1, 40. 53. 7, 45. 10, 42. G. 2, 175. 200. 3, 529. 4, 18. 376. Æ. 7, 517. 12, 181
fontibus E. 2, 59. 5, 40. G. 2, 243. 3, 131. 428. Æ. 2, 686
fontis 4, 512. 7, 150. 242. 12, 816
foras fer cineres E. 8, 101
forcipe G. 4, 175. Æ. 8, 453. 12, 404
fore 1, 239. 448. 4, 229. 6, 345. 526. 7, 79. 9, 232. 10, 457
forent G. 1, 260. Æ. 2, 439. 8, 209
fores, *nomen*, 2, 450. 453. 6, 47. *verb. esses*, 8, 130
foret 3, 417. 5, 398. 10, 328. 614. 11, 586
foribus G. 2, 461. 3, 26. 4, 247. 280. Æ. 1, 453. 509. 6, 20. 289. 634. 8, 196. 262. 11, 36
forma, *nom. figura, species*, G. 3, 52. Æ. 3, 591. 4, 556. 6, 289. quæ forma viros mersit, *quis modus*, 6, 615. necdum sua recessit, *hyacinthi*, 11, 70. *abl.* pulcherrima, *Deiopeia* 1, 76. pulcherrima Dido 1, 500. insignis 5, 595. ante omnes pulcher 5, 570. egregium juvenem 6, 861. 12, 275. præstanti cervus 7, 483. superante juvencas 2, 208. vertitur oris 9, 646. egregii 10, 435
formabat classem in Ida 9, 80
formabis ad studium atque agrestem, *vitulos*, G.
formæ, *gen. pulchritu* 1, 31. 7, 473. 8, 3 6, 293. *transforma* 188. *plur. spectra, s* porum, *species*, 7, 1
formam aratri accipit 1, 170. non acci aut buxum 2, 45 Æ. 9, 101. 12, 22
formas rerum cœperi mere E. 6, 36. fe omnes G. 4, 41 rum comprendere 626
formica G. 1, 186.
formicæ Æ. 4, 402
formidatus nautis 275
formidine E. 4, 14. 4, 357. 468. Æ. 400. 3, 30. 47. 2 290. 7, 442. 453. 6 756. 10, 631. 11, 750. 776. 867
formidinis 12, 335
formosa juvenca G.
formosæ Veneri E.
formosam Amaryllid
formose 3, 79. puer Lycida 7, 67
formosi pecoris 5, 4
formosior pecoris cu hedera 7, 38
formosissimus annus
formosum, *masc.* A 5, 86. *neutr.* æ 90
formosus Apollo 4, xis 7, 55. Adoni
fornace Æ. 8, 446
fornacibus G. 1, 47 Æ. 7, 636. 8, 41
fornice 6, 631. 10,
foros G. 4, 250. Æ. 412
fors, *nomen. fortuna*, 2, 94. 7, 554. 8, 4 12, 41. 714. *adv* 139. 5, 232. 6, 5 12, 183
forsan 1, 207. 4, 1
forsitan E. 6, 59. 4, 118. Æ. 2, 5
fortasse 10, 548
forte, *nomen*, à nomi suâ, casu suo 1,
fortè, *adverb.* E. 3, 7, 1. G. 1, 202. 4 155. 326. 366. 37 342. 756. 3, 22. 3 329. 486. 6, 17

Æ. 7, 112. 494. 509. 8, 325. 638. 10, 653. 724. 6. 552. 12, 206. 270. 66
Cloanthum Æ. 1, 4. 616. 4, 288. Numa- 591. Numam 10, 562. um 12, 513. Sereſtum 1
m. tauri G. 1, 65. *voc.* 3, 288. *acc.* ramos G. 6. juvencos 3, 50. as 3, 121. Latinos Æ.
ore 4, 11. Pelidæ 5, truſco 10, 238
rgunt, *ſemina*, G. 2, orpora Æ. 1, 105. 8, acta 1, 645. 10, 369. pectora 8, 150. ſeræ ia vires 7, 509.
ulmis G. 2, 83. auſis 281. humeris 9, 364. 10, 735
m. Hetruria G. 2, 533. ætas 3, 62. Achates 583. Azylas 12, 550. Achatæ 1, 124
a, *neutr.* pectora 2, orda 5, 729
gentis Danaûm 1, heroûm 5, 389. Teu- 8, 154. 513. bello duc- urum 10, 185. *Rhœbe tur equum* 10, 865. m 12, 538
us heros 6, 169. Um- 752
nom. *ſors, caſus, felici-* 44. 458. 521. 632. 2. 79. 56. 3, 53. 318. 493. 609. 4, 109. 434. 653. 5, 22. 04. 625. 710. 6, 62. 96. 15. 7, 413. 8, 15. 127. 78. 9, 49. 214. 260. 282. 0, 49. 107. 284. 435. 108. 128. 253. 345. 413. 61. 12, 147. 405. 593. 77. 694. laborum nul- is præſens eſt G. 3, ſtat domus 4, 209. rebus, *quis ſit ſtatus* Æ. 2, 350. dum fortu- 3, 16. 10, 43. pugnæ tuerat 4, 603. labo- qua ſupereſt, *ſi ali- eſt diſcrimen* 7, 559. i 9, 240
7, 243. 11, 180
10, 112. 422. 920
que virûm 6, 683

fortunata Canopi Pellæi gens G. 4, 287
fortunatæ, *voc.* gentes Æ. 11, 252
fortunatam Paſiphaën ſi nunquam armenta fuiſſent E. 6, 45
fortunate ſenex 1, 47. 52. puer 5, 49
fortunati, *ô homines*, Æ. 1, 441. ambo 9, 446
fortunatorum nemorum 6, 639
fortunatos, ô fortunatos nimium agricolas ſui ſi bona norint G. 2, 458
fortunatus 2, 493. laborum, *in laboribus*, Æ. 11, 416
Foruloſque, (*Forули in Sabinis locus aſper*) 7, 714
forum, G. 2, 502. indicit 5, 758
foſſâ, *abl.* 7, 157
foſſæ G. 1, 326. Æ. 10, 24. 11, 381
foſſarumque 9, 143
foſſas 9, 314. 470. 506. 567. 11, 888
foſſis G. 1, 372. Æ. 10, 236
foſſor G. 2, 264
fotum gremio, *Aſcanium*, Æ. 1, 696
fove ora G. 4, 230
fovebat Germanam amplexa ſinu Æ. 4, 686
fovebit Romanos Æ. 1, 285
foveis abſcondere G. 3, 558
fovemus famam inanem Æ. 4, 218
fovens circum G. 4, 46
fovent ora Medi illo, *malo* 2, 135. progeniem nidoſque 4, 56
fovere hyemem inter ſe luxu Æ. 4, 193. caſtra, *inſidere caſtris*, 9, 57
fovet Neæram E. 3, 4. *ſpem illius*, Æ. 1, 22. gremio 1, 722. amplexu cunctantem 8, 388. colla 10, 838
fovique cupidine bella 10, 93
fovit humum G. 3, 420. vulnus lymphâ. Æ. 12, 420
fracta, *nom. fœm.* unda remurmurat 10, 291. *neutr.* cacumina fagi E. 9, 9
fractæ vires Æ. 2, 170. opes Teucrûm 3, 53
fractas res G. 4, 240. voces Æ. 3, 556
fracti bello ductores Danaûm 2, 13

fractis glebis G. 3, 161. remis Æ. 5, 222
fractos ſonitus tubarum G. 4, 72. remos Æ. 5, 209
fraga E. 3, 92
fragiles ramos 8, 40. lauros 8, 82. calamos G. 1, 76
fragili cicutâ E. 5, 85. culmo G. 1, 317
fragmenta ramea 4, 304
fragmina remorum Æ. 10, 306. *mucronis*, 12, 741
fragmine montis 9, 569. 10, 698
fragor G. 1, 358. 4, 493. Æ. 8, 527. 11, 214. 12, 724. pelagi 1, 158
fragore 2, 692. 7, 587. 677. 9, 541
fragoſus torrens 7, 566
fragrantia thymo mella G. 4, 169. Æ. 1, 440
frange manu telum 11, 484
frangenda gleba bidentibus G. 2, 400
frangentur inanes doli 4, 400
frangere fruges ſaxo Æ. 1, 183. puppim 10, 297
frangeret ad ſaxum corpora 3, 625
frangimur fatis 7, 594
frangit glebas G. 1, 94. telum Æ. 12, 8
frangite fruges ſaxo G. 1, 267
frangitur, *fluctus*, Æ. 1, 165. ibi haſta 9, 413. enſis 12, 732
franguntque Euri animos G. 2, 441
franguntur remi Æ. 1, 108
frater G. 2, 533. Æ. 1, 671. 4, 325. 5, 495. 10, 338. 576. 600. 12, 883
fraterna, *ſing. abl.* morte mœrentem juvencum G. 3, 518. cæde Æ. 4, 21. *neutr. plur.* litora Erycis 5, 24
fraternæ mortis 9, 736
fraterni fines Erycis 5, 630
fratre 1, 296. 4, 656. 10, 129. 11, 465. 604
fratrem 1, 134. 5, 514. 6, 121. 10, 338. 403. 600. 12, 157. 509
fratres G. 1, 280. 2, 496. Æ. 3, 678. 6, 608. 7, 335. 670. 9, 695. 12, 277. 516
fratrique 12, 881
fratris G. 1, 396. Æ. 7, 671. 9, 104. 10, 113. 342. 12, 636. 844

fratrum G. 2, 510. Æ. 10, 328. 12, 270
fraude 4, 675. 5, 851. 9, 397
fraudem G. 1, 465. Æ. 10, 72
fraudi accommoda vallis 11, 522
fraudis E. 4, 31. Æ. 7, 552.
fraudo quem regno Hesperiæ 4, 355
fraus 5, 609. 9, 428. 11, 717
fraxineæ trabes 6, 181
fraxineasque sudes G. 2, 359
fraxinus E. 7, 65. G. 2, 66. Æ. 11, 136
fregère glandem sues G. 2, 72
fregisti calamos E. 3, 13
fremebant cuncti simul ore Æ. 1, 563. 5, 385. cuncti 10, 96. circum clamore 6, 175. plausu 8, 717. uno ore omnes eadem 11, 132
fremens, *fœm.* 7, 787. 12, 898. Evoë Bacche 7, 389
frementem equum G. 1, 12. bello Italiam Æ. 4, 229. animis 9, 703. 12, 371. dira 10, 572
frementes equos 7, 638. 11, 609. 12, 82
frementi animis Hyllo 12, 535
fremet Furor 1, 300
fremit, *plandit*, 5, 555. arma amens, *poscit*, 7, 460. lupus ad caulas 9, 60. leo ore cruento 9, 341. 12, 8. equus 11, 496. æquore toto sonipes 11, 599. ilicibus pater Apenninus 12, 702
fremitu marino G. 2, 160 circumstant, *apes*, 4, 216. virum Æ. 5, 148. *acclamatione*, 5, 338
fremitumque 5, 152
fremitus quò vocat? 2, 338. equorum 11, 607
fremor varius, *murmur*, 11, 297
fremunt, *tumultuantur*, 1, 60. tecta 4, 668. transversa venti, *è transverso*, 5, 19. saxa 7, 590. 12, 922. puppes 8, 497. lætitiâ Teucri 9, 637. flamina sylvis deprensa 10, 98. ripæ undis crepitantibus 11, 299
frena G. 3, 115. 252. Æ. 3, 542. 4, 135. 5, 818. 6, 100. 8, 168. 10, 253. 11, 195
frenare gentes superbas 1, 4, 35. 135. 259. Æ. 1, 205. 309. 12, 905.
frenaret cursus aquarum G. 4, 136
frenat carcere ventos Æolus Æ. 1, 58
frenatis equis 5, 554
frendens graviter G. 4, 452
frenis Æ. 11, 719. 889. 12, 372
frenos audire sonantes G. 3, 184
frenum accipere Æ. 12, 568
frequens exercet tellurem G. 1, 99. herbis campus 2, 185
frequentant, *incolunt*, Æ. 6, 478
frequentes, *nom.* stipant, *illum*, G. 4, 216. Tyrii, *magno numero*, Æ. 1, 711. animæ, *plurimæ*, 6, 486. socii 10, 506. *acc.* lotos copiosas G. 3, 394
frequenti cultu 2, 51
frequentibus telis Æ. 10, 692
freta G. 1, 61. G. 1, 356. 2, 503. 3, 260. Æ. 1, 561. 611. 2, 312. 3, 127. 5, 141. 626. 791. 10, 147. 210
freti, *particip.* armis 9, 676. pietate 11, 787
fretis G. 1, 327. 386. 2, 164
fretus illa, *virga instructus*, Æ. 4, 245. juventâ 5, 430. citharâ 6, 120. his *rebus* 8, 443.
fricat arbore costas G. 3, 256
frigentque effœtæ in corpore vires Æ. 5, 396
frigentis corpus lavant & unguent 6, 219
frigida, *nom. fœm.* umbra noctis E. 8, 14. stella Saturni G. 1, 336. glacies 3, 298. *Eurydice*, 4, 506. lingua 4, 525. bruma Æ. 2, 472. mors 4, 385. Nursia 7, 715. bello dextera 11, 338. *neutr. plur.* flumina E. 5, 25. Tempe G. 2, 469. jura 3, 324. tecta 4, 104. lumina Æ. 11, 818
frigidus anguis E. 8, 71. imber G. 1, 259. Aquilo 2, 404. sanguis 2, 484. Æ. 10, 452. in Venerem senior, *equus*, G. 3, 97. Aquarius 3, 303. vesper 3, 336. imber 3, 441. sudor 3, 501. Auster 4, 261. horror Æ. 3, 29. annus 6, 311. ille, *Sulmo mortuus*, 9, 415
frigora E. 2, 9. 7, 51. 10, 47. 57. G. 1, 48. 352. 2, 113. 321. 376. 3, 356.
frigore E. 2, 22. 7, 6. G. 3, 279.
frigoribus E. 10, 65.
frigus E. 1, 53. 5, 70. G. 2, 256. 344
frondator E. 1, 57
fronde 1, 81. 10, 30. G. 401. Æ. 1, 249. 4, 1[illegible] 506. 5, 134. 6, 206. 8, 274. 12. 207
frondea, *neutr. plur.* [illegible] 4, 61. nemora Æ. [illegible]
frondem G. 2, 435. Æ. [illegible]
frondent sylvæ E. 3. [illegible]
frondente ramo Æ. 7, [illegible]
frondentes ramos 4, 399
frondenti ilice 5, 129. [illegible] 135
frondentia arbuta G. [illegible]
frondentibus hospitiis [illegible] ramis Æ. 3, 25
frondentis acanthi G. [illegible] auri ilice Æ. 6, 208
frondes E. 9, 61. G. 1, [illegible] 55. 82. 305. 335. 366. [illegible] 131. 175. 353. Æ. [illegible] 444. 8, 32
frondescit virga metal[illegible] 144
frondet esculus G. 2, 15
frondi nemorum 2, 323
frondibus 2, 362. 446. [illegible] 528. Æ. 6, 215. 7, [illegible] 523
frondis 11, 66
frondosa, *nom. fœm.* [illegible] 3, 296. *abl.* ulmo E. [illegible] Idâ Æ. 5, 252
frondosis montibus 7, [illegible]
frondoso luco G. 4, [illegible] tice Æ. 8, 351
frondosum Olympum [illegible] 282
frons 3, 372. Æ. 6, 862.
fronte E. 6, 51. G. 4, [illegible] 3, 636. 4, 477. 9, [illegible] 349. 11, 238. sub [illegible] *ex oppositâ parte*, Æ. [illegible]
frontem E. 6, 22. 7, [illegible] 5, 567. 7, 417. 9, 750.
fronti 6, 244
frontibus versis scena [illegible] G. 3, 24. junctis am[illegible] runtur, *naves*, Æ. [illegible] conversis incurrunt [illegible] 717
fruatur luce 4, 619
fructus G. 2, 36. 500
fruges 1, 22. 67. 298. [illegible] 142. 424. 3, 535. Æ. [illegible] 1, 133. 12, 173.
frugibus E. 3, 77. 9, 48.

9. 2, 239. 3. 133. Æ.
. 1, 27. 2, 173. 4,
colloquio Æ. 7,
E. 1, 189. 315. 3,
. 4. 406
G. 1, 134.
1, 150. 2, 205. 228
1, 216. 3, 632.
3, 99. 7, 69. G. 1,
459. 513. 3, 97. 373.
353. Æ. 1, 396. 2,
793. 4, 415. 5, 27.
389. 6, 294. 701. 9,
538. 10, 333. 486.
715. 12, 832
numquam meos vo-
haſta 12, 95
liantes clamor 6,
ue G. 2. 21
parto agricolæ 1,
eucri ſocia ſimul ur-
3, 352. ſermone 8,
it, 10, 103
ileſia vellera hyali co-
G. 4, 335
lana alba colore Aſ-
, 465
laus in Marſis Æ. 7,
G. 4, 39
168. Æ. 1, 439
4, 244
inſidiis Æ. 2, 421
umanum 9, 592
e preces 5, 234
um G. 1. 13. *euntes*,
amictu nebulæ Æ.
6. vitam 2, 532. has
oquelas 5, 842. preces
tore 6, 55. quem con-
n vertice fudit, *peperit*,
603. 5, 397. 6, 166. 7,
358. 10, 613. 11, 115.
12, 519
ula ſub, &c. 8, 324
G. 4, 34. 248. 393. Æ.
506. 3. 453. 5, 475
7, 31. G. 1, 67. 3, 404.
499. 6, 62. 7, 38
peranda hæc 11, 275
3, 31, 120. 142. 201.
4, 85. Æ. 1, 321. 2, 176.
3. 4, 72. 155. 281. 543.
8. 658. 8, 251. 9, 15. 557.
800. 10, 592. 624. 670.
11, 815. 12, 463. 733. 742.
fugacem Palmum Æ. 10, 697.
capream 724. *illum*, 12, 52
fugaces, *nom.* cervi G. 3, 539.
teras Æ. 9, 591.
ugacibus pedibus 11, 390
fugæ G. 1, 286 Æ. 3, 160. 4,
400. 5, 586. 769. 2, 131. 10,
121. 378. 11, 351. 547
fugam G. 4, 443. Æ. 1, 141.
361. 364. 2, 108. 610. 640. 3,
283. 666. 4, 328. 338. 430. 575.
7. 24. 9, 378. 539. 719. 781.
11, 706. 12, 252. 263. 367. 484
fugarat dies ſtellas 5, 42. dies
noctem 10. 257
fugas texunt 5, 593
fugat nubes 1, 147. aves frigi-
dus annus trans pontum 6,
312
fugatis ſtellis 3, 521
fugax aufertur 11, 713
fuge 2, 289. 733. quintam, *die-
em*, G. 1, 277. pabula 3,
385. terras litus Æ. 3, 44.
litus & undas 3, 413
fugère feræ G. 1, 330. grues 1,
375
fugerent Graii Æ. 1, 471
fugeret dum te G. 4, 457
fugi quos Æ. 2, 156
fugiant examina taxos E. 9, 30.
fugiaſque laborem Æ. 3, 459
fugiat oves lupus E. 8, 52. la-
borem Æ. 6, 892
fugiatis amicos 11, 109
fugiens G. 1, 406. 409. 3, 94.
Æ. 1, 478. 5, 276. 11, 694.
12, 758. per gramina rivus
G. 4, 19. ſidus piſcis Tay-
gete Pleias 4, 234. Peneia
Tempe 4, 317. Germanum
Æ. 1, 345. Minoïa regna 6,
14. arma Jovis 8, 320. te
10, 403. Metabus inter præ-
lia 11, 541
fugiente animâ G. 4, 526
fugientem Æ. 1, 410. 9, 17.
10, 399. 732. 12, 645. Ita-
liam ſequimur per mare 5,
629
fugientia ſpicula 11, 654
fugientibus 9, 763. 12, 330
fugientis Italiæ 6, 61. Æneæ
10, 656
fugimus patriam E. 1, 4. un-
dis Æ. 3, 268.
fugio nec quemquam E. 3,
53
fugis quem 2, 60. Æ. 6, 466.
mene? 4, 314. hinc 4, 565.
Niſe? 9, 200. quo fugis Æ-
nea? 10, 649
fugiſſe per ignes Æ. 10, 56
fugit E. 3, 65. G. 3, 462. Æ.
11, 806. 868. 12, 285. *me*
vox E. 9, 54. haud ulla vi-
ros vigilantia G. 2, 265.
prima mortalibus optima
quæque dies 3, 67. irrepara-
bile tempus 3, 284 cœlum,
lucem, 3, 417. ex oculis di-
verſa 4, 500. aram taurus
Æ. 2, 223. porticibus 2, 528.
auras, *lucem*, 4, 389. matrem
4, 473. ad terram 5, 243.
in auras 740. ocior Euro 8,
223. 12, 733. ſagitta 9, 632.
illa per undas 10, 247. haſta
10, 340. undas Adriacas
Auſidus 11, 405. victoria ma-
nus exoſa 11, 436. equus
præſepia 11, 492. hoſtem
11, 559. ſuper amnem 11,
563. ſaxa 11, 628. vita ſub
umbras 11, 831. 12, 952. in
nubila 12, 256. de corpore
dolor 12, 421. lucem 12, 660.
mille refugitque vias 12, 753
fugite E. 3, 93. Æ. 3, 639. ne
fugite hoſpitium 7, 202
fugitis quo 10, 369.
fugiunt 11, 623. 869. in flu-
mina Phocæ G. 3, 543. æ
there nimbi Æ. 5, 821. No-
tos 10, 266
fui, fuiſſem, fuiſſent, fuiſſet,
fuit, *paſſim, ſed nullo pecu-
liari ſenſu*
fuimus Troës, *adagium*, Æ. 2,
325
fulcit cœlum, *Atlas*, 4, 247
fulcra 6, 604
fulgebat Aurora 7, 26. puppis
aurato Apolline 10, 171. au-
reus, *Turnus*, 11, 490. in ar-
mis 11, 769
fulgens ære caput 10, 869
fulgent 5, 562. æra 7, 526. tem-
pora roſtrata navali corona
8, 684
fulgentem enſem 10, 475. ar-
mis 11, 854. mucronem 12,
358
fulgentes catervas ære 8, 593
fulgenti murice 9, 614. enſe
10, 414
fulgentia arma 6, 490. 11, 6.
ſcuta 8, 92. tempora, *caput*,
12, 163
fulgentibus armis 2, 749. 6,
217. 10, 550. 11, 188. 12,
275. ſtellis 11, 202
fulgentis clypei 10, 589
fulgere in armis paribus 6, 826

fulgor incendebat ſquamam Æ. 5, 88. vibratus ab æthere 8, 524. cui neque fulgor adhuc receſſit 11, 70
fulgore coruſcant G. 4, 98
fulgores terrificos Æ. 8, 431
fulgura G. 1, 488. Æ. 9, 733
fulicæ marinæ G. 1, 363
fuligine E. 7, 50
fulmen Æ. 6, 590. 8, 427
fulmina G. 1, 329. 4, 170. Æ. 4, 208. 6, 842. 10, 567
fulminat de parte Boreæ G. 1, 370. Cæſar 4, 561. armis Æneas 12, 654
fulmine 1, 283. Æ. 1, 234. 3, 578. 4, 25. 5, 691. 6, 581. 7, 773. 12, 200. 922
fulmineum enſem 4, 580. 9, 442
fulmineus Mneſtheus 9, 812
fulminis 2, 649. 5, 319. 9, 706. 10, 177. 11, 616
fulsêre ignes 4, 167
fulſerunt cingula bullis 12, 942
fultoſque poſtes 8, 227
fultum caput 11, 39
fultus latus, hyacintho E. 6, 54
ulva, *fœm. nom.* pellis leonis Æ. 8, 552. cæſaries 11, 642. aquila 11, 751. *abl.* cervice G. 4, 408. jaſpide Æ. 4, 261. arena 5, 375. 6, 643. 12, 276. 741. de nube 12, 792
fulvæ arenæ nimbus G. 3, 110
fulvique leonis Æ. 2, 722
fulvis ſetis G. 3, 383
fulvo tegmine lupæ Æ. 1, 279. lúmine 7, 76. auro 11, 776
fulvoſque galeros 7, 688
fulvum leonem 4, 158. aurum 7, 279. Camentem 10, 562
fulvus Jovis ales 12, 247
fumabat cruor ad aras 8, 106.
fumans ſub vomere taurus G. 3, 515
fumant altaria E. 1, 44. villarum culmina 1, 83. loca ſulphure Æ. 2, 698
fumantem turbine nubem 3, 573
fumantes tædas 7, 457. pulvere campos 11, 908. ſudore equos 12, 338
fumantia exta G. 2, 194. equûm colla 2, 542. Trojæ excidia Æ. 10, 45. culmina 12, 569
fumantibus ſaxis Æ. 8, 417
fumat, *pro fumavit, ut petit, pro petivit*, humo Troja 3, 3
fumea tædis lumina 6, 593
fumida, *fumans*, 7, 76. 9, 73
fumidus amnis 7, 465
fumiferam noctem 8, 255
fumiferos ignes 9, 522
fumo 3, 582. 12, 588
fumoſque G. 2, 217. 4, 230
fumoſis tectis 2, 244
fumum Æ. 2, 609. 3, 206. 5, 681. 8, 252
fumus G. 1, 175. 4, 499. 5, 740. 8, 258. 2, 239. 12, 592
funalia Æ. 1, 731
funda, *nom.* verberat amnem G. 1, 141
fundabat anchora naves Æ. 6, 4
fundabit legibus urbem 6, 811
fundæ Balearis verbera G. 1, 309
fundam, *nomen*, Æ. 9, 586. 11, 579
fundam, *verb.* vina E. 5, 71. Æ. 5, 238
fundamenta 1, 432. 2, 611. 4, 266
fundamina prima favis ponunt, *apes*, G. 4, 161
fundantem arces Æ. 4, 260
fundaſſe urbem colonis 7, 410
fundat humi corpora, *cervorum*, 1, 197
fundata ſedes urbis 8, 478
fundator 7, 678
fundatur ſedes 5, 760
fundebat ſe luna per teneſtras 3, 152. talia lacrymans 3, 344. vina pateris 5, 98. dicta 8, 584
fundens oleum ſuper extis 6, 254. amnem urna Inachus 7, 792
fundent flores E. 4, 23
fundere lumen Æ. 2, 683
fundet munuſcula, *tellus*, E. 4, 20. nunquam virgulta nec umbras hoc ſceptrum Æ. 12, 207
fundimur circum 3, 635
fundis, *nomen*, G. 2, 468
fundis, *verb.* humi corpora Æ. 11, 665
fundit humus flores E. 9, 41. humo victum tellus G. 2, 460. equus armatos, *emittit*, Æ. 2, 329. lacrymas inter ſingula verba 3, 348. *vinum* inter cornua 4, 61. 78. vina 5, 776
funditur flamma Æ. cruor 11, 645
funditus 6, 736. 11, 594
fundo, *nomen*, 2, 419. 178. 6, 581. 7, 530. tere 10, 88
fundo, *verb.* hanc voce ſanguine 4, 621
fundunt lumina G. lumine voces Æ. la 11, 610. ſe portis 12, 122
funduntur violæ G. lilia Æ. 6, 709
fune 5, 488
funem G. 1, 457. Æ. 262. 3, 639. 667
funera G. 3, 246. 1, 236. 2, 284. 507. 618. 6, 875. 8, 571. 9, 486. 526. 756. 11, 366. 422. 383. 629
funere E. 5, 20. G. 2, 539. 4, 308. 6, 599. 11, 3. 28. 169
funereas taces 7, 337.
funeris 5, 458. 510.
funes 4, 575. 5, 773.
funeſtæque tædæ 7, 322
fungar munere 6, 885
fungos G. 1, 392
funus Æ. 3, 62. 9, 491. 57
furare feſſos oculos 845
furata, *fœm.* quos 283
furcalque G. 1, 264.
furem G. 3, 407
furens Æ. 1, 495. 2, 613. 10, 604. 11, 709. 901. 2, 498. Dido 4, 69. 5, 6. animi 5, 202. Tyrinthius 8, 228. 11, 486. virgo 11,
furentem Reginam Æ. 1, 663. 4, 285. Neoptolemum 2, *mantem*, 4, 65. 548. 464. fallit 7, 350. fanda 8, 489
furentes, *nom.* Barcæi flammæ 4, 670. tauros G. 2, 456. 10, 37. illos fervore equos 12, 332
furenti 2, 771. 3, 313. 6, 100. 9, 691

…us Auſtris Æ. 1, 55.
…04
… ſponſæ 2, 345
…m juvenum 11, 838
…12, 680
…ervi, E. 3, 16
… malum ſerpentis Æ. 7,
… membra 7, 415
…m 3, 252. 6, 605
…G. 3, 35. Æ. 1, 45
… mente 2, 407. 588
…da, *nom. fœm.* 4, 646.
…48
…G. 3, 511. Æ. 3, 331. 4,
…7, 392. 8, 205. 219. 494.
…694. 872. 12, 101. 668.
…*verb.* quid furis? 2, 595
…377. 625. 10, 386. 545.
… incaſſum G. 3, 100.
…ubus æther 3, 150. fe-
…3, 458. æſtus arenis Æ.
…11. æſtus ad auras 2, 759.
…anus immiſſis habenis
…662. ſine more tempeſtas
…694. intus aquæ vis 7,
… contra tela 9, 552. ſo-
…*es eo* ictu 11, 638. turba
…607
…E. 10, 38. G. 3, 266, 4,
…Æ. 1, 154. 298. 352. 2,
… 355. 5, 670. 6, 102. 9,
…
… 2, 244. 4, 697. 5, 659.
… 63
…m 4, 101. 7, 386. 10,
… 12, 601. 680. 832
…s 4, 501. 7, 406
… 4, 91. 433
…s E. 10, 60. Æ. 5, 788
…G. 4, 346. Æ. 9, 150. belli
… 515
…n G. 2, 304. Æ. 2, 18. 258.
…go. 5, 677. 9, 546. 11,
…5
…G. 1, 286
…um amorem Æ. 4, 171.
…m partu edidit 7, 660
…4, 337. 6, 24. 568. 9, 350.
… 735
…mque E. 6, 42
… G. 4, 110
…vina Æ. 4, 455. corpora
…ent 9, 317. jacebant cor-
…a 11, 102
…alis 7, 408. 8, 369
…m amnem 12, 417
… Amyntas E. 10, 38
…*plur.* per herbam Æ. 1,
…8. 5, 102. 9, 164. per
…enia Teucri 2, 252. per
ſedilia nautæ 5, 837. campi 6, 440. *nos fugati*, 11, 366
fuſis ſuis dixerunt parcæ E. 4, 46. fuſis armis Æ. 12, 433
fuſo olivo 6, 225. corpore 9, 722. ſanguine 12, 690
fuſos labores 7, 421. crines 10, 137
fuſus per herbam G. 2, 527. *ſanguis*, Æ. 5, 330. propexam in pectore barbam 10, 838
futilis, conſiliis non futilis auctor 11, 339. glacies 12, 740
futura, *fœm. abl.* morte 4, 643. 8, 709. *neutr.* aperit vates 6, 12
futuræ, *genit.* ab Aſcanio ſtirpis 8, 628. fortis 10, 501. *dat.* peſti, *amori*, 1, 716
futuram virtute egregiam progeniem 7, 257
futuras æterna in pace gentes 12, 504
futuri, *genit.* haud ignara *regina*, 4, 508. ſpes incerta 8, 580. *plur.* exitio multis 9, 315
futuris dapibus ſe accingunt 1, 214. ſcenis 1, 433. regnis 1, 508. fatis 2, 246
futuro vati E. 7, 28. parces G. 4, 239
futuros menſarum morſus Æ. 3, 394. motus 4, 297. Æneadas magnos 8, 340
futurum exitium Priami imperio 2, 191. genus omne 4, 622. magno augurio monſtrum 5, 522. ſic rebar 6, 690

G.

GAbinæ Junonis Æ. 7, 682
Gabino cinctu 7, 612
Gabios 6, 773
gæſa, *haſtæ longiores*, 8, 662
Galatea E. 1, 31. 3, 64. 72. 7, 37. 9, 59 Æ. 9, 103
galbaneoque nidore G. 3, 415
galbaneos odores 4, 264
galea Æ. 5, 314. 491 498. 7, 785. 9, 50. 373. 612. 771. 808. 10, 330. 836.
galeæ 3, 468. 9, 667
galeam 2, 392. 5, 364. 471. 673. 7. 638. 751. 8, 620. 9, 307. 365. 457. 10, 535. 11, 91. 692. 12, 381. 434. 537.
galeas G. 1, 496. Æ. 1, 105. 8, 539. 11, 194
galeis G. 2, 142
galeros Æ. 7, 688
Galeſi 7, 575.
Galeſus, *fluvius Calabriæ*, G. 4, 126
Galeſus, *nomen viri*, Æ. 7, 535
gallæ G. 4, 267
Galle, *nomen viri*, E. 10, 22
Galli, *genit. nomen viri*, E. 10, 6
Galli, *plur.* per dumos aderant Æ. 8, 657
Gallo, *nomen viri*, E. 10, 2. 72
Gallos Æ. 8, 656.
Gallum, *nomen viri*, *Cornelium*, E. 6, 64
Gallum, *Gallos* Æ. 6, 858
Gallus, *nomen viri*, E. 10, 10
Gangaridum G. 3, 27
Ganymedis Æ. 1, 32
Ganges G. 2, 137. Æ. 9, 31
Garamanthas 6, 794
Garamantes E. 8, 44
Garmantide Nympha Æ. 4, 192
Gargani Japygis 11, 247
Gargara G. 1, 103
garrula hirundo 4, 307
gaudens Æ. 1, 694. 4, 190. 8, 702. nimium popularibus auris 6, 816. viridi Feronia luco 7, 800. bellum componi, &c. 12, 109
gaudent G. 2, 510. Æ. 5, 575. 6, 733. ſylva olivæ G. 2, 181. contingere funem Æ. 2, 239
gaudere laudibus G. 3, 185
gauderent ſegetes frugibus, *abundarent*, E. 9, 48. intyba potis rivis G. 4, 120
gaudet Æ. 10. 500. 726. 12, 6. 82. 702. veniat quo te quoque gaudet E. 3, 87. Phœbo Parnaſſia rupes 6, 29. Deus numero impare 8, 75. equo Æ. 4, 157. regno 5, 757. cognomine terra, *ob terram nominis ſui*, 6, 383. avo Jove 7, 220. rerum ignarus imagine 8, 730
gaudia Æ. 1, 506. 5, 828. 6. 279. 513. 10, 325. 652. 11, 180
gaza 1, 123. 2, 763. 5, 40
Gela, *urbs*, 3, 702
gelida, *abl.* nocte G. 1, 287. ſub rupe Æ. 8, 343
gelidæque pruinæ G. 2, 263
gelidam umbram Æ. 11, 210
gelidas Arctos 6, 16

gelidi

gelidi, *genit.* Lycæi E. 10, 15. Ætheris Æ. 8, 28. Hebri 12, 331. *plur.* fontes E. 10, 42
gelidis vallibus Hæmi G. 2, 488. antris 4, 509. nubibus Æ. 12, 796
gelido vertice 8, 139. flumine 8, 610
gelidos Arcadiæ fines 8, 159
gelidum Anienem 7, 683. amnem 8, 597
gelidus humor G. 1, 43. ros 2, 202. tremor Æ. 2, 120. 6, 54. 12, 447. ſanguis 3, 30. 259. 5, 395. 12, 905. ſudor 3, 175. Utens 7, 801
Geloi campi 3, 701
Gelonos G. 2, 115. Æ. 8, 725
Gelonus G. 3, 461
gelu 2, 317. 3, 355. 443. Æ. 8, 508. 9, 604
gemellos enixa E. 1, 14
gemens Æ. 7, 501. 11, 150. multa ignominiam G. 3, 226. multa, *multum*, Æ. 1, 469. 5, 395. 5, 869. 12, 886
gementem tractu rotam G. 3, 183, extrema Æ. 11, 865
gementibus plauſtris 11, 138
gemere turtur ab ulmo E. 1, 59
gemerentque repleti amnes Æ. 5, 806
gemina, *abl.* ſuper arbore 6, 203. *neutr.* cornua G. 4, 371. inter tempora Æ. 9, 750
geminæ nares G. 4, 300. columbæ Æ. 6, 190. ſomni portæ 6, 893. quercus 9, 681. peſtes 12, 845
geminam prolem 1, 278
geminant ictus 12, 714
geminas acies 6, 788. biremes 8, 79. flammas 8, 680. veſtes 11, 72
geminatur, *plauſus*, G. 2, 509
gemini, *genit.* ſeptem gemini oſtia Nili Æ. 6, 800. *plur.* ſcopuli 1, 166. angues 2, 203. dracones 2, 225. Atridæ 2, 415. nati 5, 285. fratres 7, 670. cuſtodes 8, 461. vos fratres 10, 390
geminis temporibus 5, 416. Atridis 8, 130
gemino muro 3, 535
geminos Triones 1, 748. 3, 516. Atridas 2, 500. parentes 3, 180. lebetas 5, 266. ceſtus 5, 401. Aloidas 6, 582. Scipiadas Æ. 6, 842. jugales, *equos*, 7, 280. angues 7, 450. 8, 289. 697. pueros 8, 631. tripodas 9, 265
geminum ſolem 4, 470. honorem 5, 365
geminus, centum geminus Briareus 6, 287
gemit area frugibus G. 3, 133. incudibus Ætna 4, 175. Amyci caſum Æ. 1, 225. incudibus antrum 8, 451. Thraca pulſu pedum, *equinorum*, 12, 334
gemitu G. 3, 223. 506. 4, 353. Æ. 2, 73. 323. 413. 486. 679. 3, 577. 664. 4, 667. 687. 10, 505. 11, 95. 831. 12, 722. 928. 952
gemitum Æ. 1, 489. 10, 465. 674. 843. 11, 37. 377. dedere cavernæ 2, 53. pelagi 3, 555. referunt ictus 8, 420. dat tellus 9, 709. 12, 713
gemitus, *nom. ſing.* 3, 39. 6, 220. *plur. nom.* 6, 557. 11, 633. leonum 7, 15. *acc.* 2, 288. 4, 409. 9, 499. extremos ciet, *taurus*, G. 3, 517. virûm aget campus Æ. 6, 873
gemma G. 2, 506. Æ. 5, 313. 10, 134
gemmæ turgent in palmite E. 7, 48. ſe trudunt de cortice G. 2, 74
gemmas trudit, *pampinus*, G. 2, 335
gemmis Æ. 1, 659. 732. 7, 76
gemuit ſub pondere cymba 6, 413
genæ 5, 173. 12, 221
genas 4, 644. 8, 160. 12, 65. 606
gener 2, 344. 6, 831. 7, 317. 367
genera duo, *apum*, G. 4, 92
generandi gloria mellis 4, 205
generando ſuffice prolem 3, 65
generaſſe quem Æ. 7, 734
generat Maiam Atlas 8, 141
generate Anchiſa 6, 322
generatim proprios diſcite cultus G. 2, 35
generator equorum Agragas Æ. 3, 704
generatus Troja Aceſtes 5, 61
genere, *gente*, 4, 606
generi, *dat. genti*, 1, 530. 3, 184. *familiæ*, 8, 484. *patriæ*, Æ. 8, 512. 9, 302. 753. *plur.* externi 7,
generis, *naturæ*, E. 8, 45. *liæ*, *ſanguinis*, G. 4, 1, 136. 4, 365. 7, 219
genero, *dat.* 11, 355.
generos 7, 270. 12, 6
generoſa metallis, *Ibe* 10, 174
generoſe Iſmare Mæonia 10, 141
generoſi pecoris pullus 75
generum, *acc.* G. 1, 31. 57. 256. 11, 472. 12, 613
genialibus toris 6, 603
genialis, *hyems*, G. 1,
genibus Æ. 3, 38. 607
genis 6, 686
geniſtæ G. 2, 12. 434
genitali arvo 3, 136
genitalia ſemina 2, 324
genite diis Æ. 9, 642
geniti, *plur.* Diis 6,
genitor 1, 159. 241. 635. 657. 699. 717. 102. 4, 208. 5, 817. 698. 7, 122. 306. 427. 583. 9, 201. 583. 10, 45. 320. 800. 833. 848. 11, 12, 843. 934. *Jupiter*, 10, 668. 12, 200
genitore 3, 614. 804. 10, 129
genitorem 3, 709. 6, 7, 72. 134
genitori 2, 548. 5, 94. 704
genitoris G. 4, 355. Æ. 720. 2, 560. 4, 84. 7, 82. 10, 789
genitos diverſis partibus viros 12, 708
genitricis G. 4, 363. Æ.
genitrix 1, 593. 2. 788. 9, 82. 94. 107. 284. 234. 12, 412. 554
genitum Majâ 1, 301. phâ 7, 47. regem 7,
geniture Deos 9, 642
Genium loci 5, 95. 7,
gens G. 2, 125. 385. 382. 4, 287. Æ. 1, 207. 5, 624. 730. 6, 708. 746. 8, 146. 10, 155. 202. 228. aurea turget mundo E. humida ponti G. 4,
gente, *genere*, *natione*, Æ. 1, 51. 277. 2, 7

35. 5, 373. 785. 6, 757. 220. 282. 367. 750. 36. 55. 9, 284. 643. 10, 70. 388. 11, 48. 113. 31. 432

genus, originem, natio- 3, 122. 473. Æ. 1, 37. 6. 449. 537. 3. 1. 133. 53. 4, 425. 6, 788. 7, 94. 671. 8, 502. 9, 137. 34

1, 331. 3, 33. 349. 527. 4, 320. 6, 60. 92. 85. 238. 8, 13. 328. 132. 10, 71. 139. 11, 47. 12, 191. 504

tioni, populo, 1, 252. 1. 6, 63. 73. 9, 759

E. 3, 41. Æ. 1, 21

G. 3, 35. 73. 158. 4. 4. Æ. 1, 100. 435. 606. 3, 105. 4, 4. 483. 542. 9. 6, 767. 7, 171. 249. 11, 246. 402

324

607. 5, 432

alem 1, 610. 10, 597

em 10, 848

ne G. 4, 324

. 1, 622. 4, 366. 5, 39

1, 63. 2, 20. 83. Æ. 3, 86. 4, 40. 622. 5, 123. 285. 568. 621. 737. 6, 25. 123. 500. 580. 728. 766. 792. 834. 839. 7, 196. 213. 556. 8, 27. 1. 114. 321. 487. 628 9, 141. 510. 603. 10, 201. 11, 340. 12, 25. 127. 425. 515. 530. 838. vi- G. 2, 167. suum Bac- non servat terra 2, 240. 2, 262. hominum 3, Æ. 1, 543. 747. æquo- 3, 243. luporum G. 3, pecudum 3, 480. omne ûm 3, 541. *apum,* 4, omne ferarum 4, 223. 4, 246. stirpis, *apum,* 2. unde Latinum Æ. *familia,* 1, 32, ab Jo- 383. humanum 1, 546. um 1, 569. telorum 8. à principe nostrum 8. Cyclopum 3, 675. Deorum 4, 12. à san- Teucri 4, 230. à san- Divûm 5, 45

acem seu bella 9, 279

ella pacemque 7, 444

aretram 7, 816

tela 1, 192. arma 5, 412. ancile Æ. 7, 188. telum 11, 552. sceptrum dextrâ 12, 206. hastilia 12, 488. inimicum insigne 12, 944

gerenda bella Æ. 6, 890. 7, 444.

gerendum bellum 3, 235

gerens virginis os habitumque 1, 319. vulnera 2, 278. animum curamque virilem ante annos 9, 311. cuncta, vocemque, & corpus & arma Metisci 12, 472

gerentem regis insigne 12, 289

geret bellum 1, 267

gerimus bellum viris invictis 11, 306

geris curam 12, 48

gerit India lucos G. 2, 122. hydram clypeo Æ. 7, 658. te Turni dextra 12, 97

geritis tela 11, 735

geritur hoc, *fit,* G. 4, 305

germana, *nom.* es Jovis Æ. 12, 830. *voc. ô soror,* 4, 478. 492. 549. 675. 10, 607. 12, 679.

germanæ G. 4, 377. Æ. 1, 355. 9, 804

germanam 4, 501. 686. 9, 594.

germani, *gen. fratris,* 4, 44. *plur. fratres,* 10, 125

Germania E. 1, 63. G. 1, 474. 509

germano, *fratre,* Æ. 12, 152

germanum, *fratrem,* 1, 345. 9, 722. 12, 479

germen ex arbore G. 2, 76

gero bella Æ. 1, 52. bella lethumque 7, 455. bellum 11, 113

gerunt tempora umbrata quercu 6, 772. hastas 7, 396. pila in bella 664. tela 9, 171

geruntur ea dum 7, 540. 9. 1

Geryone 7, 662.

Geryonis 8, 202.

gesserat, *bellum,* 1, 28. sceptrum 1, 657

gessere platani malos G. 2, 70

gessi, *vittas,* hostia Deûm Æ. 2, 156. talia 9, 203.

gessimus & nos aliquod nomenque, decusque 2, 90

gessisse humero pharetras 11, 844

gestamen 3, 286. 7, 246

gestamus pectora obtusa 1, 571.

gestare pharetram 1, 340. dedit patribus, *sceptrum,* 12, 211

gestat spicula 7, 687

gestire studio lavandi G. 1, 387

gestis bene rebus Æ. 9, 157

Getæ G. 4, 463

Getarum deserta 3, 462

Geticis arvis Æ. 3, 35

Getis 7, 604

Getulæ urbes 4, 40

Getuli leonis 5, 351

Getulis syrtibus 5, 51. 192

Getulus Iarbas 4, 326

gilvo equo G. 3, 83

glacialis hyems Æ. 3, 285

glacie G. 1, 236. 4, 136. Æ. 4, 251

glaciem G. 1, 310. 3, 318. 365

glacies E. 10, 49, G. 3, 298. 4, 517. 12, 740

gladio Æ. 9, 769. 10, 313. 513. 12, 789

gladios 12 278

glande E. 10, 20. G. 2, 520

glandem 1, 8. 2, 72

glandes 1, 148. 305. 2, 67. liventis plumbi Æ. 7, 686

glandis, *in nominativo,* G. 4, 81.

glarea ruris 2, 212

glaucâ, *abl.* fronde G. 2, 13. ulva Æ. 6, 416. arundine 10, 205

glaucas salices G. 4, 182

glauci, *equi,* 3, 82

Glauci, *genit. nomen viri.* 3, 267. Æ. 5, 823. 6, 36

Glauco G. 1, 437

glauco lumine intorsit oculos *Proteus,* 4, 451. amictu Æ. 8, 33. 12, 885

Glaucum 6, 483. 12, 343

gleba G. 1, 44. 2, 399

glebæ Æ. 1, 535. 3, 164

glebas G. 1, 65. 94. 2, 236. 261

glebis 3, 161. Æ. 7, 747

gliscit accenso violentia Turno 12, 9

globos flammarum G. 1, 473. Æ. 3, 574

globum lucentem Lunæ 6, 725. militum 9, 409

globus 9, 36. 515. virûm 10, 373

glomerant tempestatem nubes G. 1, 323. agmina cervi Æ. 4, 155. se 9, 539

glomerantur in orbem, *apes,* G. 4, 79. Orcades Æ. 1, 504. aves 6, 311. eodem Troës 9, 689

glomerare gressus G. 3, 117. manum bello Æ. 2, 315. manum 9, 792

glomerari pulvere nubem 9, 33

glomerat incendia ventus G. 2, 311. ſaxa ſub auras Æ. 3, 577. noctem ſub antro 8, 254
glomerati Graji Æ. 2, 727. hoſtes circum 9, 440
gloria G. 1. 168. 3, 102. 4, 6. 205. Æ. 2, 83. 326. 4, 49. 232. 272. 5, 394. 6, 65. 757. 767. 7, 4. 9, 278. 10, 144. 11, 154. 336. 421. 431. 444. 12, 135. 322
glutem G. 4, 40. 160
gnatam Æ. 11, 355
gnate 8, 569
gnatis 10, 532
gnato 11, 178. 181
gnatum 8, 510
Gnoſia ſtella G. 1, 222
Gnoſſia regna Æ. 3, 115
Gnoſſius Rhadamanthus 6, 566. Lycaon 9, 305
Gorgona 8, 438
Gorgone 2, 616
Gorgoneis venenis 7, 341
Gorgones 6, 289
Gortynia ſtabula E. 6, 60. ſpicula Æ. 11, 773
Gracchi genus 6, 842
gracili hibiſco E. 10, 71. avena Æ. 1, 1
gradibus G. 3, 191. Æ. 1, 452. 2, 443
gradiens G. 3, 59. Æ. 1, 505
gradientem 10, 572
gradientes 1, 415
graditur 1, 316. 9, 223. per æquor 3, 664. jugis Cynthi 4, 147. ad naves 8, 546. ad bellum 11, 535
Gradive Rex 10, 542
Gradivumque patrem 3, 35
gradum conferre juvencos G. 3, 166. continuit Æ. 3, 598. celebrabat 4, 641. revocare 6, 128
gradus altos 4, 685
Græcia G. 1, 38. 3, 20. Æ. 11, 287
Graiâ urbe 6, 97
Graiæ acies 2, 598
Graiarum jubarum 2, 412
Graias urbes 2, 598
Graii G. 3, 148. Æ. 1, 471. 534, 2, 727. 3, 163. 6, 242. 8. 135 Poëtæ G. 3, 90
Graiis 2, 16. Æ. 3, 398. 499. 6, 529. 10, 430. matribus 2, 786
Graio nomine dictæ 3, 210
Graiorum 2, 157
Graios 2, 148.
Grajugenum Æ. 3, 550. 8, 127
Graium 4, 228. 6, 588. 10, 81. 334. 11, 289. 12, 538
Graius 3, 594. 10, 720
gramen G. 4, 63. Æ. 9, 353
gramina E. 10, 29. G. 1, 56. 2, 200. 332. 3, 174. 325. 4, 19. Æ. 2, 471, 6, 684. 7, 655. 809. 12, 415
gramine E. 5, 46. G. 2, 219. 525. 3, 144. Æ. 3, 537. 12, 664
gramineas aras 12, 119
gramineis paleſtris 6, 642
gramineo aggere 7, 106. ſedili 8, 176. cæſpite 11, 566
gramineum campum 5, 287
graminis herbam E. 5, 26
grandævis, *apibus*, G. 4, 178
grandævus Nereus G. 4, 392. Alethes Æ. 1, 125
grandes guttæ G. 2, 245
grandia hordea E. 5, 36. Lilia 10, 25. oſſa G. 1, 497. ſaxa 4, 26. Æ. 11, 529. frumenta 4, 405.
grandibus notis G. 3, 427. guttis Æ. 11, 90
grandine G. 4, 120. 161. Æ. 5, 458. 9, 669. 10, 803
grandior fœtus G. 1, 195
grando 1, 449. 4, 80
grata donâ Æ. 8, 283
gratare ſorori 4, 478
gratatur reduces 5, 40
grates perſolvere 1, 604. perſolvant 2, 537. dicere 11, 508
grati nos 11, 127
gratia nulla eſt inaratæ terræ G. 1, 83. facti Æ. 4, 539. 7, 232. curruum fuit vivis 6, 653. ſi qua manet amatæ 7, 402. nec parva manet partum talem 9, 298
gratior nec ulla eſt Phœbo pagina E. 6, 11. cui eſt uſus equorum G. 3, 211. umbra eſt pecori 4, 402. an mihi ulla eſt, *terra*, Æ. 5, 28. virtus 5, 344
gratiſſima, *jæm. nom.* Populus Alcidæ, vitis Iaccho E. 7, 61. quies Æ. 2, 269. tellus 3, 73. mergis ſtatio 5, 128. Teucris Ida 10, 158. *voc.* conjux 10, 607. animo noſtro Nympha 12, 142
gratiſſimus Tros pecori E. 8, 15. cœlo Tybris Æ. 8, 64. Turno augur 9, 327
gratum opus agricolis 1, 4
gratuſque parentibus e... 10, 392
gravabit nec me labo... 708
gravantur pluviâ, *papa...* 437
gravaris voce 10, 628
gravatum, *me*, veſte ... 6, 359. ſomno 6, ... robur 8, 220
grave robur aratri G. 1, ... Martis opus Æ. 8, ...
gravem pietate ac meriti... 1, 155. gemmis au... teram 1, 732. Ofi... 458
graveolentia centaurea ... 270
graveolentis Averni Æ. ...
graves fœtas E. 1, ... dros G. 3, 415. terra... labores 10, 321
graveſcit nemus fœtu ... 429
gravi veterno, *otio*, 1, ... ra Æ. 4, 1. furore ... vulnere 12, 5
gravia (a *longum*) dona... elephanto Æ. 3, 464. 10, 836
gravibus raſtris G. 1, ... lemis 2, 88. plauſtris ... remis Æ. 5, 114
gravidæ fruges G. 2, ... cudes 2, 150. *matres* ... 3, 139. vento equæ ...
gravidam ſegetem 1, ... periis Italiam Æ. ... bellis urbem 10, 87
gravidas fruges G. 2, ...
gravidi ſtipitis Æ. 7, ...
gravidis ariſtis G. 1, ...
gravido pecori 3, 155. 3, 317
gravidos fœtus 4, 231
gravidus floret ager 2, ...
gravior ſonus 4, 260. ... phitus Æ. 2, 436. ... 8, 582
graviora ô paſſi 2, 203. 4, 502. manent terra, *ſpectant in, &c.* 6, 84
gravis ære dextra E. ... Cantharus 6, 17. umb... 75. *terra*, G. 2, 254. ... 377. morbo 3, 95. ... ſpiritus 3, 506. cœni ... 4, 49. victor, *apum*, ... Marte Regina face... 1, 278. undis *Mæne... vatus*, 5, 178. ictu vi... minecem liquit *ang...*

caſtigat dictis Entellum, ter, Æ. 5, 387. ſtat llus 5, 437. ipſe conci- d terram 5, 447. irâ 5, equus, *militibus*, 6, annis 9, 246. Auletes 07. exitus 10, 630. Ma- 10, 755
æ Æ. 10, 184
r G. 3, 88. 133. 374. 4, 52. 456. Æ. 1, 130. 2, 5, 447. 7, 753. 10, 347. 823. 12, 295
E. 3, 32. 6, 56
E. 2, 30. 7, 36. G. 1, 3, 323. 473
E. 7, 2. G. 2, 146. 3, 329. 386. Æ. 7, 538
s E. 5, 33. G. 2, 200. 3, 38
E. 1, 15. 7, 7. 10, 36
s Æ. 9, 261. 10, 79
1, 689. 696. 722. 4, 31. 8, 406. telluris 3, Auſonios excepiſſe Tro- pigebit 7, 233
m G. 2, 326. *Nili*, Æ. 3. 11, 744
per opaca viarum 6,

incedit Iuli 1, 694
n 1, 405. 414. 2, 753. 6, 677. 8, 462. 11, 29. 99.

G. 3, 117. 4, 360. Æ. 49. 10, 640. 12, 386
11, 580
G. 1, 120. 375. Æ. 10, 265.
s G. 1, 307
nemoris E. 6, 72
us Apollo Æ. 4, 345
s E. 8, 27
aculo *navis*, Æ. 5, 176

aculum 6, 349
ator, *navis*, 3, 269. 5, 6, 337
6, 296
E. 6, 76. G. 3, 446. 4, 395. 524. Æ. 1, 122. 2, 3, 197. 421. 564. 5, 33. 209. 814. 6, 310. 741. 7, 9, 23. 816, 10, 559. 11, 624. 913. 12, 114
G. 4, 321
nt pabula Æ. 1, 477
G. 2, 245. Æ. 3, 28
paribus lita corpora G. 9. bumectat ora Æ. 11,

8, 261
6, 421

gutture G. 1, 410. 425. Æ. 7, 533. 10, 348
Gyæ 5, 169
Gyam 10, 318
Gyan 1, 226. 617. 5, 184. 223
Gyaroque 3, 76
Gyas 5, 118. 152
Gygen 9, 762
Gylippo, *nom. propr.* 12, 272
gyro 7, 379. 10, 884. 11, 695
gyros G. 3, 115. Æ. 5, 85
gyrum carpere 3, 191

H.

HAbe arma tua, *retine*, Æ. 10, 827
habeant anguſtos aditus G. 4, 35. mœnia his terris Æ. 5, 717. loca, *occupent*, 7, 131. fas immortale 9, 96
habeat ſecum, *meos amores*, 4, 29. quæ Rutulos fiducia rerum 9, 188. *nos*, victos 12, 17
habebam Alcippen quæ clauderet domi agnos E. 7, 14
habebant conſilium de rebus regni Æ. 9, 227
habebat nec quid ſperaret E. 2, 2. regna Æ. 1, 350. ſomnus animalia 3, 147. cinis ſuam nutricem 4, 633. ſopor animalia 8, 27. res inopes, *poſſidebat*, 8, 100. tum Rex ſtabula 9, 388. Germanam Turni minorem, *duxerat*, 9, 594
habebis hoc munus 5, 535
habebit hæc novalia miles E. 1, 71. unde, &c. G. 4, 282. locus nomen Palinuri Æ. 6, 381. imperium pater Romanus 9, 449. quercus hæc arma 10, 423
habebo diem honoratum Æ. 5, 50. nullo diſcrimine 10, 108
habemus hoſtem 12, 233
habena actus, *turbo*, 7, 380
habenas G. 1, 514. Æ. 1, 67. 5, 818. 6, 1. 7, 600. 11, 670. 765. 827. 12, 327. 471. 499.
habendam me famulam tranſmiſit Heleno 3, 329
habendi amor G. 4, 177. Æ. 8, 327
habendo qui cultus ſit pecori G. 1, 3. lenteſcit ad digitos, *terra dum tenetur*, 2, 250. pecori ſubmittere, *vitulos*, 3, 159. aptat enſem Æ. 12, 88
habenis G. 2, 364. 3, 89. 194. Æ. 5, 662. 6, 804. 10, 576. 11, 600. 623. 713. 12, 622
habent conſortia urbis tecta G. 4, 154. me umbræ Æ. 5, 734. arces Soractis, *incolunt*, 7, 696. redimicula mitræ 9, 616
habenti invidit G. 2, 499
habere donat Æ. 5, 262. 10, 701. dat nepoti 9, 362. numen maris quas juſſerat 10, 221
haberes in opere partem 6, 31
haberet quæ tempora meſſor E. 3. 42
habes quod petiſti Æ. 4, 100
habet 8, 168. nos Amaryllis E. 1, 31. te ſecundum, *fiſtula*, 2, 38. ſi qua te cura Corydonis 7, 40. nemus Mœnalus 8, 23. te pontus Libyæ Æ. 1, 560. hoſtis muros 2, 290. victoria laudem 2, 584. curæ numen amantes 4, 521. idem omnes ardor 4, 581. ſecum agmen paratum 5, 549. me fluctus 6, 362. hæc regna 6, 566. intus ſedem 6, 577. hunc medium turba 6, 668. tegmen capiti galeros de pelle lupi 7, 689. id campi quod rex habet 9, 274. tunus tellus 9, 491. in conſpectu Teucros 10, 260. Mimanta, *incogitantem*, 10, 706. arma Turnus 11, 92. mentes terror 11, 357. neque fortuna regreſſum 11, 413. omnes unus amor decernere ferro 12, 282. hoc, *vulnus*, 12, 296
habetis eodem ordine Achivos 2, 102. quos jam alios muros? 9, 782
habeto Phyllida ſolus E. 3, 107. hoc munus extremum morientis 8, 60. equum, *habeat*, Æ. 5, 310. arma, *caret*, 12, 192
habetur Albanus 12, 134
habilem arcum 1, 322. enſem 9, 305. galeam 9, 365. circumligat haſtæ natam 11, 555
habiles *vites*, G. 2, 92
habilis fœturæ, *ætas*, 3, 62. vigor venit membris 4, 418. clypeus Æ. 12, 432
habitabant vallibus 3, 110
habitæ oracula quercus G. 2, 16

habita

habitamus lucis Æ. 6, 673
habitans ripis G. 3, 430
habitant urbes Æ. 3, 106. ad litora 3, 643. *illic*, Moribi 6, 275
habitantes litore 11, 265
habitantur · mœnia Graiis 3, 398
habitare caſas E. 2, 29. ſylvas 6, 2. hic Æ. 7, 151
habitarunt ſylvas E. 2, 60
habitatque, *vultur*, ſub pectore Æ. 6, 599
habitata mapalia raris tectis G. 3, 340
habitet tecum Æ. 11, 409
habitu 8, 723
habitumque 1, 319
habitura concilia G. 1, 24
habitus, *acc.* locorum 1, 52. Dardanios Æ. 3, 596
habitus, *particip.* auctor 11, 339
habuêre qui vos ſaltus E. 10, 9. vires ſuas poma G. 2, 427. fines Latinos Æ. 8, 602
habuiſſe alium tenorem, *dies*, G. 2, 337. domos ſuſpectas Æ. 4, 97. dolum fertur Labyrinthus 5, 590
habuiſtis ſi quam ſpem in armis 11, 308
habuit me thalamus 6, 521
hac, hæ, hæc, hanc, harum, has, hi, hic, *pron. & adv.* his, hoc, horum, hos, huic, hujus, hunc, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
hac, *adverb.* Æ. 1, 471. 6, 542. 8, 203. 9, 321. 11, 763. 12, 625
hac, *&* tenus, *per Tmeſin.* hac celebrata tenus 5, 603. Trojana tenus 6, 62. *vide*, tenus
hactenus G. 2, 1. Æ. 10, 625. 11, 823
Hadriacas undas 11, 405
Hæmi G. 2, 488
Hæmon Æ. 9, 685. 10, 126
hærebam cui datus cuſtos 6, 350
hærebat 3, 608. in limine conjux 2, 674
hæredis Iüli 4, 274
hærens 5, 852
hærent vix oſſibus, *oves*, E. 3, 102. parietibus ſcalæ Æ. 2, 442. infixi pectore vultus verbaque 4, 4. ſub foliis, *ſomnia*, Æ. 6, 284
hærentem oſſibus haſtam 10, 384
hæres 7, 424. 12, 796
hæret curru reſupinus 1, 480. obtutu defixus in uno 1, 499. hæc oculis, *Regina*, 1, 722. in ſedibus 2, 654. lateri arundo 4, 73. ſcopulis 4, 445. hic terminus 4, 614. ſolo immobilis 7, 250. dextram complexus 8, 559. pede pes 10, 361. hæret viſceribus ſuper accumbens 10, 726. lacrymans 11, 150. *ipſi*, hians 12, 754
hæſerat Evandro 10, 780
hæſêre attonitis animis 5, 529. tergo ſagittæ 12, 415
hæſerunt arvis, *radices*, G. 2, 422
hæſit vox faucibus Æ. 2, 774. 3, 48. 4, 280. 12, 868. aſpectu conterritus 3, 597. ſaxis 5, 204. ſub gutture vulnus 7, 533. haſta cerebro 9, 419. poſtibus 9, 537. manu Hectoris victoria Grajum 11, 290. unguibus 11, 752. haſta ſub papillam 11, 804. in corpore ferrum 11, 864
halant ſertis aræ 1, 421
halantes floribus horti G. 4, 109
Halcyonem 3, 338.
Halcyones, *aves*, dilectæ Thetidi 1, 399
Haleſi, *nom. viri*, Æ. 10, 422
Haleſum 10, 417.
Haleſus 7, 724. 10, 352. 411. 424
Haliumque 9, 767
halitus G. 2, 350. Æ. 4, 684. 6, 240
Halyn 9, 765
Hamadryades E. 10, 62
hamis Æ. 3, 467. 5, 259
Harpalice, *Amazon*, 1, 321
Harpalicum 11, 675
Harpyia Celæno 3, 365
Harpyiæ 3, 212. 226
Harpyias 3, 249
haſta 1, 482. 2, 530. 6, 167. 9, 411. 576. 610. 746. 10, 340. 522. 553. 579. 588, 736. 877. 11, 644. 674. 799. 803. 12, 96. 270. 293. 493. 537. 789. 924
haſtæ 6, 652. 10, 457. 772. 11, 555. 807
haſtam 2, 50. 175. 8, 625. 9, 744. 10, 335. 383. 891. 11, 91. 284. 565. 637. 398. 431
haſtas E. 5, 31. Æ. 763. 10, 718. 130. 339
haſtile 9, 402. 10,
haſtilia G. 2, 358. 3, 37. 5, 557. 165. 489
haſtilibus G. 2, 447. 12, 691
haſtis G. 2, 142. Æ. 465. 811. 10, 178. 613. 12, 711
haud, *paſſim, ſed nulli ri ſenſu.*
haud quicquam 12, 8
haudquaquam G. 4,
hauri hæc animo Æ.
hauriat oculis, *videat tietate* 4, 661
haurit corda pavor G. Æ. 5, 137. huic l 10, 314
hauſerat ſol medium 4, 427
hauſêre lucem pe 340
hauſerit enſis inimic Æ. 2, 600
hauſi vocem his au 359
hauſit pateram 1, pitum 6, 559. d lymphas 9, 23. ſp mo 10, 648. cœl ſuſpiciens 10, 899. monumenta dolor 946
hauſtus ætherios G. aquarum 229
hauſurum ſupplicia 383
Hebeſumque, *nomen* 344
hebet ſanguis 5, 396
hebetant terreni ſenſus
hebetat viſus obduct nubes 2, 605
Hebri, *flum.* 12, 331
Hebrum, *flum.* E. 10, 1, 321. *nom. viri*,
Hebrus G. 4, 463.
Hecate Æ. 4, 609. 6,
Hecaten 4, 511. 6,
Hector 1, 103. 2, 270. 3, 312. 343. 5, 37 12, 440
Hectora 1, 487. 6,
Hectore 1, 754. 2,
Hectoreâ ſub gente 1,
Hectoreæ conjugis 3,

Hermus, *aurifluus fluvius*, G. 2, 137
Hernica ſaxa 7, 684
heroas E. 4, 16. 35
heroes Æ. 6, 649
heros 1, 200. 3, 345. 4, 447. 5, 289. 453. 459. 6. 103. 169. 192. 451. 672. 8, 18. 464. 530. 10, 584. 886. 12, 502. 723. 902
heroum E. 4, 26. G. 4, 476. Æ. 5, 389. 684. 6, 307
Heſionis ſororis Æ. 8, 157
Heſperia 3, 503. 7, 4
Heſperiæ 3, 186. 4, 355
Heſperiam 1, 534. 573. 2, 781. 3, 163. 185. 7, 44. 543. 8, 148
Heſperidum E. 6, 61. Æ. 4, 484. 8, 77
Heſperio in Latio 7, 601
Heſperium latus 3, 418. litus 6, 6
Heſperus E. 8, 30. 10, 77
heſterno Iaccho 6, 15
heſternum Larem 8, 543
Hetruria G. 2, 533
heu, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
heus juvenes Æ. 1, 325. heus! 7, 116
hians immane 10, 726. hæret 12, 754
hiantem plauſus plebis G. 2, 508
hiantes venas 1, 91. fruſtratur clamor Æ. 6, 493
hiatibus 6, 576
hiatu 7, 237
hiatis oris 11, 680
hibiſco E. 2, 30. 10, 71
Hicetaoniuſque Thymetes Æ. 10, 123
Hiera, *nomen matris*, 9, 673
hilarans convivia Baccho E. 5, 69
Himellæ flumen 7, 714
hinc, *ſæpiſſimè*, *ſed nullo peculiari ſenſu*
hinc atque hinc 1, 166. 504. 4, 447. 8, 387. 9, 380. 440
hinnitu G. 3, 94
Hippocoontis, *nomen viri*, Æ. 5, 492
Hippodameque G. 3, 7
Hippolyten Æ. 11, 661
Hippolyti 7, 761
Hippolytum 7, 765. 774
Hippomanes G. 3, 280. 283
Hippotaden Amaſtrum Æ. 11, 674
Hircanæque tigres 4, 367
Hircaniſve 7, 605
hirci G. 3, 312
hircis E. 3, 8
hircos 3, 91
hircus G. 2, 395
hirſutæ caſtaneæ E. 7, 53
hirſuti vepres G. 3, 444
hirſutis frondibus 3, 231
hirſutumque ſupercilium E. 8, 34
hirſutus criſta equina Æ. 10, 869
hirtæ aures G. 3, 55
hirtaſque capellas 3, 287
hirundo 1, 377. Æ. 12, 474
Hisbon, *nom. viri*, 10, 384
hiſco, *os aperio*, 3, 314
hiſpida frons 10, 210
hiulca arva G. 2, 353
hoc, *nom. accuſ. vel ablat.* ſimpliciter, *vel* cum *ſubſt.* aut *adject. ut* hoc faciunt ne &c. 3, 135. hoc malum E. 1, 16. hoc monſtro G. 3, 152. hoc ſatis armentis 3, 286. hoc ipſum 3, 511. hoc viſum nulli Æ. 4, 458. &c.
hoc ubi, *ſubaudi*, *contigerit*, G. 2, 312
hoc habet, *ſubaudi*, *vulnus*, *vel lethali vulnere percuſſus eſt* Æ. 12, 296
hoc erat quod me eripis per tela, *hæcne erat cauſa cur*, *&c.* Æ. 2, 664
hodie E. 3, 49
hœdi 7, 9. G. 2, 526. 4, 10
hœdis E. 3, 82. Æ. 9, 668
hœdorum E. 2, 30. G. 1, 205
hœdos 1, 23. 3, 34. 6, 12. 9, 6. 62. G. 3, 398
holus, *vide* olus
hominem Æ. 1, 332. 10, 211
homines G. 1, 63. 2, 433. Æ. 1, 312. 7, 131. 10, 855. 12, 28. 339
hominis G. 4, 444. Æ. 3, 426
hominum E. 10, 61. G. 1, 504. 2, 10. 439. 3, 242. 4, 316. Æ. 1, 69. 233. 258. 336. 543. 747. 2, 284. 745. 3, 80. 606. 4, 671. 6, 728. 8, 727. 10, 2. 18. 65. 175. 501. 743. 11, 725. 12, 829. 900
homo 9, 783. 10, 720
Homolen, *Mons Theſſaliæ*, *reperitur hoc nomen ubique ſcriptum per* o *ſimplex*, *ſine* h
honeſti ſpadices G. 3, 81
honeſtum caput, *vultum*, 2, 392. os 4, 232. caput detectus Æ. 10, 133. pectus percuſſit 12, 155

honoratum quem ſemper habebo Æ. 5, 50
honore E. 10, 24. Æ. 8, 617. 11, 52. in honore Deûm, *in ſacrificia* G. 3, 486. Æ. 3, 406. tali haud me dignor, *cultu*, 1, 339. perfecto *ſacrificio*, 3, 178. quem compellat 3, 474. colebat 4, 458. irriſam ſine honore ratem 5, 272. mortis carentes 6, 333. ſuo ſignet, *eum Jupiter*, 6, 780. meo celebrabere 8, 76. nec honore cremant cætera 11, 208. pugnæ nec inferior recedes 12, 630
honorem G. 4, 326. Æ. 5, 201. 229. 342. 365. 534. 601. 8, 102. 339. 9, 206. 12, 140. ſuum Baccho dicemus G. 2, 393. ſylvis decuſſit Aquilo 2, 404. addere rebus, *ornamentum*, 3, 290. imponat aris Æ. 1, 53. indicit Templis 1, 636. in menſa laticum libavit 1, 740. Lenæum libat 4, 207. celebremus, *ſacrificium*, 5, 58. Divum ſibi poſcebat, *cultum*, 6, 589. mihi perſolves 8, 61. ſupremum comitentur 11, 61. ſupremum induit, *ornamentum*, 11, 76
honores magnos aggredere, *Magiſtratus*, E. 4, 48. Ganymedis rapti Æ. 1, 32. oculis affârat 1, 595. mactavit aris, *victimas*, 3, 118. indicit, *ſacrificia*, 3, 264. adolemus Junoni 547. inſtaurat, *ſacra*, 5, 94. addit ductoribus, *dona tribuit*, 5, 249. primi redduntur 5, 347. novamus, *cultum*, 8, 189. primos ſibi poſcat 11, 219. veſtros ſi colui, *cultus*, 12, 778. tuos celebrabit, *cultum*, 12, 840
honori nec cedit 3, 484. nec invidit 5, 541
honos E. 5, 78. Æ. 1, 613. 5, 308. 7, 332. 815. 11, 23. 12, 57. erit huic pomo E. 2, 53. non ullus aratro dignus G. 1, 507. hic pietatis Æ. 1, 257. generis 4, 4. factus aris, *facta ſacrificia* 5, 763. tuus ſervus ſedem 7, 3. falcis 7, 635. celebratus, *Herculis* 8, 268. tumuli 10, 493. neque erat monti 12, 135
hora E. 3, 5. 8, 20. G. 1, 426. 3, 327. Æ. 4, 679
horas E. 10, 73. G. 1, 208. Æ. 6, 539
horis G. 3, 400. Æ. 3, 512
horrea G. 1, 49. 182. 2, 518. 4, 250
horrebat Regia culmo Æ. 8, 654. ſquamis 11, 488. ipſum adire 11, 636
horrebis Iberos G. 3, 408
horremus te Æ. 4, 209. mortem 10, 880
horrenda, *nom. fœm. tremenda*, 7, 323. vox 9, 112. *abl.* virgine 11, 507. *plur. neutr.* ora ſumunt corticibus G. 2, 387. ſaxa Æ. 3, 559. multa 3, 712
horrendæ Sibyllæ 6, 10
horrendas ambages 6, 99. ripas 6, 327
horrendos clamores 2, 222
horrendum monſtrum 3, 26. 658. 4, 181. Concilium 3, 679. dictu 4, 454. 8, 565. ſtridens bellua Lernæ 6, 288. id 7, 78. ſylvis, *palatium*, 7, 172. ſpecus, 7, 568. ſtridens ſagitta 9, 632. arma ſonuêre 9, 732. intonat armis 12, 700
horrendus portitor Charon 6, 289. viſu Meſentius 9, 521
horrens cautibus Caucaſus 4, 366
horrent turpes aliæ, *apes*, G. 4, 96. reſponſis Divûm Æ. 6, 799
horrentem campum G. 3, 161
horrentes rubos 3, 315. rupes Æ. 7, 713. Marte Latinos 10, 237
horrentique nemus umbra 1, 169
horrentia Martis arma 1, 4. terga ſuum 1, 638. luſtra, *cubilia ferarum*, 11, 570
horrentibus umbris 1, 315. 3, 230. haſtis 10, 178
horrentiſque leonis 9, 306
horrere colla colubris 6, 419
horreret carduus G. 1, 151
horreſce morſus menſarum Æ. 3, 394
horreſcit viſu Æneas 6, 710 ſeges enſibus 7, 526
horreſco referens 2, 204
horreſcunt campi G. 3, 199. cordaagricolis Æ. 12, 453
horret ſtrepitus G. 3, 79. animus meminiſſe Æ. [illegible] ſquamis ſerpens 11, [illegible] ges mucronibus 12, [illegible]
horribilem feram G. [illegible]
horribiles iras 3, 152
horribili viſu portenta [illegible] 271
horrida, *nom. fœm.* [illegible] 1, 449. arbutus 2, [illegible] *gutta*, 3, 366. Bruma [illegible] 442. macies 4, [illegible] libus Myrtus Æ. [illegible] ba 4, 251. gens 7, [illegible] ſylva 9, 382. acies [illegible] 10, 408. *plur. neutr.* [illegible] 10, 23. prælia G. 2, [illegible] ſa Æ. 4, 378. bella [illegible] 41. dumis, *Capitolia* [illegible] belli fata 11, 96
horridior ruſco E. 7, [illegible]
horridus deſidia, *Rex* [illegible] 4, 93. ſus 4, 407. [illegible] *Furor*, Æ. 1, 300. [illegible] Aceſtes 5, 37. ſubit[illegible] tecta 7, 669. auſtri[illegible] 9, 670
horrificam Ægida 8, [illegible]
horrificant terribili [illegible] 465
horrificis ruinis Æ. [illegible]
horrifico lapſu 3, 225
horrificum lethum [illegible]
horiſono cardine 6, [illegible] mitu 9, 55
horror 2, 559. 755. [illegible] 406. armorum 2, [illegible]
horrore arrectæ comæ [illegible]
horruit ſeges haſtis G. [illegible]
hortamur fari Æ. 2, [illegible] 3, 609
hortantem, *apes ad* [illegible] 266
hortantur ſocii Creta[illegible] mus Æ. 3, 129
hortare vitulos, *exera*[illegible] 164
hortator ſcelerum Æ[illegible] 6, 529
hortati ſumus, *illum*, [illegible] caſtra 10, 69
hortatur duci intra [illegible] 33. *me*, ire ad or[illegible] 144. viros 5, 177. [illegible] 5, 189. 6, 184. or[illegible] 13. Meſſapum in p[illegible] 521
horti, *gen.* E. 7, 34. [illegible] 109
Hortinæ claſſes Æ. 7, [illegible]
hortis E. 7, 68
hortor gentem Æ. 3, [illegible]
hortos G. 4, 118

mo nunc huc, nunc fluctuat illuc Æ. 10, 680
humana vis G. 1, 198
humandi ſolamen Æ. 10, 493
humandis ſociis dare tempus 11, 2
humandum corpus 6, 161
humanis precibus G. 4, 470. rebus Æ. 10, 152. opibus 12, 427
humanos labores 5, 689
humanum genus 1, 546
humectat culta Galeſus G. 4, 126. flumine vultum Æ. 1, 469. guttis 11, 90
humentemque umbram 3, 589. 4, 7
humentia litora 7, 763
humentibus umbris 4, 351
humeri 10, 476. 11, 643
humeris G. 1, 385. 4, 217. Æ. 1, 322. 2, 510. 558. 708. 4, 263. 406. 599. 5, 264. 325. 421. 685. 6, 111. 301. 668. 8, 459. 9, 364 725. 10, 169. 542. 701. 11, 131. 774. 874. 12, 88. 707. 944
humero G. 3, 7. Æ. 1, 505. 4, 482. 5, 558. 6, 797. 8, 137. 731 9, 303. 755. 10, 341. 765. 11, 575. 652. 844. 12, 941
humer s G. 3, 257. Æ. 1, 593. 2, 721. 4, 250. 5, 135. 376. 7, 669. 815. 9, 250. 434. 11, 679. 12, 293
humeſcunt ſpumis flatuque ſequentem, *equi*, G. 3, 111
humi E. 3, 92. Æ. 1, 197, 2, 380. 5, 78. 481. 6, 423. 9, 754. 10, 558. 697. 11, 640. 665
humida *nom. fæm. terra*, G. 2, 2. 1. gens ponti 4, 430. nox Æ. 2, 8. 3, 198. 5, 738. 835. 11, 201. *nubes* 2, 605. *neutr. plur.* ſolſtitia G. 1, 100. lina 1, 142. vela 1, 373. vina 3. 364. regna 4, 363. mella Æ. 4, 486. maria 5, 594. ſtagna 12, 476
humidus auſtris Jupiter, *aër*, G. 1, 418. Auſter 1, 462
humilem Italiam Æ. 3, 522
humiles, *nom. plur.* Myricæ E. 4, 2. geniſtæ G. 2, 434. jamque humiles jamque elati videntur per aera ferri, *juvenes*, 3. 108. *acc.* caſas E. 2, 29. caſias G. 2, 213
humili foſsâ Æ. 7, 157. tecto 8, 455
humilis ſaliunca E. 5, 17. pavor G. 1, 331. volat, *avis demiſſe* Æ. 4, 255. ille ſupplexque 12, 930
humo G. 1, 213. 2, 460. 3, 9. 558. 4, 115. Æ. 5, 452. 9, 214. 10, 904. fumat Troja, *ab humo, à fundamentis*, 3, 3
humor E. 3, 82. G. 1, 43. 70. 88. 290. 2, 331. 4, 308. cœli G. 1, 417. Bacchi Maſſicus 2, 143
humore G. 1, 117
humorem 1, 114. 295. 2, 218. 424
humum E. 5, 40. 9, 19. G. 1, 220. 2. 153. 232. 408. 3 298. 420. Æ. 6, 196. 9, 669. 10, 731. 11, 418. 669
humus E. 4, 40. 9, 41. G. 2, 184. Æ. 8, 196
hyacinthi 11, 69
hyacintho E. 6, 53
hyacinthos G. 4, 183
hyacinthus E. 3, 63
Hyadas G. 1, 138. Æ. 1, 748. 3, 516
hyali colore G. 4. 335
hyberna, *fæm. abl.* glande E. 10, 20. *neutr.* terna tranſierint Æ. 1, 270
hybernam Lyciam 4, 143
hybernas in undas G. 4, 235. noctes, *aſperas, duras*, Æ. 6, 355
hyberni, *gen.* luminis G. 1, 291. *plur.* ſoles 2. 482. Æ. 1, 750. Cori 5, 126
hybernis flatibus G. 2, 339. undis Æ. 7, 719
hyberno, *dat.* ſoli G. 3, 302. *abl.* pulvere 1, 101. ſydere Æ. 4, 309
hybernus imber G. 4, 474
Hyblæ, *nomen oppidi Siciliæ* Æ. 7, 37
Hyblæis apibus E. 1, 55
Hydaſpen, *nomen viri*, Æ. 10, 747
Hydaſpes G. 4, 211
hydra Æ. 6, 576
hydram 7, 658
hydri G. 2, 141. 3, 545
hydris Æ. 7, 447. 753
hydrum G. 4, 458
hyemem 1, 391. 2, 322. 3, 470. 4, 51. 239. Æ. 1, 129. 3, 195. 4, 193. 5, 11. 9, 671. 10, 634
hyemes G. 1, 100. 2, 293. 373. 3, 197

hyemi G. 3, 403. Æ. 3, 120
hyemis E. 10, 66. G. 1, 340. 4, 156. Æ. 4, 403
hyems G. 1, 299. 302. 321. 2, 317. 519. 3, 356. 4, 36. 135. Æ. 1, 126. 2, 111. 3, 285. 4, 52. 7, 214
Hyla, *voc. nomen pueri ab Hercule impensè dilecti* E. 6, 44
Hylæum, *nomen Centauri* G. 2, 457. Æ. 8, 294
Hylam E. 6, 43
Hylas puer G. 3, 6
Hylax in limine latrat E. 8, 107
hymenæi nulli flexêre animum G. 4, 516
hymenæis Æ. 7, 344. 358. 11, 355
hymenæos G. 3, 60. Æ. 1, 655. 3, 328. 4, 99. 316. 6, 623. 7, 398. 555. 10, 720. 11, 217.
Hymenæus hic erit 4, 127
Hymettia litora 7, 763
Hypanis, *in Scythia fluvius*, G. 4, 370. Æ. 2, 340. 428
Hyperboreas glacies G. 4, 517
Hyperboreis oris 3, 196
Hyperboreo ſeptemtrioni 3, 381
Hyrtacidæ Hippocoontis Æ. 5, 492. juvenis 5, 503
Hyrtacides, Niſus 9, 177. *ſubauditur*, Niſus 234. 319
Hyrtacus pater 9, 406

I.

I Æ. 4, 381. 424. 7, 425. 9, 634. i, decus, i noſtrum 6, 546
Iacchi G. 1, 166
Iaccho Baccho E. 7, 61. heſterno 6, 15
jace cineres rivo E. 8, 102. nunc iſtic Æ. 10, 557
jaceant terræ ſegnes, *ſint*, G. 2, 37. perculſa rerum cetera Æ. 11, 310
jacebant ſerta, *humi*, E. 6, 16. fuſa per campos corpora Æ. 11, 102
jacebat effultus tergo, *ovium*, 7, 94. Membra victus, *Baccho*, 9, 336. campo ſaxum 12, 897
jacebis arenâ 5, 871
jacebit ad fluminis undam 3, 391. ſolo recubans, *ſus*, 8, 44
jacens Heſperiam metire Æ. 12, 360
jacent ſtrata ſub arbore poma E. 7, 54. feſſa mea numina Æ. 7, 298. defoſſa talenta 10, 526
jacentem ſomno E. 6, 14. G. 4, 404. alio ſub ſole patriam 2, 512. Tapſum, *Peninſulam*, Æ. 3, 689. tellure equi lapſu 10, 750
jacentes glebas G. 1, 65. terras Æ. 1, 228. temerè inter tela famulos 9, 329
jacentis ante oculos, *decumbentis*, 3, 150
jacere muros 5, 631. ſimul arma, ſimul vina 9, 318
jaceres placida nocte 7, 427. ſtratus 10, 327
jaceret ſub vite E. 10, 40
jaces, *in*, terra Æ. 9, 486
jacet nix G. 1, 310. pernox in cubili, *taurus*, 3, 230. tantum campi, *tanta eſt vaſtitas camporum*, 3, 343. informis gelu terra 3, 354. Hector telo Æacidæ Æ. 1, 103. litore truncus 2, 557. Creta medio ponto 3, 104. inſula ſinu prætenta 3, 692. exanimum tibi corpus amici 6, 149. inculta mento Canities 6, 300. extra ſidera tellus 6, 795. qua jacet Saturæ palus 7, 801. Orodes 10, 737. ad undam materies 11, 327. ignota planities 11, 527
jaciat fluctibus 10, 683.
jaciens tela manu 10, 886
jacit regio in hac arte ſalutem, *ſpem collocat*, G. 4, 294. flores Æ. 5, 79. *ignem*, 5, 643. *haſtam*, 10, 336. in Pallanta robur præfixum ferro 10, 480. haſtam 10, 783
jacitur anchora de prora 3, 277. 6, 901
jaciunt ponto *ſaxeam pilam*, 9, 712. tela manu 10, 264. 11, 893
jacta cuſpide 10, 733
jactabam talia 2, 588
jactabant tela manu 2, 459
jactabat hæc montibus & ſylvis E. 2, 5
jactabit ſe tellus alumno Æ. 6, 877
jactamus diſperſi gurgite 3, 197
jactant voces ad ſi… 62. flammas ad … 2, 478. inter ſe … 433. lucem ſub … ma 7, 527. ignem … tigia 8, 491. ſi … Phryges 9, 134. … faſtigia 9, 568
jactante fluctu G. 4, …
jactantem pectore cur… 231. utroque capu… talia dictis 9, 621
jactanti talia 1, 106
jactantior Ancus 6, 8…
jactare cinerem per … 1, 81. ore … meminêre ſues 1, … dentes, *in terram*, … voces per umbram … 768
jactaret odorem lar… 132
jactas irrita jurgia Æ.
jactat ſe cul u Myſia G. … brachia Æ. 5, … vulneris impatſens, … 11, 638
jactata, *nom. fœm.* ma… *las, verſata*, G. 2, … ba, *agitata*, 3, 86
jactatam me per m… bores Æ. 1, 633
jactati undis & turbin…
jactatos æquore 1, …
jactatum vento 1, … clis 6, 693
jactatus terris & alt… fatis 4, 14
jactavit lapides in … calion G. 1, 62. … quiſquam Æneæ … 12, 323
jactemur quibus in … 336
jactet quo ſe plus A… quis ſit lucus E. 6 … illia in aula Æolus … 144
jactetur pelago 1, 67 … dis 10, 48
jactis ſeminibus G. 2, …
jacto ſemine 1, 104 …
jactos lapides Pyrrh… 41
jactu G. 2, 124. pulve… ſe dedit in æquor …
jactura ſepulchri facil… 2, 646.
jacuiſſe per herbas G. …
jacuit per antrum Æ. … revolutus arena 5, … put cum galea 9, 7…

è nubibus ignem Æ.
puppibus ignes 2,
2, 530
3, 46. 5, 37. 10, 130.
69. 253. 9, 178. 698.
0, 248. 342. 754. 11,
74. 760. 12, 354
9, 52. 10, 323. 585
sim, sed nullo singulari
dè, hic jam regna-
, 276
assim, sed nullo singu-
sensu.
, 701. 4, 371. 6, 502.
76. 754. 940.
e 2, 530. 8, 708. 12,
340
m E. 2, 43. 5, 55. G.
Æ. 1, 726. 2, 647. 6,
693
1, 22
n G. 1, 213. Æ. 1,
103. 4, 1. 362. 5, 27.
153. 9, 186. 11, 836.
17
80
n 8, 358
400. 8, 269
493. 661. 3, 449. 6,
27
12, 198
610, 8, 357
G. 1, 279
475
391. 420. 425
Æ. 8, 710. 12, 678
Gargani 11, 247
196
36. 326
843.
392
r 3, 168
261
369. 10, 213. umbræ
472. ad templum Æ.
. orantes veniam 1,
vincti tempora tæniis
per umbras 6, 268.
numero 7, 698. sa-
s 8, 281
365. 430. Æ. 1, 699.
4, 149. 7, 761. 8, 307.
649. 12, 378. è Con-
tumulum 5, 75.
, 589. cunctis altior
olli comes Achates
inter hæc imago ma-
671. Euphrates jam
mollior undis 8, 726. exercitus campis apertis 9, 25. quibus in armis 9, 269. in Euryalum 9, 424. comes datus alumno 11, 33
Ibera ferrugine clarus Æ. 9, 582
Iberas boves, *Hiſpanas*, 7, 663
Ibero gurgite, *Hiſpano Oceano*, 11, 913
Iberos G. 3, 408
ibi E. 2, 4. G. 1, 73. 4, 491. Æ. 2, 40. 792. 6, 333. 700. 7, 126. 9, 412. 445
ibidem G. 3, 500. Æ. 1, 120.
ibimus Afros, *in Africam*, E. 1, 65
ibis nuntius Pelidæ 2, 547
ibit obtuſis per cœlum cornibus, *Luna*, G. 1, 433. parto Regina triumpho Æ. 2, 578. *abibit*, 4, 590. magna mei ſub terras imago 4, 654
ibitis Italiam 3, 254
ibo E. 10, 50. ſervitum matribus Graiis Æ. 2, 786. in caſus omnes 9, 291. animis contra 11, 438
ibunt guttæ per vimina G. 2, 245
Icare Æ. 6, 31
icta, *nom. fœm.* ſecuribus ilex 6, 180.
ictibus G. 3, 234. Æ. 5, 198. 459. 9, 811. 12, 106
ictu 2, 544. 5, 274. 428. 7, 165. 9, 770. 10, 484. 11, 638. 12, 490. 732. 740
ictum, *nomen*, 5, 444. 7, 756. 12, 907
ictum, *particip.* fœdus 12, 314.
ictus, *nom. ſing.* 12, 926. *nom. plur.* 8, 419. *acc.* 5, 457. 12, 713
id E. 3, 35. 9, 37. G. 2, 263. Æ. 1, 27. 2, 49. 103. 4, 34. 5, 318. 6, 526. 7, 78. 368. 9, 104. 214. 274. 11, 435. 12, 28. 643. 738
Ida 5, 252. 449. 9, 80. 177. 10, 158. 12, 412. 546
Idæ G. 4, 41. Æ. 2, 801. 3, 6
Idæa, *nom. fœm.* alma parens Deûm 10, 252. *terra*, 11, 285. abl. ſylva 2, 696
Idææ matris 9, 620. pinus 10, 230
Idæaſque pices G. 3, 450. ad urbes Æ. 7, 207
Idæique chori 9, 112
Idæis cypariſſis G. 2, 84
Idæo Alcanore Æ. 9, 672
Idæos campos 7, 222
Idæum, *nomen viri*, 6, 485
Idæum, *adject. maſc.* Jovem 7, 139. *neutr.* nemus 3, 112
Idæus, *nomen viri*, 9, 500. *adject.* mons 3, 105
Idaliæ 1, 697. Veneri 5, 760. *plur.* domus 10, 52
Idalium, *oppidum & nemus inſulæ Cypri* 1, 685. 10, 86
Idam 9, 575
Idas pater 10, 351
idcirco G. 1, 231. 3. 445. Æ. 5, 680
idem E. 3, 44. 91. 101. 5, 9. G. 1, 71. 2, 105. 3, 72. 244. 4, 139. Æ. 3, 60. 80. 503. 4, 581. 679. 5, 371. 6, 116. 229. 7, 321. 393. 8, 290. 9, 327. 416. 10, 112. 731. 851. 11, 174. 336
ideo G. 2, 96. 3, 212. Æ. 4, 228
Idmon 12, 75
Idomenea ducem 3, 122
Idomenei 11, 265
Idomeneus Lyctius 3, 401
Idumæas palmas G. 3, 12
jecit ſeſe ſaltu per ignem Æ. 8, 257
jecur immortale 6, 598
jejuna, *nom. fœm.* glarea G. 2, 212. *abl.* ſanie 3, 493.
jejunia G. 3, 128
ierit tempeſtas per campos Æ. 12, 223
igitur E. 7, 18. Æ. 4, 537. 9, 199
ignara, *nom. fœm.* non ignara mali 1, 634. haud ignara futuri 4, 508. haud ignara operum Minervæ ſerva 5, 284. haud ignara nocendi 5, 5, 618. *me*, prædam putaſſet 6, 361. veterum Deorum ſuperſtitio 8, 187. haud ignara modi 10, 247
ignaræ vatum mentes 4, 65
ignaram pericli 9, 287
ignare paras invadere portus 3, 382
ignari, *plur.* ſumus malorum 1, 202. hominumque locorumque 1, 336. viæ 3, 569
ignaros viæ G. 1, 41. loci Æ. 2, 384. *improvidos*, 9, 345. *inſcios*, 9, 766. ne qua mora, *vos*, impediat, *imparatos*, 11, 19
ignarum ſic alloquitur 10, 228. Laurens habet ora

Mimanta, *incogitantem*, Æ. 10, 706
ignarus haud vatum Æ. 8, 627. *rerum*, 8, 730. Æneas abeſt 10, 25. 85. rerum 10, 666. haud eram quantum nova gloria in armis poſſet 11, 154
ignava, *nom. fœm.* hyems colono G. 1, 299. *neutr.* nemora 2, 208
ignavæ, *apes*, G. 4, 259
ignavi Æneadæ Æ. 12, 12
ignavia quæ tanta venit animis 11, 733
ignavus, *negligentius*, G. 3, 465
ignavum pecus fucos 4, 168. Æ. 1, 439
igne 8, 255
ignea, *nom. ſing.* ſitis G. 3, 482. plantis, *virgo*, *ardens*, Æ. 11, 718. *neutr.* aſtra 4, 352
ignem G. 1, 87. 131. 135. 2, 140. 3, 85. 244. 258. 4, 330. 442. Æ. 1, 46. 179. 664. 692. 2, 297. 3, 231. 4, 200. 661. 5, 4. 641. 660. 6, 747. 7, 281. 355. 8, 256. 491. 9, 351. 10, 131. 566. 11, 119. 189. 787. 12, 65. 119
ignes E. 5, 10. G. 1, 291. 427. 2, 432. Æ. 1, 529. 747. 2, 154. 276. 502. 575. 624. 664. 680. 3, 199. 406. 585. 4, 167. 209. 676. 5, 743. 7, 296. 320. 786. 8, 199. 267. 403. 410. 590. 9, 78. 129. 145. 166. 239. 522. 570. 10, 56. 177. 271. 12, 201. 521. 596
igneſcunt iræ 9, 66
igneus, *ſol*, G. 1, 453. 4, 426. Æ. 8, 97. eſt ollis vigor 6, 730. Tarchon, *ardens*, 11, 746
igni E. 8, 81. G. 1, 196. 234. 267. 454. 3, 378. 4, 268. Æ. 2, 210. 312. 581. 649. 4, 2. 6. 742. 7, 692. 9, 153. 11, 194
ignibus G. 4, 379. Æ. 1, 94. 2, 566. 3, 149. 4, 384. 6, 246. 8, 304. 375. 542. 11, 186. 209
ignipotens Æ. 8, 414. 423. 628. 710. 10, 243. 12, 90
ignis E. 3, 66. 6, 33. 7, 49. G. 1, 337. 2, 303. 528. 3, 99. 566. 4, 263. Æ. 2, 505. 705. 758. 7, 577. 8, 421. 430. 12, 102. 576
ignobile carmen E. 9, 38. gramen G. 4, 63. vulgus Æ. 1, 153
ignobilis otî ſtudiis G. 4, 564. ævum exigeret Æ. 7, 776
ignominiam multa gemens G. 3, 226
ignorans Æ. 12, 421
ignorare mene jubes fluctus? 5, 849
ignorate ne ignorate Latinos 7, 202
ignorent ne ſemina matrem G. 2, 268
ignoſce ſenectæ 3, 96
ignoſcenda dementia 4, 489
ignoſcere manes ſi ſcirent 4, 489
ignota, *nom. ſing.* planities Æ. 11, 527. *abl.* in arena 5, 871. in veſte 7, 167. terra 9, 485. *neutr. plur.* haud ignota loquor 2, 91. litera 7, 124. flumina 7, 137. bella 11, 254
ignotæ terræ 5, 795
ignotas domos 4, 312. vias 8, 113
ignoti viri 3, 591
ignotis oris G. 3, 225. in undis Æ. 10, 48. armis 11, 678
ignoto pontî G. 3, 78. camporum in pulvere Æ. 11, 866
ignotos per montes E. 6, 40
ignotum æquor G. 1, 50. argenti pondus & auri Æ. 1, 363. ſe obtulerat venientibus 2, 59. capulum 12, 734
ignotus ſtellis G. 4, 242. ipſe Æ. 1, 388
iidem, *biſyllabum*, 3, 158. 541. 564. 8, 639
iidem, *biſyllabum*, 2, 654. 7, 70
iii ſi nomen Trojæ per aures veſtras 1, 380
ilex 6, 180
ilia E. 7, 26. G. 3, 507. Æ. 7, 499. 10, 778
Ilia, *Romuli & Remi mater*, 1, 278. *adject.* res 1, 272. mater 6, 778. tellus 9, 285. 11, 245
Iliacæ urbis 8, 134
Iliacam arcem 3, 336. claſſem 5, 607. aciem 10, 635
Iliacas oras 2, 117. carinas 4, 46. claſſes 4, 537. veſtes 4, 648. acies 12, 861
Iliaci cineres 2, 431
Iliacis campis 1, 101. 10, 335. ruinis 1, 651. fatis 3, 182. 5, 725. ludis 3, 280
Iliaco ſanguine Æ. 11,
Iliacos muros 1, 487. 3, 603. labores 4, 10, 62. apros 11,
Iliades 1, 484. 3, 6
Iliadum 2, 580. 5, 248
ilice E. 1, 18. 6, 54. G. 4, 81. Æ. 4, 6, 209. 9, 381. 11,
ilicet 2, 424. 758. 7, 468
ilicibus G. 3, 146. 43
ilicis G. 2, 453
ilignis canalibus 3, 330
Ilio Æ. 5, 261
Ilione, *uxor Polymneſ* 657
Ilioneæ amicum 1, 61
Ilionei 1, 124. 7, 249.
Ilioneus 1, 525. 563. 9, 569
Ilium 1, 72. 2, 241. 3, 3. 109. 5, 756.
illa, illæ illam, illi, illis, illius, illorum, illos, illud, *paſſim*, *ſed nullo ſenſu*.
illabere noſtris
illabitur mediæ urbis
illacrymans 9, 303.
illacrymat mœſtum
G. 1, 480
illætabile murmur Æ.
illætabilis ora Drepani
illaudati Buſiridis G.
illecebris 3, 217
illic 1, 54. 69. 247. 3, 352. Æ. 1, 210. 626
illiditque vadis Æ. 1,
illinc G. 1, 509. 3, 442
Illyrici æquoris E. 8,
Illyricos lunus Æ. 1,
illa, *nom fœm.* prora alga 7, 590. vadis, 9, 713. *neutr. plur.* æquora G. 3, 261
illiſit in oſſa, *cæſus*, 480
illotus ſudor G. 3,
illuc 2, 297. Æ. 4, 408. 701. 8, 10, 680. 12, 764
illudant peſtes
181
illude ſuperbis verbis Æ. 9, 634

variæ ſpecies, atque
rarum G. 4 406
capto certant Æ. 2,

capreæ G. 2, 375
e auro veſtes 2, 464
advena regnis noſtris
4, 591
fama fatiſque 7,

animas 6, 758
3, 361
Æ. 3, 593
ois G. 2, 337
10, 400. 401
ia 10, 173
272
m. fœm. unda G. 3,
tellus Æ. 4, 24 terra
7. 12, 883. *naſa*, ſeuit
ne 10, 785 *abl.* terrâ
313. caudâ 3, 59. ſub
Æ. 3, 443. gaiea 5,
ſubtrahere 6, 459. *neutr.*
petunt nebulæ G. 1,
ſſa 3 457. 2, 120. 12,
pecis G. 3, 460. ilia
6. latera 3, 522. gur-
4 322. petens *ſinuius*,
3, 67. aquoſa pecora 9,

e 4 84. 7, 179. formæ
93. Lunæ 8, 23. rerum
0. 12, 665
ibus taſis iuris? 1, 412
E. 2, 47. Æ. 1, 357. 2,
793. 3, 489. 4, 303. 6,
701. 10, 643. 663. 10 is
50. mortis Æ. 2, 369.
is 2. 560. magna mei
654. Catlandiæ 5, 636.
is 6, 405. 9, 294. 10,
Adraſti 6. 480. Ja i 7,
Martis 8, 557 maris 8,
Turni tementis 10,
Æneas fugientis 10,
pugnæ 12, 560
inter galeam 12, 381
a 10, 424
ores 2, 449. ad umbras
bi 6, 404. velles 7, 801.
oras 10, 588.
le telum ſine ictu 2,

em Indum G. 2, 172
es cervi 3, 265
1, 259. 333. 373. 429. 3,
4, 312. 474. Æ. 1, 747.
94. 5, 10. 696. 9, 669. 11,
12, 284
idas 12, 343
ides Aſius 10, 123

Imbraſus Æ. 12, 343
imbrem G. 1, 23. 157. 211. Æ. 1, 127
imbres E. 3, 80. 6, 38. G. 1, 443. 2, 293. 352. 4, 115. Æ. 9, 60
imbri E. 7, 60. G. 1, 393. Æ. 4, 249
imbribus G. 1, 276. 323. 413. 2, 325. Æ. 5, 693
imbrice tecti G. 4, 296
imbriferum ver 1, 313
imbris torti Æ. 8 429
imbuit agnus aram E. 1, 8
imbuit ſanguine bellum Æ. 8, 542. ſanguis arma 7, 554
imis ſenſibus E. 3, 5. ſepulchris 8, 98. radicibus G. 1, 319. Æ. 8, 237. vallibus G. 1, 374. Æ. 3, 110. ſtirpibus G. 2, 53. 209. ſedibus 4, 471. Æ. 1, 88. vadis 1, 129. adytis 5, 84. fluctibus 5, 239. Avernis 7. 91
imitabere Pana canendo E. 2, 31
imitabile, non imitabile fulmen Æ. 6 590
imitabitur Alphœſibeus ſaltantes ſatyros E. 5, 73
imitamur hoc arando G. 2, 204
imitantur pocula fermento atque ſorbis 3, 380. terrum ſtipitibus Æ. 11, 894
imitata vox tonitus tubarum G. 4, 72. quam tuta cohors Æ. 11, 500
imitatur ſonitus Olympi 6, 586
immane ſonat per ſaxa, *fluctus* G. 3, 239. dorſum Æ. 1, 114. antrum 6. 11. nefas 6, 624. ſpirans 7, 510. tegmen leonis 7, 666. ſaxum 8, 225. 12, 904 barathrum 8, 245. hians 10, 726 telum 11, 552
immanem rotam G. 3, 39. hyrcum 4, 458. gentem Lapithum Æ. 7, 305. molem 9, 516. Gyam 10, 318. ſylvam 10, 887
immanes columnas 1, 432
immani corpore 3, 427. 5, 372. 8, 330. pondere 5, 401. mole 9, 542. ira 9, 694. vulnere 9, 751
immania armenta G. 4, 394. ſaxa Æ. 1, 143. monſtra 3, 583. templa 4, 199. 6, 19. cete 5, 822. terga 6, 422. corpora Æ. 6, 582. membra 9, 708. pondera 10, 496
immanibus oris Æ. 1, 620. cœptis 4, 642
immanior ſcelere ante alios omnes 1, 351
immanis, *nom.* Gela 3, 702. vates 6, 77. hiatu ſpelunca 6, 237. recubans in antro Cerberus 6, 418. vultur 6, 597. truncus 11, 173. *genit.* hydri G. 2, 141. equi Æ. 2, 150. hydræ 6, 576
immatura mors 11, 166
immedicabile torſit telum 12, 858
immemor herbarum juvenca E. 8, 2. herbæ G. 3, 498. ſuæ non immemor artis 4, 440. reſpexit Eurydicen 4, 491. non immemor illæ parentum Æ. 5, 39. eſt noſtri 7, 439. non immemor meriti 9, 256
immemorem Euryalum, *incautum* 9, 374
immemores inſtamus 2, 244. ſocii 3, 617. regnorum 4, 194. *præteritorum*, 6, 750
immenſa, *nom. fœm.* laudum cupido 6, 823. *neutr.* terga 2, 208. volumina vinclorum 5, 408. per æquora 6, 355
immenſæ meſſes G. 1, 49
immenſam molem Æ. 2, 185. ſylvam 6, 186. urbem 7, 377
immenſi nubes G. 4, 557
immenſi maris 1, 29. 3, 541
immenſis orbibus Æ. 2, 204
immenſos orbes G. 2, 153
immenſum, *maſc.* clamorem Æ. 3, 672. *neutr.* agmen aquarum G. 1, 322. æquor. 2, 541. antrum Æ. 3, 632
immenſus clamor 11, 832
immergite me ponto 3, 605
immeritam Priami gentem 3, 2
immerſerat unda virum 6, 174
immerſerit Eurus Neptuno, *apes* G. 4, 29
imminet populus antro E. 9, 42. nemus umbra Æ. 1, 169. *collis*, urbi 1, 424. quos ſuper ſilex 6, 603. qua globus 9, 515. hoſtis muris 10, 26. lucus ſuper 10, 158
immiſcentque manus manibus 5, 429
immiſcerier igni G. 1. 454

immiſcetque preces Æ. 10, 153
immiſcuit ſe armis G. 4, 245. Æ. 10 796. 11, 815. ſe nocti 4 570. ſe nubi 10, 664
immiſi fontibus apros E. 2, 59
immiſſa, *nom. fœm.* barba Æ. 3, 593. ſuperis, *Alecto*, 10, 40
immiſſæque feræ ſylvis G. 2, 342
immiſſi Danai Æ. 2, 495. diverſis partibus ignes 12, 521
immiſſis canibus G. 3, 371. hoſtibus Æ. 4, 669. jugis 5, 146. habenis 5, 662. ſræmis 11, 889
immiſſo lumine 8, 246
immiſſus per purum palmes G. 2, 364
immitibus nidis 4, 17
immitis Tyranni 4, 492. Achillei Æ. 1, 34. 3, 87
immitte rudentes velis 10, 229
immittere aliis curas 4, 488. funes laxos 8, 708. quo ſe poſſit 9, 421. ſocios portis 9, 758
immittet Alpes apertas 10, 13
immittit habenas claſſi 6, 1. apricis terris aves annus frigidus 6, 312. ſylvis incendia paſtor 10, 406. haſtile 11, 562. equos 12, 333
immittite vadis ratem 10, 678
immittitur æſtas G. 2, 164
immittuntur feraces plantæ 2, 80
immixti *nos*, Danais Æ. 2, 395
immo E. 5, 13. 7, 41. 9, 26. Æ. 1, 757. 9, 257
immobile ſaxum Capitoli 9, 448
immobilis 7, 250. 623. 12, 400
immolat, *illum*, 10, 541. te hoc vulnere Pallas 12, 949
immolet umbris inferias 10, 519
immortale genus G. 4, 208. jecur Æ. 6, 598. votum 8, 715. fas 9, 95
immortalis ego 12, 882
immota, *ſing. fœm.* manet G. 2, 294. mens manet Æ. 4, 449. unda 5, 127. manet fatis Lavinia conjux 7, 314. ipſa manens 10, 696. *neutr. plur.* tibi manent fata tuorum 1, 261. illa manent locis 3, 447. tenebat lumina 4, 331
immotam coli dedit, *inſulam*, Æ. 3, 77
immoti ſub præſepibus G. 3, 416
immotum ſederet animo Æ. 4, 15
immotus portus ab acceſſu ventorum 3, 570.
immugiit Ætna cavernis 3, 674
immugit Regina luctu 11, 38
immulgens ubera labris 11, 572
immundi ſues G. 1. 400
immundo contactu Æ. 3, 228. ſimo 5, 333. pulvere 10, 844. 12, 611
immundum cinerem G. 1, 81
immundus ſudor 3, 564
immunemque belli urbem Æ. 12, 559
immundique fucus G. 4, 244
immurmurat Auſter ſylvis 4, 261
imo pectore Æ. 1, 375. 489. 2, 288. 11, 377. 459. 840. fundo 2, 419. 3, 577. 5, 178. 6, 581. 7, 530. tumulo 3, 39. 5, 92. gurgite 3, 421. corde 6, 55. 10, 464. 871. 12, 667. Acheronte 11, 23. ſtirpe 12, 208. vulnere 12, 422. ex imo verti Troja 2, 625. ab imo vertere mœnia Trojæ 5, 810
imos currus G. 1, 174. ad pedes Æ. 1, 408. manes 3, 565. 4, 387. 11, 181. 12, 884. muros 12, 706
impacatos Iberos G. 3, 408
impar puer Troilus congreſſus Achilli Æ. 1, 479. pugna 12, 216
impare gaudet numero Deus E. 8, 75
imparibus uris G. 3, 533. armis 4, 245. viribus Æ. 10, 459. fatis 12, 149
impaſti piſces 10, 560
impaſtus leo 9, 339. 10, 723
impatiens vulneris 11, 639
impavidos pueros 8, 633
impavidus ille 10, 717. *leo*, 12, 8
impediat ne qua mora ignaros 11, 21
impedit haſta 10, 553
impediunt orbibus orbes 5, 585. 8, 449. curſu veſtigia 5, 593. Euryalum tenebræ ramorum 9, 385. quos fragmina remorum 10, 307. genua 12, 747
impellentibus undas G. 4, 305
impellere marmor remi
impellite remos Æ.
ne me ad pugnas
impellunt Chimæram verſu 5, 120
impende laborem G.
impendendus omnibus 2, 61
impendente vento 1,
via 4, 191
impendere curam 2,
impendunt curas 3,
impenſis operum Æ.
impenſius conſulere
imperat 3, 465. 7, 36. 60. arvis G. 1, 99
imperdita corpora Æ.
imperfecta pars
428
imperia dura exerce
imperiis Æ. 1, 234. 463. 7, 240. 487. 8, 381. 9, 716
imperio 1, 58. 274. 191. parere patris Deorum attonitus parent 4, 295 577. Jovis 5, 726. re populos 6, 851. rex tenuit, *urbem*, ſuper moveor 10, tos, *ſuo*, 11, 235
imperitet pecori 12,
imperium 1, 283. 795 812. 819. 11, 47. 12, 58. git 1, 344. ſteterat 2, 352. 3, 159. Jovis 5, 747. 264
imperterritus manet 770
impetus 2, 74. 5, 219. 772
impexis barbis G. 3,
impexum tegmen Æ. 7, 667
impia, *nom. fœm.* 537. fama Æ. 4, *neutr.* ſæcula G. 1, Æ. 4, 596. tartara 543. arma 6, 613.
impiger hauſit pateram
impingeret agmina 805
impius miles E. 1, G. 1, 511. Furor *ille*, 1, 353. 4, 496. 2, 163

le caput Stygii fon- 12, 816
lis ardet, *Turnus*,
Charybdis 3, 420
mulctraha vaccæ G.
ſcopulos vocibus Æ.
foſſæ G. 1, 326.
veteris Æ. 1, 219.
ſuper 5, 697
ſinus ſecundos 3, 455. 9, 506
remus querelis 8,
mugitibus agros E.
montes clamore G.
mque foros flammis 605
loca queſtibus G. 4,
animum veris Apollo 434. totum, *cœtum*, cla- us 5, 341. Rutulos s audacibus 7. 475.
m pin flagranti 9, 7..
n queſtibus 9, 480. ur- rroribus 11, 448. nun- Turnum in ſylvis 11,
re, *illam*, fruges G. 2,
clamore vias Æ. 2,
t Pelion hinnitu G. 3,
morem genitoris Æ. 1,
mero pateram 1, 733.
ore locum 3, 313. cra- mero 3, 526. linum la- is 4, 30. ventis ve a 7, dextram 8, 278. ſinum is 10, 819. tumo, *apes*, 588
at corpora natorum ſer- 2, 215. crinem auro 4, tempora ramo 7, 136. us ignem 7, 355. *equitem*, 894. natam, *telo*, 11, incertos orbes nunc huc huc Turnus 12, 743
et oſſibus ignem 1, 664
uère inter ſe acies 11,
uit comam læva 2, 552
extræ Iülus 2, 723. quæ fortuna bello 11, 109. es 11, 752
rans nomine Turnum 12,
rantque Deos 7, 576
ranti ſimilis 7, 502
implorare Æ. 7, 311. 10, 19
imploret auxilium 4, 617
implumes, *fœtus Philomelæ* G. 4, 513
imponas ſuper Æ. 4, 497
imponat honorem aris 1, 53
impone finem labori 2, 619
imponent montibus arces 6, 774
imponere Pelio Oſſam G. 1, 281. oculos, *inoculare*, 2, 73. finem curis Æ. 4, 639. pacis morem 6, 852
imponère, *imper. paſſ. imponaris*, cervici noſtræ 2, 707
imponeret dona aris 4, 453
imponit ſepulchrum 6, 223. ignibus libamina 6, 246. viſcera flammis 6, 253. extremam bello manum 7, 573. fata diverſa duorum 12, 726
importuna, *avis*, 12, 864
importunæque volucres G. 1, 470
importunum bellum Æ. 11, 305
impoſitam inſuper Ætnam 3, 580
impoſiti dorſo, *equorum*, Lapithæ G. 3, 116. rogis juvenes 4, 477. Æ. 6, 308
impoſitis incudibus G. 4, 173. Æ. 8, 451. auro dapibus 3, 355
impoſitos incudibus enſes G. 2, 540
impoſitum cinerem Æ. 8, 410. ſcuto Pallanta 10, 506
impoſta Typhæo Inarime 9, 716
impoſuêre puppibus coronas G. 1, 304. Æ. 4, 418
impoſuit has leges certis natura locis G. 1, 61. inſuper molem Æ. 1, 66. finem pugnæ 5, 463. *Patriæ*, dominum 6, 622. hæc ſolemnia nobis vana ſuperſtitio 8, 188
imprecor litora litoribus contraria 4, 629
impreſſa, *nom. fœm.* toro os 4, 659
impreſſit pecori lignum aut numeros acervis G. 1, 263
impreſſo genu Æ. 12, 303. pede collo 357
impreſſum cratera ſignis 5, 536. netas 10, 497
improba, *nom. fœm.* cornix G. 1, 388. fortuna Æ. 2, 80. ventris rabies 2, 356. *neutr. plur.* ora Æ. 10, 727
improbe dabis pœnas 4, 386. amor 412
improbus puer E. 8, 50. anſer G. 1, 119. labor 1, 146. *anguis* 3, 431. iſte Æ. 5, 397. irâ *lupus* 9, 62. Æneas, *callidus*, 11, 512. quatit haſtam, *malignus*, 11, 767. *Jovis ales*, 12, 250. advena 12, 261. Mons 12, 687
improperata retro refert veſtigia 9, 798
improvida pectora turbat 2, 200
improviſi aderunt 2, 182. adſunt 7, 506
improviſo ab æthere 8, 524. *adverb. repentè*, 12, 576
improviſum anguem 2, 379
improviſus ait 1, 599. adeſt 9, 49
imprudens frons laborum G. 2, 372. evaſerat hoſtes Æ. 9, 386
imprudentibus imber obfuit G. 1, 373
impubeſque malas Æ. 9, 751
impubis Iüli 5, 546. manus 7, 382
impulerat fœdere latebras Argolicas 2, 55.
impulerit tot adire labores 1, 15
impulimuſque, *turrim*, 2, 465
impulit aures G. 4, 349. Æ. 12, 618. in latus montem 1, 86. his cingit telis 2, 520. *illa*, ventus 3, 449. animum 4, 23. euntem, *navem*, 5, 242. ipſa manu portas 7, 621. arma 8, 3. rupem 8, 236. puppim 10, 246. quem rota præcipitem 12, 380
impulſa nervo per nubem ſagitta 12, 856.
impulſo vomere G. 2, 211
impulſu inſonat æther Æ. 8, 239
impulſus furiis Caſſandræ 10, 68
impurè G. 2, 32. Æ. 3, 628. 6, 239. 879. 9, 653. 784. 11, 134. 12, 728
imus in adverſos 11, 389
in, *paſſim*.
inque G. 2, 332. 3. 188. 553. 4, 420. Æ. 1, 165. 2, 51. 7, 347. 9, 434. 11, 886. 12, 293. inque ligatus, *pro*, inligatus 10, 794. inque ſalutatam, *pro*, inſalutatam 9, 288

i
in antrum Æ. 6, 42
in arcum curvatus 3, 533
in armis ſpem ponis 11, 411
in fomite flammam rapuit 1, 180
in manibus terræ G. 2, 45
in medium 1, 127. 4, 25. Æ. 11, 335
in meſſem triticeam G. 1, 219
in naves Æ. 5, 62
in noctem 7, 8
in numerum E. 6, 27
in Occaſum ager Æ. 11, 317
in plumam 11, 771
in pratis ſaliêre G. 2, 384
in primis 1, 3, 8. Æ. 1, 307
in prora ſtans 5, 758
in ſceptra reponis nos 1, 257
in ſe armat 10, 204
in ſolido alte G. 2, 231
in ſolidum finditur cuneis via 2, 79
in ſomnis Æ. 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466. 557. 12, 908
in ſpiram G. 2, 154
in te committere tantum Æ. 1, 235
in Teucros 1, 328
in turmas 11, 599
in verſum diſtulit G. 4, 114
inque vicem 3, 188. 4, 166. Æ. 11, 502
in vitulos G. 3, 157
in unguem 2, 277
in utrumque paratus Æ. 2, 61
in, *ſubauditum*, 2, 620. 11, 686
inacceſſam ſolis radiis, *ſpeluncam* 8, 195
inacceſſos lucos 7, 11
Inachiæ juvencæ G. 3, 153
Inachias urbes Æ. 11, 286
Inachiis Argis 7, 286
Inachus 7, 372. 792
inamabilis palus undâ G. 4, 479. Æ. 6, 438
inane, per inane E. 6, 31. tempus peto 4, 433
inanem animum G. 2, 285 curam 4, 345. *tumulum*, Æ. 3, 304. famam 4, 218. galeam 5, 673. tumulum 6, 505. ſpem 10, 648. iram 10, 758
inanes, *nom.* paleæ G. 3, 134. rotæ 3, 170. doli 4, 400. lacrymæ Æ. 4, 449. aliæ 6, 740. *acc.* galeas G. 1, 496. ceras 4, 241. fletus 4, 375. currus Æ. 6, 651. auras 7, 572. cauſas 9, 219. ventos 10, 82. lacrymas 10, 465. ſpes 10, 627
inani ſtudio E. 2, 5. ludo G. 4, 105. pictura Æ. 1, 468. curru 1, 480. furto 6, 568. munere 6, 885. morſu 12, 755
inania nubila G. 4, 196. murmura Æ. 4, 210. regna 6, 269. verba 10, 639
inaratæ terræ G. 1, 83
inardeſcit ſolis radiis Æ. 8, 623
Inarime impoſita Typhæo 9, 716
inauſum nil linquere 7, 308. ne quid ſceleris ſuiſſet 8, 205
inceſtare thalamos novercæ 10, 389
inceſtat funere claſſem 6, 150
incanaque menta G. 3, 311. Æ. 6, 809
incanduit æſtu Autumni G. 3, 479
incanuit flore pyri ornus 2, 71
incaſſum, *fruſtra*, 1, 387. 3, 100. Æ. 3, 345. 7, 421. 8, 378
incautam, *cervam*, 4, 70
incauti paſtoribus G. 2, 303
incautum vulgus 3, 469. amantem 4, 488. Sibæum Æ. 1, 354. *illum*, excipit 3, 332. 10, 386. te fallit pietas tua 10, 812
incedens nave per ſocios 5, 188
inceſſit greſſu Iüli 1, 694. pedes 10, 764
incedo Regina Divûm 1, 50
incedunt 4, 141
incendat, *Reginam donis*, 1, 664
incende fragiles lauros E. 8, 82
incendebat ſquamam fulgor Æ. 5, 88
incendentem luctus 9, 500
incendere ægros G. 1, 84. vepres 1, 271. odores 4, 2 4. neque teque tuis querelis Æ. 4, 360
incendi acervos ſcutorum 8, 562
incendia G. 2, 311. Æ. 1, 570. 2, 329. 569. 706. 5, 680. 8, 259. 9, 71. 77. 10, 406
incendimus aras votis 3, 279
incendit animum dictis 4, 197. vires pudor 5, 455. animum amore famæ 6, 889
incendunt cœlum clamore 10, 895. clamoribus urbem 11, 147
incenſa, *nom. fœm.* 4, 300. furiis [illegible] Troja 7, 295. [illegible] 8, 285. illa dolore [illegible] eſt ſententia juvenum dictis 12, 238. [illegible] 2, 327. Dardania patria 3, 325. *plur.* Pergama 2, 374
incenſæ urbi 2, 353
incenſam Trojam 2, [illegible]
incenſas naves 5, 655
incenſi lychni 1, 731
incenſis adytis 2, 764
incenſos æſtus G. 3, 49[illegible]
incenſum pectus amore 298. animum, *amore*
incenſus amore Caſſ[illegible] 343. dictis 5, 719. furit 9, 342
incerta, *nom. fœm.* [illegible] 4, 110. ſpes tutum *neutr. plur.* volant [illegible] G. 4, 103. haurire Æ. 8, 49. pericula [illegible]
incertam ſecuim 2, [illegible] nam 6, 270. *illam*, 12, 760
incertas zephyris [illegible] umbras E. 5, 5
incerti quo rata fer[illegible] 3, 7
incertis menſibus G. [illegible]
incertos tres ſoles Æ. orbes 12, 743
incertum eſt G. 1, 2[illegible] 352. vulgus 2, 39. erepta Creuſa 2, 74[illegible] 11, 341. qua pul[illegible] 12, 320
in certus ſudor G. 3, [illegible] Æ. 5, 95
inceſſit Regibus diſc[illegible] 4, 68 ad templ[illegible] Æ. 1, 501
inceſſu 1, 409. 12, 2[illegible]
inchoat nil altum me[illegible] 42. aras Regi Stygio 252
incidae, *media longâ*, fa[illegible] 29
incidere vites 3, 11. lit[illegible] amores arboribus, [illegible] 10, 53. funem Æ. [illegible] funes 4, 575
incidit Eurus navigiis 107. flamma in Æ. 2, 305. *turris*, [illegible] mina Danaûm 2, 4[illegible] mo Deus 9, 721. [illegible] lans quâ 10, 477. *currit*, 11, 699.

lo mœnia Dardanidum 2, 241. illa Roma 6, 781
inclyte dux Teucrum Æ. 6, 562. Mavors 12, 179.
inclytus armis Parthenopæus 6, 479
incoëta rubores Tyrios vellera G. 3, 307
incœperat vix prima ætas Æ. 3, 8
incœpta, *particip.* ſacra Æ. 4, 638
incœpta ſecundent Dii 7, 259. deſerit 11, 469
incœpti piget 5, 678. pertæſum eſt 5, 714
incœpto, *particip.* ſomno G. 4, 414. ſermone Æ. 6, 470
incœpto deſiſtere Æ. 1, 41. hæret 2, 654
incœptos hymenæos 4, 316. honores 5, 95
incœptum, *particip.* laborem G. 2, 39. iter Æ. 8, 90. furorem 12, 832
incœptum peragat 4, 452. peragunt 6, 384. deſerit 9, 694. ſubitum 12, 566
incœptus clamor 6, 493
incognita, *nom. fœm.* res 1, 519. tranſilit umbras, *ſagitta*, 12, 859. *neutr. plur.* non illa capris gramina 12, 414
incolimus ripārum toros 6, 675
incolitur ſedes urbis Agyllinæ 8, 478
incolumem fore te ponto 6, 345. Pallanta ſi fata reſervant 8, 575. ab armis Aſcanium dimittere 10, 47. ſervare Turnum 10, 616. te 11, 717
incolumes vatemque virumque 6, 415
incolumi rege G. 4, 212. *illo*, Æ. 12, 39
incolumis dum ſtabat regno 2, 88. hæc 2, 577
incomitata, *nom. fœm.* Andromache 2, 456. *illa*, 4, 467
incommoda noſtra 8, 74
incompoſitos det motus G. 1, 350
incomptis verſibus ludunt 2, 386
inconceſſosque hymenæos Æ. 1, 655
incondita hæc, *verba*, E. 2, 4
inconſulti abeunt Æ. 3, 452
incoque Baccho G. 4, 279
increbreſcere murmur nemorum G. 1, 359. nomen Æ. 8, 14
incredibilis rerum fama 3, 294
incrementum magnum Jovis E. 4, 49
increpat æris canor G. 4, 71. *eos*, ultrò Æ. 6, 387. animos 9, 127. 10, 278. his victor 9, 560. ſocios 10, 830. clypeo Mavors 12, 332. Rutulos 12, 758.
increpitans æſtatem ſeram G. 4, 138. *illum hortans*, Æ. 1, 742
increpitas quid, *me*, 10, 900
increpitat Lauſum 10, 810
increpitent ſocii 3, 454
increpuit corvorum exercitus alis G. 1, 382. tuba ſonitum Æ. 9, 504. malis canis 12, 755
increſcunt animis iræ 9, 688
increvit jaculis telorum ſeges 3, 46
incubat auro G. 2, 507. ponto nox Æ. 1, 93. ſtratis 4, 83.
incubuêre mari, *venti*, 1, 88. divitiis 6, 610. omnes, *vires adhibuêre*, 8, 444. qua venti 12, 367
incubuit ſylvis tempeſtas G. 2, 311. Aquilo, *imminet*, 3, 197. toro Æ. 4, 650. pellibus ſtratis 7, 88. Dardanides, *inſtitit*, 12, 774
incudibus G. 2, 540. 4, 173. Æ. 7, 629. 8, 419. 451.
inculta, *nom. fœm.* canities 6, 300. *neutr. plur.* aviaria G. 2, 430. *loca*, Æ. 1, 312
inculti ſalicti G. 2, 415
incultis ſentibus E. 4, 29
incumbebat ad amnem E. 8, 236
incumbens olivæ E. 8, 16. ſcopulis æſtas G. 2, 377. aræ Æ. 2, 514. humeris 5, 325. ſuper 5, 858. haſta, *imminens*, 11, 674
incumbent ſarcire ruinas G. 4, 249
incumbere aratris G. 1, 213. fato urgenti Æ. 2, 653. remis 5, 15. hoc Teucri, *pergunt*, eò incurrere 9, 791
incumbit cernuus armo 10, 894
incumbite remis 10, 294
incumbunt pelago 2, 205. *operi*, 4, 397. 9, 73
incurrimus armis 2, 409

incur-

incurrunt haſtis connixi Æ. 11, 613. Mœonide 11, 759. denſi 11, 834. in prælia tauri 12, 717
incurſus luporum G. 3, 407
incurvant viribus arcus Æ. 5, 500
incurvo aratro G. 1, 494. 2, 513
incuſat talibus, *illam*, Æ. 1, 414. multa ſe 11, 471. 12, 612. Latinum 12, 580
incuſavi, quem non incuſavi amens 2, 745
incuſes ne me 12, 146
incuſo nec quemquam 11, 312
incuſum lapidem G. 1, 275
incute vim ventis Æ. 1, 73
indagine 4, 121
inde G. 1, 86. 2, 306. 367. 3, 74. 327. 490. Æ. 1, 279. 2, 2. 355. 434. 756. 3, 69. 663. 666. 697. 703. 5 139. 223. 583. 6, 201. 385. 411. 477. 728. 7, 530. 8, 238. 407. 587. 642. 9, 771. 10, 249. 315. 521. 888. 12, 743
indebita, non indebita regna meis fatis 6, 66
indecorem te relinquet 11, 845. me videbis 12, 679
indecores non erimus regno 7, 231. in limine primo deſcimus 11, 423. genus, *virgines*, *ſecundum genus*, 12, 25
indefeſſa, *nom.* dextra 11, 651
indeprenſus error 5, 591
Indi G. 2, 138. Æ. 8, 705
India G. 1, 57. 2, 116. 122
indicere bella Æ. 7, 616
indiciis 8, 211
indicio G. 2, 182. Æ. 2, 84
indicit honorem templis 1, 636. honores 3, 264. forum 5, 758. primis juvenum iter ad regem 7, 468
indicium G. 2, 246
indictus nec tu abibis noſtris carminibus Æ. 7, 733
indiga noſtræ opis G. 2, 428
indigenæ Fauni, Nymphæque Æ. 8, 314
indigenas Latinos 12, 823
indiget quorum uſus E. 2, 71
indigitem Æneam Æ. 12, 794
indigites Dii patrii G. 1, 498
indigna, *nom. fœm.* cauſa Æ. 2, 285. *abl.* morte 6, 163. *neutr.* funera 4, 617. digna atque indigna relatu vociferans 9, 595. digna indigna pati 12, 812
indignabar caſum amici Æ. 2, 93
indignantem quod careret, &c. 5, 651
indignantes, *venti*, 1, 59
indignanti illum ſimilem 8, 649
indignantur honorem 5, 229
indignata vita 11, 831. 12, 952. Venus quod, &c. 12, 786
indignatum æquor G. 2, 162
indignatus aliquem ſurgere ab umbris Æ. 7, 770. pontem Araxes 8, 728
indigno amore E. 8, 18. 10, 10. dolore Æ. 12, 411
indignum nec fuit ſuperis G. 1, 491. eſt 10, 74
indignus haud umquam avorum 12, 649
Indis G. 4, 293
indiſcreta ſuis ſimillima proles Æ. 10, 392
indixit tibia choros 11, 737
indocile genus 8, 321
indocte tu E. 3, 26
indole dignum tanta Æ. 10, 826
indomitæ pubi G. 3, 174
indomitas iras Æ. 2, 594. vires 5, 681
indomiti agricolæ 7, 521. Dahæ 8, 728
indomitum Martem 2, 440
Indos G. 4, 425. Æ. 6, 794. 7, 605
induat ſeſe mucrone 10, 682. arma 2, 439
indubitare tuis viribus abſis te 8, 404
inducere Baccho thiaſos E. 5, 30. cœſtus manibus Æ. 5, 379
induceret fontes umbra E. 9, 20. meſſorem arvis agricola G. 1, 316
inducit ſatis fluvium G. 1, 106
inducite fontibus umbras paſtores E. 5, 40
inducitur artus tunica Æ. 8, 457
inductus pretio 5, 399
indue vultus pueri 1, 688
induerat ſe pomis arbos G. 4, 143. quos ex facie hominum in vultus ferarum Æ. 7, 20
induet ſe nux in florem 1, 188
induet crater coronâ Æ. 3, 526. albos vitta 417. arma 9, 18. 9, 366. harum ... ni ſupremum hono... 77
induitur clypei infe... rum Æ. 2, 393. ... 640
indulge ordinibus G. ... hoſpitio Æ. 4, 51
indulgent concubitu G. ... vino 9, 165
indulgentia, *nom. ſing.* ... 345
indulgere labori Æ. 2 ... 135. choreis 9, 61
indulget fatum 8, 51
indulſiſſe hactenus ... 625
Indum G. 2, 172. Æ. ...
induruit ſtiria G. 3, ...
induſtria 3, 209
indutæ veſtes 3, 364
indute ſpoliis Æ. 12, ...
indutos truncos armis ...
indutum ſpoliis 10, 77...
indutus exuvias Achilli... illâ, *loricâ*, 5, 264. *lea*, 5, 674. capitis ... *nis*, 7, 668. Rutulum ... 11, 487
induxerat ortus nova ... G. 4, 552
ineant pugnas Æ. 11, ...
ineluctabile tempus 2, ... tum 8, 334
inemptis dapibus, *hos*... G. 4, 133
inermem dextram Æ. ... 734
inermes manus Æ. 1, ... mas 10, 595. ... 414
inermis conſtitit 2, 67
inermum pectus 10, ... gus 12, 131
iners ſtabit G. 4, 25
inertem me E. 1, 28. ... Æ. 11, 672
inertes, *voc.* ô Tyrii ... 732. *acc.* calamos ... ſus E. 8, 24. ſulcos G. ... oculos 3, 523. *voc.* ... Æ. 10, 322
inertia 2, 364. 4, 15... 150. 730
ineſt, *hic*, 6, 26
ineunt proſcænia lusi... G. 2, 381. prima ... 314. prima certamina ... 114. alios curſus, ... recurſus 5, 583

Auſonia Æ. 7, 623
lis metallis 10, 174
ile fatum G. 2, 491
um ne quid relinquat
, 415
um lacrymans 8, 559
rabile pectus Junonis
791
bilis error 6, 27
ata roboa 4, 400
nom. fæm. dies ade-
Æ. 2, 132. *abl.* in morte
673. *adverbialiter*, furen-
8, 489
conjugis 11, 267
cædes 8, 483
Cyclopes 3, 645
judicio 2, 84
ignes 1, 529. Trojæ
es 1, 601
m, *ſimpliciter*, res dira!
1, 479. Æ. 1, 255
um, *adject. maſc.* dolo-
, 3. amorem 4, 85. ca-
, 613. caſum 8, 578.
bellum 7, 583. 12, 804
11, 573
11, 541
11, 550
m 6, 426
puppes 5, 635
omine 11, 589
m nomen 7, 717. auſ-
n 11, 347
pocula novercæ G. 2,
fabula tabo Æ. 3, 481
nom. fæm. venenis A-
7, 341. *neutr. plur.* ar-
ſanguine 5, 413. facta
infecta canebat, *non*
4, 190
facti infectique auri
ra 10, 528
fœdere 12, 286
Hymenæos 10, 720
icelus 6, 742. fœdus
43
victura, baccas &
3, 649. amicum 9, 430
is Ulyſſei 3, 613. 691.
5, 3. Amatæ 7, 401.
9, 786
nom. maſc. *Tereus*, E.
oleaſter G. 2, 314. e-
, 498. puer Æ. 1, 479.
us 3, 50. vates 3,
axis hæſit Sergeſtus 5,
Niſus 5, 329. thalamus
. Theſeus 6, 618. pa-
822. *ille*, 10, 425.
rater Æ. 10, 596. Acron
Æ. 10, 730. Acetes 11, 85. *ego*, 11, 175. Uſens 12, 641. Balteus *infauſtus*, 12, 941. *voc. maſc.* 5, 465. 11, 53. Euryale 9, 390. ô Cydon 10, 325. ô puer 10, 829. *nom. fæm.* Mantua G. 2, 198. frugibus tellus ſalſa 2, 239. invidia 3, 37. Phœniſſa 1, 716. 4, 529. Dido 1, 753. 4, 68. 450. 6, 456. Andromache 2, 455. ego Jovis conjux 7, 309. *illa*, 7, 376. 9, 477. Camilla 11, 563. Regina 12, 598. fama 12, 608. Juturna 12, 870. *voc. fæm.* virgo E. 6, 48. 53. Dido! Æ. 5, 596. ô gens 5, 625. *neutr.* pecus E. 3, 3. Iolium 5, 37. monſtrum Æ. 2, 245. ſimulachrum 2, 772. mihi, *eſt*, exſilium 10, 850
infenſa, *ipſa*, 11, 859. Etruria Turno 12, 232
infenſam haſtam 10, 521
intenſi Dardanidæ 2, 72. Tyrii 4, 321. ſpicula vertunt 5, 587
infenſis telis 9, 793
infenſum ignem 5, 641
infenſus juveni 11, 123. Drances 11, 336
inferat ſeſe moriturus in hoſtes 9, 401. arma mecum 11, 467
inferias G. 4, 545. 553. Æ. 9, 215. 10, 519. 11, 82
inferimus cymbia lacte 3, 66
inferior numero 12, 630
interiora, non interiora ſequutus 6, 170
infernæ Junoni 6, 138
infernam vim Deûm 12, 199
infernas domos 5, 732. ſedes 8, 244
inferni lacus 3, 386. regis 6, 106
inferre mella canalibus arundineis G. 4, 265. bellum Æ. 3, 248. 7, 604. penates, *inducere*, 8, 12. ſe hoſtem regi 10, 66. rates arvis Latinis 10, 300. acies pedeſtres 10, 364
inferret greſſus G. 4, 360. Deos Latio Æ. 1, 10. honores Anchiſæ 5, 652
infert ſeſe campo 9, 53. ignes 9, 522
inteſta, *nom. fæm.* haſta 10, 877. *neutr.* arma 7, 299. æquora 10, 206
infeſto vulnere Æ. 2, 529. fulmine 5, 691. pondere 9, 512
infeſtis Teucros Æ. 2, 571. hoſtes 11, 899
inficit amnem 12, 418
infidos fratres G. 2, 496
infidum marmor, *mare*, 1, 254
infigitur arbore mali, *ſagitta*, Æ. 5, 504. haſta portæ 9, 746
infigunt cornua obnixi 12, 721
infindere ſulcos telluri E. 4, 33
infindunt pariter ſulcos Æ. 5, 142. *de remigantibus.*
infit his vocibus 5, 708. *loqui*, 10, 101. talibus 10, 860. ita fatier 11, 242. rex ab ſolio 11, 301. iſta 12, 10
infixa, *nom. fæm.* eſt lateri manus 9, 579. Itala cornus 9, 699. lancea 12, 375
infixi pectore vultus hærent 4, 4
infixit ſcopulo, *illam*, 1, 49
infixum vulnus 4, 689
inflammatus amore 3, 330
inflammavit amore animum 4, 54
inflare calamos E. 5, 2
inflari claſſica G. 2, 539
inflatum heſterno venas Iaccho E. 6, 15
inflatur carbaſus Auſtro Æ. 3, 357
inflavit ebur Tyrrhenus G. 2, 193
inflectere precibus noſtris Æ. 12, 800
infleta turba 11, 372
inflexi aratri, *incurvi*, G. 1, 162
inflexit ſenſus Æ. 4, 22
inflicta vadis puppis 10, 303
influit amnis in mare G. 4, 373
infode conchas 2, 348
infodias vitis genus 2, 262
infodiunt fruges unguibus 3, 535. terræ corpora virûm Æ. 11, 200
infœcunda ſurgunt, *ſemina*, G. 2, 48
informant clypeum Æ. 8, 447
informatum fulmen 8, 426
informe monſtrum 3, 658. cadaver 8, 264.
informem Scyllam 3, 431
informes urſi G. 3, 247
informi limo Æ. 6, 416
informis, *maſc.* nec ſum adeo E. 2,

E. 2, 25. *fœm.* terra niveis aggeribus G. 3, 354. *genit.* lethi Æ. 12, 603
infra G. 2, 158. Æ. 8, 148
infracta, *nom. fœm.* fatis *Juno*, 3, 784. cedat fama loco 7, 332. *abl.* arundine 12, 387. *neutr. plur.* tela 10, 731
infractæ vires 9, 499
infractos adverſo Marte Latinos 12, 1
infremuit ferox 10, 711
infrenant currus 12, 287
infrendens dentibus 3, 664. 8, 230. 10, 718
infreni Numidæ 4, 41
infrenis equi 10, 750
infula lanea G. 3, 487. Apollinis Æ. 2, 430. redimidat tempora vitta 10, 538
infundam deſuper 4, 122
infundere rores G. 1, 385. latices cornu 3, 509
infuſa, *nom. fœm.* nix Æ. 4, 250. mens per artus 6, 726. *neutr. plur.* flumina 5, 684
infuſcatur arena ſanie G. 3, 493
infuſcet vellera pullis maculis Æ. 3, 389
infuſo ſole 9, 461
infuſum populum 5, 552
infuſus gremio 8, 406
ingemere taurus aratro G. 1, 46
ingeminans Creüſam, iterumque iterumque vocavi Æ. 2, 770. ictus dextrâ 5, 457
ingeminant Auſtri G. 1, 333. voces 1, 411. plauſum Æ. 1, 751. ignes 3, 199. curæ 4, 531. lateri vulnera 5, 434. haſtis 9, 811
ingeminat clamor 5, 227. terrorem 7, 578
ingeminata vox G. 3, 45
ingemit, *Æneas*, Æ. 1, 97
ingemuiſſe leones E. 5, 27
ingemuit Æ. 4, 692. 6, 483. 10, 823. 11, 840. fletu noſtro 4, 369. amore genitoris 10, 789
ingeniis arvorum G. 2, 177
ingenium divinitus illis 1, 416
ingens 1, 477. Æ. 6, 423. *nom. maſc.* arcus, *cæleſtis*, G. 1, 380. Mincius 3, 14. oleaſter 4, 20. Sarpedon Æ. 1, 103. pontus, *fluctus*, 1, 118. Periphas 2, 476. truncus 2, 557. portus 3, 570. anguis 5, 85. Centaurus 5, 156. dolor 5, 172. exitus 5, 523. fletus 5, 765 janitor 6, 400. Cerberus 6, 417. vagitus 6, 426. coluber 7, 352. cornipes cervus 7, 483. tragoi 8, 527. lucus 8, 597. nimbus 9, 110. concurſus ad corpora 9, 454. globus 9, 515. *Bitias* 9, 709. Pandarus 9, 735. pudor 10, 870. 12, 666. clamor 12, 268. fragor 12, 724. Turnus 12, 927. *nom. fœm.* traxinus G. 2, 65. arbos 2, 80. 131. pora 3, 260. Æ. 6, 552. gloria 2, 325. 6, 64. ara 2, 513. tellus 3, 62. lætitia 3, 99. ſus 3, 390. 8, 48. domus 3, 619. ulmus 6, 283. vorago 7, 569. ſylva 7, 676. Amiterna cohors 7, 710. regia Caci 8, 241. pars 10, 427. haſta 10, 579. barba 12, 300. *voc. fœm.* ô fama 11, 124. *neutr.* ſpecus G. 4, 418. Æ. 8, 258. bellum 1, 267. templum 1, 450. argentum 1, 644. 3, 466. lumen, *oculum*, 3, 636. monſtrum 3, 658. 4, 181. latus rupis 6, 42, ſaxum 6, 616. 10, 127. 12, 896. argumentum 7, 791. corpus 10, 446. pectus 10, 485. onus clypei 10, 553. caput 11, 680. buſtum 11, 849. genus à proavis 12, 225 telum 12, 888
ingentem farris acervum G. 1, 185. Æ. 4, 402. umbram G. 2, 297. ſonitum 2, 306. undam 2, 461. cervum 3, 413. ſylvam 4, 273. gemitum Æ. 1, 489. 11, 37. haſtam 2, 50 10, 762. 12, 398. taurum 2, 202. equum 2, 400. pugnam 2, 438. feneſtram dedit ore 2, 482. numerum 2, 796. Trojam 3, 462. gemitum pelagi 3, 555. Ætnam 3, 579. Chimæram 5, 118. plauſum 5, 216. concurſum 5, 611. arcum 5, 558. 9, 15. pyram 6, 215. Æneam 6, 413. 8, 367. flammam 6, 519. luctum 6, 868. lucum 7, 29. 8, 342. ruinam 8, 192. fumum 8, 252, clypeum 8, 447. loricam 8, 622. centaurum 10, 195. quercum 11, 5. cædis acervum 11, 207. animis corpore & armis Herminium 11, 641. tumultum 11, 879. *Murranum* 12, 6
ingentes, *nomin.* Tuſc 2, 382. mitræ muro 4, 89. campi 12, 3 nimos G. 3, 297. 4 nos 3, 333. cavernæ 20. curas 5, 701. 167. 12, 708. tauro populos 8, 475. 470. oras belli 9, dis acervos 10, 24 Rutulorum 10, 50 11, 367
ingenti cylindro G. pluvia 1, 325. ven umbra 2, 19. 489. Æ. bel o G. 2, 279 am clamore 3, 43. Æ. motu G. 4, 365. 497. templo Æ. 1, ra 4, 505. mole 5, 12, 101. 6, 232. 487. plauſu 5, 506. 6, 222. metu 5, 49 dore 7, 65. obſtitore clamore 9, 38. cæ fragmine montis 9 698. pondere 9, 7 nere 10, 842. 12, 6 10. 884. luctu 11, multu 11, 447. de 556. ſonitu 11, 614 715
ingentia rura G. 2, 41 Æ. 1, 196. mœnia terga boum 5, 494. mus 6, 81
ingentibus curis 1, 21 2, 217. tectis 2, 4 7, 241. monſtris 7, 3 tis 9, 296. 10, 461
ingentior armis ô vir 11, 124
ingentis teſtæ G. 2, 3 veæ 5, 340. luctus 1
ingerit haſtas 9, 763.
inglorius anem flumin que G. 2, 486. tra *ſine honore*, 4, 94. mâ, *ignobilis*, Æ. 9 igat ævum 10, 52 bo urbem 11, 793 artes 12, 397
ingluviem G. 3, 431
ingrata revolvo Æ. 2
ingratæ urbi E. 1, 35
ingratis periclis Æ. 7
ingrato cineri 6, 213
ingratum laborem G. cubile Æ. 12, 144
ingratus ſalutis 10, 666
ingravat hæc Drances

G. 1, 42. Æ. 8, 513
ns 8, 309
r res antiquæ laudis & G. 2, 175
ur in arvis pullus 3, l, Æ. 4 177. 10, 767.
nus donis qui vincula , 543. Æneas mœsto 6, 158. campo 10,

Venus ſic, *loqui cœpit*,

hæc edidit ore 7 194
nom. unde cœpit, *ex*-, G. 4, 316
participp. lucum 4, 469.
iniquis Æ. 3, 17. *eſt* 6 867. Etruſcis caſtris 48. verſare dolos, *inci*-11, 704. ſaltus aper-, 904
inteſtos hoſtes 11,

bellum 8, 535
umbra vitibus G. 2,
horror armorum Æ. 2,
imber 12, 284. Æneas 12, 628
ævum 10, 589
Syllæ, E. 6, 75
G. 3, 281. Æ. 10, 786
angit oculos 8, 260
corpore 10, 845
dextram amplexus 8,

Cerberus G. 4, 483.
pectoribus pecudum 4,
attonitis animis 7,

nec, *agricolæ appetunt*, G. 2, 463
tela Æ. 12, 693
vulnere 6, 497
meſſis campis G. 1,
unda tenebris Æ. 3,
, 11. armos, *aper*, 10,

nom. fœm. Syrtis 4,
utr. plur. ſaxa 5, 627
nom. fœm. turba 6,
11, 372. *neutr. plur.* 11, 22
mariti, 1, 357
s arenâ mediâ 4, 620.
374
c ævi decus E. 4, 11
te tua munera Æ. 5,

manum Parcæ 10,

ſe in medium agmen moriturus Æ. 2, 408
injecta, *neutr.* tela 2, 726
injectis undique telis 9, 807
injice ſuperinjice frondes G. 4, 46. tu mihi terram Æ. 6, 366
injici ſeſe morti 9, 553
injiciunt vincula ex ſertis E. 6, 19
inimica, *nom. fœm.* gens Æ. 1, 71. fortuna 5, 356. refugit, *illa*, 6. 472. lux 9, 355. turba 11, 880. vis 12, 150. *abl.* gente 4, 235. *neutr. plur.* Trojæ numina 2, 622. caſtra 5, 671. 9, 315. 739. tela 8, 117. 11, 809. nomina 11, 84. prælia 12 716. 812
inimicam hanc terram 10, 295
inimicis ignibus 8, 375
inimico fratre 4, 656. pectore 10, 556. 11, 685. ſanguine 11, 720
inimicum ignem G. 4, 330. Æ. 1, 127. haſtile 10, 795 inſigne 12, 944
inimicus atrox Niſus G. 1, 407. enſis Æ. 2, 600
iniqua, *abl.* pugnâ congreſſus 10, 889
iniquæ Junonis 1, 672. 8, 292. pacis 4, 618
iniquam ſortem 6, 332. 12, 243
iniqui ſolis 7, 227
iniquis ſpatiis G. 4, 147. fatis Æ. 2, 257. 3, 17. 10, 380. animis 10, 7. ſylvis 11, 531
iniquo pondere raſtri G. 1, 164 ſpatio Æ. 5, 203. caſu 6, 475. dorſo 10, 303
inire ſomnum E. 1. 56
init bellum Æ. 7, 647
injuria formæ ſpretæ 1, 31. longa eſt 1, 343. noſtræ cædis 3, 256. ſceleris noſtri 3, 604. capitis, *facta capiti*, 4, 354. Turni matrem admonuit 9, 108
injuſſa, non injuſſa cano E. 6, 9. vireſcunt gramina G. 1, 55
injuſſus abibis ripam Æ. 6, 375
injuſta noverca E. 3, 33
injuſto ſub faſce G. 3, 347
innabant 10, 222
innare G. 3, 142. Æ. 6, 134. 369. 8, 93. 691. 11, 549
innaret 9, 651
innatat alnus undam G. 2, 451
innatus amor 4, 177
innecte morandi cauſas Æ. 4, 51
innectit comas 7, 353. ramum olivæ 7, 418
innectuntur auro colla 8, 661
innexa, *nom. fœm.* pedum, *nodis avis*, 5, 511. crinem vittis Diſcordia 6, 281. fraus clienti 6, 609. foliis pependit 8, 277
innexuit paribus armis palmas amborum 5, 425
innexus humeros amictu 7, 669
innixa cubito 4, 690
innocuæ carinæ 10, 302
innocuum litus 7, 230
innoxia, *nom. fœm.* flamma 2, 683. *plur. neutr.* non innoxia verba G. 2, 129. 3, 283
innoxius, *ſerpens*, Æ. 5, 92
innumeræ gentes 6, 706
innumeras pyras 11, 204
innuptæ puellæ G. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307. Minervæ 2, 31. ſunt aliæ Latio 12, 24
inoffenſum mare 10, 292
inoleſcere libro, *concorporari cum cortice*, G. 2, 77. vitia Æ. 6, 738
Inoo Melicertæ, *filio Inûs*, *patronymicum à matre Ino*, G. 2, 437
inopem 2, 499. Æ. 9, 290
inopes res 8, 100
inopi ſenectæ G. 1, 186
inopina, *nom. fœm.* quies Æ. 5, 857. facies 6, 104. fors 8, 476
inops animi ſævit 4, 300
Inouſque Palæmon 5, 823
inquit E. 3 79. 6, 23. 7, 8. 10, 22. 28. 31. G. 4, 446. 494. Æ. 1, 325. 463. 758. 2, 69. 78. 387. 520. 5, 348. 474. 638. 670. 741. 7, 68. 116. 594. 8, 113. 351. 362. 439. 9, 423. 781. 10, 491. 11, 42. 855. 12, 259. 777. 931
inſana cupido cædis 9, 760
inſanam vatem 3, 443
inſani, *gen.* Martis 7, 550. *plur.* fluctus E. 9, 43
inſania Æ. 2, 42. 4, 595. 7, 461. 10, 871. 12, 37. 667
inſanire E. 3, 36
inſanis, quid inſanis? Æ. 10, 22

inſano vortice G. 1, 481
inſanumque torum 2, 502
inſanus amor E. 10, 44
inſcia Dido Æ. 1, 722. turba 7, 381. culpæ anima 12, 648
inſcius ævi G. 3, 189. paſtor Æ. 2, 307. Androgeos conſultus 2, 372. Æneas 6, 711. ævi venturi 8, 627. ipſe Tros ſtupet 10, 249. haud inſcius accipit enſem 10, 907
inſcribitur pulvis haſta 1, 482
inſcripti nomina regum flores E. 3, 106
inſectabere raſtris terram G. 1, 155
inſedisſe ſupremos cineres patriæ Æ. 10, 59
inſedit Pallas arces 2, 616. jugis Etruſcis gens Lydia 8, 480. ſylvis 11, 531
inſequar illos 4, 545
inſequitur arva jacto ſemine G. 1, 105. *eam*, per auras Niſus 1, 408. clamor virûm Æ. 1, 91. aquæ mons 1, 109. eadem fortuna viros 1, 245. quis te caſus? 1, 620. illum Pyrrhus 2, 530. nimbus 4, 161. proximus huic Salius 5, 321. cineres atque oſſa peremptæ 5, 788. nimbus peditum 7, 793. te gens bello 8, 147. quem mea ætas ſpatiis propioribus 9, 276. congreſſos æquo pede 12, 466. *illum*, Æneas 12, 748
inſequor convellere vimen 3, 32
inſerat hæc ſi quis G. 2, 50
inſere piros E. 1, 74. 9, 50 truncos oleæ G. 2, 302
inſerere modus, *pro*, inſerendi 2, 73
inſeritur arbutus ex fœtu nucis 2, 69
inſertabam clypeo ſiniſtram Æ. 2, 672
inſertas feneſtras 3, 152
inſerto cornu G. 3, 509
inſideat quantus miſeræ Deus Æ. 1, 723
inſidiæ 2, 310. 6, 399. 7, 326. 12, 336
inſidias E. 5, 60. G. 1, 271. 3, 537. Æ. 1, 758. 2, 36. 65
inſidiatus ovili lupus 9, 59
inſidiis E. 3, 18. G. 1, 426. Æ. 2, 195. 421. 7, 478. 9, 237. 11, 783. 12, 494. 752
inſidunt apes floribus Æ. 6, 708
inſigne clypei decorum 2, 392. paternum 7, 657. belli ſuperbum 8, 683. formæ paternæ 10, 188. regis 12, 289. inimicum 12, 944
inſignem pietate virum Æ. 1, 14. phaleris equum 5, 310. galeam 5, 367. multâ arte quem reddidit 5, 705. gemmis coronam 7, 76. palmâ currum 8, 655. famâ & armis 7, 745. quem miſit 7, 762. pharetram 8, 166
inſignes armis ambo 11, 291
inſigni laude 1, 629. letho 10, 450
inſignia Danaûm 2, 389. regni 8, 506. 11, 334
inſignibat auro clypeum 7, 790
inſignibus alis G. 4, 82. armis Æ. 10, 170. 539. poſitis 11, 89
inſignis Pelops humero eburno G. 3, 7. maculis, *vacca*, 3, 56. eſt furor equarum 3, 266. ore 4, 92. galeæ Æ. 3, 468. auro ſtat ſonipes 4, 134. forma Euryalus 5, 295. lituo & haſta 6, 167. pietate & armis Æneas 6, 403. ramis olivæ 6, 808. Achivis cæſis 6, 837. ſpoliis Marcellus 6, 855. trabea 7, 613. facie 9, 336. equis Turnus 9, 583. 10, 21. Meſſapus equis 10, 354. jaculo 10, 754. trophæis 11, 386. fulgebat in armis 11, 769. gloria facti 12, 322
inſincerus apes tulerit cruor G. 4, 285
inſinuat pavor per pectora cunctis Æ. 2, 229
inſiſte viam domandi vitulos G. 3, 164
inſiſtere rotis victor G. 3, 114. limen nulli fas Æ. 6, 563
inſiſtit ſic adeo, *ſibi*, 4, 533
inſita mala G. 2, 33
inſolitæ phocæ 3, 543
inſolitis motibus 1, 475
inſomnem noctem ducit Æ. 9, 167
inſomnia quæ me terrent? 4, 9. falſa mittunt ad cœlum manes 6, 896
inſomnis ſervat noctesque dieſque veſtibulum 6, 556
inſonat æther impulſu [illegible] ſpiritus Boreæ Ægæo, 12, 366
inſontem 2, 84. 10, 63[illegible]
inſontes Harpyias 3, 2[illegible] ſibi peperêre lethum 6, [illegible]
inſonti tibi 5, 841
inſontis amici 2, 93. 5[illegible]
inſonuêre cavernæ 2, 5[illegible]
inſonuit flagello 5, 57[illegible] ra 7, 451. *Nympha*, [illegible] per auras 11, 596
inſpectura domos hæc [illegible] na 2, 47
inſperata, *abl.* tellure [illegible] in luce 8, 247
inſpicat faces ferro G. [illegible]
inſpirans animam vipe[illegible] 7, 351
inſpirant venenum mor[illegible] 4, 237
inſpirat animum Deli[illegible] Æ. 6, 12
inſpires ignem occul[illegible] 692
inſpoliata arma 11, 594
inſtabant currum 8, 43[illegible]
inſtabiles, *nom.* Cym[illegible] 195. animos 4, 10[illegible]
inſtabis ariſtis G. 1, 22[illegible]
inſtamus immemores, [illegible] Æ. 2, 244
inſtans operi Dido 1, [illegible]
inſtant illi verbere G. [illegible] ſub tempus 3, 123. T[illegible] 1, 427. ervere 2, 6[illegible] des Laurentibus 8, 5[illegible] ritis puppibus 8, 69[illegible] theus & Sereſtus 9, [illegible] tuli ſternere cæde v[illegible] 118. telis 10, 692. [illegible] clamoribus 10, 713
inſtantem tergo 5, 16[illegible] nam 11, 703. *illum*, [illegible] lit 12, 371
inſtantes Teucros 11, 8[illegible]
inſtantibus eripe fatis [illegible]
inſtar montis equum [illegible] Argolici clypei, & [illegible] lampadis lumen, oc[illegible] *lyphemi*, 3, 637. m[illegible] minis ipſe clauſus [illegible] turbinis haſta 12, 9[illegible]
inſtar, *ſimilitudo*, qua[illegible] tar in ipſo eſt! *Mo*[illegible] 865
inſtare tumultus mone[illegible] 464. jugis Æ. 11, 5[illegible] tremiſcit 12, 916
inſtaret curru Achi[illegible] 472
inſtat quod nunc agam[illegible]

crior, *aſilus*, fervoribus
G. 3, 154. Pyrrhus vi
Æ. 2, 491. quâ ratione
inſtat conſeri poſſit 4,
quod inſtat expedias 8,
polaribus 8, 250. furto
us 9, 350. non ſegnius
. aquæ Centaurus 10,
hinc Pallas 10, 433. cui
s 10, 645. nec Turnus
r 10, 657. trepidanti
s 10, 788. curſu &
ibus canis venator 12,
faucius 12, 762. Æneas
783. 887
mus Polydoro funus Æ.
t epulas 7, 146. 8,
acies 10, 543
diem donis 4, 63. cho-
145. honores inceptos
ri 5, 94
prælia 2, 669
e Dii talia Graiis 6,
animi, *ſunt*, ſuccur-
ectis regis, *mihi reno-*
eſt ardor, 2, 451
r pelle leonis 2, 722
ſtudiis ſequentem Æ.
vocibus alas 11, 730
infans veſtigia pri-
plantis pedum 11,
templa Triviæ 6,
veſtigia nuda ſiniſtri
, 690
Pan primus conjungere
oscerâ E. 2, 33. *Daph-*
ru ſubjungere tigres 5,
Ceres prima ferro mor-
ertere terram G. 1,
hoc ſibi ferri munus,
Æ. 6, 143
que dapes 7, 109
cubili frondibus G. 3,
oſtro alipedes 7,
pontes 12, 675
faginus axis nitens ſub
e G. 3, 173
legio 9, 368
ferro 12, 124
navibus 2, 254
Marte 8, 676
acie Teucros 11,
dolis & arte Pelaſga
Eois adverſis, *popu-*
lis adjutus, 6, 831
inſtruimus menſas Æ. 3, 231
inſtruit armis ſocios 3, 471. 8, 80
inſtruitur domus luxu ſplendida 1, 642
inſtruxit equorum curſus 5, 549
inſueta, *neutr.* pabula E. 1, 50. rudentem, *Cacum, inſueto modo*, Æ. 8, 248
inſuetos Arcadas inferre acies pedeſtres 10, 364
inſuetum limen Olympi E. 5, 56. per iter Æ. 6, 16. nemus 8, 92
inſula 1, 163. 2, 22. 3, 104. 386. 692. 8, 416. 10, 174
inſulæ 3, 211
inſultans, *illudens*, 2, 330. 6, 571. huic capiti 8, 570. ſonipes, *ſubſiliens*, 11, 600. hoſtibus cæſis 12, 339
inſultant Thiaſis nemora matres 7, 581
inſultare ſolo G. 3, 117
inſultent floribus hædi 4, 11
inſuper Æ. 1, 65. 2, 71. 593. 3, 579. 9, 274. 11, 107. 12, 358
inſuperabile bello genus 4, 40
inſurgens Entellus 5, 443. *rupes*, ſpeluncæ dorſo 8, 234. altior 11, 697. 12, 902. arduus, *ſerpens*, 11, 755
inſurgere campis tenebras 9, 34
inſurgimus remis 3, 207
inſurgite remis 3, 560. 5, 189
inſuto plumbo 5, 405
intacta cervice juvencas G. 4, 540. 551. juventus 11, 419
intactæ ſegetis Æ. 7, 808
intactam cui pater dederat 1, 349
intacto grege 6, 38
intactos ſaltus G. 3, 41
intactum Pallanta Æ. 10, 504
integer ævi ſanguis 2, 638. ævi Aſcanius 9, 255
integram pellem G. 4, 302
integrat miſerabile carmen 4, 515
integro, ab integro ſæclorum naſcitur ordo E. 4, 5
intemerata, *nom. fœm.* fides Æ. 2, 143. *illa*, 11, 584. *neutr.* munera 3, 178
intempeſta nox G. 1, 247. Æ. 3, 587. 12, 846
intempeſtæ ſe Graviſcæ 10, 184
intendebat arcum Æ. 8, 704
intendere vela ventis 3, 683. brachia tergo 5, 403. numeros nervis 9, 776
intendi brachia velis 5, 829
intendiſſe ſagittam 9, 590
intendit locum ſertis 4, 506. Tartaream vocem cornu 7, 514
intendunt vincula collo 2, 237. vela Zephyri 5, 33. arcus 9, 665
intentaque brachia remis 5, 136
intentans ſiniſtra angues 6, 572
intentant omnia mortem 1, 95
intentata hæc manebat ſors rerum 10, 39
intentatum ne quid fuiſſet ſceleriſve dolive 8, 206
intenti tenebant ora 2, 1. exſpectant ſignum 5, 137. quem ludo exercent 7, 380
intentis omnibus 3, 716
intentos volvens oculos 7, 251
intepuit mucro 10, 570
inter, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*. hæc præpoſitio tum præponitur tum poſtponitur, *ut*, inter vos E. 3, 108. inter conſedimus ulmos 5, 3. inter agendum, *pro dum ages*, 9, 24. manus inter parentum Æ. 2, 681. inter ſe 11, 445
intercipit haſtam Rhœteus 10, 402
intercluſit hyems 2, 111
interdum G. 2, 258. 3, 57. 506. Æ. 1, 722. 3, 572. 12, 747
interea, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*.
intereunt ſegetes G. 1, 152. pecudes 3, 368
interfice meſſes 4, 330
interfuſa, *nom. fœm.* Styx 4, 480. Æ. 6, 439. genas maculis 4, 644
interimit Abantem oppoſitum 10, 428
interior domus 1, 641. 2, 486. ille radit iter lævum 5, 170. ſuburget proram ad ſaxa, *inter ſcopulos & Mneſtheum*, 5, 203. gyro eludit Orſilochum 11, 695
interiora limina 4, 645
interiore tecto 4, 494

interit vipera G. 3, 544
interitum E. 5, 28
interiuſque recondat G. 3, 137
interlucet corona Æ. 9, 508
interluit urbes & arva *mare* 3, 419. quos ſecans interluit Allia 7, 717
intermiſceat undam E. 10, 5
internectat auro crinem fibula Æ. 7, 816
interpres Divûm 3, 359. 4, 356. 378. hominum Divûmque 10, 175. Phœbi 3, 474. curarum 4, 608
interque legendæ frondes G. 2, 366
interrita, *fœm.* fertur claſſis promiſſis Neptuni 5, 863. parmâ, *illa*, 11, 711. ſpectat pugnas 11, 837
interritus extulit ad auras brachia 5, 427
interrupta, *neutr.* opera 4, 88
interrupti ignes 9, 239
interſint lachrymis patris 11, 62
interſtrepere anſer olores E. 9, 36
intertextam auro clamydem Æ. 8, 167
intervallo longo proximus 5, 320
intexens herbis, *miſcens cum*, E. 2, 49. cornua ſertis Æ. 7, 488
intexere haſtas foliis E. 5, 31
intexet illa, *terra*, tibi vitibus ulmos G. 2, 221
intexti Britanni 3, 25
intextum tauris opus Æ. 10, 785
intextus puer, *purpura*, 5, 252
intexunt abiete coſtas 2, 16. latera frondibus 6, 216
intima, *neutr.* cunabula G. 4, 66. lethi Tartara 4, 481. regna Æ. 1, 247. præcordia 7, 347
intonat ore 6, 707. fragor 8, 527. ſuper clypeum, *Bitias cadens*, 9, 709. horrendum armis 12, 700
intonſa ora 9, 181. capita 9, 681
intonſam bidentem 12, 170
intonſi montes, *ſylveſi*, E. 5, 63
intonuêre poli Æ. 1, 94. ſylvæ profundæ 7, 515
intonuit lævum ſubito fragore Æ. 2, 693. pater omnipotens ter clarus ab cœlo 5, 142. lævum de parte cœli ſerena 9, 631
intorquens jaculum 9, 52. 10, 323
intorquere tela 9, 534
intorquet haſtam 9, 744. *telum* eminus 12, 921
intorſerit haſtam 2, 231
intorſit oculos, *Proteus*, G. 4, 451. telum in hoſtem Æ. 10, 882. haſtam equo 11, 637
intorto telo 10, 382
intra ſepta domorum G. 4, 159. muros Æ. 2, 33. tecta 6, 525. 7, 168. 500. portas 10, 23. limina 11, 235. 267. jactum teli 11, 608
intractabile genus bello 1, 343
intractabilis brumæ G. 1, 211
intramus portus Æ. 5, 57
intrantem muros 4, 359
intrare portus 3, 254
intrato arvo Tybridis 3, 501
intraſtis ripas fluminis 7, 201
intravi tot maria 6, 59
intravimus portus 3, 219
intravit calor medullas 8, 390
intremere murmure Trinacriam 3, 581
intremuêre omnes undæ 3, 673
intremuit malus 5, 505
introgreſſi poſtquam 1, 524. 11, 248
intulerat torrens ſaxa 10, 363
intulerint bellum 11, 250
intulit ſeſe toribus 11, 36. intus G. 3, 214. 4, 258. 422. Æ. 1, 171. 298. 707. 2. 483. 3, 619. 6, 577. 726. 7, 192. 464. 9, 538. 579. 677. 12, 589
intybâ G. 1, 120. 4, 120
invade viam Æ. 6, 260
invadere portus 3, 382. aut pugnam aut aliquid magnum 9, 186
invadit continuò, *ſtatim aggreditur verbis*, 4, 265. claſſem 9, 71. caſtra 9, 147. Teucros 10, 690. medios, *irrumpit in*, 12, 497
invadunt urbem 2, 265. *nos*, 2, 414. ſocii 3, 240. & complent aggere foſſas 9, 567. Martem clypeis atque ære 12, 712
invalidas palmas G. 4, 498. aves Æ. 12, 262
invalidi nati G. 3, [illegible] Æ. 12, 132
invalidum quicquid [illegible] 5, 716
invalidus, *debilis*, G. [illegible] Æ. 6, 114
inva erat hoſtes [illegible] 799
invaſiſſet *me* ferro 6, [illegible]
invaſit thalamum nata [illegible] turmas Æneas 10, [illegible]
invecta, *nom. fœm.* aur[illegible] conjux 7, 287. tota [illegible] is Aurora 12, 77
invectas claſſes Tybri[illegible] 7, 436
invectus equis G. 3, [illegible] 6, 587. cœlo 1, [illegible] 5, 571. Roma[illegible] mœnia Cæſar 8, 714
invehitur Centauro 5, [illegible] ru 6, 785. 12, 162
invenêre viam medios [illegible] 7, 297
inveni viam quæ mihi [illegible] eum 4, 478
inveniam manu mor[illegible] 645
inveniet fata viam 3, [illegible] 113
invenies alium E. 2, [illegible]
inveniet agricola pila 495
invenio affluxiſſe numer[illegible] mitum Æ. 2, 797
inventa, *nom. fœm.* part[illegible] ilicibus ſus 3, 390. *neutr. plur.* flumina [illegible] moranda Arcadii, [illegible] *pibus*, G. 4, 283
inventam quam, *laur*[illegible] 61
inventas per artes 6, 66[illegible]
inventis uvis G. 1, [illegible]
inventor ſcelerum Ulyſ[illegible] 164
inventrix oleæ Miner[illegible] 19
inventum *eſt* captare [illegible] queis 1, 140. foc[illegible] credidit ætas Æ. [illegible] Achillem 9, 742
inventus cavis buto G. [illegible]
invergit vina fronti face[illegible] 6, 244
invertant tauri ſolum 65
invertêre tauri hæc loca campum 3, 161
invertiſſe vomere [illegible] 526

cœlum nox Æ. 11,
rum 6, 775
m. fœm. via longis
3, 383. *neutr.* saxa 1,
uſtra, *ferarum*, 4, 151.
vivis 6, 154. maria
s 9, 130
bello dextera 6,
entes 12, 191
8, 365. 8, 293
anquam viribus eſſent
iris 11, 306
quem dedit, *clypeum*,
8
non equidem invideo
magis E. 1, 11
obis regia Cœli G. 1,
e pater arces Roma-
canio Æ. 4, 234. mi-
erium ſenectus 8, 509.
paribus armis non
9, 655
om. G. 3, 37. quæ
eſt Teucros conſi-
uſonia terra Æ. 4,
l. 2, 90. rumpantur
ro E. 7, 26. quem
t gloria Turni Æ. 11,
ob invidiam pulſus
. 10, 852. ob invi-
ulſus regno 11, 539
Deos ut viderem con-
11, 269
myntas E. 2, 39. Li-
pineas collibus umbra
habenti G. 2, 499.
Æ. 5, 541. te ne
mihi 11, 43
aliæ, *apes*, victu G.
venatu pueri Æ. 9,
pignus paci 11,
m. fœm. colubris avis
26. Minervæ aranea
aris ſedebat, *illa*, Æ.
non tibi facies *Hele-*
601. *neutr.* regna
245. hæc lumina re-
12, 62
licem aratris G. 2,
em Æ. 4, 631. ſtir-
293. raciem 9, 734.
, 177
Latinos 11, 588
is, *urbis* pro *urbeis*,
s, G. 1, 25. fines
Æ. 8, 159
inviſi, quibus inviſi fratres 6, 608
inviſit Apollo Delum 4, 144
inviſos amictus G. 3, 563
inviſum, *maſc.* me fatis 4, 324. ego quem tu tibi fingis Æ. 11, 364. *neutr.* genus 1, 32. Numen 7, 571. caput hoc 9, 496
invitus, haud inviſus cœleſtibus 1, 391. divis 2, 647
invita, *fœm.* reliqui Turnum 12, 809
invitæ, *dat.* ſpem anni credere terræ G. 1, 224. *plur.* te per æquor quærimus Æ. 10, 233
invitam, *me coactam*, 4, 493
invitat hyems G. 1, 302. pretiis animos Æ. 5, 292. Æneas qui velint certare ſagitta 5, 486. Æneam ſolio acerno 8, 178
invitent floribus horti G. 4, 109
invitet ripa decedere calori 4, 23
invitis Divis Æ. 2, 402
invito proceſſit veſper Olympo E. 6, 86. Numine Æ. 10, 31
invitus ceſſi de litore 6, 460
inultæ, *genit.* 11, 847. *plur.* moriemur? 4, 659
inulti omnes moriemur 1, 670
inulto me 10, 732
inultus amiſit amores G. 3, 227
inumbrant toros obtentu frondis Æ. 11, 66
inundant ſanguine foſſæ 10, 24. 11, 382. denſi Troës 12, 280
invocat Jovem 7, 140
involvens nox umbra terramque, Polumque 2, 251. obſcuris vera 6, 100. aquâ navemque, virosque, Auſter 6, 336. ſecum ſylvas, armenta, &c. *mons cadit* 12, 689
involvere, *infinit.* Olympum Oſſæ G. 1, 282
involvêre diem nimbi Æ. 3, 198
involvi lumine 7, 77
involvit nemus flammis G. 2, 308. domum caligine Æ. 8, 253
involvitur, *ille*, avis à tergo in caput, inque humeros Æ. 12, 292
inurunt notas & nomina gentis G. 3, 158
inutile ferrum cingitur Æ. 2, 510
inutilis humor G. 1, 88. annos demoror Æ. 2, 647. *ille debilis* 10, 794
Io matres Latinæ 7, 400. *vox clamantis, qua dolorem, gaudium & omnes prope affectus exprimit.*
Io, *fluvii Inachi filia* 7, 789
Iola E. 3, 76. 79
Iolas 2, 57
Ionii fluctus G. 2, 108
Ionio in magno Æ. 3, 211. mari 5, 193
Ionios fluctus 3, 671
Iopas crinitus 1, 744
Jove E. 3, 60. Æ. 1, 384. 4, 356. 377. 6, 123. 7, 219
Jovem G. 1, 125. Æ. 1, 82. 3, 223. 4, 205. 6, 584. 7, 139. 8, 353. 9, 83. 624. 12, 496
Jovi G. 2, 15. Æ. 3, 279. 4, 199. 638. 7, 133
Jovis E. 3, 60. 4, 49. G. 3, 181. 232. Æ. 1, 46. 50. 398. 3, 681. 4, 91. 331. 614. 5, 255. 726. 747. 784. 6, 586. 7, 220. 287. 308. 8, 301. 320. 380. 640. 9, 564. 673. 716. 10, 567. 758. 11, 901. 12, 144. 247. 849. 878
Iphitus 2, 340. 435
ipſa, ipſæ, ipſam, ipſæs, ipſe, ipſi, ipſis, ipſo, ipſorum, ipſos, ipſum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ipſius, *dactyl.* G. 1, 452. Æ. 1, 118. 2, 772. 5, 535. 6, 396
ipſius, *prima & ſecunda ſyllaba longa*, 5, 55. 410. 8, 484. 11, 747
ira G. 4, 236. Æ. 2, 316. 413. 575. 4, 178. 5, 454. 706. 781. 6, 407. 7, 462. 508. 8, 230. 501. 9, 44. 62. 694. 736. 795. 798. 10, 742. 11, 233. 443. 12, 108. 527. 946
iræ E. 3, 81. G. 4, 453. Æ. 1, 15. 134. 2, 534. 7, 15. 326. 345. 8, 40. 9, 66. 688. 10, 714. 813. 11, 452. 12, 336. 494
iram 1, 8. 255. 8, 60. 10, 758
iratum 1, 29. 4, 532. 564. 12, 499. 83.
iras E. 2, 14. G. 3, 152. 4, 536. Æ. 1, 61. 2, 381. 572. 594. 3, 366. 4, 197. 5, 461. Æ. 7, 305.

Æ. 7, 305. 445. 755. 8, 432. 9, 464. 10, 263. 11, 342. 728. 12, 314. 590
iraſci in cornua diſcit, *taurus*, G. 3, 232. nec cuiquam virtus, *eſt*, Æ. 10, 712. in cornua tentat taurus 12, 104
iratus arator G. 2, 207
ire mihi videor per rupes E. 10, 59. per altum G. 1, 457. Æ. 3, 374. 4, 310. viam G. 3, 77. Æ. 4, 468. jugis juvat G. 3, 292. altum iter, *per aërem*, 4, 108. per terras 4, 221. ad urbem parat Æ. 1, 682. panduntur portæ, juvat ire, &c. 2, 27. tibi comes nec recuſo 2, 704. quove jubes? 3, 88. ad Oraculum 3, 144. in nemus parant 4, 118. per altum 4, 310. in lachrymas 4, 413. ſub umbras 4, 660. volunt 5, 769. ad conſpectum genitoris 6, 108. per nemus 6, 386. per umbras 6, 461. hinc ad cœlum animas 6, 719. unà 6, 860. ad mœnia regis 7, 154. pedes campis pars parat 7, 624. ad litora regis 8, 555. pedes apparat ire comminus 10, 453. prior Pallas *cœpit irruere*, 10, 458. obvius 11, 770. placet centum oratores, &c. 11, 332. ire ſola contra equites Tyrrhenos promitto 11, 504. pietate ſupra Deos 12, 839. fratri comes per umbras 12, 881
iret ſi non tanta quies frigusque caloremque inter G. 2, 344. cum pedes in hoſtem Æ. 6, 880. ut ad muros 12, 555
Iri decus cœli 9, 18
Irim 4, 694. 5, 606. 9, 2. 803. 10, 38
Iris 4, 700. 10, 73
irremeabilis, *nom.* error Æ. 5, 591. *gen.* undæ 6, 425
irreparabile tempus G. 3, 284. Æ. 10, 467
irrigat Aſcanio per membra quietem Venus 1, 696. ſopor artus feſſos 3, 511. auro Pactolus, *Lydiæ populos*, 10, 142
irriget imbres G. 4, 115
irriguum fontem 4, 32
irriſa, *nom. fœm. ego*, Æ. 4, 534
irriſam, *me*, Æ. 4, 541. ſine honore ratem 5, 272
irriſe te offer periclis 7, 425
irrita, *neutr.* ſceleris veſtigia E. 4, 14. dona G. 4, 519. tela Æ. 2, 459. 10, 331. 11, 735. donant nubibus, *mandata*, auræ 9, 313. jurgia jactas 10, 95. mea ſi non dicta putaris 10, 244
irritata ira Deorum Æ. 4, 178
irritatque virum telis 10, 644
irritus, *illum*, urget variis aſſultibus 5, 442
irrorat terras Eous ſole novo G. 1, 288. Aquarius extremo anno 3, 304
irruat Æ. 6, 294
irruerant Danai 2, 757
irruimus 2, 383. ferro 3, 222
irruit medios moriturus in hoſtes 9, 555. Æneas 10, 579
irrumpentem Rutulum 9, 729
irrumpit interiora domûs limina 4, 645
irrumpunt thalamo 6, 528. Rutuli 9, 683
irrupêre curſu portas 11, 879
is, *pronomen*, G. 1, 432. Æ. 2, 215. 3, 393. 596. 4, 203. 5, 708. 6, 684. 7, 48. 8, 321. 9, 549. 595. 696. 748. 11, 702.
Iſmara, *fœm.* patria, *urbs ſilicet Thraciæ*, 10, 351
Iſmara, *neutr. plur. Iſmarus mons Thraciæ*, G. 2, 37
Iſmare, *voc.* Æ. 10, 139
Iſmarii Dorycli 5, 620
Iſmarus E. 6, 30. 8, 44
iſta, iſtam, iſte, iſti, iſtis, *paſſim.*
Iſter, *qui & Danubius*, G. 3, 350
iſtic Æ. 10, 557
iſthinc 6, 389
Iſtro conjurato G. 2, 497
iſtum Æ. 9, 205
it pecus in deſerta G. 3, 342. naribus ſanguis 3, 507. triſtis arator 3, 517. unde per ora novem it mare proruptum Æ. 1, 250. portis juventus 4, 130. fama per urbes 4, 173. campis agmen 4, 404. ſtridor 4, 443. clamor ad atria 4, 665. clamor cœlo 5, 451. auri circulus it per collum pectore 5, 558. itque reditque viam 6, 122. cui comes Achates 6, 159. comes his Laodamia 6, 448.
bello teſſera ſignum 637. timor 8, 557. 595. haſta Tago per utrumque 9, 418. per gemitus 9, 499. per nacula muris 9, 664. Auletes, *ducens eos*, contra dicta Tyri 448. lacrymans 11, clamorque utrûm, gorque tubarum Turnus in bigis cœlo tempeſtas 12, 283. ad æthe juvenum 12, 409. ad terras per m 452. fumus ad 592. ſciſſâ veſte L 609
ita G. 1, 320. 4, 95. Æ. 2, 147. 182. 557. 5, 382. 6, 206. 8, 87. 9, 459. 480. 594. 396. 556. 822. 12,
Itala, *nom. fœm.* ter 643. cornus 9, 698. gente 6, 757. urbe virtute 12, 827. regna 3, 185
Italæ gentes 7, 85. 9, bes 11, 420
Italas oras 5, 703. ſpes 12, 35. 246
Itali 1, 113. 3, 396. 532. 12, 251. 705
Italia 1, 46. 267. 6,
Italiam 1, 6. 17. 537. 558. 3, 166. 381. 507. 523. 4, 361. 381. 5, 18. 357. 7, 469. 9, 267. 8. 32. 67
Italiæ G. 2, 138. Æ. 4, 106. 275. 6, 11, 219. 508
Italides Tullaque & 11, 657
Italis oris 1, 256. ſyl Diis 8, 715
Italis 12, 202. 628
Italo ſanguine 6, 7 11, 326
Italo nulli 8, 502
Italos fines 3, 440. 334. hoſtes 12,
Italos 5, 565. 8, 6 12, 189
Italum 6, 92. 8, 5 109. 12, 655
Italus 5, 117. 7, 1

æ E. 1, 75. domum
ite juvenci 7, 44. do-
faturæ, ite capellæ
. ite, ferte citi flam-
cc. 4, 593. vos ite
ite, Deæ pelagi 9,
17. per Dindyma ô
hrygiæ 9, 617. ite,
e muneribus ani-
cc. 11, 24. nunc 11,
, 187. 2, 248
o. 4, 108. Æ. 1, 374.
360. 388. 3, 507. 5,
170. 589. 6, 16. 112.
1. 384. 477. 542. 688.
160. 467. 802. 811. 8,
321. 377. 391. 11, 17.
2, 525. liquidum ra-
e lapſa 5, 217. cur-
ore claſſis 5, 862.
elis 7, 7. vocis 7,
octis ſydera 10, 162
4, 36. G. 1, 490. 4,
E. 3, 297. 4, 78. 413.
80. 166. 6, 93. 720.
9, 598. 10, 26. 61.
84. 12, 581
iterumque 2, 770. 3,
que iterum 8, 527
l. patriâ 3, 613
pulos 3, 272
Ulyſſes ex Ithaca pa-
104. 122. 3, 629
unc primum à navi-
, 375
audentior 6, 95. neu
ihi ſegnior ito 12,
wam 6, 179. ſic ad
641
erum ad lumen ani-
680. in noſtrum no-
imas, *ſucceſſuras no-*
ſtro 6, 758
n propr. viri, 9, 574
xi curvantur in arcus
48
. Æ. 7, 785
6. 9, 810. 11, 497
3, 92
rto Æ. 4, 130
, 412
638
e dona 5, 385. ſoci-
i in arma 10, 242
lluri infindere ſulcos
Troas fieri, *illos*. Æ.
101. 146

jubebant reddi viro promiſſa Æ. 5, 386
jubebas quid me cœlum ſperare G. 4, 325
jubebat dare vela Æ. 3, 9. aptare claſſem velis 3, 472. accipere Tarquinium Porſenna 8, 646
jubebatur indicere bella Æneadis 7, 617
jubebis in ſolido puteum demitti G. 2, 230
jubebo luſtrare extrema Libyæ Æ. 1, 581. dare vela ventis 4, 546. eſſe Deas æquoris 9, 101. Teucris Italos parere 12, 189
jubent 2, 37. 3, 261. 6, 632. 8, 498. 10, 179. 11, 218. 12, 584
jubeo G. 3, 300. Æ. 3, 289
jubes 2, 3. 3, 88. 5, 849. 11, 353
jubet G. 4, 359. Æ. 1, 652. 2, 147. 3, 267. 4, 270. 498. 5, 15. 552. 757. 773. 828. 7, 154. 276. 432. 468. 8, 175. 9, 117. 10, 858. 11, 79. 83. 240. 12, 111
jubeto E. 5, 15. G. 3, 329
jucundum lumen cœli Æ. 6, 363
judice te E. 2, 27. ſine Æ. 6, 431
judicio noſtro E. 5, 18
judicium Paridis Æ. 1, 31
juga E. 4, 41. G. 3, 57. 140. Æ. 6, 804. 7, 639. 10, 594. montis E. 5, 76. Parnaſſi 10, 11. Cynthi Æ. 1, 502. ſylvarum 6, 256. animas quæ per juga longa ſedebant deturbat, *Charon, hic accipe*, juga, *pro* ſcammis nauticis 6, 411. Heſperiam ſua ſub juga mittant 8, 148. nemorum 11, 544
jugalem lectum 4, 496
jugales geminos 7, 280. ignes 7, 320
jugali vinclo 4, 16. nocte 10, 497
jugalia vincla 4, 59
jugarat cui, *illam*, primis omnibus Æ. 1, 349
jugera G. 2, 264. 4, 128. Æ. 6, 596
jugis G. 3, 292. Æ. 2, 631. 801. 3, 125. 336. 4, 147. 153. 11, 135. 529. immiſſis concuſſêre lora aurigæ Æ. 5, 147. pendet *equis concitatis*, Æ. 12, 374
jugo E. 2, 66. G. 1, 173. Æ. 3, 542. 10, 78. prona, *rupes*, 8, 236. montis per deſerta jugo properans 11, 514
jugulant pecudes 11, 199. 12, 214
jugulis ſacrum demitte cruorem G. 4, 542
jugulo Æ. 10, 907. 11, 750. 12, 358
jugulum 10, 415
jugum demittere, *colles incipiunt*, E. 9, 8. hoc ſuperate, *collem*, Æ. 6, 676. Circæum 7, 799. exſuperat, *collem*, 11, 905
Iüle 11, 58
Iüli 1, 560. 694. 2, 563. 682. 4, 274. 616. 5, 546. 6, 364. 789. 7, 493. 9, 501. 10, 524. 12, 110. 399
Julia unda G. 2, 163
Julius Æ. 1, 292
Iülo 1, 271. 292. 5, 569
Iülum 1, 713. 2, 674. 9, 640. 652
Iülus 2, 677. 710. 723. 4, 140. 5, 570. 7, 107. 116. 478. 9, 232. 293. 510. 10, 534. 12, 185
junco E. 1, 49. 2, 72
juncta fuit tibi fiſtula cera E. 3, 26. eſt mihi fœdere dextra Æ. 8, 169
juncti leones 3, 113
junctiſque frontibus feruntur, *amba naves*, 5, 157
juncto curru G. 4, 389
junctos orbes 3, 173. equos Æ. 12, 735
juncturas tabulata dabant 2, 464. laterum fibula mordet 12, 274
jungam connubio ſtabili Æ. 1, 77. 4, 126
jungant fœdera 7, 546
jungas pacem hanc æterno fœdere 11, 356
jungat vulpes & mulgeat hircos E. 3, 91
junge pares G. 3, 169. fœdera Æ. 8, 56
jungebant fœdera 8, 641
jungebat mortua corpora vivis 8, 485
jungemus te Latino regi 11, 129
jungent leges & fœdera 12, 822
jungentur jam gryphes equis E. 8, 27
jungere equos G. 3, 114. dex-

træ dextram Æ. 1, 412. carmina 3, 451. cui ſe viro dignetur Dido 4, 192. da dextram 6, 697. quam viro gentis noſtræ 8, 268. tauros 8, 316. tibi caſtra paro 8, 476
jungi fœdera 4, 112. hoſpitio 8, 264
jungimus hoſpitio dextras 3, 83
jungit florem Anethi E. 2, 48. equos ſol Æ. 1, 572. agmina 11, 145. 4, 142. equos curru 5, 817. 7, 724. opes 10, 154
jungunt agmina 2, 267. dextras 8, 467. ponteſque & propugnacula 9, 170
juniperi ſtant E. 7, 53. gravis umbra 10, 76
Juno G. 3, 153. Æ. 1, 19. 40. 283. 447. 666. 2, 612. 3, 380. 4, 114 166. 371. 608. 693. 5, 606. 679. 6, 90. 7, 330. 438. 552. 8, 84. 9, 2. 745. 764. 802. 10, 62. 73. 96. 628. 685. 760. 12, 134. 156. 841
Junone 4, 45
Junonem 7, 544. 10, 606. 12, 791
Junoni 1, 450. 3, 438. 547. 4, 59. 6, 138. 8, 60
Junonia hoſpitia 1, 675
Junonis G. 3, 532. Æ. 1, 8. 52. 134. 672. 2, 761. 3, 437. 5, 781, 7, 419. 592. 683. 8, 292
junximus hoſpitio dextras 11, 165
junxit me ſibi 4, 28
Juppiter E. 7, 60. G. 1, 418. 2, 419. 4, 143. Æ. 1, 227. 526. 735. 2, 326. 689. 3, 116. 171. 4, 110. 206. 590. 5, 17. 687. 6, 130. 272. 7, 110. 799. 8, 560. 573. 9, 128. 209. 625. 670. 803. 10, 16. 112. 116. 606. 12, 141. 504. 565. 725. 806. 854. 895
jura G. 1, 269. 2, 501. 4, 562. Æ. 1, 297. 430. 511. 735. 2, 157. 541. 3, 137. 4, 27. 5, 758. 7, 246. 8, 670
jurare numen, *Stygiæ paludis*, 6, 324
juravi exſcindere gentem 4, 426
jure, *meritò*, 9, 642
jurgia Codri E. 5, 11. irrita jactas Æ. 10, 95. contra mea 11, 406
juris materni Æ. 7, 402
juro maria 6, 351. per ſidera per ſuperos 6, 458. per fata Æneæ 7, 234. per caput hoc 9, 300. terram, mare, ſidera 12, 197
jus cedat proprium regi 11, 359. mihi ſoli concurrere 12, 315
juſſa G. 3, 41. Æ. 1, 81. 306. 2, 607. 3, 114. 684. 4, 295. 378. 396. 503. 538. 5, 749. 6, 176. 9, 804. 10, 445. 12, 877
juſſa, *particip. nom. fœm.* mori 3, 323. fero ſacrum 4, 703. *neutr.* ſacra 6, 41. loca tenet 10, 238
juſſerat nymphas è navibus eſſe 10, 222
juſſêre 4, 346
juſſi, *plur.* 1, 712. 3, 561. 697. 5, 834. 6, 21. 7, 156. haud ſecus ac juſſi faciunt 3, 236
juſſis tuis 8, 11. ingentibus Æ. 7, 241
juſſit E. 6, 86. G. 1, 130, 4, 446. Æ. 2, 186. 3, 162. 7, 428. 9, 233. 12, 854
juſſo æquore ceſſerunt ſocii 10, 444. quâ juſſo, *quâ parte juſſero*, 11, 467
juſſos aſperge ſapores G. 4, 62. adolemus honores Æ. 3, 547
juſſu Dei 2, 247
juſſus dare habenas laxas qui ſciret 1, 67. confundere fœdus 5, 496
juſta, *abl.* plus parte G. 1, 35
juſtæ iræ Æ. 10, 714
juſtior quo alter nec pietate fuit Æ. 1, 548
juſtis partubus 1, 512. furiis ſurrexit Etruria 8, 494. haud juſtis querelis 10, 95
juſtiſſima tellus G. 2, 460. cura Veneris ipſe Æneas Æ. 10, 132
juſtiſſimus unus qui fuit 2, 426. 7, 536
juſtitia G. 2, 474. Æ. 1, 527
juſtitiæ 1, 608. 11, 126
juſtitiam 6, 620
juſto lætior G. 2, 251
juſtos hymenæos Æ. 3, 60
juſtum numen 4, 521. pugnæ tempus 10, 11
juſtus dolor 8, 500
Juturna 12, 154. 222. 244. 448. 468. 477. 798. 870
Juturnæ Æ. 12, 854
Juturnam 12, 813. 844
juvabit hæc olim memi… 207. expleſſe animum… cis flammæ 2, 586. … 3, 606. ſubvectare … ſaxa Trojana 11, 131. … diſſe 11, 168
juvabo opibus 1, 575. 8, …
juvant non omnes ar… 4, 2. nec me tanto… 5, 83. quid labor a… facta G. 3, 525. q… furentem Æ. 4, 66
juvare te 12, 872
juvat arva, *agris prod…* 95. nidos reviſere … Ismara Baccho coni… 37. ſpectare 2, 47… videre 2, 438. duc… pas ad delubra 3, 23… gis 3, 292. ire, *exire* … 27. *illos*, te, adden… perituræ 2, 661. juv… gere labori 2, 776. … evaſiſſe tot urbes 3, … ante levatos auxili… 4, 538. ire ſub ur… 660. ferre ſigna 7, 6… vectare prædas 7, … 613. indulgere c… 615. audentes … 10, 284. te, *adj…* 411
juvenca E. 8, 2. G. …
juvencæ 2, 375. 3, 153. … 718
juvencas 4, 540. 551
juvenci E. 2, 66. 6, … 44. G. 1, 15. Æ. 5, …
juvencis G. 2, 206. … 284. Æ. 3, 247. …
juvencos G. 2, 357. … 50. 169. Æ. 5, 97. … 6, 38. 243
juvencum E. 8, 85. G. … Æ. 5, 366. 9, 627
juvencum, *juvencorum*
juvenem E. 1, 43. G. … 3, 118, 4, 423. … 3, 326. 5, 361. … 335. 399. 10, 464. … 51. 67. 12, 149. …
juvenes G. 4, 477. … 631. 2, 348. 5, … 308. 771. 8, 273. … 163. 674. 10, 173. …
juveni 3, 611. 5, … 9, 88. 10, 623. … 897
juvenili in corpore … 221

bus armis Æ. 2, 518
G. 3, 258. 4, 360. Æ.
. 5, 331. 5, 3. 6, 448.
, 16. 554. 806. 10, 445.
1, 156. 530. 712. 765.
G. 3, 437. 4, 165. Æ.
. 4. 32. 5, 295. 398.
, 181
1, 595. 4, 559
G. 2, 472. 3, 63. 4, 22.
471. 703. 2, 63. 394.
486. 130. 162. 5, 134.
7, 340. 812. 8, 545. 9,
10, 605. 11, 419. 453
G. 3, 105. 165. 4, 445.
501. 2, 355. 5. 499. 563.
, 173. 249. 309. 785. 10,
327. 11, 838. 12, 238.
eque eum in vulnera
ſomniferi Æ. 7, 757.
llos Herculis arma 10,
præter. act. neque illos
Æ. 10, 33
ſis ô, placiduſque juves
utulos contra, *eum* 10,
id peſtem evadere bel-
it? 10, 56
ne caſus regimine, 2, 666.
, 22. 571. 6, 605. 7,
27. 8, 308. 11, 479.
8. fuit laurus 2, 513.
xta comes Euryalus 9,
tres juxta famulos 9,
cina Ceraunia 3, 506.
a 4, 255. finem Ocea-
480. altaria 4, 517. hos
. *illam*, ſtetit 6, 452.
juxta ſequitur 6, 815.
rem 7, 72. latus Sica-
8, 416
, 601
orbis G. 4, 484
3, 38

L

Æ. 5, 432. 12, 905.
gia prima 10, 283
animum impulit 4,
juncturas Æ. 2, 463
cordia vulgi variare 12,
nc pelago prærerlabere
eſt, *ſupl. partem*, 3,
labat ariete crebro janua Æ. 2, 492
labatur pectore noſtro vultus illius E. 1, 64
labefacta movens jugera foſſor G. 2, 264. per oſſa Æ. 8, 390
labefactus amore animum 4, 395
labellum triviſſe calamo E. 2, 34
labem concretam Æ. 6, 746
labens Cocytus circumfluit 6, 132
labente olea 3, 281. die 4, 77. 11, 914. vado 11, 628
labentem annum G. 1, 6. te *morientem*, Æ. 2, 430. *ſtellam*, ſuper culmina tecti 2, 695. illum cadentem 5, 181
labenti tendit dextram 11, 672
labentia folia G. 2, 133. flumina 2, 157. 4, 366. ſydera cœlo Æ. 3, 515
labentibus luſtris 1, 287. annis 2, 14
labentis domus 4, 318
labentur, inter labentur aquæ G. 2, 349
labere pennis Æ. 4, 223. Nympha polo 11, 588
labes prima mali 2, 97
labi præcipites cœlo ſtellas G. 1, 366
Labici, *populi ſic dicti à Labico urbe*, Æ. 7, 796
labitur infelix G. 3, 498. Æ. 5, 329. alta ſecans abies radis 8, 91. 10, 687. exſanguis 11, 818
labor, *nomen*, G. 1, 79. 150. 2, 61. 401. 412. 514. 3, 68. 118. 182 288. 525. 4, 6. 106. 184. 492. Æ. 1, 81. 435. 2, 708. 3, 714. 4, 115. 379. 6, 27. 277. 7, 248. 11, 425. 476. 684. 12, 727. improbus omnia vincit G. 1, 145. curandis vitibus 2, 397. hoc opus hic labor eſt Æ. 6, 129
laboranti ſimilis G. 3, 196
laboratæ arte veſtes Æ. 11, 643
labore G. 1, 197. 4, 114
laborem E. 10, 1. G. 1, 293. 2, 39. 155. 343. 2, 74. 97. 4, 156. Æ. 1, 334. 459. 511. 2, 11. 3, 160. 459. 4, 233. 273. 5, 499. 617. 769. 6, 892. 7, 331. 8, 380. 444. 577. 10, 111. 11, 510. 12, 435
labores G. 1, 118. 325. 2, 478. 4, 340. Æ. 1, 14. 601 632. 746. 2, 284. 306. 3, 368. 4, 78. 5, 688. 6, 56. 437. 7, 421. 8, 291. 378. 439. 9, 202. 10, 321. 759. 12, 33. 177. 635
laborі G. 3, 127. Æ. 2, 385. 619. 776. 5, 845. 6, 135. 9, 404
laboris 1, 464
laborum G. 2, 372. 3, 452. 4, 116. Æ. 1, 245. 377. 2, 143. 3, 145. 393. 4, 528. 6, 103. 7, 117. 559. 8, 46. 9, 225. 11, 73. 126. 416
labra illis admovi E. 3, 43. 47
labris G. 2, 6. Æ. 11, 572. *vaſis*, 8, 22. 12, 417
labruſca, *vitis ſylveſtris*, E. 5, 7
labuntur ab æthere plumæ Æ. 11, 724. frigida letho lumina 11, 818
labyrinthus 5, 588
lac E. 2, 22. 3, 6. 98. G. 3, 463
Lacænæ Tyndaridis Æ. 2, 601. *Helenæ*, 6, 511
Lacænis virginibus G. 2, 487
Lacedæmona Æ. 7, 363
Lacedæmonios hymenæos 3, 328
lacerare loricam 12, 98
laceras, quid laceras miſerum ? 3, 41
laceraſſe nautas E. 6, 77
lacerai terga G. 4, 13
lacertis, *brachiis*, Æ. 5, 141. 7, 164. 8, 387
lacerto, *brachio*, 9, 402. 10, 339. 11, 561. 693
lacertas G. 4, 74. Æ. 5, 422. 7, 503
lacertos virides E, 2, 9
lacerum, *ſerpentem*, Æ. 5, 275. ora 6, 495. funus, *cadaver*, 9, 491
laceſſas ne quemquam voce E. 3, 51
laceſſent ferro hæc regna Æ. 12, 186
laceſſere ferrum 10, 10. bella 11, 254. Teucros 11, 585. Teucros bello 11, 842
laceſſit ventos ictibus G. 3, 233. Æ. 12, 105. voce virum 10, 644
laceſſita ſole æra fulgent 7, 527
laceſſunt pugnam 5, 429. *ſe* curſuque ictuque 7, 165. *eum* clamore 10, 718. manibus

nibus pectora, *equorum*, Æ. 12, 85
Lacinia diva 3, 552
lacrymabile bellum Æ. 7, 604
lacrymabilis gemitus 3, 39
lacrymæ 1, 466. 4, 449. 5, 343. 6, 686. 10, 790
lacrymam G. 4, 160
lacrymans 4, 356. Æ. 1, 463. 474. 3, 10. 344. 5, 771. 6, 1. 476. 11, 90. 150. multa ſuper gnata 7, 358. inexpletum 8, 559
lacrymantem, *me*, 2, 790
lacrymantis Iüli 9, 501
lacrymas 2, 784. 3, 312. 348. 4, 370. 413. 6, 455. 468. 9, 289. 293. 10, 465. 11, 96. 12, 56. 154
lacrymis E. 10, 29. Æ. 1, 232. 2, 8. 145. 196. 362. 651. 3, 492. 4, 30. 548. 649. 5, 173. 6, 867. 8, 384. 9, 251. 10, 504. 11, 41. 62. 191. 12, 30. 64. 156. 400
lacrymoſis vocibus 11, 274
lacte E. 4, 21. 5, 67. 7, 3. 15. G. 1, 344. 3, 397. Æ. 3, 66. 4, 514. 5, 78. 11, 571
lactea, *nom. fœm.* cervix 10, 137. *neutr. plur.* G. 2, 525. colla Æ. 8, 660
lactentia frumenta G. 1, 315
lactis E. 1. 82. 2, 20. 3, 308. 394
lacu G. 4, 173. Æ. 2, 135. 6, 238. 393. 8, 66. 451
lacum Cimini 7, 697
lacunæ G. 1, 117. 3, 365
lacus 1, 377. 2, 159. 469. 3, 481. 4, 364. Æ. 3, 386. 442. 4, 526. 6, 134. 7, 760. 8, 74. 296. 12, 756
Ladem, *acc. propr. viri*, 12, 343
Ladona, *acc. nom. propr. viri*, 10, 413
lædant te ne frigora? E. 10, 48
lædat ne glacies pecus G. 3, 298
læde neu ferro cæde ſemina 2, 301
lædent nec, *pecudes*, contagia vicini pecoris E. 1, 51
lædet, *nos*, minus via 9, 64
lædit ſcabie & rubigine ferrum G. 2, 220
læna, *toga*, Æ. 4, 262
Lærtia regna 3, 272
læſæque, *apes*, G. 4, 236
læſerit cuſpide ſacrum robur Æ. 8, 231
læſi fœderis 12, 496
læſiſſet ariſtas curſu 7, 809
læſo numine 1, 12. 2, 183
læta, *nom. fœm.* uligine dulci humus G. 2, 184. juventus 3, 63. Æ. 2, 395. æſtas 3, 322. ipſa Æ. 1, 420. Dido 1, 507. ſpes 5, 183. Deum partu Berecynthia mater 6, 786. parum frons 6, 862. dolis conjux 8, 393. ego 9, 89. imago 10, 643. cum veniret, *fortuna ad me*, 11, 42. laborum Dido 11, 73. *abl.* haud fronte 11, 238. *neutr. plur.* ſata G. 1, 325. Æ. 2, 396. ſurgunt, *de arboribus agit*, G. 2, 48. armenta 2, 144. Æ. 3, 220, carmina G. 2, 388. flumina 3, 310. pabula 3, 385. ſæcula Æ. 1, 609. limina 1, 711. pectora 5, 816. arva 6, 744. tempora, *caput lætum*, 8, 681
lætabere longum 10, 740
lætæ, *genit.* conjugis G. 2, 326. *plur.* pecudes 1, 423. neſcio quâ dulcedine, *apes*, 4, 55. res Æ. 2, 783
lætam cognomine gentem 3, 133. columbam 5, 515
lætantes cycnos 1, 397
lætas ſegetes G. 1, 1. mentes Æ. 5, 304
lætata Juno 12, 841
lætatus ſum 6, 392. furto 6, 568. quibus, *armis*, 10, 827
lætentur ut omnia E. 4, 52
lætere Italia reperta Æ. 6, 718
læti, *plur.* G. 2, 383. 3, 375. 379. Æ. 1, 39. 558. 2, 260. 3, 638. 4, 295. 5, 34. 577. 7, 130. 147. 8, 279. 9, 157. 10, 15. agricolæ G. 1, 301. nautæ 1, 304. Æ. 4, 418. *corvi*, G. 1, 412, glande ſues 2, 520. minores Æ. 8, 268
lætior juſto terra G. 2, 252. dignus qui lætior eſſet patriis imperiis Æ. 7, 653
lætis frugibus G. 1, 69. in herbis 1, 339. 3, 494. vitibus 2, 221
lætiſſima, *nom. fœm.* Dido Æ. 1, 689. *neutr. plur.* farra G. 1, 101. litora 2, 112
lætiſſimus umbra lucus Æ. 1, 445
lætitia E. 5, 62. Æ. 1, 518. 3, 190. 8, 717. 9, 637. 11, 807. 12, 700
lætitiæ 1, 738
lætitiam 1, 640
læto in palmite E. 7, 4[illegible] bri 7, 60. gramine G. [illegible] clamore Æ. 3, 524. [illegible] 107
lætor malorum 11, 280
lætos honores 1, 594. [illegible] 638. auxilio demi[illegible] 171
lætum legumen G. 1, 7[illegible] genus 2, 262. Tyrii Æ. 1, 736. honorem Aceſten 5, 531. P[illegible] 657. 10, 738. Æne[illegible] 288
lætus ager G. 1, 102, [illegible] 2, 363. feres victum tegmine lupæ Romu[illegible] 1, 279. duce Achate Eois Eurus equis 2, [illegible] ſidera extulit oculos hæc refer parenti perfecto honore 3, [illegible] cit ſuos ad mœnia Iülus 4, 140. gaza a[illegible] 40. Mneſtheus 5, ego 5, 236. ob nav[illegible] vatam 5, 283. ducebu ſus equeſtres 5, 6[illegible] ros 6, 193. ſuccedit 7, 36. ait 7, 259. [illegible] para, &c. 7, 430. [illegible] *loca*, 8, 311. adit pe[illegible] 544. honore 8, 617. 10, 787. precatur, [illegible] 874. Apollo 12, 293. atque minus ſucceſſu [illegible] 12, 616
læva, *nom. fœm.* mens [illegible] Æ. 2, 54. tibi tellus via 6, 542. *neutr. plur.* na G. 4, 7. æquora 412
læva, *abl.* manu 1, 615. 5, 382. 10, 227. 862. 12, 302. 488. 460. dextrâ lævâque 656. 11, 528. dextrâ 9, 677. *neutr. plur.* *vam*, partem 5, 825
lævam, *partem*, petivit
lævas undas 3, 562. 163. *manus*, 7, 732.
lævo limite 9, 372. 579. lumine 10, 10, 495. 11, 587. 693
lævos in orbes 10, 885
lævum intonuit, *ad partem*, 2, 693. *latus*,

, 420. iter 5, 170. ad
em 8, 236. inguen 10,

G. 2, 93
Æ. 10, 381
nt ora ibila linguis 2,

nt vulnera 10, 560
flamma comas, *viſa*
, 684. matrem pueros
2
ſydera 3, 574
bile regnum 2, 4
4, 667
ferræ G. 1, 143
Æ. 6, 587. 9, 535
4, 6. 7, 148
s 3, 637
que 9, 334
mque 9, 334
2, 120. 465
397. 3, 391
Æ. 12, 375
G. 2, 394. Æ. 8, 284.
G. 2, 394. Æ. 8, 284.
15
nfula G. 3, 487
nt corpora morbo 4,

ibus humeris Æ. 11,

is pelagi 10, 289. Hy-
i 11, 69
t moriens flos 8,

quies 12, 908
t artus G. 3, 514
nom. fœm. crines & ge-
Æ. 12, 606
Priamidem 6, 494
n G. 3, 384
oves Æ. 3, 660
pecudes 3, 642. bi-
7, 93
s gieges G. 3, 287. a-
Æ. 8, 664
E. 2, 51. prima fla-
n malas Clytium Æ.
24
2, 41. 201
a 2, 213. 230
a 6, 447
onteæ Trojæ G. 1, 502.
Æ. 4, 542
ntia pubes 7, 105
ntiadæ, *voc.* ô Trojani
8
ntiaden Priamum 8,
pſum 8, 162
ntius heros 8, 18
G. 1, 274. 2, 348
6, 42. G. 1, 62. 3, 34

lapidoſa corna G. 2, 34. Æ. 3, 649
lapillos G. 4, 194
lapis E. 1, 48. Æ. 1, 597. 12, 906
Lapithæ Pelethronii G. 3, 115
Lapithas Æ. 6, 601
Lapithis G. 2, 457. Æ. 7, 307
Lapithum gentem immanem 7, 295
lappæque tribulique G. 1, 153. 3, 385
lapſa, *nom. fœm. cœio*, Jovis ales Æ. 1, 398. *turris*, 2, 465. de cœlo ſtella 2, 693. aëre, *columba*, 5, 216. *neutr. plur.* cadunt folia 6, 310. ancilia cœlo 8, 664
lapſæ fugâ ſub ſidera, *volucres*, 3, 243. per aëra, *volucres*, 6, 202
lapſantem in ſanguine nati 2, 551
lapſi generis G. 4, 249. *plur.* per funem, *deſcendentes*, Æ. 2, 262
lapſis rebus G. 4, 449
lapſo, *illi*, Æ. 12, 356
lapſorum ſi te miſeret 5, 354
lapſu 2, 225. 3, 225. 4, 524. 10, 750
lapſum in viſcera ſerpentis malum 7, 374. *illum*, 10, 540. equi cervice Thymæten 12, 364. temone Metiſcum 12, 470
lapſura, quos ſuper ſilex jamjam lapſura Æ. 6, 602
lapſus ad oſſa dolor G. 3, 457. per aras, *anguis*, Æ. 5, 86. inter veſtes & pectora, *coluber*, 7, 349. ad undas, *Jovis ales*, 12, 249
lapſus rotarum ſubjiciunt pedibus, *equi*, 2, 236
laquearia tecti 8, 25
laquearibus 1, 730
laqueis captare feras G. 1, 139
Larem 3, 344. Æ. 5, 744. 8, 543. 9, 259
larem ſub terra fodêre, *domum*, G. 4, 43
larga, *nom. fœm.* tibi copia fandi Æ. 11, 378. *abl.* manu 10, 619
largi lactis copia G. 3, 308
largior æther Æ. 6, 640
largior, *verb.* quidquid ſolamen humandi eſt 10, 494
largo fœtu G. 2, 390. flumine Æ. 1, 469. fletu 6, 699. ſanguine Æ. 12, 721
largos rores G. 1, 385. fletus Æ. 2, 271
largum imbrem G. 1, 23
largus opum Æ. 11, 338
Lari, *voc.* maxime, *agit de lacu Lario*, G. 2, 159
Laride Æ. 10, 391. 395
Larinaque virgo 11, 655
Lariſſeus Achilles 2, 197. 11, 404
laſciva capella E. 2, 64. puella 3, 64
laſſa reſedit, *conjux*, Æ. 2, 739
laſſo collo papavera demiſêre caput 9, 436
lata, *nom. fœm.* lancea 12, 374. *neutr. plur.* flumina G. 3, 213. relucent freta Sigea *late*, Æ. 2, 312. mœnia 6, 549
Latagum 10, 697. 698
latamque trahens inglorius alvum, *rex apum*, G. 4, 94
late, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
latebas poſt carecta E. 3, 20
latebat ſub fronte, *ingens oculus*, Æ. 3, 636. veſte, *ramus*, 6, 406. claſſis adjuncta lateri caſtrorum 9, 69
latebram teli 12, 389
latebras G. 2, 216. Æ. 2, 38. 55. 10, 657. 663. animæ pectus 10, 601
latebris curvis G. 3, 544. effoſſis 4, 42. cæcis Æ. 3, 232. 424. in latebris, *in inſidiis*, G. 4, 423
latebroſaque flumina Æ. 8, 713
latebroſo in pumice 5, 214. 12, 587
latentem in ſede ſecreta Tyndarida 2, 568
latentes cauſas 3, 32
latentia ſaxa 1, 112. ſcuta 3, 237
latera, *taurorum*, G. 3, 523. ardua, *Polyphemi*, Æ. 3, 665. Atlantis 4, 246. pyræ 6, 216
latere, *nomen*, montis G. 4, 419
lateri G. 3, 54. Æ. 2, 19. 341. 393. 553. 4, 73. 5, 434. 7, 590. 8, 459. 9, 69. 536. 579. 10, 161. 11, 489. 12, 432
laterum 1, 126. 164. 10, 210. 12, 274
latet anguis in herba E. 3, 93. error Æ. 2, 48. ipſe, *portus*, 3, 535. ſub claſſibus æquor

Æ. 4, 582. cauſa 5, 5. arbore ramis 6, 136. peſtis ſylvis 7, 505. ſub precibus venia 10, 626. tuta arce viator 10, 805
lati aditus centum Æ. 6, 43
laticem 1, 690
latices G. 3, 509. Æ. 4, 454. 512. 6, 218. 715. 7, 464
laticis G. 2, 192
laticum Æ. 1, 740
Latina, *abl.* gente 8, 55. urbe, 9, 367. 11, 100
Latinæ matres Æ. 7, 400. acies 10, 360. turmæ 11, 518. quæcunque 12, 143. miſeræ *ſupl. mulieres*, 12, 604
Latini, *populi*, Æ. 5, 568. 7, 716. 10, 895. 11, 108. 134. 302. 402. 603. 618. 621. 12, 15. 240. 548. 656. 693. 730
Latini, *regis*, 6, 891. 7, 284. 407. 585. 11, 213. 12, 58. 137. 567
Latinis 7, 367. 470. 8, 117. 9, 717. 10, 77. 11, 229. connubiis 7, 96. regnis 313. arvis 8, 38. 10, 300. canibus 9, 485. occiſis 11, 193. patribus 2, 211. feſſis 12, 593
Latino, *dat.* regi 8, 17. 10, 66. 11, 128. 12, 111. ſocero 11, 440. eſt aurum 12, 23. *abl.* Rege 7, 261
Latinorum tecta 7, 160. tela 8, 448
Latinos 5, 598. 7, 151. 202. 426. 10, 237. 311. 12, 1. 448. 556. 823. 837. fines 8, 602. 11, 588. populos 10, 4. muros 11, 17. oratores centum 11, 331
Latinum 7, 333. 373. genus 1, 10. regem 7, 467
Latinus 7, 92. 103. 192. 249. 616. 11, 231. 238. 12, 18. 161. 195. 285. 609. 707. rex 7, 45. 432. 556. 9, 388. 12, 657. pater 11, 469. ſocer 12, 192
Latio 1, 10. 35. 269. 4, 432. 5, 731. 6, 67. 89. 793. 7, 38. 54. 271. 601. 8, 10. 14. 10, 363. 11, 141. 361. 431. 12, 24. 148. 820
latis otia fundis G. 2, 468. regnis Æ. 4, 199. campis 6, 887. 11, 465. arvis 8, 605. humeris 9, 725
Latium 1, 299. 558. 7, 342. 709. 8, 5. 18. 322. 10, 58. 11, 168. 12, 826
lato haſtilia ferro Æ. 1, 317. 12, 165. dedit ore feneſtram 2, 482. venabula ferro 4, 131. auro balteus 5, 312. limite 9, 323. enſe 12, 389
Latonæ 1, 506
Latonia 9, 405. 11, 534. Delos G. 3, 6. virgo 11, 557
latos campos 1, 492. Æ. 10, 408. agros G. 4, 522. Æ. 8, 8. humeros 2, 721. 5, 376. 11, 679. armos 11, 644
latrans 6, 401
latrante Lyciſca E. 3, 18
latrantibus monſtris E. 6, 75. undis Æ. 7, 588
latrat Hyiax in limine E. 8, 107
latratibus inſtat canis Æ. 12, 751
latrator Anubis 8, 698
latratu G. 3, 412. Æ. 6, 417
latratus canum 5, 257
latronis telum 12, 7
latuêre, nec latuêre doli fratrem Junonis 1, 134
latuiſſet his in oris 8, 323
latum agmen 10, 513
latura eſt ſi quam fidem vetuſtas operi 10, 792
laturam, *ſe*, auxilio arma Vulcania 8, 536
latus E. 6, 53. Æ. 1, 86. 2, 51. 3, 581. 10, 314. 778. 12, 304. 507. dat undis prora 1, 109. Heſperium 3, 418. Euboicæ rupis 6, 42. nemoris 7, 566. Sicanium 8, 416. *collis*, 11, 524. unum exſerta pugnæ, *Amazon, unam mammam* 11, 649
lavabat ferum in fonte 7, 489
lavabo, *capellas*, in fonte E. 3, 97
lavandi ſtudio geſtire G. 1, 387
lavant corpus frigentis & unguni Æ. 6, 219
laudabor ſumpſiſſe pœnas merentis 2, 586. raptis ſpoliis, *ob rapta ſpolia*, 10, 449
laudârit ſi ultra placitum E. 7, 27
laudate ſedentes pacem Æ. 11, 460
laudato ingentia rura G. 2, 412
laudavit carmina nobis E. 5, 51
laude Æ. 4, 233. 273. 355. 12, 49. inſigni Teucros 1, 629
laudem G. 3, 288. Æ. 4, 93. 9, 655. 11, 12, 321
laudes, *verb.* nil eſt quod la laudes E. 3, 48
laudes, *nomen*, E. 4, 26. 78. 6, 5. Æ. 1, 10, 282
laudi ſunt ſua præmia 1,
laudibus G. 2, 138. 3, 11, 125
laudis G. 2, 174. Æ. 751. 7, 496. 10, 37
laudum G. 3, 112. Æ. 6, 823. 8, 273. 9,
lavêre tavillam vino 6,
lavi vulnera 9, 487
Lavinaque venit litora
Lavini, pro *Lavinii*, 6, 84
Lavinia arva 4, 236
Lavinia, *nom. propr.* 64. 194. conjux 6, 314. 12, 17. 80. 72. 11, 479. filia 605
lavit corpora ſanguis, *correptâ à lavo, lavi*, 221. æquore currum cruorem luminis Æ.
ora cruor 10, 727
lavit, præteritum à *lavo, lavit, productâ primâ* in flumine 7, 663
laurea, *laurus*, E. 7,
Laurens ora litus Æ.
Laurente, *Nymphâ*, 7, *terrâ*, 12, 547
Laurentem Tybrim 5,
Laurentes, *nom. maſc.* 240. campi 12, Nymphæ 8, 71. *acc.* bos 8, 613. muros
Laurenti ab arce 8, 38. Divo 12, 769
Laurentia, *nom. fœm.* 709. *neutr. plur.* 9, 100. caſtra 10, mina 11, 909
Laurentibus miſeris 8, gris 11, 431. 12,
Laurentis colonis 7, 7, 171. tyranni 7, ni 7, 650. pugnæ 11, 11, 851
Laurentum 8, 371. 286
lauri E. 2, 54. 3, 63. Æ. 6, 6, 8

. 2, 131. Æ, 3, 81. 5,
539
. 6, 84. 8, 13. 82
E. 8, 83
G. 2, 18. 133. Æ. 2, 513.
7, 59
o, 775
o, 863
10, 439. 700. 810. 814.
10, 810. 841
7, 649. 651. 10, 345.
434. 790. 902
arinis 8, 361
t ſomno curas Æ. 9,
arva ſinus G. 2, 331
excuſſos rudentes Æ. 3,
t membra quiete 5,
abenas dare 1, 67
auſtra Sinon 2, 259. fo-
, 412
vix eſt via voce dolore
51
at artus quies 5, 857
abenis immiſſus palmes
urum G. 2, 364. com-
bus Æ. 1, 126
rclos G. 3, 166. caſſes
7. funes immittere Æ.
8. arcus 11, 874
E. 2, 63. G. 3, 245. 4,
Æ. 3, 466. 5, 266
om. fœm. bello juventus
6. voc. ô manus, tur-
10, 294. neutr. plur. ex
e mala E. 3, 70. ponto
na 8, 95. ſemina, G. 1,
oſſa Æ. 6, 228. pubis
a equites 8, 519. arma
t humeris, collecta, 10,
omites 11, 655
de more bibentes 4, 57.
9. 8, 544
nctis navibus, electi e,
12. cuſtodes 2, 762. ju-
s 8, 179. 10, 837. ô vos
6. proceres 10, 213. viri,
899
iguti equitum comitatus
8
na matrum corpora 9,
veſtro paſcite vitulam
des E. 3, 85
uvenes Æ. 5, 729. vi-
, 73. 11, 60. Dardaniæ
8, 119
lectum jugalem 4, 496
Ledæ matris 1, 656
Ledæam Hermionem 3, 328. Helenam 7, 364
legam cana mala E. 2, 51
legat quæ, carmina, 10, 2. corpora præcipuè matrum G. 3, 51
legati Æ. 11, 227. 296
legatos 8, 143. 11, 239
lege, verb. primi litoris oram G. 2, 44. albos greges villis mollibus 3, 386
lege, nom. tenetur nulla fati Æ. 12, 819
legem hanc dederat G. 4, 487
legendæ, interque legendæ frondes 2, 366
legens pabula Æ. 12, 475
legentem, mala, E. 8, 38
legentes, nec miſeros aconita legentes G. 2, 152
legere laudes & facta E. 4, 27. unde poſſit omnes adverſos conſiderare Æ. 6, 755. ſoceros, decipere, 10, 79
legêre quem ducem G. 3, 125. quod ſæpe novercæ, virus, 3, 282
legeret mihi ſerta E. 10, 41. maxima quæque manu, grana, G. 1, 199
leges has impoſuit natura locis G. 1, 60. dabat viris Æ. 1, 511. dedimus 4, 213. ſub leges mitteret orbem 4, 231. ſub leges iniquæ pacis ſe tradiderit 4, 618. fixit pretio atque refixit 6, 622. dedit 8, 322. æquas fœderis dicamus 11, 322. pacis dicere 12, 112. compoſitæ ictum fœdus 12, 315. jungent & fœdera 12, 822
leget hæ ſi quis E. 6, 10
legibus G. 1, 510. 4, 154. Æ. 2, 159. 6, 810. 7, 203. 12, 190
legiferæ Cereri Æ. 4, 58
legimus freta 3, 127. litora Epiri 3, 292
legio G. 2, 280. Æ. 7, 681. 8, 605. 9, 174. 368. 10, 120. 12, 121. 563
legis, verb. oram æquoris Illyrici E. 8, 7
legit vela G. 1, 373. pontum pone Æ. 2, 208. geminas de claſſe biremes 8, 79. præſtantes virtute 8, 548. veſtigia retro obſervata 9, 393. virum vir 11, 632. tortos orbes 12, 481
legitis flores E. 3, 92
lego vada Æ. 3, 706
legumen G. 1, 74
legunt è foliis natos, apes, 4, 201. amellum florem, 4, 278. jura magiſtratuſque, eligunt, Æ. 1, 430. vela 3, 532. loca ſorte 5, 132. fractos remos 5, 209. fila Parcæ 10, 815
leguntur vaccinia E. 2, 18
Lelegas, nationes, Æ. 8, 725
lembum G. 1, 201
Lemnius pater, Vulcanus, Æ. 8, 454
Lenæe ô pater G. 2, 4. te vocat libens 2, 529
Lenæos latices 3, 510
Lenæum honorem Æ. 4, 207
leni fluit agmine Tybris 2, 782. vento 6, 209
lenibant curas 4, 528
lenibat dictis animum 6, 468
lenibus flabris G. 3, 199
leniit timorem Æ. 1, 455. tumentem fluvium Tybris 8, 87
lenire dolentem ſolando 4, 393
lenis, nomen, crepitans Auſter 3, 70
lenta, nom. fœm. vitis E. 3, 38. ſalix 3, 83, 5, 16. abl. ſub vite 10, 4c. radice Æ. 12, 773. neutr. plur. viburna E. 1, 26. verbera G. 3, 208. ſpicula Æ. 7, 164. haſtilia 11, 650. 12, 489. colla 11, 829
lentæ. dat. viti G. 1, 265. plur. vites E. 9, 42, geniſtæ G. 2, 12
lentandus remus in unda Æ. 3, 384
lentas haſtas E. 5, 31
lenteſcit, tellus, G. 2, 250
lenti conſedimus arvis Æ. 12, 237
lentis, ſubſt. gen. Peluſiacæ G. 1, 228
lentis, adject. maſſis 4, 170. ramis 4, 558
lentius viſco gluten 4, 41
lento vimine 4, 34. Æ. 6, 137. marmore 7, 28. argento 7, 634. flagello 7, 731. ſtirpe 12, 781
lentum virus G. 3, 281. gluten 4, 160. vimen Æ. 3, 31
lentus in umbra tu Tityre E. 1, 4. humor G. 1, 290
leo Æ. 9, 339. 10, 454. 723. 12, 6

leonem

leonem Æ. 4, 159 8, 295. 9, 792
leones E. 4, 22. 5, 27. Æ. 3, 113. 10, 157. 253
leonis 2, 722. 5, 351. 7, 666. 8, 177. 552. 9, 306
leonum G. 2, 151. Æ. 7, 15
leporem, *media brevi*. G. 3, 410. Æ. 9, 563
lepores G. 1, 308
Lernæ bellua Æ. 6, 287. flumina 12, 518
Lernæus anguis 8, 300
Lernam tremefecerit arcu 6, 804
Lesbos G. 2, 90
letale vulnus Æ. 11, 749
letalem ſonum 12, 877
letali vulnere 9, 580
letalis arundo 4, 73
lethæa papavera G. 4, 545
Lethæi fluminis Æ. 6, 714
lethæo ſomno G. 1, 78. rore Æ. 5, 854
Lethæum amnem 6, 705. fluvium 6, 749
leti 3, 685. 4, 169. 6, 278. 9, 143. 10, 511. 622. 12, 603. intima tartara G. 4, 481
letifer annus Æ. 3, 139. arcus 9, 631. 10, 169
leto G. 2, 456. Æ. 2, 134. 661. 3, 654. 5, 690. 806. 8, 566. 9, 433. 10, 319. 418. 450. 11, 172. 818. 830. 12, 328
letum 2, 538. 5, 624. 6, 20. 277. 7, 455. 8, 346. 11, 846. 872. 12, 636. 727. 851
levabat terras cœlumque inviſum numen 7, 571. morſus arte 7, 755. viam ſermone 8, 309. corpus 10, 834
levabo ego hoc te faſce E. 9, 65
levamen curæ caſuſque genitorem Æ. 3, 709
levandum fronde nemus G. 2, 400
levare viros auxilio Æ. 2, 452.
levarent omen 3, 36
levaret æſtus ripa viridante 7, 495
levari viro manicas jubet 2, 146. *illos*, obſidione numquamne ſines 10, 25
levat tridenti, *navem*, 1, 149
levato ferro lucida, *tela*, 5, 306
levatos auxilio 4, 538
levavit ſeſe cubito innixa 4, 690
Leucaſpim, *nom. propr.* 6, 334
Leucatæ montis 3, 274
Leucaten, *montem*, 8, 677
leve, neque enim leve nomen Amatæ Æ. 7, 581. haud leve nomen hoc, *gloriam*, 11, 688
levem ſtipulam G. 1, 85. culmum 1, 321. paleam 1, 368. æthera 1, 406. 409. clypeum Æ. 7, 789
leves, *adject.* cervi E. 1, 60. ſtipulæ G. 1, 289. calamos 2, 358. tiliæ 2, 449. auras 3, 274. Æ. 11, 595. libant flumina, *apes*, G. 4, 55. Parthi 4, 314. pharetras Æ. 5, 558. clypeos 7, 626. ocreas 7, 634. 8, 624. humeros 7, 815. coryti 10, 169
leves, *verb.* noſtrum laborem 1, 334
levi, *prima brevi*, ſuſurro E. 1, 56. rore Æ. 6, 230. fronde 12, 207. jaculo 12, 354
levi, *prima longa*, fronte E. 6, 51. marmore 7, 31. limo G. 4, 45. ſanguine Æ. 5, 328. pectore 11, 40
levia, *prima longa*, ſaxa G. 1, 109. pocula Æ. 5, 91. pectora 7, 349
levia, *prima brevi*, arma parmam 10, 817. arma 11, 511. præmia 12, 764
levibus, *prima longa*, hamis 5, 259
levibus, *prima brevi*, rotis 1, 151. ſagittis 5, 68. 9, 178. ventis 6, 701
leviore cura G. 3, 305
levioribus terris 2, 92
levis tilia jugo G. 1, 173. *tellus*, 2, 255. alnus 2, 451. apex Æ. 2, 682. volat 5, 819. ſomnus 5, 838. Dædalus 6, 17. fama 7, 232. *erat*, enſe nudo 9, 548. haſta 9, 576. imago 10, 663. ala 11, 868. curſu Meſſapus 12, 489
levium rerum G. 4, 3
liba E. 7, 33. G. 2, 394. Æ. 7, 109
libabant pocula Bacchi 3, 354
libabat cineri Andromache 3, 303. hoc auro ad aras 7, 245
libamina prima imponit ſacris ignibus 6, 246
libamus pateris qualem, *laticem*, G. 2, 192
libans 2, 529. Æ. 5, 77
libant flumina ſumma leves *apes*, G. 4, 54. in menſam læti Æ. 8, 279. pateris altaria 12, 174
libat honorem Le… 207
libate pateras Jovi 7, 1…
libato ſummo tenus a… 1, 741
libavit amnem quadrup… 26. oſcula natæ Æ. … in menſa laticum ho… 740. dapes 5, 92
libeat E. 2, 28. G. 3, … 12, 570
libemus Oceano G. 4, …
libens Æ. 3, 438. 8, 1… 145
liber, *ſubſt.* E. 10, 67
liber, *adject.* habenis, … 3, 194. equus Æ. 11, …
Liber, *Bacchus*, E. 7, ſ… 7. Æ. 6, 805
libera, *nom. fœm.* noſ… tris, *terra*, 7, 369. … Lydia 10, 154. neq… Turno mora libera … 12, 74. *neutr. plur.* … ſervitio aſſuerint, … 3, 167
liberius omnia ferebat … 128
libertas E. 1, 28
libertate Æ. 6, 821. 8, …
libertatem det fandi 11, …
libertatis ſpes erat E. 1, …
libet 3, 36. 10, 59. Æ. …
Libethrides Nymphæ … 21
libo munera intemeratæ … 3, 177
Libra, *ſignum cæleſte*, … 208
librabat telum ab aure … 417
librans, *robur præfixum* … 10, 480. *haſtam*, dex… 556
librant, *lapillis*, ſeſe per … nubila, *apes*, G. 4, 1…
libravit dextrâ ceſtus … 479
libro, *verb.* quod miſſile … 10, 421. telum 10, 77…
libro, *ſubſt. cortice*, G. … Æ. 11, 554
Liburnorum regna 1, 24…
Libyæ G. 1, 241. 3, 24… Æ. 1, 26. 162. 230. 3… 560. 581. 4, 173. 257. … 843
Libycæ, *genit.* urbis … *plur.* gentes 4, 320
Libycas oras 4, 106
Libyci equoris G. 2, 10… Æ. 1, 343

ris Æ. 1, 381. undis 5, 789. terris 4, 271 rſu 6, 338. marmore

penates 1, 531
mare, ſecant 5, 595
urſæ 5, 37. 8, 368
8, 8, Æ. 1, 555. 3, 103. 5, 350. 796. 8, 10, 46
eque ſervitio me ex- 1, 41
tus intrare Æ. 3, 252.
nſſe, *Trojanas*, 10, 14
errare te ſuper auras 7, 786
mvis, E. 9, 64. Æ. 8. 440
. G. 1, 214. 4, 70. 31. Æ. 6, 400. 403. 9, 139. 11, 387
, 74. G. 1, 285
mone Æ. 8, 468
haud eſt 10, 106. non 344
550. 5, 82. 6, 502. 10,
ris, *illum*, 2, 217
inque ligatus 10, 794
Nympha, G. 4, 336
m. propr. viri, Æ. 9, 10, 576. 580
10, 584
to G. 2, 31, odorato
. incluſi Achivi, *equo* Æ. 2, 45. fiſſo tranſit
rdia, *haſta*, 9, 413. duro
ſſa pectora 9, 544
G. 1, 144. 2, 442. Æ. 67
G. 2, 168
Æ. 10, 185. 11, 701
, 715
E. 2, 18
5. 10, 25. G. 4, 131. 709. 883. 12, 68
vada dura 3, 706
5, 56. G. 3, 317. Æ. 453. 5, 316. 6, 45. 63. 7, 343
o poſitus 12, 898
. 2, 504. 511. 4, 188. 58. Æ. 1, 393. 452. 711. 480. 508. 567. 634. 752. 91. 155. 351. 371. 616. 133. 202. 645. 6, 115. 75. 696. 7, 221. 491. 8, 145. 232. 362. 9, 10, 117. 620. 11, 29. 267
8, 92. 107. Æ. 2, 242 469. 485. 500. 620. 673. Æ. 4, 473. 6, 151. 279. 427. 636. 7, 579. 598. 610. 8, 461. 656. 720. 9, 687. 10, 355. 11, 423. 482. 881. 12, 849
limite E. 1, 54. G. 1, 126. Æ. 2, 697. 9, 323
limitem 10, 514
limo G. 1, 116. 378. 4, 45. Æ. 6, 416
limoſo junco E. 1, 49. lacu Æ. 2, 135
limum felicem G. 2, 188. ad limum 4, 428
limus E. 8, 80. G. 4, 478
lina humida, *retia ex lino contexta*, 1, 142
linea vincula Æ. 5, 510. terga 10, 784
lingua E. 7, 28. G. 3, 388. 508. 4, 525. Æ. 8, 634. 11, 390
linguæ G. 2, 43. Æ. 4, 183. 6, 625. volucrum, *cantus & garritus*, 10, 177
linguam G. 2, 94
linguas volucrum, *cantus*, Æ. 3, 361
linguis triſulcis G. 3, 439. Æ. 2, 475. vibrantibus, *agit de ſerpentibus*, 2, 211. variæ gentes, *ſermone*, 8, 723. facta ſilentia 11, 241
lini ſeges G. 1, 77. ſegetem 1, 723
lino velati Æ. 12, 120
Lino, *Apollinis filio*, E. 4, 57
linquam, *lucem*, Æ. 10, 856
linquant quo litore claſſem Æ. 1, 521
linque laborem 3, 160
linquebant dulces animas 3, 140
linquebat habenas 11, 827
linquens nemus patrium G. 1, 16. Alphæum 3, 19. litora Æ. 3, 300. *Ænean*, 4, 390. Aurora cubile Tithoni 4, 585. 9, 460. antrum 6, 157. ſupra ardua 7, 562. infectos hymenæos 10, 720
linquentem terras 10, 193
linquentes Omolen deſcendunt 7, 676
linquere pollutum hoſpitium 3, 61. portus 3, 289. terræ ignotæ, *illas mulieres*, 5, 795. ſolam potuiſti 9, 482. caſtra 10, 68
linquêre, *linqueris*, alitibus feris 10, 559
linquimus fines patriæ E. 1, 3. Ortygiæ portus Æ. 3, 124. arva 3, 550
linquit in certamine multos ſuorum 9, 726. nemora 11, 902
linquo te ventis 3, 705. inque ſalutatam 9, 288. acies 12, 875
linquunt poſitum in clauſo, *loco juvencum*, G. 4, 303. limina Æ. 3, 616. ripas 6, 320. cacumina ſumma 6, 678. mœnia 7, 670. Cales 7, 728. illum in pulvere ignoto 11, 866
lintea retro dare 3, 686
lintres cavat arbore G. 1, 262
linunt ſpiramenta cera 4, 39
Linus E. 4, 56. Paſtor 6, 67
Liparen Æoliam Æ. 8, 417
liquefacta, *neutr.* ſaxa G. 1, 473. Æ. 3, 576. *mella* G. 4, 36. viſcera 4, 555
liquefacto plumbo Æ. 9, 582
liquentem fluvium G. 4, 442
liquentes campos Æ. 6, 724
liquentia, *prima brevi*, vina 5, 238. 776
liquentia, *prima longa*, mella 1, 436. flumina 9, 679
liquêre, *præterit. verbi linquo*, menſas 3, 213. urbem Coſas 10, 168
liqueris Anchiſen 2, 597
liqueſcit cera E. 8, 80. chalybs Æ. 8, 446
liquida, *abl. fœm.* nocte 10, 272. *neutr.* mella G. 4, 102. nubila Æ. 7, 699
liquidam æſtatem G. 4, 59
liquidas voces, *corvorum*, 1, 410. in undas Æ. 5, 859
liquidi ignis E. 6, 34. fontes G. 2, 200. 3, 529. 4, 18. olivi 2, 466. lacus Æ. 7, 760
liquidis fontibus E. 2, 59. nubibus Æ. 5, 525
liquido aëre G. 1, 404. nectare, *melle*, 4, 164. 384. electro Æ. 8, 402
liquidum ambroſiæ odorem G. 4, 415. iter *de aëre*, Æ. 5, 217. aëra 6, 202. æthera 7, 65
liquit ferrum volatile, *in vulnere*, 4, 71. depaſta altaria 5, 93. ſaxo ſeminecem 5, 275
liquitur humor G. 1, 44. corpore ſudor Æ. 9, 813
liquor fluidus G. 3, 484
liquuntur amnes 187. ſanguine

guine guttæ Æ. 3, 28. lita corpora guttis paribus, *maculis notata & distincta*, G. 4, 99
litandum animâ Argolicâ Æ. 2, 118
litatis sacris 4, 50
litem discerneret 12, 898
lites tantas componere E. 3, 108. novas incidere 9, 14
litora E. 5, 83. 9, 43. G. 1, 334. 359 362. 2, 108. 112. 3, 200. 338. 4, 124. Æ. 1, 7. 90. 161. 229. 532. 580. 637. 672. 2, 205. 256. 321. 399. 3, 10. 71. 122. 161. 186. 209. 239. 280. 292. 300. 532. 556. 592. 598. 651. 657. 676. 4, 254. 289. 409. 567. 582. 588. 628. 657. 5, 23. 107. 125. 150. 177. 611. 676. 765. 6, 4. 329. 7, 124. 149. 705. 764. 8. 553. 9, 122. 10, 223. 268. 277. 290. 574. 683. 12, 262. 366. 455
litore E. 1, 61. 2, 25. G. 1, 398. 3, 33. 542. 4, 432. 465. Æ. 1, 177. 188. 200. 217. 521. 2, 24. 557. 3, 16. 21. 135. 223. 266. 277. 404. 419. 510. 536. 639. 4, 373. 397. 416. 5, 43. 236. 411. 6, 162. 212. 362. 460. 505. 900. 7, 158. 477. 779. 8, 83. 497. 687. 9, 317. 710. 10, 36. 309. 11, 184. 199. 265.
litoreas aves 12, 248
litoreis ilicibus 3, 390. 8, 43.
litoribus 4, 628. 7, 1
litoris G. 2, 44. Æ. 3, 396
litus E. 6, 44. Æ. 2, 28. 582. 3, 44. 413. 4 212. 257. 5, 163. 6, 6. 7, 198. 215. 226. 798. 11, 261. 628
lituo, *tuba*, 6, 167
lituosque pati G. 3, 183
liventis plumbi Æ. 7, 687
livida vada 6, 320
loca G. 2, 140. 235. 4, 515. Æ. 1, 55. 2, 495. 698. 3, 414 5, 132. 756. 6, 265. 434. 462. 534. 761. 7, 131. 8, 24. 9, 190. 10, 238
locant ahena litore 1, 217. fundamenta 1, 432. ordine ahena 5, 102
locantur in medio circo munera tripodes 5, 109
locare te 7, 127
locari arce 2, 33
locarim in parte cœli te 12, 145
locas fundamenta 4, 266. effigiem thoro 4, 508. viros sedili gramineo Æ. 8, 176
locavi, *illum*, in parte regni 4, 374
locavit hic sedes Teucrorum 1, 251. mediam 1, 702. *eum*, in sacra sede 2, 525. stratis, *eum*, 8, 367. membra consueta, *huic equo*, 10, 867. fortuna, *illos*, in solido, *statu*, 11, 427
loci 2, 384. 3, 697. 4, 213. 5, 95. 7, 136. 8, 31. 350. 9, 397. 10, 366
locis G. 1, 61. 4, 367. Æ. 3, 447. 4, 386. 6, 445. 7, 559. 8, 311. 336. 608. 11, 10
loco, *nom.* G. 3, 84. Æ. 1, 446. 7, 333. 9, 220. 531. 12, 506. quo res summa loco, *quo in statu*, 2, 322. quo sit fortuna loco, *quo in statu*, 9, 723
loco, *verb.* mœnia Æ. 3, 17
locorum G. 1, 52. Æ. 1, 336. 2, 725. 3, 181
locos 1, 310. 369. 2, 28. 6, 638. 9, 387
Locri Narycii 3, 399
Locros 11, 265
locum E. 3, 69. G. 2, 230. 266. Æ. 1, 429. 2, 633. 3, 109. 313. 4, 506. 5, 155. 185. 258. 315. 442. 6, 507. 7, 158. 477. 677. 8, 53. 346. 9, 237. 456. 11, 112. 531
locus G. 1, 33. 2, 177. 4, 296. Æ. 1, 163. 463. 534. 2, 30. 71. 3, 393. 4, 319. 481. 5, 492. 6, 381. 540. 670. 7, 411. 563. 8, 46. 11, 180
locuta est E. 3, 72. est sic ore Æ. 1, 618. est demissa voce 3, 320. est de te 6, 189. est mollius 7, 357. ad quem sic ore 9, 5
locutæ pecudes G. 1, 478
locutam simulata mente Æ. 4, 105
locuti Phœbo digna 6, 662
locutus, *est*, ore hominis G. 4, 444. tali ore Æ. 4, 277. sic deinde 5, 14. 303. 400. ea verba 8, 404. sic ore 9, 319. nec plura 11, 461
lolium E. 5, 37. G. 1, 154
longa, *nom. fœm.* legio 2, 279. est injuria Æ. 1, 345. via 3, 383. *hyems*, 4, 193. dies 5, 783. 6, 745. quam, *nox*, est 8, 86. *abl.* veste 6, 645. Albâ 6, 766. pace 7, 46. morte 8, 488. carinâ 10, 197. abiete Æ 11, 667. cuspide 510. *neutr. plur.* 61. exorsa G. 2, 342. atria Æ. 2, 2, 780. juga 6, oblivia 6, 715. 700
longæ, *genit.* tænia 352. tegmine pallæ carinæ ambages 1, rinæ 5, 158
longæva conjux 5, dos 6, 321. 628
longævi, *genit.* Anchisæ regis 7, 166. *plur.* custodes 5, 764. *huic*, simulis
longævos senes 5, 715
longævum 2, 525
longævus aruspex 8, 12, 420
longam alvum G. bam Æ. 1, 275. am 4, 467
longarum hæc meta 714
longas voces 4, 463
longè E. 4, 53. G. 163. 3, 225. 477. 17. 35. 256. 2, 703. 5, 23. 133. 866. 6, 316. 288. 516. 701. 322. 572. 771. 572. 716. 721. 754. 94. 214. 387. 606. 860. 909. 12. 44. 480. melior pedibus 556
longi fluctus G. 3,
longinqua, *fœm. nom.* ævi Æ. 3, 415. renti, *arva*, G. 2,
longior anno est mihi E. 7, 43
longis diebus G. 2, bris 2, 320. porticibus 528. terris 3, 383. 7, 73. scutis 8, 9, 229. singultibus passibus 11, 907
longissima rerum 645
longius, *adverb.* G. stabulis recedunt 4. vens fatorum arcana 266
longo post tempore E. 68. Æ. 6, 409. 54. singultu 3, 506. re 3, 565. secessu Æ.

229. ſermone 1, 221.
1, 399. 707. 2, 766.
754. 8, 722. 11, 79.
uctu 2, 26. bello 2, 109.
limite 2, 697. curſu 3,
circuitu 3, 412. agmine
10, 769. intervallo 5,
circo 5, 551. penſo 8,
ex longo rabies 9, 94
oles E. 9, 51. tractus
367. fletus Æ. 3, 344.
3, 430. curſus 5, 131.
5, 276. flexus 8, 95.
10, 549
inquit, *diu*, E. 3, 79.
ngum ducis amores 9,
ec longum lætabere Æ.
40. *maſc.* laborem G.
3. amorem Æ. 1, 753.
7. laborem fugæ 3,
olorem 4, 693. *neutr.*
s G. 2, 80. Æ. 9, 395.
n 1, 190. per inane
54
n occaſum ager 11,
ſtagna 11, 458
bus ranis G. 3, 431. ni-
E. 12, 475
quid loquar E. 6, 74.
e pauca Æ. 4, 337
has fundit ore 5,
finem dedit ore 6, 76
s pinos E. 8, 22
s Æ. 7, 118. 8, 152.
47
125. 266. 562
hæc 10, 907
haud ignota 2, 91. quid
r ſylvæ E. 5, 28. te
ura Æ. 1, 735
&c. *vid.* locura, &c.
3, 107. Æ. 1, 160. 481.
3. 5, 146. 9, 318. 12,
624
707. 12, 432
0, 485. 12, 925
3. 467. 5, 260. 7, 640.
621. 10, 553. 11, 692.
98. 376
G. 2, 84
frequentes 3, 394
ccata Æ. 10, 32
te, *pereat*, 11, 444
erga 2, 474. per lubri-
gens 5, 335
anguis 5, 84. *coluber*,
3. truſtra ô Ligur ten-
artes patrias 11, 716
voc. 10, 592

Lucagus Æ. 10, 575. 577. 586
luce G. 4, 52. 298. 490. Æ. 1, 592. 2, 590. 694. 4, 186. 5, 105. 6, 270. 8, 247. 9, 153. 461. 10, 257. carentum corpora G. 4, 255. carentum ſimulacra 4, 472. coruſcus ahena Æ. 2, 470. magis dilecta ſoror 4, 31
Lucetium 9, 570
lucem G. 1, 445. 2, 340. 3, 402. 551. Æ. 2, 471. 569. 698. 4, 452. 586. 631. 692. 6, 435. 9, 338. 10, 704. 855. 11, 183. 12, 115. 660. 873
lucent in equis, *pueri*, 5, 554. aurea fulcra toris 6, 603. ſagulis 8, 660. quà colla, *equitantis*, lucent 11, 693
lucentemque globum Lunæ 6, 725
lucelcere ſolem novum terræ E. 6, 37
lucet ebur Æ. 10, 137. via longo ordine flammarum 11, 143
luci G. 1, 209
lucida ſpicula Æ. 8, 306. 7, 626
lucidus anguis G. 1, 205. orbis 1, 459. polus Æ. 3, 585
Lucifer E. 8, 17. Æ. 2, 801. 8, 589
lucifugis blattis G. 4, 243
Luciferi 3, 324
Lucina caſta fave E. 4, 10
Lucinæ experta labores G. 4, 340
Lucinam 3, 60
lucis, *genit.* Æ. 5, 678. 6, 721. 7, 142. 761. 9, 205
lucis, *abl.* G. 4, 533. Æ. 6, 118. 564. 673. 7, 763. 778
luco G. 3, 181. 4, 543. Æ. 1, 454. 3, 302. 6, 259. 7, 34. 95. 800. 8, 104. 125. 271. 9, 3. 584. 673. 11, 456
lucos E. 8, 86. 10, 58. G. 1, 476. 2, 122. 438. 3, 19. 146. 4, 364. Æ. 1, 697. 6, 13. 154. 195. 1, 11. 82. 697. 11, 740
Lucrinoque, *lacui*, addita clauſtra G. 2, 161
luctamen abeſſet remo Æ. 8, 89
luctans diu 12, 781
luctantem animam 4, 695 in ſcopulo Sergeſtum 5, 220
luctantes ventos 1, 57
luctantur inter ſe cornibus hœdi G. 2, 526. aranâ Æ. 6, 643. marmore tonſæ, *remi*, Æ. 7, 28
luctatur telum eripere 12, 387
luctificam Alecto 7, 324
luctu 2, 12. 26. 92. 298. 10, 189. 871. 11, 38. 350. 12, 277. 594. 620. 667. 805
luctum 6, 869
luctus G. 4, 350. Æ. 2, 369. 3, 713. 6, 274. 9, 452. 500. 10, 755. 11, 62. 139. 214
lucum G. 4, 468. 546. 553. Æ. 7, 29. 8, 342. 601
lucus E. 6, 73. Æ. 1, 445. 3, 681. 5, 761. 6, 139. 8, 597. 9, 86
ludet formidine falſa 10, 632
ludere calamo quæ vellem E. 1, 10. verſu 6, 1. videres feras 6, 28. geminos huic ludere ubera circum pendentes pueros Æ. 8, 632
luderet ſi quis mihi Æneas parvulus aula 4, 329
ludetque favis emiſſa juventus, *agit de apibus*, G. 4, 22
ludi veteres 2, 381
ludibria Æ. 6, 75
ludicra præmia 12, 764
ludis 8, 412. 3, 280. 5, 605. 8, 717
ludit falſa vatem formidine 7, 442. quam falſa formidine 7, 453
ludo E. 7, 17. G. 3, 379. 4, 105. Æ. 5, 593. 674. 6, 643. 7, 380. 9, 167
ludos 5, 113
ludum 9, 338
ludunt in ſicco fulicæ G. 1, 363. verſibus 2, 386. Cœlo examina 4, 107. alis ſtridentibus, *cycni*, Æ. 1, 401. per undas, *Delphini*, 5, 595. jubæ per colla per armos 11, 497
ludus E. 9, 39. Æ. 9, 606
luere pro vobis fœdus 12, 695
lues magna commiſſa G. 4, 454. arboribus ſatiſque Æ. 3, 139. prima, *peſtis*, 7, 354
luet morte merita 11, 849
luetis pœnâ commiſſa 1, 140
lugent caſum lumine, *illum*, 2, 85
lugentes campi 6, 441
lugeret Græcia fatis verſis 11, 287
lugubre rubent Cometæ 10, 273

luimus perjuria Trojæ G. 1, 502
luitti ſupplicium Æ. 11, 841
lumbos, per lumbos agitur ſpina duplex G. 3, 87
lumen Æ. 2, 683. 3, 600. 635. 4, 80. 6, 363. 680. 8, 22. 9, 75. juventa purpureum afflarat nato genitrix 1, 594. cui, *monſtro*, ademptum, *agit de Polyphemo*, 3, 658
lumina vel pro *luce*, vel pro *oculis*, G. 1, 6. 251. 2, 432. 3, 433. 4, 414. 496. Æ. 1, 830. 2, 405. 4, 244. 5, 847. 856. 6, 255. 300. 594. 862. 7, 13. 449. 771. 8, 411. 9, 189. 10, 418. 447. 463. 746. 11, 819. 12, 63. 173. 310. declinat ſomno 4, 185. defixus 6, 156. vitæ ſi attigerint 6, 828. ſpectans orientia ſolis 8, 69
lumine G. 4, 423. 451. Æ. 2, 85. 3, 151. 645. 677. 4, 358. 584. 6, 640. 7, 9. 76. 130. 8, 153. 246. 392. 9, 459. 10, 275. 12, 113. 935. quarto, *die*, 6, 356. demiſſo, *demiſſis oculis*, 12, 220
luminibus flammæ 2, 173. taciris totum pererrat, *Æneam oculis*, 4, 364
luminis G. 1, 291. 2, 47. Æ. 3, 663. 7, 660
luna G. 1, 276. 353. 396. 427. 3, 337. 392. Æ. 3, 152. 4, 81. 7, 9
lunæ G. 2, 478. Æ. 2, 255. 3, 645. 6, 725. 8, 23
lunam E. 8, 69. Æ. 1, 746. 2, 340. 3, 587. 4, 513. 6, 270. 454. 9, 403
lunaſque ſequentes G. 1, 424
lunatis peltis Æ. 1, 494. 11, 663
lupæ 1, 279
lupam 8, 631
lupatis duris parere, *frænis*, G. 3, 208
Lupercal Æ. 8, 343
Lupercos nudos 8, 663
lupi E. 9, 54. Æ. 2, 355. 7, 688. 11, 681
lupini triſtis G. 1, 75
lupis ululantibus 1, 487
luporum 3. 264. 407. Æ. 3, 428. 7, 18
lupos G. 1, 139. 4, 43
lupum E. 2, 63. 8, 97
lupus 2, 63. 3, 80. 5, 60. 7, 51. 8, 52. G. 3, 537. Æ. 9, 59. 566. 11, 811
luſerat ambo ſpe caminis, *deceperat*, E. 6, 19. plurima nocte, *multum per noctem*, Æ. 9, 336
luſi carmina paſtorum G. 4, 565
luſit vana ſpe amantem Æ. 1, 356. multos, *decepit*, 11, 427
luſtra ferarum G. 2, 471. Æ. 3, 647. in via 4, 151. horrentia 11, 570
luſtrabat arva ſolus, *percurrebat*, G. 4, 519. Phœbea lampade terras Aurora Æ. 4, 6. animas, *circumſpiciebat*, 6, 681. lampade terras orta dies poſtera 7, 148. lumine corpus 8, 153
luſtrabimus agros E. 5, 75
luſtrabo Mænala 10, 55
luſtralibus extis Æ. 8, 183
luſtramurque Jovi 3, 279
luſtrandum navibus æquor 3, 385
luſtrans omnem acceſſum 8, 229. in caligine Turnum unum veſtigat 12, 467
luſtrant omnia 6, 887. choreis, *regem*, 10, 224
luſtrare Libyæ extrema 1, 581. metas Pachyni 3, 429. te choro, *tuam imaginem*, 7, 391
luſtras qui terrarum flammis opera omnia, *ô ſol*, 4, 607
luſtrat dum ſingula 1, 457. atria 2, 528. litora 5, 611. Aventini montem 8, 231. equo muros 9, 58. veſtigia 11, 763. pennis alta atria hirundo 12, 474
luſtravere in equis oculos ſuorum 5, 578. ignem funeris 11, 190
luſtravitque viros 6, 231
luſtres æquora 3, 377
luſtret pericula 9, 96
luſtris labentibus 1, 287
luſtro, *verb.* veſtigia E. 2, 12. quæ ſit me circum copia Æ. 2, 564. lumine 2, 754
lutea aurora 7, 26
luteola caltha E. 2, 50
luto 4, 44
lux 7, 43. Æ. 1, 310. 2, 281. 668. 3, 117. 311. 8, 170. 9, 110. 355. 731. 10, 244. 11, 210. 12, 669
luxu G. 3, 135. Æ. 1, 641. 4, 193. 6, 605
luxuria foliorum G. 1,
luxurians, *equus*, Æ. 11,
luxuriatque toris pectus G. 3, 81
luxuriem ſegetum 1, 112
Lyæo 2, 229. patri Æ.
Lyæum laticem 1, 699
Lycæi gelidi ſaxa E.
ſaltus G. 1, 16. ſylvæ
neſque 3, 2. ſylvas
ſumma 4, 539. Pano
344
Lycam 10, 315. 561
Lycaon Gnoſſius 9, 304
Lycaonis G. 1, 138
Lycaoniumque Ericaten 10, 749
lychni incenſi 1, 730
Lyci 1, 226
Lycia 10, 126. 12, 344.
Lyciæ 4, 346. 377. 6,
721
Lyciam 4, 143. phare
816
Lyciaſque ſagittas 8,
Lycida, *voc.* E. 7, 67
37
Lycimnia ſerva Æ. 9,
Lycio cornu 11, 733
Lycios 1, 117
Lyciſca multum latrans
18
Lycius Agis Æ. 10, 75
Lycori E. 10, 42
Lycorias flava G. 4,
Lycoris E. 10, 2. 22
Lyctius Ægon 5, 72. Id
Æ. 3, 401
Lycumque G. 4, 367
Lycurgo, *regi*, Æ. 3,
Lycus 9, 545. 556
Lydia G. 4, 211. Æ.
gens 10, 155
Lydius Thybris 2, 781
Lydorumque manum
lymbo 4, 137
lympha 4, 635. 12,
lymphas 1, 705. 9, 23
lymphata furit per urb
rioſa Amata 7, 377
lymphis 4, 683. 10,
Lyncea, *acc. nom. pro*
9, 768
lynces ſtupefactæ carm
8, 3. Bacchi variæ
264
lyncis maculoſæ Æ. 1,
Lyrin, *acc. nom. viri*,
Lyrneſſi 12, 547
Lyrneſſius Acmon 10,

M.

taurus E. 3, 100
haon, *nom. prop. viri*, 263
in muros fabricata 2, lli 2, 151. ſcandit mu- 237. æquata cœlo 4,
3, 129. Æ. 3, 590
. 4, 255
m taurum Æ. 3, 21
taurum ad aras 2, centum bidentes 7,
ovem G. 4, 546
bidentes Æ. 4, 57. ju- 5, 101
r corpora boum mor- 197
uvencos 6, 38
prodigia Creſſia 8,
bi, *ſuem*, 8, 85. biden- 44. Ladona, *interficit*,
alterum in alterius e 2, 667
t ſi quam ſacerdos, m, G. 3, 489
honores meritos aris 118
ova virtute puer 9,
. 1, 454
terram tabo Æ. 3,
tuum nomen crimine
G. 1, 441. 3, 56. 389. Æ. 4, 643. 5, 566. 9,
tegmine lyncis 1,
alvum notis, *ſerpens*, 427. auro fulgor Æ.
rat humum & herbas anguis, 5, 330
ere terræ G. 3, 429. ore Æ. 9, 334
crinem 4, 216. rore 5, 854
myrrha crines 12,
ſemina, G. 1, 961
robora ſemiuſta 697
ra ſanguine 12, 691
te 5, 179. 6, 359
duplici 5, 251
Arcadiæ montem, E. 10, 55. G. 1, 17
Mænalios verſus E. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 61
Mænalus 8, 22. 10, 15
Mæonia mitrâ Æ. 4, 216. generoſe domo 10, 141
Mæoniæ juventus 8, 499
Mæonidæ 11, 759
Mæonii Bacchi G. 4, 380
Mæonio regi Æ. 9, 546
Mæonis 10, 337
Mæotica unda G. 3, 349. tellus Æ. 6, 799
magalia 1, 425. 4, 259
mage penetrabile telum, *magis*, 10, 481
magicas artes 4, 493
magicis ſacris E. 8, 66
magis atque magis G. 3, 185. Æ. 2, 299. 12, 239
magis ac magis 12, 406. quo magis G. 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
magis magis G. 4, 311. quanto magis 4, 411. tanto magis Æ. 6, 79. hoc magis 5, 94. tam magis 8, 787. quam magis 7, 788
magiſter, *navis*, 1, 119. 5, 176. *tuus*, memoratus Eryx 5, 391
magiſtra arte 8, 442. 12, 427
magiſtratuſque legunt 1, 430
magiſtri G. 3, 118. 185. 445. 549. 4, 283. Æ. 5, 669. 12, 717
magiſtris pecoris G. 2, 529. patribus Æ. 5, 562
magiſtro pecoris E. 3, 101. *navis*, Æ. 5, 224. 867. 6, 353. ſub te tolerare militiam 8, 515. Volſcente, *duce*, 9, 370
magiſtros ovium E. 2, 33. rerum Æ. 9, 173
magiſtrum E. 5, 48
magna, *nom. fœm.* tritura G. 1, 190. quercus 3, 332. lues commiſſa, 4, 454. quorum pars fui Æ. 2, 6. Deûm genetrix 2, 788. mei imago 4, 654. ira Deûm 5, 707. ego Jovis conjux 7, 308. vis cœleſtium 7, 432. mihi domus hic 8, 65. hæc mea fides 11, 55. *voc.* parens frugum ſalve G. 2, 173. mea potentia nate Æ. 1, 668. ô ſacerdos 6, 544. *abl.* vi G. 1, 169. 4, 174. in ſylva 3, 219. Æ. 6, 451. ſub terra G. 4, 366. caterva Æ. 1, 500. 2, 40. 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478. umbra 2, 251. voce 3, 68. 5, 245. 345. 6, 506. 619. 10, 873. 12, 482. 580. manu Æ. 3, 624. 5, 241. in Ida 5, 449. de ſtirpe nepotum 6, 864. in Heſperia 7, 4. ſe mole terebat 8, 199. cum parte muri 9, 562. ditione 10, 53. ab urbe 11, 226. pugna 12, 34. *neutr. plur.* parvis componere E. 1, 24. ſatis tibi rura 1, 48. omnia G. 3, 54. corpora boum 3, 369. ſi rependam Æ. 2, 161. *mœnia*, 2, 295. numina 2, 623. 3, 264. 633. 697. para mœnia 3, 160. æquora 3, 196. oſſa 5, 422. ora domus 6, 53. penetralia 6, 71. ſatis ſi non ſunt mea numina 7, 311. auri talenta 9, 265. facta 10, 281. tibi volant, *verba*, 11, 381. incœpta 11, 469. inter præmia 12. 437
magnæ, *genit.* Junonis 5, 437. laudis 5, 751. urbes 12, 116. Romæ 12, 168. *dat.* Cereri G. 1, 338. ſorori, *matris Enmenidum*, Æ. 6, 250. *plur.* urbes 7, 629
magnam Heſperiam 1, 574. Italiam 4, 345. mentem 6, 11, partem 6, 30. ad urbem 6, 872. 12, 671. rem 9, 232. haſtam 10, 335
magnanimæ, *plur.* gentes 10, 139
magnanimæ Æneæ 5, 17
magnanimi, *genit.* Jovis 12, 144. 878. *plur.* heroes 6, 647
magnanimo Volſcente 10, 563
magnanimoſque duces, *apum*, G. 4, 4
magnanimum Æneam Æ. 1, 264. 9, 204. hoſtem 10, 771
magnanimûm, *genit.* heroûm G. 4, 476. Æ. 6, 307. equorum 3, 704
magnanimuſque Anchiſiades 5, 407
magnas urbes 3, 106. 4, 173. 187. ædes 12, 473
magne rex Æ. 1, 245. Cato 6, 841. pater Divûm 9, 495. belli potens 11, 7. pater 11, 410. Jupiter 12, 808
magni, *genit.* Timavi ſaxa E. 8, 6. Achillis G. 3, 91. Jovis Æ. 3, 104. Abantis 3. 286. patris 4, 238. Anchiſiæ Æ. 5, 99.

Æ. 5, 99. 8, 156. incœpti 5, 714. Hectoris 6, 166. Ditis 6, 541. agminis 7, 707. Diomedis 8, 9. æquoris 9, 101. Aceſtæ 9, 218. Æneæ 9, 787. 10, 830. Achatæ 10, 344. Olympi 10, 437. *plur. nom.* menſes E. 4, 12. Dardanidæ Æ. 5, 45. *voc. ô* cœlicolæ 10, 6
magnis ſtridoribus G. 2, 162. Aquilonibus 2, 334. clamoribus 4, 76. Æ. 2, 128. 5, 341. legibus G. 4, 154. parva componere 4, 176. Mycenis Æ. 2, 331. Diis 3, 12. 8, 679. mœnia magna para 3, 159. clangoribus 3, 226. 4, 668. ſimulata Pergama 3, 349. muneribus 5, 532. periclis 6, 83. Circenſibus actis 8, 636. molibus 9, 711. viribus 10, 474. terroribus 11, 448. Divis 12, 296. ſtridoribus 12, 590
magno grege E. 6, 56. tridenti G. 1, 13. Æ. 2, 610. calore G. 1, 190. agmine 1, 381. Æ. 6, 749. ſtridore G. 1, 407. corpore 2, 327. Æ. 6, 727, 8, 711. 10, 478. cratere G. 2, 458. ore 3, 294. Æ. 12, 692. mutentur velleta, *pretio magno vendantur*, G. 3, 306. clamore 3, 375. 4, 439. Æ. 2, 58. 5, 207. 6, 175. 9, 791. murmure 1, 59 128. 4, 160. 5, 369. populo 1, 152. amore telluris 1, 175. Iulo 1, 292. amore 1, 348. 679. 4, 395. 5, 5. concurſu 1, 513. 12, 399. mercentur, *pretio*, 2, 104. tumultu 2, 122. 6, 857. 11, 662. bello 2, 193. 11, 295. auri pondere 3, 49. in Ionio 3, 211. amore conjugis inflammatus 3, 330. pectore 4, 448. æſtu irarum 4, 532. munere 5, 537. Latio 7, 54. omine 7, 146. in gyro 7, 379. ſonore 7, 462. fragore 7, 587. 677. Amphitryoniadæ 8, 103. amore laudum 9, 197. æthere 10, 356. objice, *aquarum*, 10, 377. pondore 10, 381. emptum, *pretio*, 10, 503. metu 11, 400. juvenco 11, 811. actu 12, 687
magnorum ſuum 1, 638. luporum 7, 18. Achivum 11, 266. avorum 12, 649
magnos leones E. 4, 22. honores 4, 48. ſaltus G. 1, 140. Camillos 2, 169. montes 2, 260. orbes Æ. 1, 273. crateras 1, 728. membrorum artus 5, 422. amnes 6, 671. Æneadas 8, 341. Penates 9, 258
magnum Jovis incrementum E. 4, 49. per inane 6, 31. certamen Coridon cum Thyrſide 7, 16. acervum G. 1, 158. Taburnum 2, 38. fluentem Nilum 3, 28. corpus 3, 205. ignem 3, 258. in orbem glomerantur, *apes*, 4, 79. æquor 4, 388. per aëra Æ. 1, 304. per orbem 1, 606. 11, 614. amorem 1, 720. 6, 28. exitium 2, 190. 10, 13. annum 3, 284. cratera 3, 525. 9, 346. nomen 4, 94. 7, 412. 11, 223. talentum 5, 248. Alciden 5, 414. mare 5, 628. Deum 6, 78. Theſea 6, 122. munus 6, 526. cœlum 6, 583. ſub axem cœli 6, 790. imperium 6, 812. 11, 47. bellum 7, 80. agmen 7, 706. Jovem 9, 82. aliquid 9, 186. 10, 547. ſtridens talarica 9, 705. ad æthera 10, 459. gemitum 10, 464. decus 10, 507. concilium 11, 234. Achillem 11, 438
magnus Apollo E. 3, 114. Æ. 9, 654. ordo ſæclorum E. 4, 5. Achilles 4, 36. *aër*, G. 2, 327. orbis 2, 338. ignis 3, 99. Olympus 3, 223. labor prohibere 4, 106. Cæſar 4, 560. rex Olympi Æ. 5, 533. Jupiter 9, 208. Æneas 10, 159. quàm magnus Orion, *quantus*, 10, 763. clamor 11, 455
Mago 10, 521
Maia, *nomin.* 8, 138. *abl.* genitum, *Mercurium*, 1, 301
Maiæ G. 1, 225
Maiam Æ. 8, 140
majeſtate, pro majeſtate tuorum 12, 820
major tu, *natu*, E. 5, 4. rerum fato prudentia G. 1, 416. nec pietate fuit Æ. 1, 549. imago 2, 773. videri, *capit*, 6, 49. rerum mihi naſcitur ordo 7, 44. Martis imago 8, 557. agit Deus 12, 429
majora paulò canemus E. 4, 1. quid majora loquar 434. quid me ad reſervo Æ. 4, 368. audes 10, 811. audes 814
majore nixu 3, 37. 10, 438
majoremque furorem 386
majores umbræ E. 1, 8. bas G. 2, 251
majoribus auſpiciis 374
majoris pugnæ 12, 560
majus multò E. 3, 39. quam tali ſit munere aliud Æ. 2, 199. opus moveo 7, 45. nefas 7, 386
mala, *adject. nom. fem.* E. 7, 28. rubigo G. tactu vipera 3, 416. ce E. 3, 11. *neutr. pl.* tagia 1, 51. gramina 471. mentis gaudia 278
mala, *ſubſt.* E. 2, 51. 62. 8, 37. 53. G. 2,
malæ novercæ 3, 282
malæ, *prima longa*, Æ. 11, 681
Maleæque 5, 193
malas, *prima longa*, 9, 324
malè, *adverb.* G. 1, 448. 3, 249. malefana 8. malefido carini 2, 23. male numen 2, 735. malefuada fa 276
mali 1, 634. 2, 97. 93. 10, 510. 843. 11,
mali felicis Aſſyrii G. 2, 127
maliferæ Abellæ mœnia 740
maligna ſub luce 6, 270
maligni colles G. 2, 17 tus Æ. 11, 525
malignis oculis 5, 654
malint G. 3, 159
malis, *ſubſt.* Æ. 4, 549. 95. 365. 512. homi 10, 61. *adject.* Grais 398
malis, *maxillis*, G. 3, ſumere menſas, *dent* 3, 257. audacibus vi bem cruſti 7, 114. 12, 755
malis, *verb.* G. 3, 69
malit Æ. 4, 108

mandunt ſub dentibus aurum 7, 279
mane, *adverb.* G. 1, 440. 2, 462. 4, 185. novum G. 3, 325
maneant hac in relligione nepotes Æ. 3, 409. Itala de gente nepotes 6, 757
maneas promiſſis 2, 160
maneat mihi pars ultima vitæ E. 4, 53. ea cura nepotes Æ. 3, 505
manebant dum regna 2, 22. 455. hæc nos ſuprema 7, 128
manebat fixus 2, 650. dum vita 5, 724. 6, 608. 661. pars imperfecta 8, 428. hæc intentata ſors rerum 10, 39. iminatura mors natum 11, 166
manebit te triſte ſupplicium 7, 596
manebunt ergo tua rura E. 1, 47. ſemper honos, nomenque tuum, laudeſque Æ. 1, 613
manens ipſa immota 10, 696
manent ſi qua ſceleris veſtigia noſtri E. 4, 13. immota tuorum fata tibi Æ. 1, 261. illa immota locis 3, 447. certa vobis munera 5, 349. magna regnis penetralia noſtris 6, 71. illis ſua fata 10, 438. qui te cunque caſus, *in*, certamine 12, 61
manere ea fata nepotes 2, 194
manerent Priami tecta 4, 343
maneres arx alta Priami 2, 56. tu dictis Albane 8, 643
maneret Troja antiqua 4, 312. hæc Turno rata vita 10, 629
manes G. 4, 505. Æ. 3, 303. 565. 4, 490. 5, 99. 6, 506. 896. 8, 246. 10, 34. 39. 524. 820. 11, 181. 12, 646. 884. profundi G. 1, 243. adiit 4, 469. ſepultos Æ. 4, 34. ſub imos 4, 387. patris Anchiſæ 4, 427. conjugis, *Eurydices*, 6, 119. quiſque ſuos patimur manes 6, 743
manet ſi te gloria ruris G. 1, 168. immota 2, 294. genus immortale 4, 208. altâ mente repoſtum judicium Aridis Æ. 1, 30. mens immota 4, 449. tatis conjux immota *Æneæ*, Lavinia 7, 314. te pronuba Bellona 7, 319. ſi qua gratia Amatæ piis animis Æ. 7, 401. nec parva gratia talem partum 9, 299. inſontem gravis exitus 10, 630. ipſa immota 10, 696. imperterritus ille 10, 770
manibus G. 2, 249. 366. 4, 15. 377. 405. Æ. 1, 428. 705. 2, 167. 192. 220. 296. 3, 606. 4, 205. 517. 5, 379. 429. 811. 818. 6, 360. 583. 606. 883. 7, 237. 8, 426. 442. 486. 9, 132. 476. 10, 81. 280. 11, 16. 74. 439. 861. 12, 85. 173. 278. 327. 348. 471. in manibus terræ, *terra in facili, vel in propinquo eſt*, G. 2, 45
manibus ſtant aræ Æ. 3, 63. parentum 10, 828. patrum 11, 689
manicas 2, 146. 9, 616
manicisque G. 4, 439
manifeſta fides Æ. 2, 309. 3, 375
manifeſti multo lumine, *mihi*, nisi ſunt Æ. 3, 151
manifeſtius apparere 8, 16
manifeſto in lumine 4, 358. numine 11, 231
manifeſtus ſapor indicium faciet G. 2, 246
manipli Æ. 11, 870
manipliſ G. 2, 297. Æ. 11, 463
maniplos G. 1, 400
Manlius Æ. 8, 652
manſêre, non comptæ manſêre comæ 6, 48
manſiſſet utinam fortuna 3, 615
manſueſcere neſcia humanis precibus corda G. 4, 470
manſueſcit arando, *tellus*, 2, 239
manſuram urbem Æ. 3, 86
mantilia G. 4, 377. Æ. 1, 706
Mantua E. 9, 27. 28. G. 2, 198. 3, 12. Æ. 10, 200
Mantus, *genit. ſing.* fatidicæ 10, 199
manu G. 1, 179. 199. 2, 156. 3, 32. 176. 395. 420. 4, 230. 329. Æ. 1, 191. 317. 2, 239. 320. 434. 459. 530. 645. 117. 3, 372. 624. 4, 344. 544. 589. 5, 241. 460. 487. 496. 6, 146. 435. 835. 7, 143. 455. 604. 621. 664. 688. 8, 116. 124. 220. 289. 294. 662. 694. 9, 95. 245. 558. 592. 702. 758. 773. 10, 80. 264. 620. 886. 11, 116. 289. 453. 484. 505. 552. 578. 650. 676. 816. 893.

Æ. 12, 98. 155. 165. 317. 442. 602. 605. 627. 692. 774. 901. 904
manum G. 4, 114. Æ. 3, 659. 7, 490. 573. 9, 72. 577. 11, 245. 12, 423. glomerare bello Æ. 2, 315. ferre in prælia 5, 403. Tyrrhenam 7, 43. 11, 450. Lydorum, *multitudinem*, 9, 11. conferre 9, 44. 690. 10, 876. 12, 345. 480. 678. glomerare, *cogi in turbam*, 9, 792. Parcæ infecêre, *in Halesum*, 10, 419. committere Teucris 12, 60
manus, *nom. sing.* Æ. 2, 189. 5, 436. 623. 9, 321. 579. 12, 210. juvenum 6, 5. hic manus, *est eorum turba*, 6, 660. omnis Ereti, *multitudo*, 7, 711. Oscorum, *agmen* 7, 730. juvenumque senumque 9, 309. *turma*, 9, 396. *exercitus*, 9, 801. quæ manus intereà, &c. *multitudo*, 10, 164. juvenum cæla, *turba* 10, 498. illa virûm 10, 672. famulûm, *turba*, 11, 34. miseranda, *turba*, 11, 259. cætera, *multitudo*, 11, 467. Trojana, *multitudo*, 11, 597. fatalis, *exercitus*, 12, 232. *voc. sing.* ô lecta manus, *turba* 10, 294. *nom. plur.* Æ. 1, 596. 3, 217. 498. 6, 33. 10, 320. 376. Dolopum, *turmæ* 2, 29. Auruncæ, *turmæ*, 7, 795. 10, 353. Ausoniæ 8, 328. mille juvenum 10, 167. Tiburti, *turmæ* 11, 519. *acc. plur.* E. 8, 48. G. 3, 455. Æ. 1, 459. 491. 2, 57. 681. 793. 3, 42. 177. 490. 592. 4, 665. 5, 429, 6, 57. 314. 496. 683. 701. 7, 382. 806. 8, 485. 9, 115. 561. 10, 433. 566. 667. 868. 11, 81. 311. 12, 258. contulimus 11, 283. demus, *operam*, 11, 329. poscunt bella, *opus*, 11, 379. neque manus dedisset, *neque se subdidisset*, 11, 568
mapalia G. 3, 340
Marcellus Æ. 6, 856. 884
mare E. 2, 26. 8, 58. G. 2, 158. 4, 262. 373. Æ. 1, 228. 240. 250. 284. 3, 196. 290. 695. 4, 566. 5, 175. 628. 778. 808. 7, 25. 32. 529. 802. 810. 8, 149. 10, 358. 12, 198. 452
Mareotides albæ G. 2, 91
mari E. 4, 38. Æ. 1, 88. 114. 3, 144. 5, 52. 193. 6, 23. 7, 200. 9, 492. 10, 162
maria G. 2, 478. Æ. 1, 36. 62. 528. 3, 70. 5, 212. 594. 790. 6, 59. 112. 351. 9, 115. 130. 714. 10, 197
Maricâ Nympnâ Laurente 7, 47
marinæ fulicæ G. 1, 362
marinis canibus E. 6, 78. monstris 7, 780
marino fremitu G. 2, 160
marinos casus 2, 68
Marios 2, 169
maris E. 4, 51. 6, 33. G. 1, 29. 3, 541. 4, 222. Æ. 1, 602. 2, 780. 3, 495. 528. 5, 616. 768. 799. 7, 301, 8, 671. 10, 57. 221. 377. 695
mari e sparge nuces E. 8, 30
mariti Æ. 4, 35
marito 3, 297. 4, 103
maritos 4, 536
maritum pecori G. 3, 25
marmor, *mare*, 1, 254
marmore E. 7, 31. G. 3, 13. Æ. 4, 457. 6, 69. 848. in lento luctantur tonsæ 7, 28. Libyco 7, 718. verso 10, 208
marmorea cervice G. 4, 523
marmoreo thalamo Æ. 4, 392. æquore 6, 729
marmorum te fecimus E. 7, 35
Marpesia cautes Æ. 6, 471
Marrubia gente 7, 750
Mars G. 1, 511, 2, 283. Æ. 7, 304. 9, 717. 10, 280
Marsis montibus 7, 758
Marsorum montibus 10, 544
Marsos G. 2, 167
Marte gravis Ilia Æ. 1, 278. cæco 2, 335. 9, 518. æquo 7, 540. præsenti 8, 495. secundo 10, 22. 11, 899. 12, 497. horrentes Latinos 10, 237. adverso 12, 1. sub duro cadentum 12, 410
Martem indomitum 2, 440. accendere cantu 6, 165. fatigant 7, 582. movent in prima prælia 7, 603. cientes 9, 766. acuit 12, 108. nostrum annuerit nobis victoria 12, 187. invadunt 12, 712
Marti Æ. 8, 433. sævo te credere 11, 153
Martia *nom. sing. fœm.* Penthesilea 11, 661. *neutr. plur.* tela E. 9, 12. vulnera 182
Martis E. 10, 44. G. 346. Æ. 1, 4. 7, 8, 516. 557. 9, 790
Martius æris canor G. lupus Æ. 9, 566
malcula chura E. 8, 6
massam atræ picis G. versant tenaci forcipe 453
Massica Bacchi munera 526. felicia Baccho Massicus humor Bacchi 143. Princeps Æ.
massis lentis G. 4, 170
Massylæ gentis 4, 483
Massylique equites 4,
Massylum gentes 6, 60
mater E. 4, 56. 5, G. 1, 498. 4, 321. 380. Æ. 1, 318. 38. 6, 778. 784. 7, 8, 370. 9, 486. 557. 818. 11, 71.
materies jacet 11, 328
materna, *nom. fœm.* 340. *abl.* myrto Æ. 5, 72
maternam Delum invilo Æ. 4, 144
maternas aures G. 4, Æ. 6, 193
materni juris 7, 402
maternis in armis 12,
materno ab avo 4,
matre E. 8, 38. G. 1, 386. 7, 284. 628. 697. 10, 31
matrem E. 4, 60. 39. 2, 268. Æ. 4, 472. 8, 632.
matres G. 4, 475. 489. 766. 797. 715. 750. 767. 6, 400. 518. 580. 666. 11, 146. 214. 877. 891. 12, 131
matri E. 4. 61. Æ. 516. 6, 250. 9, 565
matribus E. 1, 23. Æ. 1, 639. 2, 786. 61. 217
matris G. 1, 163. 187. 4, 64. 548. 656. 724. 7, 361. 9, 474. 10, 200. 64. 15
matronæ, *nom. plur.*
matrum G. 2, 23.

7, 357. 813. 8, 718. 9, 13, 478
bos G. 4, 143. viro 7, 53. ætas 12, 438.
e 10, 257
ve E. 10, 36
multa, *præparare*, G. 1
fugam Æ. 1, 141
rugibus E. 3, 80. ſo- G. 1, 66. ariſtis 1, 348. 419
vi Aceſtes Æ. 5, 73. Alethes 9, 246
cantus volucrum 8,
Æneas 8, 465
ro, 43. 12, 935
, 700. 10, 755. 11, 12, 179. 332
nom. fæm. tellus G. 4, 462. terra Æ.
neutr. plur. mœnia 1, 6, 872. 8, 630
us Romulus 6, 777.
n 9, 685
gens 4, 206
nom. fam. ſing. Æſcu- 2, 15. taurus victima
. tua cura ipſe tibi 4, natarum Priami Æ. 1,
mea cura 1, 682.
rum ego 3, 252. Juno 71. 8, 84. 10, 685. Ro- 600. natu 5, 644. Fu- 6, 605. turba 6, 611.
um ſylva 7, 83. re- oma 7, 602. pars 7, 11, 214. quæ ſemper
nobis, *ara*, 8, 271.
rerum verborumque 279. res effecta viri
4. *voc.* ô tamæ pars
a noſtræ G. 2, 40.
plur. hæc E. 10, 72.
grana G. 1, 199.
patia 3, 202. moni- 3, 546. mœnia 3, 703.
7, 217. delubra 8, Nerei ſtagna 10, 764.
Teucrûm corpora 11,
Cæſar G. 2, 170. Teu- ductor Æ. 8, 470. tu rector 8, 571. Palla
orbis G. 1, 26. an- 244. imber 1, 429.
Æ. 1, 525. Atlas 4, 481. 8, 136. ar- phytus 2, 339. pater
Æ. 3, 107. Hector 5, 371. Æneas 5, 530. heros 6, 192. tu ille es 6, 845. natorum 7, 532. ultor 8, 201. æther 8, 239. virûm 10, 312. ævo 11, 237. Actor 12, 96
me, te, ſe, *ſyllabam productam habent paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
mea, meæ, meam, mearum, meas, mei, meis, meo, meorum, meos, *paſſim.*
meatus Æ. 6, 849
mecum E. 1, 80. 2, 12. 28. 31. 3, 31. 4, 58. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 9, 37. 10, 40. G. 1, 41. 2, 8. 3, 10. Æ. 2, 285. 383. 576. 679. 2, 93. 435. 3, 149. 4, 115. 5, 635. 6, 105. 112. 351. 7, 403. 9, 51. 147. 286. 528. 10, 864. 11, 117. 467. 510. 707
medendi uſum 12, 396
medendo ægreſcit 12, 46
mederi nec ſit mihi cura E. 8, 89
Medi G. 2, 134
media, *nom. fæm.* eſt nobis via E. 9, 59. ipſa, *arbos*, G. 2, 297. ipſa, *in medio*, Æ. 6, 518. Ardea 9, 738. *abl.* nimborum in nocte G. 1, 328. ſylva Æ. 1, 318. in urbe 1, 445. teſtudine templi 1, 509. in morte 2, 533. in unda 3, 202. arena 4, 620. 5, 423. nave 5, 188. in valle 5, 288. de gente 5, 785. nocte ſuper 9, 61. nocte 10, 147. *neutr. plur.* inter tela E. 10, 45. Æ. 10, 237. in arma Æ. 2, 353. inter cornua 4, 61. 5, 479. 6, 245. per mœnia 4, 74. inter numina Divûm 4, 204. inter talia 4, 663. omnia tenent ſylvæ 6, 131. inter millia 9, 549. 10, 761. tempora 9, 588. agmina 10, 721. 12, 683. inter prælia 11, 541. 12, 337. inter talia verba 12, 318. in prælia 12, 346. inter lora 12, 469
Media G. 2, 126
mediæ urbis Æ. 2, 359. per Elidis urbem 6, 588. urbi 2, 240. haſtæ 11, 555. Mycenæ 7, 372
mediam G. 1, 237. locavit Æ. 1, 702. ſe matribus infert 5, 622. cœli metam 5, 885. quietem Æ. 7, 414. frontem 9, 750. 12, 307
medias pruinas G. 1, 230. per acies 4, 82. Æ. 7, 296. inter ſeſe conjicit 5, 618. per urbes 7, 384. inter ipſa 7, 397. Italûm per urbes 10, 41. turmas 10, 239. inter cædes 11, 648. in acies 12, 224
medica, *voc. herba*, G. 1, 215
medicâ, *abl.* manu Æ. 12, 402
medicans occulte 12, 418
medicantur ſenibus G. 2, 135
medicare ſemina 1, 193
medicari cuſpidis ictum Æ. 7, 756
medicas manus G. 3, 455
medicatis ſedibus 4, 65. frugibus Æ. 6, 420
medicina hæc noſtri furoris E. 10, 60
medicinæ talis Æ. 7, 772
medii nexus G. 3, 423. valli Æ. 9, 142. Nerei 10, 764. omnes 12, 696
mediis frigoribus E. 10, 65. in armis G. 2, 283. fervoribus 3, 154. æſtibus 3, 331. in fluctibus Æ. 1, 113. Achivis 1, 246. in millibus 1, 495. 12, 125. tectis 1, 642. in mœnibus 2, 328. in ædibus 2, 512. in penetralibus 2, 665. ex ignibus 3, 147. in vallibus 4, 156. Aquilonibus 4, 310. ſcopulis 4, 362. in quibus 5, 303. in undis 6, 339. 10, 305. ædibus 8, 467. in mediis regina 8, 696. correptis, *ſylvis*, 10, 407. fluctibus 10, 683. in mediis ſedet 11, 237. in catervis 11, 683. armis 11, 815. caſtris 12, 409. in conatibus 12, 910
medio, in medio E. 3, 40. 46. G. 2, 528. 3, 16. Æ. 3, 354. 6, 282. 7, 226. 8, 675. 9, 343. 595. 12, 118. æſtu G. 1, 292. æquore 1, 361. Æ. 6, 342. 10, 665. orbe G. 1, 442. de cortice 2, 74. ponto 3, 237. Æ. 3, 104. campo G. 3, 466. in honore, *ſacrificio*, 3, 486. in opere 3, 519. gurgite 4, 524. Æ. 5, 160. dolore 1, 390. in fluctu 1, 588. in conſpectu 2, 67. 2, 213. mari 3, 73. fluctu 3, 270. venit pontus 3, 417. in antro 3, 624. cœli 6, 184. ſor-

mone Æ. 4, 277. 9, 657. lapſu 4, 524. in circo 5, 110. ex hoſte 6, 111. laurus erat 7, 59. in medio Italiæ 7, 563. in crimine cædis 7, 577. curriculo noctis 8, 407. agmine 8, 588. 9, 28. 728. 11, 762. in certamine 8, 700. campi 9, 230. in ſpatio 10, 219. tumultu 11, 225. fugæ 11, 547. in clamore 11, 858. in ictu 12, 732
medios æſtus G. 4, 401. per medios Æ. 1, 444. 508. 4, 674. 10, 21. in medios 2, 123. 9, 438. 10, 576. 870. 11, 149. 741. in hoſtes 2, 377. 9, 400. 554. per hoſtes 3, 283. 12, 477. 650. in Achivos 5, 497. curſus torquet nox 5, 738. in conventus 6, 753. per ignes 7, 296. inter ipſe 10, 132. in ignes 12, 201. invadit 12, 497
meditabor arundine muſam E. 6, 8
meditando uſus extunderet artes G. 1, 133
meditante Phœbo E. 6, 82
meditantem prælia taurum Æ. 10, 455
meditantur dolum retia cervis E. 6, 62
meditaris muſam avena, E. 1, 2
meditata Juno peſtem Inachiæ juventæ G. 3, 153
meditatur Dido amorem Æ. 4, 171
meditor capere, &c. 1, 678
medium mare E. 8, 58. Æ. 7, 810. 12, 452. in medium G. 1, 127. 4, 25. 157. Æ. 5, 401. orbem G. 1, 209. 4, 426. Æ. 3, 512. ad medium diem converſa ſtabula G. 3, 303. ſub axem 3, 351. amplexi Æ. 2, 218. agmen 2, 408. 10, 440. hoſtem 2, 508. per æquor 3, 665. ſermonem 4, 388. iter 5, 1. ſe tulit cum millibus 5, 290. axem 6, 536. ſpatium 6, 634. hunc habet turba 6, 667. ſe offert paci 7, 536. orbem cœli 8, 97. fugiſſe per ignes 10, 56. quem ducunt 10, 117. olympum 10, 216. per medium, *dorſi*, 10, 383. in æquor 10, 451. tranſverberat ictu 10, 484. per juvenem 10, 816. in medium conſulite 11, 335. per ignem 11, 787. per femur 12, 925
medius Æ. 5, 76. 10, 379. 402. 12, 564. concidit ſcopulo G. 4, 436. quos inter venit furor Æ. 1, 352. occurrere poſſit 1, 686. prorumpit in hoſtes 7, 169
Medonta 6, 483
Medorum ſylvæ G. 2, 136
medullas Æ. 4, 66. 8, 389
medullis G. 3, 271
Medus 4, 211
Megæram Tartaream Æ. 12, 846
Megaros ſinus 3, 689
Meliampus G. 3, 550. Æ. 10, 320
Melibœa 5, 251
Melibœe E. 1, 6. 20. 43. 74. 7, 9
Melibœi E. 3, 1. 5, 87. Æ. 3, 401
Melicertæ G. 1, 437
meloir fugæ nona, *dies*, 1, 286. *rex apum*, 4, 90. ſententia Æ. 2, 35. jaculo incedit 5, 68. remis conſequitur 5, 153. ſanguis 5, 415. pedum motu 5, 430. pars acta diei 9, 156. longe Lycus pedibus 9, 556. armis 10, 735. lingua 11, 338. jam melior, *mihi ô* Diva, *mitior*, 12, 179. victima 12, 296
meliora omnia G. 3, 456. piis dii, *reſervate*, 3, 513. ſequamur Æ. 3, 188. ſequentur miſeros 12, 153
meliorem animam 5, 483
melioribus auſpiciis 3, 498. utere fatis 6, 546. annis nati 6, 649
meliſphylla trita G. 4, 63
Melite, *Nympha*, Æ. 5, 825
melius E. 9, 67. G. 1, 287. 2, 63. 3, 204. ſit ponere vites &c. 2, 273. conſilia in melius referet Æ. 1, 285. confidere rebus afflictis 1, 456. orabunt cauſas 6, 849. in melius tua orſa reflectas 10, 632. fuerat de re ſtatuiſſe 11, 303. in melius multa rettulit 11, 326
mella E. 3, 89. 4, 30. G. 1, 131. 4, 35. 57. 101. 141. 163. 169. 213. 228. Æ. 1, 436. 440. 4, 486
Mellæ flumina G. 4, 278
melle Æ. 6, 420
melli G. 2, 436
mellis G. 4, 1. 2
membra 3, 268. 5
Æ. 1 96. 695. 3
391. 5, 9 5, 279. 3
220. 642. 732. 7
406. 425. 9, 3
734. 10, 558. 8
867. 951
membris G. 2, 13
4, 5. 5, 431. 7, 3
membrorum 5, 4
meme adſum
covertite ferrum
ce 12, 260
memento, *cum in*
G. 2, 259. Æ. 2,
7, 126
memet 4, 606, 7, 3
meminêre fuos jac
ore G. 1, 400.
3, 90
memini E. 1, 17.
52. G. 4, 125. Æ.
205. 8, 156. 11,
meminiſſe G. 1, 45
6, 514. alternos
muſæ E. 7, 19.
9, 38. nemorum
hæc Æ. 1, 20
737. viæ 3, 20
335
memoriſtis 7, 645. 9
meminit decedere,
88
Memmi Æ. 5, 11
Memnonis arma 1,
memor G. 1, 167.
5, 25. veteris bel
1, 27. ille matri
1, 723. dum ip
336. precatur 4,
6, 377. ſermon
telorum 9, 480.
281. nec ſonitus
12, 439
memora, muſa, mih
12
memorabile nomen
94
memoranda inventa
memorande, *paſtor*,
nis Æ. 10, 793
memorandum, quid
dum æque? G. 2,
memoranſtalia Æ. 2,
5, 641. 743. 10,
699
memorant, *narrant*,
memorare tibi has
716. poteris, *illa*,
529
memoras quod, *factum*

memoras Æ. 10,
1, 635. 8, 79. 9,
3, 182. 8, 532
890. regi nomen-
que 10, 149
quicquam magi-
s, 5, 322. fama
oris 7, 564
adject. ob iram Ju-
verb. an mare G.
quam te memorem
Æ. 1, 331. quid
Alciden ? 6, 123.
morem Lapithas ?
quid memorem cæ-
483
capræ, redeunt in
3, 316. hyemis
apes, 4, 156. fandi
randi Deos Æ. 1,
mis, *formicæ*. 4, 403.
mores ſtat gratia
39. ſui alios fecê-
do 6, 664. referte
ta Evandro 10,
id ferat 2, 75
8, 447
equorum Domini
3, 13. 58. 5, 4. 64.
2, 15. 9, 10
16. 55. 10, 20
finget Sinonem Æ.
ri 8, 644
6, 525
264. 11, 262
166
161. 173. 12, 517
164. 179
16. G. 3, 42. 4, 212.
2, 54. 170. 4, 449.
727. 8, 163. 205.
187. 798. 10, 182.
11, 3
63. Æ. 1, 740
20. 727. 2, 764. 7,
83. 11, 738
740. 8, 279
3, 394
4, 133. 378. Æ. 1,
3, 231. 257. 6, 606.
25. 10, 460
Æ. 6. 453
435. 9, 341
12. 61. G. 1, 335.
32. 115. 2, 149. 3,
139. Æ. 5, 46
meatis, *ablat.* G. 2, 101. Æ. 1, 644. 4. 602. 7, 134. 176. 8, 110. 174
menſtrua Luna G. 1, 353
menta incana 3, 311. Æ. 6, 809
mente 1, 30. 2, 407. 588. 3, 388. 4, 100. 105. 501. 649. 5, 56. 9, 292. 10, 629. 940. 11, 795
mentem G. 3, 267. 4, 757. Æ. 1, 308. 466. 647. 680. 717. 2, 316. 736. 3, 47. 4, 39. 319. 595. 5, 828. 6, 11. 10, 824. 899. 12, 37. 468. 554. 599. 841
mentes G. 3. 3. Æ. 4. 65. 487. 5, 304. 643. 11, 357. 12, 246. 609
menti 2, 35. 4, 55. 11, 314. 12, 669
mentibus 9, 184. 234
mentiri diſcet lana colores E. 4, 42
mentiris, quo te mentiris ſatum Æ. 2, 540
mentis, *genit.* G. 4, 220. Æ. 6, 278. 12, 160
mentita tela agnoſcunt 2, 422
mento G. 3, 53. Æ. 4, 250. 6, 299
mentum 4, 216. 10, 347. 12, 307
Meonia & Meonides, &c. *quære* Mæonia
Mephitim ſævam 7, 84
mercatique ſolum 1, 371
mercede G. 2, 62. 4, 150. Æ. 7, 317
mercedis aliud erit huic E. 6, 26
mercentur magno Æ. 2, 104
merces mutabit E. 4, 39
Mercurio Æ. 4, 558
Mercurium 4, 222
Mercurius 8, 138
meremur pietate 2, 690
merendo fecêre alios ſui memores 6, 664
merente Calydone 7, 307
merentem Laocoonta ferunt expendiſſe ſcelus 2, 229
merentis ſumpſiſſe pœnas 2, 585
mereor, ſi mereor 5, 692
mergi, *nomen*, G. 1, 361
mergis apricis Æ. 5, 128
mergite culmi cerealis exuberet annus G. 2, 517
merita, ut merita es Æ. 4, 547
merita morte Æ. 4, 696. 11, 849. ira 8, 501
meritæ præmia palmæ 5, 70
meritas urbes 12, 852
meriti tanti 9, 256
meritis 1, 78. 11, 179. trophæis 11, 224
meritò, *adverb.* G. 2, 40
merito Æ. 3, 667. 11, 502
meritos juvencos G. 2, 515. honores Æ. 3, 118. 264. 5, 652. 8, 189
meritum, ob meritum G. 4, 455. malis avertite numen Æ. 4, 611
mero 1, 733. 3, 526. 633
Meropem 9, 702
Meropes aliæque volucres G. 4, 14
merſare gregem fluvio 1, 272
merſas res alta terra & caligine Æ. 6, 267
merſatur aries in gurgite G. 3, 447
mersêre me fata mea his malis Æ. 6, 512
merſit te ſub æquore 6, 342. me Deus æquore 6, 348. tunere, *cum acc. morti demiſit* 6, 429. 11, 28. quæ fortuna viros 6, 615
merſum gurgite 10, 559
merui bene ſi quid de te 4, 317. primam laude coronam 5, 355. quoque, *hoc*, 5, 801. equidem 12, 931
meruiſſe ut caderem manu 2, 434
meruiſſet fiſtula caprum E. 3, 22
meruit qualem Æ. 10, 492
meſſæ talcibus herbæ 4, 513
Meſſapi 9, 351. 365. 458
Meſſapo 9, 160
Meſſapum 11, 520
Meſſapus 7, 691. 8, 6. 9, 27. 124. 523. 10, 354. 749. 11, 429. 464. 518. 603. 12, 128. 294. 488. 550. 661
meſſem, in meſſem triticeam G. 1, 219
meſſes E. 8, 99. G. 1, 49. 103. 161. 4, 330
meſſis E. 5, 70. G. 125. 314
meſſor E. 3, 42
meſſorem induceret arvis G. 1, 316
meſſoribus E. 2, 10
meta viarum Æ. 3, 714. 8, 594
metabere agros G. 2, 274
Metabus Æ. 11, 540. 564

metæ mortis Æ. 12, 546
metalla æris oſtendit venis G. 2, 165
metallis inexhauſtis Chalybum Æ. 10, 174
metallo ſimili 6, 144
metallum auri 8, 445
meram conſtituit 5, 129. tenebant 5, 159. cœli mediam nox contigerat 5, 835
metas ad Elei G. 3, 202. rerum Æ. 1, 282. luſtrare Trinacrii Pachyni 3, 429. dati pervenit ad ævi 10, 472
Methymnæo palmite G. 2, 90
metire Heſperiam jacens Æ. 12, 360
metis relictis 5, 171
Metiſci 12, 472. 623. 737. 784
Metiſcum 12, 469
metit gladio proxima quæque 10, 513
metito poſtremus G. 2, 410
metitur piſcibus æquor 4, 389
Metium Æ. 8, 642
metu 1, 261. 284. 518. 2, 685. 3, 213. 4, 164. 176. 395. 5, 390. 676. 6, 491. 7, 60. 8, 556. 9, 341. 10, 573. 11, 21. 401. 807. 12, 468. 718. 916
metuam non ego Daphnim E. 2, 27
metuenda pariter utraque vis apibus G. 4, 37
metuende Æ. 10, 557
metuendus maturis Jupiter uvis G. 2, 419
metuens formica ſenectæ 1, 186. hoc 1, 335. Æ. 1, 65. id 1, 27. eſt pericli 5, 716. ſe tegebat 9, 346. moneret &c. 11, 47
metuent nec armenta leones E. 4, 22
metuentem expendere caſus Æ. 12, 21
metuentes Arctos tingi æquore Oceani G. 1, 246
metues hyemem 4, 239
metuet quiſquis amores dulces E. 3, 110. amnem Cocyti G. 3, 38
metui E. 4, 604. 6, 694
metuiſſe Æ. 10, 94
metuit nec pampinus Auſtros G. 2, 333
metum 3, 552. Æ. 1, 222. 566. 8, 431. 11, 900. 12, 110
metunt flores G. 4, 54
metus 2, 491, Æ. 1, 366. 467. 552. 3, 682. 5, 420. 6, 276. 807. 7, 438. 9, 90. 10, 9. 11, 732. 12, 316
metuunt 6, 733
Mevi E. 3, 90
meum Æ. 2, 666. 4, 318. 6, 112. 8, 144
meus E. 3. 23. 66. 76. Æ. 1, 235. 2, 522. 6, 835. 8, 168. 10, 902
Mezentii 11, 7
Mezentius 7, 648. 654. 8, 7. 482. 501. 9, 522. 586. 10, 150. 204. 689. 714. 729. 742. 762. 768. 897. 11, 16
mi, *id eſt*, mih. 6, 104
micans ignea rima 8, 392
micant æratæ peltæ 7, 743. lumina rara 9, 189. ſemanimes digiti 10, 396
micantia æra 2, 734. fulgura 9, 733
micat auribus, *equus*, G. 3, 84. linguis ore triſulcis 3, 439. Æ. 2, 475. ignibus æther 1, 94. æreus enſis 7, 743. gemma 10, 134. oculis ignis 12, 102
migrantes cernas 4, 401
migrate coloni E. 9, 4
mihi, *paſſim*
miles 1, 71. Æ. 2, 7
Mileſia vellera G. 3, 306. 4. 334
milio 1, 216
milite Æ. 2, 20. 495. 3, 400. 9, 161. 11, 516. 546
militia 11, 261, 585
militiam 8, 516
mille agnæ E. 2, 21. Oreades Æ. 1, 503. carinæ 2, 198. varios colores 4, 701. 5, 89. viis 5, 590. coloribus 5, 609. ſequentia tela 6, 110. annos 6, 748. nocendi artes 7, 337. viros 7, 653. populos 7, 725. duros labores 8, 291. carinis 9, 148. manus juvenum 10, 167. rapit, *viros*, 10, 178. mittit viros 11, 61. quos mille die victor ſub Tartara miſi 11, 397. vias 12, 753
millia quam multa avium G. 4, 473. quot millia nunquam venêre, &c. Æ. 2, 331. multa daret letho 5, 806. tot gentes Italæ 9, 132. inter media 9, 549. 10, 761
millibus in mediis 1, 495. 12, 125. multis 5, 75. 289. his 8, 496. Volſcorum 11, 167.
Mimanta 10, 702. 7
minaces fibræ G. 1, 4
vios 3, 77
minaci ſcopulo Æ. 8, 6
minæque murorum
88
minans, *machina*, 2,
minantem Lapithis
læum G. 2, 457
minanti ſimilem illum
649
minantur in cœlum
1, 166. bellum
540
minaris infandum
tuna 8, 578.
900
minas G. 3, 421. Æ.
44. 6, 113. 8, 60.
695
minatur uſque, *ernæ*
628. ſaxum undis,
10, 196. Lauſo
dejecturum arces
654, 760
Mincius, *fluvius*, E.
3, 15. Æ. 10,
Minerva G. 1, 18.
Minervæ G. 4, 246.
189. 404. 3, 531.
840. 7, 805.
Minervam 8, 699
minetur mortem
348
minimè, *adv.* quod
ris 6, 97
minioque rubentem
Minionis arvis Æ.
minis 8, 40. 371
miniſteria fœda 7,
miniſterium triſte
miniſtrant fluvioſque
G. 3, 126.
217. Bacchum 8,
miniſtrantem platanæ
bus umbram G. 4,
miniſtras paciſque
quas ſibi delegit
658
miniſtrat rorem G.
das ſylva 2, 431.
Æ. 1, 154.
vires animumque
lis 10, 218.
miniſtri pares æratæ
miniſtris Phrygiis
580
miniſtro Calchante
miniſtros inter
488
minitans exciſurum
762

regna Æ. 6, 14
Argitis, *parva*, G. 2,
nec ipſo monte, *fluctus*,
. nec minor uſus erit
6. nec minor mihi cu-
Æ. 5, 803. nec mi-
Euryali cædes 9, 342.
minor in caſtris luctus
52. nec minor Clytio
ore, *nec inferior*, 10,
m germanam Turni 9,
, *ætate*, apes G. 4, 180.
res, *poſteri*, Æ. 1, 536. 737.
5. 6, 822. 8, 268
6, 432
urus 6, 26
ia lædet E. 9, 64. ob-
Æ. 3, 499. nec minus
393. Æ. 3, 482. 6, 475.
5. 10, 812. 11, 204. 12,
quominus G. 3, 319.
minus Æ. 3, 561. 11,
12, 481. minus atque
s 12, 616. nec minus
ea G. 2, 429. 3, 311.
, 637. 6, 212. 7, 572.
107
tim morbo collapſa oſſa
, 485
bl. arte Æ. 9, 304. *neutr.*
ideri 10, 267
r quid vocares Deos E.
7. duces Teucros Æ. 8.
re nubem apum trahi ven-
G. 4, 60. morem illum,
placuiſſe apibus 4,
lle dictu G. 2, 30. 3, 275.
54. Æ. 1, 443. 2, 174.
82. 7, 64. 8, 252. 12,
dictu monſtrum 2, 680.
6. monſtrum 8, 81. 9,
viſu monſtrum 10,
donum 1, 656. viſu 7,
tur oſſa grandia G. 1,
or ariſtas E. 1, 70
la in omnia rerum ſeſe
ſformat G. 4, 441
domum genitricis 4,
da hæc videntur Æ. 1,
tibus hæc 6, 855
ur Gargara ſuas meſ-
G. 1, 103. dona Æneæ,
m. Æ. 1, 713. molem
2, 32. undæ 8, 91. cor-
da inertia Teucrûm Æ. 9, 55
mirata, quos certantes mirata eſt juvenca, *canentes* E. 8, 2. *illos*, euntes Trojæ juventus Æ. 5, 555. buxum volubile, *turbo*, 7, 382
miratam mala puellam E. 6, 61
miratur lumen olympi 5, 56. Rhodope Orphea 6, 30. novas frondes G. 2, 82. molem Æneas Æ. 1, 425. operum laborem 1, 460. currus virûm inanes 6, 651. *illam*, turba matrum 7, 813. nemus *mirantur & undæ*, 8, 92. Æneas 8, 310. 619. dona parentis 8, 730
miratus quis præmia Olympiacæ palmæ G. 3, 49. adventum, *navium*, Æ. 5, 35. motuſque tumultu 6, 317. juſſa ſuperba 10, 446
mirer, juſtitiæ ne prius, *te*, mirer belline laborum? *ob juſtitiam*, *&c.* 11, 126
miretur Græcia campus Elyſios G. 1, 38. primis te ab annis Æ. 8, 517
miris modis G. 1, 477. 4, 309. Æ. 1, 358. 7, 89. 10, 822
miro amore 3, 298. 7, 57. honore colebat 4, 458
miror magis E. 1, 11
miſcebant operi metum Æ. 8, 432
miſcens, *terram*, diluvio 12, 205
miſcent prælia G. 2, 282. 3, 220. Æ. 10, 23. ſpumas argenti G. 3, 449. inania murmura Æ. 4, 210. ſe maria 9, 714. inter ſeſe vulnera 12, 720
miſcentem agmina, *turbantem*, 10, 721
miſcentur denſæ circà regem, *apes*, G. 4, 76. animalia 4, 311. æſtu arenæ Æ. 3, 557. in unum fors & virtus 12, 714
miſcere cœlum terramque 1, 138. Hymenæos luctu 12, 805
miſceri litora, *perturbari*, G. 1, 359. murmure pontum Æ. 1, 128. murmure cœlum 4, 160. populos 4, 112. clamoribus æquor 4, 411. æratas acies ex agmine tanto 7, 704. vario pectora motu 12, 217
miſcet turbam Æ. 1, 195. ſe viris 1, 444. incendia 2, 329. magno ſe corpore, *mens*, 6, 727. prælia 12, 628
miſcetis odores E. 2, 55
miſcetur gemitu domus interior Æ. 2, 487. pulvere campus 12, 445
miſcueruntque herbas G. 2, 129. 3, 283
miſcuit maria cœlo Æ. 5, 791
Miſene 6, 189
Miſenum 6, 162. 212
Miſenus 3, 239. 6, 234
miſer involvitur aris 12, 292
miſera ante diem, *Dido*, 4, 697
miſerabere res fractas G. 4, 240
miſerabile corpus E. 5, 21. Æ. 11, 58. carmen G. 4, 514. exitium 4, 532. viſu Æ. 1, 115. vulgus 2, 798. (miſerabile) 12, 338
miſerabilis Orpheus G. 4, 454.
miſeræ Cremonæ E. 9, 28. *Didoni* Æ. 1, 348. *ſibi*, 1, 723. mihi 4, 315. 420. 12, 873. matri 9, 216. 484. *matris*, 9, 475. ſenectæ 12, 58. *plur.* ô *matres*, 5, 623. cives 5, 671. primitiæ 11, 156. Latinæ 12, 604
miſeram me G. 4, 494. Eurydicen 4, 526. quam Æ. 9, 285. mortem 10, 829. 11, 881
miſeranda, *nom. fœm.* tempeſtas G. 3, 478. lues Æ. 3, 138. cultu, *forma viri*, 3, 591. manus 11, 259
miſerandæ, *Camillæ*, 11, 593
miſerande puer 6, 882. 10, 825. 11, 42. jaceres 10, 327
miſerandus Mneſtheus 5, 509
miſerans G. 2, 499. Æ. 5, 452. 10, 823
miſerantem incommoda noſtra 8, 74
miſerantur iram inanem 10, 758. iniquam Turni ſortem 12, 243
miſerari caſum inſontis amici 5, 350
miſerat, quem miſerat Æneæ comitem, *dederat*, 9, 177. quem ad Trojam 9, 547. quem genitor 9, 583
miſerata, *nom. fœm.* dolorem Juno 4, 693. *noſtri*, genitrix 10, 234. animo repreſſit juvenem, *Juno*, 10, 686. *vox*

ô ſola miſerata labores Trojæ Æ. 1, 601
miſerate labores Trojæ 6, 56
miſeratus agreſtes ignaros viæ G. 1, 41. Romam 1, 496. eſt amantem Æ. 4, 370. eſt ab cœlo, *tui Jupiter*, 5, 727. amorem 6, 28. ſortem 6, 332. euntem eſt 6, 476
miſêre exitium apibus G. 4, 534. ſaltu corpora ad terram Æ. 2, 566. quos de collibus 7, 727. te in prælia 7, 744. quos populi duces 11, 430
miſerebitur hoſtis 2, 645
miſerere nil noſtri E. 2, 7. laborum Æ. 2, 143. domus labentis 4, 318. ſororis 4, 435. natique patriſque 6, 117. *mei*, 9, 495. 12, 777. precantis 20, 598. tuorum 11, 365. 12, 653. parentis 12, 43. ſenectæ 12, 934
miſereſcimus ultro 2, 145
miſereſcite regis 8, 573. ô Veneri 10, 676
miſeret te lapſorum 5, 354. nec te gnatæque tuique 7, 360. Æneæ 9, 787
miſeri, *genit.* unius 2, 131. Sichæi 4, 20. fratris 12, 636. *plur. nom.* parentes G. 3, 262. Troës Æ. 1, 528. nos 2, 248. Teucri 2, 459. Latini 11, 203. *voc.* ô cives 2, 42. fugite 3, 639
miſeris 1, 634. 2, 199. 6, 721. 736. 8, 736. 9, 472. 10, 61. mortalibus G. 3, 66. Æ. 11, 182. nautis G. 3, 313. Laurentibus Æ. 8, 537. civibus 11, 119, agricolis 12, 452
miſerit Orco tot juvenum primos 9, 785
miſero mihi E. 2, 58. Æ. 2, 70. 10, 849. tumultu 2, 486. fato 2, 738. da dextram 6, 370. complexu 8, 488. patri 11, 63. *Cupento*, 12, 541. fratri 12, 813. 881
miſerorum culpam morte piabunt 2, 140, viſceribus & ſanguine veſcitur 3, 622
miſeros cives E. 1, 73. Æ. 11, 360. aconita legentes G. 2, 152. Penates 2, 505. artus 3, 483. Æ. 2, 215. Troas 10, 89. meliora ſequentur 12, 153
miſerrima ipſa Æ. 2, 5. cædes 2, 411. Dido 11, 885. 4, 117. *ſoror*, 4. 437
miſerrime conjux 2, 519
miſerrimus 2, 655. 6, 618
miſerum carmen E. 3, 27. Sinonem Æ. 2, 79. quid laceras? 3, 41. amorem 5, 655. (miſerum) 6, 21. 12, 646
miſi mala decem E. 3, 71. claſſem ad Pergama Æ. 4, 426. regem ſub Tartara 8, 563. quos ſub Tartara 11, 397
miſit ſub amnem G. 4, 362. *me*, huc in arma Æ. 2, 87. præceps ſe corpore ad undas 4, 254. Irim de cœlo Juno 5, 605. nos ad limina 7, 221. quos 7, 715. quem 7, 762. regni coronam cum ſceptro 8, 506. Irim de cœlo ad Turnum 9, 2. cœlo ſe 10, 634. mentem Æneæ 12, 554
miſſa Troja gens G. 2, 385. alnus Pado 2, 452. haſta Æ. 10, 339. 11, 799
miſſæ haſtæ 10, 457
miſſi exploratores 11, 511
miſſile, *ferrum*, 10, 421. 12, 278. telum 10, 773
miſſilibus 9, 540. 10, 716. 802.
miſſo certamine 5, 286. 545
miſſos fratres 12, 516
miſſu regis 7, 752
miſſum te ſub pericula 9, 483
miſſuram, *ſe*, hoc ſignum 8, 534
miſſus, *aries in undas merſus*, G. 3, 447. ad Trojam Æ. 3, 595. à ſede anguſta Pelori Boreas 3, 688. ab Jove 4, 356. 377. ab æthere 4, 574. in imperium 6, 812. ab Argis 10, 779
miſta, *nom. fœm.* Deo mulier 7, 661. *abl.* irâ 10, 742. cruor arenâ, 12, 340. *neutr. plur.* acantho colocaſia E. 4, 20. cum ſanguine vina Æ. 9, 349. lilia 12, 68
miſtæ glomerantur, *apes*, G. 4, 79
miſtas corylis ulmos E. 5, 3
miſti Creteſque, Driopeſque Æ. 4, 145. Sicani 5, 293. Latini 11, 134
miſtis nymphis E. 10, 55
miſto pulvere Æ. 2, 609. tumultu lætitia 3, 99. inſania luctu 10, 871. 12, 667. agmine 11, 880
miſtum ipſum cruorem 3, 516. genus Æ. 6, 25. ſanguine genus 838
miſtus matre Sabella 8, dolor 10, 398
mites uvas G. 1, 448
miteſcent ſæcula poſtis Æ. 1, 295
miteſcere diſcat malis 61
miti Baccho G. 1, 344
mitia poma E. 1, 81
mitigat quam nec pietas 78
mitis vindemia G. 2, 52 bris Æ. 8, 88
mitra, *abl.* 4, 216
mitræ 9, 616
mittam altera, *mala*, E. te in pericula Æ. 9,
mittamus tunera Teuc 629
mittant ſua ſub juga He 8, 148. ſe in fœdera ambæ gentes 12, 191
mittatur ad urbem 11, 27
mitte E. 3, 76. in Venere cuaria G. 3, 64. de p curam Æ. 6, 85
mittent tumulo ſolemn 380
mittêre, *in*, fines Italos
mitteret ſub leges totum 4, 231. in imperium quos umbris 11, 81
mittes G. 3, 323. 4, 54
mittet tibi ſigna Bou 229
mittetur Achilles ad Tro 4, 36
mitti viros qui, &c. 193. plurima jubes 11,
mittimur per Elyſium 6
mittimus hos illi hœdos 6. ſcitatum oracula 125
mittit ebur India G. 1, ferias Orphei 4, 553 tauros Æ. 1, 637. limina 3, 155. alias tara, *animas*, 4, 243. tara 6, 543. ſe ab 645. fulgura clypeo quos, *ad bellum*, huic comitem Buten Onythen neci 12, 514
mittite timorem 1, 207 munera noſtro 623
mittitur 8, 9

ra quæ, &c. Æ. 11, 256
falſa ad cœlum inſom-
manes 6, 896. animas in
a pericula 9, 663
Cretes 4, 145. Latini 11,

que metu 11, 807
ſus E. 6, 13
ea Æ. 4 288. 12, 561
eoque 5, 184
eus 1, 116. 189. 194. 210.
493. 494. 9, 171. 306.
812. 10, 143. 12, 127.
443. 459. 549
cœli humor G. 1, 417.
3, 165
ate 4 175
haud ignara 10, 247
miris G. 1, 477. 4, 309.
357. 6, 738. 7, 89. 10,

ſimpliciter, vel cum ſubj.
14. 4, 8. 9, 27. G. 1,
2, 285. 3, 10. 73 Æ. 1,
405. 2, 160. 3, 116. 4,
109. 5, 25. 438. 493. 7,
9, 43. 141. 11, 141
quocumque modo E.
o. quo quamque modo
226. quoque modo 4,
284. quo quemque mo-
Æ. 3, 459. 6, 892. quo
ipſe modo 5, 599. Del-
um, *more*, 9, 119. fulmi-
9, 706
hos natura dedit G. 2,
canoros dant per colla
i Æ. 7, 701
bor avena E. 10, 51
ans alterna notavi 5,

atus avena carmen Æ. 1,

ſupra eſt illis ira G. 4,
exigit Æ. 4, 475. poſi-
exitiis 7, 129. ſervare
502. carinis præcipiant
328
quis adſit amori E. 2,
& quis erit 10, 28. inſe-
G. 2, 73. nullus lateri
orandi qui ſit 4, 537.
uis erit Æ. 4, 98. quis
dexter 4, 294. ſiquis
157
as G. 1, 2. 2, 41. 3, 41.

Æ. 1, 11. 263. 281. 370.
441. 649. 2, 187. 193.
242. 252. 294. 298. 705.
7. 85. 100. 159. 398. 501.
4, 74. 96. 220. 325. 655.
5, 3. 633. 717. 737. 798. 811.
6, 541. 549. 631. 7, 731. 145.
153. 670. 8, 165. 385. 715. 9,
39. 144. 160. 196. 218. 241.
286. 524. 10, 22. 119. 167.
11, 288. 323. 506. 619. 629.
871. 900. 12, 148. 193. 361.
579. 585. 620. 670. 706. 745
mœnibus G. 4, 193. Æ. 1, 99.
2, 328. 3, 255. 322. 345. 5,
624. 9, 676. 726. 805. 10,
469. 11, 567. 884. 895. 12,
116
mœrens philomela G. 4, 511.
ſola Æ. 4, 32
mœrentem fraterna morte ju-
vencum G. 3, 519. magno
corpore Nilum Æ. 8, 711.
alloquitur 10, 860
mœrentes cinerem 11, 211
mœrentia pectora 1, 201
mœrentis Iüii 12, 399
mœrentum ſororum 11, 216
mœret ſola domo 4, 82
Mœri E. 9, 1
Mœrim 8, 98. 9, 53
Mœris 8, 96. 9, 16
Mœſia, *vel* Myſia, G. 1, 102
mœſta, *nom. fœm.* digreſſu An-
dromache Æ. 3, 482. vita
10, 820. phalanx 11, 92.
voc. Amarylli E. 37
mœſtæ, *genit.* conjugis Æ. 12,
30. *plur.* vittis & cupreſſo a-
ræ 3, 64. Iliades 11, 35
mœſtam ſororem 4, 476. Eri-
phylen 6, 445
mœſtas voces 2, 280. 11, 482.
aras 5, 48
mœſti, *genit.* Iüli 12, 110. pa-
rentis 10, 840. *plur.* 6, 434.
9, 471. 11, 52. 226. 454
mœſtis queſtibus G. 4, 515
mœſtiſſimus Hector Æ. 2,
270
mœſto vultu 6, 156. luctu 11,
38
mœſtorum parentum 2, 681
mœſtos 6, 333
mœſtum ebur illacrymat tem-
plis G. 1, 480. timorem Æ.
1, 206. honc 6, 340. amo-
rem 10, 191. ignem funeris
11, 189. quem 12, 44. Onyx-
ten 12, 514. furorem 12,
601
mœſtus, *ego*, 2, 769. gemitus 9,
498. induit ſupremum ho-
norem 11, 76
mola manibuſque piis 4, 517
molam ſparge E. 8, 82
molaribus Æ. 8, 250
mole G. 3, 370. Æ. 3, 579. 656.
5, 118. 223. 431. 6, 232. 7,
387. 8, 199. 3, 35. 542. 10,
771. 12, 161. 575
molem 1, 65. 425. 2, 150. 185.
5, 790. 6, 727. 9, 516
moles 1, 139. 2, 497. 608. 8,
191. 11, 130
molibus urbem oppugnat 5,
439. cunſtructam magnis 9,
711
molimur claſſem 3, 6
molior muros urbis 3, 132
molire bipennem validam in
vites G. 4, 331
moliri inſidias avibus 1, 271.
moram Æ. 1, 415. arcem 1,
428. me talia 1, 568. fugam
2, 109. tecta 7, 127. 290
moliris ſuper tua laude labo-
rem 4, 273. claſſem 4, 309
molis tantæ erat condere gen-
tem 1, 37
molita viam per oras clypei,
haſta, 10, 477
molitur fulmina G. 1, 323.
ſuper ſua laude laborem Æ.
4, 233. iter 6, 477. locum
7, 158. habenas manibus 12,
327. morbos Deûm rex 12,
852
molitus aratro terram G. 1,
494
molle ſiler 2, 12. pecus 3, 299.
Æ. 9, 341. pheretrum 11,
64
molles, *nom.* caſtaneæ E. 1,
82. Sabæi G. 1, 57. ſomni
2, 470. *acc.* ſomnos 3, 435.
aditus Æ. 4, 423. thyrſos 7,
390
molli junco E. 2, 72. acantho
3, 45. herba 3, 55. ariſta 4,
28. viola 5, 38. Hyacintho
6, 54. vitta 8, 64. clivo 9,
8. G. 3, 295. lana 2, 120.
collo 3, 204. umbra 3, 464.
tactu Æ. 2, 683. fronde 4,
147. amplexu 8, 388. auro
10, 138. 818. pluma 192
mollia vaccinia E. 2, 50. prata
10, 41. oſcilia G. 2, 389. haud
mollia juſſa 3, 41. Æ. 9, 804.
crura G. 3, 76. penſa 4, 348.
colla Æ. 11, 622. haud mol-
lia fata 12, 25
mollibus foliis E. 5, 31. pratis
G. 2, 384. capillis 3, 188.
ſtabulis 3, 295. villis 3, 386.
ſertis Æ. 7, 488. ſtratis 8,
415. pilentis 8, 666. undis
9, 817. ſtimulis haud mol-
libus

libus Æ. 11, 452. 728
mollior herba ſomno E. 7, 45. æſtas G. 1, 312. undis ibat Euphrates Æ. 8, 726
mollis, *nom.* amaracus 1, 697. flamma 4, 66. *gen.* acanthi G. 4, 137. violæ Æ. 11, 69
molliſſima, *neutr.* vina G. 1, 341. fandi tempora Æ. 4, 293
mollitque animos 1, 61
mollire fructus feros colendo G. 2, 36
molliter oſſa quieſcant E. 10, 33
mollius ſpirantia æra Æ. 6, 847. locuta eſt 7, 357
Molorchi G. 3, 19
Moloſſum 3, 405
momordit humum ore Æ. 11, 418
mone Diva vatem 7, 41
moneat convellere funem G. 1, 457
monebat ſic Jupiter Æ. 7, 110
monebo 3, 436
monent juſſa Heleni 3, 684
monere ita viſa eſt 4, 557
moneret quid menſtrua Luna G. 1, 353. multa horrenda Æ. 3, 712. acres eſſe viros 11, 47
moneri te noſtra voce 3, 461
monet inflare tumultus G. 1, 465. Turnum ſuccurrere Lauſo Æ. 10, 439
monile 1, 658
monilia 7, 278
monimenta 3, 102, 486. 4, 498. 6, 26. 512. 8, 312. 356. 12, 945
monimentum & pignus amoris 5, 538. ſui 5, 572
monita Carmentis Nymphæ 8, 336
moniti, *plur.* 2, 183. 3, 188. 6, 620
monitis 4, 331. 8, 504. 10, 110. 689
monitu 4, 282. 465. 6, 533. 9, 501, 10, 397
monituſque datos 7, 102
Monœci 6, 830
mons 1, 109. 3, 92. 105. 12, 687
monſtra G. 1, 185. Æ. 3, 59. 583. 6, 285. 729. 7, 270. 8, 289. 698. 9, 128
monſtrabat talia 3, 690
monſtrante viam Dea 1, 386
monſtrantem vulnera 6, 446
monſtrantur campi Æ. 6, 440. hic ſpecus & ſpiracula Ditis 7, 569
monſtrarat caput 1, 448
monſtrat 4, 498. 8, 337. 343. qua ſemita 1, 422. fortuna ſalutis viam 2, 388. flamina inventa 6, 8. ira conferre manum 9, 44
monſtrata mihi ſacerdos 4, 483. piacula 4, 636
monſtratus iras G. 4, 549
monſtrate ſi quam viditis ſororum, &c. Æ. 1, 325
monſtrator puer aratri G. 1, 19
monſtrent cœli vias & ſydera 2, 477
monſtris E. 6, 76. Æ. 5, 849. 3, 307. 5, 659. 7, 81. 376. 780
monſtro G. 3, 152 Æ. 5, 849. 7, 348. 8, 198. 12, 246. 874
monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 245. 680. 3, 26. 214. 658. 4, 181. 5, 523. 7, 328. 8, 81. 9, 120. 10, 637
montana caſtella 5, 440
montano flumine torrens 2, 305
monte G. 3, 240. Æ. 3, 655. 4, 159. 6, 234. 7, 697. 11, 849
montem G. 3, 213. 373. Æ. 1, 85. 2, 804. 7, 713. 8, 231.
montes E. 5, 28. 63. 6, 41. 66. G. 1, 283. 2, 260. 3, 254. 270. 412. 535. 4, 461. Æ. 1, 65. 2, 636. 3, 206. 508. 4, 151. 155. 8, 692. 11, 810. 12, 113
monti 12, 135
montibus E. 1, 84. 2, 5. 21. 5, 8. 6, 53. 72. 7, 56. 10, 32. G. 1, 43. 342. 358. 2, 111. 4, 112. 433. 474. Æ. 1, 611. 2, 626. 3, 6. 235. 644. 675. 4, 164. 491. 6, 182. 774. 7, 387. 563. 758. 8, 53. 321. 692. 9, 92. 674. 10, 544. 707. 766. 11, 569. 836. 12, 523
montis E. 5, 76. 8, 59. G. 2, 186. 4, 361. 419. Æ. 1, 59. 249. 2, 15. 3, 274. 575. 5, 35. 6, 60. 7, 674. 8, 191. 221. 9, 569. 10, 128. 699. 11, 320. 513. 526. 12, 684
montoſæ Nurſæ 7, 744
monuiſſet cornix ab Ilice E. 9, 5
Mopſe 5, 1. 10. 8, 29
Mopſo 8, 26
mora E. 3, 52. G. 2, 482. 3, 110. 4, 185. 548. Æ. 1, 2, 701. 3, 207. 473. 140. 368. 458. 639. 177. 7, 156. 10, 622. 713. 12, 11. 74. 541. 889
moræ 2, 282. 3, 453. 232. 10, 400
moram E. 10, 12. Æ. 10, 428
morandi cauſas inneſte
morando ſuſtinuit ip 798
morantem te his terris Gyan 5, 184
morantes G. 4, 28. 620
moranti longo tempo 565
morantur nautæ Æ. 5, em 5, 766. nec juſ 40. ſaxa 11, 297
morari 6, 487. 12, 6
moras G. 3, 43. Æ. 569. 7, 315. 8, 10, 485. 658. 888. 699
morata paulum lacrymi te 4, 649
moratur 4, 535. 7, 368. 439. vocibus 2, 287. quæ ſ 373
moratus haud multa 3, 506. nec plura 5, ſtirpe 12, 781
morbi G. 3, 67. 471. 532. Æ. 6, 275
morbo G. 3, 478. 485. 252. 318
morborum 3, 440
morbos 3, 552. Æ. 12, 851
morbus G. 3, 504
mordet juncturas later Æ. 12, 274
more patrum G. 3, 177. 187. quo ſolent G. ſuo 4, 66. feræ Æ. parentum 6, 223. 7, 204. hoc 7, 617. atri furens 10, 6 jura 7, 247. de mor 3, 65. 369. 4, 57. 7, 357. 8, 344. 11, 35. 142. ex mo 8, 186. ſine more 577. 8, 635
morem Cœli vari 51. illum placu 4, 197. hunc Æ. 596. hunc ſacrorum

onere pacis Æ. 6. 852. ri-
e ſacrorum 12, 836. in
em fluminis G. 1, 245.
norem picis 2, 250. in
em caſtrorum 7, 159.
norem ſtagni 8, 88. in
em fulminis 11, 616. in
rem, *de more*, 5, 556. 8,
in morem Pæonium
401. ſupra morem G. 2,
qua tibi lucem arte Æ.
874
re 2, 550. 4, 547. 10, 600.
entur 2, 439
dicam & populos G.
5. viris ponet Æ. 1, 268.
rum 6, 683. dabunt 9, 254.
ebunt 12, 834
tur tædas 7, 388
E. 2, 7. Æ. 2, 317. 3,
3. 4, 475. 564. 11, 895.
646
amur 2, 353. 4, 660
ibunda, *fœm. nom.* cecidit,
æ. G. 3, 488. dextra Æ.
341. *neutr.* membra 6,
732
ibundam cui me deſeris?
323
ibundum extendit 5, 374
ibundus 10, 590
ientur 2, 670. 4, 659
iens E. 2, 38. 7, 57. 8, 20.
67. Æ. 7, 2. 9, 350. 362.
6. 443. 754. 10, 489. 11,
8. 669. 816
ientem 4, 674
ientia lumina 10, 463.
corpora 11, 665
ientibus herbis G. 1, 107.
a viſa ſalus 3, 510
ientis E. 8, 60. Elyſæ Æ.
610. vultum 10, 821
ientium gemitus 11, 633
iere 2, 524. 11, 857
mi extremi hominum 8,
7
is ſanguineis pingit E. 6,
itura, *fœm. nom.* Æ. 4,
5. 519. 604. 12, 55. 602.
rgo G. 3, 263, puella 4,
8. Dido Æ. 4, 308
iture quo ruis? 10, 811
ituris G. 3, 501
ituru Æ. 2, 408. 511. 9,
0. 554. 10, 881. 11, 741
iuntur vituli G. 3, 494
or dum E. 8, 106. quidve
Æ. 2, 102. quid 4, 325. 6,
528. nec dona Æ. 5, 400.
vitam 11, 177. nil 11, 365
mors Æ. 4, 385. 11, 167
morſibus G. 4, 237
morſu Æ. 1, 173. 2, 215. 10,
707. 12, 755
morſus 3, 394. 7, 112. 755.
12, 782
mortale ſonans 6, 50
mortalem aliquem 7, 771. for-
mam 9, 101
mortales G. 1, 147. Æ. 9, 657.
10, 376. vitus 2, 605. 4,
277
mortali ab hoſte 9, 95. manu
10, 375. vulnere 12, 797
mortalia E. 8, 35. Æ. 1, 466.
corda G. 1, 123. 330. arma
Æ. 1, 546. 10, 30. pectore
3, 56. 4, 412
mortalibus G. 1, 237. 3, 66.
Æ. 2, 142. 268. 10, 274. 759.
861. 11, 182. 12, 850
mortalis, *nom.* egeſtas G. 3,
319. vultus Æ. 1, 332. ego,
ſi nunc eſſem, 12, 882. *genit.*
vitæ G. 4, 326
morte 3, 512. 518. Æ. 2, 140.
447. 533. 3, 333 4, 17. 244.
375. 430. 502. 644. 696. 5, 476.
483. 6, 121. 163. 444. 8, 488.
709. 9, 348. 445. 10, 386.
641. 673. 849. 11, 159. 444.
796. 839. 846. 849. 12,
679
mortem G. 4, 218. Æ. 1, 95 2,
359. 645. 4, 451. 6, 569. 9,
363. 401. 10, 829. 880. 900.
11, 348. 644. 881. 12, 41.
760
mortes per omnes 10, 854
morti G. 4, 226. Æ. 2, 62. 127.
5, 691. 6, 522. 9, 552. 599.
10, 662. 11, 115. 197. 12,
257, 464
mortiferum bellum 6, 279
mortis G. 3, 68. 482. Æ. 2, 369.
4, 662. 9, 736. 10, 791. 12,
74. 546. 879
mortua corpora E. 3, 15
mortuus eſſes Æ. 8, 485
mos G. 3, 224. Æ. 1, 340. 7,
601. 731. 8, 316
motantibus Zephyris E. 5, 5
motat latas feſſum Æ. 3, 581
motibus G. 1, 475
motos componere fluctus Æ.
1, 139
motu G. 1, 329. 4, 68. Æ. 12,
217. 503. aquarum G. 4,
365. pedum Æ. 5, 430
motus, *acc.* G. 1, 420. Æ. 4,
297. 11, 225. det incompo-
ſitos G. 1, 350. *eſt*, tumultu
Æ. 6, 317
movebant quem nulla tela 2,
726
movebat ſe navis 5, 280. ca-
ſtra aciemque 11, 446
movebit viros in arma 6, 813
movebo arcana fatorum 1, 266.
Achoranta 7, 312
movemus caſtra 3, 519
movendus pulvis G. 2, 418
movens jugera foſſor 2, 264
multa animo Æ. 3, 34. 10,
890. multa, *paratis*, 5, 608.
bella 12, 333
movent in prælia Martem 7,
603
moventem ſe vaſta mole, *Po-
lyphemum*, 3, 656. ſaxum 12,
904
moventes nova bella 6, 820
moveo majus opus 7, 45
moveor nil ſuper imperio 10,
42
movere tellurem G. 2, 316.
non poſſunt animum prata
3, 521
moveret quo fletu manes 4,
505. quem Caſſandra Æ. 3,
187
moveri pontum G. 1, 130.
ſylvas Aquilone 1, 460.
mons Æ. 3, 91. nunquam
conceſſa fatis 5, 700. juga
ſylvarum 6, 256. abſiſte 6,
399. 11, 408. partis in ar-
ma pubem 7, 429. tela ma-
nuſque 10, 432. totum bellum
10, 626
movet Germania bellum G.
1, 509. ſigna 3, 236. ſi te
nulla gloria retum Æ. 4,
272. nemo ordine palmam
5, 349. ſi te nulla pietatis
imago 6, 405. nec purpura
regem 7, 252. hunc decus
formæ 7, 473. manes, *Juno*,
10, 40. ſi fama 11, 368. ar-
ma leo 12, 6
movete cantus 7, 641. 10,
163
movetur donis 1, 718. neque
ſpecie famave 4, 170. nullis
ille fletibus 4, 438. vultum
incepto ſermone, *ſecundum
vultum*, 6, 470
movi verbis ora 2, 96
movit agros per artem G. 1,
123. animum dulcidine, Æ.
11, 538
mox G. 1, 24. 150. 260. 2, 267.
3, 46.

3,46. 191. 296. 511. 4,310. 393. Æ. 3,274. 598. 4, 176. 5, 117. 216. 8,613. 9, 242. 10, 438. 741. 12, 438
mucro 10, 570. 817. 11, 817. 12, 740
mucrone 2, 333. 7, 665. 10, 601. 681. 12, 378. 512
mucronem 10, 652. 798. 12, 357
mucronibus 2, 449. 12, 663
mugiit 8, 218
mugire cortina adytis reclusis 3, 92. terram sub pedibus 4, 490. sub pedibus solum 6, 256. boves 8, 215. armenta 8, 361. per æthera clangor tubæ 8, 526
mugitibus E. 6, 48
mugitus G. 2, 470. Æ. 2, 223. 12, 102
mulcebant æthera cantu, *aves*, 7, 34
mulcebat iras 7, 755
mulcens dictis 5, 464
mulcentem tigres G. 4, 510
mulcere fluctus Æ. 1, 70. alternos 8, 634
mulcet pectora 1, 157. 201
Mulciber 8, 724
mulctra spumaverit G. 3, 309
mulctram, ad mulctram bis venit E. 3, 30
mulctralia vaccæ implebunt G. 3, 177
mulgeat hircos E. 3, 91
mulget bis oves in hora 3, 5
mulliebribus armis Æ. 11, 687
mulier mista Deo 7, 661
mulsêre quod, *lactis*, expressêre G. 3, 400
multa, multæ, multi, multis, multos, *passim*.
multam Æ. 6, 414. 9, 343
multas gentes 8, 13
multatam morte 11, 839
multiplicem, *lorîcam*, 5, 264
multiplici sermone 4, 189
multo, *adverb.* majus E. 3, 35. antè G. 1, 167. 2, 259. magis Æ. 2, 199
multo, *adj.* Baccho E. 5, 69. G. 2, 190. labore 1, 197. examine 4, 139. igni 4, 268. nebulæ amictu Æ. 1, 416. sanguine 2, 532. 551. 662. 5, 736. 6, 87. 11, 421. lumine 3, 151. numine 3, 372. honore 3, 474. somnu 7, 498. venatu 7, 746. Deo, *Baccho*, 9, 336. sudore 9, 458. auro 10, 499. gemitu 10, 505
multorumque ossibus Æ. 5, 865
multum, *adverb.* E. 3, 18. G. 1, 94. Æ. 1, 7. 3, 348. 5, 481. 9, 501. 10, 434. 11, 49. est usque adeo in teneris consuescere G. 2, 272
multus gentis honos Æ. 4, 3 mundi E. 6 35. G. 1, 5. 232. 2, 336. Æ. 9, 93
mundo E. 4, 9
mundum 4, 50
mundus G. 1, 240
munera E. 2, 44. 56. 3, 63. 68. G. 1, 12. 3, 527. 4, 40. 534. Æ. 1, 640. 651. 3, 177. 4, 217. 263. 624. 5, 109. 247. 349. 354. 846. 7, 261. 8, 613. 11, 195. 249. 281. 333. 12, 393. 520
munere E. 5, 53. G. 1, 7. 238. 3, 391. 4, 178. 520. 5, 282. 337. 361. 537. 652. 6, 637. 886. 8, 273
muneribus E. 2, 57. G. 2, 5
muneris Æ. 8, 464
muniet multa vi Albam 1, 275
munimen effusos ad imbres G. 2, 352
munire ravos 4, 179
munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. 647. 5, 535. 6, 142. 526. 629
munuscula prima E. 4, 18
murali tormento Æ. 12, 921
muri 9, 562
murice E. 4, 44. Æ. 4, 262. 9, 614. in acuto, *saxo*, 5, 205
muris E. 4, 32. Æ. 5, 597. 805. 8, 592. 9, 664. 738. 766. 10, 26. 263. 11, 256. 398. 597. 891
murmur G. 1, 109. Æ. 11, 298. 12, 239
murmura 4, 210. 10, 99
murmurat unda 10, 212
murmure 1, 59. 128. 249. 3, 582, 4, 160. 5, 369. 6, 709. 12, 591
murmuris ventosi auræ E. 9, 58
muro G. 2, 535. Æ. 3, 402. 535. 6, 549. 783. 7, 161. 9, 371. 10, 236
murorum Æ. 4, 89. 9, 468. 10, 144. 11, 130. 382
muros G. 2, 157. Æ. 1, 427. 487. 2, 33. 46. 234. 278. 290. 610. 752. 3, 132. 4, 359. 5, 631. 7, 409. 8, 98. 9, 37[illegible] 65. 153. 161. 174. 196. [illegible] 507. 511. 557. 599. 762. [illegible] 10, 70. 122. 200. 286. 67[illegible] 17. 99. 304. 387. 468. 47[illegible] 876. 12, 555. 575. 586. [illegible] 690. 698. 706
Murranum Æ. 12, 529. 69[illegible]
murum 8, 474
mus G 1, 181
musa Æ. 1, 12. 10, 191
musæ E. 3, 60. 4, 1. G. 2, [illegible] 4, 315
musæum Æ. 6, 667
musam E. 1, 2. 3. 84. [illegible] 8, 5
musarum Æ. 9, 775
musas G. 3, 11
muscо E. 6, 62. G. 4, 18
muscosi fontes E. 7, 45
muscus G. 3, 144
musis Æ. 9, 774
mussant oras circum G. 4, [illegible] dicere Æ. 11, 345. [illegible] 12, 718
mussat rex ipse Latinus 657
musti dulcis humorem G. 295
musto Æ. 2, 7
mutabat pectore curas [illegible]
mutabile semper fœmina 569
mutabilis ævi 11, 425
mutabit merces E. 4, 39. lera croceo 4, 44
mutandæ sedes Æ. 3, 161
mutant limina G. 2, 511
mutare E. 10, 64. Æ. 3, [illegible] nomen 12, 823
mutati corpora G. 3, 69. bula 3, 548. bellum Æ. 627
mutat mentem insania 4, [illegible] 12, 37. vigorem 9, 611
mutata, *nom. fœm.* fortuna 604. sententia 9, 220. in faciem Metisci au[illegible] 12, 784. *abl.* parte 11, [illegible] *neutr. plur.* flumina E. [illegible] *de arboribus transiatis*, G. 50
mutatæ agnoscunt suos Æ. 679
mutatam pyrum G. 2, 33[illegible] norent ne femina matrem 268
mutati, *venti*, Æ. 5, 19. [illegible] rentes 12, 240
mutatis fœtibus requiescun[illegible] va G. 1, 82

ſydere G. 1, 73. cornacta ver, *apes*, 4, 77
4, 413 nactus auriga ſub equis Æ. 9, 331. canis cervum 12, 749
s artus Terei E. 6, 79 Naïades puellæ E. 10, 10
s faciem Æ. 1, 662. Naïdum 6, 21
tum ab illo Hectore 2, Nais 2, 46
nam, *paſſim*, quænam Æ. 11, 108. quinam 4, 696. 5, 13. 10, 6. nam quid 4, 368. 12, 637. nam qua G. 2, 74. 4. 287. Æ. 9, 515. nam quæ 2, 373. 3, 27. nam quod 2, 656. quis nam E. 9, 39. nam quis G. 4, 445
namque, *paſſim*
nando Æ. 5, 594. 10, 683
nantes plumas in ſumma aqua G. 1, 369. rari in gurgite Æ. 1, 122
nanti 10, 210
Napæas G. 4, 535
Nar Æ. 7, 517
Narciſſi G. 4, 160
Narciſſo E. 5, 38. 8, 53
Narciſſum 2, 48. G. 4, 123
nare ad ſydera cœli, *apes*, 4, 59
nares geminæ 4, 300. truncas inhoneſto vulnere Æ. 6, 497. noto contingit odore 7, 480
naribus G. 1, 376. 2, 140. 3, 85. 507. Æ. 7, 281. 12, 115
Naritiæ picis lucos G. 2, 438
Naritii Locri Æ. 3, 399
narrabat inanem curam G. 4, 345
narrabit Priamo Achillem hic inventum Æ. 9, 742
narrantis ab ore 4, 79
narrare Neoptolemum memento 2, 549
narraverit mutatos Terei artus E. 6, 79
naſcantur flores 3, 107
naſcentem ortum G. 1, 441. quemque, *naſcendo*, 4, 224. Trojam Æ. 10, 75
naſcenti puero E. 4, 8. cui Æ. 8, 564
naſcentia numi fraga E. 3, 92
naſcentis equi Æ. 4, 515. Trojæ 10, 27
naſcentum vellera, *fœtum*, G. 3, 390
naſcentur qui ab illo 1, 434. qui ab illis Æ. 3, 98
naſcere ô Lucifer E. 8, 17
naſcetur amomum 4, 25. Trojanus origine Cæſar Æ. 1, 290
naſcitur ab integro ordo ſeclorum E. 4, 5. palma G. 2, 68. unde Auſter 3, 179. mihi major rerum ordo Æ. 7, 44. Sirius ardor 10, 275
naſcuntur coryli G. 2, 65. olivæ 2, 85. ami 2, 111
nata, *filia*, Æ. 7, 268. 358
nata, *particip.* gens truncis & duro robore 8, 315
natæ, *genit. filiæ*, 1. 260. 6, 623. 7. 360. 398. *plur. filiæ Hecubæ*, 2, 515
natalis meus eſt E. 3. 76
natam, *filiam*, Æ. 7, 96. 387. 11, 554. 570. 12, 27. 42
natant rura foſſis plenis G. 1, 372
natantem illum Æ. 5, 181
natantes campi G. 3, 198
natantia lumina 4, 496. Æ. 5, 856
natantum genus omne G. 3, 541
natarent limina ſanie aſperſa Æ. 3, 625
natarum 1, 658
natat freta G. 3, 260. carina Æ. 4, 398
nate, *fili*, G. 4, 396. 412. 531. Æ. 1, 668. 2, 594. 619. 704. 733. 3, 182. 4, 223. 5, 724. 733. 6, 689. 693. 722. 781. 868. 8, 569 613. 9, 83. 492. 10, 846
nate Dea 1, 586. 619. 2, 289. 3, 311. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 8, 59
nati E. 5, 22. G. 2, 523. 3, 128. 4, 416. Æ. 2, 338. 551. 789. 3, 98. 391. 480. 5, 285. 592. 621. 6, 116. 446. 8, 45. 615. 10, 470. 800. 906. 11, 53. 12, 411
nati, *particip.* unde homines G. 1, 63. Heroes annis melioribus Æ. 6, 649
natis Priami 8, 379
nato, *filio*, 1, 594. 3, 12. 8, 383. 10, 525 878. 11, 57
natorum, *filiorum*, E. 8, 47. Æ. 2, 214. 527. 5, 645. 6, 22, 7, 532
natus G. 3. 178. 4, 153. Æ. 2, 138. 579. 4, 33. 6, 820. 7, 518 8, 43 9 603
natu maxima 5, 644
natum, *filium*, 1, 411. 2, 663. 744 4, 605. 6, 752. 888. 897. 8, 308. 609. 10, 466. 11, 167

natura G. 1, 61. 2, 9. 20. 49. 178. loci Æ. 10, 366
naturæ has partes G. 2, 483
naturas apibus, &c. 4, 149
natus & ipſe Deâ Æ. 6, 90
navali ære G. 3, 29. certamine Æ. 5, 493. corona 8, 684
navalia demus 11, 329
navalibus 4, 593
nave 5, 188. 487
navem 1, 124. 5, 169. 283. 6, 336. 10, 660
naves 1, 149. 172. 366. 577. 648. 660. 2, 399. 462. 3, 71. 425. 463. 4, 398. 5, 29 62. 247. 471. 665. 6, 4. 899. 8, 546. 9, 114. 11, 326
naufraga corpora G. 3, 542
navibus Æ. 1, 174. 197. 255. 383. 522. 529. 2, 254. 375. 613. 3, 385. 5, 713. 10, 213
navifragum Scylacæum 3, 553
navigat æquor Tyrrhenum 1, 71
naviget, *navim conſcendat*, 4, 237
navigiis G. 2, 107. 443
navim Æ. 1, 188
navis 5, 161. 280. 6, 354
navita G. 1, 137. 372. Æ. 6, 315
nautæ E. 6, 44. G. 1, 29. 304. 436. Æ. 3, 207. 4, 418. 5, 207. 837. 7, 200
Nautes 5, 704. 728
nautica pinus E. 4, 38
nauticus clamor Æ. 3, 128. 5, 141
nautis G. 3, 313. 4, 421. Æ. 3, 275. 5, 130. 10, 99. 12, 767
Naxon Bacchatam jugis 3, 125
ne, *pro*, non, *paſſim*.
ne, *præcedente*, non E. 2, 14. G. 3, 103. 250
ne, *i. e.* ut non, *paſſim*.
ne, *quaſi*, utinam non E. 10, 48. G. 2, 252. 3, 435
ne, *præcedente*, an 1, 32. Æ. 6, 719. 864
ne, *interrogative*, *paſſim*.
ne, *i. e.* utrum Æ. 1, 312. 2, 738. 5, 95. 702. 6, 532. 8, 114. 9, 184. 12, 230
Neæram E. 3, 3
Nealces inſignis jaculo Æ. 10, 753
nebula 1, 443. 2, 356. 8, 258
nebulæ G. 1, 402. Æ. 1, 416
nebulam G. 2, 217. Æ. 10, 82
nebulis obſcura, *Nympha*, G. 4, 424
nec, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*.
necdum *paſſim*.
necnon, *paſſim*.
necabat longa ſic morte, *homines*, 8, 488
nece 8, 202
neceſſe 3, 478. 4, 613. 6, 514. 737
neci 2, 334. dedit G. 3, 480. Æ. 12, 341. mittit 12, 513. dede G. 4, 90. demiſère Æ. 2, 85
nectar novum E. 5, 71
nectare G. 4, 164. 384. Æ. 1, 437
nexte tribus nodis ternos colores E. 8, 77
nectentur olivâ caput, *circa caput*, Æ. 5, 309
nectis inanes cauſas 9, 219
nectit talaria pedibus 4, 239 nodum leti ab alta trabe 12, 603
nectitis vincula E. 6, 23
necto vincula Veneris 8, 78
netandæ Veneris Æ. 6, 26
nefandam gentem 3, 653
nefandi enſes 2, 155. viri 4, 497. belli 12, 572. fandi atque nefandi 1, 547
nefandis odiis 5, 785
nefándo partu G. 1, 278
nefandum eſt Æ. 10, 84
nefas, verſum atque netas G. 1, 506. triſte Æ. 2, 184. exſtinxiſſe laudabor, *occidiſſe*, *ſceleratam*, 2, 585. tantum 2, 658. 4, 306. *non licet*, 2, 719. 6, 391. 8, 173. dictu prodigium 3, 365. dirum 4, 563. prohibete, *hoc dedecus*, 5, 197. immane 6, 624. majus adorta 7, 386. te manebit 7, 596. impreſſum 10, 497. nullum in cæde 10, 901
nefas, *interjectio ut*, viſa, nefas, comprendere ignem, &c. 7, 73. 8, 688. 10, 673
negabat reddere poſſe E. 3, 24. victum ſeges Æ. 3, 142
negabo neque me, *eſſe*, de gente Argolica 2, 78. nunquam te promeritam, *de me*, 4, 334
negabunt poſſe ire in ſua loca G. 2, 234. verbera pati, *equi*, 3, 207
negant alios agros, &c. *nullos agros*, G. 2, 215. des, *illis cibum auferant*, 131
negarat queis fortuna in am reditus Æ. 10. 435
negares non mihi hoc 614
negaret victum Dodona 149
negat tibi Jupiter arva Æ. 3, 171. *ſe*, diſcern em noctemque cœlo dicta mea demittere res 4, 428. curſum *ſtat curſui*, 7, 9. Dea 12, 914
neget quis carmina 10, 3
Nemeæ ſub rupe Æ. 8,
nemo 5, 305. 349. vûm 9, 6
nemora E. 8, 86. 10, 334. 2, 120. 208. 1, 195. 4, 70. 11, 902. 12, 929
nemore 6, 188
nemori 7, 775
nemoris E. 6, 73. G. 7, 566
nemoroſa Zacynthos 270
nemorum E. 6, 57. G. 359. 2, 15. 21. 216. 520. Æ. 639. 7, 83. 747. 545. 557
nempe G. 3, 259
nemus E. 6, 11. 7, 10, 43. G. 1, 16. 429. 3, 334. Æ. 112. 4, 118. 5, 473. 658. 704. 7, 8, 92. 108. 216. 351. 590
Neoptolemi 3, 333. 264
Neoptolemum 2, 500.
Neoptolemus 2, 263
nepos Veneris Dardan 163
nepotem 2, 320. 47
nepotes E. 9, 50. Æ. 505. 4, 629. 6, 682. 7, 99. parvos G. 2, tros Æ. 2, 194. 158
nepoti ſuo 9, 362
nepotibus ferís G. 2,
nepotis Æ. 6, 885

Æ. 2, 503. 6, 864. 8,

G. 1, 14. Æ. 5, 14.
782
G. 3, 122. 4, 387. Æ.
60. 863. 9, 145
nia, *nom. fœm.* Troja 2,
3, 3. proles 7, 691. 9,
10, 353. 12, 128. *neutr.*
arva 8, 695
o G. 4, 29. 394. Æ. 2,
3, 74. 119. 5, 640
um 5, 779. 3, 699
us 1, 129. 2, 610. 7,

ne aliquo modo, 1, 686.
qua, *ſing. fœm. ne ulla*,
06. 473. 9, 321. 11, 19.
65. ne qua, *plur. neutr.*
lla, 2, 606. 3, 453. 8,

paſſim
nim G. 4, 207. Æ. 1,
547. 2, 376. 4, 170. 6, 368.
95. 581. 8, 251. 9, 617.
748. 10, 217. 865. 11,
684. 12, 74
m perferre lachrymas pa-
9, 289
ne nequeat ſupereſſe
G. 3, 127
Æ. 7, 312. 9, 497
8, 265
uam G. 1, 96. 192. 404.
501. Æ. 2, 101. 510.
546. 770. 3, 677. 711.
9. 5, 81. 256. 392. 433.
791. 860. 5, 118. 7, 373.
589. 652. 8, 232. 370.
9. 364. 10, 122. 554. 605.
36. 716. 12, 403. 486.
634. 909
4, 415. 6, 694. 8, 205.
17
E. 6, 73. Æ. 1, 417
1, 717. 8, 618
16, 507
ſe numine mutet 1,

ponto diſcludere E. 6,

Æ. 8, 383. 10, 764
Doto 9, 102
m matri 3, 74. chorus
10
G. 4, 392. Æ. 2, 419
Galatea, *Nerei filia*, E.

rdua ſaxis 3, 271
intendere numeros Æ.
776. moribunda dextera
141

nervo pulſante G. 4, 313. ſtridente 5, 502. equino 9, 622. aptare ſagittas 10, 131. donec jam tangeret papillam 11, 862. impulſa ſagitta 12, 856

Neſæe, *Nympha*, G. 4, 338. Æ. 6, 826

neſcia, *fœm. nom.* fallere vita G. 2, 467. fati Dido Æ. 1, 303. mens hominum fati ſortiſque futuræ 10, 501. haud neſcia morti ſe injicit 9, 552. haud neſcia rerum in medias dat ſeſe acies 12, 227. *neutr. plur.* humanis precibus manſueſcere corda G. 4, 470

neſciat, quis neſciat Trojæ urbem? Æ. 1, 569. quando neſciat Dido, *cum ignoret*, 4, 292

neſcimus, neque neſcimus & urbem & genus Æ. 7, 195

neſcio quis oculus mihi fascinat agnos E. 3, 103. quid certe eſt 8, 107. qua dulcedine G. 1, 413. 4, 55. quod numen Æ. 2, 735

neſcis, ſi neſcis E. 3, 23. heu, perdita! *neſciſne*, Æ. 4, 541

neſcit quis Buſiridis aras? G. 3, 5. ſtare loco 3, 84

neſcivêre hyemem G. 1, 391

neſcius liquit terrum Æ. 4, 72

neu, *paſſim*

neve G. 1, 80. 2, 298. 4, 47. Æ. 7, 202. 265. 9, 115. 235

neverat tunicam auro 10, 818

nexæ ære trabes 1, 452

nexantem nodos 5, 279

nexis torquibus G. 4, 276. pedibus Æ. 7, 66

nexoſque artos reſolveret Æ. 4, 695

nexus medii G. 3, 423

ni fallor Æ. 3, 49

nidi 5, 214

nidis relictis G. 2, 210. immitibus 4, 17. volucrum Æ. 8, 235. loquacibus 12, 475

nido implumes detraxit 4, 514

nidore galbanio, *odore*, G. 3, 415

nidorem ambuſta dedit, *barba*, Æ. 12, 301

nidos 1, 415. 4, 56

nidum 4, 307

niger ille, *Menalca*, E. 2, 16. Galeſus G. 4, 126 limus 4, 478

nigerrimus Auſter G. 3, 278. imber denſis Auſtris Æ. 5, 696

nigra, *nom. fœm.* terra G. 2, 203. lingua 3, 388. hirundo 12, 473. *abl.* ilice E. 6, 54. Æ. 9, 381. amurca G. 2, 194. arena 4, 291. formidine caligantem lucum 4, 468. ſub nube Æ. 5, 516. abiete 8, 599. *plur. neutr.* vaccinia E. 2, 18. 10, 39. Tartara Æ. 6, 134

nigræ violæ E. 10, 39. G. 4, 275. hederæ 2, 258. arenæ Æ. 9, 714

nigram, *tellurem*, G. 2, 255. arenam 3, 241. ovem 4, 546. pecudem Æ. 3, 120

nigrantem nubem commiſtâ grandine 4, 120. Ægida 8, 353

nigrantes terga juvencos 5, 97

nigrante picea 9, 87

nigrarum pecudum 3, 736

nigras pecudes 6, 153

nigreſcere ſacros latices 4, 454

nigreſcunt omnia circum tenebris 11, 824

nigri Memnonis 1, 493. veneni 4, 514. poſtes aſſiduâ fuligine E. 7, 50

nigris chelydris G. 2, 214

nigro turbine G. 1, 320. Æ. 11, 596. lacu 6, 238. pulvere 9, 33

nigrum aëra G. 1, 423. Ebenum 2, 116. nemus 3, 333. bitumen 3, 451. agmen 4, 404

nihil eſt quod pocula laudes E. 3, 48

nil, *ſæpiſſ. pro* non *accipitur, ut* nil carmina curat, Æ. 8, 103. nil ſuper imperio moveor, &c. 10, 42

Nili ſeptemgemini 6, 800

Nilum G. 3, 29. 4, 288. 7, 711

Nilus Æ. 9, 31

nimbi 2, 113. 3, 198. 5, 13. 459. 821. 9, 669. 10, 803

nimbis G. 1, 456. 460

nimbo Æ. 2, 616. 3, 587. 5, 317. 666. 10, 634. 11, 416

nimborum G. 1, 328. Æ. 1, 55. 84

nimbos 6, 590. 8, 608

nimboſa cacumina montis 3, 274

nimboſus Orion 1, 539

nimbum 4, 120

nimbus G. 3, 110. Æ. 4, 161. 7, 793.

7, 793. 9, 111. 12, 451
nimia cæde atque cupidine ferri 9, 354
nimio luxu G. 3, 135
nimirum Æ. 3, 558
nimis nota miseris 9, 472
nimium, *adverb.* E. 2, 17. 3, 94. Æ. 6, 514. 816. 870. 9, 430. væ nimium E. 9, 28. ah nimium G. 2, 252. ô nimium 2, 458. Æ. 5, 870. heu nimium 4, 657. 6, 189. 11, 841
ningit toto aëre G. 3, 367
Niphaten pulsum, *Armenios pulsos, per Niphaten intelligit, Armenios montis hujus incolas*, G. 3, 30
Niphei, *nom. propr. viri*, Æ. 10, 570
Nisa E. 8, 25
Nisæ E. 8, 18. Æ. 6, 805
Nise 9, 200. 258. 271
Nisi E. 6, 74. Æ. 9, 467
nisi, nihil nisi, &c. E. 8, 67. quod nisi 9, 14. G. 1, 155. nec veni nisi, &c. Æ. 11, 112
Niso 5, 354. 9. 223. 306
nisu eodem 5, 437. rapido 11, 852
Nisum 9, 233
Nisus G. 1, 405. 409. Æ. 5, 294. 318. 328. 353. 9, 176. 184. 207. 230. 353. 386. 425. 438
nitens axis sub pondere, G. 3, 172. humi Æ. 2, 380. paribus alis, *Mercurius*, 4, 252. in adversum Æ. 8, 237. impresso genu 12, 303
nitens, *i. e. fulgens*, Æ. 6, 895
nitentem taurum Æ. 3, 20. galeam 9, 457
nitentem gressus cuspide Æneam 12, 386
nitentes oculos 1, 232. equos 6, 654. campos 6, 677
nitentia culta G. 1, 153
nitescit oleo pertusa juventus Æ. 5, 135
nitidam Cæsariem G. 4, 337
nitidi, *egni*, Æ. 7, 275
nitidum caput G. 1, 467
nitidus juventa, *angnis*, G. 3, 437. Æ. 2, 473
nititur hastâ 6, 760. acer & instat 12, 783
nitro pertundere semina G. 1, 194
nituntur vi propriâ 2, 428. gradibus Æ. 2, 443. summa o-
pum vi 12, 552
nivalem Tanaim G. 4, 517. Othryn Æ. 7, 675
nivales ventos G. 3, 318
nivali candore Æ. 3, 538. vertice 14, 702
nivea, *abl.* vitta G. 3, 487. Æ. 6, 665. *neutr. plur.* mulctralia G. 3, 177
niveamque Paron 3, 126
nivei, *genit.* lactis E. 2, 20. juvenci 6, 46. *plur.* juvenci G. 1, 15. cycni Æ. 7, 699. Pallantis 11, 39
niveis aggeribus G. 3, 354. tentoria velis Æ. 1, 473. velleribus 4, 459. lacertis 8, 387
niveo munere lanæ G. 3, 391. limine Phœbi Æ. 8, 720
niveos cycnos G. 2, 199
nives E. 10, 23. 47. 66. Æ. 12, 84
niveum latus E. 6, 54
nivis Æ. 11, 611
nix G. 1, 310. Æ. 4, 250
nixibus eunt fœtus 4, 299
nixu majore 3, 37
nixus hasta super, *eum*, 10, 736. in hastam 12, 398
nobile Pallanteum 8, 341
nobilis locus 7, 564
nobilitas 11, 341
nobis, nos, nostra, nostræ, nostram, nostras, nostri, nostris, nostro, nostrorum, nostros, *passim*
nobiscum 8, 174
noceat ne mala lingua vati futuro E. 7, 28
nocendi haud ignara Æ. 5, 618. mille artes 7, 338. tempus nacta 7, 511
nocent & frugibus umbræ E. 10, 76. quæsitæ artes G. 3, 549
nocentes taxi G. 2, 257
nocerent ne quid tibi regna Libyæ Æ. 6, 694
nocet umbra G. 1, 121
nocte E. 1, 80. 9, 44. G. 1, 248. 287. 289. 328. 457. 2, 202. 3, 260. 401. 4, 133. 180. 497. Æ. 2, 420. 795. 4, 123. 184. 527. 6, 265. 268. 503. 827. 7, 16. 87. 331. 414. 427. 492. 8, 86. 9, 61. 335. 10, 147. 272. 497. 703. 10, 860. 909
noctem G. 1, 468. 487. 3, 156. 379. 4, 190. 514. Æ. 1, 309. 666. 687. 731. 752. 2, 135. 397. 590. 754. 3, 19[illegible]. 583. 4, 26. 530. 3, 11[illegible]. 462. 513. 7, 8. 255. 4[illegible]. 166. 10, 257. 746. 12[illegible]. 12, 310
noctes 3, 204. 6, 127. 55[illegible]. 9, 488
nocti E. 8, 88. G. 3, 467. [illegible]. 570. 9, 338. 378
noctibus G. 2, 482. Æ. 1[illegible]
noctis E. 8, 14. G. 1, 39[illegible]. 427. 479. Æ. 2, 361. [illegible]. 390. 7, 138. 8, 407. [illegible]. 314. 373. 397. 411. 10[illegible]
noctivago curru Æ. 10[illegible]
noctua G. 1, 404
nocturna pensa G. 1, 3[illegible]. gia Bacchi 4, 521. lu[illegible]. 7, 13. bella 11, 736
nocturnas aras 6, 252
nocturni ignes G. 2, 47[illegible]
nocturnis triviis Æ. [illegible]. undis 5, 868
nocturnos manes 4, 49[illegible]
nocturnum furem G. 3[illegible]
nocturnus lupus 3, 53[illegible]. ron Æ. 4, 303
nocuêre pecudes G. 2, 3[illegible]. lis epulæ 3, 527
nocuisses si non aliqua[illegible]. 15
nodantur in aurum ci[illegible]. 4, 138
nodis E. 3, 90. 8 77. Æ. [illegible]. 5, 279. 7, 507. 8[illegible]. 743. 11, 553
nodo G. 2, 76. Æ. 1[illegible]. 301
nodos 2, 220. 5, 510
nodum 8, 260. 10, 4[illegible]. 776. 12, 603
Noëmona, *nom. propr.* [illegible]. 767
Nomadum Tyranni, [illegible]. rum, 4, 320. genus 8[illegible]
nomen, *appellatio*, E. 6[illegible]. 3, 147. 4, 271. Æ. [illegible]. 292. 380. 628. 3, 18. 6[illegible]. 4, 324. 5, 106. 564. [illegible]. 235. 381. 507. 763. [illegible]. 412. 717. 8, 329. 3[illegible]. 10, 145. 149. 200 3[illegible]. 11, 223. 249. 12[illegible]. 515. 823. 835
nomen, *i. e. fama*, [illegible]. *viget cum nomen ad[illegible]. ora virorum fertur*, [illegible]. 9, 27. G. 3, 47. [illegible]. 2, 82. 583. 6, 758. [illegible]. 581. 10, 851. 11[illegible]. 226
Nomentum nunc, [illegible]

Æ. 6, 773. 7, 212
E. 3, 106. G. 1, 137. 2, 204. 3, 36. 158. Æ. 3, 627. 776. 7, 337. 11, 12, 182
G. 3, 280. 4, 356. Æ. 3, 210. 4, 383. 674. 718. 6, 242. 441. 768. 7, 607. 777. 8, 121. 422. 472. 519. 9, 343. 31. 846. 12, 348. 652.
de nomine Æ. 1, 281. 537. 2, 18. 166. 4, 172.
. 8, 54. 9, 387
Trojani hoſtis 7, 723
ſſim, ſed nullo ſingulari
s, *Lunæ*, G. 1, 286. Au- 4, 544. 552. Æ. 5, 64
Auroram 5, 104
G. 2, 322. 365. Æ. 9. 4, 698. 5, 545. 687.
. 2, 14. G. 3, 103. 250
ſemine 1, 22
ſolebas? *pro*, nonne tu 26
matribus hœdos, *eſſe*, ſi- E. 1, 24
opes componere Æ. 8,
mpora 4, 424
caſtella in tumulis G. 3,
ua ſi bona 2, 458
eneris nec præmia Æ.
ua ſydera 6, 641
ferat cui gloria laudem 08
trines incanaque menta Romani 6, 809. ver- larum, *ô volucres*, 12,
ot Ionii fluctus veniant ora G. 2, 108
7, 21. Æ. 2, 149. 4, 7, 332
ſupremam noctem e- us 6, 514
ei, E. 2, 7. G. 4, 324. 595. 4, 237. 7, 263. 514
1, 334. 3, 168. 6, 546. 66. 7, 98. 271. 10, 481. 7. 641. non noſtrum os componere lites E. 8
n. *fœm.* voluptas G. major imago Æ. 2, neque his fuga 10, 757. cua voluntas 12, 808.
abl. in alvo Æ. 2, 401. regione viarum 2, 737. *neutr. plur.* flumina E. 1, 52. pabula G. 4, 266. tibi litora Æ. 1, 673. litora petens 2, 256. litora petentem 3, 657. velamina 2, 221. limina 7, 491. tecta 7, 500. divortia 9, 379. nimis miſeris, *ora virûm*, 9, 472. munera 11, 195. nec munera potentum, *dignitates*, 12, 519
notabis ævum G. 3, 100
notæ arenæ Æ. 5, 34. vires 12, 911
notæ cœruleæ 5, 87
notant ferro tempora ſumma pedum 12, 174
notas paludes G. 1, 363. auras 3, 251. voces Æ. 6, 689. veſtes 12, 769
notas & nomina gentis inurunt G. 3, 158. & nomina mandat foliis Æ. 3, 444
notat ſydera 3, 515
notate ſigna decoris divini & oculos 5, 648
notavi locum E. 3, 68. carmina in cortice fagi 5, 14
nothos furata creavit Æ. 7, 283
nothum Antiphaten, *nothus, eſt filius non legitimo conjugio ſuſceptus*, 9, 697
noti tendunt vela 3, 268
notior non ſit Delia canibus noſtris, *familiarior*, E. 3, 67
notis grandibus maculoſus G. 3, 427
notis vocibus Æ. 6, 499. bullis 12, 942
notiſſima tama inſula Tenedos 2, 21
Noto, *Auſtro*, vel, *quolibet alio vento*, 1, 579. 5, 242. 7, 411.
noto, *adject.* odore 7, 480. flumine 11, 495
notos vultus 1, 688
Notos, *ventos*, 5, 512. 10, 266. 11, 798. 12, 334
notum cubile 4, 648. enſem 12, 759. *eſt*, quid furens fœmina poſſit 5, 6
notus hinc uſque ad ſydera ego Daphnis E. 5, 43. tamâ ſuper æthera Æ. 1, 383. Uliſſes 2, 44. calor 8, 389
Notus, *Auſter*, G. 1, 444. Æ. 1, 89. 112. 2, 417
nova, *nom. fœm.* progenies E. 4, 7. experientia G. 4, 316. ies Æ. 1, 454. forma viri Æ. 3, 591. inopinave facies 6, 104. lux 9, 110. 731. gloriâ 11, 154. *abl.* mole G. 3, 370. formidine 4, 357. æſtate Æ. 1, 434. fronde 6, 206. arte 7, 477. cæde 8, 695. 9, 693. 10, 515. virtute macte puer 9, 641. pugnæ ſorte 12, 54. *neutr. plur.* carmina E. 3, 86. reſtna Æ. 1, 624. conſilia 1, 661. prælia 3, 240. bella 6, 820. tecta 7, 393. fata 10, 35. gaudia 10, 325
novæ, *genit.* ſtirpis G. 4, 282. Carthaginis Æ. 1, 301. 370. vires 12, 424
novales tonſas ceſſare G. 1, 71
novalia hæc tam culta E. 1, 71
novam urbem Æ. 1, 526. Auroram 5, 104
novamus honores meritos 8, 189
novandis rebus Æ. 4, 290
novant tranſtra 4, 752. tela 7, 630
novantem tecta 4, 260
novas faces E. 8, 29. lites 9, 14. fruges G. 1, 22. 345. herbas 1, 90. frondes 2, 82. artes Æ. 1, 661
novavit fortuna mutata fidem 5, 604
novellas vites E. 3, 11
novem ora Timavi Æ. 1, 249. dies 5, 762. jugera 6, 596. corpora 12, 270
noverca injuſta E. 3, 33
novercæ G. 2, 128. 3, 282. Æ. 7, 765. 10, 389
novere patriam & Penates G. 4, 155
novi reges G. 4, 21
novies 4, 480. Æ. 6, 439
novimus & qui te E. 3, 8
novis frondibus G. 2, 362. coloribus 4, 306. criminibus Æ. 2, 98. arvis 3, 136. ſacris 4, 500
noviſſima, *neutr. plur.* verba 4, 650. 6, 231. mandata 11, 825
novit Deos G. 2, 493. omnia vates 4, 392
novitas regni Æ. 1, 567
novo lacte E. 5, 67. Æ. 5, 78. vere E. 10, 74. G. 1, 43. ſole 1, 288. in flore 4, 142. lumine Æ. 4, 584. 9, 459. regno 9, 596
novorum comitum 2, 796

novos ſoles G. 2, 332. locos Æ. 1, 311
novum lac E. 2, 22. nectar 5, 71. ſolem 6, 38. ſidus G. 1, 32. mane 3, 325. prodigium Æ. 3, 365. bellum 8, 637
novus anguis poſitis exuviis G. 3, 437. Æ. 2, 473. pavor 2, 228. hoſpes 4, 10. furor 5, 670. ſanguis 7, 554. venit iſte amor 11, 537. torpor 12, 867
nox E. 9, 63. G. 1, 247. Æ. 1, 93. 2, 8. 250. 860. 3, 147. 198. 512. 587. 4, 352. 461. 522. 5, 721. 738. 6, 272. 539. 866. 8, 67. 369. 9, 388. 11, 201. 12, 846
noxam ob unius 1, 45
noxia, *neutr. plur.* corpora 6, 731. cordi crimina 7, 326
nube G. 3, 547. Æ. 1, 520. 5, 516. 810. 9, 640. 10, 636. 11, 593. 722. 12, 52. 254.
nubem G. 1, 364. 443. 2, 309. 4, 60. Æ. 1, 584. 2, 606. 3, 572. 5, 20. 7, 143. 8, 528. 595. 9, 33. 10, 809. 11, 842. 856
nubes E. 5, 57. G. 1, 324. 462. 4, 557. Æ. 1, 92. 147. 591. 8, 622
nubi 10, 664
nubibus E. 6, 39. G. 4, 312. Æ. 1, 46. 3, 199. 4, 209. 248. 5, 88. 525. 658. 9, 15. 18. 313. 10, 38. 73. 264. 12, 796
nubigenæ Centauri 7, 674
nubigenas bimembres Hylæumque Pholumque 8, 293
nubila G. 1, 214. 422. 446. 3, 198. 4, 166. 196. Æ. 3, 586. 4, 177. 246. 5, 512. 6, 454. 592. 7, 527. 699. 9, 671. 10, 358. 767. 12, 256. 367
nubilis plenis annis, *Lavinia*, 7, 53
nubis 8, 429
nuces caſtaneas E. 2, 52. ſparge marite 8, 30
nucis ex fœtu G. 2, 69
nuda, *nom. fœm.* genu, *ſecundum genua*, Æ. 1, 324. *abl.* ſilice E. 1, 15. *plur. neutr.* veſtigia Æ. 7, 689
nudant viſcera Æ. 1, 215. terga fugæ 5, 586
nudat corpora palæſtra G. 2, 531
nudata direptis crura cothurnis G. 2, 7
nudati ſocii Æ. 3, 282
nudato capite 12, 312
nudatoſque humeros 5, 135
nudavit pectora 1, 360
nudi Chalybes G. 1, 58. humeri Æ. 11, 643
nudis dentibus G. 3, 514
nudo ſub ætheris axe Æ. 2, 512. vertice 11, 642. enſe 12, 306
nudos piſces E. 1, 61. Lupercos Æ. 8, 663
nudus lapis E. 1, 48. ara, ſere nudus G. 1, 298. jacebis in arena, *inhumatus*, Æ. 5, 871. membra, *ſecundum membra*, 8, 425. tempora 11, 489
nulla E. 1, 78. 5, 25. G. 1, 83. 269. 3, 292. 4, 443. 516. Æ. 1, 330. 2, 701. 3, 670. 4, 232. 272. 5, 633. 6, 405. 553. 7, 51. 591. 8, 212. 9, 278. 281. 447. 739. 10, 44. 375. 592. 864. 11, 306. 362. 399. 12, 11. 202. 405. 597. 819
nullæ 6, 399
nullam 1, 188. 2, 354. 11, 411
nulli G. 1, 125. 4, 516. Æ. 2, 439. 4, 35. 459. 5, 610. 6, 503. 8, 502. 11, 157. 343. 12, 27
nullis G. 2, 10. Æ. 4, 438. 11, 725
nullius numinis G. 4, 453
nullo E. 4, 18. G. 1, 102. 128. Æ. 1, 578. 3, 221. 5, 390. 7, 350. 10, 108. 11, 702. 12, 423. 498. 770
nullum 2, 583. 3, 495. 10, 901. 11, 104
nullus G. 3, 54. Æ. 4, 624.
num 4, 369. 7, 294. 10, 68. 70. aſpice num 10, 481
Numa, *abl.* 9, 454
Numam 10, 562
Numanum 9, 592. 653
numen 1, 52. 155. 2, 178. 735. 3, 437. 4, 94. 521. 611. 5, 768. 6, 324. 7, 571. 8, 383. 10, 221
numerabat amores G. 4, 347
numerant pecus E. 3, 34
numerantur avi avorum G. 4, 209
numeris paribus G. 2, 284. ſeptem Æ. 6, 646
numero E. 8, 75. G. 2, 104. Æ. 1, 175. 3, 623. 5, 62. 305. 560. 754. 7, 698. 8, 547. 10, 329. 11, 208. 599. 12, 230. 630
numeros memini ſi verba rem E. 9, 45. ſtellis mina fecit G. 1, 137. preſſit acervis 1, 263. dere nervis Æ. 9, 776
numerum E. 6, 86. 4, 436. Æ. 1, 197. 6, 545. 682. 7, 211. in numerum E. 6, 4, 175. 227. Æ. 3, 453
numerus G. 2, 104
Numici fontis ſtagna 150. fontis vada 242. ſacrum litus
Numidæ 4, 41
numina G. 1, 10. 30. Æ. 1, 607. 670. 233. 623. 3, 264. 634. 697. 4, 204. 466. 6, 68. 7, 297. 512. 574. 10, 375. 12, 201
numine E. 4, 47. Æ. 451. 678. 2, 183. 703. 777. 3, 363. 5, 56. 6, 50. 266. 385. 584. 9, 247. 12, 180. 188
numinis G. 4, 453.
Numitor 6, 768.
numquam E. 2, 27. 46. 9, 3. G. 398. 3, 406. 331. 970. 3, 450. 8, 470. 10, 25. 12, 95. 207. 921
nunc, *paſſim*, *ſed nulla ſenſu.*
nunc modo G. 1, 266. Æ. 1, 224. 376. 442. 5, 156. 586. 701. 6, 315. 10, 355. 368.
nuntia fama Æ. 9, 188. ventura 8,
nuntiet ſacra aruſpex
nuntio, *verb.* claſſem 395
nuntius 2, 547. 4, 6, 456. 7, 167. 9, 692. 11, 447.
nuper E. 2, 25. 9, 21. Æ. 5, 594
Nurſiæ montoſæ 7,
Nurſia frigida 7,
nurum 11, 582
nurus centum 2, Veneris 2, 787. 215
nuſquam G. 4, 185.

cedite corpus Æ. 2, 644. O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago 3, 489. bellum ô terra hoſpita portas 3, 539. quod ut ô potius formidine falſa ludar 10, 631. vos ô potius miſereſcite venti 10, 676

O, *ſine caſu*, ô tantum libeat mecum tibi ſordida rura, &c. E. 2, 38 nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam Æ. 8, 579. ô quoties, & quæ nobis Galatea loquuta eſt E. 3, 72. ô mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ 4, 53. ſis bonus ô felixque tuis 5, 65. ô mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant 10, 33. ô fortunatos nimium, ſua ſi bona norit, agricolas G. 2, 458. ô ubi campi, &c. 2, 486. quamquam ô ! ſed ſuperant, quibus hoc Neptune dediſti Æ. 5, 195. eſſe duces ô ſi qua vita eſt, &c. 6, 194. ô mihi præteritos referat ſi Jupiter annos 8, 560

Oaxen rapidum Cretæ E. 1, 66

ob, *paſſim*

obambulat gregibus lupus G. 3, 538

obducat paſcua junco E. 1, 46

obducta tuenti *nubes*, Æ. 2, 604

obducto limo G. 1, 116

obductum vulgare dolorem Æ. 10, 64

obducunt ſegetem G. 2, 411

obeat pellis circumdata Æ. 10, 483

obeſaque terga G. 3, 80

obeſis faucibus 3, 497

obeuntia terras maria Æ. 6, 58

obfuit numquam imprudentibus imber G. 1, 374

obibat pugnas Æ. 6, 167

obice ſaxi G. 4, 422. poſtes emuniit Æ. 8, 227. maris 10, 377

obicibus G. 2, 480

objeci caput Æ. 8, 145

objecit Troas Achivis 10, 90. ſeſe ad currum 12, 372

objecta retardant flumina G. 3, 253

objectæ fauces Æ. 3, 534

objectam paludem G. 4, 503. *oſſam*, corripit Æ. 6, 422

objectant corpora bello, *apes*, G. 4, 218

objectare caput fretis 1, 386. caput periclis Æ. 2, 751. unam animam pro talibus cunctis 12, 230

objecto clypeo 12, 377

objectu laterum 1, 164

objicienda parcius iſta viris memento, *exprobranda*, E. 3, 7

objicis hoſti, *me*, Æ. 4, 549

objicit offam, *huic*, 6, 421. rabiem ſubitam canibus 7, 480

objicitur aliud majus, *portentum Trojanis*, 2, 200. oculis 5, 522

objiciunt ſiniſtris clypeos a tela 2, 444. portas 9, 45. ſeſe equites ad divortia 9, 379

obit quem totum leonis pellis 8, 553. omnia viſu, *inſtrat*, 10, 447

obita morte 10, 641

obitumque ducum 12, 501

obitus ſignorum & ortus G. 1, 257. difficiles Æ. 4, 694

obivit tantum telluris 6, 802

oblata facultas G. 4, 438. nova res Æ. 1, 454

oblati per Lunam Ripheus & Iphitus 2, 340

oblato fœdere 12, 109

oblimet inertes ſulcos G. 3, 136

obliqua loce feneſtras, &c. G. 4, 298. invidiâ, *occultâ*, Æ. 11, 337

obliquat ſinus in ventum Æ. 5, 16

obliquum, in obliquum G. 1, 98. quem rota tranſiit, *anguem*, Æ. 5, 274

obliquus ſignorum ordo G. 1, 239

oblita, *nom. fœm.* catulorum leæna G. 3, 245. *neutr. plur.* mihi tot carmina E. 9, 53. ſuccos priores poma degenerant G. 2, 59. laborem corda Æ. 4, 528. 9, 225

oblite regni, rerumque tuarum 4, 267

obliti linquunt Æ. 11, 866

oblitos famæ melioris amantes 4, 221

oblitum hoſtem G. 3, 236

oblitus ſui eſt Æ. 3, 629. decoris ſui, ſociûmque ſalutis 5, 174. amorum 4, 334. fatorum 5, 703

oblivia longa potant 6, 715

obliviſcere Grajos amiſſos Æ. 2, 148
obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum 4, 646
obluctor arenæ adverſæ genibus 3, 38
obmutuit amens aſpectu 4, 279. ore preſſo 6, 155
obniti contra 5, 21
obnixæ humeris, *formicæ*, 4, 406
obnixi non cedere, *reges apum*, G. 4, 84. in murice remi crepuêre Æ. 5, 206. ſtant omnia contra 10, 359. cornua infigunt, *tauri*, 12, 721
obnixos, in obnixos verſa cornua G. 3, 222
obnixus trunco arboribus G. 3, 233. Æ. 12, 105. obſtinatus 4, 332. humeris 9, 725
obnoxia, *nom. fœm.* ſurgere fratris radiis Luna G. 1, 397. *neutr. plur.* non obnoxia curæ hominum arva 2, 439
obnubit amictu comas Æ. 11, 77
obortis lachrymis 3, 492. 4, 30. 6, 867. 11, 41
obrue puppes ſubmerſas 1, 73. tua dextra, *me*, 5, 692
obruerent Rutuli, *me*, telis 11, 162
obruimur telis 2, 411. numero 2, 424
obruit arvo ſtirpes G. 2, 24, quos Auſter vectos per æquora Æ. 6, 336
obruitur undique telis 9, 808
obrutus undique telis Æneas 10, 808
obſcœnæ volucres 3, 262. 12, 876
obſcœnam famem 3, 367. frontem rugis arat 7, 417
obſcœnas volucres 3, 241
obſcœni canes G. 1, 471
obſcœnum cruorem Æ. 4, 455
obſcura, *nom. fœm.* ipſa nebulis, *Nympha*, G. 4, 424. Luna Æ. 4, 80. nox 4, 461. fama 5, 302. *abl.* ferrugine G. 1, 468. nocte Æ. 2, 420. *neutr. plur.* haud obſcura ſigna G. 1, 229. limina portæ Æ. 2, 752
obſcuram nubem G. 4, 60. umbram Æ. 6, 453. nulli rem 11, 343
obſcurant pennis æthera 12, 253
obſcuri ibant ſola ſub nocte Æ. 6, 268
obſcurior eſt annis fama 7, 205
obſcuris vera involvens 6, 100. convallibus 6, 139. vallibus 9, 244
obſcuro cornu ſi comprenderit aëra Luna G. 1, 428. aëre Æ. 1, 415. cœlo 3, 586. nimbo 12, 416
obſcuros colles 3, 522
obſcurum, ſub obſcurum noctis G. 1, 479
obſcurus in ulva delitui per noctem Æ. 2, 135. trabibus acernis lucus 9, 87
obſedêre telis anguſta viarum 2, 332. fores 2, 450. apicem 7, 66. turres & tecta domorum 12, 133
obſedit milite campos 3, 400. limen Amatæ 7, 343
obſervans quos, *pullos*, detraxit nido G. 4, 513. quæ ſigna ferant Æ. 6, 198. oculis 11, 726
obſervant regem 4, 212
obſervata retro veſtigia 2, 754. 9, 393
obſeſſa, *nom. fœm.* vallis tenetur legio Æneadum 10, 120 nequicquam juventus 10, 605. *neutr. plur.* tenebant limina portarum 2, 802
obſeſſas fauces G. 3, 508
obſeſſos muros Æ. 10, 286. colles 11, 902
obſeſſum acta teſtudine limen 2, 441
obſidam milite fauces 11, 516
obſidere fines Italos 7, 334. portas vigilum excubiis 9, 159
obſidet lævum latus 3, 421. muros hoſtis 11, 304
obſidione 3, 52. 8, 647. 9, 598. 10, 26. 109
obſit ne prodigus G. 4, 89
obſita ſetis Io Æ. 7, 790
obſitus ævo 8, 307
obſtabit nihil ic, 55
obſtant fata 4, 440. 6, 438. portenta Deûm variis terroribus 7, 58
obſtare furori famam 4, 91
obſtet quæ mora tardis noctibus G. 2, 482. Æ. 1, 750
obſtiterit frigidus circum præcordia ſanguis G. 2, 484
obſtitit quibus Ilium Æ. 6, 64
obſto bonis communibus 11, 435
obſtruit aures viri Deu[m] 440
obſtruitur ſpiritus oris G. 301
obſtupuêre omnes 4, 37[1]. mi Æ. 2, 120. 5, 424. mis alii 8, 530. animi tuli 9, 123. ſilentes 11
obſtupui 2, 560. 774. 298
obſtupuit 1, 517. 2, 378. 9, 197. 12, 665. primo tu Dido 1, 617. viſu 5, 90
obtecta arboribus do[mus] 300
obtendere pro viro nebu[las] ventos 10, 82
obtenta nocte tenebræ tur G. 1, 248
obtentu frondis inumbr 11, 66
obteſtantur Latinum 7,
obteſtemur ipſum ve oremus ab ipſo 11,
obteſtor vos per Penat per excidia Trojæ li 10, 46. illud te p &c. 12, 820
obtexitur cœlum um 611
obtorti flexilis circu 5, 559
obtruncant cominus fe 374
obtruncat patrem ad ar 663. Polydorum 3, ad aras 3, 332. A 10, 747. Epulonem
obtulerat ſe ultro veni 61
obtulit 2, 590. in ſo ſe forma Dei 4, 55 8, 611. ſeſe obvius 552
obtuſa, *nom. fœm.* G. 1, 396. *neutr. pl* Æ. 1, 571
obtuſi vomeris dent 262
obtuſior uſus nimio arvo genitali 3, 13
obtuſis cornibus, *Lu*
obtutu Æ. 1, 499. 7, 666
obverſus 9, 622. 11,
obverterit terga axi G.
obvertimus cornua a Æ. 3, 549
obvertunt pelago pro
obvia, *nom. fœm.* a 24. ſeſe tulit

quæ minus fuerit Grajis,
ſita Troja, 3, 499. ni to-
cohors 10, 328. vento-
turiis rupes 10, 694.
Camilla occurrit 11, 498.
contra equites promitto
504. *neutr. plur.* ſi qua
nt ſeſe oculis E. 6, 57.
arma Æ. 9, 56. ferro
t pectora 12, 540
illi armato non quiſquam
liſtet Æ. 6, 880. volat
8, 111. huic fit Lagus
380. ardenti ſeſe obtulit
552. adverſoque occurrit
734. ire parat 10, 770.
haſta 10, 877. Chori-
s, *occurrens*, 12, 298.
Æneas 12, 481
rant æthera telis 12,
rat magnum reginæ no-
11, 223
ret veſtibulum palma aut
iſter G. 4, 20
roſtro Æ. 6, 597
ſudibus 11, 894
torre 7, 506
, in occaſu veſtro 2, 432.
Occaſu, *ab Occidente*, 9,
m, ante occaſum Maiæ
1, 225. ſolis ſervans 1,
ſolisad occaſum 3, 336.
jæ Æ. 1, 242. in Occa-
longus ager 11, 317
it ferro Priamus 2, 581.
novercæ, *Hyppolitus*, 7,
cum nomine Troja 12,
t & ſerpens E. 4, 24
s, *tu*, quem, &c. Æ. 12,
canis G. 1, 218
Æ. 10, 470. 12, 641.
Troja 12, 828
Latinis 11, 193
Therone 10, 312. paſ-
lupus 11, 811
t umbris, *cecidit ſub um-*
1, 551. quo Hector 5,
ubbe paterna 10, 706
ſeſe umbris 12, 53
multa terra G. 2, 347
horrentibus umbris Æ.
16
bat ſaxo raptos 8, 211.
nt ſpineta lacertos E.
s vires G. 1, 86. vias
3, 695
medicans 12, 418
occultos per calles Æ. 9, 383
occultum ſoporem G. 3, 397.
ignem Æ. 1, 692
occumbere campis 1, 101. 7, 294. morti 2, 62
occumbes pariter 10, 865
occupat ſopor artus feſſos G. 4, 190. manicis jacentem 4, 440. aures fama rerum Æ. 3, 294. ora pallor 4, 499. Æneas aditum 6, 424. 635. artus tremor 7, 446. 11, 424. gladio, *Lyncem*, 9, 770. quem non ſuper occupat Hisbon 10, 384. os faciemque adverſam 10, 699. os flammis 12, 300
occupet orbem viribus 7, 258
occurramus ultro ad undam 10, 282
occurrat hoſtilis facies 3, 407
occurrens imago 6, 696
occurrere 1, 686. turmæ Æneadum 11, 503. pugnæ 11, 528. telis virginis 11, 808. Juturnæ in omen, *offerri*, 12, 854
occurrit 3, 82. 5, 36. 10, 220. 352. nec jam amplius ulla tellus 5, 9. illi Tydeus 6, 479. obvius adverſo 10, 734. cui obvia Camilla 11, 499. ruenti Ilo 12, 536. talibus dictis 12, 625
occurſare capro caveto E. 9, 25
Oceani G. 3, 359. 4, 233. Æ. 4, 480. 8, 589
Oceanitides ambæ, *Oceani filiæ* G. 4, 341
Oceano 2, 122. 481. 4, 381. Æ. 1, 291. 749. 2, 250. 7, 226.
Oceanum G. 4, 382. Æ. 4, 129. 7, 101. 11, 1
ocî ſive otî ignobilis G. 4, 564
ocia ſive, otia E. 1, 6. 5, 61. G. 2, 468. 3, 377. Æ. 4, 271. 6, 813
Ocnus 10, 198
ocreas 7, 634. 8, 624
octo G. 1, 171
oculi 3, 505. Æ. 4, 182. 6, 200. 7, 447
oculis E. 6, 58. G. 1, 183. 2, 230. 255. 4, 499. Æ. 1, 93. 595. 721. 2, 68. 589. 740. 4, 278, 372. 389. 530. 661. 691. 5, 277. 438. 522. 654. 6, 34. 145. 781. 223. 254. 592. 9, 110. 209. 658. 703. 731. 10, 516. 772. 11, 726. 814. 12, 3. 102. 151. 920. 945
oculorum 12, 670
oculos imponere G. 2, 73
oculos 3, 523. 4, 451. Æ. 1, 118. 232. 486. 2, 214. 531. 570. 687. 773. 3, 150. 490. 4, 220. 363. 411. 688. 5, 508. 577. 648. 845. 853. 6, 469. 7, 251. 420. 8, 152 261. 310. 618. 9, 487. 10, 473 745. 11, 121. 311. 480. 507. 746. 800. 887. 12, 309. 483. 638. 657. 705. 930. 939
oculus E. 3, 103
ocyor & ventis & fulminis alis Æ. 5, 319. Euro fugit 8, 223. 12, 733. & jaculo & ventos æquante ſagitta 10, 248
ocyus, *celeriter*, E. 7, 8. Æ. 4, 294. 5, 828. 8, 101. 278. 444. 555. 10, 786. 12, 556. 681.
odêre ſedem Sibyllæ 3, 452. inſenſi Tyrii 4, 321. ſorores, *infernæ hoc monſtrum*, 7, 327
oderit diem 10, 505
odia movi 2, 96. circumſtare 10, 905
odiis 1, 672. 4, 623. 5, 786. 7, 298. 336. 10, 14. 692. 853. 11, 122. 12, 938
odio tibi eſt mea fiſtula E. 8, 33
odiſſe viros fas Æ. 2, 158
odit E. 3, 90. Æ. 7, 327. 12, 431
odium tyranni 1, 365
odor G. 3, 251. 4, 49
odora canum vis Æ. 4, 132
odoratam cedrum G. 3, 414. Æ. 7, 13
odorato ligno ſudantia balſama G. 2, 118. Baccho 4, 279
odoratum lauri nemus Æ. 6, 658
odore 7, 480
odorem G. 2, 132. 4, 415. Æ. 1, 407. 3, 128
odores E. 2, 55. G. 1, 56. 4, 264
odoriferam panaceam Æ. 12, 419
Oeagrius Hebrus G. 4, 524
Oebale, *voc. nom. viri*, Æ. 8, 734
Oebaliæ, *nom. propr. urb.* G. 4, 125
Oechaliamque Æ. 8, 219

viam Æ. 10, 477. per imas clypei ſubit haſta 10, 588. ſummi thoracis 12, 381. Loricæ 12, 924
oraſſe multa 4, 205
orat à me illos abducere E. 2, 43. mortem Æ. 4, 451
orate ſerenas hyemes G. 1, 100
oratis pacem Æ. 11, 111
oratores 7, 153. 8, 505. 11, 100. 331
oratur mora tempuſque 10, 623
oraveris, quas non oraveris urbes 6, 92
orbe toto E. 1, 67. G. 1, 512. medio refugerit, *ſol*, 1, 443. clypei Æ. 2, 227. temporis 6, 745
orbem E. 3, 41. 4, 17. 8, 8. G. 1, 209. 231. 2, 114. Æ. 1, 461. 606. 4, 119. 231. 5, 65. 7, 258. 11, 257. 694. in orbem vacuum G. 1, 62. labor actus in orbem 2, 401. in orbem glomerantur, *apes*, 4, 7. delphines in orbem æquora verrebant caudis Æ. 8, 973. medium ſol hauſerat G. 4, 425. medium nox horis acta ſubibat Æ. 3, 512. fatalis cruſti 7, 115. cœli medium ſol conſcenderat 8, 97. totum clypei 10, 546. per orbem, *clypei pervadit haſta*, 10, 783. tot bella, *ſunt*, per orbem G. 1, 505
orbes, *circulos*, 1, 337. immenſos rapit per humum, *ſerpens*, 2, 153. junctos 3, 173. ferratos 3, 361. tardos trahit, *de anguibus*, 3, 424. triginta magnos volvendis menſibus Æ. 1, 273. alternos orbibus impediunt 5, 584. ætherios 8, 137. ſeptenos orbibus impediunt 8, 448. in lævos 10, 885. incertos implicat 12, 743. quinque explent curſu 12, 763. extremos clypei 12, 925
orbi, *plur.* pueri parentibus 11, 216
orbibus immenſis angues incumbunt pelago 2, 204. orbes impediunt 5, 584. 8, 448
orbis G. 1, 26. 2, 123. 339. Æ. 1, 335. 12, 708. tener mundi E. 6, 34. lucidus Solis G. 3, 459. Ixionei rota 4, 484. terrarum Æ. 1, 237. annuus 5, 46. Europæ atque Aſiæ 7, 224
orbita divertitur G. 3, 293
Orchades 2, 86
Orci 4, 502. Æ. 6, 273. 8, 296
Orco 2, 398. 4, 240. 699. 9, 527
Orcus G. 1, 277
ordea, *ſeu* hordea E. 5, 36. G. 1, 210. 317
ordine pone vites E. 1, 74. alio alios dedit dies Luna G. 1, 276. *ex ordine*, 4, 4. dant fontes manibus 4, 376. dicam 4, 537. uno ſi habetis Achivos Æ. 2, 102. rem pando 3, 179. neque ab ordine cedunt 3, 447. perfectis votis 3, 548. pompas exſequerer 5, 53. locant 5, 102. terno conſurgunt remi 5, 120. uno debilis 5, 271. nemo palmam movet 5, 349. ſingula pandit 6, 723. duci jubet 7, 276. ſuo reſponſa repoſcit 11, 241
ordine longo 1, 399. 707. 2, 766. 6, 482. 754. 8, 722. 11, 79. 144. in ordine E. 7, 20. ex ordine G. 3, 341. 4, 507. Æ. 1, 460. 5, 773. 7, 139. 177. 8, 629
ordinibus indulge G. 2, 277
ordo fæclorum E. 4, 5. Signorum G. 1. 236. is vertitur Æ. 3, 376. fatorum 5, 707. rerum 7, 44. comitum proceſſerat 11, 94
ore G. 1, 431. 3, 203. 273. 439. 516. 4, 92. 97. 201. 230. 444. Æ. 1, 300. 563. 618. 741. 2, 482. 524. 593. 658. 3, 234. 373. 465. 4, 11. 79. 150. 276. 329. 510. 685. 5, 385. 470. 842. 6, 76. 155. 530. 607. 686. 7, 103. 118. 436. 451. 9, 5. 319. 442. 10, 323. 349. 489. 11, 123. 132. 190. 251. 418. 535. 754. 12, 8. 47. 691. 832. 837. magno ſonandum G. 3, 294. *apum*, 4, 17. aſper in ore ſapor 4, 277. micat linguis triſulcis, *coluber*, Æ. 2, 475. tuo ô Arethuſa confunditur undis Siculis, *fluvius*, 3, 696. favete omnes 5, 71
Oreades, *Nymphæ montium*, 1, 504
oremus veniam ab ipſo 11, 358. pacem 11, 414
Oreſtes Æ. 3, 331. 4,
orgia 6, 517. 7, 40
nocturni G. 4, 521.
rica Æ. 4, 303
oribus ora componens
quinquaginta 10, 566
orichalco 12, 87
Oricia Terebintho 10,
oriens primus G. 1, 29
Æ. 5, 739. prima
51
Oriente primo 5, 42
orientia ſigna noctis
Solis lumina 8, 68
Orientis ſpoliis 1, 29
8, 687
origine G. 2, 336. 3,
473. 4, 286. Æ. 1,
646. 757. 10, 179.
origo E. 6, 73. Æ. 6,
371. 12, 166
Orion 1, 539. 4, 52
Oriona 3, 517
oris, *genit.* ſpiritus G.
forma Æ. 9, 646.
680. *abl.* G. 2, 171.
225. Æ. 1, 5. 256.
378. 381. 542. 620.
3, 97. 117. 131. 338.
6, 2. 7, 39. 270.
51. 381. 454. 10,
655. 11, 269. 281
Orithyia Actias G. 4,
Æ. 12, 83
oritur cædes miſerrima
monſtrum 11, 285.
rabile 2, 680
ornabat cornua ſertis
ornaret hortos G. 4,
ornat umbram telis
638
ornatæ torquibus ar
276
ornate, *verb.* hedera
7, 25
ornatum omnem cre
7, 74
ornatus crines flori
69. caput foliis ol
21
ornatus Argivæ Hele
654
ornaverat quos pari
12, 344
orni G. 2, 111
Ornitus Æ. 11, 677
ornos E. 6, 71. Æ.
182, 11, 138
ornum 2, 626. 10,
ornus G. 2, 71
oro Æ. 2, 143. 4,
76, 10, 61. 903.

80. 933. extremam hanc
m Æ. 4, 435. liceat
ibi vela per undas 5,
unum 6, 106. 9, 284.
8, 577
nom. prop. viri, Æ. 10,
10, 737
n 1, 117. 6, 334
1, 224
E. 3, 46. 6, 30
4, 57. G. 4, 545. 553
4, 494
E. 4, 53. 8, 56. G. 4,
Æ. 6, 119
tus, legitur, Ornitus 11,
fœm. loqui vates 6,
562. majorem furorem
neutr. plur. viciſſim
ert 7, 435. tua in me-
reflectas 10, 632. refert
124
10, 748
m 11, 690
us 11, 636
1, 329. 2, 2. 9, 656.
606
fœm. dies 7, 149. 12,
ſe eas, in noſtris mon-
proſit 9, 92
recens G. 3, 156
quarto 1, 433
aſcentem 1, 442
ntiqua à ſtirpe Æ. 1,
680
ntiquos ſignorum E. 9,
obitus ſignorum G. 1,
ad ortus ſolis 3, 277.
oſtenderit aurora nona
544. ſuos induxerat aurora
, 552. primos extulerit
Æ. 4, 118. ſolis 6,
inc Dardanus 3, 167.
ris 7, 206
portus 3, 124. oracu-
, 143
m 3, 154. 694
m, *nom. propr. viri*, Æ.
773
8, 152. 591. 10, 699.
00. ulceris ſummum G.
4. honeſtum oſtendit
Taygete Pleias 4, 232.
is ferens Æ. 1, 319.
oſque Deo ſimilis 1,
mpreſſa toro 4, 659
2, 389
manus Æ. 7, 730
2, 523. Æ. 1, 260.
691. 2, 490. 12, 434
Oſinius rex Æ. 10, 655
Oſirim, *nom. prop. viri*, 12, 458
oſſa E. 10, 33. G. 1, 497. 3, 457. 485. Æ. 2, 121. 3, 57. 4, 101. 5, 31. 47. 55. 422. 480. 787. 6, 55. 228. 328. 379. 7, 458. 8, 297. 390. 9, 475. 10, 416. 11, 212. 696. 12, 448
Oſſæ involvere Olympum G. 1, 282
Oſſam imponere Pelio 1, 281
oſſibus E. 3, 102. G. 3, 258. 272. 4, 308. Æ. 1, 664. 4, 625. 5, 172. 865. 7, 355. 9, 66. 10, 384. 12, 36
oſtendat ſe G. 2, 253. Æ. 5, 550. 6, 188
oſtendent terris hunc fata 6, 869
oſtendere Aquiloni glebas G. 2, 261. ſe duplices Thebas, *offerri ſibi*, Æ. 4, 470. has tibi coram 6, 715
oſtenderit ſuos ortus aurora nona G. 4, 544
oſtendit venis rivos argenti, *Italia*, 2, 166. os terris Taygete Pleias 4, 232. qua ſe dextra Æ. 2, 288. humeros 5, 376. dextram 5, 443. ſi quam tibi 6, 368. ab æthere nubem 7, 143. ovantem 12, 479
oſtendunt fata ſedes 1, 210
oſtenduntur cœlo boves abſtractæ 8, 264
oſtentabat faciem & membra 5, 357
oſtentans artem 5, 521. frontem 5, 567
oſtentat mœnia 3, 703. opes 4, 75. campos 6, 678. victores equos 7, 656. tors ſalutem 8, 477
oſtentet ſe prævalidam, *tellus*, G. 2, 253
oſtia 4, 467. Æ. 1, 18. 404. 3, 688. 5, 281. 6, 43. 81. 109. Nili 6, 800. Ditis 8, 667
oſtriferi Abydi G. 1, 207
oſtro 2, 506. 3, 17. Æ. 1, 643. 704. 4, 134. 5, 111. 133. 7, 277. 814. 10, 722. 11, 72. 772. 12, 67. 126
Otriadæ 2, 336
Otriades 2, 319
Otryn nivalem 7, 675
ova G. 1, 379. 3, 438
ovans Æ. 5. 331. 6, 589. 11, 758
ovantem Æ. 5, 563. 9, 208. 12, 479
ovantes ſocii G. 1, 346. gutture corvi 1, 424. cuncti Æ. 3, 189. nos 3, 544. nautas 4, 543. paremus imperio 4, 577. ſocios 9, 71. flammas 10, 409. Teucros 10, 690. hortatur 11, 13
ovat quo Turnus ſpolio 10, 500
ovem G. 4, 546
oves E. 2, 33. 3, 35. 94 98. 6, 5. 86. 7, 3. 8, 52. 10, 16. 68. G. 2, 365. 3, 297. 441. 4, 10. Æ. 3, 660
ovili pleno 9, 59
ovilia G. 3, 537. Æ. 9, 339
ovilibus E. 1, 8
ovis E. 2, 42
ovium 1, 22. 2, 33. G. 1, 17. 2, 196

P.

PAbula E. 1, 50. G. 1, 86. 2, 436. 3, 321. 385. 481. 548. 4, 9. 244. 266. 280. Æ. 1, 477. 12, 475
pacatumque orbem E. 4, 17
pace Æ. 1, 253. 5, 587. 7, 46. 426. 467. 8, 325. 10, 31. 11, 133. 12, 504
pacem G. 4, 535. Æ. 3, 261. 370. 4, 56. 99. 7, 155. 285. 339. 444. 8, 114. 9, 279. 10, 80. 11, 110. 230. 356. 362. 414. 460. 12, 202. 821
Pachyni 3, 429. 699
Pachyno Siculo 7, 289
paci G. 2, 425. Æ. 6, 852. 7, 536
paciferæ olivæ 8, 116
pacis 3, 543. 4, 618. 7, 266. 11, 332. 363. 658. 12, 112
pacíſci vitam pro laude 5, 230. lethum pro laude 12, 49
pactæ conjugis 10, 722
pactas, *ſponſas*, 10, 79
pacto hoc G. 2, 248
Pactoluſque irrigat auro Æ. 10, 142
pactos Hymenæos 4, 99. thalamos 10, 649
Padi ripis 9, 680
Pado G. 2, 452
Paduſæ amne Æ. 11, 457
Pæana lætum 6, 657. 10, 738
Pæoniis herbis 7, 769
Pæonium in morem 12, 401
Pagaſum 11, 670

pagina nomen ſibi Vari præſcripſit E. 6, 12
pagos G. 2, 382
Palæmon E. 3, 50. 53. Æ. 5, 823
palæſtra agreſti G. 2, 531
palæſtras patrias Æ. 3, 281
palæſtras gramineis 6, 642
palam fari 7, 428. luce 9, 153
Palamedis 2, 82
palantes Troas, *vagos*, 5, 265. polo ſtellas 9, 21. ſocios 9, 780. video 10, 674. agit 11, 737. paucos 12, 615
palantia terga 12, 738
palatia Romana G. 1, 499
Palatini Evandri Æ. 9, 9
palato G. 3, 388
paleæ 1, 192. 3, 134
paleam 1, 368
palearia pendent à mento G. 3, 53
Pales, *Dea Paſtorum*, E. 5, 35. G. 3, 1. 294
Palici ara Æ. 9, 385
Palinure 9, 840. 843. 871. 6, 341. 373
Palinuri 6, 381
Palinurus 3, 202. 513. 562. 5, 12. 835. 847. 6, 337
paliurus E. 5, 39
palla, *abl.* Æ. 6, 555. 8, 702
Palla, *voc. à Pallas* 10, 411. 11, 97. 152. 169
Palladia ſylva G. 2, 181
Palladii furta Æ. 9, 151
Palladio 2, 183
Palladis 1, 483. 2, 15. 163. 3, 544. 7, 154. 8, 435
Palladium 2, 166
pallæ 11, 576
pallam 1, 652. 715
Pallanta 8, 515. 575. 10, 374. 442. 480. 492. 504. 11, 141. 149. 163
Pallante 8, 51. 10, 533. 11, 177
Pallantea mœnia 9, 196. 241
Pallanteum, *nomen propr. urbis*, 7, 54. 341
Pallantis 8, 54. 11, 30. 39. 12, 943
Pallas, *fœm.* E. 2, 61. Æ. 1, 43. 2, 615. 5, 704
Pallas, *maſc.* 8, 104. 110. 121. 168. 466. 519. 587. 10, 160. 365. 385 393. 399. 420. 433. 442. 458. 474. 515. 11, 27. 12, 948
Pallenen patriam G. 4, 391
pallente hedera E. 3, 39
pallentem illam morte futura Æ. 8, 709
pallentes violas E. 2, 47. herbas 6, 55. umbras G. 3, 357. hederas 4, 124. umbras Erebi Æ. 4, 26. *animas*, 4, 243. morbi 6, 275
pallenti olivæ E. 5, 16
pallentia miris modis ſimulacra G. 1, 478. ora miris modis Æ. 10, 822
pallentis Adraſti imago 6, 480
pallida, *nom. fœm.* Aurora G. 1, 447. Tiſiphone 3, 552. Æ. 10, 761. morte futura *Dido*, 4, 644. *neutr. plur.* ora miris modis 1, 358. ora fame 3, 217. tabo ora virûm 8, 197
pallidus Orcus G. 1, 277
palma, *arbor*, 2, 67. 4, 20
palma, *victoria*, Æ. 5, 339. 519. 7, 655
palmæ, *victoriæ*, G. 3, 49. 102. Æ. 5, 70. 111. 346
palmam, *victoriam*, 5, 349. 472.
palmas equarum Eliadum, *i. e. equas in Olympico curſu victrices*, G. 1, 59. Idumæas 3, 12
palmas, *manus*, 4, 498. Æ. 1, 97. 2, 153. 405. 688. 5, 233. 256. 425. 686. 6, 685. 9, 16. 10, 596. 845. 11, 574. 12, 936.
palmes G. 2, 364
palmis, *manibus*, E. 3, 99. Æ. 1, 485. 3, 263. 5, 364. 7, 503. 8, 69
palmite E. 7, 48. G. 2, 90
palmoſa ô Selinus Æ. 3, 705
palmula 5, 163
Palmum, *nomen propr. viri*, 10, 697
paludem G. 4, 503. Æ. 6, 323. 369. 414
paludes G. 1, 363
paludi 4, 48
paludibus 2, 110
paludis 1, 113 Æ. 8, 88
palumbes E. 1, 58. 3, 69
palus 1, 49. G. 3, 432. 4, 479. Æ. 6, 107. 438. 801. 10, 709. 12, 745. Alia 7, 702
paluſtrem ulvam G. 3, 175
pampineas umbras E. 7, 58. haſtas Æ. 7, 396
pampineis habenis 6, 804
pampineo autumno G. 2, 5
pampinus 1, 448. 2, 333
Pan E. 2, 32. 4, 58. 10, 26. G. 1, 17. 3, 392
Pana E. 2, 31. 5, 59. 8, 24. G. 2, 494
Panaceam odoriferam
419
Panchæis ignibus G.
Panchaia pinguis 2,
Pandare clariſſime Æ.
Pandarus 9, 677. 722.
396
pandas, *adject.*
445
pandas, *verb.* ſacra
as, Æ. 6, 109
pandens tria guttura
pandentemque ſinus
pandere alas ad ſolem
apes, G. 4, 28.
cadii magiſtri 4,
ligine merſas,
ponere, Æ. 6, 267.
584
pandetur via ſalutis
pandimus urbis mœnia
velorum alas 3,
pandis lancibus G.
pandit quam Auſonia
Apollo, Æ. 3,
ulmus 6, 282.
ordine ſingula 6,
ma viam victoria
pandite Helicona
10, 163
panditur locus G.
Æ. 8, 262.
10, 1
pando rem ordine 3,
quæ, &c. *expono*,
pandunt pennas ad
398. veſtigia
ſigna 2, 258
panduntur portæ Æ.
Pangæa, *neutr. plur.*
G. 4, 462
Panopea virgo Æ.
Panopeæ, *nom.*
437
Panopeſque Æ. 5,
Panos Lycæi 8, 344
Panthagiæ, *genit.*
ſluvii, 3, 689
Pantheræ terga 8,
Pantheu 2, 322. 429
Pantheus 2, 318
papaver G. 1, 212.
4, 486
papavera E. 2, 47.
4, 545. Æ. 9,
Paphiæ myrtus G.
Paphos Æ. 10,
Paphum 1, 419
papillam 11, 803.
papulæ G. 3, 564
par ventis Æ. 2,

Parcas Æ. 1, 26
parce metu 1, 261. pio generi 1, 530. ſepulto 3, 41. pias ſcelerare 3, 42. tu, *abſtine*, 6, 834. cætera bello 9, 656. gnaris talenta 10, 532
parcebant flatibus hybernis Euri G. 2, 339
parcendum teneris, *vitibus*, 2, 363
parcere genti Æ. 6, 63. ſubjectis 6, 853. nec quadris planis, *penuria adegit*, 7, 115. parto 8, 317
parceret hoſpitibus certamen 11, 105
parceſque futuro G. 4, 239
parcimus nec ulli Divûm Æ. 10, 880
parcis apibus G. 1, 4
parcite oves nimium procedere E. 3, 94. jam parcite carmina Æ. 8, 109. jam Rutuli 12, 693
parcius iſta viris objicienda memento E. 3, 7
parco, *abl. adject.* ſale contingunt G. 3, 403
pare conſiliis Æ. 5, 728
parem diverſis quatuor temporibus annum G 1, 258
parem referre grates Æ. 11, 509
paremus dictis 3, 189. imperio 4, 577
parens magna frugum G. 2, 173. alma Æ. 2, 591. 664. 10, 252. Diva 6. 197. charta 9, 84. patens Tros G. 3, 36. ſancte Æ. 5, 80. pulſatus 6, 609. ipſe 10, 443
parens, *à pareo*, dicto 1, 699. 11, 242
parent, *à paro*, cui fata, *mortem deſtinent* 1, 121. arma 4, 290. ſe pugnæ 10, 259
parent, *à pareo*, imperio 4, 295. cui armenta 7, 485. cui ſacra cœli 10, 176
parentem, *matrem*, G. 4, 320
parentem, *patrem*, Æ. 1, 79. 2, 138. 596. 3, 58. 4, 599. 6, 765. 7, 48. 8, 122. 9, 90. 261. 12, 348
parentes, *patet & mater*, E. 4, 62. G. 3, 362. Æ. 1, 396. 610. 3, 180. 7, 140. 10, 597
parenti 3, 169. 469. 6, 687. 10, 507. 11, 45. 152
parentibus, *patri & matri*, 10, 392. 11, 216
parentis, *patris*, E. 4, 26. Æ. 1, 650. 2, 299. 3, 47. 55. 95. 722. 747. 7, 368. 8, 155. 729. 9, 3. 10, 840. 12, 43. 395. 932
parentis, *matris*, Æ. 2, 606. 3, 341. 8, 531. 9, 289
parentum G. 3, 101. 4, 477. Æ. 2, 448. 531. 681. 3, 94. 5, 39. 553. 577. 6, 223. 308. 7, 172. 10, 827. 11, 887
parere tibi E. 5, 4. duris lupatis G. 3, 208. præceptis Æ. 2, 607. imperio patris 4, 238. dicto 7, 433. hos Aſylæ 10, 179. Teucris Italos 12, 189. dominis ſuperbis 12, 236. victi ni fatentur 12, 568
parerent arva colono 1, 3
pares cantare & reſpondere E. 7, 5. die ſomnique horas G. 1, 208. junge juvencos 3, 169. ætate miniſtri 1, 709. remis catinæ 5, 114. olli diſcurrêre 5, 580
paret amor dictis 1, 693
paretur prima arboribus ſeges G. 2, 266
paria fata Æ. 10, 741. arma 11, 439
paribus nodis E. 5, 90. telis G. 1, 490. numeris 2, 284. guttis 4, 99. auſpiciis Æ. 4, 102. 7, 256. alis 4, 252. 5, 657. 9, 14. armis 5, 425. 6, 184. 826. 9, 655. 12, 344. magiſtris 5, 362. curis 6, 159. clypeis 10, 568. dictis 11, 520. legibus 12, 190. ſpiris 12, 847
Paridem 5, 370
Paridis 1, 31. 6, 57. 10, 702
parietibus G. 3. 297. Æ. 2, 442. 5, 589
Parii lapides G. 3, 34
Parin Æ. 10, 705
Paris E. 2, 61. Æ. 2, 602. 4, 215. 7, 321
pariter G. 1, 189. 456. 4, 37. Æ. 1, 576. 718. 2, 205. 729. 3, 560. 4, 190. 241. 5, 142. 506. 521. 553. 587. 830. 6, 633. 769. 7, 729. 8, 444. 545. 9, 182. 505. 559. 628. 10, 222. 347. 756. 865. 11, 592. 673. 12, 574
Parius lapis 1, 597
parma 9, 548. 765. 10, 800. 11, 693. 711
parmam 2, 175. 10, 817
parmas 11, 619
Panaſſi E. 10, 11. G. 3, 291
Parnaſſia rupes E. 6, 29. laurus

rus G. 2, 18
paro caſtra jungere Æ. 8, 476. furta belli 11, 515
Paron 3, 126. 5, 298
Parrhaſio de more 8, 344. Evandro 11, 31
pars, *cum plur.* E. 1, 66. G. 2, 14. 4, 159. 378. Æ. 1, 216. 2, 400. 4, 405. 5, 558. 6, 218. 222. 9, 507. 11, 195. 466. 883. 12, 278. certare parati 5, 108. ſpoliant aras 5, 661
pars, *cum infinit. pluralis numeri*, ducere muros 1, 427. vertere terga 6, 491
pars, *cum ſingulari*, E. 4, 53. G. 2, 40. 3, 286. Æ. 2, 6. 6, 6. 7, 266. 686. 8, 428. 548. 9, 131. 156. 10, 427. 737. 11, 214. 888
parta, *nom. fœm.* tibi regia conjux 2, 784. quies 3, 495. 7, 598. *neutr. plur.* munera E. 3, 68
parte 1, 478. 4, 153. 5, 187. 277. 858. 8, 426. 433. 682. 9, 468. 521. 562. 630. 691. 10, 362. 11, 203. 12, 145. 346. plus juſtâ parte cœli G. 1, 35. de parte Boreæ 1, 370. qua parte 2, 270. in parte regni egentem locavi Æ. 4, 374
partem E. 3, 73. G. 4, 2. Æ. 3, 223. 5, 187. 6, 611. 7, 709. 9, 540. 709. 11, 794. divinæ mentis eſſe apibus G. 4, 220. haberes opere in tanto Æ. 6, 31. in omnem fuſi monſtrantur 6, 440. patriæ hinc traheret 8, 511. haud exiguam montis 10, 128
partes has naturæ accedere G. 2, 483. in varias rapit animum Æ. 4, 286. 8, 21. in omnes verſabat animum 4, 630. in ambas ſe findit via 6, 540. eaſdem petere agmen partibus ex iiſdem 7, 69. rimatur apertas 11, 748
Parthenios ſaltus E. 10, 57
Parthenium Æ. 10, 748
Parthenopæus 6, 480
Parthenope G. 4, 564
Parthi 4, 314
Partho arcu E. 10, 59
Parthorum populi G. 4, 211
Parthos Æ. 7, 606
Parthum G. 3, 31
Parthus E. 1, 63. Æ. 12, 857
partibus certis dimenſum orbem G. 1, 231. juſtis Æ. 1, 512. ex iiſdem 7, 70. æquis 9, 754. diverſis 12, 521. 708
partim 10, 330. 11, 204
partire mecum laborem 11, 510
partiri limite campum G. 1, 126. qui cum curas Æ. 11, 822
partito agmine 5, 562
partitur in omnes ſocios 1, 198
parto fruuntur G. 1, 300. ibit Regina triumpho Æ. 2, 578. parcere 8, 317
partu G. 1, 278. Æ. 7, 660. nefando Terra creat, &c. Æ. 1, 278. Deûm 6, 786. uno eodemque 12, 847
partum talem nec parva manet gratia Æ. 9, 298. poſt partum G. 3, 157
partum honorem Æ. 5, 229
parturit omnis arbos E. 3, 56. ager G. 2, 330
partus alius Achilles Latio Æ. 6, 89
partus 7, 321
parva, *nom. fœm.* G. 2, 18. Æ. 3, 402. res eſt non parva E. 3, 54. metu primo, *fama*, Æ. 4, 176. nec parva gratia manet talem partum 9, 299. nec parva gloria ſequitur, *illos*, 11, 430. *neutr. plur.* 2, 213. 7, 243. 12, 475. magnis componere G. 4, 176. diſcrimina lethi Æ. 9, 143
parvæ, *genit. infantis*, 11, 575. alitis 12, 862. *dat.* urbi 3, 276
parvam te E. 8, 37. progeniem G. 1, 415. Trojam Æ. 3, 349. per urbem 8, 554
parve puer E. 4, 60
parvi Iüli Æ. 2, 563
parvis componere magna E. 1, 24. Curibus Æ. 6, 811
parum Æ. 6, 863
parumper 6, 382
parva aſſueta juventus G. 2, 472. Æ. 9, 907. potentem Fabricium, *paupertate nobilem*, 6, 843. diſcrimine 3, 685. *illi*, 10, 317. haud illi ſtabunt, &c. *parvo pretio*, 10, 494
parvos nepotes G. 2, 514. Quirites 4, 201. natos Æ. 8, 413. Penates 8, 543
parvulus Æneas 4, 328
parvum nepotem Æ. 1
Iülum 2, 674
parvus E. 7, 29. Æ. 2, 67
723. 5, 563
paſcant in ſaltibus G. 3,
paſcat proſpectus a
285
paſce capellas E. 9, 2
paſcente me 1, 78
paſcentem cycnos
campum G. 2, 19
3, 467
paſcentes capellas E.
agnos 4, 45. hœd
volucres, Æ. 6, 19
paſcentur in æthere
60. thymo apes 5,
paſceré oves E. 6, 5.
3, 335. equos Æ.
crinem, *alere*, 7, 3
paſces armenta G. 3,
paſcet dum ſydera
612
paſci flamma circum
2, 684
paſcis quos 7, 684.
10, 627
paſcit filicem, *campu*
189. equo, 3, 50.
Nereus, 4, 395.
ctura Æ. 1, 468
paſcite boves E. 1, 4
lectori veſtro 3, 8
86
paſcitur juvenca G.
itque pecus, &c.
agmen per valles Æ.
cui pineus ardo
11, 787
paſcua E. 1, 49. G. 3,
339
paſcunt *me* herbæ Æ.
aſperrima, *loca mu*
tur ad paſcua aſperr
tium locis 11, 319
paſcuntur oves G.
ignes nocturni 2, 4
ta per herbas 3,
vas, *capræ*, 3, 314.
bæ 3, 528. arbuta,
181. equi per cam
653
Paſiphaë ſuppoſta
25
Paſiphaën E. 6, 46. Æ.
paſſa, nec paſſa Ve
querent m 1, 390
paſſi, ô paſſi gravio
hic ma us paſſi
ob patriam, *hic*
rum qui, &c. 9,
vulnera 7, 182

Æ. 2, 724. 6, 263. 7, 1, 907
4, 19. 7, 54. G. 1, 181. Æ. 2, 364. 384. 220. 510. 4, 162. 195. 6, 652. 886. 8, 360. 9, 1, 385
funera 1, 236
nibus 1, 484. 2, 403. 3, 262
Pythia, *vitis*, utilior, *vini genus*, G. 2,
cemos de vite 4, 269
calamos non paſſus E. 8, 24. nec torpere na G. 1, 124. ſit, *illas*, re viam 3, 141. vix componere membra *enim*, tranſire palu- 503. multo bello Æ. conſiſtere mentem a- patrius 1, 648. talia 3, 628. haud ſævire s Entellum 5, 462. terraque marique 10, ipſos concurrere 10,
ccæ cytiſo E. 9, 31
capellas, age potum E.
uri Æ. 7, 39. juvenci
E. 2, 1. 6, 68. G. 3, 2. 20. 455. 4, 317. Æ. 2, 71. 7, 363. 10, 406
e lignum 7, 513
em myrtum 7, 817
occiſo 11, 811
n E. 6, 4. Æ. 3, 657. 305
E. 1, 97. 6, 41. 59. 7, 34. G. 3, 281. 339. 4, Æ. 2, 58
us G. 2, 303. 435
E. 10, 51
m 8, 1. 23. G. 3, 477. 5. Æ. 7, 574. 11, 569
oves E. 5, 24
è paſtu decedens G. 1, è paſtu decedere 4, è paſtu ad tecta redu- itulos 4, 434. è paſtu eferunt Æ. 7, 700
G. 3, 231. Æ. 1, 471. 10. in paſtus tendit 11,
urbem 1, 251
arces hoſpitio 1, 302
cœli ſpatium non amplis ulnas E. 3, 105
tus equus Æ. 2, 259
patens in pectore vulnus Æ. 11, 40
patentem cunctis undamque auramque 7, 230
patentes campos G. 4, 77. Æ. 4, 153. 5, 552. aditus 9, 683. portas 9, 693. 11, 879
patenti pelago G. 2, 41
patentibus portis accipiunt ſocios Æ. 2, 266
pater E. 3, 33. 4, 56. G. 1, 121. 283. 328. 355. 2, 4. 7. 4, 323. 369. Æ. 1, 69. 349. 559. 2, 87. 617. 648. 653. 678. 710. 4, 234. 372. 5, 14. 241. 533. 690. 6, 719. 780. 863. 7, 48. 61. 92. 178. 327. 485. 654. 685. 792. 8, 138. 198. 357. 394. 540. 558. 9, 300. 406. 449. 10, 2. 18. 62. 351. 421. 450. 743. 875. 11, 57. 356. 410. 558. 12, 50. 520. 703
pater omnipotens G. 2, 325. Æ. 1, 64. 3, 251. 4, 25. 6, 592. 7, 141. 770. 8, 398. 10, 100. 11, 789. 12, 178
pater Æneas 1, 584. 703. 2, 2. 3, 343. 716. 5, 130. 348. 461. 545. 700. 8, 28. 115. 606. 9, 172. 11, 183. 904. 12, 166. 440. 697
pater Anchiſes 2, 687. 3, 9. 263. 525. 539. 558. 610. 6, 679. 854. 7, 245
pater, *id eſt*, Æneas 5, 358. 424. 867. 7, 119. 274. 618. 8, 394. 9, 649. 11, 469. 12, 13
pateram 1, 733. 743. 4, 60. 5, 775
pateras 3, 67. 355. 5, 91. 7, 133. 8, 640
paterentur 4, 340. 7, 21
paterer 10, 847
patereris E. 1, 38
pateris G. 2, 192. Æ. 5, 98. 6, 249. 12, 174
paterna, *abl.* arte 8, 226. urbe 10, 705
paternæ, *genit.* formæ 10, 188. virtutis 12, 225. *plur. voc.* umbræ 5, 81
paternas ſedes 11, 44
paternis regnis 3, 121. ſceptris 10, 852
paternum inſigne 7, 657
pateſcit portus 3, 530
pateſcunt inſidiæ Danaûm 2, 309. atria 2, 483
patet janua letho 2, 661. janua Ditis 6, 127. in præceps Tartarus 6, 578. in bivio portæ, *locus*, 9, 238. in arma 12, 644
pati faſtidia E. 2, 15. malle 10, 53. hymenæos G. 3, 60. lituos 3, 183. verbera 3, 208. extrema Æ. 1, 223. exſilium 2, 638. prælia 7, 807. 12, 571. juſſa aliena 10, 866. *id* viſa eſt fortuna 12, 147. quidquid acerbi eſt morte 12, 679
patiar quemvis durare laborem 8, 577
patiare corpus humo tegi 10, 904. labores 12, 33
patiens operum juventus G. 2, 472. tam *an* fines, &c. Æ. 5, 390. nondum Phœbi vates 6, 77. manum 7, 490. operum 9, 607. pericli 10, 610
patientem vomeris, *terram*, G. 2, 223
patiere dureſcere campum 1, 72. labores Æ. 7, 421
patieris inultæ famam 11, 847
patietur humus raſtros E. 4, 40
patimur quiſque ſuos manes Æ. 6, 743
patitur G. 2, 318. 3, 216. Æ. 9, 795. 12, 480
patiuntur nautæ multa in alto mari 7, 200
patre, *prima longa* 11, 341
patre, *prima brevi*, 10, 205. 11, 666
patrem G. 4, 382. Æ. 2, 666. 724. 747. 3, 35. 4, 605
patres G. 2, 473. Æ. 1, 11. 2, 579. 4, 682. 7, 176. 372. 727. 8, 132. 9, 192. 11, 454
patri 2, 674. 4, 58. 5, 603. 6, 859. 7, 282. 9, 312. 10, 525. 11, 178
patria E. 10, 46. Æ. 1, 361. 544. 2, 241. 3, 325. 4, 347. 633. 5, 632. 7, 122. 299. 8, 333. 10, 75. 351. 11, 797. 12, 44. 236. vi 2, 491. ex Ithaca 3, 613. terra 6, 508. ſede 7, 192. alta 10, 374
patriæ E. 1, 3. G. 2, 116. Æ. 2, 159. 291. 573. 3, 10. 5, 624. 6, 613. 823. 8, 511. 9, 786. 10, 59. 853. 11, 359. 594. 892. ſedis 2, 634. manus 6, 33. pietatis 9, 394. 10, 824. laudis 10, 371. gentis 11, 246
patriam E. 1, 4. G. 1, 206. 2, 512. 3, 10. 121. 4, 155. 390. Æ. 1, 55. 384. 2, 137. 576. 6, 621.

621. 660. Æ. 7, 182. 10, 436. 11, 127. 249. urbem 11, 793
patrias Mycenas Æ. 2, 180. 577. palæſtras 3, 281. ad aras 3, 332. pœnas 7, 766. preces 8, 574. artes 11, 716
patrii Dii G. 1, 499. Æ. 2, 702. 9, 247. Martis 11, 374
patriis virtutibus E. 4, 17. carminibus G. 2, 394. armis 3, 346. Æ. 3, 595. finibus 1, 624. menſis 4, 602. Diis 7, 229. imperiis 7, 653. arvis 7, 736. abietibus 9, 674. muris 9, 738. oris 10, 198. 11, 269. 281. mœnibus 11, 882
patrio limine 2, 620. ore 2, 658. regno 3, 249. marito 3, 297. adyto 7, 269. fiſtro 8, 696. ſepulchro 10, 558
patrios fines E. 1, 68. cultus G. 1, 52. Argos Æ. 2, 95. muros 2, 279. vultus 2, 539. Penates 2, 717
patris G. 2, 67. Æ. 1, 667. 2, 663. 4, 238. 351. 427. 5, 31. 827. 863. 6, 116. 7, 102. 8, 550. 10, 460. 534. 688. 11, 62. 12, 22
patrium nemus G. 1, 16. honorem Æ. 5, 601. ſidus 8, 681. ſermonem 12, 834
patrius amor 1, 647
Patron 5, 298
patrui 6, 402
patrum G. 2, 509. 3, 128. 138. 177. Æ. 1, 99. 645. 2, 715. 5, 341. 8, 598. 10, 282. 11, 186. 688
patuêre oſtia domus 6, 81. cavernæ 8, 242
patuerunt campi 12, 710
patuit Dea vera inceſſu 1, 409
patulæ fagi E. 1, 1. G. 4, 566
patulis naribus 1, 376. puppibus 3, 362. quadris Æ. 7, 115
pauca veſtigia fraudis E. 4, 31. *carmina*, 10, 2. jugera ruris G. 4, 127. ſubjicio Æ. 3, 313. tibi è multis, *narrabo*, 3, 377. refert 4, 333. 8, 154. 10, 17. pro re loquar 4, 337
pauci 1, 542. 6, 129. 744
paucis relictis 3, 190. comitate 10, 186. adverte, docebo 3, 116. 8, 50. reddidit reſponſum 6, 672. hæc Jupiter 10, 16. animos adhibere, docebo Æ. 11, 315. affatur Amatam 12, 71
paucos ſequitur Æ. 12, 615
pavêre regem cœli G. 4, 152
pavidæ matres Æ. 2, 489. 766. 8, 592
pavidam urbem 9, 473
pavidi nos 2, 685. *equi*, 7, 780. magiſtri 12, 717
pavidos cervos G. 3, 372. Æ. 5, 575. agreſtes 8, 349
pavidum ſe fingit 11, 406
pavit oves E. 10, 18
pavitans Æ. 2, 107
pavitantem 6, 498. 11, 813
paulatim E. 4, 28. 6, 36. G. 1, 134. 3, 215. Æ. 1, 724. 2, 630. 6, 358. 7, 529. 8, 326. 9, 789. 11, 829
pauliſper Æ. 5, 846
paulo majora canamus E. 4, 1.
paulum Æ. 3, 597. 4, 649
pavor G. 1, 331. 3, 106. Æ. 2, 229. 369. 3, 57. 5, 138
pauper pater 2, 87. ſenatus 8, 105. domus 12, 519
paupere genitore 3, 615. terra 6, 811
pauperiem 6, 437
pauperis tuguri E. 1, 69. horti 7, 34. Evandri Æ. 8, 360
pauſia amara bacca G. 2, 86
peccare Æ. 9, 140
peccata luant 10, 32
pecora 4, 158. 7, 679
pecori E. 3, 6. 83. 101. 5, 60. 7, 47. 8, 15. G. 1, 4. 263. 445. 2, 233. 435. 3, 72. 125. 155. 159. 326. 419. 4, 129. 402. Æ. 12, 719
pecora E. 1, 51. 2, 20. 3, 101. 5, 44. 10, 17. G. 2, 529. 3, 75. Æ. 8, 601
pecorum G. 2, 517. 3, 554. 4, 559
pectebat ferum, *cervum*, Æ. 7, 489
pectine G. 1, 294. Æ. 6, 647. 7, 14
pectora G. 1, 420. Æ. 1, 157. 201. 359. 485. 571. 2, 200. 206. 349. 3, 56. 4, 412. 673. 5, 7. 816. 7, 349. 518. 8, 29. 151. 267. 9, 250. 432. 543. 10, 151. 571. 11, 86. 216. 357. 452. 615. 875. 12, 89. 217. 541. 871
pectore E. 1, 64. G. 3, 373. 426. 4, 83. Æ. 1, 40. 48. 231. 375. 489. 525. 661. 721. 2, 107. 288. 474. 3, 246. 426. 4, 4. 11. 67. 448. 530. 553. 563. 689. 5, 181. 434. 482. 558. 679. 6, 55. 78. 85. 7, 254. 292. 9, 103. 276. 718. 740. 10, 212. 838. 11, 40. 639. 685. 840. 914. 950
pectoribus Æ. 4, 10, 567. 11, 37.
pectoris crates 12,
pectunt colla
86
pectus G. 3, 81. 506. 3, 298. 6, 48. 7, 338. 422. 425. 485.
667. 12, 5
pecuaria mitte in
3, 64
pecudem Æ. 3, 120
pecudes E. 2, 8. G.
2, 150. 340. 3,
1, 747. 3, 642.
636. 6, 153.
214
pecudum E. 6, 50.
471. 480. 4, 327.
201. 5, 736. 6,
10, 176. 12, 174
peculi E. 1, 33
pecus 1, 75. 3, 1.
G. 2, 371. 3, 299.
4, 168. Æ. 1,
341. 12, 171.
pede G. 3, 256.
Æ. 8, 302. 10,
736. 12, 356.
pedem ferte. Fauni,
1, 11. referens
10, 794. repreſſit
efferre 2, 657.
2, 756. exuta
innexa 5, 511.
fecêre 5, 830.
6, 386. revocat
hoſte reportat 11,
urget 12, 748
pedes E. 9, 1. G. 1,
4, 458. Æ. 1,
673. 5, 381.
11, 752
pedes, *i. e.* pedibus
7, 624, 666.
rat ire Æ. 10,
10, 764.
11, 506.
pedeſtres acies 10,
pedeſtri pugnæ 11,
pedibus E. 3, 87.
2, 232. 491.

pellibus E. 2, 41. G. 4, 342. 7, 88. 396. 8, 282
pellis G. 3, 502. 8, 553. 10, 483. 11, 679. 770
Pelopeïa mœnia Æ. 2, 193
Pelops G. 3, 7
Pelori, *promontorii nomen*, Æ. 3, 411. 687
peltæ 7, 743
peltis 1, 494. 11, 663
Peluſiacæ lentis G. 1, 228
Penates G. 2, 505. 4, 155. Æ. 1, 72. 382. 531. 708. 2, 293. 514. 717. 747. 3, 15. 148. 603. 4, 11. 398. 5, 62. 632. 8, 11. 39. 543. 9, 258. 11, 264
Penatibus 3, 12. 8, 123. 679
pendebant affixa ora virum 8, 197
pendebat cantharus anſâ E. 6, 17. ab malo, *avis*, Æ. 5, 511. ferro & arte paterna, *ſaxum*, 8, 227
pendebit uva ſentibus E. 4, 29. fiſtula pinu 7, 24
pendens in verbera Æ. 10, 586
pendent dum nubila G. 1, 214. circum oſcula nati 2, 523. *illi*, palearia crurum tenus à mento 3, 53. ad limina connexæ pedibus, *aper*, 4, 257. in fluctu ſummo Æ. 1, 110. opera interrupta 4, 88. proni in verbera 5, 147. diſtricti radiis rotarum 6, 617. captivi currus 7, 184. monilia demiſſa pectoribus 7, 278. exuviæ Tygridis à vertice per dorſum 11, 577
pendentem ſcopulo 8, 669. ipſum arripit 9, 562
pendentes pueros 8, 632
pendentia pumice tecta thalami G. 4, 374. ſpolia tectis Æ. 5, 393. colla 9, 331
pendentibus ſcopulis 1, 170
pendêre in arbore poma E. 1, 38. de rupe 1, 77
pendere pœnas 6, 20
pendes dum noſtro in limine 6, 151
pendet vindemia arboribus G. 2, 89. de collo fiſtula Æ. 3, 661. ab ore narrantis 3, 79. dorſo 10, 303. jugis 12, 374
pendetis ſanguine pœnas 7, 595
Penei genitoris G. 4, 355
Peneïa Tempe 4, 317
Penelei Æ. 2, 425
penes te Æ. 12, 59
penetrabile frigus Boreæ G. 1, 93. telum Æ. 10, 481
penetrali in ſede 4, 504
penetralia 2, 484. 6, 71. 9, 259
penetralibus G. 1, 379. Æ. 2, 297. 506. 5, 660. 7, 59
penetrant aulas & limina regum G. 2, 504
penetrare ſinus Illyricos Æ. 1, 247
penetrat Lacedæmona paſtor 7, 363
penetravit ad urbes Phrygiæ 7, 207. ad urbes Coriti 9, 10
penitus E. 3, 57. G. 2, 290. 4, 43. Æ. 1, 204. 516. 540. 2, 19. 487. 3, 32. 673. 6, 59. 679. 737. 8, 148. 242. 9, 1. 141. 713. 10, 526. 11, 623. 12, 263. 390
pennæ G. 3, 372. Æ. 3, 361. 10, 187. 12, 750
pennas G. 1, 399
pennata fama ruit Æ. 9, 473
pennis G. 1, 406. 409. 4, 73. 310. Æ. 3, 258. 4, 223. 700. 5, 215. 6, 15. 240. 10, 722. 11, 272. 722. 867. 12, 253, 474. 892
penſa G. 1, 391. 4, 343. Æ. 9, 476
penſo exercet famulas 8, 412
Pentheſilea 1, 495. 662
Pentheus 4, 469
penum ſtruere 1, 708
penuria, *ciborum*, 7, 113
pependit collo 1, 719. umbone clypei, *telum*, 2. 546. prora 5, 206. examen ramo 7, 67. foliis innexa 8, 277. caput huc atque illuc 9, 755. ex humero dextra 10, 341
pepercit nec voci, iræque 2, 534
peperêre ſibi letum manu 6, 435. nobis hanc patriam ſuo ſanguine 11, 25
pepigêre bis ſenos dies 11, 133. næc, quæ pepigêre, recuſent 12, 12
pepigi, *nec* prima tui tentamenta per artem 8, 144
pepigit fœdera hæc mihi tecum Æ. 10, 902
peplumque ferebant 1, 484
per, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
per æſtum E. 5, 46. per artem G. 1, 122. per aſtra duode-

na

na ſol regit orbem G. 1, 232. per ambas ſecta via 1, 238. per cuneos hunc hiantem plauſus 2, 509. per herbam ſuſus 3, 527. per populos dat jura 4, 562. per terram cervixquæ comæque trahuntur Æ. 1, 482. per ovilia turbans leo, *perturbans ovilia* vel *tumultuans in ovilibus* 9, 339
perque E. 10, 23. G. 1, 245. 2, 307. Æ. 1, 541. 2, 273. 365. 4, 286. 671. 6, 269. 566. 7, 499. 8, 21. 9, 534. 633. 10, 313. 11, 696
peracta quibus eſt fortuna 3, 493. *abl.* cæde 9, 242
peragat inceptum 4, 452
peragenda, quæ peragenda, accipe 6, 136
peragrans ſtabula leo 10, 723
peragrans ſaltus ſylvaſque G. 4, 43
peragrat ſylvas ſaltuſque Æ. 4, 72
peragro Libyæ deſerta 1, 388
peragunt iter inceptum 6, 384
percepi omnia 6, 105
percepit flammam pectore animus 7, 356
percipe porro, quid dubitem 9, 190
perculit victorem Buten 5, 374
perculſa, *nom. fæm.* mentem formidine G. 4, 357. *abl.* mente Æ. 9, 292. *neutr. plur.* cætera jaceant 11, 310
perculſus amore, *Muſarum*, G. 2, 476. lætitiaque metuque Æ. 1, 517. caſu Æneas 6, 475. tanto nomine Pallas 8, 121. amore laudum 8, 197
percurrens pectine telas 7, 14
percurrere nomina pœnarum 6, 627
percurrit pectine telas G. 1, 294. nimbos 8, 392
percuſſa, *fæm. nom.* tellus tridenti G. 1, 13. manu pectus Æ. 4, 589. palmis lacertos 7, 503. *neutr. plur.* litora fluctu E. 5, 83
percuſſæ pectora matres Æ. 11, 877
percuſſit pectus manu 12, 155
percuſſum quem aureâ virgâ 7, 190
perdere gentem 7, 504. *me occidere* 10, 879
perdidit me & te G. 4, 494
perdis, quantum tu perdis Æ. 11, 58
perdita, *nom. fæm.* bucula E. 8, 88. neſcis heu perdita Æ. 4, 541
perditus, *ego imprudens*, E. 2, 59
perducant vaccæ ad ſtabula, *taurum*, E. 6, 60
perduxit en quo diſcordia cives E. 1, 73. nati corpus, *ambroſiæ odore* G. 4, 416
pereat nunc Æ. 10, 617
peredit quos amor crudeli tabe 6, 442
peregi quem dederat curſum fortuna 4, 653. omnia animo mecum antè 6, 105
peregit dona 5, 362
peregrina ferrugine clarus & oſtro 11, 772
perempta matre 10, 315
peremptæ oſſa atque cineres inſequitur 5, 787
peremptis tot una cæde 9, 453. Martis ſorte 11, 110
perempto huic plagis G. 4, 301. Pallante Æ. 10, 533. 11, 177
peremptum indigna morte 6, 164
perennis fama 9, 79
pereo manibus hominum 3, 606
pererrat totum Æneam luminibus 4, 363. arte locum 5, 441. *eam*, totum ſerpentis malum 7, 375. circuitum 11, 766
pererratis finibus E. 1, 62
pererrato ponto Æ. 2, 295
pereſa vellera illuvie G. 3, 561
pereunt Hypaniſque Dymaſque Æ. 2, 428
perfecta, *nom. fæm.* candenti nitens elephanto altera, *porta ſomni*, 6, 895. en diſcordia tibi bello 7, 545. *neutr. plur.* nec dum, *carmina*, E. 9, 26. cymbia argento Æ. 5, 267. en munera 8, 612. pocula argento 9, 263. ſolido argento, *arma*, 9, 357
perfectis votis 3, 548. divinis rebus 8, 307
perfecto honore 3, 178. munere Divæ 6, 637. temporis orbe 6, 745
perfer te hinc ad limina reginæ 1, 393. hæc Turno mandata 11, 825
perferet te fraus incolumem no Æ. 11, 718
perferimus monſtra 3, 5
perferre laborem G. 2, 3
lorem Æ. 4, 420. 9, 4
laborem 5, 617.
437. 12, 177. paren
mas 9, 289. gnato g
manes 11, 181
perfert naves, *eſſe*, inc
665. minas cœlique
que 10, 695
perfertur nuncius 6, 6
perfice munus ſuſce
629
perficere incepta 4, 6
perfide 4, 305. 366
perfidus E. 8, 91. Æ.
7, 362. 10, 231.
731
perflant terras turbine
87
perfodiunt portas 11,
perforat pectus 10, 4
lævum 10, 689
perfoſſam thoraca 11,
perfringere, adeſt
dextra, quod voci
perficere, 10, 279
perfudit nectare Vel
tem G. 4, 384. o
tus ſudor Æ. 7, 4
perfundat ſanguine fl
520
perfundere amurca ſe
194
perfundi flumine Æ.
perfundit ſinu are
Æ. 11, 626
perfunditur æquoris
3, 397
perfundunt pecus fl
446
perfurit incenſus Æ.
perfuſa, *nom. fæm.*
leo, *juventus*, 5,
12, 65. *neutr. plu*
Lethæo papavera
perfuſæ veſtes oſtro
perfuſam pulvere c
611
perfuſi flumine G.
guine fratrum 2,
perfuſos ſanguine cu
88
perfuſus ſanie vittas
cifer unda Ocean
pergam, ſi pergam
&c. 1, 376
Pergama 1, 470. 6
291. 375. 556.
336. 350. 4, 344

permiſſa poteſtas Æ. 9, 99
permiſta oſſa cerebro 10, 416
permiſti cæde virorum ſemianimes volvuntur equi 11, 634
permiſtos heroas Divis E. 4, 16
permiſtum ſe principibus Æ. 1, 492
permiſtus Etruſco Arcas eques 10, 238
permittere dextræ tuæ Tyrios dotales 4, 104. flammæ rogam capitis Dardanii 4, 640
permittit quæ patria hunc morem? 1, 544
permittitis uti fortuna 9, 240
permulſit pectora dictis 5, 816
permutat galeam 9, 307
pernicibus alis 4, 180. plantis 11, 718
pernix Saturnus G. 3, 93
pernox jacet, *pernoctant*, 3, 230
pero crudus tegit altera, *veſtigia dextri pedis*, Æ. 1, 690
peroſi lucem 9, 435
peroſos genus fœmineum 9, 141
perpeſſus ventos & imbres 9, 60
perpetiar exſcindine domos? 12, 644
perpetua, *abl.* tormidine E. 4, 14. Æ. 4, 32
perpetui bovis 8, 183
perpetuis menſis 7, 176
perplexum iter ſylvæ 9, 391
perrumpere aciem 9, 513
perrumpit bipenni limina 2, 480
perſedit imber ad vivum G. 3, 442
perſenſit peſte tener Æ. 4, 90
perſentit pectore curas 4, 448
perſequitur curvo Saturni dente relictam vitem attondens G. 2, 408
Perſidis 4, 290
perſolvant grates dignas Æ. 2, 537
perſolvere dignas grates 1, 605
perſolves mihi honorem 8, 62. mihi pœnas 9, 423
perſolvo tibi hanc animam pro morte Daretis 5, 484
perſonat cithara 1, 745. æquora conchâ 6, 170. hæc regna latratu 6, 418
perſtabat talia memorans Æ. 2, 650
perſtat eadem mens 5, 812
perſtrinxit femur 10, 344
perſuadeat nec auctor tibi quiſquam G. 2, 315
pertæſum thalami tædæque fuiſſet Æ. 4, 18. quos eſt incepti 5, 714
pertentant gaudia pectus 1, 506. gaudia mentem 5, 828
pertentat ſenſus prima lues 7, 355
pertentet equorum corpora tremor G. 3, 250
perterrita agmina Æ. 10, 426
pertulerit mille labores 8, 293
pertulit, non pertulit ullos fortitus 3, 323. haud pertulit vires 10, 786. nec perculit ictum 12, 907
pervenimus vivi ut, &c. E. 9, 2
pervenit ad aures nomen Æ. 2, 81. clamor ad aures 9, 396. ad metas ævi 10, 472
perventum eſt in thalami tecta G. 4, 375. ad limina ſedis patriæ Æ. 2, 634
perverſe Menalca E. 3, 15
perverſo numine Æ. 7, 584
pervigilat ad ſeros ignes hyberni luminis G. 1, 292
pervius uſus terrarum 2, 453
pervolat ædes hirundo Æ. 12, 474
pervolitat late loca omnia 8, 24
pes G. 5, 55. Æ. 10, 361
peſſima tigris G. 3, 248
peſſime te vidi, &c. E. 3, 17
peſte Æ. 4, 90. 5, 699. 9, 540
peſtem G. 3, 153. Æ. 3, 620. 9, 328. 10, 55
peſtes G. 1, 181. 3, 471. Æ. 6, 737. 12, 845
Peſti, *vel* Pæſti, *genit. nom. oppidi*, G. 4, 119
peſti devota futuræ Æ. 1, 716
peſtiferas 7, 570
peſtis G. 3, 419. Æ. 3, 215. 5, 683. 7, 505. 11, 792. 12, 865
petam connubia 4, 535
petamus Latium 1, 558. regem 1, 562. regna 3, 115. Cretam 3, 129. à portu diverſa, *loca*, 7, 132
petantur æquora 3, 412
petat cornu 9, 629. auxilium 8, 10. quidve 10, 150. litora nando 10, 684

pete, neve flagella ſumma pete G. 2, 300. regna per undas Æ. 4, 381. ſaxa 5, 166. congreſſus meos 5, 733. natam ſociare connubiis Latinis 7, 96
petebam montes 2, 636
petebant templum 1, 523. multi illam, *in uxorem*, 7, 54
petebas me fraude 4, 675
petebat Æneæ ſedem 8, 463. juga nemorum 11, 544. auxilium 12, 378
petemus Trojamne pelago? Æ. 10, 378
petenda ſedes apibus, ſtatioque G. 4, 8
petendam pacem ab rege Æ. 11, 230
petens alta, *fluvii*, G. 1, 142. antra conſueta 4, 429. pacem 4, 535. litora nota Æ. 2, 256. alta arcu, *dirigens arcum in altum*, 5, 508. te omnus ô Palinure 5, 840. reſponſa 7, 92. alta, *abiens mari*, 7, 362. ima 8, 67. alta, *aquila*, 9, 564
petentem regna nova 1, 624. litora nota 3, 657. Salamina 8, 158. connubia noſtra 12, 42
petenti mihi dedit reſponſum E. 1, 45. annuit Æ. 4, 127. da 9, 83
petentibus arva Tyrrhena 8, 551
petere litora curſu 1, 162. Italiam 3, 364. agmen eaſdem partes 7, 69. alta pelagi 9, 81. fluvium 9, 790
peterem te ſupplex 6, 115
peteres ſi non arva aliena 4, 312
peteret Pergama 1, 655
peteretur claſſibus Troja per æquor 4, 313
petet exuvias 2, 646. ille fugam 12, 263
petière altum, *aves*, G. 2, 210. Mycenas Æ. 2, 180. tecta 4, 164. rates 6, 492. nos ſibi 7, 238. Italiam 10, 32
petierunt æthera 11, 272
petiiſſe Mycenas vento 2, 25
Penates Iliacos bello 3, 603
petiit Italiam 10, 67. Æneam jaculo 10, 343
Petilia 3, 402
petimus terram 3, 93. hunc, *Apollinem*, 3, 276. Evandrum Æ. 8, 119
petis quidve hinc? G. 4, 446. dum conſulta Æ. 6, 151. cauſas ex alto 8, 395. quid iſtis? 9, 94
petiſti quod totâ mente 4, 100. quam bello Heſperiam 12, 359
petit malo me Galatea E. 3, 64. excidiis urbem G. 2, 505. æthera ſol invectus equis 3, 358. campus amnis 3, 522. omnem proſpectum late pelago Æ. 1, 185. portum 1, 198. Ilionea dextra 1, 615. Reginam, *amor*, 1, 721. ſumma ſcopuli 5, 180. prona maria 5, 212. quem, *Cleanthum*, 5, 226. antrum 6, 11. *illam*, ante alios Turnus, *in uxorem*, 7, 55. tecta Tyranni 7, 343. tecta 7, 512. Cocyti ſedem 7, 562. curſu arduа montis 8, 221. Volſcentem 9, 439. agmina prima curſu 9, 479. Alcanium, *Apollo*, 9, 646, Æneam 10, 313. Sthelenum 10, 388. ore cruento terram hoſtilem moriens 10, 489. æquora fuga 12, 742
petit ſedem Evandri, *adivit*, 9, 9
petitis Italiam curſu 3, 253. quid? 7, 197. quam, *dextram*, 8, 169
petito longinqua Tarenti G. 2, 197
petitum thoraca Æ. 11, 9
petitur gener externa de gente 7, 367
pe iverit curſu deſerta E. 6, 81
petivi montem Æ. 2, 824. quod ſæpe votis 12, 259
petivit remis ventiſque lævam 3, 563. equo caſtra 5, 668. ſomnos in vincla Tartareum cuſtodem 6, 395. 7, 88. terras 7, 323. 12, 860. placidum per membra ſoporem 8, 405. amplexus 8, 615. caſtra Laurentia 10, 635. ſylvas 11, 813. quacumque virtute viam 12, 913
peto tempus inane, requiem ſpatiumque furori 4, 433. non jam prima 5, 194. ſi conceſſa 5, 798. ſpolia 11, 791. nec mihi regna 12, 190
petuci hœdi G. 4, 10
petunt nebulæ magis ima G. 1, 402. tecta 4, 62. [illegible] cram per vulnera [illegible] 218. Æ. 11, 647. [illegible] 151. Laocoonta [illegible] gues 2, 213. litora [illegible] 400. portus 5, 32. ſaxa [illegible] quid animæ? 6, 3[illegible] ponſa 7, 86. alta, [illegible] 691. ima, *maris*, [illegible] Trojanos hæc mo[illegible] 128. caſtra 9, 315. [illegible] 11, 871
petuntur præmia 12, 76[illegible]
Phæacum 3 291
Phædram 6, 445
Phaëtontiadas, *ſorores* [illegible] E. 6, 62
Phaëtontis Æ. 5, 10[illegible]
phalanges 6, 489. 12, [illegible]
phalanx 2, 254. 11, [illegible] 277. 551
phalarica, *vel*, falaric[illegible]
phalarim 9, 762
phaleras 9, 359. 458
phaleris 5, 310
Phanæus ipſe rex G. [illegible]
pharetra Æ. 1, 327. [illegible] 590. 859
pharetram G. 3, 345. [illegible] 504. 5, 311. 7, 8[illegible] 9, 660
pharetras 5, 558. 11, [illegible]
pharetrata Camilla 11, [illegible]
pharetratæ Perſidis G. [illegible]
pharetris 2, 125. Æ. [illegible]
Pharon 10, 322
phaſelis G. 4, 289
Phaſimque, *fluv.* G. [illegible]
Phegea Æ. 9, 765
Phegeus 5, 263. 12, [illegible]
Pherera, *acc. nom. pro* 10, 413
pheretro, *ſive*, feretro 11, 149
Philippi, *Campi*, G. 1, [illegible]
Philyrides Chiron 3, [illegible]
Philoctetæ Æ. 3, 40[illegible]
Philomela E. 6, 79. [illegible]
Phinei mœnia Æ. 8, [illegible]
Phineia domus 3, 21[illegible]
Phlegeton 6, 265. 5[illegible]
Phlegiaſque miſertim[illegible]
Phocæ G. 3, 543. 4[illegible]
Phocas 4, 395
Phœbe, *voc.* Æ. 3, 37[illegible] 56. 10, 316
Phœbe, *Luna*, G. 1, [illegible] 10, 216
Phœbea lampade 4, [illegible]
Phœbeæ lampadis 3, [illegible]
Phœbi E. 6, 67. 7, 2[illegible] 1, 333. 2, 114. 3[illegible]

Æ. 6, 35. 70. 77.
720. 9, 661. 10, 537.

m, *filium Apollinis*,
m, 7, 773
3. 62. 5, 66. 6, 11.
63. Æ. 3, 188. 251.
69. 662. 7, 62. 12,

. 5, 9. Æ. 3, 143
99. 251. 11, 794.

1, 348
Dido 1, 674. 6, 450.
r, Dido 1, 718. 4,

Didonem, 4, 348
m. propr. viri, 2,

ſſa genus 5, 285
nomen Centauri, G.
Æ. 8, 294
ſimilis ſomnus 5,

40. 824. 10, 328
472. 9, 134. 599.
11, 170
fœm. in Ida Æ. 9,
r. plur. agmina 2,
11, 403
G. 4, 41. Æ. 3, 6.
207. ô verè Phrygiæ
enim Phryges) 9,
10, 88. campos 10,

chlamydem 3, 484.
7, 139. ſtirpem 7,

remes 1, 186. *fœ-*
518. urbes 6, 783
191. 344. 10, 255
it. Simoëntis 1,
onis 11, 484. *plur.*
148. comites 4,
11, 677
niſtris 2, 580. Hy-
358. armis 11,

ctu 3, 545. marito
yranno 12, 75
es 2, 276. duces 7,
es 10, 157
viri 12, 99
quor 1, 385
tor 7, 363
785. 7, 294. 11,

288
3, 76. 107. 7, 14
10. 7, 59
3. 10, 37. 41
ae G. 4, 336

pia, *abl.* vittâ Æ. 4, 637. *neutr. plur.* numina 4, 382
piabunt culpam 2, 140. oſſa 6, 379
piacula 4, 636. 6, 153. 569
piaret nefas 2, 184
pias manus ſcelerare 3, 43
pice G. 4, 41. Æ. 9, 105. 10, 114 picea caligine G. 2, 309. nigranti Æ. 9, 87
piceæ procumbunt, *cadunt*, 6, 180
piceo turbine fumantem 3, 573
pices Idæas G. 3, 450
piceum lumen Æ. 9, 75. flumen agit 9, 813
Pici Laurentis 7, 171
picis G. 1, 275. 2, 250. 438
picta purpura Æ. 7, 252 croco & murice veſtis 9, 614
pictæ volucres G. 3, 243. Æ. 4, 525
pictai veſtis 9, 26
pictas puppes 5, 663. carinas 7, 431. 8, 93
picti lacerti G. 4, 13. Agathyrſi Æ. 4, 146. ſcuta Labyci 7, 796
pictis phaſelis G. 4, 289. pellibus 4, 342. toris Æ. 4, 206. tapetis 7, 277. armis 8, 588. 11, 660. 12, 281
picto limbo 4, 137
pictoſque Gelonos G. 2, 11
pictum velamen acantho Æ. 1, 715
pictura 1, 468
picturatas veſtes 3, 483
pictus acu chlamydem 9, 582. acu tunicas 11, 777
Picus 7, 48. 189
Pierides E. 3, 85. 6, 13. 8, 63. 9, 33. 10, 72
pietas Æ. 2, 430. 536. 5, 688. 783. 6, 688. 878. 9, 493. 10, 812
pietate 1, 14. 155. 549. 2, 690. 3, 480. 6, 403. 769. 11, 292. 787. 12, 839
pietatis 1, 257. 6, 405. 9, 294. 10, 824
pigebit nec me meminiſſe Eliſæ 4, 335. Trojam Auſonios excepiſſe 7, 233
piget cognoſcere curas G. 1, 177. incepti luciſque Æ. 5, 678
Pigmalion (Pygmalion) 1, 351. 4, 325
Pigmalionis 1, 368
pignora cara ſui E. 8, 92
pignore mecum certes E. 3, 31. præſenti firmat animum. Æ. 3, 611
pignus & monimentum amoris 5, 538. 572. inviolabile pacis 11, 363
pigræ, *apes*, G. 4, 259
pii vates Æ. 7, 21
piis G. 3, 513. manibus Æ. 4, 517. animis 7, 401
pila G. 1, 495. Æ. 7, 664
pila ſaxea cadit 9, 711
pilataque agmina 12, 121
pilentis mollibus 8, 666
Pilumni parentis 9, 4
Pilumno 12, 83
Pilumnus 10, 76. 619
Pinaria domus 8, 270
Pindi, *juga*, E. 10, 11
pinea, *nom. fœm.* ſylva Æ. 9, 85 plaga 11, 320. *neutr. plur.* clauſtra 2, 258
pineus ardor 11, 786
pingit vaccinia calthâ E. 2, 50. tempora 7, 22
pingue ſolum G. 1, 64. Æ. 4, 202. oleum 6, 254
pinguem olivam G. 2, 425. tiliam 4, 183. humum Æ. 6, 295. tædis pyram 6, 215
pingues oves E. 6, 4. tædæ 7, 49. verbenas 8, 65. culmos paleæ G. 1, 192. agni 1, 341. olivæ 2, 85. hœdi 2, 525. unguine ceras 3, 450. hortos 4, 118. agnos Æ. 1, 639. ad aras Deûm 4, 62
pinguefcere Emathiam ſanguine G. 1, 493
pingui in alvo E. 3, 100. ariſta G. 1, 8. limo 1, 80. 2, 347. cortice 2, 304. denſo 3, 124. ſero 3, 406. arvina Æ. 7, 627. flumine Nilus 9, 31
pinguia electra E. 8, 54. Cæ dumeta G. 1, 14. pabula 1, 87. exta 2, 396. detruta 4, 268. culta 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141
pinguibus arvis E. 5, 33. terris G. 2, 92. ſtabulis 4, 14
pinguis caſeus E. 1, 35. olivi 5, 68. arenæ G. 1, 105. arenis turiferis Panchaia 2, 139. humus 2, 184. tellus 2, 248. campi 2, 274. ferinæ Æ. 1, 219. & placabilis ara Dianæ 7, 764. & placabilis ara Palici 9, 585
piniſer Mænalus E. 10, 14. Veſulus Æ. 10, 708

piniferum caput, *Atlantis*, Æ. 4, 249
pinnis 7, 159
pinoſque G. 4, 112. loquentes E. 8, 22
pinu E. 7, 24. G. 2, 389. Æ. 9, 72. 10, 206
pinum G. 1, 256. Æ. 7, 397. 9, 522
pinus E. 1, 39. 4, 38. 7, 65. G. 4, 141. Æ. 3, 659. 5, 153. 449. 9, 116. 10, 230. 11, 136
pio generi 1, 530. amore pueri 5, 296. Æneæ 5, 418. farre 5, 745. ore 6, 530. ſanguine 10, 617
piorum concilia 5, 734
pios 1, 607. 3, 266. ſecretos 8, 670
piri flore G. 2, 72
piris 2, 88
Pirithoumque Æ. 6, 393. 601
piros E. 1, 74. 9, 50
pirum G. 2, 34. 4, 145
piſces E. 1, 61. Æ. 10, 560
piſcibus G. 3, 430. 4, 388
piſcis E. 3, 76. G. 4, 234
piſcoſæ Lernæ Æ. 12, 518
piſcoſo amne Paduſæ 11, 457
piſcoſos ſcopulos 4, 255
Piſæ G. 3, 180. Æ. 10, 179
pius Æneas 1, 224. 309. 382. 4, 393. 5, 26. 286. 685. 6, 9. 176. 232. 7, 5. 8, 84. 9, 255. 10, 591. 783. 826. 11, 170. 12, 175. 311
placabilis ara Dianæ 7, 764. ara Palici 9, 585
placarit nemora 6, 804
placaſtis ventos ſanguine 2, 116
placat æquora 1, 146
placata maria 3, 69
placatam Eurydicem vitula venerabere cæſa G. 4, 547
placati animi Æ. 11, 300
placeant nobis E. 2. 62. mihi G. 2, 485
placemus ventos 3, 115
placent carmina E. 10, 63
placet ſi ſuperis nil relinqui, &c. Æ. 2, 659. ire centum oratores, &c. 11, 332. id 11, 435
placida, *abl.* pace 1, 253. 8, 325. quiete 5, 836. 9, 187. nocte 7, 427. morte 9, 445. *neutr. plur.* æquora 10, 103
placidæque, *genit.* paludis Æ. 8, 88. *dat.* morti 6, 522
placidam quietem 1, 695. 4, 5
placidas aures 4, 440. domos Æ. 6, 705. urbes 7, 46
placide amplexus tumulum 5, 86
placidi, *genit.* ſalis 5, 848. *plur. nom.* venti 5, 763. *voc.* ô Dii 3, 266
placidis ſedibus 6, 371
placidiſſima, *Ortygia inſula*, 3, 78
placido pectore 1, 525. ore 7, 194. 11, 251. æquore 8, 98
placidum ventis ſtaret mare E. 2, 26. caput 1, 131. ſoporem 4, 522. 8, 405
placiduſque juves 5, 578
placitam paci olivam G. 2, 425
placito amori Æ. 4, 38
placitum, ultrà placitum laudarit E. 7, 27. hic Æ. 1, 287. fœdus componite 10, 15
placitura, haud placitura refert 12, 76
placuiſſe illum apibus morem G. 4, 197
placuit concurrere Æ. 12, 503
plaga ætheria 1, 398. 9, 638. ſolis iniqui 7, 227. pinea montis 11, 320
plagæ 4, 131. dant animos 7, 383
plagam ferentis 10, 797. ferenti 12, 299
plagarum quatuor 7, 226
plagas victoris G. 3, 225
plagiſque peremptо 4, 301
plangentia agmina Æ. 11, 145
plangor 6, 561
plangoribus 2, 487. 4, 668. 12, 607
plangunt litora G. 1, 334
planities jacet 11, 527
plano ponere vites G. 2, 273
plantæ immittuntur 2, 80
plantaria 2, 27
plantas, *pedis*, Æ. 7. 811
plantas E. 10, 49. G. 2, 23. 300. 4, 115. plantis alatis Æ. 4, 259. pedum 8, 458. pernicibus 11, 718
plantis G. 2, 65
platani 2, 70
platanum 4, 146
plaudentem aliis columbam Æ. 5, 516
plaudunt choreas pedibus 6, 644
plauſa pectora 12, 86
plauſæ ſonitum cervicis amare G. 3, 186
plauſtra G. 1, 163. 2, 206. 3, 536
plauſtris G. 2, 445. 3, 1[illegible] Æ. 11, 138
plauſu 5, 148. 338. [illegible] 717
plauſum ingeminant 1, [illegible] pennis 5, 215
plauſum hiantem G. 2, [illegible]
plebem ſine nomine 343
plebiique G. 2, 509
Pleiadas 1, 138
Pleias 4, 233
Plemyrium undoſum [illegible]
pleua, *nom. fem.* [illegible] ſtri regio Æ. 1, [illegible] 3, 152. *abl.* voce[illegible] cat pluviam G. 1, [illegible] ra Æ. 5, 745. *neutr.* vis omnia E. 3, 60. nia tuis muneribus flumina 3, 143. [illegible] 495. pocula Æ. [illegible] 9, 339
plenæ, *genit.* menſæ 738. *plur.* crura [illegible] G. 4, 181
planam ſagittis phar[illegible] 5, 311
plenis calathis E. 2, [illegible] G. 1, 371. labris [illegible] ſtris 4, 280. veli[illegible] manibus 6, 883. [illegible] 7, 53. viis 11, [illegible] 121
pleno campo G. 3, [illegible] Æ. 1, 404. auro[illegible] mine 8, 62. ovili[illegible]
plenos ſanguine rivi[illegible]
plenum, ad plenum G. 2, 444
plerumque 1, 300
plicantem ſe in ſua[illegible] 5, 279
pluit glandis de Ili[illegible] in terris Æ. 10, [illegible]
pluma 10, 192
plumæ 4, 181
plumam 11, 771
plumas G. 1, 369
plumbi Æ. 7, 687
plumbo 5, 405. 9, [illegible]
plumis 3, 242
plura E. 5, 19. 9, [illegible] 2, 206. Æ. 1, 38[illegible] 6, 408. 7, 117. [illegible] 443. 11, 98. 12[illegible]
plures E. 2, 32. [illegible] 11, 327
pluribus oranti 10, [illegible]
plurima, *nom. fem.* [illegible] 187. fluit aur[illegible]

cervix G. 3, 52 unda
mortis imago Æ. 2,
pietas 2, 429. pur-
250. canities 6, 299.
667. virtus 11, 312.
ſanguine terra 12,
utr. plur. venena E.
Æ. 4, 333. monſtra
84. Æ. 7, 269. *folia*
74. volvens Æ. 1, 309.
2, 278. corpora 2,
eberem natis Priami
fulmina 8, 427. lu-
multùm, 9, 335. co-
9, 398
gnis E. 7, 49. Jupi-
7, 60. oleaſter G. 2,
olitans aſilo 3, 147.
urbi, *collis*, Æ. 1,
nnis 6, 659. fumus
rubor 12, 65
73. G. 1, 35. 4, 207
7, 327
1, 325. 436. 4, 191.
37
1, 92
Auſtris 3, 429. hœ-
9, 668
9, 63. G. 1, 388.
352. Hyadas, *per E-*
Æ. 1, 748. 3, 516
ore G. 3, 279
3, 36. 44. 5, 67. 8,
1, 9. 2, 128. 383. 3,
9. 4 379. Æ. 1, 710.
91. 8, 176. 274. 9,
738
3, 299
Æ. 12, 304
miſſa luetis 1, 140.
2, 584
786. 6, 614. 821.
627. 9, 356
G. 1, 405. ſuſci-
5. poſcunt Æ. 2, 72.
103. quos ad pœ-
poſcent 2, 139. dant
2, 366. Danaûm
ſumere 2, 576. 6,
piſſe 2, 586. à fra-
it 4, 656. pendere
poſco 6, 530. exer-
3. Deûm 6, 565.
585. pendetis ſan-
95. patrias explerit
7, 766. mihi dabis
elerum 8, 668. mi-
es ſanguine 9, 422.
ine 10, 617. 11,
pendere Æ. 10, 669.

patriæ debueram Æ. 10, 853.
ſcelerum expendimus 11, 258.
inimico à ſanguine ſumit 11, 720
Pœni 1, 306. 446. 571
pœnis 6, 561. 598 739
pœniteat nec te calamo triviſſe labellum E. 2, 34. nec te pecoris 10, 17. nec te certaſſe priorem Æ. 1, 553
pœnitet nec illas noſtri E. 10, 16
Pœnorum Æ. 4, 134. 12, 4
Pœnos E. 5, 27. Æ. 6, 858
poëta E. 5, 45. 10, 17
poëtæ G. 3, 90
poëtam E. 7, 25. 9, 32. 10, 70
poli intonuêre Æ. 1, 94
polibant ægida 8, 436
polita parte ſulmen 8, 426
pollice virgineo demeſſum floreſ 11, 68
polliceor quæ tibi 9, 301
pollicitus 1, 241
Pollio E. 3, 84. 86. 4, 12
Pollucis G. 3, 89
polluit ore dapes Æ. 3, 234
polluta pace 8, 467
polluto amore 5, 6
pollutum hoſpitium 3, 61
Pollux 6, 121
polo 3, 589. 4, 7. 9, 21. 11, 688
polum 1, 402. 2, 251. 5, 721
Polumque, *nom. prop. viri*, 12, 341
polus 1, 612. 3, 586
Polybætem Cereri ſacrum 6, 484
Polydorum 3, 49. 55
Polydorus 3, 45
Polyphemum 3, 657
Polyphemus 3, 641
Polyte 5, 564
Polytes, *unus natorum Priami* 2, 526
poma E. 1, 38. 81. 7, 54. 9, 50. G. 2, 59. 82. 87. 426. 4, 134
Pometios, *nomen urbis in Latio*, Æ. 6, 775
pomis G. 1, 274. 2, 150. 240. 516. 4, 142
pomo E. 2, 53
pompas ſolennes ducere G. 3, 22. ſolennes exequerer Æ. 5, 53
ponam pocula E. 3, 36. templum de marmore G. 3, 13. certamina Æ. 5, 66. hic fata dicta meæ genti 6, 73.

æqua ſolo fumantia culmina, *ſolo æquabo*, Æ. 12, 569
ponant pocula 1, 710
ponant veſtigia vix ſumma arena G. 3, 195
pondera Æ. 10, 496. 527
pondere E. 4, 50. G. 1, 164. 2, 254. 351. 3, 172. 524. Æ. 3, 49. 5, 153. 401. 447. 6, 413. 9, 512. 752. 10, 381. 12, 255. 727
ponderis acti tormento 11, 616
pondus 1, 363. 5, 407
pone, *verb.* ordine vites E. 1, 74. caput Æ. 5, 845. animos 11, 366
ponè legit pontum 2, 208. ſubit conjux 2, 725. ſequens 10, 226
ponere vites G. 1, 284. 2, 273, gruibus pedicas & retia cervis 1, 307. ſedes 3, 88. te patria terra Æ. 6, 508. hoc ita me 10, 623
ponet mœnia moreſque viris 1, 268
ponis in armis ſpem 2, 676. 11, 411
ponit fœtus varios Autumnus G. 2, 521. certamina jaculi 2, 530. præmia Æ. 5, 292. 486
ponite, *ſpem deponite*, 11, 309
pono his nec metas rerum nec tempora 1, 282. in veſtris gremiis quæcumque mihi fortuna eſt 9, 261
ponte 10, 654
pontem 8, 650. 728
pontes 9, 170. 10, 658. 12, 675
ponti G. 1, 356. 469. 4, 430. Æ. 2, 100
pontibus G. 4, 27. Æ. 9, 530. 10, 288
ponto E. 6, 35. G. 1, 372. 2, 163. 3, 78. 237. Æ. 1, 44. 74. 2, 295. 3, 104. 605. 5, 233. 6, 345. 7, 300. 9, 121. 238. 712. 10, 694. 12, 182
Ponto E. 8, 95. 96. *Pontus, Aſiæ minoris regio.*
pontum G. 1, 130. Æ. 1, 128. 2, 207. 5, 615. 12, 312. 9, 103
pontus G. 1, 207. Æ. 1, 560. 3, 193. 417. 672. 5, 9. 6, 729. 7, 9. 10, 103. 377. 11, 624
Pontus G. 1, 58
ponunt fundamina favis, *apes*,

G. 4, 161. animas in vulnere 4, 238. artus in litore Æ. 1, 177. ferocia Pœni corda 1, 306. juvenem in ſtamine 11, 67
poplite 9, 762. 10, 699. 12, 927
popoſcit pateram 1, 732
populant formicæ acervum farris 4, 403
populare penates ferro 1, 531
popularibus gaudens auris 6, 816
populat farris acervum G. 1, 185. litora vi Æ. 12, 263
populataque tempora raptis auribus 6, 496
populatus quiſque ſuum iter, *amnes in mare currentes*, 12, 525
populea umbra G. 4, 511. fronde Æ. 5, 134
populeas inter frondes 8, 32. 10, 190
populeis ramis 8, 286
populi G. 2, 495. 502. 4, 211. Æ. 3, 58. 4, 615. 6, 706. 7, 236. 716. 8, 385. 10, 202. 11, 345. 420. 430
populis 2, 556. 4, 624. 7, 24. 8, 686
populo 1, 152. 7, 80. 8, 679
Populonia mater 10, 172
populos G. 4, 5. 562. Æ. 1, 229. 267. 3, 458. 4, 112. 189. 6, 851. 891. 7, 316. 384. 693. 725. 738. 8, 325. 475. 10, 4
populum 1, 25. 2, 188. 4, 682. 5, 552. 750
populus, *arbor*, E. 7, 61. 67. 9, 41. G. 2, 13. Æ. 8, 276
populuſque 9, 192
porca 8, 641
porgite dextris pocula 8, 274
porrecta Rhodope ſub axem medium G. 3, 351
porrectum extendit arena Æ. 9, 589
porriciam in fluctus exta 5, 238
porricit in fluctus exta 5, 776
porrigitur corpus 6, 597
porrò 5, 600. 6, 711. 9, 190
Porſenna 8, 646
porta 1, 87. 6, 552. cœli G. 3, 261
portabat dona regia Æ. 1, 700
portæ 2, 27. 242. 752. 3, 351. 6, 574. 9, 176. 238. 570. 687. 746. belli claudentur 1, 298. ſomni ſunt geminæ 6, 893. belli geminæ 7, 607
portam Æ. 8, 338. 9, 183. 675. 724
portanda dabat patri mandata 9, 312
portans volveret caput Hebrus G. 4, 524. Ilium in Italiam Æ. 1, 72. tibi triſtia ſomnia 5, 840. *illam*, pre ſe, *in*, ſinu 11, 544
portant altaria 4, 241
portantes munera 11, 333
portantur opes 1, 367
portare ſecum Penates 4, 598
portarum 2, 335. 803. 7, 185
portas G. 4, 165. Æ. 1, 426. 2, 612. 6, 631. 7, 617. 621. 9, 39. 45. 159. 169. 309. 693. 10, 23. 11, 142. 473. 879. 883. 890. 12, 577. 584
portas, *verb.* bellum ô terra hoſpita 3, 539
portaſſis munera 11, 281
portat 1, 759. 5, 566. 6, 211. 9, 50. 11, 758. 12, 512
portendere, *illam*, hæc debita noſtro generi 3, 184. bellum populo 7, 80
portenderet, quæ portenderet ira Deûm 5, 706
portendi fatis hunc 7, 256
portenta 8, 533. 11, 271. Deûm 7, 58
porticibus 2, 528. 761. 3, 353. 8, 656. 12, 476
portis G. 4, 78. 185. Æ. 2, 187. 266. 4, 130. 7, 429. 8, 386. 585. 9, 758. 10, 118. 11, 485. 499. 621. 12, 122. 661
portitor Orci G. 4, 502. Charon Æ. 6, 298. 326
porto hæc tibi dona 10, 881
portu 3, 72. 78. 292. 300. 378. 5, 243. 7, 7. 132. 201
portum G. 1, 303. Æ. 1, 163. 198. 6, 900
Portunus pater 5, 241
portus G. 2, 161. 4, 390. Æ. 1, 431. 3, 10. 124. 219. 254. 289. 382. 530. 533. 570. 676. 707. 4, 588. 612. 5, 24. 32. 57. 612. 813. 6, 366. 7, 22. 598. 9, 98
poſcamus ventos 5, 59
poſcant acies 8, 540
poſcas precibus oracula 3, 456
poſcat quem Apollo 2, 121. arma 7, 340. primos ſibi honores 11, 219
poſce Deos veniam 4, 50
poſcebat ſibi honorem Divûm Æ. 6, 589
poſcens omnia melior G. 3, 456
poſcente nullo ferebar 128
poſcentibus fatis Æ. 8,
poſcere cauſas venien ſic ventos 5, 26. hunc illum fata 7, num in prælia 8, 9, 12. ſibi pretium lidæ 12, 350
poſceret quæ fatorum 707
poſci fatis regem 8, tamina Turnum
poſcimus te pacem
poſcit reddi ſibi ereptum 5, 342. iſta ſibi tempus 6, 37. ſocios *cat ad*, 9. 71. ſcalas in mœnia 9, lum in prælia 12, 82. 326. 12, 388. ſolum 12, 467
poſco ſupplex tua 670. quæ ſit regna 6, 66.
poſcor ego Olympo
poſcunt terræ genit G. 2, 324. guine Æ. 2, 72. bellum 7, 584. 8, 512. noſtra nubia 9, 600. 11, 379. me tamina 11, 434. 11, 453. ſic 11, 901
poſita, *abl.* ſic te 5, 60
poſite ſic ô lauri *cta*, E. 2, 55. lenti beſtiæ *jacentes*, Æ. 4,
poſitis arboribus G. minibus 2, 348. exuviis 473. ſagittis G. lis Æ. 1, 295. cudibus 7, 629. 10, 52. inſignibus
poſito de ſemine G. tamine Æ. 8, per abjectum 736
poſitum ſic in cla juvencum G. 4, ſimulacrum Æ. pus 2, 644. 11,

hæc modum exitiis Æ.

mes agro 12, 898
3, 24. G. 2, 234. Æ. 1,
177. 657. 4, 306. 5,
527. 9, 90. 197. 253.
1, 703
E. 6, 627. 10, 616. 12,

G. 2, 343. Æ. 1, 372,
. 6, 200. 9, 513. 12,

0, 879
agelli E. 9, 3
E. 1, 417. 5, 807. 11,

2, 283. 3, 8. Æ. 3,

G. 1, 351
27. Æ. 7, 334
2, 226. Æ. 1, 680. 3,
87
3, 28. Æ. 1, 686. 2,
62. 4. 85. 116. 296. 5,
3. 754. 8, 413. 9, 322.
10, 286. 807. 11, 386.
8. 1, 176. Æ. 8, 401.
1. 874
E. 7, 23. 8, 63. G.

8, 69. 10, 64. G. 2,
3. 3, 262. 520. 562. Æ.
, 382. 5, 231. 669. 9,
, 201. 307. 325. 12,

ablat. E. 1, 30. 68.
409
G. 3, 476
acc. E. 1, 70. 3, 20.
4. 3, 157. 213. 4, 148.
300. 2, 57. 283. 4, 20.
626. 7, 655. 9, 346.
11, 81. 279
. G. 3, 70. 172. Æ.
617. 744. 2, 216. 740.
507. 523. 8, 331. 639.
11, 89. 593. 12, 185
. 3, 235. 4, 189. 544.
4, 80. 5, 362
G. 5, 300. Æ. 8,

5, 321
60
nom. fœm. dies 3,
ora 4, 6. clara dies
rta dies 7, 148. 12,

, 50. G. 2, 463. Æ.
54. 480. 490. 493. 7,
227. 11, 890
Samo 1, 20
illorum mea ſeria
ludo E. 7, 17
poſthac E. 1, 76. 3, 51
poſthuma tua proles Æ. 6, 763
poſtquam E. 1, 29. 5, 34. G. 3, 432. 4. 374. Æ. 1, 158. 220. 524 727. 2, 90. 3, 1. 37. 57. 192. 212. 463. 518. 662. 4 17. 151. 648. 5, 577. 6, 168. 226. 7, 6. 406. 661. 709. 8, 184. 10, 298. 710. 11, 94. 146. 248. 631. 12, 432, 604. 739. 861. 945
poſtrema, *nom. fœm.* nec tibi fuerit cura canum G. 3, 404. Priſtis Æ. 3, 427. *neutr. plur. agmina*, 9, 27
poſtremum quem telo dejicis 11, 664
poſtremus merito G. 2, 410
poſuêre præmia 2, 383. carinas pandas ratibus 2, 445. non poſuere vires flammæ atque incendia Æ. 5, 681. cubilia luctus & curæ 6, 274. nec partem ſuis, *divitiarum*, 6, 611. cum venti poſuêre 7, 27. me his locis 8, 335. vitam in limine portæ 9, 687. tum zephyri, *quievêre*, 10, 103
poſuerunt mœnia 3, 399
poſuiſſe ab ea nomen 7, 63
poſuiſſem Pergama 4, 344
poſuit Orphea in medio E. 3, 46. ſub terris domos G. 1, 182. vinea frondes 2, 403. cervicem Æ. 3, 631. aras 4, 200. urbem pretio 4, 212. templa 6, 19. nomen 8, 329. arma ſub quercu 8, 616. caput captum letho 11, 830. ferro comas & brachia, *ſceptrum hoc abſciſſam in ſylvis*, 12, 209
potant longa oblivia 6, 715
potantibus umbram miniſtrantem platanum G. 4, 146
potare undam 3, 330
potat lac 3, 463
potens, *maſc.* Turnus avis atavisque Æ. 7, 56. ſeditione 11, 340. *fœm.* armis terra 1, 535. 3, 164. viſa 6, 871. promiſſi Dea facta 7, 541. Atina 7, 630. virtute Romana propago 12, 827
potentem tempeſtatum G. 1, 27. Æ. 1, 84. ſolem G. 2, 373. Veſtam Æ. 2, 296. dominam 3, 438. cœlo Erebo-
que Hecaten Æ. 6, 247. dominum 6, 621. parvo Fabricium 6, 843. dextram 7, 234
potentes maris & terræ ô Dii 3, 528
potentia ſolis G. 1, 92. mea magna Æ. 1, 668. Romana 8, 99. noſtra dura 10, 72
potentibus herbis 7, 19. 11, 402.
potentum munera 12, 519
poteram E. 8, 40
poterant Æ. 6, 239
poterat 8, 605. 12, 776
poteris E. 1, 80. 4, 27. G. 1, 395. 4, 253. Æ. 6, 148
potero 4, 420
poterunt G. 2, 287
potes E. 7, 10. Æ. 4, 560. 6, 117. 366. 7, 335, 10, 81. 632
poteſt G. 3, 491. 560. Æ. 8, 402. 10, 35. 12, 872. 933
poteſtas nulla datur dextram affectare 3, 670. præcipitare 4, 565. nulla datur exſuperare conſilium 7, 591. cui tanta permiſſa 9, 97. nulla hinc exire 9, 739. reſpirare 9, 813. Divûm æterna 10, 18. rerum cui ſumma 10, 100
poteſtates herbarum 12, 396
poteſtis 8, 645. 9, 529
potior ſoboles G. 4, 100. ſententia Æ. 4, 287
potiri ſceptris 9, 267
potis rivis G. 4, 120
potis, *potis eſt, ſeu poteſt*, Æ. 3, 671. 9, 796. 11, 148
potiti tellure 3, 278. auſo 6, 624. pugna 9, 363. præda ſpoliſque 9, 450
Potitius, *nomen propr. viri*, 8, 269. 281
potium ſceptris 3, 296
potitur auro vi 3, 56. rapto 4, 217
potitus ſpolio 10, 500. campo aperto equus 11, 493
potiuntur optata arena 1, 176. corpore & armis 12, 642
potius, *adv.* E. 2, 71. 5, 6. Æ. 3, 654. 4, 99. 10, 631. 676. 11, 114. 443. 12, 39. 188
Potniades quadrigæ G. 3, 268
potuêre 1, 161. 2, 124. Æ. 1, 236. 6, 131. 7, 295. 12, 544
potui E. 3, 70. Æ. 4, 19. 419. 600. 7, 309. 11, 823. 12, 177
potuiſſe E. 6, 24. Æ. 1, 102

potuisti Æ. 9, 482. 12, 804
potus G. 2, 490. 3, 453. Æ. 1, 44 246 6, 119. 8 384. 9, 328. 426 429. 12, 47
potum venient juvenci E. 7, 11. pastas age capellas 9, 24
præque E. 8, 17. Æ. 3, 435
præ se jactant responsa Deorum 9, 134. sinu portant, *Camillam*, 11, 544
præbere latebras agros G. 2, 216. capris fluvios recentes 3, 301. portas patentes Æ. 9, 693
præbuit terra labores 10, 322
præcelsa rupe 3, 245
præceperat 9, 40
præceperit æitus lac E. 3, 98
præceps deferar in undas 8, 59. in præceps illum rapit G. 1, 203. fertur in hostem 3, 236. Eurus 4, 29. illa te fugeret 4, 457. sese tulit ad litora Æ. 3, 598. se corpore ad undas misit 4, 253. non fugis hinc? 4, 565. in præceps patet Tartarus 6, 578. sese saltu in fluvium dedit 9, 815. ruit saxum de vertice 12, 684
præcepta G. 1, 176. 4, 398. 448. 548. Æ. 2, 345. 5, 747. 6, 236. 632. 9, 45
præceptis neu parere recusa 2, 607. Heleni adolemus honores, &c. 3, 546
præcesserat ante volans 9, 47
præcipiant numerumque modumque carinis 11, 329
præcipit jam spe hostem 11, 491
præcipitans traxi mecum 6, 351
præcipitant furor itaque mentem 2, 317. flumina mento senis 4, 251. nimbi 9, 670. 10, 804. curæ sociis dare tempus humandis 11, 3
præcipitare pelago Danaûm insidias 2, 37. dum potestas 4, 565
præcipitat jam nox cœlo 2, 9. longe excussus Aconteus 11, 617. moras omnes 12, 699
præcipitate moras 8, 443
præcipitem currum G. 3, 358. in mare, &c. Æ. 5, 175. Daren agit æquore, *campo*, 5, 456. projecit in undas Æ. 5, 860. turbine adegit 6, 594. rota impulit 12, 379. *Turnum inconsultum*, 12, 735
præcipites cœlo labi stellas G. 1, 366. vitam reliquunt sub nube 3, 547. cadunt, *apes*, 4, 80. trahit sylvas Æ. 2, 307. columbæ 2, 516. metus agit 3, 682. vigilate viri 4, 573. currus 5, 144. nos ferro premebat 10, 232. pariterque ruunt 11, 673. jaciunt tela manu 11, 895
præcipiti certamine G. 3, 103. Noto Æ. 7, 411. saltu 8, 257. turrim in præcipiti stantem 2, 460
præcipuè *adverb.* G. 2, 372. 3, 51. 101. Æ. 1, 224. 716. 2, 112. 6, 176. 7, 746
præcipuos honores 5, 249
præcipuum laborem G. 3, 74. Æneam toro accipit Æ. 8, 177
præcipuus fragor 11, 214
præcisis undique saxis 8, 233
præclara, *nom. fæm.* gens bello 8, 480. proles bello 12, 347. *abl.* stirpe Deorum G. 4, 322. *neutr. plur.* facta viri Æ. 10, 397
præclaram urbem 4, 655
præconis voce 5, 245
præcordia G. 2, 484. Æ. 2, 367. 7, 347. 9, 413. 596. 10, 452
præda 9, 363. 384. 450. 485
prædæ 1, 214. 9, 268. 11, 782
prædam G. 2, 60. Æ. 2, 763. 3, 223. 233. 244. 4, 404. 6, 361. 11, 79. 757. 12, 255
prædarique jussit lupos G. 1, 130
prædas Æ. 1, 532. 7, 749. 9, 613. 10, 78
prædicam tibi unum 3, 436
prædicere quercus E. 1, 17
prædicta vatum Æ. 4, 464
prædiscere varium cœli morem G. 1, 51. tempestates 1, 252. oculis nigram, *terram*, 2, 259
prædivitis Latini Æ. 11, 213
prædixit cornix ab Ilice E. 1, 18. mihi Apollo Æ. 3, 252. hos mihi luctus vates 3, 713
prædo 7, 362
prædonis 10, 774. 11, 484
prædulce decus 11, 155
prædurum viribus Orsen 10, 748
præeunte carina Æ. 5,
præfatus divos 11, 30
præfecit te lucis Averni
6, 118. me lucis,
564
præferat me sibi E. 3, 4
præferimus manibus vi
7, 237. munera 11,
præfert frons hominem
211
præfigere puppibus ar
80
præfigeret arma temp
778
præfigunt ora capistris
399. capita in hastis
466
præfixa, *abl. fæm.* cuspi
tum 8, 817. *neutr.* pl
ilia ferro 5, 557.
ora virûm 9, 471
præfixum robur ferro
præfracta pectora 11,
præfulgens unguibus au
lis leonis 8, 553
prægnans, *Hecuba*, 7,
regina 10, 704
prælabi rotis flumina
180
prælato honori Æ. 5,
prælia E. 6, 3. G. 1,
3, 220. 265. 4, 5.
334. 347. 397. 670.
375. 402. 467. 59
603. 744. 806. 8. 6
463. 499. 10, 23.
661. 901. 11, 48.
520. 541. 631. 727.
12, 103. 337. 346.
628. 716. 735. 8
prælorum cola G. 2,
præmia 2, 382. Æ. 1,
2, 537. 4, 33. 5, 70.
346. 486. 9, 253.
857. 12, 360. 437.
mæ Olympiacæ G.
præmisit equitum l
Æ. 11, 513
præmissi equites 9, 36
præmissus Achates 6,
præmittit Achatem 1,
prænatat domos, *Leth*
6, 705
Præneste 7, 682. 8,
Prænestinæ urbis 6,
prænuncia tanti luctus
lans 11, 139
præpes Jovis armiger
præpetibus pennis 6,
præpetis pennæ 3, 36
præpingue solum 3,

conjuge Æ. 9, 138
s amor 4, 516
litora 10, 277
saxis G. 2, 156
s aquæ mons Æ. 1,

mali mens 10, 843
fulminis ignes 10,

fœm. voc. ô vates ven-
66. *neutr. plur.* corda

ere longè G. 4, 70
it pagina ſibi nomen
E. 6, 12
fortuna laborum eſt
452. animus in pecto-
5, 363. noſtro ſuccur-
bori 9, 404. minatur
m 12, 160
Regina dolos 4,

emque mortem 1, 95
s Divos E. 1, 42
pignore Æ. 3, 611.
8, 495
numina G. 1, 10. o-
noſcere Æ. 3, 174
ſubſt. Turni urget,
9, 73
s terræ 5, 656. lethi
622
us, quo non præſentius
G. 2, 127. Æ. 12, 245.
audes 12, 152
E. 7, 39. G. 3, 214.
Æ. 11, 492
bus G. 3, 395. 416. 4,
Æ. 1, 419. 7, 17. 275
m G. 1, 115. 2, 310
belli Tritonia virgo Æ.
483
arvis Geticis 3, 35.
s, 6, 10. queis arvis 7,
fluminibus 12, 149
m perdis 11, 58
animi juvenis 12,

es virtute legit 8,

i corpore G. 4, 538.
Æ. 1, 75. 7, 783. 8, 207.
re 5, 361. forma 7,

ibus armis 11, 291
ior quo non alter 6,

ius quo non ullum 12,

componere fluctus 1,
luſtrare, &c. 3, 429
Achillem 11, 438

præſtiterit mactare juvencos Æ. 6, 39
præſumite bellum 11, 18
prætende fumos G. 4, 230
prætendere ſepem ſegeti 1, 270. ramos Æ. 6, 128. muros morti 9, 599. pacis manu ramos 11, 332
prætendi tædas conjugis 4, 339
prætendit olivæ manu ramum 8, 116
prætenta, *nom. fœm.* inſula ſinu Sicanio 3, 692. *neutr. plur.* Syrtibus arva 6, 60
præter ſolitum G. 1, 412. præterlabare hanc pelago Æ. 3, 478. præterlabere tumulum 6, 874. vada fervida vexit 7, 24. fugientem Rhœtea præter, *præterfugientem*, 10, 399
præterea E. 2, 40. G. 1, 165. 204. 2, 83. 3, 548. 4, 210. 502. Æ. 1, 53. 651. 657. 3, 433. 4, 457. 5, 64. 302. 6, 285. 7, 71. 183. 243. 8, 355. 514. 9, 272. 11, 78. 285. 330. 12, 659
prætereo hæc G. 4, 148
præterit æſtas 2, 322. hos curſu Æ. 4, 157. Centaurus Priſtin 5, 156. ſubitus priorem 5, 171
præteritos annos 8, 560
præterlabêre tumulum 6, 874
prætervehor oſtia 3, 688
prætexere funera ſacris novis 4, 500
prætexit Mincius arundine ripas E. 7, 12. G. 3, 13. hoc nomine culpam Æ. 4, 172
prætexunt puppes litora E. 6, 5
prætoria, *de apibus*, G. 4, 75
prætulerim te cunctis unam Æ. 12, 145
prævalidam, *tellurem*, G. 2, 253
prævalidas vires 2, 190
prævertere amore reſides animos Æ. 1, 725. curſu pedum ventos 7, 807. equo ventos 12, 345
prævertitur fuga Hebrum 1, 321
prævidit ictum venientem 5, 445
præuſtis ſudibus 7, 524
prata E. 3, 111. 7, 11. 10, 42. G. 1, 289. 384. 3, 142. 4, 306. Æ. 6, 674
pratis E. 4, 43. 8, 71. G. 2, 384. 4, 271. Æ. 6, 707
prato Æ. 10, 836
pravique tenax, *fama*, 4, 188
precamur numina ſancta 3, 543
precando, *in fine verſus*, 4, 113. 413. 6, 376. 8, 403
precantem dextram 12, 930
precantes proſequitur venia 11, 106
precanti multa 11, 697. mihi 12, 176
precantis miſerere 10, 598
precantum verba 7, 237
precantur Divos 8, 279. fœdus infectum 12, 242
precari veniam 3, 144. cui 8, 127
precati numina 3, 633. ſuperos 5, 529
precatur G. 4, 381. Æ. 4, 521. 6, 193. 10, 251. 293. 874. Æ. 12, 175. ſic ore 6, 186. ſic voce 9, 403. ſic voce ſuperos 11, 784
precatus 9, 624. 10, 420
prece 3, 437. 10, 368
preces 4, 612. 5, 234. 782. 6, 51. 55. 8, 60. 574. 10, 153. 11, 158. 229
precibus G. 4, 470. Æ. 2, 689. 3, 261. 456. 599. 4, 319. 7, 133. 9, 90. 10, 626. 12, 800
preciæque, *vites*, G. 2, 95
precor Æ. 9, 525. 10, 461. 525. 12, 179. 777. hæc 4, 621. miſerere 6, 117. hanc pro me deponas curam 12, 48
prehenſis frenis 11, 719
prehenſum dextra continuit 2, 592
premat Carthago Auſoniam magna ditione 10, 54. ſibi carina ſulcum 10, 296. quos Simois viros 11, 257
premebant tela undique 11, 545
premebat curam ſub corde 4, 332. latè populos ditione 7, 737. urbem obſidione 8, 647. nos ferro flammaque 10, 232
premenda fugit, *os*, &c. 6, 80
premens, *ignem*, G. 3, 85. verbenas, *plantans*, 4, 131. angues 8, 289
prementem clamore apri curſum Æ. 1, 328
premere habenas 1, 67. arva aliena jugo 10, 78. arma Latini 11, 402
premeret, *illos*, Trojana juven-

tus

tus Æ. 1, 471
premeretur caleus urbi E. 1, 35
premes falce ruris umbras G. 1, 157. virgulta per agros 2, 346. ingentem ad retia cervum 3, 413. mella 4, 101
premet Mycenas ſervitio 1, 289
premimus canitiem galea Æ. 9, 612. veſtigia prunâ 11, 788
premit fauces lingua G. 3, 508. ventos imperio Æ. 1, 58. corde dolorem 1, 213. pelago arva 1, 250. *illum*, haſta 2, 530. fronde crinem fingens 4, 148. partem roſtro Priſtis 5, 187. ore, *reſponſa*, 7, 103. telis deſuper 8, 249. hinc Rutulus 8, 474. vocem 9, 324. tres famulos, *opprimit*, 9, 330. telis leonem 9, 793. æquora pontus 10, 103. corde gemitum 10, 465. hos turba agmine ſuper mixto 11, 880
premitur mundus devexus in Auſtros Libyæ G. 1, 241
premunt quod mulſêre 3, 401. hunc *locum* arctis parietibus 4, 297. te juſſa Fauni Æ. 7, 368. nulla *nos* numina 10, 375. hoſtem per auras 12, 254
premuntur animæ nocte 6, 827
prendere volifantia, *colligere*, 3, 450. tecta manu 9, 558. quem curſu 12, 775
prendimus arcem 2, 322. oras Italiæ 6, 61
prenſa manu corpora 3, 624
prenſant faſtigia dextris 2, 444
prenſantem ne quicquam umbras G. 4, 501. manibus capita montis Æ. 6, 360
prenſatque forcipe ferrum 12, 404
prenſique, *equi*, G. 3, 207
prenſos domitare boves 1, 285
preſſa, *nom. fœm.* corona coma Æ. 5, 556. eſt inſignis gloria faſti 12, 322. *abl.* ſub mentum graviter haſtâ 10, 347
preſſabimus ubera palmis E. 3, 99
preſſæ carinæ, *onuſtæ*, G. 1, 303
preſſat ubera Æ. 3, 642
preſſêre ad pectora natos matres Æ. 7, 518
preſſi copia lactis E. 1, 82
preſſi, *præt. perf.* oculos Æ. 9, 487
preſſis mammis G. 2, 310. favis 4, 140. habenis Æ. 11, 600
preſſit anguem 2, 380. veſtigia 6, 197. 331. jacentem quies 6, 521. preſſit vocem, *tacitè ſecum expendit*, 7, 119. pede exanimum 10, 495. oculos quies 12, 908
preſſo gutture G. 1, 410. vomere 2, 203. 356. ſolo Æ. 5, 331. ore 6, 155
preſſos propaginis arcus G. 2, 26
preſſus mentem formidine Æ. 3, 47
pretiis animos invitat 5, 292.
pretio 4, 212. 5, 399. 6, 622. 9, 213. 12, 350
pretium victoribus palmæ 5, 111. moræ 9, 232. poſcere 12, 350
Priameia, *nom. fœm.* Virgo 2, 403. *voc.* ô Virgo 3, 321. *neutr. plur.* ſceptra 7, 250
Priami 1, 658. 2, 22. 56. 437. 454. 484. 506. 527. 55. 760. 3, 1. 4, 343. 5, 297. 9, 284. 12, 545
Priamiden Helenum 3, 295. Deiphobum 6, 494
Priamides Helenus 3, 346. 6, 509
Priamo 1, 754. 2, 291. 344. 541. 9, 742. 11, 259
Priamum 1, 462. 491. 2, 501. 518. 8, 15. 83. 99
Priamus 1, 465. 2, 147. 533. 581. 3, 50. 5, 564
Priape E. 7, 33
Priapi G. 4, 111
pridem, jam pridem, &c. 1, 503
prima, *nom. fœm.* muſa noſtra dignata eſt, &c. E. 6, 1. optima quæque dies ævi G. 2, 362. *neutr. plur.* munuſcula E. 4, 18. ora G. 3, 399. examina 4, 21. fundamina 4, 161. agmina Æ. 9, 479
prima, *abl.* origine mundi G. 2, 336. ab origine 3, 48. 4, 286. Æ. 1, 376. terra 1, 545. juventa 7, 51. 9, 181. lampade 7, 148. lanugine 10, 324. acie 12, 305
primæ, *genit.* pugnæ E. 542. *plur.* audent mœnibus 11, 895
primævo flore juventus corpore 10, 345
primævus quorum 545
primam coronam 5, 7, 118. Deorum 7, 136. aciem 8, urbem 9, 244. me fumite 9, 494. hanc 9, 654
primas arces 7, 61. 10, 643
primi, *genit.* litoris G. pedis Æ. 5, 566. *plur.* Pœnorum 4, 178
primis E. 6, 34. G. 503. Æ. 1, 349. 8, 59. 517. 9, in primis E. 5, 69. 2, 291. Æ. 1, 307. bus anni G. 1, 64. Æ. 2, 87. cum 178
primitiæ Æ. 11, 16.
primo ſydere Luciferi 324. ſomno Æ. 1, pectu 1, 617. labent in limine 2, 469. 11, 423. oriente ſo non deficit alter frigore autumni 6, ſe 6, 453. cum 7, 130. Aquilone vento 7, 528. 155
primo Eoo 3, 588.
primò, *adverb.* G. 310. Æ. 4, 176. 576
primorum 9, 309
primos concubitus G. Lucinæ labores 4, Æ. 2, 479. 7, 783. cidant 2, 494. ubi Titan exulent artus 5, 857. fauces furores 7, 406. tot 9, 785. honores ſuorum accitos 234
primum, *poſt*, cum E. 6, 39. G. 1, 113. 428. 2, 2, 127. 7, 39. 8, 170. 76. 114
primum, *poſt*, ut G. 2, 1, 310. 4, 259. 452. 11, 300.
primum, *adject.* 540. 746. quem

ante omnes Æ. 2, 40.
initio verſus, G. 2, 408. 77. 113. 182. 4, 134. Æ. 2, 40. 370. 5, 310. 667. 7, 647. 8, 319. 9, 10, 242. 11, 364. 380. 461
que G. 1, 122. Æ. 2, 32. 424. 3, 561. 4, 169. 5, 451. 8, 269. 281. 12, 426
in fine carminis, G. 3, Æ. 5, 596. 6, 183. 10,
s 5, 160. 833. 9, 535. 366. 254. 11, 620
e 3, 168
ibus Achivis 1, 492
o, adverb. G. 2, 9. 4, 8. 2, 752. 3, 381. 4, 56. 5, 6, 214. 724. 7, 342. 9, 10, 258
ium ab Jove E. 3, 60.
ris ab Jove Æ. 7, 219. E. 8, 11. pugnæ Æ. 9,
5, 10. Æ. 1, 325. 585. 5, 326. 6, 834. 7, 194. 8, 9, 319. 10, 458. 533. 11, 12, 195. fama 4, 323.
uitur 6, 341. aggreditur 6, 387. pietate 11,
certaſſe Æ. 1, 552. loſuperare 5, 155. prætе, 170
lupi videre Mœrin E. . ſuccos G. 2, 59. men. 3, 213. procos 4,
majores, 3, 693
fortunæ 7, 243
m G. 3, 292. vatum Æ. 4. virûm 8, 312.
ides 6, 878. 9, 79
fraudis E. 4, 31
e Quirites Æ. 7, 710
de ſanguine Sabinorum 7,
Latinos 5, 598
Carmentis honorem 8,
5, 116. 10, 211
gloria 10, 143. in priſnovæ redière vires 12,
s conjux 6, 473
navis, 5, 154. 156. 187
immani corpore 3,
o antiqua urbe 11, 540
Privernum, nom. prop. viri. Æ. 9, 576
prius, ſequente, quam G. 1, 50. 3, 468. Æ. 1, 196. 476. 2, 741. 4, 24. 6, 328. 11, 809
prius G. 1, 74. 194. 2, 274. 3, 362. 4, 229. 396. 537. Æ. 2, 190. 596. 6, 136. 9, 122. 10, 223. 882. 11, 126
pro frugibus faciam vitula E. 3, 77. viola 5, 38. carmine quæ dona reddam 5, 81. conjuge rapta ſævit G. 4, 456. reditu votum ſimulant Æ. 2, 17. re pauca loquar 4, 337. laude 5, 230. libertate 6, 821. pro Latio, pro majeſtate tuorum obteſtor 12, 820
pro, ante, templo ſtabat 8, 653. turribus ſtantem 9, 575. mœnibus mori 11, 895. portis 12, 661
pro virginitate, in præmium, &c. 12, 141. 878
proavi Pallantis 8, 54
proavis 12, 225
proavoſque petamus 3, 129
probat id auctor Aceſtes 5, 418
probavi audere Æ. 12, 814
probet miſceri 4, 112
procacibus Auſtris 1, 540
Procas Trojanæ gentis gloria 6, 267
procedere nimium E. 3, 94. menſes incipient 4, 12. claſſem Æ. 4, 587. longius iras 5, 461
procedit nova forma viri 3, 592. medium in æquor 10, 451. Legio Auſonidum 12, 121
procedo 3, 349. ad Priami ſedes 2, 760
procedunt cuſtodes ab limine 8, 462. caſtris 12, 169
procella 1, 106. 7, 594
procellæ 11, 798
procellis G. 3, 259. Æ. 1, 89. 5, 791
proceras erigit alnos E. 6, 63
proceres Æ. 1, 744. 3, 58. 103. 6, 489. 8, 587. 9, 659. 10, 213. 11, 403
procerum 12, 213
proceſſerat in Meſſapum 10, 751. ordo comitum 11, 94
proceſſit invito veſper olympo E. 6, 86. ecce Dionæi Cæſaris aſtrum 9, 47. jamque dies alterque dies 3, 356. ad undam Æ. 9, 23
proceſſu, in proceſſu cœpit crudeſcere morbus G. 3, 504
Prochyta alta Æ. 9, 715
proclamat 5, 345
procorum 12, 27
procos 4, 534
Procrinque 6, 445
procubet umbra ſaxea G. 3, 145
procubuère poſtes ſuperbi Æ. 2, 505. ſomno vinoque ſoluti 9, 190
procubuiſſe ſuper ſtragis acervum 6, 504. lupam in antro Mavortis 8, 631. Evandri cum ſtirpe domum 11, 395
procubuit Æneas 8, 30. ſus 8, 83. turris pondere 9, 541. moriens 11, 418
procudit arator vomeris dentem G. 1, 261
procul de rupe pendere videbo E. 1, 77
procul, propè, juxtà, E. 6, 16. Æ. 10, 835
procul à patria 10, 46. diſcordibus armis G. 2, 459. vertice montis Æ. 5, 35. Ilo Servius 10, 401. Mago 10, 521
procul è 3, 554. 8, 112. 610
procul hinc 1, 473. 6, 440. 8, 478. 603. 635. 666
procul indè 2, 666. 8, 642
procul in auram ex oculis evanuit 4, 278. 9, 658
procul, haud nimis longè, 5, 124
procul in prora ſtans 5, 775
procul, ô procul eſte profani 6, 258
proculcat, eum, equorum ungula 12, 534
procumbat culmus gravidis ariſtis G. 1, 111
procumbere, in, campo 3, 466
procumbit in ulva E. 8, 87. fluctus neu ipſo monte minor G. 3. 240. ad aram Choræbus Æ. 2, 426. humi bos 5, 481. ſuper 11, 150
procumbunt poſtes cardine emoti 2, 493. olli certamine 5, 198. piceæ 6, 180
procurate corpora 9, 158
procurrens alterno gurgite pontus 11, 624. in hoſtes 12, 267

pro-

procurrentibus ſaxis Æ. 5, 204
procurrere longius 9, 690
procurrit, *accurrit*, 12, 785
procurrunt contra quos agmina Laurentum 12, 280
procurſu concitus axis 12, 379. rapido invadunt 12, 711
procurva litora 5, 765
procurvam falcem G. 2, 421
prodentia murmura nautis venturos ventos Æ. 10, 99
prodere voce ſua quemquam 2, 127
proderet genus à ſanguine Teucri 4, 231
proderit admiſcere ſaporem, &c. G. 4, 267
prodiderit te ad mortem Æ. 12, 42
prodiditconjugium 4, 431. Euryalum galea, *Meſſapi*, 9, 374. nulla equorum fuga tuos currus 10, 593
prodigiis tantis Æ. 5, 639. cœleſtibus 6, 379
prodigium novum dictuque nefas 3, 366
prodigus obſit G. 4, 89
prodimur atque Italis oris longe disjungimur Æ. 1, 257
prodire volando 6, 199
prodit ſe pondere quæ gravis eſt, *terra*, G. 2, 254
prodita tentoria Æ. 1, 474
proditione ſub falſa 2, 83
producere viram 2, 637
producit tellus corpora hominum 12, 900
produxi te, *antè ædes*, 9, 487
Prœtides E. 6, 48
profani eſte procul Æ. 6, 258
profanos quos bello fecere 12, 779
profatur 1, 565. 4, 364
profeci nil E. 8, 20
protecta Tyria urbe Dido Æ. 1, 344
profectis Troja 1, 736. 4, 111
profectum ab ſede 7, 209. 255. genus à Pallante 8, 51
profectus Trojam 3, 615
proferet imperium 6, 795
proferret fata parentis 12, 395
proflabat pectore ſomnum 9, 326
profluet humor G. 4, 25
profudit lachrymas oculis Æ. 12, 154
profuerit meminiſſe G. 1, 451
profugis Æ. 7, 300. Teucris 10, 158
profugos quos bello egêre 8, 118
profugus fato 1, 6. hymenæos infectos linquens 10, 720
profuit G. 1, 84. 3, 459. 505. Æ. 7, 303. 11, 844. 12, 541
profundæ, *plur.* ſylvæ 7, 515
profundam noctem 4, 26. 6, 462
profundi manes G. 1, 243. ſaltus 2, 391
profundo, *mari*, Æ. 12, 263
profundum cœlum E. 4, 51. G. 4, 222. Æ. 1, 62. pontum 5, 614
progeniem, *de apibus*, G. 1, 415. G. 4, 56. duci à ſanguine Trojano Æ. 1, 23
progenies E. 4, 7. G. 2, 341. Æ. 1, 254. 5, 565. 6, 790. 7, 97. 10, 30. 329. 471
progenuit illam extremam ſororem 4, 180
Progne G. 4, 15
progredior portu Æ. 3, 300
progreditur tandem 4, 136
progreſſi ſubeunt luco 8, 125
progreſſus, *particip.* 8, 337. 608. 12, 219
proh, *interject.* Jupiter 4, 590. ſcelus 5, 793
prohibe à navibus ignes 1, 529
prohibebis inani ludo animos G. 4, 105
prohibemur arenæ hoſpitio Æ. 1, 544
prohibent à matribus hœdos G. 3, 398. venti ferre domum pabula 4, 10. Parcæ cætera ſcire Helenum Æ. 3, 379. dictis Aſcanium pugnæ avidum 9, 662
prohibere G. 4, 106. Æ. 7, 313
prohibet 5, 631. 6, 606. 808
prohibete juvenem ſuccurrere G. 1, 501. Dii minas Æ. 3, 265. nefas 5, 197
projecêre animas 6, 436
projecit in medium ceſtus 5, 402. galeam ante pedes 5, 673. *illum*, in undas 5, 859. ſeſe ſuper amicum 9, 44. ales prædam ex unguibus fluvio 12, 256
projecta, *abl.* vilior alga E. 7, 42. *neutr. plur.* ſaxa Pachyni Æ. 3, 699
projecto tegmine 9, 577. læ[illegible] aptat ſe pugnæ 587
projectus in antro E. 1, 76. to corpore Æ. 11, 87
projice tela manu 6, 835
projicis in pericula cives 361
proinde 11, 383. 400
prolapſa Pergama 2, 555
prole 1, 79. 6, 784
prolem G. 2, 3. 3, 65. 101. Æ. 1, 278. 3, 180. 4, 32[illegible] 717. 756. 10, 696
proles G. 3, 35. 4, 281. [illegible] 258. 6, 25. 322. 648. [illegible] 50. 691. 761. 8, 201. [illegible] 10, 353. 397. 429. 12, 347. 830
prolixa barba E. 8, 34
proludit arena ſparſa ad [illegible] nam G. 3, 234. Æ. 106
proluit Eridanus G. [illegible] fluctus 3, 543. ſe plenior Æ. 1, 743. imber 686
proluvies fœdiſſima venti 217
promeritam te, *de me*, 4, [illegible]
Promethei furtum E. 6, [illegible]
promiſerat ſibi canitiem [illegible] gos annos Æ. 10, 549
promiſi ultorem 2, 96
promiſit non illum talem [illegible] 4, 228
promiſſa, *adject. nom.* [illegible] des 4, 552. 6, 346. [illegible] 107. *abl.* arte 8, 612. [illegible] *plur.* mœnia 1, 262
promiſſa, *plur. ſubſt.* 5, 3[illegible] 531. 11, 45. 152. 12, [illegible]
promiſſam eripui genero 31
promiſſi facta potens D[illegible] 541
promiſſi, *adject.* muneris[illegible] 8, 464
promiſſis maneas 2, 160. [illegible] rita 5, 863
promiſſo munere 5, 28[illegible] mine 5, 718
promitte vires 5, 191
promittere, *tibi*, quidq[illegible] curæ in arte mea 8, [illegible] optanti 9, 6
promitti quem tibi 6, 79[illegible]
promittit ſe ſolvere [illegible] bus mentes 4, 487
promitto occurrere curru[illegible] 503

properi aurigæ Æ. 12, 85
propexam in pectore barbam 10, 838
propinquabam portis 2, 730
propinquabant scopulo 5, 159. castris 9, 371. portis 11, 621
propinquam Italiam 3, 381
propinquant fuge nate 2, 733. fluvio 6, 384. foribus 6, 634. urbi 8, 101
propinquat scopulo 5, 185. ripæ 6, 410. lux inimica 9, 355. muris manus Trojana 11, 597. Parcarumque dies & vis inimica 12, 150
propinques augurium ritè 10, 254
propinqui belli Æ. 11, 156
propinquos populos 3, 502
propinquum consanguinitate 2, 86
proprior Oceano India G. 2, 122. faciem tauro 3, 58. portus patescit Æ. 3, 531. fit vesper Olympo devexo 8, 280
propiora tenentem 5, 168
propiore Dei numine afflata 6, 51
propioribus spatiis mea ætas insequitur, *te*, 9, 275
propius stabulis G. 1, 355. tectis 4, 47. res aspice nostras Æ. 1, 530. æstus incendia volvunt 2, 706. tua numina firmes 8, 78. periclo it timor 8, 556. accedere 10, 712. malum est 12, 407
proponit geminum pugnæ honorem 5, 365
propria, *abl. fœm.* vi G. 2, 428. *neutr. plur.* hæc si dona fuissent Æ. 6, 871
propriæ sedes 3, 167
propriam dicabo 1, 77. 4, 126. da domum 3. 85
proprios cultus G. 2, 35
proprium, *masc.* laborem Æ. 7, 331. *neutr.* si hoc fuerit E. 7, 31. decus Æ. 5, 229. jus 11, 359
propter, *junctâ*, aquæ rivum E. 8, 87. aquam G. 3, 14. Athesim Æ. 9, 680
propter te 4, 320. quam 12, 177
propugnacula 4, 87. 9, 170. 664
prora 1, 108. 3, 277. 5, 206. 775. 6, 901
proræ 9, 122. 10, 223
proram G. 4, 117. 5, 165. 202. 10, 659
proras Æ. 3, 532. 6, 3. 7, 35. 8, 101. 10, 193
proripis quò 5, 741
proripit quo nunc se ille E. 3, 19
proripuit sese Æ. 6, 472. juvenis 10, 796
prorumpit, *lege*, perrumpit in obliquum tellurem verso aratro G. 1, 98
prorumpit nubem ad æthera Æ. 3, 572. in mare Tiberinus 7, 32. medius in hostes 10, 379
proruptum it mare 1, 250
proruptus toto corpore sudor Æ. 7, 459
proscænia ineunt ludi G. 2, 381
proscinde terram juvencis Æ. 2, 237
proscisso æquore, *solo terræ*, G. 1, 97
prosequar pascua versu 3, 340
prosequere euntem Æ. 12, 73
prosequitur & fatur 2, 107. ventus euntes 3, 130. 5, 777. lachrymans euntem 6, 476. dictis 6, 898. te 9, 218. votis 9, 310. venia 11, 107
Proserpina G. 1, 39. 4, 487. Æ. 4, 698. 6, 142. 251. 402
prosiluêre omnes suis finibus 5, 140
prosit nostris in montibus ortas 9, 92
prospectant hæc è vallo Troës 9, 168. te paria fata 10, 741
prospectat euntem 7, 813
prospectum 1, 185. 8, 254
prospectus pascat animum G. 2, 285
prospera Relligio Æ. 3, 362
prospexi Italiam 6, 357
prospexit classem 7, 289. Camillam 11, 839. campos 11, 909
prospicere serena G. 1, 394
prospiceres ex arce fervere litora Æ. 4, 410
prospiciens G. 4, 352. Æ. 1, 131. 159. 2, 733. 12, 136
prospicit 1, 189. 7, 30. 12, 595
prospiciunt glomerari nubem, &c. 9, 34
prosubigit pede terram G. 3, 256

pro-

profunt flumina Æ. 5. 684
protecti, *Græci*, 2, 444. corpora ſcutis 8, 662
protectus parma 10, 800
protegat me umbrâ G. 2, 489
Protei Æ. 11, 262
protendens bracchia 5, 377. oculos dextramque 12, 931
protendunt haſtas reductis dextris 11, 606
protentus in octo pedes temo G. 1, 171
proterit curru agmina Æ. 12, 330
proterret Auleſten equo adverſo 12, 291
Proteu G. 4, 447
Proteus 4, 422. 429. 528
protinus æger ago capellas E. 1, 3
protinus, *deinceps*, G. 4, 1. Æ. 3, 291. 416. 4, 196. 7, 601. 9, 337. 10, 340. 11, 691
protinus lonţè 7, 514. 8, 159
protinus 2, 437. 545. 5, 485. 6, 33. 7, 408. 9, 149. 10, 561. 633
protrahit in medios 2, 123
protrahitur pedibus 8, 265
proturbant, *eum*, comminus hinc atque hinc 9, 441. eminus hoſtem miſſilibus 10, 801
provecti huc 2, 24
provectus equo 7, 166
provehimur portu 3, 72. pelago 3, 506
provenor quid ultrà 3, 481
proveniunt non hæc arte magiſtra 12, 428
proventu oneret ſulcos G. 2, 518
proviſa multo antè G. 1, 167
provocet auras curſibus 3, 194
provolvens truncum Æ. 10, 556
provolvêre hunc rotæ 12, 533
proxima, *nom. fœm. ora*, 3, 397. meta viarum 8, 594. ponto, *porta*, 9, 238. *via auxilio*, 12, 388. *voc. lauri*, ô Myrte E. 2, 54. *neutr. plur.* Phœbi verſibus, *carmina*, 7, 22. litora Æ. 1, 161. 7, 10. loca 6, 434. 761. quæque 10, 513
proximus 2, 311. 5, 388. 543. 6, 767. 11, 316. huic longo ſed proximus intervallo 5, 320
prudens auctor G. 2, 315
prudentia 1, 416. Æ. 3, 433
pruina G. 2, 376
pruinæ 2, 263
pruinas 1, 230
pruinis 3, 368. 4, 518
pruna E. 2, 53. G. 4, 145. multâ veſtigia premimus Æ. 11, 788
prunas 5, 103
prunis, *in prunis*, G. 2, 34
Pryranimque Æ. 9, 767
pſithia G. 2, 93
pube Pelaſga Æ. 9, 154
pubem Sabellam G. 2, 167
pubem Æ. 2, 798. 7, 429. 11, 20
pubentes herbæ 4, 514. genæ 12, 221
puberibus foliis Æ. 12, 413
pubes G. 1, 343. Æ. 1, 403. 2, 477. 5, 74. 119. 450. 573. 599. 6, 580. 7, 105. 219. 521. 616. 794. 9, 74
pubeſceret tecum æquali ævo 3, 491
pubeſcit vinea largo fœtu G. 2, 390
pube tenus virgo Æ. 3, 427
pubi indomitæ G. 3, 174
pubis robora Æ. 8, 518
pudeat G. 1, 80. Æ. 5, 196
pudendis vulneribus 11, 55
pudet 9, 598. 787. 12, 229
pudicitiam ſervat G. 2, 524
pudor E. 7, 44. Æ. 4, 27. 322. 5, 455. 9, 44. 10, 398. 871. 12, 667
pudorem 4, 55
puella E. 3, 64. G. 4, 458
puellæ E. 10, 9. G. 1, 11. 390. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307
puellam E. 6, 61
puellas 5, 59
puer 2, 17. 45. 4, 18. 60. 5, 19. 49. 54. 8, 50. 9, 66. G. 1, 19. 3, 6. Æ. 1, 271. 479. 682. 688. 2, 598. 3, 339. 487 4, 94. 156. 354. 5, 74. 252. 569. 599. 6, 875. 8, 581. 9, 181. 217. 276. 641. 656. 10, 236. 605. 825. 11, 42. 12, 435
pueri E. 1, 46. 3, 93. 98. 111. 6, 14. 24. G. 4, 476. Æ. 1, 688. 2, 238. 766. 5, 296. 349. 553. 561. 602. 6, 307. 832. 7, 162. 379. 484. 9, 605. 11, 216. 476. 12, 943
puerile agmen 5, 548
puerilia tela 11, 578
puero E. 3, 14. 70. 4, 8. Æ. 1, 718. 3, 341. 5, 569. 10, 70.
pueros Æ. 8, 632
puerum, *amorem*, E. 8, 45
puerum E. 9, 52. Æ. 2, 457. 575
pugna, *Nomin.* 9, 667. 10, 11, 589. 635. 833. 12, 216. 506. *abl.* 9, 213. 10, 441. 889. 11, 702. 34. 265
pugnabis amori? 4, 38
pugnæ, *genit.* 4, 603. 5, 585. 7, 40. 542. 611. 8, 16. 9, 53. 661. 7 11, 311. 428. 11, 78. 12, 54. 430. 560. 59 *dat.* 5, 383. 463. 47 50. 259. 588. 615. 6 528. 649. 707. 826. 1
pugnam G. 3, 26. 234. Æ. 2, 438. 5, 68. 4 9, 158. 186. 12, 10
pugnando 6, 660. 7, 18
pugnant mucrone 7, 6
pugnas G. 3, 46. Æ. 1, 4 419. 6, 167. 7, 61 11, 278. 837. 912. 1 818
pugnat equus 11, 600
pugnata bella 8, 629
pugnatori juvenco 11, 68
pugnatur cominus an 553
pugnent ipſi nepotes 4, 6
pugnis 4, 673. 11, 86.
pulcher, *nom.* Ganges G 137. forma ant Iulus Æ. 5, 570. Iulus 477. 9, 293. 310. Ave 7, 657. Equicolus a 684. *voc.* ô Apollo 3,
pulcherrima, *nom. fem.* dum Ægle E. 6, 21. nus 7, 65. rerum Ro 2, 534. formâ D Æ. 1, 76. Dido 1, 5 60. genitrix 4, 227. 6, 648. bello Hi proles 7, 761. Dea Æneæ genitrix 12, *neutr. plur. conſilia*, *præmia*, 9, 253. corp 270
pulcherrime ô conjux 10
pulcherrimus Æneas 4, Turnus 7, 55. *Tybris*, Aſtur 10, 180
pulchra, *nom. fem.* D 192. Proſerpina 6, 1 teſtudine G. 2, 463. Æ. 1, 79. origine libertate 6, 821
pulchram mortem G. 4,

quo alter non fuit Æ. 9, 179
pectore 3, 426. Latio corpore 5, 344. jugo 5, 399. flumine 7, Hercule 7, 656
tapetas 9, 358. artus
mori succurrit in ar-
317
culis G. 3, 389
ab radice aliis dena
ilva, *arboribus*, G. 2,
cies colubris Æ. 7,
175
9, 701. 10, 587
m. fœm. meru gloria
Æ. 5, 395. palus 7, 702.
um si quando receſſit
53. meo vulnere cadat
11, 793. manu ſagitta
o. *neutr. plur.* arma
ariete muros 12,
medium Olympum cur-
æbe 10, 216
galeas raſtris G. 1,
it. virginis Æ. 11,
lur. valles referunt,
ad ſydera E. 6, 84
yemem G. 4, 51
rda pavor 3, 106. Æ.
mina 11, 660
ervo G. 4, 313
us ſydera Æ. 3, 619.
5, 460. eadem di-
647. ſingultibus ilia
xa 3, 555
lles clamore reſultant
ivos 12, 286
vento & imbri 4,
parens 6, 609
. Turni 10, 143. *plur.*
, 217
utabris apros G. 3,
prælia renovat Æ. 11,
33. pedum 7, 722.
445
phatem G. 3, 30.
121. patria 8, 333.
us 11, 56. *me*, quis-
guet 11, 392
ubi amor noſtri ?
5. Europa atque A-
ſia Æ. 1, 389. corde dolor 6, 382. ob invidiam ſolio 10, 852. abi 11, 366. ego 11, 392. ob invidiam regno 11, 539
pulvere G. 1, 101. 180. 3, 171. 4, 96. Æ. 2, 273. 609. 7, 163. 9, 33. 10, 844. 11, 866. 909. 12, 99. 407. 444. 611
pulveream nubem 8, 593
pulveris G. 4, 87
pulverulenta, *nom. fœm.* æſtas G. 1, 66. *neutr. plur.* agmina fuga glomerant cervi Æ. 4, 155. fuga dant terga per agros 12, 463
pulverulentus equis furit pars arduus altis 7, 625
pulvis G. 2, 418. Æ. 1, 482. 11, 877
pumice G. 4, 374. Æ. 5, 214. 12, 587
pumicibuſque G. 4, 44
Punica, *nom. fœm.* gloria Æ. 4, 49. *neutr. plur* regna 1, 342
puniceæ pennæ 12, 750
puniceis roſetis E. 5, 17. tæniis Æ. 5, 269. rotis invecta Aurora 12, 77
puniceo cothurno E. 7, 32
puppes Æ. 1, 73. 403. 3, 135. 277. 5, 635. 697. 794. 6, 5. 901. 8, 497. 9, 118. 10, 263
puppi 3, 130. 519. 527. 4, 554. 5, 12. 175. 777. 841. 6, 339. 8, 115. 680. 10, 261
puppibus G. 1, 304. 3, 362. Æ. 1, 187. 2, 276. 4, 418. 5, 132. 8, 693. 10, 80
puppim 1, 119. 6, 410. 226. 247. 10, 297
puppis 2, 256. 5, 198. 858. 10, 156. 171. 302
pura, *nom. fœm. Luna*, G. 1, 433. *abl.* ſub nocte E. 9, 44. in luce Æ. 2, 590. unda 6, 229. haſta 6, 760. parma 11, 711. in veſte 12, 169
purgat ſe nubes in æthera 1, 591
purior electro amnis G. 3, 522
puriſſima mella 4, 163
purpura 2, 495. 4, 275. Æ. 5, 251. 7, 251
purpurea aulea G. 3, 25
purpureæ, *vites*, 2, 95
purpuream veſtem Æ. 4, 139. animam 9, 349
purpureas veſtes 6, 221
purpurei criſtis juvenes 9, 163
purpureo narciſſo E. 5, 38. capillo G. 1, 405. cothurno Æ. 1, 341. amictu 3, 405. lumine 6, 641. flore 12, 414
purpureos flores G. 4, 54. Æ. 5, 79. 6, 884. amictus 12, 602
purpureum ver E. 9, 40. mare G. 4, 373. lumen juventæ Æ. 1, 595. hunc pennis 10, 722
purpureus flos 9, 435. color 11, 819
purum ætherium ſenſum 6, 746. per purum, *per auras*, G. 2, 364
putabant multa dura ſuo cum corde Æ. 8, 522
putando fingit, *vitem*, G. 2, 407
putandum eſt Æ. 6, 719
putans Æ. 5, 380. 12, 728. multa 6, 332
putâris ſi non irrita mea dicta 10, 244
putas 10, 627
putaſſet prædam ignara 6, 361
putaſti 11, 686
putat 6, 454
putatis 2, 43
putator G. 2, 28
putavi ſtultus ego, &c. E. 1, 20
puteis manare cruor G. 1, 486
putent Æ. 9, 155
puteos G. 3, 329
putes Æ. 8, 42
putet 5, 96. 7, 704
puteum G. 2, 231
putre ſolum 2, 204
putrem campum Æ. 8, 596. 11, 875
putres ſulci G. 1, 215. fungos 1, 393. telas 3, 562
putri ſolo 2, 262
putris gleba 1, 44
Pygmalion, *vide*, Pigmalion
pyra Æ. 4, 504
Pyracmon 8, 425
pyram 4, 494. 6, 215
pyras 11, 185. 204
Pyrgi 10, 184
Pyrgo 5, 645
Pyrrhæ E. 6, 41
Pyrrhi Æ. 2, 526. 3, 296
Pyrrhin', *Pyrrhine*, 3, 319
Pyrrhus 2, 469. 491. 529. 547. 662

Q.

QUà, *adverb.* ut & *relat. nullo peculiari ſenſu.*
qua, *poſt*, neſcio G. 1, 413. 4, 55
qua, *poſt*, ne Æ. 1, 686. 2, 606. 3, 406.

406. 453. 473. 8, 209. 9, 321. 11, 19
quaque G. 3. 351. 4, 290. 529. Æ. 2, 388. 5, 397
quacumque E. 9, 14. G. 1, 406
qua ſe cunque Æ. 11, 762. 12, 368. 914
quadret via G. 2, 278
quadrifidam quercum Æ. 7, 509
quadrifidas ſudes G. 2, 25
quadrigæ G. 1, 512. 3, 268. Æ. 1, 642
quadrigis 6, 535
quadrijuges equos 10, 571
quadrijugo curru 12, 162
quadrijugos currus G. 3, 18
quadris patulis Æ. 7, 115
quadrupedante ſonitu 8, 596
quadrupedantum pectora 11, 614
quadrupedemque 11, 714
quadrupedes 3, 542
quadrupedumque 11, 875
quadrupes E. 5, 26. Æ. 7, 500. 10, 892
quæcumque G. 2, 346. Æ. 1, 334. 614. 2, 77. 3, 445. 652. 9, 99. 260. 12, 143. 694
quæ me cumque 1, 614
quædam, *quaſdam res*, G. 1, 268
quæque E. 7, 54. G. 1, 53. 2, 229. Æ. 4, 526
quæras quæ ſint, &c. G. 2, 288
quærat ſibi fœdera Æ. 11, 129
quæratur conjux Lavinia 12, 80
quære prius ſi, &c. G. 2, 274. mœnia Æ. 2, 294. doceri 6, 614. ne quære quem caſum portenta ferant 8, 532
quærebant in medium G. 1, 127
quærenda, *neutr. plur.* arva Æ. 3, 497. alia arma 11, 230
quærendi reditus ſanguine 2, 118. hoſtis nobis 11, 388
quærendo bucula lucos, &c. E. 8, 86
quærens abrumpere lucem Æ. 4, 631. te 10, 515
quærentem vana 2, 287. dicere plura 7, 449. *illum*, nulla ſigna ferebant ad ſpeluncam 8, 212
quærenti 1, 374. 2, 771
quærentibus facilis herba G. 4, 272
quærere, *inquirere*, Æ. 1, 313. arma 2, 99. cauſas 2, 105. terras deſertas 3, 4. regna extera 4, 350. Tyrios deſerta terra 4, 468. Tybrim 5, 83. tecta nova 7, 393
quæreret herbam frumenti ſulcis G. 1, 134
quæret amiſſum gurgite Æ. 5, 814
quæretur nulla ſine te rebus meis gloria 9, 278
quærimus te per æquor 10, 234
quæris nec qui ſim E. 2, 19
quærit convivia Æ. 4, 77. pars ſemina flammæ 6, 6. iter per valles 7, 802. aditum per avia 9, 58. ſydera 10, 161. te ſuum dextera decila 10, 395. latebras imago 10, 663
quærite Trojam 5, 637
quæritis quem 1, 599
quæritur G. 4, 300. Æ. 4, 515. 5, 378. in regnum hæres 7, 424
quæro Italiam 1, 384. non vitæ gaudia 11, 180
quærunt patriam G. 2, 512. quæ ſint ea mœnia Æ. 3, 100. pars aditum 9, 507. Latium 10, 58
quæruntur herbæ 4, 513
quæſiſſet in fronte cornua E. 6, 51
quæſita, *nom. fœm.* tellus Æ. 10, 650. *neutr. plur.* reponunt in medium, *apes*, G. 4, 157
quæſitæ artes 3, 549. herbæ Æ. 7, 758
quæſitas boves G. 3, 532. ſanguine dotes Æ. 7, 423
quæſitor Minos urnam movet 6, 432
quæſitum, *ſupin.* oracula rebus huc venimus G. 4, 449. *particip. accuſ. maſc.* Æneam Æ. 9, 241. agnum 9, 565. *neutr.* munus non hos in uſus *ſcilicet*, enſem 4, 647
quæſivit cœlo lucem 4, 692
quæſo talia 3, 358. miſereſcite regis 8, 573. ne me proſequere lachrymis 12, 72
quale, *poſt*, tale ut tale tuum carmen nobis quale ſopor feſſis E. 5, 46. *carmen*, 7, 22
quale, *habens comparationes*, Æ. 1, 596. 6, 205. 270. 10, 135
qualem G. 2, 186. 192. 198. 4, 413. Æ. 6, 453. 10, 68
quales 1, 756. 2, 223. 9, 679. 10, 264. 641.
qualia 7, 200. 12, 900
qualis E. 8, 85. Æ. 3, 641. 6, 574. 8, 102
qualis, *comparationibus viens*, G. 3, 196. 320. 434. 502. 69. 143. 301. 784. 8, 589. 10, 134. 565. 12, 4. 331. 451
qualos G. 2. 241
quam, *poſt*, antè E. 50. 223. 349. 306. Æ. 3, 256. 141. 9, 116
quam, *pro*, quantùm E. 3, 100. 10, 33. 3, 290. 4, 473. 5, 450. 6, 309. 718. 8, 86. 11,
quam, *poſt*, aliter & 201. Æ. 4, 669.
quam, *poſt*, tam G. 471. Æ. 4, 188. 763
quam, *cum*, magis G. 309. 453. Æ. 5, *poſt*, præſtat, &c. graviora timet quam, 502. tam magis gis 7, 788. manifeſ quam Turno 17
quam, *poſt*, prius G. 1, 196. 476. 2, 11, 809
quamprimùm 4, 631
quamque G. 2, 226.
quamvis E. 1, 34. 84. 4, 56. 6, 51. 196. 3, 120. 306. Æ. 1, 3. 3, 454. 8, 379
quando, *adverb.* G. *cedente*, ſi 1, 259. 228. 314. Æ. 3, 10, 272. 803. 749. 851
quando, *conjunctio*, 446. 4, 291. 315. 188. 8, 172. 9, 11, 384. 509. 636
quandoquidem E. 3, 547. 10, 105.
quanquam E. 8, 19. Æ. 2, 12. 299. 195. 6, 394.

…2, 746
…um. fœm. experientia
…4. videri ſolet Æ. 2,
…empeſtas 7, 222. *neutr.*
…er æquora 6, 692
…edes 8, 537
…cies 6, 829
…ebus 4, 49. periclis 6,

…agis G. 4, 411
…gemitus Æ. 6, 872.
…12, 33
…E. 1, 26. 4, 54. 5, 16.
…9, 12. 10, 74. G. 2,
…91. 378. 4, 101. Æ. 1,
…, 274. 4, 445. 6, 731.
…65. 8, 403. 10, 772.
…, 154. 12, 10
…, 723. 756. 3, 641.
…9, 668. 11, 283. 12,

…2, 35. Æ. 1, 631. 7,
…9. 8, 273
…as G. 3, 190. hora

…u 1, 432. lumine Æ.

…ter Æ. 10, 619
…quas, quo, quorum,
…ſſim.
…e G. 2, 52. Æ. 2,
…601
…pinum Etruſcum Æ.

…rulas E. 10, 25. lam-
…6, 587. caput 7, 292.

…agumen ſiliqua G. 1,

…r tempora ramum Æ.
…trementem 12, 94
…rates 4, 53. curſu
…bine venti, *naves*, 9,

… ventis claſſem 1,

…bala circum G. 4,

…411. Æ. 2, 242. ter-
…que G. 2, 399. Æ.
…589. 12, 155
…mpos 11, 513
…puli 10, 202
…nu nubem 7, 143.
…o, 762. ſecurim 11,
…m manu 12, 442
…tuſſis anhela G. 3,
…amenta Æ. 2, 611.
…mbra 3, 30. an-
…us 5, 200. 432. 9,
…tes Tiſiphone 6,
…la campum 8, 596.

Æ. 11, 875. oppida bello 9, 608. haſtam 11, 767. equos 12, 338. aura criſtam volantem 12, 370

quatiunt curſu G. 3, 132. alas Æ. 3, 226

quatuor E. 5, 65. G. 1, 258. 3, 61. 113. 4, 297. 538. 541. 550. Æ. 3, 537. 5, 115. 639. 699. 6, 243. 587. 7, 227. 8, 207. 10, 518

que, *locis propè infinitis, quæ enumerare inutile viſum eſt.*

queamus implorare Æ. 10, 19

quem, *aliquem*, Æ. 1, 155

quemvis 8, 577

quemquam E. 3, 51. 8, 35. 9, 17. Æ. 2, 127. 402

quemque E. 2, 65. G. 4, 224. Æ. 3, 459. 5, 561. 6, 892. 7, 642. 9, 162. 11, 731. 12, 759

querar quid? 4, 677

Quercens, *nom. propr. viri*, 9, 684

quercu E. 7, 13. G. 1, 159. 349. Æ. 6, 771. 8, 616

quercum 4, 441. 7, 509. 11, 5

quercus E. 1, 17. 4, 30. 6, 28. 8, 53. G. 2, 16. 3, 332. 4, 510. Æ. 3, 680. 9, 681. 10, 423

querelam G. 1, 378

querelis Æ. 4, 360. 8, 215. 10, 94

querens multa G. 4, 320. irrita 4, 520

querentem plura Æ. 1, 389

queri ferali carmine bubo Æ. 4, 463

queritur regia cœli te curare triumphos hominum, Cæſar G. 1, 504. amiſſos cœtus 4, 512

quernas glandes G. 1, 305

querno vimine Æ. 11, 65

queror E. 8, 19

querulæ cicadæ G. 3, 328

queſtibus G. 4, 515. Æ. 9, 480

queſtu 7, 501

queſtus 4, 553. 5, 780

quique G. 1, 22. 113. 2, 185. Æ. 5, 67. 6, 612. 661. 663. 7, 682. 728. 739. 12, 705

quive 7, 131. qui genus? unde domo? 8, 114

qui cum 11, 822

qui te cunque 12, 61

quia G. 1, 415. 2, 286. 3, 272. Æ. 2, 84. 4, 696. 5, 231. 12, 808

quianam 5, 13. 10, 6

quiane 4, 538

quicquam E. 3, 32. 5, 53. Æ. 4, 317. 8, 140. 11, 415. 437 12, 45. 882

quicquid G. 1, 36. Æ. 5, 710. 8, 401. 10, 493. 11, 288. 12, 678. 891

quicumque E. 10, 38. Æ. 5, 83. 9, 209. 299. 10, 739. 11, 255. 591. 848

quid facerem E. 1, 41. 7, 14. faciebat 2, 35. faciet 3, 16. faceret G. 4, 504. faciat Æ. 9, 399

quid prodeſt E. 3, 74. juvant G. 3. 525. Æ. 4, 66. juvat 2, 776. profuit 7, 302. juvit 10, 55. poteſt juvare 12, 872

quid? ſi E. 5, 9. Æ. 4, 311. 5, 410. 10, 628

quid loquar? E. 6, 75. dicam G. 1, 104. 311. Æ. 4, 43. referam G. 2, 118. proſequar verſu 3, 339. memorem Æ. 6, 123. 601. 8, 483. repetam 10, 36

quid? quæ E. 9, 44. G. 1, 53. quid quæque queat res 3, 265

quid? qui G. 1, 111

quid tum? E. 10, 38. Æ. 4, 543

quid tantum G. 2, 481. Æ. 1, 235. 749. 2, 776

quid, *ad quid*, 1, 522. 3, 56. 4, 412. 6, 389

quid moror 2, 102. 4, 325. 6, 528. demoror 11, 75

quid agat 4, 283. 12, 486. agam 10, 675

quid enim 5, 850

quid, *quæres*, E. 8, 43. G. 1, 1. Æ. 10, 19. 11, 705

quid reſtat 2, 70. 12, 793. ſuperat 12, 873

quid ſtruit 4, 235. ſtruis 4, 271. ſtruat 8, 25

quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 75. 102. 151. 5, 14. 6, 319

quidam G. 1, 291. 4, 219

quidem, *paſſim.*

quidquid Æ. 1, 606. 2, 49

quierant æquora 4, 523

quierunt ora 6, 102. 11, 300. ſedibus oſſa 6, 328. æquora 7, 6

quies G. 2, 344, 467. Æ. 1, 727. 3, 495. 7, 598

quies, *ſomnus*, 2, 268. 5, 857. 6, 522. 8, 407. 10, 745. 12, 305. 909

quieſcam placidis ut ſedibus in morte 6, 371

quieſcant molliter oſſa E. 10, 33

quieſcent certamina G. 4, 87
quieſcit Æ. 5, 784. compoſitus pace 1, 253
quieſcunt prato arma 10, 836
quietam impunè urbem 12, 559
quietas ſedes 1, 209. gentes 10, 71
quiete 1, 836. 9, 187
quietem 1, 695. 4, 5. 7, 414. 8, 30. 10, 217
quieti, *dat.* 5, 844
quieto aëre 5, 215
quietos cura ſollicitat 4, 379. fluctus 5, 848. quæ vos fortuna ſollicitat 11, 253
quietum animum 2, 307
quievi odiis exſaturata 7, 298
quievit facto hîc fine 3, 718. flamma 6, 226. placidâ morte 9, 445
quin, *conjunctio*, E. 3, 52. G. 4, 329
quin age &, &c. Æ. 5, 635
quin &, G. 2, 30. Æ. 6, 735. 777. 11, 130. 355
quin etiam G. 2, 269. 3, 457. Æ. 2, 768. 4, 309. 7, 177. 299. 385. 8, 485. 9, 799
quin potius E. 2, 71. Æ. 4, 99. 10, 631
quin G. 4, 481. Æ. 1, 283. 3, 403. 456. 4, 547. 6, 33. 115. 824. 7, 321. 9, 465. 10, 23. 470. 570. 11, 169
quin, *pro*, quòd non G. 2, 516
quina armenta redibant illi Æ. 7, 538
quinas cædit bidentes 5, 96
quingentos armat 10, 204
quinos, bis quinos ſilet ille dies Æ. 2, 126
quinquaginta 1, 707. 2, 503. 6, 776. 10, 566
quinque G. 1, 233. Æ. 7, 538. 629. 12, 763
quintam, *diem*, G. 1, 277
quippe 1, 268. 505. 2, 49. 4, 394. Æ. 1, 43. 63. 665. 4, 218. 12, 422
Quirinali lituo 7, 187. trabea 7, 612
Quirini victoris G. 3, 27
Quirino patri Æ. 6, 860
Quirinus cum fratre Remo 1, 296
Quirites parvos ſufficiunt, *apes*, G. 4, 201
Quirites priſci Æ. 7, 710
queis, *pro*, quibus E. 1, 73. Æ. 1, 99. 5, 511. 7, 444. 570. 742. 799. 8, 316. 10, 168. 366. 435
queis ſine G. 1, 161
quis? *quaſi*, nullus, *ut*, quis modus adhit amori? quis caneret Nymphas, &c. E. 2, 68. 9, 19. 10, 3. G. 1, 463. 3, 4. 4, 242. Æ. 1, 463. 569. 2, 6. 361. 390. 3, 86. 4, 98. 296. 540. 5, 631. 742. 6, 841
quis, *cum*, ſeu G. 3, 49. Æ. 7, 235. *cum*, neu 11, 417. 12, 566
quis, *homo*, 6, 501. *homo, aut Deus*, 9, 18
quis Deus G. 4, 315. Æ. 3, 338. 8, 352. 9, 77. 601. 10, 72. 12, 321. 500
quis, *Deus*, 12, 634
quiſquam, quiſque, quiſquis, *paſſim*.
quivi, nec credere quivi Æ. 6, 463
quo, *pro*, ut 1, 689. 3, 377. 4, 106. 6, 718. 7, 388
quo, *cum*, ex 2, 163. 648. 5, 47. 8, 47
quocirca 1, 677
quocumque E. 3, 49. G. 2, 392. Æ. 3, 654. 682. 4, 627. 8, 75
quocumque modo E. 5, 50
quo res cumque Æ. 2, 709. 12, 203
quo te cumque 8, 74
quo quamque modo G. 2, 226
quo quæque modo 2, 270
quoque modo 4, 120. 284
quo quemque modo Æ. 3, 459. 6, 892
quo puer ipſe modo 5, 599
quod, *poſt*, id E. 3, 35
quod, *quam rem*, *paſſim*.
quod, *cum ſuo antecedenti*, *paſſim*
quod, *conjunctio*, *paſſim*.
quod niſi E. 9, 14. G. 1, 155
quod ſupereſt G. 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 691. 796. 9, 157. 11, 15. quod reſtat 10, 367
quod ſi 6, 133. 7, 310. 11, 166. 357. 434
quod, *quocirca*, 6, 363
quod, *quicquid*, 7, 311
quodcumque 1, 82. 9, 287
quominus G. 3, 319. magis 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
quonam 2, 595
quondam, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*.
quoniam E. 2, 44. 55. 3, 36. 5, 1. 9, 5. G. 2, 228. 4, 251. 437. Æ. 4, 324. 5, 22. 224. 8, 323. 9, 156. 720. 12, 647
quoque, *conjunctio*, *paſſim*.
quot G. 2, 108. 3, 48. 4, 1[illegible] Æ. 1, 331. 4, 181. 9, 1[illegible] 10, 123. 11, 665. 676
quot annis E. 1, 43. 5, 6[illegible] 7, 33. G. 1, 198. 2, 39[illegible] 71. Æ. 5, 59. 6, 21
quoties E. 3, 72. G. 1, 47[illegible] 3, 581. 4, 351. 12, 4[illegible]

R.

RAbida, *fœm. abl.* fame[illegible] 421. *neutr. plur.* ora[illegible]
rabidæ tigres G. 2, 151. Iuli Æ. 7, 493
rabidum os 6, 80
rabie 6, 49
rabiem 1, 204. 7, 47[illegible] que mariſque 5, 8[illegible]
rabies canibus venit G. 3[illegible] ventris Æ. 2, 357. belli 8, 327. 9, 64
racemis E. 5, 7. G. 2, [illegible]
racemos 2, 60. 4, 269
radiantia arma Æ. 8, 6[illegible]
radiantis Lunæ 8, 23
radice G. 1, 20. 2, 17. 4, 446. 12, 773. 787
radicem G. 2, 318
radices, *amelli*, 4, 279
radicibus 1, 319. Æ. 3, [illegible] 5, 449. 8, 238
radicis G. 2, 28
radii 1, 446. Æ. 12, [illegible] dii, *olivarum genus*. 86. radii excuſſi manu *ſtrumenta textoria*, Æ.
radiis G. 1, 396. Æ. [illegible] 5, 65. 7, 25. 142. 8, [illegible] 9, 374. rotarum 6, [illegible]
radimus cautes Æ. 3, 7[illegible]
radio deſcripſit orbem [illegible] deſcribent cœli meatu[illegible] 850
radios trivêre rotis G. [illegible] tres imbris torti Æ. [illegible]
raditur læva 5, 17[illegible] quidum 5, 217
radix oleagina G. 2, 3[illegible]
raduntur litora Æ. 7, [illegible]
ramea fragmenta G. 4[illegible]
rami G. 2, 55. 287. 5[illegible] 650. 8, 318
ramis G. 2, 81. 4, 55[illegible] 25. 5, 71. 6, 808. 154. 8, 250. 286. [illegible] 11, 5. 101
ramo G. 4, 514. Æ. 7, 67. 135
ramorum G. 2, 489. Æ.
ramos E. 8, 40. G. [illegible] 32. 296. 307. 37[illegible]

4, 485. 6, 206. 282. 8,
11, 332
a cornua cervi E. 7, 30
n Æ. 5, 854. 6, 406. 636.
18. 8, 116
6, 139. 187. 196
G. 1, 378
3, 431
s fluvios G. 3, 142
nos in omnia tecum Æ.
375
arma 10, 462
ſitiens venerem, *ſemen*,
3, 137. arma Æ. 7, 340.
ſi quis in adverſum 9,
ungula 12, 339
, *reperitur* rabidæ 7,
genit. ſolis G. 1, 92.
Æ. 1, 63. ambo, *Æ-*
& Turnus, 11, 906
rotis G. 3, 114. ventis
6, 75. vorticibus 7, 31.
bus 7, 156. manibus 8,
æſtu E. 2, 10. flamine
4, 241. curſu 5, 291. 7,
12, 683. niſu 11, 852.
m 12, 478. decurſu 12,
procurſu 12, 711
amnes 11, 298
n Cretæ Oaxen E. 1, 66.
n G. 1, 424. ignem Æ.
6. Achatem 1, 648. Si-
nta 5, 261. amnem 11,
ſol G. 2, 321. ignis
3. Sirius 4, 425. vortex
, 121. torrens 2, 305.
tion 5, 513. amnis 6,
dedit curſum in medios
870. *pontus*, 11, 627. in
receſſit 12, 81
pondera baltei 10,
abjuratæ 8, 263
illum in præceps G. 1,
orbes per humum an-
, 153. *eos*, inclemen-
ortis 3, 68. animum
rtes varias Æ. 4, 286.
pars ſylvas tecta te-
, *colligit ligna*, &c.
galeam tectis 7, 638.
mille populos, *ad-*
7, 725. arma manu 8,
hæc 9, 364. oppreſ-
, 398. *ſecum*, mille, *vi-*
0, 178. aciem in Teu-
0, 308. animam 10,
telum de vulnere 10,
486. viventes quatuor juvenes Æ. 10, 519. per æquora navem 10, 660. dextra bipennem 11, 651. cycnum excellentem 12, 250. agmen aperto campo 12, 450
rapitis, quo felſum rapitis Fabii? 6, 845
rapiunt incenſa Pergama Æ. 2, 374. rapiuntque ruuntque 4, 581. ignem 5, 660
Rapo, *nom. propr. viri*, 10, 748
rapta, *abl. fæm.* conjuge G. 4, 456. 504. Garamantide Nympha Æ. 4, 198. ſecuri 7, 510. *neutr. plur.* ſolatia E. 9, 18. trophæa G. 3, 32
raptabat viſcera Æ. 8, 644
raptam Eurydicen G. 4, 519
raptas prædas Æ. 1, 532. Sabinas 8, 635. haſtas 9, 763. 12, 330. pecudes 11, 198
raptat me amor per deſerta Parnaſſi G. 3, 292
raptatus bigis Æ. 2, 272
raptaverat Hectora ter circum muros 1, 487
rapti Ganymedis 1, 32
raptim G. 1, 409. 2, 427
raptis auribus Æ. 6, 496. telis 7, 520. ſpoliis 10, 449. 774
rapto potitur 4, 217. vivere 7, 749. 9, 613. telo 8, 111. jaculo de corpore fratris 10, 342
raptores lupi 2, 356
raptos ex hoſte Penates 1, 382. quos ab ubere 6, 428. *tauros*, verſis viarum indiciis 8, 211
raptum quem ab ubere matris 7, 484. me pugna 9, 213. draconem cum fert aquila 11, 751. regem defendite 12, 265. manu, *ſaxum*, 12, 901
raptus de ſubere cortex 7, 742
rapuêre faces funereas 11, 143
rapuiſſe res 10, 14. ferrum aurigæ 12, 737
rapuit in fomite flammam 1, 180. quem 5, 255. lupus agnum 9, 566
rara, *nom. fæm.* ſit an denſa *tellus*, G. 2, 227. qua rara eſt acies Æ. 9, 508. *abl.* umbrâ E. 7, 45. coronâ Æ. 10, 122. *neutr. plur.* animalia E. 6, 40. quæ erant modo denſa G. 1, 419. retia Æ. 4, 131. domorum tecta Æ. 8, 98. lumina micant 9, 189
raras frondes ſuperinjice G. 4, 46
rareſcent clauſtra Pelori Æ. 3, 411
rari nantes in gurgite 1, 122
raris racemis E. 5, 7. tectis G. 3, 340. vocibus Æ. 3, 314
rariſſima, *terra*, G. 2, 229.
rarum uber 2, 233. olus 4, 130
raſæ haſtilia virgæ G. 2, 358
raſile torno buxum 2, 449
raſtri 1, 164
raſtris 1, 94. 155. 496. 2, 439. 3, 534. Æ. 7, 726. 9, 608
raſtros E. 4, 40. G. 2, 421
rata vita maneret Æ. 10, 629
ratem 5, 272. 868. 6, 302. 10, 678
rates E. 6, 77. Æ. 1, 47. 3, 192. 4, 53. 593. 5, 8. 36. 655. 6, 491. 7, 197. 291. 8, 107. 10, 165. 295. 300
rati, *particip.* nos abiſſe 2, 25
ratibus E. 4, 32. G. 2, 445. Æ. 4, 540. 9, 78. 109
ratione 4, 115. 8, 49. 9, 67
rationis 2, 314. 8, 499
ratis 10, 653
ratum id, *certum*, 9, 104
ratus viciſſe 11, 712
rauca, *nom. fæm.* buccina 11, 474. *neutr. plur.* ſaxa 5, 866. fluenta 6, 27. ſonans amnis 9, 125
raucæ palumbes E. 1, 58
raucarum volucrum Æ. 8, 705
rauci, *genit.* æris canor G. 4, 71. *plur.* cycni Æ. 11, 458
raucis cicadis E. 2, 12
rauco ære Æ. 2, 545. aſſenſu æreа conſpirant cornua 7, 615. cantu ſtrepuerunt cornua 8, 2
raucum murmur, *rivi*, G. 1, 109
re, pro re pauca loquar Æ. 4, 337. ſumma de re 11, 302
rear 9, 253
rebar futurum 6, 690
rebare, ut rebare 10, 608
rebellem Gallum 6, 858
rebelles Æneadæ 12, 185
reboant ſylvæ & Olympus G. 3, 223
rebus divinis perfectis Æ. 8, 306
recalent fluenta ſanguine 12, 35
recedens ruit ille 12, 291

recedes, nec recedes inferior numero, nec honore pugnæ Æ. 12, 630
recedunt longius G. 4, 191. flammæ Æ. 2, 633. terræque urbesque 3, 72
recens orto sole, *recenter*, G. 3, 156. recens à vulnere Dido Æ. 6, 450. regia 8, 654
recensebat numerum 6, 682
recenset numerum G. 4, 436
recentem cæde locum Æ. 6, 875
recentes, *nom.* tumuli 11, 233. *acc.* fluvios G. 3, 301. ceras 4, 56. casias 304. prædas Æ. 7, 748. 9, 612
recenti, *cæde*, 2, 718. 8, 195. 9, 455. aqua 6, 635
recentia vivis prata 6, 674
recentibus sertis 1, 421. spoliis 2, 395
recepi pœnas à fratre 4, 656. illum medio ex hoste 6, 111
recepit ad sese 2, 524. Æneam in regna 4, 214. multa morte, *profiravit*, 9, 348. mentem 10, 899
receptæ vires G. 3, 235
receptas fruges Æ. 1, 182. reliquias ex ardente Troja 7, 244. phaleras 9, 458
receptat ossibus hærentem hastam 10, 383
receptet quò sese stella G. 1, 336
recepti, *voc.* cineres Æ. 5, 80
recepto rege 1, 557. supplice 3, 666. illo 9, 262
receptos socios 1, 587. fasces 6, 818
receptum hostem 9, 780
receptus tuti planities, *perfugium tutum*, 11, 527
recessit 2, 300. quonam tibi cura nostri 2, 595. in auras 2, 791. fortuna 3, 53. vivisne? aut, si lux recessit, &c. 3, 311. vita in ventos 4, 705. consumpta in ventos 5, 526. cui necdum sua forma 11, 70. si quando in tergum pulsa 11, 653. in tecta 12, 81. quisque in sua spatia 12, 129
recessu vasto submota spelunca 8, 193
recidere ceras G. 4, 241
recidiva Pergama Æ. 4, 344. 7, 322. 10, 58
recinctâ veste 4, 518
recipi portis Æ. 2, 187
recipit quò se G. 4, 404. ruentes Æ. 9, 727. ad limina pressum 11, 26
recisum de stirpe, *sceptrum* 12, 208
reclamant æquora scopulis illisa G. 3, 261
reclinant scuta Æ. 12, 130
recludat regna pallida 8, 244
recludere sanctos fontes G. 2, 175. portas Æ. 7, 617
recludit thesauros tellure Æ. 1, 362. ensem 4, 646. pectus mucrone 10, 601. oras loricæ 12, 924
recluditur unco dente tellus G. 2, 423
recludunt portam Æ. 9, 675
recluſis adytis 3, 92. pectoribus pecudum 4, 63
recluſit cœlum æstivâ luce sol G. 4, 52
recluſo ense Æ. 9, 423
recocto auro 8, 624
recognoscit populorum dona 8, 721
recolens studio 6, 681
recondam sede 1, 685
recondat interius venerem, *semen*, G. 3, 137
recondit quos fama obscura Æ. 5, 302. Hippolytum secretis sedibus 7, 774. ensem in pulmone 10, 387. totum ensem in medium juvenem 10, 816
recondo valle 2, 748
recoquunt fornacibus enses 7, 636
recordor si ritè audita 3, 107. verba parentis, vocem Anchisæ, vultumque 8, 156
recti mens sibi conscia 1, 608
rectis pedibus 8, 209
recto litore se fert ad portum 6, 900. te flumine ducam 8, 37
rector subit gubernaculo 5, 176. divûm ô Jupiter 8, 572
rectorem navis 5, 161
rectores juvenum 9, 173
recubans sub tegmine fagi E. 1, 1. solo Æ. 3, 392. 8, 45. in antro 6, 418. ossa super 8, 297
recumbit in armo juba G. 3, 86. in humeros cervix collapsa Æ. 9, 434. penitus vadis illisa 9, 713. in te domus inclinata 12, 59
recumbunt campo G. 1, 4
recurrens sol Æ. 7, 100
recursat cura 1, 666. animus animo 4, 3
recursent curæ &c. 12, 8
recursus, alios cursus recursus ineunt 5, 58
gi 10, 288
recurvo cornu 7, 513
recusa neu præceptis 607
recusant cursum 747
recusantum vincla 16
recusat 2, 126. 5, 406. sa 5, 749
recusem quicquam 437
recusent quæ pepigêre
recuses ne forte E. 3,
recuset quid quæque 53
recuso nec tibi comes 2, 704. nec frangere 16, 297
recusso utero 2, 52
redargueret verba 11, 6
reddam quæ tibi pro dona? E. 5, 81
reddant præmia 2, 537
reddantur honores 5,
reddar tenebris 6, 545
reddat mihi amantem iterum se in arma
redde Xanthum & miseris 10, 61. me 936
reddemus vota Nymph 75
reddere, *caprum*, 3, 24 sa G. 3, 491. voc 413. 6, 689
redderet caprum E. 3, pora Æ. 11, 103
reddet te nomine 6, 76 crastina terris 8, 17 *nobis præmia*, 9, 25
reddi huc omnia G. sibi honorem erepta 342. viro promissa ensem Turno 12, 7
reddidit corpus sepulchr quem multa arte 5, 705. huic resp 672. una boum v 217. hæc ore a 251
reddimus exta lancib 194
reddit illos equus in 2, 260. gemitu ra

ſpumantem ſpecus vul-
Æ. 9, 700. talia 10,
enſem fratri 12, 785
om. fæm. Eurydice
486. nec eſt oculis
Æ. 2, 740. vox 3, 40.
regnorum ceſſit Hele-
333. vox eſt ex luco 7,
eſt lux menti 12, 669.
una ſuperſtitio 12,
me Danaïs 2, 669.
ctum, *parentis*, 9, 262
eſt imo fundo 5, 178.
ris 6, 18. oris patriis
animas G. 3, 495. ac-
reddunique follibus
4, 172. Æ. 8, 450. ſe
facies virgineæ 9,
fratrem Pollux alterna
6, 121
m precio me Æ. 9,
m E. 9, 23
aturnia regna 4, 6. in
3, 316. ſublimes in
Teucri, Æ. 7, 285
us annis 8, 47
Dei eodem vultu 4,
armenta illi 7, 538
mihi dextra domum
re E. 1, 36
rtice G. 3, 11
n priſtina vires novæ
424
extremos pudeat 5,
tempora infula 10,
habent mitræ 9,
tempora quercu G. 1,
empora lauro Æ. 3,
Aſtræa E. 4, 6. à
urora G. 1, 249. a-
labor actus in or-
401. calor oſſibus
272, qua redit Rho-
c. 3, 351. in ſeſe
indutus exuvias
Æ. 2, 275. in præ-
irtus 2, 367. acrior
nam 5, 454. i que
viam toties 6, 122.
794. qua redit illa
11, 764
um pro reditu 2, 17
parenti decus 10,
507
reditus, *plur.* Æ. 2, 118. 10, 436. 11, 54
redolent mella G. 4, 169. Æ. 1, 440
reducant numen 2, 178
reducat noctem die labente 11, 914
reducem videret 11, 797
reduces, *nom.* illi 1, 401. *acc.* ſocios tibi nuncio 1, 394. vos 3, 96. gratatur 5, 40
reducet quemve 10, 670
reduci tibi 9, 301
reduxit diem Aurora G. 1, 249. veſper vitulos è paſtu ad tecta 4, 434. ſolem Æ. 1, 147
reducitur æſtas G. 3, 296
reducta, *abl.* dextra Æ. 5, 478. valle 6, 703. 8, 609. haſta 10, 552. ſecuri 12, 307
reductis remis 8, 689. dextris 11, 605
reducto genitore 9, 257. ſole 10 807
reductos ſinus G. 4, 420. Æ. 1, 165. ſocios 5, 283
reduxi ſocios à morte 4, 375
refecit faciem 10, 234
refecti, *plur.* furiis G. 3, 511. armis animiſque Æ. 12, 788
refellam crimen ferro 12, 16. dicta Drancis dextra 12, 644
refello dicta 4, 380
refer ſacra animua Cereri G. 1, 339. hæc dicta parenti Æ. 3, 170 hunc ſedibus ſuis 6, 152. dicta Tyranno 12, 76
referam tibi, &c. *commemorem*, G. 2, 118. tibi palmas Idumæas 3, 12. regna Neoptolemi, *memorabo*, Æ. 11, 264
referant patrum jejunia nati G. 3, 128. quæ referant, fari jubet Æ. 11, 240
referat patriam G. 3, 121. mihi Jupiter annos Æ. 8. 560. me tibi ovantem Jupiter 9, 208
referatis venti ad aures Divûm partem aliquam E. 3, 73
referebant Eurydicen ripæ toto flumine G. 4, 527
referebat pectore voces Æ. 5, 409. ſeſe ab Argis 7, 286
referemus hæc ad urbem Æ. 11, 127
referens terræ cacumen, *rami*, G. 2, 29. pedem 4, 485. Æ. 10, 794. horreſco 2. 204. nomen avi 5, 564. montibus ornum 10, 766. opera atque labores aurora 11, 183. divos 12, 286. nomine avum 12, 348
referent ubera domum E. 4, 21. arma Æ. 12, 186
referentem ſigna Camillum 6, 825
referes hæc 2, 547. caput Æneæ 10, 863. hoc Manibus patrum 11, 689
referet tibi iſta E. 9, 55. diem G. 1, 458. conſilia in melius Æ. 1, 285
referre numerum E. 6, 85. præcepta veterum G. 1, 176. ſociis exacta Æ. 1, 313. grates 11, 509. reſponſa 12, 112
referret te ore 4, 329. me domum hæc Pompa 11, 162
referri retro ſublapſa omnia G. 1, 200. huc reſoluta omnia 4, 225. retro ſublapſa ſpes Æ. 2, 169. currum Æ. 12, 495
refers hoc mihi de te 9, 492
refert, *canit*, E. 6, 42. ſigna, *ſol*, G. 1, 441. talia voce Æ. 1, 98. 212. pauca 4, 333. 10, 17. ſagittam 5, 518. te parentem 7, 49. ſic ore 7, 436. 11, 134. ſic pauca 8, 154 vina morienti 9, 350. veſtigia retro 9, 798. arma humeris 10, 542. ſe curru 11, 662. fertque refertque fletus 4, 438. ſe peſtis ſonans ad ora Turni 12, 866
refert, *intereſt*, G. 2, 104. 3, 548
referte mandata regi Æ. 7, 267. 11, 176. dicta Evandro 10, 491
refertis ſpolia 4, 93
referto vallos ſub tecta G. 2, 409. facta Æ. 10, 281
referunt aratra jugo juvenci E. 2, 66. ad ſidera valles pulſæ 6, 84. in lacte ſaporem ſalis G. 3, 397. ſe, *apes redeunt*, 4, 180. ſolemnia tumulo Æ. 5, 605. ſeſe è paſtu 7, 700. ſe ad urbem 8, 307. gemitum ictus auditi incudibus 8, 420. Pallanta impoſitum

poſitum ſcuto Æ. 10, 506. arcus humeris 11, 874. in te oculos 12, 657
referuntur habenis datis, *Trojani*, 11, 623
refice, *armentum*, G. 3, 70
reficit ſaltus Luna, 3, 337. in prælia pullos Æ. 11, 731
refugunt cerea regna, *apes*, G. 4, 202.
rehxa cœlo ſydera Æ. 5, 527
refixit, fixit leges pretio atque refixit 6, 622
refixum de poſte clypeum 5, 360
reflectas in melius tua orſa 10, 632
reflectunt colla 11, 622
reflexa cervice 10, 535
reflexam cervice mulcere alternos, *lupam* 8, 633
reflexi animum 2, 741
refluens Tybris ſubſiſtit unda 8, 87
refluentibus undis G. 4, 262
refluit exterritus amnis Æ. 8, 240. campis Nilus 9, 32
reformidant terrum, *vites*, G. 2, 369
refringent cunctantem Æ. 6, 210
refugis, ni refugis, *me tibi referre, &c.* G. 1, 177
refugit animus meminiſſe Æ. 2, 12. *eum*, 2, 380. in ſylvam 3, 258. à litore templum 3, 536. in nemus 6, 472. intra tecta quadrupes 7, 500. miniſteria 7, 618. tremefacta 12, 449. mille fugit refugitque vias 12, 753
refulget longe nubes 8, 623
refulſit cervice 1, 406. in luce Æneas 1, 592. in luce parens 2, 590. aura auri per ramos 6, 204. galea 9, 374
refunditur alga lateri illiſa 7, 590
refuſa vadis ſtagna 1, 130
refuſo ponto G. 2, 163. Acheronte Æ. 6, 107. Oceano 7, 225
refutet fors dicta 12, 41
regales menſas 1, 690. comas 7, 75
regali luxu ſpendida domus 1, 641
regamus populum communem paribuſque auſpiciis 4, 102
rege, *nomen*, G. 4, 212. Æ. 1, 557. 7, 261. 8, 292. 324. 11, 15
rege, *verb.* tela per auras Æ. 9, 409
regebam curſus 6, 350
regebat urbes 7, 46. populos in pace 8, 325. currum & equos & lora 12, 624
regem G. 1, 36. 4, 75. 152. 201. 210. 469. Æ. 1, 25. 42. 66. 562. 574. 2, 561. 4, 196. 6, 765. 7, 251. 467. 679. 698. 8, 12. 126. 495. 563. 9, 223. 728. 10, 37. 149. 224. 11, 17. 12, 10. 265. 289. 584
regens veſtigia filo 6, 30
regere imperio populos 6, 851
regeret Italiam 4, 230
reges, *nomen*, E. 6, 3. G. 4, 21. Æ. 1, 628. 6, 817. 7, 37. 42. 181. 474. 642. 8, 330. 374. 639. 12, 161. 826
reget orbem E. 4, 17. ſpiritus artus Æ. 4, 336
regi, *nomen*, 1, 141. 3, 21. 51. 6, 36. 252. 7, 267. 8, 17. 9, 327. 369. 546. 10, 66. 267. 11, 129. 176. 359. 12, 111
regi, *verb.* vertique omnia ſub pedibus 7, 101
regia, *ſubſt.* G. 1, 504. Æ. 7, 171. 210. 8, 242. 363. 654. 9, 737. 11, 38
regia, *adject. nom. fœm.* Juno 1, 447. 4, 114. 10, 62. puppis 2, 256. conjux 2, 783. 7, 56. 11, 371. nutrix 5, 645. *neutr. plur.* tecta 1, 635. 7, 668. 11, 236. 447. dona 1, 700. mœnia 4, 221. armenta 7, 485
regibus G. 4, 68. 106. Æ. 7, 174
regifico luxu 6, 605
regina 1, 13. 50. 80. 277. 2, 578. 7, 620. 8, 696. 707. 10, 705. 11, 478. 499. 845. 12, 54 595. 659
regina Dido 1, 307. 500. 526. 701. 732. 2, 3. 4, 1. 295. 334. 504. 587. 6, 460
reginæ 1, 393. 6, 28. 11, 223
reginam 7, 405. 11, 703. 801
reginam, *Didonem*, 1, 458. 598. 664. 678. 721. 4, 133. 283
regio G. 1, 53. 4, 294. Æ. 1, 464. 4, 42. 6, 670. 10, 44. 11, 320
regione 1, 737. 6, 886. 7, 215. 8, 528. 9, 385. 390. 11, 530
regionem G. 2, 269
regionibus 3, 531. Æ. 1, 553
regis G. 2, 536. Æ. 2, 451. 6, 106. 396. 7, 166. 585. 8, 553. 573. 9, 286. 12, 289. 849
regis Romani, *Numa*, 6,
regis imperiis res homi
Deúmque 1, 234
regit ſol orbem G. 1,
ctis animos Æ. 1, 157.
rium Dido 1, 344. pin
num 3, 659. blavum
nulla viam fortuna 12,
regius puer 1, 681. 5,
ores 5, 297. honos 7,
regna, mirabor videns p
nes mea regna, *mea*
ſionem, E. 1, 70
regna G. 1, 124. 2, 498.
4, 202. 363. Æ. 1,
342. 350. 624. 2, 22.
3, 106. 115. 185. 2
214. 550. 5, 656. 6, 1
154. 269. 417. 566. 6
256. 578. 735. 8, 1
471. 11, 43. 264. 3
22. 186. 567
regna Saturnia E. 4,
Æ. 11, 253
regnabitur annos, &c.
regnandam Albam acc
770
regnandi cupido G. 1,
regnantem Latio Æ. 1,
regnare per urbes 3, 2
regnat jam tuus Apol
10. ignis per ramos,
2, 307
regnata, *nom. fœm.* Ly
ra Æ. 3, 14. *neutr.*
turno arva 6, 793
regnator Deûm 4, 269.
7, 558. 10, 437. aqu
ſperidum fluvius
Tybris, 6, 77
regnatorem Aſiæ 2, 5
regnavit Amyclis
564
regnet in aula vacua,
duclore, G. 4, 90. Æ
ſo ventorum carcere
145
regni 1, 82. 567. 4, 26
505. 9, 227. 11, 31
regnis G. 3, 228. Æ. 1,
576. 3, 121. 4, 19
792. 800. 6, 71.
313. 8, 320. 475
regno, *nomen*, 1, 272.
109. 249. 4, 355. 6
7, 231. 9, 596. 11,
regnorum 3, 333. 4,
545
regnum 1, 21. 274.

4, 106. 275. 432. 7, 424.
219
um neque habet fortuna
11, 413
E. 3, 106. G. 2, 495.
4, 95. 132. Æ. 2, 484.
65. 7, 316. 442. 453. 11,
amictum ex humeris 5,
capellas à flumine E. 3,
illum, *arietem*, G. 3, 389
oculos arvis Æ. 10,
nt parmas verſi Latini
619
antem ore cruorem 5,
armis 11, 630
ens unda 10, 307
m claſſem nuncio 1,
digna atque indigna 9,
m diem G. 1, 459
at ſpiramenta 1, 89. quæ
nt denſa 1, 420
nt in paſcua tauros 3,
r Hippolitum Nymphæ Æ.
775
ens errata retroſum litora
690
a, *abl.* Troja 2, 108. Tri-
ria 3, 440. claſſe 9, 8. ſta-
ne 9, 222
e ſuccurre 9, 290
am vitem G. 2, 406. claſ-
n Æ. 5, 612
as ſedes 3, 123
i, *genit.* ruris cui pauca
nt jugera G. 4, 127. *plur.*
tuli Æ. 2, 357. poſtes 2,
414
is nidis G. 2, 210. aditiſ-
que ariſque Æ. 2, 351. pau-
3, 190. ſtratis 4, 82. metis
171. menſis 8, 109. equis
500. caſtris 12, 443
o te 2, 657. ſpatio 5, 321.
ucrone 12, 736
um, *acc. maſc.* Hylam E.
3. enſem Æ. 4, 507. *neutr.*
. nihil tibi eſt 6, 509.
litus 2, 28
os equos 9, 352
vit claſſem ab aggere 7,
es mella G. 4, 229
uam, *legitur*, remittam
4, 436. hæc inviſa lumina
62

relinquat regnum Æ. 4, 432. lucem 4, 452. *cum*, ambiguum 5, 326. te tacitum 6, 841
relinquens ova G. 3, 438. arma Æ. 11, 830
relinquere terras 4, 281
relinquet quam primo Aquilone 7, 361. te indecorem 11, 845
relinqui nihil urbe 2, 659. ſola ſibi videtur 4, 466. colles clamore 8, 216
relinquit *legitur*, reliquit G. 1, 35. natra 3, 519. carmina, *quæ*, deſcripſit in foliis Æ. 3, 446. portum 7, 7. truncum ſanguine ſinguntantem 9, 332. litus 11, 628. longe lapſum 12, 470
relinquo hæc aliis poſt commemoranda G. 4, 148. hunc honorem vitæ 4, 328. portus Æ. 3, 10. lucem 10, 855. pugnas 12, 818
relinquor, cui relinquor 2, 678
relinquunt vitam ſub nube G. 3, 547. tecta, *apes*, 4, 104. ſpicula, *apes*, 4, 237. veſtigia Æ. 3, 244. montes 4, 155. limen 5, 316. Entello laurum & palmam 5, 472. non relinquunt in morte curæ 6, 444. fluvium 8, 125. arma 9, 357. caſtra 10, 604
reliqui nihil mihi aliud 4, 315. ægram Beroën 5, 650. qua te regione 9, 390. quos in morte 10, 673. terras in vita 12, 809
reliquias 1, 34. 602. 3, 87. 4, 343. 5, 47. 6, 227. 7, 244. 8, 356
reliquit gemellos in ſilice E. 1, 15. nos Galatea 1, 31. agros Apollo 5, 35. has mihi exuvias 8, 91. tibi plus juſta parte cœli Scorpius G. 1, 35. pavor oſſa Æ. 3, 57. calor oſſa 3, 308. 9, 475. ventus cum ſole, *nos*, feſſos 3, 568. Oceanum Aurora ſurgens 4, 129. 11, 1. mortales viſus medio ſermone 4, 277. fixa thalamo arma 4, 495. vitam in aſtris 5, 517. hæc monimenta 6, 512. vita 6, 735. mihi fatorum arcana 7, 123. rerum habenas 7, 600. nox Æneam ſomnuſque 8, 67. mortales aſpectus 9, 657. corpus 10, 820. rex noſtra hoſpitia Æ. 11, 113. ferrum ſub aure 11, 637. color ora 11, 819. incertam 12, 159. truncum arena 12, 382. nubem 12, 842
relligio G. 1, 270. Æ. 2, 151. 3, 363. 8, 344. 12, 182
relligione 2, 188. 715. 3, 409. 7, 172. 608. 8. 598
relligioſa Deorum limina Æ. 2, 365
relucent freta Sigea igni 2, 312
reluctanti multa, *juvenco*, G. 4, 301
reluxit ter flamma 4, 385. illi barba Æ. 12, 300
rem 3, 179. 287. 9, 232. 11, 343
remeabo urbem patriam 11, 793
remeaſſem victor ad Argos 2, 95
remenſo pelago 2, 181. mari 3, 145
remetior aſtra ſervata 5, 25
remi 1, 108. 5, 120. 205
remige 4, 588. 5, 116
remigiis lembum ſubigit G. 1, 202
remigio alarum volat Æ. 1, 305. tali ſe movebat navis 5, 280. aptat biremes 8, 80. noctemque diemque fatigant 8, 94
remigium ſupplet 3, 471. alarum 6, 19
reminiſcitur Argos 10, 782
remis G. 1, 254. 2, 503. Æ. 3, 207. 560. 563. 668. 5, 15. 114. 136. 143. 153. 189. 222. 271. 857. 6, 320. 8, 58. 108. 690. 10, 195. 294
remiſit brachia G. 1, 202. me in mea regna Æ. 2, 543. lætum ſociis 9, 818
remiſſos manes Acheronte 5, 99. ex urbe 11, 239
remittam 4, 436
remittant ſeſe in bella 12, 390
remittat flatus 11, 346. jus proprium regi 11, 359
remittent iras G. 4, 536
remittit ex ſe humorem G. 2, 218. calor liquefacta, *mella*, 4, 36. multos qui revocent Æ. 10, 839. opera ad majora 12, 429
remitto tibi terga Erycis 5, 419. Pallanta 10, 492. te manibus parentum 10, 828.

me victuſque volenſque Æ. 12, 833
remittunt hæc reſponſa Rutulis, 9, 635. urbi, *corpora*, 11, 206. vocem nemora 12, 929
Remo 1, 296
remo luctamen abeſſet 8, 89
remordet cura 1, 265. 7, 402
remorum 5, 211. 10, 306
remos 1, 556. 3, 510. 4, 399. 594. 5, 209. 663. 753. 10, 290
remotæ menſæ 1, 220. 727
remov t ignem G. 1, 131
remugit vox 3, 45. antro Æ. 6, 99. cœlum 9, 504. gemitu nemus 12, 722. totus mons circum 12, 928
remulcens caudam 11, 812
Remuli 9, 633. 11, 636
Remulo 9, 360. 593
remum 6, 233
remurmurat unda fracta 10, 291
Remus G. 2, 533
remus Æ. 3, 384
renarrabat Divûm fata 3, 717
renatis fibris 6, 600
renidenti ære G. 2, 281
renovare dolorem Æ. 2, 3. caſus 2, 750
reor 4, 45. 5, 24. 56. 7, 273. 370. 12, 188
rependam magna 2, 161
rependens fatis contraria fata 1, 243
repens diſcordia ſurgit 12, 313
repente, *paſſim*
repercuſſum ſole lumen aquæ 8, 23
reperire viam 5, 807. 9, 193
reperit fallacia nulla fugam G. 4, 443
reperta, *abl.* luce Æ. 4, 692. Italia 6, 718
repertæ apes G. 4, 43
reperti E. 2, 40. G. 2, 350
repertis dolis Æ. 4, 128. divitiis, 6, 610
reperto Rhamnete exangui 9, 452
repertor hominum rerumque 12, 829
repertorem medicinæ talis & artis, Phœbigenam 7, 772
repertum rite 6, 145. quod cuique repertum telum ira facit 7, 507
repertus haud fallax Æ. 6, 343
repetam, quid repetam exuſtas claſſes 10, 36
repetant Argis omina 2, 178
repetatur ſi prima origo domûs 7, 371
repetens primâ ab origine G. 4, 286. Æ. 1, 376. iterumque iterumque monebo 3, 436
repetent præſepia tauri E. 7, 39
repetentem te animo exempla tuorum Æ. 12, 439
repetit huc, *revertitur*, 7, 241
repetita Proſerpina G. 1, 39
repeto urbem Æ. 2, 749. muros 2, 753. hæc portendere, *reminiſcor*, 3, 184. nunc repeto, *memini*, 7, 123
repetunt venerem G. 2, 329
replebat tectum gemitu Æ. 2, 679. populos ſermonem multiplici 4, 189
replenda, non replenda eſt curia verbis 11, 379
repleti amnes 5, 806
repletis ſcrobibus G. 2, 235
replevit tectum queſtu Æ. 7, 502
reponam arma patriæ 11, 594
reponas hæc imis ſenſibus E. 3, 54
repones proviſa G. 1, 167. rurſus humum 2, 231
reponet tantum ros nocte, *reddet*, 2, 202
reponi pocula ſublata Æ. 8, 175
reponimus ignem aris 3, 231
reponis nos in ſceptra 1, 257
reponit crura G. 3, 76. faciemque Deæ veſtemque Æ. 5, 619. hæc pro virginitate 12, 878
reponite menſis vina 7, 134
repono ceſtus artemque 5. 484
reponunt falcem arbuſta G. 2, 416. hiemi 3, 403. quæſita in medium 4, 157. plena pocula 4, 378. ſtratis Æ. 4, 392. tecto 3, 403. robora navigiis, *reparant*, 5, 752. membra toro 6, 220. ſub tecta 9, 502
reportant G. 3, 375. pacem Æ. 7, 285. cæſos 7, 574. miſſi exploratores 11, 511
reportat maſſam picis G. 1, 275. hæc dicta Æ. 2, 115. veniſſe viros 7, 167. pedem ex hoſte Æ. 11, 7
repoſcent ad pœnas 2, 1
repoſcere ſigna Parth 606
repoſci promiſſa 12, 2
repoſcit ducem patria 10, reſponſa 11, 240
repoſcite fœdus flamm 573
repoſco pœnas ore 6, 5
repoſcunt regem ad ſur 8, 495
repoſtæ epulæ G. 3, 5
repoſtas terras Æ. 3, 3 nitus gentes 6, 59
repoſto feretro 11, 14
repoſtos tellure 6, 655
repoſtum alta mente dicium Paridis 1, 3 22
reppulit amnes Oceani 233. connubia noſtra 214. cunctantem 7,
repreſſit paſſim rivis vina G. 1, 132. retro cum voce Æ. 2, venem 10, 686. dex 939
repugnans ille 11, 749
repulſi fatis 2, 13
repulſum ære telum 2,
requiem 4, 433. 12,
requierunt, nec requier mina E. 7, 4
requies, nec requies, &c. G. 2, 516. nec nec requies 3, 110. 458. 12, 553. ea cer rum 3, 393. 8, 46. n datur ulla 6, 600. 12, 58
requieſce ſub umbra 10
requieſcere poteris mecu noctem 1, 80
requieſcunt arva G. 1, &
requievit, nec requievit &c. Æ. 1, 100
requiras, ſi requiras G. ne poſt amiſſa requ 70. forſitan, &c. Æ.
requirat dolus an virtu ſte 2, 390
require terras Auſonias portus Velinos 6, 36
requirit cauſas inſcius arma toro 7, 460
requirunt amiſſos ſocios omnes arma 7, 625
rere 3, 381. 7, 437
reris quod minime 6, 9

res, *passim.*
ant penitus teli latebram
390
ere cœlum fratres con-
os G. 1, 280. ferro ex-
um os ulceris 3, 453
it vallum Æ. 9, 524
ur trunci enodes G. 2,
folio Æ. 1, 510. lassa 2,
in rupe 5, 180. *in*, con-
5, 290. flatus omnis 7,
ssus valle 8, 232. acies
o 8, 503
e urbem 12, 584
limina consul 7, 613
edes infernas dehiscens
8, 244
nt si fata incolumem 8,
cui te exitio fortuna 5,
t Dii capiti ipsius 8,
quæ me ad majora 4,
in se ipsa maria G. 2,
bella Æ. 9, 643
arvis Siculis 5, 702
animos 1, 726. viros 6,
populos 7, 693
ex ira corda 6, 407.
is ædibus 8, 467. retro
rem quæ peste caret 9,
lumina morte 4,
ni fata G. 4, 455
ni mea cura Æ. 2,
ura ad tactum tractanti
G. 3, 502. ipsa procul
34. media in voce Æ.
ille velut rupes pelagi
86
cæco Marte 2, 335
tua jura 4, 27
ora 3, 457
jura sacrata 2, 157
artus nexos 4, 695
e putris gleba zephyro
44. curas 1, 302. fatis
452. vittas capitis Æ.
9. dolos 6, 29. terga
. tenebras 8, 591. ar-
tegmina 9, 517
referri omnia G. 4,
arbusta cicadis E. 2,
mina è quercu 7, 13.
virgulta G. 2, 328.
litora Alcyonem 3, 338. latè plangoribus ædes Æ. 12, 607
resonantia litora G. 1, 358
resonare Amaryllida doces sylvas E. 1, 5
resonat plangoribus æther Æ. 4, 668. clamoribus æther 5, 228. cantu Solis filia 7, 12
resorbens æstu saxa 11, 627
respectant 1, 607. 11, 630
respersi sanguine Teucros 7, 547
respexeris, ne respexeris E. 8, 102
respexi amissam Æ. 2, 741
respexit G. 4, 491. Æ. 9, 389. 12, 671. inertem sera libertas E. 1, 28
respice Æ. 2, 615. 4, 275. ad hæc 7, 454. res bello varias 12, 43
respiciens mœnia 5, 3
respicies Lunas sequentes G. 1, 425
respicimus Æ. 3, 593
respicio 2, 564
respicit 4, 225. 236. 5, 168. 6, 548. 8, 697. 10, 666. si quid pietas labores humanos 5, 689
respiciunt 5, 666. 6, 734. 10, 269
respirare, nec respirare potestas 9, 813
resplendent fragmina arenâ 12, 741
respondent omnia sylvæ E. 10, 8. propagine vites, *proveniunt*, G. 2, 64. dictis Æ. 1, 589
respondere parati E. 7, 5
responderit 8, 62
respondet seges votis agricolæ G. 1, 47. tellus Gnosia elata mari Æ. 6, 23. illi curis conjux 6, 474
respondit olli Latinus 12, 18
responsa G. 3, 491. Æ. 5, 706. 6, 44. 82. 7, 86. 92. 102. 9, 134. 369. 635. 10, 33. 11, 227. 240. 294. 12, 111
responsant circa ripæque lacusque 12, 757
responsis Divûm 6, 799
responso 6, 344
responsum E. 1, 45. Æ. 6, 672
restant mea vulnera 10, 29
restantia flammis dona 1, 683
restare hoc Latio Æ. 8, 271
restarem superstes 11, 161
restat spes 1, 560. quid misero mihi 2, 70. fides mortalibus 2, 142. quoniam de conjuge hoc solum nomen 4, 324. quod unum rebus 10, 367. quid denique 12, 793
restinctus vapor 5, 698
restinguere sitim rivo E. 5, 47. fontibus ignes sanctos Æ. 2, 686
restitit G. 4, 490. Æ. 1, 592
restituant quo quæque modo steterit G. 2, 272
restituis rem nobis cunctando Æ. 6, 846
resultant colles clamore 5, 150. colles 8, 305. clypeo irrita tela 10, 330
resultat offensa vocis imago G. 4, 50
resupinus hæret curru Æ. 1, 480. in antro 3, 624
resurgens sævit amor 4, 531
resurgere illic regna Trojæ 1, 210
retardant flumina G. 3, 253
retectis luce rebus Æ. 9, 461
retectum hunc 12, 374
retentat, *illum*, 5, 278
retexerit orbem radiis Titan 4, 119. orbem radiis Aurora 5, 65
retexit scelus 1, 360
retexunt totidem, *orbes*, 12, 763
retia E. 3, 75. 5, 60. G. 1, 307. 3, 413. Æ. 4, 131. 10, 710
retinacula G. 1, 265. 513. Æ. 4, 580
retinere 5, 669
retinet 8, 498. nec Turnum mora 10, 308
retorquens terga 8, 460
retorsit currus Juturna 12, 485. mentem 12, 841
retorto amictu succinctus 12, 400
retractant ferrum 10, 396
retractas quid jam Turne 12, 889
retractat ferrum 7, 694
retractent dicta 12, 11
retrahitque pedes simul unda relabens 10, 307
retrahunt, sequamur quo fata trahunt retrahuntque 5, 709
retro G. 1, 200. 4, 495. Æ. 2, 169. 378. 753. 3, 496. 686. 4, 489.

9, 392. 539. 794. 10, 573
retro, *prima brevis*, Æ. 5, 428. 10, 7
retrorsum relegens errata litora 3, 690
rettulit 5, 598. 8, 343. veſtigia in annum decimum, *victoria*, 11, 290. in melius 11, 426
retuſo ferro G. 2, 301
revehis nobis urbem Æ. 8, 37
revelli cineres maneſque Anchiſæ 4, 427. vix urbe 4, 545
revellit ipſum cum parte muri 9, 562. telum ab radice 12, 787
revertens G. 1, 274. domum 4, 132
revertentes ignes cum primum collibit Luna 1, 427
reverti 2, 312. Æ. 2, 750. 3, 101. 5, 130. ad corpora 6, 720. in corpora 6, 751
revertor ad te & tua conſulta 11, 410
revinctum juvenem manus 2, 57. fronde 4, 459
revixit quam, *terram*, 3, 76. quas ſerpentum ſpiris 12, 847
revireſcere terra G. 2, 313
reviſam prælia Æ. 2, 669
reviſas ſi me E. 7, 67
reviſens multos fortuna luſit Æ. 11, 426
reviſere lucos G. 1, 414
reviſes lucum 4, 546
reviſit patriam 4, 390. lucum 4, 553. ſedes ſuas Æ. 1, 419. quæ *te* fortuna 3, 318. claſſem 4, 396. ſocios 6, 899
reviſo arcem 2, 760. ſocios 2, 795
reviſunt ſtagna 6, 330
revocabat cum clamore 5, 167
revocabo exordia pugnæ 7, 40
revocant vires victu 1, 218
revocare, *impedire ipſum*, G. 3, 262. ſitus Æ. 3, 451. gradum 6, 128
revocat pedem Tiberinus ab alto 9, 125
revocate animos 1, 206. parentem 9, 261
revocato à ſanguine Teucri 1, 239
revocatum à morte 5, 476. revocatum herbis 7, 769
revocaveris ductores acie G. 4, 88
revocent Æ. 10, 840
revocetur unde genus novæ ſtirpis G. 4, 282
revolant ex æquore mergi 1, 361
revolvens iter Æ. 9, 391
revolvere caſus iterum 10, 61
revolvo hæc 2, 101
revoluta, *nom. fœm.* ter toro eſt 4, 691. in veterem figuram 6, 449. dies 10, 256. *neutr. plur.* penſa 9, 476. per æquora 10, 660. ſaxa 11, 627
revolutus arena jacuit 5, 336. equo ſuffoſſo 11, 671
revomentem pectore fluctus 5, 182
reus voti 5, 237
revulsâ parte 5, 858
revulſam loricam 12, 98
revulſas Cycladas 8, 691
revulſis foribus 8, 262
revulſit telum 12, 787
revulſum caput à cervice G. 4, 523. gubernaclum Æ. 6, 349
revulſus amor 4, 515. è ſcopulo, *Serveſtus*, 5, 270
rex G. 1, 482. 2, 98. Æ. 1, 56. 69. 245. 548. 579. 2, 77. 648. 3, 80. 353. 375. 5, 533. 6, 55. 7, 45. 81. 213. 220. 423. 432. 556. 8, 102. 185. 307. 469. 481. 9, 274. 327. 10, 2. 112. 542. 621. 655. 743. 11, 113. 231. 238. 301. 344. 12, 657. 791. 851
rexit ratem 5, 868
Rhadamanthus 6, 566
Rhamnete 9, 452
Rhamnetem 9, 325
Rhamnetis 9, 359
Rhea 7, 659
Rhemi Æ. 9, 330
Rheni E. 10, 47
Rheſi G. 4, 462. Æ. 2, 473
Rhodia G. 2, 102
Rhodope E. 6, 30. 8, 44. G. 3, 351
Rhodopeiæ arces 4, 461
Rhodopen 1, 332. 3, 462
Rhœbe Æ. 10, 861
Rhœtea 10, 399
Rhœteas ad oras 3, 108
Rhœteia 5, 646
Rhœteius ductor 12, 456
Rhœteo 6, 505
Rhœteus 10, 402
Rhœti de gente 10, 388
Rhœtica G. 2, 96
Rhœtum 2, 456. Æ. 9, 345
ridens illè dolum E. 6,
rident nunc omnia 7,
ridenti acantho 4, 20
rigabat ora fletu Æ. 6, vultum lachrymis
9, 251
rigat quæ æquora Sarnus vulnus ora cerebro arma cruore 12, 308
rigebant terga boum ſuto ferroque 5, 405
rigentem ſignis auroque 1, 652. ex ære 621
rigentes veſtes oſtroque 11, 72
rigeſcunt veſtes, *frigore*, 363
riget barba glacie Æ.
rigidâ haſtâ 10, 346
rigidam tellurem G.
rigidas quercus E. 6,
rigido enſe Æ. 12,
rigidum enſem G. 1,
rigor ferri 1, 143
rigui amnes 2, 485
rima ignea Æ. 8,
rimanti cuique telum 7, 508
rimantur prata G. 2, ram 3, 534
rimatur viſcera
Æ. 6, 599. partes
748
rimis fatiſcunt 1, 127
rimoſa, *nom. fœm.* 414. *neutr. plur.* *apibus*, G. 4, 45
ripa 3, 144. 4, 23
ripæ E. 3, 94. G. 3, 527. Æ. 6, 314. 8, 240. 11, 299.
ripam 6, 375
riparum 6, 674
ripas E. 7, 12. 52. G. 459. Æ. 6, 305. 7, 201. 8, 63. 9,
Riphœas arces G. 1,
Riphœis pruinis 4,
Riphæo Euro 3,
Riphœus Æ. 2,
ripis G. 2, 414. 3, 502. 7, 33. 8,
riſêre Nymphæ E.
parentes 4, 62.
tem Æ. 5, 181
riſit 4, 128. 5,
riſu E. 4, 60
ritè G. 2, 393. Æ. 555. 638. 5, 25. 5. 93. 8, 60. 254. 12, 213

tonico Æ. 7, 741. ni-
findunt tela 11, 611
ſacrorum 12, 836
10, 29. G. 1, 132. 4, 120.
200. 6, 674. 7, 683. 8,
5, 47. Æ. 8, 101
3, 111. G. 1, 106. 269.
9, 456. 11, 668
8, 87. Æ. 3, 350
4, 19
1, 175. 2, 305. 3, 377.
Æ. 2, 482. 4, 399. 5, 698.
11, 137. quæ robora
arvo, G. 2, 177. ferri
Æ. 7, 610. pubis 8,
G. 2, 15. 64. Æ. 2, 260.
441. 5, 561. 6, 214. 8, 315.
326. 553. 893. antiquo
us G. 3, 332. ſuo ſtant
ſolidæ Æ. 2, 639
us tectis 2, 186
morſus diſcludere 12,
atri G. 1, 162. collec-
3, 235. ſacrum Æ. 2,
iſſile 6, 181. præfixum
10, 479. ſi idem eſſet
174. pectore concipis 11,
nodis gravatum, *truncum*,
farra G. 1, 219
arator E. 4, 41. foſ-
G. 2, 264
litus Æ. 7, 229
omnes unde amor, &c.
19, 21
arma ſocia Æ. 8, 120.
m 11, 101
mihi ediſſere vera 2,
me E. 5, 88
auxilium Æ. 8, 376
mmas 10, 520
4, 477. Æ. 6, 308
multa ſuper Priamo 1,
multa ſuper Lauſo 10,
men arma nato 8,
646. 11, 189
640
674
G. 2, 534. Æ. 5, 601. 6,
603, 709
11. 12, 168
E. 1, 20. 27. G. 1,
Æ. 8, 635
nom. fœm. tellus Æ.
4, 275. propago 6, 870. 12, 827. potentia 8, 99. *neutr. plur.* palatia G. 1, 499. per oppida 2, 176. mœnia Æ. 8, 714
Romanæ, *genit.* arcis 8, 313. ſtirpis 12, 166. *plur.* res G. 2, 498
Romanam gentem Æ. 1, 37. rem 6, 857
Romanas acies G. 1, 491. arces Æ. 4, 234
Romanæ ô Cluenti 5, 123. tu *Fabi maxime*, 6, 851
Romani regis 6, 810
Romanis arcibus G. 2, 172. Æ. 10, 12
Romano nomine 8, 338. foro 8, 361
Romanorumque triumphos 8, 625
Romanos 1, 238. 281. 286. 6, 789. triumphos G. 2, 148
Romanum cui nomen aſylo eſt G. 3, 148
Romanus 3, 346. pater Æ. 9, 449
Romula tellus 6, 876
Romule G. 1, 498
Romuleoque culmo Æ. 8, 654
Romulidis 8, 638
Romulus 1, 260. 6, 778. 8, 342
rorabant ſanguine vepres 8, 645
rorantes ſanguine criſtas 11, 9
rorantia aſtra 3, 567
rore E. 5, 17. Æ. 6, 230. Lethæo madentem ramum 5, 854
rorem G. 4, 12. 431. miniſtrat 2, 213
rores infundere humeris 1, 385. ſanguineos Æ. 12, 339
ros E. 8, 15. G. 2, 202. 3, 326
roſa Æ. 12, 69
roſam G. 4, 134
roſaria 4, 119
roſas 4, 268
roſcida, *nom. fœm.* Luna 3, 337. Iris croceis pennis Æ. 4, 700. *neutr. plur.* mella E. 4, 30. mala 8, 37. rivis Hernica ſaxa Æ. 7, 683
roſea, *fœm. abl.* cervice 1, 406. *neutr. plur.* rura Velini 7, 712
roſeas genas 12, 606
roſeis Aurora quadrigis 6, 535. Aurora bigis 7, 26
roſeo ore Æ. 2, 593. 9, 5
roſetis E. 5, 17
roſeus Phœbus Æ. 11, 913
roſtra 7, 186. 10, 301
roſtrata tempora 8, 685
roſtris G. 2, 508. 4, 74. Æ. 5, 143. 232. 8, 690. 9, 119. 10, 295
roſtro 5, 187. 6, 597. 10, 157. 11, 756
rota G. 4, 584. Æ. 5, 174. 12, 379
rotæ G. 3, 170
rotam 3, 39. 184. Æ. 6, 748
rotantia ſaxa 10, 362
rotarum 2, 25. 6, 616
rotas 8, 433. 9, 318. 11, 195. 12, 675
rotat enſem 9, 441. 10, 577
rotis G. 2, 444. 3, 114. 180. Æ. 1, 551. 10, 594. 12, 77. 671
ruamus in media arma 2, 353
rubeâ virgâ G. 1, 266
rubeant prata coloribus novis Æ. 4, 306
rubebit Aurora puniceis invecta rotis 12, 77
rubens, *nom. fœm.* uva E. 4, 29. coruſco ſole, *zona*, G. 1, 234. *maſc.* ſuave hyacinthus E. 3, 63. veſper G. 1, 251
rubent aviaria baccis 2, 430
rubentem minio E. 10, 27. crocum G. 4, 182
rubentes cancros 4, 47. criſtas Æ. 9, 270
rubenti ſuave murice E. 4, 43. vere G. 2, 319
rubeſcebat Aurora Æ. 3, 521. 7, 25
rubeſcere Corna G. 2, 34
rubeſcunt arva cæde Æ. 8, 695
rubet vento Phœbe G. 1, 431
rubicunda Ceres 1, 297
rubigine 1, 496. 2, 220
rubigo 1, 151
rubor Æ. 12, 66
ruborem G. 1, 430
rubores 3, 307
rubos 3, 315
rubra, *abl.* criſta Æ. 9, 50. in æthra 12, 247
rubræ criſtæ 12, 89
rubro æquore G. 3, 359. litore Æ. 8, 686
rubus E. 3, 89
rudem nodis haſtam Æ. 9, 743
rudentem proram 3, 561. inſueta, *Cacum*, 8, 248

rudentes graviter G. 3, 374
rudentes laxare Æ. 3, 267. excutere 3, 682. aptant 5, 753. immitte velis 10, 229
rudentum ſtridor 1, 91
rudentum Iconum 7, 16
rudimenta belli 11, 157
rudis campus G. 2, 211
ruebant ſpumas ſalis ære Æ. 1, 39. in ferrum 8, 648. in bella 9, 182. victores victique 10, 756. confuſa oſſa focis 11, 211
ruebat curru in bella 7, 782. matura jam luce revoluta dies 10, 256
ruens, *Nimbus*, G. 4, 292
ruentem fratrem Æ. 10, 338. *illum*, 10, 385. dominam 11, 805. per tela 12, 305
ruentes Danaos ad tecta 2, 440. recipit 9, 727. retro 10, 373. Teucros 12, 505
ruenti Ilo 12, 535
ruentum in arma 11, 886
ruere in pejus omnia fatis G. 1, 200. omnia viſa Æ. 8, 525 una omnes 8, 689. ad portas 11, 342
ruet omnia late 12, 454
Rufus, *nom. propr. oppidi*, 7, 739
rugis arat obſcœnam frontem 7, 417
ruina 3, 414. 11, 888. cœli 1, 133. rerum 11, 310 urbis 12, 610
ruinam 3, 310. 465. 631. 8, 192. 9, 712. 11, 613
ruinas G. 4, 249. Æ. 1, 242
ruinis 1, 651. 3, 476. 571
ruis, quo ruis 2, 520. 5, 741. 10, 811
ruit cumulos arenæ G. 1, 105. imbriferum ver 1, 313. arduus æther 1, 324 atram ad cœlum nubem, *ignis*, 2, 308. æquore turbo 3, 470. cum clamore 4, 439. juventus Trojana viſendi ſtudio Æ. 2, 64. à culmine Troja 2, 290. urbs antiqua 2, 363. ſol 3, 508. ad portus 3, 676. quo ruit 4, 429. per medios 4, 674. imber æthere 5, 695. in urbem paſtorum numerus 7, 573. inter medios Niſus 9, 438. fama 9, 474. ad portam 9, 695. in hoſtes 10, 729. per tecta regia nuntius 11, 448. ad terras 11, 625. Tyrrhenus 12, 123. quis clamor ab urbe Æ. 12, 621. implorans Turnum 12, 652. per tela perque hoſtes 12, 682. per montis ſaxum de vertice avulſum vento 12, 685. ad muros urbis 12, 690
ruit nox Oceano 2, 250. nox ruit 6, 539. 8, 369
ruitis, quo ruitis 12, 313
ruminat bos E. 6, 54
rumor Æ. 7, 144
rumore 4, 203. 8, 90
rumoreſque 12, 228
rumoribus 7, 549. 9, 464
rumpant fœdera 8, 540
rumpantur invidia ilia Codro E. 7, 26
rupas ſi qua fata aſpera Æ. 6, 882
rumpe moras G. 3, 43. Æ. 4, 569. 9, 13
rumpebat pectore queſtus 4, 553
rumpenda eſt via ferro 10, 372
rumpent arbuſta cicadæ cantu G. 3, 328
rumpere ſacra Æ. 8, 110. clauſtra manu 9, 758. ſilentia 10, 64
rumperet ſaxa frigore hyems G. 4, 136
rumpet otia patriæ Æ. 6, 813. fœdera 12, 202
rumpi amores 4, 292. fœdera 12, 582
rumpit vocem 2, 129. nubila 9, 671. thoraca 10, 337. has pectore voces 11, 377. loricam 12, 375. media agmina 12, 683. opera omnia 12, 699
rumpite funem ab litore 3, 640
rumpitur anguis cantando E. 8, 71
rumpunt tunicas gemmæ G. 2, 75. aditus Æ. 2, 494. pectora pectoribus 11, 615
rumpuntur fontibus amnes G. 3, 428. pectora Æ. 12, 527
rupe E. 1, 57. 77. 10, 14. G. 4, 508. Æ. 1, 314. 3, 229. 245. 443. 647. 5, 180. 6, 548. 8, 343
rupem 8, 190
ruperat ſe nubibus imber 11, 549
rupêre fidem G. 4, 213
ruperunt horrea meſſes 1, 49
rupes, *ſing.* E 6, 29. Æ. 7, 10, 693. *plur.* E. 5, 63. G. 3, 253. Æ. 1, 166. 10, 677
rupi 2, 134. 12, 30
rupibus G. 2, 187. 3, 273. 1, 433
rupimus tuæ vincula 10,
rupis 6, 52
rupit hanc pectore voce 246. nodos & vinc 510. vincula 5, 543. vor ſomnum 7, 458. nia p ſtes belli 7, 622. ctora enſis 9, 432. ſpir ta animæ 9, 580
rupta, *nom. fœm.* igne 8, 391. *neutr. plur.* fœdera G. 4, 492
ruptis fornacibus 1, 472. ſe legibus 1, 510. ob 2, 480. coſtis 4, 556. bus Æ. 2, 496. radic 27. caminis 3, 580. 8, 225. vinclis 8, 651
rupto turbine 2, 416. te 7, 569
rura E. 1, 47. 2, 28. 5, 372. 2, 317. 412. Æ. 1, 434. 4, 527.
ruris G. 1, 156. 168. 128
rurſum 2, 78. Æ. 3,
ruſſus, *paſſim*
ruſci vimina aſpera G.
ruſco horridior E. 7, 41
ruſtica, *Muſa*, 3, 84
ruſticus es Corydon 2, G. 2, 406
rutilare arma Æ. 8, 529
rutuli ignis 8, 430
rutulis clarus ſquamis 93
rutilo igni G. 1, 454
Rutulæ cædis Æ. 10.
Rutulas acies 12, 597
Rutuli, *genit.* 7, 409. *plur.* 7, 472. 795. 9, 236. 363. 428 450. 683. 10, 20. 118. 679. 318 869. 12, 40. 257. 463. 693. 704.
Rutulis 1, 270. 9 635. 321. arvis 10, 390
Rutulo 9, 65. ſanguine 11, 88. regi 10, 267
Rutulorum 8, 381. 492.
Rutulos 7, 475. 798. 188. 517. 10, 84. 464. 629. 12, 78.
Rutulum 9, 728. 10, 487. 12, 79. 505

Æ. 8, 474. 10, 108.

in ferrum G. 2, 503. curru effusi carcere 3, 104. Æ. 5, 5. in ignem G. 3, 244. 4, 185. venti Æ. 1, 87. Eurus Notusque 1, 89. 4, 132. de montibus 4, 164. rapiuntque 4, 581. unde totique voces 6, 44. molem 9, membra 9, 708. in remis 11, 461. præcipi- 673. cæci 12, 279. 12, 369. Antheusque Theusque 12, 443. per ambo 12, 526

S.

G. 1, 57. Æ. 8, 706
is G. 2, 117
thure Æ. 1, 420
matre 8, 510
n pubem G. 2, 167
us ſus 3, 255
veru Æ. 7, 665
raptas 8, 635
G. 2, 532
Æ. 7, 709
um 7, 706
pater 7, 178
m G. 4, 195
E. 3, 9
ucus G. 2, 395. ignis 3, lucus Æ. 5, 761. ramus tiaras 7, 247. Scyphus latè lucus 8, 598. ales piter 11, 721. Cybele oreus 11, 768
os G. 3, 489. Æ. 2, 201. 80. 373. 6, 244. 645. 750. 8, 179. 11, 768.
, 169
os, *ſæm.* 1, 277. 3, 373. 509. 5, 760. 6, 35. 41. 744. 628. 7, 419. 659.
337
s 6, 661. 8, 281
ſt. G. 1, 339. 2, 473. 532. 4, 521. Æ. 2, 39. 293. 717. 3, 19. 4, 59. 6, 40. 8, 85. 111. 92. 665. 9, 86. 11, 739. 192. 317
ject. ſæm. nom. tellus um matri 3, 73. co- aurus 7, 60. *voc.* auri 3, 57. *abl.* quercu E. umbra G. 3, 334. in 2, 525. lauro 3, 81. 538. caterva 11, 533.

neutr. plur. oſtia Æ. 6, 109. vada fontis Numici 7, 242. ad faſtigia 9, 408

ſacrabat vatum immortale 8, 715

ſacrabo lectos viros 6, 73

ſacræ, *genit.* ſylvæ G. 1, 148. *plur.* effigies Divûm Æ. 3, 148. portæ 6, 573. relligione belli portæ 7, 608

ſacram effigiem 2, 167

Sacranæ acies 7, 796

ſacraria Ditis 12, 199

ſacrarunt Parcæ 10, 419

ſacras pinus 9, 116

ſacraſſe Phœbo, *laurum*, 7, 62. Sylvano lucum 8, 600

ſacrata, *abl.* ſede 1, 685. arce 2, 245. valle 9, 4. *neutr. plur.* jura 2, 157

ſacratam ſedem 2, 742

ſacratas pecudes 12, 213

ſacrati capitis 3, 371

ſacratis lucis 7, 78

ſacrato templo 2, 165

Sacrator 10, 747

ſacraverat ignes 2, 502. aras 3, 305. ignem 4, 200

ſacravimus aras 5, 48

ſacravit tibi remigium alarum 6, 18. hunc illi honorem 12, 141

ſacri, *genit.* ſanguinis 3, 67. Herculei 8, 270. Argilethi nemus 8, 345. *plur.* tripodes 5, 110

ſacrilego ſanguine 7, 595

ſacris, *ſubſt.* E. 8, 66. Æ. 3, 112. 4, 50. 301. 500

ſacris, *adject.* aris G. 3, 160. ignibus Æ. 6, 246. epulis 7, 175. poſtibus 7, 183. ratibus 9, 109

ſacro flumine G. 2, 147. ſanguine Æ. 5, 78. cruore 5, 333. de poſte 5, 360. fonte 7, 83

ſacrorum, *ſubſt.* 3, 408. 12, 836

ſacrorum, *adject.* nemorum G. 2, 21

ſacros fontes E. 1, 53. latices Æ. 4, 454. ramos 4, 485

ſacrum caput amnis G. 4, 319. cruorem 4, 542. robur Æ. 2, 230. crinem 4, 703. 7, 391. quem, *morem*, 7, 602. Numici litus 7, 797. os 8, 591. corpus 11, 591. ſtirpem 12, 770

ſacrum Cereri Polybetem, *ſacratum*, Æ. 6, 484. Lycam tibi Phœbe Æ. 10, 316

ſæpè, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*

ſæpius E. 7, 67. G. 1, 379. 2, 355. Æ. 2, 456. 6, 696. 791. 8, 329

ſæva, *nom. fæm.* Dea 7, 19. Jovis conjux 7, 287. *abl.* Gorgone 2, 616. *neutr. plur.* leonum ſemina G. 2, 151. verbera 3, 252. Æ. 6, 557. arma 1, 299. 9, 651. æquora 4, 523. agmina ſororum 6, 572. funera 8, 570. 12, 629. incendia 9, 77. tela 11, 545. prælia 11, 727. Jovis numina 11, 901

ſævæ, *genit.* Junonis 1, 8. 7, 592. Tritonidis 2, 226. *plur.* novercæ G. 2, 128. facies Æ. 7, 329. iræ 10, 813

ſævam Mephitin 7, 84. cædem 12, 498

ſævas faces 4, 666. ſecures 6, 819

ſævi, *genit.* Ulyſſis 3, 273. Ditis 7, 568. Martis 7, 608. regis 12, 849. veneni 12, 857. doloris 12, 945. *plur.* dolores 1, 29

ſævi, *verb.* ne ſævi, *ne iraſcaris*, 6, 544

ſævior leæna G. 3, 246. ulla peſtis Æ. 3, 214. hydra 6, 577

ſævire animis Entellum 5, 462. in præſepibus urſi 7, 18

ſævis Mycenis 7, 222. periclis 8, 188. armis 8, 482. 12, 890. vadis 10, 678

ſæviſſima Juno 2, 612

ſæviſſime, *voc.* Æneas, 10, 878

ſæviſſimus nuncius 11, 896.

ſævit G. 3, 434. 551. 4, 456. Æ. 2, 418. 4, 300. 8, 5. 9, 63. 420. 10, 761. 12, 387. toto orbe Mars G. 1, 511. animis vulgus Æ. 1, 153. amor 4, 532. canum latratus in auras 5, 257. amor ferri 7, 461. medio in certamine Mavors 8, 700

ſævo ſcopulo 5, 270. gelu 9, 604. Marti 11, 153. pectore 12, 888

ſævoſque dolores 7, 664

ſævum Typhœa G. 1, 279. tridentem Æ. 1, 142. Achillem 1, 462. ſequuti Torquatum 6, 824. leonem 9, 792. Æneam 11, 910

ſævus amor E. 8, 47. aper G. 3, 248. Hectori Æ. 1, 103. Achilles 2, 29. horror 2, 559. 12, 406. Orions 5, 739. Orion 7, 719. Drances 11, 220. Æneas 12, 107
Sagarim 9, 575
Sagaris 5, 263
Sages 12, 651
ſagitta, *nom.* Æ. 5, 502. 9, 578. 632. 12, 319. 423. 856. *abl.* Æ. 4, 69. 5, 242. 485. 7, 531. 9, 572. 10, 248. 754. 12, 651. 746
ſagittæ G. 2, 124. 4, 313. Æ. 12, 415
ſagittam 5, 518. 9, 590. 11, 590. 858
ſagittas 1, 191. 8, 166. 10, 131. 12, 394
ſagittiferos Gelonos 8, 725
ſagittis G. 3, 31. 4, 344. Æ. 5, 68. 311. 9, 178
ſagulis 8, 660
Salamina 8, 158
ſale parco contingunt G. 3, 403. tabentes artus Æ. 1, 177. ſaxa ſonabant 5, 866. Tyrrheno ſtant claſſes 6, 697
Salentinos campos 3, 400
ſalices E. 1, 79. 3, 65. 10, 40. G. 2, 110. 434. 446. 4, 26. 182
ſalici Æ. 2, 84
ſalicta 2, 13
ſalicti 1, 55. G. 4, 15
ſalicum Æ. 3, 175
ſaliens rotis Æ. 10, 594
ſaliente rivo aquæ E. 5, 47
ſalientem ſanguine venam G. 3, 460
ſaliêre per utres unctos 2, 384
ſalignâ falce 4, 110
ſalignas umbonum crates Æ. 7, 632
Salii 8, 285
Salio, *nom. prop. viri*, 5, 335. 347. 352
Salios 8, 663
ſalis ſaporem G. 3, 397. ſpumas maris Æ. 1, 39. Auſonii 3, 385. placidi vultum 5, 848. campos 10, 214
ſalit grando in tectis G. 1, 450
Salium Æ. 5, 356. 10, 753
ſaliunca E. 5, 17
Salius Æ. 5, 398. 321. 341. 10, 753
ſalix E. 3, 83. 5, 16
Salmonea Æ. 6, 585
ſalo Æ. 1, 541. 2, 209
ſalſa, *nom. fœm.* tellus G. 2, 238. *abl.* rubigine 2, 220. aſpergine Æ. 3, 534. *neutr. plur.* vada 5, 158
ſalſæ fruges Æ. 2, 133
ſalſas herbas G. 3, 395. fruges Æ. 12, 173
ſalſos fluctus 5, 182. 237. 775
ſalſus ſudor 2, 173
ſaltantes Satyros E. 5, 73
ſaltem E. 2, 71. G. 1, 501. Æ. 1, 565. 4, 327. 6, 371. 885
ſaltibus G. 3, 143. 425
ſaltu ſuperare viam, *ſaltando*, G. 3, 141. ſuper Pergama venit equus, *aſcenſu*, Æ. 6, 515. ſupra venabula fertur 9, 553. corpora ſubjiciunt in equos 12, 287. emicat in currum 12, 326
ſaltu miſere corpora ad terram 2, 565. ſeſe jecit in ignem 8, 257. præceps ſeſe in fluvium dedit 9, 815. brevibus ſe tradere 10, 289
ſaltum è curru dedit arvis 12, 681
ſaltus nemora E. 6, 57. 10, 9. 57. G. 1, 16. 140. 2, 197. 391. 471. 3, 40. 323. 337. 477. 4, 53. Æ. 4, 71. 121
ſalubres ſomnos G. 3, 530
ſalubri fluvio Æ. 1, 272
ſalubris ambroſiæ ſuccos 12, 418
ſalve G. 2, 173. Æ. 5, 80. 8, 301
ſalvete 5, 80. 7, 121
ſalus G. 3, 510. Æ. 1, 559. 2, 354. 710. 9, 257. 11, 362. 399. 12, 653
ſalutant Italiam clamore 3, 524. augurium clamore 12, 257
ſalutantum undam G. 2, 462
ſalutatam, inque ſalutatam linquo Æ. 9, 288
ſalutem G. 4, 294. Æ. 1, 455. 467. 2, 354. 8, 476. 12, 241. 637
ſalutis 2, 387. 6, 174. 6, 96. 10, 666
ſalvus tibi caper & hœdi E. 7, 9
Sameque Æ. 3, 271
Samo 1, 20
Samothracia 7, 208
Samum 7, 208
ſana, maleſana, *Dido*, 4, 8
ſancit fœdera fulmine 12 200
ſancta, *nom. fœm.* fides 365. anima 12, 648. *plur.* numina 3, 543. Divûm 8, 131
ſancte Deorum, 576. parens 5, 80.
ſancti, *genit.* Soractis 11, *plur.* patres G. 2, 473
ſanctiſſima, *voc.* ô vates 65. ô conjux 11, 158
ſancto, *dat.* patri 5, flumine 8, 72
ſanctos fontes G. 2, Æ. 2, 686. 3, 406
ſanctum, *maſc.* Senatum *neutr.* ſydus 2, 8, 382
ſandyx E. 4, 45
ſanguine G. 1, 492. 3, 460. 492. Æ. 210. 277. 366. 582. 667. 3, 28. 5, 78. 328. 413. 87. 7, 271. 318. 541. 595. 766. 645. 9, 64. 333. 456. 10, 24. 832. 11, 8. 24. 422. 592. 720. 512. 691. 721. 765. 1, 23. 239. 554. 608. 4, 191. 299. 6, 125. 271. 706. 8, 142. 838
ſanguineæ jubæ, *anguium*, criſtæ 9, 733
ſanguineam aciem 4, 399. loricam 8, 621
ſanguinei cometæ 10,
ſanguineis moris E. 6, buli baccis 10, bent aviaria baccis 430
ſanguineo flagello Æ.
ſanguineos rores 12,
ſanguineus Mavors 12,
ſanguinis noſtri puerum 45. Nympharum Æ. Aſſaraci 6, 778. 49
ſanguinis ſacri patera rivos 11, 668
ſanguis 2, 639. 3, 30. 7, 554. 10, 452. 12, 51. 422. 905
ſanguis meus 6, 836
ſanie G. 3, 493. Æ. 625. 628. 8, 487
ſaniem 3, 632
ſanos avertere ſenſus 66

Æ. 4, 92. 5, 606. 7, 428. 560. 572. 622. 9, 2. 745. 802. 10, 659. 760. 12, 156. 178. 807
Saturnia illi, *urbi*, fuerat nomen, *urbs à Saturno condita*, 8, 358
Saturnius pater 4, 372. domitor maris Neptunus 5, 799
Saturno 6, 794
Saturnus G. 2, 538. 3, 93. Æ. 7, 180. 8, 319. 357
ſaturo hyali fucata calore vellera G. 4, 335
ſatus Ammone, *larbas*, Æ. 4, 198. Anchiſa 5, 244. 424. 6, 331. 7, 152
ſaucia cura Regina 4, 1
ſaucius taurus 2, 223. Polites 2, 529. quadrupes 7, 500. ſerpens 11, 753. pectus leo, *ſecundum pectus*, 12, 5. ora ſagittâ Sages 12, 652. inſtat, *Æneas*, 12, 762
ſaxa, *plur. nom.* G. 4, 50. Æ. 1, 154. 2, 467. 5, 866. 7, 590. 11, 297. 12, 592. 922. Lycæi E. 10, 15. *acc.* 8, 6. G. 1, 110. 474. 3, 230. 239. 276. 428. 521. 4, 26. 135. Æ. 1, 112. 113. 143. 205. 428. 541. 2, 609. 3, 425. 432. 555. 559. 566. 699. 5, 165. 202. 627. 678. 6, 174. 551. 7, 684. 9, 512. 10, 363. 677. 11, 131. 473. 529. 628
ſaxea, *nom fœm.* umbra G. 3, 145. pila Æ. 9, 711. *neutr. plur.* limina 8, 231
ſaxi G. 4, 422. Æ. 2, 308. 4, 152. 10, 653. 806
ſaxis G. 2, 156. 522. Æ. 2, 608. 3, 271. 706. 5, 204. 7, 567. 8, 190. 233. 417. 9, 533. 809. 10, 130
ſaxo G. 1, 267. 2, 531. Æ. 1, 183. 3, 84. 450. 688. 5, 275. 8, 211. 248. 478. 9, 569. 10, 415. 698. 11, 721
ſaxoſas valles E. 5, 84
ſaxoſis montibus G. 2, 111
ſaxoſumque ſonans Hypanis 4, 370
ſaxum 3, 39. Æ. 3, 625. 5, 124. 6, 616. 8, 226. 350. 9, 448. 10, 127. 196. 381. 12, 684. 896. 904
ſcaber tophus G. 2, 214
ſcabie 2, 220
ſcabiem 3, 299
ſcabies 3, 441
ſcabrâ rubigine G. 1, 495
Scææ portæ Æ. 3, 351
Scæas portas 2, 612
ſcalæ 2, 442. 12, 576
ſcalas 9, 524
ſcalis 9, 507. 10, 654
ſcandit machina muros 2, 239
ſcandite muros 9, 37
ſcandunt equum 2, 401
ſcatebris G. 1, 110
ſcelerate pias manus Æ. 3, 42
ſcelerata, *nom. fœm.* inſania belli 7, 461. *abl.* terra 3, 60
ſceleratam haſtam 2, 231. gentem 9, 137
ſceleratas pœnas 2, 576
ſcelerato ſanguine 12, 949
ſceleratum frigus G. 2, 256. limen Æ. 6, 563
ſcelere 1, 351. 2, 535
ſceleris E. 4, 13. Æ. 3, 604. 8, 206
ſcelerum G. 1, 507 Æ. 2, 106. 164. 3, 331. 6, 529. 560. 626. 8, 668. 11, 258
ſcelus E. 9, 17. Æ. 1, 360. 2, 125. 229. 5, 793. 6, 511. 742. 7, 307. 11, 407
ſcena G. 2, 24. Æ. 1, 168
ſcenis 1, 434. 4, 471
ſceptra 1, 61. 82. 257. 4, 597. 7, 173. 252. 422. 9, 9
ſceptris 3, 296. 7, 369. 9, 267. 10, 852. 11, 238
ſceptro 8, 506
ſceptrum G. 2, 536. Æ. 1, 657. 7, 247. 12, 206
ſciat G. 3, 474. cauſas furoris Æ. 5, 788
ſcilicet, *paſſim*
ſcillam, *balbi genus*, G. 3, 451
ſcindebant fiſſile lignum G. 1, 144
ſcindebat quercum Æ. 7, 510
ſcindendum ſolum G. 2, 399
ſcindens viam Æ. 10, 765
ſcindere terram G. 3, 160. vallum ferro Æ. 9, 146. robora cuneis 11, 137
ſcindimus ferro æquor G. 1, 50
ſcindit ſeſe unda in ſinus reductos 4, 420. Æ. 1, 165. ſe nubes 1, 591. ſe ſanguine ab uno genus amborum 8, 142. crines Juturna 12, 870
ſcinditur ſtudia in contraria vulgus 2, 39. cuneis robur 6, 182
ſcintillæ 12, 102
ſcintillam excudit ſilicis 1, 178

ſcintillare oleum G. 4, 393
ſcio E. 8, 43. Æ. 3, 602. 10, 904
Scipiadas G. 2, 170. Æ. 6, 844
ſcire G. 2, 105. Æ. 1, 686. 3, 380. 11, 344. 12, 794. poteſtates herbarum 12, 396
ſciremt ſi ignoſcere Manes G. 4, 489
ſciret E. 2, 35. dare laxas habenas Æ. 1, 67
ſcis G. 4, 447. Æ. 22, 143. 794
ſciſſa, *nom. fœm.* comam 9, 478. *abl.* pallâ 8, 702. veſte 12, 609
ſcit triſte Minervæ ſidus 11, 259
ſcitari & quærere cauſas 2, 105
ſcitatum oracula Phœbi mittimus 1, 114
ſcopuli G. 3, 253. Æ. 1, 167. 3, 536. 566. 7, 589. 8, 192
ſcopuli G. 2, 377. 3, 261. Æ. 1, 170. 4, 383. 445
ſcopulo G. 4, 436. Æ. 1, 149. 5, 159. 185. 220. 270. 8, 669. 12, 531
ſcopulos G. 3, 276. Æ. 3, 272. 559. 575. 4, 255. 5, 169. 864. 11, 274. 625
ſcopulum 1, 184
ſcorpius G. 1, 35
ſcrobibus 2, 50. 235. 260. 288
ſcrupea ſpelunca Æ. 6, 238
ſcuta 1, 105. 3, 237. 7, 722. 8, 93. 539. 9, 229. 666. 10, 313. 12, 130. 563
ſcutati omnes 9, 370
ſcutis 8, 662
ſcuto 10, 506
ſcutorum 8, 562
Scylacæum navifragum 3, 553
Scylla, *avis*, G. 1, 406. *monſtrum*, Æ. 3, 420. 7, 302
Scylla, *navis*, 5, 122
Scyllæ, *plur.* biformes 6, 286
Scyllæam rabiem 1, 204
Scyllam E. 6, 74. Æ. 3, 424. 432. 684
ſcyllam, *vide* ſcillam, *bulbi genus*
ſcyphus 8, 278
Scyria pubes 2, 477
Scythiæ hyemes G. 3, 197. gentes 3, 349
Scythiam E. 1, 661. G. 1, 240
Scythoniaſque nives E. 10, 65
ſe, *paſſim*
Sebethide Nymphâ Æ. 7, 734
ſecabant æſtum Æ. 8, 674. campos ſalis ære 10, 214. fluctus 10, 222
ſecabat ventos 4, 257. fluctus Æneas 5, 2. freta Æneas 10, 147
ſecans Allia interluit 7, 717. alta labitur 10, 687
ſecant herbas G. 3, 126. pars in fruſtra, *carnes*, Æ. 1, 216. Carpathium Libycumque 5, 595. æquore ſylvas 8, 96. pontum 9, 103
ſecantem culta 8, 63
ſecat æthera pennis G. 1, 406. 409. crinem dextra Æ. 4, 704. Priſtis æquora fugâ 5, 218. ille viam ad naves *Æneas*, 6, 899. ferro pendentia colla 9, 331. quam quiſque ſpem 10, 107. æquora Tigri Maſſicus 10, 166. agmen medium curru 10, 440. auras cornus 12, 268. quacunque viam 12, 368
ſecent enſe vulnus 12, 389
ſecet plantas glacies E. 10, 49
ſeceſſu in longo Æ. 1, 163. 3, 229
ſecius, nec ſecius G. 2, 277. non ſecius 3, 367. haud ſecius Æ. 7, 781
ſecla E. 4, 46
ſeclis Æ. 8, 508
ſeclo E. 4, 52
ſeclorum 4, 5
ſecludite curas Æ. 1, 566
ſecluſa antro, *virgo*, 3, 446
ſecluſum nemus in valle reducta 6, 704
ſecreta ſenis G. 4, 403. Sibyllæ Æ. 6, 10. & ſedem Æneæ 8, 463
ſecreta, *nom. fœm.* domus Anchiſæ 2, 299. tu, *tacita*, 4, 494. *abl.* ſede 2, 568. *neutr. plur. arva ſeparata*, 6, 478
ſecretæ Troades in acta, *in litore*, 5, 613
ſecreti, *genit.* fluminis 3, 389. *plur. nom.* calles, *occulti*, 6, 443
ſecretis ſedibus 7, 774
ſecretoſque pios 8, 670
ſecretum *è* flumine natum 8, 610
ſecta, *nom. fœm.* via per ambas G. 1, 238. *abl.* abiete Æ. 2, 16. Ilice 4, 505
ſectaris apros E. 3, 75
ſectis caudicibus G. 2, 30
ſecto limite G. 2, 278. elep[hanto] Æ. 3, 464. robore 6, 2[14]
ſecuerunt corpora vepres G. 444
ſecuit ſub nubibus arcum Æ. 658. 9, 15
ſecula G. 1, 469. 2, 295. Æ. 295. 449. 610. 6, 235. 79[4]. 325. 12, 826
ſecum, *paſſim*
ſecunda, *nom. fœm.* forma[m] 282. *abl.* Junone 4, 4[9]
ſecundæ menſæ 8, 283
ſecundarent rite vilus 3, [5]
ſecundas vires 2, 617
ſecundent noſtra incepta [I]. 259
ſecundet eventus G. 4, [39]
ſecundi ſpirate, *Dii mari*[s] 3, 529. zephyri 5, 3[1]
ſecundis & menſis & Di[is] 101. rebus Æ. 1, 211. [9]. 10, 502. ventis 3, 68[3]. ventis & Diis 8, 682
ſecundo amni G. 3, 447. [A]. 549. curru 1, 16[6]. [h]u 5, 538. clamore 5, [49]. 266. fluvio 7, 494. [ru]mo 90. pede 8, 302. [10]. Marte 10, 21. 11, 89[9]. ctuque æſtuque 10, 687
ſecundos ſinus impleré 3, zephyros 4, 562
ſecundum te nunc habet [il]. *ſtula*, E. 2, 38. locum [m]. virtute Æ. 5, 258
ſecundum flumina, *juxta*, 143
ſecundus haud ulli veterum tute Æ. 11, 441. an[te]. 739
ſecura, *nom. fœm.* quies [G]. 467. tu Æ. 1, 294. *non*[dum] otia G. 3, 376
ſecures Æ. 6, 819. 1, 184
ſecuri, *ſubſt.* 6, 824. 7, 12, 306
ſecuri, *adject.* pelagi atq[ue] 7, 304
ſecuribus G. 3, 364. 6, [1]
ſecurim Æ. 2, 224. 11, 6[56]
ſecuros latices 6, 715
ſecurus amorum 1, 25[4]. 325
ſecus, non ſecus ac G. [3]. Æ. 8, 243. 10, 272. [12]. haud ſecus 2, 382. [4]. 8, 414. 11, 814. 12, [9]. ſecus ac 3, 236. [haud] atque 11, 456. [haud] quam 12, 124. non [ſe]que 8, 391

eſt concubitus pecudum
, 49. eſt quam fama 6,
eſt per caſtra alium 10,
fuerit, *nos*, Trojana fortu-
E. 6, 62. hoc ſum terra-
marique 9, 492. ma-
ſagitta excidit 12, 423.
mole veniunt ad terram ſe-
ces, *mole ſuper incidente*,
342
ra, *apes*, G. 4, 151.
n mille Oreades Æ. 1,
quæ quemque acies 7,

n extrema ferro 6, 457
c exempla G. 4, 219.
n præcepta 4, 448. nos
aque arma Æ. 3, 156.
que pueri 5, 561. qui
6, 612. qui ſigna 8,
uemque juvenes 9, 162.
nſa 10, 33. qui me
ue arma 10, 672. Pæana
amant ſocii, *repetentes*,
perſequentes Pæana, 10,
ducis exemplum even-
ue 11, 758
ipſum, ex urbe viros 7,

armenta E. 6, 59. ar-
ſocia Æ. 11, 161
G. 2, 306. Æ. 3, 327. 5,
6, 170. 10, 893. 12,
354. 380. data fata Æ.
86. eſt fugientem tali
1, 410. 9, 17. victri-
rma 3, 54. dicta voce
12. fata extrema 9,
quem curſu teloque 9,

en E. 1, 19. 9, 55. G.
. 305. Æ. 3, 541
e G. 2, 103. 156. Æ.
03
G. 3, 209. Æ. 3,
5, 680. 6, 140. 736. 9,
10, 201. 343. 584. 11,

1, 23. 2, 164. 5, 395.

mnibus 9, 30
ctore 9, 740. corde 12,

684. 2, 525. 568. 3,
4, 504. 7, 193. 324.
12, 810
ſpectentque Latini 12,

veſtibulo cuſtodia 6,

per juga longa 6, 411
, 574. 7, 187. 9, 4

ſedebit Theſeus Æ. 6, 617
ſedem G. 4, 228. Æ. 2, 716. 742. 3, 190. 452. 6, 283. 577. 7, 3. 229. 562. 8, 347. 463. 10, 3. 11, 112
ſedens fucus ad præſepia aliena G. 4, 244. ramo 4, 514. ſuper arma furor Æ. 1, 299. Tiſiphone 6, 555. ſede patria 7, 193. limine Phœbi 8, 720. nube 9, 640. ipſe Æneas 10, 218. ille victor 10, 409. nocte in buſtis, *avis*, 12, 864
ſedent in limine Diræ 4, 473
ſedentes pacem laudate 11, 460
ſedentis, *equitantis*, 11, 692
ſedère ſolo acies 6, 192. carinæ 10, 301
ſederet animo fixum, immotumque 4, 15
ſedes, *ſing.* apibus petenda G. 4, 8. fundatur veneri Æ. 5, 759
ſedes, *plur.* 1, 209. 251. 419. 561. 2, 232. 437. 642. 760. 785. 3, 123. 167. 6, 431. 639. 7, 52. 158. 175. 8, 362. 11, 44. infernas 8, 244. Tartareas 8, 667. ubi ponere? 3, 88. mutandæ 3, 161
ſedet E. 10, 71. Æ. 1, 60. 4, 186. 10, 159. 11, 237. 726. 837. *otiatur*, G. 3, 456. hoc animo Æ. 2, 660. id Æneæ 5, 418. circum caſtella ſub armis, *obſidet*, 5, 440. ſedet æternumque ſedebit Theſeus 6, 617. *Si*, id, *ſtatutum eſt*, 7, 368. certa patribus ſententia pugnæ 7, 611
ſedetis portu 7, 201
ſedibus G. 4, 65. 471 Æ. 1, 88. 2, 465. 611. 654. 6, 152. 203. 328. 371. 7, 775. 11, 532
ſedili gramineo 8, 176
ſedilia ſaxo vivo 1, 171
ſedilibus G. 4, 350
ſedis patriæ Æ. 2, 634
ſedit inguine ima, *haſta*, 10, 785. hæc ſententia 11, 551
ſeditio 1, 153
ſeditione 11, 340
ſeduxerit artus anima mors 4, 385
ſeges G. 1, 47. 4, 129. Æ. 3, 142. virûm G. 2, 142. telorum Æ. 3, 46. atra horreſcit ſtrictis enſibus 7, 526. horret ferrea ſtrictis mucronibus Æ. 12, 663
ſegetem G. 1, 212. 319. 2, 411. Æ. 2, 304
ſegetes E. 1, 72. 5, 33. 9, 48. G. 1, 1. 54. 152. 3, 198
ſegeti 1, 270
ſegetis Æ. 7, 808
ſegetum G. 1, 112
ſegnem campum 1, 72. Menæten Æ. 5, 173. palmum 10, 700
ſegnes G. 4, 198. Æ. 9, 787. 11, 21. 64. 736. jaceant terræ G. 2, 37. rumpe moras 3, 42
ſegnior Æ. 8, 414. 10, 657. 12, 566. 615. non ſegnior Bacchus in denſo ubere G. 2, 275. ſegnior annis 3, 95. haud illo ſegnior ibat Æ. 4, 149. non curſu ſegnior 7, 383
ſegnis carduus G. 1, 151. defluit amni cætera pars, *lenta*, Æ. 8, 549. mora 10, 308. fuga 10, 592
ſegnities 2, 374
ſegniùs, non ſegniùs 9, 441. 12, 525
Selinus, *nom. prop. oppidi*, Æ. 3, 705
ſellam trabeamque regni inſignia Æ. 11, 334
ſemel G. 2, 422. Æ. 3, 431. 6, 487. 9, 140. 10, 298. 11, 412. 418. 12, 208
ſementem G. 1, 230
ſemeſſa oſſa Æ. 8, 297
ſemeſam prædam 3, 244
ſemianimem germanam 4, 686
ſemianimes digiti 10, 396. equi 11, 635
ſemianimi lapſoque, &c. 12, 356
ſemianimis, *Rhætus*, 10, 404
ſemiferi, *Cati*, 8, 267
ſemifero ſub pectore 10, 212
ſemina G. 1, 193. 2, 268. 302. 324. terrarumque, animæque, mariſque E. 6, 32. ſæva leonum G. 2, 152. flammæ Æ. 6, 6
ſeminat arbos 6, 206
ſemine G. 1, 22. 104. 2, 14. 317
ſeminecem, *ſerpentem*, Æ. 5, 275
ſemineces viros 9, 455. multos 12, 329
ſemineci ſibi 10, 462

ſeminibus G. 2, 57. 354. Æ. 6, 731
ſemihominis Caci 8, 194
ſemiputata vitis E. 2, 70
ſemita Æ. 1, 422. 4, 407. 9, 383. 11, 524
ſemiviri Phrygis 12, 99
ſemiviro comitatu 4, 215
ſemiuſtum fulmine corpus Enceladi 3, 578
ſemper, *paſſim.*
ſemuſta robora 5, 697, buſta 11, 200
Senatum 1, 430
Senatus 8, 105
ſenecta 5, 395
ſenectæ G. 1, 186. 3, 96. Æ. 6, 114. 9, 481. 11, 105. 12, 57. 934
ſenectam 10, 192
ſenectus G. 3, 67. Æ. 5, 416. 6, 275. 304. 7, 440. 452. 8, 708. 9, 610
ſenem G. 2, 494. 4, 127. 438
ſenes Æ. 5, 715. 7, 206. 12, 132
ſenex E. 1, 47. 52. 6, 18. Æ. 7, 180
ſeni, *dat.* E. 6, 70. Æ. 8, 638. biſſeni pueri 5, 501
ſenibus G. 3, 135
ſenior G. 3, 97. Æ. 2, 509. 544. 692. 5, 179. 409. 704. 729. 823. 6, 304. 7, 46. 535. 8, 32. 457. 10, 124. 418. 11, 31. 122. 12, 401
ſenioris Aceſtæ 5, 301. 573. amici 5, 719
ſenis G. 4, 403. Æ. 4, 251
ſenos, bis ſenos dies E. 1, 44. Æ. 11, 133. bis ſenos cycnos Æ. 1, 397
ſenſêre fluvii alnos, *tulerunt*, G. 1, 136. poma truncos valentes 2, 426. pharetram ſonantem fuga, *audiverant*, Æ. 9, 660
ſenſibus imis E. 3, 54
ſenſit Æ. 2, 377. 3, 669. 5, 868. 8, 393. 9, 354. bis trigora ſeges G. 1, 48. ſonitum 4, 334. Neptunus pontum miſceri murmure Æ. 1, 129. vacuos ſine remige portus 4, 588. diverſos equos 12, 495
ſenſu guſtu G. 2, 247
ſenſum ætherium Æ. 6, 747
ſenſus ſanos E. 8, 67. inflexit Æ. 4, 22. quis nunc tibi 4, 408. pertentat lues 7, 355. ſopitos 10, 642. pectore vertuntur varii Æ. 12, 914
ſenta ſitu loca, *horrida*, 6, 462
ſententia 1, 241. 264. 586. 2, 35. 3, 59. 4, 287. 5, 748. 7, 611. 9, 191. 220. 10, 6. 240. 608. 11, 21. 222. 295. 314. 551. 12, 238
ſentes 9, 382
ſentiat & experiatur, &c. 7, 434
ſentibus E. 4, 39. G. 2, 411. Æ. 2, 379
ſentis 3, 360. 4, 542. 5, 469. 10, 623
ſentit hoc Iülus 10, 534
ſenum 8, 287. 9, 309
ſepem G. 1, 270. 2, 436
ſepes E. 1, 54. G. 2, 371
ſepibus E. 8, 37
ſepſit aëre gradientes Æ. 1, 415. ſe tectis 7, 600
ſepta, *nom. fæm.* armis, *Dido*, 1, 510. corona venantum fera 9, 551
ſepta domorum G. 4, 159
ſeptam circum aggeribus claſſem Æ. 9, 70
ſeptem, *paſſim*
ſeptemplicis clypei Æ. 12, 925
ſeptena volumina traxit anguis Æ. 5, 85. corpora 6, 21. tela 10, 329
ſeptenoſque orbibus orbes impediunt 8, 448
ſeptima, *dies*, G. 1, 284. æſtas 4, 207. Æ. 1, 759, 5, 626
ſeptus E. 1, 34
ſeptum formidine cervum Æ. 12, 750
ſeptus nebula Æ. 1, 443. undique aggeribus 9, 783. hoſtili aggere 11, 398
ſepulchri 2, 646. 6, 177
ſepulchris E. 8, 98. G. 1, 498
ſepulchro Æ. 2, 542. 3, 67. 4, 29. 6, 152. 9, 215. 10, 558. 906
ſepulchrum E. 9, 59. Æ. 6, 232 12, 547
ſepultam urbem ſomno vinoque 2, 265
ſepulti hi quos vehit unda 6, 326. ſomno vinoque 9, 236
ſepulto parce 3, 41. cuſtode 6, 424
ſepultos manes 4, 34
ſepultus vino 3, 630
ſequaces capreæ G. 2, 374. fumos 4, 230
ſequaci Latio Æ. 10, 365
ſequacibus undis Maleæ 5, 193 flammis Æ. 8, 49
ſequamur ſaltus G.
ſe oſtendit dextra
qua ducunt juſſa
114. meliora 3,
am fortuna ſuper
qua fata trahunt
Trojugenas 12,
us vocat 12, 677
ſequantur ſeſe in
ſigna 10, 258.
11, 809. qui
32. quem arme
rent? 12, 719
ſequar quid majora
ſumma taſtigia
346. *te*,
384. juſta Teu
quave ſequar?
ſequar 9, 490.
4, 114
ſequare colonos
4, 626
ſequatur factum for
quæ deinde
ſi fortuna 8,
cumque viam
10, 49.
679
ſequebatur ſudor
565. unum ex
ne Æ. 11, 781
ſequendi ſigna Æ.
omnibus una
ſequendo æquare
671
ſequens G. 4, 48
5, 805. 10,
ſequentem 5, 22
ma 8, 333.
193
ſequentes ſylvas E.
las G. 1, 33.
lunas 1, 424
ſequenti ævo E.
ſequentum G. 3,
200. 9, 394
ſequentur G. 1,
4, 592. frume
G. 1, 189.
Æ. 12, 153
ſequere tu deinde
liam ventis Æ.
ſequeris Clytium
ſequeſtra pace
ſequetur, *te*,
6, 146. quicum
tum 9, 299.
duces, 11, 43
ſequi G. 1, 39.
466. Æ. 2,
roram, *perſequ*

, 606. hos arma 10,
1, 66. telo, *eum*,
pennis aſtra 12,

em? 3, 88. te 4,
iam fugientem 5,

, 63. 6, 55. Æ. 2,
. 323. 6, 815. 8,
10, 180. 651. 12,
cortice ſanguis 3,
repoſtos eadem
fuit vivis 6, 655.
504. ſequentem
de vulnere ſanguis
c deinde Latinus
ad litora fluctus

ſum qua ducitis 2,
curſu 2, 737. ve-
754. non ſponte Ita-
61
189. 751. certiſ-
ſolem G. 1, 439.
em Æ. 8, 592.
54. clamore 9,
10, 799. ſanguiſ-
nuſque una ea-
a 10, 487. Teu-
2. portenta 11,

. libertas E. 1, 28.
Æ. 2, 373. mea
581. meæ ſe-
es 9, 482. aſſur-
10, 94. *abl.* no-
2. Æ. 7, 16. 492.
lumina accen-
G. 1. 251. co-
Narciſſum tardè
mina Æ. 5, 524
ti E. 8, 88. G.
. ad fortia vires

G. 4, 138. mor-
9. quietem 8, 30
2, 403. ulmos

um tecta pinos

1, 299. denſa 2,
m 2, 299
ne multa inter
160
ta tellure 12,

. 1, 393
Æ. 5, 104. æ-
in regione cœli
parte cœli 9,

. 1, 426

ſerenas hiemes G. 1, 100. ventus agat nubes 1, 461
ſerenat vultu cœlum tempeſtateſque Æ. 1, 259. ſpem fronte 4, 477
ſereni cœli 5, 851
ſereno cœlo G. 1, 260. Æ. 3, 518. vere G. 1, 340. cœlo & pelago Æ. 5, 870
ſerenos vultos fœdavit 2, 285
ſerentem ſulco 6, 844
ſerentes, *ſatores*, G. 1, 193
ſerere 2, 433
ſeres farra 1, 73. viciam 1, 227
Seres, *populi*, 2, 121
Sereſti Æ. 5, 487
Sereſtum 1, 615. 12, 561
Sereſtus 9, 171. 779. 10, 541. 12, 549
Sergeſto 5, 184
Sergeſtum 1, 514. 4, 288. 5, 221. 282. 12, 561
Sergeſtus 5, 121. 185. 203. 272
Sergia domus 5, 121
ſeri, *verb.* meſſes nec potuêre G. 1, 161
ſeria ludo poſthabui E. 7, 17
ſeris nepotibus 2, 521. votis Æ. 7, 597
ſerit varios rumores 12, 228
ſerite hordea campis G. 1, 210
ſermo, *Turni*, cœperat, *illum*, flectere Æ. 12, 940
ſermone 1, 221. 752. 4, 189. 277. 6, 160. 470. 8, 309. 468. 9, 657
ſermonem 4, 388. 12, 223. 834
ſermonum 8, 464
ſero, *nomen*, pingui paſce G. 3, 406
ſeros hiberni luminis ignes 1, 291. cantus 1, 403
ſerpant contagia, &c. G. 3, 469
ſerpens E. 4, 24. Æ. 2, 214. 5, 91. 273. 11, 753
ſerpentibus G. 1, 129. 215. Æ. 4, 72. 7, 658
ſerpentis 7, 375
ſerpentum 8, 436. 12, 848
ſerpere hanc hederam tibi circum tempora inter lauros E. 8, 13
ſerpilla G. 4, 31
ſerpillum E 2, 11
ſerpit quies Æ. 2, 269. per agmina murmur 12, 239.
ſerræ argutæ lamina G. 1, 143
Serrane, *voc. nom. propr. viri*, Æ. 6, 844
Serrano 9, 454
Serranum Æ. 9, 335
ſerta E. 6, 16. 10, 41
ſertis 6, 19. Æ. 1, 421. 4, 202. 506. 7, 488
ſerva, *verb.* cœli menſes & ſidera G. 1, 335. nati communis amorem Æ. 2, 789. altera Trojæ Pergama 3, 86. mœnia 11, 506
ſerva, *nomen*, datur olli 4, 284. Lycimnia 9, 546
ſervabat ramos 4, 485. filia ſedes 7, 52. corpus 11, 31
ſervabit Tityrus hœdos E. 5, 12
ſervandi hœdorum dies G. 1, 205
ſervans occaſum Solis 1, 402. æternum ſub pectore vulnus Æ. 1, 40. ſub imagine falcem, *tenens*, 7, 179
ſervant intus clauſos, &c. G. 3, 214. gluten ad hæc munera, *apes*, 4, 41. ſervant Nymphæ 4, 383. ſi fata virum Æ. 1, 550. *fores*, 2, 450. nomen & arma locum, *pro* locus ſervat, &c. 6, 507. vices, *portas*, 9, 222. buſta ſemuſta 11, 200
ſervantem ripas hydrum G. 4, 459. limina Veſtæ Æ. 2, 568
ſervantiſſimus æqui Ripheus Æ. 2, 427
ſervare aris, *vitulos*, G. 3, 160. quantum poſſent oculi Æ. 6, 200. caſtum cubile conjugis 8, 412. recurſus pelagi 10, 288. modum rebus ſecundis 10, 502. incolumem 10, 616
ſervarent tutos aggere muros 9, 43
ſervas Romana Palatia G. 1, 499. Pyrrhin' connubia Æ. 3, 319. Pergama 8, 37
ſervaſſe omnia carminibus E. 9, 10
ſervaſſent has mihi ſedes Æ. 2, 642
ſervat pomis ſua nomina G. 2, 240. domus pudicitiam 2, 524. mihi Aceſtem tellus Æ. 5, 30. flumina Charon 6, 298. ſidera 6, 338. veſtibulum 6, 556. honos tuus ſedem 7, 3. haſta tenorem 10, 340. te mea dextera 12, 428
ſervata, *nom. fem.* cupreſſus per annos multos 2, 715.

non ſervata cineri fides promiſſa Æ. 4, 552. lauros per annos multos 7, 60. in hunc dolorem 11, 159. *voc. per me ô*, Troja 2, 160. *neutr. plur.* mella G. 4, 223. aſtra Æ. 5, 25
ſervatæ a peſte carinæ 5 699
ſervatam ob navem 5, 283
ſervate voſmet rebus ſecundis 1, 211. Dî patrii domum 2, 702. Dî pios 3, 266
ſervati nautæ G. 1, 436. *nos*, periclis Æ. 8, 189. ex undis 12, 768
ſervatum me ex undis 3, 209
ſervavêre diem 8, 269
ſervavit honorem patrium 5, 601
ſervent muros milite 9, 161
ſerves fidem 1, 160. hanc animam natoque patrique 10, 525
ſervet, *apes Priapus*, G. 4, 111. veſtigia 2, 711. amores ſepulchro 4, 29. limen 6, 402 limina 6, 575
ſervet is Dareta 5, 476
ſerviat tibi ultima Thule G. 1, 30
ſervire marito Æ. 4, 103
ſervitio exire E. 1, 41. aſſuerint colla, *vituli*, G. 3, 168. premet Mycenas Æ. 1, 289. enixæ, *nos parientes ſervitio*, 3, 327
ſervitum ibo matribus Grajis 2, 786
ſerum regem 6, 764. canit 12, 864
ſerunt Aurunci, Rutulique 11, 318
ſervo quos tibi E. 2, 42. condita 3, 43. 47. retia 3, 75
ſervor per tua vulnera Æ. 10, 848
ſerus veſper G. 1, 462. cæcâ nocte natat freta 3, 260
ſeſe, *paſſim.*
ſeta Æ. 7, 667
ſetas G. 3, 312. Æ. 6, 245
ſetigeræ ſuis 12, 170
ſetigeríque ſues 7, 17
ſetigeroſque ſues 11, 198
ſetoſi apri E. 7, 29
ſeu, *paſſim.*
ſeveris Curibus Æ. 8, 638
Severum montem 7, 713
ſeverum amnem Cocyti G. 3, 37. amnem Eumenidum Æ. 6, 374
ſex Æ. 9, 272. 11, 9. 12. 899
ſexcentos juvenes Æ. 10, 172
ſi non E. 1, 16. 3, 15. 7, 43. G. 2, 132. 344. 461. Æ. 2, 54. 4, 18
etſi, *licet*, 9, 44
aut ſi E. 7, 23. 27. 9, 63. Æ. 3, 311. 11, 368
at ſi E. 7, 55. 67. G. 1, 67. 191. 219. 430. 458
ſi forte 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155. 379. 2, 81. 136. 756. 10, 724. ſi fors, *ſi forte*, 12, 183
ſi vero G. 1, 227. 424. 4, 251. Æ. 9, 267
ſi, *pro*, ſiquidem G. 1, 7. 17. 5, 798. 6, 530
ſi modo G. 4, 323. Æ. 4, 109. 5, 25
ſi, *comparationibus ſerviens*, *ut*, non aliter quam ſi 4, 669. nec magis quam ſi 6, 471. haud ſecus quam ſi 12, 124
Sibarim, *nom. prop. viri*, 12, 363
ſibi, *paſſim.*
ſibi in colla G. 3, 421. Æ. 5, 277. ora 2, 211
ſibilat 7, 447. ore ſerpens 11, 754
ſibilus Auſtri venientis E. 5, 82
Sibylla Æ. 5, 735. 6, 98. 538. 666
Sibyllæ 3, 452. 6, 10. 44. 176. 236
Sibyllam 6, 752. 897
ſic cœpit E. 8, 16. Æ. 1, 525. ſic incipit G. 4, 386. Æ. 12, 57. ſic orſus 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 806. ſic ait 1, 468. 2, 296. 3, 189. 4, 641. 704. 5, 365. 551. 9, 323. 749. 10, 473. 11, 29 520. 12, 622. ſic, *ſubauditur*, ait 6, 853. 9, 234. 12, 195. ſic alloquitur 1, 598. 4, 8. 222. 6, 341. 441. 10, 228. 11, 820. ſic fatus 1, 614. 2, 50. 391. 544. 3, 118. 4, 570. 5, 72. 351. 539. 10, 536. ſic loquuta 1, 618. 9, 5. ſic memorat 1, 635. 8, 79. 9, 324. ſic effata 2, 524. 4, 30. 7, 456. ſic, ô ſic poſitum affari corpus 2, 644. ſic, ſic juvat ire ſub umbras 4, 660. ſic demum 1, 154. ſic affari 2, 775. 3, 153. ſic effatus 3, 463. 7, 135. 9, 22. ſic contra eſt ingreſſa
excepit 4, 14.
364. fata 4, 685.
iata eſt 6, 666.
quutus 5, 14.
319. fatur 5,
115. 10, 621.
tur 9, 295.
orſa 6, 125. 562.
123. aggreditur
audit 6, 854.
699. 9, 250.
7, 212. voce
11, 784. petit,
420. incipiens
13. exhortata
reddidit ore 11,
12, 195
Sicanæ gentes 8,
Sicani 5, 293. 7,
Sicaniæ freta 1,
Sicanio ſinu 3, 692
Sicanium latus 8,
Sicanos fluctus E.
tus 5, 24. fines
ſicca, *fem. abl.*
214. arena 1,
5, 180. *neutr.*
E. 7, 56
ſiccæ ſanguine
64
ſiccant ovis ubera
ſiccat aries vellera
ſicci Tartari agri G.
ſiccis faucibus
358
ſicco ligno G. 2,
litore Æ. 3, 135.
in ſicco ludunt
363
ſiccum ſanguine
261. exſilit in
433. roſtra
301
Siceli̇des muſæ E.
Sichæi Æ. 4,
Sichæo 4, 552
Sichæum 1, 352.
Sichæus 1, 347.
ſicubi G. 3, 332.
Siculæ, *genit.*
dat. oræ 3, 410
Siculi paſtoris E.
Siculis montibus
gionibus Æ. 1,
696. arvis 5,
Siculo, *lateri*, 3,
7, 289
ſicut 8, 12
Sicyonia bacca G.
ſidera E. 5, 57.
2, 342. Æ. 1,

43. 360. 423. 515.
9. 620. 4. 81. 322.
. 524. 578. 5, 126.
38. 458. 641. 795.
3. 429. 10, 161. 193.
12, 197
G. 1, 335. 2, 1.
58. Æ. 1, 263. 8,
176. 11, 879
. 5, 43. 62. 6, 85.
. 2, 427. Æ. 1, 97.
153. 222. 687. 5,
67. 9, 16. 239. 637.
667. 11, 37. 136.
765
o, 68. G. 1, 1. 73.
Æ. 2, 204. 4, 309.

ra 3, 586
dem 10, 3
o 12, 167
, 227
æquora Æ. 7, 727
don urbs Phœniciæ,

m. fœm. Dido 1, 450.
266. 11, 74. *abl.* ur-

rbem 1, 682. chla-
, 137
es , 75
o 5, 571
res 4, 683
arbore 6, 203
32. 4, 234. Æ. 2,
15. 8, 681. 11, 260
, 312
4
3, 40. dabit tibi
1, 229. dabit ſol
63. dabant volucres
novet 3, 236. mor-
440. hæc dant 3,
ere caſtris 4, 108.
Æ. 3, 388. ſe-
590. divini de-
647. quæ ferant
rvans 6, 198. re-
6, 825. noctis o-
138. repoſcere
606. ferre 7, 628.
quuti 8, 52. nulla
ad ſpeluncam 8,
entum 9, 394. ſe-
10, 258. dant
265. canunt 10,

puer juventa 9,

li regionem in
2, 269. ora ſono
. 2, 423. ulū-

ma Æ. 5, 317
ſigna temque vias 2, 697
ſignare campum G. 1, 126
ſignari ſe oculis Æ. 12, 3
ſignat nomen oſſa 7, 4
ſignavit viam flammis 5, 526
ſignent veſtigia pulvere G. 3, 171
ſignet honore, &c. Æ. 6, 780
ſignificat manu, &c. 12, 692
ſignis certis G. 1, 351. 394. his 4, 219. non dubiis 4, 253. auroque rigentem pallam Æ. 1, 652. aſpera cymbia 5, 267. impreſſum cratera 5, 536. aſpera pocula 9, 263. collatis 11, 517
ſigno, quo ſigno caderent Auſtri G. 1, 354. rem carmine Æ. 3, 287. audito 5, 315. dato 12, 129
ſignorum ortus E. 9, 46. obliquus ordo G. 1, 239. obitus & ortus 1, 257
ſignum pecori impreſſit G. 1, 263. effodêre loco Æ. 1, 447. dant 3, 239. 4, 167. dat è puppi 3, 519. nautis metam conſtituit 5, 130. exſpectant 5, 137. dedit 5, 578. canit 7, 513. dedit buccina 7, 519. it bello teſſera 7, 637. belli 8. 1. dediſſet 1, 523. cecinit 1, 534. dat bello buccina 11, 474. dat cœlo 12, 245
ſileam, eloquar an ſileam? 3, 39
ſilebo nec te 10, 793
ſilent arrectiſque auribus aſtant 1, 156. æquora 1, 168. latè loca 9, 190
ſilentes lucos G. 1, 477. umbræ Æ. 6, 264. obſtupuêre 11, 120
ſilenti nocte 4, 527. 7, 88. 102
ſilentia Æ. 1, 734. 2, 255. 755. 4. 112. 6, 265. 10, 63. 11, 241
ſilentibus dumis 9, 393
ſilentum, *umbrarum,* 6, 432
Silenum E. 6, 14
ſiler molle G. 2, 12
ſileſcit Deûm domus Æ. 10, 101
ſilet 2, 126. 4, 499. æquor E. 9, 57. nox G. 1, 247. tranquillo, *ſaxum,* Æ. 5, 127. æther 10, 102
ſiletur in noctem G. 4, 189
ſilex Æ. 6, 466. 602. 8, 233
ſilice E. 1, 15
ſilicis G. 1, 135. Æ. 1, 178. 6, 7
ſiliqua G. 1, 74
ſiliquis 1, 195
ſim E. 2, 19. Æ. 9, 216
ſimæ capellæ E. 10, 7
Simethia flumina Æ. 9, 584
ſimilem huic noſtræ Romam E. 1, 21. locum G. 2, 266. indignanti, ſimilemque minanti Æ. 8, 649
ſimiles canibus catulos E. 1, 23. revireſcere G. 2, 313. nimbo Æ. 5, 317. Delphinum 5, 594
ſimili pœna 1, 140. metallo 6, 144
ſimilis laboranti G. 3, 193. humeros deo Æ. 1, 593. avi 4, 254. omnia Mercurio 4, 558. anhelanti 5, 254. Phorbanti 5, 842. imploranti 7, 502. omnia longævo 9, 650. tenenti 12, 754. fortuna 1, 632. cura 8, 396. Juturna 12, 477
ſimillima faciem lauro G. 2, 131. ſomno volucri Æ. 2, 794. 6, 702. morti 6, 522. proles 10, 391
Simoenta 5, 261. 634. 903. 10, 66
Simoentis 1, 622. 3, 312
Simois 1, 104. 6, 88. 11, 257
ſimplex nec modus inſerere G. 2, 73. nec via mortis 3, 482
ſimplicis herbæ G. 3, 528. auraï Æ. 6, 747
ſimul, *repetitum,* G. 3, 201. Æ. 1, 517. 635. 636. 2, 220. 5, 675. 9, 318. 319. 12, 268. 758
ſimul, *poſtquam,* G. 4, 232. Æ. 11, 908
ſimul ac 4, 90. 12, 222
ſimulachra G. 1, 477. 4, 472. Æ. 2, 517. 5, 385. 674. 7, 89
ſimulachrum 2, 172. 232. 772
ſimulans multa 1, 356. illa chorum 6, 517
ſimulant votum pro reditu 2, 17
ſimularat nimbos 6, 591
ſimulat ſpem vultu 1, 213
ſimulata, *abl.* mente 4, 105. *neutr. plur,* verba 1, 714. magnis Pergama 3, 349
ſimulato numine Bacchi 7. 385
ſimulatos latices 4, 512
ſin, *paſſim.*
ſinant ſi qua fata 1, 22

ſinas lethum pro laude paciſci Æ. 12, 49. occiderit Troja cum nomine 12, 828
ſine, *verb.* E. 8, 12. 9, 43. G. 4, 47. 90. Æ. 5, 163. 717. 9, 90. 291. 409. 10, 598. 11, 505. 12, 25. 680
ſine, *præpoſit. paſſim*
ſinebant Æ. 4, 651. 11, 701. 12, 147
ſinent fata 6, 870
ſineret dolor 6, 31. ſuccedere terræ 11, 103
ſines 5, 391. 10, 26
ſinet 4, 540. 6, 96
ſingula 1, 457. 6, 723. 888. 8, 618. corpora G. 3, 471. interverba Æ. 3, 348. monimenta 8, 311
ſingultantem ſanguine truncum 9, 333
ſingultibus ilia pulſat 9, 415
ſingultu ilia tendunt G. 3, 507
ſiniſter Notus G. 1, 445
ſiniſtra cornix E. 1, 18. 9, 15
ſiniſtra, *abl. manu*, Æ. 5, 457. 6, 571. 10, 261. rupe 6, 548. in parte 9, 468
ſiniſtræ, *manui*, 11, 10
ſiniſtram, *manum*, 2, 671. Anxuris 10, 545
ſiniſtri pedis 7, 689
ſiniſtris, *manibus*, 2, 443. monitis 10, 110
ſiniſtro lateri 10, 160
ſiniſtros ſolvêre ſinus 5, 830. mores 11, 347
ſinit 2, 779. 10, 427. 433. 700
ſinite 2, 669. 9, 620. 10, 15. 12, 316
ſinito creſcere, &c. G. 3, 206
Sinon Æ. 2, 159
Sinonem 2, 79
Sinonis 2, 195
ſint, *optantis*, *ut*, ſint ſylvæ conſule dignæ E. 4, 3. *præcipientis*, *ut*, ſuſpecti tibi ſint imbres G. 1, 443
ſinu vaſto accepit 4, 362. Sicanio Æ. 3, 692. germanam amplexa fovebat 4, 686. labens circum fluit Cocytus 6, 132. præ ſe portans 11, 544. perfundit arenam 11, 606
ſinuatque volumine terga, *de ſerpentibus*, 2, 208
ſinuerque alterna volumina crurum G. 3, 192
ſinum lactis E. 7, 33
ſinum ex alto trahit fluctus G. 3, 238. implevit lacrymis Æ. 4, 30. implevit ſanguis 10, 819. in ſinum ſubdit, *ſubmittit*, 7, 347. 10, 819
ſinunt fas & jura G. 1, 269. ſi quem numina læva 4, 7. non plurima cœlo monſtra, &c. Æ. 7, 270
ſinuoſa volumina 11, 753
ſinuoſa flexu G. 1, 244
ſinus, *nom. ſing.* anguſtus ſit nodo G. 2, 76. extremi orbis 2, 123. ultimus tardos trahit orbes 3, 424. & ſtatio Æ. 2, 23. Tarenti 3, 551. *acc. plur.* arva laxant G. 2, 331. in ſinus reductos ſcindit ſeſe unda 4, 420. Illyricos Æ. 1, 247. collecta nodo 1, 324. implere ſecundos 3, 455. Magaros 3, 689. obligat in ventum 5, 16. dextros ſolvêre 5, 831. pandentem 8, 712. crepantes, *chlamydis*, 11, 775
ſi qua, *nom. fœm.* aut *neutr. ſing.* aut *plur. paſſim*
ſi quà, *quo*, *quomodo*, *alicubi*, 1, 22. 185. 6, 459. 882. 8, 243. 9, 134. 512. 10, 458
ſi quam G. 3, 489. Æ. 1, 326. 6, 367. 11, 308
ſi quando E. 2, 23. G. 1, 259. 2, 128. 3, 98. 4, 228. 314. Æ. 3, 500. 8, 172. 10, 272. 803. 11, 653. 12, 749. 851
ſi quem G. 4, 6. 281. Æ. 1, 155. 6, 367. 7, 225. 226
ſi quibus 1, 582
ſi quicquam 4, 317. 8, 140. 11, 415
ſi quid E. 3, 52. 7, 10. 9, 32. Æ. 1, 607. 4, 317. 382. 5, 688. 7, 273. 9, 446. 11, 374. 12, 152
ſi qui E. 2, 9. 7, 44. G. 2, 49. 3, 453. 474. 563. Æ. 4, 319. 328. 684. 5, 410. 9, 210. 12, 56. 68. 157
ſi quiſquam 12, 761
ſi quod 4, 520
ſi quos E. 5, 10. G. 2, 265. Æ. 2, 420
Sirenum ſcopulos 5, 864
Siriiſque piris G. 2, 88
Sirius, *aliter*, canicula, *ſtella in ore majoris canis*, G. 4, 425. Æ. 3, 141. 10, 273
ſis E. 5, 65. Æ. 1, 334. 12, 439
ſiſtam te tutum limini patrio 2, 620. facili tramite Æ. 6, 676
ſiſtat qui me in valli… G. 2, 489
ſiſte huc ſororem Æ. … gradum 6, 465
ſiſtere ubi detur 3, 7… fluviis 4, 489. co… 873
ſiſtet claſſem in oris … Romanam 6, 858
ſiſtimus monſtrum in… ta arce 2, 245
ſiſtit cum grege a… 85. in litore 10, 9… clamantis, *jaculan*… hic ſe Dea 11, 8… 12, 355
ſiſtro patrio vocat … 696
ſiſtunt amnes G. 1, …
ſiſ, *paſſim*
ſiſi G. 2, 353. 3, 4… 42
ſitiens rapiat Venere… 137
ſitientes Afros E. 1, … G. 4, 425
ſitim E. 5, 47. G. 3, …
ſitis Æ. 3, 483
ſitit herba moriens E…
ſitiunt herbæ G. 4, …
ſitu, 1, 72. Æ. 6, 46… 452
ſitus revocare 3, 451
ſive, *paſſim*
ſoboſem armenta ſor… 71
ſoboles E. 4, 49. G. … 100. Æ. 4, 328
ſocer 6, 830. 7, 317
ſoceriſque 11, 105
ſoceroque 11, 440
ſoceros 2, 457. 10, …
ſocia, *fœm. abl.* urb… *plur. neutr.* agmi… arma rogantes 8, … ſequutum 11, 161
ſociam addit ſe E. …
ſociare cui me vellem … gali Æ. 4, 16. … biis Latinis 7, 96. … nulli procorum … 27
ſocias, *verb.* urbe, … 605
ſocias, *adject.* rates …
ſociatus thalamo 9, …
ſocii G. 3, 346. 2… 202. 2, 387. 8, … 240. 282. 290. … 532. 560. 617. … 778. 9, 54. 10, …

738. 799. 841. 11, 272.

. 1, 313. 557. 637. 2, 429. 748. 3, 12. 234. 7, 35. 9, 8. 818. 10, 11, 2. 533. 884
n 3, 638. 8, 174
. 8, 70. Æ. 1, 198. 221. 394. 587. 2, 267. 339. 3, 471. 4, 289. 375. 572. 5, 43. 283. 746. 795. 6, 184. 229. 890. 8, 56. 91. 546. 9, 71. 150. 758. 768. 780. 10, 241. 293. 441. 831. 11, 12. 200. 322. 521. 12, 38.

6, 161. agmen 2, 613.
se 4, 142. consiliis
cape 5, 712. sese ad-
at Æneæ 6, 170. me
iis adjungere rebus 9,

ſociorum, 5, 174. 9, 558.
10.
e vocari 7, 264
10, 386
, 67. G. 1, 231. 439.
2, 321. 3, 357. 4, 51.
426. Æ. 1, 572. 3, 284.
7, 100. 218. 8, 97. 12,

bſt. plur. pro, *terram*, G.

. adject. nom. ſing. E.
8. G. 1, 389. Æ. 1, 601.
. 365. 489. 660. 4, 32.
23. 462. 467. 543. 5,
7, 52. 8, 581. 9, 217.
04. 821. ſalus 9, 257.
ia fuit 10, 879. *abl.*
pe E. 10, 14. *famâ*, ſi-
adibam Æ. 4, 322.
, *litore*, 5, 613. ſub
6, 268. Diana 11,

utr. plur. E. 8, 10. G.
. 3, 212
hoc occaſum Trojæ Æ.
3. curas 9, 489
famem concuſſa quercu
, 159. hoc mortem Æ.
29
es, G. 3, 153
, 467. Æ. 4, 421. 9,
12, 810
mali 3, 661. quidquid
ndi eſt 10, 493. hoc
10, 859
lenire dolentem 4,

amorem G. 4, 464

ſolare inopem Æ. 9, 290
ſolata laborem cantu G. 1, 293
ſolatia E. 9, 18. Æ. 5, 367. 8, 514. 11, 62
ſolatur E. 6, 46. feſſos opibus Æ. 5, 41. quos dictis 5, 770. amorem muſa 10, 191. metum Iüli 12, 110
ſolatus Æneam his vocibus 5, 708
ſole E. 2, 13. G. 1, 234. 288. 2, 512. 3, 132. 156. Æ. 1, 435. 3, 568. 4, 701. 5, 89. 6, 534. 7, 527. 720. 8, 23. 9, 461. 10, 807
ſolebam E. 1, 24
ſolebant 2, 30. Æ. 12, 768
ſolebas E. 3, 26
ſolebat 6, 70. Æ. 2, 459. 7, 734
ſolem E. 6, 37. G. 1, 48. 399. 425. 440. 464. 2, 298. 373. 3, 439. 4, 28. Æ. 1, 147. 2, 475. 4, 470. 480. 6, 641. 12, 172
ſolemus E. 1, 21. G. 2, 186
ſolenne imperium Æ. 12, 193
ſolennem honorem 8, 102
ſolennes pompas G. 3, 22. Æ. 5, 53. aras 2, 202. dapes 3, 301
ſolennia vota E. 5, 74. dona Æ. 9, 626
ſolennia tumulo referunt ludis 5, 605. tumulo mittens 6, 380. hæc 8, 185
ſolent E. 1, 26. G. 3, 461
ſolers cuſtodia pecudum G. 4, 327
ſoles condere E. 9, 52. ex imbri proſpicere G. 1, 394. novos 2, 332. hyberni quod properent ſe tingere Oceano 2, 481. Æ. 1, 749. tres erramus pelago 3, 203
ſolet E. 10, 75. Æ. 2, 592. 6, 205
ſoli, *adject. dat.* mihi 10, 442. 12, 315. *plur.* E. 10, 32. Æ. 2, 366. 6, 610. 12, 661
ſoli hyberno G. 3, 302
ſolibus maturis 1, 66
ſolida, *neutr.* taurorum viſcera Æ. 6, 253. æra 9, 809
ſolidæque vires Æ. 2, 639
ſolidanda area cretâ G. 1, 179
ſolidi crateres auro Æ. 2, 765
ſolido de robore G. 2, 64. elephanto 3, 26. cornu 3, 88. de marmore Æ. 6, 69. adamante Æ. 6, 552. argento 9, 357. in ſolido puteum demitti G. 2, 231. in ſolido multos rurſus fortuna locavit Æ. 11, 427
ſolidum, in ſolidum cuneis via finditur altè G. 2, 79. nodis telum Æ. 11, 553
ſolio 1, 510. 6, 396. 7, 169. 210. 8, 178. 541. 10, 116. 11, 301
ſolis, *ſubſt.* G. 1, 92. 403. 2. 478. 3, 277. 336. Æ. 1, 746. 6, 255. 796. 7, 10. 130. 227. 8, 68. 195. 623. 12, 115. 164
ſolis, *adject.* ariſtis G. 1, 220. Sabæis 2, 117. in agris 3, 249. Mycenis Æ. 9, 139. montibus 11, 669
ſolita humo mandet 9, 214
ſolitæ, *genit.* virtutis 11, 415. *plur.* Danaûm naves 2, 462
ſolitum auxilium 9, 129. tibi 11, 383. præter ſolitum G. 1, 413
ſolitus, canto quæ ſolitus E. 2, 23. contendere, &c. Æ. 5, 370. terrere feras 9, 591
ſolium 2, 849
ſollicitam timor urget 9, 86
ſollicitanda tellus G. 2, 418
ſollicitant remis treta 2, 503
ſollicitas ægram Æ. 10, 612
ſollicitat concubitus primos nota voluptas G. 3, 131. ea cura quietos Æ. 4, 380. quæ vos fortuna quietos 11, 254. ſpicula dextra 12, 404
ſollicito tibi 3, 389
ſollicitos Galli amores E. 10, 6
ſollicitum mare G. 4, 262
ſollicitus Rex monſtris Æ. 7, 81
ſolo, *ſubſt.* E. 6, 64. G. 2, 49. 263. 3, 117. Æ. 1, 486. 2, 174 3, 27. 392. 4, 177. 5, 332. 6, 192. 469. 7, 250. 8, 45. 75. 10, 102. 180. 767. 11, 325. 485. 707. 12, 380. 547. 688. æqua ſolo fumantia culmina ponam 12, 569
ſolo, *adject.* in litore G. 4, 465. Volſcente Æ. 9, 439
ſolorum nemorum 11, 545
ſolos Atridas 9, 138
ſolſtitia G. 1, 100
ſolſtitium pecori defendite E. 7, 47
ſolvat eo me amantem Æ. 4, 479. cœlum in Tartara 12, 205
ſolve mares G. 3, 64. metus Æ. 1, 467. 5, 420. 9, 90

ſolvebat vota Æ. 11, 4
ſolvent formidine terras E. 4, 14. vota G. 1, 436
ſolvere colla equûm G. 2, 542. mentes carminibus Æ. 4, 487. fœdera furto 10, 91
ſolvêre crates favorum G. 4, 214. agmina terni diductis choris Æ. 5, 581. ſinus 5, 831
ſolves vota 3, 404
ſolvet tauris juga arator E. 4, 41
ſolvi ex ordine funes Æ. 5, 773. poſſe præmia 9, 253
ſolviſti omnia Deipnobo 6, 510
ſolvit ſe Teucria luctu 2, 26. pudorem 4, 55. lumina cunctanti 5, 856. imis avulſam radicibus, *rupem*, 8, 238. leto lumina ſenior 10, 418. vetuſtas, *ſaxum*, 12, 686. illi membra formidine torpor 12, 867
ſolvite me pueri E. 6, 24. corde metum Æ. 1, 566. vela citi 4, 574. crinales vittas 7, 403
ſolvitur in ſomnos 4, 530. *pappis*, 10, 305
ſolum, *adverb.* E. 5, 48
ſolum, *ſubſt.* E. 6, 35. G. 1, 64. 2. 204. 276. 356. 399. Æ. 1, 371. 3, 698. 4, 202. 6, 256. 7, 111. 9, 666. 10, 60. ſubtrahitur, *mare*, 5, 199
ſolum, *adject.* E. 9, 44. Æ. 3, 636. 4, 324. 7, 389, 9, 200. 298. 438. 11, 220. 363. 434. 442. 12, 466
ſolvo te iſto corpore Æ. 4, 703. nec Rutulos 10, 111
ſolus E. 2, 4. 3, 83. 107. 5, 8. G. 4, 517. Æ. 1, 668. 4, 22. 5, 225. 370. 519. 542. 7, 776. 10, 442. 11, 23. 179. 12, 16
ſolutæ Iliades crinem de more 3, 65. 11, 34. ite vos, *naves*, 9, 116
ſoluto ſomno vinoque Æ. 9, 189
ſolutis rite exequiis 7, 5
ſoluto riſu G. 2, 386
ſolutos maniplos G. 1, 400. crines Æ. 12, 870
ſolvunt corpora in venerem G. 4, 199
ſolvuntur medii nexus, &c. 3, 424. ima latera, *juvencorum*, 3, 523. viſcera per pellem integram G. 4, 202. frigore membra Æ. 1, 96. 12, 951
ſomni dulces G. 1, 342. molles 2, 370. noctiſque Æ. 6, 390. die ſomnique, *diei & noctis*, G. 1, 208
Somni ſunt geminæ portæ Æ. 6, 893
ſomnia E. 8, 108. Æ. 5, 840. 6, 283. 10, 642
ſomniferi, *plur.* cantus 7, 758
in ſommis, *pro* in ſomniis, 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466. 557
ſomno E. 6, 14. 7, 45. G. 1, 78. 4, 114. Æ. 1, 474. 684. 2, 265. 302. 794. 4, 185. 527. 572. 6, 520. 702. 9, 189 224. 236. 316
ſomnos G. 3, 435. 530. Æ. 2, 9. 4, 81. 244. 555. 560. 7, 88. 754
ſomnum E. 1, 56. Æ. 7, 458. per ſomnum 3, 633. 5, 636
ſomnus G. 4, 496. Æ. 3, 147. 5, 838. 8, 67. 10, 746. 12, 310
ſonabant longè ſale ſaxa 5, 866
ſonandum ore magno G. 3, 294
ſonans acerba 3, 149. ſaxoſum Hypanis 4, 370. turba Harpyiarum Æ. 3, 233. nec mortale, *lequens*, 6, 50. rauca 9, 125. ad ora Turni pellis 12, 866
ſonant arbuſta E. 5, 64. ripæ G. 3, 555. ſaxa 4, 50. Æ. 12, 592. tela humeris 4, 149. totidem ora 4, 183. claſſica 7, 637. ſcuta 7, 722. currus 7, 686
ſonantem ſylvam G. 1, 76. Aſcanium, *fluvium*, 3, 269. arcum Æ. 5, 521. turbam 6, 753. 12, 248. pharetram 9, 660. atavos & avorum nomina 12, 529
ſonantes lucos, E. 10, 58. G. 4, 364. frænos 3, 184. ſcopulos Æ. 1, 204. 5, 169. auras 11, 863
ſonanti pelago Æ. 1, 250
ſonantia ſylvis Averna Æ. 3, 442. ſaxa 6, 551. ſylvis virgulta 6, 704. lauro virgulta 12, 522
ſonare compoſitis gradibus G. 3, 191. verbera Æ. 6, 557
ſonaret litus Hyla Hyla E. 44
ſonat unda G. 2, 163. 3, 88. immane ſuctus 239. nec vox hominem 1, 332. icta ſecuribus 6, 180. ſacro fonte, *nea ſylva*, 7, 84. 501. arcus lethifer 9, traxinus ferro bipen 135. arcus ex humen 652. arcus ex humeri 774. hirundo 12, 477
ſonipes 4, 135. 11, 600.
ſonitu G. 1, 156. 327. 466. 7, 499. 8, 525. 715. 10, 266. 11, 614
ſonitum armorum G.
cœlo dedit 2, 306.
cervicis 3, 186.
flaminæ dabit 4, 409
dedêre Æ. 2, 243.
cipiens 2, 308.
pyiæ, 3, 238.
dum 3, 648.
dedit tuba 5, 139.
7, 567.
bant operi 8, 431.
8, 531.
503. dant galeæ
667. dant cycni
dedit haſta 11, 799.
nus 12, 267.
ra venti 12, 455.
nes 12, 524
ſonitus tubarum G. 4,
7, 628. ſit G. 4, 79.
2, 209. Curetum G.
clarefcunt Æ. 2,
dum 2, 732. dant
olympi 6, 586.
11, 802
ſonora diſcordia 2, 423
ſonoras tempeſtates 1,
ſonore 7, 462
ſonorem dant ſylvæ G.
ſonoribus ſæva arma
651
ſonoris fluminibus 12,
ſonora ære 12, 712
ſontem animam 10, 854
ſontes 6, 570
ſonuêre horrendum arma
undæ 11, 562
ſonuerunt æthere nimbi
omnia plauſu 5, 506
ſonum arma dedêre G.
ſonus 4, 260. Æ. 2,
5, 649. ſit 9, 752.
tuſæ 12, 619
Sophocleo carmina
thurno E. 8, 10

…as aras Æ. 8, 542
…os ignes 5, 743. 8, 410.
…ius 10, 642
…m ſomno 1, 684
… E. 5, 46. G. 4, 190. Æ. …253. 3, 173. 511. 8, 27. …ſanguineus lethi, *frater*, 6, …8
…æ noctis 6, 390
…atam melle & frugibus …am 6, 420
…atum vi Stygia 5, 855
…em 4, 522. 8, 406
…iferumque papaver 4, …6
…tis arces 7, 697. cuſtos …pollo 11, 785
…t in abruptum fluctus 3, …2
…s acidis G. 3, 380
…nt tibi munera noſtra E. …44
…a rura 2, 28
…tus amictus, *Charontis*, Æ. …301
…G. 4, 341. 354. Æ. 1, 51. …3. 4, 9. 47. 420. 424. 438. …3. 682. 7, 487. 503. 10, …9. 11, 823. 12, 222. 623. …a. 676. 871
… & conjux 1, 51
…em 4, 8. 179. 476. 634. …7. 12, 138. 682. 918
…es G. 4, 351. Nymphas …494. 4, 382. Tartareæ Æ. …327
…i 4, 31. 456. 478. 6, 250
…s 4, 435. 8, 157
…um E. 6, 65. Æ. 1, 326. …30. 6, 572. 7, 314. 454. …, 190. 11, 215
…E. 9, 5. rerum Æ. 10, 40. …a 11, 165
…1, 443. 512. 2, 201. 555. …, 132. 190. 6, 431. 761. …, 110. 12, 54. 932
…m 5, 490. 6, 114. 332. 7, …54. 9, 268. 12, 243
… 6, 72. 7, 269. Lyciæ 4, …346. 377
… quibus cecidit cuſtodia …portas G. 4, 165. exci…m criſtas Æ. 9, 271. pa… æquus utrique eſt 10, …459
…us ductis ſtat urna 6, …22
…e quot annis ſobolem ar…nto G. 3, 71
…que futuræ Æ. 10, 501
… periclum 9, 174
… corpora virûm delecta Æ. 2, 18. remos 3, 510. vires 3. 634. laborem 8, 445
ſortitus non pertulit ullos 3, 323
ſortitus fortunam oculis 11, 520
ſoſpite quo 8, 370. nato 11, 56
ſpadices G. 3, 82
ſpargani flores Æ. 6, 884. arma per agros 7, 551
ſpargat arenam pedibus E. 3, 87. Æ. 9, 629
ſparge marite nuces E. 8, 30. malam 8, 82. virgulta ſimo pingui G. 2, 347
ſpargebat lumine terras Aurora prima Æ. 4, 584. 9, 459. 12, 113
ſpargens mella 4, 486. rore 6, 230. haſtilia denſat 11, 650
ſpargere voces in vulgum ambiguas Æ. 2, 98. corpus undis 4, 601. corpus lympha 4, 635. Vulcanum tectis 7, 77. ſomnos cantu 7, 754
ſpargeret humum herbis E. 9, 20
ſpargimus ferrum dextra Æ. 12, 51
ſpargit corpus aqua 6, 636. ungula rores 12, 339
ſpargite humum foliis E. 5, 40. me in fluctus Æ. 3, 605
ſpargitur ſtupea flamma manu 8, 695. tellus lachrymis 11, 191
ſparſa, *nom. fœm.* arena G. 3, 234. Æ. 12, 106. per orbem, *gens*, 1, 606. ſenectus temporibus 5, 416
ſparſas per æquor Cycladas 3, 126. manus 4, 665
ſparſerat latices 4, 512
ſparſêre per agros juvenem diſcerptum G. 4, 522
ſparſerit Eurus morantes, *apes*, G. 4, 29
ſparſi rorabant ſanguine vepres Æ. 8, 645
ſparſis pellibus albo E. 2, 41
ſparſit labruſca racemis antrum E. 5, 7. coloribus alas Æ. 7, 191
ſparſo cerebro 5, 413. cruore 12, 308
ſparſos fraterna cæde Penates 4, 21
ſparſuros ſanguine flammas Æ. 11, 82
ſparſus aquarum hauſtus G. 4, 229
Spartæ 3, 405
Spartam Æ. 2, 677. 10, 92
Spartanæ virginis 1, 320
ſparus 11, 682
ſpatia G. 1, 514. 3, 203. Æ. 5, 316. 325. 12, 129
ſpatiatur in arena G. 1, 389. ad aras Æ. 4, 62
ſpatiis G. 2, 541. 4, 147. Æ. 5, 584. 7, 381. 9, 275
ſpatio 5, 203. 321. 327. 10, 219
ſpatium E. 3, 105. Æ. 4, 433. 6, 634. 10, 400. 772. 12, 696. 907
ſpe E. 6, 18. Æ. 1, 356. 4, 235 271. 6, 876. 11, 18. 49. 437. 491. 12, 325. 796
ſpecie famave movetur 4, 170
ſpeciem hanc non tulit 2, 407
ſpecies, *nom. ſing.* auri 6, 208. *plur.* animorum G. 1, 420. multæ 2, 103. variæ 4, 406
ſpecimen tale dabit G. 2, 241. Solis, *ornamentum*, Æ. 12, 154
ſpectabat G. 4, 367. campum Æ. 12, 136
ſpectabis acervum, &c. G. 1, 158
ſpectabit cædis acervos Æ. 10, 245
ſpectacula 6, 37. rerum G. 4, 3
ſpectans ſolis lumina Æ. 8, 68
ſpectant ſocios 11, 200
ſpectare G. 2, 437. Æ. 5, 655
ſpectat Ceres G. 1, 96. Juno Æ. 10, 760. interrita pugnas 11, 837
ſpectata, *nom. fœm.* juventus rebus 8, 151. *neutr. plur.* labore femina G. 1, 197
ſpectator adeſſet Æ. 10, 443
ſpectent Latini 12, 15
ſpectentur neve hæc noſtris ab annis 9, 235
ſpectes ſi ad vitulam E. 3, 48
ſpecubus G. 3, 376
ſpecula E. 8, 59. Æ. 3, 239. 10, 454
ſpeculamur obitus ſignorum G. 1, 257
ſpeculantur Æ. 1, 520. aquas G. 4, 166
ſpeculata locum arte nova Æ. 7, 477
ſpeculator adiret caſtra 12, 349

ſpeculatur ab tumulo Aruntem Æ. 11, 833
ſpeculatus 5, 515. 10, 769. litora 10, 290
ſpeculis 4, 586. 7, 511. 11, 526. 877
ſpecus G. 4, 418. Æ. 7, 568. 8, 241. 258. 418. 9, 700
ſpelæa ferarum E. 10, 52
ſpelunca Æ. 3, 424. 5, 213. 6, 237. 8, 193
ſpeluncæ G. 2, 469. 3, 145. Æ. 8, 234
ſpeluncam 4, 124. 165. 8, 210. 224. 304
ſpeluncis G. 4, 364. Æ. 1, 64
ſpem E. 1, 15. G. 1, 224. 3, 73. 473. 4, 162. Æ. 1, 213. 222. 2, 676. 4, 55. 477. 6, 364. 9, 291. 10, 107. 371. 648. 11, 308. 411
ſperabant ſalutem rebus 12, 242
ſperanda hæc fuerunt 11, 275
ſperans 6, 526. 10, 385
ſperare G. 4, 325. Æ. 1, 455. 2, 354. 4, 419. 6, 376. 7, 126
ſperaret, nec quid ſperaret habebat E. 2, 2
ſperaſti Æ. 2, 658. 4, 305. 9, 561
ſperat, quo vada non ſperat 10, 291
ſperate laudem coloni G. 3, 288. deos memores fandi atque nefandi Æ. 1, 547. pugnam parati 9, 158
ſperavi, nec ſperavi abſcondere fugam 4, 338
ſperavimus iſta 10, 42
Sperchius G. 2, 487
ſperem contingere, &c. Æ. 5, 18
ſperemus, quid non ſperemus amantes E. 8, 26
ſperent, nec ſperent te Tartara regem G. 1, 36
ſperet, non ſperet rumpi amores Æ. 4, 292
ſpernis, non me animo ſpernis E. 3, 74
ſperno, nec ſperno munera Æ. 7, 261
ſpero equidem, &c. 4, 382
ſpes, *ſing.* E. 1, 33. Æ. 1, 560. 2, 137. 162. 170. 281. 503. 805. 3, 543. 5, 83. 8, 80. 9, 131. 10, 121. 263. 12, 57. 168. *plur.* G. 3, 105. Æ. 3, 103. 4, 274. 5, 672. 8, 514. 10, 524. 627. 11, 309. 12, 35.
ſpicea meſſis G. 1, 314
ſpicula *pro* ſagittis, *ant*, telis E. 10, 60. Æ. 5, 307. 7, 165. 186. 497. 625. 687. 9, 606. 10, 888. 11, 575. 606. 654. 676. 774. 12, 403. 408. 563
ſpicula, *de apibus*, G. 4, 74. 237
ſpina G. 3, 87. Æ. 10, 383
ſpineta E. 2, 9
ſpinis E. 5, 39. Æ. 3, 594
ſpinos G. 4, 145
Spio G. 4, 338. Æ. 5, 826
ſpirabile hoc cœli lumen 3, 600
ſpiracula Ditis Æ. 7, 568
ſpiram G. 2, 154
ſpiramenta 1, 90. 4, 39. animæ Æ. 9, 580
ſpirans immane 5, 844
ſpirant auræ 7, 510
ſpirante Borea G. 2, 316
ſpirantem ignibus ipſum, *Cacum*, Æ. 8, 304
ſpirantes naribus ignem tauri G. 2, 140. frigora Cauri 3, 356. naribus ignem, *equos*, Æ. 7, 281. auras 9, 645
ſpirantia ſigna G. 3, 34. conſulit exta Æ. 4, 64. æra 6, 847
ſpirantibus fretis G. 1, 327. graviter hydris Æ. 7, 753
ſpirantis graviter thymbræ G. 4, 31
ſpirare zephyros ſecundos Æ. 4 562
ſpirat: ſecundi, *Dii*, 3, 529
ſpiravêre divinum ocorem comæ 1, 408
ſpiravit aura crinibus G. 4, 417
ſpiris Æ. 2, 217. 12, 848
ſpiritus 4, 54. G. 3. 506. 4, 300. Æ. 4, 336. 5, 648. 6, 726. Edoni Boreæ 12, 365
ſpiſſa, *nom. fem.* viris corona 9, 509. *abl.* arena 5, 336
ſpiſſis noctis umbris 2. 621
ſpiſſo vimine G, 2, 241
ſpiſſus ager 2, 236
ſplendentibus labris Æ. 12, 417
ſplendeſcere vomer ſulco attritus G. 1, 46
ſplendet ſub lumine pontus Æ. 7, 9
ſplendida domus 1, 641
ſpolia 1, 490. 4, 93. 5, 393. 9, 457. 10, 504. 862. 11, 15. 193. 791
ſpoliant aras 5, 661. membra Æ. 12, 297
ſpoliata, *nom. fem.* magiſtro, *navis*, 5, 224. armis, *navis*, 6, 353
ſpoliatum lumine corpus 12, 935
ſpoliaverat hoſtem 11, 80
ſpoliavit illum vitâ 6, 168
ſpoliis 1, 293. 2, 395. 564. 855. 8, 202. 9, 242. 10, 449. 775. 12, 947
ſpolio, *nomen*, ovat 10, 500
ſpolior funere felici 7, 599
ſpoliorum 11, 782
ſpolium 12, 94
ſponda 1, 702
ſpondeat ſi Juppiter auctor, 18
ſpondeo digna tuis omnia coeptis Æ. 9, 296
ſpondet fortuna ſalutem 637
ſponſæ 2, 345
ſponte E. 4, 45. 8, 106. G. 11, 47. 501. Æ. 4, 341. 6, 82. 7, 204. 11, 828
ſpretæ, *genit.* formæ 1, *plur.* Ciconum matres G. 520
ſpretos pede reppulit amnes Oceani 4, 233
ſpreviſti comitem moriens Æ. 4, 678
ſpuit ore terram viator G. 97
ſpumabant cærula fluctu Æ. 8, 672
ſpumabat ripis Amaſenus 548
ſpumam 3, 567
ſpumant cautes 3, 534. 5, 141. vada 10, 208
ſpumante ſalo 2, 209. 651
ſpumantem undam G. 4, Æ. 9, 701. pateram 1, aprum 4, 158. enſem 4, 665. ſanguine Tybris 87. pontum 9, 103. 11, 770
ſpumanteſque rates 10, 300
ſpumanti ſanguine 9, 456
ſpumantia lacte pocula E. 67. mella G. 4, 140. lacte Æ. 3, 66. frena 5, 817. lora 5, 124. quorum 12, 372
ſpumantibus undis 3, 268
ſpumantis apri 1, 328. 881
ſpumare æquor 8, 689
ſpumas agit ore cruento

3, 203. argenti 3, 449. ſalis Æ. 1, 39. torquent 3, 208. 4, 583
ſpumat plenis vindemia labris G. 2, 6
ſpumaverit ubere mulctra 3, 309
ſpumea, *nom. fœm.* unda Æ. 10, 212. *neutr. plur.* ſaxa 7, 589
ſpumeus Nereus 2, 419. amnis 2, 496. pontus 11, 626
ſpumis humeſcunt G. 3, 111. miſtum cruorem 3, 516. exuberat amnis Æ. 7, 465
ſpumoſa unda 6, 174
ſpumoſi amnes 12, 524
ſqualent abductis arva colonis G. 1, 508
ſqualentem barbam, *ſordidam*, Æ. 2, 277. auro tunicam 10, 314. loricam auro & orichalco 12, 87
ſqualentes conchas G. 2, 348
ſqualentia terga lacerti 4, 13
ſqualentibus maculis auro 4, 91
ſqualore Æ. 6, 299
ſquama 9, 707
ſquamam 5, 88
ſquamea, *neutr. plur.* terga G. 3, 426. Æ. 2, 218
ſquameus anguis G. 2, 154
ſquamis 3, 545. 4, 93. Æ. 8, 436. 11, 488. 754. 751
ſquamoſus draco 4, 408
ſtabant Æ. 6, 313. 7, 275. 8, 641
ſtabat regno incolumis 2, 88. acuta ſilex 8, 233. pro templo 8, 653. in armis 9, 581. ratis, &c. 10, 654. *Æneas*, &c. 12, 398. hic haſta Æneæ 12, 772
ſtabili fatorum numine concordes Parcæ E. 4, 47. connubio jungam Æ. 1, 77. 4, 126
ſtabis de marmore tota E. 7, 32
ſtabit ſacer hircus ad aram G. 2, 395. iners humor 4, 25
ſtabula E. 6, 60. G. 3, 228. 302. Æ. 6, 179. 9, 388. 10, 723
ſtabulant Centauri in foribus 7, 286
ſtabulare una bellantes G. 3, 224
ſtabuli 4, 433. Æ. 7, 512
ſtabulis E. 3, 80. 6, 85. G. 1, 355. 484. 3, 275. 352. 407. 414. 557. 4, 14. 191. 330. Æ. 2, 499. 8, 207. 213. 9, 506
ſtabulo G. 3, 184
ſtabunt 3, 34. Æ. 10, 494
ſtagna G. 3, 329. 430. 4, 18. Æ. 1, 130. 6, 323. 330. 7, 150. 10, 765. 11, 458. 12, 477
ſtagnantem effuſo flumine nutum G. 4, 288
ſtagnantis Elori Æ. 3, 698
ſtagni 8, 88
ſtagnis G. 1, 384. 4, 493. Æ. 12, 139
ſtandi quæ finis 5, 384
ſtans 12, 564. hoſtia ad aram G. 3, 486. in puppi Æ. 3, 527. 8, 680. 10, 261. in prora 5, 775
ſtant E. 7, 53. 10. 16. G. 2, 273. 368. Æ. 2, 767. 3, 210. 4, 509. 6, 300. 652. 697. 779. 8, 592. 9, 229. 10. 121. 359. 837. 12, 663. ſolidæ ſuo robore vires Æ. 2, 639. litore pupes 3, 277. 6, 901. belli cauſæ 7, 553. mœſti 9, 471
ſtantem turrim in præcipiti Æ. 2, 450. ſummis pro turribus Idam 9, 576
ſtantes armatos 2, 485
ſtare loco neſcit, *equus*, G. 3, 84. contra videt, *illam*, Æ. 7, 374. Trojam 8, 390. procul campis meditantem prælia taurum 10, 455. pulvere cœlum 12, 408
ſtarem ſub ipſa acie 12, 812
ſtares Troja 2, 56. truncus in armis 11, 173
ſtaret mare ventis placidum E. 26. equus Æ. 2, 113
ſtat in agmine G. 3, 348. fortuna domus 4, 209. lacrymam 4, 356. cura parentis in Aſcanio Æ. 1, 650. ferri acies 2, 333. renovare caſas 2, 750. ſonipes 4, 135. gratia facti apud memores 4, 539. gravis Entellus 5, 437. ductis ſortibus urna 6, 22. turris ad auras 6, 554. domus 8, 192. ſua cuique dies 10, 467. mole ſua 10, 771. mucro ad coſtas 11, 817. hac Jupiter 12, 565. conferre manum Æneæ 12, 678. pecus mutum metu 12, 718
ſtate viri Æ. 9, 376
ſtatio G. 4, 8. 421. Æ. 2, 23. 5, 128
ſtatione 8, 183. 222. 10, 297
ſtatis, quid ſtaris? 12, 425
ſtatuam, *verb.* tibi duos crateras, E. 5, 68. juvencum ante aras Æ. 9, 627
ſtatuent tumulum 6, 380
ſtatuêre molem hanc in malis equi 2, 150. effigiem 2, 184
ſtatues quæ, *mœnia*, 2, 295
ſtatui urbem 4, 655
ſtatuis ſubmittere, &c. G. 3, 73
ſtatuiſſe ſumma de re Æ. 11, 302
ſtatuit G. 1, 353. Æ. 8, 271. 12, 506
ſtatuo urbem 1, 577
ſtatus quis fuerit Latio antiquo Æ. 7, 38
ſtatuunt crateras 1, 728. 7, 147
ſtella G. 1, 222. 336. Æ. 2, 694
ſtellantis cœli 7, 210
ſtelles G. 1, 365. Æ. 5, 42. 9, 21
ſtellatus jaſpide enſis 4. 261
ſtellio ignotus G. 4, 243
ſtellis 1, 137. 396. Æ. 3, 521. 4, 482. 6, 797. 11, 202
ſterilem arenam G. 1, 70. vaccam Æ. 6, 251
ſteriles, *plur. nom.* avenæ E. 5, 37. G. 1, 154. platani 2, 70. orni 2, 111. ſylvæ 2, 440. *acc.* agros G. 1, 84. Æ. 3, 141
ſterilis, *arbor*, G. 2, 53
ſternacis equi Æ. 12, 364
ſternamur campis 11, 374
ſterne acies 7, 416. pronum ſolo 11, 485
ſternendus erat ter letho 8, 566
ſternentes agmina clara 10, 318
ſternere humum G. 3, 298. ferro Æ. 7, 692. cæde viros 10, 119. Oroden 10, 733. corpus 12, 97. morti adverſos 12, 464. quem Æolum 12, 545
ſterneret æquor aquis 8, 89. Camillum 11, 796
ſternet Pœnos 6, 858
ſternimur gremio telluris 3, 509
ſternit ductores, *cervorum*, Æ. 1, 194.

1, 194. agros Æ. 2, 306. à culmine Trojam 2, 603. Chorineum 9 571. Antiphaten 9, 698. manu Meropem 9, 702. humi moriens collapſos artus 9, 754. tres per varios caſus 10, 552. humi Hebrum 10, 697

ſternitur 7, 533. 10, 781. 11, 87. 5, 481. æquor aquis 5, 821. omne ſolum telis 9, 666. Arcadiæ proles 10, 429. Acron 10, 730

ſternunt ſe ſomno G. 4, 432

ſternuntur corpora per vias Æ. 2, 364. Etruſci 10, 429

Steropeſque 8, 425

ſtet Marpeſia cautes 6, 471

ſteterant arces 3, 110. ad litora proræ 9, 122. ad litora puppes 10, 223. in corpore Grajûm quæ, *tela*, 10, 334

ſteterat quibus hoc imperium, Dii 2, 352. oleaſter 12, 767

ſteterint claſſes 3, 403

ſteterit quæ, *arbor*, G. 2, 270

ſteterunt comæ Æ. 2, 774. 3, 48

ſtetimus contra tela 11, 282

ſtetit campo legio G. 2, 280. res Ilii regno Æ. 1, 272. illa tremens, *haſta*, 2, 52. ſpes 2, 163. ante pedes Æneæ 5, 381. contra Alciden 5, 414. contra ora juvenci 5, 477. ut primam juxta 6, 452. fixa dolore, *Jovis conjux*, 7, 281. ut ſtetit 9, 389. vulnere ſanguis 12, 422. haſta cerebro 12, 537. obtutu tacito 12, 666. acer in armis Æneas 12, 938

Sthelenumque 12, 341

Sthelenuſque 2, 261

Stimicon E. 5, 55

ſtimulant Æ. 4, 302

ſtimulat 4, 576

ſtimulis 7, 405. 11, 337. 452. 728

ſtimulos G. 3, 210. Æ. 6, 101. 9, 718

ſtipant mella, *apes*, G. 4, 164. 216. Æ. 1, 437

ſtipante caterva 1, 501. 4, 136

ſtipat carînis argentum 3, 465

ſtipata, *nom. fœm.* Tyriis, *ego Dido*, 4, 544. cohors fratrum 10, 328. turba duum Æ. 11, 12

ſtipite 3, 43. 4, 444

ſtipitibus 7, 524. 11, 894

ſtipitis 7, 507

ſtipula E. 3, 27. G. 1, 315. 3, 297

ſtipulæ 1, 289

ſtipulam 1, 85

ſtipulaſque 1, 321

ſtipulis 3, 99

ſtiriaque, *gutta*, G. 3, 366

ſtirpe 1, 171. 2, 312. 479. 4, 322. Æ. 1, 630. 3, 64. 5, 297. 6, 864. 7, 99. 8, 130. 10, 543. 11, 394. 12, 208. 781

ſtirpem 4, 622. 7, 293. 579. 12, 770

ſtirpes G. 2, 24

ſtirpibus 2, 53. 209. 367

ſtirpis 4, 282. Æ. 3, 326. 5, 711. 8, 629. 12, 166

ſtiraque G. 1, 174

ſtomachoque Æ. 9, 699

ſtragem G. 3, 247. 556. Æ. 6, 829. 12, 454

ſtrages 9, 520. 784

ſtragis 6, 504. 11, 384

ſtramine 11, 67

ſtrata poma jacent ſub arbore 7, 54. viarum 1, 426

ſtrati baccis agri G. 2, 183

ſtratis, *ſubſt.* Æ. 3, 176. 4, 82. 392. 8, 415

ſtratis, *adject.* juvencis Æ. 3, 247. pellibus 7, 88. velleribus 7, 94. foliis 8, 366

ſtrato ſurgit 3, 513

ſtrato oſtro 1, 704

ſtratum ſilet æquor E. 9, 57

ſtrata dextra Cydon Æ. 10, 326

ſtraverat quem vulnere Turnus 12, 944

ſtravêre cæſi juvenci terram 8, 719

ſtraverunt æquora venti 5, 763

ſtravi primam aciem 8, 562

ſtravit pavor mortalia corda G. 1, 331. Rutulos quæ, *moles*, Æ. 9, 517. Latinos 10, 311

ſtreperet clypeis 10, 568

ſtrepit murmure campus 6, 709. tinnitu galea 9, 808

ſtrepitant corvi G. 1, 414

ſtrepitu Æ. 8, 305

ſtrepitum G. 2, 492. Æ. 1, 426. 6, 559

ſtrepitus G. 3, 79. Æ. 1, 729. 6, 865. 9, 394

ſtrepuerunt cornua cantu raco Æ. 8, 2

ſtricta terri acies 2, 334

ſtrictam aciem 6, 291

ſtrictis mucronibus 2, 445. 663. enſibus 7, 526. 288

ſtricto ferro 4, 580. 10, 7 enſe 12, 175

ſtrictum enſem 10, 577. cronem 10, 651

ſtricturæ Chalybum ſtrid cavernis 8, 421

ſtridebat cardo foribus ab 1, 453

ſtridens Aquilone procella 106. *fama*, 4, 185. horr dum bellua Lernæ 6, 2 haſta 9, 419. 12, 926. ſagi 9, 632. 12, 319. falarica 705. telum 12, 859

ſtridentque haſtilibus auræ 692

ſtridente nervo 5, 502 ſagi 7, 531

ſtridentem fundam 9, 586. haſtam 10, 645. 776

ſtridentes, *nom.* panduntur, p tæ 6, 573. *acc.* alas angui 7, 561

ſtridenti ſtipulâ E. 3, 27

ſtridentia plauſtra G. 3, 5 æra 4, 172. Æ. 8, 450. p nis animalia G. 4, 310

ſtridentibus alis Æ. 1, 401. ſtris 4, 143

ſtridere apes G. 4, 556

ſtridet mare 4, 262. vulnus 4, 689

ſtridor rudentum 1, 91. i 443. ferri 6, 558

ſtridore G. 1, 408. Æ. 3, 6

ſtridorem 11, 863. 12, 869

ſtridoribus G. 2, 162. Æ. 590

ſtridula cornus 12, 267

ſtridunt ſylvæ 2, 418. ca nis ſtricturæ Chalybum 420

ſtringat palmula cautes 163

ſtringe comas tum bra tonde G. 2, 368

ſtringentem ripas, *Tiberim* 63

ſtringentia corpus, *tela*, 10

ſtringere glandes G. 1, remos Æ. 1, 556

ſtringeret hordea culmo G. 317. enſes Æ. 10, 568

ſtringunt frondes E. 9, 61. dios manibus Æ. 12, 2

ſtrin

ſtrinxerat hunc haſtâ Themi læ Æ. 9, 577
ſtrinxit animum patriæ pietatis imago 9, 294. de corpore Turni haſta 10, 478
Strophades ſtant inſulæ, &c. 3, 210
Strophadum litora 3, 209
ſtruat, quid ſtruat his cœptis 8, 15
ſtructa, *neutr. plur.* templa 3, 84. mœnia 5, 811
ſtruere penum 1, 708. aciem 9, 42
ſtrueremque ſuis altaria donis 5, 54
ſtrueret, hoc ipſum ut ſtrueret 2, 60
ſtruis, quid ſtruis? 4, 271. 12, 796
ſtruit quid ſtruit? 4, 235
ſtruxêre pyram 6, 215. pyras 11, 204
ſtruxi manibus, *hunc rogum*, 4, 680
Strymoniæ grues E. 1, 120. Æ. 10, 265
Strymoniam gruem 11, 580
Strymonio, *nom. propr. viri*, 10, 414
Strymonis deſerti undam G. 4, 508
ſtudia G. 4, 5. Æ. 2. 39
ſtudiis otî florentem G. 4, 564.
ſtudii Æ. 1, 18. faventum conſonat remus 5, 148. inſtigant ſequentem 5, 228. conſurgunt Teucri 5, 450
ſtudio G 3, 318. inani E. 2, 5. lavandi G. 1, 387. viſendi Æ. 2, 63. fugæ 4, 400. anili 4, 641. recolens luſtrabat 6, 681. effuſæ matres, 12, 131
ſtudiorum atque immemor herbæ, *equus*, G. 3, 498
ſtudium quibus, *eſt*, arva tueri G. 1, 21. vitulos tueri 2, 195. ad bella magis 3, 179. hic amor hoc ſtudium Æ. 11 739. ad ſtudium atque uſum agreſtem G. 3, 163
ſtudius E. 1, 21. 2, 39
ſtuppa Æ. 5, 682
ſtupea, *nom. fœm.* flamma 8, 394. *neutr. plur.* verbera fundæ G. 1, 309. vincula Æ. 2, 236
ſtuppeant luceſcere ſolem novum terrâ E. 6, 38
ſtupefacta corda Æ. 5, 643
ſtupefactæ carmine lynces E. 8, 3
ſtupefactus G. 4, 365. Æ. 7, 119
ſtuper G. 2, 508. Æ. 1, 499. 2, 31. 307. 5, 406. 7, 381. 10, 249. 446
ſtupor urget oculos G. 3, 523
ſtupuêre leti Tartara 4, 481
Stygia, *abl.* cymba 4, 506. vi Æ. 5, 855. unda 6, 285. 12, 91. carina 6, 391
Stygiamque paludem 6, 323. 369
Stygias aquas 6, 374. undas 7, 773
Stygii, *genit.* flumina fratris 9, 104. 10, 113. caput implacabile fontis 12, 816. *plur. num.* lacus 8, 296
Stygiis tenebris G. 3, 551. undis Æ. 3, 215. aliis 7, 476
Stygio Jovi 4. 638. Orco 4, 699. Regi 6, 252
Stygios lacus 6, 134. lucos 6, 154
Styx G. 1, 241. 4, 480. Æ. 6, 439
ſua, ſuæ, ſuam, ſuarum, ſuas, ſui, ſuis, ſuo, ſuorum ſuos, ſuus, ſuum, *paſſim*
ſuada maleſuada fames Æ. 6, 276
ſuadebat inire ſomnum E. 1, 56
ſuadebo incendere odores G. 4, 264
ſuadent ſidera cadentia ſomnos Æ. 2, 9. 4, 81
ſuadet imago excedere patriâ 1, 361. fames 9, 340. 10, 724. laceſſere bella 11, 254
ſuaſerunt Divi petere Italiam 3, 363
ſuaſi ſuccurrere fratri Juturnam 12, 814
ſuaſit tibi hæc litora Delius 3, 161. metus hos arma ſequi 10, 10. natura loci dimittere equos 10, 367
ſuave rubens Hyacinthus E. 3, 63. rubenti murice 4, 43
ſuaves odores E. 2, 55
ſuavibus herbis 2. 49. G. 4, 200
ſub tegmine E. 1, 1. ſub rupe 1, 57. ſub vomere exercere ſolum G. 2, 356. alio ſub ſole 2, 512. ſub dio 3, 435. ſub pectore vivit vulnus Æ 4, 67. ſub nocte 4, 527. ſub ipſo volat Diores, *juxta hunc ipſum*, Æ. 5, 323
ſub lucem G. 1, 446. ſub obſcurum noctis 1, 479. ſub noctem Æ. 1, 666. ſub auras 3, 576. ſub Tartara mittit 4, 243. ſub undas 8, 538
ſubactis ſcrobibus G. 2, 50. Rutulis Æ. 1, 270
ſubactis inſidiis 12, 494
ſubdideratque rotas 12, 675
ſubdit in imum ad præcordia anguem 5, 347
ſubdita flamma medullis G. 3, 271
ſubducere ſe colles incipiunt E. 6, 7. claſſem Æ. 1, 555. pugnæ hunc 10, 50. Æneam manibus Graiûm 10, 81. pugnæ Turnum 10, 615
ſubducite naves 1, 577
ſubducitur lac agnis E. 3, 6
ſubducta unda Æ. 3, 565
ſubductæ litore puppes 3, 135
ſubduxerat enſem capiti 6, 524
ſubeamus Sithonias nives E. 10, 66
ſubeant herbæ G. 1, 180
ſubeat fuga ſubſidio Æ. 12, 733
ſubegit, *coegit*, 5, 794. 7, 214. 8, 112. 10, 65
ſubere 7, 742. 10, 554
ſuberunt veſtigia fraudis E. 4, 31
ſubeſt ſolo natura G. 2, 49. cui lingua palato 4, 388
ſubeunt morbi & ſenectus 3, 67. alii Æ. 2, 467. triviæ lucos 6, 13. luco 8, 125. equites 12, 408
ſubeuntem auxilio 2, 216. portæ 9, 570
ſubibant muro 7, 161. 9, 371. ad tecta 8, 359
ſubibat necdum nox urbem medium 3, 512. ſcopulos 5, 864. tecta regia 7, 668
ſubibit halitus G. 2, 349. cui Æ. 6, 813
ſubibo humeris 2, 708
ſubjecit pedibus fatum G. 2, 492. caudam utero Æ. 11, 813. cui rubor ignem 12, 66
ſubjecta, *nom. fœm.* gens ſeptem trioni G. 3, 381. ad ſummum tecti flamma 4, 385. *neutr. plur.* colla Æ. 2, 721
ſubjectam facem 6, 223
ſubjectat arenam altè G. 3, 241

ſub-

ſubjectis flammis Æ. 2, 37. ignibus 11, 186
ſubjectis parcere 6, 853
ſubiêre currum dominæ leones 3, 112. pars feretro 6, 222
ſubigat adſumere, &c. 3, 257
ſubigebant arva coloni G. 1, 125
ſubigit lembum remigiis 1, 202. ratem conto Æ. 6, 302. amantes inter ſe decernere G. 3, 218. fateri Æ. 6, 567
ſubigunt in cote ſecures 7, 627
ſubjicio pauca furenti 3, 214
ſubſicit le alnus E. 10, 74
ſubjiciunt fragmenta G. 4, 304. pedibus lapſus rotarum Æ. 2, 236. verubus prunas 5, 103. adorea liba epulis 7, 110. corpora ſaltu in equos 12, 288
ſubiiſſe humeris parentem 4, 599
ſubiit genitoris imago 2, 560. *menti*, Creuſa deſerta 2, 562. palmæ 5, 346. Alcides limina 8, 363. mucronem Æneæ 10, 798. mentem patriæ pietatis imago 10, 824
ſubimus tecta 3, 83. portu 3, 292
ſubire operto telluris 6, 140
ſubirent litore 7, 22. illud cervice vix bis ſex, *viri ſaxum*, 12, 899
ſubiſſet ea cura victorem 9, 757
ſubit aſpera ſylva G. 1, 152. huc Æneas Æ. 1, 175. oſtia pleno velo 1, 404. illa, *machina*, 2, 240. ira ulciſci patriam 2, 575. pone conjux 2, 725. gubernaculo rector 5, 176. Sergeſtus ſpatio iniquo 5, 203. oſtia plenis velis 5, 281. Helymus 5, 339. ipſe Fadumque Hebeſumque 9, 344. huic Alcanor 10, 338. quæ nunc, *ſpes*, 10, 371. ille aſtu 10, 522. haſta per oras clypei 10, 588. obvius haſtâ 10, 877. dum alter 11, 672. Aruns 11, 763. ipſa, *Juturna* 12, 471
ſubita, *nom. fœm.* dementia G. 4, 488. vox Æ. 7, 95. *abl.* formidine 3, 259. 5, 290. dulcedine 11, 538. morte Æ. 11, 796. ſpe 12, 325. clade 12, 536
ſubitæ, *plur.* cruſtæ G. 3, 360. Harpyiæ Æ. 3, 225
ſubitam rabiem 7, 479. nubem 9, 33
ſubitis umbris 4, 571
ſubitò, *adverb.* G. 2, 268. 4, 407. 499. Æ. 1, 92. 5, 213. 522. 723. 790. 6, 47. 548. 7, 694. 8, 554. 637. 9, 541. 10, 293. 407. 11, 551. 12, 421. 862. cum ſubito 1, 513. 539. ſubito cum 2, 731. 3, 137. 590. 12, 249
ſubito, *adj.* tragore 2, 692. furore 4, 697. viſu 6, 710. 8, 109. tumultu noctis 9, 397. clamore 11, 609. dolore 12, 599
ſubitum monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 8, 81. examen 7, 67. inceptum 12, 566
ſubitus præterit, &c. 5, 170. tremor 7, 446. calor 9, 475. ignis 12, 576
ſubjuncta roſtro leones, *navis*, 10, 157
ſubjungere curru tigres E. 5, 29. gentem Æ. 8, 502
ſublapſa, *nom. fœm.* retro ſublapſa referri ſpes Danaûm 2, 169. lues 7, 364. vetuſtas 12, 686. *neutr. plur.* retro referri omnia G. 1, 200
ſublata, *voc. fœm.* rebus ſecundis mens hominum Æ. 10, 502. *abl.* dextra 5, 642. *neutr. plur.* reponi pocula 8, 175
ſublatis dolis 12, 26
ſublato pectore 2, 474
ſublatum me inter Trojæ labores, *ſuſceptum & educatum*, 9, 203. enſem 9, 749. 12, 729
ſublatus ad æthera clamor 2, 338
ſublegi tacitus carmina E. 9, 21
ſublevat ipſum terra Æ. 10, 831
ſubligat enſem humeris 8, 459. clypeum ſiniſtræ 11, 11
ſublime, *nom. pro adverb.* ferent ad ſydera nomen E. 9, 29. expulſam G. 320. elati 3, 108. volans Æ. 10, 664
ſublime, *adject.* centum columnis tectum 7, 170
ſublimem feres ad ſydera Æneam Æ. 1, 263. portant 4, 240. gloria tollit 10, 144. in ſtramine ponunt juvenem 11, 67. in nube columbam 11, 722
ſublimes animas 6, 720. in equis 7, 285. olli 12, 788
ſublimi vertice 9, 682
ſublimibus armis 11, 602. portis 12, 133
ſublimis G. 1, 242. 405. Æ. 1, 419. 6, 357
ſublucet purpura nigræ violæ G. 4, 275
ſubluſtri noctis in umbra Æ. 9, 373
ſubmergere ipſos ponto 1, 44
ſubmerſas puppes 1, 73
ſubmerſum 1, 589. 5, 125
ſubmiſſa, *voce*, 10, 611
ſubmiſſi petimus terram 3, 93
ſubmiſſo vultu 12, 807
ſubmitte furorem 12, 832
ſubmittere in ſpem gentis, *equos ſeponere*, G. 3, 73. habendo pecori, *vitulos ſeponere*, 3, 159. animos amori Æ. 4, 414
ſubmittite tauros E. 1, 46
ſubmota receſſu ſpelunca Æ. 8, 193
ſubmovet Oceano, &c. 7, 226
ſubnecte cervici circlos G. 3, 167
ſubnectens cingula mammæ Æ. 1, 496
ſubnectit fibula veſtem 4, 139. fibula gemmâ, *pharetram*, 4, 313. circulos auro, *crines*, 10, 138
ſubnixa, *nom. fœm.* altè ſolio *Dido*, 1, 510. muro Perſida *urbs*, 3, 402
ſubnixus crinem 4, 217
ſubremigat undis 10, 227
ſubridens olli 1, 258, 9, 7[illegible] 12, 829. ad quem [illegible] 742
ſubrigit aures 4, 183
ſubſedit Aceſtes galeâ 5, 4[illegible] adulter devictâ Aſiâ [illegible] 268
ſubſidens poplite 12, 492
ſubſident Teucri 12, 836
ſubſidio Trojæ ibant 10, [illegible] ſubeat fuga 12, 733
ſubſidunt undæ 5, 820
ſuſiſte pedes ad muros [illegible] 506
ſubſiſtere clypeo 9, 806

ſubſiſtit adductis habenis Æ. 12, 622
ſubſtiterat uterque, &c. 11, 609
ſubſtitit 2, 243. 739. 10, 711. 11, 95. 12, 491. unda tacita, *Tybris*, 8, 87
ſubtemine auri veſtes picturatas 3, 483
ſubter G. 3, 298. Æ. 3, 695. 4, 182. 8, 366. 418. 9, 514
ſubterlabentia flumina muros G. 2, 157
ſubterlabere fluctus E. 10, 4
ſubtexere fumo cœlum Æ. 3, 582
ſubtrahe ne te aſpectu noſtro 6, 465. ne te amplexu noſtro 5, 698
ſubtrahiturque ſolum 5, 199
ſubvecta nox 5, 721
ſubvectant ſaxa ſudeſque 11, 474
ſubvectare humeris ſaxa 11, 131
ſubvectat corpora cymbâ 6, 303
ſubvectus ſuperes amnem 8, 58
ſubvehitur ad arces 11, 478
ſubvenit nihil Apollo 12, 406
ſubvolvere manibus ſaxa 1, 428
ſubvurget proram ad ſaxa 5, 202
ſuccedam caſtris 8, 507
ſuccedat pugnæ 11, 826
ſuccede penatibus noſtris 8, 123
ſuccedere matrum cura incipit G. 3, 138. tecto aſſuetus coluber 3, 418. umbræ 3, 464. cœlo 4, 227. curru ſueti quadrupedes Æ. 3, 541. terris 7, 214. dextræ hoſtili pro me 10, 847. terræ tumulo 11, 103. tectis 11, 146. parem voti mente 11, 794
ſuccedet fama 12, 235
ſuccedit fluvio lætus 7, 36. pugnæ 10, 690
ſuccedite tectis noſtris, ô Juvenes 1, 631
ſuccedoque oneri 2, 723
ſuccedunt tecto 2, 478. bello 8, 607. illi ſervantque vices 9, 222. ipſi in certamina 9, 563. matres 11, 481
ſuccenſus amore laudis Aſcanius 9, 496
ſuccerſimus antro E. 5, 19
ſucceſſit, ſedibus hoſpes Æ. 4, 10. imo tumulo 5, 93. ſtabulis 7, 501. amor habendi 8, 327
ſucceſſu exultans 2, 386. acrior ipſo 5, 210. equorum lætus 12, 616
ſucceſſum Dea negat 12, 914
ſucceſſus hos alit 5, 231
ſuccidimus in mediis conatibus ægri 12, 911
ſucciditur Ceres medio cœſtu G. 1, 297
ſuccincta, *nom. fœm.* pallâ 6, 555. nimbo 10, 634
ſuccinctam monſtris latrantibus, *Scyllam*, E. 6, 75. pharetra Æ. 1, 327
ſuccinctus trabea 7, 188. amictu 12, 401
ſucciſo poplite 9, 762. 10, 700
ſucciſus flos aratro 9, 435
ſuccos G. 2, 59. 126. Æ. 12, 419
ſuccumbere culpæ 4, 19
ſuccurre relictæ 9, 290. noſtro labori 9, 404
ſuccurrere G. 1, 500. Æ. 1, 634. 2, 451. 10, 439. 511. 12, 813
ſuccurrit pulchrum mori in armis 2, 317
ſuccurrite rebus feſſis 11, 334
ſuccurritis urbi 2, 352
ſuccus ſubducitur pecori E. 3, 6. veniet in herbas G. 1, 90
Sucronem, Rutulum Æ. 12, 505
ſudabit, *equus*, G. 3, 203
ſudabunt quercus mella E. 4, 30
ſudant humore lacunæ G. 1, 117. æra 1, 480
ſudantia ligno odorato balſama G. 2, 118
ſudavit ſanguine litus Æ. 2, 582
ſudent electra myricæ corticibus E. 8, 54
ſudes G. 2, 25. 359. Æ. 5, 208. 11, 473
ſudibus 7, 524. 11, 894
ſudor G. 3, 444. 501. Æ. 2, 174. 3, 175. 5, 200. immundus G. 3, 564
ſudore Æ. 9, 458. 12, 338
ſudum ver G. 4, 77. per ſudum Æ. 8, 529
ſues G. 1, 401. 2, 72. 520. 3, 497. Æ. 5, 97. 7, 17. 11, 198
ſueti ſuccedere curru quadrupedes Æ. 3, 541
ſuetus 5, 402. his ego, *armis*, 5, 414
ſuffecit id diu 12, 737
ſuffecti ſanguine 2, 210
ſufferre 2, 492
ſuffire prolem aliam ex alia generando G. 3, 65
ſufficiet vites 2, 191
ſufficimus, nec ſufficimus obniti contra Æ. 5, 22
ſufficit humorem tellus G. 2, 424. animos vireſque Danais Æ. 2, 618. nec umbo ictibus 9, 810
ſufficiunt paſtoribus umbram G. 2, 436. ipſæ regem, *apes*, 4, 202. nec jam Æ. 9, 515. non corpore vires 12, 912
ſuffire thymo G. 4, 241
ſuffoſſo revolutus equo Æ. 11, 671
ſuffuderit ore ruborem G. 1, 430
ſuffuſa oculos lachrymis Æ. 1, 232
ſuggere tela mihi 10, 333
ſuggeritur flamma coſtis aheni 7, 463
ſuis, *ſubſt. genit.* Æ. 12, 170
ſulcant vada carinæ 5, 158
ſulcat maria carina 10, 197
ſulci G. 1, 216
ſulcis E. 5, 36. G. 1, 134. 223. 2, 24
ſulco 1, 46. 68. 2, 289. Æ. 1, 429. 6, 842
ſulcos E. 4, 33. G. 1, 113. 2, 518. 3, 136. Æ. 5, 142
ſulcum G. 2, 61. Æ. 10, 296
ſulcus Æ. 2, 697
ſulfura G. 3, 449
ſulfure Æ. 2, 698
ſulfureâ aquâ 7, 517
Sulmone 10, 517
Sulmonis 9, 412
ſum, ſumus, ſunt, ſunto, *paſſim.*
ſumat quæ prima exordia 4, 284
ſume pedum E. 5, 88
ſumere formas rerum 6, 36. pœnas Æ. 2, 576. 6, 501. Thyrſos 7, 390
ſumit pœnas inimico à ſanguine 11, 720. pœnam ex ſanguine 12, 949
ſumite pœnas 1, 103
ſumma, *nom. ſing.* arena G. 3, 493. res Æ. 2, 322. hæc eſt 4, 237. cui rerum poteſtas 10, 109. hæc belli 12, 572

ſumma, *abl.* in aqua G. 1, 369. arena 3, 195. unda 4, 352. Æ. 1, 131. 6, 357. arbore G. 4, 557. arce Æ. 2, 41. 4, 410. 6, 519. 7, 70. 9, 85. urbe 7, 171. ab aure 9, 417. opum vi 9, 532. 12, 552. de re 11, 302. ab haſta 11, 747
ſumma, *neutr. plur. nom.* culmina E. 1, 83. tabulata Æ. 2, 463. tegmina 10, 476. *acc.* papavera E. 2, 47. flagella G. 2, 300. Lycæi 3, 314. 4, 539. flumina 4, 55. faſtigia rerum Æ. 1, 346. delubra 2, 225. culmina tecti 2, 695. faſtigia 2, 758. ſcopuli 5, 180. per æquora 5, 819. cacumina 6, 678. gramina 7, 808. tempora 12, 174. oſcula 12, 434
ſummæ, *genit.* arcis 2, 166. 9, 151. Idæ 2, 801. *plur.* ſylvæ G. 3, 199
ſummam belli Æ. 10, 70
ſummas arenas G. 2, 232. plantas 2, 300. ulmos 2, 361. herbas 3, 465. undas Æ. 1, 151. arces 2, 615. 11, 477. 12, 654. 698. feras 6, 245. criſtas 12, 493
ſumme pater 5, 533. Deûm 11, 785
ſummi patris 1, 669. tecti 2, 302. 4, 186. 8, 25. culminis 2, 458. Olympi 7, 558. thoracis 12, 381
ſummis rupibus G. 2, 187. cornibus 3, 370. tectis Æ. 2, 460. montibus 2, 626. 10, 766. 11, 837. viribus 5, 226. 9, 531. 744. rebus 9, 199. de rebus regni 2, 227. turribus 9, 575. ripis 11, 547
ſummo culmine G. 1, 403. Æ. 7, 512. pulvere G. 3, 171. fluctu Æ. 1, 110. mari 1, 114. æthere 1, 227. 12, 853. Jove 1, 384. 6, 123. ore 1, 741. umbone 2, 547. vertice 2, 682. 4, 168. quo, *tumulo*, 3, 22. monte 3, 655. certamine 5, 197. 11, 891. pectore 5, 558. in ſummo 8, 652. de gurgite 9, 23. in vertice montis 11, 526. Olympo 11, 726. ex tumulo, *colle*, 12, 134. Taburno 12, 715
ſummos montes 12, 113
ſummotis nubibus E. 6, 38
ſummotos arcet alios Æ. 6, 316
ſummum cacumen G. 2, 28. aëra 2, 123. ulceris os 3, 453. ad ſummum tecti 4, 385. apicem Æ. 7, 64. 12, 492. corpus 12, 376
ſumpſi arma 12, 31
ſumpſiſſe pœnas 2, 585
ſumptis pharetris G. 2, 125. armis Æ. 2, 518. 676
ſumant ora corticibus G. 2, 387
ſupellex 1, 165
ſuper, ſuper tibi erunt, E. 6, 6. ſuper unus erat Æ. 2, 567. ſi qua ſuper fortuna laborum eſt 7, 559. neque fuga jam ſuper ulla pericli eſt 8, 251
ſupera, *verb.* ſupplicibus donis dominum potentem 3, 439. ſupplicibus donis iramque minaſque 8, 61
ſupera, *nomen*, convexa 6, 241. 10, 251. alta 6, 787. ardua 7, 562
ſuperabat Acceſſes ſolus 5, 519
ſuperabit terra ſcrobibus G. 2, 235
ſuperaddita vitis torno E. 3, 38
ſuperaddite tumulo carmen 5, 42
ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt Æ. 5, 710
ſuperans animis victor 5, 473. jugo, &c. 11, 514
ſuperant fœtus G. 1, 189. montes 3, 270. limen 3, 317. capite Æ. 2, 219. qui amiſſis navibus 5, 713. flexus longos 8, 95. toſſas 9, 314. fata 12, 676
ſuperante ſalo 1, 541. Vulcano 2, 311. forma 8, 208
ſuperare Phœbum canendo E. 5, 9. ſaltu viam G. 3, 141. fontem Timavi Æ. 1, 248. labores tantos 3, 368. locum priorem 5, 155. morantem Gyam 5, 184
ſuperas, *verb.* ſaxa Timavi E. 8, 6
ſuperas, *nomen*, auras G. 4, 486. Æ. 6, 128. 7, 768
ſuperaſtitit arce 6, 17
ſuperat oleaſter G. 2, 314. tener omnibus humor 2, 331. gregibus juventus 3, 63. pars altera curæ 3, 286. Sichæum clam ferro incautum Æ. 1, 354. ſuperatne &c veſcitur aura 3, 339. fro[rum] na 5, 22. quo non mihi [ſ]perat charior alter 12, 6[5] quid jam miſeræ mihi [re]ſtat 873
ſuperate hoc jugum 6, 676
ſuperavimus ubi capit[is] 2, 6[3] caſus omnes 11, 244
ſuperba, *fœm. abl.* voce 544. *neutr. plur.* faſtidia 2, 15. juſſa Æ. 10, 44[5] 877
ſuperbam animam Bru[ti] 817
ſuperbas gentes 1, 527. [Æ.] 2, 785. vires 11, 539
ſuperbi, *genit.* victoris G. 226. *plur.* auro ſpo[liis] poſtes Æ. 2, 504. opi[bus] 268
ſuperbia 1, 533
ſuperbis foribus G. 2, 46[1] 8, 196. aulæis Æ. 1, 70[1] tibus 4, 540. tectis 7, 1[72] tibus 8, 721. verbis 9, [6] animis 11, 715. domi[bus] 236
ſuperbo oſtro 1, 643. co[ſtro] 3, 475. bello 8, 118. [Ti]ri 8, 481. rege 11, 15
ſuperbus greſſus G. 3, 1[7] mantes 3, 217. deſcen[ſus] 6, 853. Laurentes 8, fratres 9, 695
ſuperbum bello 1, 25. regnatorem Aſia 2, 5[03] um 3, 2. juvenem 3, hoſtem 4, 424. Tybur[tem] belli inſigne 8, 683. Rha[ſum] tem 9, 324. te Tur[no] 514. genus 11, 340
ſuperbus victor 5, 47[1] ſpoliiſque 8, 202. [ſu]cat in currum 12, 326
ſupercilio G. 1, 108
ſupercilium E. 8, 34
ſupereminet omnes Deo[s] ens Æ. 1, 505. omn[es] victor 6, 856. undas [ſe] 10, 765
ſuperent, *vincant*, 5, 19[4]
ſuperes amnem 8, 58
ſupereſſe G. 3, 127. Æ. 8, 399. 9, 212. 10, [6]
ſupereſt G. 2, 346. 4[1] 5, 225. 691. 798. [9] 11, 15
ſuperet modo Mantua [me] 9, 27. ſuperetne C[ui] 2, 597
ſuperi Olympi 2, 779
ſuperi, *Divi*, 6, 87[1] Æ

10, 34. 11, 20
cit ſcopulos undam 11,
minet enſe ſequens 12,
tonat ingens clypeum 9,
, *Divis*, G. 1, 493. Æ. 2, 3, 2. 4, 379. 10, 40. 647
, *adject.* regnis 6, 584. bus 11, 532. Divis 12, ſuperis ab oris con-t, *abiit ex hoc mundo*, 2,
e volvitur amnis 6,
verb. aſcenſu faſtigia 2, 303
adject. cælicolûm regi 3,
, *Divos*, 2, 141. 3, 600. 9. 6, 459. 481. 568. 7, 11, 784. 12, 234
t 5, 325
vita G. 3, 10
ns lapſum Æ. 10, 540
s reſtarem 11, 160
tio 8, 187. 12, 817
nt 1, 384. 11, 420
nit tumidis E. 6, 20.
Æ. 12, 356
, *deorum*, 1, 8. 6, 780
, *adject.* ad lumen 6,
at haſta 10, 522
olitaverit alis tecta E. 6,
manus Æ. 3, 176
s glebas G. 2, 261
colles Æ. 3, 555
manibus 4, 205
colles G. 2, 276
remigium Æ. 3, 471
verit fœtura gregem E.
G. 4, 534. Æ. 1, 53. 68. 3, 592. 4, 205. 414. 424. 5, 745. 6, 91. 115. 8, 382. 9, 624. 10, 523. 11, 559. 12, 930
recepto 4, 667
4, 383. 6, 499. 740.
58. 274
bus donis 3, 439. votis
s 2, 542
ter 1, 485. 12, 220
um 7, 597. 8, 495. 11,
aſſis falcem G. 1,
ſupponite civibus ignem, *navibus*, Æ. 11, 119
ſupponunt alii cultros 6, 248
ſuppoſita de matre 7, 283
ſuppoſiti coltri G. 3, 492
ſuppoſta furto Paſiphaë Æ. 6, 24
ſuprà, *paſſim.*
ſuprema, *nom. fœm.* in te ſalus Æ. 12, 653. *abl.* macie 3, 590. ſorte 5, 190. nocte 6, 502. de gente Jovis 7, 220. de gente Boreæ 10, 350. *neutr. plur.* cineri ferebant 6, 213. hæc nos manebant 7, 128
ſupremam noctem 6, 513
ſupremis muneribus 11, 25
ſupremo digreſſu 3, 482. 8, 583, cum lumine 6, 735
ſupremos montes G. 4, 460. cineres Æ. 10, 59
ſupremum ingemuit 2, 630. voce ciemus 3, 68. laborem 2, 11. honorem 11, 61. 76. ad ſupremum ventum eſt 12, 803
ſuras E. 7, 32. Æ. 1, 341. 11, 488. 12, 430
ſurculus G. 2, 87
ſurdis non canimus E. 10, 8
ſurgamus 10, 75
ſurgat quæ nunc animo ſententia Æ. 9, 191
ſurge 3, 169. 8, 59. 10, 241
ſurgebant cui limina ærea gradibus 1, 452
ſurgebat Lucifer 2, 801. dies 3, 588
ſurgens oleaſter G. 2, 182. in dies Tiſiphone 3, 553. ventus Æ. 3, 130. 5, 775. Aurora 4, 129. 11, 1. *ille*, per lubrica 5, 335. Ganges 9, 30. clamor 11, 832
ſurgente die G. 3, 400
ſurgentem illum 1, 374. zephyrum 3, 134. novæ Carthaginis arcem Æ. 1, 370. Aſcanium 4, 274. in cornua cervum 10, 725. ſolem 12, 172
ſurgentes Auſtros G. 2, 333. Æ. 3, 481. ære navali columnas G. 3, 29. herbas 4, 12
ſurgentia bella Æ. 4, 43. ſidera 6, 850
ſurgentibus ventis G. 1, 356. aſtris 1, 441. undis Æ. 6, 354
ſurgentis Iüli Æ. 6, 364. 10, 524
ſurgere ſylvæ E. 6, 39. meſſes G. 1, 161. Luna 1, 397. regna Æ. 4, 47. Lunam 6, 453. ad lumina vitæ ab umbris infernis 7, 771
ſurget gens aurea mundo E. 4, 9
ſurgit 5, 39. Æ. 1, 586. 3, 513. 8, 68. 415. 10, 28. 11, 342. nova mi facies 6, 104. pugna 9, 667. 11, 635. diſcordia 12, 313
ſurgunt pars de ſemine G. 2, 14. læta & fortia, *ſemina*, 2, 48. mœnia Æ. 1, 441. æquora 3, 196. aſtra 4, 352. de vertice pennæ 10, 187. qua tegmina 10, 476. iræ Ductori 10, 814
ſurrexit Etruria juſtis furiis 8, 494
ſurrigit aures 4, 183
ſus G. 3, 255. 4, 407. Æ. 3, 390. 8, 43. 83
ſuſcepit ignem toliis 1, 179
ſuſcepta ſoboles 4, 327
ſuſceptum perfice munus 6, 629
ſuſcipit Anchiſes 6, 723
ſuſcipiunt famulæ 4, 391. paterís cruorem 6, 249. dominam 11, 806
ſuſcitat proſciſſo æquore terga G. 1, 97. pœnas 4, 456. deos in arma Æ. 2, 618. vim ira 5, 454. ignes 5, 743. 8, 410. lux Evandrum 8, 455. in arma vires 9, 463. ſpes iras 10, 263. in prælia Tarchontem 11, 728. ſe ira 12, 108. cædem 12, 499
ſuſpecta, *neutr. plur.* dona 2, 36. arva 3, 550
ſuſpectas domos habuiſſe 4, 97
ſuſpecti tibi ſunt imbres G. 1, 444
ſuſpectu vaſto turris Æ. 9, 530
ſuſpectus ad Olympum cœli 6, 579
ſuſpendat hirundo nidum G. 4, 307
ſuſpenderat arcum humeris Æ. 1, 322
ſuſpendere ſulco, *tellurem*, G. 1, 68. veſtes Laurenti Divo Æ. 12, 769
ſuſpendet arma patri Quirino 6, 859

ſuſpendi ſiqua tholo Æ. 9, 408
ſuſpendit aranea caſſes G. 4, 247. ab malo columbam Æ. 5, 489. enſem collo 11, 11. ſpicula ex humero 11, 575. capita curru 12, 512
ſuſpendunt oſcilla ex pinu G. 2, 389. coras, *apes*, 4, 162
ſuſpenſa, *nom. fœm.* fluctu ferret iter per mare Æ. 7, 810. *neutr. plur.* aratra jugo referunt juvenci E. 2, 66. robora focis G. 1, 175
ſuſpenſæ, *animæ*, ad ventos panduntur Æ. 6, 741
ſuſpenſam me inſomnia terrent 4, 9. mentem 5, 827. rupem 8, 190
ſuſpenſi mittimus ſcitatum oracula 2, 114
ſuſpenſum ſonus excitat 2, 729. numine multo 3, 372. nec te tenebo 6, 722
ſuſpexeris agmen nare, &c. *de apibus*, G. 4, 59
ſuſpiciens bucula cœlum 1, 376. Lunam Æ. 9, 403. auras 10, 899. cœlum 12, 196
ſuſpicis ortus Signorum E. 9, 46
ſuſpicit Æ. 1, 442. 6, 668
ſuſpiciunt 8, 527
ſuſpirans 1, 375
ſuſtentat aciem 12, 662
ſuſtentare lethum 11, 873
ſuſtentat dextra fratrem ruentem 10, 339. opes Trojanas 10, 609. fama virum 11, 224
ſuſtentata diu anceps 10, 304
ſuſtinet umbram, *æſculus*, G. 2, 297. nepotes 2, 515. tergo unda orbes ferratos 3, 361. pinum Æ. 7, 398. galea Chimæram 7, 786. humero orbes ætherios, *Atlas*, 8, 137. omnem nubem belli Æneas 10, 810. umbo 10, 884. à jugulo dextram 11, 750. duas lances Jupiter 12, 726
ſuſtinuit lorica, *phalaricam*, 9, 708, ipſum morando 10, 799
ſuſtulerant ſtirpem 12, 771
ſuſtulerat quem furtim 9, 547
ſuſtuleris calamos, &c. G. 1, 76
ſuſtulit ſe arbos 2, 57. ad ſidera palmas Æ. 2, 153. 9, 17. ſe Dea per cœlum paribus alis 5, 657. ſe ales in auras 5, 861. undam de flumine palmis 8, 70. ſe in cœlum 9, 14. cycnum Jovis armiger 9, 564. belli commercia 10, 533. exilii comitem 11, 542
ſuſurrant tractim, *apes*, G. 4, 260
ſuſurro levi inire ſomnum E. 1, 56
ſuta corticibus alvearia G. 4, 33. ærea Æ. 10, 313
ſutilis cymba 6, 414. balteus 12, 273
ſuum terga 1, 639
Syla 12, 715
Sylari lucos G. 3, 146
ſylva, *nom.* 1, 152. 2, 17. 431. 3, 384. Æ. 3, 681. 6, 444. 7, 677. 9, 85. *abl.* G. 2, 181. 3, 219. Æ. 1, 318. 2, 696. 6, 451. 7, 659. 10, 709. 11, 905
ſylvæ E. 2, 62. 3, 57. 4, 3. 5, 28. 6, 40. 8, 58. 10, 8. 63. G. 1, 149. 2, 87. 136. 440. 520. 3, 2. 151. 200. 223. Æ. 2, 418. 4, 523. 5, 288. 6, 131. 7, 515. 11, 515
ſylvam G. 1, 76. 2, 207. 414. 4, 273. Æ. 3, 24. 258. 6, 179. 186. 659. 8, 82. 350. 645. 10, 887. 12, 522
Sylvane G. 1, 20
Sylvano Æ. 8, 600
Sylvanum G. 2, 494
Sylvanus E. 10, 24
ſylvarum G. 2, 21. 26. Æ. 6, 257
ſylvas E. 1, 5. 2, 60. 3, 46. 4, 3. 5, 58. 6, 2. G. 1, 461. 482. 2, 486. 4, 53. 329. 383. Æ. 2, 307. 4, 72. 5, 677. 6, 8. 7, 385. 404. 8, 96. 9, 378. 605. 11, 134. 813. 12, 688
ſylveſtrem muſam E. 1, 2. animum exuerint, *de arboribus*, G. 2, 51
ſylveſtres truncos 2, 302. urſi 2, 374
ſylveſtri arbore E. 3, 70
ſylveſtria virgulta G. 2, 2
ſylveſtribus baccis 2, 183. volutabris 3, 411. dumis Æ. 8, 348
ſylveſtris labruſca E. 5, 7 Hiera Æ. 9, 673
Sylvia 7, 487. 503
ſylvicolæ Fauno 10, 551
ſylvis E. 2, 5. 8, 57. G. 1, 2, 310. 323. 342. 404. 4, 261. Æ. 1, 2. 168. 3, 442. 583. 590. 675. 5, 301. 6, 205. 704. 172. 491. 505. 10, 417. 11, 531. 686
in ſylvis E. 2, 31. 68. 8, 56. 10, 52. G. 169. 4, 473. Æ. 3, 271. 309. 11, 896.
Sylvius 6, 763. 769
Syracuſio verſu E. 6, 1
Syrtes Æ. 1, 115.
Syrtibus 5, 51. 192.
Syrtis 4, 41. 10, 678

T.

TAbe peredit amor Æ. 442
tabentes artus ſale 1, 177
tabida lues 3, 137
tabo G. 3, 481. 557. Æ. 626. 8, 197. 487.
tabulæque 1, 123
tabularia populi G. 2,
tabulas Æ. 9, 537
tabulata G. 2, 361. Æ. 12, 672
Taburno, *nom.*
715
Taburnum G. 2, 38
tacet ager Æ. 4, 525
tacita unda refluens
87
tacitæ ſilentia Lunæ 2,
tacitam ſe prodit
tellus, G. 2, 254.
Æ. 2, 568. te dolor
801
taciti 2, 125. 3, 657.
tacitis luminibus 4,
vis 7, 505. remis
dis 10, 227. Amp
564
tacito cœlo 3, 515.
219. obtutu 12, 666
tacitum pectus 1, 506.
67. nemus 6, 386.
343. quis te relinquen
per tacitum ſurgens
9, 31
tacitus E. 9, 21, 37. Æ. 11, 763
tactas de cœlo quercus
17
tactu G. 3, 416. Æ.
618
tactum, ad tactum
G. 3, 502
tacui Æ. 2, 94

m nec vimen acanthi G.
3
E. 4, 451. 5, 917. 10, 888
e ceperunt laudis meæ
331
s fauces 4, 467
ttæ Æ. 7, 352
, 269
lat. nom. propr. viri, 9,
ectit pedibus 4, 239
, 45. G. 2, 241. Æ. 9,
11, 417
2, 224. Æ. 1, 507. 610.
5. 620. 4, 227. 7, 404.
. 10, 597. 11, 408
rgenta aurique 4, 112.
duo 9, 265. argenti cæ-
10, 526. argenti atque
10, 531. eborisque auri-
11, 333
argenti 4, 248
quibusvis casibus, pas-
i, 513
1, 183
im
assim. sed tamen E.
9, 55. G. 1, 79. 305.
541. attamen E. 6, 49.
non tamen G. 3, 452.
34. 4, 500. 5, 334. 6,
248. 11, 845. & ta-
478
. 3, 151
e nivalem 4, 517
e, *nom. propr. viri*, Æ.
assim
mina Divûm G. 4,
ras Æ. 4, 551. por-
12. te cura potest 12,
i, 861
or Atridas 9, 138.
himam 12, 57
12, 201
mortalia mentem 1,
fata impia 4, 569
ec sit medicina furo-
10, 60
n
it. molis erat, &c.
. pietatis 6, 405.
victoria curæ G. 3,
. *nom.* iræ Æ. 1,
2, 283
02. 8, 502. 12, 321
232. 272. 8, 273
108. Æ. 1, 138. 7,
4
tantis Æ. 3, 711. 4, 411. 5, 639. 6, 354. 7, 315
tanto, *adject.* G. 2, 153. 4, 353. Æ. 1, 618. 676. 2, 718. 3, 317. 629. 4, 98. 282. 5, 378. 6, 31. 188. 712. 10, 578. 792. 11, 108. 12, 72. 620
tanton' 10, 668. 12, 503. post tanto G. 3, 476. quanto magis, tanto magis G. 4, 412. tanto magis Æ. 6, 79. tanto impensius æquum est 12, 20
tantorum 2, 106. 144. 5, 404. 11, 228
tantos G. 2, 159. Æ. 3, 299. 368. 4, 292. 501. 553. 7, 438. 9, 78. 10, 759. 12, 177. 635. 831. 880
tantum quantum E. 1, 25. 26. 5, 18. 7, 51. 9, 11. 13. 10, 73. 74. G. 2, 202. 292. 376. 378. Æ. 4, 446. 6, 199. 200. 7, 252. 253. *solummodo* E. 2, 3. 28. 3, 50. G. 1, 79. 2, 257. 4, 450. Æ. 2, 23. 690. 4, 329. 657. 5, 814. 6, 74. 262. 547. 869. 9, 636. 10, 256. 877. 12, 835. 885
tantum, *passim*
tantum, *adject.* scelus E. 9, 17. Æ. 7, 307. campi G. 3, 343. maris Æ. 5, 616. telluris 6, 801. moræ 10, 400. nefas 2, 658. 4, 305. dolorem 4, 419. 6, 464. ignem 5, 4. timorem 6, 352. dedecus 10, 681. robur 11, 368
tantus, *passim*
tapetas 9, 358
tapetibus 9, 325
tapetis 7, 277
Tapsumque 3, 689
Tarcho 8, 603
Tarchon 10, 153. 290. 299. 11, 184. 729. 746. 757
Tarchontem 11, 727
tarda, *nom. fæm.* venit arbos G. 2, 58. pinus pondere Æ. 5, 154. se navis movebat 5, 280. gelu senectus 8, 508. senectus 8, 610. *abl.* palus undâ G. 4, 479. *neutr. plur.* plaustra 1, 163. haud tarda sequentur *semina*, 2, 52. genua Æ. 5, 431. corpora 6, 720
tarduunt corpora 6, 731
tardante senecta 5, 395. sagitta 12, 746
tardat, *eum*, vis alto vulnere 10, 857
tardatur infantis amore Æ. 11, 550
tardatus, non tardatus casu 5, 453
tarde, *adverb.* G. 2, 3
tardet segnes sententia metu Æ. 11, 21
tardi, *genit.* asellî G. 1, 273. *plur.* venêre bubulci E. 10, 19
tardis mensibus G. 1, 32. juvencis 2, 206. noctibus 2, 482. Æ. 1, 750. flexibus G. 3, 14
tardos orbes 3, 424
tardum saporem 2, 126. fumum Æ. 5, 682. agmen 9, 47
tardus Ulyssei vulnere Pelias 2, 436
Tarenti G. 2, 197. Æ. 3, 551
Tarpeïa 11, 656
Tarpeiæ arcis 8, 652
Tarpeiam ad sedem 8, 347
Tarquinios reges 6, 817
Tarquinium 8, 646
Tarquitus 10, 550
Tartara G. 1, 36. 2, 292. 4, 482. Æ. 4, 243. 446. 5, 734. 6, 135. 543. 8, 563. 9, 496. 11, 397. 12, 14. 205
Tartareæ sorores 7, 328
Tirtaream vocem 7, 514. Megæram 12, 846
Tartareas sedes 8, 667
Tartarei Acherontis 6, 195
Tartareum custodem 6, 395
Tartareus Phlegethon 6, 551
Tartarus 6, 577
Tatio 8, 638
taurea terga 9, 706
tauri E. 5, 33. 7, 39. G. 1, 65. 2, 140. Æ. 6, 24. 10, 483. 12, 715
taurinis follibus 2, 171
taurino vultu G. 4, 371. tergo Æ. 1, 372
tauris E. 4, 41. intextum opus Æ. 10, 785
tauro G. 3, 58. Æ. 5, 473
taurorum 6, 252. 8, 180
tauros E. 1, 46. G. 1, 210. 3, 212. 4, 539. 550. Æ. 1, 5. 638. 8, 203. 207. 316
taurum E. 3, 86. Æ. 2, 202. 3, 21. 119. 5, 236. 382. 472. 10, 455
taurus E. 3, 100. G. 1, 45. 2, 146. 3, 515. Æ. 2, 224. 12, 103. taurus auratis aperit cum cornibus annum G. 1, 218

taxi G. 2, 113. 257. 448
taxos E. 9, 30
taxum G. 4, 47
Taygeta 2 488
Taygete Pleias 4, 232
Taygetique canes 3, 44
te E. 1, 39. te amice Æ. 4, 507. *ſupervacaneum eſſet cæteris exemplis indicandis adhærere.*
tecta E. 6. 81. G. 1, 347. 2, 409. 3, 316. 540. 4, 62. 104. 113. 153. 179. 187. 374. 434. Æ. 2, 440. 672. 3. 84. 4, 164. 26. 343. 668. 6 211. 525. 7, 127. 160. 168 193. 290. 393. 500. 512. 585. 608. 8, 359. 584. 9, 502. 558. 11, 237. 447. 12, 81. 132. 596. 627. regia 1, 636. fratrum 6, 8. domorum 8, 99
tectam aciem perrumpere 9, 513
tecti G. 4 296. 385. Æ. 2, 302. 625. 4 186. 6, 29. 7, 58. 8, 25. 366. 10, 281
tecti, *adject.* *nos*, in ſylvis 3, 583. auro 7, 279
tectis G. 1, 379. 410. 2, 242. 3, 458. 4, 38. 47. 256. Æ. 1, 631. 642. 729. 734. 2, 451. 461. 489. 771. 4, 457. 5, 393. 6, 523. 7, 12. 77. 214. 337. 413. 460. 600. 638. 812. 10. 5. 758. 11, 146. 213. 462. 567. 12, 591. 595
tecto G. 3, 418. Æ. 1, 429. 2, 478. 4, 403. 494. 5, 216. 8, 455
tectorum 2, 454. 508
tectoſque enſes 3, 236
tectum G. 3, 344. Æ. 2, 679. 757. 7, 170. 502
tectum, *adject.* ilice buſtum 11, 851
tectus G. 2, 304. *Calchas*, Æ. 2, 126. tenet ſe 10, 802
tecum E. 3, 32. 9, 18. 10, 43. G. 2, 2. Æ. 1, 78. 2, 675. 3, 491. 4, 108. 5, 83. 6, 370. 9, 203. 10, 902. 11, 409. 518
teda 9, 76
tedæ E. 7, 49. Æ. 4, 18
tedas G. 2, 431. Æ. 4, 339. 7, 388. 457. 9, 109. 568
tedis 4, 505. 6, 214. 593. 7, 71
tegant ſpeluncæ, &c. G. 3, 145
tegat nube fœminea fugacem Æ. 12, 53
rege tempora vitta 4, 63
Tegæææ gentis 5, 299
Tegæe favens adſis G. 1, 18
Tegeæum enſem Æ. 8, 459
tegebat quem bruma 2, 472. arundo crines 8, 34. ſe poſt cratera 9, 346. eum turba ducum 11, 12. quem, *equum*, pellis, &c. 11, 771
tegendo vivit vitium G. 3, 454
tegens veſte Æ. 9, 488
tegentem ſupplicia 6, 498
tegentes terga 11, 630
tegentur nocte 4, 123
tegere humo papaver G. 1, 213. humo, *cadavera*, 3, 558. hunc Æ. 10, 50
tegeremaras rumis 3, 25
tegeret lumina ſomno G. 4, 414
tegi corpus humo Æ. 10, 904
tegit vos arbutus umbra E. 7, 46. ſe objice ſaxi G. 4, 422. nix humeros Æ. 4, 250. conſilium vultu 4, 477. hunc lucus 6, 138. ſylva 6, 444. pero 7, 690. cetra lævas, *manus*, 7, 732. galea 9, 50. umbra 10, 541
tegmen ſpinis conſertum 3, 594
tegmina capitum 7, 632. 742. armorum 9, 518. ſumma 10, 476. barbara ciurum 11, 777
tegmine 9, 577. 10, 887. 11, 576. facili E. 1, 1. G. 4, 566. lupæ Æ. 1, 279. lyncis 1, 327
tegunt ſi qua 2, 159. mœnia Teucros 10, 22
teguntur ſub orbe clypei 2, 227. arboribus 8, 95
tela, *nom. plur.* 2, 633. 727. 4, 149. 6, 400. 7, 673. 10, 168. 11, 545. 809. *acc.* 1, 192. 669. 2, 216. 422. 433. 459. 5, 438. 501. 514. 582. 6, 57. 835. 7, 630. 8, 117. 9, 37. 129. 171. 409. 493. 534. 555. 659. 773. 10 93. 264. 329. 433. 731. 801. 886. 11, 9. 80. 196. 559. 578. 610. 735. 893. 12, 50. 465. 693. 815
inter tela E. 9, 12. 10, 45. Æ. 7, 673. 9, 329. 10, 237. per tela 2, 358. 527. 664. 6, 110. 9, 796. 12, 305. 682. ad tela 2, 443. contra tela 8, 448. 9, 552. 21, 282
telâ, *abl.* 9, 489
telæ G. 1, 285
telas 1, 294. 3, 562. Æ. 4, 264. 7, 14. 11, 75
Teleboûm regna 7, 735
teli Æ. 9, 420. 748. 11, 802. 12, 389
telis G. 1, 490. Æ. 1, 177. 318. 332. 410 447. 520. 4, 71. 7, 520. 694. 9, 543. 653. 666. 807. 10, 419. 638. 692. 11, 117. 162. 808. 578
tellure G. 1, 214. Æ. 278. 6, 459. 655. 750. 12, 130. 520
telluram G. 1, 99. 83. Æ. 7, 137. 8, 369.
telluri E. 4, 33
telluris Æ. 1, 38. 6, 140. 801
tellus E. 4, 19. 39. G. 67. 127. 470. 2, 173. 282. 418. 423. 460. 2, 69. 3, 63. 73. 95. 477. 673. 4, 24. 9. 30. 6, 23. 795. 85. 120. 225. 8, 329. 285. 491. 709. 651. 11, 71. 191. 445. 713. 900
telo G. 1, 332. Æ. 1, 635. 8, 111. 9, 10, 382. 425. 689. 12, 294. 775
Telon, *nom. propr. viri*, 12, 513
telorum 2, 468. 3, 509. 11, 583. 12,
telum 2, 544. 5, 497. 592. 9, 417. 10, 481. 771. 882. 11, 484. 816. 12, 8. 266. 461. 787. 858. 887.
temerata Minervæ 841
temerè 9, 329. 375
temnenda, haud temnenda belli 10, 737
temnere, non temnere 620
temnis qui telâ, &c.
temnitis ſi arma 1,
temo G. 1, 171. 3.
temone Æ. 12, 470
Tempe G. 2, 469. 4,
temperat arva ſcatebris G. 2, 110. male filis rinis 2, 360. aëra 337. iras Æ. 1, 1, 150
temperet à lachrymis
tempeſtas G. 1, Æ. 5, 694. 7. 11, 423. telorum
tempeſtate 2, 516

ſſatem G. 1, 323
ſtates Æ. 1, 57. 259. præ-
ere G. 1, 252. Autumni
311
ſtatibus Æ. 3, 708. 7,
. cædere agnam 5, 772
ſtatum G. 1, 27. Æ. 1,
3, 528. 10, 37
ſtivam pinum G. 1, 256
a 2, 148. Æ. 3 84. 4, 199.
9. 41. 69. 840. 7, 443.
626
i 1, 509. 4. 484. 7, 419
s G. 1, 481. Æ. 1, 636.
17. 8, 718. 11, 778
o 1, 457. 2, 165. 404.
78. 8, 653
m G. 3, 13. 16. Æ. 1,
450. 500. 523. 3, 536.
57. 7, 174. 11, 477. 481
a 4, 423. quæ meſſor
ret E. 3, 42. duo meſſis
, 231. nec pono his Æ.
82. fandi 4, 294. dinu-
is 6, 691. quæ rerum
7. Parcæ debita comple-
9, 107
capitis, E. 6, 22. G. 1,
49. Æ. 4, 637. 5, 71. 246.
539. 856. 6, 665. 772. 7,
8, 286. 684. 9, 588. 633.
538. 891. 12, 120. 162.
536. circum E. 8, 12.
2, 133, 684. 5, 435. 9,
12, 162
e E. 1, 30. 68. 7, 35. 70.
61. 484. 3 245. 267. 531.
4, 100. 563. Æ. 1, 627.
99. 4, 627. 6, 409. 8,
9, 811. 11, 276. 303.
470. 783
ibus diverſis parem an-
G. 1, 258. geminis, *cu-*
Æ. 5, 416
is 6, 745
E. 3, 97. 4, 48. G. 1,
253. 305. 494. 2, 80. 542.
4. 4, 283. Æ. 2, 268. 324.
4, 433. 475. 5, 638. 6,
6. 537. 7, 511. 9, 395.
441. 467. 503. 512. 522.
12, 96. 156. *de capite*, it
per tempus utrumque
8
raſtros G. 2, 421. ceras
61
reta 1, 179. forcipe 4,
Æ. 8, 453. 12, 404. den-
chora tundabat naves
mella G. 4, 57. vincla
3

xenax apprima flos G. 2, 134.
ficti pravique, *fama*, Æ. 4,
188
tendamus dextras 11, 414
tendant, quo teadant ferrum 5,
489
tendat ramos G. 3, 333. qua
vi tendat in hoſtem Æ. 12,
917
tende vim & vincula capto G.
4, 400. munera ſupplex 4,
535. ulterius ne tende odiis
Æ. 12, 938
tendebant manus 6, 314
tendebat iter ad naves 1, 660.
hic Achilles 2, 29. lilium
patri 2, 674. legio in arvis
8, 605. ad Meſſapi ſocios
9, 351. palmas 10, 595. ad
muros 11, 99. dextram iner-
mem 12, 311
tendens retinacula G. 1, 514.
brachia huc illuc 2, 296. pal-
mas 4, 498. Æ. 5, 233. pal-
mas ad ſydera 1, 97. ad cœlum
lumina 2, 405
tendentem manus 1, 491. ad-
verſum 6, 684. contra 9,
268
tendere Italiam 1, 558. contra 5,
21. 27. 9, 377. 795. palmas
5, 686. 12, 936. quo tendere
pergant 6, 198. iter pennis
6, 240. hæc limina 6, 696.
ad Indos 7, 605. ſpicula cor-
nu 9, 606
tenderet haſtam 10, 521
tendimus in Latium 1, 209
tendis ad flumina 6, 388. ho-
norem, quo tendis 9, 206
tendit radice in Tartara G. 2,
292. Æ. 4, 446. Dea hoc
regnum gentibus eſſe 1, 22
greſſum ad mœnia 1, 414.
manibus divellere nodos 2,
220. curſu ad litora 2, 321.
ſupplex manus ad litora 3,
592. ſub mœnia Ditis, *pars*
dextera, 6, 541. ſub umbra
Tartarus 6, 578. iter velis 7,
7. qua tela videt denſiſſima
9, 555. in adverſos 10, 412.
adverſa pectora 10, 570. ma-
nus ad ſidera 10, 667. ad
cœlum palmas 10, 845. in
paſſus armentaque equarum
11, 494. dextram labenti
11, 672. ad ſidera dextram
12, 196. dextram ſub mœnia
12, 579
tenditis, quo tenditis 5, 670. 8,
113. 9, 781
tendo ad cœlum manus Æ. 3,
176
tendunt ubera G. 3, 396. Ilia
ſingultu 3, 507. ad litora
Æ. 2, 205. vela 3, 268. ſupe-
rare locum 5, 155. palma ad
ſidera 5, 256. arcus 7, 164.
armati per agmos, *incedunt*,
8, 595. expellere 10, 354.
ad mœnia 11, 871. certamine
12, 553
tenet ea optima terra ferrum 12,
776
teneant, qui teneant *has* oras
1, 312. ne teneant curſus 3,
686. altum alii 5, 164. ne
teneant proprium decus 5,
230. mare 8, 149
teneat amor, &c. E. 8, 89.
arbos obvia hoſpitiis G. 4,
24
teneatur meum amor Æneæ Æ.
1, 679
tenebam tuta 6, 352
tenebant ora intenti 2, 1. ar-
va 2, 209. 6, 477. ſimulacra
Divum 2, 517. tectum 2,
757. obſeſſa limina porta-
rum 2, 802. pateras 3, 355.
metam 5, 159. vallemque
bove, amnemque 8, 204.
ora defixi 8, 520. tuta caſtra
locis 8, 603. arcem 8, 657.
portam communi ſtatione 9,
183. converſi oculos inter ſe
atque ora 11, 121. alta mœ-
nia 12, 705
tenebat dum me Gulatea E. 1,
32. arbor malum, *poma*, G.
4, 143. ſolo fixos oculos Æ.
1, 486. 6, 469. ditione Cy-
prum 1, 626. nox lunam in
nimbo 3, 587. immota lumi-
na 4, 331. medium iter claſſe
5, 1. nox atra polum 5, 721.
oculos ſub aſtra 5, 853. aras
6, 124. ipſa flammam 6,
518. auras invecta 7, 287.
quam dira facies Caci, *ſpelun-*
cam 8, 194. comitem Æ-
neam natumque juxta ſe 8,
308. Capitolia 8, 653. hu-
meros dextraſque amborum,
amplectebatur, 9, 250. cam-
pum 11, 903. moritura gene-
nerum, *Amata*, 12, 55. tu-
rim vertex, *flammarum*, 12,
673. impetus haſtam in ra-
dice 12, 773
tenebis manibus vincliſque cor-
reptum G. 4, 405. arva ea-
dem Æ. 10, 741

tenebit templum Cæſar G. 3, 16
tenebo non te hic carmine fiſto 2, 46. nec te ſuſpenſum nate Æ. 6, 722
tenebræ G. 1, 248. Æ. 9, 384
tenebras 8, 591. 9, 34. 150. 11, 187
tenebris, *media brevis*, G. 3, 401. Æ. 2, 92. 6, 734. 7, 325. 8, 259. 658. 11, 824
tenebris, *media longa*, G. 3, 551. Æ. 3, 195. 5, 11. 6, 238. 545. 8, 255. 9, 425
tenebroſa, *nom. fœm.* palus 6, 107
tenebroſum aëra 5, 839
tenebunt portus Auſonios 9, 98. ſermonem patrium moreſque 12, 834
Tenedo 2, 203. 255
Tenedos 2, 21
tenemus iter mediæ urbis 2, 359. arva 6, 744
tenendum pecus G. 2, 371
tenens ſceptra Æ. 1, 61. lora 1, 481. dextra pateram 4, 60. tela 5, 514. 11, 559. arma 7, 784. 8, 299. 9, 29
tenent cœlum zonæ quinque G. 1, 233. campos & flumina latè, *arbores*, 2, 12. oleæque armentaque, *illam regionem*, 2, 144. clauſa ſtabulis armenta 3, 352. non vincla naves Æ. 1, 173. poſtes 2, 490. Danai, qua deficit ignis 2, 505. rura 4, 527. læva Thetys & Melite, &c. 5, 825. media omnia ſylvæ 6, 131. mœſti loca 6, 434. tela contra Minervam 8, 700. armis alta 9, 169. foſſas 9, 470. roſtra ſiccum 10, 301
tenentem aras 4, 219. propiora 5, 168. arma 6, 485. ſe more veteris diei 7, 204
tenentes ſupera alta 6, 787. pateras 8, 640. ſcuta 9, 229
tenenti ſimilis, &c. 12, 754
tenentur obſidione caſtra 10, 109
teneo neque te 4, 380
teneor nec legibus ullis patriæ 2, 159
tener agnus E. 1, 8. mundi concreverit orbis 6, 34. humor G. 2, 331
tenera, *nom. fœm.* frons, *vituli*, 2, 372. *abl.* lanugine E. 2, 51. arundine 7, 12. G. 3, 15. herba E. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. manu Æ. 11, 578. *neutr. plur.* virgulta E. 10, 7
teneræ res G. 2, 343
teneram cupreſſum G. 1, 20
teneras myrtos E. 7, 6. plantas 10, 49. palmas Æ. 2, 406. frondes 3, 449. ariſtas 7, 809
tenere ſedem ſomnia 6, 284. non potis eſt vis ulla 11, 148
tenerem ſi verba E. 9, 45
tenerent propius ſtabulis armenta G. 1, 355. mare & terras ditione Æ. 1, 240
teneret nox terras 4, 461. regna Teleboûm 7, 735
teneri tali peſte 4, 90. quo me decet uſque 5, 384. obſidione valloque 9, 598
teneris arboribus E. 10, 53. adeo in teneris conſueſcere multum eſt G. 2, 272. *vitibus*, parcendum 2, 363. jam inde à teneris impende laborem 3, 74. in oſſibus 4, 308. labris Æ. 11, 572
tenero de corpore G. 2, 23
teneros fœtus E. 1, 22. agnos 3, 103
tenes ima hujus gurgitis G. 4, 322
tenet voluptas ſylvas E. 5, 59. omnia amnis G. 1, 116. ille immania ſaxa Æ. 1, 143. portum 1, 404. hunc Dido & moratur vocibus 1, 674. jam jamque manu, *illum*, 2, 530. portas 2, 613. nec te noſter amor 4, 308. à quo nomen Domus Sergia 5, 121. *illum*, pinus pondere tarda 5, 154. æquora tuta 5, 171. prima 5, 338. taurum cornu 5, 382. pateram 5, 775. æternum per ſæcula nomen 6, 235. obtutu defixa ora 7, 250. magnum Ardea nomen 7, 412. ſeſe mole rupes 7, 589. te quocunque fonte lacus 8, 75. prima puppis Æneia 10, 157. dextra puppim 10, 226. loca juſſa 10, 238. læva galeam 10, 535. ſe tectus 10, 802. comprenſam 11, 723. jam jamque, *cervum canis*, 12, 754
tenetis quò iter 1, 374. 9, 377
teneto tu condita mente, ſ Æ. 3, 388. morem hunc crorum 3, 408
tenetur in media morte a Æneadum legio vallis ob 10, 120. muro foſſiſque 236. nulla lege fati 819
tenorem alium habuiſſe G. 2, 337. ſervat cu haſta Æ. 10, 340
tentabunt non inſueta fœtas E. 1, 50
tentamenta pepigi Æ. 8,
tentamus viam 3, 520
tentanda, *nom. fœm.* falcis acies G. 2, 36 eſt 3, 8. *neutr. plur.* fugâ Æ. 2, 176
tentant excurſus breves G. 194. prælia Æ. 2, 334.
tentanti omnia G. 4, 328
tentantum ora torquebit 2, 247
tentantur fauces Abydi
tentarat amictus invi 563
tentare Thetin ratibus 32. fluvios G. 3, 77. Æ. 2, 38. penitus ca tentes 3, 32. auxilium repoſtas terras 3, 364 mum precando 4, cando, *Æneam*, 4, nu juvenum laborem vias ignotas 8, quam 11, 437. manu belli pericula 11, me ferro 12, 361. 12, 806
tentas corda aſpera 10,
tentaſti artes patrias 11,
tentat ſeſe G. 3, ſcabies 3, 441. amore animos Æ. nequicquam limina 8, 231. caſtra 11, ſit fortuna facillim 761. iraſci in corn 104
tentatura pedes lageos 94
tentaturum aditus Æ. 4,
tentavit fugam cur 484
tentent prælia 11, 9
tentet aditus 9, 67
tentoria Rheſi niveis 473
tenuant macie G. 3,
tenuem nebulam 2, 4, 311. Æ. 9, 699.

4, 378. 9, 658. vitam 7,
umbram 10, 636
re Tyrii coloni, *Carthagi-*
s, 1, 16. quæ tantæ moræ
282. rates altum 3, 192.
es pelagus 5, 8. facem a-
si 6, 224
s, *nom.* pluviæ G. 1, 92.
bræ 4, 472. *acc.* fœtus
æ 1, 75. curas 1, 177. tu-
as 2, 75. aquas 3, 335.
10. in auras 4, 500. Æ. 5,
0. 861. in ventos 5, 526.
crûm res 5, 690. vitas
292. telas 7, 14
avena E. 1, 2. arundine
8. sulco G. 1, 68. 2, 289.
line 3, 166. in tenui labor
6. auro Æ. 4, 264. 11,
Minerva 8, 409. discrimi-
10, 511
vellera G. 1, 398. 2, 121.
amenta 4, 38
lageos 2, 93. argilla,
ilis, 2, 180. halitus 2, 349.
gloria 4, 6. ventus Æ.
448. aura famæ 7, 646.
asus 8, 33. semita 11,

e fugam per medios hostes
183. cursum huc carinas
6
ent carmina mentes G.

inhians tria Cerberus ora
483. vos fiducia vestri ge-
s Æ. 1, 136. secundum
ute locum 5, 258. haud
it vestigia 5, 332. impe-
& armis hanc, *sedem*, 8,
quam non tenuit Ilia
s mecum excedentem 9,
me vivendi voluptas 10,

G. 3, 53. Æ. 1, 741. 2,
5, 603. 6, 62. 10, 210.

cæde humus 8, 196
ta, *nom. fem.* terra 9,
hasta trajecto cerebro
9, 419. *neutr. plur.* flu-
a radii coquebant G. 4,

tus humor æstuat in offi-
G. 4, 308
ibus auris 2, 330
t ferrum in pulmone Æ.
01
heni G. 1, 295
humore 1, 117. lacte
3, 66. aggere terræ 11,

tepidum solem G. 1, 398. cruorem Æ. 6, 248. cæde locum 9, 455
tepidusque cruor 8, 106
ter, *mystice*, E. 8, 74. G. 1, 345. 4, 493. Æ. 2, 174. 6, 229. 7, 141. 10, 873
terque quaterque G. 2, 399. Æ. 1, 98. 4, 589. 12, 155
ter aut quater G. 1, 411
ter, *sæpius*, Æ. 1, 120. 3, 425. 11, 506
ter G. 1, 281. 4, 384. Æ. 1, 487. 2, 792. 3, 566. 4, 690. 6, 700 8, 230. 10, 685. 885. 11, 188
terat labore manum G. 4, 114
ter centum 1, 15. Æ. 1, 276. 4, 510. 7, 275. 8, 716. 9, 370. 10, 182
ter denis Æ. 8, 47. 10, 213
Tereaque *acc. nom. prop. viri, pro* Tereum, *Græco more*, 11, 675
terebramus lumen 3, 635
terebrare latebras uteri 2, 38
terebintho Oricia 10, 136
Terei E. 6, 78
terens iter formica G. 1, 380
teret area culmos 1, 192
teretes truncos Æ. 6, 207. aclides 7, 730
tereti olivæ E. 8, 16. gemma Æ. 5, 313. mucrone 7, 665. cervice 8, 633. habena 11, 579
terga, *de arvis*, G. 1, 97. 2, 236. *de arboribus*, 2, 271. *de serpentibus*, 3, 427. Æ. 2, 208. 219. 474. 5, 87. *de variis*, G. 3, 80. 4, 13. Æ. 1, 639. 5, 97. 405. 6, 243. 422. 7, 20. 9, 706. 10, 482. 784. *de homine*, 2, 57. 11, 81. 630
terga dare G. 4, 85. Æ. 9, 794. 10, 365. fugæ nudant 5, 586. vertere 6, 491. vertebant 8, 706. dedêre 9, 686. dant 12, 463. dabo 12, 645. dabant 12, 788
tergeminamque Hecaten 4, 511
tergemini Geryonis 8, 202
tergo G. 3, 361. Æ. 1, 372. 2, 231. 3, 242. 5, 168. 403. 7, 94. 8, 183. 10, 646. 718. 867. 12, 415. 432
à tergo G. 1, 174. 367. 3, 408. Æ. 1, 190. 2, 455. 8, 697. 9, 322. 12, 292
tergora 1, 215
tergum Æ. 1, 300. 5, 351. 9, 412. 764. 11, 653
teris ocia terris 4, 271
terit area fruges G. 1, 298, calcem calce Diores Æ. 5, 324
teritur trapetis bacca G. 2, 519. ævum ferro Æ. 9, 609. futilis alvo balteus 12, 273
terminet imperium Oceano, famam astris 1, 291
terminus ævi G. 4, 206. hic hæret Æ. 4, 614
terna licia E. 8, 73. byberna Æ. 1, 270. arma 8, 565
terni ductores 5, 560. *duces*, 5, 580
terno ordine remi 5, 120
ternos colores E. 8, 77. juvencos Æ. 5, 247
terra E. 8, 93. G. 1, 278. 330. 2, 136. 3, 355. Æ. 1, 535. 3, 164. 205. 539. 4, 37. 178. 7, 644. 8, 243. 9, 334. 485. 10, 321. 378. 676. 11, 286. 12, 645. 691. 778. 884
terrâ, *abl.* G. 2, 27. 313. 347. Æ. 1, 545. 633. 3, 60. 387. 4, 306. 349. 466. 5, 48 6, 84. 383. 508 807 10, 75. 277. 831. 12, 893. à terra E. 8, 40. G. 1, 458. sub terra G. 3, 377. 4, 43. Æ. 2, 472. marique Æ. 9, 491. 10, 162
terræ, *sing. genit.* G. 1, 63. 83. 2, 301. Æ. 1, 602 3, 528. 4, 184. 5, 656. 6, 58. 595. 10, 57, *dat.* G. 2, 29. 290. 318. Æ. 5, 795. 6, 358. 652. 7, 35. 290. 10, 555. 11, 22. 87. 103. 305. 12, 303 *nom. plur.* E. 6, 37. G. 1, 86. 184. 480. 2, 37. 45. 109. 179. 324. 3, 429. 432. Æ. 1, 302. 614. 3, 72. 93. 6, 776
terram G. 1, 1. 147. 155. 495. 2, 237. 259. 354. 513 3, 160. 171. 250. 499. 534 4, 97. Æ. 1, 111. 137. 482. 2, 251. 3, 29. 93. 273. 4, 241. 444. 491. 6, 365. 7, 369. 539. 748. 8, 719. 9, 608. 10, 296. 349. 489. 12, 196. 543
ad terram G. 3, 524. Æ. 2, 566. 5, 243. 447. 6, 310. 9, 542. 11, 501. 828. 12, 855. 927
terrarum E. 6, 32. G. 1, 26. Æ. 1, 237. 4, 607. 5, 695

terras E. 3, 61. 4, 14. 51. G. 1, 288. 2, 345. 3, 239. 525. 4, 52. Æ. 1, 62. 228. 240. 284. 399. 2, 800. 3, 4. 44. 170. 364. 396. 4, 6. 256. 269. 281. 352. 461. 523. 654. 5, 624. 6, 58. 692. 724. 7, 148. 279. 323. 8, 26. 428. 9, 19. 224. 459. 10, 3. 193. 11, 625. 12, 451. 860
terrent umbras 6, 401
terrebat loci religio agreſtes 8, 349
terrebere nimbis G. 1, 460
terrebis ſonitu avos 1, 156
terrenique hebetant artus Æ. 6, 732
terreno ex aggere 11, 850
terrent omnes auræ 2, 728. ſilentia 2, 755. me ſuſpenſum inſomnia 4, 9. nil me fatalia 9, 133. vulnera 11, 643. non me tua dicta 12, 894
terrentur viſu 8, 109
terrere criminibus novis 2, 98. minis belli 8, 40. feras 9, 591
terres fulmine 1, 234. quid me terres? 10, 879
terret imago 4, 553
terrete ne me timentem, volucres 12, 875
terribilem criſtis galeam 8, 620. ſonitum increpuit tuba 9, 503
terribiles viſu formæ 6, 277. oculos 8, 266
terribili monitu 4, 465. ſqualore 6, 299. ſeta 7, 667
terribilis Æneas 12, 498. irâ, *Æneas*, 12, 947
terrificant animos cæci in nubibus ignes 4, 210
terrifici vates 5, 524
terrificos fulgores 8, 431. mugitus 12, 104
terris E. 3, 104. 106. G. 1, 182. 2, 92. 474. 479. 538. 3, 242. 4, 117. Æ. 1, 7. 19. 464. 760. 2, 556. 3, 127. 147. 383. 620. 4, 568. 613. 5, 717. 803. 6, 18. 312. 782. 8, 170. 10, 583. 807. 12, 802
territat urbes Æ. 4, 187. cœlum armis 11, 351. bello 12, 262. bello urbes 12, 852
territus 5, 453. 9, 793. 11, 699. 12, 752
terror 11, 357
terrore 8, 705
terroribus Æ. 7, 58. 11, 448. 12, 617
terrorum 7, 552
terruit Auſter euntes 2, 111. Typhœus 8, 298
tertia, *nom. fœm.* æſtas 1, 269. lux 3, 117. 11, 210. palma Diores, *tertius victor*, 5, 339. *plur. neutr.* haſtilia 3, 37. luna cornua 3, 645. dona facit 5, 266. arma 6, 859. prælia 11, 631
tertius contentus abito 5, 314. Eurytion 5, 495. Aſylas 10, 175
teſſera in bello ſignum 7, 637
teſta G. 1, 392
teſtæ 2, 351
teſtatur deos & ſidera 4, 519. magna voce per umbras 6, 619. locum 8, 346. ſolum vocari, &c. 11, 221. Deos 12, 581
teſtatus multa Deos auraſque 7, 593. aras, læti fœderis 12, 496
teſtentur amorem longum 3, 487
teſtes vos Coryli E. 5, 21
teſtibus illis nil proteci E. 8, 19
teſtis tu, *es*, Æ. 5, 789. tua dextra 9, 288. eſto nunc ſol 12, 176
teſtor numen 2, 155. per ſidera 3, 599. utrumque caput 4, 357. Xanthum, &c. 5, 803. cœlum hoc & ſidera 9, 429. numina 12, 201
teſtor, *abſolutè*, 2, 432. 11, 559
teſtudine G. 2, 463. 4, 464. Æ. 1, 509. 2, 441. 9, 505. 514
tetendit cœlo palmas cum voce 2, 688. palmas utraſque 6, 685. dextram 10, 823. cornu 11, 859
teter cruor 10, 727
tetigêre portum carinæ G. 1, 303. arva Auſoniæ Troës Æ. 9, 135
tetigiſſe dextram tyranni 7, 266
tetigiſſent carinæ litora 4, 658
tetigit captiva cubile heri 3, 324. fluctus 3, 662. magnalia plantis 4, 259
Tetricæ rupes 7, 713
tetrum odorem 3, 228
Teucri, *genit.* ſanguine 1, 239. 4, 230. 6, 500. 648. *plur. nom.* 2, 252. 366. 459. 3, 352. Æ. 4, 397. 5, 181. 450. 536. 6, 212. 510. 516. 636. 779. 58. 11, 92. 134. 117. 193. 642. 738. 836. *voc.* 1, 566. 9, 114. 10, 430. 11,
Teucria 2, 26
Teucris, *dat.* 1, 303. 66. 6, 54. 90. 7, 359. 388. 470. 8, 130. 719. 10, 8. 44. 158. 512. 617. 12, *abl.* 2, 427. 11, 60
Teucrorum 1, 42. 93. 630. 2, 326. 5, 7. 805. 11, 321. 385
Teucros 1, 308. 629. 747. 3, 186. 4, 67. 7, 193. 301. 578. 8, 10. 9, 68. 149. 260. 309. 690. 116. 168. 175. 842. 872. 12, 78. 824
Teucrûm *pro* Teucrorum 559. 2, 281. 3, 537. 5, 592. 675. 7, 344. 8, 154. 10, 328. 684. 11, 12, 78. 562
Teucrus maximus pater 103
Teuthra optime 10, 402
Teutonico ritu 7, 741
texamus naves robore 326
texatur fiſcina virgâ G.
texendæ ſepes 2, 371
texent floribus horrea
texêre caput Æ. 11, Dii Cupentum, *præter* 12, 539
texi tua mœnia 12, 148
texit hiſcellam hibiſco 71. caput ferrugine, 1, 458. nec te tua 430. confixum telorum ges 3, 45. oſſa cado 6, 228. Imaona Haleſa 424
texta vimine alvearia 34
textilibus donis Æ. 3,
textis roboribus 2, 186
textum iter parietibus clypei 8, 625
texunt umbracula vites 42. fugas Æ. 5, trum virgis 11, 65

…ami G. 4, 374. Æ. 2, 503. …, 18. 550. 6, 94. 280. 10, …98
…amis G. 4, 189. Æ. 7, 97
…amo G. 4, 333. Æ. 4, 133. …92. 495. 6, 397 528. 7, 253. …, 372. 9, 594
…amos 10, 389. 649
…amum 6 623. 7, 388
…amus 6, 521
…alia E. 6, 2. G. 4, 338
…myrimque Æ. 12, 341
…ſiæ vites G. 2, 91
…umantias, *Iris*, Æ. 9, 5
…ano 10, 703
…tri 5, 288. 664
…tris E. 1, 431
…bana de matre Æ. 9, 697
…bas 4, 470
…millæ 9, 576
…modoontis flumina 11, …59
…rone occiſo 10, 312
…rſandrus 2, 261
…rſilochumque 6, 483. 11, …63
…uris G. 4, 229
…uros Æ. 1, 363
…ſea 6, 122. 383
…ſeidæ, *Athenienſes*, G. 2, 383
…ſeus Æ. 6, 618
…ſtylis E. 2, 10. 43
…tidi G. 1, 400
…rin E. 4, 32
…tis Æ. 5, 825
…antis 10, 415
…as 2, 262
…o ſuſpendi dona 9, 408
…aca 10, 337. 11, 9. 487
…acas 7, 633
…acis 12, 381
…aca 12, 335
…aces 3, 14
…acius Orpheus E. 4, 55. …ſſeus Æ. 5, 536. equus 5, …65. 9, 49
…icia cithara 6, 120
…icia Amazones 11, 659
…iciamque Samum 7, 208
…iciis ſagittis 5, 312
…icio regi 3, 51
…icios tres de gente Boreæ …, 350
…icius Sacerdos 6, 645
…iſſa Harpalice 1, 320
…e ultima G. 1, 30
… E. 8, 65. G. 1, 57. Æ. 8, …06
… 1, 421. 11, 481
…a, *nom. fœm.* virga G. 2, …7. *neut. plur.* dona Æ. 6, …5
thuricremis aris Æ. 4, 455
thuriferis arenis G. 2, 139
Thyas Æ. 4, 302
thyaſis 7, 581
thyaſos E. 5, 30
thymbræ G. 4, 31
thymbræe Æ. 3, 85
Thymbræus, *nom. propr. viri*, 12, 458
Thymbræus Apollo G. 4, 323
thymo E. 5, 77. 7, 37. G. 4, 169. 181. 241. Æ. 1, 440
thymum G. 4, 112. 270. 304
Thyrſide E. 7, 16
Thyrſim 7, 69
Thyrſis 7, 1. 20
thyrſos molles Æ. 7, 390
tiaras 7, 247
tibia E. 8, 21. 25. 31. 42. 46. 51. 57. 61
tibia dat cantum biforem Æ. 9, 618. Bacchi indixit chorus 11, 737
tignis nidum ſuſpendat hirundo G. 4, 307
tigres E. 5, 29. G. 2, 151. 4, 510. Æ. 4, 367. 6, 805
Tigri ærata, *nomen navis*, 10, 166
tigridis 11, 577
tigrim 9, 730
Tigrim E. 1, 63
tigris G. 3, 248. 4, 407
tilia 1, 173
tiliæ 2, 449. 4, 141
tiliam 4, 183
Timavi E. 8, 6. G. 3, 475. Æ. 1, 248
time, ne time 2, 607
timeant, ne timeant 9, 152
timebat quæ ſibi quiſque 2, 130
timens 4, 298. 5, 165
timentem G. 4, 530. Æ. 2, 729. 8, 222. 10, 612. 12, 875
timeo Danaos, &c. 2, 49
timet 1, 665. 4, 502. 11, 550
timidi damæ E. 8, 28. G. 3, 539
timidis E. 6, 20. paſſibus Æ. 6, 263
timidos nautas E. 6, 77. Onagros G. 3, 409
timidum caput G. 3, 422
timor Æ. 4, 13. 8, 40. 224. 557. 9, 89. 385. 11, 14
timorem 1, 206. 454. 6, 352. 9, 719
timores 5, 812
timoris 11, 383
timuerunt ſacula noctem æternam G. 1, 469
timuiſſet aratrum collo E. 6, 50
timuit exterrita pennis ales Æ. 5, 505
tineæ G. 4, 246
tingat equos gurgite Phœbus Æ. 11, 914
tinge cuti ri muſto G. 2, 8
tingere ſe Oceano properent ſoles hyberni 2, 481. Æ. 1, 749
tingeret æquore plantas 7, 811
tingi æquore Arctos G. 1, 246
tingunt æra lacu 4, 173. Æ. 8, 450
tinguntur ſanguine cultri 3, 492
tinnitu 9, 809
tinnituſque cie G. 4, 64
tinxerat unda Stygia, *enſem* Æ. 12, 91
tinxit fluctus latera 3, 665. mucronem jugulo 12, 358
Tiſiphone G. 3, 552. Æ. 6, 571. 10, 761
Titan 4, 119
Titania, *nom. fœm.* pubes 6, 580. *plur. neutr.* aſtra 6, 725
Tithoni G. 1, 448. 3, 48. Æ. 4, 585. 9, 460
Tithonia conjux 8, 384
titubata veſtigia 5, 332
Tityon 6, 595
Tityre E. 1, 1. 4, 13. 19. 39. 3, 20. 96. 6, 4. 9, 23. G. 4, 566
Tityrus E. 1, 39. 5, 11. 8, 55
Tmarus Æ. 9, 685
Tmolus G. 1, 56. 2, 98
togatam gentem Æ. 1, 286
tolerabile, non tolerabile numen maris 5, 768
tolerare vitam colo 8, 408. militiam ſub te magiſtro 8, 515
tollant aulæa Britanni G. 3, 25
tollat, *virtutem & gloriam*, Æ. 11, 444
tolle me tecum per undas 6, 370. minas 10, 451. fuga Turnum 10, 624
tollemus ad aſtra Daphnin E. 5, 51. in aſtra nepotes Æ. 3, 158
tollent animos fata G. 2, 350. animos equi 3, 207
tollentem minas 3, 421. manu ſaxum Æ. 2, 281. 12, 904

tollere me humo G. 3, 9. fluctus vento Æ. 1, 70. tantas moles 1, 138. in altos montes 2, 635. vocem 6, 492
tollet avos in tantum ſpe 6, 876
tolli dona 5, 390. corpus imperat 11, 59. ad ſydera fatis 12, 795
tollimur in cœlum gurgite 3, 564
tollit de ceſpite ſylvam G. 4, 273. fluctus ad ſydera Æ. 1, 107. *enm*, in lucos Idaliæ 1, 696. clamores ad ſydera 2, 222. clamorem 3, 673. ſe, *cum*, murmure virûm 5, 369. caput in prælia 5, 375. paulatim ſeſe mare 7, 529. cœli ſydera Atlas 8, 141. ſe ab ſolio 8, 541. animos dictis 9, 127. 10, 278. ſublimem gloria 10, 144. animos omine 10, 250. ſe arrectum quadrupes 10, 892. ſe clamor in auras 11, 455
tollite me Teucri 3, 601. cuncta 8, 439. ferte ra es 10, 295
tollitur nimbus arenæ G. 3, 111. Dea alis Æ. 7, 408. undique clamor 9, 567 in cœlum clamor 11, 745. 12, 462
tollo certamina 12, 39
tollunt ſe in luminis auras, *arbores*, G. 2, 47. inter ſeſe brachia 4, 174. Æ. 8, 452. ſe celeres, *columbæ*, 6 202. animos ad ſydera 9, 637. clamorem ad ſidera 10, 262. 11, 877. præla venti, &c. 10, 357. gemitum 11, 37. corpora in agros 11 206. clamorem 11, 622. alto ſe gurgite Solis equi 12, 114
Tolumnius 11, 429. 12, 258. 460
tona eloquio 11, 383
tonant antra Ætnæa 8, 419
tonanti axe 5, 830
tonare arma pulſa 8, 529
tonat Eurique, Zephyrique domus G. 1, 371. porta cœli 3, 261. Ætna ruinis Æ. 3, 571. cœlum tumultu 12, 757
tonat ter centum Deos, *invocat*, 4, 510
tondebrachia, *ramos*, G. 2, 368
tondebat comam acanthi 4, 137
tondent dumeta juvenci G. 1, 15. barbas hirci 3, 312
tondentes campum equos Æ. 3, 538
tondenti barba cadebat E. 1, 29
tondentur prata G. 1, 290. Cytiſi 2, 431
tondere vellera 3, 561
tonitru Æ. 4, 122. 5, 694. 8, 391
tonſa, *fem. abl.* corona 5, 556. *neutr. plur.* viſcera G. 4, 302
tonſæ olivæ 3, 21. Æ. 5, 774
tonſæ, *remi*, 7, 28
tonſas novales G. 1, 71
tonſis, *ovibus*, 3, 443. vallibus 4, 227. villis Æ. 1, 706
tonſis conſurgere, *remis*, Æ. 10, 299
tonſum corpus, *ovium*, G. 3, 448
tophus ſcaber 2, 214
torique Æ. 9, 334
toris G. 3, 81. Æ. 1, 712. 4, 207. 6, 604
tormenti 8, 487
tormento 11, 616. 12, 922
torno E. 3, 37. G. 2, 449
toro Æ. 2, 2. 4, 508. 650. 659. 691. 5, 388. 6, 220. 7, 460. 8, 177
toros 3, 224. 6, 674. 11, 66. 12, 7
torpent cervi mole novâ G. 3, 370. infractæ ad prælia vires Æ. 9, 499
torpere regna gravi veterno G. 1, 124
torpor Æ. 12, 867
Torquatum 6, 825
torqueat currus G. 1, 174. haſtam turbine Æ. 11, 284
torquebat ſpicula cornu 11, 773. *ſaxum*, in hoſtem 12, 901
torquebat amaror ora tentantum G. 2, 247
torquens Iſter arenas G. 3, 350. lumina 3, 433. Æ. 7, 448. tegmen leonis 7, 666. haſtile 9, 402
torquent adnixi ſpumas 3, 208. 4, 583. proras ad litora 3, 532. cornua detorquentque 5, 831. amenta 9, 665. terrum 12, 578
torquentem verbera fundæ G. 1, 309
torquentia montes flumina G. 3, 254
torquentur taxi in aras 448
torquere cornu ſpicula E. 59. cateias, *tormenti* Æ. 7, 741
torques fulmina 4, 208. cuncta tuo ſub numine 180
torquet Notus tres, *navet*, ſaxa 1, 112. ter fluctus *vim*, 1, 121. qui cœlum terras numine 4, 269. axem humero 4, 482. clavum ad litora 5, ſonantia ſaxa, *Phlegeton* 551. qui ſidera nimbi 93. hyemem 9, 671. vi tam converſo cardine 9, Jaculum in hoſtem 10, telum ad tempora 526
torquibus G. 3, 168. 4,
torre armatus obuſto Æ. 506
torrebimus exta G. 2, 396
torrem ambuſtum Æ. 12,
torrens 2, 35. 7, 567. 10, Sirius Indos G. 4, 425
torrent viſcera Æ. 5, 103
torrentem undam G. 2,
torrentes ripas Æ. 9, 10 114
torrentia flumina E. 7,
torrentibus flammis Æ. 550
torrentis aquæ 10, 603
torrentur ariſtæ ſole 720
torrere flammis fruges 1,
torrete igni fruges G. 1,
torrida, *nom. fem.* æſtas 48. ſemper ab igni *arum*, G. 1, 234
torſerat telum in hoſtes 461
torſerit, *telum*, in Rutu 334
torſiſti telum in medios vos 5, 497
torſit undam ſub vertice 529. veſtigia ad ſonipercis Æ. 3, 669. oculos ad nia 4, 220. veſtigia in 6, 547. tela manu 11, oculorum acies ad 12, 670. telum immeſ 12, 858
torta quercu G. 1, 342
torti imbris Æ. 8, 429
tortile ſit colo aurum 7, 351

verbere G. 3, 106. Æ. 7, 8. vertice 7, 567
Ixionis angues G. 3, 38.
nes Æ. 4, 575. orbes 12, 1
cucumis G. 4, 121
longos dat, *ſerpens*, Æ. 5, 6
, *nom. fœm.* leæna E. 2, . *abl.* ſub fronte Æ. 3, 6
bovis G. 3, 51
m faciem Æ. 7, 415
lumine Ætnæos fratres 677
angues Æ. 6, 571
mque clamat, *immaniter*, 399
Abas 10, 170
viſcera taurorum 8, 180
fruges G. 1, 1. 298
atorum Æ. 5, 645
em, *paſſim.*
in omnibus caſibus, numero & genere, paſſim.
li telo Æ. 12, 294
2, 481. 3, 191. 12, 603
parva 7, 188. Quirinali 612
amque 11, 334
1, 453. 556. 2, 448. 6,
us 2, 112. 4, 566. 9, 87. 674
bile cœlum 4, 53
bilis, *Æneas*, 4, 439
catenæ 6, 558
nti dum reſiſtit, *tellus*, G. 502
m ſuſurrant apes 4, 260
cauda in ſpeluncam, *tantum*, Æ. 8, 210
G. 2, 154. 182. 3, 183. rupto cœli Æ. 3, 138
ſque maris E. 4, 51. G. 222. longos flammarum 1,
huic, *eos*, *&c.* Æ. 5, 713
erit ſe ſub leges pacis 4,
it mihi Ægon, *pecus*, E.
t equum comiti Æ. 11,
ere meſſes aliò E. 8, 99
itur cura in vitulos G. 3,
n vela 4, 117
tur quæ mox ventura 4,
temo orbes junctos 3,

trahæque G. 1, 164
trahebam vitam in tenebris luctuque Æ. 2, 92
trahebant, *illum*, ad regem 2, 58. ægra corpora 3, 140
trahebat oſſa, &c. G. 3, 485. ſorte Æ. 1, 512. noctem vario ſermone 1, 752. avo puerum 2, 457. haſtile clypeo 10, 795
trahebatur Priameia virgo 2, 403
trahens alvum G. 4, 94. à pectore vocem Æ. 1, 375. Iris mille colores, &c. 4, 701
trahentem naves in ſaxa 3, 425. genua ægra 5, 468
trahere atque moras addere 7, 315
traheremque in prælia Teucros 12, 812
traherent tempus, &c. 6, 537
traheret partem patriæ 7, 511
trahi vento nubem G. 4, 60. nubes 4, 557
trahit ſua quemque voluptas E. 2, 65. crates vimineas G. 1, 95. lina pelago 1, 142. laborem ingratum 3, 98. ſinum ex alto pontus 3, 238. ſinus ultimus orbes 3, 424. præcipites ſylvas Æ. 2, 307. ipſe nepotem 2, 321. vineam 2, 466. 9, 713. armenta cum ſtabulis 2, 499. colores, &c. 5, 89. conventus in medios 6, 753. pecus 9, 340. manu telum 11, 816
trahitur dum 12, 374
traho vitam 3, 647
trahunt limum amnes G. 2, 188. plauſtra 3, 536. quo fata Æ. 5, 709. in mœnia regem 12, 585
trahuntur Zonæ, &c. G. 1, 235. per terram huic cervix comæque Æ. 1, 481
trajecerat axem medium Aurora 6, 536
trajectaque pectora ferro 1, 359
trajecto in fune 5, 488. cerebro 9, 419. lacerto 10, 339. gutture 10, 348
trajectus lora per pedes 2, 273
trajicit tempora ferro 9, 634. Rhœtea fugientem 10, 400. hunc exceptum 11, 685
tramite 5, 610. 6, 676. 11, 515
tramitis G. 1, 108
tranant flumina 3, 270. æthera grues Æ. 10, 265
tranat nubila 4, 245
tranavimus Erebi amnes 6, 671
tranquilla per alta 2, 203
tranquillo ſilet unda 5, 127
tranſque caput jace E. 8, 102. trans flumina G. 3, 213. trans æquora tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 403. trans pontum fugat 6, 312. trans fluvium 6, 415. trans æthera vectæ 7, 65
tranſadigit coſtas 9, 432. 12, 276. 508
tranſcribi ſceptra colonis 7, 422
tranſcribunt urbi matres 5, 750
tranſcurrere cœlum nimbus viſus *eſt* 9, 111
tranſcurrunt ſydera 5, 528
tranſeat elapſus prior 5, 326
transferet regnum à ſede 1, 275
transfixa haſta 11, 645
transfixo pectore 1, 48
transformat ſeſe in omnia miracula rerum G. 4, 441. ſeſe in vultus aniles Æ. 7, 416
transfoſſi ligno pectora 9, 544
tranſierim non ego te, Rhodia G. 2, 102. Cycne Æ. 10, 186
traſierint hiberna 1, 270
tranſiit intextum tauris opus 10, 785. & parmam mucro 10, 817
tranſilit pontes 10, 658. umbras *ſagitta*, 12, 859
tranſire paludem G. 4, 503
tranſit præcordia fixo ligno Æ. 9, 413. equum curſu 11, 719. femur, *haſta*, 12, 926
tranſmiſit me Heleno 3, 329
tranſmiſſæ claſſes 3, 403
tranſmittere curſum 6, 313
tranſmittunt curſu campos 4, 154
tranſportare ripa, &c. 6, 328
tranſtra 5, 663. 752. 10, 306
tranſtris 3, 289. 4, 573. 5, 136
tranſtulit omnia Jupiter Argos 2, 327
tranſverberat æra clypei 10, 336. ictu medium 10, 484. pectus 11, 667

tranſ-

transverſa tuentibus hircis E. 3, 8. fremunt venti Æ. 5, 19
transverſas ſalices G. 4, 26
trapetis 2, 519
traxêre ruinam Æ. 8, 191
traxerit ad lætum 5, 624
traxi mecum gubernaculum 6, 351
traxiſſe per omnem pœnam reliquias Trojæ 5, 786. moras 10, 888
traxit trementem ad altaria 2, 551. ruinam 2, 631. per oſſa furorem 4, 101. ab imis adytis ſeptem gyros, *angui*, 5, 85. *illum*, trementem 6, 396
trecentos 10, 173
tremebant ſylvam ſaxumque 8, 350
tremebunda haſta 10, 521
tremefacta, *nom. fœm.* ornus 2, 629. ſolo tellus 10, 102. refugit, *Juturna*, 12, 449. *neutr. plur.* per pectora 2, 228
tremefactus viſu Androgeos 2, 382
tremefecerit arcu Lernam 6, 803
tremefecit Rex Jupiter Olympum 9, 106. 10, 115
tremenda monita 8, 335
tremendum regem, *Ditem*, G. 4, 469. aliud objicitur Æ. 2, 199
tremens, *equus*, G. 3, 189 illa ſtetit, *haſta*, Æ. 2, 52. 5, 481
tremente haſtam 2, 175. 12, 94. *Priamum*, 2, 550. tartareum cuſtodem 6, 396. te furiarum ora, ô Catilina 8, 669
trementes genas 4, 643. terret 12, 761
trementi, *Entello*, 5, 431
trementia fruſta 1, 216
trementibus ævo humeris 2, 509
tremere omnia viſa 3, 90
tremerent ſub dentibus artus 3, 627
tremiſcit telum inſtare 12, 916
tremiſco ſonitum pedem vocemque 3, 648
tremiſcunt tonitru ardua terrarum 5, 694. Myrmidonum proceres Phrygia arma 11, 403
tremit terra G. 1, 330. artus 3, 84. puppis ictibus Æ. 5, 198. tellus Æ. 7, 722. 12, 445. ſonitu Prochyta 9, 715. haſta 11, 645
tremor G. 2, 479. 3, 250. Æ. 2, 121. 6, 55. 7, 446. 11, 424. 12, 448
tremuêre te lacus Stygii 8, 296
tremuerunt Alpes inſolitis motibus G. 1, 475
tremulis flammis E. 8, 105. ululatibus Æ. 7, 395
tremulo lumine 7, 9
tremulum lumen 8, 22
tremunt in vertice criſtæ 9, 733
trepida, *nom. fœm.* Dido 4, 642. Æneæ ima 10, 656. *abl.* formidine 9, 756. manu 12, 901. *neutr. plur.* oſtia Nili 6, 800. ora quierunt 11, 300
trepidæ, *apes*, G. 4, 73. matres Æ. 7, 518. 11, 893. comites 11, 805. illæ 12, 589
trepidant dum alæ 4, 121. dum *illi* 9, 418
trepidanti fervidus inſtat 10, 788
trepidantia bello corda G. 4, 69. caſtra Æ. 9, 147
trepidare metu 2, 685. 6, 491. turbati 9, 538
trepidat nequicquam multa 12, 403. dum trepidat 12, 737
trepidate, ne trepidate defendere 9, 114
trepident immiſſo lumine manes 8, 246
trepidi, *genit.* 1, 748. *plur.* limina linquunt 3, 616. nos 3, 666. formidine *illi* 9, 169. dum, *illi ſunt*, 10, 283. Latini 12, 730
trepido mihi 2, 735. curſu 4, 672. tumultu 8, 5
trepidos, *Niſum*, *& Euryalum*, 9, 233. cives 12, 583
trepidus 2, 380. 6, 290. 7, 638
tres E. 3, 105. Æ. 1, 112. 188. 4, 203. 5, 308. 560. 772. 6, 355. 484. 8, 429. 564. 9, 329. 10, 350. 351. 12, 514
tria G. 4, 483. Æ. 4, 511. 6, 421
tribulaque G. 1, 164
tribulique 1, 153. 3, 385
tribus E. 8, 77. G. 3, 190
tricorporis umbræ Æ. 6, 289
tridentem 1, 142
tridenti G. 1, 13. Æ. 1, 145. 418. 610
tridentibus roſtris 5, 140. 690
trieterica Bacchi Orgia celebrat 4, 302
trifauci latratu Cerberus 417
triginta Æ. 1, 273. 3, 391. 44
trilicem loricam auro 3, 467. 7, 439
Trinacria, *nom. fœm.* Æthna 554. pubes 5, 450. *abl.* 3, 384. relicta 3, 440
Trinacriæ juventus 5, 555
Trinacriam omnem 3, 582
Trinacrii Pachyni 3, 418. nes 5, 300. viri 5, 530
Trinacriis equis 5, 573
Trinacrio litore 1, 200
Triones 1, 748. 3, 516
Trioni, ſeptem ſubjecta Trio *per tmeſin*, G. 3, 381
triplex gens Æ. 10, 202
triplici E. 8, 73. Æ. 5, 119. 549. 7, 785. 8, 714. 784
tripodas 3, 360
tripodes 5, 110
triſte lupus ſtabulis E. 3. nefas Æ. 2, 184. augu 5, 7. miniſterium 6, ſupplicium 7, 596. nia 262. Minervæ ſidus 259
triſtem pugnam 5, 411
triſtes iras E. 2, 14. Æ. 3, curas G. 4, 531. ruinæ 1, 242. domos 6, 534. tas 7, 617. voces 11, 5
triſti amurca G. 3, 448. bo 4, 252. corde Æ. 6, 383. 8, 522. unda 9, bello 7, 545. 8, 29. ta 197. tempore 11, 470. te 11, 839. vulnere 12, 160
triſtia bella E. 6, 7. ora tantum G. 2, 247. fune 256. dicta Æ. 2, 115. 612. facta 2, 548. do 301. Tartara 4, 243. ſo 5, 840
triſtibus extis G. 1, 485. mis Æ. 7, 787.
triſtior, *Taygete Pleias*, G. 235. Venus Æ. 1, 23
triſtis, *nom. Gallus*, E. 1 ſenectus G. 3, 67. Æ. arator G. 3, 517. by 135. *ille*, 4, 319. A

4 355. Erynnis Æ. 2, 337.
vita 6, 315. tua imago 6,
95. pugna 11, 589. clamor
, 409. *genit.* lupini, *amari*,
1, 75
ius haud illis monſtrum Æ.
214
lcis linguis ore micat, *an-*
is, G. 2, 439. Æ. 2, 475
meliphylla G. 4, 63
ceam in meſſem 1, 219
on Æ. 1, 148. 6, 173. 10,
09
oneſque 5, 824
onia 2, 171. Pallas 2, 615.
704. armipotens belli præ-
s Virgo 11, 483
onidis 2, 226
ura G. 1, 190
vere radios rotis G. 2, 444
ia alma Æ. 7, 774
viæ 6, 13. 55. 7, 516. 778.
, 537. 11, 566. 836
is E. 3, 26. Æ. 4, 609
iſſe labellum calamo E. 2,
4
mphata Corintho Æ. 6,
36
mphatas bis utroque ab li-
re gentes G. 3, 33
mphi Æ. 11, 54
mphis 4, 37. 6, 814
mpho 2, 578. 8, 714
mphos G. 1, 505. 2, 148
ades Æ. 5, 613
s 1, 34. 133. 5, 265. 10,
9. 12, 824
s 1, 176. 236. 528. 751.
21. 9, 136. 533. 689. 756.
1. 10, 31. 895. 11, 620.
231. 281. 704
s fuimus, *quaſi*, nos Troja-
periimus 2, 325
a G. 2, 385. Æ. 1, 379.
6. 2, 56. 108. 161. 290.
1. 581. 625. 637. 703. 3,
9. 340. 4, 312. 5, 61. 602.
244. 335. 7, 296. 9, 644.
, 60
a, *adject.* *nom.* *fœm.* ga-
1, 123. 2, 763. mater 5,
. pubes 5, 599. 7, 521. *neutr.*
r. arma Æ. 1, 253. 3, 596.
779. agmina 5, 804. ca-
a 11, 350
æ G. 1, 503. 3, 36. Æ. 1,
99. 210. 242. 380. 477.
9. 601. 683. 2, 11. 34. 573.
2. 660. 3, 13. 86. 322. 5,
0. 555. 626. 633. 756. 787.
1. 6, 56. 68. 650. 840. 7,
1. 262. 8, 471. 587. 9,
202. Æ. 10, 27. 45. 110. 214.
469. 11, 288
Trojam E. 4, 37. Æ. 1, 28. 2,
60. 342. 555. 603. 751. 3,
349. 462. 497. 505. 595. 614.
5, 637. 7, 233. 8, 291. 398.
9, 547. 10, 74. 378
Trojana, *nom.* *fœm.* juventus
1, 471. 703. 2, 63. 4, 162.
8, 182. 545. fortuna 6, 62.
turba 11, 34. manus 597.
neutr. *plur.* agmina 7, 144.
arma 9, 180. ſaxa 11, 131
Trojanæ, *genit.* urbis Æ. 1,
628. gentis 6, 767. *plur.* a-
cies 7, 560
Trojanam urbem 4, 342. 8,
36. gentem 4, 425
Trojanas opes 2, 4. 10, 609.
arces 7, 364
Trojane 7, 260. 12, 359. ho-
ſpes 8, 188. vir 10, 598. 11,
125
Trojani nominis 7, 723
Trojanis 11, 421. matribus 5,
793
Trojano ſanguine 1, 23. 554.
4, 191. 7, 318. Chaone 3,
335. rege 11, 230
Trojanos 5, 688. 9, 128. 10,
77. 11, 826. 12, 806. cœſtus
5, 420
Trojanum agmen 5, 602
Trojanus origine Cæſar 1, 290.
dux 4, 124. 165. Aceſtes 5,
757
Troilus 1, 478
Trojugena interpres Divûm 3,
359
Trojugenas 8, 117
Troius 5, 417. Æneas 1, 600.
6, 403. 7, 221. heros 8, 530.
10, 584. 886. 12, 502. omnis
12, 122
trophæa G. 3, 32. Æ. 11, 172
trophæis 11, 224. 385
trophæum 10, 542. 775. 11, 7.
790
Troſque parens G. 3, 36
Tros Æ. 1, 578. 6, 52. 126. 10,
108. 250. 12, 723
Troum 9, 113. 11, 161. 12,
137
truci viſu 10, 447
trucidunt primos 2, 494. 12,
577
truci Boreæ, G. 1, 370
trudentes pectore montem 3,
373
trudit gemmas 2, 335
truditur radix oleagine è ligno
ſicco 2, 31
trudunt glaciem flumina G. 1,
310. ſe de cortice gemmæ 2,
74. frumenta humeris Æ. 4,
405
trunca, *nom.* *fœm.* pinus 3, 659.
neutr. *plur.* pedum, *animalia*,
G. 4, 310. tela Æ. 11,
9
truncas vulnere nates 6, 497
trunci enodes G. 2, 78
truncis Æ. 8, 315
trunco arboris G. 3, 233. Æ.
10, 835. 12, 105
truncos G. 2, 302. 426. Æ. 6,
207. 11, 83
truncum ſanguine ſingultantem
relinquit 9, 332. provolvens
10, 555. reliquit arena 12,
382
truncus ingens jacet 2, 557.
immanis ſtares 11, 173
tu, *paſſim*
tuque ô G. 1, 12. Æ. 6, 65.
196. 8, 72. 11. 158
tua, tuæ, tuam, tuarum,
tuas, tuis, tuo, tuorum,
tuos, tuum, tuus, *paſ-*
ſim
tuba 5, 113. 139. 9, 503
tubæ 8, 526
tubamque 6, 233. 11, 424
tubarum G. 4, 72. Æ. 2, 313.
7, 628. 11, 192
tuebitur omnes hæc ara 2,
523
tuemur urbe ſpes 12, 34
tuenda hæc non cura leviore
G. 3, 305
tuendo ardeſcit Æ. 1, 717. ocu-
los 8, 265
tuendum quid cuique 9, 175
tuens acerba 9, 794. gaudet, &c.
12, 82
tuentem torva 6, 467. pugnas
12, 792
tuentes gaudent, &c. 5, 575.
præclara facta 10, 397
tuenti tibi 2, 604. caſtra 9,
65
tuentibus hircis tranſverſa E.
3, 8
tueri arva G. 1, 21. fines eu-
ſtode Æ. 1, 568. populum
ſub antiqua religione 2, 188.
cœli convexa 4, 451. ora 6,
688. templum 7, 443
tuetur dicentem, &c. 4,
362
tuguri E. 1, 69
tui, *genit.* à tu 7, 40. Æ. 7,
360. 8, 144. 9, 291. 12, 29.
659. ui Æneæ 5, 804

tulerat fama reſponſa Æ. 7, 105
tulère rura fructus G. 2, 501. *paſſi ſunt*, Æ. 2, 131. tela 5, 582. huc corpora quiſque ſuorum 11, 186. oculos ad reginam 11, 800
tulerint flammæ 2, 600
tulerit calores G. 2, 271
tulerunt faſtidia matri decem menſes E. 4, 61. te fata 5, 34. auras, *olivæ*, G. 2, 422. dona Baccheia 2, 454. quæ te ſecula Æ. 1, 609
tulimus faſtus ſtirpis Achilleæ 3, 327
tuliſſem faces in caſtra 4, 604
tuliſſet me ad Argos ſi qua fors 2, 94. pedem domum 2, 756. idem ambas ferro dolor 4, 679. ni me fortuna inimica 5, 356. non illi quiſquam ſe obvius 6, 879. in lucem ludum 9, 338. terra viros 11, 285
tulit, non tulit Antigenes pedum E. 5, 89. Eridanus cum ſtabulis armenta G. 1, 483. vita caſus noſtros apibus 4, 252. cui ſeſe obvia mater Æ. 1, 318. Orion *nos*, in vada, &c. 1, 540. non tulit hanc ſpeciem 2, 407. hic exitus illum ſorte 2, 555. non me tibi Troja externum 3, 43. vos tellus 3, 95. ſeſe ad litora præceps 3, 599. quo ſe medium heros 5, 290. huc dona ſacerdos 7, 87. finem laborum ea vox 7, 118. non tulit, *hoc*, Alcides 8, 256. aris dona 9, 407. manum ad vulnus 9, 578. non tulit Aſcanius, *illum*, &c. 9, 622. haud tulit Æneas, *illos*, 10, 578. qua ſe cunque Virgo 11, 762. non tulit inſtantem Phegeus 12, 371. haſta ſummum apicem, *ſummam galeæ partem* 12, 493. uno eodemque partu Nox, *geminas peſtes*, 12, 847. ſe fata Nocte 12, 860
Tullaque 11, 656
Tullus 6, 814. 8, 644
tum, *paſſim*.
tum cum E. 3, 10. 5, 89. 9, 67. G. 1, 45. 308. Æ. 5, 866
tum vero E. 6, 27. G. 3, 505. Æ. 1, 489. 2, 105. 228. 309. 624. 4, 397. 450. 571. 5, 172. 227. 659. 720. 7, 376. 519. 9, 73. 11, 633. 832. 12, 257. 494. 756. 776
tum jam E. 8, 39. G. 1, 360. 2, 405. 4, 137. Æ. 7, 737. 8, 349. 10, 533. 11, 578
quid tum E. 10, 38. Æ. 1, 68. 2, 775. 4, 114. 543. 6, 192. 9, 735. 10, 62. 116. 11, 501
tument vere terræ G. 2, 324. rabie corda Æ. 6, 49
tumentem colla ſibila G. 3, 421. colla cærula Æ. 2, 381. fluvium 8, 86. vana 11, 854
tumenti fluctu 7, 810
tumeſcant maria G. 2, 479
tumeſcere freta ponti 1, 357. bella 1, 465
tumida, *neutr.* æquora Æ. 1, 146. corda 6, 407
tumidi maris 8, 671
tumidis racemis G. 2, 102. fluctibus Æ. 5, 125
tumido Auſtro 3, 357. in pulmone 10, 387
tumidum quem, *colubrum*, 2, 472. æquor 3, 157. 5, 820. Tybrim 11, 393
tumidus novo præcordia regno 9, 596. ſecundo Marte 10, 21
tumuli aggere 5, 44. 7, 6. honos 10, 493. recentes 11, 233
tumulis acclive ſolum G. 2, 276. caſtella in tumulis 3, 475
tumulo E. 5, 42. Æ. 3, 40. 63. 5, 93. 605. 760. 6, 380. 8, 112. 11, 6. 104. 594. 853. 12, 136
tumultu 2, 122. 486. 3, 99. 6, 317. 857. 8, 4. 371. 9, 397. 11, 225. 447. 662. 12, 269. 757
tumultum 11, 897
tumultus G. 1, 465
tumulum E. 5, 42. Æ. 2, 742. 3, 304. 322, 5, 76. 86. 371. 664. 6, 380. 505. 754. 874. 12, 562
tumulus 2, 713. 3, 22
tunc, *paſſim*.
tundens jecur vultur 6, 598
tundit humum calcibus 10, 731
tunditur Euro Riphæo gens G. 3, 382. hinc atque hinc vocibus Æ. 4, 448. fluctibus, *ſaxum*, Æ. 5, 125
tunicâque 8, 457
tunicæ 9, 616
tunicam 10, 314. 818
tunicas G. 2, 75. Æ. 11, 777
tunſa viſcera G. 4, 302
tunſæ pectora palmis Æ. 485
tunſis frugibus G. 3, 133. pectoribus Æ. 11. 57
tunſum gallæ ſaporem G. 267
turba Æ. 2, 580. 3, 233. 305. 325. 611. 667. 7, 380. 813. 8, 300. 9, 792. 10, 11, 13. 34. 145. 372. 12, 444. 607
turbabat cœlo cycnos Jovis 1, 399
turbabis latratu apros G. 412
turbam Æ. 1, 195. 5, 152. 753. 12, 248
turbans, per ovilia turbans 9, 339
turbabant oſtia Nili 6, 801
turbante tumultu 6, 857. 397
turbanti viros Turno 9, 692
turbantur mœnia luctu 620
turbare globum, *turbam diſſipare* 9, 409. omnia metu 401
turbaret ſubita clade Latinos 556
turbari trabibus mare 4, 566
turbaſti fœdera 12, 633
turbat animos res incognita 519. illum amor 12, 70
turbata, *nom. fœm.* funere mens eſt 11, 3. mentem dolore 12, 599. *neutr. plur.* procellis, *æquora*, G. 3, caſtra Æ. 5, 668. 9, 13. *lia*, 6, 75. per ora Auſonidum 11, 297
turbatæ, *genit.* Palladis arma 435. *plur.* acies 11, 618
turbatam morte Camillam 796. vulnere mentis 160
turbari, *genit.* hoſtis 12, *plur.* animi 8, 4. 11, trepidare 9, 538. Æneada 735. fugiunt Rutuli 11, cunei 12, 269
turbatis equis 7, 767. 9,
turbatos duces 12, 325
turbatumque oculis 8, 223
turbatur agris E. 1, 12
turbatus, *Sinon*, 2, 67.

514. pectora bello Æ. 8, 29.
empore Latinus 11, 470
rbavit janua frondes 3, 449.
entes Italas 12, 246
entur arenæ Zephyro G. 2, 106
et omnia Æ. 3, 407
ida, *nom. fœm.* imago 4, 353. tempeſtas telorum 12, 253. *neutr. plur.* nubila 4, 445. loca 6, 534
dus Hermus auro G. 2, 137. Iſter 3, 350. imber Æ. 696. 12, 685. cœno gurgus 6, 296. pulvis 11, 876
dus, *Turnus*, 9, 57. 10, 438. 12, 10. 671. *Mezentius*, 763. *Tarchon*, 11, 742. Atinus 11, 814
ine G. 1, 320. Æ. 1, 49. 446. 2, 416. 3, 573. 6, 534. 9, 91. 11, 284. 596. 320. 531
nis 10, 603. 12, 923
G. 3, 470. Æ. 1, 515. 10, 655. volitans 7, 378
nt in palmite gemmæ E. 7, 48. frumenta in ſtipula G. 315
Æ. 5, 560. 11, 503. 518
s G. 3, 179. Æ. 5, 550. 239. 310. 11, 599. 620
7, 421. 596. 8, 538. 9, 10, 514. 11, 178. 363. 12, 32. 56. 625. 653. 888
7, 344. 398. 650. 8, 493. 73. 108. 549. 593. 10, 151. 456. 463. 478. 11, 114. 217. 336. 376. 45. 97. 138. 243. 469. 697. 765. 861. 865
7, 366. 371. 724. 8, 9, 115. 126. 327. 369. 10, 240. 276. 446. 503. 11, 123. 223. 371. 825. 38. 74. 183. 232. 368. 799. 913
m 7, 434. 8, 614. 9, 3. 10, 75. 308. 440. 471. 624. 655. 11, 178. 221. 12, 148. 317. 466. 557. 652
7, 56. 413. 473. 577. 9, 4. 28. 47. 269. 462. 535. 559. 573. 740. 789. 805. 10, 20. 453. 479. 500. 532. 647. 657. 677. 1. 129. 441. 459. 486. 507. 12, 1. 164. 220. 324. 337. 380. 446. 502. 509. 614. 631. 666. 689. 729. 742. 776. 927. 943
turpans canitiem perfuſam pulvere 12, 611
turpantem ſanguine capillos 10, 832
turpe caput G. 3, 52
turpes concubitus E. 6, 49. racemo G. 2, 60. podagras 3, 299. alia, *apes*, 4, 96. phocas 4, 395
turpi ſenectæ G. 3, 96. tabo 3, 557. formidine Æ. 2, 400. cupidine 4, 194
turpia membra limo 5, 358
turpis ſcabies G. 3, 441. egeſtas Æ. 6, 276
turres 2, 445. 4, 86. 7, 160. 11, 466. 12, 132
turribus G. 4, 125. Æ. 4, 187. 9, 46. 470. 575. 677. 10, 121
turrigenæ antennæ 7, 631. urbes 10, 253
turrim 2, 460. 12, 673
turris 6, 554. 9, 530. 540
turrita Berecinthia mater 6, 786
turriti ſcopuli 3, 536
turritis puppibus 8, 693
turtur E. 1, 59
Tuſci amnis Æ. 10, 199
Tuſci, *plur.* egère Rutulos, &c. 11, 629
Tuſcis ab oris 10, 164
Tuſco amni 8, 473. 11, 316. de ſanguine 10, 203
Tuſcorum phalanx 12, 551
Tuſcum Tiberim G. 1, 499
tuſſis anhela 3, 497
tuta, *nom. fœm.* fides Æ. 4, 373. lacu ſpelunca 6, 238. *abl.* valle E. 2, 40. terra Æ. 3, 387. arce 10, 805. *plur. neutr.* æquora 1, 168. 5, 171. omnia 1, 587. 4, 298. propugnacula 4, 88. vela 5, 796. domorum 11, 882. tegmina capitum 7, 632. caſtra 8, 603. tenebam 6, 358. capeſſunt 9, 366. petunt 11, 871
tutæ, *apes*, G. 4, 193
tutamen in armis Æ. 5, 262
tutare domum 2, 677
tutari Italiam 7, 469
tutatur favor Euryalum 5, 343
tute ipſe E. 3, 35
tutela G. 4, 111
tuti ſub matribus agni Æ. 9, 61. receptus 11, 527
tutior, quo tutior luſtres æquora 3, 377
tutiſque clamoribus Æ. 10, 713
tutiſſima ſtatio nautis G. 4, 421
tutò, *adverb.* 2, 332. tibi volant, *verba*, impunè Æ. 11, 381. *adject.* portu 3, 78
tutos demittam 1, 575. muros ſervarent 9, 43
tutum te ſiſtam limine patris 2, 620. iter 5, 862. in tutum 1, 395
tutus ſuperare fontem Timavi 1, 247. accedet, &c. 5, 813. latuiſſet in his oris 8, 323
Tyberim G. 1, 500
Tyberina oſtia Æ. 1, 17. fluenta 12, 35
Tyberinæ 6, 873. 7, 797
Tyberini fluminis 10, 833
Tyberino flumine 11, 449
Tyberinus 7, 30. 8, 31. 9, 125. pater G. 4, 369
Tybri 8, 72. 540. 10, 421
Tybridis 3, 500. 8, 303. 436
Tybrim 3, 500. 5, 83. 797. 6, 87. 7, 151. 242. 715. 8, 331. 11, 393
Tybris 2, 782. 8, 86
Tybris, *nom. prop. viri*, 8, 330. 10, 124
Tyburque ſuperbum 7, 630
Tyburti fratris 7, 671. Remulo 9, 360. manus 11, 519
Tyburtia mœnia 7, 670
Tyburtum ex agmine 11, 757
Tydide 1, 101
Tydides 1, 475. 2, 164. 197. 10, 29. 11, 404. 12, 351
Tydeus 6, 479
Tymber 10, 391
Tymbræus Apollo G. 4, 323
Tymbre, *à Tymber*, Æ. 10, 394
Tymætem 12, 364
Tymætes 2, 32. 10, 123
Tympana G. 2, 444. Æ. 9, 619
Tyndarida 2, 569
Tyndaridis Lacenæ 2, 601
Typhis E. 4, 34
Typhoëa ſævum G. 1, 269
Typhoëa, *adject.* tela Æ. 1, 669
Typhoëo 9, 716
Typhoëus 8, 298
tyrannia, 365. 4, 320. 7, 266. 342. 8, 483. 10, 448
tyranno 12, 75
Tyren 10, 403
Tyri regna 1, 350
Tyriâ urbe 1, 344. Carthagine 4, 224

Tyriam urbem Æ. 1, 392
Tyrias arces 1, 24
Tyrii 1, 427. 711, 751. 4, 162. 231. coloni 1, 16. ô Tyrii 1, 739. 4, 622
Tyriis 1, 700. 736. 4, 111. 544. virginibus 1, 340. urbibus 10, 55
Tyrinthius, *Hercules*, 7, 662. 8, 228
Tyrio oſtro G. 3, 17. murice 4, 262
Tyrios 1, 342. 663. 4, 104. 469. rubores G. 3, 307
Tyriuſque, Tros Tyriuſque Æ. 1, 578
Tyro 4, 36. 43
Tyros antiqua 4, 670
Tyrrhena, *nom. fœm.* conjux 12, 272. *abl.* ſede 7, 209. *plur. neutr.* vincula 8, 458. regna 8, 507. arva 8, 551. oppida 11, 581
Tyrrhenæ acies 10, 691
Tyrrhenam manum 7, 43. 11, 450. fidem 10, 71
Tyrrhenas acies 7, 426
Tyrrhene 11, 686
Tyrrheni, *genit.* regis 8, 555. *plur.* 8, 603. 10, 787. duces 11, 93. 171. 835. *voc.* 11, 733
Tyrrhenis ab oris 7, 647
Tyrrheno ſale 6, 697. flumine 7, 663
Tyrrhenos equites 11, 504
Tyrrhenum æquor 1, 71. Tybrim 7, 242. equitem 11, 517. Tarchontem 11, 727. Auleſten 12, 290
Tyrrhenûm exercitus, *Tyrrhenorum*, 11, 171
Tyrrhenus æſtus G. 2, 164. pinguis, *Etruſcus*, 2, 193. tubæ clangor Æ. 8, 526. *Mezentius*, 10, 898. exercitus 12, 123
Tyrrhenus, *nom. propr. viri*, 11, 612
Tyrrheus 7, 508. pater 7, 485
Tyrrhi 7, 532
Tyrrhidæ pueri 7, 484. juvenes 9, 28

V.

VAcantes longè latèque ſaltus G. 3, 477
vacare domos hoſte Æ. 3, 123
vacat hactenus indulſiſſe 10, 625. hic tibi ſolus locus, *ſolandi me*, 11, 179
vacca E. 6, 60. 9, 31. G. 2, 524 3, 177. Æ. 4, 61
vaccam 6, 251
vaccinia E. 2, 18. 50. 10, 39
vacet audire annales laborum Æ. 1, 377
vacua, *fœm. abl.* aulâ G. 4, 90. domo Æ. 4, 82. *neutr. plur.* atria 2, 528. 7, 379
vacuas mentes G. 3, 3. domos Æ. 6, 269. auras 12, 592
vacuis Acerris G. 2, 225. ſaltibus 3, 143. porticibus Æ. 2, 761. 12, 476
vacuo cœlo 5, 515. æquore 12, 710
vacuos agros G. 2, 54. portus Æ. 4, 588
vacuum in orbem G. 1, 62. per aëra 3, 109. per inane Æ. 12, 906
vada 1, 540. 3, 557. 706. 5, 158. 615. 6, 320. 7, 24. 198. 242. 9, 670
vade age 3, 462. 4, 223. 5, 548. ait 3, 480
vadentem ducem 6, 263
vadimus 2, 359. 396
vadis, *nomen*, 1, 116. 130. 5, 221. 8, 91, 9, 713. 10, 303. 678
vadit diſcordia, &c. 8, 702
vadite & referte, &c. 11, 176
vado 11, 628
vadoſi amnis Vulturni 7, 728
væ miſeræ nimium vicina Cremonæ, Mantua E. 9, 28
vagantur G. 3, 540. Æ. 5, 560. 6, 886. aves fluminibus 11, 273
vagatur ea fama, &c. 2, 17. tota urbe furens, *Dido*, 4, 68
vagina 4, 579. 6, 260. 9, 305. 10, 475. 896
vagitus 6, 426
vale E. 3, 79. G. 4, 497. Æ. 2, 789. 5, 738. 11, 98. 827
valeam, ſi valeam meminiſſe E. 9, 38
valeant excidere, &c. Æ. 6, 554
valens membris & mole 5, 431
valent carmina tantum, &c. E. 9, 12. reverti, &c. G. 2, 312. ſufferre Æ. 2, 492. quantum ignes animæque 8, 403. complere 11, 327
valentes malos G. 2, 70. truncos 2, 426
valeret, quid valeret fine re[ligione] turna Æ. 12, 798
Valerus 10, 752
vales enumerare 4, 334. [ſive] animis, ſive arte 12, 892
valet mutare, &c. 3, 415. [du]dum curſu 5, 67. ſubſi[ſtere] clypeo 9, 807. ſuſtentare [ra]pidum 873. non lingua valet [di]cere 911
valida, *abl.* manu 11, 552. [ha]ſta 98
validæ manus 10, 320
validam bipennem G. 4, [33]11, 651. navem 1, 124. [fa]tam 10, 401. 12, 93. [ſecu]ri 11, 696
validas vires 6, 833
validique ictus 8, 419
validis juvencis G. 2, 237. [ſa]pibus 2, 367. haſtilibus [ar]447. viribus Æ. 2, 50. [ſu]remis 5, 15. 10, 294
valido pondere G. 3, 172. [ro]bore Æ. 4, 441
validum enſem 10, 815
vallant mœnia 11, 915
valle E. 2, 40. Æ. 2, 748. 288. 6, 703. 8, 232. [ſa]9, 4
vallem G. 3, 331. 8, 204
valles E. 5, 84. 6, 84. G. [2]391. Æ. 1, 190. 7, 565. [ſa]11, 522
valli 9, 142
vallibus G. 1, 374. 2, 48[8]277. Æ. 3, 110. 4, 15[0]244
vallis 10, 120
vallo 9, 68. 168. 519. [59]
vallos G. 1, 264. 2, 40[9]
vallum Æ. 9, 146. 506.
valuiſſe nil dona 11, 229
valuit, *potuit*, 5, 510. [7]12, 782
vana, *nom. fœm.* nec [fi]12. ſuperſtitio 8, 187. [fa]feror ego 10, 631. [ab]1, 256. *neutr. plur.* [ſo]6, 284. hæc fingere [ſo]8, 42. incendia [vo]8, 259. tumentem [il]
vanæ umbræ 10, 593
vane Ligur 11, 715
vani parentes noſtra [de]&c. 1, 396
vanis avenis G. 1, 226. [ſa]Æ. 12, 53
vannus Iacchi myſtica [va]166
vano honore Æ. 11, [5]

…ós ſtrepitus G. 3, 79
…m mendacemque Æ. 2, 50
…por 5, 683. 698. 7, 466
…orant templum thure 11, 481
…E. 6, 7. 9, 27
…i 6, 12
…a, *nom. fœm.* eſt natura cu…ndis arboribus G. 2, 9. *abl.* coronâ cinxêre muros Æ. …, 475. imagine rerum 12, 665
…rtæ artes G. 1, 145. peſtes …, 181. Lynces Bacchi 3, …64. ſpecies 4, 406. comi…m facies Æ. 5, 822. vo…cres 7, 32. linguis gentes …, 723
…riant vices 9, 164
…ere corda vulgi 12, 223
…rum opum G. 2, 468. fe…rum Æ. 6, 285
…es artes G. 1, 133. volu…cres pelagi 1, 383. in par…tes Æ. 4, 286. 8, 21. voces 7, 90
…raverit maculis ortum, *ſol*, G. 1, 441
…ſenſus Æ. 12, 915
…ertis 4, 202. aſſultibus …, 442. ludis 5, 605. flori…bus 6, 708. terroribus 7, …. arboribus 8, 95. armis …, 685. rumoribus 9, 464. …ſtis 11, 222. vocibus 11, 739
…ſermone 1, 752. 6, 160. …, 309. certamine 3, 128. …rtum æſtu 4, 564. aſſenſu …, 97. diſſenſu 11, 455. …tu 12, 217. fluctuat æſtu …, 486
… colores E. 4, 42. G. 1, …. Æ. 4, 701. 5, 89. flores …, 40. poſtes G. 2, 463. …ctus ſolis 2, 478. fœtus …, 321. per caſus Æ. 1, 208. …, 352. labores 2, 284. … eventus 10, 160. rumo…r 12, 228
… cœli morem G. 1, 51. …mutabile ſemper fœmina …, 569
… tremor 11, 296. labor …, 425
…. 9, 26. 35
… *nom. fœm.* Charybdis …, 302. palus 12, 745. …ruina 3, 414. mole 3, … voragine 6, 296. cæ…de Æ. 6, 503. fornace 8, 446. *neutr. plur.* per æquora 7, 228. hæc ego dabo 9, 323
vaſtabant Pergama bello 8, 374
vaſtabat cæde 1, 475. Cyprum 1, 626
vaſtæ, *genit.* terræ 10, 57. *plur.* rupes 1, 166
vaſtant omnia latè G. 4, 16. latos cultoribus agros Æ. 8, 8
vaſtas aperit Syrtes 1, 150
vaſtatorem ferarum Amycum 9, 772
vaſti, *genit.* ſaxi G. 4, 422. ponti 4, 430. *plur.* agri Æ. 11, 208
vaſtis fluctibus 1, 337. campis 3, 13. ictibus 5, 198. viribus 5, 368. molaribus 8, 250. armis 10, 768
vaſto gemitu G. 3, 222. ſinu 4, 362. antro 1, 56. 3, 431. 617. 8, 217. 424. gurgite 1, 122. 3, 197. 6, 741. murmure 1, 249. ponto 3, 605. pondere 5, 447. æthere 5, 821. hiatu 6, 237. receſſu 8, 193. ſuſpectu 9, 530. clamore 10, 716. certamine 12, 553
vaſtos fluctus 1, 90. 3, 421. Cyclopas 3, 647. artus 5, 432. ignes 10, 271
vaſtum æquor 2, 780. 3, 191. 10, 693. leonem 8, 295
vatem E. 9, 34. Æ. 2, 122. 3, 358. 443. 456. 6, 415. 7, 41. 435. 442
vates G. 3, 491. 4, 387. 450. Æ. 3, 187. 246. 463. 712. 5, 524. 6, 65. 78. 125. 161. 189. 259. 372. 398. 419. 562. 662. 669. 7, 68
vati E. 7, 28. Æ. 3, 433. 11, 774
vatis 5, 636. 6, 82. 211. 8, 340
vatum 4, 65. 464. 8, 627
uber aptius erit G. 2, 234. agri Æ. 7, 282
ubera E. 2, 42. 3, 99. 4, 22. 9, 31. G. 2, 524. 3, 178. 396. Æ. 3, 392. 642. 8, 631. 11, 572
ubere E. 3, 30. G. 2, 185. 275. 3, 187. 309. 317. Æ. 1, 535. 3, 95. 164. 5, 285. 6, 428. 7, 484
uberrima, *nom. fœm.* pinus G. 4, 141. *neutr. plur.* regna Æ. 3, 106
ubi, *paſſim.* hæc ubi dicta, &c. Æ. 1, 85. 2, 790. 5, 32. 313. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 175. 541. 10, 633. 12, 81. 441
ubi tum 6, 897. tum ubi 12, 495
ubi, *poſtquam*, 7, 541. 11, 702
ubi, *interrogativè*, 3, 312. 4, 595. 5, 392. 10, 73. 897. ô ubi G. 2, 486. aut ubi, aut ubi 4, 49
ubi quæque Æ. 7, 400
ubique 1, 605. 2, 368. 755. 11, 646
Ucalegon 2, 312
udæ vocis iter 7, 533
udiſque villis G. 3, 446
udo libro 2, 77. palato 3, 388. vere 3, 429. ſimo Æ. 5, 357. ſub robore 5, 681. veneno 7, 354
ve, *paſſim.* neve G. 1, 80. 2, 298. 302. 4, 47. Æ. 7, 202. 9, 115. quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 75. 102. 151. 3, 368. 5, 15. 6, 319. 10, 150. quove 1, 374. 3, 88. 9, 377. quæve 1, 543. 12, 313. quosve 4, 409. quibuſve 6, 560. quive 6, 712. 7, 131. 9, 376. quiſve 9, 211. 228. 12, 321. 621. quemve 10, 670. quaſve 11, 509
vectæ nos diverſa per æquora 3, 325. trans æthera, *apes*, 7, 65
vectare corpora carina 6, 391. plauſtris ornos 11, 138
vectes 7, 609
vecti omnia maria ventis 1, 528. tot per æquora 7, 228
vectis in patriam per æquora G. 1, 206
vector ſedet mari E. 4, 38
vectos per æquora Æ. 1, 380. 6, 335
vectum te per æquora 6, 692. ignota ad litora 7, 124
vectus quâ, *navi*, 1, 125. equo 12, 651
vehat Argo delectos Heroas E. 4, 34. quid veſper G. 1, 462
vehatur pelago Æ. 10, 165
vehebant equi Auroram, &c. 5, 105
vehebat Orontem quæ, *puppis*, 1, 117
vehere ad ſedes paternas Æ. 11,

Æ. 11, 44
vehit si quos unda 6, 326. secum Antonius Ægyptum viresque Orientis 8, 688. hunc Triton 10, 209
vehitur rura phaselis G. 4, 289. curru Æ. 12, 162
veho classe mecum 1, 383
vel, *passim*
vel *pro* etiam E. 3, 50. 8, 69. G. 2, 289. 3, 202. Æ. 6, 769. 11, 259. 438
vela G. 1, 373. Æ. 1, 39. 2, 136. 3, 9. 191. 207. 268. 357. 455. 532. 683. 4, 546. 574. 5, 32. 281. 797. 7, 23. 8, 708. 12, 264. da vela pelago G. 2, 41
velabat cum amictu Carbasus Æ. 8, 33
velamen Æ. 1, 653. 715
velamina G. 3, 313. Æ. 6, 221
velamur amictu 3, 545
velamus fronde delubra Deûm 2, 249
velantur corpora setis G. 3, 383
velare comas amictu Æ. 3, 405
velat tempora myrto 5, 72
velatarum antennarum 3, 549
velatas comas 3, 174
velati ramis oleæ 11, 101. lino 12, 120
velatos ramis Palladis 7, 154
velatum auro, vittisque juvencum Æ. 5, 366
velatur fronde juventus 5, 134
velatus arundine 10, 205
velavitque comas 8, 277
velet humeros 7, 815
velim 2, 800. 9, 212
Velini fontes 7, 517. rura 7, 712
Velinos portus 6, 366
velint 5, 291. 486
velis, *verb.* G. 1, 26. Æ. 1, 737. 11, 528
velis, *nom.* 1, 473. 3, 472. 477. 4, 587. 5, 28. 281. 829. 6, 302. 7, 7. 10, 218. 229
velit G. 2, 105. Æ. 2, 104. 4, 111. 488. 7, 340. 558. 12, 571
velivolum mare 3, 228
velle G. 4, 418. Æ. 4, 540. 6, 751. 9, 539. 12, 910
vellem E. 1, 10. Æ. 4, 16. 11, 111. 303. 584
vellent 6, 436
vellera E. 3, 95. 4, 44. G. 1, 398. G. 2, 121. 3, 307. 389. 562. 4, 334
vellere castris signa G. 4, 108. pontem Æ. 8, 650. vallum 9, 506. spicula 10, 889. signa 11, 19
velleribus 4, 459. 7, 95
velleris atri 6, 249
velles 11, 153
vellet 2, 653
vellit aurem Cynthius E. 6, 4. postes à cardine Æ. 2, 480. magno pondere saxum 10, 381. hastam 11, 566
vellitur arbos solo 3, 28
velo, *nomen*, 1, 404
velocem Pristin 5, 116. Opim 11, 532. Camillam 11, 760
veloces Spartæ Catulos G. 3, 405. cervos Æ. 5, 253
velocis jaculi G. 2, 530
velocius quo non aliud malum est, *fama nempe*, Æ. 4, 174
velorum 3, 528
velox G. 4, 344. Æ. 5, 444
velum 1, 107
velut, veluti, *passim*
venabere canibus, &c. G. 3, 410
venabor apros E. 10, 56
venabula Æ. 4, 131. 9, 553
venam ferire G. 3, 460
venantis Iüli Æ. 7, 493
venantum corona 9, 551. vulnere 12, 5
venas inflatus Iaccho E. 6, 15. astringat hiantes G. 1, 91
venatibus Æ. 9, 407
venator 11, 678. 12, 751
venatrix, *Venus*, 1, 323. Ida 9, 178. Camilla 11, 780
venatu *pro* venatui Æ. 7, 747. 9, 605
venatu Æ. 9, 245
venatum ire parant 4, 117
venatus 8, 318
vendebat corpus auro 1, 488
vendidit auro patriam 6, 621
venena E. 8, 95. G. 2, 130
veneni E. 4, 24. Æ. 4, 514. 12, 857
venenis 5, 190. 541
veneno G. 2, 465. Æ. 1, 692. 2, 221. 7, 354. 9, 773. 10, 140. *interdum pro amore nuncupatur, sicut pestis*
venenum duri dentis G. 2, 378. inspirat morsibus 4, 236
venerabar Nymphas Æ. 3, 34. templa Dei 3, 84
venerabere Eurydicen vinda[x] 4, 547. Deos votis [Æ.] 597
venerabile donum 6, 408. [nu]num 12, 767
veneramur hunc, *Pretem*, 4, 391. Apollinis urbem 3, 79. numina loci 3, [8]
veneranda Pales G. 3, [2]
venerande puer Æ. 9, [2]
venerans suppliciter aram 220
venerare Deos G. 1, [3]. pæas 4, 535
venerat Æ. 2, 343. 6, [4]. 719
venerata sacerdos, *venu*[s] 3, 460
veneratur penetralia Vest[æ] 745
venère E. 10, 19. G. 1, [1]. 2, 331. 6, 163. 191. [2]. 328
Venerem G. 2, 329. [3]. 137. 210. 4, 199. Æ. [4]. 699. 11, 736
Veneri E. 3, 68. 7, [6]. 760. 7, 321. 9, 135
Veneris E. 8, 78. Æ. [1]. 787. 3, 475. 4, 33. [6]. 556. 10, 132
venerit E. 9, 67
veni huc G. 2, 7. *hæc* [i]dera Æ. 4, 339. [sup]limina 8, 145. [rem] asper egenis 8, 365. [n] ad prælia 10, 901. [ne] nisi fata dedissent 11, 112. huc pen[de] 856
venia 11, 107
veniam, *verb.* quocum[que] caris E. 3, 49
veniam, *nomen*, G. 4, [5]. 1, 523. 3, 144. 4, [P]. 11, 101. 358
veniant ad litora fluc[tus] 108. auxilio Æ. 7, [5]. veniant 1, 522
venias G. 1, 29. Æ. 6, [3]
veniat E. 3, 88. G. [1]. Æ. 1, 663. 4, 637
veniebat E. 2, 4. G. [4]
veniemus E. 1, 66. [9]. 716
veniendi 1, 418. 6. [4]
veniens Lucifer E. 8, [5]. lenia proles, *ab Æ*[n]. 4, 258. in corp[us] 5, 344. se ferebat Amyci, *Butes*, [so]. 7, 218. imber ab[ire]

668. telum detorſit Æ. 9, 746. Umbro Marſorum mo.tibus 10, 544. turba Phrygum 11, 145
venient potum juvenci E. 7, 11. ad pocula damæ 8, 28. Dardanidæ Æ. 6, 85
veniente aquila E. 9, 13. die G. 4, 466. fragore Æ. 7, 587. Aurora 10, 241. Æneâ 12, 540
venientem in annum G. 2, 405. ad litora claſſem Æ. 3, 652. hunc 12, 510. hoſtem 12, 595
venientes 10, 277. 12, 446
venienti Ebuſo 12, 299
vementibus 2, 59. 6, 291
venientis E. 5, 82. Æ. 6, 889. 10, 456. 11, 802
venientum G. 4, 167. Æ. 1, 438. 6, 755
venies ad terram Heſperiam 2, 781
veniet tritura G. 1, 190. tempus 1 493. ætas Æ. 1, 287. mihi hæc fama ſub manes 4, 387
Venilia 10, 76
venimus G. 4, 449. Æ. 1, 532. 2, 743. 6 671
venio 5, 720. 8, 382. 10, 881
venire 1, 623. ſe ſatis ambobus, *ait*, 7, 470
veniret cum læta fortuna 11, 42
venis, *verb.* exſpectate 2, 283. actus erroribus pelagi 6, 532
venis, *nomen*, G. 3, 482. 4, 238. filicis 1, 135. Æ. 6, 7. æris metalla oſtendit G. 2, 166.
vēlit vulnus, *de amore*, Æ. 4, 2
veniſſe 4, 191. 7, 768. 8, 120
veniſſem inductus, &c. 5, 400
veniſſet 1, 755. 11, 286
veniſti tandem 6, 687
venittis 1, 373. 2, 117. 8, 172
venit, *præſens*, E. 3, 30. 50. 7, 47. 8, 109. 10, 77. G. 1, 216. 222. 2, 58. 130. 3, 496. 4, 417. 418. 549. Æ. 1, 701. 4, 39. 5, 504. 8, 525. 9, 312. 633. 11, 149
venit, *præteritum*, E. 1, 30. 4, 4. 10, 19. 24. G. 2, 320. 519. Æ. 1, 6. 56. 352. 357. 2, 119. 324. 3, 138. 417. 662. 5, 346. 6, 515. 7, 499. 750. 9, 319. 9, 705. 11, 421. 538, 733
venito E. 3, 77. 7, 49
veniunt G. 2, 11. Æ. 7, 98. 9, 544
venti E. 3, 73. 81. G. 2, 266. 4, 9. Æ. 1, 137. 3, 416. 4, 69. 196. 337. 5, 20. 760. 6, 362. 7, 27. 9. 91. 10, 356. 676. 12, 367. 455
ventis E. 2, 26. G. 1, 356. 436. 2, 133. 3, 302. 4. 9. 298. Æ. 1, 47. 323. 528. 555. 2, 649. 794. 3, 253. 563. 683. 705. 4, 382. 543. 5, 211. 319. 6, 75. 702. 7, 23. 394. 8, 682. 707. 10, 69. 405
vento G. 1, 334. 369. 432. 456. 3, 275. 4, 60. 419. 484. Æ. 1, 70. 186. 311. 337. 2, 25. 180. 758. 3, 473. 4, 46. 249. 6, 209. 9, 536. 12, 685
ventorum G. 1, 318. Æ. 1, 145. 3, 570
ventos G. 1, 51. 352. 2, 360. 3, 233. 318. Æ. 1, 57. 2, 116. 3. 77. 115. 514. 4, 245. 257. 430. 705. 5, 26. 59. 527. 607. 7, 807. 9, 60. 10, 37. 82. 99. 248. 12, 105. 345
ventos ferre gaudia 10, 652
ventoſa, *nom. fœm.* gloria 11, 708. *abl.* lingua 11, 390. *neut. plur.* æquora G. 1, 206. Æ. 6, 335
ventoſas alas 12, 848
ventoſi ceciderunt murmuris auræ E. 9, 58
ventoſis tollibus Æ. 8, 449
ventrem, in ventrem cucumis creſceret G. 4, 122
ventris rabies Æ. 2, 356. proluvies 3, 216
ventum, *verb.* eſt ad prælia G. 3, 98, in montes Æ. 4, 151. erat ad limen 6, 45. ad ſedes 8, 372. eſt inter retia 10, 710. eſt ad arma Vulcania Dei 12, 739. ad ſupremum eſt 12. 803
ventum, *nomen*, Æ. 5, 16. 446
ventura, *nom. fam.* deſuper urbi machina 2, 47. ſub axem cœli progenies Iuli 6, 790. *neutr. plur.* quæ mox ventura trahantur G. 4, 393. videbant Æ. 2, 125. bella 3, 458. 9, 643. nuncia Aſcanio 8, 550
venturæque hyemis G. 4, 156
venturam Aſiam bello ad mœnia Pelopeïa Æ. 2, 194
venturi præſcia 6, 66. ævi 8, 627
venturo ſeclo E. 4, 52
venturos nepotes Æ. 3, 158. Teucros ad Heſperiæ litora 3, 186. nautis ventos 10, 99
venturum excidio 1, 26. fines Auſonios 6, 346
venturus in unum 8, 576
ventus G. 1, 422 432. 463. 2, 311. Æ. 3, 130. 269. 411. 488. 568. 5, 777
Venulo Æ. 11, 742
Venulus 8, 9. 11, 242
Venus G. 3, 267. 4, 516. Æ. 1, 233. 329. 339. 390. 415. 622. 695. 4, 107. 5, 779. 8, 370. 590. 10, 16. 332. 608. 760. 12, 411. 416. 786
vepres G. 1, 271. 3, 444. Æ. 8. 645
ver E. 9, 40. G. 1, 313. 2, 149. 323. 338. 4, 77
vera, *nom. fœm.* ii eſt fama G. 4, 42. Æ. 3, 551. inceſſu patuit Dea 1, 409. *voc.* Jovis proles 8, 301. *neutr. plur.* cuncta 2, 78. hæc 2, 149. ſi feram 2, 161. vides 3, 316. obſcuris involvens 6, 100
veras voces 1, 413
verba E. 9, 45. G. 2, 129. 3, 283. Æ. 1, 714. 3, 348. 4, 5. 460. 650. 6, 231 7, 237. 8, 155. 404. 11, 688. 12, 318. 912
verbena 12, 120
verbenaſque E. 8, 65. G. 4, 131
verbera G. 1, 309. 3, 208. 352. Æ. 5, 147. 6 558. 7, 336. 451. 10, 586. 12 876
verberat unda ictera 3, 423. ictibus auras 5, 377. imber humum 9, 669. fluctum 10, 208. calcibus auras 10, 893. alis æthera 11, 756
verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378.
verbis G. 3, 289. Æ. 2, 96. 372. 7, 330. 10, 64. 11, 107. 380
verbo 6, 547. 10, 547
verborumque 9, 208
vere, *nom. abl.* E. 10, 74. G. 1, 43. 215. 340. 2, 319. 324. 3, 272. 429. 4, 22. 134
verè, *adverb.* Æ. 6, 188. 9, 617
verebar nil tale de te 9, 207
veremur ne, &c. E. 9, 63
vereor quo ſe vertant Æ. 1, 675
veretur ne, &c. E. 3, 4

vergant, ne vergant tibi vineta ad ſolem cadentem G. 2, 298
vergat quo pondere letum Æ. 12, 727
veri, *genit. adjectivè*, 2, 141. 4, 188. 7, 452. 10, 630
veris animum implet Apollo 3, 434. umbris 6, 894
veritam te mœnia noſtra 4, 96
veriti, quod numquam veriti ſumus E. 9, 3. nec veriti fallere Æ. 6, 613
verius 12, 694
verò, *paſſim.*
vero, *nomen*, nomine G. 3, 280
verrant per auras Æ. 1, 63
verrebant caudis æquora delphines 8, 674
verrens æquora G. 3, 201
verrimus æquora remis Æ. 3, 668
verrit, *hoſt*, veſtigia G. 3, 59
verrunt cœrula nautæ Æ. 3, 208. æquora 3, 778. remis vada 6, 320
verſa, *nom. fœm.* retro ſententia Æ. 10, 7. *abl.* haſtâ 1, 482. *neutr. plur.* cornua G. 3, 222. fugâ terga 4, 85. freta lacertis Æ. 5, 141
verſabat animum omnes partes 4, 630
verſæ in zephyrum ore, *equæ*, G. 3, 273
verſando terram 1, 119
verſans ne recideret, &c. Æ. 5, 702
verſant anguſto in pectore ingentes animos G. 4, 83. forcipe ferrum 4, 175. in litore venti Æ. 6, 362. forcipe maſſam 8, 453
verſanti omnia ſecum 11, 551
verſare dolos 2, 62 11, 704. odiis domos 7, 336
verſas, *verb.* currum 12, 664
verſas, *adject.* ad litora puppes 10, 268
verſat ſors omnia E. 9, 5. cui amor ignem in oſſibus G. 3, 258. nova pectore conſilia Æ. 1, 661. animum per omnia 4, 286. 8, 21. dolos in pectore 5, 563. huc illuc vinclorum volumina 5, 408. Dareta 5, 460. inter manus & brachia galeam 8, 619. telum dextera 9, 747. ſecum quos poſſit ducere, &c. 10, 285. moriens ſe in ſuo vulnere 11, 669. ſerpens ſinuoſa volumina 11, 753
verſemus oves, *paſcamus*, E. 10, 68
verſi terga dedere Æ. 9, 686. diffugient 9, 756. metu, *equi* 10, 573. Latini 11, 618. Rutuli dant terga 12, 462
verſibus E. 7, 23. G. 2, 42. 386
verſicoloribus armis Æ. 10, 181
verſis bidentibus G. 2, 399. frontibus ſcena diſcedat 3, 24. ſagittis 3, 31. Aquilonibus Æ. 1, 395. viarum indiciis 8, 210. Teucris 10, 512. armis 11, 93. fatis 11, 287
verſo aratro G. 1, 98. cardine Æ. 3, 448. nomine 7, 777. marmore, *æquore*, 10, 208. agmine 11, 412. 684
verſos hoſtes G. 3, 120. Penates Æ. 11, 264. Rutulos 11, 629
verſu E. 6, 1. 10, 50. G. 3, 339. Æ. 5, 119
verſum fas atque neſas G. 1, 506. venenis, *Picum transformatum*, Æ. 7, 190. in verſam diſtulit ulmos G. 4, 144
verſus E. 5, 2. 8, 21. 25. 30. 42. 46. 51. 57. 61
vertamus iter Æ. 5, 23
vertant, quo ſe vertant Junonia hoſpitia 1, 675
vertat, quod nec bene vertat E. 9, 6
verte te in omnes facies Æ. 12, 891
vertebant terga 8, 706
vertebat aratris terram 7, 589
vertenda manu terra G. 1, 179
vertentem lumina Æ. 8, 438
vertere terram G. 1, 2. 147. ramos alterius in alterius 2, 33. prædas ad litora Æ. 1, 532. ſecum cuncta 2, 652, quo vertere curſus 3, 146, ſe vina in cruorem 4, 455. ſidera retro 4, 489. ab imo 5, 810. terga 6, 491. morſus 7, 112. res fundo 10, 88. veſtes 12, 825
vertêre, *interpretati ſunt*, G. 3, 148. in glaciem lacunæ 3, 365. ex hoſtibus umbræ Æ. 10, 593. vocem in notos procellæ 11, 798
verteret qua ſe ordo Signorum G. 1, 239. arces Tyrias Æ. 1, 24
vertat ſe formas in omnes G. 4, 412
vertex nobis ſemper ſublimis, 242
verti, *paſſivum*, ex imo Troja Æ. 2, 625. regique 101. memet in omnia 309
vertice G. 2, 291. 310. 3, 4, 529. Æ. 1, 118. 167. 2, 629. 682. 3, 679. 4, 168. 247. 445. 698. 759. 6, 779. 805. 7, 674. 784. 8, 139. 351. 9, 29. 682. 732. 10, 187. 270. 701. 11, 526. 577. 12, 493. 684. conjunctæ ſylvas Eridanus G. 1, Caucaſeo 2, 440. cœli Æ. 229. ſaxi 2, 308. montis 35. nudo fulva cæſaries 642
vertiſſe conſiliumque omnemque domum 7, 407
vertit quæ te ſententia 1, me ſententia 1, 264. ſub pectore 6, 101. 9, tot in ora 7, 328. agmina 800. 11, 834. veſtigia
vertite vires in viſcera 6, munera ad Æneam 282
vertitur cœlum 2, 250. 3, 376. æſtas tepida 626. Turnus, &c. 7, 9, 29. formâ oris 9, non hic victoria Teucrum 529
vertunt ſpicula 5, 586. Maſſica 7, 725. 165. equos ad mœnia 619
vertuntur ſpecies animorum 1, 421. ad oras Libyæ 162. varii pectore ſenſus 915
verubus G. 2, 396. Æ. 5, 103
veruque Sabello 7, 665
verum, *conjunct.* E. 1, 35. G. 1, 418. 3, 147. 200. 405. 443. 602. 3, 448. 670. 4, 591. 11, 587. 12, 832
verum, *adject.* nomen laborem 12, 435
verus nuncius 6, 456. triæ 11, 892
verutos Volſcos G. 2,
veſana fames Æ. 9, 724

...no Ligeri Æ. 10, 583
...as ſalicum frondes G. 3, 175
...entes per herbam alios Æ. 6, 657
...tur aura 1, 550. 3, 339. ſanguine 3, 622. tergo bovis 8, 182
...umque papaver G. 4, 131
...vo jugo 2, 224
...er E. 6, 86. G. 1, 251. 461. 3, 336. 4, 186. 434. 474. Æ. 1, 378. 8, 280
...ere 5, 19
... G. 1, 499. Æ. 1, 296
... 2, 567. 5, 744. 9, 259
...am G. 4, 384. Æ. 2, 296
... 2, 722. 4, 518. 687. 5, 179. 6, 359. 406. 645. 7, 167. 8, 712. 10, 539. 12, 169. 609
...em 4, 139. 5, 619. 685
... E. 8, 38. Æ. 5, 672
..., *nom.* G. 3, 363. Æ. 1, 643. 5, 112. 7, 248. *acc.* G. 2, 464. Æ. 3, 483. 4, 648. 6, 7, 349. 11, 72. 12, 825
...at mihi genas prima flore ...enta 8, 160
...bulo 6, 575. 7, 181
...ibunum G. 4, 20. Æ. 2, 469. 273. 556
...t agnos ſandyx E. 4, 45
...a oculis alte Æ. 6, 145
...ans Turnum per agmina ... 557
...at Turnum 12, 467. virum 12, 482
...avit pulter apes 12, 588
...emus mœnia gentis 7, ...
...gia E. 2, 12. G. 2, 402. ... 3, 59. 171. 195. Æ. 2, ... 753. 3, 244. 659. 669. ... 331. 592. 6, 30. 159. 197. ... 547. 7, 689. 9, 392. ... 10. 646. 11, 290. 573. ... 788. veteris flammæ ...oſco Æ. 4, 23. primi pe... 5, 566
...a ſceleris ſi qua manent ..., 13. fraudis 4, 31. bo... 6, 58. pandunt hederæ ..., 258. ne qua forent pe... rectis Æ. 8, 209. pri... labant 10, 283
... Taburnum olea G. 2, 38 Æ. 1, 408. 2, 765. 8, ... 723. 9, 26. 614
...itis corymbos hedera E. 3, 39. ſe gramine G. 2, 219. æther campos lumine Æ. 6, 640
veſtra E. 10, 34. Æ. 1, 577. 2, 189. 7, 231. 10, 106. 11, 687. 12, 262
veſtræ 3, 498
veſtram 2, 192
veſtras 1, 144. 379. 3, 103. 5, 672. 7, 239. 11, 311
veſtri E. 10, 35. Æ. 1, 136. 9, 254
veſtris E. 10, 32. Æ. 1, 542. 2, 192. 712. 3, 715. 7, 214. 9, 261. 783
veſtro E. 3, 85. G. 1, 7. Æ. 1, 141. 2, 432. 783. 6, 266
veſtros 12, 778
veſtrum E. 9, 10. 10, 70. Æ. 2, 154. 703. 10, 188
Veſulus 10, 709
vetabant fata 8, 398
vetabat bella 2, 84
vetabit ſi qua id fortuna 9, 214
vetabunt non me ulla frigora E. 10, 56
vetant conſtere, &c. Æ. 1, 545
vetat 3, 380. 8, 111
veterem querelam G. 1, 378. amicum Anchiſem Æ. 3, 82. figuram 6, 449
veteres fagos E. 3, 12. coloni 9, 4. ludi G. 2, 381. Sabini 2, 532. theſauros Æ. 1, 362. Sicani 7, 795. Pelaſgos 8, 600. Pyrgi 10, 184
veteris fagi E. 9, 9. belli Æ. 1, 27. Bacchi 1, 219. flammæ 4, 23. Dei 7, 204. Fauni 7, 254
veterno gravi torpere, &c. G. 1, 124
veterrima laurus Æ. 2, 513
veterum præcepta G. 1, 176. parentum Æ. 5, 39. 576. 2, 448. regum 2, 484. virorum 3, 102. 8, 356. locorum 3, 181. malorum 6, 527. 739. 11, 280. avorum 7, 177. Deorum 8, 187. 9, 786. piorum 12, 27
vetitis armis 9, 547
vetitos hymeneos 6, 623
vetitum, contra vetitum 10, 9
veto ulterius tentare 12, 806
vetor fatis 1, 43
vetuit nulla religio G. 1, 270
vetus nomen Æ. 8, 332. 12, 823
vetuſta de gente 9, 284. 10, 388
vetuſtas Æ. 3, 415. 10, 792. 12, 686
vetuſto ſaxo Æ. 3, 84. 8, 478. de more 11, 142
vetuſtum templum 2, 713
vexaſſe rates E. 6, 76
vexatus bello & armis Æ. 4, 614
vexerit arva Laurentia ducem Dardanum 9, 100
vexit me Notus Æ. 6, 356. *naves*, Neptunus præter unda fervida 7, 24. ad litus Auſonium 7, 198. Helenam ad arces Trojanas 7, 364
Uſens 7, 745. 8, 6. 10, 518. 12, 641
Uſens gelidus 7, 802
Uſentemque 12, 460
vi G. 1, 169. 2, 479. 3, 107. 220. 4, 398. 450. Æ. 1, 8. 275. 2, 491. 494. 3, 56. 414. 454. 5, 641. 855. 6, 549. 8, 243. 452. 9, 399. 532. 724. 747. 11, 744. 12, 93. 263. 552. 720. 916
via E. 9, 1. 23. 59. 64. G. 1, 238. 2, 79. 278. 3, 8. 482. Æ. 1, 405. 2, 494. 3, 383. 6, 96. 194. 295. 367. 9, 67. 243. 356. 10, 373. 879. 11, 143. 151
viâ G. 2, 22. Æ. 2, 739. 10, 487
viæ G. 1, 41. Æ. 1, 362. 3, 202. 569. 5, 273. 7, 199. 215. 8, 717. 9, 376
viam G. 1, 122. 3, 77. 141. 164. 347. Æ. 1, 386. 422. 2, 731. 3, 395. 520. 529. 685. 4, 468. 478. 5, 28. 526. 609. 807. 6, 260. 629. 899. 7, 297. 9, 196. 10, 49. 113. 422. 477. 685. 765. 864. 11, 128. 884. 12, 308. 388. 405. 626. 913. itque reditque viam 6, 122
viarum G. 2, 284. Æ. 1, 426. 2, 332. 737. 3, 714. 6, 633. 8, 210. 594. 9, 385. 11, 530
vias G. 1, 89. 419. 2, 477. Æ. 2, 697. 769. 3, 695. 5, 582. 6, 796. 8, 113. mille fugit, refugitque vias 12, 753
viator G. 4, 98. Æ. 5, 275. 10, 805
vibrant ſpicula 11, 606
vibranti gladio 9, 769. ictu 10, 484
vibrantibus linguis 2, 281
vibratos ferro crines 12, 100.

vibratus ab æthere fulgor Æ. 8, 524
viburna E. 1, 26
vice Æ. 6, 535
vicem G. 3, 188. 4, 166
vices vitaviſſe Danaûm Æ. 2, 433. ſortitur volvitque 3, 376. ſortiti 3, 634. variant 9, 164. exercet 9, 175. ſervant 9, 222
vici mea fata 11, 160
viciæ G. 1, 75
viciamque 1, 227
vicina, *nom. fœm.* Cremonæ Mantua E. 9, 28. ora jugo Velev. G. 2, 224 ripa 4, 23. aſtri ſedes Æ. 5, 759. *neutr. plur.* arva 1, 2. 3, 506. Ceraunia 3, 506
vicinæ urbes G. 1, 510. ripæ Æ. 12, 299
vicine Palæmon E. 3, 53
vicini pecoris contagia E. 1, 51
vicinia Perſidis G. 4, 290
vicino ab limite ripæ E. 1, 54
vicinoſque portus Æ. 3, 382
viciſſe dolo 11, 712
viciſſim E. 3, 28. 5, 50. Æ. 4, 80. 5, 827. 6, 531. 7, 435. 11, 123. 12, 462
viciſti 12, 936
vicet hyems navem 1, 126. iter pietas 6, 688
victa, *nom. fœm.* pulvere tellus G. 1, 180. ſitu ſenectus, *armis fracta* Æ. 7, 440. ego hiu, *armis obruta*, 7, 452
victæ, *genit.* bis gentis 11, 402, gentes 8, 722
victam me, *Junonem*, 1, 41. me Didonem 4, 434. *Priſtin*, 5, 156
victas res Trojæ 8, 471
victi E. 9, 5. Æ. 10, 757. 11, 307. 12, 34. 568
victima E. 1, 34. G. 2, 147. Æ. 12, 296
victis Æ. 1, 533. 2, 354. 367. 452. 2, 344. 5, 353. 11, 104. 12, 799. Argis Æ. 1, 289. hoſtibus 10, 903
victo 5, 3. 7. *equo*, G. 3, 102
victor 2, 171. 307. 3, 114. 499. 4, 85. 561. Æ. 1, 196. 626. 2, 95. 329. 3, 439. 5, 160. 261. 310. 331. 337. 473. 484. 493. 6, 168. 8, 50. 61. 203. 362. 686. 9, 560. 10, 569. 602. 859. 11, 4. 44. 92. 247. 397. 565. Æ. 12, 383
victor regnat, *ignis*, G. 2, 307
victor, *ego Virgilius*, 3, 9
victorem Æ. 5, 245. 372. 540. 9, 573. 640. 757. 10, 463. 11, 141
victores 1, 368. 7, 656. 9, 450. 10, 757
victoris 5, 250. 366. 9, 265
victoria G. 3, 112. Æ. 2, 584. 10, 528. 11, 289. 436. 12, 183. 626
victoribus 3, 288. 5, 111
victoris G. 3, 27. 227. Æ. 3, 324
victoſque 2, 668. 8, 713. 12, 17. 184. Penates 1, 72. 8, 11. Deos 2, 320
victrices lauros E. 8, 13
victricia arma Æ. 3, 54
victrix, *animi compos*, 7, 544. illa, *Camilla*, 11, 764
victu G. 4, 168. Æ. 1, 449
victum, *ſubſt.* G. 1, 149. 2, 460. 3, 320. Æ. 3, 142. 649
victum, *particip.* E. 4, 59. 7, 69. Æ. 10, 842. 12, 640. 936. 943
victum, *particip.* E. 3, 21. G. 3, 225. 4, 443. Æ. 2, 699. 4, 370. 9, 337. 12, 29. 254. 833
victus animi G. 4, 491
videar tibi amarior, &c. E. 7, 41
videas 7, 56. G. 1, 387
videat 3, 476. Æ. 1, 186. 4, 617
videbant 2, 125. 8, 360. 9, 471
videbar 2, 279. 730. 3, 174
videbat 1, 470. 6, 860. 9, 352. 639
videbis G. 1, 365. 456. Æ. 4, 490. 566. 6, 873. 11, 53. 12, 679. 839
videbit E. 4, 15. Æ. 2, 579. 11, 694. 12, 645
videbitur, ipſe videbitur illis E. 4, 16
videbo E. 1, 77. Æ. 5, 634. 10, 671. 12, 63
videbunt 7, 101
videmur nequicquam velle 12, 911
videmus G. 1, 452. 2, 32. Æ. 3, 220. 522. 585. 655. 11, 349
viden' ut, *pro* videſne 6, 779
videndam ſe mihi obtulit 2, 589
videndi Romam quæ tibi cauſa E. 1, 27. patriam me mihi ſpes nulla Æ. 2, 137
videndo urit fœmina G. 3, 215
videns E. 1, 70. Æ. 6, 419. 8, 19
vident 2, 485. 6, 163. 8, 529. 9, 317. 780. 12, 408
videntem 2, 555. 9, 345
videntes, quod ſæpe videmus agricolæ G. 1, 354
videnti pingit frontem E. 6, 21
videntur ferri per aëra G. 3, 108. deſpectare Æ. 1, 420. hæc miranda Æneæ 1, 498. poſſe 5, 231
video monſtrum 3, 26. diſcedere cœlum 9, 20. palmam 10, 674. juvenem concurrere, &c. 12, 149
videor dicere, &c. E. 9, 32. mihi ire per rupes 10, 91. reperire poſſe, &c. Æ. 3, 195
videre, *vel* infinit. *vel* præſ. E. 3, 10. 6, 14. 9, 54. G. 1, 491. 2, 438. 3, 23. Æ. 2, 28. 6, 134. 490. 8, 107. 222. 9, 683. 10, 11, 892. 12, 447. 937
viderem conjugium, &c. 270
viderent ſcintillare oleum G. 391
viderer, non viderer capta Æ. 4, 330
videres E. 6, 28. Æ. 4, 8, 676. 11, 43. 12, 810
videret 3, 32. 11, 417. 787
videri E. 3, 65. 6, 24. Æ. 591. 8, 604. 10, 267
videri, *pro* videbatur 2, 6, 49. 12, 216
videris, quam videris ſuctus &c. G. 3, 465. quales deris, cum regeret, &c. 414
viderit, dum viderit æſtas tia regnantem Æ. 1, irrumpentem 9, 729. Divûm pater 10, 744
viderunt 9, 144. 10, 147. 12, 542
vides E. 10, 48. Æ. 1, 2, 609. 3, 316. 4, 323. 760. 8, 117. 210. 739. 11, 179.
vides, *præcedente*, nonne 56. 3, 103. 250

videt E. 7, 8. G. 1, 243. Æ. 1, 132. 312. 460. 514. 3, 518. 4, 83. 469. 5, 612. 6, 454. 549. 703. 7, 89. 290. 9, 396. 555. 10, 652. 12, 2. 861. 918. nubes & ſydera ſub pedibus E. 5, 57
videtis Æ. 2, 350. 3, 497. 11, 399
videtur G. 1, 396. Æ. 4, 467
vidi E. 1, 43. 2, 25. 3, 17. 8, 38. 99. G. 1, 193. 197. 318. Æ. 2, 5. 347. 499. 561. 746. 3, 537. 623. 4, 358. 655. 6, 382. 585. 12, 638
vidimus E. 10, 26. Æ. 1, 588
vidiſſe G. 4, 127. Æ. 3, 431. 5, 454. 487. 8, 353
vidiſſet 5, 411
vidiſti E. 3, 14. Æ. 9, 269
vidiſtis 1, 226
vidit G. 2, 502. 4, 459. 502. Æ. 2, 507. 519. 3, 596. 4, 453. 587. 6, 495. 684. 8, 610. 9, 549. 10, 365. 441. 454. 721. 790. 821. 11, 40. 263. 854. 909. 12, 221. 324. 446
vidualet civibus urbem 8, 711
viduata arva nunquam pruinis Riphæis G. 4, 518
vigebat regnum conſiliis Æ. 2, 16
vigent mobilitate fama 4, 175
vigila & immitte, &c. 10, 229
vigilanda, quæ vigilanda viris G. 1, 313
vigilantem & cuncta videntem Æ. 9, 345
vigilantia fugit viros G. 2, 465
vigilantibus oculis exit Æ. 5, 838
vigilaſne, Deûm gens 10, 228
vigilate viri 4, 573
vigilantemque ignem 4, 200
vigiles cæduntur 2, 266. portarum 2, 335. oculi 4, 182. excitat 9, 221
vigilum excubiis 9, 159
vigintí tauros 1, 638. lectis equitum 9, 48
vigor G. 4, 418. Æ. 6, 730
vigorem 9, 611
vigor 5, 590. 11, 237
vigemque faſelum G. 2, 227
vigiles nos animæ Æ. 11, 372
vilibus pomis G. 1, 274
vilior algâ E. 7, 42
vilis ſupellex G. 1, 165
villarum E. 1, 83
villis G. 3, 386. 456. 4, 377. Æ. 1, 706
villoſaque ſetis pectora, *Caci*, 8, 266
villoſi pelle leonis 8, 177
vim G. 4, 399. Æ. 1, 73. 5, 454. 6, 400. 10, 77. 695. 11, 750. 12, 199. 799. addere victis 2, 452. affore verbo credidérat 10, 547
vimen G. 4, 123. Æ. 3, 31
vimina G. 2, 245. 414
vimine 2, 241. 3, 166. 4, 34. Æ. 6, 137. 11, 65
vimineaſque crates G. 1, 95
viminibus E. 2, 72. G. 2, 446
vina E. 5, 71. G. 1, 132. 2, 97. 3, 364. Æ. 1, 199. 728. 4, 455. 5, 98. 238. 248. 776. 6, 244. 7, 134. 147. 8, 275. 9, 319. 350
vincant quos vincere mavis 10, 43
vincantur turbine venti 9, 92
vincat annus horrea proventu G. 2, 518
vincere Æ. 5, 194. 6, 148. 10, 43. æra ſummum G. 2, 123. verbis ea 3, 289. flammâ, *viſcera*, 3, 560
vincet non me carminibus E. 4, 55. nec myrtus corylos 7, 54. amor patriæ Æ. 6, 824
vinci neſcia pectora 12, 527
vincire Cothurno ſuras 1, 341
vincit ſecula durando E. 10, 69. amor omnia G. 1, 145
vincite hoc cives Æ. 5, 196
vincla G. 4. 412. Æ. 2, 147. 6, 395. 7, 16. 12, 30. jugalia 4, 59
vinclis G. 4, 396. 405. Æ. 1, 38. 2, 153. 4, 518. 8, 651. 11, 492
vinclo jugali 4, 76. haud vinclo nec legibus æquam gentem 7, 203
vinclorum volumina 5, 408
vincor ab Æneâ 7, 310
vinctæ vites G. 2, 416
vincti verbena tempora Æ. 12, 120
vincturaque linguam Rhætica G. 2, 94
vinctus abenis nodis Æ. 1, 299
vincula E. 6, 19. 23. 8, 78. G. 4, 399 Æ. 1, 192. 2, 134. 236. 406. 5, 510. 543. 8, 458. 9, 118, 10, 233
vindemia G. 2, 6. 89. 522
vindicat, *illum*, armis Grajûm Æ. 4, 228
vinea E. 4, 40. G. 2, 390. 403
vineta 2, 298. 357
vinetis 2, 319
vinitor E. 10, 36. G. 2, 417
vino Æ. 2, 265. 3, 630. 6, 227. 9, 163. 189. 236. 316
vinxerat poſt tergum manus 11, 81
viola molli E. 5, 38
violabile, non violabile numen 2, 154
violæ E. 10, 39. G. 4, 275. Æ. 11, 69
violare manu 8, 114
violari vulnere 12, 797
violaria G. 4, 32
violarit vulnere corpus Æ. 11, 591
violas pallentes E. 2, 47
violaſſet manus dona Minervæ Æ. 2, 189
violaverit ebur oſtro 12, 67
violavi vulnere dextram 11, 277
violavimus agros ferro 11, 255
violavit vulnere corpus 11, 848
violem te pudor 4, 27
violentaque pectora Turni 10, 151
violentia te vincat 11, 354. Turni 11, 375. 12, 45. gliſcit Turno 12, 9
violentior Eurus G. 2, 107. amnis 4, 373
violentus Notus vexit me Æ. 6, 356
vipera G. 3, 417. 545
vipeream animam Æ. 7, 351
vipereo generi 7, 753
vipereum crinem 6, 281
vir 6, 791. 10, 361. 598. 734. 11, 125. 632. gregis ipſe caper E. 7, 7
virago Juturna Æ. 12, 468
Virbius 7, 762. 777
virebit nemus E. 7, 59
virentem Alburnum incibus G. 3, 146
virentes caſias 4, 304
virenti convalle Æ. 6, 679
virentia muſco ſtagna G. 4, 18
virere nova fronde Æ. 6, 206
vires G. 1, 86. 2, 286. 427. 3, 209. 215. 229. 285. Æ. 1, 216 668. 2, 170. 637. 639. 4, 175.

Æ. 5, 191. 396. 415. 446. 455. 466. 680. 684. 6, 114. 771. 833. 7, 301. 8, 473. 509. 687. 9, 499. 611 717 764. 802. 10, 202. 786. 11, 71. 401. 539. 12, 424. 912
vireſcunt gramina G. 1, 55
viret his genus omne ſylvarum 2, 21
vireta Æ. 6, 638
virga G. 1, 266. 2, 117. Æ. 6, 144. 7, 190
virgæ G. 2, 358. Æ. 6, 409
virgam capit, *Mercurius Caduceum*, 4, 242
virgatis lucent ſagulis 8, 660
virgea ſupellex G. 1, 165. flamma Æ. 7, 463. *neutr. plur.* pabula G. 3, 320
Virgilium 4, 563
virgine Æ. 2, 116. 7, 362. 389. 11, 507. 565. 12, 70
virgineæ facies 9, 120
virgineas vittas 2, 168
virginei volucrum vultus 3, 216
virgineo pollice 11, 68
virgineum ruborem G. 1, 430. cruorem Æ. 11, 804
virginibus G. 2, 487. Æ. 1, 340. 11, 533
virginibus 1, 319. 2, 413. 4, 511. 7, 791. 11, 604. 791. 808
virginitate 12, 141. 878
virginitatis 11, 583
virgis 11, 65
virgo *juſtitia*, aliter, *Aſtræa*, E. 4, 6
virgo G. 3, 263. 4, 339. Æ. 1, 331. 497. 2, 403. 3, 321. 445. 5, 240. 610, 825. 6, 45. 7, 72. 479. 806. 11, 479. 557. 655. 676. 718. 762. 12, 69
virgo, *vocat.* E. 6, 47. 52. Æ. 1, 331. 6, 104. 319. 560. 7, 318. 331. 11, 483. 508. 536. 664. 841
virguita E. 10, 7. G. 2, 3. 328. 346. Æ. 3, 23. 5, 661. 6, 704. 7, 677. 12, 207. 522
viri, *genit.* 1, 618. 3, 591. 4, 3. 423. 440. 461. 495. 6, 191. 8, 644. 10, 280. 398. 423. 11, 9. 12, 906. *plur. nomin.* G. 4, 475. Æ. 1, 53[illegible]. 5, 433. 501. 530. 6, 41. 308. 712. 7, 444. 682. 8, 693. 10, 142. 11, 677. 12, 117. 552. *vocat.* G. 1, 210. Æ. 2, 373. 668. 4, 573. 9, 158. 252. 376. 11, 14
viribus G. 2, 360. 3, 99. Æ. 2, 50. Æ. 5, 67. 226. 368. 500. 809. 6, 147. 7, 258. 8, 404. 441. 9, 431. 531. 744. 10, 357. 431. 459. 474. 636. 748. 811. 11, 750. 12, 218. 528. 782
viridante toro herbæ 5, 388. ripa 7, 495
viridanti lauro 5, 539
viridem Ægyptum G. 4, 291. ſylvam Æ. 3, 24. Donylam 3, 125. ex ilice metam 5, 129
virides, *nom.* caſiæ G. 4, 30. apio ripæ 4, 121. coronæ Æ. 5, 110. *accuſ.* lacertos E. 2, 9. herbas G. 3, 162. Æ. 5, 330. ſylvas 8, 96
viridi antro E. 1, 76. fronde 1, 81. hibiſco 2, 30. cortice fagi 5, 13. herba 6, 59. ulva 8, 87. umbra 9, 20. ſtipula G. 1, 315. gramine 2, 219. campo 3, 13. ceſpite Æ. 3, 304. lauro 5, 246. juventa 5, 295. oliva 5, 494. ſolo 6, 192. luco 7, 800. litore 8, 83
viridis Mincius E. 7, 12. arbutus 7, 46. alnus 10, 74. ſenectus Æ. 6, 304. *gen.* Lycæi G. 4, 539
viridiſſima gramine ripa 3, 144
virilem animum curamque Æ. 9, 311
viriles animos 3, 342
viriles proles 7, 50
viris *dat.* E. 3, 7. G. 1, 313. Æ. 1, 95. 268. 521, 5, 201. 9, 620. 10. 610. 737. *ablat.* 1, 444. 497. 7, 644. 9, 509. 11, 306
viro E. 6, 65. Æ. 2, 146. 5, 261. 386. 6, 233. 890. 7, 155. 8, 13. 441. 10, 82. 692. 11, 695. 12, 319. 425
viro, *marito*, E. 8, 32. Æ. 4, 192. 7, 53. 268
viro vir 10, 261. 734
virorum 3, 102. 8, 356
viros G. 2, 265. 4, 223. Æ. 1, 244. 570. 646. 2, 158. 452. 797. 3, 8. 5, 177. 6, 74. 16, 231. 336. 615. 814. 856. 7, 168. 296. 653. 8, 176. 434. 9, 57. 193. 318. 455. 462. 693. 796. 10, 119. 305. 11, 48. 61, 257. 12, 688. 709. 825
viroſaque caſtorea Pontus, *mittit*, G. 1, 58
virtus E. 4, 27. Æ. 2, 367. 390. 4, 3. 5, 344. 363. 455. 754. 6, 130. Æ. 8, 131. 500. 9, 744. 795. 10, 410. 712. 872. 11, 312. 386. 444. 12, 714
virtute 5, 258. 7, 257. 8, 5[illegible]. 9, 641. 11, 441. 12, 20. 8[illegible]
virtutem 3, 342. 6, 806. 9, 634. 10, 368. 11, 435
virtutes 1, 570
virtutibus E. 4, 17
virtutis Æ. 10, 469. 752. 11, 27. 415. 12, 226
virum E. 4, 37. Æ. 1, 5, 14. 155. 550. 2, 280. 5, 379. 6, 174. 415. 490. 863. 7, 69. 8, 164. 9, 527. 10, 644. 11, 224. 635. 645. 747. 12, 4[illegible]. *i. e.* matrimonium 2, 744. 3, 299. 4, 65[illegible]
virûm *pro* virorum G. 2, 142. 174. 295. 340. 3, 9. 251. 3[illegible]. Æ. 1, 91. 123. 2, 18. 313. 7[illegible]. 4, 195. 5, 148. 369. 6, 15[illegible]. 651. 683. 784. 872. 7, 53[illegible]. 93. 197. 9, 367. 471. 479. 77[illegible]. 10, 312. 672. 11, 192. 20[illegible]. 607. 12, 328
virum vir 11, 632
virus malum addidit ſerpenti G. 1, 129. lentum diſtillat inguine 3, 281. aſpergere [illegible]coni 3, 419
vis, *verb.* E. 3, 28. Æ. 6, 8[illegible]
vis, *nomen*, G. 1, 198. 4, 37. Æ. 6, 553. 7, 432. 10, 857. 8[illegible]. 11, 148. 12, 150. 203. [illegible]
vis animo, *ineſt*, 1, 533
viſa, *cum eſt expreſſu vel [illegible]dito, ſingul. fœm.* G. 3, 5[illegible]. Æ. 1, 330. 2, 773. 3, [illegible]. 4, 287. 557. 5, 610. 7[illegible]. 768. 6, 871. 7, 73. 406. [illegible]. 147. *neutr. plur.* G. 1, 4[illegible]. Æ. 3, 90. 4, 461. 8, 5[illegible]
viſæ canes ululare per umbr[illegible]. 6, 257
viſcera G. 3, 559. 4, 302. [illegible]. Æ. 1, 215. 3, 875. 5, 10[illegible]. 599. 833. 7, 374. 8, 180. [illegible]
viſceribus 3, 622. 10, 727
viſco G. 2, 139. 4, 41
viſcum Æ. 6, 205
viſenda animalia G. 4, 39[illegible]
viſendi ſtudio Æ. 2, 63
viſentem regna 8, 157
viſi Penates aſtare 3, 150
viſis talibus attonitus 3, 17[illegible]
viſo Tyrrheni ſanguine [illegible]. 787
viſu, *ſupinum*, 1, 115. 3, [illegible]. 6, 277. 7, 78. 8, 234. 9, [illegible]. 521. 10, 637. 12, 15[illegible]
viſu, *nomen*, 2, 212. 38[illegible]. 90. 6, 710. 8, 109 10[illegible]. 11[illegible]

11, 271
eſt ita Neptuno G. 4,
94. Diis aliter Æ. 2, 428.
ihi Ilium conſidere in ignes
, 624. ſuperis evertere gen-
m, &c. 3, 2. hoc nulli 4,
6. donum longo poſt tem-
ore 6, 409. eſt haud temere
9, 375
a marinos caſus abies G.
68
Æneadas Æ. 5, 108
us, ſi viſurus eum vivo 8,
76
particip. eſt, 2, 271. 682.
2. 8, 33. 9, 111
nomen, 2, 605. 3, 36. 4,
77
G. 2, 467. 3, 10. 4, 252.
4, 705. 5, 724. 6, 608.
1. 735. 10, 629. 819. 11,
1. 12, 952
E. 4, 53. G. 4, 326. Æ.
428. 728. 828. 7, 771.
468. 11, 180
auras 1, 392
E. 4, 15. G. 2, 532. 538.
47. Æ. 2, 92. 145. 532. 637.
3, 315. 646. 4, 340. 550.
30. 517. 6, 663. 7, 534. 8,
577. 9, 497. 687. 704.
69. 11, 118. 617. 12, 879
G. 4, 224. Æ. 6, 292. 433.
ſſe nec tela nec voces 2,
10, 40. G. 4, 269
pocula 3, 380
2, 289. 407
nom. E. 9, 42. G. 2, 91.
416. *acc.* E. 1, 74. 3, 11.
, 2. 284. 2, 191. 273.
4, 331
1, 265
E. 5, 32. G. 2, 221. 233.
410
moriens ſitit aëris herba
, 57
ilicis G. 2, 453
2, 70. 3, 38. 5, 32. 7,
G. 2, 262
r pater Latinus Æ. 7,
G. 1, 88
cula Æ. 3, 367
nda Fucinus 7, 759
ſedilibus G. 4, 350
8, 64. G. 3, 487. Æ.
7. 6, 665. 7, 418. 8,
10, 538
2. 133. 156. 7, 352
168. 221. 296. 3, 370.
7. 403

vittis Æ. 3, 64. 81. 5, 366. 6, 281
vitula E. 3, 77. 179. G. 4, 546
vitulam E. 3, 29. 48. 85
vitulos G. 2, 195. 3, 157. 164. 4, 434. Æ. 5, 772
vitulus G. 4, 299
viva, *neutr. plur.* plantaria 2, 27. ſultura 3, 449. volare *omnia* 4, 226. corpora Æ. 6, 391
vivacis cervi E. 7, 30. olivæ G. 2, 181
vivendi voluptas Æ. 10, 846
vivendo vici mea fata 11, 160
vivens morte tua 10, 849
viventes 12, 519
vivere 1, 222. 7, 749. 9, 613
vivi pervenimus E. 9, 2. lacus G. 2, 469
vivida, virtus bello Æ. 5, 754. bello dextra 10, 609
vividus Umber 12, 753
viviſne ? 3, 311
vivis 6, 154. 654. 8, 485. 11, 111. *pecudibus*, 12, 214
vivis vitium tegendo G. 3, 454. ſub pectore vulnus Æ. 4, 67. ſub robore ſtupa 5, 681
vivite ſylvæ E. 8, 58. felices animæ Æ. 3, 493
vivo, *verb.* 8, 576. 10, 855
vivo, *nomen*, ſaxo 1, 171. 3, 688. amore 1, 725. flumine 2, 719
vivos ducent de marmore vultus 6, 848
vivum, ad vivum perſedit imber G. 3, 442. qui te caſus attulerint Æ. 6, 531
vivuſque per ora feretur 12, 235
vix, *paſſim.*
vix, *mox*, Æ. 1, 38. 2, 172. 3, 8
vix ea, &c. 1, 590. 2, 323. 692. 3, 90. 655. 6, 190. 8, 337. 520. 11, 296. 12, 154. 650. via tandem 2, 128. 5, 178. 11, 151
vixet, *pro* vixiſſet 11, 118
vixi 4, 653
viximus 10, 862
ulceris os G. 3, 454
ulciſci patriam Æ. 2, 576
ulciſcimur umbras ſociorum 3, 638
uligine G. 2, 184
ulla, ullæ, ullam, ulli, ullis, ullum, *paſſim.*
ullas vices Æ. 2, 432. voces 4, 439
ullius Æ. 11, 354
ullo G. 2, 205. Æ. 6, 878. 9, 91
ullos Æ. 3, 323
ullus G. 1, 506
ulmi 2, 446
ulmis 1, 2. 2, 18. 72. 83
ulmo E. 1, 59. 2, 70. 10, 67. G. 2, 530
ulmos E. 5, 3. G. 2, 221. 361. 367. 3, 378. 4, 144
ulmus 1, 170. Æ. 6, 283
ulnas E. 3, 105. G. 3, 355
ulta virum Æ. 4, 656
ulterioris ripæ amore 6, 314
ulterius 12, 806. 938
ultima, *nom. fœm.* ætas E. 4, 4. pars vitæ 4, 53. Thule G. 1, 30. lux Æ. 2, 668. Thraca 12, 334. *neutr. plur.* cernunt 2, 446. juſſa 4, 537. æquora 5, 218. ſignant 5, 317. præmia 5, 347. arva 6, 478. Bactra 8, 687
ultimus ſonus G. 3, 424. dies Æ. 2, 248. 9, 759. Æthiopum locus eſt 4, 481. auctor ſanguinis 7, 49. labor 11, 476
ultor 4, 625. 8, 201. 10, 864. 11, 260
ultorem promiſi 2, 96
ultoris Bruti 6, 819
ultrà placitum laudarit E. 7, 27. vires Æ. 6, 114. *adverbialiter*, 3, 480. 6, 869. 9, 782. 10, 663. 11, 411
ultricem ſagittam 11, 590
ultrices Diræ 4, 473. 610. curæ 6, 274
ultricis flammæ 2, 587
ultrix Tiſiphone 6, 570
ultrò E. 3, 66. 8, 52. G. 4, 204. 265. 530. Æ. 2, 59. 145. 193. 279. 372. 3, 155. 4, 304. 5, 55. 446. 6, 387. 499. 7, 236. 8, 611. 9, 7. 127. 676. 729. 10, 278. 282. 312. 606. 830. 11, 286. 471. 12, 3. 613
ultus avos Trojæ 6, 841
ulva 2, 135. 6, 416
ulvamque G. 3, 175
ululæ certent cycnis E. 8, 55
ululant plangoribus ædes Æ. 2, 488
ululante tumultu 11, 662
ululantibus lupis G. 1, 486
ululare canes Æ. 6, 257. luporum formæ 7, 18
ululârunt Nymphæ 4, 168
ululata Hecate 4, 609
ululatibus 7, 395
ululato fœmineo 4, 667. 9, 477

ululatus

ululatus ore dedêre Æ. 11, 190
Ulyſſes 2, 44. 97. 164. 261. 762. 3, 628. 9, 602. 11, 263
Ulyſſi E. 8, 70. Æ. 2, 7. 90. 436. 3, 613. 691
Ulyſſis 3, 273
Umber 12, 753
umbo 9, 810. 10, 272. 884
umbone 2, 546
umbonum 8, 633
umbra, *nom.* 7, 46. 8, 14. 10, 75. G. 1, 121. 191. 2, 410. 3, 145. 4, 402. Æ. 2, 772. 4, 386
umbrâ, *abl.* E. 1, 4. 5, 70. 7, 10. 9, 20. G. 2, 19. 489. 3, 334. 4, 511. Æ. 1, 169. 445. 698. 2, 251. 360. 514. 6, 271. 340. 866. 8, 276. 9, 373. 11, 612
umbracula vites texunt E. 9, 42
umbræ E. 1, 84. 10, 76. G. 1, 342. 3, 418. 464. 520. 4, 472. Æ. 1, 611. 5, 81. 734. 6, 139. 264. 289. 10, 593. 12, 669
umbram G. 2, 58. 297. 435. 4, 146. Æ. 2, 420. 732. 768. 3, 589. 4, 7. 184. 6, 357. 452. 9, 314. 10, 190. 636. 11, 210
umbrantur montes Æ. 3, 508
umbrarum 6, 390
umbras E. 2, 8. 67. 5, 40. 7, 58. G. 1, 157. 3, 357. 4, 501. Æ. 3, 638. 6, 294. 401. 9, 411. 12, 207. 859
umbras, *præcedente* ſub E. 5, 5. Æ. 4, 660. 6, 578. 11, 831. 12, 954. *præcedente* per G. 1, 366. Æ. 2, 693. 6, 268. 461. 490. 12, 864. 881. *præceden.* ad Æ. 4, 25. 6, 404
umbrata tempora quercu 6, 772
umbriferum nemus 6, 473
umbris G. 1, 209. Æ. 1, 315. 551. 2, 621. 3, 230. 4, 351. 571. 6, 510. 894. 7, 619. 770. 10, 519. 11, 81. 12, 53
Umbro 7, 752. 10, 544
umbroſa, *nom. fœm.* arbos G. 2, 66. arundo Æ. 8, 34. *neutr. plur.* cacumina E. 2, 3
umbroſæ cavernæ Æ. 8, 242
umbroſam vallem G. 3, 331
una, *partitivè, fœm.* ſororum E. 6, 65. quarum G. 1, 233. nympharum Æ. 1, 333. acies juvenum 5, 563. è multis 5, 644. boum 8, 217. mearum comitum Æ. 11, 586
una, *Roma*, circumdedit arces ſeptem muro G. 1, 535. ſalus ea viſa, &c. 3, 510. quies omnibus 4, 184. mens eſt omnibus 4, 212. excidia ſatis ſuperque vidimus Æ. 2, 642. ſalus erit ambobus 2, 710. defuit collectis omnibus 2, 743. ô felix una ante alias Virgo, &c. 3, 321. foret utraque tellus 3, 417. fœmina 4, 95. vox omnibus 5, 616. *Roma*, circumdabit muro ſeptem arces 6, 783. mens omnibus ſequendi 10, 182. anima haud dabit diſcrimina tanta 10, 529. tu ſpes ſenectæ 12, 57. conjux 12, 272. ſuperſtitio 12, 817
una, *abl.* cum gente 1, 51. eademque via 10, 487. ſub nocte jugali 10, 497. nocte 10, 703
una, *adverb. ſimul, paſſim.*
unam magis omnibus, *Carthaginem, Æ.* 1, 19. *navem*, 1, 117. noctem 1, 687. in ſedem 2, 716. faciemus, *Trojam*, 3, 504. urbem 4, 110. harum, *veſtem*, 11, 76. ex virginibus ſociis 11, 533. ex æqualibus, *Accam*, 11, 820. te cunctis prætulerim 12, 143. animam objectare pro cunctis talibus 12, 229. harum, *Dirarum*, unam demittit ab æthere Juppiter 12, 853
unanimem ſororem 4, 8
unanimes fratres 7, 335
unanimi vos 12, 264
uncæque manus 3, 217
unci, *genit.* aratri G. 1, 19. vomeris 2, 223
uncis manibus G. 2, 365. Æ. 6, 360. pedibus 3, 233. 5, 255. 9, 564. 11, 723. 12, 250
unco dente G. 2, 423. mortu alligat anchora Æ. 1, 173
uncta, *nom. fœm.* carina 4, 498. abies labitur vadis 8, 91
unctos per utres G. 2, 384
unda, *nom.* G. 1, 360. 3, 240. 349. 361. 420. Æ. 1, 110. 165. 3, 195. 5, 11. 6, 326. 7, 466. 10, 212. 291. 307. 560. *abl.* G. 3, 254. 4, 352. Æ. 1, 131. 3, 202. 384. 423. 565. 5, 127. 6, 174. 229. 357. 385. 438. Æ. 7, 759. 8, 87. 12, 91
undabat vortex flammis, &c. 12, 673
undæ G. 2, 243. Æ. 3, 673. 820. 6, 425. 8, 91. 11,
undam E. 10, 5. G. 1, 296. 2, 451. 3, 330. Æ. 7, 230. 436. 11,
undam ſalutantum G. 2,
undam, *præcedente* an 508. Æ. 1, 621. 3, 302. 509. 6, 714. 9, 22. 833. 11, 327
undantem ruptis fornacibus Ætnam G. 1, 472. Cytorum buxo 2, 437. bello Nilum 3, 28. miſto pulvere fumum Æ. 2, 609
undantes habenas 12, 471
undantia lora 5, 146. aheni flammis 6, 218
undantique cruore 10, 908
undantis aheni 7, 463
undas E. 8, 59. G. 1, 386. 4, 235. 305. Æ. 1, 207. 3, 413. 562. 4, 5, 165. 859. 6, 295. 773. 8, 538. 10, 765. 405. 12, 204. 249
undas, *præcedente* per 541. 4, 381. 5, 595. 370. 7, 299. 10, 247.
unde, *paſſim.*
unde genus Æ. 1, 10. 123. 568. 801. 6, 71
undecimo, alter ab undecimum me jam coperat *duodecimus*, E. 8, 39
undique, *paſſim.*
undis E. 9, 39. G. 1, 31. 4, 262. 403. Æ. 1, 181. 387. 446. 600. 209. 215. 417. 507. 600. 5, 151. 193. 868. 6, 339. 354. 8, 710. 726. 9. 70. 817. 10, 48. 196. 305. 11, 299. 12,
undoſum Plemmyrium æquor 4, 313
ungere tela manu 9, 773
unge cubilia limo, *de* 4, 46
unguem, in unguem, 2, 277
unguibus 3, 535. Æ. 352. 8, 553. 11, 12, 255. 871
unguine G. 3, 450
ungula 3, 88. Æ. 8,

…, 12, 339. 533
…nt corpus Æ. 6, 219
… huic culpæ 4, 19. omnibus, …c. 10, 691
…is 1, 45. 255. 2, 131
… eodemque igni E. 8, 81.
… cespite G. 4, 273. Acha… comitatus Æ. 1, 316. in …ctu 1, 499. ab crimine …, 65. ordine omnes ha…tis 2, 102. ordine debilis …, 271. hoc responso 6, 344. … sanguine 8, 141. ore 11, …32. 12, 837. congressu tres …, 514
…am, *passim*.
… unum compulerant greges …. 7, 2. venturus Æ. 8, 576. …it manus omnis 9, 801. …it sociûm virtus 10, 410. …iscentur fors & virtus 12, …14
…m, haud unum genus G. 2, …. non genus omnibus unum …. 10, 201
… unum exosus Trojanos 5, …7
… & commune periculum …mbobus erit Æ. 2, 709. il…ri tibi 3, 535. me è class…bus Danais, &c. 3, 602. …tuta pedem vinclis 4, 518. …o multis dabitur caput …, 815. ora 6, 106. 9, 284. …, 903. 12, 60. contra tela …Latinorum, *clypeum*, 8, 447. …od rebus restat egenis …, 367. exerta latus pug…, *Camilla*, 11, 649. omni …rtamine pugnæ, *Aruntem*, …, 780. *hastile*, 12, 490. me …re fœdus pro vobis 12, …4
… quem docuit, &c. *Nautem*, …704
… ex vobis E. 10, 35. la… omnibus G. 4, 184. ab… Æ. 1, 588. justissimus … fuit in Teucris 2, 426. …orum Priami 2, 527. su… eram 2, 567. fata re…rabat Divûm 3, 715. hic …nos erit omnibus 5, 308. … tantum, &c. 5, 814. tu …ximus ille es qui, &c. … 846. justissimus qui fuit …lejus, 7, 536. vix unus …enor & Lycus elapsi …544. homo 9, 783. amor …et omnes decernere 12, …
vos, *passim*

voca zephyros Æ. 4, 223
vocabat qua cursum ventusque gubernatorque Æ. 3, 269
vocabat armenta E. 2, 23. Eurydicen G. 4, 526. manes Æ. 3, 303. animam 5, 98. Danaos ex arce 6, 519. suos clamore 12, 312
vocabit ad pœnam Æ. 6, 821
vocabitur votis 1, 294
vocamur nos alia ex aliis in fata 3, 494
vocamus Divos in partem 3, 222
vocans G. 3, 393. Æ. 6, 247. 11, 731. 12, 759
vocant te Bacche carmina G. 2, 388. clamoribus hostem 4, 76. saxa Itali Æ. 1, 113. quæ me cumque terræ 1, 614. ii te fata 6, 147. fata G. 4, 496. Æ. 10, 472. 11, 97. animum in contraria curæ diversæ 12, 487
vocant auræ vela Æ. 3, 357
vocantem, *in nemora*, G. 3, 393. ad pabula 4, 266. auxilia Æ. 5, 221. socios 5, 860. 9, 768. *Nilum*, tota veste in gremium victos 8, 712. me voce 12, 638
vocantes Oetæon Graji vertêre G. 3, 148
vocantia regna fatis Æ. 5, 656
vocantibus zephyris G. 3, 322
vocantis viri verba Æ. 4, 460
vocare Hesperiam 3, 185. Deos auxilio 5, 686
vocarent si quando adversa 9, 172
vocares Deos E. 1, 37
vocari Æ. 7, 264. 578. 8, 322. 11, 220. 12, 824. votis G. 1, 42. intra tecta Æ. 7, 168. in regna 7, 256. in arma 10, 241
vocaris, quocumque vocaris veniam, *vocaveris*, E. 3, 49
vocas in arma Æ. 9, 22. quo fata vocas 9, 94
vocasses eadem me ad fata 4, 678
vocasset Divos in vota 5, 234
vocat 2, 614. 9, 619. 11, 375. 442. 12, 483. 561. atque Deos atque astra crudelia E. 5, 23. voce cornix pluviam G. 1, 388. te libans Lenæe 2, 529. clamore Cytheron 3, 43. Æ. 4, 303. Eurum ad se Zephyrumque 1, 135. quo fremitus 2, 338. lux ultima victos 2, 668. Auster in altum 3, 70. 5, 764. numina 3, 264. conjugium 4, 172. Sergestum 4, 288. jam carbasus auras 4, 417. quoque vocat vertamus iter 5, 23. Epithiden 5, 547. Teucros in templa sacerdos 6, 41. cantu in certamina Divos 6, 172. concilium 6, 433. intra tecta Menelaum 6, 525. agmina sororum 6, 572. auxilium 7, 504. agmina Tyrrheus 7, 508. pugnas 7, 614. in arma 7, 694. agmina sistro 8, 696. ipsa res, *nos*, 9, 320. concilium Divûm pater 10, 2. labor ultimus omnes 11, 11, 476. quo fortuna 12, 677
vocate precibus Anchisen 7, 136. Deum 8, 275
vocati clamore ad sedes 2, 437. ensem accipiunt 5, 471. rursus convertêre vias 5, 581
vocatis ventis 3, 253. 5, 211. 8, 707. cunctis ex more 5, 244. patribus dat jura 5, 758. populis jura daret 7, 246. soceris 11, 105. patribus primus adest 11, 379
vocatos exaudire 1, 223
vocaturum nomine Dido 4, 384
vocatus, *subst. acc.* meos nunquam frustrata ô hasta 12, 95
vocatus Apollo G. 4, 7. Æ. 3, 395
vocaveris votis imbrem G. 1, 157
vocavi Creusam Æ. 2, 770. voce Deos 4, 680. manes ter magna voce 6, 506
vocavit Divos 3, 526. fratrem in vota 5, 514. ad se se in tecta Teucros 7, 193. Divos in vota 7, 471. ter voce magna Æneam 10, 873. matris nomine Casmillæ mutata parte Camillam 11, 542. in vota opem Dei 12, 780
voce E. 3, 51. 5, 48. G. 4, 320. 505. Æ. 1, 98. 212. 410. 2, 127. 378. 3, 68. 172. 177. 320. 461. 4, 76. 5, 161. 245. 6, 619.

619. Æ. 7, 212. 544. 9, 17. 403. 10, 193. 628. 644. 607. 11, 784. 12, 580. voce vocat G. 1, 388. Æ. 4, 681. 6, 506. 10, 873. 12, 483. 638
vocem Æ. 1, 375. 729. 2, 129. 3, 246. 457. 648. 4, 359. 558. 621. 5, 149. 6, 492. 7, 514. 519. 8, 156. 217. 9, 324. 650. 10, 348. 11, 798. 12, 64. 472. 825. 919
vocemus ſocios in regna 11, 322
vocent in tecta Cererem clamore G. 1, 347
voces, *verb.* in quaſcumque voces artes, *arbores*, G. 2, 52
voces, *nomen*, 1, 411. Æ. 1, 413. 2, 8. 280. 768. 3, 556. 4, 439. 460. 5, 409. 482. 723. 6, 44. 426. 689. 7, 90. 8, 70. 10, 322. 11, 377. 534. 840. 12, 318. ad ſidera jactant montes 5, 62
vocet Æ. 3, 101. 11, 442. 740.
vela in altum 3, 455. pugna 12, 125
voci 2, 534. 11, 151
vocibus 1, 68. 675. 3, 314. 4, 304. 447. 5, 708. 6, 499. 7, 420. 9, 83. 11, 274. 730
vociferans 2, 679. 7, 390. 9, 596. 10, 651. 12, 95
vociſque offenſa reſultat imago G. 4, 50
vocis Æ. 3, 669. 5, 649. 7, 534. 11, 343
voco Pergameam gentem 3, 133. fonteſque fluvioſque 12, 181
vocum ſeptem diſcrimina 6, 646
volabant gentes populique 6, 706. luco volucres 7, 34
volabat Cyllenius 4, 256
volamus pelago 3, 124
volando prodire 6, 199
volans pelago dat vela G. 2, 41. per aperta, *equus*, 3, 194. curru dat lora ſecundo Æ. 1, 160. fertur in arva 5, 215. in nubila fugit, *avis* 5, 512. arundo 5, 525. *Somnus* 5, 861. haſta 9, 411. 10, 336. 476. 777. 12, 270. imago 10, 664. fama 11, 139. aquila 11, 751. fulvus Jovis ales 12, 247. curru, *Juturna*, 12, 478
volant incerta examina G. 4, 103. faces & ſaxa Æ. 1, 154. dicta 10, 584. *verba*, 11, 381. *equi*, 12, 334. faces ad tecta 12, 656
volantem fert impetus Æ. 5, 219. criſtam 12, 370
volantes, *nom.* columbæ Æ. 6, 191. volucres 6, 239. *acc.* ſtipulas G. 1, 321. currus 3, 181. *apes*, 4, 16
volantia ſydera Æ. 5, 528
volantium vitæ, *avium*, 6, 728
volare viva omnia G. 4, 226. ignes ad tecta Æ. 12, 596
volaret per gramina ſegetis 7, 808
volat ardea G. 1, 364. axis 3, 107. ille, *equus*, 3, 201, ille *Maia genitus*, Æ. 1, 304. fama 3, 121. 4, 184. 8, 554. quæ, *avis* 4, 255. *Diores*, 5, 324. *Euryalus*, 5, 338. curru per æquora 5, 819. vapor ad auras 7, 466. telo obvius ipſe 8, 111. Itala cornus 9, 698. Tarchon 11, 746, ille, *Turnus*, 12, 450. *Juturna*, 12, 480. per hoſtes Sages 12, 650. haſta 12, 923
volatile ferrum 4, 71. 8, 694
volebant E. 7, 19
volebat Æ. 1, 630
volemis, *pyris*, G. 2, 88
volens Æ. 3, 457. 6, 146. 10, 677. 12, 833
volent 6, 75, 86
volente 1, 307
volentem G. 4, 501. Æ. 2, 790. 5, 712. 8, 133. 12, 203
volentes G. 3, 129. 4, 561. Æ. 8, 275
volentia quos rura ſponte tulêre ſua, &c. G. 2, 500
volentibus animis Æ. 7, 216
volitabant, circumfuſo milite Volſci 11, 546
volitans aſilus G. 3, 147. fama Æ. 7, 104. 9, 473. turbo 7, 378. anſer 8, 655. *Turnus*, 12, 328
volitant, *umbræ*, 6, 329. ductores 12, 126
volitantia carmina 3, 450. ſimulachra 7, 89
volitare frondes G. 1, 388. per ora virûm 3, 9. tavillam Æ. 5, 666. vitas ſine corpore 6, 293. figuras morte obita 10, 641
volitaverit alis Philomela E. 6, 81
Volſca de gente Camilla Æ. 7, 803
Volſcens 9, 375. 420
Volſcente 9, 370. 439. 10, 563
Volſcentem Æ. 9, 439. 451
Volſcorum 11, 167. 432. 463. 498. 898
Volſcoſque G. 2, 168
volvantur flammæ Æ. 4, 671
volubile buxum 7, 382
volucrem Hebrum 1, 321. columbam 5, 488. ſagittam 11, 858
volucres, *ſubſt.* G. 1, 470. 3, 243. 4, 14. Æ. 3, 241. 4, 525. 7, 33. 12, 251. *adject. nom.* ſagittæ 12, 415. fumos G. 2, 217. auras Æ. 5, 503. 11, 795. rotæ 11, 433
volucri ſomno 2, 794. 6, 702. ſagitta 5, 242. arundine 5, 544. curru 10, 440
volucrum 3, 361. 7, 705. 8, 235. 456. 10, 177. *Harpyiarum*, 3, 216
volvebant ſaxa 9, 512
volvenda dies 9, 7
volvendis mentibus 1, 273
volvens multa fæcula virûm, *æſculus*, G. 2, 295. fatorum arcana Æ. 1, 266. plurima Æneas 1, 309. monumenta veterum virorum 3, 102. huc illuc oculos 4, 363. ſanguineam aciem 4, 643. oculos 7, 251. 12, 939
volventia plauſtra G. 1, 163
volventibus annis Æ. 1, 238
volvere Ætnam ſaxa G. 1, 472. caſus Æ. 1, 13. ſic Parcæ 26. fumum 3, 206. ſaxa 529
volvêre rotam 6, 748
voluêre adjungere, &c. 238
volveret corpora Hebrus G. 525
volves Tybri ſcuta ſub Æ. 8, 539
volui E. 2, 58. Æ. 8, 328. 700
volvimur undis 5, 629
volvis ſub pectore fluctus ira 12, 831
voluiſſent 2, 641
voluiſti 10, 669
voluiſtis 5, 50
voluit G. 1, 122. Æ. 1, 63. 538. 8, 128. 12, 635.
volvit ſub naribus ignem quus G. 3, 85. corpora mois Æ. 1, 105. Deûm rex 3, 376. ſtore ſortem Fauni oculos per ſingula

mina Æ. 11, 447. ſemine-
es multos 12, 329
itur G. 3, 438. Æ. 9, 414.
0, 590. 11, 640. 889. an-
us G. 2, 402. in caput Æ.
, 120. ignis ad faſtigia 2,
59. amnis 6, 659. anguis
, 350. globus atra caligine
, 36. Euryalus letho 9, 433.
lvis 11, 876. ater odor tec-
is 12, 591
mina alterna crurum ſinuet,
us G. 3, 192. ſeptena trax-
anguis Æ. 5, 85. vinclo-
um 5, 408. vertat ſerpens
1, 753
mine terga ſinuat Æ. 2, 208
ntas 6, 675. 12, 647
ptas E. 2, 65. 5, 58. G.
, 130. Æ. 3, 66. 8, 581. 10,
46
ſe 11, 463
abris G. 3, 411
æ lachrymæ per ora Æ.
0, 790
ans talia ſecum corde
, 54. genibus hærebat 3,
97
ant vocem per atria Æ.
, 729. vocem litora 5, 149.
mina murmura 10, 98
at ſecum iſta corde 4, 533.
hæc cum corde 6, 185. ſecum
entus belli 10, 159. aliud
um 12, 843
o mecum ipſe tacitus E.
, 34
us fluctus G. 3, 238. am-
3, 521. curru Æ. 10, 403.
ex flammis, &c. 12, 672.
is per *aëra* 12, 906
ant ad litora fluctus Eu-
Notuſque, &c. 1, 90. in-
dia æſtus 2, 706. venti
re 3, 196. ornos 6, 182.
um alii 6, 616. molem 9,
16
ntur lachrymæ inanes 4,
9. ſydera lapſu medio 4,
, fundo in imo 6, 581.
ctus 7, 718
ens fumum Æ. 5, 682. ore
s 8, 199. de pectore flu-
calidum 9, 414. rivos
quinis 11, 668
tem incendia Cacum 8,
, flammas 8, 620
G. 1, 46
e 2, 203. 211. 356. 424.
15. Æ. 7, 798. 11, 318
s G. 1, 262. 2, 223. Æ.
, 35

vomis, *ſive* vomer G. 1, 162
vomit ædibus undam ſalutantum G. 2, 462. ore cruorem 3, 516. Æ. 10, 349. animam 9, 349. umbo ignes 10, 271
vomunt tempora flammas 8, 681
voragine 6, 296. 9, 105. 10, 114
vorago 7, 569
vorat æquore vortex 1, 121
vortex 1, 121. 12, 673
vorticibus G. 3, 241. Æ. 7, 31
voſmet 1, 211
vota E. 5, 74. 79. G. 1, 437. Æ. 3, 404. 438. 4, 65. 5, 33. 8, 556. 9, 624. 11, 4. 50. in vota 5, 234. 514. 6, 51. 7, 471. 12, 780
votas veſtes ſuſpendere 12, 769
voti 5, 237. 11, 794
votis E. 5, 80. G. 1, 42. 157. 4, 536. Æ. 1, 294. 3, 261. 279. 548. 4, 158. 7, 597. 9, 24. 310. 10, 277. 12, 259
votum pro reditu ſimulant 2, 17
voveo 10, 774. 11, 558
vox E. 9, 53. G. 1, 477. 2, 44. 3, 45. 4, 71. 525. Æ. 1, 332. 2, 119. 774. 3, 40. 228. 4, 280. 5, 616. 6, 626. 686. 7, 93. 9, 112. 12, 868. 912
upilio E. 10, 19
urbe 8, 68. 72. 76. 79. 84. 90. 94. 100. 104. 109. G. 1, 275. Æ. 1, 344. 445. 604. 2, 327. 421. 439. 659. 713. 746. 3, 352. 4, 69. 401. 545. 592. 5, 52. 60. 6, 97. 7, 71. 9, 9. 367. 10, 705. 780. 11, 100. 213. 226. 239. 468. 540. 826. 12, 34. 621
urbem E. 1, 20. G. 2, 505. Æ. 1, 9. 251. 262. 342. 392. 569. 577. 2, 265. 611. 749. 3, 52. 79. 255. 293. 387. 441. 447. 75. 111. 211. 266. 342. 655. 683. 5, 439. 617. 631. 718. 787. 6, 773. 810. 891. 7, 149. 195. 216. 409. 712. 8, 36. 47. 53. 357. 571. 647. 9, 244. 639. 10, 87. 169. 11, 147. 246. 350. 448. 793. 12, 137. 558. 584. 762. 915
in urbem E. 9, 1. 62. Æ. 2, 192. 7, 573
ad urbem Æ. 1, 681. 6, 872. 8, 9. 306. 10, 688. 11, 26. 127. 514. 12, 184. 671
per urbem 2, 249. 4, 300. 666. Æ. 6, 588. 7, 377. 8, 554. 665. 716. 9, 473. 784. 12, 608
ante urbem 3, 302. 7, 162. 8, 104. 11, 915
urbem deſignat aratro 5, 755
urbes, *nom.* G. 1, 511. Æ. 1, 553. 3, 72. 4, 40. 7, 601. 629. 10, 253. 11, 420. 567
urbes, *acc.* E. 1, 25. G. 1, 486. 2, 155. 3, 30. Æ. 3, 106. 282. 295. 418. 502. 4, 173. 187. 225. 609. 6, 92. 378. 785. 7, 104. 207. 364. 384. 549. 8, 290. 434. 9, 10. 10, 41. 11, 286. 12 852
urbi E. 1, 35. Æ. 1, 423. 458. 2, 47. 240. 352. 643. 3, 159. 276. 5, 750. 8, 101. 9, 48. 729. 10, 145. 11, 206. 472. 12, 194. 555
urbibus 1, 582. 8, 65
urbis *pro* urbes G. 1, 25
urbis 4, 154. 193. Æ. 1, 442. 627. 2, 234. 284. 360. 507. 771. 3, 132. 149. 393. 4, 348. 5, 119. 7, 678. 8, 46. 134. 476. 11, 466. 12, 116. 610. 619. 690
urbs 1, 16. 2, 363. 10, 180
ure Cancros G. 4, 48. ſata 4, 331
urentes culta capellas 2, 196
urere ſtipulam flammis 1, 85. flammis *dona* Æ. 2, 37
urgebam tibi noctes dieſque *veſtem*, 9, 489
urgemur ab hoſte 10, 375
urgens duris in rebus egeſtas G. 1, 146
urgent ad litora fluctus 3, 200
urgente caterva Æ. 11, 564.
ruina 11, 888
urgenti fato 2, 653
urgentur cornua G. 3, 222. pœnis Æ. 6, 561
urgerent pondere, &c. 2, 352
urgeri mole 3, 579. volucrum ad litora nubem 7, 705
urget Notus ab alto arboribus G. 1, 444. oculos ſtupor 3, 523. amor habendi apes 4, 177. vicinia Perſidis, &c. 4, 290. Eurus in brevia tres *naves* Æ. 1, 115. adnixus viribus 5. 226. variis aſſultibus irritus 5, 442. Apollo juſſis ad Tybrim 7, 241. utrumque latus nemoris 7, 566. præſentia Turni 9, 73. timor ſollicitam 9, 89. qua globus virum

rum Æ. 10, 373. & inſtat Pallas hinc 10, 433. ſomnus 10, 745. 12, 309. utrinque latus 11, 524. roſtro luctantem, *ſerpentem Aquila*, 11, 755. pedem trepidi pede 12, 748
urgetur pugnâ 10, 889. fatis 11, 587
uri, *nomen*, ſylveſtres G. 2, 374
uris imparibus 3, 532
urit me amor E. 2, 68. me Daphnis 8, 83. campum lini ſeges G. 1, 77. videndo fœmina 3, 215. Juno Æ. 1, 666. cedrum 7, 13
uritis ſpes veſtras 5, 673
uritur Dido 4, 68
urna 7, 792. ſtat ductis ſortibus 6, 22
urnam movet Minos 6, 432
urſæ 5, 37. 8, 368
urſi G. 3, 247. Æ. 7, 17
uruntque papavera campum G. 1, 78. ferentem arborem 2, 56
uſa eſt ad quem his vocibus Æ. 1, 68
uſi quibus, *viribus & animis*, 5, 192
uſquam 1, 608. 2, 71. 142. 6, 91. 7, 311. 8, 568. 9, 420. 12, 918
uſque E. 9, 64. Æ. 2, 628. 6, 487. 10, 321. uſque ad E. 5, 43. 10, 9. ad uſque Æ. 11, 262. uſque adeo E. 1, 12. G. 4, 84. uſque adeone Æ. 12, 646. uſque ab G. 4, 293. uſque ſub 1, 211. ab uſque Pachyno Æ. 7, 289. quo me decet uſque teneri 5, 384. fines ſuper uſque Sicanos 11, 317
uſum ad ſtudium atque uſum agreſtem G. 3, 163. in caſtrorum 3, 313. medendi Æ. 12, 396
uſus, quorum indiget uſus E. 2, 71. meditando extenderet artes G. 1, 133. ipſe via ſibi reperit, *modos*, 2, 22. olivi 2, 466. ne obtuſior ſit arvo 3, 135. equorum 3, 211. nec minor erit 3, 306. neque erat coriis 3, 559. ad uſus ipſos eligitur locus 4, 295. uſus pervius tectorum Priami inter ſe Æ. 2, 453. non hos quæſitum munus in uſus Æ. 4, 647. nunc viribus uſus, *opus*, 8, 441
ut, *paſſim*.
ut perhibent G. 1, 247. Æ. 4, 179. 8, 135. 324
ut forma eſt G. 4, 318. Æ. 6, 14
ut, *ſuaſiva*, 12, 815
ut, *adverbium temporis, i. e.* ſtatim, poſtquam, ex quo, primum 1, 490. 2, 67. 119. 519. 531. 561. 3, 53. 5. 8. 178. 6, 385. 490. 7, 112. 8, 1. 5. 107. 227. 362. 610. 9, 389. 683. 722. 10, 148. 365. 418. 441. 570. 586. 646. 790. 821. 11, 36. 40. 838. 854. 892. 12, 1. 129. 324. 353. 557. 710. 869
ut primum G. 2, 426. Æ. 1, 310. 4, 259. 586. 6, 102. 452. 11, 300. 12, 47. 669
utere fatis melioribus 6, 546. ſorte tua 12, 932
uteri 2, 38
utero G. 4, 556. Æ. 2, 52. 243. 258. 3, 428. 11, 813
uterque E. 3, 28. G. 2, 412. 4, 118. Æ. 2, 214. 7, 223. 11, 608
uterum 2, 20. 7, 499
uti, *conjunctio*, E. 6, 31. Æ. 1, 470. 7, 528. 12, 488
uti paſcat animum proſpectus G. 2, 285
uti, *verb.* fortuna Æ. 9, 240
utile ver ſylvis G. 2, 323. lignum 2, 442
utilior paſſo Pſithia 2, 93
utilis arbos pomis 2, 150
utinam E. 10, 35. Æ. 1, 579. 2, 110. 3, 615
utraque G. 4, 37. Æ. 3, 416. 5, 460. 855
utramque 3, 504. 685
utraſque 5, 233. 6, 685
utres G. 2, 384
utrinque Æ. 7, 566. 11, 524. 12, 662
utrique 10, 450
utroque G. 3, 33. Æ. 5, 469. 9, 753
utrumque G. 3, 323. Æ. 2, 61. 4, 357. 7, 100. 9, 418
uva E. 4, 29. 9, 49. G. 2, 60
uvæ 1, 54. 2, 191
uvam demittere 4, 558
uvas 1, 449
uvidus de glande hyberna Menalcas, *madefactus*, E. 10, 20
uvis G. 1, 9. 2, 419
Vulcani 4, 346. Æ. 8, 422. 9, 148. 10, 542. 11, 4
Vulcania, *nom. fœm.* tellus 8, 422. acies *neutr. plur.* arma 8, 739
Vulcano G. 1, 295. Æ. 7, 679
Vulcanum 8, 371
Vulcanus 5, 662. 8, 76
vulgare, verbis dolorem 64
vulgata, *nom. fœm.* fama urbem 8, 554. *neutr.* omnia G. 3, 4. per orbem Æ. 1, 461
vulgatur fama per urbem 608
vulgi 2, 119. 11, 451. animos, *de apibus*, G. 246. 363. 494. Æ. 283
vulgò E. 4, 25. G. 1, 4
vulgum, in vulgum ſpargeces 2, 99
vulgus G. 3, 469. Æ. 194. 2, 39. 798.
vulnera, *nom.* Æ. 643. *acc.* G. 3, 257. 218. Æ. 2, 278. 4, 683. 5, 433. 7, 182. 757. 9, 140. 560. 834. 12, 720
vulnere G. 4, 238. Æ. 529. 561. 5, 278. 450. 497. 9, 580. 486. 781. 842. 591. 792. 817. 160. 323. 376. 943. 948
vulnere gravior nec aures Æ. 8, 583
vulneribus G. 3, 221. 630. 11, 56
vulneris 9, 700. 748.
vulnificus chalybs 8,
vulnus 1, 40. 4, 2. 533. 9, 578. 745. 733. 850. 11, 59. 12, 389. 420
vulpes E. 3, 91
vulſæ plumæ Æ. 11,
vulſis radicibus 3, 650
vult G. 2, 218. 6,
vultu G. 1, 453. 4. 213. 259. 4, 156. 862. 12,

ltum G. 4, 254. Æ. 1, 469. 565. 3, 320. 6, 470. 8, 156. 266. 9, 251. 10, 821. ſalis 848
ltur 6, 597
ulturni amnis 7, 729
ltus, *nom.* E. 1, 64. Æ. 1, 331. 3, 216. 4, 4. 5, 649. 6, 47. *acc.* 1, 688. 714. 2, 286. 536. 3, 173. 6, 755. 848. 7, 20. 265. 416. 12, 70
or tibi ducitur E. 8, 29
orius tu, *Æneas*, Æ. 4, 266

X.

XAnthi Æ. 3, 350. 497. 4, 143
Xanthoque, *Nympha*, G. 4, 336
Xanthum Æ. 1, 477. 5, 634. 803. 10, 60
Xanthus 5, 808. 6, 88

Z.

ZAcynthos Æ. 3, 270
zephyrique G. 1, 371. 2, 339. Æ. 5, 33. 10, 103
zephyris E. 5, 5. G. 3, 322. 4, 305. Æ. 3, 120
zephyro G. 1, 44. 2, 106
zephyros 4, 138. Æ. 4, 223. 562
zephyrum G. 3, 134. 273. Æ. 1, 135. 12, 334
zephyrus 2, 417
zonæ quinque tenent cœlum G. 1, 233

FINIS.

